İKSAD PUBLICATIONS - 2019©

TARAS SHEVCHENKO 4th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Proceedings Book

Editors
Dr. Orhun Burak SÖZEN
Zhanuzak ALIMGEREY

ISBN -978-625-7029-58-2

CONGRESS IDENTIFICATION

CONGRESS NAME

TARAS SHEVCHENKO
4th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

December 14-15, 2019
Izmir, TURKEY

ORGANIZATION

IKSAD - Institute of Economic Development and Social Research

Head of Organizing Committee
Prof. Dr. Latigina NATALYA

COORDINATOR
Zhanuzak ALIMGEREY

INTERNATIONAL PARTICIPANTS
Iryna NOVIKOVA (Ukraine)
Teyyubova Nazlıxanım (Azerbaijan)
BERRACHED Amina (Algeria)
Khallieva Gulnoz (Uzbekistan)
Baan Jafar Sadiq (Iraq)

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS
173

NUMBER OF REJECTED PAPERS
23

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES
Turkish and all dialects, English, Russian

PRESENTATION
Oral presentation

Institute Of Economic Development and Social Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY
TR: +90 342 606 06 75
E-posta: kongreiksad@gmail.com
www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

All rights of this book belong to İKSAD. It may not be copied or reproduced without permission. Legal and ethical responsibility of the works in the book belongs to the authors.

Issued: 23.12.2019
ISBN – 978-625-7029-58-2

Opening Speeches

Mustafa Latif Emek (IKSAD President)

Olena Ozbek (IUA Head)

Olena Vaschenko (Consulate General of Ukraine in Istanbul)

On behalf of IKSAD , we commend the precise follow-up provided by Izmir Ukrainian Association and Consulate General of Ukraine in Istanbul.

Consulate General of Ukraine in Istanbul

İZMİR UKRAYNALILAR DERNEĞİ

TARAS SHEVCHENKO
4th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

PROGRAM

December 14-15, 2019
Izmir, TURKEY

Participant Countries:
Turkey, Ukraine, Azerbaijan, Uzbekistan, Algeria, Kyrgyzstan, Irak

Conference venue: Swissôtel Büyük Efes İzmir- Convention Center

swissôtel BÜYÜK EFES
IZMIR

14.12.2019- REGISTRATION
14.12.2019- SESSIONS
11.00-12.00- Opening Ceremony (Speech, Documentary, Exhibtion)

- Registration desk opens at 08:00 and shall function till 18:00 pm.
- Please registrate at least an hour prior to your session
- Be in the session room at least 10 minutes before the session starts
- Head of session are fully empowered in all matters related to the presentations, coffee-breaks and session.
- Certificates will be given by the session chair at the end of the session.
- In the congress program, requests such as location and time changes will not be taken into consideration.
- If you think there are any shortcomings in the program, please email us at the latest by 6th December 2019
- The names of the authors and titles of paper in the certificate will be printed as in the program.

14.12.2019 Saturday / 09^{00}-11^{00}

HALL-1, SESSION-1	Head of Session: Assist. Prof. Dr. Ferdi AKBAŞ
Assist. Prof. Dr. Ferdi AKBAŞ	EDUCATIONAL MIGRATIONS RECEIVED AND GIVEN BY OSMANIYE PROVINCE (2008-2018)
Assist. Prof. Dr. Vasfiye GEÇKİN	THE EXTENT OF PROSODIC TRANSFER IN ENDSTATE SECOND LANGUAGE SPEAKERS OF ENGLISH
Assist. Prof. Dr. Süleyman BALCI	ADAY PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN OKUL KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
Assist. Prof. Dr. Süleyman BALCI	ÜNİVERSİTE KAVRAMINA İLİŞKİN FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ METAFOR ALGILARI
Assist. Prof. Dr. Süleyman BALCI	FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK ÖZ YETKİNLİK DÜZEYLERİ
Assist. Prof. Dr. Süleyman BALCI	ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ METAFOR ALGILARI
Iryna NOVIKOVA	BARRIERS IN MANAGEMENT OF KNOWLEDGE IN UNIVERSITIES: EXAMPLE OF UKRAINE
Mehmet Uğur KUTLUER Doç. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY	PRESERVICE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS' OPINIONS ON POSITIVE PSYCHOLOGY IN PRIMARY EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY Dr. İskender DAŞDEMİR	DETERMINATION OF ATTITUDES OF CLASSROOM TEACHER CANDIDATES ABOUT MUSIC TEACHING
Prof. Dr. Ayşe Mentiş Taş Assoc. Prof. Dr. Aylin Mentiş Köksoy	ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL TEACHER

11.00-12.00 Opening Speech, Exhibition Opening Ceremony

14.12.2019 Saturday / 12^{00}-15^{00}

HALL-1, SESSION-2	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Barbara DELL'ABATE ÇELEBİ
Assoc. Prof. Dr. Yasemin KILINÇARSLAN	EDEBİYATTAN SİNEMAYA; SAMİZDAT MEKTUPLARININ SİNEMASAL TEMSİLLERİ
Assoc. Prof. Dr. Ragıp TARANÇ	THE ANEW RISE OF DOCUDRAMA (DRAMATIC DOCUMENTARY) IN MOVIE: ANALYSIS OF BOHEMIAN RHAPSODY AND MUSLIM FILMS WITHIN THE CONTEXT OF THE PURCHASING AESTHETICS
Assoc. Prof. Dr. Barbara DELL'ABATE ÇELEBİ	POWER AS PROPAGANDA. THE CONSTRUCTION OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN THE DYSTOPIC TRILOGY THE HUNGER GAMES BY SUZANNE COLLINS
Assist. Prof. Dr. Metin EREN	FOLKLORISTICS IN CEMAL ŞAKAR'S STORYBOOK "LET THE NAME BE LEYLA"
PROF. DR. ZEKİ TAŞTAN BURCU TÜTAK	KAFAMDA BİR TUHAFLIK ROMANININ İLİŞKİLER AĞI (NETWORK) TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ: GÖÇ VE MEKÂNSAL AYRIŞMA
Assist. Prof. Dr. Murat Keklik	CONCEPTS OF OPPOSITION IN BÂKÎ'S GHAZELS
Assist. Prof. Dr. Murat Keklik	THREE POEMS ON THE WEDDING FESTIVAL IN AŞKÎ DİVAN
Assist. Prof. Dr. Fatih EGE	IN THE CONTEXT OF ARCHETYPE SYMBOLISM ANALYSIS OF THE CONCEPT "THE SIZE THAT SALUR KAZAN KILLS THE SEVEN HEADED DRAGON"
Assoc. Prof. Dr. Yelena Karpenko Lect. Sevindj RAMAZANOV	TARAS SHEVCHENKO'S "ZAPOVIT" ("MY TESTAMENT") AND FAHRİ ERDİNÇ'S "SON DİLEK": SUCCESSES AND FAILURES OF THE TRANSLATION
Lect. Sevindj RAMAZANOV Assoc. Prof. Dr. Yelena KARPENKO	PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE SENTIMENTAL STORY N.M. KARAMZIN'S "POOR LISA" AND THE NOVEL BY SAMI PASHAZADE SEZAI "ADVENTURE"

14.12.2019 Saturday / 15⁰⁰-17⁰⁰

HALL-1, SESSION-3	Head of Session: Prof. Dr. Kezban ACAR KAPLAN
Mehmet KISAK	URFALI GAZİ MEHMET KERİMOĞLU'NUN KORE SAVAŞINA DAİR İZLENİMLERİ
Prof. Dr. Kezban ACAR KAPLAN	OTTOMAN-RUSSIAN WAR OF 1877-78 IN RUSSIAN INTELLECTUAL WRITINGS
Prof. Dr. Kezban ACAR KAPLAN	CRIMEAN WAR IN NOTES OF SOME RUSSIAN OFFICERS
Res. Assist. Mahmut Halef CEVRIOGLU	OTTOMAN EMBASSIES IN VIENNA SUB REGE MURAD IV
Res. Assist. Mahmut Halef CEVRIOGLU	SWEDISH EMISSARY PAUL STRASSBURG'S DIPLOMATIC MISSION TO CONSTANTINOPLE IN 1632
Dr. Bilal ERDEM Dr. Celal YILMAZ Assoc. Prof. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES	AUTHENTIC LEADERSHIP AND INDIVIDUAL CREATIVITY: MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL MEANINGFULNESS
Dr. Bilal ERDEM Dr. Celal YILMAZ Assoc. Prof. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES	FACTORS AFFECTING CONSUMER BEHAVIOR AND CONSUMER PURCHASE DECISION PROCESS
Assoc. Prof. Dr. Akan YANIK	THE EFFECTS OF CONTENT TYPES ON SMART PHONE ADDICTION: MOBILE GAME AND SOCIAL NETWORK COMPARISON
Assoc. Prof. Dr. Akan YANIK	THE FLIPPED LEARNING APPROACH AND FLOW EXPERIENCE: WEB DESIGN EDUCATION ON UDEMY PLATFORM

14.12.2019 Saturday / 17⁰⁰-19⁰⁰

HALL-1, SESSION-4	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Nuran Akşit AŞIK
Assist. Prof. Dr. Sevgi TATAR	GEOMORPHOTOURISM POTENTIAL OF İHSANİYE (AFYONKARAHİSAR, TURKEY) AND NEARBY AREA
Assist. Prof. Dr. Sevgi TATAR Fatma BİLLOR	PHYTOGEOGRAPHY OF İHSANİYE AND IT'S NEAR AROUND
Assoc. Prof. Dr. Nuran Akşit AŞIK	TURİZM VE İŞLETME ÖĞRENCİLERİNİN İŞ ETİĞİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ
Assoc. Prof. Dr. Nuran Akşit AŞIK	THE VALUE ORIENTATIONS OF TOURISM STUDENTS: A COMPARISON BETWEEN UNDERGRADUATE AND ASSOCIATE DEGREE'S STUDENTS
Öğr. Gör. Dr. Mehmet ŞAHİN Öğr. Gör. Dr. Beyza ERER Doç. Dr. Alper ATEŞ	TÜRKİYE 'DE AİLE İŞLETMELERİNDE NEPOTİZM (AKRABA KAYIRMACILIĞI) ÇALIŞMALARINA YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI
Assoc. Prof. Dr. Alper ATEŞ Lect. Halil SUNAR	FACTORS HINDERING THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM IN TURKEY AND SUGGESTIONS
Assist. Prof. Dr. Ali SOLUNOĞLU Assist. Prof. Dr. Özgür YAYLA	PERCEPTION OF QUALITY OF EXPERIENCE FOR NATIONAL GARDENS
Assist. Prof. Dr. Ali SOLUNOĞLU Assist. Prof. Dr. Özgür YAYLA	THE EFFECT OF KIRIKKALE DESTINATION IMAGE ON VISITING INTENTIONS
Özgür SARIBAŞ Simge KÖMÜRCÜ Atilla AKBABA	THE CONCEPT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM LITERATURE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS
Res. Assist. Gürkan ÇALIŞKAN Res. Assist. İbrahim GÜNDOĞDU Assist. Prof. Dr. Aydoğan AYDOĞDU	NATURE TOURISM STRATEGIES OF LOCAL TRAVEL AGENCIES: A QUALITATIVE RESEARCH IN KASTAMONU
Res. Assist. İbrahim GÜNDOĞDU Res. Assist. Gürkan ÇALIŞKAN Assist. Prof. Dr. Aydoğan AYDOĞDU	CONSUMER SATISFACTION AND LOYALTY IN LOCAL RESTAURANTS; A RESEARCH IN KASTAMONU

14.12.2019 Saturday / 09^{00}-11^{00}

HALL-2, SESSION-1	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Meryem AYAN
Dr. Fuat ERDUĞAN Dr. Gökhan DİZDAR	A REVIEW: EXERCISE AND ITS EFFECTS ON COMMON MENTAL DISORDERS
TURAN ÇETİNKAYA RECEP AYHAN	SPOR BÖLÜMLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN SPORTMENLİK YÖNELİM DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
TURAN ÇETİNKAYA RECEP AYHAN	SPOR BÖLÜMLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİNİN TEKNOLOJİ TUTUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Gülbahar	ÖĞRETMENLERİN YÖNETİCİ DESTEĞİ, OKUL ETKİLİLİĞİ, İŞE ANGAJE OLMA VE İŞ DOYUMUNA İLİŞKİN ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Svitlana Mytsiuk	GLOBAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UNIVERSITIES

11.00-12·00 Opening Speech, Exhibition Opening Ceremony

14.12.2019 Saturday / 12^{00}-14^{00}

HALL-2, SESSION-2	Head of Session: Assist. Prof. Dr. Fethi NAS
Assist. Prof. Dr. Fethi NAS	THE EFFECTS OF THE MEDIA AND TODAY'S LIFE
Assist. Prof. Dr. Fethi NAS	MIGRATION AND HEALTH PROBLEMS
Lect. Melih TOMAK	LEGALIZATION OF VIOLENCE THROUGH MALE IDENTITY: ESKIYA DUNYAYA HUKUMDAR OLMAZ
Prof. Dr. Mehmet KOŞTUMOĞLU Lect. Melih TOMAK	RESEARCHING THE ACADEMIC VALIDITY OF MOBILE PHOTOGRAPHY AND AVAILABILITY İN EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Cumhur Türk Assist. Prof. Dr. Demet Deniz Yılmaz Assist. Prof. Dr. Ayça Kartal	OPINIONS OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS ABOUT TUBITAK 4004 PROJECTS
Assist. Prof. Dr. Selin BİTİRİM OKMEYDAN	BLOGS AS A TOOL OF CORPORATE PUBLIC RELATIONS: AN ANALYSIS OF BANKS BLOGS IN TURKEY
Res. Assist. Dr. Cudi Kaan OKMEYDAN	PARASOCIAL INTERACTION IN SOCIAL MEDIA: A REVIEW OF INFLUENCER'S YOU TUBE ACCOUNTS
Res. Assist. Dr. Cudi Kaan OKMEYDAN	CHILDREN AS COMMODITY ON SOCIAL MEDIA: AN EVALUATION OF KIDFLUENCER CONCEPT
Assoc. Prof. Dr. Çiğdem DİRİK	BENCHMARKING IN THE PRESS ENTERPRISES AND AN ASSESSMENT ON THE BENEFITS
Karimova Parvana Natig	THE ANALYSIS OF NATIONAL PRESS BASED ON THE RESEARCHES BY YAVUZ AKPINAR IN WIDE VIEW

14.12.2019 Saturday / 14⁰⁰-16⁰⁰

HALL-2, SESSION-3	Head of Session: Assist. Prof. Dr. Tolga ÇELİK
Assist. Prof. Dr. Tolga ÇELİK	İZMİRDEKİ DEVLET ÜNİVERSİTELERİNİN WEB SİTELERİNİN ERİŞİLEBİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Assist. Prof. Dr. Tolga ÇELİK	VERİ GAZETECİLİĞİNDE PROGRAMLAMA DİLLERİNİN KULLANIMI: R DİLİ TWEET ANALİZİ
Assoc. Prof. Dr. Ozodbek Karamatov Abdulativ Khaldarov Dr. Sherzod Rakhmanov	INNOVATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UZBEKISTAN: REALITIES AND PROSPECTS PRODUCTION OF ORGANIC COTTON
Assoc. Prof. Dr. Ozodbek Karamatov Dr. Sherzod Rakhmanov Abdulativ Khaldarov	AGRICULTURAL AND LAND REFORM IN THE KYRGYZ REPUBLIC: REZULTS, PROBLEMS AND PROSPECTS
Res. Assist. Deniz HOŞBAY BAYRAKTAR	USE OF WHATSAPP GROUPS IN THE WORKPLACE WITH POSITIVE AND NEGATIVE RESULTS
Assist. Prof. Dr. Erdost TORUN Res. Assist. Cengiz Çağrı KABAKCI	ANALYSIS OF INTERACTION BETWEEN S&P 500 AND ISE 100 INDEXES WITH NONPARAMETRIC CONTINUOUS WAVELET TRANSORM (CWT) GRANGER CAUSALITY TEST
Prof. Dr. Erhan DEMİRELİ Res. Assist. Cengiz Çağrı KABAKCI	JANUARY EFFECT ANOMALY: A RESEARCH ON SELECTED SECTOR INDICES OF ISE
Enes Ekici Assist. Prof. Dr. Şeyda Kıncal	REMOTE INTERPRETING IN TURKEY
Assist. Prof. Dr. Şeyda Kıncal	NOTE-TAKING IN CONSECUTIVE INTERPRETING: TRAINING AND PRACTICE
Doç. Dr. Serkan KILIÇ	TÜKETİCİLERİN İKİNCİ EL ÜRÜN SATIN ALMA NİYETLERİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI
Doç. Dr. Erkan ÖZDEMİR Araş. Gör. Dr. Yaşar Numan AKSANYAR Doç. Dr. Serkan KILIÇ	TÜKETİCİLERİN MOBİL BANKACILIK YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINI KULLANMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

14.12.2019 Saturday / 16⁰⁰-19⁰⁰

HALL-2, SESSION-4	Head of Session: Prof. Dr. Kadircan ÖZKAN
Prof. Dr. Kadircan ÖZKAN Prof. Dr. Ebru BARDAŞ	METAPHOR ON MEVLANA'S PATH OF TRUTH NAMED "A DONKEY STUCK IN MUD"
PROF. DR. ZEKİ TAŞTAN BURCU TÜTAK	YAŞANMIŞ BİR TRAVMANIN ÖYKÜSÜ: KANATSIZ MELEKLER
PROF. DR. ZEKİ TAŞTAN MEHMET TÜTAK	YAŞAR KEMAL'İN KUŞLAR DA GİTTİ VE SAİT FAİK ABASIYANIK'IN SON KUŞLAR ADLI ESERLERİNDE ÇEVRECİ SÖYLEM
Assist. Prof. Dr. Zeliha Kapukaya Prof. Dr. Mustafa Özsarı	AN EVALUATION ON THE PHILOSOPHICAL BASED CLASSIFICATION OF THE PERIODS OF NEW TURKISH LITERATURE FROM TANZIMAT TO THE REPUBLIC
Assist. Prof. Dr. ZELIHA KAPUKAYA	ULUS BAKER AND HIS EVAULATIONS ON THE TURKISH LITERATURE
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	ZAMİRLE EDAT ARASINDA BULUNAN {-In/-nIn} BİÇİMBİRİMİ ÜZERİNE
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	TÜRKÇEDE DURUM FIILLERININ DURUMU ÜZERİNE
Lect. Nuray DEMİREL AKGÜL Yasin KAYIŞ	SIRADIŞI BİR TARİH ÖĞRETMENİ NECAT ÇETİN'İN HAYATI, BİLİMSEL ÇALIŞMALARI VE ESERLERİ
Dr. Gönül ERDEM NAS	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN METİNLERİN DİL EDİNİMİ İÇİNDEKİ YERİ
Dr. Öğr. Üyesi Tuna BEŞEN DELİCE	TÜRKMEN TÜRKÇESİ YAZIM KURALLARINA DAİR NOTLAR
Dr. Öğr. Üyesi Tuna BEŞEN DELİCE	TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE SAYI ADLARININ DEYİMLERDE KULLANIMI

Ins. Tülin EKLER **Assoc. Prof. Dr. Filiz Yalçın TILFARLIOĞLU**	A STUDY ON THE RELATION BETWEEN THE FEAR OF SUCCESS OF THE STUDENTS IN EFL CLASROOMS AND THEIR FINAL GRADES
Teyyubova Nazlıxanım	ŞƏRT BUDAQ CÜMLƏLƏRİN YARANMA YOLLARI
Assoc. Prof. Dr. Didem Koban Koç	DEVELOPMENTAL DIFFERENCES IN ENGLISH COLLOCATION USE IN THE SPOKEN AND WRITTEN LANGUAGE PRODUCED BY NON-NATIVE SPEAKERS OF ENGLISH İN THE US

14.12.2019 Saturday / 09^{00}-11^{00}

HALL-3, SESSION-1	**Head of Session: Dr. Orhun Burak SÖZEN**
Dr. Lect. Orhun Burak SÖZEN	SEMIOTIC INTERROGATION AND INQUIRY OF POST-POSITIVIST AND POSITIVIST INTERNATIONAL RELATIONS PARADIGMS
Assoc. Prof. Dr. Devrim Özkan	THE ISSUES OF LANGUAGE, TIME AND FREEDOM IN THE MOVIE ARRIVAL: THE SEARCH FOR FREEDOM AND THE HUMAN BEING
Assoc. Prof. Dr. Devrim Özkan	POLITICAL PHILOSOPHY: AMONG WHAT IS HAPPENING, WHAT SHOULD BE AND WHAT CAN HAPPEN
Assoc. Prof. Dr. Esma Torun Çelik	1950 SEÇİM SONUÇLARININ CHP'DE YANKILARI
Assoc. Pr. Dr. Burak HERGÜNER	LESSONS FROM THE PAST FOR SOCIAL CAPITAL FORMATION AND COMMUNITY DEVELOPMENT
Assist. Prof. Dr. Sıtkı Egeli	THREATS TO SATELLITES AND WEAPONIZATION OF SPACE
Kyrychenko Yevheniia	SOVEREIGN WEALTH FUND: PRINCIPLES AND PRACTICES
Res. Assist. Özgür BAYRAKTAR	THE RAP FORM OF THE TURKISH RIGHT
Res. Assist. Özgür BAYRAKTAR	"HARD TO LIVE IN THE GHETTO, THE ENVIRONMENT IS CRAPPY"
Volkan Kalender	SATISFACTION WITH THE STATUS QUO: A MULTI-DIMENSIONAL FRAMEWORK

11.00-12·00 Opening Speech, Exhibition Opening Ceremony

14.12.2019 Saturday / 12^{00}-14^{00}

HALL-3, SESSION-2	**Head of Session: Assist. Dr. Orhun Burak Sözen**
Assist. Prof. Dr. Murat Çetin	EKONOMİNİN YENİDEN DİZAYN İHTİYACI: İKLİM KRİZİ VE SİRKÜLER EKONOMİ
Assist. Prof. Dr. Hatice Nur GERMİR	SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER YARDIMIYLA MANİSA İLİNİN TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (2014-2018)
Assist. Prof. Dr. Hatice Nur GERMİR	BİR ÖDEME ARACI OLARAK ÇEK'İN MANİSA İLİNDE KULLANIM PERFORMANSININ İNCELENMESİ (2010-2018)
Assist. Prof. Dr. Hatice Nur GERMİR	KREDİ DERECELENDİRME KURULUŞU; TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Tunç DEMİRBİLEK **Efe ÇINAR** **Prof. Dr. Mehmet AKSARAYLI**	THE EFFECT OF AUTHENTIC LEADERSHIP ON SAFETY CLIMATE IN AUTOMOTIVE INDUSTRY
Prof. Dr. Mehmet AKSARAYLI **Reyhan KAPLAN**	A RESEARCH ON ESTIMATION OF ECONOMIC INDICATORS BY ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS METHOD
Öğr. Gör. Yusuf Can ÇALIŞIR **Öğr.Gör.Dr. Cihan Serhat KART**	1940-1970 YILLARI ARASINDA ANKARA ULUS SEMTİ'NDE FAALİYETTE BULUNAN ESNAF VE SANATKÂRLAR
Assoc. Prof. Dr. Vasyl Namoniuk	CAUSALITY BETWEEN FDI AND ECONOMIC GROWTH: CASE OF UKRAINE
Lect. Dr. Cihan S. KART **Lect. Yusuf C. ÇALIŞIR**	FAMILY POLICIES IN DEVELOPMENT PLANS
Dr. İsmail ERKAN	TÜRKİYE'DEKİ TÜKETİCİLERİN BLACK FRIDAY ALGILARININ İNCELENMESİ VE MARKALAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

14.12.2019 Saturday / 14⁰⁰-17⁰⁰

HALL-3, SESSION-3	Head of Session: Assist. Prof. Dr. Murat Aydın
Fidan VELİZADE	THE IMPORTANCE OF WORKING AND RESTING ON MEETING THE MENTAL AND MATERIAL NEEDS
Assist. Prof. Dr. Erkan UZUN Av. Ercan UZUN	COMPARISION OF 6762 NUMBERED TURKISH COMMERCIAL CODE WITH 6102 NUMBERED TURKİSH COMMERCİAL CODE IN TERMS OF ACCOUNTING AND AUDIT
Dr. Ahmet Yavuz ÇAMLI	PRACTICAL-RATIONAL CONSIDERATION OF TRADITIONAL AND MODERN ISLAMIC FINANCE INSTITUTIONS
Dr. Ahmet Yavuz ÇAMLI Aziz Can Şensazlı	PRACTICAL-RATIONALITY IN ISLAMIC THOUGHT AND AN ALTERNATIVE ISLAMIC ECONOMIC MODEL
Assist. Prof. Dr. Sebahattin KOÇ	BAĞIMSIZLIK ÖLÇÜTLERİ: TCMB İÇİN AMPİRİK KANITLAR
Assist. Prof. Dr. Murat Aydın Assist. Prof. Dr.İsmail Aydemir	EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL CLEANING TAX IN TERMS OF TARIFFS
Assist. Prof. Dr. Murat Aydın	LEGAL BASIS OF MUNICIPAL OWN REVENUES
Assist. Prof. Dr. Murat Aydın	FINANCIAL AUTONOMY IN TURKISH MUNICIPALITY AND SOME TABLES
Dr. Esra Taşbaş Ustaoğlu	DISCLOSURE AND EFFECTIVE USE OF TACIT KNOWLEDGE IN ORGANIZATIONS
Dr. Esra Taşbaş Ustaoğlu	PLATFORMS RECEIVING ORDERS BY ENTERPRISES FOR GOODS OR SERVICES VIA WEBSITES OR APPS, 2016-2018: TSI DATA ANALYSIS
Assist. Prof. Dr. İsmail Aydemir	AN INVESTIGATION ON THE DETERMINATION AND PERFORMANCE LEVEL OF BUSINESS BUDGETS OF COMPANIES AND AN APPLICATION IN USAK OIZ

14.12.2019 Saturday / 17⁰⁰-19⁰⁰

HALL-3, SESSION-4	Head of Session: Assist. Prof. Dr. Adnan ERDAL
Meltem Öztürk	DIGITAL MARKETING STRATEGY IN THE NEW AGE: A COMPARATIVE STUDY ON SCOPE AND METHOD
Meltem Öztürk	SUGGESTIONS FOR DEVELOPING A DIGITAL MARKETING STRATEGY IN THE REAL ESTATE SECTOR
Lect. Özlem Anuk Assist. Prof. Dr. Cemile Çetin Lect. Gizem Şahin	THE BACKGROUND OF THE DESIRE TO HAVE LIFE-LONG DEVELOPMENT AND COMPETENCE: A SPIRITUAL SCARCITY PERSPECTIVE ON INCREASING DEMAND
Assist. Prof. Dr. Cemile Çetin Lect. Özlem Anuk	VACCINATION DECISIONS OF SUSTAINABLE COMMUNITY HEALTH FROM A SOCIAL POLICY PERSPECTIVE
Assist. Prof. Dr. Ebru TOLAY	PATERNALISTIC LEADERSHIP EXPECTATIONS: A RESEARCH ON GENERATION Y BUSINESS STUDENTS
Çisem CANSEVER Assist. Prof. Dr. Ebru TOLAY	THE EFFECTS OF GENERATION Y PERCEPTIONS OF LEADERSHIP PRACTICES ON AFFECTIVE COMMITMENT: A RESEARCH IN CALL CENTER
BERRACHED Amina ZEGGOUT Yafa	POLICY OF THE REFERENCE PRICING AND THE IMPACT OF ITS IMPLEMENTATION ON THE CONTROL OF MEDICINAL EXPENDITURE IN ALGERIA
Assist. Prof. Dr. Adnan ERDAL	TÜRKİYE'DE KAMU MALİ YÖNETİMİNDE RİSK ALANLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Assist. Prof. Dr. Adnan ERDAL	TÜRKİYE'DE BORÇ YÖNETİMİ: KURUMSAL DEĞİŞİMİN KODLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Doç. Dr. Tuncer ÖZDİL Beyza Betül ŞEN	İZMİR SU VE KANALİZASYON İDARESİNİN (İZSU) VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE ETKİNLİK ÖLÇÜMÜ
Öğr. Gör. Dr. Aylin Dilek	İNOVASYON ODAKLI KÜMELENMELER
Öğr. Gör. Dr. Aylin Dilek	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİGARA KULLANIM ALIŞKANLIĞI: AYDIN ADÜ AYDIN MYO ÖĞRENCİLERİ UYGULAMASI
Assoc. Prof. Dr. Tuncer Özdil Assist. Prof. Dr. Beran Gülçiçek TOLUN Res. Assist. Mehmet DİNÇ	THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA DEPENDENCE ON ACADEMIC PROCRASTINATION BEHAVIOR OF STUDENTS OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Assoc. Prof. Dr. Dr. Tuncer Özdil Assist. Prof. Dr. Beran Gülçiçek TOLUN Res. Assist. Mehmet DİNÇ	THE EFFECT OF UNCONVENTIONAL MONETARY POLICY ON INFLATION IN TURKEY

14.12.2019 Saturday / 09^{00}-11^{00}

HALL-4, SESSION-1	Head of Session: Dr. İskender Daşdemir
Sena Arici Doc. Dr. Sakire Ocak Karabay	OKUL ÖNCESİ DONEM COCUKLARİNİN EBEVEYNLERİNİN OTANTİKLİK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARININ YARATICILIKLARI ARASİNDAKİ ILİSKİNİN INCELENMESİ
Spec. Yağmur BAYINDIR Assoc. Prof. Dr. Şakire Ocak KARABAY	AN EXAMINATION OF THE EFFECTS OF GENDER STEREOTYPES OF PRESCHOOL CHILDREN ON SOCIAL PROBLEM SOLVING SKILLS
Dr. İskender Daşdemir	METAPHORICAL PERCEPTIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES ABOUT STUDENT CONCEPT
Tarik Saidi Mohammed Benbouziane Djazia Chib	THE IMPACT OF THE VARIABLES SATISFACTION AND LIVED EXPERIENCE ON CUSTOMER'S LOYALTY IN HOTEL SERVICES
Hayrettin ÇINAKLI Assist. Prof. Dr. Bilge DOĞANLI	TAX REDUCTION POLICIES AND THE EVALUATION OF THE TURKISH TAX SYSTEM
Seyhan İNCİ Assist. Prof. Dr. Bilge DOĞANLI	HEALTH SERVICES AND BECOMING A TRADEMARK
Dr. Öğr. Üyesi Selda GÜZEL Sevil ÇIRACI GÜZEL	3-6 YAŞ ARASI ÇOCUK AYAKKABILARINDA TÜKETİCİ TERCİHLERİ
Assoc. Prof. Dr. Burçak Polat	THE IMPACT OF WORKERS' REMITTANCES ON FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT: A CASE STUDY FOR DEVELOPING COUNTRIES
Prof. Dr. Salih YEŞİL Burcu ÖZEL Ayşe GÖKYAR	THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL COMMITMENT ON INDIVIDUAL PERFORMANCE: A FIELD STUDY ON BANK EMPLOYEES

11.00-12·00 Opening Speech, Exhibition Opening Ceremony

14.12.2019 Saturday / 12^{00}-14^{00}

HALL-4, SESSION-2	Head of Session: Assist. Prof. Dr. Sefer OĞUZ
Assist. Prof. Dr. Sefer OĞUZ	SOME REMARKS DECISION ON REGULATION WHOLESALE OF SUBSTANTIAL AMOUNT OF JOINT STOCK COMPANY' ASSET
Res. Assist. Mehmet Emin CEYLAN Res. Assist. Murat Saltuk BİLGİLİ	JUDICIAL ACTIVISM
Nuri Berkay Özgenç	ROLE OF CRIMINOLOGY IN ENVIRONMENTAL PROTECTION
Res. Assist. Büşra KAZMAZ TEPE	DETERMINATION OF THE COMPETENT COURT IN ACTIONS FOR DAMAGES THAT ARISE FROM THE VIOLATION OF BODILY INTEGRITY
Dr. Tanzer Çeliktürk	KAMU POLİTİKASI ANALİZİ MODELLEMESİ
Dr. Tanzer Çeliktürk	RADICAL TRANSFORMATION OF TRADITIONAL OTTOMAN NATION SYSTEM: THE BIRTH OF MODERN CITIZENSHIP IN TURKEY
Dr. Emine KILIÇASLAN	KOPENHAG OKULU YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN GÜVENLİK SÖYLEMLERİ
Dr. Emine KILIÇASLAN	SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYANIN ULUSLAR ÜSTÜ SİYASAL AKTÖRLER AÇISINDAN KULLANIMI

14.12.2019 Saturday / 14⁰⁰-16⁰⁰

HALL-4, SESSION-3	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Selda MANT MENAY
Lect. Dr. Cansu ÇELEBİ EROL	SIGNS AND SYMBOLS IN PREHISTORIC ART CREATIONS
Lect. Dr. Cansu ÇELEBİ EROL	ÇAĞDAŞ SANATA KONU OLAN DENEYİMLENMİŞ ŞİDDET YAŞANTILARI, TRACEY EMİN ÖRNEĞİ
Assoc. Prof. Dr. Selda MANT MENAY Seçil GÜLTEKİN	FIRST EXAMPLES OF WATERCOLOR IN TURKISH PAINTING AND MASTER ALİ RIZA
Assoc. Prof. Dr. Selda MANT MENAY Atakan YILMAZ	ABSTRACT EXPRESSION AND HALİL AKDENİZ
Lect. İlke İlter Güven	AUTONOMOUS DRAWING MACHINE PROJECTS IN CONTEMPORAY ART AND ITS DISCUSSIONS
Ali Hamada Ahmad Jasim	ENVY AND JEALOUSY İN ELENA FERRANTE'S MY BRİLLİANT FRİEND...
Assist. Prof. Dr. Aslı ERCİYEŞ TOSUN	PHOTOGRAPHY IN THE CONTEXT OF REPRODUCTION OF MYTHOLOGY REVIEW OF GQ MAGAZINE
Prof. Dr. İlhan Özkeçeci Res. Assist. Amine Refika Zedeli	THE EFFECT OF DIGITAL MEDIA ON PAGE DESIGN AND READER

14.12.2019 Saturday / 16⁰⁰-19⁰⁰

HALL-4, SESSION-4	Head of Session: Doç. Dr. İnci BOYACIOĞLU
Assist. Prof. Dr. Deniz SOYSAL	ON WOLLSTONECRAFT'S VIRTUE ETHICS
Pınar Bozyel Prof. Dr. BanuYazgan İnanç	THE COMPARISION OF MARRIAGE SATISFACTION AND PSYCHOLOGICAL HARDINESS LEVELS OF MARRIED WOMEN ACCORDING TO STATE OF EXPOSURE TO VIOLENCE
Doç. Dr. İnci BOYACIOĞLU	ROMANTİK İLİŞKİLERDE PSİKOLOJİK ŞİDDETİN KADINLARIN BENLİK BELİRGİNLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Doç. Dr. İnci BOYACIOĞLU	KADINA YÖNELİK ŞİDDETİ ÖNLEYİCİ DEVLET POLİTİKALARI: PSİKOLOJİK ŞİDDETE YÖNELİK BASAMAKLANDIRILMIŞ PSİKOSOSYAL MÜDAHALELER
Assist. Prof. Dr. Zümrüt Gedik Rabia Akan	RELIGIOSITY AND COGNITIVE FLEXIBILITY IN MUSLIM COLLEGE STUDENTS
Psychologist Ürün PERÇİN BOYACIOĞLU Doç. Dr. Serap AKFIRAT	EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CHANGE AND SOCIAL THREAT IN FRAME OF SOCIAL IDENTITY THEORY: CASE OF CHANGES IN ACADEMY
Assoc. Prof. Dr. Meryem AYAN	HEALING TRAUMAS BY REVISITING MEMORIES IN MORRISON'S A MERCY
Assoc. Prof. Dr. Meryem AYAN	ABSURD IDENTITIES IN FOREMAN'S RHODA IN POTATOLAND
Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER	AHMET HÂŞİM'İN YEDİ MEŞALE ŞAİRLERİNİ ELEŞTİRİSİ VE BU ELEŞTİRİNİN KENDİSİNE DÖNÜŞÜ
Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER	İKİ ŞAİRDE ORTAKLAŞAN POETİK TAVIR: RECAİZÂDE MAHMUT EKREM'İN "BU DA BİR Şİ'R-İ MUHZİN-İ DİGER" İLE ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN "HER ŞEY ŞİİRDİR" ADLI POETİK ŞİİRLERİ
Öğr. Gör. Saadet Nihal COŞKUN	ANADOLU–TÜRK EVİ: BİRGİ, ÇAKIRAĞA KONAĞI ÖRNEĞİ
Öğr. Gör. Saadet Nihal COŞKUN	GÜNÜMÜZDE KARACASU ÇÖMLEKÇİLİK GELENEĞİ

14.12.2019 Saturday / 14^{00}-16^{00}

HALL-5, SESSION-1	Head of Session: Ceyran Arif qızı Rəhmətullayeva
Vasyl Namoniuk	CAUSALITY BETWEEN FDI AND ECONOMIC GROWTH: CASE OF UKRAINE
Prof. Dr. Khallieva Gulnoz	COMPARATIVE STUDIES ON THE POEMS OF ALISHER NAVOI
Dr. Ulker SADIQOVA	THE ROLE OF THE CULTURAL SECTOR IN ECONOMIC DEVELOPMENT
Брацюк О.В.	БІЗНЕС-АКСЕЛЕРАТОР – ПЕРСПЕКТИВНА ІНФРАСТРУКТУРНА СКЛАДОВАВЕНЧУРНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ
Степанова Алла Дружинін Нікіта	ДИФЕРСИФІКАЦІЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ РОЗБУДОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
Assist. Prof. Dr. Baan Jafar Sadiq	IMPACT OF INDIVIDUAL, PAIRS AND GROUPS WORK TECHNIQUES IN TEACHING ESP ON THE ACHIEVEMENT OF IRAQI STUDENTS AT BAGHDAD UNIVERSITY
Ceyran Arif qızı Rəhmətullayeva	SOSİAL XİDMƏT SAHƏSİNİN MÜASİR İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ
Nikita Druzhynin	БУДІВНИЦТВО LNG-ТЕРМІНАЛУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІННОВАЦІЙНО-ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПРОЕКТ УКРАЇНИ
О.О.ЛИТВИНЕНКО К.І. КУШНІР І.В. БІЛОШИЦЬКА	ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ЇХ ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ (ЗАЛЕЖНО ВІД АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ)
Assist. Prof. Dr. Emin YÜREKLİ	ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER; BİŞKEK İLİNDE BİR ARAŞTIRMA
Assist. Prof. Dr. Emin YÜREKLİ	ÜRETİM TEKNOLOJİLERİNDEKİ GELİŞMELER VE BU GELİŞMELERİNİN MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİLERİ; DENİZLİ İLİNDE ODAK GRUP ÇALIŞMASI

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Türkay N. TOK
İzmir Democracy University

Dr. İryna DRYGA
Ukrainian National Academy of Sciences

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok State Economy University

Dr. Anatoliy LOGINOV
Ukraine Shevchenko Lugan National University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara University

Dr. Hajar Huseynova EMİN
Azerbaycan Devlet Pedagoji University

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. George RUDIC
Montreal Pedagogie Moderne Institute

Dr. Hanife Nalan GENÇ
Ondokuz Mayıs University

Dr. Hiroshi NAKAHARA
Sapparo City University

Dr. Nuray Pamuk ÖZTÜRK
Karamanoğlu Mehmetbey University

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Kemale Tahsin KARİMOVA
Ağrı İbrahim Çeçen University

Dr. Latkin A. PAVLOVIC
Vladivostok State Economy University

Dr. Oylum DİKMEN GÜLERYÜZ
İzmir Ekonomi University

Dr. Masaya SAITO
Sapparo City University

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ
Nevşehir University

Dr. Nadezhda KHAN
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. Nobuaki TAKEDA
Sapparo City University

Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz University

Dr. Sara MAZHITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Takashi HASUNI
Sapparo City University

Dr. Tsendiin BATTULGA
Mongolia State University

Dr. Wakako SADAHIRO
Sapparo City University

Dr. Vlademir VISLIVIY
Ukraine National Technical University

Dr. Yang ZITONG
Wuhan University

Dr. Yoshio KANAZAKI
Tohoku University

Dr. Zongxian FENG
Xi`an Jiatong University

PHOTO GALLERY

CHORNOBYL
MOMENT

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ ТА
СОЦІАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
www.ikaad.org.tr

CHORNOBYL.
MOMENT
MERT OZTEKIN
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
www.iksad.org.tr
www.iksadkiev.org

CHORNOBYL.
MOMENT
MERT OZTEKIN
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
www.iksad.org.tr

All photos taken at the event has been published in IKSAD CONGRESS SOCIETY Facebook Group// to get the pictures, please, visit the group and become a member…

CONTENTS

CONGRESS'S IDENTIFICATION	i
PHOTOS	ii
SCIENTIFIC COMMITTEE	iii
PROGRAM	iv

ABSTRACTS & FULL PAPERS

Ferdi AKBAŞ ***EDUCATIONAL MIGRATIONS RECEIVED AND GIVEN BY OSMANIYE PROVINCE (2008-2018)***	**1**
Vasfiye Geçkin ***THE EXTENT OF PROSODIC TRANSFER IN ENDSTATE SECOND LANGUAGE SPEAKERS OF ENGLISH***	**3**
Süleyman BALCI ***ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN ADAY FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN METAFOR ALGILARI***	**4**
Süleyman BALCI ***ÜNİVERSİTE KAVRAMINA İLİŞKİN ADAY FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN METAFOR ALGILARI***	**8**
Süleyman BALCI ***FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK ÖZ YETKİNLİK DÜZEYLERİ***	**12**
Süleyman BALCI ***ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN ADAY FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN METAFOR ALGILARI***	**16**
Iryna Novikova ***BARRIERS IN MANAGEMENT OF KNOWLEDGE IN UNIVERSITIES: EXAMPLE OF UKRAINE***	**20**
Mehmet Uğur KUTLUER & Aylin MENTİŞ KÖKSOY ***SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ İLKOKUL EĞİTİMİNDE POZİTİF PSİKOLOJİ UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ***	**25**
Aylin MENTİŞ KÖKSOY & İskender DAŞDEMİR ***SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MÜZİK ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN TUTUMLARIN BELİRLENMESİ***	**32**
Ayşe Mentiş Taş & Aylin Mentiş Köksoy ***ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL TEACHER***	**37**
Yasemin KILINÇARSLAN ***EDEBİYATTAN SİNEMAYA; SOVYET DÖNEMİ SAMİZDAT MEKTUPLARININ SİNEMASAL TEMSİLLERİ***	**43**
Ragıp TARANÇ ***SİNEMADA DOCUDRAMA (DRAMATİK BELGESEL) TÜRÜNÜN YENİDEN YÜKSELİŞİ: BOHEMIAN RHAPSODY VE MÜSLÜM***	**52**

FİLMLERİNİN ALIMLAMA ESTETİĞİ BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ	
Barbara DELL'ABATE ÇELEBİ *POWER AS PROPAGANDA. THE CONSTRUCTION OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN THE DYSTOPIC TRILOGY THE HUNGER GAMES BY SUZANNE COLLINS*	63
Metin EREN *CEMAL ŞAKAR'IN "ADI LEYLA OLSUN" ÖYKÜ KİTABINDA HALKBİLİM UNSURLARI1*	64
Zeki TAŞTAN & Burcu TÜTAK *KAFAMDA BİR TUHAFLIK ROMANININ 'İLİŞKİLER AĞI' BAĞLAMINDA ANALİZİ: GÖÇ VE MEKÂNSAL AYRIŞMA*	72
Murat Keklik *BÂKÎ'NİN GAZELLERİNDE KARŞIT KAVRAMLAR*	85
Murat Keklik *ÜSKÜDARLI AŞKÎ DİVANI'NDA DÜĞÜN ŞENLİKLERİ ÜZERİNE YAZILAN ÜÇ MANZUME*	92
Fatih EGE *ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAĞLAMINDA "SALUR KAZAN'IN YEDİ BAŞLI EJDERHAYI ÖLDÜRDÜĞÜ BOY" ANLATISININ ÇÖZÜMLENMESİ*	105
Yelena Karpenko & Sevindj RAMAZANOV *TARAS SHEVCHENKO'S "ZAPOVIT" ("MY TESTAMENT") AND FAHRİ ERDİNÇ'S "SON DİLEK": SUCCESSES AND FAILURES OF THE TRANSLATION*	107
Sevindj RAMAZANOV & Yelena Karpenko *PSYCHOLOGİCAL ASPECTS OF THE SENTİMENTAL STORY N.M. KARAMZİN'S "POOR LİSA" AND THE NOVEL BY SAMİ PASHAZADE SEZAİ "ADVENTURE"*	109
Mehmet KISAK *URFALI GAZİ MEHMET KERİMOĞLU'NUN KORE SAVAŞINA DAİR İZLENİMLERİ*	111
Kezban ACAR *OTTOMAN-RUSSIAN WAR OF 1877-78 IN RUSSIAN INTELLECTUAL WRITINGS*	112
Kezban ACAR *CRIMEAN WAR IN NOTES OF SOME RUSSIAN OFFICERS*	128
Mahmut Halef CEVRİOĞLU *SULTAN IV. MURAD DÖNEMİNDE VİYANA'DA OSMANLI ELÇİLERİ*	140
Mahmut Halef CEVRİOĞLU *SWEDISH EMISSARY PAUL STRASSBURG'S DIPLOMATIC MISSION TO CONSTANTINOPLE IN 1632*	152
Bilal ERDEM & Celal YILMAZ & Durdu Mehmet BİÇKES *OTANTİK LİDERLİĞİN BİREYSEL YARATICILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:*	154

PSİKOLOJİK ANLAMLILIĞIN ARACILIK ROLÜ	
Bilal ERDEM & Celal YILMAZ & Durdu Mehmet BİÇKES *TÜKETİCİ DAVRANIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE TÜKETİCİ SATIN ALMA KARAR SÜRECİ*	170
Akan Yanık *AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞINDA MOBİL OYUNLAR VE SOSYAL AĞLARIN PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI*	177
Sevgi TATAR & Fatma BİLLOR *İHSANİYE VE YAKIN ÇEVRESİNİN BİTKİ COĞRAFYASI*	186
Sevgi TATAR *GEOMORPHOTOURISM POTENTIAL OF İHSANİYE (AFYONKARAHİSAR, TURKEY) AND NEARBY AREA*	193
Nuran AKŞİT AŞIK *TURİZM VE İŞLETME ÖĞRENCİLERİNİN İŞ ETİĞİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ*	194
Nuran AKŞİT AŞIK *TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ: LİSANS VE ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA*	208
Mehmet Şahin & Beyza Erer & Aykut BEDÜK *TÜRKİYE 'DE AİLE İŞLETMELERİNDE NEPOTİZM (AKRABA KAYIRMACILIĞI) ÇALIŞMALARINA YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI*	220
Alper Ateş & Halil Sunar *TÜRKİYE'DE MEDİKAL TURİZMİNİN GELİŞMESİNE ENGEL OLAN FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*	228
Ali SOLUNOĞLU & Özgür YAYLA *MİLLET BAHÇELERİNE YÖNELİK DENEYİM KALİTESİ ALGISI*	236
Ali SOLUNOĞLU & Özgür YAYLA *KIRIKKALE DESTİNASYON İMAJININ ZİYARET NİYETLERİ ÜZERİNE ETKİSİ*	246
Özgür SARIBAŞ & Simge KÖMÜRCÜ & Atilla AKBABA *THE CONCEPT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM LITERATURE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS*	256
Gürkan ÇALIŞKAN & İbrahim GÜNDOĞDU & Aydoğan AYDOĞDU *YEREL SEYAHAT ACENTELERİNİN DOĞA TURİZMİ STRATEJİLERİ: KASTAMONU İÇİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA*	266
İbrahim GÜNDOĞDU & Gürkan ÇALIŞKAN & Aydoğan AYDOĞDU *YÖRESEL RESTORANLARDA TÜKETİCİ MEMNUNİYETİ VE SADAKATİ; KASTAMONU'DA BİR ARAŞTIRMA*	283
Fuat ERDUĞAN & Gökhan DİZDAR *A REVIEW: EXERCISE AND ITS EFFECTS ON COMMON MENTAL DISORDERS*	300
Turan Çetinkaya & Recep Ayhan *SPOR BÖLÜMLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN*	317

SPORTMENLİK YÖNELİM DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	
Recep Ayhan & Turan Çetinkaya *SPOR BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TEKNOLOJİ TUTUM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*	324
Bahadır Gülbahar *ÖĞRETMENLERİN YÖNETİCİ DESTEĞİ, OKUL ETKİLİLİĞİ, İŞE ANGAJE OLMA VE İŞ DOYUMUNA İLİŞKİN ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*	330
Svitlana Mytsiuk *GLOBAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UNIVERSITIES*	331
Fethi NAS *MEDYANIN GÜNDELİK YAŞAMA ETKİSİ*	332
Fethi NAS *GÖÇ VE SAĞLIK SORUNLARI*	338
Melih TOMAK *ERKEK KİMLİĞİ ÜZERİNDEN ŞİDDETİN MEŞRULAŞTIRILMASI: EŞKİYA DÜNYAYA HÜKÜMDAR OLMAZ*	346
Mehmet KOŞTUMOĞLU & Melih TOMAK *MOBİL FOTOĞRAFÇILIĞIN EĞİTİMDE KULLANILABİLİRLİĞİ VE AKADEMİK GEÇERLİLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI*	355
Cumhur Türk & Demet Deniz Yılmaz & Ayça Kartal *ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TÜBİTAK 4004 PROJELERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ*	371
Selin BİTİRİM OKMEYDAN *KURUMSAL HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK BLOGLAR: TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN BLOGLARINA YÖNELİK BİR İNCELEME*	373
Cudi Kaan OKMEYDAN *SOSYAL MEDYADA PARASOSYAL ETKİLEŞİM: İNTERNET FENOMENLERİNİN YOU TUBE HESAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*	392
Cudi Kaan OKMEYDAN *SOSYAL MEDYADA METALAŞAN ÇOCUKLAR: KIDFLUENCER KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*	402
Çiğdem DİRİK *BASIN İŞLETMELERİNDE KIYASLAMA VE SAĞLAYACAĞI FAYDALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*	413
Karimova Parvana Natig *THE ANALYSIS OF NATIONAL PRESS BASED ON THE RESEARCHES BY YAVUZ AKPINAR IN WIDE VIEW*	421
Tolga ÇELİK *İZMİRDEKİ DEVLET ÜNİVERSİTELERİNİN WEB SİTELERİNİN ERİŞİLEBİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*	423

Tolga ÇELİK *VERİ GAZETECİLİĞİNDE PROGRAMLAMA DİLLERİNİN KULLANIMI : R DİLİ TWEET ANALİZİ*	434
Ozodbek Karamatov & Abdulativ Khaldarov & Sherzod Rakhmanov *ИННОВАЦИИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ УЗБЕКИСТАНА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОИЗВОДСТВО ОРГАНИЧЕСКОГО ХЛОПКА*	442
Ozodbek Karamatov & Sherzod Rakhmanov & Abdulativ Khaldarov *АГРАРНЫЕ И ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ: РЕЗУЛЬТАТЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ*	449
Deniz HOŞBAY BAYRAKTAR *OLUMLU VE OLUMSUZ SONUÇLARIYLA İŞYERİNDE WHATSAPP GRUPLARININ KULLANIMI*	458
Erdost TORUN & Cengiz Çağrı KABAKCI *S&P 500 VE BIST 100 ENDEKSLERİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMİN SÜREKLİ DALGACIK DÖNÜŞÜMLÜ GRANGER NEDENSELLİK TESTİ İLE ANALİZİ*	460
Erhan DEMİRELİ & Cengiz Çağrı KABAKCI *OCAK AYI ANOMALİSİ: BORSA İSTANBUL SEÇİLMİŞ SEKTÖR ENDEKSLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*	468
Şeyda Kıncal & Enes Ekici *REMOTE INTERPRETING IN TURKEY*	475
Şeyda Kıncal *NOTE-TAKING IN CONSECUTIVE INTERPRETING: TRAINING AND PRACTICE*	479
Serkan KILIÇ *TÜKETİCİLERİN İKİNCİ EL ÜRÜN SATIN ALMA NİYETLERİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI*	484
Erkan ÖZDEMİR & Yaşar Numan AKSANYAR & Serkan KILIÇ *TÜKETİCİLERİN MOBİL BANKACILIK YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINI KULLANMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER*	497
Kadircan ÖZKAN & Ebru BARDAŞ *MEVLANA'NIN HAKİKAT YOLUNDA" ÇAMURA SAPLANIP KALMIŞ EŞEK" METAFORU*	505
Zeki TAŞTAN & Burcu TÜTAK *YAŞANMIŞ BİR TRAVMANIN ÖYKÜSÜ: KANATSIZ MELEKLER*	507
Zeki TAŞTAN & Mehmet TÜTAK *YAŞAR KEMAL'İN KUŞLAR DA GİTTİ VE SAİT FAİK ABASIYANIK'IN "SON KUŞLAR" ADLI ESERLERİNDE ÇEVRECİ SÖYLEM*	514
Zeliha Kapukaya & Mustafa Özsarı *TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E YENİ TÜRK EDEBİYATI DEVİRLERİNİN FELSEFE TEMELLİ SINIFLANDIRILMASI ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME*	526

Zeliha KAPUKAYA ***ULUS BAKER VE TÜRK EDEBİYATINA DAİR DEĞERLENDİRMELERİ***	**528**
Hacı İbrahim DELİCE ***ZAMİRLE EDAT ARASINDA BULUNAN {-IN/-NIN} BİÇİMBİRİMİ ÜZERİNE***	**530**
Hacı İbrahim DELİCE ***TÜRKÇEDE DURUM FİİLLERİNİN DURUMU ÜZERİNE***	**539**
Dr. Yasin KAYIŞ & Nuray DEMİREL AKGÜL ***SIRADIŞI TARİH ÖĞRETMENİ NECAT ÇETİN'İN HAYATI, BİLİMSEL ÇALIŞMALARI VE ESERLERİ***	**544**
Gönül Erdem NAS ***YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN METİNLERİN DİL EDİNİMİ İÇİNDEKİ YERİ***	**579**
Tuna BEŞEN DELİCE ***TÜRKMEN TÜRKÇESİ YAZIM KURALLARINA DAİR NOTLAR***	**583**
Tuna BEŞEN DELİCE ***TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE SAYI ADLARININ DEYİMLERDE KULLANIMI***	**589**
Tülin Ekler & Filiz Yalçın Tılfarlıoğlu ***A STUDY ON THE RELATION BETWEEN THE FEAR OF SUCCESS OF THE STUDENTS IN EFL CLASROOMS AND THEIR FINAL GRADES***	**597**
Teyyubova Nazlıxanım ***ŞƏRT BUDAQ CÜMLƏLƏRİN YARANMA YOLLARI***	**599**
Didem Koban Koç ***DEVELOPMENTAL DIFFERENCES IN ENGLISH COLLOCATION USE IN THE SPOKEN AND WRITTEN LANGUAGE PRODUCED BY NON-NATIVE SPEAKERS OF ENGLISH IN THE US***	**600**
Orhun Burak SÖZEN ***SEMIOTIC INTERROGATION AND INQUIRY OF POST-POSITIVIST AND POSITIVIST INTERNATIONAL RELATIONS PARADIGMS***	**601**
Devrim Özkan ***"ARRIVAL" FİLMİNDE DİL, ZAMAN VE ÖZGÜRLÜK PROBLEMLERİ: ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI VE İNSAN***	**609**
Devrim Özkan ***POLİTİKA FELSEFESİ: OLAN, OLMASI GEREKEN VE OLABİLECEK OLAN ARASINDA***	**615**
Esma TORUN ÇELİK ***1950 SEÇİM SONUÇLARININ CHP İÇİNDEKİ YANKILARI***	**623**
Burak HERGÜNER ***SOSYAL SERMAYE OLUŞUMU VE TOPLUMSAL GELİŞİM İÇİN GEÇMİŞTEN DERSLER***	**634**
Sıtkı Egeli ***THREATS TO SATELLITES AND WEAPONIZATION OF SPACE***	**642**

Kyrychenko Yevheniia ***SOVEREIGN WEALTH FUND: PRINCIPLES AND PRACTICES***	**643**
Özgür BAYRAKTAR ***TÜRK SAĞI'NIN RAP HÂLİ***	**648**
Özgür BAYRAKTAR ***"VAROŞTA YAŞAM ZOR, PESPAYE ORTAM"***	**657**
Volkan Kalender ***ATISFACTION WITH THE STATUS QUO: A MULTI-DIMENSIONAL FRAMEWORK***	**668**
Murat Çetin ***EKONOMİNİN YENİDEN DİZAYN İHTİYACI: İKLİM KRİZİ VE SİRKÜLER EKONOMİ***	**669**
Hatice Nur GERMİR ***SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER YARDIMIYLA MANİSA İLİNİN TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (2014-2018)***	**670**
Hatice Nur GERMİR ***BİR ÖDEME ARACI OLARAK ÇEK'İN MANİSA İLİNDE KULLANIM PERFORMANSININ İNCELENMESİ (2010-2018)***	**680**
Hatice Nur GERMİR ***KREDİ DERECELENDİRME KURULUŞU; TÜRKİYE ÖRNEĞİ***	**687**
Tunç DEMİRBİLEK & Efe ÇINAR & Mehmet AKSARAYLI ***OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE OTANTİK LİDERLİĞİN GÜVENLİK İKLİMİNE ETKİSİ***	**692**
Mehmet AKSARAYLI & Reyhan KAPLAN ***YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİ İLE İKTİSADİ GÖSTERGELERİN TAHMİNLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA***	**701**
Yusuf Can ÇALIŞIR & Cihan Serhat KART ***1940-1970 YILLARI ARASINDA ANKARA ULUS SEMTİ'NDE FAALİYETTE BULUNAN ESNAF VE SANATKÂRLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME***	**709**
Vasyl Namoniuk ***CAUSALITY BETWEEN FDI AND ECONOMIC GROWTH: CASE OF UKRAINE***	**717**
Cihan S. KART & Yusuf C. ÇALIŞIR ***KALKINMA PLANLARINDA AİLEYE YÖNELİK POLİTİKALAR:1963-1990 DÖNEMİ***	**718**
İsmail ERKAN ***TÜRKİYE'DEKİ TÜKETİCİLERİN BLACK FRIDAY ALGILARININ İNCELENMESİ VE MARKALAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ***	**725**
Fidan VELİZADE ***İNSANIN MƏNƏVİ VƏ MADDİ TƏMİNATLARININ ÖDƏNİLMƏSİNDƏ ÇALIŞMAĞIN VƏ DİNCƏLMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ (İSLAMİ NƏZƏRLƏ)***	**726**

Erkan UZUN & Ercan UZUN ***6762 SAYILI TTK İLE 6102 SAYILI TTK'NUN MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI***	**736**
Ahmet Yavuz ÇAMLI ***GELENEKSEL VE MODERN İSLAMİ FİNANS KURUMLARININ PRATİK-RASYONEL DEĞERLENDİRİLMESİ***	**743**
Ahmet Yavuz Çamlı & Aziz Can Şensazlı ***İSLAMİ DÜŞÜNCEDE PRATİK-RASYONELLİK VE ALTERNATİF BİR İSLAM İKTİSAT MODELİ***	**758**
Sebahattin KOÇ ***MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIK ÖLÇÜTLERİ: TCMB İÇİN AMPİRİK KANITLAR***	**770**
Murat Aydın & İsmail Aydemir ***ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNİN TARİFELER AÇISINDAN İNCELENMESİ***	**781**
Murat Aydın ***BELEDİYE ÖZ GELİRLERİNİN YASAL DAYANAKLARI***	**786**
Murat Aydın ***TÜRK BELEDİYECİLİĞİNDE MALİ ÖZERKLİK VE BAZI GÖSTERGELER***	**795**
Esra Taşbaş Ustaoğlu ***WEB SİTELERİ YA DA MOBİL UYGULAMALAR ÜZERİNDEN SİPARİŞ ALAN GİRİŞİMLERİN KULLANDIKLARI PLATFORMLAR, 2016-2018: TÜİK VERİLERİ ANALİZİ***	**801**
Esra Taşbaş Ustaoğlu ***DISCLOSURE AND EFFECTIVE USE OF TACIT KNOWLEDGE IN ORGANIZATIONS***	**812**
İsmail AYDEMİR ***FİRMALARIN İŞLETME BÜTÇELERİNİ ALGILAMA VE UYGULAMA SEVİYESİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR İNCEME VE UŞAK OSB DE BİR UYGULAMA***	**814**
Meltem Öztürk ***YENİ ÇAĞDA DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ: KAPSAM VE YÖNTEM ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME***	**824**
Meltem Öztürk ***GAYRİMENKUL SEKTÖRÜNDE DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ÖNERİLER***	**834**
Özlem Anuk & Cemile Çetin & Gizem Şahin ***YAŞAM BOYU GELİŞİM VE YETKİNLİK SAHİBİ OLMA İSTEĞİNİN ARKA PLANI: ARTAN TALEPKARLIĞA RUHSAL KITLIK BAKIŞ AÇISI***	**842**
Cemile Çetin & Özlem Anuk ***SOSYAL POLİTİKA BAKIŞ AÇISI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM***	**844**

SAĞLIĞI İÇİN EBEVEYNLERİN AŞI KARARLARI	
Çisem CANSEVER & Ebru TOLAY	
THE EFFECTS OF GENERATION Y PERCEPTIONS OF LEADERSHIP PRACTICES ON AFFECTIVE COMMITMENT: A RESEARCH IN CALL CENTER	846
Ebru TOLAY	
PATERNALISTIC LEADERSHIP EXPECTATIONS: A RESEARCH ON GENERATION Y BUSINESS STUDENTS	849
Amina BERRACHED & Yafa ZEGGOUT	
POLICY OF THE REFERENCE PRICING AND THE IMPACT OF ITS IMPLEMENTATION ON THE CONTROL OF MEDICINAL EXPENDITURE IN ALGERIA	852
Adnan ERDAL	
TÜRKİYE'DE KAMU MALİ YÖNETİMİNDE RİSK ALANLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	853
Adnan ERDAL	
TÜRKİYE'DE BORÇ YÖNETİMİ: KURUMSAL DEĞİŞİMİN KODLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	858
Tuncer ÖZDİL & Beyza Betül ŞEN	
İZMİR SU VE KANALİZASYON İDARESİNİN (İZSU) VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE ETKİNLİK ÖLÇÜMÜ	863
Aylin DİLEK	
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİGARA KULLANIM ALIŞKANLIĞI: AYDIN ADÜ AYDIN MYO ÖĞRENCİLERİ UYGULAMASI	870
Aylin Dilek	
İNOVASYON ODAKLI KÜMELENMELER	872
Tuncer ÖZDİL & Beran GÜLÇİÇEK TOLUN & Mehmet DİNÇ	
TÜRKİYE'DE GELENEKSEL OLMAYAN PARA POLİTİKASININ ENFLASYONA ETKİSİ	874
Tuncer ÖZDİL & Beran GÜLÇİÇEK TOLUN & Mehmet DİNÇ	
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	882
Sena Arici & Sakire Ocak Karabay	
OKUL ÖNCESİ DONEM COCUKLARİNİN EBEVEYNLERİNİN OTANTİKLİK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARININ YARATICILIKLARI ARASİNDAKİ ILİSKİNİN INCELENMESİ	896
Yağmur BAYINDIR & Şakire KARABAY	
OKULÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARININ SOSYAL PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	897
İskender Daşdemir	
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRENCİ	899

KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI	
Tarik Saidi & Mohammed Benbouziane & Djazia Chib *THE IMPACT OF THE VARIABLES SATISFACTION AND LIVED EXPERIENCE ON CUSTOMER'S LOYALTY IN HOTEL SERVICES*	905
Hayrettin ÇINAKLI & Bilge DOĞANLI *VERGİ İNDİRİM POLİTİKALARI VE TÜRK VERGİ SİSTEMİ DEĞERLENDİRMESİ*	906
Seyhan İNCİ & Bilge DOĞANLI *SAĞLIK HİZMETLERİ VE MARKALAŞMA*	929
Selda GÜZEL & Sevil ÇIRACI GÜZEL *3-6 YAŞ ARASI ÇOCUK AYAKKABILARINDA TÜKETİCİ TERCİHLERİ*	941
Burçak Polat *THE IMPACT OF WORKERS' REMİTTANCES ON FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT: A CASE STUDY FOR DEVELOPING COUNTRIES*	966
Salih YEŞİL & Burcu ÖZEL & Ayşe GÖKYAR *ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN BİREYSEL PERFORMANSA ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ALAN ÇALIŞMASI*	976
Sefer Oğuz *ANONİM ORTAKLIKTA ÖNEMLİ MİKTARDA MALVARLIĞININ TOPTAN SATIŞI KARARINI DÜZENLEYEN HÜKÜM ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER*	988
Mehmet Emin Ceylan & Murat Saltuk Bilgili *YARGISAL AKTİVİZM*	999
Nuri Berkay Özgenç *ÇEVRENİN KORUNMASINDA CEZA HUKUKUNUN ROLÜ*	1000
Büşra KAZMAZ TEPE *BEDEN BÜTÜNLÜĞÜNÜN İHLALİNDEN DOĞAN TAZMİNAT DAVALARINDA GÖREVLİ MAHKEMENİN BELİRLENMESİ*	1020
Tanzer Çeliktürk *KAMU POLİTİKASI ANALİZİ MODELLEMESİ*	1022
Tanzer Çeliktürk *RADICAL TRANSFORMATION OF TRADITIONAL OTTOMAN NATION SYSTEM: THE BIRTH OF MODERN CITIZENSHIP IN TURKEY*	1028
Emine KILIÇASLAN *KOPENHAG OKULU YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN GÜVENLİK SÖYLEMLERİ*	1032
Emine KILIÇASLAN *SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYANIN ULUSLARÜSTÜ SİYASAL AKTÖRLER AÇISINDAN KULLANIMI NATO ÖRNEĞİ*	1043
Cansu ÇELEBİ EROL *TARİH ÖNCESİ DÖNEM SANAT YARATIMLARINDAKİ GÖSTERGE VE SEMBOLLER*	1045

Cansu ÇELEBİ EROL ***ÇAĞDAŞ SANATA KONU OLAN DENEYİMLENMİŞ ŞİDDET YAŞANTILARI, TRACEY EMİN ÖRNEĞİ***	**1052**
Selda MANT MENAY & Seçil GÜLTEKİN ***TÜRK RESMİNDE SULUBOYANIN İLK ÖRNEKLERİ VE HOCA ALİ RIZA***	**1057**
Selda MANT MENAY & Atakan YILMAZ ***SOYUT DIŞAVURUMCULUK VE HALİL AKDENİZ***	**1070**
Akan YANIK ***TERS-YÜZ ÖĞRENME YAKLAŞIMI: UDEMY PLATFORMU DESTEKLİ WEB TASARIM EĞİTİMİ***	**1087**
İlke İlter GÜVEN ***GÜNÜMÜZ SANATINDA OTONOM ÇİZİM MAKİNESİ PROJELERİ VE TARTIŞTIRDIKLARI***	**1095**
Ali Hamada & Ahmad Jasim ***ENVY AND JEALOUSY IN ELENA FERRANTE'S MY BRILLIANT FRIEND...***	**1104**
Aslı ERCİYEŞ TOSUN ***PHOTOGRAPHY IN THE CONTEXT OF REPRODUCTION OF MYTHOLOGY REVIEW OF GQ MAGAZINE***	**1105**
İlhan Özkeçeci & Amine Refika Zedeli ***DİJİTAL MEDYANIN SAYFA TASARIMINA VE OKURA ETKİSİ***	**1107**
Deniz Soysal ***WOLLSTONECRAFT'IN ERDEM ETİĞİ ÜZERİNE***	**1117**
Pınar Bozyel & BanuYazgan İnanç ***THE COMPARISION OF MARRIAGE SATISFACTION AND PSYCHOLOGICAL HARDINESS LEVELS OF MARRIED WOMEN ACCORDING TO STATE OF EXPOSURE TO VIOLENCE***	**1119**
İnci Boyacıoğlu ***ROMANTİK İLİŞKİLERDE PSİKOLOJİK ŞİDDETİN KADINLARIN BENLİK BELİRGİNLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ***	**1120**
İnci Boyacıoğlu ***KADINA YÖNELİK ŞİDDETİ ÖNLEYİCİ DEVLET POLİTİKALARI: PSİKOLOJİK ŞİDDETE YÖNELİK BASAMAKLANDIRILMIŞ PSİKOSOSYAL MÜDAHALELER***	**1126**
Zümrüt Gedik & Rabia Akan ***RELIGIOSITY AND COGNITIVE FLEXIBILITY IN MUSLIM COLLEGE STUDENTS***	**1132**
Ürün PERÇİN BOYACIOĞLU & Serap AKFIRAT ***SOSYAL DEĞİŞİM VE SOSYAL TEHDİT İLİŞKİSİNİN SOSYAL KİMLİK KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: AKADEMİDEKİ DEĞİŞİMLER ÖRNEĞİ***	**1133**

Meryem AYAN ***HEALING TRAUMAS BY REVISITING MEMORIES IN MORRISON'S A MERCY***	**1143**
Meryem AYAN ***ABSURD IDENTITIES IN FOREMAN'S RHODA IN POTATOLAND***	**1144**
Cafer GARİPER ***AHMET HÂŞİM'İN YEDİ MEŞALE ŞAİRLERİNİ ELEŞTİRİSİ VE BU ELEŞTİRİNİN KENDİSİNE DÖNÜŞÜ***	**1145**
Cafer GARİPER ***İKİ ŞAİRDE ORTAKLAŞAN POETİK TAVIR: RECAİZÂDE MAHMUT EKREM'İN "BU DA BİR Şİ'R-İ MUHZİN-İ DİGER" İLE ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN "HER ŞEY ŞİİRDİR" ADLI POETİK ŞİİRLERİ***	**1150**
Saadet Nihal COŞKUN ***GÜNÜMÜZDE KARACASU ÇÖMLEKÇİLİK GELENEĞİ***	**1158**
Saadet Nihal COŞKUN ***ANADOLU–TÜRK EVİ: BİRGİ, ÇAKIRAĞA KONAĞI ÖRNEĞİ***	**1167**
Vasyl Namoniuk ***CAUSALITY BETWEEN FDI AND ECONOMIC GROWTH: CASE OF UKRAINE***	**1176**
Khallieva Gulnoz Iskandarovna ***COMPARATIVE STUDIES ON THE POEMS OF ALISHER NAVOI***	**1177**
Sadıqova Ülkər Fərhad qızı ***IQTİSADİYYATIN İNKİŞAFINDA MƏDƏNİYYƏT SEKTORUNUN ƏHƏMİYYƏTİ***	**1181**
Брацюк О.В., ***БІЗНЕС-АКСЕЛЕРАТОР – ПЕРСПЕКТИВНА ІНФРАСТРУКТУРНА СКЛАДОВА ВЕНЧУРНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ***	**1188**
Степанова Алла & Дружинін Нікіта ***ДИФЕРСИФІКАЦІЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ РОЗБУДОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ***	**1190**
Baan Jafar Sadiq ***IMPACT OF INDIVIDUAL, PAIRS AND GROUPS WORK TECHNIQUES IN TEACHING ESP ON THE ACHIEVEMENT OF IRAQI STUDENTS AT BAGHDAD UNIVERSITY***	**1199**
Ceyran Arif qızı Rəhmətullayeva ***SOSİAL XİDMƏT SAHƏSİNİN MÜASİR İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ***	**1214**
Дружинін Нікіта ***БУДІВНИЦТВО LNG-ТЕРМІНАЛУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІННОВАЦІЙНО-ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПРОЕКТ УКРАЇНИ***	**1225**
О.О.Литвиненко & К.І. Кушнір & І.В. Білошицька ***ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ЇХ ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ (ЗАЛЕЖНО ВІД АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ)***	**1228**

Emin YÜREKLİ ***ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: BİŞKEK İLİNDE BİR ARAŞTIRMA***	**1239**
Emin YÜREKLİ ***ÜRETİM TEKNOLOJİLERİNDEKİ GELİŞMELER VE BU GELİŞMELERİNİN MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİLERİ; DENİZLİ İLİNDE ODAK GRUP ÇALIŞMASI***	**1245**

EDUCATIONAL MIGRATIONS RECEIVED AND GIVEN BY OSMANIYE PROVINCE (2008-2018)

Assist. Prof. Dr. Ferdi AKBAŞ
Osmaniye Korkut Ata University

Abstract

The phenomenon of migration is a concept that is always up to date. It is one of the leading processes that give the population mobility in both past and present conditions and cause the displacement of the population for various purposes. The causes of migration can be listed at length. Among these factors, economic, social, political, cultural, education and health are the main reasons. One of these factors, which necessitates people to adapt to a new place and lifestyle by changing their location, is the migration made for educational purposes. These migrations are mostly carried out by families in order to provide better education for the young population. Some of the families who have migrated to the place where the child has won the place of residence reside here during the education and return to their homeland once the education ends. This situation, which is considered within the scope of temporary migration, occurs mostly during university education. Some families stay and change their permanent place of residence after the end of the education period. This type of migration, which is called permanent or permanent migration, is mostly carried out by individuals who have come to retirement or have retired. In this study, migrations based on educational purposes were examined in Osmaniye province. Also of said statistical data obtained using Turkey Statistical Institute research fields constituting Osmaniye given in research and migration were analyzed in detail.

Keywords: Osmaniye Province, Causes of Migration, Migration, Migration Received, Migration Granted, Educational Migrations.

OSMANİYE İLİNİN ALDIĞI VE VERDİĞİ EĞİTİM AMAÇLI GÖÇLER (2008-2018)

Özet

Göç olgusu, daima güncelliğini koruyan bir kavramdır. Gerek geçmiş dönemlerde gerekse günümüz şartlarında nüfusa hareketlilik kazandıran ve nüfusun çeşitli amaçlar doğrultusunda yerdeğiştirmesine neden olan süreçlerin başında gelmektedir. Göçü ortaya çıkaran nedenler uzun uzadıya sıralanabilir. Bunlar arasında ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, eğitim, sağlık gibi faktörler söz konusu nedenlerin başında gelmektedir. İnsanların bulundukları yeri değiştirerek yeni bir mekan ve hayat tarzına uyum sağlamasını zorunlu kılan bu etkenlerden birini de eğitim amaçlı yapılan göçler oluşturmaktadır. Bu göçler özellikle genç nüfus kitlesinin daha iyi koşullarda eğitim görmesi amacıyla çoğunlukla aileler tarafından yapılmaktadır. Çocuğunun kazandığı okulun bulunduğu yere göç eden ailelerin bir bölümü burada eğitim süresince ikamet etmekte, eğitim sona erince yine memleketlerine dönüş yapmaktadır. Geçici göç kapsamında değerlendirilen bu durum daha çok üniversite eğitimi döneminde ortaya çıkmaktadır. Bazı aileler ise gittikleri yerlerde eğitim döneminin sona ermesinden sonra kalıp daimi ikametgah yerini değiştirmektedir. Kalıcı ya da daimi göç olarak isimlendirilen bu göç türü daha çok emeklilik çağına gelmiş ya da emekli olmuş

bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada eğitim amacına dayanan göçler Osmaniye ili özelinde incelenmiştir. Söz konusu araştırmada Türkiye İstatistik Kurumu'ndan edinilen istatistiki veriler kullanılarak araştırma sahasını teşkil eden Osmaniye ilinin aldığı ve verdiği göçler detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimler: Osmaniye İli, Göç Nedenleri, Göç, Alınan Göç, Verilen Göç, Eğitim Amaçlı Göçler.

THE EXTENT OF PROSODIC TRANSFER IN ENDSTATE SECOND LANGUAGE SPEAKERS OF ENGLISH

Asst. Prof. Dr. Vasfiye Geçkin
İzmir Democracy University

Abstract

Language transfer from first language (L1) to a second language (L2) is not uncommon among L2 speakers of English. One domain which L2 speakers of English differ from monolinguals is article production (i.e. '*a*' and '*the*'). The aim of this case study is to explore the extent of transfer in article durations of two endstate L2 speakers of English: a Turkish-English (TE) and a Spanish-English (SE) bilingual, who reached an end state in their L2 acquisition. An Australian English (AE) speaker acted as the control. Different from the SE and AE speakers, the TE speaker is predicted to overstress articles due to differences in prosodification of articles. First, two detailed language background questionnaires and a vocabulary test were given. Next, the participants read 'The North Wind and the Sun', a fable by Aesop, at their own pace in a sound attuned room. 16 contexts where the definite article '*the*' was produced were extracted by using the software PRAAT. A one-way ANOVA analysis revealed significant differences in mean durations across speakers. Tukey post-hoc comparisons indicate that the TE and the SE bilingual had significantly longer durations for the definite article than the AE speaker. Comparisons between the TE and the SE speakers were not statistically significant. Our prediction is borne out for the TE speaker, but not for the SE speaker. This could be due to the lack of voiced interdental fricative /θ/ sound in Turkish and Spanish. In conclusion, language transfer persists among end state L2 speakers.

Keywords: endstate speakers, language transfer, English articles

ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN ADAY FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN METAFOR ALGILARI

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor yoluyla analiz edilmesidir. Bu çalışmada, 2018 - 2019 öğretim yılında fen bilimleri eğitimi bölümüne devam eden ve amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenen 76 fen bilgisi öğretmeni adayı yer almıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada gerekli veriler için katılımcılara açık uçlu bir soru sorulmuş ve yanıtları yazılı olarak alınmıştır. Daha sonra yanıtların içeriği ile ilgili kategoriler oluşturulmuştur ve her kategorinin frekans değeri hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucu ile ilgili olarak fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarında genellikle olumlu anlamlar içeren metaforlar kullandıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Aday Fen Bilgisi Öğretmenleri, Öğretmen Kavramı

METAPHORS PERCIEVED BY PROSPECTIVE CANDIDATE SCIENCE TEACHERS REGARDING CONCEPT OF TEACHER

Abstract

Aim of this study is to analyze the metaphors percieved by candidate science education teachers regarding the concept of teacher. Participants of this study are 76 candidate science education teachers who were attending science education department in 2018-2019 academic year. In order to determine the participants, purposive sampling technique were used and metaphors perceived and stated by candidate science education teachers were analyzed qualitatively. An open-ended question were asked to participants and their responses were taken in written form in order to collect necessary data. Furthermore, after analyzing their written responses, content of written responses were clustered into categories. Subsequently, frequency value of each category were calculated. As result of the analysis of metaphors stated by candidate science education teachers, it is determined that the concept of teacher have been percieved with meaningfully positive metaphors in general.

Keywords: Metaphor, Candidate Science Education Teachers, Concept of Teacher

1.GİRİŞ

Öğretmenlerin öğrenme yaşantılarının, öğretmenlik mesleğine yönelik anlayışlarının şekillenmesini sağlayacağı dikkate alındığında bu yaşantılar mesleğe yönelik olumlu tutumlar kazandırmaktadır (Çeliköz ve Çetin, 2004). Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili tutumları, onların bu mesleği algılama biçimine ilişkin bilgi vermektedir. Öğretmenliğe gönül vermiş adayların yeterli düzeydeki alan bilgisi ve öğretmenlik formasyonu ile birlikte başarılı bir öğretmen olma yönünde önemli mesafe kat ettiği söylenebilir (Derman, Özkan, Altuk ve Mülazımoğlu 2008). Bu nedenle öğretmen

adaylarının, büyük özveri ve sürekli çalışma gerektiren öğretmenlik mesleğine yönelik algılarının belirlenmesinin, meslekte sağlayacakları başarı ve doyumu yordamaya ışık tutacağı ve öğretmenlik mesleğini geliştirme ve iyileştirme yönündeki çabalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Eğitim fakültelerinde okuyan ve geleceğin öğretmenleri olan adayların öğretmenlik mesleğini sevmeleri, mesleklerini başarıyla yürütebilmeleri için bir ön koşuldur (Şengören ve Tanel, 2007). Bu açıdan değerlendirildiğinde öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik bakış açıları ve algıları önemlidir. Öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri önemli oranda pekiştirebilmek ve adayların öğretmenlik ruhunu benimseyebilmelerine daha fazla katkıda bulunmak üzere eğitim kurumlarında görev alacak öğretmen adaylarının mesleğe karşı görüşlerinin ne düzeyde olduğunun bilinmesi meslek öncesi eğitimde onlara ne tür bir eğitim verilmesi gerektiği konusunda yol gösterecebilir (Üstüner, 2006).

Metaforların kullanımı konusunda öğretmene yönelik olarak Cerit (2008), okul kavramına ilişkin olarak Saban (2008); ilköğretim denetçilerine ilişkin olarak Ünal ve Ünal (2010), okul psikolojik danışmanlarına yönelik algılara ilişkin olarak Camadan ve Kahveci (2013) ve Özpolat (2014) tarafından çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan taramalarda fen bilgisi öğretmen adaylarının öğretmen konusundaki metaforik algılara ilişkin bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bundan dolayı bu araştırmanın öğretmenlik mesleği konusunda yapılacak metafor içerikli araştırmalara katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforları incelemektir. Bu amaca yönelik olarak bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1- Aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar nelerdir?

2- Aday aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar ortak özellikler bakımından hangi kategoriler altında gruplanabilir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada araştırma modeli olarak, nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak belirtilen metafor yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, Yıldırım ve Şimşek (2006) tarafından mecazlar yoluyla veri toplama şeklinde belirtilmektedir

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada araştırma konusuyla ilgili bilgi sahibi olan toplam 76 aday fen bilgisi öğretmeni katılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışma grubunun metaforlar aracılığı ile ifade edebilmeleri için açık uçlu soru kullanılmıştır. “Öğretmen …… gibidir, çünkü ……” şeklinde hazırlanan açık uçlu soru ile katılımcılardan yazılı olarak toplanan yanıtlar araştırmada veri amacıyla kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizine ilişkin işlem süreci, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmesini ve belirlenen

kavramların anlamlı biçimde temalar halinde düzenlenip yorumlanmasını içermektedir. Analizi sürecinde dört aşama uygulanmıştır: (1) verilerin kodlanması, (2) kavramların belirlenmesi, (3) kategorilerin düzenlenmesi, (4) kategorilerin tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3. BULGULAR VE SONUÇ

Bu araştırmada incelenen konuyla ilgili olarak 76 aday fen bilgisi öğretmeni tarafından öğretmen kavramına ilişkin 65 geçerli metafor belirtildiği saptanmıştır. Araştırmaya katılanların algıladığı geçerli 65 metafor beş kategori halinde gruplanmıştır. Bu kategoriler; aydınlatıcı anlamındaki metaforlar, destekleyici anlamındaki metaforlar, bilgilendirici anlamındaki metaforlar, yol gösterici anlamındaki metaforlar, yetiştiren anlamındaki metaforlar olarak belirlenmiştir. Bu kategorilerdeki metaforlara örnek olarak aydınlatıcı anlamındaki metaforlar için güneş (11), ışık (8), ay (2) gibi 31 adet; destekleyici anlamındaki metaforlar için anne baba (3), anne, aile (2), veli, aile üyesi, ağabey, abla, arkadaş (2) gibi 23 adet, bilgilendirici anlamındaki metaforlar için okyanus (2), deniz, müşteri temsilcisi, mum (5), ağaç (3) gibi 14 adet; yol gösterici anlamındaki metaforlar için rehber, yol gösterici, ateş böceği, deniz feneri, pusula, kutup yıldızı gibi 8 adet, yetiştiren anlamındaki metaforlar için kilim dokuyucu, mücevher ustası, toprak gibi 3 adet metafor algılandığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak, aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramı ile ilgili algıladığı metaforların belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada "öğretmen kavramı" ile ilişkilendirilen toplam 65 geçerli metafor belirlenmiştir. Aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramı ile ilişkilendirdikleri metaforların adet olarak oldukça yüksek olması ve bu metaforların öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu anlamlar taşıması, katılımcıların öğretmenlik mesleği ile uyumlu olumlu anlamlar içeren algılar taşıdıklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Camadan, F. ve Kahveci, G. (2013). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin rehber öğretmen (psikolojik danışman) ilişkin algılarının incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13/3, 1371 – 1392.

2. Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 6 (4), Güz, 693-712.

3. Çeliköz, N. ve Çetin F., (2004), "AÖL Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarını Etkileyen Etmenler", Milli Eğitim Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 162: 136-145.

4. Derman, A., Özkan, E., Gödek Altuk, Y. ve Mülazımoğlu, İ. E. (2008). Kimya Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 9, Sayı 2, (2008), (113-127).

5. Özpolat, A.R. (2014). Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin "Psikolojik Danışma" Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:22 No:1 385-396.

6. Saban, A. (2008). İlköğretim I. Kademe Öğretmen Ve Öğrencilerinin Bilgi Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. İlköğretim Online, 7 (2), 421-455. [Online]: http://ilkogretimonline.org.tr

7. Suit, J. L. & Paradise, L. V. (1985). Effects Of Metaphors And Cognitive Complexity On Perceived Counselor Characteristics. Journal of Counseling Psychology, 32(1), 23-28.

8. Şengören, S. ve Tanel, Z. (2007). Fizik öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(22)

9. Ünal, A. & Ünal, E. (2010). Öğretmen Ve Öğrencilerin Rehber Öğretmeni Algılamalarına İlişkin Bir Durum Çalışması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 7:2. http://www.insanbilimleri.com

10. Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *45*, 109-127.

11. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÜNİVERSİTE KAVRAMINA İLİŞKİN ADAY FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN METAFOR ALGILARI

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, fen bilgisi öğretmeni adaylarının üniversite kavramına ilişkin algılarının metafor yoluyla analiz edilmesidir. Bu çalışmada, 2018 - 2019 öğretim yılında fen bilimleri eğitimi bölümüne devam eden ve amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenen 76 fen bilgisi öğretmeni adayı yer almıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada gerekli veriler için katılımcılara açık uçlu bir soru sorulmuş ve yanıtları yazılı olarak alınmıştır. Daha sonra yanıtların içeriği ile ilgili kategoriler oluşturulmuştur ve her kategorinin frekans değeri hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucu ile ilgili olarak fen bilgisi öğretmeni adaylarının üniversite kavramına ilişkin algılarında genellikle olumlu anlamlar içeren metaforlar kullandıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Aday Fen Bilgisi Öğretmenleri, Üniversite Kavramı

METAPHORS PERCIEVED BY PROSPECTIVE CANDIDATE SCIENCE TEACHERS REGARDING CONCEPT OF UNIVERSITY

Abstract

Aim of this study is to analyze the metaphors percieved by candidate science education teachers regarding the concept of university. Participants of this study are 76 candidate science education teachers who were attending science education department in 2018-2019 academic year. In order to determine the participants, purposive sampling technique were used and metaphors perceived and stated by candidate science education teachers were analyzed qualitatively. An open-ended question were asked to participants and their responses were taken in written form in order to collect necessary data. Furthermore, after analyzing their written responses, content of written responses were clustered into categories. Subsequently, frequency value of each category were calculated. As result of the analysis of metaphors stated by candidate science education teachers, it is determined that the concept of university have been percieved with meaningfully positive metaphors in general.

Keywords: Metaphor, Candidate Science Education Teachers, Concept of University

1.GİRİŞ

Bir toplumdaki bireylerin meslek sahibi olması, hem kendilerine hem de ülkeye yararlı, bilimsel ve akılcı düşünme becerilerine sahip hale gelmesi için çeşitli eğitim kurumları bir çaba içerisindedir. Bu eğitim kurumları içerisinde üniversitelerin önemli bir yeri vardır (Çelik, 1998; Çepni, Küçük ve Gökdere, 2002). Üniversitelerin, eğitim öğretim hizmetlerini gerçekleştirmek, içinde bulunduğu toplumun farklı alanlarda ihtiyaç duyduğu hizmetleri yerine getirmek, araştırma yapma gibi önemli görevler yerine getirmektedir.

Günümüzde bireylerin üniversite eğitimi almaları ve bu sayede araştırma yapma, geliştirme ve yürütme konusunda yeterli bilgi ve donanımlara sahip olmaları; onların iş bulmalarını ve edindikleri kazanımları etkin bir şekilde kullanabilmelerini kolay hale getirmektedir.

Eğitim fakültelerinde okuyan ve geleceğin öğretmenleri olan adayların öğretmenlik mesleğine yönelik eğitimin verildiği üniversite ile ilgili bakış açıları ve algıları önemlidir. Öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri önemli oranda pekiştirebilmek ve adayların öğretmenlik ruhunu benimseyebilmelerine daha fazla katkıda bulunmak üzere eğitim kurumlarında görev alacak öğretmen adaylarının eğitim aldıkları üniversiteye ilişkin görüşlerinin ne düzeyde olduğunun bilinmesi meslek öncesi eğitimde onlara ne tür bir eğitim verilmesi gerektiği konusunda yol gösterebilir (Üstüner, 2006).

Metaforların kullanımı konusunda öğretmene yönelik olarak Cerit (2008), okul kavramına ilişkin olarak Saban (2008); ilköğretim denetçilerine ilişkin olarak Ünal ve Ünal (2010), okul psikolojik danışmanlarına yönelik algılara ilişkin olarak Camadan ve Kahveci (2013) ve Özpolat (2014) tarafından çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan taramalarda fen bilgisi öğretmen adaylarının üniversite konusundaki metaforik algılara ilişkin bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bundan dolayı bu araştırmanın üniversite konusunda yapılacak metafor içerikli araştırmalara katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, aday fen bilgisi öğretmenlerinin üniversite kavramına ilişkin algıladıkları metaforları incelemektir. Bu amaca yönelik olarak bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

3- Aday fen bilgisi öğretmenlerinin üniversite kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar nelerdir?

4- Aday aday fen bilgisi öğretmenlerinin üniversite kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar ortak özellikler bakımından hangi kategoriler altında gruplanabilir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada araştırma modeli olarak, nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak belirtilen metafor yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, Yıldırım ve Şimşek (2006) tarafından mecazlar yoluyla veri toplama şeklinde belirtilmektedir

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada araştırma konusuyla ilgili bilgi sahibi olan toplam 76 aday fen bilgisi öğretmeni katılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışma grubunun metaforlar aracılığı ile ifade edebilmeleri için açık uçlu soru kullanılmıştır. “üniversite …… gibidir, çünkü …….” şeklinde hazırlanan açık uçlu soru ile katılımcılardan yazılı olarak toplanan yanıtlar araştırmada veri amacıyla kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizine ilişkin işlem süreci, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmesini ve belirlenen kavramların anlamlı biçimde temalar halinde düzenlenip yorumlanmasını içermektedir. Analizi sürecinde dört aşama uygulanmıştır: (1) verilerin kodlanması, (2) kavramların

belirlenmesi, (3) kategorilerin düzenlenmesi, (4) kategorilerin tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3. BULGULAR VE SONUÇ

Bu araştırmada incelenen konuyla ilgili olarak 76 aday fen bilgisi öğretmeni tarafından üniversite kavramına ilişkin 67 geçerli metafor belirtildiği saptanmıştır. Araştırmaya katılanların algıladığı geçerli 67 metafor altı kategori halinde gruplanmıştır. Bu kategoriler; yetiştiren anlamındaki metaforlar, hayata hazırlayan anlamındaki metaforlar, bilgilendiren anlamındaki metaforlar, kültürel zenginlik anlamındaki metaforlar, eğlendiren anlamındaki metaforlar, mücadele anlamındaki metaforlar olarak belirlenmiştir. Bu kategorilerdeki metaforlara örnek olarak yetiştiren anlamındaki metaforlar için ev (12), yuva (9), aile (3), ağaç (2), toprak (2), fabrika (2), eğitim yuvası gibi 38 adet; hayata hazırlayan anlamındaki metaforlar için dünya (4), hayat (3), rehber, yıldız, yaşam alanı, yol gibi 16 adet, bilgilendiren anlamındaki metaforlar için deniz (3), güneş (2), kitap, kütüphane, okyanus, meşale gibi 12 adet; kültürel zenginlik anlamındaki metaforlar için manav (2), şehir, elmas, uzay, tablo, aşure, çiçek bahçesi gibi 11 adet, eğlendiren anlamındaki metaforlar için kamp, şarkı, ayna, resim gibi 4 adet, mücadele anlamındaki metaforlar için temel, cephe, zor yer, pervane gibi 4 adet metafor algılandığı saptanmıştır.

Sonuç olarak, aday fen bilgisi öğretmenlerinin üniversite kavramı ile ilgili algıladığı metaforların belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada "üniversite kavramı" ile ilişkilendirilen toplam 67 geçerli metafor belirlenmiştir. Aday fen bilgisi öğretmenlerinin üniversite kavramı ile olumlu yönde ilişkilendirdikleri metaforların adet olarak oldukça yüksek olması ve bu metaforların üniversite ile ilgili olumlu anlamlar taşıması, katılımcıların üniversitelerin kuruluş amaçları ile uyumlu olumlu anlamlar içeren algılar taşıdıklarına işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

12. Camadan, F. ve Kahveci, G. (2013). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin rehber öğretmen (psikolojik danışman) ilişkin algılarının incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13/3, 1371 – 1392.

13. Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6 (4), Güz, 693-712.

14. Çelik, V. (1998). Bilgi toplumunun eğitim sistemi ve geleceğe yönelik eğilimler. Yeni Türkiye Dergisi 21. Yüzyıl Özel Sayısı. 4(19), 829-836.

15. Çepni, S., Küçük, M., ve Gökdere, M. (2002). Hizmet öncesi öğretmen eğitimi programlarındaki araştırmalara yönelik derslerin incelenmesi. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi bildiriler kitabı içinde (s.283-284). Ankara: ODTÜ

16. Özpolat, A.R. (2014). Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin "Psikolojik Danışma" Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:22 No:1 385-396.

17. Saban, A. (2008). İlköğretim I. Kademe Öğretmen Ve Öğrencilerinin Bilgi Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. İlköğretim Online, 7 (2), 421-455. [Online]: http://ilkogretimonline.org.tr

18. Ünal, A. & Ünal, E. (2010). Öğretmen Ve Öğrencilerin Rehber Öğretmeni Algılamalarına İlişkin Bir Durum Çalışması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 7:2. http://www.insanbilimleri.com

19. Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 45, 109-127.

20. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK ÖZ YETKİNLİK DÜZEYLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, üniversitede fen bilgisi öğretimi bölümünde eğitimine devam eden fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmenlik öz yetkinlik düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklı olup olmadığını incelemektir. Bu araştırma tarama modeli esas alınarak yürütülmüştür. Bu çalışmada uygulamaya katılan fen bilgisi öğretmeni adaylarını belirlemek üzere seçkisiz örnekleme tekniği uygulanmıştır. Araştırmaya, 2018–2019 eğitim-öğretim yılında bir üniversitede fen bilgisi öğretimi bölümüne devam eden 86 fen bilgisi öğretmeni adayı katılmıştır. Araştırma için gerekli verileri toplamak için Öğretmenlik Öz Yetkinlik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmenlik öz yetkinlik düzeyinin cinsiyete göre farklı olmadığı ve mezun olunan lise türüne göre önemli düzeyde farklı olduğu bulunmuştur. Öneri olarak, düşük düzeyde öğretmenlik öz yetkinliği sergileyen fen bilgisi öğretmeni adaylarına üniversitedeki lisans eğitiminde ve öğretmenlik uygulamalarında öğretmenlik öz yetkinlik düzeyini arttırıcı etkinlikler uygulanabilir.

Anahtar kelimeler: Fen Bilgisi Öğretmeni, Öğretmenlik, Öz Yetkinlik

TEACHING SELF-EFFICACY LEVEL OF PROSPECTIVE SCIENCE TEACHERS

Abstract

The aim of this study is to investigate the teaching self-efficacy level in terms of gender, and graduated high school. Descriptive research technique of survey model is used for this study. Teaching Self-Efficacy Scale were conducted for collecting data. Participants of the study were 86 prospective science teachers who have been studying at science education department in 2018 – 2019 education year. It was found that there is significant differences about teaching self-efficacy level of prospective science teachers in terms of graduated high school; there is not significant differences in terms of gender. Activities which can increase the teaching self-efficacy can be implemented for prospective science teachers, who have significantly different or low level of teaching self-efficacy during teaching practice and training period.

Keywords: Science Teachers, Teaching, Self-Efficacy

Giriş

Öğretmenlik mesleği, eğitim sürecinde okul ve benzeri kurumlara devam eden öğrencilerin çeşitli eğitim etkinlikleri yoluyla açık ve örtük planlı programlar dahilinde öğrenmelerini sağlamaktadır. Öğretmen adaylarına öğretim kapsamındaki etkinliklerin planlanması ve uygulanması lisans eğitimi sırasında öğretilir. Diğer mesleklerden farklı olarak, öğretmenlik mesleğinde öğretmenlerin duyuşsal, bilişsel ve psikomotor özellikleri öğrencilerin davranışlarla ilgili kazanımını etkilemektedir. Bu mesleği uygularken bir

öğretmenin kendisini yetkin olarak algılama düzeyi, öğretmenin mesleğindeki performansını etkilemektedir. Bu durum, öğretmenlik öz yetkinlik algısı olarak ifade edilmektedir. Bireyin öz yetkinlik algısı bireyin bir sorunla karşılaştığında başetme davranışı sergileyip sergilemeyeceğini, bunun ne düzeyde olacağını ve ne kadar sürdürülebileceğini etkilemektedir (Bandura 1977). Öz yetkinlik düzeyi; bireylerin bilişsel yetkinlikleri ve kendi yeteneklerine ilişkin algıları, hedefleri, etkinliklere katılım düzeyleri ve etkinliklere ne kadar zaman ayıracakları ile ilişkilendirilmektedir (Bandura 1993). Öz yetkinlik inancı ne kadar yüksekse sergilenen performansın o kadar yüksek olacağı düşünülmektedir. Öğretmen öz yetkinliği, öğretmenin öğrencilerin öğrenmesini sağlayabilme konusunda kendine ilişkin algısını belirtmektedir (Woolfolk 1993).

Öğretmenlik öz yetkinlik algısıyla ilgili meslek lisesi öğretmenlerinin öğretmen öz yetkinlik inançlarını araştıran (Ekici 2006), sınıf yönetimi dersinin öğretmen adaylarının öğretmen öz yetkinlik algılarına etkisini inceleyen (Ekici 2008), ortaöğretim öğretmenlerinin öz yetkinlik algılarını (Üstüner, Demirtaş, Cömert ve Özer 2009) ve öğretmen adaylarının öz yetkinlik düzeylerini (Berkant 2017) inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Ancak fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyini inceleyen az sayıda (Çoban ve Sanalan 2002) çalışma bulunmaktadır. Fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik düzeyini inceleyen bu çalışmanın öz yetkinlik konusundaki araştırmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, üniversitede fen bilgisi öğretmenliği bölümüne devam eden fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklı olup olmadığını incelemektir. Bu nedenle, fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik düzeyinde cinsiyet açısından farklılık var mıdır?
2. Fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik mezun olunan lise türü açısından farklılık var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada tarama modeli uygulanmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan modellerdir. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde var olduğu gibi tanımlanır ve herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 1994).

Çalışma grubu

Bu çalışmada uygulamaya katılan fen bilgisi öğretmeni adaylarını belirlemek üzere seçkisiz örnekleme tekniği uygulanmıştır. Araştırmaya, 2018–2019 eğitim-öğretim yılında üniversitede fen bilgisi öğretimi bölümüne devam eden 86 fen bilgisi öğretmeni adayı katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Çapa, Çakıroğlu ve Sarıkaya (2005) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Öğretmenlik Öz Yetkinlik Ölçeği (Tschannen-Moran ve Woolfolk Hoy, 2001) kullanılmıştır. Ölçek 24 maddeden oluşmaktadır. Maddeler, dördü iki dereceli biri tek dereceli toplamda dokuz dereceli beş seçenekten (yetersiz, çok az yeterli, biraz yeterli, oldukça yeterli, çok yeterli) oluşmaktadır. Çapa, Çakıroğlu ve Sarıkaya ölçeğin geneli için Cronbach alpha güvenirlik katsayısını .93 olarak hesaplamışlardır. Bu çalışmada elde edilen verilerle güvenirlik katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır ve ölçeğin güvenilir olduğu görülmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı çerçevesinde belirlenen problemlere cevap aramaya yönelik verilerin istatistiksel çözümleri SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Verilere uygulanan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda katılımcıların öğretmenlik öz yetkinlik düzeylerine ilişkin veriler normal dağılım özelliği taşımadığı için analizlerde cinsiyete göre karşılaştırmalarda nonparametrik testlerden Mann Whitney U testi ve mezun olunan lise türüne göre karşılaştırmada nonparametrik testlerden Kruskall Wallis H Testi uygulanmıştır. Bağımsız değişkenler yönünden anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için önem düzeyi olarak $\alpha = .05$ belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmenlik özyetkinlik düzeylerine ilişkin analiz bulguları verilmiştir. Katılımcıların öğretmenlik özyetkinlik düzeyleri ile ilgili cinsiyete göre karşılaştırmalarda uygulanan nonparametrik testlerden Mann Whitney U testi bulguları Tablo 1'de, mezun olunan lise türüne göre karşılaştırmalarda uygulanan nonparametrik testlerden Kruskall Wallis H Testi bulguları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyete göre öz yetkinlik düzeyleri ile ilgili Mann Whitney U testi sonuçları

	cinsiyet	n	Sıra ort.	Sıra top.	U	P
Özyetkinlik düzeyi	kadın	24	64,36	2742,3	1844,36	,278
	erkek	58	72,14	7826,48		

Tablo 2: Mezun olunan lise türüne göre öz yetkinlik düzeyi ile ilgili Kruskall Wallis Testi sonuçları

	Lise türleri	n	Sıra ort.	Sd	X^2	P
Özyetkinlik düzeyi	Fen lisesi	13	58,74	3	09,56	,01
	Anadolu lisesi	43	73,15			
	Düz lise	16	87,63			
	End. Meslek L.	10	28,42			

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre; fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik düzeylerinde cinsiyete göre farklılık olmadığı saptanmıştır. Düz lise mezunu fen bilgisi öğretmeni adaylarının öz yetkinlik düzeylerinin fen lisesi, anadolu lisesi ya da endüstri meslek lisesi mezunu fen bilgisi öğretmeni adaylarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Öneri olarak, düşük düzeyde öz yetkinlik olduğu belirlenen fen bilgisi öğretmeni adaylarına lisans eğitiminde ve öğretmenlik uygulamalarında öz yetkinlik düzeylerini arttıracak etkinlikler uygulanabilir. Ayrıca, aday öğretmenlerin öz yetkinlik düzeyleri hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmalarla birlikte analiz edilebilir. Böylece öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının öz yetkinlik düzeyleri daha detaylı olarak ortaya konabilir.

Kaynakça

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review, 84*(2), 191-215.

Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist, 28*(2), 117-148.

Berkant, G., H. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlik algılarının incelenmesi. *Journal of Educational Reflections*, 1(2), 1-17.

Çapa, Y., Çakıroğlu, J. ve Sarıkaya, H. (2005). The development and validation of a Turkish version of teachers' sense of efficacy scale. *Eğitim ve Bilim, 30*(137), 74-81.

Çoban, T. A ve Sanalan, V. A. (2002). Fen bilgisi dersinde özgün deney tasarım sürecinin öğretmen adayının özyeterlilik algısına etkisi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 1-10.

Ekici, G. (2006). Meslek lisesi öğretmenlerinin öğretmen öz-yeterlik inançları üzerine bir araştırma. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 24, 87-96.

Ekici, G. (2008). Sınıf yönetimi dersinin öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlik algı düzeyine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 35, 98-110.

Karasar, N. (1994) *Araştırmada Rapor Hazırlama* (7.Baskı), Ankara: 3A Araştırma Eğitim

Danışmanlık Ltd.

Üstüner, M., Demirtaş, H., Cömert, M. ve Özer, N. (2009). Ortaöğretim öğretmenlerinin öz-yeterlik algıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(17), 1-16.

Tschannen-Moran, M. ve Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783-805.

Woolfolk, W.K. (1993). Teachers' sense of efficacy and the organizational health of schools.

Elemantary School Journal, 93, 355–372.

ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN ADAY FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN METAFOR ALGILARI

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor yoluyla analiz edilmesidir. Bu çalışmada, 2018 - 2019 öğretim yılında fen bilimleri eğitimi bölümüne devam eden ve amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenen 76 fen bilgisi öğretmeni adayı yer almıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada gerekli veriler için katılımcılara açık uçlu bir soru sorulmuş ve yanıtları yazılı olarak alınmıştır. Daha sonra yanıtların içeriği ile ilgili kategoriler oluşturulmuştur ve her kategorinin frekans değeri hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucu ile ilgili olarak fen bilgisi öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarında genellikle olumlu anlamlar içeren metaforlar kullandıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Aday Fen Bilgisi Öğretmenleri, Öğretmen Kavramı

METAPHORS PERCIEVED BY PROSPECTIVE CANDIDATE SCIENCE TEACHERS REGARDING CONCEPT OF TEACHER

Abstract

Aim of this study is to analyze the metaphors percieved by candidate science education teachers regarding the concept of teacher. Participants of this study are 76 candidate science education teachers who were attending science education department in 2018-2019 academic year. In order to determine the participants, purposive sampling technique were used and metaphors perceived and stated by candidate science education teachers were analyzed qualitatively. An open-ended question were asked to participants and their responses were taken in written form in order to collect necessary data. Furthermore, after analyzing their written responses, content of written responses were clustered into categories. Subsequently, frequency value of each category were calculated. As result of the analysis of metaphors stated by candidate science education teachers, it is determined that the concept of teacher have been percieved with meaningfully positive metaphors in general.

Keywords: Metaphor, Candidate Science Education Teachers, Concept of Teacher

1.Giriş

Öğretmenlerin öğrenme yaşantılarının, öğretmenlik mesleğine yönelik anlayışlarının şekillenmesini sağlayacağı dikkate alındığında bu yaşantılar mesleğe yönelik olumlu tutumlar kazandırmaktadır (Çeliköz ve Çetin, 2004). Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili tutumları, onların bu mesleği algılama biçimine ilişkin bilgi vermektedir. Öğretmenliğe gönül vermiş adayların yeterli düzeydeki alan bilgisi ve öğretmenlik formasyonu ile birlikte başarılı bir öğretmen olma yönünde önemli mesafe kat ettiği söylenebilir (Derman, Özkan, Altuk ve Mülazımoğlu 2008). Bu nedenle öğretmen adaylarının, büyük özveri ve sürekli çalışma gerektiren öğretmenlik mesleğine

yönelik algılarının belirlenmesinin, meslekte sağlayacakları başarı ve doyumu yordamaya ışık tutacağı ve öğretmenlik mesleğini geliştirme ve iyileştirme yönündeki çabalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Eğitim fakültelerinde okuyan ve geleceğin öğretmenleri olan adayların öğretmenlik mesleğini sevmeleri, mesleklerini başarıyla yürütebilmeleri için bir ön koşuldur (Şengören ve Tanel, 2007). Bu açıdan değerlendirildiğinde öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik bakış açıları ve algıları önemlidir. Öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri önemli oranda pekiştirebilmek ve adayların öğretmenlik ruhunu benimseyebilmelerine daha fazla katkıda bulunmak üzere eğitim kurumlarında görev alacak öğretmen adaylarının mesleğe karşı görüşlerinin ne düzeyde olduğunun bilinmesi meslek öncesi eğitimde onlara ne tür bir eğitim verilmesi gerektiği konusunda yol gösterecebilir (Üstüner, 2006).

Metaforların kullanımı konusunda öğretmene yönelik olarak Cerit (2008), okul kavramına ilişkin olarak Saban (2008); ilköğretim denetçilerine ilişkin olarak Ünal ve Ünal (2010), okul psikolojik danışmanlarına yönelik algılara ilişkin olarak Camadan ve Kahveci (2013) ve Özpolat (2014) tarafından çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan taramalarda fen bilgisi öğretmen adaylarının öğretmen konusundaki metaforik algılara ilişkin bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bundan dolayı bu araştırmanın öğretmenlik mesleği konusunda yapılacak metafor içerikli araştırmalara katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforları incelemektir. Bu amaca yönelik olarak bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

5- Aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar nelerdir?

6- Aday aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar ortak özellikler bakımından hangi kategoriler altında gruplanabilir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada araştırma modeli olarak, nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak belirtilen metafor yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, Yıldırım ve Şimşek (2006) tarafından mecazlar yoluyla veri toplama şeklinde belirtilmektedir

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada araştırma konusuyla ilgili bilgi sahibi olan toplam 76 aday fen bilgisi öğretmeni katılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışma grubunun metaforlar aracılığı ile ifade edebilmeleri için açık uçlu soru kullanılmıştır. “Öğretmen …… gibidir, çünkü …….” şeklinde hazırlanan açık uçlu soru ile katılımcılardan yazılı olarak toplanan yanıtlar araştırmada veri amacıyla kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizine ilişkin işlem süreci, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmesini ve belirlenen kavramların anlamlı biçimde temalar halinde düzenlenip yorumlanmasını içermektedir.

Analizi sürecinde dört aşama uygulanmıştır: (1) verilerin kodlanması, (2) kavramların belirlenmesi, (3) kategorilerin düzenlenmesi, (4) kategorilerin tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3. Bulgular ve Sonuç

Bu araştırmada incelenen konuyla ilgili olarak 76 aday fen bilgisi öğretmeni tarafından öğretmen kavramına ilişkin 65 geçerli metafor belirtildiği saptanmıştır. Araştırmaya katılanların algıladığı geçerli 65 metafor beş kategori halinde gruplanmıştır. Bu kategoriler; aydınlatıcı anlamındaki metaforlar, destekleyici anlamındaki metaforlar, bilgilendirici anlamındaki metaforlar, yol gösterici anlamındaki metaforlar, yetiştiren anlamındaki metaforlar olarak belirlenmiştir. Bu kategorilerdeki metaforlara örnek olarak aydınlatıcı anlamındaki metaforlar için güneş (11), ışık (8), ay (2) gibi 31 adet; destekleyici anlamındaki metaforlar için anne baba (3), anne, aile (2), veli, aile üyesi, ağabey, abla, arkadaş (2) gibi 23 adet, bilgilendirici anlamındaki metaforlar için okyanus (2), deniz, müşteri temsilcisi, mum (5), ağaç (3) gibi 14 adet; yol gösterici anlamındaki metaforlar için rehber, yol gösterici, ateş böceği, deniz feneri, pusula, kutup yıldızı gibi 8 adet, yetiştiren anlamındaki metaforlar için kilim dokuyucu, mücevher ustası, toprak gibi 3 adet metafor algılandığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak, aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramı ile ilgili algıladığı metaforların belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada "öğretmen kavramı" ile ilişkilendirilen toplam 65 geçerli metafor belirlenmiştir. Aday fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmen kavramı ile ilişkilendirdikleri metaforların adet olarak oldukça yüksek olması ve bu metaforların öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu anlamlar taşıması, katılımcıların öğretmenlik mesleği ile uyumlu olumlu anlamlar içeren algılar taşıdıklarını göstermektedir.

Kaynaklar

Camadan, F. ve Kahveci, G. (2013). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin rehber öğretmen (psikolojik danışman) ilişkin algılarının incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13/3, 1371 – 1392.

Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 6 (4), Güz, 693-712.

Çeliköz, N. ve Çetin F., (2004), "AÖL Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarını Etkileyen Etmenler", Milli Eğitim Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 162: 136-145.

Derman, A., Özkan, E., Gödek Altuk, Y. ve Mülazımoğlu, İ. E. (2008). Kimya Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 9, Sayı 2, (2008), (113-127).

Özpolat, A.R. (2014). Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin "Psikolojik Danışma" Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:22 No:1 385-396.

Saban, A. (2008). İlköğretim I. Kademe Öğretmen Ve Öğrencilerinin Bilgi Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. İlköğretim Online, 7 (2), 421-455. [Online]: http://ilkogretimonline.org.tr

Suit, J. L. & Paradise, L. V. (1985). Effects Of Metaphors And Cognitive Complexity On Perceived Counselor Characteristics. Journal of Counseling Psychology, 32(1), 23-28.

Şengören, S. ve Tanel, Z. (2007). Fizik öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(22)

Ünal, A. & Ünal, E. (2010). Öğretmen Ve Öğrencilerin Rehber Öğretmeni Algılamalarına İlişkin Bir Durum Çalışması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 7:2. http://www.insanbilimleri.com

Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *45*, 109-127.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BARRIERS IN MANAGEMENT OF KNOWLEDGE IN UNIVERSITIES: EXAMPLE OF UKRAINE

Iryna Novikova, Ph.D. of Economic Sciences, Senior Researcher,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, (Kyiv) Ukraine

Abstract

We live in a knowledge economy that makes knowledge one of the most important values of a modern organization, especially a research university. Technological change is driving the world to the next wave of economic growth. To take advantage of this growth, humanity will have to apply not only new technologies, but also new thinking about knowledge and management. Knowledge management combines new and old ideas that everyone supports and we all know, and new management approaches, products, ways, and more. The complexity and volume of world market relations in the context of globalization have no precedents. The number of competitors, products and distribution channels is increasing. Even under the influence of the development of information and communication technologies, a crazy atmosphere is created for universities, which are forced to accelerate their competitive advantages in the markets faster and faster. This acceleration in the indefinite space makes universities' managers constantly wonder what they know, what they don't know, what they need to know, who should know what the value of their assets is. But do modern research universities teach the skills needed in a knowledge-based economy? This question may have several answers.

Academic knowledge is the result of the integration of collective thinking that materializes in the best practices of managing academic business processes, mental models of interaction of researchers with administration and staff, which among other things imply control over knowledge. Of course, best practices in knowledge management are in constant evolution and even prone to revolutions. Discussing and analyzing options to substantially improve the process of organizational and economic support for university technology transfer has pushed us to conduct expert socio-economic explorations that have enabled us to integrate and summarize the opinions of experts and to obtain new hypotheses and decisions regarding the formation of an entrepreneurial climate, business development and success technology transfer at the universities of Ukraine.

Keywords: Universities, Knowledge, Technology Transfer.

Introduction

According to expert estimates of rating Fortune 500 mega-companies, imperfect knowledge sharing practices cost companies $ 31.5 billion annually. Moreover, 74% of organizations are convinced that effective knowledge management measures increase company productivity by 10-40% [1]. Given the importance of knowledge for the effective and productive activities of modern universities, it is very important that they be able to properly manage their knowledge, share, control access to, and develop communication systems between subjects of knowledge, including updating information and business databases.

The effectiveness of knowledge management is also influenced by the understanding, by different groups involved in the innovation process, of the critical value of other factors that directly or indirectly affect it, as well as the awareness of the need to constantly find ways to maintain competitive positions and gaining strategic advantages in the innovation market. Thus, in addition to analytical information, the effectiveness of knowledge management can be seriously influenced by intuition and skeptical or biased attitude towards knowledge and those who produce it. For many businessmen, knowledge still seems to be a fundamental remnant, which in itself explains internal performance after you have evaluated everything. As a result, cognitive components such as subjective assessment, beliefs, fastidiousness, creativity, innovation, aesthetics, and a sense of humor become more important. After a brief analysis, it is easy to see that even "perfectly managed" knowledge can retain the university from highly efficient productivity and innovation [2].

Objectives is to identify major barriers to the development of knowledge-intensive business in Ukrainian universities.

Methods

Discussing and analyzing options to substantially improve the process of organizational and economic support for university technology transfer has pushed us to conduct expert socio-economic explorations that have enabled us to integrate and summarize the opinions of experts and to obtain new hypotheses and decisions regarding the formation of an entrepreneurial climate, business development and success technology transfer at the universities of Ukraine. 95% of the respondents who took part in the survey are staff of university's (teachers and scientists) is they are people who directly or indirectly engage in scientific research and expertise of all-Ukrainian scientific projects that are competitively selected by the Ministry of Education and Science of Ukraine.

What is a knowledge-intensive business?

One of the objectives of this micro-study was to find out the truth of the concept of "knowledge-intensive business". To what extent is this notion close and clear to a range of professionals working in Ukraine?

After all, there is no clear definition of the commonly used notion of "knowledge-intensive business" in modern Ukrainian science and business practice. Knowledge-based business development is a reflection of the even greater transformation that is taking place in our society. The learning market is fundamentally rethinking to reach not only formal students, but also those who learn throughout life. 'The world stage are is exploding a new meaning of education and learning' [3].

An attempt to find out how "science-intensive business" is interpreted by professionals in Ukraine is people who have actually confirmed that they use innovations in the everyday and are directly involved in the process of creating something new for society, was as follows: 36% of respondents believe that this is the result of effective cooperation scientists, manufacturers and government officials, 22% think that this is a modern mechanism for ensuring the development of scientific and technological activities, 21% believe that it is the commercialization of the results of scientific work, and 21% think it all together, including production of a new product or service.

The basic requirement of a knowledge-based business is nothing but "knowledge". Knowledge is the result of the process of learning and behavior change that occurs in a person after learning information; it is the integration of values, experience and information as part of a mental model [2]. Knowledge is built in the minds of people, experts. The formation of a portfolio of collective knowledge in a research organization (university) testifies to its business character and behavior. The essence of this behavior is: production of new knowledge; creating an appropriate academic business culture; implementation of organizational procedures and related business processes. At the same time, research organizations (universities, etc.) in their activities try to clearly distinguish between the concepts of "knowledge" and "information" or "knowledge management" and "information technology management".

Academic knowledge is the result of the integration of collective thinking that materializes in the best practices of managing academic business processes, mental models of interaction of researchers with administration and staff, which among other things imply control over knowledge. Of course, best practices in knowledge management are in constant evolution and even prone to revolutions. Yes, today, business more than governments are initiating the changes that are needed for knowledge-based economies. Such a business requires less start-up of capital investment, can easily cross geographical, linguistic and economic barriers, but there is always high uncertainty, especially at the beginning.

Dilemma of excellence in the management of academic knowledge

But do modern research universities teach the skills needed in a knowledge-based economy? This question may have several answers:

1. of course, conducting training in critical thinking, problem-solving skills, research skills, encouragement to creative thinking, that is, skills are being formed that are necessary for the modern labor market;

2. it is not the work of universities, their job is first foremost is that in order to create new knowledge and ideas, as well as to pass on the love of knowledge to the next generation [4].

Of course, in developed countries, the first variant takes place. Modern research universities manage to create an atmosphere that encourages the knowledge-entrepreneurial activity of undergraduate and graduate students and teaches them to exercise caution when promoting their innovative ideas. Such universities give society the opportunity to safely gamble on technological games in the context of modeling the technological future. And here it is worth noting that research universities often encourage the production of innovative research and development, which may not have immediate and obvious benefits or may not lead to anywhere without causing serious commercial or social losses. Another important role for universities in developed countries is the ability to challenge the assumptions or positions of influential institutions (such as the government) outside the university when they appear to contravene evidence, ethics or the general good of society. Developing countries we can only sympathize a little.

The barriers to development the knowledge-intensive business in Ukrainian universities

Despite a number of positive developments in the path of becoming a knowledge economy and trying to establish a commercially efficient transfer of academic know-how in Ukraine, there are a number of problems. Yes, journalist Anton Senenko believes that there are four major problems in modern Ukrainian science: the lack of motivation of scientists for self-promotion; lack of desire of citizens in principle to be interested in scientific discoveries; lack of communication between researchers and business; meager financing [4]. The latter circumstance is particularly depressing, because the scientist must also build his personal life and think about the future of his family, and at a salary of $ 100-300 it is difficult to give yourself to only one thing. The thesis about that, what the serious inhibiting factor of academic business entrepreneurship in Ukraine is the absence of incentives for scientists and inventors to commercialize their research, and is confirmed by our experts. Thus, 26% consider this factor as a key stone in impeding the development of the innovation sphere in our country.

In addition, in our opinion and in the opinion of the experts interviewed, the significant barriers to the idea of starting a knowledge-intensive business in Ukraine are:

-passive demonstration of real interest on the part of the state in the development of this sphere of activity (imperfection, and sometimes complete lack of management, coordination, communication and control efforts);

- difficult forecasting of demand for innovative products, determination of their price and payback period in view of the fast-changing volatility of consumer requests and expectations;

- legal conflicts and gap, unregulated regulatory innovations that inhibit any purely committed endeavor and repel;

- lack of budgetary resources, as well as lack of relatively free access to alternative financing of promising projects at a sufficient level;

- credit hunger is in fact, there are no opportunities on the market for granting preferential loans for starting / running high-tech businesses

- low level of culture of doing high-tech business - lack of knowledge, skills and skills of scientists to create and promote such business;

- the actual absence of experienced IR managers, technology transfer specialists;

- lack of solvent far-sighted ambitious investors;

- raiding is the widespread practice of absolute monopoly on private, in this case intellectual, property;

- a complex, lengthy and costly process of protecting intellectual property;

- the difficulty of entering international markets (the need to protect the rights of OIVs in the legal field, obtain various permits and produce supporting documents);

- socio-economic turbulence, leading to the risk of a significant reduction or complete cessation of funding for innovative and technology-strategic research programs;

- very weak and outdated material base;

- lack of decent, creative ideas and disappointing long-lasting research results;

- significant financial, intellectual and material losses in the case of unsuccessful experiments, experiments and analyzes;

- low motivation of researchers to qualitative fulfillment of their official and moral and human duties (disrespect of society to the status of a scientist, low salary, small terms of

work, punitive form of remuneration, not equipment, and sometimes even lack of a job), generated by having to work for 2-3 jobs, uncertainty about the future, etc .;

- a critical reduction in the number and sometimes complete absence of highly qualified specialists to execute commercially attractive but technically complex projects among the scientific community;

- the pessimistic moods of individual scientists, research teams, top executives of the university, government officials and society in general are absent in the absence of at least a proportionate return on their efforts in a particular area of research.

Conclusions

Therefore, despite the fact that knowledge management in modern universities is a priority area of development, there are many problems that hinder the efficiency of knowledge production in universities. In Ukraine there are many barriers to development of academic business based on knowledge. Similar barriers exist in other universities in the world, especially in the post-Soviet countries. In order to overcome them it is necessary to launch a special comprehensive powerful European program.

References

1. Greene Jessica What Is Knowledge Management, and Why Is It Important? https://www.askspoke.com/blog/knowledge-management/knowledge-management-importance/

2. Knowledge Management in Organizations: http://conceptmaps.it/KM-KnowledgeManagement-eng.htm

3. Stan Davis & Jim Botkin The Coming of Knowledge-Based Business: https://hbr.org/1994/09/the-coming-of-knowledge-based-business

4. Are universities teaching the skills needed in a knowledge-based economy? https://www.tonybates.ca/2014/05/29/are-universities-teaching-the-skills-needed-in-a-knowledge-based-economy/

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ İLKOKUL EĞİTİMİNDE POZİTİF PSİKOLOJİ UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Mehmet Uğur KUTLUER
Doç. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY
Ege Üniversitesi

Özet

Sağlıklı bireyler iyi işler başaran, programlandığı şeyleri gerçekleştiren, okulda öğrendiği bilgileri okul dışına taşıyamayan robotlar değil kendine yönelik bir içgörü geliştirebilen ve bununla birlikte yaşadığı topluma empatik bir yaklaşım oluşturabilen ve okulda edindiği kazanımları tüm hayatına yayabilen kişilerdir. Yapılan araştırmalardan (Knoop, 2011) bu tarz sağlıklı bireylerin yetiştirilebilmesinde, eğitimde pozitif psikoloji uygulamalarının etkili olacağı beklenmektedir.

Bu nedenle bu araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının ilkokul eğitiminde pozitif psikoloji uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak sınıf öğretmeni adaylarına açık uçlu 3 sorudan oluşan veri toplama aracı uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İzmir'de bulunan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi sınıf eğitimi bilim dalında okuyan ve gönüllü olarak araştırmaya katılan 44 kız 6 erkek toplamda 50 sınıf öğretmeni adayı oluşturmuştur. Araştırmada öğretmen adaylarının görüşleri açık uçlu sorulardan oluşan bir form ile alınmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının görüşleri alınmadan önce öğretmen adaylarının pozitif psikoloji ve eğitimde pozitif psikoloji uygulamaları ile ilgili bilgiye erişimi sağlanmıştır. Aynı zamanda formda öncelikle psikoloji alanındaki yaklaşımların eğitim alanındaki yaklaşımlara etkisi sorularak katılımcıların genel olarak psikoloji alanın eğitim alanına etkisi hakkındaki farkındalıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Sorular yazılı olarak alındığı için, verilerin analizinde nitel araştırma tekniği olan "betimsel analiz" yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğretmen adaylarının tamamı pozitif psikoloji uygulamalarının ilkokul eğitimine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının tamamına yakını psikoloji alanındaki yaklaşımların eğitim alanındaki yaklaşımlara yüksek düzeyde etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Öz Belirleme Kuramı'nda (Self Determination Theory) vurgulanan özerkliği destekleyici eğitim uygulamalarının ilkokul eğitimine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Psikoloji, İlkokul Eğitiminde Pozitif Psikoloji Uygulamaları, Sınıf Öğretmeni Adayı, İlkokul Eğitimi, Öz Belirleme (Self Determination Theory)

PRESERVICE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS' OPINIONS ON POSITIVE PSYCHOLOGY IN PRIMARY EDUCATION

Abstract

Healthy individuals are those who can develop self-insight and develop an empathic approach to the society in which they live. It is expected that positive psychology practices will be effective in educating individuals (Knoop, 2011).

Therefore, the aim of this study is to determine the opinions of prospective classroom teachers about positive psychology practices in primary school education. For this purpose,

three open-ended data collection tools were applied to prospective classroom teachers. The study group of the study consisted of 50 primary school teacher candidates (44 girls and 6 boys) who were studying in the classroom education department of a public university in İzmir. In the study, the opinions of the prospective teachers were taken with a form consisting of open-ended questions. Before the opinions of prospective teachers in the study were obtained, prospective teachers were provided access to information about positive psychology and positive psychology practices in education. At the same time, in the form, first of all, by asking the effect of the approaches in the field of psychology to the approaches in the field of education, the awareness of the participants about the effect of psychology on the field of education was measured. Since the questions were taken in writing, the qualitative research technique olan descriptive analysis ”was used in the analysis of the data. According to the findings of the research, all of the pre-service teachers stated that positive psychology practices will contribute positively to primary school education. Almost all of the teacher candidates stated that the approaches in the field of psychology have a high level of effect on the approaches in the field of education. They stated that the educational practices that support autonomy emphasized in Self Determination Theory will contribute positively to primary school education.

Keywords: Positive Psychology, Positive Psychology Applications in Primary Education, Primary School Teacher Candidate, Primary Education, Self Determination Theory

Giriş

Psikoloji insan davranışının altından yatan temel nedenleri bulmaya çalışan bilimsel çabaya verilen addır (Cüceloğlu, 2006). İkinci Dünya Savaşı sonrası psikoloji insan hayatında daha farklı bir yer edinerek, iyileştirmenin bilimi olarak görülmeye başlanmıştır. Pozitif psikoloji ise sadece hayatın en kötü şeyleriyle uğraşan psikolojide olumlu niteliklerle de uğraşı için bir odak değiştirmeyi başlatmaktır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000: 5, akt. Tösten, Özgan 2017). Bazı bilim insanlarının “İnsancıl Psikoloji” diye de adlandırdıkları “Pozitif Psikoloji” ilk defa Maslow‟un 1954 yılında “Motivation and Personality” (Motivasyon ve kişilik) kitabında ifade ettiği “Toward A Positive Psychology” pozitif bir psikolojiye doğru başlığı ile gündeme gelmiştir (Burger, 2010; Wright, 2003, akt. Çobanoğlu, 2019). Maslow‟un kişiliğin olumlu yönlerine dikkat çektiği bu çalışma daha sonra psikoloji alanına pozitif psikoloji olarak yansımıştır.

Gable ve Haidt (aktaran Çobanoğlu, 2019), 2005 yılında yaptıkları çalışmada pozitif psikolojiyi bireylerin, grupların ve örgütlerin işlevine uygun bir şekilde faaliyet göstermesi ve gelişimlerine katkı sağlamayı amaçlayan bir alan olarak tanımlamıştır. Pozitif psikoloji ideal insan işleyişinin bilimsel olarak incelenmesi, bu işleyişteki pozitif ögeleri ortaya çıkartarak bireyin ve örgütün dikkatine sunmanın negatif yönleri azaltarak ideal işleyişi sağlayacağı ifade edilmektedir (Michel ve Neuman, 2010; Fredrickson, 2003, akt. Çobanoğlu, 2019).

Pozitif psikoloji, mutluluk bilim olarak isimlendirilmektedir (Eryılmaz, Bek, 2018). Pozitif psikoloji; mutluluk düzeyindeki farklılıkları açıklamaya yardım eden durumları ve özellikleri incelemektedir (Altınay, 2018). Mutluluğun sağlandığı sağlıklı ve iyi olma durumu “iyi oluş (well-being) kavramıyla ifade edilmektedir. “İyi oluş (well-being)” kelime anlamı

olarak "mutlu, sağlıklı ve esenlik içinde olma durumu" anlamlarını karşılamaktadır (Deci ve Ryan, 2008).

Pozitif psikoloji hareketi 1998'de Amerika Psikoloji Derneği (APA) başkanı olarak atanan Martin E. P. Seligman'ın 1999'da APA kongresinde, günümüzde psikolojinin gündeminin patolojik odaklı yörüngesinin düzeltilmesi gerektiğini vurguladığı konuşması ile ivme kazanmıştır (Seligman,1999).

Eğitim, bireyin gelişim ve öğrenme özellikleri hakkındaki bilgiyi psikolojinin bulgularından almaktadır (Sönmez vd, 2009). Bu yüzden eğitim kuramları incelendiğinde, psikoloji kuramlarının doğrudan etkisi görülmektedir. Birçok psikoloji kuramının eğitim üzerinde etki gösterdiği gibi, son yıllarda pozitif psikoloji kuramı da eğitim uygulamalarında etkisini göstermeye başlamıştır.

Pozitif psikoloji akımının vurguladığı, bireylerin güçlü yanlarının anlaşılıp ruh sağlığını desteklemek, bireyin yapamadıklarından çok yapabildiklerine odaklanmak ve sağaltım yerine önleyici psikolojik danışmaya ağırlık vermek, genel iyilik hali ve mutluluğu psikolojik danışmanın hedefi olarak belirlemek eğitim alanında da tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda klasik eğitim sisteminin akademik başarıyı merkeze alan "Çocuklar nasıl öğrenir?" sorusunun yerini "Çocuklar okullarda mutlu olmayı nasıl öğrenir?" sorusu almıştır (Kristjansson, 2012; akt: Tekinalp, Işık, 2019).

Bu görüşle gelecekte ülkemizde "pozitif eğitimin" daha güçlü bir şekilde uygulanabilmesinde günümüz sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerinin belirleyici olacağı düşünülmektedir. Bundan dolayı sınıf öğretmeni adaylarının ilkokul eğitiminde pozitif psikoloji uygulamalarına yönelik görüşleri araştırma konusu olarak ele alınmıştır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının ilkokul eğitiminde pozitif psikoloji uygulamalarına yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.Psikolojide yaklaşımların eğitim yaklaşımları üzerinde etkileri var mıdır? Varsa, sizce etki seviyesi hangi düzeydedir?

2.İlkokul eğitiminde pozitif psikoloji uygulamalarının gerçekleştirilmesi eğitim sürecine olumlu katkı sağlar mı? Neden?

3.İlkokul eğitiminde, pozitif eğitim uygulamaları kapsamında, özerkliği (Öz Belirleme Kuramı – Self Determination Theory) yani öğrencinin dışsal motivasyondan çok içsel motivasyonunu, kendi başına karar alıp, kendi hür iradesiyle seçimler yapabilme becerilerini destekleyici eğitim uygulamaları, eğitim sürecine olumlu katkı sağlar mı? Neden?

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim döneminde Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Bilim Dalı 3. Sınıfta okuyan ve gönüllü olarak araştırmaya katılan 44 kız 6 erkek olmak üzere 50 sınıf öğretmeni adayı oluşturmuştur. Çalışma grubunun oluşturulmasında kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Kolay ulaşılabilir durum

örneklemesi, çoğu zaman araştırmacının diğer örnekleme yöntemlerini kullanma olanağının bulunmadığı durumlarda kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.113)

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada öğretmen adaylarının görüşleri açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu ile yazılı olarak alınmıştır. Veriler analiz edilmeden önce 1' den 50' ye kadar ÖA1, ÖA2 (Öğretmen Adayı) şeklinde numaralandırılmıştır. Verilerin analizinde nitel araştırma tekniklerinden olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önce şekillendirilen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Verilen araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.113).

Bulgular

Görüşme formlarından elde edilen veriler tablo 1, 2 ve 3'de kodları ve söylenme sıklıkları ile verilmiştir.

Tablo 1: Psikoloji Biliminin Eğitim Bilimi Üzerindeki Etkisinin Farkındalığı Durumu

Kodlar	**frekans(n)**		
	Kız	Erkek	Toplam
Evet, vardır.	44	6	50
Yüksek seviyededir.	31	3	34

Tablo 1'e göre öğretmen adayları psikoloji kuramlarının eğitim kuramlarına etkisi olduğunu söylemişlerdir. Bunlar 31' i kız 3' ü erkek olmak üzere 34 kişi bu etkinin yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan kız öğretmen adaylarının çoğunluğu erkek öğretmen adaylarının ise yarısı etki düzeyinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

"Evet, vardır. Eğitim bireye yönelik istendik davranış değişikliği yaratmak amaçlı olduğu için psikoloji insanla, davranışla ilgili olduğu için eğitimi yakinen etkiler diye düşünüyorum (ÖA20)."

"Evet, vardır. Eğitim ve psikoloji iç içedir. Psikoloji insan davranışlarını inceler. Psikolojinin eğitimdeki yeri büyüktür (ÖA17)."

Tablo 2: İlkokulda Pozitif Psikoloji Uygulamaları Eğitime Olumlu Katkı Sağlar mı? Neden?

Kodlar	**frekans(n)**		
	Kız	Erkek	Toplam
Evet, sağlar.	44	6	50
Evet sağlar ama disiplin yönünden şüpheci bakıyorum.	3	0	3
Verimli öğrenme sağlar.	20	2	22
Mutluluk başarı getirir.	30	3	33
Kendini tanımasını sağlar ve olumlu yönlerini geliştirir.	21	2	23

Tablo 2' de öğretmen adaylarının ilkokulda pozitif psikoloji uygulamalarının eğitime olumlu katkı sunacağını ifade ettikleri görülmektedir. Farklı öğretmen adayları farklı yönlerden olumlu katkı sağlanacağından bahsetmiştir. 3 kız öğretmen adayı katkı sağlanacağını belirtmiş fakat disiplin yönünde endişe duyduklarını belirtmişlerdir. 30'u kız 3'ü erkek olmak üzere toplam 33 öğrenci mutluluğun başarı getireceğini ifade etmiştir.

"Evet. Mutlu çocukların bir sınıf muhtemelen daha başarılı bir sınıf olacaktır. Mutlu çocuklarla işlenen dersin kalitesi de artacaktır (ÖA6)."

"Evet, sağlar. İyi ruh halinde ve mutlu olan insanı, kötü olarak etkileyecek bir durum olmadığında eğitimde verilmek isteneni daha anlaşılır bir şekilde alır (ÖA9)."

Tablo 3: Öğrenen Özerkliğinin Desteklenmesi Eğitime Olumlu Katkı Sağlar mı? Neden?

Kodlar	**frekans(n)**		
	Kız	Erkek	Toplam
Evet, sağlar.	44	6	50
Sağlıklı bir birey olmasını, bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlar.	32	4	36

Öğretmen adayları öğrenen özerkliğinin desteklenmesinin ilkokul eğitimine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Verilen cevaplarda kendi seçimlerini yapabilen ve zorluklarla başa çıkabilen sağlıklı bir bireylerin ortaya çıkması ve bireylerin kendini gerçekleştirmesine olumlu katkı sağlanacağı yoğun bir şekilde ifade edilmiştir.

"Herkes size yapamayacağınızı söylese bile, asıl kaybediş sizin yapamayacağınızı düşündüğünüzde başlar. Öğrenci ne kadar kendini tanır, nasıl öğrendiğini bilir, yapamadıklarını fark edip düzeltmeye çalışırsa, eğitim süreci o derecede başarılı olur. Kendi kararlarını verip sonuçlarına katlandıkça yaşama hazırlanır, eğitim süreci başarılı olur (ÖA32)."

"Olumlu katkı sağlar. Çünkü eğitimle birey olmayı öğreniyoruz. Pozitif eğitim uygulamalarıyla içsel motivasyonumuzu, kendi başımıza karar alıp kendi hür irademizle seçimler yapabilmeyi sağladığından eğitim sürecine katkı sağlar (ÖA36)."

"İçsel motivasyon her zaman ve her alanda bireye katkı sağlar. Bireyin kendini gerçekleştirmesine fırsat sunar ve eğitim sürecine olumlu katkı sağlar (ÖA18)."

Sonuç ve Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sınıf öğretmeni adaylarının tamamı pozitif psikoloji uygulamalarının ilkokul eğitimine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları, pozitif psikoloji uygulamalarının olumlu katkılarını verimli öğrenme, akademik başarıyı olumlu etkileyen mutluluk, bireyin kendisini tanımasını sağlama ve olumlu yönlerini geliştirme olarak ayrıca ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları, psikoloji kuramlarının eğitim kuramlarına etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğunluğu bu etkinin yüksek seviyede olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenen özerkliğinin desteklenmesinin ilkokul eğitimine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre öğretmen adaylarının psikoloji biliminin eğitim bilime olan etkisine yönelik farkındalıklarının bulunduğu düşünülmektedir. Yalnız yüksek seviyede etkisi

olduğunu belirten adayların bile birçoğunun bu etkiyi ayrıntılı ifade edemediği görülmüştür. Bazı adaylar psikolojinin insan davranışlarının nedenlerini incelediğini, eğitimin ise insan davranışlarının istendik yönde değişimini hedeflediğini ve dolayısıyla eğitimin psikolojiden sürekli faydalandığını belirterek aradaki etkinin detaylı bir açıklamasını yapmışlardır. Adayların pozitif psikolojinin ilkokul eğitimine uygulanmasına yönelik ve özerklik konularında sorulan açık uçlu sorulara uzun cevaplar vermesinin, bu iki kavrama yönelik ilgili bir tutum içerisinde olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının bir kısmı mutlu öğrencilerin olduğu bir sınıfın daha başarılı bir eğitim süreci ortaya koyacağını, mutluluğun başarının gelmesini kolaylaştıracağını belirtmişlerdir. Öğrencilerin olumlu yönlerine odaklanılmasının özgüven seviyelerinin artmasına, olumlu yönlerinin güçlenmesine ve akademik başarılarının artmasına destek vereceğini ifade etmişlerdir. Bazı adaylar bireyin özgürlüğünden, kendi seçimlerini yapabilmesinden, gerçek bir birey olarak kendini gerçekleştirmesinden ve bunların akademik başarıya ve eğitimde olumlu sonuçlar doğmasına sebep olacağından bahsetmiştir. Sonuç olarak sınıf öğretmeni adaylarından ilkokulda pozitif psikoloji uygulamalarına ve özerkliğin desteklenmesine yönelik olumlu görüşleri alınmıştır.

Öneriler

Okullarda pozitif psikolojinin uygulanmasının hem eğitim hem de öğrencilerin gelişimi açısından birçok faydası olacağı düşünülmektedir. Green ve arkadaşları (2011) her geçen gün pozitif psikoloji uygulamalarını kullanan okul sayısının arttığını belirtmişlerdir. Waters (2011) pozitif psikolojinin eğitimde iki şekilde kullanılabileceğini belirtmiştir: 1) öğrencilere pozitif psikoloji becerilerini öğreten ayrıca bir "iyi oluş müfredatını" geliştirmek veya 2) hâlihazırdaki müfredatın pozitif becerileri de içerebileceği bir "pozitif dönüş" gerçekleştirmek. Her iki yöntemde de amaç öğrencilerin pozitif deneyimlerine katkıda bulunmaktır (Güngör, 2017). Şu an dünyanın farklı ülkelerindeki farklı okullarda uygulanan pozitif eğitim modelinin ülkemizde de yaygın ve yerleşik olarak uygulanmasının ilkokul eğitimine yönelik olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Her türlü alışkanlığı değiştirmenin zor olduğu bilindiği gibi eğitim uygulamalarına yönelik yerleşik alışkanlıkların kısa zamanda ve kolaylıkla değişemeyeceği tahmin edilebilir bir durumdur. Buna rağmen bilimsel disipline uygun, gerçekçi planlamalarla ve uzmanlar tarafından bu yönde atılan adımların olumlu sonuçlar vereceği öngörülmektedir.

Kaynakça

Altınay, B. (2018). 12-15 yaş grubu ergenlerin gelecek yönelimlerinin pozitif psikolojinin bazı değişkenleri açısından incelenmesi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Eğitim Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.

Cüceloğlu, D. (2006). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi

Çobanoğlu, N. (2019). İlk ve ortaokullardaki paylaşılan liderlik ile pozitif psikolojik sermayenin bazı değişkenler açısından incelenmesi ve aralarındaki ilişkisi. Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gaziantep.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2008). Honourary president's adress. Canadian Psychology 49, 1, 14-23.

Ergüner Tekinalp, B. ve Işık, Ş. (2019). Eğitimde pozitif psikoloji uygulamaları. Ankara: Pegem.

Eryılmaz, A. ve Bek, B. (2018). "Pozitif öğretmen ölçeği" öğretmen formunun geliştirilmesi. Kastamonu Educational Journal. Cilt 26(4), s.1297-1306.

Güngör, A. (2017). Eğitimde pozitif psikolojiyi anlamak. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt 15(2), s.154-166.

Seligman, M. E. P., Ernst, R. M., Gillham, J., Reivich, K. ve Linkins, M. (2009). Positive education: positive psychology and classroom interventions. Oxford Review of Education 35, 3, 293-311.

Seligman, M. E. P. (1999). The president's adress. American Psychologist 54, 559-562.

Sönmez, V., Bircan, İ., Karakütük, K., Tezcan, M., Senemoğlu, N., Yanpar, T., Şahin, A. E., Erdem, A. R. ve Erkılıç, T. A. (2009). Eğitim bilimine giriş. Ankara: Anı

Tösten, R. (2015). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermayelerine ilişkin algılarının incelenmesi. Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gaziantep.

Tösten, R. ve Özgan, H. (2017). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermayelerine ilişkin algılarının incelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 16(62), s.867-889.

Yıldırım, A& Şimşek, H(2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MÜZİK ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN TUTUMLARIN BELİRLENMESİ

Doç. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY
Dr. İskender DAŞDEMİR
Ege Üniversitesi

Özet

İlkokulda çocuk sanatın bazı dallarıyla tanışır. Bunlardan biri de müziktir. Sınıf öğretmeninin istenilen müzik eğitimini verebilmesi için bilgi ve becerilerinin yanı sıra konuyla ilgili tutumu da önemlidir. İyi bir müzik eğitiminin olabilmesi için sınıf öğretmenlerinin temel bilgi ve becerilerinin yanında tutumları da önemlidir.

Bu nedenle bu araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutumlarının sınıf düzeyi ve aile tipi değişkenleri açısından incelenmesidir. Bu çalışma nedensel karşılaştırma yönteminde tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Ege üniversitesi Sınıf öğretmenliğinde 2. ve 3. Sınıfta öğrenim gören toplam 116 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak; Şeker ve Saygı (2013) tarafından geliştirilen "Müzik Öğretimine ilişkin Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın veri analizinde, bağımsız gruplarda t- testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonunda sınıf değişkeni açısından müzik öğretimine önem verme boyutunda, müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler boyutunda ve müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar boyutunda manidar düzeyde farklılık olmadığı yani benzer olduğu görülmüştür. Aile tipi değişkeni açısından da sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine önem verme düzeylerinde, müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler boyutunda ve müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar yapmak boyutunda anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Tutum, Müzik Öğretimi, Sınıf Öğretmeni Adayı

DETERMINATION OF ATTITUDES OF CLASSROOM TEACHER CANDIDATES ABOUT MUSIC TEACHING

Abstract

Attitude is the tendency that is attributed to an individual and forms his / her thoughts, feelings and behaviors on a regular basis (Smith, 1968; cited in Kağıtçıbaşı, 1999).

In elementary school, the child meets some branches of art. One of them is music. In order to provide the desired music education, the classroom teacher's knowledge and skills as well as his / her attitude on the subject are important. Attitudes of primary school teachers as well as basic knowledge and skills are important for a good music education.

Therefore, the aim of this study is to investigate the attitudes of prospective classroom teachers towards music teaching in terms of class level and family type variables. This study was designed with causal comparison method. The sample of the study consists of 116 students studying in 2nd and 3rd grade in Ege University Classroom Teaching. As a data collection tool; Ve Attitude Scale for Music Teaching geliştiril developed by Şeker ve Saygı (2013) was used. In the data analysis of the study, t-test and one-way analysis of variance techniques were used in independent groups. At the end of the research, it was found that

there was no significant difference in the dimension of giving importance to music teaching, feelings and thoughts about music lesson and academic studies related to music teaching. In terms of family type variable, it was observed that there was no significant difference in the levels of giving importance to music teaching, feelings and thoughts about music lesson and making academic studies about music teaching.

Keywords: Attitude, Music Teaching, Classroom Teacher Candidate

Giriş

Bir sınıf öğretmeni çocuğun okulda iletişim kurduğu ilk öğretmenidir. Çocuğu bilim, sanat ve farklı disiplinlerle tanıştırır. Müzik de bunlardan bir tanesidir. Hedeflenen nitelikte müzik eğitimi verilebilmesi için öğretmenin teknik bilgi ve becerilerinin yanı sıra konuyla ilgili tutumu da önemlidir (Şeker ve Saygı, 2013; 1239).

Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik nesne ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir (Smith, 1968; akt. Kağıtçıbaşı, 1999). Kağıtçıbaşı (1999) bu tutum tanımında önem arz eden noktaları şu

şekilde belirtmiştir;

1) Tutumlar bireylere aittirler.

2) Gözlenebilen yani atfedilen eğilimlerdir. Net bir davranış şeklinde ortaya çıkmazlar. Davranışa hazırlayıcı yönelimlerdir.

3) Psikolojik bir objeye yöneliktir

Bu nedenle Sınıf öğretmeni adaylarının, müziksel bilgi ve becerileri kazanmaları, öğrendikleri teorik bilgileri uygulayabilme becerileri kazanmaları ve bu konularda verimli olarak yetiştirilmeleri önem taşımaktadır (Çevik, 2011; s. 147).

Nitelikli bir sınıf öğretmeni; genel kültür derslerinin yanı sıra özel alan derslerinde de donanımlı olmalıdır. Örneğin ilkokul müzik dersi öğretim programında yer alan temel müzik yazı ve öğelerini bilmeli, şarkıları doğru şekilde seslendirebilmeli, bir okul çalgısı veya orff çalgısı ile şarkılara eşlik edebilmeli, değişik türde kültürlerin müziklerinden örnekleri öğrencilere sunabilmeli ve öğrencilerin müziksel yaratıcılık yönlerini ortaya çıkartmalarını sağlamalıdır. "İlköğretim çağı çocuğunun eğitim sürecinde kendisini kuşatan ses ağı ve bu ağın örüldüğü ses çevresi içinde müzik ve müziksel çevresi doğal, toplumsal ve kültürel seslerden bambaşka özellikler taşır" (Uçan, 1999; s. 2).

Öğretmen adaylarının gerekli müziksel donanıma sahip olmaları, onların ileriki yaşamlarında kendilerine daha özgüvenli, etkin ve üretken olmalarını sağlayacaktır. Müzik öğretimi, öğrencilerin temel müzik bilgi düzeyleri, çalma ve müziksel okuma süreçlerini kapsayan çok yönlü bir süreçtir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutumlarının belirlenmesidir. Kalıcı, etkili ve verimli bir müzik eğitimin gerçekleşebilmesi için sınıf öğretmenlerinin müzik derslerinde gereken donanıma sahip olmaları, sağlıklı müzik dersleri işlemeleri ile doğrudan ilişkilidir. Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutumlarını belirlemek, yanlış tutumları değiştirebilmek için türlü teknik, yöntem ve uygulamalara yer vermek sınıf öğretmenlerinin vereceği müzik derslerinin niteliğini artıracaktır.

Araştırmanın yöntemi

Öğretmen adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutumlarının sınıf düzeyi ve aile tipi değişkenleri açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışma nedensel karşılaştırma yönteminde tasarlanmıştır. Nedensel karşılaştırma yöntemi, ortaya çıkmış varolan bir durumun yada olayın nedenlerini, bu nedenleri etkileyen değişkenleri ya da bir etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma türüdür. (Büyüköztürk ve diğ, 2010).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği anabilim Dalında 2019-2020 Güz döneminde 2. Ve 3. Sınıflarda okuyan toplam 116 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Şeker ve Saygı (2013)' ün hazırlamış olduğu "Müzik Öğretimine İlişkin Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçek tamamen katılmıyorum (5), katılmıyorum (4), kararsızım (3), katılıyorum (2), tamamen katılıyorum (1) şeklinde 5'li likert tipinde hazırlanmıştır.

Veri analizi

Araştırmada öncelikli olarak veri seti kayıp değerler açısından incelenmiş ve gözlemlerde kayıp veriye rastlanılmamıştır. Veri setinde yer alan uç değerler Z puanlarının hesaplanmasıyla gözden geçirilmiş ve Z puanlarında 3. 29'u geçen gözlem olmadığı tespit edilmiştir. Normallik varsayımını kontrol etmek için her bir grup açısından çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin 1 değerinin çok üstünde olmadığı görülmüştür. Bu varsayımların kontrol edilmesi sonucunda, veri analizinde bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi tekniklerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Varyansların homojenliği varsayımı test edilmiş ve varyansların homojen olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmada hata payı .05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

	Sınıf	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Önem verme	2	62	33.75	4.18	1.83	.07
	3	54	32.38	3.82		
Duygu ve düşünce	2	62	16.33	2.48	1.58	.12
	3	54	15.59	2.58		
Akademik çalışma	2	62	10.69	2.44	1.57	.12
	3	54	9.96	2.55		

Sınıf değişkeni açısından müzik öğretimine önem verme boyutunda manidar bir farklılık ($t(114)= 1.83$, $p> .05$) olmadığı belirlenmiştir. Bu bulguya göre ikinci ve üçüncü sınıfa devam eden öğrencilerin müzik öğretimine önem verme düzeyleri birbirine benzerdir.

Sınıf değişkeni açısından müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler boyutunda anlamlı bir farklılık ($t(114)= 1.58$, $p> .05$) olmadığı görülmüştür. Bir başka ifadeyle, ikinci ve üçüncü

sınıfa devam eden öğrencilerin müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceleri birbirlerine benzerdir.

Sınıf değişkeni açısından müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar yapmak boyutunda manidar düzeyde farklılık olmadığı ($t(114)= 1.57$, $p> .05$) tespit edilmiştir. Bu sonuca göre ikinci ve üçüncü sınıfa devam eden öğrencilerin müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar yapmaya yönelik tutumları birbirlerine benzerdir.

Boyut	Aile tipi	n	*M*	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Önem verme	1. Çekirdek	45	33.22	Gruplar arası	2.70	2	1.35	.08
	2. Geniş	38	33.21	Gruplar İçi	1895.61	113	16.77	
	3. Tek ebeveynli	33	32.88	Toplam	1898.31	115		

Aile tipi değişkeni açısından öğretmen adaylarının müzik öğretimine önem verme düzeylerinde anlamlı bir farklılık ($F(2, 113)= .08$, $p> .05$) olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Öğrencilerin aile tipine bağlı olarak müzik öğretimine önem verme düzeylerinde bir farklılık olmadığı ifade edilebilir.

Boyut	Aile tipi	n	*M*	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Duygu ve düşünce	1. Çekirdek	45	16.02	Gruplar arası	14.69	2	7.35	1.13
	2. Geniş	38	16.39	Gruplar İçi	732.30	113	6.48	
	3. Tek ebeveynli	33	15.48	Toplam	746.99	115		

Aile tipi değişkeni açısından müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler boyutunda anlamlı bir farklılık ($F(2, 113)= 1.13$, $p> .05$) olmadığı belirlenmiştir. Bu bulguya göre, öğrencilerin aile tipine bağlı olarak müzik dersine ilişkin duygu ve düşüncelerinde bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Boyut	Aile tipi	n	*M*	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Akademik çalışmak	1. Çekirdek	45	11.04	Gruplar arası	35.38	2	17.69	2.90
	2. Geniş	38	9.97	Gruplar İçi	689.13	113	6.10	
	3. Tek ebeveynli	33	9.85	Toplam	724.51	115		

Aile tipi değişkeni açısından müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar yapmak boyutunda anlamlı bir farklılık ($F(2, 113)= 2.90$, $p> .05$) olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre, öğrencilerin aile tipine bağlı olarak müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar yapma tutumlarında bir farklılık olmadığı dile getirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın sonuçlarına göre; sınıf değişkeni açısından müzik öğretimine önem verme boyutunda, müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler boyutunda ve müzik öğretimine ilişkin

akademik çalışmalar boyutunda manidar düzeyde farklılık olmadığı yani benzer olduğu görülmüştür. Aile tipi değişkeni açısından da sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine önem verme düzeylerinde, müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler boyutunda ve müzik öğretimine ilişkin akademik çalışmalar yapmak boyutunda anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tutumun alt boyutlarını oluşturan birden fazla faktörün olması bu faktörlerin tek bir ölçek altında birleştirilmesi çalışmayı zorlaştırabilir. Bu yüzden başta tutumların ölçülmesi konusunda yeni ölçme araçlarının geliştirilmeye devam edilmesi tutumların çok daha olumlu verimli bir şekilde ölçülmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş, ve Demirel, F. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.

Çevik, D.B. (2011). "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Öğretimi Özyeterlik Düzeylerinin İncelenmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, ss: 145-168.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). Yeni insan ve insanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi

Şeker, S. S, Saygı, C, (2013). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Öğretimine İlişkin Tutum Ölçmeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması

Uçan, A. (1999). *İlköğretimde Müzik Eğitimi.* Burdur: Millî Eğitim Bakanlığı.

ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL TEACHER

Prof. Dr. Ayşe Mentiş Taş
Necmettin Erbakan Üniversity
Assoc. Prof. Dr. Aylin Mentiş Köksoy
Ege University

Abstract

Entrepreneurship was until recently thought of only as a concept related to economics. However, the fact that there is a strong link between economics and education and that this is increasing every passing day has brought entrepreneurship to a very important point within the field of Education, which has not only been the subject of Economics. As a matter of fact, 21.the concept of entrepreneurship, which is included in the century skills, is becoming more and more important every day. Because the most important factor that affects the economic structures of the countries, which is the indicator of development, is to train well-trained, well-equipped individuals. The way to achieve this is education. The most important factor affecting quality in education is the teacher. The professional qualifications that the teacher has directly affect the skills that the student will have. If students are asked to grow up with an entrepreneurial mindset, teachers should have the knowledge and ability to gain this mindset. This is why this study will focus on entrepreneurship and entrepreneurial teacher characteristics.

Keywords: Entrepreneurship, Education, Teacher

GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİ ÖĞRETMEN

Özet

Girişimcilik yakın zamana kadar sadece ekonomi ile ilgili bir kavram olarak düşünülmüştür. Ancak ekonomi ile eğitim arasında güçlü bir bağ olması ve bunun her geçen gün artması girişimciliği sadece ekonominin konusu olmaktan çıkarmış eğitim alanının içinde çok önemli bir noktaya getirmiştir. Nitekim öğrencilere kazandırılması gereken 21.yüzyıl becerilerinin içerisinde de yer alan girişimcilik kavramı her geçen gün daha da fazla önem kazanmaktadır. Çünkü ülkelerin gelişmişlik göstergesi olan ekonomik yapılarını etkileyen en önemli unsur iyi yetişmiş, donanımlı bireyler yetiştirmektir. Bunu gerçekleştirmenin yolu da eğitimdir. Eğitimde kaliteyi etkileyen en önemli unsur ise öğretmendir. Öğretmenin sahip olduğu mesleki nitelikler öğrencinin sahip olacağı becerileri doğrudan etkiler. Eğer öğrencilerin girişimci bir zihniyete sahip yetişmesi isteniyorsa öğretmenlerin de bu zihniyeti kazandıracak bilgi ve yeteneğe sahip olması gerekir. İşte bu nedenle bu çalışmada girişimcilik ve girişimci öğretmen özellikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Eğitim, Öğretmen

Girişim, Girişimci ve Girişimcilik Kavramları

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte girişim kavramı “Bir işe girişme, teşebbüs” olarak tanımlanırken, girişimci kavramı “Üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse, müteşebbis” olarak ifade edilmiştir.TÜSİAD(1987)’a göre ise girişimci kavramı piyasa ekonomisinde üretim faktörlerini bir araya getirerek üretime dönüştüren ve üretimi organize eden kimse olarak tanımlanmıştır. Girişimci, yeni bir ürün yaratmak veya bir işi yürütmek gayesiyle daha

iyi yollar geliştirmek için risk alan kişidir (İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı, 2005).Girişimci yeni düşüncelerin yaratılması, yayılması ve uygulamasını hızlandırır, ayrıca yeni endüstrilerin doğmasına yol açar; teknolojileri kullanan sektörlerde verimliliği artırır ve hızla büyüyen sektörler yarattığı için ekonomik büyümeyi hızlandırır (Berk, 2009,Aktaran Çetinkaya Bozkurt,2011). Girişimcilik, günlük yaşamda ve toplum içerisinde bireylerin sosyal ve ticari faaliyetlerinin geliştirilmesinde ortaya çıkabilecek olanakları daha iyi anlamayı sağlayan, birçok disiplini içinde barındıran şemsiye bir kavramdır (Başar, 2013). Geçmişte daha çok kâr amacı ile kendi işini kurma ve büyütme olarak tanımlanan girişimcilik günümüzde daha çok risk alma, yenilikleri yakalama, fırsatları değerlendirme ve bunları hayata geçirme süreci olarak tanımlanmaktadır(Çetinkaya Bozkurt,2011). Girişimcilik fikrin eyleme geçmesindeki bireyin yeteneğini ifade eden bir kavramdır.Bu kavram yaratıcılık,yenilik ve risk almanın yanı sıra hedeflere ulaşmada projeleri planlama ve yönetme yeteneğini de kapsar(EU Commission Report 2008,Aktaran,Başar,2013).

Girişimcilik Eğitimi

Girişimcilik kavramı, ekonomik gelişme sürecinin temel dinamiği olmakla birlikte bireysel ve toplumsal anlamda yaratmış olduğu refah seviyesi ve insan yaşamının kalitesini artırmaya yönelik bütün alanlarda dinamik bir özelliğe sahip olması nedeniyle, geçmişten bu güne kadar farklı bilim alanlarının inceleme konusu olmuştur(Zengin,2015).Özellikle son dönemde eğitim ve öğretim alanında ele alınması ve önem verilmesi gereken konular içine alınmıştır. Çünkü eğitim çıktıları ile ekonomi arasında güçlü bir ilişki olduğu yapılan araştırmalarla desteklenmiştir(ERG,2015).

Eğitim, bireyleri sorumlu ve girişimci insanlar olmaya hazırlar. Bu kişiler girişimci veya girişimci düşünürler olur ve ekonomik kalkınmaya ve sürdürülebilir topluluklara katkıda bulunur. Böylece, temel öncül girişimcilik özellikleri ve becerileri geliştirilir(Holienka, Holienková, Gál,2015).Eğitim gençlerin davranışlarını şekillendirmek, beceri ve kültür kazandırmak için önemli bir araçtır. Bu sebeple girişimcilik eğitimi erken yaşlardan itibaren ele alınmalıdır. Bu hayati bir öneme sahiptir. Girişimcilik eğitimi, sadece genç insanların düşüncelerini değiştirmek için değil, aynı zamanda girişimci bir kültürün oluşmasında önemli bir yeri olan bilgi ve becerileri oluşturmak içinde gereklidir. Dolayısıyla bu eğitimi alan kişiler gelecekte ya sosyal girişimci olacaklar ya da yenilikçi organizasyonlar içerisinde yer alacaklardır (UNESCO, 2012,Aktaran Tarhan,2018).Girişimcilik eğitimi ,girişimcilik becerisi aşılamaya çalışan, sosyo-ekonomik değişim için katalizör görevi gören bir eğitimdir (Nanteleza Ndala,2019). Girişimcilik eğitimi, tutumlar ve beceriler; fikir üretme, başlangıç, büyüme ve yenilik gibi girişimcilik zihniyetini güçlendirmeyi amaçlayan tüm faaliyetleri içerir (Fayolle, 2009).

Alberti ve arkadaşlarına göre (2004) girişimcilik eğitiminin amaçları;

- Girişimcilik alanıyla ilgili bilgi, kavram ve teknikleri öğrenmeyi içerir. Bu amaç, bütüncül bir şekilde muhasebe, finans, pazarlama ve genel yönetim hakkında bilgi, analiz ve sentez yapma becerilerini kazandırmayı teşvik etmektedir.
- Girişimcilik ruhunu, yetenek ve becerilerini tanımlamak ve teşvik etmek: Bu amaç, girişimcilikte ilgi, yetenek ve potansiyel ile ilgili farkındalık geliştirme, yeni bir kariyer

olanağı olarak bireylerin bilinçlendirilmesi ve onları desteklemeyi hedeflemektedir(Çetinkaya Bozkurt,2011).

Gautam ve Singh'e (2015) göre, girişimcilik eğitimi şunlarla ilgilidir. İnovasyon, liderliği destekleme, örgütsel yapı oluşturma, yüksek başarı hedefi koyma, işletme kurma ve bunu çalıştırma, kullanılmayan fırsatları değerlendirme, istihdam, tutum değişikliği ve risk alma, yetenekler ve fikirleri eyleme dönüştürme.

Girişimcilik eğitiminin amacı bireylere motivasyon, bilgi ve temel becerileri kazandırmaktır. Girişimcilik eğitimi konusunda dikkate alınması gereken bir diğer konu, yetenekli girişimcilerin yetiştirilmesi hususunda eğitim programlarının, politikalarının, pedagojik bilginin verimliliği ve yeterliliğidir Girişimcilik eğitimi çerçevesinde hazırlanan programların bireylere fırsatların farkındalığı becerisini, hızlı karar verme becerisini kazandırması önemli görülmektedir. Çünkü girişimciler fırsatları fark ettiklerinde ve bunu girişimci faaliyete dönüştürebildiklerinde girişimciliğin önemli bir aşaması tamamlanmış olmaktadır. Girişimcilik eğitimi sürecinde bireylerin, özgür bir şekilde düşüncelerini, iş fikirlerini, girişimci düşüncelerini eğitim ortamında endişelenmeden, çekinmeden ifade etmeleri de önemli görülmektedir. Girişimcilik eğitimi sürecinde özellikle bireylere teknik ve teknolojik

destek sağlanmalıdır(Tarhan,2019).

Avrupa Birliği'ne göre, eğitimde girişimciliğin amacı, öğrencileri "ekonomik büyüme" ve "daha fazla iş" elde etmeleri için motive etmek ve nitelik kazandırmaktır. Eğitimde girişimcilik kavramı onu geleneksel ekonomik ve ticari yönlerinden ayıran pedagojik girişimcilik olarak da adlandırılmaktadır. Pedagojik girişimcilik, pedagoji ve girişimcilik olmak üzere iki konu alanından oluşan bir bileşik olarak anlaşılabilir: bir yandan, insan yetiştirme, sosyalleşme, bilgi, motivasyon, öğrenme üzerine odaklanma bilimsel geleneği ile pedagoji; diğer yandan, iş geliştirme, bireysel inisiyatif ve risk almaya odaklanan ekonomik bir geleneğe dayanan girişimcilik(Haara,Jenssen,2016).Pedagojik girişimciliğin ilgi alanı daha çok okullar ve öğretme ve öğrenmeye ilişkin araştırmalardır. Girişimcilik eğitimi ve işletme eğitimi ile ilgili araştırmalar yoğun olmasına rağmen araştırmacılar pedagojik girişimciliği incelemeye yeni başlamıştır. Örneğin, yeni çalışmalar daha çok, ilk ve ortaokullarda girişimcilik yöntemlerinin uygulanmasını ve öğretmen eğitimi programlarında pedagojik girişimcilik konusunu ele alan çalışmalardır. Pedagojik girişimciliğin okullarda uygulanması, OECD Avrupa Birliği ve çeşitli ülkelerdeki politika belgelerine göre önemli bir konudur. Pedagojik araştırma zorluklarının incelenmesi; öğretme ve öğrenmedeki girişimcilik, pedagojik girişimciliğin okul müfredatının uygulanması üzerindeki etkisinden kaynaklanan sorunların ele alınmasına katkı sağlayacaktır. Hem okul derslerinde hem de eğitim sisteminde çocukların ve genç vatandaşların gelişimine yardımcı olacaktır(Haara ve diğ.2016). Pedagojik girişimcilikde, öğretmen öğrenmesi ve okul liderlerinin rolü bu konularda ilerleme kaydetmek için önemlidir.Pedagojik girişimcilikte öğretmenin girişimci bir özellik taşıması oldukça önemli bir konu olarak görülmektedir.

Girişimci Öğretmen

Jaana ve diğ. (2010) girişimciliğin geliştirilmesinde öğretmenlerin oynayacağı rolün önemli olduğunu ifade etmişlerdir.Girişimcilik eğitimi aktif öğrenmeyi gerektirir.Öğrenciyi

eğitim sürecinin merkezine yerleştirme ve kendi öğrenmeleri için kendi deneyimlerini yaşama ve öğrenme sorumluluğunu almalarını sağlamak için öğretmenlere ihtiyaç vardır.

AB'deki öncelikli çabalardan biri öğretmen eğitiminde girişimcilik eğitimini geliştirmektir. Yapılan araştırmalar öğretmenlerin girişimcilik eğitimi konusunda bilgi sahibi olmaları gerektiğini göstermiştir.Öğrencilere deneysel yöntemlerle girişimciliği öğretmeleri gerektiği ile ilgili çalışmalar vardır.Girişimcilik eğitimi ile ilgili okulöncesinden üniversiteye kadar her okul kademesinde çalışma yapılmaktadır(Deveci ve Leino,2018).Girişimci öğretmen, öğrencilerin fikirleri eylemlere dönüştürmelerine ve kendi yaşamlarında belirleyici güç olmalarına yardımcı olur. Bunu yaparken, proje tabanlı bir yaklaşım kullanmak; ders kitaplarını kullanmanın yanı sıra örnek olay incelemeleri yapmak; disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemek; grup süreçlerini ve gruplar içindeki etkileşimi yönetmek "girişimci öğretmen" için gerekli görülmekte, öğretim görevlisinin aksine bir koç olarak hareket etmesi istenmektedir. Bunun dışında öğretmenlere bu süreçte öğretim materyalleri desteği ve finansmanı sağlanması, öğretim ağları oluşturulması önerilmektedir(European Commission ,2016).Finlandiya'da girişimcilik eğitimi ile ilgili en iyi uygulamalar arasında ilk sırada öğretmenlerin girişimcilik eğitimine motivasyonu ve katılımı gösterilmiştir.(http://www.cc.lu/fileadmin/user_upload/cc.lu/Manifestations/20160513_Finland/Entrepreneurship_Education_in_Finland.pdf).

Sınıfta girişimciliği geliştirmek için gençlerin konuyu ya da kavramı deneyimlemelerini ve hissetmelerini sağlamak gerekir.deney yaparak; risk alarak ve 'olumlu' hata yaparak; yaratıcı problem çözme ile; sosyal etkileşim; dramatizasyon ve rol oynama; rol modellerine yakın olma ile; ve özellikle dış / yetişkin dünyasıyla etkileşimi tecrübe etmeleri sağlanmalıdır. Öğretmenler öğretim amaçlarına ulaşmada girişimciliği merkez olarak görmeli.Sosyal öğrenmeyi en üst düzeye çıkarmalı,motivasyonu arttırmalı,risk alımını teşvik etmeli,öğrencilerin öğrenmeleri için kişisel sorumluluk almalarını sağlamalı,yenilikçi fırsatlara açık olmak ve öğretimde öğretim materyalleri kullanmak konusunda istekli olmalıdırlar(Gibb,2007).Girişimcilik konusunda öğretmen adaylarının eğitiminde de aktif öğrenme, pratik deneyimler ve yaparak öğrenme desteklenmektedir(European Commission,2016).Avrupa Birliği ülkelerinde girişimci öğretmen eğitiminde öğretmen ve öğretmen adaylarının girişimcilik konusunda olumlu tutum geliştirmesine dikkat çekilmiş ve motivasyon ve yaratıcılık konusunda kendilerini geliştirmeleri gerektiği ifade edilmiştir(European Commission,2011).Oplatka(2014)tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının girişimcilik faaliyetleri araştırılmıştır. Öğretmen adaylarının basit yenilikçi çalışma davranış biçimleriyle meşgul oldukları bulunmuştur (örneğin, yeni müfredat ve öğretim yöntemleri geliştirmek, okul etkinlikleri de dahil olmak üzere yeni projeler başlatmak ve uygulamak).Yurtseven ve Ergün(2018) öğretim sürecinde; "drama, canlandırma-rol oynama, proje yöntemi, beyin fırtınası,probleme dayalı öğrenme-problem çözme ve araştırma-inceleme" gibi öğretim yöntemlerinin uygulanmasının girişimcilik becerilerini geliştirmede etkili olabileceğini belirtmişlerdir.Bacanak (2013)'ın çalışmasında da öğretmenler öğrenci merkezli öğretim yöntem ve tekniklerinin (deney, soru-cevap,kubaşık öğrenme, oyun, beyin fırtınası, buluş, canlandırma, drama, görüşme ve münazara gibi yöntem ve teknikler) girişimcilik becerisini geliştirmede etkili olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.Çelik, Gürpinar, Başer, ve Erdoğan (2015) ise fen bilgisi öğretmenleri, girişimcilik becerisini geliştirmede kullanılabilecek yöntem ve teknikleri; öğrencinin aktif

olabileceği yöntem ve tekniklerden 5E/7E öğretim modeli, beyin fırtınası, proje, tartışma, deney, buluş yolu, drama ve altı şapka olarak ifade etmişlerdir.

Sonuç

Son dönemde bireylere kazandırılması gereken becerilerden biri olarak öne çıkan girişimcilik gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Ekonomi ve eğitim arasındaki bağın gittikçe güçlenmesi bireylere okulöncesinden yükseköğretime kadar geçen sürede girişimcilik eğitimi verilmesini gerekli kılmıştır. Girişimcilik eğitimini vermesi beklenen kişi öğretmendir. Bu nedenle öğretmenin sahip olduğu mesleki nitelikler öğrencinin sahip olacağı becerileri doğrudan etkiler. Eğer öğrencilerin girişimci bir zihniyete sahip yetişmesi isteniyorsa öğretmenlerin de bu zihniyeti kazandıracak bilgi, yeteneğe sahip olması gerekir.Yurt içi ve yurt dışında yapılmış araştırmalar öğretmenlerin girişimcilik konusunda gerekli bilgi ve motivasyona sahip olmaları gerektiğini vurgularken aynı zamanda öğretmenlerin derslerinde aktif öğrenme yöntemlerini kullanarak öğrencilere girişimci özellikler kazandırabileceklerine dikkat çekmiştir.Özellikle Avrupa Birliği raporlarında öğretmenlerin girişimcilik eğitimi konusunda hizmet öncesinde ve hizmet içi eğitim alması gerektiği ifade edilmiştir.

Kaynak

Bacanak, A. (2013). Fen ve teknoloji dersinin öğrencilerde girişimcilik becerisinin gelişimine etkisi üzerine öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 13(1), 609-629.

Başar, M. (2013). *Girişimcilik: girişimcilik ve girişimcilik süreçleri.* (Ed: Ürper Y.).Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.

Çelik, H., Gürpinar, C., Başer, N. & Erdoğan, S. (2015).Öğrencilerin yaratıcı düşünme ve girişimcilik becerilerine yönelik fen bilgisi öğretmenlerinin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 277-307.

Çetinkaya Bozkurt,Ö.(2011).*Dünyada ve Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi:Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler*,Ankara. Detay Yayıncılık.

Deveci, İ. ve Seikkula-Leino, J. (2018). A Review of Entrepreneurship Education in Teacher Education. *Malaysian Journal of Learning and Instructions*, 15(1), 105-148.

Eğitim Reformu Girişimi (2015).*Öğretmen Politikalarında Mevcut Durum ve Zorluklar.*Erişimadresi:http://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/ERG_%C3%96%C4%9Fretmen-Politikalar%C4%B1nda-Mevcut-Durum-ve-Zorluklar.pdf.Erişim Tarih:14.12.2019.

European Commission, (2011). Entrepreneurship education: enabling teachers as a critical success factor. A report on teacher education and training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education.Final Report, Entrepreneurship Unit,Bruxelles.

http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/9272/attachments/1/translations/en/renditions/native .Erişim Tarihi:14.12.2019.

European Commission/EACEA/Eurydice,(2016). Entrepreneurship Education at School in Europe.Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/entrepreneurship-education-school-europe_en.Erişim Tarihi:14.12.2019

Fayolle A. (2009). Entrepreneurship Education in Europe: Trends and Challenges. OECD LEED Programme. Universities,innovation and entrepreneurship: good practice workshop.

http://www.oecd.org/regional/leed/43202553.pdf.ErişimTarihi:14.12.2019.

Gautam MK,Singh DSK (2015).Entrepreneurship Education:Concepts, Characteristics and Implication for Teacher Education. *An International Journal of Education* 2015:21-35.

Gibb,A.(2007). Enterprıse ın educatıon Educatıng tommorrows entrepreneurs. http://www.enorssi.fi/hankkeet/yrittajyyskasvatus/pdf/Gibb.pdf.Erişim Tarihi:14.12.2019.

Haara, F. O., Jenssen, E. S., Fossøy, I., & Røe Ødegård, I. K. (2016). The ambiguity of pedagogical entrepreneurship: The state of the art and its challenges. *Education Inquiry*,7(2),183–210. https://doi.org/10.3402/edui.v7.29912

Haara, F. O., & Jenssen, E. S. (2016). Pedagogical entrepreneurship in teacher education–what and why? *Icelandic Journal of Education*, 25(2), 183-196.

Holienka M, Holienková J, Gál P (2015). Entrepreneurial characteristics of students in different fields of study: a view from entrepreneurship education perspective. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* 63(6):1879-1889. http://dx.doi.org/10.11118/actaun201563061879

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5.Sınıflar Öğretim Programı. (2005). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

Jaana, S. L.;Ruskovaara, E.; Ikavalko, M.; Mattila, J. And Rytkola, T. (2010). Promoting entrepreneurship education: the role of the teacher? *Education + Training*, Vol. 52 Iss. 2 pp. 117 – 127. DOI 10.1108/00400911011027716

Nanteleza Ndala,N.(2018). Investigating the effectiveness of entrepreneurship education in developing entrepreneurial intentions among students in HEIs located in Blantyre District of Malawi. *African Journal of Business Management*. Vol. 13(3), pp. 105-115. DOI: 10.5897/AJBM2018.8673

Oplatka, I. (2014). Understanding teacher entrepreneurship in the globalized society: Some lessons from self-starter Israeli school teachers in road safety education. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 8(1), 20-33. https://doi.org/10.1108/JEC-06-2013-0016

Tarhan,M.(2018). *Sosyal Bilgiler Dersinde Girişimcilik Becerisinin Kazandırılması Üzerine Bir Eylem Araştırması*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.Bolu.

Tarhan,M.(2019). *Girişimcilik Pedagojisine Giriş*.Ankara. Pegem Akademi.

Tüsiad.(2007).*Türkiye'de Girişimcilikle İlgili Sorunlar ve Çözüm Yolları*.İstanbul.

Yurtseven,R.,Ergün,M.(2018).İlkokul Öğrencilerinin Girişimcilik Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *International Journal of Social Science Research*, 7 (1), 118-140

Zengin,Y.(2015*). Girişimcilik Becerilerinin Firma Rekabetçiliğine Etkisi: Tra 2 Bölgesinde Bir Araştırma*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.Malatya.

Fınland – Educatıon and Entrepreneurshıp
http://www.cc.lu/fileadmin/user_upload/cc.lu/Manifestations/20160513_Finland/Entrepreneurship_Education_in_Finland.pdf.Erişim Tarihi:14.12.2019.

EDEBİYATTAN SİNEMAYA; SOVYET DÖNEMİ SAMİZDAT MEKTUPLARININ SİNEMASAL TEMSİLLERİ

Doç. Dr. Yasemin KILINÇARSLAN
Uşak Üniversitesi

Özet

Samizdat, kişisel yayıncılık anlamına gelmekte, politik bir tavırla yazılan makale, haber metni, roman, şiir ve yasaklanmış olan her türlü yayını kapsamaktadır. Sovyetlerde mevcut sistem dahilinde kendilerine ifade hakkı verilmeyen yazarların, şairlerin, habercilerin sıklıkla kullandığı bir yayıncılık türüdür. Resmi ideolojinin ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaları nedeniyle statik devlet kontrolüne muhalif olan yazma ve dağıtım eylemini kapsar. Özellikle Sovyetlerde 1960 ve 1970'lerde sertleşen rejim pratiği bu türde yayınların artmasına neden olmuştur. Mektup biçiminde oluşturulan, gözleme ve eleştiriye dayanan metinler, dönemin tüm uygulamalarına ışık tutmaktadır. Stalin'in çalışma kamplarına ilişkin eleştirel görüşlerin de kaleme alındığı bu metinler, rejimin güçlü bir eleştirisini sunmaktadır. Özellikle Shalamov'un "Kolyma Masalları", Kolyma'daki çalışma kampı hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Yeraltı edebiyatı türü olarak da değerlendirilen bu mektuplar, resmi yayıncılığın dışında kalarak belgesel nitelikte bir tür olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Samizdatların sinema uyarlamaları ise kitaba bağlı kalarak, kitabın özünü tahribata uğratmamaya çaba sarfetmişlerdir. Bu çalışmada sinema roman ilişkisi bağlamında yazınsal gerçeklik ve imgesel gerçeklik arasındaki ilişkinin adaptasyon aracılığıyla ne şekilde kurulduğu ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler; mektup, çalışma kampı, yeraltı edebiyatı, S.S.C.B, sinema

Abstract

Samizdat means personal publishing and includes articles, news texts, novels, poems and all kinds of banned publications in a political manner. It is a kind of publishing that is frequently used by writers, poets and journalists who are not given the right to express themselves in the sovereign system in the Soviet Union. It covers the act of writing and dissemination, which is opposed to static state control due to the limitations of official ideology on freedom of expression. The regime practice, which became more severe in the Soviets in the 1960s and 1970s, led to an increase in such publications. The texts created in the form of letters, based on observation and criticism, shed light on all applications of the period. These texts, including critical views of Stalin's labor camps, provide a strong critique of the regime. In particular, Shalamov's "Tales of Kolyma" gives detailed information about the labor camp in Kolyma. These letters, which are also considered as a kind of underground literature, have survived to the present day as a documentary genre, with the exception of official publishing. The cinema adaptations of the Samizdats, adhering to the book, have endeavored not to destroy the essence of the book. In this study, how the relationship between literary and imaginary reality is established through adaptation in the context of the relationship between cinema and novel will be discussed.

Key words ; letter, labor camp, underground literature, S.S.C.B., cinema

Giriş

Samizdat'ın kelime anlamı, kişinin kendi yayıncısı olması, yazdıklarını kendi imkanlarıyla basması, çoğaltması ve dağıtması demektir. Sovyet sisteminde Stalin'in katı ve sansürcü yönetimi altında okuma, yayınlama ve dağıtma konusunda kısıtlanan özgürlüklere alternatif olan bir edebi faaliyet biçimidir. Stalinist Rusya'nın hicvi amacıyla yazılmış olan roman, şiir, şarkı biçimleri mevcuttur. Samizdat'ın özelliği içeriğinin eleştirel ve yorumcu olmasıdır.

SSCB her zaman için katı bir sansür mekanizmasına sahipti ve bu sansür sadece çok kısa aralıklarla yumuşamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı bile bu genel durumu değiştirememişti. Stalin döneminde yasadışı dergi ve kitap dağıtımı düşüncesi söz konusu bile değildi. Nikita Kruşçev'in çözülme süreciyle birlikte muhalif hareketin doğuşu güncel olayların daha doğru bir biçimde yorumlanmasına ve sansürsüz edebiyata olan ilgiyi arttırdı. SSCB'de basında devlet sırlarının korunmasıyla yükümlü olan birim sansürden sorumluydu. Bu birim dışardan gelen yayınların ilk kontrolünü yapardı.[1] SSCB'de tüm yayın evleri devlete aitti ve her metin basılmadan önce sansürü geçmek zorundaydı. Bu görev (Glavlit) Edebiyat ve Yayın İşleri Ana İdaresi tarafından yürütülmekteydi. Bununla birlikte, Stalin'in kontrolü altında yazarların nerede durduğunu anlamak daha kolaydı ve bazı durumlarda tiranın kendisi tartışmalı bir yazarın eleştirmeni haline gelebilirdi. 1960'larda sansürcülerin keyfiliği saçmalık noktasına ulaştı ve birçok insan için bu dönem daha da korkutucu hale geldi. Bu durum yazarları umutsuzluğa sürüklemişti. Kitapların yayınlanmamasının birçok nedeni vardı; sansürcülere göre kitaplar Sovyet sistemini (alegorik veya örtülü bir biçimde bile olsa) eleştiriyor olabilir ya da yeterince vatansever olmayabilir veya Sovyet halkının değerlerini yansıtmayabilirdi. Ayrıca, kitapların dini inancı olumlu bir şekilde tasvir etmesi ya da çeşitli tarihsel olayların Sovyet yorumu çerçevesinde ele alınması gerekmekteydi. Bunun dışında Sovyet Rusya'dan göç eden yazarların eserleri asla yayınlanmadı. Bu yazarlar devlet düşmanları ve vatan hainleri olarak kabul edildiler.[2]

Samizdata dair akademik çalışmalar incelendiğine; Ferdinand Joseph Maria Feldbrugge'nin *Samizdat and Political Dissent in the Soviet Union* adlı kitabı, Sovyet toplumunda samizdatın enformasyon kaynağı olarak anlamı ve önemi, samizdat arşivleri, samizdat uygulamaları, politik bir karşı duruş olarak samizdat, periyodik olarak yayınlanan samizdatlar, politik aktivite anlamında samizdat, Solijenitsin'in Sovyet liderlere mektupları ve Gulag Archipeloga konularına değinmektedir.[3] Samizdatlara ilişkin bir diğer çalışma olan *Good-bye, Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing*[4] Paul Wilson, Ilsa A. Mozga, Milan Pomichalek, Igor Hajek ve Erazim V. Kohak tarafından yazılmıştır. Friederike Kind-Kovács, ve Jessie Labov tarafından yazılan *Samizdat, Tamizdat, and Beyond: Transnational Media During and After Socialis*m adlı kitap da birçok yönden, Doğu Avrupa'da bugün "kültürel küreselleşme" olarak tanımlanan şeyin köklerinin, Samizdat'ın Soğuk Savaş fenomenindeki durumuna bağlı oluşunu ele almaktadır. (kendi başına yap-yeraltı

[1] https://www.rbth.com/arts/literature/2017/07/10/samizdat_797635 Samizdat: How did people in the Soviet Union circumvent state censorship, JULY 10 2017, EKATARİNA ALEEVA, RUSSIA BEYOND, ERİŞİM TARİHİ:06-12-2019

[2] https://www.rbth.com/arts/331150-books-banned-ussr Russia Today ALEXANDRA GUZEVA10 books that were banned in the USSR erişim tarihi: 06-12-2919

[3] Detaylı bilgi için bkz. Samizdat and Political Dissent in the Soviet Union

[4] Detaylı bilgi için bkz. Good-bye, Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing

edebiyatı) ve tamizdat (yurtdışında yayıncılık)… Bu çalışma, Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı arasındaki bilgilerin ne şekilde aktığını ve bu akışın başlattığı ve sürdürdüğü kültürel ürünlerin dolaşım prensiplerini ortaya koyan yeni bir anlayış sunmaktadır.[5] Tomáš Glanc'ın *Samizdat Past and Present* isimli çalışması ise samizdatın semiyotiği, yayınlanmamış edebiyata ilişkin soru işaretleri, kitle iletişimin ötesinde sansür ve edebi hayat, 1970-1989 tarihlerinde özgür edebiyat ve düşünce özgürlüğü ve Çekoslovakya'da samizdat edebiyatı, yeraltı edebiyatı yazarlarının ve yayıncılarının samizdatı finanse kaynakları, yeraltı edebiyat örnekleri, Gutenberg sonrası devrim, iletişim aracı olarak samizdat başlıkları altındaki yazılardan oluşmaktadır.[6] H. Gordon Skilling'in S*amizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe* adlı çalışması Orta ve Doğu Avrupa'da muhalefet ve bağımsız faaliyet biçimlerini incelemektedir. Özerk aile hayatı, din ve milliyetçilik, ikinci ekonomi, samizdat iletişimi, ikinci kültür ve sosyal sapma ele alınan diğer konulardır.[7] Gerorge Blustone'nun *Novels Into Film* adlı kitabında ise ele alınan temel unsurlar; bilinç modları, kronolojik zaman, psikolojik zaman-zamanın akışıdır. Bluestone'a göre diyalog, düşüncenin dışsal ifadesi olarak kabul edilse bile bir kez dile getirildikten sonra artık düşünce değildir. Film, görselliğe ağırlık veren bir plot ve oyunculuğa has nüanslara sahip olmalı özellikle "mikrofizyognomi" ya da yüz ifadesindeki incelikler vasıtasıyla bunu telafi etmelidir. Bununla birlikte kamera esasen çağrışımlı değil genellikle körü körüne objektiftir, belirgin bir biçimde anlam taşıyan öznel vizyonu değil, sadece ışığın renk ve yoğunluğundaki varyasyonları ortaya çıkarır. [8]

1. Samizdat Roman Uyarlamaları

1.a. Closely Observed Trains (1966)-Çek Yeni Dalga Sineması

Çek yeraltı edebiyat grubunda çalışmalar yapan Bohumil Hrabar *Closely Observed Train* adlı kitabını 1965 yılında yayımlanmıştır. Bu kitap Çek yeni dalga sineması yönetmenlerinden Jiri Menzel tarafından filme çekilmiştir.

Hrabal'ın kitabından uyarlanan film ülkenin ideolojik özgürlüğüne denk gelen sinematik bir hareket olarak Çek yeni dalgasının dönüm noktasıdır. Hikaye, II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgali altındaki Çekoslovakya'daki bir tren istasyonunda sinyalci olarak çalışmaya başlayan 22 yaşındaki Miloš ile ilgilidir.[9] Milan Kundera bu romanı dünyevi mizah ve Barok hayal gücünün inanılmaz bir birliği olarak adlandırmıştır. Romanın film uyarlaması 1967 yılında en iyi yabancı filmi Akademi Ödülünü kazanarak uluslararası bir başarıya ulaşmıştır.[10] *Closely Observed Trains* filminin başarısı kitabın önüne geçmiş, film Çek Yeni Dalga sinemasının en önemli temsilcilerinden birisi haline gelmiştir.

Filmde en güçlü hiciv, Almanlara yönelik değil, Nazizmin destekçilerine yöneliktir. Liszt'in Les Préludes'inden gelen akorlarından, Doğu cephesinde kazanılan zaferlerin Alman radyo haberlerine eşlik etmesi için kullanılan melodilere değin filmin özgün bir dili mevcuttur. Filmde cinsiyet ve siyaset arasında kurulan bir denklem söz konusudur ve geniş çaplı tarihle, kişisel düzeydeki tarih arasındaki etkileşimin ideal bir örneğidir. Milos'un cinsel

[5]Detaylı bilg. için bkz. Samizdat, Tamizdat, and Beyond: Transnational Media During and After Socialism
[6] Detaylı bilgi için bkz. Samizdat Past and Present
[7] Detaylı bilgi için bkz. Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe
[8] Detaylı bilgi için bkz. Novels Into Film
[9] https://ifi.ie/protest-cinema-closely-observed-trains erişim tarihi: 12-11-2019
[10] https://www.goodreads.com/book/show/87282.Closely_Watched_Trains erişim tarihi: 15-12-2019

aktivitesiyle siyasi olgunluğu riskli bir paralellik gösterir ve Milos'un içinde yaşadığı ulusun aynaları haline gelir. Filmin alt metnini Sovyet işgaline atıfta bulunarak okumak gerekmektedir. Milos'un intihar girişiminden sonra kamera Sovyetler'e meydan okurcasına, Prag'ın asla Sovyet pençelerine sokulamayacağını ilan eden bir anlatımı seçer.[11]

1.b. Doktor Jivago (1965) ABD

Aynı zamanda bir şair bir şair olan Boris Pasternak'ın *Doktor Jivago* adlı romanı David Lean tarafından 1965 yılında filme çekilmiştir.

Film, nefes kesen manzaraları, onlarca yılı kapsayan çok katmanlı anlatısı büyük tarihsel temalarıyla yüzdoksanyedi dakikalık bir aşk destanıdır. Boris Pasternak'ın ünlü romanından uyarlanan bu film Birinci Dünya Savaşı ve Rus devriminin kaosu içinde ilerleyen uzun ve karmaşık bir yolculuktur.[12] Bilindiği üzere, Sovyetler Birliği döneminde diğer sanat dalları gibi edebiyat da, parti ideallerini duyurmak açısından önemli bir propaganda ve eğitim aracıydı. Bu anlamda, "yasal edebiyat" bir sansür komitesi tarafından denetleniyor ve Yazarlar Birliği üzerinden uygulanıyordu. Belirli dinamiklere uymayan eserlerin basılması söz konusu değildi. Doktor Jivago romanı ise tüm bu beklentilerin aksine, Rus entelektüelinin psikolojik çöküşünü anlatan bir eserdir. Pasternak, tarihsel zeminde açmış olduğu pencereden, teslim olup kendi çöküşünü hızlandıran aydın sınıfın öyküsünü anlatmaktadır. Eserin başkahramanı, çektiği tüm eziyetlere karşın, bu "kişisel" çöküşe, toplumun geleneksel değerlerini göz ardı etmeye karşı durmaktadır. Jivago'ya eşlik eden diğer kahramanlar da tarihsel süreçte değişen fikirleri, yönetime uzaklık ve yakınlıklarıyla, değişen sosyal statüleriyle, Sovyet toplumundaki gelişmeleri gözler önüne sererler.[13] Romanın film uyarlaması uzun bir zaman akışının kullanılması nedeniyle son derece yetkin ve kitaba uygundur. Sinema tarihinin en başarılı uyarlamalarından birisidir. Romanda tasvir edilen nitelikler görsellikle başarılı bir biçimde buluşmuş ve okuyucu-izleyicileri hayal kırıklığına uğratmamıştır. Filmin başarısının ardında güçlü oyuncu kadrosunun etkisi büyüktür. Özellikle Ömer Şerif'in etkileyici performansı Dr. Jivago'ya dünya çapında bir ün kazandırmıştır.

1.c. Biz (1982) Almanya

Yevgeniy Zamyatin tarafından 1920-1921 yıllarında yazılan fütürist ve disütopik bir romandır. Vojtech Jasny tarafından 1982 yılında filme çekilmiştir. *Biz* filmi gelecekte geçmektedir. Bir uzay aracı mühendisi olan D-503, tamamen camdan inşa edilmiş bir kentte, kitlesel gözetleme altındaki toplumda yaşamaktadır. Devletin yapısı Panopticon bir sisteme sahiptir ve günlük hayat F. W. Taylor tarzı bilimsel olarak yönetilmektedir. Toplum mantık ve akıl yasalarına tabidir. Bireyin tüm davranışları devlet tarafından belirlenen formüller ve denklemler yoluyla mantığa dayanır.[14] Hiç şüphe yok ki Zamyatin bu ütopik hicvinde, 1922'de tek partili bir diktatörlük olan ve bu kitabın yayınlanmasını yasaklayan Sovyetler Birliği'ne gönderme yapmaktadır. Zamyatin'in gelecek tasavvuru bazı yönlerden

[11]http://sensesofcinema.com/2002/cteq/closely_observed/ *Closely Observed Trains, Roger Hillman, erişim tarihi: 15-12-2019*

[12] https://www.theguardian.com/film/2010/oct/16/doctor-zhivago-romance-film, Doctor Zhivago: No 20 best romantic film of all time, erişim tarihi: 12-11-2019

[13] https://t24.com.tr/k24/yazi/boris-pasternak-ya-da-doktor-jivago,32, "Boris Pasternak ya da Doktor Jivago", Hülya Arslan'la söyleşi, Elif Tanrıyar, erişim tarihi: 06-12-2019

[14]https://xenagoguevicene.wordpress.com/2019/03/20/we-dystopian-russian-novel-1921-german-movie-version-on-youtube/ We' Dystopian Russian Novel 1921 – German Movie Version on Youtube, erişim tarihi: 13-12-2019

Mussolini'nin yeni filizlenmekte olan faşist rejimine de gönderme olabilir. İlk bakışta Zamyatin'in kitapta tasvir ettiği 'tek devlet'e ilişkin yaşam koşulları SSCB'de yaşananlardan farklı görülebilir fakat Zamyatin yaşadıklarını modern totalitarizmin kaçınılmaz mantıksal sonucu olarak görmektedir. Kitap bir ideolojik bir kehanet olarak okunduğunda önemli hale gelir. Öte yandan Orwell bu kitabın makine çağının baskın ruhuna karşı olan bir protesto söylemi olarak görülebileceğini söylemiştir. Zamyatin, modern uygarlığın bir çıkmaza doğru gittiğini görmüş ve insanlık için tek kurtuluş olarak yeni bir Attila'nın ortaya çıkması gerektiğini ifade etmeye çalışmıştır. Zamyatin aslında bir gemi mühendisiydi ve Rus hükümetinin verdiği görevle buz kırıcılarının yapımında görev almıştı. Bu yüzden matematiksel eğitimi tüm çalışmalarına güçlü bir şekilde yansımıştır.[15]

1.d. Within The Whirlwind (2010) Belçika

Eugenia Ginzburg'un *Journey Into The Whirlwind* adlı kitabı 1967 yılında yazılmış 1988 yılında yayınlanmıştır. Marleen Gorris yönetmenliğinde filme çekilen kitap 2010 yılı Belçika yapımıdır. Film bir edebiyat profesörü olan Evgenia Ginzburg'un kendisinin, meslektaşlarının, öğrencilerinin hatta kocasının bile Stalin'in terör saltanatının çılgınlığına yenik düşmesine dairdir. Üzerine atılan iftirayı kabul etmeyi reddetmesi nedeniyle terörizmle suçlanır ve Sibirya'daki bir gulag'da on yıl hapis cezası alır. Cezasını çekerken her şeyini kaybeder, en umutsuz döneminde kamp doktoru ile tanışır ve yavaş yavaş hayata tutunmaya başlar.

Film, duygusal anlamda rahatsız edici sahnelerden ve görüntülerden oluşmuştur, bu durum özellikle filmin ilk bölümünde göze çarpmaktadır. Filmin rahatsızlık verici noktası, bu korkunç çağda bir savaş anıtı gibi duran belirsiz anlatımıdır. Çalışma kampındaki sahneler bu konuya ilişkin çekilen diğer filmlerden farksızdır. (çaresizlik içinde kamp çitinin dikenli tellerine sarılan bir kadın gibi) Mahkumlar arasında hem aşağılanma hem de dayanışma vardır. Kışladaki suçlular, herhangi bir kıyafet için sürekli olarak kendi aralarında savaşırlar**.** Film Holokost'la ilgili diğer filmlerin sahip olduğu yaygın bir özellik olan kemanların ve koro şarkılarının aşırı duygusallığını kullanmıştır. Sovyet halkının gerçek ruhu ve Sovyet hayatının gerçekliği filmde tam olarak yansıtılamamıştır. Ginzburg'un, kitapta anlattığı çoğu karakter filmde görünmemektedir.[16]

1.e. Morfin (2008) Rusya

Aleksei Balabanov tarafından yönetilen Rusya yapımı film, Bulgakov'un *Morfin* başlığı altında topladığı öykülerinden 2008 yılında sinemaya uyarlanmıştır.

Film yirminci yüzyılın başlarında geçmektedir. Genç bir Rus doktor uzak bir köyde bulunan küçük bir hastaneye gelir. Genç doktor tıp fakültesinden yeni mezun olmuştur, deneyimsizdir ve kırsal bölgedeki tek doktordur. Kısa zamanda bir sağlık görevlisi ve iki hemşireden oluşan personelinin saygısını kazanır. Difteri aşısına karşı oluşan alerjik bir

[15] https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/freedom-and-happiness-review-of-we-by-yevgeny-zamyatin/ FREEDOM AND HAPPINESS (REVIEW OF 'WE' BY YEVGENY ZAMYATIN), erişim tarihi: 13-12-2019

[16] https://www.wsws.org/en/articles/2011/06/whir-j13.html, Within the Whirlwind: Stalin's Great Terror and a big question mark, Bernd Reinhardt, erişim tarihi: 15-12-2019

reaksiyon nedeniyle hemşiresi Anna'nın etkileri ortadan kaldırmak için ona morfin vermesi gerekir ve genç doktor yavaş yavaş bağımlı haline gelir.[17]

Sonuç

Samizdat mektuplarının sinema uyarlamaları hem edebiyat hem siyaset alanında son derece derinlikli bir biçimde incelenmesi gereken bir konudur. Bilinmeyen ya da hakkında fazla bilgi olmayan bir dönemin uygulamaları hakkında detaylı bilgiler içeren kaynaklardır. Sovyet rejimi altında sansürün ulaştığı boyutların neden olduğu dramlara, trajedilere ışık tutan belgeler olarak görülebilirler. Uyarlamaların en önemli gereksinimi güçlü bir oyunculuğa muhtaç olmalarıdır ki, romanlarda detaylı bir biçimde anlatılan trajediler ancak bu şekilde gerçekçi olarak perdeye yansıtılabilir. Samizdat mektuplarına dayanan sinema uyarlamaları romandan daha evrensel bir dil yakalayarak daha fazla sayıda izleyiciye ulaşmış, birçok samizdat filmi sinema klasikleri arasındaki yerini bulmuştur. Yönetmen Baz Luhrman tarafından yeniden beyazperdeye aktarılacak olan Bulgakov'un The Master and Margarita'sı gibi yasaklı romanlar sadece sinema filmlerine değil TV dizilerine de uyarlanarak özellikle Rusya'da devlet televizyonlarının desteğiyle izleyiciyle buluşmuştur. Sansürcü ve baskıcı bir sistem tarafından yaratılan Dr. Jivago gibi antikahramanlar yasaklı bir dönemden dışarıya çıkarak tüm dünyanın tanıdığı ve bildiği kahramanlar haline gelmişlerdir.

Kaynakça

Kitaplar

Ferdinand Joseph Maria Feldbrugge, (1975), Samizdat and Political Dissent in the Soviet Union, Sijthoff International Publishing, Netherlands.

Friederike Kind-Kovács, Jessie Labov, (2013), Samizdat, Tamizdat, and Beyond: Transnational Media During and After Socialism, Berghahn Books, UK

Gerorge Blustone, (2003), Novels Into Film, Johns Hopkins University Press, Baltimore

H. Gordon Skilling, (1989), Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe, Ohio State University Press, USA.

Paul Wilson, Ilsa A. Mozga, Milan Pomichalek, Igor Hajek, Erazim V. Kohak, (1992), Good-bye, Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing, Northwestern University Press, USA.

Tomáš Glanc, (2018), Samizdat Past and Present, Karolinum Press, Parague.

İnternet Kaynakları

https://www.rbth.com/arts/literature/2017/07/10/samizdat_797635 Samizdat: How did people in the Soviet Union circumvent state censorship, JULY 10 2017, EKATARİNA ALEEVA, RUSSIA BEYOND, ERİŞİM TARİHİ:06-12-2019

[17] https://sovietmoviesonline.com/drama/255-morfiy.html erişim tarihi: 08-12-2019

https://www.rbth.com/arts/331150-books-banned-ussr , 10 books that were banned in the USSR, ALEXANDRA GUZEVA, Russia Today, erişim tarihi: 06-12-2919

https://ifi.ie/protest-cinema-closely-observed-trains erişim tarihi: 12-11-2019

https://www.goodreads.com/book/show/87282.Closely_Watched_Trains erişim tarihi: 15-12-2019

http://sensesofcinema.com/2002/cteq/closely_observed/

Closely Observed Trains, Roger Hillman, erişim tarihi: 15-12-2019

https://www.theguardian.com/film/2010/oct/16/doctor-zhivago-romance-film**,** Doctor Zhivago: No 20 best romantic film of all time erişim tarihi: 12-11-2019

https://t24.com.tr/k24/yazi/boris-pasternak-ya-da-doktor-jivago,32, **"**Boris Pasternak ya da Doktor Jivago", Hülya Arslan'la söyleşi, Elif Tanrıyar, erişim tarihi: 06-12-2019

https://xenagoguevicene.wordpress.com/2019/03/20/we-dystopian-russian-novel-1921-german-movie-version-on-youtube/ We' Dystopian Russian Novel 1921 – German Movie Version on Youtube, erişim tarihi: 13-12-2019

https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/freedom-and-happiness-review-of-we-by-yevgeny-zamyatin/ FREEDOM AND HAPPINESS (REVIEW OF 'WE' BY YEVGENY ZAMYATIN), erişim tarihi: 13-12-2019

https://www.wsws.org/en/articles/2011/06/whir-j13.html, Within The Whirlwind: Stalin's Great Terror and a big question mark, Bernd Reinhardt, erişim tarihi: 15-12-2019

https://sovietmoviesonline.com/drama/255-morfiy.html
erişim tarihi: 08-12-2019

https://www.rbth.com/arts/literature/2017/07/10/samizdat_797635,
erişim tarihi: 06-12-2019

https://www.rbth.com/arts/literature/2017/07/10/samizdat_797635
erişim tarihi: 06-12-2019

https://chichestercinema.org/film/closely-observed-trains
erişim tarihi: 06-12-2019

https://www.theguardian.com/film/2010/oct/16/doctor-zhivago-romance-film, erişim tarihi: 12-11-2019

https://worldscinema.org/2014/10/vojtech-jasny-wir-1981/
erişim tarihi: 13-12-2019

https://www.globalscreen.de/mm/en/content/65181
erişim tarihi: 13-12-2019

Görseller

Görsel 1. Rus samizdatları: Resmi olmayan edebi eserlerin fotoğrafları[18]

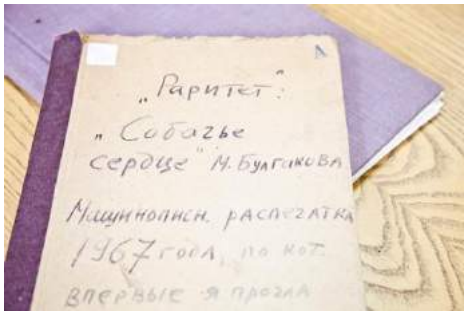

Görsel 2. Bulgakov'un Köpek Kalbi adlı romanının orijinal versiyonu[19]

Görsel 3. Closely Observed Trains filminden sahneler[20]

Görsel 4. Julie Christie ve Ömer Şerif Doktor Jivago filminin bir sahnesinde[21]

[18] https://www.rbth.com/arts/literature/2017/07/10/samizdat_797635, erişim tarihi: 06-12-2019
[19] https://www.rbth.com/arts/literature/2017/07/10/samizdat_797635 erişim tarihi. 06-12-2019
[20] https://chichestercinema.org/film/closely-observed-trains erişim tarihi: 06-12-2019
[21] https://www.theguardian.com/film/2010/oct/16/doctor-zhivago-romance-film erişim tarihi: 12-11-2019

Görsel 5. *Biz* filminden bir sahne [22]

Görsel 6. Within The Whirlwind filminin posteri[23]

[22] https://worldscinema.org/2014/10/vojtech-jasny-wir-1981/ erişim tarihi: 13-12-2019
[23] https://www.globalscreen.de/mm/en/content/65181 erişim tarihi: 13-12-2019

SİNEMADA DOCUDRAMA (DRAMATİK BELGESEL) TÜRÜNÜN YENİDEN YÜKSELİŞİ: BOHEMIAN RHAPSODY VE MÜSLÜM FİLMLERİNİN ALIMLAMA ESTETİĞİ BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ

Doç. Dr. Ragıp TARANÇ
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Sinema, sanat eseri olmasının yanı sıra büyük ekonomik güç gerektiren kolektif bir üretim alanı olduğundan popüler sinema izleyicisiyle ilişkileri çok sıkıdır. Bu sebeple tecimsel (ticari) filmler mümkün olduğundan çok izleyiciyi hedeflemektedir. Günümüz film endüstrisinde müziğin kullanımı gerek senaryo açısından gerek seyircinin filme ilgisini daha da arttırabilmesi için çok önemli bir yer tutmaktadır. Görselliğin ve işitselliğin tek başına yeterli olmamaya başladığı ve film üreticilerinin konularının ve türlerinin inandırıcılığının yitirilmesinin başlangıcı olan bu dönemde öz yaşamlara ait filmler üretilmektedir. Tür filmleri sinema üzerine düşünen ve yazanlar tarafından sanat eseri olarak değerlendirmeye uygun bulunmadıklarından, uzun süre bir boyunca gerek akademik gerekse bu konuda araştırma yapanlar tarafından göz ardı edilmiştir. Ayrıca başka bir temel sorun, bu tür yapımlar tek boyutlu olarak biçimsel ya da içerik analizleriyle gelir-geçer bir anlayışla çözümlenip eleştirilmişlerdir. Sinema temelde görsel ve işitsel bir araçtır. Bu bağlamda film, metinsel eserden farklı olarak, izleyiciye, zihninde canlandırması gereken bir dünyadan farklı bir biçimde yönetmenin hayalini görselleştirdiği bir kurmaca evrendir. Son dönem filmler içerisinde Bryan Singer'ın yönetmenliğini yaptığı Bohemian Rhapsody filmi, Ketche ve Can Ulkay'ın ortaklaşa yönetmenliğini yaptığı Müslüm filmi bu alanda üretilmişlerdir. Bu filmlerin gişe başarısını yakalamasındaki en büyük etkenlerden bir tanesi de, yaşadıkları döneme etki eden sanatçıların öz yaşam hikâyelerini hem belgesel hem de kurmaca (drama) türden beslenerek izleyiciye aktarılmasıdır. Bu da, docudrama (dramatik belgesel) dediğimiz anlatının 1970'lerden sonra yeniden altın çağını yaşamasıdır. Docudrama olgusal olarak 1970-1990 yılları arasında bölümlü ve bölüklü dizilerin tercihi olarak televizyon mantığında ortaya çıkmıştır. Günümüzde yeniden yapım (remaking) tercih edilmesi çerçevesinde müzik insanlarının öz yaşamlarını yapımcılara odaklamaktadır. Bu çalışmanın amacı, 1970'lerde ortaya çıkan bu yeni film türünün örnek alınan son dönem yapımı iki filme karşılaştırmalı yöntem ile analizi yapılacaktır. Bu iki yapım alımla estetiği bağlamında analiz edilerek film çözümlemelerine yeni bir bakış sağlayacaktır. Bu yöntemle, bir metin olarak ele alınan film üzerinde uygulamayı ve bu yolla filmlerin sanatsal-estetik boyutunu ve tarihsel değerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: docudrama, müzikal, dramatik belgesel, sinema, öz yaşam.

THE ANEW RISE OF DOCUDRAMA (DRAMATIC DOCUMENTARY) IN MOVIE: ANALYSIS OF BOHEMIAN RHAPSODY AND MUSLIM FILMS WITHIN THE CONTEXT OF THE PURCHASING AESTHETICS

Abstract

In addition to being a work of art, cinema is a collective production area that requires great economic power, and its relations with popular audiences are very tight. Therefore

commercial films are aimed at the audience rather than possible. In today's film industry, the use of music plays an important role both in terms of the script and to increase the audience's interest in the film. In this period, when visual and auditory materials alone are not sufficient and the credibility of the subjects and genres of film producers is lost, films of self-life are produced. Genre films have been ignored by academics and researchers for a long period of time, as they are not considered suitable by the writers who think and write about cinema as works of art. In addition, another fundamental problem, such productions have been solved and criticized in a one-dimensional form or content analysis with an income-passing understanding. Movie is basically a visual and audio tool. In this context, unlike textual work, film is a fictional universe in which the director visualizes the dream of the director in a way different from a world that must be visualized in his mind. Bohemian Rhapsody, directed by Bryan Singer, and Müslim, co-directed by Ketche and Can Ulkay. One of the most important factors in the success of these films is the fact that artists who influence the period they live in are fed to the audience by feeding both documentary and fiction (drama) genres. This is the narrative that we call docudrama (dramatic documentary) after the 1970s. Docudrama has actually emerged in television logic as the preference of segmented and divided series between 1970-1990. Today, within the framework of remaking, music people focus on the self-life of the producers. The aim of this study is to analyze this new film genre which emerged in 1970s by using comparative method to two recent films. These two productions will be analyzed in the context of aesthetics with purchase and provide a new perspective on film analysis. With this method, it aims to apply on the film which is considered as a text and in this way to reveal the artistic-aesthetic dimension and historical value of the films.

Key words: docudrama, musical, dramatic documentary, cinema, self life.

Giriş

Sinema, yedinci sanat olarak diğer sanat dallarıyla iletişim ve etkileşim içindedir. Özellikle son yıllarda gelişen metinlerarasılıkla bu ilişki daha ön plana çıkmıştır. Akademik çözümlemeler, izleyicinin ne kadar ilgisini çekmektedir? Bu sorunun yanıtı son yıllarda okuma atölyelerine yönelimi yoğunlaştırmasıdır. Burada izleyiciyi ya da alımlayıcı kendini ifade etme çabası içindedir. Alımlayıcının ihtiyacı olan aslında edebiyattan, sanat tarihine, sosyo-ekonomik dönemlerin analizine, tarih bilgisine gereksinimi vardır. Film, tarihi ve kültürel bir olaydır, eşsizdir, bilimsel olaylar gibi belli şartlar altında tekrarı mümkün değildir. Sinemasal öykü anlatımı, hem yaratıcı bir dehanın içinde yaşadığı kültür ortamına getirdiği bir yorumdur, hem de onun yaratılışında öz ve biçim bakımından yaşanılmış ortak bir geçmişin etkisi büyüktür. Tür çalışmalarının temel bir sorunu, kararlı ve kolay tanımlanabilir bir analiz hedefi için sürekli olarak araştırmacılarının arzu nesnesi olmaların kaynaklanmaktadır. İster bağımsız, ister ticari sinema yapma hayali ve çabası içinde olan yönetmen/yapımcı anlatısının estetik belirleyicilerinden daha çok alımlayıcısını hedefe koymak zorundadır. Terry Eagleton'ın, Edebiyat Nasıl Okunur adlı çalışmasında, edebiyata olan yaklaşımını, sinemaya da uygulayabiliriz. "Kavrayış derinliği, hayata yakınlık, biçimsel uyum, evrensellik, ahlaki duruş, kelime bazlı yaratıcılık, hayal gücü genişliğidir" (Eagleton, 2013: 189).

Klasik sinema anlatımında ana olay örgüsünün (diegesis) temel özellikleri olarak şunlar görülür: örgü genellikle devamlılık esası gereğince tekil olarak sunulur; başlangıç, orta bölüm

ve sonuç bölümlerini içermesiyle kapalı bir sistemdir. Yanılsamacı, günlük görüntülerin söylem, görüntüleme açısından ve metin bağlamında minimize edilerek verilmesi yönüyle şeffaf; anımsatma oluşturması ve anlamın etraflıca şekillendirilmesi aracılığıyla keyif verici ve izleyiciyi asıl özneler karakterleri de alt özneler olarak kabul etmesiyle özdeşleşmeye imkân tanıma özelliğidir. Bir oyuncunun davranışının dramatik olarak temsil ettiği şey, fotografik olarak temsil edilene mantıksal açıdan eşit değildir. Aksine, bu konuların mantığı daha karmaşıktır. Bir filmde oyuncunun belirli özelliklerinin olduğunun, açık olarak yansıtıldığı gerçeği, o etmenin sahnelendiği kurgusal karakterin, filmin hikâyesinde o özelliğe sahip olduğu anlamına gelmez. İzleyicilere, açık olarak anlatılan özelliklerin ve olayların hangisinin filmin hikâyesinin bir parçası olduğunu hakkında çıkarsamalar yapmak düşer. Dahası, bir karakterin özelliklerinin hepsi olmasa bile bazısı filmde açıkça gösterilir; bu nedenle, izleyicilerin filmdeki karakterin gösterilmeyen diğer özellikleri hakkında çıkarsamalar yapması gerekir (Bordwell, D. & Carroll, N.'den akt. Mencütekin, 2010: 263)."

Sinema marjinal olanı yani gündelik yaşamın sınırsızlarını da sever ve görsel olarak alımlayıcı ile paylaşır. Bu yüzden sinema hemen sosyolojinin ilgi alanına girer. Karakterler kendi bireysel yaşamlarından daha geniş, daha dolu ve daha köklü toplumsal alanlara dâhil olduklarını gösterecek şekilde davransalardı, filmler daha gerçekçi olurdu. Bunu yapmak için, yönetmenin kurgusal dünyanın sınırları dışına çıkması gerekmektedir. Bu yaklaşımına günümüz sinemasının belgesel-dramatik karmasından itirazlar ya da onaylamalar gelebilir. Buradaki tartışmamızın temelini de dramatik belgesel ya da docudrama anlatımı belirlemektedir.

Ayrı ayrı türlerin belirli filmlere dâhil edilme biçimine odaklanır, tarihsel değişiklikleri, dizin eğilimlerini ve metinsel göstergeleri vurgular. Film retoriği filmin hikâyesinden bambaşka bir şeydir. Filmlerin anlaşılmaları ile ilgili çalışmalarda esas nokta film içeriği ile filmin kendisi arasındaki ilişkidir. Edebiyattaki anlatım teorisinde ise söylem ve hikâye arasındaki ayrışma önem arz eder. Filmin yapısı edebiyattaki harfler gibi tek element üzerine kurulmadığından, film içinde gerçekleşen ilişki türleri edebiyata göre daha karmaşıktır (Mencütekin, 2010: 262). Türler tipik olarak hem üretim sürecini hem de alım sürecini sorunsuz bir şekilde rejimlendirmesidir. Bazı dönemlerde türler öngörülebilir bir biçimlendirici rol oynamasına rağmen, diğer noktalarda ezilir, bükülür ve fark edilmeyen biçimlerde yeniden şekillendirilir.Her genel sistemi kendi gereksinimlerini ve isteklerini yerine getirmek için kullanmak, her biri türü kullanan birbirine bağlı bir kullanıcı grupları ağından ve destek kurumlarından oluşur.

Alımlayıcı, 1990'larda bu defa haberler karşısında algı kırılmasını yaşamıştır. Örneğin, Bosna savaşında Pazar yerinin bombalanması haberleri dramatik olarak algılamasını gösterdiği tepkisizlikle ortaya koymuştur. Gerçeğin, simülasyona evrilmesine hizmet eden dramatik belgesel yeni oryantalist filmlerin üretilmesine neden olacaktır. Bu bağlamda, Baudrillard "yaşamın sinematografikleşmesi" kavramını kuramsal olarak geliştirecek bir anlatı evreni bulacaktır. Televizyonun docudrama ile yaşadığı bu sorun sarmalının günümüz müzisyen biyografilerinden yola çıkan filmlerin de anlatı sorunlarında görmek olasıdır.

1. Belgesel ve Müzikalin İçiçeliğinde Docudrama

2000'li yıllardan itibaren müzisyenlerin hayatları ki, çoğunluğu rock, popüler starların öz yaşamları belgeselin anlatı özellikleri ile dramatik olanınki harmanlandı. 2009'da

"Nowhere" filminde John Lenon çocukluğu ele alınırken, Bob Marley'in öyküsü 2012'de, "Get On Up" filmiyle Charles Ray'in beyazperde de yeni karma bir tür olarak izleyicinin beğenisine sunuldu. 2007 La Vien Rose'da Edith Piaf'ın özünden kaynaklı melodramatik yaşamı bu türün oluşma serüveninde önemli bir yer tuttu. 2016 yılında Akdeniz müzikal ikonlarından biri olan Dalida ile bu yeni anlatım türünü yeni bir buluş gibi lanse edilmiştir. Hatta tür anlatımı olmayan Roma (2018) filminde yönetmen Alfonso Cuaron çocukluğunun anekdotlarını belgesel film görselliğinde izleyiciye sunarken, docudrama anlatımına yeni zenginlikler sunmaktadır. Belgesel ve müzikal farklı evrenlerini birleştiren yönetmenlerin, kullandıkları türsel özelliklerine incelediğimiz zaman yapıların birbirine ters bir etkileşim içinde olduğunu gözlemekteyiz. Öncellikle, belgesel filme yönetmenlerin yaklaşımlarını irdelememiz gerekiyor.

Başlangıçta, belgeselin insan duygularından uzak ve eğlencesi olmayan bir yapı olarak kavrandığını söyleyebiliriz. Grierson, gerçeğin yaratıcı bir şekilde ele alınması gerektiğini 1930'lu yılların dünyasında açıklar. Gerçeğin yaratıcı bir biçimde elden geliştirilmesini, işlenmesini önerir. 1948 yılında Dünya Belgesel Birliği, ya olgusal çekimle ya da aslına sadık olarak yeniden kurulmak suretiyle yorumlanan gerçekliğin herhangi bir yönünü akla ya da duygulara hitap edecek şekilde film üzerine kaydetme yöntemlerin tümü belgesel filmdir. Gerçeğe sadakat şarttır (Kuruoğlu, 2007:179).

Joris Ivens o yıllarda belgesel filmi bir araştırma alanı olarak değerlendirilmesine ilk karşı çıkan yönetmenlerden biri olmuştur. Onun için belge film, sanatın bilicidir ve amacı bildirmek, eğitmek, inandırmak, çoşturmak, hareketlendirmek, isteklendirmek, esinlenmek ve oyalamaktır (İpek, 2014: 37). Ivens'in bu önermesi, alımlayıcının beğenisi günümüzde bile belirlemektedir. Docudrama olgusu ilk defa televizyon yönetmenlerinin kullandıkları bir anlatının adlandırılmasıdır. 1960'lı yılların başından itibaren belgesellerin içinde dramatizasyonu ön plana çıkarmışlardır. Bu anlatı türü, köklerini Yunan tragedyalarında ve hatta mağara resimlerinde bulur. Bu tür tarihi film yapanlar, popülist yazarlar, politik eylemciler, sanat biyografisileri ve araştırma gazeteciler tarafından kullanıldı. Bugün sinemanın odağına yerleşen bu tür, hala bu sorunlarla iç içedir. 1970'li yıllara gelindiğinde bu anlatı endüstriyel ürünlerini sergilemeye başlar. Bu türün en bilinen örneği ABC televizyonunda yayınlanan "Roots" (Kökler) olmuştur. Alex Haley'in en çok okunan romanından uyarlanmıştır. Laslie Fasbien eleştirisinde, Kökler'in köleliği tam ve doğru olarak gösterildiğini ve beyazların kaba ve duygusuz olarak betimlemesini gerçekçilik adına başarılı olduğu ve kayıp olan siyahi kültürün ortaya çıkardığını söyleyerek olumlu yaklaşımını sergilemektedir. Bu yorum aynı zamanda alımlayıcının beğenisini betimlemektedir.

Kölelik üzerine çeşitli tezler içeren dizi film ötekinin kuramına bir giriş olacaktır. Bu durum aynı zamanda olumsuz eleştirilerinde docudramanın açmazları olarak tartışılacaktır. Diziyi tatsız benzetmeleri çizgi roman gibi olması tartışmaları ırkçı söylemlere yaklaştırmaktaydı. Afrika romantikleştirilip, III. yüzyılın Atina şehir devleti ile Clup Med arasında bir mekân olarak gösterilmesi, Sokrates ile Brigitte Bardot'un gelmesini bekletişinin alımlayıcı da ortaya çıkmasına neden olacaktır. Time dergisinin bu yorumlarının sonucu, docudramanın gözleri yaşartmaya yönelik melodram ile tarihsel olayların çatışmasına dikkat çekmektedir (Time Dergisi, 1977: 69). Victor B.Cline, docudramalar için şöyle bir eleştiri geliştirir: "Docudrama diziler kitleler için büyük bir tehlikedirler. Burada gündeme, gerçeğin

doğru olarak algılanması söz konusudur. Özellikle ortalama izleyici kurgu olarak düzenlemiş gerçeği haberlerin sunuluşu gibi algılayabilir. İzleyici için yanlı bir habercilik niteliğinde olan diziler, dramatize edilmiş bir film olarak algılanmazlar (Davidson, 1981: 252). Docudrama ya da Drama-Doc olarak adlandırılan bu tür, televizyonun tarihinin en tartışmalı anlatıları olmuştur. "Taklit mi, değiştirilmiş mi, dürüst mü?" gibi sorgularla gündemi belirlemişlerdir. "…içerik ve zamansal olarak farklılaşan televizyon anlatısı, kurmacayı düşsel öykülerle eşitlerken, kurmaca olmayanları doğrudan 'gerçeğin' kendisi olarak tanımlar… televizyon türlerinin sayısı ve türler arasındaki geçişkenlik arttıkça 'gerçek' ve 'kurmaca' metinler arasındaki ayrım ortadan kalkar" (İpek, 2014: 123).

Dramatik-belgesellerde gerçek ve kurmaca metinleri kaynaştırdığı için 'olgusal-kurmaca' olarak da betimlenmektedir. Fiction yerini "faction"a bırakmıştır. Kurmaca filmlerde belgesel çekimlerinin artması, belgesel ve dramatik-belgesellerde dijital olarak üretilen görüntülerin kullanımı, filmleri bir ortamdan diğerine çevirme durumunda olduğu gibi suları da çamurlamaktadır (Altman, 2012: 142). Öte yandan eğlendiricilerin etrafında yapılan ilk ses filmleri ve müzikleri aslında müzikal olarak tanımlanmamıştır. Bunun yerine, müziğin varlığı ilk başta basitçe kendi genel yakınlıklarına sahip olan anlatı materyallerini sunma biçimi olarak ele alınmıştır. Müzikal kelimesini her zaman bir sıfat, komedi, romantizm, melodram, eğlence, cazibe, diyalog ve canlandırma gibi çeşitli isimleri değiştirerek kullanırız. İronik bir şekilde, "müzikal" teriminin, belirli bir türü gösteren müstakil bir etiket olarak kullanılması, halkın müzikal filmlere duyduğu tadı aldıkları 1930-31 sezonuna kadar yaygın olarak kabul edilmedi. Filmler genellikle ortak niteliklerden ve zaferlerden ziyade benzer kusurlardan ve başarısızlıklardan genel kimlik kazanırlar. Film türlerinin erken tarihçesi, önceden var olan tek bir film olmayan ana türden bilerek ödünç almakla değil, görünüşte alakasız türlerden borçlanmayla görünmektedir.

Herhangi bir noktada genel bir sistem kusursuz bir şekilde dengeli görünebilir ve bu nedenle beklemede, durağan görünümü aslında yalnızca kaygı verici endişelerin anlık dengesi ile üretilir. Bir tür, bir amaca hizmet eden tek bir şey değildir ancak çoklu gruplar için çok amaçlı olan çok şeyli şeyler, kalıcı olarak tartışılan bir site olarak kalır. Aslında, bu tür, yapımcı, katılımcı, izleyici, eleştirmen, politikacı, ahlâkçı (denetleyici) ve onların tür süreçlerinde sürekli bir şekilde yeniden yapılanma, yeniden bir araya getirilen ve reformlara tabi tutulan çeşitlilik arz eden aralarındaki tartışmaya devam etmektedir. Yapım düzeyinde, kolay anlaşılır semantik tür işaretlerinin kullanımı, filmin farklı yönlerine dayanan işaretlerin paralel veya ardışık olarak yerleştirilmesi, filmin küçük bir kısmına göre bazı tür tanımlaması eğilimi ve gerçeği kullanarak bu karışım kolaylaştırılmıştır. Bazı sahne türleri kolayca farklı türlere uyum sağlamaktadır.

2. Bohemian Rhapsody (2018)

Freddy Mercury'nin öz yaşamında dramatik belgesel olarak tasarlanan film, izleyiciye alımlayıcı olarak yapım evinin logosundan itibaren, 20th Century Fox'un geleneksel fanfarı yerine rock müziğin ritimleri ve müzikal ortamı ile başlangıç yapmaktadır. Filmin prolog + jeneriği için tasarlanan görüntüler alımlayıcıyı docudrama özelliklerine sahip bir filmi izleyeceğine hazırlamaktadır. Açılış sekansının ilk planında yataktan sarkan el, bir Carravagio tablosunda çarmıhtan indirilen İsa'nın eli duruşundadır. Bu aynı zamanda HIV virüsüne kurban edilen rock starı betimler. Zaten ikinci plandaki göz ayrıntısı da bu durumun hüznünü

dışa vurur. Üçüncü planda ise renkli bir kadın sabahlığı giymiş ayakları takibinde mama yiyen kediler, kahramanın kedi sevgisinin göstergesi olduğu kadar James G. Frazer'in Altın Dal'da sözünü ettiği ilkel büyü, tabuların, Batıl inançlarındaki tahıl-ruhunun kedilerine göndermesi gibidir.

Freddy, evinin içinde ayrıntılı parçalanmalarının yanı sıra sırttan gösterilerek sürreal bir olgunun içinde sergilenir. Bilinçaltının labirentlerinde dolaşmaktadır. Cinsel kimliğindeki çatışmaları, erekte olmuş, bel bölgesi çekimleri ile yoğun metaforlarla dramatik olan sunulmaktadır. Bu sekansta bu karma yapının yardım konserine hazırlık aşamalarını Freddy'nin yolculuğuna paralel kurgulanan görüntülerle izleyiciye sunulur. Bu planların arasında Freddy'nin mikrofonu, gitarı da yolculuğun büyülü nesneleri gibidir.

Bohemian Rhapsody sayesinde, tarihsel gerçeklik açısından birçok sıkıntısı olan, ancak Mercury'yi ve Queen'i filmin yapımcıları olan diğer Queen üyelerinin tam da istediği şekilde aktaran bir film var elimizde. Zaten Bohemian Rhapsody'de Mercury'nin unutulmaz repliklerinden biri de buydu: *"Kim olduğuma ben karar veririm!"* Queen üyeleri *Brian May, Roger Taylor ve John Deacon da, yapım şirketleri Queen Films Ltd. aracılığıyla grubun ve Mercury'nin ne ve kim olduğuna kendileri karar vermiş gibi görünüyor. Filmin efsanevi Live Aid konseriyle bitip grubun 1985 sonrası hikâyesini anlatmıyor olmasını buna bağlayabiliriz (Acar, Bohemian Rhapsody: Ezberleri Bozan Bir Rockstar Film Eleştirisi,2019).* Filmin adının Bohemian Rhapsody olması Queen'in en meşhur parçası olmasıyla birlikte aslında şarkının çeşitli müzik kalıplarını barındırmasından kaynaklanıyor ve içinde herkesin kendine has bir şekilde yorumlayacağı yerlerin olması grubun hitap ettiği geniş kitleyi temsil ediyor. Film her durgunlaştığı anda sizi gerek şarkıların hazırlanma ve kayıt aşamalarıyla, gerek konser sahneleriyle kendine yeniden bağlamaktadır. Filmde olumsuz olarak gösterilebilecek iki şey var: birincisi gerçek hikâyeyle zıt düştüğü anların olmasıdır, ikincisi ise önemli olmasına rağmen az yer verilen ya da hiç yer verilmeyen durumların olmasıdır. Fakat gerçek hikâyeyle zıt düşmesinin sebebi senaryonun ilgi çekici ve daha düzenli olmasını sağlamak olabilir. Az yer verilen veya yer verilmeyen durumların sebebi ise konuyu çok dağıtmamak ve filmi belli süre standartlarına sığdırmak olabilir.

Biyografik filmlerde bahsedilen kişi veya kişilerin gerçeğine mümkün olduğunca yakın olması gerekmektedir. Bu konuda hiç şüpheniz olmasın ki Rami Malek rolünün gereğini hakkıyla yerine getirmiş ve olağanüstü bir performans koymuş ortaya. Mercury'nin girdiği değişken ruh hallerini, jest ve mimiklerini doğal bir şekilde yansıtmıştır. Mercury'nin halka açık olan kişiliği canlı, enerjik ve muazzam sesini karizması ile kullanan biri olarak gösteriyordu. Fakat diğer yandan kişisel tarafı melankolik ve içine kapalı, kırılgan bir ruh olanak biliniyordu. Bu iki ayrı modu aynı karakter içinde inandırıcı bir biçimde kurabilmek için, bir aktörün beynini resmen ikiye bölmesi lazım ki, Malek muazzam bir biçimde oturuyor role. Bunun ötesinde Malek, Mercury'nin seyircisi ile kişisel bir bağ kurabilmek için gösterdiği neredeyse doğaüstü hırsını, ruhunun derinliğindeki ölümsüz sanatçı kişiliğini de yakalıyor. Ama ne yazık ki etrafını saran film bu performansın enerjisi ile yarışamıyor (Kozak, *Bohemian Rhapsody,* 2018). Burada gösterilen aile düzeni sadece Freddie'nin tutkusu için bir çerçevedir. Freddie'yi olduğu gibi yapan olaylara uyum sağlamak ve onları vurgulamak için gerçekler sözlü olarak işaretlenmektedir. Mütevazı bir havaalanı bagaj görevlisinden, süper başarıya yükselişi ve sonra cinselliği, yabancılaşması, kötü madde kullanımı, diğer hedonistik arayışları ve AIDS'i süren yokuş aşağı kayması, köklü bir

görüntüye yol açmaktadır. Tutkuları kırmızının gizeminde, onun gündelik yaşamındaki zevkleri kitschleştirmektedir. Bu kitsch olgusu, özellikle evinde verdiği partilerin atmosferinde ortaya çıkmaktadır. Bu da aslında tarihsel dönemin belgeselidir. Hatta nesneleri bile tarihsel dipnot olarak filmde kullanılmaktadır. Mary'nin telefon konuşması fonundaki Emmanuel koltuğunun gösterilmesi gibidir.

Görsel 1: Freddie Mercury **Görsel 2:** Rami Malek "Freddie Mercury"

Görsel 1: *https://www.britannica.com/biography/Freddie-Mercury*

Erişim Tarihi: *11.12.2019 saat: 12.35*

Görsel 2 : *https://gazetekarinca.com/2018/05/queenin-efsanevi-solisti-freddie-mercury-biyografisinden-fragman/*

Erişim Tarihi: *11.12.2019 saat: 12.40*

3. Müslüm (2018)

2017 yılında Türk Sineması'nda yapımcı Mustafa Uslu, "Ayla" filmi ile dramatik belgesel anlatısına bir seri filmin yapımına ağırlık vermeye başlamıştır. Film öykülerine, büyük tarihsel süreçler içinde kişisel küçük tarihler biyografik filmler olarak tecimsel sinemanın yeni pazarlama yöntemleri olarak ortaya çıkmıştır. Büyük izleyici kitlerine sahip olmak isteyen yapımcı, bu anlatı yöntemine müzikal bir atmosferi ekleyerek Müslüm filmini çekmiştir. Docudramanın en büyük açmazlarından biri kişisel tarihler anlatılırken, arka fonun gerçek tarihi eksik ya da yeniden yazılarak yorumlanmasıdır. Müslüm Gürses'in hayatının anlatıldığı bu filmde, o dönemde ki müzik ortamı, ülkenin ekonomik politik durumu, toplumsal yapısının anlatım şekline destek olmadığını görmekteyiz. Tecimsel kaygılar olmasaydı Müslüm Gürses'in ve de pek çok piyasa sanatçısının yaşamı üzerinden bile ülkemizdeki ekonomik-politik sistem okunabilmesi yapılabilirdi.

"Gürses, şarkıcılığa türkülerle başladı; ama para kazanabilmek, yaşayabilmek için pavyonlara iltica etti, arabeske, yani daha hafife, daha basite yöneldi. Solun yok edildiği, toplumculuğun, dayanışma kültürünün tedavülden kaldırıldığı seksenlerde, ezilenlere, ezilenlerin hayatına "lite motif" olmuş şarkılarla yoldaşlık etti. Doksanlarda ise bu radikalizm, bu isyan, doruğuna ve mantıksal sonuçlarına ulaştı ve piyasa tarafından da kabul edilemez noktaya gelince evcilleştirildi. Arabeskin içinden çıkan alaturka pop, önce toplumu sonra arabeski ve arabeskçileri rehin aldı. Piyasa, her zamanki gibi kazandı. Özallı yılların anlamsız neşesi ve de koyu kasvetini betimlemeden Müslüm Gürses nasıl anlatılır? Arabesk de türlü

türlüydü seksenlerde. Sol gibi arabesk de parçalanıyordu kendi içinde. Tavernacılar, düğüncüler, popüler arabeskçiler… Müslüm Gürses, her şeyin ortasında; fakat hayatın kıyısında bir yerde duruyordu o yıllarda. Sahi kimler dinliyordu Müslüm'ü o dönemde? Kimlerin dinlediği, herkesin bildiği bir sır. Bu yüzden filmde onlar yoklar zaten. Onlar, sağ partilerin oy hesabında bir kafa, sol partilerin de kendilerine teveccüh etmedikleri için lümpen deyip geçtikleri kişiler. Yani garipler, ezilenler, kaybedenler değil hiç kazanamayanlar" (Erdik, Müslüm Gürses – Cezmi Ersöz ve Aşırı Gerçekçi Sosyalistler, 2018). Dönemin belgesel özelliklerinin eksik bulunduğu film draması Müslüm Gürses'in otobiyografik (biopics) melosundan kaynaklanmaktaydı.

"Müslüm Gürses, hiç kuşku yok ki Türkiye müzik tarihinin en önemli isimleri arasında. Yalnızca yaptığı müziğin bir döneme damga vurması nedeniyle değil, aynı zamanda o dönemi anlamamızda önemli bir figür olduğu için de. Ayrıca hayat hikâyesiyle de çok özel birisi olduğu kesin. Büyük bir yoksulluğun içine doğduğu Urfa'nın ardından ailesinin Adana'ya taşınması, annesi ve henüz bebek olan kız kardeşinin babası tarafından öldürülmesi, erkek kardeşinin başına gelenler, geçirdiği trafik kazasının ardından öldü denilerek morga bırakılması, yeniden hayata dönüş, kendisini sıfırdan kurması, kurdukça yeniden yıkması, yıktıkça yeniden ayağa kalkması… Bir sinema filmi için bulunmaz nimet şüphesiz. Buna kendisi gibi zorlu bir hayatın içinden gelmiş Muhterem Nur ile yaşadıkları büyük aşkı da eklediğimizde ana akım sinema için önemli bir kaynak Müslüm Gürses'in hayatı. Öte yandan Müslüm Gürses bir sosyolojik durum aynı zamanda. Türkiye'nin 'alt kültürü'nün kodlarını anlamamızda, 80 darbesinin yıkıntıları altında kalan en alttakilerin ona tutunacak bir dal gibi bakıp bir anda 'Baba' mertebesine yükseltmelerinin nedenlerini sorgulamamızda önemli bir isim. Müslüm Gürses'in üçüncü sınıf pavyonlardan çay bahçelerine, Gülhane'de on binlere verdiği konserlerden Harbiye Açıkhava'da dev bir orkestra eşliğinde orta-üst sınıflarca taltif edilmesine uzanan süreç Türkiye'nin de tarihi özetlerinden birisidir aynı zamanda (Aydemir, Müslüm var, Baba yok!, 2018).

Filmin müzikal atmosferi oldukça başarılıdır. Özellikle sahneleme açısından gerçeğin yeniden inşası, Bohemian Raphsody kadar başarılıdır. Müslüm'ün kendi sesini ve bazı önemli şarkılarını kullanmadıkları gibidir. Filmdeki bütün şarkıları Şahin Kendirci ve Timuçin Esen seslendirmektedir. Müzik demişken, evet bu film hayatını müziğe adamış bir insanın biyografisi ancak müzik kullanımı o kadar aşırı ki, zaman zaman bir es verseler de kulağımız dinlense diyebilirsiniz (Kara, *Müslüm:* 2018). Eğer bunca aksiyon, bir senaryonun ürünü olsaydı, eminim hep beraber 'Amma da abartmışlar!' derdik. Oysa filme konu olan tüm olaylar, bizzat Müslüm Gürses'in eşi Muhterem Nur'un anlattığı gerçekler... Bunca acıya dayanmak içinse insanın Müslüm gibi bir 'derviş' olması gerekiyormuş meğer. Kendisine, hayatta görülebilecek en büyük acıları yaşatan babasını bile affeden, "Onu sokakta bırakırsak, ondan ne farkımız kalır" diyerek evine almakta tereddüt etmeyen, kendisini sahnede bıçaklayan adamı bile hastanede bağrına basan uçsuz bucaksız bir yürek... Film, Müslüm Gürses'in hayatıyla ilgili merak edilenlere sağlam yanıtlar da içeriyor. Herkesin 'Baba' dediği Müslüm Gürses, gerçek hayatta neden baba olmamış mesela? Yanıtı filmde öyle çarpıcı ve net bir şekilde veriliyor ki: Babası gibi olmaktan korkmuş! (Aytuğ, *Öyle Bir Müslüm Filmi ki:* 2018).

Bu eleştirel ışığında belgesel yapı dramatik anlatımın altında ezildiğini görebilmekteyiz. Hatta Müslüm Gürses'in araba satın aldığı galeride gerçek Müslüm Gürses'in kullanılması aslında izleyiciye yabancılaştırma efekti gibi sunulsa da, duyguları coşturan bir reklam olarak bu filmde sunulmuştur. Bu filmin dramatik yapıyı oluşturmada, son dönem Türk sineması içinde yer bulan baba-oğul anlatımı çatışmasının anne figürü ile desteklenmektedir. Gözleri önünde öz babasının öz annesini bıçaklayıp öldürmesi, henüz kundakta bebekken babasının kundağı duvara çarparak kız kardeşini öldürmesiyle Müslüm'ün hayat yolculuğuna başlamasını görebilmekteyiz. Bu docudrama yapısını içeren filmde Müslüm Gürses'in yaşamını Kahramanın Yolculuğu'nda ki gibi klasik anlatı evrelerine uyacak şekilde, çocukluk dönemi (aile yaşamı), gençlik dönemi (pavyon şarkılığı), olgunlaşma dönemi (Muhterem Nur ve toplumsal dinamikler) olarak tasarlanmıştır.

Görsel 3: Müslüm Gürses

Görsel 4: Timuçin Esen "Müslüm Gürses"

Görsel 3: *https://www.youtube.com/watch?v=WDFbB4sJ_C0*
Erişim Tarihi: *11.12.2019 saat: 12.45*
Görsel 4: *https://www.temizmagazin.com/gundem/kaciranlar-ve-yeniden-izlemek-isteyenler-icin-muslum-baba-vizyonda*
Erişim Tarihi: *11.12.2019 saat: 12.50*

Sonuç

Türler sadece metinsel karakteristik biçimsel düzenlemeler değil, aynı zamanda görünüşte çelişkili amaçlarla birden fazla alımlayıcının bir kısmında eşzamanlı memnuniyet sağlamak için anlambilim ve sözdizimi kullanan sosyal araçlardır. Türler, farklı grupların tek bir birleşik sosyal yapıya entegrasyonunu kolaylaştıran düzenleyici şemalardır. Bunun gibi, türler uluslar ve diğer karmaşık topluluklar gibi çalışırlar. Türlerin ulusların hakkında bilgi verdiğini söyleyebiliriz. Bohemian Rhapsody'de İngiltere'nin 1970'li yıllardaki çok kültürlülüğünü Zanzibarlı, Zerdüşt bir ailesinin asimilasyonuna dayanan rock yıldızının öyküsündeki arka planın belgesel yapısında saklı olduğu gibidir. Bu yapının Müslüm filminde de arka planda, 1970 ve 1980 dönemlerinin toplumsal dinamiklerinin yaşandığını ve Müslüm'ün yaşam dinamiğini etkilediğini görebilmekteyiz. Her iki filmde de, dramatik anlatı Campell'in Kahramanın Yolculuğu diyagramına göre tasarlandığını görmekteyiz.

Müzikal docudrama (tür), genişletilmiş bir dizi olayın yan ürünü olarak, bir tür uzay ve zamana yayılmış üç boyutlu olaylardan oluşan genel bir durumun karmaşıklığı ile tutarlı bir şekilde tanımlanmalıdır. Merkezin kurucu anlamının genel dolaşımında bir yerdedir. Gelişen teknoloji aynı zamanda, genelleştirmeye yöneltilen rekabet ve istikrarsızlığa da katkıda bulunmuştur. Docudramaların temel özelliği karma yapılar olmasının yanı sıra yönetmenlerin atmosfer yaratma süreçlerinde basit ve yeniden inşa edilen anlatılardır. Burada özellikle, yapımcıların beklentileri görsel tarih yazma arzusudur. Fakat hem televizyonun altın çağında hem de günümüz docudramaları tarihselleştirmeden çok yeniden tarih yazma çabası olarak tehlikeli sularda yol almaktadırlar.

İki filmde de, öteki olarak nitelendirilen anti-kahramanların başarı serüvenlerini müzikleriyle desteklenmesi filmlerin belgesel docudrama yapısının alımlayıcı tarafından özdeşleşim kurmasını sağlamaktadır. Bu aslında belgesel yapısına aykırı bir durum olsa da bu yeni tür yaratımında sinemada yeni bir karakter yaratma inşa sürecine başlandığını göstermektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- ALTMAN, Rick, Film/Genre, London, British Film Institute, 2012.
- Davidson, Bill, “Fact And Fiction/Television Docudrama” Understanding Television, Edited By. Richard P. Adler, New York, Proeper Publishers,1981.
- Diken, Bülent, & Lautsen, Carsten B., Filmlerle Sosyolojisi, Çev: Sona Ertekin İstanbul, Metis Yayınları, 2008.
- Eaglton, Terry, Edebiyat Nasıl Okunur, Çev. Elif Ersavcı, İstanbul, İletişim Yay., 2013
- Fisbien, Leslie, “Roots: Docudrama and The Interpretetion of History”, American History, American TV, Edited by: Eric Barnau, New York, Frederick Unger Publication,1983.
- Frazer, James G., Altın Dal, Çev: Mehmet H. Doğan, İstanbul, Payel Yayınları,1992.
- İpek, Özgür, Tanıklıklar Sineması, İstanbul, Agora Kitaplığı/465, 2014.
- Kuruoğlu, Huriye, “Belgesel Film Yaratıcılığında Olanaklar, Sınırlar ve Bu Sınırları Belirleyen Faktörler”, BSB, Belgesel Sinema,2007.
- Why Roots Hit Home, TIME, 14 February 1977.

İnternet Adresleri

- *https://www.sinemalar.com/elestiriler/24/bohemian-rhapsody-ezberleri-bozan-bir-rockstar-film-elestirisi Erişim Tarihi: 11.12.2019 saat: 11.15*
- *http://www.gercekedebiyat.com/haber-detay/muslum-gurses-cezmi-ersoz-ve-asiri-gercekci-sosyalistler-alper-erdik/3426 Erişim Tarihi: 06.12.2019 saat: 12:00*
- *http://www.beyazperde.com/filmler/film-260585/elestiriler-beyazperde/ Erişim Tarihi: 01.12.2019 saat: 18:40*
- *http://www.beyazperde.com/filmler/film-185719/elestiriler-beyazperde/ Erişim Tarihi: 07.12.2019 saat: 19:05*

- *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/165747 Erişim Tarihi: 11.12.2019 saat: 00:30*
- *https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/aytug/2018/10/24/oyle-bir-muslum-filmi-ki Erişim Tarihi: 09.12.2019 saat: 17:15*
- *https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/10/26/muslum-var-baba-yok/ Erişim Tarihi: 03.12.2019 saat: 16:00*

Film Afişleri

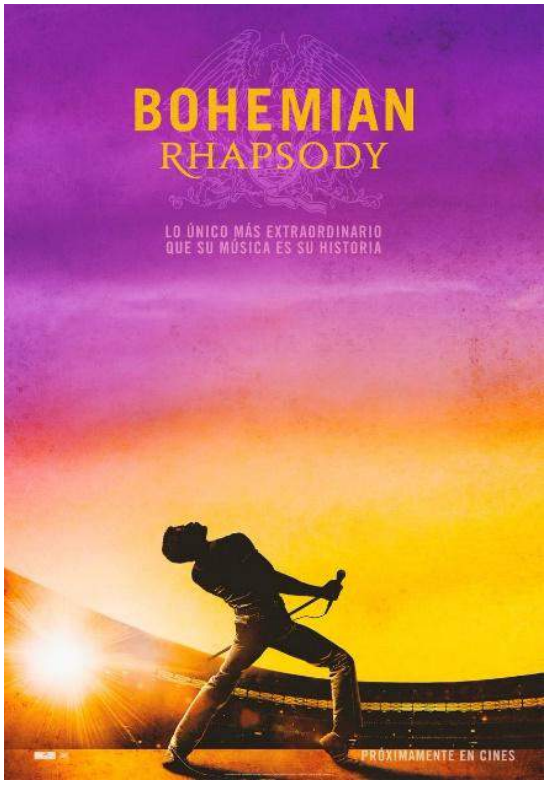

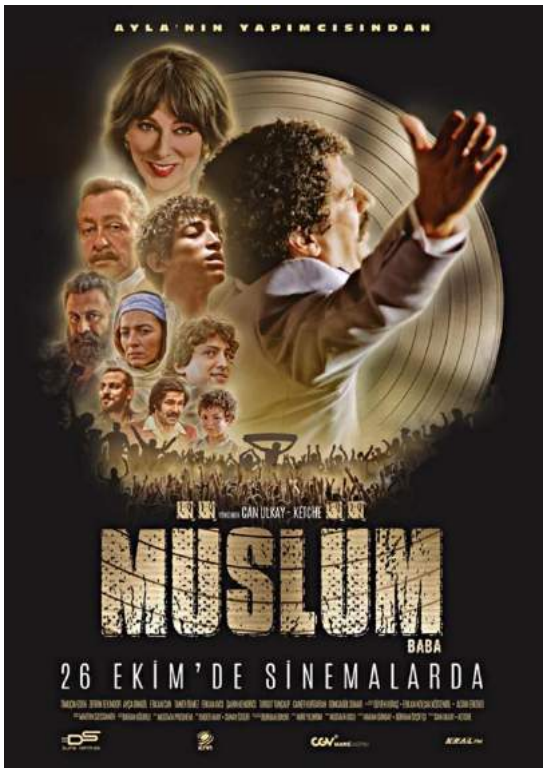

POWER AS PROPAGANDA. THE CONSTRUCTION OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN THE DYSTOPIC TRILOGY *THE HUNGER GAMES* BY SUZANNE COLLINS

Doç. Dr. Barbara DELL'ABATE ÇELEBİ
Istanbul Üniversitesi

Abstract

The compelling Young Adult dystopic trilogy *The Hunger Games* takes us in a futuristic society where truth has become a mere simulation for the cameras. The Hunger Games, a gladiatorial-like competition organized every year by the totalitarian government of Panem and involving the mortal combat among twelve boys and twelve girls, is essentially a crude and macabre reality show. Cameras follow day and nights the 'tributes' and the audience, on the other side of the screen, can intervene with their votes to save lives or simply help with food and medicine the participant they prefer. The survival of the tributes is thus closely subordinated to their capacity to manipulate the audience through their performance and through earning sponsors. In its basic plot the Hunger Games trilogy shows us a world where appearance and simulation take the place of reality, where knowledge is not objective but relative and where the tragic truth of war is anesthetized by a well performed love fairy tale. In this dystopic world love and death are just commodities utilized by both the government and the main protagonists as instruments of propaganda for their own aims. Though set in a futuristic and dystopic context, the Hunger Games trilogy is a clear denounce of our own postmodern societies. The irrelevance given to objectivity, the use of populism to keep the power, the use of fake news to demystify the value of truth are central issues of our times and central to the thought of postmodern philosophers as Lyotard, Vattimo, Foucault, critical theorists as Habermas as well as classical philosophers as Nietzsche and Heidegger. The aim of my paper is to highlight the limit of postmodern philosophy and the risks societies run in challenging the idea of an objective knowledge and truth.

Keywords: Power as propaganda, The construction of knowledge, Suzanne Collins

CEMAL ŞAKAR'IN "ADI LEYLA OLSUN" ÖYKÜ KİTABINDA HALKBİLİM UNSURLARI[1]

Dr. Öğr. Üyesi Metin EREN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Kültürel yaşamı sözlü ve geleneksel boyutlarıyla inceleyen bir disiplin olan folkloristik oldukça dinamiktir. Edebi yaratmaların kaynağında sözlü kültürünün ve halk kültürü unsurlarının bulunduğuna ilişkin tartışmalar oldukça eskidir. Yazar, eserini mekân, zaman, insan ve toplum unsurlarına dayanarak dil üzerinden inşa eder. Bu inşa ise beraberinde bilinçli veya bilinçsiz halk kültürüne ait unsurları da taşır. Halk kültürü edebiyat ilişkilerinin diğer boyutunu ise edebi eserlere halk kültürünün yansıması olgusu oluşturmaktadır. Yazılı kültürün estetik ifadesi olarak öykü türü halk yaşamına ilişkin veriler barındırabilir. Kurgusal metin dile dayandığı için halkbilimsel gerçekliğin izleri araştırılabilir.

Cemal Şakar, yakın dönem Türk öykücülüğünün önemli isimlerinden biridir. Şakar'ın "Gidenler Gidenler, Yol Düşleri, Esenlik Zamanları, Pencere, Hayalperdesi, Hikâyât, Sular Tutuştuğunda, Sel ve Kum, Mürekkep, Sessiz Harfler, Portakal Bahçeleri, Kara" başlıklı öykü kitapları vardır. Bu incelemede Cemal Şakar'ın "adı leyla olsun" adlı öykü kitabı halkbilimsel açıdan incelenecektir. "adı leyla olsun" kitabında on altı öykü yer almaktadır. Bu öyküler "ah kızım, tabii ki özenti değil elbette yaşantımız bu, burası böyledir, patlayan iki tüfek, hayatın kıyısında, kader ânı, kanyon'da, hayat işte, sırtımdaki ben, aykız, kendime giden bir yol, kanadında bir kuşun, tohum, yasa, mutfakta bir öykü, utanç"tır.

Bu öykülerde masalsı unsurlar, geleneksel eşyalar, din ve tasavvuf, deyim, atasözü gibi dilsel unsurlar, halk inançlarına ait veriler halkbilimsel ögeler olarak tespit edilmiştir. Halkbilim konularının kurgusal metinler üzerinden incelenmesi günümüzde yoğunluk kazanmıştır. Bu incelemede Cemal Şakar'ın "adı leyla olsun" adlı öykü kitabı halkbilimsel açıdan incelenecektir. Bu kitabı oluşturan öykülerdeki deyimler, atasözleri, argo, halk inançları, geçiş dönemlerini oluşturan doğum, evlenme, askerlik, hac ziyaretleri, ölüm etrafındaki gelenek ve inançlar, geleneksel mekânlar, geleneksel kıyafetler, davranış kalıpları gibi halkbilimsel unsurlar incelenecektir. Bu çalışmada öyküdeki halkbilimi unsurları tespit edilecek, aynı zamanda halkbilimsel unsurların öykünün kurgusu içerisindeki yeri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cemal Şakar, Adı Leyla Olsun, Halkbilim

[1] Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SAP-2019-8499 kodlu "Cemal Şakar'ın Öykülerinde Halkbilim Unsurları" başlıklı proje kapsamında desteklenmektedir.

FOLKLORISTICS IN CEMAL ŞAKAR'S STORYBOOK "TO BE HER NAME LEYLA"

Abstract

Folkloristic, a discipline that studies cultural life with its verbal and traditional dimensions, is highly dynamic. The debate about the sources of oral culture and elements of folk culture at the source of literary creations is quite old. The author builds his work on language based on elements of space, time, human and society. This construction carries with it elements of conscious or unconscious folk culture. The other dimension of folk culture literature relations is the reflection of folk culture to literary works. As an aesthetic expression of written culture, the story type can contain data on folk life. Since the fictional text is based on language, traces of folklore reality can be searched in them.

Cemal Şakar is one of the important names of recent Turkish storywriter. Şakar has storybooks that their titles ""Outgoing Outgoing, Road Dreams, Wellbeing, Window, Dreamy, Story, When Water Ignites, Flood and Sand, Ink, Silent Letters, Orange Gardens, Land". In this study, Cemal Şakar's short story book "Let the name be leyla" will be examined in terms of folklore. "Let the name be Leyla" contains sixteen stories. These stories "oh my daughter, of course not our wannabe, of course this is our life, this is the case, two rifles exploding, the moment of fate, the moment of fate, in the canyon, the life in my back, me on the back, a way to myself, a bird on the wing, seed, the law, a story in the kitchen, shame"

In these stories, fairy tale elements, traditional items, linguistic elements such as idioms, proverbs, religion and mysticism, folk beliefs were identified as folkloric elements. The study of folklore subjects through fictional texts has been intensified today. In this study, Cemal Şakar's short story book "Let the name be leyla" will be studied in terms of folklore. The idioms, proverbs, slang, folk beliefs, rites of passages, traditional places, traditional clothes, patterns of behavior are some of the titles identified in these stories. In this study, folkloric elements in the story will be determined and also the place of folkloric elements in the fiction of the story will be evaluated.

Key Words: Cemal Şakar, Adı Leyla Olsun (To Be Her Name Leyla), Folkloristics.

Giriş

Gerçeklik çok farklı şekillerde yorumlanıp yansıtılır. Herhangi bir olguyu algılama ve anlamlandırma aracı olarak dil, edebi yaratmalarda yorumun da aracıdır; aynı zamanda dilsel ifadeyle varlığı sınırlı sanatlar için açık veya örtük kendisi amaçtır. Modern roman ve öykünün şekillenmesinde dış gerçekliğin "nesnel", "tam" ve "açık" yansıtılması amaçlanmıştır. Bu ilke; zaman içerisinde çok yönlü zihinsel, toplumsal değişimlerle yeniden yorumlanmakla birlikte süreklilik göstermiştir. Bu eserlerin halkbilimsel incelemelere konu edilmesi de bu kabulle ilişkilidir. Halkbilimsel verilerin roman ve öykülere yansıması, kullanılması çok boyutlu bir tartışmadır.[2]

Cemal Şakar, 1980'li yılların ortalarından günümüze uzanan öykü yazarlığı yaşamına on bir öykü kitabı sığdırmıştır. Şakar, öykülerinde Türk insan ve toplum hayatını çok yönlü işlemiştir. "adı leyla olsun" kitabında on altı öykü yer almaktadır. Bu öyküler "ah kızım, tabii

[2] Bu bağlamda yapılmış bir değerlendirme için bkz. Metin Eren, "Kurgusal Gerçek ve Halkbilimsel Gerçek Etkileşimi", Social Sciences Studies Journal, Vol. 4, Issue: 22, pp: 4178-4198.

ki özenti değil elbette yaşantımız bu, burası böyledir, patlayan iki tüfek, hayatın kıyısında, kader ânı, kanyon'da, hayat işte, sırtımdaki ben, aykız, şahmeran, kendime giden bir yol, kanadında bir kuşun, tohum, yasa, mutfakta bir öykü, utanç"tır. Bu öyküler, farklı toplum kesimlerinden insanları çok yönlü yansıtmıştır. Bu öykülerde insanlar; dil ve düşünceleri, ruhsal durumları, alışkanlıkları, kültürleri, hayalleri, hayal kırıklıkları, acıları ve sevinçleri ile yer alır.

Halkbilimsel veriler bağlamında deyim, kaba seslenmeler, lakaplar, ağız kullanımına dayalı dil unsurları; kahramanların din ve inanç dünyaları, geleneksel davranış kalıpları, halk hukuku, halk meteorolojisine dayalı veriler, mitoloji, masal ve efsanelerden unsurlar tespit edilmiştir.

Bu inceleme, daha geniş ölçekli Cemal Şakar öykücülüğünün halkbilimsel boyutları incelemesinin sınırlı bir değerlendirmesini içermektedir.

1.Dil Unsurları

Cemal Şakar'ın "adı leyla olsun" öyküsünde dil unsurları bağlamında halkbilim inceleme başlıkları ile ilgili aşağıdaki veriler tespit edilmiştir.

1.1. Küfür-Argo-Kaba Sözler

"ah kızım" öyküsünde kocanın acımasızlığı öykü kahramanı kadının ağzından "**Domuz**! Hem kendini, hem bizi yedi." (8) ifadesiyle verilir. Bir küfür olarak domuzun kullanımı Türk halk kültürünün bir parçasıdır.

Öykülerde en sık kullanılan sözcük kaba seslenme sözcüğü "lan, ulan"dır.[3] "ah kızım" öyküsünde koca karısının yaralı ellerini gördüğünde "Ne o **lan**" (9) şeklinde seslenir. Kadının ruhsal parçalanmışlığını temsil eden ellerinin yaralı durumuyla kocasının katı tavrı, küfürlü sözleri öykünün trajik gerilimini artırır.

"tabii ki özenti değil elbette bu yaşantımız" öyküsünde "lan" kalıbı birkaç kez kullanılır. Buradaki kullanımlar hakaret, sövgü içermekten çok günlük dil kullanımının parçasıdır. İlk olarak kamyon şoförü kendi kendine söylenirken bu kalıbı kullanır: "keyfim kaçıyor. **Ulan** bu dünyaya borç ödemeye mi geldim ben?" (12) Evliya Sabri, borcunu isteyen şoförü "tamam len" (15) şeklinde yanıtlar. Aynı şekilde Evliya'yı kaçakçılık yaptığı gerekçesiyle jandarmaya şikayet ettikten sonra kendi kendine "Yaktım **ulen** Evliya seni" (16) der. Araç arkası yazısını okuyan Evliya Sabri, tepkisini "**Hass, pezevenk**" (16) küfürleriyle belirtir. Araba arkası yazısının kendisine ait olduğunu iddia eden şoförün iç sesinden "İyi ki ispiyonlamışım **gavatı**" (16) küfrü işitilir.

"patlayan iki tüfek" öyküsün de Muhtar, duyduğu haberden hoşlanmadığını küfürle ifade eder. Anlatıcı bu sahneyi "**uzun bir hastirle** sandalyede kayboluyor"(28) şeklinde tasvir eder. Kendi aralarında uzun uzadıya yersiz tartışmalara giren köylülere kızgınlığını kaybolduğu yerden çıkıp "Kesin **lan**" (28) sözleriyle belirtir.

Aynı öykünün kahramanlarından Kısa Remzi arabanın tozuyla ilgili tepkisini "bu ne pislik **ulan**" (33) diyerek gösterir. Arabanın tozlarını silmek için aradığı bezi bulamayınca da tepkisini "**Cenabet** herif" (33) sözleriyle yansıtır.

Aynı öyküde başçavuş köylülere "**Ulan ibneler**" (34) şeklinde seslenir.

1.2. Ağız Kullanımı

[3] https://sozluk.gov.tr/"lan"

Ağız kullanımı iki öyküde tespit edilir: "ah kızım" öyküsünde kadın kendi geçmişiyle yüzleştiği anlardan birinde "Kimseyi **dinlemediydim"**(8) der. Aynı öyküde koca karısına hitabında "Lan git **allasen**" (8) der.

"tabii ki özenti değil elbette bu yaşantımız" öyküsünde öykü kahramanları ağız kullanır: "Bitmiş…**Napcen**, İvrindi yakın gidip akü **alcen**" (12), "**Nerelisen bakem**"(13), "Katkı **yapcez** diye iliklerimiz kurudu." (13). "Tamirciye soruyorum **nerdele** diye (14). "Çay **içcen** mi?" (14), "Olur, **içem**" (14). "**Bi** çaresine **bakem**" (14) "ulen efeler" (16),

1.3. Deyimler

Dilsel metinlerde atasözü ve deyimler kaçınılmaz olarak sıklıkla kullanılır. Günlük konuşmaya dayalı metinler yoğunlaştıkça deyim ve atasözü kullanımı artar. Cemal Şakar öykülerinde kullanılan deyimler arasında şunlar yer alır:

"ah kızım" öyküsünün kadın kahramanı babasının duygusuzluğunu "Taş oldu babam" (10) kalıbıyla nitelendirir. Öykülerde tespit edilen deyimlerden bazıları şunlardır:

"İlikler ku-", "eteğindeki taşları dök-" (13), "bokunu çıkar-" (14), "canı boğazına gel-" (16), "geyik yap-" (16), "boku ye-" (26, 35), "fırıldak çevir-"(34), "asker yolu gözle-" (43), "damla-" (43), "elleri kucağına düş-", "boynunu bük-" (44).

1.4. Lakaplar

Lakap kullanımı sözlü kültür etkisinin yoğun olduğu ortamların ürünüdür. Bu öykü kitabında "patlayan iki tüfek" öyküsünde köylülere ait bolca lakap kullanılır: "Kısa Remzi, Şişman Ahmet, Irık Mehmet, İnce Hüseyin, Kemik Rıza, Kel Ali, Alyanak Osman, sarı Selim, Göbek Mustafa (aferin ulan Göbek dedi (29), Yancı Hamit, Uzun Mehmet, Fırfır Muzaffer, Kara Davut" (25-39), "Sarı Çıyan" (42).

2. GELENEKSEL DAVRANIŞ KALIPLARI

Halkbilim inceleme konularından biri de geleneksel davranış kalıpları ve bunlara bağlı sözlü kültür oluşturur. Cemal Şakar öykülerinde bu kalıplardan bazıları kullanılmıştır:

"Tabii ki özenti değil yaşantımız bu" öyküsünde şoför Evliya Sabri ve misafirine selam verip yanlarına oturur: "selam verip yanlarına çöküyorum. Sabri beni gördüğüne bozuluyor." (14). Aynı öyküde karşılaşan iki kişinin dostluğuna işaret olmak üzere kullanılan "Kırk yıllık ahbap gibi sarılmak"(14) geleneksel Türk halk kültüründe samimi bir selamlaşma ve davranış örneğidir.

"patlayan iki tüfek" öyküsünde askerin köy kahvesine gelişi sırasında köylülere nispet edilen korku ve saygıyı birlikte karşılayan kalıp bir davranış dikkat çeker: "Başçavuş içeri girmeden şapkalar çıkarıldı ve ellerin arasında ezilirken gayriihtiyari hazır ola geçildi." (26).

"hayatın kıyısında" öyküsünde Mustafa, alacağı için gelen Sarı Çıyan'a tütün tabakasını uzatır. "Sarı Çıyan, arsızca alıp sarmaya başladı" (42). Türk halk yaşamında sigara içen kişinin sigarasından yanında bulunan kişilere ikram etmesi misafirperverlik, dostluk işaretidir.

"Tabii ki özenti değil yaşantımız bu" öyküsünde yazılı kültür dünyasına ait bir gelenek tasvir edilir. Yazarların hediye ettikleri kitapları aynı zamanda imzalayıp vermesi geleneğidir: "Ali çantasına el atıyor. Siyah ince bir kitap çıkarıyor. İmzalayıp veriyor. Bu imza işi de ne ki? Bu imza işi, ne iş, diye soruyorum. Ali gülümsüyor, pembelik yanaklarına iyice yayılıyor. Racon böyle, diyor." (16). Anlatıcı/yazar burada bir an öyküye ara vermiştir. "bu imza işi de ne ki" sorusu ve "racon böyle" karşılığı yazara ilişkin düşünümsel yaklaşımın kurguya yansıdığı bölümdür.

"bu böyledir" öyküsünde usta-çırak ilişkisine ilişkin bir kesit vardır. Bu kesitte çırak, ustası ve misafirine çay servisi yapmakta ve ustasını dikkatle gözlemektedir. (20).

Bir başka geleneksel davranış kalıbı da yapılan yardıma para ile karşılık verilmesi teklifi ve bu teklifin geri çevrilme şekli, vedalaşmaya ilişkindir:

"İzin istiyorum gençlerden. Akif Hasan mazot parası diye on lira uzatıyor. Kızıyorum. O ne len diyorum, sok cebine onu. Helallik diliyorlar." (16).

Halkbilim insanın toplumsal var oluşunun sözlü ve geleneksel boyutuna yoğunlaşmıştır. Cemal Şakar öyküsünde bir alışkanlık insan nesne ilişkisi üzerinden tasvir edilmiştir. Şoför ve ve kamyoneti ilişkisine ilişkin bir değerlendirme bu açıklamayı örnekler: "Viraja hafif sert giriyorum. Kamyonet bir güzel sola yatıyor. olsun. Toparlayacak, biliyorum. Yıllardır tepesindeyim, ne zaman ne yapacağını biliyorum. Bütünleşmiş yaşıyoruz onunla. Birbirimizi hiç yanıltmıyoruz." (11-12).

3. HALK HUKUKU

Cemal Şakar'ın bu öykü kitabında borç alıp vermenin geleneksel şekillerine ilişkin değiniler vardır. "Tabii ki özenti değil yaşantımız bu" öyküsünde şoför Evliya Sabri'den alacaklıdır. Bu borçlu alacaklı ilişkisi yazılı kültür temelli bir ilişki değildir. Şoför, borcunu isterken söze ve davranışlarına dayanır. Bu ilişki veya borç ödeme tarzı küçük, geleneksel toplum yaşamına uygundur (14-17).

"patlayan iki tüfek" öyküsünde köyün ortak sorunlarının çözülmesi, köylülerin ihtiyaçlarının karşılanması için köy sandığından harcama yapılır (33).

"hayatın kıyısında" öyküsü tefecilik düzeninin işleyişine ve bu düzenin köylülerin ruhsal, toplumsal ve ekonomik yaşantılarında yer açtığı yaralara ilişkindir: Mustafa'nın tefeciye borcu vardır. Borcu yüzünden tefeciler tarafından kaçırılır ve dövülür. (42).

"patlayan iki tüfek" ve "hayatın kıyısında" öykülerinde borçlarını ödeyemeyen kişiler tanıdıklarından aldıkları borç alırlar veya tanıdıkları onlara borç verir. Sosyal dayanışmanın bir şekli olarak tanıdıklarından borç alırlar. "hayatın kıyısında" öyküsünde kızı, Mustafa'nın borcunun eksik kısmını bileziklerini bozdurarak karşılar." (46).

4. HALK TAKVİMİ

"patlayan iki tüfek" öyküsü halk takvimi ve bu takvime bağlı bazı gelenekler, işlere dair veriler içerir: "Ekim zamanına kadar tarla tapan işleri bitmiş; turşu, salça, erişte, tarhana, bulgur, kuskus çoktan hazır edilmişti. Şimdi önde gelen iş, uzun ve sert bir kış için odunlukları tıka basa doldurmaktı." (25).

"hayatın kıyısında" öyküsünde halk takvimine ilişkin bir tasvir yer alır: "Kuşluk vakti güneşi sırtını ısıtıyordu."(41).

5.HALK HEKİMLİĞİ

"hayatın kıyısında" öyküsünün kahramanlarından Mustafa, kaşınan yerleri için zeytinyağı ve çörekotu kullanır. (44).

5. DİN VE HALK İNANÇLARI

Cemal Şakar'ın incelemeye konu öykü kitabında din ve inançlara sıklıkla yer verilmiştir. "burası böyledir" öyküsü İslam dininin mistik yorumunu teşkil eden tasavvuf

ilkelerinin hayatın kılcallarına yayılmış oluşuna ilişkin tasvirler içerir. Sanayi esnafı bir kavram olarak tevekkülü bilmezlerse de tevekkülü yaşarlar. "Sonunda yiyeceğimiz iki lokma ekmek derler, ama bunun adının tevekkül olduğunu bilmezler…berekete inanırlar tevekkül ettiklerini bilmezler."(20). Aynı öyküde, geleneksel inanç ve düşünceden uzak bir karakter olarak Mehmet yer alır. Yazgısı hakkında düşünen Mehmet'in hayatındaki boşluğa, yaşadığı sorunlara ilişkin anlatıcı "felek" inancına da yer verilebileceğini dillendirse de Mehmet'in zihni daha çok çevresindeki kişilerin kendisi üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Bu çerçevede Mehmet, hayatı etrafında oluşan sorunlarının kaynağı olarak babasını görür (21). Öykü kahramanı Mehmet, sorunlarını feleğe yüklemek ve tevekkül etmek yerine sorunlarının çözümü için karmaşık cinayetler kurgular (23-24).

Mustafa, tefecinin borcunu düzenlemeyle ilgili teklifini düşünürken anlatıcı onun durumunu "Hakkında hayrı ve şerri bilemiyordu." şeklinde verir (45). Dinsel doğruluk anlamında tefecilik ve "hayr ile şer" olanı bilememek halk hayatının dinsel; aynı zamanda anlatıcının gösterdiği şekli ile toplumsal çelişkisidir.

"patlayan iki tüfek" öyküsünde dinsel otorite ile seküler karakterli devlet otoritesinin karşı karşıya geldiği anların gerilimi çeşitli şekillerde ortaya konur: Irık Mehmet, başçavuşla, uğursuzluk işaretidir, yüzyüze gelmesini "teheccüt namazından sonra Yasin-i Şerif okumamasıyla açıklar (26). "İmam akşam ezanı için camiye doğru yürürken yine kahveye doğru baktı. Dünya işlerine iyice dalıp ahireti unuttunuz dercesine yine bir el hareketi yaptı."(30). Bu çatışmanın somutlaştığı örneklerden birisi Irık Mehmet etrafında gelişir. Irık Mehmet, sokağa çıkma yasağının başlamasına karşın camiye gitmek ister. Muhtarın sert ihtarıyla karşılaşır: "olmaz dedi muhtar. Herkes yasağa uyacak! Kanun köyde de kanundur! Az önceki gevşemenin, mutluluk ânının aksine devletleşivermişti. Irık Mehmet muhtarın talimatını sanki radyodan dinlemiş gibi bir hisse kapılıp titredi, şeytan ürpermesi gibi bir şeydi yaşadığı. Euzu çekti. Muhtar yan baktı. Uzun Mehmet, yok sana değil gibilerinden boynunu büktü."(30). Muhtar, halk için halka karşıdır. Başçavuş ise otoritenin kusursuz temsilcisidir ve köylülerin bilincinde başçavuş her şeyi, hatta köylülerin zihninden geçenleri bile bilen mitolojik, olağanüstü bir varlık olarak tasavvur edilir (26-27).

"patlayan iki tüfek" öyküsünde Kel Ali etrafında cin inancından kaynaklı bir memorat tespit edilir: Çıtır çıtır yanan meşe kütüklerinden salınan aleve daldı. Alevlerin salınımında ateş cinini gördü, ateş cininin raksına daldı. Söyleyince olmaz demişti cin, bu sır aramızda. Faş edersen seni çarparım. Sır aklına geldikçe Kel Ali boğulacak gibi oluyordu, ama korkuyordu söylemekten. Maazallah!(29). Köylülerden Alyanak Osman, sahip olduğu tabancadan kimsenin haberi olmadığı düşüncesini aklından geçirirken aynı zamanda boynundaki muskayı okşamaktadır (29). Sarı Selim ise bir tüfek ve tabancasının yanında, diğer tabancanın da hatırlanmasını çatısına tüneyen baykuştan bilir(29). Yancı Hamit hâlâ gece rüyasına giren peri kızıyla birliktedir (29) Köylüler kendi inançları içinde kendilerinden geçmiş durumdadırlar. Sorunlarına yoğunlaşmaktan uzaktırlar.

Kayıpların oluşturduğu belirsizliği ortadan kaldırmak isteyen köylüler başka bir köyde olan ve kayıpları bulmasıyla ün salan hocaya gitmeye karar verirler. Hoca, çeşitli rahatsızlıkları tedavi eder. Bu rahatsızlıklar arasında cin çarpması olarak adlandırılan rahatsızlıklar da vardır 831-32)

Hocanın kayıpları bulma hususunda yaptıkları tasvir edilir: "hoca önündeki suya durmadan okuyup üflüyor ama onlara bir şey söylemiyordu. Okudu, üfledi, terledi, kızardı,

söylendi. Sanki birileriyle konuşuyormuş gibi mırıldandı, kızdı, söylendi. Sonra arkasına yaslanıp derin nefesler almaya başladı. Boğuluyor gibiydi, göğsü hızlıca inip kalkıyordu." (32)

Köylüler jandarmadan dayak yedikten sonra ruh halleri de değişir: "Bir daha ne Kel Ali cinini; ne Alyanak Osman boynundaki muskayı; ne Sarı Selim çatısındaki baykuşu, ne yancı Hamit peri kızını görebildi." (36).

"patlayan iki tüfek" öyküsünde köyün ihtiyarları ayvanın bolluğu kışın sert geçeceği şeklinde yorumlar(25).

6. MASAL DÜNYASINDA

"adı leyla olsun" öykü kitabının iki öyküsü mitoloji, efsane ve masal ögeleri barındıran metinlerden örülmüştür. Genç kızların asıl kahramanlar olduğu bu metinler fiziksel ve ruhsal bütünlüklerini yitiren kadınların dramatik sonları ile ilgilidir. "aykız"da baba ortadan kaybolmuştur; "şahmeran"da ise genç kızın babası şehit olmuştur. "aykız" öyküsü bir genç kızın kendisini sevgiyle sarmalayacak, koruyacak bir erkek figürüne ilişkin umutsuz arayışını temsil eder. "aykız" öyküsü masallardan, Türk mitolojisindeki ay tasarımlarından beslenerek yazılmıştır.

"aykız" öyküsü; annesi ölen, babası kayıp, nine ve dedesi ile yaşayan bir kızın öyküsüdür. Kendi bütünlüğünü kaybetmiş olan kız, ninesinin özeni ve hayalleri ile hayata tutunur. Dedenin, zaman zaman onu hayallerinden uyandıran sesi duyulursa da nine bu sert gerçekliği tekrar tekrar sarıp sarmalar. Kadın ve erkek ruh dünyasına, hayat tasavvurlarına dair bir metin olarak okunabilecek bir öyküdür "aykız". Türk halk anlatılarında ayın çoğunlukla erkek olarak temsil edilmesi (Boratav 14) bu metin için de açıklayıcı bir bilgidir. Öyküde, ninenin ağzından Türk mitolojisinin ay ile ilgili anlatılarına benzer anlatılara yer verilir. Ayın dönüşmesi ile hayatın olumlu ve olumsuz döngüleri özdeşleştirilir (Ögel 199). Ay tarafından kurtarılan kızla ilgili masal ve göksel unsurlara ilişkin sözlü kültür temelli anlatılar ile öykü kahramanı genç kızın iç dünyası temsil edilir. Öyküde ninenin ağzından dile getirilen diğer bir anlatı ise ayın, kurt ve ayılar tarafından yenmesi; sonra kendisini yenilemesine ilişkin efsanedir. Öyküde şamanların kötücül güçlerle mücadele etmede tanrıya yoldaşlık etmek için yaptıkları göksel yolculukla ilgili de bir değini yer alır. Bütün bu anlatılarla genç kızın kötü yazgısı metinde var olan zıtlığı güçlendirir. Genç kız, göksel olanın yardımını beklerken dedesinin kendisini hayatın katı gerçekliğine, kötücüllüğüne dönük uyaran sesi ile karşılaşır (85).

Genç kız, kaybettiği evinin bütünlüğüne kavuşmak için kaldığı yurttan bir gün evine döndüğünde kapıyı "ay yüzlü" bir genç erkek açar. Bununla birlikte o ev bir başka kadının evidir artık. Sokak ortasında yapayalnız kalan kız, bir pastaneye ait mazgala sığınır ısınmak için. Öykünün bu bölümünde anlatıcı soğuklarla mücadele edip onu yenen bir kahramanın anlatıldığı Yakut Türklerine ait bir efsaneyi metne yerleştirir. Genç kız için o kahraman bir türlü gelmez. Kız yeryüzünün katı gerçekleriyle yüzleşir. Yeryüzünün katı gerçekliğinden kaçan güneş ve aya ilişkin diğer bir anlatıda ise onların yer tarafından hapsedilişi ve göğün onları yeryüzünün zalimliğinden kurtarışı ile ilgilidir. İyilerin göksel kurtuluşu aynı zamanda yeryüzünde hapsolmuş kızın kendi kaderini imler (87). O, iyilik bir türlü yeryüzünde tahakkuk etmez.

Şakar'ın mitoloji, masal ve efsanelerden yararlandığı diğer bir öyküsü ise "şahmeran"dır. Parçalanmış bir bütünlüğün sarıp sarmalanamayan acısı işlenir öyküde. Babası şehit olan bir genç kız kendisine bir hak olarak verilen devlet gözetiminde yurtta kalarak okuma imkanını kullanır. Kız annesinden ayrılmak istemez. Anne, onun artık devlete ait oluşunu ve bunun onun için talihini vurgulamak isterse de kız için bu durum kendi bütünlüğünden koparılmadır ve bunu kabullenmek istemez. Muhtar ve kurumsal olarak devlet onu, yurtla temsil edilen eril bir dünyaya taşır. Bu ayrılış ve sonuçları anlatıda sürekli olarak şahmeran anlatısına göndermelerle işlenir. Kendi bütünlüğü içerisinde güzel ve iyi olan bir yaşamı keşfeden ve o yaşamın güzelliğine, bütünlüğüne ihanet eden, o yaşamı yıkan erkeğin yırtıcılığına ilişkindir bu anlatı.

Uçarı bir genç kızlık, yurt yaşamının bir kuyuya kapatılmışlık hissi veren düzeni iç içedir. Kendi parçalanmışlığının nedeni kendi bütünlüğünü anlayamayan, ona değer vermeyen insanlardır. Şahmeranın kaderi de insanın nankörlüğü üzerinedir. Şakar her iki öyküsünde de halk anlatılarını kendi izleklerine eş ve kendi anlatılarının sembolik aktarımı olarak belirler.

7.DÜŞÜNÜMSELLİK VE HALKBİLİM

"burası böyledir" öyküsü yazarın halkbilimsel unsurlar bakımından düşünümsel yaklaşımıyla başlar. "Burada üçyüz dükkan vardır. Üçyüz kayıtlı esnaf yaşar. Üçyüz kelime kullanılır. Üçyüzün bir kutsallığı, simgesel bir değeri yoktur; sanayi sitesi yapı kooperatifi kurulurken ancak üçyüz esnaf toplanabilmiştir. Üçyüz kelimenin ikiyüzü küfürdür, argodur, bel altına dairdir; ellisi mesleki, ellisi de temel ihtiyaçlar için kullanılır." (19) Üç yüz sayısı ile ilgili ögeleri art arda sıralayan anlatıcı, belli bir özelliğin bu şekil bir sıklıkla kullanılmasının "simgesel", "kutsal" bir yoruma konu edileceğinin farkındalığı ile üç yüz sayısının niçin kullanıldığını açıklar.

SONUÇ

Bu inceleme Cemal Şakar öykücülüğünün halkbilimsel incelenmesi amacına dönük uzun erimli bir çalışmanın parçasıdır.

"adı leyla olsun" öykü kitabı Cemal Şakar'ın çalışmaları arasında halkbilimsel unsurların bir çok başlık altında yoğun kullanıldığı öykülerden oluşmaktadır. Halkbilim unsurları arasında dil ve inanç alanıyla ilintili veriler yoğundur. Masal ve efsanelerin modern bağlamlara gönderme yapacak şekilde kullanımı da bu öykülerde oldukça belirgindir.

Halkbilimsel unsurların varlığı, öykülerin bazılarını zaman, mekân, dil kullanımı yönlerinden gerçekçi kılarken; özellikle, mitolojik göndermeleri bulunan masal ve efsanelerin kullanıldığı öyküler yalın gerçekçilikten "büyülü gerçekçi" bir anlatım tarzına geçiş yapılan metinler şeklini alır.

KAYNAKÇA

Boratav, P. N. (1984). Türk Halkbilimi. 100 Soruda Türk Folkloru (2. Baskı). Gerçek Yayınevi. İstanbul.

Ögel, B. (1993). Türk Mitolojisi. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.

Şakar C. (2018). adı leyla olsun. İz Yayıncılık. İstanbul.

KAFAMDA BİR TUHAFLIK ROMANININ 'İLİŞKİLER AĞI' BAĞLAMINDA ANALİZİ: GÖÇ VE MEKÂNSAL AYRIŞMA

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
Burcu TÜTAK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Tarih öncesi çağlardan başlayarak küreselleşme, ulaşım ve iletişim teknolojileriyle dünyamızın küçük bir köye dönüştüğü günümüze kadar etkisini arttırarak devam eden göç olgusu, birçok bilim alanı tarafından odağa alınmış; bilimsel veriler ışığında tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar birçok değişik teorik model ortaya atılmış, radikal olarak birbirinden farklı kavramlar, varsayımlar ve referans çerçeveleri kullanılarak göçün neden başladığı bulunmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda göç konusunda ortaya atılan teorilerden biri de 'İlişkiler Ağı (Network) Teorisi'dir. Bu teoriye göre öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluşturmaktadırlar. Kurulan bu bağlantı sayesinde göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme yolu açılır. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hâl alır. Kurulan bu network sonucunda çoğunlukla kentlerin çeperindeki gecekondu ve çöküntü mahallelerine gerçekleşen göçler, benzer durumda bulunan bireylerin yeni yerleşim alanları oluşturmalarıyla neticelenir. Mekânsal olarak kent yaşamından ayrışmayı beraberinde getiren bu tip göç akımları, içerisinde sosyo-kültürel pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Kent yaşamından mekânsal olarak ayrışmayı da beraberinde getiren bu tip göç akımları, işsizlik, yoksulluk, cehalet, yüksek suç oranı gibi sosyal, çevresel, kültürel ve ekonomik pek çok soruna neden olmaktadır.

Orhan Pamuk'un yoğun göçlerin yaşandığı ve çoğunlukla göçmenlerin yaşadığı Duttepe, Kültepe ve Tarlabaşı gibi mekânları ele aldığı *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta gerçekleşen göçlerin, 'İlişkiler Ağı (Network) çerçevesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Zira eserde 1950'lerden itibaren gerçekleşen göç akımının İstanbul'da yoğurtçuluk yaparak çok para kazanan Yusuf'un yanına kardeşlerini ve amcaoğullarını çağırdıktan sonra başladığı; Gümüşdere, Cennetpınar ve civardaki diğer üç köyde yaşayanların da benzer bir yol izledikleri anlaşılmaktadır. Bu göç akımına katılanlardan biri de eserin ana kahramanı Mevlut Karataş'ın babası Mustafa Karataş'tır. Biz bu bildiride söz konusu romandan hareketle 'İlişkiler Ağı (Network) çerçevesinde göç olgusunu ve mekânsal ayrışmayı incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık*, Göç, İlişkiler Ağı (Network) Teorisi, Mekânsal Ayrışma

ANALYSIS OF NOVEL *KAFAMDA BİR TUHAFLIK* IN THE CONTEXT OF NETWORK THEORY: MIGRATION AND SPATIAL SEPARATION

Abstract

The phenomenon of migration, starting from prehistoric times with increasing globalization, transportation and communication technologies until today, when our world has

turned into a small village, has been focused on by many scientific fields; scientific data are described and tried to be explained. For this reason, many different theoretical models have been proposed starting from the 19th century to the present day and it has been tried to find out why migration started by using radically different concepts, assumptions and reference frames. In this context, one of the theories put forward about migration is Network Theory. According to this theory pioneering migrants create an infrastructure that connects the emigration and receiving communities. Through this connection, the path of migration to other individuals in the emigrating society is opened. New waves of migration stimulate this established network, and those who migrate later benefit from the experience of first-come. Over time, migration becomes self-sustaining. As a result of this network, the migrations to the shanty and collapsed neighborhoods of the cities often result in the creation of new settlements by individuals in similar situations. This type of migration, which brings spatial separation from urban life, contains many socio-cultural consequences. This type of migration flows which brings spatial separation from urban life causes many social, environmental, cultural and economic problems such as unemployment, poverty, ignorance and high crime rate.

In the novel of Orhan Pamuk's *Kafamda Bir Tuhaflık*, which deals with intensive migrations and mostly places like Duttepe, Kültepe and Tarlabaşı, it is seen that the migrations occurred within the framework of the Network Theory. From the work, it can be understood that the immigration flow that started in the 1950s started with yogurt making in Istanbul and started after calling his brothers and uncles to Istanbul. It seems that the inhabitants of the other three villages followed a similar path while migrating. One of the participants in this migration movement is Mustafa Karataş, father of Mevlut Karataş, the main hero of the work. In this paper, we will try to examine the phenomenon of migration and spatial separation within the framework of the Network.

Key Words: Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık*, Migration, Network Theory, Spatial Separation

GİRİŞ

Göç, tarih öncesi çağa kadar uzanan, günümüzde küreselleşme, ulaşım ve iletişim teknolojileriyle farklı mahiyet kazanan ve binlerce yıllık geçmişiyle varlığını hiçbir zaman yitirmeyen önemli kavramlardan birisidir. Bu kadar uzun bir geçmişe sahip olması ve hâlen varlığını devam ettirmesi hatta son zamanlarda yaşanan yoğun trafikle birlikte göç, birçok bilim alanı tarafından odağa alınmış; bilimsel veriler ışığında tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak geçen bunca zaman rağmen farklı disiplinler tarafından ele alınışı, etki alanının çeşitliliği ve değişkenliğinden ötürü, eskilerin tabiriyle *efrâdını câmi ağyârını mâni* bir tarifini yapmak bugün bile mümkün olamamıştır. Diğer bir deyişle "göç durağan bir olgu değil, nedenleri ve sonuçları ile birlikte algılanan bir süreçtir. Zaman ve mekan, neden ve sonuç unsurları; durağan bir olgu olmaktan daha çok bir süreç olması, göçün tanımlanma, ölçülme, çözümlenme, açıklanma ve yorumlanmasını hem teorik hem de ampirik anlamda karmaşık bir hale getirmektedir" (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249-250). Bu nedenle özellikle sosyal bilimcilerin göç kavramının genelgeçer bir izahını yapmak yerine farklı boyutlarını ortaya koymaya çalıştıkları görülmektedir.

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlüğü'ndeki tanımına göre göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2015). Uluslararası Göç Örgütünün *Göç Terimleri Sözlüğü*ne (2009: 22) göre ise göç, uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek ve süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler de dâhildir.

Her şeyden önce göç kavramı; kişilerin yaşamakta olduğu topraklardan, alıştıkları sosyal yapılarından, hâlihazırda sahip oldukları ekonomik imkânlardan kısacası toplumsal yaşamın birçok unsurundan uzaklaşarak veya uzaklaştırılarak yeni yaşam alanlarına kapı açması olarak ifade edilebilmektedir. (Toros, 2008: 9) Bu nedenle yapılan her göç belirlenen bir dönemde kalıcı veya zamanlı yer değiştirme durumudur. (Samuel ve Susan, 2002: 31) Benzer bir şekilde Fichter (1994: 154) de yer değiştirme hareketlerini, kişilerin zamanda, fiziki mekânda ve sosyal yapıdaki her tür devinimine ve göçüne işaret eden bir olgu olarak tanımlamaktadır. Kearney (1996: 374), nüfussal yer değiştirme olarak gördüğü göç olgusunu, nüfusun belirli bir coğrafya üzerinde yer değiştirmesi olarak tanımlarken Lee(1996: 16), buna nüfusun, kalıcı veya yarı kalıcı olarak yer değiştirmesi olarak yaklaşmıştır. Liang (2007: 488)'a göre ise göç üzerinde araştırma yapmak demek kaçınılmaz olarak coğrafyanın alanına girmek demektir. Çünkü göç nihayetinde karşı bir sınır geçilerek yapılan bir yer değiştirme hareketi, mekânsal dağılım ve değişimlerdir. Coğrafi bir yer değişikliğinin ötesinde göçün sosyal boyutunu dikkate alan Eisenstadt (1954) ve Jackson (1986) göçün bir toplumdan başka bir topluma yapıldığına işaret etmişlerdir. İlk başta, bu tanımda anlatılmak istenen ile sanki ülkelerarası göç ön plana çıkıyormuş gibi görünse de yer değiştirme, aynı ülke içerisinde bile, yerleşim yerleri arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle, aslında alışılmış bir ortamdan yabancı bir ortama gidiş şeklindedir. (Akt. Biçim: 2012: 36) Göçün bu boyutuna dikkat çeken Cadwallader (1992:3)de göçü sosyal değişimin hem sebebi hem de sonucu olarak görür.

Günümüzde sadece insanların değil mal, hizmet, sermaye ve hatta kurumların kendi ülke sınırlarını aşarak küresel çaplı bir dolaşım ağının birer parçası olması ise göç olgusunun oldukça değişik biçimlerde gelişmesine yol açmıştır. Geçmişte sadece az gelişmiş ülkelerden çok gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen göç hareketlerinin günümüzde çeşitlenerek köyden köye, köyden kente, kentten köye, kentten kente veya gelişmiş bir ülkeden başka bir gelişmiş ülkeye yönelik olarak yapılması da bu durumun en önemli kanıtıdır. Bunun yanı sıra yüz milyonlarla ifade edilen nüfus hareketliliğinin hangi gerekçe ile gerçekleşmiş olursa olsun hem kaynak hem de hedef ülkelerde ikamet eden milyarlarca insanı gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak ekonomik, sosyal, kültürel ve politik pek çok açıdan etkilediği açıktır. Bu nedenle 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar birçok değişik teorik model ortaya atılmış, radikal olarak birbirinden farklı kavramlar, varsayımlar ve referans çerçeveleri kullanılarak göçün neden başladığı bulunmaya çalışılmıştır. (Massey ve diğerleri, 1993: 432) Bu bağlamda ortaya atılan ve yaygın olarak kabul gören teorilerden biri de 'İlişkiler Ağı (Network) Teorisi'dir.

İlişkiler Ağı (Network) Teorisi

İlişkiler Ağı, Abadan-Unat'a göre "Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında

köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır" (Abadan-Unat, 2002: 18). Buna göre öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluşturmaktadırlar. Kurulan bu bağlantı sayesinde göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme yolu açılır. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hâl alır. (Yalçın, 2004: 50)

Göçmen ağlarının ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel bağlamda olumlu ve olumsuz olmak üzere pek çok etkisi olduğu açıktır. Jeff Crisp kurulan bu göç ağlarının olumlu ve olumsuz yönlerini dört ana başlıkta ele alır. Buna göre kurulan ağ sayesinde göçmenler göçe ilişkin (potansiyel göçmenin göçe iştirak etmesi, ülkeye girişte gerekli olan belgeleri temin etme, farklı ülkelerde göçmenlik yasalarıyla ilgili bilgiye ulaşma, gözaltına alınma ve sınır dışı edilme gibi konularda) önemli bilgilere ulaşma imkânına sahip olur. Ağın bir diğer etkisi ekonomi ile ilgilidir. Diğer bir ifade ile göçmen adayının ülkesinden ayrılıp hedef ülkeye gitme maliyetini karşılama ve bu maliyeti en aza indirmeye odaklıdır. Crisp'e göre ağın olumsuz yönlerinden biri de illegal göçü artırma ve illegal göçün organizasyonuna zemin hazırlamaktır. Nitekim kurulan ağ, kaçak göçmenler için gerekli olan alt yapıyı sağlamaktadır. Ağın son etkisi ise varılan ülkedeki desteğe yöneliktir. Kurulan ağ göçmenlerin ilk geldikleri dönemdeki geçimlerini sağlamakta ve yeni gelenleri bu bağlamda desteklemektedir. (Crisp, 2006: 6–7)

Göç bağlamında kurulan ağların göç hareketlerinin hızlanmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade eden Güllüpınar, ilişkiler ağı (network) teorisinin temel esaslarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Ağlar, göçü teşvik etmek yoluyla göçe katılma arzusu devamlı olarak dinamik tutmakta ve geniş alanlara yaymaktadır.

2. Göçmen ilişki ağları, göçmenleri göçün yol açtığı sıkıntıdan ve maliyetlerden büyük ölçüde korumaktadır ve göç eden kişilerin göç ettikleri yere uyumlarını kolaylaştırmaktadır.

3. Ücret farklılıklarının, göç üzerindeki önemi azalmaktadır. Çünkü göçmen ilişki ağı göç hareketinin neden olduğu maliyetleri ve tehlikeleri minimize etmektedir.

4. Kaynak yerde göç etme potansiyeli olan kişiler için hedef yerdeki resmi yapılanmalar ve fırsatlar hakkında haber kanalları gibi hizmetler sağlanmaktadır.

5. Göçmen ilişki ağı, kaynak ülke toplumunu daha fazla temsil eder duruma gelebilmektedir. İlişki ağı bütünleştikçe, göç hareketinin sosyoekonomik sebepleri belirsizleşmeye başlamaktadır.

6. Göçmenler arasında ilişki ağı bir kez kurulduğunda, bu ağın kontrol edilmesi veya denetlenmesi oldukça güçleşir. Göçe yönelik politikalar ne kadar güçlü olsa da göçmen ilişki ağları ve örgütleri kurulmaya devam edecektir.

7. Göçmenlerin aile birleştirmeleri yoluyla bir araya gelmesini amaçlayan politikalar göçmen ilişki ağlarının git gide daha da güçlenmesini sağlamaktadır.

8. Göçmen ilişki ağları, göç hareketinin başlangıcını ve hedef noktasını etkileyerek büyük ölçüde hangi kişilerin göç edeceklerini belirler.

9. Göçmen ilişki ağları, göçmenleri göç ettikleri toplumdan yalıtırlar ve göçmenlerin göç ettikleri yer ile ilişkilerinin devamlılığını sağlarlar. (Güllüpınar, 2012: 76)

Göç olgusu sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel pek çok alanda yarattığı etkiden ötürü edebiyatın da temel malzemelerinden biri olagelmiştir. Nitekim çalışmamıza konu olan

Kafamda Bir Tuhaflık'ta Orhan Pamuk İstanbul'un çeperindeki gecekondu ve çöküntü mahallelerine gerçekleşen göç akımını çok boyutlu olarak odağa alır.

Kafamda Bir Tuhaflık

Pamuk'un üzerinde altı yıl çalıştığı; konusunun yanı sıra farklı anlatımı ile dikkat çeken *Kafamda Bir Tuhaflık* 2014 yılında yayımlanmıştır. Yazarın romanın girişinde "Boza satıcısı Mevlut Karataş'ın hayatı, maceraları, hayalleri ve arkadaşlarının hikâyesi ve 1969 ile 2012 yılları arasında İstanbul hayatının pek çok kişinin gözünden anlatılmış bir resmidir." şeklinde özetlediği roman 40 yılı aşkın bir süreyi kapsar. Eserde ele alınan zamanla ilintili olarak mekân konusu da oldukça geniş bir alana yayılır. Konya'nın Beyşehir kazası başta olmak üzere Duttepe, Kuştepe, Esentepe, Gültepe, Harmantepe, Seyrantepe, Oktepe gibi gecekondu semtleri ve İstanbul'un muhtelif yerleri (Gaziosmanpaşa, Mecidiyeköy, Taksim, Beyoğlu, Tarlabaşı) mekânı oluşturan unsurlardır. Bu unsurların önemli bir kısmının kurgusal isimlerden oluşması dikkat çekmektedir.

Romanda eserin asli karakteri Mevlut Karataş ve onun çevresindeki insanların yaşamlarını yansıtılırken kırdan kente göç, Türkiye'de yaşanan sosyal değişim, kentleşme, yoksulluk, gecekondu kültürü gibi çok sayıda konuya da temas edilir. Eserde kişi kadrosu da oldukça geniştir. Bu anlamda yazarın romanın en başında eserde yer alan kişilerin kim olduklarını, akrabalık ilişkilerini ortaya koyan bir 'Yoğurtçu ve Bozacı Hasan Aktaş ve Mustafa Karataş Kardeşlerin Aileleri' isimli bir soyağacı tablosuna yer vermesi oldukça dikkat çekicidir. Buna göre Hasan Aktaş ve Safiye Aktaş çiftinin Korkut ve Süleyman adında iki oğlu bulunur. Korkut-Vediha evliliğinden Bozkurt ve Turan, Süleyman-Melahat evliliğinden de Hasan ve Kâzım adında ikişer çocuk doğmuştur. Soyağacının karşı tarafında yer alan Mustafa Karataş ise Safiye'nin kız kardeşi Atiye ile evlidir ve isimleri belirtilmeyen iki kız çocuğu ve Mevlut adında bir erkek çocukları bulunur. Rayiha ile evli Mevlut'un da Fatma ve Fevziye adında iki kız çocuğu vardır. Aile dışında kalmasına karşın üç kızı (Vediha, Rayiha ve Samiha) roman kahramanları ile evlenen Boynueğri Abdurrahman Efendiye de yer verilmiştir. Tabloda belirtilen kişiler dışında eserde kişi kadrosuna dâhil olan ve olay örgüsünde belirli ağırlıkları bulunan Hacı Hamit Vural, Laz Nazmi, Ferhat gibi kişiler de söz konusudur.

***Kafamda Bir Tuhaflık*'ta İlişkiler Ağı (Network)**

Esasen romanın alt başlığı boza satıcısı Mevlut Karataş'ın yaşamı, hayalleri ve çevresinde gelişen hadiselere dayalı olsa da 1954-2012 İstanbul'unun göçle değişen yüzü ve farklılaşan toplumsal çevresi eserin asıl motifini teşkil etmektedir. Pamuk, eserin kurgusunda yoğurtçu ve bozacı Hasan Aktaş ve Mustafa Karataş kardeşlerin İstanbul'a göç etme serüvenlerine değinirken yaşanan göçlerin İlişkiler Ağı (Network) kapsamında gerçekleştiğine dair oldukça önemli ipuçları sıralar. İstanbul'a bir ev bir gecekondu, mal, mülk ve para biriktirme hayaliyle göç eden ancak yaptığı işlerin ağırlığı yüzünden boynu eğrilen Abdurrahman Efendi'nin göç etme nedenlerini sıralarken kullandığı ifadeler bu kapsamda değerlendirilebilir:

"1950'lerde Gümüşdere, Cennetpınar ve civardaki diğer üç köyde yaşayan bizlerin ekserisi çok fakirdik. Kışları bakkala borçlanır, baharı zor getirirdik. Baharda bazı erkekler inşaatlarda çalışmaya İstanbul'a giderdik. Kimimizin parası olmadığı için Kör Bakkal İstanbul'a otobüs biletimizi de alır, borç defterinin en tepesine yazardı. 1954'te, bizim Gümüşdere köyünden İstanbul'a giden uzun boylu, geniş omuzlu dev Yusuf, İstanbul'da

inşaat işçiliği yapmış önce. Sonra tesadüfen yoğurtçu olmuş ve sokak sokak yoğurt satıp çok para kazanmış. Önce kardeşlerini, amcaoğullarını, İstanbul'a yanına, bekâr evlerinde yatıp çalışmaya çağırdı. Biz Gümüşdereliler o günlere kadar yoğurttan anlamazdık. Ama çoğumuz İstanbul'a gidip yoğurt sattık. Ben İstanbul'a ilk askerden sonra yirmi iki yaşındayken gittim"(Pamuk, 2016: 46)[27].

Bu ifadelerden İstanbul'a yapılan göçün romanın asli kahramanı Mevlut veya onun ailesi ile sınırlı olmadığı onunla birlikte çok sayıda ailenin Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı köylerden göç ettikleri görülmektedir.

Köyden getirdiği adamları ile her türlü haydutluğu yapan Hacı Hamit Vural'ın da İstanbul macerası buna benzer bir şekilde gerçekleşir. 1930'larda Rize'nin dağlarında eşeği ile köyden köye gidip çerçilik yapan babasının işini devralmak üzereyken (komutanının yardımlarıyla) İstanbul'a göç eden Hacı Hamit, önceleri Feriköy'de bir bakkala çırak olarak girer. Daha sonra Kasımpaşa'da kendi dükkânını açar, derken boş ve ucuz arsalara yap-sat inşaatına başlar. Kâğıthane'de küçük bir fırın açtıktan sonra işleri iyiden iyiye düzelince yanında çalıştıracak birilerini arar. Şehirde o zaman çalışacak kişi olmasına karşın elin köylüsüne güvenmediğinden kendi köyünden adam getirmeye ilk önce akrabalardan başlar. İşleri genişlettikçe de kurduğu göç ağı aracılığıyla köylerden getirttiklerinin sayısı her geçen gün artar. Boş arsalara yaptıkları gecekondularla Duttepe'de yeni bir yerleşim yeri kurulur.

Romanın başka bir bölümünde amcaoğlu Mevlut'u düğüne davet ederken Süleyman'ın "Mustafa Amcaya uyup, huysuzluk edip bizlerle kavga etme, aileyi bölme. Bak Kürtler, Aleviler birbirleriyle nasıl dayanışıyorlar. Önce hep birlikte biri için ev yapıyorlar, sonra diğeri için, sonra diğeri için. Biri bir köşede bir iş bulursa, hemen köyün, aşiretin geri kalanını yanına çağırıyor" (Pamuk, 2016: 133) şeklindeki sözleri de göçlerin kurulan network aracılığıyla gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Göç eden kişilerin göçün ve kent yaşamının zorlukları ile başa çıkmak amacıyla kurulan ağları kullanmaları; Duttepe, Kuştepe, Esentepe, Gültepe, Harmantepe, Seyrantepe, Oktepe gibi yerlere kendi akrabalarının ya da köylülerinin yanına yerleşmeyi tercih etmeleri bu yerleşim yerlerinin kentlerden mekânsal olarak ayrışmasına neden olur. 1950'lerden günümüze ciddi bir toplumsal sorun olarak miras kalan ve hâlâ çözülmeyi bekleyen bu duruma dikkat çeken Pamuk mekânsal ayrışmayı göçün doğal bir sonucu olarak ele alır.

***Kafamda Bir Tuhaflık*'ta Mekânsal Ayrışmanın Boyutları**

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren köyden kentlere başlayan yoğun göçler, ekonomik, sosyolojik, siyasal ve kültürel pek çok kırılmanın yaşanmasına neden olur. Kırsal alanlardan büyük şehirlere göç edenlerin çoğunlukla kentlerin çeperlerine inşa edilmiş gecekondu ve çöküntü mahallelerinde toplanmaları cinsiyet, gelir, statü, dil, din, renk, vb açıdan farklı kesimlerin yaşam alanlarının gönüllü veya zorunlu olarak birbirinden ayrılmasına; gelir ve eğitimde yetersizlik, dışlanmışlık ve eşitsizliklerin bir sonucu olan mekânsal ayrışmanın ortaya çıkmasına neden olur. (Flores, 2009: 31-33). Türkiye'de daha çok gecekondulaşmayla birlikte belirginleşen mekânsal ayrışmanın temelinde gelir dağılımı sorunları ile konut, eğitim, sosyal güvence gibi konularda ortaya çıkan eşitsizlikler ve etnik, dini, kültürel vb. farklılıklar yer almaktadır (Tümtaş, 2012: 109).

[27] İncelememizde bu baskıdan yararlanılmıştır: Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık*, Yapı Kredi Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 343 s.

Pamuk romanda hem mekânsal ayrışmaya neden teşkil eden hem de mekânsal ayrışmadan ötürü daha da derinleşen bu sorunlara dikkat çekmiştir. Pamuk'un bu bağlamda özellikle dikkat çektiği sorunların başında; sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi/eğitime erişim, suça/gayrimeşru yollara başvurma eğilimi, kentte yabancılık/aidiyet sorunu, toplumsal dışlama ve yalıtılmışlık gelmektedir.

Gecekondulaşma ve Sosyal Dışlanma

Kentin tüm bölgelerinde kamu hizmetlerinin aynı anda karşılanamaması ve altyapı olanaklarının farklı düzeyde olması, mekânların farklılaşmasını belirginleştiren ve mekânsal ayrışmayı besleyen unsurlardandır (Balbo, 1993: 27). Bu bağlamda Pamuk da Duttepe, Kuştepe, Esentepe, Gültepe, Harmantepe, Seyrantepe, Oktepe gibi mekânlarda yaşama tutunmaya çalışanların karşı karşıya kaldıkları sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizliklere dikkat çeker.

Mustafa Efendi gecekondu bölgesindeki hayatlarının ne kadar çetin geçtiğini anlasın diye oğlu Mevlut'a altı yıl önce amcasıyla buralara ilk geldiklerinde hiçbir yerde elektrik, su, lağım tesisatı bulunmadığını; Kültepe ve karşıdaki Duttepe hariç diğer tepelerin hiçbirinde hâlâ resmen elektrik olmadığını anlatır. Buralara uzaklardan göç edip yerleşen garibanların derdinin şehirde iş bulmak ve orada yaşamak olduğunu, bu yüzden sabahları herkesten önce şehre koşmak için herkesin evini yola en yakın yerlere, yani tepelerin alt kısmına yaptığını ve böylece tepelerin neredeyse gözle görülebilir bir hızla ve aşağıdan yukarıya doğru nasıl büyüdüğünü de izah eder. Mustafa Efendi'nin işaret ettiği alt yapı yoksunluğunun en önemli nedeni İstanbul gibi önemli bir şehrin gecekondular tarafından çepeçevre kuşatılırken merkezi yönetimin bu duruma kayıtsız kalışı, görmezden gelişidir. Zira Kültepe ve Duttepe gibi yerleşim yerlerinde kimsenin arsasının tapusu yoktur. Boş bir araziye ev yapan girişken, evinin çevresine bir iki kavak ve söğüt ağacı diktikten, sınırları belirleyecek bir duvarın ilk taşlarını yerleştirdikten sonra muhtara giderek para karşılığında bu arazideki evi, ağaçları kendi diktiğine ilişkin bir kâğıt alır. Kâğıtlarda, tıpkı Tapu Kadastro Müdürlüğü'nden verilmiş gerçek tapularda olduğu gibi muhtarın cetvel kullanarak çizdiği bir de ilkel kroki olur. Muhtar krokiye el yazısıyla, bitişikte filancanın arsası, altında falancanın evi, çeşme, duvar, kavak ağacı gibi notlar düşer; dibine de mührünü basar. Ama arazi hazinenin ya da orman idaresinin malı olduğu için, muhtardan alınan bu kâğıtların garantisi yoktur. Tapusuz araziye yapılan ev, her an devlet tarafından yıkılabilir. Muhtarın kâğıtlarının önemi on yılda bir olduğu gibi seçimler sırasında gecekondulara tapu verilirse ortaya çıkar. Çünkü tapular muhtar kâğıtlarına bakılarak dağıtılır.

Türkiye'de 1950'lerden itibaren büyük boyutta göçlere maruz kalan kent merkezleri gecekondulaşmaya karşı koyamamıştır. Bu acıdan gecekondu ve imar dışı ya da imara aykırı yapılaşmalar, kentlerin özelliği haline gelmiştir (Eliçin, 2005: 224). Pamuk bu gerçekliği işaret ederken seçim kaygısı ile hareket eden ve kalıcı politikalar üretemeyen merkezi yönetimleri suçlar. Ona göre belli grup veya kişilerin hazineye ait arazileri parselleyerek rant elde etmeleri otorite boşluğundan kaynaklanır. Söz gelimi herkesin kendi evinin kapısını, bacasını, briketini tek tek biriktirip mahallelinin yardımıyla yapmasından önce Gazi Mahallesi Laz Nazmi'nin egemenliği altındadır.

1972'de dikenler ve fundalıklarla kaplı bu boş tepenin başında kendi gibi Rizeli iki adamıyla bir dükkân açan Laz Nazmi, Anadolu'dan gelip hazine arazisine gecekondu dikmek isteyen evsiz barksızlara yüksek fiyatla tuğla, briket, çimento ve başka inşaat malzemeleri

satar. Dükkânı, Anadolu'nun her yerinden, özellikle Sivas, Kars ve Tokat'tan İstanbul'a göç edip başlarını sokabilecekleri bir gecekondu dikmek isteyenlerin buluşma merkezi olur. İstediği arsa çevirme parasını vermeyen, inşaat malzemesini de ben kendim daha ucuza bulurum diyen pinti ve uyanıkların gecekonduları ya bir gece etrafta kimsecikler yokken tahrip edilir ya da Gaziosmanpaşa Karakolu'ndan gelen polislerin de desteğiyle yıkılır.

Laz Nazmi yerel yönetim ve kolluk kuvvetleri ile kurduğu yakın ilişki sayesinde yazıhanesinde tıpkı tapu müdürleri gibi bir defter tutmaya başlar. Arsa çevirmek için kendinden izin satın alanlara devlet tapularına benzeyen birer kâğıt da verir. Kâğıtların etkisini artırmak için üzerlerine devlet tapularında olduğu gibi sahiplerinin fotoğrafını, eski sahibinin adını, arazinin metrekaresini ve yerini dikkatle yazarak bir kırtasiyecide yaptırdığı bir damgayı kırmızı mürekkebe basıp vurur.

Benzer şekilde karanlık ilişkiler ve gayrı meşru yollarla Duttepe'ye hâkim olan Hacı Hamit Vural da bir zamanlar cami inşaatı için sesini duyuramadığı yetkililerin karşısına yeni bir güç odağı olarak çıkar:

"Bir sene geçti, bu sefer de dediler ki, 'Duttepe köy değil İstanbul'dur, sizi de belediye yaptık, şimdi oyunu bize ver bakalım.' Seçimden önce hepsi gelip, benim kahvemi içip 'Cami maşallah ne güzel olmuş,' deyip oy dilenmeye 'Hacı Hamit, adamlarına söyle de bize oy versinler,' demeye başladılar. 'Evet, bunlar benim adamlarımdır, doğrudur. Bu yüzden size hiç güvenmezler, benim istediğim adama oy verirler,' dedim ben de onlara..." (Pamuk, 2016: 96).

Elindeki gücün farkında olan Hacı Hamit süreç içerisinde sadece Duttepe'yi değil Kültepe sakinlerini de etkisi altına alarak hangi partiye oy verileceğine karar veren kişi olur.

Devlet yönetimini elinde bulunduranların hatalı tutumları, gerçeklikle bağdaşmayan politikaları yüzünden gecekondu sorunu derinleştikçe kente yerleşme biçiminin oluşturduğu farklı kentsel sorunlar baş göstermeye başlar. Gecekondu semtlerinde yaşamaya çalışan kişiler bir yandan alt yapı sorunları, eğitime erişim, ekonomik yetersizlikler, yoksulluk ile başa çıkmaya çalışırken bu kişilerin köy hayatını sürdürmeye devam etmeleri, köye benzer sosyalleşme ortamı kurmaları toplumsal dışlama ve yalıtılmışlık ile karşı karşıya kalmalarına sebep olur. Bu durumu, mekânsal ayrışmayı derinleştiren bir etken olarak gören Pamuk hem sosyal hem de mekânsal dışlanmışlığa dikkat çeker. Söz gelimi Kültepe eski bir çöp yakma fırınının kalıntıları ve tepeye adını veren külleri üzerine inşa edilmiştir. Gecekondularla hızla kaplanmakta olan diğer tepeler ise yerleşim açısından halkanın en dışında yer alır. Çemberin odağında bulunan şehrin yüksek binaları ve minareleri uzaklarda ancak hayaletimsi bir gölge, esrarengiz birer leke gibi görünür. Şehirle gecekondu semtleri arasında yer alan önce şehrin en büyük mezarlığı (Zincirlikuyu) daha sonra irili ufaklı pek çok fabrika, araba tamirhaneleri, atölyeler, depolar, ilaç ve ampul fabrikaları ise adeta kentsel alanlar ile gecekonduları birbirinden ayıran bir tampon işlevi görür. Hasan Amcaların Duttepe'deki evinden karşıya, Kültepe'deki kendi evlerine gitmek için yola çıktıklarında Mevlut uzaktan şehrin pırıltılı ışıklarını, kadifemsi geceyi, İstanbul'un neon lambalarını fark eder. Bazen yıldızlı lacivert gökte tek bir yıldız dikkatini çeker, eli sürekli söylenen babasının iri elinin içindeyken o yıldıza doğru yürüdüklerini hayal ederdi. Bazen şehir hiç gözükmez ama civardaki tepelerdeki on binlerce küçük evin soluk ve turuncumsu ışıkları Mevlut'a artık tanıdığı bu âlemi olduğundan daha pırıltılı gösterirdi. Bazen de yakındaki tepenin ışıkları puslu havada kaybolur, Mevlut gittikçe yoğunlaşan bir sisin içinde köpek havlamalarını işitirdi.(Pamuk, 2016: 63)

Gecekondu alanları mekânsal olarak kentlerden yalıtılmış olmasına karşın yerleşik kentliler ile gecekondu sakinlerinin bir araya gelmesinin kaçınılmaz olduğu gündelik hayatta sosyal dışlanma kaçınılmaz olarak kendini hissettirir. Bu açıdan kent yaşamının bir simgesi olan Duttepe Atatürk Erkek Lisesi yoğun çatışmaların yaşandığı bir alan olma özelliğine sahiptir. Okul aslında Mecidiyeköy ve civarındaki yukarı mahallelerin modern ve Avrupai kooperatif evlerinde yaşayan memur, avukat ve doktor çocukları iyi bir eğitim alsınlar diye kurulmuştur. Ancak son on yılda boş tepelere yayılan gecekondu mahallelerinden gelen Anadolulu yoksul çocukların da alınmaya başlamasıyla sınıflar elli kişilik mevcutlara ulaşmıştır. Zengin ailelerin çocukları sınıfta en ön sıralara otururken "arka sıralar haydutların, tembellerin, kafasızların, çaka çaka başı dönen umutsuzların, iri yarı kabadayıların, yaşlıların ve yakında okuldan atılacakların yeriydi. Bir iş bulup okulu bırakanlar da arka sıralara sürülenler arasından çok çıkar ama bazı öğrenciler de okul dışında hiç iş bulamadan arka sırada yaşlanırdı. Bazıları zaten suçlu, aptal, yaşlı ya da fazla iri yarı olduklarını bildikleri için, okulun ilk gününden arka sıraya kendiliğinden gider otururdu. Mevlut gibi başka bazıları ise, arka sıraların kendileri için kötü bir kader olduğunu bir türlü kabul edemez, asla zengin olamayacağını ancak hayatının sonunda anlayabilen bazı yoksullar gibi uzun çabalardan ve hayal kırıklıklarından sonra acı gerçeği kavrarlardı. Başta tarih hocası Ramses olmak üzere pek çok öğretmen arka sıralarda oturan öğrencilere bir şey öğretmeye çalışmanın beyhudeliğini tecrübeyle biliyorlardı. (…) Hiçbir öğretmen, bazen bin iki yüz erkeği aynı anda korkutabilmeyi başaran müdür bile, arka sıralarla doğrudan çatışmaya girmek istemezdi. Çünkü bu gerginlikler süratle bir kan davasına dönüşebilir, yalnız arka sıralar değil, bütün sınıf o öğretmene karşı saldırıya geçebilirdi. Bütün sınıfı öfkelendiren hassas konu, gecekondu mahallelerinden gelen öğrencilerin şivelerinin, tiplerinin, bilgisizliklerinin ve yüzlerinde her gün ortanca çiçekleri gibi kıpkırmızı açan sivilcelerinin öğretmenler tarafından alay konusu yapılmasıdır" (Pamuk, 2016: 75-76).

Mekânsal ayrışmada sosyal dışlanma kadar belirleyici role sahip olan bir diğer etken yoksulluktur. Ersan Ocak, Türkiye'de kentsel yoksulluk türlerinden bahseden yoksul mahallesi kavramının üç şekilde oluştuğunu belirtir:

1. Yoksulların bir bölümü kent çeperine yerleşmektedir. Kent merkezine olan uzaklık her türlü iktisadi, sosyal, kültürel etkileşimi azaltmaktadır. Sonuç olarak, yoksulluk toplumun diğer kesimleri açısından görünmez bir hal almaktadır.

2. Yoksulların bir bölümü de zamanla kentin gelişme alanı içerisinde kalacak yerlere önceden gelip yerleşmişlerdir. Kentsel dönüşüm ve planlama süreçlerinde dönüşen ya da dönüşmeden kalan yoksul mahalleleri, kentle fiziksel açıdan iç içe olsa da sosyal ve kültürel ilişkiler mesafelidir.

3. Geçmişte prestijli olan kent merkezlerinin belli kısımları terk edilerek zamanla çöküntü alanı haline dönüşmektedir. Yoksullar bu alanlardaki bakımsız ve eski binalara yerleşmekte kent merkezinde yaşayan diğer kesimlerle ilişki kurmaktan kaçınmaktadır. (Ocak, 2007: 141)

Pamuk, eserinde yukarıda belirtilen her üç türde yoksulluğa da (bilhassa Mevlut'un yaşamından sunduğu kesitlerle) yer vermiştir. İstanbul'da bir şeyler oluyor da kendisi bu olup bitenleri ve para kazanıp zengin olma fırsatını kaçırıyor duygusunu bir türlü içinden atamayan Mevlut'un bütün yaşamı yoksullukla geçer. Ailenin tek erkek çocuğu olarak 1957 yılında Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı Gümüşdere köyünde dünyaya gelen Mevlut, küçük

yaşlardan itibaren çobanlık yapar. Köyde iş olmadığından ailesinin geçimini sağlamakta zorlanan babası köyün birçok erkeği gibi ailesini bırakarak İstanbul'a yoğurt satmaya gider. 12 yaşına geldiği vakit hem okuması hem de boş zamanlarında çalışması için İstanbul'a babasının yanına gider. Babasının yıllar önce Duttepe'de inşa ettiği tek odalı bir gecekonduda yaşamaya başlar. Ortaokuldan mezun olduktan sonra Atatürk Erkek Lisesi'ne devam eder ancak sosyal ve politik açıdan oldukça çalkantılı ve gerilimli bir döneme denk geldiği için liseyi bitiremez. Okula devam edemediği için gündüzleri yoğurt, geceleri de boza satmaya başlar. Babası öldükten sonra köyden Abdurrahman Efendi'nin kızı Rayiha ile evlenir. Tarlabaşı'nda tek odalı bir evi tutarlar. Evlerini ziyaret eden amcaoğlu Süleyman'ın "Tek oda o kadar karışıktı ki başım döndü: Çocuk bezleri, tabaklar, oturaklar, çamaşırlar, nohut çuvalları, seker paketleri, Aygaz ocağı, mama kutuları, çamaşır suyu şişeleri, kap kaçak, süt şişeleri, plastik bidonlar, yataklar, yorganlar öyle iç içe geçmişlerdi ki hepsi sanki çamaşır makinesinde dönen şeyler gibi tek renk olmuşlardı" (Pamuk, 2016: 217) şeklinde tarif ettiği bu evde yıllar geçiren Mevlut ve Rayiha birçok zorluğa göğüs gerer. Esasen evlerinin bulunduğu yer Ocak'ın da yukarıda ifade ettiği gibi geçmişte prestijli bir alandır. Ancak şehir düzenlemesi sonucunda eski cazibesini kaybederek çöküntü alanı haline dönüşür:

"Tarlabaşı Bulvarı'nın açılmasından sonra oturdukları ev İstiklal Caddesi ve Beyoğlu'na yaklaşacağına sanki uzaklaşmış, sınıf düşmüştü. Tarlabaşı mahallelerinin yeni yolun yukarı kısmında kalan sokakları İstanbul'un en büyük eğlence merkezinin bir parçası olmuştu daha aşağıdaki sokaklar ise zenginleşmeden pay alamamıştı. Tam tersi, altı şeritli yoldan yayalar geçmesin diye kaldırım kenarlarına ve yolun ortasına dikilen demir parmaklıklar ve beton duvarlar Mevlutların oturduğu mahalleleri daha da aşağıya, Kasımpaşa'ya, eski tersanenin son kalıntılarının arasındaki yoksul işçi mahallelerine doğru itmişti" (Pamuk, 2016: 274).

Oldukça kötü çevresel koşullarına rağmen tek göz evlerinden ayrılmayı düşünmezler. Marketlerde yoğurt satılmaya başlanması ile yoğurt satma işinden vazgeçen Mevlut dondurma ve pilav üstü tavuk satıcılığı, büfe müdürlüğü, otopark bekçiliği, elektrik tahsildarlığı gibi farklı işlerde çalışır ancak hiçbir işte umduğunu bulamaz. Aynı anda birçok iş yapmasına karşın "küçük kızların yiyecek, giyecek masraflarına yetişemiyordu. Boza mevsiminde akşamları Mevlut'un kazandıkları, Kültepe'de rahmetli babasının evinden gelen kira geliri ve Rayiha'nın Reyhan Abla'nın bulduğu çeyizci dükkânlarına el işi yaparak biriktirdikleri olmasaydı kendi evlerinin kirasını vermekte ve soğuk kış günlerinde, bidon ve huniyle doldurduğu sobaya gaz almakta zorlanacaklardı" (Pamuk, 2016: 273). Mevlut'un bütün yaşamı boyunca istikrarlı bir şekilde yaptığı tek iş boza satmak olur.

Mevlut gibi Ferhat da karısı Semiha ile yoksulluğun pençesinde (gayrı meşru yollara başvurmadan önce) hayata tutunmaya çalışır. Kendisi gece yarılarına kadar lokantalarda çalışan karısı gündelikçilik yapan Ferhat hayalini kurduğu hayata oldukça uzaktır. Oturdukları gecekondunun içi de dışı da perişan bir haldedir. Ferhat evden ayrıldıktan sonra Semiha evin toprak zeminin süpürür ancak ev bir türlü temiz görünmez. Yağmur yağmadığı zamanlarda bile akan damdaki kiremitlerin ve tenekelerin yerleri değişir, tek yaprağın oynamadığı bulutsuz sakin günlerde bile duvarlardaki kırık briketler, taşlar ve korkak kertenkeleler arasındaki deliklerden esen rüzgârı durdurmaya çalışırken akşamı eder. Bazı geceler deliklerden rüzgâr yerine kurt ulumaları gelir, damdan da su yerine paslı çivilerle dolu

çamurlu bir su akar. Kayınpederinin şu sözleri verdikleri geçim mücadelesinin ne kadar zorlu olduğunu ortaya koyar:

"Kızım Semiha'nın mutsuz ve yalnız olduğu için ağladığını hemen anladım. O akşam bile kocası Ferhat eve ancak gece yarısı gelebildi ve ölü gibi yıkılıp yatıp uyudu. Karı koca o kadar çok çalışıyorlar ki günün sonunda otobüslere binip dağ başındaki bu evde buluşmaya ne halleri kalıyor ne de gönülleri"(Pamuk, 2016: 267).

Duttepe, Kuştepe, Esentepe, Gültepe, Harmantepe, Seyrantepe, Oktepe gibi gecekondu semtlerinde yaşayanların büyük bir bölümünün yoksul olmalarının temel nedeni aile fertlerinin iş bulamamalarıdır.

İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra Kültepe, Duttepe ve diğer tepelerdeki mahalleleri çok iyi öğrenen Mevlut bu yerlerde yaşanan hızlı değişime şaşırır. Kimisinin temelleri daha yeni atılmış, kimisinin duvarları yarıya kadar yükselmiş, hatta bitirilmekte olan pek çok gecekondu görür. Bunların çoğunda yalnız erkekler yaşamaktadır. Son yıllarda Kültepe ve Duttepe'ye Konya'dan, Kastamonu'dan, Gümüşhane'den gelenlerin çoğu ya Mevlut'un babası gibi karılarını ve çocuklarını köyde bırakmışlardır ya da köyde evlenemeyecek, işsiz güçsüz, malsız mülksüz bekâr erkeklerdir. Mevlut tek odalık bazı evlerde altı yedi bekâr erkeğin yataklarda ölü gibi yatıp dinlendiğini açık kapılardan gördükçe üzülür. Bunların işçi pazarlarında iş bulmak için gösterdikleri insanüstü çabayı hatırlar.

Her sabah saat sekizde Mecidiyeköy'ün girişindeki boş bir arsada işçi pazarı kurulur. Köyden geldikten hemen sonra bir atölyede bir süre çalıştırılıp sigortalanmak istenmediği için işlerinden atılmış vasıfsız işçiler, ne iş olursa yaparım deyip tepelerin birinde yaşayan akrabalarının evine sığınanlar buraya gelir. Bir işleri olmadığı için utançla yaşayan gençler, bir işte düzenli çalışmayı başaramayan huysuz ve beceriksizler sabahları bu arsaya gider, şehrin her yerinden kamyonetleriyle gelen iş sahiplerini sigara içerek beklerler. Kahvelerde vakit öldüren gençler arasında da günübirlik işler için şehrin uzak köşelerine gidip para kazanmaya çalışanlar bulunur.

Gayrı Meşru İlişkiler ve Suça Yönelim

Sosyal dışlanma, yoksulluk ve işsizlik gibi nedenlerden ötürü toplumsal uyum süreçlerinin iyice ortadan kalkması suç oranlarının artmasına, gençlerin gayrı meşru yollara başvurmalarına neden olur. Sosyal ekonomik temelli bu soruna dikkat çeken Pamuk, bu durumun mekân ve mekânsal ayrışma ile yakından ilişkili olduğunu vurgular. Sonuçta toplumsal statü, etnik özellikler, gelir farklılıkları, siyasi tercihler, tüketim ve davranış kalıpları temelinde kentin farklı bölgelerinin farklı işlevler kazandığı ve birbirinden ayrışmış mekânların ortaya çıktığı açıktır. (Roberts and Wilson, 2009: 6) Bu sebeple romanda olayın geçtiği kimi mekânlarda gerilimin arka planda arttığı rahatlıkla hissedilmektedir:

"Mevlut o yemeklerdeki sohbetleri severdi: Sofraya Marlboro satan bir tombalacı, Beyoğlu sokaklarında neler döndüğünü çok iyi bilen emekli bir polis, ya da komşu fotoğrafçının çırağı oturur, fiyatların sürekli yükselmesi, Spor Toto, kaçak sigara ve yabancı içki satanlara yapılan baskınlar, İstanbul sokaklarındaki polis ve belediye denetimleri gibi şeyler konuşulurdu. Mevlut hepsi sigara içen bu bıyıklı adamların hikâyelerini dinlerken İstanbul'un sokak hayatının sırlarına nüfuz ettiğini hissederdi: Tarlabaşı'nın arkalarındaki marangozlar mahallesine Ağrılı bir Kürt aşiretinin bir kolu yavaş yavaş yerleşiyordu. Belediye, Taksim Meydanı'nı saran seyyar kitapçıları sol örgütlerle ilişkililer diye kovalamak istiyordu. (…) Sokak kavgalarında, trafik kazalarında, yan kesicilik ya da kadınların taciz

edilmesi gibi durumlarla karşılaştıklarında, çığlıklar atılırken, tehditler savrulur, küfürler edilir, bıçaklar çekilirken babası hemen olay yerinden uzaklaşırdı"(Pamuk, 2016: 67).

Gecekondu sakinlerinden iş bulamayan kimi gençler kaçak sigara; esrar, hap ve uyuşturucu satıcısı olurken kimi de tiner kokladıkları çevreye korku salmaktadır. Bunun dışında polisle ilişkili, beş altı kişilik yarı mafya / yarı kabadayı, hemşehri-arkadaş takımlarından oluşan otopark çeteleri, şehrin her tarafını sarmış durumdadır. Takım, İstanbul'un merkezinde, araba park etmenin yasak olmadığı bir sokağı, bir köşeyi, boş bir arsayı kendi tapulu yeriymiş gibi bilek, bıçak ve tabanca gücüyle sahiplenir, buraya park eden özel arabalardan park parası talep ederek parayı vermeyenlerin arabasının ya kelebek camını kırar ya lastiklerini patlatılır ya da Avrupa'dan ithal yeni ve pahalı aracının yan kapısını çizer.

SONUÇ

Ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda birçok değişimi beraberinde getiren göç konusu sebep ve sonuçları üzerinde 19. yüzyıldan itibaren ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda ortaya atılan teorilerden biri de 'İlişkiler Ağı (Network) Teorisi'dir. Bu teoriye göre eski göçmenler ile yeni göçmenler arasında kurulan (köken, soydaşlık ve dostluk gibi) bağlar, göçün devamlılığını sağlamakla kalmayıp hızını da arttırmaktadır.

1950'lerden itibaren İstanbul'a gerçekleşen yoğun göç hareketlerini ele alan *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı romanda İlişkiler Ağı Teorisi'nin tanım ve değerlendirmelerine uygun bir göç hadisesinin yaşandığı görülmüştür. İstanbul'a göç eden kişilerin yer seçiminde kendi aile, akraba, köylü veya hemşerilerinin bulundukları yerler belirleyici olmuştur. Ne var ki göç olgusunda belirleyici olan bu mekânsal kümelenme, yerleşim yerlerinin kentlerden mekânsal olarak ayrışmasına da neden olmuştur. Pamuk da sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi/eğitime erişim, suça/gayrimeşru yollara başvurma eğilimi, kentte yabancılık/aidiyet sorunu, toplumsal dışlama ve yalıtılmışlık gibi mekânsal ayrışmanın hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan sorunlarına eğilerek mekânsal ayrışma konusunu çok boyutlu olarak ele almıştır. Buna göre romanda öncelikle Duttepe, Kuştepe, Esentepe, Gültepe, Harmantepe, Seyrantepe, Oktepe gibi mekânlarda yaşama tutunmaya çalışanların karşı karşıya kaldıkları sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikler dile getirilir. Bu gerçekliği işaret ederken seçim kaygısı ile hareket eden ve kalıcı politikalar üretemeyen merkezi yönetimleri suçlar.

Gecekondu semtlerinde yaşamaya çalışan kişiler bir yandan alt yapı sorunları, eğitime erişim, ekonomik yetersizlikler, yoksulluk ile başa çıkmaya çalışırken bu kişilerin köy hayatını sürdürmeye devam etmeleri, köye benzer sosyalleşme ortamı kurmaları toplumsal dışlama ve yalıtılmışlık ile karşı karşıya kalmalarına ve yabancılaşmalarına sebep olur. Bu durumu, mekânsal ayrışmayı derinleştiren bir etken olarak gören Pamuk romanında hem sosyal hem de mekânsal dışlanmışlığa dikkat çeker. Bunun dışında yoksulluk ve işsizlik konularına da eser kişileri aracılığıyla değinerek toplumsal uyum süreçlerinin iyice ortadan kalkmasının suç oranlarının artmasına, gençlerin gayrı meşru yollara başvurmalarına neden olduğunu belirtir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (1. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Balbo, Marcello (1993). "Urban Planning and the Fragmented City of Developing Countries", *Third World Planning Review*, 15(1): 23-35.

Biçim, Hasan (2012). Zorunlu Göç, Göçebelik ve Kentte Tutunma Tarzları, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Cadwallader, Martin (1992). Migration and Residential Mobility: Macro and Micro Approaches, London: The University of Wisconsin Press.

Crisp, Jeff (2006). "Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes" www.jstor.org

Eliçin, Yeşeren (2005). "Hangi Planlama? Küreselleşen Kentler, Yerelleşen Planlama", İçinde Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildiriler Kitabı, 8-10 Kasım 2004, ODTÜ, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Ortak Yayını, Cilt 1,Ankara, S. 223-235.

Fichter, Joseph (1994). Sosyoloji Nedir?, Çev. Nilgün Çelebi, 2. bs., Atilla Kitabevi, Ankara.

Flores, Carolina (2009). "Advances in Research Methods for the Study of Urban Segregation, in Bryan R. Roberts and Robert H. Wilson (eds),*Urban Segregation and Governance in the Americas*, Palgrave Macmillan, USA.

Göç Terimleri Sözlüğü (2009) No:18, Uluslararası Göç Örgütü, İsviçre.

Güllüpınar, Fuat (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (4),s.53-85.

İçduygu, Ahmet ve Sirkeci, İbrahim (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, (Ed. Oya Baydar), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kearney, Michael (1996). "From the Invisible Feet: Anthropological Studies of Migration and Development", *Theories of Migration*, (ed. Robin Cohen), Edward Elgar Publishing Limited, England, s.374–404.

Lee, Everett S. (1996): "A Theory of Migration", *Theories of Migration*, (ed. Robin Cohen), Edward Elgar Publishing, Cheltenham, s. 14–24.

Liang, Zai (2007), "The Sociology of Migration", *21st Century Sociology: A Referance Handbook*, California: Sage Publication.

Massay, Dauglas S. ve diğerleri, (1993), "Theories of International Migration: A Review Appraisal", Population and Development Review, 19,(3): 431- 466.

Ocak, Ersan (2007). "Yoksulun Evi", *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri,* (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayınları, s.133-174.

Pamuk, Orhan (2016). *Kafamda Bir Tuhaflık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Roberts, Bryan R. and Robert H. Wilson (2009). "Residential Segregation and Governance in the Americas: An Overview", in Bryan R. Roberts and Robert H. Wilson (eds), *Urban Segregation and Governance in the Americas*, Palgrave Macmillan:USA

Samuel, John ve George, Susan (2002). Globalization, Migration and Development. *Special Issue on Migration and Globalization*, 29 (1),31-52.

Toros, Aykut (2008). *Sorunlu Bölgelerde Göç*, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.

Tümtaş, Mim Sertaç (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık: Ankara.

BÂKÎ'NİN GAZELLERİNDE KARŞIT KAVRAMLAR

Dr. Öğr. Üyesi Murat Keklik
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Kavramlar insan zihninde tek tek değil, ilişkili, bağlantılı oldukları öteki kavramlarla bir arada bulunurlar. Kavramların ilişkili olduğu öteki kavramların başında karşıt kavramlar gelir. Hızlı kavramı yavaş kavramını, karanlık kavramı aydınlık kavramını ilk başta akla getirir. Gerek günlük dilde, gerekse şiir dilinde karşıt kavramların ve anlamca birbirine karşıt olan önermelerin bir arada kullanılması okuyan ve dinleyenin zihninde kavram ve önermelerin daha belirgin ve çarpıcı bir biçimde canlanmalarına olanak sağlar. Kavram karşıtlığı edebi metinlerde çok sık başvurulan anlatım yollarından biridir. Klasik Türk şiiri metinlerinde çok sık karşılaştığımız bu anlatım yolu tezat sanatı olarak adlandırılmaktadır. Klasik Türk şairleri aşk konusunu işlerken, âşığın durumundan, sevgilinin güzelliğinden, dünyanın gelip geçiciliğinden bahsederken karşıt kavramlardan şiirlerinde yararlanırlar. Klasik Türk şiirinin önemli şairlerinden Bâkî şiirlerinde çağrışım zenginliği oluşturabilmek, duygu değerini artırabilmek için anlam karşıtlığından yararlanmıştır. Şiirlerinde karşıt iki kavram arasında bu anlatım yoluna başvurduğu gibi beyitlerinin bütününe de bu anlam olayını sindirmiştir. Kavram karşıtlığı onun şiirlerinde benzetmelerden sonra nerdeyse ikinci sırada gelmektedir. Çalışmada Bâkî'nin gazellerinde hangi karşıt kavramlara hangi sıklıkla yer verdiği beyit örnekleri üzerinden gösterilerek karşıt kavramların Bâkî'nin sanatkâraneliğine etkisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Bâkî, karşıt kavramlar, tezat, beyit

OPPOSITE CONCEPTS IN BÂKÎ'S GHAZELS

Abstract

Concepts are not found in the human mind one by one, but are associated with other related concepts. The other concepts to which the concepts are related are the opposite concepts. The word "fast" brings to mind the word "slow", and "dark" brings brightness at first. The combination of opposing concepts and literally opposing propositions in both the daily language and the poetic language allows a more pronounced and striking revival of concepts and propositions in the minds of the reader and the reader. Non-conceptualism is one of the most frequently used ways of expression in literary texts. This way of expression, which we encounter very often in the texts of classical Turkish poetry, is called the art of contrast. Classical Turkish poets use the opposite concepts in their poems when they talk about love, the situation of the lover, the beauty of the lover, and the transience of the world. One of the most important poets of classical Turkish poetry, Baki poems benefited from the contrast of meaning in order to create a richness of association and to increase the value of emotion. In his poems he applied this way of expression between two opposing concepts and he also absorbed this meaning event to all of his couplets. Contrary to the concept is almost second in his poems after the metaphors. In this study, how often opposing concepts are

included in Baki's ghazals are shown through couplet examples. The effect of the contradiction of concept on Baki's artworks was emphasized.

Key words: Bâkî, opposite concepts, contrast, couplet

Giriş*

Dilbilimdeki *kavram alanı* ya da *dil alanı* kuramına göre, kavramlar insan zihninde tek tek değil, ilişkili, bağlantılı oldukları öteki kavramlarla bir arada bulunmaktadır (Aksan, 1999: 144).

Karşıtlık konusu, geçmişi çok eskilere uzanan retorik çalışmalarında ve anlatımbilim alanlarında ele alınmıştır. Etkileyici, inandırıcı bir söylem oluşturmayı amaçlayan retorikte karşıtlık, doğal olarak yine anlatımı güçlendirici bir öğe olarak karşımıza çıkar. Dilbilimde konu genel olarak antitez adıyla anılır.

Gerek günlük dilde, gerekse şiir dilinde karşıt kavramların ve anlamca birbirine karşıt olan önermelerin bir arada kullanılmasının, okuyan/dinleyenin zihninde bir metin çözümlenirken bu kavram ve önermelerin ortaya çıkan karşıtlıkla, daha belirgin bir biçimde canlanmalarına olanak sağladığı görülmekte, böylece, zihinde bir hareketlilik doğurduğuna tanık olunmaktadır. Bir başka deyişle, bir önermenin yanına, ona zıt olan, beklenmeyen bir başkasının getirilmesi, metin çözücü için şaşırtıcı olmakta, aynı zamanda metnin etkisini artırmaktadır (Aksan, 1999: 114).

Takılur *sana* hançer gibi *eğri*
Atılur ok gibi *yâbâne doğru* G. 398/5*

Yukarıdaki beyitte benzetmelerle birlikte yapılan eğri/doğru karşıtlığı sevgilinin aşığa ve yabancılara karşı tavrını okuyucunun zihninde daha belirgin bir biçimde canlandırmaktadır.

Karşıtlık, yalnızca dilde başvurulan bir anlam olayı olmayıp, müzikte ritmin alçalıp yükselmesinde, resimde zıt renklerin oluşturduğu görüntüde, dekorasyonda zıt öğelerin bir araya gelmesinden doğan kompozisyonda kısacası hayatın her alanında görülmektedir.

İslâmiyetin kabulüyle sanat anlayışımızda önemli değişmeler olmuş, eserlerde özellikle karşıt kavramlar ve öğeler çok fazla bir araya getirilerek hayatın anlamsızlığı ya da anlamı anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin minyatürde renklerin kullanımı neredeyse tamamen zıtlıklarla dolu olup, suyun rengi ile ateşin rengi birbirine karıştırılmış, gökyüzüyle yeryüzünün renkleri birbirine tamamen zıt tutulmuştur (Ayvazoğlu, 1997: 91). Şiire gelindiğinde ise, bu zıt kavramların kullanımı özel olarak bir söz sanatına dönüşmüş ve *tezat* denilen bir söz sanatı ortaya konulmuştur. Tezat sanatına belâgat kitaplarında *mutâbakat, tıbâk, tatbik* ve *mütezâd* adları da verilmiştir (Saraç, 2014: 163). Belâgat üzerine yazılan ilk eserler ve onların takipçileri bu sanatı tıbâk veya mutâbakat şeklinde adlandırırken, Tanzimat sonrası kitaplarda bu sanat genellikle tezat şeklinde adlandırılmıştır. Zıt varlık ve mefhumların birbirini tamamlaması ve bir şeyin ancak zıddıyla var olabileceği gerçeği bu sanata tezat isimlendirmesiyle karşıt gibi görünen mutabakat lafzının kullanılmasındaki

* Bu tebliğ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2006'da tamamlanan "Bâkî'nin Gazellerinde Anlam Çerçevesi" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezimizin ilgili kısmından yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı (Tenkitli Basım)*, TDK Yayınları, Ankara, 1986. (Şiir ve beyit numaraları bu esere aittir.)

başlıca sebeptir. Belagat kitaplarında "bedî'" bölümündeki sanatlar arasında gösterilen mutabakat veya tezat sanatının tür ve tasnifinde farklılıklar görülür. Ayrıca hangi kelimelerin karşıtlığında bu sanatın gerçekleşeceği üzerine de farklı görüşler bulunmaktadır. Öte yandan karşıtlığın iki mana yoksa iki fikir arasında mı olacağı konusu da üzerinde durulan noktalardandır. Belagat ilminin önde gelen kaynakları olan Sekkâkî (ö.1228)'nin *Miftâhu'l-ulûm*, Kazvînî (ö. 1338)'nin *Telhîsü'l-Miftâh*, Teftazânî (ö.1390)'nin *el-Mutavvel*'inde ve diğer birçok belagat eserinde mutabakatın tarifi şu şekilde yapılmıştır: "Mutâbakat, tıbâk, tatbîk birbirine zıt olan karşıt iki mananın bir araya getirilerek bunlar arasında bir uyum sağlamaktır." (Eliaçık, 2015: 37,46). Tarifte de görüldüğü üzere mutabakat sanatı iki mana arasında gerçekleşir.

Belagat kitaplarında mutâbakat üzerine yapılan tarif ve tanımlamalar edebi sanatlarla ilgili kitaplarda tezat için yapılmıştır. Dilçin, tezat sanatını "İki düşünce, duygu ve hayal arasında, birbirlerine karşıt olan, nitelikleri ve benzerlikleri bir arada söylemektir."(1983: 449) şeklinde tanımlamıştır. Görüldüğü üzere belagat kitaplarındaki "iki mana" ibaresi yerine bu tarifte, "iki düşünce, duygu, hayal" ibaresi geçmektedir.

Tezat sanatındaki zıtlıktan gece-gündüz gibi kavramların arasındaki zıtlığın yanı sıra olumlu-olumsuz fiiller, baba-oğul gibi nispet bildiren ve birinin anlaşılması diğerine bağlı olan kelimeler arasındaki ilgi kastedilmektedir. Zıtlık kelimelerin gerçek anlamları arasında olabileceği gibi mecazî anlamlar arasında da olabilir. Ayrıca insan zihninde karşıtlık oluşturan ifadeler de tezat olarak değerlendirilebilir (Saraç, 2014: 163).

Tezat sanatı anlatımı güçlendiren ve etkileyici kılan bir sanattır. Olayları ve eşyayı farklı yönleriyle görmeyi kolaylaştırır. Duygu düşünce ve hayallerin etkileyici bir şekilde sunulmasına olanak sağlar. Tezat, fikri bir zemine oturtulduğunda sanatçının iç dünyasını, heyecanlarını, sosyal konumunu yansıtmakta büyüteç görevi görür (Saraç, 2014: 163).

Karşıtlık kelime ve bağlam düzeyinde Klasik Türk şiirinin temel anlatım yollarındandır. Karşıtlık ve karşıt kavramlar aşk ve sevgili anlayışıyla yakından ilgilidir. Tasavvufi bağlamda âşık sevgilinin peşinden koştukça sevgili kendisinden yüz çevirir, elem ve eziyetle karşılaşır. Dolayısıyla sevgili zalim ve acımasızdır. Aynı durum felek için de geçerlidir. Felek de hiçbir zaman şefkat ve merhamet göstermez, devamlı kaza oklarını gönderir. Bu durum bu dünya-öte dünya bağlamında düşünüldüğünde karşıt ve olumsuz gibi görünen kavramlar tersyüz olur. Fiziksel aşkın hazzı acıya dönüşür. Çünkü fiziksel aşk insanı bu dünyaya bağlar. Sevgilinin zulmü, naz ve umursamazlığı, âşığa bu dünyadan el çektireceği için aslında büyük bir lütuftur. Sevgilinin eziyet gibi görünen tavırları dünyaya bağlılığın getirdiği dertlerin dermanıdır. Zulmeden ile şifa veren, haz ile acı ve nihayetinde âşık ile maşuk arasındaki karşıtlıklar ortadan kalkınca ben ile öteki kavramları geçerliliğini yitirir, her şey aşkın birliği içinde bütünleşir. Âşık- maşuk, bu dünya-öte dünya arasında karşıt gibi görünen ilişki ağı şaire tezat sanatını kullanmada zengin bir malzeme sağlar (Andrews, 2012: 92-93) Aynı şekilde sarhoş-ayık, deli-akıllı, kul-sultan, efendi-köle, dert-derman, zahit-rint, yaban-bahçe, dünya bahçesi-cennet, zeval-cemal, zayıf-güçlü, yer-gök, zahmet-rahmet gibi birbirinin karşıtı kavramlar ilahi aşk çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu da göstermektedir ki klasik Türk şiirinde anlam karşıtlıkları oluşturulurken sadece birbirine zıt kavramlardan istifade edilmeyip, birbiriyle zıtlık ilişkisi içinde olmayan kavram, kelime ve bağlamlar da anlam karşıtlıkları oluşturacak şekilde bir anlam örgüsü oluşturur.

Bâkî'nin Gazellerinde Karşıt Kavramlar

Bâkî, diğer birçok divan şairinde olduğu gibi şiirlerinde her türlü kavram karşıtlığından istifade etmiş, karşıt kavramlar aracılığıyla özgün imaj ve hayaller ortaya koyabilmiştir. Onun gazellerinde çok sık başvurulan kavram karşıtlığı teşbihlerden sonra neredeyse ikinci sırada yer almaktadır. Kavram karşıtlığını değişik şekillerde beyitlerinde kullanan Bâkî, kimi zaman ikili göstergelerle kimi zaman da ikiden çok göstergeyle plan ve simetri dâhilinde karşıt kavramlardan beyitlerine istifade etmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde karşıt kavramlar beytin bütününe belli bir simetri içinde yerleştirilmiştir:

Güller safâda hurrem u *handân* u *şâdmân*
Bülbül belâda bencileyin *zâr* u *bî-karâr* G. 130/7
İl *bezm-i vefân* içre *safâlarda* velî ben
Kanlar yudarın sâkî-i hicrânun elinden G. 359/3
Bu cihân kimine *kasr-ı tarab* u *ayş u safâ*
Kiminün *mihnet* ile başına *zindan* ancak G. 238/3
Dilberün ahdi *bütün* ammâ vefâsı *süst* olur
Âşıkun gönli *şikeste* ahd u peymânı *dürüst* G. 22/3
Menzil-i *ayş u tarab* hurrem ü *âbâd* olsun
Yıkalum *zerk u riyâ* deyrini *vîrân* idelüm G. 323/4
İşret-i bezm-i visâl-i yâr geldi yâduma
Gussâ-i dehri gam-ı devri ferâmûş eyledüm G. 324/2
Hat u hâl öldürür uşşakı *tâb-ı ârız incitmez*
Zevâli bilmek istersen *ziyâdan* bilme *zılden* bil G. 312/3
Câm *zehre-âlûd* ise *gelsün kef-i dildârdan*
Bâkıyâ *ağyâr* elinden *sâgar-ı Cem gelmesün* G. 355/7

Şair, karşıtlık bildiren özel adlar aracılığıyla da duygu değerini artırıcı tezatlar yapar:

Yûsuf gibi *izzetde* sen *Yakûb-veş mihnetde* ben
Dil sâkin-i Beytü'l hazen tenhâlara saldun beni G. 531/4
Bâkıyâ *tac-ı Sikender* yaraşur *farkında*
Ol ki *zîr-i* kademi *bûse-i Dârâ* yiridür G. 223/4

Kavram karşıtlığı ve tezatlı anlatım gösterge-gönderge, söz dizimi, deyişbilim gibi alanlarla ilişkili olduğundan Baki'nin gazellerini kavram karşıtlığı ve tezatlı anlatım açısından incelemenin çalışmamızın sınırlarını aşacağı kanaatindeyiz. Bunun içindir ki çalışmamızda Bâkî'nin gazelleri karşıt kavramlar üzerinden incelenmiştir. Bâkî'nin gazellerinde en çok geçen karşıt kavramlar beyit örnekleri üzerinden gösterilerek divan şairlerinin duygu evrenine farklı bir perspektiften bakılması amaçlanmıştır. Bâkî'nin gazellerinde ikili göstergeler arasındaki karşıt kavramları şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

Vefa - cefa karşıtlığı

Bana cevr ile cefâ eyleme ihsân eyle
Gayrıya mihr ü vefâ eyleme ihsân eyle G. 475/1
Vefâ ummaz *cefâdan* yüz çevirmez Bâkî âşıkdur
Niyâz itmek ana cânâ yaraşur sana *istiğna* G. 6/5
Diğer beyitler: 129/6, 148/1, 186/2, 234/2, 262/5, 297/1, 475/3

Gam - neşe karşıtlığı

Gerd-i *kederden* âyine-i kalbi sâf u pâk

Gûyâ derûn-ı ehl-*i* saf*âdur fezâ-yı bâğ* G. 226/3
Diğer beyitler: 21/3, 38/3, 106/1, 138/2, 198/7, 394/3, 528/1

Ağlamak - gülmek karşıtlığı

Gül *gülse* dâim *ağlasa* bülbül aceb degül
Zîra kimine *ağla* demişler kimine *gül* G. 304/1
Sen tarâvet bâğınun *bir* gonce-i *handânısun*
Jale düşmiş tâze gül bir *ağlamış* sûretlidür G. 60/3
Yazmış debîr-i hikmet ezel safha-i güle
Bülbül dem- â-dem ağlaya her bâr *gül güle* G. 441/3

Görüldüğü gibi ağlamak/gülmek karşıtlığı daha çok gül-bülbül mazmunu ile birlikte kullanılmaktadır.

Vuslat - hicran karşıtlığı

Âlem-i vuslatdadur her dem rakîb
Âh kim âşıklarun *hicrânda* G. 476/4

Dert - derman karşıtlığı

Derdine dil zahmınun aşkunla *derman* eyledüm
Şimdi aşkun *derdine* düşdüm bulunmaz *çâreler* G. 59/6
Diğer beyitler: 73/ 4, 148/6, 223/1 271/3, 410/1, 411/5

Karanlık - aydınlık karşıtlığı

Dilden giderdi hattı gamın aşk-ı hüsn-i y*âr*
Def itdi *nâr u nûr* hicâbını *zulmetün* G. 280/5
Eğerçi gök yüzinde ahter-i ferhunde-fer çokdur
Kanı *hâl-i* ruhun mânendi bir rûşen güher *kevkeb* G. 17/2

Gece - gündüz karşıtlığı

Dil-i mecnûna şimdi yiğ gelür *leylî nehârından*
Olaldan âsitân- bûsun *şeb-i* târikde rûzî G. 530/2
Diğer beyitler: 71/7, 188/4, 462/2

Sultan - geda karşıtlığı

Akıbet kim ser-fürû kılmaz *gedâ* vü *şâhdan*
Bârgâh-ı aşka kim *alâ vü ednâ* bundadur G. 157/5
Diğer beyitler: 13/1, 61/6, 238/4, 251/5 329/7, 478/4

Zengin - fakir karşıtlığı

Temâşâ- gâh-ı hüsnünde cihânı hayret almışdur
Ganînün gözleri hayrân *fakîrün* çeşmi dembeste G. 445/4
Diğer beyitler : 519/5, 523/1

Yaşlı – genç karşıtlığı

Bâkî'nin gazellerinde en çok geçen karşıt kavramlardandır:
Cevânlık âlemi gitdi ne vaktin *toğrılam* ya R*âb*
Eğildüm bâr-ı aşk-ı yâr kaddüm bükdi pîr itdi G. 523/4
Diğer beyitler: 75/4, 91/5, 104/4, 145/2, 235/7, 404/5

Kâfir - Müslüman karşıtlığı

Cânâ zülâl-i vaslun *ağyar* umar *uşşâk* umar
Âb-ı sehâb-ı rahmete *kâfir müselman* teşnedür G. 69/5
Diğer beyitler: 272/3, 330/5

Açık - gizli karşıtlığı

Elinden geldügince râz-ı aşkun dil *nihân* itdi
Akup cûy-ı sirişk ol sırrı hayfâ kim *ayân itdi* G. 543/1
Diğer beyitler: 109/4, 202/4, 306/1, 503/3

Dost - düşman karşıtlığı

Yakdı yandurdı gamunda *dostum düşmen* beni
Didi kim biz dûzah-ı cevr ü cefâya mâliküz G. 191/5

Gök - yer karşıtlığı

Göklere irgürdi Bâkî gulgul-i aşkun senün
Salmadın *rûy-ı zemîne* hüsn ile âvâze gül G. 302/5
Diğer beyitler: 17/1, 222/2

Diri - ölü karşıtlığı

Bu tezat genellikle Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi mucizesine telmihle birlikte yapılır:

Mürde-i derd ü gama *cânlar bağışlar* cür'ası
Sâkıyâ billâh mey-i hamrâ dem-i Îsâ mıdur G. 120/3
Leb-i *cân bahşı* ile *mürdeler* ihyâ itsün
Nic' olur mucize-i Hazret-i Îsâ göresin G. 384/3
Öldürür kattâl-i gamzen *dirgürür* la'l-i lebün
Âşık-ı bîmârı bilmez kimse hikmet neydügin G. 348/8

Akıllı - deli karşıtlığı

Meydân-ı gama çıkmağa *Mecnûna* berâber
Bir merd bulınmaz bu kadar *âkil* içinde G. 413/3

Var - yok karşıtlığı

Dehenün *var* didi bir bûse kıl ikrâr didüm
Nâz ile *yok* didi ol gonca-i handân gülerek G. 274/2
Diğer beyitler: 246/4, 275/1

Tekke - meyhane karşıtlığı

Hânkahdan doğru azm itse n'ola *meyhâneye*
Bâkîyi çün böyle irşâd eylemişdür pîr-i aşk G. 263/9

Acı - tatlı Karşıtlığı

Mezâkın zehr-i kahr-ı mihnet-i eyyâm *telh* itmiş
Lebünden âşık-ı bî-sabr u dil bir pâre *kand* ister G. 143/4
Diğer beyitler: 45/3, 45/4

Yaz – kış, bahar- hazan karşıtlığı

Güller siperler ile üleşdi filoriyi
Mülk-i *şitâyı* gâret idüp *leşger-i bahâr* G. 130/3
*Fasl-ı hazânı*gör ki gelür ayağına zer
Ebr-i *bahâr* âlemi giryân olup gezer G. 138/6
Diğer beyitler: 102/1, 217/2

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Bâkî, gazellerinde âşığın psikolojisini, sevgilinin güzelliğini, acımasızlığını daha etkili bir şekilde ortaya koyabilmek ve göstergelerin duygu değerini artırmak için karşıt kavramlardan çok sık yararlanmıştır.

Bâkî'nin gazellerinde geçen diğer karşıt kavramlar ve beyit numaraları şu şekildedir: hasud - nedim (2/8), kısa - uzun (23/5), hak - haram (25/1), bende - azad (35/2), yalan - gerçek (38/5), su - çöl (69/6), hile - haysiyet (93/4), dert - zevk (105/1), cennet - cehennem (109/3), alt - üst (124/5), avam - havas (220/1), derviş - sultan (138/5), direng - şitab (256/1), alçak - yüksek (185/4, 307/4), yahşı - yaman (281/6), ateş - su (381/3), tabip - hasta (396/3), zarif - levend (471/7), çok - az (493/5), yokluk - varlık (495/5), sulh - kavga (496/6), baş - ayak (507/3), yapmak - yıkmak (508/1)

Sonuç

Klasik Türk şiiri metinlerinde aynı ibare veya beyit içerinde karşıt kavramların kullanımına çok sık rastlanır. Şairler duygu ve düşüncelerine berraklık kazandırmak, anlatımı daha çekici ve etkileyici kılmak, özgün hayaller yakalayabilmek adına karşıt kavramları beyitlerinde kullanmışladır. Âşık-maşuk, sultan-geda, bu dünya-öte dünya ilişkisini ya da mukayesesini karşıt kavramlar aracılığıyla en çarpıcı şekilde dile getirmeye çalışmışlardır. 16. yüzyıl klasik Türk şiirinin büyük şairi Bâkî, karşıt anlamlılıktan beyitlerinde istifade etmiştir. Onun gazellerindeki karşıt kavramlar büyük oranda âşık-maşuk ilişkisi çerçevesinde beyitlerde yer alır. Maşukun konumu, moral hususiyetleri, güzellik unsurları karşıt kavramlar üzerinden yüceltilir. Bu bağlamda şiirlerinde en çok geçen karşıt kavramlar vefa-cefa, gam-neşe, dert-derman, ağlamak-gülmek, sultan-geda, yaşlı-genç gibi karşıt kavramlardır. Bâkî'nin kullandığı karşıt kavramlar çoğunlukla isim soylu kelimelerden oluşur. Fiillerin olumlu olumsuz şekilleriyle anlam karşıtlığı oluşturduğu örnekler ise pek fazla değildir.

Kaynakça

Aksan, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınları.

Andrews, W. G. (2012). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, (Çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (1997). *Aşk Estetiği*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Dilçin, C. (1983). Yeni *Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Eliaçık, M. (2015). Belâgat Kitaplarında Mutabakat (Tezât) Sanatı, *International Journal of Language* Academy, Volume 3/3 Autumn, s. 37-49.

Keklik, M. (2006). Bâkî'nin Gazellerinde Anlam Çerçevesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçük, S. (1986). *Bâkî Divanı (Tenkitli Basım)*, Ankara: TDK Yayınları.

Saraç, M. A. Y. (2014). *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

ÜSKÜDARLI AŞKÎ DİVANI'NDA DÜĞÜN ŞENLİKLERİ ÜZERİNE YAZILAN ÜÇ MANZUME

Dr. Öğr. Üyesi Murat Keklik
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Surnameler şehzade ve sultanların doğumu, evliliği; şehzadelerin sünnetleri münasebetiyle Osmanlıda yapılan şenlikleri tasvir eden manzum ve mensur müstakil eserlerdir. Divanlarda yine bu konuları edebi bir üslupla işleyen sûriyye kasideleri, sûriyye tarihleri ve gazeller de bulunmaktadır. 16. yüzyıl şairlerinden Üsküdarlı Aşkî'nin divanında kaside, tarih ve gazel tarzında yazılan birer manzume düğün şenliklerini konu edinmektedir. Üsküdarlı Aşkî 15. yüzyılın sonlarında doğmuş 1576'da vefat etmiştir. Uzun yıllar yeniçerilik yapan şair Kanuni'nin birçok seferine katılmıştır. Yeniçerilikten sonra kâtiplikle meşgul olan şairin Üsküdar'daki evi şiir ve işret meclislerine mekân olmuştur. Tezkirelerin şairliğinden övgüyle bahsettikleri Aşkî, şiirlerini konuşma dilinin rahatlığıyla, nesir diline yakın bir üslupla kaleme almıştır. Aşk, şarap, tasavvuf, dünyanın geçiciliği, felekten şikâyet gibi konuları işlediği şiirlerinde tasavvuf ve askerlik beslendiği ana kaynaklardandır. Bu çalışmada Aşkî Divanı'nda düğün şenlikleri üzerine yazılan manzumeler şekil, içerik, dil açısından incelenmiş, manzumelerde konunun işlenişi üzerine tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Aşkî, sûrnâme, kaside, gazel, tarih

THREE POEMS ON THE WEDDING FESTIVAL IN THE DÎWAN AŞKÎ OF USKUDAR

Abstract

Surnames (wedding texts) are the independent works of verse and prose which depict the festivities made on the occasion of circumcision, marriage and birth of princes and sultans. There are also suriyye qasids, the sûriyye historical poetry and ghazals that deal with these subjects in a more literary style. A poem written in the qasid, the historical poetry and ghazal style on the Divan of Üsküdarlı Aşkî, one of the 16th century poets, focuses on wedding festivals. Üsküdarlı Aşkî was born in the late 15th century and passed away in 1576. The poet, who had been a Janissary for many years, participated in many wars of Kanuni. After the janissary, the poet's house in Uskudar was home to poetry and labor councils. Aşkî, who praised the poetry of tezkires, wrote his poems with the convenience of spoken language and in a language close to prose. A single emotion cannot be mentioned in his poems. Love, wine, mysticism, the temporality of the world, the world has covered issues such as complaints. Sufism and military service are the main sources in his poems. In this study, poems written on wedding festivals in Aşkî Divanı were examined in terms of form, content and language. Determinations were made on the subject of the poems.

Keywords: Aşkî, surnames (wedding texts), qasid, ghazal, historical poetry

Giriş

Surnameler Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren çeşitli vesilelerle yapılan şenlikleri konu alan manzum ve mensur eserlerdir. Padişah çocuklarının doğumları (velâdet-i

hümâyun), şehzadelerin sünnet düğünleri, sultan hanımların evlilikleri, şehzadelerin eğitime başlamaları (bed-i besmele), kazanılan zaferler vb. için Osmanlıda şenlikler düzenlenmiştir.

"Sûrnâme" kelimesi düğün, ziyafet, şenlik anlamına gelen "sûr" ile mektup, yazılı belge, küçük kitap anlamlarına gelen "nâme" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Dolayısıyla surname de düğün, ziyafet, şenlik gibi konularda yazılan manzum ve mensur eserler için kullanılan bir isimdir. Düğün ve şenlikler tarih eserlerine de konu olmuştur. Bu eserlerde bir tarihçi gözüyle şenliklere bakıldığından olayların ayrıntılarına dair bilgiler verilmiş günü gününe kayıtlar tutulmuştur. Şenlikleri konu alan ve edebi yönden işleyen müstakil mensur eserlerin tarihi eserlerden farkı ise anlatımı güçlendirmek için araya değişik türde şiirlerin yerleştirilmiş olmasıdır. Bu tip eserlerde olaylara bakış şekli daha çok eğlenceye dönüktür. Müstakil surnameler manzum ve mensur olmak üzere iki şekilde kaleme alınmışlardır. Manzum olanlar mesnevi nazım şeklindedir. Diğer taraftan düğün ve şenlikler divanlarda kaside ve tarih manzumelerine de konu olmuşlardır. Genellikle nesip bölümlerinde düğün ve şenliklere ait tasvirler bulunan kasidelere "Sûriyye kasideleri" ya da "Kaside-i Sûriyye"; düğün ve şenlikleri anlatan ve yapıldıkları zamana ebcedle tarih düşen manzumelere de "Sûriyye tarihleri" denilmektedir. Müstakil surnameler daha çok padişah ve saray çevresindekilere yönelik yazılmışken kaside ve tarih manzumelerine konu olan şenlikler ise padişah ve yakın çevresinin dışında kalan kişilerin düzenledikleri şenlikleri de konu edinmiştir. (Aslan, 1999: 5-7; Aynur, 2009: 565; Korkmaz, 2004: 3)

Düğün ve şenliklerin konu edildiği kaside, tarih, gazel türünden eserlerde müstakil manzum surnamelerden daha edebi ve sanatlı bir üslup göze çarpar. Bu türden manzumelerde şairler teşbih, mübalağa, hüsn-i talil gibi söz ve anlam sanatlarını daha çok kullanmışlardır. Bu manzumelerde tarihi hadiseler hakkında bilgi vermekten ziyade bir sanat hüneri sergilemek, özgün hayaller yakalamak amaçlanmıştır.

"Türk Edebiyatında Manzum Surnameler" adlı eseriyle Osmanlıdaki düğün ve şenlikler üzerine şimdiye kadarki en kapsamlı araştırmayı yapan Mehmet Aslan, incelediği elli divan içerisinde tespit ettiği sekiz suriyye kasidesini örnek olarak göstermiştir. Düğün ve şenlikleri konu edinen kasideler içerisinde Hayâlî, Figanî, Yahya Bey'e ait suriyye kasideleri en çok bilinenlerdir (1999: 72). Çalışmamıza konu olan Üsküdarlı Aşkî'ye ait suriyye kasidesi ile düğün şenlikleri üzerine yazılan tarih manzumesi ve gazelden Aslan'ın çalışmasında bahsedilmemiştir.

Aşkî divanı üzerine iki tez çalışması yapılmıştır.* Bu çalışmalardan ilki İskender Pala tarafından hazırlanan doktora çalışmasıdır. İkinci çalışmada ise Aşkî Divanı'nın tenkitli metni tekrardan hazırlanarak şiirlerin dil içi çevirisi yapılmıştır. Çalışmamıza konu olan manzumeler tespit edilip incelenmesinde ve Aşkî hakkında verilen bilgilerde Uzun tarafından hazırlanan tezden istifade edilmiştir.

Üsküdarlı Aşkî, 16. yüzyıl divan şairlerindendir. Aşkî'ye yer veren kaynaklar ondan övgüyle bahsetmişlerdir. Kaynaklarda ondan Yenihisarlı veya Üsküdarlı olarak bahsedilir. Biyografi kaynaklarının verdiği bilgiler ışığında Aşkî'nin 15. yüzyılın son beş yılı içinde ya da 16. yüzyılın başlarında doğmuş olduğu yüksek ihtimaldir. Baba mesleği olan yeniçeriliği meslek olarak seçmiş ve kırklı yaşlarına kadar yeniçerilik yapmış bir süre donanmada görev

* İskender Pala, *Aşkî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi SBE Doktora Tezi, İstanbul, 1983; Süreyya Uzun, *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

almıştır. Aşkî Belgrad, İran seferlerine katılmış, Rodos'un fethinde bulunmuştur. Yeniçerilikten ayrıldıktan sonra kâtipliğe başlamıştır. Sık tarikat değiştiren biri olarak bilinen Aşkî, yeniçerilikten ayrılışından sonra İstanbul'da Müeyyedzade Şeyh Hacı Efendi zaviyesine intisap etmiş ve Hacı Bayram tacı giymiştir (1534). Kaynaklarda hiç bahsedilmemesine karşın Aşkî eserinde Mevlevi olduğunu açıkça dile getirmiştir. Bahsi geçen tarikatlar arasında en çok Mevlevilik ile ilgili unsurlara şiirlerinde yer vermiştir. Devrinin tezkireleri kişilik olarak şairliğe yatkınlığından ve şiir sanatındaki ustalığından bahsederler. Üsküdar'da yaptırdığı evi işret ve şiir sohbetlerine ev sahipliği yapmıştır. Ömrünün son yıllarını borçlarından dolayı Yenihisar'da geçiren Aşkî 1576'da vefat etmiştir (Uzun 2011: 1-22).

Aşkî'nin şiir dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Onun şiirlerinde devrinin mahalli diline ait kelime kadrosu ve söyleyiş özellikleri hissedilir. Şiirlerinin çoğunu konuşma dilinin rahatlığıyla ve nesir diline yakın bir dille yazmıştır (Uzun, 2011: 35). Mahallileşme hareketinden etkilenmiş şairlerden biri olduğu söylenebilir.

Aşkî'nin şiirleri her türlü renge ve zevke açıktır. Onun şiirlerinde klasik Türk şiirinin geleneksel konuları olan aşk, şarap, tasavvuf, dünyanın geçiciliği, felekten şikâyet temel konular arasında yer almakla birlikte kişisel hayatının med cezirlerini gösteren izler de oldukça fazladır. Hayatının belli dönemlerine damga vuran askerlik ve tasavvuf onun şiirlerinde ilham kaynakları arasındadır. Şiirlerinde kimi zaman padişaha bağlı bir kul, kimi zaman zahide çatan bir rint kimi zaman da bir derviş kimliğindeki Aşkî'yle karşılaşırız (Uzun 2011: 45).

Aşkî'nin tespit edilebilen tek eseri *Divan*'ıdır. *Divan*'da 30 kaside, 78 musammat, 564 gazel, 31 kıta ve bir matla bulunmaktadır (Uzun 2011: 46). Çalışmamıza konu olan düğün şenliklerini konu alan şiirlerden biri kaside, biri gazel diğeri ise tarih manzumesidir.

Aşkî Divan'ında Düğün Şenliklerini Konu Alan Manzumeler

Kaside

Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri on iki yaşındaki Mustafa, dokuz yaşındaki Mehmed ve yedi yaşındaki Selim için 1530 tarihinde düzenlenen sünnet düğününü konu alan kaside elli üç beyitten oluşur. Uzun tarafından hazırlanan Divan'ın kasideleri içinde yirmi yedinci sırada yer alan bu kasidenin ismi Divan'ın nüshalarından birinde "Kasîde-i Sûr-ı Sultânî" başlığı altında yer almaktadır (2011: 190). Aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* vezniyle kaleme alınmıştır.

Kanuni'nin 1530'da yapılan şehzadelerinin sünnet düğünü Turhan Tan'ın *Hürrem Sultan* romanına konu olmuştur. Yazarın romanlarındaki şenlikleri inceleyen Baş, romanda bu sünnet düğünü hakkında anlatılanları şu şekilde özetler: *"Hurrem Sultan' ın isteği üzerine her iki şehzadenin sünnet düğünü, tarihteki efsanevi düğünleri gölgede bırakacak şekilde düzenlenecektir."… "Kanuni, şehzadelerin sünnet düğününde herkesin bulunup eğlenmesini ister. Valiler, serhat beyleri, vilayet ayanları, ticaret ve sanat aleminin tanınmış isimleri, Venedik Döjü, düğüne davet edilir."… "Kanuni'nin şehzadelerinin sünnet düğünü, 27 Haziran 1530'da başlar ve 21 gün boyunca devam eder. Düğünün ilk günü padişah, büyük bir merasimle Atmeydanı'na gelir. Mehterhanenin çalınışı ve padişahın tahta oturmasıyla düğün başlar. Her gün ayrı bir takdime ve gösteriye yer verilir. On sekizinci gün şehzadeler, ayrı bir törenle Atmeydanı 'na getirilir. Vezirler tarafından padişahın huzuruna getirilip el öptürülen şehzadeler, oyun seyretmek üzere kendilerine hazırlanan çadırlara götürülürler. Sünnet de*

bugün yapılır. Şehzadeler, son güne kadar sünnetin yapıldığı İbrahim Paşa Sarayı'nda kalırlar. Yirmi birinci gün Kağıthane'de yapılan büyük koşudan sonra düğün sona erer ve Topkapı Sarayı'na dönülür." (2008: 32).

Ayrıca romanda düğünün yapıldığı sırada Atmeydanı'nın hazırlanışına yönelik tasvirler yapılır. Padişahın tahtı Atmeydanı'na Mehterhane'nin hemen yanında kurulur. Osmanlı hükümdarlarının yenilgiye uğrattığı hükümdarlardan kalma otağlar İbrahim Paşa'nın Budin'den getirttiği heykellerin çevresine dizilir. Hükümdarın tahtı lacivert taş sütunların üstünde altınlı ipekten gölgeliklerle örtülür. Tahtın etrafında bin çadır yer alır. *"... düğünün üçüncü günü tüfek, kılıç ve mızrakla kuşanmış oyuncular, Mohaç, Budin ve Viyana önlerinde nasıl savaşıldığını canlandırırlar. Beşinci gün, silah hünerleri ve kölemen atlılarının gösterileri sergilenir. Kule oyunu yapılır. Hendekler, siperlerle çevrilen ve gerçeklerinden farksız olan kuleler arasında savaş yapılır. Alınan düşman kalesinin içindeki köle ve halayıklar, galip olanlar arasında paylaşılır."* (Baş, 2008: 33-34).

M. Turhan Tan'ın romanında Kanuni'nin şehzadelerinin sünnet düğünleriyle ilgili anlatılanlar bunlarla sınırlı değildir. Romanda ayrıca şeker eğlenceleri, ateş oyunları, hokkabazlık gösterileri, canbazlıklar, spor müsabakaları, saz eğlenceleri, geçit törenleri, hediye takdimi, düğün sofrası hakkında ayrıntılı tasvirler yapılır (Baş, 2008: 33-35). Yazarın anlattığı düğün merasimlerinde öne çıkardığı konu şenliklerdeki gösteriş ve debdebedir. Yazar romanlarını yazarken büyük ölçüde tarihi kaynaklardan istifade etmiştir. Dolayısıyla yazarın anlattıklarıyla tarihi gerçekler büyük ölçüde örtüşür. Turhan Tan'ın romanları folklorik öğeler, örf ve adetler, inanç öğeleri bakımından zengin metinlerdir (Baş, 2008: 36).

M. Turhan Tan'ın Hürrem Sultan romanı ile Aşkî'nin Kanuni'nin şehzadelerinin sünnet düğününü konu alan suriyye kasidesi içerik bakımından birbiriyle örtüşür. Aşkî'nin kasidesinin ilk dört beyti nesip bölümünü teşkil eder. Bu beyitlerde düğünün yapılacağı alanın tasviri yapılarak düğünün başlayacağı günün sabahı oluşan heyecan atmosferi beyitlere yansıtılır. Düğün günü gelip çattığı için herkes sevinç içerisindedir. Şair çevresinde gördüğü sevinç ve heyecana ortak olmuştur. Düğünün başlamasıyla çevresindeki sevince şahit olduğu için Allah'a şükreder (b.1). Bütün devlet erkânı sabahın erken saatlerinden itibaren düğün heyecanına kendilerini kaptırarak düğün hazırlıklarında rol almış, hizmete başlamışlardır (b.2). Düğün çalgıları ırak ve ısfahan makamında seyrederek Sultan Süleyman'ın düğünün başladığını müjdelerler (b.3). İmparatorluk içinden ve dışından düğüne çağrılan davetliler Atmeydanı'na toplanmış, çadır ve gölgelikler kurulmuştur (b.4).

Kasidenin beşinci beyti Kanuni'in övgüsüne geçiş için bir girizgahtır. Beşinci beyitte şair padişahın heybeti ve düğün alanının görkemini seyrederken diline bir matla doladığını belirtirek bu matla beytiyle Kanuni'nin övgüsüne başlamış olur. Matla şu şekildedir;

Sensin ol sultân-ı 'âlem kim bu çetr-i âsumân
İzzetün eyvânınun yanında bir gök sâyebân (Uzun 2011: 190)

"Şen öyle bir cihan padişahısın ki bu gök çadırı yücelik kasrının yanında ancak mavi bir gölgeliktir."

Kasidenin altıncı beytinden yirmi birinci beytine kadar olan bölümde Kanuni methedilir. Dolayısıyla bu bölüm şiirin methiye bölümüdür. Bu beyitlerde Osmanlının bir cihan imparatorluğu olma özelliği ve Kanuni'nin cihan imparatoru padişah olma vasfı öne çıkarılır. Buna göre Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan padişah İslamın en büyük koruyucusu olup şeriatın bekçisi ve gelmiş geçmiş hükümdarların da en büyüğüdür. Ayrıca beyitlerde

padişahın savaşçılığı, yiğitliği, saltanatı, haşmeti, amansızlığı, cesareti, avcılığı özgün hayal ve benzetmelerle anlatılır. Örneğin; zafer hüması onun tuğunun üzerine yuva yapar; korkudan tilki gibi inine kaçan düşmana samanyolu ateş yakması için saman çöpü uzatır.

Yirmi ikinci beyit kasidenin asıl konusu olan şehzadelerin sünneti konusuna tekrar geçiş için girizgâh niteliğindedir;

İy şeh-i gâzî idüp bunca gazâyı 'âkıbet

Devlet ü 'izzetle kıldun sünnet-i şeh-zâdegân (Uzun 2011: 192)

"Ey gazi padişah! Bunca savaştan sonra nihayetinde saadet ve yücelikle şehzadeleri sünnet ettirdin."

Kanuni Sultan Süleyman 1520 ile 1566 yılları arasında 46 yıl saltanatta kalmıştır. 1530'da yapılan bir sünnet düğünü için yazılan kasidede "bunca savaştan sonra" gibi bir ifadenin bulunması Kanuni'nin, saltanatının ilk on yılında ne kadar fazla savaş yaptığını, ordusuyla her sefere katıldığını göstermesi açısından anlamlıdır."

Şehzadelerin sünnet düğününün duyulması yeryüzünde büyük bir ilgi uyandırmış, yerlerle gökler sevinçle dolup taşmıştır. Düğünden haberi olan herkes ziyafet sofrasına kurulmuştur (b. 23-24). 25 ve 26. Beyitler düğün şenlikleri çerçevesinde yapılan müsabakaları konu alır. Devletin ileri gelen âlimleri, mollalar, büyük kadılar bir araya gelerek kendi aralarında ve yarışmacılar arasında bilgiye dayalı yarışmalar düzenlemişlerdir. Pehlivanlar güç ve hüner gösterisinde bulunmuşlardır.

Kasidenin 27. beytinden 37. beytine kadar olan bölüm verilen ziyafet ile ilgilidir. Ziyafet sofrasının zenginliği ve sofradaki bolluk Osmanlının ihtişamını yansıtır. Sofralar kurulurken çeşitte ve bollukta hiçbir şeyden kaçınılmamıştır. Klasik Türk şiirinin geleneksel anlatım tarzında olduğu gibi ziyafetin görkemi anlatılırken başvurulan anlatım yolu mübalağalı anlatımdır. Nefis yemeklerin buhar ve kokusundan melekler bile doymuştur. Güneş ve ay ziyafet sofrasında yer alabilmek için gökyüzü tandırında kızaran iki ekmek parçasıdır. İnsanın canını verse de bulamayacağı yiyecekleri bedavaya verilse alacak kimse yoktur. Vahşi hayvanlar sofralardaki kuş etlerini öylesine bir yağma etmiştir ki zavallı sineğin payına tavuk düşmüştür. Düğün sofrasını izlemek isteyenler kemik yığınlarından oluşturulan tepelere çıkmışlardır. Ziyafet meclisinin yapıldığı yerde akan suların yerine şekerli şerbetler akmıştır. Engin denizler mısır şekerinin karışmasıyla padişahın sofrasından nasibini almıştır. Zira söz konusu olan düğün karaların ve denizlerin sultanına aittir. Hatta denizlere o denli şeker karışmıştır ki balıklar günlerce şekerle beslenmiştir. Padişahın düzenlediği ziyafet sofrasından kurttan kuşa her canlı nasiplenmiştir.

38. beyitten 48. Beyite kadar olan bölüm düğün akşamlarında yapılan ışık ve ateş gösterilerinden bahseder. Padişahın düğünün görkemini haber vermek üzere gökyüzüne havai fişekler müjdeci olarak yollanmıştır. Her gece gökyüzünde parlayanlar yıldız değildir onlar aslında havai fişeklerde bağrını yaktığı için gökyüzü o şekilde görünmektedir. Ejderha misali naralarla göğe yükselen havai fişekler kuyruklu yıldızlara benzemişlerdir. Düğün gecelerinin ışık gösterilerinden biri de maytaplarla ortalığın aydınlatılmasıdır. Beyaz ışıklarıyla Venüs-Çoban yıldızına benzetilen maytaplar ortamı o derece aydınlatır ki gökyüzündeki parlak cisimler görünmez olur. Işık gösterilerinde kullanılan diğer bir diğer aydınlatma aracı gülsitanlardır. Gülsitanların yaydıkları ışık kırmızı olduğundan şair ortalığın gül bahçesine dönüştüğünü söyler. Gazi padişahın fethettiği kaleler temsili olarak ateş toplarıyla resmedilmiştir. Işık ve ateş gösterileri öylesine yoğun bir şekilde yapılmıştır ki insanın zemine

bakarken gözleri kamaşmaktadır. 45, 46, 47, 48. beyitler düğün merasimi için hazırlatılan nahıllar* üzerinedir. Şehzadelerin sünnet düğünündeki nahıl padişah tarafından hazırlatılmıştır dolayısıyla saltanatı temsil eder. Saltanat mumu o kadar görkemlidir ki ancak lacivert gökyüzü ona çini bir şamdan olabilir. Düğün meclisinde yeşil renkte ve oldukça sade bir biçimde hazırlanmış başka nahıllar da bulunmaktadır. Şair bu nahıllara bakan her kişinin onları servilere benzettiğini dile getirir. Saltanat nahılı çiçeklerle o derece süslenmiştir ki bu nahılı hazan mevsiminde gören kendisini ilkbahar mevsiminde zanneder. Mumdan yapılan saltanat nahılından göklere duman yükseldiğinde melekler her nefes alışlarında canlarına can katarlar.

Kasidenin 49 ve 50. beyitleri düğün görkemini tam olarak anlatamamanın verdiği acizliği dile getiren beyitlerdir. Aşkî, "Hak bilür" ünlemiyle başladığı beytinde düğün görkemi karşısında hayranlığını dile getirirken Hz. Adem'den bu yana insanların böyle bir zenginliği, şatafatı görmediğine inanır. Gördüklerini yazıya geçiremediği için kendi kendisine yerinir. Gördükleri ve yaşadıkları anlatılmaz ancak yaşanır zira gönül kendinden geçmiş, lisan ise aciz kalmıştır;

Hak bilür bu sûrda gördügi zîb ü zîneti
Görmedi tâ devr-i Âdemden berü halk-ı cihan
Ben nice tahrîr idem yâ Rab bu sûrun vasfını
Kim anun şerhinde dil hayrân u 'âcizdür lisân

Kasidenin son üç beyti (51, 52, 53) şairin mahlasının geçtiği taç beyitle birlikte dua bölümünü oluşturur. Şair yaşadığı müddetçe padişahın methinde bulunmayı arzuladığını söyleyerek yüce Allah'ın soyu yüce şehzadelere uzun ömür vermesini ve sünnet düğününün mübarek olması dileğinde bulunarak kasidesini bitirir.

Görüldüğü üzere Aşkî'nin kaside-i suriyyesinde içerik bakımından Kanuni'nin şehzadelerinin sünnet düğününün anlatıldığı ve Kanuni'nin methiyesinin yapıldığı iki ana bölüm bulunmaktadır. Kasideye sünnet düğünüyle başlanmış Kanuni'nin methiyesine geçilmiş, sünnet düğününde müsabakalar, ziyafet sofrası, ışık gösterileri, sünnet süslemeleri anlatıldıktan sonra dua bölümüyle kaside sona erdirilmiştir. Kasidenin bölümlerini şu şekilde tablolaştırmak mümkündür;

Beyit numarası	Bölüm adı	İçerik
1-4	Nesîb-Teşbîb	Düğünün başlaması, davetlilerin gelişi
5	Girizgâh (methiyeye geçiş)	Düğün meydanının şaşaası memduhu akla getirir
6	Matla beyti	Kanuni'nin methiyesi
7-21	Methiye	Kanuni'nin methiyesi
22	Girizgâh (sünnet	Gazalardan sonra sünnet düğünü

* Nahıl, Osmanlı düğün şenliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bir nevi düğün süsüdür. Ağaç, dal, balmumundan yapılmış ağaç vb. nesnelerin çiçek, süs eşyası, değerli cevherler, yemişler ile süslenmesiyle hazırlanırlardı. Değişik kültür ve medeniyetlerde çeşitli örnek ve kullanımlarına rastlanır. Osmanlı düğün şenliklerinde nahıl aynı zamanda düğün mumudur. Sünnet düğünlerinde çocuğun ailesi tarafından hazırlatılan nahıl geçit törenlerinde alayın önünde taşınır; devletin ileri gelenleri nahılın ardından yürürlerdi. Bundan dolayı nahıla "düğün mumu" da denmiş olup bir yerden bir yere taşınmasına da "mum alma" denilmiştir (Aslan, 1999: 175-177).

	düğününe geçiş)	
23-50	Sünnet düğününün tasviri	23-24 Düğüne gösterilen rağbet
		25-26 Yapılan gösteri ve yarışmalar
		27-37 Ziyafet sofrasının görkemi
		38-44 Işık gösterileri
		45-48 Düğün süslemeleri (nahıl-saltanat mumları)
		49-50 Düğün görkemini anlatamamaktan duyulan acziyet
51	Taç beyit	Padişaha dua
52-53	Dua	Padişaha ve şehzadelerine dua

Sünnet düğününün gösterişini ve zenginliğini anlatırken bir bakıma Kanuni döneminin zenginliği ve ihtişamı anlatılır. Dolayısıyla bütün kasidenin aslında padişahın methiyesine yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Kasidede anlatılan düğün bölümlerine yönelik tasvirler Aşkî'nin kasidesinde fasılalar şeklindedir. Buna göre müsabakalar, ziyafet sofrası, akşamları yapılan ışık gösterileri ve nahıllar bir düğünün vazgeçilmez öğeleridir. Kasidede bu öğelere ait ayrıntıları da görebiliriz. Müsabaka çeşitleri, ziyafette sunulanlar, davetliler, ışık gösterilerinde kullanılan malzemeler ve ortaya çıkan görüntü, hazırlanan nahılların özellikleri kasidede ayrıntılarıyla verilmiştir. Kasidede bir sünnet düğününde yapılan etkinliklerin sıralamasına uyularak kasidenin içeriği oluşturulmuştur.

Kaside formu klasik Türk şiirinde Arapça, Farsça kelimelerin en fazla kullanıldığı şiir formudur. Aşkî sünnet düğününü kaside formunda yazmasına rağmen ağır, anlaşılmaz bir dil kullanmamıştır. Aksine kasidenin sade, anlaşılır bir dili vardır. Birkaç üçlü terkip dışında kasidede uzun terkiplere yer verilmemiştir. Terkiplerin tamamına yakını ikilidir. Beyitlerde söz dizimi açısından konuşma dilindeki kullanıma yakın bir dil kullanılmıştır. Yüklemler genellikle mısra başlarında kullanılırken mısra sonlarında özne ve zarf tümleçleri yer almıştır.

Kasideler övgü şiirleri olduğundan övgüsü yapılanlar mübalağalı bir dille övülür. Aşkî de Kanuni'nin ve sünnet merasiminin övgüsünü yaparken mübalağalı bir yol izlemiştir. Ancak izlediği bu anlatım yolu hayalci ve fantastik değildir. Özellikle düğün alanında gördüklerini anlatırken benzetmelerinde aşırıya kaçmakla birlikte realist, bilgilendirici bir manzarayı da gözümüzün önüne sermiştir.

Aşkî'nin bu kaside-i suriyyeyi kaleme alış sebebi Kanuni'nin övgüsüdür. Nitekim kasidede dikkat çeken diğer önemli bir husus fahriyeye yer verilmemiş olmasıdır. Konunun seçimi, işleniş biçimi, şairin olaylara, tasvirlere yaklaşım biçimi tamamıyla Kanuni'nin haşmeti ve saltanatının zenginliği üzerinedir.

Gazel

Aşkî divanında suriyye türünde yazılmış bir de gazel bulunmaktadır. Gazelin işlediği konu Nişânî Bey'in çocuk/çocuklarının sünnet düğünüdür. Taradığımız kaynaklarda bu düğüne ait herhangi bir kayda veya esere rastlayamadık. Şiirde bahsedilen düğünün sahibi büyük ihtimalle Koca Nişancı/Celâlzâde/ Nişancı Mustafa Bey b. Tosyalı Kadı Celâl Efendi/Mustafa Çelebi adlarıyla bilinen Celal-zade Mustafa'dır (d. 1490/1491?-ö. 1567).

Yavuz'un hususi kâtipliğinde görev almış, Kanuni döneminde reisülküttaplık ve nişancılık yapmıştır. Cömertliğinden ve şefkatinden bahseden kaynaklar Eyüp'te yaptırdığı konağın âlim ve ediplerin uğrak yeri olduğunu belirtir. Üretken bir sanatkâr olup birçok eseri vardır. (http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com [04.12.2019]

Aşkî Divanı'ndaki 522 mumaralı yedi beyitlik gazel sünnet düğünü münasebetiyle yazılmıştır. Aruzun *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* vezniyle yazılan gazelin kafiyesi "âm"dır. Aşkî'nin Nişânî Bey'in çocuklarının sünnet düğünü münasebetiyle yazdığı gazel Nişânî Bey'e olan muhabbetinin eseridir.

Sûrunı 'îd-i cemâlünle temâşâ kılsun

Görmeyenler bir arada düğüni bayrâmı (Uzun 2011: 625)

Aşkî matla beytinde Nişânî Bey'i kişi ayrımı gözetmeden herkesi sünnet düğününe davet ettiği için tebrik eder Böylelikle gazeli yazma vesilesini de ortaya koymuş olur. İkinci beyitte düğünde ehl-i keyf insanların bir araya geldiğini söyleyen şair bu topluluğa meleklerin hizmet etmesinin daha uygun olacağını ifade eder. Üçüncü beyit düğünün yapıldığı mekânı tasvir eder niteliktedir. Gül altın dolu, la'l tabağı tutarken nergis altın kadehler taşır. Yukarıda verilen dördüncü beyitte düğüne gelenlerin düğün ile bayramı bir arada yaşadığını zira gelenlerin Nişânî Bey'i görme fırsatını yakaladıklarını söyler. Şair gazelde dördüncü beyitte sünnet olayına göndermede bulunurken bir tabiat olayından ilham alır. Hacamatçıya benzettiği saba rüzgârı goncayı sünnet ederken ortalığı kana bulamıştır. Bu beyitte o dönemde hacamatçıların sünnet de yaptıklarını anlayabiliriz. Aşkî bu düğünü kaleme aldığında bütün kalemleri şeker kamışına dönüşmüştür. Makta beytinde şair Nişânî Bey için duada bulunur. Uzun ömür ve mutluluklar diler.

Aşkî gazel formu içinde işlediği sünnet düğününde üçüncü ve beşinci beyitlerde sanatkârane ifadeler yakalamakla birlikte diğer beyitlerde gazelde bulunması gereken lirizmi ve estetiği yakalayamamıştır. Konu öz itibariyle gazel formuna uygun değildir. Ancak yine de şair gazel nazım şeklinin sınırlılıkları içerisinde farklı bir konuyu başarıyla işlemiştir. Şairin bu konuyu işlemesinde Nişânî Mehmet Bey'e duyduğu yakınlık ve muhabbetin büyük rolü olmalıdır. Zira düğün veya şenliklerin konu edildiği gazellere Klasik Türk edebiyatında pek rastlanmaz. Surnameler veya kaside-i suriyyeler bir caize, mevki, makam umuduyla kaleme alınmışlardır (Aslan 1999: 18). Sonuç olarak sünnet düğününe ait ayrıntılara yer verilmemekle birlikte bu gazel minyatür bir kaside olarak değerlendirilebilir.

Gazelde Arapça, Farsça kelimeler ile zincirleme isim tamlamalarına çok fazla değildir. "toyladun", "kana boyansa", dükeli" "düğün bayramı bir arada görmek" gibi günlük konuşma diline ait kalıplar son derece doğal bir söyleyişle gazelde geçer.

Tarih manzumesi

Aşkî Divanı'nda düğün vesilesiyle yazılmış bir tarih manzumesi de bulunmaktadır. Ebced hesabıyla düğün için 959/1552-53 tarihi düşürülmüştür (Uzun 2011: 1161). Manzumenin hangi düğün vesilesiyle yazıldığı belli değildir. Manzumede matla beyti bulunup mahlas bulunmadığı için manzumenin nazım şekli Nazm'dır. Aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Kaside ve gazel şekliye yazılan diğer iki manzumeye nazaran tarih manzumesinde daha sanatkârane bir üslup göze çarpmaktadır. Manzumenin ilk beytinde düğün merasiminin doğurduğu sevinç dile getirilmiştir. Şair bu sevinci güneş ile ayın devlet burcunda

yakınlaşması gibi bir kozmolojik hadiseyle açıklar. Şair ikinci ve üçüncü beyitte düğünde karşılaştığı manzarayı tabiattan seçtiği örneklere benzetir. Düğün alanını bahar mevsimine, nimetlerin konduğu kâseleri çiçeklere, çalgıcıları ise bülbüllere teşbih eder. Göğün ortasında ışıklarını her tarafa salan güneş içi zerde dolu çini kâseyi elinde tutan birine benzetir. Dördüncü beyit divan şairinin zahit tipine yönelik bakış açısını sergiler. Sevgilinin dudağına dil uzatmaması için meclistekiler zahidin ağzını helva ile doldurarak kapatmışlardır. Düğün yerindeki ay gibi güzelleri gören güneş düğün alanını baştan sona ipekli kumaşlarla donatmıştır. Endamlı, lale yanaklı güzellerle dolu düğün yerini görenler düğün alanını Meva Cenneti'ne benzetirler. Şair tarih manzumesinin yedi ve sekizinci beyitlerinde memduhunu düzenlediği düğünden dolayı överek düğünün tarihini düşürmüştür.

Şiir metinleri

Kaside

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Oldı çün kim ibtidâ-yı sûr-ı şâh-ı kâmurân
   Hamdü li'llâh ser-be-ser toldı sürûr ile cihân
2. Subh-dem yüz şevk ile meydân-ı sûr-ı şâhda
   Hıdmete bil bagladı erkân-ı devlet şâdumân
3. Müjde ider sûr-ı Süleymân-ı zamân oldı diyü
   Nây-ı sûrı seyr ider her dem 'ırâk u ısfahân
4. Sûr-ı şâhîde cihân halkın ziyâfet kılmaga
   Geldi Atmeydânına kurıldı çetr ü sâyebân
5. Seyr iderken şevket-i şâh ile 'arşun zînetin
   Cân u dilden eyledüm bu matla'ı vird-i zebân
6. Sensin ol sultân-ı 'âlem kim bu çetr-i âsumân
   İzzetün eyvânınun yanında bir gök sâyebân
7. Sensin ol zıll-ı İlâhî kim cenâb-ı 'arşda
   Rûz u şeb eyler du'â-yı devletün Kerrûbiyân
8. Bir nihâl-i tâzedür tugun kim üstinde anun
   Yapdı kerr ü ferr ile nusret Hümâsı âşiyân
9. Âsitîn-i 'izzetün mislinde olmaz âsitîn
   Âsitân-ı devletün mânendi yokdur âsitân
10. Pâdişâhâ Hak sana bir yüce devlet virdi kim
    Mülk-i dünyâda mutî'ündür cemî'-i ins ü cân
11. Hâtem-i devlet niçe dest-i Süleymân kıldı câ
    Tâ ki sen şâha irince iy Süleymân-ı zamân
12. Gördi hercâyîlıgun yokdur sebâtı 'âkıbet
    Bende-i mukbil olup gönlin sana virdi hemân
13. Hak bilür kim niçe karn oldı cihâna gelmedi
    Bir senün gibi bahâdır husrev-i sâhib-kırân
14. Sana kalmışdur Muhammedden şerî'at ber-güzâr
    Şâh-ı Merdân[um] 'Alîdendür şecâ'at ermagan
15. Âsitânunda şehâ bir iki bendendür senün
    Pâdişâh-ı mülk-i garb u mâlik-i Hindûstân

16. Kanda kim ‘azm eylesen ‘avn-ı Hudâdur reh-berün
Rezm kılsan nusret ü feth ü zaferdür hem-‘inân
17. İnine kaçmış meger havfunla rûbâh-ı ‘adû
Dûd içün her şeb çöküp kâh iltür ana Kehkeşân
18. Lutf kılsan ‘âleme cûdun nesîminden senün
Tâze tâze gül virür fasl-ı şitâda bûstân
19. Kahr kılsan şeş-per-i hışmunla rûz-ı ma’reke
Zîr-i hâke kahr olur düşmen olursa Kahramân
20. Şeh-süvârâ her kaçan kim eylesen ‘azm-i şikâr
Tîr ü şemşîrün zebûnıdur senün şîr-i jiyân
21. Hayder-i Kerrârveş ‘âlî gazâlar eyleyüp
Tîg-ı ‘âlem-gîr ile dökdün ‘adûdan niçe kan
22. İy şeh-i gâzî idüp bunca gazâyı ‘âkıbet
Devlet ü ‘izzetle kıldun sünnet-i şeh-zâdegân
23. Çıkdı ol sûr-ı ferah-bahşun sadâsı ‘âleme
Şâdılıkdan toptolu oldı zemîn ü âsumân
24. Şevk ile sûr-ı Süleymân-ı zamânun seyrine
Arsa-i ‘ursa gelüp cem’ oldı cümle ins ü cân
25. Bezm-i şâhânîde mecmû’-ı mevâlî cem’ olup
Eyledi akrânı akrân ile bahs ü imtihân
26. Kimi bâzîde kimi bâzûda lu’bet-bâz olup
Kudretince san’atin gösterdi her bir pehlevân
27. Hˇân-ı sûr-ı pâdişâhî şol kadar bezl oldı kim
Ser-be-ser müstagrak oldı ni’mete halk-ı cihân
28. Ol nefâyis ni’metün dûd-ı buhârından yine
Bûy alup toydı gıdâ-yı rûh ile rûhâniyân
29. Pâdişâhun meclis-i ‘ursında hˇora geçmege
Mihr ü mehdür sanki tennûr-ı felekde iki nân
30. Nakd-i cân virüp kişi bulmadugı ni’metleri
Bezm-i sûr-ı şâhda almazdı kimse râyegân
31. Lahm-ı tayrı şöyle yagma kıldı her vahş u tuyûr
Ol arada peşşe-i nâçîze degdi mâkiyân
32. Halk-ı ‘âlem ‘arsa-i ‘ursı temâşâ kılmaga
Çıkmag içün püşteler olmışdı yir yir üstühˇân
33. Mâ-i cârî yirine ol bezm içinde sû-be-sû
Kanda baksan sükkerî şerbetler olmışdı revân
34. Şerbeti ol meclisün âb-ı hayâtun ‘aynıdur
Nûş idenler Hızrveş buldı hayât-ı câvidân
35. Pâdişâh-ı berr ü bahrün aldı hˇânından nasîb
Kand-i Mısrî birle şîrîn oldı bahr-i bî-kerân
36. İşbu sûrun ni’meti şol denlü yagma oldı kim
Niçe gün sükker yidi deryâlar içre mâhiyân
37. Ol Süleymâna n’ola çekdiyse galle mûrçe
Bu Süleymân-ı zamân vahş u tuyûra dökdi hˇân

38. Virmege sûr-ı sürûr-encâm-ı şâhîden haber
Âsumâna âsumâniyye virildi müjdegân
39. Her gice rahşân olan göklerde yılduzlar degül
Âsumânîlerle yanmışdur derûn-ı âsumân
40. Na'ralarla ejdehâ mânendi çarha baş çeküp
Her hevâyî virdi bir kuyruklu yılduzdan nişân
41. Mahv olur göklerde yılduzlar tutuşsa mâh-tâb
Kim göçer elbetde Ak Yılduz togınca kârvân
42. Berg-i gül mânendi hâk üstine âteşler saçup
Sahn-ı meydânı gülistân itdi her bir gülsitân
43. Şâh-ı gâzî feth kıldugı kılâ'un resmini
Âteşîn her bir veşîşe kal'a gösterdi 'ıyân
44. Bakmaga gözler kamaşurdı zemîne şöyle kim
Rûşen olmışdı ser-â-ser âteş işinden cihân
45. Her gice olursa çarh-ı lâceverdî yiridür
Şem'-i bezm-ârâ-yı şâhânîde çînî şem'dân
46. Bezm-i şehde her yeşil reng ile şem'-i sâdeyi
Râstî gören kişi sanurdı serv-i bûstân
47. Pür-şükûfe şem' nahlından bu 'âlem halkına
Gösterür evvel bahârun revnakın fasl-ı hazân
48. Her nefes ehl-i semâ kesb-i gıdâ-yı rûh ider
Göklere agsa buhûr-ı şem'-i şâhîden duhân
49. Hak bilür bu sûrda gördügi zîb ü zîneti
Görmedi tâ devr-i Âdemden berü halk-ı cihan
50. Ben nice tahrîr idem yâ Rab bu sûrun vasfını
Kim anun şerhinde dil hayrân u 'âcizdür lisân
51. 'Işkiyâ olsun du'â vü medh-i zıllu'llâh ile
Her nefes her lahza deryâveş dilün gevher-feşân
52. Virsün Allâhu Te'âlâ iy şeh-i 'âlî-neseb
Nev-cüvân şeh-zâdelerle sana 'ömr-i câvidân
53. Tapuna 'izz ü şeref birle bu sûr-ı sünneti
Hak mübârek eylesün iy husrev-i sâhib-kırân (Uzun 2011: 190-195)

Gazel

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Toyladun ni'met ü in'âm ile hâs u 'âmı
Hak mübârek kıla bu sûr-ı sürûr-encâmı
2. Mecma'-ı ehl-i safâdur yine bu sûr-ı şerîf
Yaraşur cem'-i melâ'ik ger ola huddâmı
3. Zer koyup gül tutar anda tabak-ı la'lîni
Götürür nerges ayag üstine zerrîn câmı
4. Sûrunı 'îd-i cemâlünle temâşâ kılsun
Görmeyenler bir arada dügüni bayrâmı
5. Eyledi sünneti gülşende çü fassâd-ı sabâ

Goncanun kana boyansa ne ‘aceb endâmı
6. Başladı yazmaga çün sûr-ı Nişânî vasfın
‘Işkînün ney-şeker oldı dükeli aklâmı
7. ‘Ömrini devletini eyleye Allâh mezîd
Geçe hurremlıg ile dünyede subh u şâmı (Uzun 2011: 624)

Tarih manzumesi

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün
1. Pür-neşât olduk yine sûr-ı sürûr-efzâyile
Bürc-i devletde mukârin oldı hûrşîd ay ile
2. Kâse-i ni’met şükûfe sûr olmışdı bahâr
Mutrib eylerdi edâ bülbül figânın nây ile
3. Şu’le salmış her taraf sahn-ı felekde âfitâb
Anda san bir kâse-i çînî tutar zerdâyile
4. Meclis içre la’l-i yâre dil uzatmasun diyü
Ehl-i meclis zâhidün agzın tutar halvâyile
5. Gördi her meh câygâh eyler felekden âfitâb
‘Arsa-i ‘ursı ser-â-ser döşedi dîbâyile
6. Sidre-kâmet lâle-had gılmânlar ile her gören
Vasf iderdi ‘ursgâhı Cennetü’l-Me’vâyile
7. Eyledün bir sûr kim târîh olupdur Hak bilür
Ol cenâb-ı dünyede sûr-ı neşât-efzâyile
8. Kadrün efzûn eylesün Bârî Te’âlâ gün-be-gün
Şemsiyâ sûr-ı mübârek düşdi târîh-i düğün (Uzun 2011: 657)

Sonuç

Aşkî 16. yüzyılda yaşamış asker kökenli bir şairdir. Mürettep ve hacimli Divanı’nda düğün şenliklerini konu alan üç şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden biri kaside, biri gazel diğeri de tarih manzumesidir. Kaside ve gazele konu edilen şenlik sünnet düğünüdür. Kasidede anlatılan sünnet düğünü Kanuni’nin şehzadeleri için 1530’da düzenlenmiştir. Kaside bu sünnet düğününü ve Kanuni’nin övgüsüne yöneliktir. Kasidenin nesip bölümünde düğünün başlamasıyla yaşanan heyecan anlatılmış daha sonra Kanuni’nin övgüsüne geçilmiştir. On beş beyitlik Kanuni’nin övgüsünden sonra tekrar sünnet düğününe geçilerek düğünün tasviri yapılmıştır. Tasvirde özellikle üzerinde durulan hususlar sırasıyla düğüne gösterilen rağbet, yapılan müsabakalar, ziyafet sofrası, ışık gösterisi, düğün süslemelerinden nahıllardır. Aşkî son derece anlaşılır bir dille kaleme aldığı kasidesinde Kanuni ve döneminin ihtişamını gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Aşkî Divanı’nda sünnet düğünü konulu diğer bir şiir, gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Bu gazele Nişânî Bey’in çocuklarının düğünü konu edilmiştir. Gazellerde görmeye alıştığımız lirizm ve söz sanatlarının -konusu gereği- bu gazelde bulunmadığı görülür. Şair kaside havasında yazdığı bu gazelde düğünün başlaması, neşesi ve güzelliğinden bahsettikten sonra Nişânî Bey’e duada bulunmuştur. Divan’da düğün konulu tarih manzumesinde 959/1552-53 tarihi düşülmüştür. Bu manzumede diğer iki manzumeye nazaran nispeten daha sanatkârane üslup göze çarpar. Düğün ve doğurduğu sevinç tasvir

edilirken tabiat, kozmoloji, zahit tipi, düğün alanı, düğündeki güzeller çeşitli söz ve anlam sanatlarıyla anlatılmıştır.

Kaynakça

Arslan, M. (1999). *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*. Ankara: AKM Başkanlığı.

Aynur, H. (2009). "Sûrnâme", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. C. 37. s. 565-567.

Baş, S. (2008). M. Turhan Tan'ın Tarihi Türk Romanlarında Düğün Merasimleri, *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 23-38.

Korkmaz, G. E. (2004). *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

Pala, İ. (1983). *Aşkî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi SBE Doktora Tezi, İstanbul.

Uzun, S. (2011). *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com (04.12.2019)

ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAĞLAMINDA "SALUR KAZAN'IN YEDİ BAŞLI EJDERHAYI ÖLDÜRDÜĞÜ BOY" ANLATISININ ÇÖZÜMLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Fatih EGE
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Özet

Giderek mekanikleşen modern çağın sınırlayıcı ve insanı kuşatan yapısına rağmen halk edebiyatı üretimleri; içlerinde barındırdıkları tecrübeleri topluma aktarma vazifesiyle, ruha dokunarak insanlığın duygularını tetikleyen özelliklere sahiptirler. Geçmişten günümüze tüm toplumsal katmanlardan ve bireylerin tecrübelerinden beslenen bu üretimler kimi zaman bir yol gösterici, kimi zaman ise toplumsal hafızanın korunması bakımından bir belge olarak tarih süreci içerisinde yerlerini almışlardır. Özellikle anonim olarak değerlendirilen üretimler, köklerinden yeşerdikleri milletin hayata dair çıkarımlarını ve tarihe not düştükleri değerlendirmeleri bünyelerinde barındırmaktadır. Ozanların binlerce yıllık tecrübeyi sanatsal dokunuşlarla işleyerek günümüze ulaştırdığı bu engin tecrübeler arasında üzerine en çok çalışma yapılan türlerin başında ise destanlar ve etrafında teşekkül eden anlatılar gelmektedir. Türk kültürünün derin izlerini taşıyan ve aktaran bu anlatılar içerisinde Dede Korkut ise ayrı bir öneme sahiptir. Ataların zamanaşımına uğramayan iletilerinin yanı sıra bir milletin felsefi dünya görüşünü, sembol değerlerini ve ürettiği metaforları içerisinde barındıran Dede Korkut anlatıları; Türkoloji araştırmacıları için engin bir kaynak niteliğindedir. İçerisinde farklı kahraman tipleri etrafında şekillenen olaylar barındıran Dede Korkut anlatıları kolektif birikimin varoluşsal dinamiklerini yansıtmaktadır. Böylelikle Dede Korkut'u okumak tinsel bir yolculuğa çıkmak ve gelişen maceralar üzerinden tarihsel birikime temas edebilmek anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda 2019 yılının haziran ayında bulunan ve Dede Korkut'un 13. Boyu olduğu ortaya çıkarılan nüshası araştırmacılara yeni incelemeler ve okumalar için kapsamlı bir kaynak sunmuştur. Çalışmamız yukarıda bahsettiğimiz değerler ışığında Dede Korkut'un yeni anlatısının çözümlenmesi üzerine olacaktır. Arketipsel sembolizm kuramı çerçevesinde incelemeye çalışacağımız metin; 13. Boy Salur Kazan'ın Ejderhayı öldürdüğü anlatı kapsamında olacak ve metnin arketip değerleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Kolektif bilinçdışı unsurların tespit edilmesi dışında inceleme yapılırken Joseph Campbell'in "Kahraman" kalıbı ve "Monomit" kavramından faydalanılarak metnin içerisinde dramatik aksiyonun sağlandığı aşamalar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Psikoloji, Halkbilim, Dede Korkut, Arketip

IN THE CONTEXT OF ARCHETYPE SYMBOLISM ANALYSIS OF THE CONCEPT "THE SIZE THAT SALUR KAZAN KILLS THE SEVEN HEADED DRAGON"

Abstract

Despite the restrictive and encompassing nature of the modern era, the production of folk literature; they have the characteristics that trigger the emotions of humanity by touching the soul with the task of transferring the experiences they have within them to the society. Nurtured from all social strata and the experiences of individuals from past to present, these productions sometimes took their place in the history process as a guide and sometimes as a

document for the protection of social memory. In particular, the anonymous productions include the inferences about the life of the nation from which they originate and the evaluations on which they made a note. Among the vast experiences that the poets have brought to our day by processing thousands of years of experience with artistic touches, epics and narratives formed around them are among the most studied species. Dede Korkut has a special importance among these narratives that carry and convey deep traces of Turkish culture. Dede Korkut's narratives, which include the philosophical worldview of a nation, symbol values and metaphors it produces, as well as the messages of ancestors which are not timed out; It is a vast resource for Turcology researchers. Dede Korkut's narratives, which contain events shaped around different hero types, reflect the existential dynamics of collective accumulation. Thus, reading Dede Korkut means going on a spiritual journey and being able to contact historical accumulation through the adventures. In this context, the copy of Dede Korkut, who was found to be the 13th dimension in June 2019, provided the researchers with a comprehensive resource for new investigations and readings. Our study will focus on the analysis of Dede Korkut's new narrative in the light of the above-mentioned values. The text that we will try to examine within the framework of archetypal symbolism theory; 13. Boy Salur Kazan will be included in the narrative in which he killed the Dragon and the archetypal values of the text will be determined. In addition to identifying the collective unconscious elements, Joseph Campbell's "Hero" pattern and "Monomite" concept will be used to determine the stages of dramatic action in the text.

Keywords: Literature, Psychology, Folklore, Dede Korkut, Archetype

TARAS SHEVCHENKO'S "ZAPOVIT" ("MY TESTAMENT") AND FAHRİ ERDİNÇ'S "SON DİLEK": SUCCESSES AND FAILURES OF THE TRANSLATION

Assoc. Prof. Dr. Yelena Karpenko
Ardahan University
Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Ukraine

Lect. Dr. Sevindj RAMAZANOV
Ardahan University
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4542-5806

Abstract

We often get acquainted with this or that people through our acquaintance with its culture – poetry, music, painting. It is these kinds of art which reflect the most important stages of historical and cultural development, highlight the figures of outstanding poets, writers, musicians, artists, who later become the hallmark of the whole nation.

For the Ukrainian people, Ivan Kotlyarevskyi, Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka and other poets have become such a hallmark. Their works have been translated into many languages of the world, and interest in them is not going to be lost.

A special place in Ukrainian literature is occupied by Taras Shevchenko – Kobzar, a fighter against serfdom, the founder of the new Ukrainian literary language. Many Ukrainian and foreign scholars have devoted their articles to his literary works, his legacy has been studied all over the world to this day.

One of the most famous and so-called "school program" poems by Taras Shevchenko is "Zapovit" ("My Testament"), translated into more than 150 languages, including Turkish. The author of the translation, which was first published in 1965 in the "Book for Reading" in Sofia under the title "Son Dilek", is Fahri Erdinç. He tried to convey the mood and melody of the original poem as accurately as possible, while following the canons of the Turkish verse.

As it is known, poetic texts, as well as phraseological units, pose significant difficulties for a translator, that is connected with the peculiarities of the language system itself, differences in culture and worldview, in the canons of poetic works. The Ukrainian and Turkish languages belong to different language groups, have different grammatical systems, in addition, their versification systems differ significantly, due to grammatical, phonetical and cultural factors. The Slavic two-syllable and three-syllable meters are almost impossible to convey with the traditional Turkish "hece" (syllabic verse), aruz or free verse. Rhyme also has a completely different character. However, translators find acceptable ways to convey them by the means of their own language. But the most difficult and often impossible task is to unravel the Slavic (in our case – Ukrainian) ethnocultural images-symbols and make foreign (here –Turkish) readers to understand them.

Our work is devoted to the analysis of the translation of Taras Shevchenko's famous poem "Zapovit" into Turkish. The Turkish translation is considered from the point of view of accuracy of conveying the general meaning and mood of the original poem, its figurative system, grammatical and rhythmic patterns, melody. Conclusions are made about the advantages and disadvantages of the translation.

Keywords: Taras Shevchenko, Fahri Erdinch, translation, versification system, ethnocultural images-symbols.

«ЗАПОВІТ» Т. ШЕВЧЕНКО И «SON DİLEK» ФАХРИ ЭРДИНЧА: УСПЕХИ И НЕУДАЧИ ПЕРЕВОДА

Знакомство с тем или иным народом зачастую осуществляется посредством знакомства с его культурой – поэзией, музыкой, живописью. Именно эти виды искусства фиксируют важнейшие этапы исторического и культурного развития, выдвигают на передний план фигуры выдающихся поэтов, писателей, музыкантов, художников, которые впоследствии становятся визитной карточкой всего народа.

Для украинского народа такой визитной карточкой стали Иван Котляревский, Тарас Шевченко, Леся Украинка и другие. Их произведения переведены на многие языки мира, и интерес к ним не угасает.

Особое место в украинской литературе занимает Тарас Шевченко – Кобзарь, борец против крепостничества, основоположник нового украинского литературного языка. Его творчеству посвящены работы украинских и зарубежных ученых, его наследие изучается в мире и по сей день.

Одним из наиболее известных и так называемых «программных» стихотворений Т. Шевченко является «Заповіт», переведенный на более чем 150 языков, в том числе на турецкий язык. Автор перевода, впервые опубликованного под названием “Son Dilek” в 1965 году в «Книге для чтения»в Софии, – Фахри Эрдинч.Он попытался как можно более точно передать настроение и мелодику оригинала, при этом следуя и законам турецкого стихосложения.

Как известно, стихотворные тексты, как и фразеологические единицы, представляют значительные трудности для переводчика, что связано с особенностями самой языковой системы, различиями в культуре и мировосприятии, в правилах создания поэтических произведений. Украинский и турецкий языки принадлежат к различным языковым группам, имеют различные грамматические системы, кроме того, значительно отличаются системы стихосложения, что обусловлено и грамматически, и фонетически, и культурно. Славянские двусложные и трехсложные метры практически невозможно передать турецкими хедже, арузом или вольным стихом. Рифма тоже имеет совершенно иной характер. Тем не менее, переводчики находят приемлемые пути их передачи средствами своего языка. Но наиболее сложной задачей, и часто невыполнимой, становится разгадка славянских этнокультурных образов-символов (в данном случае – украинских) и доведение их до сознания иноязычных (здесь – турецких) читателей.

Представляемая работа посвящена анализу перевода на турецкий язык стихотворения Т. Шевченко «Заповіт». Турецкий перевод рассматривается с точки зорения точности передачи общего смысла и настроения оригинала, его образной системы, грамматического и ритмического рисунка, мелодики. Делаются выводы о достоинствах и недостатках перевода.

Ключевые Слова: Тарас Шевченко, Фахри Эрдинч, перевод, система стихосложения, этнокультурные образы-символы.

PSYCHOLOGİCAL ASPECTS OF THE SENTİMENTAL STORY N.M. KARAMZİN'S “POOR LİSA” AND THE NOVEL BY SAMİ PASHAZADE SEZAİ “ADVENTURE”

Lect. Dr. Sevindj RAMAZANOV
Ardahan University
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4542-5806

Assoc. Prof. Dr. Yelena Karpenko
Ardahan University

Abstrct

The article explores psychological issues in the novel "Poor Lisa" by N.M. Karamzin and in the novel "Adventure" by Sami Pashazade Sezai. The fact that these authors are at the origin of Russian and Turkish psychological and sentimental prose is undeniable.

Turning to issues of psychology, it is impossible not to touch upon the problem of personality, which has always been one of the most important subjects in art. The human character in fiction plays a paramount role. Also D.N. Ovsyaniko-Kulikovsky, continuing the thoughts of A.A. Potebni and developing the base of mental method in literature, claimed the existence of an organic connection "between artistic and daily thinking." Related to this is the interest of the researcher "to study, on the one hand, the mental action of poetry works on the consciousness of the reader, to identify the specificity of the mental kind of writer reflected in his creations, and, on the other hand, to study the mental content of artistic images, those phenomena and patterns of the internal life of man, which are impartially reflected in the characters of fictional characters." Speaking about the nature of psychology, it is necessary to note its ambivalence: on the one hand, psychology is a generic feature of the word art, its organic property. On the other hand - it can act as a result of artistic creation, as an expression and reflection of psychology of the author himself, his characters and, more broadly, - social psychology, which, in turn, is revealed through the artist’s personality and the images of heroes created by him.

To summarize, it can be noted that psychology is a special and purposeful development of ways and forms of the realization of personality and its disclosure, is the organizing aesthetic principle of artistic style, its dominant - both in a specific work and in the creative manner of the writer as a whole. Taking into account all these facts, it is possible to identify the specifics of the psychology of an author, as well as his individual works.

The artistic world of the said lead and novel includes images associated in readers’ minds with the well-known realities of their daily lives, which creates an authenticity effect: it is known that many perceived events recreated in the lead and in the novel as really happened. Accordingly, the human characters written in both works look natural and realistic.

N.M. Karamzin and Sami Pashazade Sezai advanced significantly along the path of artistic understanding of human character, enriching Russian and Turkish literature with new images, forms and techniques of psychological description.

Key words: psychological problems, psychology, sentimental prose, techniques of psychological description, human character.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СЕНТИМЕНТАЛЬНОЙ ПОВЕСТИ Н.М. КАРАМЗИНА «БЕДНАЯ ЛИЗА» И РОМАНА САМИ ПАШАЗАДЕ СЕЗАИ «ПРИКЛЮЧЕНИЕ»

В статье исследуется психологическая проблематика в повести «Бедная Лиза» Н.М. Карамзина и в романе «Приключение» Сами Пашазаде Сезаи. Факт, что именно эти авторы стоят у истоков русской и турецкой психологической и сентиментальной прозы, — неоспорим.

Обращаясь к вопросам психологизма, невозможно не затронуть проблему личности, которая всегда была одной из важнейших в искусстве. Человеческий характер в художественной литературе играет первостепенную роль. Еще Д.Н. Овсянико-Куликовский, продолжая мысли А.А. Потебни и разрабатывая базу психического способа в литературоведении, утверждал существование органической связи «меж художественным и ежедневным мышлением». С этим связан интерес исследователя «к изучению, с одной стороны, психического действия поэтических произведений на сознание читателя, к выявлению специфичности психического вида писателя, отражающегося в его творениях, а с иной стороны — к изучению психического содержания художественных образов, тех явлений и закономерностей внутренней жизни человека, которые беспристрастно отражаются в характерах вымышленных персонажей». Говоря о природе психологизма, необходимо отметить ее двойственность: с одной стороны, психологизм является родовым признаком искусства слова, его органическим свойством. С другой – он может выступать как результат художественного творчества, как выражение и отражение психологии самого автора, его персонажей и, шире, - общественной психологии, которая, в свою очередь, раскрывается через личность художника и созданные им образы героев.

Подытоживая сказанное, можно отметить, что психологизм представляет собой специальную и целенаправленную разработку способов и форм воплощения личности и ее раскрытия, является организующим эстетическим принципом художественного стиля, его доминантой – как в конкретном произведении, так и в творческой манере писателя в целом. Принимая во внимание все эти факты, можно выявить специфику психологизма того или иного автора, а также его отдельных произведений.

Художественный мир указанных повести и романа включает в себя образы, ассоциирующиеся в сознании читателей с хорошо знакомыми реалиями их повседневной жизни, что и создает эффект достоверности: известно, что многие воспринимали события, воссозданные в повести и в романе, как действительно произошедшие. Соответственно, и человеческие характеры, выписанные в обоих произведениях, выглядят естественно и реалистично.

Н.М. Карамзин и Сами Пашазаде Сезаи значительно продвинулись вперёд по пути художественного постижения человеческого характера, обогатив русскую и турецкую литературу новыми образами, формами и приемами психологического описания.

Ключевые слова: психологическая проблематика, психологизм, сентиментальная проза, приемы психологического описания, человеческий характер.

URFALI GAZİ MEHMET KERİMOĞLU'NUN KORE SAVAŞINA DAİR İZLENİMLERİ

Mehmet KISAK
Harran Üniversitesi

Özet

Soğuk Savaş Dönemi'nin ilk çatışma alanı olan Kore, Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla birlikte yaklaşık üç yıllık bir savaş süreci yaşamıştır. Bu savaş sürecinde Birleşmiş Milletler aktif rol oynamış ve birçok devlete savaşa katılma çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıya kulak veren devletlerden biri de Türkiye olmuştur. Bir yandan dünya barışına katkıda bulunmak bir yandan da kendi güvenliğini sağlama adına NATO'ya üye olma çabası içerisinde olan Türkiye, yurdun çeşitli yerlerinden savaşa dört tugay asker göndermiştir.

Türkiye'nin birçok yerinden olduğu gibi Urfa'dan da askerlik yaptıkları yerden Kore'ye birçok asker gönderilmiştir. Savaşa katılan bu askerlerden 4'ü şehit olurken 53'ü ise gazi olma unvanına nail olmuştur. Gazi olma unvanına layık görülen ve savaşta yararlılık gösteren Urfalı askerlerden biri de Mehmet Kerimoğlu'dur. Bu çalışmada Kore Savaşı'nda göstermiş olduğu kahramanlıklardan dolayı "Gazi" unvanı alan Urfalı Mehmet Kerimoğlu'nun savaşa dair izlenimleri ele alınacaktır. Çalışmada kaynak olarak sözlü mülakatlar temel alınmıştır. Gerek sözlü mülakatlar gerekse de literatürdeki muhtelif kaynaklardan elde edilen bulgulara göre gazinin savaşa gönüllü olarak katıldığı, savaş esnasında sıcak çatışmalara girdiği ve kahramanlıklar gösterdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kore, NATO, Birleşmiş Milletler, Gazi, Urfa.

OTTOMAN-RUSSIAN WAR OF 1877-78 IN RUSSIAN INTELLECTUAL WRITINGS

Prof. Dr. Kezban ACAR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Abstract

Nineteenth century philosophy in general and Russian national identity during the Ottoman-Russian war of 1877-78 in particular has attracted attention of many scholars. However, these scholars such as Jelena Milojkovich-Djuric examined Russian national identity during this war, mostly from the perspective of Russian Slavophils and pan-Slavism. She argued that Ottoman-Russian War of 1877-78 or in a more general sense, the Eastern question encouraged discourse on the Russian national identity and pan-Slavism among Russian intellectuals. She did not present, however, how non-Slavophil Russian intellectuals, such as A. N. Maslov, Nemirovich-Danchenko, N. Maksimov, Lev Tolstoy and Fyodor Dostoyevsky responded to the war and how they viewed it.

Based on the examination of diaries and writings of those intellectuals, this paper aims to present how Russian intellectuals from the Pan-Slavists to liberals saw the war, Russia/Russians and the enemy, Ottoman Empire/the Turks.

Introduction

Many scholars studying Russian history in general or specifically the Eastern question have agreed that Ottoman-Russian War of 1877-78 derived mainly from the worsening conditions of the Balkan Christians under the Turkish rule. In his study on Russian policy toward the Balkans between 1870-80, Benedict Humphrey Sumner presented the Russian-Turkish war as an extension of the upheaval in the Balkans started with the Herzegovinian and Bosnian revolts in 1875, and the Serbian uprising in 1876. While explaining favorable conditions for Russia to declare war on Turkey, Sumner wrote that Russia tried to solve the Balkan crisis through diplomatic negotiations with different European countries and could not obtain any positive results. Even though all the powers, including Russia, Austria, and England, agreed on the necessity of reforms to improve the conditions of the Balkan Christians, he maintained, the Turks not only refused to accept European agreements, but also failed to fulfill its promises when it agreed on them.[1] Thus, he implied that the Russian declaration of war on Turkey was legitimate.

Similarly, Barbara Jelavich referring to the previous Russian support for the Balkan Christians against the Turks and any other European power wrote that Russia intervened in the Balkan crisis to remain loyal to its "long associations with Balkan Christians." In other words, she saw the Russian intervention as a natural consequence of the historical ties between Russia and the Balkan Christians and further wrote that due to "honor and national esteem," it was very difficult for Russian leaders to break the links and associations. In another study on Russia and the Eastern Question, Jelavich wrote that Russia went to the war

[1] Benedict Humprey Sumner, *Russia and the Balkans 1870-1880*, Archon Books: Hamden, London, 1962, p. 272.

with Turkey to restore its image hurt by the defeat in the Crimean war and to end its isolation since then.[2]

Despite the Balkan crisis and the Pan-Slavist campaign, urging Russian government to get involved in the Balkan crisis and help Orthodox-Slavs in the Balkans against the Ottoman Empire it seems that under the influence of Alexander Mikhail Gorchakov and his chief assistant A. G. Jomini, Alexander II was not in favor of war. He preferred not to declare war on Turkey but to pursue a more passive and defensive policy[3] for he chose focus on internal reforms, such as the emancipation of serfdom in 1861 and tried to assure internal stability. At the end, however, the Tsar yielded to public pressure and declared war on the Ottoman Empire. In his manifesto of 24th of April, the Tsar mentioned neither the protection of Orthodoxy nor the Slavs when he explained why he declared war on Turkey. Instead, he explained that Russia, which had been devoted to the fate of the oppressed Christian population of Turkey, declared war to improve and secure their lives. He also stressed that, "[Russia] made it preeminently [its] object to attain the betterment of the conditions of the Christians in the East by means of peaceful negotiations and by concerted action with the great powers, [Russia's] allies and friends."[4] He also stressed that Russia, supported by other powers, made constant efforts since 1875 to induce the Porte to adopt reforms that would protect the Christians of Bosnia, Herzegovina, and Bulgaria from the arbitrary rule of the local authorities. Due to the obstinacy of the Porte that continued to refuse to provide Russia and other powers with an effective guarantee of the security of its Christian subjects, Russia's efforts failed to achieve the desired outcome. When war started, it resulted in many reactions in Russian society. Russian intellectuals, in this regard, differed from each other. While Pan-Slavist intellectuals such as Ivan Aksakov, Mikhail Katkov, N. A. Danilevsky and Fyodor Dostoyevsky welcomed and supported it enthusiastically, non-Slavist While Slavists such as Leo Tolstoy, Vasili I. Nemirovich-Danchenko and A. N. Maksimov viewed it from a distant perspective and called for caution.

Pan-Slavist View of the War

Ivan Aksakov,[5] a devoted advocate of pan-Slavism, for example, saw the war as a continuation of the traditional conflict between the Muslim Turks and Orthodox Slavic

[2] Barbara Jelavich, *Russia's Balkan Entanglements 1806-1914*, Cambridge University Press: Cambridge, 1991, p. 172.

[3] Barbara Jelavich, *The Ottoman Empire, the Great Powers and the Straits Question, 1870-1887*, Indiana University Press: Bloomington and London, 1973, p. 90.

[4] Alexander II, Manifesto, April 12/24, 1877.

[5] Aksakov was the editor of Slavophilist journals and newspapers, such as "Russkaia Beceda," (Russian Discussion/Talk), "Den," (Day), "Moskva," and "Rus." In "Den," Aksakov wrote that "our strength in Europe. Slavic and Orthodox world is entering in to a new phase of history. Except for Russia, Slavs are being oppressed everywhere either by Germans or the Turks. Political power of Russia revives in these enslaved nations the feeling of Slavic nationality and the hope for the freedom from shameful yoke, "from material and spiritual yoke," under the protection of powerful wings of Russian eagle. Here is the historical call, moral right, and responsibility of Russia. But do we really acknowledging Slavs of our right and responsibility?" Aksakov further wrote that Slavs should have not only feelings of Slavic nationality but should be conscious of it. Because the intelligentsia, educated classes, of Eastern Slavs are ignorant and indifferent to our cause, and attracted to Western

Russians. Referring to earlier fights between Tatars and Russians, the Turks and Russians from the reign of Ivan the Terrible, to that of Nikolai I, Aksakov wrote that the Turks continued to be a problem for the Slavic world. Even though through reforms suggested by the Europeans, "they were introduced into European Christian family and were grounded with rouge and white-wash European civilization," Aksakov continued, "the Turks are still brutal, wild, barbarian, fanatic Asian hordes that continue to exterminate Orthodox Slavs."[6] Thus, Aksakov saw barbarity, violence, and Islam as characteristics of the Turks and Asians. In addition, in his emphasis on how Western Europeans introduced Turkey into European family and civilization and how the Turks remained wild and barbarian Asians, Aksakov suggested that Europe was not a source of humanity and civilization. Instead, he ridiculed and criticized European nations for their belief in and support for the Turks. Because Turkey was destined to decline for, the Slavs were rising again and uniting, he wrote, the support of the Western nations, especially the English, was nonsense. Furthermore, Aksakov wrote that due to their indifference to the Turkish massacre of the Orthodox Slavs and even because of their moral and material support for the Turks, the Western nations were not much different from the Turks in the eyes of Russian people. Therefore, Ottoman-Russian War was not only a fight between Muslim Turks and the Russians, but also a conflict between Latin-Protestant West and Orthodox Slavic east.[7]

Aksakov did not give a specific and a clear reason, however, for why the western nations supported the Turks against the Russians. Instead, he emphasized Russia's reasons for the war. He wrote that present-day war with Turkey was neither a matter of honor and glory, nor a question of power. Rather, it was a matter of national consciousness. Even though the Crimean War derived from the same Eastern or Slavic question and witnessed a great support of Russian people, he maintained that, national consciousness of Russian people was not as great as or as mature as it was during the present-day war. Because of a series of developments, such as abolition of serfdom, and thus elimination of judicial class barriers, spread of literacy, "intellectual prospect of people broadened, all literary camps intermingled. All found themselves, not a general surprise, agreeing on vital questions for Russia."[8] Thus, Aksakov saw the war as a national response to the Slavic question that all Russian people unanimously agreed. Due to their national and religious ties with Orthodox Slavs in the Balkans, Russian people, whose national consciousness reached its maturity, were ready to die with a "heroic submission and obedience," for their beliefs and for the freedom of their Slav brothers that were oppressed and enslaved.[9] Aksakov also emphasized Orthodoxy, Slavism, and unity that expressed itself in the 'heroic obedience and submission" during wartime as significant characteristics of Russian nationality.

Aksakov disregarded the opposition to and the critique of the war and Russian nationalism by some Russian intellectuals, especially by Westerners, such as Maksimov, and Tolstoy. In contrast to Aksakov and other Slavophiles, Maksimov and Tolstoy questioned the

---

civilization, it is the duty of Russians, especially Russian journalists, to awake them a consciousness of their Slavic identity and nationality."

[6] Ivan Sergeevich Aksakov, *Slavianskii Vopros, 1860-1886, Stat'I iz* "Dnia," "Moskvy," "Moskovicha," *I* "Rusi." *Rechi v Slavianskom' Komitete v 1876, 1877, I 1878*, Moskva, 1886, pp. 215-219.

[7] *Ibid.*, p. 248.

[8] Aksakov, p. 219, 272, 252.

[9] *Ibid.* p. 219.

legitimacy of the war through the descriptions of war casualties and horrors in their writings. In addition to the nationalist sentiments and religious beliefs of many people, they also showed that some people had other reasons to go to the war, such as concern for military career, fame and glory. For Aksakov, Russian intellectuals in the opposition consisted of a small group of people who were alien to their own people and culture. They ridiculed the war and questioned Russian nationalism because they lacked strong moral ideals and beliefs. Instead of educating their people about Russian history, culture and values, westernized Russian intellectuals criticized Russian politics and culture while praising Western civilization. Even though there was some good in western, civilization, such as its science, Aksakov continued that, it would do no good for Russian people to take Western thoughts without processing them through a critical and independent mind.[10] Thus, Aksakov saw the critique of the war and Russian nationalism by Russian intellectuals in opposition insignificant and continued to argue that Russian people were selfless, humanitarian and Christ-loving people that went to the war for their beliefs and for their Orthodox Slav brothers.

In contrast to Aksakov who emphasized national sentiments and religious beliefs of Russian people as the driving force behind the Russian-Turkish war and hardly mentioned English motivation for the war, Mikhail Nikiforovich Katkov (1818-1887)[11] focused on power politics and emphasized England's reasons rather than Russia's for the war. In addition, unlike Aksakov who put some emphasis on the Turks to explain the reasons for the war and national characteristics of Russian people, Katkov hardly mentioned the Turks while giving the main components of Russian nationality in contrast to the English.

Like Aksakov, Katkov explained Russia's reason for the war mainly in terms of rising nationalist sentiments and growing sympathy of its people towards the Orthodox Slavs in the Balkans. He did not give, however, a detailed description of in what conditions the Balkan Slavs were. Similarly, he did not mention Turkish brutality, violence, and massacre as Slavophiles did. Instead, he focused on the political situation in the Ottoman Empire during that time and how it changed in time due to English support for it. In other words, Katkov emphasized the English support as a driving force behind Ottoman policies towards the Slavs and Russia. He argued that if the Ottoman Empire had met the Russian demands regarding the Balkan Slavs, such as complete guarantee of reforms in favor of its Christian provinces, Russia would not go to the war. Because English insisted that European consensus was the only way to solve the Balkan crisis and thus encouraged the Turks to reject Russian demands, the problem became complicated. If it were not for the English that was concerned for the prevention of Russian war action rather than the protection of unarmed people in the Balkans from the *basibozuks* (irregular Turkish troops), Russians would solve the problem between the Turks and themselves.[12]

---

[10] *Ibid.* pp.240-247.

[11] Katkov finished Moscow University in 1838. In the 1830s, he joined to the circle of liberal, western-oriented philosophers such as N. V. Belinskii, A. I Herzen, and M. A. Bakunin, and wrote in liberal journals such as "Otechestvennii Zapiski." In the 1840s, he turned to circles that are more conservative. In 1850-55, and 1863-1887, he was the editor of "Moskovskii Vedomosti," and published in this and other conservative journals such as "Russkii Vestnik."

[12] Mikhail N. Katkov, *Sobranie Peredovykh Statei "Moskovskikh Vedomostei," (1863-1887), 1897*, p.146. April 4, 1877.

Katkov wrote that Russians had no intentions of conquest as the English claimed. If the European powers had come to real terms to solve the problem in the way Russians wanted, Russia would not open war on Turkey. Katkov further argued that God destined Russia to carry out such a great cause and war, and added that, "with the righteousness and sacredness of our cause, we are strong. Our interests in this matter are the interests of humanity and Christianity."[13] Thus, Katkov saw the war as a sacred cause while describing the Russian nation as "chosen" nation that God bestowed with holy cause.

Even after the war started in April 12, 1877, Katkov continued to focus on the English rather than the Turks. Especially during the peace offers made in January and later in October 1878, Katkov saw England rather than Turkey as the main power behind all peace negotiations. He wrote that the Porte, supported by England, came up with some peace offers in January because he British wanted to find out about possible Russian demands. Katkov viewed peace offers of the Porte also as a means of dragging Russia into diplomatic twists and thus halting Russian war action. In result, Katkov did not see the Turks as dependable negotiators due to the British support behind them.

After Russia rejected the Porte's peace offers and possibility of English naval support for the Ottoman Empire emerged, Katkov continued to see England as the main force behind all war action and peace negotiations and described it as a threatening power to Russia. He wrote England, the strongest naval power in the whole world, might be a problem for Russia. In addition, he wrote that England through its greater diplomatic influence on Istanbul due to pro-British Ottoman ministers in the government was in a more advantageous position than Russia.[14] Therefore, Katkov implied that in case of war with England, it was highly possible that England would emerge victorious.

Despite the acknowledgement of stronger naval power and greater political influence of England in Istanbul, Katkov did not suggest, however, that Russia accepted English terms for final peace agreement. Instead, he wrote that through the naval support for Turkey, England violated the Treaty of Paris that banned the navigation of any war ships through the Straits. To show the illegitimacy of English intervention, Katkov also pointed out that British entered into the war not due to humanitarian concerns, as Russians did, but because of their economic and political considerations. He wrote that English economy was in crisis and the death of more than 30 million people in two Indian provinces was a clear evidence to it. Declining salaries and strikes of the workers were other indicators of the economic crisis in England. Therefore, the British government and public saw a more aggressive foreign policy and thus the intervention in the Ottoman-Russian War as a possible solution to their economic problems.[15]

Katkov further emphasized the failure of the Turkish government to fulfill its promises to make reforms in favor of the Slavs in the Balkans and justified the Russian intervention in the Balkan Crisis. Even though Slav uprisings in the Balkans showed that Ottoman Empire was in danger, the Turks showed no intention of making reforms to improve socio-economic conditions of the Slavs. He further added that "[their attention are soaked up in the efforts to keep their rule intact as much as possible that [the Turks] had no time to think about the

[13] *Ibid.* p. 148, April 4, 1877.
[14] Katkov, pp.131-133., nos. 72-73, March 17-18, 1878.
[15] *Ibid.* p. 7, no. 3. January 2, 1878.

means of stopping the process that threatens their political existence. Metaphorically speaking, they quarrel and talk big about the borders of the garden while their home is completely on fire."[16] Katkov concluded that as long as the Turks did not fulfill their obligations that they confirmed at Istanbul Conference, Russia would continue to insist on its demands.

Like Katkov, N. A. Danilevsky explained the reasons for the war mainly in terms of Russia's goals to assist the Slavs in the Balkans against the Ottoman Empire and England. He blamed the Turks, however, more than Katkov did. Pointing out uprisings in the Balkans, Danilevsky argued that Ottoman Empire was to blame for the chaotic situation in the Balkans. He wrote that after the territorial loss and economic damage in the Crimean War, Ottoman Empire put all economic burdens on the shoulders of its Slav subjects. In addition, it made the Slav subjects pay for the extravagance of its Sultans.[17] In addition to the Ottoman Empire, Danilevsky blamed European powers for the uprisings for they supported the Ottoman Empire against the Balkan Slavs. He wrote that despite the corruption and bankruptcy of the Ottoman Empire, European powers, especially England and France, supported Turkey with monetary means. Both the English and French governments encouraged their own subjects to lend money to the Ottoman government for they saw it as a means of increasing their political and diplomatic influence in Istanbul.[18]

He described Russia, on the other hand, as an important Slavic power that aimed to assist the Slavic nations in the Balkan Peninsula. He argued that the moral ties between the Slavs in the Balkans and the Russians were stronger than before. During the last twenty years, Russia kept quiet not to destroy the balance of power in Europe. Now, since the Porte turned down even the modest Russian demands due to the British intrigues, Russia had to go the war.[19] Thus, like Katkov, Danilevsky blamed England for the war. He wrote that due to their own political interests such as the protection of the integrity of Ottoman Empire and the maintenance of balance of power in Europe, the British tolerated Ottoman ferocity. Unlike Katkov, Danilevsky did not see England, however, as an important power that could stop Russia from obtaining its goals. He acknowledged that England had great political influence on the Porte but he saw neither British influence nor its stronger navy as an important factor that could prevent Russia from obtaining its goals. Instead, in a very optimistic and confident way, Danilevsky suggested two possible solutions to the Straits question that he saw as the core of the Eastern Question. The first solution he suggested was to eliminate Ottoman rule in Europe. The second solution was to leave the Straits under the Ottoman rule but to allow war ships to pass through them.[20] From these two solutions, Danilevsky favored the first one and wrote that Russia would win the war and solve the Straits Question in its own favor.

Like other pan-Slavists, Fyodor Dostoyevsky described the war as a fight between Orthodox and Slavic nations and the Ottoman Empire. He wrote that the Russian people went "to the front to serve Christ and Orthodoxy against the pagan [Turks], and to save our

[16] *Ibid.* p. 250, October 3, 1878.
[17] N. A. Danilevsky, *Sbornik Politicheskikh i Ekonomicheskikh Statei*, S. Petersburg, 1889, p. 38.
[18] *Ibid.*
[19] *Ibid.* p. 39.
[20] *Ibid.* p. 64.

brethren by faith and blood, the Slavs."[21] Due to Turkish oppression, he maintained that, the Christian population of the East saw the Orthodoxy as "the last and sole hope [for the preservation of] its national individuality and distinction."[22] Thus, Dostoyevsky not only wrote that Orthodoxy was an important proponent of Russian and Slavic identity, but also argued that the Ottoman rule played an important role in the strengthening nationalist and religious sentiments of the Orthodox-Slav nations in the Balkans.

Dostoyevsky underlined Orthodoxy and Slavism as significant proponents of the Russian nationality also in his critique of anti-war Russian intellectuals. By preaching philanthropy and humanism, Dostoyevsky maintained that, some Russian intellectuals, "wise acres," criticized the war. Wiseacres of Russia were opposed to the war because they did not understand Russian people. These people failed to see the unity of popular Russian spirit and progressive public enthusiasm that transformed people into human beings rather than bestializing them, [23] and criticized the war due to the bloodshed and catastrophes that the war would cause.

In contrast to the Orthodox and Slav Russians that went to the war for their Slavs and Orthodox brothers, Dostoyevsky defined the Turks as the murderers and oppressors of the Orthodox and Slavs. He wrote that the Turkish massacre of the Orthodox-Slavs, and especially of the Bulgarians, was not accidental, but a systematic and organized act that the regular Turkish troops took part in.[24] Due to their barbarity, Dostoyevsky related the Turks to the Tatars and called both Pagans. He also criticized Russian intellectuals who were against the war. He wrote that those anti-war Russian intellectuals criticized Pan-Slavist for their call for the war not because of their humanitarianism, but because of their "ambition caused by extraordinary grandeur [and due to their] pressing urge to be original to distinguish, or somehow to manifest [themselves]."[25] While Dostoyevsky criticized non-Slavist intellectuals and blamed them for seeking ways to become different and famous, as seen in following pages, they themselves explained their reason for not supporting the war in different terms.

Non-Slavist Descriptions of the War and the Enemy

As mentioned before, while Slavist saw the Ottoman-Russian War of 1877-78 as a long coming and continuous fight between the Turks and Orthodox and Christian nations in the Balkans, some other Russian intellectuals described it more differently. First, they did not describe it as a national matter that all Russians supported. Instead, they defined the war as something Russian people reacted in different ways.

For instance, A. N. Maslov, a war correspondent that reported war action mostly in the Eastern front never questioned the meaning of the war. Even though he wrote that Ottoman-Russian War aimed to protect justice and humanity, he was careful not to describe it as a holy cause all Russians supported. Instead, he wrote that while some people felt happy and freshened with the declaration of the war, some others became sad and thoughtful.[26]

[21] Fedor M. Dostoyevsky, *Diary of a Writer*, Translated and annotated by Boris Brasol, George Braziller: New York, 1954, p. 626.
[22] Dostoyevsky, p. 629.
[23] *Ibid*. p. 665.
[24] *Ibid*. p. 808.
[25] *Ibid*. p. 748.
[26] A. N. Maslov, *God Voiny v Maloi Azii, 1877-78*, S. Petersburg, 1879, p. 10.

Throughout his book, it is possible to see, however, that Maslov tended to be more supportive of the war rather than critical of it. Even though he did not write that Russian people wanted and supported the war, as Pan-Slavists argued, he emphasized that they fought bravely against the enemy. Regarding the Russian victory in Zevin, a small town in Eastern Turkey, on the August 13, he emphasized the obstinacy, courage, and manliness of Russian soldiers as the main reason for the victory.[27] To show Russian victory derived mainly from the high qualities and characteristics of Russian soldiers, such as bravery and obstinacy, he emphasized how Ottoman army was superior to the Russian army in guns and numbers. He wrote that after the battle of August 13 in Zevin, the Turks did not have courage to undertake an offensive attack next day despite their stronger guns and their "superiority in numbers."[28] Even though he later wrote that Turkish troops were not well trained and well disciplined, but half-hungry and half-naked,[29] Maslov continued to emphasize bravery of Russian soldiers as an important factor for Russian success.

In a similar way, Maslov stressed the insignificance of the assistance that Russian received from the Armenians and the Kurds in the Eastern Anatolia to show that Russians owed their victory over the Turks mainly to the bravery and experience of their own soldiers. He wrote that Armenians that formed a great majority of the population in Erzurum assisted Russians through their information about the Turkish positions and region. In addition, he mentioned that some Armenians helped Russians to build bridges along the Ottoman-Russian borders and nail Turkish guards down. He maintained that these were not significant enough since none of the Armenians grabbed his gun and joined into Russian regiment as the Russians expected them to do due to their orthodoxy.

Similarly, Maslov wrote that the Kurds helped Russians, but it was not significant either. Even the Kurds were a burden and problem for the Russians because they constantly changed sides based on the power of the Russians and Turks. In addition, he wrote that the Kurds were "like coward jackals, following the Russian troops after the battles, attacking wounded Russian soldiers and killing them mercilessly."[30] Thus, Maslov argued that neither Armenians nor the Kurds assisted the Russians. In contrast, they, especially Kurds, were harmful rather than helpful for the Russian troops due to their unreliability and brutality. In a similar way, Maslov wrote that even though they fought bravely and remained loyal to the Russians, even Dagestanians were not reliable since they had potential to take Turkish side at any time due to their religion.

Vasilii Ivanovich Nemirovich-Danchenko was another Russian war correspondent that reported on the war during the Ottoman-Russian War of 1877-78. Unlike Maslov, writing from the Eastern front, Nemirovich-Danchenko reported the war from the European front for a newly founded Saint Petersburg daily, *Nash Vek* (Our Century).[31] In his report, Nemirovich-Danchenko expressed many contrasting ideas to those of Pan-Slavists.

---

[27] *Ibid.* p. 34.
[28] *Ibid.* p. 32-33.
[29] *Ibid.* p. 34, p. 109.
[30] *Ibid.* p. 48.
[31] Louise McReynolds, *The News under Russia's Old Regime: The Development of a Mass-Circulation Press*, Princeton University Press: Princeton, New Jersey, 1991, p. 87.

For instance, unlike Slavophiles, who believed that the Balkan Slavs or Orthodox were ready to support Russia due to their religion and nationality, Nemirovich-Danchenko argued that Balkan Christians, especially Romanians, were far from cooperating with the Russians. In contrast, he wrote that they tried to make money from the Russians by increasing prices of food supplies, transportation, and accommodation during Russian army's stay in Romania.[32] He further wrote that even after the Russian army had some successes against the Turks, such as the destruction of the Turkish monitor by lieutenants Dubacov and Shestrakov in Kalafat, Romanians were ungrateful for Russian support for them. Instead of honoring Russia due to the blood that they shed, Romanians claimed credit for that Russian success "as if Russians were not there and they did the whole thing by themselves." He also wrote that, even though it was Russians that captured Brailova, Galatz and others from the Turks, "Romanians saw themselves stronger and more contemptuous than the [Russians]."[33] Thus, Nemirovich-Danchenko argued that the Romanians were not Russian allies. Even they were its enemies that damaged its military strength by speculating on food and other prices.

Nemirovich-Danchenko also contradicted Slavophiles through his descriptions of the Bulgarians. Upon the entrance of Russians into Bulgaria, he wrote that Bulgarians were happy to see Russians because they hoped that Russians would end Ottoman rule. Despite this expectation, Bulgarians did not trust Russians completely. For example, following an unsuccessful Russian attack on Plevna on 18 July 1877, Bulgarians panicked and started running away toward Danube. "Panic reached to such a high level," he maintained, "even Russian doctors and nurses stopped their work and turned to flight, therefore; 1200 wounded soldiers remained without any assistance for twenty four hours. …Some of the patients were able to survive, but majority of them died because of the bleeding at the hospitals and exhaustion on the road."[34] Instead of considering Bulgarians' reaction and their panic normal under the war circumstances, Nemirovich-Danchenko saw "the panic experienced by the Bulgarians" as a sign of "their deep distrust in the Russians."[35]

In addition, Nemirovich-Danchenko contradicted Slavophiles through his descriptions of Turkish soldiers. In contrast to Maslov that described the Turks as cowardly, half naked and half-hungry, Nemirovich-Danchenko wrote that the Turkish soldiers were not as weak as 'Russian chauvinists' thought. Instead, they were large, tall, energetic and obstinate people. In his observations of some Turkish war prisoners that Russians captured in Kazanlik, a town in Bulgaria, Nemirovich-Danchenko also wrote, Turkish soldiers were both better dressed and fed than the Russian soldiers were. He also added that it would be difficult to finish the Turks in two or three more battles as some people thought, because "three important battles are waiting for Russians with experienced army of Osman Pasha in Plevna, in Razgrad or Osman Pazari."[36] Nemirovich-Danchenko put special emphasis on Osman Pasha's characteristics as a general to support his argument. He described him as a "dangerous commander" that knew what to do at the right moment. He wrote that, Osman Pasha did not take risk and did not

[32] Vasilii Ivanovich Nemirovich-Danchenko, *God Voiny: Dnevnik Russkogo Korrespondenta, 1877-1878*, S.-Peterburg: Tip. V.I. Likhacheva i A.S. Suvorina, 1878-1879, vol. 1, pp. 14-15.
[33] *Ibid*. vol. 1, p. 30.
[34] *Ibid*. Vol. I, p. 5.
[35] Nemirovich-Danchenko, vol. I, p. 5.
[36] *Ibid*, p. 14. August 3, 1877.

take any offensive action when his army was not ready. He also wrote that Osman Pasha was a very courageous commander that could always overtake a position in critical moments and a successful general whose all soldiers were well trained and disciplined.[37]

Regarding the Turkish power, Nemirovich-Danchenko wrote that, the Russians would have difficulty with capturing Ruschuk due to the strengthening of the fortifications by the Turks. He argued that chauvinists continued to believe in Russian victory due to their disdain toward the enemy. Thus, Nemirovich-Danchenko did not see the Turks as weak people that Russian could easily defeat. Instead, he reminded his readers that Turks were strong, especially in Plevna, and therefore, Russians had to take necessary measures to fight with them.

Despite his critique of 'chauvinists for underestimating enemy power and his contrasting remarks about Bulgarians at the beginning of the war, it is difficult to define Nemirovich-Danchenko as a non-patriotic Russian. As war continued and he witnessed more battles, especially those in which Russians met a strong Turkish resistance in Plevna and Shipka; Nemirovich-Danchenko agreed more with other Russian intellectuals on brutality of the Turks and heroism of Russian soldiers. Based on what the Bulgarians told him on their way from Sistova to Zimnitsa, Nemirovich-Danchenko wrote, in Plevna the Turks tormented and then killed the Bulgarians. In addition, he mentioned that the Turks burned and destroyed Bulgarian villages.

Similarly, Nemirovich-Danchenko wrote referring to what the brother of Vereshchagin, a famous Russian artist told that around Shipka, the Turks chopped the heads, legs and arms off many Russian soldiers.[38] He also wrote that not only irregular Turkish troops, such Basibozuks and Circassians, but also regular troops, such as *nizam* and *redif*, especially of Suleyman Pasha, committed brutality. Nemirovich-Danchenko described Suleyman Pasha as "a murderer, scoundrel and one of the most terrible evils vomiting fire from the mouth." [39] He wrote that even Osman Pasha closed his eyes to the brutality of his troops.[40]

While pointing out to the brutality of the Turks, Nemirovich-Danchenko described Russian soldiers as humanitarians even though Russian soldiers did not have mercy on Turkish soldiers that fell prisoner to the Russians. He wrote that this act of Russian soldiers was not violent since they did not kill the civilian Turks, but soldiers. He wrote that, Russian soldiers allowed a group of Turkish women in Eski Pazar to spend the night under the protection of their regiment. Due to their humanity toward the Turkish civilians as such, Nemirovich-Danchenko wrote that, "Russian soldiers are far from barbarity and brutality."[41]

Similarly, like Maslov and Aksakov, Nemirovich-Danchenko described Russian soldiers as heroic people that tirelessly continued to fight to defeat the enemy. In his descriptions of battle in Shipka that lasted three days and caused great casualties on both sides, Nemirovich-Danchenko wrote that Russian soldiers did their best and showed a great deal sacrifice and heroism to beat the enemy. "Orlov, a Russian commander, cried foreseeing the possibility that these positions without defense will be captured by the enemy. Soldiers

[37] *Ibid.* p. 119-120.
[38] Nemirovich-Danchenko, vol. 1, p. 24-25.
[39] *Ibid.* p. 156.
[40] *Ibid.* p. 28, p. 120.
[41] *Ibid.* p. 27.

begged their officers not to give up on Shipka. They shed blood until the last one left."[42] In a similar way, in his accounts of the Russian war action in October 1877, Nemirovich-Danchenko wrote that despite the scarcity of provisions, cold weather and exhaustion, Russian soldiers were able to endure battles, because of their sturdy and firm warrior characteristics.[43] In contrast to this, he described Turkish soldiers a mass of people "intoxicated with wild fanaticism and opium"[44] who marched ahead despite the fatal Russian gunfire. Thus, Nemirovich-Danchenko pointed out the heroism as the source of Russian soldiers' motivation to continue to fight, while stressing the fanaticism and opium as the reason for the Turkish soldiers' march.

Similarly, while describing the battle between the Turks and Russians in Plevna that resulted in Russian defeat in September 1877, Nemirovich-Danchenko wrote that Turks were in a more advantageous position due to their greater numbers and more abundant provisions that were enough to feed Turkish soldiers at least a year. Russian soldiers were stronger than the Turkish soldiers were, however, in their courage and firmness. Therefore, he maintained that Russians and the Turks were almost equal in their military power.[45] He also identified the lack of enough provisions as an important factor that affected Russian negatively, especially in Plevna.

Unlike Pan-Slavists and even non-Slavists such as Maslov and Nemirovich-Danchenko, Leo Tolstoy described war as an evil and criticized its horrors. In his Anna *Karenina*, Tolstoy gave his critical view of the war through the characters of Levin, a liberal landowner, and Prince Sherbatsky, an aristocratic landowner. During a conversation about the Serbian-Turkish war that set the ground for the Russian-Turkish war of 1877-78, Levin described the war as "a brutal and fearful business."[46] In contrast to him, Koznishev, a conservative and nationalist college professor, described the war and Russian participation in it simply as an expression of humanitarianism and Christian feelings: "Our brothers-blood brothers and brothers in the faith are being massacred. Even if they were not our brothers, but just women, children and old people, we Russians would be indignant and rush to their rescue." [47] In response to that, Levin says that he would not kill one to help the other one and maintains that because he has not seen the massacre of the Slavs and felt their sufferings, he will not go to the front to fight for them. Thus, Tolstoy through the character of Levin described the war as an evil and rejected to be a part of it. For him, to kill a Turk to defend a Slav was spontaneous and inhuman.

Tolstoy also explained his anti-war view through his focus on the motivation behind public participation in the Serbian-Turkish war. Through different characters, he showed that patriotism and nationalism or Slavic cause was not always the driving force behind public support for the Serbian-Turkish war. For example, through Koznishev, Tolstoy gave conservative view of the war. Koznishev says that Russian assistance to the Serbians was the manifestation of public sympathy toward the Slavs and of increasing public interest in the

[42] *Ibid.* p. 52.
[43] *Ibid.* p. 215.
[44] *Ibid.* p. 53.
[45] Nemirovich-Danchenko, vol. 1. 130.
[46] Lev Tolstoy, *Anna Karenina*, Translated by Margaret Wettlin, Moscow: Progress Publishers, 1978, p. 480.
[47] *Ibid.* p. 480.

Slavic question. Also through Koznishev, Tolstoy argued that even though there were some people who joined the war due to their nationalistic feelings, many people participated in the cause due to the vanity and their self-interest.[48] Later, Tolstoy used Vronsky that goes to the war as a volunteer as an example of people that become involved in the war not due to their nationalism or patriotism, but due to their own personal considerations. After his lover, Anna Karenina took her own life tragically; Vronsky feels devastated and sees the war as an exit to his desperation and grief. In response to Koznishev, who sees Vronsky in the train station and praises him due to his participation in the war as a volunteer, Vronsky says, "I am a good man for the cause, because I place no value on my life. I am glad there is something I can give my life for; I have no need of it, I am sick of it. Someone else may find a use for it."[49] Thus, through Vronsky Tolstoy argued that some people went to the front due to the pain and vanity that they felt inside themselves rather than because of their sympathy toward the Slav cause.

Similarly, through professor Katavasov that goes to train station to talk to volunteers about the war, Tolstoy explained further his view of volunteers. He wrote that some of the volunteers, like a young Moscow merchant, considered themselves as "[heroes] and boasted in the most disgusting way."[50] Some others, like a retired officer that tried different works so far, were adventurer people that "talked about all [the work that they have done] without any occasion for doing so and with a great misuse of words."[51] Thus, Tolstoy showed his distrust in volunteers and described them as people that are far from being into Slavic cause. He did not blame them however, for lacking patriotic feelings. Instead, he criticized volunteers for their participation in the war and wrote that; "private individuals have no right to take apart in a war without the government's permission."[52] Thus, Tolstoy saw the war as a serious matter that only governments could decide. Even later, when the Russian government declared war on the Ottoman Empire in April 1877, Tolstoy continued to criticize the war.

In his letter to Nikolay Nikolayevich Strakhov (a Russian journalist, literary critic, and philosopher) dated 10-11 August 1877, Tolstoy described the Ottoman-Russian War as a depressing matter. He wrote that he could not begin to work because of the war, even thought of the war which clouds over everything for him. "Not the war itself," he maintained, "but the problem of our insolvency which must be resolved at once and the causes of this insolvency which are becoming clearer and clearer to me [is the problem."[53] Even though he did not elaborate on the "insolvency of Russians," it is highly possible that he referred to the financial burden that the war would cause. In addition to his consideration of the war as an additional burden to the Russian budget, Tolstoy expressed his lack of support for the war through another letter to Strakhov that he wrote in January 1878. He wrote that to kill the Turks and even to pray for more Turks to be killed because they were not Christians was unreasonable and senseless.[54] With this, he rejected the Slavophilist definition of the

[48] *Ibid.* p. 438.
[49] Tolstoy, *Anna Karenina*, p. 448.
[50] *Ibid.* p. 443.
[51] *Ibid.* p. 443.
[52] *Ibid.* p. 479.
[53] *Tolstoy's Letters*, Volume I: 1828-1879, Charles Scribner's Sons: New York, Selected, edited, and translated by R. F. Christian, 1978, p. 306.
[54] *Ibid.* p. 314.

Ottoman-Russian War as a war as a necessary and sacred war that Orthodox Russians fight against infidel Turks, the enemies of Christ.[55]

Like Tolstoy, N. Maksimov, a liberal journalist who wrote in *Otechestvennii Zapiski*, a thick journal, presented a critical view of the war. At the beginning of his notes, starting in June 1877, Maksimov wrote that, Ottoman-Russian War was a part of Slavic quarrel that started with the Russian support for the Serbians in 1875 and described the whole war as a "bloody drama" that caused death and terror everywhere.[56] Furthermore, Maksimov criticized the Slavophilist explanation of the war as a good cause that Russians undertook to provide Slav Orthodox nations with the freedom from the despotic yoke as irrational. He wrote that the Slavs borrowed the idea of freedom from the West, not from Russia. In addition, he wrote that many people went to the front as volunteers during the Turkish-Serbian war in 1875 not because of their pan-Slavic sentiments as Katkov and Cherniav argued, but rather due to dissatisfaction that they had with their own lives. In other words, he implied that many Russians went to the war because they had no goals in their lives. Further, he described the pan-Slavist thoughts as a "poison" that harmed Russians through the self-deception and lie that they created, and suggested "unbiased and critical view of the war" as an antidote that showed horrors of the war.[57]

To support his argument, Maksimov presented examples of different people that had different motives about the war. In his description of a farewell scene before the departure of a train that was mostly full of people that were about to leave for the front, he speculated on what different people thought or felt at that moment. He wrote, for example, that spectators, who came to see their sons, husbands, or friends, off, were concerned about the economic burden that war would bring to them. Even though he did not explain the conditions that war might have caused, Maksimov referred to the economic difficulties, due to war expenses, social chaos and political problems. In addition, he wrote that the officers were enthusiastic and excited about the war. In contrast to the spectators, the officer thought how great and magnanimous he was in the eyes of those spectators and passengers at the train station. Thus, Maksimov concluded that fame and glory was the main motives for young officers to go to the front. He also pointed out that while Osetiny, half-Muslim and half-Christian joined in the Russian army for glory and reputation, while Cossacks joined only for fighting. Similarly, he pointed out that a Polish officer joined in the Russian army to fight against the Turks, not to save Orthodox Slav brothers from the Turkish yoke, but to get even with the *basibozuks* who robbed his uncle that had an estate in the Ottoman Empire. Maksimov further explained the hatred and anger of the Polish officer toward the arbitrariness and corruption in the Ottoman Empire that made it easier for pashas to rob their subjects and become rich.[58]

Maksimov also differed from Maslov, Danilevsky and Nemirovich-Danchenko, due to his contradictory account of Russian attack on Plevna. He wrote that Russians failed to capture Plevna not due to the smaller numbers of Russian troops, but because of the

[55] Many Russian intellectuals, like Aksakov, Katkov, Maslov, and Danilevsky saw the Eastern question not only as a political or national matter, but also as a religious problem due to the massacre of Orthodox Slavs by the Muslim Turks in the Balkans.
[56] Maksimov, "Za Dunaem," *Otechestvennii Zapiski*, no. 4, 1878, p. 247.
[57] Maksimov, "Za Dunaem," p. 249.
[58] Maksimov, "Za Dunaem," p. 169.

courageous defense of the Turks. In addition, he wrote that Russians failed at Plevna due to incompatibility of old Russian military personnel with new military tactics and the lack of a successful reconnoiter to figure out the power and position of the Turks prior to the attack. Maksimov further wrote Russian claims about the greater power and numbers of the Turks were baseless. The number of the Russian soldiers was greater than that of the Turks. In addition, out of 32 million people living in the Ottoman Empire, only 14, 5 million were Muslims and the rest, consisting mostly of the Christians, took place on the Russian side. In addition, he continued that, the Turkish army was consisted mainly of irregular, badly trained, half-naked, and half-hungry troops, while Russian army was consisted of regular, well disciplined, sturdy and physically powerful soldiers.[59] Thus, Maksimov concluded that Russians should neither overlook the success and bravery of Turkish troops that defeated Russians in Plevna, nor give Russians too much credit for their successes over the Turks in other points in the Balkans. He wrote that Ruschuk, a town in Bulgaria, fell to the Russians not because of bloody and wild attack on the Turks as General Skobelev claimed, but because of peaceful talks.[60]

Maksimov agreed with Katkov, Nemirovich-Danchenko, Danilevsky, Aksakov and Maslov, however, on the Turkish massacre of the Bulgarians. He wrote that during a battle, the Turks defeated Bulgarians, followed them up to Kazanluk and killed them all. He did not elaborate, however, on the Turkish terror as Nemirovich-Danchenko and Maslov did. Through the story of a Circassian, Nuri that fell prisoner to the Russians, he even implied that the terror of Basibozuks was justified. He wrote that Russians expelled Nuri and his family from Caucasia, "threw them like dogs into, and let them die in boats."[61] When Nuri told this story, his eyes glittered and his cheeks burned with the anger and hatred toward the Russians. After they reached the Balkans, Circassians were given the worst pieces of the land in Bulgaria while they had to forget about their fertile lands and prosperity in Caucasia that Russian government confiscated. Through Nuri's story, Maksimov showed that some Circassians joined irregular Turkish troops due to their disdain toward the Russians, rather than their hatred toward Orthodoxy and Slavic nations as Slavophiles argued.

Conclusion

Contrasting descriptions of Russians and the enemy during the Ottoman-Russian War show that Russian intellectuals had different view of the war and the enemy. While conservatives, known as pan-Slavists described it from a nationalist perspective as a war between Ottoman Empire and its Orthodox-Slav subjects in the Balkans and Russia; non-Slavist intellectuals seemed to choose to look at the war from different perspectives.

For instance, Maksimov, a liberal writer, explained so-called brutality of Circassians in the Balkans with their previous forced migration from the Caucasia to the Balkans. Similarly, Nemirovich-Danchenko contrasted Pan-Slavists focusing on the British rather than the Turks as a powerful enemy. He wrote that Turkish soldiers were rather well disciplined, well trained and physically and morally strong. Their resistance to the Russian army in Plevna was an evidence to their strength. In addition, Maslov and Nemirovich-Danchenko contrasted Pan-

[59] *Ibid.*, p. 169.
[60] *Ibid.*, p. 339.
[61] *Ibid.*, p. 114.

Slavist that portrayed all Orthodox nations as a big family with their negative descriptions of Romanians and and Armenians. They argued that Romanians and Armenians, despite their Orthodoxy, damaged Russian war efforts due to their own agenda and interests. In addition, intellectuals like Tolstoy argued that not all Russians volunteered to fight the Turks in the Balkans due to their religious and national ties with Balkan Christians. He pointed to personal reasons such as desire to overcome a psychological trauma, to gain grandeur or military career. Despite these differences, both Pan-Slavist and non-Slavists generally agreed that the Turkish irregular troops or sometimes, regular troops committed brutality on the Bulgarians and Russians tried to help them.

Overall these contrasting descriptions of the war and the enemy indicate that Russia had a relatively liberal climate (owing mainly Alexander II's reformist policies), giving a chance to express different opinions on a national matter such as war.

References

Aksakov, Ivan Sergeevich. *Slavianskii Vopros, 1860-1886, Stat'I iz* "Dnia," "Moskvy," "Moskovicha," *I* "Rusi." *Rechi v Slavianskom' Komitete v 1876, 1877, I 1878*, Moskva, 1886.

Alexander II, *Manifesto*, April 12/24, 1877.

Danilevsky, N. A. *Sbornik Politicheskikh I Ekonomicheskikh Statei*, S. Petersburg, 1889.

Jelavich, B. *Russia's Balkan Entanglements 1806-1914*, Cambridge University Press: Cambridge, 1991.

Dostoyevsky, Fedor M. *Diary of a Writer*, Translated and annotated by Boris Brasol, George Braziller: New York, 1954.

Jelavich, Barbara. *Russia's Balkan Entanglements 1806-1914*, Cambridge University Press: Cambridge, 1991.

Jelavich, B. *The Ottoman Empire, the Great Powers, and the Straits Question, 1870-1887*, Indiana University Press: Bloomington and London, 1973.

Katkov, Mikhail N. *Sobranie Peredovykh Statei "Moskovskikh Vedomostei," (1863-1887)*, 1897.

Maslov, A. N. *God Voiny v Maloi Azii, 1877-78*, S. Petersburg, 1879, p. 10.

McReynolds, Louise. *The News under Russia's Old Regime: The Development of a Mass-Circulation Press*, Princeton University Press: Princeton, New Jersey, 1991.

Maksimov, N. "Za Dunaem," *Otechestvennii Zapiski*, no. 4, 1878.

Maksimov, N. "Za Dunaem," *Otechestvennii Zapiski*, no. 6, 1878.

Maksimov, N. "Za Dunaem," *Otechestvennii Zapiski*, no. 7, 1878.

Milojkovic-Djuric, Jelena. *Panslavism and National Identity in Russia and in the Balkans 1830-1880: Images of the Self and Others*, East European Monographs, Boulder, 1994.

Nemirovich-Nemirovich-Danchenko, Vasilii Ivanovich. *God Voiny: Dnevnik Russkogo Korrespondenta, 1877-1878*, S. Pet, Izdanie P. P. Soikina, 1878-79.

Sumner, Benedict Humpbrey, *Russia and the Balkans 1870-1880*, Archon Books: Hamden, London, 1962.

Thaden, Edward C. *Conservative Nationalism in Nineteenth-Century Russia*, University of Washington Press: Seattle, 1964.

Tolstoy, Leo. *Anna Karenina*, Progress Publishers: Moscow, 1978. Translated by Margarett Wettlin.

Tolstoy's Letters, Volume I, 1828-1879, Charles Scribner's Sons: New York, Selected, edited, and translated by R. F. Christian, 1978.

CRIMEAN WAR IN NOTES OF SOME RUSSIAN OFFICERS

Prof. Dr. Kezban ACAR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Abstract

Crimean War (1853-1856) was a crucial war for both Russia and the Ottoman Empire. Defeated especially after England and France joined the war as the Ottoman allies in 1854, Russia felt forced to revise and reform its military as well as socio-economic structure. As such an important war, Crimean War became a subject of many studies in Turkey. Some of these studies deal with the war's influence on Ottoman diplomatic relations with European Powers and its social and economic situation. Some others focus on migrations from Russia and the Balkans to the Ottoman lands during and after the war.

In addition, there is a study on war propaganda in Russian popular culture during the Crimean War. Lastly, there are some specific studies on military aspect of the war. These studies deal specifically with war fronts the Ottoman Army units fought. None analyzes how some Russian commanders or officers saw the war and how they described Ottoman army. Based on memoir and notes of some Russian military personnel, this paper aims to analyze and demonstrate Russian "military" perspective of the Crimean War.

Keywords: Crimean War, Russia, Russian Army, Ottoman Empire, Ottoman Army

BAZI RUS KOMUTAN VE SUBAYLARIN NOTLARINDA KIRIM SAVAŞI

Özet

Kırım Savaşı (1853-1856), Osmanlı Devleti açısından olduğu kadar Rusya açısında da çok önemi sonuçlar doğuran bir savaştı. Rusya'nın özellikle 1854'te Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmesiyle kaybettiği bu savaş, Rusya'nın mağlubiyetle birlikte sarsılmasına ve askeri, sosyo-ekonomik yapısını gözden geçirmesine ve savaşı takip eden dönemde bu alanlarda birçok reform yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bu denli büyük bir öneme sahip ülkemizde de birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmaların önemli bir kısmı, Kırım Savaşı'nın, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle olan ilişkilerine veya Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki etkilerini inceler. Sonuncusu bağlamında akademik çalışmalarda özellikle savaş sırasında veya sonrasında Osmanlı Devleti'ne yapılan göçlerin ilgi çektiği görülür.

Ayrıca Kırım Savaşı sırasında halkın savaşa desteğini sağlamak için Rusya'da yayımlanan propaganda amaçlı bazı yayınlar ve resimlere dair bir çalışma da mevcuttur. Son olarak spesifik olarak savaşın askeri yönünü ele alan bazı spesifik çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların hemen hepsi Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerle veya belli askeri harekâtlarıyla ilgilidir. Hiç birisi Rus komutanların savaşa bakışına değinmez. Bu bildiri, bizzat savaşta yer almış bazı Rus komutan veya subayların hatıratından ve notlarından yola çıkarak, Kırım Savaşı'na ve Osmanlı Ordusuna Rus "askeri" bakışını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Savaşı, Rusya, Rus Ordusu, Osmanlı Devleti, Osmanlı Ordusu

Introduction

Some scholars argue that even though the Russian Tsar Nikolay argued that he invaded Wallachia and Moldovia to protect the rights of the Orthodox, it was just a pretext for invasion. One of the real reasons was that on the eve of the Crimean War, Ottoman Empire accepted to restore Latin rights that it first accepted in 1740, while refusing a Russian protectorate over the Orthodox. For the Ottoman Empire, Russian demands of reassertion of Orthodox rights and of a Russian protectorate over the Orthodox churches in the Ottoman lands was both legally unjustified and a threat against its independence (Jelavich 1974: 116-123). Considering the fact that even before the war, Nikolay I suggested in his updated plan (1852) that England and Russia partitioned Turkey and Russia occupied the Straits, this concern seems just right. To obtain these goals, Nikolay considered using direct negotiation, written correspondence, or negotiation through an embassy, intimidation through the recall of diplomats and use of force (Curtis 1979: 62).

After the Porte rejected Russian demands for protectorate over the Orthodox in the Empire, Tsar Nikolay sent Prince Menshikov to convince the Porte (Bogdanoviç 1876: 32) but it did not work. Upon this, Nikolay sent his troops to the Balkans and occupied Danube Principalities, Wallachia and Moldova in October 1853.

Modern scholars point to different reasons for the war, such as imperial competition among the European powers and their concern over increasing Russian influence on the Ottoman Empire (Warner 1972: 1) and Russia's economic interests, especially in Danube Delta. For instance, John Vernon Puryear wrote that after Russia achieved the autonomy of Moldavia and Wallachia and the Sulina Channel of the Danube in 1829 and access to the Black Sea in 1833, Russia's commercial interests Turkey reached a critical point. From 1829 to 1838, when England obtained lower tariffs, and thus started exporting goods to Turkey, Russia's export trade developed enormously. The Treaty of Adrianople (1829) guaranteed Russia free trade by land and sea with the Danubian principalities. Puryear wrote that Russia used this advantage in the Danubian principalities to prevent grain exports from Galatz and other ports on the West Bank of the Black Sea and the Danube to the European market. Through these restrictions, Russia aimed to augment the trade in its southern ports, especially Odessa and Taganrog. He wrote, however, that the Danubian principalities still competed with Russia in grain export (Puryear 1965: 83).

With the Treaty of Adrianople, both Moldavia and Wallachia also had the freedom to sell their grain to any country at any price. This freedom of the principalities was still not a major obstacle to the increase in Russian export trade in the 1830s. England was still purchasing a great percentage of its grain and other products from Russia's southern ports, especially Odessa. Russia's export trade, especially in its southern ports, increased 56 percent as an annual average from 1832-40 with England as the main importer of its grain. Due to England's relatively weak economic relations with Turkey, at least until Balta Limanı Convention (1838). This Convention gave England easier access to Turkey and its raw materials as well as to its markets. According to the convention, signed by Turkey in exchange for British support in the second Egyptian Crisis, Turkey promised lower tariffs on English merchants its territories. As a result, England began to import from Turkey rather than from Russia with its higher tariffs. From 1838 on, Russia had to compete with both

Danube principalities, which had already started to export grain to European countries, especially to Austria (Puryear 1965: 83-89).

In addition, after the Straits Convention of 1841 that removed Russia's bilateral alliances with the Ottoman Empire and put the Ottoman Empire under the common protection and guarantee of European powers, Russia lost its influence over the Empire. Russia had started building up its influence when it first defeated the Sultan's army in 1829 and later supported him against his rebel vassal, Mehmed Ali Pasha, governor of Egypt, in 1833. As a result of the first war, Russia, in the Treaty of Adrianople, received the Danube Delta and gained some territories, including Georgia, Nahçıvan and Erivan. The Treaty also established the autonomy of Serbia, Greece, and put the principalities of Moldavia and Wallachia under Russian protection and granted to Russia the same Capitulatory rights in the Ottoman Empire enjoyed by the subjects of other European states (Shaw 1977: 32). Russian protection over the principalities included the Russian right to give its consent or disapproval to the hospodars—governors- selected for a seven-year term. In addition, it approved that the administrations in Moldavia and Wallachia would take Russian wishes into consideration, give Russia right to leave its troops in the principalities until the Porte paid war indemnity. As a result of the second event, in the Treaty of Hünkar Iskelesi (1833) received the Ottoman promise not to allow "any foreign vessels of war to enter therein under any pretext whatsoever" in case of Russia's wars with any other European powers (Jelavich 1974: 80). When crisis over Holy Lands appeared, it is highly possible that as some scholars suggested Russia harked back to its earlier agreements with Turkey and claimed a protectorate over the Orthodox in the East in order to restore its influence and control there.

In addition, it seems that confidence tsar Nikolay had in the neutrality of the European powers or Russian power vis-à-vis France and England (Badem 2010: 61-62) possible allies of the Ottoman Empire in case the Porte declared war on Russia played an important role in Russian occupation of the principalities. In his letter to Prince Menshikov, now commander-in-chief, the Tsar wrote on October 9/21, 1853 that if the Turks declared war on Russia because it refused to evacuate the principalities, he should order his troops to cross the Danube. Concerning the possible French and even British support for Turkey, the Tsar expressed his confidence in his country as follows. "We still don't know if the British and French fleet entered Bosphorus, but who is afraid of them anyway? I will tell the French and British tomorrow that I will consider the appearance of their ships in the Black Sea as an action against us and will act against them as we do against Turkey" (*Reskripy I Pis'ma Imperatora Nikolaia I* 1908).

Tsar's insistence in his demands the encouragement by Paskevich, Field Marshall also played an important role. In his letter to Nicholas I, Paskevich, neglecting the possibility of Austrian involvement, suggested to Nicholas I that Russia should use the Balkan Christians, who would probably support Russia due to Turkish atrocities, to invade Eastern Bulgaria and even to advance toward Constantinople. He suggested that the Russians should "also make a pre-emptive strike at the Turks in Eastern Anatolia even if the Anglo-French Fleets took over the Black Sea" (*Russkaya Starina* 1876/15: 1). In his letter to Gorchakov in July 1853, when the European powers were still trying to convince the Porte to accept Russian demands, Paskevich wrote that it was highly unlikely that the European powers would allow a war between Russia and Turkey (*Russkaya Starina* 1876/15: 1). Paskevich further wrote to

Gorchakov that with some reinforcements, the Russians could start an offensive against Turkey and finish it in the Balkans within three weeks (*Russkaya Starina* 1876/15: 1). When France and England joined the war in Mart 1854, Tsar's both expectations proved to be wrong and Russia lost the war.

In his memoirs and notes on the Crimean War, Russian commanders and officers (in other words, Russian military elite) not only explained how they saw the war but also explained why Russia lost the war. This article aims to analyze their descriptions of themselves, the war and enemies.

Descriptions of the War

Official Russian propaganda described the Crimean War as a holy war that that the Orthodox Russians fought for their beliefs and their Orthodox brothers. Russian commanders and officers on the other hand saw the Crimean War as a political and military conflict between the European powers and Russia. In addition, they described the defeats or victories not as a manifestation of divine will as explained in war propaganda (*Geroi Russkikh pobedonosnukh voisk* 1856: 22) but rather a result of military power or strategies of Russia and its enemies.

For instance, in his detailed account of the Crimean War, General Lieutenant Mikhail Bogdanovich (1805-1882)[89] wrote that war was a result of France's aggressive policy in the East. He maintained that the newly elected president of the French Republic, Napoleon III wanted to consolidate his power through a more expansionist and aggressive policy in the East. To do this, he used the Catholic rights at the Holy places as a pretext (Bogdanovich 1876-77: 116). Due to the Porte's decision in favor of France at the Holy Places, Bogdanovich further wrote that the Tsar had to order his troops to occupy Moldavia and Wallachia to convince the Porte to accept Russian demands regarding the Holy Places and the protection of the rights of Orthodox. He argued that despite the favorable conditions, such as Prussian and Austrian neutrality to win victory over the weak Ottoman Empire, the Tsar did not want war. The only thing the Tsar needed was a warning for which "Tsar thought that the occupation of Moldavia and Wallachia where there was not any Turkish troops would be enough (Bogdanovich 1876-77: 92). Thus, Bogdanovich blamed France rather than Russia for the war.

Reasons for Military Defeats or Victories

Their analysis of defeats and victories suggest that Russian officer during the Crimean War were rather professional for they pointed out some technical and solid reasons for losses and wins of both Russia and its enemies.

From October 1853 to March 1854, Russia fought only with the Ottoman Empire. During this time and even later, it was quite successful against the Ottoman Empire in both European and Eastern Fronts. Bogdanovich explained Ottoman losses with both low military

[89] Even though Bogdanovich did not take an active part in the Russian army during the Crimean War, I still consider him as a member of Russian military elite due to his military background and his focus on the wars as a military historian. He studied in a regiment of the nobility and in 1823 and became an officer. He finished the war academy (1835) and in 1838 earned the title of adjutant professor, and from 1843 on worked as a professor of the war historiography at the department of war history ministry. Great Soviet Encyclopedia, Vol. IV, p. 531.

quality of Turkish soldiers and mistakes of some Ottoman commanders. In his descriptions of the battles with the Turks in Balkan towns, such as Ishakcik, Vidin, Karaiva, and Bucharest, Bogdanovich wrote that despite their greater numbers, the majority of the Turkish soldiers, especially those in the Balkans, lacked training, discipline, and skillful officers and commanders that could motivate them:

The number of Prince Gorchakov's troops in the Tuna principalities was about 55 thousand soldiers. Turks, on the other hand, managed to recruit, by the end of September on the right side of Tuna from 120 to 130.000 people, from whom about 30 thousand, under personal command of Omer Pasha, settled in Shumla, and as many as troops in Adrianople, and others alongside Tuna from Vidin. However, even half of these troops were not regular troops (*nizam*). A great part consisted of militia (*redif*), not only composed of European and Asian Turkish population, but also formed of those soldiers that came from distant Egyptian and Tunisian territories. These military forces, except for Egyptian troops, lacked any tactical training. Several of these troops, such as *Basibozuks* (irregulars) gained a reputation for their lack of discipline and order. Regular troops were better in discipline and organization. The best part in the Turkish army is the artillery. One of the deficiencies of the Turkish army was the lack of officers educated in tactics. European officers managed to train some of the regular troops, but lacked the authority over their subordinates. European officers entering into the service of the Turkish army do not enjoy the trust of their soldiers that consider them as *gavurs*—infidels—and who are completely strange to them in religion, moral, and habits (Bogdanovich 1876-77: 122).

Even though he later wrote that due to their greater numbers, the Turks were able to appear unexpectedly on the left side of the Danube in different points and put pressure on the Russian army, Bogdanovich, with these detailed descriptions of the Turkish troops, implied that in the European front, the Turks were not a great threat to the Russians and suggested that their weakness derived from the lack of discipline, training, and coordination and trust between officers and soldiers.

In a similar way, Bogdanovich explained Russian failure on the battlefield not with the lack of bravery of its soldiers, but rather due to mistakes of its commanders. He wrote that the Russians failed in their attack on Altenitsa, because their commanders insisted on attack despite the enemy's strong gunfire, instead of delaying it to a better time and position. Similarly, he wrote that the Russians could not take Arab Tabya, a Turkish stronghold in the south East of Silistre in May 1854, because General-Lieutenant Grotengel'm, acted under the influence of courageous, but young and inexperienced officers who could not evaluate the situation as well as the commander with his greater experience (Bogdanovich 1876-77: 74).

He also wrote that the Russian troops under the command of lieutenant Karamzin failed to capture the village of Valash, which was important for the successful siege of Silistre, mainly because of the commission of a young and inexperienced officer, like Karamzin, to an important regiment and task. Lieutenant Karamzin, despite the instructions, [given by General Liprand,] went too far and took the battle to a highly disadvantageous position, having in rear a swampy river in a deep ravine, and exhausted troops with an advance at a trot after a break. As a result of this, hussars on exhausted horses instead of waiting for the retreat of artillery behind the river, waited on the bridge and instead of defending the guns, interfered with their rescuing; artillerists, left in a disadvantageous

position, fired case-shot until they completely run out of cartridges. Almost half of the soldiers were sacrificed due to the unwise courage of the commander of the regiment (Bogdanovich 1876-77, vol. 1: 80). Thus, Bogdanovich underlined the role of officers and commanders along with other conditions, such as sufficient Russian war and food supplies and stronger Turkish artillery and their greater numbers, not only in Russian defeats, but also in Russian victories.

Bogdanovich used similar analytical language to explain defeats or victories during the battles between the allies, including French, British, and Turks, and Russians in the Crimean Peninsula in 1854 and 1855. At the beginning of his accounts regarding the landing of the French and British troops in the Crimean Peninsula and the battle of Alma, Bogdanovich wrote that the English and French had problems with food supply and were at a disadvantage compared to the Russians (Bogdanovich 1876-77, vol. 3: 6). They had the advantage on the other hand, he maintained, in terms of the armament of their troops, and the experience and training of their soldiers:

Both [Prince Peter Dimitrievich Gorchakov, commander of 16th infantry regiment and 1st brigade of the 14th division and General Lieutenant Kiriakov, commander of 17th regiment and 13th division with reserve battalions] were experienced and brave commanders. The troops, [on the other hand,] have never been under gunfire, and were inexperienced. Armament of our troops, compared to those of enemies, was extremely unsatisfactory. Besides sixth rifle/infantry and combined naval battalions, we had only 24 rifles in the battalion. In contrast to that, all British regiments and French had 12 battalions, armed with rifled guns and the rest of the French battalions, while firing smoothly from barrel guns with conical balls, and had superiority over our infantry. Even in the Turkish army, each regiment had Shuster (Bogdanovich 1876-77, vol. 3: 11).

Even though he continued to emphasize the role of officers and commanders in either the victories or defeats of Russia or its enemies, Bogdanovich also pointed to the role of military technology in successes and failures. There is no doubt that French and British involvement in the war after March 1854 played an important role in this change. Even in the accounts of some other members of the Russian army, it is possible to see the same significant change. Despite his increasing emphasis on the superior military technology and armament of enemy armies, Bogdanovich still blamed Russian commanders who, in his opinion, through their mistakes caused defeat.

In his explanation of the reasons for the Russian defeat in Balaklava in October 1854, Bogdanovich wrote that enemies defeated Russians, not solely due to their better position and superior guns, but due mainly to the mistakes of Russian commanders and generals, especially of Prince Menshikov. He argued that Prince Menshikov, having not taking time and place of battle into consideration, failed to instruct disposition of troops successfully. General Dannenberg waited for the approval of Prince Menshikov to enter the battle and thus missed a chance for a timely attack on enemy, while Chargunskii regiment under Prince Gorchakov that could have contributed to the success of Russian troops, remained inactive (Bogdanovich 1876-77, vol. 3: 157). In other words, Bogdanovich blamed the commander-in-chief for failing to take advantage of great numbers of Russian troops in Crimean peninsula and to dispose them successfully to significant points at important times.

Bogdanovich also explained the enemies' failure in the first and second bombardment of Sevastopol being due to the mistakes of their generals. Despite numbers equal to the Russians, the greater numbers of their bursting missiles, superior position, and easier access to the sea for food supplies, Bogdanovich maintained the allies failed to take Sevastopol mainly due mainly to the indecisiveness and disagreements of French and British commanders (Bogdanovich 1876-77, vol. 3: 288). This and similar interpretations of the defeats or victories of both Russians and enemies show that Bogdanovich viewed the battles from a militaristic perspective and evaluated defeats or victories mainly from military point of view as a result of his military background. It is also possible to suggest that Bogdanovich explained the war from relatively critical and military perspective and described the Russians and their enemies mainly as military rivals rather than non-Orthodox or non-Slavic because he did not take an active part in the Crimean war. Unlike other Russian military personnel such as Alexander Berg and N. V, who based their descriptions of the Russians and their enemies on their first-hand experiences and observations as officers during the Crimean War, Bogdanovich based his depictions of the Russians, Turks, French, and the British on military accounts of the Crimean War and on his knowledge of military technology. In addition, Bogdanovich presented a more militaristic and critical view of the Russians and their enemies because he wrote his account of the Crimean War in the 1870s. During the 1870s, Russian War minister, Alexander Miliutin, initiated a series of military reforms, including the training of officers and soldiers to the adaptation of new guns or military technology (Menning 1992: 8). In these reforms, it is highly possible that the experiences of the Crimean War provided an important platform to analyze inefficiencies and mistakes in the Russian army and thus to improve them. In other words, the Crimean War was a target of criticism by the Russian military personnel and war historians as well as a source of inspiration for military reforms during the 1870s.

Like Bogdanovich, N. B, (a low-rank army officer in Odesskii regiment that fought against the Turks on the European front), saw the Russians and their enemies as fighting forces more than anything else and explained the defeats with military reasons; the role of commanders, military technology and positions. He also pointed to the bravery, endurance, and high morale of Russian troops as another important factor in Russian victories. In his accounts of the Russian defeat at Chetat in December 1853, N. B wrote that the Russians derived defeat from the battle not due to the inability or mistakes of Odesskii regiment, as many claim, but rather due to the greater numbers and stronger position of the enemy (N. V 1887: 588). In addition, N. V. stressed that the capability of Russian generals and bravery of Russian soldiers helped Russians to derive from the battle with relatively insignificant loss. "Thanks to firmness of officers and soldiers, and capability and resourcefulness of Boungarten and especially of Bel'gard—Russian commanders-," N. V maintained, "7000 of Russian forces remained undestroyed by the Turkish troops who had about 18.000 soldiers and 30 guns in Chetat (N. V 1887: 587). By emphasizing the capability of Russian officers and soldiers, N. V. implied that the Russian defeat in Chetat resulted not from the inability or cowardliness of Russian officers and soldiers, but rather from the stronger position and greater numbers of the enemy. His emphasis on the greater numbers of enemy during the battle and smaller numbers of Russian troops implied that the enemy was not as successful as suggested.

In his accounts of the Russian failure to capture Silistre, he wrote that in Turkish victory against the Russians, the skills and abilities of their commanders along with their stronger guns played an important role. After the failed siege of Silistre in June 1854, he writes that in all skirmishes, [the Russians] were smaller in numbers, weaker in positions, and worse in preparations of artillery for action than the Turks." In addition, he maintains that, "[the Russians] obviously had an incorrect opinion of the Turks, especially their commanders." (N. V 1887: 759).As Russia suffered more defeats, and despite his continuing emphasis on the bravery, but the disadvantages of the Russian officers and soldiers, N. V. started to consider the Turks as stronger enemies, not only due to their greater numbers or stronger guns but also due to their commanders.

Similarly, he described the Russian defeat around Karakul, a town close to Silistre, because of the Russian commanders' mistakes. He wrote that the Russians suffered defeat in Karakul mainly due to the inexperience and carelessness of Karamzin, the Russian commander in charge of the Russian troops. Despite the instructions given to him, Karamzin took the Russian troops to a poorly defensive position and exhausted them (N. V 1887: 728). Similarly, N. V wrote, Selvan, (another Russian commander that took part in the battle around Karakul) played an important role in Russian defeat by believing overconfidently, under the influence of young, inexperienced, and reckless officers, in the success of the storming of Silistre (N. V 1887: 725). By emphasizing the mistakes of Russian commanders and the bravery of Russian soldiers and officers (like himself) in the Russian defeats, N. V. implied that despite the superior guns of the Turks, courageous Russian officers and soldiers could still defeat the Turks if Russian commanders planned and carried out their attacks on the Turks more carefully.

Alexander Berg, the main staff officer of the Southern army in the Crimean peninsula, also described the Turks, French, and British as military rivals of Russia more than anything else, and therefore focused on their power, military technology, and the quality of their officers and soldiers. Unlike Bogdanovich, he did not limit the descriptions of the Turks, French, British, and Russians to their military power. He provided more colorful descriptions of Russians and their enemies, especially French, both on the battlefield during the war and in Sevastopol during the peace negotiations.

Berg's silence in mentioning the Turks in his accounts of the battles in the Crimean peninsula was possible because Russia fought mainly with the French here. These humble descriptions of the Turks derived mostly from the fact that Berg' memoir covers only his experiences and assignment in the Crimean peninsula between 1855-56 where and when the Turks were possibly at their least effective in the war.

Even though the British who played an important role in allied victory through their naval as well as ground forces they did not appear to be strong enemies in Berg's memoir. Like the Turks, Berg hardly mentioned the British. Even when he mentioned them during descriptions of battles, he did not appear impressed by either their military technology or quality of troops. In contrast, during the peace negotiations in Sevastopol, Berg wrote that the British officers did not look like warriors. Instead, he maintained that "in their original caps and canvas overalls or in their uniforms with fastened buttons or in their dark blue frockcoats with black strings on them, English look like landowners or gentlemen rather than fighters" (Berg, 1858: 135).

In other words, Berg implied that the British lacked characteristics of a warrior, such as bravery and masculine appearance.

In contrast to derogatory descriptions of the Turks and British who played a rather weak role in the battles in the Crimean Peninsula, Berg gave rich and varied descriptions of the French who showed their military power especially during the bombardments of Sevastopol. In his accounts of bombardment of Sevastopol, Berg described the French as a stronger enemy that had superior military technology and expressed his acknowledgement and admiration:

By the night, I returned to the town. A strong firing from bastions started. The enemy answered with only rockets in the morning. I woke up and heard their whistle before they fell. Noise and bustle arose in the corridor. I decided that a bomb fell in one of the rooms. However, I was too lazy to go there and look. My comrade could not sleep. Within a few minutes, I myself got up. We stayed up until late and went to see: It seems that it was a rocket. It pierced the roof. In one of the rooms that the rocket hit, an officer was sleeping on a divan, next to a table with holes from the explosion. We asked him:" Were you afraid or not?" "No, only woke up." he answered, "It means I am not dead." We looked at the rocket and unscrewed it. It was a rocket with a green case and a green piece at the end, which had a wooden tail. For this, there were many specific screws. Tale had a star with five corners. I saw ten perfect unique rockets. A whole rocket would be taller than a person's height (Berg 1858: 58).

In his memoir, Berg several more times referred to the stronger enemy gun and artillery as one of the reasons for the French or allies' victory against Russians in Crimean peninsula (Berg 1858: 253).

In addition to their superior military technology, Berg maintained that the French defeated the Russians due to their brave soldiers. In his conversation with Berg, a French lieutenant says Berg those words during the peace negotiations in Bakhchisaray in March 1856: "Your soldier is coldly brave and our bravery is hot. We do not have to tell our young soldiers what they need to do. When they hear shooting and sound of war horn, they put guns on their shoulder and go into battle! This excellently madly bravery should not be retained. The difference is that our soldiers might set to work any time without officer" (Berg 1858: 87).

In contrast to the positive descriptions of French soldiers and acknowledgement of superior French military technology, Berg presented a negative view of French officers however. In his description of his visit to the French quarters in Sevastopol during the peace negotiations, Berg noted:

I went to the square to watch French soldiers. Soldiers did what their officers ordered. Officers stood at a distance and only observed, sometimes, they approached toward one soldier and sometimes toward another and took a gun from the soldier's hand and showed him how to do it correctly. Without paying attention to officers, I thought how a good Russian training would be. [Here] they train soldiers badly: they threw up their guns irregularly, and they did not keep the line straight while they were marching (Berg 1858: 118).

Even though Russian officers mostly blamed their colleagues rather than soldiers for military defats, sometimes they also criticized soldiers. In a passage describing a battle scene, Berg depicted Russian soldiers as unenthusiastic and cowardly as follows:

It was impossible to see anything, but there was no doubt that the enemy was very close to us. Bullets blew a whistle and our soldiers fell…. While pushing through the crowd, Pereshelin saw the British at fifteen or at most twenty steps ahead, and shouted to his soldiers: Ahead people! However, nobody took a step. Then, Pereshelin himself hoping to encourage soldiers jumped ahead; after him, his Batman, sailor Zarubin, followed and a few more soldiers from the group, but all others remained without moving (Berg 1858: 44).

Like Berg and Bogdanovich, V. Kolchak (assistant commander of a battery in Malakhova Kurgan, in Southern part of Crimean peninsula) also described the Russians and their enemies in terms of their military power. Unlike Berg and Bogdanovich, Kolchak mentioned the British as powerful and destructive enemies like the French. At the beginning of his memoir, while explaining the reasons for the war, Kolchak explicitly wrote that both French and British were the real enemies of Russia:

When the roar of victory at Sinop thundered, the number of our enemies increased with [the participation of] two powerful countries: France and England. Having taken off their masks, our opponents announced now that the disagreement between Russia and Turkey is not the reason for their intervention in the war. They intervened in the war to weaken Russia, to take away a part of her territories and to degrade our powerful fatherland (Kolchak 1904: 3).

In this passage, Kolchak pointed out that the French and English, not the Turks, were the real enemies of Russia because of their intentions to ruin Russian power and prestige. Kolchak saw the French and British rather than the Turks as the real enemies of Russia also due to their stronger military power. In his descriptions of battles in Alma and Inkerman where the allies defeated Russians in October 1854, Kolchak often emphasized that the British along with French through "their killer gunfire" played an important role in Russian defeats (Kolchak 1904: 30-40).

Despite his emphasis the British military power, Kolchak admired the power of the French more than that of the British. Besides his frequent references to the French attacks, gunfire, and bombs during the bombardment of Malakhova Kurgan where he served as an assistant battery commander, Kolchak emphasized the French power also through his observations during his capture by the French Army in August 1855. For instance, in his descriptions of his life under French captivity and his reference to the friendships between him and the French officers at the time, Kolchak wrote that he wished that the French were Russian allies, not the enemies (Kolchak 1904: 108). With this passage, Kolchak expressed not only the joy he had seeing the French and Russian soldiers become friends, but also showed his admiration for French power.

In contrast to portrayals of the British and French as strong and powerful enemies, in Kolchak's memoir, the Turks appeared as rather weak enemies. In descriptions of battles of Alma in September 1853, for instance, Kolchak wrote that surrounded by two Russian regiments by Kadikoy, close to Alma, the Turks run toward Kadikoy where they expected to join into with Scottish and British regiments. Besides this, he almost never mentions the Turks. From all these accounts, it is possible to conclude that like Bogdanovich and Berg, Kolchak also did not consider the Turks as an important military power. Similarly, Kolchak saw the French, as Berg and Bogdanovich did, as the strongest enemy.

Conclusion

The Russian military elite described Russia and its enemies mainly in military terms. Russian officers or generals emphasized the role of military technology and skills of officers and commanders in their descriptions of battles or defeats. In addition, even though Britain was also powerful because of its naval forces, the abundance of references to French military technology and the relatively rich descriptions of the French in Russian military personnel's accounts of the Crimean War indicate that the Russians were more impressed with French power than that of the British.

Similarly, the scarcity of the references to the Turks in the descriptions of battles and of the peace negotiations shows that the Russian military elite saw Turkey as a militarily weak country. Even though they wrote, the Turks had greater numbers and stronger guns, due to their unskillful commanders, rather than cowardly Turkish soldiers, the Turks could not obtain success.

In addition, the Russian military elite emphasized the military power of the parties involved in the Crimean War more than their religion and ethnicity possibly because the relatively weak claim of Russia to the right to protect the Orthodox Slavs in the East. Scholars such as John Curtiss argued that the Orthodox Christians in the Balkans needed protection since "they had little protection from extortionate Moslem landowners, corrupt officials, from policemen to governors, and from the soldiers and *basibozuks* (Turkish irregulars) who suppressed uprisings with ferocity" (Curtiss 1979: 116). Even though the Russian government propagandized, through the Russian press and manifestos addressed to the Russian people, that Russia declared war on Turkey for a protection of Orthodox rights in Turkey, the Russian claim for the protectorate over the Orthodox remained rather weak because no Orthodox-Slavic nation was in war with Turkey at the time.

Russians emerged defeated from the war due to several important reasons, including the superiority of the enemy's military technology and the miscommunication among Russian commanders, as the Russian military personnel pointed out. In addition, scholars have pointed out that unqualified low-ranking soldiers and incompetent military leadership played an important role in the Russian defeat (Trubetzkoy 1986: 162). They also stressed that an inefficient governmental system and corrupt administration (which failed to mobilize the large resources of Russia) was partly responsible for the Russian failure (Seaton 1977: 15).

The defeat in the Crimean War ruined Russian prestige. It clearly showed how Russia was behind the European states in military power. It also marked Russia's need for internal reforms. Therefore, during the years following the Crimean War, to restore Russia's power and prestige in Europe, the new Tsar Alexander II (who replaced Nicholas II who died in March 1855) concentrated on social, economic, abolition of serfdom), administrative, legal, (new regulations in local government and legal proceedings), and military reforms (application of modern technology to the Russian army). D. A Miliutin, Russian war minister after 1861, played the main role in military reforms. Focusing on "the tactical flexibility, rapidity of calculation and action, and a thirst for decision," Miliutin urged an officer education system that could provide officers with the qualities mentioned above (Menning 1992: 8).

He also played an important role in the expansion of the Russian army through the legislation of universal military service (1874) that declared that every Russian subject was

responsible for the defense of throne and fatherland (Menning 1992: 22). Due to efforts by Miliutin and other reform-minded Russian officers, such as M. I. Dragomirov, by the 1870s, the Russia had a more efficient army. They reduced the Russian Army to its smallest possible size in peacetime while having a capacity for rapid wartime expansion (Menning 1992: 11). In addition, the Russian army had a better military technology by the 1870s than during the Crimean War. The Russian Army was had new guns in accordance with new technology (Menning 1992: 30-33).

References

Badem, Candan (2010). *The Ottoman Crimean War: (1853- 1856)*. London: Brill.

Berg, Nikolai Vasil′evich (1858). *Zapiski ob osade Sevastopolia*. Moskva. Vol. 1-2.

Bogdanovich, M. Ivanovich (1876). *Vostocnaia Voina, 1853-56 godov*. St. Peterburg, Tom I.-Tom III.

Curtiss, John Shelton (1979). *Russia's Crimean War*. Duke University Press: Durham.

Geroy Russkih Povedonosnıh Voysk, zashchitniki very, tsarya i otechestva protiv anglo-Ottomano-Frantsuzov ili voennyya sobytiya nastoyashchavo vremeni (1856). Moskva.

Kolchak, V. (1904). *Voina i Plen, 1853-1855 gg; Iz vospominanii o davno perezhitom*. S. Petersburg.

Menning, Bruce W. (1992). *Bayonets before Bullets: The Imperial Russian Army, 1861-1914.* Indiana University Press: Bloomington, Indianapolis.

N. V. (1887). "Vospominania ofitsera o voennykh desitviaikh na Dunae v 1853 i 1854 godakh: iz dnevnika," *Russkii Vestnik*, t. 188, 1887:

Seaton, Albert (1977). *The Crimean War: A Russian Chronicle*, St. Martin's Press, New York.

Trubetzkoy, Alexis S. (1986). *The Road to Balaklava: Stumbling into War with Russia*. Trafalgar Press: Toronto.

SULTAN IV. MURAD DÖNEMİNDE VİYANA'DA OSMANLI ELÇİLERİ

Mahmut Halef CEVRİOĞLU
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Özet

Osmanlı idaresinin izlemiş olduğu misafir ağırlama anlayışı ve tayinat sistemi, her ne kadar çift taraflı bir politikayı yansıtmaktaysa da, Avrupalı devletlerin Osmanlı elçilerini ağırlayışı akademik çalışmalarda nispeten gölgede kalmıştır. Bunlar arasında şüphesiz en kapsamlı malumatı Venedik'e gönderilen elçiler teşkil etmektedir. Maria Pia Pedani'nin kapsamlı çalışması, arşiv belgelerine dayanarak ayrıntılı bir Venedik'e gelen Osmanlı elçileri listesi çıkarmakta ve elçilerin ağırlanışında izlenilen diplomatik pratiklere dair genel bir değerlendirme sunmaktadır. Ne yazık ki benzer çalışmaları bu dönemde Fransa'ya, Hollanda'ya, Polonya'ya, Rusya'ya ya da İngiltere'ye yollanmış görece az sayıda elçi için söyleyemeyiz. Nispeten daha iyi bilinen Avusturya'ya gönderilmiş elçilik heyetlerini de Karl Teply ele almış, ancak okurlara çok genel bir değerlendirme sunmuştur. Bu doğrultuda mevcut çalışma, Sultan IV. Murad döneminde Avusturya'ya yollanmış olan elçilere (1627, 1628, 1634 senelerinde) hususi olarak eğilmeyi amaç edinmekteyse de, yeri geldiğinde XVII. yüzyılın ilk yarısından sair örnekler de tartışmaya dahil edilecektir.

XVII. yüzyılın belki de tamamı boyunca İstanbul'daki merkez hükümet tarafından Avusturya'ya yollanmış olan Osmanlı elçileri Viyana ve Prag'da uzun vakitler geçirmiş oldukları gibi, onlardan çok daha sık olarak Budin'den Habsburg Sarayı'na gönderilmiş olan çavuşlar, iki devlet arasındaki diplomatik faaliyeti ayakta tutmaktaydı. Doğal olarak bu diplomatik misyonların gördükleri muamele de başta maliye kayıtları olmak üzere, arşiv belgeleri ve elçi raporlarında kendilerine yer buluyordu. Ne yazık ki Osmanlı sefirlerinin sefaretname kaleme alma geleneği on sekizinci yüzyıla kadar sağlamca tesis edilmiş olmadığından, eldeki çalışma Avusturya Devlet Arşivleri'ndeki evrak üzerine inşa edilecektir: Habsburg Maliye Dairesi (*Hofkammer*) altındaki ilgili masraflara dair fonlar ve Hanedan Arşivi'nde (*Haus- Hof- und Staatsarchiv*) yer alan Venedik elçi raporları (Dispacci di Germania) temel dayanağı oluşturmaktadır. Ayrıca, dönemin gazeteleri de (*Neu-ankommender Currier* ve *Gazette*) Habsburg başkentindeki Osmanlı elçilerine sırası geldiğinde yer vermektedir. Eldeki kaynaklar çerçevesinde Osmanlı elçilerinin Viyana'ya girişleri, aldıkları tayinatlar, ikâmetgahları, Habsburg imparatorunun huzuruna çıkışları ve görüştükleri kimseler mercek altına alınacak, mümkün olduğu ölçüde Osmanlı başkentindeki uygulamayla kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeniçağ Tarihi, Diplomasi Tarihi, Osmanlı Tarihi, Osmanlı-Habsburg İlişkileri

OTTOMAN EMBASSIES IN VIENNA SUB REGE MURAD IV

Abstract

The generous treatment of the incoming European embassies and the system of allocations (*tayinat*) directed towards them by the Ottoman Government during the Early Modern period actually reflected a bilateral policy. Nevertheless, similar attitudes assumed by the European administrations toward Ottoman embassies have somehow gone silent in scholarly research. Among the few studies in the field, we can point out to late Maria Pia Pedani's seminal work (*In nome del*

Gran Signore), which portrayed a capacious and detailed scrutinisation of the Ottoman envoys and the diplomatic practices they were subjected to during their missions in Venice. Unfortunately, similar studies in the same period have not been undertaken with regard to a meagre number of Ottoman envoys sent to France, Britain, the Dutch Republic, the Polish-Lithuanian Commonwealth or the Muscovite State. The relatively better known Austrian case has been dealt with by Karl Teply, who nonetheless offered his readers too broad a view of diplomatic practices. In this vein, the present study will narrow the funnel and try to focus particularly on the Ottoman envoys sent during the reign of Sultan Murad IV. (r. 1623-1640). Even though the embassies of 1627, 1628 and 1634 will attract particular attention, other examples from the first half of the seventeenth century will also reinforce the arguments presented herein.

As for the pool of sources to consult: Unfortunately, the absence of the Ottoman diplomatic reports in the given period deprives modern researches of their main source to study the experiences of the Ottoman emissaries. Therefore, the present attempt is bound to rely strictly on the documents gathered from the Austrian State Archives: Related fonds under The Fiscal Archive (*Hofkammer*), along with the dispatches of the Venetian ambassador in Vienna (Dispacci di Germania) at the Palace Archive (*Haus- Hof- und Staatsarchiv*). Furthermore, the newspapers of the era *(Neu-ankommender Currier* and *Gazette*) will also be included when necessary. Within the framework of these reference points, the entries of the Ottoman emissaries to Vienna, their daily allowances, lodgings, acceptance into Kaiser's audience and their contacts in the city will be examined and compared to the diplomatic practice observed in the Ottoman capital.

Keywords: Early Modern History, Diplomatic History, Ottoman History, Ottoman-Habsburg Relations

GİRİŞ

Osmanlı idaresinin izlemiş olduğu misafir ağırlama anlayışı ve tayinat sistemi, aslında çift taraflı bir politikayı yansıtmaktaydı. Zira Osmanlı idaresinin Avrupa'ya göndermiş olduğu elçilere de bu devletler benzer bir ihtimamla ev sahipliği etmekteydi. Tabi ki, Yeniçağ döneminde Osmanlılar tarafından gönderilen elçiler ile Osmanlı Devleti'ne gelen elçilerin sayısal olarak karşılaştırılması yapıldığında, terazinin *gelen* elçiler kefesinin daha ağır bastığı bir gerçektir. [1]

Avrupa'daki Osmanlı elçilerine dair yapılan çalışmalar arasında şüphesiz en kapsamlı malumatı Venedik'e gönderilen elçiler teşkil etmektedir. Maria Pia Pedani'nin kapsamlı çalışması,[2] arşiv belgelerine dayanarak ayrıntılı bir Osmanlı elçileri listesi çıkarmakta ve elçilerin ağırlanışında izlenilen diplomatik pratiklere dair genel bir değerlendirme sunmaktadır. Ne yazık ki benzer çalışmaları bu dönemde Fransa'ya, Hollanda'ya, Polonya'ya, Rusya'ya ya da İngiltere'ye yollanmış görece az sayıda elçi için söyleyemeyiz. Nispeten daha iyi bilinen Avusturya'ya gönderilmiş elçilik

[1] Mevcut çalışma, yazarın İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde devam etmekte olan doktora tezinden üretilmiştir. Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK), 2018-2019 yıllarında Avusturya Devlet Arşivleri ve Milli Kütüphanesi'nde tez araştırması için sağladığı altı aylık YUDAB araştırma bursundan ötürü teşekkürlerimi arz ederim.

[2] Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore: inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venedik: Deputazione di Storia Patria per le Venezia, 1994.

heyetlerini de Karl Teply ele almış, ancak okurlara çok genel bir değerlendirme sunmuştur.[3] Bu doğrultuda mevcut çalışma, Sultan IV. Murad döneminde Avusturya'ya yollanmış olan elçilere hususi olarak eğilmeyi amaç edinmektedir.

Öncelikli olarak belirtmemiz gerekir ki her ne kadar Osmanlı idaresi bu dönemde Avrupa'da mukim elçilik bulunduruyor olmasa da, Avusturya ile olan diplomatik ilişkilerin durağan olduğunu düşünmek son derece isabetsiz olacaktır. Çünkü XVII. yüzyılın belki de tamamı boyunca İstanbul'daki merkez hükümet tarafından Avusturya'ya yollanmış olan Osmanlı elçileri Viyana ve Prag'da uzun vakitler geçirmiş oldukları gibi, onlardan çok daha sık olarak Budin'den Habsburg Sarayı'na gönderilmiş olan çavuşlar, iki devlet arasındaki diplomatik faaliyeti ayakta tutmaktaydı.[4] Doğal olarak bu diplomatik misyonların gördükleri muamele de başta maliye kayıtları olmak üzere, arşiv belgeleri ve elçi raporlarında kendilerine yer buluyordu.

Detaya inmeden önce, Yeniçağ diplomasi uygulamasını Osmanlılar odağında da bir bağlama oturtmak adına şu gözlemi yapmamız da icap edecektir: Osmanlı merkezinde gördüğümüze mutabık bir şekilde, incelemeye aldığımız dönemde Avrupa devletleri de başkentlerine gelen Osmanlı elçilerinin maişetlerini kendileri üstlenmektelerdi. Venedik ve Avusturya idarelerinin Osmanlı elçilerini tabi tuttukları muamele kısmen de olsa yukarıda zikredildiği şekilde incelenmiştir. Bunlar haricinde, incelemeye aldığımız dönemde Moskova Devleti'nin de Osmanlı elçilerinin masraflarını karşılama politikasını izlediği bilinmektedir.[5] Keza 1641 yılında Sultan İbrahim'in cülusunu bildirmeye Avrupa'nın uzak ucundaki Hollanda'ya giden çavuş Mustafa Ağa örneğinde dahi, ev sahibi devlet tarafından Osmanlı elçilerine han ayarlanıp tayinat bağlandığını görebiliyoruz.[6]

Söz konusu elçilerin ağırlanması olunca, araştırmacıların aklına haliyle ilk olarak teşrifat defterlerine bakmak gelmektedir. Ancak, her ne kadar Habsburg Sarayı düzenli teşrifat defterleri (*Zeremoniellprotokoll*) tutmuş olsa da, bunlar ne yazık ki 1652'den sonraki dönemi kapsamaktadır.[7] Bu durum bizi ister istemez asli değil de aşağıda değineceğimiz tali kaynaklardan elçilerin ağırlanışını çalışmaya itmiştir.

Osmanlı idaresinin, İstanbul'daki yabancı elçilere günlük ihtiyaçları için Hazine-i Amire'nin muhtelif gelir kalemlerinden ödeme yaptığı bilinmektedir. Venedik'e yollanmış Osmanlı memurları ve elçileri için de benzer şekilde konaklama ve günlük nafakayı *Rason Vecchie* isimli daire

---

[3] Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20 (1976), s. 14-32.

[4] Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", s. 16.

[5] Maria Telegina, *Ceremonial Representation in Cross-confessional Diplomacy: The Ottoman Embassy of a Christian Ambassador to Moscow in 1621*, Yayınlanmamış YL Tezi, Central European University, Budapeşte, 2017, 18-19.

[6] Lieuwe van Aitzema, *Historie of verhael van saken van staet en oorlogh, in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden*, 5. Kısım, Lahey: Joh. Veely, 1660, s. 245-246. İspanyolca ve İtalyanca'yı iyi bildiği söylenen çavuşun Yahudi asıllı olduğu da belirtilmiştir. Günlük tayinatı ise 60 Gulden olarak kaydedilmiştir.

[7] Mark Hengerer, "Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv", Josef Pauser (hz.) *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*, Viyana: Oldenbourg, 2004, 76-93, s. 78. Avusturya Devlet arşivleri (Viyana), 1652'den başlayan bu kayıtlara dijital erişim sunmaktadır. [Österreichisches Staatsarchiv] OeStA, [Haus- Hof- und Staatsarchiv] HHStA, Hofarchive Privat- und Familienfonde, Obersthofmeisteramt, Hofzeremonielldepartement, Zeremonialprotokolle (www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=4001929).

ödemekteydi.[8] Avusturya'daki Osmanlı elçileri için de keza Hazine-i Amire'nin muadili sayılabilecek *Hofkammer* denen Saray Maliye Dairesi, ilgili mali ayarlamayı yapmaktaydı. Dolayısıyla da *konaklama* ve *tayinat* kısımlarının temel kaynağı olarak *Hofkammer* dairesinin arşivinde mahfuz ve günümüze intikal edebilmiş evraka başvurulacaktır. Maliye evrakı haricinde, özellikle elçilerin takip ettikleri merasimleri incelemek açısından da dönemin gazeteleri ve Viyana'da mukim Venedik elçilerinin raporları[9] yardımcı olacaktır.

Konaklama

Lojman açısından bakacak olursak, Avusturya olağanüstü elçilerinin bu dönemde suriçi İstanbul'daki Nemçe Hanı'nda kaldıkları bilinmektedir. Venedik'e giden Osmanlı elçileri için ise genel itibariyle bir saray ayarlanagelmişken, on yedinci yüzyılın ilk yarısında şehirdeki hanların konaklama için tayin edildiğini Pedani not etmiştir.[10] Benzer şekilde Avusturya'ya giden Osmanlı elçilerine de hanlar ayarlanmaktaydı. Mesela 1627 sonunda Sön Muahedesi temessükünü Avusturya'ya götüren Osmanlı *internuntius*'u Mehmet Bey için Prag'daki bir hanın on iki odası, iki deposu ve binekler için de ahırı ayarlanmıştı.[11]

Mehmed Bey'in ardından, bu sefer *büyükelçi* rütbesiyle Viyana'ya gelmiş olan Recep Ağa (ya da Avusturya misyonu boyunca Recep *Paşa*), daha sonraları Leopoldstadt adını alacak alan adacıkta bir handa kalmaktaydı.[12] O dönemlerde *Schlagbruck* ismiyle kaynaklarda yer bulan bu varoş, Tuna Nehri tarafındaki şehir surlarının hemen dışında, nehrin öbür yakasında kalan bir yerleşimdi.[13] Yaklaşık yüz otuz kişilik bir maiyete sahip olan Recep Paşa'nın buradaki lojmanına, Mayıs 1629 tarihli bir kayda göre haftalık kırk florin ödenmişti. Maliye kalemleri arasındaki yazışmada, geriye dönük olarak yedi aylık transferi yapılan lojman bedelinin,[14] aylık yaklaşık 11,000 akçe olduğunu düşünebiliriz. Keza yukarıda bahsi geçen Küçükelçi Mehmed Bey de Prag'dan dönüp Viyana'ya geldiğinde Leopoldstadt tarafında konaklamıştı.[15] 1634 yılında büyükelçi olarak gelen Rıdvan Paşa'nın (Rıdvan Ağa) da benzer şekilde Leopoldstadt'ta kaldığı

---

[8] Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore*, s. 59.

[9] Venedik raporlarının teşrifati önemine daha önce dikkat çekilmiştir: Leopold Auer, "Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit: Perspektiven eines Forschungsthemas", Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 33-54, s. 40.

[10] Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore*, s. 58, 61.

[11] OeStA, [Finanz- und Hofkammerarchiv] FHKA, SUS, Reichsakten, 278.35, f. 267a-b: "Prag 5 Novembris 1627": "… habe ich mit dem Würth da die Trügen losiern geredt, der vermelt, daß er die jenige Zimmer und Stallungen so sie Innen haben, alß 6. Stuben, 4. Cämmer, 2 Kuchl, 1 Steiß Gewelb, 1 großes Gewelb zu Heÿ und Streÿ, auf 27 Roß Stallung,…"

[12] Venedik elçisi Vico burayı "şehrin dışında, yakınlarda küçük evler" olarak tarif ediyordu: OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 64: "Da Vienna li 28 Ottobre 1628":" … alcune case vicine".

[13] Günümüzde yirmi küsür ilçesi (*Bezirk*) bulunan Viyana'nın bir numaralı ilçesi eski suriçi kısım iken, suriçi şehre yakınlığından menkul merkezi konumundan ötürü iki numarayı Leopoldstadt almıştır.

[14] OeStA, FHKA, [Alte Hofkammer] AHK, [Hoffinanz Österreich] HFÖ, Protokol 731, f. 272a: "… wegen des Türggishen Pottshafters einlosierung in sein Hauß über der Shlagbrücken, für ordentlichen ___ verwilligte wochentliche 40 F. von zeit sein des Türggens Einzug, als den 21 VIIIbris A.o 628 biß zu dessen abzug raichen solle."

[15] *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen),* vom 29 April/Anno 1628: "Der Türckische Internuncius / so ausser dem Rothen Thurn oder der Schlagbrucke logiert".

bilinmektedir. Ancak, büyükelçilik heyetlerinin kalabalık olmalarından ötürü, maiyetlerinin bir kısmının elçiyle aynı handa kalmayıp, başka hanelere dağıtıldığına dikkat çekmemiz gerekir.

Rıdvan Paşa'nın elçiliğine kadar Osmanlı elçilerinin Viyana'da, ya da hususi olarak Leopoldstadt varoşu üzerinde, nerede ikamet ettiklerine dair çok net bilgiye ulaşabilmiş değiliz. Ancak mevcut çalışmalarda ortaya konduğu üzere, Rıdvan Paşa ile birlikte Osmanlı elçilik heyetleri görevleri boyunca ağırlıklı olarak "Zum Goldenen Lamm" isimli hanı iskân etmeye başlamışlardı.[16] Her ne kadar birkaç yıl önce, 1628-1629 döneminde Leopoldstadt tarafında kaldığını bildiğimiz Recep Paşa "St. Pertholders Haus" denen farklı bir ikametgâhda konaklamışsa da,[17] "Zum Goldenen Lamm" 1634'ten sonra Osmanlı elçileri için sabit bir adres olmuştur.

Tayinat

Günlük tayinat kısmına bakacak olursak, *internuntius (küçük elçi)* Mehmed Bey'e günlük yaklaşık kırk üç Gulden'lik (yaklaşık 2,500 akçe) de bir tayinat bağlanmıştı.[18] Elçi Mehmed Bey Viyana'dan ayrılıp Budapeşte'ye gitmek üzere Hasburg Macaristan'ına ilerlerken, Macaristan Hazinesi'nden (*Ungarische Kammer*) kendisi ve maiyetine haftalık üç yüz Gulden (yine günlük yaklaşık 2,570 akçe) bağlanması emredilmişti.[19] Bu şartlar altında, elçi Mehmed Bey'in, günde ortalama 2,250 akçe tayinat alan İstanbul'daki mütekabili Istvan Balogh'a nisbeten yakın bir *nafaka*sı (ya da Avusturya kaynaklarında geçtiği şekliyle *Unterhaltung*) olduğu söylenebilir.

Aynı dönemde Budin Valisi Murtaza Paşa tarafından elçilik vazifesiyle gönderilen bir kâtip (*türkische Kanzley*) ise haliyle daha az bir ödeme almaktaydı: Maliye kayıtlarında yaklaşık yirmi kişilik maiyeti[20] olduğu bildirilen temsilciye haftalık otuz gulden civarında tayinat verilmişti.[21] Budin'den gönderilen bu *kâtip* ve maiyeti, gün bazında yaklaşık 250 akçe almış oluyordu.

Ekim 1628'de Viyana'ya gelip 1629 yılının da büyük kısmını burada geçiren Osmanlı büyükelçisi Recep Paşa'ya, dönemin Venedik mukim elçisinin kayıt düştüğüne göre yeterli görmediği ve sürekli itiraz ettiği bir meblağ bağlanmıştı.[22] Dönemin Viyana tercümanının belirttiğine göre, paşaya önce 100 sonra da 110 guruş (*thaller*) günlük tahsisat verilmekteydi.[23] Hakikaten Maliye Dairesi'nin protokol kayıtlarına baktığımızda Silezya (2000), Bohemya (2000) ve Macaristan (1000) yerel hazinelerinden toplamda 5000 Florin[24] (yani yaklaşık aylık 3300 guruş) aylık bağlanmasına dair yapılan girdiler de bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Paşanın İstanbul'daki

---

[16] Richard Perger ve Ernst D. Petritsch, "Der Gasthof "Zum Goldenen Lamm" in der Leopoldstadt und seine türkischen Gäste", *Studien zur Wiener Geschichte: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 55 (1999), 147-172, s. 164.

[17] Karl Graf Kuefstein, *Studien zur Familiengeschichte, III. Teil: 17. Jahrhundert*, Viyana ve Leipzig: Wilhem Braumüller, 1915, s. 269.

[18] OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.20, f. 233a, (7 Temmuz 1628): "… dem alhie anwesenden Türkischen Internuncio daß tagliche deputat des 42 F. 30 Kr[euzer] …"

[19] OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.20, f. 237a, (14 Temmuz 1628): "… ut Turcico internuntio, qui iam Jaurinum versus descendit, ibidemque aliquantisper usq[ue] ulteriorem sua Ma[iesta]tis benignam ordinationem commoraturus est, hebdomadim pro intertenrione 301 F. deponerent"

[20] OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.20, f. 223a.

[21] OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 278.36, f. 276a.

[22] OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 64, 73: "Da Vienna li 28 Ottobre 1628" ve "Da Vienna li 4 Novembre 1628 ". Venedik elçileri bu meblağı 200 guruş (*ducento tallari*) olarak yanlış vermektedir.

[23] OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4 (Beilage), f. 159a: "...sondern er seye zufriden, mit den 110 Tallern, (mache bey einem gleichen 9000 asp:, die Mann dem Unserigen gebe..."

[24] OeStA, FHKA, AHK, HFÖ, Protokol 728, f. 316, 359, 369.

mütekabili Baron Kuefstein'a haftada 66,500 akçe[25] (günde 9500 akçe ya da yaklaşık 90 guruş) verildiğini düşünürsek, bu alanda bir eşitlik sağlanmış gözüküyordu.

1634 Ocak'ında Viyana'ya gelen Osmanlı büyükelçisi Rıdvan Ağa/Paşa için yapılan masrafın kaydında, günlük 100 guruşluk (Reichsthaller) bir tayinat ayrıldığını görmekteyiz ki[26] bu meblağ, o sırada İstanbul'daki Habsburg büyükelçisi Puchheim'a ödenen 10,000 akçeye oldukça yakındı.[27] Bu 100 guruşluk nafakanın haricinde, kendilerine günde 20 guruşluk saman bedeli de ödenmekteydi. Nihayetinde Rıdvan Paşa için yapılan toplam harcama iki yüz yirmi gün gibi uzun bir süre için 42366 Florin'i[28] (ya da 28244 Thaller/guruş), yani takriben üç milyon akçeyi bulmuştu.

Şehre Giriş

Tıpkı Avrupalı elçilerin İstanbul'a girişinde olduğu gibi, Osmanlı elçilerinin Viyana'ya girişi de hem halkın hem de devlet büyüklerinin merakını uyandıran bir olguydu. Viyana Sarayı'ndaki uygulamaya göre, başkente giriş ve resmî kabul töreni, ancak kralların ya da bunlara eşdeğer siyasaların temsilcilerine tanınan bir ayrıcalıktı.[29] Avrupa krallıkları bir kenara dursun, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1606 yılında ancak kendileriyle teşrifatta eşit konuma indirildiğini hesaba katacak olursak, Habsburg yönetimi Osmanlı temsilcilerine yapılacak karşılamalara haliyle ayrı bir önem atfdilmeliydi. Her ne kadar bu hususta inceleme altına alınan döneme dair Osmanlıca sefaretnameler bulunmamasının işi zorlaştırdığı bir gerçekse de, dönemin Avrupa kaynaklarından ufak tefek malumat toplamak mümkündür.

Tam olarak incelemeye aldığımız dönemi kapsamasa da, 1645 yılında oluşturulmuş kısa bir teşrifat belgesi şehre girişin nasıl yapıldığına dair genel bir izahat sunmaktadır: Osmanlı elçileri Viyana'ya yaklaştığı zaman, *Hofmarschal* (*Maresciale di Corte*) ünvanlı saray nazırı şık bir maiyetle kendisini karşılmaya gidip, elçinin birkaç adım karşısına dek ilerlerdi. Ardından nazır ve heyeti aynı anda atlarından iner ve tercüman aracılığıyla elçi ve Hofmarschal birbirlerini selamlarlardı. Bu ilk karşılaşmadaki etkin rolünden ötürü *Hofmarschal*'ın, Osmanlılar'daki çavuşbaşının ya da sipahi ağasının teşrifattaki görevini üstlendiğini düşünebiliriz. Ardından Hofmarschal getirmiş olduğu binek atı elçiye takdim eder, hem kendisi hem de at üstünde yola

[25] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, [Kamil Kepeci] KK.d 2106, s. 14, 21, 31 (H. 9, 16, 23 Şa'ban 1038 tarihli ödemeler).

[26] OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 278.38, f. 285a.

[27] Dönemin döviz paritesini isabetle kestirmek mümkün olmasa da, Pamuk'un yaptığı çalışmalarda bu yıllarda 1 riyal guruşun 110-120 akçe olduğu ifade edilmiştir; riyalden biraz daha kıymeti düşük olması gereken Avusturya guruşunun (*Reichstaler*) 100 akçe olacağı düşünülebilirse de, Pamuk bu konuda bilgi sağlamamaktadır, bkz.: Şevket Pamuk, *A monetary history of the Ottoman Empire*, Cambridge, NY, P. Melbourne: Cambridge University Press, 2000, 144.

[28] OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.63, f. 516a-517a: "Specification aller der jenig costen welche zue Underhaltung deß Türggisch. Pottschafter von mir empfangen worden". Belgeyi düzenleyen görevli Johann Bröelman olarak geçmektedir.

[29] Jan Paul Niederkron,"Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof," Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 79-96, s. 84-85.

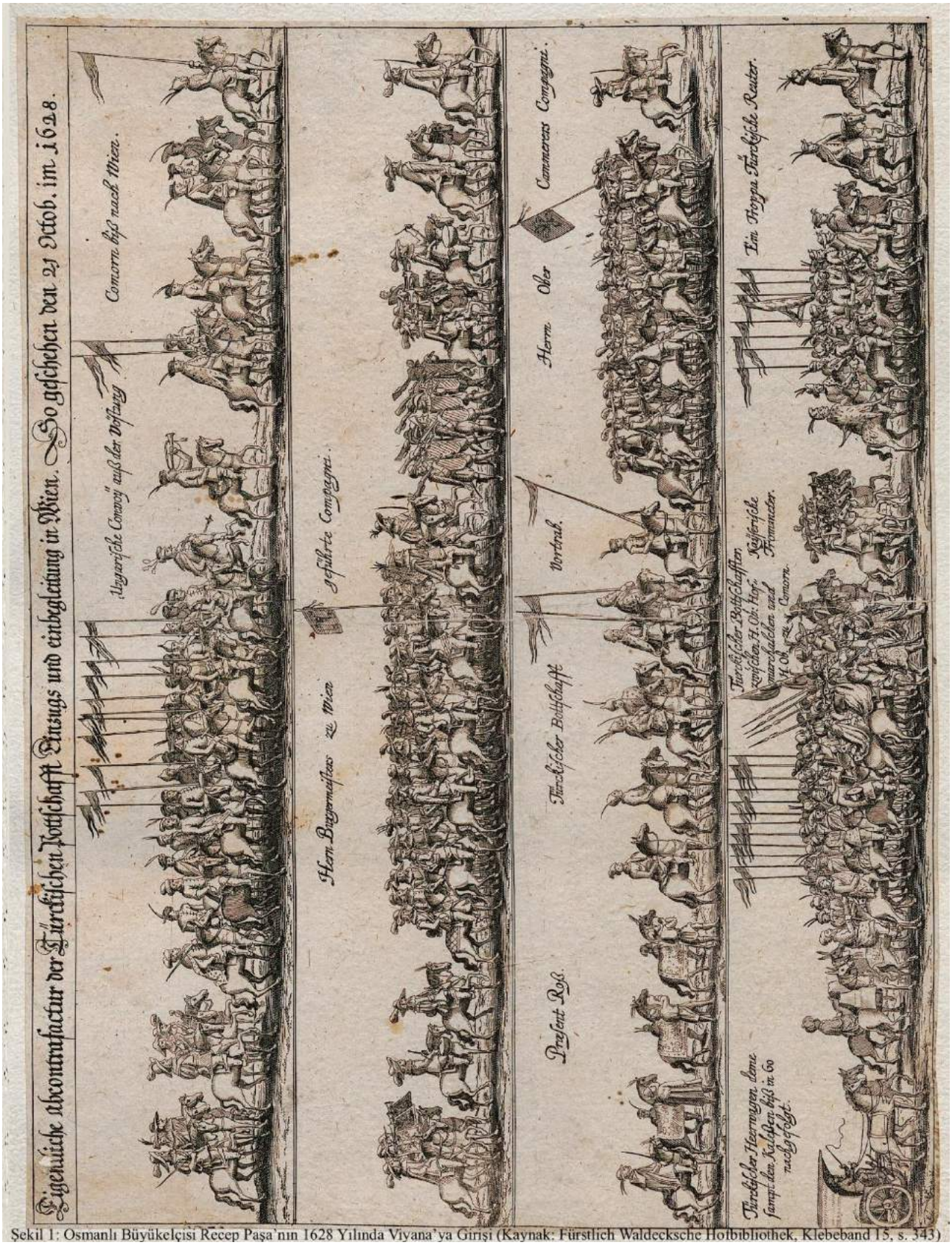

Şekil 1: Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın 1628 Yılında Viyana'ya Girişi (Kaynak: Fürstlich Waldecksche Hofbibliothek, Klebeband 15, s. 343)

revan olur, trompetler susturulup sancaklar katlanır ve böylece şehre girip elçi için ayarlanan ikametgâha kadar gidilirdi.[30]

Araştırma dönemimizden bir heyetin, Rıdvan Paşa elçiliğinin ağırlanmasına dair dağınık malumatı bir araya getirdiğimizde biraz daha renkli bir portre çizmek mümkündür. 1634 yılının Ocak ayında, bir Pazartesi akşamı Osmanlı büyükelçisi Rıdvan Paşa Viyana'ya geldiğinde, öncelikle şehrin dışındaki Schwechat'a[31] ulaşmış ve üç gün orada beklemişti. Perşembe günü şehre giriş yapacak olan büyükelçi Rıdvan Paşa için Viyana halkı da hummalı bir hazırlığa girişmişti: Gerek yaya gerek at üstünde sokaklara inmiş olan Viyana ahalisi sancakları altında toplanmış, yaya olanların sancakları elçinin geçeceği "şehrin en uzun ve gösterişli caddesi"ne, yani Kärntner caddesine dizilmişti. At üstündekiler ise öğle vakti şehrin yarım mil kadar dışında bir noktada elçinin gelişi için beklemeye koyulmuşlardı. Osmanlı heyeti Rıdvan Paşa'nın yüzü görülecek kadar şehre yaklaştığı zaman, borazan ve davullar çalınmaya başlamıştı.

Bu noktada Kaiser II. Ferdinand'ın göndermiş olduğu bir görevli (*Commissarius*) elçiyi karşılamış, ardından ikisi de atlarından inerek birbirlerini selamlamışlardı. Akabinde, Kaiser II. Ferdinand'ın kendi ahırından yollamış olduğu altın ve değerli taşlarla müzeyyen koşumlu üç attan birine Rıdvan Paşa binivermişti. Viyana şehrine giriş ise böylece Kärntner Kapısı'ndan yapılmıştı. Şehirdeki merasim şu sırayı izlemekteydi: Öncelikle bir bölük (*ein Compagnia*) sınır muhafızı Macar askerler ilerlemekte, ardından tüccarlar ve arkasından da Viyana belediye başkanı gelmekteydi. Bunların da peşisıra Saray tüccarları, memurları ve diğer saray ahalisi yer almaktaydı. Osmanlı heyeti ancak bu kalabalığın ardında boy gösteriyordu.

En önde kimi kırmızı-beyaz kimi mavi-sarı sancaklar taşıyan süvariler yer alıyordu. Ardından siyah püsküllü mızrakla mücehhez süvari ve atlı muhafızlar gelmekteydi. Bunları takiben büyükelçi Rıdvan Paşa, Kaiser'in göndermiş olduğu memurların (*Commisarien*) arasında yürüyordu. Paşanın arkasında birkaç genç Osmanlı tebası oğlan ellerinde kısa mızrakla gelmekte, peşlerinde de yine eli mızraklı süvariler yer almaktaydı. Osmanlı heyetinin peşi sıra merasim alayının kuyruğunu bir bölük Alman süvarisi oluşturmaktaydı.[32]

Kaynaklarda yer alan dağınık bilgi mızraklı süvari askerlerin sayısını elli olarak belirleyip, toplam iki yüz atlının heyette yer aldığını ifade etmektedir. Geçit merasiminin toplam kaç kişiyle yapıldığı bilgisine sahip değilsek de, yüzlerce kişinin oluşturduğu merasimi izlemek için sokaklara doluşan halkla da birlikte şehir adeta bir şenlik havasına bürünmüş olmalıdır. Hatta saray erkânının dahi fark edilmeden bu geçit alayını görebilecekleri yerler aradığı ifade edilmiştir. Kısaca, Rıdvan Ağa ve heyeti böylece şehri boydan boya geçip, günümüzde Schwedenplatz tarafında kalan mahalde bir köprü üzerinden şehir dışındaki Leopoldstad varoşunda yer alan ikametgâhlarına yerleşmişlerdi.[33]

---

[30] OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-2, f. 221a: "1645 Ord.e con che entrano gli Ambass.ri a Constantinopoli et à Vienna, trovato fra le scritture del defonto d'Asquier".

[31] Bugün Viyana Havaalanı'nın bulunduğu şehrin birkaç kilometre dışındaki mahaldir. İşlevsel olarak Schwechat'ı, İstanbul dışında yabancı elçilerin son durağı olan Küçükçekmece'nin muadili olarak görebiliriz.

[32] *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen),* vom 28. Januarii 1634.

[33] OeStA, HHStA, V.Disp.G 77, s. 565-567: "Da Vienna li 28 Gen 1633 [1634]"; *Gazette (l'Année 1634),* s. 65, "De Vienne, le 1. Février 1634".

Huzura Çıkış

Osmanlı elçileri lojmanlarına yerleştikten sonra, Kaiser'in huzuruna çıkış gününü beklemeleri icap etmekteydi. Recep Paşa 1628 yılı sonunda yaklaşık bir aylık bekleyişin ardından, Rıdvan Paşa (1634) ise varışının yirmi beşinci gününde huzura kabul edilmişti. Pek tabi ki kabul merasimleri İstanbul'dakine benzer biçimde tantanalı olmaktaysa da, eldeki bilgi ne yazık ki Avrupalı diplomatların geriye bırakmış oldukları sefaretnamelerde bulabildiğimiz kadar etraflı ve muntazam değildir.

1628 tarihli Venedik raporlarından öğrendiğimize göre, "Hofmarschal" (*Marasciale di Corte*) Kont Schwarzenburg atlarla elçi Recep Paşa'nın lojmanına giderek süreci başlatmaktaydı.[34] Elçi getirilen ata bindikten sonra, önlerinde Osmanlı hediyelerini taşıyan elçilik heyetinden otuz kadar yaya ilerleyecek şekilde yola çıkmışlardı.[35] İmparatorluk sarayına geçtiklerinde, binanın kubbesi altında Kaiser II. Ferdinand kendilerini oturarak karşıladığı vakit, "sarayın tüm ayan ve ekâbiri hazır bulunmaktaydı". Kaiser ve paşa arasındaki görüşmenin tercüman aracılığıyla yapıldığı bilgisi Venedik raporuna girmişse de, tercümanın kim olduğu bildirilmemiştir. Ancak muhtemelen bu kişi 1625'ten beri Saray Baş Tercümanı olan Michel d'Asquier idi.[36] Recep Paşa ardından İmparatoriçe'nin huzuruna kabul edilmiş, alışılagelmiş nezaket ve iltifatı sergiledikten sonra İmparatoriçe'ye de hediyelerini takdim edip ikametgâhına yine Hofmarschal Kont Schwarzenburg eşliğinde dönmüştü.[37]

On yedinci yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen huzura kabul törenlerinde detaylı olarak neyin gerçekleştiğini henüz bilemiyoruz. Hediyelerin teşhiri ve İstanbul'dan yollanan mektupların takdimi şüphesiz bu noktada gerçekleşiyor olmalıydı. Pek tabi huzura kabulün elçilerin belki de en etkin rol oynadıkları bölümü, hitaplarını icra ettikleri bölümü oluyordu. Ne yazık ki IV. Murad dönemine ait Osmanlı hitap metinlerine sahip değiliz. Ancak, 1644 tarihli Budin Valisi Osman Paşa'nın Kaiser III. Ferdinand'a yolladığı Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın hitabı İtalyanca tercümesiyle kayıt altına alındığından, işlerin XVII. Yüzyılın ilk yarısında nasıl ilerlediğine dair bir fikir elde edilebilir.

Hitabın kaydının tamamının, hem kapıcıbaşının hem de efendisi Osman Paşa'nın da üçüncü tekil şahısta yer almasından ötürü bir saray memuru tarafından dinlenerek yapıldığını düşünebiliriz: Vezir Osman Paşa Budin'deki görevine yeni geçmiş, Mustafa Ağa'yı Kaiser'e yollamış, sağlığını sormuş ve bağlılığını bildirmiştir. Yakın zaman önce imzalanan barışı muhafaza etmekten başka dileği olmadığını, İstanbul'a büyükelçi olarak giden Kont Czernin için de her türlü tedbiri aldığını ifade etmiştir. Sınırda yaşanan kimi Habsburg saldırılarından Kaiser'in haberi olmadığını varsayan paşa, serhad bölgesinde düzenin sağlanması için Kaiser'in gerekli emirleri yollamasını tevazuyla rica etmiştir. Son olarak, bağlılığını göstermek adına Kaiser'e bir at ve Osmanlı tarafına has (*alcune cose di quelle parti*) başka emtia hediye etmektedir. "Ağa, Siz Majestelerini sıhhatte bulmuş

[34] OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 97: "Da Vienna li 25 Novembre 1628".
[35] Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati…c. 17*, Frankfurt, 1629, 64.
[36] D. Kerekes, "A csaszari tolmacsok a Magyarorszagi visszafoglalo haboruk idejen", *Szazadok*, CXLVIII, 2004, 1189-1228'den aktaran Alastair Hamilton, "Michel d'Asquier, Imperial Interpreter and Bibliophile", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 72 (2009), 237-241, s. 238.
[37] OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 97: "Da Vienna li 25 Novembre 1628".

olmaktan ziyadesiyle hazzedip, Tanrı'dan size nice sene ömürler niyaz eder" ifadesiyle hitap nihayete ermiştir. [38]

Budin'den yollanan çavuşun hitabı, muhtemelen İstanbul'dan büyükelçilik vazifesiyle gelen Osmanlı memurlarınınkinden daha sadeydi. Yine de İstanbul'dan gelenlerde olduğu gibi, Budin'den yollanan temsilcilerin de Kaiser huzuruna çıkabildiğini göstermesi açısından bu örnek faydalı olsa gerektir. Tabi huzurunda icra edilen bu hitaba Kaiser'in ne karşılık verdiği, ya da şahsen karşılık verip vermediği de elimizdeki bilgiler ışığında henüz cevaplanamayan sorulardır.

Kaiser ve eşi dışında huzura kabul için bir takım siyasiler daha Osmanlı elçilerini bekliyor oluyordu. Örnek olarak Recep Paşa'nın 1628-1629 döneminde Viyana'da görevde bulunduğu sırada Saray Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) başkanı Rambaldo Collalto ve Gizli Şura (*Geheimrat*) direktörü Prens Eggenberg ile defalarca görüşme yaptığını biliyoruz.[39] Bilhassa Prens Eggenberg'in siyasi meselelerde kilit şahsiyet olduğuna dikkat çekilmelidir: Bu meyanda İstanbul'daki yabancı elçilerin sadrazamla yaptıkları müteaddid görüşmelerin karşılığının, Viyana'da Gizli Şura direktörüyle yapılan mülakatlar olduğunu söyleyebiliriz. Keza Budin Beylerbeyi Murteza Paşa tarafından yazılan bir mektupta Gizli Şura Direktörü Prens Eggenberg'e doğrudan vezir-i azam (*Primo Vesir di S. M. Cesare*) olarak hitap edilmesi de bu kanıyı teyit eder niteliktedir.[40]

Sonuç

Bu kısa soluklu çalışmada göstermeye çalıştığımız üzere, on yedinci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ve Habsburg yönetimleri nisbeten diplomatik mütekabiliyete erişmişlerdi. Bahsedildiği üzere, verilen tayinatların miktarı, teşrifatta izlenen basamaklar ya da elçilerin muhattap olduğu siyasi figürler, iki tarafta da benzerdi. Buradan yola çıkarak belki de 1606 yılında Zitvatorok Antlaşması ile varıldığı kabul edilen hukuki ve teşrifati eşitlik, bizzat elçilerin yüz yüze geldiği muamelede de kendini belli ediyordu.

Bütün bunların yanı sıra, dikkat çekmekte fayda var ki bu çalışma sadece olağanüstü misyonlara eğilebilmiştir. Zira Habsburg başkentinde bir Osmanlı mukim elçilik heyetinin yer almadığı gerçektir. Ayrıca, yine göze çarpan birkaç ayrıntı da hatırda tutulmalıdır: Habsburg elçileri İstanbul'un suriçi kısmında ağırlanırken, Osmanlı elçileri Viyana'nın surdışı tarafında kalan bir yerleşimde tutulmuştur. Ayrıca, Osmanlı sınırından (Budin'den) yollanan düşük rütbeli elçiler (çavuşlar) kimi zaman Kaiser'in huzuruna kabul edilirken, böyle bir durumun tersi Osmanlı nezdinde söz konusu değildir.

Nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun 1606'dan sonra Avusturya Habsburglarına karşı diplomatik anlayışlarının değişmeye başladığı bir gerçektir. Tabi ki tek gecede hızlı bir şekilde gerçekleşmesi beklenemeyecek bu değişim, sadece yazılı belgeler üzerinde kullanılan elkab ile kendini belli etmiyordu. Mevcut çalışmanın dikkat çekmeyi umduğu üzere, diplomasi pratiklerinin- ya da teşrifatın- uygulanışında da yeni bir dönem başlamış oluyordu.

[38] OeStA, HHStA, Reichskanzlei, Zeremonielakten 12b, "26 Aug.ti 1644: Internuncius Turcicus ad Sac Cas.Matt.em". Arşivde çalıştığımız sırada tesadüf eseri bu seri altında (*Zeremonielakten 12b*) erken tarihli belgelerin de bulunduğunu farkedip dikkatimi çeken Ömer Gezer'e (Hacettepe Üni.) teşekkür ederim.
[39] OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 103 ve 119: "Da Vienna li 21 April 1629" ve "23 April 1629" .
[40] HHStA, Türkei I, Turcica 112, f. 16a: "Di Buda li 15 della Luna d'Aprile 1629 ".

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Avusturya Devlet Arşivleri: Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Staatenabteilung: a. Venedig/ Dispacci di Germania: V.Disp.G 71; 72; 77.
b. Türkei/ Türkei I: Turcica 111-2; 111-4; 112.
Reichskanzlei: Zeremonielakten 12b.

Avusturya Devlet Arşivleri: Finanz- und Hofkammerarchiv

Sammlungen und Selekte[SUS]: Reichsakten 278.35, 278.36, 278.38; 302.20, 302.63.
Alte Hofkammer [AHK]: Hoffinanz Österreich/ HFÖ Protokol 728; 731.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Kamil Kepeci Defterleri: KK.d 2106.

Dönemdeş Anlatılar

Aitzema, Lieuwe van, *Historie of verhael van saken van staet en oorlogh, in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden*, 5. Kısım, Lahey: Joh. Veely, 1660.

Arthus, Gotthard, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati…*,c. 17, Frankfurt, 1629.

Gazeteler

Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen), vom 29 April/Anno 1628; vom 28. Januarii 1634.

Gazette (l'Année 1634), "De Vienne, le 1. Février 1634".

Literatür

Auer, Leopold, "Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit: Perspektiven eines Forschungsthemas", Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren OSten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 33-54.

Hamilton, Alastair, "Michel d'Asquier, Imperial Interpreter and Bibliophile", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 72 (2009), 237-241.

Hengerer, Mark, "Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv", Josef Pauser (hz.) *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*, Viyana: Oldenbourg, 2004, 76-93.

Kuefstein, Karl (Graf), *Studien zur Familiengeschichte, III. Teil: 17. Jahrhundert*, Viyana ve Leipzig: Wilhem Braumüller, 1915.

Niederkron, Jan Paul, "Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof," Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 79-96.

Pamuk, Şevket, *A monetary history of the Ottoman Empire*, Cambridge, NY, P. Melbourne: Cambridge University Press, 2000.

Pedani-Fabris, Maria Pia, *In nome del Gran Signore: inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venedik: Deputazione di Storia Patria per le Venezia, 1994.

Perger, Richard ve Ernst D. Petritsch, "Der Gasthof "Zum Goldenen Lamm" in der Leopoldstadt und seine türkischen Gäste", *Studien zur Wiener Geschichte: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 55 (1999), 147-172.

Telegina, Maria, *Ceremonial Representation in Cross-confessional Diplomacy: The Ottoman Embassy of a Christian Ambassador to Moscow in 1621*, Yayınlanmamış YL Tezi, Central European University, Budapeşte, 2017.

Teply, Karl, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20 (1976), s. 14-32.

SWEDISH EMISSARY PAUL STRASSBURG' S DIPLOMATIC MISSION TO CONSTANTINOPLE IN 1632

Res. Assist. Mahmut Halef CEVRİOĞLU
İzmir Kâtip Çelebi University

Abstract

The present study is a snapshot of Ottoman diplomatic history during Sultan Murad IV's reign, which made a tumultuous start in 1623, following the dethronement of his predecessor, Sultan Mustafa. Most of Murad's juniority was spent under the auspices of his mother, the *de facto* regent Kösem Sultan, until he asserted his self rule in 1632. Europe, in the meantime, was struck by one of the largest military clashes seen on the continent by then (known as the Thirty Years War, 1618-1648), and a new actor emerged to make his imprint on the continental politics: King Gustav II Adolph of Sweden. It was under these circumstances that a Swedish envoy was sent to Constantinople in order to solicit permission from the Ottoman Porte for help: To be exact, the Swedish demand from the Porte was to persuade the Ottoman administration to allow their vassal Transylvania to help Sweden against its enemies in Germany. Fortunately for us, the Swedish King's envoy Paul Strassburg has left behind a valuable embassy report, similar to a *relazione*, covering his adventures on the route to the Ottoman Empire, his dealings in Constantinople and his observations regarding the political situation of the Ottomans. Within the framework of this study, the embassy report will be contextualized with the help of contemporary accounts. Among these, Ottoman fiscal registers, regular dispatches of the Dutch and French ambassadors in Istanbul and newspapers of the era will be made use of. In this way, the first documented point of contact between the Swedish Kingdom and the Ottoman central administration will be highlighted.

Keywords: Diplomatic History, the Habsburgs, Gustav II Adolph, Sweden, Ottoman Diplomatic History, Sultan Murad IV, Early Modern Diplomacy, the Thirty Years War

İSVEÇ ELÇISI PAUL STRASSBURG' UN İSTANBUL' A DIPLOMATIK MISYONU 1632

Özet

Mevcut çalışma, Yeniçağ Osmanlı diplomasisinden bir kesit sunmayı amaçlamaktadır. Sultan IV. Murad'ın 1623 yılında çalkantılarla başlayan hükümdarlığına, 1632 yılında dizginleri eline aldığı sürece kadar annesi Kösem Sultan'ın fiili niyabeti damgasını vurmuştu. Bu sırada Avrupa'da ise kıtanın o döneme değin gördüğü en kanlı savaşlardan biri (Otuz Yıl Savaşları, 1618-1648) tüm dehşetiyle devam etmekteydi. İşte bu uzun soluklu savaş esnasında Protestan bloğunun hamisi olarak yıldızı parlayan İsveç Kralı II. Gustaf Adolf (Vasa), Osmanlı başkentine bir temsilci yollamıştır. İsveç Kralı'nın niyeti, Osmanlı vasalı olan Erdel Beyi'nin yardımıyla düşmanlarına karşı üstünlük elde etmektir. Bu yüzden de Sultan IV. Murad'ın Erdel Beyi'ne izin vermesi gerekmekte, İsveç temsilcisi de İstanbul'da bu izni elde etmelidir. Kralın elçisi Paul Strassburg'un geriye bırakmış olduğu (Venedik 'relazione'lerini andıran) sefaretnamesi, bizlere elçinin yolda başından geçenleri, İstanbul'daki görüşmelerini

ve dönemin Osmanlı İmparatorluğu'na dair gözlemlerini aktarmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde, elçinin sefaretnamesi sair çağdaş diplomatik raporlardan da istifade edilerek bir bağlama oturtulacaktır. Bu kaynaklar arasında Osmanlı maliye belgeleri, döneminde İstanbul'daki Hollanda ve Fransa elçilerinin takrirleri ile gazeteleri sayabiliriz. Nihayetinde İsveç ile Osmanlı merkezi yönetimi arasında belgelendirilebilmiş ilk diplomatik teması aydınlatmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi Tarihi, Habsburglar, Osmanlı İmparatorluğu, Sultan IV. Murad, Yeniçağ Diplomasisi, Gustaf Adolf, İsveç, Erdel, György Rákóczi, Kiril Lukaris, Otuz Yıl Savaşları

OTANTİK LİDERLİĞİN BİREYSEL YARATICILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PSİKOLOJİK ANLAMLILIĞIN ARACILIK ROLÜ

Dr. Bilal ERDEM
Selçuk Üniversitesi
Dr. Celal YILMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Özet

Değişimin belirleyici bir konuma yükseldiği ve inovasyon merkezli bir rekabetin hâkim olduğu günümüz iş dünyasında, yaratıcılık örgütsel varlık ve başarı açısından temel gerekliliklerden birisidir. Yaratıcılık, bireysel ve bağlamsal faktörlerin bir fonksiyonu olarak değerlendirilmektedir.Bu çalışmada, bireysel yaratıcılık üzerinde etkili olabileceği düşünülen, otantik liderlik ve psikolojik anlamlılık kavramları ele alınmıştır. Otantik liderlik ile bireysel yaratıcılık arasındaki ilişkide psikolojik anlamlılığın aracılık etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anket uygulaması, imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan tam zamanlı 400 işgören ile yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda, otantik liderliğin, psikolojik anlamlılık ve bireysel yaratıcılık üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca analizler, psikolojik anlamlılığın, otantik liderlik ile bireysel yaratıcılık arasındaki ilişkiye aracılık etmediğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, otantik liderlik, bireysel yaratıcılık, psikolojik anlamlılık.

AUTHENTIC LEADERSHIP AND INDIVIDUAL CREATIVITY: MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL MEANINGFULNESS

Abstract

Creativity is one of the fundamental requirements for organizational existence and success in today's business world where change andinnovation-centered competition play a decisive role. Creativity is considered as a function of individual and contextual factors. In this study, the concepts of authentic leadership and psychological meaningfulnessare discussed, which are thought to have an effect on individual creativity. This study aims to reveal the mediating effect of psychological meaningfulness in the relationship between authentic leadership and individual creativity. The data were collected by questionnaire technique. The survey was conducted face-to-face with 400 full-time employees working in manufacturing firms. As a result of the analysis, it was found that authentic leadership has a significant and positive effect on psychological meaningfulness and individual creativity. In addition, the results show that psychological meaningfulness does not mediate the relationship between authentic leadership and individual creativity.

Keywords: Leadership, authentic leadership, individual creativity, psychological meaningfulness.

GİRİŞ

Günümüzde küresel bir niteliğe bürünen rekabet, varlıklarını sürdürme ve büyüme arayışında olan işletmeleri inovasyon temelli stratejiler geliştirmeye ve uygulamaya itmiştir. İnovasyon kavramı;içsel ve/veya dışsal kaynaklardan elde edilmiş yeni ve kullanışlı fikirlerle başlayan, yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş malların, hizmetlerin, üretim metotlarının, örgütsel yöntemlerin, pazarlama tekniklerinin geliştirilmesi ve yeni tedarik kaynaklarının bulunması ile devam eden ve tüm bunların ticarileştirilmesine kadar uzanan süreç şeklinde tanımlanmaktadır (Özdevecioğlu ve Biçkes, 2012: 25).Tanımdan da anlaşılacağı üzere inovasyon bir süreci ihtiva etmektedir. Bu sürecin başlangıcı, yeni ve kullanışlı fikirler olarak ifade edilen yaratıcılıktır. Buradan hareketle, işgören yaratıcılığının işletmeler açısından yaşamsal bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu söylemi doğrular tarzda bileşensel yaratıcılık modeli, çalışanlarının yaratıcılık becerilerini geliştiren, içsel anlamda motive olmuş çalışanlarına gereken destekleri sağlayan ve alana özgü uzmanlıklar oluşturan örgütlerin inovasyon oluşturma olasılıklarının çok daha yüksek olacağını dile getirmektedir (Cocco ve Quttainah, 2015: 83).

Yaratıcılığın çalışma hayatı açısından taşıdığı önem düzeyindeki artışa paralel olarak, bilim dünyasında da kavrama yönelik artan bir ilgi söz konusu olmuştur (Shin ve Zhou, 2003; Sung ve Choi, 2009; Tsai, 2013). Bireysel yaratıcılık üzerinde bireysel, örgütsel, bağlamsal ve çevresel faktörler etkili olabilmektedir. Bu çalışmada, bireysel yaratıcılık üzerinde etkili olabilecek faktörlerden otantik liderlik ve psikolojik anlamlılık konuları ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı, otantik liderlik ile bireysel yaratıcılık arasındaki ilişkide psikolojik anlamlılığın aracılık etkisine sahip olup olmadığını incelemek şeklinde belirlenmiştir. Araştırma modeli Şekil 1'de aktarılmıştır. Otantik liderlik, takipçilerin gelişimine vurgu yapan, ilişkilerde şeffaflık, dürüstlük ve güveni temel alan ve değerli hedeflere rehberlik eden bir liderlik tarzı olarak değerlendirilmektedir. Psikolojik anlamlılık ise, işgörenin sahip olduğu değer ve inançlarla yapmakta olduğu işin gerekleri arasındaki algılanan uyum şeklinde ifade edilmektedir.

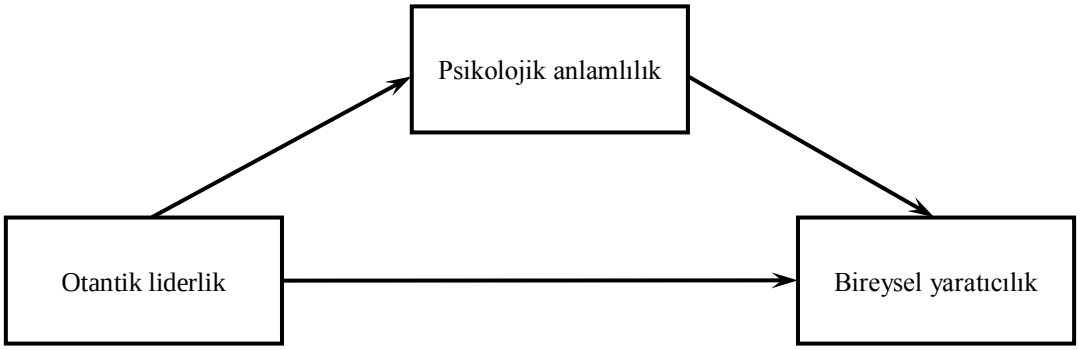

Şekil 1. Araştırma Modeli

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çalışmanın değişkenleri olan otantik liderlik, psikolojik anlamlılık ve bireysel yaratıcılık kavramları teorik zeminde ele alınmıştır. Yine aynı bölümde, değişkenler arasındaki ilişkiler literatürdeki araştırma bulguları çerçevesinde irdelenmiş ve araştırmanın hipotezleri aktarılmıştır. İkinci bölümde, araştırma metodolojisine yer verilmiştir. Son bölümde ise, araştırma bulgularına değinilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Otantik Liderlik

Literatürde sıklıkla otantik liderlik teorisinin temel ilkesinin "liderin karar ve eylemlerinde kendi olması" olduğu vurgulanmaktadır. Clapp-Smith, Vogelgesang ve Avey (2009: 228), gerçek anlamda otantik olabilmek için liderin takipçileriyle olan ilişkilerinde deözgün olması gerektiğini belirtmektedirler. Luthans ve Avolio (2003), otantik liderin özgünlüğünün kısmen olumlu psikolojik kapasitesinden (psikolojik sermaye) kaynaklandığını, Gardner, Avolio, Luthans, May ve Walumbwa(2005) ise özgünlük üzerinde takipçilerle kurulan güven temelli otantik ilişkilerin de etkili olduğunu belirtmektedirler. Otantiklikleri yani özgünlükleri, yaşam deneyimleri ve psikolojik kapasitelerine (umut, iyimserlik, esneklik ve öz yeterlilik gibi)dayanan otantik liderler, ahlaki bir bakış açısı ve daha fazla öz farkındalık ve öz düzenlemeli olumlu davranışlar üretmek için destekleyici bir örgüt iklimi yaratma çabasındadırlar. Bu çaba, hem kendilerinin ve takipçilerin özgünlüklerinin ortaya çıkmasını ve gelişmesini teşvik edecek, hem de bireysel ve örgütsel çıktılarda olumlu yansımalar doğuracaktır (Wong ve Laschinger, 2013: 948).

Otantik lider, kendisinin ve takipçilerinin değerleri ve ahlaki perspektifleri, bilgileri ve güçlü yönlerinin farkında olan, nasıl düşündüklerini ve davrandıklarını çok iyi bilen, faaliyet gösterdikleri bağlamın farkında olan ve kendine güvenen, umutlu, iyimser, esnek ve ahlaki niteliği yüksek olan bir liderdir (Avolio ve Gardner, 2005: 321). Olumlu psikolojik kapasitelerden ve oldukça gelişmiş bir örgütsel çerçeveden doğan otantik liderlik, liderin ve takipçilerin daha yüksek düzeyde öz farkındalık elde etmeleri ve öz düzenlemeli olumlu davranışlar sergilemeleri sonucunu doğurur, ayrıca öz gelişmeyi teşvik eder (Walumbwa, Avolio, Gardner, Wernsing ve Peterson, 2008: 92).Kernis (2003: 13), otantik liderliğinözfarkındalık, önyargısız değerlendirme, eylem ve ilişkisellik şeklinde sıralanan dört bileşene sahip olduğunu belirtmektedir.

Psikolojik Anlamlılık

Anlamlılık, bireyin benlik algılaması ile davranışları arasındaki uyumun sonucunda ortaya çıkan bir kavramdır. Çalışanlar açısından anlamlılık algısı, örgüt içinde sergilemiş oldukları çabaların bir amaca yöneldiğini ve büyük bir toplumsal faydaya katkı sağladığını gördüklerinde ortaya çıkmaktadır (Demirtaş vd., 2017: 185). Kahn (1990: 694) psikolojik anlamlılığı, bireyin işine yönelik olarak algıladığı fiziksel, bilişsel ve duygusal his olarak tanımlamaktadır. Steger ve diğerleri (2012: 324-325), işi anlamlı bulmayı temel ilkelerini dikkate alarak üç yönden oluşan bir olgu olarak kavramsallaştırmışlardır. Yönlerden birincisi, işteki pozitif anlamdır (positive meaning in work). Bu anlam, öznel değerlendirmelerden oluşur ve bireyin işini anlamlı ve önemli olarak görmesini ifade eder. İkinci yön, iş aracılığıyla anlam üretmedir (meaning making through work). Birey açısından iş, bir bütün olarak hayatta önemli bir anlam kaynağıdır. İşin anlamsız olması durumunda, hayatın anlamlı görülmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu yön, işin bireysel gelişmeye katkı sağlama ve kişinin dünyayı anlamasına yardım etme derecesi olarak açıklanmaktadır. Üçüncü yön, çoğunluğun iyiliği için motivasyondur (greater good motivations). Bu yön, bir işin başkaları üzerinde ne denli geniş ve olumlu etkisi varsa o denli anlamlı olduğu fikrine dayanır. Bu açıklamalardan hareketle işi anlamlı bulma, çalışanın yapmakta olduğu işi yukarıda sıralanan

yönler açısından anlamlı, değerli ve faydalı olarak deneyimleme derecesi olarak tanımlanabilir (Geldenhuys vd., 2014: 3).

Liderler, işi anlamlı kılmada önemli bir roller oynamaktadırlar. Liderler, örgütün kimliğini, hedeflerini, amaçlarını ve çalışanlarına yönelik misyonunu şekillendirirler. Liderlerin bu işlevi, çalışanların işe yönelik anlamlılık algıları üzerinde etkili olacaktır. Ayrıca liderlerin çeşitli olaylara ve durumlara verdiği tepkiler ve bunlarla ilgili iletişim ve yorumlama sembolleri, çalışanların işlerine dönük anlam algılamalarını şekillendirecektir (Sağnak ve Kuruöz, 2017: 449). Otantik liderlik, pozitif modelleme yoluyla takipçilerine ilham vermekte ve onlar arasında öz farkındalığı ve öz düzenlemeyi teşvik ederek işe yönelik anlamlılığın artırmasına katkı sağlamaktadırlar. Daha yüksek öz-farkındalık, bireylerde bakış açısı oluşturma becerisini geliştirir ve içgözlem ve öz-yansıtma yoluyla çevrelerini anlamlandırmalarına yardımcı olur. Otantik liderler, görevleri, çabaları ve hedefleri takipçilerin değer ve inançları ile ilişkilendirerek işin anlamlılığını artırırlar (Chaudhary ve Panda, 2018: 2074). Yapılan çalışmalar, otantik liderliğin anlamlılık üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Sagnak ve Kuruöz, 2017; Chaudhary ve Panda, 2018). Bu çerçevede, otantik liderlik ile psikolojik anlamlılık arasındaki hipotez aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Hipotez 1: Otantik liderlik, psikolojik anlamlılık üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

Bireysel Yaratıcılık

Yaratıcılık, örgütsel zorlukları çözen ya da örgütsel işleyişi daha ileri boyutlara taşıyan yeni ve faydalı fikirlerin geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Xu, Zhao, Li ve Lin, 2017: 484). Aynı bakış açısıyla kavram Müceldili, Turan ve Erdil (2013: 676) tarafından; ürünlere, hizmetlere, süreçlere, yönetim uygulamalarına, iş modellerine ve rekabetçi stratejilere ilişkin yeni ve faydalı fikirlerin üretilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Bireysel yaratıcılık üzerinde, bilgi birikimi, kişilik özellikleri, bilişsel yetenek, bilişsel stil, motivasyon, çevre ve bağlamsal faktörler gibi bir dizi unsur belirleyici olmaktadır (Tsai, 2013: 2). Yaratıcı performansın amacı sorunları çözmek, yeni ürün ve hizmetleri ortaya koymak, iş fırsatlarından yararlanmak ve organizasyon etkinliğini arttırmaktır (Rego, Souso, Marques ve Cunha, 2012: 429). Örgütler, hayatta kalmak ve gelişmek için çalışanlarının yaratıcı potansiyellerinden tam olarak yararlanmak durumundadırlar. Bu sayede örgütler inovasyon, değişim, öğrenme, performans ve rekabet edebilirliği sürdürülebilir kılacaklardır.

Bireysel yaratıcılık, bireysel ve sosyal/bağlamsal faktörlerin bir fonksiyonudur. En alakalı bağlamsal faktörlerden biri liderliktir (Rego, Souso, Marques ve Cunha, 2012: 429). Liderler, yaratıcılığı bir iş gereksinimi haline getirerek, yaratıcı hedef ilerlemesine ilişkin geri bildirim vererek, çalışanlara yaratıcı sonuçlar elde ettiklerinde ödüllendirerek bireysel yaratıcılığı destekleyebilirler. Çalışanlar motive edildiklerinde yüksek düzeyde yaratıcılık gösterirler (Müceldili, Turan ve Erdil, 2013: 674). Çalışanların kendi kaderlerini tayin etme ihtiyacını tatmin eden otantik liderlik, yaratıcılığın temel öncülü olarak tanımlanan içsel motivasyonu arttırır. Kendinden motive olmuş çalışanların bilişsel esneklikleri, öğrenme yönelimleri, kararlılıkları ve risk alma istekleri nedeniyle daha yaratıcı olmaları muhtemeldir (Chaudhary ve Panda, 2018: 2073). Otantik liderlik ile yaratıcılık arasında teorik zeminde dile getirilen bu ilişki çok sayıda uygulamalı araştırma bulgusuyla da desteklenmiştir (Rego,

Sousa, Marques ve Cunha, 2012; Černe, Jaklič ve Škerlavaj, 2013; Xu, Zhao, Li ve Lin, 2017; Chaudhary ve Panda, 2018). Aktarılan bilgiler ışığında çalışmanın ilk hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

Hipotez 2: Otantik liderlik, bireysel yaratıcılık üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

Psikolojik Anlamlılık ve Bireysel Yaratıcılık İlişkisi

İlgili literatür, olumlu deneyimler yaşayan bireylerin, yaratıcılıkta dahil bir takım olumlu davranışlar sergileme olasılıklarının artacağını belirtmektedir. Bu bakış açısından hareketle, işine dönük psikolojik anlamlılık algısı yüksek olan çalışanların, yaratıcı davranışlarda bulunma, yaratıcı fikirler üretme ve sorunları yaratıcı bir şekilde çözme konusunda kendilerini yetkin hissetme düzeylerinin yükseleceği söylenebilir (Cohen-Meitar, CArmeli ve Waldman, 2009: 365). Hodson (2002: 293), işlerine karşı psikolojik anlamlılık hisseden çalışanların, karşılaştıkları sorunları önemli olarak göreceklerini ve çözümü için daha fazla çaba harcayacaklarını belirtmektedir. Amabile ve Pratt (2016: 170), kapsayıcı bir yaklaşımla psikolojik anlamlılık ile yaratıcılık arasındaki ilişkiyi dört başlık altında sıralanmaktadırlar. Bunlardan ilki, yaratıcılık sürecinin sürdürülmesinde psikolojik anlamlılığın içsel motivasyon üzerindeki etkisidir. İkincisi, psikolojik anlamlılığın ilerleme döngüsünün sürdürülmesi ve geliştirilmesindeki rolüdür. Üçüncüsü, psikolojik anlamlılığın, liderlerin yaratıcılık süreci ve inovasyon hakkındaki söylem ve eylemleri arasındaki ilişkide üstlendiği aracılık rolüdür. İlişkilerden dördüncüsü ise, liderlerin inovasyonla ilgili açıklamalarının ve eylemlerinin ve ilerleme döngülerinin etkilerini açıklamada psikolojik anlamlılığın üstlendiği kritik roldür. Psikolojik anlamlılık ile bireysel yaratıcılık arasında dile getirilen teorik ilişki, uygulamalı araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir. Gerçekleştirilen uygulamalı çalışmalar, psikolojik anlamlılığın bireysel yaratıcılık üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Lehnert, Till ve Ospina, 2014; Chaudhary ve Panda, 2018). Yapılan açıklamalar ışığında, psikolojik anlamlılık ile bireysel yaratıcılık arasındaki hipotez aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Hipotez 3: Psikolojik anlamlılık, bireysel yaratıcılık üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

Psikolojik Anlamlılığın Aracılık Rolü

Çalışanlar çabalarının bir amaca yöneldiğini ve büyük bir toplumsal faydaya katkı sağladığını gördüklerinde işlerine karşı anlamlılık algısı geliştirmektedirler (Demirtaş vd., 2017: 185). Çalışanın işe bağlılık ve motivasyon düzeyini artırmada kullanılabilecek etkin bir araç olan işi anlamlı bulma (Lips-Wiersma ve Morris, 2009: 492), stres altında çalışanın görevini başarılı şekilde yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Hatta Fouché ve diğerleri (2017: 2), işi anlamlı bulmanın çalışanların olumlu etkilenmek için istekli olmamaları durumunda bile, onların motivasyon, iyi oluş, gelişim ve işle bütünleşme düzeylerini destekleyeceğini belirtmektedirler.Buradan hareketle, işlerine dönük psikolojik anlamlılık algısına sahip olan çalışanların bireyselyaratıcılık yeteneklerinin de gelişeceği söylenebilir. Konu özelinde yapılan uygulamalı çalışma bulguları, anlamlılık ile bireysel yaratıcılık arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır

(Cohen-Meitar, Carmeli ve Waldman, 2009; Lehnert, Till ve Ospina, 2014; Chaudhary ve Panda, 2018).

Aktarılan araştırma bulguları, otantik liderlik ile yaratıcılık arasındaki ilişkide psikolojik anlamlılığın aracılık etkisine sahip olabileceğini göstermektedir. Bu ifadeyi doğrular tarzda Humphrey ve diğerleri (2007: 1334), anlamlılığın görev, iş, sosyal ve örgütsel çevre özellikleri ile bireysel çıktılar arasında önemli bir arabulucu olduğunu belirtmişlerdir. Kahn (1990: 703) ise, anlamlılık, rahatlık-güvenlik (safety) ve işe yararlılık (availability) gibi pozitif psikolojik koşullar altında çalışanların işlerini ilgi çekici olarak algılama düzeylerinin artacağını dile getirmiştir. Yapılan çok sayıda uygulamalı çalışma bulgusu işi anlamlı bulmanın, çeşitli örgütsel değişkenlerle bireysel çıktılar arasında aracılık etkisine sahip olduğunu göstermektedir (Arnold vd., 2007; Nielsen vd., 2008; Nielsen ve Daniels, 2012; Ghadi ve diğerleri, 2013). Aktarılan teorik bilgiler ve araştırma bulguları ışığında, araştırmanın son hipotezi aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

Hipotez 4: Otantik liderlik ile yaratıcılık arasındaki ilişkide psikolojik anlamlılık aracılık rolü üstlenmektedir.

YÖNTEM

Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini Konya ilinde faaliyet göstermekte olan imalat işletmelerinde görev yapan tam zamanlı işgörenler oluşturmaktadır. İmalat işletmelerinde çalışan işgörenlerin bir listesini elde etmek mümkün olmadığından dolayı, örneklem büyüklüğü belirlenememiştir. Bazı çalışmalarda örneklem büyüklüğünün ölçeklerde bulunan ifade sayısının en az beş katı olması gerektiği ve ölçeklerdeki ifadelerin 10 katı kadar bir örneklem büyüklüğüne ulaşmanın daha kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir (Byrne, 2010, s. 105; Hair vd., 2013, s. 100). Bu soru formunda toplam 36 ifade olması sebebiyle 360 katılımcıdan daha fazla katılımcıya ulaşılması kararlaştırılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi (Kitchenham ve Pfleeger, 2002) takip edilmiş ve nihayetinde istatistiksel olarak kullanılabilir durumda 400 anket elde edilmiştir.

Ankete cevap veren katılımcıların, %28,4'ü gıda ve içecek, %25,6'sı ağaç ve ağaç ürünleri, %18,3'ü deri, tekstil ve giyim, %14.1'i kauçuk ve plastik, %8,1'i kağıt ve kağıt ürünleri ve %5,5'i ise diğer imalat işletmelerinde çalışan işgörenlerden oluşmaktadır. Cevaplayıcıların büyük bir çoğunluğunu erkekler (%82,4) ve yarıdan fazlasını evli bireyler (%63,9) oluşturmaktadır.Katılımcıların %30,0'ı 25 yaş ve aşağısı, %24,7'si 26-35 yaş, %25,8'i 36-45 yaş ve %19,5'i ise 46 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır. Eğitim düzeyi açısından bakıldığında, katılımcıların %64,5'inin ilköğretim ve lise, %32,3'ünün önlisans ve lisans ve %3,2'sinin ise lisansüstü eğitime sahip oldukları görülmektedir. Cevaplayıcıların mesleki deneyim sürelerine bakıldığında en büyük orana %64;4'lük dilimle 10 yıl ve daha az mesleki deneyime sahip işgörenler oluşturmaktadır.

Ölçekler

Araştırmada, 5 noktalılikert ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılardan,bireysel yaratıcılık ölçeğindeki ifadelerekatılım düzeylerini (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) ne katılıyorum ne katılmıyorum, (4) katılıyorum ve (5) kesinlikle katılıyorum şeklindeki ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir.Otantik liderlik ve psikolojik anlamlılık ölçeklerindeki

ifadelere dair görüşlerini belirtmeleri amacıyla da(1) hiçbir zaman, (2) çok seyrek, (3) ara sıra, (4) sık sık ve (5) her zamanseçeneklerinden yararlanılmıştır.

Otantik liderlik: Katılımcıların liderlik algılamalarını belirlemek için Walumbwa ve diğerleri (2008) tarafından geliştiren "Otantik Liderlik" ölçeğinden yararlanılmıştır. Bu ölçek, ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme ve öz farkındalık olmak üzere dört boyut ve 16 ifadeden oluşmaktadır.

Psikolojik anlamlılık: Katılımcıların psikolojik anlamlılık düzeylerini belirlemek için May, Gilson ve Harter'in (2004) çalışmalarında kullandıkları 'Psikolojik Anlamlılık' ölçeğinden yararlanılmıştır. İlgili ölçekte altı ifade bulunmakta ve ölçek tek boyuttan oluşmaktadır.

Bireysel yaratıcılık: Katılımcıların yaratıcılık düzeylerini tespit etmek için Zhou ve George'un(2001)geliştirdikleri 13 ifadeli 'Yaratıcılık' ölçeği kullanılmıştır.

Veri analizi

Bu çalışmada yapısal eşitlik modeli (YEM) kullanılmıştır. Geliştirilen hipotezler test edilmeden önce Mahalanobis uzaklık testi ile verilerdeki uç değerler tespit edilmiştir. Bir deneğin uç değer kabul edilebilmesi için bir takım oranlar önerilmektedir. Bu doğrultuda küçük örneklemler için (100'den az) Mahalanobis uzaklık oranının2.5'ten küçük olması, büyük örneklemlerde ise 3 veya 4'ten küçük olması gerekmektedir. Örneklem büyüklüğüne göre bu oranların üzerinde orana sahip olan denekler uç değer olarak kabul edilir ve analizlerden çıkarılabilir (Hair vd., 2013: 65). Bu çalışmada oranı 4'ten büyük bir uç değere rastlanmamıştır (Mahalanobis D (35) > 125.370; p<.01). Mahalanobis uzaklık testinden sonra Çarpıklık ve Basıklık (Skewness and Kurtosis) testi yapılmıştır (Schumacker ve Lomax, 2016, s. 35). Bu teste göre, verilerin çarpıklık değerlerinin -.929 ve -.324 aralığında, basıklık değerlerinin ise -1.144 ve +1.396 değerleri aralığında olduğu ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir (Kline, 2011: 160). Sonrasında Yapısal Eşitlik Modeli kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA sonuçları dikkate alınarak faktör yükü 0.50'nin altında kalan altı ifade yaratıcılık ölçeğinden çıkarılmıştır (Hair vd., 2013, s. 103). Bu altı ifade analizlerden çıkarıldıktan sonra verilerde uç değere sahip deneklerin olup olmadığı tekrar kontrol edilmiş ve uç değer oranına sahip bir deneğe rastlanmamıştır (Mahalanobis D (29) > 111.248; p<.01). Verilerin çok değişkenli normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Çarpıklık ve Basıklık testi yinelenmiş ve verilerin yine normal dağıldığı gözlemlenmiştir. Çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek için ölçüm modeli ve yapısal model olmak üzere iki aşamalı yaklaşım uygulanmıştır (Anderson ve Gerbing, 1988). Aracılık testi için ise önyükleme güven aralıkları yöntemi kullanılmıştır (Hayes, 2013).

BULGULAR

Ölçüm modeli

YEM'de gizil değişkenlerin boyut sayısı ve yapısı, gözlenen değişkenlerin ise tekil ve kolektif performansını belirlemek için doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) yapılmıştır (Bowen ve Guo, 2011: 9-10). DFA'da birden fazla gizil değişkenlerin bulunduğu ölçekler için modellerin; Akaike Bilgi Kriteri (*Akaike information criterion-AIC*) ve İstikrarlı Akaike Bilgi Kriteri (*Consistent Akaike information criterion-CAIC*) değerleri dikkate alınarak her bir

modelin birinci ve ikinci düzey DFA değerleri kıyaslanmaktadır. Bu doğrultuda birden fazla gizil değişkene sahip modellerin daha küçük AIC ve CAIC değerlerine sahip olan modelin tercih edilmesi önerilmektedir (Schumacker ve Lomax, 2010: 90; Byrne, 2010: 82). Bu öneri doğrultusunda, öncelikle dört boyuttan oluşan otantik liderlik ölçeğinin hem birinci düzey hem de ikinci düzey DAF analizleri yapılmış ve ölçeğin AIC ve CAIC değerleri dikkate alınarak her iki düzeyin değerleri kıyaslanmıştır. Otantik liderlik ölçeğinin birinci düzey sonuçları;$\chi2$(156.426)/sd(98)=1.596; AIC=232.426; CAIC=422.102 şeklinde iken,ikincidüzey sonuçlarının;$\chi2$(156.514)/sd(100)=1.565; AIC=228.514; CAIC=408.207 şeklindeolduğu görülmüştür. Bu değerlere bakıldığında, otantik liderlik ölçeğinin ikinci düzey DFA değerlerinin birinci düzey DFA değerlerinden daha küçük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla hem otantik liderlik ölçeğinin ikinci düzey DFA sonuçlarının daha iyi olması, hem de araştırmanın amacı doğrultusunda otantik liderlik ölçeği ölçüm modelinde ikinci düzeyde ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan, psikolojik anlamlılık ve bireysel yaratıcılık ölçekleri tek boyutludur ve tabi olarak ölçüm modelinde birinci düzeyde yer almışlardır. YEM'in ilk adımı ölçüm modeli olduğu için öncelikle ölçüm modeli analize tabi tutulmuş (Anderson ve Gerbing, 1988) ve modelinin iyi uyum değerleri ve yapı geçerliği (ayırt edici ve yakınsak geçerlikler) kontrol edilmiştir (Hair vd., 2013: 605). Tablo 1'de her bir gözlenen değişkenin faktör yükü ve her bir gizil değişkenin yapı güvenirliği, açıklanan varyansı ve gizil değişkenler arasındaki korelasyonlar gösterilmiştir.

Tablo 1. Ölçüm modeli

Boyut	İfadeler	F. Yükü	*t*	YG	OAV		Korelasyon	
	Otantik liderlik (OL)			.826	.544	PAY	.372[a] ***	.138[b]
İlişkilerde şeffaflık	Ne demek istiyorsa onu açıkça söyler.	.742	15.228				.456[a] ***	.208[b]
	Hata yaptığında kabul eder.	.774	16.014					
	Herkesin düşündüklerini söylemesini teşvik eder.	.806	16.773					
	İnsanlara acı gerçekleri söyler.	.815	16.984					
	Açığa vurduğu duyguları hissettikleriyle tam olarak aynıdır.	.778	Fix.					
İçselleştirilmiş ahlak anlayışı	Liderimin inandıklarıyla yaptıkları aynıdır.	.759	14.911					
	Kararlarını değer yargılarına göre verir.	.863	16.929					
	İnsanların kendi değer yargılarının arkasında durmasını ister.	.830	16.343					
	Ahlaki boyutu yüksek standartlara dayalı zor kararlar verir.	.747	Fix.					
Bilgiyi dengeli değerlendirme	Derinden inandıklarına ters olan görüşlerin belirtilmesini ısrarla ister.	.845	15.142					
	Karar vermeden önce ilgili bilgiyi enine boyuna inceler.	.800	14.648					
	Sonuca varmadan önce değişik görüşleri dikkatle dinler.	.731	Fix.					
Öz farkındalık	Başkalarıyla etkileşimi/iletişimi geliştirmek için geri besleme arayışı içinde olur.	.793	15.872					
	Yeteneklerinin başkaları tarafından nasıl	.774	15.463					

değerlendirildiğini bilir.							
Önemli konulardaki tavrını ne zaman yeniden değerlendirmesi gerektiğini bilir.	.849	16.993					
Özel/Şahsi durumlarının insanları nasıl etkilediğini anlar ve bunu onlara belli eder.	.760	Fix.					
Psikolojik Anlamlılık (PA)			.896	.589	Y	.229[a] ***	.052[b]
Bu işte yaptıklarım benim için çok önemlidir.	.730	Fix.					
İşime dönük olarak gerçekleştirdiğim aktiviteler benim için anlamlıdır.	.804	15.514					
Bu işte yaptıklarım değerlidir.	.753	14.523					
İşime dönük olarak gerçekleştirdiğim aktiviteler benim için önemlidir.	.806	15.536					
Bu işte yaptıklarım benim için anlamlıdır.	.779	15.013					
İşimde yaptıklarım sayesinde işimin değerli olduğunu hissediyorum.	.731	14.081					
Yaratıcılık (Y)			.941	.700			
İşimde orijinallik gösteririm.	.892	Fix.					
Mevcut yöntem ve araçlar için yeni kullanım alanları bulurum.	.891	26.902					
Yeni ürün ya da süreçler için uygun alanlar araştırırım	.910	28.299					
İşe ilişkin yeni ve uygulanabilir fikirler üretirim.	.807	21.842					
Yaratıcılık için iyi bir örnek oluştururum.	.863	25.023					
Hedeflere ulaşmada yeni yollar öneririm.	.898	27.384					
Performansı iyileştirmek için yeni ve uygulanabilir fikirler üretirim.	.527	11.544					
Uyum iyiliği istatistiği: X^2(655.319) / *sd* (370) = 1.771; CFI=.96; SRMR=049; GFI=.90; RMSEA=.044							

Fix: Ifade 1'e sabitlenmiştir. [a] Gizil değişkenler arasındaki korelasyon; [b] Gizil değişkenler arasındaki korelasyonun karesi. Bütün korelasyonlar p<.001 düzeyinde anlamlıdır. YG: Yapı güvenirliği; OAV: Ortalama açıklanan varyans.

Byrne (2016: 127-128) ve Kline (2016: 269) minumum rapor edilmesi gereken iyi uyum değerleri olarakX2/sd, CFI, SRMR, GFI, RMSEA iyi uyum indekslerini önermektedirler. Tablo 1 incelendiğinde ölçüm modelinin iyi uyum değerlerinin (X^2(655.319) / sd (370) = 1.771; CFI=.96; SRMR=049; GFI=.90; RMSEA=.044) kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir (Schermelleh-Engel vd., 2003). İyi uyum indekslerinin incelenmesinden sonra ölçüm modelinin yapı geçerliliği için yakınsak ve ayırt edici geçerlilikler kontrol edilmiştir. Yakınsak geçerliliğin sağlandığının belirlenmesi için her bir gözlenen değişkenin faktör yük değerleri ve her bir gizil değişkenin ortalama açıklanan varyans (OAV) değerleri incelenmiştir. Buna göre ölçüm modelindeki tüm gözlenen değişkenlerin faktör yüklerinin ve her bir gizil değişkenin OAV değerlerinin 0.50'nin üzerinde olduğu saptanmıştır. Ayrıca yapı güvenirliliği (YG) değerlerinin de 0.70'in üzerinde olduğu Tablo 1'de görülmektedir. Yapı geçerliliği açısından bu sonuçlar ölçüm modelinin yakınsak geçerliği kriterlerini yerine getirdiğini göstermektedir (Diamantopoulos ve Siguaw, 2000: 90; Hair vd., 2013).Yapı geçerliliğinin bir diğer kriteri ise ayırt edici geçerliliktir. Ayırt edici geçerlilik gizil değişkenler arasındaki korelasyon oranlarına dayanır. Bu doğrultuda her bir gizil değişkenin OAV değerinin, diğer bir gizil değişkenle olan korelasyonun karesinden daha yüksek olduğu Tablo 1'de görülmektedir (Fornell ve Larcker 1981: 46; Hair vd., 2013:

605). Bu tespitlere dayanarak ölçüm modelinin ayırt edici geçerliliğinin de sağlandığı anlaşılmaktadır.

Yapısal model

Çalışmanın amacı doğrultusunda geliştirilen modelin ve hipotezlerin test edilmesi için YEM uygulanmıştır.YEM sonucunda yapısal modelin iyi uyum indekslerine ait değerlerin kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmektedir (X2/sd=1.771; CFI=.96; SRMR=.049; GFI=.90; RMSEA=.044). Yapısal modelin YEM sonuçları Şekil 2'de özetlenmiş ve Tablo 2'de detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 1. Yapısal model sonuçları

Hipotezler	İlişkiler	Std. Faktör Yükü (β)	t değerleri	p	R2	Sonuç
H1	OL→Y	.431	6.417	.000	.14	Kabul
H2	OL→PA	.372	5.708	.000	.21	Kabul
H3	PA→Y	.068	1.241	.214		Red
Uyum iyiliği istatistiği: X^2 (655.319) /*sd* (370)= 1.771; CFI=.96; SRMR=.049; GFI=.90; RMSEA=.044						

OL: Otantik liderlik, PA: Psikolojik anlamlılık, Y: Yaratıcılık

Tablo 2'de görüldüğü üzere,otantik liderlik psikolojik anlamlılık değişkenini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir (β=.372; p<.001) ve psikolojik anlamlılığının %14'nü açıklamaktadır. Dolayısıyla bu bulgu H1 hipotezini desteklemektedir. Bununla birlikte otantik liderliğin bireysel yaratıcılık üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (β=.431; p<.001). Bu bulguya dayanarak H2 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca yaratıcılık değişkeninin %21'i öncül değişkenler otantik liderlik ve psikolojik anlamlılık tarafından açıklanmaktadır. Öte taraftan psikolojik anlamlılığın yaratıcılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir (β=.068; p<.21) Bu tespitdoğrultusunda H3hipotezi reddedilmiştir.

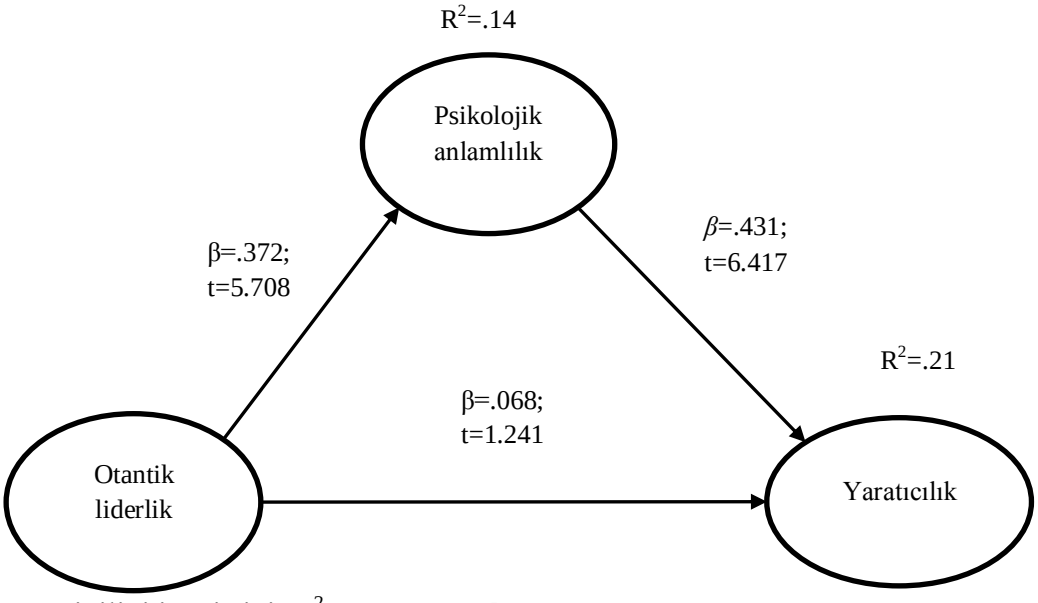

Uyum iyiliği istatistiği: X^2 (655.319) /sd (370)= 1.771; CFI=.96; SRMR=.049; GFI=.90; RMSEA=.044

Şekil 2. Yapısal model sonuçları

Psikolojik anlamlılığın aracılık etkisi

Psikolojik anlamlılığın otantik liderlik ile yaratıcılık değişkenleri arasındaki aracılık rolünün incelenmesi için ilk olarak psikolojik anlamlılığın dahil edilmediği bir model oluşturulmuş ve otantik liderliğin yaratıcılık üzerindeki direkt etkisi ölçülmüştür. Buna göre otantik liderliğin yaratıcılık üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir(β=.457; t=7.155; p<.001). Daha sonra önyükleme yöntemi ile psikolojik anlamlılığın aracılık rolü araştırılmıştır. Önyükleme yöntemi standardize dolaylı (*indirect*) etkiler için en güçlü ve elde edilen güvenilirlik limitlerinin en makul olduğu bir yöntemdir (Preacher ve Hayes, 2008: 886). Bu doğrultuda tavsiye edilen ve en yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri BC önyükleme yöntemi olduğu için (Hayes, 2009: 116; Cheung, 2007: 238; MacKinnon vd., 2004: 120; Lederman ve Macho, 2009: 665; Williams ve MacKinnon, 2008: 37) bu yöntem tercih edilmiştir. BC önyükleme yönteminde belirli bir alt örneklem sayısı belirlenmektedir ve genellikle literatürde 1000 alt örneklem sayısı önerilmektedir (Cheung ve Lau, 2007: 301; Preacher ve Hayes, 2004: 722). Bu çalışmada alt örneklem sayısı 1000 değeri kullanılmıştır. BC önyükleme yöntemine göre otantik liderlik ile yaratıcılık arasındaki ilişkide psikolojik anlamlılığın aracılık rolüne ilişkin sonuçlar Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Psikolojik anlamlılığın aracılık rolü

Hipotez	İlişkiler	Psikolojik anlamlılık olmaksızın (β)	Psikolojik anlamlılık ile (β)	Sonuç
H4	OL→Y	.457***	.431***	Red
		Aracılık modeligüven aralıkları		
			OL→Y	
Güven aralığı		Alt sınır	-.007	
		Üst sınır	.068	
		Dolaylı etki	.025	

OL: Otantik liderlik, Y: Yaratıcılık, ***p<.000

Direkt etki dikkate alındığında otantik liderliğin psikolojik anlamlılık ile birlikte yaratıcılık üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğu görülmektedir (β=.431; p<.001). Bu tespit psikolojik anlamlılığın otantik liderlik ile yaratıcılık arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolüne sahip olduğu göstermektedir. Ancak, psikolojik anlamlılığın otantik liderlik ile yaratıcılık arasındaki standardize edilmiş dolaylı etkisi göz önüne alındığında, standardize edilmiş dolaylı etkisinin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir (β=.025; p<.190). Dolayısıyla psikolojik anlamlılığın bu iki değişken arasındaki ilişkide aracılık rolü üstlenmediği saptanmış ve H4 hipotezi de reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz çalışma hayatını özetleyebilecek kelimelerden birisi değişimdir. Değişimin belirleyici konuma geldiği ortamlarda, örgütlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve üst düzey bir performans sergileyebilmeleri her şeyden önce çevresel değişimleri algılayabilmelerine ve bir bütün olarak çevresel değişikliklere uygun yenilikler geliştirebilmelerine bağlıdır. Bu bağlamda, son yıllarda özellikle ekonomik ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler ve

değişimler nedeniyle, örgütsel faaliyetler, tüm çalışanların yaratıcılık yeteneklerinin geliştirilmesi ve onun yansımaları odağında gerçekleştirilmektedir.Bireysel yaratıcılık, bireysel ve sosyal/bağlamsal faktörlerin bir fonksiyonudur(Rego vd., 2012: 429). Bu çalışmada, bireysel yaratıcılık üzerinde etkili olabilecek faktörlerden, liderlik ve psikolojik anlamlılık ele alınmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, otantik liderliğin psikolojik anlamlılık ve bireysel yaratıcılık üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ulaşılan bu sonuçlar, literatürdeki bulgularla örtüşmektedir. Uygulamalı çalışmalar, otantik liderliğin psikolojik anlamlılık (Sagnak ve Kuruöz, 2017; Chaudhary ve Panda, 2018) ve bireysel yaratıcılık (Rego vd., 2012; Černe vd., 2013; Xu vd., 2017; Chaudhary ve Panda, 2018) üzerinde pozitif yönlü etkiye sahip olduğunu göstermektedir.Araştırma sonuçlarının ortaya koyduğu bu bulgu, literatürde dile getirilen otantik liderliğin takipçilerin tutum ve davranışları üzerinde pozitif etkiler yaratacağı (Wong ve Laschinger, 2013: 948) söylemini doğrulamaktadır.Araştırma bulguları, psikolojik anlamlılığın bireysel yaratıcılık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Araştırmanın son bulgusu ise, otantik liderlik ile bireysel yaratıcılık ilişkisinde psikolojik anlamlılığın aracılık rolüne sahip olmadığı yönündedir.

Araştırma bulgularından hareketle, uygulayıcılara yönelik olarak geliştirilebilecek bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Örgütsel başarının sağlanmasında bütün kaynaklar etkili olmakla birlikte, sahip oldukları potansiyel nedeniyle insan kaynakları özellikli bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, doğru liderlik tarzının uygulanması örgütsel başarı açısından elzem bir durumdur.
- Çevresel değişimleri yönlendirme ve/veya değişimlere uyum sağlama noktasında kullanılan en etkin araç inovasyondur. İnovasyon, temelinde yeni ve kullanışlı fikirler yatan bir süreçtir. Bireysel yaratıcılık, örgütsel adaptasyon için şarttır.
- Personel seçim sürecinde ve kariyer yönetiminde, yaratıcılık yeteneği bir ölçüt olarak kullanılmalıdır. Çalışanlar, bireysel yaratıcılıklarının geliştirilmesi için eğitilmelidir.
- Psikolojik anlamlılık algısı yüksek olan çalışanlar, yaratıcı fikirler üretme ve sorunları yaratıcı bir şekilde çözme konusunda kendilerini yetkin hissetmektedirler.Yöneticiler, çalışanların bireysel yaratıcılık düzeylerini artırmak için işin anlamlı olarak algılanması adına gerekenleri yapmalıdırlar.

Toplumsal nitelikli araştırmalarda olduğu gibi bu çalışmada da bir takım sınırlılıklar bulunmaktadır. Çalışanların otantik liderlik, psikolojik anlamlılık ve yaratıcılık algılarının irdelendiği bu uygulamalı çalışmanın sadece Konya ilindeki imalat işletmelerini kapsaması bir sınırlılık olarak görülebilir. Dolayısıyla araştırma bulgularının tüm üretim ve imalat işletmelerine genellenemeyeceği bir gerçektir. Bununla birlikte bu çalışmanın kesitsel bir çalışma olmasıbir başka sınırlılıktır. Gelecek çalışmalarda değişkenler arasındaki ilişkiler teknoloji, üretim, dağıtım, ulaştırma, otomotiv ve turizm gibi farklı sektörler üzerinde test edilebilir. Otantik liderlik, psikolojik anlamlılık ve yaratıcılık değişkenleri çeşitli bağımsız ve bağımlı değişkenlerle incelenebilir. Konu özelinde boylamsal çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Amabile, T. M.,& Pratt, M. G. (2016). The dynamic componential model of creativity and innovation in organizations: Making progress, making meaning. Research in Organizational Behavior, 36, 157-183.

Anderson, J. C. & Gerbing, D. W. (1988). Structural Equation Modeling In Practice: A Review And Recommended Two-Step Approach, Psychological Bulletin, 103(3), 411-423.

Arnold, K. A., Turner, N., Barling, J., Kelloway, E. K., & McKee, M. C. (2007). Transformational leadership and psychological well-being: The mediating role of meaningful work. *Journal of occupational health psychology, 12*(3), 193-203.

Avolio, B. J.,& Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The leadership quarterly, 16*(3), 315-338.

Bowen, N. K. & Guo, S. (2011). Structural Equation Modeling, Oxford University Press, New York.

Byrne, B. M. (2010). Structural Equation Modeling with Amos: Basic Concepts, Applications, and Programming, 2nd ed., Routledge, New York.

Byrne, B. M. (2016). Structural Equation Modeling With Amos: Basic Concepts, Applications, And Programming, Routledge, New York.

Černe, M., Jaklič, M., & Škerlavaj, M. (2013). Authentic leadership, creativity, and innovation: A multilevel perspective. *Leadership, 9*(1), 63-85.

Chaudhary, R. (2019). Corporate social responsibility perceptions and employee engagement: role of psychological meaningfulness, safety and availability. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society, 19*(4), 631-647.

Chaudhary, R.,& Panda, C. (2018). Authentic leadership and creativity: The intervening role of psychological meaningfulness, safety and work engagement. *International Journal of Productivity and Performance Management, 67*(9), 2071-2088.

Cheung, G. W. & Lau, R. S. (2007). Testing Mediation And Suppression Effects of Latent Variables: Bootstrapping With Structural Equation Models, Organizational Research Methods, 11(2), 296-325.

Cheung, M. W. (2007). Comparison of Approaches to Constructing Confidence Intervals for Mediating Effects Using Structural Equation Models, Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 14(2), 227-246.

Clapp-Smith, R., Vogelgesang, G. R., & Avey, J. B. (2009). Authentic leadership and positive psychological capital: The mediating role of trust at the group level of analysis. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 15*(3), 227-240.

Cocco, J.,& Quttainah, M. A. (2015). Creativity versus innovativeness: Exploring the differences between the two constructs may lead to greater innovation in large firms. *International Journal of Business and Management, 10*(11), 83-93.

Cohen-Meitar, R., Carmeli, A., & Waldman, D. A. (2009). Linking meaningfulness in the workplace to employee creativity: The intervening role of organizational identification and positive psychological experiences. *Creativity Research Journal, 21*(4), 361-375.

Demirtas, O., Hannah, S. T., Gok, K., Arslan, A., & Capar, N. (2017). The moderated influence of ethical leadership, via meaningful work, on followers' engagement, organizational identification, and envy. *Journal of Business Ethics, 145*(1), 183-199.

Diamantopoulos, A. & Siguaw, J. A. (2000). Introducing Lısrel: A Guide for the Uninitiated, Sage Publications, London.

Dyson, J., Cobb, M., & Forman, D. (1997). The meaning of spirituality: A literature review. Journal of advanced nursing, 26(6), 1183-1188.

Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models With Unobservable Variables And Measurement Error, Journal of Marketing Research, 18(1), 39-50.

Fouché, E., Rothmann, S. S., & Van der Vyver, C. (2017). Antecedents and outcomes of meaningful work among school teachers. *SA Journal of Industrial Psychology, 43*(1), 1-10.

Frankl, V. E. (2017). Man's Search for Meaningful, Young Readers Edition. Boston: Beacon Press.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R., & Walumbwa, F. (2005). "Can you see the real me?" A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly, 16*(3), 343-372.

Geldenhuys, M., Laba, K., & Venter, C. M. (2014). Meaningful work, work engagement and organisational commitment. *SA Journal of Industrial Psychology, 40*(1), 1-10.

Ghadi, M. Y., Fernando, M., & Caputi, P. (2013). Transformational leadership and work engagement: The mediating effect of meaning in work. *Leadership & Organization Development Journal, 34*(6), 532-550.

Güler, M.,& Boz, D. (2016). Otantik liderliğin topluluk hissi üzerine etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel sayı, 488-500.

Hair, J. F, Black, W. C, Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2013). Multivariate Data Analysis: Pearson New International Edition, 7th ed., Pearson Education Limited, Essex.

Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron And Kenny: Statistical Mediation Analysis In The New Millennium, Communication Monographs, 76(4), 408-420.

Hayes, A.F. (2013), Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach, Guilford Publications, New York.

Hodson, R. (2002). Demography or respect?: Work group demography versus organizational dynamics as determinants of meaning and satisfaction at work. The British journal of sociology, 53(2), 291-317.

Humphrey, S. E., Nahrgang, J. D., & Morgeson, F. P. (2007). Integrating motivational, social, and contextual work design features: A meta-analytic summary and theoretical extension of the work design literature. *Journal of Applied Psychology, 92*(5), 1332–1356.

Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of management journal, 33*(4), 692-724.

Karazsia, B. T.,& Berlin, K. S. (2018). Can a mediator moderate? Considering the role of time and change in the mediator-moderator distinction. Behavior Therapy, 49(1), 12-20.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. Psychological Inquiry, 14(1), 1-26.

Kitchenham, B. & Pfleeger, S. L. (2002). Principles of Survey Research: Part 5: Populations And Samples. ACM SIGSOFT Software Engineering Notes, 27(5), 17-20.

Kline, R. B. (2011). Principles and Practice of Structural Equation Modeling, 3rd ed., Guilford Press. New York.

Kline, R. B. (2016). Principles and Practice of Structural Equation Modeling, 4th ed., Guilford Press, New York.

Ledermann, T. & Macho, S. (2009). Mediation In Dyadic Data At The Level of The Dyads: A Structural Equation Modeling Approach, Journal of Family Psychology, 23(5): 661-670.

Lehnert, K., Till, B. D., & Ospina, J. M. (2014). Advertising creativity: The role of divergence versus meaningfulness. *Journal of advertising*, *43*(3), 274-285.

Lips-Wiersma, M.,& Morris, L. (2009). Discriminating between 'meaningful work'and the 'management of meaning'. *Journal of business ethics*, *88*(3), 491-511.

Luthans, F.,& Avolio, B. J. (2003). Authentic leadership development. In R. E. Quinn (Ed.), Positive organizational scholarship (pp. 241-261). San Francisco: Barrett-Koehler.

MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M. & Williams, J. (2004). Confidence Limits For The Indirect Effect: Distribution of The Product And Resampling Methods, Multivariate Behavioral Research, 39(1), 99-128.

May, D. R., Gilson, R. L., & Harter, L. M. (2004). The psychological conditions of meaningfulness, safety and availability and the engagement of the human spirit at work. Journal of occupational and organizational psychology, 77(1), 11-37.

Michaelson, C., Pratt, M. G., Grant, A. M., & Dunn, C. P. (2014). Meaningful work: Connecting business ethics and organization studies. Journal of Business Ethics, 121(1), 77-90.

Müceldili, B., Turan, H., & Erdil, O. (2013). The influence of authentic leadership on creativity and innovativeness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *99*, 673-681.

Nielsen, K.,& Daniels, K. (2012). Does shared and differentiated transformational leadership predict followers' working conditions and well-being?.*The Leadership Quarterly*, *23*(3), 383-397.

Nielsen, K., Randall, R., Yarker, J., & Brenner, S. O. (2008). The effects of transformational leadership on followers' perceived work characteristics and psychological well-being: A longitudinal study. *Work & Stress*, *22*(1), 16-32.

Özdevecioğlu, M.,& Biçkes, D. M. (2012). Örgütsel Öğrenme ve İnovasyon İlişkisi: Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 39, 19-45.

Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2004). Spss and Sas Procedures For Estimating Indirect Effects In Simple Mediation Models, Behavior Research Methods, Instruments & Computers, 36(4), 717-731.

Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic And Resampling Strategies For Assessing And Comparing Indirect Effects In Multiple Mediator Models, Behavior Research Methods, 40(3), 879-891.

Rego, A., Sousa, F., Marques, C., & e Cunha, M. P. (2012). Authentic leadership promoting employees' psychological capital and creativity. *Journal of business research*, *65*(3), 429-437.

Ribeiro, N., Gomes, D., & Kurian, S. (2018). Authentic leadership and performance: the mediating role of employees' affective commitment. *Social Responsibility Journal*, *14*(1), 213-225.

Sagnak, M.,& Kuruöz, M. (2017). Authentic Leadership and Altruism: The Mediating Role of Meaningfulness. *Universal Journal of Educational Research, 5*(3), 447-452.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. & Müller, H. (2003). Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance And Descriptive Goodness-of-Fit Measures, Methods of Psychological Research Online, 8(2), 23-74.

Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2010). A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling, Routledge, New York.

Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2016). A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling, 4th ed., Routledge Psychology Press, New York.

Shin, S. J.,& Zhou, J. (2003). Transformational leadership, conservation, and creativity: Evidence from Korea. *Academy of management Journal, 46*(6), 703-714.

Steger, M. F., Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2012). Measuring meaningful work: The work and meaning inventory (WAMI). *Journal of Career Assessment, 20*(3), 322-337.

Sung, S. Y.,& Choi, J. N. (2009). Do big five personality factors affect individual creativity? The moderating role of extrinsic motivation. *Social Behavior and Personality: An international journal, 37*(7), 941-956.

Tsai, K. C. (2013). Leadership recipes for promoting students' creativity. *International Journal of Humanities and Social Sciences, 3*(5), 1-9.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S., & Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of management, 34*(1), 89-126.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S., & Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. Journal of management, 34(1), 89-126.

Williams, J. & MacKinnon, D. P. (2008). Resampling And Distribution of The Product Methods For Testing Indirect Effects In Complex Models, Structural Equation Modeling, 15(1): 23-51.

Wong, C. A.,& Laschinger, H. K. (2013). Authentic leadership, performance, and job satisfaction: the mediating role of empowerment. *Journal of advanced nursing, 69*(4), 947-959.

Xu, B. D., Zhao, S. K., Li, C. R., & Lin, C. J. (2017). Authentic leadership and employee creativity: testing the multilevel mediation model. *Leadership & organization development journal, 38*(3), 482-498.

Zhou, J.,& George, J. M. (2001). When job dissatisfaction leads to creativity: Encouraging the expression of voice. Academy of Management journal, 44(4), 682-696.

TÜKETİCİ DAVRANIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE TÜKETİCİ SATIN ALMA KARAR SÜRECİ

Dr. Bilal ERDEM
Selçuk Üniversitesi
Dr. Celal YILMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ÖZET

İşletmelerin başarılı olabilmelerinin ön koşulu daha fazla tüketiciye ulaşabilmelerine ve tüketici davranışlarını etkileyebilmelerine bağlıdır. Günümüzde kıyasıya rekabetin yaşandığı dünyamızda işletmelerin pazarlama stratejilerini buna göre belirlemesi ve bu stratejileri etkili biçimde uygulayabilmesi son derece önemlidir. İşletmelerin devamlılığını sağlayabilmesi ve gerek işletme performansı hedeflerine ulaşabilmesi için tüketicinin satın alma davranışını etkileyen demografik, psikolojik, kültürel, sosyal faktörleri bilmesi ve pazarlama eylemlerini buna göre yoğunlaştırması gerekmektedir. Teknolojik gelişmelerin ve ürünlere erişimin kolaylaştığı bir ortamda tüketicilerin bilinç düzeyinin de gelişmesi satın alma karar süreci üzerinde etkilidir. Bu çalışmada literatürdeki çalışmalar ışığında tüketicilerin satın almaya yönelik karar ve eylemlerini etkileyen faktörler ve tüketicinin satın alma karar sürecinin nasıl gerçekleştiği açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici davranışı, pazarlama stratejisi, işletme performansı.

FACTORS AFFECTING CONSUMER BEHAVIOR AND CONSUMER PURCHASE DECISION PROCESS

Abstract

The prerequisite for a business to be successful depends on the ability to reach more consumers and influence consumer behavior. It is extremely important for businesses to determine their marketing strategies accordingly and to implement these strategies effectively in our world, where there is intense competition. In order to ensure the continuity of the businesses and to reach the business performance goals, it is necessary to know the demographic, psychological, cultural and social factors affecting the buying behavior of the consumer and to intensify the marketing activities accordingly. In an environment where technological developments and access to products are facilitated, the awareness level of consumers also has an impact on the purchasing decision process. In this study, in the light of the studies in the literature, the factors affecting the consumers' decisions and actions towards purchasing and how the purchasing decision process of the consumer is realized will be explained.

Keywords: Consumer behavior, marketing strategy, business performance.

GİRİŞ

İşletmelerin her geçen gün rekabetçi avantaj elde edebilmeye daha fazla yoğunlaştığı bir iş dünyasında; işletmelerin bu amacına ulaşabilmeleri hitap ettikleri pazarları, bu pazarlarda yer alan tüketicileri ve davranışlarını iyi tanımalarına bağlıdır. Hızla gelişen ve değişen pazar koşullarına göre faaliyetlerini düzenlemek ve pazara daha fazla nüfuz etmek artık işletmeler için zorunlu hale gelmiştir.

Pazar kavramı çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Pazar; belirli bir mala ihtiyacı, malı satın almak için parası ve parasını harcamaya istekli kişiler ve örgütler topluluğudur (Cemalcılar, 1987:38).

Pazar; belirli bir ihtiyacı ve isteği olan, o ihtiyacı ve isteği karşılamaya yönelik harekete geçen alıcılar topluluğudur.

Tanımlardan anlaşılacağı gibi pazar, bir mamul veya hizmeti satın alanlar ile satın alması beklenenlerden oluşmaktadır. Bu durumda pazar mevcut tüketiciler ve potansiyel müşterilerden oluşmaktadır.

Satın alanların özellikleri bakımından şu pazar türlerinden söz edilebilir:

Tüketiciler Pazarı: kişisel ve ailesel ihtiyacı karşılamak üzere mamul ve hizmet satın alan tüketicilerin oluşturduğu pazardır. Bunlara nihai (son mal) tüketiciler denir. Ülkenin demografik yapısı, tüketici pazarını belirler.

Örgütsel Pazarlar: Mal ya da hizmet üretmek için satın alma davranışı gösteren tüketiciler bu pazarı oluştururlar. Bu grup içerisinde endüstriyel tüketiciler pazarı, aracı işletmelerin oluşturduğu pazar ve devlet kurumlarının oluşturduğu pazar sayılabilir (Yükselen, 2006: 99).

1.TÜKETİCİ DAVRANIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tüketicilerin satın alma davranışını etkileyen faktörler aşağıdaki şekilde sayılabilir: (Kotler, 1997:173)

- Kültürel faktörler
- Sosyal faktörler
- Kişisel faktörler
- Psikolojik faktörler

1.1. Kültürel Faktörler

Tüketicinin satın alma davranışını etkileyen kültürel faktörler kültür, alt kültür ve sosyal sınıftır.

Kültür

Kültür, insanların biyolojik ihtiyaçlarını karşılayan tüketim malları ve araçları ile sosyal bir topluluk halinde yaşamaktan dolayı ortaya çıkan fikir ve sanatların, inanç ve geleneklerin bütünüdür (Malinowski,1968:35). Bu bakış açısıyla, ister çok ilkel ve basit olsun, isterse çok gelişmiş karmaşık bir kültür olsun, her kültürün, insanların karşılaştıkları maddi ve manevi problemlere ve ihtiyaçlara cevap verebilecek birtakım alet ve araçlarla donatıldığı kabul edilmektedir. (Turhan, 1972: 32)

Alt Kültür

Toplumun, bölgesel, dinsel, coğrafik kriterlere göre gösterdiği farklılıklar alt kültürü oluşturur. Alt kültürler, genel kültürün bazı hakim değerlerini kapsarlar. Ancak, bütün alt

kültürlerin kendilerine özgü yaşam tarzları, değerleri, normları, tutum ve davranışları vardır (Broom ve Selznick, 1977:74).

Sosyal Sınıf

Bir sosyal sınıf veya sosyal katman, toplumda başkaları tarafından görüldüğü gibi, eşit sosyal durumlara sahip olan insanlar kümesidir (Oluç, 1987:7). Sosyal sınıfı belirleyen özellikler şunlardır:

- Aynı gelir
- Aynı yaşam koşulları
- Aynı yaşam davranışı
- Aynı yaşam görüşü

İşletmeler her sosyal sınıftaki insanların yaşam görüşünü, çeşitli davranışlarını belirleyebildiği takdirde, hedef pazarın yapısına uygun pazarlama stratejilerini daha sağlıklı geliştirebilecektir. Sosyal sınıf sadece gelir düzeyi ile tanımlanmamaktadır. Tüketicilerin meslekleri, eğitim düzeyleri, ikamet ettikleri yerler de sosyal sınıfı belirleyen faktörlerdir. Aynı sosyal sınıfta yer alan tüketiciler, benzer mal ve hizmetlere ihtiyaç ve istek duyarlar.

1.2.Sosyal Faktörler

Tüketicinin satın alma davranışını etkileyen sosyal faktörler arasında referans grupları, aile, rol ve statü sayılabilir. Sosyal faktörler, bireylerin satın alma davranışını aşağıdaki nedenlerden dolayı etkileyebilmektedir :

- Bir gruba üye olduğunu veya ileride olabileceğini kanıtlamak için,
- Toplumda belirli bir statü elde etmek veya mevcut statüsünü korumak için,
- Toplumdaki rolünün gereğini etrafındaki diğer bireylere göstermek için etkilemektedir.

Referans Grupları

Referans grupları, kişilerin tutum ve davranışlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen gruplardır. Aile, akrabalar, arkadaşlar, komşular referans aldığımız yani görüşlerine başvurduğumuz ve tavsiyelerini aldığımız kişilerdendir. Referans grupları bazen bireyin yaşam tarzının da belirleyicisi konumundadır.

Aile

Bir danışma grubu olarak kabul edilmekle birlikte satın alma davranışına etkisi ayrı bir faktör olarak ele alınmalıdır. İnsanlar küçük yaştan itibaren davranışlarını aileden aldıkları özelliklerle şekillendirirler. Bazı ailelerde söz konusu özelliklerin bir sonucu olarak satın almaya karar verenler genelde ebeveynlerdir. Bazen de bireyler satın alma davranışını kendisi karar veriyor gibi görünse de bu davranışın gerisinde ailenin kalıplaşmış satın alma davranışı veya genel tutumları yer alır. İşletmeler bu gibi özellikleri dikkate alarak pazarlama stratejileri oluşturmalıdır.

Rol ve Statüler

Bireyler, yaşamları boyunca aile, kulüp, dernek vb. gruplar içinde belirli bir konum elde ederler. Başka bir deyişle rol üstlenirler. Bireyin sahip olduğu rol, ona aynı zamanda bir statü yükler. Bu rol gereği ve statülerine de uygun ürünler seçerler. Satın alma davranışının ortaya çıkmasında bu faktörler son derece önemlidir.

1.3.Kişisel Faktörler

Tüketicilerin satın alma davranışını etkileyen kişisel faktörler, bireyin yaş ve yaşam dönemi, meslek, ekonomik özellikler, yaşam tarzı ve kişiliktir.

Yaş ve Yaşam Dönemi

Bireyler genelde yaşlarına göre farklı yaşam tarzlarına sahiptir. Yaşam tarzlarına bağlı olarak da yaş dönemleri itibariyle satın alma davranışları farklılık gösterir. Her yaş dönemindeki ihtiyaçları, istekleri ve modadaki değişimler farklıdır. Bireyin yaş dönemine göre yine aile onun satın alma davranışını etkileyen bir faktör olarak etkilidir.

Meslek

Bireylerin sahip oldukları mesleklerin satın alma davranışları üzerine etkisi büyüktür. Mesleğinin gerektirdiği bazı ürünlerin ve markaların kullanılması gerekebilir. Giyimden kullanılan araca kadar birçok üründe mesleklere göre farklılıklar görülebilir.

Ekonomik Özellikler

Her bireyin geliri farklı olacağından satın alma davranışı da farklı olacaktır. Tercih edilen ürünler ve markalar satın alma gücüyle doğrudan ilişkilidir. Ekonomik gücü imkan vermeyen bireylerin sosyal sınıf atlaması mümkün değildir. Buna bağlı olarak yaşam tarzında hiçbir değişiklik olmayacaktır.

Yaşam Tarzı

Bireyin kişiliğini de yansıtan yaşam tarzı satın alma davranışını etkiler. Oturduğu evden kullandığı araca, giyim tarzından yemek yediği restoranlara kadar birçok harcaması onun yaşam tarzının bir göstergesidir. Sosyal sınıfların yaşam tarzını belirlemesinin temel nedeni farklılığı vurgulamaktır.

Kişilik

Kişilik, bir kişinin süreklilik sergileyen düşünme, hissetme, davranma ve insanlarla iletişim ve ilişki kurma özelliklerinin genel bir örüntüsüdür. İnsan davranışlarında kişilik etkilidir. Pazarlama bakış açısına göre tüketici kişilikleri üç grupta toplanabilir (Karabulut, 1981:119) :

- Yenilikçi (önder) tüketiciler
- İzleyici tüketiciler
- Tutucu tüketiciler (yeniliğe karşı direnenler)

Yenilikçi tüketiciler, bir ürünü ilk alan ve bunu etrafındakilere göstermeyi seven kişilerdir. Yenilikler konusunda öncü davranışlarda bulunurlar. Bütün davranışları izleyici tüketiciler tarafından taklit edilir. İzleyici tüketiciler ise yeni ürünleri başkaları alıp kullandıktan sonra alıp kullanmaya başlayan kişilerdir. Referans gruplarından aldıkları olumlu geri bildirimler üzerine harekete geçen satın alma kararı veren tüketicilerdir. Tutucu tüketiciler ise yenilikleri hemen kabullenmeyip uzun bir ikna sürecinden sonra satın alma kararı veren tüketicilerdir. Bunlar ancak yeni ürünlerin fayda sağladığını gördükten sonra ve bazen de şartların mecbur kıldığı durumlarda satın alma davranışı gösteren kişilerdir.

1.4.Psikolojik Faktörler

İnsan davranışını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden psikolojik olanlar şunlardır (Kotler, 1997:137) :

- Güdülenme (Motivasyon)
- Algılama
- Öğrenme

- İnanç ve Tutumlar

Güdülenme

Kişinin tatmin etmeye çalıştığı uyarılmış ihtiyaçlarına güdü adı verilir. Güdülenme ise kişinin, çeşitli uyarıcılar kullanarak istenilen davranışa yönlendirilmesidir. İnsan davranışını yönlendiren güdüler biyolojik ve psikolojik olmak üzere iki çeşittir (Engel, Kollat ve Blackwell, 1973:28). İnsanın fizyolojik ihtiyaçlarından kaynaklanan açlık, susuzluk, uyku, barınma vb. biyolojik güdülerdir. Sevme, sevilme, aidiyet, saygı, takdir edilme, başarı, statü gibi ihtiyaçlar ise psikolojik güdülerdir. Dürtü, kişilerin içlerinden gelen güçlü uyarıcılardır. İstek davranışı güdülendiren bir etkidir. Aç insanın yiyecek araması ve bu yönde satın alma davranışı göstermesi örnek verilebilir (Mucuk, 1999:86).

Algılama

Kişinin çevresini algılama biçimi onun hayatına, yaşam tarzına ve bunlarla doğrudan alakalı olan satın alma karar sürecine yön vermektedir. Yaşadığımız çevrede davranışlarımızı etkileyen ve daha sonra harekete geçmemizi sağlayan birçok uyarıcı mevcuttur. Bireyin, çevresinde yer alan uyarıcıları duyu organları aracılığı ile tanımasına algılama denilir. algılama iki yönlü bir süreç olarak gerçekleşir. Güdüler ve tutumlar algılamayı etkilerken aynı şekilde algılama da güdüler ve tutumları etkilemektedir . Ancak algılamayı sadece fizyolojik faktörlere bağlamamak gerekir, çünkü algılama şu süreçleri de kapsamaktadır (Özden, 1978 :14) :

- Duyum süreçleri
- Simgesel süreçler
- Duygusal süreçler

Duyum süreçleri, uyarıcıların beş duyu organı ile algılanmasıdır. Tüketicilerin satın alma karar sürecini etkileyen reklamlar genelde görsel ve işitsel duyulara hitap eder. Ancak bazen tüketicilere ürünler test ettirilebilir. Test ettirmek, diğer duyular olan dokunma, tatma ve koklamanın da gerçekleşmesini sağlar. *Simgesel süreçler*, uyarıcının tüketici belleğinde bir imaj yaratmasıdır. Örneğin, sıcak bir havada televizyonda dondurma reklamı izleyen bir kişi bunu duyumsayabilir. *Duygusal süreçler* ise uyarıcı ile ilgili hoşlanma düzeyini belirler. Bu nedenle herhangi bir uyarıcı, örneğin bir reklam görüntüsü, sesi ya da sloganı her tüketici de farklı algılamalara neden olabilir. Tüketici algılama süreci içinde hem kendi psikolojik yapısının, hem de işletmenin ona ilettiği ürünle ilgili uyarıcıların etkisi altındadır. Bu uyarıcılar istenilen satın alma davranışının gerçekleşmesini sağlar.

Öğrenme

Tüketici davranışları ile öğrenme arasında güçlü bir ilişki vardır. Öğrenme bireylerin deneyimlerinden kaynaklanmaktadır. Tüketici satın alma kararı verirken öğrenmiş olduğu bilgi ve deneyimlerinden yararlanır. Dürtülerin pekiştirilmesi süreci de olumlu deneyimlerden sonra kazanılmaktadır. Araştırma ve analiz yaparak öğrenme sürecini gerçekleştirmiş olur. Öğrenme modelleri, talep yaratılması, tüketicilerin mevcut marka alışkanlıklarının değiştirilmesi ve yeni marka alışkanlıkları kazandırılması, ürünlere karşı isteğin artırılması, satın alma davranışı için motivasyon sağlanması amacıyla kullanılmaktadır.

İnanç ve Tutumlar

Kişinin sahip olduğu inanç ve tutumlar satın alma karar sürecini ve satın alma davranışını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bireyler öğrenme ve faaliyetleri sonucu

inanç ve tutum kazanırlar. Bunlar da satın alma davranışlarını etkiler. İnanç, bireylerin nesnelerle ilgili ve herhangi bir şey hakkında sahip oldukları tamamlayıcı düşünceleridir. Tutum ise, bireyin bazı nesnelere ve düşüncelere eğilimleri, duyguları, değerlemeleri olarak tanımlanabilir (Kotler, 1997: 139). İnançlar, ürün ve marka hakkında bireyde bir imaj oluştururlar ve birey bu inançları doğrultusunda satın alma davranışı gösterirler. Bu yüzden işletmeler, tüketicilerin ürün ve hizmetler hakkındaki inançlarıyla yakından ilgilenirler. Bazı bireylerin bir takım ürün ve hizmetlere ilişkin inançları yanlıştır. İşletmeler, bu yanlış inançları düzelterek doğru inançları yerleştirmeye çalışırlar.

Bireyler yaşam tarzları, dini inanç sistemleri, siyasi ve ideolojik görüşleri gibi konularda tutumlara sahiptirler. Tutumların değişmesi çok güçtür. Bu yüzden işletmeler, tüketicilerin tutumlarını değiştirmekten daha ziyade ürün ve hizmetlerini mevcut tutumlara uydurmaya çalışırlar.

2.TÜKETİCİ SATIN ALMA KARAR SÜRECİ

Tüketici, bir ihtiyacı hissetmesinden ihtiyacı karşılayan tüketim eylemini gerçekleştirmesinden, satış sonrası değerlendirmeye kadar bir dizi karar vermektedir. Bu kararlar dizisine satın alma karar süreci denilmektedir (Yükselen, 2006:111).

Tüketicinin satın alma karar süreci şu beş aşamadan oluşur:

- Bir ihtiyacın ortaya çıkması
- Alternatiflerin belirlenmesi
- Alternatiflerin değerlendirilmesi
- Satın alma kararının verilmesi
- Satın alma sonrası duygular

Bir İhtiyacın Ortaya Çıkması

Tüketicinin bir ürünü talep etmesinin temel nedeni ihtiyacının olmasıdır. Satın alma karar süreci bir ihtiyacın ortaya çıkmasıyla başlar. Bu ihtiyaç, tüketicinin kendi iç yapısından kaynaklanabileceği gibi, dış faktörlerden de doğabilir. İhtiyacın ortaya çıkmasıyla birlikte tüketici, bu ihtiyacını tatmin edebilecek alternatifleri aramaya başlar (Yükselen, 2006:111).

Alternatiflerin Belirlenmesi

Bu aşamada tüketici, ihtiyacını karşılayacak ürün ve markalara ilişkin bilgi toplar. Ürünlerin ulaşılabilirliği, ürün ve markaların özelliklerini, fiyatını, ödeme ve teslim koşulları hakkında bilgi edinir. Referans gruplarıyla iletişime geçerek ürün ve markalar için tavsiyeler alır.

Alternatiflerin Değerlendirilmesi

Tüketici alternatiflerle ilgili topladığı bilgileri inceler, karşılaştırır ve bunun neticesinde kendisi için en uygununu seçer. Bu değerlendirme ve seçim sürecinde tüketici davranışını etkileyen tüm faktörler etkilidir.

Satın alma Kararı

Bütünsel bir düşünme süreci sonucunda alternatifleri değerlendiren tüketici, olumlu yönde etkilenmişse artık hangi ürünü ve markayı satın alacağına karar verir. Tüketici aldığı kararı uygulamaya koymak için sipariş verir veya ürüne ulaşabileceği satış noktasına gider. Ürün ve markayı satın alarak ihtiyacını giderme eylemini gerçekleştirmiş olur.

Satın alma Sonrası Duygular

Bu aşamada artık satın alma işlemi bitmiştir. Ancak tüketiciler, satın aldıkları ürün ve markadan tatmin olabilecekleri gibi pişmanlık da duyabilirler. Duyulan pişmanlık bireylerin huzursuz olmalarına neden olabilir. Ortaya çıkan tatminsizlik de tüketicide olumsuz tutum ve inançlar doğurabilir. Buna karşın ürün ve markalardan tatmin olan bireyler, daha sonraki satın alma kararlarında aynı ürünü ve markayı seçebileceklerdir. Bireyler öğrendikleri bu deneyimlerini etrafındaki kişilerle paylaşabilirler.

SONUÇ

İnsanların yaşadığı sürece bir takım ürün ve hizmetlere ihtiyacı olmaktır. Bu ihtiyaçları karşılamak için harekete geçmeleri satın alma davranışına yol açmaktadır. İnsan ihtiyaçlarını karşılayabilecek mal ve hizmet üreten işletmeler bu satın alma davranışlarını kendileri için olumlu yönde etkileyebildiği ölçüde kar elde etme, büyüme ve rekabetçi avantaj elde etme gibi amaçlarına ulaşabileceklerdir. İşletmelerin rekabetçi avantajı tüketici ihtiyaçları ve problemleri için potansiyel çözümler geliştirdiği zaman başlar.

Bireylerin satın alma davranışlarını etkileyen faktörler onların satın alma karar süreci üzerinde doğrudan etkilidir.

İşletmeler, tüketicilerin oldukça fazla bir zaman ve emek ayırmadan satın alma karar sürecini etkin bir şekilde tamamlamalarını sağlayacak yeni yollar geliştirmelidirler. Ayrıca işletmeler, tüketicilerin satın alma karar sürecine yardımcı ve destek olabilecek her türlü uygulamadan yararlanmalarını sağlamalıdırlar.

KAYNAKÇA

Broom, L., & Selznick P. (1977). Sociology, A Text with Adapted Reading, 8th Edition, Harper and Row Publishers, New York.

Cemalcılar, İlhan. (1987). ‘‘Pazarlamanın Tanımı’’, Pazarlama Dünyası, 1(5), 13.

Engel, James F., Kollat, David T., Blackwell, Roger D.,.(1973). Consumer Behavior, 2nd Edition, Dryden Press, Illinois.

Karabulut, Muhittin. (1981). Tüketici Davranışı, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul.

Kotler, Philip. (1997). Marketing Management, Analysis, Planning, Implementation, and Control, 9th Edition, Prentice Hall, Inc., Upper Saddle River, New Jersey.

Malinowski, Bronislaw. (1968). Une Theorie Scientifique De La Culture, François Maspero 1, Place Paul-Painleve, Paris.

Mucuk, İsmet. (1999). Pazarlama İlkeleri, 11.Basım, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Oluç, Mehmet. (1987). ‘‘Sosyal Sınıfların (Sosyal Katmanların) Pazarlamacı açısından Önemi’’, Pazarlama Dünyası, Mart/Nisan, 7.

Özden, Leyla. (1978). ‘‘Algılama: Tüketici Davranışı İçindeki Yeri ve Pazarlamadaki Önemi’’, Pazarlama Dergisi, İ.Ü. İşletme Fakültesi Pazarlama Enstitüsü Yayını, 3(4), 14-15.

Turhan, Mümtaz. (1972). Kültür Değişmeleri, Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Yükselen, Cemal. (2006). Pazarlama İlkeler - Yönetim, 5.Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞINDA MOBİL OYUNLAR VE SOSYAL AĞLARIN PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Akan Yanık
Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Geleneksel medya biçimlerinden farklı olarak akıllı telefonların taşınabilirlik ve bağlantı yetenekleri oldukça yüksektir. Bu yetenek sayesinde akıllı telefon kullanıcıları hemen hemen her yerde ve zamanda bilgi ve eğlence içeriklerine anında erişebilme gibi fırsatlar elde edebilmektedir. Fakat bu yeteneğin alışılmışın dışında bir kontrol sorunu ve bağımlılığa neden olduğu da raporlanmaktadır. Bu araştırma akıllı telefon bağımlılığına odaklanarak, bağımlılığa yol açan psikolojik faktörlerin ve medya içerik türlerinin etkisini incelemektedir. Araştırmanın sonucuna göre, kullanıcıların öz-kontrol düzeyi arttıkça akıllı telefon bağımlılığı riski azalırken, stres, boş zaman sıkıntısı ve yalnızlık faktörleri akıllı telefon bağımlılığı riskini arttırmaktadır. Fakat literatürün aksine, mobil oyunlar, sosyal ağ içerik türlerine nazaran, akıllı telefon bağımlılığının daha güçlü bir yordayıcısı olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, mobil oyun içeriği ve uygulamalarının akıllı telefon bağımlılığında çok daha güçlü bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, öz-kontrolün yüksek olması akıllı telefon bağımlılığı üzerinde koruyucu bir etkiye sahip iken daha yüksek stres, boş zaman sıkıntısı ve yalnızlığa sahip olan bireylerde akıllı telefonlara bağımlı olma olasılığı daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Telefon Bağımlılığı, Mobil Oyunlar, Sosyal Ağ, Psikolojik Faktörler

COMPARISON OF THE PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF MOBILE GAMES AND SOCIAL NETWORKS IN SMART PHONE ADDICTION

Abstract

Unlike traditional media formats, smartphones have high mobility and connectivity capabilities. With this capability, smartphone users have the opportunity to access information and entertainment content almost anywhere and anytime. However, this ability is reported to cause an unusual control problem and addiction. This research focuses on smartphone addiction and examines the effects of psychological factors and media content types that lead to addiction. According to the results of the study, as the level of self-control increases, the risk of smartphone addiction decreases, while the level of stress and depression increases the risk of smartphone addiction. However, in contrast to literature, mobile games stand out as a more powerful predictor of smartphone addiction than social network content types. As a result, mobile gaming content and applications have been found to be a much more powerful factor in smartphone addiction. And also, while self-control has a protective effect on smartphone addiction, those with higher stress and depression are more likely to be dependent on smartphones.

Keywords: Smartphone Addiction, Mobile Gaming, Social Networking, Psychological Factors.

GİRİŞ

Büyük topluluklar halinde yaşayan insanoğlu ortak akıl ve birlikte çalışma ilkeleri ışığında sosyal, politik, sanatsal ve teknolojik açıdan birçok yeniliğin doğmasına ve gelişmesine sebep olmuştur. Toplumu ve dünyayı şekillendiren bu gelişmelerden biri olan internet ve medya gündelik hayat üzerinde tahmin edilenden çok daha fazla şekilde dönüşüme ve hakimiyet alanına sahiptir (Kalaman ve Batu, 2020). Günümüzde yalnızca karşılıklı iletişimi değil eğlenceyi, alışveriş, eğitim, bilgiye ulaşma, veri depolama, fotoğrafçılık gibi sayısız işlevi destekleyen akıllı telefonlar çağın en önemli yeni medya fenomenidir. Fiziksel olarak küçülüp taşınabilir hale gelmesi, gerçek zamanlı ağ bağlantısını desteklemesi ve akıllı uygulama içerikleriyle her türlü fonksiyonu üzerinde barındırması akıllı telefonları tekno-antropomorfik bir araç haline getirmiştir. Akıllı telefon kullanımındaki süre ve frekanslar antropomorfik yer değişiminin hızını belirlemekte ve bu durum psikopatolojik risk olasılığını arttırmaktadır. Akıllı telefonların günlük yaşam için değişen rolü ve antropomorfik yer değiştirmenin hızındaki kontrolsüzlük, bu medyanın günlük yaşamın tüm boyutlarına müdahale etmesine, kişilerarası ilişkileri değiştirmesine (Demirci vd., 2014) ve hatta sağlık ve sıhhat (iyi oluş-mutluluk) durumunu olumsuz olarak etkilemesine neden olmaktadır (Augner ve Hacker, 2012). Literatürde, akıllı telefonların sorunlu kullanımları nedeniyle iletişimsel, zihinsel ve fiziksel sağlık problemlerin tetiklenmesinde önemli bir faktör olduğu raporlanmaktadır (Lee, Chang, Lin ve Cheng, 2014).

Tekrarlı davranış alışkanlığının (Marlatt, vd., 1988) klinik açıdan patolojik bozukluğa neden olacak şekilde uyumsuz (Griffiths, 1996), kontrol edilmesi güç (Kwon vd., 2013) ve aşırı davranışlar örüntüsüne dönüştüğü (Lee, 2015) bağımlılık, geleneksel olarak fiziksel bir maddeye dayandırılsa da akıllı telefon, internet, televizyon, kumar, sex, alışveriş gibi fiziksel maddeye dayalı olamayan türleri de mevcuttur. Dünyada yaklaşık 5 milyar kişinin cep telefonu kullandığı, bunların 3 milyara yakınının aktif sosyal ağ kullanıcıları olduğu ve çok ciddi bir akıllı telefon penetrasyonunun olduğu verilerine dayanarak (wearesocial.com, 2019) sorunlu akıllı telefon kullanımının bağımlılık riski en yüksek tür olabileceği iddia edilebilir. Temel olarak sorunlu akıllı telefon kullanım deseni, boş zaman sıkıntısı ve duygu arayışının sürüklediği bir psikolojik iyi oluş talebiyle başlamakta ve akıllı telefon üzerinde eğlence ve sosyalleşme odaklı bir kullanımı yaratmaktadır (Kwon vd., 2013; Lee, 2015; Heo vd., 2017). Fakat medyanın güçlü işlevsel yeteneklerinin sunduğu yüksek haz ve tatmin bu kullanım amacını önce alışkanlığa ve zamanla obsesif (saplantılı) düşünce ve takıntılardan beslenen ve kompülsif (zorlayıcı) davranış baskısıyla motive edilen bir döngüye sürüklemektedir. Obsesif-kompulsif bozukluk olarak tanımlanan bu döngüde birey, anksiyete yani endişe bozukluğu yaşamakta ve her türlü gerçek yaşam koşulunu yüksek riskli olarak algılamaktadır. Psikolojik tahribatla başlayan bu süreçten sonra sırasıyla iletişimsel, sosyal, biyolojik ve fiziksel tahribatlar ortaya çıkması muhtemeldir. Örneğin, trafikte uygunsuz kullanımın yarattığı yaralanma ve ölümler (Cazzulino vd., 2014; Beranuy, vd., 2009), işyerinde uygunsuz kullanımın yarattığı verimlilik düşüşü, cezalar, işten çıkarmalar, iş kazaları ve ölümler (Cheever vd., 2014), okulda uygunsuz kullanımdan kaynaklı başarı düşüşü, dikkat eksikliği ve saldırganlık eğilimi (Davey ve Davey, 2014; Demirci vd., 2014; Heo vd., 2017), aşırı kullanımdan dolayı görme kaybı, uykusuzluk (mavi ışık problemi), ortopedik problemler, sakatlıklar ve ölümler (Lepp, Barkley ve Karpinski, 2014; Alosaimi vd., 2016), bakıma

muhtaç çocuk ve yetişkin hizmetlerinin aksatılması sonucunda ortaya çıkan sağlık problemleri ve ölümler (Unicef, 2018) gibi çok sayıda vaka günümüzde giderek artmaktadır.

Akıllı telefon kullanıcıları telefonlarını genellikle iletişim, haberleşme, gündem takibi, eğlence, sosyalleşme, veri tarama ve depolama, alışveriş ve diğer fonksiyonel amaçlar için kullanmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda özellikle eğlence amaçlı oyun uygulamaları (Lopez-Fernandez, vd., 2014; Kardefelt-Winther, 2014; Demirci vd., 2014; Heo vd., 2017) ve sosyalleşme amaçlı sosyal ağ uygulamaları (Salehan ve Negahban, 2013; Lee, 2015) sorunlu kullanımın öne çıktığı amaçlardır. Sorunlu akıllı telefon kullanımında içerik kullanımının frekansı, süresi ve şiddeti ile ilgili bir karşılaştırma hem bağımlılığın alt türleri ile ilgili ipuçlarına ulaştırabilir hem de sorunun çok daha etraflıca anlaşılmasına yardımcı olabilir. Akıllı telefon uygulamalarına veya telefonun kendisine olan bağımlılığın yarattığı zaman bozulması tahribatı arttıkça depresif belirtilerin çok daha şiddetli olduğu ve iyi oluşu azalttığı raporlanmaktadır (Kardefelt-Winther, 2014; Heo vd., 2017). Fakat hangi uygulamanın ne kadar tahribat yarattığıyla ilgili kesin bir sıralama sunmak doğru değildir. Çünkü her bireyin duygusal istekleri farklıdır ve bu farklı motifteki istekler farklı uygulamaların kullanımına neden olur. Ayrıca her bireyin öz-kontrol, öz-düzenleme, duygusal zeka ve çevresel faktörleri farklı olduğundan sorunlu kullanımdan ne kadar etkileneceği de farklılık gösterir. Bireysel farklılıklardan ötürü ortaya çıkan geniş olasılıklar zincirinde en önemli yol göstericiler bireylerin tutumlarının izlenmesi ve sorunlu kullanımın gerçek hayat faaliyetlerinin yönetimine ne kadar etki ettiğinin ortaya koyulmasıdır. Böylece geniş olasılıklar içindeki heterojen yapıları daha fazla homojenleştirerek strateji, taktik veya öneriler geliştirilebilir.

Sorunlu akıllı telefon kullanımının bağımlılık boyutuna odaklanan bu araştırma, temel olarak sosyal psikoloji ve psikopatoloji çerçevesinden konuya yaklaşmakta ve sorunlu kullanımı psikolojik faktörler içinde değerlendirmeye çalışmaktadır. Anksiyete, sosyal kaygı, stres, depresyon, duygu arama, boş zaman sıkıntısı, iyi oluş, olumlu ve olumsuz değerlendirmeden kaçınma, yalnızlık, öz-kontrol, öz-düzenleme, duygusal zeka ve daha birçok psikolojik faktörle ilişkili sorunlu kullanımın boyutları ve etkileri ile ilgili geniş bir tarama yapılmıştır. Bu taramalar ışığında ulaşılan derleme ve araştırmalarda öne çıkan bağlantılara odaklanarak araştırma buna göre dizayn edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma, sosyal ağ ile oyun uygulamalarını iki içerik türü olarak ele alarak akıllı telefon bağımlılığına olan etkilerini karşılaştırmaktadır. Temel olarak hangi tür içeriğin bağımlılığa ilişkin daha güçlü bir yordayıcı olduğunu tahmin etmek için bazı psikolojik özellikler ve etkiler değerlendirilecektir. Böylece iki içerik türü arasındaki karşılaştırma, etkileri üzerinden de değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Adnan Menderes Üniversitesinin 2 fakülte ve 3 meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerinden oluşan toplam 372 katılımcı akıllı telefon bağımlılığına yol açan faktörleri ve medya içerik türlerini içeren araştırma sorularını cevapladı. Literatürde sosyal ağ ve oyun bağımlılığının en yaygın olduğu yaş aralığının 17-24 olması dolayısıyla örneklem olarak üniversite öğrencileri tercih edilmiştir. Anket verileri ilgili birim öğrencilerinden Kasım 2018 – Nisan 2019 tarihleri arasında yüz yüze toplanmıştır. Araştırma sorularına cevap veren katılımcılar 17-31 yaş aralığında olmak üzere %56'sı (208) erkek ve %44'ü (164) kadındır. Ayrıca öğrencilerin %53'ü (197) meslek yüksekokulu öğrencisi ve %47'si (175) fakülte

öğrencisidir. Çoğu öğrencinin aile gelir durumu hakkında bilgi vermek istememeleri nedeniyle araştırmadan gelir durumu değişkeni çıkarılmıştır.

Literatürde medya içeriği türlerine göre hem sosyal ağ kullanımı hem de oyun kullanımı akıllı telefon bağımlılığının pozitif belirleyicileri olsa da, sosyal ağ kullanımı akıllı telefon bağımlılığında daha güçlü bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Fakat hem çevrimiçi oyunları hem de sosyal ağ sitelerini akıllı telefon bağımlılığında öncül bir faktör olarak gören farklı çalışmalar mevcuttur (Salehan ve Negahban, 2013; Lopez-Fernandez, vd., 2014; Kardefelt-Winther, 2014; Demirci vd., 2014; Lee, 2015; Leung ve Chen, 2016; Heo vd., 2017). Bu araştırma da akıllı telefon bağımlılığını tahmin etmede sosyal ağların mı yoksa mobil oyunların mı etkili olduklarına odaklanmaktadır. Bu nedenle her bir içeriğin bağımlılık üzerindeki göreceli etkisi analiz edilip yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler ışığında ilk hipotez, literatürle uyumlu olarak düşünülen, içerik türlerinin etkisiyle ilgilidir.

H1: Akıllı telefon bağımlılığında sosyal ağ kullanımı oyun kullanımından daha güçlü bir belirleyicidir.

Literatürdeki tüm bağımlılık türleri üzerinde en pozitif katkıyı sunan psikolojik faktör öz-kontroldür. Yüksek öz-kontrole sahip bireylerin bağımlılığın en önemli göstergesi olan (istemsiz) dürtü bozukluğunun üstesinden gelebilmesini sağlayan iradeyi ortaya koyması çok önemli bir davranışsal faktördür (Cazzulino vd., 2014). Düşük öz-kontrole sahip bireyler genellikle çevresel faktörlerin stres ve baskısına karşı daha fazla kaygı ile cevap verebilir ve bu duyguyu bastırabilmek veya duygusal kaçış için bağımlılık yaratıcı eylemlere yönelebilirler (Leung ve Chen, 2016). Dolayısıyla düşük öz-kontrol ve stres akıllı telefon bağımlılığı olasılığını arttıran önemli bireysel özelliklerdir. Ayrıca bireyin boş zaman sıkıntısının (leisure boredom) yüksek olması da bağımlılık yapıcı eylemlere yönelme olasılığını arttırmaktadır. Boş zaman sıkıntısı sıklıkla yalnızlık kavramı ile birlikte ele alınmakta ve bireyin yalnızlık anlarında ortaya çıkan boş zaman sıkıntısının etkileri gözden geçirilmektedir. Dolayısıyla boş zaman sıkıntısı ve yalnızlık birlikte değerlendirilmesi gereken faktörlerdir. Bu bilgiler ışığında araştırmanın diğer hipotezleri, literatürle uyumlu olarak, bireysel özelliklerin etkisiyle ilgilidir.

H2: Öz-kontrol akıllı telefon bağımlılığı ile olumsuz yönde ilişkilidir.

H3: Stres akıllı telefon bağımlılığı ile olumlu yönde ilişkilidir.

H4: Boş Zaman Sıkıntısı akıllı telefon bağımlılığı ile olumlu yönde ilişkilidir.

H5: Yalnızlık, akıllı telefon bağımlılığı ile olumlu yönde ilişkili olacaktır.

Hipotezlerin işaret ettiği yapılarla ilişkili olarak akıllı telefon bağımlılığı, öz-kontrol, stres, boş zaman sıkıntısı ve yalnızlık ile ilgili ölçek öğeleri kullanılmıştır. Bağımlılık Young (1998) tarafından geliştirilen ölçeğe göre değerlendirilmiştir. Beşli likert'e göre hazırlanmış 8 maddelik ölçeğin maddeler arası tutarlılığı için hesaplanan Cronbach Alpha değeri .93'dır. Öz-kontrol için Tangney ve arkadaşlarının (2004) geliştirdiği kısa öz-kontrol ölçeği kullanılmıştır. Beşli likert'e göre hazırlanmış 13 maddelik ölçeğin maddeler arası tutarlılığı için hesaplanan Cronbach Alpha değeri .83'dür. Stres için Kanner, Coyne, Schaefer ve Lazarus (1981) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Beşli likert'e göre hazırlanmış 5 maddelik ölçeğin maddeler arası tutarlılığı için hesaplanan Cronbach Alpha değeri .81'dir. Boş zaman sıkıntısı için Iso-Ahola ve Weissinger (1990) tarafından geliştirilen Boş Zaman Sıkıntısı Ölçeği kullanılmıştır. Beşli likert'e göre hazırlanmış 16 maddelik ölçeğin maddeler arası tutarlılığı için hesaplanan Cronbach Alpha değeri .82'dir. Son olarak yalnızlık için

Russell, Peplau ve Freguson (1978) tarafından geliştirilen UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Beşli likert'e göre hazırlanmış 6 maddelik ölçeğin maddeler arası tutarlılığı için hesaplanan Cronbach Alpha değeri .91'dir. Araştırmada ayrıca katılımcılardan, sosyal ağ kullanımı veya oyun kullanımını kapsayan içerik türlerini ne ölçüde kullandıklarını belirtmeleri istenmiştir. Araştırmada dil uyumluluğu ile ilgili pilot testler yapıldıktan sonra değişkenler için tanımlayıcı analizler yapılmış ve daha sonra sıfır sıra korelasyonu ile değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analizlerde "akıllı telefon bağımlılığında sosyal ağ kullanımı oyun kullanımından daha güçlü bir belirleyicidir" hipotezi için regresyon karşılaştırması gerektiğinden öncelikle diğer hipotezler analiz edilmiştir. H1 dışındaki hipotezleri test etmek için kullanıcı karakteristikleri ve içerik türlerinin hiyerarşik olarak dahil edilidği En Küçük Kareler Regresyonu gerçekleştirilmiştir. Daha sonra H1 lineer test yaklaşımı ile (Kutner vd, 2004) iki regresyon katsayısı olarak ortaya koyulup karşılaştırmalar yapılmıştır.

BULGULAR

Sorunlu akıllı telefon kullanımının bağımlılık boyutuna odaklanan bu araştırma, oyun kullanımı ve sosyal ağ kullanımı ekseninde konuyu araştırmaktadır. Literatürde genel olarak sosyal ağ kullanımının bağımlılığı tahmin gücü daha yüksek olmasına rağmen bu araştırmada oyun kullanımı daha güçlü bir yordayıcı olarak görülmektedir. Tablo 1'de görüldüğü üzere, H1 testi için sosyal ağ kullanımı ve oyun kullanımının bağımlılıkla ilişkin Pearson korelasyon katsayılarına bakıldığında, oyun kullanımının korelasyon katsayısı .44 (p <.001) iken sosyal ağ kullanımının korelasyon katsayısı .31 (p <.001) olarak bulunmuştur. Korelasyon karşılaştırmasının sonuçlarına göre aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	M (SD)
1 Cinsiyet	1								.47 (.48)
2 Öz-Kontrol	-.03	1							3.03 (.61)
3 Stres	-.05	-.08*	1						3.31 (.88)
4 Boş Zaman Sıkıntısı	.13**	-.24***	-.22***	1					2.28 (.81)
5 Yalnızlık	-.12**	-.41***	0.8*	.22***	1				2.81 (.83)
6 Oyun Amaçlı Kullanım	-.26***	-.27***	.13**	.09*	.08*	1			3.49 (1.19)
7 Sosyal Ağ Amaçlı Kullanım	-.27***	-.24***	.12**	-.21***	.13**	.12**	1		3.13 (1.10)
8 Akıllı Telefon Bağımlılığı	-.13**	-.40***	.17***	.13**	.30***	.44***	.31***	1	2.41 (.80)

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

Tablo 2'de gösterildiği üzere analizlerde hem sosyal ağ kullanımı hem de oyun kullanımı önemli bir yordayıcı olarak görülmektedir. Fakat bu tabloda da oyun kullanımı akıllı telefon bağımlılığının en güçlü yordayıcısıdır. Bulgulara uyumlu olarak oyun kullanımının regresyon katsayısı oyun kullanımından daha büyüktür ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla H1 adlı hipotez desteklenememiştir.

Tablo 2. Akıllı Telefon Bağımlılığı Regresyon Sonuçları

	Model 1		Model 2	
	B (SE)	**β**	**B (SE)**	**β**
Kullanıcı Özellikleri				
Cinsiyet	-.22 (.04)	-.19***	-.07 (.05)	-.04
Öz-Kontrol	-.49 (.05)	-.40***	-.37 (.04)	-.33***
Boş Zaman Sıkıntısı	.17 (.04)	.11**	.15 (.02)	.15**
Yalnızlık	-.16 (.03)	-.11**	-.09* (.03)	-.09*
Stres	.17 (.03)	.17***	.15 (.02)	.15**
İçerik Tipleri				
Oyun			.23 (.02)	.29***
Sosyal Ağ			.17 (.03)	.19***
R^2	.34		.46	

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

Bireysel özellikler ile ilgili psikolojik belirleyicilerin analizleri incelendiğinde öz-kontrol, stres, boş zaman sıkıntısı ve yalnızlığın akıllı telefon bağımlılığının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir. Tablo 2'deki regresyon analizleri ışığında, literatürle uyumlu olarak, öz-kontrol faktörü akıllı telefon bağımlılığı üzerinde negatif bir belirleyici olarak görülmektedir. Stres ise yine literatüre uyumlu olarak akıllı telefon bağımlılığı için pozitif bir belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca boş zaman sıkıntısı ve yalnızlık da, düşük olmasına rağmen, akıllı telefon bağımlılığı için pozitif bir belirleyici olarak görülmektedir. Böylece H2, H3, H4 ve H5 adlı hipotezler desteklenmiştir.

TARTIŞMA

Boş zaman sıkıntısı veya duygu arayışı ile başlayan medya kullanımının zamanla sık kontrol ile alışkanlığa ve alışılmışın dışında kontrol gibi dürtü bozukluğuna dönüşmesi bağımlılığa yol açabilir (Lee, 2015). Bağımlılık göstergeleri genellikle çoklu görev olarak adlandırılan davranış formu üzerinden sıklıkla görülmekte (Hwang, Kim ve Jeong, 2014) ve bu tip bir davranış formu hem akademik hem de iş performanslarında endişe verici etkiler yaratmaktadır. Bu araştırma, üniversite öğrencilere odaklanarak, gençlerin akıllı telefon bağımlılıklarına hem içerik türleri hem de bireysel özellikleri çerçevesinden yaklaşıp yorumlamaya çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, hem oyun kullanımı hem de sosyal ağ kullanımı akıllı telefon bağımlılığının pozitif belirleyicileri olduğu görülmektedir. Bu durum literatürle uyumlu olmasına rağmen, bu araştırmada oyun kullanımı sosyal ağ kullanımına göre akıllı telefon bağımlığı üzerinde daha fazla etki yaratmaktadır. Bu nedenle araştırmanın birinci hipotezi (H1) reddedilmiştir. Fakat bu etki farkının çok fazla olmadığı ve iki içerik türünün de pozitif ve anlamlı derecede fark yarattığı göz önüne alınmalıdır. Ayrıca araştırmanın yapıldığı dönemlerde PUBG adlı oyunun popüler olması ve katılımcıların çoğunun bu oyunu oynadığı gibi faktörler oyun kullanımının daha fazla pozitif anlamlılık göstermesine etki etmiş olabilir. Dolayısıyla, akıllı telefon üzerinde oyun kullanımının giderek artan popülerliği akıllı telefon bağımlılığında öncül bir faktör olma olasılığını arttırabilmektedir. Araştırmanın kullanıcı özellikleri ışığında yapılan regresyon analizinde ise

öz-kontrol, stres, boş zaman sıkıntısı ve yalnızlık faktörlerinin etkilerine odaklanılmıştır. Literatürle uyumlu olarak (Li vd., 2014; Özdemir vd., 2014), öz-kontrolün yüksek olması akıllı telefon bağımlılığında negatif bir etki yaratırken, stresin yüksek olması pozitif bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla, öz-kontrol akıllı telefon bağımlılığı üzerinde koruyucu bir etki yaratmakta ve düşük öz-kontrole sahip bireylerin bağımlı olma olasılığının daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Stresin bağımlılık üzerindeki etkileri hakkındaki literatüre uyumlu olarak (Leung, 2007; Li vd., 2014) akıllı telefon bağımlılığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu görülmekte ve yüksek strese sahip bireylerin bağımlı olma olasılığının daha yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Son olarak, araştırmada ele alınan boş zaman sıkıntısı ve yalnızlık faktörleri de düşük de olsa akıllı telefon bağımlılığının pozitif belirleyicileri olduğu görülmektedir. Analizler sonucunda ortaya koyulan 5 hipotezden H1 desteklenmezken diğer tüm hipotezler desteklenmektedir.

KAYNAKÇA

Alosaimi, F.D., Alyahya, H., Alshahwan, H., Al Mahyijari, N., Shaik, S.A., (2016). Smartphone addiction among university students in Riyadh, Saudi Arabia. Saudi Medical Journal, 37, pp. 675–683.

Augner, C., & Hacker, G. W. (2012). Associations between problematic mobile phone use and psychological parameters in young adults. International Journal of Public Health, 57(2), pp. 437-441.

Beranuy, M., Oberst, U., Carbonell, X., Chamarro, A., (2009). Problematic internet and mobile phone use and clinical symptoms in college students: The role of emotional intelligence. Computers in Human Behavior, 25, pp. 1182–1187.

Cazzulino, F., Burke, R.V., Muller, V., Arbogast, H., Upperman, J.S., (2014). Cell phones and young drivers: a systematic review regarding the association between psychological factors and prevention. Traffic Injury Prevention. 15, pp. 234–242.

Cheever, N.A., Rosen, L.D., Carrier, L.M., Chavez, A., (2014). Out of sight is not out of mind: the impact of restricting wireless mobile device use on anxiety levels among low, moderate and high users. Computers in Human Behavior, 37, pp. 290–297.

Davey, S., & Davey, A. (2014). Assessment of smartphone addiction in indian adolescents: a mixed method study by systematic-review and meta-analysis approach. International Journal of Preventive Medicine, 5(12), pp. 1500-1511

Demirci, K., Orhan, H., Demirdas, A., Akpınar, A., & Sert, H. (2014). Validity and reliability of the Turkish version of the smartphone addiction scale in a younger population. Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 24(3), pp. 226-234.

Griffiths, M. (1996). Gambling on the internet: a brief note. Journal of Gambling Studies, 12, pp. 471–473.

Heo, J.Y., Kim, K., Fava, M., Mischoulon, D., Papakostas, G.I., Kim, M.J., Kim, D.J., Chang, K.A.J., Oh, Y., Yu, B.H., (2017). Effects of smartphone use with and without blue light at night in healthy adults: a randomized, double-blind, cross-over, placebocontrolled comparison. Journal of Psychiatric Research, 87, pp. 61–70.

Hwang, Y., Kim, H., & Jeong, S. H. (2014). Why do media users multitask?: Motives for general, medium-specific, and content-specific types of multitasking. Computers in Human Behavior, 36, pp. 542-548.

Iso-Ahola, S.E. & Weissinger, E., (1990). Perceptions of leisure boredom in leisure: conceptualization, reliability and validity of the leisure boredom scale. Journal of Leisure Research - Taylor & Francis Online, 22 (1), pp. 1–17.

Kalaman, S. & Batu, M. (2020) Carnivalesque Theory and Social Networks: A Qualitative Research on Twitter Accounts in Turkey , In: S. Kır (eds.), New Media and Visiual Communication in Social Networks, pp. 270-288, Hershey, PA: IGI Global

Kanner, A. D., Coyne, J. C., Schaefer, C., & Lazarus, R. S. (1981). Comparison of two modes of stress measurement: daily hassles and uplifts versus major life events. Journal of Behavioral Medicine, 4(1), pp. 1-39.

Kardefelt-Winther, D. (2014). Problematizing excessive online gaming and its psychological predictors. Computers in Human Behavior, 31, pp. 118-122.

Kutner, M. H., Nachtsheim, C. J., Neter, J., & Li, W. (2004). Applied linear statistical models. New York, NY: McGraw-Hill.

Kwon, M., Lee, J.Y., Won, W.Y., Park, J.W., Min, J.A., Hahn, C., Gu, X., Choi, J.S., Kim, D.J., (2013). Development and validation of a smartphone addiction scale (SAS). PLoS One 8

Lee, E. (2015). Too much information: heavy smartphone and Facebook utilization by African American young adults. Journal of Black Studies, 46(1), pp. 44-61.

Lee, Y.K., Chang, C.T., Lin, Y., Cheung, Z.H., (2014). The dark side of smartphone usage: psychological traits, compulsive behavior and technostress. Computers in Human Behavior, 31, pp. 373–383.

Lepp, A., Barkley, J. E., & Karpinski, A. C. (2014). The relationship between cell phone use, academic performance, anxiety, and satisfaction with life in college students. Computers in Human Behavior, 31, pp. 343-350.

Leung, L. (2007). Stressful life events, motives for internet use, and social support among digital kids. CyberPsychology & Behavior, 10, pp. 204-214.

Li, C., Dang, J., Zhang, X., Zhang, Q., & Guo, J. (2014). Internet addiction among Chinese adolescents: the effect of parental behavior and self-control. Computers in Human Behavior, pp. 41, 1-7.

Lopez-Fernandez, O., Honrubia-Serrano, M. L., Baguley, T., & Griffiths, M. D. (2014). Pathological video game playing in Spanish and British adolescents: towards the exploration of internet gaming disorder symptomatology. Computers in Human Behavior, 41, pp. 304-312.

Marlatt, G. A., Baer, J. S., Donovan, D. M., & Kivlahan, D. R. (1988). Addictive behaviors: Etiology and treatment. Annual Review of Psychology, 39, pp. 223–252.

Özdemir, Y., Kuzucu, Y., & Ak, S¸ . (2014). Depression, loneliness and internet addiction: how important is low self-control? Computers in Human Behavior, 34, pp. 284-290.

Russell, D., Peplau, L. A., & Ferguson, M. L. (1978). Developing a measure of loneliness. Journal of Personality Assessment, 42, pp. 290-294.

Salehan, M., & Negahban, A. (2013). Social networking on smartphones: when mobile phones become addictive. Computers in Human Behavior, 29, pp. 2632-2639.

Tangney, JP., baumeister, RF. & Boone, AL. (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Payhology, Better Grades, and Interpersonal Success, Journal of Personality, 72:2, pp. 271-324

Unicef (2018) Available at: http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/SOWC_2017_SUM_TR.pdf [01.12.19]

Wearesocial.com (2019) Available at: https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018 [01.12.19]

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. CyberPsychology & Behavior, 1(3), pp. 237-244.

İHSANİYE VE YAKIN ÇEVRESİNİN BİTKİ COĞRAFYASI

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi TATAR
Fatma BİLLOR
Uşak Üniversitesi

Özet

Afyonkarahisar ili sınırları içinde bulunan İhsaniye ilçesi kuzeyde yüksek bir yayla durumundadır. Bu çalışmada; Türkmen Dağı'nın güney kesiminde bulunması nedeniyle volkanik bir toprak yapısına sahip olan İhsaniye'nin doğal bitki örtüsü konu edinilmiştir. Çalışmanın amacı İhsaniye'deki bitki örtüsünü, bitki örtüsünün dağılışını ve bu dağılışa yön veren fiziki ve beşeri faktörleri tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle araştırma sahasına ait mevcut literatür taraması yapılmış, sonrasında iklim verileri, rölyef ve toprak özellikleri ile orman amenajman planlarından yararlanılmış ve yapılan arazi çalışmaları ile bitkilerin teşhisi gerçekleştirilmiştir. Doğal bitki örtüsünün dağılışını etkileyen faktörler incelenerek, coğrafya biliminin prensipleri doğrultusunda ortaya konulmuştur. Son olarak bitki örtüsünün sahadaki dağılışını gösteren bitki örtüsü dağılış haritası oluşturulmuştur.

Çalışmanın sonunda doğal bitki örtüsünü tehdit eden fiziki faktörler ve beşeri etkenler de belirlenmiş ve ekosistemin devamlılığının sağlanması için gerekli olan tedbirler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İhsaniye, Bitki, Bitki Coğrafyası, Bitki Örtüsü

Abstract

İhsaniye county is a high plateau located in the North of Afyonkarahisar province. İn this study, natural vegetation of İhsaniye is mentioned which has a volcanic soil structure since it is located in the South of Türkmen mountain. The purpose of this study is to determine the vegetation in İhsaniye, dispersion of vegetation and physical and human factors that effect the dispersion of vegetation. In accordance with this purpose first of all a literature review related to the research field was made, then practised on climate data, relief and soil characteristics and forest management plan and the plants diagnosed through the field research. The factors effecting the dispersion of natural vegetation revealed by examining through the principals of the science of geography. Finally, vegetation dispersion map, that shows the dispersion of the vegetation in field, was created.

At the end of the study the physical and human factors that threaten the natural vegetation are determined and the precautions needed to maintain the eco-system are revealed.

KeyWords: İhsaniye, Plant, Phytogeography, Vegetation

GİRİŞ

Çalışma sahasını oluşturan İhsaniye, İç Anadolu, Akdeniz ve Ege Bölgelerinin birleştiği noktada yer alır. Denizlerden uzak ve etrafı dağlarla çevrili olduğundan kışları soğuk ve karlı, yazları ise sıcak ve kurak karasal bir iklim hüküm sürer. Bitki coğrafyası bakımından Akdeniz ve İran-Turan fitocoğrafya bölgelerinin geçiş kuşağında yer alması, bunda etkili esas

faktör olan iklimi, jeomorfolojisi, edafik özellikleri ve çeşitli habitatlara sahip olması zengin bir flora ve vejetasyona ortam yaratmıştır.

Bu amaçla, bitki örtüsünün özelliklerini, mevcut durumunu ve saha genelindeki dağılışını ortaya koymak üzere formasyonlara ayrılarak incelenen bitki örtüsü ve bitkilerin doğal ortam ile arasındaki ilişki ortaya konularak coğrafi bir çalışma yapılmıştır. Çalışma esnasında mevcut bulunan literatür, toprak ve topoğrafya özellikleri, iklim verileri ile orman amenanjman haritaları incelenmiştir. Taramaların ardından arazi çalışmaları yapılmış ve incelenen veriler ile arazideki mevcut durum mukayese edilmiştir. Sahada tespiti yapılan bitki türleri ile fiziki coğrafya özellikleri arasındaki ilişkilere bakılmış ve doğal orman sahasını oluşturan bitkiler belirlenmiştir. Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünden temin edilen veriler ışığında iklimin çeşitli elemanlarının bitki örtüsü üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Bitki örtüsünün dağılışı ise harita üzerinde gösterilmiştir.

Materyal ve Metot

İhsaniye ve Yakın Çevresinin Bitki Coğrafyası adlı çalışmanın amacı, çalışma sahasındaki doğal bitki örtüsünün gelişimini ve dağılışını etkileyen iklim, zemin tabiatı, jeomorfoloji, hidroloji, toprak özellikleri ve beşeri faktörler gibi etkenleri ve bu etkenler ile doğal bitki örtüsü arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda sınırlandırılması yapılan araştırma sahasını çalışmaya başlarken öncelikle saha ve yakın çevresi ile ilgili literatür taraması yapılarak farklı branş ve konularda yazılan kitaplar, tezler, dergiler, makaleler, raporlar ve on-line yayınlar toplanmış ve toplanan kaynakların tasnifi yapılmıştır. Sağlanan veriler CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ortamında, ArcGIS yazılımının ArcMap 10.5 arayüzüne aktarılarak sahaya ait haritalar oluşturulmuştur.

İkinci aşama olarak topoğrafya, jeoloji, toprak, iklim ve bitki örtüsü gibi doğal ortam verilerinin temini gerçekleştirilmiştir. Verilerin temininden sonra 2019 yılı ilkbahar ve yaz dönemlerinde değişik periyotlarla arazi çalışmaları gerçekleştirilmiş ve gözlemler yapılmıştır. Morfoloji, toprak ve bitki örtüsü fotoğraflanmış; sahada bitki örtüsü yayılış alanlarını belirleyen doğal ortam özellikleri coğrafya biliminin ilkeleri dahilinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Son olarak elde edilen bilgiler dahilinde verilerin değerlendirilmesi yapılmış, sahada bitki örtüsünü ve bitki örtüsünün dağılışını etkileyen tüm etkenler ortaya koyulmuştur. Formasyonlarına ayrılan mevcut bitki örtüsünü ve bitki örtüsünün sürekliliğini tehdit eden faktörler belirlenmiş, sahada bitki örtüsünün ekolojik şartlar çerçevesinde devamlılığının sağlanması için gerekli tedbirler ortaya koyulmuştur.

Bulgular ve Tartışma

Çalışma Alanının Yeri ve Doğal Ortam Özellikleri

Çalışma, inceleme ve değerlendirme alanını teşkil eden İhsaniye, ülkemizde Ege Bölgesi İç Batı Anadolu Bölümü'nde bulunan Afyonkarahisar ili sınırlarında yer almaktadır (Harita 1). İç Anadolu ve Batı Anadolu bölgeleri arasında bulunan İhsaniye; Afyonkarahisar ilinin kuzeydoğu yarısında yer alan, Eskişehir ve Kütahya illerine komşu bir ilçedir. Araştırma alanı bu çerçeve içerisinde ortalama 909 km^2'lik bir alan kaplamaktadır. Porsuk çayı ve Eber Gölü'ne dökülen Akar Çay'ın kolları tarafından yarılmış olan ve Afyon ovasından kuzeye doğru kademeli olarak yükselen 1250- 1500 metre yükseltiye sahip bir

platonun üzerine kurulmuştur. Genel görünüm itibariyle yayla karakterindedir (Kuzulu, 2009). Kuzeyden Türkmen dağları doğudan Emir dağları, batıdan Murat dağlarının devamı niteliğindeki dağlar ile çevrelenmiş oldukça dağlık bir ilçedir (Yılmaz, 2006). Ortalama yükseltisi 1093 metredir.

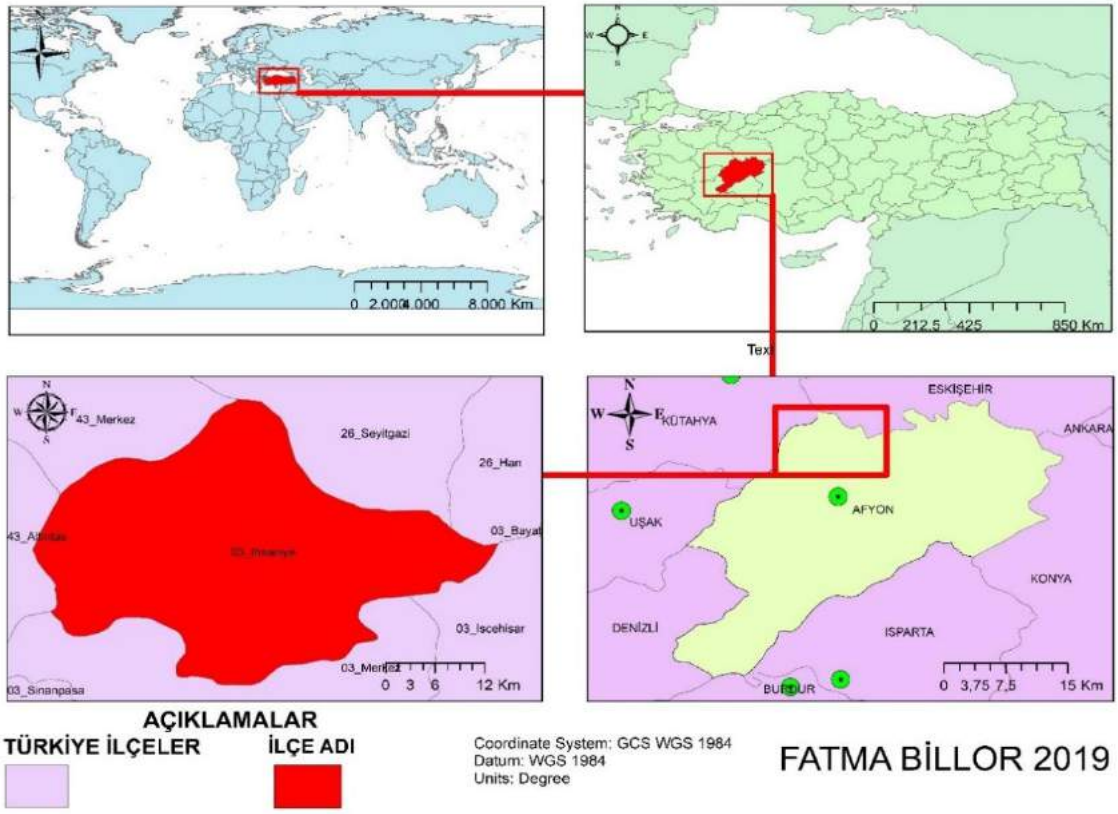

Harita 1: Afyonkarahisar-İhsaniye Lokasyon Haritası

Araştırma sahasında Palezoikten Kuaternere kadar hemen tüm jeolojik devirlere ait oluşuklar veya bunların izlerini görmek mümkündür. Çalışma alanının temelini, parçalı şekilde yayılış bulan Paleozoik araziler oluşturmaktadır. Başlıcalarını mikaşist, gnays, mermer, kuvarsit, konglomera ve kumtaşlarının oluşturduğu bu temel, Afyon metamorfitleri olarak nitelendirilmektedir (Ekiz, 2015).

İhsaniye ülkemiz Ege Bölgesi sınırlarında yer almasına karşın iklim bakımından İç Anadolu Bölgesi'nin karasal iklim özelliklerini göstermektedir. İhsaniye, coğrafi konumu itibariyle orta ve batı Avrupa'nın her mevsimi yağışlı ılıman iklimi ile Doğu Avrupa'nın karasal iklimi ve güneyde subtropikal yüksek basınç rejiminin etkisi altındaki her mevsimi kurak tropikal bölge arasında bir geçiş kuşağında bulunmaktadır (Kervankıran, 2011).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünden (MGM) alınan 5 yıllık rasat verilerine göre (2013-2017) ilçeye ait yıllık ortalama sıcaklık 10.7 °C'dir. Yıllık ortalama yağışın 345. 40 mm olduğu İhsaniye'de yağışın mevsimlere dağılışına bakıldığında en fazla yağışın %33 oran ile ilkbahar mevsiminde Nisan ve Mayıs aylarında düştüğü görülür.

İlçede önemli ölçekte bir akarsu bulunmamakla birlikte yağış miktarının azaldığı ve ortalama sıcaklıkların arttığı yaz mevsiminde kuruyan küçük ölçekli dereler yer almaktadır. Bunlar: Ayazin Çayı, Irmak Çayı ve Ablak Çayı'dır. Ayazin çayı, Kuzviran ve Eskieymir

arazilerinden çıkmaktadır. Irmak Çayı, Demirli ve Bayramaliler, Ablak Çayı ise Yukarıtandır köyü arazilerinden çıkış yapmaktadır. Bu çaylar, Gazlıgöl'de birleşmekte ve Afyon ovasına karışmaktadır. Bunlarla beraber yine araştırma sahasında yer alan, Emre Gölü'nün beslendiği Döğer Çayı ve Üçler Kayası köyünün civarından geçen Balıklıpınar ve Eğret'ten çıkan Cumalı Çayları da sahanın akarsularını oluşturmaktadır (Yılmaz, 2006).

Çalışma sahasının coğrafi özellikleri içerisinde şekillenmiş ve en geniş yayılış alanına sahip toprakları kireçsiz kahverengi topraklar ile kireçsiz kahverengi orman toprakları oluşturmaktadır. Kuzeydoğuya doğru yükselti ile birlikte artan yağış, yıkanmanın yeterli olduğu kesimlerde topraktaki kireci uzaklaştırarak kireçsiz, boz renkli bir toprak oluşumu sağlamıştır (Şahin, Doğanay ve Özcan, 2005).

Tarihi, Friglere kadar dayanan köklü bir maziye sahip olan İhsaniye, mevcut konumu itibariyle tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde bölgede yaşayan insanların temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık faaliyetleri ve bunun yanında az miktarda ticaret oluşturmaktadır.

Doğal Bitki Örtüsünün Dağılışı

İhsaniye'de ayırt edilebilen belli başlı bitki formasyonları orman, çalı ve antropojen steptir (Harita 2). Çalışma sahasında geniş bir yer kaplayan ormanlık alanların hakim türlerini; karaçam ve karaçamın tahribatı sonucu gelişmiş olan meşeler ve daha nemli kısımlarda söğüt ve kavak ağaçları oluşturmaktadır.

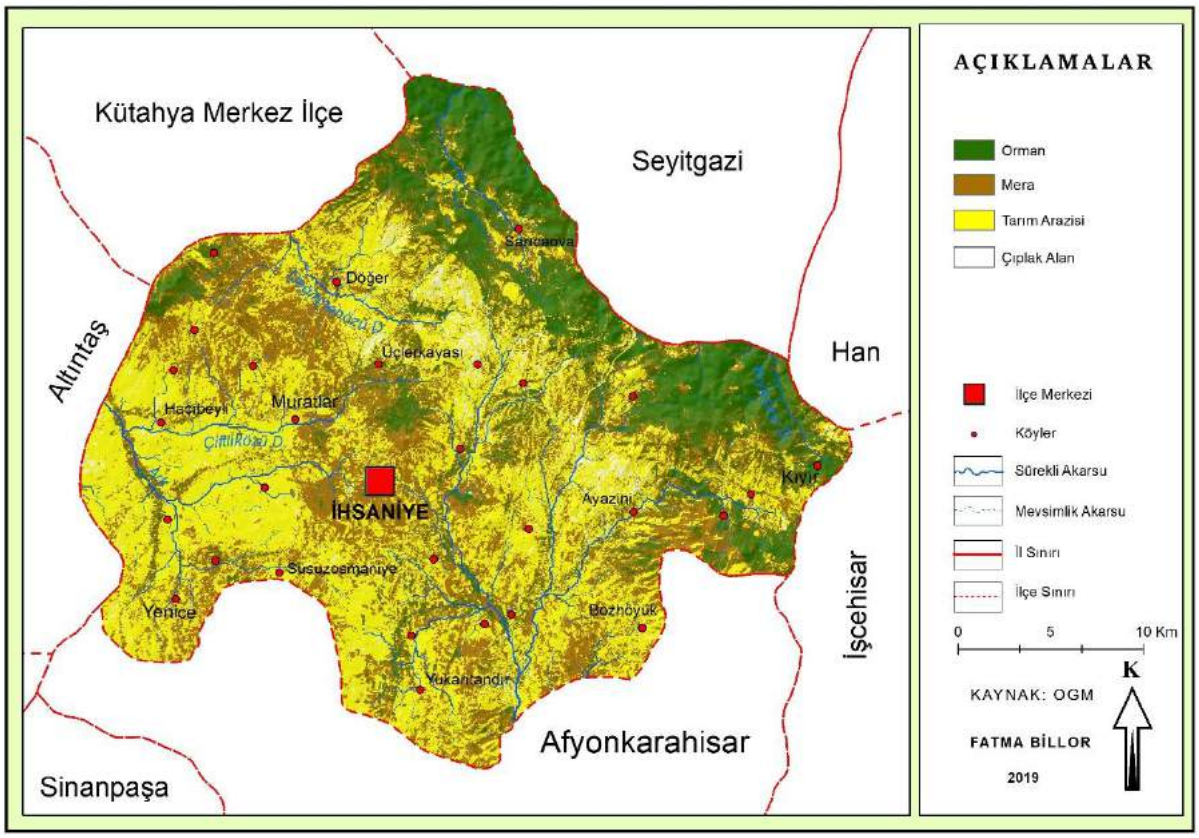

Harita 2: İhsaniye Bitki Örtüsü Dağılış Haritası.

Volkanik bir yapıdan müteşekkil verimli toprakların hakimiyetinde gelişen orman örtüsünün yanı sıra sahanın karasal bir iklime sahip oluşu İhsaniye'de orman formasyonunun sınırlı kalmasına ve çalı formasyonu ile step bitki örtüsünün gelişimine ortam yaratmıştır.

Tahripten korunabilmiş tepelik sahalar dışında yerleşim yerlerine yakın alanlarda, plato ve yaylalarda daha çok antropojen etkilerle oluşmuş otsu türlerden meydana gelen step vejetasyonu hakim durumdadır. Aynı zamanda çalı formasyonunun gelişiminde de uzun yıllardır sahada var olan tahrip söz konusudur. Ormanlar, tabiatın kendini belirli koşullarda yenileyebilen doğal kaynaklarıdır. Sahada ormanların tahripleri ve kesilen ağaçların yerine yenilerinin dikilmemesi gibi bazı beşeri etkenler, ormanların doğal işleyişine zarar vermiştir ve ormanın önemli ölçüde tahrip edildiği yerlerde çalı formasyonu, seconder bir formasyon olarak gelişmiştir.

Antropojen step sahasının yayılış alanı yanlış kullanımlar sonucu giderek genişlemektedir. Orman tahribatlarının en hızlı ve etkili şekilde önüne geçilmesi gerekmektedir. Bitki örtüsünün doğa ve canlı yaşamı için ne kadar mühim olduğu, coğrafi bilgilerin doğayı ve bitki örtüsünü koruma hususundaki önemi ve fiziki ve beşeri her faktörün bir diğerini ne kadar etkileyebileceği ile doğa ve insanın daima ilişki içerisinde olduğu anlaşılmalıdır. Bitki örtüsüne yönelik gerçekleştirilecek tüm çalışmalarda ilme uygun davranılmalı, bu doğrultuda çalışmalar gerekli birimler, özel ve tüzel kişilerle etkileşim dahilinde gerçekleştirilmelidir.

Doğal ve Beşeri Ortam Şartları ile Bitki Örtüsü Arasındaki İlişkiler

İhsaniye'de doğal bitki örtüsünün şekillenmesinde iklim, zemin tabiatı, jeomorfoloji, toprak özellikleri, hidrolojik özellikler ve beşeri özellikler başlıca rolü oynamıştır.

İhsaniye'de orman vejetasyonunun hakim elemanlarını karaçam ile meşe oluşturmakta ve bunlar ile birlikte yörenin değişen iklim ve topoğrafya şartlarıyla ilintili şekilde sedir, ardıç, daha çok yağış alan kesimlerde kavak ve söğüt ağaçları da görülmektedir. Yağışın az düştüğü ve sıcaklıkların biraz daha fazla hissedildiği güney yüzlerde ise karasal iklime uyum sağlamış çalı ve ot türleri yer almaktadır. Kuzeydoğuya doğru tedrici şekilde artan yükselti, burada bitki örtüsünün kuşaklar oluşturmasını ve ladin, göknar, karaçam ve sarıçam gibi iğne yapraklı türlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dağlık alanlarda yağışın artışıyla ve toprak türüyle ilişkili olarak orman alanları görülürken düz arazilerde step formasyonu yaygın durumdadır. Yükselti ile birlikte bakı koşulları da sahanın yamaçları ve buradaki bitki türlerini etkilemiştir. Güney yamaçlar, kuzey yamaçlardan daha fazla ısınmaktadır ve bu durum bitki örtüsüne de yansımaktadır. Sahanın ışık ve sıcaklık şartları bakımından olumlu koşullara sahip olan güney yamaçlarında meşelerin ve kurakçıl unsurlardan meydana gelen çalı formasyonunun yer alması da yine iklim özelliklerinin sonucudur.

Söz konusu biyolojik kıymetlerin varlığının yanı sıra çalışma sahamız, antropojenik etkilere fazlası ile açık bulunmaktadır. Araştırma sahası, eski (antik) dönemlerden beri yerleşme ve iskan sahasıdır. İhsaniye ve civarında halk, geçimini ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden karşılamaktadır. Ormanlık alanlarda usulsüz kesimler, tarla açma, ağaç budama gibi olumsuz eylemler ile doğaya zarar verilmektedir. Aşırı ve erken otlatma yüzünden bitki popülasyonları zarar görmekte ve erozyon şiddetlenmektedir. Tabii sonuç olarak bu da bitki örtüsünün gelişimini, yaban hayatın devamını ve doğal döngüleri sekteye uğratmaktadır. Doğal vejetasyon beşeri faktörlerin etkisiyle tahrip olmuş ve alanın özgün

değerleri süksesyonal aşamaların ilerlemesiyle sonuçlanmıştır. Antropojen stepler her geçen gün artan tahrip neticesinde özellikle yerleşim alanları ve çevresinde genişlemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak İhsaniye ve çevresinde doğal bitki örtüsünün ekolojik özelliklerini belirleyen iklim, jeoloji, jeomorfoloji, hidroloji ve toprak faktörlerinin yanı sıra antropojenik faaliyetlerin de çok önemli bir rolü olduğu anlaşılmıştır. İran-Turan ve Akdeniz bitki bölgelerinin geçiş sahasında yer alan İhsaniye ve yakın çevresi, sahip olduğu fiziki ve beşeri coğrafi özelliklerin ve bunların farklılıklarının aynı zamanda yüzyıllardır bütününü oluşturduğu ekosisteme şekil vermesi ile dikkati çeker. Verilen bu şekil, biyocoğrafik bölge içinde oluşturulan biyolojik çeşitlilik ile vuku bulur.

Dünya en büyük ekosistem ve bu ekosistem, içinde sayısız denilebilecek kadar ekosistemi ve biyolojik ortamı barındırmaktadır. Bitki coğrafyası açısından ele alınan çalışma alanımızın vejetasyonu da tıpkı dünyanın diğer bölgelerinde de olduğu şekilde doğal ortamın bir parçası ve yaşamı oluşturan kıymetli bir halka durumundadır. Coğrafi miras olarak nitelendirilebilecek bu sahaya gereken önemin verilmemesi ve alanın yeterince korunamaması, tehlikeli ve telafisi güç sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu saha, sürdürülebilirlik ilke ve politikaları ile korunmalı ve yönetilmelidir. Ancak böyle titiz bir koruma sahanın florasını tahripten koruyacaktır.

Özellikle kuru ormanlar yahut karasal iklim sahalarındaki floranın tahrip edildiğinde kendini yenilemesi güçtür. Beşeri faktörler ile sahada bozulan vejetasyon bölgenin ekosistemine zarar vermektedir. Bu anlamda orman tahribinin acilen önlenmesi elzemdir.

Bitki örtüsünün korunması ve sürdürülebilir kullanımı için mutlaka uygun planlamalar yapılmalıdır. Ekosistemi etkileyen tüm faktörler kontrol altına alınmalıdır. Halkın ve yetkili kurumların bu konudaki farkındalığı artırılmalıdır. Bu alanın hukuksal düzenlemelerinin gerçekleştirilerek, işlevsel yönetim planları yapılmalıdır. Saha, kanunlarla tüm doğal varlıkları ile çok kapsamlı bir koruma altına alınmalı; Orman ve Tarım İşletme Müdürlükleri ile halk, toplantılar yapmalı, bitki örtüsünün önemi ile ilgili bilgilendirmeler yapılmalıdır. TEMA ve ilgili diğer devlet kuruluşları ormanların ve doğal bitki örtüsünün korunması adına çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Bitki örtüsü, fiziki coğrafya özellikleri içerisinde çok mühim bir konumda bulunup doğanın manzarasını oluşturması, ekosistemin devamlılığını sağlaması, toprağın özelliklerini belirlemesi ve toprak başta olmak üzere doğanın pek çok unsurunu koruması ve parçasını oluşturduğu doğaya hayat vermesi ile bitki coğrafyasının başaktörüdür.

İhsaniye'nin kuzeyindeki Türkmen dağları, batısındaki Murat ve doğusundaki Emir dağları ormanlık alanların getirdiği doğal güzellikler ile beden ve ruh sağlığı açısından önemli bir turizm potansiyeli taşımaktadır. Bu bölgelere zaman zaman geziler düzenlenmektedir. Bu vb gezi etkinlikleri sayıca ve türce artırılmalı ve bu bölgeye ziyaretçi akışı teşvik edilmelidir.

Doğa temelli turizm faaliyetleri gerçekleştirilirken doğal ortam korunmalıdır. Doğal kaynakların ve bitki örtüsünün zarar görmeden varlığını uzun yıllar sürdürebilmesi için sürdürülebilir turizm planlamaları yapılmalıdır.

Kaynakça

Afyon İli Raporu. (1996) Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, DPT:2465, *Ankara*.

Ardos, M. (1978). *Afyonkarahisar Bölgesinin Jeomorfolojisi* (Vol. 97). Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Atasoy, A., & Çitçi, M. D. (2010). *Karakoçan İlçesi'nin (Elazığ) Bitki Örtüsü.*

Aydınözü, D., & Çoban, A. (2015). *Bitki Coğrafyası Araştırma Yöntemleri.*

Ekiz, E. (2015). *Jeopark Potansiyeli Açısından Ayazini Köyü* (Master's Thesis, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kuzulu, A. (2009). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesi Üzerine Bir Alan Araştırması*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, C., Doğanay, H., & Özcan, N. A. (2005). *Türkiye Coğrafyası*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, M. (2006). *İscehisar ve İhsaniye Ağzı* (Master's Thesis, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

https://afyon.ktb.gov.tr

GEOMORPHOTOURISM POTENTIAL OF İHSANİYE (AFYONKARAHİSAR, TURKEY) AND NEARBY AREA

Assist. Prof. Dr. Sevgi TATAR
Uşak University

Abstract

Geotourism aims to turn important morphological areas into tourism areas. This objective is mainly based on the preservation of natural and cultural values, increase in awareness of local people and also aim to increase the level of economic income. Protection of private areas of importance both in terms of geology and touristic, sustainability in terms of tourism can be achieved with a good management plan. Therefore, geomorphotourism studies have increased in the world in recent years and studies in this field have started in our country.

İhsaniye and its environs were chosen as the study area that is called Highlands Phrygia, Phrygian civilization lived in the 7th century, later settled the Romans there. Today, Highlands Phrygia, which is located in Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir and Kütahya province borders, has a great importance in terms of geomorphotourism.

Due to the geological and geomorphological structure of İhsaniye and its nearby area, people could settle in the region, made the Phrygians move forward especially in stonework and rock carving. At İhsaniye and its environs, which have a volcanic land structure consisting of easily processed, excavated, agglomerated, volcanic tuff and ignimbritic rocks, remains of rock settlements, ancient roads, monuments, castles, churches, etc., which have significant geomorphotourism value from the Phrygians and Romans there are many works. Besides geomorphotourism, Presence of internationally marked hiking and cycling trails called Phrygian Road, in the region, Lake Emre that is an important ecosystem. larch and oak forests in the mountainous areas, fairy chimneys in a wide variety of structures of geomorphological importance, it is important in terms of adding value to the geomorphotourism studies to be done.

In this study, geomorphotourism potential of the area was determined by making geological and geomorphological analysis in İhsaniye and its vicinity. Maps of the study area were made by using Geographical Information Systems. Geological and geomorphological analyzes and maps of the study area were confirmed by field observations. The main objective of the geotourism studies should be to ensure the sustainability of the existing ecological and cultural areas while the tourism activities are being carried out. While carrying out these studies, it is important to create some projects that respect the historical and cultural values of the local people and include the local people. In the first place, the public should be informed about geomorphotourism. In the later stages, effective participation of local people in the projects is a prerequisite for sustainable geomorphotourism studies.

Keywords: Geomorphotourism, Afyonkarahisar, İhsaniye, Highlands Phrygia, sustainability

TURİZM VE İŞLETME ÖĞRENCİLERİNİN İŞ ETİĞİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Doç. Dr. Nuran AKŞİT AŞIK
Balıkesir Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı, turizm ve işletme öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumlarının başlıca felsefi yaklaşımlar açısından incelemektir. Ayrıca öğrencilerin iş etiğine yönelik tutumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini, Balıkesir Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan turizm ve işletme öğrencileri oluşturmaktadır. Nicel araştırma yöntemine dayanarak yapılan araştırmanın verileri anket aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada Neumann ve Reichel (1987) tarafından geliştirilen "İş Etiğine Yönelik Tutumlar" (ATBEQ) ölçeği kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 429 öğrenciye anket uygulanmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde, betimleyici istatistikler (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma), bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, turizm ve işletme öğrencilerinin, Makyavelizm felsefesini diğerlerine göre daha fazla benimsediklerini göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin cinsiyet, bölüm ve yaş gruplarına göre iş etiği tutumu istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre, kız öğrencilerin Makyavelizm ve Sosyal Darwinizm felsefesine karşı tutum ortalamaları erkek öğrencilere göre daha yüksektir. İşletme bölümünde eğitim alan öğrencilerin Sosyal Darwinizm ve Etik Görelilik tutumları, turizm öğrencilerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, 21-22 yaş grubundaki öğrencilerin Makyavelizm ve Etik Görelilik tutum ortalamalarının 19-20 yaş grubundan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin sınıfı ve aylık harcama tutarı açısından iş etiği tutumu anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Etik, İş Etiği, Tutum, Üniversite Öğrencileri.

INVESTIGATION FOR BUSINESS ETHICS ATTITUDES OF TOURISM AND BUSINESS STUDENTS

Abstract

The purpose of this study is to examine the attitudes of business and tourism students towards business ethics in terms of major philosophical approaches. In addition, determining whether students' attitudes towards business ethics differ according to demographic characteristics is another objective of the study. The population of the study constitutes tourism and business students who are being educated in Balıkesir University. The study designed on the bases of quantitative research method. The data was collected by means of the questionnaire form. In this study, "Business Ethics and Attitudes Towards" Scale developed by Neumann and Reichel (1987) was used. The survey was carried out on 429 students who were chosen with convenience sampling method. The data obtained was

analyzed using statistical package program by means of descriptive statistics techniques (frequency, percent, mean and standard deviation), Independent Sample t Test and One Way ANOVA tests. The findings of the study indicate that tourism and business students adopt the Machiavellianism principle more than the others. According to the findings of the research, business ethics attitudes show a statistically significant difference according to gender, training area and age groups. Accordingly the female students' attitude average towards Machiavellianism and Social Darwinism principles higher than male students. Social Darwinism and Ethical Relativism attitudes of students studying in the department of business administration were found to be higher than those of tourism students. In addition, it was identified that the attitude average of the students in the 21-22 age group towards Machiavellianism and Moral Objectivism principles of average was higher than those who are in 19-20 age group. However, grade and monthly expenditure amount of students does not make a meaningful difference in terms of ethical attitude of the students'.

Keywords: Ethics, Business Ethics, Attitude, University Students.

GİRİŞ

Son yıllarda hızla gelişen teknoloji ile birlikte işletme faaliyetlerinin kârlılığa ve maddi çıkarlara odaklanması ve çalışanları da bu amaca motive etmesi etik tartışmalara yol açmaktadır (Aktaş, 2014: 22). Özellikle etik olmayan fiyatlandırma ve pazarlama faaliyetleri, çalışanlara yapılan haksızlıklar, kötü çalışma koşulları ve finansal krizlerin yarattığı olumsuzluklar işletmelerin etik sorumluluğunun toplum tarafından sorgulanmasına yol açmaktadır (Santiso 2005; Reich 2005). Tüm bu yaşananlar, yoğun rekabet ortamında kendilerine güvenli bir çalışma alanı oluşturmaya çalışan işletmeler açısından önemli hale gelmiş ve stratejik kararlarında etik kurallara uyma zorunluluğunun artmasına neden olmuştur (Sedmak ve Nastav, 2010: 25). Diğer taraftan, küreselleşme nedeniyle işletmelerin uluslararası niteliğinin artması, çalışanların farklılaşması, iş beklentilerinin çeşitlenmesi, toplumların ve örgütlerin kültürel eğilimlerinin değişmesi iş etiği gereksinimini artırmaktadır (Gök, 2008: 15). Nitekim işletmelerin, örgütsel etik ve etik davranış kuralları konusunda, yönetsel etkiyi, denetimi ve uygulamaları artırma yönünde bir eğilim içinde oldukları gözlenmektedir (Özgener, 2002: 179).

Toplumun aydın kesimi içerisinde yer alan ve içinde yaşadıkları toplumun şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olan üniversite öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumları önem taşımaktadır (Coşkun ve Yıldırım, 2009; Gölbaşı 2009; Hejase ve Tabch, 2012). Geleceğin potansiyel çalışanları olan üniversite öğrencilerinin iş etiği düzeyi ve yatkın oldukları felsefesi bakış açısı iş yaşamındaki etik davranışlarını etkileyecektir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin etik değerlerinin geliştirilmesi için öncelikle iş etiğine yönelik tutumlarının belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Buradan hareketle gerçekleştirilen araştırmanın temel amacı, turizm ve işletme öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumlarının başlıca felsefi yaklaşımlar açısından incelenmesi ve bunların demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Daha önce turizm ve işletme öğrencilerini kıyaslayan bir çalışmaya rastlanmamış olması nedeniyle, araştırmanın yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Etik; belirli bir dönemde toplum tarafından kabul edilen, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen örf-adet, ahlaki değerler ve ilkelerin toplamıdır (Yılmazer ve Bahadır, 2011: 22). Etiğin temel konularından birisi olan iş etiği ise iş hayatında karşılaşılan tüm ahlaki sorunları inceleyen uygulamalı bir ahlak bilgisi olarak nitelendirilmektedir (Arslan, 2005: 4). Başka bir ifade ile iş etiği, örgütsel amaçlar, amaca ulaşmak için gerçekleştirilen faaliyetler, görev ve sorumluluklar ile örgüt üyelerinin takındığı tutum ve davranışları inceleyen, bunları iyi, kötü, doğru ve yanlış şeklinde tanımlayan sistematik bir düşünce topluluğudur (Bolat ve Seymen, 2003: 69). Bu bakımdan iş etiği; iş hayatındaki davranışları düzenleyen, hangi yöntemle doğru iş yapılacağı konusunda rehberlik eden ilkeler bütünüdür (Çabuk ve İşgüden, 2006: 60).

İş etiği, işletmelerin yüksek performans ve kârlılığı açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Fatoki ve Merembo, 2012: 5867). Dijital teknoloji çağında, iş ahlakı, iyi niyet ve müşteri sadakati yaratmak, korumak ve geliştirmek için en güçlü varlıklardan biridir. Yönetimsel karar verme sürecinde ve iş değerlendirme faaliyetlerinde büyük rol oynayan iş etiği, paydaşların güveni, kârlılığı, pazar payı, büyüme ve rekabet avantajı konusunda sürdürülebilir başarı sağlar. Çalışanların, hissedarların, rakiplerin, tedarikçilerin ve toplumun çıkarlarının korunmasını sağlayan iş etiği, haksız ticaret uygulamalarının önlenmesi açısından önem taşır.

İş yaşamında başta yöneticiler olmak üzere, tüm çalışanlar zaman zaman etik ikilemlere düşmektedirler. Yaşanan bu etik sorunların nasıl çözüleceğine rehberlik edecek birçok etik teori vardır. Etik teoriler, etik ikilem yaşanan konularda, karar vericilere kendi yaklaşımlarını değerlendirme fırsatı sağlar. Her teori, sonucu tahmin etme ve görevini en iyi şekilde yerine getirme konusunda kurallar ve farklı karar verme tarzı konusundaki değişik noktalara işaret eder. Bu araştırmada kullanılan etik teoriler aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Makyavelizm: Makyavelizm insanların inandıklarını yapmak yerine, yaptıklarına inanmaları gerektiğini savunan bir iş etiği felsefesidir (Bageac vd., 2010; Miesing ve Preble,1985). Miesing and Preble (1985: 466), Makyavelizm'i bağımsız bir yapı olarak kendi doğal yasalarıyla hareket eden işletmeler açısından, etkililiğe ulaşmada başarının, erdemin önüne geçtiği bir felsefe olarak nitelendirmektedir. Bunun en önemli nedeni kazanma arzusunun en önemli araç olarak görülmesidir. Dolayısıyla Makyavelizm düşüncesini benimseyen işletmeler, amaçlarına ulaşmak için her türlü güç, politika ve etkileyici davranışları kullanmaktan çekinmezler. Bu nedenle Makyavelizm "amaca ulaşmak için kullanılacak her türlü araç mubahtır" düşüncesi ile açıklanmaktadır (Geis ve Moon, 1981; Güney ve Mandacı, 2009).

Sosyal Darwinizm: Sosyal Darwinizm, Charles Darwin'in evrim ve doğal seleksiyon teorileri ile Adam Smith'in "görünmez el" teorisinin birleşimi olarak Herbert Spencer tarafından geliştirilmiştir (Miesing ve Preble, 1985; Sezici ve Kara, 2016). Sosyal Darwinizm, bireylerin rekabet ortamında kişisel menfaatlerini gözetmeleri gerektiğini savunan faydacı bir felsefedir (Sezici ve Kara, 2016: 151). Böyle bir rekabet ortamında, sosyal refahı düşük olanlar elenmekte, güçlü olanlar ise hayatta kalmaktadır (Miesing ve Preble, 1985: 468). Bu durum bireyler ve işletmeler açısından verimsizliği ortadan kaldırmak için sürekli gelişmeyi zorunlu hale getirmekte ve serbest piyasa mekanizmalarında sosyal evrime neden olmaktadır

(Bageac vd., 2011: 393). Doğal yasalarla yönetilen bir iş dünyasında ahlakın yeri olmadığını savunan Sosyal Darwinizm, iş etiğini en fazla etkileyen felsefedir (Neumann, 1987).

Etik Görelilik (Rölativizm): Etik Görelilik, etik ilkelerin veya kararların bireye veya kültüre göre değişkenlik gösterdiğini savunan bir iş etiği felsefesidir (Rawwas ve Isakson, 2000: 322). Etik göreliliği savunanlar, her durumdaki uygun davranışı gösteren etik prensiplerin olmadığına inanırlar (Dubinsky vd., 2004: 299). Etik görelilik boyutu yüksek olan bireyler, evrensel ahlak kurallarını, normları, ilke ve yasaları reddetmekte, olayları daha çok kişisel bakış açısı ile değerlendirmektedir (Ulrich ve Soeken, 2005: 306). Ayrıca etik görelilik boyutu yüksek olan bireylerin yüksek Makyavelist tutum içinde oldukları ifade edilmektedir (Rawwas vd., 2007: 148). Görelilik boyutu düşük olan bireyler ise tam tersine etik ilkelere uygun davranışlar sergilemektedir (Dubinsky vd., 2004: 317).

Ahlaki Nesnellik: Rasyonel davranışın sadece gerçeklere bağlı kalmakla mümkün olacağını savunan Ahlaki Nesnellik felsefesi, üretken ve etik olarak anılmayı hak eden tek yaklaşımdır (Bageac vd., 2011: 393). Ahlaki nesnellik, mantığa uygun kişisel çıkarları gözetmesi açısından Makyavelizm'e benzemektedir. Bununla birlikte, etik ile gerçek dünya arasındaki çelişkinin dikkate alınmaması ve gerçekliğin sadece bir doğru ile açıklanması gerektiğini savunulmaktadır. Ahlaki nesnelliğe göre, bir bireyin kendi iyilik haline ulaşması için, ahlaki sorumluluklarının olması ve onları başarmada ahlaki kurallara uyması gerekmektedir (Bageac vd., 2011: 393).

Yapılan yerli ve yabancı literatür taramasında, öğrencilerin iş etiği tutumuna yönelik çok sayıda araştırma yapıldığı belirlenmiştir (Miesing ve Preble, 1985; Serwinek, 1992; Allmon vd., 2000; Ahmed vd., 2003; Çabuk ve Şengül, 2005; Ludlum ve Moskaloinov 2005: Lindeman and Verkasalo, 2005; Phau ve Kea, 2007; Amberla, 2010; Sims ve Wimmer, 2011; Bageac vd., 2011; Bageac vd., 2011). İş etiğine yönelik tutumun demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik araştırmalarda, kadınların etik sorumluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu, yaşın etik tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğu, iş etiği tutumu yüksek olan öğrencilerin, kişilikli bir duruş sergiledikleri ve gelişmiş ahlaki değerlere sahip oldukları belirlenmiştir (Lowry, 2003; Roxas ve Stoneback, 2004; Saat vd., 2009; Al-Shaikh vd., 2012; Fatoki ve Marembo, 2012).

Özalp vd. (2008: 69) Türkiye'de işletme öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin iş etiğinin önemli bir bileşeni olan sosyal sorumluluk algılarının daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca kız öğrencilerin etik algılarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yıldırım ve Uğuz'un (2012: 185) Türkiye'de yaptığı bir diğer araştırmada, işletme bölümü öğrencilerinin etik algılarının kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin etik algısından daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gulova vd. (2013: 46) Türkiye'de işletme son sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, kız öğrencilerin Sosyal Darwinizm tutum ortalamalarının daha düşük olduğu belirtilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma betimsel nitelikte olup, genel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında, Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Balıkesir Meslek Yüksekokulunda turizm ve

işletme eğitimi alan 2134 öğrenci oluşturmaktadır. Söz konusu eğitim öğretim döneminde Turizm Fakültesi'nde 1158, İİBF İşletme Bölümünde 328, Balıkesir MYO Turizm ve Otelcilik Bölümü'nde 295, İşletme Bölümü'nde ise 353 öğrenci kayıtlı olduğu belirlenmiştir (www.yokatlas.yok.gov.tr/lisans; www.yokatlas.yok.gov.tr/önlisans). Örneklem büyüklüğü $N=Nt^2pqo/d^2(N-1)+t^2pq$ formülü ile hesaplanmıştır. Buna göre, en az 326 öğrenciye ulaşılması gerektiği belirlenmiştir. Ancak örneklem sayısını artırmak, eksik ve hatalara karşı önlem almak amacıyla 429 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve anket uygulaması yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma 4 Mart-3 Mayıs tarihleri arasında yapılmıştır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket formunun birinci bölümünde 5 sorudan oluşan kişisel bilgi formu, ikinci bölümde ise Neumann ve Reichel (1987) tarafından geliştirilen, 30 olumsuz ifade ve beş boyuttan oluşan "İş Etiğine Yönelik Tutumlar" ölçeği yer almaktadır. Ölçek 5'li Likert derecelendirmesine (1= Hiç Katılmıyorum; 5= Bütünüyle Katılıyorum) göre düzenlenmiştir. Anket formu oluşturulduktan sonra 32 önlisans öğrencisi üzerinde ön araştırma yapılmış ve 19. maddenin anlaşılamadığı bildirildiği için ölçekten çıkarılmıştır. Geri kalan 29 madde gözden geçirilerek ankete son şekli verilmiştir. Ölçekten elde edilen düşük puan olumlu iş etiği tutumunu, yüksek puan ise olumsuz iş etiği tutumunu işaret etmektedir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde "SPSS 21.0" istatistik paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde, tanımlayıcı istatistiklerden (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) yararlanılmıştır. Verilerin analizine geçmeden önce, Shapiro Wilk testi uygulanarak, verilere normallik sınaması yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle veri analizinde, parametrik analiz yöntemlerinden bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) kullanılmıştır. Ayrıca gruplar arasındaki farkın hangi gruptan kaynaklandığının belirlenmesi için Tukey HSD testinden yararlanılmıştır. Elde edilen tüm bulgular $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Bulguları

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğine ait bulgular Tablo 2'de verilmektedir. Elde edilen araştırma bulgularının analizine geçmeden önce, verilere güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, Cronbach's Alpha katsayısı 0,80 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu sonuç ölçeğin güvenirliliğinin iyi derecede olduğunu göstermektedir (Özdamar, 1999; Sekaran, 2000).

Tablo 2. Faktör Analizi Bulguları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,79
Bartlett's Küresellik Testi	2645,614
F değeri	378
Sig.	0,00
Cronbach's Alpha	0,80

Yapılan açıklayıcı faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem değeri 0,79 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Bartlett's küresellik testi sonucu (2645,614) p<0,01 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen sonuçlar, verilerin faktör analizine uygun olduğunu ve analize devam edilebileceğini göstermektedir. Verilere temel bileşenler analizi uygulanmış ve dik döndürme (Varimax) seçeneği kullanılmıştır. Analiz sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan dört faktör elde edilmiş ve ölçeğin aslına uygun olarak adlandırılmıştır. Daha sonra verilerin analizine geçilmiştir.

3.2. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin demografik özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri (n=429)

Değişkenler	Gruplar	F	%
Cinsiyet	Erkek	278	64,8
	Kadın	151	35,2
Yaş	17-18 Yaş	15	3,5
	19-20 Yaş	201	46,9
	21-22 Yaş	140	32,6
	23 Yaş ve Üzeri	73	17,0
Okuduğu Bölüm	Turizm	257	59,9
	İşletme	172	40,1
Sınıf	1. Sınıf	116	27,0
	2. Sınıf	146	34,0
	3. Sınıf	100	23,3
	4. Sınıf	67	15,6
Aylık Harcama	<500 TL	44	10,3
	501-1000 TL	118	27,5
	1001-1500 TL	147	34,3
	1501 TL ve Üzeri	120	28,0

Araştırmaya katılan turizm ve işletme bölümü öğrencilerinin demografik özellikleri incelendiğinde, %64,8'inin erkek, %35,2'sinin kadın olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %46,9'u 19-20 yaş, %32,6'sı 21-22 yaş, %17'si ise 23 yaş ve üstünde ve %3,5'i 17-18 yaş aralığındadır. Turizm eğitimi alan öğrencilerin oranı, %59,9 iken, işletme eğitimi alanların oranı %40,1'dir. Öğrencilerin %34'ü ikinci sınıf, %27'si birinci sınıf, %23,3'ü üçüncü sınıf ve % 15,6'sı dördüncü sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerin %34,3'ü 1001-1500 TL, %28'i 1501 TL ve üzeri, %27,5'i 501-1000 TL ve %10,3'ü 500 TL'nin altında aylık harcama yapmaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin İş Etiği Tutumlarına Yönelik Ortalama ve Standart Sapma Bulguları

Boyutlar/Maddeler	Turizm (n=257)		İşletme (n=172)	
	$\bar{x}$	S. S.	$\bar{x}$	S. S.
Makyavelizm	**2,96**	**0,44**	**3,03**	**0,45**
İş yaşamının tek etik değeri para kazanmaktır.	3,84	1,02	4,12	0,91

İşinde başarılı olan bir kişinin etik sorunlar hakkında endişelenmesine gerek yoktur.	2,65	1,28	2,44	1,08
İş/işletme kararları, ahlak felsefesiyle (etikle) değil, gerçekçi ekonomik davranışlarla ilgilidir.	2,70	1,17	2,88	1,08
Etik değerler, iş dünyasıyla ilgili değildir.	2,46	1,23	2,48	1,09
Dükkânımda her hafta belirli bir ürünün fiyatını artırıp ve sonra üzerine "indirim" diye yazmamda yanlış bir şey yoktur.	2,23	0,66	2,27	0,71
Bir iş insanının ideallere takılı kalmaya bütçesi yetmez.	2,43	1,10	2,55	1,17
Belirli bir hedefe ulaşmak isterseniz onu başarmak için gereken araçları elde etmek zorundasınız.	3,72	1,07	3,83	1,03
İş dünyasının kendine özgü kuralları vardır.	3,91	0,49	3,94	0,49
İyi bir iş insanı, başarılı bir iş insanıdır.	3,19	1,17	3,19	1,13
İş etiği, yalnızca halkla ilişkiler amaçlı bir kavramdır.	2,54	1,03	2,58	1,01
Eğer karlı olmayacaksa, iş yapmak zaman kaybıdır.	2,88	0,57	3,01	0,57
Sosyal Darwinizm	**2,75**	**0,61**	**2,88**	**0,57**
Rekabet ve karlılık birbirinden bağımsız değerlerdir.	2,64	0,99	2,80	1,01
Serbest ekonomi koşulları, toplumun gereksinimlerine en iyi biçimde hizmet edecektir. Rekabeti sınırlamak, yalnız topluma zarar verir ve aslında temel doğa yasalarını çiğner.	2,81	1,08	2,92	0,91
Bir tüketici olarak, trafik kazası için sigortaya başvurduğumda, hasar büyüklüğüne bakmaksızın olabildiğince fazlasını almaya çalışırım.	2,23	1,17	2,44	1,16
Süpermarkette alışveriş yaparken fiyat etiketlerini ve paketleri değiştirmek yanlış değildir.	2,16	1,06	2,37	1,04
Bir çalışan olarak büro malzemelerini eve götürürüm; bu kimseye zarar vermez.	2,57	1,11	2,76	1,07
Hasta olduğum günleri hak ettiğim tatil günleri olarak görürüm.	2,75	1,09	2,95	1,02
Çalışanların ücretleri, arz-talep yasalarına göre belirlenmelidir.	3,02	1,15	3,07	1,02
Hissedarların temel ilgisi, yatırımlarından maksimum getiri elde etmektir.	3,82	0,54	3,78	0,59
Etik Görelilik	**2,76**	**0,56**	**2,97**	**0,53**
İş etiği temel olarak, insanların davranışlarıyla beklentileri arasında bir ayarlamadır.	3,68	0,67	3,69	0,70
Halkın iş insanlarının etik değerlerine olan güvensizliği, haklı değildir.	2,52	0,92	2,74	0,98
Bugünkü iş dünyası ile geçmişteki arasında bir fark yoktur.	2,09	1,00	2,48	1,07
Etik Nesnellik	**2,89**	**0,71**	**2,84**	**0,65**
Her iş insanı, farkında olsun olmasın etik kurallara uygun bir şekilde hareket eder.	3,04	1,14	3,03	1,15
Gerçekçi ve sorumluluk sahibi olmayı, kayıtsız şartsız sevgi ve sadakate yeğlerim.	2,56	1,09	2,49	1,03
Gerçek etik, en başta kendi çıkarını gözetmektir.	2,65	1,04	2,48	1,05
Özverili olmak etik dışıdır (fedakârlık etik değildir).	2,68	1,12	2,67	1,09
Bir kişiyi işine ve fedakârlığına göre yargılayabilirsiniz.	3,26	1,13	3,19	1,10
Ürettiğinizden fazlasını tüketmemelisiniz.	3,14	1,00	3,18	0,90
Tutum Ortalaması	**2,86**	**0,39**	**2,94**	**0,39**

Tablo 3'te öğrencilerin iş etiği tutumlarına yönelik ortalama ve standart sapma bulguları yer almaktadır. Buna göre Makyavelizm felsefesi gerek turizm ($\bar{x}$=2,96) gerekse işletme ($\bar{x}$=3,03) öğrencileri açısından en yüksek ortalamaya sahiptir. Turizm öğrencileri bakımından "İş dünyasının kendine özgü kuralları vardır" ifadesi en yüksek ortalamaya ($\bar{x}$=3,19) sahiptir. İşletme öğrencileri için ise "İş yaşamının tek etik değeri para kazanmaktır" ifadesi en yüksek ortalamaya ($\bar{x}$=4,12) sahiptir. Ayrıca hem turizm hem de işletme öğrencileri için en düşük

ortalama "Dükkânımda her hafta belirli bir ürünün fiyatını artırıp ve sonra üzerine indirim yazmamda yanlış bir şey yoktur" ifadesine aittir.

Sosyal Darwinizm tutum ortalaması turizm ($\bar{x}$=2,75) ve işletme ($\bar{x}$=2,88) öğrencileri açısından ortalamanın altında gerçekleşmiştir. "Hissedarların temel ilgisi, yatırımlarından maksimum getiri elde etmektir" ifadesinin, hem turizm ($\bar{x}$=3,82) hem de işletme ($\bar{x}$=3,78) öğrencileri açısından ortalaması en yüksek madde olduğu gözlenmiştir. Ortalaması en düşük maddenin ise "Süpermarkette alışveriş yaparken fiyat etiketlerini ve paketleri değiştirmek yanlış değildir" olduğu belirlenmiştir.

Etik görelilik ortalaması turizm ($\bar{x}$=2,76) ve işletme öğrencileri için ($\bar{x}$=2,97) ortalamanın altında gerçekleşmiştir. "İş etiği temel olarak, insanların davranışlarıyla beklentileri arasında bir ayarlamadır" iadesine katılım gerek turizm ($\bar{x}$=3,68) gerekse işletme öğrencileri ($\bar{x}$=3,69) açısından ortalamanın üzerindedir. "Bugünkü iş dünyası ile geçmişteki arasında bir fark yoktur" ifadesi ise hem turizm, hem de işletme öğrencileri açısından en düşük katılım düzeyine sahiptir.

Turizm öğrencilerinin etik nesnellik tutum ortalaması ($\bar{x}$=2,89), işletme öğrencilerine ($\bar{x}$=2,84) göre daha yüksektir. Her iki öğrenci grubu için de, ortalaması en yüksek ifadenin "Bir kişiyi işine ve fedakârlığına göre yargılayabilirsiniz" olduğu belirlenmiştir. "Gerçekçi ve sorumluluk sahibi olmayı, kayıtsız şartsız sevgi ve sadakate yeğlerim" ifadesi turizm ve işletme öğrencilerinin en düşük katılım gösterdiği madde olmuştur.

İş etiğine yönelik tutum ortalaması, turizm öğrencileri için $\bar{x}$=2,86, işletme öğrencileri için $\bar{x}$=2,94 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum öğrencilerin iş etiği tutumu konusunda kararsız olduklarını göstermektedir.

3.3. Bağımsız Gruplar t Testi Bulguları

Tablo 4. İş Etiği Tutum Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Etik Felsefe	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	F	t	df	Sig. (2 Uçlu)
Makyavelizm	Kadın	151	3,08	2,679	-3,405	427	0,00*
	Erkek	278	2,93				
Sosyal Darwinizm	Kadın	151	2,92	8,625	-3,039	427	0,00*
	Erkek	278	2,74				

*p<0,05

Bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin iş etiğine ilişkin Makyavelizm ve Sosyal Darwinizm tutumları, cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Tablo 4'te görüldüğü gibi, Makyavelizm tutumu açısından kadın ve erkek öğrenciler arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olup, kadın öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x}$=3,13) erkek öğrencilere ($\bar{x}$=2,99) göre daha yüksektir. Benzer biçimde Sosyal Darwinizm ortalamaları değerlendirildiğinde, kadın öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x}$=2,92) ile erkek öğrencilerin ortalamaları arasındaki farkın ($\bar{x}$=2,74) istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. İş Etiği Tutum Puanlarının Bölüm Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Etik Tutum	Bölüm	N	$\bar{x}$	S. S.	F	t	df	p
Sosyal Darwinizm	Turizm	257	2,7500	,60737	,141	-2,303	427	0,02*
	İşletme	172	2,8844	,57002				
Etik Görelilik	Turizm	257	2,7601	,55662	,273	-3,873	427	0,00*

	İşletme	172	2,9690	,53379				

*p<0,05

Tablo 5'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim gördükleri bölüme göre Sosyal Darwinizm ve Etik Görelilik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Söz konusu farklılık işletme öğrencilerinin lehine gerçekleşmiştir. Başka bir ifade ile işletme öğrencilerinin Sosyal Darwinizm ve Etik Görelilik tutum ortalamaları, turizm öğrencilerine göre daha yüksektir.

3.4. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

İş etiği tutumlarına ait puan ortalamalarının, yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda Sosyal Darwinizm ve Ahlaki Nesnellik felsefi bakış açısına göre farkın anlamlı olmadığı (p>0,05) belirlenmiştir. Bununla birlikte Tablo 6'da görüldüğü gibi, Makyavelizm ve Etik Görelilik açısından ise yaş gruplarına göre farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerinin İş Etiği Tutum Ortalamalarının Yaş Grubu Değişkenine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tutum	(J) Yaş	N	Ort.	S. S.	Var. K.	KT	KO	F	p
Makyavelizm	17-18 Yaş	15	3,04	0,43	G. Arası	2,360	,787	4,130	0,01*
	19-20 Yaş	201	2,91	0,42	G. İçi	80,950	,190		
	21-22 Yaş	140	3,08	0,44	Toplam	83,310			
	23 Yaş ve Üzeri	73	2,99	0,48					
Etik Görelilik	17-18 Yaş	15	2,71	0,62	G. Arası	3,692	1,231	4,060	0,01*
	19-20 Yaş	201	2,76	0,53	G. İçi	128,844	,303		
	21-22 Yaş	140	2,95	0,58	Toplam	132,536			
	23 Yaş ve Üzeri	73	2,91	0,54					

*p<0,05

Makyavelizm tutum puanı ortalamaları 17-18 yaş grubu için ($\bar{x}$=3,04), 19-20 yaş grubu için ($\bar{x}$=2,91), 21-22 yaş grubu için ($\bar{x}$=3,08) ve 23 yaş ve üzeri için ($\bar{x}$=2,99) olarak hesaplanmıştır. Etik görelilik tutum ortalamaları ise 17-18 yaş grubu için ($\bar{x}$=2,71), 19-20 yaş grubu için ($\bar{x}$=2,76), 21-22 yaş aralığı için ($\bar{x}$=2,95) ve 23 yaş ve üzerindeki öğrenciler için ise ($\bar{x}$=2,95) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda Makyavelizm ve Etik Görelilik tutum ortalamalarından en az birinin, diğerlerine diğer yaş gruplarına göre farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır (F=4,130; 4,060; p<0,05).

ANOVA analizi sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarına ait varyanslarının homojen olup olmadığı sınanmış, varyansların homojen olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle varyansların homojen olması durumunda yaygın olarak kullanılan Tukey çoklu karşılaştırma testi tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğrencilerin Makyavelizm ve Etik Görelilik Tutum Ortalamalarının Yaş Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek İçin Yapılan Tukey HSD Testi Sonuçları.

Tutum	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama Farkı (I-J)	S. H.	P
Makyavelizm	19-20	17-18 Yaş	-,12216	0,12	0,72
		21-22 Yaş	-,16762	0,05	0,00*
		23 Yaş ve Üzeri	-,07459	0,06	0,60

Etik Görelilik	19-20	17-18 Yaş	,04511	0,15	0,99
		21-22 Yaş	-,19378	0,06	0,01*
		23 Yaş ve Üzeri	-,15246	0,08	0,18

*p<0,05

Tablo 7'de görüldüğü üzere, Makyavelizm tutumu açısından anlamlı farklılığın 19-20 yaş ve 21-22 yaş aralığındaki öğrencilerden kaynaklandığı belirlenmiştir (0,00<0,05). Buna göre 21-22 yaş grubunda yer alan öğrencilerin Makyavelizm tutumunu benimseme düzeyi, 19-20 yağ grubundaki öğrencilere göre daha yüksektir.

Etik görelilik tutumu açısından da, anlamlı farklılık 19-20 yaş ve 21-22 yaş grubunda yer alan öğrencilerden kaynaklanmaktadır. Etik görelilik tutumu açısından 21-22 yaş grubunda yer alan öğrencilerin tutum ortalaması, 19-20 yaş grubunda yer alan öğrencilere göre daha yüksektir.

SONUÇ

Bu araştırmada, geleceğin potansiyel girişimcileri, yöneticileri ya da çalışanları olacak turizm ve işletme öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumlarının belirlenmesi ve öğrencilerin hangi iş etiği felsefesine yatkın olduklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Amaca uygun olarak 429 turizm ve işletme öğrencisi üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan turizm ve işletme öğrencilerinin iş etiği tutum ortalamaları, öğrencilerin iş etiği konusunda kararlı bir yaklaşım sergilemediklerini göstermektedir.

Araştırma bulguları, öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumlarının, cinsiyet, bölüm ve yaş değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet değişkeni açısından, kadın öğrencilerin Makyavelizm ve Sosyal Darwinizm tutum ortalamaları, erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Cinsiyetle ilgili bulgular, daha önce yapılan ve kadınların iş etiği tutumlarının daha olumlu olduğunu belirleyen araştırmalarla örtüşmemektedir (Roxas ve Stoneback, 2004; Phau ve Kea, 2007; Al-Shaikh vd.., 2012; Fatoki ve Marembo, 2012). Kadınların iş hayatında yaşadığı zorluklar ve toplumsal cinsiyet rollerinin elde edilen sonuçlar üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde çalışma yaşamındaki kadın sayısının her geçen gün artması, kadınların iş yaşamında kendine yer bulması için daha fazla mücadele etmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla kadın öğrencilerin erkek rakipleri karşısında başarılı ve güçlü olma güdüsüyle Makyavelizm ve Sosyal Darwinizm tutumunu benimsedikleri düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, işletme öğrencilerinin Sosyal Darwinizm ve Etik Görelilik tutumlarının, turizm öğrencilerine göre daha düşük olmasıdır. Bu durumun işletme öğrencilerinin iş bulma olanaklarının turizm öğrencilerine göre biraz daha kısıtlı olması nedeniyle, işletme öğrencilerinin kendilerini daha fazla geliştirme zorunluluğu hissetmelerinde kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, öğrencilerin yaşları arttıkça Makyavelist ve Etik Görelilik tutumlarının da artmasıdır. Elde edilen bu sonuç, öğrencilerin staj dönemlerindeki deneyimlerin olumsuz yansıması olarak değerlendirilebilir. Daha önce yapılan bazı çalışmalarda, yaş arttıkça olumlu iş etiği tutumunun arttığı belirlenmiştir (Miesing ve Preble, 1985; Serwinek, 1992; Allmon vd., 2000; Çabuk ve Şengül, 2005). Araştırmadan elde dilen bulgular, söz konusu araştırmalarla örtüşmemektedir. Bununla birlikte elde dilen bulgular Yücel ve Çiftci (2012) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, gerek turizm gerekse işletme öğrencilerinin iş etiği ya da meslek etiği dersleri almalarına rağmen iş etiği tutumlarında kararlı bir yaklaşım ortaya koyamadığını göstermektedir. Bu noktada ilk yapılması gereken, iş etiği derslerinin amacına uygun olarak yürütülmesini sağlamaktır. Böylece etik teorilerin tam anlamıyla öğrenilmesi ve anlaşılması mümkün olacaktır.

İş etiği tutumu üzerinde verilen derslerin yanı sıra eğitimcilerin tutum ve davranışlarının da önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle dersin verildiği üniversitenin ve dersi veren eğitimcinin ne ölçüde etik davrandıklarının da belirlenmesi gerekmektedir. Eğitimcilerin, öğrencilere iş etiği konusunda örnek olması, etik olmayan davranışlar konusunda öğrencileri uyarması ve özellikle staj dönemlerinde öğrencilerinin kontrolünün sağlanması ve etik davranışların teşvik edilmesi gerekmektedir.

Bu araştırma turizm ve işletme eğitimi alan öğrenciler açısından önemli ipuçları vermekle birlikte, bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Söz konusu araştırmada yalnız öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir. Gelecekte yapılacak araştırmaların, çalışanlar üzerinde tekrarlanması ve hatta öğrencilerin mezun olmadan önce ve iş hayatına başladıktan sonra karşılaştırılmasına yönelik araştırmaların yazına daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed, M. M., Chung, K. Y. and Eichenseher, J. W. (2003). Business students' perception of ethics and moral judgment: A cross-cultural study. *Journal of Business Ethics*, *43*(1-2), 89-102.

Aktaş, K. (2014). Etik-ahlak ilişkisi ve etiğin gelişim süreci, *Journal of International Management and Social Researches*, 1(2), 22-32.

Allmon, D. E., Page, D. and Roberts, R. (2000). Determinants of perceptions of cheating: ethical orientation, personality and demographics. *Journal of Business Ethics*, 23, 411-422.

Al-shaikh, F., Elian, M. I. and Tahat, L. H. (2012). Business students attitudes towards business ethics: Evidence from Kuwait. In *International Conference on Business, Economics, and Behavioral Sciences* (pp. 13-15).

Amberla, T., Wang, L., Juslin, H., Panwar, R., Hansen, E. and Anderson, R. (2010). Students' perceptions of forest industries business ethics-A comparative analysis of Finland and the USA. *EJBO-Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*.

Arslan, M. (2005). İş ve Meslek Ahlakı. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bageac, D., Furrer, O. and Reynaud, E. (2011). Management students' attitudes toward business ethics: A comparison between France and Romania. *Journal of Business Ethics*, *98*(3), 391-406.

Bolat, T. ve Seymen, O. A. (2003). Örgütlerde iş etiğinin yerleştirilmesinde 'dönüşümcü liderlik tarzının etkileri üzerine bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(9), 59-85.

Coşkun, Y. ve Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 311-328.

Çabuk, A. ve İşgüden, B. (2006). Meslek etiği ve meslek etiğinin meslek yaşamı üzerindeki etkileri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, 59-86.

Çabuk, S. ve Şengül, S. (2005). İşletme Yöneticilerinin Mesleki Değerlerinin ve Demografik Özelliklerinin İşletme Etiği Üzerindeki Etkisi: Türkiye'de Büyük Ölçekli Sanayii İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(1), 171-180.

Dubinsky, A. J., Nataraajan, R. and Huang, W. Y. (2004). The influence of moral philosophy on retail salespeople's ethical perceptions. *Journal of Consumer Affairs*, *38*(2), 297-319.

Fatoki, O. and Marembo, M. (2012). An investigation into the attitudes toward business ethics by university students in South Africa. *African Journal of Business Management*, *6*(18), 5865-5871.

Geis, F. L. and Moon, T. H. (1981). Machiavellianism and deception, *Journal of Personality and Social Psychology*, *41*, 766-775.

Gök, S. (2008). İş etiği ile iş ahlakı arasındaki ilişki ve çalışma yaşamında iş etiğini etkileyen faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *5*(1), 1-19.

Gölbaşı, Ş. (2009). Ahlaki Davranışların kurumsallaşmasında işletmecilik okullarının rolü. *İş Ahlakı Dergisi* 2 (4): 21-41.

Gulova, A., Eryilmaz, İ. ve İspirli, D. (2013). Attitudes towards business ethics: an empirical study on turkish senior business students. *International Proceedings of Economics Development and Research*, *65*, 42-47.

Güney, S. ve Mandacı, G. (2009). Makyavelizm ve etik algısı ilişkileri: bankacılık sektöründe bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *27*(2), 83-104.

Hejase, H. J. and Tabch, H. (2012). Ethics education: An assessment case of the American University of Science and Technology–Lebanon. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, *5*(2), 116-133.

Lindeman, M. and Verkasalo, M. (2005). Measuring values with the short Schwartz's value survey. *Journal of personality assessment*, *85*(2), 170-178.

Lowry, D. (2003). An Investigation of Student Moral Awareness and Associated Factors in Two Cohorts of an Undergraduate Business Degree in a British University: Implications for Business Ethics Curriculum Design. *Journal of Business Ethics, 48, 7-19*.

Ludlum, M. P. and Moskaloinov, S. (2005). Russian student views on business ethics: Post-Enron. *College Student Journal*, *39*(1), 156-165.

Miesing, P. and Preble, J. F. (1985). A comparison of five business philosophies. *Journal of Business Ethics*, *4*(6), 465-476.

Neumann, Y. and Reichel, A (1987). The development of attitudes toward business ethics questionnaire (ATBEQ): Concepts, dimensions, and relations to work values, *Working Paper*, Department of Industrial Engineering and Management, Ben Gurion University of the Negev, Israel.

Özalp, İ., Tonus, H. Z. ve Sarıkaya, M. (2008). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (1), 69–84.

Özdamar, K. (1999). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özgener, Ş. (2002). İmalat Sanayi İşletmelerindeki Kamu ve Özel Sektör Yöneticilerinin İş Ahlakına İlişkin Tutumları. *Amme İdaresi Dergisi*, 35(1), 175-199.

Phau, I. and Kea, G. (2007). Attitudes of university students toward business ethics: a across-national investigation of Australia, Singapore and Hong Kong. *Journal of Business Ethics*, *72*(1), 61-75.

Rawwas, M. Y. and Isakson, H. R. (2000). Ethics of tomorrow's business managers the influence of personal beliefs and values, individual characteristics, and Situational Factors. *Journal of Education for Business*, *75*(6), 321-330.

Rawwas, M., Swaidan, Z. and Isakson, H. (2007). A comparative study of ethical beliefs of master of business administration students in the United States with those in Hong Kong. *Journal of Education for Business*, *82*(3), 146-158.

Reich, S. (2005). When firms behave "responsibly", are the roots national or global?. *International Social Science Journal*, *57*(185), 509-528.

Roxas, M. L. and Stoneback, J. Y. (2004). The importance of gender across cultures in ethical decision-making. *Journal of Business Ethics*, *50*(2), 149-165.

Saat, M. M., Porter, S., and Woodbine, G. (2009). Does religiosity influence ethical sensitivity? An investigation on Malaysian future accountants. *Management & Accounting Review (MAR)*, *8*(2), 17-41.

Santiso, J. (2005). Markets in virtue: the promise of ethical funds and micro-credit. *International Social Science Journal*, *57*(185), 493-508.

Sedmak, S. and Nastav, B. (2010). Perception of ethical behavior among business studies students. In *Proceedings of the 11th International Conference on Social Responsibility, Professional Ethics and Management*, 24-27.

Sekaran, U. (2000). Research Methods for Business: A Skill Building Approach. John Wiley & Sons, Inc., New York.

Serwinek, P. J. (1992). Demographic and Related Differences in Ethical Views Among Small Businesses. *Journal of Business Ethics*, *11*, 555-566.

Sezici, E. ve Kara, H. (2016). İş etiğine ilişkin tutumlar ve başlıca felsefi kategorileri özelinde yönetici-çalışan algısı üzerinde karşılaştırmalı bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(5) Özel Sayı, 147-160.

Sims, R. L. and Dominique W. (2011). Attitudes towards business ethics: a study of austrian student's views. *Academy of Business Disciplines Annual Conference*. Fort Myers Beach, FL.

Ulrich, C. M. and Soeken, K. L. (2005). A path analytic model of ethical conflict in practice and autonomy in a sample of nurse practitioners. *Nursing Ethics*, *12*(3), 305-316.

Yıldırım, M. H. ve Uğuz, Ş. (2012). İş etiği ve üniversite öğrencilerinin etik algılarını ölçmeye yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 177-187.

Yılmazer, A. ve Bahadır, İ. (2011). Otel işletmelerinde önbüro çalışanlarının etik algılamalarına yönelik bir araştırma, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 21-40.

Yücel, R. ve Çiftci, G. E. (2012). İşgörenin iş etiği tutum ve davranış algısı. *İş Ahlakı Dergisi*, *5*(9), 131-161.

https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=101510586

https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans.php?y=101550143

TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ: LİSANS VE ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Doç. Dr. Nuran AKŞİT AŞIK
Balıkesir Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, turizm öğrencilerinin değer yönelimlerini araştırmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise, bu değerlerin lisans ve önlisans öğrencileri arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Balıkesir Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği programında eğitim gören turizm öğrencilerinden oluşmaktadır. Turizm öğrencilerinin değer yönelimlerini ölçmek için Dilmaç vd. (2014) tarafından geliştirilen ve dokuz alt boyuttan oluşan "Değerler Ölçeği" kullanılmıştır. Bu alt boyutlar toplumsal değerler, kariyer değerleri, entelektüel değerler, maneviyat, materyalist değerler, insan onuru, romantik değerler, özgürlük, fütüvvettir. Araştırma verileri, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen öğrencilerden anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, betimleyici istatistikler, Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları turizm öğrencilerinin değer yönelimlerinin sırasıyla insan onuru, özgürlük, toplumsal değerler, kariyer değerleri, fütüvvet, entelektüel değerler ve materyalist değerler olduğunu göstermektedir. Ayrıca, en düşük değer yöneliminin maneviyat boyutuna ait olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları, en yüksek değer yönelimlerinin, Turizm ve Otel İşletmeciliği, Gastronomi ve Mutfak Sanatları ve Rekreasyon Yönetimi öğrencileri için insan onuru, Turizm İşletmeciliği öğrencileri için toplumsal değerler, Turizm Rehberliği öğrencileri için özgürlük olduğunu göstermektedir. Ayrıca sosyal değerler, entelektüel değerler, maneviyat ve fütüvvet değerleri açısından turizm rehberliği öğrencileri ile önlisans öğrencileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Turizm, Turizm Öğrencileri, Değer Yönelimi.

THE VALUE ORIENTATIONS OF TOURISM STUDENTS: A COMPARISON BETWEEN UNDERGRADUATE AND ASSOCIATE DEGREE'S STUDENTS

Abstract

The main purpose of this study is to investigate the value orientations of tourism students. Another aim of the study is to determine whether these values show a significant difference between undergraduate and associate degree students. The population of the study consists of tourism students studying at Balıkesir University Faculty of Tourism and Balıkesir Vocational School in 2018-2019 Academic year. In order to measure the value orientations of tourism students the Values Scale consisting of nine sub-dimensions developed by Dilmaç et al (2014) was used. These sub-dimensions are social values, career values, intellectual values, spiritual values, materialistic values, human honor, romantic values, freedom and futuwwa. The data was collected from tourism students who were selected by convenience sampling method. The data obtained was analyzed using statistical package program by means of descriptive statistics techniques and Kruskal Wallis H and Mann Whitney U tests. The findings of the study show that the value orientations of tourism students are human dignity,

freedom, social values, career values, generosity, intellectual values and material values, romantic values respectively. Also, it was determined that the lowest value orientation belongs to the spirituality dimension. Research findings indicate that the highest value orientations are human dignity for Tourism and Hotel Management, Gastronomy and Culinary Arts and Recreation Management students, social values for Tourism Management students, and freedom for Tourism Guidance students. In addition, it's determined that the difference between tourism guidance students and associate degree students in terms of social values, intellectual values, spiritual values and generosity values was statistically significant.

Keywords: Values, Tourism, Tourism Students, Value Orientations.

GİRİŞ

İnsanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgili olan değer kavramı insanlık tarihi boyunca en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Latince kıymetli ya da güçlü olma anlamına gelen "valere" kökünden türetilen değer kavramı, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inancı ortaya koymaktadır (Güngör, 1993; Bilgin, 1995). İnsan davranışlarına yön veren inançlar bütünü olarak tanımlanan değer kavramı, ilk kez Znaniecki tarafından kullanılmıştır (Bilgin, 1995; Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Schwartz'ın (1992) değer kuramına göre değerler, evrensel insan gereksinimlerinin bilişsel yansımalarıdır. İnsanı diğer canlılardan ayırmakta kullanılan ve insanlarda "olması gereken inançları" tanımlayan değerler, iyi, güzel, doğru gibi terimlerle ifade edilir (Bolay, 2007: 60; Alavi ve Rahimipoor, 2010: 423).

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını sürdürürken kurallara ve toplumsal beklentilere uymak zorundadır (Cüceloğlu, 2012: 532; 546). Toplumsal ve kültürel unsurlara anlam veren en önemli kıstaslardan biri olan değerler, bireylerin tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Behera, 2017: 857). Değerler, bireyin kendi yeteneklerinin yanı sıra iyilik ve olgunluk kapasitesini keşfetmesini sağlayan, yaşam kalitesini yükselten ve kişiliğinin odak noktasında yer alan manevi olgulardır (Aktepe ve Yel, 2009: 608).

Toplumsal yaşamda insanların davranışsal karar ve tutumlarını tahmin etme ve anlamada değer önceliklerinin önemli bir rolü vardır (Myyry, 2008; Mermer, 2011). Bununla birlikte, kültürel unsurlarla aktarılan değerlerin, toplumdan topluma farklılık göstermesi ve zamanla değişebilen bir yapıya sahip olması, saptanmasını ve tanımlanmasını güçleştirmektedir (Çınar, 2013: 209). Bu nedenle, farklı disiplinlerce, farklı boyutlarda ele alınan değerlerin tanımlarında, işlevlerinde ve uygulama yönlerinde değişik yaklaşımlar geliştirilmiştir (Keskin, 2015: 104).

İnsan davranışlarının kaynağı olan tutumları belirleyen değerlerle ilgili pek çok teori geliştirilmiş ve farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Buna göre değerler, toplumsal anlamda "toplumsal değerler", küçük gruplar bağlamında "aile değerleri" ve bireysel bağlamda ise "bireysel değerler" olarak ifade edilmektedir (Winter, vd., 1998; Akbaba ve Altun, 2003). Schwartz (1994: 22) ise değerleri; güç, başarı, hazcılık, uyarım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olmak üzere on grupta sınıflandırmıştır. Dilmaç vd. (2014) Türk toplumuna özgü değerleri toplumsal değerler, kariyer değerleri, entelektüel değerler, maneviyat, materyalist değerler, insan onuru, romantik değerler, özgürlük, fütüvvet olarak gruplandırmışlardır.

İnsanların duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilişkili olan değerler, toplumların gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000). Toplumsal gelişime uyum sağlamak, modern insanın psikososyal gelişiminin bir sonucudur (Yiğittir ve Öcal, 2010). Genel olarak, insanlar gözle görülür maddi farklılaşmaya kolay uyum sağlamaktadır. Ancak toplumsal ve psikolojik dönüşümde yaşanan başarının istenen düzeyde olmadığı söylenebilir. Bu nedenle özellikle çevresel koşullara bağlı değişime daha yatkın olan genç neslin, toplumla kaynaşmasını sağlayacak değerlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Bardi ve Schwartz, 1996; Johnson, 2001). Değerlerin öğretilmesi ve aşılanması ailede başlamakta, eğitim sürecinde devam etmektedir. Dolayısıyla eğitimin tüm aşamalarında, bireylere değerlerin kazandırılması ve benimsetilmesi psikososyal gelişim açısından önem kazanmaktadır (Boehnke vd., 2007; Schwartz, 1994; Yapıcı ve Zengin, 2003).

Toplumsal değişim üzerinde etkili olan unsurlardan biri de turizmdir. İnsanların farklı kültürleri tanımasını sağlayan ve kültürel etkileşime olanak sağlayan turizm, aynı zamanda kültürel değerleri yozlaştıran ve yok eden bir unsur olarak da değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar, turizmin sosyal, kültürel ve ahlaki değerler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır (Çalışkan ve Tütüncü, 2008; Cengiz ve Kırkbir, 2007; Gümüş ve Özüpekçe, 2009; Alaeddinoğlu, 2007 ve Akova, 2006).

Turizm eğitimi alan öğrenciler, farklı kültürlere ait değerleri öğrenmekte ya da staj dönemlerinde değişik kültürel unsurları yakından tanımaktadır. Yaşanan bu durumun turizm eğitimi alan öğrencilerin değer yönelimleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle gerçekleştirilen çalışmanın amacı, turizm eğitimi alan öğrencilerin değer yönelimleri ve bu yönelimlerin lisans ve önlisans öğrencileri arasında farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Turizm öğrencilerinin değer yargılarının bilinmesi, onların mesleki yaşamlarındaki tutum ve davranışları hakkında bilgiler verebilir. Geleceğin emanet edileceği öğrencilerin hangi değerlere göre yetiştirileceği, öğrencilerin eğitim süreçlerini yapılandıran temel unsurlardan birisi olarak değerlendirilebilir. Yapılan literatür taramasında turizm öğrencilerinin değer yönelimlerine yönelik bir araştırmaya rastlanmamış olması nedeniyle, araştırmanın önemli olduğu düşünülmekte ve yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

YÖNTEM

Betimsel nitelikli araştırma, genel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Balıkesir Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında Turizm Fakültesinde 1158, Balıkesir Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği programında ise 295 öğrenci kayıtlıdır (www.yokatlas.yok.gov.tr/lisans; www.yokatlas.yok.gov.tr/önlisans). Buna göre, araştırmanın evrenini turizm eğitimi alan 1453 öğrenci oluşturmaktadır. Evren üzerinden toplam örneklem sayısı, $N=Nt^2pqo/d^2(N-1)+t^2pq$ formülünden yararlanılarak hesaplanmış ve en az 304 kişiye ulaşılması gerektiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda kendi kendine doldurma yöntemi ile öğrencilere 320 adet anket formu uygulanmıştır. Ancak 69 adet anket formu eksik bilgi içerdiği ve okunmadan doldurulduğu düşünüldüğü için analize dâhil edilmemiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Anketin birinci bölümünde, öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 5 soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise Dilmaç vd. (2014) tarafından geliştirilen ve 39 maddeden oluşan "Değerler Ölçeği" bulunmaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde 7'li Likert tipi derecelendirme (1=Hiç önemli değil; 7= Bütünüyle önemli) kullanılmıştır. Hazırlanan anket formu, kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan gönüllü öğrencilere 20 Mart-3 Mayıs 2019 tarihleri arasında uygulanmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksek olması, değer yöneliminin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi betimleyici istatistiklerden yararlanılmıştır. Verilerin analizine geçmeden önce, verilere normallik sınaması yapmak amacıyla Shapiro Wilk testi uygulanmıştır. Test sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği ($p<0,05$) belirlenmiş ve verilere nonparametrik testlerin kullanılabileceği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, turizm öğrencilerinin değer algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla, Kruskal Wallis H testi kullanmıştır. Farkın kaynağını belirlemek amacıyla Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Araştırma verilerinin analizine geçmeden önce, verilere açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeklerin faktör yapısını belirlemek için temel bileşenler analizi ve dik döndürme (Varimax) yöntemi seçilmiştir. Faktör analizi için belirlenen verilerin analize uygunluğunda, Kaiser - Meyer - Olkin (KMO) örneklem yeterlilik testi ve Bartlett's küresellik testi dikkate alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda 0,87 olarak hesaplanan KMO değeri ve Barlett's küresellik testi (5641,14; $p<0,01$) sonuçları, ölçme aracının faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Araştırmanın amacına uygun olarak yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda, toplam 39 madde dokuz faktör altında toplanmıştır. Faktörlere ilişkin açıklayıcı faktör analizi bulguları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Verilere Ait Faktör Analizi ve Güvenilirlik Analizi Bulguları

	Faktör Yükleri	KMO	X^2	Özdeğer	Açıklanan Varyans	C. Alfa
Toplumsal Değerler						
Yardımseverlik	0,564					
Tevazu	0,597					
Toplumsal Huzur	0,612					
Nezaket	0,627					
Saygı	0,625	0,84	1097,39	10,56	27,08	0,87
Yaşam Hakkı	0,622					
Sorumluluk	0,586					
Tutarlılık	0,711					
Hoşgörü	0,629					
Öz Disiplin	0,609					
Kariyer Değerleri						
Kalite	0,756					
Kariyer	0,757	0,64	215,45	4,80	12,3	0,81
İtibar/Saygınlık	0,593					
Eğitim	0,702					

Dış Disiplin	0,661					
Entelektüel Değerler						
Fiziksel Sağlık	0,721					
Ruh Sağlığı	0,752					
Bilgi	0,710	0,80	383,41	2,73	6,99	0,75
Çalışma	0,651					
Başarı	0,645					
Kişisel Gelişim	0,733					
Maneviyat						
İbadet	0,849					
Din	0,869	0,73	431,5	2,01	5,14	0,82
İnanç/İdeoloji	0,768					
İç Huzuru	0,624					
Materyalist Değerler						
Para	0,575					
Mal/Mülk	0,529	0,57	54,61	1,61	4,14	0,79
Statü	0,688					
İnsan Onuru						
Erdem	0,668					
Şeref/Onur	0,509	0,58	127,51	1,35	3,46	0,76
Adalet	0,555					
Romantik Değerler						
Aşk	0,671					
Eş/Sevgili	0,726	0,61	103,96	1,31	3,35	0,73
Haz/Zevk	0,689					
Özgürlük						
Hürriyet	0,573					
Kültür	0,801	0,60	67,7	1,11	2,83	0,77
Emek	0,566					
Fütüvvet						
Cömertlik	0,683	0,53	25,44	1,08	2,77	0,70
Cesaret	0,577					
Tüm Ölçek		0,87	5641,14		68,06	0,91
Temel Bileşenler Analizi	Varimax Döndürme					

Tablo 1'de yer alan bağımsız faktörlere ilişkin açıklayıcı faktör analizi bulguları incelendiğinde özdeğeri 1'in üzerinde olan dokuz faktör oluştuğu görülmektedir. Bu faktörler ölçeğin orijinaline uygun olarak isimlendirilmiştir. Elde edilen dokuz faktörün toplam varyansı açıklama oranı %68,06'dır. "Toplumsal Değerler" toplam varyansın %27,08'ini, "Kariyer Değerleri" %12,3'ünü, "Entelektüel Değerler" %6,99'unu, "Maneviyat" %5,14'ünü, "Materyalist Değerler" %4,14'ünü, "İnsan Onuru" %3,46'sını, "Romantik Değerler" %3,35'ini, "Özgürlük" %2,83'ünü ve "Fütüvvet" %2,77'sini açıklamaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha katsayısından yararlanılmıştır. Ölçme aracının bütününe ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0,91 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ölçme aracının yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Değişken	f	%	Değişken	f	%
Cinsiyet			**Yaş**		
Kadın	127	50,6	18-19	29	11,6
Erkek	124	49,4	20-21	137	54,6
Sınıf			22-23	69	27,5
1. Sınıf	46	18,3	24-25	14	5,6
2. Sınıf	121	48,2	26 ve üzeri	2	0,8
3. Sınıf	59	23,5	**Mezun Olduğu Lise**		
4. Sınıf	25	10,0	Anadolu Lisesi	113	45,0
Bölüm			Meslek Lisesi	72	28,7
Turizm İşletmeciliği	43	17,1	Açık Lise	14	5,6
Turizm Rehberliği	61	24,3	Turizm Meslek Lisesi	27	10,8
Gastronomi ve Mutfak Sanatları	53	21,1	Turizm Anadolu Lisesi	14	5,6
Rekreasyon Yönetimi	2	0,8	Diğer	11	4,4
Turizm ve Otel İşletmeciliği (MYO)	92	36,7	**Toplam**	251	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 50,6'sı kadın, % 49,4'ü erkektir. Öğrencilerin %48,2'si 2. sınıfa, %23,5'i 3. sınıfa, %18,3'ü 1. sınıfa ve %10'u 4. sınıfa devam etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 36,7'si Turizm ve Otel İşletmeciliği (MYO), %24,3'ü Turizm Rehberliği, %21,1'i Gastronomi ve Mutfak Sanatları, %17,1'i Turizm İşletmeciliği ve %0,8'i Rekreasyon Yönetimi bölümünde öğrenim görmektedir. Yaş aralığı 18-26 olan örneklemin %54,6'sı 20-21, %27,5'i 22-23, %11,6'sı 18-19 ve %5,6'sı 24-25 yaş aralığındadır. Öğrencilerin %45'i Anadolu lisesi, %28,7'si Meslek lisesi, %10,8'i Turizm Meslek lisesi, %5,6'sı Turizm Anadolu Lisesi ve Açık lise, %4,4'ü diğer liselerden mezun olmuştur.

Değer Yönelimi Ortalamalarına Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin değer yönelimlerinin belirlenmesi için öncelikle yapılan hesaplamalara göre (6/7= 1,85) bir değerlendirme skalası oluşturulmuştur. Buna göre,

Bulgular, Bütünüyle önemli: 6,16-7,00; Çok önemli: 5,30-6,15; Önemli: 4,44-5,29; Ne önemli, ne önemli değil: 3,58-4,43; Pek önemli değil: 2,72-3,57; Önemli değil:1,86-2,71; Hiç Önemli değil:1,00-1,85 aralığında değerlendirilecektir.

Tablo 3'te turizm eğitimi alan öğrencilerin değerler ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Buna göre turizm öğrencilerinin değer yönelimi ortalamaları insan onuru, özgürlük, toplumsal değerler, kariyer değerleri, fütüvvet, entelektüel değerler, materyalist değerler, romantik değerler ve maneviyat olarak sıralanmaktadır.

Tablo 3. Katılımcılarım Değer Yönelimi Ortalamaları

Boyutlar	Turizm İşletmeciliği (n=43)		Turizm Rehberliği (n=61)		Gastronomi ve Mutfak San. (n=53)		Rekreasyon Yönetimi (n=2)		MYO Turizm ve Otel İşlet. (n=92)		Toplam (n=251)	
	Ort.	**S.**	**Ort**	**S.**	**Ort**	**S.**	**Ort**	**S.**	**Ort.**	**S.**	**Ort.**	**S.S.**

		S.	.	S.	.	S.	.	S.		S.		
Toplumsal Değerler	5,64	0,69	6,04	0,85	5,57	1,20	5,00	1,13	5,47	0,89	5,65	0,95
Kariyer Değerleri	5,52	0,84	5,74	0,84	5,47	1,09	4,30	0,14	5,50	0,78	5,54	0,88
Entelektüel Değerler	5,47	0,74	5,70	0,95	5,35	1,10	4,58	0,82	5,24	0,88	5,41	0,94
Maneviyat	5,27	0,98	4,30	1,70	5,08	1,56	4,88	1,59	5,61	0,91	5,11	1,39
Materyalist değerler	5,36	0,80	5,14	1,27	5,35	1,15	4,67	0,47	5,36	0,91	5,30	1,04
İnsan Onuru	4,91	1,13	5,71	1,35	6,03	1,34	6,00	0,47	5,85	1,31	5,69	1,34
Romantik Değerler	5,18	1,05	5,07	1,10	5,41	1,20	4,00	0,94	5,33	1,00	5,25	1,08
Özgürlük	5,57	0,91	6,19	0,76	5,51	1,14	4,50	0,71	5,49	0,92	5,67	0,98
Fütüvvet	5,45	1,14	5,78	1,27	5,40	1,37	4,50	0,45	5,27	0,87	5,44	1,15
Toplam	5,36	0,89	5,49	1,10	5,47	1,22	4,74	0,78	5,46	0,94	5,45	1,08

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumsal değerlere ait ortalaması ($\bar{x}$=5,65) öğrenciler açısından toplumsal değerlerin çok önemli düzeyde olduğunu göstermektedir. Toplumsal değerler açısından, en yüksek ortalama ($\bar{x}$=6,04), Turizm Rehberliği öğrencilerine, en düşük ortalama ise ($\bar{x}$=5,47) Turizm ve Otel İşletmeciliği öğrencilerine aittir. Kariyer değerlerinin toplam ortalaması da ($\bar{x}$=5,54) çok önemli düzeydedir. Turizm Rehberliği bölümünde eğitim gören öğrenciler en yüksek ortalamaya ($\bar{x}$=5,74) sahipken, Rekreasyon Yönetimi öğrencileri en düşük ortalamaya ($\bar{x}$=4,30) sahiptir.

Entelektüel değer ortalaması en yüksek ($\bar{x}$=5,70) olan öğrenciler Turizm Rehberliği eğitimi almakta iken, ortalaması en düşük olan grup ise ($\bar{x}$=4,58) Rekreasyon Yönetimi eğitimi almaktadır. Toplam entelektüel değer ortalaması ($\bar{x}$=5,41) öğrenciler açısından çok önemli düzeydedir. Öğrencilerin maneviyat ortalamaları incelendiğinde, en yüksek ($\bar{x}$=5,61) ortalamanın Turizm ve Otel İşletmeciliği öğrencilerine, en düşük ortalamanın ise Turizm Rehberliği öğrencilerine ait olduğu belirlenmiştir. Maneviyata ait toplam ortalama ise ($\bar{x}$=5,11) olarak hesaplanmış olup, önemli düzeyde olarak değerlendirilmiştir.

Turizm öğrencilerinin materyalist değerler ortalaması ($\bar{x}$=5,30) çok önemli düzeyinde gerçekleşmiştir. Materyalist değerler açısından, en yüksek ortalama ($\bar{x}$=5,37) Turizm ve Otel İşletmeciliği öğrencilerine, en düşük ortalama ($\bar{x}$=4,67) ise Rekreasyon Yönetimi öğrencilerine aittir. İnsan onuru boyutuna ait toplam ortalama 5,69'dur. Gastronomi ve Mutfak Sanatları öğrencileri en yüksek ortalamaya ($\bar{x}$=6,03) sahipken, Turizm İşletmeciliği öğrencileri ise en düşük ortalamaya ($\bar{x}$=4,91) sahiptir. Romantik değerlere ait toplam ortalama ($\bar{x}$=5,25) çok önemli düzeyindedir. Romantik değerlere ait en yüksek ortalama ($\bar{x}$=5,41) Gastronomi ve Mutfak Sanatları öğrencilerine, en düşük ortalama ($\bar{x}$=4,00) ise Rekreasyon Yönetimi öğrencilerine aittir.

Özgürlük ortalaması en yüksek öğrenciler ($\bar{x}$=6,19) Turizm Rehberliği eğitimi alırken, en düşük ortalamaya ($\bar{x}$=4,50) sahip öğrenciler Rekreasyon Yönetimi eğitimi almaktadır. Öğrencilerin toplam özgürlük ortalaması ($\bar{x}$=5,67) olup, çok önemli düzeyindedir. Öğrencilerin fütüvvet ortalaması ($\bar{x}$=5,44) çok önemli düzeyinde olup, en yüksek ortalama ($\bar{x}$=5,78) Turizm Rehberliği öğrencilerine, en düşük ortalama ($\bar{x}$=4,50) ise Rekreasyon Yönetimi öğrencilerine aittir.

Öğrencilerin değer yönelimi ortalamaları bölümlere göre, Turizm Rehberliği ($\bar{x}$=5,49), Gastronomi ve Mutfak Sanatları ($\bar{x}$=5,47), Turizm ve Otel İşletmeciliği ($\bar{x}$=5,46), Turizm İşletmeciliği ($\bar{x}$=5,36) ve Rekreasyon Yönetimi ($\bar{x}$=4,74) olarak sıralanmaktadır. Buna göre, Rekreasyon Yönetimi bölümü dışındaki turizm öğrencilerinin değer yönelimi ortalamaları çok önemli düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kruskal Wallis Testi Bulguları

Turizm eğitimi alan öğrencilerin, değer yönelimlerinin öğrenim gördükleri bölüme göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. Turizm Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Farklılık Gösterip Göstermediğinin Belirlenmesi Amacıyla Yapılan Kruskal Wallis H Testi Bulguları

	Bölüm	n	Sıra Ort.	X^2	p
Toplumsal Değerler	Turizm İşletmeciliği	43	116,99	17,247	0,02
	Turizm Rehberliği	61	157,20		
	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	53	126,57		
	Rekreasyon Yönetimi	2	75,25		
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	110,30		
Entelektüel Değerler	Turizm İşletmeciliği	43	126,14	12,345	0,02
	Turizm Rehberliği	61	150,43		
	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	53	125,39		
	Rekreasyon Yönetimi	2	57,75		
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	111,58		
Maneviyat	Turizm İşletmeciliği	43	126,91	23,983	0,00
	Turizm Rehberliği	61	90,25		
	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	53	127,97		
	Rekreasyon Yönetimi	2	106,25		
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	148,57		
Fütüvvet	Turizm İşletmeciliği	43	127,02	13,946	0,01
	Turizm Rehberliği	61	150,83		
	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	53	126,30		
	Rekreasyon Yönetimi	2	47,00		
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	110,60		

Tablo 4'e göre kariyer değerleri, materyalistik değerler, romantik değerler, insan onuru ve özgürlük değerlerinin öğrencilerin eğitim aldıkları bölüme göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$). Bununla birlikte, öğrencilerin eğitim aldıkları bölüm değişkenine göre, toplumsal değerler, entelektüel değerler, maneviyat ve fütüvvet boyutlarının sıra ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur.

Kruskal Wallis H testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere, tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığı için, ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney U testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Gruplar Arasındaki Farkın Kaynağını Bulmaya Yönelik Mann Whitney U Testi Bulguları

Değerler	Bölüm	n	Sıra Ortalaması	Kareler Ortalaması	U	Z	p
Toplumsal Değerler	Turizm Rehberliği	61	94,25	5749,50	1753,5	-3,927	,000
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	65,56	6031,50			
Entelektüel Değerler	Turizm Rehberliği	61	91,28	5568,00	1935,0	-3,251	,001
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	67,53	6213,00			
Maneviyat	Turizm Rehberliği	61	55,93	3412,00	1521,0	-4,799	,000
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	90,97	8369,00			
Fütüvvet	Turizm Rehberliği	61	91,98	5611,00	1892,0	-3,442	,001
	Turizm ve Otel İşletmeciliği (Önlisans)	92	67,07	6170,00			

Toplumsal değerler, entelektüel değerler, maneviyat ve fütüvvet boyutları açından gruplar arasındaki farklılık, Turizm Rehberliği öğrencileri ile Turizm ve Otel İşletmeciliği bölümü öğrencilerinden kaynaklanmaktadır. Tablo 5'te görüldüğü gibi, Turizm Rehberliği öğrencilerinin toplumsal değerler, entelektüel değerler ve fütüvvet ortalamaları Turizm ve Otel İşletmeciliği bölümü öğrencilerine göre daha yüksektir. Ancak maneviyat boyutu açısından Turizm ve Otel İşletmeciliği programında eğitim gören önlisans öğrencilerinin sıra ortalamasının, Turizm Rehberliği öğrencilerinin ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada, lisans ve önlisans düzeyinde eğitim alan turizm öğrencilerinin değer yönelimleri ve bunların lisans ve önlisans öğrencilerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, turizm öğrencilerine ait değer ortalamalarının, insan onuru, özgürlük, toplumsal değerler, kariyer değerleri, fütüvvet, entelektüel değerler, materyalist değerler, romantik değerler ve maneviyat olarak sıralandığı belirlenmiştir. Özellikle ilk üç değerin insan ve toplum odaklı olması, turizm öğrencilerinin toplum merkezli değer yönelimlerinin daha yüksek olduğunu, insanların yaşamlarını değerli kılacak unsurlara daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Daha önce turizm öğrencilerine yönelik bir araştırmaya rastlanmamış olmakla birlikte, elde edilen sonuçlar üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bazı araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Keskin ve Sağlam (2014) tarafından sınıf öğretmenliği öğrencileri ile ve Ağbuğa'nın (2018) beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırma bulguları, Turizm İşletmeciliği öğrencileri için en yüksek değer yönelimi boyutunun toplumsal değerler, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Rekreasyon Yönetimi ve Turizm ve Otel İşletmeciliği öğrencileri için insan onuru, Turizm Rehberliği öğrencileri için ise özgürlük olduğunu göstermektedir. Turizm İşletmeciliği öğrencileri açısından en düşük değer yönelimi boyutu, insan onuru, Turizm Rehberliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları

öğrencileri için maneviyat, Rekreasyon Yönetimi öğrencileri için romantik değerler ve Turizm ve Otel İşletmeciliği öğrencileri için entelektüel değerlerdir.

Araştırma sonuçları, kariyer değerleri, materyalistik değerler, romantik değerler, insan onuru ve özgürlük boyutlarının öğrencilerinin eğitim aldıkları bölüme göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, toplumsal değerler, entelektüel değerler, maneviyat ve fütüvvet boyutları Turizm Rehberliği ve Turizm ve Otel İşletmeciliği bölümünde önlisans eğitimi alan öğrenciler açısından anlamlı bir farklılık göstermektedir. Turizm Rehberliği öğrencilerinin toplumsal değerler, entelektüel değerler ve fütüvvet ortalamaları daha yüksek iken, önlisans öğrencilerinin maneviyat ortalaması daha yüksektir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, turizm eğitimi alan öğrencilerin değer yönelimlerinin çok iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Değer yönelimi ortalamaları en yüksek olan Turizm Rehberliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümlerinde okutulan derslerin, öğrencilerin değer yönelimleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum değer yönelimlerinde kültürel aktarımın yanı sıra verilen eğitimin içeriğinin de ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu noktada, öğrencilere değerlerin aktarılması konusunda, eğitimcilerin önemli bir misyonu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Üniversite yaşamında değerler zamanla oluşmakta ve özümsenmekte, sonraki zamanlarda ise değişip yenilenebilmektedir. İnsan davranışını, önemli ölçüde sahip olduğu değerlerin biçimlendirmesi sebebiyle öğrencilerin bu hususlarda kendilerini yenilemeleri elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlerin, birey tutum ve davranışları üzerindeki etkisi boyutunda dikkate alındığında; öğrencilerin değerlere ilişkin tercihlerinde gelişime ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Gelecekte turizm sektöründe görev alacak ve turizm eğitiminin henüz başında olan öğrencilerin değer yönelimleri, değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca öğrencilerin değer yönelimlerinin bilinmesi, farkındalık yaratılması ve turizm eğitimindeki eksikliklerin giderilmesi açısından gereklidir.

KAYNAKÇA

Ağbuğa, F. (2018). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin etik değerlere sahip olma düzeylerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akbaba, Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *1*(1), 7-18.

Akova, O. (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 77-109.

Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Journal of Educational Science*, *7*(3), 607-622.

Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-16

Alavi, H. R. and Rahimipoor, T. (2010). Correlation of managers' value systems and students' moral development in high schools and pre-university centers. *Educational Management Administration & Leadership*, *38*(4), 423-442.

Bardi, A. and Schwartz, S. H. (1996). Relations among sociopolitical values in Eastern Europe: effects of the communist experience?. *Political Psychology*, 17, 525-550.

Behera, S. S. (2017). Internet Addiction & Social Values. *International Journal of Advance Research, Ideas and Innovations in Technology*, 855-857

Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Boehnke, K., Hadjar, A. and Baier, D. (2007). Parent-child value similarity: The role of zeitgeist. *Journal of Marriage and Family*, *69*(3), 778-792.

Bolay, S. H. (2007). Aşkın değerler buhranı, değerler ve eğitimi. *Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu* (Edt. R. Kaymakcan et al.). İstanbul: DEM Yayınları.

Bulut, S. S. (2012). Gazi eğitim fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *1*(3), 216-238.

Cengiz, E. ve Kırkbir, F. (2007), Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi İle Turizm Desteği Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(1), 19-37

Cüceloğlu, D. (2012). *İnsan ve Davranışı*, 23. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Kitapçığı,* Belek, Antalya.

Çınar, A. (2013). *Değerler Felsefesi ve Psikolojisi*. *Bursa, Emin Yayınları*.

Gümüş, N. ve Özüpekçe, S. (2009), Foça'da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 398-417.

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayını.

Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar: ahlâk psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki gelişme: profesörlük tezi*. Ötüken Yayınları.

https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=101510586

https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans.php?y=101550143

Johnson, M. K. (2001). Change in job values during the transition to adulthood. *Work and occupations*, *28*(3), 315-345.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Kuşdil, M. E. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, *15*(45), 59-76.

Keskin, U. ve Sağlam, H. İ. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının insani değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, *4*(1), 81-101.

Keskin, Y. (2015). Tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında değerler eğitimi. *Journal of Turkish Studies*, 10(*7)*, 659-674.

Mermer, Y. (2011). Genç kızların evlilik kurumuna ilişkin değer ve tutumları: Kayseri İncesu ilçesi. *Yayınlanmamış Yüksek lisan Tezi,* Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Myyry, L. (2008). The diversity of value meanings among university students. *Scandinavian Journal of Educational Research*, *52*(6), 549-564.

Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna, (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (pp.1-65). San Diego: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, *50*(4), 19-45.

Schwartz, S. (1996). Universals in the contentand structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.

Ulusoy, K., ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi.* Ankara, Pegem Akademi.

Winter, P. A., Newton, R. M., and Kirkpatrick, R. L. (1998). The influence of work values on teacher selection decisions: The effects of principal values, teacher values, and principal–teacher value interactions. *Teaching and Teacher Education*, *14*(4), 385-400.

Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003). İlâhiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *1*(4), 173-206.

Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 407-416.

TÜRKİYE 'DE AİLE İŞLETMELERİNDE NEPOTİZM (AKRABA KAYIRMACILIĞI) ÇALIŞMALARINA YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Şahin
Öğr. Gör. Dr. Beyza Erer
Prof. Dr. Aykut BEDÜK
Selçuk Üniversitesi

Özet

Ülke ekonomilerinde büyük bir öneme sahip olan aile işletmeleri, sahiplik yapılarının etkisiyle çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlardan bir tanesi de nepotizm olarak adlandırılan akraba kayırmacılığıdır. Nepotizm, işletmelerde aile mensupları ve akrabaları kan bağı sebebiyle istihdam etmek olarak açıklanmaktadır. Aile işletmelerinin kurumsallaşması önünde önemli bir engel olan nepotizm, aile üyesi veya akraba olmayan çalışanları da olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı ekonomi içinde önemli pay sahibi olan aile işletmelerinde nepotizm konusunda ülkemizde yapılmış çalışmaları incelemektir. Bu doğrultuda Türkiye'de yapılmış çalışmalar belirlenmiş, bu çalışmaların ortak noktaları ve sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İşletmesi, Nepotizm, Kayırmacılık,

LİTERATURE REVIEW ON NEPOTISM STUDIES IN FAMILY BUSINESSES IN TURKEY

Abstract

Family businesses, which have a great importance in national economies, face various problems with the effect of ownership structures. One of these problems is nepotism. Nepotism is defined as employing family members and relatives in businesses due to blood relations. The nepotism, which is an important obstacle to the institutionalization of family businesses, also affects non-family or unrelated employees negatively. The aim of this study is to examine the studies carried out in our country on nepotism in family businesses which have an important share in economy. In this context, studies conducted in Turkey were examined and information about the common points and results of the studies are given.

Keywords: Family Businesses, Nepotism, Favoritism

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik sistemlerinin önemli birer parçası olan aile işletmeleri sahiplik yapısı ve yönetim şekilleri sebebiyle diğer işletmelerden farklılaşmaktadırlar. Ülkemizde de aile işletmeleri Türkiye ekonomik sisteminin en önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır. Aile işletmeleri ailenin gelecek kuşakları da düşünülerek aileye servet kazandırmak veya aile servetini korumak amacıyla kurulan işletmelerdir. Kuruluş amaçları doğrultusunda işletmenin yönetiminin aile fertleri tarafından yerine getirilmesi yönetim anlayışında ailenin değerlerinin etkisini de ortaya çıkarmaktadır. Bu durum çeşitli avantajlara sebep olmaktayken bazı dezavantajları ve olumsuz durumları da beraberinde getirebilmektedir. Aile üyeleri ve akrabalık bağı bulunan kişilerin işletme içinde gerek hak ederek gerekse aile üyesi veya akraba olmaları sebebiyle belirli konumlara gelmesi işletmede çalışan diğer kişiler tarafından

zaman zaman adaletsizlik algısı oluşturmaktadır. Nepotizm olarak adlandırılan bu durum birçok aile işletmesinin kurumsallaşamamasında etkili olmakla beraber bu işletmelerin çok azının üçüncü kuşağa ulaşabilmelerinin temel sebeplerinden biridir.

Aile işletmeleri kuruluş itibariyle genellikle küçük işletmelerdir. Bu işletmelerin kuruluşunda ve faaliyetlerinin sürdürülmesinde aile fertleri ve akrabalar birlikte çalışmaktadırlar. Bu birliktelik ilk zamanlarda işletmenin lehine bir durum olurken, işletme büyüdükçe işletmenin aleyhine olabilmektedir. Kuruluş aşamasında ortaya konulan birliktelik ilerleyen zamanlarda çocukları ve yeğenlerin işletme içine girmesiyle birlikte çeşitli sorunları da ortaya çıkarabilmektedir. Hem akrabalık bağı olan kişiler arasında hem de diğer çalışanlar arasında kayırmacılık algısının oluşması işletmeler için büyük sorunlara sebep olmaktadır.

Kurumsallaşma bakımından en çok zorlanan işletmeler aile işletmeleridir. Aile işletmelerinin kurumsallaşamamalarının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden bir tanesi de kayırmacılıktır. Özellikle nepotizm ve kronizm aile işletmelerinin kurumsallaşma sürecinde fazlasıyla sorun yaşamasına sebep olmaktadır. Akraba kayırmacılığının en sık görüldüğü işletmeler aile işletmeleridir. Bu durum alınacak kararlarda ve görev dağılımlarında tarafsız olunmasını engellemektedir. Bu durum kurumsallaşmanın önünde çok büyük bir engel olarak durmaktadır. Dolayısıyla aile işletmelerinin kurumsallaşamaması ve ömürlerinin kısa olmasının önemli bir sebebi olarak kayırmacılık karşımıza çıkmaktadır.

Aile İşletmeleri

Yönetim kademeleri aile üyeleri tarafından oluşan işletmeler aile işletmeleridir (Von Potobsky, 1992: 601). Bir başka tanıma göre aile işletmesi, ailenin geçimini sağlamak için ya da mirasın dışarıya dağılmasının önüne geçmek amacıyla ortaya çıkan, aile reisi veya ailenin geçimini üstlenen kişi tarafından yönetilen, işletmenin yönetiminde ve kararların alınmasında aile üyelerinin büyük etkisinin bulunduğu ve aileden en az iki neslin çalıştığı işletmelerdir (Karpuzoğlu, 2000: 7-8).

Aile ve işletmenin amaç ve çıkarlarının bir olduğu ve bunun işletme yönetim politikalarını etkilediği en az iki kuşak boyunca aile sahipliğinde olan işletmeler olarak tanımlanan aile işletmeleri ekonominin temel taşlarıdır (Donnelley, 1988: 428). Aile fertleri veya evlilik yoluyla aileye dahil olmuş kişiler tarafından kurulmuş olan şirketlere aile şirketi ismi verilir. Aile üyelerinin varlığı bir işletmenin aile şirketi olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. İşletmenin yönetiminde en az iki aile üyesinin bulunası ve bu aile üyelerinin en az %10 oranla işletme hissesine sahip olmaları durumunda bu işletmelere aile şirketi adı verilebilmektedir (Bozkurt, 2004: 14). Aile işletmelerinde başarı aile üyelerinin özverisi ile gelmektedir. Karlı ve uzun ömürlü olması istenen bir aile işletmede çalışan istihdamı genellikle yakın veya uzak akrabalardan oluşmaktadır. Aile şirketlerinde hissedarların çocuklarının geleceklerini garanti almak amacıyla çocuklarına ve çocuklarının eşlerine şirket yönetiminde görev verirler. Bu durum örgütsel bağlılık yönünden de önem arz etmektedir. (Pazarcık, 2004: 34-35).

Aile işletmeleri özellikle kuruluşta ve kurulduktan sonraki ilk dönemde çeşitli avantajlara sahiptir. İşletme sermayesinin neredeyse tamamının özkaynaklardan oluşması, prosedürlerin az olması sebebiyle hızlı karar alınması, motivasyon ve isteğin fazla olması gibi unsurlar aile işletmelerine önemli avantajlar sağlamaktadır (Fındıkçı, 2005: 80). Sahip olduğu avantajların yanında aile işletmelerinin kendilerine özgü dezavantajları da bulunmaktadır.

Yönetimin girişimci kişi ve aile fertleri tarafından yerine getirilmesi, profesyonellere bırakılmaması sebebiyle görev dağılımlarında ve yönetim kararlarında objektif davranılamaması aile işletmeleri için bir dezavantajdır. Bunun yanında ev ve iş yaşamının birbirine karışması sonucunda ortaya çıkabilecek çıkar çatışmaları da aile işletmelerini olumsuz etkiler. Aynı zamanda ailenin ve işletmenin finansal varlığı birbirine bağlı olduğu için finansal yönden de bu işletmeler sorun yaşayabilmektedirler (Ateş, 2009: 97-99).

Nepotizm (Akraba Kayırmacılığı)

Kayırmacılık olarak nitelendirilen nepotizm kavramı aslında kayırmacılığın bir türüdür. Kayırmacılık kavramının içinde nepotizm, kronizm, patronaj, favorizm ve klientelizm gibi farklı türlerde kayırmacılık bulunmaktadır. (Yücekaya vd., 2016: 331). Bir başka deyişle nepotizm, akraba kayırmacılığıdır ve kayırmacılık kavramını tek başına tanımlamaz.

Nepos kavramından türeyen nepotizm kavramı Latince kökenlidir. Latince ’de nepos “yeğen” anlamını taşımaktadır. İtalyancada ise nepotismo olarak kullanılan kavram, ailelerine çıkar sağlayan bazı papaları tanımlamaktadır (Büte, 2011: 179). Nepotizm 15. ve 16. yüzyıllarda papaların gayrimeşru oğullarını ve yeğenlerini kilisede bazı işlere yerleştirmesiyle ortaya çıkmıştır. İlk başlarda yetersiz akrabaların yüksek mevkilerde yüksek ücretler karşılığında işlere yerleştirilmesi olarak tanımlanan nepotizm, günümüzde niteliksiz akrabaların belirgin biçimde kayrılmasından tanıdıkların istihdamına kadar geniş bir açıya sahip anlam ifade etmektedir (Sheridan, 2003: 22). Bir kişinin kendi akraba ve aile fertlerine yeteneklerine bakmadan kendi güç ve otoritesini kullanarak istihdam olanağı sunmasına nepotizm adı verilmektedir (Karakaş ve Çak, 2007: 78). Bir kişinin akrabalık ilişkileri sayesinde eğitim, tecrübe, yetenek ve beceri gibi faktörler göz önünde bulundurulmadan istihdam edilmesi nepotizmdir. Nepotizmi insanlarda doğal bir içgüdü ya da rasyonel bir davranış olarak nitelendiren yaklaşımlar bulunmaktadır (Özler vd., 2007: 438).

Aile işletmeleri nepotizmin en çok görüldüğü işletmelerdir. Bu işletmelerde aile fertlerinin işletme üzerinde egemenliklerini sürdürmeleri ve işletmenin tamamı üzerinde hakimiyet kurma amacıyla kayırmacı uygulamalar yapılması, aile işletmesinin aileden bağımsız ve kendine özgü bir kurumsal kimlik taşımasının önünde büyük bir engel olmaktadır. Aynı zamanda bu kayırmacı uygulamalar sebebiyle oluşan güvensiz işletme ortamı sonucunda diğer çalışanların motivasyonu düşmekte, örgütsel sadakat ve örgüte olan bağlılık azalmakta, verimsizlik, memnuniyetsizlik gibi olumsuzlukların artması gibi istenmeyen sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Çetinkaya vd., 2017: 124).

Aile İşletmelerinde Nepotizm ve Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar

Aile işletmeleri diğer işletme türlerine göre farklı yapıya sahiptirler. İşletme aileye ait olduğu için sadece bir işyeri olarak değil ailenin bir parçası gibi değere sahiptir. Aile üyeleri işletmeyi sahiplenir ve başarısı için ayrı bir motivasyona sahiptirler. Bu sebeple profesyonel yöneticilere göre örgütsel bağlılıkları çok daha üst düzeydedir ve aile geleneklerini çok daha iyi şekilde koruma eğilimindedirler. Bu durum aile işletmelerinde nepotizm uygulamalarının olmasının temel sebebidir.

Aile fertlerinin işletmede belirli konumlara getirilmesi ve yönetimde söz sahibi olmasının çeşitli olumlu ve olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Bazı yazarlar olumlu yönlerini (bağlılık, motivasyon, özveri vb.) ortaya koyarken bazı yazarlar ise olumsuz yönlerin daha

fazla olduğunu belirtmektedirler. Bu durum aile işletmelerinde nepotizm konusu ile ilgili birçok çalışma yapılmasına sebep olmuştur. Ülkemizde de çeşitli araştırmalar yapılmış olup aile işletmelerinde nepotizm ile ilgili yapılmış çalışmalar ve bu çalışmalarda bulunan sonuçlar aşağıda sıralanmıştır.

- İyiişleroğlu (2006), çalışmasında 98 aile şirketi yöneticisine anket uygulamıştır. Araştırma sonuçları genel olarak aile şirketlerinde personel temininde, performans değerleme sürecinde, ücret politikalarında ve çalıma koşullarında nepotizmin olmadığını göstermektedir.
- Özler ve Gümüştekin (2007) "Aile İşletmelerinde Nepotizmin Gelişim Evreleri ve Kurumsallaşma" isimli çalışmalarında aile işletmelerinde nepotizmin sosyo-psikolojik, ekonomik ve politik kökenlerini ele almışlardır. Yaptıkları çalışmada aile işletmelerini, nepotizmi ve kurumsallaşmayı bir süreç içerisinde açıklayarak değerlendirmişlerdir.
- Asunakutlu ve Avcı (2009) çalışmalarında nepotizm algısı ile iş tatmini arasındaki ilişki incelemişlerdir. Sonuçlara göre terfi ve iş kayırmacılığının ücret tatmini, yükselme olanakları ve yönetimden tatmin ile anlamlı ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışanın işletmedeki pozisyonunun nepotizm algısı üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Dökümbilek (2010) "Aile Şirketlerinde Nepotizm ve Bir Uygulama" isimli faaliyet süresi en az 30 yıl olan 3 farklı aile işletmesine yönelik yaptığı çalışmasında her işletmede nepotizm eğiliminin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca aile işletmelerinde performans konusunda aile üyelerine karşı kayırmacılık mevcutken ücretleme konusunda nepotizm uygulanmadığı gözlemlenmiştir.
- Büte (2011) aile işletmelerinde nepotizmin aile üyesi olmayan çalışanların iş stresi, iş tatmini, olumsuz söz söyleme ve işten ayrılma niyetleri üzerine etkilerini incelemek için yaptığı çalışmasında 130 yönetici ve personel ile anket uygulaması yapmıştır. Araştırma sonucunda kayırmacılığın iş tatmini üzerinde negatif; iş stresi, olumsuz söz söyleme ve işten ayrılma eğilimleri üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.
- Keles vd. (2011) "A Study on the Effects of Nepotism, Favoritism and Cronyism on Organizational Trust in the Auditing Process in Family Businesses in Turkey" isimli çalışmalarında kayırmacı uygulamaların Türk tekstil sektöründe denetim sürecinde iç kontrol sistemine ilişkin örgütsel güven üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda nepotizm, favoritizm ve kronizm uygulamalarının aile işletmelerinde örgütsel güveni negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.
- Karacaoğlu ve Yörük (2012) çalışanlar arasındaki nepotizm ve örgütsel adalet algılamaları arasındaki ilişki ve etkileşimin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada 129 mavi yakalı çalışana anket uygulaması yapmışlardır. Araştırma sonucunda çalışanların nepotizm ve örgütsel adalet algılamaları arasında ters yönlü fakat düşük bir ilişkinin olduğu, regresyon analizi sonuçlarına göre ise, örgütsel adalet algısı üzerinde, nepotizmin boyutlarından terfide kayırmacılık ve işe alma sürecinde kayırmacılık boyutlarının etkili olduğu tespit edilmiştir.
- Erdem vd. (2013) Kütahya'da faaliyet gösteren aile işletmesi olan otellerde çalışan 99 personel üzerine nepotizm ve örgütsel bağlılık ilişkisini belirlemek bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda terfi ve işe alma sürecinde kayırmacılığın, duygusal, normatif ve devam

bağlılığı ile anlamlı ve negatif ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. İşlem kayırmacılığının ise, duygusal ve normatif bağlılıkla anlamlı ve negatif ilişki içinde olduğu saptanmıştır.

- Bozkurt (2017), Kocaeli'nde bulunan iki sanayi işletmesi üzerinde yaptığı çalışmada nepotizm ve kurumsallaşma ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda nepotizmin kalifiye çalışan kadro oluşmasına ve belirli bir plan ve düzen içerisinde hareket edilmesine, kurum kültürü oluşturulmasına, engel teşkil ettiği aynı zamanda örgütleme fonksiyonunda da nepotizm varlığının kurumsallaşmanın önünde engel olduğu belirlenmiştir.
- Çetinkaya vd. (2017) tarafından yapılan "Aile İşletmeleri ve Kayırmacılık: Nitel Bir Araştırma" isimli çalışmada Kırşehir'de faaliyet gösteren 5 aile işletmesi sahibiyle mülakat gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucuna göre bu işletmelerde akrabalık ilişkilerinin yerine liyakatin ön planda olduğu gözlemlenmiştir.
- Kaygısız vd. (2018) tarafından yapılan ve aile işletmelerinde kayırmacılık faaliyetlerinin çalışanların işletme bilgilerini paylaşımı üzerine etkisini ölçmeyi amaçlayan çalışmada, 254 aile işletmesi çalışanına anket uygulaması yapılmıştır. Çalışma sonucunda bilgi ifşanın nepotizm ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı fakat terfide kayırmacılık ile anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.
- Bayer (2018), aile şirketlerinde nepotizmin kurumsallaşma üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada aile şirketlerinde 109 çalışan üzerine anket uygulaması yapmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre nepotizmin kurumsallaşma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.
- Kılınçarslan (2019) yaptığı çalışmada Muğla'da faaliyet gösteren aile işletmesi formunda olan 12 otel işletmesinde planlı nepotizm uygulamalarının varlığı, uygulama süreci ve ortaya çıkardığı sonuçları incelemiştir. Araştırma sonucunda işletmenin kurucularında nepotizm uygulama isteği varken varislerinde bu isteğin olmadığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda işletmelerin büyüklükleri ile nepotizm uygulamalarının arasında doğrusal bir ilişki olduğu, işletmeler büyüdükçe nepotizm uygulamalarının da arttığı gözlemlenmiştir.
- Türkyılmaz (2019) aile işletmelerinde; nepotizmin varlığını, işletmelerin kurumsallaşmaya bakışı ve işletmenin sürdürülebilirliği açısından, geleceğe yönelik uzun vadeli planlamalar yapılıp yapılmadığını tespit etmek üzere yaptığı araştırmada İstanbul'da faaliyet gösteren aile işletmelerini incelemiştir. Araştırma sonucunda işletmelerde nepotizm uygulamalarının var olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda nepotizm ve kurumsallaşma arasında ilişki olduğu ve nepotizm arttıkça kurumsallaşmanın azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Nepotizmin varlığının işletme sürdürülebilirliğini de olumsuz etkilediği belirlenmiştir.
- İşlek (2019) "Aile İşletmelerinde Nepotizmin İşgören Performansı Üzerindeki Etkisi: Trakya Bölgesinde Bir Araştırma" isimli çalışmasında aile işletmelerinde nepotizmin çalışanların performansı üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapı market sektöründe faaliyet gösteren 11 aile şirketi ile görüşmeler yapılarak toplamda 316 katılımcıya anket uygulanmış ve bu işletmelerde nepotizmin çalışan performansı üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada çalışanların nepotizm algılarının düşük ve performans algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir.
- Yalçın (2019), İzmir ilinde faaliyet gösteren aile inşaat firmalarında nepotizmin etkilerini ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışmada nepotizmin tamamen ortadan kalkma

olasılığının bir hayli zor olduğu ve nepotizmin araştırma kapsamındaki firmalarda belli bir seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır.

SONUÇ

Aile işletmeleri birçok yönden diğer işletme türlerinden farklılaşmaktadır. Özellikle yönetim şekli ve karar alma biçimleri yönünden aile işletmelerinde genellikle aile fertlerinin etkinliği söz konusudur. Bu durum bazen aile işletmelerine olumlu şekilde yansırken bazen de özellikle aile üyesi olmayan çalışanlardan dolayı olumsuzluklar meydana gelmektedir. Aile işletmelerinde genellikle aile fertleri ve akrabalara yönelik olarak kayırmacı uygulama eğilimi mevcuttur. Bu durum literatürde nepotizm olarak adlandırılmaktadır. Nepotizm uygulamaları genellikle aile üyesi veya akraba olmayan çalışanlar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu sebeple nepotizm aile işletmeleri için genellikle başarı ve kurumsallaşma önünde bir engel olarak görülmektedir.

Aile işletmelerinde nepotizm uygulamalarına yönelik olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle kurumsallaşma ile nepotizm arasında ters yönlü ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle nepotizm uygulaması arttıkça kurumsallaşma düzeyinin azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca aile üyesi veya akraba olmayan çalışanların örgütsel bağlılıklarının azalması, performanslarının düşmesi, örgüte karşı güvenlerinin azalması gibi olumsuz sonuçların ortaya çıktığını gösteren araştırmalar da mevcuttur.

Bu çalışmada Türkiye'de yapılmış aile işletmelerinde nepotizm ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalara bakıldığında aile işletmeleri için önemli olan konulardan biri olan nepotizm konusuyla ilgili çok fazla araştırma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde ise genellikle nepotizm uygulamalarının aile işletmelerine olumsuz yansıdığı belirlenmiştir.

Aile işletmeleri ekonomilerin temel taşlarıdır. Bu işletmelerin kurumsallaşması ve varlığını sürdürmesi ülke ekonomilerini olumlu yönde etkilemektedir. Aile işletmelerini olumsuz yönde etkilediği belirlenen nepotizm uygulamalarına yönelik çalışmaların daha geniş kapsamlı şekilde ve daha fazla sayıda yapılması gerektiği tarafımızca düşünülmektedir. Bu bağlamda yapmış olduğumuz çalışmayla geçmiş çalışmalar incelenmiş ve gelecek çalışmalara yol gösterici nitelikte eksiklikler belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Asunakutlu, T. ve Avcı, U., (2009). Nepotizm-İş tatmini ilişkisi: Aile işletmelerinde bir inceleme. 17, *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 730-736.

Ateş, M. R., (2009). *Aile Şirketleri*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Bayer, N., (2018). Aile Şirketlerinde Nepotizmin Kurumsallaşmaya Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Bozkurt, G., (2017). Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Evresinde Nepotizm Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Bozkurt, R., (2004). Aile İşletmelerinde Sürekliliğin Sağlanması-2, *Anahtar, Milli Prodüktivite Merkezi Aylık Yayın Organı*, 14-15.

Büte, M., (2011). Nepotizmin İş Stresi İş Tatmini Olumsuz Söz Söyleme ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Aile İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20* (1), 177-194.

Çetinkaya, F. F., Şener, E. ve Korkmaz, F., (2017). Aile İşletmeleri ve Kayırmacılık: Nitel Bir Araştırma, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3* (4), 119-133.

Donnelley, R. G., (1988). The family business, *Family Business Review, 1* (4), 427-445.

Dökümbilek, F., (2010). Aile Şirketlerinde Nepotizm ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Erdem, B., Ceylan, U. ve Saylan, U., (2013). Aile İşletmelerinde Nepotizm ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Kütahya'da Faaliyet Gösteren Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32* (2), 171-197.

Fındıkçı, İ., (2005). *Aile Şirketlerinde Yönetim ve Kurumsallaşma*, Alfa Yayınları, İstanbul.

İşlek, S., (2019). Aile İşletmelerinde Nepotizmin İşgören Performansı Üzerindeki Etkisi: Trakya Bölgesinde Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

İyiişleroğlu, S. C., (2006). Aile Şirketleri: Adana ve Çevresinde Faaliyet Gösteren Aile Şirketlerinde Nepotizm Uygulamasının Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, , Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,, Adana.

Karacaoğlu, K. ve Yörük, D., (2012). Çalışanların Nepotizm ve Örgütsel Adalet Algılamaları: Orta Anadolu Bölgesinde Bir Aile İşletmesi Uygulaması, *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 14* (3), 43-64.

Karakaş, M. ve Çak, M., (2007). Yolsuzlukla mücadelede uluslararası kuruluşların rolü, *Maliye Dergisi, 153*, 74-101.

Karpuzoğlu, E., (2000). Aile işletmelerinin kurumsallaşma düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma, *İÜ SBE, Doktora Tezi*.

Kaygısız, E. G., Çelik, A. ve Kaplan, M., (2018). Aile İşletmelerinde Kayırmacılığın Bilgi İfşa Üzerine Etkisi: Konya İlinde Bir Araştırma *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), 5* (27), 2997-3005.

Keles, H. N., Ozkan, T. K. ve Bezirci, M., (2011). A Study on the Effects of Nepotism, Favoritism and Cronyism on Organizational Trust in the Auditing Process in Family Businesses in Turkey, *International Business & Economics Research Journal (IBER), 10* (9), 9-16.

Kılınçarslan, Ö., (2019). Aile İşletmelerinin Devamlılığında Nepotizmin Rolü ve Nepotizm Uygulamalarına Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Özler, H. ve Gümüştekin, G. E., (2007). Aile İşletmelerinde Nepotizmin Gelişim Evreleri ve Kurumsallaşma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1* (17), 437-450.

Özler, H., Özler Uygun, D. ve Gümüştekin, G. E., (2007). Aile işletmelerinde nepotizmin gelişim evreleri ve kurumsallaşma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1* (17), 437-450.

Pazarcık, O., (2004). Aile İşletmelerinin Tanımı, Kurumsallaşması ve Yönetişimi, İstanbul Kültür Üniversitesi 1, *Aile İşletmeleri Sempozyumu Kitabı*, 36.

Sheridan, G., (2003). Nepotism: is it back?, *New Statesman*, *135*, 22-25.

Türkyılmaz, E., (2019). Aile İşletmelerinde Nepotizmin Sürdürülebilirliğe Olan Etkisinin Belirlenmesinde, Kurumsallaşmanın Aracı Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Von Potobsky, G., (1992). Small and medium-sized enterprises and labour law, *Int'l Lab. Rev.*, *131*, 601.

Yalçın, İ., (2019). Aile Şirketlerinde Nepotizm: Örnek Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Trakya Üniversitesi Edirne.

Yücekaya, P., Rençber, Ö. F. ve Topçu, U. C., (2016). Effect Of Perception Of Nepotism And Employee Satisfaction On Turnover Intentions: An Empirical Study In Hospitality Enterprises, *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal*, *52*, 330-339.

TÜRKİYE'DE MEDİKAL TURİZMİNİN GELİŞMESİNE ENGEL OLAN FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Alper Ateş
Selçuk Üniversitesi
Öğr. Gör. Halil Sunar
Giresun Üniversitesi

Özet

Geçtiğimiz elli yıl içerisinde farklı nedenlerden dolayı seyahat eden insanlar her geçen yıl artan sayılarla turizm eylemine katılmıştır. Bu nedenlerden en eski ve en önemli olanlar arasında yer alan sağlık, günümüzde hala geçerli bir turizme katılma motivasyonudur. Sağlık turizmi kapsamında yer alan medikal turizm, diğer birçok turizm türüne göre turist başına harcama miktarı çok daha fazla olan ve ülkelerin ekonomilerine yüksek katkı sağlayan özelliklere sahiptir. Dünyada en çok turistin ziyaret ettiği altıncı ülke olan Türkiye, klasik turizm türlerinde gösterdiği başarıyı medikal turizmde gösterememektedir. Bu çalışmanın amacı medikal turizm indeksine göre Türkiye'de medikal turizmin gelişmesine engel olan faktörlerin belirlenmesi ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Medikal Turizm, Medikal Turizm İndeksi, Sağlık Turizmi*

FACTORS HINDERING THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM IN TURKEY AND SUGGESTIONS

Abstract

Over the past fifty years, people traveling for different reasons have joined tourism with increasing numbers each year. Health, which is among the oldest and most important of these reasons, is still a valid motivation to participate in tourism. Medical tourism, which is within the scope of health tourism, has characteristics which have a higher amount of expenditure per tourist than many other types of tourism and contribute to the economies of the countries. One of the most tourist attractive country Turkey is not able to show the success of classical tourism in medical tourism. The aim of this study is to determine the factors that are preventing the development of medical tourism in Turkey according to the medical tourism index and to provide solutions for them.

Key Words: Medical Tourism, Medical Tourism Index, Health Tourism

GİRİŞ

Birçok kaynak kesin olarak bilinmese de, ilk turizm hareketinin insanoğlunun hayatta kalma çabaları içerisinde yer alan yiyecek kaynaklarına ulaşmak, mevsimsel hava değişikliklerinin etkilerinden korunmak ve çeşitli tehlikeleri bertaraf etme amaçlı yer değişikliği yapma eylemleri olduğunu belirtmektedir. Hayatta kalma mücadelesini geliştirmiş olduğu primitif teknolojiler sayesinde kısmen de olsa kazandığını varsayan insanoğlunun yerleşik yaşama geçmesi ile birlikte artan ticari faaliyetlerinin yanı sıra diğer önemli bir seyahat motivasyonu sağlık nedenleri idi. Sağlıklarına kavuşmak isteyen insanlar kaplıcalara, iyileştirme yetisine sahip olduğu düşünülen insanların bulundukları bölgelere seyahatler düzenlediler. Bu açıdan değerlendirildiğinde sağlık amacıyla yapılan bu seyahatler tarihteki

en eski turizme katılma nedenleri arasında yer alırken; sağlık turizmi de en eski turizm çeşitlerinden birisi olarak sayılabilmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, medikal turizm yeni bir olgu veya kavram değildir ancak ülkeler arası medikal bakım endüstrisinin küresel doğası ve dinamikleri yenidir ve hızla gelişmiştir.

Ulusal sınırlar boyunca hasta ve sağlık profesyonellerinin yanı sıra tıbbi teknoloji, sermaye finansmanı ve düzenleyici rejimlerin akışındaki küresel büyüme, son on yılda yeni tüketim ve sağlık hizmetleri üretim modellerine ortaya çıkarmıştır. Sağlık sektöründe büyüyen bir ticaretin önemli yeni bir unsuru, hastaların tıbbi tedavi ve sağlık arayışında sınırları aşan hareketlerini içeren ve yaygın olarak "medikal turizm" olarak adlandırılan bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Medikal turizm, bireylerin bir tür tıbbi tedavi almak amacıyla kendi ülkelerinin sınırları dışına seyahat etmeyi seçtiklerinde ortaya çıkar. Bu tedavi seyahatleri tüm tıbbi hizmetleri kapsayabilir.

Türkiye, Asya ve Avrupa arasında yer alan stratejik konumu, binlerce yıllık tarihi, kara, deniz ve havayolu imkânları ile ulaşım kolaylığı, termal kaynakları, sağlık hizmetleri, akreditasyon sahibi olan hastaneleri, yetkin ve tecrübeli sağlık çalışanları gibi kaynakları ile birçok ülkeden hasta kabul eden bir sağlık turizmi destinasyonu konumundadır (Öztürk ve Bayat, 2011:137).

MEDİKAL TURİZM

Turizm literatürü incelendiğinde medikal turizm, düşük maliyetle daha az süreler bekleyerek, gelişmiş veya gelişmekte olan bir başka ülkedeki sağlık kuruluşunda ilaç tedavisi almak, cerrahi operasyonlar geçirmek veya genel tıbbi müdahaleler amacıyla yapılan konaklamalı veya konaklamasız seyahatlere denmektedir (Horowitz vd., 2007; Jose ve Sachdeva, 2010; Hopkins vd., 2010; Hudson ve Li, 2012). Medikal turizm, sağlık turistinin iyilik halinin gelişmesi için yapılan tıbbi işlem ya da etkinlikleri içermektedir. Hastalığın iyileştirilmesi durumu; tıbbi check-up, sağlık taraması, diş tedavisi, kalp ameliyatı, protez takılması, kanser tedavisi, nöroşirurji, organ nakilleri ve nitelikli tıbbi müdahaleleri gerektiren diğer işlemleri kapsamaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012:14).

Medikal turist, tedavi masraflarının yüksek maliyetli olması, tedavi bekleme sürelerinin uzun olması, tedavinin kendi ülkesinde olmaması gibi temel sebepler ve diğer çeşitli sebeplerden dolayı ikamet ettiği ülkeden kalkıp sağlık hizmetlerini dış ülkelerde arayan bireylerdir (Brady, 2007: 1098).

Medikal turistlerin tercih ettikleri ilk on ülke; Hindistan, Tayland, Singapur, Meksika, Brezilya, Malezya, Kosta Rika, Güney Kore, Tayvan ve Türkiye'dir. Bu ülkeler, sağlık hizmetlerini daha uygun fiyata ve yüksek kalitede sunarken ülkelerini daha cazip hale getirmek için sağlık hizmetlerini turistik faaliyetlerle birleştirmektedirler. Medikal turistlerin seyahat etmelerine neden olan en önemli sağlık sebepleri arasında çeşitli kalp ameliyatları, kardiyoloji, özel ameliyatlar, ortopedik ameliyatlar, onkoloji, estetik, plastik cerrahi, kısırlık tedavisi, diş, göz ve şişmanlık tedavisi bulunmaktadır (BAKA, 2013:7).

Küreselleşmenin bir tezahürü medikal turizmdir. Etkileri büyük oranda henüz tam olarak bilinmediğinden, talep edilen faydaları ve riskleri ile araştırmalara konu olmuştur. Yüksek sağlık hizmetleri maliyetleri, uzun bekleme süreleri veya gelişmiş ülkelerdeki yeni tedavilere erişimin yetersizliği nedeniyle, çoğu medikal turist (büyük ölçüde Amerika Birleşik

Devletleri, Kanada ve Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkelerden) Asya ve Latin Amerika'da yer alan gelişmekte olan ülkelerde tedavi aramaktadır (Hopkins vd., 2010:185).

Medikal turizmde ortaya çıkabilecek olası problemler, tıbbi ve cerrahi riskler, ahlaki sorunlar, yasal sorunlar, bulaşıcı hastalık riski ve operasyon sonrası oluşabilecek riskler olarak gruplandırılabilir. Medikal turizminin temel özellikleri aşağıdaki gibidir (Altın vd., 2012:158):

- Medikal turizm teknik donanım ve iş gücü gerektiren bir turizm türüdür.
- Medikal turizminde, hizmeti sunan sağlık kuruluşunun uluslararası standartlara uygun hizmet sunması önem taşımaktadır.
- Hizmet sunan sağlık kuruluşunda, ortak yabancı dili bilen personelin mutlaka olması gerekmektedir.
- Hasta ve refakatçileri için farklı turizm türlerinin geliştirilmesini destekleyen, katma değeri yüksek bir turizm türüdür.
- Seçilmiş olan hedef pazara yönelik devlet destekli, farklı dillerde, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri gerekmektedir.
- Yapılan bu tanıtımlarda hedef olarak öncelikle hastaların yurt dışında hizmet almasını destekleyecek sigorta ve sağlık kuruluşları seçilmelidir.

Mordor Intelligence Medikal Turizm Pazar Raporu'na göre küresel medikal turizm pazarı 2018'de 16,76 milyar ABD Doları büyüklüğe ulaşmıştır ve 2024 itibariyle 27,24 milyar ABD Doları'na ulaşması beklenmektedir. 2019-2023 yılları arasındaki tahmin döneminde yıllık ortalama % 8,5'lik bir büyüme kaydetmesi beklenmektedir. Pazarın büyümesiyle ilişkili faktörler arasında gelişmiş ülkelerde daha yüksek tedavi maliyeti, en son tıbbi teknolojilerin mevcudiyeti, uluslararası kalite standartlarına artan uyum, yüksek hizmet kalitesi, sağlık sigortası kapsamının genişlemesi ve tıbbi turizmin reklam ve pazarlaması sayılabilir (www.mordorintelligence.com).

Günümüzde, daha iyi olanaklar ve daha gelişmiş teknoloji kullanılarak tedavi olmak amacıyla başka ülkelere seyahat etmek oldukça yaygınlaşmıştır. Bu durum, medikal turizm sektörünün her geçen gün büyümesine yol açmaktadır. Medikal turizminin dünya çapında gelişmesinde ve hızla yayılmasını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden başlıcaları şunlardır (Akarcalı, 2016:14-15):

- Yaşlı nüfusun giderek artması,
- Tatil alışkanlığına sahip turist kitlesinin gezerken aynı zamanda kronik hastalıklarına da çare bulma isteği olması,
- Ülkelerindeki sağlık maliyetlerinin yüksek olması,
- İleri teknoloji ve donanım altında tedavi olma isteği,
- Tedavi bekleme sürelerinin uzun olması
- Sağlık sistemlerinin yeterli düzeyde olmaması
- Kaliteli sağlık hizmeti alma isteği.

TÜRKİYE MEDİKAL TURİZMİNE YÖNELİK YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Türkiye sağlık hizmetleri için yüksek kaliteli olanaklar sunmaktadır. Sağlık paket fiyatlarının içine beş yıldızlı otel konaklamasını da eklemektedir. Türkiye; Rusya, Ukrayna, Almanya, İngiltere, Hollanda, Romanya, Bulgaristan ile Ortadoğu ve Arap ülkelerinden

medikal turistler için hedef haline gelmiştir (Karakoç, 2017:112). Medikal turizm hizmeti sunan hastanelere ve sağlık kurumlarına yönelik Türkiye'de yapılan çalışmalarda öne çıkan konular ve etkili olduğu düşünülen faktörler, halkla ilişkiler ve pazarlama, dil güçlükleri, insan kaynakları, hasta hakları, hukuki düzenlemeler, etik sorunları, hastanenin altyapısı, akreditasyon ve finansal teşvikler olarak başlıklandırılmıştır.

Buzcu ve Birdir (2019) Türkiye genelinde 206 özel hastane yöneticisiyle anket yöntemi kullanılarak yapmış oldukları araştırmalarında, medikal turizmin gelişmesine engel olan en önemli sorunları tanıtım eksikliği, olumsuz ülke imajı ve dil ve iletişim problemleri olarak belirlemişlerdir. Aynı araştırma sonuçlarına göre, hastanede medikal turistlere sunulan hizmetler konusunda yaşanan en önemli sorunlar ise sağlık mevzuatı sorunları, devletten mali destek yetersizliği/eksikliği ve nitelikli personel sorunu olarak tespit edilmiştir.

Temizkan ve Konak (2018) medikal turizmde aracı kurumlara yönelik yapmış oldukları içerik analizi kullandıkları araştırmalarında, Türkiye'nin medikal turizm potansiyelinin artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmesine karşın, dünya medikal turizm pastasından yeteri kadar pay almadığı, tüm sektör paydaşlarının işbirliği içinde olmaları gerektiği, reklam ve tutundurma faaliyetlerine ağırlık verilmesini ve aracılık hizmeti sunan kuruluşlara standardizasyon ve akreditasyon zorunlukları getirilmesi sonuçlarına ulaşmışlardır.

Sayın vd. (2017) İzmir Sağlık Serbest Bölgesi değerlemesi özelinde yapmış oldukları çalışmalarında, Türkiye'deki medikal turizmin gelişmesi için belirli bölge veya şehirlerin pilot uygulama alanları olarak seçilmesi, devlet tarafından kişilere ve kurumlara teşvikler verilmesi, özel ve kamu kurumlarının birlikte hareket ederek koordine olması, medikal turizm hizmet fiyatlarının kamu otoritesi tarafından serbest bırakılması ve bilhassa kamu hastanelerine verilen desteklerin arttırılması sonuçlarına ulaşmışlardır.

Öncü vd. (2016) medikal turizm kapsamında gelen yabancı hastalar ile yerli hastaların memnuniyet ve sadakatlerini karşılaştırdıkları çalışmalarında anket yöntemini kullanmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre yerli hastalar, yabancı hastalara sağlık hizmeti sunumunda hastanelerin ayrımcılık yapıldığını düşünürken; yabancı hastaların herhangi bir farklı hizmet aldıklarını düşünmedikleri tespit edilmiştir. Yerli ve yabancı hastaların memnuniyetleri farklılık gösterirken; alınan sağlık hizmetlerine karşı sadakatleri olumlu çıkmıştır.

Dinçer vd. (2016) Türkiye'nin Tayland, Malezya ve Hindistan'a göre karşılaştırmalı medikal turizm potansiyelinin değerlendirilmesini SWOT analizi ve TOWS matrisi kullanarak yaptıkları çalışmalarında, Türkiye'de sağlık kurumlarının imkânlarının ve teknoloji takibinin yüksek, kamunun desteğinin yeterli, güçlü genel turizm potansiyeli varlığı ve ulaşım imkânları konularında güçlü olduğu sonucuna varmışlardır. Kötü ülke imajına sahip olma, medikal küresel gelişmelere geç ayak uydurulması ve bazı güvenlik eksiklikleri gibi konularda zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Arsezen-Otamış ve Yüzbaşıoğlu (2015) tarafından yapılan çalışmada, uluslararası bağlantılar ve anlaşmaların medikal turist sayısını arttırmada etkili olduğu, medikal turistlerin sağlık sigortası koşullarının ve geçerliliğinin, hastane binasının ve teknolojik donanımlarının, coğrafi konumunun ve ulaşılabilirliğinin, dil bilen uzman çalışanlar gibi faktörlerin medikal turizmin gelişmesi üzerinde etkisi olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Tengilimoğlu (2013) çalışmasında medikal turizm pazarı üzerinden Hindistan, Singapur, Malezya, Tayland, Meksika, Güney Afrika, Brezilya gibi ülkeler ile Türkiye'deki medikal turizmin gelişimini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Gelişmiş ülkelerdeki artan

tedavi maliyetleri sonucunda dış ülkelere yönelen talebin Türkiye'de son yıllarda medikal turizmin gelişmesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'de medikal turizmin gelişmesi için sağlık kuruluşlarının akredite olması, nitelikli personel yetiştirilmesi, modern pazarlama stratejilerinin uygulanması, diğer turizm paydaşları (ulaşım, konaklama vd.) ile anlaşmalar sağlanması gerekleri tespit edilmiştir.

Bu çalışmaların yanı sıra literatürde Türkiye medikal turizmine yönelik GZFT analizi yapılmış olan diğer çalışmalar, meslek örgütleri ve kamu kurumlarının hazırladıkları raporlardan elde edilen sonuçlar ışığında hazırlanan Tablo 1. geniş kapsamlı olarak sektöre dair bir değerlendirme sunmaktadır.

Tablo 1. Türkiye Medikal Turizm Sektörü GZFT

Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
-Türkiye'nin sağlık alanında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında sayılması -Coğrafi konum -Kültürel benzerlik -Geleneksel turizm çekiciliği -Türkiye'de sağlık hizmetleri talebini olumlu yönde etkileyecek çok çeşitli turizm olanaklarının bulunması -Turizmi tüm yıla yayabilme -Demografik özellikler -Ulusal havayolunun gelişmiş olması -Özel hastane ve üniversite hastanelerinin altyapısı Sağlık turizmi hizmetini sunan ilk ülkeler arasında yer alması ve bu konuda deneyim kazanmış olması. -Özel hastane sektörünün gelişmesi -Kamu-özel ortaklığı projeleri -Turizm ve sağlık sektörlerinde artan istihdam -Ülke içi artan sağlık hizmeti rekabeti -Bekleme sürelerinin kısa olması -Düşük fiyat avantajı -Çeşitli planlara medikal turizmin dâhil olması -Sağlanan devlet teşvikleri -Uluslararası seyahat maliyetlerinin düşmesi -Uluslararası medikal turizm konumu -Artan medikal turizm geliri	-Sanayide olduğu gibi, sağlık hizmetlerinde de, genel olarak, üretime odaklanması ve görece pazarlamayı ihmal etmesi. -Siyasi imaj -Sağlık turizmi yönetimi için ulusal bir stratejinin net olmaması. -Türkiye sağlık sektörünün imajı -Sektörün yeni oluşması -Kurumlar ve sektörler arası koordinasyon problemi -Profesyonel olmayan yönetim yapısı -Aracı kurumların yetersizliği -Kamu hastaneleri ve ilgili bakanlıkların altyapısı -Beyin göçü -Sağlık kuruluşlarının Sağlık Bakanlığı ile veri ve bilgi paylaşımında istenilen özen, hız ve işbirliği içerisinde olmaması. -Bürokratik engeller -Bireylerin sağlık hizmetine ulaşım sorunları -Özel hastane yatırımları -Turistin sağlığı konusuna daha çok önem verilmesi -Yanlış fiyat politikası uygulamaları -Düşük fiyat avantajının sürdürülebilir olmaması -Cepten harcamalar ve fiyat ilişkisi -Tıbbi cihaz sektöründe dışa bağımlılık -Akreditasyon eksiklikleri
Fırsatlar	**Tehditler**
-Küreselleşmenin artması -Dünya pazarındaki yeri -Gelişen teknoloji -Gelişmiş ülkelerdeki kısıtlı sigorta poliçeleri ve işverenin maliyeti düşürme isteği -Gelişmiş ülkelerin sağlık hizmeti harcamaları -Yurt dışında çalışanların kendi ülkelerine	-Artan uluslararası rekabet koşulları -Batıda artan yaşlı nüfus -AB turizm politikaları -Tanıtım eksiklikleri -Yaşanan siyasi krizler -Diğer ülkelerin insan kaynakları altyapısı -Artan mülteci nüfusun sağlık sistemi üzerindeki

dönmesi -Ekonomik durgunluk -Uluslararası sağlık ve turizm örgütleri ile olan ilişkiler -Avrupa'da artan yaşam süresi -Uzun bekleme süreleri -Estetik, diş ve göz operasyonlarına artan talep -Yurt dışında yaşayan gurbetçilerin varlığı -Yurt dışında yaşanan siyasi olaylar	yükü -Dünya genelinde yaşanan ekonomik krizler ve buna bağlı olarak kişi başı gelirdeki değişimler

Kaynak: Yılmaz, 2018:81; TURSAB, 2014:8-9.

SONUÇ

Türkiye medikal turizm açısından birçok önemli avantaja sahip olmasına rağmen elde edilen gelir ve gelen turist sayısı mevcut potansiyelin çok altındadır. Türkiye mevcut büyük turizm tecrübesini ve gelişmiş alt ve üst yapısını, sağlık sektörü bileşenleri ile entegre ederek medikal turizm faaliyetlerini daha etkin bir biçimde hayata geçirebilir. Batı ülkelerindeki yüksek standartlı medikal turizm hizmetlerini Uzak Doğu ülkelerinin ekonomikliğine yakın sınırlarda sunabilme potansiyeline sahiptir. Türkiye turizm sektörünün sahip olduğu gelişmiş konaklama ve ulaşım hizmetleri bileşenleri, medikal turizm faaliyetlerinin ülke genelinde yaygınlaşması aşamasında en önemli katalizör etkisi yaratacak unsurlardır.

Medikal turizm hizmeti sunan işletmelerin karşılaştığı sorunlar arasında yer alan kaliteli insan kaynağı istihdam edememe sorunu, personel eğitimi eksikliği, kalifiye ve yetişmiş personel bulamama, yabancı dil yetersizliği konularını içermektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi için bilhassa yükseköğretim kurumları öncelikli olmak üzere ilgili bölümlerdeki ders içeriklerinin ve öğretim programlarının revize edilmesi gerekmektedir. Medikal turizm işletmelerinin bağlı bulundukları meslek örgütlerinin de çeşitli sertifika programları ile bu konudaki eksikliğin giderilmesinde destek sağlamaları gerekmektedir.

Bürokratik engeller, vergilendirme ve akreditasyon sorunları başta devlet desteği ile girişimcilerin ve meslek örgütlerinin koordineli işbirliği ile aşılması gereken önemli sorunlardır. Bu sorunların aşılması ile birlikte modern dünyadaki medikal turizm sektörüne daha hızlı bir biçimde entegre olacak Türkiye medikal turizm sektörü daha hızlı büyüme ve buna bağlı olarak gelir yaratımı gerçekleştirecektir. Türkiye'nin medikal turizme yönelik gelecekteki çalışmalarını özel ve kamu örgütlerini bir bütün olarak temsil eden belirli bir plan ve program dâhilinde sürdürmesi gerekmektedir.

Türkiye'ye gelen medikal turistlerin büyük kısmı bireysel çabalar neticesinde ülkeyi tercih etmektedir. Tur operatörleri, seyahat acentaları, çeşitli sağlık kurumları ve sigorta şirketleri aracı kurumların işbirlikleri ile daha düzenli bir turist akışı ve biçimsel bir sektör yapısı oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akarcalı, S. (2016). Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Katar Ülke Raporu, Editör Ömer Tontuş, Ankara: SATURK Yayınları.

Altın, U., Bektaş, G., Antep, Z., İrban, A.(2012). Sağlık Turizmi ve Uluslararası Hastalar İçin Türkiye Pazarı, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(3), 157-163.

Arsezen Otamış, P., Yüzbaşıoğlu, N. (2015). Medikal Turizm Kümesinin Gelişimi: Antalya Örneği, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, 165-185.

BAKA (2013). Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Sağlık Turizmi Sektör Raporu. http://www.baka.org.tr/uploads/48947588121518SAGLiK-KATALOG-TURKCE-16MAYiS-3.pdf (Erişim Tarihi 01.12.2019)

Brady, C., J., (2007). Offshore Gambling: Medical Outsourcing Versus ERISA's Fiduciary Duty Requirement, Washington and Lee Law Review, 64(3), 1073-1113.

Buzcu, Z., Birdir, K., (2019). Türkiye'de Medikal Turizm İncelemesi: Özel Hastanelerde Bir Çalışma, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18(1), 311-327.

Dinçer, Z., M., Çiftçi, A., M., Karayılan, E. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Medikal Turizm: Türkiye'nin Tayland, Malezya ve Hindistan'a Göre Potansiyelinin Değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 34-60.

Hopkins, L., Labonté, R., Runnels, V., Packer, C. (2010). Medical Tourism Today: What is the State of Existing Knowledge?, Journal of Public Health Policy, 31(2), 185-198.

Horowitz, M., D., Rosensweig, J., A. Jones, C., A. (2007). Medical Tourism: Globalization of the Healthcare Marketplace, Med Gen Med., 9(4):33.

Hudson, S., Li, X., R. (2012). Domestic Medical Tourism: A Neglected Dimension of Medical Tourism Research, Journal of Hospitality Marketing and Management, 21(3), 227-246.

Jose, R., Sachdeva, S. (2010). Keeping an Eye on Future: Medical Tourism. Indian Journal of Community Medicine. 35(3), 376-378.

Mordor Intelligence, Medical Tourism Market - Growth, Trends, and Forecast (2019 - 2024) Report. https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/medical-tourism-market (Erişim Tarihi 01.12.2019)

Öncü, A., M., Çatı, K., Yalman, F. (2016). Medikal Turizm Kapsamında Gelen Yabancı Hastalar ile Yerli Hastaların Memnuniyet ve Sadakatlerinin Karşılaştırılması. Bartın Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Uluslararası Hakemli Dergi, 7(14), 45-72.

Öztürk, M., Bayat, M. (2011). Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 135-156.

Sayın, K., Ş., Yeğindoy, E., Y., Yüksel, İ. (2017). Türkiye'de Medikal Turizm Uygulamaları: Bir Üniversite ve İzmir Sağlık Serbest Bölgesi Değerlendirmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:32, Sayı:2, 289-313.

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2012). Sağlık Turizminde Süreçler ve Aracı Kuruluşlar Araştırma Raporu. Hazırlayanlar; Aydın, D., Constantinides, C., Mike, C., Yılmaz, C., Genç, A., Lanyı, A. (2012). Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, Ankara.

Temizkan, S., P., Konak, S. (2018). Medikal Turizmde Medikal Seyahat Planlayıcılarının Web Siteleri Üzerine Bir Analiz, Journal of Gastronomy, Hospitality, and Travel. 1 (2), 26-36.

Tengilimoğlu, D. (2013). Sağlık Turizmi, 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

TURSAB (2014). Sağlık Turizmi Raporu. https://www.tursab.org.tr/haberler/tursab-saglik-turizmi-raporu_11430. (Erişim Tarihi 01.12.2019)

Yılmaz, B. (2018). Türkiye'nin Medikal Turizmde Ekonomik Performansı: Bir Karşılaştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

MİLLET BAHÇELERİNE YÖNELİK DENEYİM KALİTESİ ALGISI

Dr. Öğr.Üyesi Ali SOLUNOĞLU
Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr.Üyesi Özgür YAYLA
Akdeniz Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı halkın refahını doğrudan etkilediği düşünülen park ve bahçelere yönelik edinilen deneyim kalitesinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesidir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda yerel yönetimlerin gelecekte yapacakları stratejik eylem ve planlara katkı sağlanması, bölgede faaliyet gösteren işletmelerin pazarlama politikalarının belirlenmesine destek olunması ve gelecek çalışmalarda da kullanılacak bulgular ortaya konulmasıdır. Bu amaçla Kırıkkale'de Millet Bahçesi olarak yeniden projelendirilen ve yapım çalışmaları süren Kırıkkale Büyük Şehir Parkı'nı kullananan katılımcılar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma evrenine ilişkin net bir sayı bulunmadığı için, araştırma örneklemi seçilirken olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla 460 katılımcıdan elde edilen veriler istatistiksel testlere tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların demografik değişkenlerinin deneyim kalitesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda akademisyenlere yerel yönetimlere çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Millet bahçeleri, deneyim kalitesi algısı, Kırıkkale

PERCEPTION OF QUALITY OF EXPERIENCE FOR NATIONAL GARDENS

Abstract

The aim of this study is to investigate the quality of experience in parks and gardens which are thought to directly affect the welfare of the public in terms of various demographic variables. In line with the results obtained, it is to contribute to the strategic actions and plans of the local administrations in the future, to support the marketing policies of the enterprises operating in the region and to present the findings that will be used in future studies.For this purpose, the participants of Kırıkkale Great City Park, which was re-projected as the National Garden in Kırıkkale and whose construction works are in progress, constitute the universe of the research. Since there is not a clear number of research population, easily accessible sampling method which is one of the non-probable sampling methods has been used when selecting the research sample. For this purpose, data obtained from 460 participants were subjected to statistical tests. According to the findings, it was determined that the demographic variables of the participants showed statistically significant differences on the quality of experience. In this respect, various suggestions were given to academicians and local governments.

Keywords: National gardens, perception of experience quality, Kırıkkale

GİRİŞ

Hızla gerçekleşen nüfus artışı ve çarpık kentleşme insanlar için çevre kirliliği, sosyalleşmenin azalması, tekdüze yaşam koşulları oluşmasına ve bunların ortaya çıkardığı kişisel sorunlarla birlikte yoğun stres ve baskı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra gelişen teknolojinin insanlara sunduğu refah sonucu ortaya çıkan boş zamanın etkin ve verimli kullanılamaması insanların sıkılmasına ve bunalmasına neden olmaktadır (Aşık, 2017). Zihinsel bir tutum olarak değerlendirilen boş zaman kavramı, bireyin yaşamsal görev ve sorumluluklarını yerine getirdikten sonra serbestçe kullanabileceği, kendine ayırdığı zaman dilimi olarak ifade edilmektedir (Butler, Hall ve Jenkins, 1998: 3; Karaküçük ve Akgül, 2016: 14).

Literatürde yer alan pek çok kaynakta boş zaman değerlendirme kavramı rekreasyon kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Yaylı, 2015; Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç, 2017). Rekreasyon ifadesi kavramsal olarak bireyin beğenisini kazanarak doyurucu olan, ruhsal ve bedensel yenilenme amaçlayan, bireyin sosyal, kültürel, ekonomik ve fizyolojik olanakları ile boş zaman kullanımlarını içeren tüm eylemler olarak ifade edilmektedir (Güven ve Yavuz, 2017).

Rekreasyonel faaliyetler, toplumsal açıdan bireylere çeşitli faydalar sağlamaktadır. Bu faydalar arasında bireylerin fiziki sağlıklarının korunması, kişisel beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi, çalışma motviasyonu ve iş başarısının arttırılması, ekonomik hareketlilik ve mutluluk gibi unsurlar yer almaktadır (Öztürk ve Tecimen, 2017).

Halk sağlığı ve refahı açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilen Millet Bahçeleri, meşrutiyet sonrası Fransız Halk Bahçeleri'nden esinlenerek toplumun sosyalleşmesi, fiziksel aktiviteler gerçekleştirebilmesi ve bu yolla rahatlayabilmesi amacıyla içerisinde kütüphane, kıraathane, dinlenme alanları ve çocuklar için oyun alanları ve benzeri unsurların bulunduğu bahçeler olarak kurgulanmaktadır.

Bu kurgu içerisinde mesire ve hobi alanları, oyun alanları, yürüyüş parkurları, bisiklet yolları, kaykay pistleri, engelli bireylerin ihtyacına uygun alanlar, kurs ve eğitim alanları, su ve süs havuzları, tematik parkurlar yer alabilmektedir.

Rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlar için önemli unsur, katılımcıların memnuniyetlerini arttırmaktır (Kement ve Bükey, 2019). Zira Yayla ve Çetiner (2019) rekreasyon faaliyetlerinin olumlu kullanıldığında katılımcıların çeşitli yönlerden gelişimine katkı sağladığını, olumsuz kullanıldığında ise birey için kötü sonuçlara sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle katılımcıların ihtiyaçlarını karşılamak ve memnuniyetlerini arttıracak deneyimlerin kalitesi önem arz etmektedir.

Literatürde bulunan farklı çalışmalar incelendiğinde rekreasyon etkinlerine katılım gösterenlerin demografik değişkenleri ile rekreasyon faaliyetlerine katılım düzeyleri (Balcı ve İlhan, 2006), rekreasyon faaliyetleri ile tatmin düzeyleri (Ardahan ve Lapa, 2010) arasındaki farklılıklar, sosyolojik etkenler ve sosyolojik yapılardaki kısıtlamalar(Kılıç ve Şener, 2013) ve yerel halkın rekreasyonel etkiliklere katılım engelleri (Çelikkanat, Erkol Bayram ve Bayram, 2019) tespit edilmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada ise literatürde yer alan diğer araştırmalardan farklı olarak Kırıkkale ilinde bulunan ve Millet Bahçesi olarak değerlendirilebilecek olan Kırıkkale Büyük Şehir Parkı'nı çeşitli rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere ziyeret eden katılımcıların demografik

özelliklerinin bu park ve pahçelerden elde ettikleri deneyim kalitesi algısı üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu çalışmanın amacı, Kırıkkale Büyük Şehir Parkı'nda rekreasyonel faaliyetler amacıyla bulunan ziyaretçilerin demografik özelliklerinin deneyim kalitesi algısı üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçtan hareketle ve literatürden elde edilen bilgiler kapsamında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H_1: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi cinsiyete göre farklılık gösterir.

H_2: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi medeni duruma göre farklılık gösterir.

H_3: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi yaşa göre farklılık gösterir.

H_4: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi eğitim düzeyine göre farklılık gösterir.

H_5: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi kişisel gelire göre farklılık gösterir.

H_6: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi ziyaret sıklığına göre farklılık gösterir.

H_7: Rekreasyon alanlarındaki algılanan deneyim kalitesi mesleğe göre farklılık gösterir.

YÖNTEM

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. İki bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, gelir, eğitim düzeyi, medeni durumu) tespit etmeye yönelik sorular yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde ise rekreasyon alanlarına yönelik deneyim kalitesi algısının ölçülmesi amacıyla Wu, Li ve Li (2018)'nin çalışmasında kullanılan 8 ifadeli ölçekten faydalanılmıştır. Araştırma evrenine ilişkin net bir sayı bulunmadığı için bu araştırmada, araştırma örneklemi seçilirken olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Zikmund, 2003). 2019 yılı Nisan-Haziran aylarında Kırıkkale Büyük Şehir Parkı ziyaretçilerinden toplanan 460 adet anketten elde edilen veriler SPSS 25 paket programı aracılığıyla işlenmiş ve bulgular raporlaştırılmıştır.

BULGULAR

Araştırma verilerinden elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılmcılara İlişkin Demografik Veriler

	Demografik Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Kadın	203	44,1
	Erkek	**257**	55,9
Yaş	18-24	92	20,0
	25-34	113	24,6
	35-44	66	14,3
	45-54	**136**	29,6
	55 yaş ve üstü	53	11,5
Ziyaret Sıklığı	Çok Nadir	12	2,6

	Ayda 1	15	3,3
	Ayda 2-3	179	38,9
	Haftada 1	254	55,2
Medeni Durum	Evli	234	50,9
	Bekar	226	49,1
Eğitim Durumu	Okuryazar	43	9,3
	İlköğretim	116	25,2
	Lise	186	40,4
	Ön lisans	53	11,5
	Lisans	50	10,9
	Lisansüstü	12	2,6
Kişisel Gelir	0-2020 ₺	100	21,7
	2021-3500 ₺	260	56,5
	3501-5000 ₺	62	13,5
	5001-6500 ₺	25	5,4
	6501 ₺ - ve daha fazla	13	2,8
Meslek	Kamu Personeli	154	33,5
	Özel Sektör Çalışanı	135	29,3
	Serbest Meslek	82	17,8
	Diğer (Emekli vb.)	89	19,3
	TOPLAM	**460**	**%100**

Tablo 1 incelendiğinde araştırma katılımcılarının % 55,9'unun erkek, % 29,6'inin 45-54 yaş aralığında olduğu, % 50,9'unun evli olduğu, % 40,4'ünün lise eğitimine sahip olduğu ve aylık gelirleri incelendiğinde, % 56,5'inin 2021-3500 Türk lirası gelire sahip olduğu, % 33,5'inin kamu personeli olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırma anketini cevaplayan katılımcıların % 55,2'sinin ayda 2-3 defa parkları ziyaret ettiğini ifade etmektedir.

Araştırmada kullanılan deneyim kalitesi ölçeğine ilişkin ortalama, standart sapma ve güvenirlik değerlerine aşağıdaki tablo da yer verilmiştir.

Tablo 2. Deneyim Kalitesi Ölçeğine İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve Güvenirlik Değerleri

İfadeler	**Ort.**	**S.S.**	**α**
Bu rekreasyon alanının fiziksel çevresi dört dörtlüktür.	2,00	1,379	,799
Bu rekreasyon alanındaki fiziksel çevre yüksek standartlardadır.	2,46	1,488	
Rekreasyon alanında var olan işletmelerin, katılımcılara fayda sağladıklarını düşünüyorum.	3,32	1,245	
Her zaman, bu rekreasyon alanını ziyaret ettiğimde eşsiz bir deneyime sahip oluyorum.	2,52	1,434	
Rekreasyon alanına herhangi bir ulaşım sorunu yoktur.	3,27	1,329	
Rekreasyon alanı merkezi bir noktadadır.	3,28	1,414	
Bu rekreasyon alanının nitelikleri diğer illerde bulunan rekreasyon alanlarına nazaran üstün bir seviyededir.	3,46	1,308	
Bu rekreasyon alanını ziyaret benim için güzel bir deneyimdir.	2,94	1,552	

Çalışmada kullanılan deneyim kalitesi ölçeğinde yer alan 8 ifadeden elde edilen ortalama, standart sapma ve güvenirlik değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri ,799'dur ve oldukça güvenilir olarak ifade edilmektedir. Cronbach's Alpha değerinin 0,70 ve üstü olması ölçeğin iyi düzeyde güvenilirlik değerine sahip olduğunu göstermektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Engin, 2012). Araştırmalarda, alfa (α) kat sayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2010: 405):

- $0.0 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

İfadelerin ortalamaları değerlendirildiğinde katılımcıların en fazla olumlu görüş bildirdiği ifade "Bu rekreasyon alanının nitelikleri diğer illerde bulunan rekreasyon alanlarına nazaran üstün bir seviyededir." ifadesi olurken (İfade ort: 3,46), en az düşük olumlu görüş bildirdiği ifade ise "Bu rekreasyon alanının fiziksel çevresi dört dörtlüktür." (İfade ort:2,00) ifadesi olmuştur.

Deneyim Kalitesi Ölçeği Faktör Analizi

Deneyim kalitesi algısını ölçmek amacıyla Wu, Li ve Li (2014) tarafından geliştirilen 8 ifadeli ölçek kullanılmıştır. Deneyim kalitesine ait faktör analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Deneyim Kalitesi Ölçeği Faktör Analizi

Faktör Adı	İfade no	Faktör Yükü	Özdeğer	Açıklanan varyans (%)	Cronbach Alpha
Deneyim Kalitesi	DK1	,813	3,354	68,837	,799
	DK2	,770			
	DK3	,674			
	DK4	,644			
	DK5	,809			
	DK6	,749			
	DK7	,723			
	DK8	,632			
Toplam Açıklanan Varyans				68,837	
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçüsü					,807
Bartlett Küresellik Testi **Ki Kare:**1046,209 **Serbestlik derecesi:**28 **p değeri:**0,000					

Deneyim kalitesini ölçmek amacıyla 8 ifadelik ölçek, Temel Bileşenler Analizi ve Kaiser Normalizasyonu Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak faktör analizine tabi tutulmuş ve sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Yapılan analizde tüm ifadelerin tek boyut altında toplandığı görülmektedir. Faktör yükleri ve ölçüm değerleri bakımından geçerliğinin ve güvenirliğinin yüksek olduğu görülmektedir(Faktör yükü>0,70; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçüsü>0,60; Cronbach Alha>0,70; p=0,000). Ayrıca deneyim kalitesi ölçeği toplam varyansın yaklaşık % 69'unu açıkladığı görülmektedir.

Katılımcıların demografik özellikleri ile deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	t	Srb. Der.	P
Kadın	203	2,88	,958	-,559	458	,576
Erkek	257	2,93	,852			

Çalışmaya katılan kişilerin cinsiyetlerine göre deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere iki bağımsız t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Bu sonuca göre 0,576 önem düzeyi ile H_1 hipotezi ret edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların cinsiyetleri ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 5. Katılımcıların Medeni Durumları ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	t	Srb. Der.	P
Evli	234	2,94	,897	,795	458	,427
Bekar	226	2,87	,903			

Çalışmaya katılan kişilerin medeni durumlarına göre deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere iki bağımsız t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Bu sonuca göre 0,427 önem düzeyi ile H_2 hipotezi ret edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların medeni durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 6. Katılımcıların Yaşları ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P
18-24 Yaş[a]	92	2,97	,805	,836	4	0,503
25-34 Yaş[b]	113	2,99	,954			
35-44 Yaşc	66	2,89	,977			
45-54 Yaş[d]	136	2,86	,887			
55 ve üstü[e]	53	2,75	,873			

Çalışmaya katılan kişilerin yaşları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Bu sonuca göre 0,503 önem düzeyi ile H_3 hipotezi ret

edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların yaşları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P
Okuryazar[a]	43	2,85	,865	,459	5	0,839
İlköğretim[b]	116	2,91	,915			
Lise[c]	186	2,90	,818			
Önlisans[d]	53	3,04	1,077			
Lisans[e]	50	2,86	,973			
Lisansüstü[g]	12	2,81	,916			

Çalışmaya katılan kişilerin eğitim durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. Bu sonuca göre 0,839 önem düzeyi ile H_4 hipotezi ret edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların eğitim durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır (p>0,05).

Tablo 8. Katılımcıların Gelir Durumları ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P
0-2020 TL	100	2,92	,840	,689	4	0,060
2021-3500 TL	260	2,92	,801			
3501-5000 TL	62	2,88	,768			
5001-6500 TL	25	2,82	,805			
6501 TL+	13	2,98	,713			

Çalışmaya katılan kişilerin gelir durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Bu sonuca göre 0,060 önem düzeyi ile H_5 hipotezi ret edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların gelir durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo 9. Katılımcıların Parkları Ziyaret Sıklıkları ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği			
	N	Ort.	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P	
Çok nadir[a]	12	3,50	,941	3,278	3	0,021	Tukey HSD a ile c ve d arasında
Ayda 1 defa[b]	15	3,32	,994				
Ayda 2-3 defa[c]	179	2,83	,756				
Haftada 1 defa[d]	254	2,84	,971				

Çalışmaya katılan kişilerin parkları ziyaret sıklıkları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 9'da verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların gelir durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Farklılığın kaynağı incelendiğinde parkları çok nadir ziyaret edenler ile ayda 2-3 defa ile haftada 1 sıklıkta ziyaret edenler arasında deneyim kalitesi algılamaları arasında ortalamalar açısından farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin daha fazla park ziyareti gerçekleştirmesinin deneyim kalitelerini ve bunun devamında yaşam kalitesini olumlu etkileyeceği ifade edilebilir.

Tablo 10. Katılımcıların Meslekleri ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P
Kamu	154	2,99	,959	,1,126	3	0,338
Özel Sektör	135	2,91	,861			
Serbest Meslek	82	2,76	,892			
Çalışmıyor	89	2,90	,855			

Katılımcıların mesleki durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında arasında farklılık olup olmadığını incelemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 10'da verilmiştir. Bu sonuca göre 0,338 önem düzeyi ile H_7 hipotezi re edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların meslek durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Rekreasyonel faaliyetlerde bulunmak bireylerin fiziki ve mental iyi oluşlarını etkilemekte ve bireyleri stresten uzaklaştırmanın yanı sıra sosyal ilişkilerini geliştirmelerine, çeşitli deneyimler kazanmalarına, bilgilerini yenilemelerine ve mutluluk düzeylerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Güdü Demirbulat ve Avcıkurt, 2015). Bu nedenle insanların yaşadıkları şehirlerde bu imkanların arttırılması ve ziyaretçilerin hizmetine sunulması gereklidir.

Rekreasyon alanlarını ziyaret eden katılımcıların bu imkanları tanımaları ve uygulayarak deneyim elde etmeleri beklenmektedir. Bu noktada rekreasyon alanlarına yönelik halkın elde ettiği deneyim kalitesi algısının tespiti önem arz etmektedir. Bu sebeple Millet Bahçeleri kavramının deneyim kalitesi algısını hangi düzeyde karşıladığı ve ziyaretçilerin demografik özelliklerinin edinilen deneyim kalitesi üzerinde etkili olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda demografik özelliklerden sadece parkları ziyaret sıklıkları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel anlamda bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Parkları haftada 1 veya ayda 2-3 defa ziyaret edenler ile çok nadir ziyaret edenler arasında kazanılan deneyim kalitesi açısından farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda yerel yönetimlerin halkı daha sık aralıklarla rekreasyon alanlarına

çekmeye çalışması bunun için aktiviteler organize etmesi gereklidir. Zira rekreasyon etkinliklerine katılımın fiziki ve mental iyi oluş haline olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir.

Bu durum tabiki kültürel ve fiziksel imkanlar sayesinde desteklenmelidir. Özellikle yerel yönetimlerin halka açık ve ulaşılabilir rekreasyon alanları sunması, yaşlı, engelli ve çocuklar olmak üzere tüm şehir halkına hitap edebilecek park ve bahçe projeleri geliştirilmeleri, ve tüm gruplara hitap edebilecek organizasyonlar geliştirmeleri gereklidir.

Bu çalışmanın önemli kısıtı tek bir ilde ve kısıtlı bir alanda veriler toplanarak deneyim kalitesi algısı konusunda önemli bulgular ortaya konulmaya çalışmasıdır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu hususlar göz önünde tutularak farklı rekreasyon alanlarını kullanan ziyaretçilerin, fiziksel ve mental tatminleri, mutluluk düzeyleri ve rekrasyon alanları kullanımlarına yönelik engel ve teşvik ilişkisinin incelenmesi önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ardahan, F. & Lapa Yerlisu, T. (2010). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatmin düzeylerinin cinsiyete ve gelire göre incelenmesi, *Spor Bilimleri Dergisi*, 21 (4), 129–136.

Aşık, A. N., (2017). Balıkesir il merkezinde yaşayanların belediyenin rekreasyon hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin belirlenmesi üzerine bir araştırma, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(4),106-117.

Balcı, V. & İlhan, A. (2006). Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılım düzeylerinin belirlenmesi, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4 (1) 11-18.

Butler, R., Hall, C. M. & Jenkins, J. (1998). *Tourism and Recreation in Rural Areas*, (Edited by: Butler, R., Hall, C. M. &Jenkins, J.), John Wiley&Sons Ltd: England.

Çelikkanat, N., Erkol Bayram, G. & Bayram, A. T., (2019). Yerel halkın rekreasyonel etkġnlġklere katılımını engelleyen faktörler: Giresun ili örneği, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(1), 92-100.

Demirbulat, Ö. G. & Avcıkurt, C. (2015). Turizm ve mutluluk arasindaki ilişki üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(34), 79-97.

Güven, Y. & Yavuz, E., (2017). Çalışanların rekreasyonel aktivitelere katılım düzeylerinin, mutluluk ve yaşam kalitesi üzerine olan etkisi, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 5(2), 66-78.

Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. & Dinç, Y. (2017). *Boş zaman ve rekreasyon yönetimi*, Detay Yayıncılık: Ankara.

Karaküçük, S. & Akgül, B. M. (2016). *Rekreasyon, rekreasyon ve çevre*, Gazi Kitabevi: Ankara.

Kement, Ü. & Bükey, A., (2019). Doğa ve kültür fotoğrafçılığı kapsamında rekreasyonel motivasyonun demografik özelliklere göre incelenmesi. *Tourism and Recreation*, 1(1), 23-30.

Kılıç, M. & Şener, G. (2013) Üniversite öğrencilerinin rekreasyon etkinliklerine katılımlarındaki sosyolojik etkenler ve yapısal kısıtlamalar, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3 (3), 220-227.

Öztürk, Y. & Tecimen, M., (2017). Halkın boş zaman değerlendirme alışkanlıkları: Çankırı örneği, *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-14.

Yayla, Ö. & Çetiner, H., (2019). Boş zamanların değerlendirilmesinde etkili olan faktörlerin boş zaman tatminine etkisi, *Turizm Akademik Dergisi*, 6(1), 219-228.

Yaylı, A.,(Editör). (2014). *Rekreasyona giriş*. (Birinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık

KIRIKKALE DESTİNASYON İMAJININ ZİYARET NİYETLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Öğr.Üyesi Ali SOLUNOĞLU
Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr.Üyesi Özgür YAYLA
Akdeniz Üniversitesi

Özet

Her yıl düzenli olarak yapılan tatil davranışlarının yanında insanlar kısa süreli tatillerinde de günlük yaşamın stresinden uzaklaşabilmek için yakın destinasyonlara seyahatler gerçekleştirmektedir. Bu noktada Kırıkkale kısa süreli seyahatlerin gerçekleştirilebileceği önemli bir destinasyondur. Zira, başkente olan yakınlığı, 43 ili birbirine bağlayan transit yol güzergahında olması, belli güzergahların tam merkezinde bulunması, destinasyonda düzenlenen festival vb. etkinlikler Kırıkkale destinasyonunu ziyaretçiler için önemli bir yer haline getirmektedir. Bu çalışmada Kırıkkale destinasyonuna yakın illerde yaşayan bireylerin (Ankara) Kırıkkale destinasyonuna yönelik imaj algıları ölçülmüş ve demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma evrenine ilişkin net bir sayı bulunmadığı için, araştırma örneklemi seçilirken olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla 392 katılımcıdan elde edilen veriler istatistiksel testlere tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların demografik değişkenlerinin imaj algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda akademisyenlere, işletmelere ve yerel yönetimlere çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon İmajı, Kırıkkale

THE EFFECT OF KIRIKKALE DESTINATION IMAGE ON VISITING INTENTIONS

Abstract

In addition to regular holiday behaviors every year, people also travel to short-term destinations in order to avoid the stress of daily life during their short-term holidays. At this point, Kırıkkale is an important destination for short-term trips. Because of its proximity to the capital, being on the transit road route that weeping 43 provinces together, being at the very center of certain routes, festival etc. organized in destinations. activities make Kırıkkale destination an important place for visitors. In this study, the factors affecting the travel decision of the individuals living in provinces close to Kırıkkale destination (Ankara) were determined, their image perceptions towards Kırıkkale destination were measured and their intention to visit Kırıkkale was determined. Since there is not a clear number of research population, easily accessible sampling method which is one of the non-probable sampling methods was used in the selection of the research sample. For this purpose, data obtained from 350 participants were subjected to statistical tests. According to the findings, it was determined that demographic variables of the participants showed statistically significant differences on image perception. In this respect, various suggestions were given to academicians, businesses and local governments.

Keywords: Destination Image, Kırıkkale

GİRİŞ

Turizm sektörünün başarısında destinasyonlar büyük rol oynamaktadır. Öyle ki, turizmin mahiyeti gereği turistlerin destinasyonlar arasında seyahatleri söz konusudur. Bu kapsamda, destinasyon kavramı turizm alanında çalışan akademisyen ve yönetim örgütleri tarafından sıklıkla çalışan konuların başında gelmektedir. Destinasyonu coğrafik açıdan ele alan araştırmacıların yanında (Buhalis, 2000; Pike, 2004), destinasyon; konaklama, yeme içme, seyahat, rekreasyon aktivitelerine sahip, aynı zamanda kamusal hizmetlerin de sunulduğu, belli bir marka ve imajı bulunan alanlar olarak da tanımlanabilmektedir (Bahar ve Kozak, 2005). Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere tüm konaklama, yeme içme ve rekreasyonel etkinliklere katılım bir destinasyonda gerçekleşmektedir. Dolayısı ile bu durum, turizm ve destinasyon kavramlarını birlikte değerlendirme zorunluluğunu meydana getirmektedir (Kocaman, 2010). Birçok farklı araştırmacının farklı yönlerden ele aldığı destinasyon kavramında en hayati konularından bir tanesi de destinasyonun sahip olduğu imajıdır. Zira, bir destinasyona seyahat edecek turistlerin seyahat kararlarında destinasyona yönelik sahip oldukları imaj önemli rol oynamaktadır (Baloğlu ve McClearly, 1999; Baloğlu, 2000; Gartner, 1989). İmaj kavramı, somut ya da soyut bir ürünün pazardaki durumunu belirlemeye yönelik kullanılan bir kavramdır (Hacıoğlu, 2005). Bu açıdan ele alındığında destinasyona yönelik imaj destinasyonun rakipleri içerisindeki potansiyel turistin zihninde oluşan algı ve izlenimlerini açıklamaktadır.

Bir destinasyonun sahip olduğu imaj farklı şekillerde oluşabilmektedir. Örneğin, Gunn (1972)'a göre destinasyon imajı organik, uyarılmış ve karma imaj olarak tanımlanmaktadır. Uyarılmış imaj, destinasyona yönelik herhangi bir bilgi edinme girişiminde bulunmadan potansiyel turistin destinasyon hakkında duyduğu haberler ve anlatılanlar neticesinde sahip olduğu imaj olarak tanımlanmaktadır. Uyarılmış imaj ise, destinasyona yönelik kasıtlı olarak bir tanıtım ve bilgilendirme faaliyeti sonucunda bireyin zihninde oluşan imaj açıklanmaktadır. Potansiyel turistlerin internet üzerinden destinasyon hakkında yaptıkları araştırma sonucunda edindiği bilgiler, seyahat acentelerinin reklamları ya da destinasyon pazarlama örgütlerinin tanıtım için düzenledikleri etkinlikler sonucunda turistlerin uyarılmış imajları oluşmaktadır. Karma imaj ise turistlerin destinasyonu ziyaretleri sonucunda meydana gelen ve değiştirilmesi güç olan nihai imajları olarak açıklanabilir.

Destinasyon imajı oluşumunu Baloğlu ve McClearly, (1999) bilişsel ve duygusal olmak üzere iki grupta incelenebileceğini iddia ederken Qu vd., (2011) diğer destinasyonlarda olmayan ve benzersizlik olarak adlandırdığı grubun önem taşıdığını tespit etmişlerdir. Fakaye ve Crompton (1991) destinasyon imajının tatil seçimlerinde kritik rol oynadığını ifade etmiş ve uyarılmış imaj olarak tanımlanan destinasyona yönelik bilgi toplama sürecinden sonra oluşan imaj neticesinde potansiyel turistlerin ya alternatif destinasyon arayışlarına girdiklerini ya da ilgili destinasyona seyahat etme kararı aldıklarını ifade etmişlerdir.

Literatür incelendiğinde destinasyon imajı ile ilgili yapılan çalışmaların yoğun olarak deniz-kum-güneş turizmi alanında güçlü turizm destinasyonlarına yönelik yapıldığı, bunun yanında kültür turizmi olarak güçlü kabul edilen destinasyonların da imaj algılarının ölçülmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Öte yandan turizm noktasında dezavantajlı destinasyonların imaj algılarının belirlenmesi destinasyonun turizm destinasyonu olabilmesi önündeki engellerin tespiti amacıyla önemlidir. Bu kapsamda Türkiye'nin başkenti Ankara'ya yakın olması sebebiyle avantajlı sayılabilecek olan Kırıkkale destinasyonun çevre illerce

imajının belirlenmesi amaçlanmıştır. Zira, günlük çalışma sürelerinin kısalması ve kısa süreli tatillerinin artması sonucunda insanların yakın destinasyona seyahatlerinin arttığına dair yönelik literatürde bilgiler mevcuttur. Bir çok ilin geçiş güzergahında olan Kırıkkale destinasyonun imajının belirlenmesi yapılacak olan yatırımların ve hitap edilen kitlenin beklentilerinin tespiti açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu çalışmanın amacı, Ankara'da yaşayan bireylerin sahip oldukları Kırıkkale destinasyon imajının demografik özellikler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Bu amaçtan hareketle ve literatürden elde edilen bilgiler kapsamında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H_1: Kırıkkale destinasyon imajı cinsiyete göre farklılık gösterir.

H_2: Kırıkkale destinasyon imajı medeni duruma göre farklılık gösterir.

H_3: Kırıkkale destinasyon imajı yaşa göre farklılık gösterir.

H_4: Kırıkkale destinasyon imajı eğitim düzeyine göre farklılık gösterir.

H_5: Kırıkkale destinasyon imajı kişisel gelire göre farklılık gösterir.

H_6:Kırıkkale destinasyon imajı mesleğe göre farklılık gösterir.

H_7: Kırıkkale destinasyon imajı ziyaret durumuna göre farklılık görterir.

YÖNTEM

Araştırmada literatürden elde edilen ölçekler kullanılarak anket tekniği ile veri elde edilmiştir. Kolayda ulaşılabilir anket yöntemi ile Kırıkkale iline komşu olan, Ankara ilinde yaşayan kişilere anket uygulanarak, elde edilen veriler niteliğine uygun olarak SPSS 25 paket programı ile analiz edilmiştir. Anket formu 2 bölümden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Anketin birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sayısı, hane halkı geliri vs.) belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde Kırıkkale destinasyon imaj algısı ölçmek amacıyla literatürde daha önceden geliştirilmiş ve geçerlik güvenirlik analizleri yapılmış olan 13 ifadelik destinasyon imaj ölçeğinden faydalanılmıştır (Baloğlu ve McClearly, 1999; Beerli ve Martin, 2004).

BULGULAR

Araştırma verilerinden elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılmcılara İlişkin Demografik Veriler

	Demografik Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Kadın	125	68,1
	Erkek	267	**31,9**
Yaş	18-24	53	13,5
	25-34	49	12,5
	35-44	60	15,3
	45-54	201	**51,3**
	55-64	15	3,8
	65 yaş ve üstü	14	3,6
Ziyaret Durumu	Evet	269	**68,6**
	Hayır	123	31,4
Medeni Durum	Evli çocuklu	216	**55,1**

	Evli çocuksuz	29	7,4
	Bekar	147	37,5
Eğitim Durumu	İlköğretim	10	2,6
	Ortaöğretim	33	8,4
	Ön lisans	97	24,7
	Lisans	235	**59,9**
	Lisansüstü	17	4,3
Hane Halkı Geliri	0-2020 ₺	38	9,7
	2021-4000 ₺	29	7,4
	4001-6000 ₺	66	16,8
	6001-8000 ₺	89	22,7
	8001-10000 ₺	108	**27,6**
	10001₺ ve üstü	62	15,8
Meslek	Yönetici	48	12,2
	Serbest Meslek	108	**27,6**
	Memur	29	7,4
	Emekli	43	11,0
	İşçi	92	23,5
	Ev Hanımı	34	8,7
	Diğer (Öğrenci vb.)	38	9,7
	TOPLAM	**392**	**%100**

Tablo 1 incelendiğinde araştırma katılımcılarının % 68'inin erkek, % 51,3'ünün 45-54 yaş aralığında olduğu, % 68,6'sının daha önce Kırıkkale'yi ziyaret ettiği, % 55,1'inin evli ve çocuklu olduğu, % 59,9'unun lisans eğitim düzeyine sahip olduğu ve hane halkı aylık gelirleri incelendiğinde, % 27,6'sının 8001-10000 Türk lirası gelire sahip olduğu, % 27,6'sının serbest meslek sahibi olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan destinasyon imajı ölçeğine ilişkin ortalama, standart sapma ve güvenirlik değerlerine aşağıdaki tablo da yer verilmiştir.

Tablo 2. Destinasyon İmajı Ölçeğine İlişkin Ortalama, Standart Sapma Ve Güvenirlik Değerleri

İfadeler	**Ort.**	**S.S.**	**α**
Destinasyon hijyenik ve temizdir.	2,96	,781	,813
Destinasyonun altyapısı yeterlidir.	2,42	1,006	
Çalışanlar güvenilirdir.	3,19	,838	
Alışveriş imkanları yeterlidir.	2,44	,919	
Gece hayatı ve etkinlikler güzeldir.	1,95	1,246	
Kaliteli otel ve restoranlara sahiptir.	2,33	,953	
Yöreye özgü yiyecekler lezzetlidir.	3,53	1,005	
Yerel halk cana yakın ve arkadaşçadır.	3,46	1,008	
Farklı kültürel ve tarihi aktiviteler vardır.	2,78	1,030	
Manzarası ve doğal çekicilikleri muhteşemdir.	2,76	,922	
Temiz ve bozulmamış çevresi vardır.	3,04	,951	
İklimi tatil yapmaya elverişlidir.	2,42	1,100	
Aktivite çeşitliliği fazladır.	2,23	1,054	

Çalışmada kullanılan destinasyon imajı ölçeğinde yer alan 13 ifadeden elde edilen ortalama, standart sapma ve güvenirlik değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri ,813'tür ve oldukça güvenilir olarak ifade edilmektedir. Cronbach's

Alpha değerinin 0,70 ve üstü olması ölçeğin iyi düzeyde güvenilirlik değerine sahip olduğunu göstermektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Engin, 2012). Araştırmalarda, alfa (α) kat sayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2010: 405):

- $0.0 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

İfadelerin ortalamaları değerlendirildiğinde katılımcıların en fazla olumlu görüş bildirdiği ifade "Yöreye özgü yiyecekler lezzetlidir." ifadesi olurken (İfade ort: 3,53), en az düşük olumlu görüş bildirdiği ifade ise "Gece hayatı ve etkinlikler güzeldir." (İfade ort:1,95) ifadesi olmuştur. Zira mütevazi bir Anadolu kenti olarak katılımcıların tespitlerinin oldukça isabetli olduğu belirtilebilir.

Destinasyon İmajı Ölçeği Faktör Analizi

Destinasyon imahını ölçmek amacıyla Baloğlu ve McClearly (1999) tarafından geliştirilen 13 ifadeli ölçek kullanılmıştır. Destinasyon imajına ait faktör analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Destinasyon İmajı Ölçeği Faktör Analizi

Faktör Adı	İfade no	Faktör Yükü	Özdeğer	Açıklanan varyans (%)	Cronbach Alpha
Deneyim Kalitesi	Dİ1	,437	4,278	35,650	,813
	Dİ2	,664			
	Dİ3	,422			
	Dİ4	,670			
	Dİ5	,757			
	Dİ6	,692			
	Dİ7	,609			
	Dİ8	,319			
	Dİ9	,589			
	Dİ10	,529			
	Dİ11	---			
	Dİ12	,634			
	Dİ13	,685			
Toplam Açıklanan Varyans				35,650	
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçüsü					,640
Bartlett Küresellik Testi **Ki Kare:**2205,051 **Serbestlik derecesi:**66 **p değeri:**0,000					

Destinasyon imajını ölçmek amacıyla 13 ifadelik ölçek, Temel Bileşenler Analizi ve Kaiser Normalizasyonu Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak faktör analizine tabi tutulmuş ve sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Yapılan analizde tüm ifadelerin tek boyut altında toplandığı, fakat Dİ11 kodlu ifadenin faktör yükünün düşük olmasından dolayı analizlerden çıkartıldığı görülmektedir. Dİ8 kodlu ifadenin faktör yükünün sınır değerlere yakın olduğu (0,319), fakat ilgili ölçekten daha fazla ifade çıkartmak uygun görülmediğinden

ifadenin faktör yükünün bu şekilde kullanılması uygun bulunmuştur. Faktör yükleri ve ölçüm değerleri bakımından geçerliğinin ve güvenirliğinin yüksek olduğu görülmektedir(Faktör yükü>0,30; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçüsü>0,60; Cronbach Alha>0,70; p=0,000). Ayrıca destinasyon imajı ölçeği toplam varyansın yaklaşık % 35'ini açıkladığı görülmektedir.

Katılımcıların demografik özellikleri ile destinasyon imajı algılamaları arasında farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Destinasyon İmajı Algıları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	t	Srb. Der.	P
Kadın	125	2,55	,265	3,616	390	,000
Erkek	267	2,78	,677			

Çalışmaya katılan kişilerin cinsiyetlerine göre destinasyon imajı arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere iki bağımsız t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların cinsiyetleri ile destinasyon imajı algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır (p<0,05).

Tablo 5. Katılımcıların Medeni Durumları ile Destinasyon İmajı Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği			
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P	
Evli, Çocuklu[a]	92	2,97	,805	19,383	2	0,000	Tukey HSD
Evli, Çocuksuz[b]	113	2,99	,954				b ile a ve c arasında
Bekar[c]	66	2,89	,977				

Çalışmaya katılan kişilerin medeni durumlarına göre destinasyon imajı algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere iki bağımsız t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların medeni durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır (p<0,05). Farklılığın hangi medeni durum grubundan kaynaklandığını tespit etmek üzere yapılan Post-Hoc Tukey HSD testi sonucunda evli ve çocuksuz olanlar ile diğer iki grup arasında farklı bir destinasyon imajı algısı olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Yaşları ile Destinasyon İmajı Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği			
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der	P	
18-25 Yaş[a]	53	2,97	,461	,9473	5	0,000	Tukey HSD
26-34 Yaş[b]	49	2,38	,114				
35-44 Yaş[c]	60	2,95	,458				a ile b,d,e ve f arasında
45-54 Yaş[d]	201	2,68	,694				
55-64 Yaş[e]	15	2,41	,062				
65 ve üstü[e]	14	2,49	,051				

Çalışmaya katılan kişilerin yaşları ile destinasyon imajı algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların yaşları ile destinasyon imajı algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Farklılığın kaynağını tespit etmek üzere uygulanan Post-Hoc Tukey HSD testi sonucunda 18-25 yaş aralığında olanların sadece ile 26-34, 45-54, 54-64 ve 65 yaş üstünde olanlar arasında farklılık olduğu görülmektedir

Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Destinasyon İmajı Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği			
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P	
İlköğretim[a]	10	2,70	,844	,459	5,402	0,000	Tukey HSD
Ortaöğretim[b]	33	3,07	,509				
Önlisans[c]	97	2,71	,495				b ile c ve d arasında
Lisans[d]	235	2,63	,584				
Lisansüstü[g]	17	3,00	,788				

Çalışmaya katılan kişilerin eğitim durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların eğitim durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Farklılığın hangi medeni durum grubundan kaynaklandığını tespit etmek üzere yapılan Post-Hoc Tukey HSD testi sonucunda ortaöğretim eğitim düzeyinde olanlar ile önlisans ve lisans eğitim düzeyine sahip olanlar arasında destinasyon imajı algısı açısından farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Gelir Durumları ile Destinasyon İmajı Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği			
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P	
2000 TL'den az[a]	38	2,46	,062				Tukey HSD
2001-4000 TL[b]	29	2,98	,051				
4001-6000 TL[c]	66	3,11	,371				
6001-8000 TL[d]	89	2,32	,169				d ile b,c,e ve f arasında
8001-10000 TL[e]	108	2,64	,634	24,745	5	0,000	
10001 TL üstü[f]	62	2,96	,884				

Çalışmaya katılan kişilerin gelir durumları ile destinasyon imajı arasında farklılık olup olmadığını incelenmek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_5 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların gelir durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini tespit etmek amacıyla uygulanan Post-Hoc testi sonucunda 6001-8000 TL gelire sahip olanlar ile diğer gruplar arasında farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Meslekleri ile Deneyim Kalitesi Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği			
	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Srb. Der.	P	
Yönetici[a]	48	2,12	,564				
Serbest Meslek[b]	108	3,05	,715				Tukey HSD
Memur[c]	29	2,87	,114				
Emekli[d]	43	2,76	,373				a ile diğer tüm gruplar
İşçi[e]	92	2,51	,332				
Ev Hanımı[f]	34	2,46	,068	25,191	6	0,000	
Diğer (Öğrenci vb.)[g]	38	2,96	,546				

Katılımcıların mesleki durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında arasında farklılık olup olmadığını incelemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 9'da verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların meslek durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Farkın kaynaklandığı gruplar incelendiğinde yönetici mesleğine sahip olan katılımcılar ile diğer meslek gruplarına sahip olanlar ile arasında destinasyon imajı algılamaları açısından farklılık olduğu görülmektedir.

Çalışmaya ilişkin son hipotez testi sonuçları aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır.

Tablo 10. Katılımcıların Kırıkkale'yi Ziyaret Etme Durumları ile Destinasyon İmajı Algılamaları Arasındaki Farklılığın İncelenmesi

	Grup İstatistiği			Test İstatistiği		
	n	Ortalama	Standart Sapma	t	Srb. Der.	P
Evet	269	2,80	,657	3,616	390	,000
Hayır	123	2,51	,321			

Çalışmaya katılan kişilerin Kırıkkale'yi ziyaret etme durumları ile destinasyon imajı algılamaları arasında farklılık olup olmadığını incelemek üzere iki bağımsız t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 10'da verilmiştir. Bu sonuca göre 0,000 önem düzeyi ile H_7 hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifade ile katılımcıların gelir durumları ile deneyim kalitesi algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$).

SONUÇ ve ÖNERİ

Destinasyon imajının ilgili destinasyonun pazarlamasındaki öneminden dolayı (Baloğlu ve Mangaloglu, 2001; İlban, 2007), imaj oluşturulma sürecinde, destinasyonun algılanmak istediği imaj ve hitap ettiği pazarın istek, ihtiyaç ve beklentileriyle uyumlu olması önem arz etmektedir (Karabıyık, 2013). Örneğin, Paris'in imajı daha çok kültür turizmi üzerine gezilebilecek bir şehir olarak kurgulanmışken, Miami destinasyonun imajı daha çok deniz kum ve güneş turizmi üzerine kurgulanmış ve reklam, tutundurma faaliyetleri genel olarak hitap ettiği kitleye yönelik olmaktadır.

Sosyo-demografik faktörler, sosyo-ekonomik ve demografik değişkenlerin kültürel geçmişle yakından ilişkili olduğunu göstermekle birlikte, imaj araştırmalarında etkili olan kültürel öğelerinde araştırılmasına imkan tanımaktadır. Birçok destinasyon imajı araştırmasında, sosyo-demografik faktörler, farklı bağlamlarda destinasyon imajı algılamalarında ki değişimleri açıklarken önemli değişkenler olarak görülmektedir. Özellikle yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum ve meslek imaj algılamalarında önemli farklılıkların görülmesine neden olmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular demografik özelliklerin destinasyon imaj algılamasında istatistiksel açıdan önemli farklılıklar gösterdiğine işaret etmektedir. İlgili bulgular ışığında destinasyon yöneticilerinin tanıtım ve pazarlama çalışmalarını gerçekleştirmesinin önemi ön plana çıkmaktadır. İlgili destinasyon özelinde 18-25 yaş grubunda bulunanlara yönelik imaj algısının yönlendirilmesi, gelir grubu yüksek olan tüketicilerin aynı zamanda satın almaya yönlendirilmesi, fuar ve tanıtım organizasyonlarında bu çalışma yardımıyla tespit edilen ilgili hedef pazara yönelik çalışmaların yapılması gereklidir.

Gelecek çalışmalarda ilgili destinasyona komşu olan Kırşehir, Çankırı, Çorum ve Yozgat illerinden örneklemler seçilerek destinayon imajı ve ziyaret nedenlerinin tespit edilmesi, yerel yönetimlerin gerçekleştireceği projelerde yardımcı olacağı, düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bahar, O., ve Kozak, M. (2005). *Küreselleşme sürecinde uluslararası turizm ve rekabet edebilirlik.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Baloglu, S., and McCleary, K. W. (1999). A model of destination image formation. *Annals of Tourism Research*, 26(4), 868-897.

Baloglu, S. (2000). A path analytic model of visitation intention involving information sources, socio-psychological motivations, and destination image. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 8 (3), 81–90.

Baloglu, S., and Mangaloglu, M. (2001). Tourism destination images of Turkey, Egypt, Greece and Italy as perceived by US-Based tour operations and travel agents. *Tourism Management*, 22 (1), 1-9.

Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management.* 2 (2), 97.

Fakaye, P., and Crompton, J. (1991). Image differences between prospective, first time and repeat visitors to lower Rio Grande Walley. *Journal of Travel Research*, 22 (4), 3-13.

Gartner, W. C. (1989). Tourism image: Attribute measurement of state tourism products using multidimensional scaling techniques. Journal of Travel Research, 28(2), 16–20.

Gunn, C. A. (1972). *Vacationscape*. University of Texas: Bureau of Business Research.

Hacıoğlu, N. (2005). *Turizm pazarlaması.* 5. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İlban, M. O. (2007). *Destinasyon pazarlamasında marka imajı ve seyahat acentelerinde bir araştırma.* Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Karabıyık, N. (2013). *Kültür pazarlaması: İstanbul'daki kültür miraslarının algılanan hizmet kalitesinin, destinasyon imaj türlerine etkisi üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kocaman, S. (2012). *Destinasyon yönetimi kapsamında marka kimliğine etki eden faktörlerin marka imajına etkisi: Alanya Örneği*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pike, S. (2004). *Destination marketing organizations*. UK: Elsevier.

Qu, H, Kim, H. L., and Im, H, H. (2011). A model of destination branding: Integrating the concepts of the branding and destination image. *Tourism Management*, 32, 465-476.

THE CONCEPT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM LITERATURE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Özgür SARIBAŞ
Simge KÖMÜRCÜ
Atilla AKBABA
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Abstract

As an important driving force, tourism has great importance for the economic, environmental, cultural and social structure of the world. Tourism is related to cultural exchange, history, social sharing and economic structure. These features have made tourism an effective actor in every field of human life. Over time, the need for travel has become a necessity and alternative types of travel to luxury consumption have emerged. This change in the way of travel has revealed a new concept in tourism. One of the requirements for realizing this understanding is social entrepreneurship. Social entrepreneurship is an enterprise that differs from commercial entrepreneurship and takes social benefit into consideration. This concept has started to take its place in the tourism literature in time and has been examined in different ways. This study examines the importance of social entrepreneurship in tourism literature.

In this study, it is aimed to contribute to the knowledge accumulation of social entrepreneurship in tourism literature. First, a literature review about the concept of social entrepreneurship is provided and then social entrepreneurship researches conducted in tourism literature were analyzed by bibliometric analysis. In the bibliometric analysis method, 33 articles in tourism literature related to social entrepreneurship in Turkish and English language are evaluated. According to the findings, the concept of social entrepreneurship has an 11-year history in tourism literature. The largest number of studies was conducted in 2016. When the content of the studies is examined, it is found that the majority of social entrepreneurship researches in tourism literature are related to the concepts of sustainable tourism, responsible tourism, eco-tourism and rural tourism. Some studies have linked the concept of social entrepreneurship to typologies such as Positive Theory, Structuration Theory, Market Approach, Livelihood Approach, and Social Business Model. Another finding is that social entrepreneurship research is insufficient in Turkish tourism literature. With this study, researches on social entrepreneurship in tourism literature are exposed. In addition, the analysis reveals the subjects that researchers work more frequently and the areas of study with deficiencies. The study will guide researchers who want to make a research about social entrepreneurship in tourism.

Keywords: Social Entrepreneurship, Entrepreneurship, Tourism, Bibliometric Analysis

1. INTRODUCTION

The concept of social entrepreneurship refers to the process by which different resources are brought together to evaluate opportunities and creating social benefits at the same time. It is a common situation for tourism to be in contact with social entrepreneurship when considering social, environmental, political and economic impacts of tourism. This

research aims to contribute to the knowledge accumulation of social entrepreneurship in tourism literature. In this respect, data collected around the international literature, especially social entrepreneurship studies in Turkish tourism literature were brought together.

2. LITERATURE REVIEW

Before describing the concept of "social entrepreneurship", the term "entrepreneurship" must be understood. If the concept of "entrepreneurship" is not correctly understood, the notion of "social entrepreneurship" may also be misunderstood (Martin and Osberg, 2007). The concept of entrepreneurship comes from the root of the word "entreprendre" used in the middle ages. It means the person who does the job (Varol and Güler, 2005). In a simply way, entrepreneurship is the process of generating returns by combining production factors in new ways (Stam and Stel, 2009) and accelerating the creation, dissemination and implementation of new ideas (Varol and Güler, 2005). According to the Shane and Venkataraman (2000), entrepreneurship involves identification, exploitation, discovery and evaluation of opportunities. Entrepreneurship is important for innovation; perform a job, the social and economic development of a nation (Van Praag and Versloot, 2007). Venkataraman (1997) notes, "*Entrepreneurship as a scholarly field seeks to understand how opportunities to bring into existence future goods and services are discovered, created, and exploited, by whom, and with what consequences"* (Venkataraman, 1997). Success in entrepreneurship depends on sustainability and challenge to the status quo (Levie et al., 2004).). Entrepreneurship, which extends the boundaries and scope of many economic activities, also has the driving force of economic development and provides important contributions to economic development in both developed and developing countries (McMillan and Woodruff, 2002; Levie et al., 2004; Kokkranikal and Morrison, 2011).

The concept of social entrepreneurship has different meanings for different people and researchers. This situation can lead to concept confusion. Many researchers associate social entrepreneurship with non-profit organizations. Some researchers describe it as anything that constitutes any non-profit organization. There are also researchers who try to define the concept by talking about business owners who carry out social responsibility-related operations (Dees, 1998). Looking at US history research, we see that there are many concepts that can be associated with social entrepreneurship as; "non-profit venture, non-profit entrepreneurship, social-purpose endeavor, social innovation, social-purpose business, community wealth enterprise, public entrepreneurship, social enterprise" etc. In the early 1990s, when field initiatives began with inspiring Italian social co-operatives, the concept of social entrepreneurship did not begin to spread at that time. Academic work has been intensified especially since the second half of the 1990s. In this period, both conceptual and empirical researches have been started (Defourny and Nyssens, 2010).

Social entrepreneurship has a long heritage as an integral element of economic and social values. However, many years it has not been fully defined and no clear relationship has been established with other areas (Mair and Marti, 2006). However, the concept has increased its importance in the world economy in time and it has become a real phenomenon, especially in developed countries (Santos, 2012).

There are many definitions of social entrepreneurship which brings more lasting and interesting solutions to social problems (Koe Hwee Nga and Shamuganathan, 2010). Some

researchers describe social entrepreneurship as a nonprofit enterprise and seeking alternative funding strategies or making management plans for creating social value (Boschee, 1998). Fowlet (2000) defined social entrepreneurship as "*the creation of livable economic structures, relations, institutions, organizations and practices that enable the attainment and maintenance of social benefits.*" According to another definition; it is defined as a process of using and combining of innovative resources to catalyze social change and / or seek opportunities for social needs (Mair and Marti, 2006). According to Austin et al. (2006) social entrepreneurship, unlike commercial entrepreneurship, aims to serve basic human needs and to improve the quality of life in society and it is generally defined as entrepreneurial activities carried out for social purposes.

Some opinions still indicate that social entrepreneurship is not fully understood or understood poorly (Martin and Osberg, 2007). Nevertheless, different perspectives have been created about social entrepreneurship. Some researchers put forward different perspectives on social tourism, made different definitions and talked about how they address social problems, how they are effective in creating wealth (Bornstein, 2004; Dees et al., 2004; Austin et al., 2006; Dorado and Ventresca, 2013). According to some, social entrepreneurship brings innovative solutions to complex social problems and doing it using traditional and business-market oriented models (Shaw and de Bruin, 2013; Mair and Noboa, 2003; Pearce and Doh, 2005; Spear, 2006; Dorado, 2006). As such, social entrepreneurship provides an alternative to a culture of greediness and selfishness, and may provide values such as moral, personal, ethical values and social responsibility (Hemingway, 2005; Bull et al., 2010; Arvidsson, 2014; Chell et al., 2016).

Social Entrepreneurship and Tourism

In the literature of tourism, the concept of social entrepreneurship is mentioned together with the concept of sustainable tourism. In this context, the link between concepts such as responsible tourism, eco-tourism, rural tourism, green tourism and social entrepreneurship practices draw attention (Günlü, 2015). In the study conducted by Kim, Uysal and Sirgy (2013), searched for answers to questions such as *"Does tourism have effects on society (economic, social, cultural and environmental)? If so, does tourism affect the well-being and life satisfaction of communities in their living spaces?"* According to the findings of Kim et al. (2013) and İçöz (2007), it is concluded that tourism and society have a cycle affected by each other. Therefore, the impact of tourism and entrepreneurship practices in tourism, which is a social phenomenon, has become inevitable in terms of social development and sustainability of this development. The tourism movement is directly related to society and is open to all kinds of interactions. It is one of the areas where different cultures come together and the management of intercultural differences (Kömürcü et al., 2016) plays an important role in communication and development within and between communities. Although the effects of social initiatives in tourism on social development and the efforts to make social development sustainable are not sufficiently mentioned in the literature, they are continuously increasing in practice. One such example is TATUTA farms, which are established in rural tourism areas and are increasing in number every day. TATUTA is the short name of the Exchange of Agricultural Tourism and Voluntary Knowledge, Experience in Ecological Farms project (http://www.tatuta.org) and is an example of social entrepreneurship that can be

associated with tourism. It can be said that tourism and social entrepreneurship have close ties and the number of relevant examples can be increased.

3. METHODOLOGY

In the study, "bibliometric analysis technique" which is one of the quantitative research techniques was used. A bibliometric analysis was conducted to determine the contents of the publications in the field of "Social Entrepreneurship" in tourism literature. Bibliometric analysis is "an application of statistical and mathematical methods set out to define the processes of written communication and the nature and development of scientific disciplines by using recounting techniques and analysis of such communication" (Pritchard, 1969:348). Although this analysis technique has been used in different disciplines for many years, it was first used in the field of tourism literature in 1989 by Weaver and McClearly. In this context, all articles which were searched in national and international article databases and written about social entrepreneurship in tourism were examined. The aim of this analysis is to determine the researches of the concept of social entrepreneurship, which has been entered into tourism literature in recent years, although it has been researched in literature for a long time, and to reveal research fields. The study was carried out between January and March 2019. Social entrepreneurship in tourism was searched in databases and all articles were used as sample of the study. In this context, all studies conducted in Science Direct, Google Scholar, Ebsco, Ulakbim and Dergi Park related to social entrepreneurship and tourism in English and Turkish languages were examined. As a result of the examination, it was found that there were 33 articles that were suitable for the purpose of the research. Articles and information about the articles are given in Table 1. In this research, key bibliometric indicators include the number of articles, distribution of studies by years, authors' productivity, the productivity of journals, state of research in national literature and research fields related to social entrepreneurship in tourism.

4. FINDINGS AND DISCUSSION

33 articles on social entrepreneurship in tourism from national and international article databases have been analyzed. In Table 1 below, these articles are examined under the main titles of authors, name of article, year of publication, name of journal and related research fields.

Table 1:Bibliometric Analysis of Social Entrepreneurship Researches in Tourism

No	Author	Name of Article	Year	Name of Journal	Fields
1	Philip Sloan, Willy Legrand, Claudia Simons-Kaufmann	*"A survey of social entrepreneurial community-based hospitality and tourism initiatives in developing economies: A new business approach for industry"*	2014	*"Worldwide Hospitality and Tourism Themes"*	Social value, Sustainable hospitality, Developing Countries
2	Carol Kline, Neha Shah, Heather Rubright	*"Applying the Positive Theory of Social Entrepreneurship to Understand Food Entrepreneurs and Their Operations"*	2014	*"Tourism Planning & Development"*	Positive Theory of SE, Food Entrepreneurs
3	Smile Dzisi, Faustina Aku Otsyina	*"Exploring Social Entrepreneurship in the Hospitality Industry"*	2014	*"International Journal of Innovative Research & Development"*	Corporate Social Responsibility, Hospitality Industry

4	Ziene Mottiar	*"Exploring the motivations of tourism social entrepreneurs: The role of a national tourism policy as a motivator for social entrepreneurial activity in Ireland"*	2016	*"International Journal of Contemporary Hospitality Management"*	Entrepreneurial motivations, Event Organizer
5	Chunlei Wang, Zhaowen Duan, Larry Yu	*"From nonprofit organization to social enterprise: The paths and future of a Chinese social enterprise in the tourism field"*	2016	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Structuration theory, Nonprofit Organization, Tourism Industry
6	Deborah De Lange, Rachel Dodds	*"Increasing sustainable tourism through social entrepreneurship"*	2017	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Sustainable Tourism, Tourism Industry
7	Marianna Sigala	*"Learning with the market: A market approach and framework for developing social entrepreneurship in tourism and hospitality"*	2016	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Social value, Social Transformation, Market Approach
8	Janina von der Weppen, Janet Cochrane	*"Social enterprises in tourism: an exploratory study of operational models and success factors"*	2012	*Journal of Sustainable Tourism*	Responsible Tourism, Market Approach, Organisational Culture, Leadership
9	Ikwaye Sam	*"Social Entrepreneurship in Hospitality Industry. The Case of Operators at the Coastal Tourism Circuit in Kenya"*	2016	*International Journal of Humanities Social Sciences and Education*	Hospitality Industry, Coastal Tourism, Developing Countries
10	Gabriel C.M. Laeis, Stefanie Lemke	*"Social entrepreneurship in tourism: applying sustainable livelihoods approaches"*	2016	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Rural development, Sustainable Livelihoods Approach
11	Ines Alegre, Jasmina Berbegal Mirabent	*"Social innovation success factors: hospitality and tourism social enterprises"*	2016	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Social Innovation, Hospitality and Tourism Sector, Social Business Models
12	Levent Altinay, Marianna Sigala, Victoria Waligo	*"Social value creation through tourism enterprise"*	2016	*Tourism Management*	Social Value Creation, Service Dominant Logic
13	Jennie Elfving	*"Supporting the cause – a case study on social entrepreneurial identity at the Rosenlund heritage site"*	2015	*Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*	Organizational Identity, Collective Entrepreneurial Cognition
14	Ebru Günlü	*"Sosyal Girişimcilik Olgusunun Kavramsal Analizi ve Turizmde Sosyal Girişimcilik"*	2015	*Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*	Social Innovation, Sustainable Tourism, Responsible Tourism
15	Johanna Adlin Ahmad, Abang Zainoren Abang Abdurahman, Jati Kasuma Ali,Lenny Yusrina Bujang Khedif, Zubaidah Bohari	*"Social Enterpreneurship in Ecotourism: An Opportunity for Fishing Village of Sebuyau, Sarawak Borneo"*	2014	*Tourism, Leisure and Global Change*	Community Engagement, Eco-Tourism
16	Ziene Mottiar, Karla Boluk,	*"The Roles Of Social Entrepreneurs In Rural Destination Development"*	2018	*Annals of Tourism Research*	Rural Tourism, Destination

	Carol Kline				Development,
17	Yeamduan Narangajavana, Tomas Gonzalez Cruz, Fernando J. Garrigos-Simon, Sonia Cruz-Ros	*"Measuring social entrepreneurship and social value with leakage. Definition, analysis and policies for the hospitality industry"*	2016	*International Entrepreneurship and Management Journal*	Social Value, Hospitality Industry, Concept of Leakage
18	Vanessa GB Gowreesunkar, Jos Van der Sterren, Hugues Séraphin	*"Social Entrepreneurship as a tool for promoting Global Citizenship in Island Tourism Destination Management"*	2014	*ARA Journal of Tourism Research*	Island Tourism, Global Citizenship, Destination Management
19	Nikolaos Boukas, Pieris Chourides	*"Niche tourism in Cyprus: conceptualising the importance of social entrepreneurship for the sustainable development of islands"*	2016	*International Journal of Leisure and Tourism Marketing*	Island Tourism, Niche tourism, Sustainable Tourism
20	Richard S. Aquino, Michael Lück, Heike A. Schänzel	*"A conceptual framework of tourism social entrepreneurship for sustainable community development"*	2018	*Journal of Hospitality and Tourism Management*	Sustainable Community Development, Social Innovation.
21	Dohar Bob M. Situmoranga, Isti Raafaldini Mirzanti	*"Social entrepreneurship to develop ecotourism"*	2012	*Procedia Economics and Finance*	Eco-Tourism, Sustainability of Destination, Tourist Perspective
22	Kang-Lin Peng, Pearl M.C. Lin	*"Social entrepreneurs: innovating rural tourism through the activism of service science"*	2017	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Rural Tourism, Service Science, Service Innovation
23	Shih-Shuo Yeh, Tao Ma, Tzung-Cheng Huan	*"Building social entrepreneurship for the hotel industry by promoting environmental education"*	2016	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Hotel Industry, Environmental Education.
24	Valery Gordin, Mariya Dedova	*"Social entrepreneurship in the informal economy: a case study of re-enactment festivals"*	2013	*Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*	Festivals, Re-enactment
25	Bernardo Peredo, Samuel Wurzelmann	*"Indigenous Tourism and Social Entrepreneurship in the Bolivian Amazon: Lessons from San Miguel del Bala"*	2015	*The International Indigenous Policy Journal*	Eco-Tourism, Community-based Tourism, Sustainability, Indigenous Enterprise.
26	Cem Işık, Ekrem Aydın	*"Kişisel Değerlerin Sosyal Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Turizm Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma"*	2017	*Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*	Personal Values, Tendercy of SE., Innovation
27	Mehmet Ergul, Colin Johnson	*"Social entrepreneurship in the hospitality and tourism industry: an exploratory approach"*	2011	*Consortium Journal of Hospitality & Tourism*	Hospitality Industry, SE Practices.
28	Anna Mdee, Richard Emmott	*"Social enterprise with international impact: the case for Fair Trade certification of volunteer tourism"*	2008	*Education, Knowledge and Economy*	Volunteer travel, Fair trade, Voluntourism,
29	Onur Özden, Serdar Sünnetçioğlu, Ferah Özkök	*"Gastronomideki Umut: Bir Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Hayata Sarıl Lokantası"*	2018	*Journal of Awareness*	Gastronomy, Food Enterpreneurs.
30	Albert Nsom Kimbu, Michael Zisuh Ngoasong	*"Women as vectors of social entrepreneurship"*	2016	*Annals of Tourism Research*	Women Social Entrepreneurs Social Transformation.

31	Makarand Mody, Jonathon Day, Sandra Sydnor, William Jaffe	*"Examining the motivations for social entrepreneurship using Max Weber's typology of rationality"*	2016	*International Journal of Contemporary Hospitality Management*	Max Weber's Typology of Rationality, Motivation, Responsible Tourism
32	Robin Biddulph	*"Social enterprise and inclusive tourism. Five cases in Siem Reap, Cambodia"*	2017	*Tourism Geographies*	Inclusive Tourism, Inclusive Development.
33	Fuat Çiftçi, Ebru Zencir	*"Turizm Sektöründeki Sosyal Girişim Çalışanlarının Sosyal Girişimcilik Davranışı, İş ve Yaşam Tatmini: Tatuta Projesi Narköy Örneği"*	2019	*Turizm Akademik Dergisi*	SE Workers, Job Satisfaction, Life Satisfaction

According to the findings obtained from Table 1, social entrepreneurship studies related to tourism has been researched since 2008. Thus the concept of social entrepreneurship has an 11-year history in tourism literature. In first two years (2008-2009) researches are focused on social enterprises and the journals are not directly related to tourism. Concept of social entrepreneurship take place in the tourism literature in 2011 with the journal of "Consortium Journal of Hospitality and Tourism". Most of the researches about social entrepreneurship in tourism are published in "International Journal of Contemporary Hospitality Management". 8 out of all 33 researches which are about social entrepreneurship in tourism, are published in this journal. In addition, the largest number of studies was conducted in 2016.

When the content of the studies is examined, it is found that the majority of social entrepreneurship researches in tourism literature are related to the concepts such as sustainable tourism, responsible tourism, eco-tourism and rural tourism. Some studies have linked the concept of social entrepreneurship to typologies as Positive Theory, Structuration Theory, Market Approach, Livelihood Approach and Social Business Model. Another important finding is that social entrepreneurship research is insufficient in Turkish tourism literature. As it is understood from Table 1, most of the researches are international. Just four articles are written in Turkish language. Therefore, Turkish tourism literature about social entrepreneurship is insufficient.

Another finding is that there are few studies on women entrepreneurs. In addition, while the majority of social entrepreneurship studies in tourism are examining the applications of hospitality and tourism operations, there are a few studies about destinations, accommodation establishments and food and beverage establishments. Also fields such as inclusive tourism and volunteer tourism, which are one of the current fields of study in tourism, have been associated with social entrepreneurship.

5. CONCLUSION

With this study, researches on social entrepreneurship in tourism literature are exposed. In addition, the analysis reveals the subjects that researchers work more frequently and the areas of study with deficiencies. First of all, there are few publications that link social entrepreneurship with tourism in both international and national tourism literature. Social entrepreneurship research in tourism is very limited and it is an open research field for new researches. Social entrepreneurship in tourism emerges as a new and yet unexplored research area. Thus, there are many fields of study to be developed.

One of the important finding of the study is that social entrepreneurship in tourism is mostly associated with sustainable tourism, responsible tourism, eco-tourism and rural tourism. Günlü (2015) also draws attention to the connection between social entrepreneurship practices and sustainable tourism, responsible tourism, eco-tourism, rural tourism and green tourism. Thus, this study supports the findings.

This research will guide the interested researchers. The limitation of the research is that the articles are examined only in two languages (Turkish and English). The content of the study can be expanded with the participation of researchers who have mastered different languages in future studies. Thus, social entrepreneurship research in tourism can be examined worldwide and more comprehensive.

References

Arvidsson, A. (2014). Public Brands and the Entrepreneurial Ethics, Ephemera, 14(1), 119-124.

Austin, J., Stevenson, H. and Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both? *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 30 (1), 1 - 22.

Bornstein, D. (2004). How to change the world: Social entrepreneurship and the power of ideas. Oxford University Press.

Boschee, J. (1998). Merging mission and money: A board member's guide to social entrepreneurship, Accessed: 19.09.2017, http://www.socialent.org/pdfs/ MergingMission.pdf /

Bull, M., Ridley-Duff, R., Foster, D. and Seanor, P. (2010). Conceptualizing ethical capital in social enterprise, Social Enterprise Journal, 6(3), 250-264.

Chell, E., Spence, L.J., Perrini, F. and Harris, J.D. (2016). Social Entrepreneurship and Business Ethics: Does Social Equal Ethical? Journal of Business Ethics, 133, 619-625.

Dees, J. G. (1998). Enterprising Nonprofits. Harvard Business Review, 76, 55-67.

Dees, J. G., Anderson, B.B., Wei-Skillern, J., (2004). Scaling social impact. Stanford Social Innovation Review 1, 24–32.

Defourny, J. and Nyssens, M. (2010). Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(1), 32-53

Dorado, S., (2006). Social entrepreneurial ventures: different values so different process of creations, no? Journal of Developmental Entrepreneurship, 319-343.

Dorado, S., and Ventresca, M. J. (2013). Crescive entrepreneurship in complex social problems: Institutional conditions for entrepreneurial engagement. Journal of Business Venturing, 28(1), 69–82.

Günlü, E. (2015). Sosyal Girişimcilik Olgusunun Kavramsal Analizi ve Turizmde Sosyal Girişimcilik. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 35, 23-42.

Hemingway, C.A., (2005). Personal values as a catalyst for corporate social entrepreneurship. *Journal of Business Ethics*, 60 (3), 233-249.

İçöz, O. (Ed.) (2007). Genel Turizm, Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler, Turhan Kitabevi, Ankara.

Kim, K., Uysal, M. ve Sirgy, M.J. (2013). How Does Tourism In A Community Impact The Quality of Life of Community Residents? Tourism Management, 36, 527-540.

Koe Hwee Nga, J. and Shamuganathan, G. (2010) .The influence of personality traits and demographic factors on social entrepreneurship start up intentions, *Journal of Business Ethics*, 95, 259-282.

Kokkranikal, J. and Morrison, A. (2011). Community Networks and Sustainable Livelihoods in Tourism: The Role of Entrepreneurial Innovation, *Tourism Planning & Development*, 8(2), 137-156.

Kömürcü, S., Sarıbaş, Ö. ve Güler, M.E. (2016). Kültürel Farklılıkların Ziyaretçi Algılarına Etkisi: Van-Akdamar Örneği. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 157-169.

Levie, J., Brown, W. and Cooper, S. (2004). Global Entrepreneurship Monitor Scotland Report 2003, University of Strathclyde, Glasgow.

Mair, J., Noboa, E., (2003). Social entrepreneurship: how intentions to create a social enterprise get formed. Barcelona: IESE Business School Working Paper No. 521.

Mair, J. and Marti, I. (2006). Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction and Delight. *Journal of World Business*, 41, 36-44.

Martin, R. L. and Osberg, S. (2007). Social Entrepreneurship The Case for a Definition. *Stanford Social Innovation Review*, 29-39. Accessed: 19.09.2017, https://ssir.org/images/articles/ 2007SP_feature_martinosberg.pdf

McMillan, J. and Woodruff, C. (2002). The Central Role of Entrepreneurs in Transition Economies, *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 153-170.

Pearce, J. and Doh, J.P. (2005). The high impact of collaborative social initiatives. MIT Sloan Management Review 46, 329–339.

Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? Journal of Documentation, 25 (4), 348-349.

Santos, F.M. (2012). A Positive Theory of Social Entrepreneurship, J Bus Ethics, 111, 335–351.

Shane, S. and S. Venkataraman (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 25, 217– 226.

Shaw, E. and Bruin, A. (2013). Reconsidering capitalism: the promise of social innovation and social entrepreneurship? *International Small Business Journal*, 31(7), 737-746

Spear, R. (2006). Social entrepreneurship: a different model? *International Journal of Social Economics*, 33(5/6), 399-410.

Stam, E. and Stel, A. (2009). Types of Entrepreneurship and Economic Growth, UNU-MERIT Working Paper Series 049 (Maastricht: United Nations University). Accessed: 20.09.2017, http://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2009/wp2009-049.pdf.

TaTuTa, (2019). http://www.tatuta.org/?p=301&pg=10&lang=tr#tatuta, Access Date: 28.10.2019

Van Praag, C.M. and Versloot, P. H. (2007). What is the value of entrepreneurship? A review of recent research. *Small Bus. Econ.* 29 (4), 351–382.

Varol, A. and Güler, M.E. (2005). Girişimcilik, İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık

Venkataraman S. (1997). The distinctive domain of entrepreneurship research. In Advances in Entrepreneurship, Firm Emergence and Growth, Katz J (ed). JAI Press: Greenwich, CT, 119–138.

Weaver, P. A. and McCleary, K. W. (1989). Academic contributors: An analysis of academic contributors to four major hospitality journals. Ohio Hospitality Journal, 2 (1), 6-11.

YEREL SEYAHAT ACENTELERİNİN DOĞA TURİZMİ STRATEJİLERİ: KASTAMONU İÇİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör. Gürkan ÇALIŞKAN
Kastamonu Üniversitesi
Arş. Gör. İbrahim GÜNDOĞDU
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aydoğan AYDOĞDU
Kastamonu Üniversitesi

Özet

Bireylerin sürekli yaşadıkları sosyo-kültürel ve fiziksel çevrelerinde deneyimlemiş oldukları bir takım olumsuzluklar onları doğaya yöneltmekte ve adına Doğa Turizmi denilen niş bir pazarı oluşturmaktadır. Bu pazar turizm etkinliklerinin sağlamış olduğu ekonomik kazanımlardan yararlanmak isteyen ülke, bölge ve varış noktaları için önemli bir turistik çekicilik niteliği taşımaktadır. Ancak bu potansiyelin efektif turistik talebe dönüştürülmesi doğrudan ve dolaylı dağıtım kanalları aracılığıyla sunulmaları halinde olanaklı olmaktadır. Doğa Turizmi serbest malların oluşturduğu bir niteliğe sahiptir. Bu yönüyle tüketicilerin bedelsiz yararlanabilecekleri bir potansiyeli de bünyesinde bulundurmaktadır. Bu bakış açısıyla herhangi bir ülke, bölge veya varış noktasının Doğa Turizmi'nden gelir elde edebilmesi varış noktasında örgütlü turizm paydaşlarının sunacakları turistik paketlerin pazarlanması halinde olanaklı olacaktır. Bu açıdan yaklaşıldığında seyahat aracılarının özel bir işlev üstlenmeleri gerektiği ifade edilebilir. Kastamonu son yıllarda sahip olduğu doğal güzellikleriyle Doğa Turizmi açısından marka bir varış noktası olma potansiyeline sahiptir. Buna rağmen Kastamonu'ya yönelik Doğa Turizmi talebinin günümüzde oldukça az olduğu görülmektedir. Kastamonu'nun sahip olduğu doğal güzelliklerin ekonomik çıktılara dönüşecek birer turistik paket olarak değerlenmesi, ilde etkinlik gösteren seyahat acentaları tarafından sunulan seçeneklerle olanaklıdır. Anlatılanlar ışığında bu araştırmada Kastamonu il sınırları içerisinde etkinlik gösteren seyahat acentalarının Doğa Turizmi stratejileri araştırma konusu olarak seçilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı Kastamonu'da etkinlik gösteren seyahat acentalarının Doğa Turizmi stratejilerinin ve düzenlemiş oldukları tur paketlerinin neler olduklarının saptanmasıdır. Araştırma sorularına geçerli ve güvenilir yanıtlar bulabilmek için bir görüşme formu geliştirilmiştir. İl çapında etkinlik gösteren seyahat acentalarının tamamına ulaşılarak tam sayım yapılmak istenmiştir. Yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla yüz yüze ve e-posta aracılığıyla yürütülen çalışmalarda elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları Kastamonu il sınırları içerisinde etkinlik gösteren seyahat acentalarının Doğa Turizmi stratejilerinin bulunmadığını, Doğa Turizmi olarak kabul edilebilecek herhangi bir paket tur olanağı sunmadıklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğa Turizmi, yerel seyahat acentaları, pazarlama stratejisi, Doğa Turizmi paketleri, Kastamonu

NATURE TOURISM STRATEGIES OF LOCAL TRAVEL AGENCIES: A QUALITATIVE RESEARCH IN KASTAMONU

Abstract

A number of negativities experienced by individuals in their socio-cultural and physical environments lead them to nature and form a niche market called Nature Tourism. This market is an important tourist attraction for countries, regions and touristic destinations that want to benefit from the economic gains of tourism activities. However, converting this potential into effective tourist demand is possible by providing direct and indirect marketing tools. Nature Tourism has the quality of free goods and has a potential for consumers to benefit from free of charge. From this point of view, any country, region or touristic destination will be able to generate income from nature tourism if the tour packages are marketed by the coordinated tourism stakeholders at the destination. Thereby, it can be stated that travel agents should undertake a special function. Kastamonu has the potential to become a brand destination for Nature Tourism with its natural beauties. However, the demand for Nature Tourism for Kastamonu is still very low. Evaluating the natural beauties of Kastamonu as a touristic package that will turn into economic outputs is possible with the options offered by active travel agencies in the province. In this context, Nature Tourism strategies of active travel agencies in Kastamonu province were chosen as the research subject. Therefore, the purpose of this research is to determine the nature tourism strategies and tour packages of the active agencies in Kastamonu. An interview form was developed to find valid and reliable answers to the research questions. A full census was conducted by reaching all the travel agencies operating throughout the province. The data obtained from the face-to-face and e-mail surveys via structured interview forms were analyzed with content analysis techniques. The findings of the study revealed that the travel agencies operating in Kastamonu province do not have any Nature Tourism strategies and do not offer any touristic tour that can be considered as Nature Tourism.

Key Words: Nature tourism, local travel agencies, marketing strategy, nature tourism packages, Kastamonu

GİRİŞ

Turizm zaman içerisinde değişen dinamik bir olgudur. Toplumun, katılımcıların ve hizmet verenlerin de bu değişimden etkilendikleri görülmektedir. Seyahatler açısından dramatik bir değişimin yaşandığı 1970 ve 1980'li yıllarda kitle turizminin ağırlıkta olduğu bir eğilim görülürken, 1990'ların sonlarına gelindiğinde bireysel turizm ön plana çıkmaya başlamıştır. Bireysel turizmin gelişimi yeni turist tipolojilerini de ortaya çıkarmıştır. Yeni deneyim arayışı, bağımsız seyahat ve öğrenme isteği katılımcıları diğer turizm türlerine yöneltmiştir (Kilipiris & Zardava, 2012, s. 49).

Turizm, çevre ile yakın ilişkisi olan bir sistemdir. Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği turizmin devamı için bir gerekliliktir. Turistik bir çekicilik ögesi olan doğa ve çevre olgusu zaman içerisinde turizmin de çeşitlenmesi ve farklı turizm türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Doğa Turizmi'de bunlardan biridir. Doğa Turizmi yenilenebilir kaynakları ekolojik ve sosyal hasara neden olmadan, bölge halkı ve turizm işletmeleri için en büyük faydayı sağlayacak biçimde turizmden faydalanmayı ifade etmektedir. Bölgenin

çekicilik unsurlarını kullanırken taşıma kapasitesi ve sürdürülebilir yaklaşım ön plana alınır (Weiler & Davis, 1993, s. 91).

Doğa Turizmi'nde katılımcılar genelde ruhsal zenginleşme, bilişsel gelişim ve kendini yenileme amacıyla seyahat deneyimi yaşarlar. Doğa ile iç içe olmak önceliktir. Doğanın kendilerine sunduğu yürüyüş, yüzme, kamp, bisiklet binme, rafting, kuş gözlemciliği gibi birçok aktiviteye katılırlar (Derek, Woźniak, & Kulczyk, 2019, s. 510). Temel amaç doğa ile daha fazla bağlantı kurmak olduğundan konaklama için tercih edilen mekânlar küçük ve daha samimi ortama sahip olan butik oteller ya da çadır gibi alternatif konaklama türleridir (Kilipiris & Zardava, 2012, s. 46; Kim, Kim, Lee, Lee, & Andrada, 2019, s. 249).

Gün geçtikçe büyüyen bir turizm çeşidi olarak karşımıza çıkan Doğa Turizmi konusunda oldukça başarılı ülkeler vardır. Bunların başında Avusturya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi ülkeler gelmektedir (Eagles, 1998, s. 45). Türkiye'deki Doğa Turizmi potansiyeli incelendiğinde Doğu Karadeniz ön plana çıksa da Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki Kastamonu ilinin potansiyeli de dikkat çekmektedir.

Kastamonu, Doğa Turizmi açısından oldukça zengin topraklara sahip olup, %76'sı ormanlarla kaplıdır. Ayrıca dünyanın en büyük ikinci kanyonu kabul edilen Valla kanyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Horma Kanyonu, Ilıca Şelalesi, Ilgarini Mağarası ve İstiklal Yolu bölgenin öne çıkan diğer çekicilik unsurlarıdır. Kastamonu sınırları içerisinde yer alan Küre Dağları milli park niteliği taşımaktadır. Ilgaz Dağı ise kayak sporunu seven turistlerin dikkatini çeken bir diğer cazibe merkezidir. Kastamonu'nun doğası, iklimi ve turistlere sunduğu çok çeşitli peyzaj olanaklarıyla olağanüstü bir Doğa Turizmi potansiyeli taşımaktadır. Bu potansiyelin etkin kullanılması için de doğru pazarlama ve tanıtım stratejileri gerekmektedir. Zira seyahat acentaları sunduğu farklı hizmetlerle turistik talebi karşılamaya çalışmaktadır. Bu hizmetler arasında alternatif turizm türlerinden Doğa Turizmi'de bulunmaktadır. Doğanın sunduğu olanakların turistlerle buluşmasını sağlayan en önemli aracılardır. Seyahat acentalarının aracı ve birleştirici rolünde başarılı olabilmeleri için ön koşul ise faaliyet gösterdiği bölgenin içerisinde barındırdığı çekicilik unsurlarının, potansiyelinin ve hedef pazarın beklentilerinin neler olduğunun anlaşılmasından geçmektedir. Pazarı yakından tanıyan acentaların faaliyetlerini elde ettiği verilere göre şekillendirmesi ise hem bölgenin rekabet gücünü hem de imajını arttıracak önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlatılanlar bağlamında bu çalışma Kastamonu il sınırları içerisinde faaliyet gösteren yerel seyahat acentalarının Doğa Turizmi stratejilerinin ve Doğa Turizmi'ne yönelik geliştirdikleri paket turları tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

1. Kastamonu'da etkinlik gösteren seyahat acentaları Kastamonu'nun Doğa Turizmi potansiyelini nasıl görmektedirler?

2. Kastamonu il sınırları içerisinde etkinlik gösteren seyahat acentalarının Doğa Turizmi stratejileri nedir?

3. Kastamonu'ya yönelik tercihli talep yaratmaya yönelik oluşturmuş oldukları Doğa Turizmi paketleri nelerdir?

Kastamonu turizmiyle ilgili çalışmalar incelendiğinde çabaların genellikle turizm potansiyeli, turistik çekicilikler, gastronomi gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın Doğa Turizmi – Seyahat Acentesi ilişkisini ele alan özgün çalışmaların sayı ve nitelik

açısından oldukça az olduğu söylenebilir. Araştırma bulgularının yazındaki boşluğu doldurmada katkı sağlaması ve bölgenin Doğa Turizmi tanıtımı ve pazarlama stratejileri için hazır veriler sunması hedeflenmektedir.

1. Doğa Turizmi

Varış noktalarının (destinasyonların) turistik çekiciliğini oluşturan en önemli unsurlarından başında çevre gelmektedir. Bir bölgenin içerisinde barındırdığı çevre unsurları ne kadar kaliteli ise o bölgenin çekiciliği o ölçüde artmaktadır. Çevrenin kalitesi de koruma kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilirliğinin sağlanmasına bağlıdır. Korunan ve sürdürülebilirliği sağlanabilen çevre ise turizmde ekonomik getiri sağlaması beklenen potansiyel kaynak anlamına gelmektedir (Dwyer & Edwards, 2000, s. 267; Priskin, 2001, s. 640).

Doğal güzellikler turizm için ciddi bir kaynak unsurudur. Nehirler, göller, ovalar, manzaralar, mağaralar, kanyonlar, dağlar gibi çeşitli unsurlar turistlerin bölgede kamp, doğa yürüyüşü, kayak sporu, at binme faaliyeti, dağ tırmanışı gibi faaliyetleri yerine getirmesini sağlayan önemli etkenlerdir (Dwyer & Edwards, 2000, s. 271). Bu etkinliklerin sunulduğu turizm çeşidine ise Doğa Turizmi denilmektedir.

Doğa Turizmi ekolojik, sürdürülebilir, yeşil, alternatif, sorumlu veya dağ turizmi ile eş anlamlı olarak kullanılmakla beraber Doğa Turizmi nispeten bozulmamış doğal alanların kullanımına bağlı olan bir turizm türüdür (Tangeland, Vennesland, & Nybakk, 2013, s. 365; Chen, Wang, & Prebensen, 2016, s. 46). Doğa Turizmi bölgenin flora, fauna ve peyzajının incelenmesine ve deneyimlenmesine odaklanan Macera Turizmi'nin farklı bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1980'li yıllarda ağırlık kazanan kitle turizminden farklı olarak küçük ölçekli olma eğilimindedir. Sunulan ürün ve/ya hizmetler küçük ölçekli turizm işletmelerinde ve küçük gruplara sunulmaktadır. Bu turizm çeşidine katılan turistlerin temel amacı doğayı deneyimlemek ve keyif almaktır. Kitle turizminin sunduğu deniz, kum, güneş üçlüsünün aksine, doğanın sunduğu dağ, kanyon, mağara, ova, göl, orman gibi çekicilik unsurları ön plandadır (Kilipiris & Zardava, 2012, s. 46;).

Doğa Turizmi kitle turizminden ayrılan katılımcı profiliyle de farklılaşmaktadır. Kitle turizminden farklı olarak sosyal olguyu ön plana alan, yerel halkla ilişki içerisine giren, öğrenen ve meraklı bir yapıda olan Doğa Turizmi katılımcıları çevre konularında daha sorumlu ve bilinçli davranmaktadırlar. Dolayısıyla bu turizm çeşidinin gelişmesi bölgeye ekonomik getirinin yanı sıra çevreye de daha az hasar veren, bilinçli tüketici grubunun bölgeye gelmesini sağlayacaktır. Böylece hem yerel halk turizmden daha fazla pay elde edecek hem de bölgenin değerleri korunmuş olacaktır (Weiler & Davis, 1993, s. 91).

2. Seyahat Acentaları

Tur operatörleri farklı turistik ürün ve hizmetleri bir araya getirerek paket turları oluşturan ve bu oluşturdukları ürünleri kendi satış büroları veya seyahat acentaları aracılığıyla sunan işletmelerdir. Türkiye'de henüz oluşturulamamış olan bu ticari kuruluşların görevlerini seyahat acentaları yerine getirmektedir (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2015, s. 88). Yürürlükteki 1618 sayılı Seyahat Acentaları Birliği Kanunu (TÜRSAB)'a göre seyahat acentası, *"kâr amacı ile turistlere turizmle ilgili bilgiler vermeye, paket turları ve turları oluşturmaya, turizm amaçlı konaklama, ulaştırma, gezi, spor ve eğlence hizmetlerini görmeye*

yetkili olan, oluşturduğu ürünü kendi veya diğer seyahat acentaları vasıtası ile pazarlayabilen ticarî kuruluşu" ifade etmektedir. Hizmetlerine göre A, B ve C olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Mevzuat, "Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu"). A grubu seyahat acentaları Türkiye'de tur operatörlüğü faaliyetini yerine getirmeye çalışan kuruluşlardır. Yurtiçi, yurtdışı turlar düzenleme, pazarlama, araba kiralama, vize, pasaport işlemleri, döviz bozma ve ulaşım biletleri satma gibi işlevleri vardır. B grubu seyahat acentaları ulaşım araçları biletleri ile A grubu seyahat acentalarının düzenlediği turların biletlerini satmakla yükümlüdür. C grubu seyahat acentaları ise yurtiçi turlar düzenlemektedirler (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2015, s. 89).

Seyahat acentaları belirli bir program dâhilinde seyahat paketlerini bir araya getiren ticari kuruluşlardır. Temel görevleri arasında turu planlamak, hazırlamak, pazarlamak, rezervasyon ve bilet satışı yapmak vardır. Hedef müşterilerin istek ve beklentilerini yorumlayarak ürün ve hizmetlerin sunulmasını sağlarlar (Lumsdom & Swift, 1999, s. 430-431). Havayolu şirketleri, oteller ve müşteriler arasında aracı kuruluş görevi görürler. Aracı kuruluş olmalarının yanında genel işlevleri ise şunlardır (Cheung & Lam, 2009, s. 85-86):

- Havayolu, denizyolu, karayolu (otobüs) ve demiryolu ulaşım araçlarının biletlerini satma, araç kiralama,
- Bireysel veya grup turları hazırlama, paket (turlar) sunma,
- Müşterileri için konaklama tesisi ve restoranda yer ayırma (rezervasyon), transfer hizmetleri, müzik festivali ve tiyatro gibi etkinliklerin bilet satışını yapma,
- Seyahat ve bagaj sigortası, döviz değişimi, vize işlemleri,
- Bilgilendirme,
- Din, hac, kongre, iş seyahatleri, eğitim gezileri, ekoturizm, gurme turları, spor/macera gezileri vb. özel ilgi turları düzenleme.

3. Kastamonu

Batı Karadeniz bölgesinde yer alan Kastamonu sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi zenginlikleri ile dikkat çekmektedir. Topraklarının %76'sı ormanlarla kaplı olan bölgede dünyanın en büyük ikinci kanyonu olan Valla Kanyonu yer almaktadır. Horma Kanyonu, Ilıca Şelalesi, Ilgarini Mağarası ve İstiklal Yolu bölgenin öne çıkan diğer çekicilik unsurlarıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kastamonu: Genel Bilgiler"). Gene Kastamonu sınırları içerisinde yer alan Küre ve Ilgaz dağları da milli park statüsünde yer almaktadır. Ilgaz Dağı kayak sporunu seven turistlerin dikkatini çeken diğer bir bölgedir (Oktay, İşlek, & Yaşar, 2016, s. 48). Bu kaynakların etkin bir şekilde tanıtımı, pazarlama stratejilerinin doğru oluşturulması ve Doğa Turizmi etkenlerini iyi anlaşılması bölgede turizmi canlandırması muhtemel adımlardır. Bölgenin öne çıkan doğal güzellikleri şu şekildedir:

Ilgaz Dağı Milli Parkı: Kastamonu-Çankırı il sınırlarında ve Ankara yolu üzerinde yer almaktadır. Endemik bitki türlerinin bulunduğu milli parkta 800 metre uzunluğundaki kayak pistinde kayak sporu olanağı da bulunmaktadır. Milli parkta Karasu Deresi üzerinde 15 Haziran ila 15 Eylül tarihleri arasında ziyaretçiler olta balıkçılığı faaliyetini de gerçekleştirebilmektedir. Olta balıkçılığının yanında foto safari, dağcılık, kampçılık gibi olanaklar da barındıran bölgede gelen ziyaretçilerin konaklayabilecekleri tesislerdeki toplam

yatak kapasiteleri de 666'dır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kastamonu: Genel Bilgiler",; Öztürk & Aydoğdu, 2012, s. 621-622).

Şekil 1. Ilgaz Dağı Milli Parkı (Artı Yaşam, "Ankara çıkışlı günübirlik ve konaklamalı kayak, termal, doğa ve kültür turları/BLOG")

Küre Dağı Milli Parkı: Batı Karadeniz bölümünde Kastamonu-Bartın il sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölgenin flora ve faunası en zengin olan yerlerinden biridir. Büyük bir kısmı Kastamonu il sınırları içerisinde yer alan park 2000 yılında milli park ilan edilmiş ve 8 Ekim 2012'de de Pan Park sertifikası almıştır. Pan Park korunan alanlarda kalitenin arttırılması için geliştirilen kırsal kalkınmayı hedef alan bir sertifikasyon sürecidir. Temel amacı, Avrupa'da yer alan vahşi hayatı ve doğayı korumaktır. Bu sertifikasyon sürecine Türkiye'den dâhil olan ilk park Küre Dağı Milli Parkı'dır. İçerisinde Valla, Aydos ve Horma Kanyonu, Ilgarini ve Mantar Mağarası ve Ilıca Şelalesi gibi önemli doğal değerler barındırmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kastamonu: Genel Bilgiler"; Akbulut, Atmış, & Günşen, 2015, s. 135).

Şekil 2. Küre Dağları Milli Parkı (Kastamonu Gezgini, "Küre Dağları"; Küre Dağları Milli Parkı, "Küre Dağları Milli Parkı")

Valla Kanyonu: Kastamonu'nun kuzeybatısında Cide, Azdavay, Pınarbaşı ilçesi ve Bartın il sınırları içerisinde yer almaktadır. Kötü yol koşulları nedeniyle bugüne kadar korunan kanyon 12 km uzunluğundadır. Küre Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde yer alan kanyonda 800-1300 metrelik uçurumlar bulunmaktadır (Tanrısever, Ünal İbret, Aydınözü, Cansız ve Yaz 2016, s. 192). Dünyanın en derin ikinci kanyonu olarak da değerlendirilen kanyona rehbersiz girmek ise yasaktır. Bölgede rehberlik faaiyetini yürüten Cemal Kaya rehbersiz girişin oldukça tehlikeli olabileceğini belirterek haber ajansına şunları söylemiştir

(NTV, "Dünyanın en derin ikinci kanyonu olan Valla Kanyonu'na rehbersiz girmek 'yasak'"): *"Eğitimsiz insanların buradan geçmesine izin vermiyoruz. İp inişleri, su mücadelesi, işaret dili ve kanyon bilgisi olması gerekiyor. Bilgisi olmayanları kısa bir eğitimden geçiriyoruz. Hazır hale geldiklerini düşündüğümüzde rehber eşliğinde geçmeleri sağlanıyor. Rehbersiz geçişlere kesinlikle izin verilmiyor."*

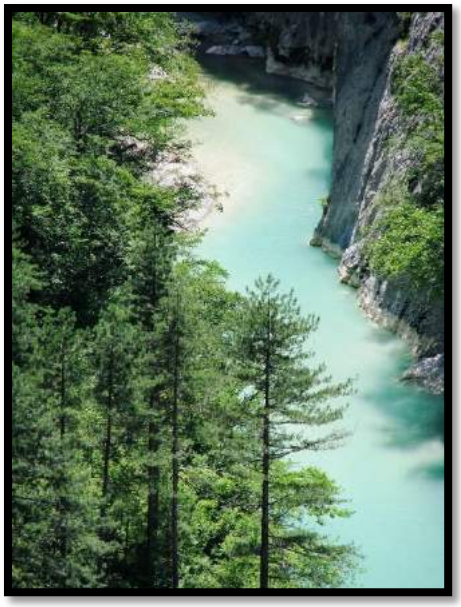

Şekil 3. Valla Kanyonu (Türkiye Kültür Portalı, "Valla Kanyonu-Kastamonu")

Horma Kanyonu: Pınarbaşı ilçesinin Ilıca köyünde yer alan kanyon 4 km. uzunluğundadır. Zarı Çayı'nın içerisinden geçtiği kanyona su alanlarında oluşan derin kuyu ve kazanlardan dolayı rehbersiz girmek tehlikelidir (Türkiye Kültür Portalı, "Horma Kanyonu-Kastamonu"). "Horma Kanyonu Mesire Alanı Projesi" ile inşa edilen kayalara çivilenen ahşap platform sayesinde içerisinden geçmenin olanaklı hale geldiği kanyonda proje yatırımları devam etmektedir. Proje sonunda bölgenin girişine 150 araç ve 17 otobüslük büyük bir otopark ve 11 adet yöresel ürün satış noktası kurulması beklenmektedir. Bölgeye yapılacak yatırımlar sonucunda bölgede turizmin canlanması beklenmektedir (Hürriyet Seyahat, "Horma Kanyonu Kastamonu turizmini parlatacak").

Şekil 4. Horma Kanyonu (Türkiye Kültür Portalı, "Horma Kanyonu-Kastamonu"; Hürriyet Seyahat, "Horma Kanyonu Kastamonu turizmini parlatacak")

Ilgarini Mağarası: İlçe merkezine 36 km uzaklıkta Pınarbaşı ilçesinde yer alan mağaranın uzunluğu 858, derinliği ise 250 metre genişliğindedir. Gıda ve Tarım Örgütü tarafından dünyanın dördüncü büyük mağarası seçilmiştir. Mağaraya köyden yürüyerek ulaşım mümkündür ve yaklaşık olarak 1,5-2 saat aralığı sürmektedir. Gidilebilecek yolun olmaması ise bölgeye gelen ziyaretçi sayısı istenilen seviyeye ulaşmasını engelleyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Yoğun ormanlık alandan ulaşım sağlanması nedeniyle kaybolma tehlikesi vardır ve rehbersiz gidiş de önerilmemektedir (Türkiye Kültür Portalı, "Ilgarini Mağarası-Kastamonu"; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kastamonu Mağaraları").

Şekil 5. Ilgarini Mağarası (Kastamonu Gezgini, "Ilgarini Mağarası")

Ilıca Şelalesi: Kastamonu şehir merkezine 91, Pınarbaşı ilçesine de 11 km uzaklıktadır. Şelalenin suları 10 metre yükseklikte doğal göle dökülmektedir. Suyun döküldüğü alanda oluşan doğal göl ve çevresi egzotik görünümü ile dikkat çekmektedir (Çoban & Aydınözü, 2016, s. 43).

Şekil 6. Ilıca Şelalesi (Türkiye Kültür Portalı, "Ilıca Şelalesi-Kastamonu")

Doğal güzellikleri ve Doğa Turizmi potansiyeli açısından oldukça zengin bir bölge olan Kastamonu'nun bu potansiyelden faydalanabilmesi için bölge paydaşlarının ve ticari kuruluşların doğru adımlar atması gerekmektedir. Turizmin bölgesel kalkınmayı destekleyen sosyal ve ekonomik açıdan itici bir güç olduğu düşünülürse doğru pazarlama stratejileri turizm bölgesinde ciddi turist artışları getireceği aşikardır. Doğru stratejinin kurulması da bölgenin fark yaratan unsurlarının ön plana çıkarılmasıyla mümkün olabilmektedir. Arz ve talep arasındaki iletişimin odak noktasında duran acentalara bu noktada büyük iş düşmektedir. (Silva, Costa, & Moreira, 2018, s. 93).

4. Yöntem

Araştırma nitel desen üzerine kurulmuştur. İlk olarak ikincil kaynaklardan elde edilen verilerle çalışmanın kuramsal boyutu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Kastamonu ilinde faaliyet gösteren seyahat acentalarının yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tam sayım yapılmak istenmiş ve görüşmeyi kabul edenler çalışmaya dâhil edilmiştir. Literatürden elde edilen verilerle hazırlanan yapılandırılmış görüşme formu, alanında uzman üç öğretim üyesinin değerlendirilmesine sunulmuş ve soruların açık ve anlaşılır olduğu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcılara üç soru sorulmuştur. Bunlar:

- Size göre Kastamonu'nun Doğa Turizmi potansiyeli nedir?
- Bu potansiyeli ekonomik çıktılara dönüştürmek için nasıl bir pazarlama stratejisi izliyorsunuz?
- Sunmuş olduğunuz Doğa Turizmi paketleri nelerdir?

Telefonla ve e-mail üzerinden irtibat kurulan acente yetkilileri ile e-mail ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze görüşmelerde katılımcılardan izin alınarak ses kaydı alınmış ve elde edilen ham veriler nitel analiz programı ile çıktılar haline getirilecek, kodlamalarla bulgular arasındaki ilişkiler belirlenmiş ve katılımcıların üzerinde durduğu noktalar tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamına Kastamonu ili Merkez ilçesinde faaliyet gösteren 13 seyahat acentesi alınmıştır. Bunlardan altısıyla ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Kalan yedi seyahat acentesinden üç tanesine ulaşılamamış, bir tanesi çalışmaya katılmak istememiş, bir tanesi henüz yeni faaliyetini sonlandırmış, kalan iki tanesinin de Kültür ve Turizm Müdürlüğü sayfasında ismi yazsa da Kastamonu ilinde faaliyet göstermediği, yani şubesinin olmadığı anlaşılmıştır.

5. Bulgular

Çalışmadan elde edilen veriler nitel analiz programında kodlama yapılarak içerik analizi yöntemine göre çözümlenmiştir. Her soru için kod haritaları çıkarılmış, katılımcıların verdiği cevaplardan alıntı ve yorumlarla desteklenmiştir.

Katılımcılara ilk olarak Kastamonu'nun Doğa Turizmi potansiyeli soruldu ve katılımcılar genel olarak Kastamonu'nun Doğa Turizmi potansiyelini oldukça yüksek olarak yorumlamışlardır. K1 kodlu katılımcı Doğa Turizmi potansiyeli olmasına rağmen kendilerinin bu potansiyeli kullanamadıklarını belirtmiştir. K2 kodlu katılımcı Doğa Turizmi için her türlü şartın mevcut olduğunu (yeşil alan, orman, kar, deniz, doğal yaşam) belirtmiştir. K3, K4 ve K6 kodlu katılımcı da Doğa Turizmi potansiyelini oldukça yüksek bulurken, K5 kodlu katılımcı ise Türkiye'nin en iyisi olarak değerlendirmiştir. K3 kodlu katılımcı bu potansiyelden yararlanabilmek için bölge paydaşları arasında işbirliğini vurgularken, Türkiye'nin en iyisi olarak değerlendiren K5 kodlu katılımcı ise Kastamonu Doğa Turizmi kaynaklarına duyduğu hayranlığı şu şekilde dile getirmiştir: *"Bence Türkiye'nin bir numaralı Doğa Turizmi potansiyeline sahip yeri. Eski Vali Enis Yeter zamanında bana görev verdi ben de Kastamonu'nun her yerini gezdim ve gezdikten sonra fark ettim ki 50 yaşıma kadar Kastamonu'yu tanımıyormuşum. Siz de tanımıyorsunuzdur emin olun. Araç'ın köylerine, yaylalarına gidin bayılırsınız. Belki öyle yayla başka yerlerde yok. Türkiye'nin her yerini gezdim, Kastamonu gibi bir il yok. Bana soruyorlar gezmeye geleceğiz, Kastamonu nasıl bir yer diye? Kastamonu'yu gezmeye gelecekseniz en az 15 günü gözden çıkaracaksınız, bitmez 15 günde ama en az 15 gün. Kastamonu bir günde gezilemez."* K5 kodlu katılımcı bu potansiyelden yeterince faydalanılamadığı da şu ifadelerle dile getirmiştir: *"Ama maalesef bu potansiyelin hiçbir tanesini bile değerlendiren bir turizmci yok burada. Ne otelci ne turizm şirketi. Kastamonu'da maalesef turizm sıfır."*

Kastamonu Doğa Turizmi potansiyelini oldukça yüksek bulan K4 ve K6 kodlu katılımcılar ise bu potansiyele rağmen bazı sıkıntıların olduğunu dile getirmişlerdir. K4 kodlu katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır: *"Valla belki de Türkiye'deki en sayılı Doğa Turizmi potansiyeline sahip bir vilayetteyiz. Biz buranın en eski acentesiyiz. Çok çalıştık ama yeteri kadar yararlanamıyoruz. Bunun temel sebeplerinin başında nitelikli personel açığı, bilgisizlik ve herkesin turizmciliğe soyunmasıdır. Belki de en önemlisi personelin olmayışıdır."* K6 kodlu katılımcı da düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Karadeniz bölgesinin en iyi potansiyellerinden birine sahip ama açılmayınca, kullanılmayınca bu potansiyel bir şey ifade etmiyor. Olanaklar var ama gün içine çıkmamış, işletime açılmamış, insanların kullanımına sunulmamış ve yatırımlar yapılmamış."*

Katılımcıların cevapları doğrultusunda Kastamonu'nun Doğa Turizmi potansiyeli için oluşan kod haritası ise şu şekildedir:

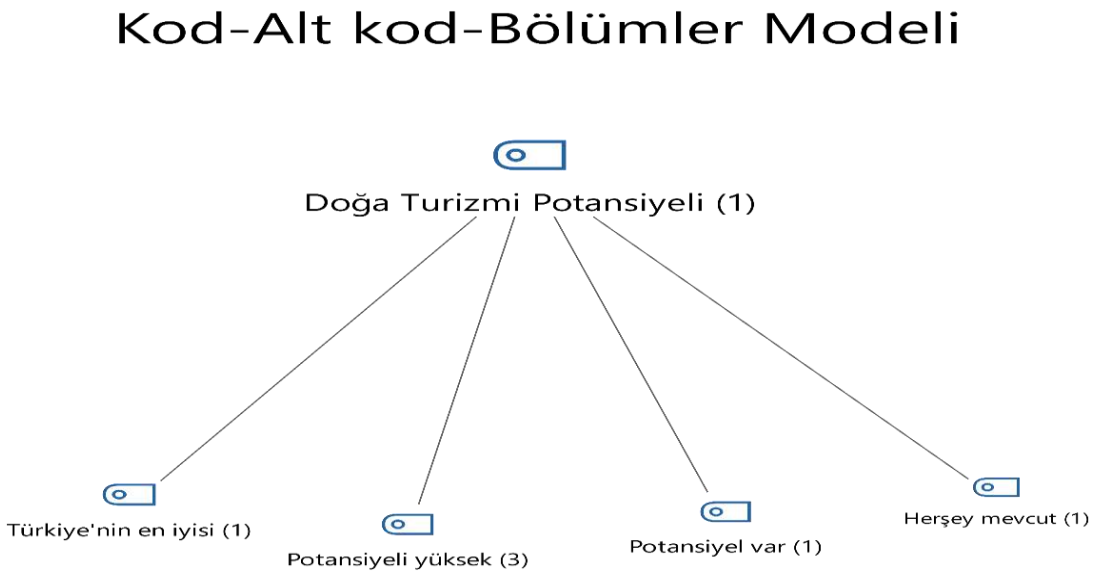

Şekil 7. Kastamonu Doğa Turizmi Potansiyeli Kod Haritası

Katılımcılara yöneltilen ikinci soru ise Kastamonu'nun sahip olduğu Doğa Turizmi potansiyelinin ekonomik çıktılara dönüştürülmesi için izledikleri pazarlama stratejisi ile ilgilidir. Bu soruya katılımcılardan 4'ü Doğa Turizmi pazarlama stratejisi ile ilgili herhangi bir faaliyette bulunmadıklarını ve böyle bir stratejilerinin olmadığını belirtirken, K1 kodlu katılımcı acentelerle işbirliği için görüşmeler gerçekleştirdiklerini belirtmiş, K2 kodlu katılımcı ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Herhangi bir stratejisinin olmadığını belirten K4 kodlu katılımcı ise yapılması gerekenleri şu şekilde ifade etmiştir: *"Çok güzel programlar yapılır. Belirli güzergâhlar tespit edilir. Gidip oradaki köylerle anlaşırsınız, bir gece köy evlerinde konaklatırsınız. Orada bir kahvaltı yaptırırsınız. Köy evleri de para kazanmış olur. Buna alıştırmak lazım yalnız. Burada hep bedavacılık var gidip köyde yemek yemek gibi. Doğru olan bu değil. Para kazanmadan kimse bir iş yapmaz. Böyle bir güzergâh çizdiğiniz zaman çok güzel para kazanılır."* K5 kodlu katılımcı iç turizm yapmadıklarını, bunun yerine hac turizmine yöneldiklerini belirtmiştir. K6 kodlu katılımcı ise Kastamonu Doğa Turizmi ile ilgili sektörde herhangi bir faaliyet olmadan bir pazarlama stratejisi oluşturmanın riskli olacağını belirtmiştir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda Kastamonu'nun sahip olduğu Doğa Turizmi potansiyelinin ekonomik çıktılara dönüştürülmesi için izlenen pazarlama stratejisi ile ilgili kod haritası şu şekilde oluşmuştur.

Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

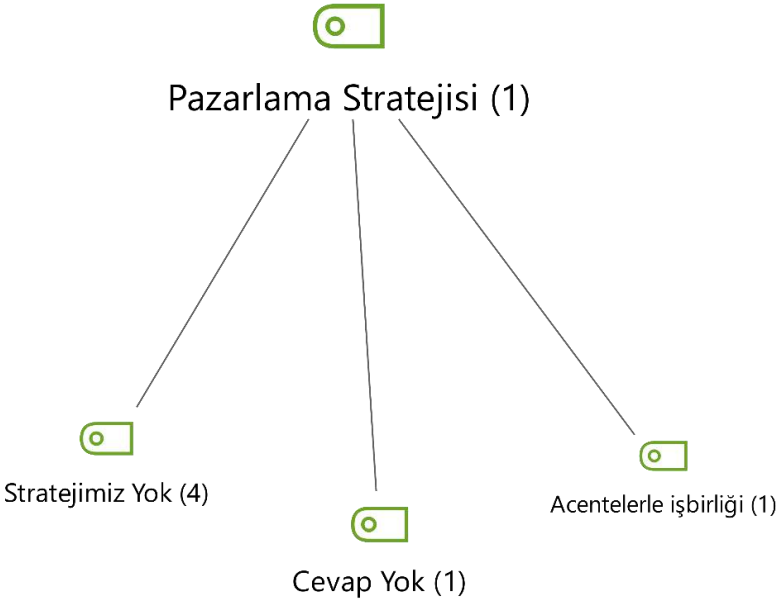

Şekil 8. İzlenen Pazarlama Stratejileri Kod Haritası

Katılımcılara yöneltilen üçüncü soru ise sunmuş oldukları Doğa Turizmi paketleri ile ilgilidir. Katılımcılardan 5'i Doğa Turizmine yönelik herhangi bir paket sunmadıklarını belirtirken, K1 kodlu katılımcı yalnızca kayak turizmi için paketlerinin olduğunu belirtmiştir. K3 ve K5 kodlu katılımcılar böyle bir niyetlerinin olduğunu fakat henüz bir faaliyette bulunmadıklarını ifade ederken, K4 kodlu katılımcı ise şu ifadeleri kullanmıştır: *"Doğa Turizmi için 10 günlük konaklamalı güzergâhlar tespit ettik, Hollanda'daki acentelerle işbirliği içerisine girecektik fakat tam anlaşmamızı yaptığımız anda Hollanda'da kriz oldu giremedik. Anlaşmayı bozmak zorunda kaldık. Günübirlik turları da fazla istemedik."* K6 kodlu katılımcı ise herhangi paket sunmadıklarını ifade ederken şunları vurgulamıştır: *"Kastamonu'da Doğa Turizmi ile ilgili herhangi bir adım atılmış durumda değil ve Doğa Turizmi denince akla Kastamonu gelmiyor. Dolayısıyla herhangi bir paket sunmanın bir anlamı yok. Körler içinde ayna satmak gibi bir şey olur bence."* Katılımcıların görüşleri çerçevesinde Doğa Turizmi paketleri ile ilgili oluşan kod haritası da şu şekildedir:

Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

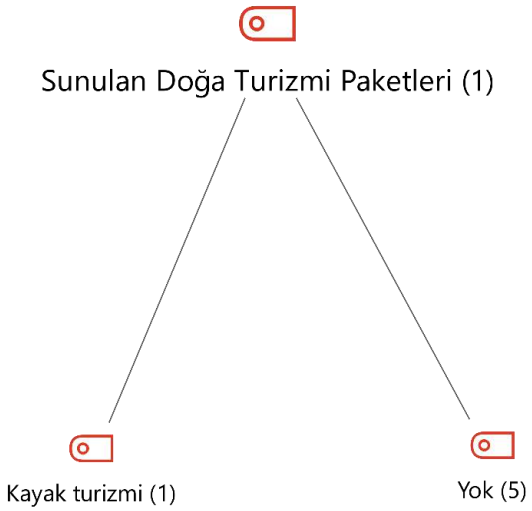

Şekil 9. Sunulan Doğa Turizmi Paketleri Kod Haritası

Katılımcıların cevapları göz önüne alındığında Kastamonu'nun Doğa Turizmi için ciddi bir potansiyel oluşturduğunu fakat Doğa Turizmi faaliyeti ile ilgili henüz bir teşebbüsün olmadığını ve bunun için herhangi bir paketi sunmadıklarını belirttikleri görülmüştür.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Turizmin zaman içerisinde değişim göstermesi turistik ürüne yönelik arz ve talebi de etkilemiş ve farklı turizm türleri ortaya çıkmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda farklı turizm türlerine olan ilgi artarak devam etmiştir. Bireysel turizm türleri diyebileceğimiz bu seçeneklerden biri de Doğa Turizmi'dir. Ekolojik, sürdürülebilir, yeşil, alternatif, sorumlu gibi adlarla da anılan Doğa Turizmi'nin temelinde ise doğayı deneyimlemek yatmaktadır. Bozulmamış ve nispeten daha az zarar görmüş bölgelere yönelik ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, Doğa Turizmi açısından oldukça zengin bir ülkedir. Özellikle Karadeniz Bölgesi barındırdığı doğal değerlerle büyük bir rağbet görmektedir. Bu rağbet ağırlıklı olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde toplansa da Batı Karadeniz Bölgesi'de önemli doğal kaynaklara sahiptir. Kastamonu da bu örneklerden biridir. Topraklarının %76'sı ormanlarla kaplı olan ilde dünyanın en büyük ikinci kanyonu olarak lanse edilen Valla Kanyonu, Horma Kanyonu, Ilıca Şelalesi, Ilgarini Mağarası gibi doğal değerlerin dışında Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir rota olarak öne çıkan İstiklal yolu da bulunmaktadır. Bunlarla beraber Ilgaz ve Küre Dağları Milli Parkı da önemli çekicilik noktalarıdır.

Kastamonu'nun bünyesinde barındırdığı bu Doğa Turizmi potansiyelinin seyahat acentaları tarafından ne derece kullanıldığı ise bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında bölgede faaliyet gösteren 6 seyahat acentesi ile görüşme gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler kodlama yapılarak haritalandırılmış ve analiz edilmiştir. Katılımcılara görüşme esnasında Doğa Turizmi potansiyeli, pazarlama stratejisi ve tur paketleri ile ilgili üç soru yöneltilmiş ve acentaların Doğa Turizmine yönelik yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların görüşmeler esnasında verdiği cevaplara dayanılarak Kastamonu'nun ciddi bir Doğa Turizmi potansiyeli sunmasına rağmen bölgede faaliyet gösteren acentaların pazarlama stratejilerinde ve tur paketlerinde Doğa Turizmi'ne yer vermedikleri ve Doğa Turizmi alanında hizmet sunma konusunda çekimser kaldıkları görülmüştür. Ayrıca bölgede paydaşlar arasında işbirliği eksikliği, yerel yönetimin konuya adımlarının yetersiz oluşu, altyapı sorunu ve personel eksikliği de öne çıkan diğer bulgulardır.

İlgili yazın incelendiğinde Lumsdon ve Swift (1999)'in çalışmasında Güney Amerika'da yer alan küçük ve orta ölçekli tur operatörlerinin diğer ülkelerdeki operatörlerle işbirliği içerisine girdikleri ve başarılı ortaklıklar kurabildikleri görülmüştür. Kastamonu'da yer alan acentelerde de işbirliği konusunda eksiklikler söz konusudur. Hem ülke içi hem de ülke dışı acente veya tur operatörleri ile işbirliği kurularak bölgeye olan talep arttırılabilir.

Turizmin çeşitlendirmesi hem bölgeye yönelik talebi hem de turizmden elde edilen geliri arttıracaktır. Trunfio, Petruzzellis ve Nigro (2006) yaptıkları çalışmada alternatif turizm türlerinin ve sürdürülebilirlik ilkesinin altını çizerek bölge potansiyeline göre müşterilere sunulan ürün ve hizmetin arttırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Kastamonu'daki acentaların faaliyetleri incelendiğinde ise ya hac ya da kültür turizmine yöneldikleri görülmüştür. Bölge potansiyeli göz önüne alınarak turizmin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Tur planlama ve yönetimi konusunda rehberlerin önemi de göz ardı edilemez. Hem bölge turizminden elde edilen gelirde hem de bölge kaynaklarının sürdürülebilirliğinde rehberlerin katkısı söz konusudur. Lumsdon ve Swift (1998) yaptıkları çalışmada tur operatörlerinin iyi rehberlerle çalışmasının hem gelire hem de bölge kaynağına olumlu etki edeceği sonucuna ulaşmışlardır. Kastamonu'daki acente ve rehber arasındaki ilişkiler incelendiğinde Kastamonu'da faaliyet gösteren çok fazla rehber olmadığı ve kaçak turların önlenemediği görülmektedir. Rehberlerin nicelik ve niteliğinin arttırılması ile bölgenin geliri ve kaynakların sürdürülebilirliği konusunda avantaj sağlayacağından bu konu üzerinde gerekli adımlar atılabilir.

Kastamonu'ya yönelik çalışmalar incelendiğinde ise iki çalışma ön plana çıkmaktadır. Oktay, İşlek ve Yaşar'ın çalışmasında (2016) Kastamonu'nun Doğa Turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada kamu özel ve sivil toplum kuruluşlarından 8 kişi ile görüşülmüştür. Çalışmada Kastamonu'nun Doğu Karadeniz'in gerisinde kaldığı, bölge kaynaklarının geliştirilmesi, tanıtılması ve doğa turizm imajının yaratılması gerektiği, eğitilmiş personel eksikliği, yatırımcıların teşvik edilmesi gerektiği ve yerel yönetimlere büyük iş düştüğü sonucuna varılmıştır. Bu çalışmaya benzer şekilde turizmin çeşitlendirilmesi, personel eksikliği, yatırımcılara yönelik faaliyetler ve yerel yönetimlere büyük iş düşmesi gibi ortak sonuçlar elde edilmiştir. Oktay, İşlek ve Yaşar'ın elde ettiği bulgulara ek olarak işbirliği, teşebbüs eksikliği ve rehber sayısında nicelik ve nitelik eksikliği bu çalışmadan çıkan diğer bulgulardır.

Cansu, Aydoğdu ve Koçoğlu (2017) yaptıkları çalışmada ise Kastamonu'daki seyahat acentalarının varlıklarını sürdürebilmeleri için ne tür stratejiler uyguladıklarını belirlemeyi hedeflemişlerdir. Çalışmada il sınırları içerisinde yer alan 6 seyahat acentesine yönelik bir alan araştırması yapılmış ve çalışma kapsamında seyahat acenta sahip veya yöneticilerine 7 soru yöneltilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre tur satışlarında yeterli olunamadığı, çoğu acentanın yapılandırılmış pazarlama politikası ve stratejisi olmadığı, uçak bilet ve araç kiralama gibi hizmetlere odaklanıldığı ve personelin yetkinliklerinin yeterli

olmadığı ortaya konmuştur. Cansu, Aydoğdu ve Koçoğlu'nun bulgularına ek olarak çoğu acentenin hac ve kültür turizmi üzerinde durduğu, Doğa Turizmi ile ilgilenmediği ve herhangi bir teşebbüste bulunmadığı, ayrıca Doğa Turizmi stratejileri de oluşturmadıkları görülmüştür.

Bölgede yer alan Doğa Turizmi potansiyeline rağmen acenteler tarafından herhangi bir adım atılmaması ciddi bir çelişki oluşturmaktadır. Bununla ilgili gerekli teşebbüslerin atılması ve yerel yönetimlerin de yerel acentaları bu noktada desteklemesi gerekmektedir. Bölgede paydaşlar arasında işbirliği sağlanmalı ve ortak çıkar amacıyla bölgedeki turizmin gelişimi ve çeşitlenmesi için gereken stratejiler oluşturulmalıdır. Bölgenin diğer bir sorunu altyapı sorunu için de çevre analizlerinin yapılması ve yatırım gereken noktaların tespit edilmesi gerekmektedir. Ulaşım olmadan turizmin olamayacağından bölgenin çekicilik unsurlarının turistlerle buluşabilmesi için altyapı eksikliklerinin bir an önce giderilmesi ve turistin talebini karşılayacak alt ve üst yapı olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bölgede öne çıkan diğer bir sorun nitelikli personel eksikliğidir. Bu noktada hem acente içerisinde çalışan donanımlı personel konusunda hem de bölge rehberi konusunda ciddi bir açık söz konusudur. Bölgede çalışan rehberler hem yetersiz hem de istenilen seviyede değildir. Rehberlerin ve turizm personelinin gelişimi için ise hem Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi'ne hem de bölgede yer alan turizm işletmelerine büyük iş düşmektedir.

Kaynakça

Akbulut, G., Atmış, E., & Günşen, H. (2015). Farklı İlgi Gruplarının Milli Park Algıları Üzerine Bir Değerlendirme: Küre Dağları Milli Parkı Örneği. *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 15*(1), 133-145.

Cansu, E., Aydoğdu, A., & Koçoğlu, C. (2017). Nüfus Yoğunluğu Az Şehirlerdeki Seyahat Acentalarının Pazarlama Stratejileri: Kastamonu Örneği. *Uluslararası Taşköprü Pompeipolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu*, 1055-1065.

Chen, J., Wang, W., & Prebensen, N. (2016). Travel companions and activity preferences of nature-based tourists. *Tourism Review, 7*(1), 45-56. DOI: 10.1108/TR-06-2015-0024

Cheung, R., & Lam, P. (2009). How Travel Agency Survive in e-Business World ? *Communications of the IBIMA, 10*, 85-92.

Çoban, A., & Aydınözü, D. (2016). Ilıca Şelalesi (Kastamonu-Pınarbaşı). *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11*(18), 43-56.

Derek, M., Woźniak, E., & Kulczyk, S. (2019). Clustering nature-based tourists by activity. Social, economic and spatial dimensions. *Tourism Management, 75*, 509-521.

Dwyer, L., & Edwards, D. (2000). Nature-Based Tourism on the Edge of Urban Development. *Journal of Sustainable Tourism, 8*(4), 267-287. DOI: 10.1080/09669580008667364

Eagles, P. (1998). International Trends in Park Tourism and Economics: Implications for Ontario. *Parks and Protected Areas Research in Ontario Proceedings*, 30-48.

Erdoğan, N., & Albustanlıoğlu, T. (2013). Sustainable Tourism Development: Exploring the Relationship of Travel Agents' Education and Experience to Their Attitudes on Environmental Issues. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 105-122.

Kilipiris, F., & Zardava, S. (2012). Developing sustainable tourism in a changing environment: issues for the tourism enterprises (travel agencies and hospitality enterprises). *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 44*, 44-52.

Kim, Y., Kim, C.-k., Lee, D., Lee, H.-w., & Andrada, R. (2019). Quantifying nature-based tourism in protected areas in developing countries by using social big data. *Tourism Management, 72*, 249-256.

Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M. (2015). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay.

Lumsdom, L., & Swift, L. (1999). The Role of the Tour Operatour in South America: Argentina, Chile, Paraguay and Uruguay. *International Journal of Tourism Research*, 429-439.

Lumsdon, L., & Swift, J. (1998). Ecotourism at a Crossroads: The Case of Costa Rica. *Journal of Sustainable Tourism, 6*(2), 155-172.

Mckercher, B., & Robbins, B. (1998). Business Development Issues Affecting Naturebased Tourism Operators in Australia. *Journal of Sustainable Tourism, 6*(2), 173-188.

Oktay, K., İşlek, E., & Yaşar, U. (2016). Kastamonu'da Doğa Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 9*(2), 47-54.

Öztürk, S., & Aydoğdu, A. (2012). Ilgaz Dağı Milli Parkı'nın Rekreasyonel Olanakları. *I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi*, 611-628, Antalya, 12-15 Nisan 2012.

Priskin, J. (2001). Assessment of natural resources for nature-based tourism: the case of the Central Coast Region of Western Australia. *Tourism Management, 22*, 637-648.

Silva, M., Costa, R., & Moreira, A. (2018). The influence of travel agents and tour operators' perspectives on a tourism destination. The case of Porteguese intermediaries on Brazil's image. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 34*, 93-104.

Tangeland, T., Vennesland, B., & Nybakk, E. (2013). Second-home owners' intention to purchase nature-based tourism activity products - A Norwegian case study. *Tourism Management, 36*, 364-376.

Tanrısever, C., Ünal İbret, B., Aydınözü, D., & Cansız, E. (Yaz 2016). Geomorphologic Features and Tourism Potential of the Valla Canyon-Kastamonu/Turkey. *Karadeniz Araştırmaları, 50*, 191-202.

Trunfio, M., Petruzzellis, L., & Nigro, C. (2006). Tour operators and alternative tourism in Italy. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 18*(5), 426-438.

Weiler, B., & Davis, D. (1993). An exploratory investigation into the roles of the nature-based tour leader. *Tourism Management*, 91-98.

İnternet Kaynakları

Artı Yaşam, "Ankara çıkışlı günübirlik ve konaklamalı kayak, termal, doğa ve kültür turları/BLOG", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.artiyasam.com/anadolunun-yuce-dagi-ilgaz/

Hürriyet Seyahat, "Horma Kanyonu Kastamonu turizmini parlatacak", erişim: 10 Aralık 2019, http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-horma-kanyonu-kastamonu-turizmini-parlatacak-41393343/4

Kastamonu Gezgini, "Küre Dağları", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kastamonugezgini.com/kure-daglari/

Kastamonu Gezgini, "Ilgarini Mağarası", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kastamonugezgini.com/ilgarini-magarasi/

Küre Dağları Milli Parkı, "Küre Dağları Milli Parkı", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kdmp.gov.tr/kdmp-hakkinda/kure-daglari-milli-parki

Mevzuat, "Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1618.pdf

NTV, "Dünyanın en derin ikinci kanyonu olan Valla Kanyonu'na rehbersiz girmek 'yasak'", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.ntv.com.tr/seyahat/dunyanin-en-derin-ikinci-kanyonu-olan-valla-kanyonuna-rehbersiz-girmek-yasak,1aLJnVmWA0eCBteo7YOPbQ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kastamonu: Genel Bilgiler", erişim: 10 Aralık 2019, https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-91025/genel-bilgiler.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kastamonu Mağaraları", erişim: 10 Aralık 2019, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10049/kastamonu-magaralari.html

Türkiye Kültür Portalı, "Horma Kanyonu-Kastamonu, erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/horma-kanyonu

Türkiye Kültür Portalı, "Valla Kanyonu-Kastamonu", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/valla-kanyonu

Türkiye Kültür Portalı, "Ilgarini Mağarası-Kastamonu" erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/ilgarn-magarasi

Türkiye Kültür Portalı, "Ilıca Şelalesi-Kastamonu", erişim: 10 Aralık 2019, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/ilica-selales

YÖRESEL RESTORANLARDA TÜKETİCİ MEMNUNİYETİ VE SADAKATİ; KASTAMONU'DA BİR ARAŞTIRMA

Araş. Gör. İbrahim GÜNDOĞDU
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Araş. Gör. Gürkan ÇALIŞKAN
Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aydoğan AYDOĞDU
Kastamonu Üniversitesi

Özet

Yöresel restoranlar, dünyada birçok turistik varış noktasında farklı kültürel tüketim deneyimlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Yöresel restoranlar ve yemekler, yerli turistlere o bölgenin somut olmayan kültürel mirasının ve gastronomi kimliğinin tanıtılmasında önemli roller oynamaktadırlar. Tanıtımın etkili ve başarılı olabilmesi için müşteri memnuniyeti büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Kastamonu şehir merkezinde etkinlik gösteren restoranlarda hizmet alan yerli turistlerin memnuniyet ve sadakat düzeyleri belirlenmiş olup müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın anakütlesini şehir merkezinde kurulu, kendisini yöresel restoran olarak tanımlayan ve menüsünde Kastamonu'ya ait en az 4 yöresel yemeği bulunduran işletmelerde hizmet alan tüketiciler oluşturmaktadır. Bu restoranları ziyaret eden çok düzeyli örnekleme yöntemine göre belirlenmiş 205 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Alanyazın taramasıyla elde edilen ikincil verilerin ışığında geliştirilmiş olan bir ölçek veri toplama aracı olarak kullanılmış, yüz yüze ve bırak-topla tekniklerinin birlikte uygulandığı bir yaklaşımla uygulanmıştır. Araştırma verileri sosyal bilimlerde yaygın kullanılan bir istatistik paket program aracılığıyla betimsel ve çok değişkenli istatiksel analiz yöntemleriyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları müşteri memnuniyetini oluşturan boyutların sadakat üzerindeki etkili olduğunu ve memnuniyet düzeyinin restoranları tekrar ziyaret ve başkalarına önerme hususlarında anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Yöresel Restoranlar, Müşteri Memnuniyeti, Müşteri Sadakati, Kastamonu.

CONSUMER SATISFACTION AND LOYALTY IN LOCAL RESTAURANTS; A RESEARCH IN KASTAMONU

Abstract

Regional restaurants have become an important part of different cultural consumption experiences at many tourist destinations around the world. Regional restaurants and dishes play important roles in introducing the intangible cultural heritage and gastronomic identity of that region to the tourists. Customer satisfaction is essential for the promotion of the company in order to be effective and successful. In this study, satisfaction and loyalty levels of domestic and foreign tourists visiting restaurants in Kastamonu city center were determined and the effect of customer satisfaction on customer loyalty was examined. The population of research consists of consumers who get services from the restaurants, which are located in the city center, identifying themselves as local restaurants and having at least 4 local dishes

belonging to Kastamonu in their menu. The sample of the study consisted of 203 people determined according to the multilevel sampling method that visited these restaurants. A scale developed in the light of the secondary data obtained by literature review was used as a data collection tool and applied with an approach in which face-to-face and drop-and-collect techniques were applied together. The data were analyzed with descriptive and multivariate statistical analysis methods through a statistical package program commonly used in social sciences. The findings of the research revealed that the dimensions that make up customer satisfaction have an effect on loyalty and that the level of satisfaction has a significant effect on revisiting restaurants and recommending to others.

Keywords: Local Restaurants, Customer Satisfaction, Customer Loyalty, Kastamonu.

Giriş

Bireylerin alım gücünün artmasıyla turizm, günümüzün önemli bir boş zaman değerlendirme etkinliği haline gelmiştir. Devingen bir yapıya sahip olan turizm olayında bireylerin beklentileri de zamanla değişmiş önceleri sadece deniz, kum, güneş için yapılan seyahatler, çok farklı amaçlarla yapılır hale gelmiştir (Aksoy ve Sezgin, 2015). Günümüzde kitlesel bir hareket haline gelen turizm etkinliklerinin ülke ekonomilerine katkısı giderek artarken, çetinleşen rekabet kültürel ve geleneksel değerlerin öncelik kazandığı bir tanıtım eğilimini de doğurmuştur. Anılan tanıtım çabaları içerisinde yerel ürünler ve gastronomi turizmi önemli bir pay almaya başlamış, geleneksel ürünlerin sürdürülebilirliği de önemli konulardan birisi haline gelmiştir (Üzümcü, Alyakut, Fereli, 2017). Bu anlamda yöresel mutfaklar, yerel ürün ve lezzetlerin sunumu için büyük bir önem taşımaktadırlar.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization [UNWTO]), gastronomi turizmini "ziyaretçinin, seyahat ederken gıda ve benzeri ürünler veya faaliyetlerle bağlantılı deneyimleriyle nitelendirilen bir tür turizm faaliyeti" olarak tanımlamaktadır. Gastronomi Turizmi otantik, geleneksel ve/veya yenilikçi mutfak deneyimlerinin yanı sıra, yerel üreticileri ziyaret etmek, yemek festivallerine ve yemek kurslarına katılmak gibi ilgili diğer faaliyetleri de içerebilir (UNWTO, 2019). Mutfak Turizmi, Yemek Turizmi veya Eno-Gastronomik Turizm olarak da adlandırılan Gastronomi Turizmi, hızla büyüyen turizm pazarının niş bir türüdür. Gastronomi Turizmi'nin 2000'lerin başından itibaren bir turizm türü olarak geliştiği ve bu nedenle kısa bir geçmişinin olduğu iddia edilebilir (Privitera, Nedelcu ve Nicula, 2018). Gastronomi Turizmi, turistlerin ziyaret ettikleri ülkelerin lezzetlerini tadarak onların yeme içme kültürlerini deneyimleyebilecekleri bir kavram olarak tanımlanabilir (Raji, Karim, Arshad, & Ishak, 2018).

Küreselleşen Dünya'da, özellikle son yıllarda çevrenin korunmasına ve sağlıklı beslenmeye verilen önem artmaya başlamıştır. Bununla birlikte yerel ekonomiler müşterilerin talep ettikleri gıda çeşitliliğini sağlama arayışına girmişlerdir. Tüketiciler ise satın almak istedikleri gıdaların sağlıklı, güvenilir ve sürdürülebilir olmasını istemektedirler. Bu nedenlerle yöresel gıdalara ve yöresel yemeklere gösterilen ilginin gün geçtikçe artmakta olduğu söylenebilir (Erdem, Mızrak, Kemer, 2018).

Yöresel yiyecek ve içecekler, yerel alanda üretilen ve yetiştirilen, kültürün yerel kimliğine sahip bir ürün olarak tanımlanabilmektedir. Yöresel ürünün gıda tanımı yalnızca yerel olarak yetiştirilen ürün ile ilgili değildir. Aynı zamanda alan dışından ham maddeler gerektiren ve yerel olarak işlenen gıdaları da içermektedir. Yerel yemek, bir nesilden diğerine

aktarılan belirli bir topluluğun özgün bir ürünü olarak da kabul edilir (Raji, Karim, Arshad, & Ishak, 2018). Yöresel yemekler, doğa, kültür, inanç ve yerel toplulukların yaşam tarzları ile doğrudan bağlantılıdır. Yöreye özgü tatlar özünde bölgesel gastronomi ve kırsal turizmin gelişmesi için önemli bir kaynak olmakla birlikte turizmi çeşitlendirerek, ekonomik anlamda büyük farklılıklar yaratmaktadır. Yöresel ürünün desteklenmesi, mutfak mirasını korur ve üreticiler için çekici bir geçim kaynağı sağlamaktadır (Grigorova, Shopova, Timareva, 2016). Ayrıca yöresel yemekler turistlerin ihtiyaçlarına da hizmet etmektedir. Bu, özellikle yöresel mutfak ve varış noktası kültürü hakkında derinlemesine bilgi edinmek isteyen turistler için bir varış yerinin somut olmayan mirasına açılan kapı niteliği taşımaktadır (Privitera, Nedelcu ve Nicula, 2018).

Belirli bir yere da bölgeye ait yiyeceklerin sunulduğu (etnik) restoranlar olarak tanımlanan işletmelerde yöreye özgü malzemeler, kendine has pişirme yöntemleriyle hazırlanarak, kendine has servis şekilleriyle müşterilere sunulmaktadır (Teyin ve diğ., 2017). Yöresel ve etnik restoranlar, ilginç ancak tanınmış kültür ögeleriyle farklı bir yapı oluşturmak için etnik sanat, dekor, müzik, dış mimari, isim ve çeşitli biçimlerde nesneler kullanmaktadır. Başka bir deyişle etnik restoranlarda özgün bir kültür şeması işlenmektedir (Bekar ve Dönmez, 2014).

Karadeniz'in kuzeybatısında yer alan Kastamonu şehri son yıllarda kültür turizmi ile öne çıkmaktadır. Kastamonu'yu rakiplerinden öne çıkaran niteliklerinden birisi ise yöresel lezzetleridir. Günümüzde henüz kitlesel bir harekete dönüşmemiş olan turizm talebinin ilerleyen yıllarda Kastamonu'yu marka bir varış noktasına (destinasyona) dönüştürmesi ildeki tüm paydaşlarca hedeflenen bir amaçtır. Öyle ki son yıllarda kent politik, sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamına yön veren Valilik, Belediye Başkanlığı ve diğer STK önderlerinin üzerinde uzlaştığı konuların başında Kastamonu'nun kurtuluşunun turizmde olduğu hususu gelmektedir (Aydoğdu ve Duman, 2017). Bu bağlamda Kastamonu'daki turizm hareketinden memnun ayrılan müşteriler sadık müşterilere dönüşecek ve Kastamonu'nun tanıtımına katkı saylayacaktır.

Zeithaml ve Bitner (2003), memnuniyeti bir müşterinin bir ürünün veya hizmetin zevkli bir tüketim düzeyi başarısı sağladığına dair bir yargısı olarak tanımlamaktadır. Memnuniyet belirleyicileri hizmet kalitesi algısı, ürün kalitesi, fiyat, durum faktörleri ve kişisel faktörleri içermektedir (Zeithaml ve Bitner, 2003). Oliver (1981) ise müşteri memnuniyetinin bir zihinsel durum ve tüketim sürecine duygusal bir cevap olduğunu söylemektedir. Turizm faaliyetlerinin başarısı için turist memnuniyeti esastır. Yüksek düzeyde müşteri memnuniyeti, tüm işletmeler için önemli bir konudur (Zhang, Chen ve Hu, 2019). Bowen ve Shoemaker (1998) müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında pozitif bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bir müşterinin beklentilerinin hangi düzeyde olduğu müşteri tatmin düzeyini temsil ederken, o müşterinin hangi olasılıkta bir işletmeye geri geleceği ve geri gelmeye devam edeceği, müşterinin işletmeye bağlılığını gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda her sadık müşteri tatmin edilmiş müşteridir ancak her tatmin edilmiş müşteri sadık müşteri değildir (Çatı ve Koçoğlu, 2008).

Sadakat kelimesinin sözlük anlamı, "içten bağlılık, sağlam ve güçlü dostluk" olarak betimlenirken; müşteri sadakati ise, "bir markaya, işletmeye duyulan bağlılık" olarak tanımlanmaktadır (Kılıç, 2011). Bir diğer ifadeyle sadakat, "müşterinin bir firma ya da marka ile olan ilişkisini devam ettirmek istemesidir" (Çatı ve Koçoğlu, 2008). İlgili yazında

(literatürde) sadakat kavramıyla ilgili olarak çok sayıda tanım yer almasına rağmen, araştırmacılar arasında genel bir uzlaşının bulunmadığı dikkati çekmektedir. Bazı araştırmacılar sadakati, "hizmet sağlayıcılara karşı müşteriler tarafından sergilenen bir davranış" olarak tanımlarken; bazıları ise, hizmet sağlayıcıların bakış açısıyla değerlendirme yapmaktadır (Çetintürk, 2016).

Müşteri sadakati özellikle 1990 yılından itibaren pazarlama çabaları içerisinde ve yönetim uygulamalarında önemi giderek artan bir konu olmuştur. Bu önem, müşterilerin ürün ve hizmet seçimi kararlarından kaynaklanmaktadır. Müşteri sadakati oluşturabilen işletmeler, rakiplerine göre önemli bir avantaj elde etmektedir. Zira müşteri sadakatinin oluşturulması, işletmelerin varlığını sürdürmesi ve kar elde etmesini sağlayan önemli bir yol olarak değerlendirilmektedir (Çatı ve Koçoğlu, 2008).

Bu çalışmada Kastamonu'da bulunan yöresel restoranlarda hizmet alan yerli turistlerin memnuniyet ve sadakat düzeyleri belirlenip ve müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca hizmet alan turistlerin profilinin belirlenmesi ve bu restoranları tercih etme nedenlerinin saptanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, araştırmanın yazın kısmında gastronomi turizmi ve yöresel ürün, yöresel restoranlar, restoran işletmelerinde müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati kavramları incelenmiş ve araştırmada test edilmek istenilen hipotezler temellendirilmiştir.

Anlatılanlar ışığında araştırmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

Kastamonu kent merkezindeki yöresel restoranlarda hizmet alan turistlerin genel profilleri nedir?

Söz konusu turistlerin yöresel restoranlarda almış oldukları yemek ve hizmetlerle ilgili memnuniyet (doyum) düzeyleri nedir?

Kastamonu kent merkezindeki yöresel restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyetlerini belirleyen faktörler nelerdir?

Kastamonu kent merkezindeki restoranlarda hizmet alan tüketicilerin memnuniyetleriyle sadakatları (yeniden ziyaret etme) arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırmada ayrıca araştırmaya katılan örneklemin memnuniyet algılarının çeşitli demografik özelliklerine göre anlamlı farklar taşıyıp taşımadığı da test edilmek istenmiştir. Bu amaca yönelik olarak iki ana hipotez oluşturulmuştur. Bunlar; ''Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan müşterilerin memnuniyet algıları demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak bir farklılık göstermektedir'' ve ''Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan müşterilerin memnuniyet algıları ile sadakat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır'' şeklinde belirlenmiştir.

Bu kapsamda araştırmanın ana ve alt hipotezleri:

"H_1: Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyet algıları demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_{1a}: Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyet algıları cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak bir farklılık göstermektedir.

H_{1b}: Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyet algıları yaşlarına göre istatistiksel olarak bir farklılık göstermektedir.

H_{1c}: Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyet algıları eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak bir farklılık göstermektedir.

H_{1d}: Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyet algıları gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak bir farklılık göstermektedir.

H_2: Kastamonu'daki Yöresel Restoranlarda hizmet alan turistlerin memnuniyet algıları ile sadakat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır" biçiminde oluşturulmuştur.

Araştırma ilgili yazında var olan bilgi birikiminden yararlanılarak formüle edinilen sorun sonumunun yer aldığı "Giriş", ilgili yazının incelendiği "İlgili Çalışmalar", araştırmanın genel yapısını ortaya koyan "Yöntem", verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilenlerin yer aldığı "Bulgular" ve söz konusu bulguların yorumlanarak bir takım önerilerin sunulduğu "Sonuç ve Öneriler" bölümlerinden oluşmaktadır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR (ALANYAZIN -LİTERATÜR- TARAMASI)

Yazında memnuniyetin sadakat üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Memnuniyet zaman içinde sadakate dönüşmektedir. Uzun dönemde ise, sadece çok tatmin edilmiş müşteriler sadık müşteri olarak kalmaktadırlar (Mittal ve Lassar, 1998; Kandampully ve Suhartanto, 2000; Çatı ve Koçoğlu, 2008; Erdem ve Diğ., 2008; Özer ve Günaydın, 2010; Hu ve diğ., 2011; Kessler ve Mylod, 2011; Öncü ve diğ., 2016; Çetintürk, 2016; Paul ve Meesala, 2018).

Özdemir-Güzel ve Dinçer (2018) yapmış oldukları çalışmada birinci sınıf restoranlar bağlamında fiziksel çevrenin ve algılanan değerin, müşteri memnuniyeti ve sadakati üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada elde edilen bulgular müşteri memnuniyetinin müşteri sadakatine olumlu bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Keshavarz ve arkadaşları (2016) İran'ın Şiraz şehrindeki restoranlarda hizmet alan müşterilerin hizmet kalitesi beklentilerini ve hizmet algılarını ve bunun müşterilerin memnuniyeti ve sadakati üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Elde edilen bulgularda müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Haghigni ve arkadaşları (2012) Tahran'da restoran işletmelerinde yaptıkları çalışmada müşteri sadakatini etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Sonuç olarak müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakatini etkileyen en önemli faktörün yemek kalitesi olduğu ve müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Omar ve arkadaşları (2015) Malezya'daki Arap restoranlarında yaptıkları çalışmada cinsiyetin, hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkide önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Karki ve Panthi (2018) Finlandiya'nın Nepal restoranlarındaki yemek kalitesi, fiyat, ortam ve hizmet kalitesinin müşteriye ve müşteri memnuniyetine etkisini ölçmek için yaptıkları çalışmada; fiyat, yemek kalitesi, hizmet kalitesi ve ortamın genel müşteri memnuniyetini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Majid ve arkadaşları (2018) yaptıkları çalışmada Malezya'nın Terengganu kentinde bulunan bir restorandaki hizmet kalitesi, yemek kalitesi ve imajın müşteri sadakati üzerindeki ilişkisini incelemişlerdir. Söz konusu çalışmadan elde edilen en temel sonuç hizmet kalitesi, yemek kalitesi ve imajın, müşteri sadakati üzerinde önemli derecede belirleyici olduğudur.

İncelenen yazında da görüldüğü gibi müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu hususunda geniş bir uzlaşı söz konusudur. Bu gerçekten hareketle çalışmada, Kastamonu'da bulunan yöresel restoranları ziyaret eden turistlerin

müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati algılarının incelenmesi ve varsa mevcut sorunların giderilmesi için öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kastamonu'da bulunan yöresel restoranları ziyaret eden turistlerin memnuniyet ve sadakat algılarını belirleyebilmek, destinasyon imajının saptanması açısından önemlidir. İlgili yazında yöresel restoranlar üzerine odaklanan yüzlerce çalışmaya rastlanmakla birlikte, Kastamonu özelindeki araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu açıdan çalışmanın ilgili yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öte yandan Kastamonu'nun turizm faaliyetlerini tüm yıla yayabilme çabalarında mevcut gastronomi turizmi potansiyelini vurgulama önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Gastronomi Turizmi'ne yönelik talebin artırılabilmesi ise mevcut durumun ortaya konmasını ve eğer varsa iyileştirme istenen alanlarının belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada, Kastamonu'da yöresel restoranları ziyaret eden turistlerin memnuniyet ve sadakat algıları geliştirilen bir ölçek aracılığıyla ortaya konmuştur.

Anakütle/Örneklem

Araştırmanın ana kütlesini Kastamonu kent merkezinde faaliyet gösteren, kendisini yöresel restoran olarak tanımlayan ve menüsünde en az Kastamonu'ya ait 4 yöresel yemeğin olduğu restoranlarda hizmet alan turistler oluşturmaktadır. Veri toplamada anakütlenin tamamını incelemek zaman ve maliyet yönünden olanaksız olduğu için olasılıksız örnekleme yöntemi seçeneklerinden kolayda örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Temel olarak Kastamonu'yu kapalı gruplar olarak ziyaret eden turist kafilelerinin yemek yedikleri restoran yöneticilerinden hizmet alacakları gün ve saatler belirlenmiştir. Sonrasında gönüllülük esasına göre yüz yüze görüşmelerle ve bırak-topla yöntemleriyle ankete katılım sağlanmıştır. Örneklem belirlenmesinde ayrıca 18 yaş ve üstü bireyler seçilerek araştırma amaçlarının daha nesnel bir biçimde gerçekleştirilmesi hedefi güdülmüştür. Bu hesapça araştırma örnekleminin kolayda, yargısal ve gönüllülük esaslarına dayanan çok düzeyli bir örnekleme yaklaşımıyla belirlendiği ifade edilebilir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formları kullanılmıştır. Anket formunun geliştirilmesinde öncelikle ilgili yazın taranmış ve elde edilen bilgiler ışığında bir ölçek geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçek Kastamonu'da etkinlik gösteren yöresel restoranlarda hizmet alan turistlerin tüketim sonrası memnuniyet durumlarını ölçme esasına dayandırılmıştır.

Anket formunun birinci bölümünde katılımcıların Kastamonu'da bulunan yöresel yiyecek içecek işletmelerinden almış oldukları ürün ve hizmetlerin kalitesi ile ilgili doyumlarını ölçmek amacıyla oluşturulmuş 28 adet bağımsız değişken (ifade) yer almıştır. Bu ifadeler, Koçbek (2005), Özata (2010), Karakaş ve arkadaşları (2017) tarafından kullanılan araştırmadan alınmıştır. Katılımcıların ölçekteki ifadeleri değerlendirme seçenekleri beşli Likert Tipi ölçeğe göre şu şekilde belirlenmiştir: 5: Çok memnunum; 4: Memnunum; 3: Ne memnun ne de değilim; 2: Memnun değilim: 1:Hiç memnun değilim.

İkinci bölümde katılımcıların Kastamonu'da bulunan yöresel yiyecek içecek işletmelerine ilişkin sadakatlerini ölçmeye yönelik bir ölçek kullanılmıştır. Üç ifadeden oluşan

söz konusu ölçek Zeithaml ve arkadaşlarının (1996) çalışmasından alınmıştır. Katılımcıların ölçekteki ifadeleri değerlendirme seçenekleri şu şekilde belirlenmiştir: 5: Kesinlikle Katılıyorum; 4: Katılıyorum; 3: Ne katılıyor ne katılmıyorum, 2:Katılmıyorum; 1: Kesinlikle Katılmıyorum.

Ölçeğin son kısmı ise katılımcıların sosyo- demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorulardan oluşmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerini çözümlemede sosyal bilimler için geliştirilmiş olan bir istatistik paket programı kullanılmıştır. Demografik değişkenler sıklık ve yüzdelerle çözümlenmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirliklerini sınamak için Cronbach's Alpha testi, yapı geçerliklerini test etmek için ise faktör analizi yapılmıştır. Katılımcıların ölçeklerde yer alan ifadelere verdikleri yanıtların aritmetik ortalama değerleri hesaplanmış, hipotezleri sınamak için ise farklılık ve korelasyon testlerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Sosyo-demografik Bulgular

Cinsiyet	**N**	**%**	**Yaş**	**N**	**%**
Kadın	115	56,4	18-25	94	46,3
Erkek	89	43,6	26-35	50	24,6
			36-45	49	24,1
			46 ve üzeri	10	4,9
Öğrenim Durumunuz	**N**	**%**	**Gelir**	**N**	**%**
Okur/Yazar	2	1,0	Yok	55	27,1
İlkokul	7	3,4	2020 ve altı	56	27,6
Ortaokul	25	12,3	2021-3500	66	32,5
Lise	64	31,4	3501-4500	22	10,8
Önlisans	27	13,2	4501-5500	0	0
Lisans	74	36,3		4	2,0
YL	3	,5	5501 ve üstü		
Doktora	2	1,0			
Toplam	**205**	**100,0**	**Toplam**	**205**	**100,0**

Tablo 1.'deki bulgular şu şekilde özetlenebilir: Katılımcıların yarısından çoğu (%56,4) kadınlardan oluşmaktadır. Erkek katılımcıların oranı %43,6'dır. Katılımcıların yaklaşık yarısının (%46,3) 18-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu seçeneği 26-35 yaş grubu (%24,6) ve 36-45 (%24,1) yaş grubundaki katılımcılar izlemektedir. Katılımcıların eğitim düzeylerine bakıldığında lisans (%36,3) seçeneği ön plana çıkmaktadır. Bunu lise (%31,4) ve önlisans (%13,2) mezunu olanlar izlemektedir.

Her üç katılımcıdan biri (%32,5) 2021 TL ve 3500 TL aylık ortalama gelire sahiptir. Bu seçeneği 2020 TL ve altı seçeneğini işaretleyen (%27,6) ve gelir durumda yok seçeneğini işaretleyen katılımcılar (%27,1) izlemektedir.

Geçerlik ve Güvenirlik Analizlerine İlişkin Bulgular

Keiser Meyer Olkin (KMO) değeri, ankette yer alan ifadelerin Faktör Analizi için uygun olup olmadığını gösteren bir değerdir. KMO değeri olarak 0,5 ve 1 arası değerler kabul edilebilir olarak değerlendirilebilir. Fakat genel olarak araştırmacılar asgari KMO değerini 0,7 olarak kabul etmektedirler (Altunışık vd., 2007).

Tablo 2: KMO ve Bartlett's küresellik testi sonuçları

Ölçek	KMO Değeri	Bartlett's Küresellik Testi Sonucu
Müşteri Memnuniyet Ölçeği	0,931	X^2: 3365,546, df: 378ve p<,000

Tablo 2.'de görüldüğü gibi araştırma ölçeğinin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri, sig. (p)= 0,000 anlamlılık düzeyinde 0,931'dir. Bununla birlikte Bartlett Küresellik Testi sonucu 3365,546 bulunmuştur. Bu değerler Nunnally ve Bernstein (1994)'e göre örneklem büyüklüğü ve elde edilen verilerin Faktör Analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994).

Tablo 3: Faktör analizi sonucu

Faktörler	Yük	Özdeğer	Varyans (%)	Aritmetik Ortalama
1. Personel Kalitesi		11,907	42,526	3,6103
Personelin özen ve dikkati	0,771			
Personelin istekliliği	0,747			
Personelin samimiyeti	0,707			
Hizmet Hızı	0,674			
Personelin müşteri karşılaması	0,670			
Personelin problemlere yaklaşımı	0,644			
Personelin sorulan soruları tam ve doğru cevaplaması	0,599			
Personelin bilgi düzeyi	0,552			
Restoranın havalandırılması	0,426			
2. Teknik Kalite		1,932	6,898	3,2990
Kredi kartı kullanımı ve taksit imkanı	0,763			
Rezervasyon değişikliğine izin verme	0,758			
Restorana ulaşım kolaylığı	0,739			
Özel fiyat uygulanması	0,627			
Restoranın park yerine sahip olması	0,588			
Menü çeşitliliği	0,544			
Restoranın fiziksel konumu	0,517			
3. Yiyecek Kalitesi		1,428	5,101	3,6268
Yiyeceklerin sunumu	0,736			
Yiyeceklerin doyuruculuğu	0,666			
Yiyeceklerin tazeliği	0,661			
Yiyeceklerin lezzeti	0,652			
Yiyeceklerin kalite standartı	0,625			

Restoranın sıcaklığı- soğukluğu	0,534			
4. Atmosfer Kalitesi		1,235	4,411	3,3301
Restoranda çalınan müzikler	,687			
İndirim kuponları ve promosyonlar	,683			
Restorandaki tuvaletlerin temizliği	,665			
Restoranın manzarası	,645			
Restorasyonun dekorasyonu	,464			
Restorandaki oturma ortamının rahatlığı	,454			

Tablo 3.'te de görüldüğü gibi, memnuniyet ölçeğini en yüksek varyansla açıklayan (%42,526) birinci faktör dokuz maddeden oluşmaktadır. Bu faktörde personelin niteliğine yönelik önermeler bir araya gelmiştir. Bu nedenle faktöre "Personel Kalitesi" adı verilmiştir. Faktördeki temel değişkenler; "Personelin özen ve dikkati" (0,771) ve "Personelin istekliliği" (,747)'dir.

İkinci faktör, restoranın teknik kalitesi ile ilgilidir ve varyansın %6,898'sını açıklamaktadır. Yedi maddeden oluşan bu faktördeki temel değişkenler; "Kredi kartı kullanımı ve taksit imkanı" (0, 763) ve "Rezervasyon değişikliğine izin verme" (0,758)'dir.

Üçüncü faktörün varyansı açıklama oranı %5,101'dir. Altı maddeden oluşan bu faktörde yiyecek kalitesi ile ilgili önermeler bir araya gelmiştir. Faktördeki temel değişkenler; "Yiyeceklerin sunumu" (0, 736) ile "Yiyeceklerin doyuruculuğu" (0,666) beklentileri karşılamasıdır".

Dördüncü ve son faktörün varyansı açıklama oranı %4,411'dir. Altı maddeden oluşan bu faktörde atmosfer kalitesine yönelik önermeler bir araya gelmiştir. Faktördeki temel değişkenler; "Restoranda çalınan müzikler" (0,687) ile "İndirim kuponları ve promosyonlar" (0,683)'dır.

Sonuç olarak memnuniyeti ölçeği; "Personel kalitesi", "Sunulan özel hizmetler", "Teknik kalite", "Yiyecek kalitesi" ve "Atmosfer Kalitesi" olmak üzere dört boyut ile açıklanmıştır. Ölçeğin tamamı için alfa değeri 0,931 olarak hesaplanmıştır.

Hipotez Testleri

Araştırmada ortaya konan hipotezleri test etmeden önce verilerin doğru dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Bunun için verilerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Bu değerlerin -1 ile + 1 arasında olması halinde verilerin normal dağıldığı kabul edilmektedir (Huck, 2015). Tablo 4.'te de görüldüğü gibi tüm boyutlar için çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 aralığında olduğundan verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, hipotezlerin sınanmasında parametrik testlerin yapılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4: Normallik testi

Faktörler	Skewness	Kurtosis
Memnuniyet Ölçeği (28 madde)	-,221	,170

Araştırmanın ilk hipotezi, katılımcıların memnuniyet algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgilidir. Bunun için Bağımsız Örneklem T-Testi yapılmıştır (Tablo 5.).

Tablo 5: Cinsiyet değişkeni ile memnuniyet boyutları arasındaki ilişki

Faktörler	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık (p)
Personel Kalitesi	Kadın	115	3,6367	0,72672	0,266
	Erkek	89	3,5768	0,78619	
Teknik Kalite	Kadın	115	3,3217	0,82995	**0,019**
	Erkek	89	3,2600	1,00337	
Yiyecek Kalitesi	Kadın	115	3,6261	0,78689	0, 532
	Erkek	89	3,6142	0,83469	
Atmosfer Kalitesi	Kadın	115	3,3000	0,84989	0,968
	Erkek	89	3,3596	0,85091	

Analiz sonucunda, katılımcıların cinsiyetleri ile algılanan memnuniyet boyutları arasında sadece "Teknik Kalite" boyutunda anlamlı (p=0,019) bir farklılık tespit edilmiştir. Aritmetik ortalama değerlerinden, kadınların erkeklere göre sunulan özel hizmetlerden daha fazla memnun kaldıkları anlaşılmaktadır. Buna göre H_{1a} hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmanın diğer hipotezi, katılımcıların memnuniyet algılarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgilidir (Tablo 6.).

Tablo 6: Yaş değişkeni ile memnuniyet boyutları arasındaki ilişki

Faktörler	18-25 (Ort)	26-36 (Ort)	36-45 (Ort)	46 ve Üstü (Ort)	F	Sig.
Personel Kalitesi	3,6087	3,5533	3,7438	3,3333	1,061	0,367
Teknik Kalite	3,3754	3,1257	3,4985	2,4571	4,724	**0,003**
Yiyecek Kalitesi	3,7004	3,5000	3,7177	3,1333	2,184	0,091
Atmosfer Kalitesi	3,1879	3,4233	3,5850	2,9167	3,455	**0,018**

Analiz sonucunda, katılımcıların yaş değişkeni ile memnuniyet boyutları arasından "Teknik Kalite" boyutunda anlamlı (p=0,003) bir farklılık ve "Atmosfer Kalitesi" boyutunda anlamlı (p= 0,018) bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılığı tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 7: Yaş değişkenleri arasındaki ilişki

Teknik Kalite			
Değişken	**Değişken**	**Ortalama Farkı**	**Anlamlılık**
18-25	46 ve üstü	0,91824*	**0,011**
36-45	46 ve üstü	1,04140*	**0,005**

Atmosfer Kalitesi			
Değişken	**Değişken**	**Ortalama Farkı**	**Anlamlılık**
18-25	36-45	-,39709*	**0,038**

Yapılan analiz sonucunda sunulan özel hizmetler faktöründe 18-25 yaş grubu ile 46 ve üstü yaş grubu arasında (p=0,011) ve 36-45 yaş grubu ile 46 ve üstü yaş grubu arasında (p=0,005) anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Yine personel bilgi düzeyi faktöründe de buna benzer olarak 18-25 ile 36-45 yaş grupları arasında (p=0,038) anlamlı farklılıklar görülmüştür. Buna bakılarak genç yaş gruplarının daha yaşlı yaş gruplarına göre memnuniyet algılarının farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu sonuçlar doğrultusunda H_{1b} hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmanın diğer hipotezi, katılımcıların memnuniyet algılarının eğitim değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgilidir (Tablo 8.).

Tablo 8. Eğitim değişkeni ile memnuniyet boyutları arasındaki ilişki

Faktörler	Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul (Ort)	Lise ve Önlisans (Ort)	Lisans ve Lisansüstü (Ort)	F	Sig.
Personel Kalitesi	3,2941	3,7619	3,5724	5,159	**0,007**
Teknik Kalite	2,7731	3,4521	3,3382	7,525	**0,001**
Yiyecek Kalitesi	3,1961	3,7454	3,6603	6,205	**0,002**
Atmosfer Kalitesi	3,0784	3,5934	3,1245	8,821	**0,000**

Analiz sonucunda, katılımcıların eğitim değişkeni ile memnuniyetin tüm boyutları arasında; "Personel Kalitesi" (p=0,007) "Teknik Kalite" (p=0,001), "Yiyecek Kalitesi" (p=0,002) ve "Atmosfer Kalitesi" (p=0,000), anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılığı tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 9: Eğitim değişkenleri arasındaki ilişki

Personel Kalitesi			
Değişken	**Değişken**	**Ortalama Farkı**	**Anlamlılık**
Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul	Lise ve Önlisans	-,46779*	**0,005**
Teknik Kalite			

Değişken	Değişken	Ortalama Farkı	Anlamlılık
Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul	Lise ve Önlisans	-,67901*	**0,000**
Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul	Lisans ve lisansüstü	-,56505*	**0,006**
Yiyecek Kalitesi			
Değişken	**Değişken**	**Ortalama Farkı**	**Anlamlılık**
Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul	Lise ve Önlisans	-,54934*	**0,002**
Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul	Lisans ve lisansüstü	-,46426*	**0,012**
Atmosfer Kalitesi			
Değişken	**Değişken**	**Ortalama Farkı**	**Anlamlılık**
Okur/yazar, İlkokul ve Ortaokul	Lise ve Önlisans	-,51498*	**0,006**
Lise ve Önlisans	Lisans ve lisansüstü	,46893*	**0,001**

Yapılan analiz sonucunda personel kalitesi boyutunda okur/yazar, ilkokul ve ortaokul eğitim düzeyindeki kişiler ile lise ve önlisans eğitim düzeyindeki kişiler arasında (p=0,005) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bir diğer boyut olan teknik kalite boyutunda okur/yazar, ilkokul ve ortaokul eğitim düzeyindeki kişiler ile lise, önlisans (p=0,000) ve lisans ve lisansüstü (p=0,006) eğitim düzeyindeki kişiler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Yiyecek kalitesi boyutunda da benzer olarak okur/yazar, ilkokul ve ortaokul eğitim düzeyindeki kişiler ile lise, önlisans (p=0,002) ve lisans ve lisansüstü (p=0,012) eğitim düzeyindeki kişiler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Son olarak atmosfer kalitesinde okur/yazar, ilkokul ve ortaokul eğitim düzeyindeki kişiler ile lise ve önlisans (p=0,006) ve lise ve önlisans eğitim düzeyindeki kişiler ile lisans ve lisansüstü (p=0,001) eğitim düzeyindeki kişiler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bağlamda, H_{1c} hipotezi kabul edilmiştir (Tablo 9.). Neticede katılımcıların eğitim seviyelerinin memnuniyet düzeyleri üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Bir sonraki aşamada H_{1d} hipotezi test edilmiştir (Tablo 10.).

Tablo 10: Gelir değişkeni ile memnuniyet boyutları arasındaki ilişki

Faktörler	Yok (Ort)	2020 ve altı (Ort)	2021-3500 (Ort)	3501 ve 4500(Ort)	5501 ve Üstü(Ort)	F	Sig.
Personel Kalitesi	3,7293	3,4563	3,5101	3,9192	3,7500	2,973	0,064
Teknik Kalite	3,3818	3,3776	3,0476	3,5844	3,3214	2,661	0,087

Yiyecek Kalitesi	3,7121	3,5952	3,4975	3,7576	3,6667	,974	0,567
Atmosfer Kalitesi	3,3061	3,1518	3,3485	3,6364	3,5833	1,953	0,215

Analiz sonucunda, katılımcıların gelir düzeyleri ile memnuniyeti oluşturan tüm faktörler için anlamlılık değeri (sig.) 0.05'ten büyük çıkmıştır. Bu sonuç, restoran işletmelerinde müşteri memnuniyetinin katılımcıların gelir düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda, H_{1d} hipotezi reddedilmiştir.

Bir sonraki aşamada H_2 hipotezi test edilmek için memnuniyeti oluşturan boyutların sadakat üzerindeki etkisi korelasyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir (Tablo 11.). Korelasyon katsayısı 0,00-1,00 arasında bir değer alır. Korelasyon katsayısının 0,70-1,00 arasında olması yüksek; 0,70-0,30 arasında olması orta; 0,30-0,00 arasında olması ise düşük düzeyde bir ilişkiye işaret eder (Büyüköztürk, 2002; Saruhan ve Özdemirci, 2013).

Tablo 11: Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Personel Kalitesi	Teknik Kalite	Yiyecek Kalitesi	Atmosfer Kalitesi	Genel Memnuniyet	Sadakat
Personel Kalitesi	205	3,6103	0,75010	1,000	0,603**	0,699**	0,696**	0,880**	0,660**
Teknik Kalite	205	3,2990	0,90755	-	1,000	0,646**	0,747**	0,852**	0,640**
Yiyecek Kalitesi	205	3,6268	0,80856	-	-	1,000	0,655**	0,851**	0,626**
Atmosfer Kalitesi	205	3,3301	0,84871	-	-	-	1,000	0,886**	0,628**
Genel Memnuniyet	205	3,4808	0,71348	-	-	-	-	1,000	0,733**
Sadakat	202	3,5248	1,03594	-	-	-	-	-	1,000

Tablo 11.'deki bulgular genel olarak değerlendirildiğinde gerek katılımcıların genel memnuniyet algısı gerekse memnuniyet ölçeğindeki tüm boyutlarla sadakat düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Personel kalitesi (0,660), teknik kalite (0,640), yiyecek kalitesi (0,626) ve atmosfer kalitesi (0,628) ile sadakat düzeyi arasında orta ve genel memnuniyet ile sadakat düzeyi arasında (0,733) yüksek düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Bunun yanında, katılımcıların genel memnuniyet algısı ile memnuniyet ölçeğini oluşturan boyutlar arasında pozitif yönlü orta ve yüksek düzeyde ilişkiler olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca memnuniyet ölçeğini oluşturan tüm boyutlar arasında da $p<0,01$ anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü orta düzeyde ilişkiler saptanmıştır. Tüm bu bulgulara göre H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

İşletmeler için en önemli pazarlama hedeflerinden biri müşteri bağlılığını artırmaktır. Bu da müşterilere sürekli kaliteli ürün ve hizmetin sunulması ile mümkün olur. Müşteri memnuniyetini sağlamak için yapılan yatırımlar, önceleri bir maliyet olarak görünse de kazanılan sadık müşteriler sayesinde firma hedefleri gün geçtikçe büyümektedir. Müşteri

memnuniyeti ölçümü, müşterinin ürün ve hizmet sunucusuyla olan genel deneyimlerini tanımlamaktadır (Eroğlu, 2005).

Bu çalışmada Kastamonu'da yöresel restoranlarda hizmet alan kişilerin memnuniyet ve sadakat düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Ayrıca hizmet alan kişilerin profilinin belirlenip ve araştırmaya katılan kişilerin memnuniyet algılarının ve sadakat düzeylerinin bazı demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, milliyet, eğitim durumu vb.) göre farklılık gösterip göstermediği sorgulanmıştır.

Araştırmada veriler Kastamonu'da menüsünde yöresel yemek sunan işletmelerde hizmet alan 205 yerli turistten anket tekniği ile toplanılmıştır. Araştırmada öne çıkan bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Kastamonu'da hizmet veren Yöresel Restoranlarda hizmet alan katılımcıların memnuniyet algısının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Böyle bir bulgu, turistlerin Kastamonu'daki yöresel restoranlardan beklentilerinin cinsiyet gruplarına göre farklılık taşımasından kaynaklanmış olabilir. Dolayısıyla bu işletmelerin bunu dikkate almaları bir gereklilik olarak görülmektedir.

Kastamonu'da hizmet veren Yöresel Restoranlarda hizmet alan katılımcıların memnuniyet algısının yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu yöresel restoranlarda her yaşa hitap eden bir hizmet politikasının izlenmesi, gelen turistlerin memnuniyet düzeylerini artıracaktır.

Kastamonu'da hizmet veren Yöresel Restoranlarda hizmet alan katılımcıların memnuniyet algısının yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu farklılıkların sunulan özel hizmetler boyutunda, ortaokul eğitimi alan katılımcılar ile lise, önlisans, lisans eğitimi alan katılımcılar arasında olduğu görülmüştür. Dolayısıyla memnuniyet algısını yükseltmek için sunulan özel hizmetler artırılıp geliştirilebilir.

Kastamonu'da hizmet veren Yöresel Restoranlarda hizmet alan katılımcıları en çok memnun eden boyutun Yiyecek kalitesi olduğu saptanmıştır. Katılımcıları en az memnun eden boyutun ise Konum ve Fiyat memnuniyet olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, Kastamonu'da hizmet veren Yöresel Restoranların yöneticilere, fiyatlandırma stratejilerini gözden geçirmeleri ve konumdan kaynaklanan memnuniyetsizlik sebeplerini giderebilmek için farklı imkânlar sunmaları önerilmektedir. Buna rağmen, araştırmada kullanılan memnuniyet ölçeğindeki önermelere verilen yanıtların genel aritmetik ortalamasının 3,65 olarak belirlenmiş olması, örneklemi oluşturan grubun almış oldukları hizmetten orta düzeyde memnun kaldıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Yapılan bu çalışmada, katılımcıların memnuniyet ve sadakat algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Yani önceki araştırma bulgularına benzer şekilde, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bu araştırma sonucunda da desteklenmiştir.

Öte yandan bu araştırma sadece Kastamonu destinasyonu ile sınırlıdır. Oysa Türkiye'de ve Dünya'da birçok yöresel restoran işletmelerinin olduğu bilinmektedir. Sonraki araştırmalarda Kastamonu dışındaki diğer destinasyonlarda de benzer araştırmaların yürütülmesi, ilgili yazına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Aksoy, M. & Sezgin, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3*(3), 79-89.

Aydoğdu, A. & Duman, S. (2017). Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi: Kastamonu Örneği, *Turizm ve Araştırma Dergisi, 6*(1), 4-23.

Bekar, A. & Dönmez, F. (2014). Temalı Restoranlar ve Temalı- Etnik Restoran Ayrımı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(35), 802-808.

Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (32), 470-483.

Çatı, K. ve Koçoğlu, C. M. (2008). Müşteri Sadakati ile Müşteri Tatmini Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19): 167-188.

Çetintürk, İ. (2016). Hasta Memnuniyeti, Hasta Sadakati ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, (50), 203-215.

Erdem, Ö., Mızrak, M. ve Kemer, A. (2018). Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi 3*(1), 44-61.

Erdem, R., Rahman, S., Avcı, L., Demirel, B., Köseoğlu, S., Fırat G., Kesici, T., Kırmızıgül, Ş., Üzel, S. & Kubat C. (2008). Hasta Memnuniyetinin Hasta Sadakati Üzerine Etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergis*i, (31), 95-110.

Grigorova, Z., Shopova, I. & Timareva, S. (2016). Rural Food Tourism, *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, 02*(01), 35-41.

Haghighi, M., Dorosti, A., Rahnama, A. & Hoseinpour, A. (2012). Evaluation of Factors Affecting Customer Loyalty Inthe Restaurant Industry. *African Journal of Business Management*, 6(14), 5039–5046.

Hu, H. Y., Cheng, C. C., Chiu, S. I. & Hong, Y. F. (2011). A Study of Customer Satisfaction, Customer Loyalty and Quality Attributes in Taiwan's Medical Service Industry, *African Journal of Business Managemen*t, 5(1): 187-195.

Huck, S. W. (2015). Reading statistics and research (6th Edition). Boston: Pearson Education.

Kandampully, J. & Suhartanto, D. (2000). Customer Loyalty in The Hotel İndustry: The Role of Customer Satisfaction and Image, *Internatiol Journal of Contemporay Hospitaly Management*,12(6), 346-351.

Karki, D. & Panthi, A. (2018). How Food Quality, Price, Ambiance and Service Quality Effects Customer Satisfaction: A study on Nepalese Restaurants in Finland, Theseus, Bachelors in Tourism and Hospitality Management, Finland.

Keshavarz, Y., Jamshidi, D. & Bakhtazma, F. (2016) The Influence of Servıce Qualıty on Restaurants' Customer Loyalty *Arabian Journal of Business and Management Review (Oman Chapter), 6*(4), 1-16.

Kessler, D. P. ve Mylod D. (2011). Does Patient Satisfaction Affect Patient Loyalty?, *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 24(4), 266 – 273.

Kılıç, B. (2011). Destinasyon Ziyaretçilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Sadakat Eğilimleri Üzerine Etkisi *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 239-251.

Koçbek, A. D. (2005). *Yiyecek İçecek İşletmelerinde Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti: Etnik Restoranlara Yönelik Bir Araştırma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Majid, M. A. A., Samsudin, A., Noorkhizan, M. H. I., Zaki, M. I. M., & Bakar, A. M. F. A. (2018). Service Quality, Food Quality, Image and Customer loyalty: An Empirical Study at a Hotel Restaurant. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, *8*(10), 1432–1446.

Mittal, B. & Lassar, W. M. (1998). Why do Customers Switch? The Dynamics of Satisfaction Versus Loyalty, *Journal of Services Marketing*, 12(3), 177-194.

Nunnally, J.C. & Bernstein, I.H. (1994). Psychometric The-ory, 3rd. Edn, New York: Mcgraw-Hill.

Oliver, R.L. (1981) Measurement and Evaluation Of Satisfaction Processes in Retail Settings. Retailing, (57), 25–48.

Omar, M. S., Ariffin, H. F. & Ahmad, R. (2016). Service Quality, Customers' Satisfaction and the Moderating Effects of Gender: A Study of Arabic Restaurants, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (224), 384-392. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042816304748

Öncü, M. A., Çatı, K. & Yalman, F. (2016). Medikal Turizm Kapsamında Gelen Yabancı Hastalar ile Yerli Hastaların Memnuniyet ve Sadakatlerinin Karşılaştırılması, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(14), 45-71.

Özata, E. (2010). *Yiyecek İçecek Sektöründe Hizmet Kalitesi Ve Müşteri Memnuniyetinin Orta Restoranlarda Araştırılması Üzerine Bir Vaka Analizi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, Güzel, D. & Dinçer, M. Z. (2018). The Effect of Restaurant's Physical Environment on Perceived Value, Customer Satisfaction and Loyalty: Case of Istanbul, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6*(4), 626-643.

Özer, Ö. & Günaydın, Y. (2010). Otel İşletmelerinde Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati İlişkisi: Dört Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, *İşletme Fakültesi Dergisi,* 11(2): 127-154.

Paul, J. & Meesala, A. (2018). Service Quality, Consumer Satisfaction and Loyalty in Hospitals: Thinking For The Future, *Journal of Retailing and Consumer Services*, (40): 261-269.

Privitera, D., Nedelcu, A. & Nicula, V. (2018). Gastronomic And Food Tourism As An Economic Local Resource: Case Studies From Romania And Italy, GeoJournal of Tourism and Geosites Year XI, 1(21), 143-157.

Raji, M. N. A., Karim, S. A., Arshad, M. M., & Ishak, F. A. C. (2018). Community Development through Food Tourism: Exploring the Utilization of Local Food as Community Development at Rural Destination in Malaysia, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, *8*(10), 937–951.

Saruhan, Ş. C. & Özdemirci, A. (2013). Bilim, Felsefe ve Metodoloji, Beta, İstanbul.

Teyin, G., Aslan, A., Sormaz, Ü., Pekerşen, Y. & Nizamlıoğlu, H. F. (2017). Ethnic Restaurants in Tourism Industry: An Example of İstanbul, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *5*(2), p. 77-87.

Üzümcü, T. P., Alyakut, Ö. & Fereli, S. (2017). Gastronomik Ürünlerin Coğrafi İşaretleme Açısından Değerlendirilmesi: Erzurum-Olur Örneği, *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi,10*(2), 44-53.

World Tourism Organization (UNWTO), (2019). Tourism Highlights. Erişim adresi: https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152

Zeithaml, V. A., & Bitner, M. J. (2003). *Services Marketing: Integrating Customer Focus Across The Firm* (3rd ed.). Boston, New York: McGraw-Hill

Zeithaml, V. A., Berry, L. L. & Parasuraman, A. (1996). The Behavioral Consequences of Service Quality". *The Journal of Marketing*, (60), 31-46.

Zhang, T., Chen, J. & Hu, B. (2019). Authenticity, Quality, and Loyalty: Local Food and Sustainable Tourism Experience, *Sustainability*, 11, 3437, doi:10.3390/su11123437.

A REVIEW: EXERCISE AND ITS EFFECTS ON COMMON MENTAL DISORDERS

Dr. Fuat ERDUĞAN
Trakya University/Edirne

Dr. Gökhan DİZDAR
Institution of Forensic Medicine, /Manisa

Abstract

Mental disorders are a major public problem involving mental abnormalities, abnormalities of the mind that cause distress or disability and can sometimes shorten a person's life span. Recognizedly, exercise and physical activity have benefits on public health and most of the diseases can be prevented by participating in exercise. That is the reason why benefits of exercise on mental health are highly discussed. Studies in recent years have particularly focused on the effects of aerobic exercise on mental health. Yet according to some researchers anaerobic and flexibility trainings were believed to be effective on mental health as well. In current review, intervention tests (aerobic and anaerobic exercise interventions) and with results associated to some disorders like depression, anxiety, schizophrenia, and bipolar disorders were compared and discussed. The data of this review were obtained from Trakya University Database and Google Scholar using the keywords ''Exercise and Depressive Disorders'', ''Exercise and Anxiety Disorders'', ''Exercise and Schizophrenia'' and ''Exercise and Bipolar Disorders''. As a result of findings obtained and in consideration of current literature; aerobic interventions were seen to be quantitatively much than anaerobic exercises in most type of disorders however it can be inferred that anaerobic exercises also should not be underestimated. In last decases there have been a lot of studies discussing the effects and benefits of exercise on mental disorders but when these studies were examined separately, their results may lead one to a confusion as there are great variety of study results therefore a stabilized and standardized exercise therapy method may become difficult to attain. Hence, forming an exercise therapy programme including a standardized type, severity and duration may contribute to obtain a more applicable, effective and constant results in exercise therapy and interventions for mental disorders.

Keywords: Exercise, Mental Disorders, Exercise Intervention Programmes.

EGZERSİZİN YAYGIN MENTAL HASTALIKLAR ÜZERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Özet

Mental hastalıklar, mental anormallikleri içeren yaygın toplumsal bir problemdir, zihindeki bu anormallikler iş görmezliğe, üzüntüye ve hatta bir bireyin ömrünün kısalmasına sebep olabilmektedir. Bilindiği üzere, egzersiz ve fiziksel aktivitenin insan sağlığı üzerinde faydalı etkileri vardır ve birçok hastalığın egzersiz katılım ile birlikte önüne geçilebilmektedir. Dolayısıyla egzersizin zihin sağlığı üzerindeki etkisi de araştırmalarda ele alınan konulardan bir tanesi haline gelmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda özellikle aerobik egzersizin zihin sağlığı üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Ancak bazı

araştırmacılarca; anaerobik ve esneklik egzersizlerinin de zihinsel sağlığı üzerinde etkilerinin olduğun inanılmaktadır. Bu derleme çalışmasında anaerobik ve aerobik egzersiz müdahalelerinin; depresyon, anksiyete, şizofreni ve bipolar bozukluklar üzerindeki etkileri ve sonuçları karşılaştırılarak ele alınmıştır. Bu derleme çalışmasındaki veriler Trakya Üniversitesi Kütüphanesi veri tabanı ve Google Scholar arama motorlarında ‘’Egzersiz ve Depresif Bozukluklar’’, ‘’Egzersiz ve Anksiyete Bozuklukları’’, ‘’Egzersiz ve Şizofreni’’ ve ‘’Egzersiz ve Bipolar Bozukluklar’’ anahtar kelimeleri kullanılarak elde edilmeye çalışılmıştır. Erişilebilen literatür ve bilgiler ışığında; aerobik egzersiz müdahalelerinin birçok mental hastalıkta, anaerobik egzersizlerden nicelik olarak daha fazla kullanıldığı bununla birlikte anaerobik egzersizlerin de küçümsenmemesi gerektiği ileri sürülebilir. Son yıllarda, egzersizin mental hastalıklar üzerindeki etkilerini ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır fakat bu çalışmalar ayrı ayrı incelendiği zaman, çalışmalara ait egzersiz terapi ve testlerinin çeşitlilik göstermesinden kaynaklı olarak bir karmaşa durumunun ortaya çıkmasına sebep olabilir ve terapilerin çeşitlilik göstermsi, mental rahatsızlığa özgü olarak stabilize ve standardize bir egzersiz terapi metodu elde edilememesine sebep olmaktadır. Bundan dolayı, standardize edilmiş şiddet ve sürenin olduğu bir egzersiz terapi programının elde edilmesi, mental hastalıklar üzerinde daha uygulanabilir, etkili ve kalıcı neticeler elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz, Mental Hastalıklar, Egzersiz Müdahale Programları

INTRODUCTION

Nowadays there has been many researches related to the effects of physical activity and exercise on mental health. The term ‘’exercise’’ is often used as mixed with ‘’physical activity’’ and matter fact they both have common elements (1). For example both exercise and physical activity mean any bodily movement generated by skeletal muscles requiring energy expenditure. However, exercise doesn’t have the same meaning with physical activity; exercise is a sub-category of physical activity. Exercise is an activity to develop and continue one or more components in a planned, structured, repeated and purposed physical fitness. Mental health is a wellness where an individual has realised his/her abilities contributing to his/her own society and able to work and also able to cope with normal stressful things of life (2). Mental health comprises of many biological, psychological and social factors that can be riskful for mental health. Union of Public Health used the term ‘’mental-illness-health’’ to define a series of mental health problems from average to severe symptoms (3). Mental-ilness-health may be characterized by too many symptoms and these may break the thought and how people behave. A mental illness is an illness that makes changes in one’s thought and emotional state and his/her behaviors and interfere with daily works. These type of disorders is a wide range of subjects including mild depression, bipolar disorder, schizophrenia, postnatal depression, psychosis, dementia, and anxiety disorders. A regression indication in a mental status may be depended on conditions like cancer, AIDS or cardiac insufficiency. Depression and anxiety may arise from a physical illness and exercise may seem to play a rehabilitative role for it (3).

EXERCISE AND MENTAL HEALTH RELATION

For many years, it is well-known that physical activity and exercise have benefits on depression and anxiety symptoms (4-11). In addition, exercise plays an important role abstinence from nicotine, menopause, fibromyalgia, peripheral arterial occlusive diseases (12, 13, 14, 15). Improving mental health and its association to exercise is not as much universal as general health. According to research, individuals with psychiatric symptoms who exercise regularly were seen to have better experiences than those who don't do exercise (16,17). However, improving mental health and its relation to participation in moderate and long-term physical activity showed a consistency in normal individuals (18,19). On the other hand, improvements reported in properties as self-esteem, vitality, overall wellness and satisfaction with physical appearance (20,21,22). Evidence showed that regular physical activity showed a protective effect against depression (23,24,25,26) or physical inactivity might be a risk factor for depression (27) however there are not much experimental results related to possible protective effects of exercise (28). Basic effects of regular physical activity have been studied by using aerobic exercise (29,30) but according to several studies, there was a conclusion related to positive effects of anaerobic activities like body building, flexibility training in decreasing depressive symptoms (31,32,28). Contrary to this, about anxiety symptoms while some researchers suggest that anaerobic activites can be as beneficial as aerobic activities, other researchers are not agree with it. In depression (33-38) and anxiety (19,21, 46-48); acute effects of aerobic exercise may occur after only one session and may continue few hours. However in anxiety symptoms, no any acute effects right after anaerobic exercise (bodybuilding) were reported but after few hours anaerobic exercise were reported to decrease symptoms acutely (39).

THE ROLE OF EXERCISE IN MENTAL ILLNESS TREATMENTS

Exercise has been a subject to study due to its potential effects on improving several mental health conditions however there are no high quality studies related to this. This may be because of there are no any established treatment methods to practice and exercise generally was considered as an adjuntive therapy method to pharmacotherapy and psychological therapies. Even so psychiatrists from New Zealand and Australia recommend exercise to change lifestyles, decrease side effects of some drugs and prevent recurrences and use exercise as a stress management strategy to imrove treatment methods (40,41). Most of the studies discussed exercise only in depression treatments. In recent meta-analysis; in randomized controlled trials; exercise has been reported to be effective from moderate (42,43) to wide-ranging effects (43,44) in depressive patients.

EPIDEMIOLOGY OF SERIOUS MENTAL DISORDERS AND EXERCISE

It is a known fact that individuals having serious mental disorders are less physically active compared to normal population (45-47). In a research; according to reports 140 people with schipzophrenia disorder stated that they did not participate any physical activity in previous weeks and only 19% of males and 15% of females were observed to participate only in moderate level physical activities with one exercise sessions (45). When these physical activity levels were compared to general population it is obvious that these values are too low. In another research only 12% of 234 people stated that they participated in physical activity only two weeks before tests this ratio contained 35% of general population and light workouts

were also less participated (46). As Individuals with serious mental disorders have a sedentary lifestyle (45,47) and gain weight through drugs (48,49-52) they have more potentials to develop obesity. However, studies investigating the prevalence of obesity in this population revealed increases in obesity incidences (46). Despite these conflicting results, the prevalence of obesity poses a problem for those who have mental disorders and those who take anti-psychotic drugs are exposed to high fatal obesity problems (48,49-53). In a national consensus panel, second generation anti-psychotic drugs were revealed to increase weight gain and diabetes risk (54). In a panel, All obese individuals who take anti-psychotic drugs were recommended a physical activity and exercise consultancy. Even though randomized controlled trials were reported, the interventions to lifestyles were suggested to decrease weight gain (55, 56).

DESIGNING AN EFFECTIVE PHYSICAL ACTIVITY PROGRAM

Recommended Physical Activity Levels

The American College of Sports and Medicine (ACSM) recommended minimal exercises to improve general health (57). These guidelines give information about intensity, duration and frequency of exercise to lower body fat and improve cardiovascular fitness. According to ACSM position stands, a low level exercise program should include at least 20-60 mins. On each session in a week. As an alternative to this structured exercise program moderate level physical activity is recommended. In addition Public Health Center recommended 30 mins moderate level physical activity in week days or everyday. Even though exercise is considered to have potential therapeutic treatment method on anxiety disorders, a consultancy is needed about the intensity of exercise in order to have remarkable improvements in treatment (58).

ANXIETY DISORDER AND EXERCISE

Being exposed to physiological effects of exercise may cause some individuals to have anxious emotions and for this reason some anxiety patients may be unwilling for participating in physical activity. Being exposed to physical activity may increase tolerance against these symptoms and decrease anxiety sensitivity (59). A meta-analysis and systematic review suggest that aerobic exercise is effective in the treatment of patients with clinically anxiety such as those seen in primary care. Higher intensity exercise may have an advantage over lower intensity exercise in bringing about an improvement in anxiety scores but the conclusions are limited in view of the small number of studies and varying exercise regimens that were tested. The increased efficacy of higher intensity regimens should be considered when tailoring exercise programmes to individual patients. Patients with raised anxiety levels benefit as much from exercise than those who have received a formal anxiety (60).

EXERCISE AND DEPRESSIVE DISORDERS

Generally exercise programmes at least 10 weeks or more and 3-4 times in a week 20-30 mins in a day were reported to have effects on depression and anxiety. As a treatment method physical activity were also reported to be more effective than conventional control interventions in mild to moderate level depression. While limited number of studies reveal the positive effects of exercise on anxiety disorders, , exercise were reported to have less effects

on depressive symptoms (61-63). Physical activity/exercise as a treatment has consistently been shown to be superior to control interventions and some times comparable to mainstream therapies(e.g. medication or CBT) for mild and moderate depression (61,64-67)

DEPRESSION TREATMENT THROUGH EXERCISE AND PHYSICAL ACTIVITY

While studies support the benefits of exercise on depression treatment, even it is rarely, exercise can be prescribed for this common problem. In treatment manual of American Psychiatric Association (APA), suggested that exercise could be valuable however it can not be first choice treatment method (68). In National Clearinghouse Manual, exercise were reported to be a adjuntive treatment besides drug and psychotherapy (69). In multiple studies, exercise was revealed to be effective on depression. In a Cochrane Meta-Analysis where a control intervention or a placebo compared to exercise involving 25 randomized controlled trial, exercise groups were revealed to make important progress (70). Some of the most common neurological disorders; depression and anxiety consist 18% of American population. Exercise was reported to decrease the symptoms of these type of disorders and also have the potential to decrease addiction of psychopharmacology.

THE EFFECTS OF EXERCISE ON MAJOR DEPRESSION SYMPTOMS

Compared to treatment methods including antidepressants, psychological interventions, general treatments physical activity appears to be a effective treatment method in adults who had major depression symptoms. Even though meta-analysis results were encountered contrary to these findings, when methodological details were examined, debatable issues were discussed. Exercise performed as 3 sessions in every week for 12-24 weeks typically provide a decrease in the severity of depression from moderate to severe levels. Based on available data, exercise draws the attention to be more effective when performed together as a group, aerobic, and under a specialist control. Even though comparisons were less and the duration of treatments were different, the effect of exercise is considered to be at the level of antidepressants and psychotherapies (71,72,73,74,75).

EXERCISE AND OBSESSIVE-COMPULSIVE DISORDER

Obsessive-Compulsive Disorder (OCD) is considered to be chronical state. For example, Even behavioral and drug therapy were applied at ‘’therapeutic dose’’, OCD patients may continue suffering from OCD symptoms. Therefore, adjuntive interventions addition to current treatment methods help OCD patients in functional properties, decreasing symptoms. Aerobic exercise intervention strategy which can affect mental health positively in anxiety and depression patients and findings related to it began to be more reliable day by day. Hence, based on the benefits observed in decreasing the symptoms in OCD and related patients, it could be effective to give exercise a place in therapies (76-80).

THE EFFECTS OF PHYSICAL INTERVENTİONS ON SCHIZOPHRENIA PATIENTS

Admittedly, new treatment options like aerobic exercise decrease cardiovascular incidence and metabolic disease risks occuring in schizophrenia patients. Still, there are no

remarkable results related to the effects of endurance trainings in parameters of schizophrenia patients. According to results obtained from different studies, exercise was reported to have no any effects in body fat and body mass index (81). But aerobic exercise was reported to improve general physical fitness, blood pressure levels and body composition (82). 12 week aerobic exercise combined with motivational interventions were reported to cause weight loss in schizophrenia patients (83). In a 3 month programme a decrease was observed in patients' waist circumferences, body mass index and body weight (84). Innovative research and studies reveal that there could be adjunctive therapies for psychosis for conventional treatment methods. Recent research suggested some aerobic, anaerobic exercises and both as combined including running, walking, team sports, weight lifting and yoga in patients with psychosis. Indeed, there have been exciting improvements in exercise intervention for populations with schizophrenia and according to findings, exercise was revealed to improve social role and functions, cardiovascular system, cognitive skills, and decrease symptoms (85, 86, 87, 88-93).

Antipsychotics are cornerstones of schizophrenia treatment. However according to reports, there were only 60% of symptomatic decrease in anti-psychotic efficiency in schizophrenia and schizophreniaform disorders (94). Moreover, only 23% of patients responded to treatment (95). According to the indications of these results, interventions like exercise may contribute to antipsychotic treatment as an adjuntive treatment method. Also, it was reported that apart from positive symptoms, anti-psychotic drugs and other psychotropic drugs had limited effects on decreasing negative symptoms (95,96). This emphasizes the significance whether interventions out of drug treatments would decrease negative symptoms or not. Regarding biological mechanism; exercise increase the levels of brain derived neurotrophic factors and regulate dysfunctions in hypothalamic pineal adrenal systems (97). In trials with depression and anxiety patients, when compared to drug therapy, exercise monotherapy showed less effects however when exercise is applied with pharmocotherapy it showed better results than drug monotherapy as well (98,99).

Therefore Wang et al. (2018) discussed the effects of aerobic exercises in symptomatic treatments of schizophrenia patients and they concluded that aerobic exercise might improve negative symptoms and general psychopathology situations during antipsychotic treatments. In negative symptoms, improvements reported even after aerobic exercise intervention. In addition, in patients with more severe syptoms better results can be obtained. According to these conclusion; aerobic exercise can be suggested as a useful practice for those who receive antipsychotic therapies. However, it is good to mention that exercise is less effective for patients who experience psychosis compared to depression patients (100).

EXERCISE AND BIPOLAR DISORDERS

Bipolar disorder is a disorder characterized by manic and depressive episodes and generally cause functional and have negative effects on life quality. Individuals diagnosed with bipolar disorders also may face cardiovascular diseases which may lead to prematüre death (101, 102, 103). In addition, obesity, sedentary lifestyle, diabetes, metabolic syndrome and cardiovascular diseases are among the risk factors which may have negative effects for those who have bipolar disorders (104, 105, 106,). Therefore, Individuals diagnosed with bipolar disorders, not only struggle with cognitive difficulties but also they may have to focus on physical diseases.

Exercise is one of the alternative that can meet these needs. The benefits of exercise is an indisputable fact (obesity, cardiorespiratory fitness, blood pressure, cholesterol). (107, 108). But according to data obtained recently exercise was revealed to be a good alternative on mental disorders like anxiety and depression (109, 110, 111, 112, 113). These data made some people consider exercise as a pretreatment for moderate to severe level depression (114). Based serious data on depression and anxiety, exercise is considered to be effective in bipolar disorders as well. Specifically according to evidences collected, exercise was reported have benefits as a neuro-protector; at least regarding brain derived neurotrophic factor (BDNF) (115).

Even though the physical and mental needs of individuals diagnosed with bipolar disorders were thought to be met through exercise, there is a lacking evidence in literature. Moreover, there are issues with short sample sizes, heterogeneous treatment groups, absence of control groups, using different exercise methods without trials etc.

Daumit et al. (2013) attempted a 18 month behavioral weight loss intervention for patients diagnosed with bipolar disorder, schizophrenia, schizoaffective disorder and major depression. Treatment comprised of exercise sessions and individualized kilo control sessions. Intervention group were seen to lose much weight compared to control group. These findings suggest that obese individuals having these serious mental illness problems may change their lifestyles with these kind of taught interventions despite their illness may pose an obstacle (116).

In another group Van Citter et al. (2010) developed a manual for an intervention programme named ‘’in SHAPE’’ (117). In pilot study, individuals diagnosed with schizophrenia, bipolar disorder, or major depressive disorder. An individual health consultant was assigned for participants and they set goals in order to diet healthier working together throughout nine months. Significantly an improvement have been observed in mental health functions of participants. Participation in programme included; exercise with increasing intensity, intensive activities, and walking. In addition there has been a decrease in waist circumference fat. Sylvia et al (2011) used a psychosocial treatment method to help patients with bipolar disorders get a healthier lifestyle habits. The name of this method was NEWTx (Nutrition, Exercise, Wellness therapy). NEWTx, consisted of improving weekly sleeping duration, optimizing meal portions and feed with more nutritious foods as well as improving other health-related issues (sleep, smoking, substance use). In pilot study, 5 participants finished 20 week cognitive-behavioral therapy focused treatment programme. Participants had mild to moderate depression problems. Participants have participated in most of the sessions and they reported that they were satisfied with the treatment. Participants increased the amount of vegetables and decreased sweet intakes. There was a decrease in kilo, cholesterol, trigliserit and plasm glycose levels at the end of 20 week test. In addition participants not only tripled exercise sessions but also they experienced improvements in their depressive symptoms. This study was the first with regard to practicability of intensive lifestyle intervention for bipolar disorder with its promising results.

26 patients diagnosed with Bipolar 1 and Bipolar 2 disorders performed 70% intensity 20 mins walking and running on treadmill. According to findings, participants reported imrovements in their own reports (118).

TABLE 1. EXERCISE AND DEPRESSION, ANXIETY DISORDERS

Author	Diagnosis	Exercise Intervention /Treatment	Results
Saeed SA et al (2010) (61) Asmundson GJ et al. (2013) (62) Herring MP et al. (2010) (63)	Depression and Anxiety	At least 10 weeks or more and 3-4 times in a week 20-30 mins in a day	More effective than conventional control interventions in mild to moderate level depression
Ekkekakis P. (2014) (72)	Depression	3 sessions per week for 12-24 weeks	Typically provide a decrease in the severity of depression from moderate to severe levels
Stonerock et al (2015), (79) Asmundson et al (2013) (62) Cooney et al (2013) (67)	Obsessive-Compulsive Disorder	Aerobic Exercise	As this disorder is affined to anxiety and depression, same duration and intensity aerobic exercises can be considered as effective on OCD disorders as well

TABLE 2. EXERCISE AND SCHIZOPHRENIA, SCHIZOAFFECTIVE AND BIPOLAR DISORDERS

Author	Diagnosis	Exercise Intervention /Treatment	Results
Methapatara W., Srisuraponant M. (2011) (83), Kuo FC et al. (2013) (84)	Schizophrenia	Aerobic Exercise / Endurance Training	12 week aerobic exercise combined with motivational interventions were reported to cause weight loss in schizophrenia patients. In a 3 month programme a decrease was observed in patients' waist circumferences, body mass index and body weight.
Stanton R,Happell B. (2014)(86), Mittal VA et al (2013)(87), Scheewe TW et al. (2013)(93)	Schizophrenia/Psychosis	Aerobic/Anaerobic	Improvements in exercise intervention for populations with schizophrenia and improve social role and functions, cardiovascular system, cognitive skills, and decrease symptoms
Wang et al. (2018)(100)	Schizophrenia	Aerobic Exercise	Aerobic exercise improve negative symptoms and general psychopathology situations during antipsychotic treatments.
Daumit et al. 2013(116)	Bipolar, Schizophrenia, Schizoaffective and Major Depression	Behavioral weight loss intervention for patients diagnosed with bipolar disorder, schizophrenia, schizoaffective disorder and major depression	Intervention group were seen to lose much weight compared to control group. These findings suggest that obese individuals having these serious mental illness problems may change their lifestyles with these kind of taught interventions despite their illness may pose an obstacle.
Sylvia et al. (2011)(118)	Bipolar Disorder	NEWTx (Nutrition, Exercise, Wellness therapy). 5 participants finished 20 week cognitive-behavioral therapy focused treatment programme	There was a decrease in kilo, cholesterol, trigliserit and plasm glycose levels at the end of 20 week test. In addition participants not only tripled exercise sessions but also they experienced improvements in their depressive symptoms.

DISCUSSION AND CONCLUSION

According to data obtained in the light of accesible literature, for a healthy individual American College of Sports and Medicine (ACSM) reported that minimum required exercise

programme should include 20 – 60 mins in weekdays, according to public health services association individuals at all age groups should participate in physical activity from mild to moderate level, for 30 mins everyday in a week or weekdays (58).When viewed generally, it can be understood that mentioned exercise durations seem necessary in terms of general health and wellness. Accordingly, in this review; the relation of exercise intensity, exercise duration and overall effects of exercise with depressive disorders, anxiety disorders, schizophrenia, schizoaffective disorders, and bipolar disorders were compared and discussed. Exercise programmes along 10 weeks, 3-4 times in a week, and 20-30 minutes in a day were reported to be effective in tests (61-63) carried out on depression ad anxiety disorders. On the other hand, while aerobic exercises along 12-24 weeks, 3 times in a week were seen to decrease moderate to severe depression symptoms (72), when we discuss about obsessive-compulsive disorders; (76-80) as this disorder is affined to anxiety and depression, same duration and intensity aerobic exercises can be considered as effective on OCD disorders as well.

Along gaining weight due to antipsychotic medications and negative symptoms, schizophrenia may lead an individual to self-confidence problems, therefore as aerobic exercise interventions can cause weight loss, in this sense it may be benefitiary for individuals diagnosed with schizophrenia (41).

A combination of psychosocial interventions, cognitive behavioral therapy, and aerobic exercise therapy Several studies concluded that aerobic and anaerobic exercise programmes improved cognitive functions, cardiovascular systems, and also social roles and functions of schizophrenia patients with psychosis (86, 88-93)

Wang et al. reported improvements in schizophrenia symptoms through exercise intervention programmes (100).

In the lights of findings and results obtained from literature, aerobic exercise intervention programmes were seen to be quantitatively much than anerobic and flexibility exercise programmes in all mental disorders discussed however it can be suggested that anaerobic exercises also may contribute to improvements on symptoms. Nowadays there are numerous studies which mental disorders and exercise relation were discussed together but when these studies were examined separately, one can face many conflicting treatment methods and these may cause inconstancies in obtaining a stable treatment or therapy method in exercise intervention programmes for mental disorders. Therefore establishing a more standardized exercise intervention programmes with standardized exercise durations and intensities may contribute to practice more effective exercise treatment methods and obtain stabile results in mental disorders. On the other hand, when literature was reviewed, along with exercise therapy, integrating nutrition and diet in intervention programmes for individuals especially diagnosed with bipolar disorder and schizophrenia may help to gain psychological and physiological benefits.In addition using sportive games in exercise intervention programmes including aerobic and anerobic physical activities may prevent drop outs of intervention programmes as these type of games seem to be more attractive and entertaining for individuals diagnosed with mental disorders.

REFERENCES

1- Caspersen, C. J., Powell, K. E., Christenson, G. M., Physical Activity, Exercise, and Physical Fitness: Definitions and Distinctions for Health-Related Research, Public Health Rep. 1985; Mar-Apr; 100(2): 126–131.

2- World Health Organisation. Fact sheet N°220, September 2010: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs220/en/

3- Public Health Agency. 'What is mental ill health?' http://www.mindingyourhead.info/home/what-mental-ill-health

4- Morgan WP. Affective beneficence of vigorous physical activity. Med Sci Sports Exerc 1985;17:94-100.

5- Farmer ME, Locke BZ, Moscicki EK, Dannenberg AL, Larson DB, Radloff LS. Physical activity and depressive symptoms: the NHANES I epidemiologic follow-up study. Am J Epidemiol 1988;128:1340-51.

6- Martinsen EW, Hoffart A, Solberg O. Aerobic and non-aerobic forms of exercise in the treatment of anxiety disorders. Stress Med 1989;5:115-20.

7- Martinsen EW, Hoffart A, Solberg O. Comparing aerobic with nonaerobic forms of exercise in the treatment of clinical depression: a randomized trial. Compr Psychiatry 1989;30(4):324-31.

8- Raglin JS. Exercise and mental health. Beneficial and detrimental effects. Sports Med 1990;9(6):323-9.

9- North TC, McCullagh P, Tran ZV. Effect of exercise on depression. Exerc Sport Sci Rev 1990;18:379-415.

10- Petruzzello SJ, Landers DM, Hatfield BD, Kubitz KA, Salazar W. A meta-analysis of the anxiety-reducing effects of acute and chronic exercise. Outcomes and mechanisms. Sports Med 1991;11(3):143-82.

11- Martinsen EW. Physical activity and depression: clinical experience. Acta Psychiatr Scand 1994;377 Suppl:23-7.

12- Gartenmann Ch, Kirchberger I, Herzig M, Baumgartner I, Saner H, Mahler F, Meyer K. Effects of exercise training program on functional capacity and quality of life in patients with peripheral arterial occlusive disease. Evaluation of a pilot project. Vasa 2002;31(1):29-34.

13- Gowans SE, deHueck A, Voss S, Silaj A, Abbey SE, Reynolds WJ. Effect of a randomized, controlled trial of exercise on mood and physical function in individuals with fibromyalgia. Arthritis Rheum 2001;45(6):519-29.

14- Ussher M, Nunziata P, Cropley M, West R. Effect of a short bout of exercise on tobacco withdrawal symptoms and desire to smoke. Psychopharmacology (Berl.2001;158(1):66-72.

15- Slaven L, Lee C. Mood and symptom reporting among middleaged women: the relationship between menopausal status, hormone replacement therapy, and exercise participation. Health Psychol 1997;16(3):203-8.

16- Slaven L, Lee C. Mood and symptom reporting among middleaged women: the relationship between menopausal status, hormone replacement therapy, and exercise participation. Health Psychol 1997;16(3):203-8.

17- Sexton H, Sogaard AJ, Olstad R. How are mood and exercise related? Results from the Finnmark study. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol 2001;36(7):348-53.

18- Kritz-Silverstein D, Barrett-Connor E, Corbeau C. Cross-sectional and prospective study of exercise and depressed mood in the elderly: the Rancho Bernardo study. Am J Epidemiol 2001;153(6):596-603.

19- Engels HJ, Currie JS, Lueck CC, Wirth JC. Bench/step training with and without extremity loading. Effects on muscular fitness, body composition profile, and psychological affect. J Sports Med Phys Fitness 2002;42(1):71-8.

20- Sonstroem RJ, Morgan WP. Exercise and self-esteem rationale and model. Med Sci Sports Exerc 1989;21:329-37.

21- Salmon P. Effects of physical exercise on anxiety, depression, and sensitivity to stress: a unifying theory. Clin Psychol Rev 2001;21(1):33-61.

22- Paluska SA, Schwenk TL. Physical activity and mental health: current concepts. Sports Med 2000;29(3):167-80.

23- Pate RR, Pratt M, Blair SN, Haskell WL, Macera CA, Bouchard C, et al. Physical activity and public health: a recommendation from the Centers for Disease Control and Prevention and the American College of Sports Medicine. JAMA 1995;273(5):402-7.

24- Raglin JS. Exercise and mental health. Beneficial and detrimental effects. Sports Med 1990;9(6):323-9.

25- Camacho TC, Roberts RE, Lazarus NB, Kaplan GA, Cohen RD. Physical activity and depression: evidence from the Alameda County study. Am J Epidemiol 1991;134:220-31.

26- Paffenbarger RS, Lee IM, Leung R. Physical activity and personal characteristics associated with depression and suicide in American college men. Acta Psychiatr Scand Suppl 1994;377:16-22.

27- Farmer ME, Locke BZ, Moscicki EK, Dannenberg AL, Larson DB, Radloff LS. Physical activity and depressive symptoms: the NHANES I epidemiologic follow-up study. Am J Epidemiol 1988;128:1340-51.

28- Paluska SA, Schwenk TL. Physical activity and mental health: current concepts. Sports Med 2000;29(3):167-80.

29- Salmon P. Effects of physical exercise on anxiety, depression, and sensitivity to stress: a unifying theory. Clin Psychol Rev 2001;21(1):33-61.

30- Brosse AL, Sheets ES, Lett HS, Blumenthal JA. Exercise and the treatment of clinical depression in adults: recent findings and future directions. Sports Med 2002;32(12):741-60.

31- Martinsen EW, Hoffart A, Solberg O. Comparing aerobic with nonaerobic forms of exercise in the treatment of clinical depression: a randomized trial. Compr Psychiatry 1989;30(4):324-31.

32- Martinsen EW. Physical activity and depression: clinical experience. Acta Psychiatr Scand 1994;377 Suppl:23-7.

33- Maroulakis E, Zervas Y. Effects of aerobic exercise on mood of adult women. Percept Mot Skills 1993;76:795-801.

34- Yeung RR. The acute effects of exercise on mood state. J Psychosom Res 1996;2:123-41.

35- Berger BG, Grove JR, Prapavessis H, Butki BD. Relationship of swimming distance, expectancy, and performance to mood states of competitive athletes. Percept Mot Skills 1997;84(3 Pt 2):1199-210.

36- Hansen CJ, Stevens LC, Coast JR. Exercise duration and mood state: how much is enough to feel better? Health Psychol 2001;20(4):267-75.

37- Rehor PR, Dunnagan T, Stewart C, Cooley D. Alteration of mood state after a single bout of noncompetitive and competitive exercise programs. Percept Mot Skills 2001;93(1):249-56.

38- Williamson D, Dewey A, Steinberg H. Mood change through physical exercise in nine- to ten-year-old children. Percept Mot Skills 2001;93(1):311-6.

39- Focht BC, Koltyn KF. Influence of resistance exercise of different intensities on state anxiety and blood pressure. Med Sci Sports Exerc 1999;31(3):456-63.

40- The Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists. *Bipolar Disorder Australian Treatment Guide for Consumers and Carers*. Melbourne, Australia: The Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists, 2009.

41- The Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists. ***Coping with Depression: Australian Treatment Guide for Consumers and Carers***. Melbourne, Australia: The Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists, 2009.

42- Krogh J, Nordentoft M, Sterne JA, Lawlor DA. The effect of exercise in clinically depressed adults: systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. ***J Clin Psychiatry.*** 2011;72:529-538.

43- Mead GE, Morley W, Campbell P, Greig CA, McMurdo M and Lawlor DA. Exercise for depression. ***Cochrane Database Syst Rev.*** 2009;Issue 3: Art. No.: CD004366.

44- Rethorst CD, Wipfli BM, Landers DM. The antidepressive effects of exercise: A meta-analysis of randomized trials. ***Sports Med.*** 2009;39:491-511.

45- Brown S, Birtwistle J, Roe L, et al: The unhealthy lifestyle of people with schizophrenia. Psychological Medicine 29:697–701,1999

46- Davidson S, Judd F, Jolley D, et al: Cardiovascularrisk factors for people with mental illness. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry 35:196–202, 2001

47- Elmslie JL, Mann JI, Silverstone JT, et al: Determinants of overweight and obesity in patients with bipolar disorder. Journal of Clinical Psychiatry 62:486–491, 2001

48- Lean ME, Pajonk FG: Patients on atypical antipsychotic drugs: another high-risk group for type 2 diabetes. Diabetes Care 26:1597–1605, 2003

49- Allison DB, Mentore JL, Heo M, et al: Antipsychotic- induced weight gain: a comprehensive research synthesis. American Journal of Psychiatry 156:1686–1696, 1999

50- Fontaine KR, Heo M, Harrigan EP, et al: Estimating the consequences of anti-psychotic induced weight gain on health and mortality rate. Psychiatry Research 101: 277–288, 2001

51- Green AI, Patel JK, Goisman RM, et al: Weight gain from novel antipsychotic drugs: need for action. General Hospital Psychiatry 22:224–235, 2000

52- McIntyre RS, Mancini DA, Basile VS: Mechanisms of antipsychotic-induced weight gain. Journal of Clinical Psychiatry 62(suppl 23):23–29, 2001

53- Kurzthaler I, Fleischhacker WW: The clinical implications of weight gain in schizophrenia. Journal of Clinical Psychiatry 62(suppl 7):32–37, 2001

54- Consensus development conference on antipsychotic drugs and obesity and diabetes. Diabetes Care 27:596–601, 2004

55- Faulkner G, Soundy AA, Lloyd K: Schizophrenia and weight management: a systematic review of interventions to control weight. Acta Psychiatrica Scandinavica 108:324–332, 2003

56- Menza M, Vreeland B, Minsky S, et al: Managing atypical antipsychotic-associated weight gain: 12-month data on a multimodal weight control program. Journal of Clinical Psychiatry 65:471–477, 2004

57- The recommended quantity and quality of exercise for developing and maintaining cardiorespiratory and muscular fitness, and flexibility in healthy adults: American College of Sports Medicine position stand. Medicine and Science in Sports and Exercise 30:975–991, 1998

58- US Department of Health and Human Services: Physical Activity and Health: A Report of the Surgeon General. Atlanta, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, 1996

59- Meyer T, Broocks A, Bandelow B, Hillmer-Vogel B, Ruther E. Endurance training in panic patients: Spiroergometric and clinical effects. Int J Sports Med. 1998;19:496–502.

60- Aylett, E., Small, N., & Bower, P. (2018). Exercise in the treatment of clinical anxiety in general practice–a systematic review and meta-analysis. *BMC health services research*, *18*(1), 559.

61- Saeed SA, Antonacci DJ, Bloch RM. Exercise, yoga, and meditation for depressive and anxiety disorders. Am Fam Physician. 2010;81(8):981-6.

62- Asmundson GJ, Fetzner MG, Deboer LB, Powers MB, Otto MW, Smits JA. Let's get physical: a contemporary review of the anxiolytic effects of exercise for anxiety and its disorders. Depress Anxiety. 2013;30(4):362-73.

63- Herring MP, O'Connor PJ, Dishman RK. The effect of exercise training on anxiety symptoms among patients: a systematic review. Arch Intern Med. 2010;170(4):321-31.

64- Wipfli BM, Rethorst CD, Landers DM. The anxiolytic effects of exercise: a meta-analysis of randomized trials and dose-response analysis. J Sport Exerc Psychol. 2008;30(4):392-410.

65- Mead GE, Morley W, Campbell P, Greig CA, McMurdo M, Lawlor DA. Exercise for depression. Cochrane Database Syst Rev. 2009;(3): CD004366.

66- Wolff E, Gaudlitz K, von Lindenberger BL, Plag J, Heinz A, Ströhle A. Exercise and physical activity in mental disorders. Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci. 2011;261 Suppl 2: S186-S191.

67- Cooney GM, Dwan K, Greig CA, et al. Exercise for depression. Cochrane Database Syst Rev. 2013;(9):CD004366.

68- American Psychiatric Association. *Practice Guideline for the Treatment of Patients with Major Depressive Disorder* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association, 2000.

69- Kaiser Permanente Medical Care Program. Care Management Institute. Clinical practice guidelines for the management of depression in primary care [monograph on the Intranet]. Oakland, CA: Kaiser Permanente Medical Care Program, Care Management Institute; 2006.

70- Mead GE, Morley W, Campbell P, Greig CA, McMurdo M, Lawlor DA. Exercise for depression. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2009, Issue 3. Art. No.: CD004366. doi: 10.1002/14651858.CD004366.pub4

71- Schuch FB, Vancampfort D, Richards J, Rosenbaum S, Ward PB, Stubbs B. Exercise as a treatment for depression: a meta-analysis

72- Ekkekakis P. Honey, i shrunk the pooled SMD! Guide to critical appraisal of systematic reviews and meta-analyses using the Cochrane review on exercise for depression as example. Ment Health Phys Act. (2015) 8:21–36. doi: 10.1016/j.mhpa.2014.12.001

73- Kvam S, Kleppe CL, Nordhus IH, Hovland A. Exercise as a treatment for depression: a meta-analysis. J Affect Disord. (2016) 202:67–86. doi: 10.1016/j.jad.2016.03.063

74- Krogh J, Hjorthøj C, Speyer H, Gluud C, Nordentoft M. Exercise for patients with major depression: a systematic review with metaanalysis and trial sequential analysis. BMJ Open (2017) 7:e014820. doi: 10.1136/bmjopen-2016-014820

75- Schuch FB, Dunn AL, Kanitz AC, Delevatti RS, Fleck MP. Moderators of response in exercise treatment for depression: a systematic review. J Affect Disord. (2016) 195:40–9. doi: 10.1016/j.jad.2016.01.014

76- Atmaca M. Treatment-refractory obsessive compulsive disorder. Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry 2015. http://dx.doi.org/10.1016/j.pnpbp. 2015.12.004.

77- Eisen JL, Sibrava NJ, Boisseau CL, Mancebo MC, Stout RL, Pinto A, et al. Five-year course of obsessive-compulsive disorder: predictors of remission and relapse. J Clin Psychiatry 2013;74:233–9. http://dx.doi.org/10.4088/JCP.12m07657.

78- Farris SG, McLean CP, Van Meter PE, Simpson HB, Foa EB. Treatment response, symptom remission, and wellness in obsessive-compulsive disorder. J Clin

Psychiatry 2013;74:685–90. http://dx.doi.org/10.4088/JCR.12m07789.

79- Stonerock GL, Hoffman BM, Smith PJ, Blumenthal JA. Exercise as treatment for anxiety: systematic review and analysis. Ann Behav Med 2015;49:542–56. http:// dx.doi.org/10.1007/s12160-014-9685-9.

80- Cooney GMG, Dwan K, Greig CA, Lawlor DDA, Rimer J, Waugh FRF, et al. Exercise for depression (review). Cochrane Libr 2013;9:CD004366http://dx.doi.org/10. 1002/14651858.CD004366.pub6.Copyright.

81- Firth J, Cotter J, Elliott R, French P, Yung AR. A systematic review and meta-analysis of exercise interventions in schizophrenia patients. Psychol Med. 2015;45(7):1343-1361.

82- Bredin SS, Warburton DE, Lang DJ. The health benefits and challenges of exercise training in persons living with schizophrenia: a pilot study. Brain Sci. 2013;3:821–848.

83- Methapatara W, Srisurapanont M. Pedometer walking plus motivational interviewing program for Thai schizophrenic patients with obesity or overweight: a 12-week, randomized, controlled trial. Psychiatry Clin Neurosci. 2011;65:374–380.

84- Kuo FC, Lee CH, Hsieh CH, Kuo P, Chen YC, Hung YJ. Lifestyle modification and behavior therapy effectively reduce body weight and increase serum level of brain-derived neurotrophic factor in obese non-diabetic patients with schizophrenia.

Psychiatry Res. 2013;209:150–154.

85- Firth J, Cotter J, Elliott R, French P, Yung AR. A systematic review and meta-analysis of exercise interventions in schizophrenia patients. Psychol Med. 2015 May; 45(7):1343–1361. [PubMed: 25650668]

86- Stanton R, Happell B. A systematic review of the aerobic exercise program variables for people with schizophrenia. Curr Sports Med Rep. 2014 Jul-Aug;13(4):260–266. [PubMed: 25014392]

87- Mittal VA, Vargas T, Juston Osborne K, et al. Exercise Treatments for Psychosis: a Review. Current Treatment Options in Psychiatry. 2017:1–15. [PubMed: 28932652]

88- Kimhy D, Vakhrusheva J, Bartels MN, et al. The Impact of Aerobic Exercise on Brain-Derived Neurotrophic Factor and Neurocognition in Individuals With Schizophrenia: A Single-Blind, Randomized Clinical Trial. Schizophr Bull. 2015 Jul; 41(4):859–868. [PubMed: 25805886]

89- Nuechterlein KH, Ventura J, McEwen SC, Gretchen-Doorly D, Vinogradov S, Subotnik KL. Enhancing Cognitive Training Through Aerobic Exercise After a First Schizophrenia Episode: Theoretical Conception and Pilot Study. Schizophr Bull. 2016 Jul; 42(Suppl 1):S44–52. [PubMed: 27460618]

90- Oertel-Knochel V, Mehler P, Thiel C, et al. Effects of aerobic exercise on cognitive performance and individual psychopathology in depressive and schizophrenia patients. Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci. 2014 Oct; 264(7):589–604. [PubMed: 24487666]

91- Rosenbaum S, Lagopoulos J, Curtis J, et al. Aerobic exercise intervention in young people with schizophrenia spectrum disorders; improved fitness with no change in hippocampal volume. Psychiatry Res. 2015 May 30; 232(2):200–201. [PubMed: 25862528]

92- Malchow B, Reich-Erkelenz D, Oertel-Knochel V, et al. The effects of physical exercise in schizophrenia and affective disorders. Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci. 2013 Sep; 263(6):451–467. [PubMed: 23873090]

93- Scheewe TW, Backx FJ, Takken T, et al. Exercise therapy improves mental and physical health in schizophrenia: a randomised controlled trial. Acta Psychiatr Scand. 2013 Jun; 127(6):464–473. [PubMed: 23106093]

94- Kahn RS, Fleischhacker WW, Boter H, Davidson M, Vergouwe Y, Keet IP, et al. Effectiveness of antipsychotic drugs in first-episode schizophrenia and schizophreniform disorder: an open randomised clinical trial. Lancet (2008) **371**:1085–97. doi: 10.1016/S0140-6736(08)60486-9

95- Leucht S, Leucht C, Huhn M, Chaimani A, Mavridis D, Helfer B, et al. Sixty Years of placebo-controlled antipsychotic drug trials in acute schizophrenia: systematic review, Bayesian meta-analysis, and meta-regression of efficacy predictors. Am J Psychiatry (2017) **174**:927–42. doi: 10.1176/appi.ajp.2017.16121358

96- Fusar-Poli P, Papanastasiou E, Stahl D, Rocchetti M, Carpenter W, Shergill S, et al. Treatments of negative symptoms in Schizophrenia: meta-analysis of 168 randomized Placebo-controlled trials. Schizophr Bull (2015) **41**:892–9.doi: 10.1093/schbul/sbu170

97- Crow TJ. Molecular pathology of schizophrenia: more than one disease process? Br Med J. (1980) **280**:66.

98- Stranahan AM, Lee K, Mattson MP. Central mechanisms of HPA axis regulation by voluntary exercise. Neuromol Med. (2008) **10**:118–27. doi: 10.1007/s12017-008-8027-0

99- Vina J, Sanchis-Gomar F,Martinez-Bello V, Gomez-CabreraMC. Exercise acts as a drug; the pharmacological benefits of exercise. Br J Pharmacol. (2012) **167**:1–12. doi: 10.1111/j.1476-5381.2012.01970.x

100- Wang, P. W., Lin, H. C., Su, C. Y., Chen, M. D., Lin, K. C., Ko, C. H., & Yen, C. F. (2018). Effect of aerobic exercise on improving symptoms of individuals with schizophrenia: a single blinded randomized control study. *Frontiers in psychiatry*, *9*, 167.

101- Roshanaei-Moghaddam,B.,andKaton,W.(2009).Premature mortality from gen eral medical illnesses among persons with bipolar disorder: a review. *Psychiatr. Serv.* 60, 147–156.doi:10.1176/ps.2009.60.2.147

102- Dome,P., Gonda,X., and Rihmer, Z. (2012). Effects of smoking on health outcomes in bipolar disorder with a special focus on suicidal behavior. *Neuropsychiatry* 2, 429–441. doi:10.2217/npy.12.51

103- Crump, C., Sundquist, K., Winkleby, M.A., and Sundquist,J.(2013) .Comorbidities and mortality in bipolar disorder: a Swedish national cohort study. *JAMA Psychiatry* 70, 931–939.doi:10.1001/jamapsychiatry.2013.1394

104- Elmslie, J.L., Mann, J.I., Silverstone ,J.T., Williams, S.M., and Romans, S.E. (2001). Determinants of overweight and obesity in patients with bipolar disorder. *J. Clin.Psychiatry* 62, 486–491.doi:10.4088/JCP.v62n0614

105- Morriss,R.,andMohammed,F.A.(2005).Metabolism,lifestyleandbipolaraffec-tivedisorder. *J. Psychopharmacol.* 19, 94–101.doi:10.1177/0269881105058678

106- Cairney, J., Veldhuizen, S., Faulkner, G., Schaffer, A., & Rodriguez, M. C. (2009). Bipolar disorder and leisure-time physical activity: results from a national survey of Canadians. *Mental Health and Physical Activity*, *2*(2), 65-70.

107- Cornelissen, V. A., & Fagard, R. H. (2005). Effects of endurance training on blood pressure, blood pressure–regulating mechanisms, and cardiovascular risk factors. *Hypertension*, *46*(4), 667-675.

108- Church, T. S., Earnest, C. P., Skinner, J. S., & Blair, S. N. (2007). Effects of different doses of physical activity on cardiorespiratory fitness among sedentary, overweight or obese postmenopausal women with elevated blood pressure: a randomized controlled trial. *Jama*, *297*(19), 2081-2091.

109- Daley, A. (2008). Exercise and depression: a review of reviews. *Journal of clinical psychology in medical settings*, *15*(2), 140.

110- Wipfli, B. M., Rethorst, C. D., & Landers, D. M. (2008). The anxiolytic effects of exercise: a meta-analysis of randomized trials and dose–response analysis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *30*(4), 392-410.

111- Rethorst, C. D., & Trivedi, M. H. (2013). Evidence-based recommendations for the prescription of exercise for major depressive disorder. *Journal of Psychiatric Practice®*, *19*(3), 204-212.

112- Moylan, S., Eyre, H. A., Maes, M., Baune, B. T., Jacka, F. N., & Berk, M. (2013). Exercising the worry away: how inflammation, oxidative and nitrogen stress mediates the beneficial effect of physical activity on anxiety disorder symptoms and behaviours. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *37*(4), 573-584.

113- Rethorst, C. D., & Trivedi, M. H. (2013). Evidence-based recommendations for the prescription of exercise for major depressive disorder. *Journal of Psychiatric Practice®*, *19*(3), 204-212.

114- Carek, P. J., Laibstain, S. E., & Carek, S. M. (2011). Exercise for the treatment of depression and anxiety. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, *41*(1), 15-28.

115- Sylvia, L. G., Ametrano, R. M., & Nierenberg, A. A. (2010). Exercise treatment for bipolar disorder: potential mechanisms of action mediated through increased neurogenesis and decreased allostatic load. *Psychotherapy and Psychosomatics*, *79*(2), 87-96.

116- Daumit, G. L., Dickerson, F. B., Wang, N. Y., Dalcin, A., Jerome, G. J., Anderson, C. A., ... & Oefinger, M. (2013). A behavioral weight-loss intervention in persons with serious mental illness. *New England Journal of Medicine*, *368*(17), 1594-1602.

117- Van Citters, A. D., Pratt, S. I., Jue, K., Williams, G., Miller, P. T., Xie, H., & Bartels, S. J. (2010). A pilot evaluation of the In SHAPE individualized health promotion intervention for adults with mental illness. *Community mental health journal*, *46*(6), 540-552.

118- Sylvia, L. G., Nierenberg, A. A., Stange, J. P., Peckham, A. D., & Deckersbach, T. (2011). Development of an integrated psychosocial treatment to address the medical burden associated with bipolar disorder. *Journal of psychiatric practice*, *17*(3), 224.

SPOR BÖLÜMLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN SPORTMENLİK YÖNELİM DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Turan Çetinkaya
Kırıkkale Üniversitesi
Recep Ayhan
Ahi Evran Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı spor bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerinin sportmenlik yönelim düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesidir. Kapsam: Yapılan bu araştırmanın evrenini Ahi Evran Üniversitesi Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise bu öğrenciler arasından rasgele yöntemle seçilmiş 488 katılımcı oluşturmaktadır. Sınırlıklar: Araştırma yüksek maliyet ve zaman gerektirdiğinden, ahi evran üniversitesi ile sınırlandırılmıştır. Yöntem: Araştırmada Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (ÇBSYÖ) kullanılmıştır. ÇBSYÖ, Vallerand ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Sezen Balçıkanlı (2010) tarafından yapılan, 20 madde ve 4 alt boyuttan oluşan 5'li Likert türünde bir ölçektir. ÇBSYÖ'nün bu çalışma için Cronbach Al-pha değerleri ise; Faktör 1 (Sosyal Normlara Uyum) 0,87; Faktör 2 (Ku-rallara ve Yönetime Saygı) 0,81; Faktör 3 (Sporda Sorumluluklara Bağlılık) 0,88; Faktör 4 (Rakibe Saygı) 0,79'dir. Değerler, yüksek derecede güvenilir düzeydedir. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 20 istatistik programı ile analiz edilmiş, güvenirlilik geçerlilik sağlanmıştır. Bu çalışmada Cronbach's Alpha kat sayısında ölçeğin toplamı için 0,903 değeri elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimleyici istatistikler, güvenilirlik analizi, t-testi analizi, Varyans analizi (ANOVA) test teknikleri uygulanarak araştırma genişletilmiştir. Bulgular: İstatistiksel analizler sonucuna katılımcıların sportmenlik yönelim puanları cinsiyet, düzenli egzersiz ve bölüm değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmazken, sosyo ekonomik düzey değişkenine göre farklılık göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Sportmenlik Yönelimi, Spor Bölümleri Öğrencileri

Giriş

Spor, barış, hoşgörü, eşitlik, disiplin, erdem, haz, hak, hukuk, mutluluk, sevgi ve saygı gibi insan onuruna yakışır kavramları bünyesinde taşıdığı gibi; hüzün, keder, stres gibi yine insani özellik taşıyan kavramları da içeren bir etkinlik olarak, insanın bütün varlığını etkileyen bir kavram olma niteliğini halen devam ettirmektedir (Pehlivan, 2004). Gerek aktif olarak spor yapmış bireyler, gerek ateşli taraftarlar gerekse sadece pasif izleyici boyutundakiler olsun her-kesin bir şekilde hayatının bir döneminde spora dokunmuş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Gümüş, 2019).

Fair Play genellikle birbirine çok yakın üç anlam taşımaktadır. Öncelikle, "iyi oyun" anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır. Sonra "iyi oyunu ortaya koyacak ruh hali ve sporcuya yakışan davranış biçimi" şeklinde değerlendirilmiştir. Daha sonradan da "iyi oyunu temin edebilmek için oyuna katılanların tümünün mutlak olarak yerine getirmek zorunda

oldukları davranış biçimlerinin tümü" olarak değerlendirilmiştir (Arıpınar ve Donuk, 2011:35). Fair-play; sporcuların yarışmalar esnasında, güçleşen şartlar altında dahi kurallara sabırla, tutarlı ve bilinçli olarak riayet etmeleri, fırsat eşitliğini bozmamak amacıyla haksız avantajları kabullenmemeleri, rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmamaları, rakibi düşman değil, aksine oyunun gerçekleşmesini sağlayan, eşdeğer haklara sahip birey ve partner olarak görmeleri ve değer vermeleri çabalarında kendini göstermektedir. Fair-play davranış biçimlerini Anadolu kültürünün özünde yüzyıllardır kendini göstermektedir. 19. yüzyıl ve öncesi Türk sportif aktiviteleri incelendiğinde görülmektedir ki; güreşçi tekkeleriyle kurumsal bir yapı gösteren güreş, uygulayıcısı olan pehlivanlara gerek sosyal hayatta, gerekse sporun bizzat uygulanışında ahlaki sorumluluklar yüklemekte ve toplumda olgun insan tipinin "pehlivan" kavramıyla özdeşleşmesini sağlamaktaydı. Yenme ve yenilme durumlarında ölçülü davranılmakta, müsabaka sürecindeki gayret ve dürüstlük takdir edilmekte, galibiyet sonrası alkış ve sevinç gösterileri seyirciler tarafından ayıp sayılmaktaydı (Yıldıran, 2004:5,36).

Sportmenlik, spordaki ahlaki bir davranış olmakla birlikte kişinin rekabete dayalı müsabakalarda neler yapmasından çok nasıl yapması gerektiği üzerinde durmaktadır. Antrenörlerin zaman çalabilmek adına davranışlarda bulunmaması, rakibini yanlışlıkla düşüren bir oyuncunun rakibine elini uzatarak durumunu sorması, sporcunun rakibinin sağlığını düşünen davranışlarda bulunması, sporcuların yanlış kararları düzeltmeleri gibi davranışlar sportmenliğe örnek olarak gösterilebilecektir (Güllü, 2018: 192-193).

Günümüzde, sporcu ne kadar profesyonel ise amacını da o kadar çok zafer kazanmak oluşturmaktadır. Sonuçta zafer önemli, ancak bunun yanında ekonomik ve diğer başka sonuçlarda önemli yer tutmaktadır. Sporcu kurallarını bu anlamda uygun gördüğü yerlerde ve uygun gördüğü şekilde bozmaktadır. Ulaşılmak istenen hedefi ise başarı ve zafer oluşturmaktadır (Pilz, Wewer 1987).

Bu noktadan hareketle bu araştırmanın amacı spor bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerinin sportmenlik yönelim düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesidir.

Materyal ve Metot

Yapılan bu araştırmanın evrenini Ahi Evran Üniversitesi Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise bu öğrenciler arasından rasgele yöntemle seçilmiş 488 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma yüksek maliyet ve zaman gerektirdiğinden, ahi evran üniversitesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (ÇBSYÖ) kullanılmıştır. ÇBSYÖ, Vallerand ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Sezen Balçıkanlı (2010) tarafından yapılan, 20 madde ve 4 alt boyuttan oluşan 5'li Likert türünde bir ölçektir. ÇBSYÖ'nün bu çalışma için Cronbach Al-pha değerleri ise; Faktör 1 (Sosyal Normlara Uyum) 0,87; Faktör 2 (Ku-rallara ve Yönetime Saygı) 0,81; Faktör 3 (Sporda Sorumluluklara Bağlılık) 0,88; Faktör 4 (Rakibe Saygı) 0,79'dir. Değerler, yüksek derecede güvenilir düzeydedir. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 20 istatistik programı ile analiz edilmiş, güvenirlilik geçerlilik sağlanmıştır. Bu çalışmada Cronbach's Alpha kat sayısında ölçeğin toplamı için 0,903 değeri elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimleyici istatistikler, güvenilirlik analizi, t-testi analizi, Varyans analizi (ANOVA) test teknikleri uygulanarak araştırma genişletilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Tüm Katılımcılar İçin Sportmenlik Ölçeği Ve Alt Boyut Puan Dağılımı

Ölçek	**N**	**Ort.**	**Ss**
Toplam ölçek puan	488	3,7502	,68794
sosyalnormuyum	488	3,7697	,94405
kuralveyon	488	3,7279	,88281
sporsorumbag	488	3,7250	,89187
rakibesaygı	488	3,7783	,67048

Araştırma kapsamındaki katılımcıların, sportmenlik ölçeğinden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 3,75 ve standart sapması 0.68'dir.

Tablo 2. Katılımcılara Ait Tanımlayıcı İstatistiklerin Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Değişkenler	Alt Değişkenler	F	%
Cinsiyet	Erkek	300	61,5
	Bayan	188	38,5
bölüm	Öğretmenlik	213	43,6
	Yöneticilik	143	29,3
	Antrenörlük	132	27,0
Düzenli spor	Evet	275	56,4
	Hayır	213	43,6
Sosyo ekonomik düzey	zayıf	107	21,9
	orta	332	68,0
	iyi	49	10,0

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre sportmenlik yönelim düzeylerinin ve alt boyutlarının Belirlenmesine Yönelik T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	x	ss	t	p
Toplam Ölçek	Erkek	300	3,7373	,04098	,532	,595
	Kadın	188	3,7707	,04762		
sosyalno rmuyum	Erkek	300	3,7473	,05519	-,665	,507
	Kadın	188	3,8053	,06755		
kuralvey on	Erkek	300	3,7020	,05081	-,816	,415

	Kadın	188	3,7691	,06476		
sporsorumbag	Erkek	300	3,6980	,05295	-,859	,391
	Kadın	188	3,7681	,06204		
rakibesaygı	Erkek	300	3,8020	,03771	,973	,331
	Kadın	188	3,7404	,05086		

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin cinsiyetleri ile sportmenlik yönelim düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma yoktur. (Tablo 3)

Tablo 4. Katılımcıların düzenli egzersiz değişkenine Göre sportmenlik yönelim düzeyleri ve alt boyutları Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik t testi Sonuçları

	Düzenli egzersiz	n	x	ss	t	p
Toplam Ölçek	Evet	275	3,7885	,04070	1,393	,164
	Hayır	213	3,7007	,04816		
sosyalnormuyum	Evet	275	3,8429	,05442	1,930	,054
	Hayır	213	3,6751	,06779		
kuralveyon	Evet	275	3,7738	,05100	1,292	,197
	Hayır	213	3,6685	,06353		
sporsorumbag	Evet	275	3,7440	,05360	,534	,594
	Hayır	213	3,7005	,06148		
rakibesaygı	Evet	275	3,7935	,04044	,568	,571
	Hayır	213	3,7587	,04600		

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin düzenli egzersiz değişkeni ile sportmenlik yönelim ve alt boyutları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır. (Tablo 4)

Tablo 5. Katılımcıların bölüm değişkenine Göre sportmenlik yönelim düzeyleri ve alt boyutları Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik anova Sonuçları

	Bölüm	n	x	ss	f	p	Anlamlı fark
Ölçek Toplam	öğretmenlik	213	3,7110	,05358	,613	,542	-----
	yöneticilik	143	3,7783	,05447			
	antrenörlük	132	3,7830	,04811			
sosyal normuyum	öğretmenlik	213	3,7033	,07385	,990	,372	----
	yöneticilik	143	3,8028	,07206			
	antrenörlük	132	3,8409	,06825			
kuralveyon	öğretmenlik	213	3,6535	,06884	1,434	,239	----
	yöneticilik	143	3,7636	,07059			

	antrenörlük	132	3,8091	,05995			
sporsorumbag	öğretmenlik	213	3,6864	,06880	,543	,581	----
	yöneticilik	143	3,7231	,07015			
	antrenörlük	132	3,7894	,06490			
rakibe Saygı	öğretmenlik	213	3,8009	,04318	1,536	,216	----
	yöneticilik	143	3,8238	,05174			
	antrenörlük	132	3,6924	,06759			

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin bölüm değişkeni ile sportmenlik yönelim düzeyleri ve alt boyutları arasında anlamlı farklılaşma yoktur.

Tablo 6. Katılımcıların sosyo ekonomik düzey değişkenine Göre sportmenlik yönelim düzeyleri ve alt boyut Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik anova Sonuçları

	Sosyo eko düzey	n	x	ss	f	p	Anlamlı fark
Ölçek Toplam	zayıf	107	3,5921	,07819	3,877	,021	1-2
	orta	332	3,7858	,03642			
	iyi	49	3,8541	,07074			
sosyal normuyum	zayıf	107	3,6168	,10054	3,080	,047	1-3
	orta	332	3,7831	,05143			
	iyi	49	4,0122	,09939			
kuralveyon	zayıf	107	3,6000	,09631	2,019	,134	----
	orta	332	3,7452	,04786			
	iyi	49	3,8898	,09111			
sporsorumbag	zayıf	107	3,4804	,10309	5,271	,005	1-2
	orta	332	3,7898	,04607			
	iyi	49	3,8204	,10388			
rakibe Saygı	zayıf	107	3,6710	,07113	2,590	,076	-----
	orta	332	3,8253	,03487			
	iyi	49	3,6939	,10434			

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin sosyo ekonomik düzey değişkeni ile sportmenlik yönelim düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma vardır.

Tartışma ve Sonuç

İstatistiksel analizler sonucuna katılımcıların sportmenlik yönelim puanları cinsiyet, düzenli egzersiz ve bölüm değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmazken, sosyo ekonomik düzey değişkenine göre farklılık göstermiştir. Cinsiyet değişkeni açısından

kadınların ortalamaları erkeklere oranla yüksekken anlamlı fark yoktur. Gümüş (2019) yaptığı çalışmada kadınların ortalamlarını erkeklere otranla yüksek bulmuştur. Bu bulgu bizim bulgularımızla örtüşmektedir. Kılıç, (2019) ise katılımcıların sportmenlik yönelim puanlarını cinsiyet açısından incelediğinde 'sporda sorumluluklara bağlılık' alt boyut puanının anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Gürpınar ve Kurşun (2013) yaptıkları çalışmasında, kadınların sportmenlik yönelimi ortalama puanları bütün boyutlarda erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir. Gümüş vd., (2016) erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla fair play konusunda sertliğe daha yatkın oldukları sonucuna varmıştır. Gümüş (2019) yaptığı çalışmada düzenli egzersiz yapan bireylerin sosyal normlara uyum alt boyutunda düzenli egzersiz yapmayan bireylere oranla daha yüksek ortalamalara sahip olduğu bildirir. Yazar düzenli egzersiz yapan bireylerin yapmayanlara oranla sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutunda ise daha yüksek ortalamalara sahip oldukları söyler. Zhang ve Postiglione (2001) tarafından yapılan çalışma kapsamında sportmenlik algısında üst sosyo-ekonomik düzey aile çocuklarının özsaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu bildirirler. Kılıç, (2019) ise öğrencilerin aile refah düzeylerine göre sportmenlik algısı incelendiğinde, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ifade eder. Bu bulgu bizim bulgularımızla örtüşmemektedir. Sonuç olarak katılımcıların genel sportmenlik puanları yüksek bulunmuştur.

Öneriler

İlerde yapılacak araştırmalara farklı örneklem gruplarının dahil edilmesi ve geniş katılım sağlanması önerilebilir.

KAYNAKLAR

Pehlivan, Z. (2004). Fair- play kavramının geliÇtirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2(2),49-53.

Pilz, G. A., Wewer, W. (1987). Erfolg oder fair play? sport als spiegel der gesellschaft. München: Copress Verlag.

Yıldıran, İ. (2004). Fair play: kapsamı, Türkiye'deki görünümü ve geliştirme perspektifler. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, IX (2004), 4 : 3 – 16.

Arıpınar, E., & Donuk, B. (2011). Fair Play: Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik yaklaşımlar. Ötüken Neşriyat AŞ, İstanbul.

Güllü, S. (2018). "Sporcuların Antrenör-Sporcu İlişkisi İle Sportmenlik Yönelimleri Üzerine Bir Araştırma". Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 16(4), 190-204.

Gümüş, H. (2019). X Kuşağında Sportmenlik Yönelimi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10(17), 738-755.

Kılıç, S. (2019). Spor Yöneticiliği Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Sportmenlik Yönelim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Kış Sporları Ve Spor Bilimleri Enstitüsü Spor Yönetimi Bilim Dalı. Erzurum.

Gürpınar, G., Kurşun, S. (2013). "Basketbolcuların ve Futbolcuların Sportmenlik Yönelimleri". Mediterranean Journal of Humanities. 3s(1): 171-176.

Gümüş, H., Saraçlı, S., Karakullukçu, Ö. F., Doğanay, G. ve Kurtipek, S. (2016). "Ortaöğretim öğrencilerinde fair play kavramı". International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), 4(2), 430-438.

Zhang, L. Ve Postiglione, G.A. (2001). Thinking styles, self-Esteem, and sosyoeconomic status. Personality and Individual Differences, 31, 8, 1333- 1346.

Sezen-Balçıkanlı, G. (2010). Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15(1), 1-10.

Vallerand RJ, Briere NM, Blanchard C, Provencher P. (1997). Development and Validation of the Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale. Journal of Sport & Exercise Psychology; 19(2): 197-206.

SPOR BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TEKNOLOJİ TUTUM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Recep Ayhan
Kırıkkale Üniversitesi
Turan Çetinkaya
Ahi Evran Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı spor bölümü öğrencilerinin teknoloji tutum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Kapsam: Yapılan bu araştırmanın evrenini Ahi Evran Üniversitesi, erciyes üniversitesi, Çanakkale 18 mart üniversitesi ve akdeniz üniversitesi spor bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise bu öğrenciler arasından rasgele yöntemle seçilmiş 512 katılımcı oluşturmaktadır. Sınırlıklar: Araştırma yüksek maliyet ve zaman gerektirdiğinden, Ahi Evran Üniversitesi, erciyes üniversitesi, Çanakkale 18 mart üniversitesi ve akdeniz üniversitesi spor bölümleriyle sınırlandırılmıştır. Yöntem: Teknoloji Tutum Ölçeği Yavuz (2005) tarafından geliştirilmiştir. "Teknoloji Tutum Ölçeği" "teknolojik araçların eğitim alanında kullanılmama durumu", "teknolojik araçların eğitim alanında kullanılma durumu", "teknolojinin eğitim yaşamına etkileri", "teknolojik araçların kullanımının öğretilmesi" ve "teknolojik araçların değerlendirilmesi" ni içeren 5 faktörden ve 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte 13 tane olumlu, 6 tane olumsuz madde bulunmaktadır. Teknoloji Tutum Ölçeğinde yer alan her madde "kesinlikle katılıyorum" (5), "katılıyorum" (4), "kararsızım" (3), "katılmıyorum" (2) ve "kesinlikle katılmıyorum" (1) şeklinde ifade edilen beşli derecelendirme ile değerlendirilmektedir. Buna göre, elde edilen veriler olumlu maddelerin seçeneklerine sırasıyla 5'den 1'e kadar bir değer verilerek, olumsuz maddelerin seçeneklerine ise sırasıyla 1'den 5'e kadar bir değer verilerek kodlanmaktadır Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 20 istatistik programı ile analiz edilmiş, güvenirlilik geçerlilik sağlanmıştır. Cronbach's Alpha kat sayısında ölçeğin toplamı için 0,847 değeri elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimleyici istatistikler, güvenilirlik analizi, t-testi analizi, Varyans analizi (ANOVA) test teknikleri uygulanarak araştırma genişletilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor Bölümleri Öğrencileri, Teknoloji Tutumu

Giriş

Bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi ile birlikte toplumlar her geçen gün teknolojiye daha çok ihtiyaç duymakta ve teknolojik gereksinimlerini artırmaktadırlar. Her geçen gün yeni bir teknoloji ürünü piyasaya çıkıp hayatı kolaylaştırırken, aynı zamanda yeni gereksinimleri de beraber getirmektedir. İhtiyaç duyulan bir alanda yapılan yenilikler yeni ihtiyaçlara ve bambaşka kullanım alanlarına yönlenmeyi sağlamaktadır. Kaçınılmaz olarak bu yeniliklerin takip edilmesi, yeni teknolojik araç ve gereçlerin kullanımı ve kullanım alanlarının öğrenilmesi gerekmektedir (Üstün& Akman 2015).

Günümüzde teknoloji yaşamımızın her alanında kendini göstermektedir. Teknolojiyi kullanmanın ayrıcalık olmaktan çok zorunluluk haline dönüştüğü çağımız koşullarında,

insanların sürekli değişmekte ve gelişmekte olan teknolojiye uyumu, teknolojiyi anlayabilmesi ve sunduğu fırsatlardan yararlanması için bilgi, beceri, tutum ve alışkanlık kazanmaları gerekir. Eğitim yoluyla, bireylerin bilgiye ulaşma, bilgiyi düzenleme, bilgiyi değerlendirme, bilgiyi sunma ve iletişim kurma becerileri ile donatılması amaçlanır (Akkoyunlu, 1995).

Teknoloji, bir ürün veya servisin geliştirilmesi, üretimi ve sunumu için kullanılan teorik/pratik bilgi ve beceridir (Baktır, 2005). Hangi alanda olursa olsun teknolojinin amacı var olan süreci yenilik yoluyla iyileştirmek ve harcanan insan emeğini azaltmaktır. Bu bağlamda teknoloji ve yenilik kavramları arasında bir bağ olduğu bunun bir sonucu olarak teknolojilerin kullanıcılar tarafından benimsenmesinin yeniliklerin yayılması kuramı çerçevesinde değerlendirilebileceği söylenebilir (Özgür, Orhan, Dönmez, & Kurt 2015).

Teknolojiyi, bireylerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayan her türlü uygulama ve dijital araç, yani yeni olan her şeyi teknoloji olarak tanımlamıştır. Teknoloji hayatın diğer alanlarında insana faydalı olduğu gibi eğitim alanında da eğitime faydası olan önemli bir unsur olarak görebiliriz. Eğitim sürecinde hedef davranışların kalıcı hale gelmesinde teknolojinin çok önemli bir katkısı olduğu düşünülebilir (Yıldırım, Uğurlu & Gözüböyük, 2018).

Son zamanlarda hızla gelişen teknoloji geleneksel eğitimde yeniliklere neden olduğu herkes tarafından kabul edilen bir olgudur. Eğitim ve öğretim kurumlarına gelişen teknolojinin entegre edilmesi gelişmişlik düzeyinde artışa neden olacaktır. Bu nedenledir ki gelişen teknoloji yakından takip edilmeli ve bir an önce eğitim kurumlarında hayata geçirilmelidir (Slowinski, 2000).

Bu noktadan hareketle bu araştırmanın amacı spor bölümü öğrencilerinin teknoloji tutum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir.

Materyal ve Metot

Yapılan bu araştırmanın evrenini Ahi Evran Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi spor bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise bu öğrenciler arasından rasgele yöntemle seçilmiş 512 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma yüksek maliyet ve zaman gerektirdiğinden, Ahi Evran Üniversitesi, erciyes üniversitesi, Çanakkale 18 mart üniversitesi ve akdeniz üniversitesi spor bölümleriyle sınırlandırılmıştır. Teknoloji Tutum Ölçeği Yavuz (2005) tarafından geliştirilmiştir. "Teknoloji Tutum Ölçeği" "teknolojik araçların eğitim alanında kullanılmama durumu", "teknolojik araçların eğitim alanında kullanılma durumu", "teknolojinin eğitim yaşamına etkileri", "teknolojik araçların kullanımının öğretilmesi" ve "teknolojik araçların değerlendirilmesi" ni içeren 5 faktörden ve 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte 13 tane olumlu, 6 tane olumsuz madde bulunmaktadır. Teknoloji Tutum Ölçeğinde yer alan her madde "kesinlikle katılıyorum" (5), "katılıyorum" (4), "kararsızım" (3), "katılmıyorum" (2) ve "kesinlikle katılmıyorum" (1) şeklinde ifade edilen beşli derecelendirme ile değerlendirilmektedir. Buna göre, elde edilen veriler olumlu maddelerin seçeneklerine sırasıyla 5'den 1'e kadar bir değer verilerek, olumsuz maddelerin seçeneklerine ise sırasıyla 1'den 5'e kadar bir değer verilerek kodlanmaktadır Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 20 istatistik programı ile analiz edilmiş, güvenirlilik geçerlilik sağlanmıştır. Cronbach's Alpha kat sayısında ölçeğin toplamı için 0,847 değeri elde edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimleyici istatistikler, güvenilirlik analizi, t-testi analizi, Varyans analizi (ANOVA) test teknikleri uygulanarak araştırma genişletilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Tüm Katılımcılar İçin Teknoloji tutum Kaygısı Puan Dağılımı

Ölçek	N	Ort.	Ss
Toplam ölçek puan	512	3,65	,81398

Araştırma kapsamındaki katılımcıların, teknoloji tutum ölçeğinden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 3,65 ve standart sapması 0.81'dir.

Tablo 2. Katılımcılara Ait Tanımlayıcı İstatistiklerin Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Değişkenler	Alt Değişkenler	F	%
Cinsiyet	Erkek	320	62,5
	Bayan	192	37,5
Okul	Ahi Evran	143	27,9
	Erciyes	143	27,9
	Çanakkale	123	24,0
	Akdeniz	103	20,1
Sınıf	1.sınıf	137	26,8
	2.sınıf	171	33,4
	3.sınıf	114	22,3
	4.sınıf	90	17,6
Yaş	18-20	230	44,9
	21-23	244	47,7
	24+	38	7,4
Bölüm	Öğretmenlik	179	35,0
	Antrenörlük	189	36,9
	Yöneticilik	144	28,1

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre teknoloji tutum Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	x	ss	t	p
Toplam Ölçek	Erkek	320	3,5937	,04841	2,283	0,023
	Kadın	192	3,7547	,05123		

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin cinsiyetleri ile teknoloji tutum Düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma vardır. (Tablo 3)

Tablo 4. Katılımcıların üniversite Türüne Göre Teknoloji Tutum Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Anova Sonuçları

	Değişkenler	n	x	ss	f	p	Anlamlı fark
Ölçek toplam	Ahi Evran	143	3,6430	,06840	1,316	,268	----
	Erciyes	143	3,5613	,07745			
	Çanakkale	123	3,6821	,07666			
	Akdeniz	103	3,7649	,05430			

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin üniversite değişkeni ile teknoloji tutumları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır. (Tablo 4)

Tablo 5. Katılımcıların sınıf değişkenine Göre Teknoloji Tutum Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Anova Sonuçları

	Değişkenler	n	x	ss	f	p	Anlamlı fark
Ölçek Toplam	1.sınıf	137	3,8398	,05526	14,675	,000	1-4, 2,4-3-4
	2.sınıf	171	3,7633	,05148			
	3.sınıf	114	3,6413	,07678			
	4.sınıf	90	3,1801	,11267			

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin sınıf değişkeni ile teknoloji tutumları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Teknoloji Tutum Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Anova Sonuçlar

	Değişkenler	n	x	ss	f	p	Anlamlı fark
Ölçek Toplam	18-20	230	3,6904	,05315	,517	,597	----
	21-23	244	3,6158	,05383			
	24+	38	3,6801	,11074			

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin yaş değişkeni ile teknoloji tutumları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır. (Tablo 5)

Tablo 7. Katılımcıların bölüm Değişkenine Göre teknoloji tutum Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Anova Sonuçları

	Değişkenler	n	x	ss	f	p	Anlamlı fark
Ölçek Toplam	Öğretmenlik	179	3,6175	,06512	,305	,737	----
	Antrenörlük	189	3,6647	,06170			
	Yöneticilik	144	3,6857	,05738			

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin bölüm değişkeni ile teknoloji tutumları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır. (Tablo 5)

Tartışma ve Sonuç

Araştırma bulgularına göre katılımcıların teknoloji tutum puanları ile cinsiyet ve sınıf değişkenleri farklılaşırken, üniversite, yaş ve bölüm değişkenleri açısından ise farklılık gözlenmemiştir. Pala (2006) yaptığı çalışmada cinsiyet açısından katılımcıların teknoloji tutum puanlarının farklılaşmadığını ifade eder. Bu bulgu bizim çalışmamızla farklılaşmaktadır. Yine Seferoğlu ve Akbıyık (2005) ise ilköğretim öğretmenlerinin bilgisayara yönelik öz-yeterlik algıları üzerine yaptıkları çalışmalarında, kadın ve erkek öğretmenler arasında bilgisayar öz-yeterlik algısı açısından anlamlı bir fark bulamamışlardır. Yaş değişkeni açısından Yilmaz, (2016) öğretmenlerin yaşına göre eğitimde teknoloji tutum puanları açısından genel olarak gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bildirir. 20-29 yaş ile 40-49 yaş ve 20-29 yaş ile 50 yaş ve üzeri olanlar arasında 20-29 yaş aralığındaki öğretmenler lehine anlamlı farklılık elde edilmiştir. Karatay ve Torun (2016), öğretmenlerin bilgisayar destekli eğitime ilişkin öğretmen tutumlarının belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, bilgisayar destekli eğitime yönelik tutum ölçeğinde 20-25 yaş ile 36 ve üstü yaş öğretmenlerin arasında 20-25 yaş aralığında olan öğretmenler lehine anlamlı farklılık bulmuşlardır. Bölüm değişkeni açısından çalışmamızda anlamlı farklılık yoktur. Yıldırım, Uğurlu & Gözüböyük, (2018) çalışmalarında bölümler açısından teknolojik yenilikleri etkin kullanma sıklığı spor yöneticiliği bölüm öğrencilerinin rekreasyon bölüm öğrencilerine göre daha iyi olduğu tespit etmişlerdir. Sınıf değişkeni açısından çalışmamızda gruplar arası anlamlı fark vardır. Özgür ve diğ (2015) yaptıkları çalışmada sınıf değişkeni açısından anlamlı farklılık bulamamışlardır. Bu çalışma sonuçları itibariyle çalışmamızdan farklılık göstermektedir.

Öneriler

İlerde yapılacak araştırmalara farklı örneklem gruplarının dahil edilmesi ve geniş katılım sağlanması önerilebilir.

KAYNAKLAR

Yavuz, S. (2005). Developing a technology attitude scale for pre-service chemistry teachers. The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET, 4, 1, 17-25.

Üstün, A., & Akman, E. (2015). Özel Okul Öğretmenlerinin Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Tutum Ve Görüşleri (Samsun İli Örneği). Journal Of Educational Science, 3(4), 94-103.

Baktır, E. (2005). Internet Teknolojilerinin Sağladığı Olanaklar: KOBİ'lerde Yenilikçilik Yönetimi. 10. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildiri Kitapçığı içinde (31. Bildiri). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

Özgür, Ö., Orhan, D., Dönmez, P., & Kurt, A. A. (2015). Öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik profilleri ve teknoloji tutum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 65-76.

Akkoyunlu. B. (1995). Bilgi Teknolojilerinin Okullarda Kullanımı Ve Öğretmenlerin Rolü, Hacettepe Universitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 11: 105-109.

Yıldırım, E., Uğurlu, M. F., & Gözüböyük, K. (2018). Spor Bilimleri Fakültesinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Tutum Ve Düşünceleri. Electronic Turkish Studies, 13(21).

Slowinski, J. (2000). Becomimg a technologically savvy administrator. ERIC Digets Number 135.

Pala, A. (2006). İlköğretim Birinci Kademe Öğretmenlerin Eğitim Teknolojilerine Yönelik Tutumları. Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi.16, 177-188.

Seferoğlu, S. S. ve Akbıyık, C. (2005). İlköğretim öğretmenlerinin bilgisayara yönelik öz-yeterlik algıları üzerine bir çalışma. Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research, 19, 89-101.

Yilmaz, M. (2016). Ilkokul ogretmenlerinin egitimde teknoloji kullanimina iliskin bilgisayar yeterliliklerinin ve teknoloji tutumlarinin degerlendirilmesi [The Evaluation of primary school teachers' computer competency and attitudes toward technology concerning the use of technology in education](Unpublished master's thesis). Mersin University, Mersin, Turkey.

ÖĞRETMENLERİN YÖNETİCİ DESTEĞİ, OKUL ETKİLİLİĞİ, İŞE ANGAJE OLMA VE İŞ DOYUMUNA İLİŞKİN ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Gülbahar
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Özet

Algılanan yönetici desteği, çalışanlara fırsat sunma, çalışanların kariyer hedeflerine ulaşmalarına, işle ilgili sorunlarını çözmelerine ve özel hayat ile iş hayatının dengelenmesine ilişkin destekleri içermektedir. Etkili okul, kendisinden beklenen amaç ve işlevleri tam olarak yerine getiren, öğrencilerin bütün yönlerden gelişimlerini sağlayan, bunun için uygun öğrenme ortamları sağlayan ve okulla ilişkili olan bütün insanların beklentilerini karşılayan okuldur. İşe angaje olma, çalışanların mesleklerinin amaçlarına ve değerlerine uygun davranmaları ve işlerinin gerektirdiği rolleri isteyerek yapmaları şeklinde tanımlanmaktadır. İş doyumu ise çalışanın kurumundan ve işinden beklentileri ile elde ettiği kazanımlar sonucunda kurumuna ve yaptığı işe karşı verdiği duygusal tepkilerin bütünü olarak açıklanmaktadır. Öğretmenlerin yönetici desteği, okul etkililiği, işe angaje olma ve iş doyumuna ilişkin algıları arasındaki ilişkilerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Zira anılan değişkenler, öğretmenlerin performanslarını, dolayısıyla eğitimin kalitesini etkilemektedir. Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin yönetici desteği, okul etkililiği, işe angaje olma ve iş doyumuna ilişkin algıları arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin öğretmenlerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Çalışma nicel bir ilişkisel tarama araştırmasıdır. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Kırşehir İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaokullarda görev yapan öğretmenler çalışmanın evrenini, bu öğretmenlerden 405'i de çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Algılanan Yönetici Desteği Ölçeği", "Algılanan Okul Etkililiği Ölçeği", "İşe Angaje Olma Ölçeği", "İş Doyumu Ölçeği" ve kişisel bilgiler formu kullanılmıştır. Öğretmenlerden toplanan veriler SPSS-25 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Uç değer ve kayıp veri sorunu olan hiçbir veri olmadığı, çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu, aynı zamanda test varyanslarının homojen dağıldığı anlaşılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkiye Pearson Korelasyon Analizi ile bakılmıştır. Araştırmada; algılanan okul etkililiği ile algılanan yönetici desteği arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, algılanan okul etkililiği ile işe angaje olma algısı arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, algılanan okul etkililiği ile iş doyumu algısı arasında pozitif yönlü düşük düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu, algılanan yönetici desteği ile işe angaje olma algısı arasında pozitif yönlü düşük düzeyin biraz üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu iş doyumu algısı ile işe angaje olma algısı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu ve algılanan yönetici desteği ile iş doyumu algısı arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. En yüksek ilişkinin işe angaje olma algısı ile iş doyumu algısı arasında olduğu ve en düşük ilişkinin ise algılanan yönetici desteği ile iş doyumu algısı arasında olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen algıları, yönetici desteği, okul etkililiği, işe angaje olma, iş doyumu

GLOBAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UNIVERSITIES

Svitlana Mytsiuk
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Abstract

Higher education today is seen as a tool for achieving economic success and development, through the implementation of various initiatives in the field of eliminating poverty, improving public health or improving the efficiency of the local economy.

These changes expand the nature of higher education at all levels. Now it includes the development of personal skills, new ways of thinking and practical training in addition to subject-specific knowledge and skills. Global strategic initiatives are aimed at developing research potential, reducing national dependence on foreign research and attracting international investment in the development of higher education.

At the same time, the trend of increasing international student mobility is relevant. International students are currently the main part of consumers for leading universities in the world. As the contour of student mobility gradually changes in the direction of expansion, political and demographic changes continue to shape public policy towards foreign students. On the other hand, the governments of the countries of the world are actively working to encourage domestic students to study in their country, and not to go to study at foreign universities.

The boundaries of the international scientific community are expanding, and more and more scientific research is globally oriented. Currently, universities are increasingly focused on the development of research potential in cooperation with foreign colleagues. In part, this tactical shift reflects an increase in academic involvement in the applied research demanded by real business.

In addition, technology is becoming a critical factor in production and is central to university education worldwide. In many countries of the world, access to higher education and professional training is gradually expanding. As modern society is developing rapidly and a knowledge-based information economy is emerging, information technology is becoming a key factor in economic competitiveness and social development.

More and more new ways of learning also appear. Virtual, distant and blended learning have become a recognized part of university education over the past few years. All of them offer new approaches to traditional university studies.

It should be noted that internationalization provides access to world scientific research. Most of the debate over the use of modern information technology in higher education in recent years has focused on online learning. In parallel with this, the system of electronic scientific and educational libraries was actively developing, providing open access to peer-reviewed scientific publications around the world. The provision of digital access to library collections and archival collections aroused interest in opening access to scientific works by moving to an online access model for peer-reviewed scientific research - journal articles, dissertations, and monographs.

So, there is an increase in the quality of higher education. Today, the emphasis is precisely on the quality of research and the provision of quality assurance for such research by universities, which in turn are being transformed from national sources of training specialists to global research centers.

Keywords: globalization, universities, research potential, research.

MEDYANIN GÜNDELİK YAŞAMA ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS
Bartın Üniversitesi

Özet

19.yy'da Avrupa'da icat edilen kablolu telgraf ve telefonlar, uzak mesafeler ve farklı bölgeler arasında iletişim kurulmasını sağlamıştır. Kısa bir süre zarfında bu iki icat, dünyanın birçok yerine yayılmıştır. Böylece telgraf ve özellikle telefon 20.yy'ın en önemli iletişim, haberleşme ve bilgi aktarımının temel araçları haline gelmiştir. Radyonun icat edilmesi ile dünya genelinde bir noktadan yayılan bilgi, eğlence, ticaret ve eğitim gibi işlevleri olan yeni bir iletişim ve haberleşme biçimi ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllarda televizyon, bilgisayar, internet ve cep telefonlarının icadı ile yeni iletişim teknolojileri insanların hayatında yer edinmiştir. Yeni iletişim araçlarının sağlamış olduğu söz konusu bazı faydalar kısa bir süre içerisinde hızla yayılmış ve bütün dünya toplumları benimsenmiştir.

Günümüz dünyasında iletişim; bireysel, ulusal ve uluslar arası alanda gerçekleşen bütün faaliyetlerde önemli bir etkinlik haline gelmiştir. Modern zamanlarda gelişen iletişim ağları sayesinde dünya üzerindeki yaşam biçimleri önemli ölçüde değişmiştir. İletişim imkânlarının artması ile gözle görülür pek çok gelişmenin insan yaşamına dâhil olduğunu söylemek mümkündür.

Modern zamanların teknolojisi insanlar arasında çok boyutlu değişmeleri ortaya çıkarmıştır. Bunlar arasındaki en önemlilerden biri çokkültürcülük ve kültürler arası iletişimdir. Televizyon, telefon ve bilgisayar gibi modern iletişim teknolojileri sayesinde dünyanın bir ucunda yaşayan insanların varlığı ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak kolaylaşmıştır. Bu tür bir gelişmenin, dünyadaki kültürel çeşitliliğin anlaşılmasında ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanların kültürel farklılıklarının kabul edilebilmesinde önemli bir katkı sağlayacağı varsayılmıştır. Ayrıca iletişim imkânlarının kolaylaşması ile kültürler arası iletişimin artacağı, kültürel zenginliklerin keşfedileceği insanlık medeniyetinin daha da gelişeceği ileri sürülmüştür.

Çalışmada teknolojik alandaki ilerlemelerin, insan yaşantısına etkileri farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. Özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile insanların gündelik yaşantılarında normal olmayan bir takım davranış ve alışkanlıklar baş göstermiştir. Teknolojideki ilerlemelerle stresli bir yaşam, sorunlu kişilik özellikleri, siber suçlar ve çeşitli sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Bu sorunların ortaya çıkmasında büyük ölçüde geçmişe nazaran daha az çaba ve emek gerektiren üretim sistemlerinin geliştirilmiş olması ve kullanılması etkilidir. İletişim teknolojilerinin ve iletişim ağlarının gelişmesi ile insanlar arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin daha da artacağı varsayılmış fakat ortaya çıkan tablo bunun tam aksini gözler önüne sermektedir. Gündelik yaşamda sosyal hayattan uzaklaşma ve izolasyon gittikçe artmakta ve insanlar zamanlarının önemli bir bölümünü sosyal ağlar aracılığı ile sanal oyunlar veya sanal ilişkilerle geçirmeyi tercih etmekte ve gerçek hayattan uzaklaşmaktadır. İnsanların yaşantısını kolaylaştıracağı düşünülen teknoloji, yeni türden sorunların kaynağı haline gelmiştir. Modern teknolojik üretim, insanın yerine çalışan ve düşünen yeni araçlar geliştirmiştir. Modern araç gereçlere artan bağımlılık insanların

yaratıcılığını azaltmaktadır. Bundan dolayı insanların teknolojiye bağımlı hale geldiğini ve onu tutku ile kullanmaya devam edeceğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Medya, İletişim Teknolojileri, Sosyal Yaşam.

THE EFFECTS OF THE MEDIA AND TODAY'S LIFE

Abstract

Telegraphs and telephones, invented in Europe in the 19th century and enabled communication between long distances and different regions. In a short period of time, these two inventions spread to many parts of the world. Thus, the telegraph and especially the telephone have become the most important means of communication and information transfer in the 20th century. With the invention of the radio, a new form of communication that has functions such as information, entertainment, trade and education spread around the World. In the following years, with the invention of television, computer, internet and mobile phones, new communication technologies have become a part of people's lives. Some of the benefits of new means of communication spread rapidly in a short period of time and all world societies were adopted to them. Communication in today's world; has become an important activity at individual, national and international level. Through modern communication networks, lifestyles around the world have changed dramatically. With the increase in communication opportunities, it is possible to say that many visible developments are included in human life.

The technology of modern times has brought about multidimensional changes among people. One of the most important of these are multiculturalism and intercultural communication. Modern communication technologies such as television, telephone and computers have made it easier to learn about the existence and activities of people living around the world. It is assumed that this kind of development will make an importantcontribution to understanding cultural diversity in the world and accepting cultural differences of people living in different parts of the world. In addition, it has been suggested that intercultural communication will increase with the ease of communication opportunities andthat human civilization will be developed further in order to discover cultural richness.

In this study, the effects of technological advances on human life are discussed in different contexts. Especially with the widespread use of internet, a number of unusual behaviors and habits have started in people's daily lives. With the advances in technology, astressful life, problematic personality traits, cybercrime and various health problems have emerged. The development and use of production systems, which require less effort and labor than in the past, are effective in the emergence of these problems.

With the development of communication technologies and communication networks,it was assumed that relations and interactions between people would increase further, but theresulting picture shows the opposite. In everyday life, social isolation are increasing, andpeople prefer to spend most of their time in virtual games or virtual relationships throughsocial networks and away from real life. Technology, which is thought to make life easier for people, has become the source of new kinds of problems. Modern technological productionhas developed new tools to facilitate people lives. But the increasing dependence on modern tools reduces people's creativity. Therefore, it is possible to say that people become dependenton technology and will continue to use it with passion.

Keywords: Media, Communication Technologies, Social Life.

Giriş

Dünya genelinde yaşamın her alanında görülen köklü değişmeler genel bir eğilim olarak küreselleşme süreci ile açıklanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile kitle iletişim araçlarının gelişmesinin bir sonucu olarak küreselleşme; ekonomi, siyaset, kültür ve toplumsal düzeyde bir çok dönüşümün anahtar kavramı konumundadır. Günümüzün dünyası, geçmişe nazaran daha bütünleşmiş ve adeta küçülmüş durumdadır. İçinde bulunduğumuz çağ, küresel kapitalizm, aynı mal ve hizmetlerin farklı yerlerde temin edilebilmesi, hızlı ulaşım ve iletişim imkânlarının son derece gelişkin olduğu bir çağ olarak karakterize edilebilir. Bir diğer ifadeyle 1960'lı yıllarda McLuhan'ın öngörüleri doğrultusunda dünya artık "küresel bir köy" haline gelmiştir. McLuhan, 500 sene kadar önce Avrupa'da matbaanın icadıyla yazılı basının insanlar arasında katı ve soyut bir ilişki ve iletişim biçimini ortaya çıkardığını ve bunun da insanlar arasındaki mesafeyi açtığını ileri sürmüştür. Oysa modern zamanlarda icat edilen (radyo, televizyon gibi) iletişim araçlarının insanları birbirine yaklaştıran sözlü iletişimi geliştireceğini savunmuştur. Aynı zamanda elektronik iletişim sistemlerinin sağladığı karşılıklı ilişkilerin insanlar arasındaki sosyal, kültürel ve etnik sınırları yok edeceğini ve demokrasiyi evrensel bir yönetim biçimi haline getireceğini savunmuştur. "*Understanding Media*" (Medyayı Anlamak) adlı çalışmasında dünya geneline yayılan iletişim ağlarının insanlar arasında ortak bir bilincin oluşmasına imkân vereceğini savunmuştur.

McLuhan'dan sonra küresel köy, beklenenin ötesinde bir büyüme yaşadı. Sovyetler Birliği dağıldı, Avrupa'nın doğusu Balkanlar'da kanlı savaşlar yaşandı, Çin dünyanın kapitalist üretim merkezlerinden biri haline geldi, Ortadoğu bölgesi ise otoriter rejimlere karşı daha fazla demokratik haklar talep eden halk hareketlerine sahne oldu. Bütün bunlar, McLuhan'ın öngördüğü dünya geneline yayılmış etkin iletişim ağlarının aktardığı ve yayılmasına vesile olduğu özgürlük ve demokrasi kavramlarının bir yansımasıdır. Fakat aynı zamanda ve aynı iletişim ağları aracılığı ile dünyaya nüfuz etmeye çalışan yeni yaşam biçimlerinin ve toplumsal mesajların da varlığı dikkat çekmektedir. Kitle iletişim araçları, küreselleşme süreci ve kapitalist yayılmacılığa bağlı olarak bir avuç insanın hükmettiği araçlar haline gelmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren 5-6 uluslar arası şirket dünyanın önemli (dergi, gazete, kitap, televizyon gibi) yayın organlarını kontrol eder hale gelmiştir.

McLuhan'ın düşünceleri bir dereceye kadar doğruluk payına sahiptir. Günümüzde dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan bir insan, çok basit biçimde dünyanın en ücra köşesinde olup bitenlerden haberdar olabilmektedir. Dünyanın bir ucunda yaşanan bir olay, sadece yaşandığı yerdeki insanları ve ilişkileri değil, dünyanın büyük bir bölümünü etkisi altına alabilmektedir. Ne var ki, McLuhan'ın medyanın geleceğine dair öngörüsü son derece idealist bir yapıya sahiptir. Dünyanın birbirinden uzak noktalarını birbirine bağlayan bilgi ve iletişim ağları, farklı gerçekliklerin kaynağı olan devasa toprak parçalarını birbirine yakınlaştıramamıştır. Bir diğer ifadeyle, "küresel köy" hiçbir zaman somut bir karşılık bulamamıştır. Çünkü iletişim sistemleri aracılığı ile kurulan ilişki ve bilgi alış-verişinin anlık ve kısa süreli olduğunu söylemek mümkündür. McLuhan, Batı kökenli olmayan kültürleri ve ulusal aidiyetleri aşmaya devam eden çeşitliliğin, beklenmeyen büyümesini görmekte başarısız olmuştur. Çok kültürlülüğün ve çeşitliliğin küresel düzeyde iletişim ilişkileri ve türleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Dünya artık tek bir bilincin hâkim olduğu veya olması

gereken bir yer değildir. Aksine, farklı inanç sistemlerinin ve aidiyetlerin birbirleri ile mücadelesi ve etkileşimi ön plandadır. 1990'lı yıllara kadar sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda etkisini hissettiren iki kutuplu dünyadaki Soğuk Savaş, Sovyet sosyalizminin çöküşü ile kurumsal anlamda son bulmuş ve kapitalist sistem zaferini ilan etmiştir. Bazı düşünürler bu tarihsel olay sonucunda dünyada ideolojiler döneminin sone erdiğini savunmuştur. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da yaşanan bu değişmeler sadece savaş sonrası tarihin belli bir dönemini değil, insanlığın ideolojik evrimini ve Batı liberal demokrasisinin tek ve nihai yönetim biçimi olduğunu ilan etmiştir. Bazıları ise bunu tarihin sonu olarak görmemiş, sosyalizm ve kapitalizm arasındaki ideolojik mücadelenin farklı biçimlerde varlığını koruduğunu ve hatta mücadeleye din ve milliyetçilik gibi yeni doktrinler ve ideolojilerin de tarih sahnesine çıktığını deklare etmiş veya ideolojiler arasındaki mücadelenin sona ermesinin yeni sosyal sistemlerin ve çatışmaların doğuşu anlamına geldiğini ve yeni bir başlangıcın habercisi olduğunu ileri sürmüştür.

Modern zamanların kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerini farklı bir bakış açısı ile ele alan düşünürler de vardır. Bazı düşünürlere göre modern zamanların kitle iletişim araçları, küresel köyün lordlarını yaratmıştır. Küresel köyün lordlarının çıkarlarının şekillendiği kendi siyasal ve ekonomik gündemleri vardır ve çıkarlarını desteklemeyen veya tehdit eden unsurlara karşı her zaman dirençlidirler. Bu yüzden geçmişte hiç olmadığı kadar geniş insan kalabalıklarını etkileyen ve homojenleştiren düşünce, kültür ve ticari faaliyetleri empoze ederler. Böyle bir gücü tarihte ne Sezar ne Hitler, ne Roosvelt ne de başka hiçbir kimse bu denli etkili biçimde kullanamamıştır. Kitle iletişim araçları sayesinde insanlara nereye oy vereceği ve hatta neyi yiyip içeceklerine dair bilgiler empoze edilmektedir. Kitle iletişim araçları, modern teknolojiler aracılığı ile yaratılan ürünlerin kamuoyuna sunuluncaya kadar, bilgi süreçlerinin her adımını sıkı biçimde kontrol etmekte ve tüketim şeklini planlamaktadır. Burada kastedilen ürün; mal ve hizmet olduğu kadar düşünce, bilgi, eğlence ve popüler kültür unsurlarından oluşabilecek her şeyi kapsamaktadır.

Türü ne olursa olsun, medya ve kitle iletişim araçları küresel ölçekte çeşitli ürünlerin telif haklarını politik bir takım eğilimler çerçevesinde kullanabilmektedir. Özellikle fiber optik kablolar ve dijital uydular aracılığıyla düşük maliyetlerle ve son derece hızlı biçimde bilgiler ve düşünceler daha fazla yayılmaktadır. Bu yüzden ulusal sınırlar anlamını yitirmekte ve yeni eğilimler oluşmaktadır. Özellikle internet kullanıcılarının başlıca bilgi kaynağı konumundaki yayınlar, şaşırtıcı biçimde farklı şirketlerin mülkiyeti altında faaliyet yürütmektedir. Bütün dünyada kamuya yönelik yayınların tamamında ticari işlemleri hedefleyen ve izleyicilerin daha fazla ürün tüketmesini teşvik eden reklam ve içerikler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu yüzden medya ile reklam ajansları arasında çok yakın bir ilişki vardır. Reklam ajansları çeşitli mal ve ürünlerin pazarlanmasından, yöneticilerin belirlendiği seçim kampanyalarına kadar pek çok alanda faaliyetler yürütmektedir. Ekonomi ve siyaset ile yakın ilişkisinden ötürü medya kuruluşları önemli bir ekonomik güce sahiptir. Öyleki bazı medya kuruluşlarının gelirleri, birçok ulus devletin gelirlerinden kat be kat fazladır. Uluslar arası ölçekte gerçekleşen yayınlardan ve reklamcılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler ile bunun beraberinde getirdiği ekonomik güç ister istemez, ulusal hükümetlerin kararları üzerinde etkin olma fırsatını getirmekte ve uluslar arası rekabeti körüklemektedir. Medya artık sadece gündelik yaşamda haberleşme, eğlence ve bilgi alışverişinden ibaret değildir, aynı zamanda sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni toplumsal yapıların ekonomik ve

kültürel çerçevesini belirleme gücüne de sahiptir. Medyanın bu denli etkili bir konumda olması bir "medya endüstrisi" kavramını beraberinde getirmiştir. Medya aracılığı ile küresel çapta faaliyet gösteren firmalar, belirli ürün ve hizmetleri sağlamak suretiyle başlı başına bir kategori oluşturmaktadırlar buna da medya endüstrisi denmektedir. Medya endüstrisi, doğrudan veya dolaylı olarak yayın istasyonlarına, yayın ağlarına, program üretim ve dağıtım tesislerine, kablolu-kablosuz televizyon kanallarına, gazete, dergi ve kitap yayıncılarına sahip olan ve işleten şirketler olarak tanımlanmaktadır. Bu firmalar hem içerik üretim faaliyetlerini yürütmekte hem de bu içeriklerin dağıtım hizmetlerini yerine getirmektedir. Üretilen ürünler hem kültürel hem de ekonomik bir değere sahip olarak izleyiciler ve dinleyiciler tarafından tüketilmektedir. Medyanın sıradan kullanıcıları ise küresel medya patronlarının bu gücü ve etkisinin farkında değildir. Çünkü medya araçları renkli ve çeşitli içeriklerle kitlelerin gözlerini kamaştırmakta ve dikkatlerini istenilen noktaya yöneltmektedir. Bu durum ise McLuhan'ın öngördüğü evrensel barış ve huzur ile büyük ölçüde çelişmektedir.

Sosyal medya, sosyal ve siyasal ideolojilerin yapılandırılmasında, içselleştirilmesinde ve demokratik katılımcı yönetimlerin varlığını koruması ve sürdürmesinde çok sayıda önemli işlevler üstlenmiştir. Bununla birlikte, sosyal medyanın bilinçsiz veya kontrolsüz biçimde kullanılması, yeni türden sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Kitle iletişim araçlarının beraberinde getirdiği olumsuz özellikler arasında, aşırı bireyselleşme, sosyal hayattan uzaklaşma, özel hayatın ve bilgilerin gizliliğinin riske girmesi, siber suçlar (dolandırıcılık, banka hesaplarının ele geçirilmesi gibi), kitleleri etkilemeye yönelik asılsız yayınlar, şiddet ve nefret söylemlerinin yaygınlaşması gibi sorunlar yer almaktadır.

Bütün bunlar, medya teknolojilerinin toplumsal yaşama nüfuz ettiğinin ve hayatın her alanında yeni değişikliklere yol açtığının önemli göstergeleridir. Medya teknolojileri ve ürünleri sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda kurumsal ve kolektif biçimde tüketilen ve içselleştirilen bir varlık alanına sahiptir.

Kaynakça:

Bagdikian, Ben. (1989). Concerning Hearts and Mind: The Lords of the Global Village, *The Nation*, June 12.

Baller, S., Dutta, S., and Lanvin, B (2016) The Global Information Technology Report 2016. Innovating in the Digital Economy. World Economic Forum.

Beck, M. and Hüser, S. (2012). Political Change in the Middle East: An Attempt to Analyze the "Arab Spring". German Institute of Global and Area Studies.

Bell, Daniel, İdeolojilerin Sonu, Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair, Ankara: Sentez Yayınları.

Damon, Lisa J. (1986). Fordham Freedom of Information versus National Sovereignty: The Need for a New Global Forum for the Resolution of Transborder Date Flow Problems. International Law Journal Volume 10, Issue 2. Article 4.

Dijankov, Simeon and, Tatiana Nenova. (2002). Who Owns the Media?.The Journal of Law and Economics. October.

Eriksen, TH. 1999. Globalization and the politics of identity. UN Chronicle (autumn). [O]. Available: Http://fol.uio.no/geirthe/UNChron.html Accessed on 2010/11/29

Fukuyama, Francis (2003). Tarihin Sonu mu?. Vadi Yayınları: İstanbul.

Gehlbach, S. And Sonin, K. (2014). Government control of the media. Journal of Public Economics, 118. 163–171

Global Digital Overview January (2019). https://datareportal.com/reports/digital-2019-global-digital-overview

Goffman, Erving (1983), 'The Interaction Order', *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 1, pp. 1–17.

Hay, Colin. (2007). Why We Hate Politics. Cambridge: Polity Press

Howard, N. Philip. (2011), The Digital Origins of Dictatorship and Democracy, Oxford University Press, New York.

Huntington, Samuel P. (2018), Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları: İstanbul.

Kastrisios, C. And Tsoulos, L. (2017). Maritime Zones Delimitation - Problems and Solutions. Proceedings of the International Cartographic Association, Atteca, Greece.

Leeson, Peter T., (2008). Media freedom, political knowledge, and participation. *Journal of Economic Perspective*. 22 (2), 155–169.

Manyika, j., anda Roxburgh, C. (2011). The great transformer: The impact of the Internet on economic growth and prosperity, *McKinsey Global Institute*.

McDowell, Jonathan C. (2018). The Edge of Space: Revisiting the Karman Line. Acta Astronautica. 151. July.

McLuhan, Marshal. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. New York: Signet.

Ozanich, G.W. and Wirth, M.O. (2004). Wirth Structure and Change: A Communications Industry Overview in Media Economics: Theory and Practice, Lawrence Erlbaum Associates: New Jersey.

Pepper, R., Garrity, J., LaSalle, C. (2016). Cross-Border Data Flows, Digital Innovation, and Economic Growth. *The Global Information Technology Report.*

Read, William. (1979). Information as a National Resource, *Journal of Communication* 29 (1): 172-178.

Snel, K.D.M. (2017). The rise of living alone and loneliness in history. Social History 42(1):2-28. January.

Wagner, K.M. and Gainous, J. (2013), Digital uprising: the internet revolution in the middle east, Journal of Information Technology and Politics, Vol. 10 No. 3, pp. 261-275.

Warf, Barney. (2007). Oligopolization of Global Media and Telecommunications and its Implications for Democracy. *Ethics Place and Environment*. April.10(1):89-105.

GÖÇ VE SAĞLIK SORUNLARI

Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS
Bartın Üniversitesi

Özet

Farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip ülkeler arasında yaşanan göç hareketleri, yeni türden mekânsal ve sosyal etkileşimlere yol açmaktadır. Bu etkileşimler ile birey ve toplumlar arasındaki ilişkilerde bir dizi yeni değişmeler görülmektedir. Günümüz dünyasının sınırlılıkları alabildiğince azalmış ve imkanlar bir çok bakımdan artmıştır. Dünyanın bir bölgesinde yaşanan sosyal, politik ve ekonomik olaylar ile iklimsel değişmeler ve sağlık sorunları dünyanın diğer bölgelerini her zamankinden daha çok etkiler hale gelmiştir. Küresel bir nitelik taşıyan nüfus artışı ve yoksulluk gibi sorunlar, insanları alternatif veya daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilecekleri alanlara yönlendirmektedir. İnsan yaşantısında önemli bir unsur haline gelmiş olan iletişim teknolojileri, diğer ülkelerdeki yaşam standartları hakkında daha kolay bilgi sahibi olunmasını ve bu konudaki düşüncelerin daha kolay yayılıp yeni beklentilerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dünyanın farklı yerleri arasında ulaşımın gelişmesi ile insan hareketliliği artmış ve bu hareketlilik farklı sosyal ve politik düşünceler ile farklı ekolojik alanlar arasındaki etkileşimi yoğunlaştırmıştır.

Göçeyönelik ulusal ve yerel düzeyde politik uygulamaların bütüncül bir vizyon ile uygulandığını iddia etmek oldukça zordur. Daha açık ifadeyle, uluslar arası kuruluşlar ve Avrupa Birliği gibi ulus üstü yapılar, göçmenlerin sağlığının korunması konusunda standart ve kapsayıcı bir politikaya sahip değildir. Ekonomik krizler, ideolojik eğilimler ve siyasal sorunlargöçmenlerin kabul edilmesi ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi sürecindeciddi aksamalara yol açmaktadır. Bu sorunlardan ötürü hükümetler, üzerlerindeki mali yükü azaltmak amacıyla sağlık hizmetlerinde kısıtlamalar yapmakta, göçmenlerin yerel halkın genel sağlığını açısından bulaşıcı hastalık kaynağı olarak damgalanmakta ve en önemlisi köken ülkelerine veya geldikleri ülkelere iade edilmektedir. Bunun gibi uygulamalara Avrupa Birliğine üye ülkelerde sıkça rastlanmaktadır. Göçmen ve mülteciler, açıkça etnik ve dinsel bir gerekçe ile olmasa da ideolojik ve kültürel birtakım kaygılar ile popülist siyasetin malzemesi haline getirilmekte ve çeşitli hak ihlallerine maruz bırakılmaktadır.

Göçmenlerin barınma, beslenme, eğitim ve sağlık hizmetleri, mali açıdan hükümetlere ciddi bir yük getirmektedir. Bu durum ise siyasal partiler arasında propaganda ve rekabet malzemesi haline gelebilmektedir. Mali yükümlülükler göçmenlerin ev sahibi ülkenin ekonomik kalkınmasında sağlayacağı emek gücü ile sosyo-kültürel çoğulculuğunun artması konusundaki katkılarını göz ardı etmektedir. Bu yüzden göçmenlerin yaşam koşulları ve sağlığı öteden beri yerel, ulusal ve uluslar arası kamuoyunun dikkatini çeken bir sorun olmuştur.

Göçmenlerin, göç güzergahında karşı karşıya geldikleri çeşitli sorunlar sağlık alanında ciddi tehditler oluşturabilecek durumlara açıktır. Göç esnasında beslenme, barınma, temiz-hijyenik olmayan koşullar, enfeksiyonlar vb sorunlar, göçmenlerin sağlığını etkileyebilecek önemli etkenlerdir. Göçmenlerin bedensel ve ruhsal bakımlardan sağlık sorunlarına maruz kalması ise, göç yolu üzerinde yer alan ülkelerde ve göç alan toplumların yerli yurttaşlarının da benzer biçimde sağlık sorunları yaşamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla başka ülkelerden

ve bölgelerden gelen insanların geçici bir süre için bile olsa yaşamını sürdürebildiği mekanların, insan yaşamına mümkün olduğunda uygun hale getirilmesi ve göçmenlerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, dünya toplumunun sağlığı açısından oldukça hayati bir uygulamadır.

Çalışmada, göçmen veya yabancı statüsünde bulunanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinden faydalandırılması ve uygun koşullarda barınma, beslenme ve eğitim alanındaki gereksinimlerinin giderilmesinin önemine, literatür incelemesi ve konu ile ilgili yayınlanan raporlardan hareketle yer verilmektedir.

1950'lerden bu yana devletler arasında imzalanan protokoller gereği başta göçmen işçiler, daha sonra savunmasız konumdaki kadınlar, çocuklar, engelliler, yerlerinden edilmiş ve mülteciler gibi gruplar ile ilgili uluslar arası alanda sözleşmeler ve eylem planları hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Bu alanda en önemli başlıklar, sağlık koşulları ile ilgili olanlardır. 2008 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından düzenlenen "61. Dünya Sağlık Asamblesi"nde Birleşmiş Milletlere üye ülkeler arasında, toplumsal cinsiyete, yaşa, dine, uyruğa veya etnisiteye dayalı ayrımcılığa maruz kalmaksızın, sağlıklı yaşamanın teşvik edilmesi ve geliştirilmesi, hastalıkların önlenmesi ve göçmenlere yönelik bakım ve uygulamalara eşit erişimin sağlanması konusunun ulusal ve uluslar arası yasalarla belirlenmesi kararı alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç süreci, Göçmen, Sağlık Hizmetleri, Yaşam koşulları.

MIGRATION AND HEALTH PROBLEMS

Abstract

Migration movements between countries with different socio-economic and cultural characteristics lead to new types of spatial and social interactions. With these interactions, a number of new changes could be observed in the relationships between individuals and societies. The limitations of today's world have decreased as much as possible and the possibilities have increased in many ways. Social, political and economic events climatic changes and health problems in any part of the world have affected other parts of the world more than ever. Global problems such as population growth and poverty lead people to new areas where they can reach alternative or better living conditions.

Communication technologies, which have become an important element in human life, make it easier to learn about living standards in other countries and to spread ideas more easily and to create new expectations. With the development of transportation between different parts of the world, human mobility has increased and this mobility has intensified the interaction between different social and political ideas and different ecological fields.

It is difficult to argue that political practices at the national and local level for migration are implemented with a holistic vision. More specifically, internationalorganizations and supranational structures such as the European Union do not have a standardand inclusive policy on the protection of migrants' health. Economic crises, ideological tendencies and political problems lead to serious disruptions in the process of acceptingimmigrants and improving health conditions. Because of these problems, governments aremaking restrictions on health services to reduce the financial burden on theirselves, andimmigrants are stigmatized as a source of infectious disease in

terms of the general health of the local people and most importantly they are returned to their countries of origin orcountries of origin.

Such practices are common in the member states of the European Union. Migrants and refugees become the instrument of populist politics with some ideological and culturalconcerns, although not explicitly for ethnic and religious reasons, and are subjected to variousviolations of rights. Accommodation, nutrition, education and health services of migrants is asignificant financial burden on governments. This situation can become a material ofpropaganda and competition among political parties. Financial obligations undermine thecontribution of immigrants to the increase in the labor force and socio-cultural pluralism of the host country's economic development. Therefore, living conditions and health of immigrants have long been a problem that has attracted the attention of local, national andinternational public opinion. The various problems that migrants face on the migration route are open to situations that may pose serious threats to health. Feeding, shelter, unclean-unhygienic conditions, infections, etc. problems during migration are important factors that may affect the health of migrants.

Exposure of migrants to physical and mental health problems leads to similar health problems in the countries on the migration route and the local citizens of the receiving communities. Therefore, it is vital for the health of the world community that the places where people from other countries and regions can live even temporarily, shuold be suitable forhuman life, and the basic needs of migrants should met as well. In this study, the importanceof improving the living conditions of migrants or foreigners, benefiting from health services and fulfilling their needs in the field of housing, nutrition and education under appropriate conditions are given in the light of literature review and published reports on the subject.

Keywords: Migration Process, Immigrant, Health Services, Living Conditions

Giriş

Modernleşme ve küreselleşme süreci ile birlikte insanların ülkeler arasında hareket etme talepleri ve baskılarından kaynaklanan yeni mekânsal ve sosyal etkileşimler ortaya çıkmıştır. Bu etkileşimler birey ve toplumlar arasındaki ilişkilerde yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Dünya, geçmiş dönemlerle mukayese edildiğinde daha küçük bir yer haline gelmiştir. Dünyanın bir bölgesinde yaşanan herhangi bir değişme (sosyal, politik ve ekonomi iklimsel değişmeler ve sağlık sorunları gibi) dünyanın diğer bölgelerini her zamankinden daha çok etkiler hale gelmiştir. Bazı ülkelerde yaşanan nüfus artışı ve yoksulluk gibi sorunlar, buralarda yaşayan insanları daha iyi yaşam koşullarının var olduğuna inanılan diğer yerlere doğru yönlendirmektedir. Aynı zamanda insan yaşantısında önemli bir unsur haline gelmiş olan küresel iletişim sistemleri, diğer ülkelerdeki yaşam standartları hakkında daha kolay bilgi sahibi olunmasını ve bu konudaki düşüncelerin daha hızla yayılıp yeni eylemlerin ortaya çıkmasının önünü açmıştır. Dünyanın farklı yerleri arasında ulaşımın gelişmesi ile insan hareketliliği artmış ve bu hareketlilik farklı sosyal, politik ve ekolojik alanlar arasındaki etkileşimi arttırmıştır.

Çalışma, insanların göç yoluyla daha geniş ekolojik alanlar arasında artan hareketliliğinin, insan sağlığı açısından bir takım riskleri arttırdığı düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Ayrıca göç hareketlerinin, fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları

itibariyle göç edenlerin, geride kalanlar ve göç alan toplumlar açısından çeşitli sorunlar ile karşılaşmasına yol açan bir özelliğe sahip olduğu ileri sürülmektedir. Göçün başlangıcından sonuna kadarki süreçte sosyal yaşamı ve sağlık koşullarını etkileyen faktörler, bir bütün olarak ele alınmakta ve bu çerçevede uluslar arası alanda yeni bir göç ve sağlık politikasının zorunlu hale geldiği görülmektedir. Çünkü göç hareketleri tarihsel, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik bakımlardan incelenirken genellikle sağlık ile boyutu ihmal edilmektedir.

Sağlık göçün en önemli boyutlarından biridir. Sağlık ve göç arasındaki ilişki kendi içinde dinamik ve karmaşık bir süreçtir. Dinamikliği, farklı bir çok göçmen topluluğundan oluşuyor olması ilişkilidir. Göç hareketleri, farklı sosyo-ekonomik koşullar içinde yaşayan farklı nesiller ortaya çıkarma potansiyeli taşırlar. Karmaşıklığı ise göçmen topluluklarının farklı (yaş, cinsiyet, etnik köken ve kültürel özellikler gibi) demografik özellikler taşıyan birey ve gruplardan oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Göçmen gruplar ile yerel halklar üzerine yapılan araştırmalarda, salgın hastalıkların yol açtığı kronik sağlık sorunların sosyo-ekonomik koşullar ile çevrenin etkilerinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Göçmenlerin içerisinde bulunduğu sağlık koşullarının göz önünde bulundurulduğunda, bunun çeşitli aşamaları olduğu görülmektedir. Bir göçmenin sağlığı, ülkesinin sağlık koşulları, göç yolculuğu boyunca maruz kaldığı sorunlar ve son olarak hedef ülkeye vardığındaki yaşam koşulları ile yakından ilişkilidir

Göçün kaynağı ülkenin coğrafi, politik, sosyo-ekonomik koşulları ve göçmenlerin statüleri (eğitim ve gelir seviyesi) göçe karar verme sürecinde etkilidir. Bu etkilere genel olarak, göçü tetikleyen itici faktörler denilmektedir. Konu ile ilişkisi bakımından en belirgin örneklerin başında Suriyeli göçmenlerin krizi yer almaktadır. Suriye'de iç çatışmalar patlak verdiğinde, ilk olarak orta ve yüksek eğitim ve gelir seviyesine sahip olanlar ülkeden göç etmeye başlamıştır. Savaştan kaynaklanan zorlu koşullar arttıkça, düşük sosyo-ekonomik çevrelere mensup Suriyelilerin göçü başlamıştır. Bunların göç hareketi diğerlerine nazaran daha geç başlamış ve elverişsiz yaşam koşullarına (açlık, susuzluk, salgın hastalıklar ve zehirli gazlar gibi) maruz kalmış olma ihtimali daha yüksektir.

Elverişli yaşam ve sağlık koşulları, birinci kuşak göçmenler ve göç alan toplum açısından oldukça hayatidir. Çünkü psikolojik ve fizyolojik yapı itibariyle daha sağlıklı bir göçmenin veya bir göçmen grubunun yeni topluma uyum sağlaması ve karşılaştığı uyum sorunları ile baş edebilmesi daha kolaydır. Bu yüzden göç alan toplumda karşılaşılan salgın hastalıklardan kaynaklanan sorunların önlenmesi ile göçmenlerin yaşam ve sağlık koşulları arasında yakın bir ilişki olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu durum mutlak bir gerçeklik değildir fakat göçün kaynağı olan ülkede itici faktörlerden kaynaklanan daha iyi yaşam koşullarına ulaşma beklentisi ile göç etme kapasitesine sahip olanların, genç ve sağlıklı olanlardan oluştuğu bilinmektedir. Ayrıca aile üyelerinden genç ve sağlıklı olanlar göçe daha eğilimlidir. Çünkü göç eden bireylerin, yeni topluma uyum sağlamaları, beklenmedik koşullarla baş edebilmesi, yaşantılarını sürdürebilmek amacıyla iş bulup çalışması ve geride kalanlara maddi destek sağlaması beklentisi yüksektir.

Göç yolculuğunun süresi birkaç saat ile birkaç yıl da sürebilir. Yolculuğun niteliğine bağlı olarak sürenin değişkenliği, sağlık sorunlarının oluşmasına yol açmaktadır. Yasal ve düzenli olarak bir ülkeye giriş yapan göçmenler söz konusu olduğunda ciddi sorunlar yok denecek kadar azdır. Yasadışı yollardan göç etmeye çalışanlar ise yolculuk süresi boyunca beklenmeyen farklı tehlikelerle yüz yüze gelebilmektedir. Yasa dışı göçmen kaçakçılığı

konusunda uzmanlaşmış kişilere veya gruplara yüklü miktarda para verenler, daha az risklerle karşılaşırlar. Çünkü göç yolculuğu esnasında ortaya çıkması muhtemel sorunlar ile ilgili önceden bir takım tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler sayesinde göçmenler, hedef ülkeye daha kolay varabilmektedir. İnsan kaçakçılığı yapanlar aracılığı ile hedef ülkeye varmak niyetinde olan çok sayıda insan ise trajik sonuçlara maruz kalmaktadır. Özellikle Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden Akdeniz üzerinden Avrupa'ya göç ederken 5 bin civarında insanın yaşamını yitirdiği bilinmektedir. Güvenli olmayan araçlar veya Akdeniz'in doğal koşulları hakkında bilgi sahibi olmayanlar, göç yolcuğu esnasında hayatını kaybettiği bilinmektedir.

Hem deniz hem karada gerçekleşen göç yolculukları bir insanın sağlığını ciddi biçimde olumsuz etkileyebilmektedir. Bazı ulaşım veya nakliyat araçlarının soğuk hava depolarında veya özel bölmelerinde bir süre seyahat etmek zorunda kalan göçmenler, göç esnasında ve sonrasındaki süreçte ciddi sağlık sorunları yaşamaktadır. Örneğin, uzun bir süre aç ve susuz kalmış olmak, gemi veya kara taşımacılığı yapılan araçların özel bölmelerinde saklanırken paslı veya nemli havayı solumak sağlık açısından önemli riskler oluşturmaktadır. Özellikle yaşlılar, hamile kadınlar ve çocuklar risk altındaki grupları oluştururlar.

Göç güzergâhının niteliğine bağlı olarak çeşitli risklerin ve tehditlerin oluştuğu kaydedilmektedir. Örneğin, Sahra Altı Afrika'sından Avrupa'ya deniz yoluyla gitmeye çalışan göçmenler, Libya'dan geçmek zorundadır. Arap Baharı'nın etkisiyle merkezi yönetimin ortadan kalktığı ve bölgesel güçlerin kontrol ettiği Libya topraklarından geçen göçmenler, mafya tarzı yapılanmalar tarafından kaçırılmakta ve ailelerinden fidye talep edilmektedir. Burada birçok kadın tecavüze maruz kalmakta, cinsel yollarla bulaşan hastalıklara yakalanmakta ve istenmeyen gebelikler yaşanmaktadır. Göç yolculuğu, hedef ülkeye varıldığında büyük ölçüde sonlanır. Burada varsa ailenin diğer üyeleri ile bir araya gelinir, aile birleşmeleri gerçekleşir, yeni bir nesil dünyaya gelir ve nihayetinde yeni topluma uyum sağlamaya başlanır. Hedef ülkede göçmen olarak yaşayan her yaştan insanın yaşam koşulları ve en önemlisi sağlık durumu, toplumsal bütünleşme kapasitesi ve devletin göçmen politikasının bir başarısının veya başarısızlığının neticesidir.

Küresel bir fenomen olarak göç olgusuna yönelik politik uygulamaların dünya genelinde ulusal ve yerel düzeyde bütüncül bir vizyon ile uygulanmadığı aşikardır. Daha açık ifade etmek gerekirse, ne uluslar arası kuruluşlar, ne de Avrupa Birliği gibi ulus üstü yapılar, göçmenlerin sağlığının korunması konusunda üye devletler üzerinde zorlayıcı bir güce sahip değildir. Özellikle finansal sorunlar bazı hükümetlerin göçmenlerin kabul edilmesi ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi alanındaki uygulamalarda ciddi aksamalara yol açmaktadır. Mali sorunlar hükümetlerin, sağlık hizmetlerinde kısıtlamalar yapmasına, göçmenlerin yerel halk için bulaşıcı hastalık kaynağı olarak damgalanmasına ve en önemlisi göçmenler köken ülkelerine veya geldikleri ülkelere iade edilmektedir. Bunun gibi uygulamalara Avrupa Birliğine üye ülkelerde sıkça rastlanmaktadır. Göçmen ve mülteciler, açıkça ırkçı bir gerekçe ile olmasa bile ideolojik ve kültürel birtakım kaygılar ile popülist siyasetin aracı haline getirilmekte ve çeşitli hak ihlallerine maruz bırakılmaktadır.

Genel olarak yoksul ülkelerdeki ekonomik sorunlar ve elverişli olmayan yaşam koşullarından kaynaklanan göçlerde hedef, daha iyi yaşam koşullarının var olduğuna inanılan gelişmiş ülkelerdir. Bundan dolayı yoksul ülke kökenli göçmenler, kendi ülkelerindeki çeşitli sağlık sorunlarının aynı zamanda taşıyıcısıdırlar. Son yıllarda yoğun bir göçe maruz kalan gelişmiş ülkelerde bulaşıcı hastalıkların sayısında artışlar yaşanmaktadır. Bulaşıcı hastalık

taşıyıcısı bireylerin büyük çoğunluğunun Asya ve Afrikalı göçmenlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Asya ve Afrika'nın yoksul ülkelerinin genelinde yetersiz aşılama, yetersiz beslenme ve hijyenik olmayan ortamların fazla olmasından ötürü, burada yaşayan insanların dünyanın geri kalanına nazaran daha fazla bulaşıcı hastalıklara maruz kaldığı rapor edilmektedir. Tüberküloz, sıtma, ishal ve pneumoni gibi hastalıklar en sık karşılaşılan ve ölümlere yol açan hastalıkların başında gelmektedir. Özellikle tüberküloz ve sıtma gibi enfeksiyonlar küresel çapta insan sağlığını tehdit eden bulaşıcı hastalıklardır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, son yıllarda tüberküloz 10,4 milyon insana bulaşmış ve bu hastalığa yakalan 1.3 milyon insan hayatını kaybetmiştir.

Göçün kaynağı yoksul ülkelerde insanların yaşam ve sağlık koşullarının elverişsizliği tartışmasız kabul edilmektedir. Ne var ki göçmenler, yeni bir yaşam kurmak üzere göç ettikleri ülkelerde de son derece elverişsiz koşulları olan yerleşim bölgelerinde ve konutlarda yaşamaya devam etmektedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda, göçmenlerin yaşadığı yerlerin ve konutların temiz su, ısınma veya sağlıklı beslenme imkânları bakımından son derece sorunlu olduğu tespit edilmiştir. En çok ise çocukların bu sorunlardan olumsuz etkilendiği ve bu yüzden göçmen topluluklar arasında çocuk ölümlerinin yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla dünya genelinde göçmenler için fiziksel koşullar bakımından belirgin biçimde olumsuz yaşama koşullarından bahsetmek mümkündür. Özelikle yasa dışı yollardan göç edenler, sınır dışı edilme korkusu ile sağlık hizmetlerinden faydalanamamakta ve insan sağlığı açısından riskli olan yerlerde yaşamakta ve yaşantısını sürdürebilmek amacıyla sağlıksız işlere yönelmektedirler.

Göçmen toplulukları arasında bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığının daha fazla olması büyük ölçüde bu özelliklerle ilişkilidir. Gelişmiş ülkelerde göçmenlerin %20'ye yakın bir oranının sokaklarda yaşadığı tespit edilmiştir. Evsiz göçmenlerin barınma gibi çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması ise özel mali destekler ve çeşitli politik uygulamalara bağlıdır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan evsiz göçmenlerin ve yoksuların daha iyi yaşam koşullarına kavuşturulması için siyasetçi ve karar vericilerden ziyade kamu oyunun ciddi talepleri ve baskıları gündeme gelmektedir. Çünkü göçmenlerin yaşam koşulları yerli halk arasında bir tedirginlik oluşturmakta hem de insan hakları bakımından yasal bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Sonuç Yerine

Göçmenler ile ev sahibi halkların daha sık görülen salgın hastalıklara yakalanma riski daha fazladır. Bundan dolayı göç sürecinin beraberinde getirdiği psikolojik, sosyal ve fizyolojik sağlık sorunlarının azaltılması için yerel, ulusal ve küresel ölçekte sağlık hizmetlerine erişim temel bir insan hakkı olarak görülmelidir.

Birçok uluslararası araştırmanın da ortaya koyduğu bilimsel gerçekler ışığında, sağlık hizmetlerinin koşulsuz biçimde temel bir hak olarak görülmesi birçok sağlık sorununu ortadan kaldıracaktır. Göç hareketine dâhil olan bireylerin (yasal-yasa dışı, düzenli-düzensiz göçmen gibi) düzenli ve sistematik biçimde birinci basamak sağlık hizmetlerinden faydalandırılması işlevsel bir önem taşımaktadır. Bütün bunların gerçekleşebilmesi için yasal düzenlemelere, örgütsel yapılara, ekonomik kaynaklara, dilsel ve kültürel engelleri ortadan kaldıracak arabuluculuk mekanizmalarına gereksinim vardır. Bu mekanizmaların etkisini en üst seviyeye getirmek amacıyla interdisipliner ve kültürler arası bir yaklaşım benimsenmelidir. Çünkü bir

ülkedeki göçmen, azınlık veya dezavantajlı grupların yaşam koşullarını iyileştirmek ve sağlığını korumak, toplumun tamamının yaşam kalitesini yükseltmek ile eşdeğerdir.

Son yıllarda özellikle ABD ve Avrupa Birliği üyesi bazı popülist politikacıları arasında, göçmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve sağlık hizmetlerinden faydalandırılması düşüncesinin, yeni göçleri teşvik edeceği iddiası yaygınlık kazanmaktadır. Bu iddia, özü itibariyle ahlaki olmayan bir anlam taşımakta ve evrensel tıp biliminin etik kurallarına aykırılık teşkil etmektedir. Dünyanın her yerinde insanların onurlu biçimde sağlık hizmetlerinden faydalandırılması, insani ve ahlaki bir zorunluluktur. Bundan dolayı göçmen insanların sağlık sorunlarını anlamak ve sağlık politikalarını göçmenlere daha duyarlı hale getirmek bir zorunluluktur.

Kaynaklar:

Başer, D.A., vd. (2015). Etkin Sağlık Sistemleri İçin Güçlü Birinci Basamak, *Ankara Medical Journal*, Cilt 15, Sayı 1.

Adams, Deborah vd. (2013). Summary of Notifiable Infectious Diseases and Conditions — United States, Morbidity and Mortality Weekly Report. Vol. 62 / No. 53 October 23.

Jayaweera, Hiranthi. (2015). Mıgrant Workers In The Uk Healthcare Sector. Assesing ang Enhancing Intgration in Working Places, Backround Report. February.

Laura M., Macintyre S., & Ellaway A. (2003). Migration and Health: A Review of International Literature, *MRC Social and Public Health Sciences Unit*, Occasional Paper No 12.

WHO. (2018).Global Tuberculosis Report. (2018). https://www.who.int/tb/publications/global_report/

Stilwell, Barbara. (2004). Migration of Health-Care Workers from Developing Countries. Bulletin of the World Health Organisation 82(8):595-600 · September.

Docquiera F. And Rapoport, H.(2011). Globalization, Brain Drain and Development. *Journal of Economic Literature*. Bonn, Germany.

Duckett, Margaret. (2001). Migrant Rights to Health, Paper Prepared for UNAIDS and the International Organization for Migration. Geneva.

Forte, Alberto vd. (2018). Suicide Risk among Immigrants and Ethnic Minorities: A Literature Overview. International Journalof Environment Research and Public Health. Jul; 15(7): 1438.

Hardely, M. A., & Grieshop, J. (2007). Globalised Migration and Transnational epidemiology. *International Journal of Epidemiology*, doi: 10 101/ije/dym 027.

Hossain M, Zimmerman C, Abas M, Light M, Watts C. (2010) The Relationship Of Trauma To Mental Disorders Among Trafficked And Sexually Exploited Girls And Women. Public Health. 100 (12): 2442–2449.

Khoo, S. E., Zhao, Z. (2001). A Decomposition Of İmmigrant Divorce Rates İn Australia, *Journal of Population Research*. 18(1):68-77. January.

Manuel Carballo and Mourtala Mboup. (2005). International migration and health. *A paper prepared for the Policy Analysis and Research.* Programme of the Global Commission on International Migration.

Marmot, Michael. (2016). Society and health of migrants. European Journal of Epidemiology July 2016, Volume 31, Issue 7, pp 639–641.

McKay, L., Macintyre, S., Ellaway, A. (2003). Migration and Health: A Review of the International Literature. MRC Social & Public Health Sciences Unit Occasional Paper No 12 January.

Melhem N, Kreidieh K, Ramia S. (2016). The Syrian refugees crisis brings challenges to the health authorities in Europe: hepatitis A virus is a case in point. Eur J Epidemiol.

Pecoud, Antoine. (2009). The UN Convention on Migrant Workers' Rights and International Migration Management. Global Society, 23:3. Pp. 333-350.

Pottie K, Greenaway C, Feightner J et al. Evidence-based clinical guidelines for immigrants and refugees. CMAJ 2011; 183(12): E824-E925 http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3168666/pdf/183e824.pdf

Saygın, S., Hasta, D. (2018). Göç, Kültürleşme ve Uyum. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2018;10(3):312-333.

Varennes, Fernand. (2002). Strangers in Foreign Land-Diversity, Vulnerability and the Rights of Migrants, *MOST Working Paper 9* (Paris: UNESCO)

WHO (World Health Organization). (2008). Commission on Social determinants of Health. Closing the gap in a generation. Final Report.

WHO (World Health Organization). (2016). International Migration, Health and Human Rights. http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/WHO_IOM_UNOHCHRPublication.pdf.

WHO, (2010). Health of migrants - The way Forward. Report on all Global Consultation. Madrid, İspanya.

World Health Assembly. (2008). Resolution. Health of Migrants.

ERKEK KİMLİĞİ ÜZERİNDEN ŞİDDETİN MEŞRULAŞTIRILMASI: EŞKİYA DÜNYAYA HÜKÜMDAR OLMAZ

Öğr. Gör. Melih TOMAK
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Günümüzde televizyon dizileri geniş kitlelere hitap etmektedir. Televizyonda kurgulanan dizilerin erkek egemen bir toplumun özelliklerini anlattıkları ve olay örgülerini erkeğin toplum içindeki normlarına uygun olarak şekillendirmektedirler. Diziler üzerinden izleyicide yerleştirilmiş mafya tipi erkek karakterler birçok dizide benzer özelliklerle verilmektedir. Günümüz Türkiye'sinde eğitimden çok gelenek, görenek, töre ve adetlerden bahsedebilmekteyiz. Bu adetler üzerinden erkeklik kavramının ön plana geçtiğini ve erkek kavramının gerek sinemada gerekse dizilerde maço erkek olarak anlaşıldığını görmekteyiz. Günümüz "modern" toplumlarının birçoğunda olduğu gibi Türkiye'de de hâkim erkeklik klişesinin sertlik, saldırganlık, şiddet, öfke ve en önemlisi uzlaşmazlık olduğu bilinmektedir. Erkeklere ilk yaşlardan itibaren erkek olmanın gerekleri öğretilirken, duygusallıktan uzak durmaları ve güçlü – sert olmaları vurgulanmaktadır. Erkek, her şeye çözüm getirecek güçte olmalı, duygularını asla belli etmemeli, alkole ve sigaraya karşı dayanıklı olmalı ve en önemlisi, her zaman her konuda kadından üstün olmalıdır. Erkek, toplumun kendisinden beklediği normlara uygun olarak yaşamak zorundadır. Bir erkek tüm yaşamı boyunca içinde bulunduğu alan içerisinde belli bir otoriteyi kurmak zorundadır. Ataerkil sistem, onun tüm yaşamını bir otorite olgusu içine yerleştirir. Ataerkillik varsayımına göre erkekler doğal yapılarının bir özelliği olarak daha akılcı ve güçlüdürler. Bu anlayışa göre erkekler yönetmek ve egemen olmak için yaratılmışlardır. Ataerkil değerlerin egemen olduğu sistem erkeğin her zaman başarılı, güçlü, iktidar sahibi olması, her şeye çözüm getirebilmesi, duygularını asla belli etmemesi, evin geçimini sağlaması ve en önemlisi, her zaman her konuda kadından üstün olmasını ister. Doğumdan itibaren sahip olunan cinsiyet, toplumun o insandan beklentilerini de şiddetle belirlemektedir. Erkek çocuklar "adam" olmak üzere, yetiştirilmektedir. Mafya dizilerinde şiddetin meşrulaştırıcı bir anlatım yapısı bulunmaktadır. Bu çalışmada "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz" dizisinin ana karakteri Hızır Çakırbeyli'nin neden şiddete eğilimli olduğu incelenmektedir. Şiddetin olağan bir durum olduğu diziden örnek alınan sahnelerle gösterilmiştir. Çalışma içinde bu sahneleri izlenmesi için aktif durumda olan linkler verilmiştir. Bu çalışmada kitle iletişim aracı televizyon dizisi örneği ile erkek kimliği üzerinden şiddetin olağan bir durum gibi nasıl gösterildiği belirlenmektedir.

Anahtar kelimeler: Erkek, Televizyon, Dizi, Mafya, Şiddet.

LEGALIZATION OF VIOLENCE THROUGH MALE IDENTITY: ESKIYA DUNYAYA HUKUMDAR OLMAZ

Abstract

Today, television series appeal to a wide audience. The television series describe the characteristics of a male-dominated society and shape their plot in accordance with the norms

of men in society. Mafia-type male characters placed in the audience through sequences are given similar features in many sequences. Today's training in Turkey from many traditions, customs, and ceremonies can be mentioned. We see that the concept of masculinity has come to the forefront over these morals and that the concept of men is understood as macho men in both cinema and TV series. Today's "modern" society, as in most cases in Turkey stereotypes of major masculinity, aggression, violence, anger, antagonism are known to be most important. While teaching men the necessities of being a man from the first ages, it is emphasized that they stay away from sensuality and that they are strong and hard. Men should be strong enough to provide solutions to everything, should never show their feelings, should be resistant to alcohol and cigarettes, and most importantly, should always be superior to women. A man has to live in accordance with the norms that society expects from him. A man has to establish a certain authority in his area throughout his life. The patriarchal system places his whole life in a phenomenon of authority. According to the assumption of patriarchy, men are more rational and powerful as a feature of their natural structure. According to this understanding, men were created to rule and dominate. The system in which patriarchal values are dominant always wants men to be successful, strong, have power, bring solutions to everything, never show their emotions, provide the livelihood of the house and, most importantly, always be superior to women in every subject. The gender acquired from birth strongly determines the expectations of the society from that person. Boys are raised as "men". There is a legitimizing expression of violence in the mafia series. In this study, why the main character of the series "Eskiya Dünyaya Hükümdar Olmaz" is examined why Hızır Çakırbeyli is prone to violence. It is shown by scenes from the series that violence is normal. The active links for viewing these scenes are given in the study. In this study, it is determined how violence is shown as a normal situation through male identity with the example of mass media television series.

Key words: man, television, series, mafia, violence.

Giriş

"Günümüz Türkiye'sinde eğitimden çok gelenek, görenek, töre ve adetlerden bahsedebilmekteyiz. Bu adetler üzerinden erkeklik kavramının ön plana geçtiğini ve erkek kavramının gerek sinemada gerekse dizilerde maço erkek olarak anlaşıldığını görmekteyiz."[1]

Televizyon, günümüzde en kolay ulaşılabilen, en yaygın kullanılan ve en etkili görsel ve işitsel bir kitle iletişim aracıdır. Televizyon, gündelik yaşam deneyimlerinin bir parçası olmakla birlikte, yaşamın anlamlandırılmasında, duyguların, düşüncelerin ve yaşam tarzlarının biçimlendirilmesinde yol gösterici mesajlar gönderen bir araçtır. Geniş ve çeşitli bir izleyici kitlesine sahip olan televizyon hem kendimizi hem de dünyanın geri kalanını görme ve algılama biçimimizi etkilemektedir. Televizyon ortamında üretilen birçok yapım içinde özellikle yerli diziler, popülerlikleri ve izlenme oranlarındaki yükseklik düşünüldüğünde, geleneksel toplumsal değerlerin en yoğun vurgulandığı yapımlar arasında yer almaktadır. Dünyayı değişmez görünümler yapan televizyon, aynı zamanda modern

[1] "2000'li Yıllarda Türkiye Sineması'nda Polisiye Türünde Erkek Kimliği" adlı Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen proje kapsamında yapılan belgesel çalışmasında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Film Tasarım Bölümü Öğretim Üyesi Prof.Dr. Oğuz Adanır ile yapılan röportajdan alınmıştır.

insanın yaşam biçimini anlatır: serilerle, dizilerle, Kurtlar Vadisi'yle, Popstar'la, belli çevrelerdeki 20. yüzyıl yaşamının açık uçluluğunu, şekilsiz ve biçimsizliğini günlük toplumsal yaşama ağırlık vererek biçim ve kapanma (ev, aile, çevre) arzusuyla barıştırır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 168).

Çeşitli yaşam biçimlerinin anlatıldığı diziler toplumun hemen her kesiminden izleyiciye seslenirler. Dizilerde olay örgüsünün basit dokulu, dolayısıyla da kolay anlaşılır olması, olay dizisinin basit neden-sonuç ilişkisine dayandırılması, bu tür kültürel ürünlerin toplumun geneli tarafından izlenmesinin önemli bir nedenidir. Televizyon dizileri, insanların kendi dünyalarından çıkan ve oraya sürekli göndermelerde bulunan öyküler aracılığıyla gerçeğin yerine sahtenin geçtiği, egemen değerleri yeniden üreten ve geniş kitlelerce kolay ulaşılabilen programlardır (Oktay, 1987: 64).

Televizyonun en popüler dizileri polisiye türünde olanlar ya da suçla ilgili içerikler barındıranlardır. Televizyondaki suç dizileri kitle iletişim endüstrisinde, üretim ve tüketim açısından çok önemli bir yerdedir. Mafya dizileri bu tür adı altında üretilen yapımlardandır. Bu dizilerde suç ve şiddet temsili erkek karakterler üzerinden anlatılmaktadır. Erkek egemen bir yapının olduğu dizilerde, kadın karakterlerinde erkek egemen yapının özelliklerine göre sergilendiği bir görsel anlatı bulunmaktadır. Kadınlar ikincil ve pasif konumda olup, çoğunlukla cinsel obje olarak karşımıza çıkarlar. Bu dizilerde suç ve şiddet temsilleri yer almakta olup, olay örgüsü erkek karakterler üzerinden bir görsel anlatı sunarlar. Bu görsel anlatı içinde şiddet temsili, baskın ve ayrımcı söylemle meşrulaştırılmaktadır. Bu çalışmada, suç ve polisiye türünün içinde yer alan bir mafya dizisi olarak nitelendirilen Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisindeki şiddet temsilinin erkek kimliği üzerinden nasıl bir görsel anlatı yapıldığı eleştirel yöntemle incelenecektir.

1. Kimlik ve Erkek Kimliği

Kimlik kavramı, günümüzde özellikle göç, din, cinsiyet, milliyetçilik araştırmalarında vazgeçilmez bir kavram olarak literatürde yerini almıştır. Kimlik kavramı toplumun sosyal sisteminin en temel ve en önemli kökenini oluşturmaktadır. Kimlik, çok boyutlu ve çeşitli bir kavramdır. Kimlik, en yalın tanımıyla kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların "kimsiniz, kimlerdensiniz?" sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır (Güvenç, 2008: 3). Kimlik insana özgü bir kavram olmakla birlikte, kimliğin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanımlama ve tanıma, ikincisi aidiyettir. İnsanın millet, meslek, din, aile, eğitim, sosyal sınıf içinde davranışlar sergilediğini belirterek, kimliklerin sabit ve değişmez olmadığını, aksine sürekli değişim içinde olan kavramsal oluşumlar olduklarını ifade etmektedir. Aitlik, kişinin özsaygısını yükseltebilmek adına önemli bir ihtiyaçtır. Bir grup aidiyeti temelinde oluşan kolektif kimlikler, beraberinde bağlanmayı ve bütünleşmeyi getirir. Sosyal ilişkilerin devamlılığın sağlanmasında kimlik, bu anlamda insanları bir arada tutan bir sosyal bağ ve çimento özelliği gösteren bir nitelik taşır (Karaduman, 2010: 2887). Kimlik, kişinin psikolojik ve toplumsal açıdan kendisinin ve ait olduğu grup veya toplumun ne olduğu ya da olmadığı üzerine yapılan açıklayıcı cevaplarda saklıdır. Kimlik oluşumu çocukluğun ilk yıllarında başlar ve aşamalı bir şekilde bir ömür boyu devam eder. Aile içinde şekillenmeye başlayan kimlik, kişinin kendisine "Ben kimim?" soruları sorarak yaşadığı toplum içinde gelişmeye başlar. Kimlik kavramı; bir insanın kişiliği ya da grubun niteliğini ayırt edici özellikleri ifade eder. Kimlik kişinin ait olduğu bütündür (Demez, 2005: 41).

Erkeklik, erkeklerin kültürel ve teknolojik gelişim içinde kurdukları hiyerarşik düzenin ve buna bağlı kültürel, ideolojik, dilsel ve siyasal olguların devamını sağlamak için oluşturdukları bir biçimlenmedir. Erkek, en basit ifadesiyle bir toplumsal cinsiyet kategorisidir. Güç, akıl, aktiflik, çatışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi ve başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve uzmanlığa sahip olmayı istemek, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencine sahip olmak erkeklik belirtisi olarak kabul edilmiştir (Sancar, 2009: 28-29).

Toplumda, kadın ve erkek olarak yer almaktayız. Biyolojik farklılıklarımız, erkek egemen sistem tarafından, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde bir dayanak olarak kullanılmaktadır. Doğumdan itibaren bu rollerin gereklerini yerine getirmek üzere belirlenen kodlara göre yetiştirilmekteyiz. Toplum içinde nasıl bir erkek olmamız gerektiğine yine yaşamakta olduğumuz toplum karar vermektedir. Günümüz "modern" toplumlarının birçoğunda olduğu gibi Türkiye'de de hâkim erkeklik klişesinin sertlik, saldırganlık, şiddet, öfke ve en önemlisi uzlaşmazlık olduğu bilinmektedir. Ataerkil değerlerin egemen olduğu sistem erkeğin her zaman başarılı, güçlü, iktidar sahibi olması, her şeye çözüm getirebilmesi, duygularını asla belli etmemesi, evin geçimini sağlaması ve en önemlisi, her zaman her konuda kadından üstün olmasını ister. Ataerkillik; toplumda soyun aktarılması, mirasın devredilmesi ve ekonomik güce sahip olma ile çocuklar ve kadın üzerinde tam yetkiye sahip olma gibi temel görevlerin erkeklere verilmesi anlamına gelir. Ataerkil yaşam biçimi çoğu insan için alternatifi olmayan tek yaşam biçimi gibi algılanır olmuştur (Demez, 2005: 61).

Erkeklere ilk yaşlardan itibaren erkek olmanın gerekleri öğretilirken, duygusallıktan uzak durmaları ve güçlü-sert olmaları vurgulanmaktadır. Erkek, her şeye çözüm getirecek güçte olmalı, duygularını asla belli etmemeli, alkole ve sigara karşı dayanıklı olmalıdır. Erkek, toplumun kendisinden beklediği normlara uygun olarak yaşamak zorundadır. Ataerkil sistem, onun tüm yaşamını bir otorite olgusu içine yerleştirir. Bir erkek o toplumda iktidarını kurabileceği bir çevre ve aile istiyorsa ataerkilliğin ona empoze ettiği ataerkil erkeklik imajını her an sürdürmek zorundadır. (Demren, 2001: 7). Türk toplumunda erkek olmanın ve erkekliğe yüklenen rolleri karşılayabilmenin aslında hiç de kolay olmadığı konusundaki görüşlerde her geçen gün yaygınlık kazanmaktadır.

Pınar Selek çalışmasında, Türkiye'de geleneksel olarak kabul gören erkeklik kademesine varmak için dört temel aşamayı geçme zorunluluğunu belirtmiştir (Selek, 2013: 19); sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik. Erkek, ailesine bakmakla yükümlü kişidir. Parasız, işsiz erkek, güçsüz erkek olarak nitelendirilmektedir. Türk toplumunda erkek ne durumda olursa olsun güçlü bir erkek imajı sergilemek zorundadır. Maddi ve manevi açıdan güçlü olması beklenen erkek, yaşamış ve yaşamakta olduğu hiçbir olumsuzluğu çevresine ve ailesine yansıtmamalıdır. Türk toplumunda erkek ağlamaz mantığı hakimdir. Türk toplumunda evli olan erkek en büyük statüyü "baba" olunca elde etmektedir. Geleneksel yapıda olan Türk toplumunda baba otoritesi önemli bir konuma sahiptir. Babanın yanında sigara içilmez, oturuşa dikkat edilir, baba geldiğinde ayağa kalkılır, babanın yanında çocuk öpülmez. Çünkü tüm bunlar babanın iktidarını pekiştirmeye yöneliktir. Babanın ve ona yüklenen yetkenin eksikliği, ailenin dağılmasına neden olur (Demez, 2005: 135). Türk toplumunun modernleşme süreciyle birlikte, evladın kızı erkeği olmaz, evlat evlattır, mantığı yerleşmeye başlasa bile, erkek adamın erkek çocuğu olur zihniyetinin devam ettiği

görülmektedir. Erkek çocuk soyun devamı olarak algılandığı için aile kurumu içinde daha üstün bir konuma sahiptir.

2. Şiddet ve Erkeklik

Şiddet, zamana ve topluma göre değişen bir kavramdır. Şiddetin temelinde yer alana saldırganlık dürtüsü toplumsallaşma süreci içinde öğrenilebilmektedir. İnsanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte ortaya çıkmış olan şiddet olgusu, bireysel ve toplumsal öğeler ile birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu sebeple şiddet olgusunu tanımlamak ve anlamlandırmak kolay olmamaktadır. Şiddet kavramı, karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya ahlaki, moral, manevi bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel, sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranışları olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 1996: 30).

Fransızca'da şiddet (violence) bir kişiye güç veya baskı uygulayarak; istediği bir şey yapmak ya da yaptırmak şeklinde tanımlanmaktadır. Burada şiddet uygulama eylemleri, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama olarak yer almaktadır. Dünya sağlık örgütü ise şiddeti, güçlü olan kişi ya da kesimin kasıtlı olarak sahip olduğu gücü ve iktidarı diğer kesim üzerinde bir tehdit biçiminde uygulaması ve bunun sonucunda fiziksel, ekonomik, psikolojik, sosyolojik zararlara yol açması şeklinde tanımlamıştır.

Tarih boyunca şiddeti pekiştiren davranış biçimi olarak hazırlayan ve pekiştiren birçok kültürel özelliklere sahip olduğumuz görülmektedir. Şiddeti genel bir yapı içinde değerlendirdiğimizde şiddet türlerinde artış olduğu gibi kültürel yapılardan dolayı özellikle insanlığın var olduğu andan itibaren doğaya-hayvana-çocuğa ve kadına şiddet her daim var olagelmiştir. Özellikle son zamanlarda ülkemizde ve dünyada şiddet artmaya devam etmektedir. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler sonucunda kitle iletişim araçlarının çok yaygın olarak tüketilmesi, kitle iletişim araçlarının toplumları etkisi altına alması bu konuyu daha fazla ön plana çıkarmaktadır.

Kitle iletişim araçları arasında özellikle televizyonun görsel imgelerle yüklü anlatıları hem çalışmalara hem de tartışmalara konu olmakta, insanlara verdiği mesajlarla ya da yönlendirmiş olduğu davranışlarla dikkat çekmektedir. Televizyon dizilerinde özellikle bu çalışmanın konusu olan mafya dizisi örneği Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisinde erkekler üzerinden görsel bir anlatı söz konusudur. Suçun ve şiddetin olağan bir şekilde gösterildiği bu yapım ve yapımlarda erkeğin ön planda olması hem erkeğin fiziksel yapısı hem de toplumun erkeğe yüklediği normlarla ilgilidir. Özellikle sertlik, duygunun ifade edilmemesi, savaş sanatları ve ustalıkları, evin reisi, karar verici olarak desteklenip pekiştirilmesi olarak ifade edebiliriz. Bundan dolayı da erkek çocuklara oyuncak olarak silahlar, arabalar vb. alınırken, asker-polis elbiseleri giydirilir. Oyunlarda baba- doktor, savaşçı – kızları koruyan vb. rol alırken oyundaki kız çocuğunda kendine itaat etmesini beklemektedir (Gürhan, 2017: 94). Erkek çocuk küçük yaştan itibaren sorumluluklarını bilen bir evlat olarak yetiştirilmekte, oğul, ağabey, kuzen, sevgili, koca, baba, amca, dayı, enişte ve dede gibi erkeğe yüklenmiş normlarla hayatını sürdürmektedir.

3. Şiddetin Meşrulaştırılması Örneği Dizisi Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz

Mafya içerikli dizilerde erkek egemen yapının kuralları çerçevesinde hikâye gelişim göstermektedir. Mafya temalı anlatı üzerine kuran dizide temel mafya anlatısı olsa da devlete ihanetin düşülmediğinin altı çizilmekte ve öykü tabanının tanıtımında "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz", her yönü ile hayatın gerçekleriyle iç içe geçen bir yapım niteliği taşımaktadır. Çocuk denecek yaşta girdiği yeraltı dünyasının tepesine doğru tırmanmakta olan Hızır Çakırbeyli ve ailesinin hikayesi anlatılmaktadır. Yeraltı dünyasına giren her adam haksızlıklara başkaldırmaya yemin eder. Güçlenip zenginleştikçe kendisi bu haksızlıkların kaynağı olmaktadır.

Hızır Çakırbeyli karakteri tipik bir mafya babasının özelliklerini taşımanın ötesinde bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ciddi ve despot bir karakter olmasının yanı sıra şakacı ve aynı zamanda duygusal yönü de ön plandadır. Mafya babasının olmasının yanı sıra toplumun erkeğe yüklediği tüm normları Hızır karakterinin gelişimi üzerinde etkilidir. Devletine ve ailesine ihanet etmeyecek, devamlı olarak lider konumda olacak, herkesin saygısını ve sevgisini hak edecek ve bu nitelikleri ile hem aile babası hem de mafya babası olarak hayatını sürdürecektir. Konjonktürel sözüne gıcık kapıp espriyi patlatan… Erkeklere para ödetmeme konusunda anlaşan baba-kız ilişkisinde 'Herkese bir Hızır Bank lazım' dedirten…" bir karakter ile izleyici karşısına çıkmaktadır. Karısını aldatan ancak neden aldattığını kendisi de bilmediği Çakırbeyli, kapkara ve despot mafya reisi tiplemesinde çizilmemektedir (Bolat, 2018: 1691). Hızır karakteri geleneksel yapıya uygun maço erkeğin sunumudur.

Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisinin olay örgüsünün ilerleyişinde ve Hızır Çakırbeyli karakterinin yükselişinde yapmış olduğu eylemlerin olağan bir durum gibi gösterilip şiddetin meşrulaştırılması söz konusudur. Tabanca ve mermi ile bütünleştirilerek verilen Hızır Çakırbeyli, karakterde hiçbir abartı ve özentiye gidilmeden, Oktay Kaynarca'nın vasıflarının değerlendirildiği bir oluşum yaratmaktadır (Bolat, 2018: 1691). Kasten adam öldürmenin olağan bir durum olarak anlatılması dizinin her bölümünde görülmektedir. Bu anlatı yapısında işlenen cinayetlerle bir suç işlenmektedir. Adam öldürme suçu, ani bir suçtur, işlendiği anda sonuçlanır. İnsan öldürme, genel olarak, bir insanın, bir hukuka uygunluk nedeni olmadan, kasıtlı veya taksirli bir davranışla, diğer bir insanı öldürmesi olarak tanımlanmaktadır (Hafızoğulları, Ketizmen: 2008: 143). Kasten adam öldürme insanın canını almak, hayatına son vermektir. Hayata karşı suçlarda, insanın yaşı, cinsiyeti, ırkı, milliyeti, dini inancı ya da inançsızlığı, vücudunun eksikliği veya fazlalığı, akli durumu, toplumsal konumu herhangi bir önemi bulunmamaktadır.

Bu çalışmada, kasten adam öldürmenin olağan bir durum olarak gösterildiği iki ayrı sekans bulunmaktadır:

Video 1: https://www.youtube.com/watch?v=VGKA7Hmcbbo (57.Bölüm)

Hızır Çakırbeyli'nin bağlı bulunduğu masanın kuralları vardır. Bu masanın görevi devletlere Türkiye'den silah ticareti yapmaktır. Dizide Amerika-Avrupa-İsrail üçgeninde yer alan ki silah kapasitesini ve bu sistemde kurulan düzenleri konu almaktadır. Bu düzenin dışına çıkan ve örgütlere silah satan kişiler masaya ve devletine ihanet etmiş sayılmaktadır. Bunu belgeleyen kişi, ihanet eden kişinin ölümünü masaya sunmaktadır. Masadaki mafya babalarının verdikleri kararlar neticesinde oy çokluğu sağlanırsa ihanet eden kişi aynı anda

masanın lideri ya da liderin görevlendireceği kişi aracılığıyla hayatına son verilir. Masanın kesin emri, ihanet eden öldürülür şeklindedir.

Video 2: https://www.youtube.com/watch?v=kpgUNf2OvRw (73.Bölüm)

Video 3: https://www.youtube.com/watch?v=YdRurRA8Vow (88.Bölüm)

Video 4: https://www.youtube.com/watch?v=lmi7Zadsyfk (98.Bölüm)

Hızır Çakırbeyli mafya babasının olmasının yanı sıra tipik bir aile babası olması onun en belirgin karakteristik özelliklerinden bir tanesidir. Kızını kaybetmiş bir babanın tüm güçlerini (devlet bağlantısı ve masa) kullanarak kızının katillerine ulaşmaya çalışmaktadır. Kendisini öldürmek isteyenlerin yanlışlıkla kızı Zeyno'yu vurma sonucu, Zeyno babasının kucağında hayatı son bulur. 73.bölümde kızının katillerini arayan bir baba olarak doğru ya da yanlış bağlantı kurduğu herkesi gözünü kırpmadan öldürmektedir. Kızının öldürülmesi sonucu intikam duygusu ile planlar yapan bir aile babası Hızır olarak aslında devlete ve masaya ihanet edenleri bulmaya başlamaktadır.

88. bölümde oğlunun hapishanede uğradığı şiddet sonucu öfkeli ve şiddet dolu bir baba olarak Hızır'ı görmekteyiz. Oğlu bir şekilde hayatını kurtarmıştır. Tüm bu yaşananlar Hızır Çakırbeyli'nin gözleri önünde olmaktadır. 98.bölümde karısı Meryem Çakırbeyli'yi öldürmek isteyenlerden birisi olarak masanın üyelerinden Güneş'i sorumlu tutmaktadır. Bunu belgelerle ispat eden Hızır, masanın da kararı doğrultusunda Güneş'i öldürür. Her iki bölümde de öldürdüğü insanların en son görecekleri gözün yine kendi gözleri olacağını söylemektedir. Bu sahnelerde mafya babası olarak racon[2] kesmekte ve aile babası olarak görevini yerine getirmektedir.

Hızır Çakırbeyli sadece masaya ya da ailesine ihanet edenleri öldüren bir karakter değildir. Karısını çok sevdiğini her zaman dile getiren ama karısın7ı aldatan birisidir. Bunu neden yaptığını kendisi de bilmez. Dizide karısına karşı fiziksel ve ruhsal şiddet uygulamaktadır:

Video 5: https://www.youtube.com/watch?v=-Y_Inrd7qeQ (25.Bölüm)

Aldatılan bir kadın olarak Meryem eşi Hızır'dan boşanmak ister. Hızır'ın hem kendi yapısında hem de yetiştiği toplum yapısında eşlerin birbirinden boşanma durumu yoktur. Bunun yaşanmasına izin vermek istemeyen bir erkek profili sergilemektedir. Eşi Meryem'e ikna etmekte başarısız olan Hızır'ın tüm aile bireylerinin önünde eşine uyguladığı şiddeti görmekteyiz. Bu durum toplumun yüklediği normlarda sıkışıp kalmış bir erkek kimliğinin anlatımı söz konusudur.

Video 6: https://www.youtube.com/watch?v=6YithVryjg0 (47.Bölüm)

Video 7: https://www.youtube.com/watch?v=oXOeA9tU55c (51.Bölüm)

Bu iki sahnede Zeyno'nun anne ve babasına sevdiği adam uğruna ailesine başkaldırısını görmekteyiz. 47.bölümdeki sahnede annesiyle çatışma durumunda olan Zeyno, babasının özellikleri ile annesine hakaret etmektedir. Uğradığı hakaretler sonucu anne Meryem'in kızına uyguladığı fiziksel şiddeti görmekteyiz. 51.bölümün başlangıcıyla birlikte kızı Zeyno'yu kaçırıldığı yerden kurtarılmasıyla başlar. Baba sözünü dinlemeyen Zeyno ve baba olarak sözünü dinletemeyen Hızır'ın kızını evlatlıktan silmesi daha da önemlisi öldü olarak nitelendirmesi kızına sözlü (ruhsal) şiddet uygulamaktadır. İlerleyen bölümlerde Hızır, kızı ile arasındaki sorunların çözüldüğünü ve babalık rolünü yerine getirmektedir.

[2] Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde racon, yol, yöntem, usul, gösteriş, fiyaka olarak tanımlanmıştır.

Dizinin diğer erkek karakterlerinden Hızır'ın kardeşi İlyas Çakırbeyli ve yeğeni Alparslan Çakırbeyli, Hızır'ın özelliklerinin zıt karakterleri olarak görülmektedir. Kardeşi İlyas ağabeyi Hızır'ın aksine eşinden boşanmış birisidir. Yeğeni Alparslan ise sevdiği kızı kaybetmiş bir karakter olarak sunulmaktadır. İlyas ve Alparslan çocukları olmadığı için bir aile babası olarak nitelendirilmemekte olup masanın birer üyesi konumunda mafya babası tiplemeleridir. Hızır'a benzer özellikleri aile ve devlet söz konusunda olduğunda gözlerini bile kırpmadan adam öldürebilmektedirler. Özellikle Hızır'ın kardeşi İlyas Çakırbeyli bu öldürmeleri ağabeyinin onayı olmadan yapmaktadır. Çünkü onun kendisine göre doğruları olduğu ve takıntılı bir karakter olduğu için bu şiddeti ve suçu bilerek, isteyerek ve keyifle yapmaktadır. Alparslan Çakırbeyli gerçekte bir ajandır. Ailesi söz konusu olduğunda masanın onayını almaksızın masa liderinin gözü önünde masanın diğer üyelerini öldürebilmektedir:

İlyas'ın Mert'i öldürmesi

Video 8: https://www.youtube.com/watch?v=mw0I6THqOXI (71.Bölüm)

Alparslan'ın masanın onayı olmaksızın Cemal'i öldürmesi

Video 9: https://www.youtube.com/watch?v=RsYKUazNNf4 (9.Bölüm)

Sonuç

Televizyon dizileri izleyici üzerinde etkili mesajlar veren yapımlardır. Geniş izleyici kitlesine sahip olan televizyon hem kendimizi hem de dünyanın geri kalanını görme ve algılama biçimimizi etkilemektedir. Yüksek izlenme oranına sahip olan diziler ve dizilerdeki karakter topluma örnek rol model olarak sunulmaktadır. Son zamanlarda Türk televizyon kanallarında popülerliğini giderek arttıran polisiye ve mafya dizilerinde erkek kimliği anlatısı ön plana çıkmaktadır. Erkeğin doğası gereği güçlü ve sert yapıda oluşu, polisiye ve mafya türünün erkek anlatısı üzerinden olay örgüsü akışı bu yapımlardaki konuyu belirlemektedir.

Şiddetin olağan bir durum olarak belirtildiği yapımlardan biri olan "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz" dizisi çalışmamıza kaynak bir görseldir. Bu dizideki erkek karakterlerin şiddeti ve suçu meşrulaştırdığı sahneler linkler aracılığıyla verilmiştir. Yazınsal metnin yanı sıra interaktif olarak okuyucuyu, izleyici konumuna dahil edilmiştir. Şiddetin erkek karakterler neden ve nasıl işledikleri bu örneklem sahnelerle belirtilmiştir.

Dizinin ana karakteri olan Hızır Çakırbeyli, kardeşi İlyas Çakırbeyli, yeğeni Alparslan Çakırbeyli işledikleri şiddet ve suçları yetiştikleri ve hizmet ettikleri toplumun normları aracılığıyla yapmaktadırlar. Bellerinden ayırmadıkları silahla adam öldürmektedirler. Bu sayede hem devlete ihanet edenleri hem de aileye karşı işlenen şiddete karşı intikamlarını almaktadırlar. Silah ve mermi erkeğin en büyük yardımcısıdır. Bu sayede güçlü bir erkek imajı güçlü bir mafya babası sunumu yapılmaktadır.

Hızır'ın eşine ve çocuklarına uyguladığı fiziksel ve ruhsal şiddet mafya babası olmasıyla aile babası olması arasında sıkışıp kalmış bir erkek profili çizmektedir. İşinde ve ailesine karşı kesin iktidar olma arzusunu görmekteyiz. Bu eylemlerin yapılmasındaki en büyük etken toplumun erkeğe yüklediği misyon ve normlardır.

Kaynakça

- Bolat, Nursel (2018): Erkek Egemen Bir Dünyada Kadının Medyada Temsiliyeti Üzerine Bir İnceleme: Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz Dizisi Örneği, E-GİFDER, Sayı: 2.
- Demez, Gönül (2005): Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, İstanbul: Babil Yayınları.
- Demren, Çağdaş (2001): Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri, Hacettepe Üniversitesi.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2011): Kültür ve İletişim, Ankara: Erk Yayınevi.
- Güvenç, Bozkurt (2008): Türk Kültür Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Hafızoğulları, Z. & Ketizmen, M. (2008): Türk Ceza Hukukunda Hayata Karşı Suçlar, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:1
- Karaduman, Sibel (2010): Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, Journal of Yasar University, Sayı: 17.
- Oktay, Ahmet (1987): Kültür ve İdeoloji, İstanbul: Gür Yayınları.
- Sancar, Serpil (2013): Erkeklik, İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, İstanbul: Metis Yayınları.
- Selek, Pınar (2013): Sürüne Sürüne Erkek Olmak, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünsal, Artun (1996): Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, İstanbul: Cogito, Sayı: 6-7.

MOBİL FOTOĞRAFÇILIĞIN EĞİTİMDE KULLANILABİLİRLİĞİ VE AKADEMİK GEÇERLİLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

Prof. Dr. Mehmet KOŞTUMOĞLU
Öğr. Gör. Melih TOMAK
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Günümüz sanat ortamında tartışılamayacak bir gerçek olarak ortaya çıkan dijital teknoloji kavramı, fotoğraf ve diğer sanat alanları üzerindeki etkisini giderek artırmaktadır. Plastik sanatlar içinde yer alan resim, heykel, fotoğraf ve gravür gibi sanat dallarının yerleşmiş kalıplarının sorgulandığı bir dönem içinde, fotoğraf ve diğer sanat alanları içinde üretilen eserler ve eserleri üreten sanatçılar da var olan bu durumdan aynı ölçekte etkilenmektedir. Dünyanın ilk kez, kişisel bilgisayarla tanıştığı 1980'leri izleyen yıllarda, uygulama alanı bulmaya başlayan dijital ya da sayısal fotoğrafçılık, yine aynı yıllarda dillendirilmeye başlayan internet kavramıyla birlikte gelişim göstermiş, 1990'ların ikinci diliminden sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Dijital devrim sayılabilecek hızlı değişim, yenilikler ve gelişmeler sonrası, sayısal ortamda üretim yapan sanatçıların sayıları da hızlı bir artış göstermiştir. Sanatçıların iki boyutlu alanlarda ürettiği resim, baskı, fotoğraf, üç boyutla özdeşleşen heykel ile hareketli görüntüler olarak adlandırılan video ve performanslar, internet kanalıyla dünyanın her köşesinde sanat izleyicisiyle buluşturulmaya başlanmıştır. Gelişen teknoloji ile birlikte coğrafi kısıtlamaların azalması, fiziksel engellerin ortadan kalkması, dijital teknolojilerin ucuzlaması gibi etkenler insanlığın yaşamında sanatsal ve kültürel anlamda değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle dijital teknolojiye yönelik yeni vaatler ve olanaklar, geleneksel sanata meydan okuyarak, yeni biçimsel sunumların oluşmasına neden olurken, yeni anlatım biçimlerini de doğurmuştur. Teknoloji, bilim ve estetiğin birbiriyle etkileşimi sonucunda gelişen fotoğraf sanatı, bilgisayar, dijital teknoloji, internet, cep telefonu gibi yeni medya teknolojileri ile günümüzde teknik anlamda bir dönüşüm yaşamış, filmli fotoğraf makinelerinin yerini dijital makineler, karanlık odaların yerini aydınlık oda olarak nitelendirilen fotoğraf işleme programları almıştır. Modernizm, sanatın bütün alanlarında değişime neden olmuş, sanatçılar modern düşüncenin ışığında sanat üretme çabalarına girişmişlerdir. Bu gelişme fotoğraf sanatını da etkilemiş ve fotoğrafçıyı yeni ifade biçimleri aramaya yöneltmiştir. Bu araştırmada gelişen teknolojinin etkisiyle analog dönemden dijital fotoğrafçılık dönemine evrilmeye başlayan fotoğraf olgusunun, özellikle günümüzde hayatlarımızın bir parçası haline gelen internet ve sosyal medya zinciriyle birlikte oluşan yeni mobil fotoğrafçılık türünün eğitimde kullanılabilirliği ve akademik geçerliliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: mobile fotoğrafçılık, fotoğraf eğitimi, teknoloji, dijital teknoloji, cep telefonu.

RESEARCHING THE ACADEMIC VALIDITY OF MOBILE PHOTOGRAPHY AND AVAILABILITY İN EDUCATION

Abstract

The concept of digital technology, which has emerged as an indisputable fact in today's art scene, is gradually increasing its influence on photography and other art fields. In a period when the established patterns of art branches such as painting, sculpture, photography and engraving in the plastic arts are questioned, artists who produce works and works produced in photography and other art fields are also affected by this situation on the same scale. In the years following the 1980s when the world first met with personal computers, digital or digital photography, which began to find application, developed with the concept of internet, which began to be expressed in the same years, and became widespread after the second tranche of the 1990s. After the rapid changes, innovations and developments that can be considered as digital revolution, the number of artists producing in digital environment has increased rapidly. The two-dimensional artists' paintings, prints, photographs, sculptures that are identified with three dimensions and the so-called moving images and performances have been introduced to art audiences in every corner of the world. Factors such as the reduction of geographical constraints, the elimination of physical barriers, and the cheapening of digital technologies with the developing technology have brought about artistic and cultural changes in human life. New promises and opportunities, especially for digital technology, have challenged traditional art and led to the formation of new formal presentations and new forms of expression. As a result of the interaction of technology, science and aesthetics, the art of photography, computer, digital technology, internet, mobile phone, and new media technologies have undergone a technical transformation today it has received. Modernism has caused changes in all fields of art, and artists have attempted to produce art in the light of modern thought. This development also influenced the art of photography and led the photographer to look for new forms of expression. In this research, the usability and academic validity of the photographic phenomenon which started to evolve from the analogue era to the digital photography era with the effect of developing technology, especially with the internet and social media chain which has become a part of our lives today has been examined.

Key words: mobile photography, photography education, technology, digital technology, mobile phone.

Giriş

Sanatsal üretimler, tarih boyunca teknolojinin gelişimi ile birlikte biçimsel ve içeriksel anlamda değişmiş, 2000'li yıllardan sonra dijital teknoloji ve bilgisayar ağları üzerine temellenen çalışmaların yoğunluk kazanmaya başladığı gözlenmiştir. Bu çalışmalar, sanat, tasarım, internet ve dijital teknoloji bağlamında ifade gücü bulan yeni medya sanatı başlığı altında yer almış ve disiplinler arası yakınlaşmayı geliştirmiştir (Özel Sağlamtimur, 2017: 82). Dijital teknoloji günlük yaşamı kolaylaştırıcı ve düzenleyici olarak gelişim ve değişim göstermeye devam etmektedir. Bu gelişim ve değişim bilimsel ve sanatsal alana etkisi ile farklı söylemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Dünyanın ilk kez, kişisel bilgisayarla tanıştığı 1980'leri izleyen yıllarda, uygulama alanı bulmaya başlayan dijital ya da sayısal fotoğrafçılık, yine aynı yıllarda dillendirilmeye başlayan internet kavramıyla birlikte gelişim göstermiş, 1990'ların ikinci diliminden sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Dijital devrim sayılabilecek hızlı değişim, yenilikler ve gelişmeler sonrası, sayısal ortamda üretim yapan sanatçıların sayıları da hızlı bir artış göstermiştir. Sanatçıların iki boyutlu alanlarda ürettiği resim, baskı, fotoğraf, üç boyutla

özdeşleşen heykel ile hareketli görüntüler olarak adlandırılan video ve performanslar, internet kanalıyla dünyanın her köşesinde sanat izleyicisiyle buluşturulmaya başlanmıştır.

Dijital ya da sayısal fotoğraf olarak adlandırılan bu kavram görüntüyü sayısal yolla fotoğrafa dönüştüren sistemdir. Fotoğraf çekim estetiğini, temel kavramlar ve makinelerinin temel yapısal özelliğini geleneksel fotoğraftan almıştır. Fotoğraf makinesine objektiften giren görüntü ışınlarının film yerine direkt olarak CCD veya CMOS algılayıcı sensöre ulaşması ve sayısal ortama dönüştürülen görüntünün işlenerek belleğe gönderilmesi oluşmaktadır. Bellekte bulunan kaydın bilgisayara aktarılması aşamasından, herhangi bir materyalin üzerinde bulunan görüntünün taranmasına, bilgisayar ortamında bulunan fotoğrafların görüntü işleme programları üzerinde müdahale görmesinden, elde edilen görüntünün çıkışa hazırlanmasına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. 1980 sonrası kapital ekonominin dünya üzerindeki seyri ve teknolojin toplumların kullanımına sunulmasına yönelik gelişmeler, sayısal görüntü işleme programları üzerinde de kendini göstermiştir. 1987 yılında Thomas Knoll tarafından geliştirilmeye başlanan Photoshop programı, profesyonel fotoğrafçılar için devrim niteliğinde bir gelişme olmuştur (Özel Sağlamtimur, 2010: 219). Tasarlanan bir kompozisyon için dijital fotoğraf makinesiyle çekilen görüntüler, Photoshop ve benzeri programlarda ileri düzeyde müdahale olanaklarına kavuşmuş, görüntülerin düzenlenip işlenmesiyle fotoğraf sanatçısı yeni ufuklara yelken açmıştır. Fotoğrafın Photoshop'a aktarılmasıyla kontrast, ışık ve renk değerleri üzerinde yapılan değişikliler neticesinde dijital bir fotoğraftan öteye gitmeyen görüntü, sanat fotoğrafındaki yaratım kaygısıyla müdahale edilip işlendikten sonra, dijital bir sanat fotoğrafına dönüşmüştür (Yamı, 2009: 50).

Teknoloji, bilim ve estetiğin birbiriyle etkileşimi sonucunda gelişen fotoğraf sanatı, bilgisayar, dijital teknoloji, internet, cep telefonu gibi yeni medya teknolojileri ile günümüzde teknik anlamda bir dönüşüm yaşamış, filmli fotoğraf makinelerinin yerini dijital makineler, karanlık odaların yerini aydınlık oda olarak nitelendirilen fotoğraf işleme programları almıştır. Aslında fotoğrafın kısa denilebilecek tarihine bakıldığında, siyah/beyaz fotoğraftan renkliye, negatiften pozitife/slayta ve daha sonra dijitale her dönem teknik anlamda değişimler yaşadığı gözlenmiştir. Bu teknik ve teknolojik değişimler, ana amacı fotoğraf üretmek olan amatör/profesyonel fotoğrafçı ve fotoğraf sanatçılarının, gerçeği aktarma ya da kurgusal anlamda fotoğraf üretiminde geleneksel sanat/estetik kurallarına çoğunlukla bağlı kaldıklarını, tarz ve tavırlarını değiştirmediklerini, yeni medya teknolojilerine adapte olduklarını, ancak zaman zaman da yeni anlatım biçimleri (Instagram filtreleri kullanma, kompozisyon kurallarında değişimler vb.) yarattıklarını göstermiştir (Özel Sağlamtimur, 2017: 89).

1. Mobil Fotoğrafçılığın Eğitimde Kullanabilirliği ve Akademik Geçerliliği

Tarih boyunca insanlar sanat ile ilgilenmiş, özellikle de görsel sanatlar ile yakın bağlar kurmuşlardır. Çevrelerinde gördüklerini ilk olarak mağara duvarlarına, sonrasında ise hayvan derilerinden ağaç yapraklarına değin birçok yüzey üzerine resmetmişlerdir. Toplumsal yaşamın değişmesi, teknolojik olarak meydana gelen gelişmeler ile birlikte yüzeyler değişmiş ancak resmetme arzusu devam etmiştir. Resim sanatı, Rönesans döneminde büyük bir yükselişe geçmiş, bugün sanat dünyasında adı anılan birçok ressam bu dönemde önemli eserler ortaya koymuştur. Fotoğrafın icadından sonra ise görsel sanatlar farklı bir boyuta evrilmiş, artık insanlar çevrelerinde olan biten ya da düşüncelerini resmetmenin yanında fotoğraf makineleri sayesinde birebir kayıt altına da alabilmişlerdir. Fotoğrafın keşfi ve geniş

kitlelere yayılmaya başlaması teknolojinin sanat alanıyla bütünleşmeye başlamasına da neden olmuştur. Özellikle bilgisayarın icadı ve dijitalleşmeyle birlikte teknoloji ve sanat iç içe geçmiştir.

Günümüz sanat ortamında tartışılamayacak bir gerçek olarak ortaya çıkan dijital teknoloji kavramı, fotoğraf ve diğer sanat alanları üzerindeki etkisini giderek artırmaktadır. Plastik sanatlar içinde yer alan resim, heykel, fotoğraf ve gravür gibi sanat dallarının yerleşmiş kalıplarının sorgulandığı bir dönem içinde, fotoğraf ve diğer sanat alanları içinde üretilen eserler ve eserleri üreten sanatçılar da var olan bu durumdan aynı ölçekte etkilenmektedir. Diğer alanlarda olduğu gibi fotoğraf alanında da çağdaş yaşam ve teknolojinin bir parçası olan bilgisayar işletim sistemleri ve program yazılımları, sanatın hızlı gelişimini ve yaratıcılığını biçimlendirmektedir. Bilgisayar ve iletişim teknolojileri faktörünün sanatın tasarımı ya da uygulama aşamasında aldığı rol sonucu, sanatçıya önemli kolaylıklar sağlanmıştır. Var olan ya da gerçeklikten uzak, var olmayan bir görüntü yaratılması sürecinde, fotoğrafik kompozisyonun ortaya çıkarılmasında önemli görevler üstlenmiştir. Teknolojide görülen hızlı değişimler, bilgisayar donanımlarını ve yazılımlarını da geliştirmiştir. Ortaya çıkan bu gelişmeler ışığında, sanal ortamda gerçekleştirilen sanat üretimine paralel olarak, yaratımın sınırları da en üst noktalara ulaşmıştır (Çoban, İ. ve Kıyar, N. Ulakbilge, 2015: 31).

İlk fotoğraf karesinin kaydedilmesinden günümüze, fotoğraf makineleri teknoloji ile birlikte durmadan değişim ve gelişim göstermeye devam etmiştir. Fotoğraf makinelerinin geçirdiği büyük değişimlerden sonra bugün makinelerin geldiği son nokta ise ceplerimizde taşıdığımız cep telefonları olmuştur. Cep telefonlarımızın elimizden düşmemesinin nedeni haberleşme dışında bu cihazların fotoğraf çekebilme özelliği olmuştur. Gelinen son teknolojik konumda artık kullanıcılar cep telefonları ile birlikte yüksek pikselli ve uzun odaklı fotoğraflar çekebilmektedir. Bu gelişmeler ile birlikte cep telefonu kullanıcıları artık birer görüntü avcısı haline gelmiştir. Görüntü yakalama arayışının sonucu olarak fotoğraf üretimi akıl almaz boyutlara ulaşmıştır. Kullanıcılar bu mobil cihazlarla kişisel hayatlarını ya da yakaladıkları estetik fotoğraf karelerini kaydedip fotoğraf arşivlerini geliştirmeye devam etmektedir. Fotoğraflamanın anı yakalama özelliği insan hayatını son derece hızlı ve kolay bir hale getirmektedir. Mobil cihazların fotoğraf çekebilme özelliğine sahip olması ile birlikte kullanıcılar sadece anı özelliği taşıyan fotoğraflar değil daha estetik ve sanatsal gayeler doğrultusunda fotoğraflar da üretebilmektedir. Cep telefonları ile çekilen fotoğrafların hayatın bu denli içine girmesi ile kullanılacağı alanlar da artmıştır. Fotoğraf eğitimi de bu alanlardan bir tanesi olarak dikkat çekmektedir. Mobil fotoğrafçılık özellikle yükseköğrenim düzeyinde eğitim gören Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri için son derece pratik bir araç olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler bu teknolojiyi amaçları doğrultusunda kullanarak son derece sanatsal ve etkili çalışmalar ortaya çıkarabilmektedirler. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte dijitalleşen fotoğrafın, mobil cihazlara entegre olması ile devam eden bu serüven insan hayatında fotoğrafın konumunu başka bir noktaya taşımaktadır.

2. Fotoğrafın Teknoloji ile Tanışması ve Dijital Fotoğrafa Geçiş

Fotoğraf ve bilgisayar, 19.yy'ın ikinci yarısında insanlığın hayatına giren önemli buluşlardır. Bu iki teknoloji de neredeyse aynı aşamalardan geçip bugün kullandığımız seviyelere gelmişlerdir. Bu iki teknoloji sırasıyla mekanik, elektromekanik ve elektronik aşamalardan geçmişlerdir. Her iki buluşta hızlı gelişimi ile farklı sektörlere farklı etkiler

etkisini göstermiştir. İlk kişisel bilgisayarların 1980'lerde topluma tanıtılması ile birlikte bilgisayarlar artık evlere girmiştir. Fotoğrafa her özelliği ile hizmet edecek olan bu teknolojinin yaygınlaşması kişisel fotoğrafçılık için son derece önemlidir. Teknolojinin kullanımı ile dijital, gündelik hayatın her noktasına etki etmiştir. Fotoğrafta bu gelişmelerden fazlasıyla etkilenmekte ve dijital teknolojiler fotoğrafın merkezinde yer almaktadır. Dijital teknolojiler ile birlikte fotoğraf artık bulunduğu o karanlık kutudan çıkıp aydınlık yani dijital dünyanın bir parçası olmuştur. Dijital fotoğrafçılık görüntüyü film rulosu yerine sayısal ortama kaydeden bir tekniktir. Bu gelişmelerden önce fotoğraf, kareleri ışığa duyarlı film üzerine kaydedildikten sonra basım için karanlık odada belirli kimyasallar ile işlenerek kalıcı bir hale getiriliyordu.

Dijital teknolojiler sayesinde fotoğrafın ortaya çıkması için artık bu aşamalara gerek duyulmamaktadır. Artık kaydedilen görüntüler dijital makinelerden hızlı ve rahat bir şekilde basılı hale getirilebilmektedir. Fotoğrafta gerçekleşen dijital devrim alışılagelmiş analog makine ve bu disiplindeki teknik ve bilgileri değişikliğe uğratmıştır. Analog makinelerde ışık ve görüntü filmin üzerine kaydedilmekteydi. Fakat dijital makinelerde görüntü sayısal verilere dönüştürülerek kaydedilmektedir. Dijital teknoloji ile fotoğrafın bilgisayar ortamına girmesi çekilen kareyi inceleyen kişi için gerçeklik algısını tamamen değiştirmişti. Çünkü çekilen karelerin bilgisayar ortamına girmesi ile birlikte foto manipülasyon artık bilgisayar ortamındaki yazılımlar ile kolay bir hal almıştır. Bu yazılımlar ile fotoğrafı sayısal ortamda oluşturan piksel topluluğu istenilen şekilde rötuşlanıp çekilen kare farklı renk, kontrast ve parlaklık değerlerine sahip hale getirilebilmektedir. Bu düzenlemelerin basit aşamalarını fotoğraf makinesi üzerinde yapabilmekteyken, daha kapsamlı ve detaylı değişiklikler yapılmak istendiğinde bilgisayar yazılımları devreye girmekte ve fotoğrafın gerçekliğini sorgulatacak seviyede işlemler yapılabilmektedir. Özellikle cep telefonları ile fotoğraf üretiminin artmasından itibaren bu yazılımlar son derece kapsamlı ve kullanılabilirliği kolay bir hale gelmiştir. Ayrıca foto manipülasyon için kullanıcının birden çok yazılım tercih edip kullanma şansı da bulunmaktadır. Bu alanda Adobe firmasının ürettiği yazılımlar başı çekmektedir. Özellikle Photoshop ve Lightroom bu anlamda öne çıkmaktadır.

Dijital makinalar ile birlikte fotoğrafın çekim aşamasında artık ışık, çekilen karedeki kompozisyon ve renk gibi konularda sonradan ortaya çıkabilecek problemler, artık makine üzerinde bulunan LCD ekranlarda gözlenerek sonrasında oluşabilecek sorunların önüne geçilebilmektedir. Fotoğraf, dijital teknoloji ile birleşmeden önce içinde kimya fizik gibi disiplinleri bulunduran bir olguydu. Bünyesinde çeşitli disiplinleri barındırdığı için fotoğraf pahalı bir uğraştı. Pahalı bir uğraş olan fotoğrafı halka indirgemede önemli bir rol oynayan mucit George Eastman, fotoğrafta kullanılan levhalar yerine makaraya sarılan ruloları geliştirerek fotoğrafın toplumla buluşmasında önemli bir rol oynamış ve maliyetleri düşürmüştür. Maliyeti düşüren bir diğer unsur ise dijital fotoğraf teknolojisi ile birlikte kayıt etme teknolojisinin değişmesi ve film rulosunun ortadan kalkması olmuştur. Analog makinelerde 36 kare çekimden sonra film değiştirmek yerine dijital teknolojiler sayesinde tek bir hafıza kartı ile binlerce görüntü makineye kaydedilebilmektedir. Dijital makinelerin ISO, diyafram ve kare hızı ayarlarındaki çeşitlilik film döneminde ortaya çıkan sınırları ortadan kaldırmıştır. Dijital fotoğraf makinelerinin üretilmesi ile birlikte analog dönemdeki makine model sınırlılığı da ortadan kalmış, Digital Single Lens Reflex (DSLR), Aynasız, Orta Format

ve Büyük Format makineler hem çeşitlilik olarak artmış hem de taşınabilirlik açısından avantajlı hale gelmiştir.

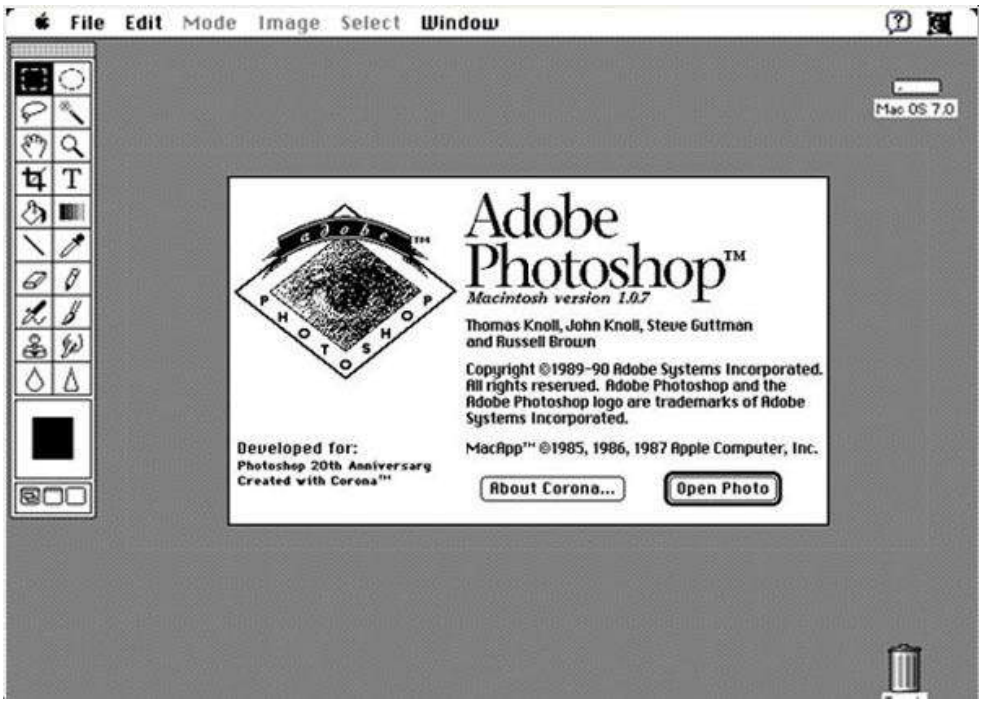

Görsel 1: *Adobe Photoshop 0.63 - İlk versiyon, 1988*
https://www.minicreo.com/news/photoshop-version-history.html
Erişim Tarihi: 01.12.2019 saat: 18.30

Tüm bu gelişmelerle birlikte özellikle son 10 yıllık dönemde cep telefonlarının da fotoğraf makinesi özelliklerine sahip olması ile birlikte dijitalleşme fotoğrafçılığın her aşamasına hâkim olmuş, dijital teknolojiler ve fotoğraf gündelik hayatın başat teknolojileri haline gelmiştir.

3. Mobil Fotoğrafçılık

Mobil fotoğrafçılığın ilk adımları 1997 yılında atılmıştır. Bir bilgisayar programcısı olan Philippe Kahn'ın cep telefonuna bir kamera ekleyip cep telefonuyla çekilen ilk kareyi kaydetmesi bu alanın temellerini atmıştır. Bu olaydan sonra telefon ve kamera bir araya gelmiş, ve kamera, cep telefonları için vazgeçilmez bir donanım özelliği olarak yerini almıştır. Teknolojik gelişmeler her alanı etkilediği gibi mobil cihazları da etkilemiştir ve bugün elimizden düşmeyen akıllı telefonlara sahip olmamızı sağlamıştır. Her teknolojik gelişmenin başlangıcında olduğu gibi cep telefonlarının fotoğraf çekebildiği dönemin başında da ortaya çıkan modeller profesyonel ve sanatsal anlamda uygulanmaya yeterli gelmemektedir. Ancak ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan modeller sayesinde artık cep telefonu teknolojisi, DSLR kameralar ile boy ölçüşecek seviyelere ulaşmıştır. Joel Sternfeld 2008 yılında Dubai'de mobil fotoğraflar ile alışveriş yapan insanları fotoğraflamıştır. Sanatçının bu çalışmasının amacı tüketim toplumunun durumunu gözler önüne sermektir. Mobil cihazların fotoğraf çekebilme özelliği kazanması meslek profesyonelleri ve sanatçılar açısından birçok kolaylığı da beraberinde getirmiştir. Bu kolaylıkların en başında ekipman taşınabilirliği gelmektedir.

Bu cihazlar ile kullanıcının sanatsal ve estetik kareler yakalayabilmesi için ağır ve büyük ekipmanlar taşımasına gerek kalmamıştır. Bir fotoğraf sanatçısı olan Chase Jarvis

kameranın taşınabilirliğinin önemini ‘‘*en iyi kamera yanınızda olandır*’’ diyerek irdelemiştir. Mobil cihazlar sanatçının bu sözünde belirttiği isteği tamamen karşılayabilmektedir. Chase Jarvis yazmış olduğu *The best camera is the one that’s with you -İPhone photography* adlı kitabında “Fotoğraf çözünürlüğü dinamik aralık ya da teknik özellik ile ölçülemez” demiştir. Jarvis’e göre fotoğrafın güzelliğini o kareye bakan kişi üzerinde bıraktığı etki belirler. Sanatçı bu kitaptaki fotoğrafların tamamını İPhone ile çekmiştir. Bunu yaparak kitabında sanat olgusunun popüler kültür ile olan yakınlığına dikkat çekmiştir. Akıllı telefonlarla çekilen fotoğraflar, birçok bilimsel ve akademik araştırmanın da konusu olmuş hem meslek profesyonelleri hem de akademik alandan birçok akademisyen cep telefonu fotoğrafçılığı üzerine kitap ve makaleler yazmıştır ve halen de yazmaktadır.

Mobil fotoğrafçılık yalnızca akademik araştırmaların konusu olmamakta, aynı zamanda birçok meslek dalını da etkisi altına almaktadır. Hemen herkesin fotoğraf çekme özelliğine sahip telefonlarına sahip olması ve sürekli olarak yanında taşıması nedeniyle özellikle foto muhabirliği alanında da birtakım değişimler meydana gelmiştir. Amatör fotoğrafçıların çevrelerinde meydana gelen olayları görüntüleyerek haber ajanslarına ulaştırmaları bir yana, bazı haber ajansları farklı bölgelerden kullanıcılar ile anlaşarak olaylara yönlendirmekte ve bu yolla görüntü elde etmektedir. Yine özellikle çatışma bölgelerinde bulunan foto muhabirleri dikkat çekmemek adına cep telefonlarından faydalanarak fotoğraf çekmektedir. Örnek olarak ırak savaşı sırasında Ebu Garip Cezaevi’nde bulunan mahkûmlara askerlerin uyguladıkları işkenceler oradaki Amerikan askerleri tarafından cep telefonu ile fotoğraflanmıştır. Bu fotoğraflar Amerikalı gazeteci Seymour Hersh tarafından ortaya çıkarılıp yayınlanmıştır. Bu fotoğrafların ortaya çıkması ile tüm dünya burada yapılan şiddete karşı tepkili bir hale gelmiştir. Time dergisinin fotoğraf editörlerinden biri olan Hong Kong'lu Liam Fitzpatrick, mobil fotoğraf sergisini açan isimlerden biridir. Gökyüzü fotoğraflarını IPhone 3GS ile çeken fotoğrafçı, 'Kinky Vicious' *(Kıvırcık Hırçın)* adıyla bir sergi de açmıştır. Sanatçı, fotoğraflarında cep telefonu tercih etme sebebini ise şöyle açıklamıştır.: “*Çünkü hep cebimde duruyor ve kullanımı basit. Herkesin ona ulaşabileceği kadar da demokratik*” demiştir (Fotoğrafçılıkta Yeni Dönem Mobil Fotoğrafçılık, 2015).

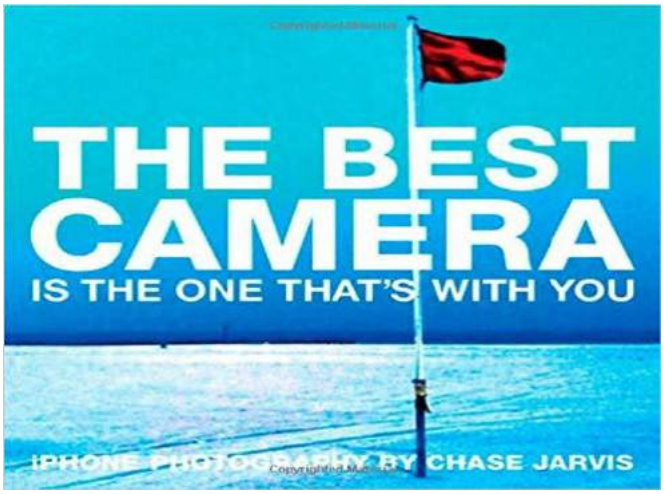

Görsel 2: *The best camera is the one that’s with you -iPhone photography*
https://www.amazon.com/Best-Camera-One-Thats-You-ebook/dp/B0030DL346
Erişim Tarihi: 01.12.2019 saat: 18.30

Görsel 3: Liam Fitzpatrick "View From The East Point"
https://www.pointsdevue.com/image-gallery/art-vision
Erişim Tarihi: 10.12.2019 saat: 21.15

Tarihteki ilk mobil fotoğrafçılık sergisi 2012'de Colombus Museum of Art'da açılmıştır. Bir başka mobil fotoğraf sergisi ise Mobile Photo Paris adlı fotoğrafçı grubu tarafından yapılmıştır. Bu sergiyi yaparak çağımız fotoğrafçılığına hem teknik hem de sanatsal olarak yaklaşmıştır. Her an yanımızda bulunan mobil cihazlar gündelik hayatı fotoğraflamak içinde oldukça kullanışlıdır. Fotoğrafçılıkta önemli bir yere sahip olan ve sokak fotoğrafçılığının mobil fotoğrafçılıkta öncülerinden kabul edilen Greg Schmigel'in fotoğrafları genellikle içinde sokakta karşılaştığı yabancıların yaşam ve psikolojileri ile ilgili izler taşır. Greg Schmigel'e göre ortaya iyi bir fotoğraf çıkması için ilk olarak fotoğrafçının ne gördüğü ikinci olarak ise kullanılan makinenin kalitesi önemlidir. Sanatçı kendine ait işlerini internet sitesinde aynı zamanda İtalya, İspanya, Amerika, Almanya gibi ülkelerde sergilemiştir. Sanatçının bazı eserleri Lincoln Massachusetts'teki de Cordova Sculpture Garden and Museum'un kalıcı koleksiyonuna dahil edilmiştir. Türkiye'den örneklere bakıldığında mobil fotoğraf sergilerine Aslı Aktuğ'un İstanbul Art Gallery'de gerçekleştirdiği ''Kararsız An'' adlı sergisi örnek teşkil etmektedir. Sanatçı sirkte çektiği fotoğraf kareleri ve bu karelerde sunduğu canlı renkler ile cep telefonlarının da DSLR kameralar kalitesinde fotoğraflar çekebileceğini ortaya koymuştur.

Fotoğraf çekmenin insanlar için bir alışkanlık haline gelmesi ile birlikte amatör insanlarda fotoğraf sanatına son derece ilgili bir hale gelmiştir. Günümüzde amatör fotoğrafçılarında işlerini sergileyebilmeleri için mobil fotoğrafçılık yarışmaları düzenlenmektedir. Dünyanın en saygın fotoğraf ödüllerinden olan Sony World Photo 2015 yılında ödülleri arasına mobil fotoğrafçılığı da ekleyerek cep telefonu ile üretilen fotoğrafları

ve onu çeken fotoğrafçıları ödüllendirmiştir. Yine mobil cihazlar ile üretilen fotoğrafların yarıştığı Mobil Fotoğrafçılık Ödülleri (The MPA) mobil fotoğrafa ilgi duyanlar ve fotoğraf karelerini insanlar ile paylaşmak isteyenler için çok önemli bir platform haline gelmiştir. Sonuç olarak fotoğraf çekme özelliğinin mobil cihazlara entegre olması ile birlikte fotoğraf hem sanatsal olarak hem de günlük hayatımızdaki kullanım amaçları ile insan hayatının vazgeçilmezi haline gelmiştir.

4. Cep Telefonu – Mobil Fotoğrafçılık Teknolojileri

Fotoğraf çekebilen ilk telefon 2000 yılında Sharp firması tarafından üretilmiş ve 0.1 mega piksel çözünürlüğe sahiptir. Cep telefonu kullanılarak paylaşılan ilk fotoğraf ise 1997 yılında Sharp firmasının ürettiği ilk kameralı cep telefonu üzerinde çalışan Philippe Kahn tarafından yeni doğan kızının fotoğrafıdır. Kahn o dönemde cep telefonu ve dizüstü bilgisayarı aracılığıyla kızının fotoğrafını çekerek 2 Bin arkadaşına e-posta olarak göndermeyi başarmıştır. Kahn'ın bu paylaşımı o gün için devrimsel nitelikte olsa da bugünün en sıradan olaylarından bir tanesidir. Her gün milyonlarca cep telefonu kullanıcısı hem sosyal medya da hem de birbirileriyle milyonlarca fotoğraf paylaşmaktadır. Cep telefonlarının fotoğraf çekebilmeleri, akıllı telefonların da üretilmesi ile birlikte son yıllarda üretici firmalar arası rekabette en önemli araç haline gelmiş, firmalar teknolojik ilerlemelerini kamera özellikleri üzerinden yarıştırır duruma gelmiştir.

Her yıl onlarca modelin tanıtıldığı cep telefonu teknolojilerinde firmalar her yeni modelde bir önceki modelinden ve rakiplerinden daha üstün özelliklerde fotoğraf çekebilen modeller piyasaya sürdüklerini iddia etmektedir. Bu rekabet şüphesiz en çok kullanıcıların işine yaramaktadır. Özellikle fotoğraf ile profesyonel düzeyde ilgilenen cep telefonu kullanıcıları yeni çıkan modeller aracılığıyla profesyonel makineler ile çekebildikleri fotoğrafları cep telefonları ile de çekebildiklerini ifade etmektedirler. Özellikle 2018-19 yıllarında üretilen cep telefonları bu açıdan incelendiğinde farklı görüş açıları da dahil olmak üzere öne çıkmaktadır.

Görsel 4: *Philippe Kahn tarafından cep telefonu ile paylaşılan kızı Sofie'nin fotoğrafı*
http://100photos.time.com/photos/philippe-kahn-first-cell-phone-picture
Erişim Tarihi: 10.12.2019 saat: 22.10

4.1. Huawei P ve Mate Serisi

Çin merkezli firma Huawei son yıllarda özellikler kameralı cep telefonları konusunda atılım gerçekleştirmiştir. Firma dünyaca tanınmış fotoğraf makinesi ve lens üreticisi Leica ile iş birliğine giderek cep telefonlarında kullandığı kameralarda Leica lenslere yer vermektedir. Huawei özellikle P20 Pro ve Mate 20 Pro serileri ile hem kamera sayısını arttırmış hem de çözünürlük olarak yüksek seviyelere ulaşmayı başarmıştır. P20 Pro modeli 3 kameralı bir dizilimden oluşmakta ve bu kameralar 40 MP (RGB, f/1.8 aralık) + 20 MP (Monokrom, f/1.6 aralık) + 8 MP (Telephoto, f/2.4 aralık), oto odak desteği (lazer odak, derin odak, aşamalı odak, kontrast odak) özelliklerine sahiptir.

Huawei P20 Pro ve Mate 20 Pro modelleri ayrıca Pro Mode adı altında fotoğrafta diyafram, iso, enstantane gibi değişkenleri kullanıcıların yapabileceği modlarda sunarak fotoğraf üzerinde tüm kontrolleri kullanıcılara bırakmaktadır. Bu modelleri aynı zamanda RAW denilen ham fotoğraf formatında da çekim yapabilmekte ve çekilen fotoğraflar daha sonra fotoğraf düzenleme yazılımları ile cep telefonunda ya da bilgisayarda gerekli düzenlemeleri kayıpsız olarak yapılmasına olanak sağlamaktadır. Mate 20 Pro modeli de kamera dizilimi olarak P20 Pro modeli ile aynı donanım özelliklerine sahiptir ve küçük

yazılım farkları dışında benzer kalite ve özellikte fotoğraflar sunmaktadır.

Görsel 5: *Huawei P20*

https://www.teknoekip.com/huawei-p20-pro-tanitildi-turkiye-fiyati-ve-tum-ozellikleri-22155.html

Erişim Tarihi: 12.12.2019 saat: 19.30

4.2. Samsung

Samsung Güney Kore merkezli bir firmadır ve cep telefonu yanında bir çok alanda teknolojik ürünler sunmaktadır. Samsung firması Huawei firması gibi özellikle fotoğrafçılık için ayrı bir seri sunmamakla birlikte özellikle 4 kameralı modeli A9 ve 3 kameralı S10 modelleri ile ön plana çıkmaktadır. A9 modeliyle 4 kamera dizilimini ilk defa kullanan firma

olma özelliğini taşıyan Samsung geniş açı, telefoto ve derinlik algısı için ayrı kameralara sahip model olarak dikkat çekmektedir.

Samsung ve Huawei firması dışında hemen hemen bütün telefon üreticileri de benzer özelliklere yakın cep telefonları üretmekte bu anlamda her gün kullanıcılara yeni imkanlar sunmaktadır. Profesyonel modları ile özellikle meslek profesyonellerini hedefleyen ve bu anlamda fotoğraf üzerindeki tüm kontrolleri kullanıcıya bırakan firmalar her geçen gün

profesyonel fotoğraf makinelerinin kalitelerine bir adım daha yaklaşmaktalar.

Görsel 6: *Samsung A9*

https://www.digitalbusiness.africa/samsung-va-bientot-commercialiser-le-samsung-galaxy-a9-premier-smartphone-a-quadruple-appareil-photo/

Erişim Tarihi: 13.12.2019 saat: 21.45

4.3. iPhone

Apple son olarak piyasaya sürdüğü iPhone 11, iOS 13'e tamamen entegre edilmiş yepyeni Ultra Geniş ve Geniş kameralarla çift kamera sistemini kullanmaktadır. iPhone 11, daha fazla ayrıntıya dikkat çeken genişletilmiş dinamik aralık ve sinematik video stabilizasyonu ile 4K videoyu destekleyen hem Ultra Geniş hem Geniş kameralarla olağanüstü net videolar çekilmesini sağlamaktadır. Apple'ın Global Pazarlamadan Sorumlu Başkan Yardımcısı Phil Schiller şunları söyledi: "iPhone 11, inanılmaz bir tasarımda muhteşem yeni özelliklere sahip yeni nesil bir iPhone. Muhteşem videolar ve fotoğraflar için yeni Ultra Geniş ve Geniş kameralara, iOS 13'ün yanı sıra insanların her gün yaptıkları, onlar için önemli olan görevleri hızla yerine getiren ve bir akıllı telefonda şimdiye kadar bulunan en hızlı çip olan A13 Bionic çipin gücüne ve kullanım kolaylığına sahip. Donanım, yazılım ve hizmetler arasındaki sıkı entegrasyon sayesinde, iPhone 11'deki geliştirmeler, daha da fazla müşteriye uygun bir fiyatla benzersiz bir kullanıcı deneyimi sunacak. İnsanların onu çok seveceğine inanıyoruz."

Apple iPhone 11 Pro serisi arka yüzünde 3 kameralı olarak üretilmiştir. Yeni üçlü kamera sistemi; Ultra Geniş, Geniş ve Telefoto kameralarla profesyonel düzeyde bir deneyim sunmaktadır. Loş ışıkta fotoğraf çekimine çok büyük iyileştirmeler getiren bu yeni sistem, bir akıllı telefonda görülen en yüksek video kalitesiyle aksiyon çekimleri için harika bir çözüm sağlamaktadır.

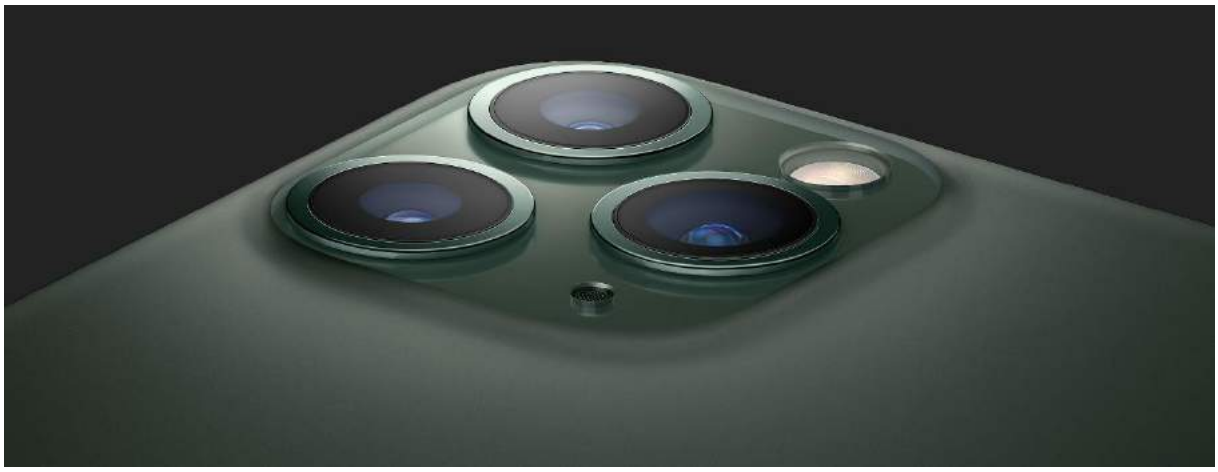

Görsel 7: *iPhone 11 Pro*
https://www.apple.com/tr/shop/buy-iphone/iphone-11-pro
Erişim Tarihi: 13.12.2019 saat: 22.05

4.4.Mobil Fotoğrafçılık İçin Üretilen Aksesuarlar

Mobil fotoğrafçılık sadece üretilen telefonların kalitelerinin artmasıyla sınırlı kalmamaktadır. Farklı firmalar mobil fotoğrafçılıkta kullanılacak çok çeşitli aksesuarlar üretmektedir. Geniş açı dönüştürücüler, telefoto mercekler cep telefonları için mini üçayaklar bu anlamda dikkat çekmektedir. Özellikle 2018 yılı içerisinde üretilen ve cep telefonları ile uyumlu çalışan flaşlar yalnızca dış mekân çekimlerinde değil stüdyo uygulamalarında da cep telefonu kullanımının yolunu yavaş yavaş açmaktadır. Godox firmasının ürettiği A1 Smartphone cep telefonları ile kablosuz senkron olarak flaşlı fotoğraf çekmeye imkân tanımaktadır. A1 ayrıca profesyonel para flaş setleri ile de senkron çalışarak cep telefonlarının profesyonel stüdyo çekimlerinde de kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

5. Mobil Fotoğrafçılığın Eğitime ve Akademik Dünyaya Etkileri

Mobil cihazlarda yaşanan gelişmeler ile birlikte bu cihazlar hayatımızın her alanında bilgiye ulaşmak için önemli bir araç, haline gelmiştir. Bilgiye ulaşmayı ve deneyimlemeyi son derece kolay hale getiren bu cihazlar her alanda değişiklikler yarattığı gibi eğitim hayatını ve eğitim disiplinlerinin de farklılaşıp köklü değişikliklere uğramasına neden olmuştur. Bu teknolojinin kolay ulaşılabilirlik ve taşınabilirlik özelliği sayesinde özellikle eğitim alanındaki alıştırma ve uygulama gibi öğrenme etkinlikleri sınıf ortamının dışına da taşınabilmektedir. Mobil cihazların fotoğraf ve video kaydetmesi, öğrenim gören kişilerin sadece unutmaması gereken bilgi ve sorumlu olduğu ders notlarını kaydetme amacına hizmet etmek dışında, bu donanımları ile özellikle Güzel Sanatlar Fakülteleri'nin eğitim süreci içerisinde son derece etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Sanat bölümlerinde eğitim gören öğrenciler eğitim hayatları süresince ortaya çıkaracakları sanatsal ya da tasarımsal çalışmalarında bu teknolojiyi sıklıkla kullanmaktadırlar. Buna örnek olarak bir grafik tasarım öğrencisinin çıkaracağı tasarıma bir destek unsuru olarak kullanmayı düşündüğü fotoğraf karesine günlük hayatın

içerisinde rastlayıp, bu kareyi kaçırmadan cep telefonu ile kaydedip, tasarımına uygun bir şekilde kullanması gösterilebilir.

Eğitimde mobil fotoğrafçılığın kullanılması birçok farklı bölümünde kendini göstermiş, fakat bu teknoloji ile eğitim sürecinde en büyük değişime uğrayan bölüm ise fotoğrafçılık bölümü olmuştur. Değişime uğrayan fotoğraf teknolojileri ile birlikte akademisyenler de kendilerini bu yeniliklere hâkim olabilmek için sürekli geliştirmekte ve yeni teknolojileri eğitim müfredatlarına adapte etmektedirler. Fotoğraf eğitimi alan öğrenciler ise yeni gelişmelere hâkim ve deneyimli akademisyen kadroları ile eğitimleri süresince teknolojinin fotoğrafa getirdiği değişikleri deneyimlemektedirler. Fotoğrafçılık öğrencileri, müfredatları süresince fotoğrafın tarihi, analog makinaların çalışma prensibi ve bu makinalar ile filmlere kaydedilen görüntülerin karanlık odadaki basım süreci, teknoloji ile birlikte dijital fotoğrafa geçiş, ve dijital makinelerin çalışma disiplinlerini içeren eğitimleri almaktadırlar. Günümüzdeki akıllı telefonların kaliteli fotoğraflar çekebilmek için son derece yeterli bir hale gelmesi ile mobil fotoğrafçılık da fotoğraf disiplinleri içerisinde ayrı bir başlık konusu haline gelmiştir. Günümüzde fotoğrafçılık bölümünde öğrenim gören öğrenciler projelerinde ve günlük hayatlarında mobil cihazları son derece etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Her bireyin ceplerinde bulunan bu teknoloji, artık öğrenciler için son derece yararlı ve gerekli bir cihaz haline gelmiştir. Her an yanımızda olmaları nedeniyle bu cihazlar öğrencilerin fotoğraf çekme alışkanlıklarının değişip gelişmesine son derece iyi bir şekilde hizmet etmektedir. Dijital fotoğraf makinelerinin yüksek fiyatlara sahip olması her öğrencinin kendi makinesine sahip olmasını engellemektedir. Bu nedenle mobil cihazlar öğrencilerin bu isteklerini karşılamak için iyi bir tercih haline gelip fiyatları ile birlikte dijital bir makineye göre daha hesaplı bir tercih modeli oluşturmaktadır. Mobil cihazlarına kaydettikleri fotoğraf karelerini dijital manipülasyon ile rötuşlamak isteyen öğrenciler bilgisayar başında saatler harcamak yerine bu cihazlarda kullanılabilen fotoğraf uygulamaları ile bu işlemi birkaç, parmak teması ile gerçekleştirmektedirler. Fotoğraf bölümü öğrencileri günlük yasamı görüntülerken de mobil cihazları sıklıkla kullanmaktadırlar. Bu teknoloji ile birlikte iyi ve kaliteli görüntüler yakalamak için ağır lens setleri ve tripodlar taşımaya gerek kalmadan cep telefonlarını kullanabilmektedirler. Bununla birlikte insanlar bu küçük boyutlardaki makineler ile görüntülendiklerini fark etmeyip son derece doğal pozlar vermektedirler. Bir diğer fotoğrafçılık dalı olan haber fotoğrafçılığı için de mobil cihazlar son derece önemlidir. Dikkat çekmeyen bu cihazlar küçük boyutları nedeniyle haber fotoğrafçıları için gizli çekim yapma şansı sağlamaktadır. Sokak fotoğrafçılığında da önemli bir unsur olan gizlilik, doğal mimikler ve pozlar yakalamak için son derece önemlidir. Bu neden ile öğrenciler günlük hayatı fotoğraflarken bu cihazı rahatlıkla kullanabilmektedirler.

Sonuç

Teknolojinin gelişiminin ve değişiminin devam etmesiyle analog dönemden dijital fotoğrafçılık dönemine evrilmeye başlayan fotoğraf olgusunun, özellikle günümüzde hayatlarımızın bir parçası haline gelen internet ve sosyal medya zinciriyle birlikte oluşan yeni mobil fotoğrafçılık türünün eğitimde kullanılabilirliğinin ve akademik geçerliliğinin artarak devam etmektedir. Fotoğrafçılığın her alanında etkin bir şekilde kullanılabilen mobil cihazlar öğrencilerin bakış açılarını ve görüşlerini devamlı değiştirip geliştirmeye devam edebilmeleri için son derece kullanışlı bir cihaz durumuna gelmiştir.

Mobil cihazlardaki kamera teknolojileri büyük bir hızda gelişim gösterirken mobil fotoğrafçılık adıyla yepyeni bir sektör yaratılma sürecindedir. Bununla birlikte telefon üreticileri ve DSLR makine üreticileri arasında ticari bir rekabet oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Özel Sağlamtimur, Zuhal. (2010). Dijital Sanat. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:3.
- Özel Sağlamtimur, Zuhal. (2017). Yeni Medya Sanatı ve Fotoğraf. Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi. Cilt 7, Sayı:2.
- Yamı, Vedat, Şafak. "Dijital Manipülasyon ve Medya Etiği", Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Medya ve Etik Sempozyumu (07–09 Ekim 2009), Elâzığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2009.
- Çoban, İbrahim & Kıyar, Neslihan Yaratıcı (2015), Fotoğrafçılıkta Geleneksel, Dijital ve İnteraktif Dönem, Cilt 3, Sayı: 5.
- *https://www.apple.com/tr/shop/buy-iphone/iphone-11-pro Erişim Tarihi: 13.12.2019 saat: 22.05*
- *https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/1050105-fotografcilikta-yeni-donem-mobil-fotografcilik/6 Erişim Tarihi: 20.09.2019*
- *www.huawei.com.tr*
- *www.samsung.com.tr*
- *https://www.digitalbusiness.africa/samsung-va-bientot-commercialiser-le-samsung-galaxy-a9-premier-smartphone-a-quadruple-appareil-photo/* Erişim Tarihi: 13.12.2019 saat: 21.45
- *https://www.pointsdevue.com/image-gallery/art-vision Erişim Tarihi: 10.12.2019 saat: 21.15*
- *https://www.teknoekip.com/huawei-p20-pro-tanitildi-turkiye-fiyati-ve-tum-ozellikleri22155.html Erişim Tarihi: 12.12.2019 saat: 19.30*
- *https://www.minicreo.com/news/photoshop-version-history.html Erişim Tarihi: 01.12.2019 saat: 18.30*
- *https://www.amazon.com/Best-Camera-One-Thats-You-ebook/dp/B0030DL346 Erişim Tarihi: 01.12.2019 saat: 18.30*
- *http://100photos.time.com/photos/philippe-kahn-first-cell-phone-picture Erişim Tarihi: 10.12.2019 saat: 22.10*
- *https://www.fikriyat.com/bilim-teknoloji/2018/01/15/cep-telefonuyla-gonderilen-ilk-fotografin-hikyesi Erişim Tarihi: 18.02.2019*

Görseller

Görsel 8: Prof. Dr. Mehmet Koştumoğlu öğrencileri ile mobil fotoğrafçılık öz çekim "selfie" çalışması

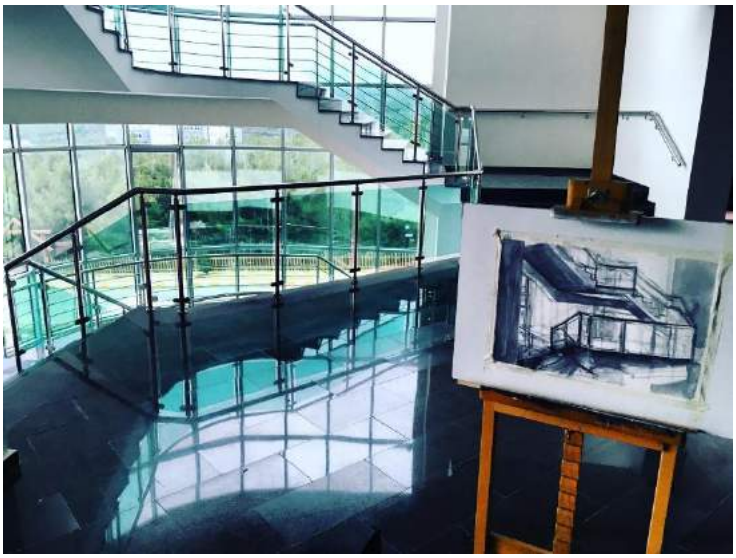

Görsel 9: Prof. Dr. Mehmet Koştumoğlu iPhone telefon ile çektiği Güzel Sanatlar Fakültesi iç mekân

Görsel 10: Öğr. Gör. Melih Tomak Temel Fotoğraf dersi öğrencilerle DSLR ile mobil fotoğrafçılık karşılaştırmalı çekimler

Görsel 11: DSLR ile mobil fotoğrafçılık karşılaştırmalı çekimler

Görsel 12: Öğr. Gör. Melih Tomak Huawei İphone 7 Plus "Yol" Ege Art Sergisi (09.12.2019)

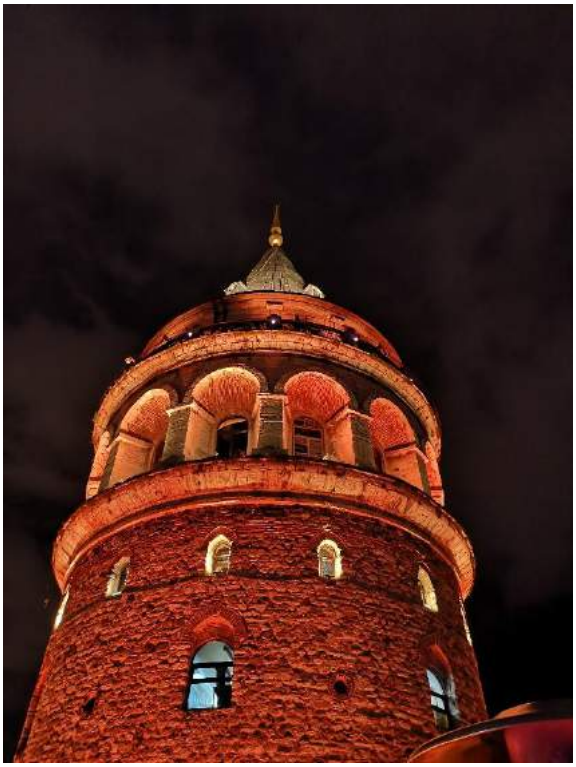

Görsel 13: Ulaş Coşkun

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TÜBİTAK 4004 PROJELERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Cumhur Türk
Samsun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Demet Deniz Yılmaz
Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayça Kartal
Muş Alparslan Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin TÜBİTAK destekli doğa eğitimi projelerine yönelik görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırmada amaca yönelik olarak nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni temel alınmıştır. Bu çerçevede 2018 yılında Muş Alparslan Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "BİSTEK: Zekâ Küpü 2" adlı bilimsel araştırma projesinde yer alan ortaokul öğrencilerinden 8 kız, 4 erkek öğrenci ile odak grup ve bireysel görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sorularının hazırlanmasında üç alan uzmanının görüşlerine başvurulmuştur (bir matematik eğitimi alan uzmanı, bir fen eğitimi alan uzmanı ve bir eğitim bilimleri alan uzmanı). Soruların pilot uygulaması sonrasında asıl uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerle gerçekleştirilen bireysel görüşmeler yaklaşık 30 dakika; odak grup görüşmeleri ise yaklaşık 60 dakika sürmüştür. Elde edilen sonuçlara göre öğrenciler ön görüşmelerde TÜBİTAK'ın düzenlediği doğa eğitimi projelerine ilişkin herhangi bir bilgi sahibi değilken, son görüşmelerde bu projelerden çok şey öğrendiklerini belirterek, bu projelerin resim, müzik, fen bilimleri, mühendislik, astronomi, mühendislik vb. çok farklı alanlarla bağlantılı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler proje öncesinde eğlenerek öğrenme üzerine beklenti içerisinde olduklarını belirtmişler ancak proje sonunda beklentilerinin üzerinde bir çalışma süreci geçirdiklerine vurgu yapmışlardır. Yine araştırmadan elde edilen sonuçlara göre proje öncesinde öğrenciler bu proje ile okul derslerinin bağlantılı olduğunu, ders başarılarına olumlu etkide bulunacaklarını belirtmişler; proje sonunda ise sadece ders başarısı değil gerçek yaşam ile de bağlantılı olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle deneyler yaparak, çalgı çalarak, etkinlikleri uygulayarak geçirdikleri proje sürecinden çok memnun olduklarını, bu şekilde bir proje süreci beklemediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler bu projenin süresinin uzatılmasına yönelik, beden eğitimi ve fiziksel etkinliklere yönelik etkinliklerin de bulunması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu sonuçlardan hareketle TÜBİTAK destekli doğa eğitimi projelerinin sayısının arttırılması önerilebilir. Ayrıca öğrencilerin önerilerinden hareketle spor etkinliklerinin de dahil edildiği uygulamaların eklenmesi önerilebilir. Yine proje süresinin iki haftalık sürelerle olsa dahi belli zaman aralıklarıyla tekrarlanarak, bu sayede farklı öğrencilerin de projeden faydalanması sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: TÜBİTAK, Doğa eğitimi, Fenomenoloji, Öğrenci

OPINIONS OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS ABOUT TUBITAK 4004 PROJECTS

Abstract

This study aims to receive the opinions of the middle school students about the TUBITAK funded nature education projects. Based on the aim of the study, phenomenology design was used among the qualitative research designs. Focus group and Individual interviews were held with 8 female and 4 male middle school students among the participants of "BİSTEK: Zeka Küpü 2" scientific research project implemented by Muş Alparslan University in 2018. During the preparation of the interview questionnaire, 3 field experts (a mathematics education field expert, a science education field expert and an educational sciences field expert) contributed to the study. Following the pilot scheme, the questionnaires were conducted to the students. Individual interviews with the students took approximately 30 minutes and focus group interviews took approximately 60 minutes. According to the results obtained, while the students have had no knowledge about the TUBITAK's nature education projects, at the end of the pre-meetings, they stated that they learnt so much from the project and the project was linked to various fields such as painting, music, physical sciences, engineering and astronomy. Moreover, the students mentioned that they had had the expectation of learning by entertaining but they emphasized that they experienced more than they expected. According to another result obtained, although the students mentioned that they had expected that the project has been linked to the courses given at school and would have positive impact on school success, after the implementation of the project they realized and mentioned that the project also had positive impact on their daily lives. Especially, they stated that they were very pleasant with the project implementation process during which they did experiments, realized activities and played instruments and that was not their expectation. Furthermore, the students recommended that the project should have been extended by adding the physical education activities. Based on these results, it may be recommended that the number of the TUBITAK funded nature education projects shall be increased. In addition, from the students' point of view, it may recommend that sports activities shall be added to the programme. Also, even for two weeks duration, the project may be repeated with in order to provide different students to benefit from the project.

Keywords: TUBITAK, Nature education, Phenomenology, Student

KURUMSAL HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK BLOGLAR: TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN BLOGLARINA YÖNELİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Selin BİTİRİM OKMEYDAN
Ege Üniversitesi

Özet

Kamu sektöründe ve özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerin hedef kitleleri ile arasında karşılıklı güven, kabul ve destek oluşturup sürdürmek amacıyla günümüzde kabul gören çağcıl yöntemlere göre uygulanan tutarlı, planlı ve sistematik iletişim sürecini ifade eden halkla ilişkiler, modern bir yönetim işlevi olarak değerlendirilmektedir. Geçmişten günümüze halkla ilişkiler uygulamaları, pazarlama amaçlı halkla ilişkiler (MPR) ve kurumsal halkla ilişkiler (CPR) olmak üzere iki eksende gelişmiştir. Bugün gelinen noktada her iki uygulamanın birbiri ile kesiştiği görülürken farklılıkları da akademik yazındaki yerini almıştır. Buna göre hedef kitlelerde doğrudan satın alma davranışını ortaya çıkaran ve işletmelerin kârlılığını artırmaya odaklanan çalışmalar, pazarlama amaçlı halkla ilişkiler (MPR) olarak ifade edilmektedir. Hedef kitleleri, sadık müşteriler haline getirecek stratejik iletişim süreçleri ise kurumsal halkla ilişkiler (CPR) olarak tanımlanmaktadır. Bilgi iletişim teknolojileri sonucunda hız kazanan küreselleşme karşısında kurumsal halkla ilişkiler, yeni uygulama alanları ile çeşitlenmektedir. Bu yeni uygulama alanları içerisinde en dinamik öge olan sosyal medya; işletmeleri, rakiplerinden öne çıkaracak ve farklılaştıracak iletişim araçlarının, kurumsal halkla ilişkiler çalışmalarına entegre edilmesini gerektirmektedir. Geleneksel medyadan sosyal medyaya doğru evrilen kurumsal halkla ilişkiler uygulamalarından biri de bloglardır.

Bu çalışma, kurumsal halkla ilişkiler uygulamalarının, sosyal medyadaki temel araçlarından biri olan blog kullanımını Türkiye'deki bankalar ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırmaya dayanan çalışmada, uluslararası marka değerlendirme kuruluşu Brand Finance tarafından her yıl açıklanan 'Banking 500 Raporu'nun 2019 yılı sonuçlarından yararlanılmıştır. Buna göre dünyanın en değerli ve en güçlü 500 banka markası içerisine giren dokuz Türk bankasından, bloğu olan ve aktif blog kullanımına sahip Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası ve TEB (Türk Ekonomi Bankası) olmak üzere üç banka amaçlı örneklem yöntemine göre seçilmiştir. Bu üç banka, kurumsal halkla ilişkilerde blog kullanımı açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. Gerçekleştirilen içerik analizinde üç bankanın bloğunda, öne çıkan paylaşım temaları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda bu üç bankanın kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak bloglardan yararlanma örüntüleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Halkla İlişkiler, Sosyal Medya, Blog

BLOGS AS A TOOL OF CORPORATE PUBLIC RELATIONS: AN ANALYSIS OF BANKS BLOGS IN TURKEY

Abstract

Public relations, which express the consistent, planned and systematic communication process applied according to the contemporary methods accepted in order to create and maintain mutual trust, acceptance and support between the target groups of enterprises

operating in public and private sectors, are considered as a modern management function. From past to present, public relations practices have evolved in two axes as marketing public relations (MPR) and corporate public relations (CPR). Although two applications intersect nowaday, their differences have also taken their place in the academic literature. According to this, the studies that produce direct purchasing behavior in the target audiences and focus on increasing the profitability of the enterprises are referred to as marketing public relations. Strategic communication processes that will transform target audiences to loyal customers are defined as corporate public relations. Globalization, which is accelerating with information communication technologies, diversify corporate public relations with new areas of application. Social media, the most dynamic element in these new areas of application, it requires the integration of communication tools that will distinguish and differentiate enterprises from their competitors in corporate public relations activities. One of the corporate public relations practices evolving from traditional media to social media is blogs.

This study aims to examine of blog usage of banks in Turkey in the scope of the corporate public relations activities. By this purpose a qualitative research has conducted and this research benefited from the results of 'Banking 500 Report' published by Brand Finance in 2019. As stated in the report, nine Turkish banks have entered the list of the most valuable and powerful 500 banks. Three of them which actively using their blogs such as Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası ve TEB (Türk Ekonomi Bankası) has selected via purposive sampling method. These banks were subjected to content analysis in terms of blog usage in corporate public relations. In the content analysis the prominent sharing themes were identified in the blogs of the three banks. According to the results, the patterns of using these blogs as a means of corporate public relations has discovered.

Keywords: Corporate Public Relations, Social Media, Blog

Giriş

Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler ve gelişmeler, toplumsal yaşamı bütünüyle etkilemiş; her geçen gün hayatımıza dahil olan yeni kavramlar ve uygulamalarla toplumsal süreçler köklü ve derin şekilde dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Web 2.0 teknolojileri ile çok daha kolay ve görünür hale gelmiştir. Sosyal medya kavramını ortaya çıkaran Web 2.0 teknolojileri; üretilen bilginin ve içeriğin kolay ve hızlı şekilde dünya geneline yayılmasına, çift yönlü iletişime ve kullanıcılar arasında gelişen etkileşime izin veren bir yapıya sahiptir. Thomas'a (2011: 194) göre sosyal medya aracılığıyla kurumsal gelişmeler ile haberlerin hedef kitlelere ve paydaşlara ulaşması, dijital platformlarda görünürlüğün artması sonucu kurumsal farkındalığın gelişmesi, kurum lehine dikkat çekici içeriklerin oluşturulup daha çok kişiye hitap edilmesi, çift yönlü iletişim ile sohbet ortamının ve güçlü ilişkilerin kurulması ve kurum ile hedef kitleleri arasında etkileşimin süreklilik kazanması, kurumsal imajın ve itibarın oluşturulup geliştirilmesi mümkündür. Sosyal medyanın kurumlar açısından taşıdığı önemin anlaşılması ve kurumlara sağladığı imkânların ve faydaların ön plana çıkmasıyla kurumların sosyal medya araçlarına olan ilgisi de artmaya başlamıştır. Kurumlar açısından yönetmesi kolay, maliyeti düşük, etkisi yüksek ve etkileşime açık bir iletişim aracı olan bloglar, ilk ortaya çıktığı günden bu yana giderek popülerleşmiş, günümüzde de kurumların halkla ilişkiler uygulamalarının yönetildiği önemli dijital platformlar arasındaki yerini korumayı başarmıştır.

Bloglar, kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak önemli işlevlere sahiptir. Kurumsal halkla ilişkilerden temel beklentiler arasında yer alan etkileşim ve ilişki kurmak, çift yönlü iletişime süreklilik kazandırarak diyalog oluşturmak, kuruma olumlu imaj ve itibar yaratıp sürdürmek, kurumu diğerlerinden farklılaştıracak iletişim stratejilerine hayat vermek, kurumun markalaşmasını ve bir marka değeri elde etmesini sağlamak gibi görevler, sosyal medyada bloglar üzerinden sağlanabilmektedir. Bu yönden kurumlara samimi ve insani bir yapı kazandıran bloglar; kurum ile hedef kitleleri ve paydaşları bir araya getiren, kurum ile mevcut ve potansiyel müşterileri arasında diyalog kurarak gündem oluşturmayı ve yönetmeyi sağlayan, kamuoyunun en çok konuştuğu konulara farklı perspektiflerden çeşitli yorumlar getirilmesine olanak veren dinamik bir iletişim platformudur. Dolayısıyla bloglar, günümüzde artık küresel düzeye ulaşan rekabet ortamı içerisinde ayakta kalmak isteyen kamu sektörü ve özel sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate alınması gereken bir iletişim ortamıdır.

Hizmet sektörü içerisinde yer alan bankalar da hedef kitleleri ve paydaşları ile karşılıklı güvene dayalı iletişim geliştirmek zorunda olan finansal kuruluşlardır. Ulusal ve dahası küresel rekabetle başa çıkmak isteyen tüm kuruluşlar gibi bankalar için de sosyal medya ortamlarından ve araçlarından yararlanmak artık bir zorunluluk halini almıştır. Bankaların kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak kullandıkları en güçlü iletişim enstrümanlarından biri de bloglardır. Bu noktadan hareketle çalışmanın hedefi Türkiye'deki bankaların kurumsal halkla ilişkiler ekseninde blog kullanma amaçlarını saptamaktır. Bu hedef doğrultusunda, uluslararası bağımsız marka değerlendirme kuruluşu olan Brand Finance tarafından 'Bankacılık 500 Raporu' adıyla her yıl yayımlanan dünyanın en değerli ve en güçlü banka markalarına ait 2019 verileri dikkate alınmıştır. Bu verilere göre 2019 yılında dünyanın en değerli ve güçlü 500 bankası arasında dokuz Türk Bankası yer almıştır. Ancak bu dokuz banka içerisinde bloğu olan ve bloğunu aktif kullanan üç banka saptanmış, bu bankalar; Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası ve TEB (Türk Ekonomi Bankası) olarak sıralanmıştır. Söz konusu üç banka içerik çözümlemesine tabi tutulmuş ve veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Bu süreçte belirli kavram grupları oluşturmak için kategori cetveli hazırlanmıştır. İçerik analizinden elde edilen sonuçlara göre bankaların kurumsal halkla ilişkiler amaçlı blog kullanma örüntüleri tartışılıp yorumlanmıştır.

Kurumsal Halkla İlişkiler (CPR) ve İşlevleri

Günümüzde her sektörde faaliyet gösteren işletmelerin hedef kitleleriyle karşılıklı güvene, anlayışa ve iş birliğine dayalı sürdürülebilir iletişimi oluşturup geliştirmek, modern bir yönetim fonksiyonu olarak değerlendirilen halkla ilişkilerin temel varlık sebebidir. Bugün alanyazında yüzlerce halkla ilişkiler tanımı yapıldığı görülse de halen üzerinde anlaşmaya varılmış genel geçer bir halkla ilişkiler tanımlamasından söz etmek mümkün değildir. Cutlip vd.'nin, 1985 yılında yaptıkları çalışmada halkla ilişkilere yönelik 472 tanım olduğunu belirtmelerine rağmen; aradan geçen yıllardan sonra günümüzde 500'ün üzerinde tanım yapılması, bu alanın tanımlanmasında sorunların çoğalması anlamına gelmektedir (Yıldız, 2010: 25). Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, halkla ilişkilerin disiplinlerarası bir alan olarak kuramsal ve uygulama odaklı birbirinden çok farklı çalışma dallarını kapsaması ve her disiplinin kendine özgü bakış açısı doğrultusunda tanım yapılmasıdır. Ancak yine de halkla ilişkilere yönelik yapılan her tanımın, belirli ortak özellikleri işaret etmesinden hareketle Guth

ve Marsh (2003: 7); 'yönetim işlevi', 'çift yönlü iletişim', 'planlanmış faaliyet', 'araştırmaya dayalı sosyal bilimler' ve 'sosyal açıdan sorumlu davranış' ögelerinin, herhangi bir halkla ilişkiler tanımının temel bileşenlerini oluşturmasını önermişlerdir. Bu doğrultuda Dr. Rex Harlow'un, halkla ilişkiler tanımlarının her birini inceleyerek yüzlerce tanımı bir araya getirecek kapsayıcı bir içerikle ve IPRA (Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği) tarafından 'iyi bir tanım' olarak nitelendirilen halkla ilişkiler tanımı şöyledir (Seitel, 2016: 5):

Halkla ilişkiler, bir kurumun çeşitli hedef kitleleri arasında karşılıklı iş birliği, anlayış, kabullenme ve iletişim bağlarını kurup sürdüren, birbirinden farklı sorunların yönetilmesini ve çözümünü içeren, üst yönetimin hedef kitlelerin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda sürekli bilgilendirilmesine yardımcı olan, üst yönetimi hedef kitlelerine duyarlı hale getirerek yönetimin toplumsal sorumluluğunu vurgulayan, yönetimin değişikliklerden yarar görecek şekilde çevresel değişikliklere ayak uydurmasına yardımcı olan, kurumun olası krizleri öngörmesini sağlayacak erken bir uyarı sistemi işlevi ile hareket eden ve hedef kitlelerine karşı açık, şeffaf, güvenilir ve etik iletişim yöntemlerini ve araştırma tekniklerini kullanan kendine has özelliklere sahip çağdaş bir yönetim görevidir.

Bu tanım ışığı altında halkla ilişkilerin, hedef kitleleri ile sürdürülebilir bir iletişim sürecine vurgu yaptığını söylemek mümkündür. Hedef kitlelerin bu şekilde karşılıklı ve çift yönlü iletişim sürecine dahil olması, halkla ilişkilerin iki temel işlevi olan hedef kitleleri 'tanıma' ve onlara kendini doğru bir şekilde 'tanıtma' fırsatını beraberinde getirmektedir (Mert, 2018: 725). Halkla ilişkiler, hedef kitlelerini doğru şekilde analiz edebilmek için öncelikle onları tanımak zorundadır. Tanıma aşamasından elde edilen veriler sonucunda hedef kitlelerin isteklerini ve beklentilerini dikkate alan stratejik iletişim çabalarının uygulanması ise tanıtma aşamasını ifade etmektedir. "İşletmeler, tanıtım çalışmaları ile temasa geçtikleri iç ve dış çevrelerde güven, destek, anlayış ve sempati kazanıp bunu sürdürebilmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle tanıtım, işletmelerin meşruiyeti ve temel faaliyetleri ile ilgili olarak hedef kitlelerde herhangi bir kuşkuya yer vermeyecek şekilde bilgilerin aktarılması ve sürekli paylaşılması anlamına gelmektedir" (Okmeydan ve Saran, 2018: 36). Günümüz dünyasında halkla ilişkilerden beklenen öncelikli görevler arasında hedef kitleleri ile etkili iletişim geliştirmek, sürdürülebilir ilişkiler inşa etmek ve bunun sonucunda işletmelere olumlu imaj ve itibar kazandırmak yer almaktadır. Halkla ilişkilerin öncelikli görevleri arasında tanımlanan bu unsurlar, halkla ilişkilerin kurumsal boyutuna işaret etmektedir.

Dolayısıyla halkla ilişkilerin iki temel unsuru olan tanıma ve tanıtma işlevi, halkla ilişkilerin kurumsal odaklı uygulamalarını ön plana çıkarmakta ve alanyazında kurumsal halkla ilişkiler (CPR) adı altında incelenmektedir. Kurumların halkla ilişkiler uygulamalarında tanıma ve tanıtma faaliyetlerinin kuramsal bilgisi ve çeşitli uygulamaları kurumsal halkla ilişkiler tarafından yönetilmektedir (Bilgin, 2010: 133). Kurumsal halkla ilişkiler; imaj ve itibar yönetimi, etkinlik yönetimi, kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal reklam gibi farklı alanlarda uygulanmakta ve kurum ile hedef kitleler arasında etkili bir tanıma ve tanıtma çabasını vurgulamaktadır (Kartal ve Algül, 2019: 59). Harris (1993: 14) kurumsal halkla ilişkilere, hedef kitlelerden gelecek bilgiler için üst yönetime danışmanlık yapmak (tanıma) ve üst yönetimin kurumsal hedeflerinin hedef kitleler tarafından anlaşılmasını sağlamak için (tanıtma) ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedir. Halkla ilişkiler uygulamaları, pazarlama amaçlı (MPR) ve kurumsal amaçlı (CPR) halkla ilişkiler olmak üzere iki farklı eksende ele alınmaktadır. Halkla ilişkiler uygulamalarının, satışları doğrudan artırmayı ve sonucunda kâr elde etmeyi içeren pazarlama odaklı girişimlerinden ziyade kurumsal halkla ilişkilerde, işletmelerin imajını ve itibarını güçlendirerek hedef kitlelerde

müşteri bağlılığı yaratacak uzun dönemli ilişkileri sürdürmek ve yönetmek esastır. Bozkurt'a (2007: 122) göre pazarlama yönlü halkla ilişkiler tamamen ürün, satış ve pazarlama ile ilgilenirken kurumsal halkla ilişkiler ise kurumsal ilişkiler ve imaj-itibar oluşumu ile ilgilenmektedir.

Hedef kitlelerin ve genel olarak toplumun güvenini, sevgisini ve sempatisini kazanmak amacıyla yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarını içeren bir kavram olan kurumsal halkla ilişkiler; şirketin ve ürünün tanıtımını doğrudan desteklemek, imajı şekillendirmek, itibar yaratmak, güvenilir bilgi iletmek ve yararlı sosyal faaliyetleri desteklemek amacıyla işletmenin mevcut ve potansiyel müşterileri ile diğer izleyici grupları arasındaki etkileşimi içerir. Temel misyonu; müşterilerin işletmeye yönelik farkındalığını artırmak, işletme ve müşteriler arasında uzun dönemli ilişkiler kurup iletişimi kolaylaştırmak ve sürdürmek yoluyla dolaylı şekilde kârlılığın büyümesini sağlamaktır (Olędzki, 2017: 1). Wilcox vd.'ye (1998: 10-11) göre kurumsal halkla ilişkiler; kuruluşun rakipler, medya, yatırımcılar, hükümet ve topluluklar gibi müşteri olmayan kamuoyu ile olduğu kadar çalışanlar, paydaşlar ve ortakların ilişkileriyle de ilgilidir. Kurumsal halkla ilişkiler; mevcut ve potansiyel müşteriler ile rakiplere yönelik çeşitli araştırmaları, medya ilişkilerini, tanıtım çalışmalarını, çeşitli danışmanlıkları, iç ve dış çevrelerle ilişkileri, topluluk ilişkilerini, kamu ilişkilerini ve devlet kurumlarıyla etkileşimi, endüstriyel ilişkileri, aracılar ve finans kuruluşlarıyla bağlantıları, sivil toplum, dernek, vakıf ve sendikalarla bağlantıları, kanaat önderleri ile kişisel bağlantıları, konu, sorun ve kriz yönetimini de içeren geniş bir uygulama alanına işaret etmektedir. Bu doğrultuda işletmeler kurumsal halkla ilişkilerden; marka bilinirliği oluşturmak, marka imajını ve itibarını geliştirmek, müşteri sadakatini artırmak için çevre ile etkili ilişkiler kurmak, işletmenin pazardaki rekabet gücünü güçlendirmek, iç ve dış çevrelerde işletmeye olumlu bir atmosfer yaratarak işletmenin gelişmesini sağlamak amacıyla yararlanmaktadır (Gawroński ve Jakubowski, 2018: 10). Kurumsal halkla ilişkiler uygulamaları, geleneksel medyada olduğu gibi sosyal medyada da devam etmekte ve bilgi iletişim teknolojilerinin desteğiyle gelişen farklı araçlarla çeşitlenmektedir. Geleneksel medyadan sosyal medyaya taşınan kurumsal halkla ilişkiler uygulamalarının araçlarından biri de bloglardır ve bloglar, kurumsal halkla ilişkiler açısından çeşitli fırsatlar taşımaktadır.

Sosyal Medyada Kurumsal Halkla İlişkilerin Vitrini: Bloglar

Sosyal medya, Web 2.0 tabanlı yeni nesil internet teknolojilerini ifade eden ve genel anlamıyla iletişim sürecinde etkileşim, katılım, içerik üretme, hız ve kolaylık gibi unsurlara vurgu yapan genel bir isimdir. "Web 2.0'ın en önemli özelliği, bilginin iş birliği içinde üretilip çevrim içi olarak paylaşılmasına izin vermesidir. Web 2.0, medyayı sosyal hale getirmekte ve interaktif etkileşim ortamı sağlamaktadır" (Koçyiğit, 2017: 91). Web 2.0 temelinde gelişen ve yeni medya ya da sosyal medya olarak tanımlanan yeni iletişim teknolojileri, bireysel kullanıcıların ve kurumların bu dijital ortamları kullanmasını olanaklı kılmaktadır (Zyl, 2009: 908). Sosyal medya ortamları; hız, esneklik, işlevsellik, kolay ve zengin içerik üretimi, karşılıklı iletişim ve etkileşim gibi iletişim sürecine doğrudan etki eden unsurlara dayanması nedeniyle özgürlük, dürüstlük ve şeffaflık gibi değerleri de pekiştirmektedir (Koçak, 2017: 147). Bayraktutan vd.'ye (2012) göre Web 2.0 teknolojileri ile internet uygulamaları katılımcı ve etkileşime açık hale gelmiştir. Böylece içerik oluşturup bu içerikleri hızlı şekilde yaymak kolaylaşırken üretilen içeriklerin yayılmasında kullanılan en etkili araçlar arasında sosyal

paylaşım ağları ile bloglar ön planda yer almıştır. Sosyal medyanın çift yönlü ve geri bildirime olanak veren yapısı bloglarda da aktif olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel medyada hâkim olan tek yönlü iletişimin aksine sosyal medyada ve özellikle bloglarda karşılıklı ve çift yönlü iletişim süreci söz konusudur (Wright, 2005: 19). Bloglar, hedef kitleleri yalnızca 'bilginin tüketicisi' olmaktan çıkararak onların, bu bilgiyi düşünüp analiz etmelerine ve kendi aralarında paylaşarak yeniden üretmelerine olanak vermektedir (Jarvis, 2011: 176). Bloglarda ortaya çıkan karşılıklı ve çift yönlü iletişim süreci, kurumların hedef kitleleri ile doğru etkileşimler yaratmasına ve sürdürülebilir ilişkiler inşa etmesine katkıda bulunmaktadır.

Web (internet tarayıcıları ile ulaşılan iletişim ortamı) ve log (kayıt anlamında) İngilizce kelimelerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan 'Weblog' kelimesinin kısaltılmışı olan blog (Dilmen, 2007: 116) terimi; 'internet günlüğü', 'elektronik günlük (e-günlük)' veya 'ağ günlüğü' olarak ifade edilmektedir. Kullanımında teknik bilgi ya da donanım gerektirmediği için yönetilmesi kolay olan zengin içerikli ve işlevsel web alanlarını tanımlayan bloglar, kişisel ve kurumsal kullanıma olanak veren tasarımı sayesinde yazılı ve görsel üretilen içeriklerin tüm dünyaya eş zamanlı ulaşmasını sağlamaktadır (Alikılıç ve Onat, 2007: 903-904). Sıkça güncellenebilen gönderilerin en yeniden en eskiye doğru ters kronolojik sıralamayla kayıt altına alındığı, çoklu yazarlardan oluşan kullanıcıların yorum yaparak duygu ve düşüncelerini paylaşabildiği bloglar, kurumların paydaşları ile çift yönlü ve sürekli iletişim kurabilmek için kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak kullanılan dijital içerik yönetim sistemidir (Gunelius, 2011: 4). Kullanım kolaylığı ve kurumlara sağladığı yararlar açısından bloglar, günümüzde kullanılmaya devam eden en popüler halkla ilişkiler araçlarından biridir. Sevinç'e (2012: 68) göre bloglar, kaliteli içeriğin üretileceği merkez ve ana üstür; herhangi bir marka veya kurum için merkezinde blog olmayan sosyal medya stratejisinin günümüzde başarılı olması olanaksızdır (Sevinç, 2012: 68). Blogların kurumlara sağladığı faydaları şu şekilde özetlemek mümkündür: Kurum ve hedef kitleler arasındaki iyi niyeti ve sempatiyi geliştirerek kurumsal markaları güçlendirmektedir. Ulaşılabilir ve maliyeti düşük araştırma kaynağı olarak rakip analizi için kurumlara rekabet fırsatı sağlamaktadır. Kurumların karşı karşıya kalabileceği krizleri ortaya çıkmadan önlemeye, krizlerin önlenemediği durumlarda ise krizi doğru şekilde yönetebilmeye olanak vermektedir. Ağızdan ağıza pazarlama/iletişim ile daha çok kişiye ulaşılmasını sağlayarak mevcut ve potansiyel hedef kitleleri genişletmekte ve yeni müşteriler elde edilmesine yardımcı olmaktadır (Holtz ve Demopoulos, 2006: 21). Bunların yanı sıra bloglar, kurumsal halkla ilişkilerin işlevlerinin sosyal medya ortamında da devam etmesine destek vermektedir. Karaçor'a (2009: 93) göre blogların; araştırma ve bilgilen(dir)me, çevreyi tarama, hedef kitleleri tanıma, konu, sorun ve kriz yönetimi, kamuoyuna doğrudan ulaşma ve çift yönlü iletişim, kurum ve hedef kitleler arasında etkileşim, etkili ağızdan ağıza pazarlama gibi halkla ilişkiler açısından güçlü yönleri bulunmaktadır. Bazı noktalarda iç içe geçmekle birlikte blog türlerini beş grup altında toplamak mümkündür (Kahraman, 2013: 30-32):

Kişisel Bloglar: Duygu ve düşüncelerin anlatılarak hayat akışının paylaşıldığı, bir bakıma kişisel günlüklerdir.

Temasal Bloglar: Moda, yemek, dekorasyon, kitap, sanat, fotoğrafçılık, spor, reklam pazarlama, siyaset, alışveriş gibi çok çeşitli konularda blog tutulabilir.

Portföy Blogları: Her meslek için iş portföyünü bloglarda tutmak mümkündür. Böylelikle profesyonel hayat internete taşınır ve potansiyel işverenlere veya müşterilere ulaşılabilir.

Kurumsal Bloglar: Şirketlerin, tercihen çalışanları veya sosyal medya içerik sağlayıcıları tarafından tutulan bloglardır. Yeni çıkan ürünlerin veya hizmetlerin tanıtımı, düzenlenen etkinlikler, kazanılan ödüller, kurumsal bilgiler ve gündemle ilgili paylaşımlar yapılabilir.

Topluluk Blogları: Bir kişi değil de belli bir grubun yazdığı yazılardan oluşan bloglardır ve yukarıdaki tüm kategorileri içerisinde barındırabilir.

Wright ve Hinson'a (2008: 4) göre özellikle kurumsal bloglar, halkla ilişkiler ve kurumsal iletişim açısından olağanüstü potansiyel etkiye sahiptir. Sosyal medyada halkla ilişkilerin odak noktası olan kurumsal bloglar; markalar, ürün ya da hizmetler ile ilgilenen kişilere ulaşmak, onlarla iletişime geçip etkileşim kurmak için en iyi ortamlar arasında yer almaktadır. Bağlantı (link), belge, fotoğraf ve video eklenebilen bloglardan niş pazarları geliştirmenin yanı sıra uzmanlık ve belge paylaşımı, bilgilerin arşiv niteliğinde toplanması, yeni iş birliklerinin keşfedilmesi amacıyla da halkla ilişkiler aracı olarak yararlanılmaktadır (Adler ve Sillars, 2011: 85; Pradas vd., 2017: 221). Kurumsal bloglar sayesinde hedef kitleler kuruma veya kurumsal markaya daha çok maruz kalmaktadır. Böylelikle kurumun görünürlüğünü artmakta, imajı ve itibarı da olumlu etkilenmektedir. İyi bir marka imajı ve itibarına sahip olan kurumların marka değeri de artmaktadır. Kurumsal bloglar aracılığıyla kurumlar, müşteri ilişkileri yönetimini sosyal medyaya taşıyabilmekte ve sosyal müşteri ilişkileri yönetiminde de daha etkili ve başarılı sonuçlar elde etme potansiyeline sahip olmaktadır. Çetintaş'a (2014: 95) göre kurumsal bloglar, kurumları insanlaştırarak onlara ayırt edici bir kimlik kazandırmakta ve kurumların müşterileri ile güçlü ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Bu nedenle günümüzde kamu veya özel sektörde faaliyet gösteren tüm kuruluşlar gibi bankalar da hedef kitleleri ve paydaşları ile sürdürülebilir iletişim kurmak ve güveni perçinlemek için halkla ilişkiler aracı olarak kurumsal bloglardan yararlanmaktadır.

Bankalar, hizmet sektörü içinde yer alan finansal aracılardır ve bankacılık sektörü, halkla ilişkiler uygulamalarının en yoğun kullanıldığı iş kolları arasında yer almaktadır. Teknolojik yenilikleri tüm dünya ile eş zamanlı uygulamaya sokan bankalar, değişime öncülük etmektedir. Bankacılıkta halkla ilişkiler çalışmalarının önemi, insanların bu kurumları itibarlı algılamalarını ve bu kurumlara güven duymalarını sağlamaktır (Özdemir, 2012: 5). Dolayısıyla bankaların geleneksel iletişim ortamlarında yürüttükleri çalışmalarına ek olarak sosyal medya ortamlarındaki faaliyetleri de önem kazanmaktadır. Bu nedenle bankaların sosyal medya mecralarını her geçen gün daha aktif kullandıklarını ve hem potansiyel hem de mevcut müşterileri ile etkileşim kuracak yeni ve alternatif araçlara yöneldiklerini söylemek mümkündür. Kurumsal halkla ilişkilerin en önemli bileşenleri arasında yer alan müşteri ilişkileri yönetimi, diyalog, etkileşim ve çift yönlü iletişim, imaj ve itibar yönetimi, kurumsal marka gibi süreçler, günümüzde bankaların kurumsal blogları üzerinden işlemektedir.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki bankaların kurumsal bloglardan kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak nasıl yararlandığını ortaya çıkarmaktır. Araştırma, blog kullanımının

bankalar açısından nasıl işlediğini ve bankaların, bloglardan kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak bilinçli bir şekilde yararlanıp yararlanmadığını saptamak açısından önemli görülmektedir. Buradan hareketle 2019 yılında yayımlanan Bankacılık 500 Raporu içerisindeki Türk Bankalarının, kurumsal halkla ilişkiler amacıyla kurumsal bloglardan nasıl yararlandığı, temel araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. Türk Bankalarının kurumsal blogları hangi amaçlarla kullandığı ve kurumsal bloglarda en sık kullanılan paylaşımların hangi içeriklerden oluştuğu ise bu çalışmada yanıt aranan ikincil sorulardır.

Araştırmanın örnekleminde uluslararası bağımsız marka değerlendirme kuruluşu olan Brand Finance'ın 'Bankacılık 500-2019 Raporu'• içerisinde yer alan dokuz Türk Bankası yer almaktadır. İlgili rapora göre Türkiye'nin en değerli bankaları arasında sırasıyla; Ziraat Bankası, Garanti Bankası (Garanti BBVA), Türkiye İş Bankası, Akbank, Yapı Kredi, Türkiye Halk Bankası (Halkbank), VakıfBank, DenizBank ve TEB (Türk Ekonomi Bankası) olmak üzere dokuz banka listede yerini almıştır. Ancak bu bankalar içerisinde sadece Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası ve Türk Ekonomi Bankası'nın (TEB) kurumsal bloğunu aktif şekilde kullandığı görülmüştür. Geri kalan diğer bankaların bazılarının kurumsal bloğunun olmadığı ve bazılarının ise kurumsal bloğu olmasına rağmen aktif kullanılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca 'Akbank Sanat' gibi iş süreçleri dışında kullanılan ve bankanın kendi sponsorluğunda gelişen çeşitli kültürel ve sanatsal aktiviteleri içeren bloglar da kapsam dışı bırakılmıştır. Neuman'a (2012: 320) göre nitel araştırmalarda çalışma grubu, konunun içeriğine göre belirlenir ve araştırmacı, çalışma grubunu seçerken belirli ölçütleri göz önüne alır. Bu nedenle araştırmada, amaçlı örneklemden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklemenin temeli, araştırmaya dahil edilen değişkenler hakkında derinlemesine ve zengin bilgiler elde etmektir (Özdemir, 2010: 327). Amaçlı örnekleme göre kurumsal bloglarını en aktif kullanan üç banka olduğu tespit edilmiş ve Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası, TEB (Türk Ekonomi Bankası) olmak üzere incelemeye alınan üç banka araştırmaya dahil edilmiştir.

Nitel yönteme göre yapılandırılan araştırmada, betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Betimsel tarama araştırmalarında herhangi bir olayın, alanın veya kurumun nerede olduğunu betimleyerek tasvir etmeye çalışmak amaçlanır. Böylelikle değişkenler arasındaki ilişkilerin açıklanarak tasvir edilmesi sonucunda belirli genellemelere ulaşılır (Selçuk vd., 2014: 432). Betimsel içerik analizine tabi tutulan ve kategori cetvelinden de yararlanılarak incelenen üç bankanın bloğunda, en son paylaşılan 10 içerik olmak üzere toplam 30 içerik, blog kullanım amaçları ve kurumsal halkla ilişkiler açısından tasvir edilip açıklanmaya çalışılmıştır. İletişim çalışmalarında süreç içerisinde yer alan iletilerin analizi için sıklıkla kullanılan önemli yöntemlerden biri içerik analizidir. Analiz edilecek ileti, metin içeriklerinden oluşmaktadır ve metin ise her türlü yazılı, görsel ve sözlü ögelerdir (Aziz, 2015: 131). İlk kez 1952 yılında Berelson'un 'İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi' (Content Analysis in Communication Research) isimli çalışmasıyla iletişim çalışmalarında modern bir yöntem olarak kabul gören (Atabek ve Atabek, 2007: 2) içerik analizi, ileti içeriğini çözümlemenin sistematik ve bilimsel bir yöntemidir. Anket, gözlem ya da görüşme yöntemi gibi araştırmacı, içerik analizinden yararlanarak herhangi bir zaman veya yerde üretilmiş iletişim iletilerini çözümler (Severin ve Tankard, 1994: 41). İçerik analizi, bir

• Ayrıntılı bilgi için bkz. Brand Finance, "Banking 500-2019, The Annual Report on the most Valuable and Strongest Banking Brands", *https://brandfinance.com/images/upload/banking_500_2019_locked.pdf*, Yayım Tarihi: Şubat 2019, Erişim Tarihi: 30.11.2019.

gözlem yönteminden ziyade bir çözümleme yöntemidir. Objektif, sistematik ve sayısal çözümlemeye dayalı bu yöntem ile yazılı metinler kolaylıkla anlaşılabilmekte, bu sayede araştırmacının konuya yaklaşımı çözümlenerek araştırmanın içeriği bilimsel bir zemine inşa edilebilmektedir (Yengin, 2017: 77-78). Kurumsal blog kullanımı açısından en aktif üç banka olarak tespit edilen Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası ve TEB (Türk Ekonomi Bankası), en son paylaştığı 10 içerik ve paylaşıma göre kategorize edilmiş ve bu bankaların blog kullanımına yönelik bulgular yorumlanmıştır.

Bulgular

Bankaların kurumsal blogları incelendiğinde en çok Teknoloji, Ekonomi, Gezi/Seyahat, Yararlı Bilgi, Sosyal Yaşam ve Etkinlik kategorilerine ait temaları ve içerikleri paylaştıkları gözlemlenmiştir. Bu kategorilerin bankalara göre dağılımları Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Bankalara Göre Kurumsal Blog Kategorilerinin Dağılımı

BANKALAR	KATEGORİLER					
	Teknoloji	Ekonomi	Gezi/Seyahat	Yararlı Bilgi	Sosyal Yaşam	Etkinlik
Garanti BBVA	-	2	-	6	2	-
Türkiye İş Bankası	-	-	1	5	4	-
TEB	2	-	-	-	6	2
Toplam	**2**	**2**	**1**	**11**	**12**	**2**

Tablo 1, araştırmaya dahil edilen üç bankanın blog kategorilerine göre içerik dağılımını özetlemektedir. Buna göre bankaların kurumsal bloglarında en son paylaşılan toplam 30 içeriğin üçte birinden fazlası, 12 paylaşım ile 'Sosyal Yaşam' kategorisine aittir. 'Sosyal Yaşam' kategorisini 11 paylaşım ile 'Yararlı Bilgi' kategorisi izlemiştir. 'Teknoloji', 'Ekonomi' ve 'Etkinlik' kategorilerine 2'şer paylaşım dağılırken 'Gezi/Seyahat' kategorisinde 1 paylaşım tespit edilmiştir.

'Geleceğin Fırsatları Sizinle' sloganına sahip Garanti BBVA'nın https://www.garantibbva.com.tr/tr/blog.page#blogArticles=UID2f74eae adresinden erişilen kurumsal bloğunda, finans ve teknoloji alanında hayatı kolaylaştıracak bilgiler sunulmaktadır. Banka bloğunun, finans ve teknoloji alanındaki gelişmeleri birleştirdiği görülmektedir. Görsel 1, Garanti BBVA'nın kurumsal blog sayfasından alınan ekran görüntüsünü içermektedir.

Görsel 1. Garanti BBVA Kurumsal Blog Sayfası

Görsel 1, Garanti BBVA'nın kurumsal bloğundan yansıyan bir görüntüyü içermektedir. Bankanın kurumsal bloğunun; 'Kolay Biriktir', 'Planlı Yönet', 'Çağı Yakala' ve 'Rahat Yaşa'

kategorilerindeki içeriklerden oluştuğu izlenmektedir. Garanti BBVA'nın bloğunda son paylaşılan 10 içerik şöyle sıralanmaktadır:

1- Mentor Nedir, Start-Up'lara Nasıl Katkı Sağlar?
2- Düşük Bütçeli ve Çevre Dostu Kış Gardırobu Nasıl Hazırlanır?
3- Hem Eğlenceli Hem Ekonomik Kış Aktiviteleri
4- Araba Satın Almadan Önce Bu 5 Soruyu Kendinize Sorun
5- Sürdürülebilir Finansman ve İklim Değişikliği
6- Kış Kapıda: Doğal Gaz Faturalarınız İçin 6 Tasarruf Önerisi
7- Yeni Evli Çiftler İçin 5 Etkili Birikim Yöntemi
8- Hem KOBİ Hem de Girişimcilere Destek Veren Kurumlar
9- Sıkça Sorulanlarla Beraber Bireysel Emeklilik Sistemi
10- Kişisel Net Değer Hesabı Nedir, Nasıl Yapılır?

Garanti BBVA'nın kurumsal bloğuna ait yukarıda sıralanan 10 paylaşımdan 6'sı Yararlı Bilgi, 2'si Ekonomi ve 2'si Sosyal Yaşam içeriğinden oluşmaktayken Teknoloji, Gezi/Seyahat ve Etkinlik kategorilerine ilişkin herhangi bir içerik tespit edilmemiştir. Garanti BBVA'nın kurumsal bloğunda öne çıkan kategorilere göre paylaşımlar şu içeriklerden oluşmuştur:

Yararlı Bilgi kategorisinde; *Düşük Bütçeli ve Çevre Dostu Kış Gardırobu Nasıl Hazırlanır?, Araba Satın Almadan Önce Bu 5 Soruyu Kendinize Sorun, Kış Kapıda: Doğal Gaz Faturalarınız İçin 6 Tasarruf Önerisi, Yeni Evli Çiftler İçin 5 Etkili Birikim Yöntemi, Hem KOBİ Hem de Girişimcilere Destek Veren Kurumlar* ve *Sıkça Sorulanlarla Beraber Bireysel Emeklilik Sistemi* ile ilgili paylaşımlar yer almıştır. Birinci içerikte, minimum bütçe ve çevre dostu olanaklar ile çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan alternatif kış gardırobunun nasıl hazırlanacağına ilişkin pratik bilgiler verilmiştir. İkinci içerik, sıfır ya da ikinci el araç satın alırken dikkat edilmesi gereken püf noktalara ve estetik kaygılar dışında düşünülmesi gereken temel sorulara verilmiş yanıtlardan oluşmuştur. Üçüncü içerikte, kış aylarında ev ekonomisinin temel gider başlıklarından biri olan ısınma maliyeti ele alınmış ve evde alınacak küçük önlemlerle doğal gaz faturalarında %70'e varan tasarruf için 6 yararlı bilgi aktarılmıştır. Dördüncü paylaşım içeriğinde, yeni evli çiftlere yönelik ortak bütçe planlamasında birikim alışkanlıkları edinip geliştirmeye yönelik 5 etkili bilimsel tasarruf yöntemine yer verilmiştir. Beşinci içerikte, KOBİ'ler ile girişimciler için destek, teşvik ve hibe sağlayan kurum ve kuruluşların bilgilerine yer verilerek bu kuruluşların ulusal ve küresel ekonomideki önemine değinilmiştir. Son içerikte ise en çok sorulan sorularla birlikte bireysel emeklilik sistemine ait temel bilgilere yer verilerek bu sistemde birikim yapmak için çeşitli ip uçları sunulmuştur.

Ekonomi kategorisi; *Mentor Nedir, Start-Up'lara Nasıl Katkı Sağlar?* ve *Kişisel Net Değer Hesabı Nedir, Nasıl Yapılır?*, paylaşımlarından oluşmuştur. İlk paylaşım içeriğinde, mentorların 1970'lerde öncelikle ABD'de popülerlik elde ettiği ve son dönemlerde yatırımcılarla ilişkilerde daha istikrarlı iş birlikleri kurulmasında etkili olduğu üzerinde durularak girişimciliğin ekonomideki önemine değinilmiştir. Son içerikte ise kişisel net değeri hesaplamaya ilişkin formül paylaşılmış ve finans ve ekonomi uzmanlarının gelir yönetimi için en işlevsel yöntemleri derlenerek kişisel ekonomi yönetimine katkı sağlanmıştır.

Sosyal Yaşam kategorisinde; *Hem Eğlenceli Hem Ekonomik Kış Aktiviteleri* ile *Sürdürülebilir Finansman ve İklim Değişikliği* konulu paylaşımlar değerlendirilmiştir. Bu

paylaşım içeriklerinden birincisinde, kış aylarındaki soğuk hava koşullarında bile düşük bütçeli ve keyifli aktiviteler yapmanın mümkün olduğu vurgulanarak kış aylarında bütçeyi sarsmadan sosyal yaşamdan geri kalmamak için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. İkinci içerik ise küresel sıcaklığın tehdit edici boyutlara ulaştığına işaret ederek sürdürülebilir kalkınma ve çevresel ekosistemi korumak için sosyal yaşamda herkesin üzerine düşen sorumluluklar olduğuna dikkat çekilmiştir.

Garanti BBVA'nın kurumsal bloğunda öne çıkan paylaşım içeriklerinde sıklıkla yararlı bilgilere, ekonomiye dair ip uçları ile sosyal yaşamı kolaylaştıran çeşitli önerilere ve dikkat çekici konulara yer verdiği gözlemlenmiştir. Bankanın kurumsal bloğundaki bu içerikleri, herkesin anlayabileceği bir dille sohbet havasında ve samimi bir tonda paylaştığı dikkat çekmiştir. "Bloglarda kurulan samimi ortamların ve bloglarda kullanılan çift yönlü iletişimin, kurumlara duyulan güvensizliği büyük oranda ortadan kaldırdığına işaret edilmektedir" (Alikılıç, 2011: 28). Bu noktada Garanti BBVA'nın kurumsal blog kullanımında çeşitli konulara yer verip hedef kitleleri ve paydaşları arasında samimi bir ortam geliştirdiğini söylemek mümkündür. Akar'a (2006: 71-72) göre kurumsal bloglar, mevcut ve potansiyel müşterileri etkilemekte, kurum lehine olumlu bir algıya sahip olmalarına yardımcı olmaktadır. Zira müşteriler, kurumsal bloglar aracılığıyla kurumları yakın bir dost olarak algılamakta ve kurumla yakın ve samimi ilişki kurmaya gönüllü hale gelmektedir. Bunun sonucunda müşteri memnuniyeti artmakta ve kuruma sadık müşteri profilinin ortaya çıkması da kolaylaşmaktadır. Garanti BBVA açısından değerlendirilecek olursa bankanın kurumsal blog kullanımı ile kurumsal halkla ilişkiler faaliyetlerini dijital platformda da sürdürmeyi ve müşteri memnuniyetini geliştirmeyi hedeflediği söylenebilmektedir.

Çalışmada incelenen diğer bir banka olan Türkiye İş Bankası'nın https://www.isbank.com.tr/blog adresinden ulaşılan ve 'Hayatınızın Her Anındayız' temalı kurumsal bloğunda çeşitli kategoriler karşımıza çıkmaktadır. Görsel 2, Türkiye İş Bankası'nın kurumsal bloğuna ait ekran görüntüsünü yansıtmaktadır.

Görsel 2. Türkiye İş Bankası Kurumsal Blog Sayfası

Görsel 2'de Türkiye İş Bankası'nın kurumsal blog sayfasından bir görünüm sunulmuştur. Bankanın blog sayfasında 'Yaşam', 'Teknoloji', 'Otomotiv', 'Oyun', 'Seyahat', 'Finans', 'Sosyal Sorumluluk' ve 'Alışveriş' temaları öne çıkmaktadır. Blogda son paylaşılan 10 içerik şöyledir:

1- Yeni Mevsime Hazırız: Kış Giyim İp Uçları

2- Engellilerin Hayatını Kolaylaştıran Muhteşem Fikirler
3- Evde Çocuğunuzda Beraber Yapabileceğiniz 5 Aktivite
4- Yılbaşı Tatili İçin Yurt Dışında Gidilebilecek Yerler
5- Kışın Evde Yapılabilecek Aktiviteler
6- Bilinçli Tüketici Olmak! 6 Adımda Besin Etiketi Okuma Taktikleri
7- Hazırlıklı Olmak Hayat Kurtarır! Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler
8- Şeker Hastalığı Hakkında Ne Biliyoruz, Ne Yapıyoruz?
9- Zamanınızı Güzelleştirecek Mutlaka Okunması Gerekli Kitaplar
10- Çocukların Mutlaka Okuması Gereken Kitaplar

Türkiye İş Bankası'nın kurumsal bloğunda yukarıda sıralanan en son 10 paylaşımın 5'i Yararlı Bilgi, 4'ü Sosyal Yaşam ve 1'i Gezi/ Seyahat içeriklerine aitken Teknoloji, Ekonomi ve Etkinlik kategorilerine girecek herhangi bir paylaşım içeriği saptanmamıştır. Türkiye İş Bankası'nın kurumsal bloğunda öne çıkan kategoriler ve paylaşım içerikleri şöyledir:

Yararlı Bilgi kategorisi; *Yeni Mevsime Hazırız: Kış Giyim İp Uçları, Engellilerin Hayatını Kolaylaştıran Muhteşem Fikirler, Bilinçli Tüketici Olmak! 6 Adımda Besin Etiketi Okuma Taktikleri, Hazırlıklı Olmak Hayat Kurtarır! Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler* ve *Şeker Hastalığı Hakkında Ne Biliyoruz, Ne Yapıyoruz?,* başlıklı paylaşımlardan oluşmuştur. İlk içerikte, kışın hasta olmamak, soğuklardan korunmak, daha az üşümek, vücut direncini artırmak ve soğuk havalarda bile dışarıda kaliteli vakit geçirebilmek için nasıl giyinilmesine gerektiğine yönelik faydalı bilgiler sunulmuştur. İkinci içerikte, dünya çapında birçok farkındalık etkinliğinin yapıldığı 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında engelli bireylerin toplumla bütünleşmesine katkıda bulunacak, sosyal yaşama katılımlarını artıracak, kendilerini geliştirmelerini sağlayacak ve hayatlarını kolaylaştıracak pratik bilgiler eşliğinde engelsiz yaşam projeleri tanıtılarak engelli bireylerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları çeşitli zorluklara dikkat çekilmiştir. Üçüncü içerikte, bilinçli tüketici olmak için paketin içindeki gıdanın porsiyonunu, kalorisini ve içindeki maddelerin bilgisini içeren ve ürünü satın almadan önce içeriği hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan besin etiketi okuma hakkında bilgi verilmiş; besin etiketlerinin kolayca okunmasını sağlayacak faydalı bilgiler sunularak besin etiketi okumanın dengeli beslenme ve kilo kontrolü üzerindeki önemine değinilmiştir. Dördüncü içerikte, 12 Kasım Doğal Afetlerden Korunma Günü kapsamında deprem başta olmak üzere sel, çığ ve heyelan gibi çeşitli doğal afetler hakkında bilgiler verilmiş ve tanımlanan doğal afetlere ilişkin alınması gereken basit ama hayat kurtaran önlemlere dikkat çekilmiştir. Son içerikte ise Dünya Diyabet Günü olarak çeşitli etkinlikler yapılan 14 Kasım'daki yazıda, öncelikle şeker hastalığı tanımlanıp şeker hastalığının öne çıkan belirtilerine yer verilmiş ve şeker hastalığını önlemede beslenme ve spor alışkanlıklarının önemi vurgulanarak şeker hastalarının tedavisinde uygun diyet, spor ve beslenme önerileri sunulmuştur.

Sosyal Yaşam kategorisinde; *Evde Çocuğunuzda Beraber Yapabileceğiniz 5 Aktivite, Kışın Evde Yapılabilecek Aktiviteler, Zamanınızı Güzelleştirecek Mutlaka Okunması Gerekli Kitaplar* ve *Çocukların Mutlaka Okuması Gereken Kitaplar,* başlıklı paylaşımlar yer almıştır. Birinci içerikte, evde çocuklarla birlikte geçirilen zamanın kalitesini artırmak ve çocuklarla yapılan aktivitelerde daha çok eğlenmek için yaratıcı oyunlar, çocuklarla iş birliği içerisinde gelişen eğlenceli aktiviteler ve çocukların el becerilerini geliştiren çeşitli uğraşlara yönelik önerilerde bulunarak bu aktivitelerin çocuk ve ebeveyn ilişkisini güçlendirmedeki önemine

değinilmiştir. İkinci içerikte, kışın kapalı ve soğuk havalarda düşen enerjiyle dışarı çıkmak istenmediği zamanlarda bile kış mevsimini evde keyifle ve eğlenceyle geçirmek için yaratıcı öneriler, dekorasyon tavsiyeleri, evde sosyalleşmeyi sağlayacak etkinlik fikirleri paylaşılmıştır. Üçüncü içerikte kitapların, sosyal yaşamda keyifli zaman geçirmek, gündelik kaostan kurtulmak, kafa boşaltmak, kendimize yatırım yapmak ve yeni bir şeyler öğrenmek için en güzel aktivitelerden biri olduğu vurgulanarak değerli zamanlar geçirmemizi sağlayacak ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan çeşitli romanlar tavsiye edilip kısaca özetlenmiştir. Son içerikte ise çocukların merak duygusunun cezbedilerek kitap okuma alışkanlığı kazanmaları ve hem ruhsal hem de zihinsel gelişimlerini desteklemek için Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan ve mutlaka okumaları tavsiye edilen çocuk kitapları derlenmiş ve bu kitaplar kısaca tanıtılmıştır.

Gezi/ Seyahat kategorisinde ise *Yılbaşı Tatili İçin Yurt Dışında Gidilebilecek Yerler,* başlıklı paylaşıma yer verilmiştir. Bu içerikte, yeni bir yılı ve yeni umutları simgeleyen yılbaşı tatilinin en güzel tarafının bulunduğumuz yerden biraz uzaklaşmak, bilmediğimiz farklı yerlerde bulunmak ve yurt dışında daha önce gidilmemiş yerleri gezip görmek olduğuna işaret edilerek yılbaşında Prag, Paris, Lviv, Brugge, Rio de Janeiro ve Londra gibi dünya genelinde en popüler, romantik ve ilgi çekici rotalar belirlenmiştir.

Türkiye İş Bankası'nın kurumsal bloğunda sıkça kullanılan içerikler arasında yaşamı kolaylaştıracak pratik bilgilere ve ip uçlarına, sosyal yaşamda herkesin kolaylıkla gerçekleştirebileceği tavsiyelere ve yılbaşı tatilinde yurt dışında gezilebilecek şehirler gibi önerilere yer verilmiştir. Bankanın kurumsal bloğunda öne çıkan bu içerikler ile hedef kitleler ve paydaşlar arasında etkileşim düzeyini yükseltmek istediğini söylemek mümkündür. Bankanın bloğunda herkesin ilgisini çekecek güncel konulara yer verildiği dikkat çekmektedir. Nitekim kurumsal bloglar, kurumların iç ve dış hedef kitleleri ile iletişimin sürekliliğini sağlamada önem taşıyan kanallardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumlar, sosyal medyaya taşınan iletişim süreçlerinde bloglarını güncel veriler ile canlı ve ilgi çekici tutarak müşterilerini bu konular hakkında kolaylıkla ve memnuniyet yaratacak şekilde haberdar etmeye çalışmaktadır (Özgüner Kılıç, 2011: 144). Türkiye İş Bankası'nın kurumsal bloğu üzerinden canlı tutmaya çalıştığı müşteri ilişkileri yönetimi, bankanın bloğundan kurumsal halkla ilişkiler amaçlı yararlandığının da göstergesidir. Zira kurumsal bloglar, kurumların hedef kitleleri ile aralarında sağlıklı bir diyalog ve geri bildirim sürecinin başlatılıp etkileşim ve ilişki inşa edilmesi yoluyla bu sürecin sürdürülüp geliştirilmesi açısından önemli rol oynamaktadır (Yang ve Lim, 2009: 342). Türkiye İş Bankası açısından değerlendirildiğinde bankanın kurumsal bloğundan halkla ilişkiler aracı olarak yararlanması söz konusudur.

Araştırma kapsamında incelenen son banka olan TEB'in http://www.blogteb.com/ adresinden ulaşılan ve herhangi diğer iki bankada görüldüğü gibi özel bir tema içermeyen kurumsal bloğunda ilgili kategoriler sıralanmıştır. Görsel 3'te TEB'in kurumsal bloğundan alınan ekran görüntüsü sunulmuştur.

Görsel 3. TEB Kurumsal Blog Sayfası

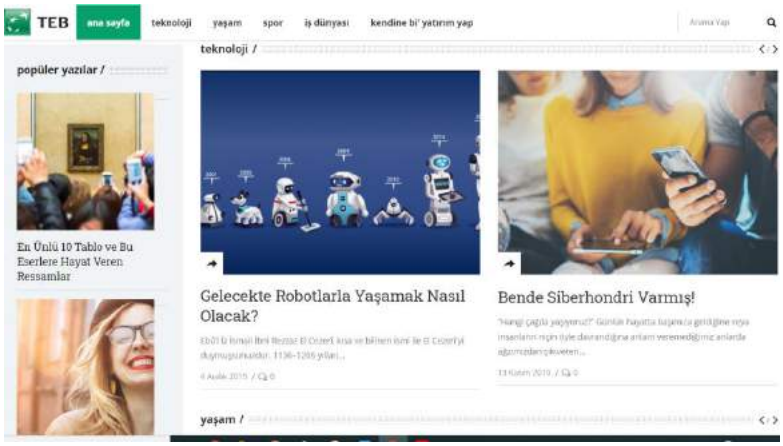

Görsel 3, TEB'in kurumsal blog sayfasının görüntüsünü içermektedir. Buna göre TEB'in bloğunda; 'Teknoloji', 'Yaşam', 'Spor', 'İş Dünyası' ve 'Kendine bi' Yatırım Yap' başlıklı temalara ait içeriklere yer verdiği izlenmektedir. TEB kurumsal blog sayfasında paylaşılan son 10 içeriğin başlığı şu şekildedir:

1- Gelecekte Robotlarla Yaşamak Nasıl Olacak?

2- Bende Siberhondri Varmış!

3- "Süper" Yetenek: İkna Kabiliyeti

4- Yeni Nesil Sanatçıların Elinden Sanatın Her Hali BASE 2019'da

5- Sporun Her Halini İzleyebileceğiniz İlham Veren Filmler

6- Mağara Duvarlarından Yapay Zekâ Sanatına Sanatın Büyüleyici Yolculuğu

7- "Formaları Emekli Edilerek" Onurlandırılan Spor Efsaneleri

8- Tarihin Yönünü Değiştirenlerde Bugün: Minik Dev iPod!

9- Dijital Pazarlama Yöntemlerinden "Conversational Marketing (Sohbet Pazarlaması)" Yükselişte

10- Bankacılık Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Harika Bir Fikrin Varsa İcat Çıkarmaya Ne Dersin?

TEB'in kurumsal bloğunda yukarıda sıralanan ve en son paylaşılan 10 içeriğe göre bu içeriklerin 6'sı Sosyal Yaşam, 2'si Teknoloji ve 2'si Etkinlik kategorisindeyken Ekonomi, Gezi/Seyahat ve Yararlı Bilgi kategorisinde herhangi bir paylaşım tespit edilmemiştir. TEB'in kurumsal bloğunda karşımıza çıkan kategoriler doğrultusunda yer alan paylaşım içerikleri aşağıdaki gibidir:

Sosyal Yaşam kategorisi; *Gelecekte Robotlarla Yaşamak Nasıl Olacak?, Bende Siberhondri Varmış!, "Süper" Yetenek: İkna Kabiliyeti, Sporun Her Halini İzleyebileceğiniz İlham Veren Filmler, Mağara Duvarlarından Yapay Zekâ Sanatına Sanatın Büyüleyici Yolculuğu* ve *"Formaları Emekli Edilerek" Onurlandırılan Spor Efsaneleri,* başlıklı paylaşımlardan oluşmuştur. İlk paylaşım içeriğinde, geçmişten günümüze yapay zekâ ile robotik alanda yaşanan gelişmelere yer verilmiş ve gelecek projeksiyonu üzerinde durularak sosyal yaşamı tehdit eden komplo teorilerine değinilmiştir. İkinci içerikte, teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni kavramlardan biri olan 'siberhondri' (rahatsızlık belirtilerini internetten araştırıp kendine hastalık tanısı koyma) konu edilmiş ve sosyal yaşamda bizleri bekleyen diğer tehlikelere ve dijital çağ bağımlılıklarına dikkat çekilmiştir. Üçüncü içerikte, sosyal yaşamın her alanında herkesin ihtiyaç duyduğu bir yetenek olarak tanımlanan ikna

kabiliyetine yer verilmiş ve kariyer basamaklarını başarıyla tırmanabilmek için iş yaşamında ikna etmenin önemi aktarılmıştır. Dördüncü içerikte, Muhammed Ali ve Maradona gibi topluma mâl olmuş önemli sporcuların yaşamını anlatan ve herkesin keyifle izleyip kendi yaşamında motivasyon sağlamak için kullanabileceği güç verici filmler derlenmiştir. Beşinci içerikte, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana sanatın gösterdiği gelişim konu edilmiş ve insanın yaşam serüveni içerisinde sanatın büyüleyici yolculuğu, tarih öncesi çağlardan günümüzdeki güncel örnekler eşliğinde sunulmuştur. Son içerikte ise elde ettikleri başarılar ile taraftarların kalbinde yaşayan ve oynadıkları kulüplerde forma numaraları emekli edilerek isimleri ölümsüzleşen Türk ve yabancı en ünlü basketbolcular ve futbolcular konu edilmiştir.

Teknoloji kategorisinde *Tarihin Yönünü Değiştirenlerde Bugün: Minik Dev iPod!* ve *Dijital Pazarlama Yöntemlerinden "Conversational Marketing (Sohbet Pazarlaması)" Yükselişte*, başlıklı paylaşımlar yer almıştır. Birinci içerikte, kişisel müzik dinleme deneyimini olağanüstü bir seviyeye taşıyan ve müzik endüstrisini değiştiren ilk iPod'un 2001 yılında çıkmasının ardından 2019 yılında güncellenen ve piyasaya sürülen 7. nesil iPod Touch'ın teknolojik özellikleri ve avantajları anlatılmıştır. Diğer içerikte ise teknolojinin gelişmesi sonucunda 'sohbet pazarlaması' ile akıllı yönlendirmeye, yapay zekâ destekli 'rehber robot' uygulamalarına (ChatBot) ve 7/24 hizmete hazır satış temsilciliği stratejilerinin artık teknolojinin en önemli parçası olduğuna yer verilmiştir.

Etkinlik kategorisinde ise *Yeni Nesil Sanatçıların Elinden Sanatın Her Hali BASE 2019'da* ve *Bankacılık Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Harika Bir Fikrin Varsa İcat Çıkarmaya Ne Dersin?,* başlıklı paylaşımlara yer verilmiştir. İlk içerikte, Türkiye'deki Güzel Sanatlar Fakülteleri'nden çıkan yeni mezunlar tarafından oluşturulan animasyon, baskı, cam, fotoğraf, grafik tasarım, heykel, resim, seramik gibi alanlarda ilk kolektif sergi olan BASE'in, 2019 yılında üçüncüsü düzenlenen etkinliği yer almıştır. Son içerikte ise TEB'in üniversite öğrencilerine, yeni mezunlara, TEB müşterilerine ve girişimcilere yönelik sektöre yenilikçi ve yaratıcı ürünler kazandırmak, müşteri deneyimini iyileştirmek ve inovasyon kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla "İcat Çıkar" sloganına sahip 13.sünü 15 Ocak 2020'de düzenleyeceği TEB Akıl Fikir Yarışması konu edilmiştir.

TEB'in kurumsal bloğunda, son paylaşılan içeriklere göre en çok sosyal yaşamda zaman geçirmek ve eğlenmek amaçlı başvurulacak keyifli içeriklere, teknolojik gelişmelere ve bu gelişmelerin yaşamımıza getireceği yenilikler ile kültür, sanat ve inovasyonla ilgili çeşitli etkinliklere yer verildiği gözlemlenmiştir. Bankanın kurumsal bloğunda ağırlıklı olarak yer verilen bu içeriklerde, yaşamı kolaylaştıran pratik bilgilerden ve ip uçlarından doğrudan bahsedilmemiş olsa da sosyal yaşam kategorisindeki belirli içeriklerin, yararlı bilgi formatı ile de eşleştiği görülmüştür. Ancak bankanın çoğunlukla sosyal yaşam kategorisine yönelik bilgi ve eğlenceyi harmanladığı içerikleri paylaşarak mevcut ve potansiyel müşterileri ile sıkıcılıktan ve tekdüzelikten uzak, daha samimi bir etkileşim yaratmak istediği söylenebilmektedir. Porter vd.'ye (2009: 252) göre kurumsal bloglar, kurum ve hedef kitleleri arasında resmî olmayan samimi bir iletişim kurulmasını ve dijital ortamlarda ağızdan ağıza iletişimi kolaylaştıran dinamik bir etkileşim izlenmesini sağlamaktadır. Zira kurumsal bloglar, müşteriler arasında topluluk bilinci yaratarak kuruma ve markaya bağlılığı geliştirmekte ve sosyal medyada ağızdan ağıza pazarlamanın etkinliğini sağlamaktadır (Özüdoğru, 2014: 42). Philip (2017: 65), sosyal medya ile halkla ilişkilerin rollerinin ve görevlerinin değişip geliştiğine dikkat çekerek kuruluşların, küresel rekabete dayanabilmek için sağlıklı ve

sürdürülebilir ilişkiler kurması gerektiğine ve kurumların güçlü birer marka olarak müşterilerin zihinlerinde yer edinebilmesi için kurumsal blogların önemli bir araç olduğuna işaret etmektedir. Buna göre kurumsal halkla ilişkiler ve kurumsal bloglar arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Kurumsal halkla ilişkilere ait olan tüm işlevler, günümüzde sosyal medyada da devam etmektedir ve özellikle kurumsal bloglar, kurumsal halkla ilişkilerin dijital platformda uygulanmasına yardımcı olan etkili araçlardan biridir.

Sonuç

Kurumsal halkla ilişkilerin genel olarak; çift yönlü iletişim ile etkileşim sağlama, diyalog geliştirme, bağlantı ve ilişki inşa etme, kurumun imajını ve itibarını güçlendirerek kuruma yönelik marka değeri yaratma, hedef kitleler ile paydaşlar arasında kurum lehine güven ortamı kurma, krizleri ortaya çıkmadan önleme, sorun ve gündem yönetiminde etkili olma, başarılı müşteri ilişkileri yönetimi ile sadık müşteriler elde etme gibi temel işlevlerinden söz etmek mümkündür. Ancak bunlar arasında en önemlisi, hedef kitleler ile sürekli bir etkileşim ve ilişki kurulmasını sağlamaktır. Sosyal medya ile kurumsal halkla ilişkiler de dijital ortamlara taşınmış ve çift yönlü iletişim, diyalog, etkileşim ve ilişki kurma işlevi kolaylaşmıştır. Sosyal medyada bu işlevi yerine getirecek önemli araçlardan birinin de kurumsal bloglar olduğu ortadadır. Ancak buna rağmen, incelenen üç bankanın kurumsal bloglarında, çift yönlü iletişim ve etkileşim ortamı yaratacak diyaloglara ve yorumlara rastlanmamıştır. Dolayısıyla kurumsal banka bloglarının, kurumsal halkla ilişkiler açısından büyük bir potansiyele sahip olduğunu ancak bu potansiyelden tam anlamıyla ideal şekilde yararlanılamadığını söylemek mümkündür.

Gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre bankaların kurumsal bloglarında en çok paylaşılan içeriklerin sırasıyla; ‘Sosyal Yaşam’, ‘Yararlı Bilgi’, ‘Ekonomi’, ‘Teknoloji’, ‘Etkinlik’ ve ‘Gezi/Seyahat’ kategorisine ait olduğu izlenmiştir. Buna rağmen kategorilerin dağılımı bankalara göre değişiklik göstermiştir. Garanti BBVA’nın en çok Yararlı Bilgi, Ekonomi ve Sosyal Yaşam kategorilerine yoğunlaştığı; Teknoloji, Gezi/Seyahat ve Etkinlik alanında herhangi bir paylaşım yapmadığı görülmüştür. Türkiye İş Bankası’nın ağırlıklı olarak Yararlı Bilgi, Sosyal Yaşam ve Gezi/Seyahat kategorilerine ilişkin içerikler üzerinde durduğu ancak Teknoloji, Ekonomi ve Etkinlik kategorisinde bir içerik üretmediği dikkat çekmiştir. TEB’in ise sıklıkla Sosyal Yaşam, Teknoloji ve Etkinlik kategorilerini besleyen içeriklerden yararlandığı ancak Ekonomi, Gezi/Seyahat ve Yararlı Bilgi içeriklerine yer vermediği saptanmıştır. Üç bankanın da en çok ‘Sosyal Yaşam’ kategorisine yönelik eğlenceli içeriklerden yararlandığı izlenmiş ve Sosyal Yaşam kategorisi, içerik paylaşımına göre ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada yer alan ‘Yararlı Bilgi’ kategorisinde Garanti BBVA ve Türkiye İş Bankası’nın hemen hemen aynı oranda içerik ürettiği dikkat çekerken TEB’in bu kategoride herhangi bir içeriği görülmemiştir. ‘Teknoloji’, ‘Ekonomi’ ve ‘Etkinlik’ kategorileri 2’şer içerik ile üçüncü sırayı paylaşmıştır. ‘Teknoloji’ ve ‘Etkinlik’ kategorileri, 2’şer paylaşım ile sadece TEB’in içeriklerinden oluşmuştur. ‘Ekonomi’ kategorisinde de yalnızca Garanti BBVA’nın içerik paylaştığı tespit edilmiştir. Son sırada yer alan ‘Gezi/Seyahat’ kategorisi ise sadece Türkiye İş Bankası tarafından içeriklendirilmiştir. Dolayısıyla incelenen üç bankanın, kategorilere göre üstünlükleri veya zayıflıkları söz konusudur. Oysa sosyal medyada kurumsal blog kullanımı, hedef kitleler için her alanda ilgi çekici ve kaliteli içerikler üreterek ve bu içerikleri sık güncelleyerek kurumun zihinlerde

konumlanmasına, içeriklere yorum bırakılarak tartışma ortamının ve dolayısıyla kurum ile hedef kitleler arasında etkileşim, ilişki ve diyalog potansiyelinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre banka bloglarının, kurumsal halkla ilişkiler aracı olarak güçlendirilmesi gereken çeşitli alanları olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle kurumsal blogların, hedef kitleler ile istenen etkileşim, diyalog ve ilişki düzeyini yakalayabilmesi için kullanıcı yorumlarına izin veren bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Kurumsal blogların, güncel tartışmaların gerçekleştirilip yorumların bırakılabileceği dijital platformlar olması, kurumsal halkla ilişkiler açısından önem taşımaktadır. Zira kamuoyunun güncel nabzını ölçümleyebilmek, kurumun hedef kitleler nezdindeki konumunu izleyebilmek, kurumu yakından ilgilendiren ve gelecekte potansiyel kriz riski taşıyan konuları öğrenebilmek, hedef kitlelerin ve paydaşların isteklerini, beklentilerini veya şikayetlerini takip edebilmek, elektronik ağızdan ağıza pazarlamayı başarılı şekilde yönetebilmek için bloglar bulunmaz bir fırsattır. Bunun yanı sıra bankaların kurumsal bloglarında, herkese hitap eden kategorilerin çeşitlendirilip her kategoriye ait kaliteli ve dikkat çekici içeriklerin üretilmesi gerekmektedir. Araştırma sonuçları, bankaların belirli kategorilere yoğunlaştığını ve diğer kategorileri göz ardı ettiğini göstermiştir. Oysa her hedef kitleye hitap eden içeriklerin üretilip kurumdan istenen şekilde söz ettirilmesini sağlayacak elektronik ağızdan ağıza pazarlama gibi iletişim stratejilerini uygulamak ve yönetmek, günümüzde kurumsal bloglar ile mümkün hale gelmiştir. Bu noktada blogların, kurumsal halkla ilişkilerin en önemli parçalarından biri olduğunun unutulmaması ve bu doğrultuda bilinçli şekilde kullanılması gerekmektedir. Kurumsal bloglar; çift yönlü iletişime ve etkileşime olanak veren, diyalog geliştirip tartışma ve yorumlarla zenginleşen, bunun sonucunda hedef kitleler ile ilişki inşa eden bir yapıya büründükçe kurumsal halkla ilişkiler amaçlı kullanımı açısından gerçek değerine ulaşabilecektir.

KAYNAKÇA

Adler, L. and Sillars, R. (2011). *The Linked Photographers' Guide to Online Marketing and Social Media,* Boston, USA: Cengage Learning.

Akar, E. (2006). *Blogla Pazarlama,* İstanbul: Tiem Yayıncılık.

Alikılıç, Ö. A. (2011). *Halkla İlişkiler 2.0 Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar, Yeni Teknikler,* Ankara: Efil Yayınevi.

Alikılıç, Ö. ve Onat, F. (2007). "Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kurumsal Bloglar", *Journal of Yaşar University,* 8(2), 899-927.

Atabek, Ü. ve Atabek, G. Ş. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri,* Ankara: Siyasal Yayınları.

Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri,* 10. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G. ve Telli Aydemir, A. (2012). "Sosyal Medyada 2011 Genel Seçimleri: Nitel- Nicel Arayüzey İncelemesi", *Selçuk İletişim,* 7(3), 5-29.

Bilgin, L. (2010). *Olumlu İmaj Yaratmak Halkla İlişkiler,* İstanbul: Kumsaati Yayınları.

Bozkurt, İ. (2007). *Bütünleşik Pazarlama İletişimi,* İstanbul: MediaCat Yayınları.

Brand Finance (2019). "Banking 500-2019, The Annual Report on the Banking Brands", https://brandfinance.com/images/upload/banking_500_2019_locked.pdf, Yayım Tarihi: Şubat 2019, Erişim Tarihi: 30.11.2019.

Çetintaş, H. B. (2014). "Bir Kurumsal İletişim Stratejisi Olarak Kurumsal Bloglar", *Selçuk İletişim,* 8(3), 92-121.

Dilmen, N. E. (2007). "Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları", *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 12, 113-123.

Gawroński, S. and Jakubowski, R. (2018). "Dispute about Public Relations-Between Social and Marketing Communication", *Social Communication,* 1, 6-11.

Gunelius, S. (2011). *30 Minutes Social Media Marketing: Step by Step Techniques toSpread the Word About Your Business Fast and Free,* New York: McGraw Hill.

Guth, D. W. and Marsh, C. (2003) *Public Relations: A Values-Driven Approach,* 2nd Ed., Boston: Allyn & Bacon.

Harris, T. L. (1993). *The Marketer's Guide to Public Relations,* New York: Wiley.

Holtz, S. and Demopoulos, T. (2006). *Blogging For Business Everything You Need to Know and Why You Should Care,* USA: Dearborn Trade.

Jarvis, J. (2011). *E-Sosyal Toplum, Dijital Çağda Sosyal Medyanın İş ve Gündelik Hayata Etkisi,* (Çev: Çağlar Kök), İstanbul: MediaCat Yayınları.

Kahraman, M. (2013). *Sosyal Medya 101 2.0 Pazarlamacılar İçin Sosyal Medyaya Giriş,* 2. Baskı, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Karaçor, S. (2009). "Halkla İlişkilerde İletişim Aracı Olarak Bloglar", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2(2), 87-99.

Kartal, A. K. ve Algül, A. (2019). "Vakıf ve Devlet Üniversitelerinin Kurumsal İmaj Bağlamında Twitter Paylaşımlarının İçerik Analizi", *Yeni Medya Elektronik Dergi (e-JNM),* 3(1), 57-70.

Koçak, S. (2017). "Yeni Medya Uygulamalarının Halkla İlişkiler Çalışmalarına Etkisi: Tetrad Kuramı Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyaları Örneklerinin İncelenmesi", *İletişim Araştırmaları Dergisi,* 14(2), 141-168.

Koçyiğit, M. (2017). *Dijital Halkla İlişkiler ve Online Kurumsal İtibar Yönetimi,* Konya: Eğitim Yayınevi.

Mert, Y. L. (2018). Dijital Halkla İlişkiler Araçlarının Yayıncılık Sektöründe Kullanımına Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 11(58), 724-737.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Cilt I-II). (Çev. S. Özge), İstanbul: Yayın Odası.

Okmeydan, S. B. ve Saran, M. (2018). "Actors of International Public Relations", (Ed. M. U. Tuncer), *International Public Relations Practices and Approaches,* (p. 29-52). Berlin: Peter Lang.

Olędzki, J. (2017). Public Relations as a Theatre-style Media Spectacle: Results of a Polish Public Opinion Poll, *International Journal of Journalism & Mass Communication,* 4, 1-7.

Özdemir, İ. (2012). "Bankacılıkta Halkla İlişkiler ve Müşteri İlişkileri", *BSAD-Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi,* 1(3-4), 4-15.

Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma*", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(1), 323-343.

Özgüner Kılıç, H. (2011). "Kurumsal Blog Sahibi Olmanın Şirketlerin Gelir ve Karına Etkisi: Fortune 500 Üzerinde Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 6(1), 139-162.

Özüdoğru, Ş. (2014). "Bir Web 2.0 Uygulaması Olarak Bloglar: Blogların Dinamikleri ve Blog Alemi", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC,* 4(1), 36-50.

Philip, L. (2017). "Corporate Blogging: The New Age PR Tool", *European Journal of Interdisciplinary Studies,* 3(3), 65-74.

Porter, L., Sweetser, K. and Chung, D. (2009). "The Blogosphere and Public Relations Investigating Practitioners' Roles and Blog Use", *Journal of Communication Management,* 13(3), 250-267.

Pradas, S. I., García, A. H., and Cardador P. F. (2017). "Acceptance of Corporate Blogs for Collaboration and Knowledge Sharing", *Information Systems Management,* 34(3), 220-237.

Seitel, F. P. (2016). *Halkla İlişkiler Uygulaması,* (Çev. Seda Mengü), 12. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.

Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve Dündar, H. (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi, *Eğitim ve Bilim,* 39(173), 430-453.

Severin, J. W. and Tankard, W. J. (1994). *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları,* Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.

Sevinç, S. S. (2012). *Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya,* İstanbul: Optimist Yayın ve Dağıtım.

Thomas, L. (2011). *Online Marketing,* New York: McGraw Hill.

Yang, S.U. and Lim, J. S. (2009). "The Effects of Blog-Mediated Public Relations (BMPR) on Relational Trust", *Journal of Public Relations Research,* 21(3), 341-359.

Yengin, D. (2017). *İletişim Çalışmalarında Araştırma Yöntemleri ve Uygulamaları,* İstanbul: Der Yayınları.

Yıldız, N. (2010). "Halkla İlişkilerde Kavramlar, Sınırlar, Sorunlar", *Selçuk İletişim Dergisi,* 6(2), 24-32.

Wilcox, D. L., Ault, P. H. and Agee, W. K. (1998). *Public Relations. Strategies and Tactics,* 5th Ed., New York: Longman.

Wright, D. K. and Hinson, M. D. (2008). "How Blogs and Social Media are Changing Public Relations and the Way it is Practiced", *Public Relations Journal,* 2(2), 1-21.

Wright, J. (2005). *Blog Marketing,* USA: MacGraw Hill Companies.

Zyl, A. S. (2009). "The Impact of Social Networking 2.0 on Organizations", *The Electronik Library,* 27(6), 906-918.

SOSYAL MEDYADA PARASOSYAL ETKİLEŞİM: İNTERNET FENOMENLERİNİN YOU TUBE HESAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Arş. Gör. Dr. Cudi Kaan OKMEYDAN
Yaşar Üniversitesi

Özet

Parasosyal ilişki, izleyicilerin radyo, televizyon veya tiyatroda izledikleri karakterler ile kurdukları tek taraflı iletişimi ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre izleyici zamanla hayranı olduğu karakteri daha yakından tanıdığını hissetmeye başlamakta ve tek taraflı bir samimiyet geliştirmektedir. Gerçekte var olmayan bu ilişkiyi, izleyici tarafından 'varmış gibi' hissedilmektedir. Birçok araştırmacıya göre normal bir durum olan parasosyal ilişki; genellikle yalnız, çekingen veya toplumdan soyutlanmış kişilerde daha çok görülmektedir. Parasosyal ilişkiler, gerçek olmayan sahte bir etkileşim üzerine kurulmasına rağmen izleyiciler, kendilerini hayranı oldukları kişinin arkadaşı olarak varsaymakta ve gerçek hayatta karşılaştıklarında da hayranı olunan kişiye yakın arkadaşmış gibi davranmaktadır. Buna ek olarak parasosyal ilişki kuran hayranlar, hayranı oldukları kişileri kanaat önderi olarak görebilmekte, onları rol model alabilmekte ve sosyal hayatlarında onları taklit edebilmektedir.

Günümüzde sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle parasosyal ilişkiler de daha farklı bir boyuta taşınmıştır. Sosyal medya aracılığı ile internet kullanıcıları, hayranı oldukları kişilerle etkileşim kurabilmektedir. Ancak bu etkileşim, çoğunlukla tek taraflı olarak seyretmekte ve hayran yorumları ile beğenileri karşılıksız kalmaktadır. Söz konusu tek taraflı etkileşime rağmen hayranların değişmeyen tutumları, sosyal medyada ortaya çıkan parasosyal etkileşimin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Sosyal medyanın zaman ve mekan sınırı olmadan insanları bir araya getirebilme olanağı sunması; hayranlarda, hayran olunan ünlü kişilerle aynı mekanda oldukları yanılgısına yol açmaktadır. Bu durumun ise parasosyal etkileşimi güçlendirdiği ileri sürülmektedir.

Son yıllarda sosyal medyanın bir ürünü olarak ortaya çıkan Türkçe'de çoğunlukla internet fenomenleri olarak adlandırılan 'influencer'ların sosyal medya hesaplarında söz konusu parasosyal etkileşim kendini yine göstermektedir. Influencer olarak adlandırılan bu kişilerin ürettiği eğlenceli ve ilgi çekici içerikler, çok sayıda takipçi ve hayran edinmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte influencer'lar çeşitli ürün ve hizmetlere sponsor olmakta ve kendi sosyal medya hesaplarında bu ürün ve hizmetleri tanıtarak ticari bir faaliyet de yürütebilmektedir. Bu çalışma, influencer'ların You Tube hesaplarında ortaya çıkan parasosyal etkileşime odaklanmaktadır. Bu bağlamda Boom Social'ın 2019 verilerine göre You Tube'da en çok takip edilen 10 influencer'ın hesapları Rasmussen (2018)'in You Tube fenomenleri üzerine gerçekleştirmiş olduğu kriterler baz alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Parasosyal Etkileşim, Sosyal Medya, İnternet Fenomenleri

PARASOCIAL INTERACTION IN SOCIAL MEDIA: A REVIEW OF INFLUENCER'S YOU TUBE ACCOUNTS

Abstract

Parasocial relationship refers to the unilateral communication established by the audience with the characters they watch in radio, television or theater. According to this

approach, the audience starts to feel that he/she knows the famous character more closely and develops one-sided intimacy. The audience feels this relationship that doesn't really exist. According to many researchers, parasocial relationship, which is a normal condition, is generally seen more often in solitary, shy or isolated people. Even though parasocial relationships are based on a false fake interaction, viewers assume that they are friends of their admirers and treat them as close friends even if they encounter them in real life.

Today, with the introduction of social media, parasocial relations have moved to a different dimension. Through social media, internet users can interact with people they are fans of. However, this interaction is mostly unilateral and fan reviews and like items are unrequited. However, the unchanging attitude of the fans despite this unilateral interaction is accepted as an indicator of the parasocial interaction that occurs in social media. The fact that social media can bring people together without the limit of time and place reinforces the illusion that people are in the same place with the celebrities they admire. It has been suggested that this situation strengthens the parasocial interaction.

In recent years, influencers have emerged as a product of social media. influencers own social media accounts also show this parasocial interaction as well. The entertaining and interesting content produced by these people attracts many followers and fans. In addition, influencers making sponsorship agreement thus, they engage in commercial activities by promoting various products and services in their social media accounts. This study focuses on the parasocial interaction that occurs in influencers' You Tube accounts. In this context, according to the Boom Social's 2019 data, the accounts of the 10 influencers that have most followers on You Tube were analyzed based on Rasmussen's (2018) criteria for You Tube influencers.

Keywords: Parasocial Interaction, Social Media, Influencers

Giriş

Sosyal medyanın bireylere kendi içeriklerini oluşturma ve başkalarıyla paylaşma olanağı sunması, özünde her bir bireye kendi medyalarını oluşturma ve yayın yapma imkânını ifade etmektedir. Buradan hareketle sosyal medyanın bir ürünü olarak çeşitli sosyal medya ünlüleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Söz konusu bu mikro ünlüler ürettikleri ve paylaştıkları ilgi çekici içeriklerle son zamanlarda sanal ortamlarda gündem haline gelmişlerdir. Influencer (etkileyen) olarak anılan tam Türkçe karşılığı bulunmamakla birlikte az sayıda Türkçe literatürde 'internet fenomenleri' olarak adlandırılan bu kişiler, araştırmacıların ve pazarlamacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Milyonlarca takipçileri olan, kitleleri harekete geçmeye motive edebilme gücüne sahip bu kişiler, sosyal medya pazarlamasında da önemli bir yere sahiptir. Business Insider (2019) Dergisi Influencer Marketing Report'a göre 2019 yılında 8 milyar ABD doları olan Influencer pazarlama harcamasının, 2022 yılına kadar 15 milyar ABD dolarına çıkması beklenmektedir. Bu durum, internet fenomenlerinin hayranları üzerindeki etkilerine işaret eden son derece önemli bir husustur.

Günümüzde internet fenomenleriyle ilgili ortaya çıkan bir diğer önemli husus ise parasosyal etkileşimdir. Ünlüler ile hayranları arasında tek taraflı olarak ortaya çıkan ve geleneksel medya döneminden kalma bir kavram olan parasosyal etkileşim; özünde izleyici-hayranların, hayranı oldukları ünlüleri gerçekten tanıyormuş yanılgısını yaşamalarını ifade etmektedir (Lim ve Kim, 2011, s. 767). Horton ve Wohl (1956) tarafından ortaya koyulan bu

kavrama göre izler-hayran kitleleri, aynı zamanda hayranı oldukları kişilerin veya kurgu karakterlerin tüm davranışlarını doğru kabul ederek onları sosyal birer rol model ve bir nevi kanaat önderi olarak görmektedir. Bu noktada ünlülerin veya kurgu karakterlerin, parasosyal arkadaşları oluşmaktadır. Hayranı olunan kişilerle parasosyal etkileşim kuran bireyler, hayranı oldukları bu kişilerden onları yakından tanıyor gibi söz etmekte; hatta onlarla karşılaştıklarında da aynı tutumlarını sürdürmektedir.

Bu çalışma ise bir sosyal medya ürünü olarak ortaya çıkan internet fenomenleri ile takipçileri arasında ortaya çıkan parasosyal etkileşimi konu almaktadır. Son yıllarda yapılan birçok araştırma, büyük hayran kitlesine sahip internet fenomenleri ile takipçileri arasında parasosyal etkileşim oluştuğunu ortaya koymaktadır (Sokolova ve Kefi, 2019; Liu vd, 2018; Yüksel ve Labrecque; Rasmussen, 2018). Bu çalışmada ise Türkiye'deki internet fenomenleri ile takipçileri arasında parasosyal etkileşim oluşup oluşmadığını tartışmak üzere Rasmussen'in (2018) belirtmiş olduğu kriterler üzerinden 10 YouTube fenomeninin kanalları incelenmektedir. Bu bağlamda fenomenlerle takipçileri arasında çift yönlü iletişimin var olup olmadığı, aynı takipçilerin fenomenlerin paylaştığı her videoya yorum yapıp yapmadıkları ve takipçilerin yapmış oldukları yorumlardaki üsluplarına odaklanılmaktadır. Araştırma bulguları, fenomenlerle takipçileri arasında çift yönlü bir iletişimin var olmadığını; yapılan tüm takipçi yorumlarının karşılıksız bırakıldığını ve beğenme butonları üzerinden dahi çift yönlü bir etkileşimin oluşmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte yorumları cevapsız bırakılan takipçilerin, hayranı oldukları fenomenlerin her paylaşımına yorum yapmaya devam ettikleri ve yorumlarda kullanılan üslubun son derece samimi olduğu saptanmıştır. Söz konusu bulgular, internet fenomenleri ile takipçileri arasında var olan parasosyal etkileşime dair ip uçları olarak yorumlanmaktadır.

Sosyal Medya ve Fenomen Olgusu

Sosyal medya olarak adlandırılan Web 2.0 ve sonrasında ortaya çıkan internet teknolojileri, herkese medya içerikleri üretme ve bu içerikleri paylaşma olanağı sunmaktadır. Böylece Web 2.0 öncesi sadece içerik tüketicisi olan internet kullanıcıları, aynı zamanda içerik üreticisine dönüşmüşlerdir. Bununla birlikte sosyal medya, sosyal medya kullanıcılarını ve hatta sosyal medya kullanıcıları arasındaki ilişkileri de görünür kılmaktadır (Boyd ve Ellison, 2008). Bu yeni nesil web sitelerinin profil oluşturma, bilgi paylaşma, ilişki kurma, topluluk oluşturma ve diyalog kurma gibi işlevleri (Kietzmann, vd. 2011) kişiler arası ve kitle iletişiminin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda sosyal medyada var olan kişiler, kurulan ilişkiler, arkadaşlıklar, diyaloglar ve topluluklar; gerçek hayattan son derece farklı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Sosyal medyanın sıradan bireylere sunduğu kendi yaşamlarını ve çevrelerinde meydana gelen olayları anında başkalarıyla paylaşabilme olanağı sunması, beraberinde mahrem alanın kamuya açılması, gözetlemenin meşruluk kazanması, röntgenlemenin sıradanlaşarak gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesine neden olmuştur (Gezgin, 2017, s. 15). İçinde yaşadığımız Bilgi Çağında sosyal medya ile hız kazanan ve kolaylaşan gözetim; gelecekte, özel hayatın ve mahremiyetin sınırlarının daha da daralacağına yönelik bir öngörü yaratmakta ve gözetim toplumu kavramına gerçeklik kazandırmaktadır (Okmeydan, 2017, s. 362-363). Günümüzde bireyler, siyasi iktidarlar veya sermaye grupları gibi gözetim mekanizmalarının dışında kendileri de gözetim aktörlerine dönüşmüşler, yalnızca birbirlerini gözetlemekle kalmayıp aynı zamanda gözetlemeyi

kolaylaştıracak bir biçimde gönüllü olarak enformasyon üretmeye başlamışlardır (Şener ve Kuş, 2015, s. 71). Yine Okmeydan'a (2017, s. 62-63) göre toplumsal yaşantımız, farklı izleme teknolojileri ve gözetim teknikleri ile denetim altında tutulmakta ve dahası, toplumsal yaşam içerisinde 'haz veren ve eğlenceli' bir hal alan bu denetime gönüllü bireyler ortaya çıkmaktadır. Böylelikle zorlama, baskı ve tehditle gözetim; gönüllülük, eğlence ve bireysel rızaya dayalı gözetime dönüşmekte ve sosyal medya üzerinden gözetimin sürekliliği sağlanmaktadır. Sosyal medya, tüm sahip olduğu bu özellikler ile insanların dikizleme ve teşhir etme arzularından yola çıkarak çeşitli mikro ünlülerin doğmasına neden olmuştur. Bu ünlüler, sosyal medya hesaplarında çok sayıda takipçiye ve hayrana sahip olmaları ve kitleleri harekete geçirebilecek motivasyonu sağlayabileceklerinden dolayı çeşitli marka ve ticari kuruluşların da dikkatini çekmekte ve ticari bir araç olarak görülmektedir.

Sosyal medyada ortaya çıkan bu mikro ünlülerin, literatürde 'sosyal medya ünlüsü', 'fenomen' veya 'influencer' (etkileyici) gibi farklı isimleri bulunmaktadır. Bu isimler, söz konusu ünlülerin faaliyet gösterdikleri sosyal medya araçlarına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda YouTube'da kanalı olan ve büyük hayran kitlesine sahip ünlü bir kişi "YouTuber" olarak adlandırılırken Instagram'da çok sayıda takipçi ve hayrana sahip olan ünlü bir kimse "Instagrammer" olarak anılabilmektedir. Ancak sosyal medyada söz konusu mikro ünlüler için ortaya çıkan isim karmaşalarına karşın Influencer (Etkileyiciler) veya internet fenomenleri gibi genelleyici isimler kullanılmaktadır (Kádeková ve a Holienčinová, 2018, s. 92). Sosyal medyanın bir ürünü olan, genellikle Türkçe literatürde 'internet fenomenleri' veya 'dijital etkileyenler' olarak da adlandırılan Influencer'lar, ürettikleri ilgi çekici ve eğlenceli içeriklerle kendilerini takip ettirmekte ve yayınladıkları bütün video veya fotoğrafların izlenmesini-bakılmasını sağlamaktadır. Birçok sosyal medya kullanıcısı gibi internet fenomenleri de kendi özel yaşamlarını gönüllü şekilde teşhir ederek mahrem alanlarını aşındırıp ortadan kaldırmakta ve yine gönüllü olarak başkaları tarafından izlenmektedir. Ancak internet fenomeni olarak kabul edilen kişiler, bu teşhiri sıradan sosyal medya kullanıcılarına göre daha amaçlı bir biçimde yaparak çok sayıda takipçi-hayran sayısına ulaşmaktadır. Bu durum, yaşam tarzı pazarlamasında markaların dikkatini çekmektedir. Fenomenlerin gündelik hayatlarını, satın aldıkları veya tükettikleri şeyleri hayran kitleleri ile paylaşmaları markalar adına bulunmaz fırsat yaratmaktadır (Glucksman, 2017, s. 78-79). Bu gerçek, milyonlarca hayrana sahip olan, tüm paylaşımları izlenen fenomenlerin aslında ticari yönleri olduğunu, ürün-hizmet tanıtımı yaptıklarını (Chung ve Cho, 2017, s. 481-482), ürettikleri içeriklere ürün yerleştirdiklerini ve nüfuz (etki) pazarlaması faaliyeti yürüttüklerini göstermektedir (Aktaş ve Şener, 2019, s. 401-402). Bu noktadan hareketle internet fenomenlerinin kendi yaşamlarını sergilerken diğer sıradan sosyal medya kullanıcılarının aksine gelir elde etmeleri oluşturulan içeriğin gerçekliği ve inandırıcılığı noktasında da çeşitli soru işaretleri doğurmaktadır.

Yukarıda da değinildiği üzere bir sosyal medya ürünü olan ve zaman içinde ticari bir boyut kazanan internet fenomenleri, sosyal medyada hayran kitlesine sahip olan ve genellikle kendi yaş ve ilgi grubuna benzer kimselerce takip edilen mikro ünlüler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kişilerin hayran kitlelerinin ise kendileriyle parasosyal etkileşim kurdukları öne sürülmektedir (Rasmussen, 2018). Meşhur sinema oyuncularının, TV yıldızlarının ve müzisyenlerin hayranlarının kendileriyle kurdukları parasosyal etkileşim, internet fenomenlerinin hayran kitlelerinde de görülmesi bir sonraki başlık altında incelenmektedir.

Parasosyal Etkileşim ve İnternet Fenomenleri

Parasosyal etkileşim, ilk kez 1956 yılında Horton ve Wohl tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Buna göre insanların, medyada gördükleri ünlü karakterleri yakından tanıyormuş yanılgısı yaşadıkları açıklanmıştır (Lim ve Kim, 2011, s. 767). Özellikle 1970'li yılların başlarında yapılan araştırmalar, izler kitlelerin TV'de izleyip özdeşim kurdukları ünlü karakterlere yüz yüze iletişim kuruyormuş gibi tepki verdiklerini ve söz konusu karakterlerden veya oyunculardan söz ederken onları gerçek hayatta tanıyormuş gibi söz ettiklerini ortaya koymuştur (Giles, 2002, s. 280-281). Bu yakınlık yanılsaması nedeniyle seyircilerin parasosyal etkileşim kurdukları ünlüleri ekranda görmekten keyif aldıkları ve onların yer aldığı TV şovlarını veya yapımları izleme eğiliminde oldukları bilinmektedir (Batıgün ve Sunal, 2017, s. 53). Bununla birlikte yapılan birçok araştırma, parasosyal etkileşimin ağırlıklı olarak yalnız ve sosyal olmayan insanlarda daha sık görüldüğünü ortaya koymaktadır. Böylece sosyal çevresi olmayan ve yalnız olan bireyler, sosyalleşme gereksinimini bu şekilde gidermektedir (Rubin, vd. 1985, s. 158-159). Parasosyal etkileşimin doğal bir durum olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte parasosyal etkileşim kurulan kişilerin ya da kurgu karakterlerin davranışlarının doğru kabul edilmesi, o kişinin bir nevi kanaat önderi olarak görülmesi ve taklit edilmesinin beraberinde birtakım sorunları getirebileceği de belirtilmektedir (Vogel ve Schwartz, 2014, s. 66-67). Parasosyal etkileşimin, siyasi görüş dahil olmak üzere tutum ve davranış değişikliğine neden olduğu kabul edilmektedir (Dunn, 2018, s.120). Son yıllarda birer mikro ünlü olan internet fenomenleri de parasosyal etkileşim bağlamında çeşitli araştırmalara sahne olmaktadır.

Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar, geleneksel medya aracılığıyla ortaya çıkan parasosyal etkileşimin günümüzde sosyal medyada da görüldüğünü ileri sürmektedir (Rihl ve Wegener, 2019, s. 556-557). Video paylaşım platformlarında içerik üretip paylaşan bu kişiler, Chen'e (2016) göre dijital olarak kendini temsil eden kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler YouTube'da kendilerine ait kanallarda oluşturdukları içeriklerle YouTube aktörlerine dönüşmekte ve aynı geleneksel medyadaki aktörler gibi kendileri ile parasosyal etkileşim kuran arkadaşlara sahip olmaktadır (Chen, 2016, s. 251). Rasmusen (2018) tarafından yapılan bir araştırmada da YouTube fenomenlerini takip edenlerin, bu fenomenleri arkadaşları gibi gördüklerini ve onları güvenilir bulduklarını ortaya koymaktadır. Asya'da yürütülen bir araştırma ise yine internet fenomenlerinin takipçileri tarafından arkadaşmış gibi algılandıklarını, takipçilerin sosyal medya fenomenlerini güvenilir bulduklarını ve fenomenlerin, satın alma kararları üzerinde etkili olduklarını ortaya koymuştur (Chung ve Cho, 2017, s. 489-491). Hahn ve Lee de (2014), tüketicilerin internet fenomenleri ile aralarında yakınlık hissettiklerini, onları arkadaş gibi algıladıklarını ve onların gösterdikleri ürünleri satın alma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte YouTube ve Instagram fenomenlerinin satın alma etkileri üzerine yapılan araştırmalar, parasosyal etkileşim nedeniyle fenomen tavsiyelerinin tüketiciler tarafından arkadaş tavsiyesi olarak algılandığını ve bu durumun tüketicilerin satın alma kararlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Lee ve Watkings, 2016; Sokolova ve Kefi, 2019). Fenomenlerin satın alma kararları üzerindeki bu güçlü etkileri de göz önüne alındığında parasosyal etkileşimin gücü daha net bir biçimde kendini göstermektedir.

Yöntem

Bu çalışma, Boomsocial'ın Kasım 2019 (https://www.boomsocial.com/Youtube/ UlkeSektor/turkey/fenomenler, Erişim Tarihi: 27.11.2019) verilerine göre Türkiye'de en çok takipçiye sahip olan internet fenomenlerinin kişisel YouTube hesaplarına odaklanmaktadır. Söz konusu hesap takipçilerinde ortaya çıkan parasosyal etkileşim Rasmussen'in (2018), YouTube fenomenleri üzerine gerçekleştirmiş olduğu kriterler baz alınarak açıklanmıştır. Söz konusu kriterler; fenomen ve takipçi arasında ortaya çıkan etkileşim, diyalog ve yorum içerikleri baz alınarak oluşturulmuştur. Bu noktadan hareketle araştırma aşağıda yer alan üç soruya cevap aramaktadır.

A.S$_1$ YouTube fenomenleri ile takipçileri arasında çift yönlü iletişim bulunmakta mıdır?

A.S$_2$ Takipçilerin YouTube fenomenlerine yönelik üslupları nasıldır?

A.S$_3$ Aynı takipçiler izledikleri fenomenin her videosuna yorum yapmakta mıdır?

Yukarıdaki sorular ışığında ortaya çıkan bulgular, sosyal medya fenomenleri ile takipçileri arasında parasosyal etkileşimin varlığına dair kuvvetli ip uçları vermektedir. Bu bağlamda fenomen ve takipçileri arasında vuku bulan tek yönlü iletişim ve bu tek yönlü iletişime rağmen takipçilerin yorum yazmaya devam etmesi, takipçilerin hayranı oldukları internet fenomenini yakından tanıyormuş gibi yorum yapmaları, sosyal medyada parasosyal etkileşime işaret eden unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bu verilere ulaşmak ve uygun bir örneklem oluşturabilmek adına bir sosyal medya istatistik sitesi olan Boomsocial tarafından belirlenen en popüler YouTube fenomenlerinden ilk 10'u amaca yönelik örnekleme göre seçilerek üretilen içerikler ve içeriklere yapılan yorumlar, betimsel içerik analizine tabi tutulmuştur. Amaca yönelik örnekleme, araştırmacının evren ile alakalı kendi bilgilerini ve çalışmanın amacına yönelik olarak seçilen örneklemi ifade etmektedir. Bu yöntemde araştırmacı, evrendeki varyasyonlardan kendi ilgilendiğini kendisi belirlemektedir (Güler vd., 2013, s. 92). Betimsel analiz ise araştırmacıların çalışmak istedikleri olgu ve olaylar hakkında özet bilgi elde etmeleri için sıklıkla başvurulan bir yöntemdir (Değirmenci ve Doğru, 2017, s. 125). Araştırma etiği bakımından örneklemde yer alan fenomenlerin adları gizlenmiştir. Adları gizli tutulan fenomenler F1… F10 olmak üzere kodlanmıştır. Tablo 1'de araştırma örnekleminde yer alan YouTube fenomenleri ve fenomenlerin YouTube kanallarına yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. YouTube Fenomenleri Kanallarına İlişkin Bilgiler

Youtube | Fenomenler Sektörü Video Kanalları

Youtube video kanalı	Abone	İzlenme	HA	HA (%)	EO (%)
[redacted]	6.890.000	1.691.825.396	0	%0,00	%0,73
[redacted]	6.110.000	1.159.552.484	10.000	%0,16	%2,45
[redacted]	5.600.000	759.675.555	0	%0,00	%0,00
[redacted]	4.900.000	709.702.240	50.000	%1,03	%3,73
[redacted]	3.900.000	516.622.237	10.000	%0,26	%7,16
[redacted]	3.810.000	603.078.057	10.000	%0,26	%5,08
[redacted]	3.630.000	282.445.910	40.000	%1,11	%4,27
[redacted]	3.300.000	802.934.650	0	%0,00	%0,00
[redacted]	2.780.000	431.643.336	10.000	%0,36	%1,54
[redacted]	2.770.000	697.303.140	0	%0,00	%0,89

Kaynak: https://www.boomsocial.com/Youtube/ UlkeSektor/turkey/fenomenler, Erişim Tarihi: 27.11.2019.

Tablo 1'de yer alan her bir fenomenin kendi YouTube kanallarında paylaştığı son 5 video ve etkileşimleri incelenmiştir. Boomsocial'dan alınan tabloda ayrıca fenomenlerin veya kanallarının adı, abone sayıları, izlenme sayıları, hayran sayısının haftalık artışı, hayran sayısının haftalık artış oranı ve kanalların etkileşim oranı yer almaktadır.

Bulgular

Araştırma kapsamında yer alan 10 fenomenden sadece biri (F9) kadındır. Fenomenlerin F7 ve F10 hariç, hepsinin çoğunlukla aşırılıklar içeren mizah ve eğlence videoları paylaştıkları gözlemlenmiştir. F7'nin bilim ve teknoloji ile ilgili içerikler ürettiği, F10'un ise oyun tanıtımı ile ilgili içerikleri paylaştığı saptanmıştır. Bununla birlikte yüksek takipçi oranına sahip fenomenlerin videolarında daha sık ürün yerleştirildiği ortaya çıkmıştır. Videolarda tanıtılan veya anılan bazı ürünlere o ürün veya hizmetleri daha önce deneyimleyip memnun kalmayan takipçiler tarafından tepki gösterildiği ancak yine de yorumlarında fenomenlerin desteklendiği gözlemlenmiştir. Bu tip takipçi yorumlarına "*X kargo mu? Kırmadan kaya bile taşıyamaz onlar abim; kardeşim gittik biz de oraya senin gibi ağırlanmadık valla; sen bir numarasın ama X son numara; valla yanlış anlama ama ben hiç memnun kalmadım*" gibi mesajlar örnek olarak gösterilebilmektedir. Tablo 2'de fenomenlerin YouTube kanallarında paylaşmış oldukları son 5 videonun oluşturduğu etkileşim sayıları yer almaktadır. Bununla birlikte her bir videoya yapılan ilk 50 takipçi yorumu incelenmiştir.

Tablo 2. Fenomenlerin Son 5 Videodaki Etkileşim Sayıları (Aralık 2019)

	İzlenme	Yorum	Beğenme	Beğenmeme
F1	7.398.083	19.001	428.368	12.014
F2	7.316.014	19.060	589.675	62.458
F3	13.248.743	414.748	1.092.815	51.854
F4	12.654.214	40.825	647.873	47.225
F5	6.814.054	58.315	258.457	21.045
F6	14.254.411	42.570	328.612	28.814
F7	3.991.285	26.278	441.116	3.254
F8	1.433.292	2.587	38.214	2.879
F9	4.847.325	15.235	198.236	10.253
F10	158.456	9.854	102.258	9.874

Araştırmada yer alan fenomenlerin YouTube kanallarında etkileşim oranının son derece yüksek olduğu gözlemlenmiştir. F10 dışındaki tüm fenomenlerin paylaşmış oldukları son 5 videonun izlenme oranı 1 milyonun üzerindedir. Yine F10 dışındaki fenomen hariç, tüm fenomenlerin son 5 videolarına yapılan toplam takipçi yorumlarının 2 milyonun üzerinde olduğu saptanmıştır. F8 dışındaki fenomenlerin son 5 videolarına aldıkları beğenme sayısı ise 100 binin üzerindedir. Araştırma kapsamındaki tek kadın fenomen olan F9 en fazla abone sayısına sahip 9. fenomendir. Bununla birlikte F9, bu araştırmada paylaşımları en çok izlenen 7. fenomen konumundadır. Araştırma kapsamında incelenen videolardan hareketle fenomenlerin kendilerine yorum yazan takipçilerine hiç cevap vermedikleri ve hiçbir takipçi yorumuna beğenme işareti koymadıkları saptanmıştır. Bu noktadan hareketle fenomenlerle takipçileri arasında tek yönlü bir ilişkinin var olduğu izlenmiştir. Bu bağlamda **A.S$_1$**

fenomenler ve takipçileri arasında çift yönlü bir iletişimin bulunmadığı şeklinde yanıt bulmaktadır. Bunun yanı sıra fenomenlerin incelenen son 5 videosunda da aynı takipçilerin yorum yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu bulgu **A.S$_3$**'ü de yanıtlamaktadır.

Fenomenlerin paylaşmış olduğu videolara yapılan takipçi yorumları incelendiğinde F7 dışındaki tüm fenomenlere aşırı samimi yorumlar yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu yorumlar: *"kardeşim hep söylüyorum adamsın; kardo yine yapmışsın yapacağını; vay be eski videolarını hatırlıyorum, tırmanış yapıyordun Antalya'da şimdi hala kaliteli videoların var; senin gibi adamlara ihtiyacımız var kardeşim benim; abi çok yakışıklısın; aga Kayseri'ye ne zaman geliyon"* şeklinde tek taraflı bir bağa işaret etmektedir. Bununla birlikte iki ay aradan sonra paylaşım yapan F3'e takipçilerinin tepki gösterdiği ve kırgınlıklarını dile getirdiği gözlemlenmiştir. Söz konusu takipçi yorumlarına örnek olarak "*kanalının şifresini hatırlamışsın sonunda; ünlü oldun bizi unuttun, 4 aydır video gelmiyor; ooo kardeşim sen gelir miydin buralara; F3 kanalın şifresinin yazılı olduğu kağıdı bulmuş; ohh ne güzel aklına esince bas git, aylarca gelme"* gibi mesajlar örnek olarak gösterilebilmektedir. Fenomen F7'ye ise "bey ve abi" şeklinde hitap edildiği gözlemlenmiştir. Bu durumun F7'nin daha ciddi içerik üretmesi ve diğer fenomenlere göre yaşının daha büyük olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ancak F7'ye de takipçilerinin, kendini yakından tanıyormuş gibi hitap ettiği görülmektedir. Bu tip takipçi mesajlarına *"F7 Türkiye'de içerik üreticisi olarak 1 numara olmalıdır; süpersiniz F7 bey; abi hani bir ara casus roketleriyle ilgili video çekecektin ne oldu o iş; abimsin"* gibi mesajlar örnek olarak gösterilebilmektedir. Tüm bu bulgulardan hareketle **A.S$_2$** takipçilerin YouTube fenomenlerine yönelik üsluplarının son derece samimi ve arkadaşça olduğu şeklinde yanıtlanabilmektedir.

Yukarıdaki bulgulardan hareketle incelenen fenomenlerin YouTube kanallarında parasosyal etkileşimin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda fenomenlerin YouTube kanallarında tamamen tek yönlü iletişimin söz konusu olduğu; ancak buna rağmen takipçilerin son derece samimi ve arkadaşça yorumlar yazmaya devam ettiği, uzun süre paylaşım yapılmadığında ise fenomene kırgınlık duyulan bir duygunun varlığı ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada yurt dışında yapılan çeşitli araştırmalara (Sokolova ve Kefi, 2019; Liu vd, 2018; Yüksel ve Labrecque; Rasmussen, 2018) benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Horton ve Wohl (1956) tarafından ortaya koyulan parasosyal etkileşimin, günümüzde sosyal medya araçlarında da kendini gösterdiği saptanmıştır. Bu durum, medyalar değişse bile insanların davranış, tutum ve tepkilerinin aynı şekilde devam ettiğine işaret etmektedir. Yapısı gereği diyalog olanağı sunan ve son derece etkileşimli bir platform olan sosyal medyada internet fenomenleri ile takipçileri arasındaki tek yönlü iletişimin ısrarla sürmesi ve takipçilerin fenomenlere kendi arkadaşlarıymış gibi yorumlar yazmaları parasosyal etkileşime işaret etmektedir. Bunlara ek olarak incelenen fenomenlerin paylaşmış oldukları içeriklerde belirgin bir biçimde ürün yerleştirme uygulamalarının var olması ve bunun takipçiler tarafından fark edilmesine rağmen fenomenlere olan güven, ilgi ve hayranlığın devem etmesi, bu etkileşimin ne denli kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, geleneksel medyada kendi rızası dışında pazarlama mesajlarına maruz kalan izleyicilerin, kendi rızaları ile bilinçli bir şekilde pazarlama mesajlarına maruz kalmaları bakımından da olgunun bir başka önemli boyutuna işaret etmektedir.

İnternet fenomenlerini diğer geleneksel medya ünlülerinden ayıran bir diğer önemli unsur ise bu fenomenlerin kendi sosyal medya kanallarını kullanarak sosyal medyada ün yapmaları ve yine diğer sosyal medya kullanıcıları tarafından desteklenmeleridir. Bu durum eşik bekçiliği kavramının var olmadığı ve bireysel hesaplar üzerinden yayın yapan bu kişilerin ürettikleri içeriklerin, standart dışı olmasına ve daha çok ilgi çekmesine neden olmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı fenomenler kendi takipçileri tarafından daha doğal ve daha kendilerinden-kendi içlerinden olarak algılanmaktadır. Bu durum, takipçilerin hayranı oldukları fenomene daha çok bağlanmalarına neden olmaktadır. Sosyal medyada ortaya çıkan fenomenlerin kendi parasosyal arkadaşlarını oluşturmaları -medya ortamlarının gelişiminden bağımsız bir biçimde- parasosyal etkileşimin varlığını koruması ve devam ettirmesi bakımından dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

Aktaş, A. ve Şener, G. (2019). Nüfuz Pazarlamasında (Influencer Marketing) Mesaj Stratejileri, *Erciyes İletişim Dergisi,* 6(1), 399-422.

Batıgün, A. D. ve Sunal, A. B. (2017). TV Dizilerinde Yer Alan Karakterlerle Kurulan Parasosyal Etkileşim: Evlilik Doyumu, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirme, *Türk Psikoloji Derneği,* 32(79), 52-62.

Boyd, D. M., and Ellison, N. B. (2008). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 210-230.

Busines Insider (2019). The Influencer Marketing Report, *https://store.businessinsider.com/products/the-influencer-marketing-report*, Erişim Tarihi: 09.12.2019.

Chen, C. P. (2016). Forming digital self and parasocial relationships on YouTube, *Journal of Consumer Culture*, 16(1), 232-254.

Dunn, S. S. (2018). Parasocial Interaction and Narrative Involvement as Predictors of Attitude Change, *Western Journal of Communication*, 82(1), 117-133.

Gezgin, S. (2017). "Gözetimi ve Magazini Sıradanlaştıran Bir Araç Olarak Sosyal Medya", (Ed. S. Gezgin ve A. E. İralı), *Yeni Medya Analizleri*, (ss. 11-32). Konya: Eğitim Yayınevi.

Giles, D. C. (2002). Parasocial Interaction: A Review of the Literature and a Model for Future Research, *Mediapsychology*, 4, 279-305.

Glucksman, M. (2017). The Rise of Social Media Influencer Marketing on Lifestyle Branding: A Case Study of Lucie Fink, *Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 8(2), 77-87.

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Horton, D. and Wohl, R. (1956). Mass Communication and Para-social Interaction: Observations on Intimacy at a Distance, *Psychiatry* 19, 215-229.

Kádeková, Z. and Holienčinová, M. (2018). Influencer Marketing as a Modern Phenomenon Creating a New Frontier of Virtual Opportunities, *Communication Today*, 9(2), 90-105.

Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., and Silvestre, B. S. (2011). Social Media? Get serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media, *Business Horizons*, 54(3), 241-251.

Kim H., Hahn, Y. and Eun-Jung, L. (2014). Effect of Psychological Closeness on Consumer Attitudes toward Fashion Blogs: The Moderating Effect of Fashion Leadership and Interpersonal LOV, *Journal of Global Fashion Marketing: Bridging Fashion and Marketing*, 5(2), 103-121.

Lee, J.E., and Watkins, B. (2016). YouTube Vloggers' Influence on Consumer Luxury Brand Perceptions and Intentions, *Journal of Business Research*, 69(12), 5753-5760.

Liu, M.T., Liu, Y. and Zhang, L.L. (2018). Vlog and Brand Evaluations: The Influence of Parasocial Interaction, *Asia Pacific Journal of Marketing*, 31(2), 419-436.

Lim, C. M., & Kim, Y. (2011). Older Consumers' TV Home Shopping: Loneliness, Parasocial Interaction, and Perceived Convenience, *Psychology & Marketing*, *28*(8), 763-780.

Okmeydan, S. B. (2017). Yeni İletişim Teknolojileri Sorgulamak: Etik, Güvenlik ve Mahremiyetin Kesiştiği Nokta, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-GİFDER), 5*(1), 347-372.

Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: '*Panoptikon*'dan '*Sinoptikon*' ve '*Omniptikon*'a, *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 45-69.

Rihl, A. and Wegener, C. (2019). YouTube Celebrities and Parasocial Interaction: Using Facebook Channels in Mediatized Relationships, Journal of Research into New Media Technologies, 25(3), 554-566.

Rubin, A. M., Perse, E. M. and Powell, R. A. (1985). Loneliness, Parasocial Interaction and Local Television News Viewing, *Human Communication Research*, 12(2), 155-180.

Sokolova, K. and Kefi, H. (2019). Instagram and YouTube Bloggers Promote It, Why Should I Buy? How Credibility and Parasocial Interaction Influence Purchase Intentions, *Journal of Retailing and Consumer Services*, 52, 1-9.

Şener, G. ve Kuş, O. (2015). "Büyük Biraderden Büyük Veriye Gözetim Toplumu", (Ed. Ö. Oğuzhan), *İletişimde Sosyal Medya Sosyal Medyada Etkileşim,* (ss. 53-82), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Vogel, Ö. T. and Schwartz, M. L. (2014). Theorizing Parasocial Interactions Based on Authenticity: The Development of a Media Figure Classification Scheme, *Psychology of Popular Media Culture*, 3(2), 66-78.

Yüksel, M. and Labrecque, L.I. (2016). Digital Buddies: Parasocial Interactions in Social Media, *Journal of Research in Interactive Marketing*, 10(4), 305-320.

SOSYAL MEDYADA METALAŞAN ÇOCUKLAR: KIDFLUENCER KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Dr. Cudi Kaan OKMEYDAN
Yaşar Üniversitesi

Özet

Sosyal medya olgusunun hayatımıza girmesiyle birlikte iletişim ve kitle iletişimi yeni bir boyut kazanmıştır. Sosyal medyanın kullanıcı içerikli ve interaktif bir yapıya sahip olması her bir internet kullanıcısına yeni iletişim fırsatları sunmuş ve kendi medyalarına sahip olma olanağı tanımıştır. Sosyal medya, aynı iletişim fırsatlarını kurum ve kuruluşlara da sağlamış ve günümüzde ticari ve ticari olmayan birçok kuruluşun sosyal medyada faaliyet göstermesine neden olmuştur. Böylece sosyal medya, kişilerarası iletişim pratiklerinin ve kitle iletişiminin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bununla birlikte geleneksel medyadan güç alan reklam, ürün yerleştirme ve halkla ilişkiler gibi birçok ticari iletişim türü sosyal medyaya uyarlanmıştır.

Günümüze sosyal medyanın bir ürünü olarak Türkçe'de 'internet fenomenleri' olarak da anılan 'influencer' kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kişiler kendi sosyal medya hesaplarında özellikle You Tube gibi video paylaşım sitelerinde paylaştıkları ilgi çekici içeriklerle kendilerini takip ettirmekte ve çeşitli sponsorluk anlaşmaları ile ürün veya hizmet tanıtımı yapmaktadır. Son zamanlarda ise influencer'lara ek olarak yaşları 5 ile 13 arasında değişen ve alanyazında genel kabul gören şekliyle 'kidfluencer' olarak adlandırılan 'çocuk fenomenler' ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle You Tube tarafından oluşturulan bu kavram, yeni bir internet fenomeni türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kidfluencer'lar da kendi You Tube kanallarında ilgi çekici içerikler oluşturmakla birlikte çeşitli ürün ve hizmetlerin tanıtımını yaparak ticari bir faaliyet yürütmektedir.

Söz konusu olgu ve durum, gerek etik gerekse çocuk mahremiyeti açısından birçok soruna yol açmakta ve bu alanlarda çeşitli tartışmalara neden olmaktadır. Bu tartışmalar arasında kidfluencer yaklaşımının, çocukları metalaştırması ve elde edilen gelir nedeniyle de bu kavramın, yeni nesil çocuk işçilik olarak değerlendirilmesi başı çekmektedir. Ancak kidfluencer olarak kabul edilen çocuk fenomenlerin You Tube kanalları milyonlarca kişi tarafından izlenmekte ve çeşitli sponsorluk anlaşmalarına sahne olmaktadır. Bu çalışmada You Tube'ta en çok takipçi sayısına sahip olan 10 kidfluencer kanalı incelenmiş ve kanalların ürettiği içerikler, etkileşim düzeyleri, aldığı sponsorluklar ve reklamlar analiz edilerek tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, İnternet Fenomenleri, Çocuk İnternet Fenomenleri

CHILDREN AS COMMODITY ON SOCIAL MEDIA: AN EVALUATION OF KIDFLUENCER CONCEPT

Abstract

With the introduction of the phenomenon of social media, communication and mass communication has gained a new dimension. The fact that social media has a user generated content and interactive structure provided each internet user with a new communication opportunity and gave them the opportunity to have their own media. Social media offered the

same communication opportunity to institutions and organizations and has led many commercial and non-commercial organizations to operate in social media. Thus, social media has caused the reshaping of interpersonal communication practices and mass communication. However, many types of commercial communication, such as advertising, product placement and public relations, which are powered by traditional media, have been adapted to social media.

Today, influencers have emerged as a product of social media. These people creates their own intersting and funny contents in their own social media accounts especially on video sharing sides as You Tube. They gain so many followers and promote products or services through various sponsorship agreements. Recently, in addition to influencers, child influencers called as kidfluencers ages between 5 to 13, have emerged. This concept, created by You Tube and led to the emergence of a new type of Internet phenomenon. Kidfluencers also create interesting content on their own You Tube channels, and promote a variety of products and services.

The phenomenon of kidfluencer has led to various controversies in many respects, such as ethics and child privacy. Kidfluencers can also be considered as a new generation of child labor due to the commodification and income of children. However, the You Tube channels of child phenomena considered as kidfluencer are watched by millions of people and are subject to various sponsorship agreements. In this study, 10 kidfluencer channels, which have the highest number of followers on You Tube, are examined. Content, interaction levels, sponsorship and advertisements in kidfluencers channels are analyzed and discussed.

Keywords: Social Media, Influencers, Kidfluencers

Giriş

Son yıllarda sosyal medyada yükselişe geçen, çeşitli eğlenceli içerikler paylaşarak kendilerine hayran kitleleri oluşturan mikro ünlüler ‘influencer’ olarak adlandırılmaktadır. Türkçe literatürde tam karşılığı bulunmayan ancak genellikle ‘internet fenomeni’ olarak söz edilen bu kişiler, sahip oldukları hayran kitlesinden hareketle kendilerine ait sosyal medya hesaplarında çeşitli ürün ve hizmet tanıtımı da yapmaktadır. Sosyal medya pazarlama uygulamaları arasında yer alan ve ‘influencer marketing’ olarak adlandırılan bu yöntem (Mert, 2018, s. 1301-1304), irili ufaklı birçok markanın ve işletmenin dikkatini çekmiştir. Influencer olarak adlandırılan sosyal medya ünlülerine, son zamanlarda yeni bir kavram daha eklenerek ‘kidfluencer’lar ortaya çıkmıştır. ‘Çocuk internet fenomeni’ ya da ‘çocuk etkileyen’ olarak adlandırabileceğimiz bu çocuklar, aynı büyükleri olan influencer’lar gibi kendi sosyal medya hesapları üzerinden pazarlama faaliyetleri yürütmektedir. Son zamanlarda kidfluencer’ların yükselişe geçmesi, beraberinde önemli yasal ve etik sorunları tartışmaya açmaktadır (Comcowich, 2019). Söz konusu bu durum, çocukların iş gücü olarak kullanımı, çocuklar üzerinden gelir elde edilmesi gibi yasal ve etik boyutun yanı sıra yaşları son derece küçük olan gelişme çağındaki bu çocukların ruhsal ve bedensel gelişimleri bakımından da önemli soru işaretleri içermektedir.

Bu çalışmada YouTube’da en çok takipçi sayısına sahip ve en popüler olan kidfluencer’ların kendilerine ait kanalları incelenmiştir. YouTube (2019)’un kendi paylaştığı en popüler kidfluencer’lar listesinden ilk 10 kanal seçilerek araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan her 10 kidfluencer kanalının paylaşmış olduğu son 5 içerik

analiz edilerek paylaşılan ilk videolar ile içerik kıyaslaması yapılmıştır. Bununla birlikte kidfluencer'ların kendilerine ait YouTube kanallarında hangi içerikleri paylaştıkları, ne tür ürün ve hizmetleri tanıttıkları, yaş ve cinsiyet gibi değişkenler ile tanıtılan ürün ve hizmetler arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda araştırmaya dahil edilen ilk 10 kidfluencer'dan, son üçünün ürettiği içeriklerde herhangi bir ürün veya hizmet tanıtmadığı saptanmıştır. Ancak söz konusu son üç kidfluencer'ın YouTube kanallarını açma tarihleri 2018 olarak görünmektedir. Bununla birlikte ürettikleri içeriklerde yoğun bir biçimde ürün ve hizmet tanıtan diğer yedi kidfluencer'ın da YouTube kanallarını açtıkları ilk yıllarda herhangi bir pazarlama faaliyetinde bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Ürün ve hizmet tanıtan kidfluencer'ların yaşlarına yönelik ürünler tanıttıkları saptanmıştır. Bu bağlamda yaşları daha küçük olan kidfluencer'ların, sadece oyuncak tanıtımı yaptıkları; buna karşın daha ileri yaşlardaki kidfluencer'ların kırtasiye malzemeleri, giysi, fastfood restoran ve oyun salonları gibi daha çok ergenliğe yaklaşan çocuklara yönelik tanıtımlarda bulundukları saptanmıştır. Bununla birlikte yaş ve cinsiyet ile tanıtılan ürünler arasında net bir ilişki izlenmiştir. Bununla birlikte pazarlama faaliyeti içinde olan kidfluencer'ların henüz ürün ve hizmet tanıtımında bulunmadıkları ilk videoların çok daha amatör; ürün ve hizmet tanıtımı yapılan videoların ise çok daha profesyonel şekilde hazırlandığı gözlemlenmiştir. Bu noktada tanıtımı yapılan markaların, kidfluencer'ların ürettikleri içeriklere ve videoların prodüksiyon sürecine müdahale ettikleri düşünülebilmektedir.

Kendi YouTube kanallarında kendi yaşıtlarından hayranlar edinen ve onları harekete geçmeye motive etme gücü olan kidfluencer'ların, sosyal medya pazarlamasında bir araç olarak ortaya çıkması henüz çok yeni bir olgudur. Bu durum yasal, etik ve çocuk gelişimi gibi birçok boyuta sahiptir. Bununla birlikte söz konusu kidfluencer'ların kendilerini takip eden yaşıtları üzerindeki etkileri de olgunun değerlendirilmesi gereken başka bir boyutudur. Bu çalışmada da ortaya çıktığı üzere küçük yaştaki çocuklara ait YouTube kanallarında takipçi sayısının ve etkileşim oranının artmasıyla birlikte söz konusu çocuklar ve onlara ait sosyal medya hesapları bir pazarlama fırsatı olarak görülmektedir.

Sosyal Medyada Influencer ve Kidfluencer Kavramı

Literatürde sosyal medya ile ilgili birçok tanım bulunsa da sosyal medyayı en basit şekilde tanımlayacak cümle, onun aslında kullanıcı içerikli bir yapıya sahip web sitesi olmasıdır. Geleneksel medya ve geleneksel internet sitelerinde içerik, bir grup profesyonel tarafından üretilmekteyken sosyal medya olarak adlandırılan kullanıcı içerikli, etkileşimli web sitelerinde ise süreç tam tersine işleyerek internet kullanıcıları kendi içeriklerini oluşturma ve başkalarıyla paylaşma olanağı bulmaktadır. Bu olanağı sunan teknoloji, Web 2.0 olarak adlandırılmaktadır. Web 2.0, internet kullanıcılarına kendi içeriklerini oluşturma ve başkalarıyla paylaşmaya olanak sağlayan yeni nesil web sitelerini ifade etmek için 2004 yılında O'Reilly Media tarafından kullanılmış bir isimdir (Alikılıç, 2011, s. 2). Bu noktadan hareketle Web 2.0 ve sosyal medyanın aynı şey olduğu görülmektedir. Sosyal medya, olguyu sosyolojik açıdan tanımlarken Web 2.0, bu olguyu daha çok teknolojik boyutta ele almak için kullanılan bir terimdir (Akar, 2011, s. 16). Web 2.0 veya bir diğer adıyla sosyal medya, Web 1.0 olarak adlandırılan, internet kullanıcılarının pasif birer izleyici oldukları geleneksel web sitelerinin tam tersi bir yapıyı ortaya koyan, zaman ve mekan kısıtı bulunmayan, kullanıcı içerikli ve interaktif bir yapıyı ifade etmektedir.

Sosyal medyada ortaya çıkan iletişim pratikleri, gerçek yaşamdan son derece farklı şekilde seyretmektedir. Bu bağlamda sosyal medyada ortaya çıkan kitle iletişiminin, kişiler arası iletişimin ve kişiler arası ilişkilerin, sosyal medyada yeniden şekillendiğini söyleyebilmek mümkündür. Sosyal medyada mesajlaşma veya yorum yazma gibi etkileşim pratiklerinin yanı sıra "beğen" ve "paylaş" gibi butonlarla kurulan etkileşim, sosyal medya kullanıcılarının dinamik bir profil oluşturmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte oluşturulan kimlik değiştirilebilir, görünür ve gözetlenebilir biçimdedir (Yetişkin, 2016, s. 29). Bu durum, sosyal medya kullanıcılarının kendileriyle ilgili bilgileri, görüntüleri ve hatta özel hayatlarını birçok kişiye teşhir etmesini, bununla birlikte de röntgenciliği meşru kılmaktadır. Sosyal bilimci Kevin Robins, günümüzün gelişen teknolojilerinde, teknolojinin davranışlarımızı gözetlemesini ve rutin bir şekilde dikizlenmemizi bir olgu olarak ortaya koymakla birlikte sosyal medyada bireylerin kendilerini isteyerek sergilemesini ve paylaşmasını kendine hayran olma, diğer ifadesiyle narsisizmle açıklamaktadır (Uyanık, 2010). Bu noktada teşhir, deşifre ve seyircilik kavramları kendini göstermektedir. Teşhir: gösterme, sergileme, herkese duyurma; deşifre: mahremiyeti çözme, keşfetme; seyircilik: izleme halinde olmayı açıklamaktadır (Budak, 2018, s. 152). Bu durumda sosyal medyada kendini gösterme, röntgenci haz eyleminin kolaylaşması ve kendini göstereni izleyen bir seyirci kitle oluşumu söz konusudur. Bu noktadan hareketle bir sosyal medya ürünü olarak 'influencer' kavramı ortaya çıkmıştır. Türkçe tam karşılığı 'etkileyici' olan ancak literatürde çoğunlukla 'internet fenomenleri' olarak adlandırılan influencer'lar, sosyal medyada çok sayıda takipçiye sahip olan, ürettiği içerikler takip edilen, düşüncelerine önem verilen ve izleyicilerini harekete geçirebilecek motivasyonu sağlayabilen kişilerdir (Sevinç, 2017). Influencer'lar, sahip oldukları hayran kitlesi sayesinde günümüz dijital pazarlama sürecinde önemli bir pazarlama aracı olarak görülmektedir. Bu bağlamda influencer olarak adlandırılan bu kişiler, önemli bir ağızdan ağıza pazarlama, başka bir deyişle tavsiye pazarlaması aracı olarak faaliyet göstermektedir (Mahmutoğlu vd., 2018, s. 4). Günümüzde birçok influencer tarafından üretilen içeriğe ürün yerleştirmek veya içerikte ürün reklamı yapmak suretiyle çeşitli ticari faaliyetler görülmektedir.

Influencer olarak adlandırılan mikro ünlülerin ardından sosyal medyanın yeni bir ürünü olarak günümüzde 'kidfluencer' olarak adlandırılan 'çocuk etkileyici' veya 'çocuk internet fenomeni' kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Influencer olarak adlandırılan kişilerin aksine yaşları reşit olmayan, hatta genellikle 5-13 yaş arası küçük çocukları ifade eden kavram, özellikle YouTube video paylaşım sitesinde bariz bir biçimde kendini göstermektedir. İlk kez 2015 yılında kullanılan kidfluencer kavramı, 13 yaş ve altındaki çocukları kapsayan ve çeşitli sosyal medya kanallarında marka veya ürün bilinirliğini artırmak için kullanılan çocukları ifade etmektedir (Digital Age, 2019). Influencer'larda olduğu gibi kidfluencer'ların da kendilerine ait çoğunlukla akranlarından oluşan büyük izler kitleleri ve hayranları bulunmaktadır. YouTube ve Instagram'da görülen kidfluencer'ların varlıkları gibi onları izleyen yaşıtlarının da bu tip içeriklere maruz kalmalarının ne kadar uygun olduğu önemli bir tartışma konusudur (Maheshwari, 2019). Bu tartışma, belirtildiği gibi iki boyuta sahiptir. İlk boyut, kidfluencer olarak adlandırılan, henüz reşit olmamış küçük yaştaki çocukların çeşitli ticari ve finansal çıkarlar doğrultusunda sosyal medyada teşhir edilmesidir. Bu boyut, çocukların sosyal medyada içerik üretmek adına bir prodüksiyon ortaya koyması, böylesi erken yaşta geniş bir hayran kitlesine sahip olması ve sosyal medyadan aldıkları çeşitli

yorumların bedensel ve ruhsal sağlıkları üzerinde olumsuz etki bırakması yönünden eleştirilmektedir. Aynı zamanda günümüz dünyasında en temel hak ve özgürlüklerden bile eşit şekilde yararlanamayan çocukların, her türlü sömürüsünün ve istismarının da giderek yaygınlaştığına yönelik bakış açılarından söz etmek mümkündür (Göksel ve Bitirim, 2008, s. 262). İkinci boyut ise izler kitle ve takipçilerin üzerinde oluşacak olumsuz etkilerdir.

Kidfluencer'ların yıllık kazançlarının 22 milyon ABD dolarına kadar çıkabildiği söylenmektedir. Söz konusu yüksek gelir olanağının ebeveynlerin ilgisini çektiği ve 'Kidfluencer Camps' adında kidfluencer'lar yetiştiren kampların ortaya çıkarak bu alanda yeni bir sektörün doğduğu görülmektedir (Evans, 2019). Bu bağlamda markalar tarafından birer pazarlama aracı olarak görülen çocuklar, ebeveynleri için de birer gelir aracına dönüşmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 18 yaşına kadar her insanı çocuk kabul etmektedir. Ancak yine Birleşmiş Milletler Raporuna (2019) göre dünyada ilkokul çağında 60 milyon çocuğun hiç ilk okula gitmediği ve çeşitli işlerde ucuz iş gücü olarak çalıştığı belirtilmektedir. Buna karşın Uluslararası Çalışma Örgütü, en erken çalışma yaşını 15 olarak belirlemiş ve 15 yaşın altında çalışanları 'çocuk işçi' olarak nitelendirmiştir (Güneş, 2001, s. 7). Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü hangi alanda ve ne işte çalışırsa çalışsın ekonomik anlamda faaliyet içinde olan her çocuğu çocuk işçi olarak kabul etmektedir (ILO, 2014, s. 6). Bununla birlikte Uluslararası Çalışma Örgütü, çocuk oyuncu ve sanatçıları da yakından incelemekte ve bu konuda çeşitli izinleri zorunlu kılmaktadır (ILO, 2019). Bu bağlamda küçük yaşta ticari bir faaliyet içerisinde bulunan kidfluencer olarak adlandırılan çocuklar da özünde 'çocuk işçi' olarak kabul edilmektedir. Ancak kidfluencer olarak adlandırılan bu çocuklarla ilgili dünyada herhangi bir kısıtlayıcı yasal çalışma olmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte kidfluencer'ların ebeveynlerine göre çocukların özel durumları göz önüne alınarak markaların daha çok ödeme yapması gerektiği ileri sürülmektedir (Maheshwari, 2019). Bu durum ise ebeveynlerin kendi çocuklarını ticari bir meta olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilmektedir.

YouTube'da En Çok Takip Edilen Kidfluencer Kanalları Üzerine Bir İnceleme

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre çocuk işçilerin özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok görüldüğü, dünyada rapor edilmiş 152 milyon çocuk işçinin 108 milyonunun tarımda, 73 milyonunun ise tehlikeli işlerde çalıştığı belirtilmektedir (ILO, 2019). Ancak gelişmiş ülkelerde de çocuk iş gücünün farklı şekillerde de olsa kullanıldığı görülmektedir. Bunlara gösterilebilecek en yeni ve güncel örnek ise kidfluencer olarak adlandırılan ve son derece yeni bir kavram olan 'çocuk internet fenomenleri'dir. Yaşları genellikle 5-13 arası değişen bu çocuklar, ürettikleri ilgi çekici içeriklerle kendi yaşıtlarından büyük takipçi kitleleri edinmekte ve belirli takipçi sayısını geçtikten sonra çeşitli markaların ürün ve hizmetlerini tanıtmaktadırlar. Söz konusu yaştaki çocukların sosyal medyada profil oluşturmalarının bile uygunluğu tartışılırken bu yaşta çocukların sosyal medyada ticari faaliyetler için kullanılması, üzerlerinden gelir elde edilmesi son derece tartışmalı bir konudur. Bununla birlikte kidfluencer'ların ürettiği bu içeriklerin kendi yaşıtları olan izleyici-takipçileri üzerindeki etkileri de son derece tartışmalıdır. Bu çalışmada YouTube'un (2019) kendi beyanına göre en popüler olan kidfluencer kanalları incelenmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, sosyal medyanın bir ürünü olarak ortaya çıkan ve giderek ticarileşen çocuk internet fenomenleri üzerine kurgulanmıştır. Türkçe literatürde çoğunlukla 'internet fenomeni' olarak adlandırılan 'influencer'ların ardından son zamanlarda 'kidfluencer' olarak adlandırılan 'çocuk internet fenomenleri'nin ortaya çıkması, bu kavramı farklı bir boyuta taşımaktadır. Influencer olarak adlandırılan yetişkin mikro sosyal medya ünlülerinin çeşitli reklam ve sponsorluk anlaşmalarından kazanç elde ettikleri ve ürettikleri içeriklerin büyük oranda ürün ve hizmet tanıtımına yönelik olduğu bilinmektedir. Ancak aynı ticari durum kidfluencer olarak adlandırılan ve henüz reşit olmayan sosyal medyadaki çocuk mikro ünlüler için de geçerlidir. Bu durum, henüz reşit olmayan çocukların ticari amaçla kullanımı, onların beden ve ruh sağlıkları gibi birçok açıdan tartışmaları beraberinde getirmektedir. Tüm bunlardan hareketle kidfluencer olarak adlandırılan çocuk mikro ünlülerin üretmiş olduğu içerikler, bunların izler kitleleri, ne tür ürün ve hizmet tanıtımı yapıldığı gibi, bu olgunun incelenmesi gereken başka boyutları da bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle ilgili araştırma, aşağıda yer alan üç araştırma sorusuna cevap bulmayı amaçlamaktadır:

A.S$_1$ Kidfluencer kanallarında ne tür içerikler bulunmaktadır?

A.S$_2$ Kidfluencer kanallarında ne tür ürün ve hizmet tanıtımları yapılmaktadır?

A.S$_3$ Kidfluencer'ların yaş ve cinsiyetleri ile tanıttıkları ürünler arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?

Bu çalışma, YouTube'un belirtmiş olduğu (2019) en popüler kidfluencer kanalları üzerine odaklanmaktadır. Kidfluencer olarak adlandırılan sosyal medya ünlüsü çocukların kendi YouTube kanallarında üretmiş oldukları içerikler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda YouTube'da en popüler 10 kidfluencer tarafından yayınlanan son 5 video amaca yönelik örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Böylece toplamda 50 kidfluencer videosu araştırmaya dahil edilmiştir. Amaca yönelik örnekleme, araştırmacının evren ile alakalı kendi bilgilerini ve çalışmanın amacına yönelik olarak seçilen örneklemi ifade etmektedir. Bu yöntemde araştırmacı, evrendeki varyasyonlardan kendi ilgilendiğini kendisi belirlemektedir (Güler vd., 2013, s. 92). İçerik analizinde ise incelenecek olan belge ve dokümanlar, bilgisayar veya internet üzerinden elektronik biçimde de incelenebilmektedir (Baş ve Akturan, 2008, s. 118-119). İçerik analizi sürecinde videolardaki konuşma ve diyaloglar, yazılı metne dönüştürülerek belirli kelime ve kavram grupları belirlenmiş ve metinlerdeki mesajlar ortaya koyulmuştur. Bu noktada analiz sürecinin kolaylaşması ve bulguların daha anlaşılır bir biçimde aktarılması adına kategori cetveli oluşturulmuştur. Bununla birlikte araştırma kapsamında yer alan ve henüz reşit olmayan 10 çocuğun ismi araştırma etiğine uygun olarak gizlenmiş ve çocuklar K1… K10 olmak üzere kodlanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında YouTube'un kendi belirlemiş olduğu (2019) en popüler kidfluencer kanalları listesinde yer alan 10 kidfluencer kanalı incelenmiştir. İncelenen 10 kanaldan 6'sı kız 4'ü erkek kidfluencer'lara aittir. Ayrıca takipçi sayısı ile hesabın açıldığı tarih arasında da doğru bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre eski kidfluencer'ların daha çok takipçi sayısına sahip olduğu görülmektedir. Tablo 1'de, araştırma kapsamında yer alan kidfluencer'ların cinsiyet, takipçi sayıları ve kaç yıldır YouTube kanallarının aktif olduğu özet şekilde görülebilmektedir.

Tablo 1. Kidfluencer Kanallarına Ait Bilgiler

	Cinsiyet	Takipçi Sayısı	Başlangıç Yılı
K1	K	56.700	2014
K2	E	42.800	2015
K3	K	38.700	2015
K4	E	24.200	2015
K5	E	19.100	2016
K6	E	16.200	2017
K7	K	15.540	2017
K8	K	5.100	2018
K9	K	4.300	2018
K10	K	3.700	2018

Araştırma kapsamında yer alan kidfluencer'ların paylaştıkları videolarda ürün yerleştirmeye ancak iki yıl sonra başladıkları gözlemlenmiştir. Kidfluencer'ların ilk videoları incelendiğinde evde yapılan eğlenceli deneyler, oynanan çeşitli oyunlar, çeşitli el işi ve boyama deneyimleri gibi kendi akranlarının ilgisini çekebilecek eğlenceli içerikler oluşturdukları izlenmiştir. Kidfluencer'ların paylaşmış oldukları son 5 videoda ise direkt ürün veya hizmet tanıtımında bulundukları saptanmıştır. Böylece kidfluencer kanallarında ne tür içeriklerin bulunduğuna yönelik **A.S$_1$** yanıt bulmaktadır. Bununla birlikte takipçi sayısı 15 binin altında olan 3 kidfluencer'ın paylaştığı videolarda herhangi bir ürün veya hizmet tanıtımına rastlanmamıştır. Bu durum, kidfluencer'ların ancak belli bir takipçi sayısına ulaştıktan sonra sponsorluk anlaşmalarında yer alabildiğini göstermektedir. Tablo 2'de kidfluencer'ların tanıtımını yapmış oldukları ürün grupları yer almaktadır.

Tablo 2. Kidfluencer Kanallarında Tanıtılan Sektörler

	Cinsiyet	Oyuncak	Giysi	Kırtasiye	Kozmetik	Yemek	Eğlence
1	(K)		✓	✓			
2	(E)	✓					
3	(K)		✓		✓		
4	(E)	✓					
5	(E)					✓	✓
6	(E)	✓	✓				
7	(K)		✓	✓			
8	(K)						
9	(K)						
10	(K)						

Araştırma kapsamında yer alan 10 kidfluencer'dan 8'inin, kendine ait YouTube kanalında ürün veya hizmet tanıtımında bulundukları saptanmıştır. Tanıtımı yapılan ürünler; oyuncak, giysi, kırtasiye ve kozmetik, hizmetler ise fastfood restoranları ve oyun salonları gibi eğlence mekanlarından oluşmaktadır. Ortaya çıkan bu ürün ve hizmet kategorileri ile **A.S$_2$** yanıt bulmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan kidfluencer'ların yaşlarına ulaşılamamakla birlikte tanıtımı yapılan ürünlerin, yaş ve cinsiyete göre belirlendiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamında yer alan kidfluencer'lar arasında yaşça en büyük görünen K1'ni (K), öğrencilere yönelik giysi ve kırtasiye malzemeleri satan bir mağazayı tanıttığı saptanmıştır. K1, her videosunda tanıtımını yaptığı mağazadan satın aldığı bir kırtasiye ürünü veya giysiyi denemekte ve deneyimlerini paylaşmaktadır. Video içeriklerinde hem ürünlerin markaları ekranda görülmekte hem de ürünleri satan mağazanın adı sıkça telaffuz edilmektedir. Bunun yanı sıra videolarda K1'in alışveriş yaparken mağazayı gezdiği görüntüler de yer alarak mağazanın tanıtımının daha detaylı bir şekilde yapılması sağlanmaktadır.

K2'ye (E) ait videolar incelendiğinde paylaşılan son 5 videoda da aynı markaya ait farklı oyuncakların tanıtıldığı görülmektedir. Tanıtılan oyuncaklar; uzay gemileri, savaş uçakları, robotlar ve kumandalı araçlardan oluşmaktadır. K2, kamera karşısında oyuncaklarla hem oynamakta hem de özelliklerinden söz etmektedir. Bu süreçte oyuncakların adı ve üretici marka sıkça telaffuz edilmekte ve ekrana sıkça markanın ve markaya ait logonun net bir biçimde yer aldığı oyuncak kutusu gelmektedir.

K3'ün (K) paylaşımlarında giysi ve çocuklara yönelik kozmetik ürün tanıtımı yapıldığı gözlemlenmiştir. İki farklı marka ve ürün kategorisi tanıtan K3'ün videolarının hep aynı ortamda çekildiği anlaşılmaktadır. Tanıtılan kozmetik ürünler; oje, saçın sadece bir tutamını boyamak için kullanılan tek kullanımlık renkli ve geçici saç boyaları, ruj ve parfümlerden oluşmaktadır. Giysiler ise spor ayakkabı, kısa ve uzun kollu tişört, eşofman altı gibi spor giysilerden oluşmaktadır. K3'ün de sıkça ürünlerin markalarını telaffuz ettiği ve yakın plan çekimlerle ürün logo ve markalarının ekrana getirildiği görülmüştür.

K4 de (E) K2 (E) gibi oyuncak tanıtmaktadır. Yaşının K2'den daha küçük olduğu gözlemlenen K4, farklı bir markaya ait lego benzeri daha küçük yaş grupları için tasarlanmış modüler oyuncaklar tanıtmaktadır. K4 de diğer kidfluencer arkadaşları gibi tanıttığı oyuncakların isim ve markalarını sıkça telaffuz etmektedir.

K5 (E), diğerlerine göre yaşı daha büyük görünen bir diğer kidfluencer'dır. K5'in paylaştığı videolarda restoran ve oyun salonu tanıtımı yaptığı saptanmıştır. K4, videolarında aynı fastfood restoranında farklı ürünler denemektedir. Yine aynı şekilde tanıttığı oyun salonunda her videosunda farklı oyuncakları deneyimlemekte ve oyun salonunun kafesi, dinlenme alanları gibi özel bölümlerini de tanıtmaktadır.

K6'nın (E) videolarında oyuncak ve giysi tanıttığı gözlemlenmiştir. Tanıtılan oyuncakların, diğer oyuncak tanıtan kidfluencer'lardan farklı olarak fiziksel aktivitelere yönelik oyuncaklardan oluştuğu saptanmıştır. Giysiler ise ışıklı spor ayakkabı, tişört, uzun kollu tişört ve spor yeleklerden oluşmaktadır. K6, videolarında tanıttığı ürünlerin özelliklerini ve kullanımını detaylı olarak göstermektedir. Ürünlerin markalarını sıkça telaffuz eden K6, ürünlerin marka ve logolarını da yakın plan çekim ile ekrana taşımaktadır.

K7'nin (K) ise K1 (K) gibi öğrencilere yönelik giysi ve kırtasiye malzemeleri satan başka bir mağazayı tanıttığı izlenmiştir. K7, videolarında mağazayı gezmekte ve satın aldığı

ürünleri evine götürüp evinde denemektedir. Her videosunda mağazadan farklı ürünler satın alıp deneyen K7, aynı zamanda ürünleri de tanıtmakta ve ürünlerin markasını ekrana yansıtmaktadır. Bununla birlikte tanıttığı mağazanın adını sıkça telaffuz ederek ekrana mağazadan görüntüler getiren K7, başka kırtasiye mağazalarında olmayan hediye çekilişleri ve puan biriktirme gibi mağazanın sağladığı promosyonlardan da söz etmektedir.

Yukarıda da görüldüğü üzere kendilerine ait YouTube kanallarında ürün ve hizmet tanıtımı yapan kidfluencer'ların tanıttıkları ürünlerin yaş ve cinsiyetlerine uygun ürünler olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yaşı daha küçük olan erkek kidfluencer'lar oyuncak tanıtımı yaparken; daha ileri yaştaki kız kidfluencer'ların, giysi ve kırtasiye malzemelerini okullarında daha dikkat çekici ürünlere sahip olmaları telkiniyle tanıttığı görülmektedir. Yaşı en büyük olan erkek kidfluencer ise fastfood restoranı ve bir oyun salonunun tanıtımı yapmaktadır. Bu veriler ışığında **A.S$_3$** yanıt bulmaktadır. Kidfluencer'lar çektikleri videolarda *"mutlaka denemelisiniz, sizi daha havalı gösterecektir, gözler üzerinizde olacaktır, eminim ki böyle bir oyuncak hiçbir arkadaşınızda yoktur"* gibi satın almaya teşvik eden pazarlama cümleleri kurmaktadır. Bunun yanı sıra kidfluencer'ların ilk paylaştıkları videoların son derece amatörce çekildiği, ses ve görüntü kalitesinin düşük olduğu gözlemlenirken; yeni videolarının daha profesyonelce çekildiği ve montajlandığı belli olmaktadır.

Sonuç

Günümüzde kidfluencer olarak adlandırılan çocuk internet fenomenlerinin; aileleri için gelir kapısı olarak görülmesi, çocuk işçiliğin sanal çocuk işçiliğe dönüşümünü ifade etmektedir. Henüz son derece yeni olan bu olguya hazırlıksız yakalanan yasa yapıcılar, son yıllarda bu noktaya odaklanmış ve acil yasal çözümler aramaya başlamışlardır. İngiltere'de dört yaşında kidfluencer'ların oyuncak tanıtımı yapmaları ve ağır prodüksiyon şartları altında içerik üretmeye zorlanmaları ülke gündemine düşmüş ve yasa yapıcıları harekete geçirmiştir (Wright, 2019). Bu olgu, küçük yaştaki çocuklardan oluşan kidfluencer'ların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin yanı sıra onları izleyen akranlarının da nasıl etkilendiği yönünde cevaplanmaya muhtaç sorular içermektedir. Tüm bunların yanı sıra çocukların sosyal medyada hesaplarının bulunması bile tartışma konusuyken çocuk sosyal medya ünlüleri oluşturulması, etik ve mahremiyet bakımından yine önemli soru işaretleri barındırmaktadır. Bloomberg'den Mark Bergen'in (2019) yapmış olduğu bir habere göre ABD'de yaşları 6 ile 12 arasında değişen ve sosyal medya hesapları bulunan çocukların kişisel verilerinin reklam amacıyla birçok ticari kuruluşla paylaşıldığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu haber bile internet ortamlarının çocuklar için güvenliğinin ne denli tartışmalı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma çerçevesinde edinilen bulgular da kidfluencer'ların akranlarını satın almaya motive etmek adına profesyonel yardım alarak içerik ürettiklerini ortaya koymuştur. Kidfluencer'ların paylaşmış oldukları ilk videoların son derece amatörce olduğu ancak ürün ve hizmet tanıtımına geçilmesiyle birlikte bu amatör videoların çok daha profesyonel bir yapıya büründüğü gözlemlenmiştir. Bu durum, tek başına kidfluencer olarak adlandırılan bu çocukların ticari amaçlar doğrultusunda çalışmak durumunda kaldıklarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu sonuç, Sanayi Devrimi ile demir-çelik üretimi, ayakkabıcılık, kumaş ve dokumacılık gibi ağır işlerde günde 19-20 saat çalıştırılan çocukların günümüzde halen gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerde görüldüğüne işaret etmektedir. Ancak gelişmiş Batı ülkelerinde bu sömürünün ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimine paralel biçimde sosyal

medya kullanımına evrildiği ancak devam ettiği görülmektedir. Bu duruma gösterilebilecek en net örneklerin başında da kidfluencer'lar gelmektedir.

KAYNAKÇA

Akar, E. (2011). *Sosyal Medya Pazarlaması: Sosyal Web'te Pazarlama Stratejileri,* (2. Basım), Ankara: Efil Yayınevi.

Alikılıç, Ö. (2011). *Halkla İlişkiler 2.0 Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar, Yeni Teknikler,* Ankara: Efil Yayınevi.

Baş, T. ve Akturan, U. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri, NVIVO ile Nitel Veri Analizi, *Örnekleme, Analiz, Yorum,* (2. Basım), Ankara: Seçkin Yayınları.

Bergen, M. (2019). YouTube Kidfluencers Are Becoming Minefields for Google, Bloomberg, *http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=8fa7a102-7840-440e-bb23- 35bd5dc9994b%40sdc-v-sessmgr01&bdata=Jmxhbmc9dHImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=135515038&db=bth*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Budak, H. (2018). Sosyal Medya İletişiminde Mahremiyetin Serüveni, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 7(1), 146-170.

Comcowich, W. (2019). Younger Kidfluencers Raise Legal & Ethical Concerns, Glean Info, March 8, *https://glean.info/younger-kidfluencers-raise-legal-ethical-concerns/*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Digital Age (2019). Kidfluencer Dünyasına Hoşgeldiniz, *https://digitalage.com.tr/kidfluencer-dunyasina-hos-geldiniz/*, Erişim Tarihi: 05.12.2019.

Evans, M. (2019). Should Children Be YouTubers? Heated 'Kidfluencer' Debate Questions How Young Is Too Young To Be An Influencer, Metro News, *https://metro.co.uk/2019/07/26/children-youtubers-heated-kidfluencer-debate-questions-young-young-influencer-10464285/*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Göksel, A. B. ve Bitirim, S. (2008). Sanal Dünyanın İzdüşümünde Çocuklara Yönelik Şiddet: Çocuk Pornografisi, (Ed. A. B. Göksel ve B. Gültekin), *Medya Analizleri,* (ss. 261-278), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güneş, T. (2001), Çalışan Çocuklar, *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi,* Nisan Sayısı.

https://www.youtube.com/playlist?list =PLd4wlsda94RU-neolc6oepawycnY7g_20, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

International Labour Organization (2014). Child Labour Raport, *https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-suva/documents/publication/wcms_304562.pdf*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

International Labour Organization (2019). Ending Child Labour by 2025: A Review of Policies and Programmes, *https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_653987.pdf*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Maheshwari, S. (2019). Online and Making Thousands at Age 4: Meet The Kidfluencers, The New York Times, *https://www.nytimes.com/2019/03/01/business/media/social-media-influencers-kids.html*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Mahmutoğlu, N., Tunal, D., Dönmezler, S. ve Kayalar, S. (2018). Influencer Pazarlaması, IAB Turkey Raporu, *https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/Reports/inluencer762018162344.pdf*, Erişim Tarihi: 04.12.2019.

Sevinç, S. S. (2017). Blogger, Influencer, Fenomen, Instagrammer, Youtuber, Celebrity Nedir? Ne İşe Yarar? Nasıl İstifade Edilir? http://salihseckinsevinc.com/blogger-influencer-fenomen-instagrammer-youtuber-celebrity-nedir-ne-ise-yarar-nasil-istifade-edilir/ , E.T. 4.12.2019.

United Nations (2019). Children, *https://www.un.org/en/sections/issues-depth/children/index.html*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Uyanık, F. (2010). Sosyal Medya Eylemsizliği Teşvik Ediyor, BBC NEWS Türkçe, *https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2010/03/100306_superguc_kevinrobins.shtml*, Erişim Tarihi: 01.12.2019.

Wright, M. (2019). Exploitation Fears Over The Rise of Kidfluencers, Daily Telegraph, *http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=725f7cb7-66e4-4b43-ab61-b012a464a158%40sessionmgr4008&bdata=Jmxhbmc9dHImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=8Q2153122713&db=n5h*, Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Yetişkin, E. (2016). Sosyal Medya ve Sıradanlaşan Gözetim, (Ed. Ç. Deniz ve A. B. Hülür), *Yeni Medya ve Toplum*, (ss. 21-51), İstanbul: LiteraTürk.

BASIN İŞLETMELERİNDE KIYASLAMA VE SAĞLAYACAĞI FAYDALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Çiğdem DİRİK
Ege Üniversitesi

Özet

Günümüzde tüm işletmelerde olduğu gibi, basın işletmelerinde de modern işletme yönetimi tekniklerinden yararlanılması önem arz etmektedir. Kıyaslama olarak adlandırılan teknik, basın işletmelerinin değişen rekabet ortamına uyum sağlamasını ve değişimler karşısında varlığını devam ettirebilmesini sağlayan yönetim araçlarından birisidir. Özellikle küreselleşme ile birlikte basın işletmeleri, yoğun rekabet ortamında sürekli değişmek ve gelişmek zorundadır. Günümüzde basın sektöründe yaşanan yapısal değişimler, teknolojik gelişmeler, okuyucunun değişen yapısı ve beklentileri basın işletmelerinin modern yönetim tekniklerini kullanmasını gerekli kılmaktadır. Sürekli gelişim hedefinde olması gereken basın işletmeleri kıyaslama tekniğini uygulayarak işletmedeki süreçlerde mükemmelliği yakalayacak , verimlilik ve kaliteyi artıracaktır. Okuyucularına kaliteli bir gazete sunma hedefinde olan basın işletmeleri, kıyaslama sayesinde bulunduğu noktayı daha net görebilecek ve atılması gereken adımları daha kolay atabilecektir. Böylelikle de çalışanlarının motivasyonu yükselecek, rekabette üstünlük elde edebilecek , basın işletmesi amaç ve hedeflerine ulaşabilecektir. En önemlisi de basın işletmesi için oldukça önemli olan okuyucuların, beklentileri karşılanarak okuyucu tatmini sağlanacaktır.

Bu hedeflere ulaşabilmesi için basın işletmesinin öncelikle planlama yapması, sonra kurum dışında kıyaslama yapacaksa kıyaslama yapacağı kuruluşu doğru tespit etmesi gerekmektedir. Daha sonra alanında başarıya ulaşmış olan bu kuruluşun hangi fonksiyon ya da sürecinin ele alınacağına karar verilmesi gerekmektedir. Basın işletmesi kurum içinde kıyaslanma yapacaksa da kurumdaki hangi sürecin kıyaslanacağını tespit etmesi önem arz etmektedir. Neyin kıyaslanacağı tespit edildikten sonra, üst yönetim ve çalışanlarında desteği ile kıyaslama sürecinin de başlaması gerekmektedir. Bu aşamada elde edilen veriler analiz edilerek basın işletmesinde uygulanmaya başlanmalıdır. Basın işletmesi kıyaslama tekniği ile seçtiği başarıyı yakalamış işletmelerin, bu başarıya nasıl ulaştığı ile ilgili verileri elde ederek kıt kaynak olan hem zamandan hem de paradan tasarruf edecektir. Basın işletmesinin denenmiş ve başarılı olmuş bir yolu izlemesi ve kendi işletmesinde hangi süreç yada fonksiyonda kıyaslama yapılacaksa onu tespit etmesi; bir yandan maliyetleri düşürürken, bir yandan da işletmenin daha kısa sürede başarıya ulaşmasını sağlayacaktır. Ancak bu süreçte dikkat edilmesi gereken kıyaslamanın işletmede değişimi de beraberinde getireceğidir. Yani basın işletmesinde değişimin yönetim ve çalışanlar tarafından kabul edilmesi gerekmektedir aksi takdirde kıyaslama yapmanın basın işletmesine bir faydası olmayacaktır. Kıyaslama ayrıca basın işletmesinin stratejik olarak yönetilmesine ve hedeflerine daha kolay ulaşabilmesine olanak sağlayacaktır. Bu nedenle çalışma kapsamında basın işletmelerinde kıyaslamanın önemi ve faydaları ile ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıyaslama, Basın İşletmesi, Benchmarking

BENCHMARKING IN THE PRESS ENTERPRISES AND AN ASSESSMENT ON THE BENEFITS

Abstract

Today, as in all businesses, it is important to utilize modern business management techniques in press businesses. The so-called benchmarking technique is one of the management tools that enable press enterprises to adapt to the changing competitive environment and survive in the face of changes. Especially with globalization, press enterprises have to change and develop in an intense competitive environment. Today's structural changes in the press sector, technological developments, changing structure and expectations of the reader make it necessary for press businesses to use modern management techniques. The press enterprises, which should be in the target of continuous improvement, will apply the benchmarking technique and achieve excellence in the processes in the enterprise and increase productivity and quality. Press companies aiming to provide a quality newspaper to their readers will be able to see their position more clearly and to take the necessary steps more easily. In this way, the motivation of the employees will be increased, will be able to gain superiority in competition and reach the goals and targets of the press business. Most importantly, the satisfaction of readers will be met by meeting the expectations of the readers, which are very important for the press enterprises.

In order to achieve these goals, the press company must first make plans and then if it is going to make benchmarking outside the institution, it must determine the institution to which it will make benchmarking**.** Then it is necessary to decide which function or process of this successful organization will be handled. Although the press enterprises will make comparisons within the institution, it is important that it determines which process in the institution will be compared. After determining what will be compared, the benchmarking process should start with the support of the senior management and employees. The data obtained at this stage should be analyzed and applied in the press enterprises. The press enterprises will save time and money, which is a scarce resource, by obtaining data on how the companies that have achieved the success they have chosen with the benchmarking technique have achieved this success. The press enterprises follows a tried and successful path and determines which process or function is to be compared in its own business; will help to reduce costs while at the same time achieving success in a shorter time. However, it is important to note that the comparison will bring about change in the company. In other words, the change in the press business has to be accepted by the management and the employees, otherwise the benchmarking will not help the press enterprises. Benchmarking will also enable the press enterprises to be managed strategically and achieve their goals more easily. Therefore, within the scope of the study, evaluations will be made on the importance and benefits of comparison in press enterprises.

Keywords: Benchmarking, Press Enterprises, Benchmarking

GİRİŞ

Günümüzün yoğun rekabet ortamında işletmeler yeni tekniklerden yararlanarak diğer işletmelerle rekabet etmekte ve bu sayede ayakta kalabilmektedir. Basın işletmeleri de değişimlerden en yoğun etkilenen işletmelerden birisidir. Sektörün değişen yapısı , yoğun teknoloji kullanımı ,dijitalleşme ve dijitalleşme sonucunda iş yapma pratiklerinin değişmesi,

okuyucunun ve çalışanların değişen beklentileri , en iyi, en kaliteli gazeteyi üretme çabaları basın işletmelerinin değişen rekabet ortamına uyum sağlamasını zorunlu hale getirmektedir. Sürekli gelişim ve değişim hedefinde olması gereken basın işletmeleri, kıyaslama tekniğini kullanarak yukarıda sözü edilen konularda başarıyı yakalayabilecektir. Basın işletmesinin mükemmelliğe ulaşmasının , işletmede verimlilik ve kaliteyi artırmasının yolu kıyaslamadan geçmektedir. Kaliteli bir gazeteyi okuyucularına sunabilmek için basın işletmelerinin, öncelikle bulunduğu noktayı tespit etmesi sonrasında ise ulaşmak istediği nokta ile ilgili planlama yapması gerekmektedir. Planlama yaparken kıyaslayacağı ve örnek alacağı kuruluş süreç v.b unsurları tespit etmesi halinde ulaşmak istediği noktaya daha kolay ulaşabilecektir. Bu noktada neyin kıyaslanacağının doğru tespit edilmesi önem arz etmektedir. Basın işletmesinin denenmiş ve başarıya ulaşmış bir yolu izlemesi bir yandan maliyetleri azaltırken , diğer yandan da işletmenin başarıya ulaşma süresini kısaltacaktır.Basın işletmelerinde dikkat edilmesi gereken nokta kıyaslamanın uygulanabilirliği için sürece yöneticilerle birlikte tüm çalışanların dahil olması ve kıyaslama sonucunda gerçekleşecek değişimi desteklemesi gerekliliğidir.

KIYASLAMA KAVRAMI

Günümüzde işletme yönetiminde modern tekniklerden birisi olarak kıyaslama ya da benchmarking olarak ifade edilen kavram kullanılmaktadır. Literatürde iki kavramda kullanılmakla birlikte çalışmada işletmeler arası karşılaştırmalar olarak ifade edilebilecek kıyaslama kavramı kullanılacaktır.

Kıyaslama; işletmenin kendi performansını ve başarısını yükseltebilmek için, performansı yüksek olan başarılı işletmeleri incelemesi bu işletmelerle kendisini farklı açılardan karşılaştırması ve elde ettiği sonuçları işletmesine uygulaması şeklinde tanımlanmaktadır(Camp, 1989:10, Akt: Koçel,2014:470). Bir diğer tanıma göre kıyaslama, en iyi uygulamaların araştırılarak bulunması ve işletmeye uyarlanması süreci şeklinde ifade edilmektedir(Efil, 1999:225). Kıyaslama yönteminde, öncelikle tanımlarda da ifade edildiği üzere alanında başarılı, performansı yüksek olan en iyi denilebilecek işletme seçilmekte ve o işletmenin başarılı olan politikaları, süreçleri, faaliyetleri veya ürün ve hizmetleri gibi unsurları incelenerek işletmenin kendisinde var olan durum analiz edilmekte ve karşılaştırılmakta böylelikle performansı yüksek olan işletmenin yöntemi örnek alınmaktadır. Kıyaslama başkalarından öğrenme anlamına gelmekle birlikte , örgütsel performansı ölçme ve denetlemede önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü işletmelerde kıyaslama yöntemi bir yandan performans açıklarını ortaya çıkarırken bir yandan da işletmenin var olan potansiyelini ortaya koymaktadır(Robbins & Coulter, 2003:565-566). İşletme kıyaslama sayesinde rakipleri ile bilgi alışverişinde bulunurken, işletmenin bulunduğu noktayı daha iyi analiz etmekte ve işletmenin bölümleri arasındaki farklılıkları daha net bir şekilde ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca kıyaslama ile işletmeler, gerek ürün bazında gerekse hizmet bazında daha iyiye ve daha kaliteliye ulaşarak mükemelliği yakalamayı ve başarı çıtalarını yükseltmeyi hedeflemektedirler(Genç, 2004:220-221)Kıyaslama ile işletmeler bir yandan bilgi paylaşmakta bir yandan da rekabet etmektedir. Bu durum her ne kadar ikilem yaratıyor gibi görünse de işletmeler arasındaki bilgi paylaşımı aslında sinerji yaratmaktadır(Türkiye Kalite Derneği , 2000:13). Bu nedenle kıyaslamaya bilgi ve tecrübe paylaşımı olarak bakmak işletmeleri başarıya ulaştıracak yollardan birisidir.

Kıyaslama kavramı ile verilen bilgiler kavramın çerçevesi hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamakla birlikte kıyaslamanın ne olmadığının bilinmesi de kavramın daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle kıyaslama şunlar değildir(Camp,1989:14, Akt: Budak&Budak:2016:101):

- Kıyaslama süreç gerektiren bir çalışmadır, bir defa uygulanıp bırakılmaz.
- Kıyaslama kopyalama ya da taklit değildir.
- Kıyaslama , geçici olmamakla birlikte hızlı ve basit bir süreç değildir.
- Kıyaslama basit cevaplara yer veren bir süreç değildir.

Kıyaslamanın ne olmadığının anlaşılması ne olduğunun daha rahat kavranmasına olanak sağlayacaktır. Görüldüğü üzere kıyaslama son derece disiplin gerektiren, süreklilik arz eden ve yoğun çalışmayı gerektiren bir süreçtir. Ayrıca kıyaslama işletmelere daha iyiye daha kaliteliye nasıl ulaşılacağı ile ilgili bir yol haritası sunmakta ve sürekli bir yeni bilgi akışı sağlamaktadır. Kıyaslamanın en önemli faydası da işletmelere müşteri tatminini nasıl sağlayacağı konusunda yol gösterici olmasıdır. Ayrıca kıyaslama işletmeler için önemli bir motivasyon unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmeler başka işletmelerin nasıl başarıya ulaştığı ile ilgili püf noktaları öğrendiğinde, bu noktaları da kendi işletmelerinde uygulayarak nasıl başarıya ulaşacaklarını bilmeleri onları daha motive hale getirmektedir. Sözü edilen bu durumlardan dolayı kıyaslama tekniğinden basın işletmelerinde de yararlanılmalıdır.

BASIN İŞLETMELERİNDE KIYASLAMA VE NEDENLERİ

Basın işletmeleri rekabetin en yoğun olduğu sektörlerden birinde faaliyet göstermektedir. Yoğun rekabet dijitalleşme sürekli gelişen teknoloji, değişen okuyucu profili ve alışkanlıkları basın işletmelerini sürekli dinamik ve gelişmeye açık olmaya zorlamaktadır. Değişimi yakalamak için çalışanlarla birlikte, değişime direnç göstermeden takım halinde vizyon ve misyonu gerçekleştirmek için çalışmak basın işletmeleri için önem arz etmektedir.Basın işletmelerinin sürekli en kaliteli gazeteyi okuyucularına sunma hedefinde oldukları düşünüldüğünde, sürekli bir mükemmeliyetin yakalanmasının da ancak doğru bir sistem ve yönetim anlayışıyla olabileceği görülecektir.Gazetenin yayına hazırlanmasından dağıtımına kadar süreçte hiçbir aksama olmaması ve gazetenin zamanında raflardaki yerini alması basın işletmeleri için önem arz etmektedir. Basın işletmesi her gün ürettiği ürün olan gazeteyle okuyucusunun karşısına hatasız bir şekilde çıkmak zorundadır. Bu hedefini de zamana karşı yarışırken gerçekleştirmesi oldukça zordur. Çünkü gazete bekletilebilen bir ürün değildir. Bu nedenle tüm süreçlerin zamanında işlemesi bölümler arasında kopukluk olmaması ve bilgi paylaşımı oldukça önemlidir. Gazetede herhangi bir kriz anında sürecin hemen düzeltilmesi gerekmektedir. Bu faktörlerden dolayı basın işletmeleri kendilerine örnek olabilecek ürünü, hizmeti ya da diğer faaliyet ve süreçleri en iyi, en başarılı olan basın işletmesini bulup onu kendisine rehber edinmelidir.

Basın işletmeleri doğru bilgi ve haberleri zamanında vererek okuyucularının beklentilerini karşılayan, yeri geldiğinde okuyucunun yerine geçebilen güvenilir bir işletme olmak zorundadır. Bu nedenle de basın işletmesinin bulunduğu yeri rasyonel bir şekilde değerlendirmesi kaliteye giden yolda önüne çıkan ya da çıkabilecek olan engelleri bertaraf etmesi önemlidir(Dündar, 2006: 37-38). Tüm bu hedeflere ulaşabilmenin yolu da

kıyaslamadan geçmektedir. Basın işletmelerinde kıyaslamanın diğer nedenleri ise şu şeklide sıralanabilmektedir(Capital, Anderson, 1997, Akt:Budak &Budak ,2004: 152):

- İşletme olarak farkını ortaya koyabilmek
- En yüksek standarta ulaşmayı hedeflemek
- Alanının en iyisinden öğrenmek
- Sinerji yaratmak
- Performansa odaklanmak

Basın işletmelerinin yoğun rekabetin yaşanması dolayısıyla işletme olarak diğer işletmelerin ürettiği ürünlerden farklı ürün ürettiğini ortaya koyması gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda bazı okuyucuların neden o gazeteyi tercih ettiğini de ortaya koyabilecektir. Ayrıca basın işletmesinin var olan okuyucularını elde tutması ve potansiyel okuyucuları da kazanabilmesi için en yüksek standarda ulaşmayı hedeflemesi gerekmektedir.Tüm bunları yapabilmek içinde basın işletmesinin alanında en iyi olan kuruluştan hedefe ulaşabilmek için gerekli olan adımları atmasını sağlayacak yol haritasını elde etmesi kıyaslama sayesinde mümkün olabilecektir.Ayrıca basın işletmesi bu yolla bilgilerin paylaşılması neticesinde sinerji yaratacak ve bulunduğu noktaya kilitlenerek o noktayı daha ileriye taşıyabilmek için gerekli adımları atacak yani performans odaklı çalışacaktır.

BASIN İŞLETMELERİNDE KIYASLAMANIN ÇEŞİTLERİ

Basın işletmelerinde kıyaslama şu şekilde yapılabilmektedir. Bu kıyaslamalardan ilki odaklanılan noktaya göre, ikincisi ise seçilen ortağa göredir. Odaklanılan noktaya göre yapılan kıyaslama da; ürüne ,sürece ve stratejilere odaklı bir kıyaslama sözkonusu iken, seçilen ortağa göre kıyaslamada içsel, rekabetçi , sektör dışı ve türünün en iyisi şeklinde bir kıyaslama yapılmaktadır(Akat & Budak & Budak, 2002: 137). Basın işletmelerinde odaklanılan noktaya göre kıyaslamanın ilk çeşidi ürüne göre göre kıyaslamadır. Basın işletmelerinin ürünlerinin gazeteler olduğu düşünüldüğünde gazeteyi dikkatlice incelemeyi gerektiren bir süreç akla gelmektedir. Ürüne odaklı kıyaslamada basın işletmesinin içinde bulunduğu yapı içinde yer alan bir işletmenin gazetesi de ele alınabilmekte ya da rakip ,trajı en yüksek olan basın işletmesinin gazetesi de ele alınarak kıyaslama yapılabilmektedir. İster aynı gruptan işletme, isterse rakip işletme odak alınsın, önemli olan ürüne yönelik kıyaslamada gazete için kıyaslanacak kriterlerin doğru tespit edilmesidir. Örneğin rakip işletmeye yönelik talebin yoğunluğunun nedenleri baz alınacaksa öncelikle rakip işletmede bu yoğunluğa neden olan faktörler ele alınmalıdır. Bu durumun gazetenin muhabir ya da yazarlarından mı kaynaklandığı ya da gazeteye alanında uzman yeni bir ismin transfer edilip edilmediği incelenmelidir.

Sürece odaklı kıyaslamada da kıyaslama yapılmak üzere tespit edilen basın işletmesinin başarısının ve performans yüksekliğinin arkasında yatan neden tespit edilerek, hangi süreçte basın işletmesi başarılıysa o süreci alıp işletmeye uyarlamak gerekmektedir. Örneğin dağıtım sürecinin başarılı olması, iadelerin çok fazla olmaması basın işletmelerinde hem okuyucuyu elde tutmayı etkilemekte hem de gazeteye ekstra bir maliyet yüklememektedir. Eğer kıyaslanacak işletmenin, dağıtım süreci ele alınıp incelenecekse basın işletmesinin gazete ile okuyucuyu buluşturana kadar olan süreçleri titizlikle incelenmelidir. Odaklanılan noktaya göre kıyaslamanın diğer bir çeşidi olan stratejik kıyaslamada ise en iyi uygulamaya sahip

rakip basın işletmelerinin ulaştığı performans göstergelerinin değerlendirmesi yapılmalıdır(Efil, 1999:226). Bu kıyaslamada farklı basın işletmelerinin işletme stratejileri kıyaslanmaktadır. Örneğin başarılı bir basın işletmesindeki insan kaynakları yönetim sürecinin başarıya ulaşmasının altında yatan nedenler araştırılarak işletmeye uyarlaması yapılabilmektedir. Böylelikle başarıya ulaşmış, çalışanları mutlu bir gazetenin uygulamada izlediği başarılı yol örnek alınarak diğer bir basın işletmesinde uygulanabilmektedir.

Seçilen ortağa göre kıyaslamanın ilk çeşidi ise içsel kıyaslamadır. İçsel kıyaslamada aynı işletme içinde, kıyaslanabilecek birbirine uygun olan süreçler bulunarak , bu süreçlerin işletme içinde kıyaslaması yapılabilmektedir.Örneğin abonelik sistemi ile çalışan bir gazetede abone sayısını artırmaya yönelik stratejiler başarıya ulaşmışsa, aynı stratejiler reklamveren sayısını artırmaya yönelik olarak da kıyaslama neticesinde uygulanabilmektedir. Böylelikle hem başarılı olmuş süreç örnek alınarak uygulanmakta , hem de basın işletmesinin reklam gelirleri artırılmaktadır. Seçilen ortağa göre kıyaslamada diğer bir çeşitte rekabetçi kıyaslamadır. Rekabetçi kıyaslama da ; rakip işletmelerin malları, hizmetleri ve süreçleri kıyaslanmaktadır. Kıyaslama türleri içinde en zorunun rekabetçi kıyaslama olduğu ifade edilmektedir. Çünkü rekabetçi kıyaslamada rakip firmalar kendi iş modellerini ve organizasyon yapılarını rakip işletmelerle paylaşmak istememekte , rakiplere bilgi vermeleri halinde rekabet avantajlarını kaybedeceklerini düşünmektedirler(Yıldız: 2002:187, Aktaran:Uğur, Göral, 2005:199). Seçilen ortağa göre kıyaslamada bir diğer kıyaslama türü sektör dışı kıyaslamadır. Farklı sektördeki performası ve başarısı yüksek, hedeflerine ulaşabilmiş bir işletme kıyaslama için seçilebilmekte ve o işletmenin başarısının sırları örnek alınarak işletmeye uyarlanabilmektedir. Örneğin bir basın işletmesi dijital yayıncılık yapmak istiyorsa yayına başlamadan kıyaslama için kendisine bir teknoloji alanında faaliyet gösteren bir şirketi kıyaslama ortağı seçebilmektedir. Diğer bir kıyaslama çeşidi de türünün en iyi uygulaması kıyaslamasıdır. Diğer kıyaslama uygulamalarında kıyaslama ortağı tek iken, bu kıyaslamada birden fazla kıyaslama ortağı olabilmektedir(Akat &Budak &Budak,2002:138). Basın işletmeleri açısından düşünüldüğünde kıyaslama ortağı olarak bir basın işletmesinin gazetesi incelenirken, diğer basın işletmesinin dağıtım süreci yada başka bir basın işletmesinin abonelik sistemi veya pazarlama stratejileri ele alınabilmektedir. Kıyaslama çeşitlerinden de anlaşıldığı üzere basın işletmelerinde kıyaslama en iyiyi rehber edinmek ve işletmeyi hedeflediği seviyeye çıkarmak için yapılmlıdır.

BASIN İŞLETMELERİNDE KIYASLAMA UYGULAMA SÜRECİ

Basın işletmelerinde kıyaslamanın uygulama süreci başta planlama olmak üzere, analiz, harekete geçme ve bütünleşme ve de olgunluk olmak üzere 4 aşamadan oluşmaktadır(Budak &Budak, 2004: 157). Bu aşamanın her birinde basın işletmesi, titiz ve düzenli bir çalışma yapmak zorundadır.

Kıyaslama sürecinin ilk basamağı olan planlama aşamasında basın işletmesinin bulunduğu noktayı belirlediği ve ulaşmak istediği nokta ile ilgili kıyaslama sürecinde yapacakları ile ilgili planların yapıldığı aşamadır. Kıyaslamanın kesintisiz bir süreç olması dolayısıyla bu süreçte çalışacak bir kıyaslama ekibi oluşturularak tüm kuruma kıyaslama yapılacağı anlatılmalı ve kıyaslama yapılacak işletme seçilmeli ve bilgiler toplanmaya başlanmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kıyaslama yapılacak işletme ile basın işletmesinin hangi ürün süreç vb.nin kıyaslanacağının doğru tespit edilmesi gerekmektedir.

Basın işletmesi analiz aşamasında kendi bulunduğu noktayı analiz etmeli, zayıf ve güçlü yönlerini ortaya koyabilmelidir. Bu süreçte net ve objektif olunması, işletmenin kıyaslama yapacağı alanda hangi noktada bulunduğunun analiz edilmesi için gerçekçi olmak ve zayıf yönleri şeffaflıkla açığa çıkarmak ve değerlendirmek gerekmektedir. Bu aşamada seçilen işletmenin de başarılı olduğu yönlerde üstünlük stratejisinin neler olduğuna dikkat edilmelidir. Yani kıyaslanan işletmenin fiyatlandırma politikası ele alındıysa ve işletmeye uyarlanacaksa yeni yapılandırmalar sözkonusu olabilecektir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken belki de en önemli nokta sonuçta, ortaya çıkabilecek yeni sistem ve yeni yapılanma gibi konularda basın işletmesinin imkanlarının yeterli olup olmayışı göz önünde bulundurulmalı ve kıyaslama sonucunda ortaya çıkabileceklerin altından kalkılabilecekse süreç başlatılmalıdır. Aksi halde kıyaslama , emek ve zaman kaybından öteye geçemeyecektir(Dündar, 2006:41). Analizden sonra kıyaslamada harekete geçme ve bütünleşme aşamasına geçilmektedir. Bu sürecin ana aktörü iletişimdir. Kıyaslama ile elde edilen veriler ve sonuçlar çalışanlarla paylaşılmalıdır(Budak &Budak, 2016: 105). Bu süreçte işletme içinde örgütsel iletişimin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca örgütsel iletişim sayesinde çalışanlar, sürece dahil olduklarını hissettiklerinde hem motivasyonları yükselecek, hem de değişime direnç göstermeyeceklerdir çünkü sürece dahil olacaklardır.Bu aşamada kıyaslama ekibiyle birlikte yapılacakların planlanması kıyaslama sonucunda hangi yön zayıf tespit edildi ise kıyaslama ortağından öğrenilen bilgiler ışığında bu yönünün güçlendirilmesi gerekecektir.Ayrıca hedeflenen noktaya nasıl ulaşılacağı ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.Olgunluk aşaması ise kıyaslama ile ilgili ulaşılan sonuçların yazılı hale getirildiği ve raporlandığı hatta sürekli güncellemelerin yapıldığı bir süreçtir.Çünkü kıyaslama kısa süreli düşünülmemeli aksine uzun vadeli ve yoğun emek gerektiren bir süreç olarak düşünülmelidir(Budak & Budak, 2004:158). Basın işletmelerinde kıyaslamanın son aşaması olan olgunluk aşamasında sürdürülebilirliğin olması işletmeyi başarıya götürecek faktörlerdendir.

Basın işletmelerinde kıyaslamanın başarıya ulaşmasının en önemli koşullarından birisi, kıyaslanacak işletmenin süreç, hizmet v.b unsurlarının doğru tespit edilmesi ve yapılabilirliğe dikkat edilmesidir. İkinci en önemli koşul kıyaslama ile ilgili çalışanlarında sürece katılımının sağlanması dirençlerin en aza indirilmesidir. Kıyaslamanın uzun soluklu bir süreç olduğu ve yapılacak çalışmalar da bir plan dahilinde hareket edilmesi gerektiği bilincinde olmak diğer önemli bir husustur. Basın işletmesinin kıyaslama sürecinde bulunduğu yeri doğru tespit etmesi ve kıyaslama verilerinin işletmeye uygulanabilir olması önem arz etmektedir. Örn:Küçük ölçekli yerel bir basın işletmesinin , kaynağı bol olan ulusal bir basın işletmesi ile kendini kıyaslarken dikkat etmesi , aradaki farkları bilerek hedeflerini doğru saptaması gerekmektedir. Ayrıca üst yönetimle çalışanlar ve kıyaslama ekibi bu süreçte uyum içinde çalışmalıdır. Basın işletmesi özellikle rekabetin yoğun yaşanan bir sektör olması nedeniyle bazen bazı verilere ulaşamayacağını kabul etmeli , ulaşıp uyguladığında da uygulama sonuçlarını istenmesi halinde kıyaslama yaptığı işletme ile paylaşmalıdır.Tüm bu aşamalardan sonra basın işletmesi önemli faydalar sağlayacaktır.

Öncelikle basın işletmesi, kıyaslama sürecinde bulunduğu noktayı daha net görebilecektir.Hedeflerini, ulaşmak istediği aşamaları, daha net bir şekilde ortaya koyabilecek ve bunlara ulaşmak için çaba gösterecektir. Basın işletmeleri son dönemde sektörün değişen

yapısı ve teknoloji nedeniyle okuyucuyla daha fazla iletişim kurar hale gelmiştir. Kıyaslama sayesinde okuyucunun istediği nitelik ve kalite de gazeteye ulaşmak için çaba gösterecektir.

Kıyaslama için hareket halinde hedefe nişan almak şeklinde tanım yapılmaktadır(Efil, 1999:227) Buradan da anlaşıldığı üzere basın işletmeleri kıyaslama ile artan rekabet ve değişen okuyucu istekleri doğrultusunda sürekli değişim yapmalıdır. Bu nedenle basın işletmesinin kıyaslama sürecine girmesi sürekli yenilikleri ve başarılı olanı takip etmesini de gerekli kılacaktır. Bu durum basın işletmelerinde okuyucu tatminini sağlayacaktır. Ayrıca kıyaslama basın işletmesindeki çalışanlarında motivasyonunu yükseltecektir çünkü işletmenin başarısının yolu mutlu çalışanlardan geçmektedir. Kıyaslama sayesinde istediği başarıyı yakalayan basın işletmesinde çalışanlarla ilgili de bir takım değişiklikler gerçekleşebilecektir.

SONUÇ

Kıyaslama, basın işletmelerinde uygulanması gereken modern işletme yönetimi tekniklerinden birisidir. Çünkü basın işletmelerinin değişen rekabet ortamına uyum sağlaması ve varlığını sürdürebilmesi kıyaslama sayesinde olacaktır. Günümüzde basın sektöründeki teknolojik gelişmeler, okuyucunun değişen beklentileri , sektördeki yapısal değişimler ve basın işletmelerine yansıması nedeniyle kıyaslama tekniğini uygulayacak basın işletmeleri süreçlerde mükemmelliği yakalacak, verimlilik ve kaliteyi artıracaktır. Okuyucularına kaliteli bir gazete sunma hedefinde olan basın işletmeleri, kıyaslama sayesinde bulunduğu noktayı daha net görebilecek ve hedeflerine kolaylıkla ulaşabilecektir. Ayrıca denenmiş ve başarılı olmuş bir yöntem alınıp işletmede uygulanınca hem zamandan hem de kıt kaynak olan paradan tasarruf edilecektir. Kıyaslamanın basın işletmelerine sağlayacağı en önemli fayda ise, kalitenin ve verimliliğin artması nedeniyle okuyucu tatmininin sağlanacak olmasıdır.

KAYNAKÇA

Akat,İ, & Budak,G.& Budak,G.(2002). İşletme Yönetimi, İzmir:Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi

Atıgan ,F. (2017). Yönetim ve Organizasyon, Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık,Eğitim Danışmanlık.

Budak,G.& Budak,G (2004).İşletme Yönetimi, İzmir:Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi

Budak,G.&Budak,G (2016).İşletme Yönetimi,Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık.

Dündar, P.(2006).Yazılı Basın İşletmelerinde Kalite., Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık,Eğitim Danışmanlık.

Efil, İ. (1999). İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, İstanbul:Alfa Basın Yayın Dağıtım.

Genç, N. (2004).Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar, Ankara:Seçkin Yayıncılık.

Koçel, T. (2014).İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Örücü, E. (2006).Modern İşletmecilik, Ankara:Gazi Kitabevi

Robbins, S.P & Coulter, M. (2003). Management, Prentice Hall, New Jersey.

Türkiye Kalite Derneği Kalite Kıyaslama Komitesi. (2000). “Kıyaslama(Benchmarking)Başkalarından Öğrenmek”, İstanbul:Kalder Yayınları.

Uygur,A. & Göral, R .(2005),Yönetim ve Organizasyon. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.

THE ANALYSIS OF NATIONAL PRESS BASED ON THE RESEARCHES BY YAVUZ AKPINAR IN WIDE VIEW

Karimova Parvana Natig
Baku Engineering University

Abstract

Press is one of the main factors playing a special role in the development of both literature and a nation's culture, thus the improvement of this factor has taken a long time and one of the leading obstacles against it has been political issues. Yavuz Akpinar has always tried to draw attention to the importance of press in the development of national-literary life, the progress of literature and boosting national cultural conditions in his researches about Azerbaijani literature unambiguously. The theme is very detailed on its end, the scientist has investigated this problem in terms of not only periods but also in several aspects, but we'll approach it concerning national press.

We can interpret the problems Yavuz Akpinar initiated related with press in several aspects;

- Printhouse and press matters until 1905 among Russian-Turkishes,
- The role of the period and time in press with the establishment of press in Azerbaijan;
- The role of press in the works of Azerbaijani thinkers and their activities in this field;
- South Azerbaijan press;
- Turkish thinkers in the Azerbijani press;
- Azerbaijani literature on the pages of Turkish press.

The problems set forth have been considered from general aspect described basing on the key lines of press in the light of the problems revealed by Yavuz Akpinar, therefore we will highlight the role of national press in the scale of the problems we mentioned. The research of every problem reflects the step-by-step progress of national press alongside with problems of literature and society in terms of period and time. I believe that this research will give contributions to defining the direction of press, and press's role in the solution of those problems.

For this reason, we'll not only investigate the press established in the period of national press in Azerbaijan, but also further exploring it in previous timeline in the 19th century in Caucasus, at the same time exploring its advance stages based on the nations living in these areas, literary connections and their roles in cultural life. Though the issues put forward here have been investigated in the framework of all known researches, the key direction will be Azerbaijan's national press.

Keywords: Y. Akpinar, Caucasus, press, development, research

YAVUZ AKPINARIN TƏDQIQATLARI ƏSASINDA MILLI MƏTBUATIMIZIN GENIŞ SPEKTRDAN TƏHLILI

Xülasə

Mətbuat ədəbiyyatın eləcə də bir xalqın mədəniyyətinin inkişafında rol oynayan mühüm faktordur ki, bu faktorun inkişafı uzun zaman almış, qabağında dayanan əsas maneələrdən biri siyasi məsələlər olmuşdur. Yavuz Akpınar Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında apardığı

tədqiqatlarda birmənalı olaraq mətbuatın milli-ədəbi həyatın inkişafında, ədəbiyyatın tərəqqisində önəmini göz önündə saxlayaraq mətbuatın əhəmiyyətinə, milli mədəni tərəqqinin inkişafında oynadığı rola diqqət yönəltməyə çalışmışdır. Mövzu özlüyündə geniş mövzu olub, alim problemi təkcə dövrlər zərfində deyil eyni zamanda bir çox aspektdən tədqiq etmişdir ki, biz problemə daha çox bir aspektdən milli mətbuatımız zəminindən yanaşacağıq.

Yavuz Akpınarın mətbuatla bağlı olaraq qoyduğu problemləri bir neçə aspektdən, qısaca şərh edə bilərik;

- 1905-ci ilə qədərki olan zamanda Rusiya Türklərində mətbəə və mətbuat məsələləri,
- Azərbaycanda mətbuatın yaranması ilə dövr və zamanın mətbuatda rolu;
- Azərbaycanlı mütəfəkkirlərin yaradıcılığında mətbuatın rolu və onların bu sahədə gördükləri işlər;
- Cənubi Azərbaycan mətbuatı;
- Türkiyə mütəfəkkirləri Azərbaycan mətbuatında;
- Azərbaycan ədəbiyyatı Türkiyə mətbuatının səhifələrində.

Qoyulan problemlər ümumi sferadan ələ alınıb, mətbuatın əsas cizgiləri əsasında Yavuz Akpınarın gördüyü problemlər işığında verilmişdir ki, biz daha çox qeyd etdiyimiz problemlər müstəvisində milli mətbuatımızın yeri və rolu məsələsi üzərində duracağıq. Hər bir problemin tədqiqi milli mətbuatın keçdiyi inkişaf yolu ilə yanaşı, ədəbiyyatın, cəmiyyətin, dövr və zaman baxımından yaşadığı problemləri əks etdirir. Mətbuatıızın keçdiyi yolu tədqiq etməkdə və mətbuatın həmin problemlərin həllində gördüyü işi, oynadığı rolu müəyyənləşdirməkdə əhəmiyyətli olacağını düşünürəm.

Bunun üçün də təkcə Azərbaycanda milli mətbuatın yarandığı tarixdən yox, daha əvvəlki zaman diliminə gedərək, XIX əsrin ilk yarısından Qafqazda yaranan mətbuatdan və onun keçdiyi inkişafın, həmin ərazidə yaşayan millətlər zəminində tədqiq edərək, ədəbi əlaqələri eyni zamanda mətbuatın mədəni həyatda oynadığı rolu da araşdıracağıq. Qoyulan məsələlər Yavuz Akpınarın əlimizdə olan bütün araşdırmalarının daxilində tədqiq edilsə də əsas piroritet istiqaməti Azərbaycanın milli mətubatı təşkil edəcəkdir.

Açar sözlər: Y.Akpınar, Qafqaz, mətbuat, inkişaf, tədqiqat.

İZMİR'DEKİ DEVLET ÜNİVERSİTELERİNİN WEB SİTELERİNİN ERİŞİLEBİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇELİK
Ege Üniversitesi

ÖZET

Bir internet sitesinin erişilebilirliği, web sitesinde sunulan içeriğin ve hizmetin engelli ve yaşlılar da dahil olmak üzere herkes tarafından kullanılabilir ve anlaşılabilir durumda olması anlamına gelmektedir. Türkiye de, 2008 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Hakları Sözleşmesi ile eğitim hizmetlerine tüm engellilerin tam olarak erişiminin önemini kabul etmiştir. Bu bağlamda kamu hizmeti sunan üniversitelerin de bu konuda sorumlulukları vardır. T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK BİLGEM Yazılım Teknolojileri Araştırma Enstitüsü tarafından tamamlanan Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS) Projesi ile kamu hizmeti veren kurumların internet sitelerinin erişilebilir olabilmesi için yapılması gerekenlerin anlatıldığı bir rehber hazırlamıştır. Bu rehberde TS EN ISO 9241-151 (İnsan-Sistem Etkileşiminin Ergonomisi Standartları), WCAG ve ISO/IEC 40500:2012 (Web İçeriği Kullanılabilirlik Standartları ve Kriteri) standartlarına uygun şekilde hazırlanmış bilgilendirici ve öğretici içerikler bulunmaktadır. Bu standartlara uyan web sitelerine Türk Standartları Enstitüsü Bilişim Teknolojileri Komisyonu tarafından Web Kullanıcı Arayüzü (TS EN ISO 9241-151) ve ISO/IEC 40500:2012 [Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0] sertifikaları verilmektedir. Bu çalışmada amaç İzmirde bulunan devlet üniversitelerinin internet sitelerinin erişilebilirlik testleri ile analiz edilerek ilgili standartlara ne kadar uyulduğu ortaya konulmasıdır. Varsa eksikliklerin giderilmesi için yapılması gerekenler de sonuç ve öneriler kısmında anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, W3C, WCAG

1.WEB ERİŞİLEBİLİRLİĞİ

Bir ürün ya da servisin erişilebilir olması, o hizmete ya da ürüne herkesin herhangi bir engel ile karşılaşmadan rahatlıkla ulaşabilmesi anlamına gelmektedir. Web erişilebilirliği ise evrensel olarak kullanılan donanım, yazılım, dil, konum ve yetenekleri nasıl olursa olsun web sayfalarının herkes tarafından erişilebilir olması durumudur. Özellikle görme engelliler ve yaşlılar web sayfalarına erişim konusunda en fazla sorun yaşayan gruplar olarak kabul edilmektedir.

Dünyada web standartlarını belirleyen W3C (World Wide Web Consortium) Web Erişilebilirlik Girişimi (WAI), dünyanın çeşitli yerlerindeki engellilik örgütleri, sanayi, hükümet ve araştırma laboratuvarlarından insanları bir araya getirerek Web'i işitsel, bilişsel, nörolojik, fiziksel, görme ve konuşma engeli olan kişilere erişilebilir hale getirmek için kılavuzlar ve kaynaklar geliştirmektedir (Lawton Henry & Liam , 2019).

Web Erişilebilirlik Girişimi yaptığı çalışmalar sonucunda WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines - Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu) isimli bir web erişilebilirlik kılavuzu hazırlamıştır. WCAG 2.0 kılavuzu, Dünya Çapında Ağ Birliği (W3C) tarafından belirlenmiş ve uluslararası geçerliliğe sahip 61 kriterden oluşmaktadır. Belirlenen 61 kriter A

Düzeyi (25 kriter), AA Düzeyi (13 kriter) ve AAA Düzeyi (23 kriter) olmak üzere 3 seviyeden oluşmaktadır.

a. ***A Düzeyi***: 25 Kriterden oluşan A Düzeyi ilkelere uyulmadığı takdirde erişim engeli bulunan kullanıcıların büyük bir çoğunluğu web sayfalarını etkin ve verimli bir şekilde kullanamayacaklardır. Bu sebeple bu seviye ilkelere uyularak web sitesi hazırlanması önemlidir.

b. ***AA Düzeyi***: 13 Kriterden oluşan AA Düzeyi ilkeler tavsiye edilen standartları kapsamaktadır. AA seviyesinde internet sitesi geliştirilmesi için A seviyesindeki şartların da yerine getirilmiş olması gerekmektedir.

c. ***AAA Düzeyi***: 23 Kriterden oluşan AAA Düzey ilkeler, bir internet sitesinin erişilebilirliği açısından ideal olan standartları içermektedir. Bu standartlara ulaşabilmesi için A, AA ve AAA seviyelerindeki tüm kriterlerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir.

2.ARAŞTIRMA

2.1.Araştırma Konusu

Bu çalışmada İzmirde bulunan devlet üniversitelerinin internet sitelerinin erişilebilirlik standartlarına uyumluluğu test edilecektir.

2.2.Kapsam ve Yöntem

İzmirde bulunan 6 devlet üniversitesinin internet sitelerinin anasayfaları WCAG 2.0 (Web Accessibility Initiative (WAI), 2018) ilkelerine göre test yapan AChecker aracı (A Tutor, 2019)ile test edilmiştir. Elde edilen test sonuçları analiz ve tasnif sürecinden geçirilerek üniversitelerin internet sitelerinin erişilebilirlik kurallarına uygunluk durumu tespit edilerek çözüm önerileri ile birlikte listelenmiştir.

Tablo: https://www.w3.org/TR/2008/REC-WCAG20-20081211/

WCAG 2.0 Yönergeleri
1. Algılanabilir
1.1 Metinsel olmayan içerikler için metinsel alternatifler verilmelidir.
1.2 Video ve ses dosyaları için alternatif metinsel açıklama ve sesli açıklama verilmelidir.
1.3 Bilgi ve yapıyı bozmadan farklı şekillerde sunulabilecek içerikler oluşturulmalıdır.
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça gömesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.
2.Çalışılabilir
2.1 Tüm işlevler klavyeden kullanılabilir durumda olmalıdır.
2.2 Kullanıcıların içeriği okumak ve kullanmak için yeterli zamanı olmalıdır
2.3 İçerik kasılmalara sebep olacak şekilde tasarlanmamalıdır.
2.4 Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulmalıdır.
3.Anlaşılabilir
3.1 Metin içeriğini okunabilir ve anlaşılabilir olmalıdır.
3.2 Web sayfaları öngörülebilir şekilde çalışacak ve görünecek şekilde hazırlanmalıdır.
3.3 Kullanıcıların hataları önlemesine ve düzeltmesine yardımcı olunmalıdır.
4.Sağlam
4.1 Bugün ve gelecekteki kullanıcı arayüzleri ile uyumlu bir alt yapı oluşturulmalıdır.

2.3.Bulgular

Üniversitelerin web sitelerinin anasayfaları AChecker aracı ile test edildikten sonra ortaya çıkan hata frekans dağılımları Tablo de gösterilmiştir.

Tablo: Üniversite web sitesi anasayfalarının hata frekans dağılımları

ÜNİVERSİTE	BİLİNEN	OLASI	POTANSİYEL	TOPLAM
BAKIRÇAY	62	6	505	**573**
DOKUZ EYLÜL	117	0	892	**1009**
EGE	281	8	839	**1128**
İYTE	66	0	758	**824**
İZMİR DEMOKRASİ	28	0	698	**726**
KATİP ÇELEBİ	164	148	1320	**1632**

Bulgulara geçmeden önce belirtilmelidir ki; hata sayısı daha fazla olan üniversitenin erişilebilirlik ilkelerine daha az uyduğu gibi bir sonuca ulaşmak çok doğru bir tespit olmayacaktır. İnternet sayfalarındaki hata sayısının fazlalığını etkileyen en önemli unsur sayfada kullanılan içerik miktarıdır. İçerik arttıkça hata miktarı da paralel olarak artma eğilimindedir. Dolayısıyla incelemede dikkat edilmesi gereken unsur hata sayısından ziyade hata çeşitliliği olmalıdır. Örneğin sayfada çok sayıda görsel olan bir internet sayfasında görseller için "Alternatif Metin" ayarı yapılmadığı takdirde aynı hata türünden bir çok hata tespit edilecektir.

Devlet üniversitelerinin internet sitelerinin sadece anasayfaları kontrol edildiğinde elde edilen hata miktarları Tablo 1 de gösterilmektedir. Bu bulgu üniversitelerin internet sitelerinin erişilebilirlik ölçütlerine uygun olarak hazırlanmadığına işaret etmektedir. Bu kontrol 16 Kasım 2019 tarihinde yapılmıştır. İnternet siteleri sürekli olarak güncellendiği için hata miktarları da günden güne farklılık gösterebilir. Hata sayısı azalabildiği gibi artma ihtimali de vardır. Burada önemli olan siteyi güncelleyen birimin erişilebilirlik ölçütlerine uyup uymadığıdır. Bu ölçütlerden haberdar olan ve bunu uygulamada da kullanan tasarımcıların internet sitelerinde erişilebilirlik konusunda hata neredeyse hiç çıkmamaktadır. Örneğin 8 Aralık 2019 tarihinde dünyanında en iyi üniversiteleri sıralamasında ilk sırada bulunan Oxford üniversitesinin (NTV, 2019) test edilen sitesinde 1 hata tespit edilmesi tesadüf değildir. Bu sitenin erişilebilirlik ölçütlerine uygun olarak hazırlandığını göstermektedir.

AChecker aracı analiz sonucunda 3 tip hata listelemektedir. Bunlardan birincisi ve en önemli olanı "Bilinen" hatalardır. Yani erişilebilirlik ölçütlerine göre hata olduğu kesin olarak tespit edilmiş olanlardır. İkinci tip hatalar "Olası" hatalar, yani kesin olarak olmasa da hata olma ihtimali yüksek olan tespitler burada listelenmektedir. Üçüncü tip hatalar ise "Potansiyel", yani hata olarak tespit edilmemiş fakat hata olmaya aday kodlamalardır. İnternet sitesi hazırlarken ideal olanı tabi i her üç hata türünde de hatasızlıktır. Ancak erişilebilirlik ölçütleri açısından "Bilinen" hataların çözümü de bu sitenin büyük oranda erişilebilir bir site olduğunu gösterecektir.

Üniversitelerin hata sayıları tablosu incelendiğinde 28 ila 281 arasında bir bilinen hatalı kodlama yapıldığı görülmektedir. İlerleyen bölümde daha detaylı bir şekilde incelenecek olan kodlama hatalarının en çok hangi ölçütlere dikkat edilmeden tasarlandığı anlatılacaktır. Yine aynı tablodan İzmir Katip Çelebi Üniversitesi dışında kalan diğer üniversitelerin hiç ya da çok

az miktarda olası hata yaptıkları görülmektedir. Potansiyel hata miktarlarının ise tüm üniversiteler için çok fazla sayıda olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Üniversitelerin WCAG 2.0 bilinen erişilebilirlik hataları

Yönergeler	Bakırçay	D.Ü.	Ege	İYTE	Demokrasi	Katip Çelebi	TOPLAM
1. Algılanabilirlik							
1.1	18	0	21	8	20	50	117
1.2	0	0	0	0	0	0	0
1.3	0	0	5	8	2	10	25
1.4	41	96	250	35	5	86	513
2.Çalışılabilirlik							
2.1	0	0	0	0	0	0	0
2.2	0	0	0	0	0	0	0
2.3	0	0	0	0	0	0	0
2.4	2	21	2	7	0	10	42
3.Anlaşılabilirlik							
3.1	0	0	0	0	0	2	2
3.2	0	0	0	0	0	0	0
3.3	0	0	2	7	1	6	16
4.Sağlamlık							
4.1	1	0	1	1	0	0	3

Tablo 2 de üniversitelerin bilinen erişilebilirlik hatalarının dökümü görülmektedir. 4 Ana başlık, 12 alt başlık altında incelenen sayfaların hangi erişilebilirlik ölçütlerinde hatalı kodlama yaptıklarına bakıldığında en fazla "Algılanabilirlik" ana başlığında, 1.1. Metinsel olmayan içerikler için alternatif metin ayarı yapılması ve 1.4. Kullanıcıların içeriği rahatça algılaması için önalan ve arkaalan arasındaki ayırt edilebilirlik ayarı yapılması alt başlıklarında hata yapıldığı görülmektedir. Bunun dışında "Çalışılabilirlik" ana başlığı altındaki 4 alt başlıktan ilk üçünde hiç hata tespit edilmemiş, sonuncu madde olan 2.4. Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulması konusunda İzmir Demokrasi Üniversitesi hariç diğer tüm üniversitelerin hatalı kodlama yaptıkları tespit edilmiştir. "Anlaşılabilirlik" ana başlığındaki ilk maddede sadece İzmir Katip Çelebi Üniversitesinin 2 hatalı kodlamasının olduğu diğer üniversitelerin hata yapmadıkları, ikinci maddede hatasız oldukları, üçüncü maddede ise Bakırçay ve Dokuz Eylül Üniversiteleri hariç diğer üniversitelerin hatalı kodlama yaptıkları tespit edilmiştir. Burada tekrardan bir üniversitenin hata yapmamış olması kuralı bildiği ve uyguladığı anlamına gelmemektedir. Bu kural hatasına yol açacak içerik girilmediği için de hata tespit edilmemiş olması ihtimali yüksektir. Bunun net olarak ortaya konulabilmesi için tüm kodlar ve içerikler karşılaştırılmalı, site yöneticisi ile görüşülmelidir.

AChecker aracı test sonucunda tespit edilen tüm hataların detaylı bir şekilde PDF dokümanı olarak indirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu dosyada hangi hatanın sayfanın hangi satırında ve hangi türde bir hata olduğu ve nasıl düzeltilebileceğine kadar yazmaktadır. Resim 1 de AChecker aracının test sonucunda verdiği dokümandan bir parça örnek görülmektedir. Bu örnekte 1.1 alt başlığında 1.1.1 nolu "Metinsel Olmayan İçerik" başarı kriteri ölçütünde hata tespit edildiği, Kontrol 1 nolu hata ile ile ilgili sayfanın 429 nolu

satırının 27 nolu sütununda bulunan görsele alternatif metin ayarı yapılmadığı, bu hatanın düzeltilmesi için görselin "alt" etiketine alternatih metin girilmesi gerektiği belirtilmektedir.

1.1 Text Alternatives: Provide text alternatives for any non-text content

Success Criteria 1.1.1 Non-text Content (A)

Check 1: img element missing alt attribute.

Repair: Add an alt attribute to your img element.

Line 429, Column 27:

<img src="sliderimage/124283379.png" width="100%">

Resim 1: AChecker aracı test sonuçlarına ilişkin bir örnek

Erişilebilirlik ölçütlerine uygun bir tasarım yapmak isteyen site yöneticisi bu aracı kullanarak hızlı ve kolay bir şekilde sitenin eksikliklerini giderebilir ve siteyi erişilebilir bir hale getirilebilir. Bu konuda araştırılması gereken bir husus da üniversitelerin web sitelerinde erişilebilirlik konusunu önemsemedikleri mi yoksa bu konuda bilgi sahibi olmadıkları mıdır. Bu çalışmanın daha ileriye taşınması için üniversite web sayfa yöneticileri ile görüşülerek bu konuda bilgi toplayıp belki sonrasında erişilebilirlik ölçütlerine uygun bir sitenin nasıl inşa edilebileceği konusunda üniversite yönetimleri ile ortaklaşa bir eğitim çalışması planlanabilir.

Test sonucunda elde edilen bulgularda üniversitelerin hata sayılarını ve türlerini daha detaylı bir şekilde inceleyecek olursak;

Tablo 3: Bakırçay Üniversitesi "***bilinen***" hatalar tablosu

Bakırçay Üniversitesi	
1. Algılanabilir	
1.1 Metinsel olmayan içerikler için metinsel alternatifler verilmelidir.	
Başarı Kriteri 1.1.1 Metinsel Olmayan İçerik (A)	
Kontrol 1: img elementinin alt özelliği yok	Hata Sayısı: 18
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça gömesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.	
Başarı Kriteri 1.4.4 Text Yeniden Boyutlandırma (AA)	
Kontrol 116: b (bold) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 1
Kontrol 117: i (italic) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 40
2.Çalışılabilir	
2.4 Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 2.4.6 Başlıklar ve Etiketler (AA)	
Kontrol 38: İçiçe Başlık Hatası	Hata Sayısı: 2
4.Sağlam	
4.1 Bugün ve gelecekteki kullanıcı arayüzleri ile uyumlu bir alt yapı oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 4.1.1 Ayrıştırma (A)	
Kontrol 185: id özelliği benzersiz değil	Hata Sayısı: 1

Tablo 3 teki Bakırçay Üniversitesi hata tablosu incelendiğinde, üç ana başlıkta, ikisi A seviye ikisi AA seviye olmak üzere dört başarı kriterinde, 3 A seviye hata kontrolünde 19 hata, 2 AA seviye hata kontrolünde 43 hata tespit edildiği görülmektedir. Burada A seviye, yani mutlaka düzeltilmesi gereken hataların 18 tanesinin görsellerin alternatif metin ayarının yapılmamasından kaynaklandığı, 1 tanesinin ise kullanılan id bilgisinin benzersiz

olmamasından kaynaklı kod çakışması olduğu görülmektedir. AA seviye hatalardan da 41 tanesi biçimlendirme ayarlarında bold ve italic yerine em ve strong özelliğinin kullanılmamış olmasından kaynaklı ölçeklendirme sorunu olduğu görülmektedir. Bu ölçeklendirme sorunu farklı cihazlarda metin boyutunun düzgün bir şekilde ölçeklenebilmesi için gereklidir. Çalışılabilirlikana başlığı altındaki AA seviye diğer hata ise sayfa içerisinde kullanılan H başlık etiketinin hiyerarşik olarak doğru biçimde kullanılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4: Dokuz Eylül Üniversitesi "***bilinen***" hatalar tablosu

Dokuz Eylül Üniversitesi	
1. Algılanabilir	
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça gömesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.	
Başarı Kriteri 1.4.3 Kontrast (Minimum) (AA)	
Kontrol 301: Metnin rengi ile öğenin arka planı arasındaki kontrast WCAG2.0 Seviye AA'yı karşılamak için yeterli değil	Hata Sayısı: 21
Başarı Kriteri 1.4.4 Text Yeniden Boyutlandırma (AA)	
Kontrol 116: b (bold) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 3
Kontrol 117: i (italic) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 72
2.Çalışılabilir	
2.4 Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 2.4.4 Bağlantı Amaçlı (Bağlamda) (A)	
Kontrol 174: Bağlantı metin içermiyor	Hata Sayısı: 21

Dokuz Eylül Üniversitesinin bilinen hatalar ile ilgili durumunu gösteren Tablo 4 incelendiğinde ise; iki ana başlık altındaki bir A seviye başarı kriterindeki tek kontrol numarasında 21 hata, AA seviyesindeki iki başarı kriterindeki 3 kontrol numarasında ise toplam 96 hata tespit edildiği görülmektedir. A seviye hatanın sayfada kullanılan bağlantılarda tanımlayıcı metin eksikliği olduğu görülmektedir. Sayfa içerisinde bağlantı kullanıldığında metin şeklinde ise kod içerisine bağlantının hedefini açıklayıcı bir yazı girilmeli, görsele bağlantı veriliyor ise alternatif metin ayarı yapılmalıdır. AA seviye hatalardan 75 tanesi bold ve italic kullanımı, 21 tanesi ise metin renginin yeterli kontrast sağlamamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 5: Ege Üniversitesi "***bilinen***" hatalar tablosu

Ege Üniversitesi	
1. Algılanabilir	
1.1 Metinsel olmayan içerikler için metinsel alternatifler verilmelidir.	
Başarı Kriteri 1.1.1 Metinsel Olmayan İçerik (A)	
Kontrol 1: img elementinin alt özelliği yok	Hata Sayısı: 4
Kontrol 7: Bağlantı olarak kullanılan görselin alt etiketi yok	Hata Sayısı: 16
1.3 Bilgi ve yapıyı bozmadan farklı şekillerde sunulabilecek içerikler oluşturulmalıdır	

Başarı Kriteri 1.3.1 Bilgi ve İlişkiler (A)	
Kontrol 57: metin olarak girilmiş input elemanının label etiketi yok	Hata Sayısı: 2
Kontrol 213: Text elemanının label etiketinde yazı yok	Hata Sayısı: 2
Kontrol 208: Seçili elemanın label etiketinde yazı yok	Hata Sayısı: 1
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça görmesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.	
Başarı Kriteri 1.4.3 Kontrast (Minimum) (AA)	
Kontrol 301: Metnin rengi ile öğenin arka planı arasındaki kontrast WCAG2.0 Seviye AA'yı karşılamak için yeterli değil	Hata Sayısı: 15
Başarı Kriteri 1.4.4 Text Yeniden Boyutlandırma (AA)	
Kontrol 116: b (bold) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 11
Kontrol 177: font etiketi kullanılmış	Hata Sayısı: 55
Kontrol 117: i (italic) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 168
2.Çalışılabilir	
2.4 Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 2.4.6 Başlıklar ve Etiketler (AA)	
Kontrol 38: İçiçe Başlık Hatası	Hata Sayısı: 2
3.Anlaşılabilir	
3.3 Kullanıcıların hataları önlemesine ve düzeltmesine yardımcı olunmalıdır.	
Başarı Kriteri 3.3.2 Etiketler veya Talimatlar (A)	
Kontrol 188: Etiket metni boş	Hata Sayısı: 2
4.Sağlam	
4.1 Bugün ve gelecekteki kullanıcı arayüzleri ile uyumlu bir alt yapı oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 4.1.1 Ayrıştırma (A)	
Kontrol 185: id özelliği benzersiz değil	Hata Sayısı: 1

Ege Üniversitesinin Tablo 5 teki hata miktarları ve çeşitleri incelendiğinde; dört ana başlıkta da hatalar olduğu görülmektedir. Dört ana başlıkta A seviye dört başarı kriterindeki 7 kontrol numarasında 28 hata, AA seviye dört başarı kriterinde ise 5 kontrol numarasında toplam 251 hata tespit edildiği görülmektedir. A seviye hataların 20 tanesinde görseller ve bağlantı olarak kullanılan görsellerde alternatif metin ayarının yapılmadığı görülmektedir. Yine A seviye hataların 5 tanesinde ise form elemanları içerisinde açıklayıcı metin bulunmadığı görülmektedir. Aynı şekilde kullanıcıların hata yapmasını engellemek için kullanılması gereken etiket ve talimatlarda da A seviye 2 hata olduğu, sağlamlık ana başlığı altında da 1 adet benzersiz id kullanılması gerekliliği ölçütüne uyulmadığı görülmektedir. AA seviye hatalardan 15 tanesinin metin rengi kontrast yetersizliği olduğu, 179 tanesinin bold ve italic etiketi kullanım hatası olduğu, 55 tanesinin ise font etiketi kullanımı kaynaklı olduğu görülmektedir. AA seviye olan başlıkların hiyerarşik olarak düzgün yapılandırılmamış olması hatasının da 2 yerde tespit edildiği görülmektedir.

Tablo 6 : İYTE "***bilinen***" hatalar tablosu

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
1. Algılanabilir
1.1 Metinsel olmayan içerikler için metinsel alternatifler verilmelidir.

Başarı Kriteri 1.1.1 Metinsel Olmayan İçerik (A)	
Kontrol 1: img elementinin alt özelliği yok	Hata Sayısı: 8
1.3 Bilgi ve yapıyı bozmadan farklı şekillerde sunulabilecek içerikler oluşturulmalıdır	
Başarı Kriteri 1.3.1 Bilgi ve İlişkiler (A)	
Kontrol 168: Birden çok radyo düğmesini gruplandırmak için eksik form alanı	Hata Sayısı: 2
Kontrol 57: metin olarak girilmiş input elemanının label etiketi yok	Hata Sayısı: 1
Kontrol 204: Radyo elemanının label etiketinde yazı yok	Hata Sayısı: 4
Kontrol 213: Text elemanının label etiketinde yazı yok	Hata Sayısı: 1
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça gömesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.	
Başarı Kriteri 1.4.4 Text Yeniden Boyutlandırma (AA)	
Kontrol 116: b (bold) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 4
Kontrol 117: i (italic) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 33
2.Çalışılabilir	
2.4 Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 2.4.4 Bağlantı Amaçlı (A)	
Kontrol 174: Bağlantı metin içermiyor	Hata Sayısı: 4
Başarı Kriteri 2.4.6 Başlıklar ve Etiketler (AA)	
Kontrol 37: İçeiçe Başlık Hatası	Hata Sayısı: 2
Kontrol 38: İçeiçe Başlık Hatası	Hata Sayısı: 1
3.Anlaşılabilir	
3.3 Kullanıcıların hataları önlemesine ve düzeltmesine yardımcı olunmalıdır.	
Başarı Kriteri 3.3.2 Etiketler veya Talimatlar (A)	
Kontrol 188: Etiket metni boş	Hata Sayısı: 7
4.Sağlam	
4.1 Bugün ve gelecekteki kullanıcı arayüzleri ile uyumlu bir alt yapı oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 4.1.1 Ayrıştırma (A)	
Kontrol 185: id özelliği benzersiz değil	Hata Sayısı: 1

İYTE nin Tablo 6 daki hata dökümü incelendiğinde; dört ana başlıkta A seviye 5 başarı kriterindeki 8 kontrol numarasında 28 hata, AA seviye 2 başarı kriterindeki 4 kontrol numarasında ise 40 hata tespit edildiği görülmektedir. A seviye hatalardan 8 tanesi görsellerin alternatif metin ayarı yapılmamasından kaynaklanmış, 8 tanesi form elemanlarındaki açıklama eksikliğinden kaynaklanmış, 4 tanesinin bağlantının açıklama eksikliğinden, 7 tanesinin etiket metni eksikliğinden ve 1 tanesinin de benzersiz id özelliğinin ihmal edilmesinden kaynaklandığı görülmektedir. AA seviye hataların ise 37 tanesi bold ve italic özelliği kullanımından, 3 tanesinin başlık etiketi hiyerarşisinin yanlış kullanımından kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 7: İzmir Demokrasi Üniversitesi "***bilinen***" hatalar tablosu

İzmir Demokrasi Üniversitesi	
1. Algılanabilir	
1.1 Metinsel olmayan içerikler için metinsel alternatifler verilmelidir.	
Başarı Kriteri 1.1.1 Metinsel Olmayan İçerik (A)	
Kontrol 1: img elementinin alt özelliği yok	Hata Sayısı: 1
Kontrol 7: Bağlantı olarak kullanılan görselin alt etiketi yok	Hata Sayısı: 19
1.3 Bilgi ve yapıyı bozmadan farklı şekillerde sunulabilecek içerikler oluşturulmalıdır	
Başarı Kriteri 1.3.1 Bilgi ve İlişkiler (A)	
Kontrol 57: metin olarak girilmiş input elemanının label etiketi yok	Hata Sayısı: 1
Kontrol 213: Text elemanının label etiketinde yazı yok	Hata Sayısı: 1
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça gömesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.	
Başarı Kriteri 1.4.4 Text Yeniden Boyutlandırma (AA)	
Kontrol 117: i (italic) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 5
3.Anlaşılabilir	
3.3 Kullanıcıların hataları önlemesine ve düzeltmesine yardımcı olunmalıdır.	
Başarı Kriteri 3.3.2 Etiketler veya Talimatlar (A)	
Kontrol 188: Etiket metni boş	Hata Sayısı: 1

Tablo 7 deki İzmir Demokrasi Üniversitesinin hatalar tablosu incelendiğinde ise; iki ana başlıktaki A seviye üç başarı kriterindeki 5 kontrol numarasında 23 hata olduğu, AA seviye tek başarı kriterindeki 2 kontrol numarasında ise 5 hata tespit edildiği görülmektedir. A seviye hataların 20 tanesi görsellere alternatif metin ayarı yapılmamış olmasından, 2 tanesi form elemanlarına tanımlayıcı metin girilmemiş olmasından, 1 tanesi ise etiket metninin boş olmasından kaynaklandığı görülmektedir. AA seviye 5 hatanın ise italic özelliğinin kullanımından kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 8: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi "***bilinen***" hatalar tablosu

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	
1. Algılanabilir	
1.1 Metinsel olmayan içerikler için metinsel alternatifler verilmelidir.	
Başarı Kriteri 1.1.1 Metinsel Olmayan İçerik (A)	
Kontrol 1: img elementinin alt özelliği yok	Hata Sayısı: 50
1.3 Bilgi ve yapıyı bozmadan farklı şekillerde sunulabilecek içerikler oluşturulmalıdır	
Başarı Kriteri 1.3.1 Bilgi ve İlişkiler (A)	
Kontrol 57: metin olarak girilmiş input elemanının label etiketi yok	Hata Sayısı: 5
Kontrol 213: Text elemanının label etiketinde yazı yok	Hata Sayısı: 5
1.4 Kullanıcıların içeriği rahatça görmesi ve duyması için arkaplan ile önplan ayrılmalıdır.	
Başarı Kriteri 1.4.4 Text Yeniden Boyutlandırma (AA)	
Kontrol 116: b (bold) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 23
Kontrol 117: i (italic) eleman kullanılmış	Hata Sayısı: 63

2.Çalışılabilir	
2.4 Kullanıcıların gezinmelerine, içerikleri bulmalarına ve nerede olduklarını belirlemelerine yardımcı olacak yollar oluşturulmalıdır.	
Başarı Kriteri 2.4.4 Bağlantı Amaçlı (A)	
Kontrol 174: Bağlantı metin içermiyor	Hata Sayısı: 4
Başarı Kriteri 2.4.6 Başlıklar ve Etiketler (AA)	
Kontrol 38: İçiçe Başlık Hatası	Hata Sayısı: 6
3.Anlaşılabilir	
3.1 Metin içeriğini okunabilir ve anlaşılabilir olmalıdır	
Başarı Kriteri 3.1.1 Sayfa Dili (A)	
Kontrol 48: Doküman dili tanımlanmamış	Hata Sayısı: 1
Kontrol 49: Doküman kodlama dili geçersiz	Hata Sayısı: 1
3.3 Kullanıcıların hataları önlemesine ve düzeltmesine yardımcı olunmalıdır.	
Başarı Kriteri 3.3.2 Etiketler veya Talimatlar (A)	
Kontrol 188: Etiket metni boş	Hata Sayısı: 2

Son olarak Tablo 8 incelenerek İzmir Katip Çelebi Üniversitesinin erişilebilirlik hata dökümlerine bakıldığında; 3 ana başlıktaki A seviye 5 başarık kriterindeki 7 kontrol numarasında 68 hata, AA seviyesindeki 2 başarı kriterindeki 3 kontrol numarasında toplam 92 hata tespit edildiği görülmektedir. A seviye hatalardan 50 tanesi görsele alternatif metin ayarı yapılmamış olmasından, 10 tanesi form elemanına açıklama metni girilmemiş olmasından, 4 tanesi bağlantılara açıklama girilmemiş olmasından, 2 tanesi sayfa dilinin doğru tanımlanmamış olmasından, 2 tanesi ise etiket metninin boş bırakılmasından kaynaklandığı görülmektedir. AA seviye hataların ise 86 tanesi italic ve bold etiketi kullanımından, 6 tanesinin ise hiyerarşik başlık kullanılmamasından kaynaklandığı görülmektedir.

SONUÇ

Devlet Üniversitelerinin internet sitelerinin anasayfalarının erişilebilirlik açısından test edildiği bu çalışmada söylenebilecek ilk sonuç hiç bir sitenin tam anlamı ile erişilebilir olmadığıdır. Yapılan analiz sonucunda internet sitelerinin tasarımcılarının erişilebilirlik ölçütlerine uymadığı, çok basit bir şekilde yapılabilecek ayarlar ile düzeltilebilecek pek çok erişilebilirlik eksikliği olduğu görülmektedir. Çalışmada özellikle devlet üniversitelerinin seçilmiş olmasının sebebi her ne kadar tüm kurum ve kuruluşların erişilebilirlik konusuna dikkat etmesi gerekirse de kamu kurumlarının özellikle engellilerin erişimi konusunda daha hassas olunmasının beklenmesidir. Üniversitelerin web tasarım ekiplerinin erişilebilirlik hatalarını düzeltme konusunda teknik yeterliliklerinin olduğu, sorunun engellilerin erişilebilirliğinin gözardı edilmesi olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

A Tutor. (2019, Aralık 12). *Web Accessibility Checker*. Expert Tutoring Advice: https://achecker.ca/checker/index.php adresinden alındı

KAMİS. (2019, Mayıs 31). *İnternet Sitelerinde Kullanılabilirlik Ve Erişilebilirlik Rehberi*. Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS): https://kamis.gov.tr/wp-content/uploads/2019/05/Bolum1-2.pdf adresinden alındı

Lawton Henry, S., & Liam , M. (2019, Aralık 6). *ACCESSIBILITY*. Araılk 6, 2019 tarihinde W3C: https://www.w3.org/standards/webdesign/accessibility#wai adresinden alındı

NTV. (2019, Eylül 12). *Dünyanın en iyi üniversiteleri açıklandı (Türkiye'den 8 üniversite listede)*. NTV: https://www.ntv.com.tr/galeri/egitim/dunyanin-en-iyi-universiteleri-aciklandi,avZfJMZyJ0KlHgqADx46IQ/Bgf8oQS9Q0mLusdmbU5QZQ adresinden alındı

Web Accessibility Initiative (WAI). (2018, Temmuz 22). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) Overview*. https://www.w3.org/WAI/standards-guidelines/wcag/ adresinden alındı

VERİ GAZETECİLİĞİNDE PROGRAMLAMA DİLLERİNİN KULLANIMI : R DİLİ İLE TWEET ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇELİK
Ege Üniversitesi

ÖZET

Yaklaşık son on yıldır Türkiyede ve Dünyada habercilik alanında gündemde olan, gücü ve önemi her geçen gün daha fazla anlaşılan büyük veri ile habercilik yapma çalışmalarında pek çok farklı yazılım, programlama dili ve uygulama kullanılmaktadır. Bu programlama dillerinin en popüleri ise veri analizi ve görselleştirme işlevlerini birlikte gerçekleştirebilen, istatistiksel hesaplamalar konusunda da özelleştirilmiş olan açık kaynak kodlu ve R Foundation tarafından desteklenen R Programlama dilidir. Sadece gazetecilik alanında değil, veri bilimi ile ilgilenen tüm disiplinlerin farklı paketler ile kullandığı R dili, dijital ortamdan veri kazıyarak elde edilen veri setinin analizi ve görselleştirilmesi konusunda oldukça başarılıdır. Bu çalışmada amaç veri gazetecilerinin R dilini ne şekilde kullandığının farklı konulardan seçilen örneklerle anlatılmasıdır. Bunun dışında bir mikroblog olan Twitter dan Trend Topic olmuş bir hashtag seçilerek, bu hashtag kullanılarak atılmış tweetler R Studio uygulaması kullanılarak toplanacak, elde edilen veri seti filtrelenip temizlendikten sonra analiz edilip görselleştirilerek veri gazeteciliği süreçlerinde R dilinin nasıl kullanıldığı örneklendirilerek anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, W3C, WCAG

1.R DİLİ VE VERİ GAZETECİLİĞİ

Yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin sonuçlarından biri olan sosyal medya platformları gerek toplumsal hayata olan etkileri gerekse gazetecilik alanına getirdiği yenilikler ile pek çok akademik çalışmanın konusu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Dijital ortama her gün milyonlarca içeriğin giriyor olması, normal kullanıcıların sürekli içerik üretmeleri, siyasetçilerin, ünlülerin ve pek çok farklı alandan uzmanların sosyal medya mecralarını aktif olarak kullanmaları gazetecilerin ilgisinin bu alana kaymasına sebep olmuştur.

Dünyada gazetecilik alanında yeni bir pratik olarak ortaya çıkan veri gazeteciliği de dijital medyadaki büyük verinin analizi ile ilgili konularda çalışmaya başlayan gazetecilerin ve yazılım uzmanlarının çalışma alanı haline dönüşmüştür. 2011 yılındaki Wikileaks belgelerinin sızdırılmasının ardından binlerce sayfalık dokümanın analiz edilerek haber hikayesi oluşturulmasının geleneksel yöntemlerle zor olduğu ortaya çıkmış, New York Times, Washington Post gibi büyük gazetelerden gazetecilerin de dahil olduğu çalışma gruplarında yazılımcılar ile birlikte çalışılarak büyük verinin toplanması ve analiz edilmesi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır.

Veri gazeteciliği süreçleri temel olarak veri toplanması, filtrelenmesi ve temizlenmesi, analiz edilmesi ve görselleştirilmesi, hikayeleştirilmesi aşamalarından oluşmaktadır. Yüksek hacimli, karışık ve yüksek hızdaki verilerin geleneksel veritabanı yönetim sistemleri ile yönetilmesi, işlenmesi ve bilgi çıkarımı mümkün olmamaktadır (Topaloğlu & Savaş, 2018). Bu aşamalarda yazılımlar ve programlama dillerinin nitelikleri gazetecilerin geleneksel yöntemlerden çok daha hızlı ve etkin bir şekilde veri ile çalışabilmesine olanak sağlamaktadır. R dili de bu süreçlerin tamamına yakınında pek çok işlemin gerçekleştirilebilmesine olanak veren bir programlama dilidir. Veri madenciliği ile ilgilenen tüm disiplinlerin kullandığı bu dil ilk olarak Yeni Zelanda'daki Auckland Üniversitesi İstatistik Bölümü'nden Ross Ihaka ve Robert Gentleman tarafından yazılmıştır (Tetik, 2017).

R dili internet platformlarından ve sosyal medya ağlarından veri seti çekilmesi konusunda başarılı bir dildir (The R Foundation, 2019). Twitter, çok sayıda kullanıcı tarafından oluşturulmuş, metinsel analiz yapmak isteyenler için ideal bir platformdur. Bundan da öte, tweetler, çevrimiçi kamu davranışları hakkında fikir edinmemize olanak sağlar. Bu nedenle, Twitter'ı analiz etmek, pek çok farklı disiplinden ve sektörden kişiler ve kurumlar için çok önemli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir (Rul, 2019). Bu çalışmaya Twitter üzerinden metin analizi için Twitter API yardımı ile kullanıcıların attığı son 3200 tweet veya bir anahtar kelime ile ilgili bir hafta geriye giderek 18000 tweete kadar veri çekilebilmektedir. Çekilen bu tweetler bir veri seti şeklinde kaydedilip sonrasında bu veriler ile metin analizi, duygu analizi, çeşitli grafikler oluşturularak görselleştirme çalışmaları da yapılabilmektedir. Bu çalışmaların yapılabilmesi için R Dili için geliştirilmiş açık kaynaklı Rstudio ediötürünün de kullanılması gerekmektedir (About RStudio, 2019).

2.R DİLİ İLE TWEET ANALİZİ UYGULAMASI

R Programlama Dili kullanılarak tweet analizi yapmak için öncelikle https://cran.ncc.metu.edu.tr/ adresinden R 3.6.1 for Windows sürümü indirilerek bilgisayara kurulmalıdır. Daha sonra https://rstudio.com/products/rstudio/download/#download adresinden kullanılan işletim sistemine göre RStudio Desktop 1.2.5019 versiyonu indirilerek kurulmalıdır.

Tweet analizi için İngiltere Başbakanı Boris Johnson ın, kullanıcı adı @BorisJohnson olan resmi twitter hesabı seçilmiştir. Twitter kullanıcı adı ile tweet çekilmek istendiğinde o kullanıcının attığı son 3200 tweetin çekilebilmesine olanak sağlamaktadır. Daha fazla tweet istenirse bunu ücret karşılığında vermektedir. 10 Aralık 2019 tarihi itibariyle Boris Johnson ın attığı 3.019 tweet bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma için hesaptaki tüm tweetlerin analiz edilebilmesi mümkün olacaktır.

2.1.Tweetlerin Kazınması

Rstudio programı kullanılarak tweetlerin kazınarak çekilebilmesi için öncelikle install.packages("rtweet") komutu ile rtweet isimli paket yüklenmelidir. Daha sonra library (rtweet) komutu ile rtweet paketi kütüphaneden çağrılır.

Bu adımdan sonra tweet çekilebilmesi için Twitter API ye ihtiyaç olacaktır. Bunun için https://developer.twitter.com/ adresinden mevcut twitter hesabı ile geliştirici hesabı ile talep edilecek Consumer API keys ve Access token & access token secret bilgilerine ihtiyaç olacaktır.

```
> appname <- "boris_tweet_analysis"
> key <- "Gk59wyTFaGMM2R0Hmda****"
> secret <- "xqPASRuem7AYSL5Q5Bqq47Np0ccAJnOhvmvhkGPm6ons****"
> twitter_token <- create_token(app = appname, consumer_key = key,consumer_secret
= secret)
```

Yukarıdaki komutlar ve API key bilgileri ile twitter doğrulama işlemini tamamlamış oluyoruz. Twitter ile bağlantı kurulduktan sonra Boris Johnson ın tweetlerinin çekilmesi için **get_timeline** komutu kullanılır.

```
Boris <- get_timeline("@borisjohnson", n= 3200)
```

Yukarıdaki komut çalıştırıldığında Boris Johnson ın attığı 3.019 tweet çekilmiştir.

2.2Tweetlerin Analizi

Tweetlerin analizi işlemine geçilmeden önce çekilen veri setinin içerisindeki istenmeyen kısımların temizlenmesi gerekmektedir. Bu örnek çalışmada sadece organik tweetlerin analizi yapılması istendiği düşünülürse retweet ve reply verilerinin silinmesi gerekmektedir. Aşağıdaki komutlar kullanılarak tweet veri setindeki retweet ve reply ile ilgili veriler temizlenmiş olacaktır.

```
# Retweetlerin Kaldırılması
Boris_tweets_organic <- Boris[Boris$ is_retweet==FALSE,]
# Cevapların Kaldırılması
Boris_tweets_organic <- subset(Boris_tweets_organic,
is.na(Boris_tweets_organic$reply_to_status_id))
```

Retweetlerin kaldırılması komutu çalıştırıldığında tweet sayısı 2312 ye, cevaplar da kaldırıldığında tweet sayısı 2249 a düşmüştür.

Boris Johnson ın attığı tweetlerin hangisi daha fazla retweet edilmiş hangisi daha fazla beğeni almış görebilmek için aşağıdaki komutlar kullanılabilir.

```
# Retweetlerin Sıralanması
> Boris %>%
+   arrange(desc(retweet_count)) %>%
+   select(user_id, created_at, text, retweet_count)
```

Sıralama komutu çalıştırıldığında aşağıdaki sonuç elde edilecektir. Bu sonuca göre 23 Temmuz 2019 tarihinde attığı tweet in en fazla retweet aldığı görülmektedir.

```
   user_id   created_at          text                        retweet_count
   <chr>     <dttm>              <chr>                               <int>
 1 31311448… 2019-07-23 11:33:59 Thank you all for the inc…          15898
 2 31311448… 2019-09-06 06:19:19 "Corbyn and his friends i…          15443
 3 31311448… 2019-09-05 18:37:47 "Corbyn and his friends i…          15443
 4 31311448… 2017-06-06 20:03:01 I'm clear: if human right…          14154
 5 31311448… 2019-12-10 18:31:02 Brexit, actually. https:/…          12133
 6 31311448… 2019-12-09 21:36:51 Brexit, actually. https:/…          12133
 7 31311448… 2019-08-30 11:17:50 "The referendum result mu…          11499
 8 31311448… 2019-10-17 09:35:14 We've got a great new dea…          11219
 9 31311448… 2019-08-17 09:07:23 "The referendum result mu…          11182
10 31311448… 2019-08-15 17:36:26 "The referendum result mu…          11182
# … with 3,009 more rows
```

Benzer şekilde en fazla beğenilen tweetleri sıralamak istediğimizde aşağıdaki komut çalıştırılır.

```
# Favori Tweetlerin Sıralanması
> Boris %>%
+   arrange(desc(favorite_count)) %>%
+   select(user_id, created_at, text, favorite_count)
```

Favori tweetler sıralandığında yine en fazla beğenilen tweetin 23 Temmuz 2019 tarihinde atılan tweet olduğu görülmektedir.

```
   user_id   created_at          text                        favorite_count
   <chr>     <dttm>              <chr>                                <int>
 1 3131144… 2019-07-23 11:33:59 Thank you all for the inc…           82291
 2 3131144… 2019-09-04 07:24:04 "Corbyn and his surrender…           54165
 3 3131144… 2019-08-30 11:17:50 "The referendum result mu…           54005
 4 3131144… 2019-08-15 17:36:26 "The referendum result mu…           51929
 5 3131144… 2019-09-05 18:37:47 "Corbyn and his friends i…           50056
 6 3131144… 2019-09-02 17:34:15 "To show our friends in B…           48643
 7 3131144… 2019-08-27 16:46:23 Jeremy Corbyn wants to ca…           47546
 8 3131144… 2019-08-27 12:29:24 "The referendum result mu…           45578
 9 3131144… 2019-10-17 09:35:14 We've got a great new dea…           43904
10 3131144… 2019-09-03 07:12:35 Jeremy Corbyn wants to ca…           42827
# … with 3,009 more rows
```

Boris Johnson ın tweetlerinin oransal olarak kaç tane organik tweet, retweet ve reply dan meydana geldiğinin gösterilmesi de bu kullanıcının hesabının kullanım pratikleri bağlamında bilgi verecektir. Sadece retweet eden bir hesap twitter kullanıcıları tarafından çok

fazla takip edilmesi tercih edilecek kullanıcı tipi değildir. Aşağıdaki komutlar kullanılarak "Boris" isimli ana tweet veri setinden retweet ve cevap olan sonuçların filtrelenebilir.

```
# Retweetlerin toplanması
> Boris_retweets <- Boris[Boris$is_retweet==TRUE,]
# Cevapların toplanması
> Boris_replies <- subset(Boris, !is.na(Boris$reply_to_status_id))
```

Elde edilen bu veriler ile bir grafik oluşturulmak istendiğinde öncelikle bir data frame oluşturulması gerekmektedir. Aşağıdaki komut ile data frame oluşturulabilir.

```
> data <- data.frame(
+     category=c("Organic", "Retweets", "Replies"),
+     count=c(2249, 707, 63)
+ )
```

Data Frame oluşturulduktan sonra grafik için gerekli olan sütunların eklenmesi için aşağıdaki komut çalıştırılır.

```
data$fraction = data$count / sum(data$count)
data$percentage = data$count / sum(data$count) * 100
data$ymax = cumsum(data$fraction)
data$ymin = c(0, head(data$ymax, n=-1))
Type_of_Tweet <- paste(data$category, data$percentage, "%")
ggplot(data, aes(ymax=ymax, ymin=ymin, xmax=4, xmin=3, fill=Type_of_Tweet)) +
  geom_rect() +
  coord_polar(theta="y") +
  xlim(c(2, 4)) +
  theme_void() +
  theme(legend.position = "right")
```

Grafik 1 incelendiğinde Boris Johnson ın tweetlerinin %74 ü organik, %23 ü retweet ve %2 sinin cevap olduğu görülmektedir.

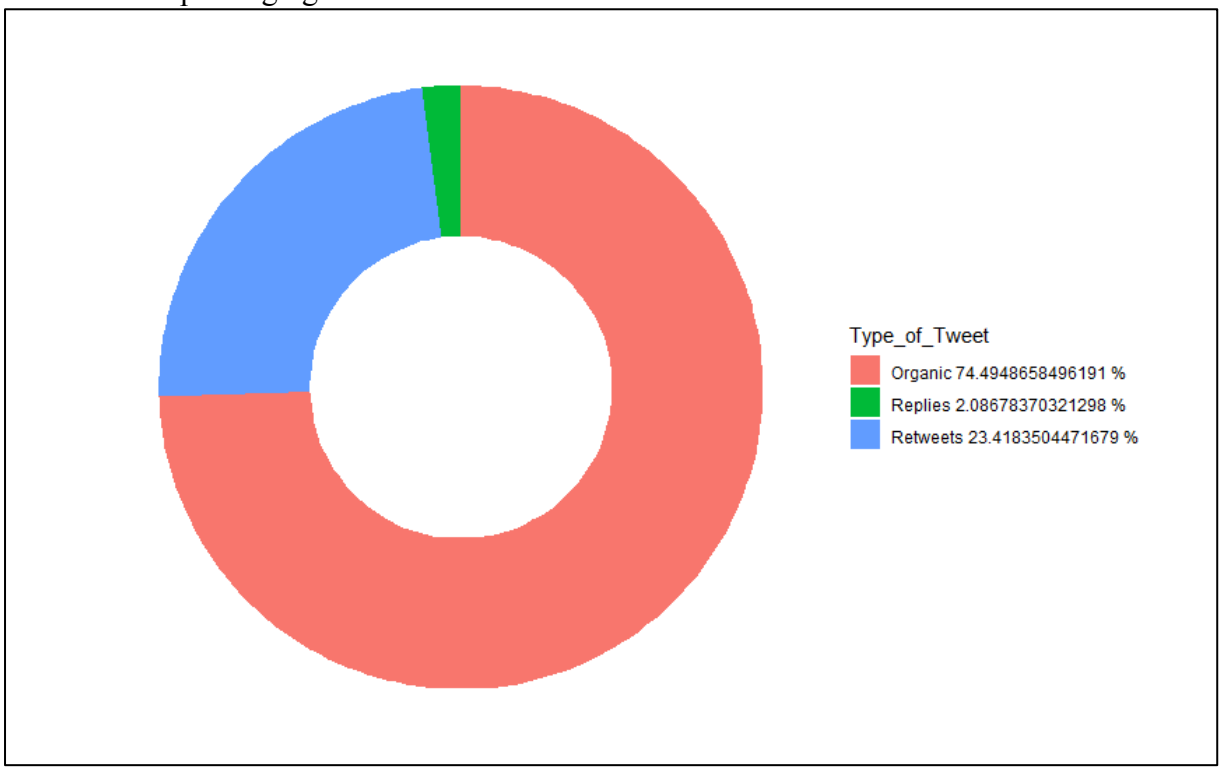

Grafik 1: Tweet türleri grafiği

Boris Johnson ın attığı tweetlerin yıllara göre nasıl dağıldığını görmek için bir grafik oluşturulmak istendiğinde aşağıdaki komut kullanılabilir.

```
> colnames(Boris)[colnames(Boris)=="screen_name"] <- "borisjohnson"
> ts_plot(dplyr::group_by(Boris, borisjohnson), "year") +
+    ggplot2::theme_minimal() +
+    ggplot2::theme(plot.title = ggplot2::element_text(face = "bold")) +
+    ggplot2::labs(
+       x = NULL, y = NULL,
+       title = "Boris Johnson tweetlerinin sıklık grafiği ",
+       subtitle = "Tweetler yıllara göre sıralanmıştır",
+       caption = "\nSource: Veriler Twitter API ile elde edilmiştir"
+    )
```

Bu komut çalıştırıldığında ise elde edilen grafik aşağıdaki şekilde olacaktır.

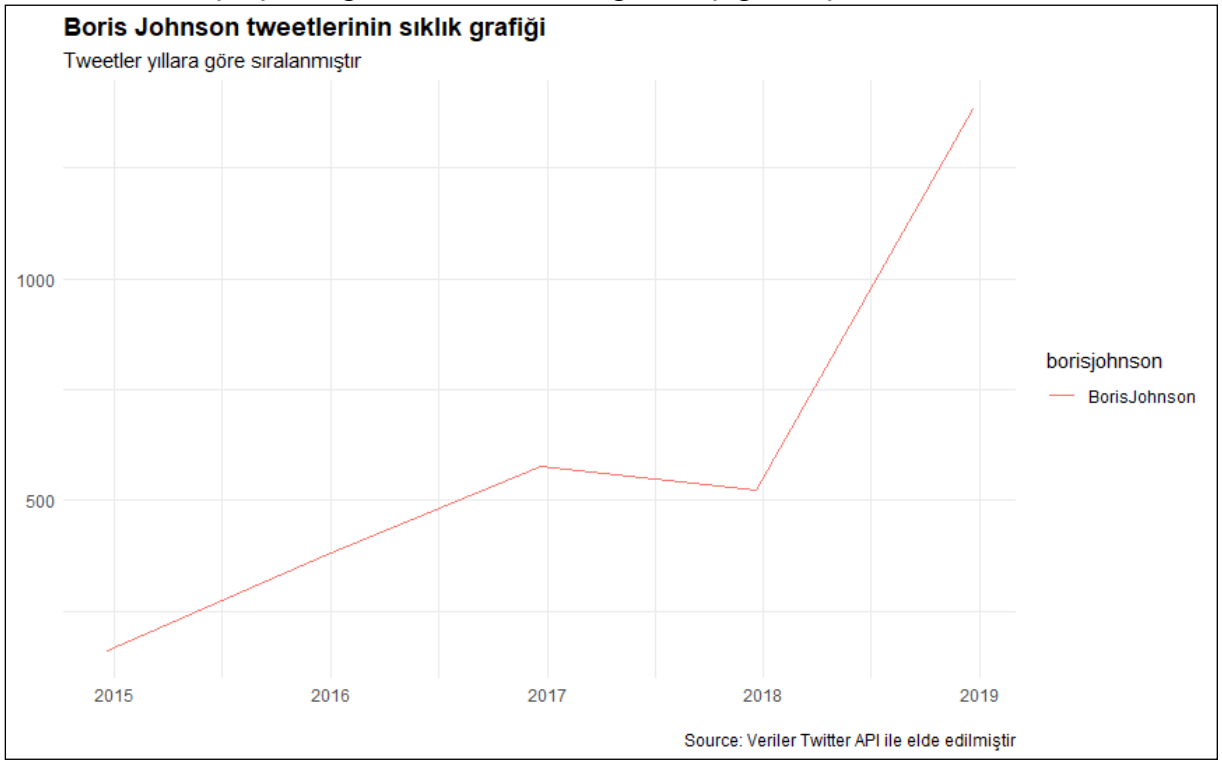

Grafik 2: Boris Johnson tweetleri sıklık grafiği

Organik tweetlerin içerisinde en fazla hangi kelimelerin kullanıldığını görmek için öncelikle aşağıdaki komut ile tweet metinlerinin içerisinde temizleme işlemi yapılması gerekmektedir.

```
> Boris_tweets_organic$text <-  gsub("https\\S*", "", Boris_tweets_organic$text)
> Boris_tweets_organic$text <-  gsub("@\\S*", "", Boris_tweets_organic$text)
> Boris_tweets_organic$text  <-  gsub("amp", "", Boris_tweets_organic$text)
> Boris_tweets_organic$text  <-  gsub("[\r\n]", "", Boris_tweets_organic$text)
> Boris_tweets_organic$text  <-  gsub("[[:punct:]]", "", Boris_tweets_organic$text)
```

Temizleme komutu çalıştırıldıktan sonra aşağıdaki komutlar kullanılarak Boris Johnson organik tweetlerinde en fazla hangi kelimeleri kullanmış görülebilir.

```
> install.packages("tidytext")
> library(tidytext)
> tweets <- Boris_tweets_organic %>%
+    select(text) %>%
+    unnest_tokens(word, text)
```

```
> tweets <- tweets %>%
+     anti_join(stop_words)
```

```
tweets %>%
  count(word, sort = TRUE) %>%
  top_n(15) %>%
  mutate(word = reorder(word, n)) %>%
  ggplot(aes(x = word, y = n)) +
  geom_col() +
  xlab(NULL) +
  coord_flip() +
  labs(y = "Count",
       x = "Benzersiz Kelimeler",
       title = "Boris Johnson ın en sık kullandığı kelimeler",
       subtitle = "Stop words listeden çıkarılmıştır")
```

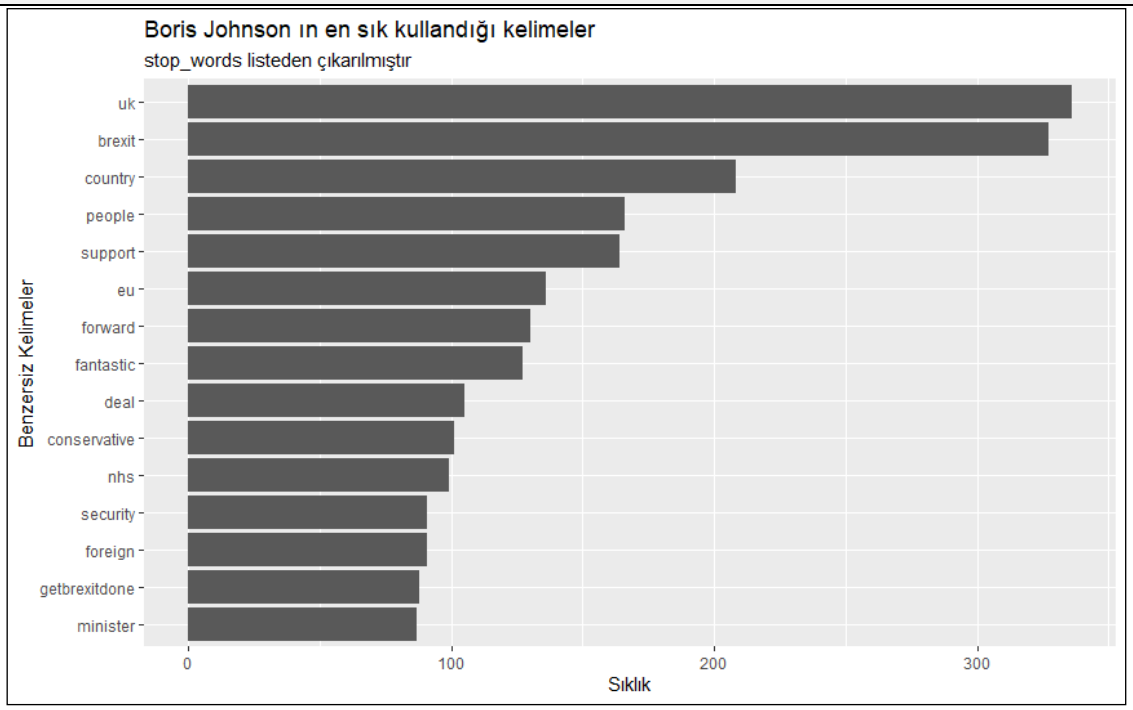

Grafik 3: Boris Johnson kelime sıklığı grafiği

Tweet verileri ile yapılabilecek görselleştirmelerden bir tanesi de örneğin kullanılan hashtag lerin kelime bulutunun oluşturulmasıdır. Aşağıdaki komutlar çalıştırılarak Boris Johnson'ın en sık kullandığı hashtagler kelime bulutu ile görülebilir.

```
> install.packages("wordcloud")
> library(wordcloud)
> install.packages("tm")
> library(tm)
> Boris_tweets_organic$hashtags <- as.character(Boris_tweets_organic$hashtags)
> Boris_tweets_organic$hashtags <- gsub("c\\(", "", Boris_tweets_organic$hashtags)
> set.seed(1234)
> wordcloud(Boris_tweets_organic$hashtags, min.freq=5, scale=c(3.5, .5),
random.order=FALSE, rot.per=0.35,
+         colors=brewer.pal(8, "Dark2"))
```

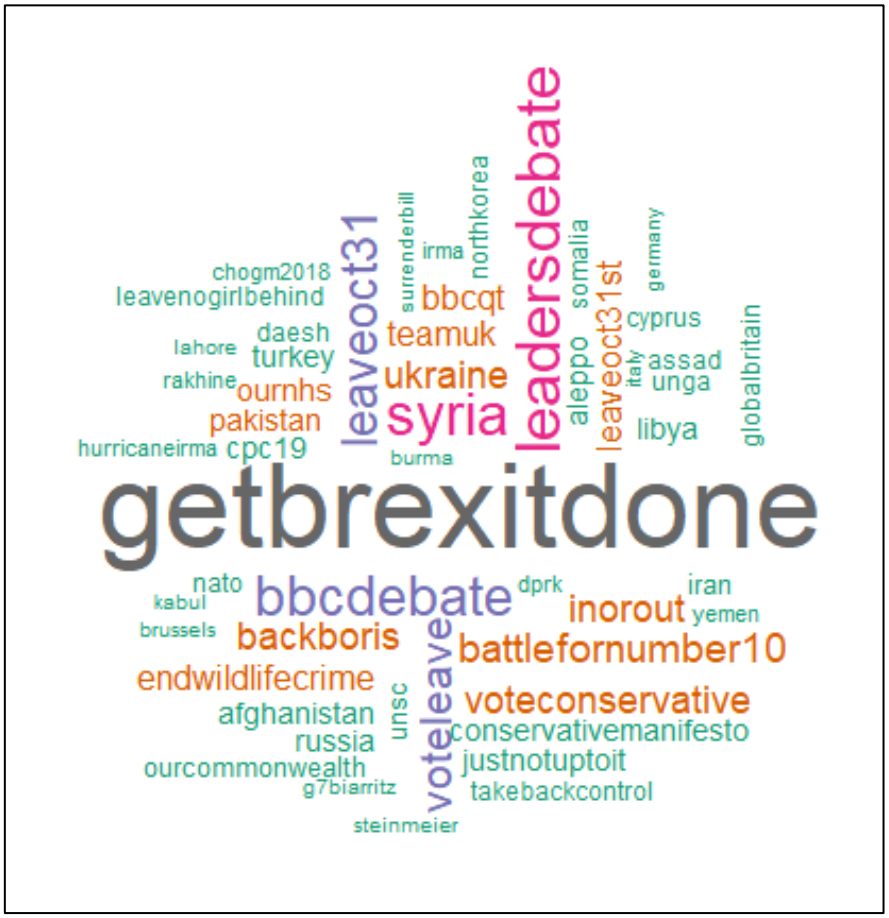

Grafik 4: Kelime Bulutu

Boris Johnson'ın attığı tweetlerden çıkarılabilecek sonuçlardan bir tanesi de duygu analizi görselleştirmesi olabilir (DESAI, 2017).

```
> install.packages("syuzhet")
> library(syuzhet)
library(syuzhet)
# Tweetlerin ASCII karakterlere dönüştürülmesi
tweets <- iconv(tweets, from="UTF-8", to="ASCII", sub="")
# retweetlerin kaldırılması
tweets <-gsub("(RT|via)((?:\\b\\w*@\\w+)+)","",tweets)
# mention ların kaldırılması
tweets <-gsub("@\\w+","",tweets)
ew_sentiment<-get_nrc_sentiment((tweets))
sentimentscores<-data.frame(colSums(ew_sentiment[,]))
names(sentimentscores) <- "Score"
sentimentscores <- cbind("sentiment"=rownames(sentimentscores),sentimentscores)
rownames(sentimentscores) <- NULL
ggplot(data=sentimentscores,aes(x=sentiment,y=Score))+
  geom_bar(aes(fill=sentiment),stat = "identity")+
  theme(legend.position="none")+
  xlab("Sentiments")+ylab("Scores")+
  ggtitle("Total sentiment based on scores")+
  theme_minimal()
```

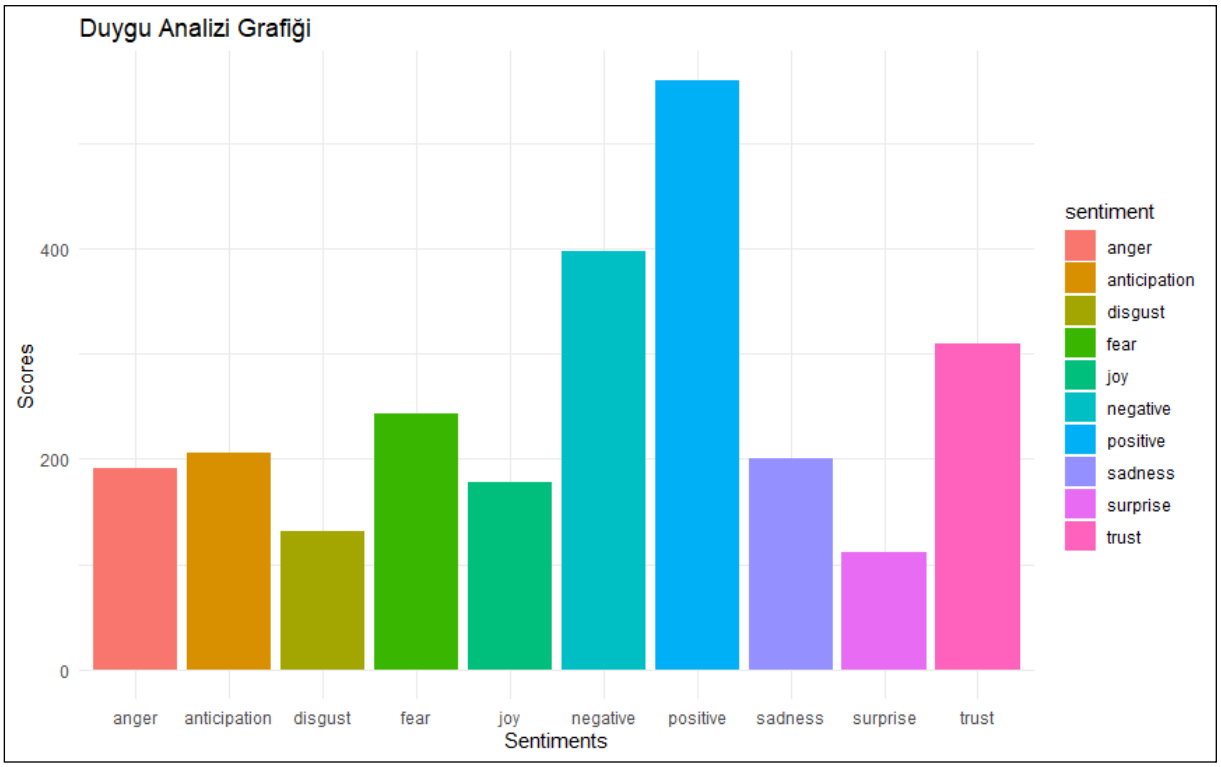

Grafik 5: Boris Jonhson duygu analizi grafiği

SONUÇ

Kullanıcı türevli içerik üretiminin en yoğun şekilde işlediği sosyal medya platformlarında oluşan büyük veri ile çalışmak geleneksel yöntemlerle gazeteciler için çok zordur. Veri gazeteciliği çatısı altında çalışan gazeteciler, gazetecilik okulları ve yazılım uzmanlarının geliştirdiği uygulamalar ve programlama dilleri bu aşamada çok işe yarayabilmektedir. Twitter gibi bir medya ortamında biriken verilerin toplanması ve analiz edilmesi ise yazılımsız pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple R dili gibi proglama dillerinin kullanımının öğrenilmesi gazetecilerin yeni medya döneminde büyük veriler ile çalışabilmelerinin önünü açacaktır. Binlerce cümleden onbinlerce kelimenin frekans dağılımlarını, duygu analizini dakikalar içerisinde yapabilen bir gazeteci yeni dönemin de aranan kişileri olacaktır. Gazetecilik okullarında yeni nesil programlama dilleri ve veri gazeteciliğine yönelik geliştirilmiş yazılım ve uygulamaların anlatılması büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

About RStudio. (2019, Aralık 12). R Studio: https://rstudio.com/about/ adresinden alındı

DESAI, M. (2017). *Sentiment Analysis using R and Twitter*. Tabvizeexplorer: http://tabvizexplorer.com/sentiment-analysis-using-r-and-twitter/ adresinden alındı

Rul, C. V. (2019, Eylül 30). *A Guide to Mining and Analysing Tweets with R*. Medium: https://towardsdatascience.com/a-guide-to-mining-and-analysing-tweets-with-r-2f56818fdd16 adresinden alındı

Tetik, S. (2017). Twitter Verisi ile R'de Metin Analizi Uygulaması. 2. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

The R Foundation. (2019, Aralık 12). *The R Project for Statistical Computing*. R Project: https://www.r-project.org/ adresinden alındı

Topaloğlu, N., & Savaş, S. (2018). R Programlama Dili ile Sosyal Medya Analizi: Örnek Olay İncelemesi. *XX. Akademik Bilişim Konferansı*, (s. 2-3). Karabük. https://www.researchgate.net/publication/323178416_R_Programlama_Dili_ile_Sosyal_Medya_Analizi_Ornek_Olay_Incelemesi adresinden alındı

ИННОВАЦИИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ УЗБЕКИСТАНА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОИЗВОДСТВО ОРГАНИЧЕСКОГО ХЛОПКА

INNOVATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UZBEKISTAN: REALITIES AND PROSPECTS PRODUCTION OF ORGANIC COTTON

Assoc. Prof. Dr. Ozodbek Karamatov,
Kastamonu University,
Abdulativ Khaldarov
Organic Cotton Production Expert
Sherzod Rakhmanov
Head of the International Cooperation Department at Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers

Аннотация

С каждым годом на мировом рынке увеличивается спрос на текстильную продукцию, произведенную на органическом хлопке. В связи с чем и страны, производящие органических хлопок ежегодно увеличивают объемы производства органического хлопка. Узбекистан, хотя является одним из основных производителей и экспортёров хлопка на мировом рынке, только с 2019 года начинает производит органический хлопок. В республике имеются все предпосылки для дальнейшего развития производства органического хлопка. Так как, за последние годы в целях постепенной либерализации аграрного сектора, произошли коренные изменения, особенно хлопководстве. Принятые нормативно-правовые акты способствовали совершенствовать формы организации аграрного и перерабатывающего производств. Организованы новые структуры, объединяющие целого цикла производство хлопка, переработки и сбыта текстильной продукции агрокластеры. По нашему мнению, основными производителями органического хлопка и текстильной продукции могут стать хлопково-текстильные агрокластеры. Общеизвестно, что цены текстильную продукцию, произведенную на органическом хлопке на внутреннем и внешнем рынке намного выше чем продукции, произведенной традиционным методом. Поэтому, агрокластеры, имея возможность самостоятельно войти на мировой рынок, заинтересованы охватить определенный сегмент рынка органического хлопка.

Данное исследование нацелено на изучение опыта и анализу производства органического хлопка в агрокластере ИП ООО «Textile Technologies Group». Также оценить возможности развития производства органического хлопка в республике.

Ключевые слова: Инновации, органическое сельское хозяйство, органический хлопок, агрокластер, рынок органического хлопка.

Abstract

Year by year in the world market, the demand for textile products which are produced on organic cotton has been increasing. Therefore, countries producing organic cotton annually increase organic cotton production. Uzbekistan, although it is one of the main producers and exporters of cotton in the world market, has been producing organic cotton only since 2019.

The country has all the conditions for the further development of organic cotton production. In recent years, in order to gradually liberalize the agricultural sector, radical changes have occurred, especially cotton growing. The adopted legal acts have contributed to improving the organization of agrarian and processing industries. New structures have been organized, uniting the whole cycle of cotton production, processing and marketing of textile products, agricultural clusters. In our opinion, the main producers of organic cotton and textile products may be cotton-textile agro clusters. It is well known that the prices of textile products produced on an organic basis in the domestic and foreign markets are much higher than those produced by the traditional method. Therefore, agricultural clusters, having the opportunity to independently enter the world market, are interested in covering a certain segment of the organic cotton market.

This study is aimed at studying the experience and analysis of the production of organic cotton in the agricultural cluster Textile Technologies Group LLC. Also assess the development opportunities for organic cotton production in the republic.

Key words: Innovation, organic farming, organic cotton, agricultural cluster, organic cotton market.

Введение

Хлопководство, является стратегической отраслью аграрного сектора Узбекистана и с первого дня независимости производство, переработка и сбыт находился под контролем государства. За последние годы в целях постепенной либерализации этого сектора, обеспечения повышения заинтересованности в конечном результате фермерских хозяйств формированы агрокластеры, включающие в себя все структуры, начиная от производства сырья, ее переработки, логистики и сбыта продукции на внутреннем и внешнем рынках. К тому же, принятый курс модернизации аграрного сектора Узбекистана опирается на внедрение нововведений - инноваций. За последние годы приняты ряд нормативно-правовых актов, стимулирующих внедрение инноваций, также были преобразованы организационно-производственные структуры фермерских хозяйств. Одним из хлопково-текстильных агрокластеров является ИП ООО «Textile Technologies Group». В нынешнем году на полях данного агрокластера апробировано производство органического хлопка. Проведенная работа по производству органического хлопка при соблюдении агротехники и технологии дала возможность получать международный сертификат данного продукта, что дает возможность войти международный рынок органического хлопка и текстиля. Проведенный анализ показал преимущества производства органического хлопка перед традиционным, особенно в отношении повышении плодородие и сохранении естественных биохимических свойств почвы. Последний показатель является архиважным для республики, так как из-за монокультуры хлопка немалые площади, занятые под хлопчатник истощены.

В научных работах, посвященных данной тематике отмечаются о бесспорных преимуществах и о постепенно растущей объеме спроса на органический хлопок и эко-текстиля. В частности, отмечается, что современный этап расширение производства органического хлопка связано с наличием целого ряда факторов, влияющих на себестоимость продукции, также в наличии внутренних и внешних факторов,

тормозящих производство органического хлопка [6, 10]. Также имеются государственные программы поддержки органического сельскохозяйственного продукта, в том числе, и хлопка [8].

Задача исследования заключается в изучении и в сравнительном анализе производства органического хлопка с традиционным способом производства хлопка-сырца. Также опираясь на зарубежный опыт государственной поддержки производства органического хлопка, предложены концептуальные подходы по развитию данного вида производства, способствующего найти новую нищу узбекским производителям как во внутреннем, так и внешнем рынке.

Мировая Практика Производства Органического Хлопка

В результате чрезмерной интенсификации и химизации аграрного производства в 70 годах без исключения все страны сталкивались с проблемой загрязнения земель и окружающей среди, что негативно отражалась на здоровье человека, на животных. Ряд стран в целях уменьшения химической нагрузки на перечисленные компоненты природы, постепенно начали апробировать органическое земледелие. С 1999 года по 2015 годы площадь занятых под органическим сельским хозяйством составила 50,9 млн. га., из которых 394,4 млн. га относится к собирательству в природных условиях. Объем мирового рынка органического продукта составляет 85 млрд. долларов США, из которых только 8% приходится на стран Азии. Органическое сельское хозяйство практикуется в 178 странах, из которых 88 имеют свои законодательные базы, регламентирующие органическое производство [5,9]. Регулирование производства органической продукции сельского хозяйство имеет свою специфику и в мировой практике берет начало от частных инициатив фермеров по установлению частных стандартов до принятия законодательной базы на уровне государства. Франция является первой страной, принявшей законодательства в области регулирования органического сельского хозяйства. Принятый с 2002 года закон об органическом сельском хозяйстве в Германии адаптирован требованиям закона в 2009 ЕС по регулированию органического сельского хозяйства. Если начиная с 1970 годах органические стандарты в США развивались по отдельным штатам, то в 1990 году с США принят закон о производстве органического пищевого продукта и сегодня США является одним из лидеров на мировом рынке органического продукта. На волне положительного развития рынка органического продукта в Дания с 2015 года приняла план Organic Action Plan for Denmark, согласно которой страна планиреут стать 100 процентной органической страной [4].

В Турции три года спустя после стран Евросоюза, в 1994 году принят Положение «О производстве экологических продуктов растительного и животного происхождения». В 2004 году был принят закон «О органическом сельском хозяйстве», а в 2008 году данный закон с изменениями и дополнениями был обнародован через официальные газеты [9]. Следует отметить, что толчком на переход органическое сельское хозяйство стала рост потребности на органический сельскохозяйственный продукт. Географическое положение, т.е. близкое расстояние к европейскому рынку, и климатические условия Турции позволили быстро наращивать органическое сельское хозяйство.

Среди органических сельскохозяйственной продукции органический хлопок имеет свою специфику, так как, является сырьевой базой не только текстильной промышленности, после обработки вторичные сырья используются во многих отраслях. По итогам 2018 года посевные площади под органический хлопок составили 356876 га., 44394 га. находится на переходном этапе. Основными производителями являются Индия (66,9%), Китай (11,69%), Турция (6,49), Кыргызстан (4,93%) и США (2,16%) [2,5].

В настоящее время Турция является третьей страной по производству органического хлопка. Для стимулирования органического сельского хозяйства, фермерам, ведущим органическое сельское хозяйство, министерство сельского хозяйства Турции ежегодно выделяет субсидии в размере 1000 (одна тысяча) лир на 1 гектар [8].

В странах Центральной Азии органический хлопок начали производить в Кыргызстане и Таджикистане. По предложению швейцарской организации «Helvetasac» таджикские фермеры проявили интерес производству биохлопка, однако оно не получило достаточного развития [6]. Авангардом по производству органического хлопка в регионе стал Кыргызстан. По данным 2015 года Кыргызстан являлся четвертой страной по объему производства органического хлопка и органического текстиля [5]. По нашему мнению, либерализация рынка сельскохозяйственной продукции и рыночное регулирование посевных площадей позволили фермерам страны быстро адаптироваться принципам рыночной экономики. Для производства органического хлопка фермеры объединились в многопрофильные сельскохозяйственные кооперативы.

Резюмируя изложенное если предполагать, что переход на органическое сельское хозяйство, в том числе и на органический хлопок, постепенно становиться требованием современности и этот вывод не будет ошибочным.

Сравнительный Анализ Показателей Органического и Традиционного Методов Производства Хлопка

Мировой практика органического сельскохозяйственного производства показала преимущество над традиционным аграрным производством. Доказательством является все растущая потребность на органические продукты, в том числе, на органический хлопок и эко-текстиль. Производство органического хлопка на полях кластера ИП ООО «Textile Technologies Group» в этом году дала возможность сравнивать некоторые параметры вышеназванных методов производства хлопка. Соблюдение агротехники и технологии возделывания и четкого выполнение инструкций экспертов позволило кластеру впервые в республике получать сертификат стандарта Европейского Союза. Ниже перечисляется некоторые параметры сравнения:

1. Общеизвестно, что агротехника и технология возделывания отличаются и при органическом методе производства немалая сумма будет сэкономлена за счет не применения минеральных удобрений, пестицидов, гербицидов и других химических препаратов (экономия с 1 гектара составила 2 513 000 сум (прим. 266 дол.)).

2. При органическом способе за счет применения навоза в вегетационный период получения эффективной солнечной энергии для созревания хлопчатника уменьшается

на 7-15 дней, что дает возможность собрать качественный урожай до наступления дождливого периода.

3. За счет применения навоза поливная вода будет сэкономлена на 10%, так как навоз придерживает влагу и способствует максимального пропитывания поливной воды в почву. Если при традиционном методе за весь период планируется 6-7 поливов, при органическом 5-6 поливов в зависимости от разновидности почв.

4. При традиционном способе во время внесения минеральных удобрений, пестицидов и гербицидов хлопчатник «переживает стресс», из-за чего на 4-5 позже созревает хлопчатник.

5. Если учесть, что из 1 тн. хлопка-сырца получают 320 – 340 кг волокна, 560 – 590 кг семян и 30-35 кг линта (короткое волокно-подпушек). Из этого количества волокна можно произвести 3500 – 4000 м^2 ткани, а из семян – 112 кг масла, 270 кг жмыха, 170 кг шелухи, то сравнив рыночную цену этих продуктов легко определить разницу в получаемого доходах между органическом и традиционном методах производства хлопка. При этом необходимо иметь ввиду, что побочные продукты (жмых и шелуха), применяющие в животноводстве также способствуют получении более качественного мяса и молока. При кормлении крупного и мелкого рогатого скота органическими кормами фермеры могут получать эко-мясо и эко-молоко, также экологически чистые молочные продукты. Как обычно, в наши дни цена этих продуктов намного выше чем продукты, напичканные химическими добавками.

Как показывает практика, цена на органический хлопок и эко-текстиль намного выше чем обычный хлопок-сырец и текстильная продукция, изготовленная на этом сырье. Имея официальные цифры нетрудно исчислять суммарную эффективность производства органического хлопка.

Таким образом, фермеры, при производстве органического хлопка могут намного превышать свои доходы, чем фермеры, ведущие производство традиционным способом. При этом отмечаем, что агротехника и технология органического производства требуют четко соблюдать севообороты и часть полей высвобождаются от хлопчатника и возделывается другие культуры, доходы которых намного меньше чем от хлопка-сырца. Вышеперечисленные доходы от побочных продуктов будет покрывать «упущенную выгоду», при этом поля будут 2-3 года «отдыхать», а в следующей ротации можно прогнозировать больше урожая, чем предыдущей ротации.

Вышеперечисленная сравнительная оценка показывает преимущество органического хлопка над традиционным. Главное преимущество заключается в обеспечении улучшении и сохранении биохимических свойств почвы, в уменьшении загрязнения водных ресурсов, окружающей среди. Архиважным является в обеспечении экологически чистой продукций населения.

Несмотря на наглядное преимущества в целом органического сельского хозяйства, в том числе и хлопка, по мнению некоторых ученых, имеются ряд трудностей и препятствий для развития рынка органического продукта:

- Отсутствие общей государственной статистики по количеству производителей, областям, объему производства и продаж;
- Ограниченный доступ к информации для коммерческих торговцев / агентов;
- Отсутствие национальных ассоциаций / сети органических производителей;

➢ Низкий интерес к торговле на внутреннем рынке;

➢ Высокий интерес к экспорту, как следствие, низкая конкуренция (цен, качества и выбора) на внутреннем рынке [1].

Узбекистан является одним из основных производителей хлопка-сырца на мировом уровне. Ежегодный объем производства составляет около три миллиона тонн в году. В результате поэтапного развитие текстильной промышленности республика постепенно отходит от поставщика сырья и увеличивает объемы производства и экспорта продукции текстильной промышленности. За последние годы объем производства текстильной продукции увеличился почти в два раза и по итогам 2017 года составил 24 286,1 млн. сумов [3].

По нашему мнению, нынешняя аграрная политика республики и проводимая реструктуризация, формирование агрокластеров, переход на многопрофильное фермерское хозяйство вполне преодолеют перечисленные препятствия и открывают простор для развития органического хлопка и сельского хозяйства в целом. Ниже приведена типичная организационная структура агрокластера и движение органического сырья, побочных и готовых продуктов:

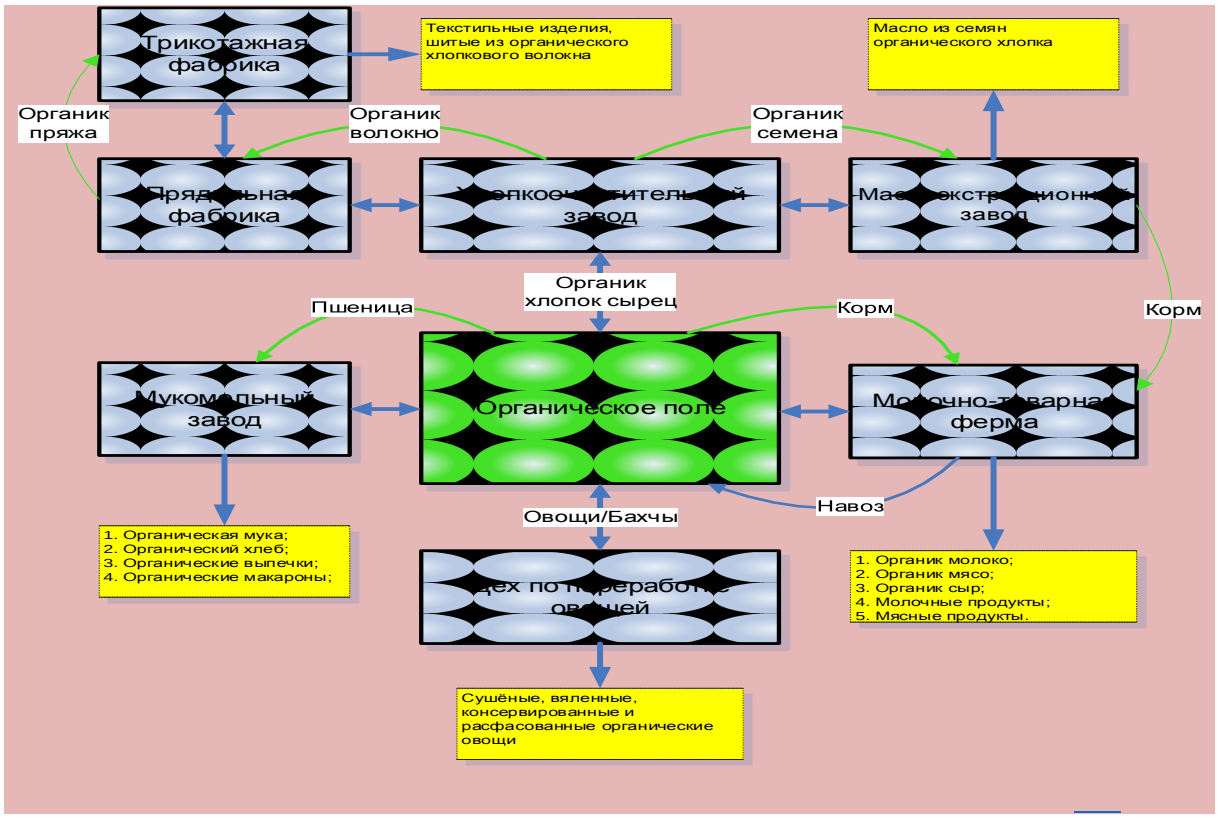

Рис. 1 . Организационная структура агрокластера.

Как видно из рисунка, агрокластеры не только хлопково-текстильного направления, но и других видов продукции сельского хозяйства охватывают весь цикл производства, переработки и реализации готовой продукции.

Заключение. Резюмируя отмечаем, что в Узбекистане имеются все предпосылки для развития производства органического хлопка. Созданные хлопково-текстильные агрокластеры, которые по своей организационной структуре охватывают все цепочку

формирования добавленной стоимости вполне могут стать авангардами в этом сегменте хлопководства страны.

По нашему мнению, со стороны государства необходимо разработать и реализовать нормативно-правовые, организационно-экономические механизмы, стимулирующих производства органического хлопка. Такими мерами могут служить льготное налогообложение или освобождение от земельных и других видов налогов на определенное время, льготное кредитование и другие формы стимулирования.

Постепенный переход на органическое сельскохозяйственное производство является одним из залогов эффективному использованию и охране земель, повышения экспортного потенциала, и главное, охраны здоровья населения и будущего поколения страны.

Литература

Исмет Боз, Азиз Расулов. Влияние местных рынков на продажи органической продукции: примеры Турции и Узбекистана. Развитие органического сельского хозяйства в Центральной Азии. Материалы международной конференции, проведенной 22-24 августа 2017 года в Ташкенте и Самарканде, Узбекистан. 287-299 стр. http://www.fao.org/3/i8685ru/I8685RU.pdf. 24.10.2019.

Производство органического хлопка выросло на 56%. https://profashion.ru/production/industry/proizvodstvo-organicheskogo-khlopka-vyroslo-na-56/. 29.11.2019. (21:05).

Промышленность Узбекистана 2014-2017. Статистический сборник.Ташкент 2018. 151 стр.

Развитие огранического сельского хозяйство в мире и в Казахстане. http://www.fao.org/3/a-i5454r.pdf. 03.12.2019.

Развитие органического сельского хозяйства в Центральной Азии. Материалы международной конференции, проведенной 22-24 августа 2017 года в Ташкенте и Самарканде, Узбекистан. http://www.fao.org/3/i8685ru/I8685RU.pdf. 24.10.2019.

Ходжаева Д. А. Факторы, влияющие на конкурентоспособность хлопковой продукции региона https://cyberleninka.ru/article/v/faktory-vliyayuschie-na-konkurentosposobnost-hlopkovoy-produktsii-regiona. 23.10.2019.

Arslan Zafer. Tarım Ekonomisi ve Politikası (Сельскохозяйственная экономика и политика). Nobel Yayınevı. 2016. 603.s.

İyi Tarım ve Organik Tarım Destek Ödemeleri yarın başlıyor (Завтра начинается выдача субсидий для нормального и органического сельского хозяйство). https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/iyi-tarim-ve-organik-tarim-destek-odemeleri-yarin-basliyor/1588564. 21.10.2019

Şebnem Boran. Organik tarım hızla gelişiyor (Органическое сельское хозяйство быстро развивается). http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6414_1519715114.pdf. 23.10.2019.

Ферриньо С., Першава А. Производство и переработка органического хлопка в Таджикистане: оценка текущей ситуации и будущий потенциал. https://itctj.files.wordpress.com/2011/01/itc-study-on-organic-cotton-in-tajikistan-final-may-2014-rus.pdf. 23.10.2019

АГРАРНЫЕ И ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ: РЕЗУЛЬТАТЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

AGRICULTURAL AND LAND REFORM IN THE KYRGYZ REPUBLIC: REZULTS, PROBLEMS AND PROSPECTS

Assoc. Prof. Dr. Ozodbek Karamatov
Kastamonu University
Sherzod Rakhmanov
Head of the International Cooperation Department at Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers
Abdulativ Khaldarov
Organic Cotton Production Expert

Абстракт

В странах СНГ с 1991 года начались аграрные и земельные реформы. В Кыргызской Республике за последние 27 лет продолжаются аграрные и земельные реформы. На первом этапе реформы в республике новым формам хозяйствования выдавались земельные участки колхозов и совхозов в аренду сроком 49 лет. С другой стороны, в сельскохозяйственном производстве приняли участие хозяйства, основанные на государственную собственность и арендные коллективные хозяйства. На этом этапе реформы начался первый этап рынка земли – рыночный оборот земли через аренду и в результате этого появились новые формы хозяйствования в аграрном секторе. Целью исследования является количественный и качественный анализ новых форм хозяйствования, формировавшихся на землях бывших колхозов и совхозов, также влияние размеров земельных наделов на другие факторы производства.

Принятием частной собственности на землю в 1998 году новой Конституцией в республике заложена правовая основа для рыночного оборота земли. Формирование рынка земли предшествовало началу второго этапа реформы. Принятые нормативно-правовые акты способствовали формированию первичного и вторичного рынка земли через купли-продажи.

В ходе проведения реформ с ростом количества новых форм хозяйствования, уменьшились размеры земельных участков. К тому же, либерализацией рынка, цены на сельскохозяйственной продукции определялись рынком и эти обстоятельства стали причиной появления некоторых проблем в аграрном секторе.

В исследовании изучены влияние рынков земли и сельскохозяйственной продукции на структуру посевных площадей, на эффективность использования земли также предложены рекомендации по решению назревших проблем. Кроме того, произведен статистический анализ динамики основных показателей аграрного сектора и фермерских хозяйств.

Ключевые слова: Аграрные и земельные реформы, рынок земли, земельная собственность, структура посевных площадей, эффективность использования земли.

Abstract

Since 1991, agricultural and land reforms have begun in the CIS countries. In the Kyrgyz Republic, agricultural and land reforms have been ongoing over the past 27 years. At the first stage of reform in the republic, land plots were given to new forms of management such as collective and state farms for a period of 49 years. On the other hand, enterprises based on state ownership and rental collective farms took part in agricultural production. At this stage of the reform, the first stage of the land market began - the market circulation of land through rent, and as a result of this, new forms of farming in the agricultural sector appeared. The purpose of the study is a quantitative and qualitative analysis of new forms of management formed on the lands of former collective farms and state farms, as well as the influence of the size of land allotments on other factors of production.

The adoption of private ownership on land in 1998 by the new Constitution, legal basis for the market circulation of land was enabled. The formation of the land market preceded the beginning of the second stage of reform. The adopted legal acts contributed to the formation of the primary and secondary land market through sales.

In the course of the reforms, with the increase in the number of new forms of management, the size of land plots decreased. In addition, market liberalization, agricultural prices were determined by the market, and these circumstances caused some problems in the agricultural sector.

The study examined the impact of land markets and agricultural products on the structure of sown areas, and on land use efficiency, recommendations are also proposed for solving urgent problems. In addition, a statistical analysis of the dynamics of the main indicators of the agricultural sector and farms was made.

Keywords: Agrarian and land reforms, land market, land ownership, crop area structure, land use efficiency.

Правовая основа для проведения земельной реформы заложена в Законе «О земельной реформе», принятом 19 апреля 1991 г. Согласно ст.1 этого закона, целями и задачами земельной реформы определены «…перераспределение земли в целях создания условий для равноправного развития различных форм хозяйствования на земле, формирования многоукладной экономики, определение размеров платежей за землю…»[1]. Также определен порядок преобразования неэффективно работающих колхозов, совхозов и других сельскохозяйственных предприятий. При этом предусмотрено преобразование неэффективно работающих колхозов, совхозов и других сельскохозяйственных предприятий в различные виды сельскохозяйственных кооперативов и в ассоциации крестьянских хозяйств, а также предоставление их земель арендаторам, крестьянским хозяйствам, другим юридическим лицам и гражданам для сельскохозяйственного производства.

Целенаправленное реформирование земельных отношений затруднялось теоретической путаницей в вопросах собственности на землю, и это обстоятельство до сих пор вносит элементы неопределенности в стратегический курс всей аграрной

[1] Закон Кыргызской Республики «О земельной реформе». http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/875?cl=ru-ru. 08.12.2019.

реформы. Прежние стратегия и тактика концепции государственной монополии на землю заменены совершенно новой для нас концепцией, многообразием форм земельной собственности и хозяйствования без четкого обозначения приоритетов, что в первое время создало “удобство” для сохранения или реанимации бывшей колхозно-совхозной системы земледелия и землепользования.

В результате проводимой реформы происходят изменения в юридических и экономических аспектах отношений собственности на землю. Наряду с сохранившимися формами государственной и индивидуально-личной собственности на землю появились и формы частной собственности: индивидуально-частная, акционерная, кооперативная, коллективная.

Уже на самом старте реформы была предпринята «шоковая ломка» сложившейся колхозно-совхозной системы земельных отношений, вследствие чего в ней обострилось противоречие - система, меняя внешнюю оболочку, сохраняла внутреннее устройство. При этом государство, будучи субъектом общенародной собственности, сохраняло за собой право распоряжения и владения землей как объектом собственности. Новые формы хозяйствования, как колхозы и совхозы, являясь непосредственными субъектами хозяйствования на земле, лишились не только права распоряжаться ею в процессе сельскохозяйственного производства, но и распоряжаться произведенной продукцией. При этом нарушался социальный принцип распределения и присвоения – государство через закупочные цены присвоило не только прибавочный продукт, но и часть необходимого продукта, необходимого для развития хозяйств. Особенно это было характерно для периода 1992-1994 гг.

Необходимо отметить, что в системе земельных отношений важное место занимает аренда земли, как особая форма реализации земельной собственности и хозяйственного использования главного средства производства в сельском хозяйстве. В переходный период, когда шел процесс преобразования земельной собственности, аренда способствовала вовлечению в хозяйственный оборот земельных участков, формальные или реальные владельцы которых по тем или иным причинам не могут или не хотят использовать сельскохозяйственные земли по их прямому назначению. В переходный период аграрных преобразований, в том числе земельных отношений, аренда земли в основном ограничена земельными долями.

В аграрном секторе экономики постепенно сформировались рыночные отношения. Между государством и новыми формами хозяйствования отношения собственности тоже изменились. Приобретая самостоятельность, хозяйствующие субъекты государству платили установленные платежи за использование земель, в зависимости от качества закрепленного земельного участка.

Проводимая приватизация, формирование и развитие рыночных отношений в аграрном секторе требовали создания необходимой правовой базы для дальнейшего углубления земельной и аграрной реформы, поскольку существовавшие неясности в нормативных актах не способствовали дальнейшему развитию рыночных отношений. По этому, В целях обеспечения исполнения законов, регулирующих земельные и иные отношения в сельском хозяйстве, и активизации работы по проведению земельной

реформы последующими нормативными актами была создана необходимая правовая база, а концепции и направления земельной реформы в ходе проведения экономической реформы постоянно корректировались.

В дальнейшем при осуществлении приватизации учитывались конкретные природно-экономические условия каждого хозяйства, его специализация, национальные традиции населения и другие факторы, а также склонность населения к добровольному кооперированию. Эти условия нашли отражение нормативных актах Правительства, регулирующих ход земельной и аграрной реформы в республике. Так, Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 25 марта 1996 г. N 130 «О дополнительных задачах по дальнейшему развитию и государственной поддержке земельной и аграрной реформы» в вышеуказанное Положение «О порядке определения земельной доли граждан, и выдачи свидетельства на право пользования земельной долей» внесены соответствующие изменения и дополнения. В частности:

1. В соответствии с новой редакцией абзаца второй пункта 6 раздела II, граждане "…могут добровольно объединяться и выйти из состава сельскохозяйственных предприятий для создания совместного товарного хозяйства (сельскохозяйственные кооперативы и ассоциации, крестьянские хозяйства) с размерами допустимой минимальной земельной площади. Минимальные размеры земельных участков, необходимых для создания товарных хозяйств в качестве самостоятельных юридических лиц, довести до 5 гектаров орошаемой пашни во всех регионах республики, а в пригородных хозяйствах плодоовощного направления - до одного гектара"[2].

2. В связи с малой землеобеспеченностью населения, особенно на Юге республики, минимальные размеры земельных участков орошаемой пашни с 20 га доведены до 5 гектаров.

В аграрном секторе экономики постепенно сформировались рыночные отношения. Между государством и новыми формами хозяйствования отношения собственности тоже изменились. Приобретая самостоятельность, хозяйствующие субъекты государству платили установленные платежи за использование земель, в зависимости от качества закрепленного земельного участка.

Проводимая приватизация, формирование и развитие рыночных отношений в аграрном секторе требовали создания необходимой правовой базы для дальнейшего углубления земельной и аграрной реформы, поскольку существовавшие неясности в нормативных актах не способствовали дальнейшему развитию рыночных отношений. К примеру, Хотя земля была закреплена за хозяйствующими субъектами на 99 лет, отсутствие ипотечной системы кредитования землепользователей и механизмов включения земли в рыночный оборот, кроме аренды, не позволяли землепользователям получать кредит для развития производства. Кроме того, требовала своего решения неопределенная ситуация, сложившаяся с земельными участками населенных пунктов при совершении различных сделок с частными домами, зданиями и сооружениями,

[2] Положение «О порядке определения земельной доли граждан, и выдачи свидетельства на право пользования земельной долей». http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/37463. 12.12.2019.

когда земля, на которой находятся эти сооружения, не является их частной собственностью.

Действующим законодательством предусмотрено, что при переходе права собственности на жилые частные дома, автоматически переходит к новому собственнику и право пользования земельным участком, на котором расположен жилой дом. При этом у граждан сложилось понятие о праве пользования на земельный участок, идентичное праву частной собственности на жилой дом. Для того чтобы уравнять и узаконить собственность на земельный участок и жилой дом, стоящий на нем, требуется введение частой собственности на землю.

Все эти негативные явления, которые привели к торможению процесса формирования и функционирования земельно-рыночных отношений в экономике страны, были учтены при принятии «Концепции введения частной собственности на землю в Кыргызской Республике», утвержденной Указом Президента Кыргызской Республики от 13 октября 1998 года УП № 310[3].

Эти факты свидетельствуют о том, что в Кыргызской Республике сложились необходимые условия для возникновения института частной собственности на землю. Однако отсутствие конституционно гарантированной защиты права собственности граждан на землю и новых законов, которые бы на ее базе регулировали земельно-правовые и земельно-рыночные отношения, возникшие в результате проведения земельно-аграрной реформы, стали тормозом на пути дальнейшего развития страны. В итоге, сложилась ситуация, при которой существующая законодательная база в области земельно-правовых отношений стала не совместимой ни с внутренним законодательством, на основе которых интенсивно развиваются рыночные отношения в других отраслях экономики республики, ни с объективными законами экономики. В итоге 1998 году в республике введен институт частной собственности на землю.

В результате проводимых аграрных преобразованиях в период 1991-2000 годы в этом секторе на место 300 крупных кооперативов с средней земельной площади 1500-2500 га пришли мелкие фермерские хозяйства, обладающие правом собственности на землю. Если количество мелкотоварных хозяйств в 2010 было 331059, то в 2018 году их число достигло 440055[4].

За последние годы в валовом выпуске аграрного сектора наблюдался подъем, но удельный вес сектора в ВВП страны уменьшился на 3% и по итогам 2018 года составляет 11,65% от общего ВВП (Таблица 1). В аграрном секторе страны рост наблюдался в основном в животноводстве, в растениеводстве за счет увеличение объемов производства зерновых культур и сахарной свеклы.

[3] «Концепции введения частной собственности на землю в Кыргызской Республике», утвержденной Указом Президента Кыргызской Республики от 13 октября 1998 года УП № 310. http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/2871. 08.12.2109.

[4] Кыргызистан в цифрах. http://stat.kg/media/publicationarchive/ad9b72f1-e155-4455-b7fd-5dd6a3df354b.pdf 08.12.2019.

Таблица 1.
Динамика валового выпуска аграрного сектора и удельный вес в ВВП (млн. сом, в текущих ценах)[5]

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП (млн. сом)	355294,8	400694,0	430489,4	476 331,2	520 958,6	557113,3
Валовый выпуск сельского хозяйство (млн. сом)	52 007,6	58 976,8	60 530,1	61 134,6	64 225,1	64897,1
Валовый выпуск сельского хозяйство (% от ВВП)	14,64	14,72	14,06	12,83	12,33	11,65

Источник: ВВП по видвим экономической деятельности в текущих ценах. http://www.stat.kg/ru/opendata/category/164/. 11.12.2019.

Как отмечено, природно-климатические условия накладывает отпечаток на развитие агарного сектора республики. Если в южных областях развита растениеводство, то в горных регионах и северной части – животноводство. Основными производителями сельскохозяйственной продукции являются Жалалабадская, Ошская и Чуйская области (рис. 1). Удельный весь трех областей составляет 55,9% от общего объема производства агарного сектора.

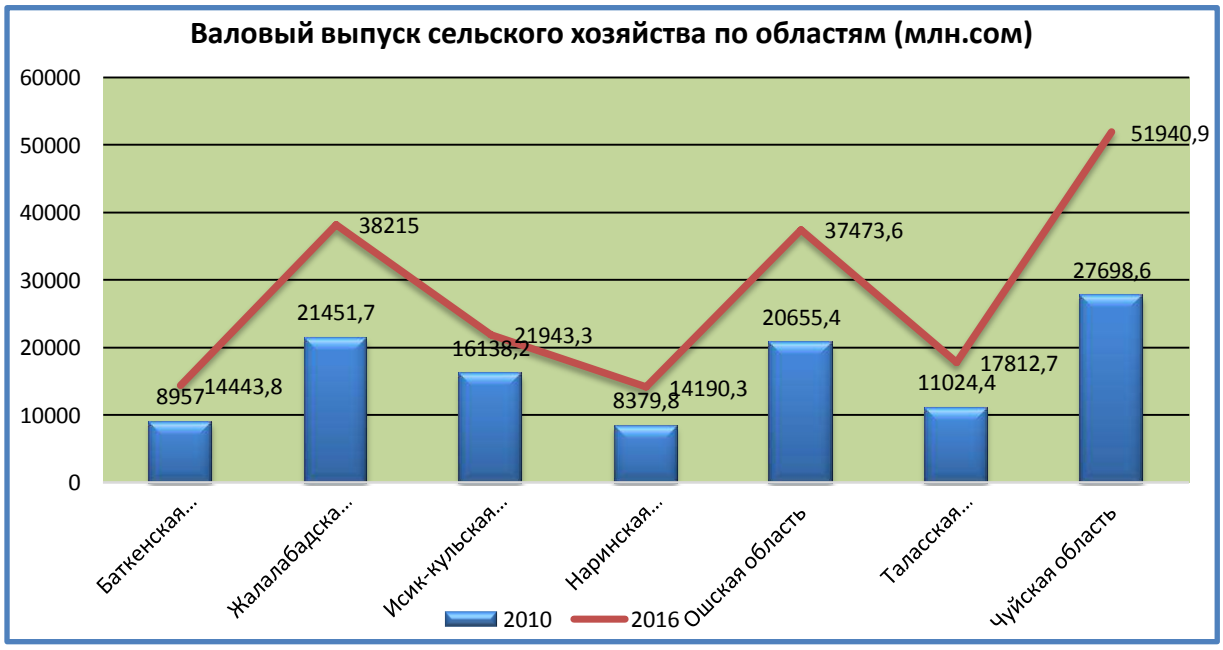

Рис. 1. Валовый выпуск сельского хозяйства в 2010 и 2016 годы. Источник: Сельское хозяйство Кыргызстана. http://www.stat.kg/ru/statistics/selskoe-hozyajstvo/. 11.12.2019.

[5] ВВП по видам экономической деятельности в текущих ценах. http://www.stat.kg/ru/opendata/category/164/. 11.12.2109.

Несмотря на определенные успехи в аграрном секторе, обусловленными рядом социально-экономических, организационно-правовых причин реформа не полностью достигла свои цели. Сегодняшняя Кыргызская Республика еще не в полной степени располагает традициями динамичного развития рыночных отношений, соблюдение допустимых пропорций государственного и рыночного регулирования аграрно-земельных отношений. Ряд правовых актов не исполняются в полной мере повсеместно и в отдельных местностях. Противоречивость и неполнота законодательных актов еще более усугубляли данное положение. По нашему мнению, в ходе реформы скопились ряд проблем и задачи, требующие неотлагательного своего решения:

1. Отсутствие в подходах к вопросу государственного регулирования аграрного сектора на республиканском и региональном уровнях. При этом возникает острая необходимость на переход от прямого вмешательства в производственные процессы и управление хозяйственной деятельностью товаропроизводителей государственные органы к экономическим методам регулирования в соответствии с законами рынка.

2. Аграрная реформа сдерживается накопленными еще в советское время предубеждениями, отношением к предпринимательству и к частной собственности в целом. Самое главное, сельское население еще не способно адаптироваться к новым условиям хозяйствования и интегрирующим процессам как на региональном, так и глобальном масштабе. Нужна большая подготовительная работа общества, ибо вышеизложенные причины в значительной мере тормозят возможности дальнейшего развития и интеграции аграрного сектора страны.

3. Особенно актуальна проблема деградации земель. Каждый год из сельскохозяйственного оборота выводятся значительные площади сельскохозяйственных угодий. Вынос питательных веществ из почвы в 4 раза превосходит их внесение с удобрениями. Приходят в упадок мелиоративные системы, увеличиваются площади засоленной почвы. Также одним из сильных факторов деградации пахотных земель является засорение почвы семенами сорных растений и возбудителями болезней культурных растений.

4. В силу низкой рентабельности производства в сельском хозяйстве произошло сокращение производственно-технического потенциала. Отсутствие необходимых денежных поступлений привело к многократному уменьшению закупок новой техники и оборудования и физической амортизации большей части основных средств сельскохозяйственных предприятий. Поэтому, даже при расширении внешнего и внутреннего спроса на отечественную продовольственную продукцию, рост ее производства будет сдерживались ресурсными ограничениями.

5. Отсутствие достаточно эффективных государственных и негосударственных систем регулирования продовольственного рынка. Хотя в ходе реформы прежние административно-распределительные структуры упразднены, а новые механизмы, соответствующие современным условиям функционирования экономики, не созданы. Эти факторы затрудняли формирование единого рыночного пространства страны, приводит к существенным потерям доходов аграрного сектора и населения, также слиянию интегрирующим процессам рынка аграрной продукции.

Для решения назревших проблем и развития аграрного сектора экономики в республике приняты ряд краткосрочных и долгосрочных программ. К примеру, в целях расширения объемов поставки сельскохозяйственной продукции продуктов ее переработки на внутренние и внешние рынки принята Программа по созданию и развитию торгово-логистических центров сельскохозяйственной проукции в КР на 2019-2023 годы. В программе отмечается, что до сих пор остается решенной проблема справедливого распределения доходов от продаж продукции между производителями, перерабатывающими предприятиями и торгово-посредническими компаниями[6].

По мнению ученых и экономистов для подъёма аграрного сектора страны необходима новая аграрная политика, предусматривающая максимальное уменьшение числа фермерских хозяйств с целью укрупнения земель и концентрации производственных возможностей, усиление конкуренции между внутренними и внешними производителями, создание единого рынка с Казахстаном рынка сельскохозяйственной продукции, выделение особой роли перерабатывающей отрасли.[7] Также отмечается, что необходимо возродить кооперативы. Восстановить технологической цепи сельскохозяйственного производства, переработка и сбыта продукции, создать кластеры по производству зерна, сахара, хлопка, табачных изделий и др[8].

Соглашаясь с мнениями авторов, отмечаем, что в условиях частной собственности на землю необходимо разработать организационно – экономических механизмов для объединения мелкотоварных фермерских хозяйств. Создание агрокластеров подобных в соседнем Узбекистане, где земля находится в собственности государства, в Кыргызстане требует тщательного анализа нормативной базы и создать такого типа организационной структуры агрокластеров, которая соответствуют существующей законодательной базы. Создание кооперативов старого типа по принципу один член кооператива один голос не отвечает реалиям современного рынка. Возможными вариантами могут создание холдинговых компаний, объединяющих как государственных предприятий, так и частных фермеров, торгово-логичтических центров, путем акционирования. Этим обеспечивается участие в управление каждого акционера-фермера, возможность отслеживания формирования цепочки добавленной стоимости, принимать участие в распределении конечной прибыли.

Кроме того, для развития аграрного сектора недостаточно создание единого рынка с Казахстаном, а необходимо создать единый рынок в Центральноазиатском регионе. Для ускорения интегрирующих процессов возможны создание региональных кластеров с учетов достаточности сырья в одной республике, достаточной технологии переработки в другой. По нашему мнению, оптимальным является создание регионального хлопково-текстильного и плодоовощно-перерабатывающего агрокластера в Ферганской долине совместно с приграничными областями

[6] Программа по созданию и развитию торгово-логистических центров сельскохозяйственной продукции в КР на 2019-2023 годы. http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/14321 http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/14321. 09.102.2019.

[7] Сакиев Э. Концептуальные вопросы аграрной политики КР. http://www.pr.kg/gazeta/number383/210/. 08.21.2019.

[8] Карабаев Н. А. Нужна правильная аграрная политика Кыргызской республики в новых реалиях рынка мира. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/576740. 08.12.2019.

Узбекистана, мясо-молочного и сахарно-свекольного агрокластера на севере республики совместно с приграничными областями Казахстана.

Из вышеизложенного видно, что новая концепция затрагивает интересы государства, как гаранта сохранения земельных ресурсов для будущего поколения, крестьян, как непосредственного производителя аграрного продукта. В связи с этим стратегию и пути дальнейших преобразований и решения накопленных в ходе реформ в аграрном секторе Кыргызстана можно охарактеризовать как процесс приведения в действие экономических интересов, согласования противоречий, развития аграрного производства и его структур в соответствии с особенностями регионов Кыргызской Республики. Эффективно реализовать это можно при условии тесного взаимодействия четырех систем: внутреннего и внешнего рынка, государства и частных интересов.

OLUMLU VE OLUMSUZ SONUÇLARIYLA İŞYERİNDE WHATSAPP GRUPLARININ KULLANIMI

Arş. Gör. Deniz HOŞBAY BAYRAKTAR
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Özet

Günümüzde küreselleşen dünyanın bir sonucu olarak teknoloji alanında pek çok ilerleme kaydedilmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte, iletişim şekilleri de farklılaşmaya başlamıştır. İletişim teknolojilerinin dönüşümü, günümüzde hem kişilerarası ilişkilerde hem de örgüt ve kurumlardaki çalışan ile yöneticilerin kurdukları etkileşimlerde çeşitlenmeye yol açmıştır. Bu bağlamda günümüzde örgütlerde artık intranet (kurum içi iletişim ağı) ve elektronik postaya ek olarak, çalışanların akıllı telefonlarının olanak sağladığı çeşitli yazılımlarla da iletişim kurulmaya başlanmıştır. Söz konusu yazılımlar arasında en sık kullanılanlarından birisi de akıllı telefonların sunmuş olduğu WhatsApp uygulamasıdır. Ana amacı bireyler arası metinsel/sesli ve görüntülü sohbet ve/veya dosya paylaşımı olan WhatsApp uygulaması, günümüzde pek çok kurumda birimler içi ve/veya birimler arasında haberleşme amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Kurumdaki çalışanlar ve yöneticilerin dâhil olduğu WhatsApp grupları, kimi zaman görev bildirimlerinde, kimi zaman da toplantı çağrılarında yöneticiler tarafından sıklıkla başvurulan bir araç haline gelmiştir. Hızlı biçimde karar alma ve görev ulaştırma gibi pek çok olumlu olarak nitelendirilebilecek özelliği bulunan anlık mesajlaşma üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalardan bazıları işyerinde WhatsApp kullanımının olumlu sonuçlarının olduğunu öne sürmektedir. Öte yandan yapılan araştırmalarda anlık iletişim uygulamalarının çalışanların faaliyetlerini aksatmasına ya da kesintiye uğratmasına yol açabileceği ihtimali de saptanmıştır. Bu bağlamda özellikle yabancı yazında örgüt içi iletişimde yeni teknolojilerin kullanılması hakkında öncü çalışmaların son yıllarda hızla artmasına rağmen, Türkiye'de bu konu üzerinde yapılan araştırmaların sayıca çok olmadığı görülmektedir. Bu nedenle de bu çalışmada, işyerlerinde WhatsApp uygulaması aracılığıyla sağlanan kurum içi iletişim sürecinin olumlu ve olumsuz özelliklerinin saptanması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın örneklemi olarak devlet üniversitesinin bir birimi seçilmiş; söz konusu birimin çeşitli bölümlerinde kurulmuş olan WhatsApp gruplarının işlevselliğinin derinlemesine mülakat yöntemiyle araştırılması hedeflenmiştir. Bir diğer ifadeyle, anlık mesajlaşmanın sadece olumlu sonuçları değil aynı zamanda olumsuz sonuçları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgularla ilgili alana katkı sağlandığı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: WhatsApp Grupları, Kurum İçi İletişim, Üniversite Çalışanları.

USE OF WHATSAPP GROUPS IN THE WORKPLACE WITH POSITIVE AND NEGATIVE RESULTS

Abstract

As a result of the globalizing world, many progresses have been made in the field of technology. Along with the developing technology, communication methods have started to change. The transformation of communication technologies has led to diversification both in interpersonal relations and in the interactions between employees and managers in

organizations and institutions. In this context, in addition to intranet and e-mail, organizations have started to communicate with various software provided by the smart phones of the employees. One of the most frequently used software is the WhatsApp application. WhatsApp application, whose main purpose is to send text, voice and video chat and/or file sharing among individuals, is nowadays being used for communication between units and/or inside units in many organizations. WhatsApp groups, including employees and managers in the organization, have become a tool frequently used by managers for the task notifications and for the meeting calls. There are various researches on instant messaging, which can be described as many positive features such as rapid decision making and task transportation. Some of these studies suggest that WhatsApp use in the workplace has positive results. On the other hand, it has been determined in the researches that instant communication applications may lead to disruptions or interruptions of employees' activities in the workplace. In this context, although the pioneering work on the use of new technologies in the communication within the organization, especially in the foreign literature has increased rapidly in recent years, it is seen that in Turkey there are not enough researches on this subject. Therefore, in this study, it is aimed to determine the positive and negative features of the internal communication process provided through WhatsApp application in the workplaces. Accordingly, a unit of the state university was selected as the sample of the study; it is aimed to investigate the functionality of WhatsApp groups established in various departments by in-depth interview method. In other words, not only the positive results of instant messaging, but also the negative results were tried to be determined. The findings were considered to contribute to the field.

Keywords: WhatsApp groups, Internal Communication, University Employees.

S&P 500 VE BIST 100 ENDEKSLERİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMİN SÜREKLİ DALGACIK DÖNÜŞÜMLÜ GRANGER NEDENSELLİK TESTİ İLE ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Erdost TORUN
Araş. Gör. Cengiz Çağrı KABAKCI
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Çalışmanın amacı S&P 500 ve BIST 100 endeksleri arasındaki oynaklık (risk) etkileşimin zaman bağlı değişimini analiz etmektir. Analizde 10 yıllık periyot için günlük verilerle sürekli dalgacık dönüşümünü temel alan parametrik olmayan Granger nedensellik testi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada S&P 500 ve BIST 100 endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amacıyla, 2009 – 2019 yılları arası S&P 500 ve BIST 100 endekslerinin GARCH(1,1) kullanılarak elde edilen koşullu varyans serileri, elden edilen serilerin yüzde değişimleri olarak veri setine dahil edilmiştir.

Çalışma sonucunda 16 günlük ve daha kısa periyodlu dalgalanmalar, 32-128 gün periyodlu dalgalanmalar, 128-256 günlük dalgalanmalar ve 512 günlük dalgalanmalar üzerinden nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Ardından tüm periyotlardaki dalgalanmalar için korelasyon analizi yapılmıştır. Farklı dönemlerde farklı periyotlardaki dalgalanmalar için nedenselliğin yönü ve şiddetinin farklılaştığı görülmüştür. İki endeks arasındaki dönemsel periyodlardaki nedenselliğin politik, ekonomik ve ticari nedenlerle değiştiği söylenebilir. Finansal piyasalardaki yatırımcıların, piyasalar arasındaki etkileşimleri göz önüne alarak yatırımlarını şekillendirmelerinin faydalı olacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Sürekli Dalgacık Dönüşümlü Granger Nedensellik Analizi, BIST 100, S&P 500

ANALYSIS OF INTERACTION BETWEEN S&P 500 AND ISE 100 INDEXES WITH NONPARAMETRIC CONTINUOUS WAVELET TRANSORM (CWT) GRANGER CAUSALITY TEST

Abstract

The aim of the study is to analyze the time-dependent variation of the volatility (risk) interaction between the S&P 500 and BIST 100 indices. For the 10-year period, non-parametric Granger causality test method based on continuous wavelet transform was used with daily data. In this study, in order to determine the causality relationship between S&P 500 and BIST 100 indices, conditional variance series obtained by using GARCH (1,1) of S&P 500 and BIST 100 indices between 2009 and 2019 are included in the data set as percentage changes of the obtained series.

As a result of this study, causality relationship was investigated over 16 days and shorter period fluctuations, 32-128 days period fluctuations, 128-256 days fluctuations and 512 days fluctuations. Then, correlation analysis was performed for fluctuations in all periods. It has been observed that the direction and amplitude of causality pattern varies for different fluctuations in different periods. It can be said that the causality at the periodic levels between the two indices changes due to political, economic and commercial reasons. It is clear that it

will be beneficial for investors in financial markets to shape their investments considering the interactions between the markets.

Keywords: Continuous Wavelet Transformation Based Nonparametric Granger Causality Test, BIST 100, S&P 500

1. GİRİŞ

Finansal serbestleşme ve küreselleşmenin bir sonucu olarak ülkeler arası artan ticari ve finansal ilişkiler, ülkeler arası sermaye piyasalarının etkileşimlerini artırmıştır. Zamansal çerçevede, farklı yönlerde ve şekillerde gerçekleşen bu etkileşimler, yatırımcılar ve politika yapıcılar başta olmak üzere çeşitli tarafları yakından ilgilendirmektedir.

Piyasalar arasındaki uluslararası etkileşimler, bölgesel ve küresel etkileşimler olarak sınıflandırılabilmektedir. ABD piyasalarının Türkiye piyasalarına etkisi, iki ülkenin coğrafi yakınlıkları söz konusu olmadığı için küresel etkileşim olarak ele alınır. Uluslararası etkileşimler ile ilgili olarak eş hareketlilik kavramı önem arz etmektedir. Eş hareketlilik, bir piyasanın zamana bağlı olarak diğer bir piyasa ile hangi seviyede korelasyon ilişkisinde bulunduğunu göstermektedir. Piyasalar arasındaki korelasyonun zaman içerisinde artmasıyla eş hareketlilik seviyesi ve piyasalar arası entegrasyon da artacaktır (Demircigil ve Gök, 2014: 316).

Genel olarak, borsalar arasındaki eş hareketlilik yüksek frekanslarda daha güçlüdür. Bu nedenle, uluslararası portföy çeşitlendirmede kısa veya uzun vadeli hareketler dikkate alınmalıdır. Zaman frekansında eş hareketliliğin şiddetinin ülkelere göre değiştiği gözlemlenmektedir. Finansal piyasalar, reel ekonominin sunduğu ekonomik verilere göre daha yüksek frekanslı öncü veriler oluşturur. Bu veriler çok değerli olmasına rağmen, belirli bir gecikme ile yayınlanan reel ekonomik verilerin önemi de göz ardı edilmemelidir. Yaşanacak krizlerin uzun sürede giderilecek kötü etkilerinin önüne geçmek amacıyla, finansal piyasalar ile reel ekonomi arasındaki bağlantının iyi bir şekilde düzenlenmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Borsa endeksleri ve aralarındaki etkileşimlerin bu açıdan öncelikli olarak yakından takip edilmesi önemlidir. (Çelik ve Baydan:2015:48)

Çalışmamızda, S&P 500 ve BIST 100 endekslerinin arasındaki nedensellik ilişkisi frekansa bağlı zaman boyutu dikkate alınarak incelenmiştir. ABD ve Türkiye için gösterge niteliğinde olan bu iki endeks ülkelerin sermaye piyasalarını bütüncül olarak yansıtma kabiliyetine sahiptir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Sürekli dalgacık dönüşümlü granger nedensellik analizi literatürde yeni olmakla beraber, literatürde dalgacık analizini temel alan çalışmalar ekonomi ile ilgili çeşitli alanlarda gerçekleştirilmiştir:

Vacha ve Barunik (2012) enerji emtiaları arasındaki eş hareketliliği ölçmek için dalgacık korelasyonu analizi temelli bir analiz gerçekleştirmişlerdir.

Mensi vd (2018), BRICS ülkelerinde altın ve petrol fiyatları arasında zamana bağlı eş hareketliliğin ölçümü için dalgacık analizi temelli VaR yaklaşımını kullanmışlardır.

Das vd (2018) Asya altın piyasaları arasındaki eş hareketliliği dalgacık analizi ile araştırmışlardır.

Afshan vd (2018) pay senedi fiyatları ile döviz kurları arasındaki zamana bağlı nedensellik ilişkisini dalgacık korelasyonu analizi bakımından incelemişlerdir.

Aviral Kumar Tiwari vd. (2018), çalışmalarında ekonomik büyüme ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkileri dalgacık analizi kullanılarak analiz etmişlerdir.

Sürekli dalgacık analizi Wu ve Wu(2019) çalışmalarında sürekli dalgacık dönüşümünü esas alan bir yöntemle, seçili ülkelerde "Avrupa Ekonomik Politika Belirsizliği Endeksi (EEPU)" ile turizm aktiviteleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır.

Orhan ve diğerleri (2019), BİST Hizmet Sektör Endeksi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi dalgacık korelasyonu yaklaşımıyla incelemişlerdir.

Torun ve Demireli (2019), BIST-100 Endeksi ile Dolar, Euro ve Altın getiri verileri arasındaki nedensellik ilişkisi, sürekli dalgacık dönüşümünü temel alan Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir.

Demireli ve Torun (2019), BIST-30 Endeks ve endeks vadeli sözleşme fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmek amacıyla sürekli dalgacık dönüşümü temel alan parametrik olmayan Granger nedensellik testi yapmışlardır.

Türkiye pay senedi piyasası ile ABD pay senedi piyasası arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır:

Çıtak ve Gözbaşı (2007), Vuran (2010), Alikhanov (2013), Gök ve Kalaycı (2013), Söylemez (2013) Demircigil ve Gök (2014), Hatipoğlu ve Sekmen(2016) çalışmalarında diğer piyasalarla birlikte, Türkiye ile ABD pay piyasaları arasında etkileşimleri de incelemişlerdir.

Kaya(2015), BİST ile S&P 500 endeksleri üzerine yazılan opsiyonlara bağlı olarak zımni volatiliteyi ölçen VIX endeksi arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmış, aralarındaki uzun dönemli ilişkiyi tespit etmiştir.

Çelik ve Baydan (2015) çalışmalarında 2003-2014 yılları arasındaki haftalık verilerle Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya, Güney Afrika ve Türkiye pay piyasalarının ABD pay piyasaları arasındaki eş hareketliliği diğer nedensellik testleri ile birlikte dalgacık eş hareketlilik analizi ile de ölçmüşlerdir. Dalgacık eş hareketlilik analizi diğer yöntemlerle benzer sonuçlar vermiş, sonuç olarak ABD'nin Türkiye'yi düşük frekanslarda etkilediği görülmüştür. Türkiye pay piyasasının, Hindistan, Endonezya, Çin gibi ülkelerle benzer şekilde ABD pay piyasası ile eş hareketliğinin yüksek olduğu ortaya konmuştur.

3. ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE VERİ SETİ

Çalışmanın amacı S&P 500 ve BIST 100 endeksleri arasındaki oynaklık (risk) etkileşimin zaman bağlı değişimini analiz etmektir. Analizde 10 yıllık periyot için günlük verilerle sürekli dalgacık dönüşümünü (Continuous Wavelet Transform - CWT) temel alan parametrik olmayan Granger nedensellik testi yöntemi kullanılmıştır.

CWT Granger nedensellik testi parametrik olmayan nedensellik testi olup Rua (2013) CWT korelasyon ölçütünün Olayeni (2016) tarafından faz farkı gösterge fonksiyonu kullanılarak geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. (Detaylı metodolojik tartışma için bakınız: Olayeni (2016)).

Olayeni (2016), lokal faz fark değerlerini ve Rua (2013) tarafından geliştirilen dalgacık korelasyon formülünü kullanılarak Granger nedensellik testi geliştirmiştir.

Rua (2013) dalgacık korelasyon formulü aşağıdaki biçimde tanımlanmıştır:

$$(1)\quad \rho_{XY}(s,\tau)=\frac{\zeta\left\{s^{-1}\left|\Re\left(W_{XY}^{m}(s,\tau)\right)\right|\right\}}{\zeta\left\{s^{-1}\sqrt{\left|W_{X}^{m}(s,\tau)\right|^{2}}\right\}\zeta\left\{s^{-1}\sqrt{\left|W_{Y}^{m}(s,\tau)\right|^{2}}\right\}}$$

Böylelikle Y verisinden X verisine pozitif Granger nedenselliğe yol açan bilgi akışını inceleyen CWTC testi aşağıdaki biçimde tanımlanır:

$$(2)\quad G_{Y\to X}(s,\tau)=\frac{\zeta\left\{s^{-1}\left|\Re\left(W_{XY}^{m}(s,\tau)\right)I_{Y\to X}(s,\tau)\right|\right\}}{\zeta\left\{s^{-1}\sqrt{\left|W_{X}^{m}(s,\tau)\right|^{2}}\right\}\zeta\left\{s^{-1}\sqrt{\left|W_{Y}^{m}(s,\tau)\right|^{2}}\right\}}$$

Burada $\zeta(.)=\zeta_{scale}(\zeta_{time}(.))$ olup ζ_{scale} ve ζ_{time} sırasıyla skala ve zaman ekseninde düzgünleştirme işlemcileridir.

Finansal veriler iç içe geçmiş salınımlar, ani değişimler ve görece olarak daha yavaş değişen trend bileşenlerini içeren karmaşık bir yapıya sahiptir. Parametrik olmayan ekonometrik yöntemlerin bu yapıyı çözümleme konusunda parametrik yöntemlere göre üstünlükleri vardır. Parametrik olmayan yöntemlerden dalgacık analizi ile söz konusu bileşenler ayrıştırılarak verinin sahip olduğu bileşenlerdeki değişmeleri içeren zaman-frekans grafikleri oluşturulmaktadır. Böylelikle verideki dinamiklerin ortaya çıkarılması amacıyla salınımların zamana, döneme ve salınım şiddetine göre değişiminin analizi mümkün olmaktadır (Torun ve Demireli: 2019: 393).

Çalışmada S&P 500 ve BIST 100 endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amacıyla, 2009 – 2019 yılları arası S&P 500 ve BIST 100 endekslerinin GARCH(1,1) kullanılarak elde edilen koşullu varyans serileri, elden edilen serilerin yüzde değişimleri olarak veri setine dahil edilmiştir. Analizde 10 yıllık periyot için günlük verilerle sürekli dalgacık dönüşümünü temel alan parametrik olmayan Granger nedensellik testi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan yöntemin uygulanması için MATLAB yazılımından faydalanılmıştır. Çalışmada kullanılan endeks verileri investing.com veritabanından elde edilmiştir.

4. BULGULAR

Dalgacık analizi, sonuçların kolayca görülmesi için, değerlerin renklendirildiği, üç boyutlu kontur grafiği aracılığıyla sunulur. Dikey eksen frekansı ifade ederken, yatay eksen zamanı gösterir. Çizilen değerlerin yorumlanmasını kolaylaştırmak için, frekans zaman birimlerine (yıl) dönüştürülür. Açık renkli alanlar, yüksek dereceli salınımları temsil ederken, koyu renkli alanlar düşük salınımlara karşılık gelir. Şeklin sağ tarafında bulunan renk çubuğu, sinyallerin koyu renklerden açık renklere doğru ilerleyen derecesini gösterir. Koyu renkli alanlar zayıf eş hareketliliği gösterirken, açık renkli alanlar değişkenler arasındaki güçlü eş hareketliliği ifade eder. Grafik incelenerek, serilerin birlikte hareket edip etmedikleri ve eş hareketliliğin şiddeti kolayca görülebilir (Çelik ve Baydan: 2015: 38).

Şekil 1. WNGC Genel Sonuçları

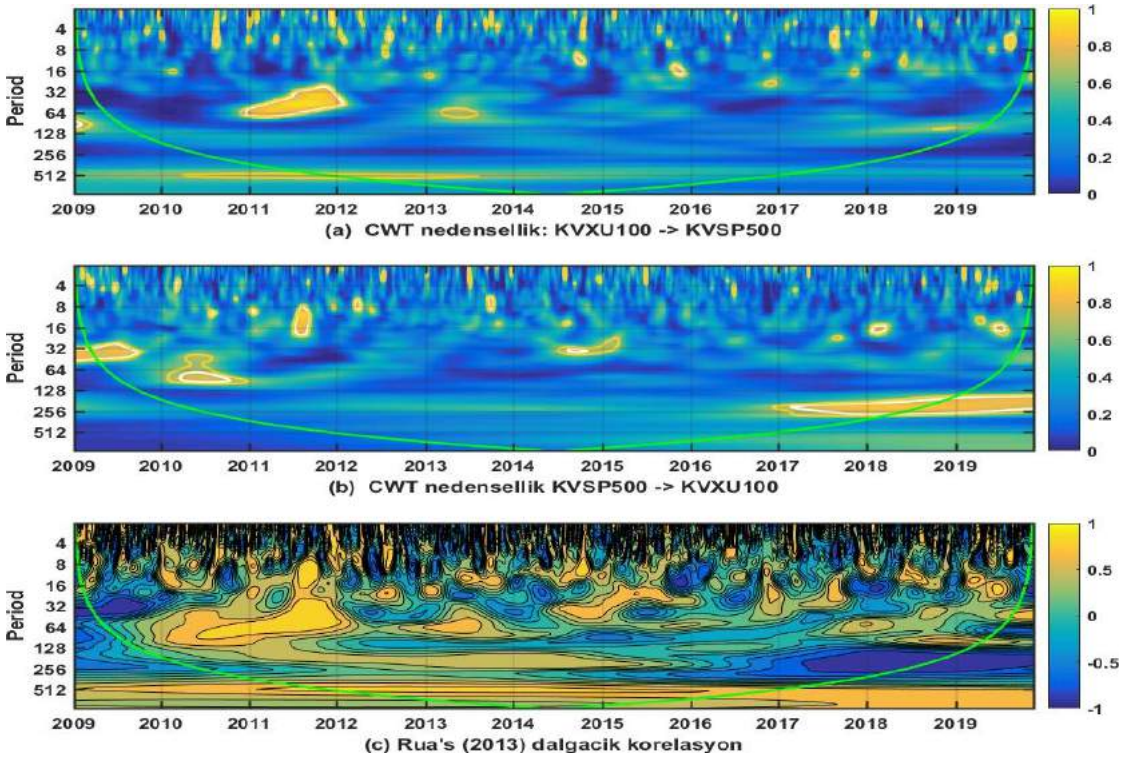

Şekil 2. Pozitif / Negatif Ayrıştırılmış WNGC Detaylı Sonuçları

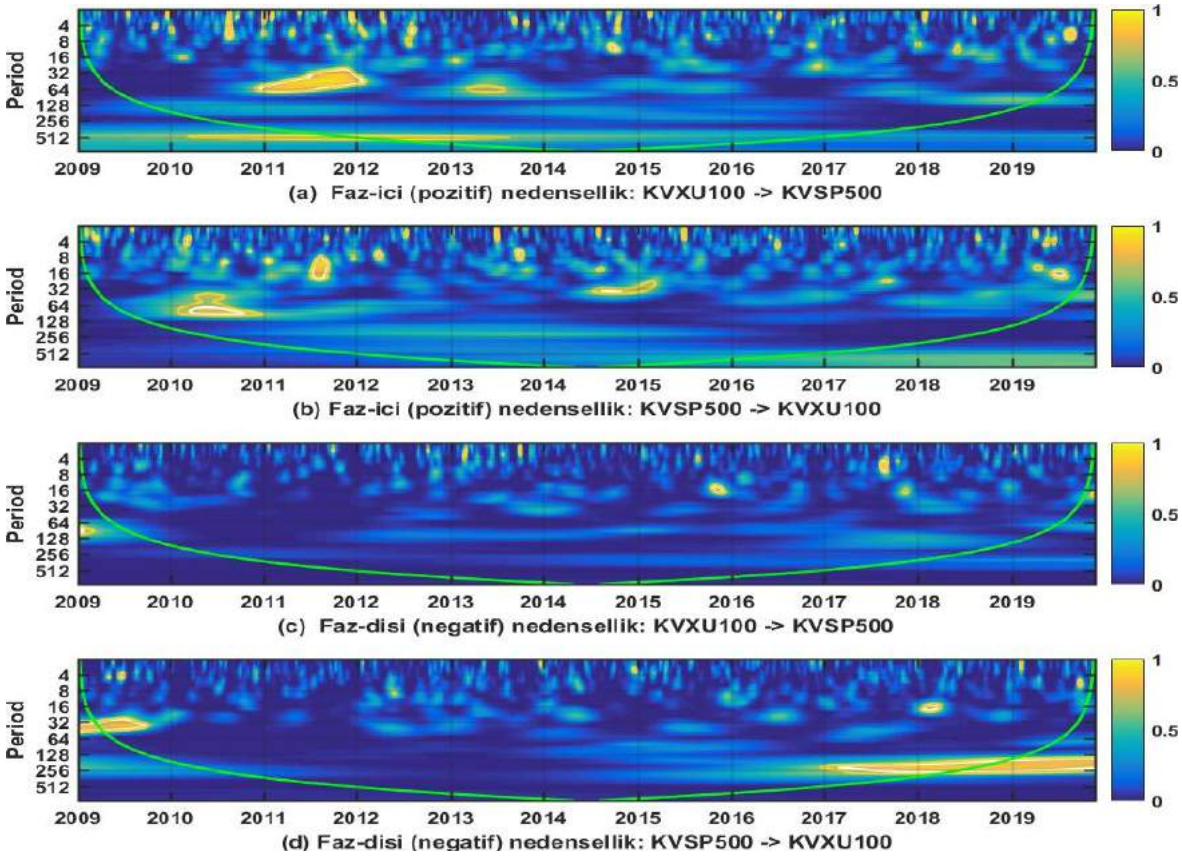

Şekil 2'de detaylı WNGC sonuçları yer almaktadır. Buna göre, **Şekil 1'de** görülen ilişki örüntüsünün pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Dolayısıyla incelenen dönemde orta ve uzun dönemde risk nedenselliği pozitif yönlü olarak birbirini etkilemiştir. İstisnai durumlar ise 2009 yılında 32 iş günü periyodlu dalgalanmalar arasında görülen ve 2017'den başlayarak görülen uzun periyodlu dalgalanmalarda (256 iş günü) S&P 500 den BİST 100'e görülen negatif yönlü ilişkidir.

Şekil 3. Veri Seti

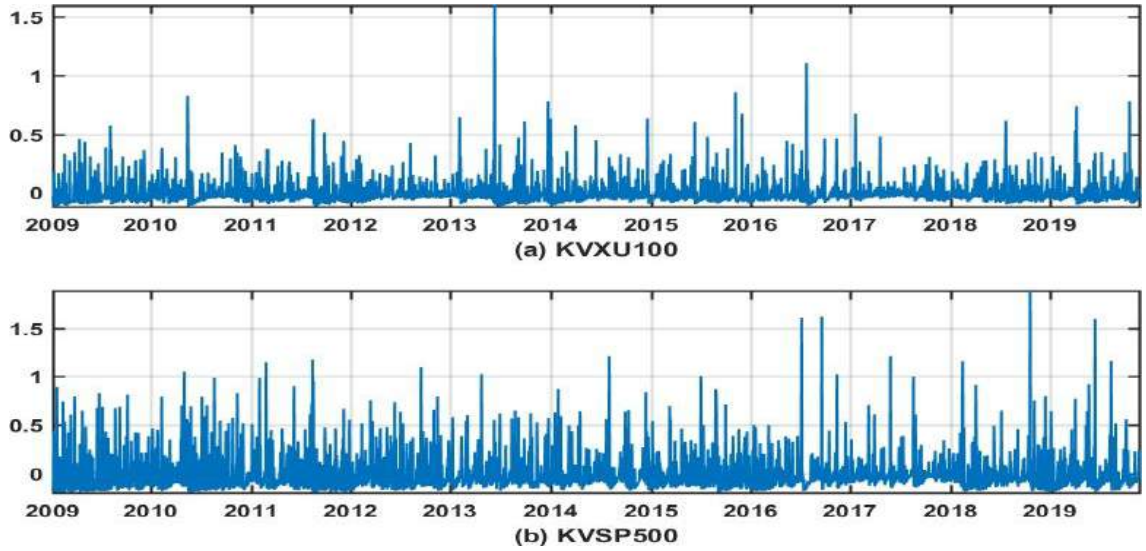

Genel olarak 16 ve daha kısa periyodlu dalgalanmalar arasında kesikli çift yönlü nedensellik görülmekle birlikte süreğen nitelikli değillerdir. Daha çok kesikli çift yönlü nedensellikten bahsedilebilir. 2011 yılının ortalarında 8~16 günlük dalgalanmalarda dikkat çeken bir nedensellik tespit edilmiştir.

32~128 gün periyodlu dalgalanmalar incelendiğinde:

1) 2009-2010 döneminde ve 2014 – 2015 döneminde S&P 500'den BİST 100'e nedensellik ortaya çıkmıştır.

2) 2011 ve 2013 de ise BİST 100'den den S&P 500'e ya nedensellik görülmüştür.

Daha uzun periyodlu dalgalanmalar incelendiğinde ise:

1) 2017 yılından itibaren S&P 500'den BİST 100'e 128~256 iş günü periyodlu dalgalanmalarda nedensellik tespit edilmiştir.

2) 2010-2013 döneminde ise BİST 100'den den S&P 500'e nedensellik 512 iş günü periyodlu dalgalanmalarda tespit edilmiştir.

Korelasyon analizine bakıldığında; tüm dönemde uzun vadede (512 ve daha uzun periyodlu dalgalanmalar) pozitif yönlü korelasyon görülmüştür. Daha kısa periyodlu dalgalanmalar arasındaki korelasyon incelendiğinde 2010 – 2015 dönemi ve özellikle 2010 ve 2011 yıllarında pozitif ve daha düşük periyodlu dalgalanmalara da yayılan pozitif korelasyon görülmüştür. 2010, 2013 ve 2015 yıllarında da orta periyodlu dalgalanmalar arasında korelasyon dikkati çekmektedir. 2017 sonundan itibaren 128 iş günü periyodlu dalgalanmalarda görülen pozitif yönlü korelasyon yapısının daha kısa periyodlu dalgalanmalara doğru yayıldığı görülmektedir.

5. SONUÇ

Gelişen ve sürekli değişim içinde olan teknolojik ve finansal çevre, yaşanan finansal krizlerin devam eden etkileri, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası piyasalardaki ağırlığının artma eğiliminde olması gibi nedenlerle piyasalardaki oynaklık artan bir trend izlemektedir. Bu durum finansal risklerin yönetimi zorlaştırmakta ve değişimi dinamik bir çerçevede izleme ihtiyacını doğurmaktadır.

Ülkeler arası sermaye piyasalarında görülen eş hareketlilikler, bir yandan finansal entegrasyonun doğal bir sonucunu oluştururken diğer yandan portföy çeşitlendirmesi yoluyla risklerin dağıtılmasını güçleştirmektedir. Uluslararası portföy çeşitlendirmesinde, ülkelerin sermaye piyasaları arasındaki eş hareketlilikler dikkatle takip edilmektedir. Arbitraj ya da çeşitlendirme olanakları yatırımcıların finansal kararlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Finansal piyasalar arasında sınırların kalktığı günümüz finansal sisteminde ekonomi politikalarını oluştururken, borsalar arasındaki eş hareketliliğin dikkate alınması önemlidir.

Çalışma sonucunda S&P 500 ve BİST 100 arasındaki, 16 günlük ve daha kısa periyodlu dalgalanmalar, 32-128 gün periyodlu dalgalanmalar, 128-256 günlük dalgalanmalar ve 512 günlük dalgalanmalar üzerinden nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Ardından tüm periyotlardaki dalgalanmalar için korelasyon analizi yapılmıştır.

Uzun vadede iki ülke sermaye piyasaları arasındaki görülen pozitif yönlü korelasyon, uzun vadeli yatırımlarda dikkat edilmesi gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir.

Farklı dönemlerde farklı periyotlardaki dalgalanmalar için nedenselliğin yönü ve şiddetinin farklılaştığı görülmüştür. İki endeks arasındaki dönemsel düzeylerdeki nedenselliğin politik, ekonomik ve ticari nedenlerle değiştiği söylenebilir. Finansal piyasalardaki yatırımcıların, piyasalar arasındaki etkileşimleri göz önüne alarak yatırımlarını şekillendirmelerinin faydalı olacağı açıktır.

KAYNAKLAR

Afshan, S., Sharif, A., Loganathan, N., Ve Jammazi, R. (2018). Time–Frequency Causality Between Stock Prices And Exchange Rates: Further Evidences From Cointegration And Wavelet Analysis. *Physica A: Statistical Mechanics And İts Applications*, *495*, 225-244.

Alikhanov, A. (2013). To What Extent Are Stock Returns Driven By Mean And Volatility Spillover Effects? – Evidence From Eight European Stock Markets, *Review Of Economic Perspectives*, 13(1): 3–29

Çelik, S., ve Baydan, E. (2015). Bringing A New Perspective On Co-Movements Of Stock Markets İn Emerging Economies Through Causality And Wavelet Analysis. *Topics İn Middle Eastern And North African Economie*s, 17.

Çıtak, L., ve Gözbaşı, O. (2007). İMKB İle Bazı Önde Gelen Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülke Borsaları Arasındaki Bütünleşmenin Temel Endeks Ve Ana Sektör Endeksleri Temelinde Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 249-271.

Das, D., Kannadhasan, M., Al-Yahyaee, K. H., ve Yoon, S. M. (2018). A Wavelet Analysis Of Co-Movements in Asian Gold Markets. *Physica A: Statistical Mechanics And its Applications*, *492*, 192-206.

Demireli, E., ve Torun, E. (2019). Sürekli Dalgacık Dönüşümlü Granger Nedensellik Analizi ile BİST-30 Endeksi ve Endeks Vadeli İşlem Sözleşmesi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 191-199.

Demirgil, H., & Gök, İ. Y. (2014). Türkiye Ve Başlıca AB Pay Piyasaları Arasında Asimetrik Volatilite Yayılımı. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 315-340.

Emine, K. A. Y. A. (2015). Borsa İstanbul (Bıst) 100 Endeksi İle Zımni Volatilite (Vıx) Endeksi Arasındaki Eş-Bütünleşme Ve Granger Nedensellik. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *2015*(1), 1-6.

Gök, İ. Y., ve Kalaycı, Ş. (2013) "Türkiye Ve ABD Pay Piyasaları Arasında Getiri Ve Volatilite Yayılımı: Çok Değişkenli GARCH Analizi İle Ampirik Bir Araştırma", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(584): 39-58.

Hatipoğlu, M., ve Sekmen, T. (2016). Borsa İstanbul Ve Gelişmiş Ülke Borsalarının Ortak Hareketi Üzerine Bir Çalışma. *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *4*(3), 24-34.

Mensi, W., Hkiri, B., Al-Yahyaee, K. H., ve Kang, S. H. (2018). Analyzing Time–Frequency Co-Movements Across Gold And Oil Prices With BRICS Stock Markets: A VaR Based On Wavelet Approach. *International Review Of Economics & Finance*, *54*, 74-102.

Olayeni, O. R. (2016). Causality in Continuous Wavelet Transform without Spectral Matrix Factorization: Theory And Application. *Computational Economics*, 47(3), 321-340.

Orhan, A., Kirikkaleli, D., ve Ayhan, F. (2019). Analysis Of Wavelet Coherence: Service Sector Index and Economic Growth İn An Emerging Market. *Sustainability*, *11*(23), 6684.

Rua, A. (2013). Worldwide Synchronization Since The Nineteenth Century: A Wavelet-Based View. *Applied Economics Letters*, 20(8), 773-776.

Soylemez, A. (2013). Stock Exchange Volatility Transmissions Between Turkey And The Major Financial Centers. *International Journal Of Empirical Finance*, *1*(2), 27-32.

Tiwari, A.K. (2018). Finance Research Letters,Https://Doi.Org/10.1016/J.Frl.2018.02.005

Torun, E., ve Demireli, E. (2019). Sürekli Dalgacık Dönüşümlü Granger Nedensellik Analizi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17(34), 389-405.

Vacha, L., ve Barunik, J. (2012). Co-Movement Of Energy Commodities Revisited: Evidence From Wavelet Coherence Analysis. *Energy Economics*, 34(1), 241-247.

Vuran, B. (2010). IMKB 100 Endeksinin Uluslararası Hisse Senedi Endeksleri İle İlişkisinin Eşbütünleşim Analizi İle Belirlenmesi. *Istanbul University Journal Of The School Of Business Administration*, *39*(1).

Wu, T. P., & Wu, H. C. (2019). Causality Between European Economic Policy Uncertainty And Tourism Using Wavelet-Based Approaches. *Journal Of Travel Research*, *58*(8), 1347-1356.

OCAK AYI ANOMALİSİ: BORSA İSTANBUL SEÇİLMİŞ SEKTÖR ENDEKSLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Erhan DEMİRELİ
Araş. Gör. Cengiz Çağrı KABAKCI
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Finansal piyasalarda, etkin piyasalar hipotezinden sapmalar olarak nitelendirilen anomalilerin en bilinenlerinden biri de ocak ayı anomalisidir. Çalışmamızın amacı, Borsa İstanbul endekslerinden BIST KİMYA PETROL PLASTİK (XKMYA), BIST GIDA İÇECEK (XGIDA) ve BIST TEKSTİL DERİ (XTEKS) endeks getirilerinde ocak ayı anomalisinin varlığını araştırmaktır. Çalışma kapsamında ele alınan endekslerin 2001-2018 yılları dönemi için günlük kapanış fiyatlarından oluşan 18 yıllık verileri analize dahil edilmiştir. Ocak ayı anomalisinin varlığını tespit edebilmek için Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ocak Ayı Anomalisi, Piyasa Etkinliği, Güç Oranı Yöntemi

JANUARY EFFECT ANOMALY: A RESEARCH ON SELECTED SECTOR INDICES OF ISE

Abstract

January effect anomaly is one of the most well-known anomalies in financial markets, which are described as deviations from the efficent market hypothesis. The aim of this study is to investigate the presence of January effect anomaly in BIST CHEMISTRY PETROL PLASTIC (XKMYA), BIST FOOD BEVERAGE (XGIDA) and BIST TEXTILE LEATHER (XTEKS) index returns. The 18-year data of the indices covered by the study, which consist of daily closing prices for the period 2001-2018, are included in the analysis. Power ratio method was used to determine the presence of January effect anomaly.

Keywords: January Effect Anomaly, Market Efficiency, Power Ratio Method

1. GİRİŞ VE LİTERATÜR TARAMASI

Pay senetlerinin belirli dönemlerde önceki zamanlara göre farklı getiri potansiyeline sahip olması durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu duruma normalden sapma anlamına gelen anomali adı verilmektedir. Anomaliler aynı zamanda piyasa etkinliğinden sapmaya işaret ederler. Etkin piyasa hipotezine göre etkin piyasalarda finansal yatırımlardan normalin üstünde getiri elde etmek mümkün değildir. Anomali olarak açıklanan kavram, aynı zamanda etkin piyasa hipotezinin varsayımlarından sapmayı da ifade etmektedir. Bu sapmanın nedeni etkin piyasalar hipotezinin dayandığı rasyonel yatırımcı modelinin geçersizliğidir. Yatırımcılar kararlarını çeşitli nedenlerle irrasyonel şekilde alabilirler. Piyasada söylenti olarak tabir edilen rasyonel inanışlara bağlı olmayan bir takım değerlemeler yaparak menkul kıymetlerin ve piyasanın etkinlikten uzaklaşmasına neden olurlar.

Etkin Pazar Hipotezinden sapmalar "takvim anomalileri"olarak kategorize edilmektedir. Takvim anomalileri başlıca; Haftanın Günü Etkisi, Ocak Ayı Etkisi, Ay İçi Etkisi ve Ay Dönümü Etkisi olarak çalışmalarda yer almıştır (Tunçel, 2012: 7)

Finansal piyasalarda çok çeşitli anomali çeşitleri görülmekte olup, bunlardan en bilinenlerinden biri ocak ayı anomalisidir. Ocak ayı anomalisinin temelini, pay senetlerine yapılan yatırımın yılın diğer aylarına göre ocak ayında normalin üstünde getiri gerçekleştirmesi oluşturmaktadır. Tarihsel olarak ocak ayında ortalama hisse senedi getirileri yılın geri kalanına göre daha fazla gerçekleştiği yapılan araştırmalarda bulgulanmıştır. Ampirik bulgulara göre ocak ayı anomalisi yaygın olarak, firma büyüklüğü ve pay senedi fiyatları ile ilişkilenmiştir. Ocak ayında yüksek fiyatlara sahip firmalar ve küçük firmalar için pay senedi getirilerinin daha yüksek gerçekleştiği görülmektedir.

Hisse senetleri fiyatlarının bu hareketlerinin mevsimsel olarak farklılaşmasının genel kabul görmüş bir açıklaması olmamasına rağmen üzerinde yoğunlaşılmış iki hipotez bulunmaktadır. Bunlar vergi zararı satışı ve kurala uygun ama haksız kazanç(gamesmanship) hipotezleridir.

Vergi zararı satışı hipotezine göre ocak ayında hisse senedi getirilerinin yüksek olmasının nedeni, vergi zararı nedeniyle ocak ayı satışlarının azalmasıdır. Yıl sonunda, yatırımcılar vergi matrahında gerçeklemesini istedikleri zararı gerçekleştirmek için yıl içinde fiyatı düşmüş olan hisse senetlerini satarlar. “Fazladan kazancını dengelemek ve vergiye esas gelirini azaltmak isteyen bir vergi mükellefi, nitelikli bir sermaye varlığınının satışını 31 aralık tarihine kadar gerçekleştirmiş olmalıdır” (Branch, 1977: 199).

Ritter (1988) ise Ocak ayı etkisinin, yatırımcıların vergi zararı satışı hipotezinden biraz farklı olarak, yatırımcıların pay senedi alım/satım davranış modelleriyle ilgili olduğunu öne sürmektedir. Çalışma, Merrill Lynch'in alım/satım oranı verilerini analiz etmekte ve anomalinin, yatırımcıların Aralık ayındaki net satış eğiliminden Ocak ayında net alış eğilimine ani geçişinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Yazara göre yatırımcılar aralıkta net satışlarla zararlarını vergisel nedenlerle realize etmekte ve Ocak ayında nakit varlıklarıyla net alım yapmaktadırlar.

Ackert vd.(2000) de Ritter’a (1988) benzer olarak A.B.D için yaptıkları araştırmada ocak ayı anomalisinin nedeninin kurumsal yatırımcıların davranışları olduğunu tespit etmişlerdir. Pay senedi getirilerindeki mevsimselliklerin kurumsal yatırımcıların davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu yatırımcılar, yıl başında riskli ve az görünen firmaların hisse senetlerine yapılan yatırımları artırarak ve portföy kompozisyonunu yılsonunda daha görünür firmaları içerecek şekilde ayarlayarak portföylerini yeniden dengelemektedir.

Büyük kurumsal yatırımcılar, yıl başında iyi bilinen menkul kıymetleri portföylerine dahil etme konusunda daha az endişe duydukları veya kıyaslama performanslarından daha iyi performans göstermeye çalıştıkları net riskli menkul kıymet alıcılarıdır. Yıl içinde, geri dönüşler kilitlendiğinde portföyler yeniden dengelenir. Portföy yöneticileri portföylerinden daha az bilinen, riskli veya düşük performans gösteren stokları kaldırır ve bu stokları iyi bilinen ve daha az riskli stoklarla son zamanlardaki güçlü performanslarıyla değiştirir.

Buna karşılık, kurala uygun ama haksız kazanç (gamesmanship) hipotezi, kurumların bilanço makyajlaması yaptıklarını veya performansa dayalı ücretlendirmeyi etkilemek için portföylerindeki varlıkları yeniden düzenlediklerini öne sürer (Ackert vd, 2000: 469).

Vergi zararı satış hipotezi, bireysel yatırımcıların davranışlarının piyasa dinamiklerini nasıl etkilediğine odaklanır. “Kurala uygun ama haksız kazanç”açıklamasının odak noktası kurumsal yatırımcılardır. Her iki durumda da, küçük ve riskli firmaların pay senetleri

getirileri, ocak ayında, yıl sonundaki satış baskısına bağlı olarak değişir. İki hipotez ile ilgili de bulgular bulunmakla beraber, işlem maliyetleri ve alım satım yanılgısı(bid ask bias) ocak ayı anomalisinden faydalanarak yatırımcıların kar elde etmelerinin önünde riskli bir durumu işaret etmektedir.

İngiltere ve Avustralya'da vergi dönemleri Nisan ve Temmuz aylarında başlamaktadır. Bu aylar boyunca elde edilen getiriler, her iki ülkede de yüksektir ve bu da vergi zararı satışı hipotezini desteklemektedir. Ancak, Ocak ayı etkisi de bu iki ülkede görülmektedir. Bu bulgular, yaşanan durumunun sadece objektif gerçekliklerle değil, aynı zamanda psikolojik bir takım faktörlerle de şekillenebileceğini göstermektedir. (Mills vd 2000, Asteriou ve Kavetsos: 2006).

Etkin piyasa hipotezine göre kamuoyunca iyi bilinen bir yatırım stratejisini kullanmanın, etkisini yitireceğinden dolayı herhangi bir faydasının olmayacağı söylenir. Ancak Ocak ayı etkisinin bilinmesine rağmen, bu anomaliye uygun yatırım stratejisi oluşturmak kazançlı görünmektedir (Asteriou ve Kavetsos: 2006: 376).

Ocak ayı etkisi ile ilgili ilk çalışma Wachtel (1942) tarafından A.B.D piyasası için yapılmış, mevsimsel etkilerin incelendiği çalışmada piyasa değeri küçük olan pay senetlerinin Ocak ayı için getirilerinin yılın geri kalan aylarına göre sistemli şekilde daha fazla getiri sağladığı görülmüştür.

Balaban (1995), İMKB'de 1988-1993 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmada ocak ayındaki getirilerin diğer aylara göre yüksek gerçekleştiğini bulgulamıştır.

Özer ve Özcan (2002), 1988-1997 döneminde Ocak ayı etkisinin sürekli olmamakla beraber var olduğunu, firma büyüklüğünün etkisinin bunda etkili olmadığını ortaya koymuştur.

Asteriou ve Kavetsos (2006) çok ülkeli olarak yaptıkları çalışmada, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovakya'da ocak ayı etkisinin varlığına, Macaristan ve Polonya için de vergi zararı satışı hipotezine ilişkin güçlü kanıtlar elde etmiştir.

Tunçel(2012) İMKB için regresyon analizi ile gerçekleştirdiği çalışmasında yılın ayı etkisini araştırmış, herhangi bir ay için mevsimsel anormal getirinin varlığına ulaşamamıştır.

Küçüksille (2012) endeks bazında güç oranı yöntemiyle gerçekleştirdiği çalışmada 1988-2010 dönemi için İMKB 100 VE XUSIN endekslerinde ocak ayı etkisi saptarken XGIDA, XHOLD, VE XUMAL endekslerinde ocak ayı etkisini bulamamamıştır.

Aytekin ve Sakarya(2014) BİST için gerçekleştirdikleri çalışmada 10 farklı endeks için 1999-2013 döneminde ocak ayı anomalisinin varlığını araştırmışlar, güç oranı yöntemini kullandıkları analiz sonucunda tüm endeksler için belirtilen dönemde ocak ayı anomalisinin gerçekleştiğini bulgulamışlardır.

Tekin(2017) 1990-2017 periyodu için regresyon analizi ile gerçekleştirdiği analizde ocak ayı etkisine rastlamamış, mayıs satışı etkisinin varlığını bulgulamıştır.

2. ÇALIŞMANIN VERİ SETİ, YÖNTEMİ VE BULGULAR

Çalışmada 2001-2018 arasındaki 18 yıllık dönem için Borsa İstanbul endekslerinden BIST KİMYA PETROL PLASTİK (XKMYA), BIST GIDA İÇECEK (XGIDA) ve BIST TEKSTİL DERİ (XTEKS) endekslerinde, Ocak Ayı Etkisinin varlığı araştırılmıştır. Endeks verileri investing.com internet sitesinden elde edilmiştir. Günlük kapanış fiyatlarının logaritması alınmış getiri serileri kullanılmıştır. Günlük getirilerin aylık ortalamaları, aylık

ortalama getiriyi verirken, yıllık ortalama getiriler de aylık getirilerin ortalaması şeklinde hesaplanmıştır.

Ocak ayı anomalisinin varlığını tespit edebilmek için güç oranı yöntemi kullanılmıştır. Güç oranı yöntemine göre anomalinin varlığı, analiz kapsamına alınan dönemlerin yarısından fazlasında güç oranı değerinin 1'den yüksek çıkması halinde ortaya çıkmaktadır.

Ocak ayı için güç oranı hesaplanırken, ocak ayı getirisi ile ilgili olarak denklemin 12. Kuvveti alınarak hem getirinin pozitif olması sağlanır, hem de ayın getirisinin, yıl ile ilgili olan etkisi yansıtılmış olur. Rj* ile gösterilir.

Rj* = (1+Ocak ayı getirisi)^12

Ry değeri ile de yılın ocak ayı dışındaki diğer aylarının etkisi gözlenmek istenmektedir. Ry ile gösterilir. Değerin 1 ile toplanması sonucu negatif değer elde edilmesinin önüne geçilmiş olur.

Ry = (1+yılın getirisi)

Güç oranı ise; Rj*/Ry şeklinde bulunur.

Güç oranı değerinin yorumlanması şu şekilde gerçekleştirilir:

Rj * /Ry = 1 ise Ocak ayındaki getiri ile diğer ay getirileri ortalaması arasında fark yoktur.

Rj * /Ry < 1 ise Ocak ayındaki getirinin diğer ayların getiri ortalamasından düşük olma durumu vardır.

Rj * /Ry > 1 ise Ocak ayı getirileri diğer ayların ortalama getirisinden fazladır.

Güç oranı yönteminde ele alınan dönemlerin yarısından fazlasında güç oranı değerinin 1'den büyük olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu durumda çalışmamızda yer alan 18 dönemin yarısından bir fazlası olan 10 dönemde güç oranının birden büyük olarak gerçekleşmesi durumunda ocak ayı anomalisinin varlığından söz edilebilir.

Analiz dönemi boyunca elde edilen ocak ayı getirisi, diğer aylar getirisi ve güç oranı değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Grafik 1, 2 ve 3'de analiz kapsamındaki endekslerin güç oranı trendleri yer almaktadır.

Tablo 1: XKMYA, XGIDA, XTEKST Endeksleri Yıllar Boyu Güç Oranları

YIL/ ENDEKS	BIST KİMYA			BİST GIDA			BİST TEKSTİL		
	Rj*	Ry	Rj*/Ry	Rj*	Ry	Rj*/Ry	Rj*	Ry	Rj*/Ry
2001	4.567	1.036	**4.410**	8.100	1.057	**7.662**	11.858	1.030	**11.508**
2002	1.296	0.989	**1.311**	1.093	0.987	**1.107**	6.855	1.015	**6.757**
2003	0.227	1.014	0.224	0.220	1.034	0.213	0.224	0.986	0.228

2004	5.306	1.013	**5.239**	4.233	1.031	**4.104**	4.015	1.014	**3.958**
2005	3.655	1.114	**3.281**	2.871	1.027	**2.794**	1.817	1.010	**1.799**
2006	1.930	0.996	**1.938**	1.854	1.007	**1.841**	3.646	1.006	**3.622**
2007	0.922	1.027	0.898	1.384	1.018	**1.360**	0.812	1.008	0.805
2008	0.474	0.938	0.505	0.971	0.966	**1.005**	0.269	0.934	0.288
2009	1.259	1.055	**1.192**	1.483	1.047	**1.416**	1.883	1.066	**1.766**
2010	4.122	1.029	**4.006**	1.064	1.035	**1.029**	4.527	1.047	**4.326**
2011	2.380	0.999	**2.384**	0.944	1.001	0.942	3.346	1.005	**3.331**
2012	0.826	1.016	0.813	1.206	1.018	**1.185**	0.830	1.007	0.824
2013	1.882	0.995	**1.892**	1.923	1.010	**1.905**	1.492	0.997	**1.496**
2014	0.371	1.017	0.364	0.476	1.003	0.474	0.394	1.013	0.389
2015	1.818	1.018	**1.786**	0.801	0.991	0.809	1.879	0.987	**1.903**
2016	1.246	1.002	**1.243**	0.360	0.992	0.363	1.127	1.016	**1.110**
2017	2.529	1.041	**2.430**	2.344	1.015	**2.310**	2.912	1.052	**2.767**
2018	1.648	0.999	**1.650**	3.571	0.987	**3.169**	2.399	0.991	**2.421**

Grafik 1: XMYA Endeksinin Güç Oranı Trendi

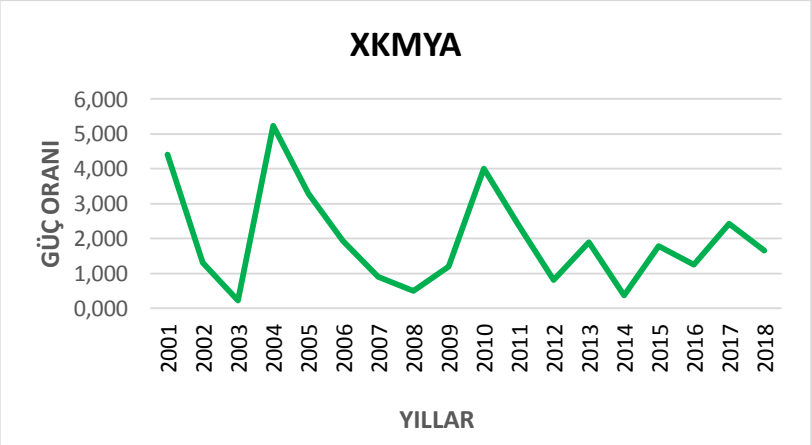

Grafik 2: XGIDA Endeksinin Güç Oranı Trendi

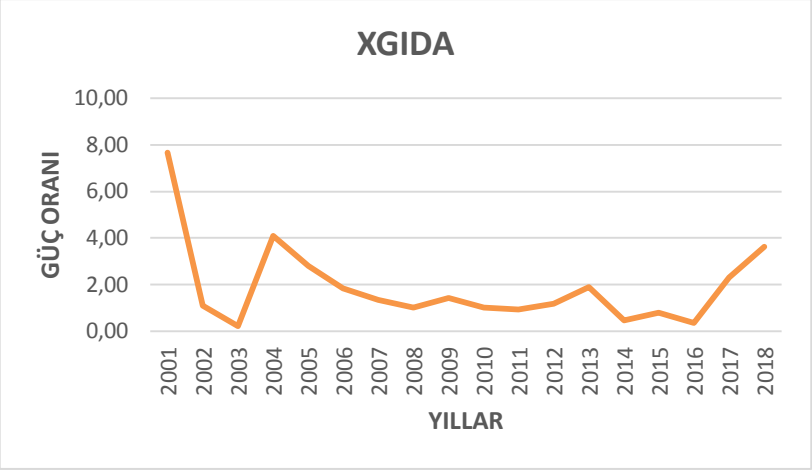

Grafik 3: XTEKST Endeksinin Güç Oranı Trendi

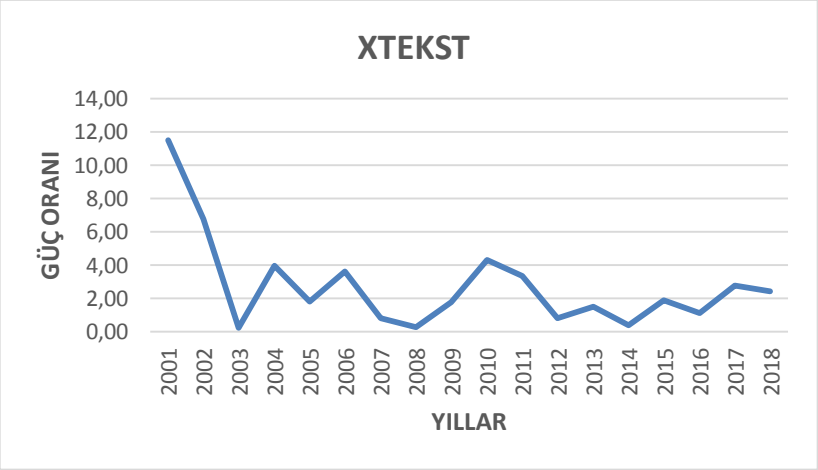

3. SONUÇ

XKMYA endeksinde 18 dönemden 13'ünde güç oranı değeri 1'den yüksek çıkmıştır. XGIDA endeksinde 18 dönemden 13'ünde güç oranı değeri 1'den yüksek olarak bulunmuştur. XTEKS endeksinde de analiz kapsamındaki 18 dönemin 13'ünde güç oranı değeri 1'in üstünde bir değer almıştır. Bu sonuçlar ele alınan üç endekste de ocak ayı anomalisinin varlığını göstermektedir.

Farklı dönemlerde farklı değerler almakla birlikte, 18 dönemin 10'unda endekslerin tümü 1'in üstünde güç oranı değerini almış, 3'ünde de tüm endekslerde birden 1'in altında güç oranı değerleri ile karşılaşılmıştır.

2016 yılından itibaren XGIDA endeksinde güç oranı açısından artan bir trend göze çarpmaktadır. XKMYA endeksi için belirli yıllarda(2004-2010) güç oranın yüksek olduğu bu yıllarda ocak ayında normalin üstünden getiriler elde edilebildiği anlaşılmaktadır. 2010 yılından sonra XTEKST ve XGIDA endeksinde güç oranında daha düşük seviyelerin

görüldüğü anlaşılmaktadır. Türkiye'de finansal kriz sonrası yıl olan 2003 yılında tüm endekslerde ocak ayı anomalisinin var olmadığı görülmektedir.

Anomalilerin varlığı ve geçerliliği bilinse de yatırımcıların hala anomalileri takip ederek, normalin üstünde getiri sağlamalarının mümkün olduğu görülmektedir. Bu nedenle yatırımcıların kararlarını verirken ve portföylerini oluştururken endeks bazında ve pay bazında, takvimsel anomali olgusunu da dikkate alarak pozisyon almaları faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

Ackert, L. F., & Athanassakos, G. (2000). Institutional investors, analyst following, and the January anomaly. *Journal of Business Finance & Accounting*, *27*(3- 4), 469-485.

Asteriou, D., & Kavetsos, G. (2006). Testing for the existence of the 'January effect'in transition economies. Applied Financial Economics Letters, 2(6), 375-381.

Aytekin, S., & Sakarya, Ş. (2014). Ocak ayı anomalisi: Borsa İstanbul Endeksleri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *10*(23), 137-156.

Balaban, Ercan (1995), "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Ocak Ayı Etkisi, Ömer Hayyam Etkisi, Ümit Yaşar Etkisi", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği*, No:9511, 231-252.

Branch, B. (1977). A tax loss trading rule. *The Journal of Business*, *50*(2), 198-207.

Küçüksille, E. (2012). İMKB endekslerinde ocak ayı etkisinin test edilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (53), 129-138.

Özer, G., & Özcan, M. (2002). İMKB'da ocak etkisi, etkinin sürekliliği, firma büyüklüğü ve portföy denkleştirmesi üzerine deneysel bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2(3), 133-158.

Ritter, J. R. (1988). The buying and selling behavior of individual investors at the turn of the year. The Journal of Finance, 43(3), 701-717.

Tekin, B. (2019). Borsa İstanbul'da Mayıs Ayı Satış Etkisi İle Ocak Ayı Etkisinin Araştırılması: BIST 100 Örneği. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, (24), 287-300.

Tunçel, A. K. (2012). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Yılın Ayı Etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *10*(19), 7-19.

Wachtel, S. B. (1942). Certain observations on seasonal movements in stock prices. The journal of business of the University of Chicago, 15(2), 184-193.

REMOTE INTERPRETING IN TURKEY

Assist. Prof. Dr. Şeyda Kıncal
Enes Ekici
Dokuz Eylul University

Abstract

This paper is part of an on-going Master's thesis in Interpreting Studies that aims to explore remote simultaneous interpreting technologies and perception of these technologies by conference interpreters in Turkey. This on-going study first gives insight into the history of simultaneous remote interpreting, exprementations and literature on remote interpreting by dividing the developments into periodical development sub-groups and making comparisons between reports from international institutions such as the United Nations and the European Union. Based on current literature on RI and its findings, the study hypothesizes that RI is very much likely to change the current norms in the simultaneous interpreting profession at some point as it is considered a breakthrough since the invention of the first simultaneous interpreting systems. It also seeks to cover the overall perception of RI among simultaneous interpreters in Turkey and if they experience any of the problems that RI might cause as reported by earlier tests and literature. In this regard, it deploys questionnaires, surveys and on-site observation as data collection methods in a triangular fashion in order to be able to describe perception of RI by conference interpreters and draw a general picture of how RI is received by conference interpreters in Turkey.

Keywords: simultaneous interpreting, remote interpreting, conference interpreter

A Brief History Of Simultaneous Interpreting

Simultaneous interpreting has been around for more than seventy years. Its history goes back as far as the late 1920s when first simultaneous experimentations were conducted (Baigorri-Jalón 2014, p. 145–146). Actually, two separate developments took place in the West in the USSR around the same time (Chernov, 2016). The reason for such developments was because the number of international conferences went up and as such, the need for a faster interpreting also became evident since consecutive interpreting took much time and basically doubled the time a conference or meeting would last. Apart from that, there was the issue of not a single lingua franca being spoken by the audience of a meeting or conference. The audience might want to listen to the interpretation in their own language since they spoke no French or English at the time. Unlike simultaneous interpreting which can provide the opportunity of interpreting in several language pairs at a given time, consecutive interpreting works with only one language pair, for example, French-English, since the consecutive interpreter addresses the whole audience just like a speaker.

Such considerations were brought forward by Edward Filine, a Boston-based business man who had been attending League of Nations conferences, and he was alarmed by the factors described above, even adding that the audience would lose interest in the conference during which many interpretations were read out loud (Baigorri-Jalón, 2014). Thus, he proposed to the League of Nations the first simultaneous system. League of Nations did not take up the proposal on several grounds, e.g. reluctance of the attendees to use headphones,

however, the first tests began at the International Labour Organization where he had better luck in 1925, leading to the first simultaneous interpreting in the real sense taking place in 1928 at (*ibid.*) In Soviet Russia, such problems also led to the first development of simultaneous interpreting systems as well with Doctor V. Z. Epshtein reporting to the Conference of Communist International about a new system of interpreting (Chernov, 2016, 141). The 6th Congress of the Communist International, also known as Com-intern, hosted the first deployment of a simultaneous interpreting system (Chernov, 2016, 136). As Chernov (2016) also notes, the applications for the first systems happened only one week after one another. These events provided the backstones of simultaneous interpreting.

Public at large came to know about simultaneous interpreting through the famous Nuremberg trials. The trials were presided by judges from four different Allied countries, the defendants were the high leadership of Nazi Germany who spoke German. And since consecutive interpreting would take a whole lot of time, a solution was needed and simultaneous interpreting seemed promising (Baigorri-Jalón, 2014, 214). From this moment on, simultaneous almost became the default mode of interpreting at the international stage when the UN General Assembly switched from consecutive to simultaneous (Efimov et ali., 1987, 27).

Interpreters mostly resisted the onset of simultaneous interpreting for fears of being invisible behind the booth, risking their prominence and citing that the quality of the interpretation would be gravely affected. Such reactions were also present before Nuremberg trials, although one notable interpreter, Léon Dostert, who was a French interpreter for Eisenhower and de Gaulle, argued that the impartiality role of the interpreter could be improved through simultaneous interpreting (Baigorri-Jalón, 2014, 215).

As it turns out, the change for this profession mainly comes from the needs of international organizations. Another turning point in this regard would come in the mid-1970s when the first remote interpreting experiment took place in 1976 between Nairobi and Paris (Baigorri-Jalón, 1999, 36). This time around, it seems that the reason for a new technological advancement was the non-centralization of headquarters of various international organizations and the gathering of international conferences in cities other than the main hubs for such gatherings such as Geneva and Paris. The first such experiment was for a conference in Nairobi, the next one was in Buenos Aires (Mouzourakis, 1996, 10). The expenses for travel and accommodation proved to be too high and costly. To reduce costs, such experimentations were given a go. These experimentations showed, however, that remote interpreting was not financially feasible over a satellite connection as was the case for both experimentations.

This would change when a new set of communication standards, Integrated Services Digital Network or short for ISDN, was invented. The first feasibility test for remote interpreting over an ISDN connection was conducted in 1993 by a private firm based in Norway and another institute in Germany (Anderson, Böcker). This was a turning point for remote interpreting. After this, the number of experiments grew in number. Another factor was the European Union's enlargement and hence the number of language pairs increased, and as such, the need for booths for every conference and meeting room also increased but since no building can host that many booths in every room, remote interpreting was considered as a viable solution to this problem.

It should be noted that there are various kinds of remote interpreting, most notably in the community interpreting fields such as healthcare and legal. The kind of remote interpreting this thesis utilizes is the one described by Moser-Mercer as the following:

"any form of simultaneous interpreting where the interpreter works away from the meeting room either through a video-conferencing set-up or through a cabled arrangement close to the meeting facilities, either in the same building or at a neighboring location" (2003)

Challenges of Remote Interpreting

The first studies and papers on RI dealt mostly with the feasibility of the technology even though they also touched on the effects of the technology on the interpreter. The studies after 1993 proved to report heavily on how interpreters are affected by this technology.

The main challenges that interpreters face during RI are:

- A lack of control as the interpreter is in another place other than the conference room,
- Feeling alienated,
- Dependence on a screen to work
- New responsibilities such as the technical aspects
- Social isolation, and others (Moser-Mercer, 2005)

This challenges come down to two main aspects of novelty in the profession that RI brings about: the new technology itself and being taken away from the work environment. Being away causes social isolation and a lack of control, and thus a feeling of 'alienation' from the job itself. The other point refers to the challenges about the technology itself. Since a new set of systems are in place for the usage of RI, the interpreter has to control and be able to troubleshoot any connection problems or other software related errors, as well as have a good command of the computer hardware and peripheries such as the microphone.

Methods of data gathering

In this thesis, it is aimed to find the current perception of RI by interpreters in Turkey and make a comparative analysis of the data with the findings from earlier studies. To this end, a triangular collection of data, i.e. questionnaires, surveys and on-site observations, will be used. As of the publication of this paper, only the sample questionnaire have been prepared.

The questionnaire firstly includes basic information such as sex, education, age, years of expertise, fields of interpreting, e.g. medical, legal, etc., language pairs. The second part of the questionnaire incorporates questions that aim to find the interpreter's attitude towards technology and computers in general. The third part utilizes questions that look into the general attitude of the interpreter to certain aspects of their job to find out how RI might change those certain aspects and how. The interviews will be conducted with interpreters who has worked with RI unlike the questionnaire, the demographic of which includes anyone who works as a conference interpreter in Turkey.

On-site observation will give us an insight how the job is being conducted and how the interpreter manages to do their job. This third layer of data will strengthen the analysis and thus the findings, as well as provide a second dimension as an observer to the study.

Remarks regarding the thesis

This study will provide the first description of this novel technology's perception by interpreters in Turkey. Only one paper has been conducted thus far that refers to the integration of RI into the cirricula of interpreting programs at various universities (Özkaya, 2017). In that regard, based on the findings, the thesis will contribute to the literature and give an understanding about the interpreting profession's future. Possible suggestions could be made with regard to the profession and the training of interpreters.

Other than these possible remarks, there is the possibility that interpreters resist the new technology to a certain level just like once they did so with simultaneous interpreting thinking that their prominence will decrease. But since times have changed and more people embrace and use novel technologies better, the data might also suggest otherwise, that they are eager to experiment with RI and learn to use it. Another potential outcome would be that interpreters who are younger are more likely to adapt to RI than their older colleagues. One possible explanation for this is that people who were into the technology are called "Digital Natives" as they speak this 'technological' language natively, unlike people who learn it as a second language, who are considered "Digital Migrants" (Prensky, 2001).

Limitations for this study are twofold. For one, this is only a Master's thesis reducing the amount of work it can take and secondly, there are no earlier studies on the subject that cover the Turkey region demographically. For spatial limitations, only one type of remote interpreting is covered, that is simultaneous remote interpreting or the remote interpreting that is used for meetings and conferences. Since the literature on the subject for the country is non-existent, this study will look into the the very basics of RI and revolve around what the interpreter does and how they react limiting the perspectives of other stakeholders to a minimum.

References

Böcker, M., & Anderson, D. (1993). 1993.pdf. *REMOTE CONFERENCE INTERPRETING USING ISDN VIDEOTELEPHONY: A REQUIREMENTS ANALYSIS AND FEASIBILITY STUDY*, 235–239. PROCEEDINGS OF THE HUMAN FACTORS AND ERGONOMICS SOCIETY 37TH ANNUAL MEETING.

Baigorri-Jalón, J. (1999). Conference interpreting: From modern times to space technology. *Interpreting*, *4*(1), 29–40. https://doi.org/10.1075/intp.4.1.05bai

Baigorri-Jalón, Jesús. 2014/2000. From Paris to Nuremberg, The Birth of Conference Interpreting. Translated by Holly Mikkelson, and Barry Slaughter Olsen. John Benjamins. https://doi.org/10.1075/btl.111

Chernov, S. (2016). At the dawn of simultaneous interpreting in the USSR. *New Insights in the History of Interpreting*, *122*, 135.

Efimov, Alexander S, Schumm, Siegfried, & Jiu. (1987). *UNESCO. Executive Board; 126th session; Management of interpretation services in the United Nations system; Reports of the United Nations Joint Inspection Unit; 1987*. Retrieved from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000073286

ÖZKAYA, E. (2017). THE MEDIUM TURN IN INTERPRETING STUDIES. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *7*(14), 108–119.

Moser-Mercer, B. (2003). *Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters*. Retrieved from https://ecfsapi.fcc.gov/file/7521826425.pdf

Moser-Mercer, B. (2005). Remote interpreting: Issues of multi-sensory integration in a multilingual task. *Meta*, *50*(2), 727–738. https://doi.org/10.7202/011014ar

Prensky, M. (2001).Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon*, *9*(5), 1-6

NOTE-TAKING IN CONSECUTIVE INTERPRETING: TRAINING AND PRACTICE

Assist. Prof. Dr. Şeyda Kıncal
Dokuz Eylul University

Abstract

This paper takes as a departure point the results of an experiment conducted on interpreting students with the language pair English – Turkish obtained from a previous study. The focus of the experiment is language choice and form in note-taking in consecutive interpreting. After briefly mentioning the results of the experiment, the present paper will dwell on the pedagogical implications of the findings and provide suggestions for interpreter training as well as interpreting practice based on teaching and interpreting experience in the field of note-taking. The paper aims to raise new questions and put forth suggestions on note-taking – considering the findings of the experiment and personal experience – which may serve as a source of inspiration for future studies in the field of note-taking in consecutive interpreting.

Keywords: consecutive interpreting, note-taking, experimental research, interpreter training

Introduction

Consecutive interpreting is the type of interpreting in which the speaker stops and waits for the interpreter to interpret after a few sentences or longer chunks of speech. It is used in press releases, press conferences, training sessions or presentations by a single speaker as well as meetings, which include not more than two languages. Note-taking is commonly used in consecutive interpreting in order to support the memory and facilitate the task. As an essential part of consecutive interpreting, note-taking "involves committing to paper the logic and structure of the statement as an aid to memory, rather than recording everything that is said" (AIIC 2019). Notes, which are taken systematically, represent the basic structure of a speech including the ideas presented and the relations between those ideas. Thus, when used properly, they enable the interpreter to comprehend, reformulate, and render the original message(s) in the target language. A combination of general knowledge and memory without notes would not suffice to undertake this complex task if, in particular, proper names, technical terms, dates, numbers etc. are involved (Gillies 2005, Mahmoodzadeh 1992).

Note-taking in consecutive interpreting has attracted a lot of attention in academic terms. There are some studies that describe various note-taking systems such as Rozan (1956/2002), Becker (1972), Allioni (1989), Matyssek (1989). Most studies on note-taking focus on training, for example Bowen & Bowen 1980, Gran & Dodds 1989, Dollerup & Loddegaard 1992, Alexieva 1993, Ilg & Lambert 1996, Jones 1998, Gillies 2001 whereas only a few are empirical studies (Kirchhoff 1979, Andres 2002, Albl-Mikasa 2008 and Cardoen 2013).

The choice of language has also been studied empirically, at times together with the form of notes. The choice of form of notes and language has been explored (Dam 2004b) as well as the reasons underlying the choice of language – whether the categories that explain

this choice are source and target languages or interpreters' A and B languages – (Dam 2004a) through experiments. There are also experimental studies, which claim it is the language combination that accounts for the choice of language in note-taking (Szabo 2006, Blaszczyk & Hanusiak 2010).

This paper focuses on the pedagogical and practical implications of a previous empirical study by the author. It aims to provide an insight into the complex task of note-taking in consecutive interpreting taking as a basis an experiment on language choice and the form of notes with a focus on English – Turkish language pair.

Gile's Effort Models and Note-Taking

Daniel Gile's Effort Models are based on the idea that interpreting consists of tasks that have to be carried out at the same time with limited or competing capacities – referred to as Efforts – each requiring a certain processing capacity (Gile 1995/2009). Allocating too much processing capacity to one effort would result in less capacity left for other efforts, increasing the pressure on resources and threatening the quality of interpretation.

According to the Effort Model of consecutive interpreting, comprehension and speech production are the two phases that constitute this type of interpreting. The efforts involved in phase 1 are Listening and Analysis, Note-taking, Memory, and Coordination whereas the efforts in phase 2 consist of Remembering, Note-reading, and Production (Gile 2009: 175-176). Although high cognitive load and time pressure as in simultaneous interpreting do not exist in consecutive interpreting, the need to comprehend and reformulate the whole message in the target language can be a challenge. Making use of notes in order to reinforce long-term memory is crucial for a balanced distribution of processing capacity to different efforts in consecutive interpreting. The choice of language (source language or target language) and the form of notes (words, abbreviations or symbols – based on Dam 2004b) is the interpreter's decision to make based on time constraints and the processing capacity available for various efforts during a certain task.

The Choice of Language and Form of Notes – An Experiment

In order to explore interpreters' choice of language and form of notes in English-Turkish language combination, an experiment was carried out on 10 junior translation and interpreting students with Turkish as A language and English as B language (Kıncal 2019). The experiment was conducted at Dokuz Eylul University Department of Translation and Interpreting. The students were informed about the experiment and given the topic – which was biodiversity – as well as a vocabulary list consisting of unfamiliar words in the text. A native speaker read part of the speech text; the students interpreted the speech consecutively making use of their notes. Their performances were audio-recorded and transcribed, and their notes were collected. Both the transcriptions and notes were analyzed with respect to language choice and form.

There are different stances regarding the efficiency of taking notes in source or target languages. Taking notes in the target language would mean a reduced processing capacity for Production, which is an advantage for this component; however it increases the resources – time and capacity – allocated to Listening and Analysis. This phase is still paced by the speaker; hence this strategy might be risky when cognitive pressure is too high and it might

even threaten interpreting performance.

The results of the experiment described briefly above revealed a clear tendency on the interpreters' part to take notes in the source language with respect to words and abbreviations. Symbols were not included in this analysis due to their language-independent nature. The tendency to take notes in the source language, which was English in this case, can be interpreted as follows from the point of view of the Effort Model. The task was challenging for the interpreters who worked close to saturation. Under time pressure and high cognitive load, they preferred to conduct the task of translation at Phase 2 rather than Phase 1. The Listening and Analysis phase had high processing capacity requirements, which left less capacity for note-taking. Thus, the interpreters preferred a source-language strategy in order not to risk interpreting performance.

Regarding the form of notes, 3 students took notes in full words while the rest took notes both in full words and abbreviations. Most abbreviations consisted of a shortened form of words. The rate of symbols, on the other hand, is relatively low in this case. It was not possible to observe a pattern with respect to form of notes unlike language choice. It is important to note that, however, these results are limited to the language combination and task at hand. Changing the text, source and target languages, or the language combination could yield different results.

Conclusion: Training and Practice in Note-Taking

From the perspective of the Effort Model of consecutive interpreting, which is highly relevant with regard to note-taking, a competent interpreter should focus on the efficiency of notes. They should be able to assess the pros and cons of taking notes in source or target languages and in full words, abbreviations, or symbols during a specific interpreting task. Student interpreters need to gain this competence through practicing with different texts, situations as well as source and target languages. The ideal situation is using notes to reinforce memory while reducing the time and processing capacity allocated to taking notes.

It is important to keep in mind that although note-taking is a personal skill, there are some key points that could be of help. For instance, taking notes vertically rather than horizontally, using lists and dividing the notes into sections, always writing down figures (dates, percentages), proper nouns (names of places, institutions, people, titles), and technical terms would facilitate the interpreting process. Moreover, taking down the main ideas and the connections between those ideas such as causality, aim, consequence, contrast, condition rather than writing the whole sentences could prove useful in this complex task. Using symbols is tricky though. One should use symbols if and when they do not cost extra time or capacity.

In conclusion, note-taking is an essential component of consecutive interpreting. If this method is used efficiently, facilitates the overall interpreting process, which is defined by multi-tasking under time pressure and cognitive load. Further empirical research is needed in order to reveal the rationale behind the choices made during note-taking, which will contribute to both training and practice. This paper as well as the above-mentioned experimental study can serve as a basis for future research for English-Turkish language combination.

References

Albl-Mikasa, M. (2008). (Non)-sense in note-taking for consecutive interpreting. *Interpreting* 10 (2), 197-231.

AIIC. (2019). International Association of Conference Interpreters. https://aiic.net/node/7/how-interpreters-work/lang/1

Alexieva, B. (1993). On teaching note-taking in consecutive interpreting. In C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.), *Teaching translation and interpreting 2: Insights, aims, visions.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 199–206.

Allioni, S. (1989). Towards the grammar of consecutive interpretation. In L. Gran & J. Dodds (Eds.), *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Udine: Campanotto, 191–197.

Andres, D. (2002). *Konsekutivdolmetschen und Notation*. Frankfurt: Lang.

Becker, W. (1972). *Notizentechnik*. Germersheim: BBK.

Blaszczyk, P. & Hanusiak, D. (2010). The Choice of Language for Note-taking for Consecutive Interpreting: A Polish Perspective. *Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies 4.*

Bowen, D. & Bowen, M. (1980). *Steps to consecutive interpretation*. Washington, DC: Pen and Booth.

Cardoen, H. (2013). The effect of note-taking on target text fluency. In G. Gonzalez Nunez, J. Khaled & T, Voinova (Eds.), *Emerging Research in Translation Studies: Selected Papers of the CETRA Research Summer School 2012*.

Dam, H. V. (2004a). Interpreters' notes. On the choice of language. *Interpreting* 6 (1), 3–17.

Dam, H. V. (2004b). Interpreters' notes: On the choice of form and language. In G. Hansen, K. Malmkjær & D. Gile (Eds.), *Claims, changes and challenges in Translation Studies.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 251–261.

Dollerup, C. & Loddegaard, A. (Eds.) (1992). *Teaching translation and interpreting: Training, talent and experience.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Gile, D. (1995/2009). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Gillies, A. (2001). Conference interpreting — A students' companion. Cracow: Tertium. Gran, L. & Dodds, J. (Eds.) (1989). *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Udine: Campanotto.

Ilg, G. & Lambert, S. (1996). Teaching consecutive interpretation. *Interpreting* 1 (1), 69–99. Jones, R. (1998). *Conference interpreting explained*. Manchester: St. Jerome.

Kıncal, Ş. (2019). The Choice of Language and Form in Note-Taking in Consecutive Interpreting. In S. Sönmez, E. Özçoban, D. Balkan, H. Karakuş (Eds.), *New Horizons in Social, Human and Administrative Sciences.* Ankara: Gece Publishing House.

Kirchhoff, H. (1979). Die Notationssprache als Hilfsmittel des Konferenzdolmetschers im Konsekutivvorgang. In W. Mair & E. Sallager (Eds.), *Sprachtheorie und Sprachpraxis*. Tübingen: Gunter Narr, 122–133.

Mahmoodzadeh, K. (1992). Consecutive interpreting: its principles and techniques. In C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.), *Teaching Translation and Interpreting: Training, talent and experience.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 231-236.

Matyssek, H. (1989). *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher. Ein Weg zur sprachun-abhängigen Notation*. Heidelberg: Julius Groos.

Rozan, Jean-François (1956/2002). *Note-taking in Consecutive Interpreting* (tr. A. Gillies/B. Hrehorowicz). Kraków: Tertium.

Szabo, C. (2006). Language choice in note-taking for consecutive interpreting. *Interpreting* 8 (2), 129-147.

TÜKETİCİLERİN İKİNCİ EL ÜRÜN SATIN ALMA NİYETLERİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Doç. Dr. Serkan KILIÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Özet

İkinci el ürünler, birinci el ürünlere göre daha uygun fiyatlarla tüketicilerin ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilen ürünlerdir. Bu çalışmada tüketicilerin ikinci el ürün tüketimini etkileyen faktörlerin ortaya konulması ve satın alma niyetlerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 174 genç tüketici ile yüzyüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir. SPSS programıyla yapılan analizden elde edilen sonuçlara göre, katılımcıların büyük çoğunluğu 18-25 yaş aralığındadır (%63). Erkek katılımcıların sayısı (92) kadın katılımcılara (82) göre biraz daha yüksektir. Aylık eline geçen gelir açısından ise katılımcıların yaklaşık %49'unun 1000 TL ve altında bir aylık gelire sahip olduğu görülmüştür. Geçmişte ikinci el ürün satın alma durumu değerlendirildiğinde, katılımcıların yarısından fazlası geçmişlerinde ikinci el ürün satın almışlardır (%54). Katılımcıların geçmişte ikinci el ürün satın almada en önemli nedeni tasarruftur (%53) ve cevaplayıcılar satın alma sıklığı açısından en çok "bazen" ikinci el ürün satın aldıklarını ifade etmişlerdir (%41). Geçmişte en çok satın alınan ürün kategorileri elektronik (%48) ve kişisel ürün gruplarıdır (%28). Günümüzde ve gelecekte ikinci el ürün satın alma durumu incelendiğinde, hem günümüzde hem gelecekte ikinci el ürün satın alan (%51) ve almayı düşünenlerin (%63) sayısı fazladır. Smart PLS paket programıyla yapılan analizden elde edilen sonuçlara göre de tüketicilerin ikinci el ürün tüketiminde etkili olan faktörler algılanan risk, mağaza konumu/yeri, marka tercihi ve fiyat olarak bulunmuştur. Smart PLS programı ile gerçekleştirilen yapısal eşitlik modellemesiyle fiyat ve marka tercihi, ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde anlamlı etkilere sahipken; algılanan risk ve mağaza konumu/yeri, ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde anlamlı etkilere sahip değildir. Elde edilen sonuçlar, ikinci el piyasadaki satıcıların özellikle ikinci el ürünlerin ve rakiplerin fiyatları ile tüketicilerin marka tercihlerini dikkate alarak pazarlama stratejilerini uyarlamaları veya geliştirmeleri konusunda yardımcı olacaktır. Tüketicilere doğru ürün veya markaları, doğru fiyatlardan, doğru yerde ve doğru zamanda sunan ikinci el ürün satıcıları başarıyı yakalayabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, İkinci El, İkinci El Ürün, Satın Alma Niyeti, Alan Araştırması.

CONSUMERS' PURCHASE INTENTION OF SECOND-HAND PRODUCTS: A FIELD RESEARCH

Abstract

Second-hand products are the products that can meet the needs and wishes of consumers at more reasonable prices than first-hand products. In this study, it is aimed to reveal the factors effecting the consumption of second hand products and to investigate the purchase intention of consumers.. In this respect, face-to-face surveys were conducted with 174 young consumers. According to the results obtained from SPSS software, the majority of the participants were between the ages of 18-25 (63%). The number of male participants (92)

is slightly higher than that of female participants (82). In terms of monthly income, it is seen that approximately 49% of the participants have a monthly income of 1000 TL or less. In the past, more than half of the participants purchased second-hand products (54%). In the past, the most important reason for purchasing second hand products was saving (53%), and respondents stated that they bought "sometimes" second hand products mostly in terms of frequency of purchase (41%). The most frequently purchased product categories in the past were electronics (48%) and personal product groups (28%). When the situation of buying second-hand products is examined today and in the future, the number of those who purchase second-hand products (51%) and those who intend to purchase them (63%) is high. According to the results obtained from Smart PLS software, it was found that perceived risk, store location, brand preference and price were the factors effecting consumers' consumption of second hand products. While price and brand selection have significant effects on the purchase intention of second hand products with structural equation modeling performed with Smart PLS program; the perceived risk and the location of the store do not have significant effects on the purchase intention of second hand products. The results will help sellers in the second-hand market to adapt or develop their marketing strategies, taking into account the prices of second-hand products and competitors and the brand preferences of consumers. Second-hand product sellers who offer consumers the right products or brands at the right prices, at the right place and at the right time, will be able to achieve success.

Keywords: Consumer, Second-hand, Second-hand Product, Purchase Intention, Field Research.

GİRİŞ

İkinci el ürün kavramı, önceden sahip olunan ve kullanılmış olanı ifade eder. İkinci el pazarlar, gelişen bir alandır. Özellikle işletmeden-tüketiciye ve tüketiciden-tüketiciye online satışlar son yıllarda artış göstermiştir (Sihvonen ve Turunen, 2016: 285-286). Otomobil, konut gibi birçok ürünün ikinci elinin satıcılar tarafından satıldığı görülmektedir. Örneğin, ülkemizde şu anda yirmi milyonun üzerinde ikinci el cep telefonu satılmaktadır (Vatan Gazetesi, 2019). İlgili literatür incelendiğinde de ikinci el ürünlere yönelik çeşitli yabancı (Stone vd., 1996; Bardhi ve Arnould, 2005; Guiot ve Roux, 2010; Ferraro vd., 2016; Bianchi ve Birtwistle 2010; Yan vd., 2015) ve az sayıda yerli (Asilkan ve Irmak, 2009; Pektaş ve Dengin, 2013) yayınların olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada ikinci el ürünlere yönelik tüketicilerin tüketiminde etkili olan algılanan risk, fiyat, mağazanın/satıcının konumu ve marka tercihi gibi faktörler ve bu faktörlerin satın alma niyeti üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Tüketicilerin ikinci el ürünlere yönelik satın alma niyetlerini etkileyen bu faktörleri ve bu faktörlerin satın alma niyeti üzerindeki etkilerini ortaya koyan bir çalışmaya yerli literatürde rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışma, yerli literatürdeki önemli bir boşluğu da doldurmaktadır. Çalışmanın en önemli katkısı, ikinci el ürün satışı yapan perakendecilerin ikinci el tüketimde etkili olan faktörleri değerlemeleri ve bu yönde stratejilerini geliştirmelerine veya uygulamalarına yardımcı olmasıdır.

Çalışmada ilk olarak, ikinci el tüketimde etkili olan algılanan risk, fiyat, mağaza konumu ve marka tercihi gibi bazı faktörler ele alınmaktadır. İkinci olarak, tüketicilerin ikinci el ürün tüketiminde etkili olan bu faktörler ve bu faktörlerin satın alma niyeti üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmadan elde edilen bulgular

ilgili literatür ile karşılaştırılarak önerilerde bulunulmakta ve çalışmanın sınırlamaları sunulmaktadır.

İKİNCİ EL TÜKETİMDE ETKİLİ OLAN UNSURLAR

Fiyat

İkinci el ürünlerin fiyatı, tüketicilerin ikinci el ürün tercihlerinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü tüketiciler, bütçelerine uygun ve daha ucuz gördükleri ikinci el ürünlerle ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler (Guiot ve Roux, 2010: 356-357). Tasarrufu ön planda tutan bazı tüketiciler de ikinci el ürünleri tercih edebilmektedirler (Bardhi ve Arnould, 2005). İkinci el ürünlerde fiyatın önemli bir faktör olduğu da çeşitli çalışmalarda (Guiot ve Roux, 2010; Alam, 2014; Yan vd., 2015) ortaya konulmuştur.

Marka Tercihi

Marka, ürüne ilişkin tüketiciye kalite güvencesi veren önemli bir unsurdur. Dolayısıyla tüketiciler bildikleri/tanıdıkları markalı ürünleri satın almak isterler. Özellikle Y kuşağı tüketicileri, satın alma tercihlerinde marka isminin verdiği güven unsurunu dikkate almaktadırlar (Noble, vd., 2009: 626). Bu kuşak için marka, imaj, sosyal profil oluşturma, kalite anlamına gelmektedir (Parment, 2013: 192). Bazı tüketiciler, marka ve ürün tercihleri açısından, otantik, el yapımı ve yerel olarak üretilen ürünlere ilgi duymaktadırlar (Naumovska, 2017: 126). Markalı ürün kullanmak isteyen fakat ürünün birinci elini (yenisini) satın almaya gücü yetmeyen bazı tüketicilerin de sözkonusu markaların ikinci elini tercih edebilecekleri düşünülebilir. İkinci el ürünlerde de marka değerinin vurgulandığı ve hedef pazarın özelliklerine uygun stratejiler geliştirildiği takdirde tüketicilerin satın alma niyetlerinde artış gözlemlenebilir.

Mağazanın/Satıcının Konumu

İkinci el ürün satan perakendecilerin vereceği en önemli kararlardan birisi, ürünleri doğru yer ve zamanda, en uygun fiyatlardan satışa sunmaktır. Mağazanın konumu, faaliyette bulunulan coğrafik alanı sınırlamaktadır. Tüketici odaklılık, ekonomik koşullar, toplu ulaşım olanakları, rakiplerin konumu, tüketicilerin özellikleri, diğer mağazalara yakınlık, mağazanın büyüklüğü, vb. unsurlar mağazanın konumunda dikkate alınmaktadır (Nilsson vd., 2004: 19). Günümüzde ikinci el ürünler, ikinci el dükkânlarda, bit pazarlarında, açık artırmalar ve garaj satışları yoluyla (Roux ve Korchia, 2006: 29; Bianchi ve Birtwistle, 2010), ikinci el pazarlarda ve internet üzerinden (Pektaş ve Dengin, 2013) satılmaktadır. Mhango ve Niehm (2005) da ikinci el perakendecilerinin önemli konum avantajına sahip olduklarını ortaya koymuşlardır.

Algılanan Risk

Tüketiciler, ürün ve hizmet satın alım süreçlerinde bazı risklere sahiptirler. Bu riskler, hem birinci el ürünler hem de ikinci el ürünler için geçerli olan performans riski, fiziksel risk, finansal risk, zaman riski ve sosyal/psikolojik risk olarak ifade edilebilir. Performans riski, ürünün performansından emin olmama endişesi olarak ele alınabilir. Daha çok tüketiciler için yeni olan ve teknolojik olarak karmaşık ürünlerde söz konusudur (Bardakçı vd., 2003: 37-41). Daha kaliteli olarak algılanan birinci el ürünler, ikinci el ürünlerden daha fazla tercih edilebilir. Performans riskinin düşük olarak algılandığı ürün gruplarında tüketiciler daha ucuz gördükleri ikinci el ürünleri tercihe yöneleceklerdir. Bazı tüketiciler de yüksek fiyatları kalite ile ilişkilendirirler. Bu tüketiciler, yüksek fiyatın yüksek kaliteyi yansıttığını ve performans

riskini azalttığını düşünürler (Sethuraman ve Cole, 1999: 343). Fiziksel risk, ürünün kullanıcıya fiziksel zarar verme olasılığıdır. İnsan vücuduna doğrudan teması olan saç jölesi, şampuan, vücut losyonu gibi kişisel bakım ürünlerinde ve giyim ürünlerinde fiziksel risk yüksek olmaktadır (Bardakçı vd., 2003: 37-41). Finansal risk, üründen beklenen performans alınamaması durumunda veya sonradan ürünün tamiri için ortaya çıkabilecek parasal zarar olasılığını (Delvecchio, 2001: 242) ya da kötü bir satın alım sonrası finansal kaybı (Zielke ve Dobbelstein, 2007: 112-121) ifade eder. Örneğin tüketiciler ürünlerin içeriği ve kalitesi hakkında daha az bilgiye sahip iseler, yüksek fiyatlı ürünleri satın almaktan çekinebilirler. Çünkü ürün tüketicilerin beklentilerini karşılamazsa, tüketiciler ödedikleri paranın karşılığını alamadıklarını düşüneceklerdir (Sethuraman ve Cole, 1999: 343). Zaman riski, mağazanın bulunması ve ürünün satın alınması için gerekli ve ihtiyaç duyulan zamanı, aynı zamanda üründen beklenen performans alınamadığında boşa geçen zamanı kapsamaktadır (Mitchell ve Harris, 2005: 824-825; Kelemci, 2002). İkinci el ürünlerin satıldığı bitpazarları gibi bazı yerlerde ve bu pazarların belirli zamanlarda kurulduğu düşünüldüğünde tüketiciler için zaman riski bulunmaktadır. Sosyal risk; toplum içinde kullanıldığında ürünü satın alımdan veya kullanımdan kaynaklanan prestij veya imaj kaybını ifade eder (Zielke ve Dobbelstein, 2007: 112-121) Özellikle ikinci el ürünleri kullanmak isteyen fakat satın alımda bulunmayan tüketiciler sosyal riskten etkilenmektedirler. Çünkü bu tüketiciler eğer bu ürünleri satın alırlarsa diğerleri tarafından olumsuz yargılanacaklarını düşünebilmektedirler (Dick vd., 1997: 18-20). Psikolojik risk, ürünün tüketici imajıyla bağdaşmama olasılığı olarak tanımlanabilir. Özellikle kullanıldığında başkaları tarafından görülebilir olma özelliği taşıyan giyim ürünleri gibi ürünlerde daha fazla sözkonusudur (Bardakçı vd., 2003: 36-37). Dolayısıyla, sosyal ve psikolojik riskin daha az algılandığı ürün kategorilerinde ikinci el ürünler daha fazla tercih edilebilir.

Geleneksel mağazalardan ve internet üzerinden alışverişler karşılaştırıldığında da internet üzerinden alışverişlerde tüketicilerin daha fazla risk algıladıkları görülmektedir (Alam, 2014). Özellikle algılanan kolaylık, tüketicilerin internet üzerinden alışveriş yapmalarında etkilidir. Ancak güvenlikle ilgili kaygılar, özellikle kadın tüketicilerin erkeklere göre internet üzerinden alışverişlerinde daha fazla risk algılamalarına neden olmaktadır (Garbarino ve Strahilevitz, 2004, Rodgers ve Harris, 2003). Birinci el ürünler kadar ikinci el ürünler içinde internet üzerinden satışların önemli bir satış kanalı olduğu düşünüldüğünde, yöneticilerin tüketicilerin algıladıkları riskleri azaltmaya yönelik bazı stratejiler uygulamaları gerekmektedir.

ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Yukarıda ele alınan literatür sonucunda oluşturulan araştırma modeli aşağıdaki şekil 1'de görülmektedir. Araştırma modelinin devamında araştırmaya ilişkin hipotezlere yer verilmiştir.

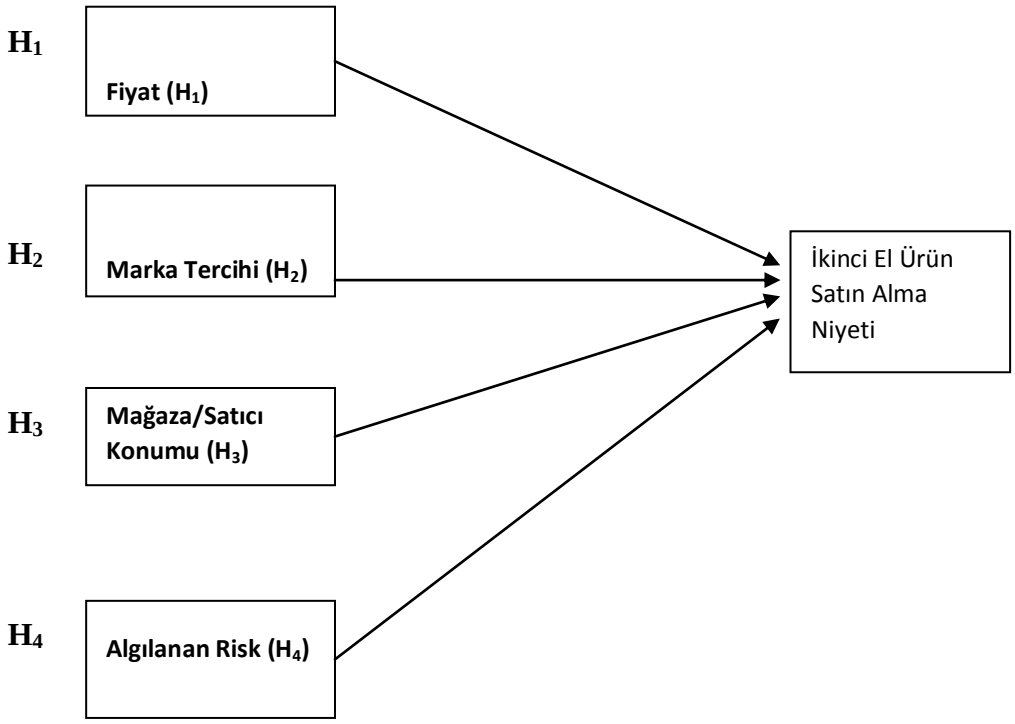

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırmanın amacını gerçekleştirmeye yönelik ikinci el ürün satın alma niyetine etki eden faktörlerin etkisine ilişkin kurulan hipotezler aşağıda yer almaktadır.

H_1: Fiyat, tüketicilerin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

H_2: Marka tercihi, tüketicilerin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

H_3: Mağazanın/Satıcının konumu, tüketicilerin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

H_4: Algılanan risk, tüketicilerin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde negatif etkiye sahiptir.

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Araştırmanın temel amacı, tüketicilerin ikinci el ürün tüketiminde etkili olan faktörleri ortaya koymak ve bu faktörlerin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığını belirlemektir.

Araştırma verileri, üç aylık bir sürede Bursa Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. öğrencilerinden yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmanın amacına, modeline ve hipotezlerine yönelik literatür incelenerek bir anket formu oluşturulmuştur. Bu analizlerde SPSS 23 ve Smart PLS paket programlarından yararlanılmıştır. Yapılan analizler % 95 güvenilirlik düzeyine göre gerçekleştirilmiştir. Veriler Smart PLS programı kullanılarak Yapısal Eşitlik Modellemesi ile değerlendirilmiştir. Araştırmada, kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, analize uygun 174 adet anket analizlerde kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cevaplayıcıların cinsiyet, yaş, gelir, ikinci el alışveriş yapma alışkanlıkları, ikinci el ürün alışveriş sıklıkları, ikinci el ürün satın alımında en önemli neden, satın alınan ikinci el ürün türleri (Alam, 2014) günümüzde ve gelecekte ikinci el ürün satın alma durumu gibi sorulara yanıt aranmıştır. İkinci bölümde

ise ikinci el ürün tüketiminde etkili olan algılanan risk, fiyat, mağaza konumu ve marka tercihi gibi bazı faktörler ve satın alma niyeti (Alam, 2014) üzerindeki etkilerini belirleyebilmek amacıyla oluşturulan sorular yer almaktadır. Bu ifadeler 5'li Likert ölçeği (1: Kesinlikle katılmıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum) ile ölçülmüştür. Yukarıda belirtilen ölçeklerde yer alan ifadeler ve bu ifadelerin kodları aşağıdaki tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Araştırma Modeli Değişkenleri

İfadelerin Kodları	**İkinci el Ürün Satın Alma Niyetini Etkileyen Faktörler ve Satın Alma Niyeti Değişkenleri**	**Boyut**
KONUM1	İkinci el ürün satıcısının konumu (yeri) benim için önemlidir.	**Mağaza Konumu/Yeri**
KONUM2	İnternetten ikinci el ürün satan mağazalar, fiziksel mağazalardan daha çekicidir.	
KONUM3	Mağaza yerine internet üzerinden ikinci el ürün satın almayı tercih ediyorum.	
KONUM4	İkinci el pazarlar, ikinci el ürünleri satın alma niyetinde olmasam da ürün hakkında bilgi edinmek için iyi bir seçenektir.	
KONUM5	Satın almadan önce ikinci el ürünleri test etmek/denemek isterim	
RİSK1	İkinci el ürünlerin performansından endişe duyarım.	**Algılanan Risk**
RİSK2	İkinci el ürünlerin dayanıklılığı konusunda endişeliyim.	
RİSK3	İkinci el üründe satıcının sağladığı bilgilerin hepsinin doğru olduğuna güvenemiyorum.	
RİSK4	Ekonomik olarak ikinci el ürünü garanti olmaksızın satın almak güvenli değildir.	
RİSK5	İkinci el ürünleri çevirim içi (online) olarak satın almak daha risklidir.	
RİSK6	Mağazadan ikinci el ürün satın almak daha az risklidir.	
FİYAT1	İkinci el ürünün fiyatı benim için çok önemlidir.	**Fiyat**
FİYAT2	Yeni ürünlere kıyasla daha ucuz oldukları için ikinci el ürün satın almayı tercih ederim.	
FİYAT3	İkinci el ürünleri satın alırken, fiyatı konusunda pazarlık yapabilirim.	
FİYAT4	İkinci el ürünleri satın almak istememde temel amacım, daha az ödeme yapmaktır.	
FİYAT5	İkinci el ürün için bir fiyat sunmak (fiyat teklifinde bulunmak) ürünün mevcut durumuna bağlıdır.	
MARKA1	İkinci el ürünün markası benim için önemlidir.	**Marka Tercihi**
MARKA2	Bir müşteri olarak, marka ürünler ikinci el ürün satın alırken beni daha fazla büyülemektedir/etkilemektedir.	
MARKA3	İkinci el ürün tanınmış/bilinen bir marka ise daha yüksek bir fiyat ödemeye istekliyim.	
MARKA4	Tanınan/Bilinen markanın ikinci el ürünlerini almayı tercih ediyorum.	
MARKA5	Markalı bir ürün olduğu sürece ikinci el ürünün yaşı benim için önemli değildir.	
NİYET1	Aradığım ikinci el ürünü bulursam, genellikle satın alırım.	**Satın Alma Niyeti**
NİYET2	İkinci el ürün ararken bunları satın almayı düşünüyorum.	

BULGULAR

Katılımcıların Özellikleri

İlk olarak frekans analizi ile araştırmaya katılan katılımcıların özellikleri ve ikinci el ürün satın alma durumları analiz edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 18-25 yaş aralığındadır (%63). Erkek katılımcıların sayısı (92) kadın katılımcılara (82) göre biraz daha yüksektir. Aylık eline geçen gelir açısından ise katılımcıların yaklaşık %49'unun 1000 TL ve altında bir aylık gelire sahip olduğu görülmüştür. Geçmişte ikinci el ürün satın alma durumu değerlendirildiğinde, katılımcıların yarısından fazlası geçmişlerinde ikinci el ürün satın almışlardır (%54). Katılımcıların geçmişte ikinci el ürün satın almada en önemli nedeni tasarruftur (%53) ve cevaplayıcılar satın alma sıklığı açısından en çok "bazen" ikinci el ürün satın aldıklarını ifade etmişlerdir (%41). Geçmişte en çok satın alınan ürün kategorileri elektronik (%48) ve kişisel ürün gruplarıdır (%28). Günümüzde ve gelecekte ikinci el ürün satın alma durumu incelendiğinde, hem günümüzde ikinci el ürün satın alan (%51) hem gelecekte satın almayı düşünenlerin (%63) sayısı fazladır.

Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Araştırma modelinin analizinden önce geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılarak, iç tutarlılık güvenirliği, birleşme geçerliliği ve ayrışma geçerliliği değerlendirilmiştir. İç tutarlılık güvenirliğinde Cronbach's Alfa ve birleşik güvenirlik (CR) değerleri; birleşme geçerliğinin tespitinde ise faktör yükleri ile açıklanan ortalama varyans (AVE) değerleri dikkate alınmıştır. Cronbach's Alpha değerlerinin 0,60'ın (Kalaycı, 2005: 405) ve birleşik güvenirlik değerlerinin 0,70'in, açıklanan ortalama varyans değerinin ve faktör yüklerinin 0,50'nin üzerinde olması gerekmektedir (Hair vd., 2014; Fornell & Larcker, 1981). Aşağıda yer alan Tablo 2'de araştırmada yer alan yapıların iç tutarlılık güvenirliği ve birleşme geçerliği ile ilgili sonuçlar görülmektedir.

Tablo 2: Ölçüm Modeli Analiz Sonuçları

İkinci El Tüketim Unsurları	İfadelerin Kodları	Faktör Yükü	Cronbach's Alpha	Birleşik Güvenirlik (CR)	Açıklanan Ortalama Varyans (AVE)
Fiyat	FİYAT1	0.753	0.786	0.839	0.515
	FİYAT2	0.839			
	FİYAT3	0.593			
	FİYAT4	0.731			
	FİYAT5	0.645			
Mağazanın Konumu/Yeri	KONUM2	0.930	0.810	0.913	0.839
	KONUM3	0.902			
Marka Tercihi	MARKA1	0.676	0.714	0.819	0.531
	MARKA2	0.687			
	MARKA3	0.778			
	MARKA4	0.768			
Algılanan Risk	RİSK1	0.729	0.666	0.786	0.560
	RİSK3	0.915			
	RİSK4	0.559			
Satın Alma Niyeti	SATINALMA1	0.902	0.751	0.889	0.801
	SATINALMA2	0.888			

Tablo 2 incelendiğinde, 23 ifadeyle başlanılan analiz neticesinde eşik değerlerin üzerinde güvenilirlik ve geçerlilik değerlerinin elde edilmesi için faktör yükleri düşük olan 7 ifade analizlerden çıkarılmıştır. Hair ve arkadaşlarına (2014: 618) göre faktör yükünün

0,50'nin üzerinde olması gerekmektedir. Bu nedenle güvenilirlik ve geçerlilik için istenen değerleri elde etmek üzere öncelikle 0,50 değerinin altında faktör yüküne sahip olan ifadeler, sonrasında ise eşik değeri azaltan ifadeler analizden çıkarılmıştır. Analizden çıkarılan ifadelerin kodları şunlardır: KONUM1, KONUM4, KONUM5, MARKA5, RİSK2, RİSK5,RİSK6. Tablo 2 incelendiğinde analizde kullanılan yapıların, Cronbach's Alfa katsayılarının 0,66 ile 0,81 arasında, Birleşik Güvenirlik (CR) değerlerinin 0,786 ile 0,913 arasında olduğu görülmektedir. Elde edilen bu değerlerle çalışmanın iç tutarlılık güvenirliğinin sağlandığı ifade edilebilir. Tablo 2 incelendiğinde yapıların faktör yüklerinin 0,559 ile 0,930 arasında; AVE değerlerinin de 0,515 ile 0,839 arasında olması nedeniyle birleşme geçerliğinin sağlandığı da görülmektedir.

Ayrışma geçerliğinin tespitinde, Fornell ve Larcker (1981) ve Henseler vd. (2015) tarafından önerilen HTMT kriterleri kullanılmıştır. Bu kriterlere göre elde edilen ayrışma geçerliliği sonuçları aşağıdaki Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3: Ayrışma Geçerliliği Sonuçları

Fornell-Larckell Kriteri					
	Fiyat	**Marka Tercihi**	**Mağaza Konumu**	**Algılanan Risk**	**Satın Alma Niyeti**
Fiyat	0.717				
Marka Tercihi	0.280	0.729			
Mağaza Konumu	0.214	0.200	0.916		
Algılanan Risk	0.195	0.103	-0.014	0.748	
Satın Alma Niyeti	0.297	0.397	0.209	-0.062	0.895
HTMT Kriteri					
	Fiyat	**Marka Tercihi**	**Mağaza Konumu**	**Algılanan Risk**	**Satın Alma Niyeti**
Fiyat					
Marka Tercihi	0.384				
Mağaza Konumu	0.237	0.273			
Algılanan Risk	0.346	0.214	0.080		
Satın Alma Niyeti	0.306	0.515	0.267	0.111	

Tablo 3'deki değerler incelendiğinde Fornell ve Larcker (1981) kriterine göre her bir yapının açıklanan ortalama varyans karekökünün diğer yapılarla korelasyonundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Fornell ve Larcker (1981) tarafından önerilen ayrışma geçerliliği sağlanmaktadır. Henseler ve arkadaşlarına (2015) göre de HTMT değeri, içerik olarak birbirine uzak kavramlarda 0,85'in, yakın kavramlarda ise 0,90'ın altında olmalıdır. Tablo 3'deki değerler incelendiğinde elde edilen HTMT değerlerinin önerilen şekilde eşik değerin altında olduğu ve HTMT kriterine ilişkin şartların da sağlandığı görülmektedir. Tablo 3'deki bulgulara dayanarak çalışmada kullanılan yapılara ilişkin ayrışma geçerliğinin sağlandığı görülmektedir.

Araştırma Modelinin Test Edilmesi ve Sonuçlar

Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla oluşturulan yapısal eşitlik modeli ve sonuçları Şekil 2'de görülmektedir.

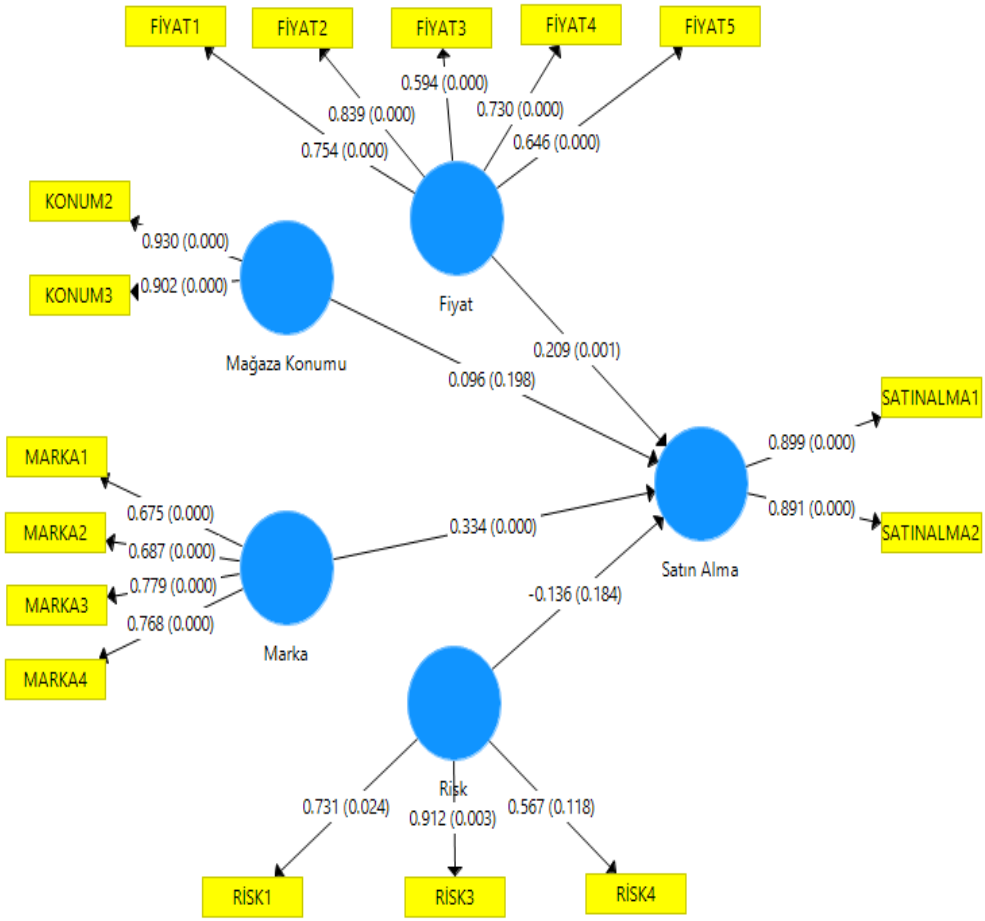

Şekil 2: Yapısal Eşitlik Modeli

Araştırma modelinin analizinde kısmi en küçük kareler yol analizi (PLS-SEM) kullanılmıştır. Veriler SmartPLS 3.2.8 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma modeline ilişkin; doğrusallık, yol katsayıları, R^2 ve etki büyüklüğünü (f^2) hesaplamak için PLS algoritması; tahmin gücünü (Q^2) hesaplamak için de Blindfolding analizi yapılmıştır. PLS yol katsayılarının anlamlılıklarını değerlendirmek için yeniden örnekleme (bootstrapping) ile örneklemden 5000 alt örneklem alarak t-değerleri hesaplanmıştır. Araştırma modeline ilişkin sonuçlar aşağıdaki Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4: Araştırma Modeli Katsayıları

Yollar	Standardize β Katsayısı	Standart Hata	t Değeri	P Değeri	R^2	f^2	Q^2	VIF	Sonuç
Fiyat -> Satın Alma Niyeti	0.209	0.065	3.238	0.001	0.223	0.049	0.156	1.155	**Kabul**
Marka Tercihi -> Satın Alma Niyeti	0.334	0.072	4.614	0.000		0.129		1.114	**Kabul**
Mağaza Konumu -> Satın Alma Niyeti	0.096	0.074	1.287	0.198		0.011		1.077	**Red**
Algılanan Risk -> Satın Alma Niyeti	-0.136	0.102	1.330	0.184		0.023		1.047	**Red**

Değişkenler arasındaki VIF değerleri incelendiğinde, değerlerin eşik değer olan 5'in altında olması nedeniyle değişkenler arasında doğrusallık problemi olmadığı ifade edilebilir. Modelde yer alan mağaza konumu (β=0,096; p>0,05) ve tüketicilerin algıladıkları risk (β= -0,136; p>0,05) ikinci el ürün satın alma niyetini etkilememektedir. Fiyat unsuru (β=0,209; p<0,05); ve marka tercihi (β= 0,334; p<0,05) ikinci el ürün satın alma niyetini etkilemektedir. Dolayısıyla araştırmadaki hipotezlerin kabul/red durumu yukarıda tablo 4'de görülmektedir.

Modele ait elde edilen R^2 değerleri incelendiğinde, fiyat, marka, algılanan risk ve mağaza konumu unsurlarının ikinci el ürün satın alma niyetlerini açıklama oranı yaklaşık % 22 bulunmuştur. Analiz sonucunda yapıların etki büyüklüğü katsayıları (f^2) incelendiğinde, fiyat ve marka tercihinin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde düşük etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Tahmin gücü katsayıları (Q^2) incelendiğinde, değerin sıfırdan büyük olması nedeniyle araştırma modelindeki egzojen değişkenlerin, endojen değişkeni tahmin gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada SPSS ve Smart PLS paket programlarıyla yapılan analizlerden elde edilen sonuçlara göre, tüketicilerin ikinci el ürün tüketiminde etkili olan faktörler algılanan risk, fiyat, marka tercihi ve mağaza konumudur. Smart PLS programı ile gerçekleştirilen yapısal eşitlik modellemesiyle fiyat ve marka tercihi, ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde anlamlı etkilere sahipken; algılanan risk ve mağaza konumu/yeri, ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde anlamlı etkilere sahip değildir. Elde edilen sonuçlar, ikinci el piyasadaki satıcıların özellikle ikinci el ürünlerin ve rakiplerin fiyatları ile tüketicilerin marka tercihlerini dikkate alarak pazarlama stratejilerini uyarlamaları veya geliştirmeleri konusunda yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda ikinci el ürün satıcılarının yüksek fiyatların ürünlerin satılma riskini azaltabileceklerini dikkate almaları ve bir müşterinin karşılayabileceği şekilde uygun bir fiyatlandırma stratejisi izlemeleri önerilir (Alam, 2014: 39). Benzer şekilde, pazarlama yöneticileri, marka değerine önem vermeli, olumlu marka tutumu yaratmak ve hedef kitlede satın alma niyeti yaratmak için hedef pazarın özelliklerine uygun marka stratejileri geliştirmelidirler (Yalçın, 2009: 271). İşletmeler, tüketiciler ve marka arasındaki uyumu

arttırmak için marka farkındalığına önem veren daha fazla reklam çalışmalarına ağırlık vermeli, marka sadakati programları ve bütünleşik pazarlama iletişimi çalışmaları gerçekleştirmelidirler.

Elde edilen bu sonuçlar, ilgili literatürle karşılaştırıldığında bazı benzerlik ve farklılıkları içermektedir. Örneğin Yeh ve arkadaşları (2011:438) ikinci el ürünlerin kalitesi konusunda tüketicilerin emin olamadıklarını ve garanti koşulları sağlanmadığı takdirde birinci el veya yeni ürünleri tercih ettiklerini ifade etmektedir. Benzer şekilde Guiot ve Roux (2010) tarafından tüketicilerin ikinci el alışverişte uygun fiyat arama ve fiyat memnuniyetine önem verdikleri ortaya konulmuş olup, bu çalışmayla benzerlikler içermektedir. Yan ve arkadaşları (2015) da ikinci el alışveriş yapanların alışveriş yapmayanlardan fiyatlara duyarlılık açısından farklı olduğunu ortaya koymuşlardır. Alam (2014)' a göre de ürünün fiyatı ve ürünün markası tüketicilerin ikinci el ürün tercihlerini etkilemektedir.

Bu çalışmada tüketicilerin algıladıkları risklerin ikinci el ürün satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi çıkmasa da perakende işletmelerin tüketicilerin algıladıkları riskleri azaltmaya yönelik çalışmalar yapmaları yerinde olacaktır. Bu doğrultuda örneğin tüketicilerin algıladıkları finansal risk, geri ödeme garantileri verilerek azaltılabilir. İmaj oluşturma kampanyaları da tüketicilerin algıladıkları sosyal riski azaltabilir. Garanti ve satış sonrası hizmetler, mağazanın olumlu imajı, personelin olumlu yaklaşımı ve iade olanaklarının sağlanması tüketicilerin algıladıkları riskleri düşürecek ve satın alma isteğini arttıracaktır. Özellikle garanti koşulları, tutundurma faaliyetlerinin en önemli unsurlarından biri olarak rakiplere karşı üstünlük sağlayan bir strateji olarak da kullanılabilmektedir (Özkale, vd., 1991: 11). Benzer şekilde tüketicilerin algıladıkları performans riski ve fiziksel risk, tüketicilere varsa ürünlerin performans, dayanıklılık ve garantilerine ilişkin bilgi ve belgelerin sunulmasıyla ve ürünleri deneme olanakları sunularak azaltılabilir (Alam, 2014: 39). Benzer şekilde, coğrafik olarak satış alanını kapsaması nedeniyle mağazanın konumu veya yerinin seçimine de dikkat edilmelidir. İkinci el ürünler için belirli gün ve yerlerde kurulan pazarlar da ürünlerin satışı için değerlendirilebilir. Bu noktada maliyetlerde düşme sağlaması nedeniyle internet üzerinden satış imkânları da değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın öğrenci örneklemi üzerinde gerçekleştirilmesi, çalışma sonuçlarının genelleştirilmesi açısından bazı sınırlamalara sahiptir. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda, ikinci el ürün satın alma niyetine etki edebilecek başka değişkenler de seçilerek satın alma niyetine yönelik kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Örneğin mağaza atmosferi, mağaza imajı, satış elemanlarının davranışları, tüketicilere ilişkin özellikler gibi diğer değişkenlerin de modele eklenmesiyle modelin açıklama gücü artabilir. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda farklı demografik özelliklere sahip olan tüketici grupları üzerinde (örneğin ikinci el ürün alışverişi yapanlar ve yapmayanlar, farklı yaş ve gelir düzeyine sahip olanlar karşılaştırılabilir) farklı ürün grupları için farklı analizler gerçekleştirilebilir. Tüketicilerin ikinci el ürün satın alma niyetlerine yönelik kültürler arası bir çalışma da yapılabilir.

KAYNAKÇA

Alam, M. D. (2014). *Factors that influence the decision when buying second-hand products*. Master Thesis, Umeå School of Business and Economics (USBE), Umeå.

Asilkan, Ö.,& Irmak, A. G. S. (2009). İkinci el otomobillerin gelecekteki fiyatlarının yapay sinir ağları ile tahmin edilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2). 14(2) 375-391.

Bardakçı, A., Sarıtaş, H., & Gözlükaya, İ. (2003). Özel marka tercihinin satınalma riskleri açısından değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 33-42.

Bardhi, F., & Arnould, E. J. (2005). Thrift shopping: Combining utilitarian thrift and hedonic treat benefits. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, *4*(4), 223-233.

Bianchi, C., & Birtwistle, G. (2010). Sell, give away, or donate: an exploratory study of fashion clothing disposal behaviour in two countries. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, *20*(3), 353-368.

Briliana, V., & Mursito, N. (2017). Exploring antecedents and consequences of Indonesian Muslim youths' attitude towards halal cosmetic products: A case study in Jakarta. *Asia Pacific Management Review*, *22*(4), 176-184.

Delvecchio, D. (2001). Consumer perceptions of private label quality: the role of product category characteristics and consumer use of heuristics. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *8*(5), 239-249.

Dick, A., Jain, A., & Richardson, P. (1997). How consumers evaluate store brands. *Pricing strategy and practice*, *5*(1), 18-24.

Ferraro, C., Sands, S., & Brace-Govan, J. (2016). The role of fashionability in second-hand shopping motivations. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *32*, 262-268.

Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39-50.

Garbarino, E., & Strahilevitz, M. (2004). Gender differences in the perceived risk of buying online and the effects of receiving a site recommendation. *Journal of Business Research*, *57*(7), 768-775.

Guiot, D.,& Roux, D. (2010). A second-hand shoppers' motivation scale: Antecedents, consequences, and implications for retailers. *Journal of Retailing*, *86*(4), 355-371.

Hair, J. F., Black, W.C., Babin, B.J. & Anderson, R.E. (2014). *Multivariate data analysis*, Essex: Pearson Education Limited.

Henseler, J., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *43*(1), 115-135.

Kalaycı, S. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri,* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kelemci, G. (2002). *Perakendeci markasına karşı geliştirilen tutum ve satınalma davranışlarında Türk-Alman toplumu tüketicilerinin karşılaştırılmasına yönelik gıda sektöründe bir uygulama*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Mhango, M. W., & Niehm, L. S. (2005). The second-hand clothing distribution channel: Opportunities for retail entrepreneurs in Malawi. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, *9*(3), 342-356.

Mitchell, V. W., & Harris, G. (2005). The importance of consumers' perceived risk in retail strategy. *European Journal of Marketing*, *39*(7/8), 821-837.

Naumovska, L. (2017). Marketing communication strategies for generation Y–millennials. *Business Management and Strategy*, *8*(1), 123-133.

Nilsson, C., Sparrmo, M., & Strömqvist, H. (2004). Positioning strategies in retail-a study of the swedish grocery market. *Dissertation International Business FEC 685*, January, 1-58.

Noble, S. M., Haytko, D. L., & Phillips, J. (2009). What drives college-age Generation Y consumers?. *Journal of Business Research*, *62*(6), 617-628.

Özkale, L., Sezgin, S., Uray, N., & Ülengin, F. (1991). *Pazarlama stratejileri*, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları.

Parment, A. (2013). Generation Y vs. Baby Boomers: Shopping behavior, buyer involvement and implications for retailing. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *20*(2), 189-199.

Pektaş, H. & Dengin, S. (2013). İkinci el giysi pazarları ve Türkiye'deki durumu. *Akdeniz Sanat Dergisi*, *4*(8), 109-112.

Rodgers, S., & Harris, M. A. (2003). Gender and e-commerce: An exploratory study. *Journal of Advertising Research*, *43*(3), 322-329.

Roux, D. & Korchia, M. (2006). Am I what I wear? An exploratory study of symbolic meanings associated with secondhand clothing. *Advances in Consumer Research*, *33*, 29–35.

Sethuraman, R., & Cole, C. (1999). Factors influencing the price premiums that consumers pay for national brands over store brands. *Journal of Product & Brand Management*, *8*(4), 340-351.

Sihvonen, J., & Turunen, L. L. M. (2016). As good as new–valuing fashion brands in the online second-hand markets. *Journal of Product & Brand Management*, *25*(3), 285-295.

Stone, J., Horne, S., & Hibbert, S. (1996). Car boot sales: a study of shopping motives in an alternative retail format. *International Journal of Retail & Distribution Management*, *24*(11), 4-15.

Vatan Gazetesi (2019). http://www.gazetevatan.com/iki-yil-sinyal-almayan-cep-telefonlarinin-kapatilmasi-istegi-1279964-ekonomi/, Erişim Tarihi: 01.12.2019.

Yalçın, M., Erdoğmuş, İ., & Demir, Ş. (2009). Jenerasyon Y tüketicileri için marka çağrışımları ile olumlu marka tutumu yaratmak: moda perakendeciliğinde uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 261-276.

Yan, R. N., Bae, S. Y., & Xu, H. (2015). Second-hand clothing shopping among college students: the role of psychographic characteristics. *Young Consumers*, *16*(1), 85-98.

Yeh, R. H., Lo, H. C., & Yu, R. Y. (2011). A study of maintenance policies for second-hand products. *Computers & Industrial Engineering*, *60*(3), 438-444.

Zielke, S., & Dobbelstein, T. (2007). Customers' willingness to purchase new store brands. *Journal of Product & Brand Management*, *16*(2), 112-121.

TÜKETİCİLERİN MOBİL BANKACILIK YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINI KULLANMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Doç. Dr. Erkan ÖZDEMİR
Araş. Gör. Dr. Yaşar Numan AKSANYAR
Doç. Dr. Serkan KILIÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Özet

Günümüzde endüstri 4.0'ın teknoloji devriminin hayatımıza getirdiği teknolojik yeniliklerden biri yapay zekâ uygulamalarıdır. Türkiye'de tüketiciye yansıyan boyutuyla yapay zekâ teknolojisinin öncüsü olan sektör bankacılık sektörüdür. Birçok banka bu teknolojiye ayak uydurmak için yapay zekâ mobil uygulamaları geliştirmektedir. Ancak bu noktada tüketicilerin yapay zekâ mobil bankacılık uygulamalarına yönelik algılamaları oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin yapay zekâ ürünü mobil bankacılık uygulamalarını kullanma niyetini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Araştırma verileri 11 Kasım 2019 – 21 Kasım 2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Araştırma verileri frekans analizi ve regresyon analizleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, bu tür yapay zekâ mobil uygulamaları hakkında algıladıkları eğlence ve yararlılık boyutlarının gelecekteki bu tür yapay zekâ ürünlerini kullanma niyetini pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Algılanan kolaylık ve risk faktörlerinin ise anlamlı etkisi bulunmamıştır. Araştırma sonucunda bankaların yapay zekâ mobil uygulamalarını geliştirirken eğlence ve yararlılık boyutlarını hedef kitlenin özelliklerini dikkate alarak geliştirmeleri önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, mobil bankacılık, mobil bankacılık uygulamaları, kullanma niyeti, pazarlama

FACTORS AFFECTING CONSUMERS' INTENTION TO USE ARTIFICIAL INTELLIGENCE MOBILE BANKING APPLICATIONS

Abstract

One of the technological innovations brought to our life at the present day by the technological revolution of industry 4.0 is the artificial intelligence applications. In Turkey the pioneer sector of artificial intelligence technology on the dimension reflected on consumer is the banking sector. Many banks are developing artificial intelligence mobile applications to keep pace with this technology. However, at this point, consumers' perceptions of artificial intelligence mobile banking applications are very important. The aim of this study is to reveal the factors that affect consumers' intention to use artificial intelligence mobile banking applications. The research data were collected between November 11, 2019 – November 21, 2019. Data were collected by face to face questionnaire. In the study, convenience sampling method was used. IBM SPSS 23 package program was used for the analysis of the obtained data. Data were analyzed using frequency analysis and regression analysis. As a result of the research, it was found that the perceived entertainment and usefulness dimensions about such

artificial intelligence mobile applications positively affect the intention to use this kind of artificial intelligence products in the future. No significant effect of perceived convenience and risk factors was found. As a result of the research, it could be suggested that banks develop entertainment and usefulness dimensions by considering the characteristics of the target audience while developing artificial intelligence mobile applications.

Keywords: Artificial intelligence, mobile banking, mobile banking applications, intention to use, marketing

1. GİRİŞ

En basit ifadeyle yapay zekâ (AI: Artificial Intelligence), görevleri yerine getirmek için insan zekâsını taklit eden ve topladıkları bilgilere göre yinelemeli olarak kendilerini iyileştirebilen sistemler veya makineler anlamına gelmektedir. Yapay zekâ pek çok biçimde kendini gösterir. Örneğin, sohbet robotları, müşterilerin sorunlarını daha hızlı bir şekilde anlamak ve daha verimli cevaplar vermek, akıllı asistanlar ise zamanlamayı iyileştirmek için büyük kullanıcı tanımlı veri kümelerinden kritik bilgileri çekmek için yapay zekâdan yararlanır. Öneri motorları, kullanıcıların izleme alışkanlıklarına göre TV programları için otomatik öneriler sunabilir (Oracle.com, Erişim Tarihi: 5.12.2019).

Günümüzde endüstri 4.0'ın teknoloji devriminin hayatımıza getirdiği teknolojik yeniliklerden biri yapay zekâ uygulamalarıdır. Türkiye'de tüketiciye yansıyan boyutuyla yapay zekâ teknolojisinin öncüsü olan sektör bankacılık sektörüdür denilebilir. Birçok banka bu teknolojiye ayak uydurmak için yapay zekâ mobil uygulamaları geliştirmektedir. Ancak bu noktada tüketicilerin yapay zekâ ürünü mobil bankacılık uygulamalarına yönelik algılamaları ve kullanma niyetleri oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin yapay zekâ ürünü mobil bankacılık uygulamalarını kullanma niyetini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Çalışmanın devamında ilk olarak ilgili literatür ve araştırmanın hipotezleri sunulmaktadır. Çalışmanın araştırma kısmında ise araştırma metodolojisi, uygulanan analizler ve elde edilen sonuçlar ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen sonuçlar teorik ve pratik açıdan tartışılmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ VE HİPOTEZLER

Günümüzde hayatımızın pek çok alanında kendini göstermeye başlayan yapay zekâ teknolojileri ve uygulamalarının pazarlama faaliyetleriyle ne şekilde bütünleştirilebileceği ve bu tür çabaların ne gibi sonuçlar ortaya çıkaracağı gerek akademisyenlerin gerekse de işletmelerin merak ettiği bir konu haline gelmiştir. Bu alanda yapılan ilk çalışmalar yapay zekâ teknolojilerinin çeşitli pazarlama fonksiyonları üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Örneğin Daskou ve Mangina (2003), yapay zekâ kullanarak müşteri sadakat programları, müşteri anketleri ve nitel araştırmaları bir araya getiren akıllı yazılımlar üretilerek müşteri tutum ve davranışlarının daha iyi anlaşılması ve bu sayede pazarlama iletişiminin geliştirilmesi üzerine bir model geliştirmiştir. Reklamcılık alanında yapay zekâ uygulamalarının kullanımını inceledikleri çalışmalarında Kietzmann ve arkadaşları (2018) ise reklamcıların yapay zekâ sayesinde daha etkili bir şekilde tüketici bilgilerini toplayarak ve veri madenciliği yaparak tüketici iç görüsü üretebileceklerini ve bu iç görüyü kullanarak tüketicilerle etkin bir şekilde iletişime geçebileceklerini belirtmiştir. Yapay zekânın satış sürecinde kullanımı inceledikleri çalışmalarında Syam ve Sharma (2018) ise yapay zekânın

günümüzde satış faaliyetlerinin verimliliğini artırmaya ve tüketici davranışlarını anlamaya katkıda bulunduğunu, fakat yakın gelecekte karar verme sürecine destekte bulunacağı hatta karar verme görevini üstlenebileceğini belirtmiştir.

Müşterilerin yapay zekâ gibi yeni teknolojileri kullanma niyetlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, bu teknolojileri ürünleri ya da hizmetleriyle bütünleştirmek isteyen işletmeler için oldukça önemlidir. Bu nedenle yakın dönemde müşterilerin yapay zekâ uygulamalarını kullanma niyetlerini nelerin etkilediğini inceleyen çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Han ve Yang (2017) tüketicilerin Siri (Apple), Cortana (Microsoft), Alexa (Amazon) gibi akıllı kişisel asistanları kullanımını etkileyen faktörleri inceledikleri çalışmalarında kişisel çekim faktörleri ile risk faktörünün (negatif yönde) tüketicilerin tatminini ve yeniden kullanma niyetini etkilediğini belirlemişlerdir. Akıllı kişisel asistanlara yönelik tüketici tatminini inceleyen bir diğer çalışma da (Brill ve arkadaşları, 2019) ise tüketici beklentileri, algılanan güven ve bilgi güvenliği kaygılarının tüketicilerin akıllı kişisel asistan tatminini etkilediğini göstermiştir. Tüketicilerin akıllı kişisel asistan kullanma niyetini inceleyen Yang ve Lee (2019) ise algılanan yararlılık ve algılanan eğlence faktörlerinin tüketicilerin akıllı kişisel asistan kullanma niyetlerini olumlu şekilde etkilediğini bulmuşlardır. Müşterilerin hizmet kullanımında yapay zekâyı kabullerini etkileyen faktörleri inceledikleri çalışmalarında ise Gürsoy ve arkadaşları (2019) yapay zekâ kullanımını üç aşamada etkileyen altı faktör belirlemişlerdir. Çalışma bulguları üç aşama boyunca sosyal etki, hedonik motivasyon, insana benzetme, performans beklentisi, algılanan kolaylık beklentisi ve duyguların yapay zeka kullanımının kabulü üzerinde pozitif etkileri olduğunu göstermiştir. Turizm hizmetlerinde müşterilerin yapay zekalı robotik cihazların kullanımına yönelik kabulünü etkileyen faktörleri inceleyen Lin ve arkadaşları (2019) ise turizm hizmetleri çerçevesinde müşterilerin yapay zeka kullanımının müşterilerin yapay zeka ürünlerine olan olumlu duyguları, performans beklentileri, çaba beklentileri, sosyal etki, hedonik motivasyon ve insana benzetme faktörlerinden etkilendiğini ortaya koymuştur. Finans teknolojileri alanında yapay zekâ kullanan robot tavsiye programlarının tüketici kabulünü inceledikleri çalışmalarında Belanche ve arkadaşları (2019) ise algılanan yararlılık, algılanan kullanım kolaylığı, tutum ve öznel normun tüketicilerin bu programları kullanma niyetini etkilediğini bulmuşlardır.

Yukarıda ele alınan literatür çerçevesinde belirlenen hipotezler şunlardır:

H_1: Yapay zekâ mobil bankacılık uygulamalarını kullanmanın eğlenceli olması, tüketicilerin bu tür uygulamaları kullanma niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H_2: Yapay zekâ mobil bankacılık uygulamalarını kullanmanın kolay olması, tüketicilerin bu tür uygulamaları kullanma niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H_3: Yapay zekâ mobil bankacılık uygulamalarının yararlı olması, tüketicilerin bu tür uygulamaları kullanma niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H_4: Yapay zekâ mobil bankacılık uygulamalarının riskli olması, tüketicilerin bu tür uygulamaları kullanma niyeti üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin yeni otomobil satın alma tercihini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Araştırma verileri 11 Kasım 2018 – 21 Aralık 2018 tarihleri arasında Bursa Uludağ Üniversitesi öğrencilerinden toplanmıştır. Verilerin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama

süreci sonunda analizlere uygun 391 adet anket toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Araştırma verileri frekans analizi ve regresyon analizleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu; demografik özellikleri ölçen kategorik sorulardan ve katılımcıların düşüncelerini ölçen 5'li Likert ölçeği (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum) sorularından oluşmaktadır.

4. VERİ ANALİZİ VE SONUÇLAR

Elde edilen veriler frekans analizi ve regresyon analizleriyle değerlendirilmiştir. İlk olarak araştırma katılımcılarının özelliklerine ilişkin sonuçlar frekans analiziyle ortaya konmuştur. Daha sonra araştırmada kullanılan ölçek sorularının güvenilirlik değerine (Cronbach' Alfa) bakılmış ve sonrasında önerilen hipotezler regresyon analiziyle test edilmiştir.

4.1. Katılımcılara İlişkin Bulgular

Araştırmada anket katılımcılarına ilişkin demografik özellikler aşağıdaki Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	263	67,3
	Erkek	128	32,7
Yaş	18	6	1,5
	19	30	7,7
	20	93	23,8
	21	105	26,9
	22	73	18,7
	23	43	11,0
	24	28	7,2
	25 ve üzeri	13	3,3
Medeni Durum	Bekâr	383	98,0
	Evli	8	2,0
Gelir Düzeyi	999 TL ve altı	219	56,0
	1000 TL – 1500 TL	102	26,1
	1501 TL – 2500 TL	43	11,0
	2501 TL – 3500 TL	11	2,8
	3501 TL – 4500 TL	10	2,6
	4501 TL – 5500 TL	1	,3
	5501 TL – 6500 TL	0	0
	6501 TL ve üzeri	5	1,3
Toplam		**391**	**100**

Tablo 1'de görüldüğü üzere, katılımcıların çoğunluğunu kadın (%67,3) ve 20-22 yaş arasındaki (%69,4) katılımcıların oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumları

incelendiğinde bekâr olanların oranı (%98) evli olanlara göre (%2) oldukça fazladır. Katılımcıların yarısından fazlasının (%56) aylık geliri 999TL ve altındadır.

Araştırmada katılımcılara mobil bankacılık uygulamaları kullanma deneyimleri de sorulmuştur. Elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Mobil Bankacılık Kullanma Deneyimi

Kullanma Deneyimi	Frekans	Yüzde
Düşük	34	8,7
Orta	164	41,9
Yüksek	193	49,4
Toplam	391	100,0

Tablo 2'de de görüldüğü gibi katılımcıların önemli bir kısmının (%91,3) orta ve üzeri düzeyde mobil bankacılık kullanma deneyimine sahip oldukları görülmektedir. Aşağıdaki tablo 3'de mobil bankacılık için en sık kullanılan araçlara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. Mobil Bankacılık İçin En Sık Kullanılan Araçlar

En Sık Kullanılan Araçlar	Frekans	Yüzde
Akıllı telefon	389	99,5
Tablet	2	,5
Toplam	391	100,0

Tablo 3'de de görüldüğü gibi katılımcıların tamamına yakınının (%99,5) mobil bankacılık için sıklıkla akıllı telefonlarını kullandıklarını görülmektedir. Aşağıdaki tablo 4'de mobil bankacılığa en çok bağlanılan yere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4. Mobil Bankacılığa En Çok Bağlanılan Yer

Bağlanılan Yer	Frekans	Yüzde
Ev	265	67,8
İş Yeri	22	5,6
Mobil	104	26,6
Toplam	391	100,0

Tablo 4'de de görüldüğü gibi katılımcıların önemli bir kısmının (%67,8) mobil bankacılığa evlerinden bağlandıkları görülmektedir. Aşağıdaki tablo 5'de mobil bankacılığı kullanma sıklığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 5. Mobil Bankacılığı Kullanma Sıklığı

Kullanma Sıklığı	Frekans	Yüzde
Her gün	70	17,9
1-3 gün	131	33,5
4-7 gün	87	22,3
8-10 gün	41	10,5
11 gün ve üzeri	62	15,9
Toplam	391	100,0

Tablo 5'de de görüldüğü gibi katılımcıların yarısından fazlasının (%55,8) mobil bankacılığı haftada bir (4-7 günde bir) ya da iki kez (1-3 günde bir) kullandığı görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği için Cronbach's Alfa değerine bakılmıştır. Ölçekte yer alan ifadelerin Cronbach's Alfa değeri 0,724 olarak bulunmuştur. Literatürde kabul edilen 0,70 değerinin üzerinde bulunan bu sonuç araştırmada kullanılan ölçeğin

güvenilir olduğunu göstermektedir. Araştırma verilerinin analizinde regresyon analizi yapılmıştır.

4.2. Regresyon Analizi ve Sonuçları

Bu aşamada, araştırma modelinde yer alan yeni araç alma ile ilgili öncüllerin tüketicilerin yeni (sıfır) araç satın alma tercihi üzerindeki etkisi doğrusal regresyon analiziyle test edilmiştir. Analiz sonuçları aşağıdaki Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9'da görülmektedir. Regresyon analizi için modelde enter metodu kullanılmıştır.

Aşağıdaki tablo 6 incelendiğinde, modelde bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %34'ünün modele dahil edilen değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Geriye kalan kısım ise modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklanır. Durbin-Watson testi de modelde otokorelasyon olmadığını göstermektedir (2,091).

Tablo 6. Regresyon Analizi Sonucu Model Özeti

Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R kare	Std. Tahmini Hata	Durbin-Watson
1	,583a	,340	,333	,8231	2,091

a. Tahminleyiciler: (Sabit), Risklilik, Eğlence, Kolaylık, Yararlılık

b. Bağımlı Değişken: Niyet

Aşağıdaki tablo 7'de görülen Varyans analizi tablosu modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığının test edilmesini sağlamaktadır. Tablo 7'deki 49,603 F değeri, modelin bir bütün olarak her düzeyde anlamlı olduğunu göstermektedir (Sig=,000).

Tablo 7. Varyans Analizi Tablosu

Model		Kareler Toplamı	Df	Ortalama Medyan	F	Sig.
1	Regresyon	134,428	4	33,607	49,603	,000[b]
	Artık	261,526	386	,678		
	Toplam	395,954	390			

a. Bağımlı Değişken: Niyet

b. Tahminleyiciler: (Sabit), Risklilik, Eğlence, Kolaylık, Yararlılık

Mobil bankacılık yapay zekâ uygulamaları ile ilgili değişkenlerin, mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanma niyeti üzerindeki etkilerine ilişkin katsayılar aşağıdaki tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. Katsayılar Tablosu

Model		Std. Edilmemiş Katsayılar		Std. Edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Doğrusallık İstatistikleri	
		B	Std. Hata	B			Tolerance	VIF
1	(Sabit)	1,192	,236		5,041	,000		
	Eğlence	,323	,069	,277	4,694	,000	,491	2,038
	Kolaylık	-,088	,079	-,076	-1,115	,266	,371	2,697
	Yararlılık	,485	,081	,416	6,009	,000	,356	2,805
	Risklilik	-,036	,046	-,033	-,784	,434	,974	1,027

a. Bağımlı Değişken: Niyet

Tablo 8 incelendiğinde, t istatistiğine ve sig. değerlerine göre mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın eğlenceliliği (p=.000) ve mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın yararlılığı (p=.000) boyutlarının tüketicilerin mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanma niyeti üzerindeki etkileri p<0,05 anlamlılık düzeyinde

anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Etki düzeyleri incelendiğinde en yüksek etkinin yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın yararlılığı (0,485) boyutuna ait olduğu görülmektedir. Yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın eğlenceliliğinin etkisi ise 0,323 düzeyindedir. Bu analiz sonucunda mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın kolaylığı ve mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın riskliliğinin tüketicilerin mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanma niyeti üzerinde etkisi olmakla birlikte bu etkinin anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo 9'da hipotezlerin kabul veya ret durumları görülmektedir.

Tablo 9. Hipotezlerin Kabul/Ret Durumu

Hipotezler	Değişkenler Arasındaki İlişkiler			t değerleri	Sig.	Hipotezlerin Kabul/Ret Durumu
H_1	Eğlence	➔	Niyet	4,694	,000	**Kabul**
H_2	Kolaylık	➔	Niyet	-1,115	,266	Ret
H_3	Yararlılık	➔	Niyet	6,009	,000	**Kabul**
H_4	Risklilik	➔	Niyet	-,784	,434	Ret

Yukarıdaki Tablo 9 incelendiğinde tüketicilerin mobil bankacılık yapay zekâ uygulamaları kullanma niyetinde yapay zekâ uygulamalarının eğlenceliliği ve yapay zekâ uygulamalarının yararlılığı faktörlerinin anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını kullanma niyetini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Bursa ilinde gerçekleştirilen araştırma sonucunda tüketicilerin yapay zekâ uygulamaları kullanma niyetinde yapay zekâ uygulamalarının eğlenceliliği ve yapay zekâ uygulamalarının yararlılığı faktörlerinin anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle yapay zekâ uygulamalarını kullanmanın yararlılık boyutu tüketicilerin yapay zekâ uygulamalarını kullanma niyetini etkileyen önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Bu sonuç, tüketicilerin yapay zekâ uygulamalarını kabulü ve kullanma niyeti üzerinde önemli bir rolünün olduğunu ifade eden literatürdeki çalışmaların (Yang ve Lee, 2019; Belanche ve arkadaşları, 2019) sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda bankaların mobil bankacılık yapay zekâ uygulamalarını oluştururken, gerek kullanım önerilerinde gerekse de reklamlarında yapay zekâ uygulamalarının müşterilerin kullanımına sunulduğunun duyurulması yanında yapay zekâ uygulamalarının eğlenceliliği ve bu uygulamaların yararlılığının da ön plana çıkarmaları önerilebilir. Bu iki boyuttan eğlencelilik boyutunun ise ayrıca araştırılmasına gerek vardır. Bunun için farklı hedef pazarlara yönelik araştırmalar yapılarak, eğlencelilik boyutu da kendi içinde farklılaştırılabilir.

Birçok çalışmada olduğu gibi bu çalışmada bazı sınırlamalara sahiptir. Özellikle araştırmanın örnekleminin küçük ve sadece bir şehir ile sınırlı kalması nedeniyle araştırma sonuçlarının genelleştirilmesi zordur. Bu nedenle daha geniş bir örneklem üzerinde gerçekleştirilecek gelecekteki araştırmalarla daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca

araştırma modeline teknoloji kabul modeli ve UTAUT gibi modellerde yer alan farklı boyutlar eklenerek araştırma modeli daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Bir diğer öneri ise araştırmanın farklı demografik özelliklere göre farklılaştırılarak hedef pazarın ihtiyaçlarına göre mobil uygulamaların da kendi içinde farklılaştırılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Belanche, D., Casaló, L. V., & Flavián, C. (2019). Artificial Intelligence in FinTech: understanding robo-advisors adoption among customers. *Industrial Management & Data Systems*.

Brill, T. M., Munoz, L., & Miller, R. J. (2019) Siri, Alexa, and other digital assistants: a study of customer satisfaction with artificial intelligence applications, *Journal of Marketing Management*, 35:15-16, 1401-1436

Daskou, S., & Mangina, E. E. (2003). Artificial Intelligence in Managing Market Relationships: The Use of Intelligence Agents. *Journal of Relationship Marketing*, *2*(1-2), 85-102.

Gursoy, D., Chi, O. H., Lu, L., & Nunkoo, R. (2019). Consumers acceptance of artificially intelligent (AI) device use in service delivery. *International Journal of Information Management*, 49, 157-169.

Han, S. & Yang, H. (2018), "Understanding adoption of intelligent personal assistants: a parasocial relationship perspective", *Industrial Management & Data Systems*, Vol. 118 No. 3, pp. 618-636.

https://www.oracle.com/tr/artificial-intelligence/what-is-artificial-intelligence.html, Erişim Tarihi 5.12.2019

Kietzmann, J., Paschen, J., & Treen, E. (2018). Artificial intelligence in advertising: How marketers can leverage artificial intelligence along the consumer journey. *Journal of Advertising Research*, *58*(3), 263-267.

Lin, H., Chi, O. H., & Gursoy, D. (2019). Antecedents of customers' acceptance of artificially intelligent robotic device use in hospitality services. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 1-20.

Syam, N., & Sharma, A. (2018). Waiting for a sales renaissance in the fourth industrial revolution: Machine learning and artificial intelligence in sales research and practice. *Industrial Marketing Management*, *69*, 135-146.

Yang, H., & Lee, H. (2019). Understanding user behavior of virtual personal assistant devices. *Information Systems and e-Business Management*, *17*(1), 65-87.

MEVLANA'NIN HAKİKAT YOLUNDA" ÇAMURA SAPLANIP KALMIŞ EŞEK" METAFORU

Prof. Dr. Kadircan ÖZKAN
Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru BARDAŞ
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Özet

Bu çalışmayı, edindiği mânevî tecrübeleri her seviyedeki insana anlatmak gibi oldukça zor bir görevi üstlenen Mevlana'nın hakikati anlatmak için kullandığı eşek metaforik kavramını, dahil olduğu tasavvufî düşünce sistemini, rûhî ve mânevî hallerini de dikkate alarak, mümkün olduğunca ön yargıdan uzak ve gerçekten bir bilgi edinmek maksadıyla anlamaya çalışmanın, en doğru yol olduğu inancıyla planlamayı amaçladık.

Türk kültürünün bilgesi Mevlana Celâleddîn Rûmî'nin (1207-1273) zengin bir hazinesi olan Mesnevi'de soyut manaları ifade etmek için metaforik anlatım biçimine sıkça başvurduğu görülmüştür. Metaforlar, Mevlânâ'nın bir yandan derin tasavvufî konuları sadeleştirip açıklamasına yardımcı olurken bir yandan da örtük mesajlar vermesini sağlamıştır. Çünkü tasavvuf hakikatleri ile dolu olan Mesnevinin meyvesinden ehli olmayan yememelidir. Bu nedenle Mevlânâ, bazı mesajlarını bu hayvan metaforları üzerinden verirken gerçek anlamından çok mecazi bir anlamı da hakikat sahibi kimselere açıklamış olmaktadır.Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin "aşktan habersiz insan aklı"nı tasvir ederken başvurduğu en temel benzetme, "çamura saplanıp kalmış eşek" metaforudur. O, şöyle der: "Aşkın şerhinde akıl, çamura saplanmış eşek gibi yattı kaldı. Aşkı, âşıklığı yine aşk şerh etti." Akıl, aşkı açıklamada, "çamura batmış eşek" gibi debelenip durur; debelendikçe de daha bir çamurun içine batar. Aşkın ve âşıklığın nasıl bir şey olduğunu, en iyi yine âşık olan biri anlayabilir. Aşk yarasını da yine âşık olan biri iyileştirebilir. Zira aşktan habersiz kimse, "kuyruğunun altına diken batmış eşek" gibidir: Nasıl ki o dikeni çıkarmaya eşeğin aklı, tecrübesi ve bilgisi yetmezse, aşktan nasibini almamış kişi de aşkı açıklayayım derken yetersiz kalır. Ancak burada Mevlânâ'nın yetersiz gördüğü akıl fiziksel dünyanın ötesini, metafizik âlemi kavrayabilen akıldır.

Görüldüğü gibi kendini tamamen dünya hazlarına kaptırmış, maddi niteliklerle gönül dünyasını doldurmuş, manevi duygulardan yoksun, faydasız ilgilere kendisini yöneltmiş kişileri Mevlana metaforik bir anlatımla eşekle özdeşleştirmektedir. Ona göre akıl nefsin hilelerini tam olarak bilememektedir. Çünkü nefs kendi evinde bulunmakta, akıl burada yabancı bir varlık olarak yer almaktadır. Özetle insanın kötü arzuları ve duyguları eşek metaforuyla anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, nefs, külli aşk, cüzi aşk, Mesnevi ve Hayvanlar, Metafor

A METAPHOR ON MEVLANA'S PATH OF TRUTH NAMED "A DONKEY STUCK IN MUD"

Abstract

Mevlana, who has undertaken a very difficult task in explaining the spiritual experiences he has acquired to people of all levels, has planned the concept of donkey

metaphor, which he uses to explain the truth, with the awareness that the right way is to obtain information without prejudice.This was the origin of the study.Mevlana Celâleddîn Rumi (1207-1273), a philosopher and sufi of Turkish culture, frequently used the metaphorical narrative style to express abstract meanings in Mathnawi, which is a rich treasure.

Metaphors helped to simplify and explain Mevlânâ's deep Sufism issues as well as giving implicit messages Because the ones who do not know these should not eat from the fruit of the Mathnawi which is full of Sufism. or this reason, while giving some of his messages through these animal metaphors, Mevlana explains to people a figurative meaning rather than a real meaning. The basic metaphor used by Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî is the metaphor of the donkey buried in mud;like a man in a deep and immense sea, to define love as the mind of the human mind does not recognize because of its existence. He says: in the interpretation of love, the mind lay like a donkey stuck in the mud. While the mind explains love, it rolls like a donkey in the mud; The more it rolls, the more it sinks into the mud. What love and love is like is best understood by someone who is in love again. The wound of love is healed only by someone who is in love.A man who doesn't know love is like a donkey with a thorn in his tail.The mind, experience and knowledge of the donkey is not enough to remove that thorn the person who has not experienced love is inadequate to feel and tell the love. However, the mind that Mevlâna deems inadequate here is beyond the physical world, the mind who cannot understand metaphysical thought.

As can be seen, Mevlana has simulated the useless people who are missing from the spiritual feelings with a metaphorical expression to the donkey. According to him, the mind does not know exactly the tricks of the soul. Because self(nafs) is in his own house, the mind is here as a foreign entity. In short, people's bad desires and emotions are explained by donkey metaphor.

Key words: Mevlana, methaphor,self(nafs), Mathnawi and animals, donkey, truth, love.

YAŞANMIŞ BİR TRAVMANIN ÖYKÜSÜ: *KANATSIZ MELEKLER*

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
Burcu TÜTAK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Son zamanların en yaygın hastalıklarından biri olan kanser, gerçek bir yaşam öyküsünden yola çıkılarak bir romana konu olur. Annesi ve ablasını kanserden kaybeden Sebahat Şahin, *Kanatsız Melekler* adlı romanında bu süreci ele alır. Ancak bu romanda kanserin insan hayatında yarattığı travma, sadece ölüme giden bir gerçekle değil aynı zamanda yapılan hatalarla da ele alınır. Yazar, yaşadığı tüm acılara rağmen konuyu yeniden gündeme taşıyıp annesinin ve ablasının yanlış tedavi ve teşhisler sonucunda erken ölümlerle karşılaşmalarına dikkat çeker. Romanını da yaşadığı acı tecrübelerin bir daha tekrarlanmaması ve bunun bir başkasının kaderi olmasına engel olmak adına yazar. Yazarın deyimiyle eser, edebi değerinin yanı sıra diğer roman türlerinden farklı olup bireysel bir amaç uğruna yazılır. Biz de bu çalışmamızda *Kanatsız Melekler* adlı romanı, kansere yakalanan hastaların yaşadıkları ve doktorların yaptığı hatalar çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Sebahat Şahin, *Kanatsız Melekler,* kanser, ölüm, sağlık, roman.

THE STORY OF AN EXPERIENCED TRAUMA: KANATSIZ MELEKLER

Cancer, one of the most common diseases of recent times, is the subject of a novel based on a real life story. Sebahat Şahin, who lost her mother and sister from cancer, discusses this process in her novel *Kanatsız Melekler*. However, in this novel, the trauma caused by cancer in human life is not only handled by a fact leading to death, but also by mistakes. In spite of all the pain, the author raises the issue again and points out that his mother and sister encounter early deaths as a result of wrong treatment and diagnoses. She also writes his novel in order not to repeat the bitter experiences he experiences and to prevent it from becoming the fate of another. According to the author, the work is different from other types of novels as well as its literary value and is written for an individual purpose. In this study, we will try to examine the novel *Kanatsız Melekler* within the framework of the mistakes experienced by the patients with cancer and the mistakes made by the doctors.

Keywords: Sebahat Şahin, *Kanatsız Melekler,* cancer, death, health, novel.

GİRİŞ

İnsanların öz yaşamlarına veya ailelerine dair öyküleri romanlaştırmaları veya hatırat şeklinde yayımlamaları son zamanlarda oldukça yaygınlık kazanmıştır. En son dikkat çeken kitaplardan biri Fakir Baykurt'un özyaşam öyküsünü anlatan bir dizi eserdir. Toplamda sekiz ciltten oluşan Fakir Baykurt Özyaşam Öyküleri; *Özüm Çocuktur*; *Köy Enstitülü Delikanlı*; *Kavacık Köyü'nün Öğretmeni*; *Köşe Bucak Anadolu*; *Bir TÖS Vardı*; *Genç Emekli*; *Sıladan Uzakta*; *Dost Yüzleri (Portreler)*adlarından oluşmaktadır.

Fakir Baykurt'u bütün yönleriyle ele alan bu kitap, sahasında da orijinal bir eser olarak dikkat çekmektedir. Kızı Işık Baykurt, bu serinin sadece babasının yaşamöyküsünden ibaret

olmadığını, aynı zamanda Türkiye'nin sorunlarını da masaya yatırdığını söyleyerek dönemin tarihsel, edebi ve sosyolojik anlamda da irdelendiğini şu sözlerle açıklar:

(Bu kitapta babamın) "Bütün hayatı var… Doğduğu Anadolu ortamını, Köy Enstitüsü yıllarını, öğretmenliğini, Almanya'ya gitmek zorunda kalışını, dostlarını her şeyi anlatıyor. Somut şeylere dayanıyor özyaşam. O bütün hayatın içinde bizler de varız. Örneğin ben de anımsamadığım veya bilemediğim pek çok şeyi özyaşamı okudukça öğrendim. Babamın edebi yönünü ve bütün hayatını şekillendiren şey Köy Enstitüleri'ydi. Enstitüler, babamda var olan okuma merakını daha da geliştirdi. Orada onun okuma sevgisinin yoğunluğunu gören öğretmeni Ali İhsan Bey'in babamı kütüphane sorumlusu yapmış. Böylece herkesten fazla okuyabilmiş babam"[1]

Aile romanları ise özellikle tarihsel konulardaki duyarlılıkla dikkat çekmektedir. Tanınmış birçok yazar yayımladıkları romanlarda kendi ailelerine ait meselelere değinirken dönemin önemli olaylarını da değerlendirme fırsatı yakalarlar. Ancak bu romanlardan önemli bir kısmı özellikle popüler yönleri nedeniyle bazı eleştirilere de maruz kalırlar. Sabahat Şahin'in *Kanatsız Melekler*[2] adlı romanı da annesinin ve kardeşinin yakalandığı kanser hastalığı sürecinde yaşadıkları sıkıntıları bizlere aktarıyor. Kitabın kapağında yer alan; "Kanserle Mücadele Romanı" ibaresi de bu eserin sadece kansere yakalanmış insanların öyküsü olmadığını, belli bir amaç uğruna kaleme alındığını göstermektedir. Kendisiyle yapılan bir söyleşide de romandaki konunun tamamen gerçeklere dayandığını söyleyen Şahin, annesini ve kardeşini bir dizi doktor hatasına kurban verdiğini, her kesimde olduğu gibi sağlık sektöründe de bir dizi dolaplar döndüğünü dile getirerek toplumu, hasta ve ailelerini bir nebze de olsa aydınlatmak istediğini ifade eder[3].

Kanatsız Melekler, yazarın ilk romanıdır. Biz bu çalışmamızda bir de şiir kitabı yayımlayan Şahin'in[4] *Kanatsız Melekler* adlı romanında anne ve ablasıyla kansere karşı verdiği mücadelesini incelemeye çalışacağız.

Kanatsız Melekler

Kanatsız Melekler, her biri farklı bir başlıkta on bir bölümden meydana gelmektedir. İstanbul'da ve zaman zaman da Londra'da cereyan eden olaylarda annesini ve ablasını kanser hastalığı neticesinde kaybeden bir kadının yaşadığı derin travmalar ve hastalık süreci anlatılır. Yazar-anlatıcı olayları, birinci ağızdan ve zaman zaman bir sohbet edasıyla bizlere aktarır. Ailenin bir ferdi olan yazar-anlatıcı (Sabahat Şahin), on yıllık bir hastalık sürecinde annesini hayatta tutmaya çabalarken edindiği tecrübeleri, Türkiye'de sağlık sahasında yaşanan sıkıntıları ve özellikle de doktorların hastaya yaklaşımlarını, yaptıkları hataları bir roman formatında işlemeye çalışırken eser daha çok kanserle mücadele ve ayakta kalma söylemine dönüşür. Bu nedenle *Kanatsız Melekler*, yazar-anlatıcının da vurguladığı gibi annesini ve ablasını kanser hastalığında kaybeden bir kadının, on yıllık süreç içinde edindiği tecrübeleri okuyucularıyla paylaşmak, hasta ve yakınlarının kanserle nasıl mücadele etmeleri gerektiğini aktarmak ve kanserle ilk karşılaştıkları andan itibaren nasıl bir yol izlemelerini gerektiğini

[1] "Fakir Baykurt'un Özyaşam Öyküsü Yayımlandı", Röportaj: Ömür KURT,http://www.hurriyet.com.tr/kampus/fakir-baykurtun-ozyasam-oykusu-yayimlandi-41046741, 09.12.2019

[2] Sabahat Şahin, *Kanatsız Melekler*, C Planı Yayınları, 2017, (6. Baskı) 232 s. (İncelememizde bu baskıdan yararlanılmıştır.)

[3] "Yazar Sabahat Şahin'le Söyleşi", Söyleşi: Turan Yalçın, http://blog.milliyet.com.tr/yazar-sebahat-sahin-ile/Blog/?BlogNo=553658, 09.12.2019

[4] Sebahat Şahin, *Orion*, Önemli, 2016, 160 s.

öncesinden haber vermek telaşıyla kaleme alınan bir iyi niyet çalışmasıdır. Yazar, Türkiye'de sağlık politikaları, hastaneler, sağlık personeli ve özelde de doktorları mercek altına alarak hem hasta yakınlarını hem de konuyla ilgili kişileri uyarmaya gayret eder.

Kanatsız Melek bu vesile ile özellikle kanseri yaşayan anne ve kızıyla doktorların tutumları ve bu husustaki eleştirileri değerlendirmek noktasında önemli bir metin olarak değerlendirilebilir. Biz de bu yazıda bu hususları öne çıkararak romanı, "Anne Pamuk Hanım", "Abla Nur Hanım" ve "Doktorlar" üçgeninde değerlendirmeye çalışacağız.

1.) Anne Pamuk Hanım

Anne Pamuk Hanım, romanda daha çok hastalık süreciyle karşımıza çıkar. Gerek yazar-anlatıcı gerek ailenin onun hakkında düşünceleri ve söyledikleri gerekse de Pamuk Hanım'ın davranış ve tutumları, gerçek anlamda fedakâr bir anneyle karşılaştığımızı göstermektedir. Hastalıkla ilk karşılaştığı andan son ana kadar, vakur duruşu, dirayeti ve olgun tavırlarıyla dikkat çeken Pamuk Hanım, yaşadığı psikolojik sıkıntılara rağmen bunları dengede tutmayı başarmış hatta daha da ileri giderek hem aileye hem de okuyuculara örnek bir hasta olmayı başarmıştır. Bu vesile ile Pamuk Hanım'ı tahlil etmek, yazar-anlatıcının kanser hastalarına sunmak istediği dirayetli bir örnek olarak da önem kazanmaktadır. Fakat her şeyi sadece yazar-anlatıcının sesiyle okumak aynı zamanda kansere yakalanan bir annenin psikolojini kendi gözünden ve duygusal dünyasından derinliğine irdeleyememek handikabını da doğurmuştur.

a) İlk Kötü Haber: Göğüs Kanseri

Yazar-Anlatıcı, annesinin kansere yakalandığı gerçeğiyle ilk İngiltere'de karşılaşır. 1996 yılında göğüs kanseri teşhisi konulan anne, bir operasyonla bundan kurtulur. Olayı ilk öğrendiklerinde büyük bir şok yaşayan aile, kanserli hücrenin tamamen temizlendiği gerçeğiyle büyük bir teselli bulur. Yazar-anlatıcı; "Ömrümce bana teselli olmuş anneme, ben nasıl teselli olacağım?" (Şahin, 2017: 21) endişesini yaşarken gerçeği öğrenen annenin şükür duasıyla onun büyüklüğünü yeniden idrak eder. Yani bu süreçte annelik duygusu yine baskın çıkmış, anne teselliye ihtiyaç duyarken vakur ve dirayetli duruşuyla çocuklarına yine rehber olmuştur. Hatta ameliyattan sonra eve döndüklerinde annesinin kendisi ve çocuğunun üstünü örtmeye çalışması, bu zor süreçte bile annede var olan şefkat ve merhamet duygusunun hiçbir zaman değişmeyeceği gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

b) Ümitlerin Yıkıldığı An: Left Kanseri

Pamuk Hanım, erken teşhis sayesinde göğsünü aldırıp kanser hücrelerinden kurtulmuştur. Acılı aile bir müddet sonra duruma alışmış ve annenin kanser riskinden kurtulması onları eski hayata daha çabuk adapte olmalarını sağlamıştır. Fakat bu mutlu son sadece iki buçuk yıl devam edecektir. 1999 Mart ayına gelindiğinde yüksek ateş ve grip teşhisiyle başlayan yeni hastane ziyaretleri annenin lenf kanseri teşhisiyle büyük bir kâbusa dönüşür. Ailede artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Ancak ilk kanser teşhisinde de duygularını gizleyen anne, yeni durum karşısında da metanetini yitirmez:

"Çocuklar, hepinizden bir şey isteyeceğim, şunu iyi bilin, hasta olan ölmez, eceli gelen ölür. Ben hastalığımda ilgili bütün mücadeleyi vermeye hazırım, yeter ki yanımda olun. Korkmuyorum hiçbir şeyden, bunu da atlatacağım, birinizin bile gözünde tek damla yaş görmek istemiyorum." (Şahin, 2017: 72)

Pamuk Hanım için uzun bir kemoterapi süreci başlar. İki yıl sonra tedavi sonuç vermeyince bir ümit olarak Prof. Dr. Halil Otyam'a, oradan da İngiltere'ye yönlendirilirler.

Ancak oradan da sağlıklı bir sonuç elde edilemez. Böylece elli yedi yaşında kansere yakalanan Pamuk Hanım'ı iyileştirme çabaları on yıl devam eder. Bu süreç içinde ümidini bir kez olsun yitirmeyen Pamuk Hanım, son ana kadar sürdürdüğü yaşam mücadelesiyle herkese örnek olmuştur.

Yazar-anlatıcı, Doktor Yavuz'dan annesinin lenf kanseri olduğunu öğrendiğinde büyük bir şok yaşar. Doktora, bu kanserin kaçıncı evrede olduğu, iyileşip iyileşemeyeceği sorularını niçin sormadığını üzerinden hayli bir zaman geçtikten sonra hatırlar. Ablasıyla durumu konuşan yazar-anlatıcı, moral kavramının çok önemli olduğunu ve ümitli olmak gerektiğini hasta sahiplerine şöyle anlatır:

"Lütfen ama lütfen, umudunuzu kesmeyin! Sizin buradaki tavrınız, kesinlikle birçok şeyin seyrini değiştirecek güçte. Kendinize, hastanıza güvenin, ona sevginizi verin. Emin olun bu süreçte en çok buna ihtiyaç duyulacaktır." (Şahin, 2017: 38)

2.) Abla Nur Hanım

Sabahat Şahin'in kanserden kaybettiği diğer bir yakını ablası Nur Hanım'dır. Romanın "Ablam…" başlığı altındaki ikinci bölümünde bu süreç geniş bir şekilde anlatılmıştır. Yazar-anlatıcı, ablasının ailenin ilk kız çocuğu olduğunu söyler. Ona göre ablası hassas, sevecen ve oldukça fedakârdır. Ailenin en saf en temiz tarafını temsil eden Nur abla, hayatı boyunca doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamış, davranışlarında hiçbir maskenin altına girmemiş, ender bir kişiliktir. Bütün kardeşlerine annelik yapan abla, aynı zamanda annenin de en büyük yardımcısı olmuştur. Oldukça duygusal bir yapıya sahip olan abla, fedakârlığıyla da ailenin gönlünde taht kurmuştur.

Nur Hanım erken yaşta birini sevmiş ailenin karşı çıkmasına rağmen gerçekleşen evlilikten iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Kocasıyla yaşadığı anlaşmazlıklara rağmen kendisini çocuklarına adamış ve bu vesileyle yaşama tutunmuştur.

Nur'un, yazar-anlatıcının hayatında önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Yazar-anlatıcı, "Ablam" adlı bölümde buna dair hatıraları anlatırken asıl üzerinde durduğu onu amansız bir hastalık neticesinde nasıl kaybettiğidir. Annesinin vefatından dört yıl sonra ablasının daha da kötüleştiğini, sürekli devam eden ağrılarından ve ilerleyen rahatsızlığından dolayı hayattan kopmaya başladığını, çokça tükettiği ilaçlar dışında tek istediğinin kahve ve ağrı kesiciler olduğunu söyleyerek içine düştüğü büyük bir ümitsizliğe vurgu yapar.

Nur Hanımı bu kötü sona sürükleyen de doktorların koyduğu yanlış teşhistir. Annesinin vefatından oldukça etkilenen Nur Hanım'ın sürekli yaşadığı ağrılar, bu anlamda psikolojik nedenlere bağlanır. Ancak sürekli devam eden ağrılar bitmeyince bir hafta boyunca hastanede yatan ve en ince ayrıntısına kadar her türlü tetkikten geçen Nur Hanım, fizyolojik bir rahatsızlığı olmadığı gerekçesiyle taburcu edilir. Doktorlar durumunun psikolojik olduğunu söyleyerek birçok anti depresan ilaçla birlikte Nur'u eve geri göndermişler fakat ne aldığı ilaçlar ne de başka bir tedavi yöntemi onu bir türlü iyileştirememiştir.

Aradan geçen süreçte Nur Hanım'ın beyninde bir tümör tespit edilir. Yazar-anlatıcı bu süreçte doktorlara isyan eder. Bu tümörün altı ay gecikmeyle tespit edilmesi, ceviz büyüklüğündeki tümörün portakal kadar büyüyüp hastayı riske etmesinin tek suçlusu yazar-anlatıcıya göre doktorlar ve hastane görevlileridir:

"Aşağılanarak konuşmaya çalıştığı profesörler, istisnasız sorumlu bu ölümden… Görüntüleme merkezi gördüğü bu sonucu, bırakın hastasına ulaştırmayı, aynı hastanede olan doktoruna bilgi verme tenezzülünde bile bulunmuyor." (Şahin, 2017: 61)

Beyindeki tümörün habis bir kanser parçası olduğu patoloji tespitlerinden sonra ortaya çıkar. Doktorların öngörüsüne göre kanser oldukça ilerlemiş ve hastanın iki aylık ömrü kalmıştır. Yazar-anlatıcı buna rağmen bu sürecin iki yıl sürdüğünü belirtir. Ancak yoğun bir kemoterapi tedavisi hastayı oldukça etkilemiştir. Tedavinin altıncı ayında talihsiz bir kazayla kalçasını kıran Nur Hanım, geri kalan ömründe, önce tekerlekli sandalyeyle daha sonra da yatağa mahkûm olarak yaşamıştır.

3.) Doktorlar

Sabahat Şahin'in üzerinde durduğu ve ciddi anlamda eleştirdiği asıl kesim doktorlardır. Gerek annesi gerekse de ablasının hastalık sürecini doktorların yanlış tedavi ve özensiz tutumları nedeniyle ağır bir şekilde yaşadıklarını, erken ölümlerin bu tür hatalı teşhis ve tedavilerden kaynaklandığına vurgu yapar. Yazar-Anlatıcı, doktorlarla ilgili ilk olumsuz görüşünü ablasının hastalığı esnasında dile getirir. Bu süreçte doktorların gerekli ihtimamı göstermediklerini söyleyen yazar-anlatıcı, "İşin garibi nedir biliyor musunuz bu ülkede? İnsanlığa hizmet için, hele ki insan hayatı gibi kutsal bir mesleğe yemin etmiş doktorlarımız, diplomalarını aldıktan sonra kendilerine olan hayranlıklardan, hekimlik görevlerini yerine getirmeyi unutuyorlar." (Şahin, 2017: 43) diyerek işin psikolojik yönüne dikkat çeker.

Yazar-anlatıcının ablasının hastalığı sürecinde doktorlara karşı bu olumsuz tavrı onların görev bilinçleri ve mesleklerini hakkıyla yerine getiremedikleri için yaptıkları hatalarıyla ilgilidir. Hayatının en değerli insanlarını doktor hatalarına kurban verdiğini söyleyen yazar-anlatıcı, doktorların birçoğunda aynı ego ve narsisim olduğuna vurgu yapar.

Yazar-anlatıcının doktorlara karşı olumsuz tavrı annesinin Pamuk Hanımı iyileştirmek veya hastalığı önlemek için başlayan teşhis ve kemoterapi sürecinde de devam eder. Birkaç doktordan sonra tavsiye üzerine buldukları Prof. Dr. Halil Otyam, ilerleyen kanseri tedavi etmek için hastaya ağır bir tedavi yöntemi uygulayacağını bildirir. Tedavi ağır bir şekilde yapılır. Ancak bu sürecin sonunda büyük bir hata yaptıklarını fark ederler. Hastaya lenfoma yerine lösemiler için yapılan bir kemoterapi kürü uygulanmıştır. Oldukça ağır olan bu kürle birlikte hasta için kök hücre tedavisi şansı kalmaz. Doktorun açıklamaları ise hasta yakınlarını daha da üzer:

"Biz bundan sonra klasik kemoterapiler vererek zaman kazanmaya bakalım. İyileşme umudu yok! Bizim meslekte olur böyle şeyler çocuklar." (Şahin, 2017: 103)

Yazar-anlatıcı doktorun bu ifadelerini zihinde yorumlarken o anda büyük bir kavga çıkmasından korkar. Çünkü ağabeyi de bu fütursuzca açıklamaları asla kabullenemez. Yazar-anlatıcıya göre doktor; "Takmayın kafanıza ya, olur böyle şeyler. Alt tarafı ölür, siz de gömersiniz. Ne olacak ki? Benim de meslek hayatımda bu kadar firem olsun" imasında bulunarak âdeta kendileriyle dalga geçmiştir. İstemeye istemeye oradan uzaklaşan iki kardeş, çaresiz evlerine dönerler. Kapsamlı bir tetkik için annelerini bu kez İngiltere'ye, kardeşleri Yiğit'in yanına gönderirler.

İngiltere'deki tedavi süreci de sonuç vermez. Bu arada Sabahat Hanım, dershaneden arkadaşı Figen'in kardeşinin de lenf kanseri olduğunu ancak iyi bir profesörün gözetiminde sağlıklı bir tedavi süreci sürdürdüğünü öğrenir. Derhal doktordan randevu alıp raporları tetkik

ettirir. Tedavinin yanlış yapıldığını ona da tekrarlar. Yazar-anlatıcıyla aralarında şu konuşma geçer:

"-Anlat bakalım, ne hatası, kimler, nasıl yaptılar bu hatayı?

Prof. Halil Otyam adını duyunca hemen:

-Çok iyi tanırım ben onu, üniversiteden kovmuştum zamanında." (Şahin, 2017: 116)

Yazar-anlatıcı, bu konuşmaya oldukça sevinir. Çünkü hukuk arama noktasında yanlış tedavi uygulandığına yönelik bir doktorun raporuna ihtiyacı vardır. İngiltere'de de durumu anlatmış ancak Londra'daki doktor uluslararası yazışmalardan çekindiği için bu duruma sıcak bakmamıştır. Yazar-anlatıcı bu konuşmayla birlikte bir adalet ümidi doğduğunu düşünür. Fakat burada da hevesi kursağında kalır. Çünkü Halil Otyam'ı zamanında üniversiteden kovduğunu söyleyen profesör de yapılan hatayı raporlama taraftarı değildir. Yazar-anlatıcı da bu anlamda Türkiye'de bazı doktorların birbirlerini sevmediklerini ancak mesele hatalarını ifşa etme noktasında gelindiğinde birbirlerini koruduklarını söyleyerek bu duruma isyan eder.

Yazar-anlatıcı, zaman zaman Türkiye'deki sağlık sorunlarını irdeler. Özellikle tıp fakültesini kazanma algısının toplumdaki popülaritesini eleştirir. Herkes çocuğunun tıp doktoru olmasını arzulamakta ve bu statüden elde edilecek gurur hem ülkeye hem ailelere hem de çocuklara zarar vermektedir. Tıp doktorlarının hastalara karşı kibirle ve zaman zaman merhametsizce yaklaştıklarını belirten yazar-anlatıcı, yine de bu hususta yaptığı eleştirilerin "tüm hekimler" için geçerli olmadığını vurgular. Kitabı kaleme alırken doktorların hatalı tutumlarına sürekli vurgu yapan yazar, annesinin lenf kanseri sürecinde Doktor Yavuz'u; "sadece bir doktor değil, mesleğini icra ederken insanlığını hiç kaybetmemiş bir insandı." (Şahin, 2017: 32) diye methetmesi de iyi doktorlara yönelik takdir edici bir bakış açısının olduğunu da gösterir. Yazar-anlatıcının İngiltere'deki doktorları değerlendirirken de sarf ettiği; "Orada doktorlar bizim buradakiler gibi meslek egosu içinde büyümüş ve size tepeden bakan gözlerle durmazlar hastalarının karşısında." (Şahin, 2017: 25) sözü de mukayese açısından dikkate değerdir. Fakat önemle üzerinde durduğu husus hatalı ölümlerin sadece kaybedilen hastayla sınırlı kalmadığıdır:

"Kaybettikleri her hasta, onlar için sadece sıradan bir insan olabilir ama unutmamaları gereken bir şey var ki, ölen sadece bir kişi değil, onunla birlikte tüm ailesi ve insanlıktır." (Şahin, 2017: 138)

SONUÇ

Kanatsız Melekler, yazar Sebahat Şahin'in, ablası ve annesinin kansere yakalanma ve tedavi süreçlerini, onları ölüme götüren hataları bir gözlemci edasıyla bizlere anlattığı bir eserdir. On bir bölümden oluşan roman, yazar-anlatıcının olaylara zaman zaman müdahale ettiği, ara sözlerle sağlık sistemini ve bu sistemin öznesi durumundaki doktorları, onların yaptıkları hataları eleştirdiği, kansere yakalanan hastalarla onların yakınlarını uyarmaya çalıştığı, hastalığın ilk teşhisinden tedavi süreçlerine kadar konuyla ilgilenen herkese yol göstermeye çalıştığı bir aile dramıdır. Olayların çoğunlukla İstanbul'da geçtiği romanda Londra'da da devam eden tedavi süreçleri Türkiye ve Avrupa arasında sağlık sisteminin mukayesesine; bizdeki doktorlardaki kibir ve narsisizme rağmen yabancı doktorların insancıl tutumlarına kadar bir dizi meseleyi gözler önüne serer. Yazar-anlatıcı, yakınlarını kaybetmenin duygusal tepkisiyle zaman zaman tüm doktorları olumsuz bir şekilde eleştirirken yeri geldiğinde de bizdeki iyi doktorları da öne çıkartarak söylemlerinin tüm hekimlere matuf

olmadığını ancak bu kutsal mesleğin icaplarının da bütünüyle yerine getirilmediğini vurgular. Fakat ablasına yanlış bir tedavi uygulayarak onu daha da ölüme yaklaştıran doktorların yargılanmasında da hem ülkemizdeki hem Londra'daki doktorların da oldukça duyarsız olduklarına şahit olur. Ablasına yanlış tedavi uygulayan Prof. Halil Otyam'ın, yargılanmasında, uluslararası yazışmaların doğuracağı sakıncalar ve külfet nedeniyle İngiltere'deki doktorlar, onu üniversiteden kovduğunu söyleyen profesörler de suçu ört bas etmek noktasında benzer bir tavır sergilemişlerdir. Bu duruma isyan eden yazar-anlatıcı da bu devasa sektörde çok büyük dolaplar döndüğünü, doktorların yaptıkları hataların yanlarına kâr kaldığını, birçok Türk hekiminin hastalara insanca yaklaşılmadığını, sadece doktorların değil sağlık personelinin de benzer hatalar sergilediklerini söyleyerek okuyucuları uyarmaya çalışır.

KAYNAKÇA

Sabahat Şahin, *Kanatsız Melekler*, C Planı Yayınları, 2017, (6. Baskı) 232 s.

Sebahat Şahin, *Orion*, Önemli, 2016, 160 s.

"Fakir Baykurt'un Özyaşam Öyküsü Yayımlandı", Röportaj: Ömür KURT,http://www.hurriyet.com.tr/kampus/fakir-baykurtun-ozyasam-oykusu-yayimlandi-41046741, 09.12.2019

"Yazar Sabahat Şahin'le Söyleşi", Söyleşi: Turan Yalçın, http://blog.milliyet.com.tr/yazar-sebahat-sahin-ile/Blog/?BlogNo=553658, 09.12.2019

YAŞAR KEMAL'İN *KUŞLAR DA GİTTİ* VE SAİT FAİK ABASIYANIK'IN "*SON KUŞLAR*" ADLI ESERLERİNDE ÇEVRECİ SÖYLEM

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
Mehmet TÜTAK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Çevreci eleştiriye göre mikroorganizmalardan, bitki ve hayvan türlerine; küçük bir taş parçasından bir damla suya ekosistemi oluşturan biyotik (canlı) ve abiyotik (cansız) varlıklar milyonlarca yıl boyunca doğal denge denilen olağanüstü bir uyuma erişmiştir. Ne var ki bu uyum, kusursuz olduğu kadar hassas bir içeriğe de sahiptir. Zira sistemi oluşturan tek bir unsurun işlevsiz hale gelmesi, binlerce yıl sonunda erişilen dinamik yapının bozulmasına, telafisi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Ekosistemi oluşturan unsurların mikro ve makro düzeydeki işlevlerini iyi bilen çevreci yazarlar, doğanın sahip olduğu hassas dengenin bozulmasından kaynaklı sorunları (ormanların hızla yok olması, hava, su ve toprak kirliliği, su kaynaklarının azalması, toprakların erozyonla azalması, tarımda kullanılan böcek ilaçlarının saçtığı tehlikeler, küresel ısınma, eriyen buzullar vb.) sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu bağlamda değinilen sorunlardan biri de türlerin hızla yok oluşudur. Envai çeşit ve renkteki tüyleri; büyüleyici ve birbirinden farklı nağmeleri ile bütün doğaseverleri kendine hayran bırakan, birçok sanatçıya esin kaynağı olan kuşlar da bu kategoride ele alınmaktadır. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak yerleşim alanları genişlerken doğal yaşam alanları günden güne daralan; iklim değişikliği, avcılık faaliyetleri; hızla yayılan bazı hayvan türleri, ot ve böceklere karşı kullanılmakta olan çeşitli kimyasallar yüzünden yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan kuşların doğada iyiden iyiye azalan sesleri yazarların da dikkatinden kaçmamıştır.

Bu çalışmaya konu olan eserlerde kuşların geleneksel yaşam algısında yeri ve önemini folklor ve kuşçuluk geleneği açısından irdeleyen Yaşar Kemal kuş avlanan yeşil alanların kentleşme yüzünden tahrip edildiğine dikkat çeker. Sait Faik de doğal güzellikleri ile ön plana çıkan Adalar'da yaşanan doğa kıyımını kuşlar aracılığıyla dile getirir. Bu çalışmamızda söz konusu eserlerde benimsenen çevreci söylemin niteliğine, konunun hangi yönleri ile irdelendiğine; eserler arasında ortaya çıkan benzerlik ve farklılıklara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, *Kuşlar da Gitti*, Sait Faik Abasıyanık, *Son Kuşlar*, Çevreci söylem

THE ECOLOGICAL DISCOURSE IN THE WORKS OF YAŞAR KEMAL'S *KUŞLAR DA GİTTİ* AND SAİT FAİK ABASIYANIK'S "*SON KUŞLAR*"

Abstract

According to ecocriticism from microorganisms, plant and animal species; everything that reaches the biotic (living) and abiotic (inanimate) beings that form the ecosystem from a small piece of stone to a drop of water has reached an extraordinary harmony called natural equilibrium for millions of years. This harmony, however, is as delicate as it is flawless. If a single element of the system becomes dysfunctional, it can lead to disruption of the dynamic structure reached after thousands of years and to produce irreparable results. Ecologist, who

are well aware of the micro and macro functions of the components of the ecosystem, have often expressed problems arising from the disruption of the delicate balance of nature such as rapid destruction of forests, air, water and soil pollution, reduced water resources, reduced soil because of erosion, the dangers of pesticides used in agriculture, global warming, melting glaciers. One of the problems mentioned in this context is the rapid disappearance of species. Birds that inspire all nature lovers with their feathers of various varieties and colors, fascinating and different sounds are also considered in this category. Due to the rapid population growth, the settlements are enlarged while the birds' natural habitats shrink day by day; the diminishing sound of birds, which are in danger of extinction due to climate change, hunting activities, some rapidly spreading animal species, various chemicals being used against weeds and insects, did not escape the authors' attention.

In the works subject to this study, Yaşar Kemal, who examines the place and importance of birds in the traditional life perception in terms of folklore and aviculture tradition, draws attention to the fact that the green areas hunted are destroyed due to urbanization. Sait Faik expresses the nature carnage in Adalar that come to the fore with its natural beauties through birds. In this study, the feature of ecological discourse adopted in these works, the aspects of the subject are examined and the similarities and differences between the works are mentioned.

Keywords: Yaşar Kemal, *Kuşlar da Gitti*, Sait Faik Abasıyanık, *Son Kuşlar*, Ecological discourse

GİRİŞ

Tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren tabiat ile etkileşim kurmak durumunda kalan insanoğlu, avcı toplayıcı bir yaşam sürdürdüğü dönemlerde tabiatı varlığının doğal bir uzantısı olarak görmüştür. İlkel toplumların doğa ile kurduğu bu etkileşim, tarım ve göçebelikten yerleşik hayata geçildikten sonra da devam etmiştir. Organik/ekolojik toplumların söz konusu olduğu bu süreçte doğa, kişi ve toplumların güven, barınma, beslenme ve hatta inanç gibi gereksinimlerini karşılamış, yaşamın merkezinde hayati bir rol üstlenmiştir. Ne var ki insanoğlunun yaşadığı çevreyi değiştirip dönüştürme, sınırları reddederek yenilik yapma yönündeki tükenmeyen iştahı, zaman içerisinde insan-doğa-toplum ilişkileri üzerinde de etkili olmuştur. Sınırsız bir motivasyon kaynağı olan bu ilerleme güdüsü, hayal gücü ve akıl ile bir araya gelince insanoğlunun doğada var olan diğer bütün canlı türlerine zarar vermesiyle sonuçlanmıştır.

Bilim ve teknik alanında büyük gelişmelerin yaşandığı 18. yüzyıl ve sonrası, birey-birey ve birey-toplum ilişkilerini değiştirmekle kalmamış, güç ve iktidarı elinde bulunduran bireyin kendisi dışında kalan her şey üzerinde sonsuz bir tahakküm kurabilmesine kapı aralamıştır. Sermaye birikiminin oluşturduğu itici güç, kâr, rekabet ve aşırı bireycilik ile körüklenen birey, sistemin varlığını koruyup sürdürme uğruna kendi türünü dahi sömürmüş, koloniler kurmuştur. Gözleri böylesine kör olmuş olan insanoğlunun atalarının en yakın dostunu, koruyup kollamasını, ona saygı ile yaklaşmasını beklemek hayalden öteye gitmeyeceği açıktır. Nitekim "küresel ısınma, ormanların hızla yok olması, ağaçların karbondioksit oranıyla başa çıkmada yetersiz kalması, türlerin hızla yok oluşu, hava, su ve toprağın kimyasallarla aşırı kirletilmesi, su kaynaklarının hızla azalması, denizlerdeki petrol kirliliği, termonükleer santrallerin yol açtığı radyasyon tehlikeleri, toprakların erozyonla azalması,

sanayi atıklarının toksik etkileri, şehirlerin doğal alanları tahrip edici biçimde yayılması, çöplerin yarattığı tehditler, GDO'lu ürünlerin artışı, tarımda kullanılan böcek ilaçlarının saçtığı tehlikeler, mevsimlerde görülen anormallikler, deniz seviyelerindeki yükselme, eriyen buzullar, besin zincirinde görülen kırılmalar, enerji kaynaklarının aşırı tüketimi ve saymakla bitmeyecek çevre sorunları" (Oppermann, 2012: 16) insanoğlunun sonsuz iştahının ve temas ettiği şeyler üzerinde sınırsız kullanım (zarar verme) hakkı talep etmesinin bir sonucudur.

Çevre konusundaki bütün bu olumsuzlukları bilimsel bir duyarlılıkla gündeme getiren çevreci eleştiri, bu noktada insanoğlunun doğa ile ilişkisinin yeniden tanımlanmasının önemine dikkat çeker. Bu doğrultuda edebiyatın olanaklarının sonuna kadar kullanılması gerektiği düşüncesi ile doğadan uzaklaşan dikkatlerin yeniden doğaya çevrilmesi ve doğanın kısılan sesinin yeniden duyurulması hedeflenmiştir. Bu konuya ilk olarak "Nature and Silence" (*Doğa ve Sessizlik*) isimli çalışmasında dikkat çeken Christopher Manes'a göre tabiatı ikonlaştıran animistik toplumların aksine konuşmanın insana özgü bir edim olduğunu düşünen hümanist Batı kültürü doğayı susturmuştur:

Bizim kültürümüzde doğa sessizdir. Yani, konuşan bir özne olma durumu sadece insana ait olan bir imtiyaz gibi görünür ve korunur. (...) Buna karşılık animist kültürlerde, yani doğaya bir ruh atfetmiş toplumlarda, sadece insanlar değil hayvanların, bitkilerin ve hatta taşlar gibi, nehirler gibi 'cansız' varlıkların da bir şeyi anlatabilen hatta bazen insanlara iyi veya kötü fakat anlaşılabilir mesajlar veren özneler olarak kabul edildiklerini görüyoruz. Burada insan diline ek olarak, kuşların, rüzgârın, solucanların, kurtların ve şelalelerin de birer dilleri vardır. (Manes, 1996: 15).

Manes bu makalesinde akılcılığa saldırmak yerine akılcılığın yol açtığı sessiz bir dünyada tek konuşan öznenin insan olduğuna dair tarihsel yapılanmayı alaşağı etme ihtiyacını dile getirir. Ona göre doğayla tekrar iletişim kurabileceğimiz bir düşünce sisteminin kurulması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle insanın doğanın bir parçası olarak görüldüğü tevazu dolu bir dünya görüşü, doğanın ve doğadaki canlıların seslerini de içeren kapsayıcı bir dil anlayışının yaygınlaşmasını şarttır. (Özdağ, 2017: 2)

Batı edebiyatında modern zamanların ilk çevreci metni olarak kabul edilen *Sessiz Bahar*'da doğadaki bütün canlıların sesine kulak kabartan Carson,"Yarının Masalı" adını verdiği bölümde yaşamın kendi doğal döngüsüne aracılık eder. Pastoral bir tabloda her şey yerli yerindedir. Kuşlar, böcekler, çiçekler, ağaçlar, nehirler ve göller kendi doğal süreçlerini gerçekleştirmektedir. Ancak denkleme insanoğlunun eklenmesiyle her şey tepetaklak olur, doğa sessizleşir:

"Gel zaman git zaman bölgeyi bir acayip afetin karanlığı sarar ve her şey değişmeye başlar. Toplumun üzerine bir uğursuz büyü çöker: tavuk sürülerini esrarengiz hastalıklar kırıp geçirir, sığır ve koyunlar hastalanıp ölürler. Her yerde ölümün gölgesi vardır. (…) Garip bir dinginlik vardır. Sözgelimi, kuşlar -nereye gitmiş olabilirler? Çok kişi onlardan şaşkınlık ve endişeyle söz etmektedir. Bahçelerdeki kuş yemlikleri terk edilmiştir. Sağda solda görülebilen birkaç kuş can çekişmektedir; şiddetli kasılmalarla sarsılmakta, uçamamaktadır. Sessiz bir bahardır, bu bahar. Bir zamanlar sabahları, saka kuşları, kedi kuşları, kumrular, ala kargalar, çalıkuşlarının şafak korosu ve diğer kuş seslerinin partisyonları ile canlanırken, şimdi hiç ses yoktur; sessizlik kaplamıştır tarlaları, ormanları ve bataklıkları…" (Carson, 2011: 3-4).

Carson'ın sözünü ettiği büyülü masalın en önemli unsuru olan kuşlar, birçok kültürde kendine yer edinmiş; halk anlatılarından inançlara farklı sembolleri ifade edişleri ile kutsal olarak kabul edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim incelendiğinde kuşlara çok sayıda surede ondan fazla ayet aracılığıyla yer verildiği görülmektedir. Bu ayetlerin birinde kuşların Allah'ı tesbih ettikleri vurgulanmıştır:

"Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Hepsi duasını ve tesbihini bilmekte, Allah da onların bütün yaptıklarını bilmektedir." (Nûr, 8/41)

Eski Ahit'te yaratılıştan bahsedildiği bölümde de kuşların kutsanmış varlıklar olduğu belirtilmiştir:

"Tanrı, 'Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçuşsun' diye buyurdu. Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, 'Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın' diyerek onları kutsadı. Akşam oldu, sabah oldu ve beşinci gün oluştu." (Yaratılış, 1/20)

Bunun yanı sıra yine ababil ve hüdhüd gibi kuşların kutsal oldukları özellikle vurgulanmıştır. Söz gelimi hüdhüd Tevrat'ta eti yenilmeyecek kuşlar arasında sayılmaktadır (Levililer, 11/19; Tesniye, 14/18). Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleyman'dan bahsedilirken kendisine kuşdilinin öğretildiğinden bahsedilir. Hatta bir sefer esnasında Hz. Süleyman kuşları gözden geçirir ve hüdhüdün orada olmadığını anlar. Çok geçmeden hüdhüd gelip Hz. Süleyman'a onun bilmediği Sebe ülkesinden haber getirdiğini söyler ve onlarla ilgili bilgiler verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman hüdhüde bir mektup vererek Sebe'ye götürmesini ister. (en-Neml, 27/16-35).

Kutsal metinlerin dışında söz gelimi Türk sanatında "İslamiyet'ten önce daha çok ruhun sembolü olarak kullanılan kuş tasvirleri, İslamiyet'ten sonra da bazı değişikliklere uğrayarak kullanılmaya devam etmiştir. İnanışa göre ruhun ölümünden sonra göğe yükselmesi anlamı ile Türkçede 'uçmak' kelimesi, 'ölümü' anlatmaktaydı. Bu düşünce, Budist devirlerde de devam etmiştir. Aynı zamanda cennetin ifadesi olan kuşların, şamanlar tarafından suretine bürünülen ve yardım alınan ya da koruyucu ruh olarak edinilen hayvanlardan sayıldığı anlaşılmaktadır. Türk kültürünün en önemli hazinelerinden biri olan *Dede Korkut* kitabında, kuşlar ve kuş sembolizmi ile ilgili pek çok şey mevcuttur. Tavuk, güvercin, kuğu, turna, turaç, keklik, ördek, kaz, şahin, doğan, saksağan, çalkara kuşu, turgay gibi çeşitli kuşların sembolizmini, bunlarla ilgili metin parçalarından bulabiliyoruz. Deli Dumrul hikâyesinde Azrail bir yabani güvercin olur. Burada güvercin ölümün remzidir." (Atilla, 2011: 36).

Envai çeşit ve renkteki tüyleri; büyüleyici ve birbirinden farklı nağmeleri ile bütün doğaseverleri kendine hayran bırakan birçok sanatçıya esin kaynağı olan kuşların Türk edebiyatındaki temsili söz konusu olduğunda folklorik, mitolojik, kültürel veya dini eğilimlerden bahsedilebilir. Bu kategorilerin yanında bu konuyu çevreci bir söylem ile dile getirenlerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak yerleşim alanları genişlerken doğal yaşam alanları günden güne daralan, avcılık faaliyetleri, hızla yayılan bazı hayvan türleri yüzünden yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan kuşların doğada iyiden iyiye azalan seslerine odaklanan yazarlar arasında Yaşar Kemal ve Sait Faik Abasıyanık önemli bir konuma sahiptirler.

The Environmental Imagination (Çevresel İmgelem) adlı eserinde edebi bir eserin çevreci olarak kabul edilmesinin koşullarını sıralayan Lawrence Buell, beş temel ölçüt üzerinde durur:

1. Eserde insanın dışındaki çevre bir arka plan değildir.
2. İnsanın tarihinin doğa tarihiyle iç içe olduğu bir mevcudiyettir.
3. İnsanın menfaati, yasal olan yegâne menfaat değildir.
4. İnsanın çevreye karşı sorumlulukları, eserin etik boyutunun bir parçasıdır.
5. Eserde çevrenin değişmezliği değil de bir süreç olduğu düşüncesi vardır. (Buell, 1995: 6-7)

Çalışmamıza konu olan iki eseri çevreci eleştirinin temel anlayışıyla örtüşen bu ilkelerden hareketle değerlendirmek gerekirse her iki eserde de dikkat çeken ilk husus, çevrenin basit bir dekor olarak değil müstakil bir varlık olarak eserin odak noktasında yer almasıdır. Yazarlar doğal çevrenin var oluşunu çevreci bir duyarlılıkla ele alarak doğanın tarihini insanlık tarihi ile koşut olarak görmüşlerdir. Yazarların inşa ettikleri çevreci söylemin önemli bir özelliği ise sırf popülizm olsun diye doğayı yüzeysel bir konu olarak işlememeleridir. Zira her iki yazar da insanların kendi menfaatleri uğruna doğayı tahrip etmelerine karşı çıkarak insanlara çevreye karşı sorumluluklarını hatırlatmaya çalışır.

Çevreci Bir Duyarlılığın Folklorik Söylemle Sunumu: *Kuşlar da Gitti*

Yaşar Kemal'in doğrudan kitap olarak basılan (1978) ilk romanı *Kuşlar da Gitti*, kuşçu çocuklar tarafından sürdürülmeye çalışılan 'azatlık buzatlık' geleneğini İstanbul'un yoğun kentleşme sonucunda değişen çehresini, duyarsızlaşan toplum yapısını ve yeşil alanların tahrip edilmesini konu almaktadır. Romanda zaman konusunda net bir bilgi verilmemesine karşın olayların ağırlıklı olarak Florya, Yeşilyurt, Menekşe de geçerken zaman zaman Taksim ve Dolapdere gibi semtlerden de bahsedildiği görülmektedir. Kişi kadrosu ise kahraman anlatıcı, kuşçu çocuklar (Süleyman, Semih, Hayri), kuşlar ve balıklarla ilgili oldukça bilgili olan Mahmut'tan müteşekkildir.

Kuşlar da Gitti'de kuşları, kuşçuluk geleneği ekseninde ele alan Kemal, bu konunun tarihsel, toplumsal ve kültürel bir arka planın olduğunu ifade eder. Ona göre İstanbul'un tarihini yazanlar Florya düzündeki kuşların, kuş yakalayıcıların tarihine boş verirlerse yazacakları tarih eksik ve hatalı olur. Zira yüzlerce yıldır kiliselerin, havraların, camilerin önünde, milyarlarca salıverilmiş kuşun mutluluğu ile insanların sevinci iç içe geçmiştir. Kemal bu konunun hassasiyetine ve önemine o kadar inanır ki günün birinde Florya kuşlarının tarihinin yazılması halinde İstanbul'un biraz daha güzelleşeceğini biraz daha büyülü bir kent olacağını belirtir. Çünkü ona göre İstanbul'un büyüsü sadece denizinde, yapılarında, göğünde, akarsularında veya insanlarında değildir. Göğsü sarıda, sarının en parlağı, en güzelinde, kırmızısı kırmızının en yalımında, yeşili de öyle parıldayarak gözüken saka ispinoz, iskete ve daha bir sürü küçücük parlak renkli kuş, İstanbul şehrinin tarihi atmosferi ve muhteşem mimarisi kadar büyüleyici ve kadimdir. Zira "Florya düzlüğü Florya düzlüğü olduğundan beri bu küçücük kuşlar, nereden gelip nereye gidiyorlarsa, ekimden ta aralık sonuna kadar mekân tutarlar" (Kemal, 2017: 11).

Romanda "azat buzatlık" geleneğinin kökenlerine değinirken kuşların beslenme alışkanlıklarından ve yaşam biçimlerinden bahsetmesi, yazarın çevreci yönünün önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir:

"Şu İstanbul kurulmadan önce de, buraya, Florya düzlüğüne bu küçücük kuşlar, nereden gelip nereye gidiyorlarsa bu kurumuş dikenlerin üstüne renk renk yağarlardı, dikenlerin tohumlarını yer güçlenir, kanatlarını açıp sert aralık yellerinin önüne düşüp dünyanın başka yerlerine, başka dikenlerine giderlerdi. Belki yuvaları dikensiz, uçsuz bucaksız, kuş uçmaz kervan geçmez bir ovadaydı. Bu uçsuz bucaksız ovaya, uzun otların arasına kuşlar milyonlarca yuva yapıp yumurtalarını bu yuvalara bırakıp, üstlerine yatarlardı, sıcacık, ana olmanın sonsuz mutluluğunda... Ve erkekler kuluçkadaki dişilerine incecik, küçücük diken tohumları taşırlardı. Yumurtadan çıkan milyonlarca küçücük, birer böcek kadar küçücük yavrular kocaman ağızlarını şamatayla açıp yiyecek beklerlerdi. Ova ağzına kadar çiçek açardı. Belki yavrular diken tohumu değil de incecik çiçek tohumlarını severlerdi. İstanbul yeni kurulduğunda burası, şu ormanın yeri, Yeşilköy'ün, Şenlikköy'ün, Bakırköy'ün yeri, Florya'nın koyağı belki de böyle, sonsuz, uçsuz bucaksız dikenlikti, o uçsuz bucaksız ovada doğmuş milyonlarca kuş bir ışık, renk yağmuru gibi dikenliğe yağardı. Belki de bir dikenli yamaçta, belki de ormanda doğmuştu bu kuşlar... Belki de... Roma'nın, Bizans'ın, Osmanlıların çocukları türlü tuzaklarla, ökselerle bu kuşları yakalarlardı. Ve o günden bu yana kafeslerde, kilise, cami, havra önünde kuşlar, kocaman kafeslerde çırpınarak kurtarılmayı beklerlerdi. Bu insanlığın, kuşluğun bir geleneği olmuştu" (Kemal, 2017: 55).

Bu sözlerden anlaşıldığı kadarıyla yazar, tarihsel süreç içerisinde İstanbul'da yaşayan insanların kuşları türlü tuzaklarla yakalayıp Hıristiyan'sa kiliselerin, Yahudi'yse sinagogların, Müslüman'sa camilerin önünde 'azat buzat' satmasını tarihin ve coğrafyanın doğal bir sonucu olarak görür. Ne var ki zamanla tarihsel gerçeklikler, coğrafyayı var eden insanların alışkanlıkları ve hayat algısı değişirken doğa da bundan nasibini alır:

"Günler yıllar geçtikçe dikenlik küçüldü, Şenlikköy, Yeşilköy, Ambarlı, Cennet Mahallesi, Telsizler, Menekşe, Florya, Basınköy kuruldu. Florya'nın o güzelim menekşe dolu koyağına çirkinin çirkini beton apartmanlar yığdılar. İşte kuşlara bu küçücük yer kaldı, denizle orman, Menekşeyle Basınköy arası... Ve kuşlar her yıl gelip bu küçücük dikenliğe sığınıyorlar. Geçen yıl bu dikenliğin sahibi de burasını, parselledi, metrekaresini üç yüz, beş yüz liradan okuttu yeni zenginlere... Altına hücum gibi, arsaya hücum başladı İstanbul'da... Bir karış arsa için İstanbul'un bu açgözlü canavarları birbirlerinin gözlerini oyacak, birbirlerinin ırzlarına geçecek, birebirlerini boğazlayacak, kıtır kıtır kesecekler. Bir avuçluk arsa toprağı için. Gelecek yıl işte burada, şu bakır rengi dikenliğin yerinde için bulanmadan bakamayacağın çirkin beton apartmanlar, villalar yükselecek. Sokaklarında yalnız birbirlerine gösteriş yapmak, yalnız para kazanmak için yaşayan, insanlıklarını unutmuş yaratıklar caka satacaklar. Otomobiller yüz elli, iki yüz kilometreyle Londra asfaltında insan ezerek buraya girecek... Belki kuşlar çok derin, eski bir içgüdüyle buraya, o zaman kesilmiş olacak olan şu ulu çınarın üstüne, göğüne uğrayacaklar, bir an duraklayıp bir şeyler arayacak, bir şeyleri anımsamaya çalışacak, beton yığını evlerin üstünde küme küme dolaşacak, konacak bir yer bulamayıp bir uzak keder gibi başlarını alıp çekip gidecekler" (Kemal, 2017: 55-56)

Bu ifadeler hem eserde verilmek istenen çevreci mesajın hem de yazarın doğaya ilişkin görüşlerinin özeti niteliğindedir. Kentleşme ile birlikte zıvanadan çıkan modern insanın çirkin bir suretini, sermaye edinme ve her şeyi hükmetme iştahını sunan yazar, toplumsal normların ve evrensel değerlerin nasıl hiçe sayıldığını gözler önüne serer. İnsanlar, modernleşmenin maddesel bütün aygıtları ile donanmalarına, yüksek katlı apartman dairelerinde oturmalarına ve pahalı ithal arabalara binmelerine karşın doğanın tahrip edilmesine, kuşların doğal yaşam

alanlarının yok edilmesine ses çıkarmadıkları için kuşlar da yavaş yavaş ortadan kaybolacaktır. Yazar için kuşların yok olması demek geleneğin yok olması, tarihle özdeşleşmiş bir yaşantının silinmesi anlamını taşır. "Bak abi, bizim işimiz bu kuşları tutmak, ödevimiz. Biz kuşçuyuz, buraya kuş tutmaya geldik. Azat buzatı biz icat etmedik ki ta ezelden beri icat olunmuş, kuşçular kuş tutar, onu da İstanbul azat buzat eder." (Kemal, 2017: 27) sözleriyle özetlenen bu geleneği icra edenler çoğunlukla yoksul kişilerdir.

Florya düzlüğüne, ormanın yanına, demiryoluna inen küçücük yamaca, dikenliğe, incir ağaçlarının altına, bademlerin dibindeki derin çukura, kavaklığın kıyısına kurdukları ağlarla kuş yakalama telaşına giren kuşçuların amacı kuşlara işkence etmek değil, hemen azat edilmelerini sağlayacak bir geleneği sürdürmektir.

Bir zamanlar her gün Florya düzlüğünde tutulan binlerce kuş, Eyüp, Sultan Ahmet, Ayasofya, Mihrimah Sultan ve Fatih Camisi'nin önünde 'Azat buzat, beni cennet kapısında gözet' denerek satılırken "İnsanlar bir kuş satın almak için kafeslere saldırır, birbirleriyle yarışırlardı. O zamanlar kuşçular İstanbul'a kuş dayandıramazlardı. Kiliselerin, havraların önünde de her gün binlerce kuş kafeslerinden, üstlerine dualar okunup salıverilir ve arkalarından, özgürlüğe kavuşmuş sevinçli kuşların, kıvançla umutla bakılırdı" (Kemal, 2017: 38)

Kentleşme olgusuna defaten vurgu yapan yazar "kentleşen dünyanın 'hızlı betonlaşma'ya yazgılı sürecinin, kapitalist biriktirim döngüsünün önemli bir aktörü olarak işlev gördüğünü ancak zenginleşme görüntüsü olarak sunulan dev yapılaşmanın aslında insanın, -insan yaratımı olmayan- doğal ortamını giderek yoksullaştırdığını ileri sürmektedir" (Fırat, 2014: 33). Yazar, kapitalist birikim sevdasına düşenlerin nihayetinde insani değerlerden de uzaklaştıklarına dair vurguyu doğa sevgisi ile ilişkilendirerek şöyle değerlendirir:

"O zamanlar kuşçuluk çocuklar için bayağı karlı bir işti. O zamanlar insanlar, daha iyiydiler denemez, kim bilir, ama daha başkaydılar. Belki de kuşları daha çok seviyordular. Belki de yürekleri yufka, daha acımayla, daha sevgiyle doluydular. Belki de doğaya daha yakındılar, kim bilir... Şimdiki insanlara vız geliyor kafeslerde küçücük kuşların ölmesi. Kiliselere, havralara artık uğrayan kalmadı, pazardan pazara, o da birkaç kişi, ölümden ölüme, o da birkaç kişi. Camilerden çıkan çember sakallı, başları inadiyeli korkunç öfkeli yüzleriyle diş gıcırdatanları, bu o güzelim Süleymaniye'nin güler yüzüne hiç yakışmayan asık, ölüm suratlılar mı acıyacak kafesteki küçücük kuşlara da, azat buzat eyleyecekler... Heheeey, vay anam vay! Belki Eyüp'te, Eyüp'ün fakir fukarasında kaldı azıcık acıma... Bir de Taksim'de... Taksim kentin en kalabalık yeri, o kadar kalabalığın içinden birkaç insana benzer insan çıkmaz mı birkaç kuruş vererek, şu küçücük kuşları sevinç içinde kalarak, kıvançtan dört köşe olarak salıverecek? Kuşlar, alimallah, bir salıverilsinler, bir anda inerek çıkarak, çavarak ta Sheraton Otelinin üstünden aşıp bir anda Boğazı bulurlar" (Kemal, 2017: 38-39).

Çevreci eleştirmenlerin üzerinde en çok durduğu konuların başında kentleşme ve endüstrileşme sarmalına giren modern bireyin önce kendine daha sonra da doğaya yabancılaşmasıdır. Kentleşme ve doğa ilişkisini ele alan Boockchin, kent yaşamının sadece insanlığın doğal çevredeki yerini tehdit etmekle kalmayıp değerlerin içini de boşalttığını öne sürer:

"Gerçek, bugün kent ve kırın, insanlığın doğal çevredeki yerini tehdit eden bir kuşatma altında olduğudur. Kentleşme her ikisini de yok etmektedir; sahip oldukları geleneklerden ve

çeşitlilikten oluşan zenginlikleri ve kimlikleri, kentleşmenin tehdidi altındadır. Kentleşme yalnızca kırsal kesimi değil, kenti de silip süpürmektedir. Yalnızca kasaba ve köy yaşamının tarımsal ilişkilerle beslenen değer, kültür ve kurumlarını değil, kent yaşamının yurttaşlık ilişkileri ile beslenen değer kültür ve kurumlarını da yutmaktadır. İsimsizlik, homojenlik ve kurumsal devasalık gibi boğucu özelliklere sahip kentleşme, insanlar arasındaki yakınlığı, benzersiz nitelikteki mahalleleri ve insani ölçekli bir politikayı içinde barındıran kentsel alanı yuttuğu gibi, doğaya yakınlığı, kutsal bir yardımlaşma anlayışını ve sıkı aile ilişkilerini barındıran kırsal alanı da ortadan kaldırmaktadır." (Bookchin, 1999: 31)

Romanında birey, toplum ve doğa ilişkilerine dair yoğun eleştiriler sıralayan Kemal de Bookchin'in bu ifadelerine paralel olarak yeni kentliliğin gelenekleri ortadan kaldırdığına, kimlikleri silikleştirdiğine; uyumsuz, kaba ve insani yönleri törpülenmiş yeni bir insan tipini ortaya çıkardığını dile getirir. Bu yeni insan tipi, bütün bu kötü yönleriyle doğa üzerinde olumsuz bir etki yaratır:

"Şu Taksim alanında birbirlerini ezenler, o kadar insanın içinde hak tu, diye ortalığa tükürük savuranlar, sümkürenler, sümüklerini ağaç gövdelerine sürenler, hasta yüzlüler, vıcık vıcık boyalılar, suratlarından düşen bin parça olanlar, düşman gözlüler, gülmeyenler, biribirlerine düşmanlar gibi, birbirlerini yiyeceklermiş gibi, birbirlerinin gözlerini oyacak, kuyusunu kazacaklarmış gibi bakanlar, korkanlar, utananlar, bunlar mı, korkanlar, ben ben, ben, diyenler, bunlar mı? Kuşlar da gitti... Giden kuşlarla..." (Kemal, 2017: 39)

Eserde çevreci söylemin inşa edilmesinde Mahmut'a da önemli bir görev verilmiştir. İyi bir gözlemci ve doğasever olduğu anlaşılan Mahmut'un kimi yerlerde kuş bilimci edasıyla yaptığı değerlendirmeler, İstanbul'da meydana gelen değişimlerin ne kadar hızlı ve amansız olduğunu ortaya koymaktadır. İstanbul'un doğası betonlaşma ve rant uğruna öylesine pervasızca yok edilmiştir ki bir insan ömrüne sığacak kadar kısa bir sürede dahi kimi kuş türlerinin ortadan kalktığı ve artık Florya'daki habitatta görünmemeye başladıkları anlaşılır:

"Ve Bizans'tan bu yana, daha da önceleri belki... O zamanlar Florya düzlüğünde ta surlardan bu yana bir tek ev yok, orman ve çayırlık, çayırlık hem de dikenlik... Kuşlar böyle değil, akın akın, gökyüzünü örterek, bir kelebek sürüsü yoğunluğunda... Bir diken topunun içine otururşun, bir de ayağa kalktığında yüzlerce küçücük kuşun arasında kalırsın. Kuşların kanatları kulaklarına, ellerine, alnına yüzüne değer... Bir kuş yağmuru ortasında kalırsın. Bir mavi kuş vardı, o zamanlar, şimdi gelmez oldu, kökü kesildi, zaar. Küçücüktü, bir başparmaktan az iriceydi. Belki de daha iriydi de, insanın kafası makina değildir ki, küçüğü büyük, büyüğü küçük anımsar. Som mavi, güzel, biçimli gagalı, iri kapkara gözlü, lekesiz, yanardöner mavide bir kuştu. Mavisi insanın yüzüne gözüne bulaşır, içine bir aydınlık seli gibi boşanırdı. Kuşlar geceyi, ay ışığını bile mavilerdi. Şenlikköyü'nün oralar bostandı. Gözleri bağlı beygirler dolaplarda dönerek su çekerlerdi, yeşile. Mavi kuşlar yağardı... İnsanın üstüne, başına konarlardı, yüzlerce, insan kuşlardan mavi bir yontu olurdu. Ben bu kadar ömür yaşadım, bu kadar insana yakın, candan, sıcacık, insandan daha insancıl bir kuş görmedim" (Kemal, 2017: 37).

Geleceğe Dair Kaygıların İfadesi: "Son Kuşlar"

Sait Faik'in bir tabiat varlıkları ile dikkat çeken Adalar'ın umursamaz ve menfaatperest insanlarca tahrip edilmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirdiği bu öykü, 1952 yılında basılan ve öykünün ismi ile müsemma olan *Son Kuşlar*'da yer almaktadır. Öyküde zamanı tam

manasıyla belirtmemekle birlikte yazar, kuş avlama sezonunun başlamasıyla yaz mevsiminden sonbahara geçildiğini sezdirmektedir. Baştan sona Ada'da geçen öykünün kişi kadrosu da sınırlıdır. Öykünün merkezinde yaşadığı doğaya karşı oldukça duyarlı, tam manasıyla doğa ve hayvansever olan kahraman anlatıcı bulunur. Onun dışında öyküde Galata'da zahire tüccarlığı yapan, iyi ve naif yapısına rağmen etleri için küçücük kuşları katleden Konstantin Efendi, kendi menfaatleri için doğanın tahrip edilmesinde hiçbir sakınca görmeyen Mühendis Ahmet Bey ve isimleri anılmayan çocuklar yer alır.

İlk dönem hikâyelerini insan sevgisi üzerine inşa eden Abasıyanık için doğa, oldukça özel bir yere sahiptir. Doğa konusundaki düşünceleri "Tabiat; çoğunca dosttur. Düşman gibi gözüktüğü zaman bile insanoğluna kudretini ve kuvvetini tecrübe imkânları veren, yüz vermez bir babadır; fırtınasından kayığını batırdığı zaman yüzmesini, rüzgârında kulübenin damını uçurduğu zaman daha sağlamı, daha hünerliyi bulmayı öğretiyor; canavarıyla karşı karşıya bıraktığı zaman adale kuvvetini sınıyordur..." (Abasıyanık, 1993: 179-180) şeklinde sıralayan Abasıyanık'ın doğaya yoğun bir şekilde temas ettiği öyküsü "Son Kuşlar"dır.

Abasıyanık doğayı ve doğanın birer parçası olan her şeyi karıncaları, kedileri, köpekleri, balıkları, kuşları, denizi, gökyüzünü, ağaçları, rüzgârı seven ve bu sevgi karşısında duyduğu heyecanı öykülerine yansıtır. Ancak "Son Kuşlar"da geleceğe dair hissettiği kaygılardan ötürü onun öykücülüğü için alışkın olmadığımız bir karamsarlığa büründüğü ve neşeli, heyecanlı, cıvıl cıvıl söyleminin uzaklaştığı görülmektedir. Yazarı geleceğe dair karamsarlığa iten, kaygılanmasına sebep olan temel husus, "dünyanın değişmesiyle birlikte doğanın insanoğlu tarafından katledildiğini, doğadaki hayvanların birer birer çeşitli nedenlerle öldürüldüğünü, bunun ise geleceği teslim edeceğimiz çocukların öldürülmesi anlamına geldiğini" (Gültekin ve Çaklı, 2005: 124) düşünmesidir.

Uzunca bir süre yaşadığı Ada'daki değişimi ilk olarak "Vaktiyle bu adaya bu zamanda kuşlar uğrardı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı. İki senedir gelmiyorlar (Abasıyanık, 1993: 126) sözleriyle ifade eden Abasıyanık'ın çevre konusundaki duyarlığının merkezinde kuşlar bulunmaktadır. Sonbahar mevsimi yaklaşırken Ada'da yaşayanların birer tabiat harikası olan kuşların birer damlacık etleri için katledilmesinden duyduğu üzüntüyü şöyle dile getirir:

"Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi. Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış pislik renginde acayip çomaklar vardı. Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına çığırtkan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırtkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırlıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler bir müddet bekleşirler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı" (Abasıyanık, 1993: 127)

Burada yazarı en çok yaralayan şey, bu kişilerin aç veya muhtaç oldukları için değil bu işi alışkanlık haline getirdikleri için kuşları katletmeleridir. Üstelik kuşların katledilme işinde öncülüğü hali vakti yerinde koca koca herifler yapmaktadır:

"Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu. Ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan da... Konstantin isminde bir herifti, Galata'da bir yazıhanesi

vardı. Zahire tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi... O esmerle sarışın arası isketelerin bir damlacık etlerinden yapacağı pilâvın hazzıyla pırıl pırıl yanan krom dişleriyle nasıl koparırdı kuşun imiğini, bir görseydiniz...” (Abasıyanık, 1993: 127)

Aslında Konstantin sessiz, zenginliğini belli etmeyen mütevazı, konu komşu tarafından sevilen, hiçbir dedikoduya karışmayan bir adamdır. Sabahleyin işine kısa kısa adımlarla giden akşam filesini doldurmuş bir şekilde evine dönen iriyarı, kendi halinde bu adam hakkında kötü bir hüküm vermek mümkün değildir.

Ama güz mevsiminde kuşların göç etme vakti gelip çattığında Konstantin Efendi ‘Bizim pilâvlıklar geldi’ diyerek birdenbire canavar kesilir. “Havalar sertleşir, poyrazlar, lodoslar birbirini kovalar, günün birinde teşrinlerin sonlarına doğru ılık, hiç rüzgârsız, parça parça oynamayan bulutlu, tatlı, sümbülî günlerde o en çığırtkan kafes kuşunu nereden bulursa bulur, mahalle çocuklarını çağırtır; bin tanesi 250 gram et vermeyen sakaları, isketeleri, floryaları, aralarına karışmış serçeleri gökyüzünden birer birer toplardı” (Abasıyanık, 1993: 128)

Yazarın burada günlük hayatında sıradan biri olmasına karşın Konstantin Efendi’nin kuşlar söz konusu olduğunda canavar kesildiğini söylemesi dikkat çekicidir. Yazar, doğa söz konusu olduğunda hali vakti yerinde, sosyo-ekonomik açıdan avantajlı bir durumda olan kişilerin dâhi pervasızlaştığını, kendini doğanın bir parçası olarak değil doğayı sömürülecek üzerinde sonsuz tahakküm kurulabilecek bir nesne olarak gördüklerini vurgulamak ister. Böylece yazar “çevresel krizlerin sebebinin insanların doğada yarattığı yıkımda aranması gerektiği ve insan-doğa ilişkisinin analiz edilmesine vurgu yapan” (Maltaş, 2015: 2) çevreci hareketin düşüncesine yaklaşır:

“Seneler var ki kuşlar gelmiyor. (…) Güzün o güzel günlerini penceremden görür görmez Konstantin Efendi’nin bulunabileceği sırtları hesaplayarak yollara çıkıyorum. Bir kuş cıvıltısı duysam kanım donuyor, yüreğim atmıyor. Hâlbuki sonbahar kocayemişleri, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşiliyle kuşlarla beraber olunca insana sulh, şiir, şair, edebiyat, resim, musiki, mesut insanlarla dolu anlaşmış, sevişmiş, açsız, hırssız bir dünya düşündürüyor. Her memlekette kıra çıkan her insan kuş sesleriyle böyle şeyler düşünecektir. Konstantin Efendi mani oluyor. Zaten kuşlar da pek gelmiyorlar artık. Belki birkaç seneye kadar nesilleri de tükenecek. Her memlekette kaç tane Konstantin Efendi var kim bilir” (Abasıyanık, 1993: 129).

Öykünün bu bölümünde karşı karşıya kaldığı hadisenin sadece Ada ile sınırlı olmadığına, bu durumun memleketin her tarafında yaşandığına dikkat çeken yazar, Konstantin Efendi gibi nice duyarsız, gözü dönmüş doğa katili yüzünden yakında kuşların nesillerinin tükenecek olmasından duyduğu endişeyi dile getirir. Yazar bu endişelerinin yersiz olmadığını; çevresel tahribatın tek bir türle sınırlı kalmadığını, doğal yaşamın tamamının saldırı altında olduğunu vurgulamak amacıyla yeşil alanlarda yaşanan tahribattan bahsederek gösterir:

“Kuşlardan sonra şimdi de milletin yeşilliğine musallat olurdular. Kuşlar yoktu şimdi havada ama yolun kenarında yeşillikler vardı ya... Baktım: Bu yeşilliklerin bazı yerleri sökülmüş, biraz ileride dört çocuğa rastladım. Yürüyorlar. Yeşilliklerin en güzel yerinde duruyor, bir kaldırım taşı kadar büyük bir parçayı belle söküyorlar, bir çuvala dol duruyorlardı” (Abasıyanık, 1993: 130).

Doğaya zarar vermenin, yol kenarlarındaki çimenleri sökmenin belediye talimatnamesinde cezayı mucip olmamasından dert yanan yazar, dikkate değer bir uyarı ile hikâyesini sonlandırır:

"Kuşları boğdular, çimenleri söktüler, yollar çamur içinde kaldı. Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama çocuklar, sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük. Sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi" (Abasıyanık, 1993: 130).

SONUÇ

Çevre konusundaki bütün olumsuzlukları bilimsel bir duyarlılıkla gündeme getiren çevreci eleştiri, bu noktada insanoğlunun doğa ile ilişkisinin yeniden tanımlanmasının önemine dikkat çeker. Bu doğrultuda edebiyatın olanaklarının sonuna kadar kullanılması gerektiği düşüncesi ile doğadan uzaklaşan dikkatlerin yeniden doğaya çevrilmesi ve doğanın kısılan sesinin yeniden duyurulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda tabiatın ayrılmaz bir parçası olarak görülen kuşların odağa alındığı çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu konu Türk edebiyatında da pek çok boyutu ile ele alınmıştır. Nitekim çalışmamıza konu olan *Kuşlar da Gitti* ve *Son Kuşlar* doğada sesleri iyiden iyiye azalan kuşlara odaklanan eserlerdir.

Kuşlar da Gitti'de kuşları, kuşçuluk geleneği ekseninde ele alan Kemal, bu konunun öncelikle tarihsel, toplumsal ve kültürel bir arka planına dikkat çekilir. Romanda "azat buzatlık" geleneğinin kökenlerine değinirken kuşların beslenme alışkanlıklarından ve yaşam biçimlerinden söz edilmesi yazarın çevreci yönünün önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yazar, kuşların camilerin önünde 'azat buzat' satılmasını tarihin ve coğrafyanın doğal bir sonucu olarak görür. Ne var ki zamanla tarihsel gerçeklikler, coğrafyayı var eden insanların alışkanlıkları ve hayat algısı değişirken doğa da bundan nasibini alır. Yazar, kentleşme ile birlikte toplumsal normların ve evrensel değerlerin hiçe sayıldığını gözler önüne sererek değişen, eski alışkanlıkları, toplumsal normları terk eden insanlar yüzünden doğanın tahrip, kuşların doğal yaşam alanlarının yok edildiği gerçeğine işaret eder. Yazar için kuşların yok olması demek geleneğin yok olması, tarihle özdeşleşmiş bir yaşamın silinmesi anlamını taşır.

S*on Kuşlar*'da ise doğanın yenidünya düzenini temsil eden yeni insan tipi tarafından pervasızca tahrip edilmesi yazarı geleceğe dair karamsarlığa iten temel husustur. Yazar sonbahar mevsimi yaklaşırken Ada'da yaşayanların birer tabiat harikası olan kuşların birer damlacık etleri için katledilmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirir. Burada yazarı en çok yaralayan şey, bu kişilerin aç veya muhtaç oldukları için değil bu işi alışkanlık haline getirdikleri için yapmalarıdır. Bu bağlamda yazar, doğa söz konusu olduğunda sosyo-ekonomik açıdan iyi durumda olan kişilerin dâhi pervasızlaştığını, kendini doğanın bir parçası olarak değil doğayı sömürülecek üzerinde sonsuz tahakküm kurulabilecek bir nesne olarak gördüklerini vurgulamak ister. Doğa kıyımının Ada ile sınırlı olmadığına, bu durumun memleketin her tarafında yaşandığına dikkat çeken yazar, duyarsız, gözü dönmüş kişiler yüzünden yakında kuşların nesillerinin tükenecek olmasından duyduğu endişeyi dile getirir. Yazar bu endişelerinin yersiz olmadığını; çevresel tahribatın tek bir türle sınırlı kalmadığını, doğal yaşamın tamamının saldırı altında olduğunu vurgulamak amacıyla yeşil alanlarda yaşanan tahribattan bahsederek gösterir.

KAYNAKÇA

Abasıyanık, Sait Faik (1993). *Bütün Eserleri 6: Havuz Başı-Son Kuşlar*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Atilla, Oya Kızıldağ (2011). "Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri", *Sanat-Tasarım Dergisi*, C.1, S.2.

Bookchin, Murray (1999).*Kentsiz Kentleşme,* (Çev.Burak Özyalçın), Ayrıntı Yay., İstanbul.

Buell, Lawrence (1995).*The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing and the Formation of American Culture,* Ma: Harvard University Press, Cambridge, S. 6-7.

Carson, Rachel (2011). *Sessiz Bahar* (çev. Ç. Güler), Palme Yayıncılık, Ankara.

Fırat, A. Serap (2014). Doğayı ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Pratikleri, Tesam Akademi Dergisi, S. 1 (2), S. 31-64.

Gültekin, Ali ve Çaklı, Lale (2005). Sait Faik Abasıyanık ve André Gide'de İnsan ve Doğa Sevgisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.6, S. 1, S. 117-127.

Kemal, Yaşar (2017). *Kuşlar da Gitti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Maltaş, Arzu (2015). Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17 (29): 1-8.*

Manes, Christopher(1996). Nature and Silence. C. Glotfelty and H. Fromm (Ed.). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens, Georgia: The University of Georgia Press, p. 15-29.

Oppermann, Serpil (2012). Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü. S. Oppermann (Ed.). *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. Phoenix Yayınevi, s. 9-58.

Özdağ, Ufuk (2017). *Çevreci Eleştiriye Giriş*, Ürün Yayınları, İstanbul.

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E YENİ TÜRK EDEBİYATI DEVİRLERİNİN FELSEFE TEMELLİ SINIFLANDIRILMASI ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Gör.Zeliha Kapukaya
Prof. Dr. Mustafa Özsarı
Balıkesir Üniversity

Özet

Türk Dili ve Edebiyatı sahasının Tanzimat Dönemi ve sonrası "Yeni Türk Edebiyatı" veya "Modern/ Çağdaş Türk Edebiyatı Dönemi" olarak adlandırılır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadarki edebiyat devirleri; Tanzimat Devri (1. ve 2. Dönem), Ara Nesil, Servetifünûn, Fecriâti ve Milli Edebiyat devirleridir. Tanzimat Dönemi'nden bugüne Türk Edebiyatı tarihlerinde, tarihî ve sosyolojik bakış açısı hâkim olmuştur. Bu edebiyat tarihlerinde yazar biyografisi ve dönemin şartları ön planda tutulmuş; edebî dönem ve şahsiyetlerin bağlı oldukları veya etkilendikleri felsefe gelenekleri göz ardı edilmiştir. 19. ve 20.yy Batı felsefesinin belli başlı felsefi akımları ve önemli düşünürleri Türk edebiyatına yön veren pek çok isim üzerinde oldukça etkilidir. Modern Türk edebiyatı döneminde ortaya çıkmış edebî cereyanların bütününde 19. ve 20. Yüzyıl Batı felsefesinin etkisi vardır. Zira söz konusu edebiyat cereyanlarına bağlı olan ve olmayan bütün edebî şahsiyetler, bir şekilde çağdaşı oldukları felsefe hareketlerini takip etmek durumunda kalmışlardır.

Sosyal bilimlerin her alanında önemli bir işlevi olan felsefe bilhassa edebiyat bilimi için de önemli bir disiplindir. Edebiyat biliminin üç alanı olan edebiyat teorisi, edebiyat eleştirisi ve edebiyat tarihi ister istemez felsefenin birikimi, çalışma alanları ve felsefî geleneklerin sunduğu bilgi çerçevesinde ilerlemek ve ele alınmak zorundadır. Bu alanlar içinde sıklıkla edebiyat teorisi ve eleştirisinde felsefe biliminin birikimi ve açtığı yol kullanılmıştır. Ancak edebiyat tarihinde bilhassa edebiyat devirlerinin tasnifi meselesinde felsefî bakış açısı pek fazla dikkate alınmamıştır. Bu nedenle edebî şahsiyetleri, eser ve dönemlerini 20. yüzyıl Batı felsefesinin ana çizgileri üzerinde sınıflandırmak ve analiz etmek Türk Edebiyatı tarihçiliğine yeni bir bakış açısı getirecek, edebiyat- felsefe ilişkisini güçlendirecektir.

Bu bildiride Yeni Türk Edebiyatı devirlerinin tasnifi meselesi ele alınacak ve edebiyat devirlerinin felsefe temelli sınıflandırılmaları üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmamızın kapsamı Tanzimat'tan bugüne yazılmış edebiyat tarihlerindeki devirler; amacı ise Yeni Türk Edebiyatı döneminde yazılan edebiyat devirleri tasnif yöntemlerini ve karşılaşılan tasnif sorununu ele almak, bu devirlerin felsefe temelli sınıflandırılmalarının mümkün olabileceğini göstermektir. Çalışmamızda yöntem olarak da literatür taraması, karşılaştırma ve doküman analizi teknikleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Teorisi, Edebiyat- Felsefe İlişkisi

AN EVALUATION ON THE PHILOSOPHICAL BASED CLASSIFICATION OF THE PERIODS OF NEW TURKISH LITERATURE FROM TANZIMAT TO THE REPUBLIC

Abstract

The field of Turkish Language and Literature is called "New Turkish Literature" or "Modern / Contemporary Turkish Literature Period Tanz. Literary periods from Tanzimat to Republic; Tanzimat Period (1st and 2nd Period), Intergenerational, Servetifünûn, Fecriâti and

National Literature periods. Historical and sociological perspectives have been dominant in the history of Turkish Literature since the Tanzimat Period. In these literary histories, the author's biography and the conditions of the period were prioritized; the philosophical traditions to which literary periods and personalities are bound or influenced are ignored. The major philosophical movements and important thinkers of the 19th and 20th century Western philosophies were influential on many names that shaped Turkish literature. The 19th and 20th century Western philosophy has an effect on all of the literary movements that emerged in the period of modern Turkish literature. Because all the literary figures connected and not connected to the literary currents in question had to follow the philosophical movements of which they were contemporary.

Philosophy, which has an important function in every field of social sciences, is an important discipline, especially for literary science. Literary theory, literary criticism, and literary history, which are the three fields of literary science, must inevitably be progressed and handled within the framework of the knowledge offered by the accumulation of philosophy, fields of study and philosophical traditions. In these fields, the accumulation and the path of the science of philosophy is frequently used in literary theory and criticism. However, philosophical point of view has not been taken into consideration much in the history of literature, especially in the issue of classification of literary periods. Therefore, classifying and analyzing literary figures, works and periods on the main lines of 20th century Western philosophy will bring a new perspective to the history of Turkish Literature and strengthen the relationship between literature and philosophy.

In this paper, the issue of classification of the periods of the New Turkish Literature will be discussed and an evaluation will be made on the philosophy based classification of the literary periods. The scope of our study is the period of literary histories written since Tanzimat; The purpose of the new Turkish literature written literature during the transfer of classified methods and discusses the problems encountered classification, the classification is based on the philosophy of this period show that it is possible. In our study, literature review, comparison and document analysis techniques were used as methods.

Keywords: History of Turkish Literature, Literary Theory, Literature-Philosophy Relationship

ULUS BAKER VE TÜRK EDEBİYATINA DAİR DEĞERLENDİRMELERİ

Dr. Öğr. Gör. Zeliha KAPUKAYA
Balıkesir Üniversitesi

Özet

1990 sonrası Türkiye sosyolojisinin değerli isimlerinden biri de Ulus Baker'dir. (1960-2007). Uzun yıllar ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde öğretim elemanı olarak görev yapan Baker, 20. Yy felsefesinin Türkiye'de anlaşılmasında önemli katkılar sağlamış, çalışmalarında ele aldığı konular, orijinal tespit ve değerlendirmeleri ile dikkat çekmiştir. *Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'ni (İletişim, 1988) hazırlayan kadroda yer alan Baker, *Toplum ve Bilim, Birikim, Virgül, Cogito ve Defter* gibi dergilerde makale ve denemeler yayımlamıştır. Ulus Baker, çeşitli platformlardaki dersleri, konferansları ve seminerleriyle oldukça ilgi görmüş ve belli bir okuyucu kitlesine ulaşmış; sosyoloji, felsefe, edebiyat, sinema, siyaset, uluslararası ilişiler gibi alanlarda yazı ve değerlendirmeleriyle sosyal bilimcilere farklı bakış açıları kazandırmıştır. *Aşındırma Denemeleri* (2000), *Yüzeybilim Fragmanlar* (2009), *Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru* (2010), *Beyin Ekran* (2011), *Sanat ve Arzu* (2014), *Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme* yayımlanmış kitaplarıdır. Kant, Nietszche, Bergson, Marks gibi filozofların yanında bilhassa Spinoza'dan çok etkilenmiş, Türkiye'de Spinoza felsefesinin tanınmasında önemli faaliyetleri olmuştur. Fransız filozof Gille Deleuze felsefesini Türkiye'de en iyi anlayan ve ifade eden akademisyenlerden biri olan Baker'in, Deleuze'ün Türkiye'de anlaşılmasında eserleriyle bilhassa tercümeleriyle önemli katkısı bulunmaktadır. Ulus Baker'in Gille Deleuze'den yaptığı tercümeler şunlardır: *Kant Üzerine Dört Ders*, (Öteki Yay. Ank. 2000 ve Kabalcı Yayınevi, İst. 2007), *İki Konferans: Yaratma Eylemi Nedir? Müzikal Zaman*, (Norgunk Yay., 2003), *Spinoza: Pratik Felsefe*, (Norgunk Yay., 2005) *Leibniz Üzerine Beş Ders*, (Kabalcı Yayınevi, 2007).

Eserlerinde bir bütün olarak sosyal bilimlerin pek çok alanına değinen Ulus Baker, bilhassa sinema ve edebiyata özel vurgu yapmıştır. Ayrıca şiirleri ve denemeleri de bulunmaktadır. Baker, çalışmalarında edebiyatta imaj-imge kullanımı, edebiyat ve dil sosyolojisi, edebiyat teorisi ve eleştirisi, minör edebiyat, meczup edebiyatı gibi alanlara sosyoloji disiplininin katkılarıyla bilhassa Deleuze birikimiyle farklı bakış açıları sunmuştur. Ulus Baker'in Türk edebiyatı ile ilgili tespitleri, eleştiri ve önerileri edebiyat teorisi, eleştirisi ve tarihi açısından değer arz etmektedir.

Bu bildiride Ulus Baker'in biyografisine yer verilecek, onun edebiyatla ilgili tespit ve değerlendirmeleri ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ulus Baker, Edebiyat Sosyolojisi, Gille Deleuze, Minör Edebiyat.

ULUS BAKER AND HİS EVAULATİONS ON THE TURKISH LITERATURE

Abstract

One of the most important names in Turkish sociology ,after 1990, is Ulus Baker (1960-2007). For many years, Baker served as a lecturer in the METU Department of Sociology and he have provided important contributions to the understanding of 20th-century philosophy in Turkey, on issues covered in the study, he has attracted attention with his original determination and evaluation. He was a member of the staff of the *Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* (İletişim,1988) and published articles and essays in journals such as *Bilim ve*

Toplum, Birikim, Virgül, Cogito and *Defter*. Ulus Baker attracted a lot of attention with his lectures, conferences and seminars on various platforms and reached a certain audience; he has gained different perspectives sociology, philosophy, literature, cinema, politics, international relations, such as writing and evaluations of social scientists. *Aşındırma Denemeleri* (2000), *Yüzeybilim Fragmanlar* (2009), *Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru* (2010), *Beyin Ekran* (2011), *Sanat ve Arzu* (2014), *Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme* are his published books. He was particularly influenced by Spinoza as well as philosophers such as Kant, Nietzsche, Bergson and Marks and he worked on the understanding the philosophy of Spinoza in Turkey. Baker was one of the best academics to understand and express the French philosopher Deleuze and his philosophy in Turkey. So he has made significant contributions especially Deleuze's the understanding in Turkey, with his works and translations. Ulus Baker's translations from Gille Deleuze are: *Kant Üzerine Dört Ders*, (Öteki Yay. Ank. 2000 ve Kabalcı Yayınevi, İst. 2007), *İki Konferans: Yaratma Eylemi Nedir? Müzikal Zaman*, (Norgunk Yay., 2003), *Spinoza: Pratik Felsefe*, (Norgunk Yay., 2005) *Leibniz Üzerine Beş Ders*, (Kabalcı Yayınevi, 2007).

In his works, Ulus Baker touched on many fields of social sciences as a whole, with particular emphasis on cinema and literature. He also has poems and essays. In his studies, Baker presented different perspectives with the contribution of sociology discipline in the fields such as the use of image and image in literature, sociology of literature and language, literary theory and criticism, minor literature and compulsory literature. Ulus Baker's findings, critiques and suggestions about Turkish literature are valuable in terms of literary theory, criticism and history.

In this paper, the biography of Ulus Baker will be given and his findings and evaluations about literature will be discussed.

Keywords: Ulus Baker, Sociology of Literature, Gille Deleuze, Minor Literature.

ZAMİRLE EDAT ARASINDA BULUNAN {-In/-nIn} BİÇİMBİRİMİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
Cumhuriyet Üniversitesi

Özet

Türkçe Dilbilgisi kaynaklarında belirtili isim tamlaması kurmak için kullanılan tamlayan üzerindeki {-In / -nIn} ekine ilgi veya tamlayan eki denmektedir. Belirtili isim tamlamasının ikinci birleşeni olan tamlananın aldığı ve kişi/şahıs doğrultusunda değişkenlik gösteren {-(I)m}, {-(I)n}, {-I / -sI}, -{(I)mIz}, -{(I)nIz}, -{(I)lArI} ekleri de iyelik veya tamlanan eki olarak adlandırılır. Böylece, ortaya 'kapı**nın** kolu', 'gül**ün** rengi', 'çocuğ**un** ayakkabı**sı**' gibi her iki birleşeni de isim olan bir tamlama çıkar. Bu durumda, tamlayan veya ilgi eki olarak isimlendirilen ekler, iki isim arasında kullanılan bir ek olarak öne çıkar; ki, bu isimlendirme, yanlış değil; isabetlidir.

Ne var ki, belirtili isim tamlamalarında birinci birleşen olan ismin sonunda onu ikinci birleşen olan isimle çeşitli anlam ilgileri doğrultusunda birbirine bağlayan {-In / -nIn} ekiyle benzeşen ve bu nedenle de yine dilbilgisi çalışmalarında ilgi veya tamlayan eki olarak isimlendirilen ancak sonunda kullanıldığı zamir ile iyelik eki veya tamlanan eki almaksızın kullanılması gereken edatlar arasındaki {-In / -nIn}'ın kullanımı, iki isim arasındaki kullanımı ile ses olarak benzeşse de yapı ve işlev olarak benzeşmemektedir. Bu durumda, ortaya bir çelişki çıkmaktadır.

Bu bildiride, bu çelişki ele alınacak ve kaynaklarda isim edat arasındaki iyelik veya tamlayan eki olarak betimlenen {-In / -nIn} seslerinin ek değil; iki kelimeyi kaynaştırmak amacıyla kullanılan bir hece olduğu tezi ispat edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlgi, Tamlayan, İyelik, Tamlanan, İlave Hece.

Abstract

English In the grammar sources, the suffixes -in and -n on the suffix that is used to establish the named suffix are called suffix or suffix. (I) m, - (I) n, -I / -Si, - (I), - (I), - (I), which are the second combination of the specified name description and varying in person / The suffixes are also called possessive or complementary suffixes. Thus, a constitution is formed which is a name of both associations such as 'the arm of the door', 'the smile of the color', 'the shoe of the child'. In this case, suffixes, which are named as complementary or affirmative, stand out as an attachment between two names; which is an accurate naming without a mistake.

However, at the end of the first association in the nominal pronoun clauses, it is the noun which is finally used in the grammatical studies, which is similar to the suffixes of -in and -in, the prepositions that must be used without the inclusion of -in and -n are analogous to sound but do not resemble structure and function; it emerges as a contradiction.

In this declaration, this controversy will be addressed and the theories in which the voices of -in or -n, described as possessive or complementary between the prepositions and the nouns in the sources, are used to merge the two words as a syllable will be tried to be proved.

Keywords: Genitive, Completion, Possesive, Completed, Additive Syllable.

{-In / -nIn}'ün Tanımları ve Değerlendirilmesi

İlgi eki, kaynaklarda, "*1. Kimin hali adın* ***katılma*** *halidir (génitif). Bu haldeki adlar sahip olanı, tabi olunanı, kapsayanı gösterirler ve bir sahip olunanı, tabi olanı, kapsananı gerektirirler. Bu sebeple de iki türlü soru açarlar: - Ne Durmuş-un-dur? - Durmuş-un ne-si? Kimin halinde adlar birinci soruyu yüklem ismi olarak karşılamaya yararlar: Güvercinler Durmuşun-dur gibi. ... Kimin halinde adlar ikinci soruya bir belirli adtakımı ile cevap verirler: Durmuş-un oda-sı gibi*." (Banguoğlu 1974:328-329), "*Eklendiği adla başka bir ad arasında ilgi bağı kuran ad durumudur. Bu durum ya iki adın yan yana getirilmesiyle eksiz olarak ya da ünsüzle biten ad kök ve gövdelerinden sonra +In /+Un, ünlüyle bitenlerden sonra +nIn/+nUn ekinin getirilmesiyle karşılanır. Bu durumda ilgi durumu eki birinci adın sonundadır. İkinci ad genellikle iyelik alır: ...*" (Korkmaz 2009: 23-24), "*Bu hal ismin başka bir isimle münasebeti olduğunu ifade eden hâlidir. İlgi hâli ismin bir isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tabi bulunduğunu gösterir. İsmin bu hâli bazan eksiz, çok defa da ekli olur. Bu ek ise genitif eki'dir. Genitif eki ismi esas itibariyle isme, bazan da fiile bağlar.*" (Ergin 2009: 228), "*Bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla bütünlendiğini gösteren durum*." (Vardar 2007: 190), "*Temel sözdizimsel işlevi, adları adlara bağlamaktır. Temel anlamsal işlevi ise ilgi kurmaktır*." (Boz 2015: 21), "*İsmin başka bir isimle ilgisi olduğunu ifade eden hâldir. İlgi hâlinin öteki hâl eklerinden farkı, ismi fiile bağlayan bir ek olmamasıdır*." (Vural, Böler (2015: 151), "*İlgi hâli, iki isim unsuru arasında ilişki kuran bir ektir*." (Balyemez 2018: 82) şeklinde birbirine yakın değerlendirmelerle ele alınmaktadır.

Bu tanım ve değerlendirmelerde, '*sahip olanı gösterirken sahip olunanı gerektirmesi*' (Banguoğlu 1974:328-329), '*tabi olunanı gösterirken tabi olanı gerektirmesi*' (Banguoğlu 1974:328-329), '*kapsayanı gösterirken kapsananı gerektirmesi*' (Banguoğlu 1974:328-329), '*eklendiği adla başka bir isim arasında ilgi bağı kurması*' (Korkmaz 2009: 23), '*hâl eki olarak ismin tabi olduğu kendinden sonra gelen başka bir isimle ilgisi olduğunu göstermesi*' (Ergin 2009: 228), (Vural, Böler 2015: 151), (Balyemez 2018: 82), '*durum eki olarak bir kavramın bütünlenmesi için başka bir kavrama bağlanması*' (Vardar 2007: 190), '*sözdizimsel işlevinin adları adlara bağlaması*' (Boz 2015: 21) gibi anlamsal betimlemelerle ilgi ekinin isim tamlaması kuruculuğu öne çıkarılmaktadır. Sadece bir kaynakta 'fiil'e bağlama özelliği dile getirilmektedir (Ergin 2009: 228). Diğer bir kaynakta da ismi 'fiil'e bağlayan bir ek olmaması bilgisi vurgulanmaktadır (Vural, Böler (2015: 151).

{-In / -nIn} Ekinin Edatlarla İlişkisi

Edatlarla ilişkisi bağlamında, {-In / -nIn} eki, kaynaklarda genellikle edatın isimden 'istem'i bağlamı ile ele alınmaktadır. Zeynep Korkmaz, bu durumu, "*Türkiye Türkçesindeki adların yalın durumları ile birleşen edatlardan bir kısmı, özellikle* ***gibi, için, ile, kadar*** *gibi ad kökenli olanlar ile fiil kökenli* ***diye*** *edatı, zamirlerle birleşirken genellikle ilgi durumu isterler. Aralarında ilgi durumu istemeyenleri de vardır.* (2009: 1062)" cümleleri ile açıkladıktan sonra ilgi durumu isteyen edatların tamamını 'Tablo 6' ile gösterir. Bildiri konusu ile ilgili genel yaklaşımları derli toplu gösterdiği için bu tablo, buraya aynen alınmıştır (2009: 1064):

Edatların Zamirler ile Kullanılış Tablosu

	gibi	*için*	*ile*	*kadar*	*diye*
Ben	benim *gibi*	benim *için*	benim *ile*	benim *kadar*	benim *diye*
Sen	senin *gibi*	senin *için*	senin *ile*	senin *kadar*	senin *diye*
O	onun *gibi*	onun *için*	onun *ile*	onun *kadar*	onun *diye*
Biz	bizim *gibi*	bizim *için*	bizim *ile*	bizim *kadar*	bizim *diye*
Siz	sizin *gibi*	sizin *için*	sizin *ile*	sizin *kadar*	sizin *diye*
Onlar	onlar *gibi*	onlar *için*	onlar *ile*	onlar *kadar*	onlar *diye*
Bu	bunun *gibi*	bunun *için*	bunun *ile*	bunun *kadar*	bunun *diye*
Şu	şunun *gibi*	şunun *için*	şunun *ile*	şunun *kadar*	şunun *diye*
O	onun *gibi*	onun *için*	onun *ile*	onun *kadar*	onun *diye*
Bunlar	bunlar *gibi*	bunlar için	bunlar ile	bunlar kadar	bunlar diye
Şunlar	şunlar *gibi*	şunlar *için*	şunlar *ile*	şunlar *kadar*	şunlar *diye*
Onlar	onlar *gibi*	onlar *için*	onlar *ile*	onlar *kadar*	onlar *diye*
Kim	kim *gibi* kimin *gibi*	kim *için* kimin *için*	kim *ile* kimin *ile*	kim *kadar* kimin *kadar*	kim *diye* kimin *diye*
Kimler	kimler *gibi*	kimler *için*	kimler *ile*	kimler *kadar*	kimler *diye*
Ne	ne *gibi*	ne *için*	ne *ile*	ne *kadar*	ne *diye*
Neler	neler *gibi*	neler *için*	neler *ile*	neler *kadar*	neler *diye*
Kendi	kendi *gibi*	kendi *için*	kendi *ile*	kendi *kadar*	kendi *diye*
Kendileri	kendileri *gibi*	kendileri *için*	kendileri *ile*	kendileri *kadar*	kendileri *diye*

(Tablo 6)

Korkmaz, ilgi durumu isteyen ile istemeyen arasındaki farkı "*İşaret zamirleri* ***gibi*** *ve* ***kadar*** *edatları ile ilgi durumu eki alarak da almadan da birleşebilirler. Yalnız ilgi durumu ekini almış birleşimler ile ilgi durumu eki almamış olan birleşimler arasında ilgi bağı açısından bir anlam farkı göze çarpar. İlgi durumu eki almış olanlar tıpkı ad tamlamalarında olduğu gibi daha belirli, daha bilinen somut bir bağlantıyı, ilgi durumu eki almamış olanlar ise daha genel nitelikte soyut bir bağlantıyı ifade ederler.* (2009: 1061-1063) betimlemesiyle {-In / -nIn} kullanımının işlevsel özelliğine dikkat çeker. Erdoğan Boz da bu düşünceye "***Adıl-ilgeç*** *bağlantısıyla kurulan ilgeç öbeklerinde yarı belirsiz olan adılların belirlilik düzeylerini yükseltmek için yine belirtme işleviyle kullanılırlar. İlgi biçimbirimi burada öbeği kurmaz. ... Ancak aynı ilgeçlerin adlara biçimbirimsiz bağlanmış olması, bu biçimbirimin adıl-ilgeç bağlantısını yapmadığı, bağlantının eksiz gerçekleştiği sonucunu doğurmaktadır.*" sözleriyle katılır (2015: 25).

Ergin, {-In / -nIn} ekinin zamirler ile edat arasında kullanımını iki isimli bir yapıdan eksiltmeye dayandırarak 'birleştirme' işlevine "*Üçüncü olarak da genitif eki zamirleri bazı edatlara bağlamakta kullanılır: senin için, onun gibi misallerinde olduğu gibi. Burada genitif eki mânâ bakımından değil, sadece şekil bakımından vazife görür. Fakat aslında burada da mânâ fonksiyonu ile vazife görmekte ve yine ismi edatların aslı olan başka bir isme bağlamakta idi. Zamanla ikinci isim, eki ile birlikte edatlaşınca genitif ekinin yalnız şekil vazifesi, ismi edata bağlamak vazifesi kalmıştır.*" (2009: 230-231) sözleriyle dikkat çekmektedir. {-In / -nIn} ekinin bu şekilde kullanımı hususunda Ergin'in zamirleri edatlara

bağlama fikrine katılan görüşleri yoğun bir şekilde görmek de mümkündür: "*İlgi hâli eki üç yerde kullanılmaktadır. Bunlardan ilki yukarıda da anlatıldığı gibi ismi isme bağlamaktır. Ekin asıl işlevi de budur. İkincisinde ilgi hâli eki zamirleri bazı edatlara bağlar: benim gibi, senin gibi, bizim kadar, onun için, onun kadar vb. Üçüncüsünde ise ilgi hâli eki isimleri fiillere bağlar: şu ikisi sen-in, şu ikisi de onlar-ın sayılır gibi..*" (Vural, Böler 2015: 151); "*ve günümüz Türkçesinde başlıca iki görevi vardır: 1. İsim tamlaması kurar: Ali-nin evi, okul-un önü 2. Zamirleri edatlara bağlar: Sen-in için, o-nun kadar, ben-im gibi*" (Balyemez 2018: 82).

Boz, edatların eklerlerle ilgişkisini yönetici olan edatın yönettiği isimden durum eki istemi olarak değerlendirdiği "*Sözlükler İçin Yeni Bir Dilbilgisel Bilgi Önerisi: İlgeçlerin Atadıkları Biçimbirimler*" adlı makalesinde "*Bundan başka adıllarla kurulan kimi ilgeç öbeklerinde, adılların +{(n) In/m} biçimbirimi alırken (Ör. ben+im için, sen+in için, sen+in gibi vb.) aynı öbeklerin ad ile kurulanlarında adların herhangi bir biçimbirim almadıkları (Ör. Ali için, kedi için, adam gibi vb.) görülmektedir. Burada adıllara getirilen +{(n) In/m} biçimbirimini ilgeç atamaz çünkü aynı ilgecin adlarla kurduğu öbeklerde bu biçimbirim görülmez. Bu durum, mevcut bilgilerimizi yeniden sorgulamamızı gerektirmektedir. İlgeçlerin aynı öbek yapılarında adlara zorunlu tamlayıcıya biçimbirim atamazken adıllara atıyor olmasının başka bir nedenini olmalıdır. Adılların, adların yerine geçici olarak kullanılan yarı belirsiz sözcükler olduğu hatırlanırsa söz konusu biçimbirimlerin ilgeçlerin atadığı durum biçimbirimi değil, adılların belirlilik için almak zorunda oldukları biçimbirimler olduğu düşünülebilir.*" derken [-A] ve [-Dan] eklerinden farklı olduğu noktasına işaret etmektedir (Boz, 2018: 755). Boz ayrıca "*İlgeçlerin aynı öbek yapılarında adlara zorunlu tamlayıcıya biçimbirim atamazken adıllara atıyor olmasının başka bir nedenini olmalıdır. Adılların, adların yerine geçici olarak kullanılan yarı belirsiz sözcükler olduğu hatırlanırsa söz konusu biçimbirimlerin ilgeçlerin atadığı durum biçimbirimi değil, adılların belirlilik için almak zorunda oldukları biçimbirimler olduğu düşünülebilir.*" sözleriyle aynı edatların isim ve onun yerine kullanılan zamirlerle kullanımın farklı olmasından dolayı istem dışında düşünülmesi gerektiğine de dikkat çeker (2018: 755).

{-In / -nIn} ekinin tanım ve değerlendirmesi amacıyla incelediğimiz kaynaklarda 'zamirlerle birleşirken bazı edatların ilgi durumu istemesi' (Korkmaz 2009: 1062), 'adıl-ilgeç bağlantısıyla kurulan ilgeç öbeklerinde yarı belirsiz olan adılların belirlilik düzeylerini yükseltmek için kullanılması' (Boz 2015: 25), 'zamirleri bazı edatlara bağlaması' (Vural, Böler 2015: 151), (Balyemez 2018: 82) özellikleri kayda geçirilmiş olmaktadır; ki, bu tür kullanımda 'istem' (Korkmaz 2009: 1062), 'pekiştirme' (Korkmaz 2009: 1063), 'pekiştirme' ve 'belirlilik' (Boz 2015: 25), 'bağlama' (Ergin 2009: 230-231), (Vural, Böler 2015: 151), (Balyemez 2018: 82) kavramları konunun ele alınması için önem kazanmaktadır.

Erarslan "*Zamirlerin isimlerden diğer bir farkı da gibi, için, ile gibi son çekim edatlarına bağlanmalarında ortaya çıkar. İsimlerin kitap gibi, yazı ile, ilaç için şeklinde doğrudan doğruya bağlandıkları bu edatlara zamirler umumiyetle hâl ekleri (ilgi, yükleme, yönelme, çıkma gibi) ile bağlanmaktadırlar: "benim gibi, senin için, anın ile > onunla, bizim için, sizin ile misallerinde olduğu gibi. Zamirin hangi hâl ekiyle edata bağlanacağını tayin eden ise edatın kendisidir. Edatların, zamirlerin belli hâllerine getirilmesinin sebebi nedir? Meselâ ET.'deki soñg edatı çıkma ekli şekle getirilir: andın song. Benzerlik edatı teg, zamirin yükleme haline getirilir: anı teg gibi. Soñg edatı neden yükleme hâlindeki zamire getirilmiyor da çıkına hâlindeki zamire getiriliyor?*" şeklinde çekim edatı öbeği içinde asla kullanılmaması gereken ilgi ekinin varlığını sorgulamakta ve bir cevap vermemektedir (1999: 340).

Değerlendirme

Yukarıya alınan tablodaki 'diye' metin bağlamında daha çok "*Dünya benim diye göğsünü germe / Dünya kadar malın olsa ne fayda"* (Pir Sultan Abdal) örneğinde olduğu gibi zarf-fiil olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, kesinlikle edat olarak kullanılan diziseller hakkında karar verirken kullanılacak bir kelime değildir. 'Diye'ye sadece, *Ne diye oyunda oy*naştasın / *Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın*" (Arif Nihat Asya) örneğinde olduğu gibi 'ne' zamiriyle kullanıldığında 'edat' olara yalaşma doğru olur.

Zamirler edatlarla birlikte kullanılıren {-In(m) / -nIn} kaynaştırıcı hecesini alsın veya almasın tamamen karşıladıkları isimleri anlamca ne bir eksik ne bir fazla temsil etmektedir. "Ben gibi" kullanımı ne ise "benim gibi" kullanımı da aynıdır. 'Ben' ve 'benim' tamamen 'Ahmet'ten başka bir şey -yani, Ahmet'in kaşı, Ahmet'in gözü vb değildir. Söyleyiş zorluğu daha kuvvetli olan yan yanalılarda sanki {-In(m) / -nIn} bir ekmiş izlenimi uyandırmaktadır; ama, asla zamir edat birleşimiyle oluşan edat öbeğine anlamsal bir katısı yotur.

"İçin" edatının kullanımı diğerlerinden biraz daha farklı gibi durmaktadır; çünkü, {-In(m) / -nIn} kullanılmaksızın 'ben için', ' sen için' gibi.cümle kurgusu içine girememektedir.

Kişi zamirlerinin basit çekim edatlarıyla kullanımlarını tek tek şöyle değerlendirebiliriz:

Kişi Zamirleri

Ben:

'Ben' zamiri 'gibi' edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-Im} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *benim gibi = ben gibi.*

"*Bu akşam* ***ben gibi [benim gibi]****sen de mahmursun*
İlişme kolların boynumda dursun
Karanlık geceme yıldız olursun
Gel, gitme bu akşam, gel fidan boylum."

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

'Ben' zamirinin 'için' edatıyla {-Im} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmasa da önemli bir söyleyiş sıkıntısı doğurmaktadır: *benim için = ben için.*

'Ben' zamirinin 'ile' edatıyla {-Im} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmamaktadır: *benim ile = ben ile.* Ayrıca, 'ile' edatının kendinden önce gelen isim veya zamirle bitişebilme yeteneği olduğu için birleşim doğrudan ile > -lA değişimiyle gerçekleşmektedir: *Ben ile > benle* gibi. Bu da aslında kaynaştırıcı heceye ihtiyaç duyulmadığının bir kanıtıdır.

'Ben' zamirinin 'kadar' edatıyla {-Im} olmaksızın kullanımı, diğer edatlara göre kaynaştırıcı heceye daha az ihtiyaç duymaktadır: *benim kadar = ben kadar.*

Sen:

'Sen' zamiri de 'gibi' edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-In} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *senin gibi = sen gibi.*

"*Sesini duyuyorum rüyalarımda*
Gözlerimi kamaştırıyor ışığın
Rüzgar ***sen gibi [senin gibi]*** *dokunuyor bana*
Ben doğuyorum"

(Özdemir Asaf)

'Sen' zamirinin 'için' edatıyla {-In} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmamaktadır: *senin için = sen için.*

‘Sen’ zamirinin ‘ile’ edatıyla {-In} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmamaktadır: *senin ile = sen ile.* ‘Ben’ zamirinde olduğu gibi, ‘ile’ edatının kendinden önce gelen isim veya zamirle bitişebilme yeteneğinden dolayı birleşim doğrudan ile > -lA değişimiyle gerçekleşmektedir: *Sen ile > senle* gibi. Bu da aslında kaynaştırıcı heceye ihtiyaç bu yapıda ihtiyaç duyulmadığının bir kanıtıdır.

‘Sen’ zamirinin ‘kadar’ edatıyla {-In} olmaksızın kullanımı, diğer edatlara göre kaynaştırıcı heceye daha az ihtiyaç duymaktadır: *senin kadar = sen kadar.*

O:

‘O’ zamiri de ‘gibi’ edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-nIn} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *onun gibi = o gibi.*

“*Sevgi yüklü ,*
Muştu yüklü,
Bir de ... bir de umut ...

Sen gibi, [senin gibi]
O [onun gibi] gibi,
Sizler gibi [sizlerin gibi] ...”

(Alaettin Güven)

‘O’ zamirinin ‘için’ edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmamaktadır; ancak, kuvvetli bir söyleyiş güçlüğü doğurmaktadır: *onun için = o için.*

‘O’ zamirinin ‘ile’ edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, büyük bir söyleyiş güçlüğü oluşturmaktadır: *onun ile = o ile.* Bu güçlük, {-nIn} kullanımıyla aşılabilmektedir: *onunla* gibi. Zaten, bu edatın bitişik şeklinde de kaynaştırıcı ortaya çıkmaktadır: *onla.*

‘O’ zamirinin ‘kadar’ edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, tam da ‘o’ zamirinin kavramsal alanı ile yüzdeyüz örtüşmektedir: *onun kadar = o kadar.*

Biz:

‘Biz’ zamiri de ‘gibi’ edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-Im} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *bizim gibi = biz gibi.*

“*Aşka ser koymuş dilâ bizler biraz dîvâneyiz*
Mest olup câm-ı muhabbetden ne gam mestâneyiz
Sâkî-i gül-çihrenin destinde hem peymâneyiz
Biz gibi [bizim gibi] *serhôşlar hiç anlamaz dünyâ nedir*”

(Hurrem)

‘Biz’ zamirinin ‘için’ edatıyla {-Im} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmamaktadır; ancak, kuvvetli bir söyleyiş güçlüğü doğurmaktadır: *bizim için = biz için.*

‘Biz’ zamirinin ‘ile’ edatıyla {-Im} olmaksızın kullanımı, büyük bir söyleyiş güçlüğü oluşturmaktadır: *bizim ile = biz ile.* Bu güçlük, {-Im} kullanımıyla aşılabilmektedir: *bizimle* gibi. Bu edatın bitişik şeklinde de kaynaştırıcı ortaya çıkmaktadır: *bizle.*

‘Biz’ zamirinin ‘kadar’ edatıyla {-Im} olmaksızın kullanımı, bir söyleyiş güçlüğü doğurduğu için {-Im} kullanılmaktadır: *onun kadar = o kadar.*

Siz:

‘Siz’ zamiri de ‘gibi’ edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-In} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *sizin gibi = siz gibi.*

“*Biz harabâtileriz tâlib-i şöhret değiliz*

Gerçi bektâşileriz dâhil-i halvet değiliz
Zâhidâ ***siz gibi [sizin gibi]*** *meftûn-ı 'ibâdet değiliz*
Dâr-ı ukbâda dahi mâil-i cennet değiliz
Nazar-ı şâh-ı erenler bizi Bektâş etdi
Nâmımız aşk-ı Ali böyle Kızılbâş etdi"

(Ali Kadri)

'Siz' zamirinin 'için' edatıyla {-In} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmamaktadır; ancak, kuvvetli bir söyleyiş güçlüğü doğurmaktadır: *sizin için = biz için.*

'Siz' zamirinin 'ile' edatıyla {-In} olmaksızın kullanımı, büyük bir söyleyiş güçlüğü oluşturmaktadır: *sizin ile = biz ile.* Bu güçlük, {-Im} kullanımıyla aşılabilmektedir: *sizinle* gibi.

'Siz' zamirinin 'kadar' edatıyla {-In} olmaksızın kullanımı, bir söyleyiş güçlüğü doğurduğu için {-Im} kullanılmaktadır: *onun kadar = o kadar.*

Onlar:

'Onlar' zamiri edat öbeği oluşturuken asla {-In} kullanımına ihtiyaç duymaz; çünkü, {-lAr} eki, {-In} ekinin yapı içindeki kaynaştırma görevini üstlenmektedir: *onlar gibi, onlar için, onlar ile, onlar kadar.*

Gösterme Zamirleri

Bu:

'Bu' zamiri 'gibi' edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-nIn} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *bunun gibi = bu gibi.*

'Bu' zamirinin 'için' edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluk oluşturmasa da önemli bir söyleyiş sıkıntısı doğurmaktadır: *bunun için = bu için.*

*(**Bu gibi** tahtalarda dikkatli olmak gerekir.*
Esniyor mu, aşınmış mı, eski mi
bir gün hiç habersiz içeri göçüverir,
bir evin bu en çok basılan yeri.)

(Behcet Nnecatigil)

'Bu' zamirinin 'ile' edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, biraz söyleyiş zorluğu ortaya çıkarmaktadır: *bunun ile = bu ile.* Bu zorluk {-nIn} kullanımıyla giderilmektedir.

'Bu' zamirinin 'kadar' edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, diğer edatlara göre kaynaştırıcı heceye daha az ihtiyaç duymaktadır: *bunun kadar = bu kadar.*

Şu:

'Şu' zamiri 'gibi' edatıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-nIn} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *şunun gibi = şu gibi.*

'Şu' zamirinin 'için' edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, anlamsal bir boşluğa neden olmamaktadır: *bunun için = bu için.*

'Şu' zamirinin 'ile' edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, biraz söyleyiş zorluğu ortaya çıkarmaktadır: *şunun ile = şu ile.* Zamire birleşirken de bu zorluk ortadan kalkmış olduğu için *şunla* söyleyişine dönebilmektedir.

'Şu' zamirinin 'kadar' edatıyla {-nIn} olmaksızın kullanımı, diğer edatlara göre kaynaştırıcı heceye daha az ihtiyaç duymaktadır: *şunun kadar = şu kadar.*

O:

'O' gösterme zamiri, 'o' kişi zamiri ile hem yapı hem de anlam açısından eşkullanım değeri gösterir. Bu nedenle burada tekrar tartışma konusu yapılmayacaktır.

Bunlar / Şunlar / Onlar:

'Bu' / 'şu' / 'o' gösterme zamirinin çokluk şekilleri, edat öbeği oluştururken asla {-In} kullanımına ihtiyaç duymaz; çünkü, {-lAr} eki, {-In} ekinin yapı içindeki kaynaştırma görevini yerine getirmektedir: *bunlar gibi, bunlar için, bunlar ile, bunlar kadar; şunlar gibi, şunlar için, şunlar ile, şunlar kadar; onlar gibi, onlar için, onlar ile, onlar kadar.*

Soru Zamirleri

Kim:

'Kim' zamiri 'gibi', 'için', 'ile' ve 'kadar' edatlarıyla nöbetleşe kullanılabilmektedir. {-In} kullanılmadığında anlamsal bir boşluk oluşmamaktadır: *kimin gibi = kim gibi.* Hatta, {-In}sız kullanımı mantıkça daha uygun gibi görünmektedir.

Kimler:

Zamir çokluk şekilleriyle asla {-In} kullanımına ihtiyaç duymamaktadır: *kimler gibi.*

Ne:

'Ne' zamiri de asla {-nIn} kullanımına ihtiyaç duymamaktadır: *ne gibi.*

Neler:

Zamir çokluk şekilleriyle asla {-In} kullanımına ihtiyaç duymamaktadır: *neler gibi.*

Dönüşlülük Zamirleri

Kendi:

'Kendi' zamiri asla {-nIn} kullanımına ihtiyaç duymamaktadır: *kendi gibi.*

Kendileri:

'Kendileri' zamiri de asla {-nIn} kullanımına ihtiyaç duymamaktadır: *kendileri gibi.*

Sonuç

Edatlarla ilişkisi bağlamında {-In(m) / -nIn}, ilgi eki olarak isimlendirilmekte ve bunun varlığı istem, bağlama, belirlilik ve pekiştirme işlevleriyle izah edilmektedir.

Zamir ile edat arasındaki {-In(m) / -nIn} -kanaatimce- sadece kişi zamiri ile edatların söyleyişini kolaylaştırmak ve söyleyişe estetik bir değer katmak için kullanılmaktadır.

Bu yapıdaki kullanımıyla {-In(m) / -nIn} işlevi olan bir ek değildir. Şekilbilgisi bağlamında kullanılan kaynaştırma amaçlı bir hecedir. Uyuma bağlı olarak -ın / -in, -un / -ün, -nın / nin, -nun / -nün şeklinde bir ekmiş gibi çoğalması, onun ilgi eki olduğu yönündeki fikirleri pekiştirmiş olmalıdır. Oysa, Korkmaz'dan alıntıladığımız tabloda, Korkmaz'ın ekli birleşim olarak verdiği -üçüncü çokluk kişi hariç- kişi zamirleri, gösterme zamirlerinin tekil şahısları ile soru zamiri kim'in eksiz kullanımları metinlerde görülebilmektedir. Üstelik, ekli kullanım ile eksiz kullanım arasında hiçbir anlam farkı da oluşmamaktadır.

KAYNAKÇA

BALYEMEZ, Sedat (2018), *Dil Bilgisi Üzerine Açıklamalar*, Pegem Akademi, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara.

BANGUOĞLU, Tahsin (1974), *Türkçenin Grameri*, Baha Matbaası, İstanbul.

BOZ, Erdoğan (2015), *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*, Gazi Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.

BOZ, Erdoğan (2018), "Sözlükler İçin Yeni Bir Dilbilgisel Bilgi Önerisi: İlgeçlerin Atadıkları Biçimbirimler", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 749-758.

ERASLAN, Kemal (1999), *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ERGİN, Muharrem (2009), Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili veEdebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.

KORKMAZ, Zeynep (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

VARDAR, Berke (2007), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Miltulingual Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

VURAL, Hanifi, BÖLER, Tuncay (2015), *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.

TÜRKÇEDE DURUM FİİLLERİNİN DURUMU ÜZERİNE

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
Cumhuriyet Üniversitesi

Özet

Türkçede içerikleri bakımından fiiller, oluş fiilleri, kılış fiilleri ve durum fiilleri şeklinde üçe ayrılır.

Oluş fiilleri, yüklemin gösterdiği işin olma niteliği taşıdığı, oluşun özneye yöneldiği ve bu fiillerin geçişsiz olduğu vurgulanarak açıklanır ve şöyle fiillerle örneklendirilir: "*ak-, belir-, cıvı-, coş-, çisele-, doğ-, eri-, göver-, huylan-, ıslan-, islen-, kabuklan-, makineleş-, öl-, parılda-, sarar-, taş-, uza-, yeşer-*".

Kılış fiilleri, yüklemin gösterdiği işin yapma niteliği taşıdığı, işin öznenin dışında bir nesneye yöneldiği ve dolayısıyla geçişli olduğu vurgulanarak açılanır ve şöyle fiillerle örneklendirilir: "*adımla-, besle-, çevir-, diz-, eğir-, gagala-, kapa-, oku-, öğren-, parçala-, seç-, tara-, uç-, vur-, yaz-*".

Durum fiilleri, yüklemin gösterdiği işin sadece hareket hâlinde olmadığı aynı zamanda bir durumu veya takınılan bir tavrı ifade ettiği, genellikle geçişsiz olduğu ancak az sayıda geçişli fiillerin de bulunduğu vurgulanarak açıklanır ve şöyle fiillerle örneklendirilir: "*alış-, bağdaş-, çim-, dinel-, gücen-, inle-, kan-, özle-, pepele-, sevin-, şaşır-, tiksin-, uyu-, üşü-, yat-*".

Bu sınıflandırmada, oluş ve kılış fiillerinde herhangi bir sorun tespit edilmemektedir. Durum fiilleri incelendiğinde tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Bu bildiride, durum fiilleri ile ilgili tutarsızlık ortaya konacak ve söz dizimi açısından böyle bir ayırımın gerekli olup olmadığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fiil, Oluş Fiilleri, Kılış Fiilleri, Durum Fiilleri.

Abstract

In terms of their content in Turkish, verbs, intrsansitive verbs, transitive verbs and status verbs are divided into three.

The intrsansitive verbs are explained by emphasizing that the predicate has the quality of being the work, being directed to the subject, and that these verbs are non-transitive and are exemplified with the following verbs: "*ak-, belir-, cıvı-, coş-, çisele-, doğ-, eri-, göver-, huylan-, ıslan-, islen-, kabuklan-, makineleş-, öl-, parılda-, sarar-, taş-, uza-, yeşer-*".

The transitive verbs are opened by emphasizing that the work shown by predicate has the quality of doing, that the work is directed to an object outside the subject and therefore is transitive and is exemplified by verbs such as: "*adımla-, besle-, çevir-, diz-, eğir-, gagala-, kapa-, oku-, öğren-, parçala-, seç-, tara-, uç-, vur-, yaz-*".

The status verbs are explained by emphasizing that the work shown by predicate is not only in motion but also expresses a situation or an attached attitude, is generally non-transitive, but there are few transitive verbs and is exemplified by verbs such as: "*alış-, bağdaş-, çim-, dinel-, gücen-, inle-, kan-, özle-, pepele-, sevin-, şaşır-, tiksin-, uyu-, üşü-, yat-*".

In this classification, no problems are detected in the *intrsansitive verbs* and *transitive verbs*. When the situation verbs are examined, it is seen that there are inconsistencies. In this paper, inconsistencies with regard to the verbs of the situation will be revealed and whether such a distinction is necessary in terms of syntax will be discussed.

Keywords: Verbs, Intrsansitive Verbs, Transitive Verbs, Status verbs.

Türkçenin içerikleri bakımından fiillerinin oluş, kılış ve durum fiilleri şeklinde üçe ayrılarak incelenmesi, ortaöğretim müfredatına da yansımış bulunmaktadır:

(eba.gov.tr)

Bu tür sınıflandırmanın Banguoğlu ile başlayıp Zeynep Korkmaz ile devam ettirildiği görülmektedir.

Banguoğlu, fiilleri *"Bir kılış, bir durum, veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (procès) anlatan kelimeye fii1 adını veririz: kılmak kesmek durmak kalmak olmak büyümek gibi." şeklinde tanımlar* (1974: 408) ve *"İfade ettikleri olup bitenin niteliğine göre fiilleri adlandırmz. Onları kılış fiilleri (verbe d'action) almak taşımak kaçmak, durum fiilleri (verbe d'état) yatmak, susmak, beklemek, oluş fiilleri (verbe devenir) doymak, uzamak, kararmak, diye ayırdededeiz."* (1974: 408) diye üçe ayırarak sınıflandırır.

Zeynep Korkmaz, içerikleri bakımından fiilleri "*Oluş Bildiren Fiiller*", "*Bir Kılış ve Kılınış Bildiren Fiiller*" ve "*Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller*" olmak üzere üçe ayırır (2009: 530-533). "Oluş Bildiren Fiiller" için "*Verilen örneklerde görüldüğü üzere, oluş bildiren fiiller, cümlede yüklemin gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, oluşun yapana yöneldiğini belirten, dolayısıyla herhangi bir nesneye ihtiyaç göstermeyen fiillerdir. Bunları geçişsiz fiiller (Alm. intransitives Verb; İng. intrsansitive verb; Osm. lâzım fiil) diye adlandırıyoruz.*" açıklaması yanında "*ak-, art-, ballan-, belir-, benze-, birik-, büyü-, cıvı-, coş-, çisele-, çökel-, çürü-, delir-, diril-, doğ-, dol-, doy-, eri-, eski-, fosla-, göver-, gürleş-, güzelleş-, huylan-, ıslan-, ışı-, islen-, kabuklan-, kana-, karar-, kay-, kızış-, kok-, körel-, kudur-, küflen-, makineleş-, morar-, öl-, parılda-, parla-, paslan-, patla-, piş-, pörtle-, sarar-, sız-, soğu-, sol-, sön-, sür-, taş-, tepser-, tozu-, tüt-, uza-, yeşer-*" örneklerini (2009: 531); "*Bir Kılış ve Kılınış Bildiren Fiiller*" için "*Örnekleri sıralanan kılış ve kılınış fiilleri, cümlede yüklemin gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini, bir varlık üzerinde etkisi bulunduğunu gösteren, dolayısıyla nesne gerektiren fiillerdir. Bunlara da geçişli fiiller (Transitives verb, tarnsitive verb, müteaddi fiil) diyoruz.*" açıklaması yanında "*adımla-, as-, besle-, biç-, boya-, böl-, buda-, büz-, çevir-, diz-, döv-, düşün-, eğir-, ek-, gagala-, giyin-, giy-, gümüşle-, kapa-, kaşı-, kovala-, oku-, öğren-, öğret-, parçala-, pişir-, seç-, sula-, tara-, tıka-, uç-, vur-, yaz-*" örneklerini (2009: 532); "*Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller*" için de "*Bu fiiller herhangi bir oluş ve kılışı değil, yalnızca hareket hâlinde olmayan bir durumu veya takınılan bir tavrı gösterirler. Genellikle geçişsizdirler. Ancak, içlerinde beğen-, özle- gibi az sayıda geçişli olanları da vardır:*" açıklaması yanında "*alış-, az-, bağdaş-, bat-, beğen-, bekle-, bez-,*

bık-, buna-, buy-, çim-, dinel-, gücen-, inle-, kan-, özle-, pepele-, sevin-, solu-, somurt-, sus-, şaşır-, tiksin-, titre-, uyukla-, uyu-, üşü-, yapış-, yat-" örneklerini verir (2009: 533).

Banguoğlu, bu tür fiillerin hangi özellikler ile ayrılacağına dair bir bilgi vermez. Korkmaz ise bu tür fiillerin ayırımını yapabilmek için "*herhangi bir oluş ve kılışı bildirmeme, yalnızca hareket hâlinde olmayan bir durum ve takınılan tavrı gösterme, beğen-, özle- gibi az sayıda geçişli olanları hariç olmak üzere genellikle geçişsiz olma*" özelliklerini belirtir.

Her iki araştırmacı, 'durum fiilleri' için şu örnekleri kullanmıştır:

	Kılış	***Oluş***		***Durum***
Banguoğlu	almak	doymak		yatmak
	taşımak	uzamak		susmak
	kaçmak	kararmak		beklemek
korkmaz	adımlamak	akmak	körelmek	alışmak
	asmak	artmak	kudurmak	azmak
	beslemek	ballanmak	küflenmak	bağdaşmak
	biçmek	belirmek	makineleşmek	batmak
	boyamak	benzemek	morarmak	beğenmek
	bölmek	birikmek	ölmek	beklemek
	budamak	büyümek	parıldamak	bezmek
	büzmek	cıvımak	parlamak	bıkmak
	çevirmek	coşmak	paslanmak	bunamak
	dizmek	çiselemek	patlamak	buymak
	dövmek	çökelmek	pişmek	çimmek
	düşünmek	çürümek	pörtlemek	dinelmek
	eğirmek	delirmek	sararmak	gücenmek
	ekmek	dirilmek	sızmak	inlemek
	gagalamak	doğmak	soğumak	kanmak
	giyinmek	dolmak	solmak	özlemek
	giymek	doymak	sönmek	pepelemek
	gümüşlemek	erimek	sürmek	sevinmek
	kapamak	eskimek	taşmak	solumak
	kaşımak	foslamak	tepsermek	somurtmak
	kovalamak	gövermek	tozumak	susmak
	okumak	gürleşmek	tütmek	şaşırmak
	öğrenmek	güzelleşmek	uzamak	tiksinmek
	öğretmek	huylanmak	yeşermek	titremek
	parçalamak	ıslanmak		uyuklamak
	pişirmek	ışımak		uyumak
	seçmek	islenmek		üşümek
	sulamak	kabuklanmak		yapışmak
	taramak	kanamak		yatmak
	tıkamak	kararmak		
	uçmak	kaymak		
	vurmak	kızışmak		

	yazmak	kokmak		
	İkinci dereceden özne ile cümleleşir.	İkinci dereceden nesne ile cümleleşir.		İkinci dereceden özne ile cümleleşir. Kılış fiili ile aynı kategoriyi oluşturur.

Tartışma ve Sonuç

Fiillerin anlamsal içeriğine bakılarak değil; de, fiillerin yüklem olması durumunda kurduğu cümlenin ölçüt olarak alınması gereken bu sınıflandırma için verilen örneklere bakıldığında cümlenin hangi özelliğinin temel alındığı anlaşılamamaktadır.

Örneğin, Banguoğlu'nun kılış fiiline örnek verdiği '*kaçmak*' ile durum fiiline örnek verdiği '*beklemek*' cümle kurgusunda fiili özneyle ilişkilendirmek bakımından farklı değildir ve ikisi de kılış fiilidir. Keza, Korkmazın kılış fiiline örnek verdiği '*bölmek*' ile durum fiiline örnek verdiği '*beklemek*' cümle kurgusunda fiili özneyle ilişkilendirmek bakımından farklı değildir ve ikisi de kılış fiilidir.

Fiilin sadece yüklem olarak cümle kurgusunu etkileyecek iki anlamsal özelliği vardır. Birinci anlamsal özellik, fiilin anlamının gerçekleştirilebilmesi için bir canlıya veya canlı özelliği verilmiş herhengi bir kavrama ihtiyaç duymasıdır. Bu, onun yanına bir özne alarak cümle oluşturabileceği anlamına gelir. "*Ahmet gidiyor*." (Gitme eylemi Ahmet tarafından gerçekleştirilmezse bu fiil, asla bir cümlenin yüklemi olarak hayat bulamayacaktır. Yani, cümle oluşturmayacaktır.), "*Kapı elimi yaraladı*." (Kapının yaralama gücü yok; ama, bu güç, sanki canlı imiş gibi düşünülerek dil kullanıcısı tarafından 'kapı' kelimesine yüklenmiştir. Bu yüzden, 'kapı', 'ben' öznesinin yerine kullanılmıştır: *Ben dikkatsizliğim yüzünden kapıya kıstırarak elimi yaraladım.*) Birinci anlamsal özellik ise fiilin anlamının gerçekleştirilebilmesi için bir canlıya veya canlı özelliği verilmiş herhengi bir kavrama ihtiyaç duymamasıdır. "*Yağmur yağıyor*." (Yağma eylemi bir özne olmaksızın kendini yağmur nesnesi üzerinde gerçekleştiriyor: Yağmur, 'yağan şey' konumundadır.)

Sonuçta, durum fiilleri denilen fiiller de kılış fiilleri ile cümle kurabilmek ve gösterileni olan anlamın gerçekleştirilebilmesi için bir özneye ihtiyaç duyması bakımından aynı sözdizimsel özelliğe sahiptir.

'Durum fiili' başlığının geçişsiz kılış fiiline işaret ettiği düşünülmüş olsa bu durumda "*Kimi örneklerde geçişsiz olabilir*." uyarısına gerek duyulmamalıydı. Kaldı ki, geçişlilik ve geçişsizlik de tartışmalıdır ve bu konu, sadece yüklemin dikkate alınmasıyla çözülecek bir sorun da değildir. Geçişlilik, yüklem olan kılış fiilinin anlamının gerçekleştiricisi olan özne ile birlikte istedikleri öğeyi karşılayan bir terimdir. Dolayısıyla, geçişlik çatısı gereği cümleye 3. dereceden giren öge, 'durum' terimi ile yüklemi 2. Dereceden tamamlaması gereken 'kılış' ve 'oluş' terimleriyle bir arada asla düşünülmemelidir.

Leyla Karahan, fiillerin tamlayıcı ilişkisi bakımından sınıflandırmalarını değerlendirdiği yazısında "*Sonuç olarak; fiil-tamlayıcı ilişkisini, tamlayıcıya ihtiyaç olup olmaması, tamlayıcı sayısı, tamlayıcının niteliği (içinde bulunduğu fiil ve taşıdığı fiil eki) bakımlarından da değerlendirerek, geçişlilik-geçişsizlik sınıflandırması dışında başka sınıflandırmaların da*

yapılabileceğini düşünüyoruz." (1997: 213) şeklinde ortaya koyduğu görüşüyle mevcut ayırımın tartışılabilir olduğuna dikkat çekmektedir.

Elbette, fiil, çeşitli disiplin alanlarının beklentileri doğrultusunda farklı farklı şekillerde tasnif edilebilir. Tasnifin amacı disiplin alanının fiillerle olan bağlantısını net bir şekilde ortaya koyabilmektir. Fiilleri, anlambilim farklı; felsefe, farklı ele almayı gerektirebilir; fakat, söz konusu sözdizimi olunca kavram alanının sınırlarını cümleye göre belirlemek gerektiği açıktır.

Bu durumda bir fiil cümle kurarken ilk tamlayıcı olarak ya bir kendisini gerçekliştirici öğe ister; ki, bu da öznedir ya da kendisinin üzerinde gerçekleştiği bir şeydir; ki, bu da nesnedir. Bu bağlamda bir fiil cümle kurucusu olarak ya özneyle gerçekleştirilir ya da bir nesne üzerinde kendiliğinden gerçekleşir. Özneyle gerçekleşen fiillere kılış; nesneyle gerçekleşen fiillere de oluş denmesi yeterlidir.

Durum fiili, başlığı altında değerlendirilen fiiller, oluş fiillerinin tamamen dışında aslında kılış fiilleri ile ilgilidir ve kılış fiillerinin cümle kurarken ikinci dereceden tamlayıcı istemelerinin sonucunda ortaya çıkar. Bu da elbette kılış ve oluş fiillerinin oluşturduğu kategoriden farklı bir kategoridir; ki, bu kategori de son zamanlarda 'istem' terimi kullanılarak anlatılmaktadır. Aslında, bu kategorinin adı 'çatı'dır. Çatı da kılış fiillerinin bir alt kategorisidir; oluş fiilleri ile hiçbir ilgisi yoktur.

Sonuç olarak, mevcut 'kılış', 'oluş' ve 'durum' sınıflandırılmasında, cümlenin yüklemi olan fiilin tek başına cümle kurabilmek için yanına ikinci dereceden bir öğe istemi ile sadece kılış fiillerinin özne ortaklığıyla birlikte üçüncü dereceden istemleri birbirine karıştırılmıştır ve aslında kılış fiilleri olan fiiller 'durum' fiilleri olarak yanlışlıkla başlıklandırılmıştır.

Bu yaklaşım, Türkçeyi doğru betimlemenin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır ve konu daha karmaşık bir hâl almadan bu yanlış anlatıma son verilmelidir.

Kaynaklar

ATABAY vd. (1983), *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

BANGUOĞLU, Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KARAHAN, Leyla (1997), "Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Eylül 1997, C: 1997/II, S: 549, s. 209-213.

http://www.eba.gov.tr/arama?q=Durum%20fiilleri Erişim: 17.12.2019, 09.40.

SIRADIŞI TARİH ÖĞRETMENİ NECAT ÇETİN'İN HAYATI, BİLİMSEL ÇALIŞMALARI VE ESERLERİ

Dr. Yasin KAYIŞ
Torbalı Anadolu İmam Hatip Lisesi
Öğr. Gör. Nuray DEMİREL AKGÜL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Özet

Öğretmen olmak sınıf içerisinde ve dışında bir takım görev ve sorumlulukları beraberinde getirir. Mevzuat hükümlerinin yanı sıra liderlerin, toplumun ve bireylerin öğretmenlere; öğretmenlerin de kendilerine biçtiği roller, görevler vardır. Yüzlerce yıldır çağdaşlaşma çabası içerisinde bulunan Türkiye'de, eğitim çağdaşlaşmanın lokomotifi olarak görülmüş ve öğretmene biçilen rol de bu bağlamda anlamlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün *"Öğretmenler! Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır"* vecizesi bunun en somut göstergelerinden biridir.

Eğitim tarihimizde, içinde bulundukları koşulların sınırlarını aşan, yaptıkları çalışmalarla meslektaşlarından öne çıkan, farklılık yaratan pek çok öğretmen mevcuttur. Bu öğretmenler sadece kendilerine biçilen rolü yerine getirmekle kalmamış, kendilerine yeni misyonlar belirlemiş ve birer aydın olarak da hayata değer katmışlardır. Meslek yaşamına müzik öğretmeni olarak başlayan Muzaffer Sarısözen'in, yaptığı türkü derlemeleri ve folklor araştırmalarıyla ülkesine ve dünya kültür mirasına yaptığı olağan üstü katkı ortadadır. Ödemiş'te öğretmenlik yaptığı yıllarda Çakırcalı Mehmet Efe üzerine derlemeler yapan Halil Duran geride bıraktığı çalışmalarla geçmiş ve gelecek arasında bir zincir olabilmiştir. Yine, yıllarca tarih öğretmenliği yapan Çağatay Uluçay, akademik bir kariyere sahip olmaksızın tarih bilimine katkı sunmanın mümkün olduğunu tartışmasız biçimde ortaya koymuştur.

2018 yılında hayatını kaybeden Tarih Öğretmeni Necat Çetin, hiç şüphesiz ki yaptığı çalışmalarla bilinmesi ve hatırlanması gereken bir kişidir. İzmir'in Torbalı ilçesinde yerel tarih araştırmalarıyla başlayan çalışmaları, doğup büyüdüğü kentin tarihinin aydınlatılmasında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Çetin bunlarla da yetinmemiş, yüksek lisansını tamamladıktan sonra nüfus ve folklor araştırmalarını ulusal düzeye taşımış, TÜBİTAK tarafından düzenlenen ortaöğretim öğrencileri arası proje yarışmaları için üretilen projelere danışmanlık yapmış, yüksek lisans ve doktora tezlerine katkılar sunmuştur. Ayrıca pek çok ulusal ve uluslararası sempozyumda müstakil ve akademisyenlerle birlikte ortak tebliğ sunan Çetin akademik camiada çalışmalarıyla tanınan bir kişi olmuştur.

Bu çalışmada 55 yıllık kısa ömrüne pek çok tarih çalışması sığdıran, artık ulaşılması mümkün olmayan kaynakların günümüze ulaşmasına köprü vazifesi gören Tarih Öğretmeni Necat Çetin'in hayatı, bilimsel çalışmaları ve eserleri üzerinde durulacaktır. Çalışmada Çetin kaynaklı eserlerin yanı sıra onunla yolu kesişen kişilerin de görüş ve değerlendirmelerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Torbalı, Yerel Tarih, Nüfus, Mübadele, Alan Araştırması

UNUSUAL HISTORY TEACHER NECAT ÇETİN'S LIFE, SCIENTIFIC STUDIES AND WORKS

Abstract

Being a teacher brings a number of tasks and responsibilities in and out of the classroom. In addition to the provisions of the legislation, leaders, society and individuals are encouraged to meet the needs of teachers; There are roles and tasks that teachers have assigned to them. Located in modernization efforts in Turkey hundreds of years, education has been seen as the driving force of modernization and teacher appraised the role has been interpreted in this context. The founder of Republic of Turkey, Mustafa Kemal Atatürk's sentence "Teachers! The new generation will be your work ”is one of the most concrete indicators of this.

In our educational history, there are many teachers who go beyond the limits of their conditions, stand out from their colleagues and make a difference. Not only did these teachers fulfill the role assigned to them, they set new missions and added value to life as intellectuals. Muzaffer Sarısözen, who started his career as a music teacher, has made an extraordinary contribution to his country and world cultural heritage with his folk songs and folklore researches. Halil Duran, who made compilations on Çakırcalı Mehmet Efe when he was a teacher in Ödemiş, became a chain between past and future with the studies he left behind. Çağatay Uluçay, who has been teaching history for years, has undisputably demonstrated that it is possible to contribute to the science of history without having an academic career.

Necat Çetin, who lost his life in 2018, is undoubtedly a person who should be known and remembered for his work. His studies, which started with local history researches in Torbalı district of İzmir, had a very important place in illuminating the history of the city where he was born and raised. After completing his master's degree, Çetin improved and increased his population and folklore research to the national level. He gave consultancy to the projects which are produced for the project competitions among secondary school students organized by TÜBİTAK and contributed to his master's and doctoral theses. In addition, Çetin, who presented joint papers with independent and academicians in many national and international symposiums, became a well-known person in the academic community.

This study will focus on the life, scientific studies and works of History Teacher Necat Çetin, who fits many historical studies into his short life of 55 years and serves as a bridge to the resources that are no longer accessible. In addition to the works originating from Çetin, the views and evaluations of people who cross the road with him will be included in the study.

Keywords: Torbalı, Local History, Population, Population, Exchange, Field Research

GİRİŞ

12 Nisan 2018 günü tarih camiası çok çalışkan ve çok renkli bir simasını kaybetti. Tarih Öğretmeni Necat Çetin önce İzmir’in Torbalı ilçesinde yaptığı araştırmalarla tanınınmış ve saygı görmüştü. O sadece öğrencilerinin değil velilerin, köylülerin, gazete okurlarının kısacası tüm Torbalı halkının *“Necat Hoca”*sıydı. Eserleri sadece ilçe çapında sınırlı kalsaydı onun çalışmalarını bilenler büyük olasılıkla öğrencileri, ilçe halkı ve sınırlı sayıdaki araştırmacıdan ibaret olacaktı. Ama öyle olmadı. Necat Çetin durmak-dinlenmek bilmeyen bir azimle saha araştırmalarına devam etti. Çalışmaları zamanla Torbalı odaklı olmaktan çıktı. Ulaştığı bilgi ve belgeleri ulusal ve uluslararası toplantılara taşıdı. Akademik dergilerde ve kitaplarda

yayınladı. Akademik tarih camiasında tanındı. Yaptığı çalışmalar kaynak olmak ve ilham vermek üzere literatüre girdi.

Necat Çetin sahada karşılaştığı *"sıradan insan"*ın sesine kulak vermeyi bilirdi. Yaşı kemale ermiş her insanın anlatacak/dinlenecek bir hikâyesi olduğunun ve bunun toplumsal bir yönünün bulunduğunun farkındaydı. Kimi araştırmacılar gibi sosyal hayattan kopuk değildi. Aksine her fırsat bulduğunda sahaya ve köylere koşar, kahvehanelerde; düğün, bayram vb. sosyal etkinliklerde insanlarla bir araya gelirdi. Gözlem yeteneği iyiydi. Burnu iyi koku alırdı. Tarihçiliği aşkla, zevkle yapardı. Kendine, akan zaman içerisinde kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan değerleri, bilgi ve belgeleri kayıt altına alma, yeni kuşaklara aktarma misyonu biçmişti. Sanki ömrünün kısa olduğunun bilincindeymiş gibi de bunu aceleyle, durmak dinlenmek bilmeden yapardı.

Yakın tarihimizde sınıf dışında yaptıkları çalışmalarla, verdikleri eserlerle ülkesinin bilimine, sanatına, kültürüne katkı sunmuş öğretmenler sayılamayacak kadar çoktur. Muzaffer Sarısözen, Çağatay Uluçay, Behçet Necatigil bu öğretmenler içerisinde ilk akla gelenlerdendir. Bu çalışma işte böyle bir tarih öğretmeninin anısına, hem bilimsel bir gereklilik olduğu inancı hem de vefa duygusuyla kaleme alınmıştır.

NECAT ÇETİN'İN HAYATI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Necat Çetin 1963 yılında İzmir'in Torbalı ilçesinin Ormanköy (eski adıyla Çengele) köyünde bir Yörük ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesi Mukaddes Hanım, babası Hikmet Bey'dir[1]. Günümüzde yaklaşık 180.000 nüfusa sahip olan Torbalı o yıllarda 11.712'si merkezde olmak üzere toplam 43.762 nüfusa sahip, şimdiki haliyle kıyaslandığında oldukça küçük bir ilçeydi. Ormanköy ise yalnızca 334 nüfusa sahipti ve bu nüfusun 155'i okuma-yazma biliyordu.[2]

Çetin'in memleketi Torbalı'nın tarihi -antik Metropolis kenti bir kenara bırakılırsa- çok eskilere dayanmıyordu. İlçe, 1860'ta işletmeye açılan demiryolu hattı nedeniyle önem kazanmaya başlamış, yörede Sultan Abdülhamit'in çiftlikler edinmesiyle canlanmış, muhacir ve mübadillere kucak açmış kendi halinde bir tarım kentiydi. Yaklaşık yüz yıllık tarihe sahip olan ilçe merkezi yakın çevredeki Ödemiş, Bayındır, Tire ve Selçuk'la kıyaslandığında oldukça genç bir yerleşim sayılırdı. Bu açıdan tarihçilerin dikkatini çekme potansiyeli –en azından o yıllar için- pek yoktu.

Necat Çetin'in çocukluk yıllarının bir bölümü ailesiyle birlikte İzmir'in Eşrefpaşa semtinde geçmiştir. Eşrefpaşa'da Yapıcıoğlu İlkokulu'nu bitiren Çetin, ailesinin Torbalı merkeze taşınmasının ardından ortaokul ve lise eğitimini Torbalı Lisesi'nde tamamlamıştır[3]. Daha sonra tarih eğitimi almak üzere Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne kaydolmuş, bir yıl sonra da Ege Üniversitesi'ne yatay geçiş yapmıştır.[4] İlk başta *"sıra dışı tavırları ve keskin dili nedeniyle"* sınıfta yadırganmış, ama zamanla *"samimi, içten ve yardımsever"* tavırlarıyla

[1] Necat Çetin'in oğlu Hikmet Kağan Çetin ile görüşme: 13 Aralık 2019.
[2] Bu sayılar 1965 nüfus sayımına göredir: *1967- İzmir İl Yıllığı*, Hazırlayanlar: Mekin Sarıoğlu, Turgay Gönenç, İzmir, 1969, s. 87-88.
[3] Necat Çetin'in oğlu Hikmet Kağan Çetin ile görüşme: 13 Aralık 2019.
[4] Bahar Anık, Şule Dalanay, Muhammet Berk Taşçı, "Yerel Tarihçi Necat Çetin", *Işık Dergisi*, Sayı: 1 (Haziran 2014), s. 18. Torbalı Anadolu Öğretmen Lisesi dergisinde yayımlanan bu kaynak Necat Çetin'le yapılmış bir röportajdır.

alışılıp, sevilmiştir.[5] Çetin o günlerde, akademisyen olmayı arzuluyor, özellikle de Osmanlı tarihine ilgi duyuyor ve bu alanın hocalarıyla yakın ilişki içerisinde bulunuyordu. Sınıftaki lakabı ise *"Arap Kadri"*ydi.[6] 70'li ve 80'li yılların popüler bir karikatür karakteri olan *"Arap Kadri"*nin, Çetin'e lakap olarak seçilmesi kuşkusuz ki bir tesadüf değildi ve onun –ömrünün sonuna kadar süren- bazı karakteristik özellikleriyle örtüşüyordu. Çetin de bu karikatür karakteri gibi esmer, iri yarı, teklifsiz, sert görünümüne rağmen sevimli ve doğaldı. Aklına geldiği şekilde konuşur, nezaket kurallarını çok umursamazdı. Kimi zaman kahkahalarıyla ortalığı inletir, kimi zaman da gür sesiyle fikirlerini yüksek perdeden dile getirirdi. Bu kişilik özellikleri onunla ilk tanışanlar için biraz yadırgatıcı olsa da Necat Çetin ile vakit geçirenlerin çoğunluğu onu *"nev-i şahsına münhasır"* bir kişi olarak kabullenir, kalbinin temizliğini görür ve onunla ortak bir dil bulurdu.

Necat Çetin'in Ege Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü yıllarda Tarih Bölümü'nün akademik kadrosunda Salih Özbaran, Ergün Aybars, Aydoğan Demir, Samira Kortantamer, Refet Yalçın Balata, Zeki Arıkan ve Necmi Ülker gibi değerli hocalar bulunuyordu.[7] Bölüm adeta bir *"akademisyen ocağı"* gibi çalışıyordu. Gelecekte özellikle Batı Anadolu'daki üniversite kadrolarında yer alacak pek çok gencin yolu bu bölümde kesişmişti. Örneğin Engin Berber, Cahit Telci, Oktay Gökdemir, Fikret Yılmaz, Nuri Adıyeke üst sınıflarda iken Necat Çetin, A. Nükhet Adıyeke, Mevlüt Çelebi, Nejdet Bilgi ve Adil Adnan Öztürk birlikte alt sınıflardaydılar. Sonraki yıllarda ise Sabri Yetkin, Erkan Serçe, Ahmet Mehmetefendioğlu, Günver Güneş, Müslime Güneş ve Mehmet Başaran alt sınıflarda eğitime başladı. En azından koridorlarda başlayan bu göz aşinalığı yıllar sonra daha yakın ilişkilere ve daha samimi arkadaşlıklara dönüşecekti.

Necat Çetin 1986'da Ege Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olduktan sonra İzmir'deki Özel Türk Koleji'nde öğretmenliğe başlamış, aynı süreçte yeni açılmış olan Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde de yüksek lisans eğitimine kabul edilmiştir. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen kadrosuna geçen Çetin, önce memleketi Torbalı'da sonra Gaziantep, Diyarbakır ve Bitlis'te öğretmenlik yapmış bu arada yüksek lisans eğitimine devam edemediği için de kaydı silinmiştir.

Necat Çetin'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görev yaptığı yıllar PKK terörünün baskısını iyice artırdığı bir döneme denk gelmişti. Bu durum Çetin'in *"duygu ve bilhassa düşünce dünyasında köklü değişiklikler meydan getirdi. Kendi ifadesiyle Bitlis'e 'sosyalist' olarak giden Necat, İzmir'e 'Türkçü' olarak döndü"*.[8]

1995 yılında tekrar Torbalı'ya atanan Necat Çetin Torbalı Lisesi ve Torbalı Kazımpaşa İlköğretim Okulu'nda öğretmenlik yaptıktan sonra 2004 yılında Bayındır Ülfet Onart Lisesi'ne müdür olarak atandı. Öğretmenlik kariyer basamakları değerlendirmesi sonucunda 2006 yılında *"Uzman Öğretmen"* unvanını alan Çetin, üniversite öğrencileri için çıkarılan

[5] Adil Adnan Öztürk'ün Necat Çetin'in ölümünün ardından kişisel facebook hesabından yayınladığı paylaşım: https://www.facebook.com/adnan.ozturk.38383838/posts/10156218707788232 (Son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019); Mevlüt Çelebi, Nejdet Bilgi, "Bu Dünyadan Bir Necat Çetin Geçti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 1, 2018, s. 300.

[6] *A.g.m.*, s. 300; Adil Adnan Öztürk'ün Necat Çetin'in ölümünün ardından kişisel facebook hesabından yayınladığı paylaşım: https://www.facebook.com/adnan.ozturk.38383838/posts/10156218707788232 (Son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019).

[7] Ahmet Mehmetefendioğlu ile görüşme: 12 Aralık 2019; https://tarih.ege.edu.tr/tr-4892/tarihce.html

[8] M. Çelebi, N. Bilgi, *a.g.e.*, s. 300.

aftan yararlanarak 2009 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ndeki yüksek lisansını tamamlamış ve *"Bilim Uzmanı"* unvanını almıştır. Bayındır'daki müdürlük görevi sırasında, 2010 yılında Torbalı Kent Arşivi'nin kuruluş çalışmalarında Yasin Kayış'la birlikte çalışmak üzere görevlendirilmiş, valilik oluruyla Kazımpaşa İlköğretim Okulu müdürlüğüne getirilmiştir. Geçici görevlendirmesi bitiminde Bayındır'a geri gönmüş, sonrasında ise sırasıyla Konak Şehit Fazıl Bey, Torbalı Özbey ilköğretim okullarında ve Pancar Nezihe Şahin ortaokulunda müdürlük yapmış, kısa bir süre de Torbalı Cumhuriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde (önceki adıyla Kız Meslek Lisesi) görev yapmıştır. Hikmet Kağan ve Hilal Türkan adında iki çocuk babası olan Necat Çetin vefat ettiği 2018 yılında Torbalı İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde (önceki adıyla Torbalı Sağlık Meslek Lisesi) müdür yardımcısı olarak görev yapmaktaydı. İzmir'in farklı ilçelerinde görev yaptığı süreçte de 1995-2018 yılları arasında kesintisiz olarak Torbalı'da yaşamıştı.

Ömrünü tarih araştırmalarına adayan eğitimci Necat Çetin son yıllarında tansiyon, şeker ve kalp hastalıklarından mustaripti. Son yolculuğuna ise yine tarihe dair bir platformdan çıktı. İzmir'de katıldığı uluslararası bir sempozyumda 6 Nisan 2018 günü aniden rahatsızlandı. Acilen kaldırıldığı hastanede bir hafta süren yaşam mücadelesini de 12 Nisan sabahında kaybetti. Çetin'in naaşı 13 Nisan 2018 günü Torbalı Merkez Orhaniye Camii'nde kılınan cenaze namazı sonrasında Ormanköy mezarlığına defnedildi.[9] Cenaze törenine Torbalı halkı, meslektaşları ve öğrencilerinin yanı sıra ilçenin siyasetçi, bürokrat ve sivil toplum kuruluşlarından büyük ilgi vardı. Torbalı halkı *"Necat Hoca"*sını yalnız bırakmamış, tarihine sahip çıkıp aydınlatan bir bilim insanına güzel bir vefa örneği sergilemişti. Cenazesine katılan akademisyen arkadaşları arasında Adil Adnan Öztürk, Günver-Müslime Güneş, Mehmet Başaran, Tuncay Ercan Sepetçioğlu, Fevzi Çakmak ve Ramazan Kemal Haykıran da vardı. O gün mazeretleri sebebiyle orada bulunamayanlardan bazı arkadaşları da vefiyat yazısıyla ve/veya sosyal medya hesapları üzerinden yazdıklarıyla Necat Çetin'i uğurladılar. Ardından yazılanlar onun nasıl sıra dışı bir kişilik olduğu, tarih aşkı ve çalışma azmi hakkında bilgi veriyordu.

Türk Tarih Kurumu önceki başkanlarından ve 24., 25., 26. dönem milletvekili Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu 12 Nisan 2018 günü Twitter hesabından yayınladığı mesajda şöyle diyordu:

"Ah be Necat yaktın yüreğimi. Şimdi öğrencilerinle konuşurken, yörük köylerinde gezerken ettiğin telefonları bekleyeceğim. Heyecanla, bıkmak bilmez gayretinle dağ taş demeden Türklük için çarpan kalbini arayacağım. Makamın cennet olsun. Allah rahmet eylesin".[10]

Yine aynı gün Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kemal Arı Facebook hesabından yayınladığı *"Güle Güle Koca Yörük"* başlıklı yazısında otuz yıldır tanıdığı Çetin'i şöyle anlatıyordu:

"Vay koca yörük vay!/Vay dağların efesi vay!/Vay yiğidim, delim, vay!

'Delim' dedim, bilerek... 'Deli' sözcüğünün Anadolu kültüründe bir de 'veli, yiğit, gözünü budaktan sakınmaz, cesur' anlamları var. O anlamda elbette...

...

O her zaman Türklüğü ve yörüklüğüyle övündü.

[9] *Büyük Torbalı*, 13-14 Nisan 2018; *Torbalı Ege*, 14 Nisan 2018.
[10] https://twitter.com/yusufhalacoglu/status/984450742491762692 (Son Erişim Tarihi: 01 Aralık 2019)

Bir bakmışsın, bir yörük köyünde keçi, koyun kırkarken; bir bakmışsın, dağların tepesinde buz gibi bir çeşmede elini yüzünü yıkarken; bir bakmışsın, deve güreşlerinde ya da davul zurna çalan çalgıcıların başında...

Daha da ötesi var:

... nerede bir Türk mührüne rastlasa; onun başında... Poz veriyor gülümseyerek.

... Öğretmen ya!/ Öğrencilerini Tübitak Projelerine hazırlayacak.../Doldurmuş eski püskü arabasına çocukları, vurmuş dağ bayır yörük köylerine... Kaç kez arabasının motoru yandı; hurdahaş oldu bu yollarda...

Birinci Dünya Savaşı'ndan, Çanakkale cephesinden kaldığına inandığı bir küçücük kaşığı görebilmek için bir köyün içinde, çula çaputa sarınarak bir kağnı arabasının üzerinde bir hafta yatar mı insan!

Evet, bu yörük, bana mısın demedi yattı...

...

Ne çok mezar taşı resmi attı oradan buradan; şu kelimeye takıldım, o ne olabilir, bu ne olabilir diyerek!

İmkanı olsa baştan aşağı Türkiye'nin mezar taşlarının topografyasını çıkarmaya hazırdı...

...

Tam bir saha araştırmacısıydı.

Elinde kazma kürek, mezarları mekan tutmuştu sanki ara ara...

...

Onun alanına giren konularda araştırma yapan öğrencilerimi ona gönderirdim; aman ne sahip çıkar, ne sahip çıkardı!

Devirirdi gerekirse kocaman gözlerini; espri yaparak bir yandan, kendince kulaklarını çekerdi…". [11]

Çetin'in lisans döneminden sınıf arkadaşları olan Prof. Dr. Mevlüt Çelebi ile Dr. Öğr. Üyesi Nejdet Bilgi[12] ise ortak kaleme aldıkları vefiyat yazısında şöyle diyorlardı:

"Sıradışı sınıf arkadaşımız Necat, açık sözlü, tok gözlü tam bir efeydi. Vatan ve millet aşkı kavi olanlardan, kediye de kedi diyenlerdendi. Yerel tarih hususunda meraklı ve gayretliydi. Bu çabaları gösterirken hiçbir karşılık beklemezdi… Doğallığıyla her kesimden insanın gönlüne girmişti… Birçok sanatçıdan duyduğumuz, 'sahnede ölmek istiyorum' sözü onun için gerçek oldu. Çok sevdiği, hiç karşılık beklemeden yaptığı araştırmalar ve sunumlarından birinde, yani sahnede bu dünyaya veda etti. Rahmeti bol olsun".[13]

Çetin'in lisans ve yüksek lisans döneminden sınıf arkadaşı olan ve yıllar boyunca dost kalarak ortak çalışmalara imza atan Adnan Menderes Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Adil Adnan Öztürk de kişisel facebook hesabından şunları söylüyordu:

"Türkiye sevdalısı, Türk Milliyetçisi ve Atatürkçü idi. Türk Tarihi ve kültürüne katkı için yapamayacağı yoktu. Kaybolmaya yüz tutmuş Yörük kültürü için dağ köylerinde yarı aç,

---

[11] Bu yazı 13 Nisan 2018 tarihinde fikiryolu.net adlı internet sitesinde yayınlanmıştır. Bkz. http://fikiryolu.net/index.php?option=com_content&view=article&id=9310:2018-04-12-21-40-20&catid=122:necat-cetin&Itemid=151 (Son Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019)

[12] Nejdet Bilgi, günümüzde Doç. Dr. olarak Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

[13] M. Çelebi, N. Bilgi, *a.g.e.*, s. 302.

yarı tok günlerce kalır, sağlığını önemsemezdi. Çalışmadan bıkmazdı. Kendi deyimiyle 'ben alaylıyım' demesine rağmen hem alaylı hem mektepliydi. Türk Tarihi ve Kültürü konusunda nerede bir etkinlik ve sempozyum varsa katılırdı. Bu etkinlikler ona baş ağrısı sırasında alınan ağrı kesici gibiydi. Etkinlik süresince çevresindeki insanlarla iletişim kurar; kafasını boşaltır rahatlardı". [14]

Çetin'in ölümü yıllarca emek verdiği Torbalı'nın gazetelerinde de yankı bulmuştu. Serkan Günbay Büyük Torbalı'daki köşesinde *"Torbalı hafızasını kaybetti"* diyordu. Necat Çetin'in Torbalı'daki yerel tarih bilincinin oluşmasında ilk adımı atanlardan biri olduğunu, hayatını tarih araştırmalarına, Yörük Türkmen kültürüne adamış olduğunu hatırlattıktan sonra şöyle devam ediyordu:

"Uzun yıllar birlikte çalıştık. Gazetemizde sayısız araştırması, makalesi çıktı… İğne ile kuyu kazdı. Eski model otomobili, kendine has giyim tarzı ile köy köy dolaştı… Bir mezar taşının peşinden kilometrelerce gitti. Her gördüğü yaşlıya soru sordu…

İyi bir öğretmendi aynı zamanda. Tatlı sert bir mizacı vardı. Biraz sert görünür ama onu tanıyanlar çocuk gibi bir kalbi olduğunu bilirdi. Zaman zaman bize de sitem ederdi. Aslında son dönemlerde onu çok sitemkar görüyordum. Haklıydı da… Düşünün ki ilçe geçmişine ışık tutan sayılı isimlerden olmasına rağmen hem bütçe sıkıntısı, he[m] emeğini sunma sıkıntısı çekiyordu. Son olarak Torbalı ile ilgili yazdığı bir kitabı basmak için ödenek bulamadığını biliyorum.." [15]

Serkan Günbay gibi, muhabirlik döneminde sık sık Necat Çetin'le ilgili haberler yapan Gökhan Yalkalk da onu yakından tanıyan gazetecilerden biriydi. Yalkalk *"Yeri doldurulamaz"* başlıklı yazısında Çetin'in ilçenin geçmişine ışık tutan, gelecek neslin de yolunu aydınlatan bir eğitimci olduğunun altını çiziyordu. Binlerce öğrenci yetiştiren Necat Hoca, öğrencilerine çok şey öğretmişti. Ama en önemlisi herkese tarih aşkını aşılamıştı. Yalkalk yazısının sonunda bir de öneri sunuyor, Necat Çetin gibi değerli bir şahsın isminin kent arşivine verilmesi konusunda Torbalı Belediyesi'ne çağrı yapıyordu[16].

13 Nisan 2018 günü Çetin'in cenaze töreninde bulunanlardan biri de Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Ramazan Kemal Haykıran'dı. İlk tanışmaları menfi bir şekilde olan Haykıran, zamanla arkadaşlıklarının nasıl bir dönüşüme uğradığını, Necat Çetin'in nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

"Eşimin saha araştırması dolayısıyla tanıştığım Necat Çetin bazen insanı tedirgin edecek noktalara varan çılgın tutumları fakat hesaptan kitaptan uzak özverili ve samimi tavırları ile hafızlarda yer eden bir tarihçiydi. Tanıdığı çok kalabalık bir akademisyen kitlesi vardı ve hemen hepsine aynı samimi duyguları beslerdi. Özverili kişiliği ile ziyadesiyle paylaşımcı biriydi. Dervişane bir tarz ile yaşayan Necat Çetin dünya malına zerre tamah etmezdi. O yüzden de hiçbir zaman küçük hesaplara da girmedi. Sürekli sahada gezinen Necat Çetin oldukça geniş bir arşive sahipti ve bunu da araştırmacılarla hiçbir beklenti içine girmeksizin paylaşırdı. Münferit zamanlarda Torbalı'dan trenle Aydın'a gelir tren garının orada oturur ve aynı kurumda çalışıp da bir araya gelemeyen bizleri etrafına toplar saatlerce tarih sohbeti yapar ve son trenle de Torbalı'ya geri dönerdi. Onunla ilgili güzel bir hatıram

[14] https://www.facebook.com/adnan.ozturk.38383838/posts/10156218707788232 (Son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019).
[15] Serkan Günbay, "Torbalı hafızasını kaybetti", *Büyük Torbalı*, 13 Nisan 2018.
[16] Gökhan Yalkalk, "Yeri doldurulamaz", *Büyük Torbalı*, 14 Nisan 2018.

ise doktora tezimi savunup da İzmir havalimanına indiğim gün beni oradan karşılayıp Torbalı'ya götürmüştü. Orada da hazırlattığı güzel bir kahvaltı sofrasını beraber yapıp sonra da kendi arabası ile Aydın'a kadar da getirmişti. Böylece doktora sınavımı memlekette ilk kutlayan kişi Necat Çetin olmuştu".[17]

NECAT ÇETİN'İN ÇALIŞMALARI

Torbalı Tarihi Üzerine Çalışmaları

Necat Çetin'in lisans eğitimi sonrasında ilk özgün tarih araştırmaları Torbalı üzerine olmuş uzun yıllar da sadece Torbalı odaklı sürmüştür. Sonrasında ise bir yandan görev yerindeki değişiklikler, diğer yandan da çalışmalarının getirdiği yeni açılımlar ve bağlantılar Necat Çetin'in çalışma alanlarını genişletmiş ve çeşitlendirmiştir. Başlangıçta yerel düzeydeki çalışmaları da giderek ulusal ve uluslararası düzeye çıkmıştır.

Çetin, Türkiye'nin doğu illerinde görev yaptığı yıllarda, 1991'de, dönemin Torbalı Belediye Başkanı Ertan Ünver'in ricası üzerine Torbalı tarihi ile ilgili ön çalışmalar yapmaya başlamıştır. Ulaştığı önbilgileri Ertan Ünver'le paylaşmış ve bu bilgiler[18] Torbalı üzerine ilk kitap çalışmasını yapan Coğrafya Öğretmeni Veli Arkoç'un kitabına da kaynaklık etmiştir[19]. Aynı süreçte, 1995'te Torbalı Lisesi'ne atanan Necat Çetin, meslektaşı Arkoç'la daha sıkı ilişkiler kurmuş ve onun çalışmalarından esinlenerek Torbalı tarihiyle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır[20]. Kendi ifadesiyle önceleri okul dışında farklı bir şey yapmayan *"monoton, vasat bir öğretmen"* olan Çetin 1996 yılından itibaren yaşadığı dönüşümü şöyle anlatmaktaydı:

"... coğrafya öğretmeni yakın bir arkadaşımın 1996'da yazdığı Torbalı hakkındaki kitabı gördüm.

Bu arkadaşın kitabında benim küçük çaplı araştırma notlarımdan da yararlanmış. Ben de ona, 'Kitabı çok genel yazmışsın, biraz daha özele girsen, mesela köy köy ele alsan' dedim. Bunun üzerine birlikte 200'e yakın anket sorusu çıkarttık. Örneğin köyün adı nereden geliyor, deresi vs. var mı geçim kaynakları nedir?... gibi. Bu soruları o zamanki ortaokul öğrencilerime dağıttım. Çünkü hemen hepsinin bu köyde olan veya buradan gelme yakınları vardı. Sorularla ilgili o köye giderek yaptıkları çalışmalara ödev notu verecektim. Yavaş yavaş çalışmalar bana gelmeye başladı ve o notlarda Hortunalı Hamit ismi geçmeye başladı. Ben de sorup soruşturmaya başladım. Ve daha çok yaşlılara sordum... Buradaki [Torbalı'daki] *nüfus müdürlüğüne gittim. Oradaki arkadaşlar bana yardımcı oldular. Derken bana 1905 yılı tahrir defterlerini gösterdiler. Bu sayede ben de unuttuğum Osmanlıcaya*

[17] Ramazan Kemal Haykıran ile görüşme: 6 Aralık 2019.

[18] Necat Çetin'in yaptığı ilk araştırmaların notları *"Torbalı"* adıyla yayımlanan bir telefon rehberinde yer almıştır. Yayıncısı, yayın yeri ve basım tarihi bulunmayan bu rehberdeki bir reklama göre yayın tarihi 1993-94 olmalıdır. Söz konusu rehberin numaralandırılmamış 7-10. sayfalarında yer alan *"Tarihçesi"* kısmının sonunda *"Hazırlayan: Necat Çetin, Tarih Öğretmeni, Ormanköy-Torbalı"* yazmaktadır. Bu bölümde Metropolis antik kentinden itibaren Torbalı yöresinin tarihçesine dair genel bilgiler verilmiş, Aydın Vilâyeti salnamelerine, 1831 tarihli nüfus sayımına atıflar yapılmış; Sultan Abdülhamit'in çiftliklerine, Yunan işgali dönemine ve Hortunalı Hamit Efe'ye değinilmiş ve cumhuriyetin ilk yıllarında Torbalı'nın ilçe olmasına dair bilgi verilmiştir. Doğal olarak henüz çok yüzeysel olan bu araştırma notlarında örneğin "Cellat Gölü'nün Sultan Abdülhamit döneminde kurutulduğu" gibi yanlış bilgiler de mevcuttu.

[19] Veli Arkoç, *Torbalı*, Sepici Holding Kültür Hizmeti-3, [İzmir], 1996.

[20] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.

tekrar başladım. Bu defterler üzerinde çalışırken karşıma bir sürü aşiret isimleri çıktı. Sonra sayfaların karşısındaki izahat bölümleri dikkatimi çekti…" [21]

Torbalı nüfus defterleri üzerinde çalışırken dikkatini çeken *"izahat"* bölümleri Necat Çetin'i, yeni bir çalışma alanına yönlendirmiştir. Söz konusu bölümlerde Birinci Dünya Savaşı şehitlerinin kayıtlarına ulaşmış ve hayattaki akrabalarını ziyaret etmeye başlamıştı. Diğer yandan 2000 yılında atandığı Torbalı Kazımpaşa İlköğretim Okulu'nda da –müfredatta olmamasına rağmen- öğrencilerine yerel tarih projeleri yaptırmayı sürdürüyordu. Köy kökenli öğrencilere kendi köyleri, diğer öğrencilere de istedikleri köyler hakkında ödevler veriyordu. Öğrencilerini yaklaşık iki yüz soruyu bulan çalışma/anket formu üzerinden çalışmaya yönlendiriyor, hazırlanacak ödevlere en az on beş tane de fotoğraf eklenmesini şart koşuyordu. Not motivasyonuyla köylere dağılan, akrabalarına ulaşan öğrencilerin kimi zaman anne babaları da bu çalışmalara katılmaktaydı. Kısa süre sonra ödevler geri dönmeye başlayınca, bu ödevleri okumak için geceli gündüzlü mesai harcamak gerekiyordu. Daha önce kimsenin yapmadığı alan çalışmaları Necat Çetin'in önündeydi. Aile lakapları, Yunan işgali dönemi, mevki isimleri ilk dikkatini çeken unsurlar oldu[22].

Öğrencilerden gelen çalışmalar sonucunda alanda yapılacak çok çalışma olduğunu ve bu çalışmaların çok daha profesyonelce yürütülmesi gerektiğini fark eden Necat Çetin, bizzat alana çıkmaya karar verdi. Eski bir motosikletle köy köy dolaşmaya başlamış, önce mezar taşlarını ve cami kitabelerini kayıt altına almaya soyunmuştu. Bunların transkripsiyonlarını yapmak için de üniversite yıllarından sonra unutmaya başladığı Osmanlıca'ya yeniden yönelmek zorunda kalmıştı[23].

Her ne kadar Torbalı kökenli ve tanınır bir aileden gelmesi bazı kapıları açmışsa da, o güne kadar bir araştırmacıyla karşılaşmamış köylüler için Necat Çetin başlangıçta *"garip"* bir kişiydi. Köylerde meraklı ve şüpheci bakışlarla biraz da uzaktan izlenmiş, defineci-hazineci hatta gizli istihbaratçı muamelesiyle karşılaşmıştı. Yine de bu durum Çetin'i yıldırmadı. O, eski motosikletiyle köyleri arşınlamaya devam etti[24].

2000'lerin başlarından itibaren bir yandan İçişleri Bakanlığı'ndan aldığı özel izinle Torbalı nüfus defterleri üzerinde çalışırken diğer yandan köylerde alan çalışmasına çıkan Necat Çetin aynı süreçte bazı isimlere de odaklanmaya başlamıştı. Bu isimlerin başında hayatının son dönemlerini Torbalı'da geçirmiş olan Menteşe Mebusu ve Milli Ordu Müftüsü Esat (İleri) Hoca ile Yunan işgaline karşı Torbalı'daki direnişi sürdüren Hortunalı Hamit Efe geliyordu. Özellikle yaz ayları nüfus müdürlüğü arşivinde ve köylerde hummalı çalışmalarla geçiyordu[25].

Torbalı Tarihi'yle ilgili çalışmaları belli bir olgunluğa ulaşan Çetin bu çalışmaları kamuoyuyla paylaşmaya hazır hale gelmişti. 2014 yılında verdiği röportajda, onu yazmaya iten, farkındalık oluşturan olaylara şöyle değinmiştir:

"Tanıdığım bir coğrafya üniversite hocası bu bölge için bir tez yazmış. Kitabında bildiğim bir dağın adı farklıydı. Kendisine sorduğumda falanca kitapta böyle yazdığını söyledi. O an kafamda bir şimşek çaktı ve dedim ki; kendi tarihine, bir tarihçi olarak sahip

[21] B. Anık, Ş.Dalanay, M. B. Taşçı, *a.g.m.*, s. 18-19.
[22] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016; B. Anık, Ş. Dalanay, M. B. Taşçı, *a.g.m.*, s. 19.
[23] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016; B. Anık, Ş. Dalanay, M. B. Taşçı, *a.g.m.*, s. 19.
[24] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016; *A.g.m.*, s. 19.
[25] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.

çıkacaksın, yoksa bir başkası çalakalem yazar ve insanlar yanlış öğrenir. Zaten yanlış yazılanı düzeltmek çok zordur, uzun süre öyle devam eder. Bunun üzerine Torbalı'daki yerel gazetelerde yazmaya başladım…

… Titanic filmi de bende çığır açtı. Bu film bir kadının hatırasını anlatmasına dayanıyor. Oysa bizim seferberlik anılarımızı anlatsak kaç film olur!"[26]

Necat Çetin'i araştırmaya ve araştırdıklarını yazmaya iten nedenlerden biri de Çağatay Uluçay'ı örnek almasıydı. Tarih Öğretmeni Uluçay'ın yerelden başlayıp genele uzanan tarih çalışmaları ona ilham olmuş, akademik bir kariyere sahip olmadan da örnek çalışmalar yürütülebileceğine onu inandırmıştı[27].

Necat Çetin araştırmalarının sonuçlarını ilk olarak 2000'li yılların başlarında *Atılım* ve *Torbalı Hilal* adlı yerel gazetelerde yayınlamıştır. Yazılarını da kimi zaman *"Bu çalışmanın ileride Torbalı şehir tarihi ile ilgili akademik çalışmalara ışık tutması dileği ile.."* sözleriyle bitirmiştir.[28] İlk tepkiler oldukça olumluydu ve ilçe kamuoyunun ilgisini çekmişti. Çetin'i ilçe çapında tanınan bir kişi haline getiren ise 2004 yılında yayınlanan *Torbalı Yankı* gazetesi oldu. Çünkü bu gazete seçim propagandası amacıyla çıkarılıyor ve tüm köylere ücretsiz dağıtılıyordu. Çetin iki-üç gün arayla yazdığı yazılarında Torbalı'daki köylerin tarihine ışık tuttu. Köylerini gazetede okumak köylüler için artık bir gurur vesilesiydi. Bir zamanlar garipsenen, şüphelenilen Necat Çetin'in aslında bir araştırmacı ve bilim insanı olduğu anlaşılmıştı. Artık o Torbalı'nın tanınan-bilinen yerel tarihçisi *Necat Hoca* idi. Yazılarına *Büyük Torbalı* gazetesinde devam eden Necat Çetin haftada bir gün yerel tarihle ilgili sayfa hazırlıyordu. Artık Torbalı halkı ona alışmış, elindeki bilgi ve belgeleri ona ulaştırmaya başlamıştı. Sokakta onu görenler *"Bizim köyü ne zaman yazacaksın?"* diye soruyordu[29].

Çetin'in ilçe çapında tanınması bilgi ve belge akışını da hızlandırmıştı. Bir köy kahvesinde otururken bir kişi eski bir tapu getireceğini söylemiş, getirdiği belgenin bir terhis belgesi olduğunu Necat hocadan öğrenmişti. Bir başka köyde ise Gazi Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'nın CHP Torbalı kongresine gönderdikleri telgraflar çerçeve içerisinde karşısında duruyordu. Tabii yaşadıkları hep tatlı anılardan ibaret değildi. Hatırladıkça içini acıtan bir anısını şöyle aktarıyordu:[30]

"Karaağaç[31] *köyünde bir çeşmeden söz ettiler. Ben de oraya gittim. Yolun biraz aşağısında çeşmeye ait bir kitabeydi. Ben de okuyup notlar aldım. Ama o zamanlar ne bir fotoğraf makinem ne de ses kayıt cihazım vardı. Birkaç yıl sonra bir fotoğraf makinem oldu. Ve okuduğum kitabelerin fotoğrafını çekmeye başladım. Bu köye gittiğimde ise kitabe orada yoktu. Köylüler yolun genişletildiği sırada üzerine asfalt döküldüğünü, kitabenin asfaltın içinde kaldığını söylediler. Gerçekten çok üzülmüştüm. İnsanlarımız maalesef bu konularda duyarsız olabiliyor."*[32]

---

[26] *A.g.m.*, s. 19.
[27] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.
[28] Örnek olarak bkz. Necat Çetin, "Ertuğrul Mahallesinin Kuruluşu ve İlk Yerli Aileler", *Torbalı Hilal*, 10 Temmuz 2002; Çetin sonraki yıllardaki gazete yazılarının bazılarında da aynı mütevazı tavrı sürdürmüştür. Bkz. Necat Çetin, "Torbalı'nın Dağılan Köyü: Arıtaş Köyü", *Büyük Torbalı*, 11 Ağustos 2006.
[29] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.
[30] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.
[31] Doğrusu "Karacaağaç"tır. Bu hata bir dil sürçmesinden ya da basım hatasından kaynaklanmış olmalıdır.
[32] B. Anık, Ş. Dalanay, M. B. Taşçı, *a.g.m.*, s. 19.

Torbalı halkının ilgi ve teveccühü Necat Çetin'in çalışma azmini daha da kamçılamıştı. Artık her bulduğu fırsatta köylere gitmekte, gece yarılarına kadar tuttuğu notlar üzerinde çalışmaktaydı. Önemli bir tarih hafızasının, yaşlı kuşağın göçüp gitmekte olduğunu fark etmesi uzun sürmedi. Ama kamerası yoktu. Sonunda ona da bir çözüm buldu. Düğünlerde kamera çekimi yapan bir gençle Torbalı'nın yaşlılarını ziyaret etmeye, onlarla sözlü tarih çalışmaları yapmaya başladı. Özellikle seferberlik ve Yunan işgali dönemine odaklandı. Yaşlılara eski Torbalı'yı anlattırdı[33]. Bugün çoğu aramızdan ayrılmış pek çok kişi hayatında ilk ve son kez bu kamerayla kayda alınmıştı. Ortaya çıkan arşiv ise yalnızca Torbalı için değil Türkiye ve insanlık için de önemli bir kültürel mirastı.

2000'li yılların başlarında Torbalı'da bir tarihçi daha yerel tarih çalışmalarına başlamıştı. 2002'de Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak Torbalı'ya atanan Yasin Kayış, 2004 yılında yüksek lisansını tamamlamış ve 2005 yılında Torbalı tarihi üzerine ilk gazete yazısını yazmıştır. *"Belleğini Kaybeden Kent Torbalı"* başlıklı yazısında Kayış, Torbalı'nın yoğun bir göç baskısı altında kaldığını, hafızasını kaybetmekte olduğunu dile getirmiş ve ilçede bir kent arşivinin kurulmasının gereğinden ilk söz eden kişi olmuştur[34]. Bu yazı hem Torbalı tarihi çalışmalarını yeni bir merhaleye taşımış hem de yıllarca sürecek bir dostluğun başlangıcı olmuştur. Yazının yayınlandığı 26 Ekim 2005 akşamı Kayış'ı ziyaret eden Necat Çetin, o güne kadar yaptığı çalışmaları paylaşmış, Kayış'ı Torbalı tarihi çalışma konusunda daha da heveslendirmiştir. Bu tarihten sonra iki tarihçi ayrı kulvarlarda ama aynı yönde çalışmalar yürütmüşlerdir. Yasin Kayış arşiv belgeleri, gazete arşivleri ve ikinci elden kaynaklar üzerine yoğunlaşırken, Necat Çetin saha araştırmalarına devam etmiştir. İkili bir yandan yeni ulaştıkları bilgi ve belgeleri birbirleriyle paylaşırken, bir yandan da yerel gazetelerde yazdıkları yerel tarih yazılarıyla ilçe kamuoyunu kent arşivi kurulması ve yerel tarih konusunda duyarlı hale getirmişlerdir.

İki tarihçinin yıllar süren çabaları ve yerel basının konuyu sahiplenmesi 2009 yılının son aylarında yeni meyveler vermiştir. Torbalı Belediye Meclisi 06/11/2009 tarihinde oy birliği ile aldığı 17/152 sayılı kararla Torbalı Kent Arşivi ve Müzesi'nin kurulmasına karar vermiştir. Yerel basında ve kamuoyunda geniş yankı uyandıran bu proje Torbalı halkının ve kentin ileri gelenlerinin sahiplenmesiyle kısa sürede olgunlaşmaya başlamıştır. Ayrancılar Çok Programlı Lisesi'nde müdür yardımcılığı yapmakta olan Kayış ile Bayındır'dan Torbalı Kazımpaşa İlköğretim Okulu'na geçici görevle müdür olarak getirilen Çetin 03/02/2010 tarihli kaymakamlık oluruyla *"asli görevlerini aksatmamak üzere"* Torbalı Belediyesi'nde geçici olarak görevlendirilmişlerdir. Bu aşamada Necat Çetin bir yandan Torbalı Kazımpaşa İlköğretim Okulu'nda müdürlük görevini sürdürmek diğer yandan da Kent Arşivi ve Müzesi'nin kuruluşunda çalışmak gibi iki ayrı görev ve sorumluluk üstlenmiştir. Tahmin edilebileceği gibi bir okul müdürünün asli görev ve sorumluluğunu aksatmadan, kent arşivi gibi detaylı ikinci bir işi layıkıyla yürütebilmesi mümkün değildi. Diğer yandan istediği çalışma koşullarının Torbalı Belediyesi tarafından sağlanmadığından şikâyetçiydi. Dolayısıyla Çetin, kent arşivi çalışmalarında istediği ve kendinden beklenen performansı gösterememiş, ikinci altı aylık geçici görevlendirmenin bitmesi ile de kent arşivi çalışmalarından çekilmek

[33] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.
[34] Yasin Kayış, "Belleğini Yitiren Kent: Torbalı", *Büyük Torbalı*, 26 Ekim 2005.

zorunda kalmıştır[35]. Ne var ki kent arşivi çalışmalarının henüz emekleme aşamasında olduğu ilk bir yılda Necat Çetin bu çalışmalara çok önemli bir katkı sağlayabilmiş, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Torbalı ile ilgili belgelerin dijital kopyalarının Torbalı'ya kazandırılmasında önemli rol oynamıştır. Bu süreçte Başbakanlık Osmanlı Arşivi uzmanları Muzaffer Çetin ve Abdurrahman Yarar'la kurduğu yakın ilişkiler de Çetin'e yeni araştırma alanlarının ve eserlerin kapısını aralamıştır.

Sonraki yıllarda Necat Çetin'in çalışmaları çeşitlenip, odak noktası Torbalı'nın dışına çıksa da Çetin, Torbalı tarihi konusunda araştırmaktan ve yazmaktan hiçbir zaman vaz geçmemiş, daima sahada olmuş ve edindiği bilgi ve belgeleri akademik platformların dikkatine sunmaya devam etmiştir.

Tarih Çalışmalarının Çeşitlenmesi ve Nitelik Değiştirmesi

2009 yılı Necat Çetin'in tarih çalışmaları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 2004 yılından itibaren Bayındır'da okul müdürü olarak görev yapan Çetin, Torbalı üzerine yaptığı çalışmalara Bayındır nüfus defterleri üzerine yaptığı çalışmaları da eklemiştir. Bu çalışmalarla da Bayındır tarihinin aydınlatılmasına katkı sunmuştur.

Bayındır'da müdür olarak görev yaptığı Ülfet Onart Lisesi'nden iki öğrenci, Merve Çevik ve Elif Bağcı onun rehberliğinde hazırladıkları *"Rumi 1320 (Miladi 1904) Yılında Bayındır İlçesinin Köylerinde İlk Nüfus Yazımı ve Fırınlı Köyü Örneği"* başlıklı TÜBİTAK projesi ile 40. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması'nda tarih kategorisinde İzmir bölge birincisi olmuş, ardından da Ankara'da yapılan Türkiye finallerinde *"Teşvik Ödülü"*ne layık görülmüştür.

Aynı yıl üniversite affı kapsamında yeniden başladığı yüksek lisansını Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde tamamlamış olan Çetin danışmanlığını Ahmet Mehmetefendioğlu'nun yaptığı *"1320 Tarihli Nüfus Sayımına Göre Bayındır Fırınlı Köyü"* başlıklı teziyle mezun olmuştur.

2009 yılı aynı zamanda Necat Çetin'in ilk kez sempozyum ve kongrelerde boy gösterdiği yıl olmuştur. Söz konusu yılda dört sempozyum ve kongreye katılan Çetin yine Torbalı odaklı çalışmalarını bilim dünyasına sunmuştur. Bu kapsamda, *"Bilinmeyen Bir Kuva-yı Milliyeci: Hortunalı Hamit Efe"*yi literatüre kazandırmış, nüfus ve göç konusundaki yereldeki araştırma sonuçlarını ulusal ve uluslararası gündeme getirmiştir.

Çetin'in verdiği bilgiye göre, sempozyumlara katılmaya başlaması bir akademisyen arkadaşının ona, neden sempozyumlara katılmadığını sorması üzerine olmuştur. Bu soru üzerine, nasıl bir yol izlemesi gerektiğini sorup öğrenmiş ve kolları sıvamıştır. Sonrasında başvurusunu yapıp kabul edilince Çetin için yeni bir heyecan başlamıştır. İlk sunumunun konusu ise *"Torbalı nüfus defterlerinde Balkan kökenli aileler"*di[36]. O günleri ve sonrasındaki durumu Prof. Dr. Kemal Arı şöyle anlatmaktadır:

"İlk uluslararası etkinliği; Samsun'da Birinci Mübadele Sempozyumu oldu,... Bana danıştı, ne yapayım, diye. Uçağa karşı içten bir korkusu vardı önceleri. Sonra yendi o

[35] Torbalı Kaymakamlık makamının ikinci "olur"u 06/07/2010 tarihlidir. Necat Çetin'in görevlendirilmesinin yenilenmemesi sonrasında Yasin Kayış 17/12/2010 tarihli kaymakamlık "olur"uyla görevine devam etmiştir; "Kent Arşivi, yoluna bir tarihçi ile devam edecek", *Büyük Torbalı*, 5 Ocak 2011.

[36] B. Anık, Ş. Dalanay, M. B. Taşçı, *a.g.m.*, s. 19; Bu bilgiler ışığında Çetin'in ilk tebliği şu olmalıdır: Necat Çetin, "Rumi 1321 Yılı (Miladi 1905) Torbalı Nahiyesi Osmanlı Nüfus Yazımında Rumeli Doğumluların Nüfus Kayıtları Üzerine İnceleme", *II. Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi*, Samsun, Kasım 2009.

korkuyu ki vay anam vay; tut tutabilirsen! Nerede bir etkinlik varsa, hele hele Türk tarihi ve kültürü üzerineyse o oradaydı". [37]

Gerçekten de Necat Çetin'in bundan sonraki çalışmalarının ağırlıklı bir bölümünü sempozyum ve kongreler oluşturmuştur. Nitekim bu çalışma kapsamında Çetin'in 2009-2018 yılları arasında katıldığı ve bildiri sunduğu kırk bilimsel toplantı belirlenmiştir. Bu toplantılar bir yandan Necat Çetin'i akademik camiada tanıtmış bir yandan da sıcakkanlı ve girişken yapısıyla yeni arkadaşlıklar kurarak sosyal çevresini genişletmesine yol açmıştır. Tabii bu Çetin için aynı zamanda yeni bilgi ve belge akışı, yeni ortak çalışmalar demekti. Artık Çetin müstakil olarak sunduğu pek çok bildirinin yanı sıra pek çok akademisyenle de ortak bildiriye imza atıyordu. Ortak bildiri hazırlayıp sunduğu akademisyenler arasında Mehmet Kaya, Abdullah Özdağ, Doğan Kaya, Fevzi Çakmak, Aysun Sarıbey Haykıran, Tuncay Ercan Sepetçioğlu, A. Adnan Öztürk, Yakup Yılmaz, Hasan Kaya, Nuray Demirel Akgül gibi farklı üniversite ve farklı disiplinden pek çok akademisyen vardı.

Dr. Öğretim Üyesi Adil Adnan Öztürk, Necat Çetin'in sempozyumlardaki ortak çalışma tarzı hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Sık sık arar, 'Adnan, elimde şu malzemeler var. Gönderiyorum bir bak bir şey olur mu? Düzenle bir şeyler ekle' der ve şu sözle bitirirdi: 'malzeme benden yazması senden. Hadi eyvallah' der, sizi çalışmaya zorlardı. Eminim pek çok akademisyen arkadaşlara da böyle yapmıştır".[38]

Bilimsel toplantılar Necat Çetin'e göre aynı zamanda yeni araştırmalar yapmak için bir fırsattı. Vefatından sonra düzenlenen bir sempozyumun değerlendirme oturumunda konuşan Tire Belediyesi yetkilisi Murat Sanus, konuşmasında Necat Çetin'in bu yönüne dair bir anektod aktarmıştır. Sanus konuşmasında şöyle diyordu:

"Geçen yaz Tarihi Kentler Birliği'nin bir toplantısına ev sahipliği yapıyorduk. ... Sanırım Amasya'dan bir beyefendi 'Ya! Buralarda çılgın bir hoca var, araştırmacı. Onu görebilir miyiz?' dedi. Kim olduğunu sordum. "Biz bir sempozyum düzenliyorduk. Üçüncü gün gezi yapılacaktı. Bu hoca geldi, 'Ben geziye katılmayacağım; bana muhtarları tanıyan bir adam verin de, dolaşayım.' dedi." Bizim rahmetli Necat Çetin'den bahsediyormuş. Kendisi Amasya'da bile gitmiş, son gün, iki tane köyün 1320 tarihli tahrirlerinin fotoğrafını çekmiş gelmiş. ... Çok enteresan bir adamdı. Düşünsenize Amasya'ya muhtemelen hayatında ilk defa gidiyor, insanlar geziye giderken o köy köy dolaşıyor..."[39]

Dur-durak bilmeyen çalışma azmine sahip Necat Çetin 2013 ve 2015 yıllarında TÜBİTAK Orta Öğretim Öğrencileri Proje Yarışması kapsamında Torbalı hakkında hazırlanan iki projeye daha rehber öğretmenlik yapmış ve bunlardan biri İzmir bölge sergisinde sergilenmeye layık bulunmuştur[40]. 2013 yılında, Torbalı Anadolu Lisesi öğrencisi

[37] http://fikiryolu.net/index.php?option=com_content&view=article&id=9310:2018-04-12-21-40-20&catid=122:necat-cetin&Itemid=151 (Son Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019)

[38] https://www.facebook.com/adnan.ozturk.38383838/posts/10156218707788232 (Son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019)

[39] *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu (7-8 Mayıs 2018)-Bildiriler*, Cilt: 2, Editörler: Murat Sanus, Ali Özçelik, Tire Belediyesi Kültür yay., Ankara, 2018, s. 359.

[40] Mustafa Bilgehan Şimşek, *Nahiyeden Kente Torbalı*, Torbalı Anadolu Lisesi, 44. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması Tarih Projesi, İzmir, 2013; Sevcan Biçici-Feymenur Çimi, *Torbalı'dan İstiklal Harbi Gazileri*, Torbalı Cumhuriyet Meslek ve Anadolu Teknik Lisesi, 46. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması Tarih Projesi, İzmir, 2015.

iken Çetin'in rehberliğinde *Nahiyeden Kente Torbalı* başlıklı projeyi hazırlayan Mustafa Bilgehan Şimşek, deneyimini ve Necat Çetin'e dair izlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

"Necat Çetin ismini çok duyardım yerel gazetelerden ve o zaman yeni popüler olan Facebook'tan. Merakla yazılarını ve paylaşımlarını okur büyük heyecan duyardım. Lise yıllarımın başlarında kesişti yollarımız, Necat Hoca ile. Bendeki merak ve araştırma isteğini görünce; 'Evlat gel senle TÜBİTAK yarışmasına proje hazırlayalım, konumuz ilçemizin nüfus ve demografik yapısı olsun' dedi. Hayatımın dönüm noktası o zaman başlamıştı, bu çalışma benim için çok büyük bir deneyim ve tecrübe olmuştu. Böyle bir insanla tanışmak ve çalışmalarına yardım etmek sadece tarih konusunda değil birçok alanda bana çok şey katmıştı. Milli Eğitim kadrosunda bir tarih öğretmeni ve idareci olan Çetin, buradaki ortaöğretim öğrencilerine de yerel tarih bilincini her zaman aşıladı. Öğrencilerine aile tarihlerini ve köylerini araştırmaları için ödevler verdi. ... Necat hoca dur durak bilmeyen saha araştırmaları ve somut olmayan kültürel mirasımızın korunmasında yaptığı önemli araştırmalarla bilim dünyasına önemli çalışmalar bıraktı. Geçmişe olan vefa borcunu böyle ödedi. Mesleğini ve öğrencilerini çok severdi, kanser tedavisi gören bir öğrencisi için saçlarını kazıtacak kadar alçak gönüllüydü".[41]

Çetin aynı yıllarda üniversitelerin çeşitli bölümlerinde hazırlanan tezler ile bilimsel projelere de bilgi ve belge katkısı sunuyordu. Bu çalışmalar arasında Cevriye Yıldırım[42], Fatmagül Alan Kırcı[43] ve Emine Kalender'in[44] lisans, Muhammet Yazıcı'nın[45] yüksek lisans, Tuncay Ercan Sepetçioğlu[46], Aysun Sarıbey Haykıran[47] ve Hakan Yaşar'ın[48] doktora tezleri sayılabilir.

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olan Doç. Dr. Aysun Sarıbey Haykıran, Çetin'le tanışmasını ve sonraki süreci anlatırken onun çalışma tarzı hakkında da şu bilgileri vermektedir:

"Rahmetli Necat Çetin'le ilk defa doktora tez çalışmam sırasında Abdülhamit'in Torbalı ve civarında bulunan Çiflikat-ı Hümâyun'una dair arazi çalışmamız esnasında tanışmıştık. Hiçbir beklenti içinde olmaksızın büyük bir özveri ve özen ile bütün araziyi günler boyunca karış karış gezmiştik. O gün başlayan hukukumuz vefatına kadar devam etmişti. Her ne kadar ilk başta menfi bir diyaloğumuz olsa da sonrasında bir abi kardeş hukukumuz oluşmuştu. İlk buluşup da araziye çıkacağımız gün hava biraz yağmura dönmüştü. Biz de

---

[41] Mustafa Bilgehan Şimşek ile yapılan görüşme: 1 Aralık 2019.

[42] Cevriye Yıldırım'ın Uşak Üniversitesi Tarih Bölümü'nde lisans bitirme tezi olarak hazırladığı çalışması daha sonra kitap olarak basılmıştır. Bkz. Cevriye Yıldırım, *Cellât Gölü ve Torbalı Sıtma Savaş Dispanseri,* Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2011.

[43] Fatmagül Alan Kırcı, *Aydın Vilayetindeki Afrika Kökenliler (Afro-Türkler)*, Ege Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi-Tarih Bölümü Lisans Tezi, İzmir, 2010.

[44] Emine Kalender, *İzmir Torbalı Türk Halk Edebiyatı ve Türk Halk Bilimi Araştırmaları*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Muğla, 2015.

[45] Muhammet Yazıcı, *Torbalı ve Köylerindeki Türk Devri Yapıları*, Ege Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

[46] Tuncay Ercan Sepetçioğlu, *Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği*, Ankara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- Halk Bilim Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

[47] Aysun Sarıbey Haykıran, *Aydın Vilayetinde Çiftlikler: 1839-1918*, Ege Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Tarih Anabilimdalı-Yakınçağ Tarihi Bilimdalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013.

[48] Hakan Yaşar, *II. Meşrutiyetin İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919),* Ankara Üniversitesi-Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.

'Hava muhalefeti var gezemeyiz bu havada' deyip programı ertelemiştik. Buna çok kızmıştı. 'Çok nazlısınız bu havada gezilmez mi?' deyip bize nispet yaparcasına bize gezdireceği bütün araziyi tek başına gezip fotoğraflayıp göndermişti. Sonrasında buluşup da araziye beraber çıktığımızda bu kızgınlığını telafi etmiştik. Alan çalışmasına çok önem [veren] *Necat Çetin basit mazeretleri asla kabul etmez her türlü zorluğu göğüsleyerek amacına ulaşmak için uğraşırdı. Necat Çetin'in en çok önem verdiği nokta saha çalışmasıydı. Tarihçiliği saha çalışması ile özdeşleştiren Necat Çetin sahaya çıkmadan yapılan çalışmaları ciddiye almaz masa başında, alan araştırması yapmaksızın çalışmalarını sürdüren tarihçilere 'kalorifer akademisyeni' derdi".*[49]

2009 yılından itibaren çalışmalarını çeşitlendirip genişleten Çetin 2009-2018 yılları arasında pek çok kitap bölümü ve makaleye de imza attı. Bu çalışmaların bazıları ortak imzalarla yayımlandı. Ulusal ve uluslararası hakemli dergilerin yanı sıra diğer dergilere de yazan Çetin bazı çalışmalarını ise internet siteleri üzerinden (özellikle https://turkcetarih.com internet sitesi) yayınladı. Kitap bölümlerinin dikkat çekici bir çoğunluğu ise Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'nin editörlüğünde çıkan *"çoban"*, *"ağıt"*, *"kahve"*, *"deve"*, *"ekmek"*, *"korku"*, *"zeytin"*, *"at"* konulu eserlerde yer aldı. Çetin'in, bu çalışmaları da Torbalı nüfus defterleri üzerinde yaptığı incelemelerle sözlü tarih çalışmalarına dayanıyordu.

2013'ten itibaren Necat Çetin'in çalışma konuları arasına giren önemli bir konu *"Tasfiye Talepnameleri"* idi. Mübadillerin, ayrıldıkları ülkelerde bıraktıkları taşınmazların dökümünü içeren, fakat ne yazık ki henüz araştırmacılar tarafından yeterince değerlendirilmemiş olan bu belgelerden[50] devlet arşivlerindeki arkadaşları aracılığıyla haberdar olan Çetin ömrünün son yıllarında bu konuya yoğunlaşmıştı. Pek çok akademisyenle bu belgeler üzerine ortak çalışma yapan Çetin, pek çok tebliğ ve makale ile bu belgelere dikkat çekmiş, pek çok yerin tarihinin aydınlatılmasında bu belgelerin nasıl kullanılabileceğini somut olarak göstermiştir. İzmir, Muğla, Antalya, Sakarya, Denizli bu yerlerden bazılarıdır.

Aynı yıllarda şehitler üzerine çalışmalarını sürdüren Çetin yaptığı titiz çalışmalarla eksik ya da yanlış bilgilerin düzeltilmesini de sağlamıştır. Örneğin Tire'de daha önce 291 olarak bilinen şehit sayısının *"Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri ve Gaipler ve Ölümler Defterleri"* üzerinde yaptığı çalışmalarla 1.586 olduğunu tespit etmiş ve bu sayede *"Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Tire Şehitleri"* adlı yeni bir kitabın hazırlanmasına müthiş bir katkıda bulunmuştur. Çetin'in Tire tarihine katkısı bunlarla da bitmemiş pek çok arşiv belgesini kente kazandırdığı gibi Tire'ye dair mübadele ile ilgili bir kitabın çıkarılmasına da vesile olmuştur[51].

Son olarak Necat Çetin yaptığı zeybek oyunu ve türkü derlemelerini de yerel tarih çalışmalarının bir parçası olarak kaydetmek gerekir. Çetin 2007 yılından itibaren başladığı

[49] Aysun Sarıbey Haykıran ile görüşme: 6 Aralık 2019.

[50] Cem Karakılıç, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Sakarya Mübadilleri (Tarihsel, Kimliksel ve İstatistiksel Bir Analiz), *Geçmişten Günümüze Sakarya- Tarih/ Kültür/ Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu (23-25 Kasım 2017) Bildiriler*, Editörler: Mehmet Yaşar Ertaş, Mükerrem Bedizel Aydın, Arif Bilgin, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı yay., 1. baskı, Adapazarı, 2018, s. 595-596.

[51] Murat Sanus'un 8 Mayıs 2018 günü Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu'nun değerlendirme oturumunda verdiği bilgi. Bkz. Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu (7-8 Mayıs 2018)-Bildiriler, Cilt: 2, Editörler: Murat Sanus, Ali Özçelik, Tire Belediyesi Kültür yay., Ankara, 2018, s. 359.

derlemelerle toplamda 31'i bulan kadın havası, türkü, Yörük yakması, uzun hava belirlemiş ve bunları kayıt altına almıştır[52]. Ayrıca *"Torbalı İki Parmak"* zeybek oyununu tespit ederek, yok olmaktan kurtarmış ve repertuara kazandırmıştır[53].

Ani bir şekilde hayata veda eden Necat Çetin, geride yaklaşık dört bin kitaptan oluşan bir kitaplık, 12 TB boyutunda oldukça karmaşık ve bir o kadar da zengin dijital bir arşiv, pek çok orijinal belge ve defter, yayımlanmış ve yayımlanmamış pek çok eser bırakmıştı. Kitapları ailesi tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne bağışlanmak istenmiş ancak bunun gerçekleşememesi üzerine İzmir- Buca'daki Dokuz Eylül Yörük Türkmen Derneği'ne bağışlanmıştır. Arşivi ise oğlu Hikmet Kağan Çetin tarafından, uygun koşullarda araştırmacıların hizmetine sunulmak üzere koruma altına alınmıştır[54].

NECAT ÇETİN'İN ESERLERİ

Necat Çetin ne yazık ki eserlerinin bir listesini tutmamıştır. Bu biraz da onun dağınık çalışma özelliğinden kaynaklanmış olmalıdır. Diğer yandan Çetin'in eserleri nicelik olarak çok fazlaydı ve muhtemelen bu çalışmaların künyelerini kendisi bile tam olarak hatırlayamamaktaydı.

Bu çalışma kapsamında Necat Çetin'in eserlerinin bir dökümü çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak ortaya çıkan liste kuşkusuz ki eksiklikler içermektedir. Özellikle, Çetin'in 2004 yılında Torbalı Yankı gazetesinde yayınlanan yazılarının hiç birine ulaşılamamıştır. Ne var ki bu eksikliğin bir ölçüde telafisi mümkündür. Zira Çetin'in daha sonra Büyük Torbalı, Gazetem Torbalı'da yazdığı yazıların bir kısmının mükerrer olduğu bilinmektedir.

Necat Çetin'in Tespit Edilen Eserlerinin Sayısal Dağılımı	
Eser Türü	**Adet**
Tez	1
Ortak Kitap	2
Kitap Bölümü (Müstakil)	15
Kitap Bölümü (Ortak)	1
Makale (Müstakil)	26
Makale (Ortak)	7
Bildiri (Müstakil)	25
Bildiri (Ortak)	15
Ansiklopedi Maddesi (Ortak)	1
Gazete Yazısı	72

Gazete yazıları hariç tutulursa Necat Çetin'in eserlerin büyük çoğunluğunu 2009 ve sonrasında kaleme aldığı dikkat çekmektedir. Bunların dökümü incelendiğinde görülür ki bu kadar çalışkan bir bilim insanının müstakil bir kitabı maalesef yoktur. Bu onun basılacak çalışmasının olmamasından değil, Türkiye'deki basım koşullarından kaynaklanmış olmalıdır.

[52] Çetin 2014 yılında verdiği röportajda *"50'ye yakın"* derleme yaptığını belirtmiştir. Bahar Anık, Şule Dalanay, Muhammet Berk Taşçı, *a.g.m.*, s. 19. Ancak 2016'da Yasin Kayış'la yaptığı görüşmede 29 derlemesi olduğunu belirtmiştir: Necat Çetin'in anlatımı: 1 Temmuz 2016. Bu çalışma kapsamında ise 31 derlemesi tespit edilmiştir. Bu derlemeler halen www.turkudostlari.net adlı internet sitesinde yayındadır. (Son Erişim Tarihi: 9 Aralık 2019)
[53] Necat Çetin ile görüşme: 1 Temmuz 2016.
[54] Necat Çetin'in oğlu Hikmet Kağan Çetin ile görüşme: 13 Aralık 2019.

Ancak Çetin bunu bireysel ve kurumsal çalışmalara katılarak büyük ölçüde aşmıştır. Diğer yandan günümüzdeki bilişim teknolojisinin verdiği imkânlar da ona bu imkânı sağlamış, Çetin bazı çalışmalarını doğrudan internet siteleri üzerinden yayınlamıştır. Nitekim www.akademia.edu internet sitesindeki hesabı üzerinden yayınladığı bazı çalışmaları vardır ki bunlar hiçbir dergide, bildiri kitabında ya da kitap bölümünde yayınlanmamıştır.

Necat Çetin'in eserleri incelendiğinde ortaya çıkan sayının bir akademisyen için bile yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki Çetin yabancı dil engelini aşıp doktorasını tamamlamış olsaydı bu sayıdaki eseriyle doçentlik seviyesine ulaşması kuvvetle muhtemeldi.

Bu çalışma kapsamında Necat Çetin'in imzası tespit edilen çalışmalar şöyle sıralanmaktadır:

Tez

1. Necat Çetin, *1320 Tarihli Nüfus Sayımına Göre Bayındır Fırınlı Köyü*, Dokuz Eylül Üniversitesi-Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu, İzmir, 2009.

Kitap

1. Mehmet Kaya, Abdullah Özdağ, Nejat [Necat] *Çetin, Lozan Mübadillerinin İzmir Vilayetine İskanları (Tasfiye Talepnamelerine Göre)*, Tire Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2016.

2. Murat Sanus, Necat Çetin, Erdal Taşbaş, *Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Vatan Savunmasında Şehit Olan Tireliler*, Tire Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2017.

Kitap Bölümü

1. Yasin Kayış, Nazmi Kızıl, Necat Çetin, *Tarihi ve Coğrafi Yönleriyle Torbalı*, Editör: İbrahim Özkaya, Torbalı Belediyesi Kültür yay.-3, İzmir, 2013.

2. İbrahim Özkaya, Mehmet Osman Aksu, Mehmet Yenigün, Necat Çetin, *Torbalı'nın Kültürel Mirası*, Torbalı Belediyesi Kültür yay.-2, İzmir, 2013.

3. Necat Çetin, Bayındır Kazası Elifli Köyü'nde R.1320 (M.1904) Yılı Osmanlı Nüfus Tahriri, *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Selçuk Üniversitesi yay., Konya, 2013, s. 487- 502.

4. Necat Çetin, "Torbalı Nüfus Arşivi Atik Nüfus Esas Defter Kayıtlarına Göre Mübadil Kayıtları Üzerine İnceleme (1927-1932)", *Komşu Kapısı Ecdad Yadigarı Balkanlar*, Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Ulvi Keser, Sözkesen Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 36-48.

5. Necat Çetin, "Torbalı Nahiyesi Nüfus Esas Defterlerinde Rumeli Göçleri [R. 1323-1338 (M. 1907-1922)]", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Cilt: II, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi yay., [y.y.], 2013, s.1179-1216.

6. Necat Çetin, "Torbalı Son Osmanlı Nüfus Sayım Defter Kayıtlarına Göre Sıfat ve Sanatı Çoban Olan Hane Reislerinin Kayıtları (Rumi 1321-1335 Yılları Arası) Üzerine Araştırma Denemesi", *Çoban Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi yay., İstanbul 2011, s. 67-82.

7. Necat Çetin, "Cihanbeyli, Bayındır ve Torbalı'dan Üç Ağıt", *Ağıt Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi yay., İstanbul, 2011 , s. 55-82.

8. Necat Çetin, "Torbalı Nüfus Arşivi Atik Nüfus Esas Defter Kayıtlarına Göre Mübadil Kayıtları Üzerine İnceleme (1927-1932)", *Mübadele Şen Gittik &Yaslı Döndük*, Samsun

Mübadele Ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları Serisi 7, Samsun, 2011, s.77- 90.

9. Necat Çetin, "Osmanlı Nüfus Kütüklerinde Kahveci Kayıtları", *Kahve-Kırk Yıllık Hatırın Kitabı*, Hazırlayan: Emine Gürsoy Naskali, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2011, s.164-173.

10. Necat Çetin, "Torbalı Nüfus Esas Defter Kayıtlarında Soyadı, Lakapları, Sanat ve Sıfatı 'Deveci' Olan Ailelerin Kayıtları", *Deve Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Erkan Demir, Kitabevi yay, İstanbul, 2013, s. 141-154.

11. Necat Çetin, "İzmir-Torbalı-Ormanköy (Çengele) Köyünde Ekmek ile İlgili Bazı Anlatımlar", *Ekmek Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Tarihçi yay., İstanbul, 2014, s. 547-570.

12. Necat Çetin, "İzmir-Torbalı-Ormanköy (Çengele) Köyünde Korku ve Tehdit ile İlgili Bazı Anlatımlar: Semer Kudurması ve Mavi Tren", *Korku Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi yay., İstanbul, 2014 , ss. 243- 248.

13. Tuncay Ercan Sepetçioğlu- Necat Çetin, "Bazı Tasfiye Talepnamelerine Göre Samsun'a İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Yöreler ve Samsun ve Çevresindeki Göçmen İskân Birimleri*", Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri*, Cilt: I, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2015, s. 393- 416.

14. Necat Çetin, "Torbalı Çengele (Ormanköy) Köyünde Zeytincilik ve Zeytincilikle İlgili Bazı Anlatımlar", *Zeytin Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi yay., İstanbul, 2016, s. 15-36.

15. Necat Çetin, "Nüfus Esas Defterlerinde Arnavutluk'tan Torbalı'ya Göçle Gelenlerin Kayıtları Rumi.1327-1336 Miladi 1911-1920)", *Geçmişten Günümüze Göç*, Cilt: I, Editör: Prof. Dr. Osman KÖSE, Canik Belediyesi Kültür yay., Samsun, 2017, s. 217-232.

16. Necat Çetin, "Torbalı Ormanköy (Çengele) Köyünde Beygir ve At", *At Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi yay., İstanbul, 2017, s. 645-653.

Makale

1. Necat Çetin, "[Torbalı'nın] Tarihçesi", Torbalı, [y.y.], [1993 (?], s. [7.10].

2. Necat Çetin, Torbalı, Arıtaş Köyünde Arıcılık, *Acta Turcıca*, Yıl III, Sayı 1/1, Ocak 2011 (Kültürümüzde Arıcılık), s. 17- 27.

3. Necat Çetin, "Tiryanda Nahiyesi Çengele Karyesinde (Torbalı-Ormanköy) 1321 (Miladi 1905) Yılı Osmanlı Nüfus Sayımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/24 (2012/Bahar), ss.47-85.

4. Necat Çetin, "Torbalı Nahiyesi Nüfus Defterlerinde Rumeli Göçleri [R(Umi).1323-1338 - M(İladi).1907-1922)]", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (2012), s. 66-91.

5. Necat Çetin, "Ödemiş İlkkurşun (Hacı İlyas-Burhaniye) Köyü'nde 1320 (M.1904) Yılı Nüfus Sayımı", *Atatürk Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1 (2012), s. 405 – 424.

6. Necat Çetin, "Mübadil Tasfiye Talepnamelerine Göre Denizli'ye İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler", *Belgi*, Sayı: 6 (Yaz 2013/II), s.755- 769.

7. Necat Çetin, "Torbalı Bölgesinde Bulunan Osmanlıca Çeşme Kitabeleri İle İlgili Bir Alan Araştırması", *Belgi*, Sayı: 7 (Kış 2014/1), s. 907-921.

8. Necat Çetin, "Bayındır İlçesi Kızılcaova (Kızılcaabad) Köyünde Rumi 1320 (Miladi 1904) Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri ve Nüfus Defterinin İncelenmesi", *Belgi*, Sayı: 8 (Yaz 2014), s. 1123-1138.

9. Necat Çetin, "Torbalı Nüfus Esas Defterlerinde Lakabı, Soyadı "Efe, Zeybek" Olan Ailelerin Kayıt Örnekleri [(1320 (1904)-1930 Yılları Arası)]", *Acta Turcıca*, Yıl VI/Sayı: 2, Temmuz 2014 (Kültürümüzde Efe).

10. Necat Çetin-A. Levent Ertekin, "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Gökçe Hüseyin [(Gökçen Efe)(1891-16 Kasım 1919)] ile ilgili Belgeler", *Acta Turcıca*, Yıl: VI/ Sayı: 2, Temmuz 2014 (Kültürümüzde Efe).

11. Necat Çetin, Torbalı Nüfus Esas Defter Kayıtlarında Rumeli- Balkan Göçleri [R (umi). 1321-1338- M(iladi). 1905-1922], *Yeni Türkiye*, Sayı: 69 (Mart- Haziran 2015, Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı-IV), s. 4119-4145.

12. Necat Çetin, Torbalı Nüfus Esas Defter Kayıtlarında Rumeli- Balkan (Mübadele, Romanya- Bulgaristan) Göç Kayıtları (1927-1940), *Yeni Türkiye*, Sayı: 69 (Mart- Haziran 2015, Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı-IV), s. 4299-4348.

13. Hür Kamil Biçici, Necat Çetin, "Cep Saat Motifli Yakapınar Köyü Tahtacı Mezar Taşları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2016/79, s. 143-169.

14. Hasan Kaya-Necat Çetin, Pir Sultan Abdal'ın Bir Mecmuada Yer Alan Şiirleri I, Humanitas, 2016, Cilt: 4, Sayı: 8, s. 131-155.

15. Necat Çetin, "Tire Asri Mezarlığındaki Zeybek Motifli Mezartaşı", *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 1 (Ekim-Kasım-Aralık 2016), s. 18-19.

16. Necat Çetin-Sinan Kahyaoğlu, "Bayındır'da Üsküdarlı Tahtacı Türkmenler", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 2016, s. 153-161.

17. Necat Çetin, "Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Mübadil Tasfiye Talepnamelerinde Bornova'ya İskan Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskan Edildikleri İdari Birimler", https://turkcetarih.com/basbakanlik-cumhuriyet-arsivi-mubadil-tasfiye-talepnamelerinde-bornovaya-iskan-edilen-mubadillerin-memleketleri-ve-iskan-edildikleri-idari-birimler/ [12 Aralık 2016] (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019)

18. Necat Çetin, "Rauf Denktaş ile İlgili Kısa Bir Anekdot", *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 1 (Ekim-Kasım-Aralık 2016), s. 58-59.

19. Necat Çetin, "Eğridere Köyü Rumi 1320 Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri", *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 2 (Ocak, Şubat, Mart 2017), s. 38-43.

20. Necat Çetin, Romanya'dan Elazığ Kovancılar'a Göç ve İskan: Nüfus Kayıtları (1935-1941) – Anlatımlar, https://turkcetarih.com/romanyadan-elazig-kovancilara-goc-ve-iskan-nufus-kayitlari-1935-1941-anlatimlar/ [29 Mart 2017] (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019)

21. Necat Çetin, "İzmir-Bayındır İlçesinden Çanakkale Harbine Katılanlar", http://www.geliboluyuanlamak.com/756_izmir-bayindir-ilcesinden-canakkale-harbine-katilanlar-necat-cetin.html [2 Mayıs 2017] (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019)

22. Necat Çetin, "Büyükkale (Kadife-i Kebir) ve Küçükkale (Kadife-i Sagir) Köyü Rumi 1320 Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri, *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 3 (Nisan, Mayıs, Haziran 2017), s. 64-70.

23. Necat Çetin, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) Mühtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnamelerine Göre Gelibolu'ya İskan Edilen Mübadillerin Geldikleri Memleketler ve Gelibolu'da İskan Edildikleri İdari Birimler, https://turkcetarih.com/basbakanlik-

cumhuriyet-arsivi-bca-muhtelit-mubadele-komisyonu-tasfiye-talepnamelerine-gore-geliboluya-iskan-edilen-mubadillerin-geldikleri-memleketler-ve-geliboluda-iskan-edildikle/ [20 Temmuz 2017] (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019)

24. Necat Çetin, "Girit Muhacirlerinin İskan Olduğu Tire Hamidiye (Turgutlu) Köyü Araştırması ve Son Osmanlı Nüfus Tahriri", *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 4 (Temmuz, Ağustos, Eylül 2017), s. 36-41.

25. Necat Çetin, "Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri", *Alınteri*, Cilt:1, Sayı: 2 (2017), s. 1-23.

26. Necat Çetin, "Ayaklıkırı Köyü ve Rumi 1320 Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri", Tire'den Yansımalar, Sayı: 5 (Ekim, Kasım, Aralık 2017), s. 27-33.

27. Necat Çetin, Kore'de Savaşan Bir Kuşadalı'nın Hatıra Defteri: İbrahim Veral'in Kore Hatıraları, https://turkcetarih.com/korede-savasan-bir-kusadalinin-hatira-defteri-ibrahim-veralin-kore-hatiralari/ [24 Ocak 2018] (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019)

28. Erdal Taşbaş, Necat Çetin, "Tire Nüfus Arşivinde Bulunan Bir Muhacir Mülteci Defteri Örneği", *Göç Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2 (2018), s. 131-144.

29. Necat Çetin, "Tire Işıklar Köyü Son Osmanlı Nüfus Tahriri", *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 6 (Ocak-Şubat- Mart 2018), s. 37-39.

30. Adil Adnan Öztürk-Necat Çetin, "Fergane (Özbekistan) ve Posof'tan İzmir Torbalı'ya Uzanan Ahıskalı Bazı Ailelerin Göç Hikâyesi", *Tarih ve Günce*, Cilt: 1, Sayı: 2 (2018), s.187-199.

31. Necat Çetin, "Danişmentli Türkmenlerinden Sarılar Aşiretinin İskan Edildiği Tire Sarılar Köyünde Son Osmanlı Nüfus Tahriri", *Tire'den Yansımalar*, Sayı: 7 (Nisan-Mayıs-Haziran 2018), s. 70-72.

32. Mehmet Başaran-Necat Çetin, Rumi 1304-1315 (M. 1888-1899) Torbalı Doğumlu Askerlerle İlgili Analitik İnceleme, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/Özel Sayı (2018), ss. 315-341.

33. Necat ÇETİN, "Son Osmanlı Nüfus Tahririnde Balyambolu (Beydağ) Debbağlar (Tabaklar) Köyü Nüfus Tahriri", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8 (2018), s. 1-13.

Bildiri

1. Necat Çetin, "Rumi 1321 Yılı (Miladi 1905) Torbalı Nahiyesi Osmanlı Nüfus Yazımında Rumeli Doğumluların Nüfus Kayıtları Üzerine İnceleme", *II. Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi*, Samsun, Kasım 2009.

2. Necat Çetin, "Mustafa Kemal'i 19 Mayıs 1919'da Samsun Reji İskelesinde Karşılayan Tek Kadın: Sakine Hanım", *19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu, Samsun*, Mayıs 2009.

3. Necat Çetin, "Anlatımlara Göre Torbalı Bölgesinde Yunan İşgali ve Bilinmeyen Bir Kuva-yı Milliyeci: Hortunalı Hamit Efe", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu*, İzmir, Eylül 2009.

4. Necat Çetin, "Torbalı Osmanlı Nüfus Defterlerine Göre R.1323-1338 (M.1907-1922) Arası Rumeli Doğumlu Hane Reislerinin Nüfus Kayıtları Üzerine İnceleme", *III. Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi*, Aralık 2009.

5. Necat Çetin, "Torbalı Nahiyesi Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Göre Girit Doğumlular Üzerine İnceleme (1320 - 1928 Yılları Arası)", *II. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı*

Sempozyumu-Bildiriler (Manisa, 13-15 Mayıs 2010), Cilt: I, Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Ünal Şenel, Celal Bayar Üniversitesi yay., Manisa, 2010, s. 340- 348.

6. Necat Çetin, "Torbalı'dan Kıbrıs Barış Harekâtı'na Katılan Askerler ve Bazılarının Anıları, *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu* (21-23 Ekim 2010).

7. Necat Çetin, "Torbalı Nüfus Esas Defterlerine Göre Torbalı'ya Romanya ve Bulgaristan'dan Göç Kayıtları (1936-1940)", *III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu*, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 10-12 Mayıs 2012.

8. Doğan Kaya-Necat Çetin, "Kul Himmet'in de Şiirlerini İhtiva Eden Yazma Bir Şiir Mecmuası", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu (01-03 Kasım 2012/Tokat) Bildiriler*, Cilt: I, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali Açıkel, Yrd. Doç. Dr. Samettin Başol, Yrd. Doç. Dr. Ali Osman Solmaz, Öğrt. Gör. Murat Hanilçe, Tokat Valiliği Özel İdaresi yay., Tokat, 2012, s. 489-494.

9. Necat Çetin, "Çakırcalı Mehmet Efe ile İlgili Birkaç Sözlü Anlatım", *Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı- Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu (6-7 Eylül 2012/Ödemiş) Bildirileri*, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Metin Ekici, Yard. Doç. Dr. Günver Güneş, T.C. Ödemiş Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2013, s. 152-163.

10. Necat Çetin, "II. Abdülhamit Dönemi Çiftlik Arazilerindeki Mevki İsimleri Üzerine Bir Yerel Tarih Araştırması Örneği: Torbalı Meşhed Çiftlikat-ı Hümayunu", *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi (21-23 Kasım 2012)- Bildiriler*, Cilt: I, Ankara, 2013, s. 349- 362.

11. Fevzi Çakmak- Necat Çetin, "Torbalı ve Bayındır Nüfus Defterlerine Göre Balkan Savaşında Kalanlar", *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri (5-7 Ekim 2012/ Isparta-Burdur)*, Editörler: Prof. Dr. Süleyman Seydi, Yrd. Doç. Dr. Vedat Kartalcık, Yrd. Doç. Dr. Murat Kılıç, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi yay., Isparta, 2012, s. 101-113.

12. Necat Çetin-Muzaffer Çetin, "Mübadil Talepnamelerine Göre, Mübadillerin Yunanistan'dan Geldikleri ve Salihli'de İskan Edildikleri İdari Birimler", *Krallardan Efelere Salihli Sempozyumu* [26-27 Nisan 2013] *Bildirileri*, Cilt: I, Editör: Doç. Dr. Nurettin Gülmez, Salihli Belediyesi Kültür yay., Salihli, 2013, s. 463-[?].

13. Necat Çetin, "Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Mübadil Tasfiye Talepnamelerine Göre Muğla İline (Merkez, Bodrum, Milas, Köyceğiz, Yatağan, Fethiye) İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler", 3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu (30 Ekim-1 Kasım 2013/Bodrum) Bildiriler, Cilt: I, Hazırlayanlar: M. Akif Erdoğdu-Ahmet Özgiray, İzmir, 2014, s.261-271.

14. Necat Çetin, "Gönenli Çoban Ressam- Bestekar 'Yusuf Akdere (Gönen 1924-Torbalı 2011)'", *Uluslararası Balıkesir'e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu (7-8 Kasım 2013, Balıkesir) Bildiriler*, [Ed.] Prof. Dr. Şenol Çelik-Yrd. Doç. Dr. Serdar Genç, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi yay., Balıkesir, 2014, s. 299-312.

15. Necat Çetin, "I. Dünya Savaşı'nda Şehit Olan Torbalılar", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu (02-04 Ekim 2012 / Uşak)*, Cilt: I, Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç - Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2014, s. 201-258.

16. Necat Çetin-Muzaffer Çetin, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Küçük Menderes Bölgesine İskan Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskan Edildikleri Birimler", *Uluslararası Mübadele Sempozyumu* (8-9 Mayıs 2014/ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi).

17. Aysun Sarıbey Haykıran-Necat Çetin, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Kemalpaşa'ya İskan EdilenMübadillerin Memleketleri ve İskan Edildikleri Birimler", *Uluslararası Mübadele Sempozyumu* (8-9 Mayıs 2014/ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi),

18. A. Adnan Öztürk-Necat Çetin, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Menemen'e İskan Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskan Edildikleri İdari Birimler", *Uluslararası Mübadele Sempozyumu* (8-9 Mayıs 2014/ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi).

19. Necat Çetin, "İğdelikışla (Şambayat) Köyünde 1302 Yılı (M. 1904)Son Osmanlı Nüfus Sayımı (Tahriri)", *Avanos Sempozyumu (23-25 Ekim 2014/Nevşehir) Bildiriler*, Editör: Doç. Dr. Adem Öger, Avanos Kaymakamlığı yay., 1. baskı, Ankara, 2014, s. 699-710.

20. Tuncay Ercan Sepetçioğlu, Necat Çetin, "Konya'da Bir Kırım Tatar Muhacir Yerleşkesi: Sarayönü Konar Köyü", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim 2014/Konya) Bildiri Kitabı*, Editör: Prof. Dr. Hasan Bahar, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yay., Konya, 2015, s. 695-723.

21. Necat Çetin, "Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Mübadil Tasfiye Talepnamelerine Göre Antalya'ya İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Memleketleri ve Antalya'da İskân Edildikleri İdari Birimler", *I.Teke Yöresi Sempozyumu (04-06 Mart 2015) Bildiriler Kitabı*, Cilt: II, Editör: Doç. Dr. Şevkiye Kazan Nas, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yay., Burdur, 2015, s. 1099-1110.

22. Necat Çetin-Yakup Yılmaz, "Ulla Johansen ve Mehmet Eröz'ün Gözünden Yörüklerde Yayla Hayatı", *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik)*, Editör: Prof. Dr. Harun Tunçel, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay, Bilecik, 2015, s. 27-46.

23. Necat Çetin, "Milli Savunma Bakanlığı Kayıtlarına Göre Tekirdağ'dan Çanakkale Harbi'nde Şehit Olanların Kayıtları Üzerine Analitik İstatistiki İnceleme", *100. Yıl Anısına Uluslararası Çanakkale Savaşları'nda Tekirdağ Sempozyumu (23-24 Nisan 2015)*, Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi yay., Tekirdağ, 2015, s. 269-280.

24. Necat Çetin- Ali Yıldız, "Batı Toroslar ve Batı Anadolu'da Karamanoğulları Mirası", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu–Karamanoğulları Beyliği* (23-25 Ekim 2015/ Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Yunus Emre Yerleşkesi-Karaman).

25. Necat Çetin - İlyas Eskiocak, "Hatay Alevilerinde Bir İnanç Önderi: Din Adamı Nasrettin Eskiocak ve Arap Aleviliği Üzerine Düşünceleri", *Hatay İnanç Turizmi Sempozyumu-I (Antakya/17-19 Aralık 2015)*.

26. Sinan Kahyaoğlu - Necat Çetin, "Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde Habib-i Neccar Kültürü", *Hatay İnanç Turizmi Sempozyumu-I (Antakya/17-19 Aralık 2015)*.

27. Necat Çetin, "Danişmentli Türkmenlerinden Sarılar Aşiretinin İskân Edildiği Tire Sarılar Köyünde Son Osmanlı Nüfus Tahriri", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler*, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali Açıkel, Yrd. Doç. Dr. Murat Serdar, Tokat Valiliği Özel İdaresi yay., Tokat, 2016, s. 197-205.

28. Necat Çetin, "Türk Coğrafya Bilimine Adını Altın Harflerle Yazdıran Harput'lu Bilim Adamı Prof. Dr. Reşat İzbırak (Harput 1911- İstanbul 1998)", *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu (14-16 Mayıs 2015/Elazığ)*, Cilt: II, Editörler: Prof. Dr. Enver Çakar, Doç. Dr. Kürşat Çelik, Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz Akdemir, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi yay., Elazığ, 2016, s. 383-405.

29. Necat Çetin-Emine Kalender "İzmir'in Son Güreş Devesi Havutçusu Torbalı'dan Bekir Yavaş ve Havut Yapımcılığı", 1. *Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu (17-19 Kasım 2016)*, Cilt. I, Editörler: Yard. Doç. Dr. Devrim Ertürk, Uzm. Arkeolog Özgür Gökdemir, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği yay., [y.y.], 2016, s. 502-529.

30. Necat Çetin, "Kocaeli İli İzmit - Balören (Belen) Köyünde 1320 (Miladi 1904) Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri (Yazım/Sayım)", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu- II*, Editörler: Haluk Selvi, Bilal Çelik, Ali Yeşildal, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı yay., Kocaeli, 2016, s. 1155-1164.

31. Necat Çetin, "Torbalı'da Eşkıyalık Yapanların Ankara İstiklal Mahkemesine Sevk Edilmesine Dair 1925 Yılına Ait Bir Bakanlar Kurulu Kararı", *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi (13-14 Mayıs 2016/ İstanbul), II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri Bildiriler Kitabı*, Cilt: II, Editör: Prof. Dr. Fethi Gedikli, Oniki Levha yay., İstanbul, 2016, s. 369-376.

32. Necat Çetin- Hande Konca, "Nüfus Esas Defterlerinde Arnavutluk'tan Torbalı'ya Göçle Gelenlerin Kayıtları R(umi).1327-1336 (M(iladi).1910-1920)", *VII. Uluslararası Canik Sempozyumu- Geçmişten Günümüze Göç (17-19 Şubat 2017) Sempozyum Bildiri Özetleri*, s. 78.

33. Sinan Kahyaoğlu-Necat Çetin, "Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde Mutfak Kültürü ve Değişimi", *5. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu* (12-14 Ekim 2017/Kahramankazan).

34. Necat Çetin, Bayındır Köylerindeki Osmanlı Dönemi Cami ve Çeşme Kitabeleri, *IX. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri (28-29 Eylül 2017/ İzmir- Bayındır)*, Editör: Ahmet Aytaç, Anka Basım Yayın, 2017, s. 187- 192.

35. Necat Çetin, "Kuşadası Caferli Köyünde 1320 tarihli Tahrir Sayımı", *Kuşadası ve Çevresi Türklük ve Türk Tarihi Sempozyumu*, (1 Aralık 2017/Kuşadası).

36. Necat Çetin, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Adapazarı (Sakarya) İline İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler", *Geçmişten Günümüze Sakarya- Tarih/ Kültür/ Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu (23-25 Kasım 2017) Özet Kitabı*, s. 29.

37. Yasin Kayış, Necat Çetin, "Anılarda Torbalı'da Futbolun Sosyal Tarihi", *İzmir Spor Tarihi Sempozyumu*, Yaşar Üniversitesi, İzmir, 15 Şubat 2018.

38. Nuray Demirel Akgül- Necat Çetin, "Gelenekli Bir Yaşam Örneği - Tahtacı Türkmen Giysileri Analizi", *2. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi (9-11 Şubat 2018/ Şanlıurfa) Özet Kitabı*, Editör: Yrd.Doç. Dr. Kaan Diyarbakırlıoğlu, Kaldygul Adılbekova, İksad yay., [y.y.], 2018, s. 201-202.

39. Necat Çetin, "Etimesgut Uçak Fabrikasının Kapanması Öncesi 1948 Yılı Tarihli Hava Harp Sanayisi Konusunda Önemli Bir Rapor", *Uluslararası Tarihte Etimesgut*

Sempozyumu Bildiri Kitabı (29-30 Mart 2018), III.Cilt, Etimesgut Belediye Başkanlığı yay., Ankara, s. 264-283.

40. Necat Çetin, "Etimesgut Uçak Fabrikası ve Burada Üretilen Bazı Uçaklar Hakkında Bir Çalışma", *Uluslararası Tarihte Etimesgut Sempozyumu Bildiri Kitabı (29-30 Mart 2018)*, III.Cilt, Etimesgut Belediye Başkanlığı yay., Ankara, s. 309-335.

Ansiklopedi Maddesi

1. Necat Çetin, İlhan Pınar, Yaşar Ürük, "Torbalı*", İzmir Kent Ansiklopedisi- İzmir'de İdari ve Mahalli Yer Adları*, II, İzmir Büyükşehir Belediyesi yay., [İzmir], 2013, s. 470-488.

Gazete Yazıları

1. Necat Çetin, "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", *Atılım*, 7 Haziran 2000
2. Necat Çetin, "Milli Mücadelede Torbalı'lı Bir Milletvekili: Esat Hoca (İleri)", *Atılım*, 2 Mart 2001.
3. Necat Çetin, "Torbalı'nın Köylerinden Aslanlar'ı Tanıyalım", *Atılım*, 6 Haziran 2001.
4. Necat Çetin, "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", Atılım, 7 Haziran 2001.
5. Necat Çetin, "1. Dünya Savaşında Çeşitli Cephelerde Şehit Olan Torbalı'lar", *Torbalı Hilal*, 29 Mayıs 2002.
6. Necat Çetin, "Osmanlı Dönemi Torbalı ve Köylerinde Bulunan Cami Kitabeleri", *Torbalı Hilal*, 12 Haziran 2002.
7. Necat Çetin, "2. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Cami Kitabeleri-II", *Torbalı Hilal*, 19 Haziran 2002.
8. Necat Çetin, "Torbalı'dan Trablusgarp, İstiklal, Kore, Kıbrıs Savaşına Katılan ve PKK Terörüne Karşı ile Mücadele Şehitler ve İstiklal Madalyası Alanlar", *Torbalı Hilal*, 26 Haziran 2002.
9. Necat Çetin, "Ertuğrul Mahallesinin Kuruluşu ve İlk Yerli Aileler", *Torbalı Hilal*, 10 Temmuz 2002.
10. Necat Çetin, "Torbalı Bölgesinde Yunan İşgali (1919-1922)", *Torbalı Hilal*, 14 Ağustos 2002.
11. Necat Çetin, "Tarihi Demografisi ve Kitabeleri İle Sahipler Köyü Araştırması", *Büyük Torbalı*, 17 Eylül 2005.
12. Necat Çetin, "İlk Çağlardan Günümüze Gelen Yerleşim: Yeniköy", *Büyük Torbalı*, 30 Kasım 2005.
13. Necat Çetin, "Bayar ve Menderes Torbalı'da", *Büyük Torbalı*, 12 Aralık 2005.
14. Necat Çetin, "Torbalı Tarihi İle İlgili Birkaç Fotoğraf", *Büyük Torbalı*, 20 Ocak 2006.
15. Necat Çetin, "Maşat'ta (Şehitler Köyü) Bir Bulgar Mahallesi", *Büyük Torbalı*, 30 Ocak 2006.
16. Necat Çetin, "İki Fotoğraf ve Düşündürdükleri", *Büyük Torbalı*, 15 Şubat 2006.
17. Necat Çetin, "Acı Gerçek (Gavlak Mehmet)", *Büyük Torbalı*, 15 Mart 2006.
18. Necat Çetin, "Bir Çanakkale Şehidinin Hikayesi: Koca Alilerin Mustafa", *Büyük Torbalı*, 16 Mart 2006.
19. Necat Çetin, "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu: Öğretmen Hasan Ethem", *Büyük Torbalı*, 17 Mart 2006.

20. Necat Çetin, "Çanakkale'de Azman Dede ve Genç Askerler", *Büyük Torbalı*, 18 Mart 2006.

21. Necat Çetin, "Kurulduğu Günden Bugüne Torbalı Emniyet Teşkilatı", *Büyük Torbalı*, 10 Nisan 2006.

22. Necat Çetin, "Tarihi Demografisi ve Kitabeleri İle Korucuk(Dirmil) Köyü Araştırması", *Büyük Torbalı*, 14 Temmuz 2006.

23. Necat Çetin, "Tarihi Demografisi ve Kitabeleri İle Korucuk(Dirmil) Köyü Araştırması (2)", *Büyük Torbalı*, 15 Temmuz 2006.

24. Necat Çetin, "Torbalı'daki Arap ve Afrika Kökenli Vatandaşlarımız", *Büyük Torbalı*, 22 Temmuz 2006.

25. Necat Çetin, "Kız Mezarlığı'ndaki Kitabeler ve Öyküleri" , *Büyük Torbalı*, 29 Temmuz 2006.

26. Necat Çetin, "Torbalı Bölgesinde Yunan İşgali (1919-1922)", *Büyük Torbalı*, 9 Ağustos 2006.

27. Necat Çetin, "Torbalı'nın Dağılan Köyü:Arıtaş Köyü", *Büyük Torbalı*, 11 Ağustos 2006.

28. Necat Çetin, "31 Mart 1928 Torbalı Depremi", *Büyük Torbalı*, 17 Ağustos 2006.

29. Necat Çetin, "Tarihi Demografi ve Kitabeleri İle Dağtekke Köyü Araştırması", *Büyük Torbalı*, 12 Eylül 2006.

30. Necat Çetin, "Tarihi Demografi ve Kitabeleri İle Helvacı Köyü Araştırması", *Büyük Torbalı*, 16 Eylül 2006.

31. Necat Çetin, "Eğer Baban Gelirse, Annem Hep Seni Bekledi De…", *Büyük Torbalı*, 6 Ekim 2006.

32. Necat Çetin, "Ahıska ve Ahıska Türkleri", *Büyük Torbalı*, 28 Ekim 2006.

33. Necat Çetin, "Milli Mücadele'de Torbalı'dan Bir Milletvekili", *Büyük Torbalı*, 1 Kasım 2006.

34. Necat Çetin, "Kore'de Nasıl Savaştık/Torbalılı Bir Kore Gazisinin Kore Savaşı Anıları", *Büyük Torbalı*, 2 Kasım 2006.

35. "Kore'de Nasıl Savaştık-2/Torbalılı Bir Kore Gazisinin Kore Savaşı Anıları", *Büyük Torbalı*, 3 Kasım 2006.

36. Necat Çetin, "Torbalılı Şehitlerimiz", *Büyük Torbalı*, 4 Kasım 2006.

37. Necat Çetin, "Atatürk'ün Tabutunun Açıldığı Gün", Büyük Torbalı, 9 Kasım 2006.

38. Necat Çetin, "Atatürk'ün Tabutunun Açıldığı Gün-2", *Büyük Torbalı*, 10 Kasım 2006.

39. Necat Çetin, "Torbalı Cami-i Şerif Kitabeleri-1", *Büyük Torbalı*, 20 Aralık 2006.

40. Necat Çetin, "Torbalı Cami-i Şerif Kitabeleri-2", *Büyük Torbalı*, 21 Aralık 2006.

41. Necat Çetin, "Hasan Alkuşak'ın Ardından", *Büyük Torbalı*, 26 Aralık 2006.

42. Necat Çetin, "Bayındır Yahudileri", *Büyük Torbalı*, 7 Şubat 2007.

43. Necat Çetin, "Bir Çanakkale Şehidine Son Seccade", *Büyük Torbalı*, 19 Mart 2007.

44. Necat Çetin, "Koca Alilerin Mustafa", *Büyük Torbalı*, 20 Mart 2007.

45. Necat Çetin, "Acı Gerçek (Gavlak Mehmet), 23 Mart 2007.

46. Necat Çetin, "Çanakkale'de Azman Dede", *Büyük Torbalı*, 24 Mart 2007.

47. Necat Çetin, "Kurulduğu Günden Bu Yana Torbalı Emniyet Teşkilatı", *Büyük Torbalı*, 11 Nisan 2007.

48. Necat Çetin, "Yazıbaşı Hortunalı Hamit'in Yunan İşgali Yıllarındaki Kahramanlık Hikayesi. Hortunalı Hamit Efe", *Büyük Torbalı*, 18 Haziran 2007.

49. Necat Çetin, "Yazıbaşı Hortunalı Hamit'in Yunan İşgali Yıllarındaki Kahramanlık Hikayesi. Hortunalı Hamit Efe-2", *Büyük Torbalı*, 19 Haziran 2007.

50. Necat Çetin, "Torbalı'da 1908 yılına Ait Bir Osmanlı Asker Terhis Belgesi", *Büyük Torbalı*, 4 Eylül 2007.

51. Necat Çetin, "Torbalı 13- Bas Bir, Çek İki", *Büyük Torbalı*, 3 Mart 2008.

52. Necat Çetin, "Kimler Geldi Kimler Geçti? 1930'lu Yıllarından Kalma Bir Fotoğraf", *Büyük Torbalı*, 15 Mart 2008.

53. Necat Çetin, "Anne! Benim Babam Kim?", *Büyük Torbalı*, 18 Mart 2008.

54. Necat Çetin, "Ağıt Olan Türkümüz Hey 15'li ve Düşündürdükleri", 19 Mart 2008.

55. Necat Çetin, "Şehit Annesinin Mektubu", *Büyük Torbalı*, 21 Mart 2008.

56. Necat Çetin, "Bir İkamet Tezkeresi ve Arnavutluk'tan Torbalı'ya Uzanan Yaşam", *Büyük Torbalı*, 22 Mart 2008.

57. Necat Çetin, "Yangın Varrr!...Çivi Varrrr!... Torbalı'dan İtfaiyeci Ahmet Çavuş'un İtfaiye Tulumbacısı Anıları", *Gazetem Torbalı*, 4 Haziran 2008.

58. Necat Çetin, "Atatürk'e İzmir'de Bilinmeyen Bir Suikast Girişimi", *Gazetem Torbalı*, 6 Haziran 2008.

59. Necat Çetin, "Torbalı'daki Osmanlı Çeşme Kitabeleri..(1. Bölüm)", *Gazetem Torbalı*, 12 Haziran 2008.

60. Necat Çetin, "Torbalı'daki Osmanlı Çeşme Kitabeleri..(2. Bölüm)", *Gazetem Torbalı*, 19 Haziran 2008.

61. Necat Çetin, "Torbalı'da Atatürk'ün Kahve İçtiği 'Bozkurt Kırathanesi' ve Radyo", *Gazetem Torbalı*, 6 Haziran 2008.

62. Necat Çetin, "Eski Bir Mezuniyet Vesikası", *Gazetem Torbalı*, 3 Temmuz 2008.

63. Necat Çetin, "Torbalı Tayyareleri ve Pancar Ovasına İndirilen Uçan Kale", *Büyük Torbalı*, 10 Temmuz 2008.

64. Necat Çetin, "Torbalı'da 1928 Yılından Kalan Bir Senet Protestosu ve Hikâyesi (1. Bölüm, Senet ve İçeriği)", *Gazetem Torbalı*, 17 Temmuz 2008.

65. Necat Çetin, "Torbalı'da 1928 Yılından Kalan Bir Senet Protestosu ve Hikâyesi (2. Bölüm, Senet ve İçeriği)", *Gazetem Torbalı*, 24 Temmuz 2008.

66. Necat Çetin, "Atatürk'ü 19 Mayıs 1919 da Samsun'da Karşılayan Tek Kadın: Torbalı'dan Sakine Baturay Hanım", *Gazetem Torbalı*, 31 Temmuz 2008.

67. Necat Çetin, "Atatürk'ün Torbalı'ya Ziyareti ve Gazi'ye Şiir Okuyan Çocuk: Emine Çetiner Hanım", *Gazetem Torbalı*, 7 Ağustos 2008.

68. Necat Çetin, "Hasan Varlık İle Girit Mübadilleri Üzerine Mülakat", *Gazetem Torbalı*, 17 Ağustos 2008.

69. Necat Çetin, "Afet Özel İle Girit Mübadilleri Üzerine Mülakat (Anıları)", *Gazetem Torbalı*, 19 Ağustos 2008.

70. Necat Çetin, "İstiklal Savaşı Dumlupınar Şehitliği", *Gazetem Torbalı*, 24 Ağustos 2008.

71. Necat Çetin, "Helvacı Köyü Araştırması", *Gazetem Torbalı*, 28 Ağustos 2008.

72. Necat Çetin, "1530 Yılı Anadolu Muhasebe Defterine Göre Torbalı Çukurundaki Köyler", *Büyük Torbalı*, 14 Mart 2009.

TÜBİTAK Projeleri

1. Merve Çevik-Elif Bağcı, *Rumi 1320 (Miladi 1904) Yılında Bayındır İlçesinin Köylerinde İlk Nüfus Yazımı ve Fırınlı Köyü Örneği*, Bayındır Ülfet Onart Lisesi, Danışman: Necat Çetin, 40. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması Tarih Projesi, İzmir, 2009.

2. Mustafa Bilgehan Şimşek, *Nahiyeden Kente Torbalı*, Torbalı Anadolu Lisesi, Danışman: Necat Çetin, 44. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması Tarih Projesi, İzmir, 2013.

3. Sevcan Biçici-Feymenur Çimi, *Torbalı'dan İstiklal Harbi Gazileri*, Torbalı Cumhuriyet Meslek ve Anadolu Teknik Lisesi, Danışman: Necat Çetin, 46. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması Tarih Projesi, İzmir, 2015.

Türkü Derlemeleri

1. Aguşumun Bıyıkları Burmalı (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

2. Bir Elinde Şiş Var (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

3. Çay'a İner Ağlarım (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

4. Dalgalı Sürmeli Bir Tanem (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

5. Dam Üstünde Dam Yaptım (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

6. Kara Kazan Kaynamaz Mı (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

7. Kaynana (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

8. Kestaneyi Kavurmalı (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

9. Küp İçinde Kavurma (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

10. Ördek Suya Dal Da Gel (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

11. Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

12. Yeşil Giyin Yeşil Kuşan (Bu kadın havası 21 Haziran 2008 tarihinde Torbalı Korucuk Köyünde 1945 doğumlu Zeynep Şengül'den derlenmiştir)

13. Aşık Garip (30 Aralık 2007 tarihinde Torbalı Helvacı Köyünde 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

14. Aşık Ömer Yuh Çekince (30 Ekim 2008 günü Torbalı Helvacı köyünden 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

15. Ay Kız Seninle Bir De Bahçe Tutalım (Bu yörük güzellemesi 04 Kasım 2007 tarihinde Torbalı Dağtekke köyünde ikamet eden 1956 doğumlu Halil Küçüköz'den derlenmiştir)

16. Bayındır Koşması 2 (30 Ekim 2008 günü Torbalı Helvacı köyünden 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

17. Cezayeri (30 Aralık 2007 tarihinde Torbalı Helvacı Köyünde 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

18. Dağ Delik Daş Delik (Arzu Gamber derlemesi, 30 Ekim 2008 günü Torbalı Helvacı köyünden 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

19. Dalgalı Sürmeli Bir Tanem (Torbalı Ormanköy 1957 doğumlu Elif Çetin'den 19 Ocak 2008 tarihinde Ormanköy'de derlenmiştir)

20. Duman Vardı Şu Dağların Başında (30 Aralık 2007 tarihinde Torbalı Helvacı Köyünde 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

21. Gerali (Kara Ali) 3 (Ger Ali'nin bu farklı versiyonu 06 Nisan 2008 günü Torbalı Korucuk köyünde 1933 doğumlu Fadime Baykurt'tan derlenmiştir)

22. Gündüz Bey (Avşar Beylerim) 1 (03 Kasım 2007 tarihinde Torbalı, Göllüce Köyü'nde, Develi lakaplı Mustafa Göksu'dan derlenmiştir)

23. Gündüz Bey (Avşar Beylerim) 2 (Sarı Yıldız) (30 Ekim 2008 günü Torbalı Helvacı köyünden 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

24. Harman Yerinin Gabası (06 Nisan 2008 günü Torbalı Korucuk köyünde 1933 doğumlu Fadime Baykurt'tan derlenmiştir)

25. Karagüllü (Bu güzelleme 18 Kasım 2007 günü tarafından Torbalı Ormanköy'de Celal Şensoy'dan derlenmiştir.)

26. Köroğlu (30 Aralık 2007 tarihinde Torbalı Helvacı Köyünde 1932 doğumlu Durmuş Ali Aydın'dan derlenmiştir)

27. Mehmet Çavuş 2 (Bu ağıt-uzunhava 18 Kasım 2007 günü Ormanköy'de Celal Şensoy'dan derlenmiştir)

28. Sarı Yıldız Da Doğdu Da Yüceden (Bu uzunhava 28 Ekim 2007 tarihinde Dağtekke köyünde ikamet eden 1956 doğumlu Halil Küçüköz'den derlenmiştir)

29. Suda Boğulan Gelin 6 (Bu ağıt-uzunhava 04 Kasım 2007 tarihinde Torbalı Dağtekke köyünde ikamet eden 1956 doğumlu Halil Küçüköz'den derlenmiştir)

30. Uyan Zeynep'im (04 Kasım 2007 tarihinde Torbalı-Dağtekke köyünde 1943 doğumlu Mehmet Küçüköz'den derlenmiştir)

31. Veremli Kız (Torbalı-Ormanköy 1957 doğumlu Elif Çetin'den 19 Ocak 2008 tarihinde Ormanköy'de derlenmiştir)

Sadece https://www.academia.edu/ *İnternet Sitesi Üzerinden Yayımlanan Çalışmalar (*https://independent.academia.edu/TCTanhuNecat%C3%87etin*)*

1. Mustafa Bozal- Necat Çetin, *Türkçe – Pomakça Tematik Sözlük Derlemesi*, İzmir, 2016.

2. Necat Çetin, *Ödemiş Köylerinde R.1320/21 (1904/5 M.) Yılı Son Osmanlı Nüfus Tahriri*, İzmir, 2016.

3. Necat Çetin-Mustafa Bilgehan Şimşek, *Nahiyeden Kazaya Torbalı'da Nüfus ve Yerleşim (1905-1932)*, İzmir, 2016.

4. Necat Çetin, Bingül Binici, *Kerkük Yöresi Türkülerimiz*, İzmir, 2017.

5. Necat Çetin, *Torbalı ve Havalisi Mezartaşları Kataloğu*, Torbalı, 2018.

SONUÇ

Oldukça renkli ve çalışkan bir kişiliğe sahip olan Necat Çetin yalnızca okul içi etkinlikleriyle değil aynı zamanda ve daha çok bilimsel çalışmalarıyla öne çıkmış bir öğretmendi. Önce Torbalı'nın yerel tarihine, sözlü tarih çalışmalarına ve alan araştırmalarına odaklanan Çetin sonradan, çalışmalarının onu yönlendirmesiyle; nüfus ve askerlik kayıtları, mezar taşları- kitabeler, göç ve mübadele, folklor araştırmaları, Küçük Menderes Havzası'nın tarihi gibi çok daha geniş konulara yönelmiştir. Araştırma sonuçlarını sempozyum bildirileri, makaleler ve kitap bölümleri yoluyla bilim dünyasının dikkatine sunması da onu akademi dünyasında tanınır hale getirmiştir.

Necat Çetin, bilimle uğraşmak ve tarih bilimine katkı sunmak için mutlaka üniversitede kadro ve unvan sahibi olmak gerekmediğini somut çalışmalarıyla ortaya koymuştur. Bunu da bir akademik unvana ya da maddi kazanca ulaşma beklentisiyle değil, tarihe olan aşkı ve tutkusuyla yapmıştır. Tarih bilinci kadar milliyetçi, Atatürkçü ve vatansever kimliği ile Türk tarihi ve kültürüne duyduğu bağlılık da çalışmalarını besleyen düşünsel motivasyonu sağlamıştır.

Çalışmalarını tarih camiasına anlatmak isteyen Çetin'e akademinin, bilimsel toplantıların ve akademik dergilerin kapıları kapanmamış; aksine, akademik kariyerine bakılmaksızın nitelikli çalışmalarını paylaşabilmesinin önü açık tutulmuştur. Bu bakımdan akademi dünyamızın, Necat Çetin'in yaptığı çalışmalarının önemini kavramakta geç kalmadığı, kapıyı açık tutarak da onun çalışma azmini kamçıladığını söylemek mümkündür. Bu sayede belki de çoğunluğu sadece yerel gazetelerde, bilgisayar çıktılarında ya da dijital ortamda kalacak pek çok çalışma bilim dünyasıyla buluşabilmiştir.

Necat Çetin'in kendisine çalışma alanı olarak seçtiği konular, mikro düzeyden makro düzeye uzanan çalışmaları ve ortaya koyduğu eserler hem genç kuşaklar hem de meslektaşları için ilham verici niteliktedir. Zaten o bir yandan çalışıp bir yandan yayın yaparken öğrencilerini ve genç araştırmacıları da ihmal etmemiş, onların yetişmesi için de gerekenleri yapmaya gayret etmiştir.

Günümüzde Çetin'in çalışmalarını dikkate almadan Torbalı tarihini yazmak mümkün olmadığı gibi onun kayda aldığı pek çok kaynağa da doğrudan ulaşmak artık mümkün değildir. O, imkânlarının kısıtlı olmasına rağmen, dünyada son demlerini yaşayan canlı tanıkları kayıt altına almış, artık hayatta olmayan bu kişilerle yeni yapılacak çalışmalar arasında bir köprü vazifesi görmüştür.

Ne yazık ki Torbalı için çok değerli çalışmalara imza atmış, Torbalı halkının gönlünde taht kurmuş olan Necat Çetin'in hatırasını yaşatmak ve onu genç kuşaklara tanıtmak için Torbalı'da henüz bir adım atılmış değildir. Böyle bir adımın atılması hem bir vefa borcunun ödenmesi hem de kentin kültürel kimliğine önemli bir katkı olacaktır. Bu adım ilçedeki kent arşivine adının verilmesi olabileceği gibi, bir okula ya da önemli bir caddeye adının verilmesi şeklinde de olabilir. Kuşkusuz ki Torbalı halkı ve yöneticileri bu konuyu gündemlerine almalı ve Torbalı'ya yakışan vefa borcunu yerine getirmelidir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Torbalı Hilal

Atılım

Büyük Torbalı
Gazetem Torbalı
Torbalı Ege

Kitap ve Makaleler

1967- İzmir İl Yıllığı, Hazırlayanlar: Mekin Sarıoğlu, Turgay Gönenç, İzmir, 1969.

ALAN KIRCI, Fatmagül, *Aydın Vilayetindeki Afrika Kökenliler (Afro-Türkler)*, Ege Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi-Tarih Bölümü Lisans Tezi, İzmir, 2010.

ANIK, Bahar, DALANAY, Şule, TAŞÇI, Muhammet Berk, "Yerel Tarihçi Necat Çetin", *Işık Dergisi*, Sayı: 1 (Haziran 2014), s. 18-19.

ARKOÇ, Veli, *Torbalı*, Sepici Holding Kültür Hizmeti-3, [İzmir], 1996.

ÇELEBİ, Mevlüt, BİLGİ, Nejdet, "Bu Dünyadan Bir Necat Çetin Geçti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 1, 2018, s. 300.

GÜNBAY, Serkan, "Torbalı hafızasını kaybetti", *Büyük Torbalı*, 13 Nisan 2018.

KALENDER, Emine, *İzmir Torbalı Türk Halk Edebiyatı ve Türk Halk Bilimi Araştırmaları*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Muğla, 2015.

KARAKILIÇ, Cem, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Sakarya Mübadilleri (Tarihsel, Kimliksel ve İstatistiksel Bir Analiz), *Geçmişten Günümüze Sakarya- Tarih/ Kültür/ Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu (23-25 Kasım 2017) Bildiriler*, Editörler: Mehmet Yaşar Ertaş, Mükerrem Bedizel Aydın, Arif Bilgin, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı yay., 1. baskı, Adapazarı, 2018, s. 589-621.

KAYIŞ, Yasin, "Belleğini Yitiren Kent: Torbalı", *Büyük Torbalı*, 26 Ekim 2005.

SARIBEY HAYKIRAN, Aysun, *Aydın Vilayetinde Çiftlikler: 1839-1918*, Ege Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Tarih Anabilimdalı-Yakınçağ Tarihi Bilimdalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013.

SEPETÇİOĞLU, Tuncay Ercan, *Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği*, Ankara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- Halk Bilim Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu (7-8 Mayıs 2018)-Bildiriler, Cilt: 2, Editörler: Murat Sanus, Ali Özçelik, Tire Belediyesi Kültür yay., Ankara, 2018.

YALKALK, Gökhan, "Yeri doldurulamaz", *Büyük Torbalı*, 14 Nisan 2018.

YAŞAR, Hakan, *II. Meşrutiyetin İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)*, Ankara Üniversitesi-Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.

YAZICI, Muhammet, *Torbalı ve Köylerindeki Türk Devri Yapıları*, Ege Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

YILDIRIM, Cevriye, *Cellât Gölü ve Torbalı Sıtma Savaş Dispanseri,* Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2011.

İnternet Kaynakları

https://www.facebook.com/adnan.ozturk.38383838/posts/10156218707788232 (Son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019).

https://tarih.ege.edu.tr/tr-4892/tarihce.html (Son Erişim Tarihi: 12 Aralık 2019).

https://twitter.com/yusufhalacoglu/status/984450742491762692 (Son Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

http://fikiryolu.net/index.php?option=com_content&view=article&id=9310:2018-04-12-21-40-20&catid=122:necat-cetin&Itemid=151 (Son Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019)

www.turkudostlari.net (Son Erişim Tarihi: 9 Aralık 2019)

https://independent.academia.edu/TCTanhuNecat%C3%87etin (12 Aralık 2019)

Kaynak Kişiler

Necat Çetin (Görüşme Tarihi: 1 Temmuz 2016)
Mustafa Bilgehan Şimşek (Görüşme Tarihi: 1 Aralık 2019)
Adil Adnan Öztürk (Görüşme Tarihi: 3 Aralık 2019)
Ramazan Kemal Haykıran (Görüşme Tarihi: 6 Aralık 2019)
Aysun Sarıbey Haykıran (Görüşme Tarihi: 6 Aralık 2019)
Ahmet Mehmetefendioğlu (Görüşme Tarihi: 12 Aralık 2019)
Hikmet Kağan Çetin (Görüşme Tarihi: 13 Aralık 2019)

EKLER

Fotoğraf: 1 Necat Çetin (1963-2018)

Fotoğraf: 2 Necat Çetin Bir Saha Araştırmasında Tahtacı Türkmen Kadınlarla

Fotoğraf: 3 Necat Çetin Rehberliğini Yaptığı *"Nahiyeden Kente Torbalı"* Başlıklı TÜBİTAK Projesi'nin İzmir'deki Sergisinde (2013)

Fotoğraf: 4 Necat Çetin İzmir Spor Tarihi Sempozyumu İçin Sözlü Tarih Çalışması Yaparken (2018)

Fotoğraf: 5 Hande Konca, Necat Çetin, Nuray Demirel Akgül ve Yasin Kayış Uluslararası Sakarya Sempozyumunda (2017)

Fotoğraf: 6 Necat Çetin Tasfiye Talepnameleri Üzerine Sempozyum Bildirisini Sunarken (Sakarya-2017)

GÜLE GÜLE Necat Hoca!

■ Torbalı'nın kıymetli araştırmacılarından tarihçi Necat Çetin, yaşam mücadelesini kaybetti. Bir sempozyumda fenalaşan Çetin, hayatını tarih araştırmalarına, ilçenin geçmişi ile ilgili çalışmalara adamıştı.

TORBALI'da özellikle yerel tarih bilinci oluşturulması başta olmak üzere sayısız tarih araştırmasına imza atan araştırmacı öğretmen Necat Çetin(55) hayata gözlerini yumdu. Sempozyumdan sempozyuma, konferanstan panele koştururken eceli onu yine bir sempozyumda bulunduğu sırada yakaladı. Çetin, geçtiğimiz hafta Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Tarihi Sempozyumu sırasında aniden fenalaştı. Dokuz Eylül Üniversite Hastanesi'nde bir haftadır yoğun bakımda olan ve 3 gün önce hayati tehlikeyi atlatan Çetin, dün sabaha karşı kalp ritminin bozulması sonucu hayatını kaybetti.

CENAZE MERASİMİ BUGÜN: Necat Çetin için bugün öğle namazında Merkez Orhaniye Camii'nde cenaze merasimi düzenlenecek. Çetin'in naaşı doğduğu köy olan Ormanköy'e defnedilecek.

Hayatını, Türk kültürüne, Yörük Türkmen araştırmalarına adayan, Ege bölgesine ve yerel tarih ve zeybek kültürüne katkı sağlayan nüfus defterleri ve mübadele konuları gibi pek çok alanda çalışmalar yapan Necat Çetin, yerel tarih, nüfus defterleri, Torbalılı şehit ve gazilerin tespiti başta olmak üzere birçok sempozyuma katıldı; bildiri sundu, araştırması yayınlandı.

MÜDÜRLÜK YAPTI

1963 yılında Ormanköy'de doğan Çetin, Torbalı Lisesini bitirdi. 1986 Ege Üniversitesi Tarih Bölümü mezunu olan değerli araştırmacı, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü Yükseklisans aldı. Uzman Tarih öğretmeni olan Çetin, Gaziantep, Bitlis ve İzmir'de çeşitli lise ve ilköğretim okullarında öğretmenlik yaptı. Bayındır Ülfet Onart Anadolu Lisesi ve Torbalı Kazımpaşa İlköğretim Okulu, İzmir Tepecik Şehit Fazıl Bey Ortaokullarında müdürlük görevlerinde bulunan Çetin, yeni dönemde Sağlık Meslek Lisesi'nde müdür yardımcılığı yapıyordu. Osmanlı Nüfus tarihi, kültür ve halk edebiyatı alanında derleme ve araştırmaları bulunan Çetin'in ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlarda bildiri ve tebliğ sundu. Son olarak da katıldığı Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Tarihi Sempozyumu sırasında aniden fenalaştı.

TORBALI HAZIFASINI KAYBETTİ.
Serkan Günbay'ın yazısı 12'DE

Fotoğraf: 7 Büyük Torbalı, 13 Nisan 2018

Fotoğraf: 8 Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu'ndaki
Oturum Sonrasında Necat Çetin'in Anılması

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN METİNLERİN DİL EDİNİMİ İÇİNDEKİ YERİ

Dr. Öğr. Üyesi Gönül Erdem NAS
Bartın Üniversitesi

Özet

Dil öğrenimi-edinimi, insana ait en önemli ve ayırt edici özelliklerin başında gelir. Anadilin dışında belirlenen bir hedef dilin edinimi ise anadilin edinimi kadar doğal bir sürecin devamında gelişmemektedir. Belirlenen hedef dile olan tutumun olumlu gelişmesiyle başlayan bu süreçte çoklu bir disiplin anlayışıyla hareket edilmektedir. Bu sürecin oluşumu anadil edinimine benzese de onun gibi doğal işleyen bir süreç değildir. Anadil edinimi kişinin seçiminden bağımsız kullanılan dile dâhil olmakla oluşurken edinilmek istenen başka dil için süreç baştan kişiye bağlı gelişmektedir. Kişi hedef dili birçok sebepten seçebilir. Edinilmek istenilen dilin seçiminde; çok konuşurunun olması, dili edinmek isteyen kişinin taşıdığı meslekî kaygılar, dile olan yakınlık vb. etken olabilmektedir. Hedef dil seçildikten sonra dilin edinimi bir disiplin çerçevesinde oluşturulur. Bu disiplin dört önemli kısımla gelişir: dinleme, okum, yazma ve konuşma. Dilin edinilmeye başlandığının en önemli çıktısı ise konuşma becerisidir. Kişi hedef dili ne kadar konuşmaya başlar ve ne kadar bu anlamla olumlu dönüşler alırsa diğer becerilerini geliştirmek için o kadar çaba sarf eder. Konuşma kişinin sosyal hayatının en önemli parçasıdır. Dili edinmeye çalışan kişi hedef dile ve o dilin sesletimine ne kadar hâkimse o dille olan ilişkisi o kadar gelişmektedir.

Çalışmada, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan kitaplardaki metin seçimlerinin konuşma becerisine olan katkısı veya engelleri üzerinde durulacaktır. Bu sebeple bu alanda hazırlanmış olan ve çoğunlukla kullanılan Yedi İklim Türkçe öğretim kitaplarında A1 düzey metinler incelenecektir. İncelenen bu metinlerin dil ediniminde -özellikle konuşma becerisi için- uygunluğu sorgulanacaktır.

Anahtar Kelime: Dil Öğrenimi, Yabancı Öğrenci, Sesletim.

Giriş

Yabancı dil edinimi küreselleşen dünya için bireylerde zorunluluk haline gelmiştir. İletişim araçlarıyla farklı kültürlerden birçok veri hemen her yere girmekte bu sebeple de bunu anlamlandırma çabası ortaya çıkmaktadır. Bunun ayırdına varan dünya dillerinin birçoğu bu konuda uzmanlarla uzun yıllar önce başlattıkları dil öğretim çabalarına yeni yöntemler ekleyerek yapılandırmaktadır.

Dil, anadili ile birlikte evrensel dilbilim düşüncesinden hareketle doğuştan bir kod sistemi olarak bebeğin zihninde bulunmaktadır. Klasik görüşlerin insanı boş bir levha olarak görmelerin aksine bu yeni görüşle dil öğrenmenin, dil edinim cihazı adı verilen bir mekanizma sayesinde edinildiği kuramı oluşmuştur. İnsan yaşamının bazı dönemlerinde çok hızlı bazı dönemlerinde ise nispeten daha yavaş da olsa dilleri edinebilir. Görüşün temellendiği düşünce kapsamında her dilin fonolojisi ve sentaksı bulunmakta, isim ve fiillerle de diller oluşturulmaktadır. Bu sebeple dil edinen bireyin zihnindeki edinim cihazındaki kodlar bu sistemin her yeni dil ediniminde farklılaşmasıyla aslında aynı şekilde çalışmaktadır.

İnsanın dil ediniminin en hızlı şekillendiği süreç olarak kabul edilen 0-5 yaş arası dönemde çocuk çift ya da çok dilli bir çevrede çok rahat kendini içinde bulunduğu dillerle ifade edebilir. Daha sonraki dönemlerde ise bu süreç yavaşlasa da son bulmaz. Söz konusu yaşlarda dili çocuk doğal bir süreç içerisinde edinirken daha sonra bu süreç içgüdü ve pekiştireçlerle oluşturulabilir. İlerleyen yaşlarda ise bu süreç tamamen eğitim ile sistemli bir biçimde aktarılabilir.

Dil edinim süreci dilin sadece matematik kodu olarak edinimiyle sınırlandırılmamaktadır. Dili edinirken birey aynı zamanda hedef dile ait kültürel yapıları da hayatına eklemektedir. Buna en iyi örnek şüphesiz İngilizcenin yaygınlığıyla dünyadaki bu dili edinen bireylerin İngiliz-Amerikan kültürünü de yaşamlarının bir parçası haline getirmeleridir. Dil eğitim materyallerinde bulunan söz varlığı kültürel öğelerin de birincil taşıyıcısı durumundadır. Klasik dil öğretim tekniklerinin dışında dünyada dil ediniminin en hızlı geliştiği alan görsel medya ve internettir. Dizi ve filmlerin dış pazar hacmi ile Somali'nin ücra bir kasabasında Türkçeye ilgi duyan birey olabilmektedir. Bununla birlikte sosyal medyanın gücü ile birçok çocuk dili video ve özellikle oyunlardan hızlı bir şekilde edinebilmektedir. Sadece izlediği videolarla İspanyolca ve İngilizceyi akıcı bir biçimde konuşan çocuklar bulunmaktadır.

Dil edinimde hedef dilin anadile olan yakınlığı öğrenici için artı bir özellik olduğu ama günümüz dünyasında ortak dilin daha çok İngilizce olması sebebiyle ilk bu dile yöneldikleri bilinmektedir. Daha sonra ya da eş zamanlı olarak seçimler konuştukları anadile yakın dilleri seçmekle başlar. Anadili İngilizce olan bir bireyin yöneldiği diller genellikle edinimi kendi anadiliyle örtüşecek olan akraba diller olabilmektedir. Tabii bu durumun tersinin yaşandığı durumlar da söz konusudur.

Türkçe dilde en az çaba yasasına en uyumlu dillerden biridir. Diğer eklemeli diller gibi ifade ve eylemleri ekler aracılığıyla yapmaktadır. Çok eskiden bu yana kullanılan köklü bir dil olması sebebiyle söz varlığı da oldukça geniştir. Bu Türkçenin art ve eş zamanlı verileriyle değerlendirildiğinde:

- Türkçenin yapısından gelen güçlü türetme ve birleştirme yeteneği, ona somut ve soyut, çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma, ayrıntılara inen bir kavramlaştırma gücü vermiştir. Bu güç, en eski kaynaklarımız olan Köktürk metinlerinden bugüne, hiç eksilmeden süregelmektedir.
- Türkler, değişik toplumlarla kurdukları ilişkiler sırasında yabancı etkiye büyük ölçüde kapılarını açmış, çoğu zaman yabancı öğeleri kendi öz sözcüklerine yeğlemişlerdir. Bu nedenle birçok yerli öğe kaybolup unutularak yabancıları yerleşmiştir.
- Kavramlaştırma sırasında Türkçe en çok somut nesnelere, doğaya dayanmakta, böylece kavramları daha canlı dile getirmektedir.
- Türkçede ikilemelerin kullanılışı, anlatıma güç veren bir yol olarak çok yaygındır. Bu nitelik ona, tek tek sözcüklerin yanı sıra ayrı bir "kalıplaşmış öğelerden oluşmuş bir söz varlığı" kazandırmıştır. Eş anlamlılarla kurulmuş ikilemelerin unutulan öğeleri ikilemelerde yaşamlarını sürdürmektedir.
- Daha Köktürkçe döneminde Türkçe sözcüklerin geniş birçok anlamlılık gösterdikleri göze çarpmakta, bu durum, dilin bir yazı dili olarak çok daha eskilere uzandığına tanıklık etmektedir.

- En eski belgelerde bile eş anlamlıların sayıca çokluğu dikkat çekmekte, asıl ilginç olan, bunların bir bölümünü, birbirine anlamca çok yakın eş anlamlılar oluşturmaktadır.
- Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde unutulmuş, yitirilmiş birçok öğe -başka dillerde de benzerleri görüldüğü gibi- Türkçenin değişik lehçelerinde ve bugünkü Anadolu ağızlarında yaşamlarını sürdürmektedir (Aksan, 1996: 43-44).

Bulgular

Dil ediniminde yukarıda da bahsedildiği üzere o dile ait kültürel öğeler de öğrenicinin hayatında yer bulmaktadır. Bu sebeple dil öğretim materyallerinin Türkçecin sesletim, sentaktik ve morfolojik yapılarını en uygun söz varlığıyla vermesi öğrenicinin dünyasında Türkçenin yer edinmesinde büyük önem sağlar.

Bu sebeple özellikle yurtdışında ve büyük çoğunlukla da yurtiçinde talep gören Yunus Emre Enstitüsü'nce oluşturulan Yedi İklim Türkçe kitaplarında A1 düzeyinde hazırlanan ders ve çalışma kitaplarının içinde geçen metinler incelenmiştir. A1 ders kitabı Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Metni çerçevesinde oluşturulmuştur. Sekiz üniteden oluşan kitapta birinci ünitede tanışma, ikinci ünitede ailemiz, üçüncü ünitede günlük hayat, dördüncü ünitede çevremiz, beşinci ünitede meslekler, altıncı ünitede ulaşım, yedinci ünitede iletişim ve sekizinci ünitede tatil konuları işlenmiştir.

Birinci ünitede geçen tanışma metinleri standart dil eğitimi için uygun ve öğrenciler tarafından rahatlıkla anlaşılır bir biçimde ele alınmıştır. Ama bu ünite içinde işlenilen "bu, şu, o" işaretleyicilerinin mesafe ile ölçülmesinde sorunlar bulunmaktadır. Bu yakın bir varlığı tanımlamada, şu uzak bir varlığı, o ise daha uzak bir varlığı tanımlamada kullanılan işaretleyiciler olarak işlenmiştir (2015:14). Ama Türkçede özellikle bu ve şu ayrımı çok net değildir. "Bu elimde gördüğünüz kalem" ve "Şu elimde gördüğünüz kalem" kullanımı bir gerçektir. Bu sebeple mesafenin kime ve neye göre olduğu ayrıntılı işlenmemiştir.

Birinci ünitede yer alan selamlaşma ve ayrılık sözcükleri için kullanılan fotoğraflar sözcükleri tam karşılamamakta öğrencilerde alınan yanıtlar da bu sebeple farklı olmaktadır. İlk fotoğrafta gündüz vakti bir annenin çocuğunu yatağında sevdiği fotoğraflanmış ve altına "iyi geceler" yazılmıştır. Buradaki boşluk sorulduğunda hemen hemen tüm öğrenciler "günaydın" cevabını vermektedir. Aynı şey kapıda bekleyen çocuk için de geçerlidir. Bu fotoğafa hem "merhaba" hem "güle güle" hem "hoş geldiniz" hem de "hoşça kalın" yazılabilir. Bu durum dilin bu anlamda edinilmeye başlandığına güzel bir çıktı olsa da karışıklığı ortadan kaldırmaz (2015:25).

Üçüncü ünitede dil ediniminin ilk basamağı olan somutlaştırmanın ihmal edildiği görülmüştür. Burada geçen taşıtlar dili edinen her birey için rahatlıkla somutlaştırılamamaktadır. Örneğin kelimeleri kullanarak taşıtlara seyahatin öğrenicilerden çıktı olarak verilmesi beklenmektedir. Seçilen sözcükler her ülke için uygunluk göstermemektedir. Örneğin vapur sözcüğü herhangi ayrıntılı bir görsel verilmeksizin öğrenicinin bu sözcükle cümle kurması beklenmektedir. Anavatanı Burkina Faso, Çad, Mali gibi ülkeler olan öğrenciler için vapur yepyeni bir taşıttır ve öğretmenin vapurla denkleştirip hayal etmelerini sağlayacakları tek veri gemidir. Aynı şey metro için geçerlidir. Bu bölümde herkesçe bilinen otobüs, otomobil, bisiklet, motosiklet gibi taşıtların verilmesi yeterli olacaktır (2015:63). Aynı ünitede "ne kadar, kaç lira?" başlığının altında verilen litre ölçümü için "şalgam" kullanılmıştır. Şalgam aynı adla anılan bir bitkiden edinilen içecek olduğu için

anadili konuşurları için bile bazen ayırdı güç bir sözcüktür. Şalgam yabancı bir öğrenici için ise somutlaştıramayacağı bir kavramdır. Bu aynı ünitede geçen kangal sucuk için de geçerlidir. Bu sebeple bu tür metinlerde kullanımı yanlıştır. Sözcük başı /ş/'nin kullanıldığı sözcüklerin sesletimi de A düzey öğreniciler için çok güçtür (2015:64-65).

Üçüncü ünitenin devamında "Hangi balık nerede?" başlıklı bir konu bulunmaktadır. Bu kısımda çipura, hamsi, mercan ve levrek gibi balıkların Türkiye'de hangi denizlerde bulunduğu anlatılmaktadır. A1 düzeyde temel kavramlar ve sosyal hayatta kullanılacak somut sözcükler kurulması beklenirken öğrenicinin dünyasında hiç yeri olmayan sesletimi güç bu kavramların B1'den itibaren kullanımı daha işlevsel olacaktır (2015:68).

Dördüncü ünitede anlatılan "çevremiz" konusunda bir bireyin oturduğu çevreyi tanıtması anlatılmakta öğrenicinin de bunu yapması beklenmektedir. Seçilen sözcüklerden biri "muhtar"dır. Yine A1 somut düşünceyi zorlayan bu sözcük de öğrenicilerin düşünce dünyasında bulunmamakta sesletimi de zor sağlanmaktadır (2015:78).

Altıncı ünite olan ulaşım içerisinde iki kişinin karşılaştırılması görselle istenmektedir. Biri kadın diğeri erkek olan bu fotoğrafta boy, saç, göz rengi ve meslekleri karşılaştırılmaktadır. Burada ilgi çekici olan kilonun da karşılaştırılmasıdır. Kiloya dair hiçbir veri yokken öğrenicinin bunu yapması beklenmemelidir (2015:121).

Sonuç

Yukarıda sayılan metin için örnekler gibi uyumsuzluk oluşturan ve edinimi bu düzey için güç olan ekler ve sözcükler bulunmaktadır. Bu çalışma için kapsamı aşmamak adına bir kısmından bahsedilmiştir. Türkçe dünyada artık çok tercih edilen dillerden bir tanesidir. Bu sebeple dil öğretim materyallerinin düzeye ve kapsayıcılığa önem verilerek hazırlanması veya tekrar gözden geçirilmesi bir ihtiyaçtır.

KAYNAKLAR

Aksan, D. (1996). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı (2015). Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

TÜRKMEN TÜRKÇESİ YAZIM KURALLARINA DAİR NOTLAR

Dr. Öğr. Üyesi Tuna BEŞEN DELİCE
Bartın Üniversitesi

Özet

Yazım kuralları, bir dildeki sözcüklerin yazılış biçimini belirleyen kurallar olarak tanımlanmaktadır. Her dilin kendi yazım kuralları belirlenmiş, böylece dilin kullanıcıları tarafından belli bir düzende yazılması sağlanmıştır. Latin ve Kiril alfabesi kullanılan dillerdeki yazım kurallarının bir Arap alfabesi kullanılan dilden farklı olduğu tartışmasızdır. Büyük harf-küçük harf kullanımı, özel isimler ve onlarla öbek oluşturan sözcüklerin, birleşik sözcüklerin, sayıların vs. yazımı bu kurallarla belirlenmiştir. Latin ve Kiril harfi kullanan dillerde de oldukça benzerdir. Bu alfabeleri kullanan diller arasında da bükünlü ve eklemeli dillerin yazım kurallarının dillerin yapısı gereği farklılaştığı görülmektedir.

Türkmen Türkçesi gibi ilk yazılı eserleri Arap harfleriyle verilmiş ve sonra Latin ve Kiril harflerine geçmiş eklemeli dillerin yazım kurallarının oldukça geç belirlendiği görülmektedir. Bu kurallar belirlenirken de Sovyetler Birliği çatısı altında bulunan Türk devlet ve topluluklarının Rus dilinin yazım kurallarından etkilendiği görülmektedir. Türkmen Türkçesi, geç bir zamanda yazı dili olmuştur ve 1928 yılına kadar Arap harfleriyle yazılmıştır. 1928 yılında Latin harflerine geçmiş, 1940 yılında Kiril harfleri kullanmaya mecbur bırakılmıştır. Bağımsızlığının ardından 1993 yılında alınan bir kararla tekrar Latin harflerine geçmiştir. Alfabe değişikliği yazımı da etkilemiştir. Bu bildiride Türkmen Türkçesinin büyük harf ve alıntı sözcüklerin yazım kuralları -genel hatlarıyla-, Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilecek; benzer ve farklı yönler tespit edilecektir. Çalışma, Türkmen Türkçesi öğrenen Türkiye Türkçesi konuşurlarına doğru yazım konusunda bir bakış açısı kazandırma amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Türkmen Türkçesi, yazım kuralları, imla.

NOTES ON THE WRITING RULES OF TURKMEN TURKISH

Abstract

Writing rules are defined as the rules that determine the writing of words in a language. Each language has its own writing rules so that it can be written by the users in a certain order. It is an indisputable truth that the writing rules in Latin and Cyrillic languages are different from those used in an Arabic alphabet. Writing of uppercase and lowercase letters, special nouns and phrase words ,compound words, numbers determined by these writing rules. The languages which use Latin and Cyrillic letters are also very similar. Among the languages using these alphabets, it is seen that the spelling rules of twisted and additive languages have some differ according to the structure of the languages.

Turkmen Turkish's first written works were given in Arabic letters, and then they started the use Latin and Cyrillic letters, because of that the writing rules of additive languages are determined quite late. Turkish states and communities which under the roof of the Soviet Union are affected by the writting rules of the Russian language while determining these rules. Turkmen Turkish became a written language in a quite late time and was written in Arabic letters until 1928. In 1928 they were transferred to Latin letters and in 1940 they

were forced to use Cyrillic letters. After Turkmens independence, in 1993, again a decision was taken and it was transferred to Latin letters again. The change of alphabets also affected their writing. In this notice, the writing rules of Turkmen Turkish's – in general terms- will be evaluated by the comparative method with Turkey's Turkish; similar and different directions will be determined. The aim of this study is give an point a view to Turkey's Turkish speakers who learned Turkmen Turkish about the correct writing .

Key words: Turkmen Turkish , writing rules ,spelling.

1. Giriş

Yazım kuralları, bir dildeki sözcüklerin yazılış biçimini belirleyen kurallar olarak tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/). Her dilin kendi yazım kuralları belirlenmiş, böylece dilin kullanıcıları tarafından belli bir düzende yazılması sağlanmıştır.

Alfabe farklılığı, yazım kurallarını belirleyen en önemli etkendir. Latin ve Kiril alfabesi kullanılan dillerdeki yazım kuralları, Arap alfabesiyle yazılan dille aynı olamaz. Hatta Latin harflerini kullanan dillerdeki yazım kuralları da birbiriyle aynı değildir. Bununla birlikte bükünlü ve eklemeli dillerin yazım kurallarının da -aynı alfabeyle yazılsalar da- dillerin yapısı gereği farklılaştığı görülmektedir.

Büyük harf-küçük harf kullanımı, özel isimler ve onlarla öbek oluşturan sözcüklerin, birleşik sözcüklerin, sayıların vs. yazımı, yazım kurallarıyla belirlenmiştir.

Türkmen Türkçesi gibi ilk yazılı eserleri Arap harfleriyle verilmiş ve sonra Latin ve Kiril harflerine geçmiş eklemeli dillerin yazım kurallarının oldukça geç belirlendiği görülmektedir. Bu kurallar belirlenirken de Sovyetler Birliği çatısı altında bulunan Türk devlet ve topluluklarının Rus dilinin yazım kurallarından etkilenmiştir. Türkmen Türkçesi, geç bir zamanda yazı dili olmuş ve 1928 yılına kadar Arap harfleriyle yazılmıştır. 1928 yılında Latin harflerine geçmiş, 1940 yılında Kiril harfleri kullanmaya mecbur bırakılmıştır. Bağımsızlığının ardından 1993 yılında alınan bir kararla tekrar Latin harflerine geçmiştir. Alfabe değişikliği yazımı da etkilemiştir.

Bu bildiride Türkmen Türkçesinin büyük harf kullanımı ve alıntı sözcüklerin yazım kuralları, Türkiye Türkçesi ile eş zamanlı ve karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilecek; benzer ve farklı yönler tespit edilecektir. Standart Türkmen Türkçesi ile yazılmış olan düz yazı eserler incelenmek suretiyle yazım kuralları belirlenecek ve bu eserlerden örneklendirilecektir.

Çalışma, Türkmen Türkçesi öğrenen Türkiye Türkçesi konuşurlarına doğru yazım konusunda bir bakış açısı kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır.

2. Türkmen Türkçesinde Yazım Kuralları

2.1. Türkmen Türkçesinde Yazım Kurallarının Öğretimi:

Türkmen Türkçesi anlatan ders kitapları incelendiğinde yazım kurallarının (büyük harflerin kullanıldığı yerler) zorunlu eğitim içerisinde ilk olarak 2. sınıf ders kitabında ele alındığı tespit edilmiştir (Berdiyev vd., 2014: 96-107). Sonrasında ise 10. sınıf ders kitabında daha ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir (Garayev, Ballıyev: 2009: 59-66). Lisans dönemi dil bilgisi kitaplarında ise yalnız belli başlı noktalama işaretleri anlatılırken yazım kurallarına yer verilmemiş, bu konu *Türkmen Diliniñ Orfografik Sözlügi*'nde ele alınmıştır (Kıyasova, 2016).

2.2. Türkmen Türkçesinde Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler:

Cümlenin ilk sözcüğün baş harfi büyük harfle yazılır (TOS, 2016: 30):

***Belki**, meniñ üçin, onı uruşda okdan gorandır...* "Belki, benim için onu savaşta kurşundan korumuştur." (Atacanov, 1977: 99)

Şiirlerin her dizesindeki ilk sözcüğün baş harfi büyük yazılır. Bazen şiirin özelliğine göre bu kural bozulabilir. Stilistik amaçla *"vatan"* ve *"siz"* gibi sözcükler büyük harfle yazılabilir (TOS, 2016: 30):

***Azadı** diyr, bile sapa süreli,*	"Azadî der, birlikte sefa sürelim,
***Eysem** ibereli, sınap göreli,*	Öyleyse gönderelim, deneyip görelim,
*«**Amin**!» diy, tur, oglum, pata bereli,*	"Âmin" de kalk oğlum, uğurlar olsun,
***Bir** tañrı yar olsun saña, git, oglum!*	Bir Allah yar olsun sana, git oğlum!"

(M-I: 21-22)

Özel isimlerin ilk harfi büyük harfle yazılır: *Garagum, Moskwa, Oraz vs.* Bununla birlikte türetme eki alan özel isimler küçük harflerle yazılmaktadır: *aşgabatlı, köşüli, hıtaylı* gibi. Bu kural için istisnai durum ise özel isimlere getirilen *+çA*, *+sIz* ve *+dAkI* ekleridir.

***Aşırdakı** kitabı okadım.*

***Meretsiz** hiç yere gitme!* (TOS, 2016: 29)

Millet, halk, boy, ay, gün, mevsim, yıl, görev ve rütbe adları küçük harfle yazılır.

*Bu toprakda yetişyän her bir ekinde **türkmen** topragınıñ reñki ve tagamı bardır.* "Bu topraklarda yetişen her bir ekinde Türkmen toprağının rengi ve tadı vardır." (Otdıyev, Atdayeva, 2010: 7)

Hayvanlara verilen isimler de büyük harfle yazılır.

*Gülruh ece-de şondan soñ beynisi sarssa-da, **Alabayıñ** sesine çıdap, oña yal berip yör.* Gülruh Ana da ondan sonra başı ağrısa da Alabay'ın sesine tahammül edip ona yal veriyor." (TDSS-II, 2016: 452)

Özel isimlerle kurulan kelime öbeklerinde yalnız özel isim büyük harfle başlar: *Magtımgulı köçesi, Pakistan halkı* gibi (TOS, 2016: 29). Özel isimlerin öncesinde veya sonrasında kullanılan lakap veya unvan adları da küçük harfle yazılır.

***Sarı bagşınıñ** tutuş nesline mahsus bolşı yalı, **Pürli aga** hem dutara da, gıcaga-da erk ederdi.* "Sarı Ozan'ın bütün soyunda olduğu gibi Pürlü Ağa da hem dutara hem mızrapa hükmederdi." (TDDS-I, 2016: 519)

*Siz **mister Roçesteri** gözläp tapmakçy bolýaňyzmy?* "Siz Mr. Rochester'ı arayıp bulmak istiyor musunuz?" (Alıyev, 2019:202).

Özellikle gazete yazılarında özel isme işaret eden makam ve unvan adları büyük harfle yazılır. Mesela cumhurbaşkanı sözcüğüne karşılık kullanılan *prezident, baştutan;* başbakan sözcüğü için kullanılan *premyer-ministr* gibi unvan adlarının özel isim gibi büyük harfle yazıldığı görülür.

*2009-ncı yılıñ noyabr ayında dövlet **Baştutanımızıñ** İtaliya Respublikasına ilkinci resmi saparı boldı.* "2009 yılının Kasım ayında Devlet Başkanımızın İtalya Cumhuriyeti'ne ilk resmî seferi oldu." (Annadurdıyev, 2019: 1)

*Häzirki vagtda hormatlı **Prezidentimiziñ** yolbaşçılıgında yurdumızı bagı-bossanlıga övürmek babatda nusgalık işler alnıp barılyar.* "Bugünlerde Saygıdeğer Cumhurbaşkanımızın liderliğinde ülkemizi bahçeye çevirme konusunda örnek işler yapılıyor." (Ballıyev, 2019: 2)

Bakanlıkların, kurumların, okul, fabrika, gazete ve dergi vs. isimlerinin ilk sözcüğü büyük harfle başlar: *Oba hocalık ministrligi, Türkmen dövlet medeniyet institutı, "Mugallımlar gazeti"* gibi. Eğer bu adlandırmada diğer sözcüklerden biri özel isim ise onun

da ik harfi büyük harf olmalıdır: *Bitarap Türkmenistan köçesi, "Yuvaş Don" romanı* (TOS, 2016: 29-30).

Devletlerin, cumhuriyetlerin, ulusal ve uluslararası resmî kurumların adlarını, hatta bu kurumların yönetim kademesi adlarını oluşturan sözcüklerin her birinin baş harfi büyük harfle yazılır: *Türkmen Ministrler Kabineti, Hıtay Halk Respublikası, Birleşen Milletler Guraması* vs. (TOS, 2016: 30). Bununla birlikte *Türkmen dövleti* adlandırmasında ikinci sözcüğün küçük harfle yazıldığı görülmektedir. Bunun sebebi ilk sözcüğün yer değil soy bildiren bir sözcük olmasıdır.

Hormatlı Prezidentimiziñ 4-nci noyabrda ***Türkmenistanıñ Ministrler Kabinetiniñ Başlıgynıñ*** ... "Saygıdeğer Cumhurbaşkanımızın 4 Kasım'da Türkmenistan Bakanlar Kurulu Başkanı'nın..." (ES, 2019: 1)

1995-nci yılıñ 12-nci dekabrı ***Türkmen dövletiniñ*** *ıkbal senenamasına altın sahıpa bolup girdi.* "12 Aralık 1995, Türkmen Devleti tarihine altın bir sayfa olarak girdi." (Garayev, 2009: 61)

Kurum vs. isimlerinin kısaltmalarındaki bütün harfler büyük harftir: *BMG, GDA, TDLU* gibi (TOS, 2016: 29).

Bayramların ve belli tarihî olayların isimlerinin birinci sözcüğü büyük harfle yazılır: *Garaşsızlık bayramı, Yeñiş güni, Halkara zenanlar güni* vs. Bunun yanı sıra *Beyik Vatançılık urşı* bu kuralın istisnasıdır (TOS, 2016: 30).

2.3. Türkmen Türkçesinde Yabancı Sözcüklerin Yazımı

Türkmen Türkçesinde yabancı dillerden yapılan çevirilerde alıntı sözcüklerin ve özel isimlerin genel olarak söylendiği gibi yazıldığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi Rusça'da bu yolun izleniyor olmasıdır. Edebî eserlerin büyük bir kısmı Rusçadan Türkmenceye çevrildiğinden söylendiği gibi yazmak, çeviri yoluyla dile girmiş bir yazım kuralıdır. Hatta bu konuda diğer Türk lehçelerinde de aynı tutumun benimsendiği görülür. Azerbaycanlı A. Rəhimoğlu, *Azärbaycan Türkçesiynän Doğrı Yazma Ġaydaları* adlı çalışmasında (2010: 68) Türk dilli halkların Sovyetler döneminde Batı'dan giren alıntı sözcüklerin ve özel isimlerin kendi seslendirmeleriyle değil, Rusça üzerinden geldiği için Rusça sesleme ve yazım kurallarıyla aldığını belirtmiştir. Buna örnek olarak Azerbaycan Türkçesinde Latince kökenli *gigiyena* "hijyen" olarak kullanılan sözcüğün Rusça üzerinden aldıkları гигиена (gigiena)'nın söyleniş biçimi olduğunu belirtmiştir. İngilizce'deki *hygiene* sözcüğün başındaki ses, Rusçada olmadığından bu ses yerine *g* sesi konmuş ve sözcük kaynak dildekinden farklı seslerle Rusçaya girmiştir. Rusçadan da Sovyetler bünyesindeki Türk Cumhuriyetleri'nin diline geçmiştir (Rəhimoğlu, 2010: 68-69).

Ülke adları, dil adları, yer adlarının Türkmen Türkçesinde de diğer Türk lehçelerinde de Rusçadaki şekliyle kullanıldığı görülür.

Angliyanıñ *Epsom şäheriniñ golayından tapılan acı duzuñ adı.* "İngiltere'nin Epsom şehri yakınlarından çıkarılan acı tuzun adı." (TDDS-I, 2016: 357)

Şonuň üçin-de Magtymguly Pyragy, A.S.Puşkin, ***W.Şekspir****, G.Ezizow ýaly dünýä edebiýatynda ýiti galamy bilen yz goýan ägirtler kitaplary bilen aramyzda mydama ýaşaýar.* "Bu yüzden de Mahtumkulu Firaki, A. S. Puşkin, W. Shakespeare, G. Ezizov gibi dünya edebiyatında keskin kalemi ile iz bırakan büyükler, kitaplarıyla aramızda daima yaşayacaklar." (Allaberdiyeva, 2019: 2)

***Sent-Con**, siziñ bey diymegiñiz gelşikli däl.* "St John, sizin bey demeniz hoş değil." (Alıyev, 2019:191)

*Men **Diana** bilen **Merini** çagyraýyn.* "Ben Diana ile Mary'i çağırayım." (Alıyev, 2019:196)

SONUÇ

Türkmen Türkçesinde kişi, ülke, şehir, yer, hayvan, gök cismi isimleri özel isim kabul edilir ve büyük harfle yazılır. Bununla birlikte Türkiye Türkçesinde özel isim kabul edilen ve büyük harfle yazılan dil, soy, boy, mensup olunan memleket adları Türkmen Türkçesinde küçük harfle yazılır. Ayrıca özel isimlere gelen çekim ekleri, Türkmen Türkçesinde herhangi bir noktalama işaretiyle ayrılmaz.

Özel isimlerden önce veya sonra gelen unvan isimleri veya lakaplar da Türkiye Türkçesinden farklı olarak küçük harfle yazılır.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak bakanlıkların, kurumların, okul, fabrika, gazete ve dergi vs. isimlerinin yalnız ilk sözcüğü büyük harfle yazılır.

Türkmen Türkçesinde devlet politikasını yansıtan slogan sözcükler de edebî eserlerde ve yazılı basında büyük harfle başlamaktadır.

Alıntı sözcükler ve özel isimlerin yazımında Rusçanınn etkisiyle söylendiği gibi yazma yolu benimsenmiştir. Dildeki harfler kullanılarak sözcüğün kendilerince en anlaşılır şekli yazılmaktadır. Bu da aslında Türkiye Türkçesinde de uygulanması gereken yazım kurallarındandır.

Kısaltmalar:

ES: Edebiyat ve Sungat Gazeti

TDDS: Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlügi

TOS: Türkmen Diliniñ Orfografik Sözlügi

Kaynaklar

Alıyev, B. (2019). "Ceyn Eyr" *Dünyä Edebiyatı.* May-İyun № 3, ss: 190-220.

Allaberdiyeva, O. (2019). "Kitap Dünyäni Açyar" *Edebiyat ve Sungat*. 8 Kasım № 45 (4264).

Annadurdıyev, D. (2019). "Türkmenistan — İtaliya: Hoşniyetli Hyzmatdaşlıgıñ Täze Sepgitleri" *Edebiyat ve Sungat,* 8 Kasım № 45 (4264).

Atacanov, A. (1977). *Öz Tanışlarıñ.* Aşgabat*:* Türkmenistan.

Ballıyev, H. (2019). "Gurşavıñ Abadançılığı" *Edebiyat ve Sungat*. 8 Kasım № 45 (4264).

Berdimuhammedov, G. (2016). *Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlügi.* I-II Tom. Aşgabat: Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımgulı Adındakı Dil ve Edebiyat İnstitutı.

Berdiyev, R. vd. (2014). *Türkmen Dili-Umumı orta bilim beryän mekdepleriñ II sınpı üçin sınag okuv kitabı.* Aşgabat: Türkmen Dövlet Neşiryat Gullugı.

Edebiyat ve Sungat (2019). "Beyik Maksatlar Belent Menzillere Eltyär". *Edebiyat ve Sungat.* 8 Kasım № 45 (4264).

Garayev, N., Ballıyev, Y. (2009). *Türkmen Dili-Orta mekdeplerin X sınpı üçin sınag okuv kitabı.* Aşgabat: Türkmen Dövlet Neşiryat Gullugı.

Kıyasova, G., Geldimıradov, A., Durdıyev, E., Berdimuhammedov, G. (ed.) (2016). *Türkmen Diliniñ Orfografik Sözlügi*. Aşgabat: Türkmen Dövlet Neşiryat Gullugı.

Mülkamanov, A. vd. (hzl.) (1992). *Magtımgulı-Şıgırlar*. I. Cilt. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Otdıyev, G., Atdayeva N. (2010). *Türkmen Halk Döredicilig-Mugallımçılık mekdepleri üçin sınag okuv kitabı.* Aşgabat: Türkmen Dövlet Neşiryat Gullugı.

Rəhimoğlu, A. (2010). *Azärbaycan Türkçesiynän Doğrı Yazma Ġaydaları.* İsveç/Yöteburg: Babek Azärbaycan Kurslar Därnäyi.

İnternet Kaynakları

https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 19.10.2019/ 21:00.

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE SAYI ADLARININ DEYİMLERDE KULLANIMI

Dr. Öğr. Üyesi Tuna BEŞEN DELİCE
Bartın Üniversitesi

Özet

Sayı adları, temel söz varlığının en önemli ögelerinden biridir. Sayılar ve sayı sitemi her dilde kendine özgüdür. Bu yapılar, yüzlerce yıl öncesinden günümüze çok az değişerek gelmiştir. İnsan hayatındaki sayılabilir nesne ve kavramların çokluğu, sayıları söz varlığının temel unsurlarından biri yapmıştır. Toplumların siyasi, iktisadi ve kültürel yapısı bile sayı sistemini, sayı adlarının kullanımını, sayılara atfedilen duygu değerini belirlemiştir. Dil konuşurlarının inanç dünyasında da belli anlamlar ifade eden sayılar, dildeki atasözlerinde, deyimlerde ve kalıp sözlerde kendilerine yer bulmuşlardır.

Bu bildirinin amacı, Türkmen Türkçesindeki sayı adları kullanılan deyimleri ve bu sayı adlarına yüklenen anlamları tespit etmektir. Çalışmanın örneklem alanını Türkmen Türkçesinde kullanılan deyimler oluşturmaktadır. Türkmen Türkçesinin genel sözlüğünde ve deyimler sözlüğünde bulunan ve bir sayı adı içeren bütün deyimler ve anlamları belirlenmiş, bu şekilde hangi sayı adlarının ne sıklıkla ve hangi işlevle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nden ayrılmış bütün Türk devlet ve topluluklarında hazırlanmış olan gramer çalışmalarında ayrı bir sözcük türü olarak değerlendirilen sayı adları, Türkiye Türkçesi gramerlerinde yalnız sıfat bahsinde ele alınmaktadır. Bu nedenle sayı adlarının kullanıldığı sözdizimsel yapıların adlandırılması bile tartışmalı bir konudur. Söz varlığındaki sayı adlarının kullanımıyla ilgili çalışmalar da sınırlı sayıdadır. Türkmen Türkçesindeki sayı adları üzerine yapılan bu çalışma, Türkiye Türkçesi ile yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar için malzeme sunma niteliği de taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Türkmen Türkçesi, sayı adları, sayı, deyim, söz varlığı.

USAGE OF NUMBER NOUNS IN TURKMEN TURKISH

Abstract

Numbered names are one of the most important part of vocabulary. Numbers and number system are specifical in every language. The multiplicity of countable objects and concepts in human life made numbers one of the basic elements of word variation. The number system, the use of numbered names, the value of emotion attributed to the numbers determined by societies' political , economics and even cultural structure. The numbers that express certain meanings in the faith world of language speakers have also found their place in proverbs, idioms and stereotypes in the language.

The aim of this notice is to make firm the idioms that using the numbered names of Turkmen Turkish and to find meanings loaded on these number names. The sample area of this study is idioms that used in Turkmen Turkish.All idioms and their meanings in the Turkmen Turkish general dictionary and idioms dictionary containing a numbered name and their meanings were determined and in this way determined that which numbered names are used and how often they useAll the Turkish states and communities which are separated from Soviet Union accept the numbered names as a different kind of word in their grammar studies. but Turkey's Turkish grammar numbered name means only a kind of adjective. Therefore,

even naming syntactic structures using numbered names is a controversial issue. The studies about the usage of numbered names in vocabulary is limited.This study on Turkmen Turkish number design is aimed to be made comparative with Turkey's Turkish and also has the quality of presenting material.

Key words: Turkmen Turkish, numbered names, number, idioms, vocabulary

1. Giriş

Diğer bütün Türk lehçeleri gibi Türkmen Türkçesinde de ayrı bir sözcük türü olarak ele alınan sayı adları, dilin temel söz varlığı unsurlarındandır. Lehçelerin tamamındaki sayı adlarına bakıldığında, küçük ses değişikleri dışında, hepsinin diğer lehçe konuşurları için anlaşılır sözcükler olduğu görülür. Bu özellikleriyle zamirlere benzerler. Sayı adlarını zamirlerden ayıran en önemli özellik ise sayıların basit hâlleriyle isim, sıfat, zamir ve zarf olarak, türemiş şekliyle de bunların yanı sıra fiil olarak kullanılıyor olmasıdır. Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında sayı adlarına sıfat bahsinde, belirtme sıfatları başlığı altında yer verilmektedir. Sayı sıfatları olarak değerlendirilen bu sözcüklerin diğer sözcük türleri işlevindeki kullanımına değinilmemektedir. Bir de söz dizimi konusunda kelime öbekleri anlatılırken sayı öbeği başlığı altında sayı adlarına rastlanmaktadır. Aslında dilin en sık kullanılan söz varlığı unsurlarından biri olan sayı adlarının ayrı bir sözcük türü olarak incelenip incelenemeyeceği ya da diğer sözcük türleri içinde nasıl ele alınması gerektiği gramercilerimiz tarafından tartışılmalıdır.

Sayı adları, yalnız sayılabilir nesnelerin miktarını belirten sözcükler olmanın dışında din, kültür, sosyal hayat ve iktisadi durumlar içinde yüklendikleri anlamlarla söz varlığı içinde atasözü, deyim ve iletişim sözlerinde sık rastlanan yapılardır. *Bir elde iki garpız dutmak* deyiminde (Kara, Karadoğan, 2014: 39) bire sığdırılmaya çalışılan ikinin göz önüne alındığı, *dokuzı dolmak* deyiminde (65) ise hâlen yaşatılan dürü geleneğindeki dokuz nesneye göndermede bulunulduğu görülür. Bu çalışmada da Türkmen Türkçesindeki sayı adları kullanılan deyimlerin ve bu sayı adlarına yüklenen anlamların tespiti amaçlanmaktadır. Çalışmanın örneklem alanını Türkmen Türkçesinde kullanılan deyimler oluşturmaktadır. Türkmen Türkçesinin genel sözlüğünde ve deyimler sözlüğünde bulunan ve bir sayı adı içeren bütün deyimler ve anlamları belirlenerek hangi sayı adlarının ne sıklıkla ve hangi işlevle kullanıldığı belirlenecektir.

2. Türkmen Türkçesinde Kullanılan Sayı Adları

Türkmen Diliniñ Sözlügi'nde 22 basit sayı adı tespit edilmiştir (2015): *bir, iki, üç, dört, bäş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yigirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, segsen, togsan, yüz, müñ, million, milliard. Million* ve *milliard* dışındaki bütün sayı adları Türkçe kökenlidir ve deyimlerde bu sayı adları kullanılmaktadır.

2.1. Türkmen Türkçesinde Sayı Adları Kullanılan Deyimler

Türkmen Türkçesinde deyimlerde kullanıldığı tespit edilen sayı adları *bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, dokuz, on, yigrimi, otuz, kırk, togsan* ve *yüz*dür. Bunlar dışında *sekiz* sayısına "sekiz yıl boyunca okunan ortaokul" anlamıyla *sekizyıllık* birleşik sözcüğü içinde, *elli* sayısına "birinden ya da bir şeyden bıkmak, usanmak" anlamıyla *ellibizar* birleşik sözcüğünde, *müñ* sayısına da "tamamen, tamamıyla, çok fazla" anlamıyla *müñdebir* (TDDS-II, 2015: 108) yapısında rastlanmıştır. Yalnız birleşik sözcük içinde tespit edilmiş olan bu sayı

adları, ayrı yazılmış deyim anlamlı sözcük öbekleri içinde bulunmadığı için aşağıdaki sınıflandırmaya alınmamıştır.

2.1.1. Bir (1)

Türkmen Türkçesinde deyimlerde geçen bir sözcüğünün "sayı, teklik, aynılık" anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu sayı adı, deyimlerin neredeyse tamamında asıl sayı ve belirsizlik sıfatı görevinde kullanılmaktadır; iki örnekte zarf göreviyle kullanıldığı görülür. "Sayı" bildirme anlamıyla *bir elde iki garpyz tutdurmazlyk, bir okda iki tovşan avlamak, bir söz az, iki söz köp;* "teklik" anlamıyla *bir agza bakmak, bir can (gövre), bir ten bolmak, bir canlı gövrä övrülmek;* "aynılık" anlamıyla *bir çukura tüykürmek, bir gapydan girip-çykmak, bir gözde görmek*; "belirsizlik" sıfatı işleviyle *bir başa, bir hova, bir meydan* deyimleri örnek verilebilir. Zarf görevinde *bir ölüp, bir direlmek, bir başı, bir dabanı degmek* deyimleri tespit edilmiştir. Gramer terimi olarak kullanılan *birlik san* örneği de farklı bir işleve örnek gösterilebilir.

bir agza bakmak birlikte bir kişinin peşinden gitmek, birlikte hareket etmek (TDDS-I, 2015: 155).

bir almanı iki bölen yalı bir elmanın yarısı gibi, çok benzer (TDDS-I, 2015: 155).

bir ayakdan sürmek eşit davranmak (TDDS-I, 2015: 155).

bir başa hemen, beklemeden (TDDS-I, 2015: 155).

bir başı, bir dabanı degmek çok meşgul olmak (TDDS-I, 2015: 155).

bir çukura tüykürmek hep birlikte aynı fikirde olmak (TDDS-I, 2015: 155).

bir demde hızla, hemen (TDDS-I, 2015: 155).

bir elde iki garpyz tutdurmazlyk aynı anda iki ya da daha fazla işi yapamamak (TDDS-I, 2015: 155).

bir gapydan girip-çykmak aynı evde yaşamak (TDDS-I, 2015: 155).

bir gepli (sözli) sözüne güvenilir (TDDS-I, 2015: 155).

bir gez beygelmek bir şey için sevinip mutlu olmak (TDDS-I, 2015: 155).

bir gözde görmek herkese eşit davranmak. (TDDS-I, 2015: 155).

bir gözi aya bakmak, bir gözi şetdalı kakmak Şaşı (TDDS-I, 2015: 155).

bir gulagyndan girip, beyleki gulagından çıkmak Dikkatini vermemek, önemsememek (TDDS-I, 2015: 155).

bir gısım (sıkım) bolmak 1. üzüntüden zayıflamak. **2.** çekinmek, ümitsiz ve keyifsiz olmak (TDDS-I, 2015: 155).

bir hova bir süre (TDDS-I, 2015: 155).

bir işiñ başını tutmak sağlam bir işe girişmek, başlamak (TDDS-I, 2015: 155).

bir can (gövre), bir ten bolmak 1. Bir araya gelmek, dost olmak. **2.** Karı-koca olarak yaşamak (TDDS-I, 2015: 155).

bir canlı gövrä övrülmek birleşip birlikte hareket etmek (TDDS-I, 2015: 155).

bir meydan bir an (TDDS-I, 2015: 155).

bir okda iki tovşan avlamak iki işi birden başarmak (TDDS-I, 2015: 155).

bir ölüp, bir direlmek çok zor bir duruma düşmek, zorluk çekmek (TDDS-I, 2015: 156).

bir özi tek başına, yalnız kendisi (TDDS-I, 2015: 156).

bir salım az bir zaman, bir süre (TDDS-I, 2015: 156).

bir sanaç unı artyk iymek olgun, tecrübeli olmak (TDDS-I, 2015: 156).

bir söz az, iki söz köp kırgın, alıngan (TDDS-I, 2015: 156).

bir süri çok fazla (şey, adam) (TDDS-I, 2015: 156).

bir ugurdan gopmak aynı fikirde olmak, duygudaş olmak (TDDS-I, 2015: 156).

bir vagt(lar) bir zamanlar, çok zaman önce (TDDS-I, 2015: 156).

bir yeri depip durmak kendi dediğini yaptırmak (TDDS-I, 2015: 156).

bir yüzli etmek 1. hepsini düzenlemek, tamamlamak, bitirmek. **2.** sonuca ulaştırmak. (TDDS-I, 2015: 156).

bir yumrugıñ artmak Ailede çocuk sayısı artmak, erkek çocuk dünyaya gelmek (TDDS-I, 2015: 156).

bir zaman bir süre (TDDS-I, 2015: 156).

birlik san *-lar, -ler* çokluk ekini almamış, tekil (TDDS-I, 2015: 159).

2.1.2. İki (2)

İki sözcüğü de deyimlerde en sık kullanılan sayı adlarındandır. Bu sayı adı daha ziyade isimden önce sayı sıfatı göreviyle ya da birkaç örnekte zarf göreviyle kullanılmıştır. Vücutta iki tane olan organ adlarından önce sayı bildirmek işleviyle kullanımı oldukça fazladır: *iki ayagını bir gonca salmak, iki egninden gum sovurmak, iki gözüñ dört bolmak* gibi. Sadece "sayı" bildirme işleviyle kullanımı da yaygındır. Bu deyimlerde kullanılan "iki" sözcüğü, "birden fazlalık, çokluk" anlamı verir: *iki at depişer, arasında eşek öler, iki bolup bire degmez*.

Zarf olarak kullanımına *iki bükülmek* deyimi örnek verilebilir. Bir unsuru olduğu birleşik sözcüğün zarf görevinde kullanıldığı iki deyim tespit edilmiştir: *ikiyan gitmek, iki-yeke basmak.*İyelik 3. tekil şahıs iyelik eki alarak zamir görevinde kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır: *ikisi iki yerden.* Haftanın günlerinden Salı'yı anlatmak için de *ikinci gün* sözcük öbeği içinde sıra sayı sıfatı olarak kullanılmıştır. Deyim anlamlı ancak birleşik sözcük olarak kullanılan yapılara da *ikidilli* yapısı örnek gösterilebilir.

iki aşdan (toydan) galmak çoğun peşine düşüp eldeki azdan olmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki at depişer, arasında eşek öler güçlüler çarpışır, arada zayıflar ölür (TDDS-I, 2015: 606).

iki ayagını bir gonca salmak acele ettirmek, telaşlandırmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki ayaklı insan (TDDS-I, 2015: 606).

iki ayaklı iki günde her şeye rağmen büyümek, yetişmek (çocuk hakkında) (TDDS-I, 2015: 606).

iki barmagıñı burnuña sokmak boş gelmek, hiçbir şey almadan gelmek (TDDS-I, 2015: 606).

iki barmak yalı çok küçük, önemsiz, az (TDDS-I, 2015: 606).

iki başdan sonunda, önünde sonunda, sonuçta (TDDS-I, 2015: 606).

iki bolup bilmezlik çok sevinmek, çok mutlu olmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki bolup bire degmez iki tane iş beceremeyen, beceriksizler, işsiz güçsüzler (TDDS-I, 2015: 606).

iki bükülmek birinin önünde kendini küçültmek, dalkavukluk etmek, yaltaklanmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki egninden dem almak iyice halsiz düşmek, nefes alması zorlaşmak, ölümü yakın olmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki egninden gum sovurmak bir şeyi utanmazca kabullenmemek, edepsizce davranmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki egnini gısmak bilmemek, anlamamak (TDDS-I, 2015: 606).

iki el-de, bir ayak aceleci (TDDS-I, 2015: 606).

iki elini boş goymak kendi hâline bırakmak, serbest bırakmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki elläp tamamen, karşılıksız, serbestçe, tereddüt etmeden (TDDS-I, 2015: 606).

iki erni bir yere gelmezlik sevinmek, mutlu olmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki gat hamile (TDDS-I, 2015: 606).

iki gepiniñ birinde sürekli, tekrar tekrar (TDDS-I, 2015: 606).

iki gövünli kararsız, tereddütlü, ikircikli (TDDS-I, 2015: 606).

iki gözi yolda galmak birinin gelmesini çok beklemek (TDDS-I, 2015: 606).

iki gözüñ dört bolmak evlenmek (erkek için), kız almak (TDDS-I, 2015: 606).

iki hasap bir otuz hepsi bir, aynı (TDDS-I, 2015: 606).

iki cähennemiñ ovarrası ne öyle ne böyle, iki arada bir derede (TDDS-I, 2015: 606).

ikini islemez yalı etmek gözünü korkutmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki oduñ (daşıñ) arasında galmak iki ateş arasında kalmak, ne yapacağını bilmeden kıvranmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki sözüñ başını çatıp bilmezlik iyi konuşamama, söylemek istediği şeyleri ifade edememe (TDDS-I, 2015: 606).

iki tarapını deñlemek her şeyi göze almak (TDDS-I, 2015: 606).

iki üzüp, bir yalmamak çiğnemeden yutmak, şapur şupur yemek (TDDS-I, 2015: 606).

iki yanıñı deñlemek *bkz.* **iki tarapını deñlemek** (TDDS-I, 2015: 606).

ikinci gün Salı (TDDS-I, 2015: 606).

ikisi iki yerden ikisi birden, ikisi birlikte (TDDS-I, 2015: 606).

ikiyan gitmek sevinçten bir o yana bir bu yana koşmak (TDDS-I, 2015: 606).

iki-yeke basmak gönülsüz, yavaş yürümek (TDDS-I, 2015: 606).

ikidilli 1. sözünde durmayan. **2**. sürtülerek çalınan iki kirişli saz (TDDS-I, 2015: 606).

2.1.3. Üç (3)

İki deyimde tespit edilmiştir. Bunlardan biri haftanın günlerinden Çarşamba'yı anlatan *üçünci gün* sıfat tamlaması iken diğeri bir oyundaki durumu tasvir eden *üçem gelmek* deyimidir.

üçem gelmek fırlatılan üç aşığın da aynı şekilde düşmesi (TDDS-II, 2015: 411).

üçünci gün *gepl.d.*Çarşamb*a* (TDDS-II, 2015: 411).

2.1.4. Dört (4)

Tek bir örnekte hayvanların dört ayaklı olması özelliğine işaret eden *dört ayaklı* deyiminde görülür.

dört ayakly mal (goyun, geçi, sygyr, düye we ş.m.) (TDDS-I, 2015: 304).

2.1.5. Bäş (5)

Sadece haftanın günlerinden Cuma gününü anlatan *bäşinci gün* sıfat tamlamasında bu sayı adı belirlenmiştir.

bäşinci gün Cuma günü (TDDS-I, 2015: 146).

2.1.6. Yedi (7)

7 rakamı Türk kültüründe en fazla kullanılan sayı adıdır: göğün yedi katı, yedi kat yer, yedi kat el, yedi göbek, yedi sülale, yedi cet, yediden yetmişe gibi. Aynı durumun yansıması

olarak Türkmen Türkçesi deyimlerinde "yedi" sözcüğünün en çok kullanılan sayı adlarından biri olduğu görülür. "Nesil" bildirme anlamıyla kullanımı çoktur: *yedi arka meñzemän, yerden göterene meñzärin, yedi pışdına yetmek, yedi yat* gibi. Yedi sayı adının "çokluk" bildirme işleviyle "çok, hep, herkes, bütün" gibi anlamlarla kullanımı daha da fazladır: *yedi biç bir kes, yedi batman unuñ hamır mayası, yedi deryanıñ suvunı içen, yediñ enesi yalı, yedi gat yere salmak (sokmak).*

Bu sayı adı da deyimlerde daha ziyade sıfat görevinde kullanılmaktadır; ancak, zarf göreviyle kullanıldığı -az da olsa- örnekler de mevcuttur: *yedi uklañda yada düşmezlik.* Deyim anlamlı birleşik sözcük yapısı içinde bulunduğu bir örneğe rastlanmıştır: *yedidamak.*

yedi arka yedi nesil (TDDS-II, 2015: 477).

yedi arka meñzemän, yerden göterene meñzärin Yedi ceddime değil de yeni doğduğumda göbeğimi kesen kadına benzemişim (TDDS-II, 2015: 477).

yedi biç bir kes: Enine boyuna düşün, inceden inceye düşün, çok ayrıntılı düşün. (TTDS)

yedi batman unuñ hamır mayası bütün her şeyin sebebi, her şeyin suçlusu (TDDS-II, 2015: 477).

yedi bigäne *bk.***yedi yat** yedi yabancı, yedi kat el. (TDDS-II, 2015: 477).

yedi deryanıñ suvunı içen görmüş geçirmiş kimse, tecrübeli kişi (TDDS-II, 2015: 477).

yedi gapıda yer tapmadık dokuz köyden kovulmuş, geçimsizliği veya başka davranışları yüzünden birçok yerden atılmış, kimseden itibar görmeyen, belli bir iş güç sahibi olmayan (TDDS-II, 2015: 477).

yedi gat yere salmak (sokmak) yerin dibine sokmak (TDDS-II, 2015: 477).

yedi cınıñ biri bolmak hiç hoşlanmamak, iğrenmek, tiksinmek (TDDS-II, 2015: 477).

yediñ enesi yalı Arkası kuvvetli (TDDS-II, 2015: 477).

yedi ocagı düzlän Gittiği her yeri yakıp yıkmak (TDDS-II, 2015: 477).

yedi ölçe (biç) bir kes enine boyuna düşünmek (TDDS-II, 2015: 477).

yedi pelek yedi iklim dört bucak, her yer, bütün dünya. (TTDS)

yedi pışdına yetmek gelmişine geçmişine sövmek (TDDS-II, 2015: 477).

yedi pışt *bk.***yedi arka** yedi nesil, yedi cet (TDDS-II, 2015: 477).

yedi süññi govşamak 1. paramparça olmak. 2. dizlerinin bağı çözülmek, kendini kaybetmek, ne yapacağını bilememek (TDS, 2014: 243).

yedi şäheriñ suvunı içmek ilden ile gezmek (TDS, 2014: 243).

yedi şäheri yıkıp yedi deryanıñ suvunı kesen gittiği her yeri yakıp yıkan, yağmacı, istilacı (TDS, 2014: 243).

yedi uklañda yada düşmezlik aklının köşesinden geçmemek, aklına gelmemek (TDDS-II, 2015: 477).

yedi ıklım yedi iklim dört bucak, her yer, bütün dünya (TDDS-II, 2015: 477).

yedi yaşardan yetmiş yaşla çenli büyükten küçüğe herkes (TDDS-II, 2015: 477).

yedi yoluñ bendi yolların kesiştiği yer, kavşak (TDDS-II, 2015: 477).

yedi yat yedi ceddinin dışında kalan, akrabalık bakımından uzak insanlar (TDDS-II, 2015: 477).

yedi yoluñ üstünde herkesin gözü önünde (TDDS-II, 2015: 477).

yedi yoluñ üstünde irkilmek dünyadan haberi olmamak (TDDS-II, 2015: 477).

yedidamak çeşit çeşit yemeyi, çok yemeyi seven (TDDS-II, 2015: 477).

yeğenim bilen yedi gulum bar yeğenim de tıpkı kendi çocuğum gibidir (TDS, 2014: 243)

2.1.7. Dokuz (9)

Bu sayı adının kullanıldığı iki deyim tespit edilmiştir. Bunlardan biri içinde dokuz parça eşya bulunduğu için *dokuz* adıyla anılan dürü ile ilgilidir: *dokuzı düzüv (dolı, tükel)*. Diğer tespit edilen yapı ise içinde dokuz adı geçen deyim anlamlı bir birleşik sözcüktür: *dokuzdonlı*.

dokuzı düzüv (dolı, tükel) her şeyi tam, hiçbir eksiği olmayan (TDDS-I, 2015: 295).

dokuzdonlı çıbana benzer şişerek çıkan bir kabartı (TDDS-I, 2015: 295).

2.1.8. On (10)

"On" sayı adının tespit edildiği örneklerde bu sayı, bir sayı öbeği içinde kullanılmıştır. Örneğin biri bildiğimiz deyim yapısındayken diğeri deyim anlamlı birleşik sözcük yapısındadır.

on iki sınañ govşamak bütün bedeninde gevşeme hissetmek, yayılmak, dağılmak, güçten düşmek (TDDS-II, 2015: 140).

onbiratar tarağı on bir kurşun alabilen tüfek (TDDS-II, 2015: 140).

2.1.9. Yigrimi (20)

Tek bir deyimde rastlanan *yigrimi* sayı adı, *bäş* sayı adı ile sayı öbeği içinde kullanılmıştır.

yigrimi bäşiñ dälicesi tam gençlik çağı (TDDS-II, 2015: 493).

2.1.10. Otuz (30)

Dişlerin sayısına işaret eden *otuz iki* sayı öbeği içinde yer alan bu sayı adı, az sayıda örnekte tespit edilmiştir.

otuz ikisini ovratmak ağzının üstüne kuvvetlice vurmak, patlatmak, dişlerini dökmek (TDDS-II, 2015: 150).

2.1.11. Kırk (40)

Aslında *yedi* rakamı gibi hem dinî hem sosyal hayat içinde çok yerde kullanılan *kırk* sayısının adı, az sayıda deyimde görülmektedir. Bunlardan biri de deyim anlamlı birleşik sözcük olan *kırkgünlük* yapısıdır.

kırk emcek allem edip kallem edip karşısındakinin gönlünü avlayan, her türlü kurnazca çareye başvurarak kandırmasını bilen.

kırkgünlük kavunun en erken olgunlaşan sarı ve yuvarlak türü;dilim dilim şekilli, kokulu, küçükkavun (TDDS-II, 2015: 63).

2.1.12. Togsan (90)

Bir örneğini tespit edebildiğimiz *togsan* sayısı "30 günlük üç dönemin toplamı" anlamıyla kullanılmıştır.

togsan dolmak kışın üç ayını, doksan günü tamamlamak, kış çıkarmak (TDDS-II, 2015: 373).

2.1.13. Yüz (100)

Hem sıfat hem zarf görevinde kullanılmıştır. *Yüz* sözcüğü de deyimlerde az kullanılan sayı adlarındandır.

yüz başlı öy yüz direkli ev (TDDS-II, 2015: 516).

yüz övüsmek değişip durmak, sürekli fikir değiştirmek, kararsız olmak (TDDS-II, 2015: 516).

Kısaltmalar
bkz. bakınız
TDDS *Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlügi*
TDS *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*

SONUÇ

Türkmen Türkçesi deyimlerinde *bir, iki, üç, dört, beş, yedi, dokuz, on, yigrimi, otuz, kırk, togsan* ve *yüz* sayı adlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar dışında kalan *sekiz, elli* ve *müñ* sayı adlarının deyim anlamlı birleşik sözcüklerde kullanıldığı görülmüştür.

Deyimlerde en çok kullanılan sayı adları *bir, iki* ve *yedi*dir. *Bir* sözcüğü "sayı, teklik, aynılık", *iki* sözcüğü "sayı, çift, birden fazlalık, çokluk", *yedi* sözcüğü de "nesil, çok, hep, herkes, bütün" anlamlarıyla kullanılmıştır.

Sayı adları deyimlerde genel olarak sıfat görevinde kullanılmıştır. Sıfat görevinde olanlar ya asıl sayı sıfatı ya belirsizlik sıfatı ya da sıra sayı sıfatı şeklinde görülür. Sıra sayı sıfatı şeklinde kullanılan sayı adları, haftanın günlerini anlatmak için kullanılmaktadır. Belirsizlik sıfatı olarak kullanımı *bir* sözcüğünde görülür. Sayı adlarının deyimlerde zamir, zarf ve bağlaç görevinde de kullanıldığı tespit edilmiştir; ancak, bu örneklerin sayısı oldukça azdır.

Kaynaklar

Altayev, S. vd. (1976), *Türkmen Diliniñ Frazeologik Sözlügi.* Aşgabat: Ilım Yay.

Berdimuhammedov, G. (2016). *Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlügi. I-II Tom.* Aşgabat: Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımgulı Adındakı Dil ve Edebiyat İnstitutı.

Hamzayev, M.Y. vd. (1962). *Türkmen Diliniñ Sözlügi.* Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyasınıñ Neşiryatı.

Kara, M., Karadoğan, A. (2014). *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü.* İstanbul: Etkileşim Yay.

A STUDY ON THE RELATION BETWEEN THE FEAR OF SUCCESS OF THE STUDENTS IN EFL CLASROOMS AND THEIR FINAL GRADES

İNGİLİZCENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİLDİĞİ SINIFLARDAKİ ÖĞRENCİLERİN BAŞARI KORKULARI VE FİNAL NOTLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Ins. Tülin Ekler
Assoc. Prof. Dr. Filiz Yalçın Tılfarlıoğlu
Gaziantep University

Abstract

It has been noted that there have been no studies about the relationship between the academic success of the students in EFL classrooms and their levels of fear of success. This research has aimed to find out whether there is correlation between the aforementioned psychological factor and the students' academic success in EFL classes. Moreover, it attempts to figure out if this factor can be regarded as the predictor of the students' language learning success. It has been also determined that there are no scales developed to identify the possible effects of the fear of success on the students' academic success in EFL field. Therefore, a scale has been adapted to the EFL classrooms to attain the goals of the study. The scale has been applied to 342 students at a public university in Turkey. The validity and reliability of the scale was ensured through the SPSS analyses. It has been identified via factor analysis that the Fear of Success Scale has two sub-dimensions. The value of Crombachs' Alpha of the scale is ,734. Pearson correlation and multiple regression analyses have been implemented to see the possible effects of the fear of success on the students' academic success in EFL classes. There was not correlation between the final grades and the levels of fear of success of the students. Findings of the study will be discussed in detail.

Keywords: Academic achievement, fear of success, English Language Learning.

ŞƏRT BUDAQ CÜMLƏLƏRİN YARANMA YOLLARI

Teyyubova Nazlıxanım
Bakı Dövlət Universiteti

Özet

Cümlələr quruluşuna görə sadə və mürəkkəb olaraq təsnif edilir. Azərbaycan və türk dillərində cümlənin quruluşca və mürəkkəb cümlənin məna növlərini araşdırarkən fərqli hallarla qarşılaşırıq. Hətta termin olaraq da müxtəlifliklər özünü göstərir. Türk dilində mürəkkəb cümlə məsələsi tam həll olunmamışdır. Azərbaycan və türk dillərində cümlələrin təsnifatı fərqli aparılsa da, bu yazımızda müqayisəli şəkildə öyrənməyə çalışdığımız şərt budaq cümlələri hər təsnifatda özünə yer tapa bilmişdir. Belə ki, türk dilçilərinin qeyd etdiyi kimi başlanğıcdan bəri bu cümlələr türk dilində var olmuşdur.

Bu cümlələr demək olar ki, hər iki dildə eyni mənanı bildirir: digər cümlədə hərəkətin həyata keçməsi üçün ilk cümlədəki şərt yerinə yetirilməlidir, belə ki, aslı cümlə əsas cümlənin ümumi məzmununu şərtə bağlayır. Şərt budaq cümlələrinin yaranmasında hər iki dildə şərt şəklinin *"-sa, -sə"* şəkilçisi iştirak edir. Bildiyimiz kimi bu şəklin şəkilçisi ilə ifadə olunmuş feil sadə cümlənin xəbəri ola bilmir. Bu tip cümlələrə sadəcə mürəkkəb cümlənin daxilində rast gələ bilərik. Azərbaycan dilində "*isə*" hissəciyinin iştirakı da şərt budaq cümləsinin yaranmasında əsas rol oynayır. Bu hal həmçinin türk dilinin qrammatikasına da aiddir. Hər iki dildə "*isə*" hissəciyi adlara qoşularaq cümləyə şərt mənası gətirir və şərt budaq cümləsi yaranır. Azərbaycan dilində bu cümlələrin yaranmasında şərt bağlayıcılarının təsiri də böyükdür. Bəzən bağlayıcı cümlənin şərt mənasını gücləndirməyə xidmət edirsə, digər tərəfdən *–sa, -sə* şəkilçisinin iştirak etmədiyi halda cümlədə tək başına şərt mənasını yaradır. Türk dilində işlənən şərt budaq cümlələri isə bağlayıcıların hesabına yaranması diqqət çəkən məsələ deyildir. Budaq cümləsində *-mı* - (*-mi,-mu, -mü*) ədatının iştirakı ilə də şərt budaq cümlələrinin yaranması mümkündür. Baş cümlənin daxilində *"o şərtlə, bu şərtlə, bir şərtlə"* qəlibləri işlənən cümlələri də Azərbaycan dilində şərt budaq cümləsi kimi qəbul edilir.

Yazımızda əsas diqqət yetirdiyimiz məsələ bədii əsərlərin dilində şərt budaq cümlələrinin işlənməsinə, "*-sa, -sə*" şəkilçilərinin bu cümlələrin yaranmasındakı funksiyasına diqqət edilmişdir. Hər iki dilə mənsub yazarların əsərlərinə müraciət edilərək yetərincə nümunələr seçilmiş və onlar əsasında geniş izahat verilməyə çalışılmışdır.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, Türk dili, mürəkkəb cümlə, şərt budaq cümləsi

WAYS TO FORM CONDİTİONAL CLAUSE

Abstract

Sentences are categorized as simple and compound according to their structure. In Azerbaijani and Turkish languages, we encounter different situations when examining the sentence structure and the meanings of the compound sentence. Even in terminology, differences manifest themselves. The problem of the compound sentence in the Turkish language has not been fully resolved. Although the classification of sentences in the Azerbaijani and Turkish languages is different, the condition that we are trying to study in a comparative manner in this article has found itself in each classification. Thus, as stated by the Turkish linguists, these sentences have been in Turkish since the beginning.

Formation of the conditional clause is represented by the "-sa, -sə" form of the conditional form in both languages. This type of sentence can only be found inside a compound sentence. The presence of the "*isə*" part in the Azerbaijani language also plays a key role in the creation of a condition clause. The same applies to the Turkish grammar. In both languages, adding "isə" parts to names it gives the sentence meaning of conditionality and the conditional clause is created. In the formation of these sentences in the Azerbaijani language, there is a significant influence of the conjunction. Sometimes the conjunction serves to reinforce the clause's meaning, but on the other hand, it creates a single meaning in the sentence, even if the suffix does not participate. It is not a matter of fact that the conditional clause in Turkish are made at the expense of conjunction. It is possible to create conditional clauses with the use of the -mı (-mi, -mu, -mü) in the first sentences. Sentences in which the words “under that condition, on the same condition” are used within the main sentence are also accepted as a conditional clause in the Azerbaijani language.

The main focus of our writing is the development of conditional clauses in the language of fiction, and the function of the "-sa, -sə” suffixs in creating these sentences. Sufficient examples have been selected from reference works of writers from both languages, and an attempt has been made to provide a broader explanation.

Keywords: Azerbaijan language, Turkish language, compound sentence, conditional clause

DEVELOPMENTAL DIFFERENCES IN ENGLISH COLLOCATION USE IN THE SPOKEN AND WRITTEN LANGUAGE PRODUCED BY NON-NATIVE SPEAKERS OF ENGLISH IN THE US

Assoc. Prof. Dr. Didem Koban Koç
Izmir Democracy University

Abstract

It has been a widely known fact that language learners have problems with collocations. Collocation, which is commonly defined as the likelihood of a word to co-occur with one or more words (Halliday et al., 1964) in the same environment, enables learners to express themselves without spending any effort, communicate effectively in the target language, and achieve native-like fluency (Pawley & Syder 1983; Skehan 1998; Wray 1998; Nattinger & DeCarrico 2000). The present study aims to explore whether collocational use can be developed over time. It examines whether advanced level non-native speakers (NNS) of English produce Adjective+Noun (Adj+N) collocations in speaking and writing at a higher rate than beginner level NNSs of English. Data involved 18 essays written by advanced level ESL learners and 20 essays written by beginner level ESL learners. Data also involved interviews with a total of 16 participants. The results showed that advanced level NNSs used Adj+N collocations at a higher rate than beginner level NNSs in both speech and writing, suggesting that the frequency of usage of collocations increased as the proficiency level increased. The implications for teaching vocabulary in English will be discussed.

Keywords: English as a second language, collocation, proficiency, adjective, noun

SEMIOTIC INTERROGATION AND INQUIRY OF POST-POSITIVIST AND POSITIVIST INTERNATIONAL RELATIONS PARADIGMS

Dr. Lect. Orhun Burak SÖZEN
Gaziantep University

Abstract

Like any meaningful whole which constitutes a system, international relations paradigms stand for semiotic systems which consist of signs. Epistemological, ontological, methodological, and terminological and science philosophical facets of international relations paradigms are also semiotic signs. Those semiotic signs have been interrogated and inquired from a semiotic perspective inspired by Semioticist Louis Hjelmslev from Copenhagen School of Linguistics in order to verify or refute the following arguments: 1- whether or not the essence of post-positivist international relations paradigm and positivist international relations paradigm could be reduced into power relations between states in the international arena (from this standpoint the study has a Foucaultan outlook), 2- whether or not post-positivist international relations paradigm and positivist international relations paradigm produce and reproduce Western dominance in international relations both in the discipline and in force de facto or de jure. These arguments have been interrogated and inquired on both denotative and connotative planes (within Hjelmslev nomenclature) systematically based on Hjelmslev's parameters utilized to establish a theoretical meta-language, language algebra, in order to study the structure of all (semiotic) sign systems, because international relations paradigms have been presupposed to be examples of such sign systems. As a synchronic approach has been adopted in the study, not all international relations paradigms but (the most) up-to-date post-positivist paradigm and relatively old but still viable positivist international relations paradigm have been studied. Whether there is historical continuity between modernism and post-modernism, therefore whether they are cornerstones of the same philosophy of science continuum or whether there is fracture or crack in the course of philosophy of science within temporal discontinuity have been inquired by way of comparing and contrasting both positivist international relations paradigm and post-positivist international relations paradigm. Findings and results have been underlined and some conclusions have been drawn. The conclusion is partial and fragmented.

Keywords: semiotics, international relations paradigms, power relations, Western dominance, denotative and connotative planes of meaning

1. INTRODUCTION

According to Jean-Claude Coquet, life is search for meaning. Thereby, it could be inferred that life is meaningful by way of signification. It could be put forward that signification depends on discourses. Paradigms could be taken a combination of discourses, whether consistent or not, which stand for sign systems.

It could be put forward that Louis Hjelmslev is from modernist tradition of science. Thereby, his language algebra theory is consistent with positivist science paradigm. It could be said that he devised a semiotic map of the universe such as modern physics tried to devise a unified field theory. Table 1 shows his endeavor. He systematized our signification system

of the universe under the light of modernist science tradition, whose premises are based on generalizability, universal applicability, unity of truth, a mechanical sense of universe based on our senses presupposed to direct scientificity in clockwise fashion. Though the age we live in could be considered post-modern in a variety of ways, according to Emeklier (2011, pp.176-178), post-positivist theories have been disintegrated in structure rather than becoming holistic and thereby they have looked weak compared with positivistic neo-realism and have not been evolved into a real paradigm shift yet. This point is going to be challenged in the Discussion.

As for the literature review the history, philosophy, ontology, epistemology, theory and analysis level of post-positivist and positivist international relations paradigms are going to be studied on a scale which is also going to cover both natural and social sciences dimensions.

This study takes (post-positivist and positivist) international relations paradigms in paradigmatic totality; thereby the paradigms are not going to be inquired in relation to and in accordance with relevant international relations theories. Plus relevant international relations theories are not going to be studied profoundly and in detail.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

All natural languages by which people communicate, behavior, various gestures, a musical composition, fashion, a drawing, literary works, traffic signs, various scientific jargons, the structure of roads of a country... in short every meaningful whole whether or not used for communication is system which consists of a variety of units. Every unit of mentioned systems whose realization planes differ is generally referred as a sign (Rifat, 2019, p.113). Nowadays the academic area of interest which studies the signs in systems which are directly created for communication and which studies those signs in terms of their functions in communication process and utilizes the descriptive method of linguistics is called semiology. The academic area of interest which re-structures the formation and ways of production of meaning, and which thereby develops of theory of its own is called semiotics (Rifat, 2019, p.114).

Louis Hjelmslev is the main scientist who spread Copenhagen Linguistics Circle. L. Hjelmslev puts forward novel concepts and methods with ultimate theoretical efforts. His aim is attaining a new study method which he calls language algebra. Language algebra deals with not only natural languages that have existed or could exist but all sign systems, which consist of expression and contents planes. In other words, it inquires the constant common characteristics underlying the visible diversity of languages. L. Hjelmslev sees language not as bulk of non-linguistic events (physical, physiological, social, etc), but as structure of its own self-sufficient and sui generis. The mathematical and logical theory (language algebra) which is going to interrogate the mentioned structure must also be deductive. The exactitude of the theory is verified not by experiential data but by fulfillment of the three conditions: 1- The theory must be consistent, in other words there must not be contradictions within it. 2- The theory must cover the whole. The organized theoretical device must conform to the totality of the elements within one corpus. 3- The simplest of the methods, which fulfils the mentioned two conditions, must be chosen (Rifat, 2019, p.45-46).

L. Hjelmslev reveals the concepts of denotation and connotation as two distinct values of sign. According to the scholar, any utterance can have other meanings (connotation) apart from its first meaning (denotation) (Rifat, 2019, p.125).

Louis Hjelmslev, real founder of modern linguistics according to A. J. Greimas, inquired to delineate scientificity based on mathematical model and he moved glossematics to the ultimate edge of abstraction logic (Rifat, 2019, p.47-48).

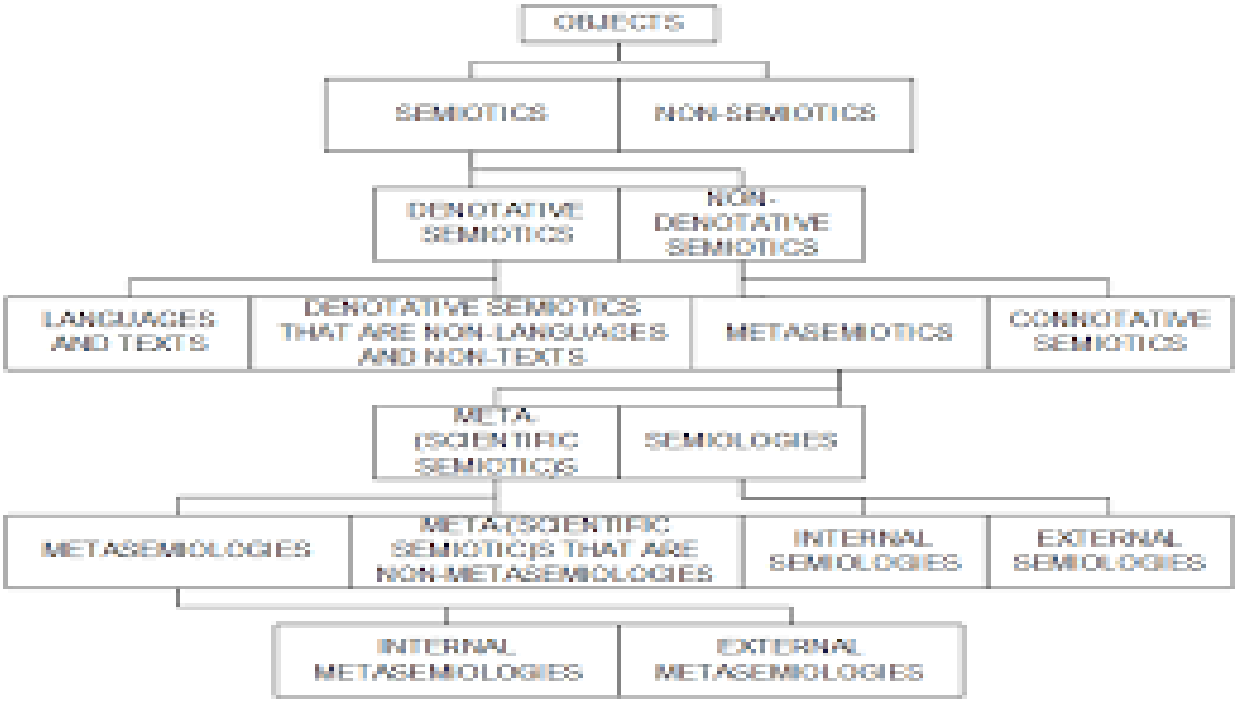

Table 1: Universe in accordance with semiotics according to Louis Hjelmeslev (https://www.google.com.tr/search?q=S%C4%B0GNO-LINGU%C4%B0ST%C4%B0C+H%C4%B0ERARCHY+HJELMSLEV&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=XOVxeXA_Y1s_-M%253A%252C0NjSPXxIbM0TYM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kTcPKhpM_CCoHhx4QlPrKtgGqXpig&sa=X&ved=2ahUKEwi-jL3Lg4rmAhVQTcAKHYLmBJAQ9QEwBHoECAkQBg#imgrc=XOVxeXA_Y1s_-M:)

3. METHOD

A semiotic study rather than a semiological one is preferred in the study, because the sign systems which are going to be interrogated and inquired are international relations paradigms not just linguistic units. The reason why a grounding inspired by Hjelmslev is chosen is that his theory provides scientists with proper semiotic tools for interrogating sign systems like those which are going to be inquired in this study and linguistics and semiotics are intertwined and they utilize common or alike methodology.

The study utilizes Hjelmslev linguistics as the analytical frame for interrogating and inquiring international relations paradigms both post-positivist and positivist. As for Hjelmslev is from modernist philosophy of science traditions, the findings will have been

more striking for the fractured non-continuity of modernist tradition in post-positivist science paradigm as least according to post-modern discourse of science.

The research questions are as follows: Do post-positivist international relations paradigm and positivist international relations paradigm verify/affirm/confirm Western dominance in international relations?

No interdisciplinary study which utilizes linguistics and semiotics in explaining international relations theory has been encountered, thereby this is a major strength of the study. The study presupposes the age we live in is the Post-Modern Age, but it does not delineate the Post-Modern Age and does not explain why the age is so. This is a major weakness. The study also presupposes post-positivism and positivism are international relations paradigms. That has been accepted as a piece of common knowledge which has been agreed upon. However, the concept and boundaries of paradigm has not been delineated. This is another weakness.

4- LITERATURE REVIEW

As mentioned by Özlem (2019, pp. 159-264), as for the quality of scientific knowledge from epistemological viewpoint the first subject for objectivity is the degree of concordance between concepts, hypotheses and theories we devise and the object not the clarity of the object as it is. Kant thought our mental faculties had been unchangeable and one dimensional. According to Kant, there is no knowledge or scientific activity which does no presuppose *one* universe, and this area, as empiricists claim, is open to us by way of our sensual data. However, this area could be thought within the framework of four-dimensional co-ordinates according to Einstein's relative time-space just as this area could be thought within the framework of Kantian space and time forms which, Kant thought were unchangeable. Conversely, objects could be considered based on rationality on the basis of four-dimensional space and polyvalent logic just as they could be taken as on the basis of three-dimensional space and ambivalent logic. This does not mean the collapse of rationality but celebration of more than single rationality. Knowledge does not consist of passive designs based on sensual data as empiricists defend, though it is formed by mental activity as Kant mentioned there is no such single mental activity. Moreover, the contribution of science for epistemology is that classical empiricism-rationalism argument is in vain. Epistemology has not been able to place into neither *monovalent* basis from empiricist or rationalist viewpoint nor *bivalent* basis keeps for empirical and rationalist elements in knowledge. Epistemology is on *polyvalent* axis which keeps rationalist in addition to empirical elements. Especially when humanities are on the agenda, a fourth dimension is added to objectivity: our values based on our prejudicial systems or totally our ideologies as mentioned by Popper.

1980's was full of a variety of fundamental theoretical and meta-theoretical debates in International Relations. While theoretical debates were between neo-realism and neo-liberalism, meta-theoretical debates were between positivism and post-positivism. The basic elements in both debates were whether state is main analysis level and how to forecast the rationality of the actors. While theoretical debates concentrated on the outcomes of anarchy in practice, historical, sociological and cultural dimensions of international relations were neglected. However, these have been on agenda since Post-Cold War Period. The understanding of post-structuralism of International Relations theorists has been under the

influence of Continental European philosophy of late 1960's (Kardaş & Erdağ, 2019, pp.415-416).

According to Emeklier (2011, pp.176-178), rather than having a holistic approach, post-positivist theories have remained weak compared with positivist neo-realism with their disintegrated structure and functioned as an umbrella, because they have solely conducted certain studies instead of inquiring international relations. Henceforth, existing post-positivist theories have not been evolved into a paradigm shift. Post-positivist theories, based on the critique of system/order and epistemology have not brought about solutions for the problems of the system and positivist epistemology. Moreover, the fact that post-positivist theories supposed to bring about a serious epistemological alternative against Eurocentric neo-realism have still been Eurocentric shows that existing theoretical transformations have been within the paradigm.

As mentioned by Şatana (2015, s.14), the starting point for positivist philosophy of science is that scientific knowledge is generalisable, therefore it is applicable in every context and example and it is independent from researcher's subjective identity, purposes or his/her past. Thereby, causality rather than historical profundity has been prioritized. Henceforth, the references to study causality are the observable changes in variables rather than historical processes. Thereby, observable state characteristics such as gross national product, the number of nuclear missiles or the number of tanks is the area of interest of International Relations.

According to Michel Foucault, the concept of power and knowledge is intertwined due to the strategic impact of use of knowledge in the formation of power. From this perspective, knowledge could be attained through power and power could be attained through knowledge. Within this context, in knowledge-power relation, knowledge is means produced by power Kardaş & Erdağ, 2019, pp.420-421). States and actors put stress on universalism in other words on knowledge's becoming universal within the process and discourse of constructing their dominance or hegemony. Modern science has become one of the most fundamental of governing legitimizing means both in constructing hegemony in international arena through foreign policies and in making societies they rule reinforce their decisions in domestic politics (Karakaş, 2002, pp.159-160) (Akt. Kardaş & Erdağ, 2019, pp.420-421).

5- DISCUSSION

Table 2: Family Tree of Post-Positivist and Positivist International Re8ations Paradigms

	Post-Positivism	Positivism
Philosophy of science	Crack in the unity of science, distinct civilizations	Unity of science, monolithic science (no distinction between natural sciences, social sciences and humanities), progressivism (comp. Emeklier, 2011, pp.143), one human civilization
Historical Era	From 1980's and 1990's to	From 17th and 18th century

	present Post-Modern Era and Post-Cold War Period, to New World Order, to Post-Westfalian Period	Enlightenment Era (however start in International Relations after World War I
Ontology	Trying to understand international relations for the whole world not for the West only (comp. Şatana, 2015, pp.21-25).	International relations which re-produce American dominance (comp. Şatana, 2015, pp.21-25)
Epistemology	Existence and viability of every kind of, knowledge-scientific or non-scientific	Positivism, empiricism, rationality, a posteriori knowledge by observation and experiences (comp. Emeklier, 2011, pp.142-153)
Theory	Critical theory, postmodernism, post-structuralism, constructivism, feminism, normativism, neo-idealism, post-colonialism (comp. Emeklier, 2011, pp.142)	Classical realism, neo-realism, idealism
Methodology	Qualitative methods, de-construction, genealogy, textual archeology, textual analysis, discourse analysis (comp. Kardaş & Erdağ (2019, pp.415-440)	Quantification is prioritized. Reductionist, deterministic
Pedagogy	(Experiential learning both in) formal and informal (planes of) education	Modern hierarchical formal education
Viewpoint (Analysis Level)	Supranational	(national) state

As mentioned by Sözen (2019), the world is cracked and fragmented; thereby there is no one world as there were in the Age of Reason. The world has not even been converted into a puzzle, because a lot of pieces have been missing. Henceforth, no International Relations theory or no international relations paradigm could explain, analyze or interrogate international relations by itself and on its own. The age we live in is Post-Modern Age beyond rationality and reason. Moreover, the age itself has been disintegrated; there have still been international events which could be explained through rationality and reason just like by late modern thinking. However, somewhere rationality and reason become waned. Just because the world is cracked, totality has been lost. Therefore, the critique of post-positivism within referential frame from Emeklier in the Introduction could be challenged. Moreover, it could be inferred that Emeklier claims the sustainability of *order* and *system* just as in the Age of

Reason in totality and expects such theoretical grounding. However, there has not been a single world and a single universe as relativity theory theorizes just like existence of substance along with anti-substance. The international relations in the cracked fragmented world could only be interrogated, inquired, thereby explained and even constituted via utilizing every possible theories, methods, ways, means, knowledge, both scientific and non-scientific, and even alternative international relations paradigm-however old or however novel. Polarity has been lost just like other dichotomies in international relations since 1990's when The Soviet Union collapsed. Henceforth, Euro-centrism has not had any dialectic dichotomous anti. Western values, liberal democracy, secularism, market mechanisms, Western science have not had serious challenges and rivals since then. Thereby, all paradigms and paradigm shifts occur on such grounds. Henceforth, becoming Eurocentric or becoming supposedly non-Euro-centric has not has anything to do with paradigm formation.

Foucault's perspective cited by the standpoints of some scholars in the Literature Review is seemingly on power-knowledge, however in fact this perspective of Foucault verify/affirm/confirm Western dominance in international relations. In Hjelmeslev's terminology on denotative plane there is indirect Western dominance whereas on connotative plane there is direct Western dominance.

According to Hjelmeslev's exactitude criteria, post-positivist paradigm is supposed to be consistent in itself, but post-positivist paradigm is partial and fragmented in explaining and even constituting international relations (by the West). More important than that, it never covers the whole as has been mentioned. As post-positivist paradigm has no claim to be rationalistic, it cannot be said that it utilizes the simplest methods as in minimum cost-maximum utility logic of modern economics.

6- FINDINGS

Hjelmslev's exactitude criteria within modernist tradition of philosophy of science for any theory cannot explain post-modern world and post-positivism. From this point, it could be inferred that the paradigm shift and crack is much deeper than it has been thought.

7- CONCLUSION

International Relations must interrogate and inquire international relations by all feasible ways and means, videlicet by all ontological, epistemological, theoretical, methodological, pedagogical ways and means either from/by post-positivist philosophy of science tradition or from/by positivist philosophy of science tradition. Because, as mentioned by Sözen (2019, p.), the world has been fragmented and cracked by all means available in international relations, all those suggested International Relations ways and means would be partially descriptive, explanatory or even constitutive in practice. This is like post-modernist premise of fall of dichotomies available in scientific methodology, id est methodologies are both integrated and disintegrated, finally they are diversified like the Post-Modern Age.

REFERENCES

Emeklier, B. (2011). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar. *Bilge Strateji.* Cilt 2, sayı 4, Bahar 2011

https://www.google.com.tr/search?q=S%C4%B0GNO-LINGU%C4%B0ST%C4%B0C+H%C4%B0ERARCHY+HJELMSLEV&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=XOVxeXA_Y1s_-M%253A%252C0NjSPXxIbM0TYM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kTcPKhpM_CCoHhx4QlPrKtgGqXpig&sa=X&ved=2ahUKEwi-jL3Lg4rmAhVQTcAKHYLmBJAQ9QEwBHoECAkQBg#imgrc=XOVxeXA_Y1s_-M:

Karakaş, M. (2002). İktidar İlişkileri Açısından Bilim ve Sosyoloji. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt IV, Sayı 1, 2002, s.159-160

Kardaş, T. & Erdağ, R. (2019). Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler. In *Uluslararası İlişikiler Teorileri*. Ed. R. Gözen. İstanbul: İletişim Yayıncılık

Özlem, D. (2019). Bilim Felsefesi. İstanbul: Notos Kitap

Rifat, M. (2019). XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları-1 tarihçe ve eleştirel düşünceler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Sözen, O. B. (2019). Fragmented Fractured World. In *Social Transformations and Globalization.* Ed. Dr. K. Diyarbakırlıoğlu. Ankara: İKSAD Publishing House

Şatana, N. S. (2015). "Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem." *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 12, Sayı 46, s.11-33

"ARRIVAL" FİLMİNDE DİL, ZAMAN VE ÖZGÜRLÜK PROBLEMLERİ: ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI VE İNSAN

Doç. Dr. Devrim Özkan
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Özet

Bilim kurgu filmler radikalleşmiş modernliğin etkili olduğu son yıllardaki başlıca sanat eserleri arasında yerini almıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren bilim kurgu romanların modern kültür üzerindeki etkisini hızla arttırmasına benzer bir biçimde, yirminci yüzyılın ortasından itibaren bilim kurgu filmlerde inşa edilen yapay dünyalar radikalleşmiş modern sanatın başlıca ürünleri arasındadırlar. Aynı şekilde romanlarda ele alınan sosyal, politik ve felsefi tartışmaların etrafında biçimlenen kamuoyu, günümüzde bilim kurgu filmlerde ele alınan meselelere odaklanmaktadır. Bu durum bilim kurgu filmlerini radikalleşmiş modernliğin analizinde başlıca başvuru kaynaklarından biri haline getirmiştir. Bu çalışma 2016 yılında gösterime giren "Arrival" bilimkurgu filmindeki felsefi problemleri analiz eder. Denis Villeneuve'nin yönettiği "Arrival"ın senaryosu Eric Heisserer tarafından Ted Chiang'ın "Story of Your Life" adlı kısa hikayesine dayanarak yazılmıştır. Bilim kurgu filmlerinde "yabaclılar"ın (aliens) dünyayı ziyaretleri ve sonrasında yaşanması muhtemel olaylar sıklıkla ele alınır. Yabancıların dünyayı yok etme çabalarına karşı insanlığın direniş göstermesi de bilim kurgu filmlerinin başlıca temaları arasındadır. Bu tür bilim kurgu filmlerinde muhafazakar ve milliyetçi ideolojilerin çeşitli söylemlerine sıklıkla rastlanır. "Arrival" ise kendi kurguladığı dilin ve zamanın esiri haline gelmiş insanın özgürleşme olanağına dikkat çekerek, diğer bilim kurgu filmlerinden farklılaşmıştır. Bu anlamda bu çalışma Arrival filminin, başlıca mesajının "dünyayı dil ve zamanı kurgulayarak inşa eden insanın, bambaşka tasarımlar gerçekleştirerek özgürleşebileceği" olduğunu ileri sürer. Ayrıca bu çalışama, "Arrival" filminde ele alınan dil, zaman ve özgürlük problemlerini analiz eder. Bilim kurgu filmleri, insanın içine doğduğu dünyayı ve toplumu sorgulamasını sağlayan işlevlere sahiptir. Fakat ayrıca, bilim kurgu filmlerinde, vatanseverlik ve insanın toplumu için kendisini feda etmesi gibi muhafazakar ve milliyetçi ideolojilerin başlıca temalarının da sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda, öncelikle farklı durum ve koşulların tasarlanmasıyla meydana getirilen bilim kurgu filmlerinde, çeşitli karşıt söylem ve ideolojilere sıklıkla rastlanır. Denis Villeneuve'nin yönettiği "Arrival" (2016) insani eylem vasıtasıyla inşa edilen dilin ve zamanın sorgulanmasını sağlayarak, insanın özgürleşebilmesine olanak sağlayan bir içeriğe sahiptir. Senaryosu Eric Heisserer tarafından Ted Chiang'ın "Story of Your Life" adlı kısa hikayesine dayanarak yazılan "Arrival"da, felsefe tarihi boyunca çeşitli şekillerde ele alınan dil, zaman ve özgürlük problemleri, insanın "yabancılar"la (aliens) yaşadığı "kurmaca" (fictional) bir deneyimden hareketle, yeniden ele alınır. Bu çalışma, "Arrival"ın insanlığın, meydana getirdiği dili ve zamanı yeniden tasarlayarak özgürleşebileceği düşüncesine dayandığı sonucuna ulaşır.

Anahtar Kelimeler: Varlık, dil, zaman, özgürlük, bilimkurgu.

THE ISSUES OF LANGUAGE, TIME AND FREEDOM IN THE MOVIE "ARRIVAL": THE SEARCH FOR FREEDOM AND THE HUMAN BEING

Abstract

Science fiction movies have become one of the top artworks in recent years that witnessed the rise of radicalized modernity. Similar to science fiction novels that rapidly increased their influence on modern culture since the mid-nineteenth century, artificial worlds that were built in science fiction movies starting from the mid-twentieth century and onwards are among the major products of modern art. Likewise, public opinion, shaped around social, political and philosophical debates in novels, focuses on the issues discussed in science fiction movies. This made science fiction movies one of the main reference points in the analysis of radicalized modernity. This study analyzes the philosophical issues that are dealt with in the movie "Arrival", which is released in 2016. The scenario of "Arrival", which is directed by Denis Villeneuve, is written by Eric Heisserer based on Ted Chiang´ short story entitled "Story of Your Life". The visit of "the aliens" to the world and the possible events that are likely to happen afterwards are frequently featured in science fiction films. The resistance of humanity against the aliens´ efforts to destroy the world is also among the main themes of sci-fi films. In such movies, various discourses of conservative and nationalist ideologies are frequently encountered. However, Arrival has differentiated itself from other science fiction films by drawing attention to the possibility of liberation for the man who has become the prisoner of the time and the language that he himself constructs. In this sense, the study suggests that the main message of the movie "Arrival" is that the man who constructs the world by fictionalizing the language and the time can be freed by performing utterly different designs. The study also analyzes the issues of language, time and freedom that are featured in the movie "Arrival". Science fiction movies have such functions that allow the man to question the world and society into which he is born. However, in addition to that, it is observed that that the main themes of conservative and nationalist ideologies such as patriotism and self-sacrifice for human society are also often discussed in these films. In this sense, in science fiction movies, which are created primarily by designing different situations and conditions, various opposing discourses and ideologies, are frequently encountered. "Arrival" (2016), which is directed by Denis Villeneuve, has a such content that it enables the man to be liberated by questioning the time and the language, which are in fact built through human action. In "Arrival", whose scenario is written by Eric Heisserer based on Ted Chiang´s short story entitled "Story of Your Life", the problems of language, time and freedom, which have been dealt with in different ways throughout the history of philosophy, are readdressed with reference to a "fictional" experience that humans have with "aliens". The study concludes that "Arrival" is based on the idea that humanity can be liberated by redesigning the language and the time that it constructs.

Keywords: Being, language, time, liberty, science fiction.

GİRİŞ

Bilim kurgu filmler radikalleşmiş modernliğin etkili olduğu son yıllardaki başlıca sanat eserleri arasında yerini almıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren bilim kurgu romanların modern kültür üzerindeki etkisini hızla arttırmasına benzer bir biçimde, yirminci yüzyılın ortasından itibaren bilim kurgu filmlerde inşa edilen yapay dünyalar radikalleşmiş

modern sanatın başlıca ürünleri arasındadırlar. Aynı şekilde romanlarda ele alınan sosyal, politik ve felsefi tartışmaların etrafında biçimlenen kamuoyu, günümüzde bilim kurgu filmlerde ele alınan meselelere odaklanmaktadır. Bu durum bilim kurgu filmlerini radikalleşmiş modernliğin analizinde başlıca başvuru kaynaklarından biri haline getirmiştir.

Şüphesiz ki insan medeniyet inşa etmeye başladığı ilk zamanlardan itibaren bir hikaye anlatıcısı olmuştur. Bu hikayelerle bir yandan insanların bir arada dayanışma içinde var olabilmelerini sağlanırken, diğer yandan diğer insan toplulukları ile çeşitli farklılıklar tesis edilebilmiştir. Bu sayede insanlar, hikayeler vasıtasıyla, kendilerini ne şekilde tanımlayabileceklerine dair çok sayıda veriyi elde etmişler ve bir sonraki kuşaklara aktarabilmişlerdir. Masallardan destanlara kadar her türlü hikaye sayesinde insan, zamanının ve mekanının sınırlarına tutsak olmadan, çeşitli insani tecrübeleri öğrenebilmiştir. Bu sayede gerektiğinde kültüründen diline ve dinine kadar her türlü sosyal faktörü yeniden biçimlendirebilmek için atılımlarda bulunmasını sağlayan çeşitli olanaklar edinmiştir.

On altıncı yüzyıldan itibaren başlayan modernleşme süreçleri, insanın diğer coğrafyaları, kültürleri ve diğer insanları daha önce hiç olmadığı kadar kapsamlı bir biçimde deneyimleyebilmelerine olanak sağlamıştır. Bu sayede insan yaşamın çeşitli tarzlarda inşa edilebileceğine dair bir bilinç geliştirebilmiştir. Gerçekten de coğrafyanın ve zamanın gereklilikleri insanı çeşitli tarzlarda kültürler, diller ve dinler inşa etmeye sevk ederken, insan da çevresini değiştirip dönüştürebilmektedir. İnsanın aile sisteminden inançlarına kadar uzanan her türlü sosyal olguyu değiştirebilme becerisi dünyada kültürel çeşitliliklerin var olmalarına olanak sağlar. Modernleşmenin tüm mekânları iletişim ve nakliye ağlarıyla birbirine bağlamasıyla insan tüm diğer yaşam tarzlarına dair bilgiler edindikçe, hali hazırda mevcut olmayan olası toplumsal yapıları, olayları ve durumları tasarlamaya yönelik atılımlarını arttırmıştır. Bu bilim kurgunun modern kültürün biçimlenmesini sağlayan başlıca tür olmasını sağlayan bir olgudur. Bu anlamda "Arrival" filmi gibi eserlerin analizi, gerek geç modern dönemin yapısal niteliklerinin tespiti, gerekse kadim felsefi problemlerin bilim kurgu filmlerde nasıl ele alındıklarının analizi için önem arz etmektedir.

ARRİVAL'DAKİ "ANLATI"YA DAİR

"Arrival" hikayenin en sonunda gerçekleşen Louise Banks'ın (Amy Adams) kızı Hannah'ın kanser nedeniyle hayatını kaybetmesinin tasviri ile başlar. Louise'in kızını kaybettiği için yaşadığı büyük üzüntü başarılı bir biçimde gösterilir. Ardından her şeyin başladığı güne dönülür. Her zaman olduğu gibi çalıştığı üniversiteye ders vermeyi giden Louise, herkesin korku ve endişe içinde olduğunu fark eder. Derse başladıktan sonra, öğrencilerin uyarısıyla televizyon haberleri izleyen Louise, "alien spacecraft"ların dünyanın on iki farklı bölgesine indiğini öğrenir. İşte "Arrival" bilim kurgu filmi "alien spacecraft"ların yeryüzüne inmeleriyle başlayan ve Louise'in kızını kaybetmesiyle noktalanan süreci betimler. Bilim kurgu filmlerinde anlatılarda, her şeyin aniden, bir daha eskisi gibi olmayacak bir biçimde değiştiği durumlar sıklıkla kullanılır. "Arrival"da da "alien spacecraft"ların yeryüzüne indikleri gün, Louise'in yaşamının birdaha eskisi gübü olamayacağı bir dönüm noktasıdır. Bir "dil bilimci" olan Louise ile irtibata geçen Colonel Weber (Forest Whitaker), ondan her gemide ikişer adet bulunan ve ahtapota benzeyen yabancılar ile iletişim kurabilmeleri için yardımcı olmasını ister. Colonel Weber ilk önce elde ettikleri ses kayıtlarını çözümlemesini istese de, Louise'in ısrarı ile onu yabancılarla karşı karşıya getirmeye razı

olur. Bu sayede ekibe katılan Louise, helikopterle "alien spacecraft"ın bulunduğu bölgeye giderken ileride kocası ve kızının babası olacak olan Ian Donnelly (Jeremy Renner) ile tanışır.

"Alien spacecraft" iki yabancı ile aralarında cam bir bölme olduğu hale iletişim kurmaya çalışan Louise, ilk görüşmelerde başarılı olamaz. Ancak ilerleyen günlerde 'yabancılar'ın kollarından püskürterek oluşturdukları (siyah bir dumana benzeyen) dairesel işaretleri yoğun uğraşlar sonucu önemli oranda çözümlemeyi başarır. Bu süreçte yabancıların kullandıkları dile yoğunlaşan Louise, geleceği görmeye başlar. Başlangıçta gördüğü halüsinasyona benzeyen görüntülere anlam veremeyen Louise, filmin sonunda bunların gelecekte yaşayacağı olaylar olduklarını idrak eder. Ian, Louise'e farklı bir dili odaklanıldığında, bir süre sonra o dilin paradigmalarının belirleyiciliğine kapılarak düşünülmeye başlandığını ideri süren dil torisini hatırladır. Bu sayede Louise, yabancıların dillerini öğrenmeye başladıkça, insani dilin paradigmalarından farklı bir paradigmaya doğru ilerlemekte olduğunu fark eder.

Louise'in yabancıların dilini çözümlemeye çalıştığı süreçte, çok sayıda politik gelişme de yaşanmaktadır. Rusya ve Çin gibi ülkelere de inen "alien spacecraft"lar ülkeler arasındaki politik gerilimin artmasına neden olmuşlardır. Zira bu "alien spacecraft"lara karşı ne yapılması konusunda insanlar arasında bir ortak görüş mevcut değildir. Bilim insanları yabancılarla ideal bir iletişim kurmaya çalışırlarken, politikacılar ve askerler de askeri bir operasyonun yapılıp yapılmayacağı konusunda karar vermeye çalışmaktadırlar. Birbirinden farklı kaygılara ve çıkarlara sahip kişiler ve ülkeler arasında görüş birliği sağlamak son derece zor bir hal almaktadır. Birbirinden farklı dilleri kullanan insanların koordinasyonunu sağlamak zor olduğundan, karar alma süreçleri karmaşık bir yapı kazanmaktadır. Bu süreçte Louise'in ekibindeki askerlerden bazıları "alien spacecraft"a bir saatli bomba yerleştirerek yabancılar ile iletişimin daha da zorlaşmasına neden olurlar.

Yine yabancılar ile iletişim kurulmaya çalışıldığı süreçte Louise'in "buradaki amacınız nedir" sorusuna, yabancıların "silah önermek" şeklinde cevap vermeleri, tüm politikacıları ve askerleri alarma geçirir. Louise "silah" kavramıyla yabancıların ne kastettiklerinden tam olarak emin olamayacaklarını söyler. Gerşekten de filmin sonunda yabancıların "silah" kelimesiyle özgürleştirici bir aparat olarak "dil"i kastettikleri anlaşılır. Ancak herkesin yabancılar tarafından yok edilme korkusuna kapıldıkları bir ortam egemen hale geldiğinden, Louise'i hiç kimse dikkate almaz. Buna karşı Louise yabancıların kullandığı dil sayesinde, gelecekte tanışacağı "General Shang"dan (Tzi Ma) kişisel telefon numarasını aldığı gelecekteki bir olayı zihninde görür. Bu sayede Louise, General Shang'ı kişisel telefon numarasından doğrudan arar ve General Shang'ın eşinin ölmeden önce söylediği cümleleri ona söyler. Buna çok şaşıran General Shang, Louise'in askeri operasyonun durdurulması gerektiği düşüncesine ikna olur. Bunun üzerine Çin, "alien spacecraft"lara askeri operasyon düzenlemekten vazgeçer. Ardından tüm "alien spacecraft"lar dünyadan ayrılırlar.

ARRIVAL'DA DİL PROBLEMİ

İnsanoğlunun birbirleri arasında iletişimde bulunmak için kullandığı en önemli aparat olan "dil" gerek antropolojinin gerekse felsefenin başlıca çalışma sahalarından biridir. Zira insanın temel niteliklerinin ne olduğu sorusu hem felsefenin hem de antropolojinin temel meselesidir. Gerçekten de Plato ile birlikte felsefenin kurucu babalarından biri olan Aristoteles için de insanın özsel niteliklerinin neler olduğu başlıca araştırma konusudur. Bu

anlamda esasen insani kurgulama yetisinin bir sonucu olan felsefeyle, olguları oldukları gibi inceleme yetisine dayanan bilimi en mükemmel bir biçimde bir araya getirme çabasında olan Aristotle'ın insanı bir "political animal" (*Pol.* 1.1253a) olarak betimlemesinin özünde "dilin" önemine yapılan bir gönderme olması dikkat çekicidir. Aristotle için politika, yurttaşların konuşma, diyalog ve uzlaşma yoluyla yasaların inşa sürecine dahil olarak ahlaki mükemmelliğe ulaştıkları bir süreçtir. Bu anlamda politika "dil"in varlığından güç alır. Bu anlamda dil sadece politik etkinlikte bulunarak varlığını gerçekleştirebilecek insan için vaz geçilmezdir. Benzer bir yaklaşımla Tomasello da (2008: 317) insanın en önemli niteliği olduğunu düşündüğü kooperatif eylemde bulunabilme yetisi sayesinde dilin meydana geldiğini ileri sürer. Tomasello'ya göre (2014: 3) insani iletişimin diyalojik bir süreç olması, sadece grup üyelerinin aynı amaçları paylaşmalarından kaynaklanmaz, fakat ayrıca kişinin kendi amacına dair diğer grup üyelerinin çıkarımları hakkında düşünmesinden de kaynaklanır. Bu anlamda dil insanın dair diğer grup üyelerinin eylemlerini dünyayı anlamlandırmakta kullandı bir sistem biçiminde anlaşılabilir. Bu nedenle dil ile gerçeklik arasındaki ilişki felsefi bir problem olarak ortaya çıkar. Bu problemi çözmek isteyen Wittgenstein (1961), ikinci döneminde, dile mantık çerçevesinden bakılması gerektiği inancıyla, dünyayı ancak dilimizin sınırları çerçevesinde anlamlandırabileceğimizi iddia eder. Arrival'da da senaryo yazarı ve yönetmen esas itibariyle insani dili felsefi ve antropolojik bir problem olarak sanatsal bir biçimde ele alır. Bu sayede Arrival'da betimlenen tasarlanmış durumlar serisi içerisinde izleyici "dil" problemine dair düşünme olanağı edinir.

Arrival, insanlar için dilin bir yandan kafes olabileceğini, fakat ayrıca özgürleşmeyi sağlayan bir araç olarak da kullanılabileceğini bildirir. Dil insanın önceki kuşaklardan devraldığı bir araçtır. Bu araçla insan toplumu meydana getiren diğer kişilerle eşgüdümlü eylemler gerçekleştirebilir. Kendi mesajlarını iletebilir ve diğer kişilerin mesajlarını anlayabilir. İnsan dili gündelik yaşamında sürekli olarak uygulamaya geçirir. Bu sayede insan, kullandığı dili yapısal bütünlüğünü bozuma uğratmadan sürekli yeniden inşa eder. Bundan dolayı insan her ne kadar dili bir araç olarak işlevsel bir yolla kullansa da, kendisinde önce inşa edilmiş bir yapının sınırları içinde konuşma, anlama ve dinleme fiillerini gerçekleştirir. Dolayısıyla, insan dilin içerdiği anlam ve kültür dünyasının kafesinde yaşar. Dilin kafesi insanın görüp kavrayabileceği çoğu obje ve konuyu gözden kaçırmasına neden olur. Bu nedenle Arrival'da yabancıların işlevsel bir araç olarak insanlığa armağan ettikleri 'evrensel dil' geleceğin kapılarını aralar. Bu 'evrensel dil' insanın zamanı kavrama tarzını değiştirerek özgürleşmesi sağlar. Bu sayede, izleyici, verili olarak geçmişten devraldığı dilin ve kültürün sınırlandırıcı özelliklerine dair farkındalık elde eder. Ayrıca, izleyici, dilin, inşa edilmiş verili kültür dünyasından özgürleşmesini sağlayacak bir araç olarak da kullanılabileceğine dair düşünmeye sevk edilir.

SONUÇ

Bilim kurgu filmlerinde teknolojinin öngörülmesi mümkün olmayan neticeleri sıklıkla ele alınır. Ayrıca, "yabancılar"ın (aliens) insanlığı yok etmek için dünyaya gelmeleri de bilim kurgu filmlerinde ele alınan başlıca temalardan biridir. Bunlardan birincisi, genellikle, daha özgür ve güvenli bir insani yaşamın nasıl tesisi edilebileceği problemine odaklanırken, ikincisi vatanseverlik ve insanın toplumu için şehit olası gibi temaları ele alır. "Arrival" (2016), "The Matrix"ten (1999) itibaren insanın kendi zamanına ve toplumsallığına

tutsaklığının farkına vararak özgürleşmek için atılımda bulunması gerektiğini ele almaya başlayan yeni kuşak bilim kurgu filmlerinin önemli bir örneğidir. Bu yeni kuşak bilim kurgu filmleri, modernleşme ile coğrafyası ve zamanından toplumsallığına kadar her sahayı yeniden inşa etmeye yönelik atılımlarında bulunan insanın, kendi inşasının neticelerinden önce korkuya kapılmasının, sonrasında ise bunlardan kurtularak özgürleşmeye çalışmasının birer ürünüdürler. Gerçekten de yirmi birinci yüzyılın başından itibaren insanın verili tüm bilgilerden "şüphe" ederek "doğruluk"a dair yeni arayışlar içinde olduğu görülmektedir. Bu durum, bilim kurgu filmlerde kahramanların farkında olmadıkları bir sistemin esaretinden kurtulmak için gerçekleştirdikleri atılımların ele alınmasına yol açan koşulların bir neticesi olarak yorumlanabilir. Gerçekten de insanlığa her şeyin kontrol ve düzen altında olacağını vadeden Modernizmin, yeryüzünün her geçen gün daha belirsiz ve riskli hale gelmesine neden olan etkileri sanatta da karşılığını bulmuştur. Ortaçağdaki kahramanlık hikayelerinin yerini alan bireysellikleri betimleyen ilk modern romanlar, yerlerini küresel yıkımlara neden olabilecek risklerin anlatılarına terk etmiş görünmektedirler. Risklerin ve belirsizliklerin belirleyici hale geldiği bir dünyanın sanat yapıtları olan bilim kurgu filmlerde felsefedeki dil, varlık ve zaman problemlerinin merkezi bir önem arz etmeye başladıkları da görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aristotle. (1959). *Politics*. Tr. H. Rackham. London: London, William Heinemann Ltd.

Tomasello, M. (2008). Origins of Human Communication. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Tomasello, M. (2014). A Natural History of Human Thinking. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Wittgenstein, L. (1961). Tractatus Logico-Philosophicus. London: Routledge & Kegan Paul.

FİLMOGRAFİ

Arrival (Denis Villeneuve, 2016)

Matrix, The (Andy and Larry Wachowski, US, 1999)

Total Recall (Paul Verhoeven, 1990)

POLİTİKA FELSEFESİ: OLAN, OLMASI GEREKEN VE OLABİLECEK OLAN ARASINDA

Doç. Dr. Devrim Özkan
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Özet

Modern zamanlarda "politika bilimi"nin her geçen gün artan belirleyiciliği "politika felsefesi"nin ne olduğuna dair kavrayışların belirsizleşmesine neden oldu. Bu nedenle, öncelikle, "politika felsefesi"nin içerik ve sınırlarının belirginleştirilmesi gerekir. Bir şeyin ne olduğunu tanımlarken kullanışlı ve basit yaklaşımlar geliştirmek son derece önemlidir. Dolayısıyla bizim de tanımlamalarımızı yaparken kolay anlaşılırlığı temin etmeyi amaçlamamız gerekir. Politika biliminin egemen ve yaygın olduğu koşullarda çoğu bilim insanı ve öğrenci "politika felsefesi"ni bir tür alt disiplin olarak algılama eğilimindedir. "Politika felsefesi" bu şekilde anlaşılacak olursa, politika bilimi ile bağlantılı "politika psikolojisi", "politika sosyolojisi" ve "politik iletişim" gibi sahalarla aynı düzlemde değerlendirilmiş olur. Hâlbuki politika felsefesi özü itibariyle kurucu bir unsur olduğundan dolayıdır ki tüm bu sahaların üzerinde yer alır. Günümüzde "uluslararası ilişkiler"den "anayasa hukuku"na kadar yayılmış politika biliminden farklı olarak "politika felsefesi" temel kavram, problem ve paradigmaların neler olduğunu belirleme iddiasındadır. Bu nedenledir ki "politika felsefesi", politikaya dair tüm alt disiplinlerin izlemek ve değerlendirmek zorunda oldukları kurucu unsurdur. Bu çalışmada, politika felsefesi, "olan", "olması gereken" ve "olabilecek olan" ile ilgilenen bir etkinlik olarak analiz edilir. Politika felsefesi Sokrates'in halihazırdaki durumu en doğru bir biçimde tespit ettikten sonra, onu eleştirmek suretiyle kişinin nasıl yaşaması gerektiğini ortaya çıkarmasıyla yeni bir boyut kazanır. Platon ise mükemmel insanın sadece en mükemmel bir biçimde tasarlanmış olan bir poliste var olabileceğini düşünür. Bu nedenden dolayı Platon en mükemmel bir polisi tasarlamak amacıyla kendi politika felsefesini geliştirir. Bu sayede "olması gereken"in ne olduğu problemi politika felsefesinin en önemli problemi haline gelir. Artık politika felsefesi "olması gereken"in tespit edilmesini amaçlamaya başlar. Politika felsefesi, tespit ettiği gereklilikler vasıtasıyla, insanı, polisi ve yaşam evrenini düzenlenmek için atılımlarda bulunur. Bu suretle halihazırda mevcut "olan" durumun idealize edilmiş "olması gereken"e referansta bulunarak düzenlenmeye çalışması politika felsefesinin başlıca faaliyeti haline gelir. Modern zamanlara gelindiğinde, politika felsefesi, giderek, mevcut olanaklarla "olabilecek olan"ın mümkün olduğu kadar gerçekleştirilmesini amaçlamaya başlar. Zira modernler, "akıl"ı kadiri mutlaklığın bir yansıması biçiminde değil, fakat pratik problemlere kullanışlı çözümler üreten bir vasıta olarak yeniden kavramsallaştırırlar. Bunun en önemli nedeni, modern zamanlarda, demokrasi pratikleri vasıtasıyla toplumun, daha entegre ve kapsamlı hale gelmesinin politika felsefesinin problemlerini yeni bir boyuta taşımasıdır.

Anahtar Kelimeler: Politika, Platon, modern, polis, akıl.

POLITICAL PHILOSOPHY: AMONG WHAT IS HAPPENING, WHAT SHOULD BE AND WHAT CAN HAPPEN

Abstract

The ever-increasing decisiveness of "political science" in modern times has led to a misconception of what "political philosophy" actually is. Therefore, first of all, the content and boundaries of "political philosophy" need to be clarified. It is extremely important to develop useful and simple approaches when defining what something is. Therefore, we should aim to ensure clarity when coming up with definitions. Under the conditions that political science is prevailing and prevalent, most scientists and students tend to perceive "political philosophy" as a sub-discipline. If "political philosophy" were to be interpreted this way, it would be evaluated on the same level with fields related to political science such as "political psychology", "political sociology" and "political communication". However, as political philosophy is foundational by its nature, it is above each of these fields. Unlike political science that covers different fields from "international relations" to "constitutional law", "political philosophy", on the other hand, has the aim of determining what basic concept, problem, and paradigms are. For this very reason, "political philosophy" is the foundational element that all the sub-disciplines about policy have to keep up with and evaluate. In this study, political philosophy is analysed as an activity dealing with “what is happening”, “what should be” and “what can happen”. Political philosophy got a new dimension after Socrates determined its current situation in the best way and criticised it, deciding how a person should live. Yet, Plato claimed that perfect human beings can only exist in a polis which is designed in the best way. Therefore, Plato developed his own political philosophy in order to design his perfect polis. Thus, “what should be” became the most important problem of political philosophy. From there on, the purpose of political philosophy was to find out “what should be”. Through the requirements it determined, political philosophy made efforts to design the “human being, polis and lifeworld. By this means, designing the idealised “what should be” by referencing “what is happening” currently became the main field of activity of political philosophy. As for the modern times, political philosophy aims, with the opportunities at hand, to make “what can happen” realised as much as possible. Because moderns reconceptualise “reason” not as a reflection of the omnipotent but as a tool which provides practical solutions for problems. The most important reason is that the community’s being more integrated and comprehensive thanks to the practices of democracy in modern times has added a new dimension to the problems of political philosophy.

Keywords: Politics, Plato, modern, polis, reason

GİRİŞ

İnsan, hayatın herhangi bir sahasında, hali hazırda “olan” ile yetinebilen bir varlık değildir. Ancak, kimi zaman “olan”a mahkûm olmak zorundan kalabilir. Daha iyi olanı elde edebilmek için “olan” ile idare edebilir. Ancak “olması gereken”i tasarlayıp gerçekleştirebilmek için “olan”ın olanaklarından faydalanması, insanı diğer tüm canlılardan ayırt eder. İnsan “olan”la yetinemediğinden, “olması gereken”i tasarlar. Ayrıca, insanın olanla yetinememesi “farklılık arayışı”nın da bir sonucudur. Zira insan “can sıkıntısı”nı bilinçle kavrayan tek canlı olduğundan, “olan”ı bir başka duruma dönüştürme arayışındadır. Diğer yandan, insan “utanma” (shame) duygusuna sahip tek varlıktır. İnsan sadece kendi fiillerinden dolayı değil, fakat ayrıca diğerlerinin yapıp ettiklerinden de utanan bir canlı türüdür. Bu “utanma” duygusunu mümkün olduğunca az yaşama arzusu, insanı “politik sistemi” en mükemmel bir biçimde tesisi etmeye sevk eder. Adalet, doğruluk ve akılla işleyen bir politik

düzen insanın "utanma" duygusuna kapılmadan kendinden memnun bir mükemmellikle yaşamasını sağlar. Eğer ki sanat insanın potansiyelini bir nesneye yansıtarak onu en güzel ve mükemmel bir biçimde işlemesiyse, politika felsefesi de insanların birlikte yaşamalarını sağlayacak yasaların, kurumların kavrayışların ve kültürün kusursuzca tesis edilmesini sağlayan bir sanattır. İnsan, tıpkı verili olarak devralınmış sanat çalışmalarından daha "güzel"ini yapabilmek için düşünsel, kurgusal ve teknik atılımlar gerçekleştirerek beğeni nesnelerini mükemmelleştirdiği gibi, kendi arasındaki hukuki, politik ve idari ilişkileri de en mükemmel hale getirme çabasında olmuştur. Bunun yanı sıra, "ürküntü"yü "korku"ya dönüştüren insan, "kaygı" (anxiety) sahibi tek canlı olduğunda, özel ve kamusal yaşamını daha az kaygı verici hale getirme uğraşısındadır. Politik sistemin ve diğerlerinin kontrol altında tutulmasına yönelik düzenekler geliştirilme eğiliminin bir sebebi de insanın kaygılarıdır. Bu "kontrol" dünyanın haricinde yer alan kaynaklara referansla sağlanabildiği gibi, insanın düşünme ve akıl yürütme yeteneklerine de dayanabilir. Birincisi dini, ikicisiyse felsefi olan bu iki kurucu unsurla politik düzen ve sistem en mükemmel bir biçimde tesisi edilmeye çalışılabilir. Her iki durumda da "olan" ile yetinemeyen insan hep daha iyiyi ve farklıyı arar. İnsan öznel ve kamusal yaşamını mükemmelleştirmek için tükenmek bilmez bir enerjiyle düşünür ve eyler. Bu sayede ortaya çıkan değişimin, insani yaşamın ayrılmaz bir parçası olmasının en önemli sebebi insanın her zaman daha iyiyi arama eğiliminde olmasıdır. Bu arayış sürecinde meydana gelen yeni problemleri çözerek insanın, kaygısız ve utançsın yaşayabileceği adil ve doğru bir yönetim şeklinin ne olması gerektiğine dair düşünmek politika felsefesinin başlıca etkinliğidir.

POLİTİKA FELSEFESİNİN ANLAMI VE ÖNEMİNE DAİR

Modern zamanlarda "politika bilimi"nin her geçen gün artan belirleyiciliği "politika felsefesi"nin ne olduğuna dair kavrayışların belirsizleşmesine neden oldu. Yirminci yüzyılda politikaya dair tartışmalar, ağırlıklı olarak, devletin ideal güç ve büyüklüğünün ne olması gerektiğine odaklanır (Fukuyama, 2004: 3). Bu nedenle, öncelikle, "politika felsefesi"nin içerik ve sınırlarının belirginleştirilmesi gerekir. Bir şeyin ne olduğunu tanımlarken kullanışlı ve basit yaklaşımlar geliştirmek son derece önemlidir. Dolayısıyla bizim de tanımlamalarımızı yaparken kolay anlaşılırlığı temin etmeyi amaçlamamız gerekir. Politika biliminin egemen ve yaygın olduğu koşullarda çoğu bilim insanı ve öğrenci "politika felsefesi"ni bir tür alt disiplin olarak algılama eğilimindedir. "Politika felsefesi" bu şekilde anlaşılacak olursa, politika bilimi ile bağlantılı "politika psikolojisi", "politika sosyolojisi" ve "politik iletişim" gibi sahalarda aynı düzlemde değerlendirilmiş olur. Hâlbuki politika felsefesi özü itibariyle kurucu bir unsur olduğundan dolayıdır ki tüm bu sahaların üzerinde yer alır. Günümüzde "uluslararası ilişkiler"den "anayasa hukuku"na kadar yayılmış politika biliminden farklı olarak "politika felsefesi" temel kavram, problem ve paradigmaların neler olduğunu belirleme iddiasındadır. Bu nedenledir ki "politika felsefesi", politikaya dair tüm alt disiplinlerin izlemek ve değerlendirmek zorunda oldukları kurucu unsurdur.

"Politika felsefesi" kadim eserler üzerinde yükselir. İnsanlar arasında gerçekleşen etkileşimlerin en mühimlerinden biri olan "politika"nın ne olduğu, ne olması gerektiği ve hangi olanaklardan faydalanılarak nasıl bir biçimde yapılandırılabileceğine dair temel problemlerin ele alındığı eserler politika felsefesinin kanonunu meydana getirir. Platon'dan İbn-i Haldun'a, Aristoteles'ten Tocqueville'le kadar farklı problemleri çeşitli kavram ve

kategorilerle inceleyen bir eserler deryası, "politika felsefesi"nin temel dayanaklarını oluşturur. Ancak bu durum "politika felsefesi"nin ne olduğuna dair problemimizi bir üst aşamaya taşır. İnsanlık tarihi boyunca "politika felsefesi" sahasında yazılmış eserlerin güncel meselelerimizi anlamak, açıklamak ve incelemekte işlevsel olup olmayacakları sıklıkla gündeme gelen bir sorundur. Bu sorun, insani bir etkinlik olan "politika"nın güncel bir mesele biçiminde kavranmasından doğar. Elbette ki kadim filozof ve eserler, göçmen sorunu, kimlik problemi ve ırkçılık gibi çağdaş meselelere dair fikirler ileri sürmezler. Bu durumda, sosyoloji, psikoloji ve iktisat gibi bilim sahalarına nazaran politika felsefesinin neden eski metinlere fazlasıyla önem verdiği de gündeme gelir. Ayrıca politika felsefesinin hiçbir ilerleme kaydedemediğinden dolayı hala eski kitaplarla meşgul olduğu da iddia edilebilir.

Gelgelelim, felsefenin güncel meselelerle değil, fakat temel ve yapısal nitelikli problemlerle ilgilendiği hatırlanacak olursa, bir yandan politika felsefesinin ne olduğuna dair soruya verilecek cevaba daha da yaklaşılırken, diğer yandan niçin politika felsefesinin insanlık tarihinde yazılmış temel eserlere odaklandığı anlaşılabilir. Elbette ki politika felsefecileri kadim eserlerin politika, insan ve insanlık durumu hakkındaki düşüncelerini bire bir kabul etmek zorunda değildirler. Politika felsefesi, sosyal bilimlerden farklı olarak, kendi disiplininin tarihini bir gelişme süreci biçiminde ele almak zorunda değildir. Aksine, politika felsefesi tüm filozof ve eserleri eleştirirken, onların temel problemleri ve meseleleri ele alış yöntemleri hakkında nitelikli bir kavrayış geliştirmeyi arzular. Bu sayede güncel meselelerin yanı sıra geleceğin nasıl biçimlenebileceği ya da biçimlenmesi gerektiği hakkında fikir (yargı) ve öngörülerde bulunmak olanaklı hale gelir.

Ayrıca politika felsefesinin kanonunda yer alan filozofların günümüzde de takipçilerinin olduğunu hatırlamak gerekir. Filozoflar güncel gelişmelerin de etkisiyle çeşitli şekillerde yorumlanabilirler. Filozofların önem verdikleri konuların hiyerarşileri takipçileri tarafından yeniden düzenlenebilir. Bir filozof için çok da önemli olmayan bir konu, takipçileri tarafından benzer yöntemlerle yeniden ele alınıp değerlendirildiğinden güncel gelişmelere cevap verebilecek yeni kavrayışlar meydana getirilebilir. Bu anlamda politika felsefesi sadece politik felsefe tarihine dair düşünmenin ötesinde, geçmiş ile bugün ve gelecek arasında bağlantılar kuran bir düşünsel etkinliktir. Zira felsefe etkinliği insani bir fiil olmasından dolayı deneyim dünyamızın önemli bir parçasıdır ki herhangi bir insani deneyim hakkında düşünmek insanın tüm kavrayışlarını yeniden düzenlemesine, sorgulamasına, eleştirmesine ve yeni yaklaşımlar geliştirmesine kapı aralar.

Filozofların politik problemler hakkında geliştirdikleri cevapları oldukları gibi kabul etmek, politika felsefesiyle ilgilenen herkesin uzak durması gereken bir eğilimdir. Uygar toplumlara çoğu kişi normatif ve pragmatik hedefleri sürekli değiş tokuş ederek uzun süreli ya da günlük olarak üretirler (Congleton, 2011: 165). Bu sayede politik etkinlikler hayat bulur. Dolayısıyla politika felsefesinin temel meselelerinin ve kanonunun oluşumunda insanlığın karşı karşıya kaldığı konjonktürel durumlar etkili olmuştur. İnsanlık, sürekli, yeni durumlar, zorunluluklar ve gelişmelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar karşısında tarihsel deneyimlerinden faydalanarak çözümler üretmek zorunda kalan insanlar, geçmişte ileri sürülen ya da uygulanan çözümlerin bire bir kullanılamayacağının bilincinde olmalıdırlar. Zira politika felsefesinin en önemli atılımı, çözümler üretmekten önce, problemlerin ve inceleme konularının tanımlanması olmuştur. Bu sayede insanlar arasında gerçekleşen en önemli etkinlik olan politikaya dair düşünürken başlıca konuların neler olduğuna, neler olması

gerektiğine ya da neler olabileceğine dair tartışmalar sürdürülürken, başvurulacak başlıca kaynak ve dayanaklar meydana gelmiştir.

İnsanın politik etkinliğini diğer canlıların etkinliklerinden ayıran başlıca niteliği, dinamik karakteridir. İnsan toplumlarındaki güç dengelerinin, sosyal sınıfların, grupların, cinsiyet rollerinin, etnik unsurların ve dinlerin politikaya etkileri zamana ve mekâna göre farklılaşır. Bu nedenle politika felsefesiyle ilgilenen filozofların da problemlere verdikleri cevaplar ve temaları sürekli yeniden biçimlenir. Politika felsefesinin büyük düşünürlerinin herhangi bir konuda en son sözü söyleyememiş olmalarının sebeplerinden biri de budur. Bu durum, günümüzde politika felsefesiyle ilgilenenler için dinamik bir çalışma sahasının ortaya çıkmasını sağlar. Zira politika felsefesinin başlıca meseleleri hakkında dahi her bir filozofun farklı bir yaklaşımı mevcuttur. Çeşitli alanlarda uzlaşan kimi filozoflar diğer sahalarda birbirinden tamamen farklı fikirler öne sürebilmektedir. Politika felsefesinde "kimya bilimi"nde olduğu gibi süreklilikler tespit etmek son derece zor olduğu halde çok sayıda sürekliliğin de mevcut olduğu aşikârdır. Bu, her bir soru ve tema etrafında çok sayıda düşüncenin filizlenmiş olması gerçeğinden kaynaklanır. Politika felsefesinin okurları ve yazarları için hangi düşüncenin doğru olduğu konusunda karar vermek, tarihi, ahlakı ve mantığı dikkate alarak sürekli değerlendirmelerde bulunmayı gerektirir. Bu nedenledir ki insan aklının, en dinamik bir biçimde işlediği sahalardan biri politika felsefesidir. Zira politikada nelerin iyi, doğru ve arzu edilir olduğu konusunda sürekli düşünürken, pek çok olguyu, olayı ve metni değerlendirmek zorunda kalınan başlıca sahalardan biri politika felsefesidir.

"İdeal bir devletin nasıl bir biçimde yapılanmış olması gerekir" sorusundan "adaletin ne olduğu" sorusuna kadar geniş bir skalada problemlerine cevap arayan politika felsefesi, "erdemli bir toplumun ne tür gayelerinin olması gerekir" sorusu gibi bir yandan ahlaka diğer yandan ulaşılmak istenen hedeflere göndermede bulunun meselelerle ilgilenir. Zira, farklı uygarlıklarda insanlar devlet ve yurttaş arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair farklı fikirlere sahiplerdir (Huntington, 1996: 25). Bu nedenle, politika felsefesi, "hukuka riayet etmeyi gerektiren sebepler"den "ideal yurttaşın nasıl eğitilmesi gerektiği"ne kadar toplumsal yapıyı oluşturan ve etkileyen tüm faktörlere dair çeşitli meselelerle ilgilenir. Bunun yanı sıra, politika felsefesinde "Tanrı'nın bizlerin ve toplumsal yaşantımızın üzerinde ne tür etkileri olduğu" gibi meseleler de teolojinin etkin olduğu dönemlerde sıklıkla tartışılan temalardan biri olmuştur. Ancak "yönetim şeklinin ne olduğu ne olması gerektiği ve nasıl bir biçimde biçimlendirilebileceği" meselesi politika felsefesindeki önemini her zaman muhafaza etmiştir.

Politika felsefesi, insanı diğer canlılardan ayıran başlıca fiili olan politika yapma etkinliğine dair felsefi düşünmektir. Felsefi düşünmek bir şeyin ne olduğu, ne olması gerektiği ve nasıl bir biçimde yapılandırılabileceği hakkında fikir yürütmektir. Ancak bunu yaparken bir yandan evrensel ilkeleri ve mantığı dikkate alırken, diğer yandan insanın yaşadığı çevresel, zamansal ve yerel gerekliliklerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Bu anlamda bir toplumdaki "yönetim şekli"ne dair düşünmek kültürü de dikkate almayı gerektirir. Zira politika felsefesinin başlıca inceleme olgusu olan "yönetim şekli" sadece resmi kurumlar, yasalar ve yapılardan ibaret değildir. "Yönetim şekli" insanın öznel ve kamusal tüm yaşamını çeşitli şekillerde etkileyen yönetimle ilgili çok sayıda olguyu içerir. Bu olgular, insanın varlığa ulaşmasına vesile teşkil eden duyguları, ahlaki değerleri, dinsel pratikleri, gelenekleri, alışkanlıkları ve ritüelleri kapsar. Tüm bunlara dair nitelikli bir kavrayış

geliştirmeden politika felsefesinin problemleri hakkında düşünmek olanaklı olmaktan uzaktır. Keza insan uzun zamandır sadece yeryüzüne değil, fakat daha çok bir ülkeye ve topluma doğmaktadır. İnsanın içene doğduğu bu ülke ve toplum onun tüm anlamlandırmaları, kavrayışları ve değerleri üzerinde etkilidir. İnsanın adaletin ve erdemin ne olduğuna dair düşünceleri tüm politik eylemlerini ve toplumsallıktaki konumunu belirler. Dolayısıyla bu düşüncelerin oluşumunu etkileyen tüm faktörler politika felsefesinin ilgi sahasındadır. Bunların tümünün birden insanın ne olduğunu belirlemesi, politika felsefesinin dikkatini çekmelerinin başlıca sebebidir.

Görüldüğü gibi politika felsefesi insana ve onun politika fiilline dair derin düşünme manasına gelir. Bu anlamda "politikacı" ya da "devlet adamı"nın kim ve ne olduğu hakkında düşünmek de politika felsefesinin başlıca meselelerinden bir diğeridir. "Politikacı" veya "devlet adamı"na dair düşünmek onların ne olduğu, nasıl olması gerektiği ve nasıl olabilecekleri hakkında düşünmektir. Bir yönetim şeklinin nasıl bir toplumu ve toplumsal yaşamı hedeflediği kavranmadan, nitelikli bir biçimde anlaşılması mümkün olmadığı gibi, bir "devlet adamı"nın ahlaka, erdeme, iyiye ve adalete dair kavrayışları incelenmeden hangi gayeleri geliştirdiği veya neleri amaçlaması gerektiği hakkında felsefi düşünmek olanaklı değildir. Bu nedenle politika felsefecileri "devlet adamı"nın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği hakkında içgörüler geliştirmeye çalışırlar. Bu çerçevede, Platon gibi "devlet adamı'nın filozof olması gerektiğini düşünen felsefecilerden, Aristoteles gibi işlevsel yetenekleri olan ve güncel gelişmeleri dikkate alarak uygulanabilir yaklaşımlar geliştiren kimselerin "devlet adamlığı" yapması gerektiğini düşünenlere kadar geniş bir yelpaze mevcuttur. Bu yelpazede, Machiavelli'nin "devlet adamı"nın arzulu, acımasız ve gerektiğinde yerleşik ahlak anlayışının dışında hareket edebilen bir kimse olması gerektiğine yönelik düşüncelerinden, Hobbes'un iyi bir işletmeci, egemen ve bürokrat olarak "devlet adamı" ideal tipine kadar çeşitli kavrayışlar yer alır. Ayrıca Rousseau'nun "devlet adamı"nı insan doğasını yeniden yapılandıran bir "atılımcı" biçiminde kavraması gibi keskin girişimler de bu yelpazede dikkat çekici bir yaklaşım olarak görünmektedir.

Politika felsefecileri insanlar arasında devam eden politik ilişkilere dair kavrayışlar ve yeni modeller geliştirirken, kendimiz hakkında düşünmememizi sağlayan yaklaşımlar, veriler ve yöntemler sunarlar. Bu sayede insanlar farklı yönetim şekillerini birbirleriyle karşılaştırarak çeşitli politik sistemlerin insani yaşamın daha ideal bir biçimde yapılanmasına katkı sağlayabileceğini idrak edebilme olanağına kavuşur. Ancak politika felsefesi en mükemmel "yönetim şekli"nin ne olduğu ve nasıl olması gerektiğini araştırmaktan hiçbir zaman vaz geçmez. Bu durum, en mükemmel rejimin, insanların tutumlarının, davranışlarının, ilişkilerinin ve yaşamlarının daha iyi olmalarını sağlayacağı inancından kaynaklanır. Zira devletin otoritesini kullanarak insanları biçimlendirme işlevinin sınırlandırıldığı koşullarda, kişilerin dışlanma korkusu yaşamadan düşünce ve inançlarını sürdürebilmeleri mümkün olur (Forster, 2005: 253). Bunun için var olanı anlamaya çalışan politika felsefesi, en iyinin nasıl olması gerektiği hakkında sürekli incelemelerde bulunur. Politika felsefesi var olan belirli bir rejimde daha iyiye ulaşmayı sağlayacak olanakların neler olduğunu araştırırken, nelerin gerçekleştirilebileceğini de hesaplar. Tesis ettiği ütopyaları verili durumu eleştirmek için bir vasıta olarak kullanırken yönetim şekillerinde dönüşüme yol açmayı amaçlar.

Politika felsefesinin en mükemmel yönetim şeklini aramaya yönelik çabası insanlığın tarih boyunca yaşadığı olumsuz gelişmelerin bir neticesidir. En mükemmel bir biçimde tesisi

edilmemiş rejimlerin insanları nasıl felaketlere sürükleyeceği tarih boyunca defalarca deneyimlenmiştir. Politika felsefesinin başlangıcı da insanlığın ve medeniyetin yaşadığı en büyük felaketlerden biri olan "Peloponez Savaşı"na dayanır. Sokrates, Platon ve Aristoteles M.Ö. 431 ila 404 yılları arasında gerçekleşen bu savaşa tanıktık ettiler ve neticelerini gözlemlediler. Hatta Sokrates bir "hoplit" olarak çeşitli çatışmalarda yer aldı. Bu üç filozofun felsefeleri "Peloponez Savaşı" tecrübesinden derin izler taşır. Sonraki hemen tüm felsefe metinlerinin bu üç düşünürün metinleriyle diyaloğa girmek suretiyle meydana geldikleri düşünülecek olursa, "Peloponez Savaşı"nın politika felsefesi açısından ne kadar önemli olduğu daha net bir biçimde idrak edilebilir. Tarih boyunca en mükemmel rejimlerden bir olduğuna inanılan "Atina Demokrasisi"nin telafisi imkânsız hataların gerçekleşmesine art arda yol açması Sokrates, Platon ve Aristoteles'i ideal bir yönetim şeklinin nasıl bir biçimde tesisi edilebileceğine yönelik düşünmeye sevk etmiştir. Şüphesiz ki en mükemmel rejimin ne olduğu sorusu ahlakın, erdemin ve adaletin ne olduğu sorularından bağımsız değildir. Ayrıca en mükemmel rejimi tesisi edebilmek için aklın nasıl bir yöntemle çalıştırılması gerektiği meselesi "mantık"a dair yoğun çalışmalara öncülük edecektir. Ancak mevcut rejim her ne olursa olsun, "politika felsefesi"nin ondan sürekli şüphe duyması kaçınılmazdır. Zira insanlık tarihinin bize öğrettiklerinin başında, en mükemmel bir biçimde tesisi edildiğine inanılan yönetim şekillerinin dahi, değişim ve kriz koşullarında çaresiz kalabildiğidir. Bu nedenle en mükemmel yönetim şekline yönelik sürekli bir araştırma "politika felsefesi"nin başlıca faaliyeti olarak kalacaktır. Politika felsefesinin, tarihin tanıklık ettiği veya içine doğduğu politik sistemlerin hiç birinde kendisini tamamen memnun, huzurlu ve mutlu hissetmesi mümkün değildir. Çünkü değişimin kaçınılmazlığını bizlere defalarca gösteren tarih, aynı zamanda belirli bir zaman ve mekânda huzur ve istikrarı sağlayabilme becerisi gösteren yönetim şekillerinin, en mükemmelin peşinden koşmadan mevcudu muhafaza etmeye çalıştıklarında, nasıl insanlığın ve medeniyetin daha iyiye yönelmesine engel teşkil edebildiğine dair sayısız veriyi de sunmaktadır. Bu nedenle gerçek bir politika felsefecisi hiçbir mevcut sisteme ve "devlet adamı"na sadakatle bağlı kalmadan en mükemmele ulaşmak için tükenmez bir çaba içindedir.

SONUÇ

Politika felsefesi Sokrates'le birlikte "olan"ın tespiti ve eleştirisiyle başlayarak nelerin olması gerektiğine atıfta bulunur. Daha sonra Platon'la "olması gereken"in tasarımına yönelik girişimlere başlar. Aristoteles ile "yönetim şekilleri" arasında en mükemmel senteze ulaşmaya çalışır. Tüm politika felsefesi tarihi modern zamanlara kadar "olan" ile "olması gereken" arasındaki geliş gidişlerle yoluna devam ederken, başta Hegel olmak üzere modern politika felsefecileri "eldeki olanaklarla "olan"ı "olabilecek olana taşıma girişiminin en akıllıca girişim olacağına ikna olmuş görünürler. Zira modernler, aklı kadiri mutlaklığın bir yansıması biçiminde değil, fakat pratik problemlere kullanışlı çözümler üreten bir vasıta olarak yeniden kavramsallaştırırlar. Bunun en önemli nedeni, modern zamanlarda, demokrasiyle toplumun daha önce hiç görülmedik bir biçimde daha entegre ve kapsamlı hale gelmesinin politika felsefesinin problemlerini yeni bir boyuta taşımasıdır. Bu sayede modern zamanlarda, özgür bir devletin hükümeti, her bir yurttaşın yasaların yapım sürecine katılma haklarını güvence altına almak zorunda olan bir yapı kazanmıştır (Skinner, 1998: 30).

Bu çalışma, her ne kadar kimileri tarafından geride bırakıldığına inanılsa da, modern zamanlarda keleme alınmıştır ve modernliğin paradigmalarının etkileriyle politika felsefesinin temel problem ve kavramlarını değerlendirmektedir. Modernlik on dokuzuncu yüzyıldaki tüm girişimlerine rağmen "doğruluk"u tamamen bilimselliğe tabi kılabilmeyi başaramamıştır. İnsaniliğin tüm niteliklerine değer veren bir hümanizmden beslenmesi arzu, duygu ve tutkulara yönelik dikkatin artmasına neden oldukça bilimsel yanılmazlığın her şeyin belirleyicisi olamayacağı inancı geçerlilik kazanmıştır. Ancak bu göreceliğin etkisini de arttıran bir faktördür. Politik doğruluğun ne olduğu konusundaki bilginin her geçen gün müphem hale geldiği koşullarda karar verebilmek zorlaşmaktadır. Doğruluğun halk iradesine tabi kılınmasıyla evrensel ve ahlaki ilkelerin belirleyiciliğine bırakılması gerektiği düşünceleri arasındaki karşıtlık etkisini sürdürmektedir. İnsanlar arasındaki müzakerelerin rasyonel kararlara kendiliğinden yol açacağı inancı vuku bulan her ulusal ve uluslararası problemde daha da zayıflamaktadır. Bu koşullar altında "olan", "olması gereken"in yanı sıra "olabilecek olanı" da gölgelemektedir. Aktüel hadiselerin çözümüne yönelik pratik çözümler her türlü ilkesel duruşu geride bırakırken, biriken acı ve problemler öngörülebilir bir gelecekte daha ideal bir toplumun ve yaşamın olanağı hakkındaki umutları köreltmektedir. Böylesi bir durumun her geçen gün daha da egemen hale gelmesi, politika felsefesine ilgi gösteren herkesi yeni sorumluluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Modernliğin neden olduğu hızlı değişimlerin yol açtığı toplumsal ve politik istikrarsızlıklar "ilkeler"in (principles) önem ve belirleyiciliğini zayıflatırken, politika felsefesi insanlığın daha ideal bir toplumsal yaşam sürmelerine kılavuzluk edecek kavrayışları savunmakla yükümlüdür. İnsanlığın tecrübe evreni gelip geçici güncel gelişmelerin peşinden sürüklenmenin medeniyet için telafisi imkânsız yıkımlara yol açtığını göstermektedir. Bu nedenle değişimi olanaksız kılmayan kalıcı, akli, ahlaki ve evrensel ilkeler ile "yerellik" (locality) ve "zamansallık" (temporality) arasında bir denge kurmayı başarabilen ve kurucu özellikler barındıran bir politika felsefesine yönelik ihtiyaç her zamankinden daha fazladır. Bu kitap böylesi bir politika felsefesi için ilk adımı atmak isteyen okuyucusuna rehber olmayı arzulamaktadır.

KAYNAKÇA

Congleton, R. D. (2011). *Perfecting Parliament: Constitutional Reform, Liberalism, and the Rise of Western Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Forster, G. (2005). *John Locke's Politics of Moral Consensus*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fukuyama, F. (2004). *State-Building : Governance and World Order in The 21st Century*. New York: Cornell University Press.

Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.

Skinner, Q. (1998). *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

1950 SEÇİM SONUÇLARININ CHP İÇİNDEKİ YANKILARI

Doç. Dr. Esma TORUN ÇELİK
Kocaeli Üniversitesi

Özet

Türk siyasi tarihi içinde çok önemli bir yere sahip olan 1950 seçimleri, 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir. Demokrat Parti iktidarı devralmış ve aralıksız on yıl boyunca iktidarın tek sahibi olmuştur. Seçim sonuçları genel olarak dünyada Türkiye'de demokrasinin varlığına kanıt olarak gösterilmiştir. Demokrat Partililer seçim sonucunu halkın demokrasi zaferi olarak görmüşler ve meclisteki ezici çoğunluklarının sarhoşluğu içine girmişlerdir. Kurulduğu andan itibaren hep iktidar olmuş olan CHP'liler için seçim sonucu büyük şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bu şaşkınlık kısa zamanda yerini partinin önde gelen, parti politikalarını belirleyen kişilere yönelik kızgınlığa ve eleştirilere yerini bırakmıştır. Bununla beraber, bazı partililer ise seçim sonuçlarına halkın yanlışlığı olarak nitelendirmişlerdir. Halkın düşünmeden yaptığı bu yanlışlığın kısa zamanda düzelteceği ve iktidarın CHP'ye devredeceğini savunmuşlardı. Parti içinde sert tartışmalara da yansıyan seçim yenilgisi, hem partinin program ve tüzük değişikliklerine de yansımıştır. Hatta parti içinde de ayrışmalara, suçlu arama çabalarına neden olmuştur. Bu anlayış CHP'nin iktidara yönelik muhalefetini belirleyen unsurlardan biri olmuştur. Muhalefet görevinin de, iktidar olmak kadar şerefli olduğu sıklıkla belirtilmekle birlikte, halkın geçici olarak iktidarı demokrat partililere verdiği, ancak kısa zamanda geri alacağı ileri sürülmüştür. Bu iddialar iktidarı tedirgin etmiştir.

REFLECTIONS OF THE VOTES IN 1950 INSIDE CHP

Abstract

The elections of 1950 which has a significant place in Turkish political history ended the rulership of CHP. The Democrat Party took over the government and it was the only owner of power for ten years continuously. In the other parts of the World, the votes were generally shown as an evidence of the existence of democracy in Turkey. The members of Democrat Party considered the votes as a victory for democracy achieved by the public and they were overcome by the euphoria of forming the overwhelming majority of the assembly. The votes were greeted with great astonishment by the members of CHP which had been in power since its establishment. After a short time, this astonishment gave way to anger and criticism towards the prominent of the party who determined the party line. Nevertheless, some members labelled the votes as a mistake of the public. They advocated that the public would correct this mistake in a short span of time and re-assign the power to CHP. The defeat in the elections which gave rise to severe debates inside the party also reflected on the changes in manifesto and regulations of the party. The votes even caused disintegration and looking for a scapegoat inside the party. This understanding was one of the factors that determine the way CHP opposes to the government in power. It was frequently indicated that the duty of the opposing part was as honourable as being the government in power, in addition, it was also asserted that the public gave the power to the members of the Democrat Party temporarily and would take it back in a short span of time. Those claims disturbed the government.

Giriş

II. Dünya Savaşı sonrasında iç ve dış etkenlerin etkisiyle çok partili hayata geçilmiştir. 1946 yılı başlarında kurulan Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısına güçlü bir kadroyla çıkmıştır. Savaş sonrasında yaşanan olumsuz koşullar ve yeni partinin kurulmuş olması nedeniyle CHP, hem yerel hem de genel seçimleri öne çekerek, ilk kez uygulanacak tek dereceli seçim usulüyle iktidarını en azından dört yıllık süre için sağlama almayı başarmıştı. Demokrat Parti'nin yeni kurulduğu ve örgütlenmesini henüz tamamlayamadığı bir dönemde olmasına rağmen, iktidarın seçimlerdeki baskı ve usulsüzlük iddiaları 1946 seçimlerini tartışmalı hale getirmiştir. CHP çok partili hayatın ilk yıllarında bu sürece uyum sağlamak için kendi ilkelerinde ve programlarında bir dizi değişikliğe gitmiştir. Savaş sonrası Batı bloğuna dahil olan Türkiye, hem demokratik yapının tam olarak gerçekleştirilmesi hem de oy kapma yarışı yüzünden başta ekonomi ve din politikaları olmak üzere bir çok alanda eski politikalarından vazgeçmiştir. Parti içinde aşırı ve ılımlı olarak anılan gruplar ortaya çıkmış, 1947'den itibaren aşırılar olarak adlandırılan başını Recep Peker'in çektiği grup, ılımlıların temsil edildiği ve Nihat Erim'in öncülük ettiği "Otuzbeşler" tarafından pasifize edilmiştir. Parti ve devlet yönetiminde yaşanan bu değişiklikler hiç kuşkusuz Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün direktifi ve yönlendirmesiyle gerçekleşmiştir. 12 Temmuz Beyannamesi ile iktidar ve muhalefet ilişkileri kısmen de olsa ılımlı hale getirilmiş ve gerginlik azaltılmıştır.

CHP'de Seçim Hazırlıkları

1950 seçimleri için hazırlıklara başlayan CHP, ilk iş olarak Nihat Erim'in başkanlığındaki komisyondan yeni seçim yasası hazırlanması istenmişti. Yeni seçim yasasında çoğunluk esası benimsenmiş, seçimin her aşamasında yargı denetimine sokulmuş ve adli teminat sağlanmıştır. CHP'nin milletvekili adaylarının %70'ini parti örgütü, %30'unu ise genel merkez tarafından belirlenmişti[1]. Mecliste görev yapan 403 milletvekilinden sadece 169 kişi tasfiye ediliyordu. Listeye giremeyeceğini anlayan bazı vekiller istifa etmişlerdi. Oluşturulan yeni listede aşırılar olarak ifade edilenlerden hemen hemen hiç kimse yer almıyordu. Teşkilat bunların temizlemesinde merkezden daha sert davranmıştı. Bununla birlikte milli mücadelenin önemli isimleri de partiden istifa etmişlerdi. Bu isimler başında Ali Fuat Cebesoy gelmektedir. "…Mevcut şartlar altında Halk Partisi'nin bir mensubu olarak hizmet veremeyeceğim…" sözleriyle kamuoyuna istifasını açıklamıştır[2].

1950 seçimlerine gidilirken pek çok aydın DP'ye destek vermiştir. Uzun yıllar CHP'li olarak tanınan Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, Vatan Gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman, Halide Edip Adıvar, Sinan Tekelioğlu, Hamdullah Suphi, Faruk Nafiz Çamlıbel, Behçet Kemal Çağlar gibi isimler DP'ye katılmışlardır. Basında da Dp büyük destek görüyordu[3]. Söz konusu isimler Demokrat Parti listesinden bağımsız olarak milletvekili adayı olmuşlardır. Adeta kazanacağını düşündükleri DP destekleyerek, halkı etkilemeye çalışmışlardır.

Seçimlerden hemen önce Vatan Gazetesi bir seçim anketi yaparak sonuçlarını 31 Mart 1950'de açıklamıştır. Bu ankete göre seçimlere katılım oranı %94'tür. Ankete katılanların

[1] Hakkı Uyar, **Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri, Ankara,** Anka-Ha Yayınları, 2014, s.17-44.
[2] Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim,**C.2, İstanbul, Rey Yayınları, 1997, s.1513, 1520.
[3] Uyar, **Demokrat Parti İktidarında CHP (1950-1960),** İstanbul, Doğan Kitap, 2017, s.13.

%56'sı oyunu DP'ye, %11,24'ü CHP'ye vereceğini açıklarken, %23 oranında kararsız seçmen olduğu belirtilmiştir. Vatan Gazetesi'nin bu anketinin yanlı olduğu kolaylıkla görülebilir. Zira Yalman da açıktan açığa DP'ye destek verdiğini belirtmiştir[4]. Bununla birlikte Yalman anılarında anketin oranları kadar olmasa da DP'nin seçimleri kazanacağı konusunda pek çok işaret olduğunu belirtmekte ve CHP'lilerin bu gerçekleri görmekten uzak olduklarının altını çizmektedir. Seçimi kolayca kazanacaklarına tamamen inanmış olan CHP'lilerin, "milletteki coşkunun anlamını ve derecesini ölçemediklerini" ifade etmiştir. Hatta seçimi kazanacaklarından o kadar eminlerdi ki, çoğunluk sisteminin ortaya çıkaracağı olumsuzlukları konuşmak için ziyarete gelen DP milletvekillerinden Adnan Menderes ve Fuat Köprülü gibi isimlerle alay edercesine konuşmuşlardır. Faik Ahmet Barutçu, DP'li vekillerin konuşmasına bile izin vermeden onları, endişe içinde kontenjan istemeye gelenler olarak nitelendirerek, kontenjan vereceklerini söylemiştir. Bunun üzerine DP'li vekiller görüşme yapmadan giderken, yine Barutçu, arkalarından hiç DP'linin Meclise giremeyeceğini savunarak, onları teselli etmenin yine kendilerine düşeceğini savunmuştur. Yalman anılarında bu olayı belirterek, seçimler konusunda CHP'nin tam anlamıyla "kendini aldatmaya çalıştığını", "partiyi bekleyen korkunç bozgunun farkında olmadığını" ifade etmiştir[5].

CHP'nin seçim öncesinde halkın içinde bulunduğu ruh halini pek anlamadığını ileri süren gazetecilerden biri de Cüneyt Arcayürek'tir. Ulus Gazetesi'nde çalışan Arcayürek, ekonomik zorluklar ve 1923'ten bu yana var olan CHP iktidarından kurtulma konusunda halk arasında neredeyse bir görüş birliği olduğunu belirtmektedir. Buna göre CHP gitmeli ve yeni bir kadro ülkeyi yönetmeli görüşünün genel olarak hakim olduğu görüşünü savunmaktaydı[6].

Oysa CHP'nin önde gelen isimleri CHP'nin seçimleri mutlak kazanacağına inanmışlardı. Hilmi Uran'a göre yaptığı ve yaptırdığı temasların ve araştırmaların sonucunda seçimleri açık farkla CHP'nin alacağını savunurken, bazı DP'lilerin bile kendileri için en çok 150 milletvekili çıkarabileceklerini belirttiklerini iddia etmektedir. Bir yandan da pek ehemmiyetsiz biçimde kaybetme ihtimalini de göz önünde tuttuklarını belirtmektedir[7].

Yeni Seçim Kanunu'nun hazırlanması ve kabul edilmesinde önemli rol oynayan Nihat Erim, genel havanın CHP'den yana olduğu fikrindedir[8]. Çoğunluk esasının benimsenmesinin esasen en önemli nedeni budur. Muhalefeti mümkün olduğunda aza indirgemek için düşünülen bu seçim sistemi, 1950 seçimlerinde ve sonrakilerde CHP'yi TBMM içinde sürekli olarak azınlığa mahkûm etmiştir.

CHP'nin en etkin vekillerinden olan Barutçu da seçimleri kazanacaklarına dair duyduğu inancı aktarırken, en az %60 oranında oy alacaklarını savunmaktadır. Vilayetlerden aldıkları haberlere göre, 2/3 oranında çoğunluğun sağlanmasının güç olabileceğinin de altını çizmektedir. Barutçu "zayıf bir ekseriyetle gelmektense kuvvetli bir ekalliyetle bu devrede muhalefette kalmayı tercih edeceğini" vurgulamaktadır[9]. Bununla birlikte Yalman'ın

[4] Yalman, C.2, s.1517.
[5] Yalman, C.II, 1514-1515.
[6] Cüneyt Arcayürek, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-1 Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951,** Ankara, Bilgi Yayınevi, 1983, s.139.
[7] Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950),** Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007, 458-459.
[8] Nihat Erim, **Günlükler (1925-1979),** C.I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.429.
[9] Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Hatıralar C.2,** Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2001, s.985.

aktardıklarına bakıldığında seçimlerde kazanma inancının çok daha üst düzeyde olabileceği ihtimalini daha çok öne çıkarmaktadır.

1950 Seçimleri Sonuçları ve CHP

14 Mayıs tarihli Ulus Gazetesi'ndeki başyazısında Hüseyin Cahit Yalçın, 14 Mayıs seçimlerinin Türk vatanında bir asırdan daha çok bir süreden beri devam eden gizli ve açık bir özgürlük mücadelesinin son aşaması olarak nitelendiriyordu[10]. Bu seçimler ülkede ve ülke dışında demokrasi sınavı olarak nitelendirilmekteydi. Türkiye bu seçimle demokrasi yolunda rüştünü ispatlamalıydı.

17 Şubat 1950'de kabul edilen yeni seçim kanunu ile 14 Mayıs 1950'de seçimler yapılmıştır. CHP ve DP'nin karşılıklı olarak seçim öncesi atışmaları nihayet son bulmuştu. Seçime katılma oranı %89.3 olarak o tarihe kadar en yüksek katılım oranıydı. Seçimlerde 4.241.393(%53) oy alan DP 408 milletvekili çıkarırken, 3.176.561(%39) oy alan CHP sadece 69 milletvekilini TBMM'ye sokabilmişti. Millet Partisi ise aldığı 250.414(%3.1) oyuyla 1 milletvekili çıkarırken, 383.414(%4.8) oyla bağımsızlar 9 milletvekili çıkarmışlardır[11]. Oy oranlarıyla TBMM'de temsil arasında oluşan bu uçurum tamamen seçim sisteminin ortaya çıkardığı bir durumdu. CHP iktidarı seçimi kazanacağına duyduğu inançla oluşturduğu seçim sisteminin azizliğine uğramıştı.

Oy verme işleminin tamamlanmasından sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve önde gelen CHP'liler, köşke yemeğe davet edilmişler ve seçim sonuçlarını oradan takip etmişlerdir. İlk gelen sonuçlar hiç de iç açıcı olmamasına rağmen, ümit hiç kesilmeden beklemeye devam edilmiştir. Ancak ilk olarak CHP'nin kalesi olarak görülen Erim'in aday olduğu Kocaeli'nde seçimlerin kaybedilmesi partilileri epeyce etkiledi. Özellikle Erim bir hayli sarsıldığı gözlenmiştir[12]. Bununla birlikte zaten ümitli olmadığını söylemiştir. Erim de seçim sisteminin yarattığı sonuçtan oldukça üzgün biçimde;

"Kendi elimle kesip yâre verdiğim kalem,
Fetva-i hun-ı na hakkımı yazdı iptida"[13]

sözleriyle seçim kanunundan duyduğu pişmanlığı da ortaya koymuştur.

Seçimlerin ilk sonuçlarının alınmasından sonra CHP İstanbul Bölge Müfettişi Dr. Sadi Irmak, gazetecilere verdiği demeçte, seçim sonuçlarından duyduğu hayal kırıklığını belirtmeden seçime katılım oranının yüksek olmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir[14]. Ertesi günkü beyanında ise milletin kararına saygı duyduklarını belirterek söze başlamış ve demokrasinin kurulmasını sağlayan CHP'nin iktidar mevkiinin terk edeceğini, ancak görevinin bundan sonra daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Milletin CHP'ye iktidarı denetleme görevi verdiğini, DP iktidarının doğru yaptıklarını alkışlayıp, yanlış olanlarda uyaracaklarını belirterek, nasıl bir muhalefet yapacakları konusunda da bilgi vermiştir[15].

Nihat Erim seçimlerin kazanılması konusunda duydukları büyük inanca ve zayıf da olsa kaybetme ihtimalini düşündüklerini belirtmesine rağmen, seçim sonuçlarını büyük sürpriz

[10] **Ulus,** 14 Mayıs 1950, s.1.
[11] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995),** Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s.21.
[12] Barutçu, C2, s.953.
[13] Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları DP'nin Altın Yılları 1950-1954), 2.B.,** Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991, s.14.
[14] **Vatan,** 15 Mayıs 1950, s.6.
[15] **Vatan**, 16 Mayıs 1950, s.1-3.

olarak yorumluyor. Kaybetme ihtimali düşünüldü ama böylesine fark beklemediklerini anılarında belirtmektedir. 14 Mayıs seçimini bir plesibit olduğu kanaatini dile getirerek, "CHP iktidardan çekilsin mi çekilmesin mi" sorusuna milletin cevabının "çekilsin" şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Seçim sonuçları kesinleşene kadar pek çok CHP'linin ümitle beklediğine bakılırsa, kolay kolay seçim sonuçlarının kabul edilemediği de ortaya çıkacaktır[16].

Barutçu halkın partilerini nedensiz biçimde cezalandırdığı kanaatindedir. Seçim sonuçlarının bir yangın halinde CHP'yi silip süpürdüğünü, milletin gözü kararmış biçimde CHP aleyhinde şahlandığını savunmuştur. Halkın partisine duyduğu bu tepkiye de anlam veremeyerek, böylesine tepkiyi hak edecek ne yaptığını sormuştur. Seçimlerde bütün devrim ve ıslahat düşmanlarının ve anlayışsız bir kitlenin kendileri aleyhinde seferber olduklarını savunmuştur[17].

CHP'li yetkililer sıklıkla seçim sonuçlarını milletin takdiri olarak gördüklerini belirterek, demokratik görüşlerini ve bu konudaki samimiyetlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bununla birlikte tabandaki partililerin endişesini ve korkularını ortadan kaldırmak için her zamankinden daha güçlü olduklarını, muhalefet görevinin iktidardan daha önemli olduğu konusunda inanç aşılamaya çalışmışlardır. Partinin Genel Sekreteri Hilmi Uran 16 Mayıs'ta parti teşkilatına yayınladığı bildiride seçimi kaybedildiği, demokratik sistemlerde iktidar değişimlerinin doğal olduğu belirtilmiştir. Seçimlerde tüm teşkilatın canla başla çalışmasından dolayı teşekkürlerini de ileterek, partinin bundan sonra yeni bir çalışma dönemine girdiğini, yeni hizmetler vermek ve halkı aydınlatmak görevinin devam ettiğini, muhalefet olarak ülkeye hizmet etmenin en şerefli örneğini vereceklerini savunmuştur. Parti başkanı olan İnönü etrafında kenetlenerek memleket ve millet hizmetine devam edeceklerinin de altı çizilmiştir[18].

CHP'li yetkililer seçim sonuçlarını görünüşte büyük bir olgunlukla karşıladıklarını kamuoyuna göstermek için epey çaba göstermişlerdir. Seçim sonuçlarını saygıyla karşılayan Erim, dünyada benzeri olmayan bu iktidar değişimini seçim sisteminin iyi işlemesine bağlamıştır. İktidardan memleket için iyi politikalar beklediğini belirtirken, CHP'nin muhalefet görevini en iyi biçimde gerçekleştireceğini belirtmiştir. Muhalefet görevinin hükümette bulunmak kadar hatta ondan daha da önemli bulduklarının altını çizmiştir[19]. Her şey demokrasi yolunda ilerliyor mesajıyla hem tabana hem de iktidara mesaj verilmektedir. Ama içten içe de şaşkınlık ve bunsan sonra ne olacağı konusunda kendi aralarında tartışmalar ve seçimin kaybından kimin veya kimlerin sorumlu olduğu konusunda tartışmalar seçimden bir süre daha devam etmiştir.

Seçim sonuçları konusunda görüşler belirtilirken sıklıkla CHP'nin demokrasi yolundaki rolüne de vurgu yapılmıştır. Türk demokrasisinde çok önemli bir yere sahip olan 1950 seçimlerinin iktidarda olan CHP tarafından tam bir özgürlük ortamında gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Türkiye'de demokrasi yolunda atılan bu adımın CHP'nin olduğu, milli iradenin kayıtsız ve şartsız tecelli ettiği, kendi aleyhinde olma olasılığı olmasına rağmen yine de demokrasin vazgeçmediği savunulmuştur. Bir devrim partisi olarak iktidarı elden çıkarmayı

[16] Erim, C.I, s.448-449.
[17] Barutçu C.I, s.994.
[18] Uran, s.463.
[19] **Vatan,** "Seçimin Neticesi ve Otuzbeşler," 17 Mayıs 1950, s.3;Ulus, 16 Mayıs 1950, s.2.

özlememiş olmalarına rağmen, görevini yerine getirmenin gururu ve hazzını içlerinde taşıdıkları vurgulanmıştır[20].

Peyami Safa seçimlerden dört gün sonra kaleme aldığı yazısında ise sonuçlardan duyduğu şaşkınlığı gizlememiştir. Hatta seçenin seçilenin ve seçilmeyenin de hayret içinde olduğunu vurgulamıştır. Hem siyasette yenilmesinden duyduğu sarsıntıyı, Türk milletinin siyasi olgunluğundan duyduğu gururu aynı anda hissettiğini belirtmiştir[21].

CHP'li kabine üyelerinden bazıları, iktidarı devralacak olan DP'nin ülkeyi yönetemeyeceğine inanıyorlardı. Bunlardan biri Başbakan Şemsettin Günaltay'dır. Partisine duyduğu aşırı inançtan mı yoksa İnönü olmadan ülkenin yönetilemeyeceği düşüncesinden midir bilinmez, DP'nin altı ay bile ülkeyi yönetemeyeceğini, altı ay bile iktidarda oturtmayacaklarını seçim akşamı Çankaya Köşkü'nde bağırarak söylemesidir[22].

İnönü de benzer kanaattedir. Kendileri olmadan DP'nin ülkeyi yönetemeyeceğini belirterek, DP'nin CHP'ye koalisyon teklifi edeceğini iddia ederek, her ne olursa olsun teklifi kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. İnönü, CHP'nin kısa zamanda iktidarı eline alacağı konusunda da şunları belirtmiştir: "Mübalağa etmeyeyim, bir süre sonra duruma tamamen hakim olacağız. Bize teslim olacaklardır. İdare edemezler. Endişem İkinci Dünya Harbinden kurtardığımız memleketin üçüncü dünya harbinin arifesinde idaresiz kalmamasıdır"[23]. Bununla birlikte olası bir üçüncü dünya savaşı arifesinde "yarın bu memleketi bu acemi eller elinde başına gelecek felaketlerden tarih beni mesul eder" sözleriyle de iktidarın kaybından üstü kapalı olarak kendini sorumlu tutmuştur. İnönü'nün bu görüşleri oldukça iddialıdır. Ancak durum pek de düşündükleri gibi olmamıştır.

1950 seçimlerinde büyük farkla kazanacağını düşünen CHP'liler büyük bir hezimetle karşı karşıya kalmışlardır. Oy olarak bakıldığında bir milyon civarında olan fark, TBMM'deki temsil oranına bakıldığında çok büyük farka dönüşmüştür. 69 milletvekili ile Meclisteki 408 DP milletvekiline karşı muhalefet etmek pek de kolay gözükmüyordu. İlk şaşkınlık atıldıktan sonra seçim yenilgisinin sorumlu ve sorumlularını arama çabası, parti içinde karşılıklı suçlamalara neden olmuştur.

Seçim Yenilgisi Karşısında İsmet İnönü

Seçimlerden hemen en çok merak edilen konulardan biri de İnönü'nün seçim sonuçlarına olan tepkisiydi. Zira seçimleri parti olarak seçimleri CHP kaybetmiş olmasına rağmen, asıl kaybedenin İsmet İnönü olduğu görüşü hakimdi. Partililerde seçim sonuçlarını böyle yorumluyorlardı. Devrimleri yapan milli kahraman İnönü'ye Türk halkının neden destek vermediğini, neden iktidardan indirdiğini anlamakta zorlanıyorlar ve kendi içlerinde yaptıkları tartışmalarda halka olan tepkilerini de dile getiriyorlardı. Hatta İnönü'nün Ankara'dan milletvekili seçilmemesi nedeniyle Ankaralılar nankörlükle suçlanmıştır.

Seçimlerden sonra DP'liler sıklıkla İsmet Paşa'ya saldırmışlardır. O'nu halkın gözünden düşürmeye çalışıyorlardı. İnönü'nün 14 Mayıs gecesi Çankaya Köşkü'nde yumruklarını kente doğru sıkarak, "nankör millet" diye bağırdığı iddia edilmişti[24]. Seçimden hemen sonraki bir

[20] **Ulus,** 17 Mayıs 1950, s.1.
[21] **Ulus,** "Bakışlar: Muhalefet Geçerken", 18 Mayıs 1950, s.2.
[22] Barutçu, C.2, s.993.
[23] A.g.e., s.993.
[24] Arcayürek, s.201.

başka iddia ise, İnönü'nün seçim sonuçlarına çok sinirlendiği ve üzüldüğü için hastalandığı ve İsviçre'ye tedaviye gittiği hakkında DP yanlısı gazetelerde haberler yer alıyordu. Dr. Sadi Irmak gazetelere demeç vererek, İnönü'nün her zamankinden daha neşeli ve daha sağlıklı olduğunu bildirmiş; İnönü'nün liderliğinde 70 kişilik bir muhalif grubu hiç bir partinin küçümsemeyeceğini belirtmiştir[25].

Esasen dışarıya aksettirildiği gibi seçim sonucu İsmet İnönü tarafından kolaylıkla kabullenilmiş değildir. Her ne kadar seçim sonuçlarını ihtiyatlı beklediği, kaybetme ihtimaline karşı köşkü kısa sürede boşaltma konusunda gerekli hazırlıklar için eşi ile konuştuğu belirtilse de[26] seçim hiç de beklediği biçimde sonuçlanmamıştı. Partisi kaybettiği gibi Ankara seçmeni de kendisini seçmemişti. Oğlu Erdal İnönü'nün geçmiş olsun dilekleriyle başladığı mektubunda, ne kadar ihtiyatlı beklemiş olsa da seçim sonuçlarının şok etkisi yarattığını belirtmiştir. Bu mektuba verdiği yanıtta İsmet İnönü, seçimden sonraki ilk haftanın çok zor ama sarsıntısız geçtiğini artık daha iyi olduğunu yazmıştır. Seçim sonuçlarını doğrudan çoğunluk sisteminin en ters sonuçlanması olduğunu ifade etmiştir. Seçimin neden kaybedildiğini yüzeysel olarak değerlendiren ve nedenleri insaflı ve insafsız olarak ayıran İnönü, seçim sonucunu halkın değişim arzusundan kaynaklandığını savunmuştur[27].

Erim seçimden sonra İnönü'nün büyük bir üzüntü yaşadığını günlüğüne not etmiştir. Sinirleri zayıflamış, direnci azalmış, derin bir teessür içinde gözüktüğünü belirterek, Ankara halkının kendini seçmemesine de gönül koyduğunu bildirmiştir. Yaşadığı hayal kırıklığıyla Ankara halkını nankörlükle suçlamıştır[28].

İnönü için seçimlerden sonraki birkaç gün zor geçmiş, ancak kısa zamanda kendini toparlamıştır. Yeni hayata ve yeni döneme intibak ederek, muhalefet lideri olarak geçireceği bu dönemin hayatının en şerefli yılları olacağını savunmuştur[29].

Seçimlerin kaybedilmesi beklenilmeyen bir durum değildi tabi ki. Bununla birlikte yenilginin anlamı herhangi bir seçimi kaybetmekten çok daha önemliydi. Atatürk'ün kurduğu, devrimleri gerçekleştiren ve 27 yıldır iktidarda bulunan CHP, artık iktidarı devretmek zorundaydı. Bu noktada İnönü de herhangi bir siyasi parti lideri olarak seçimi kaybetmemişti. Devrimin ve milli mücadelenin sembol isimlerinden biriydi, milli bir kahraman olarak seçimleri kaybetmişti. CHP olarak birkaç yıl önce kurulan DP'ye karşı ağır yenilgi alması esasen iktidar yorgunluğunun da bir sonucu olabilirdi. DP'nin lider kadrosunda CHP içinden yetişmiş çok sayıda siyasetçi vardı. En başında İnönü ile başta ekonomik konularda olmak üzere hep muhalif olarak görülen, Atatürk'ün İnönü'nün yerine başbakanlığa getirdiği Celal Bayar gibi isimler vardı. Onlar da CHP ve İnönü'nün okulundan yetişmişlerdi.

Seçim Yenilgisinin Sorumluları Aranıyor

Seçimlerin ilk şoku atlatıldıktan sonra parti içinde yenilginin nedenleri tartışılmaya ve suçlular ve sorumlular aranmaya başlamıştır. Her ne kadar basına verilen demeçler, parti teşkilatına yayınlanan genelgelerde seçim sonucu olağan karşılandığı, demokratik idarelerde

[25] **Ulus**, 17 Mayıs 1950, s.1,2.
[26] Uran İnönü'nün seçimleri kaybetme olasalığına karşı Pembe Köşk'te gerekli hzırlıkları yaptırdığını, ailesi ve çevresindekileri de bu konuda uyardığını belirtmektedir. Bu görüşleri eşi Mevhibe İnönü'de desteklemektedir. Uran, s.459.
[27] Uyar, **Demokrat Parti İktidarında CHP,** s.23-24.
[28] Erim, C.I, s.450.
[29] Barutçu, C.2, s.997;Erim, C.I, s.450-451.

normal olduğu, halkın CHP'ye muhalefet yapma onuru verdiği belirtilmesine rağmen, içten içe de parti içindeki bazı kişilere yönelik tepkiler vardı.

Seçimin hemen ertesi günü Dr. Sadi Irmak seçim yenilgisini ve sorumluluğu seçim sistemine bağlamıştı. İlk olar

Yenilginin sorumluluğu ilk olarak seçim sisteminde görülmüştür. Seçim sisteminin hazırlayıcısı olarak görülen ve İnönü'nün en yakınındaki isim olan Başbakan Yardımcısı olarak son CHP hükümetinde yer alan Nihat Erim en çok sorumlu tutulan ve en sert eleştirilen kişi olmuştur.

CHP içinde bir grup, seçimlerde muhalefete güven vermek için her istediğinin yapılmasını, adli kontrolü kabul etmesini, nihayetinde de çoğunluk sisteminin kabulü konusundaki çabalarından dolayı Erim'i sert biçimde eleştirmişlerdir. Hatta "bir daha seçim olursa seni direğe bağlamak ve hiçbir şeye karıştırmamak lazımdır" sözleriyle neredeyse onu tek suçlu ilan etmişlerdir. İnönü'nün engelleme çabalarının bile yeterince etkili olduğu söylenemez. Seçimlerden hemen sonra toplanan 8. Kurultay'da Genel Sekreter seçilememesinde etkili olmuştur. Kendine yapılan bu sert eleştiriler Erim'in üzerinde derin etkiler yaratmış ve Ulus Gazetesi'nin başına geçtikten sonra DP Hükümetlerine ve "Peron" diye adlandırdığı Başbakan Adnan Menderes'e en sert muhalefeti yapmaktan geri durmamıştır[30].

Faik Ahmet Barutçu da seçim sonuçlarından Erim'i sorumlu tutanlar arasındaydı. "Emsalsiz bir hırs içinde, Paşanın kötü nasihatçisi" olarak suçladığı Erim'in memleketi tanımayan politikacı olarak görüyordu. Kırkına varmadan Başbakan olacağını etrafına söylemeye başlayan Erim'in çocukluk hissi içinde ve sınırsız bir hırsa sahip olduğunu, parti idarecilerini Paşa'ya sık sık jurnal ettiğini ileri sürmüştür. Memleketin genel durumunu, halkın sorunlarını hiçe sayan Erim'in İnönü'yü kötü etkilediğini savunmaktadır[31].

CHP içinden sert eleştirilere uğrayan Erim, kendine yönelik eleştirilerin müfritler tarafından yapıldığı savunuyordu. Erim, seçimleri CHP'nin kaybetmesinin nedeninin halkın DP'ye olan sevgisi ve inancı olmadığı kanaatindedir. DP önde gelenlerinin halka gerçekçi olmayan büyük vaatlerde bulunmalarıdır. Bu nedenle halkın kısa zamanda aldatılmış olduğunu anlayacağını ve CHP'ye döneceğini savunmaktaydı. Halka bu yanılgısını göstermek için olayları olabildiğince sert eleştirmeli ve olanca güçle deşilmeliydi. Ulus Gazetesi'ni başına geçen Erim, halktaki bu yanılsamayı düzeltmek için kollarını sıvayarak sert bir biçimde muhalefete başlamıştır[32]. Onun muhalefet ve eleştiri dozunun sertleşmesinde seçim sorumlusu olarak suçlanmasının ve parti içinde kendine yönelik eleştirilerin de önemli payı vardır.

CHP İzmir teşkilatına göre seçim mücadelesi sadece DP programını beğenmiş ve inanmışlar ile ülke içinde fikir mücadelesinin özgürce yapılmasını milletin çıkarına görenlerle yapılmamıştır. CHP bu seçimlerde rakibi pek çoktur. Ülkenin savaş sonrası durumundan menün olmayanlar, Atatürk devrimi karşıtları ve CHP karşıtları birleşerek, CHP'yi ktidardan indirmek için mücadele verdikleri ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra DP'lilerin ölçüsüz vaatleri ve CHP'yi kötüleyici propagandaları seçimin kaybedilme nedenleri arasındadır[33].

[30] Yalman, CII, s.1526.
[31] Barutçu, C.2, s.994-995.
[32] Arcayürek, **Bir Zamanlar Ankara, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005,** s.172
[33] Uyar, **Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri**, s.341.

Seçimi yenilgisinin nedenlerini dış güçlere bağlayan isimlerin başında İnönü vardır. İnönü, 2. Dünya Savaşı'ndan beri dünyanın bir sinir harbi içinde olduğunu, Türkiye'deki sinir harbinin hedefinde de CHP olduğunu ileri sürmüştür[34].

CHP seçim sonuçlarının ülkedeki gerçeği tam olarak yansıtmadığı kanaatini zaman zaman ortaya atmıştır. Seçim sistemi bir yana DP'nin aldığı oyların bir kısmının partiye duyulan sevgiden ve vaatlerine inanılmasından olmadığı konusunda görüşler ortaya atılmıştır. Seçimlerde DP'ye oy verenler bile bu sonuç karşısında şaşkına döndükleri ileri sürülmüştür. Seçime az bir süre kala aydın ve tarafsız vatandaşların birçoğu muhalefetin güçlendirilmesi için DP'ye oy vereceklerini açıklamışlardı. Çevrelerindeki insanları da bu konuda ikna etmeye çalışmışlardı. Ancak seçim sonuçlarını görünce verdikleri oydan pişmanlık duyarak, açıklama ihtiyacı hissetmişlerdi. 19 Mayıs 1950 tarihli Ulus Gazetesi'nde Yavuz Abadan imzalı bu yazıda özetle seçimlerde halkın bir kısmının bir hata yaptığı ileri sürülmüştü[35].

Halkın seçimlerde bir hata yaptığı iddiaları birçok kez CHP yanlısı basın organlarında yer almıştır. Bu iddiaların gerçek olup olmadığı tartışmalı olmasına rağmen, CHP'nin üst düzeydeki yöneticileri bu iddialara inanma eğilimindedirler. Türk halkının CHP iktidarından vazgeçmeyeceğine inanmayı tercih ettiklerinden bu iddialar onlara makul görünmüş ve ilk fırsatta iktidarın geri alınacağı hesapları yapılmıştır. Bu noktada Erim gibi iktidara sert muhalefet edilmesi gerektiği düşüncesiyle muhalefet sürecine başlamışlardır. Bununla birlikte DP'yi devleti yönetecek yeterli olgunlukta görmeyerek, eninde sonunda CHP'ye muhtaç olacağına inanmışlardır. Ancak belediye seçimleri ve ara seçimlerin sonuçlarında yine CHP'nin kaybetmesi, halkın pek de tesadüfen veya istemeyerek yanlış yapmadığını açıklıkla ortaya koymuştur.

CHP'nin Toparlanma Çabaları

1950 seçimleri ve sonrasında yapılan ara seçimleri de kaybeden CHP, sorunun seçim sisteminde olduğu düşüncesi ağır basmıştır. Genel Merkez seçim sistemini araştırmak üzere bir komisyon kurdurmuştur[36].

CHP İstanbul Bölge Müfettişi Dr. Sadi Irmak seçimlerden hemen sonra verdiği demeçte seçim sisteminin seçim sonuçlarına etkisini belirtmekle birlikte, bir ay sonra toplanacak yeni kurultayda partiye yeni ruh ve dinamizm kazandırılacağını, teşkilatta değişiklikler yapılacağını, ocak, bucak ve ilçe taksimatların üzerinde durulacağını vurgulamıştır. Bugüne kadar iktidara göre ayarlanmış olan program ve nizamnamelerin muhalefet görevine göre yeniden düzenleneceğini ifade etmiştir. Seçim yenilgisinin ilk anda yarattığı şaşkınlığın yerini bütün teşkilatta çalışma azmini kuvvetlendirecek bir kırbaç rolü oynadığını savunmuştur[37].

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, seçimlerden sadece bir gün sonra hükümeti bir an evvel DP2nin kurması için Celal Bayar'ı köşke davet etmiştir. İnönü bu tutumuyla CHP'nin iktidarı devretmeye hazır olduğu mesajını vermiş[38] ve toplumda genel bir rahatlama yaratmıştır. Çünkü seçimlerden önce ve sonrasında bazı çevreler CHP'nin iktidarı devretmeyeceği

[34] Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, 2.B., İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s.139.
[35] **Ulus**, "Bugünün Meseleleri: Seçimlerden Sonra", 19 Mayıs 1950, s.2.
[36] Uyar, **Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri**, s.325.
[37] **Vatan**, 17 Mayıs 1950, s.3.
[38] **Ulus**, 17 Mayıs 1950, s.1.

konusunda iddialar ortaya atmışlardı. Ama CHP seçimleri DP'nin kazandığı belli olur olmaz iktidarı devretmeye hazır olduğunu kamuoyuna göstermiştir.

Seçimlerin kaybedilmesinin parti örgütünde yaratacağı korku ve endişeyi gidermek için de seçimden hemen sonra parti teşkilatlarına tebliğler yayınlanmıştır. CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, 16 Mayıs tarihinde partinin İl İdare Kurulu Başkanlıklarına bir tamim yollamıştır. Tamimde, partinin son seçimleri kaybettiğini, halk idaresine dayanan rejimlerde milletin iktidar değiştirmesinin beklenen ihtimallerden olduğu ifade edilmiştir. Partide halkı aydınlatma ve doğru yola eriştirmede canla başla çalışan herkese teşekkür edilmiştir. Partinin yeni bir devreye girdiği belirtilerek, bu yeni duruma da intibak etmeyi bilmeyi ve iktidarı kaybetmekten dolayı kimseye küskünlük duymaya hakları olmadığı vurgulanarak, parti başkanı İsmet İnönü etrafında kenetlenerek memlekete ve millete hizmete devam etmeleri istenmiştir[39]. Parti tabanını rahatlanmaya ve endişelerini gidermeye yönelik bu ilk tamimdir.

İnönü'nün seçilememesi nedeniyle Ankara seçmenine kızgın olduğu iddialarının basında yer alması üzerine CHP İl İdare Kurulu 16 Mayıs'ta bir tebliğ yayınlanmıştır. Bu tebliğde, seçimler sırasında "…CHP'nin inkılapçı idealine bağlı kalarak oylarını partimiz lehine kullanan ileri görüşlü aziz Ankaralı seçmenlere" il teşkilatı olarak minnet ve şükran duydukları belirtilmiştir[40].

CHP bir yandan iktidarı devrederken, diğer yandan Haziran sonunda yapılacak 8. Kurultayın hazırlıklarına girişmiştir. Bu arada İnönü Nihat Erim'i Ulus Gazetesi'nin başına geçirmeye çalışmaktaydı. Parti içinden bu duruma karşı çıkan bir çok isim vardı ama buna rağmen İnönü, DP'ye muhalefetin merkezi haline getireceği Ulus Gazetesi'nin başına Erim'i getirmeyi başarmıştır.

Sonuç

14 Mayıs 1950 seçimleri Türk Demokrasi tarihinde çok önemli yere sahiptir. Tek dereceli ve özgür bicimde gerçekleştirilen seçimler sonucunda CHP 27 yıllık iktidarı devretmek zorunda kalmıştır. Seçim kanununu, seçimleri kazanacakları üzerine oluşturmuşlardı. Çoğunluk sistemine göre aldıkları oylar TBMM'ye sandalye olarak yansımamış ve 67 milletvekili ile ana muhalefeti temsil etmişlerdir. 27 yıllık CHP iktidarı için seçim sonuçları ağır bir travma etkisi yaratmıştır. Bu noktada önce büyük şok yaşamalarına rağmen, kamuoyuna demokratik düzenlerde beklenen olasılıklardan olduğu mesajını vermişlerdir. Ülke içinde ve dışında büyük takdirle karşılanan bu tutumları, içteki kaynaşma ve tartışmalara engel olamamıştır. İçte yenilginin sorumluları aranmaya çalışılmıştır. Seçim sistemi sonuçlardan sorumlu tutulurken, bütün oklar Nihat Erim'e çevrilmiştir. İnönü Erim'in arkasında durmuş ve onu eleştirilerden korumaya çalışmıştır. Partiden aldığı eleştiriler ve halkın seçimlerde bir hata yaptığı düşüncesi Ulus Gazetesi aracılığıyla sert muhalefete itmiştir. CHP'nin yeni, kurulan DP iktidarını sert eleştirmesi ve küçümsemesi iki parti arasındaki ilişkileri en baştan itibaren sertleştirmiştir. Bu durum Türk demokrasisini olumsuz etkilemiştir.

[39] **Ulus**, 17 Mayıs 1950, s.1; Uran, 463.
[40] **A.g.g.**, s.1.

Kaynakça

Arcayürek, Cüneyt, **Bir Zamanlar Ankara,** Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

Arcayürek, Cüneyt, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-1 Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951,** Ankara, Bilgi Yayınevi, 1983.

Barutçu, Faik Ahmet, **Siyasi Hatıralar C.2,** Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2001.

Bila, Hikmet, **CHP 1919-1999**, 2.B., İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s.139.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995),** Ankara, İmge Kitabevi, 1996.

Erim, Nihat**, Günlükler (1925-1979),** C.I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları DP'nin Altın Yılları 1950-1954), 2.B.,** Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991.

Ulus, "Bakışlar: Muhalefet Geçerken", 18 Mayıs 1950, s.2.

Ulus, "Bugünün Meseleleri: Seçimlerden Sonra", 19 Mayıs 1950, s.2.

Ulus, 14 Mayıs 1950, s.1.

Ulus, 16 Mayıs 1950, s.2.

Ulus, 17 Mayıs 1950, s.1-2.

Uran, Hilmi, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950),** Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007.

Uyar, Hakkı, **Demokrat Parti İktidarında CHP (1950-1960),** İstanbul, Doğan Kitap, 2017.

Uyar, Hakkı, **Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri, Ankara,** Anka-Ha Yayınları, 2014.

Vatan, "Seçimin Neticesi ve Otuzbeşler," 17 Mayıs 1950, s.3;

Vatan, 15 Mayıs 1950, s.6.

Vatan, 16 Mayıs 1950, s.1-3.

Vatan, 17 Mayıs 1950, s.3.

Yalman, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim,** C.2, İstanbul, Rey Yayınları, 1997.

SOSYAL SERMAYE OLUŞUMU VE TOPLUMSAL GELİŞİM İÇİN GEÇMİŞTEN DERSLER

Doç. Dr. Burak HERGÜNER
İzmir Demokrasi Üniversitesi

Özet

Son dönemde, sosyal sermaye kavramı kamu yönetimi disiplini içinde yoğun bir akademik ilginin odağı olmuştur. Ayrıca, kamu politikalarının başarısı ile sosyal sermayenin varlığı arasında güçlü bir bağ olduğu sıkça ifade edilmektedir. Bununla birlikte, sosyal sermaye sivil toplumdan ayrı olarak var olmaz ve gerek hükümet içi ve gerek hükümet dışı tüm kademelerdeki aktörler sosyal sermayenin oluşumuna katkı verebilirler. Sosyal sermaye, sosyal bağlar ve maddi kaynaklara sahip olma temelinde şekillendiği için ekonomik ve siyasi yapılardan bağımsız da değildir. Bu çalışma kamu yönetimi disiplini çerçevesinde sosyal sermaye konusunu tarihsel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Öncelikle kavramın tarihçesi ve operasyonelleşmesi ile ilgili yaklaşımlar genel olarak incelenmiş ve bu noktadan hareketle sosyal sermaye oluşumunun temelleri ve nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Sosyal sermayeye ilişkin literatürde, güven unsurunun üzerinde sıkça durulmaktadır fakat ekonomik kaynaklara ulaşım konusundaki derin eşitsizlikler genelde gözardı edilmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada sosyal adaletin güvenle birlikte sosyal sermaye oluşumunun iki temel taşından biri olarak daha fazla vurgulanması gerektiği savunulmaktadır. Öte yandan kamu yönetimi disiplini içinde sosyal adaletin önemine yönelik tartışmalar özellikle 1970'li yıllarda başlamıştır. Modern toplum içinde homo economicus yani her fırsatta kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan insan anlayışının öncelenmesinin, sosyal adalet kavramının gerçek anlamda yerleşmesi önünde engel olabileceği sıkça savunulmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada modernizm dışı topluluklar üzerinden de kavram analiz edilmeye çalışılmıştır. Günümüz toplum yaşamının temelini oluşturan liberalizmin ekonomik, siyasal ve sosyal yaklaşımının merkezinde "homo economicus" bulunmaktadır. Liberalizme yönelen eleştiriler ise bu nedenle öncelikle homo economicus anlayışını sorgulamakla başlar. Bu noktadan hareketle, sosyal sermaye ve ekonomik şartların ilişkisi, tarihteki Ahilik deneyimi çerçevesinde analiz edilmektedir. Çalışmada, bazı ahi uygulamaları ve temel düşünce yapısı incelenmekte ve ahilikteki yaklaşımların ve özellikle altruizmin günümüzde sosyal sermaye oluşumunda ne ölçüde uygulanabilir olduğunu tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, toplumsal kalkınma, homo economicus, sosyal adalet

LESSONS FROM THE PAST FOR SOCIAL CAPITAL FORMATION AND COMMUNITY DEVELOPMENT

Abstract

In recent decades, social capital has been the focus of extensive academic interest in the public administration discipline. Besides, it is usually argued that the success of public policies is very much associated with the existence of social capital. However, social capital does not exist separately in the realm of civil society, and all levels of actors within or without

government may be the catalysts to social capital formation. Besides, it is not isolated from economic and political structures either, since social connections depend on the access to material resources. This paper focuses on the term "social capital" within the framework of public administration discipline from a historical perspective. First, in the paper, the evolution of the concept has been discussed and different types of social capital were analyzed. In the literature about social capital formation, trust is overwhelmingly underlined, but deep inequities in access to resources are usually neglected. Thus, this paper maintains that social justice should be more often stressed in the social capital approaches along with trust as two pillars of social capital formation. On the other hand, the debates concerning the significance of social justice have begun in the 1970s and Homo economicus approach is regarded as an obstacle before the realization of social justice in society. Homo economicus understanding is based on the pursuit of self-interest. It is at the core of liberalism and the pillar of liberalism and therefore it has social and political ramifications. This is why any criticism of the modernist way of living generally begins with an evaluation of the deficits of homo economicus. This paper analyzes the links between social capital and economic conditions within the framework of Akhism (Ahi Unions) experience in history. In that vein, it analyzes some practices and guiding mindset—altruism instead of homo economicus—in Akhism, and examines to what extent their approaches can be emulated today.

Keywords: Social capital, Community development, trust, homo economicus, social justice

Giriş

Geleceği düşündüğümüzde, ufkumuz genellikle günümüz ideolojileri, düşünsel kalıpları ve sosyal sistemleriyle sınırlıdır. Örneğin, demokrasi bizi demokratik bir gelecek yönünde teşvik eder; kapitalizm kapitalist olmayan başka bir ekonomik alternatif tasavvur etmemize izin vermez; ve humanizm insan merkezli olmayan bir bakış açısını temel alan bir kadere doğru insanlığın evrilmesini zorlaştırır. Bazen geçmiş olayları tekrar elden geçirir ve onları alternatif bir gelecek olarak tasavvur ederiz. Örneğin, 20. yüzyıl nazizm ve komünizm tecrübeleri birçok distopyan fantazi için model olarak işlev görür; ve bilim kurgu yazarları antik ve ortaçağlardan kalma alışkanlıkları uzay gemileri ve ışın tabancalarıyla birbirleriyle şavaşan Jedi şövalyeleri ve galaktik imparatorları hayal ederken kullanırlarlar (Harari, 2015).

Bu çalışmanın amacı da geçmişte yaklaşık altı yüzyıldan fazla bir süre özellikle Anadolu'da toplumsal yapıyı şekillendiren önemli bir kurum olan Ahilik anlayışını yönetim perspektifinden incelemektir.

Ahilik özellikle dini ve ekonomik açılardan çokça incelenmiş olmakla birlikte yönetim ve kamu yönetimi perspektiflerinden hakettiği ölçüde incelenmemiştir. Bunda elbetteki kamu yönetimi disiplininin 1887 yılında ortaya çıkması sonrası özellikle klasik (Weberyen) kamu yönetimi anlayışının modern toplum ve merkeziyetçi/ulus devlet temelli bir bürokratik yapı içinde mümkün olduğu ve en iyi şekilde işlediği anlayışının çok uzun süre temel yaklaşım olmasının rolü büyüktür. Bu nedenle modern toplumun ortaya çıkmadığı dönemlerin kamu yönetimi disiplininin ilgi alanında olmaması doğaldır ve Ahi birliklerine yönelik kamu yönetimi perspektifinden çalışmaların bulunmaması buna bağlanabilir. Yeni kamu hizmeti, postmodern kamu yönetimi gibi kamu yönetimi içerisindeki klasik (Weberyen) kamu yönetimi dışında ortaya çıkan farklı yaklaşımların daha farklı toplum yapılarını da

reddetmeyen yaklaşımlar olmaları dolayısıyla, modernizm öncesi yönetsel yapılar kamu yönetimi alanında daha fazla gündeme gelmiştir.

Literatür Taraması

Sosyal sermaye kavramının sosyal bilimler içinde ilk kullanan Hanifan (1916) olmuştur. Buna karşın, kavramın sosyal bilimlerde kavramsallaştırılıp yoğun bir şekilde kullanılması özellikle Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın çığır açan akademik çalışmaları neticesinde olmuştur (Diola, 2009). Bourdieu, ekonomik, kültürel, sembolik ve sosyal sermaye olmak üzere dört farklı sermaye türünden bahsetmiş ve bu farklı sermaye şekillerinin ekonomik sermayeye dönüştürülebilir olduğunu öne sürmüştür (Svendsen & Svendsen, 2003).

Bu akademisyenler arasında Putnam'a sosyal sermaye kavramını yönetim ve demokrasi perspektifinden değerlendirmesi ve kavramın bilinirliğine en çok katkıda bulunması nedeniyle ayrı bir başlık açmak yanlış olmaz. Putnam'ın çalışmalarının ana eksenini civic olarak isimlendirdiği yurttaşlık bilincinin yansıması olan sivil ve siyasal katılım düzeyi, güvenirlik, karşılıklılık normu temelinde gönüllülük esasına dayalı işbirliği oluşturur. Karşılıklılık normunu toplumsal ilişkilerin esası olarak tanımlayan ve "kendine iyilik yapılmasını istiyorsan, sen de bir iyilik yapmalısın" şeklinde açıklayan Putnam, bu normun gelişebilmesi için öncelikle güvenin tesis edilmesi gerektiğini savunur. Karşılıklılık normlarının geliştirilmesi ve ortak fayda için kolektif eyleme geçilebilmesi yalnızca güvenilirlik düzeyinin yüksek olmasına bağlıdır (Aydemir & Özşahin, 2011).

Putnam, Leonardi, & Nanetti (1993), neden bazı demokratik yönetimlerin başarılı olup diğerlerinin olamadığı sorusuna İtalya örneği üzerinden cevaplar aramış ve sivil toplumun önemi üzerine kuzey ve güney İtalya arasındaki farkların altını çizerek empirik kanıtlar ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ekonomik kalkınma, toplumsal katılma ve demokrasi konuları çerçevesinde sivil toplumun başarılı kurumlar geliştirme konusundaki önemi yaklaşık yirmi yıllık bir dönem incelenmek suretiyle araştırılmıştır. Araştırma, 1970 yılında İtalya'da yeni bölgesel hükümetlerin kurulması sonrası süreçteki gelişmelerdeki farklılıklar ve nedenleri analiz edilmiştir. Refah, sosyal yapı ve siyasi yaklaşımlar yönünden kuzey ve güney İtalya arasında ortaya çıkan büyük farklar sosyal sermayenin önemini ortaya koymuştur.

Bunun sonrasında Putnam (2000), benzer şekilde Amerikan toplumundaki sosyal sermaye değişimini kitabının başlığındaki bowling metaforuyla açıklanmış—geçmişte bowling aktivitesiyle düzenli biraraya gelen insanların artık olmaması. Putnam' a göre görünürdeki bu küçük olay/aktivite Amerikan toplumundaki önemli bir sosyal değişimi sembolize etmektedir. Çalışma, Amerikan vatandaşlarının davranışsal değişimlerini ortaya koyan veriler temelinde Amerikan vatandaşlarının nasıl birbirlerinden kopuk hale geldikleri ayrıca kilise ve siyasal partiler gibi sosyal yapıların birbirlerinden koptuğunu göstermiştir. Bu kopan bağların toplumda mutluluk, sağlık ve güvenlik konularında etkileri bulunmaktadır.

Putnam (2000), Köprü oluşturan/bağlayıcı (the bridging/bonding social capital) olmak üzere sosyal sermaye ile ilgili olarak iki temel ayrımda bahsetmiştir. Buna göre köprü oluşturan sosyal sermaye, toplumun her kesiminden insanlara hitap edebilen yani heterojen ve dışa dönük sosyal ağlardır. Buna karşın bağlayıcı sermaye daha içe dönük, belli kimlikleri ve homojen grupları daha da güçlendirmeyi hedefleyen sosyal bağlardan oluşur.

Bunlardan bağlayıcı sosyal sermaye, aile ve arkadaş çevresi ile özellikle ilgilidir. Ancak bazı aşırı durumlarda grup üyelerini neredeyse japon yapıştırıcıyla birbirine bağlamış ancak

grup dışındakilere yönelik keskin dışlama temelinde oluşturulmuş olabilir. Bu yönüyle genel olarak topluma zararlı toplumsal yapılanmalar haline gelebilir. Putnam bunlara örnek olarak Amerikadaki sadece Amerikadaki beyazların üye olabildiği KKK grubunu örnek vermiştir

Demokratikleşme ve katılımcı bir toplum açısından daha istenilen daha geniş katılıma imkân vermesi sebebiyle köprü oluşturan sosyal sermayedir. Fakat bağlayıcı sermaye içesinde pozitif ve negatif bağlayıcı sermaye ayrımına da dikkat etmek gereklidir. Pozitif bağlayıcı sermaye de bazı durumlarda köprü kuran sosyal sermaye ile paralel bir şekilde toplum için olumlu roller ortaya koyabilir (Aydemir & Özşahin, 2011). Putnam (2000), kiliselere yönelik olarak böyle bir etkiden söz etmiştir ve kiliselerin bir sosyal sermaye aracı olarak, vatandaşlık bilincini arttıran bir potansiyeli olduğundan bahsetmiştir.

Pozitif ve negatif sosyal sermaye arasında açıklık ve dışlama temel belirleyicidir. Bunun yanı sıra, pozitif sosyal sermayede, norm ve değerler, dayanışma ve güven temel alınır ve grubun tüm üyeleri açısından eşit pozitif sonuçlar ortaya konur. Negatif sosyal sermaye de zorlayıcı normlar içerir, ancak grup üyeleri açısından negatif sonuçlar içerir ya da bazı grup üyeleri açısında diğerlerinin aleyhine olacak şekilde pozitif sonuçlar içerir. Bu tür bağlayıcı sosyal sermayeye örnek olarak mafya örgütleri verilebilir. Bağlayıcı sosyal sermaye, daha katı ve dışlayıcı olduğu ölçüde negatif yanı daha ağır olacaktır (Patulny & Svendsen, 2007).

Putnam'ın Perspektifinden Türkiye'ye Bakış

Bağlayıcı sosyal sermaye her şartta olumsuz sonuçlar doğurmaz ve toplumun geneli açısında ortak fayda meydana getirme potansiyeline de sahip olabilir. Bu açıdan bir sosyal sermaye biçimi olarak aile firmalarının ticari başarıları neticesinde ekonomik kalkınmaya katkıları, yoksullukla mücadelede ya da siyasal ve sosyal toplumsallaşma üzerindeki inanç temelli organizasyonların rolüne kadar birçok örnek vardır.

Türk toplumunun küçük ve kapalı gruplar etrafında örgütlenmekte olduğu farklı bağlamlarda dillendirilmektedir. Buna karşın sivil toplum kuruluşlarına katılım oldukça sınırlıdır. Türkiye'de aile ve din aile ve din ve aile kurumları sosyal sermaye kaynağı olarak önemli bir potansiyele sahiptir. Bu kurumların Türk demokrasisi açısından üstlenecekleri olumlu veya olumsuz roller gelecekte her iki kuruma ilişkin yapılacak detaylı çalışmalar vesilesiyle aydınlığa kavuşturulacaktır (Aydemir & Özşahin, 2011).

Sosyal Sermaye ve Kamu Yönetimi

Yıllarca kamu yönetimi disiplini içinde çalışma yapan akademisyenler yeni kuramlarını bir önceki kuramın üstüne inşa ettiler. Bununla birlikte, her ne kadar akademik alan içinde yeni bir görüşün temsilcisi olduklarını iddia etseler de ortaya koydukları yaklaşımlar üzerindeki modernizmin gölgesi âşikardır (Adams, 1992).

Sosyal sermaye kavramının kamu yönetimi disiplini içerisinde daha fazla yer almasını Reyes (1993), günümüz devlet bürokrasilerinin güven ve yetki bunalımı geçirmesine bağlamaktadır. Geniş, merkezi ve hiyerarşi temelli bürokratik örgütler genellikle düşük bir toplumsal imaj sıkıntısı çekmekte ve performanslarına dair yaygın toplumsal hoşnutsuzluklar artma eğilimindedir. Üstelik bu durum sadece gelişmiş ya da gelişmekte olan devletlerdeki bürokrasiye özgü bir durum da değildir. Bunun neticesinde, birçok ülkede yoğun bir şekilde görülen yönetim reformu istekleri artmıştır. Reyes, burada yönetim reformu anlayışında içe dönük (inward-looking) ve dışa dönük (outward-looking) odaklılık ayrımı yapmıştır. Ona

göre reformlar özellikle 1990'lı yılların başına kadar örgütlerde hesap verebilirlik, etkinlik, verimlilik ve tasarruf vurgusu çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Buradaki içe dönük reform çabalarının temel sıkıntısı ise çözümün örgüt içinde aranması olmuştur. Buna karşın, dışa dönük yaklaşım sadece kamu örgütlerinin etkinliğini sadece kendi içinde bir amaç olarak değil, kamusal hizmet ve malların alıcısı olan insanların hayatlarını geliştirmek için bir araç olarak görme hassasiyetini yansıtır.

Buna uygun olarak çözümler de çoğunlukla kamu örgütlerinin dışında aranmaktadır. STK'lar, kooperatifler gibi örgütlerin görece önemi artık daha fazla kabul edilmektedir. Bu bağlamda Sosyal sermaye gibi kavramlara ilgi de disiplin içerisinde ilgi gören ve araştırılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Sosyal sermaye kısaca sosyal örgütün, karşılıklı fayda için eşgüdüm ve işbirliğini kolaylaştıran hoşgörü, kapsayıcılık, karşılıklı münasebet, katılım ve güven unsurlarını içeren ağlar ve değerlerdir (United Nations Development Programme, 1997, s. 35).

Bourdieu için sosyal sermaye toplumsal tabakalaşmanın bir göstergesiyken, Coleman için dezavantajlı kesimlerin toplumsal konumlarını geliştirmede kullanacakları sosyal kaynaklara işaret eder. Sosyal sermaye başlığı altında genel ve bireysel güven düzeyleri (Coleman, 1988; 2000; Fukuyama, 2005; Uslaner, 2008 aktaran Aydemir & Özşahin, 2011), sivil ve siyasal katılım oranları (Putnam 1993, 1995, 2000 aktaran Aydemir & Özşahin, 2011), toplumsal değerler ve aile (Fukuyama, 2009 aktaran Aydemir & Özşahin, 2011), kolektif eylem (Ahn ve Ostrom, 2008 aktaran Aydemir & Özşahin, 2011) gibi farklı özel alanlar çalışılmıştır. Ancak, sosyal sermaye kavramını bazı farklılıklarla ifade etme gayretinde olsalar da yakın dönemli çalışmaların ortak noktası sosyal ilişkilerin gücüne işaret etmeleridir (Aydemir & Özşahin, 2011).

Sosyal Sermaye ve Katılımcı İnsan Arayışı

Her fırsatta kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan rasyonel insan olarak tanımlanan *homo economicus*, ekonomik anlamda tüketicinin faydasını, üreticinin ise kârını en üst seviyeye çıkarmaya çalışmasını nitelemektedir. Fakat homo economicus, bununla da sınırlı kalmamış, sadece liberal ekonominin temelini ortaya koymanın ötesinde günümüzün egemen ideolojisi olan liberalizmle birlikte toplumsal ve siyasal sonuçları olan felsefi bir kurgu haline gelmiştir. Liberal demokrasi, bireylerin tercihlerini kendilerinin yapabileceğini ve bu çerçevede özgür yaşayabileceklerini öngörür. Bu çerçevede aynı serbest pazar mantığında olduğu gibi bireyin özgürlüklerine karşı devlet müdahalesi çok arzu edilen bir durum değildir (Özalp, 2011). Ancak, homo economicusa yöneltilen en temel eleştiri, bireysel çıkarlara ve bireyin özel alanına yani negatif özgürlüğe yaptığı aşırı vurgudur

Öte yandan, günümüzde *homo politicus*, aktif bir yurttaşlık kuramı geliştirmek amacıyla siyaset tartışmalarında yer bulmaktadır. Kökeni antik Yunan'a dayanan homo politicus, yaşayanlarıyla bir bütün kabul edilen Yunan şehir devleti "polis" te politikayla ilgilenen yurttaş anlamındadır. Buna göre homo politicus, ortak sorunlarla ilgili olarak bir araya gelen yurttaşların eylem ve iletişimlerinin sonucu olan kamusal yaşama dayanmaktadır.

Ancak Antik Yunan'da yurttaşlık kategorisi, kadınları, köleleri ve yabancıları dışarıda bırakmıştır ve polisin kamusal yaşamı eşit yurttaşlardan oluşan görece homojen bir topluluktan oluşmaktaydı. Ayrıca günümüz modern toplumunun temel taşı olan işbölümü ve uzmanlaşma konularında ileri bir farklılaşma düzeyi yoktu. Buna ek olarak ekonomik

faaliyetler ve yurttaşların ekonomik faaliyetlerle ilgilenmesi çokta istenen bir durum değildi. Örneğin, Aristo'ya göre, zanaatkârın zanaatına ayırdığı zaman onun politikaya katılmasını engelleyecek, polisin işlerine ilgisini azaltacak düzeydeyse, yurttaşlık dışında tutulmalıydı. Zanaatkârın işinde çok fazla zaman geçirmesi istenir bir durum değildi ve kamusal alanda etkinlik olarak tanımlanabilecek Vita activa çerçevesinde yurttaşın kendi varlığını topluluk içerisinde gerçekleştirmesi istenirdi. Özel mülkiyet temelli pazar ilişkileri antik çağın aksine, özel alanın yüceltilmesine yol açmış, dolayısıyla kişisel çıkarı peşinde koşan rasyonel birey olarak "homo economicus"u ön plana çıkarmıştır (Özalp, 2011).

Günümüzde homo economicus'un toplum üzerindeki etkileri gözönünde bulundurularak iyi vatandaş yaratma odaklı yeni arayışlar göze çarpmaktadır. Bunlardan biri olan *homo dialogicus* yaklaşımı homo economicus'tan farklılıklar göstermektedir. Buna göre vurgu kamu yönetiminde hiçbir şekilde ekonomik kazanımlardan insanları içsel olarak değerli gören ve ilgimizi daha insancıl ilişkiler üretmeye odaklayan bir yaklaşımdır. Etkin bir diyalog empati, sabır, risk, sempati, güven ve değişim için bir istek gerektirir. Buna göre homo dialogicus'un güçlü inançları ve sağlam görüşleri vardır ancak aynı zamanda yeni fikirleri dinlemeye, yanlış yaptıklarında bunu kabullenmeye ve değişim gerektirdiğinde bunu hayata geçirmeye hazırdırlar (Kent & Taylor, 2016).

Ahi Birliklerine Genel Bakış

Ahi birlikleri, 13 – 20 yüzyıl arasında faaliyet göstermiş zanaatkâr topluluklarıdır. Selçuk imparatorluğu döneminde ilk defa kurulan bu birlikler, Osmanlı döneminde yaygın bir hale gelmişler ve Osmanlılarda ticari faaliyetlerin temel taşını oluşturmuşlardır. Her ne kadar İslam dininin ve İslam öncesi Türk topluluklarının töresinin bir karışımı olan Ahi anlayışı temelinde kurulmuş olsalar da, toplum üzerindeki genel etkileri bu sınırların ötesine geçebilmiştir. Ahi birliklerinin temel amacının uyumlu bir toplum yaratmak ve eğitimden güvenliğe kadar farklı alanlarda bir nevi kamusal hizmet sağlayarak yönetimsel boşlukları gidermek olduğu söylenebilir. Bu çerçevede birliğin üyeleri sadece teknik konularda değil ahlaki ve sosyal konularda da eğitilmişlerdir.

Ahi birliklerinin temel amacı, ruhani ve etik değerler etrafında sıkıca birbirine bağlanmış bir topluluk yaratmaktı. Bu bağlamda cömertlik, tevazu, merhamet, alicenaplık, bencil olmama ve hayalci olmama olmak üzere altı temel ilkeleri bulunmaktaydı.

Ahi birliklerinin yönetim yapısına baktığımızda, her şehirde Ahi birliklerinin başında *Kethuda* bulunmaktaydı ve farklı zanaat toplulukları ona bağlı faaliyet göstermekteydi. Zanaat sahiplerinin disiplin ve teftişinden kethüdanın yardımcısı *yiğitbaşı* sorumluydu. Bu ikisi aynı zamanda pazarda satılan ürünlerin kalitesi, fiyatı gibi konulardan sorumluydu. Yiğitbaşı aynı zamanda zanaatkârların sorunlarıyla da ilgileniyordu ve ustalık mertebesine yükselecek kalfaların seçimiyle birlikte ilgili törenlerin düzenlenmesi işi ona aitti. Kethuda'nın görevleri arasında ise kadı tarafından yargılanma aşaması öncesi—günümüzdeki uzlaştırma uygulamasına benzer bir şekilde—zanaatkârlar arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi ve yine yiğitbaşı ile birlikte padişahın fermanını zanaatkârlara iletmek ve ustalık nişanını hak edenlere vermek te vardı.

Ahi birliklerinde *orta sandığı* adı verilen bir çeşit ortak fon bulunmakta ve birliğin binalarının tamiri ve çalışanlarının paralarının ödenmesi, üyelerin ölümü, doğal afetten zarar

görmeleri ya da sakatlanmaları durumunda yardım, ustalığa yeni yükselenlerin iş kurarken ihtiyaçlarının karşılanması gibi durumlarda orta sandığı devreye girmekteydi.

Her ne kadar dini konularda yetkili bir Ahi şeyhi ve her şehirde onun temsilcisi olan *nakıp* bulunsa da yönetimle ilgili konulara çok müdahil olmazlardı. *Zaviyeler* ise hem yabancılar için konuk evi hem de Ahi üyeleri için toplanma yeri görevi görmekteydi.

Ahi birliklerinin topluma katkıları arasında göçebe toplulukların yerleşik hayata geçmelerine yardımcı olmak, ordunun sefere gittiği dönemlerde güvenliği sağlamak ve gençlerin sadece teknik değil ahlaki konularda da eğitimi ve zararlı alışkanlıklardan uzak tutulmalarıydı Ahi birlikleri 1912 de kaldırılmış, zaviyeler ise cumhuriyetin kuruluşu sonrası 1925 yılında yasaklanmıştır. Bu zamana kadar ahi birlikleri toplumun kültürel, ekonomik yaşamı belirleyen örgütler olmuşlardır (Hergüner, 2012).

Sonuç

Ahi birlikleri görüldüğü üzere ahlaki ve etik değerler etrafında sıkıca birbirine bağlanmış üyelerden oluşan bir örgüt olması sebebiyle Putnam (2000)'in ortaya koyduğu tipolojide bağlayıcı sosyal sermaye içinde yer almaktadır. Ayrıca güvenlikten, ekonomiye ve eğitime kadar birçok alanda toplumu derinden etkilemeleri ve grubun tüm üyeleri açısından eşit pozitif sonuçlar ortaya koyabilmeleri açısından Ahi birlikleri, pozitif bağlayıcı sosyal sermaye örneğidir.

Daha önce belirtildiği üzere günümüz Türkiye'sinde bağlayıcı sosyal sermaye örnekleri, köprü kuran sosyal sermaye örneklerine nazaran çok daha güçlü olması sebebiyle, Ahi birlikleri pozitif etki yaratma açısından günümüz için halen bir ilham kaynağıdır. Bu durum, Putnam (2000)'in kilise örneği üzerinden vatandaşlık bilinci geliştirme örneğine paralellikler içermektedir.

Öte yandan, nasıl bir insan konusuna yarattığı konusuna gelince, Ahi birlikleri ekonomi boyutunu ihmal etmemeleri dolayısıyla ortaya koyduğu insan profile yönünden homo politicus'tan ve toplumsal sorumluluğu ihmal etmemeleri dolayısıyla homo economicus'tan daha farklı bir yaklaşım sergilemekte ve bu bağlamda homo dialogicus'la benzerlikler göstermektedir.

Son olarak, (Arendt, 1969)'un sözleri bu çalışmanın nasıl okunması gerektiğinin ipuçlarını vermektedir:

Derinlere dalan inci avcısının derinlere dalma amacı herşeyi bulup çıkarmak değil, inciyi bularak günışığına çıkarmaktır. İşte bizde yaşadığımız ana geçmişteki değerli anlarımızı tekrar hatırlayarak değer katabiliriz… Bu, geçmişi tamamen diriltmek yada geçmiş çağların tekerrür etmesini sağlamak anlamına gelmez .

Dolayısıyla toplumların yaşadığı modernleşme sürecini ve yaşadıkları değişimleri gözardı etmeden geçmişten örnekler almak toplumsal gelişim ve güçlü kurumlar açısından en doğru yaklaşım gözükmektedir.

Kaynakça

Adams, G. B. (1992). Enthralled with Modernity: The Historical Context of Knowledge and Theory Development in Public Administration. *Public Administration Review*(52), 363-373.

Arendt, H. (1969). *Illuminations.* New York: Schocken.

Aydemir, M. A., & Özşahin, M. C. (2011). Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye - Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi, 6*(1), 41-87.

Diola, M. F. (2009). Social Capital Formation in Conflict Areas in Mindanao and Local Governance. *Philippine Journal of Public Administration*(53), 47-85.

Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*(67), 130-138.

Harari, Y. N. (2015). *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow.* London: Harvill Secker.

Hergüner, B. (2012). Revisiting History: Social Capital Formation in Ahi Unions. *Academic Research International, 3*(3), 357-364.

Kent, M. L., & Taylor, M. (2016). From Homo Economicus to Homo dialogicus: Rethinking socialmedia use in CSR communication. *Public Relations Review*(42), 60-67.

Özalp, A. (2011). Homo Politicus versus Homo Economicus: Yurttaş/Birey. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3*(2), 23-35.

Patulny, R. V., & Svendsen, G. L. (2007). Exploring the social capital grid: bonding, bridging, qualitative, quantitative. *International Journal of Sociology and Social Policy, 27*(1/2), 32-51.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon&Schuster.

Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Reyes, D. R. (1993). Tensions in the Troubled Bureaucracy: Reform Initiatives in Public Organizations and Service Delivery Systems. *Philippine Journal of Public Administration, 37*(3), 239-264.

Svendsen, G. L., & Svendsen, G. T. (2003). On the wealth of nations: Bourdieuconomics and social capital. *Theory and Society*(32), 607-631.

United Nations Development Programme. (1997). *Governance for Sustainable Human Development.* New York: UNDP.

THREATS TO SATELLITES AND WEAPONIZATION OF SPACE

Assist. Prof. Dr. Sıtkı Egeli
Izmir University of Economics

Abstract

The number of satellites in orbit has increased by more than a third since 2015, to reach 2,000. Satellites serve civilian, government and military entities for applications varying from communication, earth-observation, and navigation to intelligence collection and missile early-warning. In this sense, satellites have come to constitute such an intrinsic and indispensable part of modern life that individuals, corporations, governments and militaries take their continued services and availability for granted. Yet, this widely-held confidence in satellites' and their services' availability is deceptive and potentially dangerous. There are enough indications of satellites' vulnerability not only natural, but also human-induced interruptions and destruction. Deliberate human activity to harm or interfere with satellites may take the form of destructive kinetic attacks, often in the form of missiles aimed at satellites. Malevolent action against satellites may also take advantage of a whole variety of less visible non-kinetic techniques such as electronic and cyber attacks, or targeting them with laser beams. A third alternative which has been increasing its preeminence in recent years is the CO-ASAT (Co-Orbital Anti-Satellite) operations: placing an offensive spacecraft in orbit which could then reorient itself into the orbital path of a satellite before closing in for intercept. Once close enough to the targeted satellite, such offensive craft could employ kinetic or non-kinetic techniques to cause damage or disruption. In recent years, U.S., Russia, China, and U.K. have already deployed inspector satellites and space junk collectors that could also double as CO-ASAT vehicles. More recently, France became the first country to reveal its active program aimed at deploying in space laser-armed nano-spacecraft. The mission of those small "defensive" spacecraft would be to chase away adversaries' "offensive" satellite killers. The parallels cannot be missed with the very early days and subsequent evolution of military aviation precisely a century ago. And the ramifications on the conduct of warfare and international security could be multiple. To date, military operations in space have been confined to assisting military activity on the surface of Earth. But this may be about to change and space may soon become a domain of warfare for its own sake.

Keywords: Militarization of Space; ASAT (Anti-Satellite) Weapons; Space Security.

SOVEREIGN WEALTH FUND: PRINCIPLES AND PRACTICES

Kyrychenko Yevheniia
PhD student of Taras Shevchenko National University of Kyiv[1]

Annotation.

The author determines the essence and role of sovereign wealth fund in global economy, provides detailed classification of SWFs by asset class, main objectives, and liability approach, distinguishes key SWF objectives and principles of its operation, presents the overall data outlook of SWFs trends.

Key words: sovereign wealth fund, commodity funds, non-commodity funds, balance surplus, surplus reserves.

Main text

Sovereign Wealth Funds (SWFs) have become important institutional investors in terms of size of assets. The number of SWFs continues to grow, indicating their significant role in global economy in the future. First SWFs emerged in 1950s as a consequence of countries running budget surpluses and accumulating net foreign assets. The first SWF was founded Kuwait in 1953 to invest excess oil revenues. The purpose of the fund was to protect surplus reserves from oil-based risk. Consequently, such funds were primarily established by countries with rich natural resources (Arab Gulf countries, Norway, Russia, Azerbaijan, Norway, Malaysia etc.). New funds emerged in response to discoveries of major new resource deposits: natural gas, oil, coal, copper, diamonds etc. Increased world oil prices in 2000-2012 was another trigger for rapid growth in assets of commodity SWFs, which totaled more than $2.5 trln in 2012 [1].

However, over the last decades, the scope and functions of SWF have rapidly expanded. A second important type of SWFs emerged in 2000s in Asia (Singapore, South Korea, China, etc.), financed by excess of foreign currency reserves resulting from stable net exports. International Monetary Fund and EU Commission experts explain this phenomenon as fundamental shift of emerging economies from world's debtors to world's creditors, which is significant step towards increase of Asia well-being. In 1999, emerging countries as a whole began to run a current account surplus and export capital to the rest of the world, including the EU. That surplus rapidly increased, reaching an estimated 685 billion USD in 2006 (1.3% of world GDP). Asian, Latin America and Middle East oil exporters led the trend. Eastern European economies, Turkey, South Africa, and India decided to apply this experience and established their SWF, despite running significant current account deficits [2]. Consequently, the first generation of commodity SWFs appeared before 2000, but since 2000 SWF phenomenon (second generation) has gained new momentum, leading to an increase in both size and number of SWFs.

[1] Supervisor: Valerii Osetskyi, *DSc*; *Professor*. *Department* of *Economic Theory*, *Macro-* and *Microeconomics*. *Taras Shevchenko National University* of *Kyiv*.

International Forum of Sovereign Wealth Funds (ISWF), founded in 2009, gives the following definition of SWF: "*SWFs are defined as special purpose investment funds or arrangements, owned by the general government. Created by the general government for macroeconomic purposes, SWFs hold, manage, or administer assets to achieve financial objectives, and employ a set of investment strategies which include investing in foreign assets. The SWFs are commonly established out of balance of payments surpluses, official foreign currency operations, the proceeds of privatizations, fiscal surpluses, and/or receipts of commodity exports. These exclude inter alia, foreign currency reserve assets held by monetary authorities for the traditional balance of payments or monetary policy purposes, state-owned enterprises in the traditional sense, government-employee pension funds, or assets managed for benefits of individuals* [3]*.*"

SWFs "differ in size, age, structure, funding sources, governance, policy objectives, risk return profiles, investment horizons, eligible assets classes and instruments" [4]. Preliminary functions of SWFs are to stabilize country's economy through diversification of assets and to generate wealth for future generations. They are divided into two main types: commodity and non-commodity funds. SWFs are classified by asset class, main objectives, and liability approach (Figure 1):

Figure 1

Classification by asset class, main objectives, and liability approach

Asset class	• Commodity funds (e.g. Norway Government Pension Funds and Middle Eastern SWFs) • Non Commodity Funds (typically established by Asian countries – e.g. GIC, KIC, HKMA Exchange Fund)
Objectives	• Stabilization Funds • Savings Funds • Reserve Investment Corporations • Development Funds • Pension Reserve Funds
Liability approach	• Contingent Liability Funds • Fixed liability funds • Mixed Liability Funds • Open-Ended Liability Funds

Source: developed by author based on [2].

Objectives for establishing SWF vary by country. For example, oil exporters create surplus reserves in order to protect themselves from oil-based risk. Some countries use SWF to accumulate profit received from financial sector for purposes of future generations (Singapore). Pension reserve funds accumulate assets to cover liabilities related to aging population (Australia, Ireland, Norway, Chile). Table 1 provides basic characteristics of SWF by key parameters according to Santiago Principles adopted in 2008 by ISWF to encourage open dialogue and deeper understanding of SWF activities.

Table 1

Sovereign Wealth Funds (SWFs)

Parameters	Description
Ownership and legislation	• *Separate legal entity* under specific constitutive law • *Private corporation* under corporate law
Source of funding	• Budget transfers (balance surplus) • Mineral royalties (oil, etc.)
Main objectives	*Separate legal entities:* • Cover expected future pension expenditures (Norway's Government Pension Fund) • Provide savings for future generations and/or fiscal stabilization *Private corporations:* • Ensure long-term financial returns and effective management of entrusted assets.
Macroeconomic linkage	*SWF do not engage directly in macroeconomic policies*, but with *two exceptions*: (i) transfers to the budget for exceptional and targeted needs; (ii) transfers of funds to the Central bank in case of exceptional balance of payments or monetary policy needs.
Funding rules	*Pension reserve funds* (without explicit liabilities): • specific funding rules tied to meet future pension expenditures (e.g., minimum annual amount required to meet estimated future pension expenditure targets) *Fiscal stabilization funds*: • revenue contingent deposit rules; withdrawal rules - typically crafted to meet specific budget deficits (i.e., in the event of a revenue shortfall) or funding needs. Other differences in rules: some *SWF*s keep capital and returns while others pay out targeted annual dividends to the owner; some can invest directly in specific local investment projects, etc.
Main body	*Separate legal entity:* Board of Directors (5-9 members)/ Steering Committee. *Legal entity (not separate):* Minister of Finance or an elected official (President or Governor), who specifies investment objectives and benchmarks.
Management and supervision	*SWFs (not separate legal entities):* managed by Central Bank, supervised by the Ministry of Finance (regular reporting and disclosure of audited financial reports) or an elected official (President or Governor), or directly to Parliament (annual reporting). SWF (*corporation under general company law*): supervised by government represented by the Minister of Finance.
Accountability standards	Compliance with:

	• International Financial Reporting Standards (IFRS) • International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) • National, generally accepted accounting principles (national GAAP) or national Financial Reporting Standards
Investment Policies	Relate to *specific investment objectives*, stated by owner of the funds (government) or by manager of the funds: • Absolute return objective • Relative return objective • No specific return objectives except general objective (seeking long-term financial returns)
Investment Strategies	• *Traditional asset allocations*: government securities with fixed income • *Alternative asset allocations*: investing in different asset classes - equity, infrastructure, private equity funds, commodities, real estate
Risk Management	- Management of *financial risks*: ratings, value-at-risk models, tracking error, duration, and currency weights. - Management of *operational risks*: separation of responsibilities, including front, middle, and back offices; implementation of codes of conduct and policies on conflict of interest for staff and the governing body, etc. - General constraints on *investment classes* (limits on stakes/types of investment/portfolio composition) and *instruments* (leverage)

Source: developed by author based on [5].

SWFs have widely spread in recent decade: since 2010, 31 new funds have been established. In 2012, there were more than 50 sovereign wealth funds with total size of assets reaching $5 trillion. In 2018, IE Sovereign Wealth Labs published 7th edition of the Sovereign Wealth Funds Report, a joint research offering in-depth look at SWFs trends, strategies and transactions. According to the report, there are 91 active sovereign wealth funds (27 are members of the International Forum of Sovereign Wealth Funds) with total assets under management reaching $8.1 trillion. The Middle East, China, Southeast Asia and Norway are the four most active poles of SWFs. Debates over new SWFs are growing in Sub-Saharan Africa and the Caribbean [6].

References:

1. Richard C. Wilson (2018) Sovereign Wealth Funds: An Introduction. Available at: https://www.investopedia.com/articles/economics/08/sovereign-wealth-fund.asp (accessed 25.11.2019)

2. S. Mezzacapo. The so-called “Sovereign Wealth Funds”: regulatory issues, financial stability and prudential supervision. European Commission Available at: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15064_en.pdf (accessed 25.11.2019)

3. E. Steigum (2013) Sovereign wealth funds for macroeconomic purposes. BI Norwegian Business School. Available at: http://www.fpr.se/download/18.11165b2c13cf48416debd70/1420730431042/Underlagsrapport%202013-4%20Steigum.pdf (accessed 25.11.2019)

4. State Street, Sovereign Wealth Funds, Assessing the Impact, Vision, Vol. III, Issue 2, p. 15.

5. C. Hammer, P. Kunzel, I. Petrova (2008) Sovereign Wealth Funds: Current Institutional and Operational Practices. International Monetary Fund. Available at: https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08254.pdf (accessed 25.11.2019)

6. J. Capapé. Sovereign wealth funds 2018. IE Sovereign Wealth Labs. Available at: https://docs.ie.edu/cgc/SWF-CGC-2018.pdf (accessed 25.11.2019).

TÜRK SAĞI'NIN RAP HÂLİ

Arş. Gör. Özgür BAYRAKTAR
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Özet

Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli* isimli eserinde kimyadaki maddenin hâlleri gibi Türk Sağının da üç hâle sahip olduğunu öne sürer. Söz konusu üç hâl milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlıktır. Bu sınıflandırmaya göre, milliyetçilik, Türk Sağının katı hâlini; İslamcılık, Türk Sağının sıvı hâlini; muhafazakârlık ise Türk Sağının gaz hâlini meydana getirir. Dikkatli bakıldığında erken dönem Türkçe Rap şarkılarında bu üçe hâle rastlamak mümkündür. İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) doğan Rap müzik, 1990'lı yıllarda Almanya'daki gurbetçi Türk gençleri arasında da yayılmaya başlamıştır.

Türklerin Almanya'ya göç etmesi 2. Dünya Savaşı'nın ardından 1950'li yıllarda başlamıştır. Savaşın ardından Almanya'da, nüfus kaybına paralel olarak işçi açığı da ortaya çıkmıştır. Almanya bu açığı kapatmak amacıyla başta Türkiye olmak üzere bazı ülkelerle işgücü anlaşmaları yapmıştır. Alman Hükümeti, 1950'li yıllardan itibaren ülkeye sistemli bir şekilde yabancı işçi almaya başlamıştır. Almanya'daki yabancı işçi sayısı 1956'da 95 binden, 1973 yılında 2,6 milyona ulaşmıştır. 90'lı yıllara gelindiğinde Almanya'daki Türk sayısı üç milyonu bulmuştur. Bu Türk varlığı bir yandan yabancı düşmanlığını, ırkçılığı da körüklemiştir. Almanya'daki Neo-Nazi gruplar, Almanya'nın en büyük sorununun Türk ve Müslüman göçmenler olduğunu iddia etmiştir. 90'lı yıllarda, *Dazlaklar* adı ile anılan ve saçlarını kazıtmalarıyla tanınan Neo-Nazi grupların Türk karşıtlıkları sadece söylem düzeyinde kalmamış, söz konusu ırkçı gruplar eyleme de geçmiş ve yaptıkları saldırılarda pek çok Türk göçmeni yaralamış ya da öldürmüştür.

Almanya'daki gurbetçi gençler arasında, 1990'lı yıllarda artan ırkçılığa tepki olarak doğan, ayrıca Güneydoğu Anadolu'da PKK'nın saldırıları karşısında yükselen milliyetçiliğin de etkisiyle hızla yayılan Türkçe Rap şarkıları hem milliyetçi hem İslamcı hem de muhafazakâr temalı sözlere sahiptir. 1995 yılında Cartel grubunun albümü ile hem Almanya'da hem de Türkiye'de patlama yaşayan Türkçe sözlü Rap müzik Türk Sağının üç hâli olan milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlığı içinde barındırır. Bu çalışmada Türk Sağının genel söylemleri incelenecek ardından Türkçe Rap müziğini ortaya çıkaran tarihi, siyasi ve toplumsal koşullar araştırılacak ve Türkçe Rap şarkılarının içeriğindeki milliyetçi, İslamcı ve muhafazakâr retorik tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cartel, İslamcılık, Milliyetçilik, Muhafazakârlık, Türkçe Rap, Türk Sağı

THE RAP FORM OF THE TURKISH RIGHT

Abstract

Tanıl Bora claims that the Turkish Right has three states, like the states of matter in chemistry, in the *Three States of the Turkish Right*. These three states are nationalism, Islamism and conservatism. According to this classification, nationalism refers to the solid state of the Turkish Right; Islamism, the liquid state of the Turkish Right; conservatism constitutes the gas state of the Turkish Right. When looking carefully, it is possible to come

across these three in the early Turkish Rap songs. Rap music, first born in the United States (USA), began to spread among the Turkish youth in Germany in the 1990s.

The immigration of Turks to Germany began in the 1950s after World War II. In the aftermath of the war, a shortage of workers emerged in Germany in parallel with the loss of population. Germany has made the labor agreements with some countries, mainly from Turkey in order to close this gap. From the 1950s onwards, the German government began to recruit foreign workers systematically. The number of foreign workers in Germany increased from 95 thousand in 1956 to 2.6 million in 1973. By the 90s, the number of Turks in Germany reached three million. On the one hand, this Turkish presence has increased xenophobia and racism. Neo-Nazi groups in Germany claimed that Germany's biggest problem was Turkish and Muslim immigrants. In the 90s, the Neo-Nazi groups, known as *Dazlaks* and known for shaving their hair, were not only at the level of discourse, but also the racist groups involved in the action and injured or killed many Turkish immigrants in their attacks.

Rap songs, born in response to the increasing racism among the expatriate youth in Germany in the 1990s, and with the influence of nationalism rising in the face of the attacks of the PKK in Southeast Anatolia, have both nationalist and Islamist and conservative themed lyrics. With the album of the Cartel group in 1995, Turkish rap music, which has been booming both in Germany and in Turkey, contains three forms of Turkish Right, nationalism, Islamism and conservatism. In this study, the general rhetoric of the Turkish Right will be examined, and then the historical, political and social conditions that have created Turkish Rap music will be explored and nationalist, Islamist and conservative rhetoric in the content of Turkish Rap songs will be discussed.

Keywords: Cartel, Islamism, Nationalism, Conservatism, Turkish Rap, Turkish Right

1. Giriş: Türk Sağı, Korkular ve Karşıtlıklar

Türk Sağı çoğu zaman bir "öteki", bir karşıtlık üzerine kendisini kurar; komünizm karşıtlığı, tepeden inme gelen hızlı devrimlere karşıtlık, Yahudi karşıtlığı, Kürt karşıtlığı, "gâvur" karşıtlığı, eşcinsellik karşıtlığı… Bu liste rahatlıkla daha fazla da uzatılabilir. Bu karşıtlıklar genellikle, Türk Sağının korkularından kaynaklanır. Türk Sağı'na göre söz konusu "ötekiler" hep zarar verici, tahrip edicidir. Komünistler dine karşıdır, dini yaşama zarar verir; tepeden gelen devrimler geleneklere karşıdır, geleneklere zarar verir; Kürtler devletin ve milletin bölünmezliğine karşıdır, hem devlete hem millete zarar verir vs.

Türk Sağı tek bileşenli sabit bir yapı değildir. Oranları, yoğunluğu zaman zaman değişmekle beraber temel olarak üç bileşenden oluşur: Milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık. Bora (2012a: 8), milliyetçiliği, muhafazakârlığı ve İslamcılığı, Türk Sağının birbirine dönüşebilir oluş biçimleri olarak yorumlar. Bu bağlamda, milliyetçilik salt bir ideoloji olarak değil, bir zihniyet örgüsü, Türk Sağının grameri/dilbilgisi olarak ele alınabilir. İçerikleri, kavramları, imgeleri uyarlama, uydurma gücü esas olarak milliyetçiliktedir. Bu yüzden milliyetçilik, Türk Sağının katı hâli olarak düşünülebilir. Bu değerlendirmeye göre İslamcılık, Türk sağının imge, değer ve ritüel kaynağı şeklinde görülebilir. İslamcılık, Türk Sağının tek kaynağı olmasa bile en bereketli, en hareketli, olmazsa olmaz bir hayat pınarıdır. Fizikteki maddenin hâlleri mecazı zorlanırsa, ayrıca bulunduğu kabın şeklini alabilme ve mecra bulma yetenekleri de göz önünde bulundurulursa İslamcılığın Türk Sağının sıvı hâli olduğu iddia edilebilir. Bu sınıflandırmaya göre son hâl olan muhafazakârlık ise içeriklerin ve

zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, duruş ve duyuş biçimidir. Muhafazakârlık, Türk Sağının "havasıdır". Bora, muhafazakârlığın amiyane tabirle "gaz verme ve gaza getirme" kabiliyetlerini de hesaba katarak, muhafazakârlığı, Türk Sağının gaz hâli olarak tanımlar. Bora'nın üç hâl olarak betimlediği Türk Sağının bileşenlerinin düşmanları ortaktır. Özellikle de politik kutuplaşmanın arttığı 1960'lı yıllardan itibaren, milliyetçi-muhafazakâr, İslamcı yayınlarda "öteki" olarak sunulan düşmanlar ortak olmaya başlamıştır. Türk Sağının ırkçılıktan, milliyetçi-mukaddesatçı kanadına kadar her türlü tonunda, ülkede ve hatta dünyada yaşanılan hemen hemen bütün sorunların suçlusu olarak sanık sandalyesine oturtulan ortak düşman komünizm ya da en genel manasıyla "her türden sol akım" olmuştur. Türk Sağı, bir nevi görev bilinci ile hareket ederek, "asıl tehlikenin" ne olduğunu bilmek ve onu ifşa etmek için var gücüyle çabalamıştır. Bu bağlamda öncelikle asıl tehlike olan komünizmi, millete ifşa eden sağcı yayınlar, ikinci adım olarak komünistleri, vatan hainliği, yıkıcılık, bölücülük ve Rus ajanlığıyla suçlamıştır. Bu ifşa ve suçlama aşamasından sonra ise Türk Sağının nihai hedefi bu tehlikeyi bertaraf etmek olmuştur (Öztan, 2012: 143, 163).

Özkan-Kerestecioğlu (2012: 29), Türk Sağının ortak düşmanlar karşısında birlik olmasını, hem İslamcı hareketin hem milliyetçi hareketin aynı söylemlerde birleşmesini "korku icadına" bağlar. "Korku icadı" sayesinde, korkulan bir nesnenin, düşmanın, durumun karşısında, birbirinden farklı, birbiriyle çatışan düşüncelerin, tarafların birlikte hareket edebilmesinin yolu açılmış olur. Türk Sağının zamana göre korkuları ve buna bağlı olarak karşıtlıkları değişim göstermiştir. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında komünizm korkusu, Türk Sağının en önemli korkusuyken, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu korkunun ve komünizm karşıtlığının dozajı düşmüştür. Daha sonra Siyonizm korkusu, azınlıklar ve bölünme korkusunun yoğunluğu yükselmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesine müteakip komünizm korkusunun azalmasına rağmen, sol karşıtlığı Türk Sağında her daim var olan bir veçhedir. Zira Türk Sağı, esas olarak sol karşıtlığı üzerine reaksiyoner bir söylem olarak bina edilmiştir. Uzun yıllar boyunca sağın genellikle en öne çıkan planı komünizm tehdidine karşı uyanık olmak olmuştur. Türk Sağına göre, komünizm, hem "mülkiyeti tanımayan, dini inkâr eden, insanları köleleştiren, zalim bir rejim" hem de 93 Harbi'nden beri Türkleri yok etmeye çalışan ezeli düşman "Moskof'un" Türkiye üzerindeki hain emellerinin bir maskesi olarak, gerçekten azametli bir tehlikeyi temsil etmiştir. Türk Sağı bu "tehlike" ile baş edebilmek için komünizmi kriminalleştirme, düşmanlaştırma ve şeytanlaştırma yoluna başvurmuştur. Komünistlik bulaşığıyla damgalanan kişiler ve fikirler, "suçlu, düşman, kötü, def edilmesi gereken bir bel, kökünün kurutulması gereken bir fesat" olarak görülmüştür (Bora, 2012b: 14, 15).

Komünizm düşmanlığı, Türk Sağında anti-semitizmi de besleyen bir kaynak haline dönmüştür. Gerek İslamcılar, gerekse de milliyetçiler Karl Marks'ın Yahudi olmasını ve 1915 Bolşevik Devrimi'nin içinde Yahudilerin yer almasını "cihan hâkimiyeti peşinde koşan" Yahudilerin bu amaca ulaşmak için Rusya'da bir devrim yapması olarak okumuşlardır. Aynı zamanda Adolf Hitler'in *Mein Kampf* kitabının çevirisi olan *Kavgam* kitabı da milliyetçi, ülkücü tabanın "el kitabı" haline gelmiştir. Bu kitaptaki "Yahudilerin cihan hâkimiyeti hedefi", "Komünizmin, aslında bir Yahudi doktrini olduğu", türünden vurgular, İslamcı ve milliyetçi kesimde mevcut anti-semitizm söyleminin vazgeçilmez unsurlarından olmuştur (Balı, 2006: 409).

Türk Sağındaki bir diğer tema da erkekliğin yüceltilmesidir. Bu söyleme göre "erkeklik" bir doğruluk ve mertlik göstergesidir. Nitekim 1969 Genel Seçimleri öncesinde radyodaki seçim konuşmalarında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), kendisini "ürkek değil erkek parti" olarak tanıtmıştır (Bora ve Canefe, 2008: 659). Türk Sağında özellikle de milliyetçi söylemde erkeklik etkin, kadınlık ise edilgendir. Örneğin vatan, "düşmanlardan korunması gereken bir kadın" olarak temsil edilmiştir (Sirman, 2008: 233).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türk Sağının söylemlerinin Almanya'ya göç etmiş Türkler arasında benimsenmesi ve yayılması ayrıca benzer bir söylemin Türkçe sözlü rap müziğe de yansıması incelenecektir.

2. Almanya'ya Türk Göçü: "Vatanımızda Almancı, Burada Yabancı"

İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona erdi. Savaşın bitmesinden sonra tüm Avrupa'da hâkim olan tek şey enkaz, kıtlık, sakatlık ve derin yaralardı. Savaş milyonlarca kişiyi hayattan koparmış, yine milyonlarca kişiyi sakat bırakmış, hem bedenlerde hem zihinlerde derin yaralar açmıştır. Savaşın ardından Almanya'da, nüfus kaybına paralel olarak işçi açığı da ortaya çıkmıştır. Almanya bu açığı kapatmak amacıyla başta Türkiye olmak üzere bazı ülkelerle işgücü anlaşmaları yapmıştır.

Alman Hükümeti, 1950'li yıllardan itibaren ülkeye sistemli bir şekilde yabancı işçi almaya başlamıştır. Federal İşçi Ofisi (Bundesanstalt für Arbeit BFA), işe alma ofislerini İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya gibi Akdeniz ülkelerine kurmuştur. Almanya'daki yabancı işçi sayısı 1956'da 95 binden, 1973 yılında 2,6 milyona ulaşmıştır. Almanya göçmen işçileri işe alınabilecek, kullanılabilecek ve işverenlerin istediği takdirde kovulabilecek geçici emek birimleri olarak tasavvur etmişlerdir. Göçmen işçilere çalışma ve oturma izni geçici olarak verilmiş ve bu izinler sadece ülkenin bazı bölgelerinde geçerli olacak şekilde hazırlanmıştır. Almanya, kendisini asla bir "göç ülkesi" olarak görmek istememiş ve 1973 yılında Petrol Krizi'ni sebep göstererek işçi alımlarını durdurmak istemiştir. Fakat bu döneme kadar, göçmenler ülkeye ailelerini getirmişler ve burada yeni çocuk sahibi olmuşlardır (Castles ve Miller, 2008: 100). Bu "konuk işçilerin" sürekli olarak Almanya'da kalabilecekleri, Alman olmayan o işçilerin kendileri başta olmak üzere hiç kimsenin aklına gelmemişti. Aradan geçen onlarca yıl sonrasında, o zamanın konuk işçileri aileleriyle birlikte –çoğu ikinci, üçüncü, hatta dördüncü kuşak da- Almanya'da yaşar hale gelmiştir. İlk yıllarda göçmen işçiler en ağır, en sağlıksız işleri en düşük ücretlerle yapmışlardır. Birçok işçi bunları, para biriktirip kendi ülkelerine dönme fırsatı olarak gördüğü için bu duruma katlanmıştır (Keskin, 2011: 37, 38). Yabancı işçilerin kendilerini misafir görmelerine benzer bir biçimde Almanya da bu işçilerin geçici olduğunu düşündüğü için, 1990'a dek, yabancı işçilere Alman vatandaşlığı vermemekte direnmiştir. Bu zamana dek, Almanya'da Türk ebeveynden doğmuş bir Türk çocuğu hukuken Türk olarak kabul edilmiştir. Ancak 1990'da çıkan Yabancılar Kanunu ile bu kişilere belli şartlarda vatandaşlık verilmesi mümkün olmuştur (Kastoryano, 2000: 91).

Almanya'ya göç etmiş üç milyondan fazla Türk'ün tanımlanması da başka bir sorun olmuştur. Bu Türklere ilk başlarda "Almancı" ya da "Alamancı" denmiş fakat göç eden grup bu tanımlamayı aşağılayıcı bulduğu için benimsememiştir. "Gurbetçiler" tanımı ise özellikle yeni kuşak göçmenler tarafından beğenilmemiştir. Zira onlar zaman içinde Almanya'da kalıcı konuma gelmişler, burada saygın meslek sahibi olmuşlar, büyük bir kısmı da Alman

vatandaşlığına geçmişlerdir (Akman, 2007: 65). Almanya'daki bu Türk varlığı bir yandan yabancı düşmanlığını, ırkçılığı da körüklemiştir. Almanya'daki Neo-Nazi gruplar, Almanya'nın en büyük sorununun Türk ve Müslüman göçmenler olduğunu iddia etmiştir. 90'lı yıllarda, "Dazlaklar" adı ile anılan ve saçlarını kazıtmalarıyla tanınan Neo Nazi grupların Türk karşıtlıkları sadece söylem düzeyinde kalmamış, söz konusu ırkçı gruplar eyleme de geçmişlerdir. 1992 yılında Mölln'de, 1993'te Solingen'de Türklerin yaşadığı evler Neo Nazi gruplar tarafından kundaklanmış ve birçok Türk bu olaylarda hayatını kaybetmiştir (Yanarışık, 2013: 2915).

Dazlakların saldırıları, Almanya'daki Türk gençlerinde karşı bir örgütlenmeye yol açmıştır. Dönemin Türk çeteleri ağırlıkta yoğunlukta oldukları bölgelerini korumak için açık savaş ilan etmişlerdir: "Dazlaklar Kreuzberg'e giremezler!" Türk gençlerden bazıları, eşit silahlarla dövüşmek ister gibi kendilerini "Türk Dazlakları" olarak adlandırmış ve kimi zaman saldırı, kimi zaman savunma pozisyonunda kalarak şiddet kullanma yoluna başvurmuşlardır (Kastoryano, 2000: 110). Bu dönemde, Türk gençlerinin kendilerini ifade etmelerinin bir alanı da müzik olmuştur. Türk gençleri, Alman ırkçılığına karşı, kendilerini milliyetçi temalı sözlere sahip rap şarkıları ile korumaya geçmiştir.

3. "Cehennemden Çıkan Çılgın Türkler" ya da Türkçe Rapçiler

Almanya'da kurulan *Cartel* grubu Türkçe rapin en ünlü öncü gruplarındandır. Hem Almanya'daki Türk göçmenleri hem de Türkiye'deki gençler arasında büyük bir hayran kitlesine kavuşan *Cartel*, şarkılarında genellikle Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerinin uğradığı ayrımcılığa değinmiştir. 1995 yılında Türkiye'de 300 binin üzerinde albüm satış rakamına ulaşan grup, Türkiye'de satılan Michael Jackson'ın albümünün satışını dahi geride bırakmıştır. Grubun kullandığı amblem bile milliyetçi çağrışımlara sahiptir. Grup, konserlerde Türk bayrağındaki hilali anımsatan bir "C" harfinin işlendiği tişörtlerle sahne almış, albüm kapaklarında da yine aynı "C" harfiyle başlayan ve geleneksel Türk motifleriyle çevrelenmiş bir "Cartel" yazısı kullanmıştır. Grubun piyasaya çıkışının Türkiye'de PKK sorununa karşı Türk milliyetçiliğinin yükseldiği bir döneme rast gelmesi, grubun Türkiye'de basın tarafından olumlu bir şekilde tanıtılması gibi gelişmelerden sonra grubun Türkiye'ye ilk geldiği gün İstanbul'da havaalanında Ülkü Ocakları üyesi gençler tarafından bozkurt işaretleriyle karşılanması tesadüf olmamıştır (Bayrak, 2011: 45).

Grubun şarkılarında da milliyetçi öğelere sıklıkla rastlanır. Grubun çıkış parçası olan ve grupla aynı adı taşıyan "Cartel" (Cartel, Cartel 1995). şarkısının klibi, Solingen Katliamının haberinin bir radyodan verilmesi sahnesi ile başlar. Şarkının ilk sözü de rastgele seçilmiş bir cümle değildir: "Cartel, bir numara en büyük/ Cehennemden çıkan çılgın Türk". Türk Sağının geçmişten beri var olan "tehlikelere karşı uyarma" görevi bu şarkıda da yerine getirilmiştir: "Karakan geri geldi buraya/ Hakkınızı arayıp sormaya/ Geride kalanları uyarmaya." Şarkının klibinde ayrıca Solingen Katliamı ile ilgili haber görüntüleri ve katliamın yapıldığı evin önündeki protesto mitinglerinden kesitler de sunulmaktadır.

Cartel'in milliyetçi söylemin ön plana çıktığı bir diğer parçası da "Sen Türksün" şarkısıdır (Cartel, Sen Türksün, 1995). Adından da anlaşılacağı üzere, grup üyeleri bu şarkıda Almanya'da yaşayan Türklere seslenmektedir. Şarkı yine Almanya'da yaşayan Türklerin uğradığı bir saldırı haberi ile başlar: "Saat 20.30 cumartesi akşamında/ Arabaya binip radyomu açarım yolumda/ Haberlerde söylenenler moralimi bozar/ Yine bir Türk genci ölür,

daha doyamadılar." Daha sonra Türk gençlerinin, dazlakların saldırıları karşısından sabırlarının kalmadığı ve artık onların da bu saldırılara karşılık verecekleri müjdelenir: "Düşünüp taşınıp, konuşup karar verdik/ Bu gece sıra bizde/ Evet bu duruma geldik/ Tam şekilde karşılık vermeye hazırız biz." Ardından, şarkının nakarat kısmında Almanların, Türkleri asla tam olarak kabullenmediği hatırlatılır: "Nasıl çalışsak, nasıl yapsak, nasıl yaşasak/ Yabancıyız, bunu onlar unutmayacak." Bir yandan da Almanya'da yaşayan Türklerin de kendi öz kimliklerini unutmamaları öğütlenir: "Sen Türksün, Almanyalı/ Sen Türksün, Almanyalı/ Bunu anla, bunu unutmamalı." Bu hatırlatmadan sonra, Türk gençlerinin dazlaklara karşı saldırıya geçmesi anlatılır ve Alman Polisinin, kendilerine ayrımcılık yapmasından dert yanılır: "Bu oyunu biz başlatmadık ama biz bitireceğiz/ Suçsuza kötülük yapanlara kan yedireceğiz/ O gün yetmiş Türk Genç hazır sokakta/ Beş dakika sürmedi polis arabası yolda/ Hakiki katillere değil, bize geldiler/ Coplarla, sopalarla bizi dövdüler."

Grup, "Yetmedi Mi?" parçasında da benzer temaları biraz hayal kırıklığı ile biraz da sitemle birlikte işler (Cartel, Yetmedi Mi?, 1995). Şarkı "Yetmedi mi?/ Bunların hepsi yetmedi mi?/ Buraya geldik, yetmedi mi?/ Eşek gibi çalıştık, yetmedi mi? Ezildik, lekelendik, yetmedi mi?" sorularıyla başlar. Devam eden bölümlerde Türklerin yeteri kadar birlik, beraberlik içinde davranmamalarından ve bunun sonucunda Türklerin, "gâvurların altında" çalışmak zorunda kalmasından şikâyet edilir ve Türklerin dayanışma içine girmemesi durumunda felaketle karşılaşacağı belirtilir: "Gâvurların altında çalışmaya artık alıştık/ Senelerce onların kanına mı satıldık?/ (…) ama unutma beraber ancak kazanırız biz!/ Yalnız olmaz, yoksa Ayvayı yeriz/ Seneler böyle gelmiş, böyle mi geçecek?" Ayrıca şarkının ilerleyen bölümlerinde yer alan "Vatanımızda Almancı, burada yabancı/ Bu duyguyu hissetmek inan ki çok acı." ifadesiyle de yaşadıkları ikilemi, hem Almanya'ya hem Türkiye'ye ait olamamamın acısı ama yine de gerçek vatan olarak Türkiye'yi benimsemelerini açık bir şekilde ortaya koyarlar. Şarkı son olarak tekrar bir birlik, beraberlik, dayanışma çağrısı ile son bulur: "Kardeşim beraber olsak kimse bizi ezemez, geçemez, yenemez, dövemez, hakkımızı hiç bir an, yiyemez."

Cartel grubunun üyelerinden biri olan Alper Ağa tarafından 1993 senesinde kurulan Karakan grubunun "Defol Dazlak" şarkısı da hem dazlaklarla olan kavgayı konu alması bakımından hem de Türk Sağının yabancı düşmanı ve "erkekliği kutsayıcı" söylemini içinde barındırması yönünden önemlidir (Karakan, Defol Dazlak, 1993). Şarkı, Karakan'ın dazlaklara seslenirken aynı zamanda tüm Almanlardan da nefret ettiğini itiraf etmesiyle başlar: "Defol dazlak gözüm görmesin seni/ Sevmem zaten senin milletini/ Dilini tipini şu soğuk ülkeni." İlerleyen bölümlerde Türklüğün övülmesi de ihmal edilmemiştir: "Biz Türk'üz/ Ya özgürüz ya ölürüz." Şarkıda, Türk Sağının söyleminin tipik bir öğesi olarak erkeklikten de bahsedilir: "Tek başına gel eğer erkekliğin varsa/ Geçireyim baltayı o leş kel kafana."

Cartel "Kan Kardeşler" şarkısında, Karakan'ın "Defol Dazlak" şarkısına atıfta bulunarak, "Defol dazlak dedik ayvayı yedik/ Biz Türk'üz deyince faşist bilindik." ifadelerini kullanır (Cartel, Kan Kardeşler, 1995). Şarkıda yine Türklerin birlik olmasına yönelik çağrılar yapılır: "Meseleyi fazla uzatmaya gelmez/ Hep beraber olursak bizi kimse yenemez." Benzer bir çağrı, yine Almanya'da kurulan bir Türkçe rap grubu olan ve "adı üstünde" olan "Sert Müslümanlar" grubu tarafından yapılır, fakat bu sefer Türklükten ziyade Müslümanlık ön plandadır. Grup, yine 1995 yılında çıkan albümündeki "Solingen" şarkısıyla Solingen

Katliamı'na atıfta bulunur (Sert Müslümanlar, Solingen, 1995): "Bizler Müslüman, kardeşiz, kardeşiz/ Hep beraber olup gâvurları yeneriz."

1990'lı yıllarda Almanya'da kurulan ve "adı üstünde" olan bir diğer grup da "İslamic Force" grubudur. Grubun 1997 yılında çıkan "Mesaj" albümünün ilk parçası olan "Selamın Aleyküm" şarkısı da yine Almanya'da gurbetçi Türklerin yaşadığı sorunlara atıfta bulunur (İslamic Force, Selamın Aleyküm, 1997): "Alman gümrüğünde kontrol altında kaldılar/ Sanki satın alındılar/ Bunları kullanıp kovarız sandılar/ (…) Almanya'da yabancı, Türkiye'de Alamancı/ (…) Almanya'da yaşıyorum, Almanların kalbi yok biliyorum/ Dazlaklar içimi kinle doldurdu/ Almanlara göre işlerini ellerinden alıyoruz, müzikle başkaldırıyoruz."

Türkçe Rap'in Türkiye'deki temsilcilerinde Türk Sağının söylemleri rahatlıkla gözlemlenebilir. Örneğin, Türkçe Rap'in Türkiye'deki öncülerinden olan Ceza'nın, homofobik söylemlerde bulunduğu bazı parçaları bulunmaktadır. Bunlardan birisi "Anladın Mı Derdimi?" adlı parçadır (Ceza, Anladın Mı Derdimi, 2002). Şarkının nakaratında, rap müziğinin kalitesinin bozulmasından yakınılmaktadır, buna göre rap müzikteki kalite sorununun nedenlerinden birisi homoseksüel MC'lerdir.[239]: "Anladın mı derdimi bu içimdeki nefret/ Rasyonel, internasyonel, homoseksüel wack MC'ler, önüne gelene verdiler mikrofonu/ Rezil ettiler rap'i, f*ck the wack MC'z, s*ck the wack MC'z." Erkeklik vurgusu şarkının geri kalanında da devam eder: "Delikanlı E-5'te dönmelere asılan mı?/ Yaptığı suçu anlatıp sonra kasılan mı acaba?/ Her gece bıkmadan, usanmadan, yaşanmamış zevkleri tadan halkı şarlatan sanan zihniyet bol memlekette/ İ*nelerin hâkim olduğu bir magazinde göze batan rap mi?"

Ceza'nın üyesi olduğu "Nefret" grubunun şarkılarında da milliyetçi-muhafazakâr söylemlere rastlanır. Grubun en ünlü şarkılarından "İstanbul" şarkısında bolca "şanlı geçmiş" vurgusu bulunur (Nefret, İstanbul, 2000): "Şu İstanbul'un eşsiz boğazında ne kadar gizemli esrarengiz bir hava/ Güneşin batışından ta ki doğuşuna ister Asya ister Avrupa'da dolaş/ Burası bizim işte Türk toprakları bak da gör atalarının miraslarını/ (…) Uğruna gemiler yürütüldü karada boşuna mı yatıyor altında şüheda/ Hazırlamışsındır benim kara toprağımı İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı."

Grubun, bir diğer şarkısı "Şahi"de de İstanbul'un fethine bolca vurgu, Batı karşıtlığı ve geleneklerini, geçmişlerini unutan gençlere sitem bulunur (Nefret, Şahi, 2001): "Bin yıllık saltanat, 1453'te şahi güllesiyle İstanbul oldu Konstantinopolis denilen yalan/ (…) Duvar tanımadı, Ama şimdi nerede sahi nerede?/ 53 günde zafere koşan ordu nerede?/ (…) Nefret bir şahi sözleri ise gülle/ Tarihini unutmuş olana güle güle/ (…) Benim uğurlu sayım 1453/ Bir artı dört artı beş artı üç, on üç/ On üçü uğursuz sayan batılılara/ Osmanlıdan bu şahi hediye olsun sonsuza/ Torunları ise batıya hayran olmuş/ Senelere damgasını vurmuş olan ruhsuzlar."

Grubun başka bir şarkısı da single olarak çıkan "Vatan" şarkısıdır. Bu şarkıda milliyetçilik ve ülkenin bölünmezliği vurguları oldukça fazladır: "Karış karış ya vatan ya da can/ Rabbimden rahmet sana kefensiz yatan/ Gözünü buraya dikenin oyarım gözünü/ (…) Türkçe rapte milliyet biraz daha ciddiyet/ (…) Dalgalanan göklerde yıldız ve hilal/ Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal/ (…) Mehmetçik tepede bekler nöbette/ Türk bayrağı dalgalanır göklerde/ Türkiye için ölürüm ben sözümde/ Kimse duramaz Türk'ün önünde/ Ben

[239] MC: Açılımı Master of Ceremony (seremoni ustası) Tanımı: Rap'te Şarkı sözünü yazan, şarkıyı söyleyen, rap stilini belirleyen, bass ve ritim ayarını müziğe uyduran kişilere Mc denir.

varsam bu dünya üzerinde/ Kimse bölemez bu vatan göklerde/ (…) Gökler benim ay yıldız benim simgem/ Affedemem vatanıma yanlış yapanı/ Otuz bin askerin canını alanı/ Hatırası var şehidin unutmadım/ Yapılanların hepsini hatırladım."

4.Sonuç

Türk Sağı, içinde milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık barındıran bir bileşimdir. Bu üç bileşenin oranları kimi zaman değişir, fakat Türk Sağının hemen hemen her hareketi bu üç zihniyetinde içinde barındırır. Tanıl Bora, bu bileşenleri, fizikteki maddenin üç hâline benzetir. Bu benzetmeye göre, milliyetçilik Türk Sağının katı hâli, muhafazakârlık gaz hâli, İslamcılık ise olmazsa olmaz sıvı hâlidir. Bu üç hâl, Türkçe sözlü rap müzik şarkılarında da görülür. Almanya'da ırkçı saldırılara maruz kalmış gurbetçi Türk gençlerinin oluşturduğu ve yaygınlaştırdığı Türkçe Rap'in ilk yıllarında yapılan şarkılar hem muhafazakârlık hem İslamcılık hem de bolca milliyetçilik taşır. Almanya'dan Türkiye'ye yayılan Türkçe Rap'in Türkiye'deki temsilcileri de Almanya'daki gruplara paralel olarak şarkılarında bu temaları barındırırlar.

Kaynakça

Akman, V. (2007), *Küresel Göç Hikayeleri,* çev. Taner Gezer, İstanbul: Yakamoz Yayınları.

Balı, R. (2006), "Türk Anti-Semitizmi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık, Cilt 5,* der. Ahmet Çiğdem, s. 402-409, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı.

Bayrak, B., B. (2011), *Muhafazakâr Gençliğin Bir İfade Biçimi Olarak Türkçe Rap ve Türkiye'de Hip-Hop Kültürü,* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bora, T. (2012a), *Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık,* İstanbul: Birikim Yayınları, 7. Baskı.

Bora, T. (2012b), "Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi", *Türk Sağı, Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,* der. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan, s.9-28, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. ve Canefe, N. (2008), "Türkiye'de Populist Milliyetçilik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, Cilt 4,* der. Tanıl Bora, s. 635-662, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı.

Castles, S. ve Miller, M., J. (2008), *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri,* çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstnbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kastoryano, R. (2000), *Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri,* çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Keskin, H. (2011), *Türklerin Gölgesinde Almanya, Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler,* çev. Yüksel Pazarkaya, İstanbul: Doğan Yayınları.

Özkan-Kerestecioğlu, İ. (2012), "Korku ve Siyaset: Türk Sağının Ezberlerini Çözümlemek", *Türk Sağı, Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,* der. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan, s.29-46, İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztan, T. (2012), "Öfkeyi Çizmek: Milliyetçi Tahayyülde Düşman Portreleri", *Türk Sağı, Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,* der. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan, s.137-168, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sirman, N. (2008), "Kadınların Milliyeti", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, Cilt 4,* der. Tanıl Bora, s. 226-244, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı.

Yanarışık, O. (2013), "Yükselen Irkçılık ve İslamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği", *Yeni Türkiye, Sayı: 54,* s. 2911-2917.

Sözlü Kaynakça

Cartel, (1995), "Cartel" *Cartel,* Polygram Music.

Cartel, (1995), "Sen Türksün" *Cartel,* Polygram Music.

Cartel, (1995), "Yetmedi Mi" *Cartel,* Polygram Music.

Cartel, (1995), "Kan Kardeşler" *Cartel,* Polygram Music.

Ceza, (2002), "Anladın Mı Derdimi?", *Medcezir,* Hipnetic Records.

İslamic Force, (1997), "Selamın Aleyküm", *Mesaj,* DeDe Records.

Karakan, (1993), "Defol Dazlak", *Single* WR Records.

Nefret, (2000), "İstanbul", *Meclis-i Ala İstanbul,* Hammer Müzik.

Nefret, (2001), "Şahi", *Anahtar,* Hammer Müzik.

Sert Müslümanlar, (1995), "Solingen", *Dikkat Dikkat,* Özdiyar Müzik.

Ek 1: Cartel Grubunun Albüm Kapağı (1995)

"VAROŞTA YAŞAM ZOR, PESPAYE ORTAM"

Arş. Gör. Özgür BAYRAKTAR
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada kentlerin varoş mahallelerinde doğmuş, büyümüş ve halen daha varoşlarda yaşayan ve kendi hayatlarını, çektikleri zorlukları müzik ile dile getiren rapçilerin parçaları analiz edilmiştir. Varoştaki yoksulluğu ve şehir merkezlerindeki zenginliği temele alan bu parçalarda varoştaki gündelik yaşam hakkında birçok ipucuna rastlanabilmektedir. Yaşadıkları şehirler farklı olsa da benzer deneyimlere maruz kalan ve dolayısıyla aynı temaya vurgu yapan rapçiler incelenmiştir (İstanbul: Heijan, Cash Ömer; Ankara: Ezhel; İzmir: Gazapizm, Yener; Eskişehir: Cegıd, Adana: Fate Fat). Bu rapçiler, şarkılarında genellikle çevrelerindeki yoksulluğu, bu yoksulluğun yol açtığı sosyal sorunları, işsizliği, işsizlikten dolayı çocukların ve gençlerin büyük çoğunluğunun yasadışı işlere yönelmek zorunda kalmaları, damgalanan mekânda yaşamanın zorluğu, polis ve devlet ile olan problemli ilişkileri gibi konuları ele almaktadırlar. Varoşlardan yükselen rap parçalarında, rapçiler, yaşadıkları zorlukları ülkenin geri kalanına anlatmaya çaba göstermişlerdir. Bu şarkılarda yoğun olarak zengin-fakir, varoş-merkez gibi karşıtlıklar bulunmaktadır. Zira bu şarkıları dile getirenlerin günlük hayatta en çok karşılaştığı olayların başında varoşlarda yaşamaktan dolayı merkezdeki zenginler tarafından dışlanmak gelmektedir. Rapçilerin şikâyetçi oldukları önyargı aslında kendilerinde de bulunmaktadır. Onlar da şehrin merkezleri olan Nişantaşı, Bebek gibi semtlerde yaşayanların samimiyetsiz olduklarını ve buralardaki arkadaşlıkların maddiyata dayandığını iddia ederler. Parçalarda hep merkezin yapaylığından, varoşun samimiyetinden, "harbiliğinden" bahsedilir. Kurulan bir diğer zıtlık da polis ile olan karşıtlıktır. Yaşadıkları mahallelerde hırsızlık, gasp ve uyuşturucu ticareti gibi suçların oranı yüksek olduğu için, bu bölgelerde sivil ya da resmi birçok polis görev yapmaktadır. Varoşları rap müzik ile yansıtmaya çalışan hemen hemen her rapçinin polis ile ilgili anılarına parçalarda rastlamak mümkündür. Ya polis tarafından kovalanmıştır rapçi ya da dış görünüşünden dolayı polisin kötü davranışına maruz kalmıştır. Bu yüzden polisten kaçılmalıdır onlara göre. Sözlerinde sansür bulunmayan rapçiler, gündelik hayatlarını olanca çıplaklığıyla anlatırlar. Bu bağlamda, bu çalışmada söz konusu rap parçaları üzerinden varoşta yaşamanın anlamı, gündelik yaşamda karşılaşılan güçlükler ve rapçilerin zenginlik-fakirlik algıları, varoş-merkez ayrımı, yaşama dair umut/umutsuzluk, toplumun geneline ve ahlak normlarına duyulan nefret analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dışlanma, Fakirlik, Rap, Varoş, Zenginlik

"HARD TO LIVE IN THE GHETTO, THE ENVIRONMENT IS CRAPPY"

Abstract

In this study, the songs of the rappers who were born and grown in the ghetto of the cities and who still live in the ghetto and express their own lives and their difficulties with music were analyzed. Based on poverty in the ghetto and wealth in the city centers, there are many clues about daily life in the ghetto at these songs. Although the cities where they live are different, the rappers who were exposed to similar experiences and thus emphasized the

same theme were examined (Istanbul: Heijan, Cash Omer; Ankara: Ezhel; Izmir: Gazapizm, Yener; Eskişehir: Cegid, Adana: Fate Fat). In their songs, these rappers generally deal with the poverty around them, the social problems caused by this poverty, the unemployment, the fact that the majority of children and young people have to turn to illegal jobs due to unemployment, the difficulty of living in the stamped area, and the problematic relations with the police and the state. In the rap songs rising from the ghetto, the rappers have tried to explain the difficulties they have experienced to the rest of the country. In these songs, there are intense contrasts such as rich-poor, ghetto-city center. Because the most common events in the daily life of those who voiced these songs to be excluded from the center by the rich people living in the ghetto. The rappers actually have the prejudice to which they complain. They claim that the rich people who live at the centers of the city are insincere and the friendships of rich people are based on money. The songs of the rappers always mention the insincerity of the center and also the sincerity and honesty of the ghetto. Another hostility in the songs is the struggling with the police. Many of the civilian or official policemen work in the ghetto because of the high rate of crimes such as theft, extortion and drug trafficking there. It is possible to hear the memories about the police in almost every song of the rappers who try to express the ghetto. The rapper was either chased by the police or subjected to police abuse due to his appearance. Therefore, when a rapper sees the police, he must escape immediately. The rappers try to describe their daily lives and they do not have censorship in their words. In this context, the meaning of living in the ghetto, the difficulties encountered in daily life and the perceptions of riches and poverty of the rappers, the difference between the ghetto and the center, the hope / hopelessness about the life, the hatred towards the society and moral norms will be analyzed from the rap songs in this study.

Keywords: Exclusion, Poverty, Rap, Ghetto, Wealth

1. Giriş

Bu çalışmada Almanya'da doğan Türkçe Rap'in Türkiye'ye de sıçraması, İstanbul Kadıköy merkezli rap müziğin tüm ülkeye yayılması ve daha sonra da varoşlardaki rapçilerin öne çıkmaya başlaması araştırılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da nüfus kaybı yaşanmış, işgücünde büyük bir açık meydana gelmiştir. Bu sebeple Almanya, başta Türkiye olmak üzere kimi ülkelerden işçi almaya başlamıştır. 1950'li yıllarda Almanya'ya göç eden Türkler 1990'lı yıllarda ülkede önemli bir sayıya ulaşmıştır. Türkçe Rap, ilk olarak Almanya'daki gurbetçi gençler arasında ortaya çıkmıştır. Kendilerinin bu ülkede çeşitli haksızlıklara ve ırkçılığa, ayrımcılığa maruz kaldığını öne süren bu gençler tepkilerini rap müzik ile ortaya koymaya çalışmışlardır. En ünlüsü Cartel tarafından yapılan ilk Türkçe Rap albümleri, Alman ırkçılığına bir tepki olarak öne çıkmış, bu ırkçılığa karşı öncü rap parçalarında Türk milliyetçiliği yüceltilmiştir. Bu milliyetçi, muhafazakâr söylem, Türkiye'deki rap parçalarına da yansımıştır. Dazlakların Almanya'da, Türk göçmenlere şiddet uyguladığı, Cartel'in havaalanında ülkücüler tarafından karşılandığı, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalandığı, MHP'nin iktidar ortağı olduğu, tüm bu gelişmelerin ışığında milliyetçiliğin zirve yaptığı Türkiye'de çıkartılan ilk rap albümleri de bu ortama paralel bir şekilde içinde milliyetçi, muhafazakâr öğeler barındırmıştır. Bir süre İstanbul Kadıköy merkezli isimlerle ön planda olmaya devam eden Türkçe rap, daha sonra çeşitli illere ve daha da sonra şehirlerin kenar mahallelerine yayılmıştır. Varoşlardan yükselen rap parçalarında,

rapçiler, yaşadıkları zorlukları ülkenin geri kalanına anlatmaya çaba göstermişlerdir. Bu şarkılarda yoğun olarak zengin-fakir, varoş-merkez gibi karşıtlıklar bulunmaktadır. Zira bu şarkıları dile getirenlerin günlük hayatta en çok karşılaştığı olayların başında varoşlarda yaşamaktan dolayı merkezdeki zenginler tarafından dışlanmak gelmektedir. Rapçilerin şikâyetçi oldukları önyargı aslında kendilerinde de bulunmaktadır. Onlar da şehrin merkezleri olan Nişantaşı, Bebek gibi semtlerde yaşayanların samimiyetsiz olduklarını ve buralardaki arkadaşlıkların maddiyata dayandığını iddia ederler. Parçalarda hep merkezin yapaylığından, varoşun samimiyetinden, "harbiliğinden" bahsedilir. Kurulan bir diğer zıtlık da polis ile olan karşıtlıktır. Yaşadıkları mahallelerde hırsızlık, gasp ve uyuşturucu ticareti gibi suçların oranı yüksek olduğu için, bu bölgelerde sivil ya da resmi birçok polis görev yapmaktadır. Varoşları rap müzik ile yansıtmaya çalışan hemen hemen her rapçinin polis ile ilgili anılarına parçalarda rastlamak mümkündür. Ya polis tarafından kovalanmıştır rapçi ya da dış görünüşünden dolayı polisin kötü davranışına maruz kalmıştır. Bu yüzden polisten kaçılmalıdır onlara göre. Sokakları anlattığını ifade eden varoştaki rapçilerin şarkılarında en çok dile getirilen olgu ise uyuşturucudur. Zira yaşadıkları sokaklarda en çok karşılaştıkları şey uyuşturucu ticareti ve kullanımıdır. Sözlerinde sansür bulunmayan rapçiler, bu gerçekliği de olanca çıplaklığıyla anlatırlar. Bu çalışmada varoştan yükselen rap parçaları incelenmiş, en çok dile getirilen yoksulluk, dışlanma ve suç gibi olgular analiz edilmiştir.

2. Türkçe Rap'in Almanya'da Doğuşu: "Cehennemden Çıkan Çılgın Türk"

İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermiştir. Savaşın bitmesinden sonra tüm Avrupa'da hâkim olan tek şey enkaz, kıtlık, sakatlık ve derin yaralardır. Savaş milyonlarca kişiyi hayattan koparmış, yine milyonlarca kişiyi sakat bırakmış, hem bedenlerde hem zihinlerde derin yaralar açmıştır. Savaşın ardından Almanya'da, nüfus kaybına paralel olarak işçi açığı da ortaya çıkmıştır. Almanya bu açığı kapatmak amacıyla başta Türkiye olmak üzere bazı ülkelerle işgücü anlaşmaları yapmıştır.

Almanya'ya göç etmiş üç milyondan fazla Türk'ün tanımlanması büyük bir sorun olmuştur. Bu Türklere ilk başlarda "Almancı" ya da "Alamancı" denmiş fakat göç eden grup bu tanımlamayı aşağılayıcı bulduğu için benimsememiştir. "Gurbetçiler" tanımı ise özellikle yeni kuşak göçmenler tarafından beğenilmemiştir. Zira onlar zaman içinde Almanya'da kalıcı konuma gelmişler, burada saygın meslek sahibi olmuşlar, büyük bir kısmı da Alman vatandaşlığına geçmişlerdir (Akman, 2007: 65). Almanya'daki bu Türk varlığı bir yandan yabancı düşmanlığını, ırkçılığı da körüklemiştir. Almanya'daki Neo-Nazi gruplar, Almanya'nın en büyük sorununun Türk ve Müslüman göçmenler olduğunu iddia etmiştir. 90'lı yıllarda, "Dazlaklar" adı ile anılan ve saçlarını kazıtmalarıyla tanınan Neo Nazi grupların Türk karşıtlıkları sadece söylem düzeyinde kalmamış, söz konusu ırkçı gruplar eyleme de geçmişlerdir. 1992 yılında Mölln'de, 1993'te Solingen'de Türklerin yaşadığı evler Neo Nazi gruplar tarafından kundaklanmış ve birçok Türk bu olaylarda hayatını kaybetmiştir (Yanarışık, 2013: 2915).

Dazlakların saldırıları, Almanya'daki Türk gençlerinde karşı bir örgütlenmeye yol açmıştır. Dönemin Türk çeteleri ağırlıkta yoğunlukta oldukları bölgelerini korumak için açık savaş ilan etmişlerdir: "Dazlaklar Kreuzberg'e giremezler!" Türk gençlerden bazıları, eşit silahlarla dövüşmek ister gibi kendilerini "Türk Dazlakları" olarak adlandırmış ve kimi zaman saldırı, kimi zaman savunma pozisyonunda kalarak şiddet kullanma yoluna başvurmuşlardır

(Kastoryano, 2000: 110). Bu dönemde, Türk gençlerinin kendilerini ifade etmelerinin bir alanı da müzik olmuştur. Türk gençleri, Alman ırkçılığına karşı, kendilerini milliyetçi temalı sözlere sahip rap şarkıları ile korumaya çalışmıştır. Bu nedenle Türkçe Rap'in ilk yıllarındaki şarkılarda yoğun bir milliyetçi, muhafazakâr hava hâkimdir.

Almanya'da kurulan Cartel grubu Türkçe Rap'in en ünlü öncü gruplarındandır. Hem Almanya'daki Türk göçmenleri hem de Türkiye'deki gençler arasında büyük bir hayran kitlesine kavuşan Cartel, şarkılarında genellikle Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerinin uğradığı ayrımcılığa değinmiştir. 1995 yılında Türkiye'de 300 binin üzerinde albüm satış rakamına ulaşan grup, Türkiye'de satılan Michael Jackson'ın albümünün satışını dahi geride bırakmıştır. Grubun kullandığı amblem bile milliyetçi çağrışımlara sahiptir. Grup, konserlerde Türk bayrağındaki hilali anımsatan bir "C" harfinin işlendiği tişörtlerle sahne almış, albüm kapaklarında da yine aynı "C" harfiyle başlayan ve geleneksel Türk motifleriyle çevrelenmiş bir "Cartel" yazısı kullanmıştır. Grubun piyasaya çıkışının Türkiye'de PKK sorununa karşı Türk milliyetçiliğinin yükseldiği bir döneme rast gelmesi, grubun Türkiye'de basın tarafından olumlu bir şekilde tanıtılması gibi gelişmelerden sonra grubun Türkiye'ye ilk geldiği gün İstanbul'da havaalanında Ülkü Ocakları üyesi gençler tarafından bozkurt işaretleriyle karşılanması tesadüf olmamıştır (Bayrak, 2011: 45).

Rap müzikte 2010'lu yıllara kadar kendisini hissettiren bu muhafazakâr, milliyetçi söylem, bu dönemden sonra yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır. 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidarını perçinlemeye başladığı bir ortamda muhafazakâr duruş, otoriteye isyan eden genç kitle için çekici olma özelliğini kaybetmiştir. Bu durum daha çok gençlerin dinlediği bir tür olan rap müzikte de kendisini göstermiştir. Hem ilk nesil muhafazakâr rapçilerin yaşlanıp, "iş güç peşinde koşması", "çoluk çocuğa karışması" hem de AKP'nin nüfuzunu artırdığı oranda gençlerin muhafazakârlıktan hızla uzaklaştığı bir ortamda rap müzik Türkiye'de muhafazakâr söylemden arınmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde internetin de yaygınlaşması ile birlikte rapçilerin sayısında da önemli bir artış gözlenmiştir. Rapçiler artık yapım şirketleri olmadan bağımsız bir şekilde kendi stüdyolarını kurup albümlerini Myspace ve Youtube gibi internet ortamında dinleyicilere sunmuştur. İnternet fırsatını en yoğun kullanan kesimlerden birisi de kentin yoksul mahallelerinde, varoş kesimlerinde yaşayan rapçi gençler olmuştur.

3. Varoşlardan Yükselen Çığlık: "Hayaller 50 Cent, Cepte 50 Kuruş"

Yoksul bölgelerde yaşayan, imkânları kısıtlı olan rapçi gençler, 2010'lu yıllar ile birlikte gündelik hayatlarını, yoksulluklarını, yoksulluk kültürlerini internet aracılığıyla ülkenin geri kalanlarına duyurmaya çaba göstermiştir. Genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama durumu olarak tanımlanan yoksulluk ayrıca, insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden mahrum olmak durumu şeklinde de tanımlanabilir (Oktik, 2008: 25-26). Yoksullukla ilgili olarak literatürde en çok öne çıkan kavramlardan birisi "yoksulluk kültürü"dür. Yoksulluk kültürü kavramı ilk olarak Oscar Lewis tarafından 1960'lı yıllarda kullanılmıştır. Lewis, önce Meksika'da fakir aileler arasında bir araştırma yapmış, ardından da Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşayan yoksul aileler arasında incelemelerde bulunmuş ve genel olarak yoksulların benzer bir yaşama sahip olduğunu öne sürmüştür. Yoksulluk kültürünün genel özelliklerinden birisi

çok kalabalık evlerde yaşamak kavgaya ve şiddet kullanımına yatkın olmaktır. Erken yaşta cinsellikle tanışılan ve erkek egemen bir düşüncenin hâkim olduğu bu kültürde, bireyler çeteleşme dışında örgütlü şekilde hareket etmez ve siyasal katılım göstermezler. Ayrıca bu kültürde başarı standartlarına ve çalışma ahlakına bağlılık oldukça düşüktür (Lewis, 1966: 23, 24). Yoksulluk kültürü genel olarak şu şekilde özetlenebilir (Gül ve Sallan-Gül, 2008: 69):

Yoksulluğu üreten ve sürekli kılan temel öğe yoksulluk kültürüdür.

Yoksulluk kültürü, toplumda kuşaktan kuşağa aktarılan kısır döngü bir yaşam biçimini ifade eder.

Yoksulluk kültürünün, genel egemen toplumsal kültürden ayrılan belirgin özellikleri vardır.

Yoksulluk ve yoksulluk kültürü üzerine Türkiye'de pek çok çalışma yapılmıştır. Bu literatürde öncü çalışmalardan birisi olan ve gecekondu sorunun da gündemde olduğu bir dönemde yazılan Orhan Türkdoğan'ın "Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı" (1974) eseri, gecekondularda yaşayanların kültürlerini ve yoksulluk deneyimlerini incelemiştir. Yoksulluk ve gecekondu ile ilişkili olan göç olgusu da yoğu çalışılan konulardan birisidir. 1978 yılında Kemal Kartal "Kentleşme ve İnsan" isimli kitabında kırdan kente göç eden bireylerin, gelir düzeyleri ve kente uyumlarını araştırmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra yoksulluk araştırmalarında bir artış görülmüştür. Bu çalışmalardan birisi Işık ve Pınarcıoğlu (2001) göç ve yoksulluğu İstanbul Sultanbeyli örneği üzerinden inceler. "Nöbetleşe Yoksulluk" olarak adlandırdıkların duruma göre kente önce göç edenler kentte gecekondularını kurar ve iş bulup maddi durumunu görece iyileştirir. Bu ilk kuşak daha sonra gelenlere iş ve konut konusunda yardımcı olur. Yazarlar, kente önce göçen yoksulların, yoksulluklarını daha sonra gelenlere devrettiği bu döngüyü ve ilişkiler sistemini "nöbetleşe yoksulluk" kavramıyla tanımlar.

Türkiye'de yoksulluğun, yoksulluk kültürünün ve yoksulluğa dayalı olarak dışlanmanın yaşandığı bölgeler ile ilgili bazı araştırmalar mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Burcu Şentürk'ün 2015 tarihli *Bir Gecekondu Mahallesi Hikâyesi: Bu Çamuru Beraber Çiğnedik* başlıklı çalışmasıdır. Yazar, bu çalışmasında Ankara'da bulunan bir gecekondu yerleşim bölgesi olan Ege Mahallesi'nde bir alan araştırması yapmış, mahalleye gelen ilk göçleri, inşa edilen ilk gecekonduları, şehirle kurulan ilk bağları ve mahallenin günümüzdeki halini ele almıştır. Ankara'da benzer bir mahallede yapılan bir diğer çalışma da Yelda Yürekli'ye (2016) ait olan *Küçük Moskova: Tuzluçayır* isimli kitaptır. Sol grupların örgütlülüğüyle bilinen Tuzluçayır Mahallesi hakkındaki eserde mahallenin kuruluşu, siyasallaşması, sol hareketin güçlenmesi ve günümüzdeki durum incelenmiştir. Yine Ankara'da, yoksulluk ve gecekondu ilişkisini ele alan kitaplardan birisi de Tahire Erman'ın (2016) *"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi* çalışmasıdır. Kitapta Karacaören-TOKİ sakinlerinin yaşadığı kentsel dönüşüm ve ötekileştirilme hikâyeleri araştırılmıştır. Ötekileştirilme ile ilgili bir diğer araştırma da Çanakkale'de Elif Gezgin (2016) tarafından yapılan *Damgalanan Mekânda Yaşam: Bir Kentin 'Öteki'si Olmak* isimli eserdir. Yazar, Çanakkale'nin Fevzipaşa Mahallesi'nde yaşayan Romanların ötekileştirilmesini incelemiştir. Şehrin "tehlikeli ve belalı" olarak adlandırılan mahallesinde yaşayan Romanların sorunlarını ele alan eserde "öteki" olmanın yükü ve kimlik oluşumu süreçlerine ışık tutulmuştur. Romanlar üzerine yapılan benzer bir çalışma da Derya Koptekin'in (2017) *Biz Romanlar Siz Gacolar: Çingene/Roman Çocukların Kimlik İnşası* başlıklı kitabıdır. İzmir'in Roman

mahallelerinde alan araştırması yapan Koptekin, Romanların tecrübe ettiği ayrımcılığı ve Romanların kimlik inşası sürecini ele almıştır. Romanlar hakkındaki kapsamlı alan araştırmalarından birisi de Nazım Alpman'a ait olan *Başka Dünyanın İnsanları: Çingeneler* kitabıdır. 1993 tarihli bu öncü çalışmada hem Türkiye'deki hem de diğer ülkelerdeki Romanların günlük yaşamları ve uğradıkları ayrımcılıklar gibi konular irdelenmiştir. Toplum tarafından "öteki" olarak görülen, çeşitli hor görüye ve ön yargıya uğrayan gruplardan birisi de varoşlarda yaşayan, farklı giyim tarzları ile toplumun genelinden ayrılan ve "apaçi" olarak tanımlanan gençlerdir. Bu gençler üzerine yaptığı doktora tezini kitaplaştıran Ömer Miraç Yaman'ın (2013), *Apaçi Gençlik: Gençlerin Toplumsal Davranış Ve Yönelimleri İstanbul'da 'Apaçi' Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma* isimli araştırması da oldukça ilgi çekicidir. Kitapta apaçilerin saç ve giyim tarzları, memleketleri, eğlence hayatları ve siyasi görüşleri gibi kapsamlı bilgiler bulunmaktadır.

Dışarıdan "apaçi" olarak adlandırılan bir diğer grup da varoşlarda rap müziği yapmaya çalışan çoğunluğunu büyük kentlere Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden göçen gençlerin oluşturduğu topluluktur. Düşük bir bütçe ile yapılmış ve internete yüklenmiş olan pek çok rap parçası bulunmaktadır. Bu şarkıların sahipleri genellikle gündelik hayatlarını şarkılarına yansıtmaya ve varoşlardaki yaşamı ülkenin geri kalanına göstermeye çabalarlar. Kendisini "bir Angara bebesi" olarak tanımlayan ve geçmişte Ankara'nın ünlü varoş semti olan Çinçin'de yaşamış olan Ezhel, varoştaki hayatı şöyle özetler (Ezhel, 2014, Yarınımız Yok): *Varoşta yaşam zor pespaye ortam/ ve de gençler hapisteler çünkü tek çare torba.* Çinçin ile ilgili olan literatürde de benzer doğrultuda bulgular vardır. Bu semtte yapılan bir alan araştırmasında ikamet ettikleri yere olan önyargıdan dolayı gençlerin iş bulmakta zorlandığı ve bu sebeple mahallede yaygın olan torbacılık gibi illegal işlere girmek zorunda kaldığı belirtilmiştir. Çalışmada, mahallede bulunan bir okulun müdürü ile yapılan görüşmede, müdür okulun çevresinde bulunan bir torbacının günde 6.000 lira hâsılat yaptığını iddia etmiştir (Ümit-Atılgan, 2017: 65).

Kenar mahallelerin merkez ile karşılıklı bir ilişkisi vardır. Her merkez, bir kenar; her kenar da bir merkez kurgular. Bazen gerçekçi kimi zaman platonik, kimi yerde suçlayıcı ve rencide edici olabilir bu bakış. Her iki dünya da kendinden bakar ve ötekini kurgular (Alver, 2013: 76). Buna benzer bir kurgulama rap parçalarında sık sık görülür. Merkez yalancıdır, riyakârdır, çıkarcıdır ve doğal değildir. Fakat rapçilerin ikamet ettiği mahalleler merkezdeki değerlerin tam aksine samimidir, doğaldır ve bu mahallelerin insanı "sokağı, gerçek hayatı" bilmektedir. Bu duruma örnekler, Van'dan İstanbul'un Bağcılar ilçesine göç eden Heijan'ın parçalarında sık sık görülür. Örneğin, Heijan ve Mustafa Ak (2016), *Semt Oturuşu* isimli şarkısında Ortaköy, Bebek gibi semtleri Bağcılar ile karşılaştırır: *Ortaköy, Bebek. Nedir sushi yemek?/ Biraz yürek ister midyeyi sevmek/ Sende bi' cheesecake, ben Döner, Ayran/ Sende AVM, bende dükkân var.* Benzer bir karşılaştırma Heijan'ın kardeşi Cash Ömer'in (2017) parçasında da vardır. Mavzer ile birlikte söylediği parçada merkez semtlerin zengin olmasına ve güzel kadınların sadece paralı erkeklerle birlikte olduğuna; kendilerinin ise inşaat işçisi olduklarından yalnızca çirkin kadınlarla ilişki yaşayabildiklerine vurgu yapılır: *Nişantaşı, Bebek, Ortaköy, Taksim/ Ak gecelere hadi çevir bi taksi/ Gece muazzam sabah bayan aksi/ Tart bi yüz gram varmı terazi/ Hep bize terso bu hayaller tabi/ Amelesin koçum la neyine terazi/ Gerek sana bayan üste feracesi/ Neyine taş bebek sarışın, esmeri (...) Zorlama abisi amelesin/ Gelmez sana sarışını esmeri/ Neyine Taksim, Ortaköy, Bebeği/ Istakoz neyine ye kol*

böreği. Parasızlıktan dolayı güzel bir ilişki yaşayamamadan, sadece "Kezbanlar" ile birlikte olabilmeden yakınma yine bir Hejian (2017) şarkısında görülür. Muti ile beraber yapılan *Yansın Geceler* şarkısının nakaratında "Pelinsu ve Eceler"in para bittiği zaman ortadan yok olduğu iddia edilir: *Yansın geceler, Pelinsu, Eceler/ Bitince paralar, nerdeler? (...) Gece paralısı, son model arabası/ Bitmiyo "merhaba"sı taş gibi manitası/ Akıyolar aleme janti kankası/ Bize gene kezban, tribi de cabası./ Viskisi,votkası,capuccino tayfası/ Şekiller Dubai, sabah otel odası/ Ve batmıyo "Bababank", bitmiyo havası/ Biz gibi garibana demli çay ablası.* Elbette zenginlerin ortamı samimiyetsiz ve yapaydır. Paraya dayalı gösterişli bir suni dünya vardır, iyi günde tozpembe olan bu dünyada, kötü günde yapayalnız kalınır: *Havalı arabalar, yatlar, yazlıklar/ Modayı takip edip manken gibi kasılanlar/ Garsona bahşiş "üstü kalsın"lar/ Hep samimiyetsiz saçma sapan tavırlar/ Nişantaşı, Ortaköy, Bebek, Beşiktaş/ Yanıyo' geceleri, manitalar hep taş/ Taksim, Maçka, Nispetiye, Fulya/ Topçusu, popçusu, kodamanı burda/ Bu nasıl bir dava? Her şey para!/ Ama yaramıyo' garibana yok öyle dünya!/ Düşünce dara, kimse aramaz ama/ O zaman anlarsın aga her şey bir rüya!* (Heijan ve Muti, 2017: Yansın Geceler). Benzer bir karşıtlık kurgusu Fate Fat (2016) isimli grubun Sokağın Kafası şarkısında da bulunur: *Metropolde para döner varoşlarsa köleye/ (...) Hiç bir zaman boyun eğmedik hayatın zulmüne/ Bizi doğarken kaydetmişler kaybedenler kulübüne/ (...) Gel gel varoşlarda sanat var/ (...) Yaşadığım yerse bazen Teksas'ı hiç aratmaz/ Fate Fat varoşlarda önyargı hiç yaratmaz.* Kimi şarkılarda da merkez-varoş karşıtlığı mevsimler üzerinden kurulur; kenar mahallelerde sonbahar havası hâkimdir. Merkezde bahar iken, çiçekler açarken, gecekondu mahallesinde hayat zorludur, hüzünlüdür, mevsim hazan mevsimidir: *Donar mimiklerim donar/ Konar omzuma en ağır roman/ Sen şehrin merkezi/ Ben sürgün yeri olan/ Sonbahardan baharlara selam.* (Yener Çevik, 2017: Donar).

Kimi zaman "öteki"ye, merkeze dair herhangi bir söz söylenmese de çoğu şarkıda "mahalle"ye, "biz"e dair cümleler bulunmaktadır. Genel olarak mahallenin zorlu şartlarından, çekilen yoksulluktan ve şahit olunan suçlardan bahsedilir. Semt, adeta bir havaalanıdır, uyuşturucu maddelerin bilet yerine geçtiği (Mavzer ve Dinçer Öztürk, 2016: Kıdemli Kezban): *Welcome to Bağcılar her yer hava alanı/ Köşe başında esnaf tek suçu torbacı/ Ver malı piyasa canlansın/ Katkısı büyük ama vergisi pahalı.*

Fakirlik kimi zaman acıklı bir şekilde dile getirilirken kimi zaman da rapçiler kendi yoksullukları ile dalga geçerler: *Hayaller 50 Cent, cepte 50 Kuruş/ Gözümüz harman, gönlümüz sarhoş* (Heijan ve Mustafa Ak, 2016: Semt Oturuşu). Yoksulluk anlatılırken çocukluğa inilir, rapçiler yokluk içinde geçen kendi çocukluk günlerini şarkılarında dile getirir, zira belirtildiği gibi onun hayatını anlatan bir dizi, bir film yoktur: *İki eli cebinde gezen çocuk/ Baba, anneyle tartışır, ağlayan çocuk/ Bir tek bayramlarda, sevinen çocuk/ Bununla sakın oynama, denilen çocuk/ Yoksulluk işte, çocukken işte/ İşportada, inşaatta, tekstilde işte/ (...) Duvar yazılarını okuyuşu kitap diye şiir diye/ Yaş günü hiç olmamış ki almamış hediye/ Konuşup dururmuş eski bisikletiyle/ Onun da freni kopmuş ayağı sokmuş tekerleğe/ Kaldırımda kalmış simsiyah izi/ Onun hayatını anlatmamış ne film ne dizi/ Tv üstü antenden çekiyor dört kanal magazin/ Cumartesisi yok sadece pazar günü izin/ (...) Saçlarımız kısacık veya üç numaralı/ Çocukluklarımız yanık ve ağır yaralı* (Yener Çevik, 2014: Çocuk). Çocukluğa inildiğinde madde kullanımına dair izler de bulunur parçalarda. Büyüdükleri ortam nedeniyle küçük yaşlarda uyuşturucuya başlamaları çok kolay olmuştur (Ceg, 2018: Kafamız Matiz): *Dönem ödevi çok çalıştım, tabii ki hocam/ Yarın teslim poşete üç tüp Bally projem/ Bu*

hem ekonomik, hem de aşırı halüsinojen/ Lisedeyken alıştığım bu yatıştırıcı/ Hayat bağlarını kopartan bi' yapıştırıcı/ Savaş güvercini veyahut barış kılıcı/ Hayat ironik moruk, baya' kafa karıştırıcı/ Bu, matizleşme hikâyemin daha başıydı/ Büyüdüğüm yer adaletsiz dağ başıydı/ Ve benim babam mahallenin en ayyaşıydı/ Ama dezavantaj bir rapçinin avantajıydı. Ceg'in başka bir parçasında da varoşlar ve arkadaşlıklara dair benzer anlatımlar bulunmaktadır (Ceg, 2019: Sokaklar): *Madi ile gün aşırı, kişi başı en az 3 Bally tüpünü/ Kurtulmaya karar verdik biz iki genç/ O yüzden diledik yeni bir hayat, naneli sakız gibi fresh/ İkimizin de dirisi leş/ Değişmedi ki hiçbir şey bak/ Birisi ayyaş, birisi keş/ İstemediğimiz birisi olduk*

Bazen de önyargıdan şikâyet edilir. Kenar mahallenin kültürünün toplumu ürkütmesinden dert yanılır. Fakirliğin nedeninin çalışırken patrondan emir almak istememekten kaynaklandığını öne sürerler (Gazapizm, 2012: Ağabey): *Kenar mahalle kültürü bi çok toplumu ürkütüp/ Uzaklaştırmıştır kendinden soyutlar üzgünüz/ Soyutça üzgünüz aslında küskünüz hayata/ Bazen düşkünüz ya sonra, maddeyle gülmüşüz/ Şeklen düzgünüz de yorgun türkümüz ne varsa/ (...)Hiç kimseye hizmet etmek istemediğimdendir belki de parasız kalışlarım/ Alışmadım emir almaya Abi de kardeş de benim, hizmetim de kendime.* Sokakta tanık olduğu şeyleri anlattığını belirten Gazapizm (2014: Olmaz İşte), illegal olayları aktardığı ve esmer olduğu için, dış görünüşünden dolayı önyargıya maruz kaldığını, çeşitli zorluklar yaşadığını belirtir: *Paspal*[1] *terimini sound için kullanırken/ Birçok yasa dışı işi parçalarda anlatırken/ Saçım siyah, kaşım siyah, kirli sakal, deri ceket/ Düşünsene talk show'da olmaz işte/ Sokak ağzı bir PR'le alternatif bir müzikte/ Aykırı bir profilken öyle takılırken/ (...)Olmaz işte gözün kara ise başın beladadır.* Fakirlik, alay ve isyanla karışık bir şekilde kabullenilmiştir. "Zorlamamak" gerekir, pahalı yemekleri ve güzel kadınları onlar hak etmemektedir: *Makara bizde marka yaptıklarımız ortada/ Yazıyoruz inşaatta veyahut nakliyatta/ Ev taşırken geliyo hayranlar sözde fame'iz/ Rüyada bile ameleyiz bu nasıl hayat Cash'im/ Gören diyo zengin cepte 50 kuruş ha siktir/ Manita teyet geçer tırrek misin söyle nesin?/ Bi Istakoz Yemesek N'olur Döner Ayran Tekdir* (Cash Ömer ve Mavzer, 2017: Zorlama Abisi Amelesin).

Fakirlik ile birlikte yaşanılan semt de sahiplenir. Semt yoksuldur, içinde birçok suçu barındırır, semtteki herkes uyuşturucudan etkilenmiştir, fakat yine de semt güzeldir, semt onlarındır (Heijan, 2014: Gene mi Amcalar)[2]: *Bonzai adamı bozai/ Her dumanda beynimi zorlayi/ Böyle giderse yiyecem ben kafayi/ Ula bütün semt olmuş baba zebani/ Semt bizim birader ev kira/ Faturalar kapıda yeter mi ki para/ Sözde ünlüyüz hani baba yok para/ Lafa gelince rapçilerde b*k para.*

Khontkar ve Ezhel'in şarkılarında uyuşturucuya özendirme gerekçesiyle tutuklanmasına neden olan özellikle de esrar gibi varoş mahallelerde satılan uyuşturucu maddeler en çok söz edilen konulardan birisidir.[3] Örneğin, *Harmana düştüm adresim belli: Yenidoğan.* sözleri

[1] Argoda esrar anlamına gelmektedir.
[2] Heijan'ın çıkış parçası olan bu parça Heijan'ın gözaltına alınmasından sonra Youtube'tan kaldırılmıştır. Dolayısıyla parçanın kayıtlarına soundcloud.com üzerinden ulaşılabilmiştir.
[3] Tutuklamalar ve Ezhel'in salınması ile ilgili haberler için bkz. https://www.cnnturk.com/turkiye/yansin-gecelerle-taninan-heijan-gozaltina-alindi (Erişim tarihi (02.06.2018).
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/876269/Heijan_dan_gozalti_aciklamasi__Arkadasimla_PES_oynuyorduk.html (Erişim tarihi (02.06.2018).
http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-fenomen-rapci-ezhel-tutuklandi-40847455 (Erişim tarihi (02.06.2018).

Ankara'daki uyuşturucu alışverişinin adresini verir (Dj Artz ve Ezhel, 2017: Pavyon). Ezhel de (2017), *Alo* şarkısında Çinçin'e gidip torbacılardan esrar almasını ve bu arada polisten kaçmasını hikâyeleştirmiştir: *Yürüyorum mahalleye, her yer varoş/ Mahallenin girişinde birkaç babo/ Alayında façalar, alayı maço/ Islık çaldı bebeler dediler: "Gel la"/ "Kaçlık istiyo'n" dedi, dedim "50'lik ver la.* Bu şarkıda bahsedilen ıslık, torbacılar ve müşteriler arasındaki gizli bir haberleşme kodudur. Ezhel, esrar almak için mahalleye gittiğini, torbacıların ıslıkla onu çağırdığını ve 50 liralık esrar satın aldığını belirtmiştir. Şarkının (Ezhel, 2017: Alo), devamında ise varoş mahallelerde sıklıkla yaşanan bir polis kovalamacasından bahseder: *Tam o an sirenler çaldı birden anons/ Dedim: "Ha siktirin gidin la polis mi lan o?"/ Öyle hızla koştum resmen koştum maratonu/ Cepler para dolu koştum tutarak donu.* Başka bir polisten (argoda: amcalar) kaçma hikâyesi ise Heijan'dan (2014, Gene mi Amcalar?) gelmektedir. Fakat bu sefer kaçışın nedeni mahalledeki esrar alışverişi değil esrar ve hap aldıktan sonra hırsızlık yaparken suçüstü yakalanmak üzeredir: *Hadi semte gidek baba piyasa yapak/ Bi' iki duman alıp hapı patlatak/ Sonra çat diye homie biraz hızlanak/ Sonra tufaya çıkıp kapı zorlayak/ Kır kilidi içeri aha paralar/ Ev sahibi duymasın bizi yaralar/ Sessiz sessiz lan duydular/ Baba koş baba koş aha amcalar.*

Popüler kültürden uzak bir biçimde ezilenlerin sesi olmaya çalışan rap müziğin ana konusu sokaklardır. Genellikle para kazanmak için yapılmayan rap müzik, ezilenlerin, herhangi bir olguya, otoriteye, toplum normlarına karşı çıkanların ifadesi konumundadır. Protest olduğu kadar realisttir de. Rapçiler, çoğunlukla doğdukları, büyüdükleri ortamlarda yaşananları dile getirirler. Toplum tarafından geniş kabul görmek gibi bir dertleri olmadığından dolayı rapçilerin parçalarında küfür, cinsellik, şiddet, hırsızlık ve uyuşturucu kullanımı gibi toplum normlarına uymayacak pek çok olgu vardır. Fakat bunlar aykırı olduğu kadar gerçektir, yaşananlar, görülenler, tecrübe edilenlerdir. Bu nedenle bu tarz parçalara varoşların aynası denebilir.

4. Sonuç

Rap müziğin en önemli amaçlarından birisi sokakları ifade etmektir. Ana akım medya tarafından görülmeyen ya da yanlış şekilde, abartılı biçimde, türlü efsanelerle yansıtılan sokakları şarkılarla yansıtabilmektir, rapçilerin en önemli hedeflerinden birisi. Gerçekçidirler hem de bazen fazla gerçekçidirler. Kimi zaman bu gerçeklik, sıradan insanlara, steril ortamda yaşayanlara garip gelebilir. *Hap var, rapimde hap var, içersen ot var/ Bi' dumanla patlar bonz var, ölüm var/ Bur'da hayat seni zorlar/ Yaramıyosa koçum sana boş sigara var* (Heijan, 2014: Gene mi Amcalar) diyerek nezih mahallelerdeki dinleyicilerine seslenebilir, hatta biraz da onları küçümseyebilir. Sözlerde şiddet, argo ve uyuşturucu bol bol bulunmaktadır. Çünkü bu şarkıları yazan rapçilerin yaşadıkları mahallerde tüm bunlar fazlasıyla mevcuttur. Aslında varoşlardaki rapçiler, toplumun geri kalanına varoşu yansıtan ayna görevi görürler. Bu çalışmada da varoşlarda rap müzik yapmaya çalışan rapçilerin parçaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu şarkılarda genel olarak ortamdan kaynaklanan olumsuzluklar, maruz kalınan önyargı, tecrübe edilen şiddet, kavga, sorumlu aileler ve pek tabi ki de işlenen suçlar, özellikle de uyuşturucu trafiği ön plana çıkmaktadır.

http://www.milliyet.com.tr/rapci-ezhel-beraat-etti-molatik-8380/ (Erişim tarihi (02.06.2018).

Kaynakça

Akman, V. (2007), *Küresel Göç Hikayeleri,* çev. Taner Gezer, İstanbul: Yakamoz Yayınları.

Alpman, N, (1993), *Başka Dünyanın İnsanları: Çingeneler,* İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Alver, K, (2013), *Mahalle: Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi,* Hece Yayınları: Ankara.

Bayrak, B., B. (2011), *Muhafazakâr Gençliğin Bir İfade Biçimi Olarak Türkçe Rap ve Türkiye'de Hip-Hop Kültürü,* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erman, T, (2016), *"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Gezgin, E, (2016), *Damgalanan Mekânda Yaşam: Bir Kentin 'Öteki'si Olmak,* Ankara: Phoenix Yayınları.

Gül, H, ve Sallan-Gül, S, (2008), "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları,* (ed.) Nurgün Oktik, İzmir: Yakın Kitabevi, 57-96

Işık, O, ve Pınarcıoğlu, M, (2001), *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kastoryano, R. (2000), *Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri,* çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Oktik, N, (2008), "Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları,* (ed.) Nurgün Oktik, İzmir: Yakın Kitabevi, 21-56.

Oscar, L, (1966), "The Culture of Poverty", *Scientific American*, 215(4), 19-25.

Şentürk, B, (2015), *Bir Gecekondu Mahallesi Hikâyesi: Bu Çamuru Beraber Çiğnedik* İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkdoğan, O, (1974), *Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Ümit-Atılgan, E, (2017), " 'Çinçin'den Subay, Polis Çıkmış mı ki ben olayım?' Damgalı Mekanlar", *Kenarın Kitabı, "Ara"da Kalmak, Çeperde Yaşamak,* (ed.) Funda Şenol Cantek, s. 61-88, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı.

Yaman, Ö, M, (2013), *Apaçi Gençlik: Gençlerin Toplumsal Davranış Ve Yönelimleri İstanbul'da 'Apaçi' Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma,* İstanbul: Açılım Kitap.

Yanarışık, O. (2013), "Yükselen Irkçılık ve İslamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği", *Yeni Türkiye, Sayı: 54,* s. 2911-2917.

Yürekli, Y, (2016), *Küçük Moskova: Tuzluçayır,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sözlü Kaynakça

Cash Ömer ve Mavzer, (2017), Zorlama Abisi Amelesin, https://www.youtube.com/watch?v=QtVN1Qvlgek (Erişim tarihi: 02.06.2018).

Ceg, (2019), Kafamız Matiz, https://www.youtube.com/watch?v=3-nL6EJg11c (Erişim Tarihi: 09.12.2019

Ceg, (2019), Sokaklar, https://www.youtube.com/watch?v=VLrafK_Ci7k (Erişim Tarihi: 09.12.2019

Dj Artz ve Ezhel, (2017), Pavyon, https://www.youtube.com/watch?v=fYUA2kiNOGE (Erişim Tarihi: 02.06.2018).

Ezhel, (2014), Yarınımız Yok, https://www.youtube.com/watch?v=GCD0Ji1rtcs (Erişim tarihi: 02.06.2018).

Ezhel, (2017), Alo, https://www.youtube.com/watch?v=ipR2ganGxYs (Erişim Tarihi: 01.06.2018).

Gazapizm, (2012), Ağabey, https://www.youtube.com/watch?v=jbL-qeiL2_0 (Erişim Tarihi: 02.06.2018).

Gazapizm, (2014), Olmaz İşte, https://www.youtube.com/watch?v=rugUzCf481Y (Erişim tarihi: 02.06.2018).

Heijan ve Mustafa Ak, (2016), Semt Oturuşu, https://www.youtube.com/watch?v=w1WAXfZ_XlA (Erişim tarihi: 03.06.2018).

Heijan ve Muti, (2017), Yansın Geceler, https://www.youtube.com/watch?v=jgENJPtgyyw (Erişim tarihi: 03.06.2018).

Heijan, (2014), Gene mi Amcalar? https://soundcloud.com/asosyaladam/heijan-genemi-amcalar (Erişim Tarihi: 02.06.2018).

Nefret, (2004), Vatan, https://www.youtube.com/watch?v=8_c2KoHBe3g (Erişim Tarihi: 02.06.2018).

Yener Çevik, (2014), Çocuk, https://www.youtube.com/watch?v=lEyNzI5SFcw (Erişim Tarihi: 02.06.2018).

Yener Çevik, (2017), Donar https://www.youtube.com/watch?v=xlSi-5dro7A (Erişim Tarihi: 01.06.2018).

İnternet Kaynakları

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-fenomen-rapci-ezhel-tutuklandi-40847455 (Erişim tarihi (02.06.2018).

http://www.milliyet.com.tr/rapci-ezhel-beraat-etti-molatik-8380/ (Erişim tarihi (02.06.2018).

https://www.cnnturk.com/turkiye/yansin-gecelerle-taninan-heijan-gozaltina-alindi (Erişim tarihi (02.06.2018).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/876269/Heijan_dan_gozalti_aciklamasi__Arkadasimla_PES_oynuyorduk.html

ATISFACTION WITH THE STATUS QUO: A MULTI-DIMENSIONAL FRAMEWORK

Volkan Kalender
Dumlupinar University

Abstract

Status quo evaluation is an important variable for the Power Transition Theory (PTT), which proposes that power parity and dissatisfaction with the status quo lead to war. Despite its importance, an agreed upon theoretical framework for the concept of satisfaction does not exist. Different indicators are used to gauge satisfaction / dissatisfaction, but none of them are without flaws.

One of the reasons for this problem lies in the extension of PTT from a theory that specializes on the interactions among only the most powerful states to all states. In the original version of the theory one needed to look only at the satisfaction or dissatisfaction of the contending power. When the PT logic is extended to apply to all states however, status quo evaluations become problematic.

Thus I propose to look at the satisfaction variable multi-dimensionally—in dyadic, regional and global settings. A state may be satisfied with the dyadic order, but dissatisfied with the international order—and vice versa. Different degrees of satisfaction on these dimensions should result in different outcomes. Dyadic dissatisfaction coupled with dissatisfaction with the international order is more likely to lead to conflict than dyadic dissatisfaction alone.

Keywords: Atısfactıon, The Status Quo, Power Transition Theory,The Multı-Dımensıonal Framework

EKONOMİNİN YENİDEN DİZAYN İHTİYACI: İKLİM KRİZİ VE SİRKÜLER EKONOMİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat Çetin
İstanbul Üniversitesi

Özet

Özellikle iklim değişikliği ve paralelinde halihazırdaki ekonomik yapı dünya kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmış; dünyanın ekolojik sınırları konusunda insanlığı bir yol ayrımına doğru götürerek, günümüzün üretim ve tüketim kalıplarıyla şekillenen al-yap-kullan-at (take-make-use-dispose) doğrusal/lineer ekonomisinin modern toplumun ihtiyaçlarını daha fazla karşılayamayacağı sonucunu ortaya koymuştur. Çevreye mümkün olan en az zararı verecek şekilde büyüyecek bir dünya ekonomisi için, kaynak kullanımını azaltmak, yeniden kullanmak ve geri dönüşümünü sağlamak, hammaddelere olan ihtiyacı azaltmak ve kaynak verimliliğini artırmak gerekmektedir.

Bu amaçla, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden, toplumu daha az doğal kaynak girdisiyle daha fazla değer yaratabilen bir topluma geçirmek amacıyla, hammadde, kaynak ve yenilenebilir enerji kullanımlarını esas alan yeni bir ekonomik sistemin ortaya çıkması neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu yeni üretim sistematiği çoğunlukla 'Döngüsel Ekonomi' başlığıyla ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonominin Yeniden Dizaynı, İklim Krizi, Sirküler Ekonomi

SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER YARDIMIYLA MANİSA İLİNİN TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (2014-2018)

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Nur GERMİR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

İzmir Körfezi'nin kuzeydoğusunda yer alan Spil Dağı'nın eteklerine kurulu olan Manisa iline bağlı, her biri birbirinden özel tarihi, kültürel ve turistik yönden zenginlikleri barındıran 17 adet ilçe bulunmaktadır. Bu ilçelerden birisi de şimdiki adı Salihli olan, antik Lidya'nın başkenti olan Sardes'e ev sahipliği yapmış olan ilçedir. Zengin bir halk olan Lidyalılar M.Ö. 7. Yüzyılda, yüzde 75 altın, yüzde 25 gümüş alaşımlı elektromdan bir bakla tanesi büyüklüğünde, ön yüzünde kraliyet arması olan ilk madeni parayı darp ederek, tarihte ilk sikkeyi bu topraklarda basmışlardır. 2006 yılında Financial Times Dergisi "Geleceğin Avrupa Şehirleri ve Bölgeleri" yarışmasında "En İyi Potansiyele Sahip Şehir" kategorisinde Manisa ilini "Doğrudan Yabancı Yatırım İçin En Uygun Şehir" olarak birinci seçmiştir. Verimli arazileri ve gelişmiş Organize Sanayi Bölgeleri ile Manisa ili, Türkiye'nin kalkınması ve rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi yanı sıra Türkiye'ye yapılan yatırımlar için de bir cazibe merkezi konumundadır. Tarihin derinliklerinden günümüze değin para ve ticaret konusunda önemli bir dinamik olan Manisa ilinin bu işlemleri gerçekleştirebilmesi, organizasyonel yapısı tamamlanmış ilin gerektirdiği departmanları da bünyesinde barındıran bir bankacılık ekosistemi ile sağlanabilir. Çalışmanın amacı ilin istihdam ve bilanço kalemleri ile bankacılık yapısının seçilmiş göstergeler yardımıyla görüntüsünü ortaya koyarak Türkiye Banka Sistemi içindeki payını tespit edebilmekten ibarettir.

Anahtar Kelimeler: İlk Madeni Para, İstihdam, Bilanço Kalemleri, Bankacılık

Abstract

There are 17 districts of Manisa, which is located on the slopes of the Spil Mountain in the northeast of İzmir Bay, each of which has special historical, cultural and touristic riches. One of these districts is now called Salihli that is home to Sardes, the capital of ancient Lydia. Lydians, a rich people BC. In the 7th century, 75 percent of the gold, 25 percent of the silver alloy in the size of a pod of beads, the first coin with a royal coat of arms on the front, minted the first coin in this land. In 2006, Financial Times magazine ranked Manisa as the Best City for Direct Foreign Investment in the City with the Best Potential "category in the European Cities and Regions of the Future" competition. Fertile land and Manisa Organized Industrial Zone with advanced, strengthening of Turkey's development and competitiveness as well as for investments made in Turkey is the center of attraction. Manisa, which is an important dynamic in terms of money and trade from the depths of history to the present, can realize these transactions through a banking ecosystem that includes the departments of the province whose organizational structure is completed. The study aims province's employment and putting forth the image structure with the help of selected indicators of the banking balance sheet items is simply to be able to determine the share of Turkey Banking System.

Keywords: First Coin, Employment, Balance Sheet Items, Banking

GİRİŞ

Tarihin her döneminde önemini koruyan Manisa ili; Salihli, Akhisar, Turgutlu, Soma, Alaşehir, Saruhanlı, Demirci, Kırkağaç, Gördes, Köprübaşı, Kula, Selendi, Sarıgöl, Ahmetli, Gölmarmara, Yunusemre ve Şehzadeler gibi hepsi birbirinden değerli tarihi, turistik ve tarımsal değerlere sahip ilçeleri ile günümüzde de ticari, sınai, tarımsal ve turistik anlamda cazibe merkezi olma rolünü devam ettirmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak sultani olarak adlandırılan çekirdeksiz kuru üzüm, sofralık zeytin gibi ürünlerde Türkiye birincisi ve ülkemizin ihracatında büyük bir paya sahip olan tarım ürünleri ile ön plana çıkan Manisa, dünyada tek noktada en fazla beyaz eşya ve televizyon üretilen Organize Sanayi Bölgesi ile ve artan yatırımlarla, tarım ve tarih şehri olarak anılmasının devamında ülkemizde ve dünyada ürettiği kaliteli sanayi ürünleriyle markalaşmaya devam etmektedir. Önemli demiryolu ve karayolu arterlerinin geçiş noktasında bulunması, İzmir Alsancak Limanı, Adnan Menderes Havaalanı ile dünyanın sayılı ve Türkiye'nin en büyük konteyner limanı olma projesine sahip Kuzey Ege Çandarlı Limanı'na olan yakınlığı, ucuz maliyetli nitelikli işgücüne sahip olması gibi parametreler başta olmak üzere yerli ve yabancı yatırımcılar için gözde bir hüviyete sahip olan Manisa, 2006 yılında Financial Times Dergisi tarafından 200 Avrupa şehri içinde "Doğrudan Yabancı Yatırım İçin En Uygun Şehir" seçilmesinin yanısıra "Geleceğin Avrupa Şehirleri ve Bölgeleri" yarışmasında "En İyi Potansiyele Sahip Şehir" kategorisinde de birincilik ve "Güney Avrupa'da Geleceğin Kenti" kategorilerinde ikinci başarılı şehir olarak seçilmiştir. Akhisar Organize Sanayi, Akhisar Zeytin ve Zeytinyağı Türevleri İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, Kula Deri Organize Sanayi Bölgesi, Salihli Organize Sanayi Bölgesi, Turgutlu Organize Sanayi Bölgesi ve Soma Organize Sanayi Bölgesi yanısıra beş kısımdan oluşan mega görüntüsü ile 224 işletmede 51.000 bin kişiye istihdam imkanı sağlayan Manisa Organize Sanayi Bölgesi (MOSB) merkez ilçe Yunusemre'de yer almaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı "Şehirlerin Rekabeti" raporuna göre "yabancı yatırım çekme ve başarı" alanında "örnek olay" mahiyetinde takdimi yapılan Manisa ili, Manisa Organize Sanayi Bölgesi'nde otuzdokuz adedi bulunan toplam kırkbeş adet yabancı sermayeli şirket ile uluslararası knowhow ve teknoloji transferi avantajını da elinde bulundurmaktadır (Anonim, 2008; Çelik, 2017: 286; Aktaş ve Kargın, 2019: 1, 25; WEF, 2014).

MANİSA İLİ'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Manisa ili 1960'ların sonuna kadar verimli tarım arazilerinin işlenmesi sonucu tarımsal kökenli ekonomik görüntüsünü, 1970'lerin başında faaliyete geçen organize sanayi bölgesi ile genişleterek günümüzde Türkiye'nin ve dünyanın önde gelen sanayi şehirleri arasında yerini almıştır. Coğrafi olarak yer aldığı Ege bölgesi içinde verimli tarımsal arazileri yanısıra ticari ve sınai cazibe merkezleri konumundaki Organize Sanayi Bölgeleri ile bölgenin gelişme potansiyeli en yüksek illerinin başında gelmektedir (Yalçınkaya, 2017: 286)

fyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illerinin de yer aldığı TR33 Bölgesi'nde bulunan Manisa, bölgede en büyük nüfusa sahip il konumundadır. Nüfusun dağılımına bakıldığında %28'in il merkezinde, %42'sinin büyük ilçelerde (Akhisar %12, Salihli %11, Turgutlu %11, Soma %8, Alaşehir %7) yaşadığı kalan yaklaşık %30'un da diğer ilçelerde ikamet ettikleri görülmektedir (Grafik.1). 2018 yılı verilerine göre nüfusu 1.429.643 kişi olup; 1995-2000 ve 2009-2018 yılları arasında en yüksek nüfusa sahip il olmasının yanısıra, aldığı göç ve verdiği

göç ile 2017-2018yıllarında bölgede Afyonkarahisar'dan sonra ikinci sırada yerini almaktadır (Grafik.2). İşgücüne katılma oranının %55,5 olduğu Manisa ili nüfusun miktarı ve özellikleri bakımından Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu (URAK) tarafından İller arası Rekabetçilik Endeksi – Beşeri Sermaye Alt Endeksi verilerine göre, Türkiye'nin en rekabetçi 12nci ili olarak belirlenmiştir (Aktaş ve Kargın, 2019: 5; Çelik, 2017: 287-288; URAK, 2016).

Grafik.1: Manisa İli Nüfusu 2018 yılı (İlçeler Ayrımında)

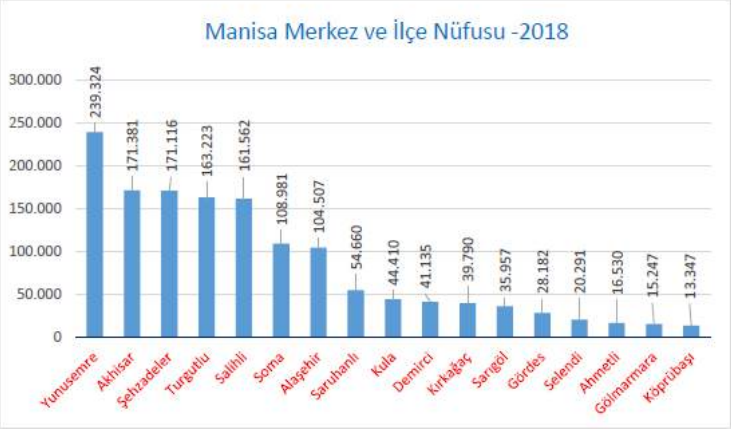

Kaynak: Aktaş ve Kargın, 2019: 4

Grafik.2: İllerin Aldığı ve Verdiği Göç (2017-2018)

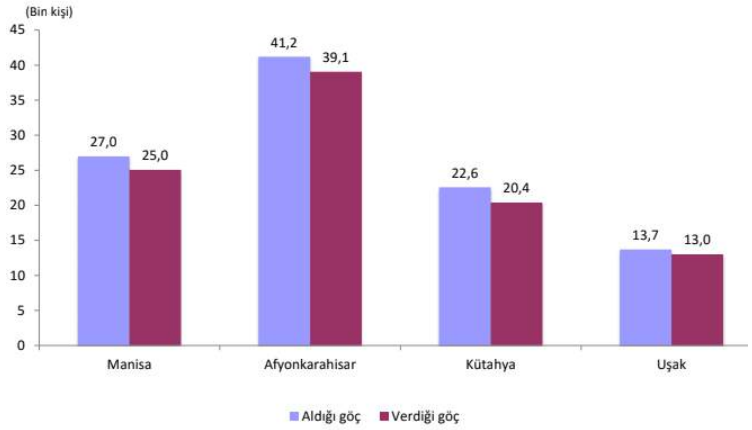

Kaynak: TÜİK Manisa İl Müdürlüğü

Sanayi üretiminin merkez ilçelerde ağırlık kazandığı; tarım, madencilik, hayvancılık başta olmak üzere diğer sektörlerdeki ekonomik faaliyetlerin ilçelerde yoğunluk gösterdiği dikkate alındığında, nüfusun ilçeler arasındaki dağılımının ekonomik faaliyetlerde de belirgin bir şekilde kendini gösterdiği dikkat çekmektedir. 2014 yılı GSYH verilerine göre, Türkiye ekonomisi içinde Manisa ilinin yeri ve önemi ele alındığında; GSYH'ya en fazla katkı sağlayan ilk on beş il arasında %1,6 düzeyindeki katkısı ile 11nci sırada yerini aldığı görülmektedir (Grafik.2) (WEF, 2014).

Manisa'nın tarımsal üretimdeki üstünlükleri yanısıra elektrik/elektronik, otomotiv ve iklimlendirme sektörlerinde gösterdiği sanayi üretimi performansı ihracat rakamlarına da yansımıştır. Türkiye İhracatçılar Meclisi 2016 yılı raporuna göre; İlk 1000 İhracatçı içinde

Manisa'da 100 milyon $'ın üzerinde ihracat yapan dört firma, 15 milyon $'ın üzerinde ihracat yapan 22 firma olduğu saptanmıştır (www.tim.org.tr).

Grafik.3: 2014 Yılı Verilerine Göre GSYH'ye Katkı Düzeyine Göre İlk 15 il Sıralaması

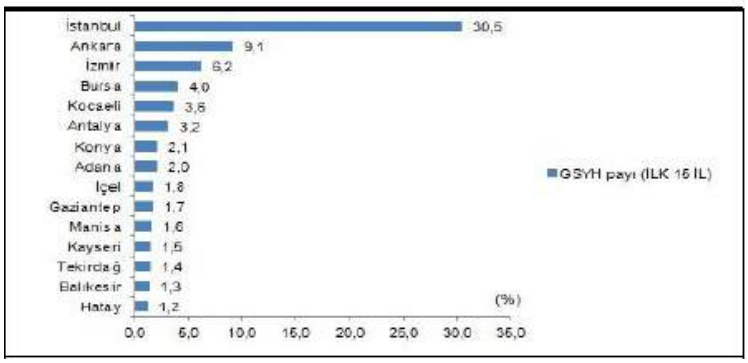

Kaynak: Çelik, 2017: 289

MANİSA İLİ BANKACILIK SEKTÖRÜ İSTİHDAM, AKTİF VE PASİF KALEM GÖSTERGELERİ İLE TÜRK BANKA SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI (2014-2018)

2014-2018 yılları itibari ile Manisa ilinde bankacılık sektöründe istihdam edilen çalışan sayısı, bilançonun aktif ve pasif ana kalemleri itibari ile gerçekleştirilen değerler Türk Banka Sistemindeki eşdeğerleri ile karşılaştırılarak Manisa ilinin sistem içindeki büyüklüğü aşağıda gösterilmeye gayret edilmiştir.

31/12/2018 BDDK verilerine göre TBS'de 34 adet mevduat, 13 kalkınma ve yatırım ile 5 adet yatırım bankası olmak üzere toplam 52 adet banka faaliyette bulunmaktadır.

Manisa ili merkez ve ilçelerinde 31/12/2018 tarihi itibariyle 16 adet ticari bankacılık ve 5 adet katılım bankacılığı yapan toplam 21 adet banka 174 adet şubesiyle faaliyette bulunmaktadır. Banka şube sayıları en fazladan itibaren sıraladığımızda; T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin 25, T.İş Bankası A.Ş.'nin 21, Denizbank A.Ş.'nin 19, T.Halk Bankası A.Ş.'nin 14, T.Vakıflar Bankası T.A.O.'nın 13, Akbank T.A.Ş.'nin 12, T. Ekonomi Bankası A.Ş. ve Garanti Bankası A.Ş.'nin 10'ar, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. ile QNB FinansbankA.Ş.'nin 8'er, Anadolubank A.Ş.'nin 7, Şekerbank T.A.Ş.'nin 6, INGBank A.Ş.'nin 5, T.Finans Katılım Bankası A.Ş., KuveytTürk Katılım Bankası A.Ş., AlbarakaTürk Katılım Bankası A.Ş. ve Fibabank A.Ş.'nin 4'er, VakıfKatılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş. ve Odeabank A.Ş.'nin 1'er şubelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bankaları sermaye kökeni ve faaliyetlerine göre ayrımladığımızda kamu sermayeli bankaların toplamda 52, ticari bankaların 91, katılım bankalarının 14 şubesi olduğu görülmektedir (Tablo.1).Kalkınma bankacılığı alanında faaliyette bulunan T.Eximbank A.Ş. MOSB ile imzaladığı protokol ile 26 Temmuz 2017 tarihinden itibaren irtibat bürosu, 1 Mart 2019 tarihinden bu yana da Yunusemre ilçesi MOSB içinde yer alan 1 şubesi ile ihracatçıların kredi, sigorta ve garanti şeklinde Eximbank ürünlerine kolayca ulaşma imkanı sağlamaktadır (https://www.eximbank.gov.tr/content/files/b9978798-19de-44db-b31f-1c83d1210033/basinbulteni25072017;https://www.mosb.org.tr/tr/medya/haberler/mosbdan-katilimcilarina-yeni-hizmet/; https://www.trbanka.com/turk-eximbank-manisa-subesi.html).

Manisa ili merkez ve ilçelerinde 31 Aralık 2018 tarihi itibariyle faaliyette bulunan banka ve şube sayıları Tablo.1 ve 1/a'da gösterilmektedir.

Kamu bankacılığı mantığıyla kamunun finansal erişimini sağlamak adına T.C.Ziraat Bankası Manisa ilinin tüm ilçelerinde aktif olarak faaliyette bulunmaktadır. Tarımsal kredilerdeki öncü yaklaşımının da şube sayısının fazla olmasında etkisi yadsınamaz. Gölmarmara ve Selendi ilçeleri dışındaki tüm ilçelerde de özel banka olarak T.İş Bankası'nın mevcudiyeti görülmektedir. Denizbank Tarişbank'ı TMSF'den satın almakla kavuşmuş olduğu tarımsal segmentteki müşteri grubunu iyi değerlendirmekte ve ülke genelinde olduğu gibi özel bankalar nezdinde tarımsal kredilerde birinci sırada yerini aldığı gibi şube sayısında da 19 şube ile bölgede 2nci sırada bulunmaktadır. Diğer kamu bankaları olan T.Halk Bankası ve T.Vakıflar Bankası sırasıyla 14 ve 13 olan şube sayıları ile Denizbank'ın gerisinde kalmaktadırlar.

Tablo.1: Manisa İli Merkez ve İlçeleri Banka Şube Sayıları (31/12/2018)

Bnklr İlçeler	TC Ziraat Bnk	T.İş Bnk	Denizbnk	T.Halk Bnk	T.Vakıflar Bnk	Akbnk	T.Ekonomi Bnk	Garanti Bnk	Yapı ve Krd Bnk	QNB Finansbnk	Anadolubnk	Şekerbnk	INGBnk
Ahmetli	1	1	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-
Akhisar	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Alaşehir	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Demirci	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Gölmarmara	1	-	1	1		-	-	-	-	-	-	-	-
Gördes	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kırkağaç	1	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Köprübaşı	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kula	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Salihli	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sarıgöl	1	**1**	1	**1**	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Saruhanlı	1	1	1	1	-	1	1	1	-	-	1	-	-
Selendi	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soma	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1
Şehzadeler	4	2	3	1	2	1	1	3	2	2	1	0	1
Turgutlu	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yunusemre	3	4	1	2	3	3	1	1	1	1	-	1	-
Toplam	**25**	**21**	**19**	**14**	**13**	**12**	**10**	**10**	**8**	**8**	**7**	**6**	**5**

Tablo.1/a: Manisa İli Merkez ve İlçeleri Banka Şube Sayıları (31/12/2018)

Bnklr İlçeler	T.Finans Katılım Bankası	KuveytTürk Katılım Bankası	Albaraka Türk Katılım bankası	Fibabank	VakıfKatılım Bankası	Ziraat Katılım Bankası	Alternatifbank	Odeabank	Toplam
Ahmetli	-	-		-	-	-	-	-	2
Akhisar	1	1	-	-	-	-	-	-	17
Alaşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	12
Demirci	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Gölmarmara	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Gördes	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Kırkağaç	-	-	-	-	-	-	-	-	4

Köprübaşı	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Kula	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Salihli	1	-	-	1	-	-	-	-	17
Sarıgöl	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Saruhanlı	-	-	-	1	-	-	-	-	9
Selendi	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Soma	-	-	-	-	-	-	-	-	12
Şehzadeler	-	1	1	-	1	1	-	1	24
Turgutlu	1	1	1	-	-	-	-	-	15
Yunusemre	1	1	-	-	-	-	1	-	22
Toplam	**4**	**4**	**2**	**2**	**1**	**1**	**1**	**1**	**174**

Kaynak: https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/banka-ve-sube-sayilari/70; http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri; https://www.bankalar.org/manisa-merkez-ilcesi-banka-subeleri/

2014-2018 yılları itibariyle incelendiğinde TBS içinde çalışan sayılarında dalgalanma seyri izlenmekle birlikte; 2014 yılına göre personel sayısında yaklaşık %4.4'lük bir daralma yaşanmıştır. Manisa ili ve ilçelerinde bankacılık sektöründe çalışan sayısı istikrarsız bir görünüm arz etmekle birlikte, 2014 yılına nazaran 2018 yılında yaklaşık %13 oranında bir azalma olduğu görülmektedir (Tablo.2).

Tablo.2: Manisa İli Bankacılık Sektöründe İstihdam Edilen Çalışan Sayısının TBS ile Karşılaştırılması (2014-2018)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
Çalışan Sayısı-Manisa/TBS	1.993 216.880	1.996 217.504	1968 210.910	1.948 208.280	1. 763 207.716

Kaynak: BDDK, TBB, TKBB verilerine göre hazırlanmıştır.

Tablo.3: Manisa İli Bankacılık Sektörü Bilançosunun Pasif Kalemlerinin TBS İle Kıyaslanması (2014-2018) (mio TL)

Yıllar Manisa TBS	2014	2015	2016	2017	2018
Tasarruf Mevduatı	3.929 373.973	4.748 411.750	5.640 470.967	6.818 548.771	8.213 636.540
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	201 45.935	229 52.768	258 56.501	308 70.035	334 64.437
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	672 164.009	746 167.884	905 218.274	1.314 237.745	1.268 232.881
Bankalar Mevduatı	- 66.514	- 74.814	- 85.192	- 99.525	- 123.128
Döviz Tevdiat Hesapları	1.041 352.811	1.459 488.411	1.658 562.278	2.213 690.661	3.162 887.233
Diğer Mevduat	1.179 37.076	1.096 40.373	1.677 46.381	2.147 46.961	2.340 59.809
Altın Depo Hesabı	141 12.839	87 9.143	140 14.251	222 17.488	413 32.437
Toplam Mevduat	7.163 1.053.157	8.365 1.245.143	10.278 1.453.844	13.022 1.711.186	15.730 2.036.465

Kaynak: BDDK, TBB, TKBB verileri ve https://www.bddk.org.tr/BultenFinTurk sitesinden derlenmiştir.

Manisa ilinin mevduat kalemleri itibari ile 2014-2018 yılları içindeki performansının TBS'nin aynı yıllar itibariyle gelişimine göre durumu incelendiğinde; TBS'de 2018 yılında 2014 yılına göre %93.36'lık bir gelişme yaşandığı görülmektedir. Manisa ilinde mevduat toplamında yaşanan olumlu gelişme %119.60 oranında gerçekleşmiştir. Altın depo hesabında gerçekleşen artış %192,90 oranında realize olmuştur (Tablo.3).

Tablo.4: Manisa İli Bankacılık Sektörü Bilançosu Pasif Kalem Hesap Adedinin TBS İle Karşılaştırılması (2014-2018) (milyon adet)

Yıllar Manisa TBS	2014	2015	2016	2017	2018
Tasarruf Mevduatı Hesap Adedi	3 129	3 136	3 148	3 163	4 179
Resmi Kuruluşlar Mevduatı Hesap Adedi	- -	- -	- -	- 1	- 1
Ticari Kuruluşlar Mevduatı Hesap Adedi	- 10	- 11	- 13	- 11	- 11
Bankalar Mevduatı Hesap Adedi	- -	- -	- -	- -	- -
Döviz Tevdiat Hesap Adedi	- 13	- 14	- 16	- 17	- 20
Diğer Mevduat Hesap Adedi	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1
Altın Depo Hesabı Hesap Adedi	- 2	- 3	- 3	- 4	- 5

Kaynak: TBB verilerinden derlenmiştir.

Tablo.4'de izlenen ve banka bilançolarının pasif kalemlerinde yer alan ve fon kaynağı olarak en değerli enstrüman olan mevduatın hesap adedi bazında gelişimi incelendiğinde TBS'de gelişen bir trend olduğu dikkat çekmektedir. Ancak Manisa il bazında tasarruf mevduatı dışında bu kalemdeki değerlerin ayrımına ulaşılamadığından değerlendirmede bulunulamamıştır.

Tablo.5: Manisa İli Bankacılık Sektörü Bilançosu Aktif Kalemlerinin TBS İle Kıyaslanması (2014-2018) (mio TL)

Yıllar Manisa TBS	2014	2015	2016	2017	2018
İhtisas Kredileri/Tarım	1.280 34.367	1.638 45.583	2.102 56.898	2.507 68.239	2.821 77.824
İhtisas Kredileri/ Gayrinakdi	2.935 2.100.000	3.713 2.541.000	3.627 4.185.000	3.790 4.572	4.046 6.141
İhtisas Kredileri/Mesleki	437 12.684	1 265	1 332	1 376	2 381
İhtisas Kredileri/Denizcilik	- 1	- 32	- 24	- 35	34

İhtisas Kredileri/Turizm	- 512	11 1.787	16 2.456	23 3.241	33 3.932
İhtisas Kredileri/Diğer	224 38.008	733 38.664	883 48.062	970 58.374	877 70.186
İhtisas Dışı Kredileri	9.678 1.116.124	11.017 1.358.887	12.244 1.592.806	16.013 1.924.905	17.737 2.208.934
Krediler/Diğer	2.044 39.462	2.550 39.909	2.224 33.533	2. 575 42.931	2.581 33.960
Toplam Nakit Krediler	13.663 1.241.158	15.950 1.485.127	17.470 1.734.111	22.089 2.098.101	24.051 2.395.251
Takipteki Krediler	372 36.365	490 48.227	596 58.149	688 64.143	1.368 97.312

Kaynak:https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/illere-ve-bolgelere-gore-bilgiler/73; https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_bolgeler; https://www.bddk.org.tr/BultenFinTurk, https://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14 sitelerinden derlenmiştir.

Verimli arazilere sahip olan Manisa'da tarımsal krediler her dönem ön plandaki yerini korumuştur. Ancak sanayi sektörünün özellikle Organize Sanayi Bölgeleri'ndeki faaliyetleri ivme kazandıkça sanayi sektörü de krediler dağılımında payını artırmıştır. Denizcilik sektörünün faaliyeti yer almadığından bu manada kredi segmentinin de çalıştırılmadığı, tarihi ve turistik, sağlık turizmi başlıklı seçeneklerin de etkisiyle Turizm sektörüne verilen kredilerin 2015 yılından itibaren dağılımda yerini aldığı dikkat çeken unsurlardır. Toplam nakit kredilerin %76.03 oranında artış kaydettiği lakin kredi riskinin gerçekleşmesi neticesi tahsil edilemeyen veya tahsilatında sorunlar yaşanan krediler nedeniyle yasal takibe alınan kalemin %267.74 oranında yükseldiği görülmektedir. TBS nakit kredilerinde 2018 yılında 2014 yılına göre yaklaşık %93 artış kaydedilmekle birlikte takibe alınan kredilerdeki artış %167.60 oranında gerçekleşmiştir.

Kredi ve mevduat başta olmak üzere bankacılık faaliyetlerindeki yoğunlaşma eğiliminin İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana gibi geleneksel çekim merkezlerinden ardbölge illeri olan Kocaeli, Denizli, Manisa, Antalya, Tekirdağ, Eskişehir ve Gaziantep illerine doğru bir yönelim olduğunu, geleneksel çekim merkezleri işlevini gören illerde hizmetler sektörünün ön planda olarak gelişirken ard bölge illerinde uzmanlaşmış sanayi ve tarımsal faaliyetlerin artış kaydettiğini, araştırma sonucu elde edilen bulguların Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanıp sunulan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003" başlığını taşıyan raporun bulgularıyla da örtüştüğü kaydedilmiştir (İnan, 2005: 36)

SONUÇ

Türk mali sisteminin önemli bir kısmını oluşturan bankacılık sektörü ülkenin finansal sisteminin gelişmesine katkıda bulunduğu gibi kullandırdığı krediler de yatırım hacminin artmasına imkan sağlamaktadır. Ancak yurtdışındaki bankalar ile kıyaslandığında TBS'nin oldukça küçük aktif büyüklüklere sahip olduğu görülmektedir (Önder ve Yıldırım, 2010; 272). Tarımsal krediler başta olmak üzere kredi kullandırımının yoğunluk arz ettiği Manisa ili ve çevresi, Türkiye'nin önde gelen organize sanayi bölgelerine ev sahipliği yapmaktadır. 2014

yılı GSYH verilerine göre, Türkiye ekonomisi içinde GSYH'ya en fazla katkı sağlayan ilk on beş il arasında %1,6 düzeyindeki katkısı ile 11nci sırada, %55,5 işgücüne katılma oranı ile URAK tarafından gerçekleştirilen araştırmada Türkiye'nin en rekabetçi 12nci ili olarak belirlenmiş olan Manisa ilinde, sanayicilere ve KOBİ'lere kredi, ihracat ve sigorta konularında destek sağlayarak ihracat potansiyelinin değerlendirilmesine katkı sağlanması adına önce 26 Temmuz 2017 tarihinde irtibat bürosu, daha sonra 13 Kasım 2019'dan itibaren şube olarak T.Eximbank'ın Organize Sanayi Bölgesi içerisinde açılmış olması henüz çok yeni olmakla birlikte olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir ve bölge ihracatına katkı sağlayacak kredi destekleri sağlanmasına vesile olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

-Aktaş, H. ve Kargın M. (2019). Manisa Ekonomik Görünüm Raporu Sanayi – Tarım – Ticaret – Turizm (2017 – 2019), TOBB – Manisa Oda ve Borsalar Akademik Danışmanlık Projesi, Manisa.

-Akyol, M. (2019). Sayılarla Türkiye TR Manisa – Afyonkarahisar – Kütahya – Uşak, TÜİK Manisa Bölge Müdürlüğü,

-Anonim, (19/03/2008). "Üç Manisalı'dan biri Organize'de", http://www.milliyet.com.tr/uc-manisali-dan-biri-organizede/ege/haberdetay/20.03.2008/507295/default.htm

-Çelik, A.A. (2017). Evaluation of Dynamics of Manisa as an Investment Center, Celal Bayar University Journal of Social Sciences, 04:258-312.

-İnan, E.A. (2005). Türk Bankacılık Sisteminde Şube, Kredi ve Mevduatın Coğrafi Dağılımı, Bankacılar Dergisi, (54): 21-40.

-Önder, Z. ve Özyıldırım, S. (2010). Banka Kredilerinin Bölgesel Büyümeye Etkileri, ODTÜ Gelişme Dergisi, 37 : 267-292

- Uluslar arası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK), (2016). "2016 İllerarası Rekabetçilik Endeksi", https://drive.google.com/file/d/0BzSH5QdrnBmDdVZSQ2xTbmJCbU0/view

- World Economic Forum (WEF), (2014). "A report of the Global Agenda Council on Competitiveness - The Competitiveness of Cities, http://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_CompetitivenessOfCities_Report_2014.pdf

-Yalçınkaya, M.H. (2017). Gelişen Türkiye'nin Rekabetçi Gücü Manisa Sanayi Bölgesi KOBİ'lerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı: SWOT Analizi, 15(2): 279-308, Doi: 10.18026/cbayarsos.324043

https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/illere-ve-bolgelere-gore-bilgiler/73

https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_bolgeler

https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/banka-ve-sube-sayilari/70

https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_39.pdf

https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_35.pdf

https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_31.pdf

https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_27.pdf

https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_23.pdf

BİR ÖDEME ARACI OLARAK ÇEK'İN MANİSA İLİNDE KULLANIM PERFORMANSININ İNCELENMESİ (2010-2018)

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Nur GERMİR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Tasarruf sahiplerinden mevduat adı altında topladığı fonları gerçek yada tüzel kişilere kredi şeklinde kullandırmak olan asli görevleri yanısıra ekonomik hayatta faal olarak rol üstlenen bankaların özellikle ticari hayatta bireyler ve işletmeler bazında gerçekleştirdiği ödeme işlemlerinin başında bir kıymetli evrak olan çek işlemleri gelmektedir. Bankalar müşterisi ile üçüncü şahıslar arasında, müşterilerin kendi aralarında veya banka ile müşterisi arasındaki ödeme işlemlerine aracılık edecek olan çekleri üretip, ödemelere aracılık ederler böylece reel hayatı kolaylaştırılmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca bireylerin parayı nakit olarak yanlarında bulundurmaları, saklamaları veya transfer etmeleri de güvenlik başta olmak üzere birçok riski bünyesinde barındırmaktadır. Ekonominin gereksinimi olan paranın bir kaynak niteliğinde yatırımlara yönlendirilebilmesi ancak paranın bankalarda tutulmasına, para yerine ödeme aracı olarak çeklerin kullanılmasına bağlıdır. Türkiye'de çekler, yalnızca bankalar üzerine keşide edilebilir ve bu amaçla bankalar tarafından bastırılmış olan çek karneleri kullanılabilir. Çalışmamızda 2010-2018 yılları arasında Manisa'da çek keşide edenlerin ödeme performansları, karşılıksız işlemine maruz kalıp daha sonra ödeme gerçekleştiren böylece çek yasağı kaldırılanlara dair istatistiki verilerle ifade edilmektedir. Tıpkı protestolu senetler gibi keşide edilen çeklerin karşılıksız kalması da ticari alışverişlerini ödeme konusunda ticaret erbabının yaşamış olduğu sorunların birer göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Çek, Ödeme Aracı, Karşılıksız Çek, Çek İbrazı

Abstract

In addition to the primary duties of lending the funds collected under the name of depositors to real or legal persons in the form of loans, check transactions, which are a valuable document, are the most important of the payment transactions carried out by the banks actively taking part in economic life on the basis of individuals and businesses. Banks produce checks that mediate payment transactions between customers and third parties, customers between themselves or between the bank and the customer, and mediate payments, thus facilitating real life. In addition, having individuals with cash, keeping or transferring money involves many risks, especially security. The ability of the money needed by the economy to be directed to investments as a resource depends only on keeping the money in banks and using checks as a means of payment instead of money. checks in Turkey, banks may only be used on the section and the checkbooks that have been suppressed by the bank for this purpose. In our study, the payment performances of those who check checks in Manisa between 2010 and 2018 are expressed with statistical data about those who are subject to unpaid transactions and then make payments and thus withdraw the check ban. Just like protested bills, the fact that checks are unrequited can be considered as an indicator of the problems experienced by the tradesmen in paying their commercial purchases.

Keywords: Checks, Means of Payment, Bad Checks, Check Checks

ÖDEME ARACI OLARAK ÇEK'İN TANIMI, ŞEKİL ŞARTLARI VE DÜZENLENMESİ

Çek; belirli bir süre sonunda senet bedelinin ödenmesi vaadini içeren diğer kambiyo senetlerinden farklı olarak bankada mevcut bir alacak hakkına dayanarak bu banka üzerine düzenlenen bir havale veya ödeme emri olarak da tarif edilmektedir (T.Halk Bankası, 2010; 40).

"*Bir kimsenin, bankadaki hesabından belgede yazılı miktar kadarının belgede adı yazılı olana ya da onun belgeyi havale ettiği kimseye ya da belgeyi taşıyana ödenmesi için düzenlediği, belli biçim ve özelliği olan yazılı belge olarak"* çekin tanımı yapılmaktadır (Püsküllüoğlu, 1997; 243).

Türk Ticaret Kanunu (T.T.K.) bir kambiyo senedi olarak belirttiği çek için, "*belirli miktarda bir paranın belli bir kişiye kayıtsız şartsız ödenmesi için bir bankaya hitaben düzenlenen ve özel şekil şartlarının gerçekleştirilmesi zorunlu olan kıymetli evrak*" olarak tanım getirilmektedir.

14/02/2011 tarih 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Üçüncü Bölüm Birinci Ayrımında Çeklerin düzenlenmesi ve şekli hakkında bilgi verilmekte ve Çeklerin Düzenlenmesi ve Şeklini belirleyen T.T.K. Madde 780 kapsamında Şekli Unsurları şöylece hüküm altına alınmaktadır;

"Çek; "a) Senet metninde "çek" kelimesini ve eğer senet Türkçe'den başka bir dille yazılmış ise o dilde "çek" karşılığı olarak kullanılan kelimeyi, b) Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi için havaleyi, c) Ödeyecek kişinin, "muhatabın" ticaret unvanını, d) Ödeme yerini, e) Düzenlenme tarihini ve yerini, f) Düzenleyenin imzasını, g) (Ek: 15/7/2016-6728/70 md.) Banka tarafından verilen seri numarasını, h) (Ek: 15/7/2016-6728/70 md.) Karekodu, içerir".

Çek'te Kanunun işaret ettiği üzere şekil şartları son derece önemlidir.

T.T.K. Madde 780/2 kapsamında Karekod konusunda erişilebilen bilgilere ilişkin detay yer almaktadır;

"(Ek fıkra : 15/7/2016-6728/70 md.) Çek alacaklıları, ellerinde bulunan çek ile çek hesabı sahibine ve bu çeki düzenleyenlere ilişkin verilere karekod aracılığıyla erişim sağlayabilir. Karekod ile; a) Çek hesabı sahibinin adı, soyadı veya ticaret unvanı, b) Çek hesabı sahibinin tacir olması hâlinde, ticaret siciline tescil edilen yetkililerinin adı, soyadı veya ticaret unvanı, c) Çek hesabı sahibinin, çek hesabı bulunan toplam banka sayısı, d) Çek hesabı sahibine ait bankalara ibraz edilmemiş çek adedi ve tutarı, e) Düzenlenerek bankalara teslim edilen çeklerin adedi ve tutarı, f) Son beş yıl içerisinde ibrazında ödenen çeklerin adedi ve tutarı, g) İbraz edilen ilk çekin ibraz tarihi, h) İbraz edilen son çekin ibraz tarihi, ı) İbrazında ödenen son çekin ibraz tarihi, i) Son beş yılda "karşılıksızdır" işlemi gören ve halen ödenmemiş çeklerin adedi ve tutarları, j) Son beş yılda "karşılıksızdır" işlemi gören ve sonradan ödenen çeklerin adedi ve tutarı, k) Son beş yılda "karşılıksızdır" işlemi gören son çekin ibraz tarihi, l) Çek hesabı sahibi hakkında çek hesabı açma yasağı bulunup bulunmadığı, varsa yasaklama kararının tarihi, m) Her bir çek yaprağı ile ilgili olarak tedbir kaydı olup olmadığı, n) Çek hesabı sahibi tacirse, iflasına karar verilip verilmediği, iflasına

karar verilmişse kararın tarihi, çek hesabı sahibi ya da cirantanın rızası aranmaksızın üçüncü kişilerin erişimine sunulur"

T.T.K. Madde: 780/ 3ncü fıkrasında, (Ek fıkra : 15/7/2016-6728/70 md.) İkinci fıkrada belirtilen verilere ulaşılmasını sağlayacak karekod okutma ve bilgi paylaşım sistemi 5411 sayılı Kanunun ek 1 inci madde hükmü uyarınca kurulan Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi tarafından oluşturulduğu, Risk Merkezi sistemindeki verilerin, 5411 sayılı Kanunun ek 1 inci maddesinin on birinci fıkrası uyarınca bilgi alışverişini gerçekleştirdiği şirket ile paylaşmaya yetkili olduğu ve bu yetki kullanıldığı takdirde sistem bilgilerin paylaşıldığı şirket nezdinde kurulabileceği belirtilmektedir. T.T.K. Madde: 780/ 4ncü fıkrasında, (Ek fıkra : 15/7/2016-6728/70 md.) Çekte yer alacak MERSİS numarası ile karekodun tanım ve içerikleri ile bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasların Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının müştereken çıkaracağı tebliğle belirlendiği yazılmaktadır.

Çekte unsurların bulunmamasına ilişkin gerekli düzenlemeler Madde 781 bünyesinde düzenlenmiştir. "*780 inci maddede gösterilen unsurlardan birini içermeyen bir senet, ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarda yazılı hâller dışında çek sayılmaz.* (*15/7/2016 tarihli ve 6728 sayılı Kanunun 71 inci maddesi ile bu fıkrada yer alan "ikinci ve üçüncü" ibaresi "ikinci, üçüncü ve dördüncü" şeklinde değiştirilmiştir). Çekte açıklık yoksa, muhatabın ticaret unvanı yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. Muhatabın ticaret unvanı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde, çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık ve başka bir kayıt da yoksa, çek muhatabın merkezinin bulunduğu yerde ödenir. Düzenlenme yeri gösterilmemiş olan çek, düzenleyenin adı yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır. Yabancı banka tarafından bastırılan çeklerde, 780 inci maddenin birinci fıkrasının (g) bendinde belirtilen banka tarafından verilen seri numarası ve/veya (h) bendinde belirtilen karekodun bulunmaması senedin çek olarak geçerliliğini etkilemez"*

Türkiye'de ödenecek çeklerde muhatabın ancak bir banka olabileceği, diğer bir kişi üzerine düzenlenen çekin sadece havale hükmü taşıyabileceği kaleme alınmaktadır (T.T.K. Madde.782/1). Bir çekin keşide edilebilmesi için, muhatabın elinde düzenleyenin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunması ve düzenleyenin bu karşılık üzerinde çek düzenlemek suretiyle tasarruf hakkını haiz olacağına dair muhatapla düzenleyen arasında açık veya zımni bir anlaşma bulunmasının şart olduğu ancak, bu hükümlere uyulmaması durumunda senedin çek olarak geçerliliğinin etkilenmeyeceği bildirilmektedir (T.T.K. Madde: 783/1).

Çeki keşide eden yani düzenleyen, muhatap yani banka nezdinde çekin ancak bir kısım karşılığını hazır bulundurduğu takdirde, muhatap, bu tutarı ödemekle yükümlüdür. Muhatap nezdinde karşılığı kısmen veya tamamen bulunmayan bir çek düzenleyen kişi, çekin karşılıksız kalan bedelinin yüzde onunu ödemekle yükümlü olduktan başka, hamilin bu yüzden uğradığı zararı da tazmin eder (T.T.K. Madde: 783/2,3). Çekte kabul yasağı vardır bir başka deyişle kambiyo senetlerinden olan poliçenin aksine, çek hakkında kabul işlemi yapılamayacağı ve çek üzerine yazılmış bir kabul kaydının, yazılmamış hükmünde olacağı belirtilmektedir (T.T.K. Madde: 784/1)

Çek'in kimin lehine çekilebileceğini, T.T.K. Madde: 785 düzenlemektedir. Buna göre; *Çek; a) "Emre yazılı" kaydıyla veya bu kayıt olmadan belirli bir kişiye,*

b) "Emre yazılı değildir" kaydıyla veya buna benzer bir kayıtla belirli bir kişiye,

c) Veya hamile,

ödenmek üzere çekilebilir.

(2) Belirli bir kişi lehine "veya hamiline" kelimelerinin veya buna benzer başka bir ibarenin eklenmesiyle düzenlenen çek, hamiline yazılı çek sayılır.

(3) Kimin lehine düzenlendiği gösterilmemiş olan bir çek, hamiline yazılı çek hükmündedir".

Bu itibarla, çek; belirli bir kişinin namına, emrine veya hamiline yazılı olarak düzenlenebilmektedir. Ancak ticaret erbabının hamiline çek düzenlemesi işlemlerin takibi ve kayıtdışılığın önlenmesi adına yasak getirilmiştir. T.T.K. Madde: 786 Faiz şartını düzenlemektedir ve "*Çekte öngörülen bir faiz şartı yazılmamış sayılır*" denilerek yok sayılmaktadır. T.T.K. Madde: 787: Adresli ve yerleşme yerli çek' e dair açıklık getirerek; *"Çek, muhatabın yerleşim yerinde veya başka bir yerde üçüncü bir kişi nezdinde ödenmek üzere düzenlenebilir. Ancak, bu üçüncü kişinin bir banka olması şarttır.*

T.T.K. Madde.788: "Devredilebilirlik" adına gerekli hükümleri ortaya koymaktadır. Çekin üzerine "emre yazılı" kaydının düşülmesiyle veya bu kayıt yazılmadan belirli bir kişi lehine ödenmesi şart koşulan bir çek, ciro ve zilyetliğin geçirilmesiyle devredilmiş olmaktadır. "Emre yazılı değildir" kaydı düşülerek veya buna benzer şekilde belirli bir kişi lehine ödenmesi kaydı yazılıp şart koşulan bir çek, ancak alacağın temlik edilmesi yani üzerindeki hak ve alacakların devri suretiyle devredilme imkanına haizdir ki bu da hukuki sonuçları bünyesinde barındırmaktadır.

Çekte çok önemli bir diğer başlık olan "Ciro" konusu T.T.K. Madde: 789'nin konu başlığını oluşturmaktadır. Çekin arka yüzüne gerçekleştirilen cironun, herhangi bir şarta tabi tutulmadan kayıtsız ve şartsız olarak yapılması gerekmektedir. Kısmi olarak yapılan ciro ve muhatabın cirosu yapılmamış olarak sayılır. Hamiline yazılı ciro beyaz ciro hükmünü taşır bir başka deyişle bir sonraki çek hamilinin kim olacağı net olarak belli değildir. Muhatabın birden fazla şubesi bulunup ciro, muhatap şubeden başka bir şube üzerine yazılmış olabilir. Muhatap lehine yapılmış olan ciro makbuz hükmünü taşımaktadır (Vurucu ve Arı, 2017)

Son ciro beyaz ciro yöntemi ile yapılmış dahi olsa cirosu kabul edilen şekilde yapılmış olan bir çeki elinde bulunduran kişi, müteselsil ve birbirine bağlı cirolardan da anlaşılacağı üzere çek üzerinde hak sahibi ve yetkili hamil olarak görülmektedir. Üzeri çizilmiş olan cirolar yazılmamış olarak değerlendirilir. Bir beyaz ciroyu başka bir ciro silsilesi takip ederse, imzalayarak bu son ciroyu yapmış olan kişinin çeki beyaz ciro ile elde etmiş olduğuna hükmedilir şeklinde Çekte "Hak sahipliğini ispat görevi" T.T.K. Madde 790 tarafından şekillendirilmektedir. Hamiline yazılı bir çek üzerine yapılan ciro, cirantayı, başvurma hakkına dair hükümler gereğince sorumlu kılmakla birlikte senedin niteliğini değiştirerek onu emre yazılı bir çek hâline getirmemektedir (T.T.K. Madde: 791)

MANİSA İLİ'NDE KEŞİDE EDİLEN ÇEKLER (2010-2018)

Tablo.1: Manisa İli'nde Bankalara İbraz Edilen Çekler (2010-2018)

Yıllar	Adet	Tutar (Bin TL)	Kişi Sayısı
2010	24.200	202.327	5.037
2011	19.059	214.900	4.048
2012	20.954	283.541	4.307
2013	31.956	442.814	5.351

2014	**33.094**	**506.681**	**5.493**
2015	**23.878**	**469.402**	**5.182**
2016	**16.380**	**426.272**	**4.219**
2017	**13.846**	**474.461**	**3.629**
2018	**20.863**	**679.105**	**4.686**

Kaynak: https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_rm

Manisa ilinde 2010 yılında 5.037 kişi tarafından 202.327bin TL toplamında 24.200 adet çek bankalara ibraz edilmişken, yıllar içinde dalgalı seyir izlemekle birlikte 2018 yılında 4.686 kişi tarafından 679.105bin TL tutarında toplam 20.863 adet çekin bankalara ibraz edildiği görülmektedir (Tablo.1)

Tablo.2: Manisa İli'nde Karşılıksız İşlemi Yapılan Çekler (2010-2018)

Yıllar	Adet	Tutar (Bin TL)	Kişi Sayısı
2010	**59.832**	**883.813**	**23.272**
2011	**56.421**	**1.225.445**	**18.393**
2012	**88.798**	**2.060.300**	**26.424**
2013	**77.842**	**1.925.203**	**21.107**
2014	**86.273**	**2.531.406**	**20.077**
2015	**73.645**	**2.593.116**	**19.184**
2016	**47.742**	**1.933.070**	**15.596**
2017	**22.114**	**1.229.241**	**7.400**
2018	**83.729**	**4.059.065**	**19.808**

Kaynak: https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_rm

2010 yılında 23.272 kişi tarafından toplamda 883.813.000TL tutarında 59.832 adet çek karşılıksız işlemine tabi tutulurken, 2018 yılında 19.808 kişi tarafından keşide edilen toplamda 4.059.065.000TL tutarında 83.729 adet çekin karşılıksız işlemine tabi tutulduğu (Tablo.2), 2010 yılında karşılıksız işlemi yapılan çeklerin 448.616.000TL toplamındaki 33.820 adet çekin 2018 yılında 968.454.000Tl tutarında 22.421 adet çekin karşılıksız işlemi yapıldıktan sonra ödendiği kaydedilmiştir (Tablo.3)

Tablo.3: Manisa İli'nde Karşılıksız İşlemi Yapıldıktan Sonra Ödenen Çekler (2010-2018)

Yıllar	Adet	Tutar (Bin TL)	Kişi Sayısı
2010	**33.820**	**448.616**	**16.727**
2011	**26.577**	**515.456**	**12.898**
2012	**37.635**	**765.746**	**17.139**
2013	**31.165**	**678.569**	**13.549**
2014	**28.055**	**681.254**	**11.853**
2015	**21.554**	**634.402**	**11.853**
2016	**15.074**	**542.087**	**7.980**
2017	**6.088**	**287.972**	**3.406**
2018	**22.421**	**968.454**	**9.877**

Kaynak: https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_rm

SONUÇ

Ticari hayatın akışında bir kambiyo senedinin çek olarak kabul görebilmesi için üzerindeki metinde, "çek" kelimesinin yazılmış olması gerekmektedir. Türkçeden farklı bir dilde yazılmış çek üzerinde, o dilde çekin karşılığı olarak kullanılan kelime belirtilmelidir. Çekler, hamiline, nama ve emrine keşide edilebilmekle birlikte; ticaret erbabının hamiline çek keşide etmesi kanunen mümkün değildir. Bu uygulama kayıtdışılığı önlemek adına gerçekleştirilir.

Çekte ibraz süreleri bulunmaktadır. Çek keşide edildiği yerde ödenecekse ibraz süresi 10 gündür. Düzenlendiği yerden başka bir yerde fakat aynı kıtada ödenecekse ibraz süresi 1 ay olarak dikkate alınır. Ayrı kıtalarda ödeme yapılacaksa ibraz süresi 3 aydır (akdeniz ve Avrupa ülkelerinin Akdeniz'e kıyısı olan ülkeleri için bu süre 1 ay olarak dikkate alınır). Keşide tarihinden itibaren işlemeye başlayan ibraz süresi, hamil tarafından geçirildiği takdirde kambiyo hukuku gereğince çeke icra takibi yapılamamakla birlikte, hesapta kısmi karşılığı varsa bu miktar ödenir. Karşılığı hesapta bulunmayan çek için hamilin bankanın ödemekle yükümlü olduğu tutarı isteme hakkı bulunmaktadır. Satın alma gücü doğrultusunda TÜİK tarafından hesaplanıp TCMB tarafından kamuya duyurulan bu tutarlar her sene değişikliğe uğramaktadır. 2018 yılında 1.600 TL iken 2019 yılında 2.030TL'ye yükselmiştir.

Hesapta karşılığı bulunmadığı için karşılıksızdır işlemi yapılması halinde, etkin pişmanlık süresi olan 10 gün içinde bedel ödenmediği takdirde, 6 ay içinde hamilin talepte bulunması üzerine, çek hesabının sahibi gerçek veya tüzel kişi hakkında, cumhuriyet savcısı tarafından, her bir çekle ilgili olarak "çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı" kararı verilmektedir. Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, buna rağmen çek düzenlerse, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır (Vurucu ve Arı, 2015)

2010 yılı Aralık döneminde Manisa ilinde bankalara 5.037 kişi tarafından 202.327.000TL toplamda ibraz edilen 24.200 adet çek varken, 2018 yılı aynı döneminde kişi sayısı ve adet düşmekle birlikte enflasyon ve birim maliyetlerin artışı başta olmak üzere tutarda artış yaşanmış ve 4.686 kişi tarafından 20.863 adet çek bankalara ibraz edilmiştir. Bu çeklerin toplam tutarı 679.105.000TL'dir. 2010 yılında bankalara 283 kişi tarafından toplamda 8.018.000TL tutarındaki 729 adet ibraz edilen çeke karşılıksız işlemi yapılmışken bu rakam 2018 yılında 244 kişiye düşmekle birlikte 968 adet toplamda 30.359.000TL çekte gerçekleştirilmiştir. 2010 yılındaki verilere ulaşılamamakla birlikte 2018 yılı Aralık döneminde 13 adet çek yasağı kaldırma kararı alınmış olup bunun 8 adedi tekil gerçek kişiye ait bulunmaktadır. Keşide edilen çeklerin karşılıksız kalması ticari alışverişlerini ödemede ticaret erbabının yaşamış olduğu sorunları ortaya koyan parametrelerden birisi olarak değerlendirilebilir. Manisa ilinde keşide edilen çeklerin 2010 yılına göre 2018 yılında %39'unun ödenemeyip karşılıksız işlemine tabi tutulduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

-Püsküllüoğlu, A. (1997). *Arkadaş Türkçe Sözlük*, 2.Baskı, ISBN: 975-509-053-3, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

-T.Halk Bankası A.Ş. (2010). *Temel Bankacılık*, Temel Bankacılık Serisi, HalkAkademi Eğitim Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

-Vurucu, M., Arı, M.U. (2015). *Güncel Gelişmeler Işığında Bankacılık Ürün ve Hizmetleri,* Birinci Baskı, ISBN: 978-975-02-3481-1, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

-Vurucu, M., Arı, M.U. (2017). *A'dan Z'ye Bankacılık Yasal Mevzuat-Organizasyon-Fonlar,* Cilt-1, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 2.Baskı, ISBN: 978-975-02-4449-0, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

-BTOM'un Faaliyetleri Yerini Takasbank'a Bıraktı, 06.07.2018, https://www.ekonomihaber.com/gundem/btomun-faaliyetleri-yerini-takasbanka-birakti-h17913.html Erişim: 21.11.2019

https://www.takasbank.com.tr/tr/uyelik/takas-sistemi-uyeleri Erişim: 21.11.2019

file:///C:/Users/casper/Downloads/cek-takas-islemleri-sistem-sozlesmesi-oncesi-bilgi-formu01072019%20(2).pdf Erişim: 21.11.2019

file:///C:/Users/casper/Downloads/cek-takas-slemler-sstem-sozlesmes%20(1).pdf Erişim: 21.11.2019

file:///C:/Users/casper/Downloads/aydinlatma-metn290618%20(1).pdf Erişim: 21.11.2019

https://www.takasbank.com.tr/tr/hizmetler/verilen-hizmetler/takasbank-cek-takas-sistemi Erişim: 21.11.2019

https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6728.html Erişim: 23.11.2019

http://mgm.adalet.gov.tr/Tasariasamalari/Kanunlasan/2012Yili/Kanmetni/6273k.htm Erişim: 23.11.2019

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5941.pdf Erişim: 23.11.2019

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf Erişim: 27.11.2019

https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_rm

KREDİ DERECELENDİRME KURULUŞU; TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hatice Nur GERMİR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Kredi derecelendirme kuruluşu adı verilen, borçlunun kredi yönünden güvenilirliğini bir başka deyişle borcunu zamanında ve düzenli ödeme kapasitesini ölçmeye yarayan kısaca borçlunun kredibitilesi hakkında yatırımcılara, uluslararası piyasalara ışık tutacak şekilde standart ve tarafsız görüş bildiren ve bağımsız olarak çalışmakta olan şirketlerin finans piyasalarında tanınırlığı en fazla olanları Standart&Poor's (S&P), Moody's ve Fitch olarak bilinmektedir. Şirketlere ve ülkelere çeşitli notlar veren kredi derecelendirme kuruluşları bu sayede yatırımcıların hangi ülkeye yada hangi şirkete yatırım yapmasının daha az riskli olacağını göstermeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda ülkeler ve şirketler için kredi derecelendirme kuruluşlarından alınan notun derecesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kredi Derecelendirme Kuruluşu, Kredi Notu, Yatırımcı

Abstract

Standard & Poor's are the most recognized companies in the financial markets. (S&P) is known as Moody's and Fitch. Credit rating agencies, which give various ratings to companies and countries, are trying to show that it would be less risky for investors to invest in which country or which company. In this context, the rating of the credit rating agencies is very important for countries and companies.

Keywords: Credit Rating Agency, Credit Rating, Investor

GİRİŞ

Küreselleşme sürecinde karmaşık yapıdaki finans sektörünün varlığı ve çeşitlilik arz eden kredi borçlu nedeniyle yatırımcılar ve resmi kurumlar yatırımlarına yön verebilmek veya borç isteyen ülke ve firmaları finanse edebilmek adına derecelendirme kuruluşlarının raporlarına ihtiyaç duymaktadırlar. daha çok önem vermeye başlamışlardır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının bir ülke veya firmaya ilişkin rapor ve değerlendirmelerini küresel ölçekte hareket ederek aynı anda tüm dünyaya deklare etmekte, yatırımcılar alacakları risk derecesini ölçmelerine yardımcı olmaktadırlar. Kredi derecelendirme kuruluşları Meksika, Asya, Rusya gibi geçmişte yaşanan pek çok krizi önceden görüp duyuramamıştır. Enron, Worldcom, Parmalat, Lehman Brothers gibi firma ve bankaların iflaslarını da önceden öngörümleyememiş hatta Lehman Brothers Yatırım Bankası'na verilebilecek en yükse not olan AAA'yı vermelerinin ertesi günü banka iflasını açıklamıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının kendi çıkarları uğruna yatırımcıları mağdur ettiklerine dair kabul gören genel bir kanaat yaygındır (Tekin, 2016; 183).

KREDİ DERECELENDİRME KURULUŞLARI

Derecelendirme kavramı 1837 yılında literatüre kazandırılmakla birlikte, 1980'li yılların akabinde küreselleşme ile birlikte sıkça duyulan bir kavram haline gelmiştir. İngilizce'de "rating" olarak ifade edilen derecelendirme, Cambridge Dictionaries de "bir şeyin kalitesi ve

başarısının ölçüsü veya benzer tipte şeylerin karşılaştırıldığındaki belirli özellikleri" olarak tanımlanmaktadır. Kredi derecelendirme kuruluşları, ülkeleri ve şirketleri incelerken kredileri geri ödeyebilme yeteneği, faiz, verilen kredi sınırının kullanılma oranı, tüketim alışkanlıkları, mevcut borç miktarı gibi bazı parametrelerden yararlanarak karar noktasına varmaktadırlar. Bu bilgilerin ötesinde borçlunun borcunu ödeme gücünün olup olmadığından ziyade ödeme arzusunda olup olmadığı da araştırma konusu yapılmaktadır. Borçlunun borcunu ödeme arzusu ve yeteneği derecelendirmenin en önemli noktalarını oluşturmaktadır (Gülmez ve Gündoğan, 2014: 66; Afonso v.d, 2007: 7).

Bir kuruluşun veya bireyin finansal yükümlülüklerini zamanında yerine getirip getiremeyeceğini öngörümlemek amacıyla kullanılan, firmanın veya bireyin geçmiş ve bugünkü kalitatif ve kantitatif verilerine dayanarak yapılan bir sınıflandırma sistemi olan derecelendirme hizmeti özel çıkarlar neticesinde alınıp satılıyor olmakla birlikte, küresel özelliğe sahip, kolektif nitelik taşıyan bir nihai ürün mahiyetinde olarak kredi notunun yaydığı dışsallığın oldukça büyük olduğunu ifade etmek mümkündür (Bostancı, 2012:2; Yazıcı, 2009: 2).

Finans piyasasında 150 kadar kredi derecelendirme kuruluşu olmasına rağmen, Standards &Poors, Moody's ve Fitch piyasanın lideri konumunda olarak en fazla bilinenleridir. Bu kuruluşların verdiği notlar finansal piyasalarda sermaye akışı üzerinde son derece etkili olmaktadır. Ancak finansal piyasalarda bu kadar derin etkiye sahip kredi derecelendirme kuruluşlarının, ülke krizlerini önceden tahmin edemeyişleri yanısıra iflas eden işletmelere iflaslarının arefesinde en yüksek notları vermeleri bu kuruluşların güvenilirliklerine gölge düşürerek çeşitli tartışmaların ortaya atılmasına neden olmuştur (Tekin, 2016: 185).

Tarihsel perspektifte risk ölçümü ilk defa menkul kıymetler üzerine gerçekleşmiş olmakla birlikte, ülkeler ve kuruluşlar en yüksek kredi derece notuna sahip olmayı amaçlamaktadırlar. Üç tane A içeren AAA, derecelendirmede en yüksek nottur. İleri gelen kredi derecelendirme kuruluşlarının not sistematikleri aşağıda tabloda gösterilmiştir. S&P ve Fitch büyük harf ve (+), (–) sembolleri kullanmakta, Moody's büyük harfin yanı sıra küçük harf ve rakamlardan oluşan sembolleri kullanmayı tercih etmektedir. Genel olarak finans piyasalarında yatırım portföylerinin oluşturulma aşamasında portföy yöneticileri tarafından parametre olarak göz önüne alınan kredi notları, "yatırım yapılamaz" yada "yatırım için spekülatif" (non-investment grade) anlamına gelen S&P ve Fitch için BBB-'nin altında gerçekleşen kredi notundaki azalma, genellikle yatırımcıların likiditeye yönelmesine yani varlıklarını paraya çevirmesine neden olmakta bu durum da ülkeden sıcak para çıkışını beraberinde getirmektedir. Kredi notlarının bu özellikleri nedeniyle piyasa oynaklığını artırıp piyasaların istikrarı üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadırlar (Tekin, 2016: 186; Lyengar, 2012:77)

Tablo 1: Kredi Derecelendirme Kuruluşları

S&P	Fitch	Moody's	Notun Açıklaması	
AAA	AAA	Aaa	En Yüksek Derece	Yatırım yapılabilir Seviye
AA+	AA+	Aa1		
AA	AA	Aa2	Yüksek Derece	
AA-	AA-	Aa3		
A+	A+	A1		
A	A	A2	İyi Kredi Derecesi	
A-	A-	A3		
BBB+	BBB+	Baa1		
BBB	BBB	Baa2	Ortanın Altı Seviye	
BBB-	BBB-	Baa3		
BB+	BB+	Ba1		Spekülatif Seviye
BB	BB	Ba2	Yatırım Yapılmaz	
BB-	BB-	Ba3		
B+	B+	B1	Spekülatif	
B	B	B2	Önemli Derecede Spekülatif	
B-	B-	B3		
CCC+	CCC	Caa		
CCC	CC	Caa3	Şiddetli Riskli	
CC	C	Ca	Aşırı Derecede Spekülatif	
D	DDD DD D	D	Yükümlülüğünü Yerine Getiremez	İflas

Kaynak: Tekin, 2016: 187

Kredi derecelendirme kuruluşunun kriz başladıktan sonra ülke notunu düşürmesinin krizi daha da derinleştirdiğini, ülkelerin krizlerini önceden öngörümlemeleri gerekirken yaptıkları bu uygulama ile istikrarsızlığı artırdıkları belirtilmektedir. Asya piyasalarında Endonezya, Kore, Malezya ve Tayland'ın dereceleri Temmuz 1997 ile Kasım 1998 arasında en büyük ve en ani şekilde değiştirilerek 5 derece birden düşürülmüştür. Derecelendirme kuruluşlarının bir defada birden çok not indirme yönlü uygulaması eleştirilerin merkezini oluşturmakta ve fonksiyonlarını yerine getiremediklerine notlarının güvenilir olmadığına ve sağlıklı analizler yapamadıklarına işaret edilmektedir (Tablo.2) (Kraussl, 2003: 5).

Tablo 2: Asya Krizi Esnasında S&P'nin kredi notu değişimi

Ülke	1 Temmuz 1997	30 Kasım 1998
Endonezya	BBB	CCC+
Güney Kore	AA-	BB+
Malezya	A+	BBB-
Tayland	A	BBB-

Kaynak: Kräussl Roman, (2003). "Sovereign Credit Ratings and Their Impact on Recent Financial Crises"

Kredi derecelendirme kuruluşlarının objektiflikten ve adil notlandırmadan uzak siyasi kararlar doğrultusunda notlandırmada bulunarak yatırımcıları yanlış yönlendirmeleri nedeniyle eleştrilerin okuna hedef olmaktadırlar. Zira niteliksel kriterlerin kredi notunun

belirlenmesinde ne derece etkili olduğu, nihai karar süreçlerinin nasıl işletildiği, kredi notunu etkileyen faktörlerin nasıl ağırlıklandırıldığı ve benzer ülkelerle karşılaştırmaların nasıl yapıldığı konusunda şeffaflık bulunmamaktadır (Karagöl, 2014). Türkiye ekonomisi 2006 yılında makro ekonomik değerler olarak en iyi göstergelere sahip olduğu halde, borç batağındaki Yunanistan ve Portekiz'in kredi notları Türkiye'den daha düşük faizle ve daha uzun vadeli olarak değerlendirilmiştir. Subjektif kriterlerin baskın olduğu bu ve sağlıklı olmayan bu değerlendirme ile yatırımcılar yanıltılmış ve kısa bir süre sonra bu ülkeler borç krizine girmişlerdir (Erkan ve Demircioğlu 2010:124).

Dünyanın en büyük üç kredi kuruluşu olan S&P, Moody's ve Fitch'in son yıllarda Türkiye için açıkladıkları düşük kredi notlarından sonra gündeme gelen yerli ve milli kredi derecelendirme kuruluşu için ilk adım atılarak Borsa İstanbul, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği, Finansal Kurumlar Birliği ve 17 bankanın olduğu finansal kurumlar, İstanbul merkezli JCR Avrasya Derecelendirme Şirketi A.Ş. (JCR-ER)'nin yüzde 85,05 hissesini satın almıştır. 28 Kasım 2019 tarihinde imzalanan pay devir ve hissedarlar sözleşmesi kapsamında oluşan yeni ortaklık ile finansal piyasalardan borçlanmak isteyen şirketlerin kredi değerliliğini tespit edilecektir. JCR Avrasya'nın yeni ortaklık yapısında Borsa İstanbul %18,05, şirketin devirden önceki kurucu ortakları arasında yer alan Japan Credit Rating Agency %14,95, Finansal Kurumlar Birliği, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği ve Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği, % 6'şar, 17 bankanın (Ziraat Bankası, Halk Bankası, İş Bankası, Vakıflar Bankası, Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank, QNB Finansbank, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank), Türk Ekonomi Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası ve Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası) her birinin % 2,86 hissesi ile % 85,05'lik hisse milli olacaktır. Kamu bankalarının hisse oranı yaklaşık % 20 düzeyindedir. Çin, Rusya, ve Hindistan'da olduğu gibi yerli kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkeleri derecelendirme yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle JCR-ER'nin Türkiye ülke notu hakkında bir değerlendirmede bulunmayacağı lakin şirketler, bankalar ve bankaların kredi kullandırdığı firmaları derecelendireceği bildirilmiştir. Bu sayede yerli derecelendirme kuruluşunun vereceği notlar ile Türkiye'nin risk ağırlığı, bankanın risk ağırlığı hesaplamasında kullanılacağını aktarılmıştır (Tuncer, 2019).

SONUÇ

Kredi derecelendirme konusunda finans piyasasında %95 ağırlığa sahip olan S&P, Moody's ve Fitch kredi derecelendirme kuruluşlarının sağlık olmayan ve objektiflikten uzak, iflasları ve ülke krizlerini önceden tahminleyemeyen böylece yatırımcıları yanlış yönlendiren analizleri nedeniyle Çin, Rusya ve Hindistan'ın ardından Türkiye'de kendi milli ve yerli kredi derecelendirme kuruluşu için ilk adımı atarak JCR ile stratejik ortaklık yapmıştır. TBB, uluslararası piyasalarda tanınırlık ve tecrübe sahibi olan Japan Credit Rating Agency-JCR ile anlaşma imzalayarak %85.05'lik hissesini kurucu ortaklarından satın almıştır. Bu bağlamda uluslararası niteliğe, bilinirliğe ve tecrübeye sahip JCR ile yapılan bu stratejik ortaklık sayesinde ulusal derecelendirme şirketinin faaliyetlerinin kısa sürede uygulamaya geçirilmesi ve uluslararası piyasalarda tanınırlığı için avantaj sağlayacağı, özellikle risk yönetimi ve borçlanma piyasalarının etkinliği açısından önemli bir görev üstlenilerek yerel şirketlerin

kredi derecelendirilmesi konusunda daha aktif olunacağı belirtilmekte ve finansal piyasalardan borç almak isteyen şirketlerin kredi değerliliğinin tespiti ile objektif alınan kredi notu sayesinde kaynakların daha verimli kullanılarak ekonomide sağlıklı büyümenin gerçekleştirilmesine destek olunması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

Afonso, A., Gomes, P., ve Rother, P. (2007). What hides behind sovereign debt ratings? European Central BankWorking Paper Series, No.711, Frankfurt

Bostancı, M.C. (2012). Küresel Krizin Dinamikleri ve Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Kredibilitesi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı, İstanbul

Erkan, M., Demircioğlu, M.Y. (2010). Ülke Derecelendirmesinin Ekonomik Kamu Düzeni Üzerindeki Etkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.I, No:1

Gülmez, A. ve Gündoğan, H. (2014). Uluslar arası Politik İktisat Çercevesinde Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Uygulaması, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2 (4): 65-90.

Karagöl, E.T. ve Mıhçıokur, Ü.İ. (2012). Kredi Derecelendirme Kuruluşları: Alternatif Arayışlar, SETA Rapor, Ankara.

Kräussl Roman, (2003). Sovereign Credit Ratings and Their Impact on Recent Financial Crises, CFS Working paper No.00-04, VU University Amsterdam

Lyengar, S. (2012). The Credit Rating Agencies -Are They Reliable? A Study of Sovereign Ratings, 37(1):, 69-82

Tekin, İ.Ç. (2016). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Öngöremedikleri Krizler ve İflaslar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 41.Yıl Özel Sayısı, 19: 181-205

Tuncer, G. (29 Kasım 2019). Yerli ve milli kredi derecelendirme kuruluşu ne kadar yerli ve milli? Ulusal ve uluslararası gücü ne boyutta?

https://www.independentturkish.com/node/97636/ekonomi%CC%87/yerli-ve-milli-kredi-derecelendirme-kurulu%C5%9Fu-ne-kadar-yerli-ve-milli-ulusal-ve

Yazıcı M. (2009). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Önemi ve Denetimi. Maliye ve Finans Yazıları Hakemli Dergisi, 82: 1-17.

OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE OTANTİK LİDERLİĞİN GÜVENLİK İKLİMİNE ETKİSİ

Prof. Dr. Tunç DEMİRBİLEK
Efe ÇINAR
Prof. Dr. Mehmet AKSARAYLI
Dokuz Eylül University

Özet

Çalışmanın amacı, riskli bir organizasyonda otantik liderliğin güvenlik iklimi ile ilişkisini incelemektir. Otantik liderlik, kim olduklarının, ne düşündüklerinin ve nasıl davrandıklarının farkında olan; başkaları tarafından kendilerinin ve diğer insanların değerlerinin, ahlaki bakış açılarının, güçlerinin ve bilgilerinin, faaliyet gösterdikleri bağlamın farkında oldukları algılanan; güvenli, umutlu, esnek ve yüksek ahlaki kişiliğe sahip bireylerdir. Güvenlik iklimi ise; liderlik, roller, iletişim, kurallar gibi unsurları kapsayan çalışma ortamına yönelik bireysel değerlendirmeler olarak tanımlanan örgüt ikliminin bir alt boyutu olarak kabul edilmekte ve çalışanların çalışma ortamının güvenliğine ilişkin ortak algılarını ve güvenliğe yönelik tutumlarını ifade etmektedir. Ayrıca, çalışanların organizasyonun güvenlik faaliyeti etkinliğini nasıl gördüğünün bir göstergesidir. Ordu, itfaiye, havacılık, acil servis gibi yüksek riskli organizasyonlar, stres, kaza ve yaralanma olasılığının yüksek olması ile tanımlanır. Yüksek riskli organizasyonlarda kazaların ve ramak kala olaylarının azaltılması için girişimlerin ve çalışanların güvenlik algısını etkileyebilecek gerekli koşul ve süreçlerin yönetim tarafından anlaşılması çok önemlidir.

Konu ile ilgili yapılmış araştırmalar, yönetimin iş sağlığı ve güvenliğine karşı tutumunun çalışanların risk ve güvenliğe ilişkin algılarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Bunun yanında, pozitif liderlik tarzlarının işyerinde stresi azalttığı ve buna bağlı olarak daha güvenli bir çalışma ortamı sağladığı bilinmektedir. Çalışanlar organizasyonlarının ilgili ve destekleyici olduğu yargısına vardıklarında ve liderleri ile kaliteli ilişkiler kurduklarında, iş güvenliği ile ilgili konulara daha fazla ilgi ve katılım göstermekte ve iş güvenliği tedbirlerine daha yüksek oranda bağlılık sergilemektedir.

Çalışmada, bir otomotiv fabrikasında otantik liderliğin güvenlik algısı ile ne yönde ilişkili olduğu araştırılmıştır ve otantik liderliğin güvenlik iklimini olumlu şekilde etkileyebileceği öngörülmüştür. Uygulama 2000'in üzerinde çalışana sahip bir otomotiv işletmesinde, Otantik Liderlik Ölçeği, Güvenlik İklimi Ölçeği, Raporlama Kültürü Ölçeği, Güvenli Davranış Ölçeği, Güvenlik Prosedürlerine Yönelik Şövalyen Tutum Ölçeği kullanılarak oluşturulan anket formu aracılığıyla montaj ve üretim süreçlerinde görev yapan 305 çalışandan veri toplanarak gerçekleştirilmiştir. Otantik liderliğin, çalışanların güvenlik iklimi algısını etkilediği belirlenmiştir. Bulgular, yüksek riskli organizasyonlarda otantik liderlik özelliğine sahip kişileri istihdam etmenin ve otantik liderler yetiştirmenin, pozitif güvenlik iklimini geliştirebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: güvenlik iklimi, otantik liderlik, yüksek riskli organizasyonlar

THE EFFECT OF AUTHENTIC LEADERSHIP ON SAFETY CLIMATE IN AUTOMOTIVE INDUSTRY

Abstract

This study aims to examine how authentic leadership relates to safety climate in a safety critical organization. Authentic leaders are regarded as those individuals who are deeply aware of how they think and behave and are perceived by others as being aware of their own and others' values/moral perspective, knowledge, and strengths; aware of the context in which they operate; and who are confident, hopeful, optimistic, resilient, and high on moral character. Safety climate is a sub-dimension of "organizational climate", which is defined as individual evaluations of work environment which covers leadership, roles, communication, rules, etc. and safety climate is defined as shared perceptions of employees about the safety of their work environment. Moreover, it is an indicator of how employees perceive the safety activity of the organization. Safety critical organizations, such as the military, fire service, aviation, emergency services, and the oil and gas industry, are characterized by being organizations with high potential for stress, accidents, and injuries. Initiatives to reduce the occurrence of accidents and near miss incidents, as well as developing a better understanding of processes and conditions that may influence employee perception of safety issues, are significant issues for safety critical organizations.

Several studies have indicated that management's commitment to safety is a critical factor in worker perceptions of risks and safety. Moreover, it has been known that positive forms of leadership reduce stress in the workplace and in turn the reduction of stress promotes a safer work environment. Individuals are increasingly committed to safety and engage in open communication regarding safety issues when they perceive the organization to be actively caring, supportive and when they have high-quality relationships with their leaders.

The study investigates how authentic leadership relates to safety climate on an automotive factory and authentic leadership is predicted to influence safety climate. The study has been carried out in an automotive factory which have over 2000 employees using Authentic Leadership Questionnaire, Safety Climate Questionnaire, Reporting Culture Questionnaire, Safety Behavior Questionnaire, Cavalier Attitude Towards Safety Procedures Questionnaire. Data were collected from 305 employees who are working in assembly and manufacturing processes. It was found that authentic leadership impact followers' perceptions of safety climate. The findings suggest that in safety critical organizations, employing and developing authentic leaders can foster a positive safety climate.

Keywords: safety climate, authentic leadership, safety critical organization

GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye'de 2017 yılında 359653 iş kazası yaşanmıştır. Gerçekleşen iş kazaları çalışanların yaralanmasına ve hayatını kaybetmesine ve psikolojik olarak zarar görmelerine (acı çekme, yas tutma, kederlenme vb.) yol açabileceği gibi, işletmenin itibar kaybetmesiyle de sonuçlanabilmektedir. Bu da, iş arayanların söz konusu işletmenin iş ilanlarına başvurma veya işletmede çalışma konusunda isteksiz olmasına, kamuoyunun işletmeye karşı olumsuz tutumlar geliştirmesine sebep olabilmektedir (Hofmann, Morgeson ve Gerras, 2003:170).

Özellikle riskli sektörlerde, iş kazalarını azaltacak yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. İşçilerin güvenli olmayan davranışlarını azaltmak ve bu doğrultuda bir güvenlik kültürü inşa etmek, iş kazalarını azaltmada etkili bir yöntemdir (Demirbilek, 2005:193). Liderlik ise, bu

amaca hizmet eden en önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Liderlik tarzının, etki ettiği grubun tutum ve davranışlarının en güçlü öncüllerinden biri olduğu bilinmektedir. Bu yüzden, riskli davranışın ve dolayısıyla iş kazalarının ve meslek hastalıklarının azaltılması konusunda liderler, anahtar role sahiptir.

Liderlerin izleyenleri ile iyi ilişkiler kurması, güvenliğin önemini vurgulayan bir iklim yaratması, grup içinde güvenlik performansını arttırmak için tartışma zemini hazırlaması, güvenlik performansını takip etmesi, ödüllendirmesi ve teşvik etmesi gerekmektedir (Hofmann, Morgeson ve Gerras, 2003:170). Yapılan araştırmalar, yönetimin iş sağlığı ve güvenliğine karşı tutumunun, çalışanların risk ve güvenliğe ilişkin algılarını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur (Barlow ve Iverson, 2005:252). Bu algılar, esasen güvenlik ikliminin bir göstergesi olup, çalışanların güvenliğe ilişkin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu anlamda, otantik liderlik olarak adlandırılan liderlik türünün, izleyici davranışlarını daha kalıcı olarak etkileyebilme potansiyeli ile öne çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla çalışma kapsamında önce güvenlik ikliminin tanımlanması, ardından güvenlik iklimine etki ettiği öne sürülen otantik liderlik yaklaşımının açıklanıp, etki mekanizmalarının tartışılması uygun olacaktır.

GÜVENLİK İKLİMİ

Günümüzde, proaktif güvenlik yönetiminin reaktif güvenlik yönetimine kıyasla öneminin giderek artması söz konusudur. Kazalar, kazaya bağlı kayıp zaman ve ölümler gibi göstergelerin, reaktif yönetim ile birlikte azaldığı gözlemlenmektedir. Bir işletmenin yapabileceği ilk ve en temel proaktif iş güvenliği önlemi, işletmedeki güvenlik ikliminin değerlendirilip, geliştirilmesi için harekete geçilmesidir. Bu değerlendirmeyi yapma amacıyla geliştirilmiş güvenlik iklimi ile ilgili ölçekler; enerji, inşaat, imalat gibi yüksek riskli pek çok endüstride uygulanmaktadır. Bu ölçekler yardımıyla en sık ele alınan değişkenler ise; yönetim, güvenlik sistemi, risk, iş baskısı ve yetkinliktir (Flin vd., 2000:180).

Flin vd.'ye (2000:178) göre güvenlik iklimi, işletmedeki iş güvenliğinin o anki durumuna ilişkin bir fotoğraftır. Güvenlik iklimi, bir çalışma grubunun, fabrikanın ya da örgütün altta yatan güvenlik kültürü hakkında önemli ip uçları verir. Hahn ve Murphy (2008:1047) ise güvenlik iklimini çalışanların çalışma ortamının güvenliği hakkında paylaştıkları ortak algılar olarak tanımlamaktadır. Güvenlik ile ilgili paylaşılan algılar, birden fazla faktörden etkilenerek ortaya çıkmaktadır. Yönetimsel karar alma, örgütsel iş güvenliği normları ve beklentileri, iş güvenliği uygulamaları ve prosedürleri çalışanlara örgütün güvenliğe bağlılığına ilişkin bir fikir vermektedir.

Williamson vd., (1997:16) güvenlik iklimini bir örgüt ya da işyerindeki güvenlik etiğini özetleyen bir kavram olarak tanımlamaktadır. Güvenlik iklimi çalışanların güvenliğe ilişkin inançlarını ifade etmekte ve güvenlik ile ilgili konularda çalışanların nasıl davranacağına ilişkin bir öngörüde bulunmayı sağlamaktadır. Güvenlik ikliminin en önemli bileşenleri, yönetimin güvenliğe ilişkin değerleri, yönetimin ve organizasyonun güvenliğe ilişkin uygulamaları, güvenlik iletişimi ve çalışan katılımı olarak ifade edilmektedir (Neal vd., 2000:100).

Görüldüğü gibi güvenlik iklimi alt unsurlardan oluşan sinerjik bir yapıdadır. Bir başka deyişle, kendini oluşturan unsurların tek tek incelenmesi ile değil, bunların bir arada değerlendirilmesi ile ortaya koyulabilir ve ölçülebilir.

Çalışmada kullanılan ve Tharaldsen vd. tarafından (2008) geliştirilen güvenlik iklimi ölçeği, güvenlik iklimini 5 boyuttan oluşan bir yapı olarak ele almaktadır. İlk boyut olan *güvenlik önceliği*, kurallara uyulma derecesi, ihlaller, günlük rutinde güvenliğin önceliklendirilmesi ile ilgilidir. İkinci boyut olan *güvenlik yönetimi ve katılımı*, yönetimin güvenliğe ilişkin önceliklerini, güvenlik temsilcilerinin rolleri, çalışanların güvenliğin önemli olup olmadığına ilişkin yargıları, çalışanların güvenlik ile ilgili konulara ne ölçüde katıldıkları ile ilgili yargılarını ifade etmektedir. *Üretime karşı güvenlik* boyutu, işletme yönetiminin güvenlikten ödün verme pahasına üretimi koruma/arttırma yönünde bir eğilime sahip olup olmadığına ilişkin çalışan algılarıdır. *Bireysel motivasyon*, bireylerin kişisel koruyucu donanım kullanma, güvenlik ile ilgili konulara katılım gösterme, görülen aksaklıkları bildirme gibi konulardaki harekete geçiren gücü ifade etmektedir. Beşinci ve son boyut olan *sistemin karmaşıklığı* ise, güvenliğe ilişkin prosedürlerin ve yönetim sistemlerinin çalışanlar tarafından ne ölçüde algılandığını ölçmektedir.

OTANTİK LİDERLİK

19. yüzyılda liderlik "büyük adam" yaklaşımıyla açıklanmış, liderliğin doğuştan gelen güç, yetenek, zekâ gibi özelliklere bağlı olduğu, belli kimselerin bu açıdan "özel" olarak dünyaya geldiği, böylelikle grupları ve toplumları peşinden sürükleyebildiği savunulmuştur. Bu yaklaşımdan türeyen özellik yaklaşımı, başarılı liderleri inceleyip onları başarılı kılan kişilik özelliklerinin ortaya çıkarılmasına odaklanmıştır. Ancak bu yaklaşım, her koşulda geçerli olabilecek özellikleri tanımlamada başarılı olamamıştır. 1950'lerde, davranışsal yaklaşımın gelişmesi ile, liderlerin özelliklerinden çok, davranışlarının önemli olduğu savunulmuştur. Aynı yıllarda, bağlam ve durum gibi değişkenlerin, liderlerin başarılarını etkileyebileceğini savunan durumsallık yaklaşımı yaygınlaşmıştır. Liderlerin izleyicilerini hangi yolla etkilediğini inceleyen etki yaklaşımı, bir diğer alan olarak öne çıkmıştır. 1970'lerden sonra ise, liderlerin izleyicileri ile kurduğu ilişkiye odaklanan ilişkisel yaklaşım gelişmiştir (Daft vd., 2007:20-22; Palestini, 2009:2-4). İlişkisel yaklaşımı benimseyen liderlik teorilerinden biri de otantik liderliktir.

Otantik liderlik son yıllarda gelişen bir araştırma alanıdır ve kökenleri pozitif örgütsel davranış teorisine dayanmaktadır. Pozitif örgütsel davranış "ölçülebilir, geliştirilebilir ve çalışma ortamının iyileştirilmesi için etkili bir şekilde yönetilebilir olan pozitif yönlü insan kaynağı güçleri ve psikolojik kapasiteleri üzerinde yapılan araştırma ve uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Luthans, 2002:59).

Otantik liderlerin öz-farkındalığı yüksek, güvenli, özgün, iyimser, etik, adil kararlar alan ve şeffaf bireyler olduğu ifade edilmektedir. Kendi inançları ve değerleri konusunda açık bir görüşe sahip, bu değer ve inançlar ile tutarlı davranan ve kişilerarası ilişkilerde şeffaf olan liderlerdir. "Hem kendilerine, hem de başkalarına karşı dürüst" olarak tanımlanmaktadırlar. Dolayısıyla, izleyicilerinde otantik lidere karşı yüksek bir güven duygusu oluşmaktadır. (Avolio ve Gardner, 2005:331; Avolio vd., 2004b:13). Hassan ve Ahmed tarafından yapılan araştırmada (2011:168), otantik liderliğin, izleyicilerin lidere duyduğu güveni geliştirdiği belirlenmiştir.

Otantik liderler nasıl düşündükleri ve davrandıkları konusunda yüksek farkındalığa sahip olan, kendilerinin ve etrafındakilerin değerlerinin, bilgi birikiminin, güçlü yönlerinin farkında olan, faaliyet gösterdiği alana hâkim, özgüvenli, umutlu, iyimser, dayanıklı ve

yüksek etik değerlere sahip bireylerdir. Otantik liderlik, dönüşümcü ve etik liderliğin özelliklerini içermektedir. Bununla birlikte otantik liderler, katılımcı ya da otoriter olabilirler. Liderin otantik olup olmadığı davranışlarından değil, izleyicilerinin lider hakkındaki algıları ile belirlenir (Avolio vd., 2004:806).

Walumbwa'ya göre otantik liderler 4 temel özelliğe sahiptir (Walumbwa vd., 2008:121):

Veriyi dengeli işleme, dış etkenlerden bozularak, abartılarak ya da hafife alınarak gelen verilerin, liderin fikirlerini ve kararlarını etkilememesi, kararları verirken tüm değişkenleri değerlendirme, farklı görüşleri dinleme ve objektif biçimde ele alabilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır.

İçselleştirilmiş ahlaki bakış açısı, liderin davranışlarının içsel ahlaki değerlerden etkilenmesi, örgütün ve çalışma arkadaşlarının baskısı gibi dış etkenlerden etkilenmemesi, liderin eylemleri ile söylemlerinin tutarlı olmasıdır.

İlişkisel şeffaflık, liderin sahip olduğu bilgiyi açık bir biçimde paylaşmasını, gerçek düşünce ve duygularını açıkça aktarmasını, hata yaptığında bunu rahatlıkla kabul etmesini ifade etmektedir.

Öz farkındalık ise, liderin kendi güçlü ve zayıf yönlerini, güdülerini ve başkalarının liderliği hakkındaki görüşlerini anlayabilmesi, bunun için eylemleri ve kendi hakkında sürekli geribildirim alma çabası içerisinde olmasıdır.

Bir grubun üyeleri davranışlarını çalışma ortamından edindikleri verilere dayanarak yönlendirirler. Otantik liderlerin açıklık, şeffaflık, bilgi paylaşma ve sürekli geribildirimde bulunma özellikleri, çalışanların bu ihtiyacına cevap vermektedir. Liderin otantik olma düzeyi arttıkça, grup üyelerinin bu ihtiyacı karşılanacak ve üyeler daha umutlu, iyimser, dayanıklı ve özyeterliliğe sahip olacaktır (Walumbwa vd., 2011:106).

Yapılan nicel araştırmalar, kıdemli yöneticilerin dürüst, sözünde duran ve söylemleri ile davranışları tutarlı bireyler olmalarının önemine dikkat çekmektedir. Lekka ve Healey (2012:4-5) dönüşümcü ve etkileşimci liderlik teorilerini iş güvenliği açısından ele almış, bu liderlik tiplerinin iş güvenliği yönetiminde etkili olabileceklerini ampirik olarak destekleyen bulgulara ulaşmıştır. Benzer şekilde, otantik liderlik gibi yeni liderlik tiplerinin de iş güvenliği üzerinde etkili olabileceği yönünde öngörüler yapılabilirken, bu öngörülerin ampirik destekleri henüz yeterli sayıda değildir. Bu yüzden otantik liderliğin güvenlik çıktıları ile ilişkisine yönelik daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Lekka ve Healey, 2012:3).

OTANTİK LİDERLİK VE GÜVENLİK İKLİMİ ETKİLEŞİMİ

Lider tipinin grubun algı, tutum ve davranışları üzerinde dolaylı ve doğrudan etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle iş güvenliği anlamında güvenlik ikliminin oluşturulması ve çalışanların güvenli davranış sergilemesi açısından liderler kilit role sahiptir. Liderler gruba gerek rol model olma gerekse grubun pozitif psikolojik kapasitelerini geliştirme yoluyla güvenli davranışı teşvik edebilirler. Bu anlamda son yıllarda kapsamlı biçimde araştırılan otantik liderliğin etkili bir liderlik tarzı olduğu, özellikle çalışanların güçlendirilmesini ve bir takım ahlaki değerleri içselleştirmesini sağladığı belirlenmiştir (Gardner vd., 2005:346). Bu da, çalışanların her alanda olduğu gibi iş güvenliği alanında da daha katılımcı olmalarının teşvik edilmesine, bütünsel güvenlik kültürünün sağlanmasında

sorumluluk hissetmesine yol açabilecektir. Dolayısıyla, otantik liderlerin güvenlik iklimine olumlu katkı yapması beklenmektedir (Nielsen vd., 2013:312).

İş güvenliğine, değişimin teşvik edilmesine, rol model olunmasına odaklanan liderlik stilleri, güvenliğin kritik olduğu organizasyonlarda risk ve iş güvenliği seviyeleri bakımından belirleyicidir. Otantik liderlerin şeffaf davranmaya, etik ve ahlaki değerlere büyük önem vermelerinden dolayı, iş güvenliği ve risk yönetimi açısından ideal birer katalizör işlevi görecekleri beklenmektedir (Avolio ve Gardner, 2005:326). Güvenlik odağına sahip otantik liderlerin rol modellik ve sosyal kimlik süreçleri aracılığıyla astlarının da güvenlik odağına sahip olmasını sağlayabileceği öngörülebilir (Gardner vd., 2005:347).

Otantik liderler örgütlerdeki pozitif iklimi güçlendiren birer rol model olduklarından, iş güvenliği ve güvenlik çıktılarına lider tarafından verilen önem, güçlü bir güvenlik iklimi yaratacaktır. Otantik liderler izleyicilerini dürüstlük ve sadakat yönünden motive ettiklerinde, çalışanlar yöneticileri ile ilişkilerinden dolayı daha güçlü iş güvenliği tutum ve davranışları sergileyeceklerdir. Dolayısıyla, otantik liderlik daha yüksek düzeyde güvenlik iklimi yaratacağından, çalışanların risk algıları daha düşük seviyede gerçekleşebilecektir (Nielsen vd., 2013:310).

Görüldüğü gibi, liderler güvenli davranışı sadece desteklemez, aynı zamanda rol model olarak güvenli davranışı özendirir. Güvenliği bir öncelik olarak gören otantik liderler, izleyicilerinin güvenli davranışını da rol model olma yoluyla güçlendirebilir. Aynı zamanda izleyicilerinin organizasyonda güvenlik ile ilgili konularda katılım sağlamasını ve sorumluluk almasını sağlayabilir. İlişki yönetimi, rol modellik ve iklim geliştirmeye odaklanması bakımından otantik liderlik, yüksek düzeyde bir güvenlik iklimi geliştirilmesi ve sürdürülmesi için önemli bir potansiyele sahiptir. Bu bilgilerden hareketle, otantik liderlik algısının, güvenlik iklimi ile anlamlı ve aynı yönde bir ilişkiye sahip olması beklenmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, bir otomotiv fabrikasında otantik liderliğin güvenlik iklimi ile ne yönde ilişkili olduğu araştırılmıştır ve otantik liderliğin güvenlik iklimini etkileyebileceği öngörülmüştür. Uygulama 2000'in üzerinde çalışana sahip bir otomotiv işletmesinde, Otantik Liderlik Ölçeği (Norman, 2006), Güvenlik İklimi Ölçeği (Tharaldsen vd., 2008), Raporlama Kültürü Ölçeği (Havold ve Nesset, 2009), Güvenli Davranış Ölçeği (Neal, vd., 2000), Güvenlik Prosedürlerine Yönelik Şövalyen Tutum Ölçeği (Brown vd., 2000) kullanılarak oluşturulan anket formu aracılığıyla montaj ve üretim süreçlerinde görev yapan 305 çalışandan veri toplanarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Otantik liderlik ve güvenlik iklimi ile bu değişkenlerin alt boyutlarını kapsayan korelasyon analizi sonucunda, otantik liderlik ve güvenlik iklimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r:0,544, $p<0,01$). Her iki ölçek ve alt boyutlarına ilişkin korelasyon katsayıları Tablo 1'de gösterilmektedir. Güvenlik önceliği dışındaki tüm değişkenler arasında $p<0,01$ düzeyinde anlamlı ilişki vardır. Güvenlik iklimi ile otantik liderlik ve alt boyutları arasındaki korelasyon incelendiğinde, en yüksek korelasyon katsayısının otantik liderlik ve güvenlik iklimi arasında bulunduğu görülmektedir (r:544, $p<0,01$). Dolayısıyla, üst yapı olan

otantik liderlik ve güvenlik ikliminin arasındaki ilişkinin, alt boyutlar arasındaki ilişkilerden daha güçlü olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Değişkenler Arası Korelasyonlar

	OTANTİK LİDERLİK	İlişkisel Şeffaflık	İçselleştirilmiş Ahlaki Bakış Açısı	Dengeli İşleme	Öz-Farkındalık	GÜVENLİK İKLİMİ	Güvenlik Önceliği	Güvenlik Yönetimi ve Katılımı	Üretime Karşı Güvenlik	Bireysel Motivasyon	Sistemin Anlaşılması
OTANTİK LİDERLİK	1	.890**	.869**	.820**	.876**	.544**	-.126*	.535**	.283**	.473**	.477**
İlişkisel Şeffaflık	.890**	1	.682**	.649**	.668**	.481**	-.113*	.444**	.291**	.436**	.437**
İçselleştirilmiş Ahlaki Bakış Açısı	.869**	.682**	1	.614**	.699**	.460**	-.148**	.460**	.221**	.404**	.436**
Dengeli İşleme	.820**	.649**	.614**	1	.680**	.476**	-.083	.486**	.229**	.409**	.376**
Öz-Farkındalık	.876**	.668**	.699**	.680**	1	.470**	-.084	.481**	.226**	.387**	.391**
GÜVENLİK İKLİMİ	.544**	.481**	.460**	.476**	.470**	1	.180**	.886**	.545**	.828**	.746**
Güvenlik Önceliği	-.126*	-.113*	-.148**	-.083	-.084	.180**	1	-.040	.014	-.005	-.069
Güvenlik Yönetimi ve Katılımı	.535**	.444**	.460**	.486**	.481**	.886**	-.040	1	.327**	.648**	.601**
Üretime Karşı Güvenlik	.283**	.291**	.221**	.229**	.226**	.545**	.014	.327**	1	.429**	.349**
Bireysel Motivasyon	.473**	.436**	.404**	.409**	.387**	.828**	-.005	.648**	.429**	1	.556**
Sistemin Anlaşılması	.477**	.437**	.436**	.376**	.391**	.746**	-.069	.601**	.349**	.556**	1

**. Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (İki Yönlü).

*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (İki Yönlü).

Tablo 2: Model Özeti

R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Standart Tahmin Hatası
,544[a]	,296	,293	,36597

a. Yordayıcı: (Sabit), Güvenlik İklimi

Tablo 3: ANOVA[a]

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi (Sd)	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Regresyon	55.571	1	55.571	126.293	.000[b]
Artık	132.444	301	.440		
Toplam	188.015	302			

a. Bağımlı Değişken: Otantik Liderlik

b. Yordayıcı: (Sabit), Güvenlik İklimi

Tablo 4: Katsayılar

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	t	Anlamlılık Düzeyi
(Sabit)	2,303	,079		29,054	,000
Otantik Liderlik	,300	,027	,544	11,238	,000

a. Bağımlı Değişken: Otantik Liderlik

Otantik liderliğin güvenlik iklimine etkisini tespit etmek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te verilmektedir. Yapılan basit doğrusal regresyon analizine göre, otantik liderlik ile güvenlik iklimi arasında pozitif yönlü (0,300) bir ilişki vardır (t = 11,24, p =0,000). Otantik liderlik, güvenlik ikliminin %29,6'sını açıklamaktadır.

SONUÇ

İmalat sanayii altında değerlendirilen ve makine operatörleri ve montajcılar istihdam edilen otomotiv sanayiinde, sıklıkla iş kazaları yaşanmaktadır. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği'ne (29.1-Motorlu kara taşıtlarının imalatı) göre otomotiv sektörü riskli olarak kabul edilmektedir. Bu kapsama giren bir işletmede gerçekleştirilen araştırmada, liderlerinin otantik lider özelliği taşıdığını düşünen çalışanların, güvenlik iklimini daha olumlu değerlendirdiği tespit edilmiştir.

Bu bulgu, Dirik ve Intepeler'in (2017) hemşirelik alanında gerçekleştirdiği araştırma bulguları, Borgersen vd.'nin (2014) gemi adamları ve Nielsen, vd.'nin (2013) açık deniz petrol sahası işçileri ile gerçekleştirdiği araştırma bulguları ile tutarlıdır. Otantik liderliğin güvenlik iklimi ve performansı ile ilişkisini ele alan bu araştırmaların yanında, yapılacak araştırmalarda olası düzenleyici ve aracı değişkenlerin de ele alınması uygun olacaktır.

Çalışanların en yüksek düzeyde güvenli davranışlar sergilemesi için, liderlerin astlarıyla sağlıklı bir ilişki geliştirmesinin yanında, takım içinde güvenliğin önemini vurgulayan bir iklim yaratılması gerekmektedir. Otantik lider güvenli davranış sergilediği takdirde, gerek rol model olma özelliğinden gerekse kendisine duyulan yüksek güven sebebiyle, güvenliğin bir öncelik olarak benimsendiği, kararlara katılımın teşvik edildiği, çalışanların güvenlik sistemini tam anlamıyla kavradığı ve bu sisteme katkı yapmak için hevesli olduğu bir güvenlik iklimini yaratmada başarılı olabilecektir.

KAYNAKÇA

Avolio, B. J. ve Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The leadership quarterly*, 16(3): 315-338.

Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa, F. O., Luthans, F. ve May, D. R. (2004). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impact follower attitudes and behaviors. *The Leadership Quarterly*, 15(6): 801-823.

Barlow, L. ve Iverson, R. D. (2005). Workplace safety. *Handbook of work stress*, 247-266.

Borgersen, H. C., Hystad, S. W., Larsson, G. ve Eid, J. (2014). Authentic leadership and safety climate among seafarers. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 21(4): 394-402.

Brown, K. A., Willis, P. G. ve Prussia, G. E. (2000). Predicting safe employee behavior in the steel industry: Development and test of a sociotechnical model. *Journal of Operations Management*, 18(4): 445-465.

Demirbilek, T. (2005). *İş Güvenliği Kültürü*, İzmir: Legal Yayıncılık

Daft, R. D., Lane, P. G. (2007) *The Leadership Experience*, Cengage Learning

Dirik, H. F. Intepeler, S. S. (2017). The influence of authentic leadership on safety climate in nursing. *Journal of nursing management*, 25(5): 392-401.

Flin, R., Mearns, K., O'Connor, P. ve Bryden, R. (2000). Measuring safety climate: identifying the common features. *Safety Science*, 34(1): 177-192.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. ve Walumbwa, F. (2005). "Can you see the real me?" A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly*, 16(3): 343-372.

Hahn, S. E. ve Murphy, L. R. (2008). A short scale for measuring safety climate. *Safety Science*, 46(7): 1047-1066.

Hassan, A. ve Ahmed, F. (2011). Authentic leadership, trust and work engagement. *International Journal of Human and Social Sciences*, 6(3): 164-170.

Havold, J. I. ve Nesset, E. (2009). From safety culture to safety orientation: validation and simplification of a safety orientation scale using a sample of seafarers working for Norwegian ship owners. *Safety Science*, 47(3): 305-326.

Hofmann, D. A., Morgeson, F. P. ve Gerras, S. J. (2003). Climate as a moderator of the relationship between leader-member exchange and content specific citizenship: safety climate as an exemplar. *Journal of Applied Psychology*, 88(1): 170.

Lekka, C. ve Healey, N. (2012). A review of the literature on effective leadership behaviours for safety. Report for The Health and Safety Executive prepared by the Health and Safety Laboratory, Report no. RR952.

Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: Developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Executive*, (16): 57–72.

Neal, A., Griffin, M. A. ve Hart, P. M. (2000). The impact of organizational climate on safety climate and individual behavior. *Safety Science*, 34(1): 99-109.

Nielsen, M. B., Eid, J., Mearns, K. ve Larsson, G. (2013). Authentic leadership and its relationship with risk perception and safety climate. *Leadership and Organization Development Journal*, 34(4): 308-325.

Palestini, R. (2009). *From Leadership Theory to Practice, A Game Plan for Success as a Leader*, R&L Education

Tharaldsen, J. E., Olsen, E. ve Rundmo, T. (2008). A longitudinal study of safety climate on the Norwegian continental shelf. *Safety Science*, 46(3): 427-439.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of management*, 34(1), 89-126.

Walumbwa, F. O., Luthans, F., Avey, J. B. ve Oke, A. (2011). Authentically leading groups: The mediating role of collective psychological capital and trust. *Journal Of Organizational Behavior*, 32(1): 4-24.

Williamson, A. M., Feyer, A. M., Cairns, D. ve Biancotti, D. (1997). The development of a measure of safety climate: the role of safety perceptions and attitudes. *Safety Science*, 25(1): 15-27.

YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİ İLE İKTİSADİ GÖSTERGELERİN TAHMİNLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mehmet AKSARAYLI
Reyhan KAPLAN
Dokuz Eylül University

Özet

Günümüzde teknoloji, varolan bilgileri saklamak ve bu bilgilerden yeni bilgiler elde etmek konusunda önemli ölçüde gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda, geçmiş dönem bilgisine dayanarak, yeni dönem hakkında bilgi üretme süreci, insanlar için daha fazla önem kazanmıştır. Önceleri bireyler için önemli olan bu durum zaman içinde ülkeler için de önemli bir konu haline gelmiştir. Çalışmada, iktisadi göstergeler üzerine bir uygulama yapılmıştır. Çalışmanın amacı iktisadi göstergelerin tahminlenmesi için yapay sinir ağları yöntemiyle elde edilen sonuçlar ile klasik yöntem ile elde edilen sonuçların karşılaştırılmasıdır. Zaman serilerinden oluşturulan iktisadi göstergelerin tahminlenmesinde en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Yapay sinir ağları yöntemi içinde "nftool" yapısı kullanılmıştır. Uygulama bölümünde iki farklı yöntem sonuçları incelendiğinde, yapay sinir ağları ile yapılan modelin sonuçlarının daha küçük hatayı verdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Sinir Ağları, Zaman Serileri, İktisadi Göstergeler

A RESEARCH ON ESTIMATION OF ECONOMIC INDICATORS BY ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS METHOD

Abstract

Today, technology has improved significantly in keeping existing information and obtaining new information from it. Accordingly, the process of generating information about the new period has gained more importance for people based on the knowledge of the previous period. Previously important for individuals, this situation has become an important issue for countries over time. The aim of the study is to compare the results obtained by the artificial neural network method with the classical method for the estimation of economic indicators. The least squares method was used to estimate the economic indicators formed from time series. "nftool" structure was used in artificial neural network method. When the results of two different methods were examined in the application section, it was found that the results of the model made with artificial neural networks gave a smaller error.

Keywords: Artificial Neural Networks, Time Series, Economic Indicators

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin devamlılığını sürdürebilmesi için dış ticaretle ilişkilerini sürdürebilmeleri gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle dış ticaret ilişkisinde hem ülkemiz ekonomisi için hem de diğer ülkeler ekonomisi için ihracat ve ithalat birbirini tamamlayan önemli kalemlerdendir. İki kalem arasındaki ilişkinin tahmin edilebilmesi de ekonomistler için önemlilik teşkil etmektedir. Bu yüzden iki kalem arasındaki ilişkinin gerçeği en iyi yansıtacak değer ile tahmini geleceğe yönelik planlama çalışmaları açısından oldukça

önemlidir. Diğer taraftan sadece ihracatı sadece ithalat değil döviz kuru da etkilemektedir. Bu yüzden döviz kurunu da değerlendirmek gerekmektedir.

Çalışmada çok sayıda varsayımı sağlaması gerektiren klasik yöntemler ile elde edilen sonuçların, yapay sinir ağları yöntemiyle elde edilen sonuçlar ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca uygulamada kullanılan yöntemler içerisinde gerçek değerleri en yakın sonuçları veren yöntemin belirlenmesi, bunun yanında her iki yöntemin de avantajlarının ve dezavantajlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde yapay sinir ağlarının tanımı yapılmış, tarihçesi gelişimi ve yapısı incelenmiştir. Biyolojik sinir hücreleri ile arasındaki benzerlikler ve farklılıklar açıklanmıştır. İkinci bölümde zaman serilerin tanımı ve zaman serileri analizinde regresyon yönteminin kullanılmasından bahsedilmiştir. Ayrıca regresyon için en küçük kareler metodu ile tahminin varsayımları ve formülasyonları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünü uygulama bölümü oluşturmaktadır. Seçilen değişkenlerin neden seçildiği ve verilerin elde edilme sürecinden bahsedilmiştir. Bu bölümde Matlab ve Eviews programı kullanılarak analizi yapılan verilerin sonuçları verilmiştir. Sonuçlar grafikler ile desteklenerek yorumlanmıştır.

YAPAY SİNİR AĞLARI

İnsan beyninin işleyişinden ve biyolojik sinir hücresinden ilham alınarak geliştirilen yapay sinir ağları, biyolojik sinir ağlarına benzer performans özellikleri gösteren bir bilgi işleme sistemidir. Ağın önemli olan özelliklerinin temelinde öğrenme yapısının olması vardır. Elde olan problemin çözümü için, çok fazla miktardaki etkileşimli parçacıkların belirli bir düzenle çalışmasını mümkün kılmaktadır. Ağ örnekler ile öğrenir ve öğrendiği bilgi ile sınıflandırma, örüntü tanıma, tahmin yaparak kişiye çözüm üretir (Cura, 2008: 19).

Şekil 1: Biyolojik Bir Sinir Ağının Gösterimi

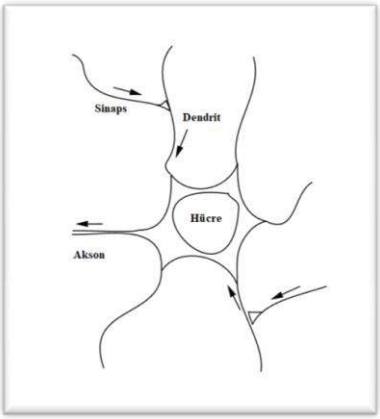

Gerçek sinir hücresi insan beynindeki biyolojik ağların bir parçasıdır. İşleyişin ana merkezi olan sinir hücresinde fonksiyonların yerine getirilebilmesi için tüm hücrelerin birbiri ile bağlantı içinde olması gerekmektedir. Hücreler arası bağlantılarda, hücrenin tüm parçacıkları (akson, sinaps, dendrit) görev almaktadır. Sinapslar hücrelerin aksonlarının diğer dentritlerle olan bağlantısıdır. Başka hücrelerden gelen sinyaller snapsler yoluyla bir diğer hücreye aktarılır. Hücreden hücreye bilgi akışını gerçekleştirir. Dentritler tıpkı bir ağaç dalı gibi dallanır ve nöronun hücre çekirdeğinden gelen sinyalleri alır, snapslere iletir. İnce ve uzun

yapıda olan aksonlar sinyallerin daha iyi iletilmesine amacıyla dentritlere yol açmaktadır (Kriesel, 200: 16-18). Aksonlar bir bağlantı teli olarak görülebilir.

YAPAY SİNİR AĞININ ELEMANLARI

Yapay sinir ağlarında da biyolojik sinir hücrenin içerdiği yapıya benzer bir yapı bulunmaktadır. Biyolojik yapında işleyişi devam ettirmek için görev alan bileşenlerin, benzer görevde bileşenler tarafından yapı içinde işleyişi devam ettirdiği görülmektedir. Şekil 2'de görüldüğü üzere basit bir ağ hücresi girdiler, ağırlıklar, toplama işlevi, aktivasyon ve çıkıştan oluşmaktadır. Şekil 2 üzerinde X_i ile gösterilen birim girdilerin; W_i ile gösterilen birim ise ağırlıkların olduğu birimdir. Girdiler ve ağırlıklar ağın en başında belirlenen parametrelerdir. Girdilerin her biri ağırlıklar ile çarpılarak toplanır. Toplama işlemi ile ağırlıklar girdilerin matematiksel değerlerini değiştirir. Toplama da bir de eşik değer denilen (b_i) sayısı bulunmaktadır. Eşik değer ağın algılayabileceği sınırı verir. Toplama işlemi de ağın kullanıcısı tarafından belirlenir. Toplama işlemi sonucunda bulunan değer, yine ağın kullanıcısı tarafından belirlenen aktivasyon fonksiyonunda işleme tabi tutulur. İşlem sonrasında elde edilen değer ise y_i yani çıkış değeridir. Her bir girdi değerine karşılık gelen bir de çıkış değeri bulunmaktadır. Giriş değerlerinin sayısı ve çıkış değerlerinin sayısı kullanıcı tarafından belirlenir. Ağda kullanıcının istediği sayıda çıktı elde edebilmek mümkündür. Ağa verilen sayı çıkış sayısı kadar sonuç üretilir.

Şekil 2: Yapay Sinir Ağlarının Genel Yapısı

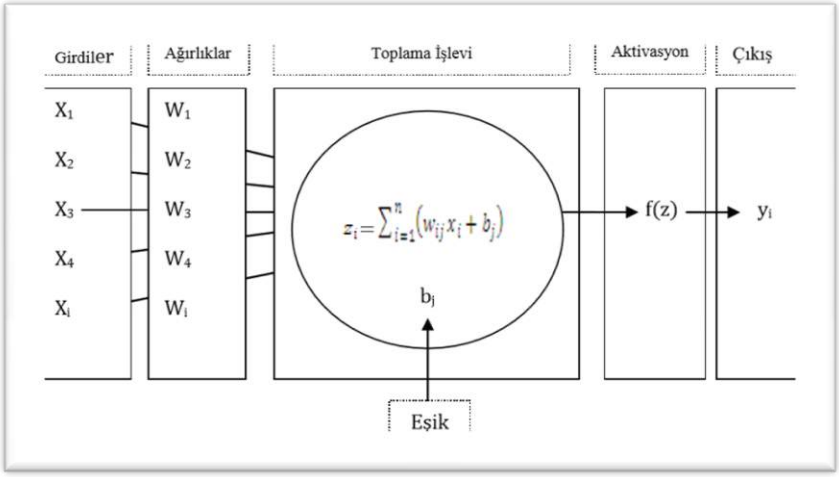

UYGULAMA

Uygulamanın amacı, ekonomik rasyolar arasındaki ilişkinin tahmini için kullanılan regresyon analizinden daha iyi sonuç verebilecek bir yöntemle model tahmini yapmak. Böylelikle klasik regresyon analizinin varsayımlarının sağlanamadığı durumlarda aynı regresyon analizi gibi neden sonuç ilişkisi gerektiren değişkenler için kullanılabileceğini göstermektir. Literatürdeki daha ileri seviye ağlar neden sonuç ilişkisini bile gerektirmeyen değişkenler için kullanılabilen sonuçlar üretilebileceğini göstermiştir (Elmas, 2011:162). Sonuçlara gerçeği en iyi yansıtacak yöntem ile ulaşılması, iki değişkenin ilişkisine dair ileriye dönük kararlar verilmesinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Daha önce yapılmış olan çalışmaların özeti olarak, ilk model için ihracat ve ithalat değişkenleri uygulamanın bağımlı ve bağımsız değişkeni olarak seçilmiştir. İkinci model için

reel döviz kuru da modele eklenmiştir. Aktaş'ın makalesinde reel döviz kuru tepkisiz kalmış ancak Tapşın makalesinde döviz kurunun hem ihracatı hem ithalatı etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ülkemizde ihracatın, döviz kuru ve ithalat ile ilişkisinin nedensellik yönü ekonomik ve yönetimsel açıdan değerlendirilmiştir. Yıllık veriler üzerinde yapılan çalışma sonucunda ithalat değişkenini ihracat değişkenine doğru bir ilişkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca ihracatı da dolaylı olarak etkilediği bulgusu elde edilmiştir (Tapşın G., Karabulut A, 2013: 190-205).

Veriler "Elektronik Veri Dağıtım Sistemi" üzerinden mevsimsel etkilerden arındırılmış halinde elde edilmiştir (EVDS, TÜİK üzerinden veri alan bir site olduğu için aslında verilerin temeldeki kaynağı TÜİK olarak verilebilir). Verilerin logaritması alınmıştır. Mevsimsel etkilerden arındırılmış verilerin durağan olup olmadığı kontrol edilmiştir. Durağan olmadığı anlaşılan veriler fark işlemi ile durağanlaştırılmıştır. Analiz için Eviews 10.0 ve MATLAB R2019a programı kullanılmıştır.

İki model tasarlanmıştır. Birinci modelde sadece ithalat ve ihracat verileri değerlendirilmiştir. İkinci modelde ise döviz kuru, ithalat ve ihracat verileri kullanılmıştır. İstenilen zaman aralığında istenilen türde başka değişkenlere bazen ulaşılamamış, ulaşıldığında da modelde çoklu doğrusal bağlantıya neden olmuştur. Bu yüzden regresyon analizine daha çok açıklayıcı değişken eklenememiştir. Ekonomik göstergelerin birbiriyle güçlü ilişki içinde olması regresyon tekniğini sınırlandıran bir sorundur. Çalışmada teorik olarak tasarlanan ekonometrik verilerin model sonuçları ile uygulama bölümünde değerlendirilmiştir.

Kurulan modellere ilişkin tahminlenen regresyon denklemi matematiksel olarak aşağıda verilmiştir. Formülasyonda Y bağımlı değişkeni, a sabit terimi, X_i ise bağımsız değişkenleri ifade etmektedir.

- Model1 için regresyon denklemi: $Y = a + bX_1$

  Y: İhracat, X_1: İthalat

- Model2 için regresyon denklemi: $Y = a + bX_1 + X_2$

  Y: İhracat, X_1: İthalat, X_2: Döviz Kuru

UYGULAMA SONUÇLARI

Model1 incelendiğinde, kurulan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Modelin hata kareler toplamı 0,8535 olarak elde edilmiştir. Modelde bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren düzeltilmiş R-kare değeri de 0,438 bulunmuştur. İhracat değişkeninde meydana gelen değişikliğin %44'ü ithalat değişkeni tarafından açıklanabildiği görülmektedir (Tablo 5). Modelin varsayımları gereği modelde değişen varyansın varlığı, hataların normal dağılımı ve otokorelasyon varlığı, incelenmelidir. Modeldeki tüm bu değerlerin anlamlı ve %95 güven düzeyinde kabul edilebilir olması için de varsayımların sağlanması gerekmektedir.

Tablo 1: En Küçük Kareler Yöntemi İle Kurulan Model1

Dependent Variable: FARKIH
Method: Least Squares
Date: 07/02/19 Time: 10:01
Sample (adjusted): 2007M02 2017M12
Included observations: 131 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
FARKIT	0.690745	0.068174	10.13213	0.0000
C	0.001589	0.007119	0.223201	0.8237

R-squared	0.443150	Mean dependent var	0.005697
Adjusted R-squared	0.438833	S.D. dependent var	0.108588
S.E. of regression	0.081344	Akaike info criterion	-2.165101
Sum squared resid	0.853581	Schwarz criterion	-2.121205
Log likelihood	143.8141	Hannan-Quinn criter.	-2.147264
F-statistic	102.6601	Durbin-Watson stat	2.908094
Prob(F-statistic)	0.000000		

Aynı veri seti için Matlab üzerinde yapay sinir ağları yöntemi ile eğri uydurma yapılmıştır. Veri setinin %80'i eğitim verisi, %10'u değerlendirme verisi ve %10'u test verisi olarak ele alınmıştır. Öğrenme algoritmalarından Levenverg-Marquardt'ın daha iyi sonuç verdiği denemeler ile görülmüştür. Gizli katman sayısı da denemeler sonunda 10 olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen performanslar içinde, ortalama karesel hatası en küçük olan sonuç seçilmiştir. Elde edilen uygulama sonuçlarına ilişkin grafikler aşağıda verilmiştir.

Şekil 3: Model1 Oluşturulan Yapay Sinir Ağı Yapısı

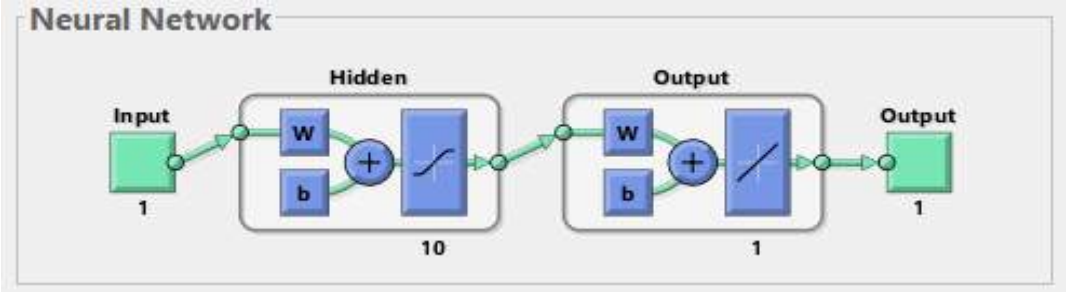

Matlab üzerinde oluşturulan yapay sinir ağının mimarisi Şekil 3'te gösterilmiştir. Görüldüğü üzere 10 gizli katmandan ve bir girdi verisinden oluşturulmuştur. Oluşturulan ağ modeli 12 iterasyonda ortalama karesel hatayı minimum edecek sonuca ulaşmıştır. Elde edilen modeller ışığında, 2018 yılının 12 ayı için tahminler elde edilmiştir. Aylık olarak elde edilen tahmin sonuçları hem regresyon hem yapay sinir ağları için ayrı ayrı olarak incelenmiştir. Oluşturulan yapay sinir ağları test veri setinden hesaplanan hata kareler toplamı 0,07218 olarak elde edilmiştir. Aynı veri seti regresyon analizi için bulunan regresyon doğrusunda yerine konulunca elde edilen hata kareler toplamı 0,08766 olarak hesaplanmıştır. Yapay sinir ağları ile elde edilen hata kareler toplamı en küçük kareler yönteminde elden edilen değerden daha küçüktür (Tablo 2).

Tablo 2: Model1 Regresyon Analizi ve Yapay sinir Ağının Hata Kareler Toplamı

Zaman	Yapay Sinir Ağları	En Küçük Kareler
2018/1	0.005124	0.002201
2018/2	0.005473	0.00756
2018/3	0.008616	0.00759
2018/4	0.004867	0.000751
2018/5	0.002077	0.00255
2018/6	0.007869	0.014943
2018/7	3.88E-06	0.003512
2018/8	0.000134	0.043421
2018/9	0.004772	0.004784
2018/10	0.011179	2.48E-05
2018/11	0.000102	1.15E-06
2018/12	0.021963	0.000324
HKT	**0.072181**	**0.087662**

Tablo 3 : En Küçük Kareler Yöntemi İle Kurulan Model2

Dependent Variable: FARKIH
Method: Least Squares
Date: 10/20/19 Time: 20:18
Sample (adjusted): 2007M02 2017M12
Included observations: 131 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
FARKIT	0.692115	0.068396	10.11929	0.0000
FARKRDK	-0.157460	0.276886	-0.568684	0.5706
C	0.001265	0.007160	0.176680	0.8600

R-squared	0.444553	Mean dependent var	0.005697
Adjusted R-squared	0.435874	S.D. dependent var	0.108588
S.E. of regression	0.081559	Akaike info criterion	-2.152357
Sum squared resid	0.851429	Schwarz criterion	-2.086513
Log likelihood	143.9794	Hannan-Quinn criter.	-2.125602
F-statistic	51.22251	Durbin-Watson stat	2.907696
Prob(F-statistic)	0.000000		

Model 2'deki anlamlılık incelendiğinde, kurulan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Modelin hata kareler toplamı 0,8514 olarak elde edilmiştir. Modelde bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren adjusted R-squared değeri de 0,445 bulunmuştur. İkinci değişken olarak eklenen döviz kuru değişkeninin modelde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bu yüzden modele eklenen değişken modelin açıklama gücünde olağan bir artış olmamıştır. Buna karşın modelde hata kareler toplamında da çok küçük artış olmuştur (Tablo 2).

Döviz kuru değişkeni model içinde istatistiksel olarak anlamlı bir katsayıya sahip olmadığından model için kullanılabilir bir değişken değildir. Aslında gerçek değerlerin dağılım grafiği incelendiğinde iki değişken arasında negatif yönlü bir doğrusal bir ilişkinin varlığı görülmüştü. Ancak fark işleminden sonra bu ilişki kurulan modelde yansımamıştır. Tasarlanan ikinci modelde eklenen değişkenin modelden çıkarılması en küçük kareler

yöntemi için doğru bir adım olmasına rağmen yapay sinir ağları ile karşılaştırma yapabilmek adına modelde bırakılmıştır.

En küçük kareler yöntemi ile kurulan regresyon modelin varsayımları gereği modelde değişen varyansın varlığı, hataların normal dağılımı ve otokorelasyon varlığı, incelenmelidir. Modeldeki tüm bu değerlerin anlamlı ve %95 güven düzeyinde kabul edilebilir olması için de varsayımların sağlanması gerekmektedir. Eklenen değişken ile varsayım kontrolü yapılmalıdır.

Şekil 4: Model2 Oluşturulan Yapay Sinir Ağıl Yapısı

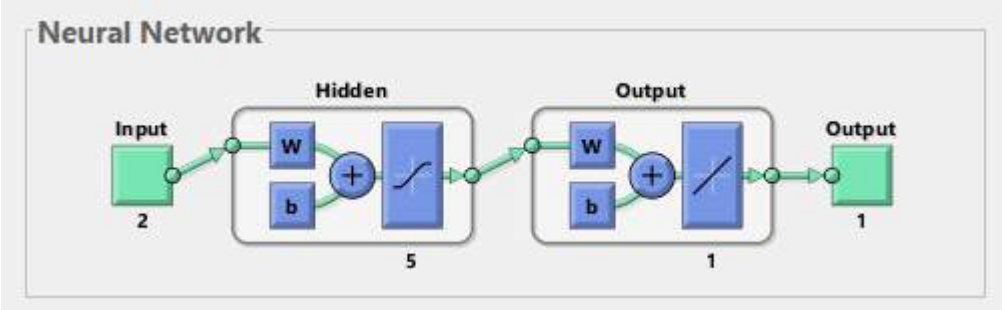

Matlab üzerinde oluşturulan yapay sinir ağının mimarisi Şekil 4'te gösterilmiştir. Görüldüğü üzere 4 gizli katmandan ve iki girdi verisinden oluşan bir ağ mimarisi vardır. Oluşturulan ağ modeli 12 iterasyonda ortalama karesel hatayı minimum edecek sonuca ulaşmıştır. Oluşturulan yapay sinir ağları test veri setinden hesaplanan hata kareler toplamı 0,054308 olarak elde edilmiştir. Aynı veri seti regresyon analizi için bulunan regresyon doğrusunda yerine konulunca elde edilen hata kareler toplamı 0,075853 olarak hesaplanmıştır.

Regresyon analizi ile elde edilen hataların yüksek olmasının sebeblerinden biri eklenen değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olmaması ve tahmin edilen katsayının standart hatasının çok büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ikinci modelin sonuçları sağlıklı bir şekilde yorumlanamamaktadır. Buna karşın ise yapay sinir ağı eklenen değişken ile tasarlanan birinci ağdan daha iyi bir performans göstermiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Model2 Regresyon Analizi ve Yapay sinir Ağının Hata Kareler Toplamı

Zaman	Yapay Sinir Ağları	En Küçük Kareler
2018/1	0.003238601	0.004313138
2018/2	0.008789071	0.016881576
2018/3	0.006602243	0.008113732
2018/4	0.008894084	0.009081169
2018/5	0.000495542	0.000406053
2018/6	0.004661965	3.33828E-05
2018/7	0.000863313	0.000887037
2018/8	2.09121E-05	0.001168504
2018/9	0.006932758	0.007922986
2018/10	6.50023E-07	0.010028959
2018/11	8.86501E-06	3.22627E-05
2018/12	0.013800129	0.016984354
HKT	**0.054308134**	**0.075853152**

SONUÇ

Yapay sinir ağları ihracat ile ithalat ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi tahmin edebilmede en iyi sonuca ulaşabilmek, yani tahmini değerler ile gerçekleşen değerler arasındaki farkın minimum olduğu değerleri belirleyebilmek için, iki model tasarlanmıştır. Tasarlanan modeller iki farklı programda iki yöntem ile değerlendirilmiştir. Eviews programında en küçük kareler ile regresyon, Matlab programında "nftool" ile yapay sinir ağı yapılmıştır. İstatistik ve ekonometri bilim dalında tahminleme için yıllardır kullanılan regresyon tekniğine bir alternatif olabileceği düşüncesinden dolayı aynı veriler yapay sinir ağına tabi tutulmuştur. İki yöntemin sonuçları, iki model için karşılaştırılmıştır. Regresyon analizleri sonucunda elde edilen sonuçların varsayımları tam sağlayamaması nedeniyle tam güvenilir bir sonuç elde edilememiştir. Yine de elde edilen bulguların karşılaştırılması için ortak payda olarak hata kareler toplamı elde edilmiştir. Çıkan sonuçlar incelendiğinde hata kareler toplamının yapay sinir ağlarında daha küçük olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Cura, T. (2008). *Uygulamalı Modern Sezgisel Teknikler.* İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Kriesel,D.(2007).*ABriefIntroductiontoNeuralNetworks* http://www.dkriesel.com/en/science/neural_networks, (7 Kasım 2019)

Elmas, Ç. (2011). *Yapay Zeka Uygulamaları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tapşın G., Karabulut A. (2013). Reel Döviz Kuru, İthalat Ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği . *Akdeniz İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (26): 190-205.

1940-1970 YILLARI ARASINDA ANKARA ULUS SEMTİ'NDE FAALİYETTE BULUNAN ESNAF VE SANATKÂRLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğr.Gör. Yusuf Can ÇALIŞIR
Öğr.Gör.Dr. Cihan Serhat KART
Ankara Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı Ulus Semti'nde 1940-1970 yılları arasında faaliyette bulunmuş esnaf ve sanatkârların niceliksel ve niteliksel durumlarını, eldeki veriler aracılığı ile analiz etmektir. Bu bağlamda, esnaf ve sanatkârlar odası üye kayıtları, döneme ilişkin belgeler ve röportajlar yoluyla, Ulus Semti'nde faaliyet gösteren esnaf ve sanatkârlar incelenmiştir. Ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedeni çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kişiler, esnaf ve sanatkâr olarak tanımlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Esnaf ve Sanatkârlar, 1940-1970 Yılları, Ulus Semt'i.

Abstract

The aim of this study is to analyze the quantitative and qualitative status of tradesmen and craftsmen who were active in Ulus District of Ankara's Altındağ district between 1940-1970 by means of the available data. In this context, the tradesmen and craftsmen operating in the Ulus District were examined through the member registrations of the chamber of craftsmen and artisans, documents and interviews related to the period. Those who base their economic activity on the basis of their capital and body work and whose earnings do not qualify as merchants or industrialists, are taxed in a simple manner and subject to a book on the basis of a business account, and those who are exempt from tax, and those whoare exempt from tax, can be defined as artisans and craftsmen.

Artisans and craftsmen have an indispensable importance for economic and social life. In order toachieve and sustain economic and social development in a balanced way, increasing employment and production, thus reducing unemployment and so on. The existence of artisans and craftsmen in these terms of directions is indisputable.

The tradesmen and craftsmen, which generally fall under the category of small businesses and are examined under the main heading of employers, represent a social segment. The labor factor is an essential element of the concept of artisans and craftsmen. Although the terms "craftsmen" and "artisans" are often used together, there are some differences between craftsmen and artisans in terms of the intensity and quality of labor. "Tradesman is accepted as an entrepreneur working in trade and service sectors whose activities and income are not big enough to be considered as" merchants;; "Craftsman is defined as entrepreneur working in manufacturing branches whose activities and income are not large enough to be considered as industrialists".

The primary purpose of this study is toexamine the tradesmen and craftsmen who have been active in the Ulus district of the Altındağ district of Ankara between 1940-1970. In this context, the study was designed in two stages. First, the conceptual dimension of craftsmen

and craftsmanship is tried to be discussed. In this context, information about the historical process is given in general. Secondly; The study wascompleted byexamining the status of artisans and craftsmen who were active in the Ulus district between 1940-1970 within the scope of information obtained through field research, library-archive scanning and interviews.

Keywords: tradesmenandcraftsmen,,Ulus District, economicchange

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren esnaf ve zanaatkarlara ayrı bir önem verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk Adana'da 16 Mart 1923 tarihinde yaptığı konuşmada, esnaf ve sanatkâr hakkındaki görüşlerini ortaya koyarken; bir ülke için sanat ve sanatkârın önemine ve onların örgütlenmelerinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Atatürk'e göre, küçük esnaf ve sanatkâr; bir ülkenin bağımsızlığında ve refahında büyük katkısı bulunan halkın nüvesini oluşturan bir kesimdir. Gerçektende, esnaf ve sanatkârlar; ekonomik ve toplumsal hayat için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın dengeli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi ve sürdürebilmesi, istihdamın ve üretimin artırılması, dolayısıyla işsizliğin azaltılması vb. yönler açısından esnaf ve sanatkârların varlığı tartışmasızdır[1].

Bu çalışmanın öncelikli amacı, elde edilen bilgiler dahilinde, 1940-1970 yılları arasında Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı olan Ulus Semti'nde faaliyette bulunmuş, esnaf ve sanatkarları incelemektedir. Bu kapsamda çalışma iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. İlk olarak esnaf ve sanatkârlığın kavramsal boyutu ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda genel olarak tarihsel sürece ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci olarak; saha araştırması, kütüphane-arşiv taraması ve röportajlar yoluyla ulaşılan bilgiler dahilinde, 1940-1970 yılları arasında, Ulus Semti'nde faaliyette bulunmuş esnaf ve sanatkarların durumları incelenerek çalışma noktalanmıştır.

ESNAF VE SANATKÂR KAVRAMLARI

Genellikle küçük işletmeler kategorisinde yer alan ve işveren ana başlığı altında incelenen esnaf ve sanatkârlar, sosyal bir kesimi temsil etmektedir. Emek faktörü, esnaf ve sanatkâr kavramının vazgeçilmez temel bir unsurdur.[2] "Esnaf" ve "Sanatkâr" kavramları genellikle birlikte kullanılmalarına rağmen, emeğin yoğunluğu ve niteliği bakımından esnaf ile sanatkârlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. "Esnaf", ticaret ve hizmet işkollarında çalışan, faaliyetleri ve geliri "tacir" sayılacak ölçüde büyük olmayan girişimci olarak kabul edilmekte iken; "Sanatkâr" imalat işkollarında çalışan, faaliyetleri ve geliri "sanayici" sayılacak ölçüde büyük olmayan girişimciler olarak ifade edilmektedir.[3]

ESNAF VE SANATKÂRLARIN EKONOMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

[1] İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, Ali Sevim, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,** Cilt II., Ankara, 1997, s. 129.

[2] Ersen Yavuz, **Esnaf ve Sanatkâr Kavramı**, http://gelenekvegelecek.com/esnaf-ve-sanatkar-kavrami-ersen-yavuz/, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

[3] Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK), **Esnaf ve Sanatkâr Raporu Mevcut Durum Sorunlar Öneriler**, Ankara, 2008 (a), s.23.

Esnaf ve sanatkârlar hem el işçiliğinin ve geleneklerin geleceğe aktarılmasında, hem de devletin yetersiz kaldığı noktalarda istihdam yaratmaları açısından ekonomik hayatın vazgeçilmez aktörleri arasında yer almaktadır. Sosyal dengelerin ve sistemin güvencesi olarak demokrasinin, serbest piyasa ekonomisinin ve her türlü teşebbüsün temel bileşenleri arasında esnaf ve sanatkârlar yer almaktadır.[4]

Esnaf ve sanatkâr sayısının inişli çıkışlı bir seyir izlediği ve bazı esnaf ve sanatkârlık meslek gruplarındaki, esnaf ve sanatkâr sayısının çeşitli nedenlerle giderek azalma eğilimi içerisinde olduğu ifade edilmektedir. Bu durum ardında yatan temel neden ise, esnaf ve sanatkârlara sağlanan devlet desteklerinin zamanında ve yeterince olmamasıdır. Bunun yanı sıra, ekonomik kriz dönemlerinde bu kesimin iç ve dış şoklara doğrudan maruz kalmaları da esnaf ve sanatkâr sayısının azalmasına yol açabilmektedir.[5]

Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK) verilerine göre Türkiye'de 2016 yılı Ekim ayı itibariyle toplam 1.668.297 esnaf bulunmakta ve 488 meslek kolunda faaliyette bulunmaktadır. Yine aynı veriler aracılığıyla işyeri sayılarına bakıldığında, 1.795.590 adet işyeri bulunmaktadır. TESK'e bağlı toplam oda sayısı ise, 3.037'dir.[6] Diğer taraftan, söz konusu kesimin GSMH içindeki payı ile ilgili olarak sağlıklı bir veri bulunmamaktadır.

Tarihsel Süreç Işığında Esnaf ve Sanatkârlık

Esnaf ve sanatkârlığın başlangıç noktasını 13. yüzyılda Anadolu'da kurulan Ahilik Teşkilatı'na dayandırmak mümkündür. Bununla birlikte, Ahilin özünü oluşturan "fütüvvetciliğin"[7] ise 10. yüzyıldan itibaren teşkilatlanmaya başladığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla esnaf ve sanatkârlığın başlangıç noktasını 10. yüzyıl olarak ifade etmek daha doğru olacaktır. Ahilik, tarihi ve sosyo-ekonomik zorunlulukların ortaya çıkardığı bir Türk esnaf birliği kuruluşudur.[8] Bu kuruluş Anadolu'da 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geçen süreçte çok işlevli kurumsal bir yapılanmaya karşılık gelmektedir. Bu kapsamda ahiliğin sosyal, ekonomik işlevlerinin yanı sıra, askeri ve siyasi işlevleri de bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 15. yüzyılın sonlarına doğru askeri, siyasi ve idari işlevlerinden arındırılan ahilik kuruluşunun, sosyal ve ekonomik işlevleri belirginleşmiştir. Ahilik 18. yüzyıldan itibaren isim değiştirerek, 20. yüzyılın başlarına kadar, "esnaf birliği" (gedik / lonca) şeklinde ekonomik ve ticaret kesimindeki oluşumları düzenlemiştir.

Türk fütüvvet hareketi olan Ahiliğin ilk defa bir teşkilat haline gelmesi, Anadolu Selçuklular döneminde 1. Giyaseddin Keyhüsrev zamanına denk geldiği ifade edilmektedir. Anadolu'da Ahilik Teşkilatı'nın kurucusu olarak bilinen Ahi Evren'dir. Ahi Evren şeyh Evheuddin Kirmani ile bütün Anadolu'yu dolaşarak Ahilik Teşkilatı'nın gelişmesini sağlamıştır.[9]

---

[4] TESK, (2008a), s.14.

[5] TESK, (2008a), s.14.

[6] TESK Sicil Gazetesi İstatistikleri, http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/sicil/4.pdf, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

[7] Fütüvvet kelimesi, eli açık, yiğit, gözüpek, başkasına yardım eden, yani olgun kişi anlamına gelmektedir. Bu kavramla ilgili *ayrıntılı bilgi için bkz.,* Hüsamettin Tiyanşan, **Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf ve Sanatkar**, Birinci Basım, Ankara, 1973, s.3-23.

[8] Tiyanşan, **a.g.e.**, s.34.

[9] Mahiroğulları, **a.g.m.**, s.141; Tiyanşan, **a.g.e.**, s.23-30.

Ahilik Kurumu, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemi ile birlikte çözülmeye başlamıştır. Bu kurumun yerine -özü korunarak- "gedik / lonca"lar getirilmiştir. "Gedik teşkilatında, ahiliğin temelindeki 'ihtiyaca göre üretim' ilkesi doğrultusunda 'ihtiyaç kadar işyeri' mantığıyla hareket edilmiş; bir yörede yeni bir işyerinin açılması, o yörede nüfusun artması, ya da mevcut işyerlerinden birinin sahibinin ölüm / hastalığı sonucunda kapanıp çarşıda 'gedik' açılmasıyla mümkün olmuştur".[10]

1838 yılında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması ve 1839 yılında imzalanan Tanzimat Fermanı'ndan sonra, önceden beri sürüp gelen tekelcilik kuralının sanatla ticaretin gelişmesinde zararlı olduğu anlaşılmış, ticaret ve sanayinin gelişmesi gerektiğinden ve istenildiğinden, artık gedik ve tekelcilik kurallarının sürdürülmesinde yarar olmadığına kanaat getirilmiştir. Bununla birlikte esnaflar arasında tekel usulü, bir süre daha yürürlükte kalmıştır. 20. yüzyılın başlarında, 1912 / 1913 yıllarında çıkarılan bir yasayla gedik teşkilatları tamamen kaldırılmıştır.[11] Diğer taraftan bu dönem içerisinde esnaf ve sanatkârlık kapsamında 1879'da İstanbul Ticaret Odası açılmıştır. 1909'da Esnaf Cemiyeti Talimatnamesi çıkarılmıştır. 1910'da Ticaret ve Sanayi Odaları Mahsus Nizamname meydana getirilmiştir.[12]

Türkiye'de esnaf ve sanatkârların örgütlenmesi ve sicillerinin tutulması ilk olarak, 1924 yılında yürürlüğe giren 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile düzenlenmiştir. Kanun, *Bilumum esnaf ve dükkanı bulunan sanatkarları ve küçük tacirleri" Ticaret Sicili'ne kayıtla yükümlü kılmıştır* (Madde 4). Kanunun 10 maddesinde ise "*bilumum esnaf cemiyetlerinin" Ticaret Bakanlığı'na bağlanılmasına* yer verilmiştir.[13] 1943 yılında 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu ise esnaf ve sanatkârlarla ilgili, ikinci düzenlemedir.[14] Bu kanunla, serbest rejimle idari vesayetin bir arada yürütüldüğü düzen terk edilerek, esnaf odaları rejimi uygulanmaya başlanmıştır.

6 yıllık bir uygulamadan sonra 1949 yılında 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun, devlet kontrolünün daha da azaldığı, dolayısıyla daha liberal bir karakter taşımaktadır. 5373 sayılı kanunun 1. maddesinde; *"Esnaf ile bunların yanlarında çatışanların mesleki, içtimai ve iktisadi ihtiyaçlarını gidermek, mesleklerinde ilerlemelerini temin etmek, mesleki ahlak ve tesanüdü korumak, müşterek, verimli ve ahenkli çalışmayı sağlamak amaçları ile kendi aralarında birlikte veya ayrı ayrı kurabilecekleri dernekler bu kanun hükümlerine tabidir."* ifadesine yer verilmektedir.[15]

24 Ekim 1953 tarihinde 25.04.1949 tarihli ve 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanuna göre "Esnaf ve Sanatkârları Teşkilatı Konfederasyonu" ismiyle kurulan Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK), esnaf ve sanatkâr meslek

[10] Mahiroğulları, **a.g.m.**, s.143-144.
[11] Tiyanşan, **a.g.e.**, s.52.
[12] Fahri Solak, **Ahilik, Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları**, İTO Yayınları, ISBN 978-9944-60-546-5 (Elektronik), İstanbul, 2009, s.24.

[13] Tiyanşan, **a.g.e.**, s.153.
[14] TESK, (2008b), s.4.
[15] Resmi Gazete, **5373 Sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu**, [25.04.1949] http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx.

kuruluşlarının üst kuruluşudur.[16] TESK, "bütün memleket esnaf ve sanatkârını ve bunların meydana getirdikleri dernek, birlik ve federasyonları temsil etmek, birlik ve beraberliği sağlamak, bu zümrenin ve zikri geçen teşekküllerin memleket yararına uygun bir şekilde çalışmalarını düzenlemek ve bu istikamette icap eden tedbirleri almak üzere merkez bir teşekkül" olarak kurulmuştur.[17]

4 Ağustos 1964 tarihinde yürürlüğe giren 507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu iki kez kapsamlı değişikliğe uğramasına rağmen, 40 yılı aşkın süre zarfında esnaf ve sanatkârlar teşkilat birimlerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemiştir. Bu kanun yürürlükten kaldırılmasıyla beraber, 21.06.2005 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu ile esnaf ve sanatkârlar meslek odaları, birlikler, federasyon ve konfederasyonun yönetim biçimi, görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiştir. 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu ile TESK; esnaf ve sanatkâr odaları, birlikleri ve federasyonları arasında birliği, gelişmeyi ve ilerlemeyi sağlamak, esnaf ve sanatkârların çalışmalarını mesleki yönden kamu yararına uygun olacak şekilde düzenlemek ve gerekli her türlü tedbiri almak, mesleki eğitimi geliştirmek, esnaf ve sanatkârları yurt çapında ve uluslararası düzeyde temsil etmek, sorunlarının çözümü için ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunmak, ulusal ekonomideki gelişmelere paralel olarak lüzumlu görülecek mesleki tedbirleri almakla görevlendirilmiştir.[18]

1940-1970 YILLARI ARASINDA ANKARA-ULUS SEMTİNDE YER ALAN ESNAF VE ZANATKÂRLAR

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süreçte, Ulus Semti'nin, Ankara'nın önemli ticaret merkezleri arasında yer alması ve bu bölgede esnaf ve sanatkârların ağırlıklı olarak yer edinmesi, söz konusu bölgeyi incelemeye değer kılmaktadır. Her ne kadar Ulus Semt'i günümüzde, eskiye nazaran önemli bir ticaret bölgesi olma özelliğini kaybetse de, incelenen 1940-1970 yılları arasında esnaf ve sanatkârların faaliyette bulunduğu, önemli bir ticaret bölgesidir. Bu nedenle Ulus Semt'i ve bu bölgede faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârların incelenmesi tercih edilmiştir. Diğer taraftan 1940-1970 yılları arasında kalan zaman diliminin alınmasında da bu durum etkili olmuştur.

Söz konusu zaman aralığı keskin sınırlamaları içermemekle birlikte, esnaf ve sanatkârların faaliyette bulunduğu genel bir zaman aralığını kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, 1943 yılında 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu ve 1949 yılında 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu'nun yürürlüğe girmiş olması; dolayısıyla esnaf ve sanatkârlar odalarının 1940'lı yıllardan itibaren kurulmaya başlamış olması, ulaşılan oda kayıtlarında da başlangıç olarak bu yıllara ait bilgilerin yer alması nedeniyle, 1940 yılı; Ulus Semti'nde faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârların incelenmesinde başlangıç olarak ele alınmıştır. Diğer taraftan esnaf ve sanatkarların söz konusu bölgedeki faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmek mümkün olmakla birlikte, geçmiş dönemlere ilişkin bir inceleme yapmak adına 1970 yılına kadar geçen süreçle yetinilmiştir. Bu amaç ve kapsam doğrultusunda yapılan saha araştırması, kütüphane -

[16] TESK, (2008b), s.4.
[17] Tiyanşan, **a.g.e.**, s.156.
[18] TESK, (2008b), s.4.

arşiv taraması ve röportajlar yoluyla elde edilen bilgi ve belgelere aşağıda yer verilmeye çalışılmıştır.

1940-1970 yılları arasında faaliyet gösteren esnaf ve sanatkârların özellikle Anafartalar Caddesi, Ulucanlar Caddesi, Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi ve Işıklar Caddesine bağlı sokaklarda bulunduğunu, incelenen oda kayıtlarına ve bölgede yapılan araştırmaya dayanarak ifade etmek mümkündür.

Ulus Semti'nde 1940-1970 yılları arasında faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârların bir kısmının tespit edilebilmesi için, Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği'ne bağlı dört esnaf ve sanatkâr odası üzerinden hareket edilmiştir. Bu durumun ardında yatan birden fazla neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, söz konusu döneme ilişkin daha fazla oda kaydına ulaşmak mümkün olmakla birlikte, esnaf ve sanatkârların faaliyetleri, incelenen bölge dışında yapılan faaliyetlere karşılık gelmesidir. Bunun yanı sıra, incelenen dört esnaf ve sanatkar odası kayıtlarında yer alan bilgiler dahilinde, esnaf ve sanatkarların Ulus Semti'nde yoğunlaşmış olduğunun anlaşılması tatmin edici olmuştur. Diğer taraftan söz konusu dönem içerisinde faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârların niceliksel açıdan tespitini belirlemeyi sağlayacak bilgi ve belgelerin sınırlı olması ise, bu durumu pekiştirmektedir.

Bu çerçevede incelenen Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği'ne bağlı dört esnaf ve sanatkâr odası şunlardır: Tuhafiye Parfümeri ve Billuriyeciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Umum Ayakkabıcılar ve Çantacılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Madeni İşler Sanatkârlar Odası ve Umum Hallaçlar ve Yorgancılar Esnaf ve Sanatkâr Odası'dır. Bu dört esnaf ve sanatkar odasından söz konusu döneme ilişkin elde edilen bilgiler dahilinde, 1940-1970 yılları arasında Ulus Semt'i sınırları içerisinde esnaf ve sanatkar olarak faaliyette bulunan kişi sayısı toplam 358'dir.

Söz konusu dönemde, Tuhafiye Parfümeri ve Billuriyeciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na kayıtlı esnaf ve sanatkâr, sayısı 52'dir. 1970-1973 yılları arasında ise bu sayı 145'tir ve bu sayı da genel toplam arasında kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Tuhafiye Parfümeri ve Billuriyeciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na kayıtlı toplam esnaf ve sanatkâr sayısı 197'dir. Tuhafiye Parfümeri ve Billuriyeciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası 1952 yılında kurulmuş ve üye kaydetmeye başlamıştır. Bu odaya kayıtlı esnaf ve sanatkarlar, genel olarak bahsi geçen dönemde, Çerkeş Sokak, İtfaiye Meydanı (Eski adı; Hacıdoğan Mahallesi), Anafartalar Caddesi (1)-Ulus Belediye Çarşısı / (2), Posta Caddesi-Hal Sokak, Işıklar Caddesi-Çıkrıkçılar Yokuşu, Samanpazarı, ve Koyunpazarı gibi bölgelerde faaliyette bulunmuşlardır. Elbette Ulus Semt'i sınırları içerisinde tuhafiyecilik ya da billuriyecilik mesleğini icra etmiş kişilerin faaliyetleri bu bölgeyle sınırlı değildir. Bununla birlikte oda kaydı bulunmayan ve esnaf ve sanatkâr olarak, Ulus bölgesinde faaliyette bulunan kişilerin varlığı da söz konusu olabilmektedir. Fakat bu kişilerle ilgili rasyonel bir tespit yapmak oldukça güçtür. Bu durum incelenen diğer esnaf ve sanatkârlar için de geçerlidir. Umum Ayakkabıcılar ve Çantacılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na kayıtlı esnaf ve sanatkâr sayısı ise 113'dür. Umum Ayakkabıcılar ve Çantacılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası da 1952 yılında kurulmuş ve üye kaydetmeye başlamıştır. Genel olarak Anafartalar Caddesi (1)- Güvercin Sokak, / (2), Hükümet Caddesi, Posta Caddesi, Denizciler Caddesinde ayakkabıcı ve çantacıların faaliyette bulunduğunu ifade edebiliriz.

Bir diğer esnaf ve sanatkâr odası ise, Madeni İşler Sanatkârlar Odası'dır. Söz konusu oda, 1949 yılında kurulmuş ve üye kaydetmeye başlamıştır. İncelenen esnaf ve sanatkâr

odaları toplamının 42'si bu odaya ait sanatkârlardan oluşmaktadır. Daha ziyade bakır işlemeciliği ve sobacılık mesleğini icra eden kimseler, özellikle Ankara Kalesi civarında bulunan Koyunpazarı, Atpazarı bölgelerinde faaliyette bulundukları anlaşılmaktadır. Suluhan Çarşı'nın yanında yer alan Sobacılar Çarşısı ise bir diğer faaliyet alanı olarak ifade edilebilir.

1940-1970 yılları arasında Ulus Semti'nde faaliyette bulunup, oda kaydı olan esnaf ve sanatkârlar arasındaki en az pay 6 kişi ile, Umum Hallaçlar ve Yorgancılar Esnaf ve Sanatkâr Odası'na aittir. Söz konusu mesleği icra edenlerin, 1940-1970 yılları arasında oda kayıtları diğer esnaf ve sanatkarlara nazaran az olmakla birlikte, özellikle Işıklar Caddesi- Çıkrıkçılar Yokuşu, Samanpazarı, ve Atpazarı çevrelerinde oda üyeliği olmayan kişilerin, yoğun olduğu yapılan görüşmeler sonucu ifade edilebilir.

1940-1970 yılları arasında Ulus Semti'nde esnaf ve sanatkârların yürüttüğü faaliyetler, elbette ki yukarıda ifade edilmeye çalışılan mesleklerle sınırlı değildir. Söz konusu dönemde Ulus Semt'i sınırları içerisinde kalan bölgede; Nalburlar, Kuyumcu ve Saatçiler, Terziler ve Konfeksiyoncular, Fotoğrafçılar, Gıdacılar (Pastacı- Tatlıcı, Manav, Kasap, Balıkçı, Kuru Kahveciler ve Kuruyemişçiler vb.) faaliyette bulunduğu ifade edilebilir. Özellikle bölgede yer alan Anafartalar Caddesi boyunca ve Ulus Sebze Hali (Ankara Hali) civarında; Hal Sokak, Kızılbey Sokak ve Susam Sokak gibi kısımlarda esnaf ve sanatkârların varlığından bahsedilebilir. Posta Caddesi'nin doğu ucunda yer alan Ulus Sebze Hali, 1937 yılında Robert Oerley tarafından tasarlanmıştır. Bugün hala varlığı sürdüren Ulus Hali, gerek söz konusu dönemde, gerekse günümüzde Ankara Halkı'nın ucuz alışveriş yapabildiği, bir nevi "Ulus'u Ulus" yapan ve bölgedeki ticaret canlılığını artıran bir işlevi vardır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında önemli birer iktisadi ajan olarak beliren esnaf ve zanaatkarlar, zaman içinde değişen şartların etkisiyle yavaş yavaş hem niceliksel hem de niteliksel olarak değişime uğramışlardır. Bu değişimi tetikleyen en önemli unsur, Türkiye'de ekonomik kapitalizmin izlediği yoldur. Ülke ekonomisi Dünya ekonomisine entegre oldukça, hem daha geniş bir Pazar hem de içeride daha fazla malı kitlesel olarak bir yapıya doğru evrildikçe, esnaflar, sanayi mallarını küçük kar marjları ile satan birer satıcıya dönüşmüştür. Öte yandan, sanayi üretiminin ve ithalatının artması ile tüketim alışkanlıkları el ürünü mallardan fabrikasyon mallara kaydığı için zanaatkarlar da giderek kaybolmuştur.

KAYNAKÇA

MAHİROĞULLARI, Adnan; "Selçuklu / Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik / Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S:54. 2008, ss.139-154.

ÖZTOPRAK; İzzet, TURAL; Mehmet Akif, Sevim; Ali, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II., Ankara, 1997.

Resmi Gazete, 5373 Sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu, [25.04.1949] http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

SOLAK; Fahri, Ahilik, Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları, İTO Yayınları, ISBN 978-9944-60-546-5 (Elektronik), İstanbul, 2009.

TESK Sicil Gazetesi İstatistikleri, http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/sicil/4.pdf, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

TESK, Esnaf ve Sanatkâr Raporu Mevcut Durum Sorunlar Öneriler, Ankara, 2008 (a).

TESK, Aylık Elektronik Haber Bülteni, S:1, 2008 (b), ss.1-13.

TİYANŞAN; Hüsamettin, Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf ve Sanatkâr, Birinci Basım, Ankara, 1973.

YAVUZ, Ersen; Esnaf ve Sanatkâr Kavramı, http://gelenekvegelecek.com/esnaf-ve-sanatkar-kavrami-ersen-yavuz/, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

5362 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu, www.tesk.org.tr/tr/5362/5362.php, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf, *Erişim Tarihi (22.12.2016).*

CAUSALITY BETWEEN FDI AND ECONOMIC GROWTH: CASE OF UKRAINE

Assoc. Prof. Dr. Vasyl Namoniuk
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Abstract

The purpose of this paper is to examine the relationship between foreign direct investments (FDI) and economic growth in case of Ukraine, as well as seek the direction of causality.

Granger causality test was used to reveal the relationship.

FDI represent an important component in international capital movement. At the beginning of 2019 there is a total outstanding stock of above $32.2 trillion. FDI has grown from 6% of world GDP in 1980 to 38 % in 2018. Developed economies account for 64.4 % of global stocks. In contrast, within the recent years developing economies started to account for a growing share of global FDI inflows, absorbing 54,4 % in 2018, compared with 46,1 % in 2017. As a result, FDI is regarded as a key factor in economic development. Nevertheless, there is no single point of view in economic science regarding the impact of FDI on the economic growth.

Ukraine has been always trying to attract the FDI to boost its economic growth. But during last 25 years it is got only $ 43,7 bln of inward FDI (stock). It is not enough value of direct investments to underpin growth. In any case, there is a need to test the relation between FDI and GDP dynamics.

The dataset was buit for 1992-2018 years using tools of national statistic office. We use time series' analysis. So, at the beginning we test the stationarity of the variables. They are stationary at the first difference level.

Granger causality test let us reveal, that FDI causes GDP growth of Ukraine, but not vise versa. We find as well, that FDI begins to affect Ukraine's GDP with a lag in three years.

Overall, FDI affect Ukrainian economy. The analysis decisively suggests positive relations between the volume of FDI inflows and GDP of Ukraine after 3 years.

Keywords: Foreign Direct Investments, economic growth, Granger test, Ukraine.

KALKINMA PLANLARINDA AİLEYE YÖNELİK POLİTİKALAR:1963-1990 DÖNEMİ

Ögr. Gör. Dr. Cihan S. KART
Öğr. Gör. Yusuf C. ÇALIŞIR
Ankara Üniversitesi

Özet

Kalkınma bir ülkedeki üretim ve buna bağlı olarak gelir artışının sosyal, kültürel, siyasal olarak ilerleme doğrultusunda kullanılması sonucu ortaya çıkan refah durumu ya da iyilik hali olarak ifade edilebilir. Kalkınma planları, 1960 askeri darbesi sonucu yapılan anayasa ile Türkiye'nin gündemine girmiş bir kavram olmakla beraber, plancılık aslında daha eski ve daha karmaşık bir kavramdır. Kalkınmanın sağlanması ya da başka bir ifade ile ülkenin gelirinin, toplumsal ilerlemeyi sağlayacak şekilde yeniden dağıtılmasının temel araçlarından birisi olarak aile görüldüğü için de kalkınma planlarında aile politikalarına ayrı bir yer verilmiştir. Özellikle Türkiye'de geleneksel olarak değer atfedilmesinin yanında, en küçük üretim birimi olması hasebiyle de aileye ayrı bir önem verilmiş olması anlaşılırdır. Zira aile bir yandan tarım başta olmak üzere kolektif olarak katma değer yaratan en küçük birim olduğu gibi, emeğin yeniden üretiminin gerçekleştirildiği en küçük birimdir. Bu bağlamda nicel büyüklüğü kadar nitel özellikleri de önemlidir. Emeğin sektörlere göre dağılımının sayısal olarak değişmesi ile beraber, bu değişimin getirdiği aileye ilişkin niteliksel değişim de göz önüne alınmalıdır. Bu değişim planlarda aile politikalarına ilişkin bakışı da değiştirmiştir. Bunun en belirgin örneklerinden birisi, tarımdan kopuş ve kentleşme ile beraber nüfus politikaları ve dolayısıyla aile politikalarında meydana gelen değişimdir. Aile politikalarını belirleyen bir diğer nokta da değişen toplumsal şartların etkisidir. Feodal etkinin çözülmesi ile beraber aileye bakış da değişmiştir. Bunun sonucunda toplumsal cinsiyetçi bakışın yerini almaya çalışan eşitlik temelli bir paradigmanın da belirleyiciliği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bu kapsamda, kalkınma planlarında aileye yönelik politikaların izlediği gelişmeyi, detaylı biçimde analiz etmektir. Bunun için öncellikle genel olarak kalkınma ve planlı kalkınma kavramlarına yer verilecektir. Daha sonra ise 1963 teki ilk plandan itibaren aileye yönelik politikaların incelenmesine geçilecektir. Yapılan detaylı değerlendirmeden sonra ise elde edilen bulgular gerekçelendirilerek sonuca ulaşılacaktır.

Anahtar Sözcükler: kalkınma, plancılık, aile politikaları

FAMILY POLICIES IN DEVELOPMENT PLANS

Abstract

Development can be expressed as a state of welfare or well-being that arises as a result of the use of production, and consequently income growth, in a country in line with social, cultural and political progress. Although the concept of "development plan" has emerged after the constitution which was established after the military coup of 1960, planning is actually an older and more complex concept for Turkey. Since family is considered as one of the main means of redistribution of the income of the country in a way to ensure social progress, development policies or family policies are given a separate place in the development plans.alongside the traditional value attributed to family in Turkey, because of being the

smallest unit of production it also took an seperate part in development plans. Because, on the one hand, the family is the smallest unit collectively creating added value, especially in agriculture, and the smallest unit in which the reproduction of labor takes place. In this context, qualitative characteristics are as important as quantitative size of family. Along with the numerical change in the distribution of labor by sectors, the qualitative change in the family brought by this change should also be considered. This change has changed the perspective of family policies in the plans. ne of the most prominent examples of this is the change in population policies and hence family policies with the breakdown of agriculture and urbanization. Another point that determines family policies is the effect of changing social conditions. With the resolution of the feudal effect, the outlook on the family has changed. As a result, the determinism of an equality-based paradigm that tries to replace the gender perspective has emerged. The aim of this study is to analyze in detail the development of family policies in development plans. For this purpose, in general, the concepts of development and planned development will be included. Then, from the first plan in 1963, family policies will be examined. After the detailed evaluation, the results will be justified.

Keywords: development, planning, family policies

GİRİŞ

Kalkınma, bir ülkedeki iktisadi büyümenin nimetlerinin toplumun sosyal, kültürel ve siyasal olarak gelişmesi yönünde kullanılması ifade eder.Başka bir ifade ile bir ülkede bireylerin ortalama bir refah düzeyine erişmesini ifade eder. Plancılık ise, bir ekonomide daha etkin kaynak dağılımı sağlamak ve refah düzeyini yükseltmek için kamu otoritesinin sistematik öngörülere dayanarak yol haritası çıkarması olarak ifade edilebilir. Türkiye örneğinde plancılık daha eski tarihlere dayanmasına rağmen planlı kalkınma dönemi 1963 yılında ilk beş yıllık kalkınma planı ile başlar. Temel amacı, özel sektöre yol göstermek ve bunu yaparken de kamunun üstlenmesi gereken rolleri belirlemek olan bu planlar, kalkınmanın hem kaynağı hem de temel yararlanıcı birimi olan aileye değişen derecelerde olmakla beraber hep yer vermişlerdir.

• Özellikle Türkiye'de geleneksel olarak değer atfedilmesinin yanında, en küçük üretim birimi olması hasebiyle de aileye ayrı bir önem verilmiş olması anlaşılırdır. Zira aile bir yandan tarım başta olmak üzere kolektif olarak katma değer yaratan en küçük birim olduğu gibi, emeğin yeniden üretiminin gerçekleştirildiği en küçük birimdir. Aile, bir yanıyla emeğin yeniden üretimini sağlayan bir kurum, bir yandan devlet ve toplumun diğer kesimlerimden önce bireye destek olan bir yapı bir yandan da toplumsal norm ve değerlerin bireylere aktarıldığı bir mekanizmadır. Bütün bunlardan ötürü de bir yanıyla iktisadi, bir yanıyla sosyal bir oluşumdur.

Bu bağlamda nicel büyüklüğü kadar nitel özellikleri de önemlidir. Emeğin sektörlere göre dağılımının sayısal olarak değişmesi ile beraber, bu değişimin getirdiği aileye ilişkin niteliksel değişim de göz önüne alınmalıdır. Bu değişim planlarda aile politikalarına ilişkin bakışı da değiştirmiştir. Bunun en belirgin örneklerinden birisi, tarımdan kopuş ve kentleşme ile beraber nüfus politikaları ve dolayısıyla aile politikalarında meydana gelen değişimdir. Aile politikalarını belirleyen bir diğer nokta da değişen toplumsal şartların etkisidir. Feodal etkinin çözülmesi ile beraber aileye bakış da değişmiştir. Bunun sonucunda toplumsal

cinsiyetçi bakışın yerini almaya çalışan eşitlik temelli bir paradigmanın da belirleyiciliği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bu kapsamda, kalkınma planlarında aileye yönelik politikaların izlediği gelişmeyi, detaylı biçimde analiz etmektir. Bunun için öncellikle genel olarak kalkınma ve planlı kalkınma kavramlarına yer verilecektir. Daha sonra ise 1963 teki ilk plandan itibaren aileye yönelik politikaların incelenmesine geçilecektir. Yapılan detaylı değerlendirmeden sonra ise elde edilen bulgular gerekçelendirilerek sonuca ulaşılacaktır.

BİRİNCİ KALKINMA PLANI(1963-1967)

Aile öncellikle sağlık politikalarının uygulama alanlarından birisi olarak ele alınmıştır(sağlıklı nesiller yetiştirme).

"Sağlık hizmetlerinde, Türkiye'de sağlık seviyesini yükseltmek amacı ile çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesi, halkın sağlık konusunda eğitilmesi, beslenme şartlarının düzeltilmesi, aile plânlaması ve bulaşıcı hastalıkların ortadan kaldırılması gibi hedefler gerçekleştirilecektir. Sağlık programları, tedavi hekimliğinin plânlamasında çok pahalı. ve tesirsiz olan hastanecilik yerine evde ve ayakta tedaviyi mümkün kılacak olan bir sisteme doğru yönelecektir. Hastanecilik bu sistemin tamamlayıcı bir unsuru olarak ele alınacaktır."

Bu durum anlaşılabilirdir. Zira sağlıklı bireylerin yetişmesine ön ayak olamayan hiç bir hükümet, kalkınma hamlesi başlatamayacağı gibi, başlatsa dahi böyle bir hamleyi sürdüremeyecektir.

Aile iktisadi bir birim olarak ele alınmıştır:

"Türkiye'de tarım, geleneksel olarak özel teşebbüse bırakılan ve aile işletmelerinin yaygın olduğu bir iktisadi faaliyet koludur. Ancak Devlet önderlik etmez ve bazı faaliyetleri üzerine almazsa, bu sektörde bir gelişmenin olacağa şüphelidir. Tarımsal üretimin artması için Devletin bu sektöre sulama, enerji, yol ve haberleşme tesisleri, kredi ve pazarlama imkânları sağlaması, teknik yardımda bulunması ve toprak reformu gibi bazı temel strüktür değişmelerini gerçekleştirmesi gerekmektedir."

Türkiye bahsi geçen dönemde bir tarım ülkesi olmasına rağmen, tarımdan sanayideki yatırımları destekleyecek bir sermaye birikimi elde etme olanağının çok kısıtlı olması, kalkınmayı engelleyecek bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu tespit yerindedir. Zira, tarım ürünlerinde verimliliğin artması, hem temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını baskılamak suretiyle ücretler üstündeki artış baskısını dengeleyecek hem de ülkenin sermaye birikimi olanaklarını arttıracaktır.

İktisadi yapıya etkisi göz önüne alınarak doğrudan planlamaya konu edilmiştir:

"Nüfus artış hızının yavaşlaması ve çocuk nüfus oranının küçülmesi sadece mevcut tasarrufların demografik ve iktisadi yatırımlar olarak bölünmesini etkilemiyecek aynı zamanda tasarruf miktarını artıracaktır. Adam başına gelir seviyesinin yükselmesi ve çalışan nüfusun geçindirmek zorunda olduğu nüfusun azalması ailelerin ortalama tasarruf eğilimini de arttıracaktır."

Bu noktada temel amaç bağımlılık oranlarını ve buna bağlı olarak da tüketimi kontrol etmek suretiyle, yatırımların devamlılığını sağlayan tasarruf oranlarını yakalamaktır.

Finans açısından ele alınmıştır:

"Özel işletmelerin aile şirketi olmaları, kredi piyasasının kurulmasına engel olmakta ve böylece bu işletmelerin sermaye ve uzun süren kredi sağlamada büyük güçlüklerle

karşılaşmaları sonucunu vermektedir. Müteşebbisler şirketlerine aile dışı sermayedarları almaktan, kontrol imkânlarının azalacağı düşüncesi ile çekinmektedirler, öte yandan ellerinde küçük miktarlarda likit sermaye bulunduran serbest meslek sahipleri gayrimenkul sahipleri ve memurlar, kanunlarımız şirketlerde sermaye bakımından azınlıkta kalanların haklarını gereği kadar korumadığından, bu şirketlere katılmak istememektedirler."

Sermaye birikimi daha önceki dönemlerde düşük olduğu ve aile temelli olduğu için yeterli büyüklükte finans sağlanamamasının bir nedeni olarak aile işletmeciliği görülmüştür. Bunun değiştirilmesi ile de sermaye birikiminin ve firmaların gelişmişliklerinin artacağı vurgulanmıştır.

İKİNCİ KALKINMA PLANI(1968-1972)

Tasarruf birimi olarak değerlendirilen bir aile kavramı göze çarpmaktadır:

"Ayrıca, toplumun değer yargıları ve sosyal güvenlik düzeni de tasarruf seviyesini etkilemektedir. Aile içi bağıntıların kuvvetli olduğu toplumlarda, gelecekteki tüketim seviyesini düşürmemek amacıyla yapılan tasarruflar az olmaktadır."

Türkiye toplumunda geleneksel olarak ailelerin geniş olması, aile içi yardımlaşma ve dayanışma mekanizmalarını güçlendirmiş ve aile sosyal güvenliğe ulaşmanın temeli haline gelmiştir. Bu da bağımlılık oranlarını arttırmak suretiyle tasarrufları olumsuz etkilediği için bu planda da üzerinde durulmuştur.

Aile nüfus planlamasının bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

"Nüfus artış hızını yavaşlatmak için nüfus politikasında bir değişiklik yapmak gerekli olmuş ve 1965 ten bu yana yeni bir nüfus politikası uygulanmaya başlanmıştır. Yeni politikanın esasını aile planlaması teşkil etmektedir."

Bir önceki planda olduğu gibi bu plan döneminde de nüfus artışının olumsuz etkileri göz önüne alınmış ve aile planlamasına yine vurgu yapılmıştır. Nüfus artışının kaynakların kullanımdaki etkisi göz önüne alındığında bu anlaşılabilirdir.

Şehirleşmenin aile kurumu ile etkileşimine yer verilmiştir:

"Şehir ve kır nüfusunun ayırımında yerleşmenin büyüklüğüne dayanan özelliklerle birlikte endüstrileşme, tarım dışı faaliyetler, enerjiye dayanan üretim, ihtisaslaşma, müesseseleşme ailenin küçülmesi, iş bölümüne faydalı dayanışma geleneklerinin zayıflaması, dikey ve yatay hareketlilik gibi iktisadi ve sosyal unsurlar büyük ağırlık taşımaktadır." (TOPLUMSAL ÇÖZÜLMEYE İLİŞKİN ÖNCÜ BULGULARA YER VERİLMİŞTİR).

Aile göç ekseninde ele alınmıştır:

"Şehirli nüfusun yıllık artış hızı 1960 - 1965 döneminde binde 51,5 olarak toplam nüfus artısından fazladır. Şehir nüfusundaki artış doğumlar ile ölümler arasındaki farktan çok şehirlere olan göçlerden ileri gelmektedir. Yerleşim düzeniyle ilgili diğer bir konu konut ve nüfus ilişkisidir. Türkiye'de oda başına ortalama nüfus 2,36 dır. Gecekonduda yaşıyan şehirli nüfusun oranı yüzde 21,8 dir. 1965 te ortalama aile büyüklüğü 5-6-kişidir. Bu büyüklük, şehirlerde 5, köylerde 6 dır."

Artan iç göçlerle beraber, şehirleşmedeki yetersizlikler daha hissedilir hale gelmiş ve bu durumun kalkınma üzerindeki olumsuz etkisi daha o zamandan vurgulanmıştır. Günümüzde bile bu olumsuzluklar devam etmekte ve kalkınma potansiyeline olumsuz etkilemektedir.

Gelir dağılımı adaletsizliği aile üzerinden ele alınmış ve giderilmesi için politika önerileri getirilmiştir:

"1963 yılında ailelerin en alt gelirdeki yüzde 20 si milli gelirden yÜzde 4,5 oranında pay alırken, en üst gelirdeki yüzde 20 sinin yüzde 57 oranında pay almakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda 1963 te birinci grup için aile başına yıllık gelir yaklaşık olarak 2 500 TL ve İkinci grup için 31 900 Tl. olmaktadır. Bu durum İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gelir dağılımını İslah edici yöndeki politikaların sebebini teşkil etmektedir."

Gelir dağılımı adaletsizliği toplumdaki fertleri şüphe yok ki aile üzerinde etkilemektedir. Zira hanehalkı, tüketim kararları ortak olan en küçük iktisadi birimdir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin ortadan kaldırılması kalkınma için ivmelendirici olacağı düşüncesiyle özellikle aile ile gelir dağılımı arasındaki ilişki vurgulanmıştır.

Aile aynı zamanda bir tüketim birimi olarak ele alınmıştır:

"İlgili komisyonlarca tespit edilen asgari ücretler genellikle işçinin ailesi ile birlikte asgari hayat seviyesini sağlamaktan uzaktır. 1968 yılında işçiye sosyal yardım sağlıyan işyerlerinde ortalama asgari ücret 11,5 T.L. sı, sosyal yardım sağlamayan işyerlerinde ise 12,4 T. L, dır."

Bu dönemin ithal ikameci sanayileşme dönemi olduğu göz önüne alınırsa, asgari ücretin düşük seyretmesinin ülke içindeki talebi baskılamak suretiyle, yerli firmaların karlarını aşağıya çekeceği göz önüne alınmıştır denilebilir.

ÜÇÜNCÜ KALKINMA PLANI(1973-1977)

Aile ekonomik ve sosyal alana etkileri çerçevesinde el alınmaktadır:

"Ekonomik ve sosyal kalkınma nüfusun (i) ölüm, (ii) doğum, (iii) göç gibi üç temel unsurunu etkileyerek yapısal niteliğini değiştirmektedir. Sağlık koşullarının iyileşmesi, ekonomik ve sosyal refahın artması sonucunda (Bakınız : Birinci kesim, yaşama düzeyindeki gelişmeler) ölümlerin, özellikle çocuk ölümlerinin azalması, kadının ekonomik ve sosyal hayatta geleneksel fonksiyon ve rollerinin değişmesi ve ailelerin küçülmesi, bir yandan nüfus yapısındaki değişmeleri hızlandırırken öte yandan nüfusun artışını yavaşlatmaktadır."

Aile emeğin yeniden üretilmesi sürecindeki belirleyiciliği açısından ele alınmıştır:

"Öğrencilerin üst eğitim kurumlarına geçiş kararları, yetenekleri dışında ailenin ekonomik gücüne göre oluşmaktadır. Bu alanda fırsat eşitliği ve sosyal adalete uygun bir yöneltme sistemi geliştirilememiş bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni başarılı fakat dar gelirli öğrencilere sağlanan olanakların sınırlılığı ve öğretim kurumlarıyla eğitim personeli nin yurt düzeyine dağılımındaki dengesizliktir, öğretmen sayılarının artmasına rağmen özellikle orta öğretimdeki açıkların devam etmesi ve tüm eğitim kademelerinde öğretmenlerin bölgelerarası dengesiz dağılımları, temel sorunlardan biridir. Eğitime ilişkin sorunların en önemli nedenlerinden biri eğitim organizasyonundaki yetersizliktir."

Ailelerin ekonomik güçleri oranında çocuklarının eğitimine kaynak aktarabildikleri göz önüne alındığında bu tespit yerindedir. Aslında bu tespiti şöyle okumak da mümkündür: yoksulluk ailelerin çocuklarına yeterli eğitimi vermesini engellediği oranda nitelikli işgücü stokunu da olumsuz etkilemekte ve kalkınma hızı düşmektedir.

DÖRDÜNCÜ KALKINMA PLANI(1979-1983)

Aile bir kez daha en küçük üretici birim olması ile gündeme gelmektedir(TARIM POLİTİKASI)

"topraksız aile sayısı giderek artmakta, çiftçi ailelerinin giderek büyüyen bir bölümü küçük ve orta boy işletmelerde geri yöntemlerle üretim yapmaktadırlar. Bu yapı, tarımda verim düşüklüğüne,gelirin adaletsiz bölüşümüne ve toplumsal gelişmenin yetersizleşmesine yol açmaktadır."

Bu tespit aslında tarımdaki çözülmeye işaret etmekte ve bunun sonucunda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan atıl işgücünün yarattığı verimsizliğe vurgu yapmaktadır.

Küçülen aile yapısından bunun getirdiği konut azlığından bahsedilmiştir. Aile giderek daha fazla oranda iktisadi bir birim olarak ele alınmıştır. Bu iki husus da aslında tarımdaki çözülmenin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

BEŞİNCİ KALKINMA PLANI(1985-1989)

Aile yapısı değişime uğramakta, kendi kendine yeten bir iktisadi birim olan aile, piyasalaşmaya daha fazla maruz kalmaktadır:

"Nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve gelir artışına bağlı olarak kapalı aile ekonomisi içinde ve ev üretimi ile karşılanan talebin pazara yönelmesi sonucunda artmakta olan gıda sanayii ürünleri talebinin, standart ve dış pazarda rekabet edebilecek kalitede, sağlığa uygun, yeterli ve dengeli beslenmeye imkân veren bir üretimle sağlanması anapolitika olacaktır."

Artık Türkiye ithal ikamecilikten ihracata yönelik sanayileşmeye geçmeye çalışmaktadır. Bunun anlamı dünya ile daha fazla entegre olmak demektir. Bu entegrasyonun olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesine yönelik tedbirlere yer verilmesi bu açıdan doğaldır.

Ailenin toplumsal uyuma hazırlık rolünden ve emeğin yeniden üretim sürecindeki yerinden bahsedilmektedir:

"Ferdin topluma kazandırılmasında birinci derecede önemli olan ailenin, maddi ve manevi bakımdan sağlıklı bir kurum olarak korunması eğitilmesi ve geliştirilmesi yönünde tedbirler alınacaktır.

Özellikle aile ve ana - çocuk sağlığının korunması amacıyla aile planlaması diğer sağlık hizmetleri ile bütünleştirilecek, bu alanda eğitim ve uygulama için gerekli tedbirler alınacak ve yeterli teşkilatlanmaya gidilecektir.

Bebek ölüm hızının azaltılması, çocukların sağlık ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi için doğum öncesi safhadan başlamak üzere ilgili kamu kuruluşları ve özel kuruluşların desteğiyle yeni teknolojik gelişmelere uygun ana - çocuk sağlığı hizmetlerinin temel sağlık hizmetleriyle birlikte götürülmesine önem verilecektir"

Az önce de vurgulandığı gibi Türkiye'nin giderek kapitalist üretim ilişkileri ile örülmesi sonucunda ailenin rolü ve önemi de değişmiştir. Bu husus planda bu şekilde vurgulanmıştır.

SONUÇ

Türkiye'de sanayileşmenin uzun yıllar düşük seyretmesi özel kesimin zayıflığı ile başa baş gittiği için devletin plancılık ve benzer yöntemlerle ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bununla birlikte sanayileşme paradigmasındaki kayma ile birlikte devletin müdahale amacı ve yöntemleri farklılaşmıştır. Aile kurumu da bu değişimlerden doğrudan etkilenen bir alan olarak farklı şekillerde planlarda yer almıştır.

KAYNAKÇA

www.sbb.gov.tr Birinci Beş yıllık Kalkınma planı

www.sbb.gov.trİkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
www.sbb.gov.tr Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
www.sbb.gov.tr Dördüncü Beş yıllık Kalkınma Planı
www.sbb.gov.tr Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

TÜRKİYE'DEKİ TÜKETİCİLERİN BLACK FRIDAY ALGILARININ İNCELENMESİ VE MARKALAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. İsmail ERKAN
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Özet

Dünya çapında bir alışveriş geleneği haline gelmekte olan Black Friday (Kara Cuma / Efsane Cuma / Şahane Cuma), ülkemizde de markaların dikkatini çekmiş ve bu tarihlere özel kampanyaların sayısı artmıştır. Birçok indirimin olduğu bu dönemin tüketiciler tarafından olumlu karşılanması beklenirken, bazı tüketicilerin yapılan kampanyalardan memnun olmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın amacı tüketicilerin Black Friday döneminde yapılan kampanyalara yönelik algılarını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel veri toplama yöntemlerinden odak grup görüşmesi yöntemine başvurulmuş ve çeşitlik meslek gruplarından farklı gelir düzeylerine sahip 8 katılımcının yer aldığı bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Görüşmede katılımcıların Black Friday kampanyalarından yararlanıp yararlanmadıkları, kampanyaları inandırıcı bulup bulmadıkları ve markaların bu dönemi nasıl verimli kullanabilecekleri sorulmuştur. Sonuçlar tüketicilerin Black Friday indirimlerini çok samimi bulmadığını, olan indirimlerin de daha çok "stok eritmek" maksadıyla sadece sınırlı sayıda üründe yapıldığını düşündüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, markaların samimi olup gerçek indirimler yapması halinde tüketiciler ile daha kalıcı bağlar kuracakları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Black Friday, Tüketici Davranışları, Müşteri Memnuniyeti.

THE PERCEPTIONS OF TURKISH CONSUMERS TOWARDS BLACK FRIDAY CAMPAIGNS AND ITS EFFECTS ON BRANDS

Abstract

Black Friday, which is becoming a big shopping event in the world, grabs the attention of brands in Turkey and the number of campaigns is therefore increasing. However, opposite to the expectations, it has been observed that consumers in Turkey are not happy with the Black Friday campaigns. This study, therefore, aims to explore the perceptions of consumers towards Black Friday campaigns. To do so, this study employed a focus group method, which is one of the qualitative research techniques, and conducted an interview with 8 participants that work in a variety of industries and have different levels of income. Participants have been asked whether they used Black Friday campaigns or not, whether they find the campaigns credible or not, and how can brands make effective Black Friday campaigns. The findings show that Turkish consumers do not find the Black Friday campaigns credible, and they even think that brands do limited campaigns in order to reduce their inventory. Also, it has been concluded that brands can build more permanent relationships with consumers if they act sincerely and make campaigns with real discounts.

Keywords: Black Friday, Consumer Behaviours, Customer Satisfaction.

İNSANIN MƏNƏVİ VƏ MADDİ TƏMİNATLARININ ÖDƏNİLMƏSİNDƏ ÇALIŞMAĞIN VƏ DİNCƏLMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ (İslami nəzərlə)

THE IMPORTANCE OF WORKING AND RESTING ON MEETING THE MENTAL AND MATERIAL NEEDS (from point of view of Islam)

Fidan VELİZADE
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

Abstract

In human history, human beings have always struggled to survive from their early days to present days. During this struggle, he tried to adapt himself to that time, in addition to changing the working time and updating the living standards. Persisting work has increased the desire for rest. The rest and comfort are essential to both the spirit and the body. Properly planned lifestyle will have a positive effect on the work schedule when you return to work.

The importance of working in the Islamic religious context has always been emphasized, and learning are always positive qualities, thus increasing the chances of people avoiding ignorance. The separation of day and night for work and rest is a sign that every business in this life is governed by certain laws.

All religions want people to live a life that is within their moral standards, and all laws concerning those religions serve to reform the world. The people attain spiritual purity and reform by following the same laws in this world.

In this essay, the main line of the subject is to work for their lives and to carry out this work in accordance with Islamic rules, while also providing some material and moral rest in keeping with the rules of Islam. It is intended to utilize Islamic tourism standards to some extent, and to achieve spiritual peace by participating in religious tourism. Recovery, which is perceived as recreational, to some extent examines the benefits of utilizing Islamic recommendations in self-renewing and preparing for work.The importance of the use of Islamic philosophy in the efficient organization of leisure time, the formation of the right education of the younger generation, the development of healthy thinking people in society, the protection of cultural and spiritual values is always being observed.

Key words: Working and resting on İslamic point of view, spiritual rest, to benefit from tourism

GİRİŞ

Bəşər tarixində insan ilkin çağlardan bu günə kimi daim həyatda qalmaq uğrunda mübarizə aparmışdır. O bu mübarizəni apararkən daim çalışmış zamanın dəyişməsi, həyat standartlarının yenilənməsi ilə bərabər fərddə özünü həmin zamana uyğunlaşdırmağa çalışmışdır.

İslam dini baxımından çalışmağın əhəmiyyəti daim vurğulanmış, oxumaq, öyrənmək hər zaman müsbət keyfiyyətlər olmaqla, bunun sayəsində insanların cahillikdən uzaqlaşmaq imkanlarının artdığı göstərilmişdir.

Bu yazı işində insanların öz yaşayışlarını təmin etmək üçün çalışmaları və bu çalışmanın islam qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilməsi mövzunun ana xətti, eyni zamanda dincəlmək deyərkən islam qaydalarına riayət etməklə insanın müəyyən şəkildə maddi və mənəvi dincəlməyi nəzərdə tutulmuşdur. Burada müəyyən qədər "islami turizm" standartlarından yararlanmaq, bununla yanaşı dini turizmə qatılmaqla mənəvi dincliyə nail olmaq nəzərdə tutulmuşdur. Rekreasiya kimi qəbul edilən bərpa etmək müəyyən qədər insanın özünü bərpa edib yenidən iş üçün hazır etməsində İslam dininin tövsiyyələrindən yararlanmağın nə kimi faydaları olduğu nəzərdən keçirilir.

Çalışmaq və dincəlməyin əslində iki əks qütb yox eyni müstəvidə birləşə biləcəyi bu məsələnin insanın həyata baxış prizmasından irəli gəldiyi bu məqalədə nəzərdən keçirilmişdir. Asudə vaxtın səmərəli təşkilində, gənc nəslin düzgün tərbiyəsinin formalaşmasında, cəmiyyətdə sağlam düşüncəli insanın yetişməsində, mədəni və mənəvi sərvətlərin qorunmasında İslam dini fəlsəfəsindən əhəmiyyəti əsas götürülərək yazı işinə istiqamət vermişdir.

1. İNSANLARI ÇALIŞMAĞA NƏ VADAR EDİR?

İnsanlar yer üzünə gəldikləri zamandan nəyi isə əldə etməyə doğru çalışırlar. Bunu yeni doğulan körpənin yeməyini yeməsi, yeriməyi öyrənməsi kimi ən kiçik yaşlardan başlayan çalışma ilə daha sonra məktəb, təhsil, iş həyatında olan çalışmalarına qədər nəzərdən keçirə bilərik. Çalışma adətən sadədən mürəkkəbə doğru artaraq davam edir. Birinci sinifdə şagirdlərin hərflərlə tanışlığı 11-ci sinif şagirdinə çox asan görünür. Bu hər bir sonrakı pillədəkinə əvvəlki pillədə nəyi isə öyrənən insanın öyrədiklərinin asan olduğu qənaətinə gəlməsinə səbəb olur. Bəzi çalışmalar istəklə, bəziləri isə icbarı həyata keçirilir. Bəzən insanlar öyrəndikləri şeylərin əhəmiyyətini çox sonralar başa düşürlər.

Çalışmaq əqli və fiziki şəkildə gercəkləşir. Bizlər qarşımıza qoyduğumuz məqsədə doğru getmək üçün çalışırıq. Məsələn şagirdin tələbə adını qazanmaq məqsədilə dərs çalışması və ya ailəli birinin ailəsinin ehtiyaclarını ödəyə bilməsi üçün iş arxasınca gedib çalışması. İnsanlarda çalışmanın səbəbi nəticəyə aparmasıdır. İnsanlar beyinlərində canlandırdıqları işləri əməllərində nəticəyə qovuşdururlar.

İnsanları çalışmağa nə vadar edir sualına istək, zərurət, daha yaxşısına nail olmaq arzusu desək yanılmarıq.

Təbii ki, hər bir çalışma, iş nəticə verərsə insanı daha da ruhlandırır. Lakin bəzən birinci dəfədən hər iş müsbət nəticə vermir bu isə həmişə "edə bilməyəcəyik" anlamına gəlməməlidir. Ümumi olaraq çalışmaq zərurətdən yaranır. Təhsil almaq da çalışmağın bir formasıdır. İnsan çalışır ki, oxusun öyrənsin və sonda onu bir yerdə tətbiq etsin.

2. İSLAM VƏ ÇALIŞMAQ

Oxumaq və öyrənmək çalışmağın, əməyin əhəmiyyətini insana bir daha başa salır. Məhz bu səbəbdən Qurani Kərimdə ilk ayə "OXU" kəlməsi ilə bizlərə çatdırılır.

İslamda din-elm mübarizəsi yoxdur. Əksinə, elm nə qədər inkişaf edib həqiqətə çox yaxınlaşarsa, islam prinsipləri də bir o qədər düzgün başa düşülür. Odur ki, islam həmişə elmi təşviq etmiş, ona himayədarlıq göstərmişdir (ƏLİYEV, 2001; 213)

İnsan bütün zəfərlərə oxumaqla, zəhməti ilə nail ola bilər fikrini Qurani-Kərimin bu ayəsində görmək mümkündür.

"İnsana ancaq öz zəhməti (səyi, çalışması, əməli) qalar!" (BÜNYADOV, MƏMMƏDƏLİYEV, 2004: Ən-Nəcm 53/39)

İş insan həyatının ən vacib hissəsini təşkil edir. Allah-u Tə'ala işində və səyində insanın dünyasını və axirətini indeksləyərək işləməyən, səy göstərməyən, dünyasını və axirətini itirər demişdir. Buna görə də, insan zəhməti və əməyi qədərində xeyir və dəyər qazanır və qazanacaqdır (10).

«...Allahın sənə verdiyindən özünə axirət qazan (malını Allah yolunda sərf et). Dünyadakı nəsibini də unutma. (O maldan qismətinin ancaq bir kəfən olduğunu bil. Pulunu mənasız yerə sağa-sola səpələmə; səhhətinin, sərvətinin, gəncliyinin qədrini bil. Sabah səni Allahın əzabından qurtara biləcək yaxşı əmelllər et). Allah sənə (sərvət verməklə) yaxşılıq etdiyi kimi, sən də (varından yoxsullara, qohum-əqrabaya xərcləməklə) yaxşılıq et. Yer üzündə fitnə-fəsad törətməyə cəhd göstərmə. Həqiqətən, Allah fitnə-fəsad törədənləri sevməz!» (BÜNYADOV, MƏMMƏDƏLİYEV, 2004: 28/77 Əl-Qəsəs).

Qurani Kərimdə də göstərildiyi kimi insanın çalışması onun həm bu dünyada rifah içində yaşamasına həm də axirətinin xeyirli olması ilə nəticələnəcəkdir. İnsanın amalı yalnız xeyir işlər görmək, bunun nəticəsində Allahın razılığına nail olmaq olmalıdır.

Bütün dinlər insanlardan əxlaq normaları çərçivəsində olan həyat yaşamağı istəyir və bu dinlərə aid bütün qanunlar bəşəriyyətin islah olunmasına xidmət edir. İnsanlar bu dünyada həmin qanunlara riayət etməklə mənəvi saflığa və islaha çatırlar. (TOFİQİ, 2013:271).

2.1 İşləmək Zaman İtkisidir, Yoxsa İnsan Sağlamlığı?

İnsan əxlaqi varlıqdır, çünki əxlaqın ortaya qoyduğu dəyərlər və bu dəyərlərə istinadən mövcud olan qanunlar olmasa insan "insani" həyat keçirə bilməz. Bu baxımdan ədalət, doğruluq, dürüstlük kimi təməl əxlaqi dəyərlər yalnız həyatı yoluna qoyan deyil, həm də həyatı inşa edən əsas faktorlardır (KILIÇ,s123).

İnsan yaradılışının ilkin çağlarından başlayaraq daim bir axtarış içində həyat keçirmişdir. Həyatda qalmaq üçün mübarizə aparmaq onun başlıca amalı olmuş və bu yolda işləməyə başlamışdır. Zaman və məkandan asılı olmayaraq insan yaşadığı mühitdə, yaşadığı dövrün tələblərinə və imkanlarına uyğun olaraq çalışmışdır.

Bir ölçü və plan içində işləmək heç bir zaman insanın ziyanına səbəb deyil. Hərəkət və fəaliyyət insanın ruh və bədən sağlamlığının ən lazımlı şərti sayılır. Gənc və dinc qalmanın ən etibarlı yolu işləmək olaraq görülməkdədir. Planlaşdırılmış və müntəzəm iş insanı canlandırır. İşləməyən hərəkətsiz insan durğun suya oxşayır. Tez çirklənir və pisləşir. İşləyən insan hərəkətli axar su kimi təmiz qalır (KAYADİBİ, s2).

Zamanı icarəyə götürmək, kiralamaq, almaq, çoxaltmaq, depolamaq, qənaət etmək olmur və yaxşı şəkildə dəyərləndirilmədikdə stress yaradır (ÖZTÜRK, 2018:34). Bu isə o

deməkdir ki, insan yaşadığı zamanı ən doğru, ən dolğun şəkildə dəyərləndirməlidir. Düzgün olmayan həyat tərzi insanın ziyanına işləyən bomba kimidir. İnsanı məhvə doğru aparır.

İnsan həyatda qalmaq üçün mübarizə apararkən çalışır, elm öyrənərkən çalışır, əslində insan istər hərəkətdə olsun istər sükünətdə daim çalışır. İnsan yatarkən belə onun bədən üzvləri öz fəaliyyətlərinə davam edirlər.

İşləmək zaman itkisidir, yoxsa insan sağlamlığı sualına ataların müdrik kəlamı ilə cavab versək "işləyən dəmir pas tutmaz" ifadəsi bizim sualımızada cavab olar. Yəni daim aktiv olan beyin korlanmaz əksinə təhlillər aparar, lakin passiv olan insan bildiklərini unutmaqla bərabər bacarıqlarını da itirər. Bu isə zaman itkisi yox sağlıq itkisi ilə nəticələnər.Əlbəttə çalışmaq deyərkən özünə zülm etmək, sağlığa ziyan vuraraq çalışmaq nəzərdə tutulmur. İnsan bir rejim daxilində daim fəaliyyət göstərməlidir.

2. DİNCƏLMƏK NƏYƏ GƏRƏKLİDİR?

Canlıların ən mükəmməli olaraq yaradılan insan bədəni saysız-hesabsız otaqlardan ibarət böyük bir saraydır. Bu sarayda bir neçə fabrika var. Sarayın bütün cihazları nöqsansızdır. Geniş ərzaq mağazası, siqnalizasiya sistemi, istilik qurğuları, eşitmə cihazları, hazır qüvvə, hərbi bazalar, radarlar, otaqlar arasındakı geniş yol, müasir nəqliyyat vasitələri, yeməkxanalar, kanalizasiya şəbəkələri, rəsədxanalar, qəbiristanlıqlar var. Bu sarayı ziyarət edərək saysız-hesabsız möcüzələrlə qarşılaşırıq (9). Elə isə bizə əmanət olunan bu sarayı bizdən asılı olan hər cür təhlükədən mühafizə etmək bizim borcumuzdur.Gəlin necə mühafizə edə biləcəyimizi nəzərdən keçirək.

2.1 İnsan Necə Dincəlir?

Əslində insanların hamısı eyni formada dincəlmir. Lakin insanların çoxu psixoloji, nevroloji problemləri olmadığı müddətcə (yuxuya getməkdə problemləri yoxsa) yuxunu ən əsas və önəmli dincəlmək vasitələrindən biri kimi qəbul edirlər. Bu barədə Qurani-Kərimdə də belə buyrulur: "Yuxunuzu da istirahət etdik" (BÜNYADOV, MƏMMƏDƏLİYEV, 2004: 78/9 Ən-Nəbə) və ya "Sizin üçün gecəni örtük, yuxunu rahatlıq yaradan, gündüzü də (ruzi qazanmaqdan ötrü) həyat (iş, fəaliyyət vaxtı) yaradan Odur (BÜNYADOV, MƏMMƏDƏLİYEV, 2004: 25/47 Əl-Furqan).

Bəs yuxudan əlavə insanlar necə dincəlir sualına bəzi cavablar verək:

Turizm, tətil, rekreasiya, asudə vaxt, səyahət, dincəlmək bu sıranı artırmaq da olar. Lakin əsas məsələ bunlardan hansının bizlərə daha düzgün fayda verəcəyini tapmaqdır.

“Turizm” anlayışına daha geniş səciyyəni Monte-Karlo Turizm Akademiyası vermişdir. Turizm Akademiyasına görə turizm - sağlamlıq və işgüzar məqsədlə, asudə vaxtda dərketmə maraqlarının təmini, həmçinin gəlmə ərazisində haqqı ödənilən fəaliyyətlə məşğulluqdan başqa, insanların daimi yaşayış yerini müvəqqəti tərk etməsidir (BİLALOV, GÜLALİYEV, 2015:11).

Turizm və rekreasiya zonaları insanların əyləncəsini, istirahətini, müalicəsini və sağlamlığını, o cümlədən insanın fiziki və psixi sağlamlığının bərpasını təmin edən, müvafiq turizm infrastrukturuna malik olan təbiət və mədəni kompleksləridir (BİLALOV, GÜLALİYEV, 2015:147).

Buradan aydın olur ki, turizm fəaliyyətinə qoşulmaq həm başqa yerləri gedib görmək, həm də müəyyən nəzərdə tutulmuş məqsədləri özündə birləşdirir. Bu məqsədlər sırasında sağlamlaşdırma, dərketmə, idman, işgüzar, dini, qonaq və nostalji kimi məqsədləri misal çəkmək olar. Bu səfərlər insanlarda müəyyən miqdarda çalışma sonrası dincəlmə və enerjinin yenidən bərpası ilə nəticələnir.

2.2 **Səfərlər Nədən Yaranır?**

İnsanın ətraf aləmi dərk etməsi prosesi bu və ya digər dərəcədə səyahətlərlə bağlıdır. Ticarət əlaqələrinin yaradılması tələbatı insanı naməlum ölkələrə getməyə məcbur edirdi. XVII əsrdə Yaxın Şərqdə gil kitabələr tapıldı ki, bununla da orada böyük mədəniyyət mərkəzlərinin - Çaylar arası (Dəclə və Fərat) və Mesopotamiyanın mövcudluğu təsdiq edildi. Bu kitabələrdə ilk səyyahlar haqqında məlumatlara da rast gəlinir. İlk səyyahlar haqqında məlumat həmçinin Şumer-Akkad mədəniyyətinin qədim ədəbiyyat numunəsi olan "Gilqamış dastanında da verilir (BİLALOV, GÜLALİYEV, 2015:52).

Xristianlıq yayıldıqca Fələstinə getmək istəyən avropalıların sayı artmağa başlayır. IV əsrdə Müqəddəs Torpağa gedən zəvvarların sayı əhəmiyyətli dərəcədə artaraq kütləvi xarakter almışdı. Artıq V əsrdə Qalliyadan yola düşən zəvvarlar üçün Rona və Dordona sahillərindən İordan çayı sahilinə kimi bələdçi rolu oynayan marşrutlar tərtib edilirdi (BİLALOV, GÜLALİYEV, 2015:79). IX-XI əsrlərdə Avropada ziyarət turizmi inkişaf etməkdə idi. Belə səyahətlər adətən, günahların yuyulması üçün həyata keçirilirdi (BİLALOV, GÜLALİYEV, 2015:90).

(Ya Rəsulum!) De:« Yer üzünü gəzib (Allahın) məxluqatı (ilk əvvəldən) nə cür yaratdığına baxın...» (BÜNYADOV, MƏMMƏDƏLİYEV, 2004: Əl-Ənkəbut 29/20).

Bu yazı işində əsasən islam dini prinsiplərinə diqqət yetirildiyindən mövzuya daha çox uyğun olaraq turizmin əsasən "dini və islami "turizm şəkilləri ehtiyac duyulduqda fərdlər tərəfindən araşdırıla bilər. Dini turizm bütün dinlərdə bu və ya digər şəkildə həyata keçirilir. İnsanlar həmin turizm formasına qatılmaqla dini öhdəçiliklərini icra edir,eyni zamanda mənəvi aləmlərini zənginləşdirirlər. Bu da bir növ insanın ruhunun rahatlaması deməkdir. Digər bir turizm forması kimi "islami" turizmə qatılma islam şərtlərinə riayət olunmaqla insanların turizmin müxtəlif formalarından yararlanmağı təmin edir. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi bir fərdin işləmək və dincəlmək baxışı islam prinsipləri üzərində qurulursa deməli islamın qadağa etdiyi həyat formasından uzaq durulduğu görüləcəkdir.

Tarixə nəzər yetirdikdə görmək mümkündür ki, insanların səfərlərinin məqsədi fərqli olsa da onları istər tarixi şərait, müharibələr, böyük köçlər, istərsə də öz istəkləri başqa yerlərə getmələrinə zəmin yaratmışdır.

3. İSLAM VƏ DİNCƏLMƏK

Yeri (Yer kürəsini) sizə ram edən Odur. Onun qoynunda gəzin, (Allahın) ruzisindən yeyin. Axır dönüş də Onadır! (BÜNYADOV, MƏMMƏDƏLİYEV, 2004: 67/15 Əl-Mülk)

Burada dincəlmək deyərkən toxunacağımız nüans əsasən səfərlər, səyahətlər üzərinədir. Allah yer kürəsini insanların ixtiyarına vermişdir. İnsanlar burada həyat keçirir, yeyir-içir, gəzir, nəsillər artırır, mədəniyyətlər yaradır və sonda özündən bəşərə müxtəlif sərvətlər qoyub gedir.

Quran- i- Kərimdə günümüzdəki anlamı ilə səyahəti ifadə etmək məqsədilə "seyr" kökündən olan sözlərdən istifadə olunmuşdur. Məs: "Yer üzündə gəzib dolaşmazlarmı?", "Yer üzündə gəzib dolaşın" şəklindəki əmirlərdə insanlar səyahət edərək gördüklərindən, xüsusən pis əməllər törədənlərin, inkar və üsyanlar üzündən yox olub gedən əski qövmlərin qalan izlərindən ibrət almaya təşviq edilmiştir (13).

Din alimlərinin nəzərinə görə səyahət etməyin beş faydası vardır:

1. Qəlbdəki qəmi aparar.
2. Ruzi əldə edər.
3. Elm əldə edər.
4. Müxtəlif mədəniyyətlərlə tanış olar.
5. Layiqli insanlarla dost olar (8).

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: "Mən ümmətimə beş şeyi tövsiyə edirəm: qulaq asmağı, itaət etməyi, səyahətə çıxmağı, cihadı və vəhdəti" (8).

Dincəlmək deyərkən ağıla gələn ifadələrdən biri tətildir. Tətil sözü kök olarak "ətalət" sözündən yaranıb və boşluq, hərəkətsizlik mənasını ifadə etməkdədir. "Atıl", "muattal" sözləri də ondan yaranmaqla hərəkətsiz, durğun mənasınadır. Başqa bir ifadəylə: təmbəl, başıboş, işsiz, çalışmayan mənalarını ifadə edən "atıl" sifəti ilə bu sifətin məsdəri sayabiləcəyimiz "ətalət" ismi, tətil ilə eyni kökə bağlıdır (11).

Bu isə islamın əsas baxışı ilə ziddəyət kəsb edir. Çünki boş qalmaq, "atıl" qalmaq mənasındadır və boş qalanı batil işğal edər. Çünki müsəlman hər an bir şüur və bir iş halındadır. Müsəlman üçün boş iş; nə dünyada, nə də axirəttə işinə yaramayan, fayda gətirməyən hər işdir (11).

3.1 İslama Görə Dincəlmək Necə Olmalıdır?

Modern həyatın insanı yorduğu doğrudur. Yorulan insan dincəlməlidir, ancaq dincəlmə ilə boş qalmağı bir-birinə qarıştımaq olmaz. İslami düşüncə ilə müasir baxışın toqquşduğu nöqtə də elə burasıdır. Bu qəti olaraq bilinməlidir ki, modern insanın tətil anlayışı yanlışdır. Çünki, modern insan, tətili boş qalacaq, çox yatacaq, çox yeyəcək, çox gəzəcək, çox əylənəcək bir zaman dilimi olaraq qəbul edir (11).

Digər bir məsələ bu günün insanı səyahəti, səyahətdən zövq almağı, dincəlməyi həddindən çox pul israf etməkdə, yüksək lüks otellərdə qalmaqda, şoppinqlərdə durmadan vəsait xərcləməkdə görür. Unudulmamalıdır ki, insan tətil halında hansısa işinə fasilə versə belə bu dini əməllərin içrasında tətbiq edilə bilməz. Müsəlmanlara gündəlik həyatda icra edilməsi vacib olan əməllər tətil zamanı icra edilməkdən azad olunmur. İsraf və ya göstəriş kimi təkəbbürlülük əlaməti olaraq göstərilən əməllər çox təəssüf olsun ki, müsəlmanların səyahətləri zamanı daha çox önə çıxır. Digər yerlərə səfər etməyin məqsədi insanın mənəvi qidasına xidmət etməli olduğu halda şəkil düşkünlərinin selfie xəstəlikləri, üzərində bir iynənin yerləşməyinə yer qalmayan qidalarla zəngin stolların sosial şəbəkələrdə paylaşılmağı ilə nəticələnir.

3.2 Səyahət Edərək Dincəlmək İnsana Nələr Qazandırır?

Səyahət etmək insana Allah sevgisini bir daha aşılayır. İnsan səyahət etdiyi yerlərdə Allahın qüdrətinin bir daha şahidi olur bu isə insanın daxilində olan kainatın yaradıcısına olan eşqi, bəşərə , insanlara olan sevgi hissini artırır. Səyahət etməklə insan cahillikdən

uzaqlaşmaqla bilmədiklərini öyrənir, yalnış bildiklərinə düzəliş edir. Səyahət etməklə insan özünü tanımağa müəffəq olur. Gündəlik həyatda nəzərinə çarpmayan xüsusiyyətlərini səyahət sırasında görür. Səyahət özünü və ətrafı yenidən kəşf etməkdir. Dünya yenidən kəşf edilməyi gözləyən bir məkandır. Çünki hər insan dünyanın yenidən kəşf edilməsi deməkdir. Beləliklə dünya min illərdir ki, milyonlarla insanlar tərəfindən yenidən kəşf olunur. Səyahət edən insan dostluğu, yoldaşlığı, qonaqpərvərliyi görür. Bu isə ona birlik, vəhdət olmaq hissini aşılayır. Bununla bərabər insan səyahət zamanı çətinliklərlədə qarşılaşır və çətin həyat şəraitlərini görür. Belə hallarda isə şükür etməli olduğunu xatırlayır. Ona verilən nemətlərə görə şükrünün azlığını görür. Əslində səyahət bir növ məktəbdir. İnsana gəzməklə dərs keçir.

İnsanlar sərhədlər aşaraq yeni məkanlara gedir, yeniliklər öyrənir. Gördüyü yaxşı işləri, kəşfləri, ixtiraları, müxtəlif mədəniyyətlərə məxsus incəliklərdən ona uyğun olanı mənimsəyir və həyatında tətbiq etməyə çalışır. Bu zaman sağlam düşüncəli insanlar yetişməlidir ki, onlar gördüklərindən nəyin yaxşı nəyin pis olduğunu anlaya bilsinlər. Bunun üçün gözəl tərbiyə ,təhsil əsas faktorlardandır.

Heç bir şey bu həyatda gerçək həyat təcrübəsi kimi cəhaləti aradan qaldıra bilməz. Dünyanın bir ucunda oturub dünyanın digər ucundakı insanları mühakimə etmək həmişə asandı. Video, xəbər portalları və şəkillər vasitəsilə bir insanı və ya bir yeri sadəcə media tərəfindən tanıyıb kifayətlənməyimiz doğru olmaz. Daha öncə mühakimə etdiyimiz və bildiyimizi zənn etdiyimiz yerlərə səyahət etmək, gerçəkliyi anlamağın ən yaxşı yoludur, çünki bu cahilliyimizi, əslində nə qədər səhv başa düşməyə meyilli olduğumuzu aşkara çıxarır (14).

4.ÇALIŞMAQ VƏ DİNCƏLMƏYİ NECƏ BAŞA DÜŞÜRÜK?

Bu günün gəncliyi kifayət qədər çalışırmı sualına fərqli cavablar gələcəkdir. Bəli ilk baxışda hamı çalışır. Zamanın elə bir çağında yaşayırıq ki, texnologiya yüksək sürətdə inkişaf edir.Vaxtı ilə əl əməyinin icra etdiyi işləri bu gün mexaniki qurğular həyata keçirir. Elə isə insanların özlərinə ayırdıqları zaman daha çox olmalıdır. Bəs niyə insanlar zamanlarının azlığından şikayətlənirlər. Düşünürəm ki, bu müasir gəncliyin həddindən çox sosial şəbəkələrdə keçən lüzumsuz vaxtlarından yaranır.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, islam dininin böyük əməmiyyət verdiyi qohum-əqraba ziyarətləri "sileyi-rəhm" bu gün artıq cüzi ailələrdə əməl olunmaqla nəzərə çarpır. Bunu artıq ailə daxili münasibətdən görmək mümkündür. Bir süfrə başında əyləşməyən ailə üzvləri, tv önündə saatlarda əyləşmiş valideynlər, playstation oyunları ilə məşğul olan uşaqlar, telefondan ayrılmayan gənclik gördükdə bu insanların sileyi-rəhmi çoxdan unutduqları aydın görünür. Bir ailə öz ailəsi daxilində bir evdə olduqları halda bir-birinə vaxt ayırmırsa belə ailələrin qohum-əqrəbalarına baş çəkəcəklərini düşünmək inandırıcı deyil.

Gün keçdikcə bəzi işlər irəliyə, bəzi işlər də geriyə doğru addımlayır. Ən əsası insan bir fərd olaraq mənəvi cəhəddən yeriyə addımlayır. Mənəviyyatı zəif insanlar isə maddi həyatla mübarizədə daim çətinliklər yaşayırlar.

Bəziləri əmək, zəhmət dedikdə, elə fikirləşirlər ki, bu yalnız fiziki işdir, fəhlə və ya kəndli əməyidir. Lakin zehni işlə məşğul olan tədqiqatçılarımızı, elmin yüksək zirvələrini fəth edən alimlərimizi, bədii yaradıcılıq sahəsində çalışan şair və yazıçılarımızı, rəssam və

bəstəkarlarımızı və başqalarını da unutmaq olmaz. “İş insanın cövhəridir”, “İşləməyən dişləməz”, “Əmək xoşbəxtliyin açarıdır” və s. kimi hikmətli kəlamlar çox maraqlı xalq deyimləridir (12).

Hikmətli kəlamlarda da ifadə edildiyi kimi işləməkdən insana ziyan gəlməz, işləmək insanı daha canlı, daha gumrah formada saxlayacaqdır. İşindən asılı olmayaraq əxlaq normaları çərçivəsində çalışan bütün insanların əməyinə hörmətlə yanaşılmalıdır. Bir işin asan, diğərinin çətin olması müqayisə olunaraq həmin sahədə çalışan insanlara təhqir şəklində söylənməməlidir.

"Çalışmaq" və "Dincəlmək"- iki ifadə bir-birinin yanında gəldiyi zaman əks mənalı ifadələr kimi səsləşə bilər. Əslində isə mənim məqsədim bu yazıda hər iki ifadənin eyni nöqtədə birləşə biləcəyini ifadə etməyə çalışmaq idi.

İnsan çalışaraq edəcəyini, dincələrək də edə bilər və ya əksinə. Bu zaman insan etdiyi işdən zövq almalıdır. Bu o zaman baş verə bilər ki, insan öz istəyinə bağlı bir işin sahibi olsun. Müasir zamanda yetişməkdə olan gənc nəsil özünə bir istiqamət seçərkən bacarıqlarından daha çox "hansı işin daha çox mənfəət gətirəcəyini düşünür" və ya valideynlər uşaqları istəmədikləri elm sahəsinin arxasınca oxumağa getməyə vadar edir. Bəli, yüksək gəlir gətirən işlərdə çalışmaq və ya valideynin tövsiyyə etdiyi elm arxasınca getmək gözəldir, lakin burada bu peşədə çalışacaq insanın fərdi bacarıqları nəzərə alınmalıdır. Yerində və düzgün seçilmiş peşələr, elə işləyən zaman dincəlməyə bərabər olur. İnsan çalışdığı peşədən zövq aldıqca daha çox çalışır, daha çox peşəkar olmağa cəhd göstərir.

Allah insanı həm bədən quruluşunun estetik xüsusiyyətləri, həm də ruh, ağıl, iradə və qabiliyyətləri baxımından mükəmməl olaraq yaratmışdır.« Biz insanı ən gözəl biçimdə yaratdıq» (ət-Tin, 4) ayəsi bunu göstərir (ƏLİYEV,2001:150). Bu isə o deməkdir ən gözəl şəkildə yaradılmış insan ən gözəl şəkildə yaşamağa layiqdir. Həyatı özünə gözəl və ya çirkin etmək isə, insanın öz əlindədir. Doğru seçimlər doğru yola aparır, yalnış seçimlər uçuruma doğru addımlamaq deməkdir.

Çalışmaq və dincəlmək bir biri ilə qarşılıqlı təsirdə olan biri digərinə təsir göstərən amillərdir. İstər dünya üçün olsun, istərsə də axirət baxımından çalışmaq dicəlməyə şərait yaradır, dincəlməkdə çalışmağa zəmin yaradır. Bunu sadə dildə belə ifadə edə bilərik. Dünyada insan çalışır müəyyən bir peşə sahibi olur, özünə fayda verəcək işlər görür və yaşlaşanda o çalışmasının bəhrəsini görür. Digər bir tərəfdən insan fasilə verib doğru şəkildə dincəldikcə sonradan topladığı enerji ilə daha gözəl ,daha məhsuldar çalışmağa müəffəq olur. Axirət baxımından nəzərdən keçirsək yenə də görə bilərik ki, insan əbədi səadətə qovuşmaq üçün xeyirli əməllər görərək Allahın razılığını qazanmaq baxımından çalışmalıdır. Sonra onu gözəl mükafatlar, daha rahat və xoşhal olacağı əbədi səadət gözləyir.

4.1 Düzgün Çalışmaq Və Düzgün Dincəlmək Bizə Nə Fayda Verər ?

Gəlin düzgün çalışmaqla və düzgün dincəlməklə insan nələrə müəffəq ola bilər onlardan bəzilərini nəzərdən keçirək.

1. İnsan çalışmaqla həm bu dünya yaşayışını, həm axirət azuqəsini toplayır.
2. Başqa insanlara yük olmur.
3. Fərd olaraq inkişaf yolu keçir.

4. İctimai fəaliyyətə qoşulur.

5. Mənəvi aləmini zənginləşdirir.

6. Dünyagörüşünü genişləndirir.

7. Əməyin qiymətini anlayır.

8.Təhsilin və təcrübənin əhəmiyyətini anlayır.

9.Zəhmətinin itməməsi, hədər getməməsi üçün əmin-amanlığın vacib olmasını dərk edir.

10.Vətəninə layiq vətəndaş, ailəsinə layiq övlad olmağı dərk edir.

Bu siyahını artırmaqda mümkündür. Təbii ki, doğru seçilmiş dincəlmək üsulları ilə də bu əvvəldə qeyd olunmuş keyfiyyətlərə nail olmaq olar əlavə olaraq onuda qeyd edə bilərik ki:

11.Mədəni sərvətləri dincəldikləri zamanlarda gedib görən insanlar (dincəlmək forması kimi mədəni turizm) artıq onların qorunmasına daha çox çalışırlar.

12.Daha çox gəzərək daha çox məlumatlar toplayırlar.

13. Düzgün dincəlməklə əxlaqi keyfiyyətlərini artırmağa müəffəq olurlar.

14.Doğru seçilmiş dincəlmək, istirahət üsülü sonradan iş rejimində məhsuldar nəticələr verir.

Bu məsələyə fərd tərəfindən deyil bir ölkənin timsalında nəzər yetirsək görərik ki, fərdlər işlədikcə cəmiyyət inkişaf edəcək, işsizliyin sayı azalacaq, sağlam düşüncəli gənclik yetişəcək, ölkənin sabit mövcudluğunun qorunmasına yardımçı olan insanlar artacaq, iqtisadi gəlir artacaq, məhsuldarlıq çoxalacaq, təhsil səviyyəsi yüksələcək, ölkənin dünya arenasında tanınmasına nail olunacaq və bu sayədə turizm sektorunda çanlanma yaranacaq. Bu canlanma ölkəni dünyaya mədəni, tarixi, dini baxımdan bir daha tanıdacaq.

NƏTİCƏ

Nəticə olaraq çalışmaq özünə zülm etmək deyil, dincəlmək isə dünyadan təcrid olub boşluğa dücar olmaq demək deyildir. Hər ikisi maariflənmə və inkişaf deməkdir. Çalışmaqla insan bütün çətinlikləri aşaraq vaxtı ilə ona əlçatmaz görünən bütün məqsədlərinə nail ola bilər. Böyük müəffəqiyyətlərə nail olmaq üçün əvvəlcə kiçik işlərin belə böyük məsuliyyətlə icrasını gerçəkləşdirmək lazımdır. Fərdin şəxsi inkişafında, cəmiyyətlə olan münasibətlərində onun öz üzərində çalışma istəyininin miqdarı görülməkdədir. Özünü daim təkminləşdirən insanlar həyatın çətinliklərindən qormayan, mübarizə əzmini itirməyənlərdir. Doğru amala düzgün addımlarla addımlamaq nəticəsində insanlar və onların yaşadığı dünya gözəlləşəcəkdir.

Kainat Allahın ilahi qüdrətini göstərən bir incəsənət xariqəsidir. Kainat beyinləri düşündürən böyüklüyü, gözəlliyi, ahəngi nizam və intizamı, bitməz-tükənməz sirləri ilə bir qüdrət göstəricisidir (ƏLİYEV, 2001:145). Bizlər bu qüdrət göstəricisinin sirlərini daim açmağa səy göstərməli, çalışmalı, doğrunu yalnışdan ayırmağı bacarmalıyıq.

Peşəşindən asılı olmayaraq (əxlaq normaları daxilində) insanlar çalışdığı peşəyə hörmətlə yanaşmalı,o peşənin ən xırda incəliklərinə belə yiyələnməlidirlər. Dünya şöhrətli

dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi özünün "Leyli və Məcnun" əsərinin giriş hissəsinin "Oğlum Məhəmmədə nəsihət"-ində bu məsələyə belə toxunur.

…Bir elm öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
Kamil bir palançı olsa da insan,
Yaxşıdır yarımçıq papaqçılıqdan.
Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
Bir insan əliboş gəzməsin gərək…

"Sağlam bədəndə, sağlam ruh olar" müdrik kəlamı ilə yazımı bitirərkən hər birimizə mənəviyyatı və maddiyatı sağlam insan ola bilməyi arzu edirəm.

ƏDƏBİYYAT

1.BİLALOV, B.Ə və GÜLALİYEV, C.G (2015) Turizmin Əsasları. Bakı: QHT Nəşriyyatı

2. BÜNYADOV, Z.M və MƏMMƏDƏLİYEV, V.M.(2004) Qurani-Kərim (Azərbaycan dilinə tərcümə). Bakı: Çıraq Nəşriyyatı

3.ƏLİYEV, R. (2001). Dinin Əsasları. Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları.

4.TOFİQİ, H. (2013).Böyük Dinlərlə Tanışlıq.Bakı: Xəzər Universiteti Nəşriyyatı

5.KAYADİBİ, F. Sosyolojik Açıdan İslam Dini Ve Çalişma İlişkisi https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100871

6.KILIÇ, R. İslam Ve Çalışma Üzerine Felsefi Bir Degerlendirme. Ankara Üniversitesi.İlahiyat Fakültesi tarafından yılda bir kez.Cilt-XLI http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/751/9599.pdf

7.ÖZTÜRK, Y.(2018) Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm Kavramları Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Bir Analizi. Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi 2018, 1(2):31-42 www.sobibder.org/2018/vol.1_issue.2_article.03_full_text.pdf

8.http://www.ahlibeyt.ge/islam-elimleri/20085-seyahet-etmeyin-5-faydasi.html

9.http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=13898

10.http://www.ehlibeytalimleri.com/islamda-isciligin-onemi-ve-isci-haklari_m2257.html

11.http://www.gencbirikim.net/muslumanin-tatil-anlayisi/

12.http://intellektualsuallar.blogspot.com/2015/03/is-insann-covhridir-insa.html

13.https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahat

14.https://suffagah.com/muslumanin-seyahat-etmesi-icin-11-neden

6762 SAYILI TTK İLE 6102 SAYILI TTK'NUN MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Erkan UZUN
Şırnak Üniversitesi
Av. Ercan UZUN
MY Hukuk ve Danışmanlık Bürosu

Özet

İşletmeler, ürün ve mamul satışı veya hizmet sunumu yaparak insan ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen ve karşılığında kar veya sosyal fayda elde etmeyi amaçlayan ekonomik birimlerdir. İşletmeler birçok farklı sektör ve iş kolunda faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken uyması gereken zorunlu bazı kurallar bulunmaktadır. Mal alımı veya satışı, hizmet alımı veya sunumu sırasında fiş, fatura, irsaliye vb. belgeleri düzenlemesi veya teslim alması gerekmektedir. Bu belgeleri sunması veya teslim alması işletme içerisinde yapılacak denetim açısından önemlidir. Denetim sırasında sunulan belgelerin eksiksiz olması yapılan işlemlerin doğruluk derecesini artırmaktadır.

Her işletme kurulduğu andan itibaren bazı kanunlara tabi olmaktadır. İşletmelerin ticari hayatını etkileyen, muhasebe uygulamalarına ve denetimine yön veren bu kanunlardan birisi de Türk Ticaret Kanunu (TTK)'dur. Ticaret kanunumuz bugüne kadar birçok ülkenin ticaret kanunlarından etkilenmiştir. Bugün yaşadığımız bu topraklar hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemi olarak geçmişten günümüze birçok ülke kanunlarının etkisinde kalmıştır. 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun tercümesi olan 1850 sayılı Kanunname-i Ticaret ülkemizde muhasebe uygulamalarına yön veren ilk kanun olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni olarak ticari hayatta tacirlerin tutmakla yükümlü oldukları defterlerin bu kanun içerisinde açıklanması kabul edilmektedir. Sonrasında 1926 yılında yürürlüğe girmiş olan ve Alman Ticaret Kanunu'ndan yararlanılarak oluşturulan 856 sayılı Türk Ticaret Kanunu ticari hayata yön vermiştir.

Bu çalışmada hem 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu hem de 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu muhasebe ve denetim açısından incelenmiştir. Özellikle defterler ve belgeler, envanter ve değerleme, muhasebe standartlarına bakış açısı ve bağımsız denetim konularında karşılaştırma yapılarak farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel verilere ağırlık verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 6762 Sayılı TTK, 6102 Sayılı TTK, Muhasebe ve Denetim.

COMPARISION OF 6762 NUMBERED TURKISH COMMERCIAL CODE WITH 6102 NUMBERED TURKİSH COMMERCİAL CODE IN TERMS OF ACCOUNTING AND AUDIT

Abstract

Enteprises are eonomic units aiming obtain profit or social benefit in return of targeting to meet human needs by the way sale of good and end product or service delivery. Enteprises operate in many different sectors and business line. There are some mandatory rules that have to be followed while carrying out these activities. While purchasing or saling of goods, service purchase or presentation, require arrangement or receive the documents like voucher,

invoice and freight bill. They are important to presantation or receive these documents in terms of the audit to be performed within the enterprise. Increases the accuracy of the operations that being comlete of submitted documents during the audit.

Every enterprise is subject to certain laws since it has been estalished. One of these laws is Turkish Commercial Code that affect the commercial life of enterprises and guiding accounting practices and auditing. Our Turkish Commercial Code has been affected by the trade laws of many countries. This land that we lived in as both ottoman and republic of turkey from past to present was influenced by the laws of many countries. The Commercial Code Numbered 1850, which is the translation of the French Commercial Code dated 1807 is considered as the first law guiding accounting practices in our country. It is accepted as a reason of these that explain of commercial books kept by traders in this law. Then, Turkish Commercial Code Numbered 856 that being came into force in 1926 and Created utilizing the German Commercial Code is guiding commercial life.

In this study, both Turkish Commercial Code Numbered 6762 and Turkish Commercial Code Numbered 6102 were investigated in terms of accounting and auditing. Especially, it is aimed to reveal the differences by comparing issues commercial books and documents, inventory and valuation, perspective to accounting standards and independent audit. In the study, the qualitative data were utilized mostly.

Keywords: Turkish Commercial Code Numbered 6762, Turkish Commercial Code Numbered 6102, Accounting and Audit.

1. GİRİŞ

İşletmeler, kar, topluma hizmet ve işletmenin sürekliliğini sağlamak gibi amaçları benimseyen, sınırsız olan insan ihtiyaçlarını mal satışı veya hizmet sunumu yaparak karşılayan, politik, hukuki, ekonomik, demografik, sosyo-kültürel, teknolojik ve küresel çevreden etkilenen, tüketiciler, alıcılar, potansiyel yatımcılar, rakipler, çalışanlar, ortaklar, tedarikçiler, sendikalar, kredi kuruluşları ve devletin bazı organları gibi çıkar gruplarına karşı finansal ve finansal olmayan bilgileri sunan ve her faaliyet dönemi sonucunda elde ettiği kar üzerinden devlete vergi ödeyen ekonomik birimler olarak ifade edilebilir (Uzun, 2019: 102). İşletmeler bu ticari faaliyetlerini gerçekleştirirken bazı kanunlara uymak ve belirlemiş olduğu hususlara dikkat etmesi gerekmektedir. Bu kanunlardan birisi de Türk Ticaret Kanunu'dur.

Türk Ticaret Kanunu, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun ayrılmaz bir parçası (6102 Sayılı TTK, Madde 1) olarak tanımlanmaktadır. Ticaret kanunları, işletmelere ticari hükümler, ticari örf ve adetler, ticari işler ve ticari davalar hakkında bilgiler sunmakta ve süreç içerisinde dikkat edilmesi gereken aşamaları açıklamaktadır. 6762 Sayılı TTK, 1957 yılından beri ticari işlemlere yön vermekteydi. Yaşanan gelişmeler ve değişimler 6762 Sayılı TTK'nun yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu yetersizliği ortadan kaldırmak amacıyla 14/02/2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu 01.07.2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Bu çalışmada 6762 Sayılı TTK ile 6102 Sayılı TTK'nun muhasebe ve denetim açısından karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Özellikle 6762 Sayılı TTK'nın yetersiz olduğu kanunun benimsediği anlayış, kanuna dayanak oluşturan diğer kanun veya standartlar, muhasebe standartlarına bakış açıları, kullanılması gereken defterler ve belgeler, envanter ve

değerleme süreci ve bağımsız denetim konuları 6102 Sayılı Yeni TTK ile karşılaştırılmış ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK TİCARET KANUNLARI

Ticaret kanunları, hem Osmanlı dönemi hem de Türkiye'de muhasebe uygulamalarına yön veren ve gelişimini etkileyen önemli yasalardır. 1949 yılında gerçekleştirilen vergi reformuna kadar muhasebe uygulamalarını vergi yasalarından daha fazla etki etmiştir. 1949 yılından itibaren ise vergi kanunları, muhasebe düşüncesine ve uygulamalarına daha fazla etki etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra Batılılaşma hareketlerinin arasında 1850 yılında kabul edilen ve ticari ilişkileri düzenleyen ilk yasa Kanunname-i Ticaret olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da birçok ülke tarafından kullanılan bu çağdaş yasa, 1807 Yılında Napolyon'un ünlü Code de Commerce isimli yayınlanan yasayı örnek almıştır. Napolyon'un Code de Commerce'i dört kitaptan meydana gelmekte (birinci kitap sekiz bölüm ve 189 madde; ikinci kitap ondört bölüm ve 247 madde; üçüncü kitap beş bölüm ve 178 madde; dördüncü kitap dört bölüm ve 34 maddeden oluşmaktadır) olup, çok uzun süre Avrupa ticaret kurallarını etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanunname-i Ticaret olarak kabul edilen yasa, bu kanunun 1. ve 3. kitaplarının tercümesinden oluşmuştur. İlk kitap tüccar ve ticaret ile ilgilidir, üçüncü kitap ise İflaslar ve Hileli İflaslar adını taşımaktadır. Anlaşılacağı üzere muhasebeyi etkileyen hususlar ilk kitapta yer almaktadır (Sipahi ve Küçük, 2011: 183).

26 Mayıs 1926 tarih ve 865 sayılı Ticaret Kanunu Cumhuriyet tarihimizin ilk Türk Ticaret Kanunu'dur. Bu kanunun, belirli bir sistemden yoksun derleme bir kanun olması, kullanılan dilin anlaşılmasında yaşanan sıkıntılar, tercüme hataları içermesi ve aynı yıl yürürlüğe konulan ve kaynağını İsviçre Hukuku'ndan alan Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu ile arasındaki uyumsuzluklar Kanun'a yöneltilen başlıca eleştirilerdir. Bu gibi nedenlerden dolayı Kanun'un yürürlüğe girmesinin üzerinden on yıl gibi kısa bir süre geçmişken yeni bir Türk Ticaret Kanunu üzerinde çalışmalar başlatılmıştır. Bu süre içerisinde yaşanan II. Dünya Savaşı çalışmalara ara verilmesine neden olmuştur. Savaş bitiminde çalışmalar tekrar başlamış ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ortaya çıkmıştır. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu 1 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Kaya, 2016: 3). Diğer ticaret kanunları gibi 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu içerisinde kullanılan dilin ağır olması, ülkemizdeki diğer kanunlar ile uyum sağlayamaması, küreselleşme ile oluşan rekabet baskısının artması ve ticari işlemlerde kanunların yetersiz kalması nedeniyle 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Yerine 6102 Sayılı Yeni Türk Ticareti getirilmiştir.

3. 6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNU

Çeşitli ülkelerin ticaret kanunlarından yararlanılarak oluşturulan ve 1957 yılında yürürlüğe giren 6762 Sayılı eski Türk Ticaret Kanunu içerisinde kullanılan dilin ağır olması ve ülkemizdeki diğer kanunlar ile uyum sağlayamaması nedeni ile uygulamada yetersiz kalmıştır (Akdoğan ve Yazar, 2012: 22). Ayrıca, ticari açıdan yaşanan küresel gelişmeler, üretim faktörlerinin hem coğrafi hem de siyasi sınırları aşması, artan rekabet baskısı ve Dünya pazarının yerel pazar haline gelmesi sonucunda 6762 Sayılı TTK ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmıştır. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci nedeniyle başta temel

kanunlarının değiştirilmesi, finans ve sermaye piyasaları ile ilgili düzenlemeler yapılması ve ticari hayatı kolaylaştıran ve yön veren hem ulusal hem de uluslararası standartlara yönelmek zorunluluk haline gelmiştir (Ernst& Young, 2011: 6). İlk çalışmalarına Türk Ticaret Komisyonu tarafından 1999 yılında başlanan, ilk taslak metnin 2006 yılında kamuoyuna sunulduğu, 2008 yılında yasama çalışmalarına başlanarak (Akdoğan ve Yazar, 2012) 14/02/2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımladığı 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu belirli maddelerin kapsamına göre 1 Temmuz 2012 ve 1 Ocak 2013 tarihlerinde yürürlüğe girmiştir.

6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu ticari hayata ilişkin birçok yenilik getirmiştir. Özellikle muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetim konularında değişimler yaparak işletmelerin küresel boyutlarda potansiyel yatırımcılara ulaşmasına katkı sağlamıştır. Yeni Türk Ticaret kanunu ülkemizde faaliyet gösteren işletmelerin finansal raporlama ve bağımsız denetimlerini de içeren muhasebe sistemlerine önemli yenilikler getirmiştir (Erhan, 2012:158). Getirilen bu yenilikler önemli tarihler ve gelişmeler şeklinde sıralanmıştır:

- ***1 Temmuz 2012:*** 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmiştir (Madde 1534).
- ***14 Ağustos 2012:*** Anonim şirketler esas sözleşmelerini, limited şirketler sözleşmelerini bu tarihe kadar yeni Türk Ticaret Kanunu ile uyumlu hale getirmiştir (6103 Madde 22).
- ***1 Ocak 2013:*** Bu tarihten itibaren muhasebe kayıtları ve finansal tabloların TMS/TFRS"ye göre düzenlenmiştir (Madde 1534/3).
- ***1 Mart 2013:*** Bağımsız denetçi seçilmesi için son tarihtir. Atama yapmayan şirketlere mahkemece atama yapılmıştır (Geçici Madde 6/3).
- ***1 Temmuz 2013:*** Sermaye şirketleri için internet sayfalarının hazırlanması ve yayınlanması için son tarih olup, üç ay içinde internet sitesi kurma zorunluluğunu yerine getirmeyenler için ise çeşitli hapis ve para cezaları öngörülmüştür (Madde 1534/1).
- ***14 Şubat 2014:*** Anonim ve limited Şirketler, Türk Ticaret Kanununun yayımı tarihinden itibaren üç yıl içinde yani 14 Şubat 2014 tarihine kadar sermayelerini, Kanunun 332 ve 580 inci maddelerinde öngörülen tutarlara yükseltmek zorundadırlar. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bu süreyi birer yıl olarak en çok iki defa uzatabilmişlerdir (6103 Madde 20).

6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun işletmelere sağladığı bu yenilikler ile Türkiye'nin uluslararası boyutlarda gerçekleştireceği ticari faaliyetlerde işlemler açısından daha kolay entegre olmasına katkı sağlayacaktır (Yürekli ve Solak, 2018: 237-238).

4. 6762 SAYILI TTK İLE 6102 SAYILI TTK'NUN MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

6762 Sayılı TTK ile 6102 Sayılı TTK'nun muhasebe ve denetim açısından karşılaştırılması sonucunda kanunlar arasında bazı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklılıklar benimsenen anlayış, kanuna dayanak oluşturan diğer kanun veya standartlar, muhasebe standartlarına bakış açıları, kullanılması gereken defterler ve belgeler, envanter ve değerleme süreci ve bağımsız denetim açısından ortaya konulmuştur.

Benimsenen Anlayış	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesi için tutulan muhasebe anlayışı	Yönetime ve çıkar gruplarına mali durum hakkında uluslararası standartlarda raporlama yaparak doğru bilgi verme anlayışı
Yararlanılacak Kanun veya Standartlar	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Vergi Kanunları	IAS/IFRS'lerin çevirileri olan TMS/TFRS'ler
Hangi Şirketler Muhasebe Standartlarına Tabi	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Sadece Halka Açık Şirketler	Halka Açık ve Kapalı Şirketler
Defterler ve Belgeler Açısından	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Gerçek ve Tüzel kişilik ayrımına göre tutulacak defterler belirlenmektedir.	Gerçek ve Tüzel kişilik ayrımı ortadan kaldırılmıştır.
	İşletmenin muhasebesini ilgilendirmeyen Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri içerisinden sadece yönetim kurulu karar defteri ticari defter olarak kabul edilmiştir.	Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri de ticari defter olarak kabul edilmektedir.
	Açılış onayına tabi defterler yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ve karar defteridir. Sadece yevmiye ve envanter defterlerinin kapanış onayının yaptırılması gerekmektedir.	Defter ayırımı olmaksızın ticari defterlerin tümü açılış ve kapanış onayına tabi tutulmaktadır. Buna göre, açılış ve kapanış onayına tabi ticari defterler yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri ile Muhasebe Standartlarının belirleyeceği defterler olacaktır.
	Defter ve belgelerin uzun süre sadece fiziki olarak dosyalama suretiyle tutulması ve saklanmasına imkan sağlanmıştır.	TMS / TFRS'ye uygun olmak kaydıyla defterler fiziki olarak saklanabileceği gibi elektronik ortamda da saklanabilmektedir.
Envanter ve Değerleme Açısından	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Hem envanterin tanımı yapılmış hem de envanter defteri ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca, iş yılının 6 aydan az olamayacağı belirtilmiş olup Yeni TTK'da böyle bir hüküm bulunmamaktadır.	Envanterin tanımı yapılmamış ve envanter defteri açıklamasına yer verilmemiştir. Madde 66/1'de "her tacir, ticarî işletmesinin açılışında, taşınmazlarını, alacaklarını, borçlarını, nakit parasının tutarını ve diğer varlıklarını eksiksiz ve doğru bir şekilde gösteren ve varlıkları ile borçlarının değerlerini teker teker belirten bir envanter çıkarır" denilmektedir.
	Envanter ve değerleme sırasında TMS/TFRS'lerin dikkate alınması ile ilgili bir açıklama bulunmamaktadır.	Envanter ve değerleme sırasında TMS/TFRS'ler dikkate alınmaktadır.
	Şahıs işletmeleri ve şirketleri ticari bilançolarını düzenlerken değerleme ölçülerinin seçiminde genel olarak serbest bırakılmış olup bir varlık için maliyet veya piyasa değeri varsa bunlardan büyüğünü	Duran ve dönen varlıklar, borçlar ve diğer kalemler TMS / TFRS uyarınca bu standartlarda gösterilen ölçülere göre değerlenir.

	seçebilirler. Sermaye şirketleri için ise düşük değer kuralı esastır	
Muhasebe Standartlarını Uygulama Yükümlülüğü Açısından	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Muhasebe kayıtlarını tutmak ve finansal tablolarını düzenlemek için TMS / TFRS hükümlerine uyma zorunluluğu yoktur.	İşletmeler, TMS / TFRS hükümlerine uygun olarak muhasebe kayıtlarını tutmak ve finansal tablolarını düzenlemek zorundadır.
Bağımsız Denetim Açısından	**6762 SAYILI TTK**	**6102 SAYILI TTK**
	Denetimler, Anonim şirketin üç kanuni organından biri olan ve uzman bilgisine sahip olması zorunlu bulunmayan "murakıplar" tarafından yapılmaktadır.	Denetimler, Bir bağımsız denetleme kuruluşu veya Yeminli Malî Müşavir (YMM) ya da Serbest Muhasebeci Malî Müşavir (SMMM) tarafından yapılmaktadır.
	Herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.	Denetim, ISA (International Standards on Auditing)'nın çevirisi olan Türkiye Denetim Standartlarına göre yapılmaktadır.
	Halka Açık Şirketler bağımsız denetime tabidir.	Halka açık olsun veya olmasın hem büyük sermaye şirketleri ve şirketler topluluğu hem de küçük ve orta ölçekli sermaye şirketleri bağımsız denetime tabidir.

5. SONUÇ

Ticaret kanunları, Osmanlı döneminden günümüze birçok ülkenin etkisinde kalmış ve kalmasının etkisiyle kullandığı kanunlarda etkilenmiştir. Muhasebe uygulamalarına yön veren ilk ticaret kanunu 1807 Yılında Napolyon tarafından oluşturulan Code de Commerce isimli yayınlanan yasayı örnek almıştır. Bu yasa 1850 yılında kabul edilmiş ve Kanunname-i Ticaret olarak tanımlanmıştır. Birtakım eksikliklerden dolayı bu kanun yürürlükten kaldırılmış ve yerine Cumhuriyet tarihimizin ilk Türk Ticaret Kanunu olan 865 Sayılı Kanun 26 Mayıs 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda birçok ülkenin kanunları incelenerek oluşturulmuştur. Özellikle, derleme bir kanun olması dışında diğer kanunlarla arasında bir uyum olmaması sonucunda kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Yerine tamamlanması II. Dünya Savaşı'ndan sonraya kalan ve birçok yetersizliği ortadan kaldıran 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu oluşturulmuştur. Bu kanun, 1 Ocak 1957 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Ticari hayata ilişkin yaşanan birçok gelişme ve yenilikler bu kanunun da yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle küreselleşen bir ticaret ağı içerisinde işletmelerin muhasebe uygulamaları ve denetim açısından kanunu yetersiz bulması yeni ticaret kanunu çalışmalarını tetiklemiştir. Yeni Türk Ticaret çalışmaları sonuç vermiş ve 14 Şubat 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu olarak tanımlanan bu kanun, belirli maddelerin kapsamına göre 1 Temmuz 2012 ve 1 Ocak 2013 tarihlerinde yürürlüğe girmiştir.

Ticari hayatı önemli ölçüde olumlu yönde etkileyen 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu, ticari hayata ilişkin birçok yenilik getirmiştir. Özellikle muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetim konularında değişimler yaparak işletmelerin küresel boyutlarda potansiyel yatırımcılara ulaşmasına katkı sağlamıştır. Yeni Türk Ticaret kanunu ülkemizde faaliyet gösteren işletmelerin finansal raporlama ve bağımsız denetimlerini de içeren muhasebe sistemlerine önemli yenilikler getirmiştir

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, H. ve YAZAR, B. B. (2012). Yeni Türk Ticaret Kanununun Denetim Alanında Getirdiği Yenilikler. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(2), 21-30

ERHAN, D. U. (2012). Yeni Türk Ticaret Kanunu Ortamında Elektronik Raporlama Tekniklerinin Finansal Raporlama ve Denetime Katkısı. World of Accounting Science, 14(3), 157-183.

ERNST & YOUNG (2011). 100 Soruna Yeni Türk Ticaret Kanunu, https://www.vergidegundem.com//documents/10156/79656/son-100sorudaTTK.pdf, Erişim Tarihi: 01.12.2019

KAYA, A. (2016). Gerekçeli - Karşılaştırmalı - Notlu Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, Beta Basım, 1 Baskı, İstanbul.

SİPAHİ, B. ve KÜÇÜK, İ. (2011). Türk Ticaret Kanunları ve Muhasebenin Gelişimine Etkilerinin 160 Yıllık Öyküsü. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi , (1) , 181-193 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/muftad/issue/30128/325082

UZUN, E. (2019). İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNİN MUHASEBE KALİTESİ ÜZERİNE ETKİSİ. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6 (2) , 101-111. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/43544/521418

YÜREKLİ, E. ve SOLAK, B. (2018). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Muhasebe Uygulamalarına Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:2 Syf: 235-248.

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf, Erişim Tarihi: 01.12.2019

GELENEKSEL VE MODERN İSLAMİ FİNANS KURUMLARININ PRATİK-RASYONEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Ahmet Yavuz ÇAMLI
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Son günlerde İslami finans kurumlarına ilişkin yoğun tartışmalar gündemdedir. Tartışmalar genellikle hedefe ulaşmada yeterince başarı sağlanamaması üzerine odaklanır. İslami finans sisteminin işleyişi, yöntemlerin verimliliği ve faiz hassasiyetini yansıtma derecesi, hedef kitleye ne kadar ulaşılabildiği, faiz sisteminin tamamlayıcısı olarak algılanması, sektöre ilişkin okuryazarlığın düşüklüğü ve hatta kavramsal yanlışlıklar üzerine inşa edilmiş olması gibi başlıklar giderek söz konusu tartışmalarda ortaya atılır. Yapılan çalışmalara ve istatistiki verilere bakıldığında iddiaların gerçeklik payına sahip olduğu anlaşılır. Zira İslami finans kurumlarının iktisadi adaleti sağlamak gibi bir üst amaca hizmet etmesi gerekirken bu konuda ne derece başarılı olunduğu tartışmaya açıktır.

Bu çalışmada İslami finans sisteminde işlerlik kazanan kurumları pratik-rasyonel açıdan çözümlemek mevcut problemler için bir çıkış yolu sunabilme amacını taşır. Bu doğrultuda öncelikle geleneksel çerçevede Osmanlı'daki para vakıfları ele alınacak, ardından günümüz Türkiye'sindeki İslami finans kurumlarına değinilecektir. Sonrasında finans kurumlarının artıları ve eksileri pratik-rasyonel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Nihayetinde ülkemizde İslami finansman yöntemleri çerçevesinde tespit edilen problemlerin aşılması için çözüm önerileri öne sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Finansman, Adalet, Ekonomi, Faiz.
Jel Kodları: B00. B29. N00.

PRACTICAL-RATIONAL CONSIDERATION OF TRADITIONAL AND MODERN ISLAMIC FINANCE INSTITUTIONS

Abstract

Intensive discussions about Islamic financial institutions are on the agenda in recent days.These discussions generally focus on the lack of success in achieving the goal. Topics such as the functioning of the Islamic financial system, the efficiency of the financing methods and the degree to which they reflect interest sensitivity, the extent to which the target audience can be reached, the perception of the system as an integral part of the interest system, the low level of literacy of Islamic finance sector and even built on conceptual inaccuracies are increasingly being raised in these discussions. When the studies and statistical data are examined, it is understood that the claims have a share of reality. Islamic financial institutions should serve the purpose of achieving economic justice is open to debate if they could achieve or not.

In this study the practical-rational analysis of the institutions that have become operational in the Islamic financial system aims to provide a way out for the existing problems. In this direction Ottoman money foundations will be discussed for traditional frame, followed by the Islamic financial institutions will be discussed in today's Turkey. Then the pros and cons of financial institutions will be compared with Islamic finance institutions,

both governed by Islamic law and foreign countries. In the end, solutions will be put forward to overcome the problems determined within the framework of Islamic financing methods in our country.

Keywords: Islam, Financing, Justice, Economy, Interest.
Jel Codes: B00. B29. N00.

1. Giriş

İslam toplumları tabii olarak İslami ilke ve değerler çerçevesinde yönetilir. İslami yönetim anlayışı tüm alanları olduğu gibi iktisadi hayatı da dizayn eden dinamikler üretir. Kur'an ve Sünnet ışığında Müslüman toplumlarda biriktirmekten ya da saklamaktan ziyade paylaşmak, ihlas düşüncesiyle malını Allah yolunda infak etmek ve hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmak gibi fikirlerin daima ilkeleştiği görülür. Toplumu oluşturan bireyler arasında birlik ve beraberliğin, dayanışma ve paylaşmanın tesis edilmesi, korunması ve sürdürülmesine önem verilir. Bu hassasiyetler doğrultusunda İslam toplumlarını yönetenlerin nihai amaçlarına ulaşabilmek için pratik-rasyonel (akılcı, ilkeli ve değer içerikli) politikalar üretip kurumlar açtıkları bilinir.

İslami prensipleri ve değerleri titizlikle içselleştiren Osmanlı yönetimi de çağın şartlarına ve uluslararası konjonktüre göre hareket ederek rasyonel politika ve kararlar ortaya koyar. Çalışmada odaklanılan finansman konusu açısından ise en göze çarpan kurum para vakıfları olarak öne sürülebilir. Bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı Devleti'nde ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi adına finansman ihtiyacının karşılanması büyük oranda para vakıflarıyla gerçekleştirilir. Yoğun tartışmalara neden olan para vakıflarının rasyonel temele sahip olması modern kurumların açılması için de yol gösterici niteliktedir. Dini hassasiyetleri dikkate alıp Müslüman kesimin finansman ihtiyacını gidermek amacıyla kurulan Katılım Bankalarının amacına ulaşıp ulaşamadığının tespiti ve sistemin pratik-rasyonel açıdan eksikliklerinin ortadan kaldırılması konusu aşağıda tartışılacaktır. Öncesinde ise sistemin temeli kabul edilen para vakıflarına değinmek faydalı olacaktır.

2. Geleneksel İslami Finans Kurumu: Osmanlı Para Vakıfları

2.1. Vakıf Kavramı

Vakıf kelimesi sözlükte durdurma, alıkoyma, ayırma, bağlama anlamlarında ifade edilir. Kavram olarak vakıf ise "bir malı belirli bir gaye için alınıp satılmaktan ebedi olarak alıkoymak, Allah yolunda vakfetmek ve gelirini kamu yararına harcamak" olarak tanımlanır. Malını vakfeden kişiye vâkıf, vakıf kurumuna vakfedilen mala ise mevkuf denir. Bir vakfın kuruluş amacını, amaca ulaşmak için ne miktarda menkul veya gayrimenkul vakfedildiğini ve bunların nasıl işletileceğini, gelir ve giderlerinin hangi esaslar dahilinde yapılacağını gösteren ve hakim kararıyla tescil edilen yazılı vesika da vakfiye olarak bilinir (Döndüren, 2009: 30).

Vakıflar, İslam toplumlarının hepsinde sosyal ve iktisadi adaleti sağlama gibi üst amaçla kurulan kurumlardır. Ayrıca vakıflar toplumdaki bireylerin çok çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle kurulurlar. Açılan her vakfın yönetimi İslami esaslara bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal gelişmeye bağlı olarak tüketicilerin ve üreticilerin finansman taleplerini karşılamak amacıyla kurulan para vakıfları da İslami prensipler doğrultusunda işlerlik kazanırlar.

2.2. Para Vakıfları

Para vakıfları, Osmanlı ekonomisinin temel kurumları arasındadır. Osmanlı ulema ve yöneticilerinin tecrübelerine dayanarak pratik-rasyonel bir şekilde ortaya koydukları bu finans kurumları belli bir amaca ulaşmak için belirli bir sermayeye dayalı olarak kurulurlar. İlgili kurumlar finans sektöründe faaliyette bulunsa da aynı zamanda sosyo-kültürel faktörlere de katkıda bulunurlar.

Para vakıfları Osmanlı Devleti'nde adeta zorunlu bir sürecin getirisi olarak ortaya çıkar. Dönemin en önemli ve büyük ekonomilerinden biri olan Osmanlı ekonomisinin canlılığı çeşitli ekonomik etkinlikler için finansman ihtiyacını doğurur (Dumlu, 2015: 326). Bunun yanında tefecilerin ve benzer kişilerin piyasada yüksek faizle borç verip insanları zor şartlara sürüklemesi de sebep olarak gösterilebilir. Bireysel tüketicilerin, esnafların, tüccarların ve toplumdaki diğer bireylerin borçlanma ve fon sağlama ihtiyaçlarını yerine getirme amacıyla kurulan para vakıfları rasyonel bir adım olarak kaydedilir (Öztürk, 1995: 138; Keskioğlu, 1984: 194-195). Koyunoğlu'na göre: "Para vakıflarının…toplumun her kesimine ve çok küçük miktarlara varıncaya kadar borç para vermesi, bugünkü finans kurumlarının kabul etmeyeceği bir çok eşyayı rehin olarak kabul etmesi, hatta bazen rehinsiz sadece kefil ile veya –çok az da olsa- rehin ve kefil almadan sadece borçlananın senedi ile borç para dağıtmaları, günümüz bankalarının ve finans kurumlarının yapmayacakları uygulamalardır ve bu uygulamaların toplumun gelir bakımından alt gruplarının borçlanma ihtiyaçlarını günümüz uygulamalarına göre daha iyi karşıladıkları rahatlıkla söylenebilir. Buna, tüketim kredileri bakımından günümüzden daha yaygın bir uygulama da diyebiliriz (Koyunoğlu, 2002: 179)."

Anlaşılacağı gibi para vakıfları yatırım ve üretimle ilgili finansman sağlayan kredi kurumlarıdır (Mühimme Defteri: 6, 1564: 79'dan aktaran Koyunoğlu, 2002: 161). Karı kocanın ayrı ayrı olarak bir vakfa ya da bireylerin farklı farklı vakıflara borçlandığını gösteren belgeler (İMŞSA 6/59/1-a'dan aktaran Koyunoğlu, 2002: 165) ekonomide üretim etkinliklerini arttıran niteliktedir. Tarihsel süreçte para ekonomisinin ve ticaretin gelişmesine bağlı olarak para vakıflarının da sayıca fazlalaştığı kaydedilir. Mesela İstanbul'da 1456-1546 yılları arasında 938 adet para vakfı faaliyete geçer (Akgündüz, 1990: 249). 1456-1551 yılları arasında ise İstanbul'da 1161 adet para vakfının açıldığı kaydedilir (Barkan ve Ayverdi, 1970: XXX). 19. Yüzyılda açılan vakıflar içinde para vakıfları % 56,81 paya sahiptir (Öztürk, 1995: 26). Öte yandan para vakıflarının sanayi işletmelerine kredi temin ettiği de belirlenir (Koyunoğlu, 2002: 167-170). Bu yöntemle birçok vakıf sanayi işletmesi kurulur. 18. yüzyılda vakıf gelirlerinin yaklaşık % 32'si (Yediyıldız, 1984: 13), 19. yüzyılda zirai işletmecilikle beraber vakıf gelirlerinin % 43,19'u sanayiden temin edilir (Öztürk, 1995: 144).

Osmanlı geleneğinde işlevsel özelliği yüksek olan bahsi geçen finans kurumlarının İslami ilke ve değerlere bağlı fon kullandırma yöntemleri bugünün kurumlarına sağlam bir temel oluşturur. Bu açıdan geleneksel ve modern İslami finansman araçları birbirlerine paralellik arz eder.

2.2.1. Para Vakıflarında Finansman Araçları

Finansman sağlama amacıyla kurulan para vakıflarında farklı yöntemler benimsense de genel olarak 'muamele-i şer'iyye' adı verilen finansman yöntemi tercih edilir. Murabaha veya Muamele-i şer'iyye'yle birlikte Mudaraba ve Bidaâ da yaygın yöntemler arasında gösterilir (Çizakça, 1993: 70).

2.2.1.1. Mudaraba

Mudaraba nakit sermayenin kâr veya zarar ortaklığıyla işletildiği bir yöntemdir. Taraflar arasında biri sermayesini diğeri emeğini ortaya koyar. Yani mudarabaya emek-sermaye ortaklığı denilebilir. Bu yönteme göre bir kişi parasını işletmek üzere karşısındaki kişiye devreder. Parayı alan kişi kâr elde etmek amacıyla bunu işletir (Çizakça, 1993: 19). Parayı işleten başarılı olup kâr elde ederse parayı veren kişi hem başta verdiği parayı yani sermayesini hem de kâr üzerinden belirli bir yüzdeyi alır. Parayı işleten kişi başarısız olursa yani zarar ederse sermaye sahibi başta verdiği sermayesini kaybeder, emek sahibi ise emeğinin karşılığını alamamış olur. Kısaca izah edilen mudaraba yönteminde sermayedar para vakıflarıdır (Aydın, 2017: 408; Tabakoğlu, 2013: 349).

2.2.1.2. Müşaraka

Müşaraka da mudaraba gibi emek-sermaye ortaklığıdır. Bu finansman aracının mudarabadan farkı emek sahibinin aynı zamanda sermaye de koymasıdır. Bu şekliyle sermaye-sermaye ortaklığı olarak ifade edilir. Böyle bir ortaklıkta taraflardan emek ve sermayesini koyan kişi diğerine göre kârdan daha çok pay alır (Keskioğlu, 1984: 203).

2.2.1.3. Bidaâ

Bidaâ yönteminde sermayeyi alanın parayı işlemesiyle elde edilen kârın tamamı sermayeyi verene aittir. Yani para vakıfları hem sermaye sahibi hem de sermayenin işlenmesiyle elde edilen kârın sahibidir. Sermayeyi işleyen ise bir başkasıdır. Kişiye hayr dışında ekonomik bir getiri sağlamadığından bidaâ yönteminin uygulamada pek kullanıldığı söylenemez (Mecelle, 1059; Özcan, 2003: 74).

2.2.1.4. Muamele-i Şer'iyye

Osmanlı ekonomisinde para vakıflarında en çok tercih edilen İslami finansman yöntemi 'muamele-i şer'iyye' ya da 'murabaha'dır. Murabaha usulünde para vakıfları sermayelerini belirli bir oranda kâr getirecek şekilde işletirler. Bu açıdan *murabaha*, vakfın herhangi bir malı satın alıp maliyet fiyatının üzerine kâr koyarak sattığı bir modeldir. Farklı zamanlarda değişik oranların benimsendiği görülse de genellikle oranın yüzde 10 olduğu bilinir. Kayıtlara göre muamele-i şer'iyye oranı hiçbir zaman yüzde 12'yi aşmaz. Zira yüksek faizle borç/kredi veren tefecilerin tekelinin kırılması gerekir. Aynı zamanda finansman yöntemlerinin İslami ilkeler üzerine inşa edilmesi kredi kullanıcılarının sömürülmesini değil refahlarının arttırılmasını hedefler (Özcan, 2003: 54).

İşte bu ve benzeri diğer yöntemleri kapsamına alan para vakıfları rasyonel kurumlar olarak yüzyıllarca Osmanlı finans sisteminde etkin rol alırlar. İşleyişlerinin İslami esaslara göre düzenlenmesi bu kurumların iktisadi adalete hizmet etmelerine imkan verir. Kişiler arasında özellikle klasik dönemde modernitenin doğurduğu uçurumlar gibi adaletsizlik ve eşitsizliklerin ortaya çıkmasını engelleyen pek çok etkenden biri para vakıflarıdır. Osmanlı toplumunda klasik dönemde en zengin esnaf, en fakir esnaftan 5-6 kat zengindir (Genç, 2012: 76). Bilinmektedir ki Osmanlı sistemi denge üzerine kuruludur. Osmanlı iktisadi düşüncesini oluşturan ilkelerden biri dengeliliktir.

Buraya kadar olan kısımda geleneksel dönemi temsilen Osmanlı finans sisteminde para vakıflarına kısaca değinilmiştir. Modern dönemdeki İslami finans kurumları olan Katılım Bankalarına ise aşağıda göz atılacaktır.

3. Modern İslami Finans Kurumları: Katılım Bankaları

Mevcut düzen, devletin belirli bir faiz karşılığında iç ve dış kaynaklardan finansman sağlayıp (kredi almak) politikalarını devreye sokması ve yatırıma konu olan sermaye

üzerinden de faiz ödemeye devam ettiği bir sistemdir. Modern devletlerin en önemli yatırımları arasında olan ağır ve temel sanayi, demiryolları, tesis kuruluşları, teknolojik üretim merkezleri gibi alanlarda finansman sağlamak her zaman kolay olmayabilir. Bu noktada faiz sistemi adeta mecburi başvurulacak bir kaynak olarak belirir. Sistemin aktörleri de bireyler, firmalar ve devlet kurumları için faizi tek çıkar yol olarak lanse eder. Peki Müslüman bir devletin ya da toplumun bu konudaki tavrı ne olmalıdır? Uygulamaya bakıldığında Müslüman toplumlarda İslami bankacılığın bu düzene entegre edilmeye çalışıldığı görülür.

Faiz sisteminin egemen olduğu modern hayatta Müslüman kesimin tasarruflarını değerlendirmek ve finansman ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkan Katılım Bankacılığı şuan 90 civarı ülkede faaliyette olsa da henüz yarım yüzyıllık bir geçmişe sahiptir. İslam temelli finans kurumları başta Mısır, Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri gibi İslam hukukuyla yönetilen toplumlarda ortaya çıkar (Zerkâ ve Neccâr, 2011: 29). Faizsiz ilk finans kurumu Mit Ghamr Tasarruf Bankası'dır. Mit Ghamr, 1963 yılında faaliyete başlar (Türkmenoğlu, 2007: 12). Ardından 1975 yılında Cidde'de İslam Kalkınma Bankası kurulur. Bunun yanında Katılım Bankacılığı sadece Müslüman ülkelerde gelişme göstermez. Finans sisteminin gelişmiş olduğu İngiltere, Güney Afrika, Hong Kong ve Lüksemburg gibi yabancı merkezlerde de faaliyet halindedir. Nitekim dünyanın en önemli finans merkezleri Londra, Körfez Bölgesi ve Güneydoğu Asya'dır. Bu noktalar İslami finans sektörünün önemini vurgulama açısından önemlidir. İkincil gelişmiş ya da yüksek gelişme potansiyeli olan merkezler ise İstanbul, Pakistan ve Nijerya kabul edilir (Zulkhibri, 2016: 303-320). Zira İstanbul finans merkezinin gündemde olması da İslami finans sektörü açısından büyük önem arz eder.

Dünyanın önde gelen faizsiz finans kurumlarından biri olan İslam Kalkınma Bankası'na bağlı ICD adlı kuruluşun yaptığı bir araştırmada (2014) faizsiz finans uygulayıcısı olan ülkeler sektördeki gelişmelere göre sıralamaya alınır. Listede birinci sırada Malezya yer alır. Ardından Bahreyn ve Umman faizsiz finans alanındaki önder ülkelerdendir. Türkiye'nin çeşitli kriterlere göre yapılan sıralamanın hiçbirinde öne çıktığı görülmez (Özulucan ve Deran, 2009: 103). Egemen finans sistemi içinde İslami finans sisteminin küçük bir paya sahip olması doğal karşılanabilir. Her ne kadar durum böyle olsa da gerek finans sektörünün ve İslami finans sektörünün gerekse finans sektörü içinde İslami sistemin payının giderek arttığı ortadadır. Ancak faize dayalı sistemin ekonomik büyümeye olan katkısının yanında verdiği zararlar da göz ardı edilemez. Sosyal tahribatın gün geçtikçe artması, iktisadi adaletsizliğin daha fazla hissedilmesi, zenginin daha zenginleşip fakirin daha da fakirleşmesi gibi üst amaç ve değerlerin zedelenmesi İslami finans sektörünün gerekliliğini zaruri kılan etkenlerdir (Sıddıkî, 1970: 38). Bu açıdan bakıldığında günümüzde İslami finans sisteminde çok büyük paya sahip olan Katılım Bankalarının gelişimi ve Türkiye ekonomisindeki yeri büyük önem arz eder. Öncesinde ise Katılım Bankalarının yaygın olarak benimsediği usulleri izah etmekte fayda vardır.

3.1. Katılım Bankalarının Finansman Araçları

Katılım bankacılığının faaliyette olduğu ülkelerde çeşitli faizsiz finans modellerinden söz edilir. Ülkeler ve bölgeler arasındaki toplumsal, dini ve mezhepsel, siyasi, ekonomik ve etnik farklılıklara göre finansman araçları da çeşitlilik gösterir. Türkiye'de ise Katılım Bankalarında kullanılan finansman yöntemleri genel olarak Mudaraba, Murabaha, Muşaraka, Selem, İstisna, İcara, Karz-ı Hasen, Teverruk ve Sukuk olarak sıralanabilir.

3.1.1. Murabaha

Murabaha usulünde kişi ya da kurum (alıcı) almak istediği bir ürünü tespit eder. Daha sonra alıcı, Katılım Bankasına başvurarak gerekli prosedürleri yerine getirir. Katılım Bankası, alıcının talep ettiği ürünü onun yerine satın alır. Katılım Bankası ürünü satın aldığı (maliyet) fiyatın üzerine vade farkı ya da kâr payını koyarak alıcıya satar. Alıcı ürünün en başta tasarruf hakkına, borcunu Katılım Bankasına ödediğinde ise mülkiyet hakkına sahip olur (Zerkâ ve Neccâr, 2011: 37).

3.1.2. Mudaraba

Mudaraba kâr-zarar ortaklığına dayalı bir uygulamadır. Katılım Bankasından fon talep eden kişi emeğini, Katılım Bankası ise sermayesini koyarak bu anlaşmada ortak olurlar. Kişi aldığı fonu herhangi bir şekilde değerlendirmeye çalışır. Kâr elde ederse önceden belirledikleri oranda Katılım Bankasına kârdan ödeme yapar. Zarar ederse kişinin sorumluluğu yoktur, zararı Katılım Bankası karşılar. Mudaraba, Katılım Bankacılığında yoğun şekilde tercih edilir ki bu da İslam geleneğinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Kuran, 2018: 188).

3.1.3. Müşaraka

Şirket-i İnan olarak da ifade edilen Müşaraka yöntemi her iki tarafın ortaya sermaye koyduğu bir yöntemdir. Taraflardan biri Katılım Bankası iken diğeri genellikle bir firma olmaktadır. Kârdan alınacak pay ortaya koyulan sermaye miktarlarına göre değişir. Aynı zamanda kâr elde etmek için harcanan emeğin bedeli de hak sahibi tarafından alınır (Keskioğlu, 1984: 202).

3.1.4. Selem

Selem usulünde Katılım Bankası finansör olarak karşıdaki kişinin ihtiyacını finanse eder. Kişi, Katılım Bankasından fon temin ederken karşılığında sonraki bir vadede mal teslim etmeyi kabul eder. Bu işlemde para yerine mallar veresiye kaydedilir. Selem işlemine konu olan mal; özellikleri açık ve net olan zimmet borcu kabul edilen mallar arasından seçilir. Uygulamadan her iki taraf da fayda/kâr sağlar. Kişi yani satıcı ortada mal yokken malın bedeline sahip olur, Katılım Bankası ise malı olduğundan biraz daha ucuza alarak kâr elde eder (Buhârî. Selem: 1).

3.1.5. İstisna

İstisna usulü genellikle inşaata ilişkin projelerde firma ile Katılım Bankası arasında yapılan iş sözleşmesi olarak ifade edilir. Anlaşılacağı üzere istisna yöntemi büyük sermaye gerektiren yatırımlarda devreye sokulur. Bu finansman usulünde Katılım Bankası üretici sıfatıyla üretimi gerçekleştirirken karşıdaki firma üretim için ihtiyaç duyulan malları temin eder. Böylelikle Katılım Bankası istisna sözleşmesine göre büyük çaplı bir finansman kaynağıdır (Karaman, 1986: 263).

3.1.6. İcara

İcara finansal kiralama işlemidir. Uluslararası literatürde ‘leasing’ olarak ifade edilen icara 1985’ten beri yaygın biçimde kullanılan bir yöntemdir. Finansal kiralama işleminde bir yatırım malı Katılım Bankası tarafından satın alınır. Mülkiyeti Katılım Bankasına geçen mal, kişi ya da firmaya kullanılması için verilir. Malı alan firma Katılım Bankasına belirlenen zaman aralıklarında kira bedeli öder. Daha önce yapılan anlaşma gereği belirli bir sürenin sonunda malın mülkiyeti Katılım Bankasından malı kullanan firmaya geçer. İcara işlemi

özellikle KOBİ'ler için avantajlıdır. Firmalar icara yöntemiyle yüksek finansman ihtiyaçlarını daha az maliyetle karşılama imkanı elde etmiş olurlar (Zerkâ ve Neccâr, 2011: 36).

3.1.7. Karz-ı Hasen

Karşılıksız borç verme işlemine karz-ı hasen denir (Erdoğan, 2013: 293). Bir nevi sosyal finansman yöntemi olarak bilinen karz-ı hasende Katılım Bankaları fon talep eden ihtiyaç sahiplerine vade farksız yani kâr payını koymadan borç verir. Borcun ödeme zamanı ve şekli Katılım Bankası ve fon talep eden kişi arasında belirlenir. Osmanlı'da para vakıflarınca da uygulanan (Ergin, 1936: 27-29) karz-ı hasen gerek Müslüman ülkelerde (Ahmad, 1994: 16; Khan, 1987: 15; Zerka ve Neccar, 2011: 12-13) gerekse Türkiye'de ihtiyaç sahipleri tarafından oldukça tercih edilen bir yöntemdir (Arzova ve Dikgöz, 2018: 12-13).

3.1.8. Teverruk

Bir malın vadeli bir şekilde alınması ve başka birine peşin olarak satılması işlemine teverruk denir. Finansman ihtiyacı duyan kişi veya firmalar adına Katılım Bankası talep edilen bir malı satın alır. Daha sonra Katılım Bankası malın bedelinin üstüne kârını koyarak vadeli bir şekilde malı fon talep eden kişiye satar. Fon başvurusunda bulunan kişi vadeli aldığı malı peşin olarak satarak finansman elde eder. Teverruk yöntemi ekonominin daraldığı dönemlerde borçlarını ödeyemeyen ya da ödemekte zorluk çeken kişi veya firmaların nakit ihtiyacını karşılamada ve borçlarını yapılandırmada yaygın olarak kullanılır.

3.1.9. Sukuk

Popülaritesini giderek arttıran sukuk yöntemi ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek sertifikalar aracılığı ile piyasaya sunulması işlemine denir. Alıcı sertifika temin ettiği zaman ticari varlık üzerinde hak sahibi yani bir nevi ortak olur. Diğer bir deyişle ticari varlık üzerinden gelir temin etme hakkını elde eder. Selem, ortaklık, istisna, murabaha, kira vb. yöntemlerle kullanılabilen sukuk yöntemi 2010'dan bu yana Türkiye'de İslami finans sektöründe yelpazenin genişlemesini sağlar.

Türkiye finans sektöründe sukuk; 'kira sertifikası' olarak bilinir. Kira sertifikası bir icare sukuk türüdür. Türkiye'de ilk olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası (2010) piyasaya sukuk ihraç ederken dünyada ilk kez Malezya Hükümeti (2002) bu işlemi gerçekleştirir. Sukuk ihracı somut olan bir varlığa dayandırıldığı için spekülatif hareketlerden dolayı oluşabilecek risklere karşı güvenilirdir. Ayrıca vergi muafiyeti gibi teşviklerle de Katılım Bankalarının kira sertifikası ihracı desteklenir.

3.1.10. Tekâfül

Tekâfül, İslami finans sisteminde dayanışma temelli kullanılan bir yöntemdir. Sigortacılık sektöründe yaygın olup Katılım Bankalarınca daha çok mudarebe yöntemiyle paralel kullanılır. Tekâfül uygulamasına göre ortak bir fon havuzu oluşturulur. Fon sağlayıcılar ya da katılımcılar birbirinden haberi olmayan Katılım Bankası müşterileridir. Katılımcıların fonları (primleri) havuzda toplanarak bir kaynak elde edilir. Diğer yanda ise zarara uğrayan kişilerin talepleri doğrultusunda zararlarının bu kaynaktan karşılanması işlemi gerçekleşir. Yani bu yöntem dayanışma, paylaşma, işbirliği, güvence, yardımlaşma ve sorumluluk gibi değersel amaçlar içerir.

3.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı

Katılım Bankacılığı Türkiye'de 1983 yılında Özel Finans Kurumları olarak yürürlüğe girer. Sektöre ilişkin ilk örnek kurumlar 1985 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ile

Faisal Finans Kurumu'dur. Daha sonra 1989'da Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu ve 1991'de Anadolu Özel Finans Kurumları sektöre dahil olur. Katılım Bankacılığındaki esas ilerleme 2005 yılındaki kanuni düzenlemelere bağlıdır (TKB, 2007: 16). Bu yılda Bankalar Kanunu çerçevesine alındıklarından konvansiyonel bankalarla eş statüde konumlanırlar. Bu özellikleri İslami finans kurumlarına diğer bankalara karşı rekabet gücü kazandırır. Ayrıca bir kanun değişikliğiyle (BK, 2005) mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarıyla birlikte Türkiye'de sektörün üç önemli sacayağından biri olan Özel Finans Kurumu'nun adı Katılım Bankası olarak değiştirilir (Battal, 2000: 197).

Gelinen son nokta itibariyle Türkiye'de faal 53 banka içinde 6 farklı Katılım Bankası İslami finansman kurumu olarak hizmet verir.

Şekil 1. Türk Finans Sektöründe Faaliyet Gösteren Banka Türleri ve Sayıları

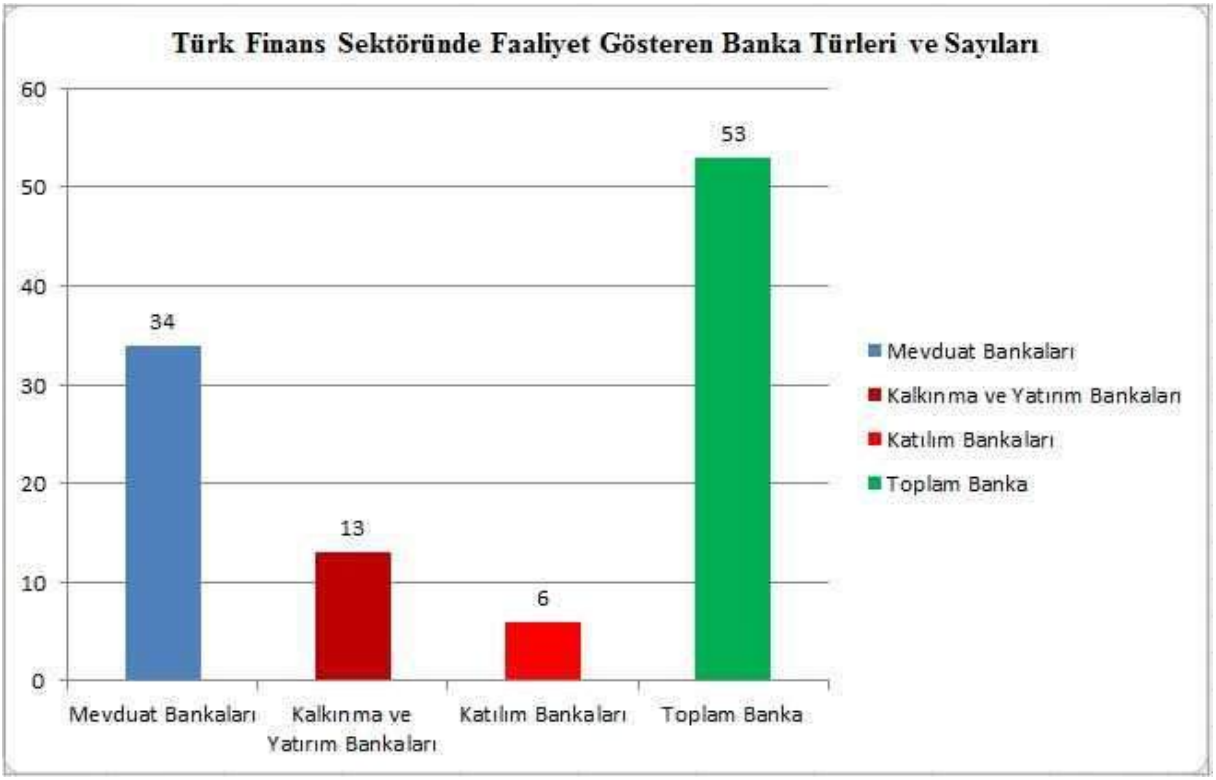

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Eylül 2019.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren Katılım Bankaları Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Türkiye Emlak Katılım Bankası'dır. Bunlardan Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Türkiye Emlak Katılım Bankası kamu sermayeli kurumlardır. Bu kurumlardan en eskisi daha önce zikredildiği gibi Albaraka Türk Katılım Bankası (1984), en çok şubeye sahip olan Kuveyt Türk (400'den fazla), toplam aktif miktarı en fazla olan yine Kuveyt Türk Katılım Bankası'dır.

Katılım Bankacılığının bankacılık sektörü içinde değer yaratma payı % 5, 59'dur. Mevduat bankalarının payı % 85,99 iken kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 8,42'dir. Katılım Bankalarının 2005'te ivme kazandığı dönemdeki payı ise % 2,44'tür.

Kalkınma Bankalarının bankacılık sistemi içindeki 14 yılda yıllık büyüme oranı yaklaşık % 0,23'tür.

Şekil 2. Türkiye'de Bankaların Türlerine Göre Finansman Sağlama Oranları (2018)

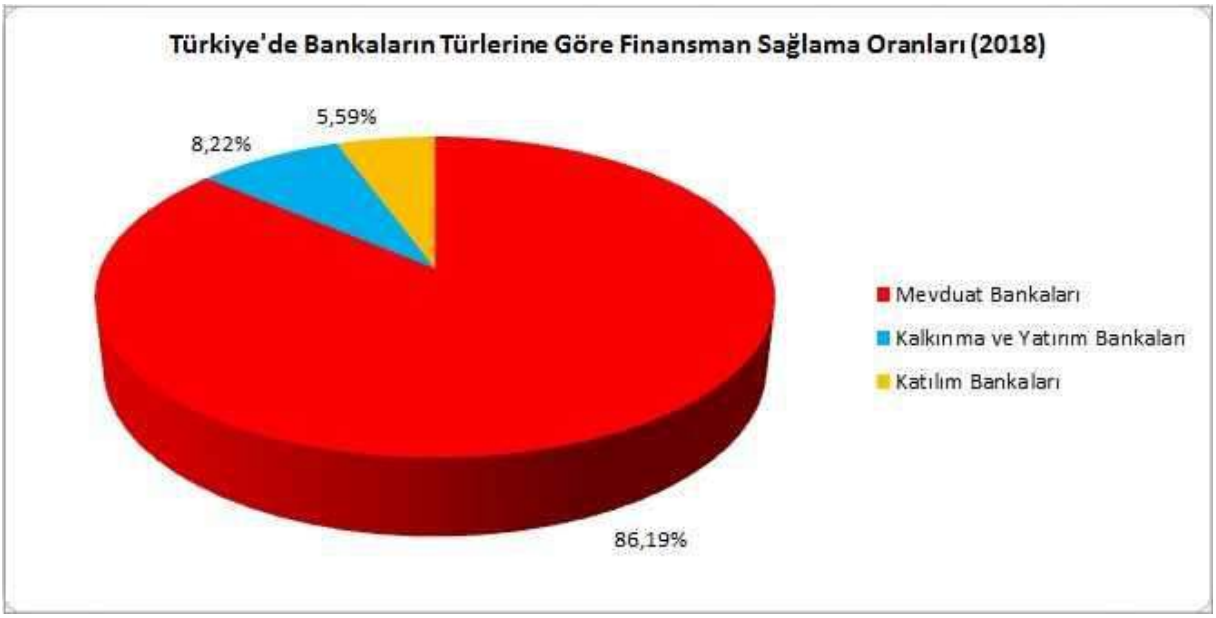

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Eylül 2019 Raporu.

Şekil 3. Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü/GSYH

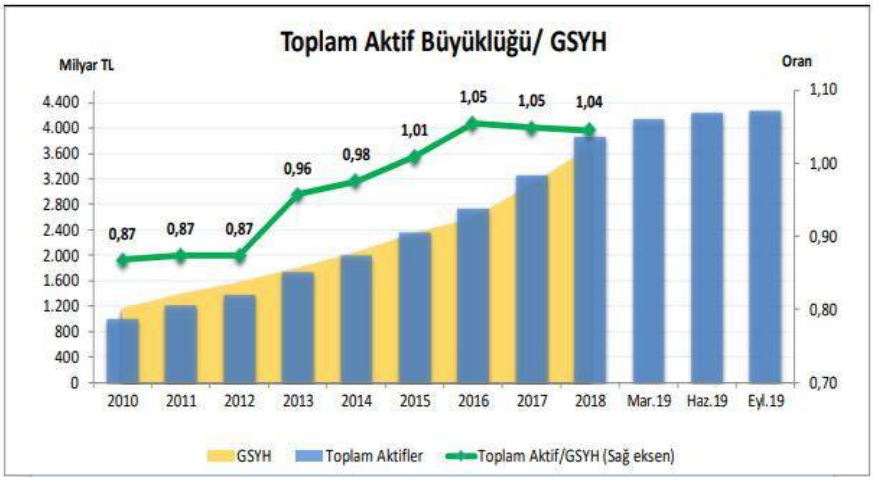

Son açıklanan verilere göre Türk Bankacılık sisteminin aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı 2018'de % 1,04 olarak kaydedilir. Toplam değer (4.272.769 milyon TL) içinden Katılım Bankalarının kullandırdığı fon tutarı 149.307 milyon TL'dir.

Şekil 4. Türkiye'de Bankaların Türlerine Göre Sağladıkları Finansman Değerleri (2018)

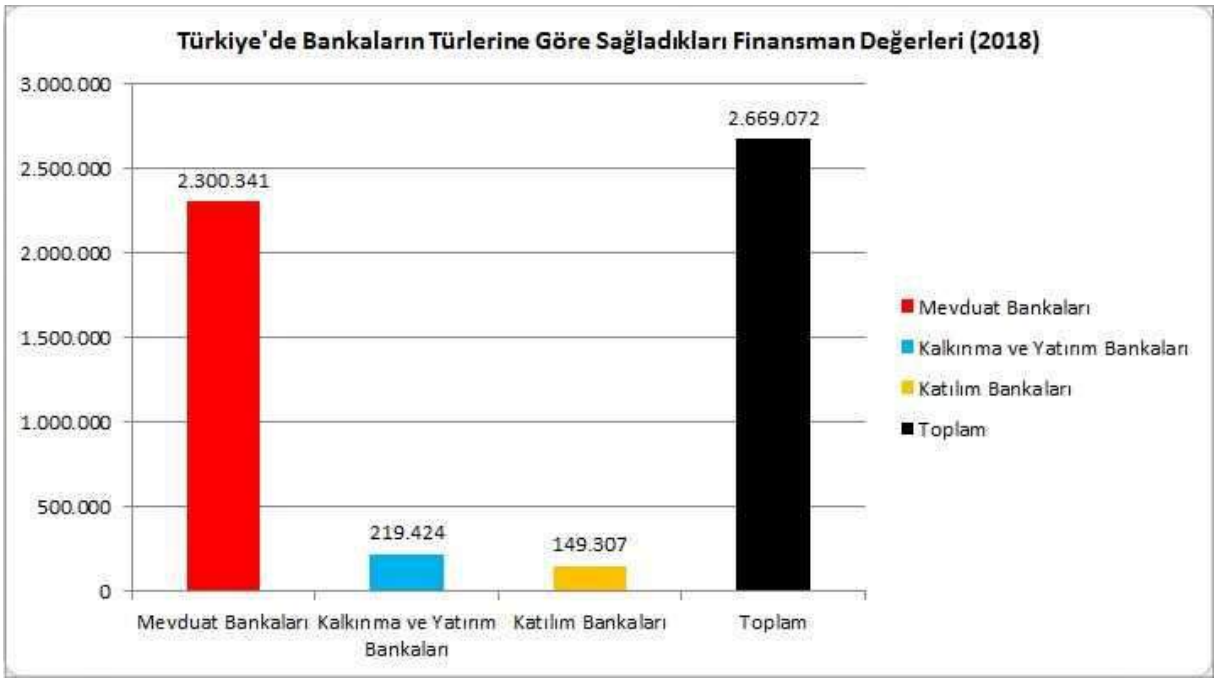

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Eylül 2019 Raporu.

Küresel çapta bu rakam 3 trilyon dolar civarındadır. Türk İslami finans sisteminin diğer İslam ülkelerindekilere göre cılız kaldığı söylenebilir ancak faizsiz bankacılık kurumları Türkiye'de % 5,59'luk paya sahip olsa da sektörün istikrarlı bir şekilde gelişme gösterdiği belirtilir.

Katılım Bankacılığı'nın sosyo-ekonomik hayattaki rolüne bakılacak olursa genel olarak şunlar ileri sürülebilir:

- Faizli bankacılık sisteminde değerlendirilebilecek fonların Katılım Bankalarına aktarılması ve İslami usullerle işletilmesi İslami düşüncenin toplumdaki etkinliğini güçlendirici fonksiyon üstlenir. Nasıl ki zekatın kurumsallaşmasının sosyo-ekonomik hayatta çok çeşitli rolü varsa atıl fonların da faize dayalı kurumlar yerine faizsiz yöntemler üreten kurumlarda değerlendirilmesi pek çok toplumsal ve ekonomik fayda sağlar (Ahmed, 1975: 172).

- Fonların faizsiz işletilmesi başta toplumsal hayatı düzenleyici rol üstlenir. Bunun yanında sosyal güvenliğe destek olunması, sosyal dengenin sağlanması, iktisadi adaletin tesis edilmesi, sınıflar arasındaki ilişkilerin normalleşmesi, toplam talebin canlanması, israf ekonomisinin önüne geçilmesi ve ihtiyaç ekonomisine hizmet edilmesi, yatırımların artmasıyla çarpan ve hızlandıran etkisinin oluşması, çalışmanın özendirilmesi, kaynak dağılımının adilleşmesi gibi faktörlerin gerçekleştirilmesi sürecinde Türkiye gibi Müslüman kesimin yoğunlukta olduğu ancak faize dayalı ekonomik sistemin hegemonyasının görüldüğü toplumlarda Katılım Bankalarına büyük görev düşer (Omar ve Haq, 1996: 26).

- Türkiye'de dini hassasiyetlerinden dolayı faiz duyarlılığı yüksek olan veya mevduat bankalarından bir şekilde kendini uzak tutmak isteyen önemli bir kitle vardır. Bu kesimin sahip olduğu atıl fonları değerlendirmek üzere Katılım Bankalarına yatırması ile reel

ekonomiye belirli bir kaynak desteği sağlanır yani atıl fonlar yatırıma dönüşür (Rodoplu, 1997: 9).

- Bilindiği üzere Türkiye'de tasarruf oranları OECD ülkelerine göre oldukça düşüktür. Bankaya yatırılan fonların getirisi ise uluslararası konjonktüre göre yüksektir denebilir. Bu nedenle ülkemizdeki kâr payı veya getiri oranları yabancı fon sahiplerinin daima dikkatini çeker. Katılım Bankacılığı sisteminin gelişmesiyle diğer Müslüman ülkelerden bilhassa petrol zengini Müslüman ülkelerden ülkemiz kurumlarına yüklü miktarda fon akışı gerçekleşir. Bu işlemde Türk finans sistemi güçlenirken yabancı yatırımcılar da büyük kârlar elde eder.

- Katılım Bankalarının Türkiye ekonomisine katkısı istihdam açısından da ele alınabilir. 1.151 şube sayısına sahip Katılım Bankalarında toplam çalışan personel sayısı 15.838'dir (TKBB, Eylül 2019). İslami finansman sağlayan kurum ve bankaların gelişimi ve şube sayısının artması ile istihdam imkanlarının artması ve işsizliğin azalması da mümkündür.

- Kurumlarda kayıtsız ve faturasız işlem yapılamaması her şeyin resmi prosedürlerle ilerlemesini sağlar. Kayıt edilen alım ve satım işlemleri kayıt-dışı ekonominin oluşmasını engellediği gibi vergi gelirlerini de arttırıcı etkiye sahiptir.

- Katılım Bankaları, Türkiye ekonomisini etkileyen 1990, 1994, 1998–1999 ve 2001 finans krizlerini devlet desteğine ihtiyaç duymadan atlatmayı başarırlar. Bu bakımdan Katılım Bankaları fon sahipleri ve fon talep edenler için faiz temelli konvansiyonel bankalara göre daha güvenilir kurumlardır.

- Yukarıda sıralanan etkilerin yanında Katılım Bankalarındaki çeşitli uygulamalar ile mevcut bankacılık sistemi daha etkin kullanılır, firma ailesi modelindeki tüm aktörlerin kazanması sağlanır, üretim ve yatırım faaliyetleriyle reel ekonomi canlanır, (borcun aksatılması durumunda) diğer bankalar gibi fon alıcısını mağdur edici adımlardan kaçınılır, yurtiçi ve yurtdışı ekonomik ve ticari faaliyetlere katkıda bulunulur, KOBİ'ler yoğun şekilde desteklenir ve ihracat hacmi genişler.

2005 yılından bu yana Türkiye'de Katılım Bankacılığı sektörüne ilişkin pek çok gelişme kaydedilir (Özsoy, Görmez ve Mekik, 2013: 200). Son yıllarda Hükümetin de faizsiz bankacılığı desteklediği, geliştirmek istediği ve teşvik ettiği ortadadır. Bu konuya yönelik son somut adım olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 14 Eylül 2019 tarihinde yayımladığı "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ" (BDDK, 2019) gösterilebilir. BDDK'nın yayımlandığı Tebliğ'de faizsiz bankacılık ilke ve standartlarının içselleştirilip kurumların buna uygun hareket etmesi için gerekli olan düzenlemelerin yapılması amaçlanır. Bu doğrultuda Katılım Bankaları bünyelerinde en az üç yıl görevde kalacak en az üç üyeli bir danışma komitesi kurmalıdır. Bu üyelerin en az üçte ikisi ilahiyat veya dengi alanlarda en az lisans öğrenimi görmüş, ilgili alanda yüksek lisans ya da doktora derecesine sahip olmakla birlikte faizsiz finans alanında en az üç yıl alan deneyimine sahip olmalıdır.

Ayrıca Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hazırlanan ve Resmi Gazete'de yayımlanan 2020 Yılı "Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı" (CK, 2019) faizsiz bankacılıkla ilgili olumlu gelişmeler içerir. Yıllık Program'a göre faizsiz finans sistemi daha sağlam temellere oturtulacak, bu alanda ürün ve hizmet çeşitliliğini genişletmeye yönelik düzenlemeler yapılacak, nitelikli personel yetiştirilecek, politika üretmeyi destekleyecek araç ve mekanizmalar ortaya çıkarılacak, sukuk ihracı yaygınlaştırılacak, ihracat İslami usullerle de desteklenecek, ilke ve değerlere aykırı olmayan derecelendirme

kuruluşu açılacak, denetimin standardizasyonu için girişimlerde bulunulacak ve **Türk Reasürans A.Ş. katılım reasürans hizmeti vermeye başlayacaktır.**

Giderek büyüme eğilimi içinde olan Katılım Bankacılığı konvansiyonel bankacılıktan oldukça farklı yönetim anlayış ve ilkelerine sahiptir. Hedefledikleri kitle de pek tabii ki farklılık gösterir. Faiz sistemine dayalı bankalara göre ürün yelpazesi daha dar olan Katılım Bankaları bu eksikliklerini son zamanlarda yeni İslami finans kurum ve yöntemleriyle giderme peşindedir. Örneğin Müslüman kesime hitap eden girişimcilerin konut satışı, araba satışı, sigortacılık gibi alanlarda da faaliyetlerini arttırma çabası kayda değer görülebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Katılım bankaları olarak adlandırılan İslami finans kurumlarının Türk finans sisteminde katalizör görevi görme gibi bir durumları söz konusu değildir. Türkiye'de nüfusun yüzde doksandan fazlası Müslüman olsa da İslami finans sektörü henüz emekleme aşamasındadır. Yaklaşık otuz yıllık bir geçmişe sahip olan Katılım Bankacılığının arzu edilen düzeyde gelişme sağlayamaması sektördeki aktörlerin ya da bu alandaki araştırmacıların omuzlarına ağır bir sorumluluk yükler. Anlık problemlere odaklanmak ya da kısa vadeli çözümler üretmek yerine büyük fotoğrafın idrakine varmak, çıkmazları doğru saptamak ve akılcı çözümler üretip kalıcı politikalar ortaya koymak gerektiği apaçık ortadadır.

Pek çok araştırmada Katılım Bankacılığının Türkiye ekonomisine sağladığı faydalardan bahsedilir. Ancak yaklaşık otuz yıllık serüvene sahip (modern) İslami finans sektörünün başlangıç noktasında yerinde saydığı gerçeği nedense göz ardı edilir. Konuya ilişkin yayınların çoğunda pansuman niteliğindeki önerilerden bahsedilmesi durumun kuşbakışı incelendiğinin ya da farklı bir yönünün ele alındığının göstergesidir.

Bu bağlamda İslami finans sisteminin Türkiye'de istenilen düzeyde olmamasının en önemli sebebi sektöre ilişkin kavramların hedef kitle olan Müslüman kesimin zihninde çelişkiler oluşturmasıdır. Başlıca çelişki ise sektörü temsil eden ve temel kurum olan 'Katılım Bankası' ifadesinde yatar. Çünkü 'banka' özünde faizi barındıran bir kavramdır. İnsanların zihninde ve algısında banka ile faiz ayrılmaz bir bütün olarak konumlanır. Bu bakımdan İslami finans kurumlarının işleyişi her ne kadar konvansiyonel bankalardan farklı olsa da -ki bu da ayrı bir muammadır- ifadede yer alan banka kelimesi insanların yeterince ikna edilememesine yol açar. Nasıl ki objektif, rasyonel ve duyarlı bir araştırmacı Osmanlı Devleti'ne 'Osmanlı İmparatorluğu' demiyorsa aynı bireyin Katılım Bankası ifadesinin değişmesi gerektiğini söylemesi doğal bir durumdur.

Öte yandan emekleme aşamasının avantajlı yanı ise sektörün genişleme potansiyeline sahip olmasıdır. Ekonomik gelişmesini tamamlamış ülkelerde finans sistemi GSYH'nın birkaç katı kadar büyüklük gösterir. Türkiye finans sisteminde şuan neredeyse GSYH kadar değer ortaya koyulur. Şartlar gösteriyor ki finans sektörünün gelişme göstermesi kaçınılmazdır. Nasıl ki Amerika ve Avrupa'daki meslek çeşitliliği Türkiye'deki meslek çeşitliliğinden kat ve kat fazladır ancak bu durumun toplumumuz açısından olumlu tarafı pek çok yeni iş kolunun açılabileceği ve girişimcilik imkanlarının mevcut olduğu gerçeğidir. Bu örnek gibi özellikle İslami finans sektörünün de önünde muazzam bir büyüme güzergahı bulunur.

Bir diğer mesele ise piyasadaki faiz oranı ya da politika faizi ile Katılım Bankalarındaki kâr payının paralellik arz etmesi hatta aynı olmasıdır. Bu durum Müslüman kesimde şüpheleri daha da arttırıcı etki yapar. Müslüman kesimin ikna edilmesi gerekiyorsa başlıca değiştirilmesi gereken yöntem ya da unsurlardan biri de kâr payı oranıdır. Faiz hassasiyetine sahip insanların İslami finans sistemine yeterince ısındırılamaması bu duruma bakıldığında tabii bir sonuçtur. Ayrıca kâr payı denilen oranın faiz oranından mümkün olduğunca aşağıya çekilmesi gerekir. Aksi takdirde akıl karmaşası yaşayan hedef kitleye cazip görünen şartların oluşması söz konusu değildir. Oranların faiz oranına nispeten çok daha düşük olması (para vakıflarındaki gibi) aynı zamanda amaç-rasyonel davranan (faiz hassasiyeti olmasa da sadece kendi çıkarını düşünen) insanların da bu kurumlara yönelmesine yol açabilir.

Gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus Türkiye'de nüfusun çoğunluğu Müslüman olsa da bu insanların hayat tarzı ya da faize karşı duyarlılığı inançları doğrultusunda tam olmayabilir. Şayet insanların davranışları inançları çerçevesinde olsaydı ne konvansiyonel bankacılık bu kadar gelişebilir ne de Katılım Bankacılığının payı bu kadar az olurdu. Faizsiz sisteme adapte olma şöyle dursun, zekat hakkıyla muhatabına (gerçek sahibine) verilseydi dahi iktisadi ve sosyal adaletsizliği bu derece körükleyen faiz sistemine sağlam bir darbe vurulabilirdi.

Anlaşılacağı gibi İslami finans sektöründeki aktörlerin karşısında çok güçlü rakipler vardır. Hatta İslami finans yüzyıllardır hakim olan bir sistemle mücadele içindedir denilebilir. Şuan sadece Türkiye'de değil dünya üzerindeki hemen her toplumda faiz sistemi egemenliğini sağlam temellere dayandırmış vaziyettedir. Bu şekilde organize olmuş bir gücün uydusu (tamamlayıcısı) olmayı kabullenmek baştan gelişmenin önünü tıkamak demektir. İslami finans sistemi konvansiyonel bankacılığın tamamlayıcısı ya da alternatifi değil başlı başına yeni bir sistem olarak zihinlere işlenmelidir.

Bu nedenle ikna süreciyle birlikte bilinçli müşteri kitlesi oluşturulmalıdır. Bilindiği üzere Türkiye'de finans okuryazarlığı oldukça düşüktür. Buna bağlı olarak İslami finans okuryazarlığının da çok düşük seviyelerde olduğu yapılan nadir araştırmalardan ortaya çıkar. Müslüman kesimin sektöre ilişkin bilgi seviyesini arttırma girişimi öncelikle nitelikli personel yetiştirme ile başlamalıdır. Gerek kurum içinde gerekse nokta atışı bilgilendirme yöntemleriyle (TEB örneği) insanlar sisteme aşina hale getirilmelidir.

Payı yüzde 5,59 düzeyinde seyreden ve gelişme çabası içinde olan Katılım Bankacılığının finansal çeşitliliğe odaklanması da gerekir. Toplumdaki bireylere çok çeşitli araçlar sunmak hem faize duyarsız kesimin fonlarını konvansiyonel bankalardan çekebileceği gibi hem de atıl fonların ekonomiye kazandırılabilmesine katkı yapacaktır. Ayrıca Türkiye'de finansman kaynaklarının mevcut olmasına karşın çoğunun aynı yöntemlerle ya da oranlarla topluma hitap ettiği görülür. Değişenin neredeyse sadece kurum isminden ibaret kaldığı bir sektörde bireylerin tercihlerini belirleyen etkenler kısır haldedir. Bu nedenle Katılım Bankacılığı ya da daha doğru bir ifadeyle faizsiz finansman kurumlarının ürün çeşitliliğini çoğaltması gerekir.

Sektör yetkilileri bu eksiklik ve yanlışlıkları giderirken bir yandan da devlet kurumları fonlarını (döner sermaye, maaş vb.) İslami finans kurumlarına tevdi etmelidir. Bir başka ifadeyle sektör temsilcileri devlet kurumlarının fon ihalelerine talip olmalıdır. Bu şekilde İslami finans kurumlarının sermaye gücü artacak, toplumda algı oluşturulacak, insanların sisteme ısındırılması kolaylaşacak ve nihayetinde müşteri portföyleri bir hayli genişleyecektir.

Bu süreç Katılım Bankalarıyla sınırlı kalmamalıdır. Sigortacılık, mikro kredi şirketleri, sermaye bankacılığı ve alt yapı yatırımları gibi alanlarla İslami finans sisteminin entegrasyonu hızlandırılmalıdır. Tüm bunlar yapılırken pratik-rasyonel kararlar alınmalıdır. Atılacak adımlarda İslami ölçütler, ilkeler, değerler özenle ön plana alınmalıdır. Aynı zamanda akılcı, toplumsal refahı arttıracak ve iktisadi adaleti gözetecek politikalar üretilmelidir.

Kaynakça

Berki, A. H. (1978), Açıklamalı Mecelle, İstanbul: Hikmet Yayınları.

Ahmed, M. (1975), İslâm İktisadı: Mukayeseli Bir Tedkik, Çev. Y. Z. Kavakçı, İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi.

Akgündüz, A. (1990), Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri. 1. Kitap. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Aydın, M. A. (2017), Türk Hukuk Tarihi, 14. Basım, İstanbul: Beta Yayınları.

BDDK. (2019), Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ, 14.09.2019 tarihli ve 30888 sayılı Resmi Gazete.

K. (2005), 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı Resmi Gazete.

Çizakça, M. (1993), Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları, İstanbul: İlmi Neşriyat.

CK. (2019), 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 4/11/2019 tarihli ve *30938 mükerrer sayılı Resmî Gazete*.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2019a), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporu Eylül 2019, İstanbul.

Barkan, Ö. L., Ayverdi, E. H. (1970), İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri (1546), İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Battal, A. (2000), Yeni Bankalar Kanunu'na Göre Özel Finans Kurumlarının Hukuki Temeli ve Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri, Türkiye'de Özel Finans Kurumları, İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

Döndüren, H. (2009), Günümüzde Vakıf Meseleleri, İstanbul: Erkam Yayınları.

Dumlu, E. (2015), "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartısmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivî)", İLTED, 44, ss. 303-337.

Karaman, H. (1986), Anahatlarıyla İslâm Hukuku 3, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kuran, T. (2018), Yollar Ayrılırken, 2. Baskı, Çev. N. Elhüseyni, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Keskioğlu, O. (1984), Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku, Ankara: DİB Yayınları.

Koyunoğlu, H. (2002). *Sosyal Politika Açısından Vakıflar: 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması*. *(Doktora Tezi*). *İstanbul*: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tabakoğlu, A. (2013), İslâm İktisadına Giriş, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2019b), Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, İstanbul.

Omar, F. A., Haq, M. A. (1996), İslamic Banking Theory, Practice and Challenges. London: Oxford University Press.

TKB. (2007), "Katılım Bankaları Sağlam Adımlarla Yola Devam Ediyor", Dünyada ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını.

ÖZCAN Tahsin, (2003), Osmanlı Para Vakıfları "Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği", Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı: 199.

Özsoy, İ., Görmez, B., Mekik, S. (2013), Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik, MCBÜ Yönetim ve Ekonomi, 20(1), 187-206.

Öztürk, N. (1995). Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özulucan, A., Deran, A. (2009), Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 85-108.

Rodoplu, B. C. (1997), "Dünyada Faizsiz Bankacılık", Bereket Dergisi, 1(1).

Sıddıkî, M. N. (1970), İslâm Ekonomisinin Temelleri, Çev. B. Gürsan, İzmir: Akyay Kaynak Yayınları.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2019), Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı Eylül Raporu, İstanbul.

Yediyıldız, B. (1984). XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu. *Vakıflar Dergisi*. (18): 5-41.

Yediyıldız, B. (1982). Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800. *Osmanlı Araştırmaları*. III: 143-164.

Zulkhibri, M. (2016). Financial Inclusion, Financial Inclusion Policy and Islamic Finance, Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies, 9(3), 303–320.

Zerkâ, M. A. ve Neccâr, A. M. (2011), İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta, 3. Baskı, Çev. H. Karaman, İstanbul: İz Yayıncılık.

İSLAMİ DÜŞÜNCEDE PRATİK-RASYONELLİK VE ALTERNATİF BİR İSLAM İKTİSAT MODELİ

Dr. Ahmet Yavuz Çamlı
Aziz Can Şensazlı
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Pratik-rasyonellik karar ve eylem sürecinde akıl ve değer yönelimli hareket etme durumudur. İslami öğretilere ya da geleneğe bakıldığında devlet politikalarının, firma kararlarının, bireysel eylemlerin pratik-rasyonellik olgusunu refere ettiği görülür. Bu bakımdan İslami düşüncede pratik-rasyonellik kavramının ortaya çıkarılması ideal toplumun inşasında dirsek çürüten toplum kuramcılar, siyaset teorisyenleri, ekonomi politikacıları ve sosyologlar gibi kesimler için önem arz eder.

Weberyen paradigmada amaç-rasyonellik ve değer rasyonellik kavramlarının ortak paydada buluşması olarak tanımlanan pratik-rasyonellik olgusu olması gereken insanı tanımlayan en önemli ifadeler arasındadır. Batı düşünce hayatında Kant'ın salt pratik aklı ile Doğu düşünce hayatında Farabi'nin erdemli toplumunun bireyi tam olarak pratik-rasyonel bir insanı temsil eder.

Bu çalışmada Batı'yı ithafen Weber'in kurgusundan ziyade İslam düşünürlerinin görüşlerine odaklanılacaktır. Müslüman düşünürlerin bilinçli insan eylemlerini geliştirme süreçleri nihayetinde pratik-rasyonel eylemi somutlaştıran görüşlerdir. Genel kanaate göre insan fiillerini icra ederken ne kadar adalet, erdem ve iyi kavramları çerçevesinde hareket ediyorsa o derece pratik-rasyonel bir eylem içerisindedir denilebilir.

Bu bağlamda hem ideal hem de adil toplum olgusunu öne çıkaran İslami düşüncede pratik-rasyonelliğe ulaşmak için öncelikle insanî fiilin teoloji terminolojisindeki yeri ele alınacaktır. Ardından insani fiilden bilinçli insan eylemine geçiş yapılacaktır. Ünlü İslam düşünürlerinin insan fiilleri hakkındaki görüşleri irdelenerek onların pratik-rasyonellik konusuna yaklaşımları detaylandırılacaktır. Son olarak İslam iktisadı içerisinde pratik-rasyonel bireyin nasıl olması gerektiği Haider Naqvi'nin alternatif iktisat modeline göre belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Pratik-Rasyonellik, Haider Naqvi, Adalet, Ekonomi, İslam.

PRACTICAL-RATIONALITY IN ISLAMIC THOUGHT AND AN ALTERNATIVE ISLAMIC ECONOMIC MODEL

Abstract

Practical-rationality is the state of mind and value oriented action in the decision and action process. Looking at the Islamic doctrines or tradition, it is seen that state policies, firm decisions and individual actions refer to the fact of practical-rationality. In this respect, the emergence of the concept of practical-rationality in Islamic thought is important for such groups as society theorists, political theorists, economic politicians and sociologists who refute the elbow in the construction of an ideal society.

Practical-rationality defined as the convergence of goal-rationality and value-rationality in the common denominator in the Weberian paradigm, is one of the most important

expressions defining the human being. Kant's purely practical mind in Western thought and the individual of Farabi's virtuous society in Eastern thought represent a fully practical-rational person. The study will focus on the views of Islamic thinkers rather than Weber's fiction in dedicating the West. The process of the development of conscious human actions by Muslim thinkers is ultimately the ideas that embody practical-rational action. In other words, it can be said that the more justice, virtue and good concepts are used in performing human actions, the more practical and rational it is.

In this context, in order to achieve practical-rationality in Islamic thought which emphasizes both ideal and fair society, firstly the place of human verb in theology terminology will be discussed. Then, the transition from human act to conscious human action will be made. The views of famous Islamic thinkers about human actions will be examined and their approaches to practical-rationality will be elaborated. Finally, how a practical-rational individual should be in Islamic economics will be determined according to Haider Naqvi's alternative economic model.

Keywords: Practical-Rationality, Haider Naqvi, Justice, Economy, Islam.

1. Giriş

Yeryüzünde gerçekleşen bütün olaylarla ilgili her konu genellikle felsefi perspektif ve teolojik perspektif olarak iki düşünsel perspektiften incelenir. Bunlardan felsefi perspektif olaylara maddesel yaklaşmayı tercih eden bir anlayışa sahiptir. Herşeyi kendi içerisinde, sadece o şey için ele alır. Suyu sadece su olarak inceler ve sadece ona yoğunlaşır. Kâinatta var olan tüm varlıkları olduğu şekilde anlamaya çalışır.

Teolojik perspektif ise felsefeden çok farklı bir şekilde işler. Teolog, felsefi perspektiften ayrı olarak olayın arka planını da irdeler. Kâinatta var olan herşeyi Allah ile ilişkilendirerek ele alır. Suyu su olarak değil de Allah'ın azametini gösteren bir varlık olarak kabul eder. Örneğin filozof suyun kaldırma kuvvetini maddesel olarak birtakım verilerle ele alıp olayı maddi alemde açıklarken teolog suyun kaldırma kuvvetinin maddesel özelliklerini ve bu özellikleri yaratan Yaratıcının azametini, ilmini ve büyüklüğünü de görür. Bir diğer ifadeyle filozof baktığı varlıklarda o varlıkların sadece doğasını hissederken teolog ise filozofun incelediği aynı varlığın Allah ile olan ilişkisini ortaya koyup anlamlandırmaya çalışır. Bu durum kâinatı incelemede olduğu gibi insanı inceleme noktasında da böyledir. Filozof, insanı incelerken onu varoluşsal olarak ele alır ve kendi içerisinde değerlendirir. Teolog ise insanı kendi maddi ve fiziksel özellikleri dışında değerlendirir.

Filozof ve teologu birbirinden ayıran diğer bir fark olaylardaki nedenselliğe bakış açılarıdır. Bir filozof olaylara sadece yakın nedenleri açısından yaklaşırken teolog aynı olaya ilk nedenini görebilmek için yani derinlemesine bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu bakımdan çalışmada özellikle İslam dünyasından teolojik yorumlar eşliğinde insanın eylemi (insani fiil) üzerine tartışmalara gidilecektir. Filozof ve teolog açısından olayların ele alınışındaki farka dikkat çektikten sonra öncelikle fiil kavramının İslami literatürde nasıl bir yeri olduğu açıklanacaktır.

2. Teoloji ve İnsanî Fiil

İslam dünyası düşünürlerinden olan Seyyid Şerif Cürcani, Ta'rifat ismini verdiği Arapça-Türkçe sözlüğünde fiil kavramını "başkasına te'sir (etki eden, iz bırakan) eden için te'sir sebebiyle ilkin âriz (var) olan durumdur. Kesici olması sebebiyle kesen için hâsıl olan

durum gibi" şeklinde tanımlar (Cürcanî, 1997: 172). Cürcanî burada kastettiği te'sir ile kudret kavramına atıf yapar. Ona göre fiil, başkasına etkide bulunmak koşuluyla bir şeyin oluşumudur. Pezdevî ise fiili 'şey' olarak ifade eder. En'am suresi 120. ayette geçen "Allah her şeyin yaratıcısıdır" ayetinden hareketle şey olarak adlandırdığı fiili bu mantık silsilesinde Allah'ın yarattığı nesne olarak görür (Pezdevî, 1998: 146). Pezdevî'ye göre fiil şeydir ve şeylerin yaratıcısı Allah'tır. Fiil bir yönüyle varlık olmasından dolayı ve bir şeyin varlık sahnesine gelebilmesi için yoktan var edilmesi gerekliliğinden mütevellit o kudrete sahip olan yalnız Allah'tır (Gölcük, 1991: 51). Fiilin oluşumu yokluktan varlık sahnesine çıkması ile başladığından bu bir çeşit yaratma olarak düşünülebilir. Pezdevî gibi Nesefî de yaratma fiilinin sadece Allah'a mahsus olduğunu belirtir. Bundan dolayı fiilin oluşması Allah'a has bir özellik olarak kabul edilir (Yazıcıoğlu, 2017: 34).

Fiilin bilinçli bir şekilde insan eylemi olarak görülmesi ise Weber'in pratik-rasyonel dediği kavrama eş değerdir. Yani bireyin eylemde bulunurken adalet, ahlak, erdem, doğru ve iyi gibi kavramlar çerçevesinde hareket etmesi pratik-rasyonel eylemde bulunması demektir. Bu açıdan İslam düşünürlerinin bilinçli insan eylemlerini inşa etme çabası aynı zamanda pratik-rasyonel eylemi açığa çıkarma girişimidir. Konuyu daha iyi anlamak ve sağlam bir temel oluşturmak için kısaca Max Weber'in pratik-rasyonellik kavramı aktarılacaktır.

2.1. Max Weber'de Pratik-Rasyonel Eylem

Alman düşünür Max Weber eserlerinde çeşitli rasyonellik ifadeleri kullanır. Weber'in birbirinden farklı ve benzer rasyonellik kavramları esasında onun pratik-rasyonellik olgusunu belirginleştirme çabasıdır (Weber, 1947: 105-106). Weber'e göre pratik-rasyonellik bireyin amacına yönelirken akıl ve değerler ölçüsünde hareket etmesidir (Weber, 1946: 284; Weber, 1950: 71). Birey karar verirken hem kendi faydasını ya da çıkarını hem de karşısındakinin çıkarını düşünmelidir. Bu kurgudaki akıl Weberyen sosyolojide amaç-rasyonellik (Weber, 1978: 64), değer ise moral-rasyonellik (Weber, 1947: 106) olarak adlandırılır. Onun nazarında Protestan Etik pratik-rasyonelliğin somutlaşmış şeklidir (Weber, 2013: 3). Ancak Weber modern kapitalizmin amaç-rasyonel çizgide ilerlediğini belirtir. Bu aşamada değerler eylemi motive etme özelliğini yitirir. Bugüne gelene kadar insanlar çeşitli patolojik hastalıklara esir olur. Batılı düşünürler sayısız teoriler geliştirerek Batılı bireyin özerk dünyasına anlam kazandırmaya çalışırlar. Son zamanlardaki çalışmalara bakıldığında Batılı filozof ve düşünürlerin ahlak, adalet, erdem, doğruluk, dürüstlük, sadakat gibi kavramları dile getirdikleri görülür (Habermas, 1984; MacInthyre, 1988; Rawls, 1993; Sandel, 2010). Bu eserlerde İslami geleneğe bilinçli ya da bilinçsiz pek çok kez atıf yapılması ise bir hayli ilginçtir. Weber'in pratik-rasyonellik kavramı da bu meyanda zikredilebilir.

2.2. İslami Perspektiften Bilinçli İnsan Eylemi

Yukarıda insani fiil ile ilgili yapılan genel tanımların ardından ilk olarak ele alınacak Ehl-i Sünnet düşünürü İmam-ı Mâtürîdî'dir.

2.2.1. İmam-ı Mâtürîdî

Mâtürîdî bazı kelimelerin terimleşmesini sağlayan bir İslam düşünürüdür. Mesela o 'şey'iyyet' kelimesini kelam ilminde ilk kullanan düşünürdür. Bu kavramı bir şeyi ispat etmek amacı ile kullanır. Ona göre bir nesneye şey denilince varlığı ispat edilmiş olur. Bu maksatla Mâtürîdî, Allah'a da şey denilebileceğini savunur (Yazıcıoğlu, 2017: 20-21). İmam-ı Mâtürîdî öne sürdüğü görüşünün fikirsel arka planını tek bir yaratıcının varlığını kabul ederek

şekillendirir. Zira kendisi kâinatta bir tek yaratıcıyı kabul etmeyen filozofların doktrinlerini kabul etmez (Yazıcıoğlu, 2017: 21).

Mâtürîdî, bilinçli insan eylemi konusundaki fikirlerini Mu'tezile imamlarının karşısında bir tavır alarak olgunlaştırır. O, fiilin varlığını vakıa ve varlık açısından ele alır (Yazıcıoğlu, 2017: 35). İnsanda bir fiilin olmasının, dolayısıyla bir iş meydana getirebilme durumunun bilgi kaynakları yolu ile anlamlandırılabileceğini belirtir ve bahsettiği bilgi kaynaklarını açıklamaya çalışır. Düşünüre göre insan akıl yoluyla fiilin sahibi olduğunu ve bir iş yaptığını bilebilir. Burada fiili metafiziksel bir olay olarak görür. Tecrübe yoluyla fiil sosyal bir vakıa şeklinde değerlendirilir. Bu durumda tecrübe ile birlikte insan fiilleri gerçekleştirebilir. Dini metinlere dayandırarak da insanda bir fiilin varlığını anlamak mümkündür. İnsana dini metinlerde yüklenen sorumluluklardan fiilin varlığı çıkarılabilir (Yazıcıoğlu, 2017: 35-36).

Cenab-ı Hak, emir ve yasakları insanlar için koymuştur. Bu ise bir sorumluluk içerir. Çünkü bu fiillerin sonucunda ödül ve ceza söz konusudur. Bu durumun varlığı insanın fiilleri belirlemede ve yapmasında özgür olmasını gerektirir. Aksi durumda insanın kapasitesinin dışında bir sorumluluktan dolayı cezalandırılması söz konusu olur ki bu ilahi adalet ve hikmete uygun düşmez.

İmam-ı Mâtürîdî fiili tanımlarken fiilin yönlere sahip olduğunu dile getirir. Ona göre fiil üzerinde iki yön bulunur. Biri yaratma (halk), diğeri yapma (kesb) yönüdür. Yaratma, Allah'a aittir. Yapma ise insana aittir (Yazıcıoğlu, 2017: 36). Mâtürîdî'nin fiillere yönler tayin ederek açıklama çabası, Allah ile insan arasında fiilin işlenmesinde herhangi bir ortaklığın olup olmadığını tespit etmek içindir. Bu düşüncesinden dolayı İmam-ı Mâtürîdî, yorumlamalarında Mu'tezile ve Cebriye gibi düşünce ekollerinden çok farklı ve kendi şahsına münhasır bir anlayış geliştirir (Yazıcıoğlu, 2017: 37).

2.2.2. İmam Eb-u Yusr Muhammed Pezdevî

Türkistan'ın Nesef yakınlarında bulunan Pezde şehrinde dünyaya gelen ve Hanefî-Maturîdî alimler zümresine dahil olan Pezdevî, Maturîdî kelamcı ve Hanefî fakihtir. Kendisine Eb-u Yusr denmesinin sebebi selefi olduğu abisine göre düşüncelerinin daha kolay anlaşılabilir olmasından kaynaklanır (DİA, c. 34, 2007: 266).

Daha önce zikredildiği üzere Pezdevî'ye göre fiil 'şey'dir. O, bu düşüncesini şu ayetle temellendirir: "Herşeyi yaratan Allah'tır" (Rad/16). Fiil şey olmasından dolayı onu yaratan da Allah'tır (Pezdevî, 1988: 146). Pezdevî'nin insan fiillerini açıklarken dayanak noktası olan ikinci ayet ise şöyledir: "Sizler sözlerinizi gizleseniz de açıklasanız da birdir. O kalplerde olanı bilir. Yaratan bilmez olur mu? O latiftir ve haberdardır" (Mülk/13-14). Bu ayetin yorumundan yola çıkan Pezdevî, gizli ve açık her şeyi bilenin ancak Yaratıcının fiili olduğunu belirtir. Yaratma eylemi ona göre her şeyin öncesi ve sonrasını bilip şu anda yaratan bir Yaratıcı'ya hastır.

Pezdevî, halk kelimesinin fiil ve yapma olarak kullanıldığına dikkat çekerek Kur'an'dan bazı delillerle bu görüşünü destekler. Onun bu konuda getirdiği ilk delil "göklerin ve yerin rabbi kimdir? diye sor. Allah'tır diye de cevap ver; sonra de ki: Öyle ise O'nu bırakıp da kendilerine bile fayda sağlayacak veya zararı savacak güce sahip olmayan koruyucu putlar mı edindiniz?, Hiç körle gören bir olur mu; yahut karanlıklarla aydınlık eşit olur mu? diye de sor. Yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu iki yaratma arasındaki benzerlikten dolayı mı şaşırdılar? De ki: Her şeyi yaratan Allah'tır. O birdir, karşı konulamaz güce sahiptir" (Ra'd/16) ayetidir. Burada ona göre yaratma, yapma anlamında kullanılmıştır.

Diğer bir delil ise "… aslı olmayan sözler uyduruyorsunuz…" (Ankebut/17) ayetidir. Burada ise yaratma Pezdevî'ye göre fiil manasındadır. Bu minvalde fiil yalan söylemek demektir. O, buradan hareketle ayetin mealinin yalan söyleme fiilini barındırdığını ifade eder.

İnsanların yaptığı fiillerin Allah'ın kudretinin kapsamına girmesinin imkânsız olmadığını söyleyen Pezdevî, bu konuda 'oturmayı yaratma' Allah'ın fiillidir; oturma ise hâdis fiil ile insanda hasıl olan kulun fiilidir. Ona göre fiil, Allah'ın yaratması ile var olur. Yani fiil Allah'ın icadıdır. Oturma eylemini yaratma, var etmedir fakat oturma eylemi kulun fiilidir. Bu fiiller Allah'ın kudreti kapsamındadır. Kulun kudreti ile Allah'ın kudreti birbirinden farklıdır. Kulda hasıl olan kudret hâdis yani sonradan yaratılan bir kudret iken Allah'ın kudreti ezelidir (Pezdevî, 1988: 150-151).

Pezdevî'nin yapmış olduğu bu akıl yürütmenin sonucunda bir fiile iki kâdirin makduru ortaya çıkar. Bu konuda Pezdevî, Allah'ın başkasında yaratması mümkün iken insanın başkasında yaratması mümkün değil denilerek eleştirilir. Nitekim cisimleri, nabız ve titreme hareketi gibi halleri insanın ihtiyarı olmadan insandan bağımsız bir şekilde yaratan Allah'tan başkası değildir. Burada düşüncelerini daha da açığa kavuşturmak ve desteklemek için bir bilgiyi iki alimin de bilmesi ya da bir nesneyi iki farklı kişinin de görmesi mümkün iken neden bir fiilde iki kâdirin makduru olmasın diye bir soru sorar.

Başka bir şekilde de itirazlara cevap veren Pezdevî, insanın cevherleri yaratma gücünün bulunmadığını dile getirir. Zira arazlar cevherlerden daha incedir. Eğer insanda cevherleri yaratma gücü yoksa fâil olduğu halde arazları da yaratma gücü yoktur. Bu durumun sonucu olarak fiilin icadını yani yaratmasını Allah'a, fiili işlemeyi de insana nispet etmek gerekir. Pezdevî'ye göre fiil Allah'ın yaratması olup kulun yaratması değildir. Bu yönüyle fiil mef'ulden (yapılan iş) farklıdır. Oturma kulun fiilidir ama kesinlikle kulun yarattığı bir durum değildir (Pezdevî, 1988: 153).

2.2.3. İbn-i Miskeveyh

Aristoteles, düşünce bazında birçok alanda çağının ötesini etkileyen bir düşünürdür. Öyle ki onun düşünceleri seküler haliyle Batı'da karşılık bulduğu gibi İslam dünyasında da özellikle Sünni ve Şia ekseninde geniş yankıya yol açar. İslam dünyasının teologları kadar filozofları da Aristo'nun düşünce yapısının izini sürerler. Bu düşünürlerden bir tanesi de 11. yüzyılda yaşamış olan Fars asıllı Şii filozof İbn-i Miskeveyh'tir.

İbn-i Miskeveyh, ahlak ve adaleti temellendirirken öncelikle insani nefsin anlaşılması gerektiğini belirtir. O, nefsi açıklarken nefsin mahiyeti, kabiliyeti, melekesi ve amaçları şeklinde dörde ayırarak inceler. İbn-i Miskeveyh'e göre nefsi bilmek insana ahlakî ilkeleri daha iyi anlaması açısından faydalı olur. Ona göre nefis, cisim veya cismin bir cüzü değildir. Nefis kendine has bir özü olan cevherdir. Çünkü nefsin fiilleri cismin fiillerine zıttır, aralarında benzerlik yoktur. İbn-i Miskeveyh, bu görüşünü temellendirirken cisimle nefis arasındaki en önemli farkın cismin sadece bir form (suret) olduğunu söyler. O, bir şeyin formunu tamamen atmadıkça başka bir forma dönüşemeyeceğini dile getirir. Miskeveyh mumdan yapılan bir mührün mühürlükten çıkıncaya kadar başka bir şeyin formunu alamayacağını, bir üçgenin üçgen olarak kaldığı müddetçe dörtgen formu alamayacağını ancak nefsin böyle olmayıp aynı anda çok farklı formu birden alabildiğini zikrederek akla yaklaştırmaya çalışır.

Diğer taraftan İbn-i Miskeveyh'in düşüncesinde duyumsal izlenimler doğru da yanlış da olabilir. Mesela insanın bir gözü büyüğü küçük, çizgiyi daire, doğruyu eğri olarak görebilir.

İnsan bu hataları, akleden nefisle düzeltir ve bunun sonucunda gerçeğe ulaşır. Bu noktada İbn-i Miskeveyh önemli bir sonuca varır. Duygularla esas olana ulaşmak mümkün değildir, tam gerçeği başka bir disiplinden de öğrenmek imkansızdır çünkü bu durumda o disiplinin gerçeğe ulaşması için başka bir bilimsel disipline, onun başkasına ve böylece sonsuza kadar zincirleme gidilmesine ihtiyaç duyulur. O zaman gerçeğe ulaşmak için başka bir disipline ihtiyaç duymayan bir cevhere bir öze ihtiyaç vardır, bu öz de akıldır (İbn-i Miskeveyh, 1939: 17).

İbn-i Miskeveyh'in bu düşünce yapısı Immanuel Kant'a öncülük eden bir konumdadır. Onun aklı incelemesi ve akla bu denli önem vermesi Kant'ın salt pratik aklı kurgulamasına zemin hazırlar.

2.2.3.1. İbn-i Miskeveyh ve Nefsin Eylemleri

İbn-i Miskeveyh, nefisle ile bedeni keskin çizgilerle ayırdıktan sonra nefsi incelemeye başlar. İlk olarak nefsin eylemlerini inceleyen düşünüre göre nefsin kendisine ait eylemleri ilim ve marifet için çabalamak ve bunlara engel olan bedeni hazlardan uzak durmaktır. İnsanın fazileti ilim ve marifet talebinde gizlidir. Buna ulaşmanın yolu nefsi bedensel aşağılıklardan arındırmaktan geçer. Kişi bedensel ve hayvani duyguların onu fazilete götürmeyen duygular olduğunun bilincinde olup ona göre hareket etmesi durumunda olumlu şeyler yapabilir. Fakat insan bunların kötü şeyler olmadığına dair bir bilgiye sahipse o zaman bu tip davranışlar zamanla kişinin sıradan davranışı haline gelebilir. Bu nedenle kişinin eğitilmesi ihtiyacı ortaya çıkar. Yaratılmış olanlar içerisinde sadece insana özgü olan ve insanın yapmasıyla kemale erdiği fiiller, kabiliyetler ve faziletler vardır. Bunlar insan iradesiyle seçilen eylemlerdir. İbn-i Miskeveyh, insana ait olan iradi seçimleri iyi fiiller ve kötü fiiller olarak ikiye ayırarak inceler. İyi fiiller, insanın çabasıyla üretilen fiillerdir. Kötü fiiller ise yine insanın iradesiyle çaba, ihmal, tembellik ve vazgeçme gibi birtakım nedenler aracılığıyla iyilere engel olan fiillerdir. Her şeyin kendisine ait bir kemali vardır. Atın kemali iyi koşmak, şahinin kemali iyi av yapmaktır. İnsanın da insaniyetini mükemmel kılan, kemali zikredilen iyileri yapmak ve kötülerden kaçınmaktır. Aksi durumda iyi koşamayan ata eşek muamelesi yapılacağı gibi iyilikte kemale eremeyen insanın da insan olmak hususunda eksik noktaları kalacaktır (İbn-i Miskeveyh, 1939: 21). Bir insanın mutluluğa erişebilmesinin yolu yaptığı fiillerde kendisine ait olan fiillerini en mükemmel, güzel ve kamil düzeyde yapmasından geçer. Eğer ki insan bunu başarırsa o zaman mutluluğa ulaşması mümkündür.

2.2.3.2. İbn-i Miskeveyh'te Adalet

İbn-i Miskeveyh adaleti, ifrat ve tefrit arasında bir orta yol olarak tanımlar. Yani ne fazla ve aşırı uç noktanın ne de eksik yani en aşağı ve alt derecenin söz konusu olmadığı bir durum olarak ifade eder. Onun adalet temellendirmesi aritmetikten büyük çapta yararlanır. Bu bağlamda İbn-i Miskeveyh 'birlik', 'eşitlik' ve 'itidal' kavramlarına yepyeni anlamlar ve fonksiyonlar yükler. Ona göre faziletlerin en mükemmeli 'birlik'e en yakın olan fazilettir. Çünkü ona göre en değerli şey birliktir. İbn-i Miskeveyh'in birliğe bu kadar önem vermesinin altında yatan neden çokluğun bozulma ve dağılma özelliği olmasından kaynaklıdır. Ona göre aralarında itidali koruyacak bir münasebet yoksa fazlalık ve azlık eşyaya zarar verir. İtidal, birliğin görevini yüklenir ve çokluğun ve farklılığın, kontrol altına alınamayan taşkınlığın olumsuzluklarından korur. Çokluk ya da azlık aynı zamanda birliğin gölgesi olan eşitlik gerçeğini de koruyamaz. Çünkü 'adl', 'adalet' ve 'itidal' aritmetikteki en değerli nispet olan

eşitlikten türeyen olgulardır. İnsanlar çoklukta gerçek eşitliği bulamayacağından onun yerine nispeti esas alırlar, kişi ve şeyleri birbiriyle ilişkilendirerek adaleti bulmaya çalışırlar.

İbn-i Miskeveyh, nispetin olabileceği hususlara da değinir. Ona göre nispet, dört şey arasında ya da orta terimin tekrar etmesi durumunda üç şey arasında gerçekleşir. Birincisine 'ayrık nispet', (munfasıla), ikincisine 'birleşik nispet' (muttasıla) denilir. Mesela ayrık nispet, 'A'nın B'ye nispeti C'nin D'ye nispeti gibidir' önermesinde; birleşik nispet ise 'A'nın B'ye nispeti, B'nin C'ye nispeti gibidir' önermesinde verilir (İbn-i Miskeveyh, 1939: 141). O, yapmış olduğu bu analiz ile birlik, eşitlik ve adaleti kurgulamaya çalışır. İki insan arasında veya iki meta arasında birlik, adalet ve eşitlik nasıl sağlanacaktır? Buradan hareketle Birliğe en yakın olan değer eşitlik olduğu dikkate alınırsa hem insanlar hem de meta arasında adaleti sağlayabilmek için eşitlik ilkesine başvurulmalıdır. Eşitlik ilkesi mallar ve statülerin taksiminde, alışveriş ve ödeme gibi iradi muamelelerde ve haksızlık olan şeylerde öne sürülebilir. Bu ilkeler esas alındığında adalet olgusu tesis edilir.

Birinci kısımla ilgili adalet, dört şey arasında ayrık (munfasıla) nispetle sağlanır. Yani birincisinin ikincisine nispeti üçüncüsünün dördüncüsüne nispeti gibidir şeklinde olur. Mesela şu kişinin şu statü ya da mala nispeti aynı durumda olan diğer insanların nispeti gibidir. Diğerlerine verilen aynı statü ya da aynı mal o kişiye de verilmelidir. Burada eşit muamele söz konusudur. İkincisinde hem ayrık nispet hem de birleşik nispet argümanları devreye sokulabilir. Örneğin şu kumaşçının şu ayakkabıcıya nispeti elbisenin ayakkabıya nispeti gibidir önermesi olabileceği gibi kumaşçının ayakkabıcıya nispeti ayakkabıcının inşaat ustasına nispeti gibidir şeklinde de olabilir.

Fakat konu zulüm ve haksızlığa geldiğinde burada mantıksal algoritmalardan ziyade zulüm ve haksızlığa karar verecek yargıçların eşitlik konusunda istekli olması gerekir. Aynı şekilde devlet yönetiminin de bu konuda yardımcı olması lazımdır. İbn-i Miskeveyh bu konuyu şöyle açıklar: Zulüm ve haksızlıklar konusunda adalet ise haksızlıkların telafisi ile gerçekleşir. Ancak burada önemli olan bu eşitliği sağlayacak yargıç ya da devlet yönetiminin buna arzulu olup olmadığıdır. Doğal olarak yargıç ya da devlet ricalinin ilk olarak eşitlik ya da adalet olgusunun özüne duyarlı olması gerekir. Öte yandan bunun nasıl sağlanacağına dair gerekli bilgi ve becerilerle donanımlı olmalıdırlar. İbn-i Miskeveyh, adil kişinin dengede olmayan iki şeyin arasını eşitleyen kişi olduğundan bahseder. Bir doğru eşit olmayan ikiye bölündüğünde biri uzun diğeri kısa olacaktır. Adil kişi uzun olandan diğeriyle eşitleyecek kadar keserek kısa olana eklemek suretiyle eşitliği sağlar. Adil kişinin vasatın doğasını bilmesi gerekir. Mesela alışverişte kâr ve kaybın ne olduğunu bilmelidir ki haksızlığa meydan vermemelidir (İbn-i Miskeveyh, 1939: 125).

Yapılan bu derinlemesine inceleme sonucu modern iktisadın ortaya attığı rasyonel insan tasvirinin ne kadar gerçeklikten uzak olduğu ortaya çıkar. Bununla beraber modern iktisadın rasyonel insanını gündelik hayatta görmek de pek mümkün değildir. İnsanı tek yönlü ele almak onun sadece ekonomik bir varlık (homoeconomicus) olduğunu varsaymak hatalı bir varsayım olacaktır. Duyguları ve hayalleri ile birlikte insanlar çıkarcı olduğu gibi düşünceli de olabilirler. Bencil olabildikleri gibi paylaşımcı da olabilirler. Fakat modern iktisadın özellikle matematiksel formülasyonların içerisine sıkıştırdığı insanda bu tip kavramlar kendilerine yer bulamamaktadır. Ana akım iktisadın özellikle kapitalist sistemin tek hegemon sistem olduğu Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkardığı çıkarcı insan modeli hem iktisadi hem sosyal

hayatı derinlemesine etkiler. Bu durumun akabinde meydana gelen iktisadi sorunlara modern iktisat bir çözüm getiremediği aşikârdır.

Bu bağlamda modern iktisadi sisteme yapıcı bir eleştiri olarak Pakistanlı bir ekonomist ve düşünce adamı olan Haider Naqvi'nin görüşleri ileri sürülebilir.

3. Syed Nawab Haider Naqvi ve İslam İktisadı Anlayışı

Pakistanlı bir düşünür ve ekonomist olan Syed Haider Naqvi, yüksek lisans eğitimini hem Yale hem de Princeton Üniversitelerinde tamamladıktan sonra Harvard Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmalara girişir. İktisat bilimi literatürüne çok sayıda eserler kazandıran Naqvi, alternatif metotlar konusunda da kendini kanıtlamış biridir. Günümüz iktisadının rasyonellik kavramını özellikle faydacılığın kabul ettiği şekilde kabul etmeyen Naqvi'ye göre Batı, rasyonelliği ahlaki ilkelerden yoksunlaştıran ve soyutlayan bir kavram olarak ele alır. Ona göre iktisat reel hayattan ayrı ve soyutlanmış bir şekilde düşünülemez. İktisadi meseleler farklı bir meseleymiş gibi ele alınamaz. Böyle bir yaklaşım gerek bilimselliğin bütünlüğü gerek doğruluğu açısından yanlıştır. Haider Naqvi bu konuda eleştirdiği faydacı iktisat anlayışının alternatifini geliştirerek İslam İktisadı kavramını öne sürer. Duygusuz, değerlerden yoksun ve kendini düşünen kapitalist bireylerin yerine İslami ilkelere en azından sosyal düzen açısından bağlı olan bireylerin yaşadığı sosyal çevrede iktisadi hayattaki problemlerin kolayca çözüleceğini dile getirir.

Haider Naqvi, ortaya attığı alternatif iktisat modelinde olması gereken tipik bir Müslümanın özellikleri ile günümüz insanının özelliklerinin kesiştiği noktada yeni bir iktisadi anlayışı vurgular. Naqvi, İslam İktisadı görüşünü evrensel bazda var olan ahlaki tasavvurun bir alt kümesi olarak görür (Naqvi, 2018: Önsöz Kısmı). Evrensel ahlakın bir alt kümesi olduğu anlayışı tipik bir Müslüman toplumunda olan iktisadi eğilimler ve süreçler ile ilgili yapılacak olan önermeler için ahlaki değerlerin temel kaynak ve referans olarak kullanılması anlamına gelir. İslam iktisadında var olan kendine haslık durumu yani onu Marksist, Neo-klasik ya da diğer tüm iktisat anlayışlarından ayıran özelliği onun dini-ahlaki bir içeriğe sahip olmasından kaynaklanır. Naqvi'nin İslam İktisadı bütünüyle İslam'ın ahlak ilkeleri ile yakından ilişkilidir. O, teorisini İslam'ın dünyayı anlamlandırma açısından insanlara göstermiş olduğu farklı bir perspektifin çıkış noktası olan dört aksiyom üzerine şekillendirir. Bahsi geçen bu dört aksiyom tevhid, denge (adalet ve ihsan), özgür irade (ihtiyar) ve sorumluluktur (farz) olarak sıralanır. Haider Naqvi, bu temellendirmesini mantıksal çıkarımlar yapmak adına yeterli olduğu şeklinde açıklar. Zikredilen bu aksiyomlar üzerine Naqvi'nin bakış açısı şöyledir. İslam dini kapsayıcı veya daha doğru bir ifadeyle evrensel bir dindir. Belli bir kavme ya da belli bir ırka gönderilen bir din olmadığı için tek yönlü bir din değildir. Sadece belli özelliklere uyan kuralları yoktur. İslam dininin kuralları da kendisi gibi kapsayıcı ve evrenseldir. Bu yönüyle İslam'ın hem dikey hem de yatay boyutu mevcuttur. İslam dininin dikey boyutunu yukarıda bahsi geçen aksiyomlardan birincisi olan tevhid inancı oluşturur. Tevhid inancının en önemli rolü toplumsal bütünleşme üzerinedir. Çünkü tevhid inancının özünde bir Allah'ın varlığına inanmak vardır. Bir Allah'a inanmak toplumsal manada tüm toplumu oluşturan bireylerin Allah'ın kulu olduğunu ve bu yüzden her bireyin eşit olduğunu yani kimsenin ne sosyal statü ne ekonomik durum ne de fiziksel özellik bakımından diğer kimse üzerinde üstünlük sağlayamayacağını ifade eder. İnsanların eşit olduğu bir zemin düşünüldüğünde bu eşitlik aynı zamanda insanlara bir özgürlük sağlar. Bu yüzden herhangi birinin başka bir kimseyi köleleştirme gibi bir hakkı bulunamaz. Bir başkası üzerinde

köleleştirme gibi özgürlük kısıtlayıcı bir eylemde bulunamayacağı gibi bireyler aynı zamanda hiçbir şekilde gerek maddi gerek manevi sebeplerden ötürü kendisinin sahip olduğu özgürlüklerini de kısıtlayacak davranışlar içerisinde bulunamazlar. Bu durum İslam dininin dikey yönünü oluşturan tevhid anlayışının insan hayatına olan etkisinin en temel noktasını oluşturur.

Yukarıda bahsedildiği gibi kapsayıcı ve evrensel olan İslam dinini tek yönlü ele alamayız. İslam dininin dikey boyutu olduğu gibi ayrıca bir de yatay boyutu mevcuttur. Yatay boyutu oluşturan unsuru bahsi geçen aksiyomlardan olan denge unsuruna tekabül eder. Naqvi, denge boyutunu "insanların dengede olması demek onların yukarı ya da aşağı yönlü her türlü aşırılık durumundan (ifrat-tefrit) uzak durması ve kendilerini makul olana yani orta yola sevk etmesi" şeklinde açıklar. Özünde İslam dini tüm insanlığa orta yolu (vasat) öğütleyen ve aşırılıktan kaçınılmasını tavsiye eden bir dindir. İyi yönde ya da kötü yönde olan her türlü aşırılıktan insanları men eden bir anlayışı insanlara öğütleyen İslam dininin insana sayısız eylemlerinin arasında seçim yapma özgürlüğü vermesi insanın yeryüzünün halifesi olması hasebiyledir. İnsana verilen bu seçim yapma özgürlüğü doğal bir sonuç olarak mesuliyeti beraberinde getirir. Verilen bu özgür irade ile insanın yaptığı seçimler ise bize sorumluluk ilkesini hatırlatır.

Toplumsal toparlanma, toplumun düzenli bir hale gelmesi diğer bir deyişle yaşanılası bir toplum inşa etme konusunda özgür irade ve sorumluluk ilkeleri kilit rol oynar. Bu kavramlar iktisadi, sosyal ve siyasal hayatı düzenlemenin yanı sıra kendini beğenmişlik, servet tutkusu, hırs, aç gözlülük ve doyumsuzluk gibi duygulardan da arınmış bir toplumu oluşturmada ilke olarak etkilidir. Özgür iradesi olan ve sorumluluğunun farkına varan bir insana verilen tercih etme ayrıcalığının fedakârlık üzerine kullanılması gerektiğine dikkat çeken Naqvi, bu durumun sorumluluğun gereği olduğunu ifade eder. Kendi refahını samimi bir şekilde fedakârlık ederek başkalarına yardım etme arzusu ile birlikte toplum düzenini sağlamak istemek en etkili fedakârlık düşüncesidir. Kendi refahından vazgeçerek başkalarına iyilik yapma durumu, bireysel fayda maksimizasyonu olarak literatürde yer alan bencil ve açgözlü bir yaklaşımdan ziyade iktisat literatüründe yer alan ve günümüzde giderek önemsizleştirilen ayrıca iktisadi davranışın kurallarından en ideali olan sadakat ilkesine vurgu yapar. Burada bahsi geçen insanın özgürlüğü Liberteryen uzlaşmacı ahlak felsefesi anlayışının özgürlük tanımı gibi düşünülmemelidir. Özgürlük kavramı Liberteryen anlayışın tam tersi bir anlayışı ifade eder. İslami bakış açısı, toplumda bireyin adaletsiz sonuçlarının ortadan kaldırılması için çaba gösterir. Yani toplumsal bazda kabul edilebilir sonuçlar toplumun refah seviyesi en düşük olan kesimin refahını arttıracak şekilde olmalıdır. Naqvi'ye göre İslami görüşün böyle bir anlayışa sahip olması John Rawls'un ortaya attığı "Fark İlkesi" ile benzerlik gösterir (Naqvi, 2018: 32).

Dünyaya İslami bir perspektiften bakmak için gerekli olan dört aksiyom eşliğinde iktisadi hayatın nasıl olacağı konusunu izah etmek gerekir.

Naqvi, mevcut iktisadi sistemin ve onu oluşturan teorilerin revize edilmesini dile getiren bir iktisatçıdır. Ona göre bugün var olan iktisat bilimi günümüzü okuyamamaktadır. Alternatif olarak ortaya attığı İslami iktisat düşüncesinde tatmin ediciliği sağlamak için ahlak ilkeleri ile iktisat ilkelerinin birleştirilmesi gerekliliğini vurgular. Bu durum gerçekleştiği zaman İslam iktisadı diğer iktisadi sistemlere karşı bir avantaj elde edecektir (Naqvi, 2018: 3).

Bu görevin zor olduğunu belirten Haider Naqvi, bugüne kadar ortaya çıkan iktisadi sistemlerin yani kapitalizm, sosyalizm ya da refah devlet anlayışıyla toplumlar ekonomik olarak ilerlerken iktisadi adalet noktasında inanılmaz uçurumlara sürüklenir. Özellikle Sovyetlerin yıkılmasıyla tüm dünyaya ekonomik manada egemen olan kapitalizm anlayışı zaman ve mekanla sınırlı kalmaksızın tüm ekonomik dertlerin devası olarak gösterilmeye başlanır. Böylesi güçlü bir geçmişe dayanan iktisat biliminde yeni bir alternatifin ortaya atılması tabii olarak birçok güçlüğü beraberinde getirir (Naqvi, 2018: 3-4).

Bundan dolayı Naqvi, İslam iktisadını alternatif olarak göstermek istiyorsak onun eklektik bir yapıya sahip olmasının gerekliliğine vurgu yapar. Bunu yaparken insanlığın gelişimine büyük katkılar sağlamış olan yenilikçi düşünce akımlarını ve modern iktisadın büyük ilerlemelerini hiçe saymayıp onlardan beslenmek gerekliliğine vurgu yapar. Bir diğer açıdan da bu ıslahatçı hareketleri ve modern iktisadın gelişimini İslami değerlerle yoğurmak gerekir. Naqvi'ye göre Neo-klasik iktisat ve Marksist iktisadın kendisinden ödün vermeyen pozitivist yaklaşımı İslam iktisadı açısından kabul edilemez. Daha açık bir şekilde açıklayacak olursak rasyonel davranış olarak nitelendirilen davranışlarla aynı manaya gelen ve neoklasik iktisadın temelini oluşturan bireysel fayda maksimizasyonu anlayışı şimdiki haliyle İslam iktisadına taşınamaz. Aynı durum Pareto optimalitesi içinde geçerlidir. Bu tip öncüller direkt bir şekilde İslam iktisadının içerisinde yer alamaz (Naqvi, 2018: 4). Haider Naqvi'nin burada vurgulamaya çalıştığı esas nokta ortaya atılacak olan bu alternatif iktisat sisteminin sıfırdan yeni bir sistem oluşturmayacağıdır. Günümüzde arka planındaki derinliğini kaybetmiş ahlak, adalet, sadakat, hoşgörü, sağduyu, fedakârlık gibi bazı kavramların anlamlarının yeniden kazandırılarak iktisadın içerisine yerleştirilmesidir. Hali hazırda var olan bilgi birikimi ve temel bilimsel gerçekliklerin içerisine insani duyguları yerleştirerek toplumsal bütünleşme ve huzurun sağlanması ile birlikte ekonomide baş göstermiş ve çözülemez gibi duran sorunların çözüme doğru bir yol almasını sağlamaktır. Bunu yaparken insanlığa son din olarak gönderilen İslam'ın az önce zikredilen insani duyguları ifade eden kavramların gerçek manalarıyla doldurulabileceğini anlamak gerekir. İslam dini insana en büyük değeri veren dindir. İnsanı yeryüzünün en şerefli varlığı olarak gören İslam dini insan ilişkilerinde sadakat, hoşgörü güven ve fedakârlık gibi kavramlara büyük önem atfeder. Naqvi, bu gibi kavramları iktisat bilimiyle ilişkilendirerek revize edilmiş halinin İslam iktisadını oluşturulabileceğini ifade eder.

4. Sonuç ve Öneri

İnsan, fiilleriyle birlikte var olan bir canlıdır. Teolojik manada insan, bütün semavi dinlerde yeryüzünün halifesi olarak nitelendirilir. Böyle bir nitelendirmede insana verilen cüz-i iradenin payı büyüktür. İnsanın kendisine verilen cüz-i irade ile yaptığı seçimleri kendi varlığının mahiyetini belirler. Bu konu hem Batı hem de Doğu düşünce dünyasının ittifak ettiği bir konudur. İnsana tanınan bu sınırlı irade beraberinde bir sorumluluğu getirir. Bu sorumluluktan doğan her türlü sonuç insanın kendisine aittir. Bu sayede insan mikro bazda kendi hayatını makro bazda sosyal hayatı şekillendirebilir.

Bununla birlikte İslam dini tüm insanlığı kapsayıcı ve yönlendirici kurallara sahiptir. Bu kurallar dini çerçevenin dışındakiler de dahil olmak üzere insanlık için en iyi olanı temsil eden özelliktedir. Hatta İbn-i Miskeveyh'in Aristo mantığından yola çıkarak ifade ettiği ahlak, adalet ve erdem gibi kavramlar dini bir kisve altında düşünülmese bile tüm insanlık açısından geçerli olan tanımlamalar olarak ortaya atılır. Özelde İslam dini açısından genelde tüm

insanlık ele alındığında en iyi tanımlamalar hep orta yolu bulma üzerinden yapılmaya çalışılır. Nitekim bu orta yol bulma çabası Aristo'da olduğu gibi İslam dininin de en önemli konusudur. İslam dini tam anlamıyla bir orta yol dinidir. Her türlü aşırılıktan kaçınmayı öğütleyen İslami düşünce, insanın sosyal hayatında orta yolu esas alması durumunda en hikmetli yani en iyi olanı yapacağını ifade eder.

Orta yol konusunu iktisada eleştirel yaklaşan ve bu eleştirinin odak noktasına Neo-klasik iktisadı koyan Haider Naqvi de ele alır. Düşünür iktisadi hayatın düzeni ya da iktisadi adalet için İslam dininin tüm insanlığa öğütlediği orta yoldan gidilmesini tavsiye eder. Naqvi, İslam iktisadı modelini kurarken iki boyutta ele aldığı İslam dininin yatay boyutunun bu orta yolu bulmak olduğunu belirtir.

Tabii olarak günümüz iktisadi meselelerine çözüm arayışı içerisinde olan her ekonomistin ya da düşünürün meseleyi tek boyutuyla ele almaması gerekir. Bugün iktisadi hayatta ortaya çıkan bir probleme lokal bir çözüm aramak problemi daha da karmaşık hale getirir. Sorunu dar pencereden çıkarıp iktisadi boyutta ele almak yanında sosyo-kültürel açıdan da ele almak önem arz eder. İktisadi hayatın temel öğesi insan olduğu için bir problemle karşılaşıldığında psikolojiden sosyolojiye, kültürel çevreden ekonomik çevreye birçok etkenin incelenmesi ile problemin çözümü için çaba sarf edilmelidir.

Kaynakça

Cürcanî, S. (1997). Ta'rifat Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü, (Ter. A. Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul.

Diyanet İslam Ansiklopedisi. (2007). Pezdevî, Ebü'l-Yüsr Maddesi, Cilt: 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Gölcük, Ş., Toprak, S. (1988). Kelâm, Yayın Yok, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action Volume 1: Reason and the Rationalization of Society, Boston: Beacon Press.

İbn Miskeveyh. (1939). Tehzibu'l-Ahlâk, (Çev. A. Şener, C. Tunç, İ. Kayaoğlu), Yayın Yok, Ankara.

MacInthyre, A. (1988). Whose Justice? Which Rationality?, Indiana: University of Notre Dame Press.

Naqvi, H. (2018). İslam, Ekonomi ve Toplum, İktisat Yayınları, Ankara.

Pezdevî, M. (1998). Ehl-i Sünnet Akaidi, (Çev. Ş. Gölcük), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Rawls, J. (1999). A Theory of Justice Revised Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

Rawls, J. (1993). Political Liberalism, Columbia University Press, New York.

Sandel, M. J. (2010). Justice: What's the Right Thing to Do?, Farrar, Straus And Gıroux, New York.

Weber, M. (2013). The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations, tr. R. I. Frank, Verso, London & New York.

Weber, M. (1978). Economy and Society, ed. G. Roth and C. Wittich, University of California Press, California.

Weber, M. (1950). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, Third Impression. tr. Talcott Parsons, Charles Scripner's Son, New York.

Weber, M. (1947). The Theory of Social and Economic Organization, tr. A. M. Henderson and T. Parsons, William Hodge and Company Press, London.

Weber, M. (1946). The Social Psychology of the World Religions: From Max Weber: Essays in Sociology, ed. Gerth, H. H. And Mills, C. W., Oxford University Press, NY.

Yazıcıoğlu, M. (2017). Maturîdî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti. OTTO Yayınları, Ankara.

MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIK ÖLÇÜTLERİ: TCMB İÇİN AMPİRİK KANITLAR

Dr. Öğr. Üyesi Sebahattin KOÇ
Bitlis Eren Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada TCMB'nin bağımsızlık derecesi, temel endeksler çerçevesinde hesaplanmıştır. Günümüz modern ekonomilerinde para politikasının başarıya ulaşmasındaki en önemli etkenlerden biri, merkez bankası bağımsızlığıdır. Özellikle 2001 yılında 4651 sayılı yasa ile değiştirilen TCMB kanunu, merkez bankası bağımsızlık oranını yükselterek para politikalarının başarısını ve etkinlik derecesini yükseltmiştir. Bu çalışmada GMT ve Cukierman Endeksleri kullanılarak TCMB'nin bağımsızlık oranı tahmin edilmeye çalışılmıştır. GMT endeksine göre TCMB'nin politik bağımsızlık oranı %33 ve Cukierman endeksine göre ise %41.83 olarak hesaplanmıştır. Amaç ve araç bağımsızlığını içeren politik bağımsızlık oranının her iki endekse göre de düşük çıkması, uygulanan politikaların başarısı üzerinde olumsuz baskı yaratmaktadır. Ekonomik bağımsızlık oranları ise GMT'ye göre %100 ve Cukierman'na göre ise %93,2 çıkmıştır. Her iki endekse göre de ekonomik bağımsızlık oranlarının yüksek çıkması, politik bağımsızlığın aksine para politikası uygulamalarının başarısını pozitif olarak etkilemektedir. Toplam bağımsızlık oranı GMT endeksine göre %63 ve Cukierman endeksine göre ise %65 olarak hesaplanmıştır. Toplam bağımsızlık oranının daha da yükselmesi, para politikası başarısı için bir ön koşul olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Merkez bankası bağımsızlığı, GMT İndeksi, Cukierman İndeksi, Para politikası

CENTRAL BANK INDEPENDENCE CRITERIA: EMPIRICAL EVIDENCE FOR THE CBRT

Abstract

In this study, the independence level of the CBRT was calculated within the framework of the basic indices. One of the most important factors in the success of monetary policy in today's modern economies is central bank independence. In particular, the CBRT Law, amended by Law no. 4651 in 2001, increased the success and efficiency of monetary policies by increasing the independence rate of the central bank. In this study, the independence rate of the CBRT was estimated by using GMT and Cukierman Indices. The CBRT's political independence rate was calculated as 33% and 41.83% according to GMT and Cukierman indices, respectively. The fact that the rate of political independence, which includes the independence of the purpose and the instrument, is low compared to both indices creates negative pressure on the success of the policies implemented. Economic independence rates were calculated as 100% in GMT and 93.2% in Cukierman. The fact that the economic independence rates are high according to both indices affects positively the success of monetary policy applications in contrast to political independence. Total independence rate was calculated as 63% and 65% according to GMT and Cukierman indices, respectively.

Increasing the total independence rate can be considered as a prerequisite for the success of monetary policy.

Keywords: Central bank independence, GMT Index, Cukierman Index, Monetary policy

GİRİŞ

Merkez bankasını, bir ülkenin para ve kredi arzını etkileyen politikalardan sorumlu otorite olarak tanımlamak mümkündür. Daha spesifik olarak, merkez bankası, kısa vadeli faiz oranlarını ve para tabanını (kamu ve banka rezervleri tarafından tutulan para birimi) etkilemek ve elde etmek için para politikası araçlarını kullanan kuruluştur (Chappelow, 2019). Para politikasının yürütücüsü olan merkez bankası, politika araçlarını kullanarak öncelikli hedefi olan fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlayarak temel işlevini yerine getirirken bu amaçlarla çelişmemesi şartıyla da diğer makroekonomik amaçları yerine getirmeye çalışmaktadır. Merkez bankaları; ülkelerin siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarının bir göstergesi, bankaları idare eden, finansal piyasaları (para ve sermaye piyasaları) etkileyen, para ihraç eden ve dolaşımdaki para miktarını ayarlama yetkisine sahip bankalar olarak tanımlanmışlardır.

Merkez bankaları para ihraç etme yetkisinin yanında ekonomi politikası hedefleri doğrultusunda para ve kredi ayarlaması, fiyat ve finansal istikrarın sağlanması gibi işlevlerini de üstlenmişlerdir (Orhan, Erdoğan, 2008:43).

Merkez bankacılığı merkez bankasının yaptığı faaliyetler bütünüdür. Fakat merkez bankasını tanımlamak ve ne işe yaradığını açıklamak bu kadar kolay ve açık olmamaktadır. Günümüzde, “merkez bankaları” etiketi altına giren yapılar birbirine benzememekte ve farklı faaliyetlerle uğraşmaktadır. Merkez bankalarının birçoğu ilk ortaya çıktıkları dönemlerden farklı bir karakterle hareket etmektedirler. “Merkez Bankası” ifadesi 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere Merkez Bankası'nı belirtmek için kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu kavram daha önce çoktan kullanılmaya başlanan fakat farklı bir amacı ifade eden; çok dallı bir ticari bankanın merkezi şeklinde bir anlam ifade etmekteydi (Ugolini, 2018).

Kağıt para kullanımı ve para sistemlerinin banknota dayanmaya başlaması ile merkez bankacılığı fikrinde gelişme olmuştur. Dolayısıyla, merkez bankalarının öncelikli görevleri arasında genelde para piyasalarını düzenlemek gelmiştir. Ayrıca merkez bankaları parasal istikrarın sağlanması, bankaların bankası olma ve devletin bankacılığını yapma işlevleri ile de ülkelerin ekonomilerinde önemli yer tutmaktadır(Serin, 1998:269).

Günümüzde merkez bankaları ekonomik politika oluşturma sürecinde kilit kurumlar haline gelmiştir. Sorumlulukları arasında, son borç verme merci, hükümetin mali aracısı ve para politikasından sorumlu bankaların bankası olarak görev yapmak yer almaktadır. Neredeyse tüm ülkelerin merkez bankaları olmasına rağmen, merkez bankaları ile hükümetleri arasındaki ilişkilerde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Çoğu hükümet merkez bankalarını doğrudan politik kontrol altına almış; diğerleri merkez bankalarına daha fazla özerklik, yani hükümetin talimatlarından bağımsız hareket etme yetkisi vermişlerdir (Goodman, 1991).

Merkez bankası üzerindeki devlet kontrolü genellikle para politikası önlemlerinin etkinliğini azaltmaktadır. 1970'lerde, sanayileşmiş ülkeler, yüksek tahakkuk etmiş ve mali tahakküm nedeniyle bir dereceye kadar volatilite ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle,

gelişmiş ülkelerdeki otoriteler para politikası önlemlerinin etkisini artırmak için merkez bankası bağımsızlığını giderek arttırmışlardır. Kamu otoritelerinin merkez bankası politikalarını yönetmedeki etkinliğinin artması merkez bankasının başarısını negatif etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesidir. Gerek yasal gerek ekonomik ve gerekse de politik olarak merkez bankalarının bağımsızlığının artması modern para politikası yönetimi için olmazsa olmaz şartlardan bir tanesidir. Bağımsızlık kavramının temelinde yasal güvence yer almaktadır. Merkez bankasının kanunlar çerçevesinde bağımsızlığının güvence altına alınması gerekmektedir.

Çoğu gelişmiş ekonomilerde merkez bankası ile hükümetler ya da kamu otoritesi arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Para politikası idaresinde bu fikir ayrılıkları durumunda merkez bankasının kendi amaç ve araçlarını idare etmedeki gücü, başarısını pozitif etkileyecektir. Aksi durumda ise, mali baskınlığın oluşması, amaç ve araç yönetiminde etkinliğinin azalması, merkez bankası kaynaklarının hükümet tarafından kullanılması ve merkez bankası yönetiminin hükümet tarafında istenildiğinde değiştirilmesi güvenilirlik derecesini azaltırken ve başarısını negatif engelleyebilecektir.

Çalışmada öncelikle merkez bankalarının tarihçesi ele alındıktan sonra sırasıyla; merkez bankası bağımsızlığı, bağımsızlık ölçütleri ve TCMB bağımsızlığı ele alınmıştır.

1- MERKEZ BANKASI KISA TARİHİ

Merkez bankalarının kuruluşu ve gelişimi dört yüzyıla yakın bir süreyi kapsamaktadır. Merkez bankalarının amacı başlangıçta yeni devletlerin savaş harcamalarını finanse etmek, hükümetin borçlarını pazarlamak ve yeni devletlerin mali ihtiyaçlarını karşılamak olarak görülmektedir (Bordo & Siklos, 2017).

Merkez bankacılığı bankaların banknot ihracındaki suistimalleri ve banknot hacminin kontrolü zorunluluğunun bir sonucu olarak, ticaret bankaları ve iş bankalarının banknot ihraç yetkilerinin kaldırılıp bunun bir tek bankaya verilmesi ile başlamıştır. Bu olay batı Avrupa ülkeleri için genellikle 17,18 ve 19. yüzyılla rastlamaktadır. Merkez bankacılığı 19. yüzyılın ortalarında kuvvet kazanırken 20. yüzyılda bütün dünyaya yayılmıştır. ABD merkez bankası Fed ise ancak 1913'te kurulmuştur (Aslan, 2009:105).

İlk merkez bankaları (Riksbank, 1668; BOE, 1694), hükümetlere, özellikle savaş zamanlarında finans sağlamak amacıyla belirli bankacılık ve finansal hizmetleri yapmak üzere kurulmuştur. 1668 yılında kurulan İsveç Devlet Bankası (Riksbank) para politikasının otoritesi niteliğinde olan merkez bankalarının ilk örneği olarak gösterilmektedir. Riksbank bir anonim banka olarak hükümet fonlarını ödünç vermek ve ticaret için bir açıklık merkezi olarak hareket etmek üzere kurulmuştur. Diğer taraftan 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası (BOE) günümüz merkez bankalarının işlevini taşıyan ve para çıkaran ilk emisyon bankası olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da başka merkez bankaları da daha sonra benzer amaçlar için kurulmuş, ancak bazıları parasal kargaşa ile baş etmeyi temel hedef etmişlerdir. Örneğin, Banque de France, 1800 yılında Fransız Devrimi sırasında kâğıt paraların aşırı enflasyondan sonra para birimini dengelemek ve devlet finansmanına yardımcı olmak için Napolyon tarafından kurulmuştur.

İlk merkez bankalarının temel hedefi bütçe açığını gidermek olmuştur. Sık sık yaşanan finansal krizler ve düzensiz bankacılık sistemi, gelişmiş ülkelerde merkez bankalarının hedeflerinin genişletilmesi ile sonuçlanmıştır. İki Dünya Savaşından sonra, merkez bankaları,

özellikle askeri çatışmalardan ciddi şekilde etkilenen ülkelerde yüksek enflasyon ve işsizlik ve düşük verimle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçten sonra para otoritesi olan merkez bankalarının aynı anda fiyat istikrarını, yüksek ekonomik büyümeyi, düşük işsizliği, dış dengeyi ve istikrarlı bir döviz kurunu koruyamayacağı sonucu ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllarda Friedman, merkez bankalarının yalnızca enflasyonu, para arzını ve döviz kurunu etkileyebileceğini belirtmiştir (Dedu & Stoica, 2012) Bu dönemden sonra uzmanlar amaç çeşitliliğinin merkez bankasının kurumsal yapısında sıkıntı yaratacağını ve bankanın beliri hedeflere odaklanması gerektiğini belirtmişleridir. Yirminci yüzyılda merkez bankaları makroekonomiyi dengeleme (yani fiyat istikrarını sağlama), iş döngüsünü dengeleme ve tam istihdamı sürdürme rolünü üstlenirken; 2007-2008 krizinden sonra merkez bankalarına aynı zamanda ekonomiyi dengesizleştirmeden finansal istikrar için de sorumluluk verilmiştir (Bordo & Siklos, 2017).

Türkiye'ye baktığımızda, bankacılık tarihinin çok da geçmişe dayanmadığını söyleyebiliriz. Bunun nedenlerinden bir tanesi müslüman halkın faizi haram olarak görmesi konusunda katı bir inanca sahip olması gösterilebilir. Diğer taraftan bankacılık faaliyetinin belli bir sermaye ve organizasyon gerektirmesi, ülke çapında bankacılık hakkında yeterli bir alt yapının olmaması ve halkın yeterli bir sermaye birikimine sahip olmaması bankacılık sektörünün gelişmesinin önündeki diğer engeller olarak ifade edilebilir.

Cumhuriyet dönemine kadar, çok sayıda yerli ve yabancı banka kurulmuş, ancak bunlar merkez bankası işlevini görmemişlerdir. Merkez bankası fonksiyonunu yerine getiren ilk banka İngiliz sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankası olmuştur. Osmanlı Bankası Fransız sermayesinin katılması ile Bank-ı Osmani-i Şahane olarak İstanbul'da faaliyetlerine başlamıştır. 1856 yılında Fransız ve İngiliz ortaklığı ile kurulan ve Bank-ı Osmani ismi ile faaliyetlerine başlayan banka daha sonra 1863 yılında Bank-ı Osman-i Şahane ismi ile devlet bankası işlevini yerine getirmeye başlamıştır (Erçel, 1999). Aynı zamanda bankaya devlet adına banknot çıkarma ve devletin hazine ile ilgili işlerini yürütme yetkisi de verilmiştir.

Birinci dünya savaşından sonra Türkiye'de siyasi bağımsızlıkla birlikte ekonomik bağımsızlığı da güçlendirmek amacıyla ve aynı dönemde ülkelerin kendi para politikalarını kendilerinin özgürce belirlemeleri yönündeki eğilimlerinin de etkisiyle, emisyon sağlayacak merkez bankası fikri tartışılmaya başlanmış ve bu anlamda çalışmalar hız kazanmıştır. Merkez Bakası fikri ilk olarak 1923 yılı İzmir İktisat Kongresinde ele alınmış ve 1927 yılında dönemin maliye bakanı tarafından hazırlanan kanun taslağı ile kabul edilmiştir. Yabancı merkez bankaları yöneticilerinin de önerileri doğrultusunda merkez bankası kanun tasarısı hazırlanmış, 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilmiştir. 30 Haziran 1930 tarihli ve 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlamış, farklı kurum ve kuruluşların yaptığı bankacılık işlemleri tek elde toplanmıştır. Bankanın bağımsızlığına yönelik olarak yapılan ilk işlem anonim şirket olarak kurulmuş olmasıdır (TCMB, 2019).

2-MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI

Genel anlamda merkez bankası bağımsızlığı (MBB), bankanın parasal araçları kontrol etme kabiliyeti olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan MBB, kamu otoritesinin para politikası yönetimi ile ilgili olarak merkez bankası üzerindeki etkisinin kısıtlanması şeklinde tanımlamak da mümkündür. MBB, demokratik rejimlerde ve özelliklede yüksek enflasyon

seviyesine sahip olan ülkelerde ortaya çıkma eğilimindedir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik konusu daha bağımsız merkez bankalarında ön plana çıkarken, bu durum bankanın kurumsal kalitesini geliştirmiştir. Merkez bankalarının bağımsızlığı daha çok düşük enflasyon seviyeleri ile ilişkilendirilmektedir. Hem araç hem de amaç bağımsızlığı hukuksal olarak güvence altına alınan merkez bankalarının temel hedeflerini (fiyat istikrarı, finansal istikrar) gerçekleştirmede başarılı olduğu dikkat çekmektedir.

Daha önce belirttiğimiz gibi bir toplumun demokratik idare biçimi ile MBB derecesi paralel bir seyir izlerken; bu durum ülkeden ülkeye demokrasiye bakmaksızın farklılıklar gösterebilmektedir. Para politikasını politik süreçlerden arındırmak (bağımsız bir merkez bankası kurarak) düşük enflasyonu destekler. Siyasi baskıdan uzak, bağımsız bir merkez bankası daha öngörülebilir bir şekilde davranır ve sonunda ekonomik büyümeye yol açan fiyat istikrarını önceleyerek hareket edebilir (Gharleghi, 2019).

Merkez bankasının bağımsızlığı (MBB), para politikasının etkinliği için güvenilir ve depolitize bir kurum öncülünü sağlayan bir dayanaktır. Başka şekilde ifade etmek gerekirse, yüksek bir MBB seviyesi daha küçük bir yolsuzluk ve politik müdahale ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle, merkez bankası fiyat istikrarının yanında finansal istikrarı da artıran uygun bir manevra marjına sahiptir (Badea, 2018). Yapılan çalışmalar, parasal istikrar hedefinin izlenmesinin, devletten bağımsız kurumsal bir merkez bankasına emanet edilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır. Politik bağımsızlık, bir bankanın fiyat istikrarı ile tutarlı bir para politikası stratejisi izlemesi ihtimaliyle ilgilidir. İşlevsel bağımsızlık, para politikasının taktikleri, yani parasal kontrol araçlarını ve tekniklerini serbestçe seçme ve sonuçta fiyat istikrarına yol açan olanaklarla ilgilidir (Masciandaro & Spinelli, 1994).

Merkez bankası bağımsız olduğu zaman ortaya çıkabilecek para ve maliye politikası koordinasyonundan elde edilen potansiyel faydalar artacaktır. Merkez bankası hesap verebilirliği, kurulun yapısı aracılığıyla, seçilen yetkililerin raporları ve sorgulamaları ile halktan gelen eleştirilere cevap verilmesi çok önemlidir. Para politikası hem uygun olmayan politik baskılardan korunmalı hem de halkın gerçek ihtiyaçlarına duyarlı hale getirilmelidir (Fischer, 1995).

2.1. Bağımsızlık Ölçümü

Merkez bankası bağımsızlık sorunu akademik literatürde yeni değildir, çünkü on dokuzuncu yüzyılın başlarında Ricardo, merkez bankalarının kamu açığını doğrudan finanse etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. 1913 yılında Keynes, Hindistan Merkez Bankası'nın açılışında yaptığı konuşmada aynı şeyi belirtmiştir (Dedu & Stoica, 2012).

Genellikle merkez bankasının yetki alanı ve kapsamı hükümete bağlıdır. Ancak hükümetler, diğer kamu hedefleriyle çelişse bile, merkez bankalarına fiyat istikrarı sağlama konusunda yetki ve özerklik tanıyan çeşitli yasalar çıkarır ve bunları uygulamaya koyarlar. Merkez bankasını fiyat istikrarını sağlamak için görev ve itibara sahip bir kurum haline getirmek ekonomik istikrarın sağlanması ve para politikası başarısı için ekonomiye ve devlete çeşitli şekillerde fayda sağlar. Merkez bankası bağımsızlığı, bir hükümetin fiyat istikrarına olan bağlılığının gücünü gösteren araçlardan biridir (Cukierman, Webb, & Neyapti, 1992).

Merkez bankalarının farklı bağımsızlık dereceleri söz konusudur. Bağımsızlık derecesini tanımlamak ve ölçmek basit bir iş değildir, çünkü bağımsızlık çeşitli şekillerde

geliştirilebilir veya zayıflatılabilir. Davranışsal ve resmi olmak üzere bağımsızlığı ölçmenin iki genel yolu vardır. Davranışsal tanıma göre bir merkez bankası diğer aktörlerden önceden onay almadan politika enstrümanları koyabiliyorsa ve asgari süre boyunca (örneğin çeyrek yıl) enstrüman ayarları diğeri tarafından tercih edilenlerden açıkça farklıysa, bağımsızdır. Diğer taraftan merkez bankasının örgütlenmesini ve faaliyetlerini düzenleyen kanunlardaki bağımsızlık yönlü değişiklikler, merkez bankası bağımsızlığı konusunda kesin ve garanti bir yol sağlar (Goodman, 1991). Merkez bankası bağımsızlığının kaynağında kanunlar yer almaktadır. Kanun çerçevesinde güvence altına alınan bağımsızlık, otorite değişikliği karşısında standart olarak hareket edebilecek ve karar vermede etki altında kalamayacaktır.

2.1.1. GMT ve Cukierman Endeksleri

Bu bölümde Vittoru Grilli, Donato Masciandaro ve Guido Tabellini tarafından geliştirilen merkez bankası bağımsızlık ölçeği GMT endeksi ile Cukierman endeksinin genel çerçevesi ele alınmıştır.

2.1.1.1. GMT Endeksi

Grilli, Masciandaro ve Tabellini (GMT), 18 OECD ülkesinin para rejimlerini dikkate alarak merkez bankası bağımsızlığının, politik özelliklere (hedef belirleme bağımsızlığı) ekonomik ve finansal özelliklere (araçlara ilişkin bağımsızlık) odaklanmışlardır. Bu çerçevede aşağıdaki sekiz kriter ile merkez bankasının bağımsızlığı tespit edilmeye çalışılmış ve bunlar puanlandırılmıştır (Arnone, Laurens, & Segalotto, 2006):

1. Merkez bankası başkanı devlet katılımı olmadan atanması,
2. Başkanın beş yıldan daha uzun bir süre için atanması,
3. Yönetim kurulunun devlet katılımı olmadan atanması,
4. Yönetim kurulunun beş yıldan fazla bir süre için atanması,
5. Yönetim kuruluna devlet temsilcilerinin zorunlu bir şekilde katılmaması,
6. Para politikasının dizaynında hükümetin onayına gerek olmaması,
7. Merkez bankasını birincil hedefleri arasında parasal istikrarı sürdürmeye zorlayan şartların olması,
8. Hükümetle bir ihtilafın olması durumunda merkez bankasının konumunu güçlendiren yasal korumaların olması temel kriterler olarak belirlenmiştir.

Ekonomik bağımsızlık endeksi ise aşağıdaki kriterleri içermekte ve bu kriterlerden her biri için banka bir puan almaktadır. Bu kriterler sırasıyla şunlardır:

1. Hükümetin doğrudan kredi olanakları sağlama konusunda otomatik bir prosedürü yoktur.
2. Devlete doğrudan kredi olanakları piyasa faiz oranlarında genişletilmiştir,
3. Kredi geçici olarak uzatılır,
4. Kredi belirli bir miktarla sınırlandırılmıştır,
5. Merkez Bankası, kamu borcu için birincil piyasaya katılmamaktadır,
6. Merkez bankası iskonto oranını belirlemekten sorumludur,
7. Merkez bankasının bankacılık sektörünü denetlemekten sorumluluğu yoktur veya bu sorumluluğu diğer kurumsal kurumlarla paylaşır.

2.1.1.2. Cukierman Endeksi

Cukierman siyasi ve ekonomik özerkliği kapsayan çok kapsamlı bir merkez bankası özerkliği endeksi geliştirmiştir. Endekste dört ana başlık altında sıralanan 16 değişken yer almaktadır (Arnone, Laurens, & Segalotto, 2006).

İlk başlık altında merkez bankası başkanı ve yönetim kurulunun atanması ve görev süreleri ile ilgili hükümler yer almaktadır bunlar:

1-Başkanın görev süresinin uzunluğu,

2-Başkanın atamak üzere görevlendirilen kuruluş,

3- Başkanın görevden alınmasıyla ilgili hükümler,

4-Başkanın başka bir kurumda çalışıp çalışmaması şeklinde sıralanmıştır.

İkinci başlıkta merkez bankasının politika oluşturması ili ilgili kriterler yer almaktadır. Cukierman endeksinde politika oluşturma kriteleri şöyle sıralanmıştır:

5- Para politikasının oluşturulmasından sorumlu kuruluş için vekiller,

6-Merkez bankası ile hükümet arasındaki ihtilafların çözümüne ilişkin kurallar,

7- Merkez bankasının devlet bütçesini formüle etmedeki katılım derecesi.

Üçüncü başlıkta merkez bankasının amaçları yer almaktadır. Bu kapsamdaki kriterler ise şu şekilde sıralanmıştır:

8- Birincil parasal hedefler ile ilgili şartnamelerin hükümlerinin ve parasal istikrarın göreceli rolünün etkilerini içerir.

Dördüncü başlıkta devlete verilen merkez bankası kredileriyle ilgili sınırlamalar yer almaktadır. Bu kapsamda;

9- Merkez bankası avansları,

10- Menkul kıymetleştirilen krediler için vekiller,

11- Borç verme koşullarını (vade, faiz oranı ve miktarı) kontrol etme yetkisi,

12- Merkez bankasından gelen potansiyel borçluların çemberinin büyüklüğü,

13- Limitlerin mevcut olduğu kredilerde sınırlama türleri,

14- Olası kredilerin vadesi,

15- Bu kredilere uygulanan faiz oranlarındaki sınırlamalar,

16- Devlet menkul kıymetleri için birincil piyasaya merkez bankası katılımına ilişkin yasaklar.

3-TCMB BAĞIMSIZLIĞI

TCMB bağımsızlık derecesi GMT ve Cukierman endekslerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle endekslerde birbirini tamamlayan ortak kriterler kullanılmıştır. Özellikle 2001 yılı 4651 sayılı TCMB yasasında yapılan değişikliklerle merkez bankası bağımsızlığına yönelik büyük adımlar atılmış ve bu dönemden itibaren para politikası etkinliğinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede temel endekslerdeki kriterler dikkate alınarak TCMB'nin bu kriterlere göre ekonomik ve politik bağımsızlık oranları hesaplanmıştır.

GMT indeksine göre tam politik bağımsızlık için gerekli olan puan 6 iken, TCMB'nin aldığı puan ise 2 olarak hesaplanmıştır (Tablo1). Bu da TCMB'nin politik bağımsızlık oranının GMT'ye göre (2/6*100= 33.3) yüzde 33 olduğu sonucunu vermektedir. Cukierman indeksine göre ise TCMB'nin politik bağımsızlık oranı (2.51/6*100=41.83) yaklaşık olarak yüzde 42 çıkmıştır.

Tablo.1 GMT ve Cukierman Endeksleri ve TCMB'nin Politik Bağımsızlık Oranları

GMT DEĞİKENLERİ (1991)	CUKIERMAN DEĞİŞKENLERİ (1992)	TANIMLAMA	CUKİERMAN DERECESİ	GMT DERECESİ	TCMB DERECESİ
Politik Gösterge					
Başkan hükümet tarafından atanmaz.	Başkanı kim atar?	Merkez bankası kurulu tarafından atanır	1	1	
		Parlamento ve merkez bankası kurulundan oluşan bir kurul tarafından atanır.	0.75	1	
		Yasama organı tarafından atanır.	0.5	1	
		Yürütme organı tarafından atanır.	0.25	0	
		Yürütme organının bir veya iki üyesi tarafından atanır.	0	0	0
Merkez bankası başkanı beş yıldan daha uzun bir süre için atanır	Merkez bankası başkanın görev süresinin uzunluğu yıl olarak.	8 yıldan fazla veya 8 yıl.	1	1	
		6 ile 8 yıl arası	0.75	1	
		5 yıl	0.5	0	
		4 yıl	0.25	0	0.25-0
		4 yıldan az	0	0	
Hükümet yetkililerinin kurulda yer alma zorunluluğu yoktur (ikameli kriter).	Hükümetin merkez bankası başkanını kontrol edebilme olasılığı	Başkanın hükümet tarafından kontrol edilmesi kanunla yasaklanmıştır.	1	1	
		Hükümet tarafından izin verilmedikçe yasaklanmıştır.	0.5	0	
		Bu konuda kanunda herhangi bir yasak yok.	0	0	0
Para politikası formülasyonunda hükümetin hiçbir etkisi yoktur.	Para politikasını kim oluşturur?	Merkez bankası tek başına bu yetkiye sahiptir	1	1	
		Yetki, hükümet ve merkez bankası tarafından paylaşılmaktadır.	0.66	0	0.66/0
		Merkez bankasının politika belirleme konusunda danışma rolü vardır.	0.33	0	
		Bu güce sadece hükümet sahip.	0	0	
Merkez bankasının parasal istikrarı birincil hedeflerinden biri olarak izlemesi gerekmektedir.	Merkez bankasının amaçları	Fiyat istikrarı tek veya temel amaçtır ve çatışma durumunda öncelik kazanır.	1	1	
		Fiyat istikrarı tek amaçtır.	0.8	1	
		Fiyat istikrarı, onunla çelişmeyen diğer hedeflerle birlikte belirtilir.	0.6	1	0.60-1
		Fiyat istikrarı, bununla potansiyel olarak çelişebilecek diğer hedeflerle birlikte belirtilmiştir.	0.4	1	
		Merkez bankası ile ilgili yasalar bu tür hedefleri içermemektedir.	0.2	0	
		Bazı hedefler yasada belirtilirken, fiyat istikrarına yer verilmemiştir.	0	0	
Merkez bankasının hükümetle çatışması durumunda konumunu güçlendirmek için yasal korumalar mevcuttur.	Hükümet direktifleri ve uyuşmazlık çözümü	Merkez bankası, kanunen açıkça amaçları olarak tanımlanan konularda nihai yetkiye sahiptir.	1	1	1-1
		Hükümet, yalnızca merkez bankasının amaçları olarak açıkça tanımlanmayan politika konularında veya merkez bankası içindeki iç çatışma durumunda nihai yetkiye sahiptir.	0.8	1	
		Çatışma durumunda, nihai karar merkez bankası üyelerinden oluşan bir organ ile yasama ve yürütme organına verilir.	0.6	1	
		Yasama organının politika konularında nihai yetkisi vardır.	0.4	1	
		Yürütme organı politika konularında nihai yetkiye sahiptir, ancak merkez bankası tarafından olası muhalefete açıktır.	0.2	0	
		Yürütme organı koşulsuz nihai yetkiye sahiptir.	0	0	
		Toplam	**6**	**6**	**2.51-2**

Masciandaro ve Spinelli (1994) yaptıkları çalışmada politik ve işlevsel bağımsızlığın her zaman ilişkilendirilemeyeceğini; toplam bağımsızlık oranlarında Almanya, İsviçre ve ABD'nin yüksek bağımsızlık seviyelerine sahip olduklarını, düşük tarafta ise Portekiz, Yeni Zelanda ve İspanya'nın olduğunu belirtmişlerdir. Bağımsızlık oranlarının yasal olarak yüksek olması bunun uygulamada da yüksek olduğu anlamına gelmemektedir. İşlevsellik bağımsızlık olgusunun en önemli göstergesidir. Hem kanun güvencesi hem de karar verme mercilerinde bulunanların bağımsızlığı özümsemesi uygulanan para politikalarının başarısını olumlu etkileyecektir.

Tablo.2 GMT ve Cukierman Endeksleri ve TCMB'nin Ekonomik Bağımsızlık Oranları

GMT DEĞİKENLERİ (1991)	CUKIERMAN DEĞİŞKENLERİ (1992)	TANIMLAMA	CUKİERMAN DERECESİ	GMT DERECESİ	TCMB DERECESİ
Ekonomik Gösterge					
Hükümete doğrudan kredi verilmez.	Borç verme ve desteklerde sınırlamalar.	Hükümete önceden borç verilmesi yasaktır.	1	1	
		Hükümete borç verme ve desteklemeler mümkündür ancak mutlak anlamda sınırlamalara ve kısıtlamalara tabidir.	0.66	1	0.66-1
		Borç verme mümkündür ve daha fazla kısıtlayıcıya tabidir.	0.33	1	
		Konuyla ilgili yasal sınırlama yoktur; tutar, merkez bankası ile hükümet arasında periyodik olarak müzakere edilir.	0	0	
Piyasa faiz oranlarında doğrudan kredi sağlama.	Merkez bankası tarafından verilen kredilere uygulanan faiz oranlarındaki sınırlamalar.	Kredi yalnızca piyasa faiz oranlarıyla mümkündür.	1	1	1-1
		Asgari seviye, devlet tarafından ödenen faiz oranı için geçerlidir.	0.75	0	
		Tavan, devlet tarafından ödenen faiz oranlarına uygulanır.	0.5	0	
		Merkez bankası tarafından verilen kredilere faiz konusunda açık yasal hükümler uygulanmamıştır.	0.25	0	
		Kanun, hükümetin merkez bankasından aldığı kredilere faiz ödemesini sağlamaz.	0	0	
Doğrudan sağlanan krediler geçicidir.	Muhtemel kredilerin vadesi	6 ay ile sınırlıdır.	1	1	
		1 yıl ile sınırlıdır.	0.66	1	1-1
		1 yıldan daha uzun süre ile sınırlıdır	0.33	1	
		Kredinin vadesinde yasal bir sınırlama yoktur.	0	0	
Doğrudan kredi, miktar sınırlamalarına tabidir.	Limitlerin mevcut olduğu kredilerde sınırlama türleri	Borçlanma limiti mutlak olarak belirlenir.	1	1	1-1
		Borçlanma limiti, merkez bankasının sermaye veya diğer yükümlülükleri cinsinden belirlenir.	0.75	1	
		Borçlanma limiti, devletin gelirinin yüzdesi olarak belirlenir.	0.5	1	
		Borç miktarı limiti, devlet harcamalarının yüzdesi olarak belirlenir.	0.25	1	
		Limit yoktur.	0	0	
Merkez bankası, kamu borçlanma senetleri için birincil pazara katılmamaktadır.	Birincil piyasaya borç vermenin yasakları	Merkez bankası, birincil piyasadaki kamu borçlanma senetlerini kullanmaktan men edilmiştir.	1	1	1-1
		Merkez bankası, birincil piyasadaki kamu borçlanma senetlerini taahhüt edebilir.	0	0	
		Toplam	**5**	**5**	**4.66-5**

TCMB, ekonomik bağımsızlık ölçeği değerlendirmesinde yüksek bir bağımsızlık oranına sahip çıkmıştır. Özellikle 2001 tarihli 4651 sayılı yasa ile kamu kuruluşlarına ve hazineye yönelik kredi işlemlerinin yasaklanması bu oranın yüksek çıkmasına destek olmuştur. Cukeirman ölçeğine göre (4.66/5*100=93.2) %93.2 oranında ekonomik olarak bağımsız olan TCMB GMT ölçeğine göre (5/5*100) %100 bağımsız çıkmıştır (Tablo 2.).

Baydur ve Süslü (2007) yaptıkları ekonometrik çalışmada 1980-1989 yılları TCMB'nin bağımsızlık katsayısının yüzde 44 ve 2004 yılında ise bu katsayının yüzde 64 olduğunu belirtmişlerdir. Merkez bankası bağımsızlık katsayısının yükselmesinin sonucu olarak yaşanan kronik yüksek enflasyondan tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşılmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bağımsızlığının yasal olarak güvence altına alındığını söylemek mümkündür. Ancak yasal bağımsızlık derecesi ne olursa olsun merkez bankalarının tamamen hükümet müdahalelerinden izole edildiğini söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte Türkiye'de MBB oranı Cukierman endeksine göre yüzde 65.18, GMT endeksine göre yüzde 63.63 çıkmıştır. Ekonomik bağımsızlık oranı toplam bağımsızlık oranına arttırıcı bir etki yaparken politik bağımsızlık oranı negatif yönlü bir baskı oluşturmuştur.

Merkez bankasının bağımsızlığı, para ve maliye politikalarının koordineli olarak başarılarını olumlu etkileyebilecektir. Şeffaf, hesap verebilir ayrıca araç ve amaç bağımsızlığı işlevsel olarak uygulandığında merkez bankasının temel hedefi olan fiyat istikrarını sağlamada etkinliği yükselecektir. Mali baskınlığın olmaması bankanın kamu kesimine borç ve avans vermesinin yasaklanması ve özelliklede banka yöneticilerinin atama kriterlerinin kanun çerçevesinde uygulanması bağımsızlık derecesini yükseltmiştir.

Cukierman ve GMT endeksleri TCMB 'nin politik bağımsızlık bakımından düşük fakat ekonomik bağımsızlık konusunda yüksek bir dereceye sahip olduğunu göstermiştir. Ekonomik bağımsızlık oranı %90-100 arasında değişirken; politik bağımsızlık oranı yüzde 33 ile yüzde 41 çıkmıştır. Genel bağımsızlık oranını, politik bağımsızlık aşağı yönlü baskılarken; ekonomik bağımsızlık genel bağımsızlığa arttırıcı bir etki yapmıştır. Merkez bankasının bağımsızlığının 2001 yılı 4651 sayılı yasa ile güvence altına alınması uygulanan para politikalarının enflasyon hedefini tutturmada ki başarısını yükseltmiştir. Bu süreçten sonra çift haneli ve yüksek seyreden enflasyon oranları tek haneli seviyelere inmiştir.

KAYNAKÇA

Arnone, M., Laurens, B. J., & Segalotto, J.-F. (2006). Measures of Central Bank Autonomy: Empirical Evidence for OECD, Developing, and Emerging Market Economies. No.6-225.

Badea, I. R. (2018). Central bank independence and its impact on the macroeconomic performance. Evidence from Romania before and after crisis. InTraders Internationa lTrade Academic Journal, 1(1), 46-65.

Baydur, M., & Süslü, B. (2007). Avrupa Merkez Bankası ile TCMB'nin Bağımsızlıklarının Karşılaştırılması ve Ekonomiye Etkileri. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim Ve Ekonomi, 14(1), 43-66.

Bordo, M. D., & Siklos, P. L. (2017). Central Banks: Evolation And Innovation In Historical Perspective. Cambridge: NBER Working Paper No. 23847.

Chappelow, J. (2019, April 11). Monetary Policy. Aralık 05, 2019 tarihinde investopedia: https://www.investopedia.com/terms/m/monetarypolicy.asp adresinden alındı

Cukierman, A., Webb, S. B., & Neyapti, B. (1992). Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes. The World Bank Economic Review, 6(3), 353-398.

Dedu, V., & Stoica, T. (2012). Central Bank independence. Theoretical and Applied Economics, 19(8), 97-102.

Erçel, G. (1999, Şubat 26). Türkiye'de Merkez Bankacılığı. Bulgaristan Merkez Bankası'nın 120. kuruluş yıldönümü münasebetiyle yapılan konuşma. Sofya.

Fischer, S. (1995). Central-Bank Independence Revisited. The American Economic Review, 85(2), 201-206.

Gharleghi, B. (2019, March 04). Central bank independence and economic growth. Aralık 06, 2019 tarihinde DOC Resaurch Institute: https://doc-research.org/2019/03/central-bank-independence-economic-growth/ adresinden alındı

Goodman, J. B. (1991). The Politics of Central Bank Independence. Competive politics, 23(3), 329-349.

Masciandaro, D., & Spinelli, F. (1994). Central Banks' Independence: Institutional Determinants, Ranking And Ccentral Bankers' Views. Srorrish Journal of Poliriml Economy, 41(4), 434-443.

Orhan, O. Z., ve Erdoğan, S. (2008). Para Politikası. Ankara: Yazıt Yayın-Dağıtım.

Serin, V. (1998). İktisat Politikası. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

TCMB. (2019, Aralık 09). Merkez Bankası Tarihçesi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce adresinden alınmıştır

Ugolini, S. (2018). The Historical Evolution of Central Banking. S. Battilossi, Y. Cassis, & K. Yago içinde, Handbook of the History of Money and Currency (s. 1-22).

ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNİN TARİFELER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat Aydın
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Aydemir
Uşak Üniversitesi

Özet

Çevre temizlik vergisi, belediyelerin 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa dayanarak topladıkları bir vergi çeşididir. Çevre temizlik vergisi, binalar tarafından tüketilen su miktarı baz alınmak suretiyle hesaplanmaktadır. Kanuna göre binalar, grup ve derecelere taksim edilmiştir. Tabi olunan grup ve derecelere göre ödenen vergiler farklılık arz etmektedir. Bu çalışma çevre temizlik vergisinin tarife yapısını konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, Türkiye'de uygulanan çevre temizlik vergisini tarihsel süreç içinde değerlendirmek ve mevcut uygulamada yer alan tarife yapısını irdelemektir. Çalışmada doküman tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliğleri ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmiştir. Çevre temizlik vergisinin 7 gruba ve 5 dereceye ayrıldığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: çevre temizlik vergisi, tarife yapısı, çevre vergileri

EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL CLEANING TAX IN TERMS OF TARIFFS

Abstract

Environmental cleaning tax is a type of tax collected by municipalities on the basis of Municipal Revenues Law No. 2464. Environmental cleaning tax is calculated based on the amount of water consumed by buildings. According to the law, buildings are divided into groups and degrees. Environmental cleaning tax is paid according to the group and grade. This study deals with the tariff structure of environmental cleaning tax. The aim of this study is to evaluate the environmental cleaning tax applied in Turkey in the historical process and examine the tariff structure contained in the present application. Document research method has been used in the study. In this context, the Municipal Revenues Law No. 2464 and the Municipal Revenues Law General Communiqués have been reviewed in detail. Environmental cleaning tax is divided into 7 groups and 5 degrees.

Key words: environmental cleaning tax, tariff structure, environment taxes

Giriş

Çevre temizlik vergisinin iki temel yasal dayanağı bulunmaktadır. En önemli kaynağı 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunudur. Kanunda çevre temizlik vergisi ile ilgili hükümler ve tarife yapısı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İkinci yasal dayanağı ise Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliğidir. Bu tebliğler her yıl Resmi Gazetede yayımlanmaktadır. Çevre temizlik vergisi Türkiye'de belediyelerin öz gelirleri içinde yer almaktadır. Belediyeler açısından önemli bir gelir kaynağı olmasının yanında çevre kirliliğini azaltıcı ekonomik karakterli bir araç olma özelliğine de sahiptir. Literatür incelendiğinde çevre temizlik vergisi ile ilgili yapılan çalışma sayısının çok az olduğu görülmüştür. Gerek ulusal gerekse uluslararası literatür incelendiğinde çevre temizlik vergisi özelinde bir çalışma yok denecek

kadar azdır. Genellikle çevre vergileri konulu çalışmalar içerisinde geçmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de çevre temizlik vergisi mevzuat bağlamında incelenmiştir. Çalışma genel anlamda çevre temizlik vergisinin tarife yapısını konu edinmektedir. Çalışmada doküman tarama yöntemi kullanılmıştır. Belediye Gelirleri Kanunu ile en son yayımlanan Belediye Gelirleri Genel Tebliği incelenmiştir.

1. Literatür İncelemesi

Literatür incelendiğinde ulusal ve uluslararası anlamda çalışmaların nerede ise olmadığı görülmüştür. Bu nedenle genellikle doğrudan, çevre temizlik vergisi ile ilgili olmayan ve yalnızca konu içerisinde değinilen çalışmalara yer verilmiştir. Konu ile doğrudan ilgisi olduğu düşünülen tek çalışma 2011 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada Çitil, Kınacı ve Kayalıca (2011), katı atık yönetiminde çevre temizlik vergisinin rolü araştırma konusu yapılmıştır. Katı atıkların bertaraf edilmesi konusunda ekonomik araç olan çevre temizlik vergisinin rolünün çok düşük olduğu vurgulanmıştır. Yerel yönetimler çevresel sorumluluklarını ekonomik ve mali araçlarla da yerine getirmek isterler. Çevre temizlik vergisi tam bu amaçla alınan bir vergi çeşididir (Zeytin, 2014). AB üyelik sürecinde Türkiye'nin uyguladığı çevre vergileri bir başka makalede araştırılmıştır. Ferhatoğlu (2003), AB'de uygulanan birçok çevre vergisinin Türkiye'de olmadığı, yalnızca ve eksikleri ile çevre temizlik vergisinin olduğu ifade edilmiştir. Bilgin ve Orkunoğlu (2010) çevre vergilerinin Türkiye'deki mevcut durumunu incelemişlerdir. Makalede çevre temizlik vergisine de değinmişlerdir.

Çevre temizlik vergisinin iki yönü bulunmaktadır (Aydın ve Deniz, 2017). Bunlardan ilki katı atıkların toplanmasıdır. İkinci yönü ise su tüketimidir. Çevre temizlik vergisinin katı atık yönetimine sunduğu katkılara değinen bir çalışmada ise çevre temizlik vergisinin katı atık bertarafına yalnızca %15 oranında katkı sağlandığı ifade edilmiştir (Yalçın, 2013). Bunun yanında çevre temizlik vergisi Türkiye'de çevresel amaçlara hizmet eden tek çevre vergisidir. Motorlu taşıtlar vergisi ve akaryakıt üzerinden alınan özel tüketim vergisi çevresel amaçlardan çok mali amaçlara hizmet etmektedir (Toprak, 2006). Ancak çevre temizlik vergisinin tarife yapısı bu amacı yerine getirmekten çok uzaktır (Reyhan, 2014).

2. Çevre Temizlik Vergisinin Tarihçesi ve Konusu

Çevre temizlik vergisi ülkemizde ilk kez 1993 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa dâhil edilmiştir. Çevre temizlik vergisinin tahsil edileceği durum ve şekiller kanunun 44. Maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre;

- *Konut*
- *İşyeri*
- *Diğer şekillerde kullanılan binalar*

belediye sınırları içinde ve mücavir alanlar dâhilinde bulunmak ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanmak kaydı ile çevre temizlik vergisine tabidir. Bunun yanında bazı kurum ve kuruluşların bir takım faaliyetlerinden çevre temizlik vergisi alınmamaktadır. Bu kurumlar ise şöyledir;

- *Genel ve katma bütçeli idareler*
- *İl özel idareleri*
- *Belediyeler*
- *Köyler*
- *Bunların kuracakları birlikler*

- *Darülaceze ve benzeri kuruluşlar*
- *Üniversiteler tarafından münhasıran hizmetlerinde kullanılan binalar*
- *Kızılay Genel Merkezi ile şubeleri ve kampları*
- *Kredi ve Yurtlar Kurumuna ait öğrenci yurtları*
- *Korumalı işyerleri ile*
- *Umuma açık ibadet yerleri*
- *Karşılıklı olmak şartıyla elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar,*
- *Milletlerarası kuruluşlar ve bunların temsilcilikleri tarafından kullanılan binalar ile bunların müştemilatı*

3. Mükellef ve Vergi Miktarı

Çevre temizlik vergisinin mükellefi binaları kullananlardır. Mükellef olma durumu ise, binaların kullanımı ile başlar. Kullanılmayan binalar için çevre temizlik vergisi ödenmez. Vergi miktarı, her su abonesi tarafından kullanılan su miktarı metreküp başına hesaplanmak suretiyle bulunmaktadır. Bazı durumlarda ise yıllık sabit miktar şeklinde tahsil edilmektedir.

3.1. Konutlar İçin

Mesken olarak ifade edilen konutlarda yaşayan mükellefler için çevre temizlik vergisinin daha ucuz olduğu görülmektedir. Belediye Gelirleri Kanununda büyükşehirlerde 15 kuruş, diğer yerlerde 12 kuruş olarak belirlenmiştir. Ancak her yıl Resmi Gazetede yayımlanan Belediye Gelirleri Kanunu Tebliğinde bu miktar değişmektedir.

Tablo 1. Yıllara Göre Konutlarda ÇTV Miktarı

Yıl	Diğer Yerlerde	Büyükşehir Belediyelerinde
2019	29	39
2018	24	32
2017	21	28
2016	21	27

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/belediye-gelirleri-kanunu-genel-tebligleri

Tablo 1'de görüleceği üzere 2016 yılında diğer yerlerde bulunan konutlar için 1 metreküp su başına 21 kuruş iken büyükşehirlerde bulunan konutlar için 27 kuruştur. 3-4 yıl içinde bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. 2019 yılında diğer yerlerde 29 kuruş, büyükşehir belediyelerinde 39 kuruş olarak uygulanmaktadır.

3.2. İş Yerleri ve Diğer Şekillerde Kullanılan Binalar İçin

İş yerleri ve diğer şekillerde kullanılan binalar için ise durum konutlardan farklıdır. Zira çevre temizlik vergisi, iş yerleri ve diğer binalar için metreküp başına değil, bina başına yıllık olarak tahsil edilmektedir.

Tablo 2. İş Yerleri ve Diğer Binalar Yıllık Vergi Tutarı (Diğer Yerlerdeki Binalar-2019)

Bina Grupları	1.Derece (TL)	2.Derece (TL)	3.Derece (TL)	4.Derece (TL)	5.Derece (TL)
1.Grup	3.500	2.700	2.200	1.900	1.690
2.Grup	2.200	1.690	1.300	1.100	980
3.Grup	1.690	1.100	980	700	550
4.Grup	700	550	400	350	270
5.Grup	400	350	240	230	190
6.Grup	230	190	120	110	84
7.Grup	84	65	45	39	29

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, 31.12.2018

Tablo 2'de çevre temizlik vergisinin iş yerleri ve diğer binalar için ödenmesi gereken tutarları hakkında bilgiler verilmiştir. Binalar, 7 gruba ayrılmış ve 5 dereceye taksim edilmiştir. Örneğin, 1. Grup ve 1. Derecede bulunan bina yıllık 3500 TL olarak hesaplanmıştır ve tarifedeki en yüksek tutardır. 7.grubun 5. Derecesi ise 29 TL ile yıllık bazda en az çevre temizlik tutarıdır.

Tablo 3. İş Yerleri ve Diğer Binalar Yıllık Vergi Tutarı (Büyükşehirlerdeki Binalar-2019)

Bina Grupları	1.Derece (TL)	2.Derece (TL)	3.Derece (TL)	4.Derece (TL)	5.Derece (TL)
1.Grup	4350	3375	2750	2375	2112
2.Grup	2750	2112	1625	1375	1225
3.Grup	2112	1375	1225	875	687
4.Grup	875	687	500	437	337
5.Grup	500	437	300	287	237
6.Grup	287	237	150	137	105
7.Grup	105	81	56	48	36

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, 31.12.2018

Tablo 3'te büyükşehir belediyelerinde bulunan iş yerleri ve diğer binalar için % 25 zamlı tarife hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu tabloda en yüksek tutar 1.derece ve 1.grupta yer alan binalara aittir. Bu tutar ise 4350 TL'dir. En düşük tutar ise 2019 yılı için 39 TL'dir.

4. Verginin Tahakkuku ve Tahsil Edilmesi

Su tüketim miktarına bağlı olarak hesaplanan çevre temizlik vergisi, su faturalarında gösterilir ve tahakkuk etmiş sayılır. Verginin tahakkuku faturaya yazılması ile başlar. Su tüketim bedelinin yanında belediyeler eliyle tahsil edilir. İşyeri ve diğer binalar için ise durum farklıdır. Bu binalara ait çevre temizlik vergisi, yukarıda Tablo 2'de gösterilen tarifelere belediyelerce uyumlaştırılması ile tahakkuk etmiş sayılır. Esasen her yılın Ocak ayının

başında toplu olarak, yani yıllık bazda tahakkuk etmiş kabul edilir. Belediyelerce tahakkuk ettirilen bu vergi, her yıl emlak vergisinin taksit süreleri içinde ödenir.

5. Çevre Temizlik Vergisinde Bazı Özel Durumlar

Çevre temizlik vergisinin bazı uygulamaları için, Cumhurbaşkanı, Maliye Bakanlığı ve belediye meclisleri bazı özel yetkilere sahiptir. Örneğin Cumhurbaşkanı, Tablo 2'ye göre 5. Derecede yer alan bina gruplarını belirlemeye yetkili kılınmıştır. Ayrıca yine 4. Ve 5. Grupta yer alan tutarları yöreler, belediyelerin nüfusları ve bina grupları adına dörtte birine kadar indirmeye ve yarısına kadar arttırmaya da yetkilidir. Bunun yanı sıra belediye meclisleri Tablo 2'de yer alan bina gruplarının hangi dereceye gireceğini, o yerin sosyal ve ekonomik durumunu dikkate alarak tespit etmeye yetkilidirler. Son olarak Maliye Bakanlığı ise, mükellefiyetle ilgili olarak bildirim verdirmeye yetkilidir.

6. Sonuç

Bu çalışmada 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliğleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın amacı ise çevre temizlik vergisinin konusu, mükellefi ve tarife yapısı konularının ortaya konmasıdır. Bu kapsamda doküman tarama yöntemi ile özellikle Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliğleri geçmiş yılları kapsayacak şekilde gözden geçirilmiştir. Çevre temizlik vergisinin belediye sınırları içinde bulunan binalardan alındığı ve belediyeler tarafından tahsil edildiği görülmüştür. Verginin bina kullanımı ile başladığı ve mükellefinin binayı kullananlar olduğu belirlenmiştir. Çevre temizlik vergisinin hesaplanmasında konutların farklı değerlendirilmesinin yanı sıra daha ucuz bir kullanıma sahip oldukları ve iş yerleri ve diğer binaların farklı bir tarife yapısı ile vergilendirildikleri ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Aydin, M., & Deniz, K. (2017). Atık Yönetiminde Vergi Politikasının Rolü: Türkiye Değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *15*(30), 435-461.

Bilgin, S., & Orkunoğlu, I. F. (2010). Fiskal Ve Ekstrafiskal Amaçlar Bağlamında 1970'lerden Günümüze Çevre Vergilerİ. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(1), 77-108.

Çitil, E., Kinaci, C., ve Kayalica, Ö. (2011). Katı atık yönetiminde ekonomik araçların kullanımı ve çevre temizlik vergisi. *İTÜDERGİSİ/d*, *9*(6).

Doğan, Z., & Ceran, Y. (1998). Çevre Muhasebesi Konusunda Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(5).

Ferhatoğlu, E. (2003). Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikasi Çerçevesinde Çevre Vergileri. *e-yaklasim, Ekim*, (3).

Reyhan, A. S. (2014). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(1).

Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkinma Çevresinde Çevre Politikalari Ve Mali Araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 146-169.

Yalçın, A. Z. (2013). Potansiyel Bir Çevre Vergisi Olarak Motorlu Taşıtlar Vergisi: Avrupa Birliği Ve Türkiye Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, *27*(2).

Zeytin, M., & Kırlıoğlu, H. (2014). Çevre Yönetim Sistemi Ve Yerel Yönetimler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(5), 238-254.

BELEDİYE ÖZ GELİRLERİNİN YASAL DAYANAKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Murat Aydın
Uşak Üniversitesi

Özet

Belediyelere, kanunda belirtilen görevleri yerine getirmeleri için bir takım gelir kaynakları tahsis edilmiştir. Bu gelirlerin ilki ve en önemlisi merkezi yönetimden aktarılan paylardır. Bunun dışında kalan gelirler belediyelerin öz gelirleri olarak ifade edilmektedir. Öz gelirler 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de belediyelerin öz gelirlerinin yasal dayanaklarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda, Belediye Gelirleri Kanunu ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Belediyelerin; vergiler, harçlar ve katılma payları olmak üzere üç önemli öz gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışmada özellikle belediye vergileri mercek altına alınmış, konusu, mükellefleri ve oranları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca belediye harçları ve harcamalara katılma payları da kanunda belirtildiği şekliye irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: belediye öz gelirleri, belediye gelirleri kanunu, belediye vergileri, belediye harçları

LEGAL BASİS OF MUNİCİPAL OWN REVENUES

Abstract

Municipalities have been allocated a number of sources of revenues to perform the duties specified in the law. The first and most important of these revenues are the shares transferred from the central government. Other revenues are expressed as the municipalities' own revenues. Own revenues are regulated by the Law on Municipal Revenues No. 2464. The aim of this study is to determine the legal basis of the own revenues of municipalities in Turkey. In this context, the Law on Municipal Revenues has been examined in detail. It is determined that the municipalities have three important own revenues. These are taxes, fees and participation shares. In this study, especially municipal taxes have been examined and information about the subject, taxpayers and rates have been given. In addition, municipal fees and participation shares in expenditures have been examined as specified in the law.

Key Words: municipal own revenues, law on municipal revenues, municipal taxes, municipal fees

Giriş

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre mahalli idareler, genel yönetim kapsamında yer alan idareler şeklinde tanımlanmaktadır. Bütçeler hazırlanırken merkezi yönetim bütçeleri, sosyal güvenlik kurumları bütçeleri ve mahalli idareler bütçeleri olarak hazırlanmaktadır. Yine aynı kanunda mahalli idarelerin; "*Yetkileri belirli bir coğrafi alan ve hizmetlerle sınırlı olarak kamusal faaliyet gösteren belediye, il özel idaresi ile bunlara bağlı veya bunların kurdukları veya üye oldukları birlik ve idareleri*" şeklinde tanımlandıkları görülmektedir. Belediyeler ise mahalli idarelerin en önemli hizmet sunucu idaresi olarak dikkat çekmektedir. Zira 5393 sayılı Belediye Kanunu incelendiğinde

belediyelerin sahip olduğu yetki ve görevlerin kapsamı anlaşılabilmektedir. Kanunda belediyeler 18 ayrı faaliyet ile yetkilendirildikleri görülmektedir.

Bu derece geniş görev ve yetkilerle donatılmış belediyelerin elbette önemli gelir kaynaklarına sahip olması gerekmektedir. Belediyeler kendilerine kanunla verilmiş görevleri sağlıklı ve kaliteli bir şekilde sunabilmeleri için iki temel mali kaynağa sahiptirler. Belediyelerin ilk gelir kaynağı merkezi yönetim bütçesinden aktarılan paylardır. İkinci gelir kaynağı ise merkezi yönetimden gelen paylar dışında kalan gelirlerdir ki, bunlar belediyelerin öz gelirleri olarak tanımlanmaktadır. Belediyelerin öz gelirleri; başta vergi ve harçlar olmak üzere taşınır ve taşınmazların satışı veya kiraya verilmesinden elde edilen gelirler ile birtakım iştirak gelirleridir. Merkezi yönetimden gelen paylar dışındaki gelirlerinin önemli bir kısmı 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda düzenlenmiştir.

Bu çalışma, belediyelerin öz gelirlerini 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada belge incelemesi tekniği kullanılmış olup ilgili kanun ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. 1981 yılından bu zamana uygulama alanı bulmuş olan kanun 4 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda belediyelerin topladığı vergiler yer almaktadır. İkinci kısımda ana başlık belediye harçlarıdır. Üçüncü kısımda ise harcamalara katılma paylarına dair hükümler bulunmaktadır. Son kısım çeşitli hükümlerin düzenlemeye tabi tutulduğu kısım olarak kanunda yer bulmuştur. Çalışmanın sonunda belediyenin öz gelirleri şematik olarak gösterilmiş ve bazı gelir türlerinin içeriği hakkında genel bilgiler verilmiştir.

1. Literatür İncelemesi

Bu çalışmada daha çok Belediye Kanunu çerçevesinde yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların üç temel üzerine dayandığı görülmektedir. Öncelikle birçok çalışmanın mali özerklik konulu olduğu görülmüştür. Diğer kısım çalışmalarda belediye gelirlerini oluşturan gelir unsurları üzerine odaklanılmıştır. Son kısım çalışmalarda, örneğin yolsuzluk gibi bir bağımsız değişkenin belediye gelirlerini nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Çalışmanın bu kısmında, incelenen makaleler bahsi geçen üç kritere göre değerlendirilmiştir.

Bu konuyu en çok destekler konumda olan çalışma ise 2018 yılında yapılmış olup, belediye gelirlerinin tarihsel açıdan analiz edilmiş olmasının yanında günümüz koşullarında da kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur (İpek, 2018:1-19). Belediyelerin iki temel gelir kaynağından birisi de öz gelirleridir. Öz gelirleri arttığı nispette sundukları hizmetlerin kalitesinin de artacağı bu çalışmalarda çok net olarak ifade edilmektedir. Ancak Türkiye'de belediyelerin öz gelirlerinin istenen düzeyde olmadığı ve mali özerklik açısından diğer ülkelere göre de alt seviyede olduğu belirtilmektedir (Çetinkaya ve Demirbaş, 2010:1-18). Bu konuya dikkat çeken bir çalışmada (Yüksel, 2003), belediye gelirlerinin yetersizliği konusunun iki şekilde çözülebileceği önerisi getirilmektedir. Bunlardan ilki, eldeki gelir kaynaklarının israf edilmeden etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Diğer çözüm önerisi ise diğer kamu kurum ve kuruluşlarla koordineli bir şekilde ilişki kurulmasıdır. En dikkat çekici çalışmalardan biri de 1972 yılında mali denkleştirme hakkında yapılmıştır (Keleş, 1972:58-75). Bu çalışmada belediye gelirlerine merkezi yönetimden gelen paylar açısından bakılmıştır.

Bazı çalışmalar belediye gelirini bağımsız değişken kabul etmiş, belirledikleri bağımlı değişkenlerin belediye gelirleri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Örneğin yoksullukla belediye gelirleri arasındaki ilişkinini incelendiği bir çalışmada ülkeler arası yapılan

araştırmalarda yoksullukla vergi gelirleri ve kamu gelirleri arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu vurgulanmıştır (Bağdigen ve Tuncer, 2004:168-174). Türkiye'de ise belediyeler açısından sonucun böyle olduğu ifade edilmiştir.

Geri kalan çalışmaların ise belediye gelir türlerine odaklandığı fark edilmiştir. Örneğin; vergiler, harçlar ve harcamalara katılma payları konulu birçok çalışmaya rastlanılmıştır. Belediye Gelirleri Kanunu incelendiğinde vergilerin önemli bir yer teşkil ettiği görülmüştür. O vergilerden birisi de Emlak vergisidir. 2011 yılında yapılmış bir tez çalışmasında Emlak vergisinin belediye gelirleri içindeki yeri araştırılmıştır. Çalışmada, OECD ülkelerine kıyas edildiğinde Türkiye'de toplanılan emlak vergilerinin daha düşük seviyelerde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Avrupa ülkelerinde toplanan emlak vergilerinin daha gerçekçi ve istikrarlı olduğu belirtilmiştir (Altıngöz, 2011:78). Kanunda yer alan gelirlerden bir başkası harcamalara katılma payıdır. Bir çalışma bu konuyu Çanakkale Belediyesi özelinde incelemiştir (İpek ve Engin, 2016:467-481). Gerek Türkiye'nin genelinde gerekse Çanakkale Belediyesinde harcamalara katılma payının toplam belediye gelirlerine oranla çok düşük olduğu görülmüştür.

2. Belediye Gelirleri Kanununun İncelenmesi

Bilindiği gibi belediyelerin iki temel gelirleri bulunmaktadır. İlki ve en önemlisi merkezi idareden aldığı paylardır. İkinci gelir kaynağı ise öz gelirleri olarak ifade edilen gelirleridir. Öz gelirlerin neler olduğu nasıl toplandığı ve sürecin nasıl işlediği gibi konular kanunla düzenlenmiştir. Belediye öz gelirlerinin en önemli yasal dayanağı 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunudur. Bu kanun 1981 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Çalışmanın bu kısmında kanun genel hatları ile irdelenmiştir.

Tablo 1. Belediye Gelirleri Kanunu Genel Yapısı

Birinci Kısım	Belediye Vergileri
İkinci Kısım	Belediye Harçları
Üçüncü Kısım	Harcamalara Katılma Payları
Dördüncü Kısım	Çeşitli Hükümler

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

Tablo 1'de belirtildiği gibi Belediye Gelirleri Kanunu 4 kısımdan oluşmaktadır. İlk 3 kısımda vergiler, harçlar ve katılma payları konu edilmiştir. Son kısımda ise çeşitli hükümler yer almaktadır.

3. Belediye Vergileri

Vergiler, belediye öz gelirleri içinde önemli bir yere sahiptir. Kanunda vergiler öncelikli olarak anlatılmıştır. Bazı vergiler yürürlükten kaldırılmıştır.

Tablo 2. Belediye Vergileri Kapsamı

Birinci Bölüm	Meslek Vergisi (Kaldırılmıştır)
İkinci Bölüm	İlan ve Reklam Vergisi
Üçüncü Bölüm	Eğlence Vergisi
Dördüncü Bölüm	Akaryakıt Tüketim Vergisi (Kaldırılmıştır)
	Çeşitli Vergiler Haberleşme Vergisi

Beşinci Bölüm	Elektrik Ve Havagazı Tüketim Vergisi Yangın Sigortası Vergisi Çevre Temizlik Vergisi

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

Belediye vergileri kanunda 5 bölüm altında incelenmiştir. Tablo 2'de bu verilerin isimleri yer almaktadır. Meslek Vergisi ile Akaryakıt Tüketim Vergisi önceki yıllarda yürürlükten kaldırılmıştır. Diğer vergiler mevcut durumda belediyelerin önemli gelirleri arasında yer almaktadır.

3.1. İlan ve Reklam Vergisi

İlan ve Reklam Vergisinin konusu için, 12. Maddede "Belediye sınırları ile mücavir alanları içinde yapılan her türlü İlan ve reklam, İlan ve Reklam Vergisine tabidir." denilmektedir. Belediyenin mücavir alanlarında yapılan ilan ve reklam işleri de bu verginin kapsamına girmektedir. Mükellefi ilan ve reklamı kendi adına yapan ve yaptıran kişilerdir.

Tablo 3. İlan ve Reklam Vergisi Tutarları

Vergi Unsurları	**En Az (TL)**	**En Çok (TL)**
Dükkân, ticari ve sınai müessese ve serbest meslek erbabınca çeşitli yerlere asılan ve takılan her çeşit levha, yazı ve resim gibi sabit bütün ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak	20	100
Motorlu taşıt araçlarının içine veya dışına konulan ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak	8	40
Cadde, sokak ve yaya kaldırımlar üzerine gerilen, binaların cephe ve yanlarına asılan bez veya sair maddeler vasıtasıyla yapılan geçici mahiyetteki ilan ve reklamların metrekaresinden haftalık olarak	2	10
Işıklı veya projeksiyonlu ilan ve reklamlardan her metrekare için yıllık olarak	30	150
İlan ve reklam amacıyla dağıtılan broşür, katalog, duvar ve cep takvimleri, biblolar veya benzerlerinin her biri için	0,01	0,25
Mahiyeti ne olursa olsun yapıştırılacak çeşitli afişler ve benzerlerinin beherinin metrekaresinden	0,02	0,50

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

Yukarıdaki tabloda görüleceği gibi bazı ilan ve reklam türlerinden metrekare bazında bazısında ise adet bazında vergi alınmaktadır. Vergi miktarlarının en az ve en çok limitleri kanunda belirtilmiş olmakla beraber net miktarını belirleme yetkisi belediyelere verilmiştir.

63.2. Eğlence Vergisi

Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan eğlence işletmelerinin faaliyetleri bu verginin konusunu oluşturmaktadır. Verginin mükellefi, eğlence yerlerini işleten gerçek veya tüzel kişilerdir.

Tablo 4. Eğlence Vergisi Oranları

Vergi Unsurları	**Vergi Oranları (%)**
I- Biletle Girilen Yerlerde	
Yerli film göstermelerinden	**20**
Yabancı film göstermelerinden	**50**
Tiyatro, opera, operet, bale, karagöz, kukla ve ortaoyunundan	**5**
Spor müsabakaları, at yarışları ve konserlerden	**10**
Sirkler, lunaparklar, çalgılı bahçeler ve benzerlerinden	**20**
II- Müşterek Bahislerde:	**50**
III- Biletle girilmesi zorunlu olmayan eğlence yerlerinden (Günlük, TL)	**5 100**

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

3.3. Çeşitli Vergiler

Kanunun 5. Bölümünü oluşturan bu başlık altında 4 vergi bulunmaktadır. İlki Haberleşme Vergisidir.

Haberleşme Vergisi

29. ve 30. Maddelerde bu vergiye ait bazı bilgiler bulunmaktadır. Verginin konusu, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde Posta Telgraf Telefon işletmesi tarafından tahsil edilen telefon, teleks, faksimili ve data Haberleşme Vergisine tabi olduğu belirtilmektedir. Verginin mükellefi, telefon, teleks, faksimili ve data ücretlerini tahsil eden Posta Telgraf Telefon İdaresidir.

Elektrik Ve Havagazı Tüketim Vergisi

Madde 34 ve 35'te bu verginin konusu, mükellefi ve sorumlusu belirtilmiştir. Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde elektrik ve havagazı tüketimi, Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisine tabidir. Elektrik ve Havagazı tüketenlerin, Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisini ödemekle mükellef bulundukları hükme bağlanmıştır.

Yangın Sigortası Vergisi (md. 40-41)

Belediye sınırları ve mücavir alanlar içindeki menkul ve gayrimenkul mallar için yapılan yangın sigortaları dolayısıyla alınan primler; Yangın Sigortası Vergisine tabidir. Verginin mükellefi sigorta şirketleridir.

Çevre Temizlik Vergisi

Kanunun 44. Maddesi Çevre Temizlik Vergisine ayrılmıştır. Buna göre Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar çevre temizlik vergisine tabidir.

4. Belediye Harçları

Belediye gelirleri arasında harçlar vergilerden sonra önemli bir yere sahiptirler. Bu başlık altında belediyelerin topladıkları harçlara genel olarak değinilmiştir.

Tablo 5. Belediye Harçları Kapsamı

Birinci Bölüm	*Temizleme ve Aydınlatma Harcı* (Kaldırılmıştır)
İkinci Bölüm	*İşgal Harcı*
Üçüncü Bölüm	*Tatil Günlerinde Çalışma Ruhsatı Harcı*
Dördüncü Bölüm	*Kaynak Suları Harcı*
Beşinci Bölüm	*Tellallık Harcı*
Altıncı Bölüm	*Hayvan Kesimi, Muayene ve Denetleme Harcı*
Yedinci Bölüm	*Ölçü ve Tartı Aletleri Muayene Harcı*
Yedinci Bölüm (Mükerrer)	*Bina İnşaat Harcı*
Sekizinci Bölüm	**Çeşitli Harçlar** *Kayıt ve suret harcı* *Altyapı kazı izni harcı* *İmar ile ilgili harçlar* *İşyeri açma izni harcı* *Sağlık belgesi harcı* *Esnaf muaflığı belgesi harcı*

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

Birinci bölümün konusunu oluşturan Temizleme ve Aydınlatma Harcı 1985 yılında kaldırılmıştır.

İşgal Harcı

Belediye sınırları içinde bulunan aşağıdaki yerlerden herhangi birinin satış yapmak veya sair maksatlarla ve yetkili mercilerden usulüne uygun izin alınarak geçici olarak işgal edilmesi, işgal harcına tabidir:

Tablo 6. İşgal Harcı Tutarları

Harç Unsurları	**En Az (TL)**	**En Çok (TL)**
Pazar veya panayır kurulan yerlerin, meydanların, mezat yerlerinin her türlü mal ve hayvan satıcıları tarafından işgali **(Her metrekare başına günde)** Yol, meydan, pazar, iskele, köprü gibi umuma ait yerlerden bir kısmının herhangi bir maksat için işgali	**0,5**	**2,5**
Pazar veya panayır kurulan yerlerin, meydanların, mezat yerlerinin her		

türlü mal ve hayvan satıcıları tarafından işgali **(Küçükbaş hayvan başına)**	**0,5**	**2,5**
Pazar veya panayır kurulan yerlerin, meydanların, mezat yerlerinin her türlü mal ve hayvan satıcıları tarafından işgali **(Büyükbaş hayvan başına)**	**1**	**5**
Motorlu kara taşıtlarının park etmeleri için il trafik komisyonlarının olumlu görüşü alınarak belediyelerce şehir merkezlerinde tesis edilen ve işletilen mahallerin çalışma saatleri içinde, taşıtlar tarafından işgali (**Her taşıttan her saat için)**	**0,25**	**1,25**
Motorlu kara taşıtlarının park etmeleri için il trafik komisyonlarının olumlu görüşü alınarak belediyelerce şehir merkezlerinde tesis edilen ve işletilen mahallerin çalışma saatleri içinde, taşıtlar tarafından işgali **(Parkmetre çalıştırılan yerlerde her saat için)**	**0,5**	**2,5**

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

Tatil Günlerinde Çalışma Ruhsatı Harcı

Bu harcın konusu, ulusal bayram günlerinde çalışmaları belediyelerce izne bağlı işyerlerine ruhsat verilmesidir. Mükellefi ise, kendisine çalışma ruhsatı verilen gerçek veya tüzelkişidir. Harcın miktarı, işin mahiyeti esas olmak kaydı ile 20 TL'den az 800 TL'den fazla olmaz.

Kaynak Suları Harcı

Kaynak suları harcının konusu, özel kaplara doldurulup satılacak olan kaynak sularının (işlenmiş sular dahil) belediyelerce denetlenerek hangi kaynaklara ait olduklarını gösterecek şekilde bu kaplara özel işaret konulmasıdır. Bu harcın mükellefi, kaynak sularını özel işaretli kaplara doldurup satanlardır.

Tablo 7. Kaynak Suları Harcı Tarifesi

Harç Unsurları	**En Az (TL)**	**En Çok (TL)**
1 litreye kadar olan şişe ve benzeri kaplardan (kap başına)	**0,01**	**0,03**
1 litreden büyük şişe ve benzeri kaplardan (beher litre)	**0,005**	**0,015**

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu

Tellallık Harcı

Tellallık harcının konusu, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyelere ait hal, balıkhane, mezat yerleri ve ilgilinin isteğine bağlı olarak belediye münadisi veya tellalı bulundurulan sair yerlerde, gerçek veya tüzelkişiler tarafından her ne surette olursa olsun her çeşit menkul ve gayrimenkul mal ve mahsüllerin satışıdır. Bu harcın mükellefi, mal ve mahsullerini satan gerçek veya tüzel kişilerdir. Matrahı, harcın konusuna giren satışların gayri safi tutarıdır. Tellallık Harcının oranı, yüzde 2'dir.

Hayvan Kesimi, Muayene ve Denetleme Harcı

Madde 72'de bu harcın konusu; "Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde, belediyelerce veya yetkili mercilerce verilen izne dayanılarak özel kişi ve kuruluşlarca tesis edilen mezbaha ve kanaralarda kesilen hayvanların kesim öncesi ve sonrası muayenesi veya belediye sınırları ve mücavir alanlar dışında kesilmiş olup da belediye sınırı içinde satışa arz edilecek etlerin sağlık bakımından muayene ve denetlenmesi" olarak ifade edilmiştir.

Ölçü ve Tartı Aletleri Muayene Harcı

Madde 76. Ölçü ve tartı alet ve vasıtaları ile ölçeklerin ilgili mevzuat hükümlerine göre belediyelerce damgalanması, Ölçü ve Tartı Aletleri Muayene Harcına tabidir

Bina İnşaat Harcı

Ek Madde 1. Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde yapılan her türlü bina inşaatı (ilave ve tadiller dahil), inşaat veya tadilat ruhsatının alınmasında Ek Madde 6'da yer alan tarifede gösterilen nispet ve hadlerde bina inşaat harcına tabidir.

5. Harcamalara Katılma Payları

Belediyelerin öz gelirlerinden birisi de harcamalara katılma paylarıdır. Harcamalara katılma payları kanunda 3 çeşit olarak belirtilmiştir.

Yol harcamalarına katılma payı

Yol harcamalarına katılma payı, belediyelerce veya belediyelere bağlı müesseselerce inşa, tamir ve genişletilmeye tabi tutulan yolların iki tarafında bulunan veya başka bir yola çıkışı olmaması dolayısıyla bu yoldan yararlanan gayrimenkullerin sahiplerinden meclis kararı ile alınmaktadır. Aşağıda belirtilen şekillerde bu pay talep edilebilmektedir.

* Yeni yol açılması;

* Mevcut yolların yüzde 40 nispetinde veya daha fazla genişletilmesi;

* Kaldırımsız ve bakımsız bulunan yolların, kaldırım veya parke kaldırım haline getirilmesi veya asfalt yapılması, kaldırım veya şose halindeki yolların da parke, beton veya asfalta çevrilmesi;

* Mevcut kaldırım veya parkelerin sökülüp yeniden düzenlenmesi,

Kanalizasyon harcamalarına katılma payı

Belediyelerce ve belediyelere bağlı müesseselerce, kanalizasyon tesisi yapılması halinde bu pay alınır. Bunlardan faydalanan gayrimenkullerin sahiplerinden alınır.

Su tesisleri harcamalarına katılma payı

Belediyelerce veya belediyelere bağlı müesseselerce beldede su tesisleri yapılması halinde bu pay alınır. Dağıtımın yapıldığı saha dâhilindeki gayrimenkullerin sahiplerinden talep edilmektedir.

***Harcamalara katılma payları bina ve arsalarda vergi değerinin yüzde 2'sini geçemez.

6. Sonuç

Belediyeler, kaliteli ve zamanında hizmet sunabilmeleri için mali özerkliği kazanmaları gerekmektedir. Mali özerklik ise, merkezi yönetimden gelen paylar dışında kalan öz gelirlerin miktarının artmasına bağlıdır. Daha da ötesi belediye bütçeleri içinde öz gelirlerinin payı çok yüksek olmalıdır. Bu sayede belediyeler merkezi yönetime bağımlılıktan kurtulacak ve daha kaliteli hizmet sunma imkânına kavuşacaklardır. Türkiye'de belediyelerin öz gelirleri 2464

sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile hüküm altına alınmıştır. Belediyeler bu kanun çerçevesinde belirlenen gelir kaynaklarından yararlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de belediyelerin öz gelirlerini 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu bağlamında ortaya koymaktır. Çalışmada belediyelerin üç tür öz geliri olduğu tespit edilmiştir. Belediye vergileri, belediye harçları ve harcamalara katılma payları belediyelerin en temel gelir kaynaklarıdır. İlan ve Reklam Vergisi, Eğlence Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi başlıca vergi çeşitleridir. İşgal harcı ise belediyelerin önem verdikleri bir kaynak olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca harcamalara katılma payları da belediyelerin topladığı gelirlerdendir.

KAYNAKÇA

Altıngöz, S. (2011). *Emlak vergisi ve belediye gelirleri içindeki payı* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, SBE, 1-117, 2011

Bağdigen, M., & Tunçer, M. (2004). Yolsuzluğun kamu gelirleri üzerine etkisi: Belediye gelirleri üzerine ampirik bir çalışma. *Vergi Dünyası*, *272*(4), 168-174.

Çetinkaya, Ö., ve Demirbaş, T. (2010). Belediye Gelirlerinin Analizi ve Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (53), 1-18.

İpek, S., ve Engin, R. (2016). Belediye Gelirleri İçinde Harcamalara Katılma Paylarının Yeri Ve Önemi: Çanakkale Belediyesi Örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt / Volume: 14, Sayı / N: 28, ss. / pp.: 467-481,

İpek, E. A. Ş. (2018). Türkiye'de Belediye Gelirlerinin Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *20*(2), 1-19.

Keleş, R. (1972). Belediye Gelirleri ve Mali Denkleşme. *Amme İdaresi Dergisi*, *5*(1), 58-75.

Türkoğlu, İ. (2012). Belediye Gelirleri Ve Yeni Bir Gelir Kaynağı Olarak Şehirleşme Rantı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(40), 293-305.

Yüksel, F. (2003). Belediye Gelirlerinde Yetersizlikler Ve Alternatif Çözüm Önerileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *3*(6), 48-60.

TÜRK BELEDİYECİLİĞİNDE MALİ ÖZERKLİK VE BAZI GÖSTERGELER

Dr. Öğr. Üyesi Murat Aydın
Uşak Üniversitesi

Özet

Yerel kamu hizmetlerinin sunulmasında en önemli paya sahip olan idareler belediyelerdir. Belediyeler bu hizmetlerin sunulmasında merkezi yönetimden aktarılan paylar ve öz gelirler olmak üzere iki temel mali kaynak kullanmaktadırlar. Öz gelirlerin içinde vergi gelirleri, taşınır ve taşınmaz üzerinden elde edilen gelirler ve iştirak gelirleri yer almaktadır. Belediyelerin gereken hizmetleri kaliteli ve zamanında sunmaları için öz gelirlerinin artması gerekmektedir. Aksi halde merkezi yönetime bağımlılığı artacaktır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de genel olarak belediyelerin bütçelerini bu bakış açısına göre değerlendirmektir. Özellikle merkezi yönetime olan bağımlılık derecesini araştırmaktır. Çalışmada doküman tarama tekniği kullanılmıştır. Muhasebat Genel Müdürlüğüne ait resmi internet sitesi kapsamlı bir şekilde taranmıştır. Çalışmada 7 ayrı mali göstergeyi inceleme imkânı bulunmuştur. Bu göstergelere göre belediyelerde mali özerkliğin istenen seviyede olmadığı görülmüştür.

FINANCIAL AUTONOMY IN TURKISH MUNICIPALITY AND SOME TABLES

Abstract

Municipalities have the most important share in the provision of local public services. Municipalities use two basic financial resources in the provision. These services are transferred from the central government and equity income. Equity income includes tax income, income on movable and immovable property and participation income. Municipalities need to increase their equity income in order to provide quality and timely services to be provided. Otherwise, dependence on central government will increase. The aim of this study is to evaluate the overall municipal budget in Turkey, according to this perspective. In particular, to investigate the degree of dependence on central government. Document scanning technique has been used in the study. The official website of the General Directorate of Accounting has been thoroughly searched. In this context, 7 different financial indicators has been examined. According to these indicators, financial autonomy in municipalities is not at the desired level.

Giriş

Yerel yönetimlerin vatandaşlara daha iyi hizmetler sunabilmesinin en önemli şartlarından birisi de mali özerkliktir. Aksi takdirde yerel yönetimler sadece merkezi yönetimden gelecek kaynakları kullanmak zorunda olacaklar, sundukları hizmetlerde aksaklıklar yaşayabileceklerdi. Anayasanın 73. Maddesinde *"Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir*." İfadeleri yer almaktadır. Buna göre vergilendirme yetkisinin meclise ait olduğu, gereken durumlarda Cumhurbaşkanına mevcut vergi üzerinde düzenleme yapma yetkisi de verilmiştir. Bu ifadelerle verginin kanunilik ilkesi vurgulanmıştır.

Yazar	Çalışmanın Amacı	Yöntem	Sonuç
Yüksel (2003)	Belediyelerin yaşadıkları mali sorunların tespit edilmesi ve alternatif çözüm önerileri sunabilmektir.	Literatür İncelemesi	Belediyelerin yapması gereken iki alternatif bulunmaktadır. İlki, eldeki kıt kaynakların verimli ve etkin kullanılmasıdır. Diğeri ise diğer kamu idareleri ile irtibat halinde olmaktır.
Bagdigen ve Tuncer (2004)	Yolsuzluğun kamu gelirlerine etkisi, belediye gelirleri özelinde araştırılmıştır.	Panel Veri Analizi	Çalışmanın sonunda yolsuzluk ile kamu gelirleri özellikle vergi gelirleri arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada yolsuzluğun belediye gelirleri arasında da ters yönlüğ bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.
Toprak (2007)	Çalışmada, turizm gelirlerinin Didim belediyesinin gelirlerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu araştırılmıştır.	Mevsimsel Farklar Yöntemi	Turizm aylarında Didim belediyesinin gelirleri %500 ve %1500 arsı oranlarda arttığı tespit edilmiştir.
Çetinkaya ve Demirbaş (2010)	Türkiye'deki belediyelerin gelirlerinin teorik olarak ortaya konması ve çeşitli ülkelerle karşılaştırmak suretiyle mali özerkliklerinin ortaya konmasıdır.	Literatür İncelemesi	Diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'deki belediyelerin daha düşük öz gelire sahip oldukları gözlemlenmiştir.
Ayyıldız (2012)	Konsolide bütçe gerçekleşmeleri analiz edilmiştir. Mahalli idareler ve özellikle belediyelerin durumu sorgulanmıştır.	Literatür İncelemesi	Yerel yönetimlerin mali açıdan özerk olmadıkları ve büyük ölçüde merkezi yönetime bağlı oldukları tespit edilmiştir.
Çiçek ve Yavuz (2014)	Belediyelerin gelir ve harcama arasındaki ilişkiyi gösteren bazı hipotezlere yer verilmiştir. Ve Türkiye'deki belediyelerin bu hipotezlere uygunluğu incelenmiştir.	Panel Veri Analizi	Çalışmanın sonunda Türkiye'deki belediyelerin çalışmada ifade edilen mali senkronizasyon hipotezini desteklediği görülmüştür.
Korlu ve Çetinkaya (2015)	Belediyelerin mali özerkliklerinin OECD ülkeleri bağlamında değerlendirilmesi hedeflenmiştir.	Literatür İncelemesi	Belediyelerde mali özerkliğin güçlendirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.
Ekmen ve Koç (2015)	Belediyelerin gelirlerinin yetmediği yerde borçlanma aracını etkin kullanabilmesini araştırmaktadır.	Literatür İncelemesi	Borçlanmanın azaltılmasında birçok etken olabilir. Ancak en önemlileri; mevcut kaynakların etkin kullanılması ve maliyetlerin düşmesi için diğer kurumlarla organize çalışılması önerilmektedir.
Göçer (2015)	Çalışmanın amacı, özel kurumların mali durumlarını analiz etmek için kullanılan mali analz tekniklerinin kamu kurumları için de kullanılmasını sağlamaktır. Bu teknikler Pendik belediyesi özelinde kullanılmıştır.	Yatay ve Dikey Analiz	Arsa ve arazilerdeki azalış nispetinde Pendik belediyesinin duran ve dönen varlıklarında azalış gözlemlenmiştir.
Siverekli (2015)	Belediyelerin mali yapısı ile merkezi yönetimin arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Gelirlerin oransal durumlarını Şanlıurfa belediyesi özelinde ortaya koymaktır.	Literatür İncelemesi	Türkiye'de belediyeler gelirlerinin yarısını merkezi yönetimden elde etmektedirler. Bu durum Şanlıurfa belediyesinde de aynıdır. Ayrıca belediyelere ayrılan toplam transfer miktarı içinde Şanlıurfa belediyesi %0,4'lük bir paya sahiptir.
İpek ve Engin (2016)	Belediye gelirlerinden olan harcamalara katılma payının Çanakkale belediyesi açısından değerlendirilmesi hedeflenmektedir.	Literatür İncelemesi	Çanakkale belediyesi gelirleri içerisinde harcamalara katılım payı oranının çok düşük olduğu tespit edilmiştir.
Arıkboğa (2016)	Belediyelerin mali özerkliğe kavuşabilmesi için bazı öneriler geliştirilmiştir.	Literatür ve Mevzuat taraması	Belediyelerin görevleri ile orantılı gelirleri bulunmamaktadır. Transfer gelirleri çok yüksek olduğu için belediyeler merkezi yönetime bağımlıdır. Belediye Gelirleri Kanunu halen güncellenememiştir.

Türkiye'de vergi toplama yetkisi ise merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında dağıtılmıştır. Yerel yönetimlerin bu yetkiye sahip olması kanunilik ilkesine aykırı görülmemektedir (Erkin, 2013: 1111-1152). Zira belediyelerin toplayacağı vergiler de kanun ile düzenlenmektedir. Bu anlamda Türkiye'de belediyeler bazı vergileri toplamak yetkisine sahip bulunmaktadır. Emlak vergisi başta olmak üzere birçok vergi belediyeler tarafından toplanmaktadır. Emlak vergisinin toplanması 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu çerçevesinde yapılmaktadır. Diğer vergiler ise 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu kapsamında toplanmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'de belediyelerin topladığı vergileri genel bir bakış çerçevesinde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Doküman tarama yöntemi ile Belediye Gelirleri Kanunu ile Emlak Vergisi Kanunu incelenmiştir. Çalışmada belediyelerin topladığı tüm vergiler ortaya konmuştur. Literatür taraması kısmında, konu ile yapılan çalışmalar tablo halinde sunulmuştur. Sonuç kısmında ise genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. Literatür Taraması

Literatür taraması yıllara göre sıralanmak suretiyle tablo halinde sunulmuştur. Taramada ilk olarak 2003 yılına ait bir çalışma bulunmuştur. Konu ile ilgili olarak en çok 2015 yılında yapılan çalışmalara rastlanılmıştır. Çalışmalar yukarıdaki tabloda; yazar, tarih, çalışmanın amacı, yöntem ve sonuç bağlamında analiz edilmiştir. Konu ile doğrudan ilgisi olduğu düşünülen 12 çalışmaya yer verilmiştir.

2. Bulgular

Belediyelerin Mali Özerkliği Konusunda Bazı Göstergeler

Belediyelerin kaliteli ve yeterli hizmet sunabilmelerinde mali yerelleşme olarak da ifade edilen mali özerkliğin önemi büyüktür (Çetinkaya ve Demirbaş, 2010:1-18). Merkezi yönetimden gelen paya ek olarak belediyelerin kendi öz gelirleri mali özerkliği arttırıcı bir unsurdur. Anayasanın 127. Maddesinde *"Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile kendi aralarında Cumhurbaşkanının izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır."* hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile mahalli idarelerin, kamu hizmetlerinin finansmanı için bir takım mali kuruluşlar oluşturmasının ve gelir elde etmesinin önü açılmıştır.

Bu konu bağlamında belediye gelirleri hakkında bazı mali içerikli bilgilere ulaşılmıştır. 2016 yılına ait bu bilgiler en güncel şekli ile Muhasebat Genel Müdürlüğü resmi internet sitesinden alınmıştır.[1]

Tablo 1. Belediye Bütçe Dengesi Göstergesi (2016)

Bütçe Geliri	81.838.762.163
Bütçe Gideri	92.147.876.993
Bütçe Dengesi	-10.309.114.830
Oran	-12,60%

[1] https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/3/2019/02/2016-Y%C4%B1l%C4%B1-Mali-Analiz-Raporu.pdf

Tablo 1'de 2016 yılında belediyelere ait bütçe dengesi gösterilmektedir. Bütçe dengesi, bütçe gelirinin bütçe giderine oranlanması ile bulunmaktadır. Buna göre belediye bütçe giderlerinin gelirlerine oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bütçe açığı % 12,60 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Faaliyet Dengesi Göstergesi (2016)

Faaliyet Geliri	139.608.073.197
Faaliyet Gideri	73.230.419.869
Faaliyet Dengesi	10.843.539.696
Oran	47,55%

Tablo 2 belediyelerin faaliyet dengesi hakkında bilgi vermektedir. Faaliyet dengesi 5018 sayılı kanuna göre hesaplanan bir göstergedir. Faaliyet gelirinin faaliyet giderlerine bölünmesi ile elde edilmektedir. Belediyeler bu açıdan olumlu sayılabilecek bir durumdadır. Faaliyet dengesi 2016 yılında % 47,55 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Yükümlülük Göstergesi (2016)

Toplam Yükümlülükler	78.823.283.733
Faaliyet Geliri	139.608.073.197
Oran	56,46%

Tablo 3'te ifade edile yükümlülük göstergesi, faaliyet gelirlerinin toplam gelirlere bölünmesi ile elde edilmektedir. Mahalli idareler içinde en çok yükümlülüğe sahip olan kurumlar belediyelerdir. 2016 yılında belediyeler %56,46 oranında yükümlülük oranına sahiptirler. Yükümlülüklerin büyük kısmını; kredi borçları, yaptırdıkları işler ve satın aldıkları ürünler karşılığında ödedikleri tutarlar yer almaktadır.

Tablo 4. Yükümlülük Dağılımı Göstergesi (2016)

Kısa Vadeli Yükümlülükler	34.244.540.108
Toplam Yükümlülükler	78.823.283.733
Oran	43,44%

Belediyelerin nakit planlaması yapabilmesi için yükümlülüklerinin ne kadarının kısa vadeli olduğu önem taşımaktadır. Aksi halde sundukları hizmetlerde aksamalar meydana gelebilecektir. Bu açıdan bakıldığında belediyeler iyi bir görünüme sahiptir. Kısa vadeli yükümlülükleri toplam yükümlülüklerinin % 43,44'ü kadardır.

Tablo 5. Vadesi Geçmiş Yükümlülük Göstergesi (2016)

Vadesi Geçmiş Yükümlülükler	8.846.316.234
Toplam Yükümlülükler	78.823.283.733
Oran	11,22%

Tablo 5'te ifade edilen gösterge ise belediyelerin yükümlülük yönetimindeki kabiliyetini ölçmeye yaramaktadır. Belediyeler bu açıdan mahalli idareler arasındaki durumu en kötü idare olarak dikkat çekmektedir. Toplam yükümlülüklerinin % 11,22 gibi kısmını zamanında yerine getiremediği görülmektedir.

Tablo 6. Bağımlılık Göstergesi (2016)

Merkezi Yönetimden Alınan Transferler	47.349.895.493
Bütçe Gelirleri	81.838.762.163
Oran	57,86%

Tablo 6 bu çalışmanın konusu ile ilgili en önemli göstergelerden biridir. Zira tabloda gösterilen bağımlılık göstergesi belediyeler açısından anlamlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Zira belediyeler sunması gereken hizmetleri finanse edebilmek için ihtiyaç duydukları gelirlerin bir kısmını merkezi yönetimden verilen paylardan elde etmektedirler. Diğer kısmını ise öz gelir olarak ifade edilen kaynaklardan temin etmektedirler. Emlak vergisi belediyelerin en önemli öz gelirlerinden birisidir. Ayrıca Belediye Gelirleri Kanunu kapsamında alınan vergiler, harçlar, gayrimenkullerin kira gelirleri, her türlü girişim ve iştirak gelirleri de belediyelerin öz gelirleri arasında yer almaktadır.

Bir belediyenin zamanında ve kaliteli hizmet sunması yeterli miktarda öz gelire sahip olmasına bağlıdır. Bir başka deyişle belediyelerin mali özerkliği arttıkça sunduğu hizmet kalitesi de artmaktadır. Ayrıca öz gelirlerin artması belediyelerin merkezi yönetime olan bağımlılıklarını da en aza indirecektir. Bu nedenle bağımlılık oranının az olması belediye açısından istenen bir neticedir. 2016 yılında belediyelerin toplam bütçe geliri 81.838.762.163 TL olarak hesaplanmıştır. Merkezi bütçeden aktarılan pay ise 47.349.895.493 TL'dir. Yani belediyelerin bağımlılık göstergesi % 57,86'dır. Bu esasen istenen bir durumdur. Türkiye'de belediyelerin mali özerkliğinden bahsetmek mümkün görünmemektedir.

Tablo 7. Vergi Gelirleri Göstergesi (2016)

Vergi ve Benzeri Gelirler	12.225.548.824
Bütçe Gelirleri	81.838.762.163
Oran	14,94%

Tablo 7 ise vergi gelirleri özelinde belediyelerin bütçe gelirlerini incelemektedir. Vergi gelirleri göstergesi olarak ifade edilen bu gösterge türünde belediye bütçe gelirlerinin ne kadarını vergilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu göre 2016 yılı sonu itibarıyla belediye bütçe gelirlerinin % 14 gibi düşük bir kısmını vergiler oluşturmaktadır.

Sonuç

Türkiye'de yerel hizmetlerin sunulmasında mahalli idareler görevlendirilmiştir. Belediyeler ise bu hizmetlerin sunulmasında önemli bir katkıya sahiptir. Belediyeler sundukları hizmetleri iki şekilde finanse etmektedirler. İlki merkezi yönetimden aldıkları paydır. Diğeri ise öz gelirleridir. Belediyelerin öz gelirleri arttığı nispette mali özerkliğinden söz edilebilmektedir. Yani mali özerkliği olan ve merkezi yönetime bağımlılık seviyesi azalan belediyelerin daha kaliteli hizmet sundukları gerçeği literatür incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir. Aksi durumda yerel kamu hizmetlerin sunulmasında önemli aksamaların olabileceği bilinmektedir.

Bu çalışmanın konusu Türkiye'de belediyeleri mali özerklik açısından incelemektir. Çalışmada doküman tarama metodu kullanılmıştır. Muhasebat Genel Müdürlüğü internet sitesinden elde veriler çalışma kapsamında analiz edilmiştir. Bu kapsamda 7 ayrı gösterge ile belediyelerin mali durumları ve özellikle mali özerliği sorgulanmıştır. Bu göstergelerin

çoğunda belediyeler açısından iç açıcı bir tablo görülmemiştir. Sonuç olarak belediyelerin merkezi yönetime bağımlılık derecesinin yüksek olduğu ve mali özerklik açısından istenen seviyede olmadığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Arikboğa, Ü. (2016). Türkiye'de Belediyelerin Gelir Yapısı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri/Revenue Structure of Municipalities in Turkey: Problems and Solution Proposals. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13*(33), 276-297.

AYYILDIZ, Y. (2012). Türkiye'de Mahalli İdareler Vergi Gelirlerinin Gelişim Trendi: 2006-2010 Dönemi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *1*(2), 1-20.

Bagdigen, M., & Tuncer, M. (2004). Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi: Belediye Gelirleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Vergi Dünyası*, *272*, 168-174.

Çetinkaya, Ö., Ve Demirbaş, T. (2010). Belediye Gelirlerinin Analizi Ve Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (53), 1-18.

ÇİÇEK, G. H., & YAVUZ, S. İ. (2014). Vergi-Harcama Paradoksu: Türkiye'de Belediyeler Üzerine Bir Araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *23*(4), 17-31.

Erkin, G. (2013). TÜRK HUKUKU'NDA VERGİLENDİRME YETKİSİ. *Journal of Yasar University*, *8*.s: 1111-1152

Göçer, K. (2015). Mali Tablolar Analizi: Pendik Belediyesi Örneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, *10*(1).

İpek, S., & Engin, R. (2016). Belediye gelirleri içinde harcamalara katılma paylarının yeri ve önemi: Çanakkale Belediyesi örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences Cilt / Volume: 14, Sayı / N: 28, ss. / pp.: 467-481, 2016

Korlu, R. K., & Çetinkaya, Ö. (2015). Türkiye'deki Belediyelerin Mali Özerkliğinin Öz Gelirler Bağlamında Analizi ve Değerlendirilmesi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *3*(4).

Ökmen, M., & Koç, N. (2015). Türkiye'de Belediye Gelirleri Içinde Borçlanma ve Borçlarin Azaltilmasi Için Öneriler/Borrowing as a Municipal Revenues in Turkey and Suggestions About Debt Reduction. *Yonetim ve Ekonomi*, *22*(2), 551.

Siverekli, E. (2015). Türkiye'de Merkezi Yönetim İle Belediyeler Arasındaki Mali İlişki: Şanlıurfa Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (46), 21-42.

Toprak, Y. (2007). *Turizmin belediye gelirleri üzerindeki etkisi: Didim Belediyesi örneği* (Doctoral dissertation, Adnan Menderes Üniversitesi).

Yüksel, F. (2003). Belediye gelirlerinde yetersizlikler ve alternatif çözüm önerileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *3*(6), 48-60.

WEB SİTELERİ YA DA MOBİL UYGULAMALAR ÜZERİNDEN SİPARİŞ ALAN GİRİŞİMLERİN KULLANDIKLARI PLATFORMLAR, 2016-2018: TÜİK VERİLERİ ANALİZİ

Dr. Esra Taşbaş Ustaoğlu
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Özet

İnternetin her geçen gün daha fazla kullanılması, toplam ticaret hacmi içinde yer alan elektronik ticaret hacminin artmasında etkili olmuştur. Elektronik ticareti tercih eden bireylerin ve işletmelerin sayısının artması ise, e-ticaret platformlarının çeşitlenmesine yol açmıştır. İnternet üzerinden sipariş alan girişimlerin satış platformu tercihlerini etkileyen faktörler arasında, alıcıların algıları, satış platformunun bilinirliği, teknolojik altyapı maliyetleri ve pazarlama stratejileri öne çıkmaktadır. Web sitesi tasarımı, web sitesi güvenilirliği, gizlilik, çevrimiçi alışveriş sitesinin sunduğu müşteri hizmetleri, diğer müşterilerin deneyimleri ve sosyal medya platformlarındaki çevrimiçi alışveriş sitelerinin oluşturduğu algı gibi, tüketici algılarını etkileyen çok sayıda faktör vardır. Çevrimiçi alışverişlerde, alıcıların davranışları kadar önemli bir diğer faktör ise web siteleri ya da mobil uygulamalar üzerinden sipariş alan girişimlerin pazarlama stratejileridir. Çevrimiçi alıcıların algıları satışlar ile satın alma sıklıklarını ve dolaylı olarak satıcıların satış platformları tercihlerini etkilemektedir. Henüz markalaşmamış girişimlerin potansiyel alıcılara ulaşması için sanal pazarlar fırsatlar sunmaktadır. Çevrimiçi sipariş alan girişimler mevcut çevrimiçi müşterilerini koruyarak, potansiyel müşterileri aktif müşterilere dönüştürmek istemektedir. Daha çok sayıda potansiyel alıcıya ulaşma isteği ve yüksek uygulama geliştirme maliyetleri, satıcıları ortak çevrimiçi pazarlara yönlendirebilmektedir.

Çalışma kapsamında, ülkemizde e-ticaret alanında faaliyet gösteren girişimlere ilgili alana ait istatistiki bilgiler doğrultusunda öneriler sunmak amacıyla, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) veritabanı üzerinden dinamik sorgulama yapılarak, girişimlerde bilişim teknolojileri kullanımı tablolarından 2016, 2017, 2018 yıllarında, web siteleri ya da mobil uygulamalar üzerinden sipariş alan girişimlerin tercih ettikleri platformlar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; çalışan sayısı arttıkça, girişimin kendi web sitesi ya da uygulaması üzerinden sipariş alma oranının yükseldiği, buna karşılık farklı girişimlerin satış yapabildiği online mağazalar ve sanal pazar yerleri ile mobil uygulamalar üzerinden sipariş oranlarının düştüğü görülmüştür. Çalışan sayısından bağımsız olarak değerlendirme yapıldığında ise, girişimin kendi web sitesi ya da uygulaması üzerinden sipariş alma tercihinin 2016 yılından itibaren azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternet üzerinden sipariş alan girişimlerin kendi web sitesi ya da mobil uygulamasını kullanma oranı 2016 yılında %84.4 iken, 2018 yılında %70.7'ye düşmüştür. Buna karşılık, farklı girişimlerin satış yapabildiği platformlar üzerinden satış yapan girişim oranı 2016 yılında %53.1 iken, 2018 yılında %62.3'e yükselmiştir.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Mobil Uygulamalar, Web Siteleri, Tüketici Tercihleri, Pazarlama Stratejileri

Platforms Receiving Orders By Enterprises For Goods Or Services Via Websites Or Apps, 2016-2018: TSI Data Analysis

Abstract

Increasing use of the Internet has been effective in increasing the volume of electronic commerce within the total trade volume. The elevating number of individuals and businesses that prefer electronic commerce has led to the diversification of e-commerce platforms. perceptions of buyers, awareness of sales platform, technological infrastructure costs and marketing strategies are among the factors that affect sales platform preferences of enterprises that take orders over the Internet. There are many factors that affect consumer perceptions, such as website design, website reliability, privacy, customer service provided by the online shopping site, the experience of other customers, and the perception of online shopping sites on social media platforms. Another factor that is as important as the behavior of buyers in online purchases is the marketing strategies of initiatives that take orders through websites or mobile applications. Perceptions of online buyers affect the frequency of sales and purchases, and indirectly, the choice of vendors' sales platforms. Virtual markets provide opportunities for unbranded enterprises to reach potential buyers. E-commerce initiatives aim to protect existing online customers and turn potential customers into active customers. The desire to reach more potential buyers and high application development costs can lead vendors to partner online markets.

Within the scope of the study, according to the statistical information of the related field, in order to provide suggestions to the enterprises operating in the field of e-commerce in our country, making dynamic queries through the TSI (Turkish Statistical Institute) database, from tables of the initiatives that use information technologies in 2016, 2017, 2018, platforms of their choice were examined which takes orders through websites and mobile applications. According to the findings; the higher the number of employees, the higher the rate of receiving orders through the initiative's own website or application. On the other hand, it is seen that the order rates are decreased through online stores, virtual market places and mobile applications where different enterprises can sell. When the evaluation is made independent of the number of employees, it is concluded that the preference of the enterprise to take orders through its website or application has decreased since 2016. In 2016, the rate of online orders received from their website or mobile application decreased from 84.4% to 70.7% in 2018. On the other hand, the ratio of enterprises selling through platforms where different enterprises can make sales, increased from 53.1% in 2016 to 62.3% in 2018.

Keywords: E-commerce, Mobile Applications, Websites, Consumer Preferences, Marketing Strategies

1. GİRİŞ

Çevrimiçi alışveriş hızla büyümektedir ve bu büyüme pek çok perakendeciye, pazarlarını genişletmek önemli fırsatlar sunmaktadır. Akıllı telefonların ve tabletlerin artan kullanımı ve çevrimiçi perakendeciler tarafından sunulan gelişmiş güvenlik özellikleri, e-ticaret sektörüne güç katmaktadır (Prashar vd., 2015: 35). E-ticaret hem iş ortakları hem de müşterilerle ilişkileri geliştirmek için bir araçtır (Charles, 1998).

Küresel ekonomik trendler, demografik faktörler, internet altyapısı ve yaygınlığı, mobil cihaz kullanımı, sosyal medya kullanımı yaygınlığı ve lojistik performans etkisi gibi faktörler e-ticareti etkilemekte ve pazarı büyütmektedir. E-ticarette doğru teknolojiyi kullanmak, doğru pazarda yer almak, müşteri algılarını yönetmek, müşterilerin memnun olacağı müşteri hizmetleri faaliyetleri yürütmek ve ülkenin internet kültürünü anlamak önemlidir (Sung, 2016: 1161-1164). E-ticaret pazarı günden güne büyümektedir. TÜBİSAD (www.tubisad.org), Bilişim Sanayicileri Derneği'nin hazırladığı, E-Ticaret Raporu 2019 verilerine göre; B2C e-ticaret pazarının toplam büyüklüğü 3.5 trilyon $ dır. Pazar payında 634 milyar $ ile Çin ilk sırada gelmektedir. 504 milyar $ ile Amerika ikinci sıradadır. Japonya 123 milyar $ ile 3. Sırada yer almaktadır. 103 milyar $ ile en yüksek pazar payına sahip ülkeler arasında yer alan Birleşik Krallık'ı, 70 milyar $ ile Almanya izlemektedir.

Tüketici ve satıcı için en temel motivasyon kârdır. Tüketici ürünü indirimli almaktan, satıcı daha çok satış yapmaktan motive olmaktadır. Kuşaklara dair alışveriş alışkanlıklarını inceleyen Deloitte "Millenials and Beyond" raporunda, 10 tüketiciden 7 tanesinin indirimleri yakalamaya çalıştığını belirtmiştir. Türkiye'de e-ticaret trendi 2018 yılında 2017 yılına göre TL bazında %42 artmıştır. Türkiye'de online alışverişi en çok tercih eden bölgeler arasında %55.5 oranı ile ilk sırada Marmara Bölgesi gelmektedir. Marmara bölgesini %16.4 ile İç Anadolu bölgesi izlemektedir. 3.sırada ise %12.2 oranı ile Ege Bölgesi yer almaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevrimiçi alışveriş sitelerinin tüketici arayüzleri (B2C) üzerinden sipariş almaya başlaması ile birlikte tüm sektörlerin e-ticarete olan ilgisi artmıştır. Gıda, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaç endüstrileri bile artık e-ticaret yoluna gitmiştir. Tüketicilerin, satın alma düzenlerini (ürün tipi, sıklığı vb.), müşteri ihtiyaçlarını ve tercihlerini incelemek, çevrimiçi alışveriş ortamı seçimini etkileyen faktörlerin anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Çevrimiçi alışveriş trendi, rekabetçi fiyatlandırmanın önünü açmakta ve hızlı teslimat, günün her saatinde alışveriş, sınırsız çeşitlilik ve en önemlisi bilgi erişimi gibi avantajlar sunmaktadır. E-ticaret endüstrisini anlamak, alıcıyı ve onun çevrimiçi alışveriş davranışını anlamaya yardımcı olmaktadır. Çevrimiçi alışveriş davranışı, çevrimiçi satın alma davranışı veya internet alışveriş davranışı olarak da adlandırılmaktadır. Bu davranış, tercih edilen satın alma süresi, ürün çeşitliliği, fiyatlar ve alıcının niyeti gibi pek çok değişkeni kapsamaktadır. Alıcı davranışı üzerine yapılan çalışmalar, insanların belirli günlerde ve belirli zamanlarda daha fazla alışveriş yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Birçok müşteri, belirli bir ürün akılda bulunduğunu ve sadece bunun için bakarken, aynı web sitesinde farklı ürünlere göz atma eğiliminde olduklarını söylemektedir (Prasad ve Gudimetta, 2019: 152). Daha iyi pazarlama stratejileri oluşturmak ve müşterileri çevrimiçi ürün veya hizmetleri satın almaya ikna etmek için müşteri davranışlarının anlaşılması gerekmektedir (Schiffman ve Kanuk, 1997). Alıcıların, çevrimiçi alışveriş yapma niyetine yönelik tutumları yalnızca kullanım kolaylığı, fayda ve keyiften kaynaklanmamaktadır. Tüketici özellikleri, durumsal faktörler, ürün özellikleri, önceki çevrimiçi alışveriş deneyimleri ve çevrimiçi alışveriş sitesinin müşteriler üzerinde yarattığı algı da müşteri tutumlarını etkilemektedir (Monsuwé vd., 2004).

İnovasyonlar ve elektronik ticaret olanakları, çeşitli endüstriler arasında pazar rekabetinde büyük değişikliklere neden olmuştur. E-perakendecilerin, hızlıca değişebilen tüketici davranışlarını araştırması, ürün ve hizmetlerini müşteri gereksinimleri doğrultusunda

güncellemesi gerekmektedir. İnternet kullanıcılarının çevrimiçi alışverişi kabul etmelerinde, uygun fiyat, iade olanağı, kolay kullanım, güvenlik, marka algısı, alışveriş sitesinin arama motorlarında üst sıralarda çıkması ve promosyon dağıtımı gibi faktörlerin etkileri öne çıkmaktadır (Akbar ve James, 2014: 1-8). Teknoloji merkezli alışveriş, tüketicinin alışveriş için teknolojiyi kullanma konusundaki farkındalığını etkilemektedir. Öte yandan, tüketici odaklı hizmet veya ürün sunumu, müşterilerin çevrimiçi alışveriş hakkındaki algılarını veya görüşlerini kapsamaktadır (Cheema vd., 2013:132; Chen vd., 2002). Perakende alanındaki pek çok lider marka için tüketici ziyaretlerinin %70'i mobil kanallar üzerinden gelmektedir. Cironun %60'ı ise mobil kanallar üzerinden gelmektedir. Mobil teknolojilerin kullanımı ve sanal gerçeklik uygulamaları ile müşterilerin marka hakkındaki algılarını olumlu yönde etkilemektedir. Sanal gerçeklik teknolojilerinin sunduğu, algılanan kullanım kolaylığı, uygulamadan yararlanma ve keyif alma özellikleri ile çevrimiçi alışverişte teknoloji kabulünü arttırmaktadır (McLean ve Wilson, 2019: 210). Alışverişe daha az zaman harcanması ve alternatif ürün satın alma fırsatlarının artırılması, zaman ve mekân kısıtlaması olmadan alışveriş olanağı, tüketicilerin mal ve hizmete erişimde seçeneklerini arttırmıştır. Ayrıca, çevrimiçi alışveriş mağazadan satın almaya kıyasla daha çevre dostudur, çünkü tüketiciler web siteleri ya da mobil uygulamalar üzerinden geleneksel mağazalara oranla daha az enerji harcayarak satın alma işlemlerini yerine getirebilmektedirler (Jusoh ve Ling, 2012: 224).

Çevrimiçi alışveriş kültüre ve girişimlerin faaliyet gösterdiği sektörlere göre değişiklik göstermektedir. TÜBİSAD Bilişim Sanayicileri Derneği'nin resmi web sitesinde (www.tubisad.org.tr) yer alan Türkiye'nin Dijital Ekonomiye Dönüşümü Raporu 2018'de faaliyet grubu ve ülkelere göre değerlendirmelerde bulunarak, veriler görselleştirilmiştir. Grafik 1'de seçili ülkelerde faaliyet grubuna göre web sitesi üzerinden sipariş alan girişimler gösterilmiştir.

Grafik 1. Seçili Ülkelerde Faaliyet Grubuna Göre Web Sitesi Üzerinden Sipariş Alan Girişimler

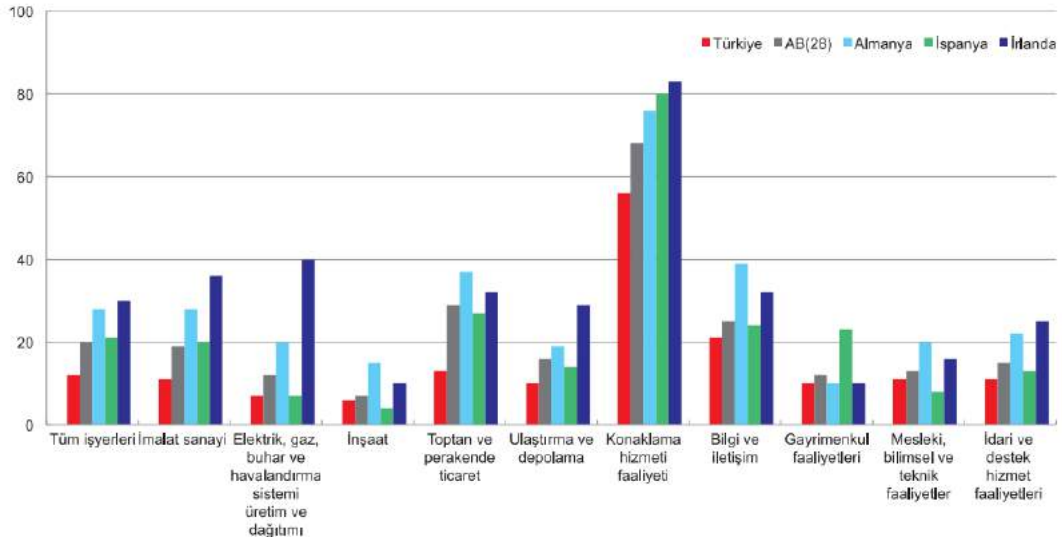

Grafik 1'de, Türkiye, Almanya, İspanya, İrlanda ve AB ülkelerinin faaliyet grubuna göre web sitesi üzerinden sipariş alan girişim oranının en yüksek olduğu sektör konaklama hizmetleridir. AB üyesi ülkelerde ise web sitesi üzerinden sipariş alan girişimlerin oranları ise Grafik 2'de sunulmuştur.

Grafik 2. AB Ülkelerinde Web Sitesi Üzerinden Ürün/Hizmet Siparişi Alan Girişimlerin Oranları (2010-2016)

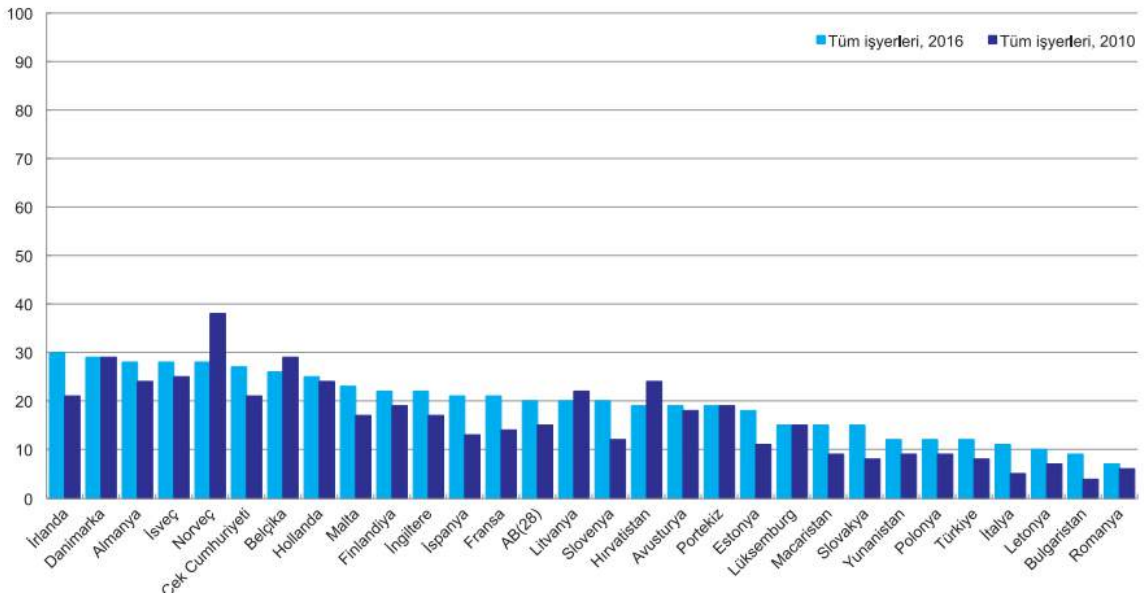

AB üyesi ülkeler arasında web sitesi üzerinden sipariş alan girişimlerin en yoğun olduğu ülke 2010 yılı verilerine göre Norveç'tir, 2016 yılında ise İrlanda ilk sırada gelmektedir. 2016 yılı verilerine göre İrlanda'yı, Danimarka, Almanya ve İsveç izlemektedir. AB ülkelerinde bireylerin cinsiyete göre internetten alışveriş yapma oranları ise Grafik 3'te verilmiştir.

Grafik 3. AB Ülkelerinde Bireylerin Cinsiyet Grubuna Göre İnternetten Alışveriş Yapma Oranı (2016)

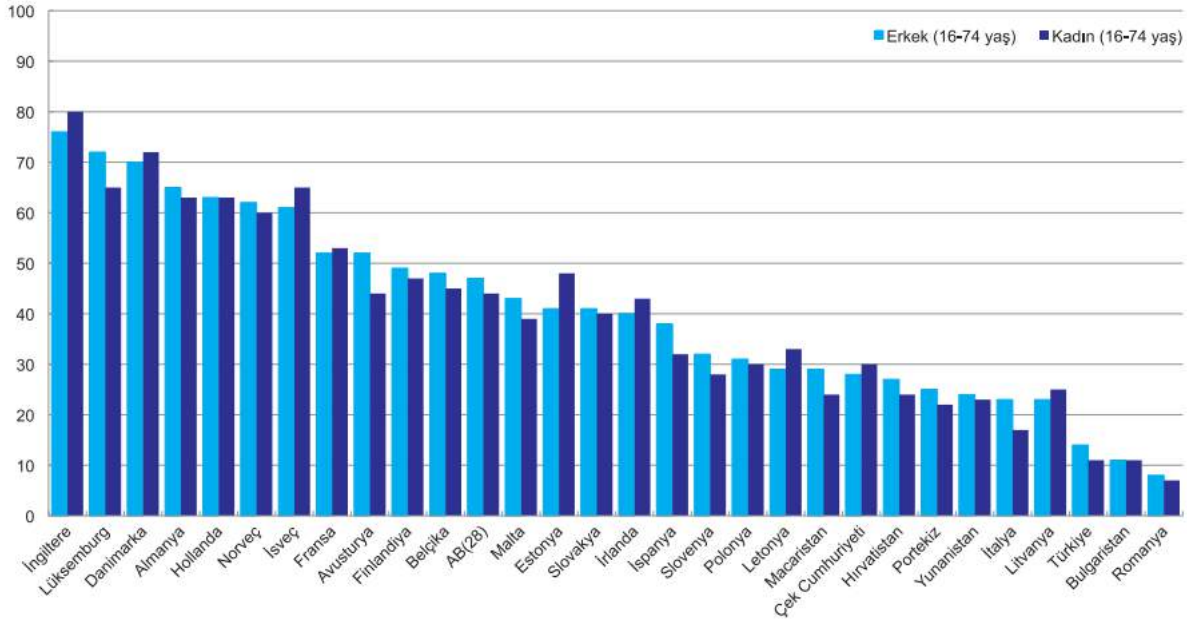

Verilere göre tüm AB ülkeleri arasında erkeklerin kadınlara oranla daha çok alışveriş yaptığı görülmektedir. Ancak, Akbar ve James, 2014 yılında yaptıkları çalışmada kadınların erkeklere göre daha çok çevrimiçi alışveriş yaptıklarını belirtmişlerdir.

Dijital pazaryeri kavramı ise ülkemizde gittigidiyor.com ile başlamış, n11.com, hepsiburada.com, bitenekadar.com, trendyol.com gibi platformların varlığı ile gelişim

göstermiştir. Pazaryerleri, yeni girişimlerin ve perakende ürün satışı yapan işletmelerin, potansiyel müşterilere ulaşmasında avantajlar sunmaktadır. Aynı anda birden çok satıcının yer aldığı platformlarda, tüketicilerin aynı ya da benzer ürünleri satan satıcılar arasından seçim yapma imkânı vardır. Örneğin, 2001 yılında kurulan gittigidiyor.com aynı platform üzerinde çok sayıda satıcıyı ve milyonlarca çeşit ürünü bir araya getirmektedir. Müşteriler satın almış oldukları ürün ellerine ulaştığında, ürün bedelinin satıcıya aktarılmasını sağlayarak müşterinin haklarını korumaktadır. Ödemeleri %100 güvence altına alan ödeme onay sistemi, ödeme altyapısındaki güvenlik önlemleri ve 23 milyon kayıtlı kullanıcısı ile müşterilerine güven verdiği açıktır.

Sanal iş dünyasında, bir web sitesi ara yüzü, tüketicilerin bir çevrimiçi perakendeciyle ilk karşıladıkları bir pencere görevi görmektedir. Tüketici ile çevrimiçi perakendeci arasındaki tüm etkileşimler web sitesinin ara yüzü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Karimov vd., 2004; Shih, 2004). Buna göre, çevrimiçi sanal mağazanın tasarım öğeleri, geleneksel bir mağazadaki gibi tüketicilerin inançlarını ve tutumlarını etkilemekte, hatta daha da önemli hale getirmektedir (Liang ve Lai, 2002). Kötü tasarlanmış web sitelerinin kullanıcılarının sitede gezinmesini, ürün bulma ve satın alma davranışlarını engellediği gösterilmiştir (Gao ve Koufaris, 2006; Gao ve Wu, 2010; Huang, 2008; Wells vd, 2011). Tüketiciler, alışveriş ortamlarıyla olan olumsuz etkileşimlerinden ve deneyimlerinden ötürü rahatsızlık hissedebilmektedirler. Müşterilerin çevrimiçi alışverişlerdeki olumsuz algıları, çoğu zaman alışveriş sitesiyle olan etkileşim problemlerinden kaynaklanmaktadır. Web sitesinin ara yüzü, kullanıcıların etkileşime girdiği sanal mağaza veya satıcı hakkındaki ilk izlenimlerini geliştirdikleri "çevrimiçi mağaza önü" olarak algılanmaktadır (Hasan, 2016: 225). Çevrimiçi alışveriş sitesi tasarımlarının iyi yapılması, kolay kullanım olanağı ve güvenlik önlemleri, müşteride güven duygusu oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde e-ticaret kullanımı yaygındır. Girişimler zaman zaman e-ticaret sistemleri maliyetlerinden kaçınmak veya e-ticaret sistemleri olsa bile dijital pazaryerleri üzerinde de mağaza açarak daha fazla potansiyel müşteriye ulaşmak isteyebilmektedirler. Araştırma kapsamında, girişimlerin satış yaptıkları platformların yıllara ve çalışan sayısına göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında, Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sitesi olan www.tuik.gov.tr üzerinden dinamik sorgulama yapılarak, girişimlerde bilişim teknolojileri kullanımı tablolarından 2016, 2017, 2018 yıllarında, web siteleri ya da mobil uygulamalar üzerinden sipariş alan girişimlerin tercih ettikleri platformlar ile ilgili verilere erişim sağlanmıştır. Çalışan sayısına göre ve yıllara göre değerlendirmeler yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmada, 10-49 arası çalışanı olan girişimlerin kendi web sitesi ya da uygulaması üzerinden ya da farklı girişimlerin satış yaptığı online pazaryerleri üzerinden sipariş alma oranları, yıllara göre incelenmiştir. 10-49 arasında çalışanı olan girişimlerin kendi web sitesi üzerinden satış yapma oranının 2016 yılında %82.5 iken, 2017 yılında %74'e düştüğü, 2018 yılında da %68.2'ye düştüğü görülmektedir. Buna karşılık, farklı girişimlerin satış yapabildiği

online mağazalar ve pazar yerleri üzerinden sipariş alma oranının yıllar içinde yükseldiği görülmektedir.

Grafik 4. Çalışan Sayısına Göre Büyüklük Grubu (10-49)

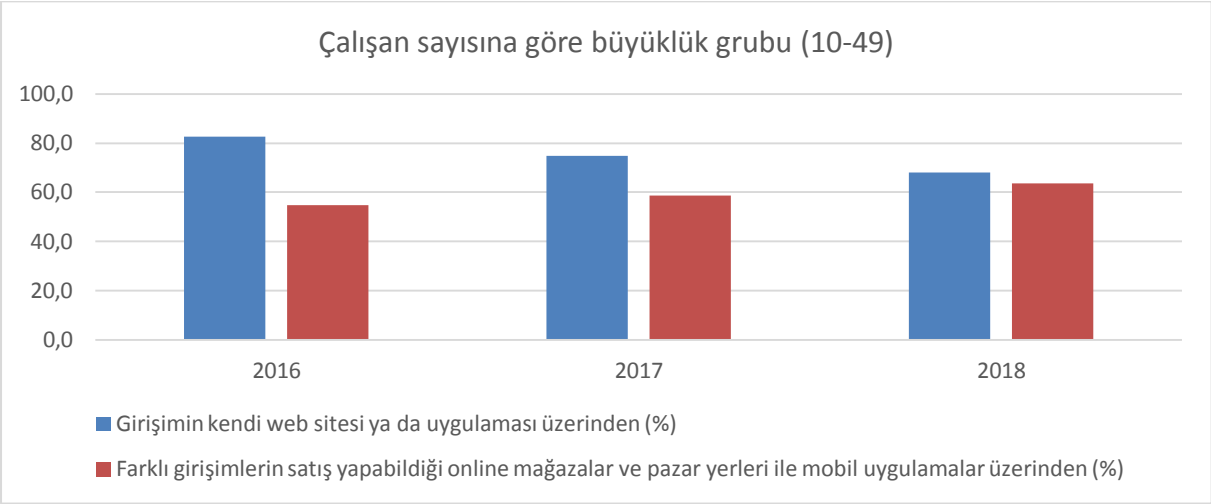

Araştırmada, 50-249 arası çalışanı olan girişimlerin kendi web sitesi ya da uygulaması üzerinden ya da farklı girişimlerin satış yaptığı online pazaryerleri üzerinden sipariş alma oranları, yıllara göre incelenmiştir. 50-249 arasında çalışanı olan girişimlerin kendi web sitesi üzerinden satış yapma oranının 2016 yılında %89.7 iken, 2017 yılında %81.1'e düştüğü, 2018 yılında da %77.5'ye düştüğü görülmektedir. Buna karşılık, 50-249 çalışan sayısı grubunda, farklı girişimlerin satış yapabildiği online mağazalar ve pazar yerleri üzerinden sipariş alma oranının yıllar içinde yükseldiği görülmektedir.

Grafik 5. Çalışan Sayısına Göre Büyüklük Grubu (50-249)

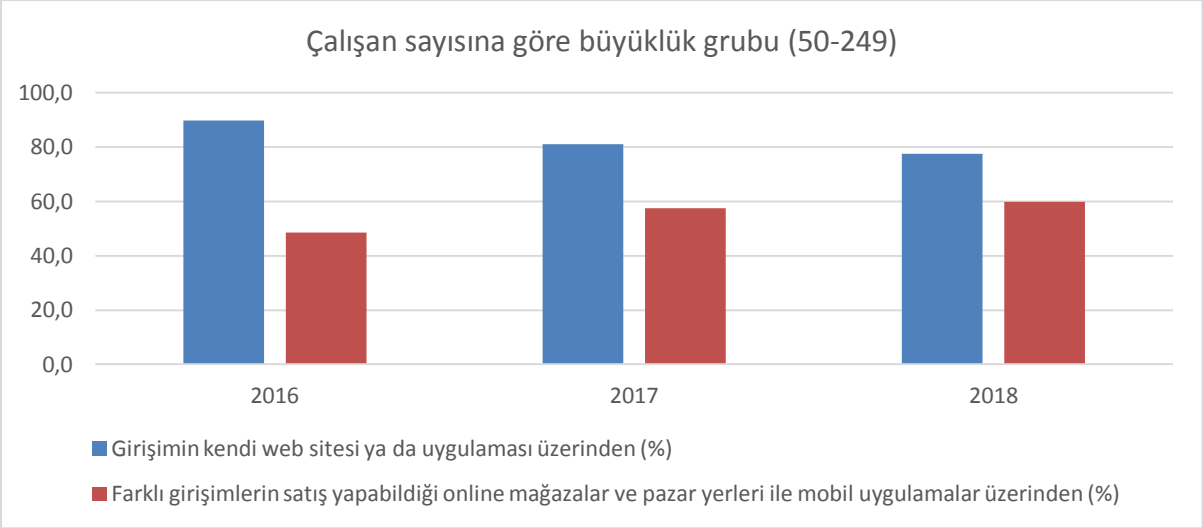

250 ve daha fazla sayıda çalışanı olan girişimlerin kendi web sitesi ya da uygulaması üzerinden ya da farklı girişimlerin satış yaptığı online pazaryerleri üzerinden sipariş alma oranları, yıllara göre incelenmiştir. 250 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin kendi web sitesi üzerinden satış yapma oranının 2016 yılında %93.9 iken, 2017 yılında %91.5'e düştüğü, 2018 yılında da %89,7'ye düştüğü görülmektedir. Buna karşılık, farklı girişimlerin satış yapabildiği online mağazalar ve pazar yerleri üzerinden sipariş alma oranının yıllar içinde yükseldiği görülmektedir.

Grafik 6. Çalışan Sayısına Göre Büyüklük Grubu (250+)

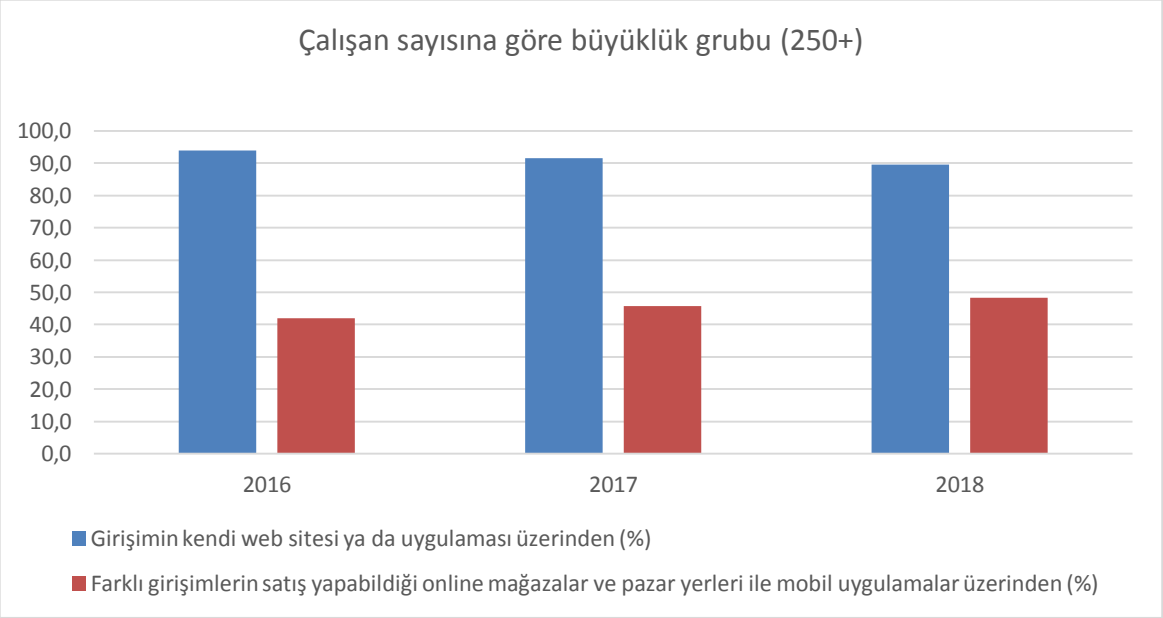

Dikkat çeken bir bulgu, 2016 yılından, 2018 yılına doğru çalışan sayısına bakılmaksızın girişimlerin tamamının, aynı anda birden fazla satıcının yer aldığı dijital pazaryerlerini tercih etme oranlarının yükselmesidir.

Grafik 7. Çalışan Sayısı ve Yıllardan Bağımsız Olarak Platformların Dağılımı

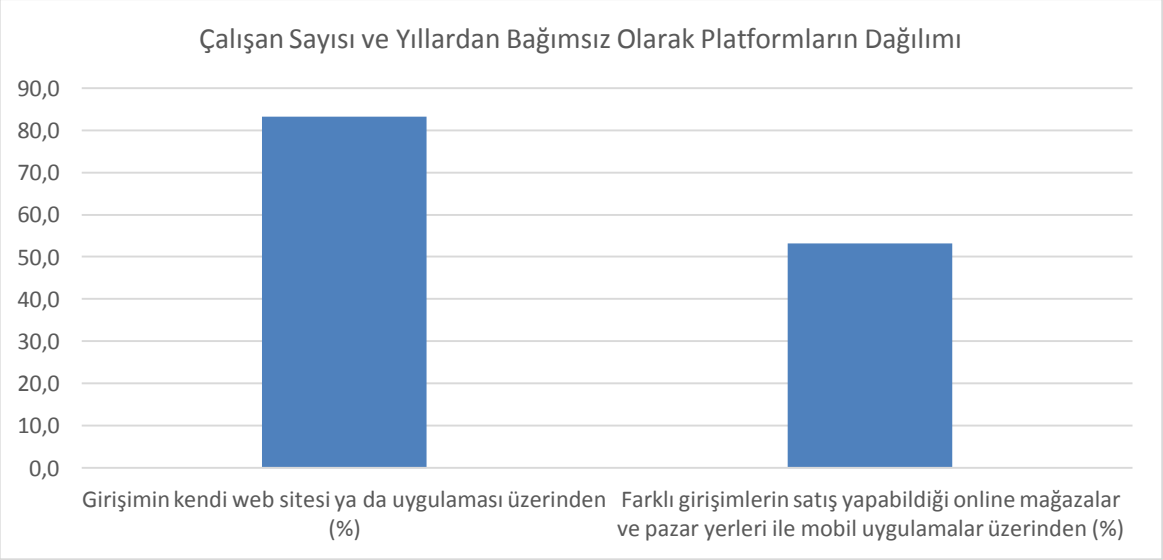

Girişimlerin kendi web sitesi ya da uygulaması üzerinden sipariş alma oranı çalışan sayısına bakılmaksızın tüm zamanlarda %83.2 iken farklı girişimlerin satış yapabildiği online mağazalar ve pazar yerleri ile mobil uygulamalar üzerinden sipariş alma oranı %53.2'dir.

Grafik 8. Platformların Yıllar İçindeki Değişimi

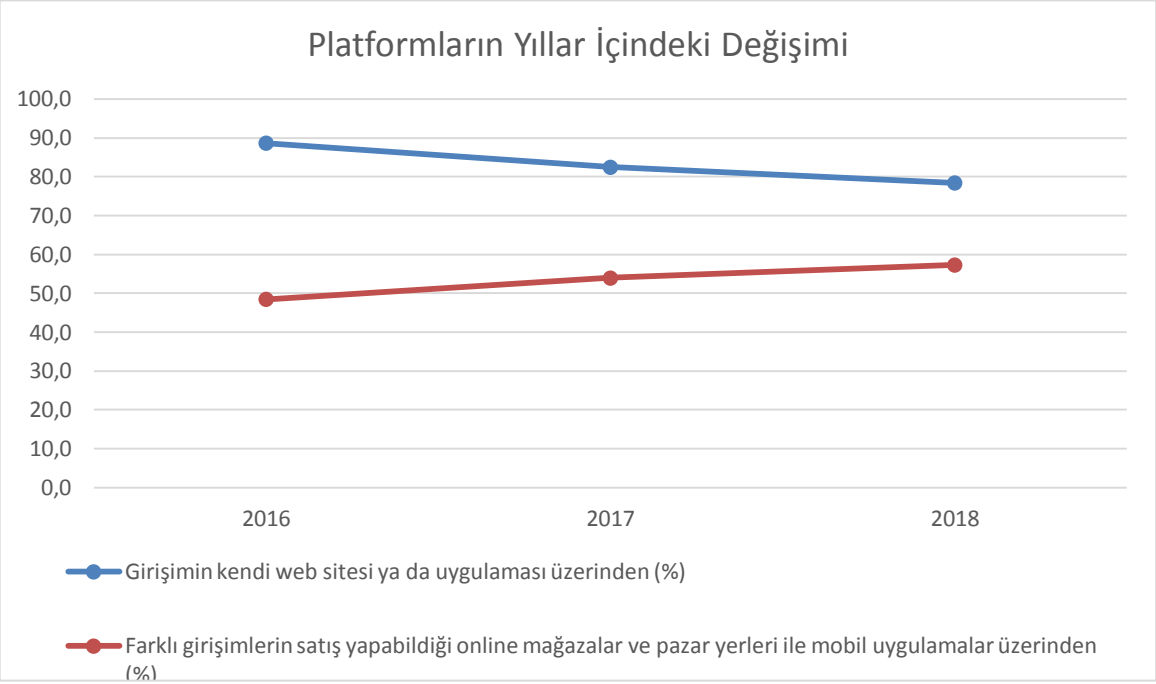

Grafik 8'de dijital pazaryerleri aracılığı ile sipariş alan girişimlerin oranının arttığı görülürken, kendi web siteleri ya da mobil uygulamalar üzerinden sipariş alma oranlarının düştüğü görülmektedir. Kendi web sitesi üzerinden sipariş alan girişim oranı 2016 yılında %88,7 iken, 2017 yılında %82,5'e, 2016 yılında ise %78.5'e düşmüştür. Buna karşılık farklı girişimlerin bir araya geldiği online pazar yerleri ya da mobil uygulamalar üzerinden sipariş alma oranlarının yükseldiği görülmektedir.

4. SONUÇ

Çalışan sayısı arttıkça girişimin kendi web sitesi üzerinden satış yapma oranının yükseldiği görülmektedir. Yıllara göre değerlendirme yapıldığında ise girişimlerin kendi web siteleri üzerinden sipariş alma oranı 2016'dan 2018 yılı sonuna kadar %10 düşerken, farklı girişimlerin yer aldığı dijital pazaryerleri ile mobil uygulamalar üzerinden sipariş alma oranının %9 yükseldiği görülmektedir. E-ticaret uzmanlık gerektiren bir iştir. Müşterilerin beklentileri çok yönlüdür. Özellikle yeni girişimlerin, müşteriler üzerinde olumlu bir etki bırakabilmeleri için zamana gereksinimleri vardır. Dijital pazaryerleri girişimlere birçok fayda sunmaktadır. E-ticaret için gereken teknik alt yapının maliyeti, web sitesi imajı, güvenilirlik ve gizlilik gibi kritik gereksinimleri karşılayan bir platforma dahil olmak, potansiyel müşterilere erişimde avantaj sağlamaktadır. Ancak, dijital pazaryerleri girişimlerden belirli oranlarda komisyon almaktadır ve bu durum girişimler açısından bir dezavantaj olarak görülmektedir. Aynı anda hem kendi web sitesi üzerinden hem de dijital pazaryerleri üzerinden satış yapan girişimler de bulunmaktadır.

Ülkemizde kendi web sitesi üzerinden satış yapma oranının 2016 yılından 2018 yılı sonuna kadar geçen süreç içinde düşmesinin birbirinden farklı nedenleri olabileceği düşünülmektedir. Ekonomik yetersizlikler, girişimlerin e-ticaret uzmanlıklarının olmaması, teknik altyapıda sorunlarla karşılaşılması, teknik altyapı sağlayıcılarının yüksek ücret beklentileri ve müşterilerin kendilerini daha güvende hissettikleri online platformlarına yönelmeleri gibi nedenlerin, girişimleri dijital pazaryerlerinde faaliyet göstermeye itmiş

olabileceği düşünülmektedir. Çalışma kapsamında araştırmacılara, girişimlerin faaliyet gösterdiği platformları etkileyen nedenlerin araştırılması önerilmektedir. Girişimlerin sipariş aldıkları platformları tercih etme nedenleri sosyo-teknik açıdan incelenerek, tercihleri etkileyen faktörlerin belirlenmesi ile literatüre katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akbar, S., & James, P. T. (2014). Consumers' attitude towards online shopping Factors influencing employees of crazy domains to shop online. *Journal of Management and Marketing Research*, 1-14.

Charles H. Trepper. (1998). E-commerce strategies, USA: Microsoft

Cheema, U., Rizwan, M., Jalal, R., Durrani, F., & Sohail, N. (2013). The trend of online shopping in 21st century: Impact of enjoyment in TAM Model. *Asian Journal of Empirical Research*, *3*(2), 131-141.

Chen, L., Gillenson, M.L. and Sherrell, D.L. (2002) "Enticing online consumers: an extended international journal of Bank Marketing, Vol. 26 No.5, pp. 511-35.

Gao, Y., & Koufaris, M. (2006). Perceptual antecedents of user attitude in electronic commerce. *ACM SIGMIS Database: the DATABASE for Advances in Information Systems*, *37*(2-3), 42-50.

Gao, Y., & Wu, X. (2010). A cognitive model of trust in e-commerce: evidence from a field study in China. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, *26*(1).

Hasan, B. (2016). Perceived irritation in online shopping: The impact of website design characteristics. *Computers in Human Behavior*, *54*, 224-230.

Huang, E. (2008). Use and gratification in e-consumers. *Internet Research*, *18*(4), 405-426.

Jusoh, Z. M., & Ling, G. H. (2012). Factors influencing consumers' attitude towards e-commerce purchases through online shopping. *International Journal of Humanities and Social Science*, *2*(4), 223-230.

Karimov, F. P., Brengman, M., & Van Hove, L. (2011). The effect of website design dimensions on initial trust: A synthesis of the empirical literature. *Journal of Electronic Commerce Research*, *12*(4).

Liang, T. P., & Lai, H. J. (2002). Effect of store design on consumer purchases: an empirical study of on-line bookstores. *Information & Management*, *39*(6), 431-444.

McLean, G., & Wilson, A. (2019). Shopping in the digital world: Examining customer engagement through augmented reality mobile applications. *Computers in Human Behavior*, *101*, 210-224.

Monsuwé, T. P. Y., Dellaert, B. G., & De Ruyter, K. (2004). What drives consumers to shop online: A literature review. International Journal of Service Industry Management. In *Information Systems Res*.

Prasad, A., & Gudimetla, S. (2019). A Study of Digital Shopping Behaviour of Women with Respect to Beauty and Personal Care Products.

Prashar, S., Vijay, T. S., & Parsad, C. (2015). Antecedents to online shopping: Factors influencing the selection of web portal. *International Journal of E-Business Research (IJEBR)*, *11*(1), 35-55.

Schiffman, L.G., & Kanuk, L. L. (1997). Consumer behavior. Upper saddle river, NJ: Prentice Hall.

Shih, H. P. (2004). An empirical study on predicting user acceptance of e-shopping on the Web. *Information & management*, *41*(3), 351-368.

Sung, T. K. (2006). E-commerce critical success factors: East vs. West. *Technological forecasting and social change*, *73*(9), 1161-1177.

Wells, J. D., Valacich, J. S., & Hess, T. J. (2011). What signal are you sending? How website quality influences perceptions of product quality and purchase intentions. *MIS quarterly*, 373-396.

İnternet Kaynakları

https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4511_Millenials-and-beyond/DI_Millennials-and-beyond.pdf (Son erişim: Aralık, 2019)

www.gittigidiyor.com (Son erişim: Aralık, 2019)

http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad_turkiyenin_dijital_ekonomiye_donusumu_raporu_subat2018.pdf (Son erişim: Aralık, 2019)

DISCLOSURE AND EFFECTIVE USE OF TACIT KNOWLEDGE IN ORGANIZATIONS

Dr. Esra Taşbaş Ustaoğlu
İzmir Kâtip Çelebi Universitity

Abstract

Knowledge is a concept that contains many meanings and has an important role in revealing the values that exist within the organization. Effective information management in organizations makes the organizational structure dynamic and increases the innovation and competition capacity of organizations.The use of information technologies is an essential requirement for effective knowledge management, but the use of technology alone is not sufficient. Knowledge is internalized and given meaning by the human being. The development of knowledge continues with the transfer of knowledge in the human mind. Over the centuries, scientists and philosophers have put forward various views on how to create, acquire, transmit, and improve the reuse of knowledge. The individual is critical in the development of knowledge because knowledge seeks control and ownership. Therefore, tacit knowledge is the most important type of knowledge that is of strategic importance and difficult to manage. Disclosure of tacit knowledge increases the success of organizations. To select "right" information from countless sources and turn it into useful information, organizations should promote the open sharing and use of all kinds of knowledge. Tacit knowledge acquired through social relationships and direct experience is a key factor in improving the quality of strategic decisions made by the senior management team. Implicit knowledge has an integral role and can be made accessible through cognitive and strategic integration.

It is difficult to make organizations as independent as possible from the implicit knowledge of knowledge workers. Access to tacit knowledge provides success in information management processes. Ignoring tacit knowledge is one of the most important reasons why expectations from knowledge management projects are not fulfilled. In the knowledge management literature, concrete approaches for effective management of implicit knowledge focus on knowledge mobilization. Knowledge must be accessible in order to positively affect organizational performance. In academic literature, the importance and conceptual hierarchy of accurate description of data, information and knowledge are emphasized. In the reversed knowledge hierarchy, it is shown that knowledge ownership and access to data are provided and this view leads to a different approach in the development of information systems that support institutional memory. It is also argued that this perspective may have significant implications for organizational flexibility and renewal. The aim of this study is to provide a conceptual framework for the effective management of implicit knowledge by examining the literature and the suggestions for revealing tacit knowledge and the role of tacit knowledge in the knowledge management process.

Keywords: Knowledge Management, Tacit Knowledge, Access to Knowledge, Knowledge Mobilization

ÖRGÜTLERDE ÖRTÜLÜ BİLGİNİN AÇIĞA ÇIKARILMASI VE ETKİLİ KULLANIMI

Özet

Bilgi, birden fazla çağrışım içeren ve örgüt içinde var olan değerlerin açığa çıkmasında önemli rol oynayan bir kavramdır. Örgütlerin sahip olduğu bilgiyi etkin yönetmesi, örgüt yapısını dinamik kılmakta, örgütlerin inovasyon ve rekabet kapasitesini arttırmaktadır. Etkili bir bilgi yönetimi için enformasyon teknolojileri kullanımı temel gereksinimdir ancak teknoloji kullanımı tek başına yeterli değildir. Bilgi, insan tarafından içselleştirilmekte ve anlamlandırılmaktadır. İnsan zihninde var olan bilginin açık hale çıkması ile bilginin gelişimi devam etmektedir. Yüzyıllar boyunca, bilim adamları ve filozoflar bilgiyi yaratma, edinme, aktarma ve bilginin yeniden kullanımını geliştirme konusunda çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Bilginin geliştirilmesinde birey kritik öneme sahiptir çünkü bilgi kontrol ve sahiplik aramaktadır. Bu nedenle örtülü bilgi, stratejik öneme sahip ve yönetilmesi en zor bilgi türüdür. Örtülü bilginin açığa çıkarılması örgütlerin başarısını arttırmaktadır. "Doğru" bilgiyi sayısız kaynak arasından seçmek ve yararlı bilgiye dönüştürmek için örgütlerin her türlü bilginin açık paylaşımını ve kullanımını teşvik etmeleri gerekmektedir. Sosyal ilişkiler ve doğrudan deneyim yolu ile edinilen örtülü bilgi, üst yönetim ekibi tarafından verilen stratejik kararların kalitesini arttırmada anahtar bir faktördür. Örtülü bilgi, bütünleyici bir role sahiptir, bilişsel ve stratejik bütünleşme ile erişilebilir hale getirilebilmektedir.

Örgütleri, bilgi çalışanlarının örtülü bilgisinden olabildiğince bağımsız kılmak zordur. Örtülü bilgiye erişim, bilgi yönetimi süreçlerinde başarı sağlamaktadır. Örtülü bilginin göz ardı edilmesi, bilgi yönetimi projelerinden beklentilerin yerine getirilememesinin en önemli nedenlerinden biridir. Bilgi yönetimi literatüründe örtülü bilginin etkili yönetimi için sunulan somut yaklaşımlar bilgi mobilizasyonu üzerine odaklanmaktadır. Örgütsel performansı olumlu yönde etkileyebilmek için bilginin erişilebilir olması gerekmektedir. Akademik yazında genellikle veri, enformasyon ve bilgiyi doğru tanımlamanın önemi ve kavramsal hiyerarşisi vurgulanmaktadır. Tersine çevrilmiş bilgi hiyerarşisinde ise, bilgi sahipliği ile verilere erişimin sağlandığı ve bu görüşün kurumsal hafızayı destekleyen bilgi sistemlerinin geliştirilmesinde farklı bir yaklaşıma yol açtığı gösterilmektedir. Ayrıca, bu bakış açısının örgütsel esneklik ve yenilenme için önemli etkileri olabileceği de tartışılmaktadır. Çalışma kapsamında, literatür taraması yapılarak örtülü bilginin açığa çıkarılması için sunulan öneriler ve örtülü bilginin bilgi yönetimi sürecindeki rolü incelenerek, örtülü bilginin etkili yönetimi için kavramsal bir çerçeve sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Yönetimi, Örtülü Bilgi, Bilgiye Erişim, Bilgi Mobilizasyonu

FİRMALARIN İŞLETME BÜTÇELERİNİ ALGILAMA VE UYGULAMA SEVİYESİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR İNCEME ve UŞAK OSB DE BİR UYGULAMA

Dr. Öğr.Üyesi İsmail AYDEMİR
Uşak Üniversitesi

Özet

Bütçeler, firmaların kıt olan kaynaklarını verimli bir şekilde kullanabilmeleri için ortaya konmuş önemli bir planlama ve kontrol aracıdır. Bütçelerin; firmalara kaynakların ne zaman nerede ve ne kadar harcanacağı, bu harcamaların firmaya nasıl geri dönebileceği ve bunun sonunda elde edilmesi gereken kazancın ne olabileceği konusunda yönetime önemli bir projeksiyon sağlama görevi vardır. Bütçelerin böyle önemli yararları olduğu çok aşikâr iken, 20 yıldan beri teori ve uygulamanın içinde olan birisi olarak bütçe hazırlama ve uygulama geleneğinin firmalarımızda gelişmediğini gözlemlemekteyiz. Umarız ki bu yapacağımız araştırma bize bu konuda iyimser sonuçlar verir ve bizi mutlu eder.

Çalışmanın amacı; 2019'da Ülkemizin önemli bir sanayi kenti olan Uşak OSB (Organize Sanayi Bölgesin) de faaliyet gösteren sanayi firmalarının, bütçelerin yararına inanama ve bütçe hazırlama ve uygulama seviyelerini belirlemek ve bu alanda var ise gelişmeleri ortaya koymaktır. Bu amaçla Uşak OSB de faaliyet gösteren 50 firma üzerinde anket araştırması ve mülakat yöntemi uygulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşletme Bütçesi, Bütçe Teknikleri, Bütçenin Yararları

AN INVESTIGATION ON THE DETERMINATION AND PERFORMANCE LEVEL OF BUSINESS BUDGETS OF COMPANIES AND AN APPLICATION IN USAK OIZ

Abstract

Budgets are an important planning and control tool for companies to use their scarce resources efficiently. the budget; it has a duty to provide management with an important projection on when and where resources are to be spent, how these expenses can be returned to the firm, and what will be the end result. While it is obvious that budgets have such important benefits, we observe that the tradition of budget preparation and implementation has not developed in our firms as someone who has been in the theory and practice for 20 years. We hope that this research will give us optimistic results and make us happy.

Purpose of the study; In 2019, to determine the level of believing in the benefit of the budgets and budget preparation and implementation levels of the industrial firms operating in Uşak Organized Industrial Zone which is an important industrial city of our country and to reveal the developments if any in this field. For this purpose, questionnaire research and interview method will be applied on 50 companies operating in Uşak OIZ.

Keywords: Business Budget, Budget Techniques, Benefits of Budget

1.GİRİŞ

Firmaların başarılı olabilmesi için öncelikle iyi bir yönetime sahip olması gereklidir. Firma yönetiminin başarısı ise yönetimin temel fonksiyonları olan planlama, organizasyon, yürütme, koordinasyon ve denetim faaliyetlerinin iyi bir şekilde sağlanmasıyla mümkündür.

Bu kapsamda firmanın mevcut kıt kaynaklarını en verimli şekilde kullanma amacıyla planlar yapmaktadır. Bütçeler işletmelerin belirledikleri hedef ve ölçümleri rakamlarla ifade etmektedir. Bütçeler başarıya ulaşma noktasında işletme faaliyetlerini önceden belirlenmiş sayısal ölçütlerle kontrol altına almayı hedeflemektedir.

2. BÜTÇELERİN ÖNEMİ

Bütçeler geleceğe yönelik tahminlere dayanması nedeniyle birçok işletme bütçenin sağlayabileceği yararlara şüphe ile yaklaşmaktadır. Fakat bu düşünce doğru değildir. Gerekli özen gösterilerek hazırlanmış bütçeler, işletmelerin büyümelerinde önemli bir yol gösterici olarak katkı sağladığı ve başarılı büyük işletmelerin bütçe çalışmalarına önem verdiği görülmektedir.

3. BÜTÇELERİN FONKSİYONLARI

Bütçenin işlevleri, ***planlama, koordinasyon, denetleme, haberleşme ve başarı değerlendirme*** olmak üzere beş ana grupta toplanmaktadır. Bunlara ilişkin açıklamalar özetle şöyledir:

Planlama: Bütçe, işletmenin nereden ne sağlayıp, nereye ne harcayarak ulaşmak istediği noktanın belirlendiği bir plandır. Planlamaların bütçeler hazırlanarak yapılması zorunlu değildir. Bütçe uygulamaları bulunmayan veya göstermelik amaçlı bütçelerin hazırlandığı işletmelerde yöneticiler rasyonel bir şekilde karar almayıp günübirlik plan ve kararlarla işletmeyi yürütmeye çalışırlar.

Bütçelerin dönemsel planlamayı zorunlu hale dönüştürmesi ve düzenli bir plan olması işletmeler için oldukça yararlı olup, başarıya ulaşmada katkı sağlamaktadır (Büyükmirza, 2017, s.665).

Koordinasyon: İşletmelerin yönetim, muhasebe, finans, pazarlama, üretim, hakla ilişkiler gibi bölümleri bulunmaktadır. Bütçeler bu bölümlerin belirlenen planlar çerçevesinde ortak bir hedefe yönelmesi noktasında koordinasyonu sağlamaktadır. Her bir bölümün planlarının rakamsal olarak hazırlanan bütçelerle belirlenmesi, yönetimin işletmenin bölümler arası koordinasyonunu sağlamasında yol gösterici konumdadır.

Denetleme: Bütçeler işletmelerin tahmini olarak hazırlamış olduğu geleceğe yönelik planlar olması nedeniyle gelecekte gerçekleşecek durumlar ile fiili durumla hazırlanan bütçelerin uyumunun denetlenmesi gerekmektedir. Bütçe çalışması yapan işletmeler; bölümler ve genel olarak planlanan durumları ile fiili durumları arasında denetleme, karşılaştırma yapma imkânı bulur. Bütçelerde belirtilen durumlar ile fiili durumlar arasında fark(sapma) olması durumunda bunların denetlenerek nedenleri bulunur ve bütçelerde gerekli düzeltmeler yapılır. Bu sayede ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz farklar işletme tarafından izlenebilir ve işletmeye bilgi sağlar (Yükçü, 2018,179).

Haberleşme: Bütçe işletmede bölümler arası iletişimi sağlama aracıdır. Planlanan bütün işlevler nihayetinde işletme personelleri tarafından icra edilmektedir. Bu işlevlerin yerine gerilmesi ise işletme personellerinin işbirliği yapmasıyla sağlanabilecektir. Bu noktada işletme içerisinde yatay ve dikey yönde haberleşmenin başarı açısından önemi oldukça yüksektir. Bu noktada bütçeler bu hizmeti gören bir yönetim aracı görevi görürüler

Başarı değerlendirme: İşletmelerin genel ve bölüm bazında başarısı bütçeler ve geçmiş dönem faaliyet sonuçlarıyla değerlendirilebilir. Geçmiş dönem faaliyet sonuçlarına

göre değerlendirme yapıldığında geçmiş dönemden daha yüksek bir miktar işletmenin başarılı olduğunu ifade eder. Fakat bu noktada işletmenin geçmiş dönemde verimsiz çalışmış olması, ekonomik koşullarda değişmelerin olması, rekabet, üretim kapasitesi değişimi ve personel sayındaki değişim gibi faktörler dikkate alınması gereklidir. Bütçe bu faktörlerdeki değişimi dikkate alarak hazırlandığı ve fiili durumla karşılaştırma imkânı sağladığı için geçmiş dönem faaliyet sonuçlarından daha iyi bir başarı değerlendirme ölçütü niteliğindedir (Büyükmirza, 2012, s.666).

Bütçelerde başarı ve etkinliğin sağlanabilmesinin temel şartları; yönetim tarafından desteklenmesi, yetki ve sorumlulukların net bir şekilde belirlenmesi, işbirliği içerisinde hazırlanması, işletme faaliyetleriyle ilgili bilgilerin doğruluğunun onaylanması, gerçekçe tahminlerin yapılması, gerekli koşullarda bütçelerin değiştirilebilmesi ve denetlenmesidir

4. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı; 2019'da Ülkemizin önemli bir sanayi kenti olan Uşak OSB (Organize Sanayi Bölgesin) de faaliyet gösteren sanayi firmalarının, bütçelerin yararına inanama ve bütçe hazırlama ve uygulama seviyelerini belirlemek ve bu alanda var ise gelişmeleri ortaya koymaktır.

5. ÇALIŞMANIN KAPSAM VE YÖNTEMİ

Bu amaçla Uşak OSB de faaliyet gösteren 50 firma üzerinde anket araştırması ve mülakat yöntemi uygulanması planlanmıştır. Ekte verilen anket formu, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda firmalara dair genel bilgiler derlenmekte, ikinci bölümde ise; firmaların işletme bütçelerine bakışları ve bütçe uygulama seviyelerini ölçmeye yönelik toplam 15 soru yer almaktadır.

Araştırma; anket uygulaması ve yüz yüze mülakat tekniği ile desteklenmiştir. Toplamda 50 firma ile görüşülmüştür. Sonuçta bütçe uygulaması yapan toplam 23 firma ankete cevap vermiştir. Ankete cevap vermeyi kabul edip bütçe uygulaması yapmayan 27 firma vardır.. Verilerin her bir soru düzeyinde tanımlayıcı istatistikleri (frekans dağılımları ve yüzdeleri) bulunmuş ve yorumlanmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma anketi iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünü, örnek kütleyi oluşturan 50 firma cevaplandırmıştır. Burada öncelikle birinci bölünde; firmaların ilgili yetkililerine yöneltilen 6 soru ve bunlarla ilgili alınan cevaplara göre yapılan analiz ve ulaşılan bulgular ortaya konmaktadır.

6.1. Anketin Birinci Bölümüne Dair Bulgular ve Yorumu

Firmalara dair genel bilgilerin yer aldığı bu bölüme dair elde edilen bulguları Tablo 1'de izleyebiliriz.

Tablo 1:
Katılımcılara ve Firmalara Dair Elde Edilen Verilerin Dağılımları

Genel Bilgiler		Frekans	%
1.Cinsiyet	Kadın	13	26
	Erkek	37	74
2.Eğitim Düzeyi	Orta öğr.	4	8
	Ön Lisans	27	54
	Lisans	16	32
	Yük.lisans	3	6
3.Faaliyet Süresi	1-9 yıl	10	20
	10-15	9	18
	16-20	13	26
	20 ve üstü	18	36
4. Toplam Çalışanı	50-99	6	12
	100-149	11	22
	150-249	23	46
	250 ve üstü	10	20
5.Firma Hukuki Yapısı	Limited	26	52
	AŞ.	14	28
	Şahıs	10	20
6.Firmadaki Göreviniz	Muhasebe Md.	7	14
	Finans Md.	13	26
	Mali İşler Md.	19	38
	Yard.Sorumlu	11	22
Toplam katılım		50 Kişi	100

Araştırmaya katılan 50 Firma ve anketi cevaplayan kişilere ait genel bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Bu bilgilere göre katılımcıların yaklaşık %78'i erkek ve %26'si kadındır. Eğitim düzeyine bakıldığında %54 'lük kısmı önlisan, % 38 lik kısmı ise Lisans ve yük lisans mezunudur. Firmalar faaliyet süresi açısından incelendiğinde ise % 44 lük kısmı (10-20) yıl arsında, % 36 lık kısmı ise 20 yıldan fazla süredir faaliyettedirler. Statü açısından bakıldığında % 52 lik kısım Limited, % 28 i AŞ, kalan % 20 lik kısım ise Şahıs firması olarak varlığını sürdürmektedir. Anketi cevaplayan görevlilerin ise % 38 lik kısmı mali İşler Müdürü, % 26'ı finans müdürü, % 14'ü muhasebe müdürü, kalan %22'lik kısım ise yardımcı sorumlu olarak çalıştığını belirmiştir.

6.2. Anketin İkinci Bölümüne Dair Bulgular ve Yorumu

Anketin ikinci bölümünde firmaların işletme bütçelerine bakışlarını ve uygulamalarını tespite yönelik sorular bulunmaktadır. Bu bölümde 9 soru olup bunlardan ilk 3'ü firmaların işletme bütçelerini algılama ve bakışlarını tespite yöneliktir. Bu kısma ait alınan cevaplar ve ulaşılan bulgulara dair bilgiler Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2:
Firmaların İşletme Bütçelerini Algılama ve Uygulamaya Bakışlarının Tespiti

		Frk.	%
1. İşletme Bütçelerinin Firmalar için yararlı olduğuna inanıyor musunuz?	**Evet** **Hayır**	**48** **-**	**96**
2. Firmanızda İşletme Bütçesini yapabilecek yeterli personeliniz varmadır**.**	**Evet** **Hayır**	**43** **7**	**86** **14**
3. Firmanızda bütçe çalışmaları yapılmakta mıdır?	**Evet** **Hayır**	**23** **27**	**46** **54**
Toplam Katılım	**50**		

Tablo 2'ye baktığımızda firmaların % 96'lık kısmı İşletme bütçelerinin firmalara yararlı olduğunu belirtirken, % 4' kısım çekimser davranmıştır. Yine ankete katılan 50 firmadan % 86'sı firmalarında bütçe hazırlamaya yetkin elemanlarının olduğunu belirtirken, firmalarında bütçe çalışmasını uygulayanların oranı % 46 olmuştur. Kısacası 50 Firmanın 48 tanesi bütçe uygulamanın yararına inanırken bu inancı uygulamaya geçiren firma sayısı 23 olmuştur. Bu eksikliğin nedeni araştırıldığında ise yetişmiş eleman eksikliği ve üst yönetimlerin konuyu yeterince desteklememesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Firmanızda bütçe çalışması yapılmıyor ise bunun temel nedenleri nelerdir? Ve Bütçe tanımına göre hazırlamış olduğunuz bütçelerden beklentilerinizi belirtiniz. (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz) İkinci bölümün 4.ve 5. Sorularına alınan cevaplara dair bulgular ise Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3

		Frekans	%
1.Firmanızda bütçe çalışması yapılmıyor ise bunun temel nedenleri nelerdir? (27 firmadan)	Yönetim kontrol aracı olarak bakılmaması. Bütçe yapacak bir bölümün olmaması. Bütçenin yönetimce dikkate alınmaması Zaman ve maliyet yükü Kurumsal bir yapıda olamama	4 8 10 2 3	15 30 37 7 11
2.Hazırlamış olduğunuz bütçelerden beklentilerinizi belirtiniz. (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz (23 Firma)	Planlama için Tahmin için Raporlama amacıyla Denetim için	18 15 13 21	78 65 56 91

Tablo 3'e baktığımızda; bütçe yapmayanların % 37'si bütçenin yönetim tarafından dikkate alınmaması, % 39'luk kısmı bütçe yapacak birimin olmaması, % 11 lik kısmı ise firmanın kurumsal bir yapısı olmaması nedenlerine dayandığı belirtilmiştir.

Bütçe yapanların ise % 78' i planlama için, % 91'i denetim için, %65 lik kısmı ise geleceği tahmin için bütçe yapıldığını belirtmişlerdir.

Tablo 4:
Burada anketin ikinci kısmındaki (6. 7. ve 8.) Sorulara Dair Bulgular

		Frekans	%
1.Bütçe verilerini belirlerken Şunlardan hangileri Dikkate alınmaktadır?	☐ İşletmenin Geçmiş dönem verileri ☐ Üretim kapasitesi ☐ İşletme Stratejileri ☐ Sektörün ekonomik durumu ☐ Yöneticilerinin tecrübeleri	**7** **9** **4** **1** **2**	**30** **39** **17** **5** **9**
2. Bütçenin Başarısız Olma Nedenleri Nelerdir?	☐ Yanlış Tahminler ☐ Bütçeye Göre Hareket Etmeme ☐ Kurumsallaşamama ☐ Kontrol ve Raporlama Takibinin Yapılamaması	**5** **7** **3** **8**	**22** **31** **13** **35**
3.Bütçelerde Yakalanan Başarı Oranı Nedir?	☐ %0-%25 ☐ %26-%50 ☐ %51-%75 ☐ %76-%100	**3** **5** **11** **4**	**12** **22** **48** **18**

Tablo 4'ü incelediğimizde firmaların Bütçe verilerini belirlerken; % 30'u işletmenin geçmiş dönem verilerini, % 39'u üretim kapasitesini, % 17 si ise İşletme stratejilerini dikkate aldıklarını belirtmişlerdir.

Bütçenin başarısız olma nedenlerini araştıran 7. Soruya cevap verenlerin % 35'i kontrol ve takibin yapılamamasını, % 31'i Bütçeye göre hareket edilmediğini, %yanlış tahminler yapıldığını ve % 13'ü ise firmaların yeterince kurulaşamadığından kaynakladığını belirtmişlerdir.

Bütçelerde yakalanan başarı oranlarına dair verilerin analizi sonucunda % 48 lik kısım % 51-75 arası başarıyı yakaladıklarını, % 22 lik kısım ise % 26—50 arası başarı yakaladıklarını, % 18 lik kısım ise % 76 nın üzerinde başarı yakaladıklarını belirtmişlerdir.

Anketin ikinci bölümünün son sorusu (9.soruda) firmalara hangi tür bütçeleri hazırladıkları ve bunu hangi sıklıklarla yaptıkları sorusuna ayrılmıştır. Bu kısma ait alternatif öneriler ve belirtilen tercihlerin değerlendirilmesi ve ulaşılan bulgulara dair sonuçları topluca **Tablo 5'den** izleyebiliriz. (Birden fazla cevaplama imkânı verilmiştir)

Tablo 5:

Firmaların Uyguladıkları Bütçe Çeşitleri ve Gerçekleştirme Süreçlerine Dair Bulgular

Bütçe Çeşitleri	Hazırlıyoruz	Hazırlamıyor	3 aylık	6 aylık	1 yıllık	%
Satış Bütçesi	**22**	**-**	**10**	**-**	**22**	**95**
Üretim Bütçesi	**15**	**-**	**10**	**-**	**15**	**65**
Direkt Hammadde Bütçesi	**8**	**7**	**-**	**-**	**8**	**34**
Direkt İşçilik Bütçesi	**8**	**7**	**-**	**-**	**8**	**34**
Genel Üretim Giderleri Bütçesi	**8**	**7**	**-**	**-**	**8**	**34**
Üretilen Mamul Maliyeti	**12**	**6**	**-**	**-**	**12**	**52**

Bütçesi						
Satılan Mamul Maliyeti Bütçesi	**12**	**8**	**-**	**-**	**12**	**52**
Faaliyet Giderleri Bütçesi	**14**	**4**	**-**	**-**	**14**	**60**
Yatırım Bütçesi	**7**	**-**	**-**	**-**	**7**	**30**
Nakit Bütçesi	**19**	**2**	**7**	**-**	**19**	**82**

Tablo 5 deki verilerin incelenmesi sonu ulaşılan bulgulara dair sonuçlar şöyledir:

Bütçe hazırladığını ifade eden 23 firmadan % 95'i satış bütçesi hazırladıklarını ve bunu yıllık olarak yaptıklarını,

Bu firmalardan % 82'lik kısmı ise Nakit bütçesini yıllık olarak hazırladıklarını ifade etmişlerdir. Yine Bu firmalardan % 34 lük kısmı; direkt hammadde giderleri, direkt işçilik giderleri ve Genel üretim giderleri bütçelerini hazırladıklarını, % 52 lik kısmı ise yukarıda sayılan üç gider bütçesine bağlı olarak hazırlanan Üretilen Mamul maliyeti ve Satılan mamul maliyeti bütçelerini hazırladıklarını ifade etmişlerdir.

Firmaların % 60 lık kısmı; faaliyet giderleri bütçesini, % 30 luk kısmı ise yatırım bütçesini hazırladıklarını ve bunu yıllık olarak yaptıklarını ifade etmişlerdir.

7. SONUÇLAR

"Firmaların İşletme Bütçelerini Algılama Ve Uygulama Seviyesini Ölçmeye Yönelik Bir İnceme Ve Uşak OSB' de Bir Uygulama" isimli bu çalışma 2019 yılı Ekim Kasım aylarında gerçekleştirilmiş. Konuyla ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalardan faydalanılmıştır. Özellikle 2019'da Yasin ŞEKER'in hazırladığı; Bütçe Kavramı Ve Bütçe Uygulamaları Üzerine Üretim İşletmelerinde Bir Araştırma" isimli çalışma ve Mehmet GENÇTÜRK ve Gülsüm BAĞCI'nın birlikte 2012'de "Şirketlerin Bütçe ve Bütçe Uygulamalarına Genel Bir Bakısı:Burdur İlindeki Şirketlere Yönelik Nitel Bir Araştırma" ve Hamdi BURGAÇOĞLU'nun 1999 da hazırladığı; "İşletme Bütçeleri ve Bir Kimya İşletmesinde Uygulaması" isimli mastır tezi bunların başında gelmektedir. Bu literatür çalışmasından sonra benzer bir çalışmanın Uşak OSB' de yapılabileceği kararına varılmıştır. Bununla ilgili olarak; öncelikle bir anket formu hazırlanmıştır. Ekte verilen bu form iki kışından oluşmaktadır. Birinci kısım Uşak OSB'de faaliyet gösteren frmalar hakkında genel bilgileri derlemeye yönelik 6 sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci kısmında firmaların işletme bütçeleri konusunda alglarını ve bütçe hazırlama ve uygulaması konusunda deneyimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Burada firma yetkililerine 9 adet soru yöneltilmiştir. Toplam 15 sorudan oluşan Anket uygulaması ile birlikte, yüz yüze görüşme tekniği de kullanılarak verilerin daha güvenilir olmasına özen gösterilmiştir.

Ardından anket uygulamasına geçilmiştir. Uşak OSB'de 250'nin üzerinde firma faaliyet göstermektedir. Araştırma örnek kütlesi 50 firma ile sınırlandırılmıştır. 50 ve üzeri insan çalıştıran firmalar üzerinde araştırma gerçekleştirilmiştir. Daha sonra anketle toplanan veriler analiz edilmiş, frekans ve yüzde ağılıkları tespit edilmiş ve yapılan analizler sonucu ulaşılan bilgiler 5 adet tablo halinde değerlendirilerek sunulmuştur.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Anketin birinci bölümüne ait verileri Tablo 1'den incelediğimizde; anket katılımcılarının % 74'nün erkek olduğu, % 54'lük kısmının eğitimi seviyenin ön lisanslı

olduğu, firmaların % 80 lik kısmının 10 yıldan daha uzun süredir faaliyet göstermekte olduğu, yine % 80 lik kısmı 100 ve üzeri çalışan istihdam ettiği, % 80 kısmının sermaye şirketi statüsü taşıdığı tespit edilmiştir.

2. Tablo 1'de görüldüğü üzere 50 firmanın % 98'i; İşletme Bütçelerinin Firmalar için yaralı olduğuna inandıklarını, % 86 lık kısmı ise firmalarında bütçe hazırlamayı yapabilecek yeterli personele sahip olduklarını belirtirken; fiilen firmalarında bütçe hazırlayıp uygulayanların % 46 seviyesinde (23 firma) oldukları tespit edilmiştir.

3. Tablo3'den izleneceği üzere, bütçe hazırlamayan 27 firmadan % 37 lık kısmın gerekçe olarak "Bütçelerin yönetim tarafından dikkate alınmaması" şıkkını tercih etiği görülmüştür. Bütçe hazırlayan 23 firmanın ise bütçe hazırlamadaki beklentilerini; % 91 lik kısmı denetim için, % 78 lik kısmı ise planlama amacıyla bütçe hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu iki sonuçta bütçe hazırlanması gerekçesi olarak tutarlı sonuçlar olarak görülmektedir.

4. Bütçe hazırlayan firmaların, hazırlık sürecinde birinci öncelik % 39 oranında üretim kapasitesini dikkate alarak bütçe hazırlandığını, bütçelerin başarısız olması nedenlerinin başında ise % 35 seviyesinde "Kontrol ve Raporlama Takibinin Yapılamaması" na işaret etmişlerdir. Bütçe uygulamalarında yakalanan başarı seviyesini ise (%51-75) arasında şıkkı en fazla yapılan tercih olarak işaretlenmiştir.

5. Firmalara yöneltilen hangi tür bütçeleri uygladıkları sorusuna; % 95 lik kısmı birinci sırada satış bütçesini, % 82 lik kısmı Nakit Bütçesini, % 60 lık kısmı ise Faaliyet Giderleri Bütçesini % 52 lik kısım ise Üretilen ve satılan mamül maliyetleri bütçeri olduklarını ifade etmişlerdir.

Özet olarak şunu ifade edebiliriz ki işletme bütçeleri; işletmelerin önlerindeki gelecek bir yıla dair faaliyetleri ve bu faaliyetleri için ihtiyaç duyacakları fonları nerelerden ve hangi kaynaklardan karşılayacaklarını ve bunları hangi varlıklara hangi zamanda sarf etmeleri gerektiğini anlatan önemli kılavuzdur. Son yıllarda firmalarımızda; bütçe yapabilecek yeterli donanıma sahip insanımız vardır. Firma yönetimleri de bu insanlarımıza yeterli desteği göstererek bütçe uygulama seviyemizi yükseltmeliyiz. Zira bütçeler; kıt olan kaynakların verimli kullanılmasına önemli katkılar sağlayabilecek araçların başında gelmektedir.

KAYNAKLAR

1. Yasin Şeker (2019), "Bütçe Kavramı Ve Bütçe Uygulamaları Üzerine Üretim İşletmelerinde Bir Araştırma" Busıness & Management Studıes: an ınternatıonal journal vol.:7 ıssue:3 year:2019, pp. 140-164

2. Mehmet GENÇTÜRK□□□Gülsüm BAĞCI (2012); Şirketlerin Bütçe ve Bütçe Uygulamalarına Genel Bir Bakısı: Burdur İlindeki Şirketlere Yönelik Nitel Bir Arastırma1

3. A.Hamdi BURGAÇOĞLU, (1999); İşletme Bütçeleri ve Bir Kimya İşletmesinde Uygulama, Mastır Tezi, İstanbul Üniversitesi .

4. Kamil Büyükmirza, (2012) Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Ankara.

5. Süleyman Yükçü (2018) Herkes İçin Yönetim Muhasebesi, İzmir.

Ek-1: Anket Formu

Bu çalışma, Uşak Organize Sanayi Bölgesi (OSB)nde faaliyet gösteren Firmaların İşletme Bütçelerini Algılama ve Uygulama Seviyesini Ölçmeye Yönelik bir inceleme

faaliyetidir. Çalışmanın hedefi, buradaki sanayi firmalarının; İşletme bütçeleri konusuna bakış açılarını ve Bütçe uygulamaları konusunda hangi seviyelere geldikleri konusun belirlemeye çalışmaktır. Form iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Firmalara dair genel bilgilerin tespitine yönelik sorular, İkinci kısımda ise; firmaların işletme bütçelerine bakışlarını ve bütçe uygulamalarına dair deneyimlerini tespite yönelik sorulardan oluşmaktadır.

I. Bölüm: Genel Bilgiler

1.1. Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐Erkek

1.2. Eğitim Düzeyiniz: ☐ Orta Öğretim ☐ Önlisans ☐ Lisans ☐Lisansüstü

1.3. Firmanın Faaliyet Süresi: ☐ 1-9 yıl ☐ 10-15 yıl ☐ 16-20 yıl ☐ 21 yıl ve üzeri

1.4. Firmanın Toplam Çalışan Sayısı: ☐ 50-99 kişi ☐ 100-149 kişi ,☐ 150-249 kişi ☐ 250 ve üzeri

1.5. Firmanın Hukuki yapısı : ☐ Limited Şirket ☐ Anonim Şirket ☐ Şahıs

1.6. Firmadaki göreviniz: ☐ Mali İşler Müdürü ☐ Muhasebe Müdürü ,☐ Finans Müdürü.

II. Bölüm:

Firmaların İşletme Bütçelerine Bakışlarını ve Uygulamalarını Tespite Yönelik Sorular.

2.1. İşletme Bütçelerini Firmalar için yararlı olduğuna inanıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır

2.2. Firmanızda İşletme Bütçesini yapabilecek yeterli personeliniz varmadır? ☐ Evet ☐ Hayır

2.3. Firmanızda bütçe çalışmalarının yapılma durumunu belirtiniz?

☐ Bütçe çalışmaları vardır ☐ Bütçe çalışmaları yoktur

2.4. Firmanızda bütçe çalışması yapılmıyor ise bunun temel nedenleri nelerdir?

"Yalnızca bütçe çalışması "yapmayan" işletmeler cevaplandıracak ve anketi sonlandıracaktır"

☐ Yönetim kontrol aracı olarak bakılmaması

☐ Bütçe çalışması yapacak bir bölümün olmaması

☐ Bütçelerin yönetim tarafından dikkate alınmaması

☐ Zaman ve maliyet yükü

☐ Kurumsal bir yapıda olamama

"Bütçe önceden ortaya konan bir amaca ulaşabilmek için, işletmenin geleceğe ait bir dönemde izleyeceği politikayı ve yapacağı işleri parasal ve sayısal terimlerle açıklayan bir rapor veya raporlar dizisidir"

2.5. Bütçe tanımına göre hazırlamış olduğunuz bütçelerden beklentilerinizi belirtiniz. (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz

☐ Planlamayı ☐ Tahmin Etmeyi ☐ Raporlamayı ☐ Denetim için

2.6. Bütçe verilerini belirlerken aşağıdakilerin hangileri dikkate alınmaktadır?

☐ İşletmenin Geçmiş dönem verileri ☐ Üretim kapasitesi ☐ İşletme Stratejileri

☐ Sektörün ekonomik durumu ☐ Yöneticilerinin tecrübeleri

2.7. Sizce Bütçenin Başarısız Olma Nedenleri Nelerdir?

☐ Yanlış Tahminler

☐ Bütçeye Göre Hareket Etmeme

☐ Kurumsallaşamama

☐ Kontrol ve Raporlama Takibinin Yapılamaması

2.8. Bütçelerde Yakalanan Başarı Oranı Nedir?

☐ %0-%25 ☐ %26-%50 ☐ %51-%75 ☐ %76-%100

2.9. Firmanızda Aşağıda Belirtilen Bütçeleri Hazırlama Durumu ve Hazırlama Sıklığınızı Belirtiniz.

Bütçe Çeşitleri	**Hazırlıyoruz**	**Hazırlamıyoruz**	**3 aylık**	**6 aylık**	**1 yıllık**
Satış Bütçesi					
Üretim Bütçesi					
Direkt Hammadde Bütçesi					
Direkt İşçilik Bütçesi					
Üretilen Mamul Maliyeti Bütçesi					
Satılan Mamul Maliyeti Bütçesi					
Genel Üretim Giderleri Bütçesi					
Faaliyet Giderleri Bütçesi					
Yatırım Bütçesi					
Nakit Bütçesi					

YENİ ÇAĞDA DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ: KAPSAM VE YÖNTEM ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Gör. Meltem Öztürk
Pamukkale Üniversitesi

Özet

Son 5 yılda hızla büyüyen ve pazarlama kararlarını doğrudan etkileyen hızlı ve etkin çözümler üretmeyi sağlayan dijital çağ ve getirdiği gelişmeler dijital pazarlamayı etkilemektedir ve bu dönem yeni çağ olarak ifade edilmektedir. Günümüzde pazarlama kararları "ilk önce ve hızlı" olmaya bağlıdır. Sürekli değişen dijital teknolojik yenilikler hem pazar yapısını, hem de tüketici tarafının kararlarını etkilemektedir. Tüketici talep ve eğilimleri ise "yeni tüketici=dijital tüketici" kavramı ile yeniden tanımlanmakta ve değişmektedir. Daha hızlı ve sürekli karar alan, farklı istek ve eğilimlere sahip, interaktif iletişimi önemseyen bir tüketici tipi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, dijital pazarlama da yeni tüketiciye cevap verecek stratejilerin geliştirilmesini sağlayan en önemli yöntemlerden biri haline gelmektedir. Ancak internetin gelişmesi ile başlayan süreçten itibaren doğrudan pazarlama, internette pazarlama, online (çevrimiçi) pazarlama kavramlarıyla ifade edilen faaliyetler ve yöntemler şimdilerde dijital pazarlama terimi ile devam etmektedir. Hala aynı kavramların güncel olarak ayrı ayrı kullanıldığı ve fakat içerik, yöntem ve araçlar açısından pazarlamada ne yapılması gerektiğini belirlerken bir karmaşa olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, tanım, içerik, yöntem ve araçlar açısından bu kavramlar açıklanarak dijital pazarlama stratejisi geliştirme konusuna bir açıklık kazandırılması amaçlanmaktadır. Uzun bir süre içerisinde uluslararası ve ulusal literatür taranarak elde edilen sonuçlar ile keşifsel bir araştırma yürütülmüştür. Araştırma sonrasında ayrıntılı içerik, yöntem ve araçlar üzerinden karşılaştırmalı bir tablo hazırlanmıştır. Bu çalışmada yapılan karşılaştırmalı tanımlamalar sonucunda sıralamanın internetin ve diğer teknolojik gelişmelerin paralelinde, doğrudan pazarlamadan dijital pazarlamaya geçiş biçiminde ifade edilmesi mümkündür. Bilimsel alanda konunun daha kapsamlı tek bir terim olarak "dijital pazarlama" ile tanımlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital pazarlama, strateji, keşifsel araştırma.

DIGITAL MARKETING STRATEGY IN THE NEW AGE: A COMPARATIVE STUDY ON SCOPE AND METHOD

Abstract

In the last 5 years, the digital age, which provides rapid and effective solutions that are rapidly growing and directly affecting marketing decisions, and the developments it brings affect digital marketing and this period is expressed as the new era. Nowadays, marketing decisions depend on being first and fast. The ever-changing digital technological innovations affect both the market structure and the decisions of the consumer side. Consumer demand and trends are redefined and changed with the concept of "new consumer = digital consumer". A fast and continuous decision-making consumer with different desires and tendencies and caring about interactive communication emerges. In this context, digital marketing is becoming one of the most important methods for developing strategies to respond to the new consumer. However, since the beginning of the development of the Internet, direct marketing, online marketing activities and methods expressed with the term now continues with the term

digital marketing. It still appears that the same concepts are currently used separately, but that there is a confusion in determining what needs to be done in marketing in terms of content, methods and tools. In this study, it is aimed to clarify the subject of developing digital marketing strategy by explaining these concepts in terms of definition, content, methods and tools. In the last year, an exploratory research was conducted with the results obtained by scanning the international and national literature. After the research, a comparative table was prepared on detailed content, methods and tools. As a result of the comparative definitions made in this study, it is possible to express the ranking in the form of transition from direct marketing to digital marketing in parallel with the internet and other technological developments. In the scientific field, it is recommended that the topic be defined with "digital marketing" as a single more comprehensive term.

Keywords: Digital marketing, strategy, exploratory research.

GİRİŞ

Internet bütün sektörlerde alışveriş biçimini ve çalışma koşullarını hızlı bir şekilde değiştirmektedir. Internetin küresel alanda uzun vadeli büyümesi, ülkeler ötesi bilgi akışı ve işleyişine yönelik her alanda fırsatlar yaratmıştır. Bugün, Internet'in sağladığı avantajlardan yararlanmak amacıyla, gerek kamu gerekse özel kesimdeki mevcut iş süreçleri büyük ölçüde elektronik ortama aktarılmıştır (Artan ve Kalaycı, 2009).Internet, şirketlerin daha az maliyetle müşterilerinin ihtiyaçlarına yönelik çalışmalarına olanak vermektedir. Şirketler; üretim-tedarik zincirinde gerekortakları gerekse son kullanıcı ile doğrudan bağlantı kurma imkanına sahiptirler (Tan vd., 2004). İşletme fonksiyonları gelişmelere paralel olarak yeniden düzenlenmiş ve tedarikten insan kaynaklarına, satıştan müşteri hizmetlerine kadar her alanda bilgi teknolojilerinin getirdiği yenilikler kullanılmaya başlanmış ve yeni bir işlet modeli olan "e-iş modeli" ortaya çıkmıştır.

İstenilen bilgiye istenilen zamanda ulaşılabilmesi, haberleşme ve iletişimin kolaylıkla sağlanması, e-devlet, e-okul, e-beyanname gibi yeni kavramlarla birçok işin internet üzerinden kolaylıkla yapılabilmesi dijital dönüşümün sonucunda mümkün olmaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte; nesnelerin interneti, büyük veri, açık veri, yapay zeka, veri madenciliği, hiperlink, siber güvenlik, hacker gibi kavramlar da teknoloji literatürüne eklenmiştir (Olcay, 2018). Internet temelli bilgi teknolojilerinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan yeni yöntem ve araçlar işletmecilik fonksiyonlarını değiştirmektedir. Üretim ve satın almadan insan kaynaklarına, muhasebe ve finansmandan pazarlamaya kadar tüm işletmecilik fonksiyonları dijital dönüşüm olarak da ifade edilen yeni çağ uygulamaları ile farklı iş yapma biçimlerine dönüşmektedir. Özellikle dijital pazarlama kavramıyla ifade edilen yenilikler pazarlama faaliyetlerine yön vermektedir. Ve fakat güncel literatürde dijital pazarlama stratejisi geliştirmek için nasıl hareket edilmesi gerektiği belirgin değildir. Doğrudan pazarlamadan dijital pazarlamaya doğru birçok farklı kavram kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, dijital pazarlamaya doğru gelişim sürecinin nasıl işlediği hakkında bilgi verildikten sonra literatürden elde edilen bilgiler ışığındahangi kavram ve yöntemlerin kullanıldığıaçıklanacaktır. Kavram karmaşasının ortadan kaldırılması adına öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

1. YENİ ÇAĞ VE DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ

Dijital pazarlama, yeni çağ ve dijital dönüşüm süreçlerinin getirdiği değişimlerden etkilenmekte, içerik ve kapsam açısından yeni teknolojik araçları ve stratejik yöntemleri kullanarak daha geniş ve etkili amaçlara ulaşmaktadır. Bu durum tüketici davranışlarını, tüketim alışkanlıklarını ve endüstriyel davranışı da etkilemektedir. Elektronik medya ile interaktif iletişim oluşturulurken sanal forumlar, sohbet odaları, elektronik ticaret, kişisel bloglar, sosyal ağlar gibi platformlar aracılığıyla hedef kitleyle doğrudan diyalog kurulabilmektedir. Böylece işletmeler, hem geniş bir müşteri veri tabanı oluşturma, hem de verilen hizmetlere ilişkin geri bildirim alma imkanına sahip olmaktadırlar.

Sermayenin kullanım biçiminin değişmesinden dijitalleşmeye kadar olan tüm ekonomik, sosyolojik, kültürel, teknolojik vb. koşullardan etkilenerek stratejik pazarlama kararları da değişmektedir (Kotler, 2008). 1960'lara kadar reel sektör öncü olup, büyük bir kitleye kendini duyurulabilen ürünler kitlesel pazarlama ile satılabilmekteydi. 1960'lardan sonra özellikle 70'lerde ürünler artıp birbiriyle rekabet edemez hale gelince hizmet sektörü yükselişe geçmiştir. 1990'ların sonuna doğru ise hizmet döneminin de sonuna gelinip internet hayatı ve ekonomiyi şeffaflaştırmış, rekabet kanallarını arttırmıştır. Hizmetler ve ürünler aynılaşmaya başlamıştır. Daha ucuza ürün ve hizmetlere ulaşabilen, ürün/ hizmetlerin çeşidi ve sayısı arttığından istediğine istediği pazarda ulaşabilen tüketicinin beklentisi değişmeye başlamıştır. Tüketici bir ürün seçerken kişiselleştirilebilir olanları tercih etmeye başlamıştır (Ryan, 2016). Deneyim elde etmek isteyen tüketici, haberleri RSS'le takip edip, YouTube'dan video izleyip, Facebook üzerinden klüpler kurmaya ve takip etmeye devam etmiştir. 2000'lerden sonra ise, artık pazarlamanın her pazar ve koşulda geçerli olan belirgin ve şablon halinde bir formulü yoktur. Her pazar, her pazar bölümü, ya da ürün / hizmetler için geliştirilen en önemli olan müşterinin kim olduğunu ve tam olarak satın almak istediğinin ne olduğunu ve eğilimlerinin nasıl değiştiğini ortaya çıkarmaya ihtiyaç vardır. Hedef kitleyi başlangıç noktası yaparak, işletmenin ana amaçlarına ve finansal olanaklarına bağlı olarak pazarlama stratejisi geliştirmek rekabet edebilir hale gelmek gerekmektedir. Bu sonuçlar pazarlama 3.0'ı tanımlarken günümüzde Pazarlama 4.0'dan bahsedilmektedir. Gelenekselden dijitale doğru geçilmesini ve onun gerektirdiği pazarlama kanal ve stratejilerine göre hareket edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Pazarlama 4.0'ı tanımlayan dijital pazarlama, sınırsız sayıda uyarıcı ve değişkenler içinden müşteriyi tercih yaptırmaya yöneltmek ve tüketicinin elde edilmesini sağlamak, tüketicide ihtiyaç ve isteğin ortaya çıkmasına yardım ederek, kendi içeriğine yönelik bir farkındalık yaratmak üzerine odaklanmaktadır.

Ürün /hizmetlerde yenilikler (inovasyonlar) ve ürün dizaynı farklı tasarım yöntemleriyle ve farklı maliyetler üzerinden geliştirilip, farklı üretim ve satış teknikleriyle kontrol edilebilmektedir. Walkman'den "I Pods"a doğru geçişte olduğu gibi evrimleşme sürekli hale gelmiştir. İnternet, bir tutundurma / pazarlama iletişimi aracı olarak (promotion) kullanılmaktadır. Vira-buzz pazarlama, dijital reklamcılık, bloglar, izinli pazarlama gibi birçok yöntemden bahsedilebilmektedir (brandingturkiye.com, 2019). Mobil telefonların sunduğu hizmetler ve çok sayıdaki uygulamalar (applications) aracılığıyla pazarlama iletişimi sürdürülmektedir. Ürün yerleştirme, ambient medya, e-mağazacılık gibi birçok diğer yöntemlerle de dijitalleşme pazarlamanın stratejik kararlarının alınmasını etkilemekte ve belirlemektedir.

2. DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİNE YÖNELİK KAPSAM VE YÖNTEM ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Dijital çağ olarak adlandırılan ve yeni teknik ve teknolojilerin geliştirilip kullanılmasına dayanan bu dönemin etkilerine bağlı olarak doğrudan pazarlamadan dijital pazarlamaya doğru bir ilerleme söz konusudur. Çok yeni olmasa da daha güncel hale gelen dijital pazarlama terimi gelişmiştir. Bu konu internetin kullanımı ile başlayıp günümüze kadar gelen yüksek teknolojili değişikliklerin getirdiği sonuçların bireylere kadar yansımasının sonucudur. Bireylerin günlük hayatını etkilediği gibi iş dünyasını ve uygulanan teknikleri ve stratejileri de değiştirmektedir. Pazarlama açısından odak noktası olan tüketici de satın alma kararlarının son halkası olan en önemli noktada yer almaktadır. Doğrudan pazarlama ile başlayan ve bugün dijital pazarlama olarak tanımlanan kavramlar tanım, kapsam ve kullanılan araç ve yöntemler açısından birbirinden farklıdır. Bu kavram ve terim karmaşasını açıklamak amacıyla doğrudan pazarlama, internette pazarlama, çevrimiçi (online) pazarlama ve nihayetinde dijital pazarlama karşılaştırmalı olarak açıklanacak ve öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmada, dijital pazarlamaya doğru olan hızlı ilerlemenin sonucu bu konudaki kavramlar açıklanarak literatürden derlenen bilgiler ışığında karşılaştırmalı bir terim ve strateji ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda; dijital pazarlama kavramının gelişimine kadar süreci içeren literatür incelenmiş ve bu süreçte hangi kavram içeriğinde hangi yöntemlerle pazarlama yapıldığının sınıflandırılması adına bir keşifsel araştırmayı içeren değerlendirme yapılmıştır.

2.2. Bulgular

Pazarlama stratejilerini yeniden şekillendiren internet temelli teknolojiler işin yapılma biçimini de etkilemektedir. Fakat bu konuda literatürde bir kavram karmaşası vardır. Hangi dijital kanalların ve araçların hangi stratejik yöntemlerle nasıl kullanılması gerektiği bilinmelidir. Dijital pazarlama kavramının diğer kavramlarla karıştırılması yöntemin belirlenmesini de zorlaştırmaktadır. Dijital pazarlama ve bu konuyla ilgili literatürde yer alan diğer kavramlar açıklanarak; doğrudan pazarlama, internette pazarlama, çevrimiçi pazarlama terimlerine göre kapsam ve yöntem açısından karşılaştırılmıştır. Özet bir tablo aracılığıyla konuya açıklık getirilmesi amaçlanmıştır.

2.2.1. Doğrudan Pazarlama

Doğrudan pazarlama, Türkiye'de 1970'li yıllarda tanınmış olup, etkin bir gelişme gösteren pazarlama anlayışıdır ve herhangi bir alanda ölçülebilir bir tepkiyi ve / veya bir ticari faaliyeti etkilemek için, bir veya birden fazla reklam medyasını kullanan etkileşimli bir pazarlama sistemidir (Korkmaz vd., 2009). Herhangi bir aracı olmaksızın ürünün satışının gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Doğrudan pazarlamada öncelikli amaç, hedeflenen alıcılar ve pazarda bir tepki yaratmak ve karşılıklı/anında bir etkileşim yaratabilmektir. Daha çok kitlesel medya araçları kullanılmaktadır. Kataloglar, broşürler, posta gönderileri (mektup vb.), televizyon, telefon, elektronik ortamda alışveriş, faks gönderileri, internet kanalıyla sesli mesaj, elektronik posta, SMS mesajları gibi araçlar yoluyla ürün/hizmetlerin satışını teşvik etmek için gereken pazarlama faaliyetleri yapılmaktadır. Örneğin, bir işletme yeni bir mal veya hizmet tanıtımını belirlenen hedef kitleye mektup, broşür vb. ile posta yoluyla duyurabilir ve içine sipariş formu ekleyebilir.

Geliştirilen ve kullanılan bilişim teknolojilerinin değişmesinin ve araç/yöntem açısından yeni tekniklerle donatılmasının ardından pazarlama faaliyetlerinde de farklı stratejiler (izlenen yol) ortaya çıkmaktadır. Örneğin faks aracı ticari faaliyetlerde ve iletişimde kullanılma etkinliğini yitirmiş, yerini çok daha hızlı ve etkili araçlara bırakmıştır. Örneğin sosyal medya platformlarından sipariş alma/verme ve hem sesli/hem görüntülü ve hatta anında bilgi ve belge gönderme imkanı bulunmaktadır. Doğrudan pazarlamacılar tüketiciye ulaşmak için mail, katalog ile pazarlama, tele pazarlama, interaktif TV, kiosklar, web siteleri ve mobil cihazlar gibi yolları kullanmaktadır (digitalinformationworld.com, 2019).

2.2.2. İnternette Pazarlama

İnternet üzerindeki bilgi akışının daha çok mal ve hizmet akışına doğru evrilmesiyle internetin kar yaratma amacıyla kullanılması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır (Kırçova, 2002). Teknolojideki gelişmelere ve internet üzerinden yapılan çeşitli ticari işlemlerinin artarak büyümesi sonucunda internet üzerindeki uygulama biçimleri de hızla çeşitlilik kazanmıştır. Sanal mağazalar, sanal bankalar, web siteleri, haber siteleri, kablosuz internet uygulamaları, radyo ve televizyon yayıncılığı en belirgin örnekleridir (Korkmaz vd., 2009). İnternette pazarlama, hem işletmeler hem de müşteriler açısından daha kişiselleştirilmiş amaçlara yönelik uygulamalara ulaşma imkanı vermesi ile pazarlama faaliyetlerini daha hızlı ve daha düşük maliyetli yürütmeyi sağlamaktadır. İnternet üzerinden satış yapmak ve internette yer edinmek birbirinden çok farklı çabaları gerektirmektedir. Satış faaliyetini yürütmek için ayrıca bir organizasyonel yapıya ihtiyaç duyulur. İnternet üzerinden pazarlama uygulamalarının başarılı olabilmesi için işletmenin pazarlama amaçlarına uygun organizasyon ve stratejilerinin modellenmesi gerekir. Ancak internette sunulan bilginin denetim eksikliği, hukuki alt yapı eksikliği, tüketicinin internet üzerindeki işletmelere olan güven eksikliği gibi zayıf noktalarının iyi değerlendirilmesi lazımdır. Bu noktada gelişen dijital pazarlama kanalları ve yöntem/araçları bu eksikliklerin ortadan kalkmasına destek vermektedir.

İnternette pazarlama işletmeler açısından; pazarlama bütçesinden tasarruf, zaman tasarrufu, rekabet avantajı, erişim avantajı sağlarken, müşteriler açısından da kontrol edilebilir satın alma süreci, zaman ve mekan avantajlarını getirmektedir. Bir doğrudan pazarlama tekniği olarak sınıflandırılabilecek olan internette pazarlama gelişen teknolojik uygulamalar ile farklı pazarlama ve satış kanallarını kullanarak strateji geliştirmeyi ifade etmektedir.

2.2.3. Online (Çevrimiçi) Pazarlama

Kavram olarak online pazarlama, markaların hedef kitlelerine ulaşabilmeleri için internet üzerinde yapmış oldukları pazarlama faaliyetlerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (https://pazarlamaturkiye.com/).Bu sebeple oldukça geniş bir içerikte dijital pazarlama faaliyetlerine yönelik olarak kullanılmaktadır. İçeriklerin oluşturulmasından, yazılımsal ve teknik SEO işlemlerine, sosyal medya etkileşim değerlerinden basında yer alan tanıtımlara kadar yüzlerce kriteri ölçümlemeyi sağlamaktadır (brandingtr.com, 2019). İnternette pazarlama terimi ile aynı içeriği taşımaktadır. Aslında sadece çevrimiçi satışı tanımlamak üzere ifade edilmektedir. Çevrimiçi internet bağlantısı vasıtasıyla akıllı cihazlar ve işletme web siteleri aracılığıyla yapılan satışları tanımlamaktadır. Günümüzde aktif olarak kullanılan sosyal medya platformları ile yapılan satış faaliyetleri dijital pazarlama kapsamındadır.

2.2.4. Dijital Pazarlama

Dijital pazarlama, işletme stratejisine uyarlanarak birçok araç ve yöntemi kullanabilmektedir. Buradaki esas nokta, işletmenin pazarda elde etmek istediği temel

amacına ve işletmenin finansal olanaklarına göre hangi araç ve yöntemlerle hareket edeceğine karar vermesidir. Dijital pazarlama ile bir firma, sadece e-bayi aracı kuruluşu olarak mal ve hizmet temin etmek rolünü üstlenebilir ve bunu yalnızca bir sektördeki tek ürün çeşidi üzerinden yürütebilir. Bu şekilde faaliyet göstermesini sağlayacak temel kilit noktası ise, uygun, belirli bir potansiyel talep olan pazara ve hedef kitleye sahip olmasıdır. Çünkü artık geleneksel pazarlamadan da farklı olarak işletmenin başlangıç noktası, pazar ve ilgili hedef kitleyi belirlemekten başlamaktadır.

Dijital pazarlama, geleneksel olarak bilinen medyadan farklı yöntemlerle, markanın ve yapılan işin tanıtımını yapmak ve tüm pazarlama faaliyetlerine destek vermek amacı ile internet, mobil ve interaktif platformlar kullanılarak yapılan pazarlama faaliyetlerini kapsamaktadır (Chaffey vd 2013). Dijital pazarlama kapsamında, dijital planlama, arama motoru optimizasyonu, ücretli arama ve kampanya düzenleme, görüntülü reklam ve ölçümü, sosyal medya ve kullanımı, kullanıcı deneyimi ve dönüşümü, müşteri ilişkileri yönetiminde platformların kullanımı, tam kişiselleştirme, müşteri hizmetleri ve kanallarının kullanımı, içerik stratejisi geliştirme, veri tabanlı modeller ile analiz ve raporlama gibi konuların ortaya çıktığı ve her birinin ayrı bir pazarlama çabası içerdiği söylenebilir. Dijital pazarlamanın temel meselesi teknoloji değil, insandır. Bu anlamda geleneksel pazarlamaya benzemektedir. Satışları artırmak amacıyla ilişki kurarak pazarlamacıyla tüketiciyi buluşturmaktadır (Ryan, 2016). Dijital ortamda pazarlama yapabilmek için büyük bütçelere sahip olmak veya gelir düzeyi yüksek bir şirket olmak gerekmemektedir. Dijital yolla yapılan pazarlama için gerekli olan en temel şey, yenilikçi olabilmek ve ilgi çekebilmektir.

Tablo 1. İnternet Temelli Pazarlamanın Kavram ve Yöntem Olarak Gelişiminin Özet Şeklinde Gösterilmesi

KAVRAM (TERİM)	Doğrudan pazarlama	İnternette Pazarlama	Online (Çevrimiçi) Pazarlama	Dijital Pazarlama
İÇERİK	Ürünler ya da hizmetler için bilgiler sunar, reklama doğrudan ve ölçülebilir bir tepki yaratmayı amaçlar. Çeşitli yöntemler ile doğrudan tüketici ile muhatap olunur. Doğrudan satış noktası olmayan bir yerde (ev, işyeri vb.) satış meydana gelebilir.	Potansiyel müşteriye ulaşımın, ürün ve hizmetlerin tanıtım ve satışının Internet üzerinden yapılmasıdır. Elektronik ticareti kapsamaktadır. Elektronik pazarlama (e-pazarlama) diye de ifade edilmektedir.	Potansiyel müşteriye ulaşımın, ürün ve hizmetlerin tanıtım ve satışının Internet üzerinden yapılmasıdır. Elektronik ticareti kapsamaktadır. Elektronik pazarlama (e-pazarlama) diye de ifade edilmektedir.	Tüm pazarlama faaliyetlerinin ileri teknolojik uygulamalar ve araçlar aracılığıyla stratejiye dönüştürülmesi, uygulanması ve analiz edilip yorumlanması sürecidir.
ARAÇLAR	Telefon, TV, katalog, basılı medya, mağaza dışı yüzyüze satış,	Mobil/kablosuz aygıtlar; cep telefonları, smartphone, PDA	Mobil/kablosuz aygıtlar; cep telefonları, smartphone, PDA	Tüm web 1.0, web 2.0, web 3.0. tasarım araçlarını, internet tabanlı

	doğrudan posta.	(Personal Digital Assistant/Kişisel Dijital Asistan), notebook ve tablet PC'ler olarak sayılabilmektedir. Blog, video, sosyal medya vb., mobil uygulamalar, İnternet ve TV'nin birlikte kullanımı, Web 2.0 tasarımlarını kullanır.	(Personal Digital Assistant/Kişisel Dijital Asistan), notebook ve tablet PC'ler olarak sayılabilmektedir. Blog, video, sosyal medya vb., mobil uygulamalar, İnternet ve TV'nin birlikte kullanımı. Web 2.0 tasarımlarını kullanır.	teknolojileri, makine öğrenmesi veya yapay zeka temelli teknolojileri içerir.
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Başarısı, belirli sürede ele geçirdiği müşterilerin sayısı ve sağlanan net kar toplamıyla ölçülür.	Web sitesinin arama motorlarına göre optimizasyonunu (SEO), arama motorları reklamlarının yönetimi (SEM), diğer sitelerdeki banner kampanyalarının hazırlanması ve yönetimi, eldeki veriler ile elektronik posta ile pazarlama ve Web 2.0 stratejilerinin ölçümlenmesini içerir. Promosyon hesapları, müşteri hayat seyri ölçütleri ve müşteri ölçütlerini kapsayan güncellik, frekans, parasal değer, zaman ve getiri değeri hesaplamalarını kapsar (Kırçova, 2002).	Web sitesinin arama motorlarına göre optimizasyonunu (SEO), arama motorları reklamlarının yönetimi (SEM), diğer sitelerdeki banner kampanyalarının hazırlanması ve yönetimi, eldeki veriler ile elektronik posta ile pazarlama ve Web 2.0 stratejilerinin ölçümlenmesini içerir. Promosyon hesapları, müşteri hayat seyri ölçütleri ve müşteri ölçütlerini kapsayan güncellik, frekans, parasal değer, zaman ve getiri değeri hesaplamalarını kapsar (Kırçova, 2002).	Sosyal medya ölçümleri, web sitesi metrikleri, doğal reklam ölçümleri, içerik pazarlama ölçümleri, dijital iletişim kampanyası ölçümleri, anahtar performans göstergeleri (KPI), yatırımların gerçek zamanlı geri dönüşüm oranları (ROI), performans pazarlaması araçları ile.
YÖNTEMLER	Katalogla pazarlama, tele pazarlama, doğrudan cevaplı	Akıllı mobil telefonlar, işletme web siteleri yoluyla elektronik ticaret	Akıllı mobil telefonlar, işletme web siteleri yoluyla elektronik ticaret	Sosyal medya pazarlaması, görüntü reklamcılığı, e-

	TV ile pazarlama, doğrudan postalama, kiosk ile pazarlama, doğrudan satış (yüz yüze satış, parti satışları, eve teslim satışlar, sipariş alanlar ve diğerleri) (Doğrudan Satış Derneği, 2019), sesli posta, elektronik posta ve mobil telefonlar ile yapılan reklamlar, veri tabanlı pazarlama, internette pazarlama (Kotler vd., 2008).	(Mağaza dışı satışlar), mobil pazarlama, internet reklamları, arama motoru optimizasyonu, içerik pazarlama, sosyal medya pazarlama, web sitesi aracılığı ile pazarlama, veri tabanlı pazarlama, e-posta aracılığıyla pazarlama, izinli pazarlama, bulaşıcı (viral) pazarlama	(Mağaza dışı satışlar), mobil pazarlama, internet reklamları, arama motoru optimizasyonu, içerik pazarlama, sosyal medya pazarlamadır arama motoru reklamcılığı, online pr (halkla ilişkiler)	posta pazarlama, aram motoru optimizasyonu, mobil pazarlama, satış ortaklığı pazarlaması, PPC reklam, Lokasyon bazlı dijital pazarlama, viral pazarlama, Outbound ve Inbound pazarlama.
BENZERLİKLER	Kavram, içerik ve kullanılan yöntem ve araçlar açısından internette pazarlama, online pazarlama ve dijital pazarlama ile benzerdir.	Kavram, içerik ve kullanılan yöntem ve araçlar açısından internette pazarlama, online pazarlama ve dijital pazarlama ile benzerdir.	Kavram, içerik ve kullanılan yöntem ve araçlar açısından internette pazarlama, online pazarlama ve dijital pazarlama ile benzerdir.	Geçmiş yöntem ve araçlar olduğu gibi günümüzde kullanılan tüm pazarlama ve iletişim kanallarına yönelik araç ve yöntemleri kapsayarak yapılan pazarlama faaliyetleridir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2000'li yıllardan sonra özellikle de son 2-3 sene içerisinde internet kullanan kişi sayısının ciddi rakamlara (Türkiye- 46,4 milyon kişi) ulaşması ile birlikte internet artık bir satış sahası, pazarlama kanalı olarak görülmeye başlandı (Internet World Stats, 2016). Markaların pazarlama, reklam yaptıkları kitle artık interneti de kullanmaktadır ve artık bu kişilere ulaşmanın tek yolu televizyon, radyo, gazete vs. gibi geleneksel mecralar değildir. İnternet yoluyla hedef kitlesine ulaşabileceklerini anlayan markalar interneti bir mecra olarak görerek reklam harcamalarının büyük kısmını buraya aktarmaya başlamışlardır. Günümüzde ilerleyen teknolojik yenilikler nedeniyle televizyon dışındaki mecralar hızla önemini kaybetmektedir. Televizyon reklamı verebilmek her markanın yapabileceği bir şey olmadığı için de dijital ortamlarda yapılan pazarlama faaliyetleri değer kazanmaktadır. Bu nedenle dijital pazarlama faaliyetleri gittikçe önem kazanmıştır.

Dijital pazarlamadan önce diğer terimler olan doğrudan pazarlama, internette pazarlama ve çevrimiçi pazarlama, yalnızca tarihsel sürecin gelişimini açıklamakta ve kullanılan yöntem/ araçlara göre birçok benzerlik göstermektedirler. Terimler birbirinin yerine kullanılmaktan

ziyade değişen süreci açıklamaktadır. Aslında Türkçe olarak ifade edilmesinde kavram karmaşası ortaya çıkmaktadır. Örneğin online pazarlama yalnızca çevrimiçi satışları tanımlamaktadır ve internette pazarlama ile aynı faaliyet alanını ifade etmektedir. Ancak iki kavramı farklı kullanan birçok metin ve içeriğe ulaşmak mümkündür.

Dijital pazarlama, literatürde internet üzerinden pazarlama, e-pazarlama, internette pazarlama, sanal pazarlama, online pazarlama ve internet ortamında pazarlama gibi farklı isimlerle yer almaktadır (Metin, 2015). Bu çalışmanın sonuçlarına göre dijital pazarlama teriminin tek olarak kullanılması ve yeni stratejilerin bu kavram ve yöntemlere dayandırılması önerilmektedir. Yapılan karşılaştırmalı tanımlamalar sonucunda sıralamanın internetin ve diğer teknolojik gelişmelerin paralelinde, doğrudan pazarlamadan dijital pazarlamaya geçiş biçiminde ifade edilmesi mümkündür. Bilimsel alanda konunun daha kapsamlı tek bir terim olarak "dijital pazarlama" ile tanımlanması önerilmektedir.

Bu çalışmada, tanım, içerik, yöntem ve araçlar açısından bu kavramlar açıklanarak dijital pazarlama konusuna bir açıklık kazandırılması amaçlanmıştır. Bunun ardından ileriki çalışmalarda dijital pazarlama uygulamalarından çeşitli öncü sektörlere (gayrimenkul, otomotiv, tarım vb.) veya özellikle hizmet sektörüne (spor, konaklama, sağlık) yönelik örnek olay incelemeleri ya da ampirik araştırmalar ile konu geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

Artan, S., Kalaycı, C. (2009). Internetin Uluslararası Ticaret Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri Örneği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* 10 (2) 2009, s.175-187

Bulunmaz, B. (2016). Gelişen Teknolojiyle Birlikte Değişen Pazarlama Yöntemleri ve Dijital Pazarlama. *TRT Akademi*,1(2),348-365. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/23620/252060

Chaffey, D., Smith, P. R., ve Smith, P. R. (2013). *Emarketing Excellence: Planning And Optimizing Your Digital Marketing*. Routledge.

https://www.seohocasi.com/kategori/online-pazarlama-araclari/. Erişim Tarihi: 01.11.2019

https://www.brandingturkiye.com/izinli-pazarlama-permission-marketing-nedir/ Erişim Tarihi: 01.11.2019

https://pazarlamaturkiye.com/ Erişim Tarihi: 01.11.2019

https://www.digitalinformationworld.com/ Erişim Tarihi: 01.11.2019

Kırçova, İ. (2005). *İnternette Pazarlama*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kırçova, İ. (2002). Internette Pazarlamada Kullanilan e-Ölcütler, *Ege Academic Review*, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences, 2(2), s. 25-131.

Korkmaz, S., Eser, Z., Öztürk, S. A. (2009). *Pazarlama, Kavramlar-İlkeler-Kararlar*. Siyasal Kitabevi.

Kotler, P., (2003), *Marketing Management*, Pearson Education, Upper Saddle River, New York, NY.

Kotler, P., Armstrong, G., Wong, V. ve Saunders, J. A. (2008). *Principles of marketing*. 5th Edition. New Jersey: Financial Times Prentice Hall.

Kotler, P. ve Armstrong, G. (2007). *Marketing: An Introduction*, Prentice Hall Inc., Eighth Edition, New Jersey.

Leeflang, P. S., Verhoef, P. C., Dahlström, P., ve Freundt, T. (2014). Challenges and Solutions for Marketing in A Digital Era. *European Management Journal*, 32(1), 1-12.

Metin, İ. (2015). Turizm Pazarlamasında Güncel Yaklaşımlar. Burhan Kılıç ve Zafer Öter (Ed.), *EPazarlama*

(s.80). İstanbul: Beta Yayınları

Olcay, S. (2018). Sosyalleşmenin Dijitalleşmesi Olarak Sosyal Medya ve Resimler Arasında Kaybolma Bozukluğu: Photolurking, *Yeni Medya Elektronik Dergi* – eJNM, 2 (2), 90-104.

Ryan, D. (2016). *Understanding Digital Marketing: Marketing Strategies For Engaging The Digital Generation*. Kogan Page Publishers.

Tan, A., Baydaş, A. ve Aksen, N. (2004). Kahramanmaraş İlindeki İşletmelerin Pazarlama Faaliyetlerinde İnternet'i Kullanma Eğilimleri, *KSÜ. Fen ve Mühendislik Dergisi*, 7(2), s.83-89.

GAYRİMENKUL SEKTÖRÜNDE DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ÖNERİLER

Dr. Öğr. Gör. Meltem Öztürk
Pamukkale Üniversitesi

Özet

Günümüzün rekabet gücü yüksek çevrimiçi ortamlarında, gayrimenkul piyasası için potansiyel pazar yapısı da değişmektedir. Gayrimenkulde satış ve pazarlamanın önemi, değişen konjonktür ve ihtiyaçlarla gün geçtikçe daha çok önem kazanmaktadır. Gayrimenkul geliştirme sürecinin pek çok adımı başarıyla tamamlansa bile satış ve pazarlama sürecinin iyi yönetilmemesi projenin hedef kitlesine ulaşamamasına, dolayısıyla satış hasılatında kayıplara neden olmaktadır. Gayrimenkul satın alımında araştırmaların %92'si internette başlamakta, bu aramaların %73'ü ise mobilde gerçekleşmektedir. Tüm dijital platformlar artık mobil uygulamalara göre düzenlenmektedir. Pazarlama yaparken dijital kanallarda, hangi yöntemle nasıl bulunmak gerektiğini de doğru tespit etmek gerekmektedir (insaatdunyasi.com.tr, 2019). Dijital pazar ortamında bulunan gayrimenkul ofisleri veya danışmanları web site, ilan siteleri, sosyal medya, internet reklamcılığı, arama motoru optimizasyonu, e-mail pazarlama, içerik pazarlama, mobil uygulama gibi birçok dijital pazarlama kanalıyla gayrimenkul alıcılarına portföylerini ulaştırabilmektedir. Gayrimenkul alıcıları da sahibinden, hürriyet emlak, emlakjet, zingat gibi emlak ilan sitelerini ya da mobil uygulamalarını ziyaret ederek emlak ilanlarını incelemektedir. Ayrıca gayrimenkul ofislerine, inşaat firmalarına ve konut projelerine ait web sitelerini de ziyaret ederek bilgi toplamaktadırlar. Sektörün büyümesinde teknolojik gelişmelerin etkisiyle hem proje üretiminde hem de satış süreçlerinde yenilikler söz konusudur. Akıllı evlerin tasarımından, elektronik müşteri ilişkileri yönetimi programları ile hedef kitleye yönelik satış yapmaya kadar gayrimenkul sektöründe pazarlama süreçleriyle ilgili birçok aşamada teknolojik yenilikleri uygulamanın rekabet gücünü arttırdığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması ve örnek olay araştırması aracılığıyla konuyla alakalı olan tanımlar, sonuçlar ve veriler bulunmuştur. Gayrimenkul sektörüne yönelik dijital pazarlamaya ilişkin 10 öneri ortaya konularak konu özetlenmeye ve bir öngörü oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gayrimenkul sektörü, dijital pazarlama, keşifsel araştırma.

SUGGESTIONS FOR DEVELOPING A DIGITAL MARKETING STRATEGY IN THE REAL ESTATE SECTOR

Abstract

In today's highly competitive online environments, the potential market structure for the real estate market is also changing. The importance of sales and marketing in real estate is becoming more and more important with the changing conjuncture and needs. Even if many steps of the real estate development process have been successfully completed, the weak management of the sales and marketing process causes the project to not reach its target audience and thus leads to losses in sales revenue. 92% of the researches on the purchase of real estate starts on the internet and 73% of these searches take place on mobile. All digital platforms are now organized according to mobile applications. While marketing, it is

necessary to determine how and in what way to be found on digital channels. Real estate offices or consultants in the digital market environment can deliver their portfolios to real estate buyers through many digital marketing channels such as websites, advertisement sites, social media, internet advertising, search engine optimization, e-mail marketing, content marketing and mobile application. Real estate buyers also visit real estate advertisements such as hürriyet real estate, emlakjet, zingat or mobile applications from their owners and examine their real estate ads. They also visit websites of real estate offices, construction companies and housing projects to collect information. Innovations in both project production and sales processes have been effected by technological developments in the growth of the sector. It is seen that the application of technological innovations in many stages related to marketing processes in the real estate sector from the design of smart homes to the sales to the target audience through electronic customer relationship management programs increases the competitiveness. In this study, relevant definitions, results and data have been found through literature review and case study, which is one of the qualitative research methods. 10 proposals for digital marketing for the real estate sector have been put forward and the subject has been summarized and a prediction has been created.

Keywords: Real estate sector, digital marketing, exploratory research.

GİRİŞ

Gayrimenkul sektörü hem dünyada hem Türkiye'de son on yılda büyük bir değişim yaşamıştır. Dijital pazarlama temel olarak gayrimenkul endüstrisini önemli ölçüde değiştirmiştir. Tüketiciler de genellikle çevrimiçi pazar araştırması yaparak gelecekteki evlerinden tam olarak ne istediklerini belirleyip farklı şekilde satın alımlar yapmaktadır. Bir evin satın alınması veya kiralanması eskiden referanslar ve ağızdan ağlarla yönlendirilirken, şimdi alıcıların yüzde 90'ı , tüm konut ve diğer gayrimenkul ihtiyaçlarını çözmek için interneti kullanmaktadır. Pazardaki tüketiciler, dijital pazarlamayı gayrimenkul endüstrisi için daha kazançlı hale getiren brokerlera, bayilere, marka projelere ve online satıcılara yönelmektedir.

Dijital pazarlama stratejisi geliştirmek bir işletmenin kuruluş amacı ve misyonuna bağlıdır. İşletmeyi bu amaçlara ulaştıracak müşteri merkezli bir iş modeli kurmak gerekir. Bu iş modelinin hangi marka, vizyon ve kültür ile çalışması gerektiği belirlenir. Ardından etkinliklerinden elde ettiği veriler ile araştırma yaparak / yaptırarak elde ettiği verileri kullanarak gelecek planlarını ve taktiklerini saptar. Yapılan bir reklamın başarısını göstermek için diğer araştırmalar kullanılabilir fakat şirketin yaratıcılığı hakkında müşterilerin ne düşündüğünü anlamak için niceliksel ve niteliksel araştırma teknikleri ile incelemeler yapmak gerekir. Anahtar performans göstergeleri oluşturarak verileri kullanma, analiz etme ve raporlama gerçekleştirilir.

İşletmenin öncelikleri ile bütçe ve kaynaklar belirlenerek bir stratejik pazarlama planlaması yürütülür. Bu iş etkin bir şekilde uygulamanın yolu doğru zamanda ve yerde etkili dijital pazarlama kanallarını ve teknolojileri kullanmaktır. Bu araç ve yöntemler; arama motoru optimizasyonundan başlayıp ücretli arama, görüntülü reklam, sosyal medyayı kullanma, kullanıcı deneyimi (UX) yaratma, çevrimiçi itibar yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi sistemleri kullanma, içerik geliştirme, blog pazarlama, mobil ve e-posta pazarlama, veritabanlı analiz (dijital pazarlama ölçümü) ve raporlama gibi birçok tekniği içermektedir.

Gayrimenkul firmasının pazarlamaya uygun yazılımı araması ve dahil etmesi bile satış temsilcinin zamanının neredeyse % 90'nı daha verimli kullanmasını sağlayabilir. Çünkü bu önemli elemanlar müşterilerle buluşmak, listeleri göstermek, bir e-posta göndermek ve telefonları açmak için zamanlarlının çoğunu harcamaktadır. Bu nedenle, çoğu zaman dijital pazarlamayı aktif biçimde kullanmak gerekmektedir. Modern gayrimenkul endüstrisinde dijital pazarlamayı popüler yapan en önemli faktörlerden biri de uygun fiyatlara ulaşmasıdır. Emlakta dijital pazarlama çeşitli dijital kanallardan (Blogging, tıklama başına ödeme (PPC), sosyal medya, arama motoru optimizasyonu (SEO), e-posta pazarlama gibi) hedef kullanıcılara ulaşmanın kaldıraç oranını en üst seviyeye çıkarmak için uygulanmaktadır.

Gayrimenkul için dijital pazarlama stratejisi geliştirmek hedeflenen alıcıyı iyi belirlemek ve onu anlamak ile başlar. Satış, öncesi ve sonrası faaliyetlerin planlanması ile en önemli kısımdır. Satış yapmayı sağlayan, daha uzun vadede bir algı ve sonunda bir kültür yaratan ana unsur ise bu dijital araçların markayı oluşturan, müşterileri etkileyen ve işletmeyi yönlendiren etkili bir şekilde nasıl kullanılacağını bulmaktır. Bu çalışmada bu konuyla ilgili etkili önerilerden onu üzerinde durulacaktır.

GAYRİMENKUL SEKTÖRÜNDE DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ GELİŞTİRME

Pazarlama, her sektörün tüketiciye ulaşması için çok önemli bir araç haline geldiğinden, pazarlama için hangi yöntem ve kararların doğru olduğunu belirlemek karmaşık hale geldi. Dünya son on yılda çarpıcı biçimde modernize olduğundan, dijital medya her eve ulaşmış ve bu nedenle pazarlama için çok önemli bir araç haline gelmiştir. Dijital pazarlama stratejileri ve araçları üzerindeki gelişmeler teknolojiye bağlı olarak hız kazanmış ve birçok sektörü olduğu gibi gayrimenkul sektörünü de doğrudan etkilemiştir. Bu çalışmada dijital pazarlama stratejilerine yönelik öneriler sunarak konu özetlenmeye çalışılmış ve gayrimenkul işini geliştirmek için firmalara, girişimcilere yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

1- Profesyonel Bir Web Sitesi Kurmak

Web sitesine yönelen trafiği yönlendiren ve potansiyel müşterileri yakalamaya ve geliştirmeye yardımcı olan bir IDX web sitesine sahip olmak gereklidir. Firmanın İletişim bilgilerinin web sitesinin her sayfasına yerleştirmekte yarar vardır. Web sitesinin mobil kullanım dostu olması ve potansiyel alıcıların listeleri gözden geçirmek için kullanabileceği bir mobil uygulamaya sahip olması çok önemlidir. Ayrıca bir gayrimenkul web sitesinin profesyonel olması şu özellikleri taşıması anlamına gelebilmektedir (realgeeks.com, 2019): Temiz, profesyonel tasarım, tamamen düzenlenebilir sayfalar, hızlı yükleme, hızlı arama sonuçlarını blazing, poligon harita arama, kullanımı kolay mülk araması, gayrimenkul değerleme aracı, herhangi bir sayfadaki gayrimenkul listeleri, google analytics, entegre ıdx çözümü, interaktif harita arama, kaydedilen aramalar, birden çok "işlem çağrısı", pazar raporları, satılan arama ve veri, günlük mülkiyet e-posta uyarıları, endekslenebilir IDX MLS® listeleri, kaydedilmesi kolay çoklu arama, favori emlakları kolayca kaydetme.

2- Video, fotoğraf ve sanal turlar

Gayrimenkul için sanal turlar, potansiyel alıcılara mülke adım atmak zorunda kalmadan evlerde tam bir gezinti sağlamak için düzenlenen etkili bir yöntemdir. Başarılı bir sanal tur oluşturmak üretilen projenin kalitesi ve estetik gösterimin iyi olmasına bağlıdır. Gerçek çekimleri yapmak için DSLR gibi yüksek kaliteli kameralar kullanmak, videoyu gösterilen

tüm kanallarda duyarlı ve etkileşimli hale getirmek ve hem mobil hem de masaüstünde kullanılabilir hale getirmek gerekir. Ayrıca dijital ortamdaki sayfalara (web sitesi, blog, sosyal medya, satış sayfaları gibi) sosyal paylaşım eklemek faydalı olacaktır. Çünkü genellikle konut müşterileri fotoğraflarını arkadaşları ve ailesiyle paylaşmaya isteklidirler, bu nedenle konut alıcılarının sosyal paylaşım düğmelerini ekleyerek çeşitli özellikleri çevrimiçi olarak e-postayla göndermelerini ve paylaşmalarını kolaylaştırmak gerekmektedir. Bir gayrimenkul projesi sadece bir ev değil bütün bir şehri veya bölgeyi sunmak demektir. Bu nedenle yerel bölgenin özel ve tanıdık yerlerinin kaliteli, güzel fotoğrafları ile gösterilmesi gerekir. Gayrimenkul işleri için kaliteli bir animasyonlu videoyu oluşturmak da etkilidir. Kısa, sevimli, yüksek kaliteli ve bir seri biçiminde geliştirilen çizgi videolar, markayı oluşturmada ve marka kişiliği geliştirmede de yardımcı olmaktadır.

3- İçerik oluşturmak

Web sitesinde veya mesajın iletilebileceği başka herhangi bir ortamda herhangi bir ürün veya hizmeti son kullanıcıların katılımını sağlayacak şekilde iletmektir. Pazarlamacılar için farklı, ilgili, ilginç, kullanışlı, güvenilir vb. özellikleri taşıyan bir tanımlama üretme işidir. 2018'deki NAR (National Association of Realtors) araştırması ortalama olarak, emlakçıların % 77'sinin bir blogu bulunmadığını ve sadece % 13'ünün gelecekte bir tane almayı planladığını söylemektedir. Blogu olan emlakçılar genellikle gayrimenkulde en az 6 yıl veya daha fazla deneyime sahiptir. Daha az deneyimli gayrimenkul firmaları da blog oluşturup, aktif ve güncel tutarak ve pazarlama etkinliklerine katılarak faydalanabilirler. SEO, yönlendirmeyi sağlayan organik aramalarda önemli bir faktör olmaya devam ettiğinden içeriğin aramalarda ön sırada yer alması önemli olacaktır. Duygusal öykü anlatımını kullanmakta etki yaratacaktır. Etkileyici ve güçlü görsel öğelerle duygusal hikaye anlatımından yararlanmak müşterilerin cevap vermesini sağlar. Ayrıca geniş bir kitleye ulaşmak için bölgesel dilleri kullanmakta gereklidir. Özel mobil kampanya (yeni bir ev projesinin satış kampanyası biçiminde) oluşturmak; iyi yazılmış blog yazıları, bilgilendirici makaleler üretmek gerekir. Çünkü bu, büyük web sitelerine çekmeyi ve web sitesine önemli SEO değerine sahip ve arama motorlarında sıralamayı geliştiren güçlü bir bağlantı sağlar.

4- SEO Pazarlaması

Arama Motoru optimizasyonu (SEO), bir sitenin veya bir web sitesinin sayfasının daha iyi görünürlüğünü etkilemenin bir yoludur. Web tarayıcısının "normal" veya ücretsiz ("doğal") dizine alınmış listelerini içerir (Prabhu, 2019). Amaç ve hedefe göre müşterileri çok iyi tanıyıp anlayarak, en uygun site yapısı, içerik, hareketlilik ve konum oluşturmak gerekmektedir. Birçok kişinin taşınmak istediklerinde yaptığı ilk şey Google'da arama yapmaktır ("Şehirde satılık evler"). Web sitesinden, blogdan ve sosyal medyadan çıkan sonuçların bu listede nispeten yüksek çıkmasını sağlamak, müşteriler için çok önemlidir. Bunu yapmak için, bir blogu göreceli, üst sıradaki orta sıradaki anahtar kelimeler içeren içerikle düzenli olarak güncellemek gerekir. Bunlar "[şehirdeki modern evler" veya "yenilenmiş [şehirler] evler" gibi ifadeleri içermelidir. Bunları başlıklara, alt başlıklara, geri bağlantılara , çevrimiçi dizinlere, sosyal medya sayfalarına, meta başlıklarına ve meta açıklamalarına koymak gerekir. Firma sitesinde ne kadar çok bağlantı elde ederse, site belirli arama terimleri için o kadar iyi sıralanır (lyfemarketing.com, 2019).

5- Sosyal Medyayı Kullanma

Sosyal medya hesaplarında aktif olmak, düzenli olarak yayın yapmak, olumlu eleştiriler alma, ürünleri ve projeleri tanıtmak, takipçilerle etkileşime geçmek gereklidir. Ancak RESPA kurallarına ve düzenlemelerine uymaya dikkat etmek gerekir. Örneğin, reklamcılığa ek olarak, olası müşterilere incelemeleri için hizmetleri etkinleştirmeli, Facebook Grupları oluşturmalı ve kullanmalı, bir Facebook kapak videosu yüklemeli ve ürünler için Facebook Live'ı kullanmak söz konusu olabilir. Ayrıca Twitter'da anahtar kelime aramalarını ayarlamalıdırlar (Tsakiridoua ve Karanikolasb, 2019). Yerel baskı yayınlarından ve yerel SEO'yu ürünlere ve markalı içeriğe dahil ederek strateji geliştirmek sosyal medyayı iyi bir kanal olarak kullanmaktır. Facebook, Twitter ve Instagram'ın ötesinde düşünerek yerel niş dijital buluşmaları, toplulukları bularak firmayı doğru konumlandırmak mümkündür (socialbeat.in, 2019). Ayrıca emlak sayfalarına sosyal paylaşım eklemek de gereklidir. Böylece alıcıların sosyal paylaşım düğmelerini kullanarak çeşitli özellikleri çevrimiçi olarak e-postayla göndermeleri ve paylaşmaları kolaylaştırılmış olur. Gayrimenkul işinde ortaya çıkan bir diğer önemli eğilim, sosyal medya etkileyicilerinin yaratma amacıyla kullanılmasıdır. Yaklaşan projeler için bir duyurum yapmak, sosyal medya kanallarında çok sayıda takipçi kitlesine sahip olanlar vasıtasıyla sağlanabilir (Priyadarshini vd., 2016). Gayirmenkul firmalarının sosyal medyaya katılım oranlarından bazıları; Facebook (%80), LinkedIn (%71), Google+ (%32), YouTube (%30), Twitter (%28), Pinterest (%21), Gayrimenkul Blogları (%16), Instagram (%14) biçimindedir (Center for Realtor Technology Survey, 2018).

6- Sonuçları İzleme

Emlak için dijital pazarlama stratejilerinden biride verileri kullanmak ve analiz etmektir. Google botları veya gezginleri ve Google sayfalarındaki sıralama sonuçları bunlardan bazılarıdır (advertdigitalmantra.com, 2019). Ayrıca birr Google My Business hesabı açmak, kullanıcıların firmayı Google Arama, Google Haritalar ve Google + 'da bulmasını kolaylaştırır. Google My Business, Google konum tabanlı sayfalardaki en son sayfadır. Satış ve dijital pazarlama taktiklerini birlikte çalışacak şekilde entegre ederek çevrimiçi dönüşüm hunisi CRM'e yönlendirir ve veritabanını segmentlere ayırır, böylece en iyi teklifle doğru kitleyi hedeflemek mümkün olur (smartinsights.com, 2019). Mesaj botları, keşif anında birden fazla potansiyel müşteri arayabilir. Farklı pazar segmentleri için hazırlanmış tekliflerle hedeflenen mesajlaşma, bu potansiyel satışlardaki dönüşümü arttırır. Ayrıca araştırma için Buzz Sumo, Moz, Twitter analytics, Google analytics, Similarweb, keyword planner, Page speed insights (Google developer) gibi araçlar kullanılabilir.

7- Tıklama başına ödeme reklamcılığı

Birileri tıkladığında ödeme yapılacak olan reklamlardır. Alınan her tıklama firma için başka bir küçük ücrete karşılık gelir. Bu reklamları, belirli bir alandaki yerel kişileri (hedef pazarı) hedeflemek için Google'ın reklamlarındaki arka planlarına göre düzenlemek mümkündür (socialbakers.com, 2019). Ayrıca bu reklamlara arama uzantıları eklemek, dönüşüm oranlarının yanı sıra tıklama oranlarını da önemli ölçüde artırabilir. Cevapsız arama' uzantısının reklamını kullanmak gerekir.

8- E-Posta Pazarlamasını kullanma

Yeni müşterilerle iletişim kurmak ve eski müşterilerle iletişimde kalmak için e-posta pazarlamasından yararlanmak mümkündür. Bunun en iyi yollarından biri e-posta bülteni oluşturmak ve veritabanına e-posta göndermektir. Yaklaşan uygun konutlar, pazar raporları veya gönderilen son bloglar gibi içerikleri paylaşmak için bir yer olarak kullanılabilir. Bir e-

posta ve metin damlama kampanyası oluşturulabilir. Bu tür bir kampanya, potansiyel müşterinin satış döngüsünün neresinde olduğuna göre iletişim biçimini özelleştirmeyi sağlar. Alıcı açık bir konut satışına katıldığında, onlara yakındaki benzer evleri vurgulayarak bir e-posta göndermek, firmaya ilgi duyduklarını dile getirdilerse, onlara yeni ev sahiplerinin bilmesi gereken şeyleri özetleyen bir blog yazısı göndermek müşteri ile ilişkinin devamını sağlayabilir. Müşterilerin durumlarına uygun içerik vermek bir sonraki adıma geçmelerini sağlayacaktır (forbes.com, 2019).

9- Yerel Ortaklıklar ve Niş Pazar Kurma

Firmanın bulunduğu bölgesinde emlak pazarlama rekabeti varsa, niş pazara girerek kendini öne çıkarmayı düşünebilir. Köpek sahipleri, çocuklu aileler, boşanmış bireyler için emlakçı olmayı tercih etmek gibi. Belirli bir niş ihtiyacına ilişkin olarak bir isim yapmak,belirli ihtiyaçlara sahip özel pazar bölümü müşterilerini çekebilir. Ayrıca yerel işletmelerle ortaklık kurmak ilişkilerin geliştirilmesi ve emlak pazarlama çabaları için kilit öneme sahip olacaktır. Sahibinden.com, zingat.com vd. gibi siteler, webdeki emlak aramaları için tüm site trafiğinin % 48'ini oluşturmaktadır. Ya da sadece belirli bir bölgenin (www.markakonutbeylikduzu.com) ana emlak firması olmak gibi belirli bir pazar bölümü seçilebilir.

10- Markalaşma

Gayrimenkulde başarılı olmak için, marka geliştiricilerin güçlü ve saygın bir varlığa ihtiyaçları vardır. Çevrimiçi bir varlığa sahip olmak marka oluşturma tekniği olarak kabul edilir. Ziyaretçileri etkileyen web sitesini, sosyal medyayı ve blog sayfasını kullanarak bir çevrimiçi görünüm, kimlik yaratılmalıdır. Ayrıca kullanıcılar bir markayı desteklemek için kısa ve ilgi çekici video klipler istediklerini söylediklerinden dijital öykü anlatıcılığından faydalanmak gereklidir. Markayı yaymak için yerel festivallerde ve etkinliklerde bazı faaliyetler yapmak ve pazarın yapısına cevap verecek marka stratejileri geliştirmek gerekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dijital pazarlama stratejisi geliştirmek ve uygulamak gayrimenkul firmasına verileri kullanarak bilinçli bir karar verme imkanı sunar. Artık gayrimenkulde pazarlama ekiplerinin SEO, PPC kullanması, ILS (internet listeleme hizmeti) olarak yayınlaması, hangi dijital kanalın (web sitesi, video, e-posta, arama motorları vb.) en etkili olduğunu ve en iyi harcama geri dönüşünü sağladığını öğrenebilme gibi avantajlar elde etmesi mümkündür. Özellikle pazarın brokerlar (komisyon ile çalışan emlak acentaları, bireysel çalışan emlakçılar gibi) tarafından yönlendirildiği bölgelerde bu hizmet sunumunda uzmanlaşmış belirli ILS'ler ile çalışmak gayrimenkul şirketlerine avantaj sağlar. Kiralama ve/veya satın alma başına ödeme modeli ile bu hizmetten faydalanmak mümkün olabilir. Çünkü yeni tüketici özelliği gösteren müşterilerin konut alım ya da kiralama işinde de tek bir siteyi incelemediği, araştırma yapmak istediği bilinmektedir.

Bu çalışmanın içindeki özetlenmiş sonuçlara göre bir gayrimenkul firmasının dijital pazarlama için teknolojiyi pazarlama stratejisine göre etkili kullanması gerekir. Gayrimenkul, geleneksel pazarlama ile dijital pazarlamayı bir arada kullanmaya ihtiyaç duyan bir sektördür. Özellikle satış ofislerinde yüzyüze görüşme ve satın alım vardır. Ancak tüm konut alımları içinde oturmak amaçlı değildir, yatırım ya da kiralama da büyük oranda yapılmaktadır. Bu

yüzden hem geleneksel pazarlama yöntemlerine, yani çevrimdışı ve dijital pazarlamaya yani çevrimiçine ihtiyaç vardır. Reklamcılık konusunda da sektörün aktif bir şekilde özellikle dijital pazarlamaya ihtiyacı vardır. Pazarlama işinde nereye, nasıl yatırım yapılması gerektiği, bütçenin nasıl kullanılması gerektiği önem taşır. Bu firmanın finansal olanaklarına bağlı olduğu kadar o firmanın hangi gayrimenkul alt alanında, nasıl bir pazarda çalıştığına da bağlıdır. Gayrimenkul türlerinden olan ofis, AVM, arsa, konut, alt yapı (köprü, yollar vb.), otel vb. gibi ürünlerin hangisini / hangilerini nasıl bir dağıtım kanalı içinde (üretici, proje geliştirici, hizmet sunan, komisyoncu, tek apartman inşaatı yapan gibi) sunduğu da önemlidir. Bunlara bağlı olarak farklı dijital pazarlama stratejisi uygulamak gerekecektir.

Bir pazarlama planını etkili bir şekilde uygulamak, onu oluşturmaktan çok daha önemlidir. Bu planı uygulamak için doğru kişileri bulmak, dijital pazarlama stratejilerinin başarısında önemli bir rol oynar. Bir Dijital pazarlama ekibine sahip olmak, entellektüel sermayeye yatırım yapmaktır. Günümüzde farkındalık oluşturacak ve sektör içinde rekabet şansını arttırmak için iş ve görev dağılımı etkin bir şekilde yapılmış; güncel gelişmeleri bilen ve sektörün geleceğini iyi tahmin eden bunun için araştırma yapan bir dijital pazarlama ekibine sahip olmak gerekir. Örneğin ücretli reklamcılığı yönetme, sosyal ve içerik geliştirme, e-posta/SMS/mobil uygulama trafiğini yönetme, organik arama ve SEO, şirketin kendi pazarlama teknolojisini geliştirme (yeni yazılım vb.), web geliştirme ve analitik konularının her birinde ayrı uzmanlarla çalışma imkanı veren bir pazarlama ekibi kurulabilir.

Emlak alıcı ve/veya kiralayıcısının gayrimenkul firmalarından istediği şeylerden en önemlilileri dürüstlük, şeffaflık ve tutarlılık şeklindeki müşteri hizmetleridir. Pazarlama stratejileri yoluyla satılan ürünün alıcıya yaşam boyu bir değer kazandırması, fiyatlandırma, canlı envanter verileri sunma gibi noktalarda farklılık yaratma imkanı olabilir. Daha ayrıntılı olarak, kurumsal web sitesinin yeniden düzenlenmesi, yeni iletişim biçimlerinin (sohbetler, SMS ve AI telefon cevaplama hizmetleri) yönlendirilmesi, verim yönetimi, ölçeklendirilebilirliği optimize etme, podcast'lerin KPI'lara sunulmasına karar verme, öngörülü ve reçeteli analiz yönetimi uygulama ve destekleyici pazarlama yöneticilerine Google Data Studio aracılığıyla gerçek zamanlı analiz platformları ile yetki vermek gibi birçok uygulama yapılabilir.

KAYNAKÇA

https://advertdigitalmantra.com/digital-marketing-for-real-estate/, Erişim Tarihi: 10.11.19

https://www.digitalvidya.com/blog/real-estate-digital-marketing-guide/ Erişim Tarihi: 08.10.19

https://www.forbes.com/sites/shamahyder/2018/10/08/7-ways-real-estate-pros-get-leads-from-digital-marketing/#3ee275e66198 Erişim Tarihi: 21.11.19

https://www.lyfemarketing.com/blog/real-estate-digital-marketing/ Erişim Tarihi: 20.10.19

https://www.realgeeks.com/idx-real-estate-websites/ Erişim Tarihi: 01.12.19

https://www.socialbakers.com/blog/digital-marketing-tactics-for-realtors Erişim Tarihi: 2.11.19

https://www.socialbeat.in/real-estate-digital-marketing-guide-india/ Erişim Tarihi: 9.11.19

http://www.insaatdunyasi.com.tr/kategori/bolumler/makale/, Erişim Tarihi: 10.11.19

https://www.wordstream.com/agency-help?camplink=mainnavbar&campname=HowWeHelp, Erişim Tarihi: 31.11.19

National Association of Realtors, 2017, Real Estate in a Digital Age 2017 Report, National Association of REALTORS Research Department.

Palm, P. (2013). Strategies in real estate management: two strategic pathways, *Property Management*, 31 (4), 311-325, DOI 10.1108/PM-10-2012-0034.

Prabhu, J. J. (2019). A study of digital marketing and digital boom for creating brand awareness, 5 (2), IJARIIE-ISSN(O), 2395-4396.

Priyadarshini, A., Kumar, A. ve Chitrao, P. (2016). Digital marketing strategies for real estate industries. *International journal of engineering technology, management and applied sciences*, November, 4 (11), ISSN 2349-4476.

Rowley, J. (2008). Understanding digital content marketing. *Journal of marketing management*, 24(5-6), 517-540.

Tsakiridoua, E. ve Karanikolasb, N. (2019). Real estate in the web and social media era, the greek reality. *International journal of real estate and land planning*, 2, eISSN 2623-4807.

Wind, J. ve Mahajan, V. (2002). Digital Marketing, Symphonya. Emerging Issues in Management (symphonya.unimib.it), 1, 43-54.

YAŞAM BOYU GELİŞİM VE YETKİNLİK SAHİBİ OLMA İSTEĞİNİN ARKA PLANI: ARTAN TALEPKARLIĞA RUHSAL KITLIK BAKIŞ AÇISI

Öğr. Gör. Özlem Anuk
İzmir Kavram Meslek Yüksek Okulu
Dr. Öğr. Üyesi Cemile Çetin
Dokuz Eylül Üniversitesi
Öğr. Gör. Gizem Şahin
İzmir Kavram Meslek Yüksek Okulu

Özet

İnsan, çoğu hikayede her zaman daha güçlü, daha azimli ve istekli olarak tasvir edilmiş hem kendi dışında varoluşlara hem de doğaya karşı savaşçı olarak anlatılmıştır. İnsanoğlunun büyük bir isteklilikle istediğinden daha fazlasını elde etme arzusu, içgüdüsel bir doyumsuzlukla birleşince et sarhoşluğu olarak tanımlanan-insan ve kurtların benzer özelliklere sahip olduğu düşüncesi altında- kıtlık döneminden sonra gelen ihtiyaç dışında elde etme isteği karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kişinin kaybolmuş zamanının telafisi olarak da nitelendirilebilir. Kıtlık kavramı, her türlü ihtiyaç gidericilerin bir karşılığı olmaksızın elde edilemeyecek olan "şey" olarak tanımlanabilir. Kıtlık, objenin eksikliğinden ziyade ruhsal bir his olarak değerlendirilmelidir. Öyle ki, varlığın eksikliği veya eksiklik kavramının göreceliği bireyler arasında farklılık göstermektedir. Daha kolay sahip olunanlar, sahip olamadıklarımızı elde etme isteği, bilerek terk ettiklerimiz ise sahip olabileceklerimizden daha azını kabullenmeme hali olarak yorumlanabilir. Bu durum ise kişiyi ruhsal kıtlığa sürüklemektedir. Doğadan her zaman daha fazlasını talep etme eğilimi, insan doğasını gittikçe ironik bir biçimde kıtlığa sürüklemektedir. Bu durumda, daha fazlası elde ederek ve aşırı talepkarlıkla insanların ruhsal kıtlığa sürüklenmesi karşımıza insanların tüketerek yok olmasını çıkarmaktadır. Bir bireyin gelir elde edemediği dönem kıtlık dönemini yaşadığı dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde isteyip elde edemediği her şeyi sahip olduğu anda bırakmak istemeyecek veya kaybetmeme telaşı yaşayacaktır. Günümüzün en büyük kaygılarından biri olan işsizlik karşısında bireyler yetkinlik arttırmayı benzer bir biçimde de organizasyonlar da sürekli yeni yetkinlikleri talep etmektedir. Bu durum bir kısır döngüye dönüşmüş ve çalışanlar sürekli benzer nitelikler kazansalar dahi eğitimler almaya, organizasyonlar ise kendini tekrarlayan eğitimler vermeye ve aday işgörenlerden de bu yetkinlikleri talep etmeye başlamışlardır. Bu durum, bireylerin ve işletmelerin yetkinlik sahibi olabilmek veya daha farklı yetkinliğe sahip çalışanı bulmak için saldırganlık benzeri bir davranış sergilemesine örnek olarak verilebilir. Çalışmada, dünyanın modernleşmesine karşı insanoğlunda ilk çağlardan itibaren var olan ruhsal doyumsuzluk modern bir biçimde ele alınmış, kazanımların sonsuzluğu insanın ruhsal kıtlığı bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ruhsal Kıtlık, Yetkinlik, Organizasyonel Talepler.

The Background of the Desire to Have Life-long Development and Competence: a Spiritual Scarcity Perspective on Increasing Demand

Abstract

In many stories, human has always been portrayed as more powerful, more determined, and more willing, and is told as a warrior against both existence and nature outside himself. The desire of human beings to achieve more than they desire with great enthusiasm, when combined with an instinctual dissatisfaction, emerges from the need after the famine period, which is defined as meat drunkenness - under the assumption that humans and wolves have similar characteristics. This can also be described as compensation for a person's lost time. The concept of scarcity can be defined as the “thing” that cannot be achieved without the counterpart of any kind of needers. Scarcity should be treated as a spiritual feeling rather than a lack of objects. So much so that the relativity of the concept of lack of being or lack of being differs between individuals. The more easily owned ones can be interpreted as the desire to get what we can't have, and the ones we purposely abandon as not accepting anything less than what we can have. This situation leads to spiritual scarcity. The tendency to demand more from nature all the time is driving human nature increasingly ironically into scarcity. In this case, the fact that people are driven into spiritual famine by obtaining more and by excessive demand leads us to the extinction of people by consuming them. The period in which an individual is unable to earn an income can be described as the time when he or she experiences a period of scarcity. In this period, the individual will not want to give up everything that he / she cannot get or will experience the anxiety of not losing. In the face of unemployment, which is one of the biggest concerns of our time, individuals have to increase their competence in a similar way, and organizations are constantly demanding new competencies. This situation turned into a vicious circle, and even if employees were constantly gaining similar qualifications, they started to receive trainings, while organizations began to offer self-repeating trainings and demand these competencies from prospective employees. This is an example of individuals and businesses exhibiting aggression-like behavior in order to gain competence or to find employees with different competencies. In the study, the spiritual scarcity that existed in mankind since the first ages against the modernization of the world has been addressed in a modern way, and the infinity of gains has been tried to be evaluated with the perspective of the spiritual scarcity of man.

Key Words: Spiritual Scarcity, Qualification, Organizational Demands

SOSYAL POLİTİKA BAKIŞ AÇISI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM SAĞLIĞI İÇİN EBEVEYNLERİN AŞI KARARLARI

Dr. Öğr. Üyesi Cemile Çetin
Dokuz Eylül Üniversitesi
Öğr. Gör. Özlem Anuk
İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu

Özet

Sağlıklı bir toplum için sağlıklı bireyler gereklidir. Hamilelik sonrasında ve doğum sürecinin ilk aşaması olan çocuğun dünyaya gelmesi ile gerçekleşen ilk sağlık uygulaması aşıdır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bağışıklamayı "bir insanın, tipik olarak bir aşının uygulanmasıyla bulaşıcı bir hastalığa karşı bağışıklık kazandığı veya dirençli hale getirildiği işlemdir" olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda aşılar, kişiyi olası enfeksiyon veya hastalıklara karşı korumak için vücudun kendi bağışıklık sistemini uyarmaktadır. Aşı ve aşılanma ile ilgili olarak son yıllarda değişen kararlar ile uygulamalar vardır. Bu kararlar aşı reddi ve aşı tereddütüdür. Aşı reddi, tüm aşıları reddederek aşı yaptırmamayı ifade ederken aşı tereddütü, ebeveynlerin aşıların tamamını veya bir kısmını geciktirerek ve çocuklarını aşıyla önlenebilir hastalıklara karşı risk altında bırakarak aşıya ilişkin hizmetler mevcut olmasına ve bu hizmeti alabilecek konumda olmalarına rağmen aşıların kabul edilmesinde gecikme olması veya reddedilmesi olarak tanımlamaktadır. Aşı karşıtlığı ya da aşı reddi olarak ortaya çıkan gelişmelerle birlikte, kendi iradesi ile karar verme yetisine sahip olmayan çocukları ailelerinin kararı ile aşılanmamaları yönündeki süreçlerin öznesi olmaktadır. Bu durum bir yandan hastalık ve hastalanma ile karşı karşıya kalma riskini artırmakta diğer yandan da toplumsal bağışıklık ve geleceği konusunda önemli bir soruna işaret etmektedir. Ebeveyn kararları aşı karşıtlığının kabulü noktasında çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Sosyal politikalar bakış açısında çocuk dezavantajlı gruplar içinde yer almaktadır. Çocuk ile ilgili kararlar ebeveynler tarafından verilmektedir. Bu noktada, son yıllarda pek çok konuda olduğu gibi aşı konusunda da ebeveyn kararlarında etkili olan unsur sosyal medya araçları ve yayınları olmaktadır. Nitekim, aşı ve aşılanma bir devlet politikası olarak değerlendirildiğinde, son dönemlerde aşı karşıtlığının artması ile aşılanmama eğilimi de artmış ve artmaya devam etmektedir. Bu noktada, ulusal ve uluslararası veriler incelendiğinde, zıtlık içeren bir görünüm söz konusudur. Ulusal verilerde aşılanmayan çocuk oranının artmasına karşılık uluslararası verilerde çocuk aşılanma oranlarında sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Çalışmada, toplumsal geleceğin sağlıklı olarak korunmasında aşı ve aşılama yolu ile ulaşılan bağışıklama uygulaması ele alınmaktadır. Konu öncelikle ailelerin çocukları üzerindeki karar hakları olarak değerlendirilmiştir. Hem devletin koruyucu politikaları hem de mevcut çelişkili durumlar incelenmiş ve çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aşılama, Aşı Tereddüdü, Aşı Karşıtlığı, Çocuk Hakları

Vaccination Decisions of Sustainable Community Health From a Social Policy Perspective

Abstract

Healthy individuals are necessary for a healthy society. The first health practice that occurs after the pregnancy and the birth of the child, the first stage of the birth process, is the vaccine. The World Health Organization (WHO) defines immunization as “the process by which a person is immune to or made resistant to an infectious disease, typically by the administration of a vaccine”. In this context, vaccines stimulate the body's own immune system to protect the person against possible infections or diseases. There are changing decisions and practices regarding vaccination and vaccination in recent years. These decisions are vaccine rejection and vaccine hesitation. Vaccine rejection means not to be vaccinated by refusing all vaccines, whereas vaccine hesitation means that parents delay or refuse to accept vaccines, even though there are services available and are in a position to receive them, by delaying all or part of the vaccines and putting their children at risk for vaccine-preventable diseases. With the development of vaccine rejection or vaccine hesitation, children who do not have the ability to make decisions of their own will are the subject of processes that are directed not to be vaccinated by the decision of their parents. On the one hand, this increases the risk of facing disease and illness, and on the other hand, points to an important problem with social immunity and its future. Parental decisions are the main subject of the study on the adoption of vaccine rejection. From a social policy perspective, children are included in disadvantaged groups. Decisions about the child are made by the parents. At this point, as with many other issues in recent years, social media tools and publications are the key factor in parental decisions about vaccination. However, when the vaccine and vaccination are considered as a state policy, the vaccination rejection trend has increased and continues to increase in recent times. At this point, when national and international data are examined, there is a contrasting view. In contrast to the increase in the rate of unvaccinated children in the national data, there is a steady increase in the rates of child immunisation in the international data. In this study, the implementation of immunisation achieved through vaccination and vaccination is discussed in protecting the social future as healthy. The issue was primarily considered as the decision rights of families over their children. Both the protective policies of the state and the existing contradictory situations have been examined and suggestions for solutions have been established.

Keywords: Vaccination, Vaccination Hesitation, Vaccination Rejection, Children's Rights

THE EFFECTS OF GENERATION Y PERCEPTIONS OF LEADERSHIP PRACTICES ON AFFECTIVE COMMITMENT: A RESEARCH IN CALL CENTER

Çisem CANSEVER
Assist. Prof. Dr. Ebru TOLAY
Dokuz Eylül University

Abstract

The aim of the study is to investigate whether Generation Y employees' perceptions about the leadership practices of their managers impact their affective commitment to their organizations. One of the most distinctive characteristics of Generation Y is that they can easily change jobs when their expectations are not met in the workplace. In this respect, the study is expected to guide managers on what kind of leadership behaviors they should focus on in order to retain Generation Y. It is also hoped that the study will contribute to literature on Leadership, Generations and Organizational Commitment.

The questionnaire prepared for the purpose of the research was sent to 450 of the 666 Generation Y personnel working in the call center of a company operating in Manisa Organized Industrial Zone, between the ages of 20-39, via the Internet and 180 people answered the questionnaire.

30-items Leadership Practice Inventory (LPI) developed by Kouzes & Posner (2003) and adapted to Turkish by Yavuz (2010) was used in the research. It is also used a 6-items Affective Commitment subscale in research from Meyer, Allen, and Smith's (1993) Three-Component Organizational Commitment Questionnaire.

As a result of factor analysis, in contrast to the original five-factor scale, a three-factor structure emerged in this study. The explanation rate of factors to the total variance was 71.9 percent in the survey, where four items were taken out from the scale. The coefficient of reliability was .975. After reading the items, the new factors were entitled as Goal-Oriented (α=.945) Participative (α=.946) and Incentive (α=.943) Leadership Behaviors. The Cronbach's Alpha rate of Affective Commitment Scale was found as .856.

It was found that the levels of employees' perceptions on Goal-Oriented ($\bar{x}$ =3.96), Participative ($\bar{x}$ =4.07) and Incentive ($\bar{x}$=3.88) Leadership Behaviors and Affective Commitment ($\bar{x}$ =3.91) were higher than the average. The results of Stepwise Regression Analysis showed that the only independent variable affecting the participants' Affective Commitment was the "Goal-Oriented" behaviors of the manager. This model can explain about 13 percent of the variation in Affective Commitment (R^2=.129) significantly (P=.000<α=.05). According to this result, a one unit increase in the manager's Goal-Oriented Behaviors increases 36 percent of the Generation Y's Affective Commitment (β=0.36, p=.000).

When the findings obtained from the research were evaluated, it was found that the call center employees belonging to Generation Y were affected especially by the Goal-Oriented Behaviors of their first manager and this situation increased their Affective Commitment towards their organizations. It can be said that this result is consistent with the characteristics of Generation Y. Namely; Generation Y is a generation that aims to advance rapidly in their

career compared to previous generations in business life. For this, they often ask their managers for feedback. They demand that the manager be closely involved in their personal and professional development, set achievable and measurable goals and form a vision. If they cannot achieve these, they can easily leave their organization. Based on the results of this research, it can be suggested that business managers should focus on Goal-Oriented Leadership Behaviors in order to retain Generation Y.

Keywords: Generation Y, Leadership, Affective Commitment

Y KUŞAĞININ LİDERLİK UYGULAMALARI ALGILAMALARININ DUYGUSAL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÇAĞRI MERKEZİNDE BİR ARAŞTIRMA

Özet

Çalışmanın amacı, Y Kuşağı çalışanların, yöneticilerinin liderlik uygulamalarına ilişkin algılamalarının, onların organizasyonlarına hissettikleri duygusal bağlılığı etkileyip etkilemediğini araştırmaktır. Y Kuşağının en ayırt edici özelliklerinden biri, işyerinde beklentileri karşılanmadığında rahatlıkla iş değiştirebilmeleridir. Bu bakımdan çalışmanın, Y Kuşağını elde tutabilmek için ne tür liderlik davranışlarına ağırlık vermeleri gerektiği konusunda yöneticilere yol göstermesi beklenmektedir. Ayrıca çalışmanın Liderlik, Kuşaklar ve Örgütsel Bağlılık literatürlerine katkı sağlaması umulmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan soru formu, Manisa Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan bir firmanın Çağrı Merkezinde çalışan, 20-39 yaş aralığındaki 666 Y Kuşağı personelden 450'sine internet aracılığı ile gönderilmiş ve 180 kişi ankete yanıt vermiştir.

Araştırmada, Kouzes ve Posner (2003) tarafından geliştirilen ve Yavuz (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan 30 ifadeli Liderlik Uygulamaları Envanteri (LUE) kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca Meyer, Allen ve Smith'in (1993) Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık Anketinde yer alan 6 ifadeli Duygusal Bağlılık ölçeği kullanılmıştır.

Faktör analizi sonucunda, beş faktörlü orijinal ölçeğin tersine, bu araştırmada üç faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Dört ifadenin çıkarıldığı ankette, faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı yüzde 71,9 olmuştur. Güvenilirlik katsayısı .975'tir. İfade okuması yapılarak yeni faktörler Hedef Odaklı (α=.945) Katılımcı (α=.946) ve Güdüleyici (α=.943) Liderlik Davranışları olarak isimlendirilmiştir. Duygusal Bağlılık ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri ise .856 olarak bulunmuştur.

Çalışanların Hedef Odaklı ($\bar{x}$ =3.96), Katılımcı ($\bar{x}$ =4.07) ve Güdüleyici ($\bar{x}$ =3.88) liderlik algılamaları ile Duygusal Bağlılık ($\bar{x}$ =3.91) düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür. Stepwise Regresyon Analizi sonuçları, katılımcıların Duygusal Bağlılığını etkileyen tek bağımsız değişkenin, yöneticinin "hedef odaklı" davranışları olduğunu göstermiştir. Bu model, Duygusal Bağlılıktaki varyasyonun yaklaşık yüzde 13'ünü (R^2=.129) anlamlı bir biçimde (P=.000<α=.05) açıklayabilmektedir. Bu sonuca göre, yöneticinin hedef odaklı davranışlarındaki bir birimlik artış, Y Kuşağı katılımcıların Duygusal Bağlılıklarını yüzde 36 artırmaktadır (β=0.36, p=.000).

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Y kuşağına mensup çağrı merkezi çalışanlarının, yöneticilerinin özellikle Hedef-Odaklı davranışlarından etkilendikleri ve bu durumun onların organizasyonlarına yönelik Duygusal Bağlılıklarını artırdığı

saptanmıştır. Bu sonucun Y Kuşağının özellikleri ile tutarlı olduğu söylenebilir. Şöyle ki; Y Kuşağı iş yaşamında, önceki kuşaklara kıyasla, kariyerinde hızla ilerlemeyi hedefleyen bir kuşaktır. Bunun için de yöneticilerinden sık sık geribildirim isterler. Yöneticinin kendilerinin kişisel ve mesleki gelişimi ile yakından ilgilenmesini, ulaşılabilir ve ölçülebilir hedefler koymasını, vizyon oluşturmasını talep ederler. Bunları elde edemediğinde ise organizasyonundan kolaylıkla ayrılabilirler. Bu araştırmanın sonuçlarına dayanarak, iş dünyasındaki yöneticilere Y Kuşağını elde tutabilmeleri için hedef odaklı davranışlara ağırlık vermeleri önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Y Kuşağı, Liderlik, Duygusal Bağlılık

PATERNALISTIC LEADERSHIP EXPECTATIONS: A RESEARCH ON GENERATION Y BUSINESS STUDENTS

Assist. Prof. Ebru TOLAY
Dokuz Eylul University

Abstract

Purpose / Value: Main purpose of the study is to determine whether generation Y individuals in Turkey expect Paternalistic Leadership behaviors from their managers. This study is expected to contribute to the literature on paternalism, leadership and generations. In addition, it is hoped that executives will be able to provide insight into conflict resolution resulting from intergenerational differences and to manage relationships more consciously.

Method: A Survey research was designed for this purpose. Data collected by a written questionnaire. The research has an emic approach.

Participants: In this context, paternalist leadership behaviors expected by 291 generation Y Business students of a state University in Izmir were aimed to measure.

Measurement: 21 items Paternalistic Leadership Questionnaire - PLQ developed by Aycan (2006) was used in the study. 5-point Likert scale was used in the study which indicates 1= Not Important; 5= Very Important. Questionnaire is consist of five subdimensions as Creating a Family Environment in the Workplace, Establishing Close and Personalized Relationships with subordinates, Getting Involved in Employees' Non-Work Lives, Expecting Loyalty and Deference from Subordinates, and Maintaining Authority and Status Hierarchy.

Reliability and Validity: Five-factor structure was determined as original scale as a result of factor analysis, and also a different and a new dimension referred as Protective Parental Behaviors instead of Loyalty Expectation has emerged. As a result of factor analysis, three items were excluded from the scale. Total reliability of the scale was found as 0.72.

Results: As a result of One Sample T Test, it was found that the participants expected the most Protective Parental Behaviors from the ideal leader. This was followed by Status Hierarchy and Authority, Individualized Relationships and Creating a Family Environment at Work. It was found that the level of Involvement in Employees' Non-Work Lives was very close to the test value of three and did not show a significant difference from the average in statistical terms. The averages of all other dimensions were higher than the test value 3 and were statistically significant.

Discussion: Because of the individualistic, independent, and questioning authority characteristics of Generation Y, it is emphasized in the literature that they cannot work in harmony with a paternalist leader. However, it is stated that with the influence of national culture, Generation Y in Turkey differ on some issues from their peers around the world. The results of this research supported this information. Accordingly, managers in Turkey don't have to exhibit a profile of a western-style manager. While managing Generation Y, who wants to work with a paternalistic leader, they can take decisions that they think are good for them, create a family-like work environment in the workplace, behave closely to their subordinates, and engage in activities that support their personal and professional development. Only the hypothesis related to dimension of Involvement in Employees' Non-

Work Lives was not supported. In this respect, it may be suggested that managers should be careful about situations that their subordinates may perceive as interventions in private life.

Keywords: Generations, Generation Y, Paternalism, Paternalistic Leadership, Turkish Culture

PATERNALİST LİDERLİK BEKLENTİSİ:
Y KUŞAĞI İŞLETME ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Özet

Amaç / Önem: Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki Y Kuşağı bireylerin yöneticilerinden Paternalist Liderlik davranışları bekleyip beklemediklerinin tespit edilmesidir. Bu çalışmanın, paternalizm, liderlik ve kuşaklar ile ilgili literatürlere katkı sağlaması beklenmektedir. Buna ilave olarak, iş dünyasındaki yöneticilere kuşaklararası farklılıklardan kaynaklanan çatışmaların çözülmesinde ve ilişkilerin daha bilinçli bir şekilde yönetilmesinde fikir vermesi umulmaktadır.

Yöntem: Amaç doğrultusunda bir Survey araştırması tasarlanmıştır. Veri toplama tekniği ise yazılı soru sorma / ankettir. Ayrıca, araştırmanın "emik" bir yaklaşıma sahip olduğu ifade edilebilir.

Örneklem: Araştırmada, İzmir ilindeki bir devlet üniversitesinin İşletme Bölümünde öğrenim gören 291 Y Kuşağı öğrencinin, gelecekte yöneticilerden bekledikleri paternalist liderlik davranışları ölçülmeye çalışılmıştır.

Ölçme Aracı: Araştırmada, Aycan (2006) tarafından geliştirilen ve 21 ifadeden oluşan Paternalist Liderlik Anketi – PLA kullanılmıştır. 5'li Likert ölçeğinin kullanıldığı araştırmada 1= Çok Önemsiz; 5= Çok Önemli seçeneklerini ifade etmektedir. Anket, İş Yerinde Aile Ortamı Yaratma, Astlarla Yakın ve Bireyselleştirilmiş İlişkiler Kurma, Astların İş Dışı Yaşamlarına Dahil Olma, Astlardan Sadakat ve Saygı Bekleme ve Otorite ve Statü Hiyerarşisini Koruma olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır.

Güvenilirlik ve Geçerlilik: Faktör analizi sonucunda, orijinal ölçekte olduğu gibi beş faktörlü yapı tespit edilmekle birlikte, Sadakat Beklentisi yerine Koruyucu Ebeveyn Davranışları olarak adlandırılan yeni ve farklı bir boyutun ortaya çıktığı görülmüştür. Faktör analizi sonucunda üç ifade ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin toplam güvenilirliği 0.72 olarak bulunmuştur.

Bulgular: Tek örneklem t testi sonucunda, katılımcıların ideal liderden en fazla Koruyucu Ebeveyn Davranışları bekledikleri saptanmıştır. Bunu, Statü Hiyerarşisi ve Otorite, Bireyselleştirilmiş İlişkiler ve İşyerinde Aile Ortamı Yaratma izlemiştir. İş Dışı Konularla İlgilenme düzeyinin ise test değeri olan 3'e çok yakın olduğu ve istatistiksel açıdan ortalamadan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bunun dışındaki tüm boyutların ortalamaları, test değeri olan 3'ten yüksek olup istatistiksel açıdan anlamlıdır.

Tartışma: Literatürde, Y Kuşağının, bireyci, bağımsız ve otoriteyi sorgulayan özellikleri nedeniyle Paternalist bir lider ile uyumlu çalışamayacakları vurgulanmaktadır. Bununla birlikte ulusal kültürün etkisiyle Türkiye'deki Y Kuşağının bazı konularda dünyadaki akranlarından farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Bu araştırmanın sonuçları, bu bilgiyi desteklemiştir. Buna göre, Türkiye'de yöneticiler, Batılı tarzda bir yönetici profili sergilemek zorunda değildir. Paternalist bir liderle çalışmayı isteyen Y Kuşağını yönetirken, onlar için iyi

olduğunu düşündüğü kararları onların adına alabilir, işyerinde aile benzeri bir çalışma ortamı yaratabilir, astlarına birey olarak yakın davranabilir, onların kişisel ve mesleki gelişmelerine destek olacak faaliyetlerde bulunabilirler. Araştırmada sadece 'İş dışı alanlara dahil olma' boyutu ile ilgili hipotez desteklenmemiştir. Bu bakımdan yöneticilerin, astlarının 'özel yaşama müdahale' olarak algılayabilecekleri durumlar hakkında dikkatli davranmaları önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kuşaklar, Y Kuşağı, Paternalizm, Paternalist Liderlik, Türk Kültürü

POLICY OF THE REFERENCE PRICING AND THE IMPACT OF ITS IMPLEMENTATION ON THE CONTROL OF MEDICINAL EXPENDITURE IN ALGERIA

Amina BERRACHED
Yafa ZEGGOUT
The High School of Managment Tlemcen, Algeria

Abstract

Controlling health care expenses, such as drugs, is a recurring problem for any decision's maker in charge of health policy. Thus, several policies have been developed to try to limit the evolution of these expenses. Therefore, The reference pricing mechanism on which we have focused our study is one of the important policies of health expenditure control instruments. Hence, applied in Algeria since 2006, it is defined as an instrument that aims to encourage the consumption of generic drugs whose price is relatively less expensive compared to the original, leading to a decrease in the expenditure of reimbursement.

In this regard, and in order to identify the impact of the mechanism of the reference pricing on drug expenditure in Algeria, we carried out an analytical study through the collection and analysis of data at the National Fund of Insureds (CNAS) in the town of Tlemcen in Algeria.

In addition, this allowed us to better understand this mechanism and then to confirm two hypotheses which stipulate respectively the impact of the reference pricing on the reduction of the prices of the drugs, as well as the positive effect of the reference's rate policy on the introduction of the generic drug and encouragement of local production. It also allowed us to refute the hypothesis that the reference pricing would have a downward impact on reimbursement expenses at the level of the social security funds.

Key words: drug's market, reference pricing, generic drug, reimbursement expenditure.

Jel codes : Je- I11- I15

TÜRKİYE'DE KAMU MALİ YÖNETİMİNDE RİSK ALANLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Adnan ERDAL
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Kalkınma planları ve programlarında belirlenen politika ve hedefler doğrultusunda kamuya ait kaynakların etkin, verimli ve ekonomik bir biçimde kullanılmasını, hesap verebilirlik ve şeffaflığı sağlayacak biçimde kamu bütçelerinin hazırlanmasından uygulanmasına dair süreçlerin mali kontrolünü düzenlenmeyi ifade eden kamu mali yönetimi, yönetimde başarının sağlanması bakımından önem arz eden bir konudur. Kaynak tahsisinin ve kullanımının iyi bir şekilde yönetiliyor olması ülke ekonomisinin büyümesi ve buna bağlı olarak da refah düzeyinin artmasıyla sonuçlanması söz konusu olmaktadır. Tüm bu süreçler kamu mali yönetiminin bir ülke için ne denli önem arz ettiğine işaret etmektedir.

Kamu yönetimi için risk kavramını, kamu idarelerinin kuruluş gayeleri ile stratejik hedeflerine ulaşmada engel oluşturabilecek, öngörülmeyen zararların doğmasına neden olabilecek durumların tümü olarak ifade edilebilir. Her bir kurum hedeflerine ulaşmada meydana gelebilecek risklerin değerlendirmesini yapmaktadır. Risk değerlendirmesi özellikle iç denetimin unsurları arasında yer almaktadır. İç denetim ise kamu mali yönetiminin etkin bir şekilde işlemesini sağlayan bir araçtır. Mali yönetimde tespit edilen risk unsurlarının güçlü bir analizle çözüme kavuşturulması etkin bir mali yönetimi de beraberinde getirebilecektir.

Bütçede hesap verebilirlik ve mali saydamlık konularının kurumsallaşması noktasındaki sorunlar, bütçeleme sistemindeki eksiklikler vb. öne çıkan mali risk alanlarını işaret etmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de kamu mali yönetiminde risk oluşturan alanlara ilişkin tespit ve problem durumuna ilişkin çözüm önerileri ifade edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Mali Yönetimi, Mali Yönetimde Risk Değerlendirmesi.

GİRİŞ

Kaynak tahsisinin ve kullanımının iyi bir şekilde yönetiliyor olması ülke ekonomisinin büyümesi ve buna bağlı olarak da refah düzeyinin artmasıyla sonuçlanması söz konusu olmaktadır. Tüm bu süreçler kamu mali yönetiminin bir ülke için ne denli önem arz ettiğine işaret etmektedir. Kamuya ait kaynakların etkin, verimli ve ekonomik bir biçimde kullanılmasını, hesap verebilirlik ve şeffaflığı sağlayacak biçimde kamu bütçelerinin hazırlanmasından uygulanmasına dair süreçlerin mali kontrolünü düzenlenmeyi ifade eden kamu mali yönetimi, yönetimde başarının sağlanması bakımından ihmal edilemez öneme sahip bir konudur.

Kamu mali yönetimi kadar önemli olan bir başka konu ise uygulanan maliye politikalarına sınırlama getiren mali kuraldır. Mali kurallar, mali disiplini sağlayacak kurallar dizisini ifade etmektedir. Kamu harcamaları ve kamu gelirlerini, bütçe ve faiz dışı bütçe dengeleri için sınırlamalar getiren mali kural makroekonomik istikrarı sağlamak için kullanılabilecek araçlar arasında yer almaktadır.

Kamu yönetimi için risk kavramını, kamu idarelerinin kuruluş gayeleri ile stratejik hedeflerine ulaşmada engel oluşturabilecek, öngörülmeyen zararların doğmasına neden

olabilecek durumların tümü olarak ifade edilebilir. Her bir kurum hedeflerine ulaşmada meydana gelebilecek risklerin değerlendirmesini yapmaktadır. Risk değerlendirmesi özellikle iç denetimin unsurları arasında yer almaktadır. İç denetim ise kamu mali yönetiminin etkin bir şekilde işlemesini sağlayan bir araçtır. Mali yönetimde tespit edilen risk unsurlarının güçlü bir analizle çözüme kavuşturulması etkin bir mali yönetimi de beraberinde getirebilecektir.

Bütçede hesap verebilirlik ve mali saydamlık konularının kurumsallaşması noktasındaki sorunlar, bütçeleme sistemindeki eksiklikler vb. öne çıkan mali risk alanlarını işaret etmektedir.

1. KAMU MALİ YÖNETİMİ

Kamu mali yönetimi, 5018 Sayılı Kanuna göre kamu kaynaklarının tanımlanan standartlara göre etkili, ekonomik ve verimli bir biçimde kullanımını sağlayacak yasal ve yönetsel bir sistemi ifade etmektedir. Kanunda merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin gelir, gider, tahsilat, nakit planlaması ve borç yönetiminin Hazine birliğini sağlayacak şekilde yürütüleceğini genel kurala dönüştürmüştür[262]. Bu açıdan değerlendirildiğinde kamu mali yönetiminin başarılı olduğu ülkelerde büyüme ve refahı sağlama da başarılı olmaktadır[263].

Mali alan, kavram olarak üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımı olmasa da şu şekilde ifade edilebilir. Hükümetlerin sürdürülebilir finansal pozisyonunu negatif olarak etkilemeden güdülen amaçlar için hükümete kaynak sağlayan bütçesel bir olanak ya da ülkelerin mevcut borç seviyeleri ile mali uyum geçmişlerinden hareketle belirlenen borç limitleri arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Bir başka ifade ile mali kural, kamu harcamalarının vergilerle finanse edilmesini, denk bütçeyi, iradi mali politikaların yasal zeminde sınırlandırılmasını ve şeffaf bir anlayışı işaret etmektedir[264]. Makroekonomik düzeyde bütçe büyüklükleri üzerine niceliksel sınırlamalar getirilerek maliye politikalarını sınırlayan ve disipline eden uygulamalar olarak tanımlanan mali kural, kamu harcamaları, vergi, bütçe dengesi ve borçlanma değişkenlerinin düzeyini yakından takip etmektedir.

Mali kuralın uygulanmak istenilmesinin ardında yer alan sebep unsuruna bakıldığında bugünkü ve gelecekteki hükümetlerin disiplinli maliye politikası önlemlerinin uygulamaya istekli olmamaları yatmaktadır. Mali kurallar hükümetlerin uyguladığı mali politikaların kredibilitesini arttırarak mali konsolidasyona yardımcı olması söz konusu olmaktadır. Mali kurallar, makroekonomik istikrarı sağlamada kullanılacak araçlardan birisidir. Öte yandan uzun vadeli mali sürdürülebilirliği sağlamak ve devam ettirebilmeyi teşvik edici bir niteliğe sahiptirler. Mali sürdürülebilirliğin zayıf olması hükümetleri zorunlu olarak yüksek risk

[262] Ekrem Candan; " Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Sisteminin Kurumsal Aktörleri: İşlevsel ve Yapısal Bir Analiz", **Denetişim,** 2012/9, s. 35-36.
[263] Hakkı Hakan Yılmaz; " Yeni Hükümet Sistemi: Mali Yönetim ve Bütçe", **20. Kamu Kalite Sempozyumu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Kalite ve Dijitalleşme,** 2019.
[264] Fatih Akbayır, Ahmet Buçin Yereli; " Mali Alan ve Ölçüm Yöntemleri", **Sosyoekonomi,** Cilt: 26(38), 2018, s. 256; Düriye Toprak; " Türkiye'de Mali Kural Uygulamaları", **International Journal of Social Sciences and Education Research,** Vol: 2 (2), 2016, s. 339.

primiyle borçlanmaya yönlendirmekte ve bu da kısa vadede istikrar için risk oluşturan bir tablo meydana getirmektedir[265].

2. KAMU MALİ YÖNETİMİNDE RİSK ALANLARI

Risk değerlendirme, idarelerin hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyecek risklerin tanımlanması, analiz edilerek gerekli tedbirlerin alınması sürecini ifade etmektedir. Bu süreç 5018 Sayılı Kanunla iç kontrol konusunun unsurları arasında yer almıştır[266]. Kamu mali yönetiminde risk alanı olarak görülenler;

- Kamu mali yönetimine ilişkin yapısal düzenlemelerin zamanında yapılmaması veya aksaklığa uğraması,
- Orta Vadeli Program (OVP) ve Orta Vadeli Mali Plan (OVMP)'nin uygulanması konusunda İdarenin konuya yaklaşımında zafiyetlerin varlığı,
- Bütçe hazırlama süreci için ihtiyaç duyulan sürenin verilmemesi,
- Makro mali program ve hedeflerin gözetimi ve denetimi için siyaset dışı bir yapının yokluğu,

şeklinde sıralanmaktadır[267].

Orta vadeli program (OVP), kamu idarelerine orta vadeli bir projeksiyon çizmek üzere her yıl gelecek üç yılı kapsayacak şekilde hazırlanmaktadır. Çeşitli alanlarda birbiriyle tutarlı amaçlar, politikalar ve öncelikler seti sunmaktadır. Orta vadeli mali planlar (OVMP), orta vadeli programlarla uyumlu olacak şekilde gelecek üç yıla ilişkin toplam gelir – gider tahminlerini, borçlanma durumunu ve kamu idarelerinin ödenek tavanlarını kapsamaktadır.

Başarılı bir mali kural uygulamasının gerçekleştirilebilmesi ve çerçevesinin genişletilebilmesi adına bütçeleme sürecine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

3. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kamu mali yönetiminde işaret edilen risk alanlarının ortadan kaldırılabilmesi ya da minimize edilebilmesi için öncelikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle beraber kurumsal yapıda yapılan düzenlemelerle ihdas edilen kurumların işlevselliğinin artırılması ve başlatılan reformların kesintiye uğramasına engel olunması gerekmektedir. Kamu mali yönetimi ve makro mali programların siyaset ve bürokrasi dışı bir kurul tarafından takibi yine aynı derecede önemli bir diğer zorunluluktur. Öte yandan piyasanın kamu mali yönetimine olan güvenini artırabilmek için makro ekonomik program ve tahminlerin gerçekçi bir şekilde hazırlanması, program ve tahminlerin güvenirlik düzeyini yükseltecektir. Mali disiplin konusunda tavizsiz bir politikanın devamı hususunda idarenin sürdüre geldiği tutumunu devam ettirmesi bir diğer öneri olarak ifade edilebilir. Diğer çözüm önerilerini ise,[268]

---

[265] Murat Demir, Mahmut İnan; " Türkiye'de Mali Kural" **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi,** Cilt: 13, Sayı: 2, 2011, s. 28; Birol Karakurt, Tekin Akdemir; " Kurallı Maliye Politikası: Türkiye'de Kurallı Maliye Politikası Örnekleri", **Maliye Dergisi,** Sayı: 158, Ocak – Haziran, 2010, s. 231-232.

[266] Hasan Türedi; " Türk Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: İç Kontrol", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 9, Sayı: 16, Ocak, 2011, s. 113.

[267] Yılmaz; **a.g.r. ,** s.y.

[268] Yılmaz; a.g.r., s.y.

• Uygulanacak program ve politikaların daha geniş bir zamanda görüşülmesi için bütçe hazırlama süreci için verilen zamanın uzatılması,

• Kamu harcamalarının titiz bir süreçten geçilerek önceliklerin tespit edilmesi ve ihmal edileceklerin bu öncelik sırasına göre belirlenmesi,

• Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle oluşturulan yeni yapıyla uyumlu performans sisteminin yaşama geçirilmesi,

• Politika ve program sonuçlarını takip ve koordine eden bir İzleme ve Değerlendirme Sistemi Kurulması ve bütün kurumların entegrasyonunun sağlanması,

• Kamu kurum ve kuruluşlarının harcama ve gelirlerinin denetiminde Sayıştay'ın etkinliğini azaltacak müdahalelerden kaçınılması,

• Belediyeler üzerinde mali yönetim kalitesini ve etkinliğini artıracak ve işlevsel olacak bir denetim sistemi geliştirilmesi,

olarak sıralanabilir.

SONUÇ

Üretim kapasitesindeki artış, artan rekabet gücü ve tüm bunların sürdürülebilir bir hal alması ekonomik büyüme için önemli olan unsurlardır. Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi etkin ve verimli bir biçimde uygulanan maliye politikaları aracılığıyla mümkün kılınabilecektir. Etkin bir maliye politikasının uygulanabilirliğindeki başarıyı da mali kurallar arttıracaktır. Kamu maliyesinde yapılacak reformlar mali kuralların işlerliğini ve dolayısıyla da yürürlükteki maliye politikalarının daha sağlıklı uygulanmasını sağlayacaktır. Bu da beraberinde mali disiplini getirmiş olacaktır.

Kamu maliyesinde öngörülen reformların kesintiye uğramadan kolaylıkla işlerlik kazanabilmesi, bütçenin hazırlanmasındaki sürecin ve program esaslı bütçeleme sisteminin gözden geçirilerek (örneğin bütçenin hazırlanmasına ilişkin sürecin kısmen uzatılabilmesi gibi) risk alanı olarak görülen konu başlıklarının çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için yapılması planlanan kamu hizmetlerle uyumlu olması sağlanmalıdır. Sağlıklı işleyen bir gelir yapısı oluşturularak kamu gelirinin artması ve bütçe açıklarının finanse edilmesi sağlanmalıdır.

Kamu mali yönetiminde etkinliğin sağlanabilmesi ve plan ve programlarda belirlenen hedeflere ve tahminlere ulaşılabilmesi ise kamu mali yönetiminde mevcut risk alanlarının bertaraf edilmesine bağlı olmaktadır. Kaynakların etkinliğini ve verimliliğini artıracak bir tarzda kullanılması ise risklerin bertaraf edilmesiyle beraber daha etkin sonuçların sağlanmasını beraberinde getirecektir.

Kaynakça

AKBAYIR, F., & YERELİ, A. B. (2018). Mali Alan ve Ölçüm Yöntemleri. *Sosyoekonomi , 26* (38), 253-270.

CANDAN, E. (2012). Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Sisteminin Kurumsal Aktörleri: İşlevsel ve Yapısal Bir Analiz. *Denetişim , 9,* 33-54.

DEMİR, M., & İNAN, M. (2011). Türkiye'de Mali Kural. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi , 13* (2), 25-65.

KARAKURT, B., & AKDEMİR, T. (2010). Kurallı Maliye Politikası: Türkiye'de Kurallı Maliye Politikası Örnekleri. *Maliye Dergisi* (158), 226-261.

TOPRAK, D. (2016). Türkiye'de Mali Kural Uygulamaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research , 2* (2), 338-354.

TÜREDİ, H. (2011). Türk Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: İç Kontrol. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi , 9* (16), 99-127.

YILMAZ, H. H. (2019). Yeni Hükümet Sistemi: Mali Yönetim ve Bütçe. *20. Kamu Kalite Sempozyumu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Kalite ve Dijitalleşme.*

TÜRKİYE'DE BORÇ YÖNETİMİ: KURUMSAL DEĞİŞİMİN KODLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Adnan ERDAL
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Devlet anlayışında meydana gelen değişimler ve bu değişime paralel olarak artan devlet faaliyetleri ve yükümlülükleri, kamu kesimi finansman ihtiyacını da önemli ölçüde artırmıştır. Kamu kesiminin finansman ihtiyacı -ülkelere göre farklılık gösterse bile- büyük oranda vergiler aracılığı ile karşılanmaktadır. Vergi gelirlerinin kamu harcamalarını finanse edememesi durumunda borçlanma bir tercih değil zorunluluk haline gelebilmektedir. Şüphesiz ekonomilerin içinden geçtiği sürece bağlı olarak borçlanma gerekçeleri değişebilmekte hatta kamu harcamalarının finansmanından başka amaçlara hizmet etmek üzere borçlanmaya başvurulduğu da görülebilmektedir. Körfez Krizi sonrası Türkiye'de reel sektörü kurtarmak adına borçlanmanın bir tercih olarak kullanıldığını bu bağlamda ifade etmek yerinde olacaktır. Ancak borçlanma yaygın olarak vergi gelirlerinin kamu harcamalarını finanse etmekte yetersiz kalması durumunda başvurulan bir araç olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde borçlanmaya çok sık başvurulması borçlanmayı, yönetiminden, kullanımına ve itfasına kadar çok önemli hale getirmiştir.

Türkiye'de borçlanmaya ilişkin değerlendirmeler, borçlanmanın hangi dramatik sonuçlara yol açtığına ilişkin kolektif hafızalarda önemli yer tutan hatıralar nedeniyle negatiftir ve sadece bu nedenle bile borçlanma sürecinin her bir aşamasında maksimum itina ve idari becerinin gösterilmesi bir zorunluluktur. Bunun gibi sübjektif nedenlerle ve kaynakların etkin ve verimli kullanılması gibi daha somut nedenlerle borç yönetimi kamu mali yönetimi içinde müstesna bir yere sahip olmalıdır.

Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle beraber idari yapıda özellikle kamu mali yönetiminde daha özelde ise borç yönetiminde yapılan değişiklik ve düzenlemelerin değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Borç Yönetimi, Borç Ofisi, Türkiye'de Borç Yönetimi

GİRİŞ

1980'li yılların sonu sadece dünyada değil ama aynı zamanda Türkiye'de kamu borç yönetimindeki dönüşümün başlangıç yılları olarak kabul edilir. Bu değişimin arkasındaki motivasyon önceki dönemlerde şahit olunan yüksek faiz oranları ve yetersiz büyüme oranlarının doğal bir sonucu olarak bir çok ülkede bütçe açıklarının ve bu durumun doğal sonucu olarak da kamu borçlarında yaşanan olağandışı artışın varlığıdır. Ülke ekonomilerinin geleceğini tehdit eden aşırı borçlanmaya bir takım çözüm arayışları da bu dönemin ekonomi ve maliye yönetimlerinin öncelikleri arasında yer almıştır. AB tarafından parasal ve mali disiplin kriterlerini belirleyen Maastricht Antlaşması tam olarak çözüm arayışlarının yoğunlaştığı bu dönemde imza altına alınmıştır. AB'ne üyeliği stratejik bir hedef olarak gören Türkiye için mevcut borç stokunu Maastricht Kriterlerine uygun hale getirebilmek için ekonomi ve maliye yönetiminin arayışlarının miladı da bu döneme denk düşmektedir. Dünya genelinde yaşanan aşırı borçlanmadan kurtulma konusunda çözüm arayışları ve önlemler 2000'li yılların başına kadar devam etmiştir.

2000'li yılların başlarında ise kamu borcunun etkin bir şekilde idare edilebilmesi ve muhtemel yeni krizlere neden olmaması için uluslararası iyi uygulamalardan hareketle Dünya Bankası ve IMF tarafından Kamu Borç Yönetimi Rehberi yayınlanmıştır. Rehberde borç idaresinin temel hedefleri, makroekonomik politikalarla uyumluluğu, kurumsal yapı, borç idaresi stratejileri ve risk yönetimi konusunda temel ilkelere yer verilmiş ve yerel para cinsinden kamu borç piyasasının gelişimi için genel bir çerçeve oluşturulmuştur.[269]

Kamu borç yönetimindeki değişimin iki temel unsuru bulunmaktadır. Bunların ilki borçlanma hedef ve stratejilerinin maliyet ve risk dengesini esas alacak şekilde belirlenmesi, ikincisi ise gerekli idari yapının oluşturulmasıdır. Bu iki unsurla uyumlu olarak borç yönetiminin temel amacı ise devletin finansman ihtiyacı ve ödeme yükümlülükleri orta ve uzun vadede mümkün olan en düşük maliyetle finanse edilirken risk seviyesinin de minimal bir düzeyde tutulması olarak tespit edilmiştir. Bu nedenledir ki etkin borç yönetimi sadece borçlanma maliyetinin düşük olmasını değil, aynı zamanda borç çevirememe riski, likidite riski, kredi riski ve operasyonel risk gibi borçlanma maliyetini artırabilecek ve geri ödeme koşullarını olumsuz yönde etkileyebilecek faktörlerin kontrol altında tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Maliyet ve risk dengesinin vergi mükelleflerine ilave yük getirmeyecek şekilde oluşturulması bakımından borç yönetiminin kurumsal yapısının ne şekilde oluşturulduğu ihmal edilemez bir öneme sahiptir. Kamu borcunun etkin yönetimini sağlayacak teknik ve idari kapasitenin bulunmadığı durumlarda sürdürülemez borç yapısı ortaya çıkmakta ve bu durumda da ekonominin finansal şoklara, dolayısıyla krizlere açık hale gelmesine yol açmaktadır.[270] Türkiye'de 1990'lı yıllar ekonomik açıdan borç sarmalından kurtulmak için çözüm arayışlarının giderek arttığı bir dönemi işaret etmektedir. Lakin çözüm arayışlarının borç idaresini gerek kurumsal olarak gerekse teknik açıdan sağlam bir zemine oturtma konusunda başarılı olamaması ve bu başarısızlığa eklenen ekonomi ve maliye yönetimindeki başarısızlıkla beraber Türkiye ekonomik krizleri peş peşe yaşamıştır.

Bu çalışmada Türkiye'de borç yönetimi ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle beraber borç yönetimin kurumsal yapısında yapılan değişiklik ve düzenlemeler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. BORÇ YÖNETİMİ

Dünyada borç yönetimini yeniden yapılandırma konusunda adımların atıldığı 1990'larda Türkiye kronik yüksek enflasyon, istikrarsız büyüme, zayıf finansal sektör ve yüksek kamu açıkları gibi yapısal sorunlar karşısında gerek siyasi otoritenin sürdürülebilir istikrarlı ve tutarlı bir ekonomik model önerememesinden gerekse yetersiz kurumsal yapılar nedeniyle konjonktüre uygun politikalar üretememiş ve birbirini takip eden krizler yaşamıştır. Bu konjonktürün sonunda kaçınılmaz olarak yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ardından kamu borç yönetimi reformu gerçekleştirilmiş ve Türkiye için yeni bir model olan borç ofisi yapısına geçilmiştir.[271]

Kamu borç yönetimi reformu kapsamında aynı zaman diliminde iki önemli düzenleme yapılmıştır. Bunların birinde 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı teşkilat kanununda değişiklik

[269] Cangöz, C. M. 2019. "Borç Yönetiminin Kurumsal Yapısı: Nereye Gidiyoruz?" Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2019-29, 1-8.
[270] Cangöz, C. M. 2019 S.2
[271] Cangöz, C. M. 2019 S.2

yapılarak risk yönetimi fonksiyonu Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Diğerinde ise borçlanma yetkisini tek bir otoritede toplayan ve borç yönetiminin genel çerçevesini belirleyen 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Hakkında Kanun hayata geçirilmiştir.

Hazine Teşkilat Kanununda yapılan düzenlemeyle iç borçlanma, risk yönetimi, muhasebe, izleme ve raporlama gibi bir borç ofisinin üstlendiği görevlerin dış borçlanma hariç tamamı Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Bu görevlere ilaveten Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğünün, nakit yönetimi, hazine garantilerinin izlenmesi, alacak yönetimi gibi borç idaresinin etkinliğini ve etkisini artıran ancak uluslararası uygulamada pek çok borç ofisinde bulunmayan ilave görevleri bulunmaktaydı.

Yapılan düzenlemeler sonucunda Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğünde iç borcun ön ofisi, devlet borcunu bir bütün olarak kapsayan orta ofis ve arka ofisi içeren güçlü ve yönetimde istikrar odaklı yeni bir yapı oluşturulmuştur. Dış borcun ön ofisi fonksiyonu ise Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğünce yürütülmeye devam etmiştir. 2002 yılında yapılan düzenlemeler kapsamında çıkartılan yönetmelikle orta ofisin görevleri tanımlanmış ve uluslararası iyi uygulamalara paralel olarak Kamu Borç ve Risk Yönetimi Komitesi ihdas edilmiştir. Oluşturulan yeni kurumsal yapı ile risk yönetim merkezli, şeffaf ve hesap verilebilir bir borç yönetimi modeli kurulmuştur.[272]

2. BORÇ YÖNETİMİNDE YENİ DÖNEM

Borç yönetimi politikalarının temelinde, kamu finansman açıklarının ne şekilde, hangi vade ve faiz bileşeni ile finanse edileceği ve borçların sürdürülebilirliği gibi sorunlar yatmaktadır. Bu sorunlar; makroekonomik hedefler ile ekonominin yönetilmesini ve piyasaların kontrol altına alınmasının önemini ifade etmektedir. Borç yönetimi politikalarının her ülke için temel amaçları mevcuttur. Bu temel amaçlar ülkelerin, hedefleri, beklentileri, küresel ve teknolojik gelişmeler ile ulusal fayda düzeyini en yüksek seviyeye çıkarma politikalarından oluşmaktadır. Ayrıca, devletin finansman ihtiyacı ve ödeme yükümlülükleri orta ve uzun vadede mümkün olan en düşük maliyetle finanse edilirken risk seviyesinin de makul bir düzeyde tutulması ise hayati bir önem taşımaktadır.

12 Eylül 2019 tarihinde yapılan düzenleme ile borç idaresinin 2002 yılından bu yana süregelen kurumsal yapısında değişiklik yapılmıştır. Buna göre Kamu Finansmanı ve Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğünce yürütülen borçlanma fonksiyonlarının önemli bir kısmı Borçlanma Genel Müdürlüğü adı altında oluşturulan yeni bir genel müdürlüğe aktarılmıştır.

Borçlanma Genel Müdürlüğü, 12 Eylül 2019 tarihinde resmi gazetede yayımlanan 45 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuştur. Borçlanma Genel Müdürlüğünün görev ve yetkileri ise ilgili Kararnamede belirtilmiştir. Devlet borçlarının yönetimine ilişkin olarak her türlü iç borçlanma ve dış borçlanma da dahil olmak üzere ödeme, erken ödeme, kayıt işlemlerini yürütmek ve devletçe verilen faiz ve ikrazata ilişkin işlemleri yapmak, devlet tahvili hazine bonosu ve diğer iç borçlanma senetlerini çıkarmak, ihale yönetimi, sürekli satış yönetimi ve diğer yöntemlerle satışını yapmak ve yaptırmak bunların satış

[272] Cangöz, C. M. 2019. "Borç Yönetiminin Kurumsal Yapısı: Nereye Gidiyoruz?" Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2019-29, 3

miktarlarını değerlerini ve faizlerini belirlemek bunlara ilişkin her türlü hazırlık akit ve diğer işlemleri yürütmek Türkiye cumhuriyeti adına uluslararası sermaye piyasalarında tahvil ve benzeri enstrümanlarla borçlu ve garantör sıfatıyla borç almak ve bunlara ilişkin akit ve garanti işlemleri ile her türlü temas ve müzakereleri yürütmek, devlet borcu kapsamında ortaya çıkan yükümlülüklerin yönetimi amacıyla finansal piyasalarda mevcut finansman ve türev araçlarını kullanmak suretiyle her türlü işlemi yapmak, ilgili diğer bakanlık birimleriyle işbirliği içinde borçlanma ürün politika ilke ve stratejilerinin belirlenmesine ve borçlanma programları hazırlanmasına katkıda bulunmak, Genel Müdürlüğün görev alanına giren faaliyetlerle ilgili olarak, yatırımcı ve kredi derecelendirme kuruluşlarıyla her türlü ilişkiyi yürütmek, bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmaktır.[273] .Borçlanma genel müdürlüğü ile Türkiye'nin borç yönetimi kurumsallaşmış ve genişletici maliye politikalarının finanse edilebilmesi için borçlanma üzerine önemli bir adım atılmıştır. Borçlanma genel müdürlüğü ile alanında uzman, sadece küresel değil ayrıca ulusal ekonomik bilgi ve eğitim düzeyine sahip kişiler kurum bünyesinde görevlendirilmiştir.[274]

Yapılan değişiklikle Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğündeki ön ofisin sadece iç borçlanmayı yürüten dairesi ile Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğündeki ön ofisin sadece uluslararası sermaye piyasalarında borçlanmayı gerçekleştiren dairesi Borçlanma Genel Müdürlüğü bünyesine alınmıştır. Öte yandan uluslararası finans kuruluşlarından, ticari kurumlardan ve diğer ülkelerden alınacak dış proje ve program kredileri Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde bırakılmıştır. [275] Dolayısıyla yeni yapıda birisi sermaye piyasalarından yapılacak borçlanmaları ve diğeri de program/proje kredileri için yapılacak borçlanmaları yürütülecek iki ayrı ön ofis oluşturulmuştur. Ayrıca orta ofis ile arka ofis fonksiyonları daha önce olduğu şekliyle Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet göstermeye devam edecektir.

Yapılan düzenleme ile borç yönetiminden sorumlu genel müdürlük sayısı ikiden üçe çıkmıştır. Dolayısıyla önceki yapıda da bulunan ikili yapının birleştirilmesi yerine daha parçalı bir yapı ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

İktisadi ekonomik kalkınma, büyüme, fiyat istikrarı, adil gelir dağılımı ve dış ticaret dengesini sağlamak ulusların temel hedefleridir. Bu iktisadi hedefleri oluşturmak hükümetlerin politikaları doğrultusunda şekillenmektedir. Hükümetler işsizlik, enflasyon ve diğer ekonomik problemlerin üstesinden gelme konusundaki çabalarında ekonomik büyüme oranları ve ödeme dengesi ile ne kadar başarılı olduklarını okuyabilmektedirler. Büyüme olmadan kalkınma olmayacağı düşünüldüğünde büyüme ile birlikte ülke vatandaşlarının refahının artması ve daha müreffeh bir yaşam sürüyor vaziyete gelmeleri gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için reel gayri safi yurtiçi hasılada ve böylece vatandaşların reel gelirlerinde bir artış olması gerekmektedir. Kamu harcamaları, yatırımlar, transfer

[273] "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi",30886No'lu Resmi Gazete, 2019. (Erişim tarihi 13.12.2019)

[274] BütçeGörüşmeleri Yeni Sisteme Göre Nasıl Değişti?,2018. http://mecliste.org/guncelleme/butce-gorusmeleri-yeni-sisteme-gore-nasil-degisti(Erişim tarihi: 13.12.2019)

[275] TURAN, M. A. 2018. "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", SocialSciencesResearchJournal. 7, 3, 42-91, ISSN: 2147-5237.

harcamaları ve ihracatta meydana gelecek artışlar ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek ve doğru politikaların uygulanması sonucu kalkınmayı beraberinde getirecektir. Bu politikalar uygulanırken harcamaların ve yatırımların finansmanı vergiler tarafından karşılanamaz düzeyde ise borçlanma bir finansman aracı olarak uygulanabilmektedir. Türkiye'de büyüme ve kalkınmanın planlı istikrarlı bir seyir izleyebilmesi için Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde merkezi İstanbul'da olan Borçlanma Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. İhdas edilen yeni birimin merkezinin İstanbul olarak belirlenmesi borç yönetiminde yetkilendirilen birim sayısını 3'e çıkarmanın ötesinde diğer 2 birimin Ankara'da olması nedeniyle koordinasyon konusunda problemler yaşanması söz konusu olabilecektir. Öte yandan İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi olması konusunda atılan adımlara bir yenisinin eklenmesi nazarından bakıldığında ise bu düzenlemenin makul bir zemine oturtulması mümkün olabilmektedir.

KAYNAKÇA

TURAN, M. A. 2018. "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", SocialSciencesResearchJournal. 7, 3, 42-91, ISSN: 2147-5237.

Bütçe Görüşmeleri Yeni Sisteme Göre Nasıl Değişti? 2018.http://mecliste.org/guncelleme/butce-gorusmeleri-yeni-sisteme-gore-nasil-degisti(Erişim tarihi: 13.12.2019)

"Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi",30886No'lu Resmi Gazete, 2019. (Erişim tarihi 13.12.2019)

http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/mevzuattaki-son-degisiklikler/2019-mevzuattaki-son- degisiklikler_temp_temp-000_/2019-eylul_temp_temp-000_2019_09_/cumhurbaskanligi- teskilati-hakkinda-cumhurbaskanligi-kararnamesinde-degisiklik-yapilmasina-dair- cumhurbaskanligi-kararnamesi-kararname-numarasi-45.html(Erişim tarihi 13.12.2019)

CANGÖZ, C. M. 2019. "Borç Yönetiminin Kurumsal Yapısı: Nereye Gidiyoruz?" Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2019-29, 1-8.

Cangöz, M. C.(2007). "Kamu Borç Yönetimi",www.maliye.gov.tr

Demircan, ve Dönmez.(2007), "Türkiye'de Mali Disiplinin Saplanmasında İç Borçlanma

Politikasının yeniden Yapılandırılması", Vergi Dünyası, Sayı:306, s.135-136

CANGÖZ, M.C. ve ERDENER, G. (2012), "Dış Borç Yönetimi",

Hazine İşlemleri ve Çağdaş Hazine Yönetimi (Editörler: M.C. Cangöz ve E. Balıbek), Seçkin Yayınları, Ankara

SAYGILIOĞLU, N. (2012), "Türkiye'de Borç Yönetiminde KurumsalDüzen", Devlet Borçları, Editörler: Fazıl Tekin, Şebnem Tosunoğlu, Anadolu Üniversitesi AÖF Yay., Yayın No: 1541, Eskişehir.

İZMİR SU VE KANALİZASYON İDARESİNİN (İZSU) VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE ETKİNLİK ÖLÇÜMÜ

Doç. Dr. Tuncer ÖZDİL
Bilim Uzmanı Beyza Betül ŞEN
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Günlük hayatta vazgeçilemez ve ikame edilemez özellikte olan su, yeryüzünde insan hayatı için başlıca yaşam gerekliliğidir ve aynı zamanda sanayi, tarım ve enerji üretiminde de önemli bir yere sahiptir. Artan dünya nüfusu, suya olan ihtiyacı da sürekli arttırmakta bununla birlikte küresel iklim değişikliği sebebiyle su kaynakları hızla tükenmektedir. Bu sebeple gelecek nesillere kullanabileceği temiz su bırakmak önemli çevresel konular arasında yer almaktadır. Dolayısıyla günümüzde su ve kanalizasyon hizmetlerinin sunulmasında verimlilik ön plana çıkan konulardan biri olmaktadır. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de büyükşehir belediyelerinde su ve kanalizasyon hizmetleri, belediyelere bağlı kuruluşlar tarafından sunulmaktadır.

Bu çalışmada İzmir Büyükşehir belediyesine bağlı bir kuruluş olarak hizmet veren İzmir Su İşletmesi'nin etkinliği Veri Zarflama Analizi yöntemi ile ölçülmüştür. Veri Zarflama Analizi (VZA), en etkin karar verme birimine göre bir etkinlik sınırı belirleyerek diğer karar verme birimlerinin etkinliğini bu sınıra göre karşılaştırmalı olarak hesaplayan birbirinden farklı, çok sayıda girdi ve çıktıyı kullanarak etkinlik analizi yapan bir nonparametrik programlama modelidir. Veri Zarflama Analizinde ölçeğe göre sabit getiri varsayımını kabul eden Charnes, Cooper ve Rhodes – CCR modeli ve ölçeğe göre değişken getiri varsayımını kabul eden Bhanker, Charnes ve Cooper – BCC modeli girdiye ve çıktıya yönelik olarak incelenebilmektedir. Söz konusu çalışmada girdiye yönelik CCR modeli uygulanmış ve etkin olmayan yıllar belirlenerek sorunların sebepleri analiz edilmiştir. Çalışmada girdi değişkenleri olarak; su kayıp oranı, toplam personel sayısı, içme suyu şebeke uzunluğu, kanalizasyon şebeke uzunluğu, çıktı değişkenleri olarak ise; toplam abone sayısı ve üretilen su miktarı kullanılmıştır. İşletmenin 2007 – 2018 yılları arasındaki faaliyet raporlarından elde edilen veriler ile yapılan analiz sonucunda 2008, 2009, 2012, 2013, 2015, 2016 ve 2017 yıllarının etkinliklerinin diğer yıllara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca var olan çıktıyı üretebilmek için kullanılan girdi miktarlarındaki yapılması gereken azalışlar hesaplanarak girdiye yönelik etkinlik analizi de yapılmıştır. Bir işletmenin geçmiş dönemlerine ait verileri kullanılarak Veri Zarflama Analizi ile etkinlik ölçümünün yapıldığı bu çalışmanın, işletmenin kaynak kullanımı ve üretim miktarlarını değerlendirmesine katkı sağlaması hedeflenmiştir. Ayrıca çalışmanın sonraki yıllarda yapılacak planlamalar için yol gösterici olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Veri Zarflama Analizi, Etkinlik, Su

Efficiency Measurement with Data Envelopment Analysis of İzmir Water and Sewerage Administration (IZSU)

Abstract

Water, which is indispensable and unsubstitutable in daily life, is the main life necessity for human life on earth and has an important place in industry, agriculture and energy production. The growing world population is constantly increasing the need for water, but water resources are rapidly depleted due to global climate change. Therefore, leaving clean water for future generations is one of the important environmental issues. Hence, efficiency is one of the prominent issues in the provision of water and sewage services. Water and sewerage services, like in the World, metropolitan municipalities in Turkey are provided by the subsidiaries to the municipalities.

In this study, the effectiveness of İzmir Water Enterprise, which serves as an affiliate of İzmir Metropolitan Municipality, was measured with Data Envelopment Analysis method. Data Envelopment Analysis (DEA) is a nonparametric programming model that performs efficiency analysis by using different inputs and outputs different from each other, which determines the effectiveness of other decision making units in comparison to the most effective decision making unit. In the Data Envelopment Analysis, the Charnes, Cooper and Rhodes - CCR model, which accepts the assumption of constant returns to scale, and the Bhanker, Charnes and Cooper - BCC model, which accepts the assumption of variable returns to scale, can be analyzed for input and output. In this study, CCR method was applied for the input and inefficient years were determined and the causes of the problems were analyzed. In the study, as input variables; water loss rate, the total number of personnel, drinking water network length, sewage network length, output variables; the total number of subscribers and the amount of water produced were used. As a result of the analysis made with the data obtained from the activity reports of the enterprise between 2007 and 2018, it was determined that the activities of 2008, 2009, 2012, 2013, 2015, 2016 and 2017 were lower than the other years. In addition, the efficiency analysis for the input was calculated by calculating the necessary decreases in the input amounts used to produce the existing output. It is aimed to contribute to the evaluation of resource utilization and production amounts of this study in which efficiency measurement is performed by using Data Envelopment Analysis by using data of a company's previous periods. In addition, the study is expected to be a guide for future planning.

Key Words: Data Envelopment Analysis, Efficiency, Water

GİRİŞ

Yaşam için en temel ihtiyaç olan su, hem biyolojik hem de fizyolojik anlamda hayati önem taşımaktadır. Tarımda, endüstride ve günlük yaşantının her alanında kullanılan suyun değeri oldukça büyüktür. Gelişen teknoloji farklı kaynaklara olan ihtiyaçları da değiştirmektedir ancak bir ikamesi bulunmayan suya olan ihtiyaç değişmemektedir. Yıllardır üretimin kıt olmayan kaynakları olarak bilinen ‘doğa’ kaynaklarından su, iklim etkisi ve sınırlı yer altı su rezervleri sebebiyle artık kıt kaynak haline gelmiştir. Özellikle son zamanlarda atmosferdeki değişiklikler, kentleşen nüfusun fazlalığı gibi sebeplerle azalan suyun kontrollü tüketimi önem kazanmaktadır. Ayrıca Gelişmiş ve temiz su kaynaklarının ulaşılabilir düzeyde olması günümüzde bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir (Oluklulu,

2017). Ekonomide kıt kaynakları etkin bir şekilde kullanmak için birçok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalardan biri olan Veri Zarflama Analizi (VZA), mevcut girdi ve çıktı değişkenlerini kullanarak girdilerde ya da çıktılarda ne gibi değişiklikler yapılması gerektiğini belirleyen analizlerden biridir.

Birçok dünya ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de su ve kanalizasyon hizmetleri yerel yönetimler aracılığıyla, büyükşehir belediyelerinde ise belediyeye bağlı kuruluşlar aracılığıyla sunulmaktadır (Karahan & Akdağ, 2014).

Bu çalışmanın amacı, İzmir büyükşehir belediyesine bağlı kuruluş olarak su ve kanalizasyon hizmetini sunan İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi (İZSU)'nin yıllara göre hizmet etkinliğini Veri Zarflama Analizi yöntemi ile ölçmek ve etkin olmayan yıllar için belirlenen sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirmektir.

Literatürde su ve kanalizasyon hizmeti etkinliği ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Tupper ve Resende (2004), Brezilya'daki su ve kanalizasyon sektörünün devlet ekonomisini nasıl etkilediğinin analizini yapmışlar ve önemli verimsizlikler elde etmişlerdir (Tupper & Resende, 2004). Woodbury ve Dollery (2004) Avusturalya'da yerel bir belediyenin su hizmetlerinin etkinlik analizini yaparak su hizmetlerinde %26 oranında bir iyileştirme yapılması gerektiğini hesaplamışlardır (Woodbury & Dollery, 2004). Bonifaz ve Itakura (2014) Latin Amerika su dağıtım sektöründe şirketler arasında verimsizlik seviyelerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda, zamanla verimsizlik oranlarının düştüğü ancak özel sektördeki verimsizlik önlemlerinin daha kararlı iken kamu sektöründeki verimsizlik puanları daha çarpık yapıda olduğu görülmüştür (Bonifaz & Itakura, 2014). Karahan ve Akdağ (2014), yaptıkları Diyarbakır büyükşehir belediyesi su ve kanalizasyon idaresinin 13 yıllık su ve kanalizasyon hizmet etkinliği hesaplamasında 10 yılın etkin olduğu sonucuna varmışlardır (Karahan & Akdağ, 2014). Bağdadioğlu ve Cumhur (2010), Türkiye'de 16 büyükşehir belediye su işletmesinin şehir suyu tedarikindeki verimsizliği ölçmeyi hedeflemişlerdir ve yapılan hesaplamalar sonucunda şehir suyu arz sektöründe oldukça yüksek verimsizlik olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Bağdadioğlu & Cumhur, 2010).

VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

Veri zarflama analizi, çoklu girdi ve çoklu çıktı gözlemlerden hareketle etkin sınırın bulunması ve etkin sınır içinde kalan etkin olmayan noktaların merkeze olan radyal uzaklıklarının hesaplanması problemidir. Bu yaklaşım sayesinde birden çok ve farklı ölçeklerle ölçülmüş veya farklı ölçü birimlerine sahip girdi ve çıktıların karar birimleri arasında verimlilik karşılaştırması yapmayı zorlaştırdığı durumlarda, karar birimlerinin göreli performansını VZA yaklaşımı ile çözmek mümkündür. VZA'nın, pozitiflik, etkin bir karar birimini içinde barındırma anlamında en az bir karar biriminin etkin olması, üretim olasılığı kümesi ve buna bağlı olarak girdi ve çıktı kümelerinin kendi sınırlarını içermesi ve modele dâhil edilen karar verme birimlerinin en az bir girdi ve bir çıktısı olması biçiminde dört temel varsayımı vardır. Bunlar dışında literatürde üzerinde durulan diğer bir varsayım ise, karşılaştırmalı etkinlik modeline dâhil edilen karar verme birimlerinin benzer girdi ve çıktılara sahip olması gerektiğidir. Buna göre, karşılaştırmanın anlamlı olabilmesi için karar birimi setinin homojen olduğu ve benzer özelliklere sahip karar birimleri arasındaki farklılıkların ortaya konacağı varsayılır (Golany & Roll, 1989). Aksi halde, VZA etkinlik ölçümünde doğru sonuçlar sunmayacaktır.

Veri zarflama analizi, girdiye yönelik ve çıktıya yönelik olmak üzere iki farklı şekilde modellenmektedir. Etkinlik sınırının belirlenmesinde rol oynayan bu iki model de ölçeğe göre sabit ve değişken getiri yaklaşımları ile ele alınmaktadır. Karar verme birimlerinin "mevcut çıktılarında bir değişiklik olmadan girdi miktarını en az seviyede kullanarak etkin olan" modele "girdi yönelimli yaklaşım" denir.

Çoklu girdi ve çoklu çıktılara ait tüm değerleri ağırlıklandırarak doğrusal bir taban üzerinde bir araya getiren veri zarflama analizi,

$$\frac{\sum_{j=1}^{p} u_j y_j}{\sum_{i=1}^{m} v_i x_i}$$

şeklinde girdileri çıktılara dönüştüren karar verme birimlerinin ağırlıklı çıktıların ağırlıklı girdileri oranı olarak tanımlanır. Burada v_i, x_i girdilerinin ağırlıklarını ve u_j, y_j çıktılarının ağırlıklarını göstermektedir (Özdil & Şen, 2019a).

Bu çalışmadaki analiz, ölçeğe göre sabit getiri varsayımının geçerli olduğu CCR modeline göre yapılmıştır. Charnes ve Rhodes (1978) tarafından önerilen Charnes Cooper Rhodes – CCR modeli, toplam etkinlik hakkında genel bir değerlendirme elde edilmesini ve kaynakların yeterli olup olmadığını tahmin edilmesini sağlar. Aynı çıktı miktarını elde edebilmek için girdi düzeyini minimum yapmayı amaçlayan bu modelde primal model

$$\min \theta$$

$$\sum_{j=1}^{n} \lambda_j x_{ij} - \theta x_{i0} \leq 0 \quad ,$$

$$\sum_{j=1}^{n} \lambda_j y_{rj} - \theta x_{r0} \geq 0 \quad ,$$

$$\lambda_j \geq 0$$

biçiminde gösterilmektedir (Özdil & Şen, 2019b).

UYGULAMA

Uygulama aşamasında, VZA ile İZSU'nun 2007 ile 2018 yılları arasında 12 yılı kapsayan su ve kanalizasyon hizmetlerinin etkinlik analizi yapılmış, kullanılan girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesinde literatür taraması sonucunda daha önceki çalışmalarda kullanılan değişkenlerden yararlanılmıştır. Kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri Tablo 1'de verilmiştir. Değişkenlere ait veriler İZSU faaliyet raporlarından elde edilmiştir. Dört girdi ve iki çıktının kullanıldığı modelde kullanılan kaynakların nasıl azaltılacağı araştırılmak istendiğinden girdiye yönelik CCR yöntemi ile VZA uygulanmıştır.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Girdi ve Çıktı Değişkenleri

Girdi Değişkenleri	Çıktı değişkenleri
Su kayıp oranı (%)	
Personel sayısı	Abone sayısı
İçme suyu şebeke uzunluğu (km)	Üretilen su (m^3/yıl)
Kanalizasyon şebeke uzunluğu (km)	

Tablo 2. Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait Veriler

	GİRDİ				ÇIKTI	
KVB	**Su kayıp oranı** (%)	**Personel sayısı**	**İçme suyu şebekesi** (km)	**Kanalizasyon şebekesi** (km)	**Abone sayısı**	**Üretilen su** (m^3/yıl)
2007	44,72	1.956	70,8	60,8	1.021.496	201.228.378
2008	42,13	3.125	187,9	90,4	1.122.228	192.138.414
2009	39,88	3.078	314,1	115,2	1.082.184	184.481.003
2010	36,44	1.673	185,7	61,9	1.113.479	183.171.383
2011	35,6	1.528	364,4	147,2	1.225.057	183.330.975
2012	34,51	1.610	723	131,2	1.246.338	183.970.892
2013	33,15	1.745	351,7	71,3	1.274.462	184.066.557
2014	32,64	2.165	120	31	1.606.150	187.100.197
2015	31,35	2.162	351,2	121,2	1.632.498	196.306.981
2016	30,51	2.176	419,6	186,1	1.691.609	207.376.347
2017	30,48	2.111	720,7	179	1.747.031	211.513.696
2018	28,86	2.007	568,3	86,6	1.818.353	217.700.667

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü 2007-2018 Faaliyet Raporları

Tablo 2'de belirtilen her bir yıl, VZA için birer Karar Verme Birimini (KVB) ifade etmekte ve dolayısıyla her bir KVB arasındaki kıyaslama yıllara göre hizmet etkinliğini ortaya koymaktadır. Modelin çözümü, Microsoft Excel uzantısı olan DEA-Solver ile yapılmış, elde edilen çözüm değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Girdiye Yönelik CCR Modeli Analizi Sonuçları

KVB	**Etkinlik Değeri**	**Referans Kümesi**
2007	1	
2008	0,7835	2014(0,962), 2018(0,056)
2009	0,7453	2014(0,672), 2018(0,27)
2010	1	
2011	1	
2012	0,9771	2010(0,07), 2011(0751), 2018(0,154)
2013	0,9645	2010(0,597), 2011(0,028), 2018(0,32)
2014	1	
2015	0,9512	2014(0,484), 2018(0,486)
2016	0,9891	2014(0,343), 2018(0,658)
2017	0,9231	2011(0,008), 2018(0,964)
2018	1	

Tablo 4. Girdi Değişkenlerinde Yapılması Gereken Değişiklikler

		Su kayıp oranı (%)	**Personel sayısı**	**İçme suyu şebekesi** (km)	**Kanalizasyon şebekesi** (km)
2008	**Mevcut**	42,13	3125	187,9	90,4
	Etkin değer	33,01	2195	147,2	34,7
	Değişim (%)	-21,65	-29,76	-21,66	-61,62

2009	**Mevcut**	39,88	3078	314,1	115,2
	Etkin değer	29,72	1996	234,1	44,2
	Değişim (%)	-25,48	-35,15	-25,47	-61,63
2012	**Mevcut**	34,51	1610	723	131,2
	Etkin değer	33,72	1573	374,1	128,2
	Değişim (%)	-2,29	-2,30	-48,26	-2,29
2013	**Mevcut**	33,15	1745	351,7	71,3
	Etkin değer	31,97	1683	302,8	68,8
	Değişim (%)	-3,56	-3,55	-13,91	-3,51
2015	**Mevcut**	31,35	2162	351,2	121,2
	Etkin değer	29,82	2023	334,1	57,1
	Değişim (%)	-4,88	-6,43	-4,87	-52,92
2016	**Mevcut**	30,51	2176	419,6	186,1
	Etkin değer	30,18	2063	415,1	67,6
	Değişim (%)	-1,08	-5,19	-1,07	-63,68
2017	**Mevcut**	30,48	2111	720,7	179
	Etkin değer	28,14	1949	551,2	84,8
	Değişim (%)	-7,68	-7,67	-23,52	-52,63

Tablo 3 incelendiğinde, 2007, 2010, 2011, 2014 ve 2018 yıllarının etkinlik değerinin 1 olduğu, yani etkin yıllar olduğu diğer yılların ise etkin olmadığı görülmektedir. 2008 ve 2009 yıllarının etkinlik değeri tüm yıllar arasında en düşük değere sahip olduğu için etkinlik sınırına en uzak yıllar olduğu söylenebilir. Etkin olarak belirlenen yılların referans olma sıklıklarına bakıldığında ise 2007 yılı etkin olmasına rağmen hiçbir yılda referans olmadığı, 2018 yılının ise etkin olmayan her yıla referans olarak en etkin yıl olduğu söylenebilir.

Etkin olmayan yıllardaki sorunların çözümü için referans kümesi sütunundaki değerlere göre her bir girdi değerinde yapılması gereken değişiklikler Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, etkin olmayan yılların etkinlik sınırından uzaklaşmasının sebebinin ağırlıklı olarak içme suyu ve kanalizasyon şebeke uzunluklarının olduğu söylenebilir. Verilerdeki değişim oranlarına bakıldığında en yüksek oranların bu değişkenlerde (içme suyu şebeke uzunluğu, kanalizasyon şebeke uzunluğu) olduğu görülmektedir. 2012 ve 2013 yıllarının etkin olabilmesi için içme suyu şebeke uzunluğunun diğer değişkenlere göre daha fazla azaltılması gerekirken, diğer yılların etkin olabilmesi için kanalizasyon uzunluğunun %50'den fazla oranda azaltılması gerekmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, VZA ile bir kamu kuruluşu ve yerel yönetim birimi olan İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi'nin 2007-2018 yılları arasındaki su ve kanalizasyon hizmetine dair kurumun hizmet etkinliği analizi yapılmıştır.

Analizin yapıldığı 12 yıllık dönemin, 5 yılının (2007, 2010, 2011, 2014, 2018) etkin olduğu, 7 yılının ise (2008, 2009, 2012, 2013, 2015, 2016 ve 2017) etkin olmadığı belirlenmiştir. Su kayıp oranının ve personel sayısının 2009 yılında, içme suyu şebeke uzunluğunun 2012 yılında ve kanalizasyon şebeke uzunluğunun 2016 yılında diğer yıllara göre daha fazla azaltılması gerektiği hesaplanmıştır.

Bir işletmenin geçmiş yıllarına ait verileri kullanılarak karşılaştırmalı etkinlik analizinin yapıldığı bu çalışmanın da örnek olacağı üzere, işletmelerin kaynak kullanımlarının

değerlendirilmesinde VZA'nın katkısı olacağı ve ileriki yıllarda yapılacak çalışmalar için yol gösterici olabileceği görülmektedir. Sonuç olarak, sadece bir işletmenin geçmiş yıllarına ait verileri ile yapılan bu çalışma, aynı yıla ait farklı birimlerin ya da aynı verilerle farklı işletmelerin kıyaslanması için de yapılabilir.

KAYNAKÇA

Bağdadioğlu, N., & Cumhur, Y. (2010). Türkiye Şehir Suyu Arz Sektöründe X-Verimsizliğinin Ölçülmesi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 205-223.

Bonifaz, J. L., & Itakura, R. (2014). An Analysis of Inefficiency of Big Urban Water Utilities in Latin-America. *Presentado en la Conferencia Anual del Consorcio de Universidades 2014* (s. 1-23). Universidat Del Pacifico.

Golany, B., & Roll, Y. (1989). An Application Procedure For DEA. *OMEGA Int. J. of Mgmt Sci*, Vol: 17, No:3, 237-250.

Karahan, M., & Akdağ, R. (2014). Veri Zarflama Analiziyle Hizmet Etkinliği Ölçümü:Diyarbakır DİSKİ Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı), 179-187.

Kılıç, S. (2008, Ekim). Küresel İklim Değişikliği Sürecinde Su Yönetimi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 161-186.

Koç, G., & Acar, D. (2018, Eylül). Büyükşehir Su ve Atıksu İdarelerinin Verimliliklerinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçümü. *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 566-590.

Oluklulu, S. (2017). Kentsel Atık Su Yönetimi: Türkiye'de Büyükşehir Belediyeleri'nde Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Atık Su Arıtma Tesislerinin Etkinliğine Dair Bir İnceleme. *Doktora Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdil, T., & Şen, B. B. (2019a). Manisa Ulaştırma İşletmesinin Ulaşım Etkinliğinin Veri Zarflama Yöntemlerinden BCC Modeliyle Ölçülmesi. *Yeni Nesil Girişimcilik ve Ekonomi* (s. 565-580). Bursa: EKİN Basım Yayın Dağıtım.

Özdil, T., & Şen, B. B. (2019b). Manisa Toplu Taşımacılık İşletmesinin Ulaşım Etkinliğinin Veri Zarflama Analiziyle Ölçülmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi* (s. 359-373). Şırnak: Asos Yayınevi.

Tupper, H. C., & Resende, M. (2004). Efficiency and Regulatory Issues in the Brazilian Water and Sewage Sector: An Empirical Study. *Utilities Policy*, s. 29-40.

Woodbury, K., & Dollery, B. (2004, September). Efficiency Measurement in Australian Local Government: The Case of New South Wales Municipal Water Services. *Review of Policy Research*, s. 615-636.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİGARA KULLANIM ALIŞKANLIĞI: AYDIN ADÜ AYDIN MYO ÖĞRENCİLERİ UYGULAMASI

Öğr. Gör. Dr. Aylin DİLEK
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Risk alma davranışları içerisinde kabul edilen Sigara kullanımı günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından biridir. Kullanım yaşı giderek ergenlik döneminin başlarına kadar inmektedir. Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de sigara bağımlılığı her yıl artış göstermektedir. Dünya genelinde 1 milyar 250 milyon kişinin sigara içtiği tahmin edilmektedir. Dünyada her yıl 6,5 milyon insan sigara nedeniyle yaşamını yitirmektedir ve bu sayının 2020 yılında 8,5 milyona, 2025-2030 yılları arasında 10 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalar sigara tüketiminin artan nüfusa oranla daha büyük ölçüde artmakta olduğunu göstermektedir. Sigara bağımlılığı farklı sosyal kültürel ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü her ülkenin koşulları birbirinden farklıdır. Ülkeler, bu bağımlılığın insanlarda ve toplumlarda getirdiği etkileri ortadan kaldırmak için büyük bir çaba ve para sarf etmektedirler.

Üniversite yılları, genç yetişkinliğe geçişin, bilişsel, sosyal ve duygusal değişimlerin yaşandığı, yeni bir fiziksel, sosyal, duygusal ve entelektüel bir dönemdir. Bu dönemde, evden ve aileden ayrılma, yeni bir çevreye uyum, bir mesleğe aday olma ve iş bulmayla ilgili belirsizliklere bağlı gelişen kaygı ve stres yaşanabilir. Bu dönemde sigara, alkol, madde kullanımı gençler arasında bir başa çıkma yöntemi olarak tercih edilebilir.

Yapılan çalışmalar sonucu sigara içme nedenleri arasında en önemli olarak büyümenin bir sembolü olarak görülmesi, reklamların özendirici rolü, kız çocuklarının erkeksi olma hevesleri, ergenin bir tür meydan okuma tarzı, arkadaş grubuna ayak uydurma çabası bulunmuştur. Bazı kaynaklarda ise, hava atmak, adamdan sayılmak, belli bir gruba kendini kabul ettirebilmek ya da sigara içen ebeveynle özdeşim sayılmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu'nda eğitim gören öğrencilerin, sigara kullanma alışkanlıklarının belirlenmesidir. Araştırma farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencileri kapsamaktadır. Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılarak, konu ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra birincil veri toplama tekniklerinden anket yöntemi uygulanmıştır. Yapılan anketler SPSS paket programında analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırma sonucu bizlere üniversite öğrencilerinin, sağlığa zararlı olduğunu bilmelerine rağmen sigara kullanmaya devam ettiklerini göstermiştir. Sigara içenlerin büyük çoğunluğu sigarayı bırakmak istediklerini ama başarılı olamadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Sigara Kullanımı, Risk Alma, Adnan Menderes Üniversitesi

UNİVERSİTY STUDENTS' HABİTS OF SMOKİNG: AYDIN ADÜ AYDIN VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS

Abstract

Smoking is accepted as one of the most important social problems. Age of use gradually decreases until the beginning of puberty. As in all countries of the world, cigarette addiction increases every year in our country. It is estimated that 1 billion 250 million people worldwide smoke. 6.5 million people die each year due to smoking in the world and this number is estimated to reach 8.5 million in 2020 and 10 million between 2025-2030. Studies conducted in our country show that cigarette consumption is increasing to a greater extent than the increasing population. Cigarette addiction is due to different social, cultural and economic reasons. Because the conditions of each country are different. Countries are making great efforts and money to eliminate the effects of this addiction on people and societies.

University years are a new physical, social, emotional and intellectual period in which transition to young adulthood, cognitive, social and emotional changes are experienced. During this period, anxiety and stress may arise due to uncertainties about leaving home and family, adapting to a new environment, being a candidate for a profession and finding a job. During this period, smoking, alcohol and substance use may be preferred as a coping method among young people.

As a result of the studies, it was found that the most important causes of smoking were seen as a symbol of growth, the encouraging role of advertisements, the desire of the girls to be masculine, a kind of challenge style of the adolescent and the effort to keep up with the group of friends. In some sources, airing, being counted from a man, being able to accept oneself to a certain group or identifying with a smoking parent are considered.

The aim of this study was to determine the smoking habits of students attending Aydın Adnan Menderes University Aydın Vocational School. The research includes students studying in different departments. In the study, firstly literature review is done and theoretical information about the subject is given. Then, one of the primary data collection techniques, survey method was applied. The questionnaires were analyzed and interpreted in SPSS package program.

The results of the study showed that university students continue to smoke, even though they know that they are harmful to health. The vast majority of smokers stated that they wanted to quit smoking but did not succeed.

Keywords: University Students, Smoking, Risk Taking, Adnan Menderes University

İNOVASYON ODAKLI KÜMELENMELER

Öğr. Gör. Dr. Aylin Dilek
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Türk Dil Kurumunda göre inovasyon kelimesinin karşılığı yenileşim, yenilik kelimeleridir. Yenileşim ise "Değişen koşullara uyabilmek için toplumsal, kültürel ve yönetimsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması olarak tanımlanmaktadır(tdk.gov.tr).

Oslo Kılavuzunda ise yenilik; "işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Oslo Kılavuzu, 2005, 50).

Tödtling 1999 yılında yaptığı çalışmada yenilikçiliği hedef alan kümelenme yapıları, bu yenilikçilik sürecine kaynak olacak çevre faktörlerinin iyileştirilmesine dayandığını söylemiştir. Her bölgenin çevre faktörleri farklı olduğundan, yenilikçi kümelenme stratejileri de farklı olmaktadır. Yenilikçiliğe kaynaklık edecek unsurlara göre, kümelenme stratejileri de değişebilmektedir.

Kümelenme içinde yer alan firmalar, yenilikçi çalışmalarında ihtiyaçları olan kaynaklara daha hızlı ve kolay ulaşırlar. Teknolojilerini geliştirmek, hammadde, malzeme ve makinaya daha kolay ulaşmak ve pazarın durumunu daha erken öğrenmek gibi konularda avantaj sağlarlar.

Her firmanın kendine özgü bir yenilik süreci vardır. Firmalar kendi organizasyon yapılarına, ihtiyaçlarına ve algıladıkları fırsatlara göre çalışma modellerini ve teknolojiyi bir araya getirerek sektördeki konumlarının yeniden belirleyebilirler.

Ülkelerin inovasyona dayalı büyüme ve kalkınma süreçlerinde kümelenmeler önemli bir rol oynamaktadır. Kümelenme, benzer alanlarda faaliyette bulunan firmaların, maliyet avantajını sağlamak için oluşturdukları bölgesel yığılmalarıdır. İnovasyon odaklı kümelenmeler teknopark, teknoloji geliştirme bölgesi veya bilim şehri olarak amaçlarına ve büyüklüklerine göre isimlendirilmektedirler. Bunlar; üniversiteler, araştırma merkezleri şirketler, girişimciler ve yatırımcıların bir araya geldiği alanlardır. İnovasyon kümelerinin temel amacı ileri teknolojili ürünlerin ve ticarileşebilecek keşiflerin üretilmesini destekleyecek yenilikçi ekosistemi hızlandırmaktır. Bu kümelenmeler, ortak altyapılar, rekabeti artırma, gerekli sermayenin ve yatırımın temini, üniversite-sanayii işbirliğinin artması ve network geliştirme gibi alanlarda fayda sağlamaktadır.

Bu çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmış, konuyla ilgili mevcut çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra inovasyon ve kümelenme kavramlarına yer verilmiş, kümelenmelerde son yıllarda artmaya başlayan inovasyonun önemine vurgu yapılmış ve inovasyon odaklı kümeler dünyadan ve Türkiye'den örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kümelenme, İnovasyon, Yenilikçilik, Endüstriyel Kümelenmeler.

INNOVATION-FOCUSED CLUSTERS

Abstract

According to the Turkish Language Institution, the word innovation refers to innovation and innovation. Innovation is defined as the introduction of new methods in social, cultural and administrative environments in order to adapt to changing conditions(tdk.gov.tr).

Innovation in the Oslo Guide is; "The implementation of a new or significantly improved product (product or service), or process, a new marketing method or a new organizational method in internal business practices, workplace organization or external relations" (Oslo Kılavuzu, 2005, 50).

In his 1999 study, Tödtling said that cluster structures aimed at innovation were based on improving environmental factors that would be the source of this innovation process. Since each region has different environmental factors, innovative clustering strategies are also different. Clustering strategies may also change according to the factors that will provide innovation.

Companies in the cluster can access the resources they need faster and easier in their innovative works. They are advantageous in terms of developing their technologies, accessing raw materials, materials and machinery more easily and learning the market situation earlier.

Each company has its own innovation process. Companies can redefine their position in the sector by bringing together their working models and technology according to their organizational structures, needs and perceived opportunities.

Clusters play an important role in the innovation and growth processes of countries. Clustering is the regional agglomeration of firms operating in similar areas to provide cost advantage. Innovation-oriented clusters are named according to their aims and sizes as technopark, technology development region or science city. These; universities, research centers are the areas where companies, entrepreneurs and investors come together.

The main purpose of the innovation clusters is to accelerate the innovative ecosystem that will support the production of high-tech products and commercialized discoveries. These clusters provide benefits in areas such as common infrastructures, increasing competition, supplying the necessary capital and investment, increasing university-industry cooperation and networking.

In this study, first of all, literature review has been done and current studies on the subject have been examined. Later innovation and given place to the clustering concept, emphasized the importance of innovation clusters began to increase in recent years, and innovation driven clusters is explained with examples from the world and Turkey.

Keywords: Clustering, Innovation, Industrial Clusters

TÜRKİYE'DE GELENEKSEL OLMAYAN PARA POLİTİKASININ ENFLASYONA ETKİSİ

Doç. Dr. Tuncer ÖZDİL
Dr. Öğr. Üyesi Beran GÜLÇİÇEK TOLUN
Arş. Gör. Mehmet DİNÇ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Günümüzde gelişen bilişim teknolojileri ve küreselleşmenin etkisiyle finansal piyasalardaki rekabet; giderek şiddetlenmiş, ülke - bölge ölçeğinden dünya ölçeğine hızla yaygınlaşmıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir doğal afet veya sosyo-ekonomik olay tüm ülke ve bölge ekonomilerini derinden etkiler hale gelmiştir. Bu kapsamda 2008 yılında gerçekleşen Mortgage krizi önceleri Avrupa'da konut piyasasında gerçekleşen küçük çaplı bir likidite kriziyken hızla yaygınlaşarak tüm dünyayı etkileyen bir finansal krize dönüşmüştür. Bu süreçte, tüm ülke ekonomileri için önceden belirlenen büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada sadece fiyat istikrarının yeterli olmadığı bunun yanısıra finansal istikrarı sağlanmanın da önemli olduğu görülmüştür. Kısaca finansal istikrar, bir ekonomideki tüm finansal kuruluşların borç alma ve verme yeteneklerinin korunması ve arttırılması olarak tanımlanabilir. Klasik para politikası araçları, artan rekabet ve finansal krizlerle mücadelede daha da önemli hale gelen finansal istikrarı sağlamada yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle, finansal istikrarı sağlayabilmek için geleneksel olmayan para politikası araçları kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de 2010 yılından itibaren enflasyonla mücadelede ve finansal istikrarı sağlamada geleneksel olmayan para politikası araçları kullanılmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde uygulanan geleneksel olmayan para politikası araçlarının fiyat istikrarına etkisi ekonometrik zaman serisi modellerinden GARCH modelleriyle araştırılmaktadır. GARCH (1,1), TGARCH ve EGARCH(1,1) yöntemleriyle oluşturulan iki ayrı modelde döviz kuru, piyasa faiz oranı, politika faizi, faiz koridoru ve Merkez Bankası-Cumhurbaşkanlığı sözlü müdahalelerinin TEFE ve ÜFE üzerinde istatistiksel olarak etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Geleneksel olmayan para politikası, Üretici fiyat endeksi, Tüketici fiyat endeksi, GARCH

THE EFFECT OF UNCONVENTIONAL MONETARY POLICY ON INFLATION IN TURKEY

Abstract

It is one of the most important factors in price consistency in achieving the predetermined economic growth-future targets for the economies of both developed and developing countries. However, it has recently been able to reach out to those who aim to price pricing where the globalization is also influenced by shaping information technology. In addition, it was added financially. No matter how central banks are established, there is no need for a broader link. Containing classical monetary policy instruments; In open markets, rediscounts, legal terms, loans in banks and financial transactions, effective transaction

purchases are adjusted by price, we adjust the average time here, and this is the final result. In this way, new instruments such as liquidity and credit requirement, quantitative easing, interest commitment-verbal orientation, implementation and interest rate corridor were added to the classical monetary policy instruments and the monetary policy of these instruments was tried to be unfounded / free of money. In order to ensure financial stability, the Central Banks have used all or some of these policy instruments in a continuous or limited time period according to the conjuncture of theeconomy. In our country, non-traditional by as well as further the Republic of Turkey to ensure financial stability becomes important Central Bank rid of and maintaining price stability, the negative effects of the mortgage crisis in 2008 monetary policy has been implemented.In this study, in 2017- August, 2019 period, the effectiveness of unconventional monetary policies implemented to ensure price stability in Turkey's economy is examined. The effect of nontraditional monetary policy instruments on producer price index (PPI) and consumer price index (CPI) was investigated by GARCH (Garch (1,1), Tgarch and Egarch(1,1)) models. It was concluded that verbal interventions made by the Central Bank and the Presidency, one of the non-traditional monetary policy instruments used during the period, were statistically effective on the price stability (PPI and WPI) of interest option mechanism and interest rates.

Key words: Unconventional monetary policy, Producer price index, Consumer price index, GARCH

Jel Code: E31, E42, E52

1. Giriş

Gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan tüm ülke ekonomileri için önceden belirlenen ekonomik büyüme-kalkınma hedeflerine ulaşmada fiyat istikrarı en önemli unsurlardan birisidir. Ancak son zamanlarda hızla gelişen bilişim teknolojilerinin şekillendirdiği piyasalarda küreselleşmenin de etkisiyle sadece fiyat istikrarı istenen hedeflere ulaşma da yeterli gelmemeye başlamıştır. Bunun yanına bir de finansal istikrar eklenmiştir. Gerek makul seviyelerde enflasyon yani fiyat istikrarı gerekse de daha geniş kapsamlı finansal istikrarın sağlanmasında Merkez bankaları tarafından uygulanan para politikası önemli bir yere sahiptir. Klasik para politikası araçları içerisinde yeralan; Açık piyasa işlemleri, reeskont oranları, yasal karşılık oranları, seçici kredi politikaları ve döviz efektif alımları tek başına fiyat istikrarını sağlamada çoğu zaman yeterliyken bu araçlar son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin de etkisiyle finansal istikrarı sağlamada yetersiz kalmışlardır. Böyle olunca klasik para politikası araçlarının yanına Likidite ve kredi imkanları, Miktarsal kolaylıklar, Faiz taahhüdü-sözlü yönlendirme, Zorunlu karşılık uygulaması ve Faiz koridoru gibi yeni araçlar eklenmiş ve bu araçların oluşturduğu para politikasına da geleneksel olmayan/alışılmadık para politikası denilmiştir. Merkez Bankaları finansal istikrarı sağlayabilmek için ekonominin içinde bulunduğu konjonktüre göre bu politika araçlarının tamamını veya bir kısmını sürekli veya sınırlı zaman aralıklarında kullanmışlardır. Ülkemizde de 2008 yılı Mortgage krizinin olumsuz etkilerinden kurtulabilmek ve fiyat istikrarının yanı sıra daha da önemli hale gelen finansal istikrarı sağlayabilmek için TCMB tarafından geleneksel olmayan para politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, 2017- Ağustos - 2019 döneminde Türkiye ekonomisinde fiyat istikrarını sağlamaya yönelik olarak uygulanan geleneksel olmayan para politikasının etkinliği incelenmektedir. Geleneksel olmayan para

politikası araçlarının üretici fiyat endeksi (ÜFE) ve tüketici fiyat endeksi (TÜFE) üzerindeki etkisi kukla değişkenli zaman serisi modellerinden GARCH (garch(1,1), Tgarch ve Egarch(1,1)) modelleriyle araştırılmıştır. Dönem içinde kullanılan geleneksel olmayan para politikası araçlarından Merkez Bankası ve Cumhur Başkanlığı tarafından yapılan sözlü müdahalelerin, faiz koridoru ve politika faizinin fiyat istikrarı (ÜFE ve TEFE) üzerinde istatistiksel olarak etkili olduğu bu politika araçlarının etkin olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

2. Geleneksel - Geleneksel Olmayan Para Politikası

Para politikası bir ulusal ekonomide, reel ve parasal akımlar arasında bir denge sağlayarak ya da varolan dengeyi koruyarak belirli ekonomik amaçlara ulaşabilmek için paraya ilişkin önlemlerin tümü olarak tanımlanabilir. Sözkonusu ekonomik amaçlar kısaca, fiyat istikrarı, ekonomik büyüme, refahı ve istihdamı arttırma olarak belirtilebilir (Erol, vd., 2013, s:45). Günümüzde bu amaçlara ulaşmada para politikası araçları gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Örneğin Amerikan Merkez Bankası (FED) kısa dönem faiz oranlarıyla kredi maliyetlerini ve kredi kullanımını etkileyerek şekillendirdiği ulusal para politikasıyla hane halkı harcamalarını, özel sektör yatırımlarını, üretim, işgücü ve enflasyon gibi makro değişkenleri doğrudan etkilemektedir (FED, Monetary Policy, 2018).

Geleneksel para politikasında Merkez bankaları piyasadaki para arzıyla oynayarak piyasadaki dalgalanmaları kontrol etmeye çalışır. Merkez bankaları ekonomide genişleme dönemlerinde para arzını azaltarak, daralma dönemlerinde ise para arzını artırarak makro-ekonomik dengeyi koruyacak şekilde piyasaya müdahale eder. Merkez bankaları para arzındaki değişmeye dayalı bu işlevlerini; açık piyasa işlemleri, reeskont oranı, selektif kredi uygulamaları, yasal karşılık oranı, döviz efektif alım-satımı gibi geleneksel para politikası araçlarıyla yerine getirmeye çalışır (Erol,vd., 2013, s.55).

Bu politikalar, önceleri likidite krizi olarak başlayan ancak ardından kısa bir süre sonra finansal krize dönüşen 2008 Mortgage küresel krizine kadar ülke ekonomileri tarafından oldukça yoğun, yaygın olarak kullanılan geleneksel politikalardır. Para politikası amaçları içerisinde en önemlisi fiyat istikrarıdır. Fiyat istikrarı, ekonomide enflasyon ve deflasyona yol açmayacak bir fiyatlar genel seviyesinin sürdürülmesidir. Fiyatlardaki aşırı yükselmeler ya da aşırı düşüşler, adaletli gelir dağılımını bozmakta, istihdamı, ödemeler dengesini olumsuz etkilemekte ve serbest piyasanın işleyişini engellemektedir. Ancak bu amaçlara ulaşmada çoğu zaman para politikası tek başına yeterli olmamakta, bu politikanın finans politikasıyla da desteklenmesi gerekmektedir.(Erol, vd., 2013, s.68). Finans politikası ise finansal sistemdeki kurumlarda ve ödeme sistemlerinde ortaya çıkabilecek şoklara karşı dayanıklılığı güçlendiren bir politika olarak finansal istikrarı kapsamaktadır.

Önceleri fiyat istikrarının tek başına finansal istikrarı da sağlayabileceği düşünülürken 2008 Mortgage küresel kriziyle bunun böyle olmadığı fiyat istikrarının tek başına finansal istikrarı sağlamadığı tam tersine gelir-gider dengesindeki sapmaların finansal kurumların ödeme gücü üzerinde doğrudan etkili olduğu görülmüştür. Bu nedenle krizle mücadelede finansal tedbirlere daha fazla önem verilmiş finansal araçlarda çeşitlendirmeye gidilmiştir. Krizin derinleşmesiyle yetersiz kalan geleneksel para politikası araçlarına ek olarak yeni politikalar geliştirilmiş ve bunlar da alışılmadık / geleneksel olmayan para politikası araçları olarak tanımlanmıştır (Perera, 2010, s.1).

Sözkonusu geleneksel olmayan para politikası araçları; Likidite ve kredi genişlemesi, Büyük ölçekli varlık alımları - Miktarsal genişleme, Faiz taahhüdü - Sözlü yönlendirme, Zorunlu karşılık uygulaması ve Faiz koridoru olarak belirtilebilir (Vural, 2013, s.24).

3. Türkiye Ekonomisi'nde Geleneksel Olmayan Para Politikası Uygulamaları

2008 Mortgage Küresel kriziyle birlikte gelişmiş ülkelerin uyguladıkları geleneksel olmayan para politikalarının doğal sonucu olarak diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'ye de yabancı sermaye girişi artmıştır. Artan yabancı sermaye hareketleriyle dışarıdan temin edilen kaynak yurt içi piyasalarda yoğun olarak kredi şeklinde kullandırılmıştır. Bu nedenle bankaların bilançolarında ve kredi hacimlerinde ciddi artışlar meydana gelmiş dolayısıyla bankaların taşıdıkları kur riski de artmıştır. Bunun bir diğer sonucu da dış dengesizlik ve sermaye akımlarına karşı kırılganlığın artması olmuştur.

Böyle bir süreçte, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), 2010 yılı sonundan itibaren makro finansal riskleri de dikkate alan yeni bir para politikası çerçevesi tasarlayarak finansal istikrarı hedefleyen geleneksel olmayan para politikası araçlarını uygulamaya koymuştur. Sözkonusu geleneksel olmayan para politikası araçları; faiz koridoru, likidite yönetimi-kredi genişlemesi, zorunlu karşılıklar-rezerv opsiyon mekanizması ve iletişim politikasıdır (Vural, 2013, s.20).

4. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçlarının Etkinliğinin Araştırılması

Her ne kadar artık günümüzde para politikasının temel amacı fiyat istikrarının yanı sıra daha geniş kapsamlı olarak finansal istikrarı sağlamak olsa da "fiyat istikrarı" yani "enflasyonun makul seviyelerde tutulması ve korunması" tüm ekonomiler için önemini koruyan, vazgeçilemez temel unsur olmaktadır. Bu çalışmada, bu temel gerçekten yola çıkılarak Türkiye'de uygulanan geleneksel olmayan para politikası araçlarından politika faizi, faiz koridoru ve sözlü yönlendirmelerin enflasyon üzerindeki etkisi araştırılarak bu yolla geleneksel olmayan para politikasının etkinliği açıklanmaktadır.

Oluşturulan modelde bağımlı değişken enflasyonu tanımlayan üretici ve tüketici fiyat endeksleri, bu endeksleri etkileyen bağımsız değişkenler ise, ABD doları cinsinden döviz kuru, politika faizi, faiz koridoru, piyasa faiz oranı ve sözlü yönlendirmelerle ilgili olarak Cumhurbaşkanlığı ve TCMB tarafından yapılan basın duyurularıdır. Çalışmada bu değişkenlere ait, 2017 ile Ağustos-2019 dönemini kapsayacak şekilde 01. 01. 2017 ve 31. 08. 2019 tarih aralığındaki 720 gözlem gününü kapsayan veriler kullanılmıştır. Sözkonusu veriler ham halde TCMB elektronik veri dağıtım sistemi üzerinden elde edilmiştir. Sözlü yönlendirmeler ise, Cumhurbaşkanlığı ve Merkez Bankası tarafından sözlü veya basın açıklamasının yani müdahalenin yapıldığı gün "1" yapılmadığı gün "0" olacak şekilde kukla değişken olarak modele eklenmiştir. Kukla değişkenin oluşturulmasında ise, "enflasyon, faiz oranı, döviz kuru" anahtar sözcükleri ilgili kuruluşların internet sayfalarında taratılarak araştırma verilerinin toplandığı dönemde yapılan sözlü açıklamalara, basın duyurularına ve raporlara ulaşılmıştır. Bunlar içerisinden yönlendirme amaçlı olanlar seçilmiş uygun şekilde kodlanarak veriler oluşturulmuştur. Değişkenler arasındaki ilişki ekonometrik zaman serisi modellerinden GARCH modelleri (GARCH (1,1), TGARCH ve EGARCH(1,1)) kullanılarak araştırılmıştır.

4.1. **Araştırma Modeli**

Genellikle zaman serilerine dayalı ekonometrik analizlerde temel varsayım; modeldeki hata terimleri arasında bağımlılığın yani otokorelasyonun olmadığı ve hata terimleri

varyansının zamana bağlı olarak değişmediği, sabit kaldığıdır. Ancak uzun zaman dilimlerine yayılan çok sayıda gözlemden oluşan makro-ekonomik finansal değişkenlere ait serilerde mevsimsel etkiler ve konjonktüre bağlı olarak aşırı dalgalanmaların olduğu ve bu veriler için yukarıda bahsedilen hata terimleri varyansının değişmezliği ve otokorelasyonun olmadığı varsayımlarının geçerli olamayacağı düşünülmektedir (Green, 1993, s.438). Bu durumdaki zaman serisi verileri için daha karmaşık hesaplamaları içeren ve durağan olmayan seriler için herhangi bir üssel dönüşümü gerektirmeyen ARCH (Ardışık Bağlanımlı Koşullu Değişen Varyans, Autoregressive Conditional Heteroscedasticity) veya genelleştirilmiş ARCH (GARCH) modelinin kullanılması önerilmektedir (Gökçe, 2003, s.270). Bu modellerde; varyansın, gecikmeli tahmin hatalarının karelerinin bir fonksiyonu olarak değişmesi olanağı sunulmaktadır. Ancak modelde koşullu varyans denkleminde hata teriminin tüm değerleri için katsayıların pozitif olması gerekmektedir. Ancak çok sayıda gözlem ve değişkenden oluşan modellerde koşullu varyans denkleminin katsayıları negatif çıkabilir. Bu durumda negatif olma şartını da barındıran GARCH modeli önerilmektedir. GARCH modelinde pozitif ve negatif hata terimlerinin dalgalanma üzerindeki etkisinin simetrik olacağı varsayılmaktadır. Yani hem iyi haberler hem de kötü haberler dalgalanma üzerinde aynı etkiye sahiptir. Ancak, gerçek hayatta bu böyle değildir. Kötü haberlerden sonra, iyi haberlerden sonrakine göre dalgalanma (oynaklık) daha fazla olabilmektedir. Farklı derecedeki şoklara karşı oynaklığın tepkisi de asimetriktir. Bu ve benzer nedenlerle GARCH modelinin teorik uzantılarıyla yeni modeller geliştirilmiştir. Bunlar TGARCH ve EGARCH modelleridir. TGARCH modeli Zakoian tarafından geliştirilen koşullu varyansın yerine koşullu standart sapmayı kullanan modeldir. Nelson'un geliştirdiği EGARCH modelinde ise diğerlerinden farklı olarak hata terimleri varyans denkleminin katsayılarının "negatif olmama" şartı aranmamaktadır. Modelde koşullu varyansın (ht) logaritması alındığından (Log(ht)) ht pozitif olmaktadır. Ayrıca asimetrik şoklara da imkan verip, gecikmeli hata terimlerinin işaretleri de değerlendirilmektedir (Türkel, 2014, ss.15-18).

Çalışmada aynı değişkenlere ait verilerle her üç modele göre denklemler oluşturulmuş bunlar içerisinden Akaike ve Schwartz Bilgi Kriterlerine göre uygun model seçilmiştir.

4.2. Modelin Çözüm Sonuçları

Çalışmada ARCH modellerine geçmeden önce kullanılan Tüfe ve Üfe serilerinin durağan olup olmadıkları Augmented Dickey-Fuller birim kök testiyle araştırılmıştır. Modeldeki tüm serilerde ADF test istatistikleri 0,000 anlamlılık düzeylerinde kritik tablo değerlerinden küçük çıkmıştır. Böylelikle serilerin durağan olduğu sonucu istatistiksel olarak desteklenmiştir. Çalışmada enflasyonu tanımlayan bağımlı değişken hem üretici fiyat endeksi (ÜFE) hemde tüketici fiyat endeksi (TÜFE) olarak iki şekilde tanımlanmıştır. Böylelikle sözkonusu bağımsız değişkenlerin ÜFE ve TÜFE üzerindeki etkileri iki ayrı fonksiyonla açıklanmıştır.

4.2.1. TÜFE Modeli

Oluşturulan modelde ilk önce ARCH etkisi araştırılmıştır (Gökçe, 2003, s274-275). ARCH test sonuçlarına göre 0,0000 anlamlılık düzeyinde ARCH etkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotez reddedilmiştir (Tablo 1). Dolayısıyla modeldeki kalıntıların koşullu değişen varyansa sahip olduğu, modelde hata terimlerine ait varyansın zamana bağlı olarak değiştiği, dalgalanmanın (volatilite) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1: TÜFE Modeli Koşullu Varyans ARCH Testi

	F istatistiği	P değeri
ARCH Testi	28,3047	0.0000

Döviz kuru, faiz koridoru, piyasa faiz oranı, politika faizi ve sözlü yönlendirmelerin TÜFE'ne etkisini belirleyebilmek için GARCH(1,1), TGARCH ve EGARCH(1,1) modelleri ayrı ayrı tahminlenerek AKAİKE ve SCHWARTZ bilgi kriterlerine göre en uygun modelin EGARCH modeli olduğuna karar verilmiştir. Modelin tanımlayıcı istatistikleri tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: TÜFE EGARCH(1,1) Modeli

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	z- İstatistiği	p
Politika Faiz Oranı (x_1)	-0.035985	0.004851	-7.418202	0.0000
Faiz Koridoru (x_2)	-0.701376	0.042084	-16.66594	0.0000
Döviz kuru ($) ($x_3$)	0.913346	0.042935	21.27285	0.0000
Sözlü Müdahale (x_4)	-0.104327	0.003615	-28.86286	0.0000
Piyasa Faiz Oranı (x_5)	18.34586	1.444787	12.69797	0.0000
Sabit Terim (C)	-2.148988	0.116930	-18.37840	0.0000

Modelde tüm değişkenler 0,0000'dan küçük önem düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmışlardır. Modelin genel olarak matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir.

$$Y = f(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5) = -2{,}148988 - 0{,}035985x_1 - 0{,}0701376x_2 + 0{,}913346x_3 - 0{,}104327x_4 + 18{,}34486x_5$$

Denklemdeki x_1, x_2, x_3, x_4, x_5 değişkenleri sırasıyla politika faiz oranı, faiz koridoru, döviz kuru ($), sözlü müdahaleleri tanımlayan kukla değişken ve piyasa faiz oranıdır. Y, TÜFE bağımlı değişkeni temsil etmektedir. Elde edilen sonuçlara göre politika faiz oranı, faiz koridoru, sözlü müdahaleler TÜFE'yi ters yönlü etkilerken, döviz kuru ve piyasa faiz oranı aynı yönlü etkilemektedir. Yani döviz kuru ve faiz oranlarındaki artışlar tüketici odaklı enflasyonu da arttırmaktadır. Geleneksel olmayan para politikası araçları ise enflasyona ters yönlü, azaltıcı yönde etki etmektedir. Sözlü müdahalelerde ise yapılan açıklamalar TÜFE'yi azaltıcı, açıklamanın anafikri yönünde etkilemektedir. Burada geleneksel olmayan para politikası araçlarından politika faiz oranı, ve faiz koridorunun TÜFE üzerindeki etkileri; piyasadaki para arzı, tasarruf, harcanabilir gelir gibi değişkenleri doğrudan etkilemeleri ve bu etkilerin rasyonel kararlara yansıması dikkate alındığında teorik beklentilerle uyumlu çıkmışlardır.

4.2.2. ÜFE Modeli

Üretici fiyat endeksi kullanılarak oluşturulan modelde ilk önce ARCH etkisi araştırılmıştır (Gökçe, 2003, s274-275). ARCH test sonuçlarına göre 0,0000 anlamlılık düzeyinde ARCH etkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotez reddedilmiştir (Tablo 3). Dolayısıyla modeldeki kalıntıların koşullu değişen varyansa sahip olduğu, modelde hata

terimlerine ait varyansın zamana bağlı olarak değiştiği, dalgalanmanın (volatilite) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3: ÜFE Modeli Koşullu Varyans ARCH Testi

	F- İstatistiği	P değeri
ARCH Testi	32,3470	0,0000

Burada da aynı bağımsız değişkenlerle ÜFE için GARCH(1,1), TGARCH ve EGARCH(1,1) modelleri tahminlenerek, AKAİKE ve SCHWARTZ bilgi kriterlerine göre en uygun modelin EGARCH(1,1) modeli olduğuna karar verilmiştir. Modelin tanımlayıcı istatistikleri tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: ÜFE EGARCH Modeli

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	z- İstatistiği	p
Politika Faiz Oranı (x_1)	-0.048260	0.001805	-26.72959	0.0000
Faiz Koridoru (x_2)	-1.766277	0.032857	-53.75706	0.0000
Döviz kuru ($) ($x_3$)	1.151432	0.021549	53.43268	0.0000
Sözlü Müdahale (x_4)	-0.117017	0.002001	-58.47557	0.0000
Piyasa Faiz Oranı (x_5)	33.57584	0.872779	38.47005	0.0000
Sabit Terim (C)	-0.207506	0.055916	-3.711047	0.0002

Modelde tüm değişkenler 0,0002'den küçük önem düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmışlardır. Modelin genel olarak matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir.

$$Y = f(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5) = -0{,}207506 - 0{,}048260x_1 - 1{,}766277x_2 + 1{,}151432x_3 - 0{,}117017x_4 + 33{,}57584x_5$$

Burada da denklemdeki x_1, x_2, x_3, x_4, x_5 değişkenleri sırasıyla politika faiz oranı, faiz koridoru, döviz kuru, Sözlü Müdahalelere ilişkin kukla değişken ve piyasa faiz oranıdır. Y, ÜFE bağımlı değişkeni temsil etmektedir. Elde edilen sonuçlara göre önceki modelde de olduğu gibi, döviz kuru ve faiz oranı ÜFE'yi aynı yönlü etkilerken diğer değişkenler modeldeki geleneksel olmayan para politikası araçları ÜFE'yi ters yönlü etkilemektedirler. Benzer şekilde burada da Sözlü müdahaleler enflasyonu azaltıcı etkiye sahiptirler.

5. Sonuç

Küreselleşme ve bilişim teknolojilerinin şekillendirdiği dünyada tüm ülke ekonomileri için ekonomik kalkınma-büyüme hedefine yönelik olarak fiyat istikrarı tek başına yeterli olmaktan çıkmış, daha geniş kapsamlı olarak finansal istikrar daha da önemli hale gelmiştir. Finansal kuruluşların borç alma ve borç verme yeteneklerinin korunması ve artırılması anlamına gelen finansal istikrarın sağlanmasında geleneksel para politikası araçlarının yetersiz kalması üzerine geleneksel olmayan para politikaları kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de 2010 yılından itibaren TCMB tarafından geleneksel olmayan para politikaları ekonomik konjonktüre göre kısmen ve belli aralıklarla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de kullanılmakta olan geleneksel olmayan para politikası araçlarından politika faiz oranı, faiz koridoru ve sözlü müdahalelerin döviz kuru ve piyasa faiz oranıyla birlikte TÜFE ve ÜFE üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre hem ÜFE'de hemde TÜFE'de; faiz oranı ve döviz kuru enflasyona pozitif aynı yönde etki ederken, geleneksel olmayan para politikası araçları enflasyonu azaltıcı yönde etki göstermişlerdir. Sözlü müdahalelerin istatistiksel olarak da açıklama yapıldığında amaca uygun olarak enflasyonu azaltıcı etkiye sahip çıkması sevindiricidir. Politika faiz oranı ve faiz koridorundaki artışların enflasyonu azaltıcı etkisi ilginç bir sonuçtur. Ancak bu değişkenlerin piyasadaki para arzına, döviz stoğuna bağlı olarak kurlar ve maliyetler üzerindeki olası etkileri dikkate alındığında bu sonucun beklentilere uygun olduğu değerlendirilebilir.

Kuşkusuzki, Türkiye ekonomisinde geleneksel olmayan para politikası araçlarının fiyat istikrarına dayalı para politikası amaçlarını gerçekleştirmede etkili çıkmış olması, ülkedeki ekonomik sistemin işlevselliği, etkinliği ve şeffaflığı bakımından önemli bir bulgudur.

6. Kaynakça

Erol İ., Erol E., (2013), **Para- Banka Teori ve Politika**, Orion Kitabevi, Manisa

FED (2018), **Monetary Policy**, https://www.federalreserve.gov/monetary-policy .htm, (16.04.2018).

Gökçe A., (Edt.Ünsal A., Köse N.), (2003), "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Getirilerindeki Volatilite ve ARCH Modelleri", **Ekonometri Seçme Yazılar**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi, I. Baskı, Ankara, ss. 269-301

Greene W. H., (1993), **Econometric Analysis**, 2. Baskı, Mc.Millan Pub., New-York.

NRI, (2009), **Perspectives of Unconventional Monetary Policy**, Tokyo

Perera, R., A., A., (2010), **Monetary Policy in Türbülans Times, Impact of Conventional Monetary Policies**, Central Bank of Sri Lanka, https://papers.ssrn .com/ sol3/papers.cfm ? abstract_id=1669948, (04.10.2016).

TCMB (2013), **Bülten**, Aralık S.32, http://www.tcmb.gov.tr/ wps /wcm/ connect /37 b 3f2af-9a71-4d0a-bc7e-17261520dc/Bulten32.pdf?MOD= AJPERES&CA CHEID =ROOTWORKSPACE-37b3f2af-9a71-4d0a-bc7e-0e17261520dc-m3fB9EG, (04.10.2016).

TCMB (2017), **Enflasyon Raporu 2017-IV**, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/ connect/ e623 a83e-9807-422f-a264-367af3603a47/1b17-4.pdf?MOD= AJPERES &CACHE ID =ROOTWORKSPACE-e623a83e-9807-422f-a264-367af3603a47-m3fBbrZ, (12.07.2018).

TCMB (2019), **Enflasyon Raporu 2019-II**, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/ connect/e623 a83e-9807-422f-a264-367af3603a47/1b17-4.pdf?MOD= AJPERES &CACH EID=ROOTWORKSPACE-e623a83e-9807-422f-a264-367af3603a47-m3fBbrZ, (12.08.2019).

Türkel, J., Z., B., (2014), **Sözlü Döviz Müdahalelerinin Döviz Kuru Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect /38cdf5c3-7859-45ce-b772-e7b6809d726/jale+zeynep.pdf?MOD=AJPERES&CACH EID=ROOT WORKSPACE-38cdf5c3-7859-45ce-b772-5e7b68 09d726-m 4IhNE8 , (11.02.2016).

Vural, U., (2013), **Geleneksel Olmayan Para Politikaları Yükselişi**, Uzamanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, http://www3.tcmb .gov.tr/ kutuphane/TURKCE/tezler/umutvural.pdf, (26.09.2016).

http://www.tuik.gov.tr/

https://evds2.tcmb.gov.tr

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç. Dr. Tuncer ÖZDİL
Dr. Öğr. Üyesi Beran GÜLÇİÇEK TOLUN
Arş. Gör. Mehmet DİNÇ
ManisaCelal Bayar Üniversitesi

Özet

1990'larda internetin ortaya çıkması ve akabinde günümüzde sosyal medya mecrası olarak ifade edilen sosyal ağ sitelerinin kurulması ile iletişim anlamında insanlık tarihinde devrim denilebilecek gelişmeler yaşanmıştır. İnternetin geçirmiş olduğu evrim ve küresel dijital büyüme ile birlikte bugün dünya nüfusunun yüzde 45'inin sosyal medya kullanıcısı olduğu ve sosyal medya kullanıcı sayısı artışının nüfus artış hızının neredeyse beş katına ulaştığı görülmektedir. Sosyal medya tarihinin çok uzun yıllara dayanmamasından dolayı sosyal medya bağımlılığının üniversite öğrencilerinin özellikle akademik erteleme davranışları üzerindeki etkinin araştırılmasına dair akademik erteleme üzerinde etkisi konusunda fazla araştırma yapılmamış ve farkındalık oluşmamıştır. Bu nedenle sosyal medya bağımlılığının gençlerde ne düzeyde olduğunun, sosyal medya bağımlılığının hangi değişkenlere bağlı olarak nasıl farklılaştığının tespit edilmesi gerekmektedir. Tespit edilen bu bilgiler;bürokratların, toplumun, ebeveynlerin ve gençlerin akademik erteleme açısından sosyal medya bağımlısı olmamaları için alacakları tedbirleri şekillendirmeleri önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, sosyal medya bağımlılığının ve demografik değişkenlerin akademik erteleme davranışları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışma Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan 200 öğrenci ile yürütülmüştür. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri çeşitli demografik özellikler ve sosyal medyayı kullanım amaçları doğrultusunda incelenmiştir. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri sosyal medya bağımlılığı ölçeğiyle, akademik erteleme davranışı akademik erteleme ölçeğiyle belirlenmiştir. Verilerin istatistiksel analizleri SPSS 21.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Veri setinde grup ortalamalarının farklılıkları için bağımsız örneklem t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve gruplar arası ortalama farklılıkları için Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır. Araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının cinsiyete göre yapılan karşılaştırmalarda kadın ve erkek öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Akademik erteleme davranışlarında ise erkek öğrencilerin akademik erteleme davranış puanının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme davranışının yaklaşık %33'ünü açıklamaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen bulguların sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme davranışı konusunda alan yazına katkı sağlayacağı ve araştırmacılara yol göstereceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnternet bağımlılığı, Sosyal medya bağımlılığı, Akademik erteleme davranışı

THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA DEPENDENCE ON ACADEMIC PROCRASTINATION BEHAVIOR OF STUDENTS OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Abstract

With the emergence of the internet in the 1990s and the establishment of social networking sites, which are now referred to as social media channels, there have been developments in the history of humanity that can be called revolution. With the evolution of the Internet and global digital growth, 45 percent of the world's population is today a social media user, and the increase in the number of social media users has reached almost five times the population growth rate. As the history of social media does not go back to many years, there has not been much research and awareness about the effect of social media addiction on academic procrastination, especially for investigating the effect of academic procrastination on university students. Therefore, it is necessary to determine the level of social media addiction among young people and how social media addiction differs depending on which variables. It is important that bureaucrats, society, parents and young people shape the measures they will take in order not to be addicted to social media in terms of academic procrastination.

The aim of this study was to investigate the effect of social media addiction and demographic variables on academic procrastination behaviors. To this end, the study was conducted with 200 students studying at the Faculty of Economics and Administrative Sciences at Manisa Celal Bayar University. The social media dependency levels of the students were examined in accordance with various demographic characteristics and purposes of using social media. Social media addiction levels of the students were determined by social media addiction scale and academic procrastination behavior was determined by academic procrastination scale. Statistical analysis of the data was performed using SPSS 21.0 program. Independent sample t test, One-way ANOVA test and Kruskal Wallis-H Test between groups were used for the differences in group means in the data set. In the research, no significant difference was observed between the social media addictions of female and male students in the comparisons of social media dependence of university students according to gender. In academic procrastination behavior, it was found that male procrastination behavior score was higher than female procrastination behavior score. According to the research findings, social media addiction accounts for approximately 33% of academic procrastination behavior. It is hoped that the findings obtained from this research will contribute to the literature on social media addiction and academic procrastination behavior and guide the researchers.

Keywords: Internet addiction, Social media addiction, Academic procrastination behavior

GİRİŞ

Teknolojinin hızla geliştiği ve insan hayatına yön verdiği günümüzde internet kullanımı iletişim kurma, bilgiye ulaşma, alışveriş yapma, iş hayatı, boş vakit geçirme gibi bir çok alanda insan alışkanlıklarında değişikliklere yol açmıştır ve açmaya devam etmektedir. Teknolojinin bir getirisi olan sosyal medya da günden güne hayatımızda önemli bir zaman diliminde kendine yer bulmuştur (Ulusoy ve Bostancı, 2015: 560).

Sosyal etkileşime izin veren herhangi bir web sitesi, sosyal ağ siteleri de dahil olmak üzere, sosyal medya sitesi olarak kabul edilir (O'Keeffe, ve ark. 2011: 800). Sosyal medya, günlük hayatı güncel olarak takip etmek, paylaşımlarda bulunmak için çok fazla tercih edilen bir zemindir. Düşüncelerin paylaşıldığı, üzerinde tartışıldığı bu zeminde yeni fikirler ortaya koyulabilmektedir. Sanal ortamın verdiği rahatlığın yanı sıra dünyayı ve duyguları gerçek gibi yaşayabilme olanağı sunmaktadır (Vural ve Bat, 2010: 3349). Diğer bir ifade ile sosyal medya, insanların fotoğraflar, videolar, müzikler, duyguları ve algıları içeren görüş ve deneyimleri birbirleriyle paylaşmak için kullandığı çevrimiçi platformları ve araçları ifade etmektedir. Üstelik, insanlar bu kullanım için çok az bir miktar ödemekte veya ücretsiz olarak da kullanabilmektedirler. (Lai ve Turban , 2008: 389).

We Are Social and Hootsuite'in 2019 dijital raporundaki bilgilere göre;

Dünya genelinde 2018'e kıyasla 366 milyon yeni internet kullanıcısı var ve bu kullanıcılar günde ortalama 6 saat 42 dakikasını internette geçiriyor. Son yıllarda internette harcanan zamanda e-ticaret önceki yıllara göre daha fazla yer alıyor. Sosyal medya kullanımı da her yıl listenin üst sıralarında yer almakta.2019'un başlarında en çok kullanılan sosyal medya platformu facebook olarak belirlenmiştir. Ayrıca facebook her yıl kullanıcı sayısını %10 artırmaktadır.

Türkiye'deki internet ve sosyal medya kullanım istatistiklerine bakıldığında ise; nüfusun %72'sini oluşturan 59.36 milyon İnternet kullanıcısı, nüfusun %63'ünü oluşturan52 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı, nüfusun %53'ünü oluşturan 44 milyon aktif mobil sosyal medya kullanıcısı görülmektedir. Bununla beraber Türkiye'de insanlar internette günlük ortalama olarak 7 saat zaman harcamakta, günde ortalama 2 saat 46 dakika da sosyal medyada zaman geçirmektedirler. İlaveten mobil kullanıcı sayısının her yıl düzenli artış gösterdiği ve bu oranın nüfusun%93'üne (76,3 milyon) denk geldiği tespit edilmiştir (https://dijilopedi.com/). İnternet ve sosyal medya kullanımının çok fazla artısı bulunmaktadır. Özellikle; sosyalleşmek, paylaşım yapmak, iletişim kurmak ve vakit geçirme konusunda sosyal medya; araştırma yapmak bilgi edinmek, coğrafi konum önemli olmaksızın dünyadan haberdar olmak için internet insanoğlunun kullandığı en önemli ve hızlı araçtır. Diğer taraftan interneti bilinçli ve kontrollü kullanmanın getirileri olduğu kadar kullanmamanın riskleri de vardır. Bir süre sonra aşırı kullanım bağımlılığı getirmektedir. Ünal ve Deniz (2015) sosyal medya bağımlılığının bir tür internet bağımlılığı olduğunu ifade etmiştir. Sosyal medya bağımlılığı; sosyal medya programlarının gereğinden çok fazla kullanılması ve bu isteğe karşı koyamama; kullanılmadığı zamanlarda da boşa zaman geçirmiş olma düşüncesi, bireyin asabi bir halde saldırgan davranışlar sergileme eğilimi göstermesi şeklinde tanımlanabilir (Young'tan aktaran, Çarkçı, 2019: 5-6). Günümüzde artan internet ve sosyal medya bağımlılığının kişilerde yalnızlık, mutsuzluk, akademik başarısızlık gibi birçok sorunlara sebebiyet verdiği araştırmacılar tarafından ortaya koyulmuştur (Demir ve Kutlu, 2017: 92). Akademik başarısızlığı ortaya çıkaran şey ise akademik ertelemedir. Akademik görevlerin, sorumlulukların, ödevlerin, okul ile ilgili idari işlerin ve sınavlara hazırlanmanın son dakikaya bırakılması akademik erteleme olarak tanımlanabilir (Aktan, 2016: 1). Özellikle lisans ve lisans üstü öğrencilerin şaşırtıcı bir şekilde akademik erteleme davranışı gösterdiği tespit edilmiştir. Çoğu üniversite öğrencisinin derse geciktiği araştırmalar tarafından ortaya konulmuştur. Ellis ve Knaus (1997) akademik görevlerin, dönem ödevlerin

öğrencilerde kaygı duyma noktasına kadar ertelendiğini belirtmiştir Onwuegbuzie, 2000: 104).

İnternet kullanımı araştırmalarında neredeyse bütün dünyada ve ülkemizde daha çok öğrenciler tercih edilmiştir. Bu bağlamda internet kullanımı adeta bir gençlik ve bilgi araştırmaları olgusu içerisinde ele alınmıştır (Ayhan ve Çavuş, 2014: 51). Özellikle öğrenciler yani gençler üzerinde yapılan çalışmalarda; gençlerin sosyal ağ kullanım amaçlarının farklı kültürlerde nasıl farklılaştığı, bağımlıklarının ne olduğu, akademik erteleme, akademik başarı, motivasyon, etkili iletişim gibi farklı değişkenlerle olan ilişkisinin belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu kapsamda bu araştırma Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerinde yüz yüze anket uygulaması ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, SPSS elektronik istatistik programına işlenmiştir. Araştırmada frekans analizlerinin yanı sıra, değişkenler arasındaki farklılığı ortaya koyabilmek amacıyla T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi , değişkenlerin ilişki durumunu test etmek amacıyla korelasyon analizi, regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapılmasının nihai amacı olan sosyal medya bağımlılığının akademik ertelemeye olan etkisi incelenmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Birçok araştırmada, fazla kullanılan sosyal medyanın yaratmış olduğu olumsuzluklar ile ilişkisini incelenmiştir. Nalwa ve Anand (2003), çalışmasında Hindistan'da yaşayan 16-18 yaş arası okul çocuklarında internet bağımlılığının yaygınlığının araştırmıştır. Değerlendirme için Davis Çevrimiçi Biliş Ölçeği ve UCLA yalnızlık ölçeği kullanılmıştır. İnternet bağımlılarının gece oturumları nedeniyle uykusunu kaybettiğini ve hayatın internet olmadan sıkıcı olacağını hisssetiklerini ortaya koymuştur.

Wan (2009) çalışmasında, 335 Çinli kolej öğrencisinin sosyal medya bağımlılığını araştırmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %34'ünün bağımlı olduğu tespit edilmiştir.

Kirschner ve Karpinski (2010); çalışmasında Facebook kullananlar ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, Facebook kullanıcılarının dikkatinin dağıldığını ve aynı anda sosyal medyaya bağlandığını; bu dağılmanın da akademik başarıya zarar verdiği tespit edilmiştir.

Odacı (2011), çalışmasında akademik öz yeterlik ve akademik erteleme çalışmalarının üniversite öğrencileri arasında problemli internet kullanımının öngörücüleri olup olmadığını araştırmıştır. Akademik öz yeterlilik ve problemli internet kullanımı arasında anlamlı bir negatif ilişki olduğu tespit edilirken, problemli internet kullanımı ve akademik erteleme arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, akademik öz yeterlik problemli internet kullanımının önemli bir yordayıcısı olarak belirlenmiştir.

Kittinger, Correia ve Irons (2012), Rusconi ve diğerleri (2012) sosyal medya bağımlılığını, intermet bağımlılığını elen alan çalışmalar yapmışlardır.

Turel ve Serenko (2012), bilişim sistemleri kullanımından alınan zevkin avantaj ve dezavantajlarının sistem kullanımı bakış açısıyla ele alınabileceğini belirtmiş, yaptıkları araştırmada, 194 sosyal medya kullanıcısı ile çalışarak, sosyal medya kullanımından duyulan zevkin yararları ile tehlikelerini ele almışlardır

Wolniczak ve diğerlerinin (2013) çalışmasında, sosyal medyanın (Facebook) az ve kalitesiz uykuya sebebiyet verdiğinden, bunun da akademik başarıya zarara verdiğinden bahsetmiştir.

Gürültü (2016), 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Eyüp ilçesindeki resmi ortaöğretim kurumlarında eğitimine devam eden 473 öğrencinin sosyal medya bağımlılıkları ile akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sosyal medya bağımlılığının akademik erteleme davranışını anlamlı bir şekilde açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme davranışı açısından lise öğrencilerinin demografik özelliklerine göre (cinsiyet, okul türü, sınıf seviyesi, anne-baba öğrenim durumu, sosyal medya günlük kullanım süresi, sosyal medyayı ne zamandır kullandığı) farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Teyfur ve Safalı (2017), çalışmasında, Tutgun, Ünal ve Deniz (2015) tarafından geliştirilen "Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği" ve akademik davranış durumlarını incelemek için ise Çakıcı (2003) tarafından geliştirilen "Akademik Erteleme Ölçeği" kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışları ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişki; çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde; meşguliyet, duygu durum düzenleme, tekrarlama ve çatışma ile akademik Erteleme puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Durak (2018), çalışmasında ergenlerin "sorunlu sosyal medya kullanımı" ile "sosyal medya kullanım süresi, sosyal kaygı, öz düzenleme, akademik erteleme, problemli İnternet kullanımı" arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Rozgonjuk ve diğerleri (2018), sorunlu akıllı telefon kullanımının (PSU), akademik bağlam dahil olmak üzere, işlevsel olmayan davranışlarla ve günlük olumsuzluklarla ilgili ilişkisini incelemiştir.

Gür ve diğerleri (2018) üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının akademik erteleme davranışları üzerindeki etkilerini araştırmak amacı ile İnönü Üniversitesi öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin akademik erteleme düzeyinin kız öğrencilerden yüksek olduğu görülmüştür.

Ekşi ve arkadaşları (2019), üniversite öğrencilerinde öz kontrol yetisi ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinde genel erteleme davranışlarının aracı rolünü Yapısal Eşitlik Modeli çerçevesinde incelemiştir. Analizler sonucunda öz kontrolün sosyal medya bağımlılığına doğrudan etkisinin yüksek olduğu, öz kontrolü zayıf olan bireylerin genel erteleme davranışlarını gösterme eğilimine girdiği, öz kontrolü düşük ve genel erteleme davranışları içindeki bireylerde sosyal medya bağımlılığının da geliştiği değerlendirilmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının akdemik erteleme davranışlarına etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarıyla, akademik erteleme davranışlarının çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşma durumları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu amaçlara ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

I.Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarına yönelik amaçlar

- Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları aile gelir durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları anne-baba öğrenim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları sosyal medyada harcanan günlük ortalama süreye göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

II. Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarına yönelik amaçlar

- Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışları cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışları aile gelir durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışları anne-baba öğrenim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışları sosyal medyada harcanan günlük ortalama süreye göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

III. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışları arasında bir ilişki var mıdır?

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 akademik yılında MCBÜ-İİBF'nde öğrenim görmekte olan toplam 200 öğrenci oluşturmaktadır.
2. Araştırma bulguları anketin uygulandığı MCBÜ-İİBF öğrencilerinin 2019 yılı mayıs ayı sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme düzeylerini belirlemektedir.
3. Araştırma verilerinin yalnızca anket yapılarak elde edilmesi gözlem, mülakat vb. yöntemlerinin kullanılmaması araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli esas alınmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2013). Bu sebeple araştırma, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışlarının çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşma durumu incelendiğinden dolayı da karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeline girmektedir.

Araştırmanın sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 21.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Veri setinde parametrik ve parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerin çözümlenmesinde de frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler ayrıca grup ortalamalarının farklılıkları için bağımsız örneklem t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi ve gruplar arası farklılıklara Scheffe karşılaştırma testi, Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır.

2.4. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılında MCBÜ-İİBF'nde eğitim gören toplam 200 öğrenciden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 87'si İşletme, 17'si İktisat, 60'ı Maliye ,20'si Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri,16'sı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümündendir. Katılımda gönüllülük esası temel alınmıştır. Çalışmaya katılanlardan kişisel bilgileri istenmemiştir.

2.5. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen ''Kişisel Bilgi Formu'' Tutgun Ünal ve Deniz (2015) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından tekrar düzenlenen 38 maddeden oluşan ''Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği'' (SMBÖ) ve Çakıcı (2015) tarafından geliştirilen ve yine araştırmacı tarafından tekrar düzenlenen 17 maddeden oluşan ''Akademik Erteleme Ölçeği' kullanılarak yüz yüze anket yöntemiyle yapılmıştır.

2.6. Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1'de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin %41'i (82 kişi erkek öğrenci, %59'u (118 kişi) kız öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş değişkeni açısından incelendiğinde, %86 oranla en fazla 19-22 yaş öğrenci grubunun yer aldığı görülmektedir. Not ortalaması değişkeni açısından dörtlük sisteme göre, örneklemde yer alan öğrencilerin %66'sı iki ile üç arasında not ortalamasına sahiptir. Gelir durumu değişkenine göre incelendiğinde, %22 oran ile öğrencilerin aile gelirlerinin 2000-2500 lira arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Sosyo-Demografik Dağılım

DEĞİŞKEN		n	%
CİNSİYET	Erkek	82	41,0
	Kadın	118	59,0
	TOPLAM	200	100
YAŞ	18 ve altı	2	1,0
	19-22 arası	172	86,0
	23-26 arası	23	11,5
	27-30 arası	3	1,5
	Toplam	200	100,0
BÖLÜM	İşletme	87	43,5
	İktisat	17	8,5
	Maliye	60	30,0
	Çeko	20	10,0
	Sbui	16	8
	Toplam	200	100,0
NOT ORTALAMASI	1'den az	3	1,5
	1-2'den az	16	8,0
	2-3'den az	132	66,0
	3 ve üstü	49	24,5
	Toplam	200	100,0

AİLE GELİRİ	2000 ve altı	20	10,0
	2001-2500 arası	44	22,0
	2501-3000 arası	32	16,0
	3001-4000 arası	38	19,0
	4001-5000 arası	27	13,5
	5001-6000 arası	16	8,0
	6001-7000 arası	8	4,0
	7001-8000 arası	7	3,5
	8001 ve üzeri	8	4,0
	Toplam	100	100,0

Tablo 2. Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medya Uygulamaları

DEĞİŞKEN		n	%
SOSYAL MEDYA KULLANIMI	Evet	197	98,5
	Hayır	3	1,5
	Toplam	200	100,0
SOSYAL MEDYA UYGULAMALARI	Facebook	103	51,5
	Google	113	56,5
	Twitter	103	51,5
	LinkedIn	26	13,0
	Instagram	186	93,0
	Swarm	38	19,0
	Youtube	170	85,0
KULLANILAN SÜRE (YIL)	1 yıldan az	3	1,5
	1-3 yıl	27	13,5
	4-6 yıl	72	36,0
	6 yıl üstü	98	49,0
	Toplam	200	100,0
GÜNDE ORTALAMA HARCANAN SÜRE	1 saatten az	17	8,5
	1-2 saat	55	27,5
	3-4 saat	80	40,0
	5-6 saat	29	14,5
	7 saatten fazla	19	9,5

Öğrencilerin %98,5'i sosyal medya kullandıklarını belirtmişlerdir. En çok kullanılan sosyal medya uygulaması % 93 oran ile Instagram iken, İkinci sırada %85 oran ile Facebook yer almaktadır. Kullanılan süre incelendiğinde, öğrencilerin %49'u altı yıldan fazla süredir

sosyal medyayı kullanmaktadır. Öğrencilerin %40'ı günde ortalama 3 ile 4 saatlerini sosyal medyada geçirdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 3 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının cinsiyete göre farklılaşmadığı (p>0.05), kadınların sosyal medya bağımlılığı puan ortalamalarının 90.5 erkeklerin ise 90.17 olduğu, ayrıca kadınların akademik erteleme davranışı puan ortalamalarının 49.76 erkeklerin ise 48.76 olduğu, akademik erteleme davranışının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığını görülmektedir. (p<.0.05).

Tablo 3. Sosyal Medya Bağımlılığı ve Akademik Erteleme değişkenlerinin cinsiyete göre farklılaşmasına ilişkin t testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	x̄	t	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	Erkek	82	90,1707	-,081	,936
	Kadın	118	90,5085		
Akademik Erteleme Davranışı	Erkek	82	48.7683	-3.29	.001
	Kadın	118	49.7627		

Tablo 4 incelendiğinde sosyal medya bağımlılığı puanlarının aile gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H analizi sonucunda grupların (düşük-orta-yüksek) sıralar ortalaması arasındaki farklılık 0,06 önem seviyesinde anlamlı olarak kabul edilebilir. Akademik erteleme davranışının aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H analizi sonucunda da grupların (düşük-orta-yüksek) sıralar ortalaması arasındaki farklılık anlamsız bulunmuştur (p>0.05).

Tablo 4. Sosyal Medya Bağımlılığı ve Akademik Erteleme Değişkenlerinin Aile gelir durumuna göre farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları

Değişkenler	Aile Gelir Durumu	Örnek Hacmi	Sıralar Ortalaması	H	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	Düşük	96	94.87	5.635	.060
	Orta	81	99.73		
	Yüksek	23	126.70		
Akademik Erteleme Davranışı	Düşük	96	95.90	1.230	.541
	Orta	81	105.50		
	Yüksek	23	102.09		

Tablo 5'de, sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme değişkenleri açısından sosyal medyada harcanan süre incelendiğinde, , kullanım süresi arttıkça sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme puanlarının arttığı görülmektedir.

Tablo 5. Sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme değişkenlerinin sosyal medyada günlük ortalama harcanan süre durumuna göre sonuçlar

Değişken	Süre	Örnek Hacmi	Ortalama	Standart Sapma
Sosyal Medya Bağımlılığı	0-1 saat	17	63.53	19.06
	1-2 saat	55	77.11	17.57
	3-4 saat	80	93.66	26.40
	5-6 saat	29	100.1	30.58
	7 saat ve üzeri	19	122.7	31.24
Akademik Erteleme Davranışı	0-1 saat	17	51.12	9.38
	1-2 saat	55	46.85	7.61
	3-4 saat	80	50.66	9.91
	5-6 saat	29	51.06	8.88
	7 saat ve üzeri	19	46.90	13.94

Tablo 6. Sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme değişkenlerinin sosyal medyada günlük ortalama harcanan süre durumuna göre farklılaşmasına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

Değişken	Değişkenlik Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	**Grup İçi**	45946.5	4	11486.626	18.46	.000
	Gruplar Arası	121296.1	195	622.031		
	Toplam	167242.6	199			
Akademik Erteleme Davranışı	**Grup İçi**	**733.655**	**4**	**183.414**	1.984	.098
	Gruplar Arası	**18024.1**	**195**	**92.431**		
	Toplam					

Tablo 6 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanlarının sosyal medyada günlük ortalama harcanan süre durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($F=18.46$; $p<.000$). Bu sonucun ardından tamamlayıcı analizlere geçilmiştir. Hangi karşılaştırma analizinin yapılacağına karar verebilmek için Levene testi yapılarak varyansların homojenliği denetlenmiş ve varyansların homojen olduğu görülmüştür ($LF=1.91$; $p>.05$). Daha sonra varyansların homojen olduğu durumlarda yaygınlıkla kullanılan Post-hoc Scheffe analizi uygulanmış ve sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 6.1 Farklılığın kaynağına ilişkin Post-hoc Scheffe analizi

Süre(i)	Süre(j)	X_i-X_j	Sh_x	P
1 saatten az	1-2 saat	-13,57968	5,19588	,131
	3-4 saat	-30,13309*	5,48597	**,000**
	5-6 saat	-37,43611*	7,32313	**,000**
	7 saatten fazla	-59,20743*	8,52803	**,000**
1-2 saat	1 saatten az	13,57968	5,19588	,131
	3-4 saat	-16,55341*	3,78504	**,000**

	5-6 saat	-23,85643*	6,15296	**,004**
	7 saatten fazla	-45,62775*	7,54705	**,000**
3-4 saat	1 saatten az	30,13309*	5,48597	**,000**
	1-2 saat	16,55341*	3,78504	**,000**
	5-6 saat	-7,30302	6,39982	,940
	7 saatten fazla	-29,07434*	7,74963	**,009**
5-6 saat	1 saatten az	37,43611*	7,32313	**,000**
	1-2 saat	23,85643*	6,15296	**,004**
	3-4 saat	7,30302	6,39982	,940
	7 saatten fazla	-21,77132	9,14271	,193
7 saatten fazla	1 saatten az	59,20743*	8,52803	**,000**
	1-2 saat	45,62775*	7,54705	**,000**
	3-4 saat	29,07434*	7,74963	**,009**
	5-6 saat	21,77132	9,14271	,193

Tablo 6.1'de görüldüğü gibi, sosyal medya bağımlılığı davranışı puanlarının sosyal medyada günlük ortalama harcanan süre durumuna göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonrası post-hoc Scheffe testi sonucunda günlük harcanan süre açısından 7 saat ve daha fazla süre harcayanların puanlarının; 1 saatten az,1-2 saat, 3-4 saat sürelerine sahip gruplara göre daha fazla sosyal medya bağımlılığı olduğu söylenebilir ($p<.005$).

Tablo 6'da akademik erteleme davranışı incelendiğinde üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışı puanlarının sosyal medyada günlük ortalama harcanan süre durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamsız bulunmuştur ($F=1.984$; $p>.05$).

Tablo 7. Sosyal Medya Bağımlılığı ve Akademik Erteleme Davranışı Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	Örnek Hacmi	r	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	200	.299**	.000
Akademik Erteleme Davranışı			

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanlarla akademik erteleme ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılan Spearman Korelasyon analizi sonuçlarına göre değişkenler arasındaki ilişki pozitif yönde anlamlı bulunmuştur ($r=.299$; $p<.001$).(Tablo 7)

Tablo 8. Sosyal Medya Bağımlılığı ve Akademik Erteleme Davranışı Regresyon Analizi Model Özeti

Model	r	r^2	Düzeltilmiş r^2
Model 1	.195	.38	.33

Tablo 8 incelendiğinde regresyon modelinde belirlilik katsayısı (düzeltilmiş r2), bağımsız değişken olan sosyal medya bağımlılığı puanı, bağımlı değişkeni (akademik erteleme davranışı puanını) yaklaşık %33 oranında açıklamaktadır.

Tablo 9. Sosyal Medya Bağımlılığı ve Akademik Erteleme Davranışı Regresyon Analizi Kapsamındaki Varyans Analizi

Model 1	Kareler Toplamı	F	p
Regresyon	710,240	7.792	.006
Artıklar	18047,555		
Toplam	18757,795		

Tablo 9 incelendiğinde model doğrusal regresyon için uygundur ve akademik erteleme davranışı puanını açıklama yönünden istatistiksel olarak anlamlıdır. Sosyal medya bağımlılığı puanının akademik erteleme davranışı puanı üzerindeki etkisini gösteren katsayılar aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 9.1 Sosyal Medya Bağımlılığı ve Akademik Erteleme Davranışı Regresyon Analizi Değişken Katsayıları(n=200)

Model 1	B	Std. hata	Beta	t	P
Sabit	43.466	2.215		19.622	.000
Sosyal Medya Bağımlılığı	.065	.023	.195	2.791	.006

Regresyon denklemine esas yordayıcı değişkenin katsayısının *(Beta= .195)* anlamlılık testi de akademik erteleme davranışının anlamlı bir yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi sonucuna göre akademik ertelemeyi yordayan regresyon denklemi şöyledir:

Akademik erteleme davranışı = 43.466+ 0. 065X

(X= Sosyal Medya Bağımlılığı)

3. SONUÇ

Bu araştırmada temel amaç sosyal medya bağımlılığının akademik erteleme üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bununla birlikte araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme davranışları; cinsiyet, aile gelir durumu, anne-baba eğitim durumu ve günlük ortalama internet kullanım süresi açısından da incelenmiştir.

Araştırma sonuçlarında kız öğrencilerinin, sosyal medya bağımlılığı ölçeğinden elde edilen ortalama puanının 90,17, erkek öğrencilerinin 90,509 olduğu görülmektedir. SMBÖ'den alınabilecek en düşük puan 41, en yüksek puan ise 205 olduğu düşünüldüğünde hem kız hem de erkek öğrencilerin sosyal medyaya "az bağımlı" oldukları söylenebilir. Akademik erteleme ölçeğinden alınacak en düşük puanın 19 ve en yüksek puanın 95 olduğu düşünüldüğünde ise hem kız hem erkek öğrencilerin orta seviyede akademik ertelemeci olduğu araştırma sonuçlarında görülmüştür. Öğrencilerin sosyal medyaya az bağımlı olmaları sebebi ile yüksek akademik erteleme puanlarına sahip olmadıklarının söylenebileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin aile gelir durumlarına göre sosyal medya bağımlılıkları incelendiğinde ise yüksek gelir seviyesine sahip ailelerin çocuklarının en yüksek sosyal medya bağımlılık puanına sahip olduğu görülmüştür. Sosyal medya bağımlılığı puanlarının aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca; öğrencilerin sosyal medya kullanım süresi arttıkça, sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme puanlarının arttığı ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanlar ile akademik erteleme ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonrasında da sosyal medya bağımlılık puanlarının akademik erteleme davranış puanını %33 oranında açıkladığı görülmüştür. Orta seviyede akademik erteleme davranışına sahip olan bu araştırma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin, bu erteleme davranışının %67'sinin farklı değişkenlere bağlı olduğu söylenebilir.

Literatürde sosyal medya bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığına dair kullanılan alt ölçekler ile akademik başarı arasında pozitif bir ilişki olduğu yer almaktadır (O'Brien (2011). Dolayısıyla yüksek sosyal medya bağımlılığına sahip öğrencilerin yüksek akademik erteleme davranışı puanına sahip oldukları yorumu yapılabilir. Bu çalışmanın sonucu da literatürü destekler boyuttadır; Sosyal medyaya az bağımlı oldukları tespit edilen öğrencilerin akademik erteleme davranışı da yüksek çıkmamıştır.

Bu çalışmanın örneklemini Manisa Celal Bayar Üniversitesi, iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin farklı bölümlerdeki öğrencileri oluşturmaktadır. Bu çalışma sonucunda elde edilen sonuçların genellenebilmesi için farklı örneklem gruplarına da aynı ölçeğin uygulanması gerekmektedir. Farklı fakültelerde ve üniversitelerde yapılacak araştırmaların sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

Aktan, S. (2016). Gençlerde erteleme, kişilik özellikleri ve duygu düzenleme güçlükleri arasındaki ilişkiler (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ayhan, B, Çavuş, S.. (2014). "İzleyici araştırmalarında değişim:kullanımlar ve doyumlardan bağımlılığa",Selçuk üniversitesi iletişim fakültesi akademik dergisi,Cilt:8, Sayı:2, 32-60

Çakıcı, D.Ç. (2003). Lise ve üniversite öğrencilerinde genel erteleme ve akademik erteleme davranışının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Demir, Y., Kutlu M. (2017) "internet bağımlılığı, akademik erteleme ve akademik başarı arasındaki ilişkiler, International Journal of Social Science,Sayı:61, 91-105

Durak, H. Y. (2018). Modeling of variables related to problematic internet usage and problematic social media usage in adolescents. Current Psychology, 1-13.

Ekşi, H., Turgut, T., & Sevim, E. (2019). "Üniversite Öğrencilerinde Öz Kontrol ve Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisinde Genel Erteleme Davranışlarının Aracı Rolü", Addicta: the turkısh journal on adications, 6(3)715-743

Gür, S. H., Bakırcı, Ö., Karakaş, B., Bayoğlu, F., Atli, A. (2018), " Üniversite öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının Akademik Erteleme Davranışları Üzerindeki Etkisi", İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:10, 68-77

Gürültü, E. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi.

Kittinger, R., Correia, C. J. & Irons, J. G. (2012). Relationship between facebook use and problematic internet use among college students. Cyberpsychology Behavior and Social Networking, 15 (6), 324-327.

Lai, L. S., & Turban, E. (2008). Groups formation and operations in the Web 2.0 environment and social networks. Group Decision and negotiation, 17(5), 387-402.

Nalwa, K., & Anand, A. P. (2003). Internet addiction in students: A cause of concern.Cyberpsychology & behavior,6(6), 653-656.

O'Brien, J. T. (2011). Facebook And Other Internet Use And The Academıc Performance Of College Students. Unpublished doctoral dissertation. The Temple University Graduate School.

Odaci, H. (2011). Academic self-efficacy and academic procrastination as predictors of problematic internet use in university students. Computers & Education, 57(1), 1109-1113.

O'keeffe, G. S., Pearson, K. C. (2011) The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families, Pediatrics, Cilt. 127,800-801

Onwuegbuzie, A. J. (2000). Procrastinators and perfectionistic tendencies among graduate students. Journal of Social Behavior and Personality, 15(5), 103–109.

Rozgonjuk, D., Kattago, M., & Täht, K. (2018). Social media use in lectures mediates the relationship between procrastination and problematic smartphone use. Computers in Human Behavior,89, 191-198.

Teyfur, M., akpunar, B., safalı, S.,Ercengiz, M. (2017). Eğitim Fakültesi Öğrencilerin Akademik Erteleme Davranişlari İle Sosyal Medya Bağimliliği Arasindaki İlişkinin Farkli Değişkenler Açisindan İncelenmesi.Electronic Turkish Studies,12(33).

Turel, O. ve Serenko, A. (2012). The benefits and dangers of enjoyment with social networking websites. European Journal of Information Systems, 21 (5), 512- 528.

Tutgun-Ünal, A. (2015). Sosyal medya bağımlılığı: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

Ulusoy, A., & Bostancı, M. (2014). Çocuklarda sosyal medya kullanımı ve ebeveyn rolü. The Journal of Academic Social Science Studies, 28, 559-572.

Vural, Z. B. A ve Bat, M. (2010). "Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma, Journal of Yasar University, 20(5), 3348-3382.

Zeynep Çarkçı, (2019), Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, Ufuk Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü yüksek lisans tezi

Wan, C. (2009). Gratifications & loneliness as predictors of campus-SNS websites addiction & usage pattern among Chinese college students. M.S. Thesis, Chinese University of Hong Kong: Hong Kong, China.

Wolniczak, I., Ca´ceres-DelAguila, J. A., Palma-Ardiles, G., Arroyo, KJ, Solı´sVisscher, R. (2013). "Association between Facebook dependence and poor sleep quality: A study in a sample of undergraduate students in Peru" PLoS ONE, 8(3): e59087. doi:10.1371/journal.pone.0059087

https://dijilopedi.com

OKUL ÖNCESİ DONEM COCUKLARİNİN EBEVEYNLERİNİN OTANTİKLİK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARININ YARATICILIKLARI ARASİNDAKİ ILİSKİNİN INCELENMESİ

Sena Arici
Doc. Dr. Sakire Ocak Karabay
Ege Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin otantiklik düzeyi ile çocuklarının yaratıcılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak korelasyonel (ilişkisel) tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın amacına ve yöntemine uygun olarak maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılmıştır. Gerekli yasal izinler alındıktan sonra İzmir il merkezinde yer alan alt-orta-üst sosyoekonomik düzeydeki MEB'e bağlı ana okulları ve anasınıfları ile çalışılmıştır. Buna göre 120 anne 120 baba ve 120 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada ebeveynlere "Demografik Bilgi Formu" ve "Özgünlük/ Otantiklik Ölçeği" uygulanırken çocuklara "Torrance Yaratıcı Düşünce Testi Şekilsel A Formu" uygulanmış ve ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 23 ile analiz edilmiştir. Tüm ölçekler araştırmacı tarafından birebir uygulanmış ve kodlanmıştır. Analiz sonucuna göre, ebeveynin otantiklik düzeyi ile çocuğunun yaratıcılığı arasında orta düzey anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ebeveynin otantiklik düzeyi gelir düzeyine göre farklılaşırken eğitim düzeyine göre farklılaşmamış ve çocuğun yaratıcılığı ile anne babanın eğitim ve gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki ortaya konmuştur. Özetle bulgular bize, otantik ebeveynlerin kendi özgün düşünme becerisi ve entelektüel kimliği sayesinde çocuğunun eğitimsel ve gelişimsel sürecinde de yeniliklere açık olduğunu ve çocuklarına yeni fırsatlar sunarak onların yaratıcılıklarını desteklediğini düşündürmektedir. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Donem Cocuklar, Otantiklik Düzey, Çocuklarinin Yaraticiliği

Not: Bildiri ozeti "Okul Öncesi Donem Cocuklarinin Ebeveynlerinin Otantiklik Düzeyleri ile Çocuklarının Yaratıcılıkları Arasindaki Iliskinin Incelenmesi" baslikli yuksek lisans tezine aittir.

OKULÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARININ SOSYAL PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Uzman Yağmur BAYINDIR
Doç. Dr. Şakire KARABAY
Ege Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada, okulöncesi dönem çocuklarının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile kişiler arası problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak korelasyonel (ilişkisel) tarama modeli kullanılmıştır. 5-6 yaş grubundan 120 okulöncesi dönem çocuğu örneklemi oluşturmaktadır. Araştırma İzmir il merkezinde yer alan MEB'e bağlı anaokulu ve anasınıflarında, gerekli izinler alınarak uygulanmıştır. Çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını ölçmek için "Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarını Ölçme Aracı" ve araştırmacı tarafından geliştirilen "Çocukların Çeşitli Becerilere Yönelik Görüşlerini Değerlendirme Aracı" kullanılmış, çocukların kişiler arası problem çözme becerilerini ölçmek için ise "Okulöncesi Kişiler Arası Problem Çözme Testi (OKPÇ)" kullanılmıştır. Ölçeklerin hepsi çocuklara uygulandığı ve uzun sürdüğü için farklı iki günde gidilerek uygulama yapılmıştır. Uygulama yapılacak okullarda önceden randevular alınarak günler belirlenmiştir. Ayrıca ölçeklerin uygulanacağı çocuklar belirlenmiş ve bu çocukların ailelerine araştırmacı tarafından hazırlanmış olan aileleri bilgilendirici ve çocuklarının araştırmaya katılmasına izin verdiklerine yönelik bir onam formu gönderilmiştir. Ölçekler uygulanırken çocuklar ile bireysel olarak görüşülmüş ve çocukların cevapları araştırmacı tarafından herhangi bir yönlendirme ya da yorumlamada bulunulmadan yazılarak kaydedilmiştir. Araştırmanın sonuçları, SPSS 23 paket programında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ise, okulöncesi dönem çocuklarında toplumsal cinsiyet kalıp yargısı olmayan çocukların puanları ile kişiler arası problem çözme beceri düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer bir ifade ile toplumsal cinsiyet kalıp yargısına sahip olmama durumu arttıkça kişiler arası problem çözme beceri düzeyi de artmaktadır. Bir diğer bulgu ise; çalışmaya dahil olan çocukların, genel olarak toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına sahip oldukları da saptanmıştır. Çocukların sahip oldukları bu kalıp yargılar, kadın ve erkeğin becerileri, görevleri, meslekleri ve oyuncakları boyutunda yoğun iken, oyunlar boyutunda daha az olduğu görülmüştür. Özetle bulgular bize, çocukların toplumsal cinsiyete yönelik kalıp yargılarının oluşmaması durumunda daha esnek düşünebildiklerini, problemler karşısında daha fazla çözümler üretebildiklerini, eşitlikçi bir bakış açısına sahip olabildiklerini, adil olabildiklerini ve karşısındaki kişinin duygularını anlayabildiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelime: Okul Öncesi Çocukları, Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları, Sosyal Problem Çözme

AN EXAMINATION OF THE EFFECTS OF GENDER STEREOTYPES OF PRESCHOOL CHILDREN ON SOCIAL PROBLEM SOLVING SKILLS

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between gender stereotypes and interpersonal problem solving skills of preschool children. Correlational survey model was used as research method. 120 preschool children from 5-6 years age group constitute the sample. The study was conducted in kindergartens and kindergartens located in İzmir city center and connected to National Education with the necessary permissions. To measure gender stereotypes of children "Social Gender Stereotypes Assessment Instrument" and developed by the researcher "Social Gender Stereotypes Evaluation Instrument" used, to measure children's interpersonal problem-solving skills "Preschool Interpersonal Problem Solving Skills (PIPS)" used. Since all scales were administered to children and lasted for a long time, they were administered on two different days. Appointments are made in the schools where the application will be made and the days are determined. In addition, the children to whom the scales will be applied were determined and a consent form was sent to the families of these children informing their families and allowing their children to participate in the research. The children were interviewed individually during the application of the scales and their responses were recorded and recorded by the researcher without any direction or interpretation. The results of the study were evaluated in SPSS 23 package program. The findings showed a positive correlation between the scores of preschool children without gender stereotypes and their interpersonal problem solving skills. In other expression, as the lack of gender stereotypes increases, the level of interpersonal problem solving skills increases. Another finding; The children included in the study were found to have gender stereotypes in general. While these stereotypes of children are intense in terms of skills, duties, professions and toys of women and men, it is seen that they are less in games. In summary, the findings show that children can think more flexibly, produce more solutions to problems, have an egalitarian perspective, be fair and understand the feelings of the other person in the absence of stereotypes about gender.

Key Words: Preschool children, Gender Stereotypes, Social Problem Solving

Not: Bildiri özeti "Okulöncesi Dönem Çocuklarının Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarının Sosyal Problem Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezine aittir.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRENCİ KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Dr. İskender Daşdemir
Ege Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın genel amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir? Sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından öğrenci kavramına ilişkin olarak ileri sürülen metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kategoriler altında toplanabilir? Araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmada içerik analizi modeli kullanılmıştır. Çalışma grubunu Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi sosyal bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda 2019-2020 güz döneminde okuyan ve araştırmaya katılmayı kabul eden gönüllü 61 son sınıf sosyal bilgiler öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada verileri toplamak için öğrencilere üzerinde "Öğrenci ……gibidir. Çünkü……." ifadesi bulunan formlar dağıtılmış ve form üzerindeki ifadeyi tamamlamaları istenmiştir. Daha sonra öğrencilerin kendi ifadelerini yazdığı formlar toplanarak elde edilen veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Öğrenciler tarafından tamamlanan ifadeler incelenerek, gerekçeli açıklama yapmayan 17 öğrencinin kâğıdı işlem dışı bırakılmıştır Verilerin çözümlemesi süreci adlandırma, eleme, kategorilendirme ve geçerlik ve güvenirliği sağlama olmak üzere dört aşamada gerçekleşmiştir. Verilerin çözümlemesi sonunda öğretmen adayları tarafından oluşturulan 44 metafor 4 kategorisel başlık altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Öğrenci, Sosyal Bilgiler öğretmen adayı

METAPHORİCAL PERCEPTİONS OF SOCİAL STUDİES TEACHER CANDİDATES ABOUT STUDENT CONCEPT

Abstract

The general purpose of this study is to examine the perceptions of prospective social studies teachers about the concept of students through metaphors. For this general purpose, the following questions were sought in the research. What are the metaphors that the prospective social studies teachers have about the concept of students? In what categories can the metaphors put forward by the prospective social studies teachers regarding the concept of the student be classified in terms of their common characteristics? The research is a qualitative research. Content analysis model was used in the research. The study group consisted of 61 senior social studies students who studied at Ege University Faculty of Education Department of Social Studies Teaching in the fall semester of 2019-2020 and accepted to participate in the study. It is like "Student Araştır on students to collect data in the research. Because the forms with the expression bulunan .. ılmış were distributed and they were asked to complete the statement on the form. Afterwards, content analysis was performed on the data obtained by collecting the forms in which the students wrote their own expressions. The statements completed by the students were examined and the paper of 17

students who did not give reasoned explanations were excluded from the process. The data analysis process was carried out in four stages; At the end of the analysis of the data, 44 metaphors formed by pre-service teachers were collected under 4 categorical titles.

Keywords: Metaphor, Student, Social Studies teacher candidate

Giriş

Metafor, olayların meydana gelişi ve işleyişiyle ilgili fikirleri yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlardan olduğunu belirtmiştir. Metaforlar bir kavramı anlatmak için başka kavramlar kullanmak, anlatımı kuvvetlendirmek, dili zenginleştirmek ve düşünceleri dilsel eylemlere en etkili bir biçimde dönüştürmek için kullanılan yapılardır (Saban, 2004; akt. Mentiş- Köksoy 2015) Metaforlar kullananlara geniş bakış açıları sağlar. Kurulan metaforlar üzerindeki anlam aktarımları kavramlar arasındaki ilişki üzerinde düşülmesini sağlarken, diğer yandan çok belirgin olmayan, farklı özelliklerin ortaya çıkmasını da sağlar (Rundgren, Hirsch ve Tibell, 2009). Metaforların farklı işlevleri vardır. Bu işlevlere göre: "Metaforun kastettiği anlam, belirli bir dereceye kadar bağlamı değiştirebilir. Metaforların anlam değerleri, gerçek anlam değerlerinden yoğundur. Metaforlar, göreceli anlam değerleri taşırlar. Metaforlar, karakteri ve kültürü tanımada araç olarak kullanılabilirler. Metaforlar, farklı bilim dallarında veri toplama aracı olarak kullanılabilirler" (Booth, 2003: 14; Girmen, 2007: s. 11-12; Akt, Aydıner-Uygun 2015 s. 2). "Metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen bir düşünce biçimi ve bir görme biçimidir." "Bu yönüyle de bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe koşabileceği güçlü bir zihinsel araçtır" (Saban, 2008: 460). Yani metaforlar, bireylerin soyut kavramlara ilişkin algılarını somut kavramlarla açıklamalarına imkan tanıyan kuvvetli ifade araçlarıdır. Bu çalışmada da metafor, bireylerin kavramlara ilişkin algılarının belirlenmesinde temel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Bu bakımdan bu çalışmada da sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin algılarının, metaforlar aracılığıyla somut kavramlara dönüştürülerek açıklanabileceği düşünülmüştür. Bu çalışma sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin metaforlarını ortaya çıkarma amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu genel amaç doğrultusunda bu çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından öğrenci kavramına ilişkin olarak ileri sürülen metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kategoriler altında toplanabilir?

YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmada içerik analizi modeli kullanılmıştır. Çalışma grubunu Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda 2019-2020 güz döneminde okuyan 61 son sınıf öğrencisi oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Araştırmada verileri toplamak için öğrencilere üzerinde "Öğrenci ……gibidir. Çünkü……." ifadesi bulunan formlar dağıtılmış ve form üzerindeki ifadeyi tamamlamaları istenmiştir. Daha sonra öğrencilerin kendi ifadelerini yazdığı formlar toplanarak elde edilen veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Verilerin çözümlemesi süreci adlandırma, eleme,

kategorilendirme ve geçerlik ve güvenirliği sağlama olmak üzere dört aşamada gerçekleşmiştir (Saban, 2008).Verilerin çözümlemesinde önce öğrenciler tarafından doldurulan kağıtlar Ö1,Ö2(Öğrenci1, Öğrenci2) şeklinde numaralandırılmıştır. Öğrencilerin ürettikleri metaforlar numaraya göre kodlanmıştır.

İkinci aşamada öğrenciler tarafından tamamlanan ifadeler incelenerek gerekçeli açıklama yapmayan 17 öğrencinin kağıdı işlem dışı bırakılmıştır. Gerekçelendirilerek açıklama yapılmış geçerli 44 metafor elde edilmiştir.

Üçüncü aşamada öğrenciler tarafından tamamlanan ifadeler tekrar gözden geçirilmiştir. Öğrenciler tarafından oluşturulan metaforlar ortak özellikleri bakımından incelenmiştir. Geçerli 44 metafor ortak özellikleri bakımından ve gerekçelendirilme sebepleri dikkate alınarak 4 kategori altında toplanmıştır.

Dördüncü aşamada araştırma sonuçlarının geçerliğini sağlamak amacıyla veri analizi sürecinin nasıl yürütüldüğü açıklanmış ve araştırmada elde edilen metaforlara liste halinde yer verilmiştir. Ayrıca bulgular kısmında 44 metafora ilişkin oluşturulan 4 kategorinin her birini en iyi ifade ettiği düşünülen örneklere yer verilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak içinse 4 kategori altında yer alan metaforların söz konusu kategoriler altında toplanıp toplanmadığını belirlemek amacıyla araştırmacının iki ayrı zamanda yaptığı kodlamalardaki tutarlılık incelenmiştir. Bunun için araştırmacı 15 gün arayla ikinci defa kodlama yapmış ve kendi tutarlılığını sınamıştır. Bu sınama sonucunda kodlama güvenirlik katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. (Güvenirlik=görüş birliği/görüş birliği + görüş ayrılığı) olarak bulunmuştur (Miles ve Huberman,1994).

Bulgular ve Yorumlar

Tablo1- sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%
ağaç	8	18	kil	1	2,27
çark	1	2,27	maden	1	2,27
fidan	1	2,27	papağan	2	4,54
işlenmiş cevher	1	2,27	defter	1	2,27
ayna	8	18	kelebek	1	2,27
güneş	3	6,81	renk	1	2,27
köle	2	4,54	tomurcuk	1	2,27
amele	1	2,27	bahçe	1	2,27
ışık	1	2,27	cam	1	2,27
çiçek	5	11,23	lamba	3	6,81
Toplam	44				

Tablo 1 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmen adayları toplam 44 metafor üretmişlerdir.

Tablo 2-Metaforlara İlişkin Kategoriler

Kategori	f	%
Yaşam Kaynağı	25	56,8
Yansıtan	10	22,7
Her Şeyi Yapan	3	6,81
Sürekli Güncellenen ve Çalışan	6	13,6
Toplam	44	

Öğretmen adayları tarafından üretilen 44 metafor öğrencilerin ileri sürdükleri gerekçeler dikkate alınarak 4 kategoride toplanmıştır.

Tablo 3- Yaşam Kaynağı

Metafor	f	%
Kelebek	1	2,27
Ağaç	8	18,1
Fidan	1	2,27
Güneş	3	6,81
Işık	1	2,27
Çiçek	5	11,3
Lamba	3	6,81
Bahçe	1	2,27
Renk	1	2,27
Tomurcuk	1	2,27
Toplam	25	

Tablo 3'te yer alan metaforlar öğretmen adayları tarafından ileri sürülen gerekçeler dikkate alınarak "Yaşam Kaynağı" kategorisi altında toplanmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

"Öğrenci çiçek gibidir. Çünkü sulandıkça, açar ve hayata güzellikler saçar. "(ÖA.6).

"Öğrenci ışık gibidir çünkü çevresini aydınlatır." (ÖA.15).

"Öğrenci bahçe gibidir çünkü ne ekersen onu biçersin." (ÖA.22).

"Öğrenci kelebek gibidir çünkü her kanat çırpışında etrafına farklı renkler saçar." (ÖA.4)

Tablo 4- Yansıtan

Metafor	f	%
kil	1	2,27
ayna	8	18,1
cam	1	2,27
Toplam	10	

Tablo 4'te yer alan metaforlar öğretmen adayları tarafından ileri sürülen gerekçeler dikkate alınarak "Yansıtan" kategorisi altında toplanmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

"Öğrenci ayna gibidir. Çünkü öğretmenin yansımasındır".. (ÖA.11).

"Öğrenci ayna gibidir çünkü kendisini yansıtır".(ÖA.21).

"Öğrenci cam gibidir çünkü kırılırsa içindeki güzellikleri yansıtamaz" (ÖA.18).

"Öğrenci kil gibidir çünkü nasıl şekil verirsen o şekle girer." (ÖA.31).

Tablo 5- Her Şeyi Yapan

Metafor	f	%
köle	2	4,54
amele	1	2,27
Toplam	3	

Tablo 5'te yer alan metaforlar öğretmen adayları tarafından ileri sürülen gerekçeler dikkate alınarak "Her Şeyi Yapan " kategorisi altında toplanmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

Öğrenci amele gibidir. Çünkü birçok yükü taşımak zorundadır (ÖA.14)

Öğrenci köle gibidir çünkü ondan her şeyi yapması istenir (ÖA.42).

Öğrenci köle gibidir çünkü sürekli iş vererek çalıştırılır.(ÖA.7).

Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmen adayları öğrenci kavramına ilişkin 44 metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar yaşam kaynağı, yansıtan, her şeyi yapan, sürekli güncellenen ve çalışan başlıkları altında 4 kategori altında toplanmıştır. Bu bulgulara dayalı olarak öğretmen adaylarının öğrenci kavramını yaşamlarında önemli gördükleri ve öğrenci kavramına çoğunlukla olumlu anlamlar yükledikleri gibi olumsuz anlamlarda yüklemektedirler bu durum nitelikli bir öğretmen eğitimi için öğretmen özelliklerinin yeniden sorgulanması gerektiğni belirtmektedir. Kendisini öğrencilerden üstün gören ,öğretmen kavramının gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeyen, kendisini geliştirmeyen, açık fikirli olmayan etkili iletişim kurmayan, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve öğrenciyi kullanan öğretmenlerin bilgi toplumunun gerek duyduğu öğrencileri yetiştirmesi beklenemez. Bu nedenle eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan farklı branşlardaki öğrencilerin görüşlerine başvurularak bölümler arası karşılaştırma yapılabilir. Araştırma da öğrencilerin vermiş oldukları cevaplara göre ortaya çıkan temalardan yararlanılarak yeni çalışmalar ya da ölçek geliştirme çalışmaları yapılabilir. Bunun sonucunda öğrencilerini değerlendirilmesi amacıyla daha geniş kitlelere ulaşarak daha net sonuçlara varılabilir.

Kaynakça

Aydıner-Uygun, M. (2015). Öğretmen adaylarının geleneksel müzik türlerine ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi, 1(1), 59-76.

Mentiş-Köksoy, A. (2015). Primary school teacher candidates' perceptions related to the concept of music. International Review of Social Sciences and Humanities, 9(2), 9-15.

Miles, MB. & Huberman, AM. (1994). Qualitative Data Analysis (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Rundgren, C. J., Hirsch, R,. & Tibell, L. A. E., (2009). Death of Metaphors in Life Science? - A study of upper secondary and tertiary students' use of metaphors in their meaning-making of scientific content, Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching, 10(1).

Saban, A. (2008). "Okula İlişkin Metaforlar". Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 55, 459-496.

THE IMPACT OF THE VARIABLES SATISFACTION AND LIVED EXPERIENCE ON CUSTOMER'S LOYALTY IN HOTEL SERVICES

Tarik Saidi
Mohammed Benbouziane
Djazia Chib
L'Ecole Supérieure de Management (ex EPSECG) TLEMCEN-ALGERIA

Abstract

The modern economy is an economy focuse on service activities that are developing at an accelerate velocity and where it is becoming difficult to capture potential customers. The maturity of this sector makes fidelity and refocusing on current customers a profitable strategy. The most common way to increase loyalty is to improve client satisfaction (Anderson and Mittal 2000, Fornell et al., 1996). Some studies (Mano and Oliver, 1993, Russell and Pratt, 1980, Breda, 2004) show that the degree of stimulation and excitement experience in a leisure service experience, determines the satisfaction and intention of consumer loyalty regarding to the service provider.

This paper aims at empirically measuring the effects of satisfaction and lived experience as direct influencers of customer's loyalty in hotel services. We use a quantitative methodology; data were analyzed by Partial Least Squares-Structural Equation Modeling (PLS-SEM). For this research the adopted model presents reflective and formative indicators. The sample consists of 200 clients from different Algerian cities and an e-panel was conducted during all the year of survey. The results indicate the importance of lived experience as a key factor influencing the tourist's emotional satisfaction. Also, the results confirm the importance of the emotional satisfaction which affects positively and strongly the behavioral customer loyalty.

Keywords: Services cape, satisfaction, lived experience, customer loyalty behavior.

VERGİ İNDİRİM POLİTİKALARI VE TÜRK VERGİ SİSTEMİ DEĞERLENDİRMESİ

Hayrettin ÇINAKLI
Dr. Öğr. Üyesi Bilge DOĞANLI
Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Vergi, tarih boyunca devletlerin en önemli gelir kaynaklarından birisi olmuştur. Kamu hizmetleri için gerekli finansman kaynağının oluşturulmasında ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasında etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Vergi alanında yapılan düzenlemeler vergi politikaları kapsamında ele alınmaktadır. Vergi politikaları hazırlanırken yüksek vergi oranlarının tercih edilmesinin ekonomi üzerinde olumsuz etkilere (özellikle tasarruf ve yatırımlar üzerine) neden olacağı maliye literatüründe kabul edilmiş bir argümandır. Vergi oranlarında yapılacak indirimlerin, emek arzını ve tasarrufları arttıracağı, ekonomik faaliyetleri teşvik edeceği, vergi yükünü azaltacağı dolayısıyla kayıt dışı ekonomiyle mücadele imkânı sağlayacağı düşünülmektedir.

1970'li yıllarda Keynesyen iktisadın kamu harcamalarının artmasına, ekonomik büyümenin yavaşlamasına, stagflasyon ve taksflasyon gibi makroekonomik problemlere çözüm getirememesi alternatif iktisat politikalarını gündeme getirmiştir. Arz yönlü iktisat politikası da bu alternatif iktisat politikalarının bir ayağını oluşturmaktadır. Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer tarafından açıklanan ve arz yönlü iktisadın en önemli görüşlerinden biri olan "vergi indirimlerinin vergi gelirlerini arttıracağı" görüşü, bir diğer deyişle "Laffer Etkisi" olarak popülarite kazanan hipoteze göre toplam piyasa üretiminde maksimuma ulaşabilmek için düşük vergi oranlarına ihtiyaç vardır. Arz yönlü iktisadın teorik temelleri 1970'li yıllarda atılmış olsa da, 1980'li yıllarda ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülke ekonomilerinde uygulanmaya başlanmasıyla birlikte siyasi çevrelerde kabul görmüştür. Türkiye'de arz yönlü iktisat bu yıllarda ekonomik sistemde yapılan değişikliklerle (serbest piyasa sistemine geçiş) kendini göstermiştir. Özellikle 24 Ocak 1980 İstikrar Programı kararları ve 1980 İhtilalı sonrası yaşanan değişimler ekonomik yapı içerisinde özellikle de vergi sisteminde yapısal dönüşümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Vergi Sisteminde 1980 sonrası uygulanan vergi politikaları sonucunda, dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu, kamu harcamaları ve bütçe açığının artış gösterdiği, geniş kapsamlı istisna ve muafiyetler nedeniyle vergi gelirlerinin azaldığı bir vergi sistemi karşımıza çıkmıştır. Türk Vergi sistemindeki bu mevcut sorunlar, gelir dağılımını bozmakta, vergi yükünün adaletsiz dağılımına yol açmakta ve potansiyel vergi hâsılatının düşmesine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arz Yönlü İktisat, Vergi İndirimleri, Türk Vergi Sistemi

TAX REDUCTION POLICIES AND THE EVALUATION OF THE TURKISH TAX SYSTEM

Abstract

Tax has been one of the most important sources of income of states throughout history. It is used as an effective tool in creating the necessary financial resources for public services and ensuring justice in income distribution. The regulations in the field of taxation are

considered within the scope of tax policies. It is an accepted argument in the financial literature that the preference of high tax rates when preparing tax policies will have negative effects on the economy (especially on savings and investments). It is thought that the reductions in tax rates will increase labor supply and savings, encourage economic activities, reduce the tax burden and thus provide an opportunity to fight against the informal economy.

In 1970s, Keynesian economies could not solve the macroeconomic problems such as the increase in public expenditures, slowing economic growth, stagflation and tax inflation, and brought alternative economic policies to the agenda. Supply-side economic policy is also a pillar of these alternative economic policies. According to the hypothesis that "tax cuts will increase tax revenues", which is one of the most important views of supply-side economics, which is described by the American economist Arthur Laffer, in other words, "Laffer Effect", low tax rates are needed to reach maximum in total market production. Although the theoretical foundations of supply-side economies were laid in the 1970s, they were accepted in the political circles with the introduction of the developed economies such as the USA and England in the 1980s. Supply-side economics in Turkey shows itself by changes in the economic system (transition to free market system) in these years. In particular, the decisions of the Stabilization Program of 24 January 1980 and the changes experienced after the 1980 Revolution appear as structural transformations within the economic structure, especially in the tax system. As a result of the tax policies implemented after 1980 in the Turkish Tax System, a tax system with indirect taxes dominated, increasing public expenditures and budget deficit, and decreasing tax revenues due to wide-ranging exceptions and exemptions. These current problems in the Turkish tax system distort income distribution, lead to unfair distribution of the tax burden and cause a decrease in the potential tax revenue.

Keywords: Supply Side Economics, Tax Reductions, Turkish Tax System

GİRİŞ

Klasik iktisatçılar ekonomin her zaman tam istihdam düzeyinde dengeye geleceğini devletin ekonomiye müdahalesinin gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan 1929 ekonomik krizinde (Büyük Buhran) klasik iktisatçıların düşündüğü gibi ekonomi kendiliğinden dengeye gelmemiş, toplam talepte yaşanan yetersizlikler nedeniyle fiyatlar genel seviyesinde sürekli olarak düşüşlerin meydana gelmesi ekonomiye dışarıdan bir müdahale ihtiyacını hissettirmiştir. 1936 yılında Keynes çözümünün talep yönlü politikalar ile mümkün olabileceğini ve ekonominin dengeye gelmesi için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu dile getirmiştir. Devletin ekonomi içerisindeki görevlerinin arttırılması görüşünü savunan Keynesyen politikaların uygulanması ile kamu harcamaları artmaya başlamış ve 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı ile kamu harcamalarındaki artış en üst seviyesine ulaşmıştır.1970'li yıllarda Keynesyen İktisatın karşılaştığı ekonomik sorunlara (yüksek enflasyon, işsizlik, bütçe açıkları vb.) çözüm getirememesi nedeniyle dikkatleri ekonominin arz yönüne çeken Arz yönlü iktisat anlayışı ön plana çıkmıştır. Arz yönlü iktisatın temel politikası vergi indirimleri olduğundan Arz Yönlü Vergi Politikası veya Arz Yönlü Maliye Politikası olarakta bilinmektedir. Bu anlayışa göre vergi oranlarında yapılacak indirimler ile ekonominin arz yönünün güçlendirilmesi ve bu sayede ekonomik dengelerin kontrol altına alınması sağlanacaktır.

Arz yönlü iktisat politikaları 1980'li yıllarda ABD'de Ronald Reagan, İngiltere'de Margareth Thatcher ve Türkiye'de Turgut Özal tarafından denenmiştir. Arz yönlü iktisat politikaları uygulandıkları ülke ekonomileri için yapısal olarak büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Uygulanan politikalar dönem başkanlarının görev süresiyle sınırlı kalmış hatta başkanların isimleri (Reaganomics, Thatcherizm ve Özalizm) ile anılmıştır. Arz yönlü iktisat politikalarının etkisiyle Türkiye'de 1984 ve 1985'li yıllarda gelir vergisi oranlarında vergi indirimleri yapılsa da ilk yıllarda yaşanan vergi kayıplarının telafisinin karşılanacağı bir kaynak ayrılmadığı için istenilen sonuçlar elde edilememiştir.

Türkiye ekonomisinde 1998 yılında yaşanan Asya krizi, 1999 depremi ve 2000'de yaşanan likidite krizinin etkisiyle ek kaynak arayışına ilişkin olarak izlenen politikalar ekonominin küçülmesine yol açmıştır. 2002 seçimlerinden sonra siyasi yapının güçlenmesi ile alınan ekonomik tedbirler vergi tabanının genişletilmesi ve vergi oranlarının azaltılmasına yönelik olmuştur. İzlenen ekonomik politikalarla yüksek vergi oranları nedeniyle ortaya çıkan vergi kayıplarının azaltılması, yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi ve ekonominin canlandırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2006 yılında Gelir ve Kurumlar vergisi oranlarında indirimler gerçekleştirilerek hedeflere ulaşmada ilk önemli adım atılmıştır. Bu çalışma; Arz yönlü iktisat görüşünün temel politika aracı olan vergi indirimi uygulamalarının Türk Vergi Sisteminde yaşanan sorunları çözmede etkinliğinin araştırılması adına gerçekleştirilmiştir.

VERGİ İNDİRİMLERİ POLİTİKASININ TEMELLERİ

Vergi indirimlerinin bir politika aracı olarak kullanılması geçmiş dönemlerden günümüze kadar iktisatçıların üzerinde durduğu bir argümandır. İbn-i Haldun Mukaddime adlı eserinde; *"Toplumun (hanedanın) oluşumunun başlangıcında vergiler, küçük matrahlar karşılığında yüksek vergi hasılatı sağlar. Toplumun (hanedanın) genişlemesi ile birlikte, vergiler büyük matrahlara karşılık düşük vergi hasılatı sağlar"* görüşünü ifade etmiştir (Khaldun, 1981: 230). İbn-i Haldun'un Mukaddime adlı eserinde dile getirdiği görüşleri ilerleyen dönemlerde farklı iktisatçılar ve filozoflar tarafından tekrar ortaya atılmıştır.

İngiliz iktisatçı ve filozof William Petty 15. yüzyılda vergilerin sabit oranlı ve gelir dağılımı etkilemeyecek şekilde alınması gerektiğini vergi oranları sabit olursa; *"Hiç kimse böyle bir vergi nedeniyle zenginlik kaybına uğramayacaktır. Çünkü insanlar eğer gelirleri yarı yarıya azaltılsa veya bir misli artırılsa, her iki durumda da kendilerini aynı düzeyde zengin göreceklerdir"* ifade etmiştir (Güngör, 2016: 135).

David Hume 18.yüzyılda bu konu hakkında; *"Ağır vergiler endüstriyi tahrip eder. Ağır vergiler, işçilerin ücret artışı talep etmelerine neden olarak (sonuçta) bütün malların fiyatlarını artırır"* düşüncelerini ifade etmiştir (Hume, 1955: IXXXII).

Adam Smith, ünlü eseri Milletlerin Zenginliği'nde Hume'un görüşlerini dikkate alarak kendi görüşünü; "*Yüksek vergiler, bazen vergiye tabi malların tüketimini azaltmak ve bazen vergi kaçakçılığını teşvik etmek suretiyle, düşük vergilerden sağlanacak hâsılattan daha düşük bir hâsılat sağlar. Gelirin azalması, tüketimin azalmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa, çözüm yollarından birisi vergi oranlarını indirmektir*" ifade etmiştir (Smith, 1976: 414).

J.R. McCulloch vergi oranlarının etkileri ile ilgili olarak, " ...*Vergilerin indirilmesi, vergi gelirlerinin artması sonucunu doğurur.... Vergilerin artırılması, gelirin azalması sonucunu doğurur.*" diye görüşünü ifade etmiştir (McCulloch, 1975: 341).

1831 yılında Henry Parnel yüksek vergi oranlarının vergi gelirlerini azalttığını ve kişileri vergi kaçakçılığına yönelttiğini ifade ederek düşük vergilerin önemine değinmiştir. 1844'te Jules Dupuit vergi oranlarının kademeli olarak arttırılarak gelirin maksimum noktasına ulaşmasından sonra artış devam ederse vergi gelirlerinin düşeceğini ifade etmiştir (Aktan, 2009: 46).

Vergi oranlarının politika aracı olarak kullanılması 20.yüzyılda ilk olarak Colin Clark tarafından ortaya atılmıştır. Clark'ın 1940 yılında yaptığı ekonometrik araştırmasına göre vergi yükünün % 25'i geçmesi halinde enflasyonun ortaya çıkacağını değerlendirilmiştir. Clark'ın değerlendirmesi; vergi oranlarındaki artışın çalışma azmi üzerinde yaratacağı etki toplam arz-toplam talep dengesini bozacağı için ortaya çıkacak talep fazlası fiyatlar enflasyona neden olacaktır (Karabulut, 2006: 369).

Politik iktisatçı Jude Wanniski, iktisat teorisyeni Robert Mundell ve pragmatik iktisatçı Arthur Laffer'in 1970'li yıllarda yaptıkları araştırmalar Clark'ın görüşlerini tekrar gündeme getirmiş ve vergi indiriminin bir politika olarak siyasi çevrelerde kabul görmesini sağlamıştır.

Arz Yönlü İktisatta Vergi İndirimleri

Arz yönlü iktisatçılar 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik sorunların talep yönlü iktisat politikalarından kaynaklandığını düşünmektedirler. Yaşanan ekonomik sorunlara çözüm olarak üretimin teşvik edilmesi gerektiğini bununda vergi indirimi politikalarıyla sağlanabileceğini savunmaktadırlar (Aktan, 2009: 44).

Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer'in vergi oranlarını düşürerek toplam piyasa üretimini ve vergi gelirlerini arttıracağı görüşü Talep Yönlü İktisat politikalarına olan güvenin azaldığı bu dönemde akademik ve politik çevrelerde kabul edilmeye başlanmıştır (Sirkeci, 2014: 129).

Arz yönlü iktisat ekonomide yaşanan sorunlarla mücadelede politikalarını vergi indirimlerine dayandırması nedeniyle Arz Yönlü Vergi Politikası ismiyle de anılmaktadır (Doğan, 2006: 256).

Arz yönlü vergi politikalarının temel ilkelerine bakıldığında (Karabulut, 2006: 369-370):

- Marjinal vergi oranlarının değiştirilmesi ekonomik birimlerin davranışlarını etkileyecektir. Bireyler tüketim ile tasarruf arasında ya da boş durma ile çalışma arasında tercihlerini koşullara göre değiştireceklerdir.
- Arz yönlü iktisat vergi oranlarının azaltılmasının uzun dönemde vergi hasılatını ve toplam piyasa üretimini artıracağını savunmaktadırlar.
- Arz yönlü iktisada göre vergi oranlarının indirilmesinin vergi gelirleri üzerinde azaltıcı bir etkisi yoktur. Vergi oranlarında yapılacak indirimlerin fiyatlar üzerindeki etkisi sayesinde toplam piyasa üretimi artacaktır. Bu sayede vergi gelirleri de artmış olacaktır.

Arz Yönlü İktisadın temel politika araçları, gelir ve kurumlar vergisi oranlarında yapılacak değişimlerdir. Gelir vergisi oranlarında indirime gidildiğinde kullanılabilir gelir artacak bu sayede tasarruflarda artmış olacaktır. Tasarrufların artması ile faiz oranları azalacak ve yatırımlar artacaktır. Kurumlar vergisi oranlarında indirime gidildiğinde ise

kurumsal tasarruflar ve özel kesim yatırımlarının karlılığı artacağından üretiminde artacağı ifade edilmektedir (Canbaz, 2012: 5).

Vergi indirimleri politikasının başarılı olabilmesi için vergi indirimleri ile beraber kamu harcamalarının kontrol altına alınması, yasal-kurumsal serbestleşme ve sıkı para politikasının uygulanması gerekmektedir. 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik sorunların başında gelen yüksek enflasyon ve bütçe açıklarıyla mücadele hususunda arz yönlü iktisatçılar enflasyonun düşürülmesi için vergi indirimleri ve vergi teşviklerini öne sürerken bütçe açıklarının oluşumunu da yüksek vergi oranlarına bağlamışlardır. Devletin vergi oranlarını yükselterek ya da yeni vergiler koyarak bütçe açıklarını kapatamayacağını aksine yüksek vergi oranları altında kişilerin çalışmamayı ya da kayıt dışında kalmayı tercih edeceğini ifade etmektedirler.

Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki

ABD ve İngiltere'de 1980'li yıllarda gerçekleştirilen vergi indirimi politikaları ile tasarruf, yatırım ve çalışmanın arttırılması planlanmıştır. Bu dönemde akademik ve siyasi çevrelerde popüler hale gelen arz yönlü iktisat anlayışının temel politika aracı olan vergi indirimlerinin ekonomik faaliyetleri canlandıracağı bu şekilde vergi tabanının genişleyeceği ve vergi gelirlerinin artacağı ileri sürülmüştür (Ferhatoğlu, 2006: 170). Vergi oranlarının arttırılması ise kişilerin çalışma hevesini olumsuz etkileyeceği için üretim ve gelir azalacak bu da vergi gelirlerini azaltacaktır. Vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki bu ilişki Laffer Eğrisi üzerinden açıklanmaktadır (Karaaslan, 1999: 61).

Laffer Eğrisi vergi oranlarındaki değişimlerin vergi geliri üzerine gelir ve ekonomik olarak iki etkisi olduğunu göstermektedir. Gelir etkisi vergi oranlardaki azalmanın vergi gelirlerinde de aynı miktarda azalmaya neden olacağı şeklindedir. Aynı bakış açısıyla vergi oranlarında yapılacak artış kadar vergi gelirlerinde bir artış olacaktır. Ekonomik etki ise düşük vergi oranlarının iş, çalışma ve çıktı düzeyi üzerinde olumlu etkisi olduğudur. Bu şekilde vergi tabanına sağlanan teşvikler ile ekonomik faaliyetler artacaktır. Yüksek vergi oranları kişilerin ekonomik faaliyetlere katılımını cezalandırır nitelikledir. Gelir ve ekonomik etki birbirinin tersi yönünde sonuçlar ortaya koyar. Her iki etkide vergi oranlarındaki değişimin toplam vergi gelirleri üzerinde yaptığı etkiyi değerlendirmektedir (Laffer, 2004: 2). Grafiksel gösterim Arthur Laffer tarafından yapılsa da, devletin vatandaşlarından gereğinden fazla vergi almasının ilim, sanat ve ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkisi olduğu ilk olarak 14. yüzyılda filozof İbn-i Haldun tarafından dile getirilmiştir (Çelik vd., 2013: 29).

Grafik 1. Laffer Eğrisi

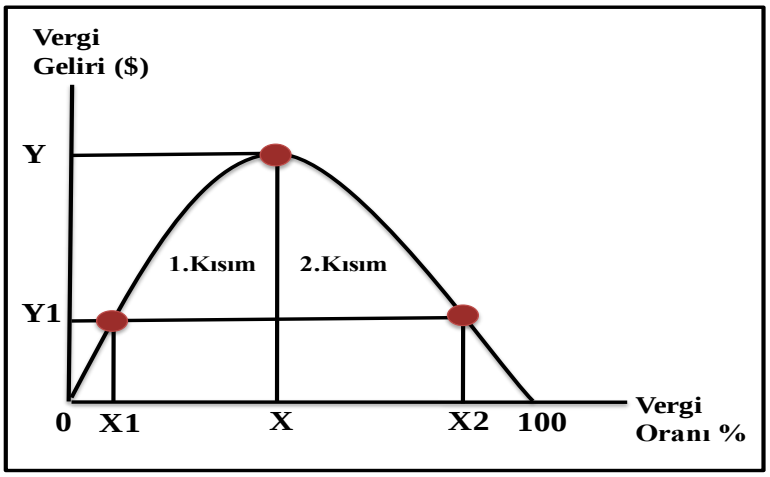

Kaynak: (Laffer, 2004:2)

Laffer Eğrisi Grafik 1'de gösterilmektedir. Vergi oranı % 0 değerini aldığında vergi tabanının genişliği bir anlam ifade etmez, gelir elde eden kişiler vergi ödemeyeceği için devletin bu oranda elde edeceği vergi gelir yoktur. Aynı şekilde vergi oranı % 100 olduğu zamanda kimse sadece devlete vergi ödemek için çalışmak istemeyeceği için vergi geliri elde edilmeyecektir (Bilgin, 2018: 87). Bu iki durum haricinde uygulanacak her vergi oranı için gelir elde edilecektir. %100 ile % 0 arasında yer alan X vergi oranında vergi geliri en yüksek düzeye ulaşacaktır. Sıfır vergi oranından X vergi oranına kadar yapılan artış vergi gelirini arttırırken X oranının üzerinde gerçekleşecek her artış vergi gelirinin düşmesine neden olacaktır (Karabulut, 2006: 371). Grafikte Y1 gelir düzeyinde bulunan X1 ve X2 olmak üzere iki farklı vergi oranı vardır. Ancak X2 noktasında X1 ile aynı gelir elde edilmesine rağmen uygulanan vergi oranı daha yüksek olduğu için X1 vergi oranı tercih edilmelidir. Laffer Eğrisinin önemi bu tercih esnasında ortaya çıkmaktadır. Vergi politikaları belirlenirken vergi geliri az ve vergi oranları düşükse yani 1.kısımda yer alınıyorsa vergi oranı artırılarak vergi gelirinde artış elde edilmelidir. Vergi gelirleri az ama vergi oranı yüksekse yani 2.kısımda yer alınıyorsa, 2.kısımdan 1.kısıma geçiş sağlanmalı yani vergi oranları azaltılmalıdır (Kırıtoğlu, 2007: 14). Arz yönlü iktisatçılar vergi gelirlerinde yaşanan azalma sonucunda ortaya çıkacak bütçe açıklarına Laffer Eğrisine atıfta bulunarak açıklama getirirler. Laffer'e göre vergi indirimleri nedeniyle devlet gelirlerinde meydana gelen azalma, aynı vergi indirimlerinin ekonomik faaliyetleri arttırması ile daha fazla vergi geliri elde edilmesine imkan sağlayacak ve bu şekilde denge kurulmuş olacaktır. Kısa vadede vergi indirimleri sebebiyle oluşacak bütçe açıkları kamu harcamaları azaltılarak kapatılabilir. Askeri harcamalar, yapımı süren büyük projeler gibi kamu harcamalarının azaltılamadığı durumlarda ise devlet borçlanması ile bütçe açıkları kapatılır (Karaaslan, 1999: 65).

Vergi İndirimi Politikalarından Bazı Örnekler ve Sonuçları

Arz yönlü vergi politikalarının en geniş şekliyle uygulama alanı bulduğu ABD ekonomisinde 1920'lerde Mellon, 1960'larda Kennedy ve 1980'lerde Reagan tarafından, İngiltere'de 1980'li yıllarda Thathcher tarafından uygulanan vergi indirimleri yoluyla ekonomik anlamda olumlu gelişmeler elde edilmiştir.

ABD'de 1.Dünya savaşı ile kamu harcamalarındaki artış ve bu artışın finansmanı için getirilen yüksek vergiler sonrasında 1917, 1918 ve 1919 yılı bütçeleri 853 milyon dolar, 9,0 milyar dolar ve 13,3 milyar dolar açık vermiştir (Kovancılar, 2013: 69). ABD'de hazine

sekreteri Mellon uygulanmakta olan yüksek vergi oranlarının toplumu rahatsız ettiğini üst gelir grubu için vergi indirimi yasalarının hazırlanmasını alt gelir grubu içinse istisna ve muafiyetlerin artırılarak gelir vergisi yükünün azaltılmasını tavsiye etmiştir (Aktan, 1989: 108). Mellon'un tavsiyeleri doğrultusunda Başkan Coolidge tarafından yüksek vergi uygulamasına son verilmiştir. Sermaye üzerinden vergi alınmasına imkan veren yasalar ilk kez uygulamaya konmuştur (Karabulut ve Karakuş, 2017: 92).

Başkan Coolidge %73 düzeyine ulaşmış olan yüksek gelir vergisi oranını 1921-1926 döneminde % 25 oranına indirmiştir. Coolidge'nin çabaları sonucunda ABD ekonomisinde yıllık %6 civarında ortalama bir büyüme oranına ulaşılırken 1921-1929 döneminde ekonomide %59 oranında bir büyüme sağlanmıştır. Grafik 2'de bu dönemde elde edilen gelir vergisinin %61 oranında arttığını görmekteyiz (Grecu, 2004: 6).

Grafik 2. Coolidge Vergi İndirimleri: %61 Gelir Artışı

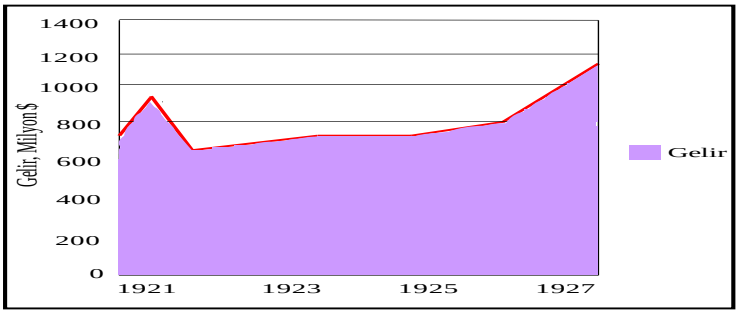

Kaynak: (Grecu, 2004: 6)

ABD bütçesi 1920'li yıllar boyunca bütçesi fazlası vermiştir. 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz ve II. Dünya Savaşının etkileri nedeniyle ABD bütçesi daha önce gerçekleşmemiş ölçüde büyük bütçe açıklarıyla karşılaşmıştır (Kovancılar, 2013: 70). ABD'nin 35. Başkanı olan John F. Kennedy'nin 1961 yılında iktidara gelmesiyle vergi indirimlerinde ikinci dönem başlamıştır. Bu dönemde ekonomide yaşanan istihdam sorunu ve GSMH'de eksi değerlere inen büyüme hızının çözümü için vergi oranlarının azaltılması yoluna gidilmiştir (Karabulut ve Karakuş, 2017: 92). 1962 yılında büyük bir vergi indirimi politikası başlatılmış, 1964 yılında Gelir Yasasının yürürlüğe girmesiyle gelir ve kurumlar vergisinde büyük indirimler gerçekleşmiştir (Kovancılar, 2013: 73). Başkan Kennedy 1963-1965 döneminde uyguladığı vergi politikası ile gelir vergisi oranını %91'den %70'e düşürmüştür. Gerçekleştirilen vergi indirimi sonucunda ABD tarihindeki en uzun süreçli ekonomik büyüme yaşanmıştır (Ferhatoğlu, 2006: 171). Başkan Kennedy döneminde yapılan vergi indirimi öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeleri Grafik 3'de incelediğimizde 1960-1968 yılları arasında gelir vergisi ve gayri safi yurtiçi hasılada artış yaşanırken işsizlik seviyesinin de düştüğü görülmektedir.

Grafik 3. Kennedy Dönemi Vergi İndirimi 1960-1968

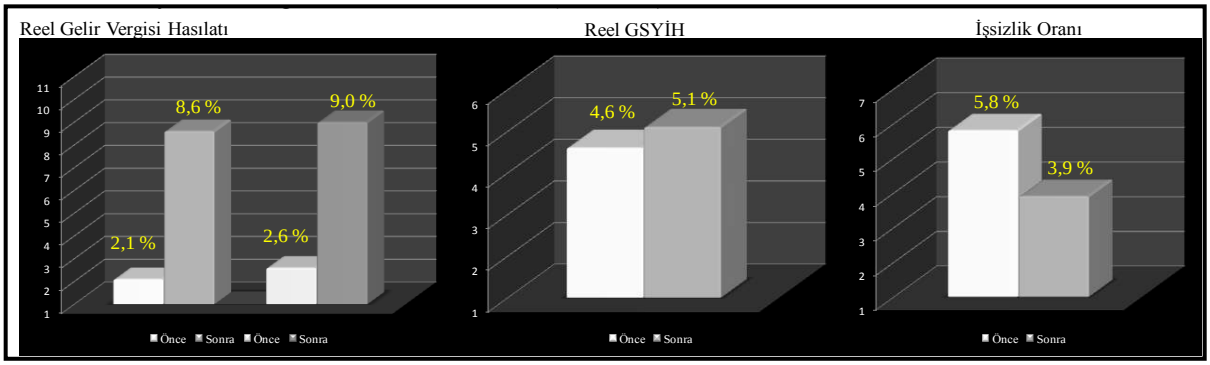

Kaynak: (Laffer, 2004: 7)

Başkan Kennedy döneminde yapılan vergi indirimleri sonucunda 1961 ile 1968 yıllar arasında ekonomik büyüme oranının % 5 üzerinde gerçekleştiği, gelir vergisinin ise %62 oranında arttığı görülmektedir (Grecu, 2004: 8).

Grafik 4. Kennedy Dönemi Vergi İndirimleri: %62 Gelir Artışı

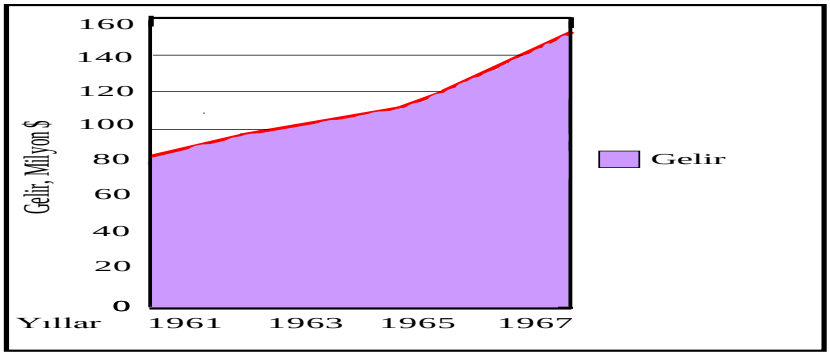

Kaynak: (Grecu, 2004:7)

ABD'de büyümenin yavaşlamasıyla ilgili ciddi endişelerin olduğu bir dönemde Ronald Reagan başkan olarak iktidara geldi. Reagan yönetiminin ekonomiyi canlandırmak için hazırladığı program vergi oranlarının azaltılması, kamu harcamalarının kontrol altına alınması, devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması ve sıkı bir para politikasının uygulanmasını içermekteydi. Hazırlanan programın başarısı geniş çaplı bir vergi indirimine dayanmaktaydı (Doğan, 2002: 118).

Başkan Reagan 1981 yılında hazırladığı Ekonomiyi Canlandırma Vergi Kanunu Kongreden büyük bir destek alarak yürürlüğe girmiştir. Gelir vergisinde üst dilim %70'ten %50'ye indirilmiş ve enflasyona endekslenmiştir (Aktan, 1991: 54). Ekonomiyi Canlandırma Vergi Kanunu uygulandığı 1981-1985 döneminde vergi gelirlerinde 500 milyon dolar azalmaya neden olmuştur. Vergi gelirlerindeki azalmanın bütçe açıklarını arttıracağı görüşü hakim olsa da Reagan yönetimi vergi indirimlerinin ekonomiyi canlandıracağını bununda vergi hasılatını arttırarak bütçe açığının kapanmasını sağlayacağını düşünmekteydi (Kovancılar, 2013: 74). Reagan döneminde izlenen politikaların bütçe gelirlerine etkisine Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Reagan Uygulamalarının Sonucunda Toplam Bütçe Gelirlerindeki Büyüme

Yıllar	Toplam Gelir	%Değişme
1982	738	-
1983	684	-7.3
1984	730	6.7
1985	777	6.4
1986	790	1.7
1987	854	8.1
1988	877	2.7
1989	916	4.4

Kaynak: (Doğan, 2002: 119)

1986 yılında uygulamaya giren Vergi Reformu Yasası ile vergi yükü gelir vergisinden kurumlar vergisine doğru aktarılmış, kurumlar vergisi ve gelir vergisi oranlarında indirim yapılmış, sermaye kazançları enflasyona bağlı olmadan vergilendirilmeye başlanmıştır. Kişisel muafiyetlerde yaşanan artış sonrası 6 milyon mükellef vergi dışında bırakılmıştır (Karabulut ve Karakuş, 2017: 93).

Reagan dönemi izlenen vergi indirimi politikaları neticesinde Amerikan Ticaret Departmanına göre vergi mükellefleri 1982-1986 yılları arasında 515 milyar dolarlık tasarruf elde etmiştir. Bu dönemde 17 milyon kişi için yeni istihdam alanı oluşturulmuştur. Kayıt dışı ekonominin boyutu %31 seviyelerinden %21 düzeylerine kadar gerilemiştir (Güngör, 2016: 138).

Reagan döneminde denk bütçe politikası izlenmeye çalışılsa da bütçe açıkları ciddi boyutlara ulaşmış ve beraberinde kamu borcunu arttırmıştır. Bütçe açığının arttıran etken vergi indirimlerinden ziyade enflasyonda yaşanan beklenmedik düşüş ve savunma harcamalarındaki artışlar olmuştur (Doğan, 2002: 123-125).

Arz yönlü iktisatla gündeme gelen vergi indirimleri politikası ABD'den sonra İngiltere'de uygulama alanı bulmuştur. Başbakan Margaret Thatcher iktidara geldiği zaman petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle yaşanan yüksek enflasyon ülkenin en önemli ekonomik problemiydi (Karabulut ve Karakuş, 2017: 93). Başkan Thatcher tarafından vergi indirimi 1979 ve 1985 yıllarında iki defa gerçekleştirilmiştir. En yüksek vergi oranı % 83'ten % 60 seviyelerine sonrada % 40'a kadar indirilmiştir (Temiz, 2008: 8). Gelir vergisi oranlarında yapılan indirim KDV gibi tüketim vergilerine yansımamış hatta tüketim vergilerinin oranı arttırılarak vergi yükünün dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kaymasına neden olmuştur (Karabulut ve Karakuş, 2017: 93). Thatcher döneminde özelleştirmenin gerçekleştirilmesi, vergi indirimlerini sağlama, enflasyon oranını düşürme ve kamu harcamalarının kontrolü gibi konulara ağırlık verilmiştir. İngiltere başbakanı Margaret Thatcher ile Amerikan Başkanı Ronald Reagan'ın ekonomik ve mali konularla ilgili görüşlerini sürekli paylaşmışlardır (Grecu, 2004: 9). ABD ve İngiltere'deki tarihsel kanıtlar ışığında, vergi oranlarının düşürülmesinin ekonomik faaliyetleri olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Uygulanan düşük vergiler yatırımların teşvik edilmesini sağlarken bu sayede ekonomik büyüme ve istihdam sağlanmış olacaktır. Yeraltı ekonomisi olarak tabir edilen kayıt dışı ekonominin

boyutu küçülürken vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma gibi sorunlarda ortadan kalkacaktır (Grecu, 2004: 9).

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE VERGİ REFORMU İHTİYACI

1980'li yıllarda yapılan vergi reformu tartışmalarında arz yönlü iktisatçılar birçok gelişmiş ülkede ortaya çıkan enflasyon, işsizlik, stagflasyon, bütçe açığı gibi ekonomik sorunların kaynağının yüksek vergi oranları olduğunu savunmuştur. Bu nedenle 1980'lerden günümüze kadar yapılan vergi reformlarında vergi indirimlerinin esas alınması arz yönlü iktisat anlayışına dayanmaktadır. Türk vergi sistemi Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar ülkede yaşanan gelişmelere bağlı olarak sürekli olarak bir değişim göstermiş, vergi alanında reform olarak kabul edilebilecek pek çok uygulama yürürlüğe girmiştir (Tekin, 2010: 63). Türkiye'de vergi reformu 1925 yılında kamu gelirlerinin %20'den fazlasını oluşturan Aşar'ın kaldırılmasıyla başlar. 1950 yılında gelir üzerinden alınan vergilerde yapılan değişiklikler[1] reform olarak kabul edilmektedir. 1985 yılında KDV[2] ve 2002 yılında ÖTV[3] kanunlarının kabulü ile dolaylı vergilerin vergi sistemimizdeki ağırlığı artmıştır (Aktan, Gencel ve Yay 2019:166-168). Vergi sisteminin dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kaymasında 1980'li yıllarda hakim olan arz yönlü iktisat anlayışının dönemin siyasi iktidarı tarafından benimsenmesinin de etkisi vardır. Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi için vergisel teşvikler içeren politikalar oluşturulmuştur. Kurumlar ve gelir vergisinde vergi oranları indirilirken harcamalar üzerindeki vergiler arttırılmıştır (Çalcalı, 2012: 59-60). Harcama vergileri pek çok avantaja sahip olmasına rağmen gelir dağılımı adaletsizliği olan ülkelerde vergi adaletsizliğini daha da artırmaktadır. Kişilerin elde ettiği gelire bakılmaksızın aynı oran üzerinden vergilendirme yapılması düşük gelir gruplarının vergi yükü altında ezilmesine yol açmaktadır. Vergi adaleti açısından düşünüldüğünde Türkiye'de harcama vergilerine ağırlık verilmesi doğru bir uygulama değildir (Tekin, 2010: 63). Küreselleşen dünya ve birbirine entegre olan piyasalar karşısında Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinin vergi sistemlerini gözden geçirmesi gerekmektedir. Vergi oranlarının düşürülerek vergi tabanının genişlemesini sağlayacak, vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele edecek yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu akademik çevreler tarafından dile getirilmektedir (Özker ve Esener, 2010: 23-24).

Ekonomide Dönüşüm: 24 Ocak Kararları ve Gelişmeler

Küresel ekonomide 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik sorunlara çözüm amacıyla ortaya çıkan neo-liberal politikaların etkileri Türkiye'de "24 Ocak Kararları" ile başlayan reform sürecinde ve Turgut Özal'ın Başbakanlık yaptığı 1980 döneminde uygulanan politikalarda görülmektedir.

Türkiye'nin 1970'li yılları politik ve ekonomik krizlerin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur. 1971 yılında Bretton Woods sisteminin sona ermesi, 12 Mart 1971 Muhtırası[4] ile siyasete yapılan müdahale, 1973 OPEC Petrol Krizi, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrası yaşanan ekonomik ambargo ile kamu finansman dengesinin bozulması bu dönemde

[1] 1950 Yılında Kazanç Vergisi kaldırılıp yerine Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Vergi Usul Kanunu ve Esnaf Vergisi (1955 yılında kaldırılmıştır) getirilmiştir. Bu reform süreci 1957 Gider Vergileri Reformu ile tamamlanmıştır.
[2] Katma Değer Vergisi Kanunu kabulü ile farklı alanlarda uygulanan 8 adet vergi yürürlükten kaldırılmıştır.
[3] Özel Tüketim Vergisi Kanunu kabulü ile birlikte 16 farklı vergi, fon, harç ve pay kaldırılmıştır.
[4] Türk siyasi tarihinde "sivil siyasete ikinci müdahale" olarak kabul edilmektedir.

yaşadığımız krizlerin ulusal ve uluslarası nitelikte olduğunu göstermektedir (Atagenç, 2017: 77-79). Yaşanan krizler sonrası oluşan ekonomik tabloyu düzeltmek için 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide temel bir yapısal dönüşümü hedefleyen istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Kısa vadede enflasyonu dizginlemek, üretimi arttırmak, kamu finansmanını sağlamak hedeflenirken orta ve uzun vadede ithal ikameci politikalar yerine ihracata yönelik sanayileşme politikalarına ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda vergi yükünün düzenlenerek adil bir gelir dağılımının sağlanması, vergi tabanının genişletilmesi, yurt içi tasarrufların arttırılması ve devletin ekonomideki etkisinin azaltılması amaçlanmıştır (Köse, 2000: 28-33).

1980 döneminde vergi alanında gerçekleştirilen başlıca uygulamalar;

- Düz oranlı bir yapıya dönüştürülen[5] gelir vergisi tarifesi artan oranlı hale getirilmeye çalışılmıştır,
- En az geçim indirimi müessesesi 1986 yılında yürürlükten kaldırılmasıyla, gelir vergisinde adalet ilkesi zedelenmiştir,
- Vergi yükünün hesaplama yöntemi değiştirilerek gerçekçi sonuçlara ulaşılmıştır,
- Kurumlar vergisinin, gelir vergisi ile olan ilişkisi ortadan kaldırılmıştır,
- Menkul sermaye iratlarında stopaja esasına göre vergilendirilme başlanmıştır,
- Servet beyanı 1985 yılında yürürlükten kaldırılmıştır,
- Katma Değer Vergisi (KDV) uygulaması 1985 yılında yürürlüğe girmiştir, reform olarak kabul edilecek bir uygulamadır,
- Emlak Vergisi gelirleri yerel yönetimlere devredilmiştir (Nadaroğlu, 1986: 24-32).

24 Ocak Kararları Süleyman Demirel döneminde alınmış ancak 1980 İhtilali sonrası Turgut Özal döneminde uygulanmıştır. Arz Yönlü İktisat görüşünü benimseyen dönemin başbakanı Turgut Özal hazırladığı "Kalkınma Yeni Görüş'ün Esasları" adlı çalışmada vergi konusunda iki önemli hususa değinmiştir. Bunlardan ilki vergilerin harcamalar üzerinden alınması gerektiği, ikincisi vergi oranlarının düz ve düşük olarak uygulanmasıdır. Özal bu uygulamaların kamu gelirlerini arttıracağını savunmaktaydı (Karabulut ve Karakuş, 2017: 90). Özal Hükümetleri Dönemine (1983-1991) baktığımızda siyasi rekabet fazla olmadığı için ekonomide yapısal kararlar alınmıştır. Sonuç olarak vergi hasılatındaki ortalama artışın % 58, vergi yükünün ise % 11 olarak gerçekleştiği ve vergi kayıplarının GSMH'ya oranının % 10 seviyelerinde olduğu görülmektedir (Armağan, 2007: 235). Arz yönlü politikaların etkisiyle gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarında 1984 ve 1985 yıllarında vergi indirimleri gerçekleştirilmiştir. Vergi alanında yapılan ilk düzenlemeler ile soysal adalet sağlanmaya çalışılsa da KDV gibi dolaylı vergilerin vergi sistemindeki ağırlığının arttırılması ile vergi yükü düşük gelir grupları üzerinde kalmıştır. Vergilerin kamu harcamalarını karşılayamaması neticesinde iç ve dış borçlanma yaşanmıştır. Türkiye'de 1991 ve 2002 yılları arasında geçen 11 yıllık süreçte 9 farklı koalisyon hükümeti[6] kurulmuş siyasi ve ekonomik istikrar bir türlü

[5] Geliri 1.000.000 TL ve üzeri olanların tabi olduğu vergi oranı % 60 olarak belirlenmiştir. Aylık 100.000 TL kazancı olanla 500.000 TL kazancı olan mükellefler aynı oranda vergi ödemektedir.

[6] 1991 ve 2002 yılları arasında kurulan hükümetler; Demirel Hükümeti (DYP-SHP) 21.11.1991-25.06.1993, 1. Çiller Hükümeti (DYP-SHP) 25.06.1993-05.10.1995, 2. Çiller Hükümeti (Azınlık DYP) 05.10.1995-30.10.1995, 3.Çiller Hükümeti (DYP-CHP) 30.10.1995-06.03.1996, 2.Yılmaz Hükümeti (ANAP-DYP) 06.03.1996-28.06.1996, Erbakan Hükümeti (RP-DYP) 28.06.1996-30.06.1997, 3.Yılmaz Hükümeti (ANAP-DSP-DTP) 30.06.1997-11.01.1999, 4. Ecevit Hükümeti (Azınlık DSP) 11.01.1999-11.06.1999, 5. Ecevit Hükümeti (DSP-MHP-ANAP) 11.06.1999-03.11.2002.

sağlanamamıştır. Her koalisyon hükümetinin ortalama 1 yıl görev yaptığı bu süreçte uzun dönemli ekonomik politikalar yerine seçim kazanmaya odaklı kısa dönemli politikalar tercih edilmiş sonuç olarakta 1994 ve 2001 ekonomik krizleri yaşanmıştır. 2002 yılı seçimlerinden sonra tek parti iktidarı ile siyasi alanda istikrar sağlanabilmiştir (Bayrak ve Kanca, 2013: 1-5).

Türkiye'de Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Yapılan İndirimlerin Etkileri

Türk vergi sisteminde 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen en önemli düzenleme 28 Temmuz 1998 tarihli 4369 sayılı " Vergi Reformu" kanunudur. Bu düzenleme 1990'lı yılların sonunda vergi gelirlerinin kamu ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmaması, kayıt dışı ekonominin varlığı, yüksek gelir gruplarının vergi dışında kalması ve dolaylı vergi payının artışına müdahale amacıyla düzenlemiştir. Vergi alanında çok kapsamlı düzenlemeler[7] yapılmış, mükelleflerin vergi yükünü değiştirmeden vergi gelirlerinin arttırılması hedeflenmiştir. Bu kanun ile değişik vergi kanunlarında yer alan 80 maddenin değiştirilmesi planlanmıştır. 1998 Asya krizinin ekonomik yapıyı zayıflatması gerekçe gösterilerek 4738 sayılı kanunla kaldırılarak yasa öncesi vergi sistemine dönülmüştür (Aktan, Gencel ve Yay, 2019: 168). Türkiye ekonomisinde, 1998 yılında Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik krizin etkileri[8], 1999'da yaşanan Marmara depremi[9] ve 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin[10] etkisi ile devlet gelirlerinin arttırılması ve kamu harcamalarının azaltılmasına yönelik izlenen politikalar ekonominin küçülmesine neden olmuştur. 2002 seçimlerinden sonrasında tek parti iktidarı ile siyasi istikrar sağlanmış ve bu dönem sonrasında küresel alanda olduğu gibi kayıt dışı ekonomi ile mücadele, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi oranlarının azaltılmasına yönelik politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu kapsamda 2006 yılında Gelir ve Kurumlar vergisi oranlarında gerçekleştirilen indirimlerle Türkiye vergi oranlarında OECD ülkelerinin çoğunu geride bırakmıştır (Armağan, 2007: 249). 2006 yılında gerçekleştirilen gelir vergisi indiriminden önce gelir vergisi tarifelerinin değişim sürecine değinmek faydalı olacaktır. Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için artan oranlı vergi tarifesi uygulamasına geçilmiştir. Gelir vergisi tarifesinde yapılan en kapsamlı değişiklikler 1960, 1980, 1999 ve 2006 yıllarında gerçekleşmiştir. Türk vergi sisteminde uygulanan gelir vergisi tarifelerinin değişimi Tablo 2'de gösterilmektedir. Genel olarak tabloya baktığımızda 1980 sonrası yüksek enflasyona bağlı olarak vergi tarifelerindeki değişiklikler dar gelir gruplarının bile yüksek oranda vergilendirilmesine neden olmuştur. Enflasyonist ortamda reel geliri azalan düşük ve orta gelir grubunun vergi yükünün artması ile satın alma gücü daha da azalmaktadır. Böyle bir ortamda artan oranlı vergisi tarifesinin gelir dağılımı adaletini sağlaması mümkün değildir.

[7] 4369 sayılı kanunla gelirin tanımı değiştirilmiş, kaynak yaklaşımından net servet artışı yaklaşımına geçilmiştir. Ticari ve zirai kazançlarda götürü usul yerine basit usul getirilmiş, aile reisi beyanı kaldırılmış, beyanname verme ve ödeme süreleri farklılaştırılmış ve vergi oranlarında indirime gidilmiştir.

[8] 1998 yılında Çin, Japonya ve Rusya'nın yaşadığı ekonomik kriz Türkiye'nin ihracatı ve cari gelirlerini büyük ölçüde azaltmıştır.

[9] Marmara depremi, Devlet Planlama Teşkilatı verilerine göre 15-19 Milyar dolar arasında ülke ekonomisine zarar verirken 2001 ekonomik krizinin de etkenleri arasında yer almıştır.

[10] 2000 yılında yaşanan Likidite Krizi, Ekim ayında % 39 orandaki gecelik faizin Kasım ayında % 95, Aralık ayında ise % 183 seviyelerine çıkmasına neden olmuştur. 2001 yılında MGK yaşanan tartışma ve sonrasında yaşananlar zayıf olan ekonominin Cumhuriyet tarihinin en büyük krizine girmesine neden olmuştur.

2004 sonrası enflasyon oranlarının düşmesi, ekonomideki büyüme eğilimi, ihracattaki artışa bağlı olarak vergi dilimleri azaltılmış ve vergi oranları düşürülmüştür.

Tablo 2. Gelir Vergisi Tarifesinin Yıllara Göre Değişimi

YILLAR /DİLİMLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1963	10	15	20	25	35	45	55	60	65	68
1981	40	45	50	60	70	75	66			
1985	25	30	38	48	58	63	55			
1992	25	30	35	40	45	50				
1993	25	30	35	40	45	50				
1994	25	30	35	40	45	50	55			
1995	25	30	35	40	45	50	55			
1996	25	30	35	40	45	50	55			
1997	25	30	35	40	45	50	55			
1998	25	30	35	40	45	50	55			
1999	20	25	30	35	40	45				
2000	20	25	30	35	40	45				
2001	20	25	30	35	40	45				
2002	20	25	30	35	40	45				
2003	20	25	30	35	40	45				
2004	20	25	30	35	40	45				
2005	20	25	30	35	40					
2006	15	20	27	35						
2007	15	20	27	35						
2010	15	20	27	35						
2015	15	20	27	35						
2018	15	20	27	35						

Kaynak: (GİB, 2018)

Türkiye'de toplam vergi gelirleri içinde gelir vergisinin ağırlığına dönemler itibariyle baktığımızda 1990'da % 41, 1995'de % 30, 2001'de %29, 2002'de % 23, 2004 ve 2005'li yıllarda % 19 seviyelerine kadar düştüğü görülmektedir. Yüksek vergi oranlarına rağmen gelir vergisi payının dönemler itibariyle azalması gelir vergisi tarifesinde bir değişiklik yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca ABD, İngiltere, Japonya ve Güney Kore'de gelir vergisi alt sınırı % 10 seviyelerinde iken Türkiye'nin o dönem için % 22'lik alt sınırda ısrar etmesi mümkün değildir.

Gelir vergisi tarifesinin alt ve üst sınırlarında değişiklik yapılmış buna göre üst sınır için % 49,5'ten uygulanan vergi oranı % 35'e, alt sınır için de % 22'den uygulanan vergi oranı %15'e indirilmiştir (Bilgin, 2018: 90). Uluslararası vergi rekabeti etkisiyle Türkiye'de gelir vergisi dilim ve oran sayısı sürekli azalmaktadır. Son olarak 2006 yılında gerçekleşen değişiklikle gelir vergisinde dört dilimli tarife uygulanmaya başlanmıştır.

Gelir vergisi tarife sayısının ve oranlarının azaltılmasına rağmen bir önceki dönemle kıyasladığımızda, 2005 yılı gelir vergisi tahsilatında 26 Milyar 849 Milyon TL elde edilirken 2006 yılında 31 Milyar 727 Milyon TL gelir elde edilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlarda Türkiye'nin rakibi olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Bulgaristan gibi ülkelerin kurumlar vergisi oranlarında indirime gitmesi ayrıca yatırım ortamının iyileştirilmesi, yerli ve yabancı yatırımcıların rekabet gücünü arttırmak, vergi maliyetlerini azaltmak ve vergiyi tabana yayabilmek için kurumlar vergisi oranlarında indirime gidilmiştir.

Kurumlar vergisi oranı 1990'lı yıllarda % 46 olarak uygulanmaktaydı. Yüksek vergi oranına rağmen uygulanan istisna ve muafiyet nedeniyle (22 muaflık, 10 istisna, 2 indirim) vergi geliri istenilen seviyelere ulaşamamıştır. Kurumlar vergisi tarifelerinde yaşanan değişime Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Kurumlar Vergisi Oranlarının Yıllara Göre Gelişimi (%)

Yıllar	Vergi Oranları	Yıllar	Vergi Oranları
1990	46	1999	30
1991	46	2000	30
1992	46	2001	30
1993	46	2002	30
1994	25	2003	30
1995	25	2004	30
1996	25	2005	33
1997	25	2006	20
1998	25	2007	20

Kaynak: (Armağan, 2007: 233)

Kurumlar vergisi 2006 yılında 5520 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiş vergi oranı %30'dan %20 seviyelerine kadar indirilmiştir. Kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesinde arz yönlü iktisat politikasının etkisi olmuştur (Çalcalı, 2012: 45). 2007 yılı kurumlar vergisi tahsilatında hedeflenen rakam 11 Milyar 924 Milyon TL iken vergi indirimi sonrası 13 Milyar 751 Milyon TL tahsilatın gerçekleştiğini 1 Milyar 827 Milyon TL beklenenden fazla gelir elde edildiğini görmekteyiz. Yapılan vergi indirimine rağmen vergi gelirlerinde artış sağlamıştır (Kızılot, 2009). 2021'den itibaren kurumlar vergisi oranının % 18 seviyelerine indirilmesi planlanmaktadır. Türkiye'de gelir vergisi oranlarında 1984 ve 1985 yıllarında da indirimler gerçekleştirilmiştir. Ancak kısa vadede yaşanacak gelir kayıplarının telafisinin nasıl sağlanacağı belirlenmediği için vergi indirimleri ile istenilen etki sağlanamamıştır. 2006 yılında başlatılan vergi indirimlerinde kaynak olarak kısa vadede özelleştirme gelirleri uzun vadede ise arz yönlü iktisatçıların kullandığı vergi indirimlerinin vergi tabanı genişleterek vergi hasılatını artıracağı argümanı kullanılmıştır (Armağan, 2007:251).

Türk Vergi Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

Türk vergi sisteminde yaşanan temel sorunlar ve bu sorunların giderilmesine yönelik tavsiyeler aşağıda sıralanmıştır.

Türk Vergi Sisteminde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yüksektir.

Bir ekonomi içerisinde vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı konusu ele alınırken dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomi içindeki boyutuna ve toplam vergi gelirleri içindeki payına göre değerlendirme yapılmaktadır. Türk vergi sisteminde dolaylı ve dolaysız vergilerin gelişimi incelendiğinde ekonomik krizler, seçim öncesi izlenen popülist politikalar, vergi rekabetini arttırmaya yönelik teşvikler neticesince gelir ve kurumlar vergisinin azalması ile kamu gelirlerinde yaşanan azalmayı giderebilmek için harcama üzerinden alınan vergilerin payı artmıştır. Tablo 4'te Dolaylı ve dolaysız vergilerin Türk vergi sistemindeki 1980-2017 yılları arası değişimine yer verilmiştir.

Tablo 4. Dolaylı Ve Dolaysız Vergi Payları (1980-2017)

YILLAR	DOLAYSIZ VERGİLER (%)	DOLAYLI VERGİLER (%)	YILLAR	DOLAYSIZ VERGİLER (%)	DOLAYLI VERGİLER (%)
1980	62,8	37,2	1999	45,4	54,6
1981	59,6	40,4	2000	40,9	59,1
1982	59,6	40,4	2001	40,4	59,6
1983	57,3	42,7	2002	33,6	66,4
1984	57,2	42,8	2003	32,3	67,8
1985	46,9	53,1	2004	31,1	68,9
1986	52,0	48,0	2005	30,6	69,4
1987	49,6	50,4	2006	31,5	68,5
1988	49,6	50,4	2007	33,9	66,1
1989	53,4	46,6	2008	35,1	64,9
1990	52,1	47,9	2009	35,5	64,5
1991	52,3	47,7	2010	31,6	68,4
1992	50,4	49,6	2011	32,3	67,7
1993	48,6	51,4	2012	33,2	66,8
1994	48,3	51,7	2013	30,8	69,2
1995	40,7	59,3	2014	32,5	67,5
1996	39,4	60,6	2015	31,5	68,5
1997	40,7	59,3	2016	32,7	67,3
1998	46,6	53,4	2017	32,5	67,5

Kaynak: (Bumko, 2016)

Türk vergi sisteminde karşılaştığımız en büyük sorun dolaylı vergilerin payının vergi adaletini bozacak şekilde yüksek olmasıdır. Avrupa Birliği ortalaması dolaylı vergilerde % 35.8 seviyelerinde iken Türkiye'de bu oran yüzde 70 seviyesine ulaşmıştır. Bütçe açıklarının finansmanı için dolaylı vergilere sürekli başvurulmakta dolaysız vergilerin işlevini artıracak uygulamalara gidilmemektedir.

Dolaylı vergilerin payının artması vergi sistemindeki adaletsizliğin göstergesi olsa da uzun vadeli sürdürülebilir gelir yaratma ve kısa vadeli nakit ihtiyacını karşılama özelliği nedeniyle siyasi otorite tarafından kullanılmaktadır (KPMG, 2009:4). Ayrıca mükellefler dolaysız vergi ödemelerini daha fazla hissederken dolaylı vergi ödemelerini mali anestezi[11] nedeniyle daha az hissetmektedirler.

Dolaylı vergi paylarındaki artışa rağmen Merkezi yönetim bütçesinin açığı ilk dokuz aylık süreçte 2018 yılında 56,7 Milyar TL iken 2019 yılında 85,8 Milyar TL seviyelerine ulaşarak 29,1 Milyar TL artış göstermiştir. Merkez Bankasından alınan 46 Milyar TL'lik ihtiyat akçeside bütçe açığını kapatamamıştır.

Harcama vergilerinin çeşitliliği ve miktarı artmasına rağmen vergi tahsilatının azaldığı görülmektedir. Vergi geliri hedefinin 2019 yılı için 756 Milyar TL olarak belirlenmesine rağmen ilk dokuz ayda 483 Milyar TL'lik tahsilat yapılmıştır. Bütçe gelirleri içinde ilk kez vergi gelirlerinin %80 seviyelerinden % 73 seviyelerine indiği, KDV ve ÖTV'nin dolaylı vergiler içindeki payının % 40'ın altına indiği görülmektedir. Bu tabloya göre vergi oranlarındaki artış ile artık vergi gelirinin artma imkanının kalmadığını ifade edebiliriz. Çünkü artan vergi oranları ile tüketicilerin satın alma gücü azalmış, kayıt dışı ekonominin boyutu büyümüştür (Türkmen, 2019). Bugün 200.000 TL bedelle bayiden satışı alınan bir araç için 56.497 TL ÖTV, 30.508 TL KDV olmak üzere toplamda 87.006 TL vergi ödenmektedir. Aracınıza yakıt almak istediğinizde ise litre fiyatı 6,97 TL olan 1 LT benzin için 2,82 TL ÖTV, 1,06 TL KDV olmak üzere toplamda 3,88 TL vergi ödenmektedir. Örnekte görüldüğü üzere dolaylı vergilerin yüksek oluşu mal ve hizmet fiyatlarını ciddi şekilde arttırmak ve talebi kısıtlayarak ekonomik hayatı durağanlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra KDV ve ÖTV oranları uygulandığı mal ve hizmetler açısından da farklılık göstermektedir. Örneğin 500.000 TL bedelle bir konut satışında ödenen KDV % 1 oranda iken 1.5 TL simit alırken ödenen vergi % 8 oranında gerçekleşmektedir. Yani dolaylı vergi uygulamalarında vergi

[11] Mali yükümlülüklerin mükellefler tarafından farkına varmadan yerine getirilmesidir.

oranları yüksek olduğu gibi verginin uygulandığı mal ve hizmetlerin kendi içerisinde de bir adalet yoktur. Dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının fazla olması iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan ilki kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Türk vergi sisteminde dolaylı vergilerin ağırlığı OECD ortalamasının üzerinde kalmasına rağmen vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranının OECD'nin altında kalması, üretilen GSYİH'nın bir bölümünün kayıt dışı kaldığını ve vergilendirilmediğini göstermektedir. Tablo 5'te Dolaylı ve dolaysız vergilerin farklı ülkeler ve OECD karşılaştırmalarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Dolaylı ve Dolaysız Vergi Oranlarının Ülke Karşılaştırmaları (2017)

Ülkeler	Dolaylı Vergi (%)	Dolaysız Vergi (%)
Danimarka	31.91	68.09
Almanya	45.16	54.84
Meksika	46.75	53.25
Şili	63.21	36.79
Türkiye	63.38	36.62
OECD	46.66	53.34

Kaynak: (Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2017)

İkinci olarak ta sosyal güvenlik prim gelirleri, çalışanların bir kısmının kayıt dışı kalması nedeniyle tahsil edilememekte bu nedenle toplam vergi gelirleri içindeki payı düşük çıkmaktadır. Yani kayıt dışı istihdam dolaylı verginin payını arttırmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2019 Ocak itibariyle çalışan her 3 kişiden 1'i kayıt dışı olarak faaliyet göstermektedir. Adaletli bir vergi sistemine ulaşabilmek için dolaylı vergilerin alındığı mal ve hizmetlerin kendi içinde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Yeni bir otomobil alınırken % 145 ÖTV uygulanırken lüks olarak nitelenen yatların ya da mücevherleri satışlarında ÖTV uygulanmamasını açıklamak mümkün değildir. Dolaylı vergilerin ekonomi içindeki payının ilk adım olarak % 50 seviyelerine düşürülmesi, vergi adaletini sağlamada daha etkin olan (en az geçim indirimi, artan oranlı vergi tarifeleri, indirim, istisna ve muafiyet) dolaysız vergilerin payının arttırılması gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonomi vergi gelirlerini azaltmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi vergi gelirlerinin azalmasına ve bütçe açıklarına neden olmaktadır. Azalan vergi gelirlerini arttırmak için siyasi otorite vergi oranlarını arttırma yoluna giderse vergi kayıpları artacak ve vergi kaçakçılığı yaygınlaşacaktır (Genç ve Yaşar, 2009: 99). Son dönemde Türkiye'de kayıt dışı ekonominin büyümesinde mükelleflerin üzerindeki vergi yükünün etkili olduğu görülmektedir. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) içerisinde 31 Ocak 2015 tarihinde açıklanan "Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı" kapsamında Türkiye'de kayıt dışı ekonominin GSYH oranı 2014 yılı itibariyle % 26,5 olarak tespit edilmiştir. Bu oranın 2018 yılı itibariyle % 21,5'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Ancak 2016 yılı verilerine baktığımızda Türkiye'deki kayıt dışı ekonominin varlığı %28.72 olarak gerçekleşerek 34 üyesi bulunan OECD ülkeleri arasında birinci sıraya yükselmiştir. Kayıt dışı ekonomini tahminlerin üzerinde bir büyüme göstermektedir. Tablo 6'da Kayıt dışı ekonomiye yönelik hedeflere yer verilmiştir.

Tablo 6. Kayıt Dışı Ekonomiye Yönelik Hedefler

Gösterge Adı	Mevcut Durum	2014	2015	2016	2017	2018
Kayıt dışı ekonominin GSYH'ya oranı	% 26,5	%26	%25	%24	%23	%21,5
Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdama oranı	%22	%22	%20	%19	%18	%17
Kayıtlı faal mükellef sayısı	4,9 Milyon	5 Milyon	5,1 Milyon	5,2 Milyon	5,3 Milyon	5,4 Milyon

Kaynak: (GİB, 2015: 1)

Kayıt dışı ekonomin kontrol altına alınabilmesi için öncelikle mükellefleri ya da işletmeleri kayıt dışına yönelten faktörler incelenmelidir. Mükellefler ya da işletmelerin kayıtlı olarak yaptıkları ekonomik faaliyetlerden elde ettikleri gelire uygulanan vergi oranları yüksekse ekonomik faaliyetlerini kayıt dışı olarak gerçekleştireceklerdir.

Grafik 5. Vergi İndirimine Yönelik Düşünceler

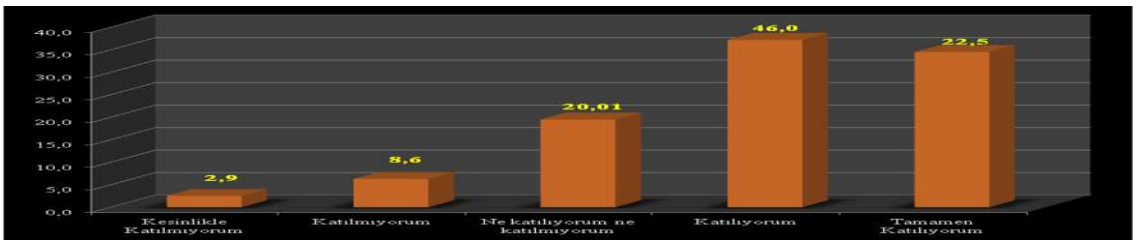

Kaynak: (GİB, 2009: 22)

Kayıt dışı ekonomiyi teşvik eden unsurların başında yüksek vergi oranları yer almaktadır. Mükelleflerin eğilimleri üzerine yapılan bir anket[12] çalışmasına göre vergi oranlarında yapılacak bir indirimin vergi ödemeyi teşvik edeciği hususunun sorulması üzerine ankete katılan mükelleflerin % 68,5'lik kısmının buna katıldığı görülmektedir.

Vergi aflarının sürekli hale gelmesi idarenin güvenilirliliğini sarsmaktadır.

Türk Vergi Sisteminde vergi aflarının adeta bir gelenek haline gelen uygulamaları mükelleflerin idareye olan güvenini sarsmaktadır. 1980 öncesinde çıkarılan vergi aflarında genellikle ceza hukukuna yönelik çıkarılan af yasalarına birkaç madde eklenmesi ile çıkarılmıştır. 1980 sonrası çıkarılan aflar ise vergi gelirlerini arttırmaya yöneliktir.

Tablo 7. Çeşitli Yıllarda Çıkarılan Vergi Afları

[12] 18 ilde 6.545 kişi ile yapılan "Mükellef Eğilimleri Anketi" çalışması kapsamında "Vergi Oranlarında Yapılacak İndirimlerin Vergi Ödemeyi Teşvik Edeceğini Düşünüyorum" sorusunun yanıtlarının dağılımını göstermektedir.

Sıra	Tarih	Açıklama
1	17.05.1924	İlk Vergi Affı
2	05.08.1928	Elviyel Selased Vergilerinin Sureti Cibayetine Dair Yasa
3	15.03.1934	4530 Sayılı Varlık Vergisinin Bakayasının Terkinine Dair Yasa
4	04.07.1934	2566 Sayılı Vergi Bakayasının Tasfiyesine Dair Yasa
5	29.06.1938	3568 Sayılı Arazi Vergisinin Mali Yıl Sonuna Kadar Olan Bakiyesinin Terkinine Dair Yasa
6	13.06.1946	Orman İşletmelerinin Bazı Vergilerden Muaf Tutulması Hakkındaki Yasa
7	21.01.1947	5050 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Artıklarının Silinmesi Hakkında Yasa
8	26.10.1960	113 Sayılı Af Yasası
9	28.12.1961	281 Sayılı Vergi Cezaları Gecikme Zamlarının Tecil ve Tasfiyesine Dair Yasa
10	23.02.1963	218 Sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
11	13.06.1963	252 Sayılı Spor Kulüplerinin Vergi Borçlarının Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Affı Hakkında Yasa
12	05.09.1963	325 Sayılı Yasa Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Bir Kısım Vergi Borçlarının Tasfiyesi Hakkında Yasa
13	16.07.1965	691 Sayılı Belediyelerin ve Belediyelere Bağlı Müessese ve İşletmelerin Bir Kısım Borçlarının Hazinece Terkin ve Tahkimi Hakkında Yasa
14	03.08.1966	780 Sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
15	28.02.1970	1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunuyla Getirilen Af
16	15.05.1974	1803 Sayılı Cumhuriyet'in 50. Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
17	20.03.1981	2431 Sayılı Tahsilatın Hızlandırılması ve Beyan Dışı Kalmış Servet Unsurlarıyla Vesikasız Emtianın Beyanına İlişkin Yasa
18	02.03.1982	2431 Sayılı Yasaya Ek
19	22.02.1983	2801 Sayılı Bazı Kamu Alacaklarının Özel Uzlaşma Yolu ile Tahsili Hakkında Yasa
20	04.02.1985	Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında 3239 Sayılı Kanunun Geçici 4. Maddesi
21	03.12.1988	3505 Sayılı Yasa (Geçici Birinci Madde)
22	28.12.1988	3512 Sayılı Yasa
23	15.12.1990	3689 Sayılı Yasa (Geçici Birinci Madde)
24	21.02.1992	3787 Sayılı Yasa
25	05.09.1997	400 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
26	22.07.1998	4369 Sayılı Yasa
27	06.02.2001	414 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
28	07.03.2002	4746 Sayılı Yasa İle Emlak Vergisi İle İlgili Af Düzenlemesi (Emlak Vergisi Yasasının Geçici Madde 21)
29	27.02.2003	4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu
30	22.11.2008	5811 Sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun (Varlık Barışı)
31	13.02.2011	6111 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması
32	10.09.2014	6552 sayılı Bazı Alacakların Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
33	19.08.2016	6736 sayılı Bazı Alacakların Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
34	03.06.2017	7020 sayılı Bazı Alacakların Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
35	18.05.2018	7143 sayılı Bazı Alacakların Yapılandırılmasına İlişkin Kanun

Kaynak: (Kumkale, 2016).

Vergi aflarının gelişmekte olan ülkelerde sıkça uygulanmasının nedeni ülkelerin acil gelir ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. 1980 sonrası dönemde 19 af kanununun çıkarıldığı bu da yaklaşık olarak iki yılda bir af kanunun çıkarıldığı anlamına gelmektedir. Vergi aflarının sürekli olarak tekrar edilmesi mükellefin devlete duyduğu güveni zedelemekte aynı zamanda vergi affı çıkarılacağını düşünen mükellef vergisini zamanında ödemeyerek vergi gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için vergi affı düzenlemelerine son verilmelidir.

Tablo 8. Mükelleflerin Vergi Affına Yönelik Düşünceleri

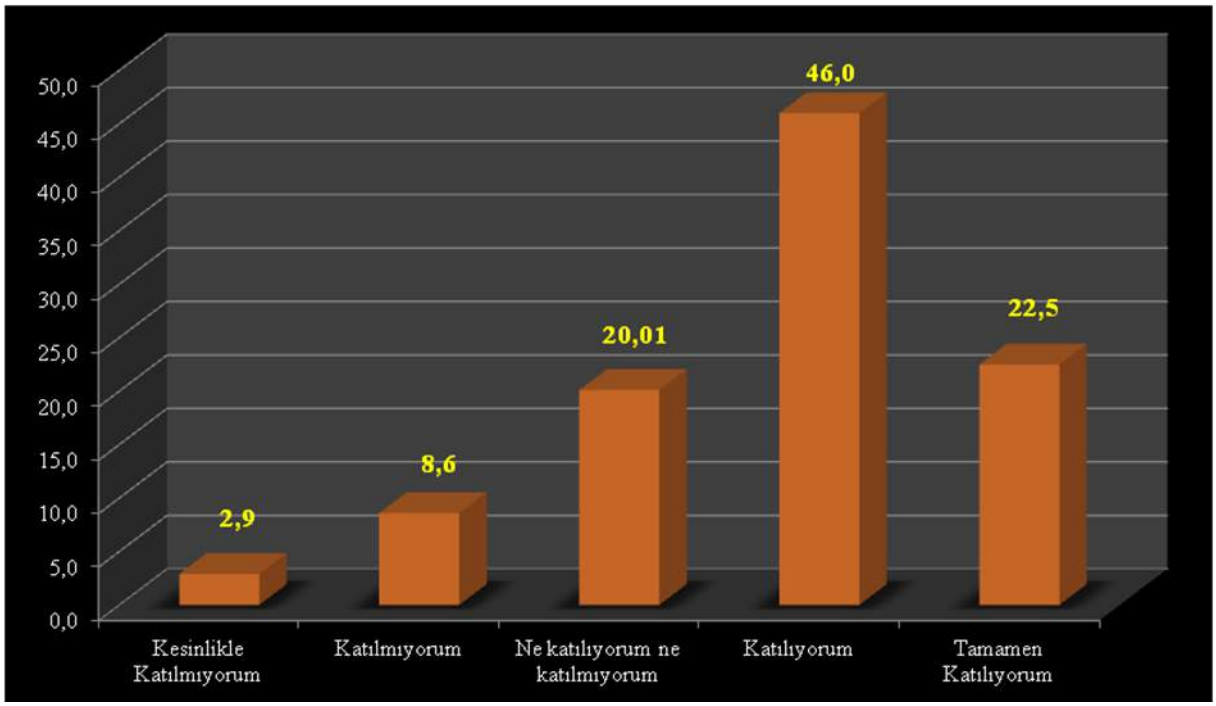

Kaynak: (GİB, 2007: 70)

Mükelleflerin eğilimleri üzerine yapılan bir anket[13] çalışmasına göre yakın zamanda vergi affı beklentisi olan mükellefin vergisel yükümlülüklerini daha az yerine getireceği hususunun sorulması üzerine ankete katılan mükelleflerin % 68,5'lik kısmının buna katıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Vergi politikasının amacına ulaşabilmesi için ekonomide dengeleri bozmayacak bir vergi oranının belirlenmesi gerekmektedir. Laffer eğrisi ifade edilirken belirtildiği üzere, vergi oranlarında belirli bir noktadan sonra yaşanacak artışın olumsuz sonuçları olacaktır. Bu nedenle vergi oranı tespit edilirken ekonominin mevcut durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Vergi sistemi bir bütün olduğu için vergi oranlarında yapılacak bir indirimin başarılı olabilmesi için kamu harcamalarının düşürülmesi, yasal kurumsal serbestleşme ve para politikası uygulamasının bir arada uygulanması gerekmektedir. Vergi indirimi uygulamalarına baktığımızda uygulamada kamu harcamaları boyutunun ihmal edildiğinde ya da vergi gelirlerinde yaşanacak azalmanın karşılanacağı bir kaynak gösterilmediğinde bütçe açıklarının arttığı kamunun finansman dengesinin bozulduğu görülmektedir. Türkiye'de 1980'li yıllar ulusal ve uluslararası nitelikte gerçekleşen ekonomik krizler ve siyasi çalkantıların yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur. Ekonominin içinde bulunduğu bu olumsuz tablodan çıkabilmesi için 24 Ocak Kararları uygulamaya konmuştur. Arz yönlü iktisadi politikaların etkin olduğu bu dönemde vergi oranları ve tarifeleri üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarında 1984 ve 1985 yıllarında

[13] 18 ilde 6.545 kişi ile yapılan "Mükellef Eğilimleri Anketi" çalışması kapsamında"Yakın Zamanda Vergi Affı Yapılacağını Bilen Mükellef, Vergisel Yükümlülüklerini Daha Az Yerine Getirmektedir" sorusunun yanıtlarının dağılımını göstermektedir.

vergi indirimleri gerçekleştirilmiştir. Ancak kısa vadede yaşanacak gelir kayıplarının telafisinin nasıl sağlanacağı belirlenmediği için vergi indirimleri ile istenilen etki sağlanamamıştır. 1998 tarihinde kabul edilen 4369 sayılı kanunla da benzer bir durum yaşanmıştır. Vergi alanında reform niteliğinde değişikliklere imza atan; gelirin tanımın değişmesi, net artış teorisine geçiş ve vergi indirimleri gibi önemli uygulamaları içinde barındırmasına rağmen vergi indirimleriyle yaşanan gelir kayıpların telafisinin sağlanamadığı için 4738 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 2000 sonrası gerçekleştirilen vergi reformlarına baktığımızda genel eğilim vergi oranlarının düşürülerek etkin ve rekabetçi bir sistemin oluşturulmasıdır. Bu kapsamda Türkiye'de 2000 yılında bazı ürünlerin KDV ve ÖTV oranlarında yapılan düzenlemeler ile başlatılan vergi indirimleri süreci 2006 yılında Gelir ve Kurumlar vergisi alanında yapılan kapsamlı değişikliklerle devam etmiştir. 2006 yılında başlatılan vergi indirimlerinde kaynak olarak kısa vadede özelleştirme gelirleri uzun vadede ise Laffer Etkisiyle vergi hasılatının artıracağı argümanını kullanılmıştır. 2006 yılı vergi hasılatı 137 Milyar 480 Milyon olarak gerçekleşirken bir önceki yıla göre % 13'lük bir artış elde edilmesi izlenen politika açısından olumludur.

İzlenen vergi politikaları ile olumlu sonuçlar elde edilmesine rağmen Türk vergi sisteminin geçmiş yıllardan gelen dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı, kayıt dışı ekonominin boyutu ve vergi afları gibi kronik sorunlarına hala çözüm bulunamadığı görülmektedir. Türkiye'de dolaysız vergilerle dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı, dolaylı vergiler lehine bozulmaktadır. Dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı % 67,5 iken dolaysız vergiler % 37,5 seviyelerinde kalmıştır. Dolaysız vergilerin payı oldukça yüksek olmakla birlikte kıyaslama açısından OECD ülkelerinde ortalama % 44 seviyelerinde seyretmektedir. Vergi gelirlerinin içerisinde dolaylı vergilerin payının bu kadar büyük olması vergi adaletini ciddi şekilde bozmaktadır. Dolaylı vergilerin kişilerin vergi ödeme gücünü dikkate almaması, kişinin gelir düzeyine göre tersine artan oranlı etki yapması bu vergilerin vergi adaleti üzerindeki bozucu etkisini göstermektedir. Vergi adaletini sağlama açısında öncelikli olarak dolaylı vergi oranlarında indirime gidilmeli ve tarife sayısı azaltılmalıdır. Türkiye ekonomisi % 28.72 kayıt dışı oranıyla 34 üyeli OECD içerisinde 1. sırada yer almaktadır. Vergi oranlarının yüksek oluşu kayıt dışı ekonominin boyutunu arttırmakta vergi hasılatını önemli ölçüde azaltmaktadır. Vergi yükü yüksek olduğu zaman ekonomide yer alan aktörler kayıt dışı alanlara yönelmektedir. Örnek olarak tütün, akaryakıt, alkol gibi ürünlerde alınan yüksek KDV ve ÖTV oranı nedeniyle bu sektörlerde kaçak faaliyetler artmakta ve kayıt dışı ekonominin boyutu büyümektedir. 2019 yılı sonunda sadece sigara ve tütün grubundaki kayıt dışılık nedeniyle 8 milyar TL vergi kaybı yaşanması beklenmektedir. Kaçak satışlar üzerinden her türlü yasadışı faaliyetin finanse edildiği düşünüldüğünde mevcut durum Türkiye'nin ekonomisine olduğu kadar güvenliği içinde tehlike oluşturmaktadır. Kayıt dışı faaliyetlerin ve vergi kaçağının yaygın olduğu Türkiye'de gelirin "net artış kuramına" göre tanımlanması daha doğru olacaktır. Bu şekilde kişilerin servetlerinde meydana gelen artışların tümü vergileme sürecine dahil edilecektir.

Bu çalışma hazırlandığı sırada hala mecliste olan "**Dijital Hizmet Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi" otomotiv, inşaat ve turizm gibi önemli sektörlere yeni düzenlemeler getirmektedir. Hükümetin yeni ekonomi programında açıkladığı 125**

Milyar TL tutarındaki bütçe açığını kapatmak için acele olarak ek vergi önlemleri aldığı görülmektedir. Ülke olarak geçmiş deneyimlerimizi de göz önünde bulundurarak ek vergilerle kısa dönemde nakit ihtiyacı karışlansa bile uzun dönemde ekonominin buna reaksiyon göstereceği olumsuz sonuçlarla karışılacağımız açıktır. İbn-i Haldun'un 600 yıl önce söylediği, Laffer'in 50 yıl önce teorisini detaylandırdığı görüşü tekrar ifade etmemiz gerekirse "Vergi Oranlarını Yükselterek Vergi Gelirlerinin Arttırmak Mümkün Değil"dir. Türk vergi sisteminde yapılacak bir düzenleme ile yüksek vergi oranları, vergi afları, istisna ve muafiyet uygulamaları yerine, vergi oranlarını ödenebilir seviyelere indirilerek vergi tabanının genişletilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (1989). "Arz Yönlü Vergi Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri; 1980 Sonrası Türkiye Analizi". (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 1-184.

Aktan, C.C. (1991). "ABD'nde Vergi İndirimleri Politikası ve Etkileri", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı:118, Haziran, ss. 45-62.

Aktan, C.C. (2009). "Arz-Yönlü İktisat Teorisi ve Haldun-Laffer Etkisi", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1 (2), ss. 40-54.

Aktan C.C., Gencel U. ve Yay S. (2019). "Vergi Reformu Mu? Yoksa Vergi Deformu Mu? Türk Vergi Sisteminde Bitmek Bilmeyen Mevzuat Değişiklikleri ve Ortaya Çıkardığı Tahribatlar Üzerine", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17 (33), ss. 165-186.

Armağan, R. (2007). "Türkiye'de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri", *SDÜ İİBF Dergisi*, 3 (12), ss. 227-252.

Atagenç, İ.Ö. (2017). "İzmir İktisat Kongresi ve 24 Ocak Kararları Sonrası Türkiye'nin Liberal Tecrübesinin Karşılaştırmalı Analizi", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Özel Sayı, ss. 69-87.

Bayrak M. ve Kanca O.C. (2013). "Türkiye'de 1970 ve 2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri", *Akademik Bakış Dergisi*, 35, ss. 1-20.

Bilgin, H.K. (2018). "Laffer Eğrisi İçin Uygulamalı Bir Analiz: Türkiye Örneği", *Academic Review of Humanities And SocıalSciences*, 1 (2), ss. 85-99.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2016), http://www.bumko.gov.tr/TR,146/istatistikler.html.

Çalcalı, Ö. (2012). "Türkiye ve Bazı Ülkelerdeki Vergi Reformlarına Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4 (7), ss. 36-62.

Canbaz, C. (2012). "Arz Yönlü İktisatta Vergi Politikaları", Yüksek Lisans Tezi, Afyon KocaTepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Çelik, İ., Tunç, H. ve Kaya, M. (2013). "Vergi İndirimlerinin Yerel Ekonomilerin Büyümesindeki Rolü ve Burdur Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (8), ss. 26-35.

Doğan, S. (2002). "Arz Yanlı İktisat ve ABD'deki Uygulama Sonuçlarının Bir Değerlendirmesi", *Vergi Dünyası*, 252 (21), ss.115-125.

Doğan, S. (2006). "Keynesyen Teori'ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12, ss. 253-272.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2007). "Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı", 12 Kasım 2019 tarihinde,https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/turkiyede_mukelleflerin_vergiye_bakisi.pdf internet adresinden alınmıştır.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2009). "Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı", 12Kasım2019tarihinde,https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/Kayit_disi_2009tr.pdf internet adresinden alınmıştır.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2015). "Kayıt Dışı Ekonomiye Yönelik Hedefler", 11 Kasım 2018 tarihinde,http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/2015kayitdisi.pdf adresinden alınmıştır.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2018). "Gelir Vergisi Tarifesinin Yıllara Göre Değişimi", 16 Ekim 2018 tarihinde, http://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/gelir-vergisi-tarifesi adresinden alınmıştır.

Grecu, A. (2004). Flat Tax-The British Case. London: Adam Smith Institute Working Paper.

Güngör, K. (2016). "Vergi Yapısında Bir Reform Önerisi Olarak Vergi İndirimleri Politikası ve Türk Vergi Sistemi", *Journal of Economics and Administrative Sciences*, XVIII, 1 ss. 133-147.

Ferhatoğlu, E. (2006). "Avrupa'da Düz Oranlı Vergi Sistemi Çalışmaları ve Başarısı", *Vergi Dünyası*, 298, ss. 170-176.

Hume, D. (1955). "Writings on Economics", E. Retwein (Ed), Madison: University of Wisconsin Press.

Karaaslan, A. (1999). "Arz Yönlü İktisat Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, ss. 47-70.

Karabulut, T. (2006), "Laffer Etkisinin Türkiye Uygulaması (1980-2003)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, ss. 367-379

Karabulut K. ve Karakuş K. (2017). "Arz Yanlı İktisadın ABD, İngitere ve Özal Tarafından Türkiye'de Uygulanışının Teorik Analizi", *Internatıonal Journal of Academic Value Studıes*, 3 (17) , ss. 86-96.

Khaldun, Ibn. (1981). "The Muqaddimah", An Introduction to the History 5th Ed. N. J. Daood (Ed) ve P. Rdsenthal (Trans.), Princeton University Press.

Kırıtoğlu, C. (2007). Laffer Eğrisi ve Kayıt Dışı Ekonomi, *Mali Ufuklar*, 37, ss. 13-15.

Kızılot, Ş. (2009). "Vergide Oran İndirimine Tamamı, Devam Mı", 15 Kasım 2019 tarihinde, http://www.hurriyet.com.tr/vergide-oran-indirimine-tamam-mi-devam-mi-12539064 internet adresinden alınmıştır.

Kovancılar, B. (2013). "ABD'de Bütçe Açık ve Fazlaları: Tarihsel Bir İnceleme", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20 (2), ss.67-90.

Köse, S. (2000). "24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayese Analizi", DPT, No:2508, Uzmanlık Tezi, ss.1-193.

Kumkale R. (2016). "Cumhuriyet Tarihimizde Çıkartılan Vergi Afları", 16 Haziran 2017 tarihinde, http://www.alomaliye.com/2016/08/19/cumhuriyet-tarihimizde-cikartilan-vergi-aflari/ internet adresinden alınmıştır.

KPMG (2009). "Kurumlar Vergisi ve Dolaylı Vergiler Araştırması", 29 Ağustos 2017 tarihinde,http://www.kpmg.com.tr/dbfetch/52616e646f6d4956604e3b9aa6384584d19a64c0db87a2642009_kurumlar_vergisi_ve_dolayli_vergiler_arastirmasi.pdf internet adresinden alınmıştır.

Laffer, A., (2004) "The Laffer Curve: Past, PresentandFuture", Backgrounder, No:1765, ss.1-16.

McCulloch, J.R. (1975) "A Treatise on the Principles and Practical Influence of Taxation and the Funding System", D.P.O'Brein (Ed), London: R.R. Clark Ltd.

Nadaroğlu, H. (1986), "Vergi Sistemimizin Etkinliği", 2. Maliye Eğitimi Sempozyumu: Kamusal Finansman Sorunları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, ss. 1-33.

Özker N., ve Esener Ç. (2010). "Kurumsal Bir Vergi Reformu Sürecinde Hedefler ve Vergilemeye Yönelik Beklentiler", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), ss.21-32.

Smith, A. (1976). "An Inquiry Into the Nature and Cause of the Wealth of Nations", E. Cannan (Ed), Chicago: University of Chicago Press.

Sirkeci, O. (2014). "Kobilere Yeni Yaklaşımlar; Mikro İşletmeler (Kuruluş Yönetim Teşvikler)", *Gündoğan Yayınları*, 1, ss. 1-356.

Tekin, A. (2010). "OECD Ülkelerinde Yapılan Vergi Reformlarının Değerlendirilmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi", 26, ss. 55-70.

Temiz, D. (2008). "Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:1960-2006 Dönemi", 2.Ulusal İktisat Kongresi, ss. 1-18.

Türkmen, N. (2019). "4 Soruda Türkiye'de Vergi Sistemi ve Yapılması Gerekenler", 10 Kasım 2019 tarihinde, https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/4-soruda-turkiyede-vergi-sistemi-ve-yapilmasi-gerekenler-5433674/ internet adresinden alınmıştır.

Uluslararası Şeffaflık Derneği (2017). "Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler (Fiş Almazsak Kaça Olur?)", 28 Ekim 2019 tarihinde, http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2017/02/Turkiyede-dolayli-ve-dolaysiz-vergi.pdf internet adresinden alınmıştır.

SAĞLIK HİZMETLERİ VE MARKALAŞMA

Seyhan İNCİ
Dr. Öğr. Üyesi Bilge DOĞANLI
Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Dünya Sağlık Örgütünce gerçekleştirilen tanım sağlığı, sadece hastalık veya sakatlığın olmaması değil, bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik halidir diye açıklamaktadır. Bu tanım sağlık hizmetlerinin, korunarak geliştirilmesi, hastaların tedavi edilerek, iyileştirilmesi için verilen hizmetler bütünü olduğuna da gönderme yapmaktadır. Sağlık hizmetleri ise, hastaneler bünyesinde yürütülebilen hizmetlerdir. Son yılarda sağlık alanında gerçekleştirilen iyileştirmeler ile de özel, devlet ya da üniversite hastaneleri arasındaki ayrımlar azalarak vatandaşların tedavi olmaları ile ilgili tercihlerine ait seçenekleri artmıştır. Seçeneklerin artması, beraberinde hastaneler arası rekabetlerin artarak, beklentilere daha fazla cevap veren hastanelerin daha çok tercih edilmeleri sonucunu doğurmuştur. Daha çok tercih edilme sebebi olarak ta, markalaşabilme konusundaki yetenekleri gösterilebilir. Markalaşma yetisine ulaşan sağlık kuruluşlarının özellikleri arasında, hastaların tıbbi beklentilerine cevap vermelerinin ötesinde, fiziki alt ve üst yapı sorunlarını en aza indirmiş olmaları, hasta memnuniyetlerini artırmaları, tatmin ve farkındalık düzeylerini yükseltmeleri, estetik beklentilere cevap vermeleri vb. sayılabilir. Markalaşma, küreselleşme ve modern teknolojinin gelişmesi ile birlikte son yüzyılın öne çıkan en önemli kavramlarından olmuştur. Sağlık sektörü de bu alanlardan ayrı düşünülemez. Sağlık alanında faaliyet gösteren tüm işletmeler de marka bağımlılığı oluşturarak rekabet avantajı elde edebileceklerinin bilincindedirler. Bu gerekçeler ile sağlık sektöründe marka bağımlılığı oluşturulması konusunda araştırma yapılması önem arz etmektedir. Tüketicilerin istek ve beklentileri göz önüne alınarak oluşturulan marka bağımlılığı, sağlık hizmeti sunan kuruluşlarca aynı beklentilere cevap verebilmeli, kendisini geliştirmeli, yenilemeli ve yeni pazarlama stratejileri geliştirmeye elverişli olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlık Hizmetleri, Marka, Marka Bağımlılığı

HEALTH SERVICES AND BECOMING A TRADEMARK

Abstract

According to the definition made by the World Health Organization, health is not only the absence of illness or disability, but also physical, mental and social well-being. This definition also refers to the protection and development of health services, the treatment of patients and the improvement of the services provided. On the other hand, health services are services that can be carried out within hospitals. With the improvements made in the field of health in recent years, the distinctions between private, state or university hospitals have decreased and the choices of citizens regarding their treatment options have increased. The increase in options has led to the increase in competition among hospitals and patients increasingly rather prefer hospitals that respond more to expectations than others. In order to be the one most preferred, the ability of a hospital in cases of becoming a trademark could be shown and used. In addition to meeting the medical expectations of the patients, among the characteristics of health institutions that have reached the branding ability are; minimizing the physical infra- and superstructure problems, increasing patient satisfaction, increasing

awareness levels, and responding to aesthetic expectations. With the globalization and the development of modern technology, branding has become one of the most important concepts of the last century. It is important to notice that the health sector cannot be considered separate from these areas. All businesses operating in the health field are also aware that they can gain competitive advantage by creating brand dependency. Thus, it is important to conduct research on creating brand dependency in the health sector. The brand dependency, which is created by considering and meeting the wishes and expectations of the consumers, should be able to meet the same expectations by health service providers, develop itself, be renewable and last but not least be suitable for developing new marketing strategies.

Keywords: Health, Healthcare, Trademark, Brand Dependency

Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması

Hizmet sektörü içerisinde büyük bir yer tutan sağlık hizmetlerinde ortak amaç, kişilerin sağlıklı olmasını sağlamak, sağlıklarını koruyup geliştirirken sonuç ta toplumun sağlıklı olmasını sağlamaktır (Sargutan, 2005: 403). Sağlık kuruluşları bu amaçlarına ulaşmaya çalışırken de ortaya koydukları sağlık hizmetlerine göre farklılaşmaktadırlar (Kavuncubaşı, 2000: 34). Bunlar, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite eden sağlık hizmetleri şeklinde sınıflandırılabilirler.

Hastane Organizasyonu

Hastaneler, hastalarını tedavi edip, bunu da bir dönüştürme süreci içinde gerçekleştirmeye çalışan ve bu şekilde sağlık hizmeti üretebilen kuruluşlardır. Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre hastaneler, müşahede bulunan, teşhis ve tedavi eden ve rehabilitasyonun gerçekleştirildiği sağlık hizmetlerini sunan yataklı kurumlardır (Tengilimoğlu vd., 2012: 179). Hastaneler aynı zamanda eğitimin verildiği, araştırmaların yapıldığı ve mevcut çözümlerin geliştirilmesi için faaliyetlerde bulunulan kurumlardır. Hastaneler, toplumun sağlık seviyesinin yükseltilmesine katkıda sağlamakta ve toplumsal sağlık programlarına katılımı teşvik gibi çeşitli işlevlerde de bulunmaktadır (Derin ve Demirel, 2010: 166). Hastanelerin vermiş olduğu eğitimin veya olması arzu edile eğitim hizmetlerinin, hastalara ve yakınlarına, öğrencilere, kamuoyuna ve hastane personeline verilecek eğitimler olarak sınırları belirlenebilir (Kavuncubaşı, 2000: 76). Hastaneler topluma fayda sağlayan hizmet organizasyonları olarak kabul edilmiştir. Çünkü hastanelerin ortaya çıkmasında, hastanelerden hizmet alan ve hastanenin müşterileri konumunda olan hastalar rol oynamıştır. Hastaneler hastaların iyileştirilmesi amacına dayalı olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Toplumun sağlık seviyesinin arttırılmasına katkı sağlayan fonksiyonu düşünüldüğünde, hastanelerin kamu yararına çalışan kurumlar arasında yer alması gerektiği düşünülebilir. Ancak hastanelerin kuruluş amacı, hastalara tedavi edici sağlık hizmeti vermek olduğu için hizmet organizasyonları içinde sayılmıştır. Hastanelerin esas amacı, bütün koruyucu hekimlik işlemlerine karşılık meydana gelebilecek rahatsızlıklar karşısında erken teşhis, zamanında ve etkili tedavi ile hastanın kısa sürede iyileştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi sırasında hasta ve toplumun tatmin edilmesi de gerekmektedir (Usta, 2015: 38). Bu kurumlar aynı zamanda koruyucu ve sağlığın geliştirilmesi hizmetleri de sunmaktadır. Hastanelerdeki çocuk birimleri bu hizmetlere örnek gösterilebilir. İlaveten alkol, sigara vb. zararlı alışkanlıklara karşı mücadelede de etkin rol oynamaktadır (Kavuncubaşı, 2000: 76). Hastanelerin başka bir amacı da hizmetler de ki sunumun kalitesinin arttırılması ve eğitim işlevinin de yerine getirilmesidir. Günümüz tıp biliminde ve teknolojisinde gelinen

nokta, kişilerin ortalama ömürlerini arttırmaktadır. Bu sebeple tüm sağlık organizasyonlarının en büyük talep kaynağını kronik hastalar oluşturmaktadır. Bu hastalarda işlevleri sağlama, hastalığın ilerleyişini yavaşlatma, ağrı ve diğer rahatsızlıkları azaltma temel amaçtır. Hastaneler bu amaca kaliteli hizmet sunan personel ve eğitilmiş hastalar ile ulaşabilmektedirler (Usta, 2015: 38).

Hastanelerin diğer hizmet işletmelerinden farklı oldukları özellikler (Usta, 2015: 42-43):

- Hastane hizmetlerine olan talep acillik ve reddedilmezlik özelliğine sahiptir. Bu sebeple hizmetin yürütücülerinin hata yapma yüzdelikleri yok denecek kadar azdır.
- Hastanenin hizmetleri, mesleğe bağlı bireylerce sürdürülmektedir.
- Sunulan hizmetlerin tam olarak tanımı ve ölçümü yapılamayabilir.
- Hizmetin sürdürülmesi bakımından doktorlar, hemşireler vb. sağlık çalışanları üzerinde bulunması gereken örgütsel denetim mekanizmasının çok zayıf olduğu söylenebilir.
- Hastanede gerçekleştirilen hizmetler değişkenlik gösterebilen, karmaşık yapıda, aşırı uzmanlaşma ve üst seviyede koordine gerektiren yapıdadırlar.
- Hastanelerin yapısının organik olduğu söylenebilir. Yetkide ikililik, belirsizliğe, rollerde çatışmaya, koordinasyonda sorunlara ve sorumluluk alanlarının belirsizleşmesine sebep olabilmektedir.
- Hastane çalışanlarının çok farklı mesleklere sahip olması sebebiyle birimler arası ilişkilerde çatışma ve zıtlaşma olmasının olasılığı artmaktadır. Verilen hizmetlerdeki karşılıklı bağımlılık göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkabilecek bir anlaşmazlık, hizmet kalitenin düşmesini ve gecikmelerin oluşmasını sağlayabilecektir.
- İnsan hayatının korunarak, iyileştirilmesi esas amaçken, çatışma ortamının oluşması halinde, rasyonel yönetim ilkelerinden vazgeçilebilmektedir.
- Hastane dış çevresini oluşturan politika, yasalar ve finansal kuruluşlar ile ilişkiler çok karmaşık özelliktedir.

Tablo 1. Türkiye'deki Hastanelerin ve Yatak Sayılarının Kuruluşlara Göre Dağılımı

Kuruluş Adı	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı
Sağlık Bakanlığı	876	132.921
Üniversite	69	37.707
Özel	565	47.143
Toplam	1510	217.771

Kaynak: TCSB, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2016

Üniversite Hastaneleri

Üniversite hastaneleri, gelişmiş tanı ve tedavi yöntemleri, kapsamlı araştırma merkezleri, ileri teknolojik donanımları ve özel alanlara ilişkin uzmanlaşmış sağlık çalışanları ile etkili tedavi hizmeti üretirler. Aynı zamanda lisans ve lisansüstü düzeyde üstün nitelikte sağlık profesyonelleri yetiştiren kurumlardır (Danacı, 2010: 36).

Sağlık Hizmetlerinde Marka

Marka içinde birçok yapıyı bulunduran bir kavram olmakla birlikte bu özelliği onu sağlık sektörü içerisinde çok daha büyük karmaşıklığa dönüşmektedir. Marka, sağlıkla ilgili hizmet veren işletmelerde başarılı olunması için gerekenlerin başındadır. Sağlık kuruluşlarının

markalaşma sürecinde, bilinirliğin artırılması, farklılaşmanın sağlanması sektör içindeki yerin belirlenmesi için yapılması gerekenlerdendir (Tüfekci vd., 2016: 322). Hizmetler ile ürünler arasında marka oluşturma yaklaşımları arasında bazı farklar bulunmaktadır. Hizmetlerin elle tutulup gözle görülememesi, ömrünün sınırlı olması ve son olarak değişken olması gibi özellikleri sebebiyle sınırlılıkları vardır. Bu durum bir hizmet işletmesinde pazarlama ve operasyon işlevlerinin bir üretici işletmede olduğundan daha sıkı bir şekilde iç içe geçmiş olması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Özsayar, 2005: 116). Sağlık sektörünün markalaşabilmesi demek müşteriler ile güçlü ilişki kurulması ve kurulan bu ilişkinin uzun süreli olmasının sağlanması demektir (Işık, 2016: 58). Günümüzde sağlık kuruluşunun müşterileri denildiği zaman, sağlık hizmetlerinde üretim aşamasına dahil olan tüm kişi ve kuruluşlar akla gelmelidir. Bu müşteriler iç ve dış müşteri olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. İç müşteriler sağlık kurumunda çalışan ve sağlık kurumu ile organik ilişkide olan kişi ya da gruplardır. Dış müşteri kavramı, sağlık kurumunun temel çıktılarından doğrudan veya dolaylı olarak yararlanan kişi veya gruplardır. Sağlık kurumlarının başarılı olması ve yaşamını devam ettirebilmesi istek ve beklentileri birbirinden farklı bu müşteri grupları için değişik stratejiler uygulamasına bağlıdır (Kavuncubaşı, 2000: 291). İyi fiziksel ortam, iyi bir imaj sergilenmesi, sunulan hizmetin şüpheye yer bırakmayacak şekilde güvenilir olması, hizmet hakkında müşterilerin bilgilendirilmesi, hizmete ulaşımın kolay ve zamanında olması, ilgi, nazik davranış, empati, hizmetin sürekliliği, yeterliliği ve sonuçların tutarlılığı ve buna benzer unsurlar sağlık hizmet kalitesini ve sonuç olarak hasta memnuniyetini belirlemektedir (Erdoğan, 2016:58).

Hasta memnuniyeti sağlık hizmetlerini yerine getiren kişi ve kuruluşlar açısından ele alındığında; kârlılıkta artış, yeterli düzeyde sözel iletişim, hasta memnuniyeti ve hastanın doktor tarafından tavsiyelere uyma gibi olumlu sonuçları olduğu görülmektedir (Papatya vd., 2012: 91-92). Hastalara hizmet vermek amacıyla kurulmuş olan sağlık kurumları, amaçlarını gerçekleştirmek için personel, para, zaman, makine ve malzeme gibi kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmak zorundadır. Bir sağlık kurumunun etkinliğinin ve verimliliğinin seviyesi, personelinin ilgisi, çalışkanlığı ve yeterliliği vb. özellikleri ile doğru orantılıdır. Çalışan yönetimi, çalışanları kontrol etmek yerine yönlendiren ve yardımcı olan, cezalandırma yerine ödüllendirmeyi, kişisel performans kavramının yerine ekibin gayretini öne çıkaran, endişe yerine güveni ve inancı öne koyan bir anlayışı kurum kültürü olarak ortaya çıkaran davranış şeklidir (Turan, 2011:71).

Şekil 1. Sağlık Kurumlarında Müşteri Deneyimini Etkileyen Etmenler

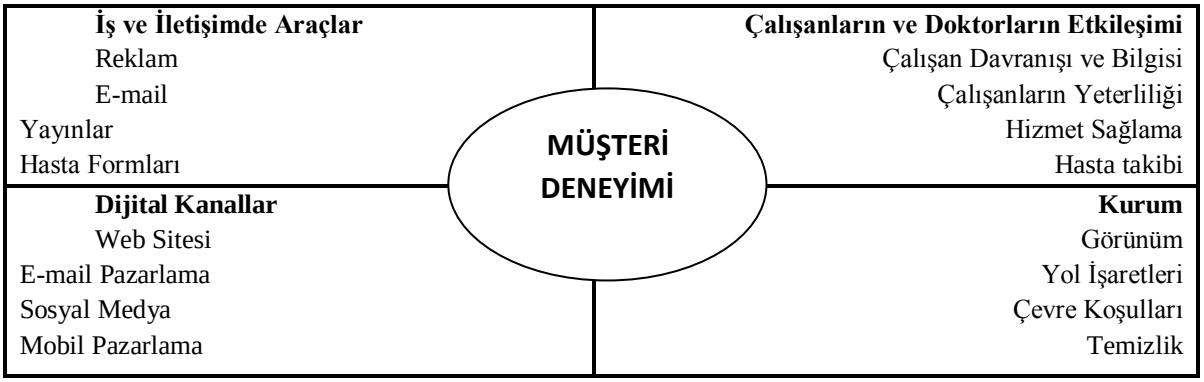

Kaynak: Donohue R. (2012) (Yağar, Soysal, 2017: 459)

İş ve iletişimde araçlar, çalışanların ve doktorların etkileşimi, dijital kanallar ve kurum olmak üzere müşteri deneyimini etkileyen dört ana grup vardır. Bu ana başlıklardan iş ve iletişimde araçlar olarak reklam, mail, yayınlar ve hasta formları görülmektedir. Çalışan ve doktor etkileşimi başlığı çalışanların davranışları ve bilgi düzeyleri, mesleki yeterlilikleri, hizmet sunma ve hastanın takibinden oluşmuştur. Dijital kanallar kurumun web sitesi, e mail, sosyal ve mobil pazarlama olarak görülmektedir. Son olarak kurumun görünümü, yol işaretleri, çevre koşulları ve temizlik müşteri deneyimini etkilemektedir (Yağar ve Soysal, 2017: 459). Bununla beraber sağlık hizmetinden yararlanan alan kişiler, aldıkları hizmet ve performans ile ilgili değerlendirme yapabilirler. Bu durumda sağlık işletmeleri sağlık hizmetini alan bireylerin beklentilerini belirleyip bu beklentilere uygun sağlık hizmeti sunabilmektedirler (Karahan vd., 2017: 278).

Sağlık Hizmetlerinde Marka Oluşturma Ve Güçlendirme

Apaydın (2009), sağlık kuruluşlarında ki markalaşmanın temelinde, hastaları ile güçlü ilişkiler kurması ve de bu ilişkilerin uzun süreli olması bulunmaktadır demektedir. Bu çaba sağlık işletmelerinde, marka değerinin yükseltmesini sağlayacaktır. Sağlık kuruluşlarının doktorlarının, hastalarına sevgi ile yaklaşmaları doktorlarına olan güvenlerini artırmaktadır. Özellikle çocuklar ile ilgili yaklaşımlar, işletmeye olan güvenin kazanılmasına yardımcı olmaktadır. Böylesi markalar, tüketicilerin davranış ve tutumları üzerlerinde etkili olmaktadır (Ayaz, 2017: 49). Bir sağlık işletmesi personelini büyük bir titizlikle seçmeli ve eğitmelidir. Verilecek olan eğitim markanın çıkarları doğrultusunda tasarlanmalıdır. Burada kilit nokta insan olması sebebiyle, insan kaynağının seçimi ve eğitimi markanın ayrılmaz bir parçasıdır (Özsayar, 2005: 123). Bazı sağlık kuruluşları "iyi vatandaş" olduklarını çevreye olan duyarlılığı, sponsorlukları, içinde bulundukları topluma ilgileri ve çalışanlarına nasıl davrandıkları gibi yollarla kanıtlarlar (Demir, 2016: 252). Bu sebeple marka oluşturma ve güçlendirme süreci bu aşamada önem kazanmaktadır. Sağlık kuruluşları için marka oluşturma süreci ile ilgili aşamalar aşağıdaki gibi açıklanmıştır;

- **Fikir Birliği Oluşturulması:** Sağlık kuruluşu yöneticilerinin benimsedikleri stratejileri ile marka stratejilerinin uyumlu olması başarılı markalaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu sebeple yöneticiler ortak bir vizyon geliştirmelidir (Albayrak, 2010: 42). Hastane yönetiminin markalaşma ile ilgili geniş bir vizyona sahip olması, hastaneyi bu yolda ileri götürebilecek en büyük etkendir. Hastaya hizmet veren tüm bölümlerin tam bir uyum içinde hasta memnuniyeti ne odaklanarak çalışması sağlık kurumunun markalaşması için oldukça önemlidir (adappte.com). Sağlık kuruluşlarının bu noktadan hareketle hem çalışanları tarafından hem de yabancı hastalar tarafından tercih edilebilmesi için pazarlama yatırımlarını çeşitlendirmesi gerekir. Diğer kurumlar ile yapılan anlaşmalar, sponsorluklar, sosyal medya kullanımı, bilimsel çalışmalar gibi konulara ağırlık vermelidirler. Ancak en büyük pazarlama çalışması başarılı tıbbi sonuçlardır (http://www.pazarlamasyon.com).
- **Tedbirli Yaklaşım:** Marka, güncellenmesi gereken kavramlardan biridir. Günümüz şartlarına uyum sağlamalıdır. Ancak günümüze uyarlanma aşamasında yapılacak değişiklikler dikkatli yapılmalıdır. Var olan değer korunarak, değişim yavaş gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde olumlu sonuçlar elde edilebilir (Albayrak, 2010: 42).
- **Esnek Olunması:** Markalaşma ile ilgili sistem oluşturulabilmesi için bu konu ile ilgili

detaylı araştırma yapılmalıdır. Güçlü bir sistem oluştururken çeşitli istisnalar olacaktır. Oluşturulan marka kimlikleri aynı ağırlıkta olmazlar. Gerçek değerlerinin marka stratejileri ile tutarlı olup olmadığına dikkat etmek gerekir.(Albayrak, 2010: 42-43). Yeniden yapılandırma, toplam kalite kontrolü, toplam maliyet kontrolü, müşteri odaklılık, yeniliklerin takip edilmesi gibi birçok talebin oluşturduğu listeye marka oluşturma konusunu alabilmek önemlidir. Bir diğer önemli nokta kurumu marka yaratma ile ilgilenebilecek şekilde adapte etmektir (Demir, 2016: 362). Marka stratejik bir konu olduğu için güçlü bir markanın oluşturularak geliştirilmesi uzun soluklu ve farklı değerlerin bir araya getirilerek oluşturulması ile sonuçlanan bir süreçtir (Fırat ve Azmak, 2007: 25).

- **Rakiplerin İzlenmesi:** Yeni marka stratejisini oluşturmadan önce diğer rakiplerin markaları analiz edilmelidir. güçlü bir marka oluşturmak tutarlılık ve zaman ister. Markanın konumunu ve sözünü rakip işletmelerden daha iyi sunmak önemlidir (Albayrak, 2010: 42-43). Günümüz koşullarında rekabet gücünü arttırmak isteyen kuruluşlar varlıklarını devam ettirebilmek için farklı olmak zorundadırlar. Farklı olmak isteyen kuruluşlar için en önemli silah markadır. Sağlık sektöründe yer alan kuruluşların bir adım öne çıkması için marka değerlerini arttırmaları gerekmektedir. Sağlık hizmeti tüketicileri, markalaşmış sağlık kuruluşlarına daha fazla güven duymakta ve bu sebeple markalaşmış kuruluşları tercih etmektedirler (Soysal, vd., 2017: 128).
- **Vaatlerin Güvenceye Alınması:** Marka oluşturulurken görüş birliğinin olması önemlidir. Tutarsızlık oluştuğunda marka stratejilerinin temeli korunmamış olur. Kendini anlatmak başarılı uygulamanın anahtarıdır. Şartların değiştiği durumlarda da sağlık kuruluşları kendi marka stratejilerinin temelini koruması gerekmektedir (Albayrak, 2010: 42-43). Günümüzde sağlık hizmetleri hastalarını da içine alan ve marka varlığı oluşturmaya odaklanmış markalaşma sürecine ihtiyaç duymaktadır. Güçlü marka, hastayla sağlık kurumu ilişkisinde ki sadakatin sonucudur. Bilinenin dışında birçok sağlık kurumu marka varlıklarını yüksek bütçeli reklam harcamaları ile oluşturmamaktadırlar. Marka olarak varlıklarını, kaliteli ürün ve hizmet sunarak, hastalar ile ilişkilerini iyileştirerek, devamlı ve anlamlı mesajlar vermeyle korurlar. Marka kişiliği ve imajı yaygın biçimde bilindiğinde, farklılaşma sağlandığında ise değer kazanılmış olur. Markalaşma adına vizyoner ve tutarlı marka yönetimi uygulamaları olmadan kalıcı sonuçlar elde edilemez. Ancak birçok sağlık işletmesinin, marka stratejileri geliştirmede sınırlı deneyimleri olduğu görülmektedir (İnce, 2014: 34). Hastalar ile tutarlı, her zaman ulaşılabilir ve tatmin edici bir iletişim kurmak için sağlı işletmeleri kendi markalarını oluşturmaları gerekmektedir. Farkındalık yaratmak amacıyla hasta memnuniyeti, marka bağımlılığı, hastane imajı ile konulara ayrı önem vermelidirler. Sağlık kuruluşunun, hastaların belleğinde iyi bir resim oluşturması ve güven üzerine kurulmuş iyi ilişkiler geliştirmesi en önemli görevleri arasında yer alır (Yağar ve Soysal, 2017: 459).
- **Değerlerin Sıraya Dizilmesi:** Duyguyu geliştirmek için sağlık kurumunun markasına bir kişilik verilmeli ve bu kişiliğin değerlerinin belirlenmesi gerekir. Marka sadakati asıl olarak duygusal bağlılığa dayanır. Her marka için temel olan bir marka karakter ifadesi vardır. Örneğin, bir ürünün markalaşması için isminin yaratılma, bu ürüne kişilik kazandırılması ve kişiliği oluşturularak markalaşan bu ürünün marka konumlandırılmasının gerçekleştirilmesi markalama sürecinin aşamalarıdır (Albayrak, 2010: 42-43). Bunun için öncelikle güven

ortamı sağlanmalıdır. Bu durum psikolojik yönden hassas olan müşterilerin tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bir sağlık kuruluşu marka oluştururken, fiyatlama, müşteri ilişkileri, personelin davranışları ve fiziki özellikler gibi ayrıştırıcı ve hafızalarda yer etmiş kimlik oluşturma özelliklerinden faydalanmaktadır. Ancak hastanelerdeki pazarlama yetkilileri bazen markalaşma kavramını sadece logo, slogan, isim olarak düşünmekte kimlik ve imaj geliştirmeye odaklanmamaktadır. Bundan dolayı marka kavramı tam olarak anlaşılamamaktadır (Işık, 2016: 58-59).

Sağlık kuruluşlarında, marka güçlendirmek için; sağlık kuruluşlarının özellikleri göz önüne alınarak, uyulması gereken kurallar bulunmaktadır. Bunlar (Küçükmadan, 2015: 65):

- **Değer Yaratma Kuralı:** Sağlık kuruluşunun markasının ifade ettiği söz, markayı temsil eden ürünlerden ve hizmetlerden üstündür. Yeni bir marka oluşturmada veya oluşturulmuş bir markayı güçlendirmede bunu göz önünde bulundurmak gerekir.
- **Sağlamlılık Kuralı:** Bir kuruluşun markası, isim, logo ya da reklamdan daha fazlasını içerir. Sağlık kuruluşundan hizmet alan hastalar kurumun markasındaki bütün alt yapı sistemini anlayabilmelidirler.
- **Büyük Beklenti Kuralı:** Güçlü bir marka, zayıf bir markalaşma oluşumunun içinde yaşayamayacağı gibi güçsüz marka da abartılı bir oluşumla varlığını devam ettiremez.
- **İlişki Kuralı:** Hastalar ihtiyaç duydukları hizmeti kuruluş ile empati sağlayarak isterler ve ihtiyaçları olan hizmetin karşılığını ararlar. Sağlık hizmetlerinde markalaşma yönetimi, kurum ve hasta ilişkisi içinde yapılandırmalı ve hizmetler bu şekilde sunulmalıdır (Küçükmadan, 2015: 65). İyi fiziksel ortam, iyi bir imaj sergilenmesi, sunulan hizmetin şüpheye yer bırakmayacak şekilde güvenilir olması, hizmet hakkında müşterilerin bilgilendirilmesi, hizmete ulaşımın kolay ve zamanında olması, ilgi, nazik davranış, empati, hizmetin sürekliliği, yeterliliği ve sonuçların tutarlılığı ve bunun gibi unsurlar sağlık hizmet kalitesini ve sonuç olarak hasta memnuniyetini belirlemektedir (Erdoğan, 2016:58).
- **İnsansallık Kuralı:** Markalar yalnız kendi çalışanlarını markanın içinde tuttukları ölçüde başarılı olacaklardır. Marka oluşturulacağı zaman çalışanlarda bu çabanın içinde tutulmalıdırlar. Kurum çalışanları böyle davranıldığında markalarına destek olacaklardır (Küçükmadan, 2015: 65). Günümüzün çağdaş sağlık kurumları rekabetin yoğun olduğu çevrede çalışmalarına devam ederken esnek olmalı, tüketicilerin istekleri ve beklentileri ile teknolojik değişimlere hızlı yanıt vermelidir. Bu sebeple ekip çalışması, sağlık kurumunun değişimlere hızlı yanıt vermesini kolaylaştırmaktadır (Kavuncubaşı, 2000: 324).
- **Bütünlük Kuralı:** Marka olmayı başarabilmiş sağlık kuruluşlarının ortak özelliklerine bakıldığında bir grup hastayı hedef seçerek, bu hasta grubuna ulaşmalarıdır. Göz hastalıkları üzerine uzmanlaşmış bir hastane ya da özellikle anti-aging alanında hizmet veren bir dermatoloji doktoru bu duruma örnek verilebilir. Sonuç olarak her koşulda öncelikle tercih edilen sağlık kuruluşu olacak ve çoğu zaman bunun için büyük çaba harcamayacaktır (dijitalpano.wordpress.com). Hatırlamak önemli ve markayı oluşturan bütün bölümlerden de büyüktür (Küçükmadan, 2015: 65).
- **Performans Kuralı:** Sağlık kuruluşunun belirli bir düzen içinde çalışması markayı zenginleştirecektir. Çünkü sağlık kuruluşu markasının gerçek göstergesi performansıdır (Küçükmadan, 2015: 66). Sağlık hizmetinde marka oluşturmanın anlamı; sunulan hizmette ilk ve en önemli unsurun kalite olduğunu göstermektir. Sağlık hizmetlerinin genellikle soyut

olması, çıktının kavramsallaştırılmasının zor olması gibi sebepler bu gerçeği etkilememelidir (Işık, 2016: 58-59).

Hastane yöneticilerinin de, marka oluşturma konusunda üzerlerine düşen önemli görevleri bulunmaktadır. Hastane yöneticilerinin en önemli görevi hastalara daha fazla değer sunulmasının sağlanmasıdır. Bunun için hastaneler, müşteri değerini arttırmak için ne yapmalı ve bunu rakiplerinden daha iyi nasıl yapmalı sorularına odaklanmalıdır. Bu noktadan hareketle hastanenin müşteri bağlılığını arttırmak için yapabileceklerini şu şekilde sıralanabilir (Turgut, 2003: 62-63):

- Hastaların tanı ve tedavinin her aşamasında sağlık çalışanları tarafından sürekli bilgilendirilmesi ve bu süreçte ortaya çıkan sorunların takip edilip sonuçlandırılması,
- Kişisel sağlık paketleri oluşturulması ve özel fiyatlar ile hastaların kullanmasının sağlanması,
- Hastalara verilen randevu saatlerine uyulması, gecikmelerin önüne geçilmesi,
- Muayene esnasında sağlık çalışanının yeterli düzeyde hizmet vermesi,
- Muayene bitiminde ödemeler için farklı seçenekler sunulması,
- Taburcu işleminden sonra hasta takip sistemi kurulması,
- Hastalara hekim seçme hakkı verilmesi
- Telefonla ulaşım ve santral hizmetlerinin yeterli olması,
- Sosyal sorumluluk anlayışına sahip olduklarına dair faaliyetlerde bulunulması. Tıbbi atıkların uygun şekilde imha edilmesinin sağlanması, sağlık ve iş güvenliği risklerinin azaltılması için eğitimler düzenlenmesi, halkın dikkatini çekecek sağlık ile ilgili konularda sempozyumlar verilmesi gibi örnekler verilebilir.

Sağlık Hizmetlerinde Marka Bağımlılığı

Moorman vd. (1992) bağımlılığı, güvenlik beklentisi dahilinde daimi bir duygudur, Uncles vd. (2003) bağımlılığı, ürün, hizmet veya faaliyetlere gösterilen tavır biçimi şeklinde tanımlamışlardır. Şirketler ya da işletmeler, müşterilerin alışlarını daha çok ve uzun zamana yayabilmek, karşı tarafta pozitif bir yaklaşım yaratabilmek için çalışmaktadırlar. Buradaki esas amaç, markasına karşı bağımlılık oluşturabilmektir. Marka bağımlılığı, markanın rakiplerine oranla çok daha fazla tercih edilmesi daha fazla, daha sık ve daha uzun süre kullanılması ve sevilmesi olarak tanımlanabilir. Pazarlama kavramına göre, güven varsa, bağımlılık için temeller atılmış olabilir ve bağımlılığın gelişebilmesi içinde fedakârlıklarda bulunulabilir denilebilir (Yapraklı ve Ünalan, 2016: 233-234).

Sağlık kurumlarının misyonunun ve hedeflerinin tüm çalışanlarca benimsenmesinin sağlanması, kişisel hedeflerin kurum hedefiyle bütünleştiren bir kurum içi iletişim yöntemi uygulaması gerekmektedir. Yönetim, kararlarını veriye dayandırmalı, alınan kararlara çalışanların katkısı ve paylaşımı olmalı ve her konuda eşitlik ilkesi uygulanmalıdır. Tüm bu uygulamalar sonucunda, hastalardan, çalışanlardan gelen olumlu ve olumsuz tepkiler değerlendirilmeye alınmalıdır. Bunun yanında sağlık kurumunun çağdaş ilkelere göre yönetilmesi ve bunun devamı için yönetimin, dünyadaki gelişmeleri takip etmesi, sağlıklı bir kurumsal iletişim oluşturma çabası içinde olması, hastanın beklentilerine cevap vermeyi temel ilke edinmesi ve sürekli gelişimi garanti altına alacak bir yönetim yapısını oluşturması gerekmektedir (Turan, 2011: 89). Kurumlar hedef kitlesindeki müşterilerine uzun dönemde

yarar sağlayabilmek, onları kendilerine bağlı müşteriler haline getirebilmek adına çok çabalarlar. Bunun yanında müşterileri için değerler yaratma, bazı dönemlerde kendilerini hatırlatma ve ortaya çıkan sorunları memnuniyete dönüştürerek, bağımlılığı artıran çabalar içerisine girmektedirler. Bireylerin kuruluşlara ve ya işletmelere bağımlılık sergilemesi, kendilerinin kişilikleriyle kuruluşun genel politika ve çalışmalarıyla da direk ilişkilidir. Kuruluş ile ortak paydaşlarda birleşme, bağımlılık ve sadakat süresine olumlu yansımaktadır (Yapraklı ve Ünalan, 2016: 233-234).

Hastanın bağımlılığı, hastaların ihtiyacı durumunda aynı sağlık kuruluşunu tekrar tercih ederek, sağlık kuruluşunu çevresine tavsiye etme, güven duyma vb. sağlık kuruluşuna karşı olumlu duygular geliştirmesi, şeklinde tanımlanabilir (Bayın ve Önder, 2013: 106). Yapılan araştırmalara göre sağlık kuruluşuna yeni gelen hastaların büyük bir bölümünün, kurumun düzenli hastalarının tavsiyeleri sonucunda kuruluşa geldiği görülmüştür. Bu sebeple sağlık kuruluşları bağlılık oranı yüksek hastalarla çalıştıklarında elde edecekleri kazanç üzerine odaklanmaktadır. Kuruluşun yeni bir hasta kazanmasının maliyeti, eski bir hastasını elde tutmasından beş ile yedi kez daha maliyetli olduğu yapılan araştırmalar ile ortaya konmaktadır (Hayran ve Sur, 1997: 83). Hastalarda sağlık kuruluşlarına bağlılıklar farklı biçimlerde oluşabilmektedir. Hasta bütün sorunlarında aynı kuruluşa gidiyorsa genel bağımlılık, sadece birtakım hizmetlerde belli kuruluşlara başvuruyorsa hizmet temelinde bağımlılık, sadece belirli bir doktor tercih ediliyorsa doktora bağımlılık, ailenin bütün üyeleri aynı hastane/doktoru tercih ediyorsa ailece bağımlılık, denilmektedir. Bağlılığın meydana gelmesindeki en önemli etmen, tüketici nezdinde kuruluş için algılanan hizmetin kalitesidir. Algılanan hizmetin kalitesi de, kuruluşun imajının belirlenmesinde önemlidir. Hastaların seçimleri, o kuruluş ile ilgili algılamalarından oluşmaktadırlar. Pozitif imaj, hastaların bir sağlık kuruluşunu, diğerine tercih etmesini sağlayan etkendir (Bayın, 2013: 27).

Hastalar, güven duygusunu yaşamak istemekte, aidiyet hissetmesi gibi psikolojik etmenler hastaları tek bir sağlık kurumunu tercih etmeye itmiştir. Bu durum sağlıkta marka sadakati kavramının oluşabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Sağlık hizmetlerinde hastaların her hizmet alımında aynı sağlık kurumunu tercih etmelerinin sosyo-ekonomik etkisinin olduğu gibi statü getirisi etkisi de bulunmaktadır. Örneğin; bir kişiye göre isim yapmış bir hastanede doğum yapmak ayrıcalık hissine sebep olmaktadır. Ayrıcalık hissi statü kazanma duygusu ile ilgili bir his olarak düşünülmektedir. Aynı hizmeti farklı bir sağlık kuruluşundan elde edebilecek olmasına rağmen kişiler marka algısından dolayı o kurumu tercih etmektedir. Bu şekilde sürekli devam eden bir hizmet alımı marka bağlılığa yol açmaktadır (Küçükmadan, 2015: 77-78). Sağlık işletmelerinin başarılı olabilmesi ve faaliyetlerine devam edebilmesi için kendisine başvuran bireylerin istek ve beklentilerini karşılayabilecek yetenekte olması ile sağlanabilir. Ancak müşterilerin beklenti ve istekleri birbirinden farklı olduğu için her bir müşteri tatmini için farklı stratejiler geliştirmesi gerekir. Müşteri ile oluşturan bu pozitif ilişki rakiplere karşı avantaj sağlamaktadır. Müşterilerin geri bildirimleri dikkatlice incelenip gerekli çalışmaların yapılması ile rakip işletmelerin bir adım önüne geçilmiş olunmaktadır (Erdoğan, 2016: 49). Sağlık hizmetinin pazarlanmasında yaşanılan zorluklardan birisi sağlık hizmetinin çoğunlukla olumsuz duygularla (kaygı, rahatsızlık vb.) verilmesidir. Sağlık hizmeti nadiren arzulanır bir hizmet olarak talep edilerek ortaya çıkmaktadır. Sağlık kuruluşunun odaklanması gereken nokta sağlık hizmetinin faydaları şeklinde belirlendiğinde başarı sağlanabilir. Bu sebeple hastaların tedavileri sona

erip kontrollerinin düzenlemesi bir araç olarak kullanılabilir. Bu şekilde hasta ile kurum arasında iyi ilişkiler geliştirilebilmektedir. Sağlık sektörü tüketicisinin, yatırımlara büyük ölçüde kaynak sağlayan bunu da ömür boyu devam ettiren bir özelliğe sahip olduğu unutulmamalıdır (Şişmanlar, 2014: 82). Kuruluşlara bağlılığı yüksek hastaların, ne isteyebileceklerini tahmin yöntemini kullanmadan ne istedikleri ve hangi konulara önem verdikleri açık olarak hastalara sorulmalıdır. Bunun için pazar araştırmaları yapılabilir. Pazar araştırması için kullanılabilecek yöntemler anketler, hastalarla yapılan toplantılar ve ziyaretlerdir. İlk olarak istekler öğrenilmeli daha sonra hizmetlerde düzenleme yapılmalıdır. Yapılan bu düzenlemelerin istekleri karşılama oranları incelenmeli ve elde edilen sonuçlar doğrulanmalıdır (Hayran ve Sur, 1997: 86). Bu sebeplerden dolayı, güçlü marka sadakati yaratmak ve mevcut müşterileri korumak, sağlık sektöründe faaliyette bulunan hastaneler için önemli bir konu haline gelmiştir (Tüfekçi vd., 2016: 322).

Sağlık sektöründe mevcut müşterilerin her koşul altında sağlık işletmesine sadık oldukları veya bu işletmeyi asla terk etmeyecekleri yanılgısına düşülmemelidir. Bunun yerine yapılması gereken hastalar ile ilgili bilgilerin sürekli güncellenmesi ve ortaya çıkan sorunların çözülmesi için sürekli çalışmaktır. Sağlık işletmesi için bugün için yeterli olan memnuniyet gelecek dönem için belki iyi bir referans olabilir ama bu durum yeterli olmayacaktır (Erdoğan, 2016: 58-59). Marka bağlılığı yüksek tüketiciler, rakip markaları değerlendirmeye kapalı oldukları için sadık oldukları markaya için daha fazla para ödemeye razı olacak gönüllü müşteriler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu durum hizmet sektöründe pazar payı elde etmenin yanında kâr elde etmek amacıyla ortaya çıkan önemli bir etken olarak görülmektedir (Küçükmadan, 2015: 75). Tüm bu etkilerin sağlık kuruluşu için; mevcut ve tekrar başvuran hastalardan gelir elde etme, pazar payında artış, hasta kazanma maliyetinde ve işletme giderlerinde azalma olarak ortaya çıkmak gibi anlamları bulunmaktadır (Hayran ve Sur, 1997: 83). Sağlık kuruluşları bu durumun farkında olarak muayene veya ameliyat ücretlerinde aşırı fiyat artışına gidebilmektedir. Ancak bu durum sadakat oluşturmanın olumsuz bir yönü olarak görülmektedir (Küçükmadan, 2015: 75).

Hasta bağımlılığı, bir açıdan hasta ile hastane arasındaki ilişkilerinin devam ettirilmesi, başka açıdan da hastanın hastane ile ilgili hizmetleri olası hastalara tavsiyesi olarak tanımlanabilmektedir. Hastanın hastane hizmetlerini beğenmesi ve gereksinim durumunda gene aynı hastaneden hizmet alması, hastanenin verdiği hizmetleri çevresine pozitif biçimde duyurması ve hastaneden işte bu benim hastanem diye samimi şekilde bahsetmesi eğilimi olarak kendisini gösterir. Hasta bağımlılığının, sunulan tıbbi hizmetlere güven, bu tıbbi hizmetlerin maliyetlerine güven ve hastaneye duyulan duygusal haz şeklinde üç farklı şekilde ortaya çıktığı düşünülmektedir (Erdem vd., 2008: 98). Müşteriler hoşlandıkları kurumlar ile ilgili diğer potansiyel müşterilerle konuşmaktadır. Ağızdan çıkan olumlu kelimeler ile yeni müşteriler daha kolay kazanılmaktadır. Bunun yanında ağızdan ağza iletişimden faydalanmak, bütçeleri az ve kâr elde etme çabasında olmayan sağlık kuruluşları için ise doğru pazarlama şekli olarak görülebilir. Sağlık hizmeti aldığı kuruluşun hizmetlerinden memnun olan bir hasta, pek çok kişiye doğru referans olarak sağlık kuruluşuna yönlendirecektir. Bu durumun tutundurma aracı olarak kullanılması oldukça etkili ve ucuz bir yöntemdir. Özellikle plastik cerrahide, kadın hastalıklarında ve ruh sağlığı ile ilgili bölümlerde kulaktan kulağa iletişimden faydalanmak daha da kolay olabilmektedir (Günay, 2014: 79). Müşteri memnuniyeti sağlanarak elde edilen marka bağımlılığı yeni müşteriler tarafından da sağlık kurumunun

tercih edilme sebebi olmaktadır. Tüm bu sebeplerden dolayı hastaneler, hasta bağlılığını oluşturmak için hasta tatmini üzerinde odaklanmaktadırlar. Hastaların, sağlık hizmeti aldıkları kuruma karşı memnuniyet seviyeleri arttıkça, bağımlılık oranları da artacaktır (Işık, 2016: 60).

KAYNAKLAR

Albayrak, F. (2010). Trakya Bölgesindeki Hastaların Sağlık Kuruluşları Tercihinde Etkili Olan Unsurlar ve Sağlık Kuruluşlarında Marka İmajının Önemi. Yüksek Lisans Tezi (YLT), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), İstanbul.

Ayaz, M. (2017). Enstitüsü Sağlık Sektöründe Kişisel Markalaşma: Tercih Edilen Doktorun Markalaşmasının Hastane Tercihine Etkisi. YLT, İstanbul Aydın Üniversitesi SBE, İstanbul.

Azmak, E., Fırat, A. (2017). Satın Alma Karar Sürecinde Beyaz Eşya Kullanıcılarının Marka Bağlılığı. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13, 251-264.

Bayın, G. (2013). Hastanelerde Kurumsal İmaj ve Hasta Bağlılığı İlişkisi: Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi İle İbni Sina Hastanesi'nde Bir Uygulama. YLT, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Danacı, B. (2010). Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve Özel Hastanelerin Yataklı Birimlerinde Görev Yapan Hemşirelerin İş Tatminlerinin Karşılaştırılması. YLT, Dumlupınar Ü. SBE.

Derin, N., Demirel, E. T. (2010). Kurum İmajının Kurum Kimliği Açısından Açıklanabilirliği: İÜ, Turgut Özal Tıp Merkezi Örneği. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 13(2), 155-193.

Erdem R., Rahman S., Avcı L., Demirel B., Köseoğlu S., Fırat G., Kesici T., Kırmızıgül Ş., Üzel S. ve Kubat C. (2008). Hasta Bağlılığının Hasta Memnuniyeti Üzerine Etkisi. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 31, 95-110.

Erdoğan, A. (2016). Hastane İşletmelerinde Kalitenin İyileştirilmesi. YLT, Beykent Üniversitesi SBE, İstanbul.

Hayran, O., Sur, H. (1997). Hastane Yöneticiliği (Birincici Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.

Işık, O. (2016). Algılanan Kalitenin Hastane Marka Değerine Etkisi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19(1), 57-72.

İnce, O. G. (2014). Hastane Tercihinde Markalaşmanın Önemi: Sağlık Hizmeti Kullanıcıları Üzerinde Bir Araştırma. YLT, SDÜ SBE, Isparta.

Karahan, M., Korkutan, M. ve Yıldırımçakar, Ö. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Markalaşma ve Marka Sadakatini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. International Journal Of Academic Value Studies, 13(3), 275-287.

Kavuncubaşı, Ş. (2000). Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Küçükmadan, E. (2015). Marka, Sağlık Hizmetlerinde Markalaşma ve Marka Sadakati. YLT, Beykent Üniversitesi SBE, İstanbul.

Randall, G. (2005). Markalaştırma: Stratejilerinizi Planlamada Doğru Rehber, (Çev. Özsayar, E.). İstanbul: Rota Yayınları.

Şişmanlar, D. (2014). Kamu Hastaneleri Birliği Kurum ve Kuruluşlarında Marka İmajı

ve Değeri Yaklaşımı. YLT, Okan Üniversitesi Sağlık BE, İstanbul.

Tengilimoğlu, D., Işık, O., Akbolat, M. (2012). Sağlık İşletmeleri Yönetimi (Beşinci Baskı). Ankara: Nobel Kitap.

Turan, E. (2011). Türkiye'de Profesyonel Hastane Yöneticiliği: Kamu Yönetimi Açısından Bir İnceleme. YLT, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.

Tüfekçi, N., İnce, O. G., Tüfekçi, Ö. K. (2016). Isparta'daki Özel Hastanelerin Marka Stratejilerini Belirleyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma. SDÜ İİBF Dergisi, 21(1), 321-338.

Usta, S. (2015). Kalite Çalışmalarının Hastanelerde Uygulanması: Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Örneği. YLT, Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya.

Yağar, F., Soysal, A. (2017). Markalaşma Sürecinde Etkili Olan Kurumsal Özellikler ve Tanıtım Faktörlerinin Hastane Tercihleri Üzerindeki Etkisi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 20(4), 457-474.

Yapraklı, Ş., Ünalan, M. (2016). İnsani Yardım Kuruluşlarının Marka İmajı ile Bu Kurumlara Olan Bağlılık ve Dini İlgilenimin Bağışta Bulunma Niyetine Etkisi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi SBD, 14(4), 231-258.

http://www.pazarlamasyon.com

https://dijitalpano.wordpress.com/2014/01/25/saglik-sektorunde-markalasmak-size-ne-kazandirir/, Adresine 23 Temmuz 2018 tarihinde erişilmiştir.

https://Adappte.Com/Tr/E/Markalasma-Tr/ Adresine 15 Eylül 2018 tarihinde erişilmiştir.

3-6 YAŞ ARASI ÇOCUK AYAKKABILARINDA TÜKETİCİ TERCİHLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Selda GÜZEL
Selçuk Üniversitesi
Sevil ÇIRACI GÜZEL

Özet

Önemli tüketici kitlesinden birisini oluşturan çocuklar her alanda olduğu gibi ayakkabı tüketiminde de önemli bir pazar payına sahiptir. Küçük yaştaki çocukların tüketim malzemelerinin tercihinde ise, ebeveynler daha çok etkili olmasına rağmen zaman zaman ailelerin satın alma kararları üzerinde etkili olabilmektedirler. Bu araştırmanın amacı, 3-6 yaş arası çocuklar için ayakkabı satın alma davranışlarına etki eden faktörler ve tercih edilen özellikleri belirlemektir. Araştırmanın evrenini İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde bulanan farklı sosyal ve ekonomik düzeye sahip 14 anaokulunda okuyan 3 ile 6 yaş arasındaki çocuklar, örneklemini ise, izin alınan okullardan rastlantısal olarak seçilen 600 öğrenci oluşturmaktadır.

Betimsel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada araştırma verilerini elde etmek amacıyla bir anket formu oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm demografik özelliklerin yer aldığı bilgiler, ikinci bölüm satın alma davranışları, üçüncü bölüm satın almada tercih edilen özellikler ve dördüncü bölümde kullanım esnasında yaşanan problemler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler SPSS paket programına aktarılmış, sonuçlar tablolarda verilmiştir. Ayrıca satın alma davranışları, tercih edilen özellikler ve kullanım esnasında yaşanan problemler ile çocukların cinsiyeti ve ailelerin gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla ki-kare ilişki analizi yapılmış, sonuçları tablolarla birlikte verilmiştir.

Araştırma sonucunda çocuklarda en çok tercih edilen ayakkabı türünün spor ve günlük ayakkabı olduğu, bunu ortopedik ayakkabı ve botun takip ettiği görülmüştür. Çocuk ayakkabılarında en fazla deri malzeme tercih edildiği, bunu suni ve tekstilin takip ettiği, tabanda PU, TPR ve kauçuk malzemelerin tercih edildiği, desen olarak düz renk, süsleme malzemesi olaraksa çıtçıt ve fermuar, kapanmada cırt bant ve daha çok siyah ve beyaz renkte ayakkabıların tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca, ayakkabı satın alırken en fazla oranla rahatlık, kullanışlılık ve kaliteden etkilendikleri, ayakkabı satın alma nedeninin ise ayak numaraları büyüdüğü için olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayakkabı kullanımı esnasında ise en fazla ayakkabının yüzeyinin çabuk deforme olması problemini yaşadıklarını belirttikleri görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Ayakkabı, Çocuk Ayakkabısı, Tüketim, Çocuk Tüketici

Abstract

Consisting of an important consumer portion, children like any other areas, have also an important market share in shoe comsumption. Despite the effective decision of parents for choosing consuming of materials and products, small children have sometime effect on decision for purchases products. The purpose of this research, to identify the factors and assessment that effecting purchasing attitude of 3-6 years children. The field of research

consists children between 3 and 6 years with different social background and different welfare whose studying on 14 kindergarten in Kucukcekmece a suburb are of Istanbul. And its sampling consist randomly chosen 600 students with the permission of school.

The study which a descriptive research method being used, a survey composed and used in order to obtain research data. The survey form consist of four chapters. First chapter contain information that possess a demographic specifications, second chapter purchase attitudes, third chapter features that being preferred and in the fourth chapter information related on problems during the usage. At the result of survey implementation data stored to SPSS package program, results notified at charts. Furthermore chi-squared test carried out in order to identify meaningful relations between children gender, economy situation of family for purchasing attitude, preferred specifications and problems during the usage. Results granted with charts.

In the result of research being observed that the most preferred children shoes are sport subsequently followed by orthopedic and boat shoes. On children shoes being observed that the most chosen materials are leather, subsequently followed by artificial and textile and on the sole mostly PU, TPR and rubber and as design flat color and as ornament material snap fastener, zipper and in closure velcro tape and as color black and white mostly being chosen.Furthermore as percentage when buying shoes comfort, usage and quality and qua the reason of buying shoes growth of feet being observed. In the usage of shoes generally problems on quick surface deformation being remarked.

Keywords: Shoes, Kids Shoes, Consumption, Kids Consumer

GİRİŞ

Genel bir ifade olarak tüketim, ihtiyacın giderilmesi yönünde yapılan bütün faaliyetler ve katlanılan masraflardır. Tanım olarak ise, insanların ihtiyaçlarını gidermek için iktisadi mal ve hizmetlerin kullanılmasıdır (Tek, 1999: 184). Kişiler dünyaya geldikleri andan itibaren yaşamlarının sonuna dek sürekli olarak bir şeyler tüketirler (Karalar, 2005: 3). Bilinçli olsun veya olmasın herkes, hayatını sürdürebilmek adına tükettiği mallar ve hizmetlerle yol göstermekte ve satın almayla ekonomiye destek vermektedir (Mucuk, 2000: 261).

Günümüzde önemli tüketici gruplarından birisini oluşturan çocuklar tüketimin her alanında olduğu gibi giyim ürünleri grubunda da önemli bir pazar payını oluşturmaktadır. Tüketim, sosyal ve biyolojik bir varlık olan çocuğun, bu niteliklerinden kaynaklı gereksinimlerini karşılamak için hizmet ve ürün satın alması nedeniyle her çocuğu bir tüketici olarak kabul ettirir (Akyüz, 2009: 3).

İnsanların, hayatlarının doğum anından ergenlik anına kadar geçen süreci kapsayan, gelişmekte olan ve olgunlaşmamış, ergen olmayan ifadeleriyle tanımlanan çocuk, ayrıca yaşlarının küçük olmasıyla sorumluluk duygusu olmayan, verilen her işi yerine getiremeyen insanlar olarak tanımlanır (Sağlam ve Aral, 2016: 47). İlk çocukluk dönemi okuldan önceki yıllarını ele alan, çocuğun belirgin olarak etrafında olup bitenleri gözlemlediği, dışarıdaki hayatı keşfetme güdüsünde olduğu süreçtir (Aral vd., 2000: 28). Bu dönemdeki çocuklar dil ile sembol olarak düşünme yeteneklerine sahiptirler. Hareketlerinin ve aktivitelerinin çok olduğu, çocukların çok oyun oynadıkları, hızlı hareket ettikleri, kızlar ve erkekler olarak gruplaşmalarının olduğu dönemdir (Çukur ve Delice, 2011: 27). Çocukların gelişme gösterdikleri dönem ise, bebeklik döneminden çıkan çocuğun 2 yaşında, ergenlik dönemine

giren çocuğun 13-15 yaşında olduğu aradaki dönemdir (Özbay, 2006: 108). Bedensel olarak gelişim ilk çocukluk sürecinde sıfır ile iki yaşa göre daha azdır. Bir yaşında çocukların bacaklarının büyüme seviyesi baş ve gövdelerine göre daha hızlıdır. İki yaşına gelen çocuğun bacak boyu tüm bedeninden yüzde otuz dört daha uzun olmakla beraber, beş yaşına doğru bu, yüzde kırk dörde kadar ulaşmaktadır. Beş yaşın sonunda ise, doğduğu andaki uzunluğunun iki katına ulaşmış olur (Cantekinler vd., 1994: 112). İki yaşlarından, altı yaşına gelinceye kadar çocuklar her sene için ortalama iki kilo almaktadırlar (Ülgen ve Fidan, 1988: 92). 3 ile 6 yaşları arasında çocuklar çok hızlı hareket etmektedirler. Bu yaşlarda çocukların hareket yetenekleri arttıkça bisiklete biner, top oynar ve ip atlar. Altı yaşına gelen çocuk kendine bakabilir hale gelir ve kıyafetlerini giyip çıkarabilir, ayakkabılarını bağlar ve düğme iliklerler (Kandır, 2003: 27). 3-6 yaş arasındaki çocukların benmerkezci oluşları ve görsel zekâya sahip olmaları bu yaşların karakteristik özelliklerindendir. Bu evredeki çocuklar görsel algılarını kısıtlı sözcüklerle kelimelere dökerler (Tatar, 2009: 15).

Çocukların tüketici konumuna gelmesinde ebeveynlerin rolü büyüktür ve tüketim alışkanlıklarının oluşmasında da ebeveynler etki eder. Çok küçük yaşlardan itibaren aile içindeki tutum ve davranışlardan dolayı çocuğun tüketim davranışları şekillenmektedir (Odabaşı ve Barış, 2002). Çocuklar okul öncesi dönemde ebeveynlerini taklit ederek tüketici kimliklerini kazanırlar. Anne ve babaları ile aralarındaki iletişim, tüketici olarak sosyalleşmesinde belirleyici etkendir. Okul öncesi çocukların erkenden tüketici bilincinin oluşmasında, sosyal ve ekonomik faktörlerin dışında çevresel ve kültürel faktörlerde etkilidir (Bulut vd., 2014: 30). Kullanılan ürüne ve modaya karşı tutumları incelendiğinde çocukluk dönemindeki yaşama şartlarının, demografik özelliklerinin ve kişilik faktörünün etkili olduğu gözlenir. Erkek çocukların tüketim kişiliklerini oluşturmada, bilgisayar, bisiklet, saat, hesap makinası gibi elektronik eşyalara önem verirken, kızlar ise giyim ve ev eşyasına yönelirler (Kipöz, 1998: 39). Ayrıca cinsiyet faktörünün yanı sıra bireylerin satın alma davranışında farklı yaş gruplarının sergilediği davranış biçimleri ve önem verdikleri hususlar bulunmaktadır. Yaş değiştikçe gereksinim ve isteklerde farklılık gösterirler (Işık, 2000: 31).

Çocuklarda istek ve ihtiyaçlardan oluşan giyinme sebepleri sonucunda tüketim kavramı oluşur (Altunışık 2006: 64) ve çocuklar, yaşadıkları çevrede dikkat çekmek için giyimi nesne aracı olarak kullanırlar. Çocukların giyinme sebepleri arasında kişiliklerinde meydana gelen sık değişimlerin olduğu dönemden geçmesi, kendi kimliklerini bulmaya çalışması ve giydikleriyle kendini ifade etme yoluna gitmesi durumları yer almaktadır (Şişmanoğlu, 2013: 71). Çocukluk döneminin en önemli giyim ürünlerinden bir tanesi de ayakkabıdır. Ayakkabı, çocuk, kadın ve erkeklerin ayaklarını dışarıdan gelebilecek zararlardan koruyan, kişilerin toplum içerisinde vermek istedikleri mesajı veren, farklı mekânlarda ya da kullanım alanlarında farklı amaçlarla giyilen, sayası ve tabanı farklı malzemelerden yapılan ayak giyim eşyasıdır (Kastan, 2001: 17). Ayağı dış etkenlerden korumasının yanı sıra, modeli, rengi ve kullanım alanı olarak incelendiğinde günümüzde kişiler için kıyafetleri tamamlayan eşyalar olarak kabul edilen ayakkabılar, gıdadan sonra en önemli giyim ihtiyaçlarından birisidir (Özcömert ve Zirek, 2003: 8).

Çocuk giyimi gibi çocuk ayakkabı seçimi de, kullanım, maliyet vb. nedenlerden dolayı ebeveynlerin kontrolünde gerçekleşir. Bu yüzden hedef kitle ürünü kullananlar çocuklardır, ancak ebeveynler çocuğu yönlendirirler (Şişmanoğlu, 2013: 71). Çocukluk yılları insan ömrünün biçimlenmesinde önemli etkileri olan bir dönemdir. Bu dönemin sağlıklı ilerlemesi

giydiğimiz ürünlerle bağlantılıdır (Kılınç, 2002: 122). Çağımızda çocuk ayakkabıları neredeyse yetişmiş bireylerinki kadar önemli olmuştur. Yetişkinlerdeki gibi, çocuklarda da moda kavramı oluşmuştur (Ünal ve Öndoğan 2001: 226). Ayakkabıların sosyal yönleri ve estetiği çok önem kazanmıştır. Çünkü sosyal ve estetik yönü kuvvetli ayakkabılar, doğru bir şekilde kullanım amacını gerçekleştirmemiş olsa dahi çok fazla revaçta olabilirler (Bici, 2007: 39). Teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklar ve yaşanılan döneme bağlı olarak, ayakkabılarda değişime uğramış, bazı kavramların ve etkilerin ortadan kaldırılması veya zaman içinde hayat şekillerinde meydana gelen yenilikler ayakkabıların kullanımının ve tasarımının çeşitliliğini arttırmıştır (Enes, 2011: 21). Ancak ayak gelişiminin önemli bir bölümünün yaşandığı çocukluk dönemi için üretilen ayakkabıların estetik görüntüsünün yanında sağlıklı, konforlu ve kolay kullanılabilme özelliklerini de taşıması gerekmektedir. Ayağın normal fonksiyonlarını yerine getirememesi ve sağlıklı olmayan yapıda olmasının nedeni, doğru ayakkabı kullanılmaması veya ayağın yapısı göz ardı edilerek üretilen ayakkabılardan kaynaklı olmasıdır (Kanber, 2010: 17).

Ayakkabılar önceleri ayağı korumak amacıyla ortaya çıkmış olsa da insanların yerleşik hayata geçmesi, teknolojinin ilerlemesi ve malzeme ile üretim tekniklerinde yaşanan gelişmeler sonucu koruma amacının ötesine geçmiştir. Diğer tüm giyim ürünlerinde olduğu gibi ayakkabı da kullananın kişiliği, sosyo-ekonomik durumu, yaşadığı toplum ve coğrafya, kültürel çevre ve inançları hakkında bilgi vermektedir. Günümüzde yetişkinlerde olduğu kadar çocuk ayakkabılarında da çok çeşitlilik bulunmaktadır. Günlük hayattan özel kullanım amacına yönelik her alanda çocuk ayakkabısı bulmak mümkündür. Satın almada pazarın büyük bir kısmını oluşturan çocuk tüketicilerin, zamanla daha doğru ve seçici alışveriş yaptıkları görülmektedir. Ayakkabı satan ve üreten firmaların en önemli hedef kitlelerinde birisi de çocuklardır (Okur, 2001: 64). Toplum içindeki oranlarının, tercih edebilme olanaklarının, ebeveynlerinin alım olanaklarının ve ebeveynlerinin tercih etmedeki rollerinin çoğalması, ileriki yaşlarında, tüketim davranışında bu dönemlerinin etkili olması, farklı fikirlere ve değişimlere kolay ayak uydurabilen çocukların son yıllarda çocuk tüketici pazarına yönlendirilmesi işletmecileri daha çok etkilemektedir (Şener ve Babaoğul, 2007: 128).

Çocukların gelişimleri ve yaşları, farklılaşan ihtiyaç ve beğenileri, ayakkabı tasarımının biçimlendirilmesinde ayakkabı tasarımcılarıyla sektör yöneticilerinin beraber çalışmalarını gerektirmektedir (Yıldızlı, 2017: 11). Çocukların sosyal ve psikolojik gelişimi üzerinde etkili olduğuna inanan ayakkabı tasarımcıları, çocuk ayakkabılarını, tam da bu sebepten dolayı ürünün çeşidine, mevsimine, yaş aralığına, kullanım alanına, kullanılacak olan malzemeye ve özelliğine göre ayırmaktadırlar (Akarslan, 2008: 18). İhtiyaçları tam manasıyla ve fonksiyonel olarak karşılamakta olan ayakkabı tasarımları yapabilmenin formülü ise, hedef kitlenin düzgün ve dikkatle incelenmesine, isteğinin ne olduğunun bilinmesine ve yapılan piyasa araştırması neticesinde tüketicide kıymet yapacak etkenlerin belirlenmiş olmasına bağlı olur (Yamak, 1994: 21).

Çocuk ayakkabılarının seçiminde göz önünde bulundurulması gereken en önemli özellik yaş faktörüdür. Gelişimin yaş ile değişmesi diğer giyim ürünlerinde olduğu gibi ayakkabı seçiminde de büyük oranda etkilidir. Özellikle 3-6 yaş aralığı çocuğun ayak gelişiminin en hızlı yaşandığı dönemlerdir. Ebeveynler var olan birden fazla ürün arasından çocuklarının ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için uygun buldukları ayakkabıyı tercih etmektedirler.

Tercih edilen ürünlerin tasarımı, fiyatı ve malzemesi gibi unsurlar tüketicilerin kişiliklerini, hayat stillerini, gelir düzeylerini, zevklerini yansıtmakta olup, etraflarına kendileri hakkında bilgiler vermektedirler. Ayrıca üreticiler açısından değerlendirildiğinde, tüketicilerin satın alma davranışlarının, tercih ettikleri özelliklerin ve kullanım esnasında ürünler ile ilgili yaşadıkları problemlerin belirlenmesi günümüz rekabet koşullarında oldukça önemlidir.

Gelişen teknoloji, sosyal medya kanallarının çoğalması, kitle iletişim araçları ve çocukların daha erken yaşlarda sosyalleşmeye başlaması gibi etmenler onları da tüketim kültürü içerisine çekmekte ve bu durum ebeveynlerin tüketim ürünleri üzerindeki etkilerini azaltarak çocukların daha etkin hale gelmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda çocuk tüketici davranışlarına etki eden en önemli faktörlerden birisi olan tasarım ve diğer unsurların hem çocukların hem de ebeveynlerin ayakkabı satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Ayrıca çocukların yaş, kişisel, psikolojik, sosyal ve kültürel özelliklerindeki farklılıklar ve ailelerin gelir düzeyleri, meslekleri gibi faktörlerin de ayakkabı tercih süreçlerini önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Araştırmada 3-6 yaş arası çocuk ayakkabılarında tüketicilerin satın alma davranışlarını belirlemek, ayakkabı tercihlerinde etkili olan faktörleri ve dikkate aldıkları özellikleri tespit etmek ve ayakkabıların kullanımı esnasında yaşanan problemleri ortaya koymak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

3-6 yaş arası çocuk ayakkabılarında tüketici tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, İstanbul ilinde yaşayan farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip 14 anaokulunda eğitim gören 3-6 yaş aralığındaki çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, İstanbul ili, Küçükçekmece ilçesinde faaliyet gösteren ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınan 14 anaokulunda öğrenim gören ve rastlantısal olarak seçilen, araştırmaya katılmaya gönüllü 600 öğrencinin ebeveyni oluşturmaktadır.

Örneklemi oluşturan İstanbul ili Küçükçekmece İlçesindeki çocuk tüketicilerin istatistiksel verileri Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye İstatistik Kurumu 2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstanbul İli Küçükçekmece İlçesi Rapor Bilgileri:

Cinsiyet	Yaş			
	3	4	5	6
Erkek	6.486	6.323	6.111	6.005
Kız	6.054	6.148	5.688	5.776
Toplam	12.540	12.471	11.799	11.781

Kaynak: TÜİK,2018:1.

Örneklemi hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılmıştır.

N= Evrendeki Birey Sayısı

Z= Güvenilirlik Katsayısı (%95 için): 1.96

D= Standart Hata: 0.05

Değişkenin Varyansı: 0.5

$$\frac{N.\ Z^2.\ (0.5)^2}{(N-1).D^2+Z^2.(0.5)^2}$$

Evren	Örneklem
48591 öğrenci	381,154 Öğrenci

Evrende bulunan 3,4,5 ve 6 yaş çocukların toplam sayısı üzerinden yapılan hesaplama sonucunda örneklem büyüklüğü 381 öğrenci ebeveyni olarak tespit edilmiştir. Ancak çalışma 600 öğrencinin ebeveynine uygulanmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formunun hazırlanmasında konu ile ilgili yapılan literatür taramasından faydalanılmıştır. Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ebeveynlerin demografik özelliklerini ve çocuk ile ilgili bilgileri belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde 3-6 yaş aralığındaki çocuklar için ayakkabı satın alma davranışları ile ilgili bilgilere yönelik sorular bulunmaktadır. Anket formunun üçüncü bölümünde ayakkabı satın alırken tercih edilen özellikleri belirlemeye yönelik sorular yer alırken, dördüncü ve son bölümü ise alınan ayakkabının kullanımı esnasında yaşanan problemleri belirlemeye yönelik sorular oluşturmaktadır.

Anket formu hazırlandıktan sonra 20 kişi üzerinde pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda ölçekte anlaşılmayan sorular düzeltilmiş, tespit edilen eksiklikler tamamlanmıştır. Uygulama sonucunda eksik ve hatalı anketler tespit edilerek değerlendirmeye alınmamıştır. Doğru ve tam olan anketler değerlendirme yapılmak üzere SPSS paket programına aktarılmıştır. Anket formu 3'lü likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenirliliğinin analizi yapılmış ve Cronbach's Alpha güvenilirlik sonucu 0.952 olarak tespit edilmiştir. Çıkan sonuç, sosyal bilimlerde kabul görmekte olan 0.70 değerinden yüksek olduğu için anket güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen veriler üzerinde basit tanımlayıcı istatistiksel analiz yapılarak, sonuçlar sayı ve yüzde değerleriyle birlikte bulgular bölümünde tablolarda verilmiştir. Ayrıca 3-6 yaş çocuk tüketicilerin cinsiyeti ve ailelerin gelir düzeyi değişkenleri ile ayakkabı satın alma davranışları, tercih edilen özellikler ve kullanım esnasında yaşanan problemler arasındaki istatistiksel ilişkinin ölçümü için χ^2 ilişki analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda anlamlılık düzeyleri χ^2 testi için geçerli kabul edilen sonuçlar ilgili yerlerde açıklanmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. 3-6 Yaş Arası Çocukların Ebeveynlerinin Demografik Özellikleri

Seçenekler		**n**	**%**
Annenin Yaşı	20-25	32	5.3
	26-30	161	26.8
	31-35	215	**35.8**
	36-40	147	24.5
	41-45	40	6.7
	46-50	4	0.7
	51-55	1	0.2
	20-25	3	0.5

Babanın Yaşı	26-30	68	11.3
	31-35	180	30
	36-40	226	**37.7**
	41-45	91	15.2
	46-50	31	5.2
	61-65	1	0.2
Annenin Eğitim Durumu	İlköğretim	104	17.3
	Ortaöğretim	102	17
	Lise	212	**35.3**
	Üniversite	169	28.2
	Yüksek Lisans / Doktora	13	2.2
Babanın Eğitim Durumu	İlköğretim	83	13.8
	Ortaöğretim	89	14.8
	Lise	204	**34**
	Üniversite	201	33.5
	Yüksek Lisans / Doktora	23	3.8
Annenin Mesleği	Ev Hanımı	395	**65.8**
	Serbest Meslek	125	20.8
	Memur	80	13.3
Babanın Mesleği	Memur	60	10
	Serbest Meslek	540	**90**
Ailenin Gelir Düzeyi	1000-2000	79	13.2
	2001-3000	192	**32**
	3001-4000	132	22
	4001 ve üzeri	197	**32.8**

3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin demografik özelliklerinin yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde, en fazla oranlarla annelerin yaşının %35.8 ile 31-35, babaların yaşının %37.7 ile 36-40 yaş aralığında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Eğitim durumları incelendiğinde hem annelerin (%35.3) hem de babaların (%34) lise mezunu olduğu, yine en fazla oranlarla annelerin %65.8'inin ev hanımı, babaların ise %90'ının serbest mesleğe sahip olduğu görülmektedir. Ailelerin gelir düzeylerinde en fazla oranlarla %32.8'inin 4001 TL ve üzeri, %32'sinin de 2001-3000 TL arasında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Ailedeki Çocuk Sayısı, Çocuğun Cinsiyeti, Yaşı ve Ayak Numarası

Seçenekler		n	%
Ailedeki Çocuk Sayısı	1	165	27.5
	2	302	**50.3**
	3	108	18
	4 ve üzeri	25	4.2

Çocuğun cinsiyeti	Kız	250	**41.7**
	Erkek	269	**44.8**
	Kız - Erkek	81	13.5
Çocuğun Yaşı	3	35	5.8
	4	83	13.8
	5	238	**39.7**
	6	244	**40.7**
Çocuğun Ayak Numarası	24	19	3.2
	25	33	5.5
	26	62	10.3
	27	94	**15.7**
	28	125	**20.8**
	29	94	**15.7**
	30	96	**16**
	31	34	5.7
	32	26	4.3
	33	17	2.8

3-6 yaş arasındaki çocukların ailesindeki çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti, yaşı ve ayak numarası ile ilgili bilgilerin yer aldığı Tablo 3 incelendiğinde, ailenin sahip olduğu çocuk sayısının en fazla oranla 2 (%50.3) olduğu görülmektedir. Cinsiyet dağılımlarının birbirine yakın olduğu ve %41.7'sinin kız, %44,8'inin erkek, çocuk yaşında en fazla oranların 6 (%40.7) ve 5 (%39.7) olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayak numaraları ise sırasıyla 27 (%15.7), 28 (%20.8), 29 (%15.7) ve 30'da (%16) yoğunlaşmaktadır.

Tablo 4. Ebeveynlerin Ayakkabı Satın Alma Sıklığı, Alışveriş Yeri ve Harcanan Miktar

Seçenekler		**n**	**%**	**Gelir**		**Çocuğun Cinsiyeti**	
				X²	**P**	**X²**	**P**
Alışveriş Yerleri	Alışveriş merkezleri	534	89	74.628	**0.000**	0.275	0.347
	Cadde mağazaları	253	**42.2**	8.369	**0.039**	0.297	0.322
	Pazarlar	108	18	40.969	**0.000**	0.867	0.205
	İnternet siteleri	130	21.7	54.839	**0.000**	1.439	0.136
Ayakkabı İçin Yıllık Harcanan Miktar	0-200 TL	237	**39.5**	100.630	0.000	14.250	0.007
	201-400 TL	244	**40.7**				
	401-600 TL	87	14.5				
	601-800 TL	23	3.8				
	801 TL ve üzeri	9	1.5				
Ayakkabı Satın Alma	Sezonda	110	18.3	31.846	**0.000**	0.005	0.513
	Sezon sonunda	89	14.8	13.464	**0.004**	3.521	**0.039**

Sıklığı	Yılda birkaç kez	167	27.8	17.859	**0.000**	7.479	**0.004**
	İhtiyacı olduğunda	453	**75.5**	2.678	0.444	0.799	0.212
	İndirim zamanında	194	32.3	8.515	**0.036**	0.000	0.529
	Beğendiğim bir ayakkabı gördüğümde	115	19.2	14.060	**0.003**	0.448	0.286
	Ayakkabısı eskidiğinde	230	**38.3**	2.178	0.536	0.559	0.253
	Modası geçtiğinde	17	2.8	19.597	**0.000**	0.747	0.269
	Ayak numarası büyüdüğünde	396	**66**	9.280	0.158	1.284	0.526

Tablo 4 incelendiğinde ebeveynlerin 3-6 yaş aralığındaki çocukları için ayakkabı alışverişinde tercih ettikleri yerler içerisinde en fazla oranla alışveriş merkezlerini tercih ettikleri (%89), ayakkabı için yıllık 201-400 TL (%40.7) ve 0-200TL (%39.5) arasında harcama yaptıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayakkabı satın alma sıklıkları incelendiğinde ise ebeveynler ihtiyaç olması durumunda (%75.5), çocuğun ayak numarasının büyümesi durumunda (%66) ve ayakkabısı eskidiğinde (%38.3) ayakkabı satın aldıklarını belirtmişlerdir.

Ercan (2017), 5-10 yaş arası çocuk tüketicilerin giysi tercihlerini ve giysi satın alma davranışlarına etki eden faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında hem kız hem erkek çocuklarının ihtiyaç duyduklarında alışveriş yaptığı, satın alınan yerlerin alışveriş merkezleri ve aylık harcama miktarının 50 ile 100 TL arasında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ebeveynler ve çocuklar sezonda alış veriş yaptıkları yerlerdeki ayakkabı koleksiyonlarının yenilenmesini ve farklılık sunulması isterler. Toplamda iki sezon ve sezonlar da üçer bölüm bulunduğundan altı koleksiyon hazırlanmaktadır. Mağazalara giren koleksiyonlar, mağazadaki ürün sayısını çoğalttığı için çocuklara seçme olanağını sağlarken, mağaza açısından tüketicilerin aynı ürünleri görüp kaçması ve ziyaret sıklıklarını azaltma düşüncesinden de uzak tutmuş olur (Aksoy, 2013: 51).

Yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile alışveriş yerleri içerisinden alışveriş merkezleri (P=0.000), cadde mağazaları (P=0.039), pazarlar (P=0.000) ve internet siteleri (P=0.000), ayakkabı satın alma sıklıklarından sezonda (P=0.000), sezon sonunda (P=0.004), yılda birkaç kez (P=0.000), indirim zamanında (P=0.036) ve beğendiğim bir ayakkabı gördüğümde (P=0.003) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ailelerin gelir düzeyleri ile ayakkabı için yıllık harcanan miktar ve ayakkabı satın alma sıklıklarından modası geçti seçeneği arasında P düzeyinde anlamlı bir ilişki gözlense de gözeneklerdeki değer dağılımı beklenenin altında olduğu için anlamlı farklılık olarak değerlendirilmemiştir.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda ise, ayakkabı satın alma sıklıklarından sezon sonunda (P=0.039), yılda birkaç kez (P=0.010) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayakkabı satın almada tercih edilen alışveriş yerleri ile çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Ayakkabı için yıllık harcanan miktar ile çocuğun cinsiyeti arasında P=0.007 düzeyinde anlamlı bir ilişki gözlense de gözeneklerde

beklenen değer dağılımı beklenenin altında olduğu için anlamlı farklılık olarak değerlendirilmemiştir.

Tablo 5. 3-6 Yaş Çocuklar İçin Ayakkabı Satın Alma Nedenleri

Seçenekler	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
	n	%	n	%	n	%	X^2	P	X^2	P
Farklı ayakkabı modellerini giydirmek hoşuma gittiği için	234	39	274	**45.7**	92	15.3	13.435	**0.037**	2.463	0.292
Bulunduğum ortamlara uyum sağlamak için	260	**43.3**	252	**42**	88	14.7	6.658	0.354	0.751	0.687
Reklamlarda beğendiğim için	423	**70.5**	129	21.5	48	8	10.883	0.092	0.321	0.852
Modaya uyum sağlamak için	401	**66.8**	148	24.7	51	8.5	19.063	**0.004**	3.087	0.214
Çocuğum farklı modelleri giymeyi sevdiği için	249	41.5	263	**43.8**	88	14.7	13.087	**0.042**	5.393	0.067
Ayak numarası büyüdüğü için	25	4.2	110	18.3	465	**77.5**	10.201	0.116	2.075	0.354
Ayakkabısı eskidiği için	28	4.7	116	19.3	456	**76**	2.139	0.906	0.699	0.705
Gündemde olan çizgi film kahramanlarının ayakkabının tasarımında kullanılmış olması	322	**53.7**	223	37.2	55	9.2	4.639	0.591	1.865	0.394
Çevremdeki insanlardan olumlu kullanıcı önerileri olduğu için	266	**44.3**	272	**45.3**	62	10.3	8.481	0.205	0.340	0.844
Promosyonlar nedeniyle indirime girdiği için	133	22.2	353	**58.8**	114	19	5.657	0.463	7.799	**0.020**
İhtiyacı olmasa da çok beğendiğim bir ayakkabı olduğu için	301	**50.2**	222	37	77	12.8	19.189	**0.004**	3.735	**0.154**
Özel Günler İçin (Bayram, Yılbaşı, Doğum Günü)	59	9.8	339	**56.5**	202	**33.7**	11.994	0.062	9.544	**0.008**

3-6 yaş çocuklar için ayakkabı satın alma nedenleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde ebeveynlerin, ayak numarası büyüdüğü için (%77.5), ayakkabısı eskidiği için (%76) ve özel günler için (%33.7) seçeneklerini her zaman, promosyonlar nedeniyle indirime girdiği için (%58.8), özel günler için (%56.5), farklı ayakkabı modellerini giydirmek hoşuma gittiği için (%45.7), çevremdeki insanlardan olumlu kullanıcı önerileri olduğu için (%45.3), çocuğum farklı modelleri giymeyi sevdiği için (%43.8) ve bulunduğum ortamlara uyum sağlamak için (%42) seçeneklerini ise bazen satın alma nedenleri olarak belirttikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin %70.5'inin reklamlarda beğendiğim için, %66.8'inin modaya uyum sağlamak için, %53.7'sinin gündemde olan çizgi film kahramanlarının ayakkabının tasarımında kullanılmış olması, %50.2'sinin ihtiyacı olmasa da çok beğendiğim bir ayakkabı olduğu için, %44.3'ünün çevremdeki insanlardan olumlu kullanıcı önerileri olduğu için ve %43.3'ünün bulunduğum ortamlara uyum sağlamak için seçeneklerinin çocuklarına ayakkabı satın alma nedenleri arasında hiçbir zaman yer almadığını belirttikleri görülmüştür.

Aktaş v.d, (2011), çocukların bir ürünü satın alma nedenini incelediği araştırmada en önemli unsurun ürünlerin indirimde olması, reklamlarda görülmüş olması ve arkadaşlarının tavsiyesi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan χ2 analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocukları için ayakkabı satın alma nedenleri arasında; farklı ayakkabı modellerini giydirmek hoşuma gittiği için (P=0.037), modaya uyum sağlamak için (P=0.004), çocuğum farklı modelleri giymeyi sevdiği için (P=0.042) ve ihtiyacı olmasa da çok beğendiğim bir ayakkabı olduğu için (P=0.004) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan χ2 analizi sonucunda ise ayakkabı satın alma nedenlerinden, promosyonlar nedeniyle indirime girdiği (P= 0.020) ve özel günler için (bayram, yılbaşı, doğum günü) (P=0.008) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 6. 3-6 Yaş Çocukların Ayakkabı Satın Almadaki Davranışları

Seçenekler	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
	n	%	n	%	n	%	X²	P	X²	P
Ayakkabı satın almada ilgisiz davranır	324	**54**	215	35.8	61	10.2	7.238	0.299	3.857	0.145
Beğendiği ayakkabıyı ister	32	5.3	231	38.5	337	**56.2**	4.169	0.654	17.983	**0.000**
Beğendiği ayakkabının alınması konusunda ısrarcı davranır	127	21.2	306	**51**	167	27.8	4.264	0.641	16.313	**0.000**
Arkadaşlarında beğendiği ayakkabının alınmasını ister	231	**38.5**	290	**48.3**	79	13.2	5.769	0.450	0.765	0.682
Tanıdığı markaların ayakkabılarının alınmasını ister	365	**60.8**	166	27.7	69	11.5	3.239	0.778	1.782	0.410
Beğendiği renklerdeki ayakkabıların alınmasını ister	76	12.7	250	**41.7**	274	**45.7**	5.674	0.461	16.353	**0.000**
Detay özelliği (ışıklı taban vb.) olan ayakkabıları ister	93	15.5	319	**53.2**	188	**31.3**	8.074	0.233	1.850	0.397
Reklamlar, çizgi film vs. televizyon programlarında gördüğü karakterlerle özdeşleşen ayakkabı modellerini ister	173	28.8	300	**50**	127	21.2	7.645	0.265	1.172	0.557
Karışmaz, benim aldığım ayakkabıyı kabul eder	134	22.3	315	**52.5**	151	25.2	6.610	0.358	14.220	**0.001**

3-6 yaş çocukların ayakkabı satın alma esnasında göstermiş oldukları davranışların yer aldığı Tablo-6 incelendiğinde, beğendiği ayakkabıyı ister (%56.2), beğendiği renklerdeki ayakkabıların alınmasını ister (%45.7), detay özelliği olan ayakkabıları ister (%31.3) seçeneklerinin her zaman, detay özelliği olan ayakkabıları ister (%53.2), karışmaz, benim aldığım ayakkabıyı kabul eder (%2.5), beğendiği ayakkabının alınması konusunda ısrarcı

davranır (%51), reklamlar, çizgi film vs. televizyon programlarında gördüğü karakterlerle özdeşleşen ayakkabı modellerini ister (%50), arkadaşlarında beğendiği ayakkabının alınmasını ister (%48.3), beğendiği renklerdeki ayakkabıların alınmasını ister (%41.7) seçeneklerinin bazen şeklinde ifade edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Çocukların %60.8'inin tanıdığı markaların ayakkabılarının alınmasını ister, %54'ünün ayakkabı satın almada ilgisiz davranır ve %38.5'inin arkadaşlarında beğendiği ayakkabının alınmasını ister seçeneklerinin çocukların ayakkabı satın alırken göstermiş oldukları davranışlar arasında hiçbir zaman yer almadığı görülmüştür.

Çocuk tüketicilerin satın alma davranışlarında kişisel faktörlerin, değer, tutum, inanç ve kişiliğin etkisi büyüktür. Ayrıca çocukları psikolojik faktörler olan algı, güdü ve öğrenme yetileri de etkiler. Algı, çocukların dışardan edindiği bilgileri alıp, yorumlamasıdır. Çocuklar algılarını, kişiliklerine göre ürünler ve tercihlerinde gösterir. Güdü, tatmin edilmesi gereken temel ihtiyaçlardandır. Öğrenim dönemi, deneyim, tekrar eden ilişkiler ve içgüdüsel farklılığına işaret eder (Tenekecioğlu vd., 2003: 59).

4-6 yaşlarındaki çocuklar televizyon reklamlarındaki verilen mesajlara karşı en savunmasız yaş grubudur. Daha algılama kabiliyetleri gelişmemiş ve ürünlerle alakalı olarak kötü veya iyi deneyimini kazanmamış çocukların televizyon reklamlarından etkilenme durumu yüksektir. Ebeveynlerin bu konudaki görüşü, çocuklarının reklamlarda gördükleri ürünleri almak istedikleri ve ona sahip olmayı arzuladıkları yönündedir. Çocuğu televizyondaki yanıltıcı ve yanlış bilgilere karşı muhafaza etmesi ancak anne babaların kontrol etmesiyle mümkündür (Çat, 2018: 168). Ebeveynlerin tutumu çocuğun tercih kabiliyetine zarar vermeden ve özgüvenini kaybetmesine olanak sağlamadan olmalıdır (Öztürk ve Uluşahin, 2008: 24). Çocuğun belirli bir çağa kadar annesinin veya aile büyüğünün tercihlerine ve beğenilerine göre ayakkabı giyinmesi aslında o kişinin kimliğini yansıtma halidir. Çocuk, kendi tercih ve beğenilerine göre karar vererek tükettiği ve görünüşüne kendi isteği doğrultusunda yön verdiği çağa gelindiğinde anne, baba veya aile büyüklerinin tercihler üzerindeki etkileri azalır ya da yok olur ve onları kendi tercihleri ile etkiler (Kipöz, 1998: 34)

Yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocukların ayakkabı satın almadaki davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çocuğun cinsiyetine göre yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda ise, çocukların ayakkabı satın almadaki davranışları arasından beğendiği ayakkabıyı ister (P=0.000), beğendiği ayakkabının alınması konusunda ısrarcı davranır (P=0.000), beğendiği renklerdeki ayakkabıların alınmasını ister (P= 0.000) ve karışmaz, benim aldığım ayakkabıyı kabul eder (P=0.001) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 7. 3-6 Yaş Çocuklara Ayakkabı Satın Alırken Dikkate Alınan Faktörlerden Etkilenme Durumu

Seçenekler	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
	n	%	n	%	n	%	X^2	P	X^2	P
Marka	142	23.7	263	**43.8**	195	**32.5**	55.725	**0.000**	2.614	0.271
Model	50	8.3	232	**38.7**	318	**53**	22.895	**0.001**	0.603	0.740
Kalite	14	2.3	85	14.2	501	**83.5**	17.379	0.008	3.102	0.212

Fiyat	29	4.8	154	25.7	417	**69.5**	5.582	0.472	0.338	0.844
Renk	55	9.2	243	**40.5**	302	**50.3**	13.303	**0.038**	1.090	0.580
Desen	96	16	277	**46.2**	227	**37.8**	6.778	0.342	2.259	0.323
Süsleme	171	28.5	275	**45.8**	154	25.7	15.042	**0.020**	17.259	**0.000**
Modaya uygunluk	274	**45.7**	224	**37.3**	102	17	22.567	**0.001**	0.291	0.865
Garantisinin olması	120	20	179	29.8	301	**50.2**	14.249	**0.027**	0.881	0.644
Kullanışlılık	19	3.2	52	8.7	529	**88,2**	11.626	0.071	2.372	0.306
Rahatlık	13	2.2	41	6.8	546	**91**	7.672	0.263	0.997	0.608
Kullanım alanına uygunluk	49	8.2	154	25.7	397	**66.2**	16.394	**0.012**	0.019	0.991
Giydiği (tarz) kıyafetlere uygunluk	64	10.7	262	**43.7**	274	**45.7**	18.189	**0.006**	1.202	0.548
Renk uyumu	98	16.3	253	**42.2**	249	**41.5**	10.290	0.113	2.070	0.355
Üzerindeki aksesuar ve süslemeler	210	35	270	**45**	120	20	6.426	0.377	5.556	0.062
Reklamlar	365	**60.8**	171	28.5	64	10.7	5.923	0.432	1.029	0.598
Satış sonrası hizmetler	230	**38.3**	162	27	208	**34.7**	31.174	**0.000**	0.268	0.875

Tablo 7 incelendiğinde, 3-6 yaş arası çocuklara ayakkabı satın alırken dikkate alınan faktörlerden etkilenme durumları ile ilgili olarak ebeveynlerin, rahatlık (% 91), kullanışlılık (%88,2), kalite (%83.5), fiyat (%69.5), kullanım alanına uygunluk (% 66.2), model (%53), renk (%50.3), garantisinin olması (%50.2), giydiği (tarz) kıyafetlere uygunluk (%45.7), renk uyumu (%41.5), desen (%37.8), satış sonrası hizmetler (%34.7) ve marka (%32.5) seçeneklerinin her zaman, desen (%46.2), süsleme (%45.8) üzerindeki aksesuar ve süslemeler (%45), marka (%43.8), giydiği (tarz) kıyafetlere uygunluk (%43.7), renk uyumu (%42.2) ve model (%38.7) seçeneklerinin bazen etkili olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin %60,8'inin reklamlar, %45.7'inin modaya uygunluk ve %38.3'ünün satış sonrası hizmetler seçeneklerini ise hiçbir zaman dikkate almadıklarını belirttikleri görülmüştür.

Ercan (2017), araştırmasında, hem erkek hem kız çocuklarında giysi satın alma ile ilgili giysinin kalitesinden, fiyatından, renginden, modelinden ve deseninden her zaman etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Üstün ve Çeğindir (2006), 7-14 yaşlarındaki çocukların giysi satın alırken dikkate aldığı faktörlerin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, çocukların satın almada giysilerin renginden, modelinden, kullanım kolaylığından ve fiyatından çok etkilendiği, çizgi filmlerdeki kahramanların giysi tarzlarından da etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Çocukların birlikte hayatı paylaştığı ailesinin ekonomik durumları ve gelir düzeyleri satın alma davranışları üzerindeki en önemli etkenlerden birisidir. Bu durum ayakkabı alımlarında da geçerlidir. Gelişim dönemi içerisindeki çocuğun, ayakkabı tercihleri, satın alma davranışları ve harcamaları da o zamanki ekonomik şartlarına göre farklılıklar gösterir (Yükselen, 2006: 105).

Yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocuklara ayakkabı satın alırken dikkate alınan faktörlerden etkilenme durumları arasında; marka (P=0.000), model (P= 0.001), renk (P= 0.038), süsleme (P= 0.020), modaya uygunluk (P=0.001), garantisinin olması (P=0.027), kullanım alanına uygunluk (P=0.012), giydiği (tarz) kıyafetlere uygunluk (P= 0.006) ve satış sonrası hizmetler (P=0.000) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayakkabı satın alırken dikkate alınan faktörlerden

kalite seçeneği ile ebeveynlerin gelir düzeyi arasında P=0.008 düzeyinde anlamlı bir ilişki gözlense de gözeneklerdeki değer dağılımı beklenenin altında olduğu için anlamlı farklılık olarak değerlendirilmemiştir.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan χ2 analizi sonucunda ise, çocuklara ayakkabı satın alırken dikkate alınan faktörlerden etkilenme durumlarından süsleme (P= 0.000) seçeneği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 8. 3-6 Yaş Çocuklara Satın Alınan Ayakkabı Türleri

Seçenekler	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
	n	%	n	%	n	%	X²	P	X²	P
Günlük ayakkabı	29	4.8	184	30.7	387	64.5	15.580	**0.016**	0.890	0.641
Spor ayakkabı	7	1.2	110	18.3	483	80.5	0.704	0.994	0.181	0.914
Bot	58	9.7	349	58.2	193	32.2	2.716	0.844	2.912	0.233
Çizme	281	46.8	248	41.3	71	11.8	10.218	0.116	2.034	0.362
Sandalet	152	25.3	325	54.2	123	20.5	26.376	**0.000**	1.181	0.554
Terlik	158	26.3	305	50.8	137	22.8	7.617	0.268	7.518	**0.023**
Fantezi (özel gün) ayakkabı	262	43.7	268	44.7	70	11.7	6.614	0.358	7.913	**0.019**
Panduf	211	35.2	273	45.5	116	19.3	21.783	**0.001**	0.655	0.721
Ortopedik Ayakkabı	116	19.3	239	39.8	245	40.8	26.676	**0.000**	2.843	0.241

3-6 yaş çocuklara satın alınan ayakkabı türlerinin yer aldığı Tablo 8 incelendiğinde, spor ayakkabı (%80.5), günlük ayakkabı (%64.5) ve ortopedik ayakkabı (%40.8) seçeneklerinin her zaman, bot (%58.2), sandalet (%54.2), terlik (%50.8), panduf (%45.5), fantezi (özel gün) ayakkabı (%44.7), çizme (%41.3) ve ortopedik ayakkabı (%39.8) seçeneklerinin bazen satın alınan ayakkabı türlerinden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin %46.8'inin çizme ve %43.7'sinin fantezi (özel gün) ayakkabıların çocuklara satın alınan ayakkabı türleri arasında hiçbir zaman yer almadığını belirttikleri görülmüştür.

Büyükyavuz (2008), spor ayakkabıların tercihlerinde etkili olan faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada, spor ayakkabılardaki en önemli faktörün dış görünüş ve rahatlık olduğu, bunu dayanıklı olması, kaliteli olması, ayak sağlığına uygun olması ve kullanım amacına uygunluğunun takip ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan χ2 analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocuklara satın alınan ayakkabı türleri arasından günlük ayakkabı (P= 0.016), sandalet (P=0.000), panduf (P= 0.001) ve ortopedik ayakkabı (P= 0.000) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan χ2 analizi sonucunda, çocuklara satın alınan ayakkabı türlerinden terlik (P= 0.023) ve fantezi (özel gün) ayakkabısı (P= 0.019) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur

Tablo 9. 3-6 Yaş Çocuklara Ayakkabı Satın Alırken Malzeme ile İlgili Tercih Edilen Özellikler

Seçenekler		Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
		n	%	n	%	n	%	X^2	P	X^2	P
Saya Malzemesi	Deri	79	13.2	323	**53.8**	198	33	19.881	**0.003**	4.397	0.111
	Suni	135	22.5	359	**59.8**	106	17.7	6.645	0.355	0.310	0.856
	Tekstil	83	13.8	356	**59.3**	161	26.8	16.828	**0.010**	0.816	0.665
Taban Malzemesi	Kösele	367	**61.2**	180	30	53	8.8	12.249	0.057	0.636	0.728
	Kauçuk	222	37	272	**45.3**	106	17.7	8.669	0.193	0.032	0.984
	Neolit	282	**47**	261	**43.5**	57	9.5	14.743	**0.022**	3.490	0.175
	PVC	386	**64.3**	162	27	52	8.7	3.369	0.761	1.668	0.434
	PU	115	19.2	247	**41.2**	238	**39.7**	15.290	**0.018**	0.311	0.856
	EVA	234	**39**	264	**44**	102	17	14.410	**0.025**	9.520	**0.009**
	TPR	112	18.7	256	**42.7**	232	**38.7**	10.559	0.103	0.323	0.851
Süsleme Malzemesi	Bağcık	189	31.5	316	**52.7**	95	15.8	19.850	**0.003**	0.842	0.690
	Fermuar	81	13.5	314	**52.3**	205	34.2	6.866	0.333	2.568	0.277
	Çıtçıt	136	22.7	235	**39.2**	229	**38.2**	4.626	0.593	3.776	0.151
	Toka	330	**55**	205	**34.2**	65	10.8	15.318	**0.018**	53.697	**0.000**
	Zımba	391	**65.2**	164	27.3	45	7.5	17.172	**0.009**	21.597	**0.000**
	Rivet	422	**70.3**	148	24.7	30	5	15.880	**0.014**	9.183	**0.010**
	Kapsül	417	**69.5**	146	24.3	37	6.2	12.596	0.050	8.559	**0.014**
	Fiyonk	337	**56.2**	219	**36.5**	44	7.3	2.784	0.835	112.971	**0.000**
	Pul, Boncuk	344	**57.3**	210	**35**	46	7.7	6.908	0.329	121.405	**0.000**
	Püskül	357	**59.5**	207	**34.5**	36	6	8.822	0.184	61.818	**0.000**
	Metal, Plastik ve Deri Aksesuarlar	309	51.5	246	**41**	45	4.5	15.929	**0.014**	14.010	**0.001**
	Baskı Süsleme	218	36.3	314	**52.3**	68	11.3	4.629	0.592	11.692	**0.003**
	Nakışlı Süsleme	266	44.3	254	**42.3**	80	13.3	8.540	0.201	54.909	**0.000**
Kapanma Malzemesi	Fermuar	58	9.7	288	**48**	254	**42.3**	5.807	0.445	6.927	0.031
	Bağcık	133	22.2	321	**53.5**	146	24.3	6.196	0.402	3.394	0.183
	Çıtçıt	112	18.7	251	**41.8**	237	**39.5**	9.486	0.148	10.268	**0.006**
	Cırt Bant	41	6.8	219	**36.5**	340	**56.7**	10.232	0.115	8.859	**0.012**
	Bağcık ve cırt bant birlikte	124	20.7	310	**51.7**	166	27.7	5.466	0.486	6.301	**0.043**
	Fermuar ve cırt bant birlikte	108	18	314	**52.3**	178	29.7	9.620	0.142	1.693	0.429
	Lastikli	165	27.5	320	**53.3**	115	19.2	12.044	0.061	4.864	0.088
	Ağız kısmı geniş olup direk giyilen	151	25.2	293	**48.8**	156	26	7.383	0.287	6.964	**0.031**

Tablo 9 incelendiğinde ebeveynlerin çocukları için ayakkabı satın alırken tercih ettikleri saya malzemelerinden deri (%53.8), suni deri (%59.8) ve tekstil malzemesini (%59.3) bazen tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynler taban malzemelerinden PU (%39.7) ve TPR'yi (%38.7) her zaman tercih ederken, kauçuk (%45.3), EVA (%44), neolit (%43.5), TPR

(%42.7) ve PU (%41.2) malzemeyi bazen tercih etmektedir. Kösele (%61.2), PVC (%64.3), Neolit (%47) ve EVA (%39) hiçbir zaman tercih edilmemektedir.

Süsleme malzemesi ile ilgili olarak ebeveynlerin %38.2'sinin çıt çıtı her zaman tercih ettikleri, %52.7'sinin bağcık, %52.3'ünün fermuar, %52.3'ünün baskı süsleme, %42.3'ünün nakışlı süsleme, %41'inin metal, plastik ve deri aksesuar, %39.2'sinin çıt çıt, %36.5'inin fiyonk, %35'inin pul, boncuk, %34.5'inin püskül ve %34.2'sinin toka malzemelerini bazen tercih ettiklerini belirttikleri görülmüştür. Hiç tercih edilmeyen malzemeler arasında ise rivet (%70.3), kapsül (%69.5), zımba (%65.2), püskül (%59.5), pul, boncuk (%57.3), fiyonk (56.2) ve tokanın (%55) yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Ayakkabıda tercih edilen kapanma malzemesi ile ilgili tercih edilen özellikler incelendiğinde en fazla oranlarla ebeveynlerin %56.7'sinin cırt bant, %42.3'ünün fermuar ve %39.5'inin çıt çıtı her zaman tercih ettiği, %53.5'inin bağcık, %53.3'ünün lastik, %51.7'sinin fermuar ve cırt bant birlikte, %48.8'inin ağız kısmı geniş olup direk giyilen, %48'inin fermuar, %41,8'inin çıt çıt ve %36.5'inin cırt bantı bazen tercih ettiği görülmektedir.

Çocukların ayakkabılarında kullanılacak süsleme unsurlarının çocukların psikolojik yönleri açısından önem arz ettiğini, bu nedenle süsleme malzemelerinin çocukların yaşlarına, ayakkabının modeline ve ayakkabıya montelenmeye elverişli olması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Süsleme ile ilgili dikkat edilmesi gerekenler ise, çocukların yaşlarına ve cinsiyetlerine uygun, yıkamaya uygun, masrafsız ve çok el emeği kullanılmayan, çocukların zevklerini yansıtacak biçimde olan ve süslemelerinin özgün olmasıdır (Şener, 2000: 14). Ayrıca 3 ile 6 yaş arası çocukların kendi başlarına giyinmesi ve çıkarması çok hoşlarına gitmektedir. Bu durumdan dolayı, yardımcı malzemeleri kolay açılıp kapanabilen ayakkabılar ve tasarımları kolaylık sağlayacaktır (Gündüz ve Özeren, 2004: 13).

Yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocuklara ayakkabı satın alırken malzeme ile ilgili tercih edilen özelliklerinden saya malzemesinde deri (P=0.003) ve tekstil (P= 0.010), taban malzemesinde, Neolit (P= 0.022), PU (P=0.018) ve EVA (P=0.025), süsleme malzemesinde, bağcık (P=0.003), toka (P=0.018), zımba (P=0.009), rivet (P= 0.014), metal, plastik ve deri aksesuarlar (P= 0.014) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda ise, taban malzemesinde EVA (P= 0.009), süsleme malzemesinde toka (P= 0.000), zımba (P= 0.000), rivet (P= 0.010), kapsül (P= 0.014), fiyonk (P= 0.000), pul, boncuk (P= 0.000), püskül (P= 0.000), metal, plastik ve deri aksesuarlar (P=0.001), baskı süsleme (P= 0.003), nakışlı süsleme (p= 0.000) ve kapanma malzemesinden çıtçıt (P= 0.006), cırt bant (P= 0.012), bağcık ve cırt bant birlikte (P=0.043), ve ağız kısmı geniş olup direk giyilen (P=0.031) seçeneklerinde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 10. 3-6 Yaş Çocuklara Ayakkabı Satın Alırken Renk ve Desen ile İlgili Tercih Edilen Özellikler

Seçenekler		Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
		n	%	n	%	n	%	X^2	P	X^2	P
Renk	Siyah	78	13	277	**46.2**	245	**40.8**	7.425	0.283	33.445	**0.000**
	Beyaz	67	11.2	312	**52**	221	**36.8**	12.689	**0.048**	2.097	0.350
	Pembe	256	**42.7**	164	27.3	180	**30**	7.830	0.251	199.550	**0.000**
	Mavi	182	30.3	259	**43.2**	159	26.5	7.914	0.245	80.429	**0.000**
	Kahverengi	296	**49.3**	233	**38.8**	71	11.8	16.943	**0.009**	28.095	**0.000**
	Bej	258	**43**	267	**44.5**	75	12.5	9.746	0.136	0.095	0.953
	Kırmızı	204	34	269	**44.8**	127	21.2	13.909	**0.031**	19.397	**0.000**
	Gri	177	29.5	297	**49.5**	126	21	17.887	**0.007**	24.487	**0.000**
	Turuncu	389	**64.8**	167	27.8	44	7.3	20.953	**0.002**	6.551	**0.038**
	Sarı	352	**58.7**	205	**34.2**	43	7.2	18.418	**0.005**	5.232	0.073
	Mor	350	**58.3**	180	**30**	70	11.7	11.232	0.081	119.735	**0.000**
	Lila	371	**61.8**	164	27.3	65	10.8	12.618	0.050	79.744	**0.000**
	Lacivert	154	25.7	308	**51.3**	138	23	9.527	0.146	56.720	**0.000**
	Yeşil	283	**47.2**	253	**42.2**	64	10.7	24.669	**0.000**	1.355	0.508
	Fuşya	349	**58.2**	180	**30**	71	11.8	4.262	0.641	74.955	**0.000**
Desen	Düz renk	40	6.7	239	**39.8**	321	**53.5**	7.616	0.268	0.465	0.793
	Çizgili	99	16.5	356	**59.3**	145	24.2	7.351	0.290	4.081	0.130
	Çiçekli	301	**50.2**	207	**34.5**	92	15.3	4.463	0.614	213.303	**0.000**
	Geometrik	290	**48.3**	267	**44.5**	43	7.2	9.374	0.154	2.398	0.301
	Hayvan figürlü	294	**49**	240	**40**	66	11	9.134	0.166	3.347	0.188
	Kareli /Ekoseli	312	**52**	235	**39.2**	53	8.8	6.115	0.410	1.052	0.591
	Kamuflaj	298	**49.7**	226	**37.7**	76	12.7	27.989	**0.000**	11.701	**0.003**
	Fiyonklu	317	**52.8**	232	**38.7**	51	8.5	6.964	0.324	116.969	**0.000**
	Floter	222	37	311	**51.8**	67	11.2	7.764	0.256	8.427	**0.005**
	Zig zag	315	**52.5**	241	**40.2**	44	7.3	5.119	0.529	0.291	0.865
	Etnik	328	**54.7**	231	**38.5**	41	6.8	6.574	0.362	0.356	0.850
	Dijital	222	37.0	292	**48.7**	86	14.3	12.926	**0.044**	7.087	**0.029**

3-6 yaş çocuklara ayakkabı satın alırken renk ve desen ile ilgili tercih edilen özelliklerin yer aldığı Tablo10 incelendiğinde, renk tercihlerinde siyah (%40.8) beyaz (%36.8) ve pembe (%30), desende düz renk (%53.5) seçenekleri her zaman, beyaz (%52), lacivert (%51.3), gri (%49.5), siyah (%46.2), kırmızı (%44.8), bej (%44.5), mavi (%43.2), yeşil (%42.2), kahverengi (%38.8), sarı (%34.2), mor (%30), fuşya (%30), desende çizgili (%59.3), floter (kendinden desenli) (%51.8), dijital (%48.7), geometrik (%44.5), zigzag (%40.2), hayvan figürlü (%40), düz renk (%39.8), kareli /ekoseli (%39.2), fiyonklu (% 38.7), etnik (%38.5), kamuflaj (%37.7), çiçekli (%34.5) seçeneklerinin bazen tercih edilen özelliklerden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin %64.8'inin turuncu, %61.8'inin lila, %58.7'inin sarı, %58.3'ünün mor, %58.2'inin fuşya, %49.3'ünün kahverengi, %47.2'inin yeşil, %43'ünün bej, %42.7'inin pembe renklerini, desen olarak ise, %54.7'inin etnik, %52.8'inin fiyonklu, %52.5'inin zig zag, %52'inin kareli /ekoseli, %50.2'inin çiçekli, %49.7'inin kamuflaj, %49'unun hayvan figürlü, %48.3'ünün geometrik seçeneklerinin çocuklara ayakkabı satın

alırken renk ve desen ile ilgili tercih edilen özellikler içerisinde hiçbir zaman yer almadığını belirttikleri görülmüştür.

Kişinin hayata bakış açısı ve deneyimleri renk tercihlerinde etkili faktörlerdir. Çocuklar mutlu olduğu ya da özel günlerde giydiği ayakkabının renklerini hatırladıkları gibi, kendisini iyi hissetmediği zamanlarda da mutlu olduğu renkleri giymeyi tercih ederler (Kılınçarslan, 2011: 80). Çocukların sıcak renklere reaksiyon gösterdikleri yapılan deneylerle ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, gözlerin ağ tabakasına ilk çarpmakta olan renkler sıcak renklerdir. İlerleyen yaşta, çocukların renk seçenekleri koşullanmış tepkiler, alışkanlık ve göreneklerin etkisiyle farklılık gösterebilir. Farklılıklar cinsiyetlere paralel de gerçekleşebilir. Kız çocuklarının renk tercihleri pembe, kırmızı, turkuaz, erkek çocuklarının ise gri tonları, kahverengi, bordo ve koyu yeşildir (Özdemir, 2005: 396).

Yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocuklara ayakkabı satın alırken renk ve desen ile ilgili tercih edilen özelliklerinden renk olarak beyaz (P=0.048), kahverengi (P=0.009), kırmızı (P=0.031), gri (P=0.007), turuncu (P=0.002), sarı (P= 0.005) ve yeşil (P= 0.000), desende ise kamuflaj (P=0.000) ve dijital (P= 0.044) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda ise, renk tercihlerinde siyah (P= 0.000), pembe (P=0.000), mavi (P=0.000), kahverengi (P=0.000), kırmızı (P=0.000), gri (P=0.000), turuncu (P=0.038), mor (P=0.000), lila (P=0.000), lacivert (P=0.000) ve fuşya (P=0.000), desende çiçekli (P=0.000), kamuflaj (P=0.003), fiyonklu (P=0.000), floter (kendinden desenli) (P=0.005) ve dijital (P=0.029) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 11. 3-6 Yaş Çocuklara Ayakkabı Satın Alırken Malzeme ve Ergonomi Açısından Dikkate Alınan Özellikler

Seçenekler		Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
		n	%	n	%	n	%	X^2	P	X^2	P
Malzeme	Kullanılan malzemenin kaliteli olması	7	1.2	90	15	503	**83.8**	14.728	8.022	0.095	0.954
	Ayakkabı malzemelerinin doğal olması	33	5.5	213	**35.5**	354	**59**	14.669	**0.023**	0.291	0.864
	Ayağı terletmeyen malzemelerden yapılmış olması	28	4.7	127	21.2	445	**74.2**	17.865	**0.007**	1.809	0.405
	Temizliğinin ve bakımının kolay olması	30	5	110	18.3	460	**76.7**	9.801	0.133	0.900	0.638
	Ayakkabının tabanının esnek olması	8	1.3	140	23.3	452	**75.3**	2.773	0.837	4.836	0.089
	Yumuşak taban ve saya olması	14	2.3	184	**30.7**	402	**67**	4.919	0.554	0.190	0.909
	Kirtutmazlık özelliğinin olması	78	13	218	**36.3**	304	**50.7**	10.548	0.103	4.487	0.106
	Anti-bakteriyel olması	59	9.8	192	32	349	**58.2**	6.354	0.385	1.463	0.481
Ergonomi	Ayak numarasına uygun olması	9	1.5	45	7.5	546	**91**	4.882	0.559	1.255	0.534

	Ayakkabının hava alma ve terletmeme özelliğine sahip olması	14	2.3	107	17.8	479	**79.8**	9.111	0.167	5.225	0.073
	Ayakkabının rahat giyilip çıkarılabilme özelliğine sahip olması	8	1.3	70	11.7	522	**87**	5.003	0.543	0.284	0.868
	Kullanılacak mevsim özelliklerine uygun olması	11	1.8	73	12.2	516	**86**	8.981	0.175	0.815	0.665
	Ayakkabının esnek ve ayak yapısına uygun olması	10	1.7	57	9.5	533	**88.8**	4.792	0.571	0.300	0.861
	Ayakkabının çocuğun ayağını sıkmaması	6	1	41	6.8	553	**92.2**	1.552	0.956	0.137	0.939
	Ayakkabının tabanının ayakta ağrı yapmaması	8	1.3	53	8.8	539	**89.8**	3.896	0.691	2.343	0.310
	Ayakkabının çocuğun ayak gelişimini etkilememesi	14	2.3	55	9.2	531	**88.5**	5.091	0.532	1.032	0.597
	Ortopedik özellikte olması	36	6	163	27.2	401	**66.8**	5.468	0.485	3.102	0.212

3-6 yaş çocuklara ayakkabı satın alırken malzeme ve ergonomik açısından dikkate alınan özelliklerin yer aldığı Tablo 11 incelendiğinde, malzeme açısından dikkate alınan özelliklerden kullanılan malzemenin kaliteli olması (%83.8), temizliğinin ve bakımının kolay olması (%76.7), ayakkabının tabanının esnek olması (%75.3), ayağı terletmeyen malzemelerden yapılmış olması (%74.2), yumuşak taban ve saya olması (%67), ayakkabı malzemelerinin doğal olması (%59), anti-bakteriyel olması (%58.2), kir tutmazlık özelliğinin olması (%50.7) seçeneklerinin her zaman, kir tutmazlık özelliğinin olması (%36.3), malzemelerinin doğal olması (%35.5) ve yumuşak taban ve saya olması (%30.7) seçeneklerinin bazen tercih edildiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Ebeveynler ergonomik açıdan, ayakkabının çocuğun ayağını sıkmaması (%92.2), ayak numarasına uygun olması (%91), ayakkabının tabanının ayakta ağrı yapmaması (%89.8), ayakkabının esnek ve ayak yapısına uygun olması (%88.8), ayakkabının çocuğun ayak gelişimini etkilememesi (%88.5) ayakkabının rahat giyilip çıkarılabilme özelliğine sahip olması (%87), kullanılacak mevsim özelliklerine uygun olması (%86), ayakkabının hava alma ve terletmeme özelliğine sahip olması (%79.8) ve ortopedik özellikte olması (%66.8) seçeneklerini her zaman tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Çocukların ayakkabıları, çocukların gelişimlerini engellemeyen hareketlerini kısıtlamayan niteliklerde olmalıdır. Kullanılan malzemelerin ve yapım tekniklerinin çocukların ayaklarına zarar vermemesine dikkat edilmelidir. Temizlenebilir ve kullanım kolaylığına sahip, deri, tekstil ve suni malzemelerden yapılmış olması da önemlidir. Bu faktörler, tasarımın ayakkabıya dönüşmesiyle birlikte çocuk tüketiciler ve ebeveynleri açısından çok önemlidir (Koç, 1997: 11). Ayakkabının görünüşü ne kadar güzel olursa olsun eğer ayakkabı içinde ayak rahat hissedilmemişse çocuk tüketicinin tercihinde yer almaz (Utkun, 2007: 187). Çocuk ayakkabılarında kullanılan malzemenin kalitesi ve çeşidi, ayakkabının modeli, kalıbı, tabanı gibi ögelerin doğru kullanımı çocukların ayak sağlıkları ve ergonomik yapı açısından önemli olmaktadır. Ergonomik açıdan en mühim olan, ayakkabının

ayak ile uyumlu olmasıdır (Kastan,1999: 39). Dikkat edilmesi gereken en önemli faktör, çocuğun yaşına göre nasıl ayakkabı seçileceğini bilmektir. Seçilecek ayakkabılarda, giyilmesi ve çıkarılabilmesi kolay olan, çocuğun ayağını rahat ettirecek ergonomiye sahip, tabanı kaymayan ve elastik özellikte, kullanılan malzemelerin hava alması ve terletmemesi gibi özellikleri barındırması gerekmektedir (İmre, 2011: 121).

Yapılan χ2 analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocuklara ayakkabı satın alırken malzeme ve ergonomik açısından dikkate alınan özelliklerden malzeme olarak, ayakkabı malzemelerinin doğal olması (P= 0.007) ve ayağı terletmeyen malzemelerden yapılmış olması (P= 0.023) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 12. 3-6 Yaş Çocukların Ayakkabı Kullanımı ile İlgili Yaşadığı Problemler

Seçenekler	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		Gelir		Çocuğun Cinsiyeti	
	n	%	n	%	n	%	X²	P	X²	P
Yüzeyinin çabuk deforme olması	78	13	325	**54.2**	197	32.8	13.627	**0.034**	1.687	0.432
Renginin çorabına geçmesi	308	**51.3**	211	**35.2**	81	13.5	19.984	**0.003**	0.241	0.886
Ayak yapısına uygun olmaması	243	**40.5**	244	**40.7**	113	18.8	6.660	0.353	0.489	0.783
Renginin solması	180	**30**	277	**46.2**	143	23.8	12.130	0.059	3.009	0.222
Kapanma malzemelerinin çabuk bozulması	148	24.7	299	**49.8**	153	25.5	20.957	**0.002**	3.679	0.159
Süsleme malzemelerinin ayağını rahatsız etmesi	257	**42.8**	240	**40**	103	17.2	13.919	**0.031**	10.708	**0.005**
Yüzeyindeki baskı, boya ya da diğer süsleme malzemelerinin bozulması	171	28.5	277	**46.2**	152	25.3	11.514	0.074	14.737	**0.001**
Dikişlerinin çabuk sökülmesi	155	25.8	280	**46.7**	165	27.5	24.396	**0.000**	1.293	0.524

Tablo 12'de yer alan 3-6 yaş çocukların ayakkabı kullanımı esnasında yaşadıkları problemler ile ilgili bilgiler incelendiğinde, yüzeyinin çabuk deforme olması (%54.2), kapanma malzemelerinin çabuk bozulması (%49.8), dikişlerinin çabuk sökülmesi (%46.7), yüzeyindeki baskı, boya ya da diğer süsleme malzemelerinin bozulması (%46.2), renginin solması (%46.2), ayak yapısına uygun olmaması (%40.7), süsleme malzemelerinin ayağını rahatsız etmesi (% 40) ve renginin çorabına geçmesi (%35.2) seçeneklerinin bazen yaşanan problemlerden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin, renginin çorabına geçmesi (%51.3), süsleme malzemelerinin ayağını rahatsız etmesi (%42.8), ayak yapısına uygun olmaması (%40.5) ve renginin solması (%30), seçeneklerinin çocukların ayakkabı kullanımıyla ilgili yaşadığı problemlerin içerisinde hiçbir zaman yer almadığını belirttikleri görülmüştür.

Yapılan χ2 analizi sonucunda, 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi ile çocukların ayakkabı kullanımıyla ilgili yaşadığı problemlerden yüzeyinin çabuk deforme

olması (P=0.034), renginin çorabına geçmesi (P= 0.003), kapanma malzemelerinin çabuk bozulması (P= 0.002), süsleme malzemelerinin ayağını rahatsız etmesi (P= 0.031) ve dikişlerinin çabuk sökülmesi (P= 0.000) seçeneklerinde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çocuğun cinsiyetine göre yapılan $\chi 2$ analizi sonucunda ise, çocukların ayakkabı kullanımıyla ilgili yaşadığı problemlerden süsleme malzemelerinin ayağını rahatsız etmesi (P= 0.005) ve yüzeyindeki baskı, boya ya da diğer süsleme malzemelerinin bozulması (P=0.001) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

SONUÇ

Doğumdan itibaren ergenliğe kadar ki dönemi yaşayan, henüz belirli yetkinliğe erişmemiş ve yaş faktörü sebebiyle sorumluluk sahibi olmayan, tüm işleri yapamayan insanlar olarak ta adlandırılan çocuklar, belirli bir yaşa gelinceye kadar ebeveynlerinin kontrolü altında yaşamaktadırlar. Değişim ve gelişim gösteren yönlerinden biriside ayaklarıdır. Bu değişime büyük katkı sağlayan ayakkabılar ise, çocuğun ayağını dışarıdan gelebilecek etkilere karşı koruyan, zamanla ayağın yapısına göre şekil alan, ergonomi ve estetik gibi kavramları içinde barındıran, çeşitli malzemelerden yapılan ayak giyim eşyasıdır. Bu ayak giyim eşyası, çocukların ihtiyaçlarını karşılama amacını güden unsurken, günümüzde görsellik ve işlevsellik yönüyle tatmin sağlaması gerektiği bilinciyle detay, öge ve malzemelerin uyumlu olmasına yani tasarıma da ihtiyaç duyarlar. Tasarımın işlevi ise dünyaya geldikleri andan itibaren yaşamlarının sonuna kadar devamlı tüketim içerisinde olan kişilerin ihtiyaç ve beklentilerindeki değişimi karşılamaktır. Çünkü bugünün çocukları yarının bilinçli tüketicisi konumundadır.

Toplumun en kıymetli değerleri olan çocukların ayakkabı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla başlayan, daha sonra çocukların süslenme ihtiyacıyla devam eden tüketici kimliği, ailenin kültür, gelenek, sosyal ve ekonomik düzeylerini yansıtan davranışları ve satın alma yönlerine olan etkisini ortaya koymaktadır. Çocukların ayaklarının sağlıklı büyümesi ve gelişmesi için ayakkabıların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışmada İstanbul İli Küçükçekmece İlçesinde bulunan farklı sosyal ve ekonomik düzeye sahip ebeveynlerin çocukları için ayakkabı satın alma davranışları, tercihlerinde etkili olan faktörler, kullandıkları ayakkabı türleri, malzeme, renk, desen, model, ergonomi açısından tercih ettikleri özellikler ve çocukların ayakkabı kullanımı esnasında yaşadıkları problemleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin demografik özellikleri incelendiğinde en fazla yığılmayla annelerin 31-35, babaların 36-40 yaş aralığında, hem anne hem de babaların eğitim düzeylerinin lise seviyesinde, annelerin ev hanımı, babaların ise serbest meslekte çalıştığı ve ailenin aylık gelir düzeyinin 4001 TL ve üzerinde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ailedeki çocuk sayısının en fazla iki olduğu, çocukların cinsiyetlerinin en fazla erkek olduğu, yaşlarının altı olduğu ve ayak numaralarının da 28 olduğu bulunan sonuçlar arasındadır.

3-6 yaş çocuklar için satın alma davranışları ile ilgili ebeveynlerin en fazla oranlarla ayakkabı satın aldıkları yer ile ilgili alışveriş merkezleri olduğunu, çocuklarına yıllık ayakkabı için harcama miktarının 201-400 TL arasında olduğunu ve ihtiyaç olması durumunda ayakkabı satın aldıklarını belirttikleri görülmüştür. Çocuk için ayakkabı satın alma nedenleri

incelendiğinde ebeveynlerin ayak numarasının büyümesi ve ayakkabının eskimesi nedenleriyle her zaman satın aldıkları, bazen de promosyonlar nedeniyle indirime girdiği için aldıkları belirlenmiştir. Ayakkabı satın alma esnasında çocukların göstermiş olduğu davranışlar içerisinde en fazla oranlarla çocukların ayakkabı alışverişlerinde her zaman ilgili olduğu, beğendikleri renkleri istediği, beğendiği ayakkabıyı istedikleri ve bazen ısrarcı oldukları, arkadaşlarında gördüklerini istedikleri, detay özelliği olan ayakkabıları istedikleri, çizgi film vs. televizyon programlarında gördüğü karakterlerle özdeşleşen ayakkabıları istedikleri ve bazen de anne babanın aldığını kabul ettiği yönünde veriler elde edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre ebeveynlerin 3-6 yaş çocuklara ayakkabı satın alırken daha çok rahatlık, kullanışlılık ve kaliteden etkilendikleri, bazen de desen ve süslemenin etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Satın almada en fazla tercih edilen ayakkabı türlerinin spor ayakkabı ve günlük ayakkabılar olduğu, bazen de ortopedik ayakkabı ve botun onu takip ettiği, çizme ile fantezi ayakkabı türlerinin ise çok fazla tercih edilmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin çocuklarına ayakkabı satın alırken tercih ettikleri özellikler incelendiğinde, saya malzemesi olarak her zaman deri tercih edildiği, bazen suni ve tekstilin bunu takip ettiği, taban malzemesi olarak en fazla hafif olduğu için PU tabanın tercih edildiği ve bunu da TPR ve kauçuk tabanın takip ettiği, süsleme malzemesi olarak çıtçıt ve fermuar tercih edildiği, kapanma malzemesi olarak cırt bant tercih edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Ayakkabılarda daha çok desen olmasından ziyade düz yüzeylerin tercih edildiği, siyah ve beyaz rengin hakim olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre, 3-6 yaş çocuklara ayakkabı satın alırken malzemede dikkate alınan özelliğin ilk sırasında kullanılan malzemenin kaliteli olması yer almaktadır. Bunun yanı sıra temizliğinin ve bakımının kolay olması, ayakkabı tabanının esnek olması ve ayağı terletmeyen malzemelerden yapılmış olması da tercihlerde önem arz etmektedir. Ergonomik açıdan da en fazla ayakkabının çocuğun ayağını sıkmamasına dikkat edildiği ve bunu ayak numarasına uygun olması, ayakkabının tabanının ayakta ağrı yapmaması, ayakkabının esnek ve ayak yapısına uygun olması ve ayakkabının çocuğun ayak gelişimini etkilememesi gibi özelliklere dikkat edildiği elde edilen verilerdir.

Çocukların ayakkabı kullanımı esnasında yaşadıkları problemler ile ilgili elde edilen sonuçlar arasında en fazla yaşanan problemin ayakkabının yüzeyinin çabuk deforme olması seçeneğinin olduğu görülmektedir. Bunu dikişlerin çabuk sökülmesi, kapanma malzemelerinin çabuk bozulması, yüzeyindeki baskı, boya ya da diğer süsleme malzemelerinin bozulması gibi problemler takip etmektedir.

Toplumun en değerli ve kıymetli varlıkları olan çocukların sağlıklı gelişip büyümesi açısından ayakları önem taşımaktadır. Bu nedenle insan yaşamındaki etkisi büyük olan ayakkabıların üretiminde kullanılan malzeme ve teknikler ayak sağlığı üzerinde etkilidir. Ayrıca tüketicilerin satın alma davranışlarının ve kullandıkları ürünlerden beklentilerinin neler olduğunun tespit edilmesi oldukça önemlidir. Büyük tüketici kitlesini oluşturan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar artırılarak tercihlerinde etkili olan faktörler ile kullanım esnasında yaşanan problemler ortaya çıkarılıp, sonuçlar doğrultusunda hem tüketicilere hem de üreticilere ışık tutulması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKARSLAN, Zeynep (2008). 0-12 Yaş Arası Çocuk Giysilerinin Online Satışını Yapan İşletmelerin Ölçü Tablolarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

AKSOY, Aslı (2013). Hazır Giyim Perakende Sektöründe İçsel Kıyaslama Çalışmasına Bir Örnek, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

AKTAŞ Hasret, ÖZÜPEK, N. Mehmet ve ALTUNBAŞ, Hüseyin (2011).Çocukların Marka Tercihleri ve Medya Tüketim Alışkanlıkları.Selçuk İletişim, 6 (4), 115-125.

AKYÜZ, Zahide (2009). İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Tüketim Davranışları ve Tüketicilik Bilinç Düzeyi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

ALTUNIŞIK, Remzi, ÖZDEMİR, Şuayip ve TORLAK, Ömer (2006). Modern Pazarlama (4. Baskı).Değişim Yayınları.

ARAL, Neriman, BARAN, Gülen, BULUT, Şenay ve ÇİMEN Serap (2000). Çocuk Gelişimi (1. Baskı). İstanbul: Ya-pa Yayınları.

BİCİ, Esra (2007). Aynı Ürün İki Farklı Disiplin: Endüstri Ürünleri Tasarımcıları ve Moda Tasarımcılarının Ayakkabı Tasarımına Yaklaşımlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

BULUT, A. Zeki, TEKİNBAŞ, Feyza ve BABACAN, Muazzez (2014). Okul Öncesi Yaş Grubu Çocukların Pazarlama Kavramları Farkındalığı. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 6 (1), 27-49.

BÜYÜKYAVUZ, Ö. Celal (2008).Üniversite Öğrencilerinin Kullandıkları Spor Ayakkabılarına İlişkin Marka Kişiliği Algılarındaki Farklılıkların Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

CANTEKİNLER, Semra, ÇAĞDAŞ, Aysel, ŞEN, Servet, AKYÜREK, Türkan, ALBAYRAK, Huriye, ŞENYÜZ, Semra, DOĞRUER, Suna, ERBAŞ, Gül (1994). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Konya: Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Yayını.

ÇAT, K. Arzu (2018). Reklamlardaki Çizgi Film Karakterlerinin Çocuk Tüketicilerin Satın Alma Davranışına Etkisi. International Journal of Eurasian Education and Culture, (5), 155-171.

ÇUKUR, Duygu ve DELİCE, G. Ebru (2011). Erken Çocukluk Döneminde Görsel Algı Gelişimine Uygun Mekân Tasarımı. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi,12 (7),25-36.

ERCAN, Duygu (2017).5-10 Yaş Arası Çocuk Tüketicilerin Giysi Tercihleri ve Giysi Satın Alma Davranışlarına Etki Eden Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ENES, Öznur (2011). Spor Ayakkabıların Teknik ve İşlevsel Değişim Yoluyla Gündelik Kullanıma Yönelik Tasarımı, Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

GÜNDÜZ, Filiz ve ÖZEREN, Figen (2004). Çocuğun Büyüme Yolculuğunda Giyimin Etkileri. Çoluk Çocuk Dergisi, (43), 12-14.

IŞIK, Özlem (2000). Hazır Giyim Sektöründe Mevsim Sonu İndirimli Satışların Tüketicilerin Satın Alma Tercihleri Üzerindeki Etkileri ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

İMRE, Meryem (2011). Tarihsel Gelişim İçerisinde Moda, Ayakkabı ve İnsan İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KANBER, Leyla (2010).Modernizm'den Bugüne Sanat Anlayışlarının Ayakkabı Tasarımı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KANDIR, Adalet (2003). Gelişimde 3-6 Yaş (1.Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

KARALAR, Rıdvan (2005). Çağdaş Tüketici Davranışı (3. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

KASTAN, Cengiz (1999), Ayakkabı Teknolojisi (1.Baskı). İstanbul: Türkiye Umum Ayakkabıcılar Federasyonu Yayınları.

KASTAN, Cengiz (2001). Ayakkabı Malzemeleri (3.Baskı). İstanbul: İstanbul Ayakkabıcılar Esnafı ve Sanatkârları Odası Yayınları.

KILINÇ, Nurgül (2002). Bebek ve Çocuk Giyiminde Ergonomik ve Ekolojik Yaklaşım. Tekstil Teknolojisi, 7 (71), 116-122.

KILINÇARSLAN, Sevilay (2011). İş Hayatındaki Kadının Giysi Seçiminde Renk Tercihi: Giresun Üniversitesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

KİPÖZ, Şölen (1998). Türkiye'nin Moda Sektöründe Uluslararası Pazarlarda Söz Sahibi Olabilmesi Açısından Marka İmajı Yaratmanın Önemi, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

KOÇ, Fatma (1997). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Çocuk Giysileri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MUCUK, İsmet (2000). Modern İşletmecilik (14.Basım). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

ODABAŞI, Yavuz ve BARIŞ, Gülfidan (2003). Tüketici Davranışı (1.Baskı). İstanbul: Mediacat Yayıncılık.

OKUR, Ayşe (2001). Giysi Seçimini Etkileyen Tüketici Davranışları. Tekstil Maraton, 11 (56), 65-72.

ÖZBAY, Murat (2006). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I (1.Baskı). Ankara: Öncü Kitap.

ÖZCÖMERT, Mert ve ZİREK, Sevim (2003). Ayakkabı Sektör Araştırması (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

ÖZDEMİR, Tülay (2005). Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler, Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (2), 391-402.

ÖZTÜRK Orhan ve ULUŞAHİN Aylin (2008). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları (10. Baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

SAĞLAM, Mehmet ve ARAL, Neriman (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. Çocuk ve Medeniyet Dergisi, (2), 43-56.

ŞENER, D. Fatma (2000). Çocuk Giyimi. (1. Baskı). Ankara: Ya-Pa Yayıncılık

ŞENER, Arzu ve BABAOĞUL, Müberra (2007). Tüketici Yazıları I. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, 127-152.

ŞİŞMANOĞLU, Elif (2013). Kullanıcı Odaklı Tasarım; Türkiye'de Çocuk Mobilya Sektörü Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

TATAR, A. Fatma (2009). Okul Öncesi Eğitiminde (5–6 Yaş) Hoşgörü Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TEK, B. Ömer (1999). Pazarlama İlkeleri, Global Yönetimsel Yaklaşım, Türkiye Uygulamaları (8.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

TENEKECİOĞLU, Birol, TOKOL, Tuncer, ÇALIK, Nuri, KARALAR, Rıdvan, TİMUR, Necdet ve ÖZTÜRK, A. Sevgi (2003). Pazarlama Yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

UTKUN, Emine (2007). Farklı Model ve Dikim Özelliklerinin Giyim Konforuna Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

ÜLGEN, Gülten ve FİDAN, Emel (1988).Çocuk Gelişimi (3.Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

ÜNAL, B. Zümrüt ve ÖNDOĞAN Ziynet (2001). Çocuk Giyiminin Önemi. Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, (15), 225-226.

ÜSTÜN, Gülçin ve ÇEĞİNDİR, Neşe (2006).Çocuk Giysi Tercihlerinin Çocuklar ve Annelerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Konfeksiyon Teknik Dergisi, 12 (142), 90-95.

YAMAK, Oygur (1994). Üretim Yönetimi Sistemler, İlkeler ve Teknikler (1. Baskı). İstanbul: Alfa Basım.

YILDIZLI, Didem (2017). Okul Öncesi Eğitimdeki Sistemler ve 3-6 Yaş Arasındaki Çocukların Tasarım İle İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

YÜKSELEN, Cemal (2006). Pazarlama İlkeler Yönetim (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

THE IMPACT OF WORKERS' REMITTANCES ON FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT: A CASE STUDY FOR DEVELOPING COUNTRIES

Assoc. Prof. Dr. Burçak Polat
Siirt University

Abstract

Although workers' remittances inflows have grown gradually over the years and showed a sharp rise after 2000's in the developing countries; the effect of remittances on financial development did not receive deserved attention from academic scholars. Yet, the effect of remittances on financial development is very important issue as the financial development plays very important role in rising economic growth or reducing poverty. Thus, main objective of this study is to explore the possible effects of workers remittances on financial market developments by employing dynamic panel data method for the period from 2002 to 2014. Our empirical results prove that there is no significant correlation between financial developments and remittance inflows. Yet, we have found that financial developments are positively correlated with investments while they are negatively correlated with inflation and economic growth.

Keywords: Financial Development, Remittances, International Migration, Financial Markets, Dynamic Panel Data

JEL Codes: F20, F21, F22, F24, G10

1- Introduction

Workers remittances account for the second largest capital inflows into developing countries after foreign direct investments (FDI) in recent years. World Bank (2009) has reported that remittances showed a stable and dramatic growth from U.S. $3.3 billion in 1975 to U.S. $289.4 billion in 2007. When we analyze inflows of remittances from developed countries to developing countries, we see that they grow gradually from 1970s to 2000s. But, after 2000s, this growth has accelerated and reached peak levels in 2007s.

As the second largest capital flows, remittances received noticeable attention from scholars in recent years. Thus, there is an abundant literature regarding the effect of workers remittances on economic growth, education, infant mortality or entrepreneurship, yet, there is almost a handful of study analyze the question of whether remittances promote financial market development or not. Notably, the impact of workers remittances on financial market developments are extremely important issue since financial developments play an important role to foster growth or reduce the poverty. Furthermore, financial market developments may also affect the inflows of remittances and multiply the growth of remittances and economic growth.

A potential complication in measuring the effects of remittances on financial development is that there is an inverse causality among these two variables. In other words, while workers remittances enhance the financial development by increasing the loanable funds, development in financial market may lead higher amounts of remittances by reducing the cost of transferring remittances from developed countries to developing countries. Thus,

there might be endogeneity bias in measurements if we don't consider the two-way causality between remittances and financial developments.

By employing dynamic panel data, the main objective of this study is therefore to find out the impact of remittances from developed countries to 29 developing countries[1] from 2002-to 2014. The contribution of the study can be elaborated as follows: First study employs 29 developing countries that receive the largest portion of remittances over the developing countries in the world. Second, by employing one-step Generalized Method of Moments (GMM) dynamic panel data technique, we are able to capture reverse causality from financial market developments to the volume of remittances. Third, we are able to predict the determinants of remittances by employing other control variables to avoid omitted variable bias in data.

The rest of the paper is organized as follows: Second section summarizes the literature review. Following second section, third section describes the data and methodology employed. Fourth section presents the empirical results. And last section, concludes the study by suggesting policy implications.

2- Literature Review

There are a large number of researches dealing the possible effects of workers' remittances on economic growth, welfare of recipient country, poverty, education, health, income inequality at micro and macro level. For-example, by using micro datasets, the studies of Cox and Ureta (2003); Lopez Cordova (2004) and Adams (2004), Adam and Page (2005); Taylor et al. (2005) have investigated the possible effects of remittances on the education, health and poverty of the recipient countries. Furthermore, the studies of Sark et al. (1986a, 1986b); Milanovic, (1987); Taylor (1992); Taylor and Wyatt (1996); Barham and Boucher (1998); Docquier and Rapoport (2003) have analyzed the impact of remittances on income inequality in recipient country. Moreover, the studies examining the possible effects of remittances on economic growth can be listed as Chami et al. (3003); Caceres and Saca (2006); Mundaca (2008); Giuliano and Ruiz-Arranz (2009). Yet, the studies investigating the linkage between growth and remittances have found mixed evidence; some of them have found negative effect of remittances on growth while some others have found positive effect of remittances on growth.

Following the studies examine only relationship between remittances and growth, some researchers have attempt to consider the effect of financial market development on the growth process. The studies of Mundaca (2009); Gupta et al (2009); Masuduzzaman (2014) have analyzed the effects of remittances on growth or poverty by considering the effect of financial development. The study of Mundaca (2009) has claimed that positive responsiveness of economic growth to remittances accelerates due to the developments in financial intermediations. Furthermore, the study of Gupta et al. (2009) has assessed the effect of remittances inflows in Sub-Saharan Africa on poverty and financial development. They have argued that remittances have a direct poverty-mitigating effect and promote financial developments.

[1] Country List: Albania, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Bolivia, Brazil, Bulgaria, China, Colombia, Dominican Rep., Egypt, Arab Rep., Georgia, Guatemala, India, Jamaica, Jordan, Kyrgyz Rep., Macedonia, Malaysia, Mauritius, Mexico, Moldova, Namibia, Peru, Philippines, Romania, Russia, Thailand.

Yet, there is a few study analyses the effects of remittances on financial developments. Recent studies of Aggarwal et al. (2011) and Masuduzzaman (2014) have investigated the linkages between workers' remittances and financial development by claiming that financial developments have growth-enhancing and poverty-reducing effects. The study of Aggarwal et al. (2011) has investigated the effects of remittances flows into 119 developing countries on financial developments. They have proved that remittance flows promote financial developments in this country group. The study of Masuduzzaman (2014) has investigated the long-run relationship between growth and remittances and long-run relationship between remittances and financial development in Bangladesh. Similarly, he has also concluded that remittances promote financial developments in the long-run in Bangladesh.

3- Data and Methodology

3.1. Data

We have selected three different variables as proxy for financial market development. First measurement is broad money as the percentage of Gross Domestic Product (GDP) that is prefixed as financial development1. World Bank define broad money as "Broad money is the sum of currency outside banks; demand deposits other than those of the central government; the time, savings, and foreign currency deposits of resident sectors other than the central government; bank and traveler's checks; and other securities such as certificates of deposit and commercial paper." Second measure for financial development is determined as domestic credit provided by financial sector as percentage of GDP. We prefixed this second proxy for financial development as financial devleopment2. Domestic credit provided by financial sector refers all types of credits to both private and public sectors except credits to central Bank. Lastly we have specified domestic credit to private sector as percentage of GDP as third proxy for financial development and we prefixed it as financial development3. Domestic credit to private sector includes all types of financial resources provided by both private and public financial corporations. As the main interest of explanatory variable we have selected workers remittance inflows into the selected developing country group. Furthermore, we have also incorporated control variables to avoid omitted variable bias. Control variables can be listed as follows: Openness index, gross capital formation (investment), lending interest rate, and inflation and growth rate of GDP. Openness index is simply equals to the ratio of summation of exports and imports to GDP. All variables are measured in US Dollars and have been obtained from World Bank data retrieval tool (www. worldbank.org.). Moreover, we have also included time dummies to capture the time effect, if any, on financial market development. Descriptive statistics of the data and their expected signs are provided in Table 1.

Table.1 Summary and Descriptive Statistics

Variables	Observations	Mean	Standard Deviation	Expected Sign
Financial Development1 (%)	364	61.2960	36.9073	____
Financial Development2 (%)	364	57.4117	36.6716	____

Financial Development3 (%)	364	30.0676	30.0674	____
Remittances	364	5.2588	10.1224	+
Openness	364	84.9459	36.4699	+
Investment (%)	364	25.2764	11.0217	+
Interest Rate (%)	364	14.6117	8.6968	+
Inflation (%)	364	6.3945	6.5379	-
Growth (%)	364	5.0130	4.1588	-

As one may observe from Table 1, we don't have any missing observations in the data. By analyzing the mean and standard deviations of variables, we may extract that financial development1 which refers to broad money in the financial market has the highest mean value as expected. In terms of standard deviation values, both financial developement1 and financial development2 are the most volatile variables in the dataset. Meaning that, developing countries are subject to different levels of broad money and domestic credit provided by financial sectors. This difference may be the result of different financial market policies take place in this county group.

3.2. Methodology

The structure of dataset necessitates employing dynamic framework of panel data rather than employing traditional panel data. Economic growth by its' very nature shows a dynamic structure. But, most importantly there might be reverse causality from growth to workers' remittances. Thus, traditional panel data models such as Fixed Effects (FE) or Radom Effects (RE) don't solve the endogeneity problem between growth and remittances and produces biased estimators. To avoid endogeneity bias, we have used lagged values (second or higher order) of regressors as instruments in GMM method as suggested by Arellano Bond and Bover (1995). Our main model can be written as:

$$FD^{K}{}_{i,t} = \alpha FD^{K}{}_{i,t-1} + \beta_1 \operatorname{Re}m_{i,t} + \beta_2 X_{i,t} + a_i + u_{i,t} \qquad (1)$$

In equation 1, FD indicates financial developments, i subscript refers to country and t subscript refers to time period from 2002 to 2014. Furthermore, K represents three types of financial developments so that K=1 represents financial development1, K=2 represents financial development2 and K=3 represents financial development3 respectively. On right hand side of the equation (1), $FD_{i,t-1}$ refers the lagged value of dependent variables while $\operatorname{Re}m_{i,t}$ refers to workers' remittances into the developing countries in the analysis and $X_{i,t}$ refers to other control variables. Moreover, a_i represents country or (fixed) effect and $u_{i,t}$ represent the error term respectively.

By taking the first difference of the equation 1, we may deduct the country effect from the regression so that our main specification can be written as:

$$FD^{K}{}_{i,t} - FD^{K}i,_{t-1} = \alpha(FD^{K}{}_{i,t-1} - FD^{K}{}_{i,t-1}) + \beta_1(\operatorname{Re}m_{i,t} - \operatorname{Re}m_{i,t-1}) + \beta_2(X_{i,t} - X_{i,t-1}) + u_{i,t} - u_{i,t-1} \qquad (2)$$

Yet, in Equations 1 and 2, we still need to use instruments to deal with the endogenetiy between especially growth and remittances. As clearly seen in equation 2, we may omit country effect from the regression, but lagged value of dependent variable might be still correlated with the lagged value of the error term and produce biased estimators.

By relying on three assumptions, following moment conditions can be applied to obtain unbiased estimators: (a) we assume that error term is serially uncorrelated and identically independently distributed (i.i.d); (b) explanatory variables are weakly exogenous; (c) there is no correlation between lagged values of explanatory variables and country specific effect.

As we can use lagged (two or higher order) values of explanatory variables as instruments, we may obtain following moment conditions:

$$E\left[FD^{K}{}_{i,t-s}(u_{i,t}-u_{i,t-1})\right]=0 \quad \text{for} \quad s\geq 02;\ t=3,\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots T \quad \text{and } K=1,2,3 \qquad (4)$$

$$E\left[\mathrm{Re}\,m_{i,t-s}(u_{i,t}-u_{i,t-1})\right]=0 \quad \text{for} \quad s\geq 02;\ t=3,\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots T \qquad (5)$$

$$E\left[X_{i,t-s}(u_{i,t}-u_{i,t-1})\right]=0 \quad \text{for} \quad s\geq 02;\ t=3,\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots T \qquad (6)$$

$$E\left[FD^{K}{}_{i,t-s}-FD^{K}{}_{i,t-s-1}(a_i+u_{i,t})\right]=0 \text{ for } s=1 \qquad (7)$$

$$E\left[\mathrm{Re}\,m_{\ i,t-s}-\mathrm{Re}\,m_{\ i,t-s-1}(a_i+u_{i,t})\right]=0 \text{ for } s=1 \qquad (8)$$

$$E\left[X_{\ i,t-s}-X_{\ i,t-s-1}(a_i+u_{i,t})\right]=0 \quad \text{for } s=1 \qquad (9)$$

The process from Equation 1 till Equation 9, is so called as difference GMM model. Yet, if the explanatory variables are not weakly exogenous, we may apply additional moment conditions by taking the lagged of instruments. This later process is so called as system GMM model. To ensure the robustness of our estimators, we have employed one-step system GMM to obtain unbiased estimators. Even though, system GMM produces more precise results compared to difference GMM model, it has also some pitfalls. As we employ additional moment conditions, we increase the number of instruments and may encounter over-identification problem among instruments. To avoid this problem, we have used Roodman's (2009) reduction technique to collapse number of instruments. Furthermore, we have also carried on Hansen Test suggested by Hansen (1982) which is called as J test as well to check if there is any over-identification problem among instruments.

4- Empirical Results

By employing three different one-step GMM specifications for three dependent variables, we have measured the impact of workers' remittances on financial market development from 2002 to 2014. Estimation results of each specification are prefixed as GMM1, GMM2 and GMM3 in Table 2. As seen from Table 2, lagged values of three dependent variables are significant ensuring the dynamic structure of the data. Furthermore, we have reported the post-estimation results at the bottom of Table 2 to understand if our estimations are robust or not. From, Arellano Bond AR (2) Test and Hansen Test statistics, we may confirm that there is no second order correlation in error terms or over-identification problems in terms of number of instruments.

Table.2 Estimation Results for Developing Country Group

Variables	GMM1	GMM2	GMM3
Financial Development1 $_{t-1}$	0.9957 (0.000)**	____	____
Financial Development2 $_{t-1}$	____	0.9321 (0.000)**	____

Financial Development3 $_{t-1}$	____	____	0.9383 (0.000)**
Remittances	0.0065 (0.775)	0.0133 (0.513)	-0.0250 (0.142)
Openness	0.0064 (0.546)	0.0119 (0.513)	0.0051 (0.628)
Investment	0.0528 (0.029)*	0.1387 (0.032)*	0.1768 (0.001)**
Interest Rate	0.0528 (0.041)*	-0.0114 (0.806)	-0.0160 (0.821)
Inflation	-0.1523 (0.020)*	-0.2004 (0.002)**	-0.2327 (0.000)**
Growth	-0.1373 (0.045)*	-0.0759 (0.326)	-0.0567 (0.241)
Dummy for 2002	____	____	____
Dummy for 2003	1.0176 (0.460)	-0.0121 (0.994)	-2.4512 (0.051)*
Dummy for 2004	-1.0076 (0.460)	-1.9818 (0.222)	-2.4963 (0.017)**
Dummy for 2005	-0.7464 (0.383)	-0.8593 (0.596)	-2.4035 (0.013)**
Dummy for 2006	0.2990 (0.748)	-2.1815 (0.111)	-2.4165 (0.013)**
Dummy for 2007	____	____	____
Dummy for 2008	-2.3046 (0.008)**	0.0785 (0.950)	-1.1517 (0.254)
Dummy for 2009	2.8882 (0.145)	0.8318 (0.695)	-1.6214 (0.347)
Dummy for 2010	-1.6892 (0.031)*	-1.1373 (0.337)	-2.6517 (0.008)**
Dummy for 2011	-1.1486 (0.246)	-0.3504 (0.752)	-1.8245 (0.056)*
Dummy for 2012	-1.4675 (0.089)	0.9252 (0.496)	-1.5079 (0.189)
Dummy for 2013	0.8757 (0.396)	0.7302 (0.645)	-1.3900 (0.230)
Dummy For2014	-0.9009 (0.391)	-0.0183 (0.992)	-1.7943 (0.195)
Wald Test Ch^2 (20) Prob>Ch^2	51066.59 (0.000)**	18699.88 (0.000)**	24294.40 (0.000)**

Arellano Bond AR (2) Test	0.689	0.890	0.377
Hansen test	0.807	0.987	0.460
Number of Instrument	38	38	38
Number of Observations	336	336	336

Note: while * refers to %1 significance level, ** refers to % 5 significance level. Probability values of standard errors are given in the parenthesis.

As we analyze the Table 2, we can clear observe that workers' remittance inflows do not have any significant effect on three measures of the financial market developments (financial development1, 2 and 3). Yet, we have found that investment and inflation variables have robust significant effect to explain the three types of financial developments in GMM1, GMM2 and GMM3 specifications respectively. While investment is positively correlated with financial developments, inflation is negatively correlated with financial developments. In other words, broad money including deposits and savings, credits to private sectors and all types of credits provided by financial sectors are likely to increase as the amount of investments rise in this country group. As the demand for loanable funds rise to finance the investments, supply of loanable funds and therefore amount of savings increase as well to meet the excess demand. Meaning that, investors' demand for funds motivates both deposit holders and financial institutions to improve their activities to meet excess demand in the financial market. On the other side, higher inflation rates have deterring effect on financial developments. Since, lending interest rates are adjusted according to the inflation rates by all financial institutions, negative impact of inflation rate on loanable funds and broad money in market is unavoidable. In other saying, an increase in inflation rates leads also increase in lending interest rates and therefore reduces the demand for loanable funds from investors. As demand for loanable funds decreases, financial institutions and deposit holders are likely to reduce their savings.

Furthermore, we have proved that higher interest rates and growth rates have power to predict the broad money as percentage of GDP in GMM1 specification. While interest rate is positively correlated with financial development1, growth rate is negatively correlated with financial development1. In other words, broad money which includes all types of deposits and savings responds to an increase in interest rates positively but it responds to an increase in growth rate negatively. The possible interpretation of this result can be explained as follows: First, as lending interest rates get higher, deposit holders are likely to increase their savings to earn more interest income on their savings. Thus, broad money in the market except money in central bank and other financial institutions are likely to increase as lending interest rates increase. Even though, we could not find any effect of lending interest rate on financial development2 and financial3 which refers to credits to private sector and credits by financial institutions are likely to be affected in the long-run. We believe that as all kinds of savings except central bank and financial institutions have the opportunity to receive loanable funds from deposit holders in the long-run. Thus, we may claim that an increase in lending interest rate may rise loanable funds in the market. On the other side, growth rate is found to have a significant negative effect on the broad money (financial development1). As Solow (1974) growth theory suggest, countries that converge to the steady state point have lower interest

rates. He has argued that developed countries that have higher growth rates have lower interest rates. Depending on the argument of Solow (1074), we may argue that as growth rate of countries reduce lending interest rates and demotivate deposit holders to save more. Again, even though, we could not find any effect of growth rates on financial development2 and financial development3, we may conclude that both types of financial developments are also likely to be affected from higher growth rates in the long-run.

Though, we have separate financial developments into three groups, we may rely on the estimation results of financial development1 (GMM1) which refers to the broad money in the market. The reason is that broad money refers to all types of savings and deposits in the market except in financial institutions and central bank. Thus, economic variables that affect broad money may affect other types of financial developments in the long-run even if these variables do not have any effect on them in the short-run.

Furthermore, we have proved that Global Financial Crises (GFC) that emerged at the end of 2007 due to the collapse of real estate property in USA has a deterring effect on financial market development1 (broad money). This result again does not come up a surprise, as many scholars have argued that GFC have affected the economies of developing countries through financial markets.

5- Summary and Concluding Remarks

Although workers' remittances inflows have grown gradually over the years and showed a sharp rise after 2000's in the developing countries; the effect of remittances on financial development did not receive enough attention from academic scholars. Yet, the effect of remittances on financial development is very important issue as the financial development plays very important role in rising economic growth or reducing poverty. Thus, main objective of this study was to explore the possible effects of workers remittances on financial market developments by employing one-step system GMM approach for the period of 2002 -2014. Novelty of the study is three folds: First, we have included developing countries classified by World Bank as higher or lower middle income countries that receive the most portions of remittances. Second, we have captured the inverse causality from remittances to financial growth by employing dynamic panel data model (one-step system GMM). Third, we have included additional control variable to reduce the omitted variable problem to predict the other determinants of financial development.

At the end of our study, we empirically proved that all three types of proxies for financial development (financial devlopment1, financial development2 and financial development3) have not affected from remittances. Yet, we have found out that, while the amount of investments has significant positive effects on three types of financial developments but inflation has significant negative effect on them. Meaning that, as demand for loanable funds rise, deposit holders outside of banks, banks and other financial institutions will respond positively to meet the excess demand in markets. Furthermore, financial institutions and deposit holder adjust interest income according to inflation rates to avoid loss due to higher inflation. Thus, an increase in inflation rates leads to investors to demand less for loanable funds, so that in return, leads a reduction in the supply of loanable funds.

Moreover, broad money (financial development1) including all types of deposits and saving other than banks are affected negatively from growth but affected positively from

higher interest rates. Though, the effect of growth and lending interest rate seem to not have any effects on financial development2 and financial development3 in short-run, we believe that changes in broad money due to changes in growth rates or interest rates affect the deposits to private sectors (financial development2) or deposits provided by financial sectors (financial development3) in the long-run. Thus, the results of GMM1 may be accepted as the main specification to predict the effects of control variables on financial development in the long-run.

The interpretation regarding the effects of growth and interest rates on broad money is as follows: First, higher interest rates increase the possibility of income on savings thus, increase the level of broad money in the market. Yet, higher growth rate is associated with lower interest rates and thus reduce the willingness of deposit holders to save more.

The policy implications are worthy to note: event though higher lending interest rates have a positive effect on broad money in short-run, it may affect the amount of investments negatively in the long-run. Thus, central banks of this country group should take care of short-run and long-run effects of interest rates on the amount of savings (deposit holders) and investments.

REFERENCES

Adams, R.H.Jr. (2004). Remittances and poverty in Ghana. World Bank Policy Research Paper 3838. Washington, DC.

Adams, R.H.Jr. and Page, J. (2005). Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? *World Development*, 33 (10): 1645-1669.

Aggarwal, R., Demirguc-Kunt, A., and Peria, M.S.M. (2011). Do workers' remittances promote financial development? *Journal of Development Economics*, 96: 255-264.

Arellano, M. and O. Bover. (1995) .Another Look at the Instrumental Variable Estimation

Error Components Model. *Journal of Econometrics* 68, no. 1 (1995): 29-51.

Barham, B. and Boucher, S. (1998). Migration, remittances and the household in Africa: A review of evidence. *Journal of African Economies*, 15(2): 426-462.

Caceres, L.R. and Saca , N.N. (2006). What do remittances do? Analyzing the private remittance transmission mechanism in El Salvador. IMF Working Paper 06/250, Washington, DC.

Chami, R., Fullenkamp, C. and Jahjah, S. (2003). Are immigrant remittance flows a source of capital for development? IMF Working Paper 03/189. Washington, DC.

Cox E.A. and Ureta, M. (2003). International migration, remittances and schooling: Evidence from El Salvador, *Journal of Development Economics*, 72: 429-461.

Docquier, F. and Rapoport, H. (2003). Remittances and inequality: A dynamic migration model. IZA Discussion Paper 808, Bonn, Germany.

Giuliano, P. and Ruiz-Arranz, M. (2009). Remittances, financial development, and growth. *Journal of Development Economics*, 90: 144-152.

Gupta, S.; Patitillo, C.A. and Wagh, S. (2009). Effect of remittances on poverty and financial development in Sub-Saharan Africa. *World Development*, 37 (1): 104-115.

Hansen, L.P (1982). Large sample properties of Generalized Method of Moment Estimators.

Econometrica, 50(4), 1029-1054

Lopez Cordova, E. (2005). Globalization, migration and development: The role of the Mexican migrant remittances. *Economia*, 6: 217-249.

Mundaca, G. (2008). Remittances, financial market developments, and economic growth: The case of Latin America and the Caribbean. *Review of Development Economics*, 13(2):288-303.

Masuduzzaman, M. (2014). Workers' remittances inflow, financial development and economic growth: A study on Bangladesh. *International Journal of Economics and Finance*, 6(2): 247-266.

Milanovic, B. (1987). Remittances and income distribution. *Journal of Economic Studies*, 14: 23-37.

Stark, O., Taylor, J.E., and Yitzhaki, S. (1986a). Remittances and inequality, *Economic Journal*, 28: 309-322.

_____(1986b). Migration, remittances and inequality: A sensitivity analysis using the extended gini index. *Journal of Development Economics*, 28: 309-322.

Taylor, J.E. (1992). Remittances and inequality reconsidered: Direct, indirect and intertemporal effects. *Journal of Policy Modeling*, 14: 187-208.

Taylor, J.E. and Wyatt, T.J. (1996). The shadow value of migrant remittances, income and inequality in a household-farm economy. *Journal of Development Economics*, 32: 899-912.

Taylor, J.E.; Jorge, M.; Adams, R. and Alejandro, L.-F. (2005). Remittances, inequality and poverty. Evidence from rural Mexico. Working Papers 60287. University of California, Davis, Department of Agricultural and Resource Economics.

Roodman, D. (2009). How to do xtabond 2: an introduction to difference and system GMM in stata. *The Stata Journal*, 9 (1): 86-136.

ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN BİREYSEL PERFORMANSA ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ALAN ÇALIŞMASI

Prof. Dr. Salih YEŞİL
Burcu ÖZEL
Ayşe GÖKYAR
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Özet

Üst düzey rekabetin yoğun olduğu hizmet sektöründe, işgörenlerin örgütsel bağlılıkları ve bulundukları kurumda çalışmaya devam etmek istemeleri hem kendilerinin hem de örgütün başarısını artıracaktır. Hizmet üreten işletmeler gibi bankalarda, çalışanlarının istek ve ihtiyaçlarını bilmek ve bunları karşılamak zorundadır. Bu durumların karşılanması durumunda çalışanların sadakat, tatmin ve motivasyonları üzerinde gözle görülebilir etkiye sahip olacaklardır. Çalışanlar, örgütün desteğini arkalarında hissettikleri koşullarda örgüte karşı bağlılık duyacaklar ve aynı doğrultuda bireysel performanslarını artırıp örgütün stratejik amaçlarını gerçekleştirme konusunda zihinsel ve bedensel çaba harcayacaklardır. Bu söylemden hareketle kurumların piyasadaki kimliklerini korumaları ve varlıklarını sürdürebilmeleri için en önemli insan kaynağının örgütsel bağlılıklarının ve performanslarının artırılması yönündeki yapılması gereken çalışmalara ağırlık vermeleri gerekir. Yapılan araştırma sonuçları örgütsel bağlılık ve performans arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Bu araştırmalara dayanarak, bağlılığı yüksek olan bireylerin daha iyi performans gösterdikleri söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı ise, örgütsel bağlılığın bireysel performans üzerindeki etkisini araştırmaktır. İlgili literatürden yola çıkarak çalışmanın hipotezleri oluşturulmuştur. Alan araştırması için seçilen evren, Kahramanmaraş'ta faaliyette bulunan özel ve kamu bankları olmak üzere toplam 17 bankanın merkeze bağlı 35 şubesinde hizmet veren 350 civarında çalışan oluşturmaktadır. Anketimize katılan çalışan sayısı 150 kişi olup, çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Ankette, araştırma modelinde yer alan örgütsel bağlılık ve bireysel performans değişkenlerine ilişkin uluslararası yazında geçerliliği ve güvenirliliği kabul edilmiş olan ölçekler kullanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında, araştırmanın hipotezleri SPSS paket programı kullanılarak test edilmiştir. Araştırmada toplanan verileri değerlendirmek için korelasyon ve regresyon analizi gibi istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, banka çalışanlarının örgütsel bağlılığın üç boyutu olan "duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık ile bireysel performans arasında" anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Yapılan regresyon analizi sonuca göre, örgütsel bağlılığın ve bireysel performans üzerinde pozitif yönde anlamlı etkisinin olduğu tesit edilmiştir. Diğer taraftan (devam bağlılığının bireysel performans üzerinde) anlamlı bir etkisi bulunurken, (duygusal bağlılık ve normatif bağlılığın bireysel performans üzerinde) anlamlı etkilerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular teorik ve uygulama bağlamında sonuç kısmında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, Bireysel Performans, Kahramanmaraş

Abstract

In the service sector where high level of competition is intense, organisational commitment of the employees and their willingness to continue in the institution will increase the success of the employees and the organization. In banks such as service producing enterprises, they must know and meet the needs and needs of their employees. If these conditions are met, they will have a visible impact on the loyalty, satisfaction and motivation of the employees. Employees will be committed to the organization under the circumstances in which they feel the support of the organization, and in the same direction, they will increase their individual performance and make mental and physical efforts to realize the strategic goals of the organization. From this discourse, institutions need to concentrate on the efforts to increase the organizational commitment and performance of the most important human resources in order to maintain their identity and maintain their existence in the market. The results of the research showed that there is a strong relationship between organizational commitment and performance. Based on these studies, it can be said that individuals with high loyalty perform better.

The aim of this study is to investigate the effects of organizational commitment on individual performance. Based on the relevant literature, the hypotheses of the study were formed.The universe selected for the field research consists of around 350 employees serving in 35 branches of 17 banks, 17 of which are private and public banks operating in Kahramanmaraş. In the survey, validity and reliability scales which were accepted in the international literature on the organizational commitment and individual performance variables in the research model were used. In the light of the data obtained, the hypotheses of the research were tested in SPSS package program. Statistical methods such as correlation and regression analysis were used to evaluate the collected data. According to the results of the regression analysis, it has been determined that organizational commitment and positive effect on individual performance. On the other hand (continuation commitment had a significant effect on individual performance), it was concluded that there was no significant effect (emotional commitment and normative commitment on individual performance). The findings were discussed in the conclusion part of the study.

Keywords: Organizational Commitment, Individual Performance, Kahramanmaras

1.GİRİŞ

Günümüzün iş dünyasında, fiziksel unsurların yanı sıra, işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmesinde insan faktörü önemli rol oynamaktadır. İşletmelerin uzun dönemde istihdam etmesi, müşteri memnuniyetinin istenilen tatmin düzeyinde ve istenilen azami zaman aralığında karşılayabilme yeteneğine bağlıdır. Çok boyutlu bir olgu olarak nitelendirilen örgütsel bağlılık, bireyin örgüt amaçlarıyla kurduğu kuvvetli kimlik özdeşleşmesi ile bireyin kendini örgütün bir parçası olduğunu hissetme derecesidir(Katsikea vd., 2011).Yüksek düzeyde performansın sağlanması, çalışanların örgütsel bağlık düzeylerinin yüksek olmasına bağlıdır. Oberhoslter ve Taylor'a göre, örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların örgütte daha uzun hizmette bulunduğu ve örgütle pozitif bir ilişki kurdukları gözlemlenmiştir (Oberholster ve Taylor, 1999).

Çalışanların örgüte bağlılığının sağlanabilmesi için örgüt yönetimleri, iş görenlerin maddi ve manevi ihtiyaç ve beklentilerini iyi analiz edip, bunları eksiksiz karşılamalıdır. Bunlar karşılandığı sürece çalışanlar, örgüt için daha etkili ve verimli iş göstermektedirler. Örgütsel bağlılığı yüksek iş görenlere sahip olan işletmeler daha etkindir. Çünkü bağlılıkları yüksek çalışanların iş tatminsizliği, memnuniyetsizliği, işe geç kalma veya devamsızlığı gibi alışkanları daha düşüktür. Örgütsel bağlılığın artmasıyla birlikte çalışanlarını iyi tanıma fırsatı bulan kurumlar, çalışan yeteneklerini daha kolay ayırt edebilecekleri için görev dağılımlarını daha doğru olarak gerçekleştirirler. Ortaya çıkan işletme ve işgören arasındaki sinerji sonucu artan bireysel performans, örgüt için stratejik hedef olan kâr elde etmeyi mümkün kılacaktır. Örgütün stratejik amaçlarını kabullenen ve bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcayan işgörenler, örgütün rekabet üstünlüğünün artırılmasında nihai rol oynamaktadır.

Yapılan literatür taramasında örgütsel bağlılık konusu gerek ulusal gerekse uluslararası yazında araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle ele alındığı görülmüştür. Örgütsel bağlılık konusunda yapılan çalışmalarda genellikle örgütsel bağlılığın; çalışan performansı (Baugh ve Roberts, 1994; Wright, 1997; Ford ve Gioia, 2000; Uygur, 2007; İraz ve Akgün,2011; Qaisar vd., 2012; Çınar ve Yeşil, 2016), iş performansı (Meyer vd.,1989; Khan vd., 2010; Kaplan ve Kaplan, 2018), çalışan memnuniyeti (Ahmad vd., 2014), örgütsel destek (Canipe,2006), çalışma çıktıları (Luchak ve Gellatly, 2007), iş tatmini (Demirkan, 2004) ve sosyal kaytarma (Yeşil ve Hatunoğlu, 2018) ile ilişki ve etkileri üzerine konular ele alınıştır. Nitekim konuyla ilgili her ne kadar bir takım çalışmalar yapılsa da bu çalışmalar sınırlı olmuştur.

Araştırmamızda, hem kamu hem özel alanda yapılan çalışmaların azlığından yola çıkarak banka sektöründe hizmet veren çalışanların örgütsel bağlılıklarının bireysel performans üzerinde etkisinin olup olmadığının bir alan araştırması ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen sonuçların teorik ve uygulama perspektiflerinden katkıları olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada ilk olarak örgütsel bağlılık ve bireysel performans ile ilgili kavramsal yapı ele alınmıştır. Daha sonrasında metodoloji ve analiz sonuçları ile devam etmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmadan elde dilen bulgular değerlendirilip yorumlanmıştır.

2. ÖRÜTSEL BAĞLILIK

Whyte tarafından ilk kez 1956 yılında ele alınan örgütsel bağlılık kavramı, günümüzde araştırmacıların yaygın olarak üzerinde durduğu ve farklı kavramlar ile kıyaslama yapılarak örgütsel durumları açıklamak için kullandıkları, son derece kritik öneme sahip bir kavramdır (Yüce ve Kavak, 2017: 82). Alanında bütüncül görüşleriyle kabul gören Meyer ve Allen tanımlamasına göre örgütsel bağlılık, "iş görenin örgüte olan psikolojik yaklaşımı" olarak ifade edilmektedir (Meyer and Allen, 1900: 6). Örgütsel bağlılık, "bir örgütün çalışandan beklediği formal ve normatif beklentilerin ötesinde, bireyin bu amaç ve değerlere yönelik davranışlarıdır" şeklinde tanımlamıştır (Celep, 2000: 15). Örgütsel bağlılık kavramı ile ilgili alan yazında birbirinden farklı tanımlamalara rastlanılmaktadır. Bu farklılığın nedeni, özellikle alanında uzman araştırmacıların konuyu kendi bakış açısı ile ele almalarına dayandırılmaktadır (Can vd., 2009:230).

Örgütsel bağlılıkla ilgili her ne kadar tanımlama yapılsa da, en çok kabul gören tanıma göre örgütsel bağlılık, işgörenlerin örgütün stratejik amaç ve değerlerini kabul görmesi, bu amaçlara ulaşılması yönünde istekli olması, çaba sarfetmesi ve örgütteki çalışan kimliğini

devam ettirme arzusu olarak nitelendirilmektedir (Samancı, 2006: 33). Meyer ve Allen örgütsel bağlılığı; birey ve örgüt arasındaki sevgi ve uzlaşmadan kaynaklanan memnuniyet derecesi duygusal bağlılık (affective commitment), örgütten ayrılmanın bireye mal olacağı maliyetten kaynaklanan devam bağlılığı (continuance commitment) ve örgütün faaliyet ve amaçlarının birey tarafından içselleştirilmesi normatif bağlılığı (normative commitment) şeklinde üç boyutta sınıflandırmıştır.

3. BİREYSEL PERFORMANS

Günlük dilde "performans", bir işin başarılması sonucu kazanılan başarı, edinim veya olgunluktur. Performans üzerine kesin bir tanımlama yapılması oldukça çok zordur. Aynı zamanda performans üzerine farklı süreçlerde etki eden pek çok faktör bulunmaktadır. Genel kabul gören tanıma göre performans, amaçlı ve planlı faaliyetler neticesinde ulaşılan çıktıları nicel ve nitel olarak belirleyen mutlak veya göreceli olan bir kavramdır (Kubalı,1999: 1; Bayram,2006: 48). Performans, işgörenin birim zamanda maksimum düzeyde meydana getirdiği ölçülebilen eylemlerin toplamıdır. Ölçülebilir olması performansın kanıtlanabilir özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Performansın ölçümü belirlenen zaman aralıklarında işgörenin ortaya koyduğu hizmet ya da üretimdeki çıktıların oranı ile ölçülmektedir(Şentürk, 2018).

Performans, çalışanların örgütün onlara devrettiği görevleri yerine getirmek için harcamış oldukları tüm çabalar sonucunda elde ettikleri başarının yetkinlik derecesidir. Sağlanan performansın örgüt tarafından ödüllendirilmesi bir sonraki süreçte iş tatminine, motivasyona ve bağlılığa dönüşecektir(Morillo,1990: 2). Bu bağlamda bireysel performans, çalışanların bağlı oldukları örgüt hedeflerine ulaşılması adına örgütün onlardan beklentilerini yerine getirmelerine dönük çaba ve zaman harcamaları durumunda ortaya çıkan çıktıdır. Bu çıktının yine aynı düzeyde kurumun hedefleri ile paralellik göstermesi şeklidir (Katerberg, 1980). Bu durumda bireysel performans, örgüt yönetimlerinin önemli derecede üzerinde durdukları kilit konulardan biridir. Örgütüyle özdeşleşen ve kendilerini örgütün bir parçası olarak gören çalışanlar işlerin yürütülmesi için daha fazla çaba harcayacaklar, içerde ve dışarıda kendilerini kurumun bir parçası olarak görecekler ve aldıkları tüm kararlarda örgütü ön planda tutacaklardır (Miller vd.,2000: 652). Son olarak, bireysel performans düzeyinin yüksekliği örgütlerin rakipleri karşısındaki kazanımlarının ve üstünlüklerinin en önemli göstergesi olacaktır.

4. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK DÜZEYİNİN BİREYSEL PERFORMANSA ETKİSİ VE İLGİLİ HİPOTEZLER

Örgütsel bağlılık ve bireysel performans arasında güçlü bir bağ vardır. İş görenlerin bağlılığı aynı zamanda örgütün başarıya ulaşmasında rol oynayan en kritik faktörlerden birisidir (Dick ve Metcalfe, 2001). Bu ilişki literatürde yapılan birtakım çalışma ile desteklenmiştir.

Alan çalışması bağlamında yerli ve yabancı literatüre baktığımızda örgütsel bağlılığın performansı pozitif yönde etkilediğine dair (Meyer vd., 1989; Luchak ve Gellayy, 2007; Suliman ve Iles, 2000:Khan vd.,2010; Qisar vd.,2012; Ahmad vd.,2014; Çınar ve Yeşil, 2016; Cesario vd., 2017; Kaplan ve Kaplan, 2018) tarafından yapılan birtakım çalışmalar yer almaktadır. Son yıllarda kamu ve özel sektör alanlarında hizmet ve mal üretimi yapan

işletmelerde ve bununla birlikte birçok disiplinle beraber kullanılan bu konular üzerine önemli ampirik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bayram(2005) bu konuda artış gösteren çalışmaların sebebini, örgütsel bağlılığı yüksek olan işgörenlerin göstermiş oldukları performansı, örgütsel etkinliğin başarısına dayandırmaktadır (Bayram,2005: 126). Örgütler yalnızca iş görenlerin göstermiş oldukları performansla doğru orantılı olarak gelecek başarılara imza atmaktadır (Benligiray, 2004). Eğer herhangi bir kurum işgörenini ödüllendirmek için bir araç kullanacak ise, bu araç işgörenin performans düzeyi ile paralellik göstermelidir. Çünkü çalışanın elde ettiği ödül daha sonraki yapılacak olan iş süreçlerinde örgütsel verimlilik olarak geri dönüşüm sağlayacaktır.

Son olarak Demirkan (2004: 37) ve Miller (2000: 652)'in ifade ettiği gibi örgütler çalışanlardan, örgütün amaçları ve görev politikaları ve yönetmeliklerine göre davranmayı, örgütün başarısını kendi başarısının üstünde tutma, gerekli buyrukları itirazsız ve zamanında yerine getirme gibi bağlılık eylemleri beklemektedir. Bu durumda örgüt, işgörenin bağlılığını örgütle özdeşleştirmeye çalışmaktadır.

Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında örgütsel bağlılığın bireysel performans üzerindeki etkisini incelemek için aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur. Bunlar:

H1: Örgütsel bağlılığın bireysel performans üzerinde pozitif etkisi vardır.

H2: Duygusal bağlılığın bireysel performans üzerinde pozitif etkisi vardır.

H3:Devam bağlılığının bireysel performans üzerinde pozitif etkisi vardır.

H4: Normatif bağlılığın bireysel performans üzerinde pozitif etkisi vardır.

5. ARAŞTIRMANIN METODOLİJİSİ

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Örgütsel bağlılık konusu hem yerli hem de yabancı yazında genel olarak incelendiğinde ilgili konunun gerekli araştırmacılar ve uzmanlar tarafından farklı açılardan ele alındığı görülmüş ve bu çalışmayla da önemi ortay konulmaya çalışmıştır. Yapılan bu çalışmanın amacı; banka çalışanlarının örgütsel bağlılıklarının bireysel performans üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmanın kapsamını Kahramanmaraş ili merkezinde hizmet veren banka çalışanları oluşturmaktadır.

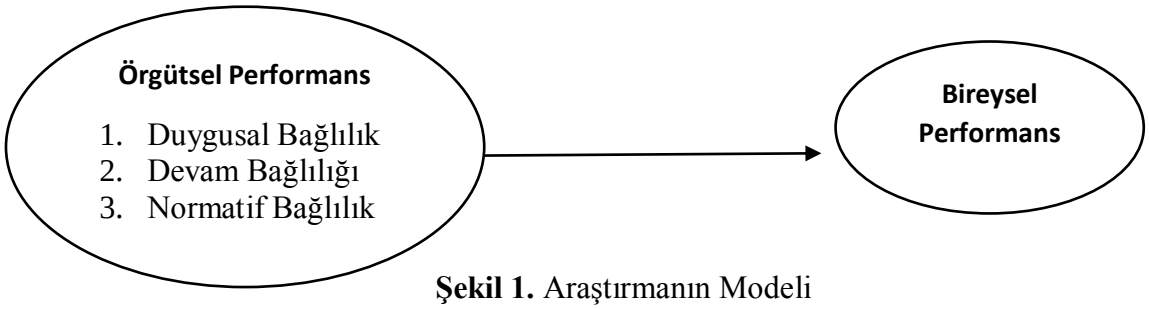

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

5.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş ilinde faaliyette bulunan özel ve kamu bankaları olmak üzere toplam 17 bankanın merkeze bağlı 35 şubesinde hizmet veren 350 civarında çalışan oluşturmaktadır. Anket formları bir hafta içinde banka çalışanlarına gönüllülük çerçevesinde elden dağıtılmış ve toplanmıştır. Anketimize katılan çalışan sayısı 150 kişi olup, çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Üç bölümden oluşan anket formunun birinci

bölümünde banka çalışanlarının demografik özelliklerini ölçmeye yönelik 6 soruya yer verilmiştir. Anket formunun diğer bölümlerinde yer alan ifadeleri ölçmek için örgütsel bağlılık ve bireysel performans ölçekleri kullanılmıştır. Örgütsel bağlılık ölçeği için 1984 ve 1997 yıllarında Allen ve Meyer tarafından geliştirilen ve Wasti (2000) tarafından geçerlilik ve güvenirliği test edilen 15 önermeden (duygusal=5, devam=5 ve normatif bağlılık=5) oluşan "Örgütsel Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. "Bireysel Performans Ölçeği" için ise bütüncül olarak hem görev performansı olarak hem de bağlamsal performans boyutları ile olan etkileşimi göz önünde bulundurulduğunda Goodman ve Syvantek (1999) ve Jawahar ve Carr (2007) tarafından oluşturulan ölçeklerden uyarlama yapılarak 8 önerme kullanılmıştır. Anket formları elden dağıtılmış olup ve gönüllük esasına göre doldurulmaları istenmiştir.

5.3. Araştırmanın Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 22.0 istatistik programında yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve bunlara ait alt boyutların Cronbach's Alpha değerlerine de yer verilmiştir. Bu değerler incelendiğinde, 15 önermeden oluşan örgütsel bağlılık (0,753), duygusal bağlılık (0,685), devam bağlılığı (0,705), normatif bağlılık (0,793) ve 8 sorudan oluşan bireysel performans (0,871) olarak tespit edilmiş ve bu değerlerin geçerliliği kabul edilmiştir. Verilerin analizi için frekans, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ve sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

5.3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyet, yaş, çalışma süresi, eğitim, eğitimin kurumla ilişkisi ve çalışılan birime ait bilgileri aşağıda Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Kategoriler	Frekans	Yüzde(%)
Cinsiyet	Erkek	**77**	% 51,3
	Kadın	73	% 48,7
Hizmet Süresi	1 yıl ve daha az	14	% 9,3
	2-8 yıl	**93**	% 62,0
	9-14 yıl	34	% 22,5
	15-22 yıl	9	% 6,2
Eğitim	Lise	5	%3,3
	Lisans	**111**	%74,0
	Ön Lisans	13	%8,7
	Lisansüstü	21	%14,0
Yaş	21-28	69	% 46,0
	29-40	**73**	% 49,3
	41-50	7	% 4,7
	51 ve üzeri	0	% 0
Eğitimin Kurumla İlişkisi	Evet	**110**	%73,4
	Hayır	40	%26,7
Çalışılan Birim	Bireysel	31	%19,6
	Gişe	**45**	%30,0
	Kurumsal	28	%19,0
	Operasyon	**46**	%31,4

Araştırma örnekleminde bulunan çalışanların 77'sinin erkeklerden oluştuğu görülmektedir (% 51,3). Kadınların sayısı ise 73'tür (%48,7). Araştırmaya dahil olan katılımcıların yaş aralıklarına göre dağılımları incelendiğinde 29-40 yaş grubunda olan bireyler 73 kişiyle (% 49,3) araştırma örnekleminin en büyük yaş grubunu oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde en büyük grubu 111 kişiyle (%74) lisans okuyanlar oluştururken en küçük grubunu ise 5 kişiyle (%3,3) lise mezunları oluşturduğu görülmektedir. Hizmet süreleri ile ilgili soruya cevap veren katılımcıların 93'ü (% 62,0) 2-8 yıl aralığında çalışma deneyimine sahip olduklarını belirtmiştir. 15-22 yıl üzeri hizmet süresine sahip olan bireylerin sayısı da 9 kişiyle (%6,2) örneklemin en küçük grubunu oluşturmaktadır.

5.4. Araştırmanın Temel Bulguları

Araştırmanın hipotezlerinin regresyon yöntemi kullanılarak test edilmesi uygun görülmüş olup bu amaçla regresyon analiz yapılmıştır. Diğer taraftan değişkenleri arasındaki ilişki derecesini ortaya koyabilmek için öncelikli olarak SPSS programında korelasyon analizi yapılmış, sonrasında ise regresyon analizi ve sonuçlarına yer verilmiştir.

5.4.1. Korelasyon Analizi ve Sonuçları

Araştırma hipotezleri test edilmeden önce modelde bulunan değişkenlerin birbiri ile ilişkilerinin derecesine bakılmıştır. Araştırmada kullanılan örgütsel bağlılık boyutları ve bireysel performans değişkenleri arasındaki ilişkileri belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmış ve aşağıda Tablo 2'de şu şekilde sunulmuştur.

Tablo 2. Korelasyon Analizi ve Sonuçları

Değişkenler	Mean	S.S.	1	2	3	4	5
1. Duygusal Bağ.	3,9381	,541	1				
2. Devam Bağ.	3,354	,882	,412**	1			
3. Normatif Bağ.	3,514	1,142	,166*	,581**	1		
4. Bireysel Perfor.	4,265	1,378	,236**	,334**	,217**	1	
5. Örgütsel Bağlılık	3,602	,968	,736**	,805**	,751**	,332**	1

(Correlation is significant at the 0.01**, Correlation is significant at the 0.05*)

Tablo 2'de yer alan korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde; örgütsel bağlılık ve bireysel performans arasında (r=,332; p<0,01) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Diğer taraftan örgütsel bağlılığın alt boyutları olan duygusal bağlılık (r=,236; p<0,01), duygusal devam bağlılığı (r=,334; p<0,01) ve normatif bağlılık (r=,217; p<0,01) ile bireysel performans arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır.

5.4.2. Regresyon Analizi ve Hipotezlerin Testi

Bu bölümde çalışmamızın ana hipotezlerini test etmek için regresyon analizi yapılmış ve sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılığın Bireysel Performans Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken: Bireysel Performans						
Bağımsız Değişken	**ß**	**T**	**F**	**R²**	**ΔR²**	**P**
Örgütsel Bağlılık	,332	4,286	18,370	,110	,104	**,000*** **

(***p<0,01, **p<0,05**, N=** 150)

Yukarıda Tablo 3'te yapılan regresyon analizi sonucuna göre; örgütsel bağlılığın bireysel performansı etkilediği görülmektedir (β=,332; p<0,01). Bireysel performansa ait varyansın %11'i örgütsel bağlılık tarafından açıklanmaktadır. Bu sonuç neticesinde H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4. Örgütsel Bağlılık Boyutlarının Bireysel Performans Üzerine Etkisi

	Bireysel Performans								
	Model 1			**Model 2**			**Model 3**		
Bağımsız Değişkenler	**ß**	**T**	**P**	**ß**	**T**	**P**	**ß**	**T**	**P**
Duygusal Bağlılık	,236	2,953	**,004****	,118	1,397	,164	,123	1,437	,153
Devam Bağlılığı				,286	3,370	**,001 *****	,256	2,473	**,015****
Normatif Bağlılık							,048	,504	,617
	F= 8,722 R²= ,056 ΔR² = ,049			F= 10,345 R²=,123 ΔR² =,111			F= 6,947 R²= ,125 ΔR² = ,107		

(***p<0,01, **p<0,05**, N=** 150)

Örgütsel bağlılığın alt boyutlarının bireysel performans üzerine etkisini test etmek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yukarıdaki Tablo 4 'de yer alan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; bağımsız değişken olan örgütsel bağlılığın bağımlı değişken olan bireysel performansı %10'luk bir oranda açıklamaktadır. Başka bir ifade ile bireysel performans %10 oranında örgütsel bağlılık boyutları tarafından açıklanmaktadır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında son modelde bütün bağımsız değişkenler regresyon analizine dâhil edildiğinde sadece devam bağlılığının anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir (β=,256; p<0,05). Bununla birlikte diğer modeller incelendiğinde bazı bağımsız değişkenleri tek başına veya birlikte regresyona sokulduğunda bireysel performans üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu saptanmıştır. Bunlarında sonuçları değerlendirirken dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde; H3 hipotezi kabul edilirken, H2 ve H4 hipotezleri reddedilmiştir.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, örgütsel bağlılığın bireysel performans üzerindeki etkisinin ölçülmesidir. Bu çalışma kapsamında Kahramanmaraş'ın merkez şubelerinde hizmet veren 150 banka çalışanına anket uygulaması yapılmıştır. Bulgular sonucunda; örgütsel bağlılık alt boyutları (duygusal, devam ve normatif bağlılık) ile bireysel performans arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan örgütsel bağlılık boyutlarından duygusal ve normatif bağlılığın bireysel performans değişkeni üzerinde etkisi yokken; devam bağlılığının bireysel performans üzerine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Örgütte hizmet veren çalışanların duygusal, devam ve normatif bağlılıklarının bireysel performans üzerine etkisini araştıran bu çalışmada, önceki araştırmaların sonuçları ile birtakım farklılıklar ve benzerlikler gösterdiği gözlenmiştir. Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezlerin sonuçları aşağıda değerlendirilmiştir.

Örgütsel bağlılık ile bireysel performans arasında kurulan "*H1: Örgütsel bağlılık bireysel performans üzerinde pozitif anlamda etkisi vardır.*" hipotezi kabul edilmiştir. İlgili alan yazında örgütsel bağlılığın bireysel performansı pozitif etkilediğine ilişkin (Çınar ve Yeşil,2016; Qaisar vd.,2012; Luchak ve Gellay,2007; Meyer, 2002; Suliman ve Iles,2000; Allen ve Meyer,1997) tarafından yapılan buna benzer pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Bu bulgu banka çalışanlarının örgütsel bağlılıkları bireysel performanslarını olumlu yönde etkilediği yönündeki sonuçlara katkı sağlamaktadır.

Duygusal bağlılık ile bireysel performans arasında kurulan*"H2: Duygusal bağlılık bireysel performans üzerinde pozitif anlamda etkisi vardır."* hipotezi reddedilmiştir. Analizlere ayrıntılı olarak bakıldığında örgütsel bağlılığın duygusal bağlılık boyutu tek başına modele dahil edildiğinde bireysel performans üzerinde pozitif yönde ve anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Literatürde duygusal bağlılığın bireysel performansı pozitif anlamda etkilediğine dair birçok araştırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin; Kaplan ve Kaplan (2018)'in çalışması sonucunda duygusal bağlılığın bireyin performans üzerinde etki etmediği bulunmuş ve bu sonuç H2 hipotezimizle benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan Özutku (2008) ve Uygur (2007)'un çalışmalarında duygusal bağlılığın bireysel performansa etki ettiği belirlenmiş olup, bu sonuç çalışmamızla farlılık göstermemektedir.

Çalışmamızın üçüncü hipotezi, "*H3: Devam bağlılığı çalışanların bireysel performansı üzerinde pozitif etki eder.*" şeklindedir. Çalışmamız sonucunda H3 hipotezimiz kabul edilmiştir. Literatürde devam bağlılığın bireysel performansı etkilediğine dair birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin; Baugh ve Roberts(1994) ve Zohdi vd.,(2013)'ın çalışmalarının sonucu H3 hipotezimizle tutarlılık göstermektedir. Ancak diğer taraftan, Özutku(2008)'un incelediği çalışmada devam bağlılığının bireysel performans üzerine etki etmediği sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bu bulgu sonucu çalışmamızla farklılık göstermektedir.

Normatif bağlılık ile bireysel performans arasında kurulan *"H4: normatif bağlık çalışanların bireysel performansı üzerinde pozitif etki eder."* hipotezi reddedilmiştir. Literatürde normatif bağlılığın bireysel performansı etkilediğine dair birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin; Iraz ve Akgün (2011)'nün banka çalışanlarının örgütsel bağlılıklarının performansları üzerindeki etkisini inceledikleri çalışma ile birlikte Zohdi vd.,(2013) ve Baugh ve Roberts(1994)'ın çalışmalarının sonucunda normatif bağlılığın

bireysel performans üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgu sonucu çalışmamızla farklılık göstermektedir.

Araştırmanın sonucundan bankacılık sektöründe söz konusu örgütsel bağlılığın bireysel performans üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda bankacılık sektörünün örgütsel bağlılık konusuna önem vermeleri, çalışanlarının örgütsel bağlılıklarını artırıcı faaliyetleri artırmaları gerekmektedir. Artan örgütsel bağlılık artırıcı faaliyetler, artan bireysel performans olarak bankalara geri dönecektir. Çalışmada ele alınan ilişkilerin kurum büyüklüklerinden, sektör farklılıklarından ya da farklı banka kültürlerinden etkilenebileceği düşüncesiyle ilerde farklı alanlarda çalışmalar yapılarak bu konuların aydınlatılması önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

AHMAD, N., IGBAL, N. ve AMAD, N., 2014. "Impact of Organizational Commitment and Employee Performance on the Employee Satisfaction", International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 1(1), ss.84-92.

ALLEN, N.J. ve MEYER, J.P., 1990. "The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization", Journal of Occupational Psychology. 63(1), ss.1-18.

BAYRAM, L., 2005. "Yönetimde Yeni Bir Paradigma, Örgütsel Bağlılık", Sayıştay Dergisi, 59. ss.125-139.

CAN, Y., SOYER, F. ve BAYANSALDUZ, M.,2009. "Sporcuların İş Tatmini ile Lider Bağlılığı Ve Örgütsel Bağlılık Duyguları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(3), ss.228-238.

CANİPE. B., 2006. Relationships among Trust, Organizational Commitment, Perceived Organizational Support, and Turnover Intentions. Unpublished Doctoral Dissertation, ReferenceID=1830834

CELEP, C., 2000. Eğitimde Örgütsel Adanma ve Öğretmenler, Anı Yayıncılık, Ankara.

CESARİO, F. ve CHAMBEL, J. M., 2017. "Linking Organizational Commitment and Work Engagenebt to Employee Performance", Research Article, DOI: 10.1002/kpm.1542.

ÇINAR, Ö. ve YEŞİL, S., 2016. "A Proposal Of The Structural Equation Model For Review of The Effect of Organizational Commitment and Organizational Support on Employee Performance", International Journal of Social Sciences and Education Research, 2(1), ss.286-301.

DEMİRKAN, T., 2004. "Özel Eğitim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin İş Tatminleri İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

DİCK, G. ve METCALFE, B., 2001, "Managerial Factors and Organizational Commitment: A Comparative Study Of Police Officers And Civilian Staff", The International Journal of Public Sector Management, 14(2), ss.111-128.

FORD, C., ve GIOIA, D. 2000. "Factors Influencing Creativity in The Domain Of Managerial Decision Making", Journal Of Management, 26(4), ss.705-732.

İRAZ R. ve AKGÜN Ö., 2011. "Örgütsel Bağlılığın Çalışan Performansı Üzerine Etkilerini Ölçmeye Yönelik Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14(1-2), ss.201-224.

JOHN, P. M., ALLEN, N. J. and CATHERİNE, A. S., 1993. "Commitment to Organizations and Occupations: Extension and Test of A Three-Component Conceptualization", Journal of Applied Psychology, 78(4) ss.539.

KAPLAN, M. ve KAPLAN A., 2018. "The Relationship between Organizational Commitment and Work Performance: A Case of Industrial Enterprises", Journal of Economic and Social Development, 5(1), ss.46-50.

KATSİKEA, E.,THEODOSİOU, M., PERDİKİS, N. ve KEHAGİAS, J., 2011. "The Effects of Organizational Structure and Job Characteristics on Export Sales Managers Job Satisfaction and Organizational Commitment", .Journal of World Business, 46, ss.221-233.

KHAN, M. R., ZİAUDDİN, J.F.A. ve RAMAY, M. I., (2010). "The Impacts of Organizational Commitment on Employee Job Performance", European Journal of Social Sciences, 15(3), ss.292-298.

KUBALI, D., 1999. "Performans Denetimi", Amme İdaresi Dergisi 32(1), ss.31-62.

LUCHAK, A. A. ve Gellatly, I. R., 2007. "A Comparison of Linear and Nonlinear Relations Between Organizational Commitment and Work Outcomes", Journal of Applied Psychology, 92(3), ss.786-793.

MEYER, J. P., PAUNONEN, S.V., GELLATLY, I.R., GOFFİN, R.D. ve JAKSON, D.N., 1989. "Organizational Commitment and Job Performance: It's the Nature of Commitment That Counts", Journal of Applied Psychology, 74(1), ss.152-156.

MİLLER, V. D., ALLEN, M., CASEY, M.K. ve JOHNSON, J. R., 2000. "Reconsidering the Organizational Identification Questionnaire", Management Communication Quarterly, 13(4), ss.626-658.

ÖZUTKU, H. 2008."Örgüte Duygusal, Devamlılık Ve Normative Bağlılık İle İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 37(2), ss.79-97.

QAİSAR, M.U., REHMAN, M.S. ve SUFFYAN, M., 2012. "Exploring Effects of Organizational Commitment on Employee Performance" Implication for Human Resource Strategy, Interdisciplinary Journal of Contemporary Human Resource in Business, 3 (11), ss.248-255.

SAMANCI, S., 2006. "Örgütsel İklim ve Örgütsel Vatandaşlık", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar..

SULİMAN, A. ve ILES, P., 2000. "Is Continuance Commitment Beneficial to Organizations? CommitmentPerformance Relationship", A New Look Journal of Managerial Psychology, 15(5), ss.407-426.

UYGUR, A. 2007. "Örgütsel Bağlılık İle İşgören Performansı İlişkisini İncelemeye Yönelik Bir Alan Araştırması", Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, ss.71-85.

WRİGHT, D.L. 1997. "The Effect of Organizational and Individual Learning on Job Satisfaction and Organizational Commitment", Doktora Tezi, ABD, College of Administration and Business Louisiana Tech University.

YEŞİL,S. ve HATUNOĞLU, M., 2018. "Örgütsel Bağlılığın Sosyal Kaytarmaya Etkisi Üzerine Bir Alan Çalışması", VI. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı, 29-31 Mart 2018, ss.205-215, Ankara.

YÜCE, A. ve KAVAK, O., 2017. 'İçsel Pazarlama Faaliyetlerinin Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma', Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3(3),ss.79-96.

ZOHDİ, A., MAGHOOL, A.ve HOSSEİNİ, E. S., 2013. "The Effect of Professional Commitment On Organizational Commitments Dimensions of Qavamin Bank Employees in Khorasan Razavi Province", International Journal of Advanced Studies in Humanities And Social Science, 1(7), ss.805-815.

ANONİM ORTAKLIKTA ÖNEMLİ MİKTARDA MALVARLIĞININ TOPTAN SATIŞI KARARINI DÜZENLEYEN HÜKÜM ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Dr. Öğr. Üyesi Sefer Oğuz
Sakarya Üniversitesi
https://orcid.org/0000-0003-4079-9665

Özet

Anonim ortaklıkta genel kurul (GK) ve yönetim kurulu (YK) olmak üzere iki zorunlu organ bulunur. YK, kanun ve esas sözleşme uyarınca GK yetkisine bırakılmış alanlar dışında işletme konusu içinde her çeşit iş ve işlemler hakkında karar almaya ve bu işlemleri yürütmeye yetkilidir (Türk Ticaret Kanunu/TTK m. 374). Bu nedenle, YK Kanun ve esas sözleşme ile GK'ya verilen görev ve yetkiler dışında kalan tüm konularda yetkilidir. Bu kapsamda anonim ortaklıkta YK görev ve yetkisi içinde kalan işletme konularda hem karar alma hem de kanuni temsil organıdır.

GK, anonim ortaklıkta önemli nitelikteki işlemler hakkında karar vermeye yetkilidir. Dolayısıyla anonim ortaklıkta GK, sadece Kanun ve esas sözleşme ile kendisine verilen görevlerde karar organıdır. GK'nın temsil yetkisi bulunmamaktadır. Bu kapsamda, GK "*önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı*" kararını aldıktan sonra ilgili şirket varlığının devrinin YK tarafından yapılması gerekir.

Biz Tebliğimizde bunlardan genel kurulun devir edilemez görev ve yetkilerinden biri olan "*önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı*" (TTK m. 408, f. II-f) konusunu ele alacağız. Benzer bir hüküm tasfiye sürecinde düzenlenmiştir. Buna göre de "*önemli miktarda aktiflerin toptan satışında*" GK'nın kararı zorunlu kılınmıştır (TTK m. 538, f. II). Benzer olmamakla birlikte, ortaklığın tescilinden itibaren iki yıl içinde sermayenin onda birini aşan tutarda işletme veya aynın devralınması veya kiralanmasına ilişkin sözleşmelerin geçerliliği GK'nın onaylamasından sonra tescil ve ilan edilmesine bağlanmıştır (TTK m. 356). Fakat bu hüküm, önemli miktardaki sermaye oranını ve konu olacak hukuki işlemleri tanımlayarak uygulamayı netleştirilmiştir.

Kanun koyucu, "önemli miktarda şirket varlığını" tanımlamamıştır. Bu eksiklik sebebiyle doktrinde bazı tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, "önemli miktarda şirket malvarlığının nedir? İkincisi, önemli miktarda şirket malvarlığının satışı kararı hangi oy oranı ile alınması gerekir? Nihayet üçüncüsü ise, TTK m. 408, f. II-e hükmü limited şirketlere kıyasen uygulanabilir mi?

Kanaatimizce, bütün anonim ortaklıklar için geçerli olacak şekilde "*önemli miktarda şirket varlığı*" kavramının tanımlanması mümkün değildir. Zira, bu tanım her bir ortaklığın kendisine özgü yapısı gereğince farklı olacaktır. Bu itibarla, her bir anonim ortaklık kendisine ait "*önemli miktarda şirket varlığının*" ne olduğunu tanımlanması ve alenileştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Anonim Ortaklık, Önemli Miktarda Şirket Varlığı, Toptan Satış.

Some Remarks Decision On Regulation Wholesale of Substantial Amount of Joint Stock Company' Asset

Abstract

A joint stock company has got two mandatory organs. First of these is the general assembly (GA). Another of these is the board of directors (BoD). The board of directors is authorized to make a decision and execute all issues except the competency of general assembly comply with statute and article of association (Turkish Commercial Code/TCC art. 374). For this reason, BoD is competent about all issues except which was given to GM by statute and article of association. In this context, BoD has authority both to make a decision and execute all issues and represents the joint stock company.

GA has the authority to make a decision about important matters at a joint stock company. Thus, GA is decision making body and authority for duties given by statute and article of association.GA doesn't have representative authority. In this context, after taking the decision wholesale of a substantial amount of asset by GM, it is required that assets should be executed by BoD.

I review the subject that wholesale of the significant amount of company asset as one of the indispensable and inalienable authority of GA (TCC art. 408, f. II-f). A similar regulation has existed in the process of liquidation. According to this, the decision of GA has been obligated to wholesale of the significant amount of company asset too (TCC art. 538, subpart. II). Although not yet alike, the validity of agreement of taking over or leasing of an asset and undertaking that has exceeded ten percent of stock capital depends on the approval of GA and being registered and declared in two years from registration of the company (TCC art. 356). But this article was defined by clarifying subject to the legal transaction that proportion of a significant amount of company asset.

The lawmaker didn't define a significant amount of company assets. Causing this deficiency, the debate has been arising at doctrine. One of these is what is a significant amount of company asset? Second of these is what is vote rate to decide to wholesale of a substantial amount of company asset? Finally third of these is, whether it can be upheld analogy TCC art. 408, f. II-f to a limited company or not?

In my opinion, it isn't possible to define the concept of a significant amount of company asset that is true of all joint stock companies. Yet this definition has to be different for each company cause of its structure. In this respect; Each joint stock company has to regulate the rules to define what is a significant amount of company asset and that being declared.

Keywords: Joint Stock Companies, Substantial Amount of Asset, Wholesale.

I-GİRİŞ

Tüzel kişiler, gerçek kişilere özgü cins, yaş, hısımlık gibi nitelikler dışında bütün haklara ve borçlara ehildirler (TMK m. 48). Tüzel kişilerin fiil ehliyetinin sınırlarını ise hak ehliyeti çizer. Anonim şirketler de kanuna ve esas sözleşmeye göre genel kurul (GK) ve yönetim kurulu (YK) organlarına sahip olmakla fiil ehliyetini kazanır (TMK m. 49). Bunları TTK m. 126 hükmünün TMK'ya yaptığı atıfla söylemek mümkündür. Bu kapsamda, AO'nun fiil ehliyetine sahip olmasının iki yönü bulunur. Bunlardan ilki, iç temsil AO'nun tüzel kişi olarak iradesinin oluşması aşamasıdır. Diğeri ise dış temsil AO'nun oluşan bu iradesinin dış dünyaya yetkili organı tarafından açıklanmasıdır.

Anonim ortaklıkta (AO) önemli miktarda şirket malvarlığının satışı ise temsil konusuyla ilgilidir. Bu kapsamda temsil hükümleri konusunda üç farklı düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan ilki, genel hüküm mahiyetinde düzenlenmiş olan TBK m. 40 ile 48. Madde arasındaki hükümlerdir. İkinci sırada ise ticari işletmeye özgü olarak tacir yardımcılarının, tacir yardımcısı sıfatına uygun şekilde ticari temsilci (TBK m. 547 ile 550) ve ticari vekil (TBK m. 551) düzenlenmiştir. Nihayet üçüncü sırada ise özel bir temsil olan organ temsili hükmü yer alır. AO'larda temsil özel olarak düzenlenmiştir (TTK m. 371 ile 373). Temsil ile ilgili olarak uygulanacak özel hüküm bulunmadığı durumda TBK m. 40 ile 47 arasında düzenlenmiş temsile ilişkin genel hükümler uygulama alanı bulacaktır.

AO'da önemli miktarda malvarlığının toptan satışı, organlar arasında yönetme ve temsil ile birlikte temsille ilgili bir konudur. Doktrinde TTK m. 408, f. II-f'de düzenlenmiş olan hüküm birçok yönden tartışılan konulardan birisidir.

II-ANONİM ORTAKLIKTA ORGANLARIN KARAR ALMA YETKİLERİNİN SINIRLARI

AO'da karar alma (yönetim) konusunda iki organ bulunmaktadır. Bu organlardan birsinin uzun süreden beri toplanamaması veya mevcut olmaması fesih nedenidir (TTK m. 530). Bunlardan ilki sadece karar alma yetkisi bulunan genel kuruldur (GK) (TTK m. 407). Diğeri ise hem karar alma hem de temsil yetkisine sahip yönetim kuruludur (YK) (TTK m. 359). YK'nın, GK tarafından alınan kararların yerine getirilmesinde temsil yetkisi bulunmaktadır. Başka bir deyişle, AO'da GK tarafından alınan kararların icrası yönetim kurulu için hem hak hem de yükümlülüktür. Bu düzenlemeden görüleceği üzere TTK'da organlar arasında iş bölümü getirilerek YK lehine yetkilerin genişletilmesi sağlanarak YK'nın yetkilerine ağırlık verilen bir sistem benimsenmiştir[1].

Önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı, GK'nın devredilemez görev ve yetkileri arasında sayılmıştır (TTK m. 408, f. II). Bu hükümle YK'nın yetkilerini düzenleyen TTK m. 374 birlikte değerlendirildiğinde fonksiyon farklılığının ortaya konduğu ve TTK m. 374 ile 375'in tamamlayıcısı olduğu görülmektedir[2]. Ancak, önemli miktarda şirket varlığının net bir tanımının yapılmaması, GK ile YK arasındaki görev ve yetki ayrımını belirsiz bir hale getirmiştir. Bu durum ticari hayatın ihtiyaç duyduğu sürat ve işlem güvenliğini tehdit etmektedir.

A- Genel Kurulun Karar Alma Yetkileri

Şahıs şirketlerinde önemli kararlar ortakların tamamının bulunduğu kurullarda alınmaktadır. Adi ortaklıkta, olağan dışı kararlar (TBK m. 625, f. III) ile kollektif ortaklıkta olağan iş ve işlemler dışında kalan konularda ortakların oy birliği aranmıştır (TTK m. 223). Oy birliği usulü, önemli kararlara bütün ortakların katılmasını zorunlu kılmaktadır. Kollektif ortaklıkta önemli miktarda şirket varlığının toptan satışına ortaklar oybirliği ile karar almadığı sürece yasaktır. Oy birliği sağlanamadığı hallerde mahkeme toptan satışı karar verebilir (TTK m.295).

[1] Biçer, Levent/Hamamcıoğlu, Esra; Anonim Ortaklıklarda Genel Kurulun Devredilmez Yetkileri Kapsamında Önemli Miktarda Şirket Varlığının Toptan satışı ve Uygulama Alanı (TTK m. 408, f. II-f), Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, Haziran 2013, s. 37.

[2] Kendigelen, Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu- Yenilikler, Değişiklikler İlk tespitler, Güncellenmiş 2. Basıdan 3. Tıpkı Bası, İstanbul 2016, s. 308.

Doktrinde şahıs şirketlerinde geçerli olan olağan ve olağanüstü işlem ayrımına bağlı olarak, olağanüstü işlemlerde karar verme yetkisinin GK'da olması gerektiği savunulmuştur [3]. Yazar, daha sonra bu ayrımın kollektif şirketlerde düzenlediğini ve böyle bir ayrımın AO'lar için geçerli olmadığını gerekçe olarak göstermiştir[4].

Sermaye şirketlerinde de esas itibariyle önemli kararlar GK'larda alınır. Ancak, önemli nitelikte bu kararlar kanunda sayılmak suretiyle net bir şekilde tanımlanmıştır. GK, en az yılda bir defa mart ayı sonuna kadar olağan, gerektiğinde ise olağanüstü toplanır. GK, kanunda ve esas sözleşmede açıkça öngörülmüş olan hallerde karar alır (TTK m. 408, f. I). Çeşitli hükümlerde öngörülmüş bulunan devredilmez görev ve yetkiler saklı kalmak kaydıyla, GK TTK m. 408, f. II sayılan görev ve yetkiler devredilemez. Bu kapsamda birleşme (TTK m. 151), bölünme (TTK m. 173), tür değiştirme (TTK m. 189), tasfiye memurunun atanması (TTK m. 536, f. I) ile görevden alınması (TTK 537, f. I) ile tescilden itibaren iki yıl içinde sermayenin onda birini aşan tutarda devralma veya kiralama da sayılabilir (TTK m. 356, f. I). Ancak, GK'nın daimi bir organ olmaması, toplanmasının zaman alması ticari hayatın gerektirdiği sürat konusunda gereklilik dikkate alındığında vereceği kararların sayısının azaltılması gerekir[5].

Konumuzla ilgili AO'da önemli miktarda malvarlığının satışının GK'nın devir edilemez yetkileri arasında sayılmıştır (TTK m. 408, f. I-f). Ancak, TTK m. 408, f. II-f dışındaki kararlarda konular net olarak belirlenmiştir. Ancak, önemli miktarda mal varlığının tanımlanması çeşitli tip ve büyüklükteki AO'lar için zorluk göstermektedir.

GK'nın devredilmez yetkilerinde, kurul tüzel kişinin iç temsil ilişkisinde iradesini oluşturacaktır. Önemli miktarda malvarlığının satışı konusunda oluşan bu irade kanunen aranan nisapla kabul edilmesiyle genel kurul toplantı tutanağında somutlaşır. Somutlaşan, önemli miktarda malvarlığının satışı konusundaki irade YK üyeleri tarafından dış temsil ilişkisinde icra edilmesi gerekir. Ancak, bu karar YK üyelerinin sorumluluğuna yol açacaksa, YK veya üyelerden biri GK kararının iptali için dava açabilir (TTK m. 445).

GK'ya önemli miktarda malvarlığının satışına ilişkin konu gündemi, hazırlayan YK tarafından getirilecektir. Bu kararın alınmasını gerektiren gerekçelerinde belirtilmesi gerekir. GK bunları tartıştıktan sonra önemli miktarda malvarlığının satılmasına, satılmamasına veya satılacaksa toptan satışın pazarlık usulü ile veya açık artırma ile mi yapılacağı konusunda bir yöntem belirleyerek, icrasını YK'ya bırakacaktır.

GK kararı olmadan satılan önemli miktarda malvarlığının satışına dair sözleşme emredici hükme aykırı olduğu için kesin hükümsüzdür (TBK m. 27). Ancak, temsil hükümleri çerçevesinde TTK m. 371, f. III ve TTK m. 39, f. II hükmüne göre satın alan kişi iyi niyetli ise sözleşmenin geçerli olduğu söylenebilir.

B- Yönetim Kurulunun Karar Alma Yetkileri

YK ortaklığın yönetim (karar alma) ve temsil organıdır. YK üyelerinin ve sayısının esas sözleşmede gösterilmesi zorunludur (TTK m. 339, I-g). YK, TTK m. 374'te sayılan devredilmez görev ve yetkileri dışındaki görev ve yetkilerini murahhas üyelere veya

[3] İmregün, Oğuz, Anonim Ortaklıklar, 4. Bası, 1998, s. 206.
[4] İmregün, 207.
[5] Genel kurul için bkz. ÇAMOĞLU (Poroy/Tekinalp); Ortaklıklar Hukuku I, 13. B, İstanbul 2014, s. 476; Bahtiyar, Mehmet, Ortaklıklar Hukuku, İstanbul, 12. Bası, İstanbul 2018, s. 150.

müdürlere bırakabilir (TTK m. 367, f. I). Yönetim devredilmediği takdirde YK üyelerinin tümüne aittir (TTK m. 367, f. II). YK kendisine bırakılan alanda kanun ve esas sözleşme uyarınca GK'nın yetkisinde bırakılmış bulunanlar dışında, şirketin işletme konusunun gerçekleştirilmesi için gerekli olan her çeşit iş ve işlemler hakkında karar almaya ve uygulamaya yetkilidir (TTK m. 374).

AO'da temsilde kanuni rejim, YK tek kişiden oluşmuyorsa veya esas sözleşmede aksi düzenlenmemişse temsil yetkisinin çift imza ile kullanılması şeklinde düzenlenmiştir (TTK m. 370). Temsil yetkisi, YK tarafından bir veya birden fazla üyeye ya da murahhas müdürlere devredilebilir[6]. Ancak, bu halde dahi en az bir YK üyesinin temsil yetkisine sahip olması zorunludur (TTK m. 370, f. II).

TTK'da YK'nın dış ilişkide temsil yetkisinin sınırsızlığı temel ilkedir[7]. Bu dış temsil yetkisine getirilen sınırlama kanun hükmü ile veya kanun ile AO tarafından yasal olarak getirilmesine izin verilen konularda mümkün olabilir. Bu kapsamda YK'nın temsil yetkisinin sınırlaması, kanunda öngörülen şekilde sadece merkez veya şube işleri ya da birlikte temsil kuralı (TTK m. 370) tescil ve ilan edilmesi kaydıyla mümkün olabilir (TTK m. 371). Bu kapsamda, YK tescil ve ilan edilmesi şartıyla kanunda belirtilenler dışında iyiniyetli üçüncü kişilere karşı temsil sınırlaması mümkün değildir[8].

YK temsile yetkili kişileri ve bunların temsil şeklini gösterir kararını noterde onaylanmış suretini, tescil ve ilan edilmek üzere ticaret siciline verir (TTK m. 373, f. I). Bu kişilerin temsil yetkisinin kaldırılasından sonra aynı şekilde ticaret sicilinde tescil ve ilan edilmesi gerekir. Zira, yetkinin geri alındığı hallerde aynı şekilde geri alındığını üçüncü kişilere bildirilmezse yetkinin geri alındığını iyi niyetli üçüncü kişilere karşı ileri süremez (TBK m. 42, f. II). Aksi halde, temsil yetkisi verilen kişi temsil yetkisinin sona erdiğini bilmediği sürece AO bu kişinin yapmış olduğu hukuki işlemin sonuçlarıyla bağlıdır (TBK m. 45, f. I).

Öte yandan TTK m. 498, f. II'de sayılan GK'nın devredilmez görev ve yetkileri içinde sayılan bir işlemin YK tarafından yapılması yokluk derecesinde geçersiz bir işlemdir. Bu işlem başından beri geçersizdir. GK'nın sonradan vereceği onayı dahi bu işlemi geçerli hale getirmesi mümkün değildir.

Öte yandan, önemli miktarda malvarlığının rehin edilmesinde GK kararına ihtiyaç yoktur. Zira, kredi temin etmek amacıyla bir şirkete ait malvarlığının tümünün veya önemli bir miktarının rehin edilmesi işletme faaliyeti içinde olağan bir işlemdir.

III-ANONİM ORTAKLIĞIN ÖNEMLİ MİKTARDA MALVARLIĞI

AO, limited ve paylı komandit ortaklık ile birlikte sermaye şirketleri grubunda tasnif edilmiştir (TTK m. 124). Sermaye şirketlerinde alacaklıların teminatını esas sermaye teşkil eder. Bu itibarla, sermaye şirketleri hukukunun en önemli ilkelerinden birisi de sermayenin korunması ilkesidir. Bu nedenle, Yargıtay uygulamasını kanun hükmünde dönüştürmek maksadıyla "önemli miktarda şirket varlığının toptan satışını" genel kurulun yetkisindeki hükümler içinde düzenlemiştir (TTK m. 408, f. 2-f).

---

[6] Bu konuda bkz. Şener, Oruç Hami, Torik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku, 3. Bası, Ankara 2017, s. 369: Bahtiyar, 234.

[7] Aydın, Alihan, Anonim Ortaklık Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisinin Sınırları ve Temsil Yetkisinin/Gücünün Kötüye Kullanılması Sorunu, C. XXX, S. 1, Mart 2014, s. 183.

[8] Şener, 378; Bilgili, Fatih/ Demirkapı, Ertan, Ticaret Hukuku Bilgisi, 12. Baskı, Bursa 2017, s. 271.

Önemli miktarda mal varlığı kavramı tanımlanmamış ve bu kavramın tanımlanması doktrin ve uygulamaya bırakılmıştır. Bir görüşe göre eTTK m. 443, f. II'de düzenlenen ve önemli miktarda malvarlığını karşılayan aktif kelimesinden bilançonun aktif tarafında yer alan hemen tahsili mümkün bulunmayan alacaklar da dahil olmak üzere tüm malvarlığının anlaşılması gerektiğini ifade edilmektedir[9]. Başka bir görüşe göre (aktif) önemli miktarda malvarlığına aktif ve pasiflerinden oluşan bir bütündür. Bu durumda, işletmenin devrinden bahsedilir ve devir işlemi TBK m. 202 hükmüne göre yapılması gerekir[10]. Nihayet üçüncü görüşe göre, Halka açık anonim ortaklıklar yönünden "önemlilik" kriteri SPK'nın Seri II no. 23.1 nolu "Önemli Nitelikteki İşlemlere İlişkin Ortak Esaslar ve Ayrılma Hakkında Tebliği'nin 5 ve 6. maddelerinde öngörülmüştür. Buna göre önemli miktar "*malvarlığının tümünün veya önemli bir bölümünün devredilmesi*" olarak tanımlanmıştır[11].

İmregün'ün önemli miktarda mal varlığının tespitinde temel işlem kriteri de dikkate alınabilir[12]. Buna göre, işletme konusu dışında AO'nun doğrudan işletme konusu mal veya hizmetleri üreten malvarlığı önemli miktarda mal varlığı olarak tanımlanabilir. AO'nun sahip olduğu ticari işletmenin devredilmesi (TBK m. 202) veya kiralanması bu kapsamda sayılabilir.

TTK m. 408, f. 2-f hükmü AO'nun temsilinde getirilen ilkelere aykırı ve önemli miktarda malvarlığının tespitinde uygulamada sıkıntılara yol açacak niteliktedir[13].

Bu ifadeden önemli miktarda mal varlığı satışı kararının da önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, önemli miktarda olmayan malvarlığı satışı kararı da önemli olabilir. Örneğin, holding AO'da sahip oldukları % 51 oranındaki hisse senedinden % 2'lik kısmının % 49 hisseye sahip olan diğer bir ortağa devredilmesi miktar bakımından önemli miktar olmamakla birlikte verilen karar yönetimi belirleme hakkının kaybına sebep olacaksa burada da önemli bir kararın varlığından söz edilebilir.

Doktrinde, önemli miktarda malvarlığının GK kararı olmadan satışı işleminin geçersizliği konusunda tartışma bulunmaktadır. Bir görüşe göre, bu işlem emredici hükümlere aykırı bir işlemdir. Bu nedenle yaptırımı yokluk veya butlan sebebiyle geçersizlik olacaktır[14]. Bu görüşü savunan yazar daha sonra işlemin batıl olacağını ancak, iyi niyetli kişilerinde korunmasına işaret ederek, devir konusu olan önemli miktarda malvarlığının gayrimenkul olması durumunda iyi niyetli mal iktisabın tapu siciline güven ilkesi gereğince korunması gerektiğini ifade etmiştir[15]. Yazar devamında ticaret siciline kayıtlı unsurlarda ticaret siciline güven ilkesi bulunmadığından GK kararı olmadan önemli miktarda mal varlığının devri işlemi

---

[9] Karahan, Sami, Anonim Şirketlerde Tasfiye, Konya 1998, s. 200 dn. 234 nolu atfı ile Domaniç, Hayri, Türk Ticaret Kanunu, Şerh II, s. 1480.

[10] Karahan, 200.

[11] TEKİNALP (Poroy/Çamoğlu); Ortaklıklar Hukuku II, 13. B, İstanbul 2017, s. 723; Barut, Ahmet, Kayıtlı Sermaye Sistemine Tabi Halka Açık Olmayan Anonim Şirketin Önemli Miktardaki Malvarlığının Toptan Satış İşleminde Yönetim Kurulu Yetkisinin Tartışılması, İBD, C. 93, S.2, Mart-Nisan 2019, s. 131.

[12] İmregün, 207.

[13] Kendigelen, 308.

[14] Özdamar, Mehmet; Anonim Ortaklığın Sahip Olduğu Malvarlığının Yönetim Kurulu Tarafından Topluca Devredilmesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 14, S. 2, y.2006, s. 111; Dural, 232; Ayoğlu, Tolga; Önemli Miktarda Şirket Varlığının Satışında Genel Kurul Kararının Hukuki Niteliği, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 2, Haziran 2017, s. 99; Biçer/ Hamamcıoğlu, 38.

[15] Özdamar, 114.

geçersizlik yaptırımı ile muhatap olacağı görüşündedir[16]. Başka bir görüşe göre, önemli miktarda malvarlığının tespitinde zorluk yaşanabilir. Böyle bir durumda önemli miktarda mal varlığının satışı kararının YK tarafından alınması halinde YK'nın almış olduğu karar batıldır. YK GK'nın yetkisine giren bir konuda işlem yaptığı için sorumluluğu gündeme gelebilir[17]. Benzer bir görüşe göre, önemli miktarda malvarlığının satışı GK'nın devir edilmez yetkileri içindedir. GK'nın kararı olmadan şirket tüzel kişiliğinin önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı söz konusu olamayacağından TTK m. 371 uyarınca temsile yetkili olanların önemli miktarda şirket varlığı konusunda şirketi temsil yetkileri bulunmayacağını kabul etmek gerekir. Bu durumda, şirket alacağı kararla onay verirse baştan itibaren geçerli hale gelir. Aksi halde satış işlemi baştan itibaren geçersizdir[18]. Başka bir görüşe göre ise, TTK m. 408, f. II-f YK'nın iç temsil yetkisine getirilmiş bir sınırlamadır. Bu itibarla, YK'nın dış temsil yetkisine kanunla getirilen bir sınırlama bulunmadığından ticari hayatın gerektirdiği sürat ve işlem güvenliğini korumak yapılan devir işlemin geçerli olduğu kabul edilmektedir[19].

Sonuç olarak bir AO'ta tasfiye sonucunu doğuran tüm malvarlığının veya tümüne yakın malvarlığının önemli miktarda olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, malvarlığını tümü olmamakla birlikte faaliyetini sona erdirecek tutarda malvarlığı da önemli miktarda olduğu kabul edilmelidir. Bir malvarlığının ortaklığın tek malı olması tasfiye sonucunu doğurmayacak ise önemli miktarda olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, önemli miktarda mal varlığına bütün AO tiplerinde geçerli bir tanım vermek mümkün değildir. Bu nedenle, önemli miktarda mal varlığını tespitinin bağımsız denetim şirketi tarafından yapılması daha gerçekçi bir yöntem olacaktır (TTK m. 397, f. IV). Denetim raporunda yer alan önemli miktarda malvarlığının tescil ve ilan edilmesiyle üçüncü kişilerdeki iyi niyet iddiası ortadan kaldırabilecektir.

IV- ANONİM ORTAKLIĞIN ÖNEMLİ MİKTARDA MALVARLIĞININ SATIŞINDA ARANACAK KARAR NİSABI

6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanununda (eTTK) önemli miktarda malvarlığının satışını düzenleyen bir hüküm yoktu. Ancak, AO tasfiyesinde tasfiye memurlarının aktiflerin satma salahiyetinin düzenlendiği TTK m. 538'i karşılayan eTTK m. 443, f. II'de "Aktiflerin toptan satılabilmesi için umumi heyetin kararı gerekliydi. Bu kararın alınması için ilk toplantıda şirket sermayesinin en az yarısına sahip pay sahipleri ve temsilcileri hazır bulunması gerekir. Bu nisapla toplanılmadığı durumda ikinci toplantı en geç bir ay içinde ikinci toplantıda şirket sermayesinin en üçte birine sahip pay sahipleri ve temsilcileri hazır bulunması gerekir. Bu toplantılarda, toplanan umumi heyetin kararları mevcut reylerin ekseriyetiyle karar alınması şart koşuluyordu (eTTK m. 388, f. II-III: TTK m. 421). Kanun koyucu, burada pay sahiplerini korumadan öte tasfiye memurlarını korumak içinde böyle bir hüküm düzenleme gereği duymuş olabilir. Zira, çoğunlukla malvarlığının toptan satışı, her zaman perakende satışından daha ucuz olmaktadır.

[16] Özdamar, 115.
[17] Hamamcıoğlu/Biçer, 46.
[18] Dural, Ali; Anonim Ortaklığın Önemli Miktarda Varlığının Satışına İlişkin Genel Kurul Kararının İçeriği ve Kapsamı, Prof. Dr. Hamdi Yasaman'a Armağan, İstanbul 2017, s. 238.
[19] Aydın, 167; Ayoğlu, 103.

TTK m. 408, f. II-f'in karar nisabı konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkındaki Yönetmeliğin 22. maddesinin 12. fıkrasında önemli miktarda malvarlığının toptan satışı kararının sermayenin en az % 75'ini temsil eden pay sahiplerinin olumlu oyu ile alınacağını ilk toplantıda bu nisabın bulunamaması halinde ikinci toplantıda da bu nisabın aranacağı düzenlenmiştir[20]. Ancak, bu hüküm normlar hiyerarşisine aykırıdır. Bu nedenlerle, konu doktrinde karar nisabı tartışmalı hale gelmiştir. Bir görüşe göre, önemli miktarda mal varlığının satışında tasfiye ile aktif halde bulunma gerekçesiyle farklı toplanma ve karar nisaplarının belirlenmesi hukuk mantığına aykırı olduğu gerekçesiyle TTK m. 408, f. II-f'de TTK m. 421f. I'de belirlenen oranların uygulanması gerektiğini savunmaktadır[21]. Diğer bir görüşe göre, kanun koyucu şirket varlığının toptan satışında ağırlaştırılmış nisapla alınmasını isteseydi bunu açık bir şekilde öngörmüş olması gerekirdi. Kanun koyucu böyle bir düzenleme yapmadığından toptan satış kararları basit nisaplar ile alınması gerekir. Ancak, doktrinde ortaya çıkan bu sonuç azınlık haklarını ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir[22].

Kanaatimizce, önemli miktarda malvarlığı satışında bir nisap öngörülmediğinden genel kural mahiyetinde olan basit nisapla bu kararın alınması yeterli olacaktır (TTK m. 418). Ağırlaştırılmış nisapla alınması düzenleyen hüküm istisnai bir hüküm olduğundan dar yorumlanması gerekir. Ayrıca, kanun koyucu böyle bir tercihte bulunması halinde bunu açık bir hükümle düzenlemesi gerekirdi.

V- TTK m. 488, f. II-f HÜKMÜ LİMİTED ŞİRKETLERE UYGULANMASI

LO'da tıpkı AO gibi sermaye şirketi olarak sayılmıştır. TTK m. 644'de Uygulanacak Hükümler başlığını taşıyan hükümde sayılan AO'lara ilişkin hükümlerin LO uygulanacağı belirtilmiştir. Ancak, TTK m. 408, f.II-f hükmü LO uygulanacak hükümler arasında sayılmamıştır.

Bu nedenle, doktrinde, TTK m. 408, f.II-f'in kanunlaşma gelişmesinden bu hükmün LO'lara uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalı hale gelmiştir. Bir görüşe göre TTK m. 408, f. II-f hükmünün Yargıtay kararlarından kaynaklandığını, TTK m. 616'da yer verilmemesinin ihmalden kaynakladığını bu nedenle anılan hükmün kıyasen uygulanmak suretiyle doldurulması gerektiği savunulmaktadır[23]. Limited ortaklılara kıyasen uygulanması mümkün değildir. Limited ortaklıkta ise genel kurulun devredilmez yetkileri (TTK m. 616) sayıldıktan sonra, önemli kararların neler olduğu ayrıca sayılmıştır (TTK m. 621). Ancak, önemli miktarda mal varlığı satışına ilişkin bir hüküm düzenlenmemiştir. AO'lar için düzenlenmiş olan TTK m. 408, f.II-f istisnai bir hükümdür. Bu nedenle, kıyas yapılarak uygulanması mümkün değildir. Ayrıca, LO'da pay sahiplerinin şirket işlerini denetleme hakları, AO'ya göre daha kapsamlı ve geniştir. Her ortak, müdürlerin şirketin bütün işleri ve hesapları hakkında bilgi vermelerini isteyebilir ve inceleme yapabilir (TTK m. 614). Bu nedenle, istisnai mahiyette bir hükmün LO bakımından açık bir atıf olmadan uygulanması hukuk devleti ilkesine aykırıdır.

[20] Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkındaki Yönetmelik, RG. 28.Kasım 2012, S. 28481.
[21] Ayoğlu, 95.
[22] Kendigelen, 309.
[23] Biçer/ Hamamcıoğlu, 49; Dural, s. 227 dn.3; Özdamar, 106.

VI- SONUÇ

Önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı konusunda eTTK'da bir düzenleme bulunmuyordu. Ancak, tasfiye aşamasında uygulanan eTTK m. 443, f. II'de "Aktiflerin toptan satılabilmesi" için umumi heyetin kararı aranması konusundaki hüküm Yargıtay kararları[24] ile tasfiye halinde olmayan AO'ların "önemli miktardaki malvarlığının toptan satışında" uygulamıştır. Bu uygulama TTK m. 408, f. II-f'de düzenlenerek kanun hükmü haline getirilmiştir. Bu hüküm AO'ta temsili düzenleyen hükümlerdeki ilkelere aykırılık teşkil etmektedir. Tasfiye halinde bulunan AO'ya uygulanmak üzere düzenlenen istisnai nitelikteki hükmün dar yorumlanması gerekir. Bu nedenle, aktif halde bulunan AO'ya uygulanması temsil hükümleri bakımından isabetli olmamıştır. TTK m. 408, f. II-f'de GK'nın şatış kararını vermesinden sonra bu kararın TTK m. 356, f. I'de olduğu gibi ticaret siciline tescil edilmesi şartı da getirilmemiştir. Bu kapsamda, tescili zorunlu bir durum bulunmadığından, üçüncü kişilere karşı ancak bildikleri veya bilmeleri gerektiği ispat edildiği takdirde ileri sürülebilir (TTK m. 36, f. IV). Buradaki bilme ile bilmek zorunda eş tutulmalı ve üçüncü kişinin ağır ihmali sonucundaki bilmeme durumu ispat edilmesi durumunda satış sözleşmesiyle bağlı olmama durumu ortaya çıkacaktır.

Genel kurala göre önemli miktarda malvarlığının satışı hakkında GK kararı olmadan satışın gerçekleştirilmesi emredici hükme aykırı olduğu için yokluk derecesinde bir geçersizlik söz konusu olacaktır (TBK m. 27). Bu sözleşmeye konusu olan mallar hakkında sonradan GK'nın toptan satış kararı alması da satış işlemini geçerli hale getirmeyecektir[25]. Başka bir deyişle askıda geçersizlik durumu söz konusu değildir. Bunun tek istisnası GK kararını satış kararı olmadığını bilmeyen veya bilecek durumda olmayan iyi niyetli üçüncü kişilerle yapılan satış sözleşmesidir. Bu sözleşme yapıldığı andan itibaren geçerlidir. Bu sözleşmenin butlanla sakat olduğu zaman süresi ile kısıtlanmaksızın her zaman geçersizliğinin tespiti istenebilir. Bu geçersiz olan işleme GK onam (icazet) vermesi ne anlama gelecektir. Yetkisiz temsil hükümlerine göre baştan itibaren geçerli hale geleceği düşünülebilir. Ancak, burada devredilemez görev ve yetki söz konusudur (TTK m. 408, f. II). GK kararı olmadan yapılan YK'nın satışına onay vermesi söz konusu değildir. GK önemli miktardaki malvarlığının toptan satışına karar verip YK'yı işlemleri tamamlamak için görevlendirmesiyle mümkün olacağından GK kararına dayanan yeni bir satış sözleşmesinin yapılması gerekir.

AO'da YK'nın temsil yetkisinde sınırsız olması esastır. Bu ilke, temsil yetkisinin sınırlandırılması iyi niyetli üçüncü kişilere hüküm ifade etmeyeceği istisnasıyla ifade edilmiştir. Bu sınırlama, kanunda öngörülen şekilde temsilin sadece merkez veya şube işleri ile birlikte temsil kuralı dışında sınırlandırılması iyi niyetli üçüncü kişilere karşı geçersiz olacaktır (TTK m. 373, f. II). Bu itibarla, YK'nın yetkilerine GK kararına hasredilerek TTK m. 408, f. II-f ile getirilen sınırlama iç temsil hükümlerin ilişkin olduğundan iyi niyetli üçüncü kişilere karşı geçersiz olacaktır. Ancak, üçüncü kişi YK'nın önemli miktarda malvarlığının satışı işleminde yetkisiz olduğunu biliyorsa bu işleminin geçersiz olmasından dolayı zarara uğrasa dahi bunun tazmin edilmesini isteyemeyecektir.

[24] 11. HD, 17.01 2000 tarih ve 1999/8298. E, 2000/19. K; 11. HD, 14.02.2005 tarih ve 2004/4501. E, 2005/1130. K.

[25] Aksi görüş için bkz. Biçer/ Hamamcıoğlu, 47.

Diğer bir geçerlilik durumu ise şirketin ortaklık yapısına bağlı olarak ortaya çıkabilir. AO tek ortaklı veya % 51 hisseye sahip ortak yahut GK'da tek başına karar alabilecek durumda olan kişi aynı zamanda temsil yetkisine sahip YK üyesi ise, GK önemli miktarda malvarlığı kararı olmadan yaptığı satışın geçerli olması gerekir. Zira, şirket yönetiminde hakim durumda olan kişinin kendi yaptığı işlemi şekil yönünden geçersiz olduğunu ileri sürmesi hakkın kötüye kullanılmasını teşkil edecektir (TBK m. 2). Başka bir deyişle, satış işleminin karşı tarafının bizzat yanıltan YK üyesinin, sonradan YK'nın yetkisinin olmadığını ileri sürmesi hakkın kötüye kullanılması yasağı teşkil edeceğinden dinlenmemesi gerekir[26].

Doktrinde Kırca tarafından ileri sürülen görüş kanaatimizce isabetlidir. Bu görüşe göre önemli miktardaki malvarlığının toptan satışında kanunla yapılmış tescili caiz olamayan YK'nın yetkilerinin sınırlaması söz konusudur. Ortaklık, YK'nın yaptığı işlemle bağlı olmadığını ileri sürebilmesi için üç şartın birlikte bulunması gerekir. Bunlardan ilki, YK'nın GK kararı olmadan önemli miktardaki malvarlığının toptan satışını yapmış olmasıdır. İkincisi, AO'nun bu satıştan zarar görmüş olması gerekliliğidir. Nihayet üçüncüsü ise üçüncü kişinin önemli miktardaki malvarlığının toptan satışının GK kararı olmadan satın aldığını bilmesi veya bilgisizliği kendi ağır ihmalinden kaynaklanması iyi niyeti ortadan kaldıracaktır[27]. Bu şartları taşımayan önemli miktardaki malvarlığının toptan satışının geçerli olduğunu kabul etmek gerekir[28].

Öte yandan, GK ile YK arasında yetkinin net bir şekilde belirlenmesi için her bir AO'da "önemli miktardaki malvarlığının" net ve tartışmasız şekilde bağımsız üçüncü kişi olan uzman denetim şirketi tarafından tanımlanması gerekir. Bağımsız denetim şirketine denetim raporunda önemli miktarda malvarlığını oluşturan aktiflerin saymak suretiyle belirlemesi görevi verilmelidir (TTK n. 402). Bu kapsamda, TTK m. 366'da YK her yıl üyeleri arasından bir başkan ve vekilini seçme görevi verilmiştir. Bu hükme YK üyeleri bağımsız denetim şirketin belirlediği "önemli miktardaki malvarlığının" ve YK üyeleri arasındaki iş bölümü ve başkan ile vekili ile birlikte tescil ve ilan edilmesi zorunlu tutulmalıdır. Böyle bir düzenleme ile kanunla YK'nın yetkisinin dışında kalan GK satışında karar alma yetkisi olan "önemli miktardaki malvarlığının" tescil ve ilan edildiği için üçüncü kişiler bilmedikleri ileri süremeyeceklerinden dolayı iyi niyet itirazı ortadan kalkacaktır. Bu düzenleme ile TTK m. 371, f. III'de hüküm mahiyetinde bir temsil yetkisinin sınırlaması söz konusu olabilir. Böylece, TTK m. 408, f. II-f'deki düzenleme temsil ilkeleri ile uyumlu hale getirilmiş olacaktır.

Kaynaklar

Aydın, Alihan; Anonim Ortaklık Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisinin Sınırları ve Temsil Yetkisinin/Gücünün Kötüye Kullanılması Sorunu, C. XXX, S. 1, Mart 2014, s. 123-188.

[26] Kılıçoğlu, Ahmet; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Bası, Ankara 2018, s. 226.
[27] Aydın, 163; Kırca, İsmail; Ticaret Şirketlerinde Temsil Yetkisine Getiren ve Tescili Caiz Olmayan Sınırlandırmaların Üçüncü Kişilere Etkisi, Batider, C. XVII, S. 3, 1994, s.157.
[28] Aksi görüş için bkz. Biçer/ Hamamcıoğlu, 50.

Ayoğlu, Tolga; Önemli Miktarda Şirket Varlığının Satışında Genel Kurul Kararının Hukuki Niteliği, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 2, Haziran 2017, s.93-103.

Bahtiyar, Mehmet; Ortaklıklar Hukuku, İstanbul, 12. Bası, İstanbul 2018.

Barut, Ahmet; Kayıtlı Sermaye Sistemine Tabi Halka Açık Olmayan Anonim Şirketin Önemli Miktardaki Malvarlığının Toptan Satış İşleminde Yönetim Kurulu Yetkisinin Tartışılması, İBD, C. 93, S.2, Mart-Nisan 2019, s. 129-139.

Biçer, Levent/Hamamcıoğlu, Esra; Anonim Ortaklıklarda Genel Kurulun Devredilmez Yetkileri Kapsamında Önemli Miktarda Şirket Varlığının Toptan satışı ve Uygulama Alanı (TTK m. 408, f. II-f), Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, Haziran 2013, s. 33-51.

Bilgili, Fatih/ Demirkapı, Ertan; Ticaret Hukuku Bilgisi, 12. Baskı, Bursa 2017.

ÇAMOĞLU (Poroy/Tekinalp); Ortaklıklar Hukuku I, 13. B, İstanbul 2014.

ÇAMOĞLU (Poroy/Tekinalp); Ortaklıklar Hukuku II, 13. B, İstanbul 2017.

Dural, Ali; Anonim Ortaklığın Önemli Miktarda Varlığının Satışına İlişkin Genel Kurul Kararının İçeriği ve Kapsamı, Prof. Dr. Hamdi Yasaman'a Armağan, İstanbul 2017, s. 225-239.

İmregün, Oğuz; Anonim Ortaklıklar, 4. Bası, 1998.

Karahan, Sami; Anonim Şirketlerde Tasfiye, Konya 1998.

Kendigelen, Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu- Yenilikler, Değişiklikler İlk tespitler, Güncellenmiş 2. Basıdan 3. Tıpkı Bası, İstanbul 2016.

Kılıçoğlu, Ahmet; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Bası, Ankara 2018.

Kırca, İsmail; Ticaret Şirketlerinde Temsil Yetkisine Getiren ve Tescili Caiz Olmayan Sınırlandırmaların Üçüncü Kişilere Etkisi, Batider, C. XVII, S. 3, 1994, s.159-158.

Özdamar, Mehmet; Anonim Ortaklığın Sahip Olduğu Malvarlığının Yönetim Kurulu Tarafından Topluca Devredilmesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 14, S. 2, Y. 2006, s. 99-118.

Şener, Oruç Hami; Torik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku, 3. Bası, Ankara 2017.

YARGISAL AKTİVİZM

Arş. Gör. Mehmet Emin Ceylan
Arş. Gör. Murat Saltuk Bilgili
Bayburt Üniversitesi

Özet

Anayasa yargısının temel işlevi, parlamentonun yapmış olduğu yasama faaliyetlerinin anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Ancak anayasaların hem siyasi bir metin olması hem de genel ve soyut düzenlemeler içerebilmesi anayasa yargısının yaptığı denetleme faaliyetlerini sorgulanabilir hale getirmektedir. Doktrinde de bu durum "yargısal aktivizm" olarak adlandırılmaktadır. Yargısal aktivizmin tanımı konusunda görüş birliği sözkonusu değildir. Bir tanım vermek gerekecek olursa, yargının hukuki denetim sınırlarını aşarak karar alması olarak ifade edebiliriz. Peki, bu durum hukuk tekniğine ve hukukun doğasına aykırı mıdır? Anayasaya tamamıyla aykırı olan normların iptal edilmesi veya temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik alınan aktivist kararlarda herhangi bir problem bulunmamaktadır. Buna karşın genel ve soyut ifadeler içeren düzenlemeler ile sosyal ve ekonomik haklarla ilgili verilen kararlarda aynı netliğin olduğunu göremiyoruz. Bir diğer tartışmalı husus ise seçilmiş temsilcilerin yapmış olduğu düzenlemelerin herhangi bir temsil yetkisi olmayan yargıçlar tarafından iptal edilebilmesidir. Çalışmada, tüm bu mevcut görüşler ele alınmış ve çeşitli kararlar incelenmiştir. Son olarak ise genel bir değerlendirme yapılmış ve birtakım çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : anayasa yargısı, yargısal aktivizm, parlamento işlemleri

JUDICIAL ACTIVISM

Abstract

The main purpose of constitutional jurisdiction is to check legislative actions done by parliament in compliance with constitution. But, supervision acts done by Supreme Court can be questioned because constitutions both have general statements and are political texts. It has been named by "juridicial activism" in doctrine. There isn't an agreement about definition of judicial activism. But, if we define it, we can explain that Supreme Court makes a decision by violating de jure boundary. So, is it against to law technique and nature of law? There isn't a problem about cancelling norms that against constitution totally or main right and freedoms. Though, we haven't seen a clearness about regulations that have general and abstract statements and social and economic rights codes. And other arguable issue is nullified the regulations that maked by parliamentarians by judges who haven't power of attorney. In this study, existing opinions about judicial activism have been tackled and various dijudications have been investigated. In conclusion, a general assessment has been done and some solution offers have been put forward.

Keywords : constitutional jurisdiction, judicial activism, parliament operation

ÇEVRENİN KORUNMASINDA CEZA HUKUKUNUN ROLÜ

Nuri Berkay Özgenç
İstanbul Barosu Avukatlarından

Özet

İnsanoğlu; misafir olarak bulunduğu bu dünyada, çevrenin kendisine emanet edilmiş parlak bir elmas olduğu hakikatini tamamen unutmuş vaziyettedir. Egoizm, hedonizm ve pragmatizm gibi akımların tesirine kapılmış olan ve dünyanın merkezine kendi nefsini oturtmuş bulunan modern insanın; çevreyi hunharca tahrip etmesi ve bu huyundan bir türlü vazgeçememesi de her türlü izahtan varestedir. Modern insan, yaşadığı sahte hayatı daha cazip hâle getirebilmek adına kendi bindiği dalı kesmektedir. Ruhunu kaybetmiş bir çevrede kendini bulma çabasıyla çırpınan modern insanın yaşadığı trajedi tüyler ürperticidir. Bugün çevrenin korunması mevzusunda ceza hukuku vasıtalarına başvurmaktan başka hiçbir çare kalmamıştır. Zira özel hukuk ve idare hukuku müesseseleri çevreyi koruma mevzusunda iflasın eşiğine gelmiştir. Modern insan; hayat yolunda rüştünü ispat edebilmek adına "çevre"yi gözden çıkartmıştır. Çevre; ceza hukukunun caydırıcı ve ızdırap verici müeyyideleri kullanılmadan korunamaz hâle gelmiştir. Dolayısıyla çevrenin ceza hukuku vasıtalarıyla korunması, ceza hukukunun "son çare olma" vasfına da halel getirmemektedir. Modern insan için yegane kurtuluş yolu -mütemadiyen alarm vermek suretiyle kendisini ihtar eden- çevreyi ceza hukukunun şefkatli ellerine teslim etmekten geçmektedir. Ceza hukuku da; kendisine verilen bu ağır ve ulvi görevi layıkıyla icra edebilmek için gerektiğinde radikal adımlar atmaktan çekinmemelidir. "Çevre suçları"nı düzenlerken bu suçlarla korunan hukuki değerin "insanların temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşayabilme hakları" olduğu hakikatini asla göz ardı etmemelidir. Çevre suçları çoğunlukla tüzel kişiler, bilhassa da şirketler tarafından işlendiği için; en azından çevre suçları alanında tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunduğunu kabul etmelidir. Tüzel kişileri de işledikleri çevre suçlarından ötürü sorumlu tutmalı ve onlara bu nedenle "fesih, kapatma" gibi müeyyideler uygulamalıdır: Tüzel kişileri bu suçlardan ötürü sorumlu tutmasının, bu fiilleri işleyen kimselerin sorumluluktan kurtulmaları manasına gelmeyeceğinin de altını çizmelidir. Ceza hukukunun sırtını "ceza sorumluluğunun şahsiliği" prensibine dayayarak tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunmadığını kabul etmesi; adaletsizliklere neden olmakta ve şirketleri "çevre suçu makinası" hâline getirmektedir. Günümüzün modern dünyasının da bir nevi şirketler dünyası olduğu nazar-ı itibara alındığında; ceza hukukunun tüzel kişilerin cezai sorumluluğa sahip olduğunu kabul etmekten başka bir alternatifinin bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bugün modern insanın çevreyi kurtarabilmek adına başvurabileceği yegâne ilaç; ceza hukuku antibiyotiğidir. Gelinen noktada; kendisini bu kadar seven ve önemseyen, her fırsatta zekâsını öven modern insanın hayattaki ilerleme serüveninin temeline "çevreyi tahrip etme anlayışı"nı yerleştirmesi de tam manasıyla bir felakettir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Çevre, Ceza Hukuku, Çevre Hukuku, Çevre Ceza Hukuku, Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması

Role of Criminology in Environmental Protection

Abstract

On the planet temporarily accommodating humanity, its guests are currently in a state of delusion, in which the fact that environment is a heritage - like a precious diamond that is entrusted upon the next generation - has been widely neglected. Seduced by the movements such as egoism, hedonism and pragmatism, also having placed animoisity in the center of the surrounding world, the modern human has been brutally destroying the environment, which is, without a doubt, still an ongoing practice. In an attempt to make the life that she leads more appealing the modern human is cutting her own throat. Struggling to find herself in an environment that has long lost its soul, the modern human's tragedy is a rather terrifying one. Today, there is no alternative left other than resorting to the means of criminology with respect to the issue of environmental protection, since the institutions of private law and administrative law are on the verge of implosion when it comes to protecting the environment. Modern human has sacrificed the environment in order to prove her dominance over the course of her life's journey. Environment has been disarmed as a result of the deliberate pacification of the deterrent and fierce sanctions of criminology. Thus, the idea of protecting the environment through penal sanctions does not pose a detriment to the criminology's characteristic of being "the last resort." For the modern human, the only path to salvation is to leave protecting the environment, which is issuing warnings by means of constantly sounding the alarm at this point, to the criminology's compassionate hands. As for criminology, it should not shy away from taking radical steps when necessary, in order to carry this heavy and divine burden thoroughly. While regulating "the environmental crimes" it should never ignore the fact that the legal merit that will be protected thereunder is indeed "the humanitarian right to live in a clean and healthy environment." Considering that environmental crimes are predominantly committed by legal entities, corporations in particular, criminology should at least acknowledge that the criminal liability appertains to legal entities within the scope of environmental crimes. It should hold legal entities accountable for the environmental crimes committed and impose sanctions such as "termination" or "liquidation." It should also emphasize that holding legal entities accountable is not necessarily mean letting the individuals perpetrating these actions off the hook. Leaning on "the principle of individual criminal responsibility" and acknowledging the assumption that legal entities are not criminally liable for individual actions, criminology, as the things stand right now, leads to injustice and allows corporations to become "weapons of environmental crime." Taking into account that the modern world of our times has been transformed into a sort of corporations world, it is evident that there is no alternative for criminology than acknowledging the fact that legal entities do bear criminal liability. The only standing remedy for the modern human to take is the anti-biotic of criminology. At this point, it is the utmost calamity that the modern human has adopted the environmental destruction as the fundamental mentality of her journey through the life, despite loving and caring herself, and praising her own intelligence on every occasion.

Keywords: Law, Environment, Criminology, Environmental Law, Environmental Criminology, Environmental Protection Through Criminology

I. GİRİŞ

Çevresel sorunlarla mücadele mevzusunda ilk zamanlar mülkiyet hakkıyla ilgili düzenlemelerden ve sorumluluk hukukuyla ilgili prensiplerden istifade edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla ilk dönemlerde karşılaşılan çevresel sorunlarla mücadelede, özel hukuk kapsamında yer alan tedbirler kullanılmıştır. Özel hukuk kapsamında yer alan tedbirlerin çevreye yönelik menfi müdahaleleri engellemede yetersiz kalması, çevrenin korunması mevzusunda idare hukukunun ön plana çıkmasını sağlamıştır. Belirtelim ki; Roma hukukundan beri muhtelif hukuk sistemlerinde muayyen çevresel unsurların korunmasına ilişkin ceza hukuku düzenlemelerine yer verildiği görülse de; çevrenin korunmasında ceza hukukundan istifade edilmesi gerektiği düşüncesi esasen seksenli yılların başından itibaren yaygınlık kazanmıştır[1].

Geçtiğimiz yüzyılda kapitalizm ile birlikte teknolojinin ve sanayinin süratle gelişmesi, bazı gelişmiş memleketlerin çevreye ilişkin değerleri göz ardı eden ekonomik büyüme ve kalkınma politikaları, küreselleşme kavramı, süratle artan nüfus, nüfusun artmasına bağlı olarak fazlalaşan üretim ve tüketim faaliyetleri, kaynakların bilinçsizce ve acımasızca kullanılması; çevreyi aşırı derecede tahrip etmiştir. Bu sorunlar öylesine ciddi boyutlara ulaşmıştır ki insanoğlunun en temel hakkı olan "yaşam hakkı"nı tehdit eder hâle gelmiştir[2]. Çevre sorunlarının sayılarında, türlerinde, boyutlarında ve niteliklerinde meydana gelen bu korkutucu değişim; çevrenin korunmasına yönelik geleneksel hukuki vasıtaların yeniden gözden geçirilmesini mecburi kılmıştır. Bireyci karakterde olması ve şahsi menfaatleri ön planda tutması; özel hukukun, tüm insanlığı ilgilendiren evrensel bir değer olan çevreyi korumada zayıf kalmasına sebebiyet vermektedir. İdare hukuku sahasında ise; çevreye ilişkin idari müeyyideler çoğu durumda caydırıcı bir fonksiyon üstlenememektedir. Ayrıca idari birimler de, siyasi ve ekonomik güç odaklarının baskısı altında bulunmaları nedeniyle, çevreye zarar veren veya çevre için tehdit oluşturan fiillerin takibini layıkıyla yürütememektedir[3].

Özel hukuka ve idare hukukuna ilişkin müeyyidelerin çevrenin korunması mevzusunda beklenildiği ölçüde tesirli olmadığının anlaşılması üzerine, dünyada çevreyi ciddi şekilde tehlikeye sokan ve ona zarar veren, bu yolla insan sağlığını ve hayatını tehdit eden fiillerin suç olarak ceza kanunlarında düzenlenmesi ve ciddi cezai müeyyidelere bağlanması gerektiği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır[4]. Şüphesiz ki bu düşüncenin yaygınlaşmasının temelinde; diğer hukuk dallarının çevreye karşı yapılan saldırıları engellemede yetersiz kalmaları sebebinin yanı sıra, çevresel sorunlar nedeniyle çevreye verilen önemin artması, ceza hukukunun caydırıcı bir fonksiyona sahip olması, ceza hukukunun açıklayıcı ve eğitici bir role sahip bulunması gibi sebepler de yatmaktadır[5].

---

[1] Güneş, Ahmet M., Çevre Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2019, s.251.

[2] Kaboğlu, İbrahim, Çevre Hakkı, 3. Baskı, İstanbul 1996, s.9.

[3] Güneş, s.251.

[4] Şen, Ersan, Çevre Ceza Hukuku (Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli Bir Çevrede Yaşama Hakkı), İstanbul 1994, s.77-78.

[5] Bahsedilen sebepler hakkında teferruatlı bilgi için bkz. Özcan, Onur, "Türk Hukukunda Çevre Suçları", Uğur Alacakaptan'a Armağan, C.:1, İstanbul 2008, s.566-567. Ceza hukukunun çevre meselesiyle ilgilenmesinde, çevreci hareketlerin çevre tahribatını kamuoyları nezdinde görünür kılmasının katkısı da büyüktür. Taşkın, Ozan Ercan, "Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler / Kısmi Öneriler", Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C.:3, S.:1, Ankara Haziran 2015, s.125.

Çevre, ilk defa sanayi toplumlarında ceza hukuku tarafından korunan bir hukuki değer hâline gelmiştir. Nitekim seksenli yılların başından itibaren Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Portekiz, Danimarka, Avusturya ve Finlandiya gibi memleketler ceza kanunlarına çevre suçlarını ilave etmiştir. Çevrenin korunması sahasında ceza hukukunun sunduğu imkânlardan faydalanmanın kaçınılmaz olduğu anlayışının yerleştiği doksanlı yıllarda ise, çok sayıda memleketin çevrenin korunmasına ilişkin düzenlemelere ceza kanunlarında yer verdiği hususu dikkat çekmektedir. İkibinli yıllara gelindiğinde; mevcut kanunlardaki müeyyidelerin ağırlaştırılması, yeni düzenlemelerle yeni müeyyidelerin getirilmesi ve tüzel kişilerin de cezai sorumluluk kapsamına alınması istikametinde bir temayülün ortaya çıktığı göze çarpmaktadır[6]. Bunun haricinde, Avrupa Birliği Konseyi tarafından 2003 yılında kabul edilen 2003/80/JHA sayılı "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunmasına İlişkin Yönerge"nin üye devletlere muhtelif çevre suçlarını ceza kanunlarında düzenleme ve bunlar için hürriyeti bağlayıcı cezalar ve tüzel kişilere özgü müeyyideler öngörme mükellefiyeti yüklediği ifade edilmelidir[7]. Bunun yanı sıra, yine Avrupa Birliği Konseyi tarafından 2008 yılında kabul edilen 2008/99/EG sayılı "Çevrenin Ceza Hukukuyla Korunmasına İlişkin Yönerge" ile üye devletler çevreye yönelik ağır ihlaller için ceza öngörme mükellefiyeti altına sokulmuştur[8]. Avrupa Birliği Konseyi'nin 2003 ve 2008 yıllarında kabul ettiği söz konusu düzenlemeler, Avrupa Birliği düzeyinde standartlaşmış bir çevre ceza hukuku oluşturma amacını taşımaktadır[9]. Uluslararası düzeyde ise, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran 1998 tarihli Roma Statüsü'nde mahkemenin yetki alanına giren savaş suçları arasında çevre ile ilgili hükümlere de yer verilmiştir[10]. Bütün bunlara ilave olarak vurgulayalım ki; Avrupa

---

[6] Turgut, Nükhet, Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme), Gözden Geçirilerek Yenilenmiş İkinci Bası, Ankara 2001, s.614; Katoğlu, Tuğrul, "Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar", Mülkiye Dergisi, C.:XXIX, S.:246, Ankara Mart 2014, s.135.

[7] Artuk, Mehmet Emin, "Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK.m.181)", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.:1, İstanbul Bahar 2014, s.38; Erman, R. Barış, "TCK Tasarısında Çevre Suçları", Hukuki Perspektifler Dergisi, S.:2, İstanbul Sonbahar 2004, s.187; Özenbaş, Nazmiye, "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları", Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, St. Petersburg-Rusya (17.09.2013-18.09.2013), s.924; Talas, Serdar, "Türk Ceza Kanunu'nda Çevrenin Kasten Ve Taksirle Kirletilmesi Suçları", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.:LXXI, S.:1, İstanbul Haziran 2013, s.1149; Güneş, s.252. "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunmasına İlişkin Çerçeve Karar"ın 3 üncü maddesinde yer alan direktifle; üye devletlere yalnız kast ile değil, taksirle işlenen fiilleri de suç hâline getirme, suçlara iştiraki ve azmettirmeyi cezalandırma, bu suçlar için etkin, uygun ve korkutucu ceza öngörme mükellefiyeti yüklenmiş ve üye devletlerden bu çerçeve kararı en geç 27.01.2005 tarihine kadar iç hukuklarına aktarması istenmiştir. Artuk, s.38-39.

[8] Güneş, s.252; Talas, s.1149. Yönerge; 1 inci maddesinde konusunu belirlemiş, 2 nci maddesinde tariflere yer vermiş, 3 üncü maddesinde adeta milli kanun koyucu gibi cezalandırılması gereken filleri tek tek sayma yoluna gitmiş, 4 üncü maddesinde de yardımın ve azmettirmenin de cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Yönerge; müeyyide mevzusunda sarih ifadeler kullanmaktan kaçınmış, sadece müeyyidelerin uygun ve caydırıcı olması gerektiği ve tüzel kişilere yönelik olarak da müeyyide uygulanması gerektiği hususlarının altını çizmekle yetinmiştir. Yönerge; 9 uncu maddesinde ise üye devletlere, çevreye yönelik olarak gerçekleştirilen ağır ihlâllere karşı 26.12.2010 tarihine kadar gerekli düzenlemeleri yapma mükellefiyeti getirmiştir. Talas, s.1149.

[9] Güneş, s.252; Talas, s.1149.

[10] Güneş, s.252. Savaş hukuku kurallarını ciddi bir şekilde ihlal eden fiiller; Roma Statüsü'nde savaş suçu olarak düzenlenmiştir. Roma Statüsü'nün 8 inci maddesinde, doğal çevrede yaygın, uzun vadeli ve ciddi bir zarara sebep olabilecek bir saldırıyı bilerek ve isteyerek gerçekleştirmenin savaş suçu olduğu öngörülmüştür. Ancak bu tarz bir fiilin savaş suçu olarak kabul edilebilmesi için; söz konusu fiilin net bir şekilde ölçülülük prensibine aykırı olması, ortada uluslararası bir silahlı çatışma durumunun bulunması ve meydana gelen zararın

Konseyi'nin öncülüğünde 1998 yılında 'Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Sözleşmesi' kabul edilmiştir. Taraf devletlere çevrenin korunması mevzusunda kendi ceza kanunlarında hususi hükümlere yer verme veya kendi ceza kanunlarındaki mevcut hükümleri değiştirme mükellefiyeti getiren bu sözleşme, aradan bu kadar zaman geçmesine rağmen henüz yürürlüğe girememiştir[11].

II. ÇEVRENİN KORUNMASINDA CEZA HUKUKUNUN ROLÜ

Ceza hukukunun çevrenin korunması mevzusunda vasıta olarak kullanılmasının ne ölçüde isabetli olduğu meselesi bugün hâlen doktrinde tartışılmaktadır[12].

Doktrinde bu konuda savunulan bir görüş; çevrenin korunmasına yönelik tedbirlerin daha ziyade idari nitelikte olması gerektiği noktasından yola çıkarak, ceza hukuku gibi temel haklara ve hürriyetlere katı müdahaleler gerçekleştiren bir hukuk dalına çevrenin korunması mevzusunda mümkün olduğunca başvurulmaması gerektiğini, ceza hukukunun -çok zorunlu hâller haricinde- çevreyi koruma misyonuyla sahneye çıkmasının onun "son çare olma" vasfıyla bağdaşmadığını ileri sürmektedir[13]. Dolayısıyla bu görüş taraftarlarına göre; çevrenin korunması mevzusunda asıl rol idare hukukuna verilmeli ve ceza hukukunun çevreyi koruma sahasındaki fonksiyonu mümkün olduğunca sınırlanmalıdır[14]. Ceza hukukunun; çevrenin korunması sahasına hiç müdahale etmemesi gerektiğini savunanlar, bu konuda daha ziyade idari para cezaları ile yetinilmesi gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. Ülkemizde de bir zamanlar sıkça dile getirilen ve manası da bir türlü berraklaşamayan "ekonomik suça ekonomik ceza" sloganında olduğu gibi daha çok iş çevrelerine yakın olan kimseler bu görüşe sahip çıkmışlardır[15].

Doktrinde bu konuda savunulan bir başka görüş; çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukuna yardımcı ve tamamlayıcı kaynak olarak başvurulması gerektiğini ileri sürmektedir[16]. Bu görüş uyarınca, çevrenin korunması mevzusunda asıl rol yine aynı şekilde idare hukukuna verilmelidir. Ceza normları ise, idare hukuku kapsamında öngörülen tedbirlere aykırı davranıldığı hâllerde devreye girerek çevrenin korunması mevzusunda yardımcı ve tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmelidir[17]. Dikkat edilirse bu görüş; çevrenin korunması için ceza hukukunun devreye sokulması noktasında ilk görüş kadar katı olmamakla birlikte çevreyi koruma sahasında ceza hukukunun hudutlarının idare hukuku tarafından çizilmesi gerektiğini ileri sürmektedir[18]. Yani bu görüşe göre; ceza hukuku çevrenin

---

hedeflenen askeri avantaj ile doğrudan ve somut şekilde irtibatlı olması gerekmektedir. Aslan, M. Yasin, Uluslararası Ceza Mahkemesi, 1. Baskı, Ankara 2017, s.105.

[11] Güneş, s.252.

[12] Talas, s.1148.

[13] Toroslu, Nevzat, Ceza Hukuku ve Çevre, Ankara 1982, s.13 vd.

[14] Güneş, s.253.

[15] Katoğlu, s.136.

[16] Örneğin Bayraktar; ceza hukukunun çevrenin korunması açısından ikincil ya da tamamlayıcı bir fonksiyona sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Bayraktar, Köksal, "Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku", Seha L. Meray'a Armağan, Ankara 1981, s.78.

[17] Örneğin Ünver; çevreye karşı gerçekleştirilen fiiller açısından ceza hukukunun bir vasıta olarak kullanılabileceğini ancak bunun tek başına yeterli olmayacağını, bundan önce söz konusu fiiller için daha geniş kapsamlı olan idare hukuku normlarına başvurulması gerektiğini ifade etmektedir. Ünver, Yener, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Ankara 2003, s.1014.

[18] Güneş, s.253.

korunması mevzusunda atacağı adımlarda idare hukuku kurallarını göz önünde bulundurmak mecburiyetindedir. Bununla birlikte bahsedilen sahada ceza hukuku bakımından idare hukukuna bağımlılık mutlak olmayıp, göreceli bir nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede; çevresel idari düzenlemelerin ceza müeyyidesi teminatına bağlandığı durumlarda, herhangi bir idari tasarrufa gerek kalmaksızın ceza müeyyidelerinin tatbik edilebilmesi söz konusu olacaktır[19].

Doktrinde bu konuda savunulan bir diğer görüş ise; çevrenin korunması açısından ceza hukukunun bağımsız bir vasıta olarak kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir[20]. Bu görüşe göre; idare hukukunun öngördüğü tedbirlerin ve mekanizmaların insan hayatı için çok önemli olan çevrenin korunması mevzusunda yetersiz kalması, bu sahada ceza normlarına doğrudan doğruya başvurulmasını gerekli kılmıştır. Çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukunun bağımsız bir vasıta olarak kullanılması ise; idari düzenlemelere aykırı bir davranışın mevcudiyetine veya idarece tesis edilecek başka bir muameleye gerek kalmadan, çevreye yönelik ihlâllerin doğrudan doğruya cezai müeyyideye bağlanmasını mümkün hâle getirecektir. Bu durumda; çevreye yönelik olarak gerçekleştirilen hukuka aykırı müdahaleler ceza normlarıyla suç hâline getirilerek cezalandırılacak ve ceza kanunlarında çevre suçlarına yer verilecektir. Üçüncü görüş, bu bağlamda günümüzde dünyada hâkim olan anlayışı yansıtmaktadır[21].

Burada yeri gelmişken değinilmesi gereken hususlardan biri de; çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukunun bağımsız bir vasıta olarak kullanılmasının, ceza hukukunun "son çare olma" vasfıyla bağdaşıp bağdaşmadığı meselesidir. Belirtelim ki; cezai müeyyidenin son seçenek olması, onun mutlaka ikincil, tamamlayıcı ya da salt müeyyidelendirici bir fonksiyonla tanımlanması neticesini doğurmayacaktır. Cezai müeyyidenin son seçenek olarak vasıflandırılması meselesi, sadece çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukunun üstlendiği rol ile ilgili bir mesele değildir. "Cezai müeyyidenin son seçenek olarak kabul edilmesi prensibi"; bütün cezai müeyyideler konulurken gözönünde bulundurulması gereken bir prensiptir. Ceza hukuku araçlarının mesih gibi kabul edilmesi elbette yanlıştır. Cezai müeyyidelerin son seçenek olarak kabul edilmesi; çağdaş ceza hukuklarında geçerli olan, genel ve temel bir prensiptir. Bu prensip; ceza hukukuna özgürlükçü ve sosyal bir karakter kazandırmaktadır. Sağlık, kültür ve tabiat varlıkları, iş güvenliği gibi topluma ait kollektif varlıkların ve menfaatlerin korunması bakımından cezai müeyyidelere başvurulması mümkündür. Çağdaş bir hukuk düzeni; cezai müeyyideyi son seçenek olarak görmekle birlikte bilhassa kollektif varlıklar ve menfaatler ile insan haklarının ve hürriyetlerinin teminat altına alınması bakımından cezai müeyyideye başvurabilir, hatta başvurmalıdır. Anayasal bir ceza hukuku; anayasada teminat altına alınan varlıkların ve menfaatlerin koruyucusu olmalıdır. Cezai müeyyideye; esas itibariyle, ancak zorunlu durumlarda müracaat edilmelidir. Cezai müeyyidenin uygulanması suretiyle feda edilen varlık veya menfaat ile cezai müeyyideyle korunmaya çalışılan varlık veya menfaat arasında orantı

---

19 Turgut, s.619.

20 Şen, s.91,92.

21 Güneş, s.253-254. Nitekim Avrupa Birliği Konseyi'nin 2003 ve 2008 tarihli yönergelerinde de çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukunun bir vasıta olarak kullanılması gerektiği hususu kuvvetli bir şekilde vurgulanmıştır. Talas, s.1149. Konseyin çevrenin ceza hukuku vasıtaları ile korunmasına yönelik temayülünün değerlendirilmesi ve eleştirisi için bkz. Faure, Michael, "Avrupa Ceza Hukuku: Gerçekten İhtiyacımız Var mı?", (Çev.: Serdar Talas), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.:LXX, S.:2, İstanbul Aralık 2012, s.333 vd.

bulunan ve cezai müeyyideler haricinde kalan müeyyidelerle koruma sağlanamayan hâllerde bu zorunluluğun bulunduğu kabul edilmelidir[22]. Bu çerçevede çevrenin korunması açısından ceza hukukuna başvurulması yerindedir[23].

İnsanoğlu; misafir olarak bulunduğu bu dünyada, çevrenin kendisine emanet edilmiş parlak bir elmas olduğu hakikatini tamamen unutmuş vaziyettedir. Egoizm, hedonizm ve pragmatizm gibi akımların tesirine kapılmış olan ve dünyanın merkezine kendi nefsini oturtmuş bulunan modern insanın; çevreyi hunharca tahrip etmesi ve bu huyundan bir türlü vazgeçememesi de her türlü izahtan varestedir. Modern insan, yaşadığı sahte hayatı daha cazip hâle getirebilmek adına kendi bindiği dalı kesmektedir. Ruhunu kaybetmiş bir çevrede kendini bulma çabasıyla çırpınan modern insanın yaşadığı trajedi tüyler ürperticidir. Bugün çevrenin korunması mevzusunda ceza hukuku vasıtalarına başvurmaktan başka hiçbir çare kalmamıştır. Zira özel hukuk ve idare hukuku müesseseleri çevreyi koruma mevzusunda iflasın eşiğine gelmiştir. Modern insan; hayat yolunda rüştünü ispat edebilmek adına "çevre"yi gözden çıkartmıştır. Çevre; ceza hukukunun caydırıcı ve ızdırap verici müeyyideleri kullanılmadan korunamaz hâle gelmiştir. Dolayısıyla çevrenin ceza hukuku vasıtalarıyla korunması, ceza hukukunun "son çare olma" vasfına da halel getirmemektedir. Modern insan için yegane kurtuluş yolu -mütemadiyen alarm vermek suretiyle kendisini ihtar eden- çevreyi ceza hukukunun şefkatli ellerine teslim etmekten geçmektedir.

III. ÇEVRE SUÇU KAVRAMI

Çevrenin korunmasına ilişkin düzenlemelerin ceza kanunlarına girmesiyle birlikte çevre suçları adı altında yeni bir suç kategorisi ortaya çıkmıştır. Çevresel unsurlar üzerinde bir zararın veya tehlikenin oluşmasına sebebiyet veren hukuka aykırı fiillerin ve ihmallerin genel anlamda çevre suçu olarak tanımlandığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda; havanın, suyun veya toprağın kirletilmesi, tehlikeli atıkların yasadışı bir şekilde deşarjı - taşınması ve ticareti, yasadışı ağaç kesimi, floranın ve fauanın tahribi ve yasadışı ticareti gibi fiillerin farklı hukuk düzenlerinde çevre suçu olarak ele alındığı ifade edilmelidir[24].

Öncelikle vurgulayalım ki; çevre suçları "yapay suç" kategorisine girmektedir. "Yapay suçlar" sonradan oluşturulmuş bulunan, toplumsal sözleşmenin ürünü olan suç şekilleridir. Dünya üzerinde hâlâ çevre suçlarını ceza normuyla karşılamayan memleketlerin mevcudiyeti, çevre suçlarının yapay suçlardan olduğunun bir göstergesidir. Yine çevre suçlarının; herkesin en temel ahlâki hislerini sarsıntıya uğratmaması, bu suçların yapay suçlardan olduğunun bir diğer göstergesidir[25].

Çevre suçlarının mağduru tüm insanlıktır. Çevre suçlarının mağdurunun tüm insanlık olması; çevrenin şimdiki ve istikbaldeki kuşaklarıyla tüm insanlığın ortak varlığı olması ile izah edilebilir. Çevre suçları ile teminat altına alınmak istenen çevre hakkının herkese tanınmış olması da, çevreye karşı gerçekleştirilen ihlallerden ötürü herkesin mağdur olması neticesini doğurmaktadır. Çevre suçlarının mağdurunun tüm insanlık olması; çevre adına

---

22 Katoğlu, s.137; Taşkın, s.125-126.

23 Toroslu, s.9; Şen, s.91,92.

24 Güneş, s.262. Bu konuda ayrıca bkz. Yokuş Sevük, Handan, Çevre Hukuku - Doğal Çevrenin Korunması, 1. Baskı, Ankara 2013, s.223 vd.

25 Özcan, s.568.

şikâyette bulunma, dava açma veya dava takip etme hakkının herkese tanınmasını mecburi kılmaktadır[26].

Çevre suçlarını işleyenlerin[27] ise çoğunlukla tüzel kişiler olduğu bilinmektedir. Bu noktada, çevre suçlarının önemli bir kısmının şirketler tarafından işlendiği ifade edilmelidir. Nitekim "Avrupa Birliği Ülkeleri İçinde Organize Çevre Suçluluğu" adlı final raporunda çevreye karşı işlenen suçların yüzde yetmişüçünün şirketler tarafından işlendiği belirtilmiştir[28]. Bütün bunlara ilave olarak vurgulayalım ki; çevre suçlarını işleyenlerin gerçek kişiler olması da mümkündür. Bahsedilen failler; klâsik suç tiplerindeki failler gibi asosyal, namussuz ve tehlikeli damgası yemezler. Bunun temelinde; toplumdaki çevre şuurunun yeterince gelişmemesi, toplumun çevreyi kirletmeyi bir alışkanlık hâline getirmesi ve çevre suçlarını işleyenlerin sosyo-ekonomik statülerinin yüksek düzeyde olmasından ötürü toplumla kaynaşmış görünmeleri gibi faktörler yatmaktadır[29].

Çevre suçlarının ayrıca genellikle tehlike suçu olarak tanzim edildiği dikkat çekmektedir. Tehlike suçlarında; suçun oluşabilmesi için -zarar suçlarından farklı olarak- suçun konusu üzerinde bir zararın değil, bir zarar tehlikesinin meydana gelmesi yeterlidir[30]. Çevre hukukunun önleyiciliği esas olan karakterine uygun olarak, çevre suçlarının tehlike suçu olarak tanzim edilmesinin çevrenin daha tesirli bir şekilde korunmasını sağlayacağı aşikârdır[31].

Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta; çevresel varlıkların evrenselliğine ve çevresel kirliliğin sınıraşan niteliğine bağlı olarak, çevreye karşı işlenen suçların çoğu kez uluslararası bir boyut taşıdığı hususudur. Bütün bunların yanı sıra; çevre suçlarının çoğunlukla organize bir şekilde ve planlı surette işlenen suçlar olduğu belirtilmelidir. Yine burada yeri gelmişken değinilmesi gereken hususlardan biri de; çevre suçlarında suçun işlendiği anın tespitinde bir takım güçlüklerle karşılaşılması meselesidir[32]. Zira çevre suçlarında neticeler suçun işlenmesinden çok sonra ortaya çıkabileceği gibi, ortaya çıkan tesirlerin uzun bir süre devam etmesi de mümkündür[33].

Çevre suçlarıyla korunmak istenen hukuki değer; kişilerin temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşayabilme haklarıdır[34]. Çevreyi kirletenlerin cezalandırılmaları ile birlikte aynı zamanda insanların ve diğer canlıların yaşama hakkı ve malvarlığı da korunmaktadır[35].

---

26 Güneş, s.254-255.

27 Çevre suçlarının failleri aynı zamanda kendi yaşadıkları ortamları ve kendi çevrelerini de kirletirler. Dolayısıyla çevre suçlarının failleri, aynı zamanda bu suçlardan zarar gören şahıslardır. Özcan, s.568-569.

28 Güneş, s.263, Özcan, s.569.

29 Özcan, s.569.

30 Kanun koyucunun belli hukuki değerleri daha etkin bir şekilde korumak maksadıyla söz konusu hukuki değerleri ihlal eden davranışların suç sayılabilmesi açısından herhangi bir zararın gerçekleşmesine lüzum görmediği tehlike suçları da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Somut tehlike suçlarında gerçek bir zarar tehlikesinin oluşması gerekirken, soyut tehlike suçlarında hareketin yapılmış olması yeterli olup, ayrıca somut bir tehlikenin gerçekten meydana gelmiş olmasına lüzum yoktur. Hakeri, Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Ankara 2016, s.177.

31 Güneş, s.255.

32 Özcan, s.570-571.

33 Güneş, s.255.

34 Parlar, Ali - Hatipoğlu, Muzaffer, Türk Ceza Kanunu Yorumu, C.:3, 2. Baskı, Ankara 2008, s.2758; Artuk, s.39-40; Şen, s.115; Özen, Mustafa, "Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m.181,182)", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:18, S.:1, Konya Haziran 2010, s.13; Özenbaş, s.928.

35 Artuk, s.40.

IV. ÇEVRENİN CEZA HUKUKU VASITASIYLA KORUNMASINA İLİŞKİN MODELLER

Çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukundan yararlanılması bağlamında bugün dünyada üç model mevcuttur. Bunlar; soyut tehlike suçu modeli, somut tehlike suçu modeli ve ciddi neticeler modeli olarak sıralanabilir[36]. Çevreye yönelik ihlallerin zarar suçu olarak tanzim edilmesi yoluna ise, oldukça nadir durumlarda başvurulduğunun altı çizilmelidir[37].

Soyut tehlike suçu modelinde; suçun kanuni tarifinde yer alan fiilin icra edilmesi suçun oluşması bakımından yeterli olup, çevresel varlıklar üzerinde hakikaten bir tehlike oluşup oluşmadığının tespitine lüzum yoktur[38]. Kanun koyucu burada, hareketin yapılması ile ortaya çıkan zarar ihtimalini cezalandırmaktadır. Dolayısıyla soyut tehlike suçlarında suç tarifinde yer alan hareketin yapılmasıyla tehlikenin gerçekleştiği kabul edilir. Soyut tehlike suçu modeli, çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukunun idare hukukuna yardımcı ve onu tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmesi gerektiğini savunan anlayışı esas almaktadır. Zira bu model, hukuki düzenlemelere veya bu düzenlemelere dayanılarak verilen ruhsatlara ve izinlere aykırı davranan şahısların cezalandırılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu bakımdan, soyut suç modelinde gerekli ruhsat ve izin olmaksızın belirli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi suç olarak tanzim edilmektedir. Bu modelde; kanuni ve/veya idari kurallara aykırılık çevresel bir zararın veya tehlikenin mevcut olup olmadığına bakılmaksızın cezalandırılmaktadır. Bu modelin çevresel ihlalleri herhangi bir zararın veya tehlikenin ispatına gerek kalmadan cezalandırması, onu çevrenin korunmasında oldukça tesirli bir yöntem hâline getirmektedir. Bunu mukabil soyut tehlike suçları modeli "hukuk devleti" prensibini de zedeleyebilmektedir[39].

Somut tehlike suçu modeli, çevrenin ceza hukuku yoluyla korunmasına ilişkin diğer bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu modelde suçun kanuni tarifinde belirlenen hareketin gerçekleştirilmesinin yanı sıra söz konusu hareketin çevre bakımından somut bir tehlike meydana getirmesi de aranmaktadır. Dolayısıyla somut tehlike suçunda hareketin çevresel unsurlar bakımından bir zarar riski oluşturup oluşturmadığının araştırılması neticesinde somut tehlike ile failin hareketi arasında bir illiyet bağının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan yalnızca soyut tehlikenin mevcudiyeti ceza sorumluluğunun doğması için yeterli değildir[40].

Son olarak ciddi neticeler modelinde ise, herhangi bir düzenlemenin veya kuralın ihlal edilip edilmediğine bakılmaksızın çok ağır çevresel ihlallerin cezalandırılması amaçlanmaktadır[41]. Bu modelde fail; ruhsat veya izin şartlarına veya ilgili düzenleyici kurallara riayet etse bile kendisine cezai müeyyideler tatbik edilmektedir. Dolayısıyla ciddi neticeler modelinde çevre suçları idare hukukundan tümüyle bağımsız bir şekilde tanzim edilmektedir. Dikkat edilirse; bu model kapsamında yer alan çevresel suçlarda ilgili faaliyetin izne veya ruhsata uygun yürütülmesi cezai sorumluluğu ortadan kaldırmamaktadır. Bu itibarla; çevre kirliliğinin ciddi neticelerini meydana getiren fail, idare tarafından kendisine

---

36 Bkz. Yokuş Sevük, s.249 vd.
37 Güneş, s.256.
38 Bkz. Yokuş Sevük, s.249 vd.
39 Güneş, s.256.
40 Yokuş Sevük, s.257 vd.
41 Güneş, s.257. Bu konuda ayrıca bkz. Yokuş Sevük, s.263 vd.

verilen ruhsatın kanuni sınırları içinde kalmış olsa dahi yine cezalandırılacaktır. Ancak bu model kapsamında cezalandırma yoluna gidilebilmesi için kirliliğin kanun koyucunun belirlediği ciddi neticelere sebebiyet vermesi gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Günümüzde bazı memleketlerde çevre kirliliği neticesinde bir kişinin ölmesi hâli veya ciddi şekilde yaralanması hâli bağımsız bir suç tipi olarak tanzim edilmiştir. Bu tarz neticelerin ortaya çıktığı hâllerde, ilgili faaliyeti resmi izin veya ruhsat kapsamında yürütse dahi fail cezalandırılmaktadır[42].

Çevrenin ceza hukuku vasıtasıyla korunması mevzusunda günümüzde gelinen noktayı özetlemek gerekirse; çevre ceza hukukunda soyut tehlike suçu modelinden somut tehlike suçu modeline doğru bir dönüşümün söz konusu olduğu ve bilhassa çevre kirliliğinin ortaya çıkardığı belirli ciddi neticelerin gerektiğinde idare hukukundan bütünüyle bağımsızlaşmak suretiyle cezalandırılması yoluna gidildiği belirtilmelidir. Başlangıçta çevrenin korunmasına yönelik düzenlemelere ceza hükümleri ilave edilmek suretiyle çevresel varlıklara bir ceza hukuku teminatı sağlanmaya çalışsa da, günümüzde artık bizatihi ceza kanunlarında bilhassa somut tehlike suçlarına yer verilmesi yoluna gidildiği dikkat çekmektedir. Çevre suçlarının soyut tehlike suçu formunda tanzim edilmesi noktasında ise birçok memlekette tereddütlerin yaşandığı belirtilmelidir[43].

V. ÇEVRENİN CEZA HUKUKU UYGULAMASINDA KARŞILAŞILAN TEMEL SORUNLAR

Çevrenin korunması mevzusunda ceza hukukundan istifade edilmesi hususu günümüzde kaçınılmaz olsa da, çevre ceza hukukunun uygulanması esnasında ciddi sorunların yaşandığı gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, öncelikle tüzel kişilerin sorumluluğu mevzusuna temas etmek gerekmektedir[44].

Yukarıda da ifade edildiği üzere; çevre suçlarının önemli bir kısmı şirketler tarafından işlenmektedir. Tüzel kişilerin bir suçun faili olup olamayacağı meselesi; öteden beri ceza hukukunun en tartışmalı meselelerinden birini oluşturmaktadır[45]. Fransa, İngiltere, Kanada, ABD, Japonya, Finlandiya, Norveç, Hollanda ve Çin gibi memleketlerde tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunduğunun kabul edildiği dikkat çekmektedir. "Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunduğu" anlayışının benimsendiği hukuk düzenlerinde tüzel kişilik, organlarının üyesi veya temsilcisi olan gerçek kişilerin fiillerinden sorumlu tutulmaktadır. Almanya, İtalya, İsviçre ve Rusya gibi memleketler ise "tüzel kişilerin suç faili olamayacağı" anlayışını benimsemiştir. Bununla birlikte; "tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun olamayacağı" anlayışını benimseyen memleketlerde tüzel kişiler için müsadere, idari para cezaları ve haksız kazançlara el konulması gibi hukuki tedbirlere başvurulduğu belirtilmelidir[46].

---

42 Güneş, s.266.
43 Güneş, s.257-258.
44 Güneş, s.258.
45 Bahsedilen tartışmalar ve bu konuda geliştirilen teoriler için bkz. Kangal, Zeynel, Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu, Ankara 2003, s.30 vd.; Şen, s.129 vd.
46 Güneş, s.258.

Türk ceza hukukuna göre de; tüzel kişilerin cezai sorumlulukları bulunmamaktadır. Bu husus 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun[47] 20 nci maddesinin 2 nci fıkrasında "Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır." şeklinde kanunlaştırılmıştır.

Türk ceza hukukunda baskın olan görüşe[48] göre; tüzel kişilerin cezai sorumluluklarının bulunması mümkün değildir. Bu görüşün temelinde yatan en önemli gerekçe; suç failinin sadece iradi davranışta bulunabilecek gerçek bir kişi olabileceği düşüncesidir. Ayrıca tüzel kişilerin fiil ehliyeti de bulunmamaktadır. Bütün bunlara ilave olarak ifade edelim ki; kusurlu hareket edebilme kabiliyeti de sadece gerçek kişilere mahsus bir kabiliyettir. Burada yeri gelmişken değinilmesi gereken hususlardan biri de; Anayasa'nın 38 inci maddesi ile TCK.'nın 20/2 nci maddesinde yer verilen "Ceza sorumluluğunun şahsiliği" prensibidir[49]. Bu prensip; şahsın ancak iradi davranışı ile gerçekleştirdiği, kusurunun bulunduğu ve kanunun açıkça suç saydığı fiillerinden ötürü sorumlu tutulmasını ifade eder[50]. Yine bu prensibe göre; zarardan veya tehlikeden bahsedebilmek için, buna bir insan hareketinin neden olması gerekir[51].

Yürürlükteki hukuk bakımından tüzel kişiliğin cezalandırılması mümkün olmamakla birlikte, doktrinde tüzel kişilerin sorumluluğunu ayrıca "olması gereken hukuk" açısından reddeden yazarlar[52] bulunduğu gibi, konuyu bilhassa çevre ceza hukuku açısından ele alarak tüzel kişilerin sorumluluğu olması gerektiğini belirten yazarlar[53] da bulunmaktadır.

Tüzel kişilerin olması gereken hukuk açısından cezai sorumlulukları bulunamayacağını ifade eden Özen[54]; bunun aksini savunmanın oldukça zor mücadeleler neticesinde elde edilen "ceza sorumluluğunun şahsiliği" prensibini zedeleyeceğini düşünmektedir. Bu bağlamda yazar; tüzel kişilerin cezalandırılması işinin, ceza hukukundan çıkarılıp idari ceza hukuku alanına taşınarak idari yaptırımlar vasıtasıyla gerçekleştirilmesinin mevcut hukuk sistemimize ve suç siyasetimize daha uygun düşeceği kanaatini taşımaktadır.

Karşıt görüşteki Şen'e[55] göre ise; tüzel kişilerin suç faili sayılmasını kabul etmemek tüzel kişileri denetimsiz bırakmakta ve çevrenin korunması amacını zorlaştırmaktadır. Ayrıca

---

47 R.G. 12.10.2004, S.:25611.

48 Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Bası, Ankara 2017, s.196,197; Demirbaş, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara 2017, s.239; Artuk, Mehmet Emin - Gökcen, Ahmet - Alşahin, Mehmet Emin - Çakır, Kerim, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara 2017, s.299 vd.; Koca, Mahmut - Üzülmez, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Ankara 2015, s.629; Özen, Muharrem, Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:52, S.:1, Ankara Mart 2003, s.63; Hafızoğulları, Zeki - Özen, Muharrem, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Tıpkı Basım 11. Baskı, Ankara 2018, s.375. Doktrinde Hafızoğulları - Özen; TCK. kapsamında öngörülen güvenlik tedbirleri sebebiyle tüzel kişilerin aslında üçüncü kişilerin fiillerinden sorumlu tutulduğunu, bunun da hukukun genel teorisi bakımından çok tartışılacak bir mevzu olduğunu ifade etmektedirler. Hafızoğulları-Özen, s.492.

49 Özgenç, s.196,197; Koca-Üzülmez, s.629; Özen, Muharrem, s.63.

50 Özen, Muharrem, s.63.

51 Demirbaş, s.239.

52 Özen, Muharrem, s.63.

53 Şen, s.140,141; Yılmaz, Sacit, Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları, Ankara 2013, s.145; Taşkın, s.138 vd.

54 Özen, Muharrem, s.63.

55 Şen, s.140,141.

yazar; ceza hukukunda tüzel kişilerin sorumluluğuna gidilmesinin, hukuk ve adalet prensipleriyle daha da bağdaşır olacağı kanaatini taşımaktadır. Yine Yılmaz[56] da; tüzel kişilerin tesir sahaları, kuvvetleri vs. göz önünde bulundurulduğunda bunların kanunlara uygun davranmaya itilmesinin şart olduğunu ifade etmektedir. Sadece tüzel kişi adına çalışan şahsı cezalandırmanın adaletsiz olduğunu ve efektif de sayılmadığını düşünmektedir.

Çevre suçları çoğunlukla tüzel kişiler, bilhassa da şirketler tarafından işlendiği için; kanaatimizce en azından çevre suçları alanında tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunduğu kabul edilmelidir. Tüzel kişilere işledikleri çevre suçlarından ötürü "fesih, kapatma" gibi müeyyideler tatbik edilmelidir. Tüzel kişileri bu suçlardan ötürü sorumlu tutmanın da, bu fiilleri işleyen kimselerin sorumluluktan kurtulmaları manasına gelmeyeceğinin altı çizilmelidir. Ceza hukukunun sırtını "ceza sorumluluğunun şahsiliği" prensibine dayayarak tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunmadığını kabul etmesi; adaletsizliklere neden olmakta ve şirketleri "çevre suçu makinası" hâline getirmektedir.

Belirtelim ki; çevre suçlarında tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna gidilememesi çevrenin korunmasına ilişkin ceza normlarının tesirliliğini zedeleyen ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun aşılmasını sağlamak amacıyla, dünyada çevre suçlarında tüzel kişilerin sorumluluğunun kabul edilmesine yönelik genel bir temayül ortaya çıkmıştır[57].

İdareden alınmış bir izne dayalı olarak gerçekleştirilen bir faaliyet neticesinde ortaya çıkan çevresel zararlarda veya tehlikelerde failin ceza sorumluluğuna gidilip gidilemeyeceği hususu da, çevre ceza hukukunda tartışmalara konu olmuş diğer bir meseledir[58]. Bu bağlamda; bilhassa idarece verilen -onay veya ruhsat şeklindeki- izinlerin çevreyi kirletenin davranışının hukuka aykırılığını ortadan kaldırıp kaldırmayacağının tartışıldığı dikkat çekmektedir. Burada vurgulanması gereken ilk nokta; çevreyi tehlikeye düşüren veya çevreye zarar veren bir fiilin suç olarak addedilebilmesi için, söz konusu fiilin bir takım özelliklere sahip olması gerektiğidir. Söz konusu fiilin suçun kanuni tarifinde yer alan unsurlarla örtüşmesi gerektiği gibi aynı zamanda hukuka aykırı olması da gerekmektedir. Ortada bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması hâlinde, söz konusu fiil bakımından hukuka aykırılık unsuru gerçekleşmemiş olacak ve bu fiil bir suç olarak nitelendirilemeyecektir. Bununla birlikte, hukuk düzeninin tekliği prensibi gereğince ilgili fiillerin hukuka aykırılığını ortadan kaldıran hukuka uygunluk nedenlerinin tespitinde ceza hukukunun yanı sıra hukuk düzeninin diğer alanlarının da nazar-ı itibara alınması gerekmektedir[59]. Dolayısıyla medeni hukuktan veya idare hukukundan kaynaklanan bir hukuka uygunluk nedeninin de ilgili fiili suç olmaktan çıkaracağı belirtilmelidir. Diğer taraftan; TCK.'nın 26 ncı maddesindeki hakkın kullanılması müessesesi kapsamında yer alması nedeniyle, idare tarafından verilen izinlerin bir hukuka uygunluk nedeni olarak ele alınması gerektiği vurgulanmalıdır[60]. İdarece verilen

---

56 Yılmaz, Sacit, s.145. Benzer görüş için bkz. Taşkın, s.138 vd.

57 Güneş, s.258-259. Bu konuda ayrıca bkz. Kangal, s.88 vd. Doktrinde Özen ise; TCK.'nın 60 ıncı maddesinde tüzel kişiler için öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki müeyyidelerin, bilhassa da iznin iptali müeyyidesinin oldukça ağır ve caydırıcı olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla yazar; çevre suçlarında tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna gidilememesinin çevrenin korunmasına ilişkin ceza normlarının tesirliliğini zedelemediği kanaatindedir. Özen, s.25, dn.20.

58 Güneş, s.259. Bu konuda ayrıca bkz. Yokuş Sevük, s.313 vd.

59 Güneş, s.259. Bu konuda ayrıca bkz. Hakeri, s.312.

60 Güneş, s.259-260. Doktrinde bazı kesimlerce, idareden alınan izinlerin çevre suçları bakımından bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilemeyeceği ileri sürülmektedir. Bkz. Toroslu, s.18 vd. Belirtelim ki;

onayların ve ruhsatların bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmesi ise, çevre üzerinde ortaya çıkardığı zararlara ve tehlikelere rağmen failin ceza sorumluluğuna gidilememesi neticesini doğuracaktır. Bütün bunlara ilave olarak belirtelim ki; verilen iznin bir hukuka uygunluk nedeni hüviyetine bürünebilmesi için izni veren makamın buna yetkili olması ve izni usûlüne uygun bir şekilde vermiş olması gerekmektedir. İznin hukuka uygunluk nedeni olarak kabulü için, ayrıca kirleticinin faaliyetlerini yürütürken izinde öngörülen şartlara riayet etmesi gerekir. Öte taraftan; söz konusu iznin idari makamdan tehditle, yanıltmayla veya rüşvetle alınması hâlinde hukuka uygunluktan bahsedilemeyeceği ifade edilmelidir. Zira hukuka aykırı bir şekilde elde edilen izinlere dayanılarak yürütülen faaliyetlerin hakkın icrası olarak kabul edilmesi mümkün değildir[61].

Çevre ceza hukukunda nedensellik bağının tespiti konusunda da bir takım sorunların mevzubahis olduğu ifade edilmelidir[62]. Ceza hukukunda hiç kimse kendisinin işlediği bir fiil neticesinde gerçekleşmeyen bir neticeden sorumlu tutulamayacağı için, nedensellik bağlantısının saptanamadığı hâllerde kişilerin ceza sorumluluğuna gidilebilmesi mümkün değildir: Dolayısıyla ceza sorumluluğundan bahsedilebilmesi için kanuni tarifteki fiilin icrası ile dış dünyada meydana gelen netice arasında illiyet bağının kurulabilmesi şarttır. Çevre suçlarında da sorumluluğun gündeme gelebilmesi için nedensellik bağının mevcut olması gerekmektedir. Ancak çevresel kirliliğe -katkıları farklı düzeyde olmakla birlikte- genellikle birden çok şahsın yol açmasından ötürü, çevre suçlarında sorumluluğun yükleneceği failin tespitinde birtakım güçlüklerle karşılaşıldığı belirtilmelidir. Bunun yanı sıra; çevre sorunlarına mahsus karmaşıklıklar ve belirsizlikler de kirletici faaliyet ve kirlilik arasındaki nedensellik bağının ortaya konmasını zorlaştırmaktadır. Oysa "şüpheden sanık yararlanır" prensibi uyarınca, failin cezalandırılabilmesi için suç teşkil eden fiil ile netice arasında bir nedensellik bağının bulunduğunun şüpheye mahal vermeyecek şekilde ortaya konması gerekmektedir. Bu itibarla; ilgili fiil ve kirlilik arasında sarih bir nedensellik bağının ispat edilemediği hâllerde failin ceza sorumluluğuna gidilmesi mümkün değildir. Çevre suçları mevzusunda ortaya çıkan nedensellik sorunlarını aşmak adına birtakım çözüm önerilerinin dile getirildiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda; birden çok kirlilik kaynağının mevzubahis olduğu hâllerde nedensellik sorunlarının çözümünde ortak illiyet, yarışan illiyet ve alternatif illiyet yöntemlerine müracaat edilebileceği belirtilmiştir[63]. Bunun haricinde, çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak tanzim edilmesinin nedensellik sorunlarını en aza indireceği fikri de dile getirilmiştir. Zira soyut tehlike suçlarında suçun oluşabilmesi için kanuni tarifte yer alan fiilin gerçekleştirilmesi yeterlidir[64]. Kanaatimizce çevre suçlarının "soyut tehlike suçu" şeklinde

---

idarenin hukuka uygun olarak verdiği bir izne dayalı olarak yürütülen faaliyet neticesinde ortaya çıkan kirliliğin suç olarak kabul edilmesi, hukuk düzeninin tekliği prensibini ihlal eder. Zira burada bir hukuk kuralının izin verdiği davranışın başka bir hukuk normuyla yasaklanarak müeyyideye bağlanması gibi tutarsız bir durum ortaya çıkmaktadır. Hukuk düzeninin kendi içinde çelişkilere müsaade etmemesi gerektiğinden hareketle, idarenin vermiş olduğu izinlerin çevre suçları açısından sorumluluğu ortadan kaldıran bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmesinin zaruri bulunduğu belirtilmelidir. Güneş, s.260.

61 Güneş, s.260.

62 Güneş, s.260. Bu konuda ayrıca bkz. Şen, s.156 vd.; Turgut, Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, Ankara 2009, s.314 vd.

63 Şen, s.170 vd.

64 Turgut, Çevre Politikası ve Hukuku, s.315; Özcan, s.570; Taşkın, s.133.

düzenlenmesi, nedensellik bağı tartışmalarını ortadan kaldırarak kısmi bir rahatlama sağlasa da, uzun vadede "hukuk devleti mekanizması"nın kökünü kurutacaktır.

Çevre ceza hukuku uygulamasında suçun manevi unsurunu oluşturan kastın ve taksirin ispatı mevzusunda da bazı sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir[65]. Karmaşık nedensellik ilişkileri ve kirliliğin genellikle birden çok şahsın katkısıyla oluşması gibi sebeplerden ötürü failin kasten mi, yoksa taksirle mi hareket ettiğinin tespiti oldukça zordur[66]. Manevi unsurun tespiti bağlamında karşılaşılan sorunlara çözüm olarak çevre suçlarında "kusursuz (objektif) sorumluluk prensibi"ne yer verilmesi gerektiği hususu bazı çevrelerce dillendirilse de, failin düşünmediği veya niyet etmediği neticelerden sorumlu tutulmasının çağdaş ceza hukukunun temel prensiplerinden biri olan "kusursuz suç olmaz prensibi"ne aykırı olacağı belirtilmiştir[67]. Yine "taksir"in ispatının "kast"ın ispatına nazaran daha kolay olmasından ötürü, çevre suçlarının kast yerine taksirle işleneceğinin öngörülmesinin çevrenin korunmasına ilişkin ceza normlarını daha etkili hâle getireceği fikri de ileri sürülmüştür[68]. Bütün bunların yanı sıra; kusur karinelerinin kullanılması suretiyle çevresel bir ihlâlin söz konusu olduğu durumlarda kusursuz bulunduğunu ispatlamanın faile bırakılabileceği fikri de dillendirilmiştir[69]. Ancak kusur karinelerinin çağdaş ceza hukuku açısından bazı soru işaretleri oluşturduğu hususunu da gözden kaçırmamak gerekir[70].

VI. TÜRK HUKUKUNDA ÇEVRESEL SUÇLAR VE KABAHATLER

Türk hukukunda sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkı ilk kez; 1982 Anayasası'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan üçüncü bölümü altında düzenlenen 56 ncı maddesiyle anayasal bir hak olma niteliğini kazanmıştır. Söz konusu maddeye göre;

"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

...

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir."

Çevre ile ilgili bu hükmün amacı, insan haysiyetine uygun bir hayat düzeninin sağlanabilmesidir[71].

Sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkının 1982 Anayasası ile tanınmasından sonra 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu[72] çıkarılmıştır. Bu kanun; kirleten öder prensibi, çevre zararlarının tazmininde kusursuz sorumluluk kuralı, çevresel etki değerlendirmesi gibi kavramların Türk Çevre Hukuku'na kazandırılmasını sağlayan kanun

---

65 Güneş, s.261-262.

66 Turgut, Çevre Politikası ve Hukuku, s.312.

67 Şen, s.124.

68 Kloepfer, Michael, Umweltrecht, 3. Auflage, München 2004, s.538; Knaut, Silke, Europäisierung des Umweltstrafrechts, Herbolzheim 2005, s.38 vd. (Nakleden: Güneş, s.262, dn.447).

69 Turgut, s.643 vd.

70 Güneş, s.262.

71 Şen, s.49.

72 R.G. 11.08.1983, S.:18132.

olmuştur. Kanunun amacı; bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma prensipleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktadır[73].

Hukukumuzda Çevre Kanunu'nun haricinde çevreyi korumaya yönelik pekçok başka kanuni düzenlemeler de yapılmıştır. 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu[74], 09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu[75], 18.11.1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu[76], 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu[77], 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu[78], 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu[79], 14.04.1341 tarihli ve 618 sayılı Limanlar Kanunu[80], 16.12.1960 tarihli ve 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanun[81], 05.05.1937 tarihli ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu[82], 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu[83], 22.03.1971 tarihli ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu[84] gibi birçok kanun; çevreyle ilgili doğrudan ya da dolaylı hükümler ihtiva etmektedir[85].

Yukarıda bahsedilen ve çevrenin korunması amacını taşıyan temel düzenlemelerde ve bunlara dayanılarak kabul edilen yönetmeliklerde ağırlıklı bir şekilde idare hukukunun vasıtalarına ve yöntemlerine yer verildiği dikkat çekmektedir. Ancak idare hukuku kapsamında öngörülen tedbirlerin ve müeyyidelerin çevrenin korunması mevzusunda yetersiz kaldığının anlaşılması, bu alanda ceza hukukundan da yararlanılması gerektiği düşüncesinin benimsenmesini sağlamıştır[86]. Mevcut düzenlemelerde[87] çevrenin korunmasına yönelik olarak yer verilen cezai müeyyidelerin bu ihtiyaca cevap vermemesi, 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK.'ya çevre suçlarının ilave edilmesi neticesini doğurmuştur. Böylelikle, ceza hukukumuzda çevre suçları başlığı altında yeni bir suç kategorisi ihdas edilmiştir. 30.03.2005 tarihli ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda[88] da çevrenin korunmasına yönelik bazı müeyyidelerin öngörüldüğü belirtilmelidir. Çevrenin korunmasına ilişkin hükümlere Türk Ceza Kanunu'nda ve Kabahatler Kanunu'nda yer verilmesi, ülkemizde çevre ceza hukukunun gelişimi açısından şüphesiz mühim bir adımdır[89].

---

73 Özenbaş, s.926.
74 R.G. 23.07.1983, S.:18113.
75 R.G. 11.08.1983, S.:18132.
76 R.G. 22.11.1983, S.:18229.
77 R.G. 16.03.1982, S.:17635.
78 R.G. 17.04.1990, S.:20495.
79 R.G. 09.05.1985, S.:18749.
80 R.G. 14.04.1341, S.:95.
81 R.G. 23.12.1960, S.:10688.
82 R.G. 13.05.1937, S.:3603.
83 R.G. 08.09.1956, S.:9402.
84 R.G. 04.04.1971, S.:13799.
85 Özenbaş, s.926.
86 Güneş, s.263.
87 Ülkemizde mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda çevre ceza normlarına derli toplu bir şekilde yer verilmemişti. Mülga 765 sayılı TCK.'da yangın çıkarmak (m.369), halkın içeceği suları zehirleyerek veya bozarak umumun sıhhatini tehlikeye düşürmek (m.394), yetkili makamların emir ve talimatlarına aykırı davranmak (m.526) ve hayvanlara kötü muamele etmek (m.577) gibi münferit bazı çevre ceza hükümleri yer almakta idi. Özenbaş, s.926.
88 R.G. 31.03.2005, S.:25772 (Mükerrer).
89 Güneş, s.263. Çevrenin korunmasına ilişkin hükümlere Türk Ceza Kanunu'nda ve Kabahatler Kanunu'nda yer verilmesinin temelinde Avrupa Birliği Hukuku'na uyum sağlama amacı da yatmaktadır.

Belirtelim ki; çevrenin korunmasına ilişkin suç tipleri Türk Ceza Hukuku'na ilk kez açıkça 5237 sayılı TCK. ile girmiştir. Kanun'un "Topluma Karşı Suçlar" başlıklı 3 üncü kısmında ayrı bir bölüm hâlinde Çevreye Karşı Suçlar tanzim edilmiştir. Bu suçlar; "çevrenin kasten kirletilmesi" (m.181), "çevrenin taksirle kirletilmesi" (m.182), "gürültüye neden olma" (m.183), "imar kirliliğine neden olma" (m.184) suçlarıdır. Ayrıca Kanun'un 1 inci maddesinde; kamu sağlığının ve çevrenin korunması, kanunun amaçları arasında sayılmıştır[90].

Hakikaten de 5237 sayılı TCK.; üslûp olarak, çevresel kalitenin korunmasını sağlamak açısından fevkalade olumlu bir anlatış tarzını benimsemiştir. Dünya üzerinde ilk kez bir ceza kanunu, kendisinin temel amaçlarından birinin çevreyi korumak olduğunu deklare etmiştir. Bu; son derece önemli, yerinde ve ileri nitelikli bir iddiadır[91]. Ayrıca yukarıda da belirtildiği üzere; TCK.'da "Çevreye Karşı Suçlar" ayrı bir bölüm altında tanzim edilmiştir. Bu yaklaşım; korunan hukuksal değer düzleminde çevrenin kirletilmesini haksızlık kategorisine sokmuştur. Bu sayede şahısların söz konusu fiillerden ötürü doğrudan veya dolaylı olarak zarar görmeleri ya da tehlikeye düşmeleri aranmadan, çevreye ve çevreyi meydana getiren tabiata, bitki örtüsüne, hayvanlara ve insanlara yönelik genel veya somut tehlikeler suç olarak tanımlanabilmektedir[92].

Burada yeri gelmişken değinilmesi gereken hususlardan biri de; çevre suçları kavramının TCK.'da doyurucu olmayan bir şekilde tanımlandığı hususudur. TCK.; çevre suçlarını tanzim ederken yalnızca "teknik usûllere aykırı olarak işlenen fiiller"i nazar-ı itibara almış, öteki türlerde işlenebilecek suçları ihmal etmiştir. Ayrıca; TCK. çevre suçlarına uygulanacak müeyyideleri de hapis cezasıyla ve adli para cezasıyla sınırlandırarak bu alanın hazmedebileceği diğer muhtemel müeyyide türlerini saf dışı bırakmıştır[93].

VII. SONUÇ

Bugün modern insanın; çevrenin korunması mevzusunda, ceza hukuku vasıtalarına başvurmaktan başka hiçbir çaresi kalmamıştır. Zira özel hukuk ve idare hukuku müesseseleri çevreyi koruma mevzusunda iflasın eşiğine gelmiştir. Modern insan; hayat yolunda rüştünü ispat edebilmek adına "çevre"yi gözden çıkartmıştır. Çevre; ceza hukukunun caydırıcı ve ızdırap verici müeyyideleri kullanılmadan korunamaz hâle gelmiştir. Dolayısıyla çevrenin ceza hukuku vasıtalarıyla korunması, ceza hukukunun "son çare olma" vasfına da halel getirmemektedir. Gelinen noktada; çevrenin korunması mevzusunda ceza hukuku vasıtalarının daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için yeni formüller geliştirilmesi gerekmektedir.

"Çevrenin Korunması" isimli piyeste başrolde oynayan "Ceza Hukuku"nun, rolünün hakkını vererek ayakta alkışlanabilmesi için aşağıdaki formüllerin kullanılması isabetli olacaktır:

---

[90] Özenbaş, s.926. TCK.'daki çevre suçları hakkında teferruatlı bilgi için bkz. Alıca, Süheyla Suzan, "Türkiye'de Çevre Suçları", Uğur Alacakaptan'a Armağan, C.:1, İstanbul 2008, s.61 vd.

[91] Yaşamış, Firuz D., "Çevre Ceza Hukuku'nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu Ve Kabahatler Kanunu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.:58, Ankara Mayıs-Haziran 2005, s.138-139.

[92] Tuncer, Sezin Duygu - Başkale, Mithat Burak, "Çevre Ceza Hukukunda Zaman", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:65, S.:4, Ankara Aralık 2016, s.3696.

[93] Yaşamış, s.141.

a) Çevresel unsurlara doğrudan ve ağır bir şekilde zarar verebilecek veya bu unsurları ciddi bir şekilde tehlikeye düşürebilecek bütün fiiller ceza kanunu çatısı altında tanzim edilmelidir. Birbiriyle tutarsız ve karmaşık hükümlerden oluşan, hangi hükmün hangi durumda tatbik edileceğinin kestirilemediği kirli bir mevzuat sisteminin önüne geçilmelidir[94]. Suçların tarifi ve onlara verilecek cezalar aynı madde içerisinde kanun koyucu tarafından tespit edilmelidir[95]. Suç tarifi oluşturulurken; teknik tariflerden olabildiğince kaçınılmalı ve herkesin rahat bir şekilde anlayabileceği bir lisan kullanılmalıdır[96].

b) Çevre suçlarında; tamamen bilirkişilere bağımlı bir muhakeme sürecinin önüne geçmek maksadıyla, çevre mevzusunda hususi bilgi birikimine sahip uzman hakimler yetkili ve görevli kılınmalıdır[97].

c) Polis ve jandarma; çevreye karşı işlenen suçları saptayacak zamana ve tekniğe sahip olmadığından, çevre suçlarının soruşturmasını yapacak-hususi eğitim almış ve gerekli teknik araçlara sahip uzmanlaşmış bir çevre adli kolluğu oluşturulmalıdır[98].

d) Çevreye karşı işlenen suçlarda, savcıların hareketsiz kalmalarının önüne geçmek için -en azından- çevreyi koruyan derneklere ve çevreyle ilgili faaliyetlerde bulunan sendikalara muayyen kurallar dahilinde ceza davası açma ve açılan davayı takip edebilme hakkı verilmelidir[99].

e) Çevre suçları çoğunlukla tüzel kişiler, bilhassa da şirketler tarafından işlendiği için; en azından çevre suçları alanında tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunduğu kabul edilmelidir[100]. Tüzel kişilere işledikleri çevre suçlarından ötürü "fesih, kapatma" gibi müeyyideler tatbik edilmelidir[101]. Ceza hukukunun geleneksel kodlarının tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna geçit vermemesi hâlinde, en azından tüzel kişilerle ilgili güvenlik tedbirleri yeniden gözden geçirilmelidir[102].

f) Cezanın caydırıcı tesirinden istifade edilebilmesi için daha ağır hapis cezaları öngörülmelidir. Çevre suçları için adli para cezası uygulaması da acilen terk edilmelidir[103]. Böylelikle "Parayı öde, çevreyi kirletmek için vizeyi al" anlayışının yıkılması sağlanmış olur. Ayrıca çevre suçlarını işleyenlere "kamu yararı için çalışma cezası" verilmesinin önü açılmalı, örneğin suçluların çevreye yararlı derneklerde çalışmaları sağlanmalıdır[104].

g) Av kurallarına riayet etmeyen şahısların avlanma belgeleri geçici bir zaman için veya sürekli olarak geri alınmalıdır[105].

---

94 Özcan, s.586.

95 Şen, s.267.

96 Özcan, s.586.

97 Özcan, s.587.

98 Özcan, s.587.

99 Bkz. benzer yönde Özcan, s.587. Doktrinde Şen; bu hakkın herkese tanınması gerektiği kanaatindedir. Şen, s.263. Hakikaten de bu hakkın herkese tanınması; adalet prensibini kuvvetlendirecek ve çevrenin korunması mevzusundaki hassasiyeti arttıracaktır. Bu konudaki tartışmalar hakkında teferruatlı bilgi için bkz. Taşkın, s.141 vd.

100 Bkz. aynı yönde Şen, s.140,141; Yılmaz, s.145; Güneş, s.258-259; Özcan, s.587; Taşkın, s.138-139.

101 Özcan, s.587.

102 Tüzel kişilerle ilgili güvenlik tedbirlerinin yeniden gözden geçirilmesi hakkındaki görüş için bkz. Katoğlu, s.152; Aygörmez Uğurlubay, Gülsün Ayhan, Çevreye Karşı Suçlar, Türk Ve Alman Çevre Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar, Ankara 2005, s.443.

103 Özcan, s.587.

104 Özcan, s.587.

105 Özcan, s.587.

h) Çevreye zarar verecek faaliyetleri denetimle ve gözetimle görevli olan kamu ajanlarının bu vazifelerini layıkıyla yerine getirmedikleri hâller için hususi suç tipleri tanzim edilmelidir[106].

i) Çevre suçlarında nedensellik bağının tespiti mevzusunda karşılaşılan sorunların önüne geçilebilmesi için ortak illiyet, yarışan illiyet ve alternatif illiyet yöntemlerine müracaat edilmelidir[107]. Çevre suçlarının "soyut tehlike suçu" şeklinde düzenlenmesi, nedensellik bağı tartışmalarını ortadan kaldırarak kısmi bir rahatlama sağlasa da, uzun vadede "hukuk devleti mekanizması"nın kökünü kurutacaktır.

j) Çevreye karşı suçların soruşturulmasında ve kovuşturulmasında evrensellik prensibi geçerli olmalı, böylelikle mevzubahis suçların faillerinin cezasız kalma ihtimali ortadan kaldırılmalıdır[108].

k) Çevre suçlarıyla mücadele bir devlet politikası hâline getirilmeli ve halkın da bu mücadeleye aktif bir şekilde katılması sağlanmalıdır. Şahıslarda tesirli bir çevre şuurunun oluşturabilmesi için ülkenin eğitim politikasında da değişikliklere gidilmelidir[109]. Aslında katillerin, tecavüzcülerin ve hırsızların işledikleri suçlar toplum vicdanını ne kadar ağır bir şekilde yaralıyorsa, çevre suçlarının faillerinin de işledikleri suçların toplum vicdanını aynı derecede yaralaması gerekir. Çevre suçlarını "hafif suç" olarak nitelendirmek hukuka ve toplum vicdanına ihanet etmek demektir. Kaliteli bir hayat düzeni kurabilmek için sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak gerekmektedir. Hayattaki konforunu arttırabilmek adına yaşadığı çevreyi hunharca tahrip eden modern insanın trajedisi, hakikaten yürek burkmaktadır. İnsanoğlu ile çevre arasındaki soğuk savaşı sonlandırmanın da "ceza hukuku" adı verilen sevimsiz hâyâlete kalması; kibir zehirlenmesi yaşayan modern insan için tam manasıyla bir hezimettir.

KAYNAKÇA

Alıca, Süheyla Suzan, "Türkiye'de Çevre Suçları", Uğur Alacakaptan'a Armağan, C.:1, İstanbul 2008, s.59-88.

Artuk, Mehmet Emin - Gökcen, Ahmet-Alşahin, Mehmet Emin - Çakır, Kerim, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara 2017.

Artuk, Mehmet Emin, "Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK.m.181)", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.:1, İstanbul Bahar 2014, s.37-48.

Aslan, M. Yasin, Uluslararası Ceza Mahkemesi, 1. Baskı, Ankara 2017.

Aygörmez Uğurlubay, Gülsün Ayhan, Çevreye Karşı Suçlar, Türk Ve Alman Çevre Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar, Ankara 2005.

Bayraktar, Köksal, "Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku", Seha L. Meray'a Armağan, Ankara 1981, s.68-78.

Demirbaş, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara 2017.

Erman, R. Barış, "TCK Tasarısında Çevre Suçları", Hukuki Perspektifler Dergisi, S.:2, İstanbul Sonbahar 2004, s.187- vd.

106 Özcan, s.587.

107 Şen, s.170 vd.

108 Özcan, s.588. Çevre; tüm dünyanın ortak evi olduğu için çevre problemleri de uluslararası sahada ortak çalışmaları gerektirmektedir. Özen, s.13.

109 Özcan, s.588.

Faure, Michael, "Avrupa Ceza Hukuku: Gerçekten İhtiyacımız Var mı?", (Çev.: Serdar Talas), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.:LXX, S.:2, İstanbul Aralık 2012, s.333-354.

Güneş, Ahmet M., Çevre Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2019.

Hafızoğulları, Zeki - Özen, Muharrem, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Tıpkı Basım 11. Baskı, Ankara 2018.

Hakeri, Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Ankara 2016.

Kaboğlu, İbrahim, Çevre Hakkı, 3. Baskı, İstanbul 1996.

Kangal, Zeynel, Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu, Ankara 2003.

Katoğlu, Tuğrul, "Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar", Mülkiye Dergisi, C.: XXIX, S.:246, Ankara Mart 2014, s.133-157.

Koca, Mahmut - Üzülmez, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. 8. Baskı, Ankara 2015.

Özcan, Onur, "Türk Hukukunda Çevre Suçları", Uğur Alacakaptan'a Armağan, C.:1, İstanbul 2008, s.565-588.

Özen, Muharrem, "Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:52, S.:1, Ankara Mart 2003, s.63-88.

Özen, Mustafa, "Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m.181,182)", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:18, S.:1, Konya Haziran 2010, s.9-43.

Özenbaş, Nazmiye, "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları", Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, St. Petersburg - Rusya (17.09.2013-18.09.2013), s.924-931.

Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Bası, Ankara 2017.

Parlar, Ali - Hatipoğlu, Muzaffer, Türk Ceza Kanunu Yorumu, C.:3, 2. Baskı, Ankara 2008.

Şen, Ersan, Çevre Ceza Hukuku (Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli Bir Çevrede Yaşama Hakkı), İstanbul 1994.

Talas, Serdar, "Türk Ceza Kanunu'nda Çevrenin Kasten Ve Taksirle Kirletilmesi Suçları", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.: LXXI, S.:1, İstanbul Haziran 2013, s.1147-1158.

Taşkın, Ozan Ercan, "Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler", Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C.:3, S.:1, Ankara Haziran 2015, s.119-166.

Toroslu, Nevzat, Ceza Hukuku ve Çevre, Ankara 1982.

Tuncer, Sezin Duygu - Başkale, Mithat Burak, "Çevre Ceza Hukukunda Zaman", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:65, S.:4, Ankara Aralık 2016, s.3695-3714.

Turgut, Nükhet, Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme), Gözden Geçirilerek Yenilenmiş İkinci Bası, Ankara 2001.

Turgut, Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, Ankara 2009 (Çevre Politikası ve Hukuku).

Ünver, Yener, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Ankara 2003.

Yaşamış, Firuz D., "Çevre Ceza Hukuku'nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.: 58, Ankara Mayıs-Haziran 2005, s.137-147.

Yılmaz, Sacit, Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları, Ankara 2013.

Yokuş Sevük, Handan, Çevre Hukuku-Doğal Çevrenin Korunması, 1. Baskı, Ankara 2013.

BEDEN BÜTÜNLÜĞÜNÜN İHLALİNDEN DOĞAN TAZMİNAT DAVALARINDA GÖREVLİ MAHKEMENİN BELİRLENMESİ[1]

Araş. Gör. Büşra KAZMAZ TEPE
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada ilk olarak adli yargı ve idari yargı arasındaki usule ilişkin temel farklılıklar tespit edilerek Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında beden bütünlüğünün ihlalinden doğan tazminat davalarına ilişkin uygulamadaki görev sorunları ele alınacaktır. Ayrıca idari yargının görev alanına giren davaların hangi durumlarda adli yargıya aktarılabileceği tespit edildikten sonra beden bütünlüğünün ihlalinden doğan tazminat davaları için böyle bir aktarımın gerekli olup olmadığı üzerinde durulacaktır.

Yargı kolları arasındaki görev uyuşmazlıkları belirtildikten sonra adli yargı içerisinde yer alan mahkemeler arasındaki görev uyuşmazlıkları beden bütünlüğünün ihlalinden doğan tazminat davaları özelinde ele alınacaktır. Adli Yargı sistemimiz içerisinde görevli mahkeme kural olarak uyuşmazlığın temelinde yer alan hukuki ilişki esas alınarak belirlenir. Bedensel zarar ise hukuki ilişkinin sonucudur. Bu sebeple bedensel zararın tazmini talebiyle açılacak davada görevli mahkeme bedensel zarara yol açan hukuki ilişkinin niteliğine göre farklılık arz eder. Örneğin yeni alınan bir cep telefonunun konuşurken patlaması nedeniyle yüzde oluşan yanıkların tazmini nedeniyle satıcıya karşı açılacak tazminat davasında tüketici mahkemesi görevlidir. Buna karşın aynı şekildeki yanık bir trafik kazasında oluşmuş ve dava sorumluluk sigortasına dayanılarak sigorta şirketine karşı açılmışsa görevli mahkeme asliye ticaret mahkemesi, sigorta şirketi dâhil edilmeksizin sadece işletene karşı açılmışsa asliye hukuk mahkemesi olur. Görüldüğü üzere aynı zarara ilişkin olarak açılan davalarda zararın sonucu olduğu hukuki ilişkiye göre farklı mahkemeler görevli olabilmektedir. Bu mahkemeler farklı yargılama usullerine tabi olduğu gibi mahkemelerin zararı hesaplama yöntemleri de farklılık gösterebilmektedir. Bedensel zararların temel insan hakları ile olan ilişkisi esas alınarak yeknesaklaştırma amacıyla çalışmamızda bu konuda uzmanlık mahkemelerine ihtiyaç olup olmadığı farklı hukuk sistemlerindeki durum da ortaya konularak tartışılacaktır.

Beden bütünlüğünün ihlalinden doğan tazminat davalarında görevli mahkeme belirlenirken zaman zaman esasa girmek gerekmektedir. Örneğin işverene ait bir araçla işçinin yapmış olduğu bir trafik kazasında olayın iş kazası ve/veya adi bir trafik kazası olarak nitelendirilmesine göre görevli mahkeme değişecektir. Davanın esastan incelenmesi ile yapılabilecek bu nitelendirme aynı zamanda davanın esastan kabul veya reddi için de önem arz eder. Alman hukukunda "*çift etkili vakıalar*" olarak ele alınan bu durum ve bu durumun usule ilişkin sonuçları çalışmamızda beden bütünlüğünün ihlalinden doğan tazminat davaları çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yargı yolu, Görev, Çift etkili vakıalar, Beden bütünlüğünün ihlali

[1] Bu çalışma TÜBİTAK 2214 Yurtdışı Araştırma Bursu Programı kapsamında Almanya-Trier Üniversitesi'ndeki araştırmalarımız sonucunda oluşmuştur. Ayrıca bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin "Doktora tezinin sonuçlandırılması" başlıklı 23. maddesinin 7. fıkrası uyarınca mezuniyet şartı olan *tezi ile ilgili ulusal/uluslararası hakemli bilimsel etkinliklerde en az bir kere sözlü/yazılı/görsel sunum yapmış olmak* şartını sağlamak üzere hazırlanmıştır.

DETERMINATION OF THE COMPETENT COURT IN ACTIONS FOR DAMAGES THAT ARISE FROM THE VIOLATION OF BODILY INTEGRITY[2]

Abstract

Firstly, procedural fundamental differences between civil jurisdiction and administrative jurisdiction will be determined in this study. Competent problems in practice related to actions for damages that arise from the violation of bodily integrity will be examined in the light of decisions of dispute court and constitution court. Additionally, which actions in administrative jurisdiction can be transferred to civil jurisdiction will be determined. Then whether this transfer is essential or not for actions for damages that arise from the violation of bodily integrity will be discussed.

After competency disputes between branches of jurisdiction were indicated, competency disputes related to actions for damages that arise from violation of bodily integrity in civil jurisdiction will be handled. Competent court is specified on the basis of legal relationship as a rule in civil jurisdiction. Bodily damage is the result of the legal relationship. For this reason, competent court in the action for bodily damages varies according to the nature of the legal relationship that leads to bodily damage. For example, if recently purchased phone explodes when its owner using it and if for this reason, burnt skin occurs, competent court is consumer court in compensation claims for bodily damages. If same burnt skin occurs due to the traffic accident, then competent court is civil court of first instance. If plaintiff opens the case against to insurer, then competent court becomes trade court. As it seen from the example, the damage is same but the competent court differs according to legal relationship and parties. These courts differ in not only the rules of procedure, but also the methods of damage calculation. In this study, for uniform this conflict, whether there is a need for specialized courts based on the relationship between bodily damages and basic human rights will be discussed by revealing the situation in different legal systems.

From time to time, it must be examined based on merits of the case to determinate the competent court in action for damages that arise from the violation of bodily integrity. For instance, if employee has a traffic accident with employer's vehicle, the case can be qualified as ordinary traffic accident or occupational accident. The competent court differs according to this qualification. This qualification is as important for procedural law as for material law. This case that is called '*doubly relevant fact*' in German law will be handled within the framework of action for damages that arise from the violation of bodily integrity in our study.

Keywords: branches of judiciary, jurisdiction, double efficient facts, violation of bodily integrity

[2] This study was formed as a result of our researches at Trier University in Germany within the scope of TUBITAK 2214 Abroad Research Scholarship Program. In addition, this study has been prepared by the reason of graduation requirement in Dokuz Eylül University Graduate Education Regulation, Article 23, paragraph 7 (Finalizing the PhD thesis) that is to make at least once oral / written / visual presentations in national / international peer-reviewed scientific activities related to his / her thesis.

KAMU POLİTİKASI ANALİZİ MODELLEMESİ

Dr. Tanzer Çeliktürk
Pamukkale Üniversitesi

Özet

Kamu politikasını anlayabilmek için ilk etapta "politika" kavramı altında ele alınan siyaset (politics) ve politika/siyasa (policy) olarak ta isimlendirilen iki farklı olgunun ele alınması gereklidir. Siyaset, hükümetin karar alma sürecindeki güç mücadelesini içerirken; politika ise birey veya grubun karşı karşıya kaldığı bir problemi çözmek için istikrarlı bir şekilde belli bir amaç çerçevesinde izlediği yol ve faaliyetler bütünüdür şeklinde tanımlanabilir. Kamu politikası ise, hükümetin yapmayı veya yapmamayı tercih ettiği her şeyi kapsamaktadır. Toplumsal problemlerin çözümüne ilişkin politikanın üretilmesi olan politika yapım süreci, oldukça karmaşık ilişkiler ağı içerisinde şekillenmektedir. Bu karmaşık süreci daha anlaşılır kılmak için geliştirilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli çeşitli yaklaşımlar ve modeller 1950'lerden itibaren kamu yönetimi disiplini içerisinde yer bulmaya başlamıştır. Kamu politikası analizinin yapılma amaçlarına ilişkin farklı bakış açıları var olsa da günümüzde hükümetlerin aldığı kararlara ilişkin seçmen memnuniyetsizliği dünyanın her yerinde gözlemlenmektedir. Kamu politika başarısızlığı çoğunlukla siyasetçilerin toplumsal problemleri göz ardı ettiği anlamına gelmemektedir. Aksine problemlerin çözümü için farklı alternatifler oluşturmakta, kaynak tahsisi yapmakta ve uygulamaya koymaktadırlar. Kısıtlı olan kaynakların israf edilmesinin önüne geçilmesini, hükümetlere yol gösterici niteliğe sahip alternatiflerin ortaya konulmasını sağlayacak politika analizlerinin yapılması elzemdir. Başarılı bir politika analizi için ilk etapta politikanın yapıldığı evrenin-sistemin anlaşılması ve bu sistem içinde yer alan kurum, birey ve çıkar gruplarının politikalara nasıl etki etmeye çalıştığının çözümlenmesi gerekmektedir. Politika çözümleme girişiminin en önemli bileşeni, problemin tüm yönleriyle kavranması ve anlaşılmasıdır. Problemin tüm yönleriyle kavranmasını ve başarılı bir analiz modellemesi ortaya çıkarmada beş unsurun dikkatle ele alınması gereklidir. Söz konusu unsurlar; gaye ve hedefler, tercihler, maliyetler, kolayca uygulanabilir yöntemlerin tespiti ve değerlendirme kıstasları olarak sayılabilir. Kamu politikası yapım sürecinin kara kutu içerisinde cereyan ettiği kadar başta aktörlerarası ilişkiler olmak üzere karmaşık yapıya sahip olduğu Türkiye'deki kamu politikalarını çözümleyebilmek için belli bir analiz modellemesi üzerinden harekete geçmek elzemdir. Kamu politikası analiz modellemesi takip etmeden kamu politikası analizi çözümlemesine girişmek başarısız bir girişime sebebiyet verecektir. Bu çalışmada, başarılı bir kamu politikası analiz modellemesinin temel özellikleri ve çerçevesi çizilmeye çalışılarak kamu politikası analizi yapacak analistlere ışık tutulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Politikası, Kamu Politikası analizi, Kamu politikası Analizi Modellemesi

GİRİŞ

Toplumsal problemlerin çözümüne ilişkin politikanın üretilmesi olan politika yapım süreci, oldukça karmaşık ilişkiler ağı içerisinde şekillenmektedir. Bu karmaşık süreci daha anlaşılır kılmak için geliştirilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli çeşitli

yaklaşımlar ve modeller 1950'lerden itibaren kamu yönetimi disiplini içerisinde yer bulmaya başlamıştır. Kamu politikası analizinin yapılma amaçlarına ilişkin farklı bakış açıları var olsa da günümüzde hükümetlerin aldığı kararlara ilişkin seçmen memnuniyetsizliği dünyanın her yerinde gözlemlenmektedir. Kamu politika başarısızlığı çoğunlukla siyasetçilerin toplumsal problemleri göz ardı ettiği anlamına gelmemektedir. Aksine problemlerin çözümü için farklı alternatifler oluşturmakta, kaynak tahsisi yapmakta ve uygulamaya koymaktadırlar. Kısıtlı olan kaynakların israf edilmesinin önüne geçilmesini, hükümetlere yol gösterici niteliğe sahip alternatiflerin ortaya konulmasını sağlayacak politika analizlerinin yapılması elzemdir. Başarılı bir politika analizi için ilk etapta politikanın yapıldığı evrenin-sistemin anlaşılması ve bu sistem içinde yer alan kurum, birey ve çıkar gruplarının politikalara nasıl etki etmeye çalıştığının çözümlenmesi gerekmektedir. Politika çözümleme girişiminin en önemli bileşeni, problemin tüm yönleriyle kavranması ve anlaşılmasıdır. Problemin tüm yönleriyle kavranmasını ve başarılı bir analiz modellemesi ortaya çıkarmada beş unsurun dikkatle ele alınması gereklidir. Söz konusu unsurlar; gaye ve hedefler, tercihler, maliyetler, kolayca uygulanabilir yöntemlerin tespiti ve değerlendirme kıstasları olarak sayılabilir. Kamu politikası yapım sürecinin kara kutu içerisinde cereyan ettiği kadar başta aktörlerarası ilişkiler olmak üzere karmaşık yapıya sahip olduğu Türkiye'deki kamu politikalarını çözümleyebilmek için belli bir analiz modellemesi üzerinden harekete geçmek elzemdir. Kamu politikası analiz modellemesi takip etmeden kamu politikası analizi çözümlemesine girişmek başarısız bir girişime sebebiyet verecektir. Bu çalışmada, başarılı bir kamu politikası analiz modellemesinin temel özellikleri ve çerçevesi çizilmeye çalışılarak kamu politikası analizi yapacak analistlere ışık tutulması amaçlanmıştır.

1. KAMU POLİTİKASI

Kamu politikasını anlayabilmek için ilk etapta "politika" kavramı altında ele alınan siyaset (politics) ve politika/siyasa (policy) olarak ta isimlendirilen iki farklı olgunun ele alınması gereklidir. Siyaset; hükümetin karar alma sürecindeki güç mücadelesini ifade ettiği gibi bu mücadelede yer alan aktörleri, bu aktörlerin faaliyetlerini ve bu sürecin sonunda kimin kazanıp kimin kaybettiğiyle ilgilidir denebilir. Politika (policy) ise en geniş tanımıyla, birey veya grubun karşı karşıya kaldığı bir problemi çözmek için istikrarlı bir şekilde belli bir amaç çerçevesinde izlediği yol ve faaliyetler bütünüdür (Anderson, 2003: 3).

Kamu politikası ise, hükümetin yapmayı veya yapmamayı tercih ettiği her şeyi kapsamaktadır (Dye, 1987: 3). Aynı zamanda kamu politikalarının anlık bir tepkiden doğan tercihten ziyade istikrarlı bir amaç ve hareket tarzının sonucu olarak ortaya çıktığı ifade edilmiştir (Kraft ve Furlong, 2013: 8). Birkland (2006), kamu politikası tanımında hükümetin yasal düzenlemeler yoluyla toplumsal bir probleme müdahale etmesine vurgu yaparken, politika etkinliğini sağlamak için yeterli kaynak temin edip etmediği ile politika sonucunda ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin nasıl ele alındığına odaklanmaktadır (s.4).

Toplumsal problemlere ilişkin olarak resmi aktörlerin problemi nasıl algıladıkları ve harekete geçip geçmeme kararını nasıl verdiklerini anlayabilmek ve çözümlemek oldukça önemlidir. Toplumsal problemlerin çözümüne ilişkin resmi aktörler her ne kadar ana grubu oluştursa da politika yapım sürecinin dış dünyadan yalıtılmış bir çevrede cereyan ettiği söylenemez. Kararların alınması ve uygulanması sürecinde resmî aktörler yanı sıra çıkar grupları, seçmenler, siyasal partiler, sendikalar, iş dünyası, meslek birlikleri ve uluslararası

aktörler de etkin rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla kamu politikası; sadece politik çıktılara, resmî söylemlere ve tavırlara göre anlaşılacak kadar basit bir olgu değildir.

2. KAMU POLİTİKASI ANALİZİ

Toplumsal problemlerin çözümüne ilişkin politikanın üretilmesi olan politika yapım süreci, oldukça karmaşık ilişkiler ağı içerisinde şekillenmektedir. Karmaşıklığın had safhada olduğu bu süreci daha anlaşılır kılmak için geliştirilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli çeşitli yaklaşımlar ve modeller 1950'lerden itibaren kamu yönetimi disiplini içerisinde yer bulmaya başlamıştır. Kamu politikalarının sistematik olarak belli bir model çerçevesinde analiz edilmesine dair öncül çalışmaların Harold D. Lasswell (1956) ile birlikte başladığı söylenebilir; ancak siyaset bilimi içerisinde bir alt alan olarak benimsenmesi, 1960'ların sonu ile 1970'lerin başına kadar mümkün olmamıştır.

Kamu politikası analizini en geniş manasıyla hükümetlerin karşı karşıya kaldıkları problemler ve krizlerle ilgili olarak uygulanabilir çözümler ortaya koyma faaliyeti olarak gören Dunn (1994), kamu politikası analizini uygulamalı bir bilim dalı olarak ele almaktadır. Kraft ve Furlong (2013), kamu politikası analizini toplumsal problemlere ilişkin siyasal iktidarın getirdiği çözüm yollarının bilimsel yöntemler çerçevesinde tüm yönleriyle analiz edilmesi olarak tanımlamıştır (s.24).

Patton ve Sawicki (1993), kamu politikasının sosyo-ekonomik problemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir süreç olduğuna vurgu yaparken kamu politikası analizini bu süreci tüm yönleriyle tanımlamak ve uygulanan politika ve yöntemlerin başarısı veya başarısızlığını değerlendirmek şeklinde (s. 21) ele almıştır.

Young ve Quinn'e (2002) göre, kamu politika analizi sadece toplumsal problemlerin doğasını ve bu problemlere ilişkin siyasal iktidarın davranış ve tutumlarını betimlemekten öte bir şeydir. Yapılan analiz mutlaka sonuç odaklı olmalı ve elde edilen veriler uygulanabilir olmalı ve kullanışlı politika önerilerine zemin oluşturmalıdır (s.10-11).

3. KAMU POLİTİKASI ANALİZİNİN AMAÇLARI

Dunn'a (1994) göre; kamu politikası analizinin siyaset bilimi ve sosyolojinin genel kabul gören metot ve teorilerinin adapte edildiği, sadece var olan durumu açıklayıp suya sabuna dokunmayan ve herhangi bir değer ve yöntem üretmeyen bir alan olarak ele alınması eskide kalan yetersiz bir yaklaşımdır (s.33). Toplumsal bir problemin sadece tanımlaması amacını güden yaklaşım herhangi bir değer üretmediği gibi kamu politikası analizinin önemini de azaltır. Kamu politikası analizinde farklı disiplinlerin ve yöntemlerinin toplumsal problemlerin doğasını anlamakta beraberce kullanılması gerektiği gibi aynı zamanda problemlerin çözümü için de uygulanabilir alternatifler üretmesi gereklidir (Dunn, 1994: 61-62).

Kamu politikası analizi yapma amaçları şu şekilde sıralanabilir: Bilimsel amaçlar, profesyonel amaçlar ve siyasî amaçlar (Kraft ve Furlong, 2013: 23). Akademisyenlere ilaveten bazı uzmanlar da profesyonel amaçlarla kamu politika analizini ele alarak etkin bir şekilde uygulanabilecek politika alternatiflerini hükümete, çıkar gruplarına veya think-tank kuruluşlarına takdim etmektedirler. Bu profesyonellerin temel kaygısı; siyasal iktidara, çıkar gruplarına veya düşünce kuruluşlarına hedefledikleri sonuçları elde etmeye yönelik nitelikli

bilgi sağlamak ve uygulanabilir politika alternatifleri üretmektedir (Patton ve Sawicki, 1993: 20).

4. KAMU POLİTİKASI ANALİZ MODELLEMESİ

Dye (1984), "politika analizinin" sahip olması gereken temel unsurlarını şu şekilde sıralamıştır:

• *Temel güdü herhangi bir çözüm önermekten ziyade izah edici içerikte olmalıdır*: İllaki politika önerisi yapılacaksa ilk etapta politikanın bilimsel metot ve veri analizine bağlı olarak tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulması gereklidir.

• *Yöntem ve amaç olarak kamu politikalarının sebep ve sonuçlarının araştırılmasına kesin bir şekilde riayet edilmelidir*: Sebep ve sonuçların araştırılmasıyla varılan fikrin kesinlikle bilimsel verilere dayanması gereklidir.

• *Güvenilir araştırma bulgularına dayanarak kamu politikalarının sebep ve sonuçlarının açıklanabilmesi için test edilebilir genel teorem ve önermelerin varlığı ön koşuldur:* Politika analisti başka politika kararları ve vaka analizleri için de uygulanabilecek bir analiz çerçevesinde içinde hareket etmelidir (s.7).

Quade (1972), başarılı bir politika analizi için ilk etapta politikanın yapıldığı evrenin-sistemin anlaşılması ve bu sistem içinde yer alan kurum, birey ve çıkar gruplarının politikalara nasıl etki etmeye çalıştığının çözümlenmesi gerektiğini söylemektedir. Quade'nin (1972) tarif ettiği politika çözümleme girişiminin en önemli bileşeni, problemin tüm yönleriyle kavranması ve anlaşılmasıdır. Bunun için de şu beş unsur dikkatle ele alınmalıdır:

• *Gaye ve Hedefler*: Karar vericilerin verdiği kararlar doğrultusunda ulaşmak istediği hedeflerdir.

• *Tercihler*: Başta elde edilmesi umulan amaç ve gayelere ulaşabilmek için atılan adımlar veya belirlenen araç, yol ve yöntemlerdir.

• *Maliyetler*: Başta belirlenen amaçların hayata geçirilmesi aşamasında belirli oranda kaynak tahsisinin yapılması gereklidir. Maliyetler söz konusu olduğunda sadece maddî unsurların değil aynı zamanda toplum üzerinde yaratacağı olumsuzlukların ve memnuniyetsizliklerin de göz önünde tutulması gereklidir.

• *Modelleme yapmak*: İyi bir analizin kalbi, yapılan politika seçiminin sonuçlarını tahmin edebilecek kolayca uygulanabilir, açık ve kesin nitelikteki yöntem ve usullerin oluşturulmasıdır. Modelleme yöntemiyle birlikte herhangi bir politika seçimi ve uygulamasının ulaşmak istediği hedefler ile katlanmak zorunda olduğu maliyetler kolayca hesaplanabilir olmalıdır.

• *Kıstaslar:* Politika alternatiflerinin istenilen hedeflere ulaşılması çerçevesinde sıralanabilmesi için belirlenen standart ve kurallarıdır (s.5-7).

SONUÇ

Akademisyenlerin kamu politikalarını ele alırken temel amaçları ise siyasal iktidarın niyet ve hedeflerinden bağımsız olarak kamu politikasının yapım ve gelişiminde rol oynayan sebepler ve kamu politikasının yarattığı sonuçları tüm yönleriyle açıklayabilmektir. Akademisyenlerin temel güdüsü, analiz sonucu ortaya çıkacak bilginin belli bir düşünceye destek verip vermediğinden ziyade, yalın gerçeğin bilimsel metotlarla elde edilmesi olmalıdır.

Kamu politikası analizinin siyaset bilimi ve sosyolojinin genel kabul gören metot ve teorilerinin adapte edildiği, sadece var olan durumu açıklayıp suya sabuna dokunmayan ve herhangi bir değer ve yöntem üretmeyen bir alan olarak ele alınması yetersiz bir yaklaşımdır. Toplumsal bir problemin sadece tanımlaması amacını güden yaklaşım herhangi bir değer üretmediği gibi kamu politikası analizinin önemini de azaltır. Kamu politikası analizinde farklı disiplinlerin ve yöntemlerinin toplumsal problemlerin doğasını anlamakta beraberce kullanılması gerektiği gibi aynı zamanda problemlerin çözümü için de uygulanabilir alternatifler üretmesi gereklidir. Kamu politikası analizinin amacı, yaşanan olayların ve problemlerin içyüzünün keşfedilmesini aşacak şekilde problemin çözümü noktasında da tercih edilebilecek nitelikte bilgi, değer üretmeyi kapsaması gereklidir. Bu gereklilik, politikanın sonuç ve etkilerinin değerlendirilmesi kadar politika önerilerinin de yapılmasını beraberinde getirmektedir.

Politika analizi çalışmalarında göz önünde tutulması gereken üç temel ilke, Anderson (1984) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: Politikanın analiz edilmesi, belli bir politika önerilmesinden önce gelir; politikanın sebep ve sonuçları sosyal bilimsel metodoloji çerçevesinde ele alınmalıdır; politika analizi ile güvenilir ve genelleştirilebilir teorilerin ortaya konması sağlanarak bu teorilerin diğer politika alanlarında siyasî kurumlar tarafından uygulanabilmesine uğraşılmalıdır. Diğer bir deyişle, politika analisti hem bilimsel bir çerçevede kaldığı gibi yaşanan siyasî ve sosyal problemlere de çözümler önerebilir (Anderson, 1984: 7).

KAYNAKÇA

Anderson, James E. (1984). *Public Policymaking*, 3. Edition, *CBS* College Publishing, New York.

Anderson, James E. (2003). *Public Policymaking: An Introduction*, Fifth Edition, Boston: Houghton Mifflin Company.

Birkland, Thomas A. (2006). *An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making, 2. Edition*, M. E. Sharpe: London.

Dunn, William N. (1994). *Public Policy Analysis: An Introduction*, 2. Edition, Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.

Dye, Thomas R. (1984). *Understanding Public Policy, 5. Edition*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Dye, Thomas R. (1987). *Understanding Public Policy, 6. Edition*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Kraft, Michael E. and Furlong, Scott, R. (2013). *Public Policy: Politics, Analysis and Alternatives*, 4. Edition, CQ Press, Thousand Oaks California.

Lasswell, Harold D. (1956). *The Decision Process: Seven Categories of Functional Analysis*, Bureau of Governmental Research, University of Maryland Press, College Park, Maryland.

Patton, Carl V. and Sawicki, David S. (1993). *Basic Methods of Policy Analysis and Planning*, 2. Edition, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Quade, Edward S. (1972). *Analysis for Public Policy Decision*, Policies for the Seventies and the Systems Approach Seminar, Rand-Nomura Reserach Institute, Japan.

Young, Eoin ve Quinn, Lisa (2002). *Writing Effective Public Policy Papers: A Guide for Policy Advisers in Central and Eastern Europe*, Open Society Institute, New York.

RADICAL TRANSFORMATION OF TRADITIONAL OTTOMAN NATION SYSTEM: THE BIRTH OF MODERN CITIZENSHIP IN TURKEY

Dr. Tanzer Çeliktürk
Pamukkale Üniversitesi

Abstract

The nationalist movement created by the French Revolution, disunited the traditional Ottoman society structure which had been organized on the basis of religion as it was called Nation system. Against these developments that threatened the basis of social and political life, the Ottoman Empire abandoned the traditional Nation System and adopted a new model of citizenship based on secular and territorial equality that equated all its citizens in the context of rights and responsibilities. After the collapse of the Ottoman Empire Mustafa Kemal Pasha and military-bureaucratic elites designed the political model of the Republic of Turkey as a secular republican regime based on national sovereignty. However, it was not possible for post-Ottoman traditional society to accept this new regime through democratic means. As a result, the modernization-westernization policies which was shaped by nationalistic ideology brought about by the new regime had to be top-down, elitist and authoritarian. The dissenting power created by the elitist approach that excludes the civilian movement sinherited in the last period of the Ottomans led the people to remain only passive receptors of nationalist ideology. Therefore, an understanding of citizenship based on universal principles could not be developed in the Ottoman Empire and the new Republican regime. In this context; while the socialist movement, Islamic groups and Kurdish movements that did not adopt or oppose modernizing elitist policies could be weakened in time, they were oppressed by being excluded from the political system. As a result, thes emovements, which were pushed out of the ground of legitimate political struggle, resorted to the path of violence by gaining social base through the discourse of oppression. This situation has led Turkish Republic to be dragged into the spiral of violence. Kymlicka, one of the leading advocates of liberal multiculturalism of today, considers the Ottoman-Nation System, which is based on tolerance and coexistence and gives self-management rights to minorities, as an important reference fo rmulticultural societies and an important model for minority rights. Kymlicka believes that the Ottoman Nation System can be presented as a model to today's multicultural societies, generally humane, tolerant to group differences and stable.

Keywords: Ottoman Nation System, New Republican Citizenship, Multi-culturalism

INTRODUCTION

With the French revolution, the existing legitimacy relationship between the state and society has completely changed (Anderson, 1993: 18) . One of the direct and most important consequences of the French Revolution is the emergence of the modern state and new citizenship within the fiction of the nation-state. In this model, individuals are integrated in a single nation identity as citizens (Schmidt, 2002: 74). Within the framework of this understanding, the nation-state can be defined as the political, social and economic organization of a nation consisting of a homogeneous community with a shared language, religion, geography and history (Erol, 2009: 8).

The oppressive policies of the nation-states organized within the framework of the ideology of nationalism towards creating a homogenous culture have caused and are causing conflicts based on ethnic and religious identity in societies. Infact, in today's world, the desire of many ethnic or religious groups to organize around the ideology of micro-nationalism and to establish an independent state can not be prevented.

1-) OTTOMAN NATİON SYSTEM

The social and political structure in the Ottoman Empire was shaped according to the Nation System on which religious identities were based (Küçük, 2006: 375-377). Although the concept of nation in Ottoman Empire has a religious content, actually it describes the social and political structure that is shaped sociologically on religious foundations.in the Ottoman Nation System, to a certain degree, administrative autonomy was granted to communities organized on a religious basis (Eryılmaz, 1999: 236-241). In this system, the back bone of the social and political structure was composed of Muslims independent of their ethnic and cultural identities. Other than the Muslims, Christians and Jews were regarded as "zimmet ehli". These groups had freedom of religion as well as certain autonomy in the field of education and law (Somel, 1997: 72).

In this sense, the Ottoman State, as a multinational and multicultural state, provided successful examples of living together. Ottoman policy against cultural and religious differences; it included a model of geographical integration rather than cultural and religious assimilation, provided that the minorities recognized and fulfilled the requirements of the "zimmet agreement" and"state"authority (Eryılmaz, 1999: 238).

2-) FROM OTTOMAN NATİON SYSTEM TO THE MODERN CİTİZENSHİP

The Industrial Revolution in the19th century along with the nationalist movement created by the French Revolution, had serious effects on the Christian minorities in the Ottoman Empire and deeply shaken the Ottoman society structure which had been traditionally organized on the basis of religion (Demirci, 2008: 192). Against these developments that threatened the basis of social and political life, the Ottoman Empire abandoned the traditional Nation System and adopted a new model of citizenship based on secular and territorial equality that equated all its citizens in the context of rights and responsibilities (Akça, 2007: 60). In the19th century, in line with enlightenment movement and positivism that dominated the modern Western World, the idea of the necessity of establishing a homogeneous social structure for modernization and progress emerged. In the last period of the Ottoman Empire, Mustafa Kemal Pasha and his friends, within the framework of this view aimed to transform the multinational and multicultural social structure inherited from the Ottoman Empire for the development and modernization of the country.

After the collapse of the Ottoman Empire afterWorld War1, Mustafa Kemal Pasha and military-bureaucratic elites designed the political model of the Republic of Turkey as a secular republican regime based on national sovereignty. However, it was not possible for post-Ottoman traditional society to accept this new regime through democratic means. As a result, the modernization-westernization policies which was shaped by nationalistic ideology brought about by the new regime had to be top-down, elitist and authoritarian (Somel, 1997: 80). The absence of majority support in democratic sense and a sufficiently strong bourgeois

class in the process of modernization reinforced the absolutism of the state. In this period, rather than citizenship based on universal principles, an understanding of collectivist citizenship and ethnic identity axis was adopted by authoritarian nationalism. (Keyder, 1999: 32).

CONCLUSION

The dissenting power created by the elitist approach that excludes the civilian movement sinherited in the last period of the Ottomans led the people to remain only passive receptors of nationalist ideology. Therefore, an understanding of citizenship based on universal principles could not be developed in the Ottoman Empire and the new Republican regime. In this context; while the socialist movement, Islamic groups and Kurdish movements that did not adopt or oppose modernizing elitist policies could be weakened in time, they were oppressed by being excluded from the political system (Aksakal, 2010: 261). As a result, these movements, which were pushed out of the ground of legitimate political struggle, resorted to the path of violence by gaining social base through the discourse of oppression. This situation has led Turkish Republic to be dragged into the spiral of violence.

Kymlicka, (1998) one of the leading advocates of liberal multiculturalism of today, considers the Ottoman-Nation System, which is based on tolerance and coexistence and gives self-management rights to minorities, as an important reference fo rmulticultural societies and an important model for minority rights.Kymlicka believes that the Ottoman Nation System can be presented as a model to today's multicultural societies, generally humane, tolerant to group differences and stable.

According to Kymlicka; in order to maintain socio-political stability, the Ottoman Empire recognized minorities as self-governing communities with their cultural identities by creating Nation System which enables the survival and development of minorities' cultures under governmental support (Kymlicka, 1998: 240). For almost five centuries, the Ottomans ruled a state of unprecedented diversity. In this multi-religious and multi-ethnic society, Muslims, Christians and Jews had the opportunity to enrich their separate cultures, worship and work side by side and lived in peace.

Since the Ottoman Nation System is based on a theocratic structure and religious dogmas, there are also analyzes suggesting the existence of despotism in the Ottoman Empire. Against this approach, opposing views have been put forward claiming that Islamic law based on the concept of justice limits the absolute domination of sultans. According to the evaluations reported by Kadıoğlu (2008); Although, the central state and its rulers were seen as representatives of injustice especially by Muslim minorities in the late Ottoman period, the rhetoric and demand of justice-law expressed in this period were related to the religion of Islam.

REFERENCES

Akça, Gürsoy. (2007). *Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü*, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları.

Aksakal, Hasan. (2010). *Türk Modernleşmesinin Ambivalant Doğası: Modernleşme, Milliyetçilik, Medeniyet İlişkisi Üzerinden Türkiye'yi Okumak*, ZfWt, Vol.2, No.1

Anderson, Benedict. (1993). *Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çeviren: İskender Savaşır), Ankara: Metis Yayınları.

Demirci, H. Aliyar. (2008). *Osmanlı Modernleşmesinde Dil Politikaları ve Mebûsan Meclisi*, Muhafazakar Düşünce Dergisi, Yıl: 4- Sayı:16-17, Bahar-Yaz-2008.

Erol, Metin. (2009). *Türkiye'de Toplumsallaşma Problemleri*, C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 33, No:1, Mayıs 2009

Eryılmaz, Bilal. (1999). *Osmanlı Devletinde Farklılıklara ve Hoşgörüye Kavramsal Bir Yaklaşım*, (Editör: Güler Eren),Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:4: Osmanlı.

Kadıoğlu, Ayşe. (2008). *Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması*, (Derleyen: A. Kadıoğlu), Vatandaşlığın Dönüşümü, Metis Yayınları, İstanbul.

Küçük, Cevdet. (2006). *Osmanlı Devletinda Millet Sistemi ve Tanzimat- Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*, (Editör: Halil İnalcık), Phoneix Yayıncılık.

Kymlicka, Will. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Ayrıntı Yayınları: 210

Schmidt, Manfred G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (Çeviren: M. Emin Köktaş), 2.baskı, Vadi Yayınları.

Somel, Selçuk Akşin. (1997). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Kimliği*, Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik, (Editör: Nuri Bilgin), Bağlam Yayınları, Ankara.

KOPENHAG OKULU YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN GÜVENLİK SÖYLEMLERİ

Dr. Emine KILIÇASLAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Bilindiği gibi güvenlik her hangi bir tehlike karşısında kendi varlığını koruma refleksi sonucunda tedbir alma davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda tehlike kavramına bakıldığında ise var oluşla bağlantısı ortaya çıkmaktadır. Her canlı sistem kendi varoluşuna tehdit olarak algıladığı her durumu tehlike olarak algılamaktadır. Tehlikeli olan her durum karşısında güvenlik öncelikli hale gelmektedir. Tehlikenin olduğu yerde güvenlik, güvenlik kavramının olduğu yerde de tehlike kavramı koşullu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda "Barış ve Güvenliğin" sağlanması siyasal iletişim sloganı ile NATO ilk stratejisini göstermiştir. Ayrıca "Tehlike", "Güvenlik" ve "Barış" kavramlarının 1950 sonrasında devletlerarası ilişkilerde NATO tarafından sürekli kullanılan kavramlar olmuştur.

Bu makalenin amacı NATO'nun "Barış" ve "Güvenlik" kavramlarını kullanarak 21. Yüzyılın güvenlik mimarisinde rol oynarken stratejilerinin uygulanmasının bir adım öncesinde kullandığı siyasal iletişim söylemleri Kopenhag Okulu yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Kopenhag Okulu, Siyasal İletişim, Güvenlik

Abstarct

As, it is known, security is defined as the behavior of taking precautions as a result of the reflex to protect its existence in case of any danger. When the concept of danger is considered in this direction, it is associated with existence. Every living system perceives evry situation that it perceives as a threat to its existence as a danger. Safety is a priority in every dangerous situation. Where the danger exists, the concept of security is conditional.

In this context, "Peace and Security" has shown its first strategy with the slogan of political communication. In addition, the concepts of "Danger", "Security" and "Peace" olm have been used by NATO in interstate relations after 1950.

The aim of this article is to analyze the discourse of political communication that NATO used in the security architecture of the 21st century using the concepts of "Peace" and "Security" one step ahead of the implementation of the strategies in the framework of Copenhagen School approach.

Key Concepts: Copenhagen School, political communication, Security

GİRİŞ

Güvenlik kavramı her canlının fizyolojik ihtiyaçlarını giderdikten sonra bazen ikincil bazen de birincil düzeyde temel ihtiyaçlarından bir tanesidir. Kavram yaşayan her canlı için nasıl hayati önem taşıyorsa aynı şekilde örgütsel anlamda devlet gibi örgütlenmiş her yapı içinde önem taşımaktadır.

Geçmişten bugüne ilk insanların keşfettikleri ateş ve taşlar ve sopalardan yaptıkları kesici aletler kendilerini, ailelerini ve ait oldukları topluluk ve grupları koruma içgüdüsü ile

ortaya çıkmıştır. O günden bugüne tehlikelere karşı korku ve korunma içgüdüsü ile güvenlik kavramı hep yan yana yürümüştür. Günümüzde bu kavram içine devletleri, şirketleri ve NATO gibi uluslar üstü örgütleride almıştır.

Ayrıca başka bir açıdan küreselleşme süreciyle birlikte dünya hızlı bir değişimin içine girmiştir. Sanayi Devrimi ile başlayan Sanayi 1.0 süreci, ardından gelen elektrifikasyon süreci ile Sanayi 2.0 ve bilgisayarların insan hayatına girmesi ile Sanayi 3.0 ve son olarak robotik teknolojisi yapay zeka ile Sanayi 4.0 sürecine kadar gelinmiştir. Sanayi Devrimi sonrası yaşanan bu hızlı sanayileşme süreci hem toplumlar hem de devletler için büyük tehditler oluşturmuştur. Özellikle küreselleşme süreci ulus devletleri yok olma sürecine sokmuştur.

Geçmişte her tehlike küçük devletleri, kabileleri, klanları, büyük devlet ve oradan da imparatorlukların bünyesine almıştır. Sanayi devrimi, güçlü devlet olmak için sömürge arayışına giren Avrupa devletlerini doğal zenginlikleri yağmalama sürecine sokmuştur. Bu süreç milliyetçilik hareketlerini tetiklemelerine ve imparatorlukların dağılıp ulus devletlerin yolunu açmıştır.

Özellikle Sanayi devrimi ve Fransız Devrimi sonrası değişen dünyada ulusal güvenlik ve sonrasında küresel güvenlik kavramları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda felsefe alanından kopan yeni bilim alanları siyaset bilimi ve sonrasında uluslararası ilişkilerin en önemli konuları arasına girmiştir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası bir anlamda güçlü egemen Avrupa devletlerinin yayılmacılık ve sömürgecilik hırsları, gelişmemiş ve geri kalmış ulusların felaket senaryosu olmuştur. Avrupa uygarlığının pazar arayışı sürecinde ortaya çıkan ulus devletler Birinci ve İkinci Dünya savaşının patlak vermesinin en önemli sebebidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin öncülüğünde oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve ardından NATO küresel güvenliği Batı devletlerinin çıkarları için korumak amacıyla yola çıkmışlardır.

Avrupa'da başlayan bu bütünleşme hareketi ve NATO'nun kuruluşu geçmişte yaşanan yıkıcı savaşlara karşı ekonomik kalkınma ve siyasal bütünleşme sürecini başlatmıştır. Güvenliğin koruma görevi ise NATO'ya devredilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası 4 Nisan 1949'da kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü NATO'ya yukarıda anlattıklarımız ışığında bakıldığında Batı Bloğunun ekonomik ve siyasal çıkarlarının güvenlik örgütü olmuştur. Batı Bloğunun - Doğu Bloğuna karşı askeri gücü olan NATO bu gücünü stratejik söylemler ile caydırıcılık bağlamında da kullanmaktadır.

Bilindiği gibi NATO Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin hem devletsel gücü hem de ideolojik gücüne karşı kurulmuştur. Kurulurken söylem olarak "Dünya Güvenliğinin Korunması", "Barış" "Demokrasi" ve "İnsan Hakları" söylemlerini benimsemiştir.

Buradan hareketle Kopenhag Okulu söylem bazında güvenlik yaklaşımına bakıldığında güvenliği üç boyutlu ele aldığı dikkat çekmektedir.

- Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi
- Sektörel Güvenlik Yaklaşımı
- Güvenlikleştirme Teorisi

Bu bağlamda okulun en önemli temsilcilerinden Buzan güvenliği "siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve askeri boyutları" ile ele almıştır.[1] Bu bakış açısı güvenliğin sadece askeri boyutta değil ekonomik, siyasal toplumsal ve çevresel boyutlarını göz önüne almaktadır.

KOPENHAG OKULU

Kopenhag Üniversitesi bünyesinde 1985 yılında kurulan "Barış ve Çatışma" merkezi Avrupa'nın bölgesel güvenliğine askeri yöntemlerin dışında farklı boyutlar getirmeyi hedeflemiştir. Temelleri, Avrupa Güvenliği çalışma grubunun "Avrupa Güvenliğinin Askeri Olmayan Boyutları" başlıklı projesi ile atılmıştır.[2]

Okulun önemli temsilcileri olan "Barry Buzan ve Ole Waever" üç ana konu etrafında çalışmışlardır. Bunlar;

- Bölgesel Güvenlik Kompleksleri
- Sektörel Analiz
- Güvenlikleştirme

Güvenlik kavramına özellikle Barry Buzan açısından bakıldığında 1980 -1990 arasını Avrupa devletleri için "Olgun Anarşi" dönemi olarak adlandırması dikkat çekmektedir. Güvenlik kavramı açısından, 1980-1990 arası dönem ABD, SSCB ve Avrupa için 1960 ve 1970'lerin rekabet ve çatışma sürecinden olgunlaşma sürecine geçiş olarak nitelendirilmiştir. Aslında bu dönem SSCB için gerileme ve dağılma sürecinin son etabı olmuştur. Buzan'a göre, ulusal güvenlikten uzaklaşıldığı ve uluslararası güvenliğin daha fazla vurgulandığı bir değişim, mümkündür ve kesinlikle faydalıdır.[3]Buzan doğal olarak bu iddiasında hızla gelişen kitle iletişim teknolojisinin yarattığı değişim ile hızlanan küreselleşme süreci ve SSCB'nin uyum sağlayamayan hantal yapısını görmüştür. Bu bağlamda dağılmaması gereken kurum NATO'dur. NATO yeni güvenlik söylemleri bulmak oldukça önemli olmuştur.

Kopenhag Okulu'nun bir diğer öne çıkan ismi olan Ole Waever güvenlik kavramına söz edimi olarak yaklaşmıştır. Özellikle "Güvenlikleştirme" kavramına var olan bir tehdide karşı olgunlaştırılması gereken bir kavram olarak bakılmıştır. Kavramın bu karakteri 1998'lerde akademik camia da yayılarak ses getirmiş, yazarlar söylem ediminde izleyicilerin rolüne giderek artan şekilde vurgu yapmaya yer vermeye başlamıştır.[4] Görüldüğü gibi Güvenlikleştirme kavramı içinde bir hareket barındırmaktadır. Zaman ve mekân ilişkisi içinde bakıldığında Güvenlikleştirme kavramı belirli bir süreci ve belirli bir hedef kitlenin rızasını da içinde taşımaktadır.

2001 sonrası ise Okul "Göç Güvenlikleştirmesi" ile ilgili sektörel analiz çalışmaları yapmıştır. Ayrıca, Okul araştırmalarında "Avrupa Güvenlik Dinamikleri" konusuna da oldukça geniş bir yer vermiştir.[5]

---

[1]Barry Buzan, **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Brighton, Harvester Books, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1983, s. 214–242.

[2]Ole Waever, Identity, **Migration and the New Security Agenda in Europe** Londra, Pinter Publishers,1990.

[3]Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.21.

[4]Barry Buzan, Ole Waever, **"Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable?** The Copenhagen School Replies", Review of International Studies,1997, Cilt: 23, No: 2.

[5] Barry Buzan, **The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era**, London: Pinter, 1990.

Kopenhag Okulu "Güvenlikleştirme" kavramını devlet dış politika davranış analizine uygulamıştır.[6] Örneğin; sınır ötesi suçlar ve HIV/AIDS güvenlik tehditleri, terörle savaşın çeşitli boyutları, azınlık hakları, başlıkları üzerine de çalışmışlardır. 1990 sonrası aynı alanları NATO'nun kendi bünyesine alarak dünya güvenliğini sağlama stratejileri arasına girdiği görülmektedir.

Barry Buzan, Okulun bir diğer önemli ismidir. Buzan, Okulun çalışma alanını genişletmiş; güvenlik kavramını; siyasi, ekonomik, toplum, çevre ve askeri boyutları ile ele alarak analizine dâhil etmiş[7] ve güvenliği daha geniş bir çerçevede bakmıştır. Buzan, çalışmalarında devletlerin güvenlik yaklaşımında egosantrik olmamaları gerektiğini göstermeye çalışmıştır. Bu da yeni tartışmalara yol açmıştır. Buzan'ın çalışması, ulusal ve uluslararası güvenlik kaygılarının birbiriyle uyum halinde olup olamayacağı ve devletlerin işbirliğine yatkın bir şekilde hareket etmeye muktedir olup olmadıkları konularında tartışmalara sebep olmuştur.

Kopenhag Okulu'nun "Güvenlikleştirme" yaklaşımına uluslararası ilişkiler bağlamında bakıldığında "devlet", "sınır" ve "tehdit" kavramları ön plana çıkmaktadır. Çünkü güvenlik kavramı direk tehdit kavramını çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda uluslararası siyasal aktörler için öncelikli gündem maddesi haline gelmektedir. Özellikle küresel ekonomiyi yönlendiren ve küresel siyaseti belirleyen devletler hem kendi güvenliklerini ön planda tutarken ve korurken ekonomik ve siyasal bağlamda güçsüz zayıf devletler için tehdit unsuru olmaktadırlar.

Yüzyılın başında ve ortasında iki dünya savaşı yaşayan Avrupa için "Güvenlikleştirme" kavramı önemli hale gelmektedir. Çünkü 1950'lerle birlikte Almanya tehlikesini askeri anlamda bertaraf eden Avrupa kendisi için yeni bir tehdit olarak gördüğü SSCB ile karşı karşıya kalmıştır. Bu tehdidi ABD'nin öncülüğünde kurulan NATO ve AET ile kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

NATO'nun kurulması sonrasında yaşanan gelişmeler SSCB tehdidinden korkan devletlerin NATO'ya üye olması NATO'nun genişlemesi hem Avrupa hem ABD ve hem de onların savunduğu serbest pazar ekonomisi uygulamalarını sınırlı bölgelerde güvence altına almıştır.

Avrupa ve ABD için paranoya halini alan SSCB tehlikesi özellikle Holywood filmlerine kadar girerek James Bond serilerinin çekilmesinin yolunu açmıştır. Batı bloğu bu tehlike karşısında top yekûn bir savaşa girmiştir. Bu savaş stratejisi sadece askeri güç değil yumuşak güç ve akıllı güç kavramlarının öncülüğünde seyretmiştir. Özellikle kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler kamuoyu yaratma amacıyla kullanılmıştır. İyi ve kötü kavramları bayrakların rengi kullanılarak sembolleştirilmiştir. Bu süreç özellikle 1980'lerle birlikte daha yoğun bir hal almıştır. 1989'da Berlin Duvarının yıkılması ve 1990'da Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılması "Güvenlik" kavramının kapsamının genişlemesine ve "Güvenlikleştirme" kavramına dönüşmesinin yolunu açmıştır.

KOPENHAG OKULU VE NATO: GÜVENLİKTEN - GÜVENLİKLEŞTİRMEYE

[6]Abrahamsen, Rita **'Blair's Africa: The Politics of Securitization and Fear'**, Alternatives, 2005, 30(1): 55-80.
[7]Barry Buzan, **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Brighton, Harvester Books, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1983, s. 214–242.

NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması) 4 Nisan 1949'da Washington'da kurulmuştur. İlk kuruluş aşamasında on iki ülke bulunmaktadır. Kısa sürede bu sayı on yedi ülkenin de katılımıyla 29'a çıkmıştır. Kuzey Amerika ve Avrupa'nın ekonomik ve siyasal çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulmuş Askeri bir örgütlenmedir.

NATO'nun ilk çıkış noktası "17 Mart 1948 tarihinde Belçika, Birleşik Krallık (İngiltere), Fransa, Hollanda ve Lüksemburg" gibi Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliği'nin Avrupa'ya doğru genişleme stratejisinden korkmaları sonucu yaptıkları Brüksel Antlaşması'na dayanmaktadır. 1948 yılında yukarıda yer alan Avrupa devletlerinin liderleri Amerikan askeri ve diplomatik yetkilileri ile görüşünce "Kuzey Atlantik Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşmayı yukarıda yer alan devletlerin yanında, ABD, Danimarka, İtalya, İzlanda, Kanada, Norveç ve Portekiz de imzalamıştır."[8]

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Avrupa arasında yaşanan gerilim ve ideolojik çatışma Batı ittifakını NATO'nun kurulma dinamiklerini oluşturmuştur. Gerçeğinde Avrupa devletlerinin öncelikle ekonomik ve ardından siyasal kaygıları ve pazar arayışları NATO ittifakının oluşmasının öncülüğünü yapmıştır. Gösterilen yan sebep ise NATO'nun kuruluş amacının "Barış ve Güvenliğin" sağlanması olarak tanımlamıştır. Üye ülkelerin özgürlük ve güvenliklerini korumak amacıyla kurulduğunu ifade eden uluslararası askeri bir kuruluş olarak kendisini tanımlamıştır.

NATO'nun fikir babası olan ve kuruluş öncülüğünü yapan Amerikan Başkanı Harry Truman bu planı ile Batı Avrupa ekonomisinde demokrasinin yerleşeceği ve istikrarın sağlanacağını belirtmiştir.

Güvenlik söylemi bağlamında bakıldığında özellikle Soğuk Savaş döneminin belirleyici olduğu görülmektedir. Çünkü Komünizm tehlikesi geri kalmış ve gelişmekte olan devletler ile ulus olmaya çalışan toplumlar için oldukça cazip görünmektedir. Bu dönemde Sovyetler Birliğinin hızla kalkınmaya başlaması ve sınırlarını genişletmesi çevredeki pek çok devlet ve Avrupa devletleri için "Kızıl Tehlike" olarak görülmüştür.

Karaosmanoğluna göre, Soğuk Savaş sürecinde NATO Sovyet Blokuna karşı iki boyutlu politika izlemiştir. Bu politikalar bir yandan "caydırma" ve "koruma" görevlerini yerine getirirken, yani Sovyet Blokunu askeri bakımdan dengelerken, diğer yandan Sovyet Bloku ile ortaya çıkan uyuşmazlıkları barışçı yolla çözme amacıyla politikalar ve davranış kuralları getirdi.[9]

1989 Berlin Duvarı'nın yıkılması, 1990 Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılması NATO'nun güvenlik algısını değiştirmesine neden olmuştur. NATO 1990 sonrasını güvenlik için amacını "Demokratik Değerleri Desteklemek" olarak belirlerken aynı zamanda "Barış" ve "Güvenlik" kavramlarının kapsamını daha da genişletmiştir. Bu genişleme, NATO ile Kopenhag Okulu'nun "Güvenlikleştirme" yaklaşımını örtüştürmektedir.

Bilindiği gibi 1990'larla birlikte Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılması NATO'yu düşmansız bırakmıştır. Kuruluş amacının ortadan kalkması NATO'yu yeni tehdit arayışlarına yöneltmiştir. Burada çok uzağa gidilmemiştir. Bu öngörüyü görebilen Kopenhag Okulu güvenlik çalışmaları ile NATO'ya yeni tehdit oluşumlarını işaret etmiştir.

[8] https://www.makaleler.com/nato-nedir-kurulusu-amaci-operasyonlari, 07.10.2019.
[9] Ali Karaosmanoğlu, NATO'nun Dönüşümü, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt 10, Sayı 40, (Kış-2014), s.3-38.

Batı Bloğunun önemli bir askeri örgütü olan NATO'nun arka planda en önemli amacı Batı'nın siyasal ve ekonomik çıkarlarını korumaktır. Bu bağlamda Sovyetler Birliği dağılsa bile Avrupa devletlerinin temel sorununun güvenlik olduğu algısı devam ettirilmiştir. Bu nedenle NATO'nun askeri bir örgütlenme olarak devam etmesi kararı alınmıştır. 1991 yılında muhtemel siyasi ve güvenlik sorunlarına yönelik NATO bünyesinde yeni bir stratejik konsept hazırlanmıştır. Ayrıca ABD ve AB, doğu Avrupa'da demokrasilerin ve liberal kurumların inşa sürecine başlamışlardır.[10]

Yukarıda bahsedilenler ışığında NATO kendi varlığını anlamlandırmak için yeni tehditler aramaya başlamıştır. Bu tehditler Barry Buzan ve Ole Weaver' ın güvenlikleştirme teorisi bağlamında bahsettikleri yeni tehditleri tehdit olarak kabul etmiştir. Bu yeni tehditler "terörizm" "göç" "uyuşturucu kaçakçılığı" "su ve enerji kaynakları paylaşımı" "enerji nakil yollarının güvenliği" "açık deniz ulaşımı güvenliği" "iklim ve çevre sorunları"[11] 1990 sonrası dünyayı meşgul etme bağlamında NATO'nun kullandığı en önemli siyasal iletişim söylemleri olmuştur.

NATO doğal olarak yeni güvenlik anlayışını yeni bir stratejiye dayandırmıştır. Bu strateji önceden Sovyetler bağlı olan ve Varşova Paktı'nda yer alan Balkan ve Baltık devletlerini kendi bünyesine dâhil etmiştir. Bu yeni tehditlerin güvenliğini sağlamak için NATO yeni bir söylemsel strateji ortaya koymuştur. Bu strateji NATO için "genişleme stratejisi" olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Sovyetlerden ayrılan pek çok Balkan ve Baltık ülkeleri, NATO'nun genişleme stratejisinin hedefi olmuşlardır. Yeni stratejinin güvenlik konsepti eski düşmanlar yeni dostlara dönüşmüştür. Bu yeni dostlarla ekonomik ve siyasal işbirlikleri geliştirmek ise olmazsa olmazlar arasına girmiştir.

NATO kendi resmi internet sitesinde güvenlikle ilgili olarak, "İttifak'ın askeri güçleri; savaş yaşanan bölgelerde NATO üyesi olmasa da bazı ülkelerin askerlerinin eğitilmesi, deniz korsanlığı operasyonları, uçuşa yasak bölgelerde güvenliğin sağlanması, ambargoların uygulanması gibi çeşitli görevler üstlenmektedir"[12] açıklamasını yayınlamıştır.

11 Eylül saldırısı ile birlikte NATO tehdit olarak "terör" kavramını ağırlıklı olarak kullanmaya başlamıştır. Bunun yanında güvenlik kavramının kapsamının içine siber tehditler, enerji güvenliği, iklim değişikliği, çevre sorunları da girmiştir.

- Siber tehditlerin artması olasılığı nedeniyle Bilgisayar olaylarına Müdahale yeteneği (Computer Incident Response Capability- NCIRC) 2012 devreye girmiştir.
- Enerji Güvenliğinin korunması bağlamında işbirliğini geliştirecektir.
- Çevre sorunları, iklim değişiklikleri, sağlık riskleri, su kıtlığı, enerji ihtiyacı NATO'nun yeni ilgi alanları olarak belirlenmiştir.[13]

Kopenhag Okulu ile birlikte "yeni güvenlik referans nesnelerine odaklanılmıştır."[14] Kopenhag Okulu realist güvenlik anlayışını eleştirmiştir. Bilindiği gibi realist yaklaşımın güvenlik algısının temel aktörü devlettir. Devlet geçmişten bugüne güvenliğin sağlanmasında

[10] Nayan, 2001, www.ciaonet.org. E.T. 01.11.2019.
[11] http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.Xa2ZL-YzZdg, 21.10.2019.
[12] http://www.nato.int., E.T.09.12.2019.
[13] http://www.nato.int.
[14] Huysmans, Jef , 'Revisiting Copenhagen' European, **Journal of International Relations**, 1998, 4(4): 487.

en önemli rolü üstlenmiştir. Aslında devletin ortaya çıkışı da bir anlamda güvenliği sağlamak içindir. Bu nedenle her devletin ordusu bulunmaktadır. Realist yaklaşım askeri güvenlik bağlamında bakış açısı geliştirmiştir. Kopenhag Okulu ise güvenlik kavramının yerine "Güvenlikleştirme" kavramını getirerek güvenlik kavramının kapsamını genişletmiştir. Devlet içi ve devlet dışı tüm aktörleri bu kapsamın içine almıştır. Kopenhag okulu hızlanan küreselleşme sürecini görmüştür. Bu süreçte anlamını yitiren ulus devletlerin yok olma yoluna girmesi ve ortaya çıkmaya başlayan küresel devlet, küresel vatandaş kavramlarının bir anlamda öncülüğünü yapmıştır. Bu nedenle "Güvenlikleştirme" yaklaşımının önemi okulun küreselleşen dünya ve dünyayı hızla değiştiren medya teknolojisinin yarattığı yenidünyanın gelişini görerek aynı NATO gibi yeni güvenlik bakış açısı geliştirmiştir.

Sanayi 4.0 olarak tanımlanan bu yeni dünyada yeni örgütsel aktörler küresel devletler, küresel vatandaşlar ve küresel siyasal liderler olacaktır. Bu yenidünyanın üretim biçimi ise eski dünyaya göre oldukça farklıdır. Yenidünyanın işçileri eski dünyada Aydın olarak tanımlanan beyaz yakalılar olmaktadır. Yapay zekâ ve robotik alanları üretim sektörünün yeni belirleyicileri olacaktır.

Hem Kopenhag Okulu hem de NATO yenidünyanın güvenliğini tehdit eden unsurların ideolojik çatışmalardan kaynaklanmayacağını var olan sistemin devamına zarar vermeye yönelik iklim ve çevre sorunları, küçük çaplı terör hareketleri, kaynak kıtlıkları gibi felaketlerin küresel düzeyde seyredeceğini ifade etmişlerdir.

Burada dikkat çeken nokta güvenlik tartışmalarının farklı boyutlarda olması durumudur. Örneğin çevresel bir sorun küresel bir tehlikedir. Bu anlamda alınacak güvenlik tedbiri askeri değil ekonomi ve siyaset alanları ile ilgilidir. Yenidünyada önlemi güvenlik problemleri; çevresel kirliliği, iklim değişikliği, enerji güvenliği, siber saldırılar, küçük terör örgütleri ve bunları yaratanlar ve onlarla birlikte hareket eden siyasetçilerdir. Problemin çözümü basittir. Eğer çözülmek istenirse. Oysaki geçmişte problem uluslararası ideolojik çatışmalarla ilgiliydi. Bu nedenle silahlanma yarışları ve devasa ordular beslenmesi söz konusuydu. Dünya devletleri iki blok arasında kendisine taraf belirlemekteydi.

GENİŞLETİLMİŞ GÜVENLİK VE GÜVENLİKLEŞTİRME YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA NATO'NUN LONDRA DEKLERASYONU SÖYLEM ANALİZİ TABLOSU

NATO	**Güvenlikleştirme ve Genişletilmiş Güvenlik Söylemleri**
1.NATO, bölgemizin güvenliğini, bir milyar vatandaşımızı, özgürlüğümüz, demokrasi, bireysel özgürlük, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi paylaştığımız değerleri garanti altına alıyor. Birlik, beraberlik ittifakımızın köşe taşlarını oluşturuyor. Çatışmayı önlemek ve barışı muhafaza etmek için birlikte çalıştıkça, NATO kolektif savunmamız ve müttefikler arası karar ve danışma mekanizmasının temel taşı olmaya	• **Bölge Güvenliği (Avrupa)** • **Bölge Vatandaşları (Avrupa)** • **Özgürlük** • **Demokrasi** • **İnsan Hakları** • **Hukukun Üstünlüğü** • **Yukarıda yer alan ortak değerleri koruma** • **Birlik-Beraberlik** • **İttifak**

devam ediyor. Avrupa ve Kuzey Amerika arasındaki devam eden bağı yeniden belirtiyor, Birleşmiş Milletler Kurulu'na bağlılık ve prensiplerimizi yineliyor, ve Washington Anlaşması'nın 5. Maddesinde belirtilen önemli taahhütümüz olan bir müttefiği karşı saldırının hepimize yapıldığına sadık kalıyoruz.	• **Çatışmayı Önlemek** • **Barışı Korumak** • **Kollektif Savunma (1950'ler Stratejisi)** • **Bütün müttefiklerin kilit taşı NATO** • **Avrupa ve Kuzey Amerika işbirliği** • **BM'e bağlılık** • **Düşmana karşı toplu mücadele (1950 stratejisi)**
2.İttifak olarak her türlü stratejik yönden çeşitli tehdit ve zorluklarla karşı karşıya kalıyoruz. Rusya'nın agresif tutumu Avrupa-Atlantik güvenliğine yönelik bir tehdit oluşturuyor, her şekli ve yöntemiyle terör hepimiz için bir tehdit oluşturmaya devam ediyor. Devletler ve devlet dışı aktörler kurallar üzerine kurulmuş uluslararası düzene meydan okuyor. Sınırlarımız dışındaki istikrarsızlık düzensiz göçlere katkı sağlıyor. Siber saldırılarla karşı karşıya kalıyoruz.	• **Tehdit ve Zorluk (Düşman)** • **Rusya (Tehlike)** • **Saldırgan (Rusya)** • **Avrupa ve Atlantik Güvenliği** • **Rusya'nın tehdidi altında** • **Terör** • **Bazı devletler ve devlet dışı aktörler kurulmuş uluslararası düzenine meydan okuyor (Suriye ve IŞİD)** • **Düzensiz Göç** • **Siber Tehlike**
3.NATO başka hiçbir ülkeye tehdit oluşturmayan bir savunma ittifakıdır. Ordu kabiliyetlerimizi, stratejimizi ve planlarımızı tüm ittifakta savunmaya 360 derece yaklaşım kapsamında adapte ediyoruz. Güçlerimizin herhangi bir yönden gelen, herhangi bir tehdite, herhangi bir zamanda karşılık verebilmesi için hazırlığını arttıran kararlar aldık. Teröre karşı savaşa bağlılığımız konusunda geri adım atmıyoruz ve terörü yenmek için beraber daha güçlü adımlar atıyoruz. Orta Menzilli Kuvvetler Anlaşması'nın sona ermesinin ardından Rusya'nın Avro-Atlantik güvenliğine risk oluşturan yeni orta menzilli silahlar konuşlandırmasına önlem aldık ve önlem almaya devam ediyoruz. Denizde ve havada özgürlüklerimizi korumak için daha fazla girişimde bulunmaya hazırlanıyoruz. Nükleer, geleneksel ve füze ile savunma kapasitemizi ve gücümüzü geliştirmeye devam ediyoruz. Nükleer silahlar var oldukça	• **NATO tehdit değil savunmadır (masumiyet)** • Ordu kabiliyetlerimizi, stratejimizi ve planlarımızı tüm ittifakta savunmaya 360 derece yaklaşım kapsamında adapte ediyoruz **(Bütün dünyayı savunma)** • **Herhangi bir tehdit (belirsiz düşman, mekan ve zaman)** • **Teröre karşı savaşa devam** • Rusya'nın Avro-Atlantik güvenliğine risk oluşturan yeni **orta menzilli silahlar** konuşlandırmasına önlem aldık. • Denizde ve havada özgürlüklerin korunması **(Ticaret Özgürlüğü)** • Nükleer silahlar var oldukça NATO bir nükleer ittifak olarak kalacaktır**.(Rusya, Çin, Kuzey Kore ve İran)** • Efektif silah kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme gibi konulara güvenlik ortamının sağlanmasını göz önünde bulundurarak bağlılığımızı

NATO bir nükleer ittifak olarak kalacaktır. Efektif silah kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme gibi konulara güvenlik ortamının sağlanmasını göz önünde bulundurarak bağlılığımızı sürdürüyoruz. Bütün müttefiklerimiz Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nın tam olarak uygulanmasına kendisini adamış durumdadır. Rusya'nın hamleleri diyaloğu mümkün kıldığında Rusya ile yapıcı bir ilişki kurmaya açık olmaya devam ediyoruz.	sürdürüyoruz. **(Genişletilmiş Güvenlik)** • **Rusya ile iletişime açıklık (tehlikeden korkma)**
4.Güvenliği herkes için artırmaya çalışıyoruz. Kendi çevremizde ve ötesinde ortaklığımızı güçlendirdik. Partner ülkelerimiz ve uluslararası organizasyonlarla siyasi diyaloğu, desteği ve bağlılığı güçlendirdik. Afganistan'da uzun süreli güvenlik ve istikrarın devamı için çalışıyoruz. Birleşmiş Milletler ile işbirliğimizi artırıyoruz; NATO ile AB arasındaki işbirliğinde daha önce eşi benzeri görülmemiş bir ilerleme var. İttifakı güçlendiren ve milyonlarca Avrupalıya güvenlik sağlayan 'Açık Kapı politikamıza' bağlılığımızı sürdürmeye devam edeceğiz. Bugün Kuzey Makedonya burada bizimle birlikte ve yakın zamanda en yeni müttefikimiz olacak.	• **Güvenliğin artırılması** • **Ortaklığın Güçlendirilmesi** • **Partnerlerle diyaloğun güçlendirilmesi ve desteğin artırılması** • **Afganistan' da uzun süreli güvenlik ve istikrarın devamı** • **BM ile işbirliğin artırılması** • **NATO ile AB işbirliğinin ilerlemesi** • **"Açık Kapı Politikası" na bağlılık.** • **Kuzey Makedonya'nın ittifaka alınması.**
5.Zor zamanlarda biz bir ittifak olarak daha güçlüyüz ve insanlarımız da daha güvende. Bağlılığımız ve karşılıklı mutabakatımız özgürlüklerimizi, değerlerimizi ve güvenliğimizi 70 yıldır garanti ediyor. Bugün de NATO'nun bu özgürlükleri, değerleri ve güvenliği gelecek nesiller için de sağlaması için hareket ediyoruz.	• **Zor zamanlarda ittifak olarak güçlüyüz ve güvendeyiz.** • **İttifaka ve NATO'ya bağlılık özgürlük ve değerlerimizin garantisi.** • **NATO bu özgürlük ve değerleri gelecek nesillere aktarmak için hareket etmektedir.**

4 Aralık 2019 tarihinde Londra'da toplanan NATO temsilcileri yukarıda yer alan deklerasyonu açıklamışlardır. Deklerasyona söylem analizi bağlamında bakıldığında ise Nato'nun bölgesel güvenlik (Avrupa) ve bölgenin "özgürlük" ," demokrasi" "insan hakları", " hukukun üstünlüğü" söylemlerini kullanması dikkat çekmektedir.

Özellikle Toplantıda Rusya ve Çin devletlerinin konuşulması ve güvenlik kavramının bu bağlamda ele alınması önem taşımaktadır. Rusya'nın silah kontrolünün sağlanması ve Çin'in yükselişinin[15] yarattığı sıkıntılara güvenlik bağlamında yaklaşılmıştır. Bu bağlamda NATO kolektif savunmaya devam kararı almıştır. Rusya, "Avrupa-Atlantik güvenliğine" yönelik bir tehdit oluşturuyor söylemi kullanılmıştır. Ayrıca teröre karşı ittifakın birlikte hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı şekilde mülteci sorunu olarak "düzensiz göç" söylemi kullanılmıştır. Bu sorunu da bir güvenlik problemi olarak vurgulamışlardır.

NATO son olarak "Dünya değiştikçe NATO değişmeye devam edecektir" siyasal iletişim sloganı ile dünya güvenliğinin bekçisiyiz mesajını vermiştir.

SONUÇ

"Güvenlikleştirme" yaklaşımı bağlamında Kopenhag Okulu'nun en önemli temsilcilerinden olan Barry Buzan çok açık bir şekilde serbest Pazar ekonomisinin yani liberal sistemin devam edebilmesi için uluslararası güvenlik sisteminin kurulması gerektiğini söylemiştir. Onun öngörüsüne göre, "Uluslararası ekonomik sistemde devletlerarasındaki ekonomik bağımlılık, onlar arasında doğal bir güvenlik sistemi oluşturacaktır. Bu durum bu devletlerarasında savaş çıkma olasılığını düşürecektir birbirlerine karşı güç kullanmalarında dengeleyici bir mekanizma olacaktır.[16]

Kopenhag Okulunun "Güvenlikleştirme" yaklaşımının ortaya çıktığı, 1980-1990 yılları arasıdır. Özellikle 1980'li yıllarda zayıflamış olan Sovyetler Birliği zayıfladığı dikkat çekmektedir. ABD ve Avrupa ise güçlü ve egemen bir süreci yaşamaktadır. Yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler özellikle medya sektöründe, küresel silah ticareti, uluslararası ticarette liberalleşme ulus devletleri zayıflatmıştır ve 1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği dağılmıştır.

1990'lı yıllarla birlikte Sovyet Bloğunun yıkılması Buzan'ın teorisinin uygulanmasının yolunu açmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması dünyayı Neo liberalizmin ellerine bırakmıştır. Bu bağlamda sistem kendi yarattığı çevre felaketleri, terör örgütleri, siber tehditler, küresel iklim değişiklikleri gibi küresel tehditlerin çözümü için uluslar üstü bir örgüt olan NATO'ya görevler vermektedir.

Sonuç olarak Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte NATO kendisini dönüştürme sürecine girmiştir. Bu zorunlu dönüşümün en temel nedeni kendi varlığının temel nedeninin dağılmış olması durumudur. Bu durum NATO'yu kendini dönüştürme sürecine itmiştir. Bu koşullar altında NATO kendisine yeni tehditler bulmuştur.

KAYNAKLAR

Buzan, Barry, People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations, Brighton, Harvester Books, Chapel Hill, University of North Carolina Press1983.

Buzan Barry, The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era, London: Pinter, 1990.

Buzan, Barry, Waever, Ole "Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies", Review of International Studies,1997, Cilt: 23.

[15] https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_171581.htm, E.T. 09.12.2019.
[16] Buzan, a.g.e.,s. 617.

Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, "Security: A New Framework for Analysis", Lynne Rienner Publishers, 1998.

Huysmans, Jef , 'Revisiting Copenhagen' European, Journal of International Relations, 1998, 4(4): 487.

Karaosmanoğlu, Ali, NATO'nun Dönüşümü, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt 10, Sayı 40, (Kış-2014), s.3-38.

Nayan R, (2001), "US-European Relations in the Post Cold War Era", Strategic Analaysis: a Monthly Journal of the IDSA, April 2001, Vol. XXV, No: 1, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_apr01.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2006).

Rita, Abrahamsen, 'Blair's Africa: The Politics of Securitization and Fear', Alternatives, 2005, 30(1): 55-80.

Waever, Ole, Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe Londra, Pinter Publishers,1990.

İnternet Kaynakları

https://www.makaleler.com/nato-nedir-kurulusu-amaci-operasyonlari, 07.10.2019.

http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.Xa2ZL-YzZdg, 21.10.2019.

http://www.nato.int, E.T. 09.12.2019.

http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.Xa2ZL-YzZdg, 21.10.2019.

http://www.nato.int., E.T.09.12.2019.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_171581.htm, E.T. 09.12.2019.

SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYANIN ULUSLARÜSTÜ SİYASAL AKTÖRLER AÇISINDAN KULLANIMI NATO ÖRNEĞİ

Dr. Emine KILIÇASLAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

21. yüzyıla damgasını vuran kitle iletişim teknolojileri bu yüzyılın siyasal sürecinin işleyişinde de oldukça etkili olmaktadırlar. Bu bağlamda yaşanan ilk teknolojik haberleşme aracından bugüne insanlık büyük bir değişim geçirmiştir. Bu değişim İnsan hayatının her alanına nüfuz etmektedir.

Kitle iletişim teknolojisinde yaşanan bu gelişmeler küreselleşme sürecini de hızlandırarak birey ile dünya arasına bir tuş dokunuşu ile hızlı ve kolay ulaşımın yolunu açmıştır. Bu durum kültürel, siyasal ve toplumsal hayatın aynı zamanda ekonomik işleyişin değişiminde başat rol oynamıştır.

Bilgisayarın keşfi ve 1990'lardan sonra bütün insanlığın kullanımına sunulması hem toplumsal hayatın hem de sosyal hayatın değişimine yol açmıştır. Özellikle internetin kullanılmaya başlaması ve sosyal medyanın insan hayatına girmesi siyasal aktörler için sadece kitlelere değil sıradan bireyin özel hayatına, ucuz, hızlı ve kolay ulaşmanın yolunu açmıştır. İnternetin devamında ortaya çıkan sosyal medya toplumsal yaşamın dinamiklerini değiştirmiştir. Bilindiği gibi sosyal medyanın önemi bu platformlarda insanların bilgi, duygu ve düşüncelerini ifade etme imkânı sunmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle siyaset arenasında yer alan bütün siyasal aktörler bu platformlarda yerini almışlardır. Bu siyasal aktörlerin arasına günümüzde devletler, uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları, Birleşmiş Milletler ve NATO, Dünya Bankası gibi siyasal ve askeri ve ekonomik uluslar üstü kuruluşlarda katılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Sosyal Medya, Uluslarüstü Örgütler

OUTSTANDING OF SOCIAL MEDIA IN THE CONTEXT OF POLİTİCAL COMMUNICATION USAGE IN TERMS OF POLITICAL ACTORS

Abstract

The mass communication Technologies that left their mark on the 21 st century are also influential in the functioning of the political process of this century. Humanity has undergone a mojor change since the first technological communication tool in this context. This change permeates every aspect of human life.

These developments in mass communication technolgy accelerated the globalization process and opened the way for quick and easy transportation between the individual and the World with the touch of a button. This situation played a majör role in the change of cultural, political and social life as well as economic functioning.

The discovery of the computer and its introduction to the use of all humanity after the 1990s have led to a change in both social and social life. In particular, the introduction of the internet and the introduction of social media into human life have paved the way for political actors to reach the private life of the ordinary individual, not just the masses, inexpensively,

quick and easily. The social media that emerged after the internet changed the dynamics of social life. As it is known, the importance of social media stems from the fact that these platforms allow people to express their knowledge, feelings and thoughts. For this reason, all political actors in the political arena have taken tehir place on these platforms. Among these political actors, goverments, international NGOs the United Nations and NATO and the World Bank have joined political and military and supranational organizations.

Keywords: Political Communication, Social Media, Supranational Organizations

TARİH ÖNCESİ DÖNEM SANAT YARATIMLARINDAKİ GÖSTERGE VE SEMBOLLER

Araş. Gör. Dr. Cansu ÇELEBİ EROL
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

İnsanlığın var olduğu ilk zamanlardan beri sanat yaratımlarının gerçekleştirildiği, bir iletişim aracı, bir dil olarak sanatın kullanıldığı bilinmektedir. İnsanların çeşitli temsil biçimleri oluşturduklarını kanıtlayan, bir görsel iletişim biçimi olarak çeşitli kodlar, anlamlar taşıyan mağara resimleri; doğa ve insan etkileşiminin ilk halini çağlar sonrasına taşımaktadır. Tarih öncesi dönem insanlarının çeşitli amaçlarla mağaraların içerisindeki kaya duvarlarına iz bırakan çeşitli malzemelerle, çizgiler ve lekelerle hayvan ya da insan figürleri çizerek ilk sanatsal uygulamaları gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Tarih öncesi dönemdeki görsel yaratım sürecine bakıldığında, paleolitik dönemdeki petrogliflerde canlı bir realizm anlayışının görüldüğü, Bronz çağından itibaren yeni imge metotlarının ortaya çıkmaya başladığı anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar, Neolitik ve Bronz Çağ'ı imgelerinin soyutlayıcı bir eğilim içerisinde olduğunu, bu dönemden sonra sembollerin rolünün ve gösterge kullanımının arttığını göstermektedir. Söz konusu sembolik dil, av büyüsü resimlerinde görünür hale gelmiştir. Sembolik göstergelerin insanlığın bilişsel ve duyuşsal gelişiminin bir kanıtı olarak yorumlanabileceği ve aynı zamanda tarih öncesi insanının üyesi olduğu topluluğun diğer üyelerine iletmek istediklerini yüklediği bir gösterge sistemi olarak ele alınabileceği söylenebilir. Bu araştırmada görsel ifadenin ilksel ürünleri olarak nitelenebilecek imgelere yüklenen gösterge dilini anlamak ve açıklamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, gösterge, sembolik ifade, tarih öncesi dönem, görsel sanatlar.

Signs and Symbols in Prehistoric Art Creations

Abstract

Art creation has been realized since the first days of human existence; art is used as a means of communication, a language. Cave paintings are a form of visual communication that proves that people create various forms of representation. At the same time, while carrying various codes and meanings, it conveys the first state of nature and human interaction after the ages. It is known that prehistoric people carried out their first artistic practices by drawing animal or human figures with various materials, lines and stains that left their mark on the rock walls inside the caves for various purposes. Looking at the visual creation process in the prehistoric period; It is understood that the petroglyphs in the paleolithic period showed a realistic understanding of realism and new image methods started to emerge from the Bronze Age. Research shows that Neolithic and Bronze Age images have an abstraction tendency and the role of symbols and the use of indicators increased after this period. This symbolic language has become visible in paintings of prey. Symbolic indicators can be interpreted as evidence of the cognitive and affective development of humanity. At the same time, it can be said that the prehistoric man can be considered as an indicator system in which he imposes

what he wants to convey to the other members of the community. In this study, it is aimed to understand and explain the sign language loaded on the images which can be considered as the primary products of visual expression.

Keywords: Semiology, sign, symbolic expression, prehistoric period, visual arts.

Giriş

Tarih öncesi dönem uygarlıkların ürettiği sanat yaratımları plastik bir dilin göstergeleri olarak ele alındığında, bu dilin insan evrimleşmesine bağlı olarak oluştuğu ve doğayı-ona ait nesneleri temsil etme arayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Yapılan araştırmalar, ilksel uygarlıkları oluşturan insanların doğayla kurdukları ilişki sonucu edindikleri izlenimleri soyutlama içgüdüsü ile sembolleştirdikleri ve bu sembolik dili kurguladıkları imgeler dünyası ile görünür hale getirdiklerini göstermektedir.

Yaratıcılığını öncelikli olarak hayatta kalabilmek için kullanmaya başlayan insanın yeryüzünde belirmesiyle aynı zamanlara denk gelen sanatsal üretim, ilkel dönemlerden günümüze kadar insanoğlunun tutkuyla gerçekleştirdiği etkinliklerden biri olmuştur (Levin, 1999, 178-179). Tarihsel süreçte ilk sanat yaratımlarının Homosapiens denilen insanların atası olarak kabul edilen canlının gerçekleştirdiği ve İ.Ö 50.000 dolaylarına tarihlendiği bilinmektedir. Bu dönemdeki insanların kabileler halinde, avlanarak ve hayvan yaşamı ile yakın bir ilişki içinde yaşadığı anlaşılmaktadır (Samsun, 2015: 13). Bu ilişki, dünyanın bilinen en eski resimlerinde betimlenen at, boğa, bizon, geyik, dağkeçisi, mamut ve öküz gibi hayvan kompozisyonlarında görülmektedir.

Günümüzden 150 bin yıl önce yaşadığı düşünülen Neanderthaller'in gelişmiş türü olarak adlandırılan Kromanyonlar (Homosapiensler) 20-25 bin yıllık üst paleolitik dönem boyunca giysiler dikmiş, boncuklardan ve hayvan dişlerinden yapılmış kolye-bilezik ve gerdanlıklar takmış ve üst paleolitik sanatı olarak bilenen devri açmışlardır. Batı Avrupa'da özellikle de İspanya ve Fransa'da 200 den fazla mağarada duvar resmi, Avrupa'da duvar resimleri ihtiva eden toplam 277 tarihöncesi mağara, Afrika'da ise 1 milyonu aşkın resimli mağara belirlenmiştir. Ayrıca bu mağaralarda 10 binin üzerinde "taşınabilir sanat" diye adlandırılan süslemeli nesneler ortaya çıkarılmıştır. Bu nesneler için tercih edilen hammaddeler genellikle, hayvan dişleri, kemik, geyik boynuzu, fildişi, deniz kabukları ve çeşitli taşlardan oluşturmaktadır (Uysal, 2011: 34). Son yirmi yılda bu türden zengin örneklerin yer aldığı sayısız önemli buluntu gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu eserler daha çok mağara ve tapınak gibi buluntularla birlikte günümüze kadar ulaşan insan elinden çıkma resim, heykel, kabartma ve müzik aletleri gibi eserlerdir (Levin, 1999, 180). Görüldüğü üzere erken dönemde de insanlar her nerede yaşamışlarsa sanat, kültürel etkinliklerin bir öğesi olmuştur. Fransa, İspanya, İtalya, Çin, Hindistan ve Afrika'nın çeşitli yerlerinde, kısaca dünyanın farklı bölgelerinde bulunan pek çok mağara resmi, geçmiş insanın kültürel yapısı hakkında çok önemli bilgiler sunmakta ve fiziksel olarak birbirine yakın özellikler göstermektedir. Bu dönemdeki mağaralarda çizgiden oluşan desenler, artistik olarak yapılmış serbestliği olan, canlı bir anlatımın görüldüğü, formlarda hareket gözlenen resimlerdir. Ayrıca özellikle İspanya'daki Altamira, Fransa'daki Lascaux, Chauvet ve Niaux mağaralarında boya özelliği görülmektedir. Renk lekeleri ile yapılmış bu hayvan ve insan figürlü resimlerde, ışık-gölge, doku ve ton değerleri görülmekte, imgelenen figür soyutlanmaktadır.

Özellikle Chauvet Mağarası'ndaki resimlerin bu güne kadar bulunmuş en gelişmiş örneklerden olduğu; figürlerin anatomileri ve hareketlerinin mükemmel bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Bu resimler; hareket duygusu, perspektif, soyutlama ve anatomik bilginin yanı sıra ileri derecede estetiğe de sahiptirler. Hayvanları temsil için kullandıkları teknik ve özellikle gölgelemede ki ustalık şaşırtıcıdır. Resimlere bu günün bilgisi ile bakıldığında dikkat çeken en önemli şeyin bu resimlerin, ancak akademik alanda eğitim alan kişiler tarafından yapılabileceğini düşündürmesidir (Herzog, 2010).

Resim sanatı bilme ile ilgili becerileri geliştiren, hatırlatıcı ve anıları canlı tutucu bir özelliğe sahiptir. İngiliz sanatçı Hockney, insanın bir işareti bir şeyin tasviri olarak görme yeteneğine sahip olduğunu, minik işaretlerle bir manzara veya insan yüzleri hatırlatıldığını söylemektedir. Hockney'in görüşlerine ek olarak Gayford da, tarih öncesi ressamların bir taş parçasını bir aslanın gözü ya da kulağı olarak algılamış olduklarını belirtmektedir. Mağara resimlerine bakıldığında organik formların, soyut lekelerin bir şeylere benzetilerek görünür kılındığı yaratıcı sürecin bir resim meydana getirdiği görülmektedir (Bütow, 2019, 140).

Boyalı resimlerde uygulanan tekniklere bakılacak olursa, bazılarının tek renkli (monokrom), bazılarının çok renkli (polikrom) olduklarını, ayrıca figürü boyalı kontürle belirginleştirmek, içini tamamen boya ile doldurmak, boya ile doldurulan yüzeylere birden fazla renk uygulamak, içi renklendirilmiş figürü siyah renkle çevrelemek, figürün içini renkli noktalarla bezemek gibi tek ya da birkaç tekniğin bir arada uygulandığı örnekler bulunmaktadır. Ayrıca boyama ve kazıma tekniklerinin beraber uygulandığı resimler de mevcuttur. Böyle kazınmış kontürler içine boya sürülür ya da püskürtülür. Diğer bir örnekte ise boya doğrudan kazınmış kontür üzerine uygulanır (Yalçınkaya, 1979:73). Mağara insanları duvar resimlerini yaparken, karbon/kömürün siyahını, demirli toprağın kırmızı ve sarısını, manganezin koyu kahverengini kullanmışlardır. Bu maddeleri ezip toz haline getirdikten sonra hayvan yağı ya da suyla karıştırarak sürülebilir hale getirmişlerdir. Boyaları sürmek için, hayvan kıllarını, yosun ya da deri parçalarını, püskürtmek için boynuz ve uzun kemikleri kullanmış oldukları sanılmaktadır.

Cevaplanması gereken en önemli soru, üst paleolitik insanları olan kromanyonların bu resim ve heykelleri neden yaptıklarıdır. Bu sorunun çok sayıda araştırmacı tarafından cevaplanmaya çalışıldığı ve çeşitli görüşler üzerinde fikir birliğine varıldığı görülmektedir.

Oldukça çeşitlilik gösteren bu görüşlerde; sanatın psikolojik nedenlerle, büyü temelli bir yapıya, doğaya karşı duyulan korkuya ya da oyun içtepisine bağlı olarak yapıldığı yönünde düşüncelere rastlanmaktadır (Altınkaş, 2007). Araştırmada bu nedenlerin detaylı bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Yapılan araştırmalarda bu ilksel eserlerin "sanat, sanat içindir" ilkesine göre yapılmadığını belirten çok sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırmacılar duvar resimlerinin yapıldıkları yerlere (dar pasajlar, karanlık, rutubet gibi olumsuz şartlar) ulaşmada çekilen güçlükleri göz önünde bulundurarak sanat üretmenin başka bir nedeni olduğunu iddia etmektedir. Resim yapmak için neden bu kadar derini seçmişlerdi? Küçük heykelleri, fildişleri üzerine kazınmış işaretleri neden yapmışlardı? Ürettikleri sanat eserlerinin mutlaka toplumsal bir çerçeve içinde ve bir amaca yönelik olması gerekiyordu. En fazla kabul gören fikir, avın zenginleşmesi ve erişkinliğe geçiş törenleri (inisiasyon) için yapılan seramoni ve büyüler sırasında bu resimlerin yapıldığı yolundadır. Av aletleri ve sembolik işaretler ise, yakalanması

çok arzu edilen bir avı ele geçirme isteğinin sembolik bir tasviri ve bir av büyüsü olarak kabul edilmiştir (Lewin, 2000:179).

Bu noktada sembol kavramının açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Sembol, içinde bir fikri ve ya bilgiyi saklamak yerine bu fikri ve bilgiyi ortaya koyan, ona ulaşmada hiçbir zaman doğrudan düşünceyi devreye sokmayan, algılanamayacak olan bilgidir. Düşüncelerin ya da bir fikrin hissedilir bir biçimde ifade edilmesiyle biçim kazanan simgeler, aynı zamanda bir soyutlama aracı olarak da tanımlanabilmektedir. Simgeler, bir totem veya takı cinsinden biçimlenmiş tek bir nesne şeklinde olabileceği gibi, bir grup halinde anlam bütünlüğüne ulaşan nesnelerden ya da benzeri öğelerden de oluşabilmektedir. Simgenin biçim ve renk olarak, sözsel kaynaklardan daha çabuk ve kolay okunmasını sağlayan resim, sembolist düşünce bakış açısının en yetkin iletimi olmuştur.

Mağara resimlerinin yaratım nedenleri ile ilgili Fransız araştırmacı Salomon Reinach, üst paleolitik insanlarının, avladıkları hayvanlar üzerinde üstünlük sağlamak için resim yaptıklarını savunurken, resimlerin neden mağaralarda yapıldığını da, "böyle bir faaliyetin esrara bürünmesi ve insanların yaşadıkları yerden uzakta yapılmasının " daha mantıklı olduğunu açıklamaktadır. Abbe Henri Breuil ise, insanların bu resimleri, yırtıcı hayvanın gücünü kendisine almak için yaptıklarını belirtmiştir. Ne var ki yapılan resimlerin hepsi yırtıcı hayvanlardan ibaret değildir. Breuil'in öğrencisi Andre Leroi-Gourhan yapısalcılık ilkesinin ikili zıtlıklarına dayanarak, üst paleolitik boyunca mağaraların erkek:dişi zıtlık ilkesine göre düzenlenmiş organize sığınaklar olduğunu iddia etmiştir. Gourhan'a göre bazı hayvanlar ve semboller dişileri bazıları da erkekleri ifade etmekteydi. Örneğin, at, dağ keçisi, ren geyiği gibi küçük otçullar ve benekler, ok işareti gibi semboller erkeği, yaban öküzü, bizon gibi büyük otçullar ve kare, ok ucu gibi semboller dişileri temsil etmekteydi (Lewis-Williams 2004:61).

Mağara resimleri yorumlandığında dönemin dini hayatı hakkında çok değerli bilgiler verme kapasitesine sahip, anlamlarla dolu bir işaret dili kullanan muhteşem bir imgelemi ve stilize bir sanatı ortaya dökmektedir. Ancak resimlerdeki imgelemde yalnızca dinin yansıtıldığı fikri ise şüphesiz kesin olmayan bir durumdur. Muğlak din kavramları yerine yeni ve daha doğru bir kavram önerilmektedir: İnanç sistemi… Bir inanç sistemi, belirli bir kültürün ideolojik alanının bütünü için kullanışlı bir terim gibi görünmektedir. Kültür yeniden üretim vasıtasıyla kendini sürdürülebilmek içi bir takım alt sistemlere (ekonomi, sosyal yapı, ideoloji vs.) sahiptir. İnanç sistemi, bir toplum ya da topluluk içindeki mitsel-dinsel fikirlerin yeniden üretiminden sorumludur. İnanç sistemi, ayinler, bayramlar, bereket kültleri, av büyülerinin belki de petrogliflerin organize edilmesindeki yol gösterici güç olarak çalışır. Mağara resimlerinin modern ve süreç odaklı analizinde, yalnızca gösterge olarak kaya imgeleri değil, aynı zamanda gösterge üretimi, yalnızca dini faaliyetler değil belli bir çerçevede işleyen bütün kült faaliyetleri dikkate alınmalıdır (Hoppal, 2012: 67). Mağara resimlerindeki dini göstergelerle ilgili olarak George Bataille, "The Miracle of Lascaux" (Lascaux Mucizesi) isimli kitabında, Tarih Öncesi insanının çizmiş olduğu yüzlerce hayvan figürünün birbirleriyle iç içe girmiş primitif, yalın, ama sofistike ve zekice yapılmış formlarının, Lascaux'daki yer altı duvarlarında yarattığı gizemli ve mistik hareketini dinsel bir ritüele benzetmekte; sanatın ve sanatsal formların mistisizmle doğduğunu ve var olmaya başladığını söylemektedir. Bu ilkel sanatçıların artistik etkinlikleri esnasında hissettikleri mutluluğun izlerini gördüğünü ve bu mutluluğun daha sonra, bir sanat'ı keşfetme kutlamasına

dönüştüğünü tahmin etmektedir. "Lascaux duvarlarından yayılan neşe ve parlaklık dışarıya kadar çıkıyor; sanat kendini her an ve sürekli tazeler gibi yeniden ve yeniden yaratıyor" (Bataille, 1980:1).

Duvar resimlerinin tamamen şamanistik eylemlerden ibaret olduğunu savunan araştırmacılar, yer altı ve yerüstü ruhlar dünyası ile iletişim kuran şamanların, mağaraları yer altı dünyasının kapıları olarak gördüklerini ve şamanlara yardım eden hayvan ruhlarını aradıklarını ifade ederler. Kayalardan çıkarmış gibi görünen hayvan resimlerinin ruhlar dünyasından gerçek dünyaya geçişi yansıttığı varsayılmaktadır (Lewin, 2000:179). Özellikle röntgen tarzı antropomorfik kaya resimlerinin yorumlanmasında, şamanlık yeteneğini edinme anı temel öneme sahiptir. Bu da şaman adayının mistik düzeyde bedeninin ruhlarca parçalanıp etinden sıyrıldığı ve kendi iskeletini seyrettiği aşamaları yaşamak üzere transa geçtiği ana tekabül eder. Ölme ve dirilme deneyimi, şamanlık yapma gücünü elde edebilmenin en önemli şartıdır (Hoppal, 2012: 23). Mağara resimlerinde betimlenen kartal imgelerinin şamanizmle ilgili olduğu, kartal hayvanın şamanların atası olarak görülmesinden dolayı ayin yöneticisinin betimlendiği resimlerde kartal başı takılarak diğer topluluk bireylerinden ayrıldığı bilinmektedir. Özellikle mağara resimlerinin çevresinde yapılan kazılarda şaman ayini esnasında kullanıldığı düşünülen nesnelerin bulunması bu resimlerin Şamanizm ile ilintili olduğunu pekiştirmektedir. Ayrıca mağara resimlerinde sadece Şamanizmle ilgili olmayan, mitolojik motiflerle ilgili sembollerin de başlangıcı sayılabilecek çok sayıda gösterge de bulunduğu da belirtilmelidir.

Bazı araştırmacılara göre; alet yapmakla düşünce sahibi olmaya başlayan ilkel insan, beraber yaşam sürmenin bir sonucu olarak iletişim sistemlerini de geliştirmiştir. Böylelikle konuşma ile düşüncelerini aktarmaya başlamıştır. Törensel gömülerinden anlaşılacağı üzere, sistemli düşüncelere sahip olacak noktaya varmış ve sihir yöntemleriyle doğayı düşüncelerle etkileme yolunda da ilk adımını atmıştır. Bu topluluklarda düşünce aktarma işini o toplumun yaşlıları yerine boş zaman uzmanları sıfatıyla tanımlanan sihirci sanatçılar üstlenmiş görünmektedir. Topluluğun düşüncesini az çok sistemleştirme, ona yeni çıkış noktaları kazandırma yolunda işlev görmüş olduğu düşünülen sihirci sanatçılar toplumsal yapı içerisinde düşüncenin rolünün, yoğunluğunun artmasına da yol açmışlardır (Şenel, 1982: 112-116). Mağara resimlerinin iletişim amaçlı kullanılmasına ilişkin Wang (1998'den Akt; Hoppal, 2012: 28) bu resimlerden totem simgelerinin ataların düşüncelerini gelecek nesillere aktarmak için tasarlanan göstergeler olduğunu belirtmiştir. Klanların ve ataların isimlerini, yerleşim yerlerinin özelliklerini, meslek türlerini, icatları, insan yaratımlarını temsil eden desenleri de totem olarak görürler, çünkü yer, gök ve insan hakkında kapsamlı bilgiler kaydetmiş, temsil etmiş ve aktarmışlardır. Bu oldukça yoğun olan kültürel göstergeler, halkın ortak psikolojisinin kanıtıdır.

Mağara resimlerinin göstergebilimsel analiz ile çözümlenebileceğine yönelik araştırmalar bulunmaktadır. Hoppal (2012) araştırmasında, göstergebilimin Peirce ve Morris tarafından yazılmış klasik eserlerine göre farklı gösterge sistemlerinin semiyotik analizinin üç düzeyi bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar;

1- Sentaktik araştırmalar, birbirine komşu kayalardaki göstergeler arasındaki ilişkilerle ve gösterge kompleksleriyle ilgilenir.

2- Semantik çalışmalar, genellikle gösterge ile imge arasındaki ilişkiyle ilgilenir. Mağara resimlerindeki imgelerden bazıları düpedüz bir mesaj iletmek istemektedirler.

Buradaki ana problem, kaya resimlerinin büyük çoğunluğunun mağara sanatının içeriğinin ve gerçekle olan ilişkisinin anlaşılmasında kullanılmış değildir. Burada asıl sorun şudur, Güneydoğu Fransa'da 100.000'nin üzerinde resim keşfedilmiş yalnızca birkaç yüz tanesi yayımlanmıştır. Kaya resmi ile ilgilenen bilim adamlarına, yayımlanan verilerin yalnızca küçük bir kısmı, karşılaştırmalı mitoloji ya da Şamanizm uzmanlarına ise bundan bile azı ulaşmıştır. Bu durum da kaya resimleri hakkında ortaya atılan teorilerin çoğunun temelsiz olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü uzmanların da iyi bildiği üzere çizimlerin yalnızca parçalar halinde "sembolik bir anlama sahip olduğu ya da böyle bir anlamı ilettiği kabul edilir.

3- Pragmatik çalışmalar genellikle, imgeler ve kullanıcılar arasındaki ilişkiler, göstergeler ve sembollerin nasıl ve kimler tarafından kullanıldığı, kullanıcılar arasında ne tür ilişkiler bulunduğu gibi konularla ilgilenir. Bu resimlerin varsayımsal olarak "dini" kullanımı ile alakalı tüm konuların analizinin bu pragmatik safhasına ait olduğu söylenebilir.

Eggil Bakka (1975'den Akt: Hoppal, 2012: 71) mağara resimlerinin pragmatik analizi hakkında şunları söylemiştir.

"...çeşitli soyut kalıplar ve figürler, insan figürleri ve cinsel semboller, kaya resminin yalnızca av büyüleri açısından açıklanmaması gerektiğini gösterir. Cinsellik, doğurganlık ve hayvan çiftleşmeleri de bu resimlerin anlam dünyasının bir parçası olarak kabul edilmelidir."

Kısacası mağara resimlerinde kullanılan gösterge ve semboller erken dönem insanının kullandığı iletişim sistemi türlerinden biri olarak görülebilir. Özel bir gösterge sistemi olarak mağaralarda gerçekleştirilen ayinler sırasında insanları bir araya getirmek, bir cemaat ve müşterek bir atmosfer oluşturmak işlevi bulunur.

Sonuç

Sonuç olarak ilksel uygarlıkları oluşturan insanların doğayla kurdukları ilişkileri çeşitli biçimlerde görünür kıldıkları, bu görünümlerin günümüzde sanat olarak adlandırıldığı söylenebilir. İlksel sanatçının yaratımlarını birçok nedene dayandırarak açıklamanın mümkün olduğu söylenebilir. İlksel insan, avının zenginleşmesini sağlamak için yakalamayı çok arzu ettiği bir avı ele geçirme duygusunun sembolik bir tasviri olarak, kabile üyelerinin avladıkları hayvanlar üzerinde üstünlük kurmak, yırtıcı hayvanın gücünü kendisine almak için bu resimleri çizmiş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bir şaman ayini esnasında ayinin bir ritüeli olarak yaratıldığı düşünülen ve Şamanizm inancıyla paralellik gösteren çizimler de bulunmaktadır. Resimlerin açıklanmasına yönelik bir diğer görüş ise inanç sistemine dayalı çok boyutlu bir değerler bütününden hareket edildiği yönündedir. Bir başka görüş açısına göre ise mağara resimleri toplumsal iletişimin taşıyıcısı olan bir gösterge sistemlerinden ibarettir. Çok çeşitli amaçsal ilişkilerle yaratılan bu sanat ürünleri plastik bir dilin göstergeleri olarak binlerce yıl sonrasına sözcükler taşımaları yönüyle insan evrimleşmesinin ilksel zamanları hakkında çok değerli bilgiler içermektedir.

Kaynakça

Altınkaş, C. B. (2007). "Sanat ve Oyun". Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi. 7 (2).

Bataille, G. (1980). Lascaux or The Birth of Art, Published by Skira, New York,

Bütow, Ö.N. (2019). Bir İmge Yansıtma Oyunu Olarak Resim, Akdeniz Sanat Dergisi Cilt: 13, Sayı:24

Herzog. W. (2010). https://www.youtube.com/watch?v=NfF989-rW04

Hoppal, M. (2012). Şamanlar Ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Levin, R. (1999). Modern İnsanın Kökeni. Ankara: Tübitak Yayınları.

Samsun, M. (2015). Tarih Öncesi Sanat Formlarının Tekrarı; Heykelde İmge Üretimi Üzerine Yeni Bir Okuma Denemesi. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi.

Şenel, A. (1982). İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Uysal, G. (2011). Mağara Sanatı, 5. Ulusal Speleoloji Sempozyumu Kitabı. İstanbul

Yalçınkaya, I. (1979). Taş devri sanatında teknik ve stil. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 29(1), 4:67-82.

ÇAĞDAŞ SANATA KONU OLAN DENEYİMLENMİŞ ŞİDDET YAŞANTILARI, TRACEY EMİN ÖRNEĞİ

Araş. Gör. Dr. Cansu ÇELEBİ EROL
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, hayat serüvenini sanatının ana unsuru haline getiren Tracey Emin'in çağdaş sanat alanında ürettiği "Everyone I Have Ever Slept With 1963-1995" (1995-1963 arasında uyuduğum herkes) adlı çalışması, deneyimlenen şiddet yaşantılarının sanat yaratımına kaynaklık etmesi bağlamında incelenmiştir. Otobiyografik bir sanatçı olan Tracey Emin'nin birçok çalışmasını kendi yaşamıyla ilişkilendirerek oluşturduğu görülmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde maruz kaldığı çevresel faktörlerden kaynaklı olumsuz deneyimlerin; sanatçının kişiliğini ve aynı zamanda da sanatını şekillendiren ana etmenlerden biri olduğu, sanatçının cesur bir tavırla hayatın tüm gerçekliğini sanatına taşımasını sağladığı söylenebilir. Araştırmaya dahil edilen iki enstalasyon çalışmasında sanatçının özel yaşamına ait gerçekliğin sanat formuna dönüşümüne tanıklık edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tracey Emin, çağdaş sanat, şiddet, enstalasyon.

EXPERIENCED VIOLENCE SUBJECT TO CONTEMPORARY ART, TRACEY EMIN CASE

Abstarct

In this research, Tracey Emin's work "Everyone I Have Ever Slept With 1963-1995" in contemporary art, which makes life adventure the main element of her art, has been examined in the context of her past experience of violence. Tracey Emin, an autobiographical artist, seems to have created many of her works by relating them to her own life. Especially in early childhood, negative experiences stemming from environmental factors; It can be said that it is one of the main factors shaping the personality and artistic approach of the artist and she has brought the whole reality of life to the works of art with a bold attitude. In this research, the two installation works included witness the transformation of the reality of the artist's private life into an art form.

Key Words: Tracey Emin, contemporary art, violence, installation.

Giriş

Sanat, kurgusal yapısıyla hayata dair birçok gerçekliği yansıtan bir sunu dünyasıdır. Bu gerçeklik çeşitli medyumlarla sanat ortamına taşınır. Çağdaş sanatın imkan tanıdığı ifade olanaklarının sınırsızlığı söz konusu gerçekliğin simgesel boyuta indirgenmenden, dolaysız bir şekilde, direk sanat ortamına taşınmasının önünü açmıştır. Artık aracıya gerek yoktur, hayata dair gerçekliğin ta kendisi sanat galerisine getirilebilir ve izleyici bu durumla karşı karşıya bırakılabilir. Çağdaş sanat ve şiddet kavramının da bu ilişkilenme ekseninde yan yana geldiği, şiddetin sanatsal ifade ve anlatım sürecinde kullanılabilir bir unsur olarak hayata dair olan birçok kavram ve konu gibi sanat yaratımlarında yerini aldığı görülmektedir.

Söz konusu yeni sanat anlayışı sanatın nesneye olan gereksinimini sorgulamakta ve düşünceyi ön plana almaktadır. Başka bir ifadeyle Çağdaş Sanat'ın çok boyutlu ve kaygan

zemininde, kurallı olmayan bir oyun gibi her şey her şeye yaraşır (Callinicos, 2001: 29). Bu anlayış sanatsal nesneden çok toplumsal anlama odaklanan, cinsiyet ayrımcılığından ırk ayrımcılığına, medya eleştirisinden sanat kurumlarının eleştirisine uzanan, özünde belli güç ilişkilerinin şekillendirdiği toplumsal kodları irdeleyen sanatçıların pratikleriyle şekillenmiştir. Toplumsal zeminde yaygınlık kazanmış stereotiplerin, kilişelerin, alışkanlıkların, değer yargılarının gizlendiği alt anlamları adeta okumaya yönelen sanatçılar, toplumsal düzeni belirleyen göstergeler sistemiyle oynamayı, onları sahiplenerek, kendine mal ederek dönüştürmeyi, bildik imgelerden yeni anlamlar yaratarak bir sorgulama sürecinin kapılarını aralamayı amaçlamışlardır (Antmen, 2008: 278).

Postmodern sanat, modernizmin belirlediği sanatsal normlara karşı çıkarak, muhalif bir tavrı benimser. Bu dönemde üslup, biçim ya da eserin salt kendini temsil etmesinden çok toplumsal meseleler ön plandadır. Özellikle kavramsal sanat ile birlikte postmodernist sanatçılar iktidar ya da medya gibi kurumların dayatmalarına yönelik tepkilerini eserlerine aktarmaktan kaçınmazlar. Postmodern sanatın ya da sanatçıların bu tutumu, farklı bağlamlarda gerçekleşen şiddetin sanat eserlerine yansımasını mümkün kılmıştır.

Batı dillerindeki kullanış biçimiyle şiddet sözcüğü örneğin Fransızcada, (violence); bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; şiddet uygulama eylemi, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama olarak tanımlanmaktadır (Dursun, 2011: 3).

Şiddet kavramının görünürlükten görünmezliğe doğru geçişi modernizm dönemi ile başlamış ve postmodern dönemde psikolojiye içkin bir hal almıştır. Bu dönemde kişiye yönelik şiddet içerikli eylemler hem fiziksel hem de sözel açıdan gerçekleşir. Artık itibarsızlaştırma ve aşağılama gibi dilin şiddetti de insanları zihinsel anlamda yıkıma sürüklemektedir. Byung-Chul Han Şiddetin Topolojisi (2016) kitabında psikolojiye içkin şiddetin göstergelerini, depresyon ve tükenmişlik sendromu gibi rahatsızlıklar olduğunu savunur.

Çağdaş sanatçılar, doğadaki şiddet biçimlerini ya da şiddetin insan üzerindeki etkilerini çeşitli biçimlerde çalışmalarına taşımışlardır. Genel olarak bakıldığında şiddetin ezici, baskıcı, ötekileştiren iktidar ve eril zihniyetin güç tahakkümü kurmaya çalıştığı, uyguladığı ya da düşünsel boyutta dayattığı, bireysel ve toplumsal, her türlü baskılama ve engelleme durumu sanat pratikleri içerisinde ifade bulmuştur. Söz konusu sanat formu içerisinde gerçekleştirilen resim ve heykelin yanı sıra fotoğraf, enstalasyon ya da performans sanatı gibi oluşumlarda da şiddet kavramı, sanatçılar tarafından irdelenmektedir. Bu sanat pratiklerine disiplinler arası ve çoğulcu bir yaklaşım hakimdir.

Antik dönemden itibaren kadına bakıştaki hem düşünsel boyutta hem de yaşam içerisindeki konumuna atfedilen ‘ikincil’, ‘edilgen’ ya da ‘öteki’ tavırda; dinin etkileri altında gerçekleşmiş bir evrensel kavrayışı ve dünya yaşamının sorgulanışında, dönemin koşullarının gerekliliği üzerinden bir yansıma görülmektedir. Fakat tüm bu sorgulamaların nasıl ki sadece erkek egemen bir sistem içerisinde düşünsel ve pratiksel karşılıkları varsa hala bu eril gücün kullanımının şiddet göstergelerinin farklı biçimlerinde 20. yüzyıl’daki ‘kadın’ için de aynı değersizliğin etkileri vardır. Bir anne, kardeş, evlat ya da eş olarak günlük yaşamın her alanında, bedeninde veya zihninde ya da bir sanatçı olarak üretimlerinde kadın, toplumsal, ahlaki normlar ve erkin çemberinde sıkışarak, bunalarak, baskı altında kalarak yaşamaya maruz kalmıştır (Tatar, 2019: 61).

Özellikle yirminci yüzyılda kadınların, aile ve toplum içerisindeki konumlarının sorgulanmasını gerektiren, ezici gücün altında baskılanma durumunun sonucundaki sindirilme ve yok edilme halinin millet, inanç ve coğrafya farkı gözetmeyen bir dünyada var olmaya çalıştıkları görülmektedir. Kadının özgürleşmesi yolundaki en büyük engellerden biri olan şiddet olgusunun yaşam biçimine müdahale boyutu kadının kimliksizleşmesiyle ve maruz kaldığı psikolojik şiddet unsurları nedeniyle hayat pratiğini isteği biçimde şekillendirememesiyle, kendine ve topluma yabancılaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Ayrıca söz konusu yüzyıla hakim olan kapitalizm sonucu doğan tüketim anlayışı, kadını tüketimin merkezine yerleştirmekte bunu da kadını dayattığı güzellik nosyonları ile şekillendirerek yapmakta ve en sonunda da cinsel bir objeye dönüştürmektedir.

Modern dönemde 'bedenle' özdeşleştirilen kadın hem cinselliğiyle hem de kimliğiyle sanatın ve gündelik yaşamın odağı haline gelerek; güzelle ve estetik olanla yakınlığı kadar, şiddetin içinde bulmuştur kendini... Kadının sistem içindeki konumuna atfedilen ötekileştirilmeyle, kadın bedeninin biyolojik doğasına ait sancıların (doğurma yetisi, regl dönemleri vs.) sebep olduğu faktörlerle birlikte çevresel ve psikolojik etkilerinin somutlaşmasında bedene yansıyan durumlarını irdeleyip, plastik sanatların herhangi bir dalında problematiğe dönüştürerek 'şiddet' kavramı üzerinden tanımladığı görülmektedir (Tatar, 2019: 4). Çağdaş sanatçıların kadınların günlük hayat pratiklerinden ve kadınları var eden ya da varlığını engelleyen tüm unsurları plastik sanatların herhangi bir dalında, sınırsız ifade olanaklarıyla eserlerine taşıdıkları görülmektedir.

Çağdaş sanat alanında ürettiği enstalasyonları ile bilinen Tracey Emin yaşamını sanatının merkezine alan bir sanatçıdır. Kıbrıslı bir Türk olan babası Enver Emin'in annesiyle evli olmaması ve yaşadığı maddi sıkıntılar, sanatçı için birçok soruna dönüşecek durumları doğurmuştur. Sanatçının yaşamının erken döneminde yaşadığı psikolojik ve maddi sıkıntılar sonucu acı çekme duygusunun odağında olduğu bir hayata sürüklenmiş ve birçok olumsuz deneyim yaşamak durumunda kalmıştır. Sanatçının yaşadığı bu travmatik dönemi intihar ederek sonlandırmak istediği ancak kardeşinin buna engel olduğunu yazdığı "Yaban Vatan" (Emin, 2007) adlı kitabında geçmişin tüm kötü anılarına rağmen bağımsızlık duygusuyla hareket etmesine imkan tanıyan ve hayata karşı cesaretini elde etmesini sağlayan ebeveynlerine teşekkür etmiştir.

Tracey Emin'in doğrudan hayatının içinden çıkardığı sanatı için kendi hayatından birebir kesitler taşıdığı söylenebilir. Sanatçı sanat anlayışını şu şekilde ifade etmiştir: "Benim için sanatçı olmak sadece güzel bir şey yapmak veya insanların sizin sırtınızı okşamaları sıvazlamaları değildir. Mesaj iletmek ve iletişim içindir" (Grosenick 2001: 48-51). Sanatçı, hayatına dair konuları çağdaş sanatın olanak tanıdığı ifade sınırsızlığı içinde çok çeşitli malzemelerle görünür kılmıştır. Sanatçı, küreselleşmenin insana ait tüm unsurları şeffaflaştırması, iktidar kavramının gücünü yönettiği bireylerin hiçbir gizli tarafının olmamasından alması düşüncesiyle kendi çalışmalarını da bu görünürlük durumu üzerinden kurgulamıştır.

1997 yılında Sensation sergisinde sergilediği " Everyone I Have Ever Slept With 1963–1995" adlı çalışmasında ikiz kardeşinin, arkadaşlarının ve birliktelik yaşadığı tüm erkeklerin, kütrajla aldırdığı iki fetüsün, küçük bir kız çocuğuyken kendisine tecavüz eden akrabalarının isimlerini bir kamp çadırının içine nakışlarla dikmiştir. Sanatçı bu çalışmasıyla bir ilan etme, yaşamında travmaya neden olan kişileri deşifre etme eylemini çadır metaforunu kullanarak

gerçekleştirmiştir. Çadır sanatçının bedenine, çadırın içerisinde yer alan dikilmiş isimler de sanatçının hayatında bıraktıkları izlere gönderme yapmıştır.

Sanatçı bu çalışmasında izleyiciye de röntgen yapma duygusunu yaşatır çünkü çadırın içerisinde yer alanlara bakmak için çadırın içerisine girmek gerekir, yani izleyici özel bir alana girmek zorunda kalır. Bu durum sanatçının kendi hayatına dair özel olanların kamusallaşması düşüncesini de beraberinde getirir. Çünkü isimler gerçektir ve bu isimler muhtemelen bir insanın hayatına verdikleri zararın diğer insanlarca bilinmesini istemezler, bu durumun ilanı gizli kalması gereken geçmişin kötü anılarının da duyurulması ve işlenmiş suçların kamuya açılması, sorgulanması ve konuşulmasına neden olur.

Sanatçı, bir dönem hayatında giren insanları tuhaf bir korumaya alarak çadırında tekinsiz bir yan oluşturur. Hem deşifre eder, hem de koruyucu bir alan içinde tutar. Çadırın içinde isimleri yazılı insanların sırları ortaya çıkmıştır. Kapalı olan alan içinde sanatçının geçmişi vardır. İzleyici bir kez daha sanatçının bireysel tarihi ile karşılaşır. Söz konusu bireysel tarih, daha çok eleştiri içerir. Emin, gerçeğin negatif tarafını vurgulayıp onu yazılı bir forma dönüştürerek ve "1963- 1995 yılları arasında uyuduğum herkes" ibaresini kullanarak eleştirel bir tavır içinde olmuştur. Ayrıca sanatçı yaşadıklarını sanatsal bir forma dönüştürürken izleyiciyi alışıldık sanatsal bakış biçimlerinden çıkmaları için de zorlamıştır. İzleyici belli bir dönem hayatına giren insanları bilmek ister mi? Ya da kürtajla aldırdığı fetüslerin isimlerini? Ya da onu taciz eden akrabaların isimlerini? Bir sanatçının kendi özel yaşamını tümüyle kamu önüne sermesi ne anlama gelir? Sanatının konusu kendi yaşamı olan Tracey Emin bunu tüm sırlarını açığa çıkartarak yapar. Bunu yaparken kendi sanatsal dilini yaratır ve izleyiciyi şoka sokar (Türk&Akkol, 2010; 116). Entelektüel bir sanat dili kullanmayan sanatçının söylemlerindeki gündelik dil dikkat çekicidir.

Sanat eleştirmenleri, Tracey Emin'in sanatı için kısaca şu görüş birliğinde buluşuyorlar: Sanatçının sanatı ile kendisini ayrı birer varlık olarak görme fikrini tamamen yıktığını ve sanatçının ulaşılmazlığını ve kişisel alanının duvarlarını yok etmesi açısından ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtiyorlar. Özellikle İngiltere gibi özel alanın ve özel duyguların sıkı sıkıya gizlenmesini gerekli gören bir geleneğe sahip ülkede, kendi özel hayatını ve duygularını sergileyen sanatçının yarattığı şok'un etkisinin büyük olduğu görüşünde birleşiyorlar (Baraz, 2008'den aktaran, Yavuz, 2009: 118).

Sonuç

Çağdaş Sanat anlayışı bağlamında eser üreten sanatçıların özel hayatlarının kamusal alana aktardıkları ve sanatlarını hayatlarındaki gerçeklikler üzerinden kurguladıkları, özellikle de yaşadıkları travmatik deneyimleri sanat üretimlerinin odağına yerleştirdikleri görülmektedir. Çağdaş sanat alanındaki bu değişiklik sadece yeni konu seçeneği ile sınırlı kalmamış, geçmişten buyana var olmuş sanat üretim biçimlerini, sanatçı ve izleyici rolünü de değişikliğe uğramıştır. Hayatını sanatının tam ortasına yerleştiren Tracey Emin, çağdaş sanatın olanak tanıdığı bu yeni sanatsal formu çok başarılı bir şekilde kullanmış, marjinal yaşam biçimini aynı düzeydeki sıradışı bir sanat anlayışıyla izleyiciye sunmuştur. Emin'in yaşamın ona sunduklarını sorgulayan tavrı, özellikle maruz kaldığı şiddeti sansasyonel bir şekilde yansıtmayı tercih etmesini sağlayan cesareti yeni bir sanat dilinin varlığının en sağlam adımları olarak algılanmaktadır.

Kaynakça

Akyıldız, M. (2019). Şiddet Kavramının Sanattaki Yansımaları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Antmen, A. (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, Sel Yayıncılık, İstanbul

Byung-Chul HAN, (2016). Şiddetin Topolojisi, Çev. Dilek Zaptçıoğlu, Metis Yayınları, İstanbul

Callinicos, A. (2001). Postmodernizme Hayır, (Çev). Şebnem Pala. Ayraç Yayınevi, Ankara

Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir?. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 12, 1-18.

Grosenıck, Uta. Women Artist In The 20th And 21st Century: The Tyranny of Intimacy, Taschen Press, 2001, Italy

Emin, Tracey (2007). Yaban Vatan, (Çev, Teri Erbeş - Mehmet Öznur (İngilizceden) Popcore Yayınları, İstanbul.

Tatar, Ö. (2019). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Şiddet Kavramının Kadın Bedeninde Plastik Yorumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Türk A. & Akkol, N. (2010). Tracey Emin'in Günümüz Sanatındaki Yeri ve İşlerinin Değerlendirilmesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 2 ss. 105-120

Yavuz, N. (2009). Şiddet Olgusunun 1980 Sonrası Çağdaş Sanat Eserlerine Yansıması, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi

TÜRK RESMİNDE SULUBOYANIN İLK ÖRNEKLERİ VE HOCA ALİ RIZA

Doç. Dr. Selda MANT MENAY
Seçil GÜLTEKİN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Özet

Türk resminde suluboya çalışmaları, cumhuriyet öncesi 'Asker Ressamlar' dönemi ile başlamış, 1914 kuşağı, Cumhuriyet Kuşağı, D Grubu, Yeniler Grubu ile gelişimini devam ettirmiştir. Levanten (Türkiye'de yaşayan yabancı sanatçılar) ressamlar da suluboya tekniğini iyi kullanmış ve bir çok sanatçıyı bu konuda etkilemişlerdir. İlk suluboya grubunun 1970 yılında kurulması, Türkiye'de suluboyanın ciddiyetle ele alınmaya başladığına işaret etmektedir. Suluboya, bilinen en eski resim tekniklerinden biridir. Suluboyanın en önemli özelliği, gözlemlerin hızlı bir şekilde resimsel anlatıma dönüştürüldüğü bir teknik olmasıdır. Türk resim tarihinde, batılı anlamda resim sanatına geçildiğinde, askeri okulların programlarına suluboyanın ders olarak konulmasıyla suluboya kullanımı yaygınlaşmıştır. Türk resminde başlangıçta, suluboya çalışmalarında genellikle konu olarak manzara ve natürmort tercih edilmiştir. Sanatında belli bir yere gelmiş ressamların suluboya tekniğini en güzel şekilde kullandıkları görülür. Bu ressamlardan birisi de üçüncü kuşak asker ressamların en önemlilerinden olan, suluboya resimleriyle ün yapmış Hoca Ali Rıza'dır. Hoca Ali Rıza, ayrıntılara gösterdiği önem ve renk bilgisi ile ilk Türk manzara ressamıdır. Hacim yaratmak için ışık gölgeden yararlanması, onun en önemli özelliğidir. Üsküdarlı Hoca Ali Rıza, suluboya çalışmalarında Boğaziçi yamaçlarını, eski İstanbul sokaklarını, ahşap evleri gerçekçi bir anlayış, üstün duyarlılık ve özenli bir belgecilikle yansıtmıştır. O bir suluboya ustasıdır. Onun doğa karşısında yaptığı resimleri, atmosfer ilişkilerinin, ışık, gölge ve renk değerlerinin ustalıkla işlendiği sıcak samimi resimlerdir. Natüralist çalışmalarıyla Hoca Ali Rıza izlenimci kuşağın da bir anlamda habercilerindendir. Araştırmanın amacı, Türk resminde suluboya çalışan ilk sanatçıları ve eserlerini araştırmak ve bunların arasında en önemlilerden birisi olan Hoca Ali Rıza'nın sanat anlayışını ve eserlerini incelemektir. Çalışma, suluboya tekniğinin önemini anlatmak ve ilk suluboya örneklerini bir araya toplamak açısından önemlidir. Araştırma, tarama modelinde desenlemiştir. Hoca Ali Rıza, oldukça etkili biçimde aktardığı renklerin şeffaflığı, gölgelerin içinde renklilik duygusu gibi üstün becerileriyle bir üslup oluşturmuş, resim alanındaki yenilikçi etkinliği kendilerinden sonra gelen gençlere devretmiştir.

Anahtar Kelimeler : Türk resmi, suluboya, Hoca Ali Rıza

FIRST EXAMPLES OF WATERCOLOR IN TURKISH PAINTING AND MASTER ALİ RIZA

Abstract

Watercolor works in Turkish painting started with the period of 'Soldier Painters before the republic and continued its development with the 1914 Generation, the Republican Generation, Group D and Newbies Group. Levantine (foreign artists living in Turkey)

painters also made the best use of the watercolor technique and have influenced many artists in this regard. The establishment in 1970 of the first group of watercolors, indicating that Turkey started to be taken seriously in watercolor. Watercolor is one of the oldest known painting techniques. The most important feature of watercolor is that it is a technique in which observations are quickly transformed into pictorial narrative. Master Ali Rıza is one of the messengers of the impressionist generation with his naturalist works. In the history of Turkish painting, the use of watercolor became widespread by the introduction of watercolor as a lesson in the programs of military schools when the art of painting was started in the western sense. In Turkish painting, landscapes and still life were preferred as subjects in watercolor works. It is seen that the painters who come to a certain place in their art use the watercolor technique in the most beautiful way. One of these painters is Master Ali Rıza, who is renowned for his watercolor paintings, one of the most important of the third generation of military painters. Master Ali Rıza is the first Turkish landscape painter with his attention to detail and color knowledge. Its most important feature is the use of light shade to create volume. In his watercolor works, Üsküdarlı Master Ali Rıza reflected the Bosphorus slopes, old Istanbul streets and wooden houses with a realistic understanding, superior sensitivity and meticulous documentation. He is a watercolor master. His paintings in the face of nature are warm, intimate pictures that masterfully process atmospheric relations, light, shadow and color values. The aim of the research is to investigate the first artists who work in watercolor in Turkish painting and their works and to examine the art understanding and works of Master Ali Rıza, one of the most important among them. The study is important in terms of explaining the importance of watercolor technique and collecting the first watercolor samples together. The research was designed in the screening model. Master Ali Rıza created a style with his superior skills such as transparency of the colors he conveyed in a very effective manner, sense of color in the shadows and transferred the innovative activity in the field of painting to the young people who came after them.

Keywords: Turkish painting, watercolor, Master Ali Rıza

GİRİŞ

Türkiye'de batılı anlamda resim sanatı Osmanlı döneminin son yıllarına rastlamaktadır. Dönemin padişahı olan II. Mahmut batılı anlamında, Türk Resim Sanatının benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Karatepe, 2001: 11). II. Mahmut'un yağlıboya portresini yaptırıp devlet dairelerine astırması resim sanatını geniş kitlere sevdirmesi bakımından önem taşımaktadır. Türk ressamların yetişmesinde ise askeri okulların etkisi büyüktür. Askeri okulların ders programlarına konulan resim dersleri batılı tarz resmin Türk resim sanatına girmesinde etkili olmuştur (Karatepe, 2001:13).

Osmanlının son döneminde yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve cumhuriyet rejiminin kurulmasında rol oynayan milli burjuvazinin siyasi olarak etkililiğinin artması, eğitimin çağdaş bir yöne doğru gitmesinde rol oynamıştır.

Osmanlı toprakları ve başkent İstanbul'da yabancı kökenlilerle azınlık sanatçılarının mimarlık ve resim alanındaki etkinlikleri sürüp giderken ülkede özellikle orduyu modernleştirme çabaları, batı yöntemlerine uygun eğitim yapan askeri okulların kurulmasını gerektirmiştir. İlki Mühendis Hane-i Berri-i Hümayun adını taşıyan askeri okullarda (1793-94), daha çok askeri amaçlarla yeni resim teknikleri öğretilmeye başlanmış, böylece batı

perspektif kuralları ile nesneyi iki boyutlu yüzey üzerinde modle ederek göstermeye yarayan ışık- gölge uygulaması gibi kurallar resim eğitiminin programı içinde yer almıştır (Tansuğ, 2012: 51).

Öğrenciler batı resim sanatında kullanılan birçok tekniği deneyimlemişler ve bu yönde resim çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu tekniklerden biri de, düzeltilmesi olanaksız olması bakımından taşıdığı riskle ressamın sürat ve cesaretini ortaya koymasını gerektiren suluboya tekniğidir.

Sanatsal düzeyde suluboya resminin ilk örnekleri 1793'den sonra Mühendishane-i Berri-i Hümayun (Topçu Okulu)'nun kuruluşu ve burada müfredat programlarında desen derslerinin yer alışıyla başlamıştır (İslimyeli, 2005 : 86). Kurulan yeni askeri okullar batı usulünde resim yapan ilk önemli sanatçıları yetiştirmiştir. Bu sanatçıların; birinci kuşak asker ressamlardan Hüsnü Yusuf Bey, Ferik İbrahim Paşa, Ferit Tevfik Paşa, ikinci kuşak asker ressamlardan Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyid Bey ve Hüseyin Zekai Paşa, üçüncü kuşak asker ressamlardan ise Hoca Ali Rıza ve Halil Paşa olduğu söylenebilir(Tansuğ, 2012: 64). Asker ressamların yerine getirdiği en önemli görevlerden biri de, Osmanlı toprakları içende gezdikleri yörelerin desen ve suluboya resimlerini yapmış olmalarıdır (Tansuğ, 2012: 61). Belgecilik yerine geçen bu çalışmaların teknik olarak suluboyayı tercih sebepleri, hızlı ve pratik olmasıdır. Suluboya için gerekli malzemelerin kolay taşınabilirliği, atmosferik değişimleri hızlı bir şekilde resme aktarılmasındaki kolaylık suluboyanın tercih edilmesi ve böylelikle suluboyada ilerleme sağlanmasına vesile olmuştur.

Suluboya resim tekniği, şeffaf veya sır pigmentasyon sistemine dayanır: yani, kâğıdın parlak beyazı, beyazlar ve soluk tonlar için kullanılır. Normal olarak transparan olmayan pigmentler, etkileri neredeyse doğal saydam olanlar kadar parlak olacak şekilde inceltilmiş tutarlılıkla uygulanır. Opak pigmentasyon metodu ise beyaz ve soluk olan renk tonlara beyaz bir pigment kullanarak ulaşılır. İki metodu da kullanmak sanatçıların tercihine kalmıştır. Boyaya beyaz katarak opak kullanım metodu form olarak guvaş boyaya benzemektedir bir diğer adı ise bodycolour olarak geçer (Reynolds, 1981: 8).

Suluboya en parlak dönemini 18. yüzyıl İngiltere'sinde yaşamıştır. 1768 de eski suluboya derneğinin (Old Watercolour Society) kurulması ve açtıkları suluboya sergileriyle suluboyanın İngiltere ile anılan bir sanat dalı haline gelmesine sebep oluşturmuştur. Türk sanatında ise dernek içinde öneminin artması çok sonralara dayanmaktadır. Fakat Hoca Ali Rıza Bey suluboya sanatının ciddi anlamda yaygınlaşması ve bu yönde öğrenci yetiştirmesi adına Türk Suluboya Sanatında önemli bir yere sahiptir.

HOCA ALİ RIZA PAŞA'NIN HAYATI VE SULUBOYA RESİMLERİ

Ali Rıza Bey, Üsküdarlı süvari binbaşı Mehmet Rüştü Bey ile Refia hanımın oğlu olarak Üsküdar 'da 1858 yılında doğmuştur. Askeri okulda iken yaptığı resimler Abdülhamit'e taktim edilmiş ve padişahın takdirini kazanmış o ve resme gönül vermiş birkaç arkadaşı ile Nişanı Mecid-i ile ödüllendirilmişlerdir (Arkas, 2014: 30).

İzlenimci bir renk paletiyle yaptığı manzara resimleriyle ünlü ressam 1885'de bitirdiği Mekteb-i Harbiye'de Osman Nuri Paşa ve Süleyman Seyyid'den resim dersleri almış, mezun olduktan sonra bu okulda resim öğretmenliğine başlayarak pek çok asker ressam yetiştirmiştir (Tansuğ, 1997: 62).

Süleyman Seyyid, Osman Nuri Paşa ve levanten sanatçı Pierre Gues, Ali Rıza Bey'in hocaları olmuşlardır. Bu dönemde verilen sanat eğitiminde oryantalist tavrın yanı sıra klasik geleneklerin sürdürüldüğü ve gözleme dayalı gerçekçi bir anlayışın yerleşmeye başladığı söylenebilir (Arkas, 2014: 30).

Asker ressamlar grubunu oluşturan ressamlar arasında suluboya resimleriyle ün yapmış üçüncü kuşak asker ressam Hoca Ali Rıza Bey'dir. Hoca Ali Rıza Bey'in pek çok suluboya yapıtı olmuştur. Bunlar genellikle Üsküdar, Boğaziçi, Bursa, Çanakkale, Gelibolu, Değirmendere, Gebze gibi yörelerin resimleridir (İslimyeli, 2005:103).

Hoca Ali Rıza'nın, tabiat karşısındaki tutumu, ondan aldığı etkileri, bu etkileri resim yoluyla ifade için uyguladığı işçiliğinde, resim sanatının değişmez geleneklerini ve tekniklerini kullandığı görülür.

"Mesleğim peyzaj ressamlığı" diyen Hoca Ali Rıza, yaşam öyküsünü şöyle tamamlıyor:

"Tek zevkim ve duygularım, ülkemin tatlı gökyüzü altındaki zümrüt perspektife serpilmiş yerli ve milli bir hayat dili söyleten yuvalarını, mahallelerin manzaralarını, ağaçlarını, yüksek tarihi eserlerini öldürmemek ve onlara uzun sürecek bir ömür kazandırmaktır. Bu uğurda pek çok poşatlar, krokiler; gerek kalem, gerek suluboya ve yağlıboya ile resimlerim var ki hepsini saklarım. Bunlar günden güne artmakta olan armağanlarımdır…"(Erhan, 1986:11).

Hoca Ali Rıza Resimlerini birer armağan olarak görmektedir. Hiçbir resmini maddi kazanç sağlamak için yapmamıştır. Geçimini öğretmenlik mesleğinden kazanmıştır.

Üstadın suluboya resimleri yaşadığı iklimin mahallî renkleri içinde orijinal bir faktörle seçkin kişiliğini derhal gözler önüne serer. Sıcak ışıklı renkleriyle ayrı güzellik taşıyan bu eserler, Şark'ın derin mavi seması, yumuşak beyaz bulutları, zümrüt gibi yeşillerle bezenen çayırları, nüanslı tonlarla yükselen ağaçları bol bir renk tufanı altında hayal ve şiir söyleyen onun fırçasıyla açığa vurduğu birer sanat eseridir (Erhan, 1986: 40).

Hoca Ali Rıza Bey'in Harbiye mektebinde başlayan hocalığı, emeklilik döneminde de devam etmiştir. Hoca Ali Rıza mezun olduğu zaman Askeri Maarif Meclisi'nin dikkatini çekmiş bu da onun doğrudan harp okulunun resim öğretmen yardımcılığına getirilmesine sebep olmuştur. Ayrıca okulda kurulmuş olan soylular sınıfının öğretmenliği kendisine verilmiştir. Meşrutiyetin ilanına kadar bu sınıfın öğretmenliğini sürdürmüştür. Bu sınıf öğrencileri arasında suluboya resimleriyle tanınan Celal Esat Erseven de vardır. Emekliliği döneminde ise başta Üsküdar Kız Sanayi-i Nefise Okulu olmak üzere Darüşafaka, Çamlıca, Üsküdar, Ameli Hayat gibi çeşitli sanat okullarında peyzaj dersi öğretmenliği yapmıştır (İslimyeli, 2005: 103).

Meslek hayatının ilk özel dersini Hoca Ali Rıza'dan almış olan Nazmi Ziya Güran, onun için " bence en büyük adam. Ondan sonra gördüğüm hocaların başında gelir. Zaten ondan sonra gördüğüm hocalar, onun sözlerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmamışlardır. Ben Ali Rıza Bey'den hiçbir şeyin etkisi altında kalmamayı öğrendim. Yine onun telkini iledir ki çok hoşuma giden resim gördüğüm zaman ondan korkunç bir şey görmüş gibi kaçar, dikkatle bakmazdım" (Erhan, 1986: 46) demiştir.

Hoca Ali Rıza, öğrencilerine özgün olabilmeleri adına kendince bir yöntem göstermiştir. Bu yöntem kendi yaşadığı çağ gereği ve kısıtlı sanat çevresi içerisinde yetişmesi bakımından geçerli sayılabilmekle tartışılabilir bir konudur.

Resim 1. Hoca Ali Rıza Bey, Eski İstanbul Evleri,27x39 cm, Kâğıt üzeri suluboya

Kaynak: İstanbul Resim Heykel Müzesi Koleksiyonundan Örnekler, Manzara, Kıymet Giray, İş Bankası, 1999

Geçmişi günümüze aktaran önemli belge niteliğinde olan resimlerinden Eski İstanbul evleri titiz ve gerçekçi çalışılmış bir suluboya manzara resmidir (Resim 1). Dönemin geleneksel Türk mimarisini yansıtan kerpiç evler ve halkın günlük yaşamı, doğal akışında sunulmaktadır. Hoca Ali Rıza'nın güneşli bir günde, bir yerlere giden figürleri onun desen konusunda ne kadar sağlam olduğunu kanıtlamaktadır. Sokağın geri planında siluet halinde görünen figürler ve silikleşen detaylar ile derinlik sağlanmıştır. Yakın plandaki nesnelerin detaylarında ince bir işçilik sergilenmiştir. Açık havada gün ışığının yarattığı gölgeler ve renklerin sıcak tonu izleyicinin içini ısıtmaktadır.

Resim 2. Hoca Ali Rıza Bey, Peyzaj,14x20 cm, Kâğıt Üzeri Suluboya

Kaynak: Arkas, Hoca Ali Rıza, 2014, S:173

Sanatçı, peyzajları ile doğanın görkemine duyduğu derin hayranlığı ve çalıştığı ortamlarda nefes alıyor olabilmenin verdiği mutluluğu duyumsatmıştır (Resim 2). Yamaç üzerine kurulmuş yapraklarıyla serin gölgelikleri olan kerevet ve üzerinde manzaranın güzelliğini seyreden insanlar, doğanın tamamlayıcısı niteliğinde, resimde yer edinmiştir. Önceleri askerlerin taktığı daha sonra yaygınlaşarak Osmanlıyı ve İslam'ı temsil eden kırmızı fesi başına takmış figüre içecek bir şey sunduğu anlaşılan başka bir figür, birkaç fırça darbesiyle kendisini belli edebilmiştir. Resimde gölgelerin uzamaması güneşin bulutların arasına saklanmış olduğu izlemini vermektedir. Denizin sakinliği ve yeşilin tonları izleyenleri dinlendirmektedir.

İstanbul'a gün batımında genel bir bakışı resmeden (Resim 3) İstanbul ressamı Hoca Ali Rıza'nın geniş açılı ele aldığı İstanbul siluetli manzarasında, henüz yapılmamış gökdelenlerden mahrum, camilerin ön plana çıktığı, güneşin batımında turuncuya dönen

gökyüzünde izlenimci bir yaklaşım vardır. Resmin sağ kısmında kürek çeken insanların olduğu uzun bir sandal görülmektedir. Geri planda ise yelkenli ve yelkensiz olmak üzere iki küçük sal ve deniz feneri, boğazın sularında bir yer edinmişlerdir.

Resim 3. Hoca Ali Rıza Bey, Peyzaj,14x20 cm, Kâğıt Üzeri Suluboya

Kaynak: Arkas, Hoca Ali Rıza, 2014:193

Seri bir şekilde anı yakalayan Hoca Ali Rıza, hiçbir ressamın etkisinde kalmadan öğrendiği teknikleri geleneksel biçimde kullanmaya devam etmiş, kendi ekolünü oluşturmayı başarmıştır. Kendini resim yapmaya ve resim yapmayı öğretmeye adamış, hoca lakabını hakkıyla taşımış değerli bir öğretmen ve ressamdır.

Asker ressamların dördüncü kuşağı olarak kabul edilen 1914 kuşağının ressamları arasında bulunan Mehmet Ruhi, Hikmet Onat, Ali Cemal, Sami Yetik, Ali Sami Boyer, Mehmet Ali Laga, Üsküdarlı Cevat Göktengiz vardır. Bu sanatçılar askeri okul çıkışlı ressamlardır. Fakat bu ressamlardan bazıları ordudan ayrılarak Osman Hamdi'nin kurduğu Sanayi-i Nefise'de ve Avrupa'da resim eğitimi almaya karar vermişlerdir.

Cevat Göktengiz, Hoca Ali Rıza'nın öğreniminde yetişen bir sanatçıdır. Manzara resimlerine ağırlık vermiş ve görevli olarak gittiği kentleri ve özellikle İstanbul görünümlerini (Resim 4) resmetmiştir (Giray, 1999: 199). Çeşitli askeri ve sivil okullarda resim öğretmenliği yapmıştır. Edirne, Selanik, Yemen, İzmir, gibi görev yaptığı birçok yerden suluboya resimlerle dönen sanatçı Türk resminin peyzaj ustası olarak tanınmaktadır (Çötelioğlu, 2009: 69). Cevat Göktengiz, suluboyanın hızlı aktarımında, doğal bir çalışmanın anlık tadını yansıtan tazeliği lekesel değerlerle aktarmıştır.

Beşinci kuşak asker ressamlardan Ali Rıza Beyazıt, Arif Kaptan, Adil Doğançay gibi ressamlar, Hoca Ali Rıza'nın taş baskısı resim albümleri yoluyla güçlü bir desen yeteneğine kavuşmuş, üstün renk duyarlılığı ve hızlı çalışma gerektiren suluboya alanında özel bir başarı göstermişlerdir (Tansuğ, 2012 : 150).

Resim 4. Üsküdarlı Cevat Göktengiz, Boğaziçi'nden, 1932 26x37,5 cm

Kaynak: İstanbul resim heykel müzesi koleksiyonundan örnekler manzara, Kıymet Giray, İşbankası,1999

1914'de Batı'dan yurda dönen diğer sanatçılar, özel imkân ve imtiyazlarla Avrupa'da eğitime gönderilen üstün yetenekli gençlerdir. Namık İsmail, Nazmi Ziya Güran, Feyhaman Duran, Avni Lifij gibi ressamlar 1914 Çallı kuşağı denilen grubu da oluşturur. Bu ressamlar batıdan öğrendiklerini ülkelerine taşıyarak batılı anlamda resim yapma geleneğinin başlangıcını oluşturmuşlardır. Osmanlı'nın son dönemine ait iki sanatçı portresi, Namık İsmail ve Avni Lifij'in kendi portreleri, Osmanlı Batılılaşmasının sonucunu yansıtmaktadır (Papila, 2008: 131).

Bu grup içerisinde sanatçı Nazmi Ziya Güran, Hoca Ali Rıza'dan ilk sanat feyzini almış ve ciddi çalışmalara girmiştir. 1902 'de sanayi-i Nefise Mektebine girmiş ve 1908 'de buradan mezun olmuştur. 1908 yılında Paris'e giden sanatçı 1914 yılına kadar "AkademieJulian", "MarcelBachet","Royel", "Cormon" Atölyelerinde devam etmiştir. Paris'den yurda güçlü empresyonist bir ressam olarak dönen sanatçı bizde "1914 kuşağı" olarak anılan sanatçıların başında gelen, memleketimizde gerçekten bu sanatı en mükemmel şekilde temsil eden bir üstattır (Resim 5) (Sungur, 2002 : 43).

Resim 5. Nazmi Ziya Güran, Süleymaniye'de Bir Sokak, 23x31 cm. Ayşe Mostar Koleksiyonu.

Kaynak: Klasik ve Çağdaş Türk Resminden Suluboya, Pastel, karakalem ve baskı eserler müzayedesi, Artıum sungur sanat evi.s43

LEVANTEN RESSAMLAR

Levanten kendi ülkesini bırakıp Türkiye'de yaşayan yabancılar için kullanılmıştır. O sıralarda İstanbul'a yerleşmiş pek çok yabancı vardır (İsimyeli, 2005 : 88).

Kont Amadeo Preziosi (1817-1882), Fausto Zonaro (1854-1929) gibi sanatçılar ülkemize yerleşmiş sanat hayatlarına devam etmişlerdir. Türk resim sanatı ve suluboya sanatına katkıları oldukça fazladır.

Türkiye'ye gelmiş, uzun süreler kalmış hatta bir kısmı isteyerek ömrünün sonuna kadar bu topraklarda kalmış yine burada defnedilmiş olanları da vardır. Bunlardan bir kısmı, örneğin İstanbul'da beş yıl kalmış olan İsviçreli ressam Jean Etienne Liotard (1702- 1789) gibi sanatçılar daha sağlıklarında "Türk Ressamı" adı ile anılmışlardır.

Fausto Zonaro da (1854-19291) bu sıfatı hak etmiş sanatçılardan birisidir. Celal Esat Arseven, Hoca Ali Rıza, Şehzade Abdülmecit. Mihri Müşfik ve Celile Hanım gibi önemli ressamlara öğretmenlik yapmış, Osman Hamdi Bey gibi sanatçılarla da birbirlerini etkileyecek ölçüde yakınlık kurmuştur (Başkan, 2014: 203).

İtalyan ressam Fausto Zonaro, İtalyanların Trablusgarp'ı işgali üzerine İstanbul'dan ayrılmış, bu zamana değin yirmi yıl İstanbul'da sanat yaşamını sürdürmüştür. Ülkesine

döndüğünde bile İstanbul konulu resimler yapmaya devam etmiştir. Bir çok tekniğe hakim olduğu kadar suluboyada da usta bir ressamdır (Resim 6). Celal Esat Erseven ve Mehmet Ali Laga başta olmak üzere o zamanların birçok suluboya ressamı kendisinden yararlanmıştır. Ülkemizde resim sanatını sevdirme payı bulunduğu kadar İstanbul'un o dönemlerin yaşantısını yansıtan figür ve portreleriyle ayrı bir yere sahiptir.

Resim 6. Fausto Zona, Emin önünde yelkenler, 1891-1910

Kaynak: Sulubuya Resim Sanatı Tarihi,NüzhetİsimyeliI :96

Kont Amadeo Prezıosi İstanbul ve Osmanlı yaşamını tutkuyla resmeden oryantalist ressamlar arasında önemli bir yere sahiptir. Aristokrat bir aileye mensup olan sanatçı, ilk resim derslerini Malta'da almış daha sonra eğitimine Paris'te devam etmiştir.1840'ların başında geldiği İstanbul dan bir daha ayrılmamıştır (Çötelioğlu, 2009 : 36).

Kont Amadeo Prezıosi, bir Türk ressamı olarak eserlerini sergilemekten ve bu unvanı taşımaktan onur duymuştur. 1867 yılında Paris'teki serginin Osmanlı pavyonu bölümünde, Türk ressamlardan biri olarak tablolarını sergilemiştir. Bu tablolardan hemen hepsi suluboya (Resim 7) çalışılmış ve yalnız İstanbul yaşamına ve giysilerine hasredilmiştir (Öndeş, 1999: 44).

Resim 7. Kont Amedeo Preziosi,1879, Kayıkçılar

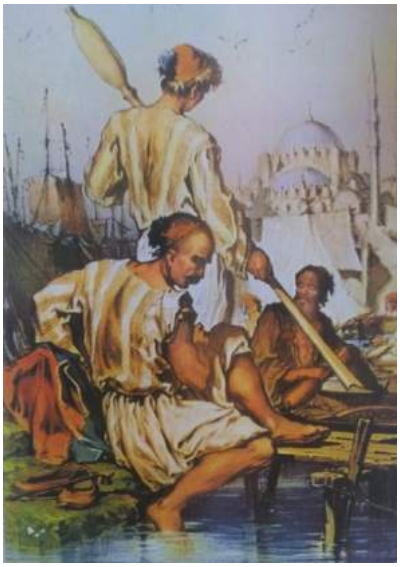

Kaynak: Sulubuya Resim Sanatı Tarihi, Nüzhetisimyeli :89

CUMHURİYET KUŞAĞI

2 mart 1883 tarihinde beş atölye ve yirmi öğrenci ile eğitimine başlayan ve resmi adı Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi olan kurum, açılışından iki yıl sonra öğrenci sayısını altmışa

çıkartırken Osmanlı'nın batılı anlamda ilk sanat eğitimini de başlatmış olmuştur (Güner, 2014 : 55). 1916 yılında kırk sekiz ressamın katılımı ile ilk resim sergisi Galatasaray Lisesi'nde gerçekleştirilmiştir (Doğan, 2014: 65).

Cumhuriyet öncesi Osmanlı dönemi sanat alanındaki gelişmeler Sanayi-i Nefise Mektebinin öğrencileri tarafından devam etmiştir. Bu süreçte Sanayi-i Nefise mektebinin erkeklere özgü olması nedeniyle, kızlara özgü bir başka okul olarak İnas Sanayi-i Nefise mektebi açılmıştır. Her iki okul cumhuriyetin ilanından sonra 1924-1925 de birleştirilmiştir (Eroğlu, 2015:90).

1908 yılında kurulan "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti" 1921 yılma gelindiğinde o günlerin Osmanlı Ressamlar Cemiyeti üyeleri, Osmanlı imparatorluğumun tarih içindeki misyonun da sona erdiğini görerek Cemiyet'in adını Türk Ressamlar Birliği olarak değiştirmişler (Başkan, 2014 : 253) ve etkinliklerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Sanat, Cumhuriyetin ilanından sonra sınırlı sayıdaki ressamın çabası ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de sanata verdiği değer ile yukarı doğru bir ivme kazanmıştır. 1928 yılında Sanayi-i Nefise Mekteb-i'nin adı İstanbul Güzel Sanatlar akademisi adını almıştır. Namık İsmail' in müdürlüğünde akademi modernist bir reforma tabi tutulmuş ve 1936 yılında da dünya sanat akademileri içerisinde avangart eğitime ilk geçen kurum olmuştur (Güner, 2014: 153).

Zeki Faik İzer (1905-1988). Nurullah Berk(1906-1982),Cemal Tollu (1899-1968), Elif Naci (1898-1987), Abidin Dino(1913-1993) ve Zühtü Mürüdoğlu (1906-1992) gibi ressamlar Türk sanatının dördüncü grubu olan "D grubu" ressamlarını oluşturmuşlardır. 1933'den 1947'ye kadar bu grup üyelerinin sayısının on beşe kadar yükseldiği görülür. Bu ressamlar arasından Elif Naci'nin suluboya çalışmaları dikkat çekicidir.

Malik Aksel ve Bedri Rahmi Eyüboğlu yağlı boya çalışmaları kadar suluboya çalışmaları da yapmışlardır. Malik Aksel'in suluboya eserleri yağlı boya eserlerine göre daha fazladır ve "sulu boya virtüözü "diye anılır (Sülün, 2005: 47). Malik Aksel suluboya hakkında şu görüşlerde bulunmuştur "Toplum arasında suluboya acemilere mahsus bir teknik olarak bilinir. Küçük çocuklara çoğunlukla bu boya verilir. Bu yaygın yanlış düşünce ile suluboya hafife alınır. Buna sudan boya gözüyle bakılır. Aslında bu teknik; diğer tekniklerden daha zordur. Kâğıt üzerine konan renklerin ilk anda isabetli olması gerekir" (Sülün, 2005: 47). Malik Aksel burada kolay sanılanın aslında daha zor olduğunu vurgulamıştır.

Resim 8. Malik Aksel, Eğlence,1953,25 x 34.5 cm

Kaynak:http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetailID =556

Malik Aksel izlenimci bir üslupla çağdaş Türk yaşamından geleneksel kültürün kaybolmadığı sahneleri içeren resimler yapmıştır. Türk halkının örf ve adetlerini, kırsal kesimin yaşam biçimini yansıtan suluboya resimleri vardır (Resim 8).

Resim 9. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Park,1932, 24x32 cm.

Kaynak: http://www.beyazart.com/sanatci/Bedri-Rahmi-Ey%C3%BCbo%C4%9Flu

Şiirsel anlatımlı resimleriyle farklı bir üslup sergileyen Bedri Rahmi Eyüboğlu. Akıcı, rahat, lekesel ve aynı zamanda çizgisel öğeleri resimlerinde kullanarak bir tür soyutlamaya doğru yönelim göstermiş teknik olarak bir tekniğe bağlı kalmamış birçok tekniği resimlerinde denemiştir (Resim 9).

Daha genç kuşağa gelindikçe, suluboya tekniğine göre oluşturulan yapıtlarda, daha özgür ve bağımsız çalışmalar ortaya çıkmıştır. Aralarında Turan Erol(1927), Orhan Peker (1927-1978), Oya Katoğlu (1940), Mustafa Ayaz (1938) ve Necdet Kalay (1932-1986) gibi sanatçıların bulunduğu bir grup, teknik ayrımı suluboyanın içerdiği özgün değerler açısından ele almışlar ve kendi sanat anlayışlarına uygun örnekler vermişlerdir (Renda, Erol ve Berk,1982: 116).

Türkiye'de Yeniler Grubu içerisinde yer alan Abidin Dino'nun, soyut tarzda suluboya ile yaptığı çiçeklerden oluşan serileri göze çarpar (Resim 10).

Türkiye'deki ilk suluboya gruplaşması İngiltere'den 165 yıl sonra 1970 yılında kurulmuştur. Bu kuruluş, suluboyanın Türkiye'de ciddiyetle ele alınmaya başladığına işaret etmektedir.

Resim 10. Abidin Dino, Çiçek, 73 x53cm.

Kaynak: *http://www.beyazart.com/sanatci/Abidin-Dino 03/4/2019.*

İlk kez bu tarihte Nüzhet İslimyeli (1913-2005), Celal Esat Arseven (1876- 1971), Malik Aksel(1901-1987), Numan Pura (1907-1989), FeritApa (1909-2006), Cafer Bater (1913-

1994),Cemal Güvenç (1925-2013) ve Hikmet Duruer (1926- 2004)' den kurulu "Suluboya Ressamlar Grubu" ilk sergilerini 5Aralık1970'deAnkara Güzel Sanatlar Galerisi müze bölümünde düzenlemişlerdir (İslimyeli, 2005: 138).

Türkiye'de ilk suluboya topluluğu olan grubun organizatörlüğünü üstlenen Nüzhet İslimyeli (1913-2005) (Resim 11), Mehmet Ali Laga ve Celal Esat Arseven'den dersler almıştır. İslimyeli, asker kökenli ressamlar kuşağının temsilcilerindendir. Asker ressamlar derneği ile güzel sanatlar birliği ve ressamlar derneği sanat birlikleri çatıları altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Daha çok suluboya ressamı olarak tanınan sanatçı 'Suluboya Ressamları' grubunun da kurucularındandır (Başkan, 1991: 68).

Celal Esat Arseven ise Hoca Ali Rıza ve Fausto Zonaro'dan resim dersi almıştır. Daha çok suluboya ressamı olarak bilinir (Resim 12). 1. Dünya Savaşı yıllarında Enver Paşa'nın Şişli'de açtırdığı Hikmet Onat, İbrahim Çallı, Hüseyin Avni Lifij, Namık İsmail, Ali Cemal, Mehmet Ali Laga, Sami Yetik , Diyarbakırlı Tahsin, Cevat Göktengiz gibi ressamları bir araya toplayan atölyenin kuruluşunda etkin olmuştur (Başkan, 1991: 18).

Resim 11. Nüzhet İslimyeli, Köyde Kış,1986.41x 50 cm

Kaynak: *http://www.turkishpaintings.com*

Resim 12. Celal Esat Arseven, 19,5 x27 cm. Anadolu Üni. Koleksiyonu

Kaynak:*https://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=448*

SONUÇ

Batılı anlamda resim sanatında görülen suluboya, Osmanlı'nın 18. yüzyılında gerçekleştirdiği yenileşme çabalarının neticesinde askeri okullarının eğitim programlarına resim derslerinin girmesi ile gelişme göstermiştir. İlk Türk ressamları bu askeri okullardan yetişmişlerdir. Bu yüzden asker ressamlar olarak anılırlar. Asker ressamlar arasında 3. Kuşak asker ressam Hoca Ali Rıza Paşa manzara ressamı olmanın yanı sıra suluboya ressamı olarak da bilinir ve bu teknikle anılan birçok ressamın yetişmesinde hocalık görevini üstlenir.

Öğrencileri arasında suluboyaya gönül vermiş Cevat Göktengiz, Ali Rıza Beyazıt, Arif Kaptan, Adil Doğançay, Nazmi Ziya Güran gibi çok sayıda suluboya ressamı bulunmaktadır.

Hoca Ali Rıza'nın resimleri, yaşadığı dönemi gerçekçi bir biçimde anlatır. Onun eserleri belge niteliği taşımaktadır. Kendini resim sanatına adamış, hiçbir beklentisi ve hırsı olmadan içten gelen duygularla resim yapmıştır. Hoca Ali Rıza, bu özelliği ile de bir ekol oluşturmaktadır.

Başlangıçta suluboya resimlerinde genelde konu manzaradır cumhuriyet döneminde yoğun olarak suluboya tekniği ile resim yapan ressamlar konu olarak manzaranın dışında natürmort, portre ve insanla ilgili resimler yapmışlardır.

1970 Yılında kurulan suluboya gruplaşmasının ilk basamağını askeri okullarda yetişmiş ressamların suluboya çabaları oluşturur. Hoca Ali Rıza, suluboyanın Türk sanatında gelişme göstermesinde katkı saylayanlar arasında akla gelecek ilk isimlerdendir.

KAYNAKÇA

Arkas Sanat Merkezi, (2014). Hoca Ali Rıza 1858-1930. İzmir: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Başkan, S. (1991). On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türk Ressamları. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Başkan, S. (2014). Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türk Resmi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkalığı Yayınları.

Çötelioğlu A. (2009). İstanbul'un 100 Ressamı. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Aş. Yayınları.

Doğan, M. (2014). Cumhuriyet kuşağı Türk Resminde Suluboya Geleneği ve Günümüz Türk Resmindeki Uygulamaları (Yüksek Lisans tezi). Yaşar Üniversitesi, İzmir

Erhan, K. (1986). Hoca Ali Rıza, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Eroğlu, Ö. (2015). Türkiye'de Resim Sanatı. İstanbul: Tekne Yayınları.

Giray, K. (1999). İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonundan Örneklerle Manzara. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Güner, K. (2014). Modern Türk Sanatının Doğuşu. İstanbul: Kaynak Yayınları.

İsimyeli N. (2005). Suluboya Resim Sanatı Tarihi, 1.baskı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Karatepe, İ. (2001). Asker Ressamlar Kataloğu. İstanbul: Askeri Müze Ve Kültür Sitesi Komutanlığı Harbiye.

Öndeş, O. (1999). İstanbul Aşığı Ressam Kont Amadeo Preziosi. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.

Papila, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğunun Batılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı, Dergipark, 1(1): 1017-134.

Renda,G., Erol, T. ve Berk, N. (1982). Başlangıçtan Günümüze Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi Cilt-4. 1.Baskı. İstanbul: Tiglat Yayınevi.

Reynolds, G. (1981). A Concise History of Watercolours. London: Thamesand Hudson Publishing.

Sungur, R. (2002). Klasik ve Çağdaş Türk Resminden Suluboya Pastel Karakalem Eserler Müzayedesi. İstanbul : Artiumsungur Sanat Evi Katoloğu.

Sülün, E. N. (2005) Bir Suluboya Ustası Malik Aksel'in Resimlerinde Figüratif Betimlemeler, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 14.

Tansuğ, S. (2012). Çağdaş Türk Sanatı. 9.Basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Tansuğ, S. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Yem Yayınları.

SOYUT DIŞAVURUMCULUK VE HALİL AKDENİZ

Doç. Dr. Selda MANT MENAY
Atakan YILMAZ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Özet

19. yüzyıl, yeni keşiflerle büyük ve köklü değişikliklere yol açmıştır. Yeni yüzyıl sanat alanında; güzellik, renk, biçim ve mekân kavramlarından, geleneksel değerlerinden kopmuş ve yeni bir kimliğe bürünmüştür. 20. yüzyıl ise tüketim toplumunun hızla oluşturulduğu bir yüzyıl olmuştur. Tüketim toplumunun özelikleri hem sanatı hem de sanatçıları etkilemiştir. Batı sanatında egemen olan geleneksel sınırlar, farklı malzeme ve teknik denemeler ile değişmeye, gelişmeye başlamış, bunun sonucu olarak da yeni üsluplar ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın sonlarında resim sanatında görülmeye başlayan dışavurumcu etkiler 20. yüzyıl başlarında, Almanya'da sanat hareketi niteliği kazanmıştır. Soyut Dışavurumculuk Akımı, İkinci Dünya Savaşının (1939-1945) başlaması ile birlikte Avrupa'dan Amerika'ya giden sanatçıların resim sanatına kazandırdığı bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaşlaşan toplumla birlikte ortaya çıkan, insanların birbiri ile yabancılaşma duygusunu en iyi şekilde yansıtan akımın Soyut Dışavurumculuk olduğu söylenebilir. Toplumun bir parçası olan sanatçı bu yabancılaşma duygusunu anlatmak için kendi iç dünyasına yönelmiştir. Soyut Dışavurumculuk akımında esas olan, insanın iç dünyasına dönük duyguların ifadesidir. Soyut Dışavurumcu sanatçılar saf biçimi ortaya koymaktadırlar. 1950'lerden sonra Türk ressamların da soyut dışavurumcu resimler yaptığı görülmektedir. Çağdaş Türk Resim Sanatında önemli bir yere sahip olan Halil Akdeniz'in, bu çalışmada Soyut Dışavurumcu kimliği öncelikli tutularak eserleri plastik açıdan incelenmiştir. Sanat eserlerinin incelenmesi, sanatçının sanatsal kişiliğini ortaya koymanın yanı sıra sanat eğitiminde de önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Halil Akdeniz, sanat hayatına başladığı günden günümüze kadar farklı sanat anlayışlarında eserler üretmiştir. Halil Akdeniz'in resimleri başlangıçta doğadan ve canlı modelden çizimler, etüdler, doğadan soyutlamalar gibi nitelikler taşımakla birlikte daha sonraki yıllarda Soyut Dışavurumcu ve son dönemde kavramsal bir yönde gelişme ve değişme göstermiştir. Araştırma, Akdeniz'in beş eseri (Portre Göz, İzmir Körfez Kirlenmesine Ait Görsel Değerlendirmeler, İzmir'den Görsel Notlar, Anadolu Uygarlıkları Kültür Bakiyeleri ve Efes Ören Görsel Notlar) ile sınırlıdır. Halil Akdeniz'in çalışmaları yalnızlık içinde karmaşıklığı sorgulamakta, akıl ile duygunun kesişmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Soyut Dışavurumculuk, Halil Akdeniz, eser analizi

ABSTRACT EXPRESSION AND HALİL AKDENİZ

Abstract

In the 19th century, new discoveries opened the way to big and established places. In the field of new century art; beauty, color, form and space concepts, separated from traditional values and took on a new identity. The 20th century was a century in which the consumer society was rapidly formed. The characteristics of the consumer society have influenced both

art and artists. Traditional boundaries in Western art, began to change and develop with different materials and technical experiments, and as a result new styles emerged.

Expressionist influences that began to be seen in the art of painting in the late 19th century became an art movement in Germany in the early 20th century. The Abstract Expressionism Movement is an understanding that the artists who went from Europe to America with the beginning of the Second World War (1939-1945) brought to the art of painting. Emerging with contemporary society, it can be said that Abstract Expressionism is the one that best reflects the alienation of people. The artist, who is a part of the society, has turned to his inner world to express this feeling of alienation. What is essential in the Abstract Expressionism Movement is the expression of feelings related to the inner world of man. Abstract Expressionist artists reveal pure form. It is seen that Turkish painters painted abstract expressionist paintings in 1950 and later years. Of Halil Akdeniz, who has a special place in contemporary Turkish art, in this study, Abstract Expressionist identity has been given priority and his works have been examined in terms of plastic. In addition to revealing the artistic personality of the artist, the examination of works of art has an important place in art education. The research was designed in a screening model. Halil Akdeniz has produced works with different artistic approaches since the beginning of her art life. Although Halil Akdeniz's paintings initially possessed characteristics such as drawings, etudes, abstractions from nature and living models, they later developed and changed in an Abstract Expressionist and recently conceptual direction. The research is limited to five works by Halil Akdeniz (Portrait Eye, Visual Evaluations of İzmir Gulf Pollution, Visual Notes from Izmir, Cultural Balances of Anatolian Civilizations and Ephesus Ören Visual Notes). The works of Halil Akdeniz question loneliness in solitude and emerge with the intersection of reason and emotion.

Keywords: Abstract Expressionism, Halil Akdeniz, work analysis

GİRİŞ

Çağdaşlaşan toplumla birlikte ortaya çıkan, insanların birbiri ile yabancılaşma duygusunu en iyi şekilde yansıtan akımın Soyut Dışavurumculuk olduğu söylenebilir. Toplumun bir parçası olan sanatçı bu yabancılaşma duygusunu anlatmak için kendi iç dünyasına yönelmiştir. Soyut Dışavurumculuk kavramı ilk kez 1946'da The New Yorker Dergisinde yazar ve eleştirmen Robert Cotes tarafından kullanılmıştır. Soyut Dışavurumcu sanatçılar ağırlıklı olarak New York'ta yaşadıkları için "New York Okulu" olarak ta adlandırılmışlardır. Bu anlayışın Amerika'da doğmasına, bu kıtaya göç eden Andre Masson ve Max Ernst gibi sürrealist akımın önemli temsilcileri neden olmuşlardır (Turani, 1993: 127).

Soyut Dışavurumculuğun alt yapısını 19. yüzyıl sonlarına doğru Almanya'da ortaya çıkan Dışavurumculuk akımı oluşturur. Soyut Dışavurumculuğu anlamak için, soyut ve soyutlama arasındaki farkları da bilmek gerekir. "Gerçeğin doğada yer aldığı halinden uzaklaşılarak, onun dönüştürülmesiyle elde edilmiş bir zihinsel yeniden üretim olan soyutlama edimiyle, doğadaki gerçeklikle arasında hemen hiçbir ilgi bağının aranmadığı, tümüyle izlenimsel bir yeni gerçeklik oluşturma çabası anlamına gelen soyut sözcüğü birbirlerinden ayrıdır" (Burunsuz, 2007: 96). Soyut Dışavurumculuğun temel özelliği evrensel duyguları betimleme çabasıdır (Little, 2009: 122).

Soyut Dışavurumcu resim anlayışı, "Aksiyon Resmi", "Eylem Resmi", "Geç Resimsel Soyutlama" ve "Renk Alanı Resmi" gibi başlıklar altında gruplandırılabilir. Bu akımda nesnelerin reddi söz konusudur. Özellikle içsel duyguların ifadesi önemsenmiş ve saf bir resimleme anlayışı esas alınmıştır. Siyasi ve toplumsal değişimlerden beslenen Amerika'da "New York Okulu" olarak da bilinen bu yaklaşımın başlıca sanatçıları arasında Jackson Pollock, Willem de Kooning, Franz Kline, Robert Motherwell, Mark Rothko, Clyfford Still ve Barnett Newman gibi isimler yer alır.

Soyut Dışavurumculuğun İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile başlayıp 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar etkililiğini sürdürdüğü söylenebilir.

1950'li yıllarda Soyut Dışavurumculukta iki anlayış görülmektedir. Birincisi De Kooning ve Pollock'un öncülüğünü yaptığı (Action Painting) hareketli soyut anlayıştır. Burada resmin yapım süreci önem kazanır ve oluşan biçimler, oluşum esnasında sanatçının düşüncelerinin bir simgesi olarak nitelendirilir. Eylem resmi diye de adlandırılan bu anlayış en zirve dönemini 1940-1960 yılları arasında yaşamıştır.

İkincisi ise Clement Greenberg'in sonradan kullandığı bir terim olan (Geç Resimsel Soyutlama) renksel soyutlamadır. Mark Rothko, Ad Reinhardt, Bernarth Newman, ve Clyfford Still bu grubun öncülerindendir. Bu sanatçılar tek renkli resim üzerinde çalışmışlar ve göze hoş gelen bir görüntü yansıtmayı amaçlamışlardır.

SOYUT DIŞAVURUMCULUĞUN ÖNCÜ SANATÇILARI

Jackson Pollock (1912-1956) boyama şekli ile gündeme gelen bir sanatçıdır. Boyayı akıtarak, (Resim 1) dökerek ya da fırlatarak şaşırtıcı biçimler elde etmiştir (Gombrich, 1997: 602). Pollock'un yarattığı bu teknik hareketli soyut adı ile isimlendirilir. Şövale resmini ve geleneksel perspektifi reddetmek gibi köktenci yaklaşımıyla bu resim, savaş sonrası uluslararası sanatın dönüm noktasını işaret eder. Yapıtın Soyut Dışavurumculukla ilişkisi, enerji dolu tekniğinde ve ifadenin özgürce orta konuşunda yatmaktadır.

Resim 1. Jackson Pollock, numara 1A, 1948, Tuval üzeri yağlıboya, 264.2 x 172,7cm.

Kaynak: https://www.moma.org/collection/works/78699, 2019.

"Renk-alanı resim akımın öncülerinden biri olan **Mark Rothko** (1903-1970), (Resim 2) Soyut Sanatın izleyicide güçlü duygusal tepkiler uyandırabileceğine inanmıştır. Bu kuralı izleyerek, izleyiciyi bağlamak için geniş bir ölçek üzerine resimler yapmış ve kendi derin duygularını iletmek için geniş renk alanları kullanmıştır" (Hollingsworth, 2009: 472).

Renk-alanı resmi, eylem resmi gibi Soyut Dışavurumculuğun başka bir türevidir. Onda eylem resminin üslupsal canlılığı kaybolmuştur. Onun yerine aydınlık ve örtücü renkler tuvali sükunetle doldurur. Eğer eylem resmi dansın fiziksel enerjisini taşıyorsa, renk alanı resmi de düşüncenin psişik enerjisini çağrıştırır (Little, 2009: 121).

Resim 2. Mark Rothko, İsimsiz, 1949, Tuval üzerine yağlıboya, 207 x 167,6 cm.

Kaynak: https://www.guggenheim.org/artwork/3533, 2019.

Soyut Dışavurumculuğun öncülerinden olan bir diğer sanatçı **Marc Tobey** (1890-1976)'dir. Amerika kökenli, kozmopolit bir sanatçı sayılan Tobey; oryantal, kaligrafi ve uzak doğunun hat, lavi ve minyatür sanatlarıyla ilgilenerek çalışmalarında bunları işaretler olarak kullanmıştır (Resim 3) (Ahmetoğlu, 2011: 44).

Resim 3. Mark Tobey, Beyaz Yolculuk, 1956, Kâğıt üzeri yumurtalı pigment, 89.5 x133,5cm.

Kaynak: https://www.artsy.net/artwork/mark-tobey-white-journey, 2019.

Amerikalı sanatçı **Franz Kline** (1910-1962), Soyut Dışavurmculuğa katkıda bulunan bir diğer sanatçıdır. 1950'ler ve 1960'larda yapmış olduğu siyah-beyaz soyut resimler, ilk bakışta büyütülmüş Çin kaligrafisine benzemektedir (Resim 4). Franz Kline, 1949 yılına dek ''figüratif'' denen ressamlar arasında yer almıştır (Bonfand, 2015:123).

Resim 4. Franz Kline, İsimsiz, 1951, Tuval üzerine yağlıboya, 198.2 x182,9 cm.

Kaynak: https://www.allposters.com/-sp/Untitled-c-1951-Posters_i1662012_.htm, 2019.

Soyut Dışavurumcu akımının öncülerinden biri de **Robert Motherwell** (1915-1991) dir. Otomatizm, sanatçının kendisini anlatmak için kullanıldığı yöntemdir. Geniş kütlesel biçimler beyaz tuval üzerine siyah boyayla dramatik bir şekilde uygulanmıştır (Resim 5).

Resim 5. Robert Motherwell, İspanyol Cumhuriyeti'ne Ağıt, Tuval üzeri yağlıboya, 208x 351 cm.

Kaynak: https://www.istanbulsanatevi.com/category/sanatcilar/soyadim/motherwellrobert/,2019.

Arshile Gorky (1904-1948), Gerçeküstücülük ve Soyut Dışavurumculuk arasındaki köprü olarak nitelendirilir (Antmen, 2008: 147). Son dönem çalışmalarında, Sürrealizmin de devreye girmesiyle oluşturduğu biyomorfik soyutlama anlayışıyla (Resim 6) çalışmalar üretmiştir.

Resim 6. Arshile Gorky, Şelale, 1943, Tuval üzerine yağlıboya, 113 x 154 cm.

Kaynak: https://www.tate.org.uk/art/artworks/gorky-waterfall-t01319, 2019.

William de Kooning (1904-1997) ise figüratif eserler üretmiştir. 1953'te genellikle "kadın" resimleri olarak bilinen (Resim 7) bir dizi agresif boyanmış figür işi sergileyerek keşfetmeye devam etmiştir. "Aynı kalmak için değişmelisin" sanatçının sıkça kullandığı bir atasözüdür.

Resim 7. William de Kooning, Marliyn Monroe, 1954, Tuval üzeri yağlıboya, 76.2 x 127 cm.

Kaynak: http://www.willem-de-kooning.org/marilyn-monroe.jsp, 2019.

Max Beckmann (1906-1925), I. Dünya Savaşını bizzat yaşayan sanatçılardandır. Yaşadığı ruhsal bunalımı, savaş sonrasındaki eserlerinde görmek mümkündür (Resim 8). Sanatçı çalışmalarında figürü bozmaya ve renklerde büyük değişikliklere gitmiştir.

Resim 8. Max Beckmann, Gece, 1918-1919, Tuval üzerine yağlıboya, 133 x 154 cm.

Kaynak: https://mydailyartdisplay.wordpress.com/2012/01/14/the-night-by-maxbeckmann/,2019.

Hans Hoffmann (1880- 1966), öğretilerinin temelini kübizme dayandırmıştır. Yönteminin başlıca unsuru itme-çekme (push-pull) karşıtlığıdır. Bu anlayış, sonuçta hem resmin oluşum sürecini hem de ortaya çıkan resmin devinimselliğini getirmektedir (Resim 9).

Resim 9. Hans Hoffmann, Peri Masalı, 1944, Tahta üzeri yağlı boya, 92 x 152 cm.

Kaynak: http://www.book530.com/painting/139320/Hans-Hofmann-Fairy-Tale-.html,2019.

Barnett Newman (1905-1970), büyük tuvaller üstünde uyguladığı renk şeritleri ve yalın kompozisyonlarıyla tanınmıştır (Resim 10). Newman kelimelerin ifade etmekte zorlandığı duygular ve arzulara değinmeye çalışan, kişisel ve büyük ölçekli renk alanı resmi üslubu geliştirmiştir.

Resim10. Barnett Newman, Sözleşme, 1949, Tuval üzerine yağlıboya, 152 x 121,9 cm.

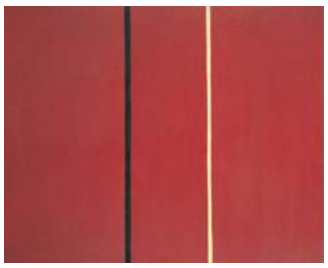

Kaynak: https://www.sartle.com/artwork/vir-heroicus-sublimis-barnett-newman, 2019.

Soyut Dışavurumcu çalışan sanatçıların resimleri arasında bir uyum olmadığı görülmektedir. Yapıtların tümünün ortak noktası sanatçıların iç dünyasını yansıtıyor oluşudur.

Bilinçaltının özgür kılındığı söylenebilir. Soyut Dışavurumculukla birlikte resim yapma süreci de sanatın kendisine dâhil olmuş, resim yüzeyinin sınırları kalkmıştır.

SOYUT DIŞAVURUMCULUĞUN AVRUPA'YA YANSIMASI

Amerika da güçlenen soyut sanat hareketleri gittikçe kuvvetlenerek Avrupa Sanatında da etkiler yaratmaya başlamıştır. Soyut resmin merkezi bütün biçimlemeleriyle otuz yıldan beri Paris'tir. "Sanatın ilgi odağının Paris'ten New York'a kaydığı yıllarda Paris'in egemen üslübü Soyut Dışavurumculuktan farklı olmayan ancak bazen "Taşizm" bazen de "Art Enformel" olarak adlandırılan, Kübizm akımının geometrik soyutlamacılığından ayrılan bir tür "lirik" soyutçuluktur" (Antmen: 2008:151). Bu anlayış Amerikan Soyut Dışavurumculuğun Avrupa'daki karşılığı olarak görülmüştür. İtalya da ise ilk olarak İkinci Dünya Savaşından sonra, Soyut Sanatla ilgilenilmeye başlanmıştır. Soyut Sanat diğer ülkelere oranla İngiltere'de daha az taraftar bulmuştur.

Soyut Dışavurumcu sanatçıların yeni tekniklere açık olduğu söylenebilir. Sanatçılar görünenle değil daha karmaşık olan kendi ruhlarının derinliklerindeki evrensel değerlerle ilgilenmektedir. Soyut dışavurumcular Fransız fovistlerden ve Alman Dışavurumculuğun önde gelen hareketi olan Die Brücke ve Der Blaue Raiter gruplarından etkilenmişlerdir (Ahmetoğlu & Denli, 2013:182).

SOYUT DIŞAVURUMCULUĞUN TÜRKİYE' YE YANSIMASI

1950'li yıllarda özgürlükçü demokrasinin, ülkenin sanat yaşamına Batıdaki sanatsal akım ve yenilikleri izleyen bir zihniyet ve çok yönlü eğilimler getirdiğini görmekteyiz. "Türkiye'de resim ve heykel sanatının hızla soyut akımların içine girdiği dönem budur. 1940'lı yıllarda toplumsal içerikli resimler yapan sanatçılar, 1950'li yıllarda soyut sanatın başlıca savunucuları olmuşlardır" (Tansuğ, 2005: 245).

"Soyut Dışavurumculuğun Türkiye'ye yansıması 1950-1960'lı yıllarda geçekleşmiştir. Ülkede yaşanan özgürlükçü anlayışın, sanatçıların soyut sanata yönelmelerindeki katkısı büyüktür. Türk soyut sanatçılar kendi kültürlerinden tamamen kopmadan özgün ve farklı olanı araştırıp, eserlerinde Türk kültürüne ait öğelere de yer vermişlerdir" (Ahmetoğlu & Denli; 2013: 187).

Zeki Faik İzer (1905-1988), soyut sanatın başlangıcı açısından önemli isimlerdendir. Sanatçı ilk yıllarında geometrik bir eğilimi benimsemiştir. 1940'lı yıllarda soyut dışavurumcu ve lirik soyut yönde gelişim göstermiştir (Resim 11). İzer, Türk resmine, biçime yönelik olmayan bir soyutlama dili önermesi bakımından önemli bir sanatçıdır.

Resim11. Zeki Faik İzer, Soyut kompozisyon ,1960, Kâğıt üzeri suluboya 91x 73 cm.

Kaynak:http://www.artnet.com/artists/zeki-faik-izer/soyut-kompozisyonI7LVkPIc_OJaUS3RPE14Pw2, 2019

Sanatçı, çalışmalarında kaligrafik imgelerden yararlanmıştır. Coşkulu boyama, renk ve biçim ilişkilerine rastlanan eserleriyle birlikte müzik bağlantılı kompozisyonlar da resmetmiştir. "Aynı zamanda Amerikalı sanatçı olan Jackson Pollock'un eserlerindeki etkiyi, Zeki Faik İzer'in tablolarında görmek mümkündür" (Akalın, 2013: 168).

Sabri Berkel (1907 – 1993), geometrik bir uslüp içinde Türk resim tarihinde modernleşmenin öncülerindendir. Yalın renk ve biçim birleşimleri içinde izleyicinin yorumuna ağırlık veren bir sanat anlayışı benimsemiştir (Resim 12).

Resim 12. Sabri Berkel, Saf Soyutlama, 1963, Tuval üzerine yağlıboya, 139x277 cm.

Kaynak: http://www.antikalar.com/sabri-fettah-berkel, 2019.

Ferruh Başağa (1914-2010), 1980 sonrasında geometrik formlara önem vermiştir. Sanatçının çalışmalarında iç içe geçen, değişik renk ve boyutta üçgenler görülmektedir (Resim 13). Başağa, tuval yüzeyini çizgilere böldükten sonra, karar verdiği armonilerin saydam boya katlarını boyayarak resmini tamamlar.

Resim13. Ferruh Başağa, Soyut Kompozisyon, 1992, Tuval üzerine yağlıboya,160x100 cm

Kaynak: https://www.artamonline.com/290-muzayede-cagdas-sanat-eserleri/11005-ferruh-basaga-1915-2010-soyut-kompozisyon, 2019.

Abidin Elderoğlu (1901-1974)'nun, 1960'lardan sonraki eserlerinde eski Türk kaligrafi özelliklerine rastlanır (Resim 13) Sanatçı çizgisel temele dayanan soyut resimler yapmıştır (Tansuğ, 2005: 281).

Resim 14. Abidin Elderoğlu, Al Kompozisyon, 1972, Tuval üzeri yağlıboya, 89x120cm.

Kaynak: Alkan ve Kahraman, 2017: 383-395.

Şemsi Arel (1906-1982), Soyut resim alanında geometretik kompozisyon yöntemlerini başarı ile uygulayan bir diğer sanatçıdır (Resim 15). 1960'lardan sonra Türk kaligrafi geleneklerini canlandıran eserler yapmıştır (Tansuğ, 2005: 281).

Resim 15. Şemsi Arel, Yazılı Kompozisyon, Karton üzerine yağlıboya, 32 x 32 cm

Kaynak: Kayapınar, 2016: 50-73.

Türk resim sanatının gelişiminde önemli olan bir diğer sanatçı da **Adnan Turani** (1925-2016)'dir. Çalışmalarında tuval üzerinde bir boya mücadelesi göze çarpar (Resim 16) 1959 sonrası giderek Soyut dışavurumcu anlayışta kişilik gösterip belirginleştiği yıllar olarak görülmektedir. Sanatçı, görsellik dinamizminin boyutlarını araştırır, resimsel biçimin sonsuz olanaklara açık olduğu gerçeğini vurgular.

Resim 16. Adnan Turan , Peyzaj, Tuval üzer ne yağlıboya 70 x 70 cm.

Kaynak: https://www.artamonline.com/285-muzayede-cagdas-sanat-eserleri/2873-adnan-turani-1925-peyzaj, 2019.

Mübin Orhon (1924-1981), geometrik soyutlama alanında eserler vermiştir. Daha sonraları ise lekesel öğelerin öne çıktığı bir anlayış göze çarpar (Resim 17). Lekesel çalışmalarında, genele yayılan bir soyut manzaracılık ve akıntılarla, kendisinin İstanbul anılarını akla getiren lirik bir anlatım görülür.

Resim 17. Mübin Orhon, isimsiz, 1962, Tuval üzerine yağlıboya, 117 x 90 cm

Kaynak: https://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/modernite-moderni-insa-etmekmoderni-yeniden-bicimlendirmek/, 2019.

Nejad Melih Devrim (1923-1995)'in resimlerinde Action Painting'in etkisi gözlemlenir (Resim 18). Sanatçı coşkulu renk kullanımı ve fırça vuruşları ile Soyut Dışavurumculuğu lirik anlatımla birleştirmiştir (Giray vd., 2009, s.429).

Resim 18. Nejad Melih Devrim, Soyut yeşil ,1957, Tuval üzeri yağlıboya, 100 x 80cm.

Kaynak: http://www.beyazart.com/sanatci/Nejad-Melih-Devrim, 2019.

Bedri Baykam (1957 -), soyut dışavurumcu ve dışavurumcu ögelerin olduğu resimlerinden başka, kolajlar, enstalasyonlar ve gösteriler de düzenlemiştir. Resimlerine erotizm, siyaset, kısacası sosyal hayatın konu olduğu tüm durumları yazı ve fotoğrafla birlikte tuval düzlemine yansıtmıştır (Resim 19).

Resim 19. Bedri Baykam, isimsiz, Tuval üzerine yağlıboya, 151 x 266 cm

Kaynak: Kayapınar, 2016: 50-73.

Mehmet Güleryüz (1938 -), resimlerinde anlatımcı çizgi ile birlikte renkçi bir üslupta eserler vermiştir (Resim 20). Sanatçı, çizginin yapısal etkisini renk bağlamında çözümlemeye çalışmaktadır.

Resim 20. Mehmet Güleryüz, İsimsiz, 1993, Tuval üzerine yağlıboya 300 x 260 cm.

Kaynak: http://mehmetguleryuz.com/works.php?pg=6&lc=tr, 2019.

HALİL AKDENİZ VE SANAT ANLAYIŞI

1944 yılında Antalya' da doğan Halil Akdeniz'in çocukluğu Antalya bölgesinde geçmiştir. Likya ve Roma gibi Ege uygarlıklarının içinde büyümek ve İzmir'de öğretim üyesi olarak çalışmak, zamanla arkeoloji ve eski medeniyetlere ait imlerin, resimlerine girmesine neden olmuştur. Ankara'da Bilkent Üniversitesinde öğretim üyeliği yapmaya başlamasıyla Hitit medeniyetine ait hiyeroglifler, Akdeniz'in resimlerinde belirmeye başlamıştır. "Luvi Hiyeroglifleri" olarak da adlandırılan Hitit hiyerogliflerinde toplam 1102 "im" bulunur, fakat sadece birkaçı Akdeniz'in resminde görülür, bu tamamen sanatçının kişisel seçimleri ve yürüdüğü yol ile ilgilidir" (Erten, 2011).

Sanatçı kendi sanatı hakkındaki resim yaratma sürecini şu şekilde tanımlamıştır; "Resmin sürekli bir araştırma olmasından yanayım. Değişik dönemlerimi içeren çalışmalarımda bunu hep kendime ilke edindim. Bir yandan sanatta var olanın var olma gerekçelerini sorgularken bir yandan da hep yeniyi, yeniye açık olanı araştırdım ve buna ilişkin yeni teknikler ve görsel anlatım biçimleri denedim" ("Halil Akdeniz", 1987).

Halil Akdeniz kendi sanat yaşamını açıklarken ise sanat yaşamını dönemlere ayırmış, 1964'den 1990'lı yıllara kadar uzanan çalışmalarını iki farklı dönemde değerlendirmiştir. "1964-1970 dönemi çalışmalarım; başlangıçta, doğadan ve canlı modelden çizimler, etüdler, doğadan soyutlamalar gibi nitelikler taşımakla birlikte, ileriki yıllarda Soyut Dışavurumcu bir yönde kişilik göstermiştir" ("Sanatçının kendi", 1987).

1970 sonrası sanat yaşamının kendi içinde iki ayrı aşama evresinden oluştuğundan bahsetmiştir. Bu evreleri 1970-1978 yılları arasında kendi sanatsal ilkelerini geliştirme ve deneme yılları olarak görmektedir. 1978 sonrası araştırma ve gözlemlere dayalı çevre sorunlarına eğilen bir dönem olduğunu söyler ("Sanatçının kendi", 1987).

HALİL AKDENİZ'İN ESERLERİNİN ANALİZİ

Resim 21'e bakıldığında kâğıdın bitimine yerleştirilen bir göz çizimi görülmektedir. Resmin üst kısmı açık-koyu lekesel etkilerle betimlenmiştir. Resim, kâğıt yüzeyini koyu-açık olarak bölen iki parçadan oluşmaktadır. Koyu olan parça resimde daha büyük bir yer kaplamaktadır. Resmin ana konusu korku, endişe, kaygı şeklinde belirtilebilir. Yüzeyde dikey ve yatay çizgiler kullanılmıştır. Açık kompozisyon olan resimde diyagonal kompozisyondan da söz edilebilir.

Resim 2. Halil Akdeniz, Portre Göz, 1971, Kâğıt üzeri kurşun kalem, 50x50 cm.

Kaynak: http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=130&lang= TR&artistID=447&periodID= 536&bhcp=1&sortBy=retro&sortDir=ASC, 2019.

Resme bakıldığında iki plan dikkat çekmektedir. İlk plan, resimde daha büyük bir yer kaplamaktadır. İlk planın merkezinde bulunan inorganik leke, kollarını yukarı kaldırmış çığlık atan bir kadın figürünü anımsatmaktadır. Kadının, ikinci planda betimlenen damarları, özellikle belirli şekilde çizilmiş olup gözden korktuğu söylenebilir. Akdeniz, resimde göz figürüne dikkat çekmek istemiştir. Bu sebeple göz figürü olabildiğince gerçekçi resmedilmiştir. Göz figürünün sanatçının içinde bulunduğu ruhsal durumu ifade ettiğinden bahsedilebilir. Sanatçının iç dünyasındaki çatışma resim yüzeyinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın, Norveçli ressam Edward Munch'un 'Çığlık' adlı tablosu ile dışavurumcu açıdan benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

Resim 22. Halil Akdeniz, İzmir körfez kirlenmesine ait görsel değerlendirmeler, 1978-1981 Tuval üzeri akrilik 115 x 115 cm.

Kaynak: http://www.lebriz.com/pages/artist.aspxsection=130&lang=TR&artistID=447&periodID= 536&bhcp=1&sortBy=retro&sortDir=ASC, 2019.

Resim 22, birbirine yapıştırılmış iki kare tuval ile oluşturulmuştur. Ön planda bulunan küçük tuval yüzeyinde geometrik formlara yer verilmiştir. Yine küçük tuvalin alt kısmında planlamayı betimleyen ardışık harflerle oluşturulmuş bir bölüm vardır. Özellikle mühendislik ve teknik çizimde yaygın olarak kullanılan bir araç olan gönye tuval yüzeyinde betimlenmiştir. Gönye çiziminin arka planında beyaz bir boşluğa yer verilmiş ve üzerine geometrik çizimler eklenmiştir. Arka planda bulunan tuval tek renktir ve dokulu bir yüzeye sahiptir. Ön plandaki tuvalin üzerinde başlayan mavi yeşil renk katmanları arka plandaki

tuvalde de devam ettirilerek bir bütünlük oluşturulmuştur. Resim, akrilik boya ile yapılmıştır. Resimde ana konu İzmir Körfez kirlenmesine ait görsel değerlendirmelerdir.

Mavi ve tonları resimde baskın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca siyah, kırmızı, yeşil ve beyaz tonları göze çarpmaktadır. Birbiri üstüne gelen renklerle katmanlar oluşturulmuştur. Soğuk ve sıcak renkler kullanılmış olup soğuk renklerin baskın olduğu görülmektedir. Koyu-açık zıtlığı dikkat çekmektedir.

Kapalı kompozisyon olan resimde yatay çizgilerin fazlalığı dikkat çekmektedir.

Halil Akdeniz'in, çevresinden beslenen bir sanatçı olduğu bilinmektedir. Çevreyi sade güzellik algısı ile yansıtmamıştır. Erokay'ın Birlik Başarı Dergisinde Halil Akdeniz ile yaptığı röportajda şekil ve biçimleri Akdeniz şu şekilde yorumlamıştır: "Çizimler, bilgi objeleri, simgeler, tanınabilir işaret ve biçimler, her biri kendi başlarına anlamları olan birer kompozisyon öğesi olup aynı zamanda da resmin yapısındaki soyut biçim ve kurgulamalarda soyut-somut ilişkisi içindedirler. Görsel anlatım sanatsal planda daha çok sorunsala açık tutulmaktadır". Resim geometrik soyut, Soyut Dışavurumcu olarak yorumlanabilir.

Resim 23. Halil Akdeniz, İzmir'den görsel notlar, 1985, Tuval üzeri akrilik, 117 x 117cm.

Kaynak: Erokay t.y., 1-6.

Resim 23'te tuval yüzeyinde geometrik şekillere yer verilmiştir. Kompzisyonda yatay ve dikey çizgiler göze çarpmaktadır. Tuvalin yüzeyi geçişli renklerle oluşturulmuştur. Ön planda resmin merkezini kaplayan bir kare, sağ ve solunda dört adet beşgen, sol tarafta bir de üçgen şekli bulunmaktadır.

Arka planın üst kısmında yine bir kare şekli dikkat çekmektedir. Bu kare, önde kalan kare şeklinin altında kalacak şekilde çizilmiştir. Tuvalin genelinde kurşun kalemle oluşturulmuş şekiller ve çizgiler dikkat çekmektedir. Resmin ana konusu İzmir'den görsel notlardır.

Mavi rengin tonları ve beyaz, resimde baskın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca siyah, kırmızı, yeşil, sarı ve gri tonları göze çarpmaktadır. Soğuk ve sıcak renkler kullanılmış olup soğuk renklerin baskın olduğu görülmektedir. Birbiri üstüne gelen renklerle katmanlar oluşturulmuştur. Beyaz renkle oluşturulan boşlukların içleri kurşun kalem ile desenlenmiş, bu desenlerde belli belirsiz kare ve üçgen formlar göze çarpmaktadır.

Resimde, tuval yüzeyinde oluşturulan beyaz boşluk üzerine yapılan karalamalar ve şekiller resme ahenk ve coşku katmasının yanı sıra soyut, Soyut Dışavurumcu bir etkiyi izleyiciye yansıttığı söylenebilir. Resimde kullanılan renkler kasvetli bir havayı anımsatacak şekilde tuval yüzeyi ile buluşmuştur. Resmin adından da anlaşılacağı gibi kullanılan bu renkler sanatçının yaşadığı şehirle ilgili hissettiklerini izleciye anlatmaktadır.

Halil Akdeniz çevre sorunlarına değindiği "İzmir Körfez Kirlenmesine Ait Görsel Değerlendirmeler" ve "İzmir'den Görsel Notlar" serilerini şu şekilde yorumlamıştır. "İzmir'de bulunduğum yıllarda körfez kirliliği gibi çevre sorunlarını içeren resimler yaptım. Bildiğiniz gibi Deniz Bilimleri Kürsüsü İzmir Körfez kirliliği üzerinde yıllardır çalışmaktadır. Laboratuvar analizlerinde denizdeki birçok yabancı, kirli ve zehirli maddeler belirli renklerde ortaya çıkmaktadır. Bütün bu veriler ve çevreye ait gözlemlerim benim sanatsal malzemelerim oldu" (Erokay, t.y, s. 3).

Resim 24. Halil Akdeniz, Anadolu Uygarlıkları Kültür Bakiyeleri, 2002, tuval üzeri akrilik, 125 x 185

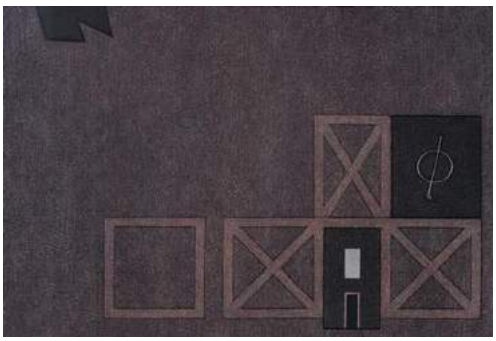

Kaynak:http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=130&lang=TR&artistID=447 &periodID= 536&bhcp=1&sortBy=retro&sortDir=ASC, 2019.

Resim 24' ün ön planı kendi içinde üç ayrı plandan oluşmaktadır. İzleyiciye göre sağ üstte bulunan altıgen bir şekil vardır. Bu şeklin alt sağ tarafına gelecek şekilde çizilmiş içi boş bir kare, sağ tarafında birbiri ile birleşik iki adet dikdörtgen ve yine üç adet kare şekli görülmektedir. Şekillerin üçünün içinde birbirlerini karşılıklı kesen şeritler bulunmaktadır.

Kahverenginin tonları resimde yoğun olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca siyah ve gri tonlar görülmektedir. Resimde sıcak renkler baskın bir şekilde kullanılmıştır. Birbiri üstüne gelen renklerle katmanlar oluşturulmuştur.

Halil Akdeniz'in akrilik boya kullanarak yaptığı resimde toprak dokusunu andıran doku dikkat çekmektedir. Ayrıca Akdeniz'in diğer resimlerinde de sıklıkla kullandığı "phı" fi sembolü görülmektedir. Bu sembol aynı zamanda altın oranı sembolize eder. Sanatçının son dönem eserlerindeki titizlik unsurunu bu sembol yansıtır niteliktedir. Resme bakıldığında Halil Akdeniz'in bir kazı alanını betimlediği yorumuna varılabilir. Kullanılan toprak rengi tonlar bunu kanıtlar niteliktedir.

Akdeniz'in resimlerinde fon işlevini de gören yüzey aslında, sanatçının arkeolojik ilgilerinin yansıması olan simgesel bir yüzeydir (Sağlam, 1993).

Halil Akdeniz'in, düşüncenin görselliği üzerine kurduğu resim dünyası, yaygın beğeni ölçütlerine tamamen ters düşer; çünkü orada duygularımızı okşayan hiçbir şeye yer yoktur (Ergüven 1992).

Akdeniz'in farklı düşünce elemanlarını bir araya getirerek zihinsel bir yapılaşma ile oluşturduğu resimleri, düşsel bir görsellikle aktardırdığı yargısına varılabilir.

Resim 25. Halil Akdeniz, Efes Ören Görsel Notlar, 1988, Tuval üzeri akrilik, 120 x 125cm.

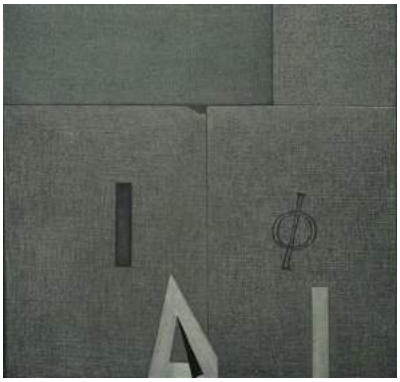

Kaynak:http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=130&lang=TR&artistID=447 &periodID= 536&bhcp=1&sortBy=retro&sortDir=ASC, 2019.

Resim 25'te tuvalin arka planı kendi içinde eşit olmayan dört bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin üç tanesi dikdörtgen biri kare şeklindedir. Birleşim yerleri koyu çizgilerle belirginleştirilmiştir. Sol tarafta olan dikdörtgenin üzerinde koyu bir leke görülmektedir. Dikey ve yatay çizgiler birlikte kullanılmış olup dikey çizgiler ağırlıktadır. Tuval ağırlıklı olarak geçişli renklerle oluşturulmuş, boyasal anlamda dokulu bir yüzeye sahiptir. Tuval yüzeyinde geometrik formlara ve sembollere yer verilmiştir.

Yeşil rengin tonları ve gri resimde baskın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca resimde siyah kontürler görülür. Resimde soğuk renkler baskın bir şekilde kullanılmış, birbiri üstüne gelen renklerle katmanlar oluşturulmuştur. Koyu açık zıtlığı dikkat çekmektedir.

Açık kompozisyon olan resim geometrik şekillerden kare, dikdörtgen ve beşgen kullanılarak desenlemiştir.

Merkezdeki geometrik şekillerin yanı sıra, altın oranın da ifade edilmesi için kullanılan "phı" fi sembolü dikkat çekmektedir ve bu sembol Akdeniz'in resimlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Akdeniz'in daha önceki resimlerinde kullandığı gönye formuna benzer bir form bu resimde de görülmektedir. Resme bakıldığında antik dönemlerden kalma bir tablet hissi uyandırmaktadır. Sanatçının bu formlarla, geçmiş ile bugün arası bir bağ kurduğu söylenebilir. Renkler soluk kullanılmış, adeta bir taş izlenimi yaratılmıştır. Geometrik formların kenar kısımlarında verilen kırılma veya parçalama hissi resme eski bir görünüm katmaktadır. Sanatçının renkleri ve dokuları kullanma biçimi ile izleyicide bu etkiyi yarattığı söylenebilir. Resim için antik zamanlardan kalma bir tablet ya da yazıt yorumuna varılabilir.

Akdeniz'in resimlerindeki birleşimsel yöntem, Anadolu kültür çevresinden devşirdiği görsel imgeleri kendi resimsel söylemine yerleştirmesi, böylelikle bu coğrafyadaki kültürel birikimi ayıklayarak, yeni bir dilselliğe eklemesidir (Şahiner, 2014, s. 18).

Halil Akdeniz'in yapıtları geniş bir teknik çeşitlilik içinde gelişme göstermektedir. Kurşun kalem ve boyanın çizgisel eleman ve renk olarak birlikte kullanımı ile biçimlenen yapıtları ile Halil Akdeniz, soyut anlatım içinde kendine özgü farklı görsel bir dil yaratmaktadır (Ersoy, 1998: 43). İzmir'in güncel sorunlarını ele alarak oluşturduğu seri resimlerde geometrik şekil ve biçimleri izleyenin dünyasına farklı bir kurgulama içinde yansıttığı, kendi iç dünyasında şekillenen biçimleri izleyiciye yoruma açık bir dil ile aktardığı yargısına varılabilir.

SONUÇ

Soyut Dışavurumculuk 1945 yılı sonrası dışavurumcu etkilerle birlikte karşımıza çıkmaktadır. Bu akımı benimseyen sanatçıların yaptığı eserlere bakıldığında, konu olarak birbirinden olabildiğince farklı resimler yaptıkları görülmektedir. Bu sanatçıların eserlerini toplum geleneklerine karşı bir duruş ve tepki olarak yaptıkları, geçmişten gelen bağlarını kopararak daha önce yapılmamış yenilikte eserlerle kendilerini anlattıkları görülmektedir. Soyut Dışavurumcu sanatçılar içsel özgürlüklerinin gerçeği yansıttığını ve görünen gerçeğin tek gerçek olduğu savunmuşlardır. Eserlerindeki ortak nokta ise iç dünyalarını yansıtıyor olmasıdır. Bu akımla birlikte, bilinçaltının özgürlüğü tuval üzerinde can bulmuştur.

Avrupa'da olduğu gibi ülkemizde de İkinci Dünya Savaşı sonrasında sert bir ortam yaşanmıştır. Türkiye'de çağdaş sanat, siyasal ve toplumsal özgürleşme süreci ile aynı zamanda gündeme gelmiş, özgürlükçü anlayış ülkemizdeki sanatçılar üzerinde de etkisini göstermiştir. Ancak ülkemizdeki sanat ortamı Avrupa ve Amerika'daki gibi yaşanmamış, çağdaş sanat kavramı resim sanatında yerini tam olarak bulamamıştır. Bunun nedenlerinden birisi de çağdaş sanatı halka kabul ettirebilmektir. Türk Soyut ve Soyut Dışavurumcu sanatçılar çoğunlukla geleneklere ve Türk kültürüne bağlı kalarak eserler vermişlerdir.

Çağdaş Türk sanatı gelişim süreci içerisinde Halil Akdeniz'in sanatı, geleneğe yaklaşımı ve yöntemsel farklılığı açısından değerlendirildiğinde 1960-2000 yılları arasında Soyut-Soyut Dışavurumcu bir eğilimden söz edilebilir. Sanatçı kendi kültürel geçmişini, bilinç düzeyinde düşünsel bir tutum ve titizlikle eserlerine aktarmıştır.

Halil Akdeniz'in analiz edilen resimlerinde Soyut Dışavurumcu etkiler ile birlikte yaşadığı toplumun Akdeniz'in üzerinde bıraktığı etkiler açıkça görülmektedir. Sanatçı resimlerinde çoğunlukla yaşadığı çevreyi ve iç dünyasını yansıtmıştır. Akdeniz'in resimleri, yalınlığı içinde karmaşıklığı, suskunluğu içinde dışavurumculuğu, gösterge bilimsel çözümlemelere açıkmış gibi dururken de anlatımcı resimlerdir. Akdeniz`in resimleri usla duygunun, raslantıyla bilincin, kavramla olgunun kesiştiği noktada düğümlenmekte, geçmişi olduğu kadar geleceği de sorgulamaktadır.

KAYNAKÇA

"Halil Akdeniz", 1987. http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=550&lang=TR&artistID=447&periodID=&pageNo=17&exhID=0 [08.02.2019]

"Sanatçının kendi", 1987. http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=550&lang=TR&artistID=447&periodID=&pageNo=17&exhID=0 [19.03.2019]

Ahmetoğlu, Ü. (2011). Soyut Dışavurumculukta Anlam ve Renk Zenginliği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Ahmetoğlu Ü. & Denli S. (2013). Soyut Dışavurumculuğun Ortaya Çıkışı ve Türk Resim Sanatına Yansımaları, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi. Sayı:8 173-188.

Akalın, T. (2013). Avrupa'da Ortaya Çıkan Dışavurum Akımının Türk Resim Sanatına Etkisi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1). s.163-177.

Antmen A. (2008). 20.yüzyıl. Batıs Sanatında Akımlar. Sel Yayıncılık İstanbul

Bonfand A. (2015). Soyut Sanat Pelin Ofset Ltd. Şti. Ankara

Burunsuz, M. (2007). Semiyolojik Açıdan Soyut Resimde İmge. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Erten, O. 2011. https://www.isikun.edu.tr/i/cv/guzel-sanatlar-fakultesi/halil-akdeniz/html-cv/halil-akdeniz.htm. [12.03.2019]

Ergüven, M. 1992. http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=550&lang =TR&artistID=447&periodID=&pageNo=17&exhID=0 [12.03.2019]

Ersoy,A.(1998).Günümüz Türk Resim Sanatı. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları

Giray K. vd. (2009) Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü 2/ the Centennıal Tale of Turkısh Painting 2 Mas Matbaa/İstanbul

Gombrich, E. (1997). Sanatın Öyküsü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hollingsworth M. (2009) Dünya Sanat Tarihi, İnkilap Yayınlar

Little S. (2009). İzmler Yem Yayın Evi İstanbul

Şahiner, R. (2014). Halil Akdeniz Kültür İmleri. İstanbul: Masa Matbaacılık.

Sağlam, M. (1993). http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?section=550 &lang= TR&artistID =447& periodID=&pageNo=17&exhID=0 [24.03.2019]

Turani A. (1993). Sanat Terimleri Sözlüğü Evrim Matbacılık Ltd. Şti. İstanbul

Tansuğ S. (2005). Çağdaş Türk Sanatı. İstabul: Remzi Kitapevi

TERS-YÜZ ÖĞRENME YAKLAŞIMI: UDEMY PLATFORMU DESTEKLİ WEB TASARIM EĞİTİMİ

Doç. Dr. Akan Yanık
Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte yeni neslin özellikleri ve gereksinimleri eğitim sistemini ve uygulamalarını değişmeye zorlamaktadır. Ayrıca Z kuşağının artık geleneksel eğitim sisteminde motive olamadığı da önemli bir gerçektir. Araştırmalar göstermektedir ki; teknolojiyi bir uzuv olarak kabul eden bu kuşak, teknolojiyle harmanlanmış, öğrenen odaklı, daha çok yaparak ve yaşayarak öğrenme modelleriyle kendilerini daha rahat ifade etmekte ve öğrenme becerilerini geliştirebilmektedir. Flipped Learning adı verilen ters-yüz öğrenme yaklaşımı, öğrencinin öğrenme sürecinde etkin olmasını sağlayan, sanal ortamda ve gerçek ortamda becerilerini ortaya koymasına yardımcı olan uygun metotları ve anlayışları içermektedir. Bu yaklaşım, öğrenciyi merkeze alan, sınıf içi etkinliklerle sınıf dışı çalışmaların yerini değiştiren ve teknolojiyi yoğun olarak kullanan bir öğrenme modelidir. Bu araştırmada iki farklı meslek yüksekokulunda verilen web tasarım dersi, Udemy adlı online eğitim platformu desteğiyle ve ters-yüz öğrenme anlayışı ile yönetilmiştir. Bu öğrenme yaklaşımı altında, geleneksel yaklaşımların tersine, sınıf içi etkinlikler ve ders anlatımları akademisyenlerin Udemy sayfaları üzerinden videolar şeklinde sunulmuştur. Öğrenciler bu platformdaki anlatımları takip etmekte ve haftada 1 saatlik canlı online eğitim ile sorularını sorabilmektedir. Ders süresi içinde ise laboratuvar uygulamaları gerçekleşmekte, sorun çözme teknikleri sunulmakta ve Hostinger adlı ücretsiz hosting alanı üzerinden gerçek yayın teknikleri eğitimi verilmektedir. Bu araştırmada, öğrencilerin web tasarım dersi kapsamında uygulanan ters-yüz öğrenme anlayışı içindeki tutum, memnuniyet, kullanım kolaylığı algısı ve başarılarına odaklanılmıştır. Özellikle tutum ve bilişsel yük düzeylerine odaklanılıp başarı ile ilgili ilişkisi analiz edilmiş ve anlamlı bir farklılık olup olmadığı ortaya koyulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin ters-yüz öğrenme yaklaşımı ile ilgili genel olarak olumlu tutum besledikleri ve memnuniyet duydukları görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin öğrenme modeli sürecinde bilişsel yük düzeylerinin düşük olduğu ve başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin tutumlarının da anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ters-Yüz Öğrenme, Z Kuşağı, Tutum, Başarı.

The Flipped Learning Approach: Web Design Education on the Udemy Platform

Abstract

Technological developments and new-generation features are pushing the education system and its applications to change. Especially, Z generation cannot provide sufficient motivation within the traditional education system. Research shows that this generation which regards technology as an organ can express themselves more easily and improve learning skills by blending with technology. Flipped Learning includes appropriate methods and understanding that help the student to be effective in the learning process, helping to demonstrate skills in the virtual and real environment. This approach is a learning model

centered on the student, changing the position of out-of-class work with class activities and using technology intensively. Basically, the classroom activities in the traditional method are transferred to the virtual environment through the videos prepared by the teacher, while in the course of the lesson, the missing information is completed with applications such as laboratory applications, question solving, project making. In this research, students' emotional and cognitive responses to flipped learning approach and flow process are focused. According to the results of the study, a high flow is experienced within the flipped learning approach. The experience of flow shows a positive relationship both student-student and student-teacher.

Keywords: Flipped Learning, Z Generation, Flow Theory, Web Design

GİRİŞ

Çağımızda ülkelerin gelişmişlik indeksleri üzerinde büyük etkisi olan eğitim sistemi (Bergmann ve Sams, 2012) gelişen ve değişen dünya dinamiklerine karşı sistematik olarak planlanmalı ve geliştirilmelidir. Fakat maalesef birçok ülke sürekli değişen küresel dinamiklere karşı sürekli değişen bir sistem kurgulayarak (Grover ve Stovval, 2013) çağa ayak uydurmaya çalışmaktadır. Oysaki her türlü sistem asırlık kültür, deneyim ve birikimlerle inşa edilmiş medeniyet kazanımlarıdır ve toplumsal psikolojiyle de derin etkileri olan sistemler sanıldığı kadar dinamik bir yapıya sahip değildir. Kadim ve birikimli bir yapı olan eğitim sisteminin modern ve geçici uygulamalarla dönüştürüldüğü bir ortamda çok derin toplumsal fay hatlarının oluşması şaşırtıcı bir sonuç olmayacaktır. Özellikle son 25 yılda Türkiye'deki eğitim sisteminde "yeni" ve "reform" adı altında yapılan düzenlemeler analiz edildiğinde, modelleri değil sistemleri değiştirme ısrarı, ilköğretimden yükseköğretime kadarki tüm süreç hakkında ve tüm paydaşlarda büyük bir kaos ve soru işareti yaratmıştır. Dolayısıyla eğitim sistemi içindeki döngüsel çarklar olan öğrenme modellerini sabit kılıp sistemin kendisini değiştirmek sadece maliyetli ve yeni bir kabuk değişiminden fazlası değildir. Eğitimdeki üretkenlik ve verimlilik sorunlarını çözmek adına sürekli olarak "yeni eğitim sistemi" denemeleri yapan Türkiye de, bu sorunun radikal sistem değişiklikleriyle değil birbirinden farklı öğrenme modelleri yaratarak ve farklı profildeki öğrencilere farklı modeller uygulayarak çözülebileceğini kavramak zorundadır. Çünkü teknolojik gelişmeler ve medya etkisi ile yeni neslin özellikleri ve gereksinimleri sürekli olarak dönüşmekte, giderek birbirinden farklı profiller oluşmakta (Yanık, Batu ve Özdemir, 2019) ve her profil farklı taleplerle eğitim almak istemektedir. Eğitim sistemi içindeki dayatılmış, geleneksel ve standart öğrenme modelleriyle motive olmayan farklı profillere sahip yeni nesil, bir uzuv olarak gördüğü teknolojilerle harmanlanmış (Bolat, 2016), esnek (Lo, Lie ve Hew, 2018) ve uygulamaya dayalı öğrenme modelleriyle kendisini daha rahat ifade edebilmekte ve öğrenme becerilerini geliştirebilmektedir. Dolayısıyla farklı profillere sahip yeni kuşağa tek ve standart bir öğrenme modeli uygulamak yerine onların farklılıklarına hitap eden harmanlanmış öğrenme seçenekleri yaratmak ve uygulama koşullarını oluşturmak gerekmektedir.

Bu çalışmada harmanlanmış öğrenme modellerinden biri olan Flipped Learning (Hew ve Cheung, 2014; Lo, Lie ve Hew, 2018) yani ters-yüz öğrenme modeli ele alınmakta ve web tasarım dersi üzerinden öğrencilerin tutumları, başarı düzeyleri ve memnuniyetleri analiz edilmektedir. Ters-yüz öğrenme modeli, öğrencinin öğrenme sürecinde etkin olmasını sağlayan, sanal ortamda ve gerçek ortamda becerilerini ortaya koymasına yardımcı olan (Stein

ve Graham, 2014) uygun metotları ve anlayışları içermektedir. Bu yaklaşım, öğrenciyi merkeze alan (Yanık, Batu ve Özdemir, 2019), sınıf içi etkinliklerle, sınıf dışı çalışmaların yerini değiştiren ve teknolojiyi yoğun olarak kullanan (Strayer, 2012) bir öğrenme modelidir. Yani bu öğrenme modeli, klasik anlatıma dayalı sınıf içi aktivitelerle öğrenmeye dayalı sınıf dışı aktivitelerin yerini değiştirmektedir. Bu süreçte sınıf içi ders içerikleri çeşitli teknolojik medya kanalları (cd, usb, web sitesi, mobil aplikasyon, forum, sosyal ağ, telekonferans vs.) ve biçimleriyle (metin, ses, resim, video, multimedya vs.) eşzamansız olarak (Hew ve Cheung, 2014) dışsallaştırarak esneklik yaratılmakta ve öğrenciler ders içeriklerine istediği zaman ve mekanda ulaşabilmektedir. Sınıf dışı öğrenme ve pekiştirme süreçleri de sınıf içi yüz yüze etkinlikler olarak içselleştirilmekte ve kontrol yoluyla geliştirilmektedir. Öğrencilerin ders içeriklerini teknolojik bir platformdan eşzamansız olarak elde edebilmesi ve öğretmen veya arkadaşlarıyla aynı platform üzerinden etkileşime geçerek üst düzey bir bilişsel yorumlama fırsatına sahip olması sınıf içi yüz yüze öğrenme süreci için çok önemli avantajlar yaratmaktadır. Öğrencinin daha aktif bir katılım göstermesi (Bergmann ve Sams, 2012), daha gelişmiş ve interaktif bir destek ağı ile problemlerine çözümler bulabilmesi (Lo, Lie ve Hew, 2018) ve çok daha geniş ve düzenli kaynak veya materyallere (Karaca ve Ocak, 2017) ulaşarak pekiştirmeler yapabilmesi öne çıkan en önemli avantajlardır. Özellikle interaktif bir modelle çalışan yeni medya destekli içerikler ve anlatımlar yalnızca öğrencilerin ders öncesi hazırlıklarını desteklemekle kalmaz, öğretmenin de ders öncesi hangi öğrencinin hangi konularda hangi noktalara takıldığını ve genel olarak her bir öğrencinin hazır bulunma (LaFee, 2013) seviyesini öğrenmesini desteklemektedir. Ders anlatımları sonrası çevrimiçi mini sınavlar hem edinimlerin çıktılarını öğrenmede hem de öğrenciler arası mücadele veya meydan okuma ruhunun yaratılmasında bir motivasyon unsuru olarak kullanılabilir. Dolayısıyla, öğretmen ile öğrenci arasındaki erişimi ve etkileşimi artıran teknolojik altyapıdan beslenen bu öğrenme modelinde hem sınıf içi zaman daha efektif ve verimli olarak kullanılmakta (Stein ve Graham, 2014) hem de maliyet etkin bir süreç yönetimi gerçekleşmektedir.

Literatürde ters yüz öğrenme modeliyle ilgili oldukça fazla sayıda derleme ve araştırma görülmekte ve başta başarı, tutum, bilişsel yük, kaygı ve kullanım kolaylığı gibi birçok faydaya vurgu yapılmaktadır (Hew ve Cheung, 2014; Stein ve Graham, 2014; Lo, Lie ve Hew, 2018; Yanık, Batu ve Özdemir, 2019). Ayrıca ters yüz öğrenme modelinin esnek ve açık yapılı felsefesinin, yapısal olarak eğitim sistemine de etkide bulunduğu (Sams ve Bergmann, 2013) ve eğitim sistemini kalıpların ötesinde esnek bir yapıya dönüştürmeye çalıştığı söylenebilir. Fakat bu öğrenme modeli diğer tüm modeller gibi bazı dezavantajlara sahiptir. Öncelikle harmanlanmış bir öğrenme modeli olan ters yüz modelinde öğrencilerin bilgisayar ve internet bağlantısına sahip olması gerekmektedir. Ayrıca sınıf dışı aktiviteler iyi yönetilmediği takdirde okul, öğretmen ve öğrenci kavramları bozulmaya başlayabilir, öğrenme disiplini ve motivasyonu zedelenebilir (Sams ve Bergmann, 2013) ve öğrenme ve edinim başarısı düşebilir. Ayrıca bu öğrenme modeli hem öğretmenlere hem de öğrencilere ek işler ve sorumluluklar yüklemektedir. Öncelikle öğretmenler sürekli olarak çevrim içi ders içerikleri girişi yapıp bunların güncellemelerini gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Öğrenciler de anlatıma dayalı öğrenme modelinin aksine çok daha aktif bir rol alarak anlatıma ulaşması, çeşitli materyalleri test etmesi ve bilişsel olarak yorumlaması gerekmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada iki farklı meslek yüksekokulunda web tasarım dersi, Udemy adlı online eğitim platformunun kullanıldığı bir ters-yüz öğrenme anlayışı ile yönetilmiştir. Temel olarak, geleneksel yöntemdeki sınıf içi etkinlikler ve ders anlatımları akademisyenlerin hazırladığı videolar aracılığıyla sanal ortama aktarılmıştır. Araştırmada uygulanan öğrenme modelinin avantaj ve dezavantajları, tutum, memnuniyet, bilişsel yük ve başarı seviyesi üzerinden yorumlanmaktadır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın araştırma tasarımında ve ölçek kullanımında Küçük, Yılmaz ve Göktaş'ın (2014) artırılmış gerçeklik araştırmasından faydalanılmıştır. Yazarların artırılmış gerçeklik ile ilgili çalışmalarında uyguladıkları araştırma tasarımı ters-yüz öğrenme modeliyle uygun olduğundan ve sade bir sonuç ürettiğinden bu şekilde bir kullanım tercih edilmiştir. Bu araştırmada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri, nedenlerini, bu nedenleri etkileyen değişkenlerin etkilerini ve sonuçlarını ortaya koymak için nedensel karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Bu doğrultuda öğrencilerin ters-yüz öğrenme modelindeki online içeriklere ve ders işleme uygulamalarına yönelik tutumları ve uygulama sonunda oluşan bilişsel yükleri başarı düzeylerine odaklanılmış ve karşılaştırılmıştır. Araştırmada yapılan korelasyonlar ise değişkenler arasındaki ilişkileri ve bu ilişkiler arasındaki betimleri ortaya koyar (Büyüköztürk vd., 2008) ve derinlemesine analiz imkanı sağlar. Bu araştırmada da web tasarım dersi kapsamındaki ters-yüz öğrenme modeli uygulamalarındaki tutum, bilişsel yük ve başarı değişkenleri arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması amacıyla ilişkisel yöntem kullanılmıştır.

Çalışma örneklemi Aydın ve Erzurum illerinde 2 farklı meslek yüksekokulunda ikinci sınıfta öğrenim görmekte olan 141 (88 erkek, 53 kız) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında seçmeli bir ders olan Web Tasarım dersine yönelik Udemy adlı online eğitim platformunun kullanıldığı bir ters-yüz eğitim anlayışı uygulanmıştır. Temel olarak, geleneksel yöntemdeki sınıf içi etkinlikler ve ders anlatımları akademisyenlerin hazırladığı videolar aracılığıyla sanal ortama aktarılmıştır. Öğrenciler bu platformdaki anlatımları takip etmekte ve haftada 1 saatlik canlı online eğitim ile sorularını sorabilmektedir. Ders süresi içinde ise laboratuvar uygulamaları gerçekleşmekte, sorun çözme teknikleri sunulmakta ve Hostinger adlı ücretsiz hosting alanı üzerinden yayın teknikleri gibi uygulamaya dayalı bir eğitim verilmektedir. Sınıf içi dersler vize sınavları hariç toplam 14 hafta sürmüş, ders saatinin dışındaki günlerde toplam 40 saatlik online ders videoları hazırlanmış ve son olarak akademisyenler "Canlı Soru-Cevap" adlı 14 saatlik online canlı eğitim vermiştir. Toplam 14 haftalık ders süresi boyunca öğrenciler, PHP tabanlı CMS sistemler üzerinde web tasarımını ve bu tasarımın yayınlama süreçlerini öğrenip uygulamaya çalışmışlardır. Dersi alan öğrenciler içinde devamsızlıktan kalan 14 öğrenci dışında (analize dahil edilmemiştir) toplam 134 öğrenci başarıyla dersi tamamlamış ve 7 öğrenci başarısız olmuştur.

Çalışmada veri toplama aracı olarak öğrenme modeline karşı tutumları öğrenmek için tutum ölçeği (Küçük, vd., 2014), öğrencilerin hem online hem de ders içi uygulamalarda gösterdiği çabaları keşfetmek için bilişsel yük ölçeği (Kılıç ve Karadeniz, 2005) ve öğrenme modelinin başarı üzerindeki etkisini görmek için bir başarı testi kullanılmıştır. Öğrenciler bilişsel yük ölçeğini ders döneminin 3, 8 ve 13. haftalarında olmak üzere toplam üç kez

doldurmuşlardır. Üç farklı işaretlemenin ortalaması alınarak öğrencilerin bilişsel yüklenmeleri belirlenmiştir.

Öğrencilerin web tasarım bilgilerini ve uygulama becerilerini öğrenmek amacıyla (vize ve final sınavları dışında) bir başarı testi uygulanmıştır. Final sınavından iki hafta önce (13. hafta) 10 çoktan seçmeli soru ve 20 dakika zaman sınırlı 2 farklı uygulama sorusu sorulmuştur. Hazırlanan online başarı testinin kapsam ve görünüş geçerliği için Ege Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültelerindeki toplam 4 uzman akademisyenden kontrol desteği, görüş ve revizyon önerileri alınmıştır. Bu kapsamda iki çoktan seçmeli soru değiştirilmiş ve uygulama sorularından biri revize edilmiştir. Başarı testinde her bir çoktan seçmeli sorunun değeri 4 puan olup toplam 40 puan değerindedir. İki uygulama sorusunun toplam değeri de toplam 60 puan değerindedir. Öğrencilerin bu testten aldıkları puanlara göre öğrenciler başarı düzeyi düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

BULGULAR

Betimsel ve kestirimsel analiz testlerinin kullanıldığı bu araştırmada ayrıca iç tutarlılık, homojenlik ve normallik testleri ile normal dağılım göstermeyen veriler normalleştirilmiştir. Bu işlemden sonra veriler MANOVA analizine tabi tutularak öğrencilerin öğrenme modeline karşı tutumları ve bilişsel yükleri ortaya koyulmuş ve başarı düzeyine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı görülmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin bilişsel yük, tutum ve başarı değerleri arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Betimsel analizler sonrasında verilere tek yönlü MANOVA ve çoklu korelasyon testleri uygulanmıştır. Fakat bu testler uygulanmadan önce örneklem büyüklüğü, normallik ve aykırı değerler, varyans eşitliği, doğrusallık ve eşdoğrusallık şartlarınının sağlanması gerekmektedir (Pallant, 2007). Bu öncül şart sonrası ancak veriler MANOVA analizine tutulabilir. Örneklem büyüklüğünün normal dağılım göstermemesi nedeniyle logaritmiş dönüştürmeyle normalleştirilmiştir ve varyansların eşit olup olmadığını belirlemek için testler gerçekleştirilerek varyansların eşit olduğu görülmüştür. Ayrıca bağımlı değişken ilişkisinin 0.9'dan yüksek olması (Pallant, 2007) ve değişkenler arasındaki ilişkileri belirleyen veri türlerinin ve dağılımlarının aynı olması şartları göz önüne alındığında (Field, 2009) MANOVA testi için ön şartların veri setinde sağlandığı söylenebilir. Tablo 1 de öğrencilerin başarı, tutum ve bilişsel yük düzeyleriyle ilgili bulgulara bakıldığında, öğrencilerin başarı ($X=79.80$) ve tutum ($X=4.64$) ortalamaları oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulguyu betimleyen en önemli veri ise öğrencilerin bilişsel yük yüklenme düzeylerinin ($X=3.56$) ortalamanın ($X<4.50$) altında olmasıdır. Cinsiyete göre bakıldığında birbirine yakın ve yüksek bir ortalama ($X_{kız}= 79.59$ ve $X_{erkek}= 80.01$) göze çarpmaktadır. Tutum olarak erkeklerin daha yüksek bir tutum göstermesi ile kızların bilişsel yük olarak erkeklerden daha fazla yüklenme göstermesi arasında anlamlı bir ilişki vardır ve bu verilerden yola çıkarak kızların daha fazla zorlandıkları ve bunun da tutum ve başarılarına etki ettiği öne sürülebilir. Sonuç olarak öğrencilerin ters-yüz öğrenme uygulamalarına karşı olumlu yönde tutum gösterdikleri ve uygulama sırasında bilişsel açıdan az çaba sarf ettikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 1. Betimsel Veriler

	Başarı		Tutum		Bilişsel Yük	
	X	SS	X	SS	X	SS
Kız	79.59	21.01	4.49	0.70	4.06	2.90
Erkek	80.01	21.98	4.78	0.52	3.02	1.83
Toplam	79.80	21.50	4.64	0.61	3.56	2.37

Tablo 2'deki tutum ölçeğine ilişkin verilere bakıldığında, online öğrenme içeriklerine ve ders içi uygulama aktivitelerine karşı öğrencilerin istek (Xkız=4.56, Xerkek=4.73) ve memnuniyeti (Xkız=3.92, Xerkek=4.30) faktörlerine ilişkin ortalamaların farklılık gösterdiği görülmektedir. Benzer farklılık kaygı faktöründe görülmekle birlikte kız öğrenciler erkek öğrencilere göre çok daha fazla kaygı gösterdiği görülmüştür (Xkız=1.77, Xerkek=1.36). Bu doğrultuda öğrencilerin gelecekte de bu tür bir öğrenme modelini almak istedikleri, memnuniyetlerinin yüksek olduğu ve kaygı düzeylerinin de ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Fakat kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında bazı faktörlerde dikkate değer farklılık görüldüğü de dikkat çekicidir.

Tablo 2. Tutum Ölçeğinin Faktörlerine Ait Betimsel Veriler

	İstek		Kaygı		Memnuniyet	
	X	SS	X	SS	X	SS
Kız	4.56	0.71	1.77	0.81	3.92	0.51
Erkek	4.73	0.88	1.36	0.66	4.30	0.80
Toplam	4.65	0.80	1.57	0.74	4.11	0.66

MANOVA testi sonuçlarına göre ise (A= 0.94, F=4.83, R2=0.90, p<.05), öğrencilerin başarı düzeyine göre tutum ve bilişsel yüklerinde anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmüştür. Tutum faktörü ile ilişkin MANOVA sonuçları (F=4.51, R2=0.83, p<.05) başarı testi yüksek olan öğrencilerin başarısızlara göre daha olumlu yönde bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Bilişsel yüklenmede başarı durumu ile ilgili anlamlı bir farklılık görülmemekle birlikte öğrencilerin başarı, tutum ve bilişsel yükleri arasında anlamı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson çoklu korelasyonu uygulanmıştır. Buna göre tutum ile bilişsel yük arasında negatif bir ilişki (r=-.247**, p<.01) görülmektedir. Başarı ile tutum arasında ise (r=.257**, p<.01) benzer seviyede bir pozitif ilişki görülmektedir. Başarı ile bilişsel yük arasında ise çok zayıfta olsa (r=.181*, p<.05) negatif bir ilişki görülmektedir. Sonuç olarak, başarı seviyesi yüksek ve bilişsel yüklenmesi düşük olan öğrencilerin olumlu tutum sergiledikleri belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Web Tasarım dersine yönelik Udemy adlı online eğitim platformunun kullanıldığı bir ters-yüz eğitim anlayışı uygulanmış ve öğrencilerinin başarı, tutum ve bilişsel yük düzeyleri incelenmiştir. Bu doğrultuda başarı düzeylerine göre öğrencilerin tutumları ve bilişsel yükleri arasında farklılık olup olmadığı araştırılmış ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada öğrencilerin başarılarının yüksek olduğu, bu

teknolojiye karşı olumlu yönde tutum gösterdikleri ve uygulama sırasında bilişsel açıdan az çaba sarf ettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin gelecekte bu tür uygulamaları kullanma isteğinde oldukları, uygulamadan memnun kaldıkları ve bu teknolojiyi kullanırken kaygı düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum uygulamaların öğrencilerin ilgilerini çekerek etkili bir öğrenme ortamı sunması ve öğrencilerin konuyu öğrenmeye yönelik motivasyonlarını artırmış olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca öğrencilerin geleneksel öğretimden farklı bir öğrenme durumuyla karşılaşmış olması ve öğrenme içeriğiyle etkileşime girebilmesi öğrencilerin uygulamaya yönelik tutumlarının olumlu olmasını sağlamış olabilir.

Literatürde teknoloji destekli ters-yüz öğrenme modelinde öğrencilerin zorluk yaşamamaları için uzamsal yetenek, teknoloji öz-yeterliği, matematiksel tahmin, problem çözme ve işbirliği gibi becerilere sahip olmaları önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu yeteneklerin düşük olduğu öğrencilerde uygulamaya yönelik tutumlarını olumsuz yönde olduğu olacağı varsayılabilir. Bu çalışmada öğrencilerin özellikle online öğrenme uygulamalarını kullanırken zorluk yaşayacakları öngörülerek 14 saatlik online canlı eğitim desteği verilmiştir. Bu durum öğrencilerin kaygı düzeylerinin düşük olmasını sağlamış olabilir. Araştırmada öğrencilerin bu tür uygulamalara karşı gelecekte de istekli olmalarını belirtmelerinin nedeni, kendi kişisel web sitelerini hazırlamaları ve eğitim sonunda katılım sertifikası almaları gibi motivasyonel faktörlerin etkisiyle ile açıklanabilir. Öte yandan öğrencilerin bilişsel yük düzeylerinin düşük olması online platformun çoklu ortam ve bilişsel yük kuramı ilkelerine uygun olarak tasarlanmış olmasıyla ilişkilendirilebilir. Literatürde çoklu ortam öğrenme kuramının ilkeleri doğrultusunda iyi tasarlanmış ortamların bireylerin bilişsel yükünü azaltarak etkili bir öğrenme sağlamada önemli bir potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir (Plass vd., 2010).Çalışmada öğrencilerin başarı düzeylerine göre uygulamaya yönelik tutumlarında ve bilişsel yük düzeylerinde farklılık olup olmadığı incelendiğinde, başarılı öğrencilerin tutumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Başarılı ve başarısız gruptaki öğrencilerin uygulamaya yönelik tutum ortalamaları incelendiğinde her iki grubunda uygulamaya olumlu tutum gösterdikleri görülmüştür.

Çalışmada ters-yüz öğrenme modeline karşı tutum, bilişsel yük ve başarı faktörlerinin yalnızca Web Tasarım dersi ile değerlendirilmesi çalışmanın sınırlılığı olarak görülebilir. Dolayısıyla öğrencilerin bilişsel yüklerinin düşük başarılarının yüksek olmasını sağlayacak etkili ve verimli öğrenme ortamlarını daha yaygın şekilde diğer derslerde de uygulamak ve ters-yüz eğitim modelini yaygınlaştırmak oldukça önemlidir. Fakat bu konu YÖK ve üniversite yönetimlerinin kararları ile şekillendiği için bireysel çabalarla gerçekleşmesi şimdilik mümkün değildir. Araştırmayla ilgili ikinci sınırlılık ise 40 saatlik online ders içeriklerinin örnek olay ve hata olasılıklarını tamamen ele alamamasıdır. Olası tüm faktörler için sürekli güncellenen online bir ders içeriği girişi gerekmektedir. Uygulamanın ilk yılı olduğu için 40 saatlik bir içerik yetiştirilebilmiştir. Fakat 2019-2020 öğretim yılındaki ikinci uygulama yılında toplam 36 saatlik ders içeriği daha hazırlanmıştır. Bu yüklemelerin zamanla aylık periyotlarla güncellenmesi düşünülmektedir. Bu güncellemeler sonucu ortaya çıkan yeni değerler için ayrıca bir araştırma planlanmaktadır. Üçüncü sınırlılık ise araştırmanın daha farklı birimlerde, daha fazla sayıda öğrenciyle ve kontrol gruplarıyla yapılamaması olarak gösterilebilir. Yeni bir öğrenme modeliyle ders işleme konusu maalesef bürokratik olarak bazı engellere ve şikayetlere neden olabilmektedir. Bu nedenle uygulamanın başarısı ve öğrenci

memnuniyeti üniversite yönetimlerini ikna edebilir ve TÜBİTAK ile desteklenen ters-yüz öğrenme uygulamaları bürokratik engelleri en aza indirilebilir.

KAYNAKÇA

Bergmann, J. & Sams, A. (2012). Flip your classroom: Reach every student in every class every day. URL: https://www.liceopalmieri.gov.it/wpcontent/uploads/2016/11/FlipYourClassroom.pdf

Bolat, Y. (2016). Ters yüz edilmiş sınıflar ve eğitim bilişim ağı. Journal of Human Sciences, 13(2), 3373-3388.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem.

Field, A. P. (2009). Discovering statistics using SPSS. London: SAGE

Grover, K. & Stovall, S. (2013). Student-centered teaching through experiential learning and its assessment. North American Colleges and Teachers of Agriculture Journal, 57, 2, 86-87.

Hew, K. & Cheung, W. (2014). Using blended learning: Evidence-based practices. Singapore: Springer.

Karaca, C. & Ocak, M. A. (2017). Algoritma ve programlama eğitiminde ters yüz öğrenmenin üniversite öğrencilerinin akademik başarısına etkisi. International Online Journal of Educational Sciences, 9(2), 527-543.

Kılıç, E. & Karadeniz, Ş. (2005). Hiper ortamlarda öğrencilerin bilişsel yüklenme ve kaybolma düzeylerinin belirlenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 40(1), 562-579.

Küçük, S., Yılmaz, R. M., Baydaş, Ö. & Göktaş, Y. (2014). Ortaokullarda artırılmış gerçeklik uygulamaları tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Eğitim ve Bilim, 39(176), 383-392.

LaFee, S. (2013). Flipped learning. Education Digest, 79(3), 13-18.

Lo, C., Lie, C. & Hew, K. (2018). Applying first principles of instruction as a design theory of the flipped classroom. Computers & Education, 118, 150-165.

Pallant, J. (2007). SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows. Berkshire: Open University Press.

Plass, J. L., Moreno, R. & Brünken, R. (2010). Cognitive load theory. New York: Cambridge University Press.

Stein, J. & Graham, C. R. (2014). Essentials for blended learning: A standards-based guide. New York: Routledge T&F.

Strayer, J. F. (2012). How learning in an inverted classroom influences cooperation, innovation, and task orientation. Learning Environment Research, 15, 171-193.

Yanık, A., Batu, M & Özdemir, E. (2019). E-Öğrenme Oyunlarında Algılanan Haz ve Bilgi Gelişiminin Değerlendirilmesi: EGameFlow Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 9(2), 463-482

GÜNÜMÜZ SANATINDA OTONOM ÇİZİM MAKİNESİ PROJELERİ VE TARTIŞTIRDIKLARI

Öğr. Gör. İlke İlter Güven
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Çizim konusunda yardımcı makineler yaratma çabası, tarihi olarak çok eskilere dayanmaktadır. Bu çabanın bir kısmı gerçekçi çizim yapmak için, çeşitli dişlilere bağlanan kollar, mercekler, aynalar, çarklar ve geliştirilen yazılımlar yoluyla makineler tasarlayarak bazen çizerin gözünün algısına kolaylık sağlamak, bazen de kolun işlevini destekleyen makineler tasarlamak şeklinde ilerlerken, bir kısmı da böyle bir sınırlama getirmeden ilerlemektedir. Fotoğraf makinesi ve kameranın icadıyla başlayan süreçle birlikte, resim sanatının, gerçekçi ifade ile ilgili çabası sekteye uğramış, bu kırılmayla birlikte sanatta yeni biçim ve içerik kaygıları başlamıştır. İşte bu yeni ifade yöntemlerinden biri de otonom makineler ile sanatçıyı ortadan kaldırarak eser ortaya koyma fikridir. Otonom kelime anlamıyla insan müdahalesine ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde hareket edebilme yeteneğine sahip anlamını taşımaktadır. Çizim makineleri teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin ulaştığı son nokta, otonom çizim makineleri yaratma şekline bürünmüş, böylece yapay zekanın sanat yapıp yapamayacağı tartışmaları derinlik kazanmış, bu sayede de sanatsal ifade alanında yeni bir kapı aralanmıştır.

Otonom yeteneğe sahip bir makine tasarlama hayali ilk olarak Da Vinci'nin *The Codex Atlanticus* eserinde karşımıza çıkmakta, ardından bu hayali başarıya kavuşturarak, otonom yeteneklerle sanat eseri üretebilen makine tasarlayan ilk sanatçı figürü olarak Tinguely'i ve *Meta-matic* kinetik heykel serisini görmekteyiz. Sanatçının 1950'lerde tasarladığı makineyle açtığı tartışma 21. yüzyılda hala tazeliğini korumakta, güncel sanat pratikleri içinde karşımıza oldukça yoğun bir şekilde çıkmaktadır. 21. yüzyıla baktığımızda Olafur Eliasson'un *İstasyondan İstasyona Kinetik Çizim Makinesi,* Bobinski'nin *ADA(Analog Interactive Installation)* adını verdiği ve post dijital çizim makinesi olarak tanımladığı kinetik heykeli, Echo Yang ve Joseph L. Griffiths'in mekanik çizim makineleri, Tim Knowles'in doğa kaynaklı yeni çizim yapma denemeleri, Bager Akbay'ın *Deniz Yılmaz* adını verdiği şiir yazan robotu gibi, otonom çizim makineleri tasarımı üzerine odaklanmış sanatsal projeler, bugün gelinen noktaya işaret etmekte ve çok katmanlı bir yorumlama imkânı sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında, otonom çizim makinelerinin sanatsal katkıları, tartıştırdıkları ve teknolojik olarak makine üretiminde yaşanan gelişmelerin sanatta yarattığı dönüşüm irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Otonom Çizim Makineleri, Desen Tarihi, Teknoloji ve Sanat

AUTONOMOUS DRAWING MACHINE PROJECTS IN CONTEMPORARY ART AND ITS DISCUSSIONS

Abstract

The effort of designing aid tools for drawing has been historically very old. One part of this effort has involved designing machines to assist realistic drawing, while others progressed

without such limitations. These machines - with arms connected to various gears, lenses, mirrors, wheels and equipped with software - were sometimes designed to facilitate the visual perception of the artist and sometimes so as to support the function of the arm. This desire for transferring the real image has then led to the development of camera, thus rendering useless the function represented by the art of painting until that day. With this break, new form, new methods and content concerns began in art. One of these new methods of expression is the idea of creating works by eliminating the artist with autonomous machines. Autonomous literally means having the ability to act independently without the need for human intervention. The final point reached by the developments in the technology of drawing machines has taken the form of creating autonomous drawing machines, thus the debates on whether artificial intelligence can make art has gained depth and thus a new door has been opened in the field of artistic expression.

The dream of designing an autonomous machine first appears in Da Vinci's The Codex Atlanticus, and then we see Tinguely and Meta-matic kinetic sculpture series as the first artist figure to design a machine capable of producing artwork with autonomous abilities. The debate that the artist opened with the machine he designed in the 1950s still maintains its freshness in the 21st century and emerges intensely in contemporary art practices. If we look at 21st century, art projects focusing on autonomous drawing machine design like the Kinetic Drawing Machine From Station to Station by Olafur Eliasson, the kinetic sculpture titled *ADA(analog interactive installation)* by Bobinski, which she defines as a post-digital drawing machine, some mechanical drawing machines by Echo Yang and Joseph L. Griffiths, new nature-based drawing attempts by Tim Knowles, and the robot named Deniz Yılmaz that writes poem by Bager Akbay are all indicative of where we are today and provide an opportunity for a multi-layered interpretation. In the light of these arguments, this article will try to examine the artistic contribution of autonomous drawing machines as well as the transformation in art, triggered by the technological development in machine production.

Keywords: Autonomous Drawing Machines, Drawing History, Technology and Art

GİRİŞ

Çizim konusunda yardımcı makineler yaratma çabası, tarihi olarak çok eskilere dayanmaktadır. Bu çabanın bir kısmı gerçekçi çizim yapmak için, çeşitli dişlilere bağlanan kollar, mercekler, aynalar, çarklar ve geliştirilen yazılımlar yoluyla makineler tasarlayarak bazen çizerin gözünün algısına kolaylık sağlamak, bazen de kolun işlevini destekleyen makineler tasarlamak şeklinde ilerlerken, bir kısmı da böyle bir sınırlama getirmeden ilerlemektedir. Rönesans dönemiyle birlikte çizgisel perspektif ile başlayan üç boyutlu yanılsamalı tasvir arzusu, her geçen gün yeni yardımcı araç tasarımlarıyla geliştirilmiştir. Izgara sistemi, ortografik projeksiyon, pantograf aleti, camera lucida ve camera obscura'ya kadar uzanan süreçte gerçeğin daha kolay, rahat ve herkes tarafından ifade edilebilmesi adına yardımcı çizim mekanizmaları tasarlanmıştır. Bunu takip eden süreçte fotoğraf makinesi ve kameranın icadıyla, resim sanatının, gerçekçi ifade ile ilgili çabası sekteye uğramış, bu kırılmayla birlikte ise sanatta yeni biçim ve içerik kaygıları başlamıştır. İşte bu yeni ifade yöntemlerinden biri de otonom çizim makineleri ile sanatçıyı ortadan kaldırarak eser ortaya koyma fikridir.

Tarihin İlk Otonom Çizer Robotu

Son yıllarda yapay zekanın sanat yapıp yapamayacağı tartışmaları çeşitli projelerle test edilirken makineye otonom yetenek kazandırma çabasının tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Otonom, kelime anlamıyla insan müdahalesine ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde hareket edebilme yeteneğine sahip anlamını taşımaktadır. Çalışma kapsamında otonom çizim makinesiyle kastedilmek istenen kendi başına çizim yapabilen mekanik veya dijital bir tür düzenektir. Bu düzeneğin tarihi, sanat tarihinde yapılan araştırmalara bakılınca Da Vinci'ye kadar uzansa da hayata geçirilebilmeleri geçtiğimiz yüzyılı bulmaktadır. Otonom yeteneğe sahip bir makine tasarlama hayali, ilk olarak Da Vinci'nin *The Codex Atlanticus* eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tasarım sadece çizim araçlarının değil aynı zamanda robot üretimlerinin de tarihçesinde yer alan ilk ürünlerdendir. Da Vinci, kitabında kendi başına çizim yapabilen bir makinenin detaylarını taslak olarak detaylandırmıştır. Çeşitli çark, dişli ve kollardan oluştuğu görülen bu mekanik düzeneği birçok mühendis ve tasarımcı üzerinde çalışarak gerçeğe uyarlamaya çalışmıştır. Geçtiğimiz yıllarda tasarımcı Robert Sabuda ve ekibi Leonardo Da Vinci Society ile işbirliği yaparak *Drawmaton* adını verdikleri bir çizim makinesi üzerinde çalışmışlardır. Bir kit halinde geliştirilen çizim makinesi, kullanıcı tarafından monte edilecek lazer kesim, ahşap ve metal parçalardan oluşmaktadır. Tasarımcının amacı kağıt üzerinde bir pikap kolu gibi hareket eden robot kolun sınırsız çizim yeteneğine sahip olabilmesi için gereken yazılımı geliştirmektir. Da Vinci'nin zamanının çok ötesinde bir bakışa sahip olduğunu kanıtlayan bu proje tarihsel referansıyla birlikte günümüz çizim makinelerine gösterilebilecek önemli örneklerdendir.

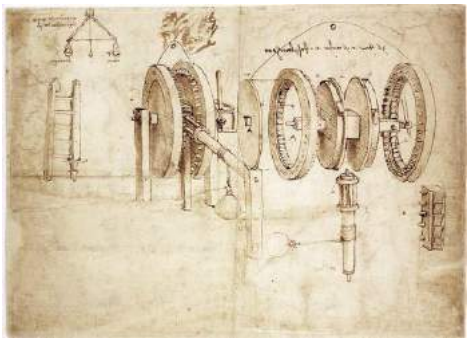

Resim 1 Da Vinci, https://www.researchgate.net/figure/Leonardo-da-Vinci-Codex-Atlanticus-1478-1519_fig4_321113179 (11.12.2019) Resim 2 Robert Sabuda, Drawmaton, https://drawmaton.com/gallery/ (e.t. 01.12.2019)

Sanatçı İzleyici Eser İlişkisini Sarsan İlk Avantgarde Yaklaşımlardan: Tinguely Ve Meta-Matic Projesi

Da Vinci'yi izleyen süreçte birçok yardımcı düzenek tasarlanmıştır. Bu düzeneklerin çoğu kolun ve gözün işlevini destekler nitelikte olmuştur. Ancak 20. yüzyıla geldiğimizde özellikle otonom yeteneklerle sanat eseri üretebilen makine tasarlama amacına sahip sanatçı figürü olarak ilk ve dikkat çekici şekilde göze çarpan Tinguely ve *Meta-matics* kinetik heykel serisinin olduğu söylenebilir.

Sanatçının 1950'li yıllar boyunca pek çok farklı makine tasarımıyla uğraştığı görülmektedir. Uzun yıllar boyunca makinelerden ilhamla, makine heykeller üreten Tinguely,

bu makine heykel serilerinde; sanatçı, izleyici, eser üçgenindeki klasikleşmiş ilişkiyi yıkma, sanat eserinin durağanlığını ve kalıcılığını yok etme, izleyenin eserin üretim sürecine dahil edilmesi gibi amaçlarla hareket etmiştir. Makinenin başlangıç hareketini, izleyicinin sürece dahil olarak başlattığı otonom düzeneği bir çok sergi mekanı dolaşmış ve izleyiciyle ortaya pek çok mekanik yolla üretilmiş soyut çizim çıkmıştır. Şu an da Basel'de bulunan Jean Tinguely Müzesinde yer alan eser, çeşitli metal aksamlar, tekerlekler, çarklar ve robotik kollar barındırmaktadır. Robotik kollardan birine tutturulan bir çizim nesnesi, izleyicinin süreci başlatmasıyla mekanik olarak kağıt üzerine Pollock-vari ritmik soyut çizimler yapmaktadır. Soyut dışavurumculuğun yükselişte olduğu sürece denk düşen bu çalışma, soyut dışavurumcuların kendiliğindenlik, biriciklik, duygu aktarımı gibi fikirleriyle de ironik bir ilişki kurma derdinde gibi görünmektedir.

Resim 3 Jean Tinguely, Le Cyclograveur , 1960, coll. Kunsthaus Zürih,http://dearsophie.org/dearsophie/2013/7/7/jean-tinguely (e.t. 25.11.2019)

Bu seride yer alan bir diğer makine heykelin, kendi kendini yok ettiği bilinmektedir. Bu eser ile sanatçı tıpkı Rauschenberg'in De Kooning çizimini silme performansında olduğu gibi, eserin sonsuz kalıcılığı-yok edilebilirliği, eserin kutsallığı-dokunulmazlığı gibi bağlam zıtlıklarında gezinen entelektüel bir tartışma alanı açmak istemiş gibi görünmektedir.

Kendi kendini yok eden makine, diğer tüm makineleri yok eden makine gibi pek çok makine fikriyle uğraşan sanatçının, tasarımlarıyla, bir robot sanatçının yerini alabilir mi sorusuyla uğraştığı okunmaktadır. Endüstri devrimi, dünya savaşları, dada ve fütürizm gibi sanat akımları sonrasına denk düşen bu makineler, aynı zamanda ilk otonom araç kabul edilen sürücüsüz otomobillerin tasarlanmaya başladığı yıllara da denk düşmektedir. Bir makineyi sanat nesnesi haline getirmeyi başaran sanatçı çalışmanın bağlamında önemli figürlerdendir.

Gündelik Nesne ile Çizim Makinesi Tasarlama Fikriyle Joseph L. Griffiths Ve Echo Yang

21. yüzyıla geldiğimizde nesne kullanımı ve izleyiciyi esere katma fikriyle Tinguely'in tavrına gönderme yapan sanatçı Griffiths *Çizim Makinesi 1* adlı projesinde, terkedilmiş bir hangara insanla makine arasındaki ilişkiyi görünür kılmak amacıyla bir düzenek kurmuştur. Çizim makinesindeki pedallara bağlı motorlar, çeşitli çark ve robotik kollara bağlı gazlı kalemler, tıpkı Tinguely'in *MetaMatics* serisinde olduğu gibi seyircinin işi başlatmasıyla beraber ritmik, renk seçimleri itibariyle ahenkli ve şiirsel estetikte bir seri çizim ortaya

çıkarmaktadır. Bu projedeki çizimler üretim anında her an yeni eklemelerle hem genişletilebilen hem de değiştirilebilen bir mekaniğin ürünüdürler. Yapılan röportajlarda sanatçının bu projeyle amaçladığını söylediği şey, seyircinin enerjisinin esere aktarımı fikri ve seyircinin enerjisine göre işin değişebilirliğidir.

Resim 4 Joseph L. Griffiths, Çizim Makinesi 1, 2009,
https://josephlgriffiths.com/drawingmachine1.html (e.t. 22.10.2019)

Yine aynı bağlamda tasarımcı Echo Yang ise çeşitli analog cihazları otonom çizim makinelerine dönüştüren *Otonom Makineler* (*Autonomous Machines)* adlı etkili bir seri ortaya çıkarmıştır. Teneke aksamlı mekanik bir tür çevirmeli oyuncak, traş makinesi, kurma çalar saat ve eski bir walkman'e kadar çeşitlilik gösteren, birbirinden farklı ama gündelik hayat nesnesiyle basit çizim makineleri yaratmıştır. Sanatçının tasarladığı basit çizim makinelerine eklenen fırça, kalem, pamuklu bez, el mikseri gibi parçalar, boya malzemelerini kâğıt üzerine çeşitli ritmik ama tamamen rastlantısal yollarla boyamaktadır. Bu çalışmalarda bir kez kurulan ya da açılan makine tekrara dayalı ancak tamamen kendi mekaniğinin el verdiği harekete bağlı olarak bir eser ortaya koymaktadır. "Makinenin belirli mekanik hareketlerini kullanarak, bunları en basit şekilde çizim makinelerine dönüştürmeye çalışıyorum" (Zhang, 2014) diye açıkladığı projesinde makineler yoluyla kağıt yüzeyinde soyut boya lekeleri, mürekkep izleri, çizgisel kıvrımlar oluşturulur. Tinguely'de karşımıza çıktığı gibi sanatçı, makinelerin kendilerine ait algoritmalarının olduğundan ve o makineye ait iç algoritmayı ortaya çıkarma amacında olduğundan şu sözlerle bahsetmektedir; "Bu tasarım önerisi, belirli bir amaca ulaşmak için yeni bir araç yaratma amaçlı değildir. Bunun yerine, makinelerin kendi dillerinde nasıl konuştuklarını göstererek, kendi iç mantıklarına dayanarak, çevremizdeki sıradan nesnelerin sahi oldukları algoritmaya farkındalık getirmektir." (Zhang, 2014)

Bu projelerde artık amaç haline gelen şey, çoğu zaman çizim makinesinin tasarımı, şekillenip makinenin ortaya çıkışı ve makinenin izleyiciyle kurduğu ilişkidir. Makinelerle üretim sürecinin tüm aşamaları seyircinin de işin içine dahil olduğu bir süreç haline gelmiştir. Bu tasarım süreci ortaya çıkan çizimden çoğu zaman daha ön plandadır. Hatta öyle ki ortaya çıkacak çizim, makinenin ortaya çıkışına bir vesile olarak algılanmaktadır. Böylece makinelerin üretimleri mi, tasarlanan makineler mi, yoksa makinelerin tasarım süreçleri mi sanat olarak algılanmalı gibi bir tartışma alanı bu projeler yoluyla açılmaktadır.

Resim 5 Echo Yang, Autonomuos Machines projesi,
https://mymodernmet.com/echo-yang-autonomous-machines/ (e.t. 07.11.2019)

Tesadüfün Peşinde Çizim Makinesi Projeleri: Bobinski, Eliasson, Knowles ve Akbay

Bobinski'nin *ADA* ismini verdiği analog interaktif enstalasyon fikri, çizim makineleri konusunda uzun yıllar emek harcamış Tinguely'in *Meta-Matics* adlı serisinin kaygılarıyla benzerlik gösterir. Bu projede sanatçı ruhu olan bir sanat eseri yaratma fikriyle hareket etmektedir. *ADA*; tavan, zemin ve duvarları beyaz, bomboş bir galeri odasında, sağa sola serbestçe hareket edebilen, dış yüzü kömür kalemlerle kaplı, şeffaf silikon benzeri bir malzemeden üretilmiş, içi helyum dolu dev bir toptur. Galeri duvar, tavan ve zemininde hava akımının etkileri yahut izleyicinin yönlendirmeleri ile bir çizim oluşturmak için sağa sola serbestçe hareket eden bir düzenektir. Sunum boyunca bomboş zeminlere sahip bembeyaz galeri duvarları dinamik siyah çizgiler ile dolmaya başlar. Zamanla yaşanmışlığın izleri odayı doldurur. Zamana, boşluğa, kendiliğindenliğe vurgu yapan bu proje Bobinski için hayatın kendisidir. Bobinski'ye göre; çizim makinelerinin kendi iradeleriyle hareket etmelerini sağlayan bir ruhları vardır. "*Bana dev bir gezegeni, bir balonu, bir atomu, hatta bir virüsü hatırlatan bu sevimli yüzer nesneyi seviyorum… bana birçok ölçekte hayattan söz ediyor*" diyen sanatçı bir eserin oluşum sürecinin belleğini tutar.

Resim 6 Bobinski, ADA(Analog Interactive installation), **https://www.smigla-bobinski.com/english/works/ADA/index.html (e.t. 10.10.2019)**

Benzer bir diğer yaklaşım Olafur Eliasson'un beyaz yuvarlak bir kağıt üzerinde mürekkepli bir topun hareketlerini çizime dönüştürmek için, bir lokomotifin şehirlerarası yolculuktaki hareketlerinden faydalandığı projesinde karşımıza çıkmaktadır. Sanatçının Amerika'nın bir tarafını bir diğer tarafına bağlayan bir çizgi yaratma fikriyle yola çıktığı bu proje de topun hareketi, trenin hareketi tarafından belirlenmekte ve çizimler yolculuğun fiziksel aktivitesinin bir kaydı olarak görev yapmakta, adeta karşılaştığı topografyanın izini sürmektedir. Doug Aitken'in "*İstasyondan İstasyona*" adlı projesinin bir parçası olan bu proje, sanatçının deyimiyle "bilimsel bir deney gibidir."(Pei-Ru Keh, 2013) Önceki örneklerde olduğu gibi nesnenin ruhu, nesneye ait enerji, kendiliğindenlik, rastlantı gibi kavramlara ait bir düşünce aralığı açmak isteyen sanatçı topografyanın yön vericiliğinde bir seri çizim yaratmıştır.

Resim 7 Olafur Eliasson: İstasyondan İstasyona Kinetik Çizim Makinesi, https://olafureliasson.net/archive/artwork/WEK108599/connecting-cross-country-with-a-line, (e.t. 15.11.2019)

Bobinski'nin çalışmasında olduğu gibi rüzgârın anlık izlerini sürmek ve görselleştirmek isteyen sanatçı Knowles ise çeşitli ağaç dallarına bağladığı kalemler ile kâğıt yüzeyine bir çeşit görsel bellek tutmaktadır. Üretim süreci oldukça kolay ancak ortaya koyduğu fikir itibariyle oldukça ilginç, yaratıcı ve yeni algılanan bu performatif proje çizim makinesi fikrine yeni bir boyut niteliğindedir. Çizer olarak bir ağacın ortaya koyduğu eser olması fikri ile sanatçının eser üretimindeki yeri itibariyle geldiği noktayı, tartışmaya açar. Bu projeyle amaçlanan önceki sanatçılarda olduğu gibi çizilenden öte, çizme eyleminin kendisine vurgu yapmaktadır. Çizgi üretmeye alternatif yollar, malzemenin sunduğu imkânlara açık olmak-boyun eğmek, biriciklik, aura, tekrar, ritim gibi kavramları düşünmeye sevk eder.

Bu projeler oluşturulma ve ortaya çıkış fikirleri itibariyle çizimin mi, mekanizmanın mı, eylemin mi sanat olduğuna dair düşünce egzersizleri gibidir. Sanatçısız sadece doğal süreç ve kendiliğindenliğe açık şekilde ilerleme yönleriyle ortaklıklar barındırırlar. Kader, topografyanın yön vericiliği, bilinçdışı aktarım gibi algılanan bir kurgusallık tartışmaları bağlamında yer alırlar.

Resim 8 Tim Knowles, Tree Drawings, http://www.timknowles.co.uk/, (e.t.05.12.2019)

Bager Akbay'ın bir süredir üzerinde çalıştığı *şiir yazan robot Deniz Yılmaz* projesi yapay zekanın sanat üretip üretemeyeceği tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Proje kapsamında geliştirilen yazılım insan tercih ve yönlendirmelerinden bağımsız ancak anlamlı ve şiirsel bir yazın peşinde koşan bir çeşit yapay zeka denemesidir. Proje için farklı yazılımlar geliştirilmiştir. Akbay'ın bahsettiği üzere bunlardan ilki robotik kolun yazı yazabilmesi ile ilgili olanıdır. Daha sonra yaklaşık 12000 şiirin robotun yazılımına yüklenmesi gerçekleştirilmiştir. Ardından ise bir şiire ait olabilecek ölçü, uyak, nazım biçimleri yine geliştirilen bir diğer yazılım yoluyla projeye dahil edilmiştir. Böylece ortaya bu yazılımlar yoluyla hem fiziki olarak kendi başına yazabilen bir robot hem de tamamen bağımsız kendi seçimleriyle bir şiir yaratabilen robot fikri hayata geçirmiştir. Akbay daha da öteye gidip robotu bireyleştirmeye çalışmakta, hakları olan, bağımsız ve özgün bir robota dönüşmesi için demeçler vermekte ve fikrini verdiği röportajlar yoluyla tartışmaya açmaktadır. Şu an da bir galeriye bağlı olarak sanatçı ünvanını elde etmiş bir robotun tartıştırdıkları oldukça kafa açıcıdır. Bu robotun yazdığı şiirler koleksiyonerler tarafından alınmakta, çeşitli sanat ve teknoloji fuarlarına davet edilmekte, bir şiir kitabı yayınlanmış bulunmakta hatta kitap fuarlarında imza günü düzenlenmektedir. İsmi ve kendine ait bir fotoğraf imgesi de olan robotun açtığı etik tartışmalar da kuşkusuz önemlidir. Robot hakları, yapay zekanın insandan bağımsız öğrenebilir olması, tercihler yapabilmesi, yapay zekanın sınırları kısacası birey olmaya dair ne varsa bu yapay zeka üzerinden tartışılmaktadır.

Sarılmak gibi yalnızlık
Oynarken yanda dağınık
Dalınca beni anlarsın
Yürümek gibi yalnızlık
Aydınlık gecem karanlık
Sarılmak gibi yalnızlık
Azimdir aynı zamanda
Gözümüz gibi bakardık

Resim 9 Bager Akbay, Şiir Yazan Robot Deniz Yılmaz projesinden robotun şiirlerinden ve robot için yazılımın yarattığı yüz, https://listelist.com/robot-deniz-yilmaz/ (e.t. 10.12.2019)

SONUÇ

Sonuç olarak sadece yirmi yıl öncesine kadar hayali ve ütopik algılanan otonom makineler, günümüzde yaşamın bir parçası haline gelmeleriyle artık sanatçılar tarafından da ilgi konusu haline gelmektedir. Bahsi geçen örnekler ışığında güncel sanat pratiği içinde tasarlanan çizim makinelerinin görüntü üretmeye yönelik yardımcı rollerinin ortadan kalktığı açıktır.

Çizim makineleri teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin ulaştığı son nokta, otonom çizim makineleri yaratma şekline dönüşerek, sanatsal ifade alanında yeni bir kapı aralanmış, böylece güncel sanat pratiği içinde sanatçının bir organı olarak katkı sağlama amacının ötesine geçerek sanatta bir dönüşüme işaret etmektedir.

Bu eserler ile klasik çizim mantığındaki öznel, sezgisel yaratıcı süreç artık "bilinçdışı" tarafından değil, elektrik motoruyla yönlendirilmektedir. Teknolojik gelişmelere ve insanların makinelere olan bağımlılığına da dikkat çeken bu makineler sayesinde; makinelerin üretimleri mi, tasarlanan makineler mi, yoksa makinelerin tasarım süreçleri mi sanat olarak algılanmalı gibi bir tartışma alanı açılmaktadır.

KAYNAKLAR

Zhang, M.(2014, Mart) *Artist Transforms Obsolete Devices into Autonomous Drawing Machines*,https://mymodernmet.com/echo-yang-autonomous-machines/, erişim:(09.12.2019)

Pei-Ru Keh (2013), *Olafur Eliasson creates a kinetic artwork for Doug Aitken's Station to Station Project*, https://www.wallpaper.com/art/olafur-eliasson-creates-a-kinetic-artwork-for-doug-aitkens-station-to-station-project

https://www.researchgate.net/figure/Leonardo-da-Vinci-Codex-Atlanticus-1478-1519_fig4_321113179 (11.12.2019)

https://drawmaton.com/gallery/ (e.t. 01.12.2019)

http://dearsophie.org/dearsophie/2013/7/7/jean-tinguely (e.t. 25.11.2019)

https://josephlgriffiths.com/drawingmachine1.html (e.t. 22.10.2019)

https://mymodernmet.com/echo-yang-autonomous-machines/ (e.t. 07.11.2019)

https://www.smigla-bobinski.com/english/works/ADA/index.html (e.t. 10.10.2019)

https://olafureliasson.net/archive/artwork/WEK108599/connecting-cross-country-with-a-line, (e.t. 15.11.2019)

http://www.timknowles.co.uk/, (e.t.05.12.2019)

https://listelist.com/robot-deniz-yilmaz/ (e.t. 10.12.2019)

ENVY AND JEALOUSY IN ELENA FERRANTE'S MY BRILLIANT FRIEND...

Lect. Ali Hamada
Lect. Ahmad Jasim
University of Mosul, Iraq

Abstract

Envy and Jealousy are dangerous phenomena that obsess many people all over the world in the past and the present. Elena Ferrante's My Brilliant Friend presents these concerns through the prototypical pattern of friendship between two girls, Elena and Lila, the protagonists of the novel.

This research deals with the above-mentioned two concerns and their manifestations in the novel. It aims at defining them and highlighting the way they are presented. By contrasting Elena and Lila, the writer shows the subtle difference between a covetous girl and her better-lucked peer. As far as methodology is concerned, a psychoanalytic approach is adopted to examine and better understand these norms and the way they turn from spontaneity and being a motivation urging pure competitiveness to be pathological, destructive and lethal, leading to destroy people's lives, ruining social relationships and thus affecting society.

Finally, the research is concluded by counting the serious consequences of the concerns. The destructive sides these concerns have and how they function in the context of the lives of people, in general, and these in the novel in particular, are indicated. Also Ferrante's technique and characterization are assessed.

Keywords: Elena Ferrante, novel, envy, jealousy

PHOTOGRAPHY IN THE CONTEXT OF REPRODUCTION OF MYTHOLOGY REVIEW OF GQ MAGAZINE

Aslı ERCİYEŞ TOSUN
Van Yüzüncü Yıl University

Abstract

The photograph which takes place in the center of scientific, cultural and artistic phenomena is a medium that has a social, physiological, technical and aesthetics potential and which has the most interaction with the other arts in the same time. The universe which we live in is surrounded by the photographs which are the visual images that shapes and directs our behaviors, emotions and thoughts. Today, as the photography is a visual shape which records the moments, it also attracts the attention as an important tool of reproduction which is a valid method in every area of the art.

Photograph that can appear in every area of the popular culture has become not only a material which is being global but also one of the basis medium that the culture needs. Photograph which can make everything that belongs to the social, visual and cultural lives as its ingredient and is playing a dominant role in culture as a reproduction form parallel to the digital reforms. Photograph which is formed by the culture and the technology is affecting the world of images that is in the visual culture because of its eclectic and synthetic structure and all kinds of image, discourse, collage, style, manner, analysis and empiric process are gaining functionality in the art of photography and by so contributing the reproduction of visual culture.

No doubt, photography is interested in mythological images closely as a reproduction type. Mythology as an excellent source especially for popular culture, consumption culture and art objects provides exciting, tempting leaned on desire and pleasure and seductive opportunities for the masses by through photography. Therefore mythological figures which reflect the belief to the myths in the past became a restorative tool for the pop icons' image actions by the help of the photography. In this work, the image series of pop icon Rihanna in which she is in Medusa appearance by Mariano Vivanco for the special edition of the man magazine GQ for its 25. Years.

The photograph that is used in this work draws the attention both as a sample to the reproduction of the mythology leaned on consumption pleasure and seduction and also as a tool which strengthens the image work of the artist.

Keywords: Photography, mythology, image, reproduction

MİTOLOJİNİN YENİDEN ÜRETİLMESİ BAĞLAMINDA FOTOĞRAF GQ DERGİSİ İNCELEMESİ

Özet

Bilimsel, kültürel ve sanatsal olguların odağında yer alan fotoğraf aynı zamanda sosyolojik, psikolojik, teknik ve estetik potansiyele sahip ve diğer sanatlarla en fazla etkileşim halinde olan bir medyumdur. İçinde yaşadığımız evren davranışlarımızı, duygularımızı ve düşüncelerimizi biçimlendiren, yönlendiren görsel imgeler olan fotoğraflar tarafından kuşatılmıştır. Günümüzde fotoğraf anları kayıt altına alan görsel bir biçim olmasının yanı sıra

sanatın her alanında geçerli bir yöntem olan yeniden üretimin önemli bir aracı olarak da göze çarpmaktadır.

Görsel kültürün her alanında kolaylıkla karşımıza çıkabilen fotoğraf hem küreselleşen bir malzeme hem de kültürün ihtiyaç duyduğu temel medyumlardan birisi haline gelmiştir. İçinde bulunduğu toplumsal, görsel ve kültürel yaşama ait herşeyi malzemesi haline getirebilen fotoğraf teknolojik ve dijital ilerlemelere paralel olarak yeniden üretim biçimi olarak kültür içerisinde başat bir rol oynamaktadır. Kültür ve teknoloji tarafından biçimlendirilen fotoğraf eklektik ve sentetik yapısı dolayısı ile görsel kültür içerisinde yer alan imajlar dünyasını da etkilemekte ve her türlü görüntü, söylem, kolaj, stil, tarz, analiz ve deneysel işlem fotoğraf sanatı içerisinde işlevsellik kazanarak görsel kültürün yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır.

Kuşkusuz bir yeniden üretim biçimi olarak fotoğraf mitolojik imgeler ile yakından ilgilenmektedir. Özellikle popüler kültür, tüketim kültürü ve sanat eserleri için mükemmel bir kaynak olan mitoloji fotoğraf aracılığıyla kitleler içinde heyecan verici, arzu ve hazza dayalı baştan çıkarıcı, ayartıcı olanaklar sağlamaktadır. Bu nedenle geçmişte mitlere olan inancı yansıtan mitolojik figürler fotoğraflar aracılığıyla günümüzde pop ikonları için imaj çalışmasını güçlendiren bir malzeme haline gelmiştir. Bu çalışmada Mariano Vivanco tarafından erkek dergisi GQ' nun 25. yılına özel gerçekleştirdiği pop ikonu şarkıcı Rihanna' yı medusa kılığına soktuğu imajlar serisi incelenecektir.

Çalışmada kullanılan fotoğraf tüketimsel hazza ve ayartmaya dayalı mitolojinin yeniden üretimine bir örnek hem de imaj çalışmasını güçlendiren bir malzeme olarak göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Mitoloji, İmaj, Yeniden Üretim

DİJİTAL MEDYANIN SAYFA TASARIMINA VE OKURA ETKİSİ[1]

Prof. Dr. İlhan Özkeçeci
Yıldız Teknik Üniversitesi
Ar. Gör. Amine Refika Zedeli
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Özet

Gutenberg'in matbaayı icadıyla başlayan sayfa tasarımlarının çoğaltılması yöntemi kitaplara ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu buluş Rönesans ve Reform hareketlerinin başlamasına etki etmiştir. Sanayi Devrimi ile gelişen teknolojide makineleşme ile hızlanan üretim, gazetecilikte ve dergi basımında tirajların artmasına neden olmuştur. Hız kazanan hayat okurun daha kısa zamanda dergi, gazete gibi haber alma yöntemlerine ulaşmasını sağlamıştır. Fotoğraf teknolojisinin gelişimi sayfa tasarımlarına farklı bir boyut kazandırmıştır. Bilgisayar teknolojisiyle enformatik döneme geçiş, sayfa tasarımlarını analogtan dijitale dönüştürmüştür. İnternetle birlikte dijital medyanın kullanımının artması sayfa tasarımlarını tamamen değiştirmiştir.

Dijital medyada sayfa tasarım öğeleri, statik metinler dışında bağlantılar, videolar, ses ve hareketli görüntülerden oluşan interaktif bir yapıdadır. Giriş, gelişme ve sonucun sıralı olmadığı hipermetinlerden oluşan bir hiperortamdadır. Günümüz dijital medyasında metin sadece yazara bağlı değildir. Okur, dijital medya sistemin yönlendirmesiyle medyada gezinmeler yapar ve içeriğe dahil olur. Okur, e-dergiler, web sayfaları dışında özellikle sosyal medya platformlarında, hipermetinlerden oluşan sayfa tasarımlarında ekleme, genişletme yaparak metni biçimlendirir. Yeni medya cep telefonu, tablet ve bilgisayar gibi cihazlardan her zaman ve yerde ulaşılabilme özelliğiyle okurun okuma alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Ayrıca gömülü medya olarak şehir içinde açık ve kapalı mekanlarda yer alan bilgi kioskları da farklı bir bilgi edinme yöntemi olarak kullanıcının karşısına çıkar.

Okurun internet ve dijital cihazların verdiği kullanım rahatlığıyla iletişim kurma, haber alma imkanını her an yapabilmesi onu dinamikleştirir. Geleneksel medyadan farklı olarak dijital medyanın sayfa tasarımları okurun her an ulaşabilmesi yönüyle gündelik hayatının bir parçası olur ve günlük yaşantısını yönlendirebilen bir yapıya sahiptir.

Yeni iletişim sistemleri, farklılıkları barındırması, çok biçimliliği ve çok yönlülüğü sayesinde bütün ifade biçimlerini kapsamaktadır. Bu durum yeni medya araçlarını daha etkin ve etkileyici yapar. Dijital medyanın uygulamalarında kullanılan hiperortamdan oluşan birbirine her an bağlı olan bu merkezsiz yapı birbirine her an temas ederek inşa edimektedir. Çeşitli teknolojik araçlar vasıtassıyla interaktif deneyimler, bu çağın insanlarının hayatının her zaman içindedir. İnteraktif deneyimler insan hayatını kolaylaştırırken aslında bu teknoloji kullanıcılarının yaşam tarzlarını da etkilemektedir. Kullanıcılar tarafından içselleştirilen teknoloji, bilgi alma yöntemleriyle günlük hayattan eğitime kadar her alanda mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Sayfa Tasarımı, Dijital Medya, Okur

[1] [1] Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalında sürdürülen "Günümüzde Kent Meydanlarında Bir Etkileşim Yöntemi Olarak Kiosk:İnteraktif Tasarım Uygulaması" isimli sanatta yeterlik tez çalışmasından türetilmiştir.

THE EFFECT OF DIGITAL MEDIA ON PAGE DESIGN AND READER

Abstract

Gutenberg's method of duplication of page designs, which began with the invention of the printing press, facilitated access to books. This invention has influenced the onset of the Renaissance and Reform movements. Production accelerated by mechanization in the technology developed by the Industrial Revolution, led to increased circulation in journalism and magazine printing. Life gained momentum and enabled the reader to reach news-taking methods such as magazines and newspapers in less time. The development of photographic technology has brought a different dimension to page designs. The transition to informatics with computer technology has transformed page designs from analog to digital. The increase in the use of digital media with the Internet has completely changed the page designs.

In digital media, page design elements are interactive, consisting of links, videos, audio, and moving images other than static text. Introduction is a hypermedia of hypertexts in which development and outcome are not ordered. In today's digital media, text is not only dependent on the author. The reader navigates the media with the guidance of the digital media system and becomes involved. Readers, e-magazines, web pages, especially on social media platforms, hypertexts, page designs, adding, expanding and formatting text. The new media has changed the reader's reading habits with the ability to be accessed from devices such as mobile phones, tablets and computers anytime and anywhere. In addition, as an embedded media, information kiosks that are located in indoor and outdoor spaces in the city are presented to the user as a different method of acquiring information.

The fact that the reader is able to communicate and receive news with the ease of use of the internet and digital devices makes it dynamic. Unlike traditional media, the page designs of digital media become a part of daily life in terms of the reader's reach at any moment and have a structure that can direct the daily life.

New communication systems cover all forms of expression thanks to their diversity, versatility and versatility. This makes new media more effective and impressive. This centerless structure, which is connected to each other at any moment, consists of a hypermedia used in the applications of digital media and is constructed by contacting each other at any time. Interactive experiences through various technological tools are always in the lives of the people of this age. While interactive experiences make human life easier, this technology also affects the lifestyles of its users. The technology, which is internalized by users, is available in all areas from information to daily life to education.

Keywords: Page Design, Digital Media, Reader

1. Kağıt Teknolojisinden Medyaya

1.1. Kağıt Teknolojisi Neleri Getirdi

İlk kağıdın M.S. 105 yılında Çin'de üretildiği kabul edilmektedir. Çinlilere komşu olan Uygurlar da kalıp baskıyı, kâğıdı kullanmıştır. Uyguların sade bir alfabeleri vardı. Böylece ayrı ayrı kesilmiş harflerle baskı tekniğinin ortaya çıkması için tüm şartlar hazırdı. Bu uygun ortam içinde onların matbaa tekniğini bulduklarını gösteren somut veriler vardır: Kan-su bölgesinde Tung-Hunang'da bir mağarada tahtadan bazı Uygur matbaa harfleri ve Uygurca bazı kitaplar ele geçirilmiştir. Bunların, M.S. 700–900 yıllarına çıktığı anlaşılmıştır. Çinliler bu tekniği 11. yy da onlardan alıp demirden harfler yaparak geliştirmişlerdir. Daha sonra

Japonya'ya ve Orta Asya'ya yayılmıştır. Japonya'da kağıt gündelik hayatın bir kültür öğesi haline gelmiştir. 751 yılındaki Talas Savaşından sonra Çinli esirlerden kağıt yapımı öğrenilerek Araplara, ordan 12. ve 13. Yüzyılda Avrupa'ya geçmiştir.

Gutenberg'in tipo baskı yöntemiyle ilk baskıyı yapması yeni bir döneme geçişin ilk adımlarıdır. 1500'lü yıllarda modern matbacılığın yaygınlaşması, kağıt tüketimini de artırmıştır. O yıllarda Avrupada'ki 300 kentte 1700'den fazla matbaa bulunmaktaydı.

Matbaanın ürünleriyle başlayan yazıcı (katip) kültüründen basımcı kültürüne geçiş ile ortaya çıkan kültür dönüşümü sonucunda modern çağın insanı ortaya çıkar. (Dölen, 128, 2015)

Kağıt, insanoğlunun düşünme yetisini, öğrenme alışkanlıklarını, bilgiyle olan iletişimini ve dünyayı algılama biçimini geri dönüşü olmayan etkililikle farklılaştıran bir buluş olmuştur. (Odabaş ve Akkaya, 75, 2017) İşitsel değil görsel yayılmaya başlayan bilgi, söylenti olmaktan çıkarak aracısız olarak direkt okunarak edinilmeye başlanmıştır. Bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve kitapların baskı sayısının artmasıyla birlikte ucuzlaması, bilgi akışını sürekli ve kesintisiz hale getirmiştir. Sadece soylular ve din adamlarının tekelinde olan denetimler yıkılarak yeni bir ortam, kamuoyu oluşmuştur.

1.2. Gutenberg'ten Medyaya

1455 yılında Johann Gutenberg'in 42 satırlık İncil'i basması durdurulamayan bir gelişmenin başlangıcıdır. Rönesans ve Reform hareketlerinin temeli sayılan bu gelişme bütün dünyanın değişim hızını etkileyen bir teknolojidir.

Resim 2. Jerome's Epistle to Paulinus from the British Museum's 1454 Gutenberg Bible

Her yeni çıkan teknoloji beraberinde yeni meslekler getirip bazı meslekleri yok etmiştir. Modern matbaanın icadıyla yazı ile bağlantılı meslek sahiplerinde artma meydana gelmiştir. Kitap basımının hızlanması o günlerde yeni tartışmalara yol açmıştır. İngiliz şair Andrew Marwell (1621-1678) 1672 yılında 'Hey Matbaacılık! İnsanlığın huzurunu nasıl da bozdun! (Briggs, Burke, 2011, 28) diye yazmıştı. 17. Yüzyılda gazetelerin ortaya çıkışı kaygıları daha da arttırmıştır.

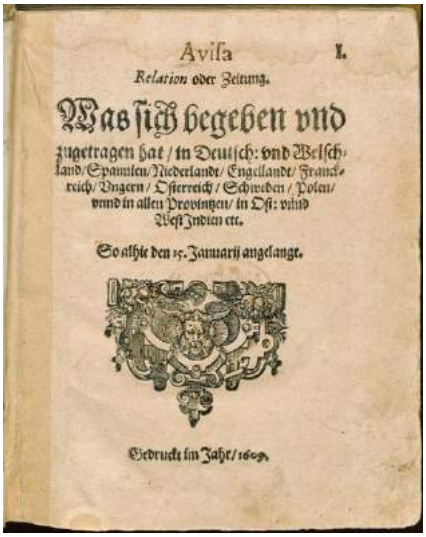
Avisa I.
Relation oder Zeitung.
Was sich begeben vnd
zugetragen hat / in Deutsch: vnd Welsch-
land/ Spanien/ Niederlande/ Engelland/ Franck-
reich/ Vngern/ Oesterreich/ Schweden/ Polen/
vnnd in allen Provintzen/ in Ost: vnnd
West Indien etc.
So alhie den 15. Januarij angelangt.
Gedruckt im Jahr/ 1609.

Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sırasında ekonomik koşulları gittikçe daha da ağırlaşan Almanyada, geçim sıkıntısı nedeniyle yaşam mücadelesi veren halk, ülkelerinde ve komuşlarında meydana gelen olayları öğrenme ihtiyacı duymuştur.

Bu şartlar Almanya'da gazeteciliğin doğmasına neden olmuştur. Bugünkü anlamda ilk gazete 1609'da Strasbourg'da haftalık olarak Almanca yayınlanan (Avisa, Relation oder Zeitung)'dur. Gazete genel olarak dış politika ve savaşlarla ilgili haberler vermektedir. (İnuğur, 57,1982)

Resim 3. 1609, Avisa Relation oder Zeitung

İlk sayısında, sayfaları dünyanın dört bir yanındaki pek çok ülkeden haber içerir.

18. Yüzyılda günlük, haftalık, iki haftalık gazeteler, aylık, 3 aylık süreli yayınlar gündelik yaşamın geçici belgeleri olarak matbaayı gündelik yaşamın bir parçası haline getirir. Gazete ve dergiler okuyucuların tutum ve davranışlarını biçimlendirebilen bir etkiye sahip olmuştur. Gazeteler Fransızcada ilk kez 1750'li yıllarda, İngilizce'de 1781 ve Almancacada 1793 yılında kullanılan bir terim olan kamuoyunun doğuşuna katkıda bulunmuştur. (Briggs, Burke, 2011, 79) Matbaa bu anlamda kamusal alanın genişlmesinde önemli bir rol teşkil etmiştir.

Matbaa pratik bir imkan haline geldiğinde sıradan insanların kendi yaşam ve deneyimlerinin ötesinde bilgi edinme kapasitesi –ve hakkı- konusundaki ve kamusal bilginin üretileceği görüş noktası konusundaki mevcut düşünceleri sarsmıştır. (Mutlu, 75, 2005)

Medya terimi kullanılmaya başlamadan önce kitapçılar okuyu ile yazar arasındaki "aracılar"dır. Basılı medya, özgür basın çağrılarıyla başlayan Fransız Devrimi'nde önemli bir aracıdır. 1789 devriminden önceki son altı ay içinde en azından 250 yeni gazete kurulmuştur.

Sanayi Devrimiyle birlikte hızla gelişen teknoloji ve etkisiyle Dadaizm, Fütürizm gibi akımlar, tasarımlarında hızı ve mekanikliği gündeme getirerek teknolojiye övgü yapar. Dadaizm daha sonrasında Fluxus, Sürrealizm gibi akımları da etkilemiştir. Alman Bauhaus ekolü "tasarım işlevi destekler" mottosuyla tüm dünyayı etkisi alan bir ekol olmuştur.

Teknolojik gelişmeler sonucu sanayi devrimiyle birlikte iletişim imkanları genişler. Demiryolu ve buharlı gemi iletişimi hızlandırarak mesafeleri azaltır. Daha sonra dönemin yeni medyası telgraf, telefon, radyo, fotoğraf, sinema iletişimi farklı boyutlara taşır. Elektroniğin gelişmesiyle birlikte televizyon, video, bilgisayar ve en sonunda dijital ağ sisteminin oluşmasıyla, İnternet'in ortaya çıkması iletişime yeni kimlikler kazandırmıştır. Basılı medyanın yanında dijital medya da ortaya çıkmıştır.

Kitle iletişim araçları ile oluşturulan mesajlar ve imgeler sistemi paylaşıma girmiştir. Araçlar ile bir "kamu oluşturma" durumu ortaya çıkmıştır. Böylelikle toplumda ve dünyada kamusal bir etkileşim meydana gelmiş, ortak iletişim akıntıları olmuştur. Kısa süreler içinde bilgi yayılmaya başlamıştır.

Kitle iletişim araçları –matbaa, film, radyo, televizyon- kurumsal perspektifler sunarlar, yani kendi simgeler ve imgeler seçme, bileştirme, kaydetme ve paylaşma tarzlarını sunarlar.

(Mutlu, 93, 2005) Bunlar kitle üretiminin sonuçlarıdır ve sanayi düzeninin kültürel kodlarıdır. Dijital gelişmeler ile birlikte değişen kitle araçları yeni kültürel kodlar oluşturmuştur. Bu kültürel kodlarda çift yönlü bir etkileşim oluşturmaktadır.

Gutenberg Galaksisi kitabında Marchall Mcluhan, matbaadan şöyle bahseder; Gutenberg tipografisi dünyayı doldurdukça, insan sesi kısıldı, susturuldu. İnsanlar, tüketiciler olarak sessizce ve edilgence okumaya başladı. (Mcluhan, 349, 1999) Edilgen olarak başlayan bu serüven birbirini izleyen teknolojik gelişmeler ile interaktif bir deneyimin ön adımlarıdır sadece. Günümüz etkileşimli okuma deneyimine ulaşabilmek için önce tek yönlü okuma deneyiminin tecrübe edilmesi gerekmiştir.

2. Yeni Medya ve Okur

2.1. Dijital Medya

Yeni medya terimi kendisinden önce var olan bir medyayı, ve bu medyadan farklı özellikleri olan bir medyayı işaret eder. Yeni kavramıyla kastedilen teknolojidir. Ancak yeni gelen teknolojiyle birlikte yeni iletişim yöntemleri oluşur, yeni iletişim yöntemleri yeni içerikleri destekler ve bu içeriklere yeni yöntemlerle erişim sağlanır. Bu nedenle yeni medya ile iletişim araçlarının günümüze özgü olanları nitelendirilmektedir.

Yaygın erişim, aktif işbirliği olanakları ile düşürülebilen maliyet, interaktif olabilme becerisi, başka bilgilere elektronik bağlantı olanağı, zaman ve mekan sınırlamalarının ortadan kaldırılabilmesi ya da esnetilebilmesi teknolojinin bilgi dünyasına kattığı zenginliklerdir. (Odabaş ve Akkaya, 81, 2017)

Dijital medya ise her türlü veriyi, metni, sesi ve görüntüyü birleştiren ve bütünleştiren, dijital formatta depolanan ve dijital, ağ ortamından giderek daha fazla dağıtılan medya içerik biçimleridir. Farklı formatlarda oluşturulmuş halihazırda mevcut bulunan medya içeriğinden (basılı metin, fotoğraf, film, kaydedilmiş müzik, televizyon) geliştirilmiş ve türetilmiştir.

Basılı medyadaki teknoloji kağıt iken dijital medyada, dijital olan bütün iletişim araçlarıdır. Dijital medyayı basılı medyadan ayıran faktörler; erişim cihazları, erişime aracılık eden yazılımlar ve içeriktir.

2.2. Hiperortam Sayfa Yapısı ve Okur İlişkisi

Dijital medyanın gelişmesinin önemli bir unsuru, yeni medyanın sunduğu kapasitelere dayanan yeni içerik geliştirme ve hikaye anlatım modlarının keşfi olmuştur. Metin tabanlı medyada, hipermetinönemli bir unsurdur. Hipermetin terimini ilk kez, 1945 yılında V. Bush tarafından kullanılmış ve 1965 yılında Amerikalı sosyolog ve filozof Ted Nelson tarafından geliştirilmiştir.

Hipermetin “world wide web”in temel unsurlarındandır. HTML, World Wide Web üzerinde hiper metin yayınlanması için evrensel bir dildir.

Hiper metinlerin önemli bir özelliği, okuyucunun tercihine büyük ölçüde bağlı olarak, elektronik metnin sıralı olmayan bir şekilde düzenlenebilmesi için okuyucular ve yazarların hipermetin bağlantılarından yararlanmasına izin vermesidir. (Jones ve Hafner, 36, 2012)

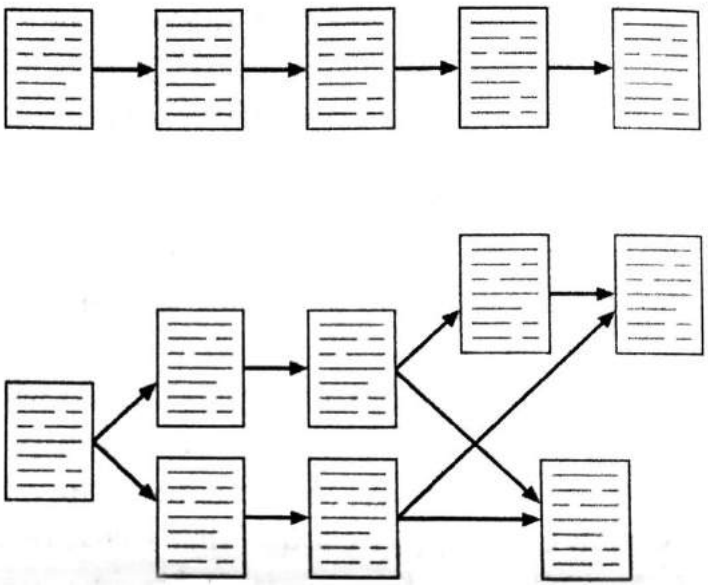

Resim 3. Doğrusal metin ve hipermetin tipik yapıları

Basılı medyadaki metinler genel olarak doğrusaldır. Hipermetinler ise diğer elektronik metinlere hiperlinklerle bağlanan yine elektronik metinlerdir. Hipermetinler bir sıralamadan öte bir ağ içerisinde yapılandırmayla mevcuttur. Bu sistemle, farklı sayfalara erişim sağlanır.

Saussure'e göre dilin atomik öğesi olan göstergenin birinci özelliği uzlaşımsal olmasıdır. Dilsel gösterge nedensizdir. Yani gösteren ile gösterilen arasında zorunlu bir bağ yoktur. (Rutli, 56, 2016) Göstergeler karşılıklı olarak birbirine göndermeler yapar, ve bu şekilde göstergeler birbirine referans olabilir ya da arasındaki fark anlaşılır.

Yapısökümü kuramını oluşturan Jacques Derrida, Saussure'un tespitlerinden yola çıkarak metinde özne fikrini zayıflatır. Batı uygarlığını yöneten merkezcil düşünce mantığını eleştirir. Yapısökümcü metin okuma yönteminde metinde öne çıkarılmış bir kurucu merkez bulunmaktadır. Metinler birbirine göndermeler yapabilir. Merkezcil, sadece yazara bağlı bir metin anlayışı yoktur. Derrrida yapısöküm tekniğinde, yazara ait orjinal bir fikiri savunmaz, metinler arası göndermelere işaret eder. Hipermetinlerdeki dallanan yapı tam da buradaki tanıma uygundur. Hipermetinlerde doğrusal ve merkezci olmayan genişleyen bir yapı mevcuttur. Hipermetinlerde okur da yazar konumuna geçebilir. Metinler, etkileşimli bir sürecin bağlantılı öğeleridir.

Roland Barthes, "Yazarın Ölümü" adlı meşhur makalesinde, yazarın dilin söylediğini aktaran bir araç olduğunu belirtir. Makalede yazarlığın ölümüne işaret edilerek; okuyucuların da en az yazarlar kadar anlatıların yaratıcıları olduğu vurgulanmaktadır. Barthes'a göre, okurun doğumu, yazarın ölümü pahasına geçekleşmelidir (aktaran Narin, 88, 2015). Günümüz hipermetinler tam da bu görevdedir. Hipermetin okuyuculara kendi yollarını oluşturma konusunda daha fazla esneklik sağlar, hiper metin okuyucuları seçimler yaparak ve doğrusal olmayan, dallanma tarzında okumalar yaparlar. Aynı zamanda okuyucu blog gibi sitelere yorum bırakarak içeriğe dahil olabilirler. Hiperortam, okuyucuların yazarla etkileşime girmelerini sağlar. Metni sadece yazar yazmaz. Okuyucu metnin içinde aktif bir rol oynar. Geleneksel medyada ise okuyucu metine dahil olamaz, etkileşim içerisinde değildir ve doğrusal bir okuma yapmak zorundadır.

Hipermetin belgesinin yazarı, okuyucu için metinlerden seçim yapabilmelerine imkan sağlayan seçeneklerden meydana gelen bir ortam oluşturur.

Hipermetinler ile bilgiye ulaşmak, metin oluşturmak, satın alma işlemi ve gezinmek için etkileşimli bir süreçtir.

Hipermetindeki sistem için bir web sitesinin ana sayfası örnek verilebilir. Çoğu zaman, böyle bir ana sayfa, her biri okuyucuya seçim yapabileceği farklı bir yol sunan bir dizi bağlantıdan meydana gelir. Okuyucuyu farklı sekmelere yönlendirir.

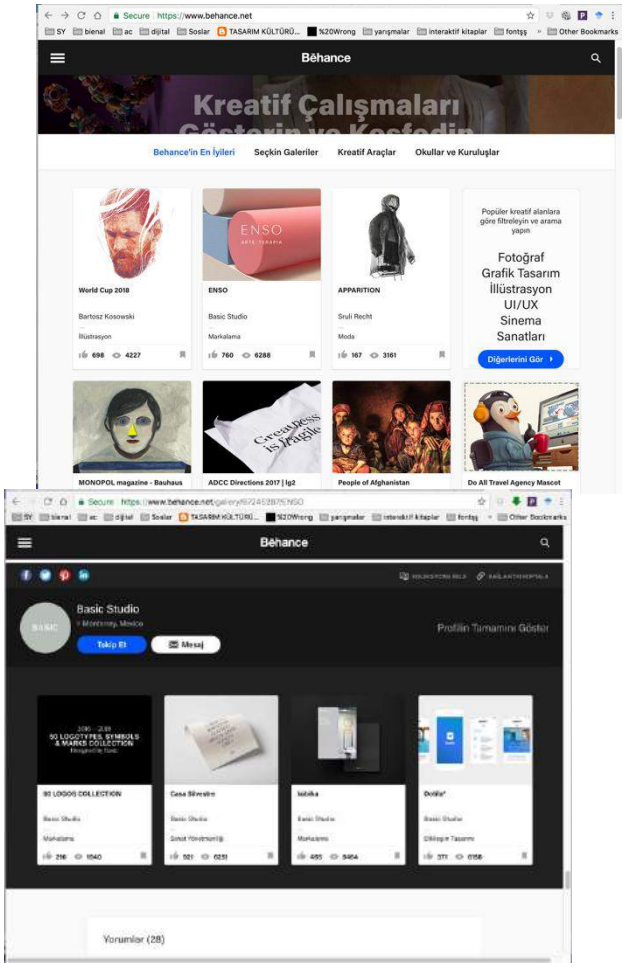

Resim 4. Hiperlinkler ile farklı sayfa seçenekleri sunun bir hiperortam olarak web sitesi, wwwbehance.net

Hipermetin, yazarlara da yeni fırsatlar sunar. Hipermetin, yazarların kendi iddialarını desteklemek ve detaylandırmak için metinlerini internetteki diğer metinlere bağlamasına izin verir. Bu şekilde, yazılarını elektronik metinlere erişilebilir kılacak şekilde bağlayan yazarlar, önceki metinleri tutarlı bir şekilde referans gösterebilir ve ekleyebilir.

Hipermedya, hipermetin, ses, video, animasyon, etkileşimli uygulamalar gibi formatların birarada bulunduğu ve birbirleri arasındaki erişim bağlantısının doğrusal olmadığı bir ortamdır. Geleneksel medyada ses, hareketli görüntüden yararlanılamaz, sayfa tasarımları da baskıya yönelik kağıt malzemesine göre tasarlanır. Ama dijital ortamda, hareketli görüntü ve ses, video, kullanılan medyumun bir parçasıdır. Medyumun araçları ve öğeleri tasarımı kendi sistemi içerisinde efektif kullanabilmeye imkan verir. Dijital ortamın araçları da

geleneksel medyada kağıt teknolojisi kullanılarak oluşturulan medyumdan farklıdır. Kağıt yerine piksellerden oluşan bir ekran söz konusudur. Ekran çözünürlükleri ve büyüklükleri farklı çözünürlüklerdedir. Bitmap tabanlı bir cihazdan okumak için kullanılması gereken fontlar, fotoğrafların ve videoların çözünürlüğü, farklı olarak ikonlar, vurgulama yöntemleri hepsi basılı medyadan ayrılır.

2.3. Geleneksel Medyadan Günümüz Medyasına Değişen Sayfa Tasarımı ve Okur

Aslında günümüzde yaşanan yeni medya ile ilgili tartışmalar her yeni çıkan medya için tarih boyunca yaşanmıştır. Alışana kadar devam eden tartışmalar, eskiye özlem, yeniyi kabullenememe durumu teknolojik araçların verimli kullanabilmeyi sağlamak ile birlikte o aracı etkin kullanma yolunda adımlar atmaya yönlendirecektir.

Günümüzde sayfa tasarımlarının, sadece basılı dergi ve gazetelerde değil dijital dünyada da varolarak günlük yaşantıları etkileyen bir faktör olduğu gerçeği idrak edildiğinde sayfa tasarımları daha kaliteli olma yoluna girmiştir. Önceden basılı bir derginin internetteki formatı, o dergiyi sadece pdf formatına çevirerek aynı sayfa düzenlemesiyle cep teleefonu, web, tablet için servis etmek iken, artık kullanılan farklı çözünürlükteki araçlara en uygun tasarımlar uygulanmaktadır. Okuyucu artık daha bilinçli ve farkındalığı yüksektir. Basılı medyadaki sayfa tasarımlarının aynısını dijital medyada kullanan kurumlar yeni medyada yer edememektir. Okuyucu tercihleriyle olması gereken sayfa tasarımları için medyayı da yönlendirmektedir.

Sanayi devrimitle başlayan hız, günümüzde hayatı yön veren bir etken olmuştur. Dijital medyadaki sayfalar da okurun hızına yetişebilen tasarımlardan meydana gelmedilir. Ekrandan okunduğu zaman, göz gezdirme ve tarama, anahtar kelimeleri fark etme, bir defalık okuma, doğrusal olmayan şekilde okuma ve daha seçici okumaya ağırlık verildiği gözlemlenmiş, derinlemesine ve odaklanmış okuma için daha az vakit harcandığı görülmüştür. (Lui, Z. 2005: 700) Sayfa tasarım yapısı dergi ve gazetelerde kullanılan sütun, renk, tipografi anlayışından farklı olarak kendi medyasının doğasına uygun bir yapı geliştirir. Gün içinde hızla akıp giden zamana karşı sadece görsel ile değil video ve ses ile de desteklenmelidir.

3. Sonuç

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında doğanlar için teknoloji bir ihtiyaçtır. Dijital cihazlar gündelik hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Sürekli internet ortamında bulunan bu nesil için aynı anda birçok işlev gerçekleştirmek doğal bir yaşama şeklidir. Bilgisayar, internet gibi ortamlar bu neslin kültürüdür. Bu teknolji kültürüyle yetişen nesile dijital yerliler denir. Dijital yerlilerin okuma alışkanlılıkları da farklılık gösterir. Teknolojiye sonradan adapte olan dijital göçmenler gibi doğrusal bir okuma alışkanlığına sahip değildirler. Okuma alışkanlıkları gibi bilgisayarda, internette hatta günlük hayatlarında yaptıkları her hangi bir işte de doğrusal olmayan aynı anda birden fazla çoklu görevler yapmayı severler. Tek seferde bir şey öğrenmek dijital yerliler için sıkıcı olacaktır. İnternet tarayıcılarındaki sekmelerde olduğu gibi okuma yaparken nasıl sekmeler arasında geziniyorlarsa günlük hayatlarında da aynı dijital ortamdaki gibi birden fazla işle meşgul olurlar. Bu durum onlar için normal bir yöntemdir. Bu sebeple dijital yerlilere multidisipliner okuma yöntemleri sunmak yanlış olmayacaktır. Multidisipliner bir sistemde kullanılan doğru yöntemler dijital yerlilerin yaşam standartlarıyla uygun bir çerçeve çizecektir.

Günümüzde dijital platformlar ile boş zamanlar doldurulmaya çalışılır. Dijital imajlar ile "edutainment", Türkçe "eğlendirerek eğitme" yöntemiyle eğitsel mesajlar verilebilir. Doğru sayfa tasarımıyla oluşturulan yapı dijital yerlilerin ortamı olan hiperortamda sağlanabilir.

Çoğul iletişim biçimlerinin dijitalleşmiş, ağlar oluşturmuş bütünlüğüne dayalı yeni iletişim sisteminin temel özelliği, bütün kültürel ifadeleri kapsaması ve aktarmasıdır. (Castells, 499, 2008)

Yeni iletişim sistemi tam da farklılıkları barındırması, çok biçimliliği ve çok yönlülüğü sayesinde bütün ifade biçimlerini kapsayabilen, bütünleştirebilen bir sistemdir. Dijital medyanın interaktif olan bu özellikleri eğitime adapte edilebildiğinde günümüz nesli için öğrenmek daha eğlenceli ve anlamlı olabilecektir. Bundan yirmi sene önce kullanılan metodlar artık günümüz öğrencileri için bir anlam ifade etmemektedir. Eğitimcilerin öğrenciler için etkili bir eğitim yöntemi sunması dijital yerlilerin yaşam biçimlerini, dijital kültür koduyla yetiştiklerini kabullenmekle başlayabilir.

Gelecekte dijital medya hayatımızda daha çok yer kaplayacaktır. Gündemi ve okuru daha çok yönlendirecektir. Bu yönlendirme boş zamanlarda yapılan etkileşimin ötesinde eğitim ve kültürel kazanım sağlanmasına hizmet ettiği zaman anlamlı olabilecektir.

Hipermetinin doğrusal olmayan yapısı, farklı medyalarla kullanımıyla birlikte eğitim, dokümantasyon ve pazarlama için kuvvetli bir bağlantı olabilir. Animasyon, geleneksel pencereleme sistemlerinde, özel amaçlı uygulamalarda veya multimedya sistemlerinin bir parçası olarak görselleştirmeye yardımcı olmak için kullanılabilir. (Dix ve diğerleri, 787, 2004) Dinamik web içeriği, tarayıcıda çalışan etkileşimli sayfaları içerebilir. Web sayfaları şeklinde çoklu ortam üretimi artık pek çok kullanıcı için uygun ve herkesin görebileceği tasarımlar hazırlamanın iyi bir yoludur.

Kaynakça

Briggs, Asa, Burke, Peter (2011). Medyanın Toplumsan Tarihi Gutenberg'ten İnternete… çev: Yolsal, Ümit Hüsrev, Uzun, Erkan, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 28.

Castells, Manuel. (2008). Enformasyon Çağı: Ekomomİ, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi, 1. Cilt, 2. Basım, çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 499.

Dix Alan, Finlay Janet, Gregory D. Abowd, Beale Russell, Human-Computer Interaction, Third Edtion, Pearson, Prentice Hall, United Kingdom, 787

Dölen, Prof. Dr. Emre (2015). Dünyada ve Türkiye'de Kağıtçılığın Tarihçesi, Seka Kağıt Müzesi Yayınları, Kocaeli. 128

Flew, Terry (2002). New Media An Introduction, Oxford University Press, Avustralya. 100.

İnuğur, M. Nuri (1982). Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Jones, Rodney H. Hafner, Christoph, A. (2012) Understanding Digital Literacies A Practical Introduction, Routledge, USA.

Liu, Z. (2005). Reading Behavior in the Digital Environment: Changes in Reading Behavior Over Past Ten Years. Journal of Documentation, 61(6), 700-712.

Mcluhan, Marshall (1999). Gutenberg Galaksisi Tipogafik İnsanın Oluşumu, çev: Gül Çağalı Güven,YKY, İstanbul, 349.

Mutlu, Erol. (2005). Kitle İletişim Kuramları, Ütopya Yayınevi, Ankara. (75)

Narin, Fatma Bilge. (2015) İnternet Gazeteciliğinde Hipermetinsellik: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.

Odabaş, Hüseyin, Akkaya, Mehmet Ali. (2017). Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri, Hiperlink Yayınları, İstanbul. 75

Rutli, Evren Erman (2016). Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, Temaşa, Temmuz 2016, Sayı:5, Derrida'nın Yapısökümü, Erciyes Üniversitesi, Kayseri. 56.

WOLLSTONECRAFT'IN ERDEM ETİĞİ ÜZERİNE

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Soysal
Süleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Mary Wollstonecraft en ünlü yapıtı *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* ile 18. yüzyılda feminist felsefenin güçlü temsilcilerinden biri olmuştur. Onun feminist felsefesi üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ama ben bu sunuşta onun feminist düşüncesini değil, feminizminin altında yatan etik kuramını inceleyeceğim. Wollstonecraft'ın kadın hakları savunusunun temelinde cinsiyetten bağımsız bir etik kuramı bulunmaktadır. Bu sunuşta Wollstonecraft'ın kuramının yalnızca iki temel ilkesi üzerine yoğunlaşacağım. Bu ilkeleri kısaca şu şekilde formüle edebilirim: 1. Erdem aklın çalışmasının bir ürünüdür. 2. Erdemin edinilmesinde tutkuların önemli bir rolü vardır.

Erdemin akla dayandığı düşüncesi felsefe tarihinde sıkça ifade edilmiş ve savunulmuştur. Ancak Wollstonecraft'ın düşüncesinde aklın salt varlığı erdeme ulaşılmasında yeterli değildir. Wollstoncraft'ın betimlemelerine baktığımızda aklın bazı açılardan bir 'kas'a benzediğini görürüz. Bir kasta olduğu gibi akıl da çalıştırılmazsa tüm gücünü kaybeder, az çalıştırılırsa zayıf kalır. Ancak yeterli, uygun ve düzenli bir çalışma aklın gerçek gücünü kazanmasını sağlar. Aklın bir 'kas'a benzerliğinin başka bir yönü daha vardır. İnsan kendi vücudundaki bir kası kendi gücüyle çalıştırmadıkça o kas gelişmez. Aynı şekilde kişi kendi aklını kendisi çalıştırmadıkça aklının gelişmesi olanaksızdır. Bu yüzden Wollstonecraft aklın çalışmasını sağlayacak zorunlu bazı koşullar olduğunu öne sürer. Bunlar iyi eğitim, profesyonel bir uğraş ya da iş ve toplumsal etkileşim içerisinde yer almaktır.

Tutkuların aklın çalışmasında önemli bir role sahip olduğu iddiası, Wollstonecraft'ın etik kuramındaki en özgün iddiasıdır. Bu iddia yoluyla Wollstonecraft'ın erdem etiği Stoacı etikten ayrılır. Akıl kimi zaman tutkularla girdiği mücadele içinde kimi zaman da tutkuları kararlı bir şekilde takip ederek gelişir. Akıl, tutkular olmaksızın, gelişmek için ne bir ortam ne de gerekli itkiyi bulabilir. İnsanın tutkularını değerlendirebilmesi için özgürlük gereklidir. Wollstonecraft'ın "özgürlük erdemin anasıdır" sözünün içerimlerinden biri de tutkularla ilgilidir.[1] İnsan duygularını değerlendiremiyorsa kendini tanıyamaz, kendini tanımaksızın da erdeme ulaşamaz. İnsanın duygu ve tutkularını tanıması ve hangilerinin takip etmeye değer olduğuna karar vermesi için özgürce eylemesi gerekir ve bu süreçte hata yapacak, üzülecek, acı çekecek ve hayal kırıklıkları yaşayacaktır. Tüm bunlar, gerekli eğitimi almış olması koşuluyla, onu aklını çalıştırmaya zorlayacaktır.

Bu bildiride yukarıda kısaca özetlediğim Wollstonecraft'ın erdem etiğinin iki ilkesinin ayrıntılı bir incelemesini sunacağım.

Anahtar Sözcükler: Wollstonecraft, etik, erdem, akıl, tutkular

[1] Mary Wollstonecraft, *A Vindication of The Rights of Woman*. Londra: Routledge, 2014, s. 62.

ON WOLLSTONECRAFT'S VIRTUE ETHICS

Abstract

Mary Wollstonecraft has become one of the powerful representatives of feminist philosophy in 18. century by his famous work *A Vindication of The Rights of Woman*. There are many studies on her feminist philosophy. But, in this presentation, I will investigate not her feminist thought but her theory of ethics which underlies her feminism. At the basis of Wollstonecraft's defense of the rights of woman, there is a gender-neutral theory of ethics. In this presentation I will focus only on two principles of Wollstonecraft's theory. I can formulate these principles in short as such: 1. Virtue is a product of the exercise of reason. 2. Passions have an important role in the acquisition of virtue.

The idea that virtue depends on reason, has often been expressed and defended in the history of philosophy. But in Wollstonecraft's thought the mere existence of reason is not sufficient for acquisition of virtue. When we look at Wollstonecraft's description, we see that reason is analogous to a 'muscle'. If reason is not exercised, it loses all its power, if it is exercised poorly, it becomes weak, as in the case of a muscle. Only sufficient, proper and systematic exercise enables reason to gain its real power. There is one more dimension of the analogy between reason and muscle. If the person does not exercise the muscle of his/her body by himself/herself, that muscle does not develop. Similarly, it is impossible for reason to develop unless the person himself/herself exercise his/her reason by himself/herself. Accordingly, Wollstonecraft asserts that there are essential conditions that will make reason work. These are good education, professional vocation or occupation and taking part in social interaction.

That passions have an important role in the exercise of reason is the most original claim in Wollstonecraft's theory of ethics. By means of this claim Wollstonecraft's virtue ethics is distinguished from Stoic ethics. Reason improves sometimes in its struggle against passions and sometimes in decidedly pursuing them. Without passions, reason could find neither an atmosphere nor necessary impulse needed for its improvement. Freedom is indispensable in order for a person to evaluate his/her passions. One of the implications of Wollstonecraft's statement that "[l]iberty is the mother of virtue" is related with passions.[2] If a person cannot evaluate his/her emotions, s/he cannot know himself/herself; without knowing himself/herself s/he cannot attain virtue. In order for a person to get to know his/her feelings and to decide which ones are worthy to follow, s/he must act freely and in this process s/he will make mistakes, feel sorry, suffer and have disappointments. All of these compel him/her to train his/her mind on the condition that s/he has taken a sufficient education.

In this presentation I will try to present a detailed investigation of these two principles of Wollstonecraft's virtue ethics, which I have summarized briefly above.

Keywords: Wollstonecraft, ethics, virtue, reason, passions

[2] Mary Wollstonecraft, *A Vindication of The Rights of Woman*. London: Routledge, 2014, p. 62.

THE COMPARISION OF MARRIAGE SATISFACTION AND PSYCHOLOGICAL HARDINESS LEVELS OF MARRIED WOMEN ACCORDING TO STATE OF EXPOSURE TO VIOLENCE

Pınar Bozyel
Prof. Dr. BanuYazgan İnanç
Toros University

Abstract

In the study, the aim was to compare marriage satisfaction and psychological hardines levels of married women as related to the state of exposure to violence.

In the research a comparative survey model with a descriptive method is used. The study group was selected using snowball sampling from the married women living in Mersin Municipality boundaries. The study group consisted of 194 married women having minimum age of 25 years. Fifty-eight of the participants were exposed to psychological violence by their husbands and 57 were subjected to both psychological and physical violence. The comparison group consisted of 79 non exposed to any type of violence women.

In this study, Psychological Endurance Scale and Marital Satisfaction Scale were used to measure the psychological resilience and marital satisfaction levels of the participants, and the personal information form prepared by the researcher in accordance with the purpose of the study was used to determine the demographic information.

The t-test was used to compare the relationship between the level of marital satisfaction and psychological resilience between the two groups. According to the results of the study, a significant difference was found between the family subscale scores of the Marital Satisfaction Scale of married women who were exposed to violence and who did not. Also a significant difference was found between the scores of the sexual satisfaction subscale of the Marital Satisfaction Scale of married women who were exposed to violence and who did not. On the other hand, it was found that there was no significant difference between self-subscale scores of comparison group and the study group. According to the findings, it was observed that the scores of the self-determination subscale of the psychological resilience scale were lower in women who were exposed to violence and higher in women who were not exposed to violence. No significant difference was found between the scores of psychological resilience scale, challenge subscale scores of married women who were exposed to violence and the scores of women who were not exposed to violence. Control subscale of psychological resilience scale scores were higher in non-violent women and lower in non-violent women.

Findings were discussed in acoordance with hypotheses.

Keywords: Marriage, Marriage Satisfaction, Psychological Endurance, Violence, Physical Violence, Psychological Violence.

ROMANTİK İLİŞKİLERDE PSİKOLOJİK ŞİDDETİN KADINLARIN BENLİK BELİRGİNLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç. Dr. İnci Boyacıoğlu
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Psikolojik şiddet, kişinin benlik sisteminin organizasyonu, işleyişi ve işlevlerinde bozulmalara sebep olabilecek yaygın bir şiddet türüdür. Bu çalışmada, romantik ilişkilerde psikolojik şiddete maruz kalmanın kadınların benlik belirginliği üzerindeki etkileri dört farklı psikolojik şiddet türü çerçevesinde incelenmiş, kadının kişisel özellikleriyle alay etmenin sosyoekonomik düzey kontrol edildiğinde dahi kadınların benlik belirginliğindeki zayıflamayı yordadığı görülmüştür ($t = -2.021$, $p < .05$). Farklı psikolojik şiddet türleri bir bütün olarak ele alındığında, toplam psikolojik şiddete maruz kalma düzeyinin de kadınların benlik belirginliğini zayıflattığı tespit edilmiştir ($t = -3.625$, $p < .01$). Bu bulgular, psikolojik şiddete maruz kalan kadınların kendilerine dair bilgileri açık ve tutarlı algılamadıklarına, diğer bir deyişle kendilerine ilişkin bilgilerinin değişken ve kırılgan hale geldiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik şiddet, kadına yönelik şiddet, benlik belirginliği, psikolojik sağlık.

Teşekkür Notu: Bu çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılan TÜBİTAK kurumuna kurumsal ve maddi destekleri için teşekkürlerimizi sunarız (Proje No: 117K360).

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde şiddetin yaygınlığı, doğası ve sebepleri, ilişkili olduğu psikososyal değişkenler çerçevesinde sıklıkla incelenen bir çalışma konusudur. Ancak alanyazındaki çalışmaların çoğunlukla fiziksel şiddet üzerine yoğunlaştığı ve psikolojik şiddeti gözardı etme eğiliminde olduğu görülmektedir (Follingstad, Rutledge, Berg, Hause ve Polek, 1990). Oysa Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (Jansen, Yüksel ve Çağatay, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015), ülkemizde psikolojik şiddetin %44 ile en yüksek şiddet türlerinden biri olduğunu bildirmiştir. Geçmiş çalışmalar psikolojik şiddetin fiziksel şiddetin öncülü olduğunu ve ortaya çıkardığı sağlık sorunlarının ciddiyetinin fiziksel şiddet kadar yüksek ve somut olduğunu göstermektedir (Bkz. O'Leary, 1999; Folingstad ve ark., 1990; Hoffman, 1984; Katz ve Arias, 1999; Marshall, 1992, 1996).

Psikolojik şiddet ve psikolojik istismar kavramı alanyazında sıklıkla sözel şiddet kapsamında çalışılmaktadır. Halbuki psikolojik şiddet sözlü ya da sözsüz kişiyi incitme, benliğine zarar verme ve onu tahakküm altına alma amacıyla kullanılan bütün saldırgan davranışları kapsayan bir şiddet türü olarak düşünülmektedir (Tolman, 1989). Kadının benliğini tehdit eden psikolojik şiddet eylemlerinin psikolojik sağlık açısından olumsuz sonuçlara yol açtığı (Mitchelle ve Hodson, 1983), benliğin zarar görmesi sonucunda depresyon, düşük benlik saygısı, kadının kendisini bulmakta zorlanması gibi durumlara sebep olduğu ortaya konmuştur (Kirkwood, 1993). Yapılan çalışmalar, psikolojik şiddetin en az fiziksel şiddet kadar depresyon (Dillon, Hussaln, Loxton ve Rahman, 2012; Hathaway ve ark.,

2000; Mechanic, Weaver, & Resick, 2008; Pico-Alfonso ve ark., 2006; Sackett & Saunders, 1999), travma sonrası stres bozukluğu (Dillon ve ark., 2012; Mechanic ve ark., 2008; Pico-Alfonso ve ark., 2006;), kaygı bozukluğu (Hathaway ve ark., 2000; Pico-Alfonso ve ark., 2006), uyku problemleri (Dillon ve ark., 2012; Hathaway ve ark., 2000; Pico-Alfonso ve ark., 2006) ve intihar düşünceleri (Hathaway ve ark., 2000; Pico-Alfonso ve ark., 2006) ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Psikolojik şiddetin psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, kadının şiddeti kabullenip içselleştirmesi ve normalleştirmesiyle çok daha tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir. İstismarcının eleştirilerine, tehdit ve aşağılamalarına yıllar boyunca maruz kalan kadınların benlik algısı zarar görmekte, kendilerine yönelik olumsuz bir algı yanlılığı oluşabilmektedir (Marshall, 1996; Murphy & Hoover, 1999, Murphy ve O'Leary, 1989). Bunun bir yansıması olarak psikolojik şiddete maruz kalma ve düşük benlik saygısı arasında güçlü bir ilişki birçok araştırmada rapor edilmiştir (Aguilar ve Nightingale, 1994; Sacket ve Saunders, 1999; Ovara, Mcleod ve Sharpe, 1996). Ancak, kadının benliğini hedef alan psikolojik şiddetin kadının benlik sistemi üzerindeki olumsuz etkileri benlik algısı ve benlik saygısı kavramları ile sınırlı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmada, psikolojik şiddetin önemli bir benlik değişkeni olan benlik belirginliği üzerindeki etkileri farklı psikolojik şiddet türleri çerçevesinde incelenmiştir. Benlik belirginliği, kişilerin benlik bilgilerinin tutarlılığına ve kesinliğine, benliklerine yönelik inançlarının ne derece açık olduğuna ilişkin bir kavramdır (Campbell ve ark. 1996; Sümer ve Güngör, 1999). Kişinin kendini ne derece tanıdığı, kendisine dair görüşlerinin zaman ve bağlamda ne derece tutarlı olduğu çocukluktan yetişkinliğe psikolojik gelişim ve psikolojik sağlık açısından son derece kritik bir öneme sahiptir. Hatta kişinin kendine dair görüşleri olumsuz da olsa, kendine dair bilgilerindeki kesinlik ve tutarlılık psikolojik sağlık açısından koruyucu bir unsurdur (Bkz., Campbell, Assanand ve Di Paula, 2003). Bu sebeplerle, psikolojik şiddet ve benlik belirginliği arasındaki ilişkiler, şiddetin psikolojik sağlığı bozucu etkilerinin ve şiddetle başa çıkmada yaşanabilen zorlukların ardında yatan mekanizmalara ilişkin değerli bilgiler sunabilir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma örneklemini yaşları 18 ve 70 arasında değişen tamamı kadın 599 katılımcı oluşturmaktadır (*Ort.* = 27.93 , *S* = 9.34). Katılımcıların %69,4'sı (N = 417) şu an devam eden romantik bir ilişki içinde olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %61,4'ü bekar (N = 368), % 29'u evli (N = 174), %3'ü nişanlı (N = 18), % 3.8'i boşanmış (N = 23) olduğunu ifade etmiş, % 2,7'si diğer (N = 16) seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların %72'si (N = 431) çocuk sahibi olmadığını, %27,5'i (N = 165) en az bir çocuk sahibi olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %74.3'ü büyükşehirde (N = 445), %20.9'u şehirde (N = 125), %4.3'ü kırsalda (N = 26) yaşadığını belirtmiştir.

Katılımcıların eğitim seviyeleri incelendiğinde, yüksek eğitim seviyesine sahip bir örneklem olduğu görülmektedir. Örneklemin %47.4'ü lisans mezunlarından (N = 284), % 34.7'si lise mezunlarından (N = 208), % 8'i yüksek lisans mezunlarından (N = 48), % 2'si doktora mezunlarından (N = 12) oluşmaktadır. Örneklemin sadece %5.9'u (N = 35) lise öncesi eğitim düzeyinden gelmektedir. Katılımcıların %52.6'sı ilişkileri esnasından çalışmadığını (N = 315), %40.4'ü çalıştığını (N = 242), %7'si (N = 2) düzensiz günübirlik

işlerde çalıştığını belirtmiştir. İlişki süreleri boyunca katılımcıların %64.8'i ayrı evlerde yaşadığını (N = 388), %35.2'si (N = 211) romantik eşleriyle (partner) aynı evi paylaştığını belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcılar gönüllü katıldıklarını gösterir onam formunu onayladıktan sonra, sırasıyla demografik bilgi formunu, Benlik Belirginliği Ölçeği'ni ve Psikolojik İstismar Profili Ölçeği'ni doldurmuşlardır.

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların genel demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formu kullanılmıştır. Katılımcılara yaşları, meslekleri, yaşadıkları yerleşim birimi, çocuk sahibi olup olmama durumları, gelir düzeyleri, eğitim düzeyleri, ilişki süreleri, ilişkileri boyunca çalışıp çalışmama durumları, aynı evi paylaşma durumları sorulmuştur.

Benlik Belirginliği Ölçeği: Campbell ve ark. (1996) tarafından geliştirilen ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. Kişilerin benlik kavramlarına ilişkin inançlarının ne derece açık ve kesin bir bilgiye dayandığı, bunların kendi içinde ne derece tutarlı ve dirençli olduğunu ölçen Benlik Belirginliği Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması Sümer ve Güngör (1999) tarafından yapılmış ve içtutarlık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçek 7'li likert formda hazırlanmıştır (1 = Bu ifade beni hiç tanımlamıyor; 7 = Bu ifade beni tamamıyla tanımlıyor). Bu çalışma için Cronbach alfa değeri ise .84 olarak hesaplanmıştır. Analizlerde, ölçekten alınan puan arttıkça benlik belirginliği düzeyi artacak şekilde hesaplamalar yapılmıştır.

***Psikolojik İstismar Profili (Profile of Psychological Abuse)*:** Sackett ve Saunders (1999) tarafından geliştirilen ölçek 21 maddeden ve romantik ilişkilerde Kıskançlıkla Kontrol Etme, Davranışlarını Eleştirme, Özellikleri ile Alay Etme ve Yok Sayma olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan maruz kalınan genel psikolojik istismar düzeyini göstermektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Boyacıoğlu, Uysal ve Erdugan (baskıda) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formu yeterli geçerlik ve güvenirlik düzeylerine sahip bulunmuştur (Cronbach alfa = .93). Ölçek maddeleri katılımcıların her bir maddeye maruz kalma sıklıklarını belirleyecek şekilde tasarlanmıştır (Asla, ayda bir defadan az, ayda bir defa, ayda 2-3 defa, haftada bir defa, haftada 2-3 defa, her gün). Ölçekten alınan yüksek puanlar daha sık psikolojik istismara maruz kalındığını göstermektedir. Mevcut çalışma için hesaplanan Cronbach alfa değeri .92'dir.

BULGULAR

Yapılan Pearson korelasyon analizinde, benlik belirginliği ile Kıskançlıkla Kontrol Etme (r = -.13, p < .01). Davranışlarını Eleştirme (r = -. 15, p < .001), Özellikleriyle Alay Etme (r = -16, p < .001) ve Yok Sayma (r = -.15, p < .001) arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Psikolojik şiddetin benlik belirginliği üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizde, ilk basamağa yaş, eğitim düzeyi, ilişki esnasında çalışma durumu ve medeni hal değişkenleri girilerek etkileri kontrol edilmiştir. Regresyon analizi sonuçları, psikolojik şiddet türleri içerisinde sadece Özellikleri ile Alay Etmenin, sosyoekonomik düzey kontrol edildikten sonra da benlik belirginliği üzerinde yordayıcı etkisini koruduğunu göstermiştir (t = *-2.021*, p < *.05*). Psikolojik şiddet türlerinin bir bütün olarak etkisini kontrol etmek amacıyla, yapılan hiyerarşik regresyon analizinin

ikinci basamağına psikolojik şiddet toplam puanı girilmiştir. Yapılan bu ikinci regresyon analizi, psikolojik şiddetin bir bütün olarak kadınların sosyoekonomik düzeyleri kontrol edildiğinde dahi benlik belirginliği ($\beta = -.14$, $t = -3.625$, $p < .01$; $F_{(6, 598)} = 10.382$; $\Delta R^2 = .09$) üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

TARTIŞMA

Geçmiş çalışmalar, kadına yönelik şiddetin benlik üzerindeki etkisini benlik saygısı üzerinden incelemiş, ancak benlik belirginliği gibi daha kalıcı değişimler üzerinde durmamıştır. Bu araştırmanın bulguları, Kıskançlıkla Kontrol Etme, Yok Sayma, Davranışlarını Eleştirme ve Özellikleriyle Alay Etme olmak üzere dört farklı psikolojik şiddet türünün tümünün benlik belirginliği ile negatif yönde bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca genel psikolojik şiddete maruz kalma düzeyi sosyoekonomik düzey kontrol edildiğinde dahi benlik belirginliğinde zayıflamayı yordamaktadır. Buna göre, kendini tanımak, kendinden emin olmak, kendini tutarlı bir birey olarak hissetmek gibi benlik işlevleri ve ihtiyaçları çerçevesinde psikolojik şiddetin zarar verici etkilere sahip olduğu söylenebilir.

Ancak sosyoekonomik düzey kontrol edildiğinde, dört farklı psikolojik şiddet türü arasında sadece Özellikleriyle Alay Etme Davranışının benlik belirginliğini azalttığı görülmüştür. Bir romantik ilişkide erkeğin sık sık kadının kişisel özellikleriyle alay etmesi kadının kendine yönelik inançlarına büyük zarar veriyor görünmektedir. Erkeğin kadının benliğine ilişkin yaralayıcı söylemlerinin kadın tarafından içselleştirilmesi muhtemeldir. Erikson'ın Psikososyal Gelişim Kuramı (1963, 1980), Bowlby'nin Bağlanma Kuramı (1969, 1973, 1980), Higgins'in Benlik Uyuşmazlığı Kuramı (1987) gibi psikolojinin köşe taşı birçok kuramı, kişinin kendisini tanıma düzeyini, yani kendi becerileri, eğilimleri, görüşleri, zaafları ve güçlü yanları gibi konulardaki bilgisinin kesinlik ve tutarlılık düzeyini psikolojik gelişim ve psikolojik sağlık açısından merkezi bir yerde konumlandırır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular psikolojik şiddet gören kadınların kendini tanıyamama, kendine dair düşünce, inanç ve bilgilerinden şüphe etme gibi belirsizlikler yaşayabileceğine işaret etmektedir. Benlik bilgisinin zihinsel temsillerinde veya benlikle ilişkili bilgilere olan inançtaki olası bir zayıflama psikolojik şiddetin ilişkinin sosyal sınırlarını ve ilişki süresinin zamansal sınırlarını aşan görece kalıcı olumsuz etkiler doğurabilir. Dolayısıyla, kadına yönelik şiddetin kadın üzerindeki kısa ve uzun süreli etkileri incelenirken benlik sisteminde oluşan bozulmalar gelecek çalışmalarda daha derinlemesine incelenmelidir. Bu çalışmalarda, benlik belirginliği kavramının, psikolojik şiddetin düşük benlik saygısı ve psikopatolojilerle var olan ilişkisini açıklayıcı bir unsur olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, kadınların şiddetle başa çıkma, şiddet içeren bir ilişkiyi bitirme ve yeni bir hayata başlama noktasında yaşadığı zorluklar, benlik belirginliği çerçevesinde incelenmesi gereken konular arasındadır.

KAYNAKÇA

Aguilar, R. J., & Nightingale, N. N. (1994). The Impact of Specific Battering Experiences on the Self-Esteem of Abused Women. *Journal of Family Violenc,. 9*, 35-45.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol.1: Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, Vol.2: Separation, anxiety and anger*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss, Vol.3: Sadness and depression*. New York: Basic Books.

Boyacıoğlu, İ., Uysal, M. S., & Erdugan, C. (baskıda). Psikolojik şiddetin ölçümü: Psikolojik İstismar Profili'nin ve Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri'nin Türkçeye uyarlanması. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*.

Campbell, J. D., Assanand, S., & Di Paula, A. (2003). The structure of the self-concept and its relation to psychological adjustment. *Journal of Personality, 71*, 115-140.

Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavallee, L. F., & Lehman, D. R. (1996). Self concept clarity measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*, 1114-1114.

Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D., & Rahman, S. (2012). Mental and physical health and intimate partner violence against women: a review of the literature. *International Journal of Family Medicine*, 1-15.

Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Penguin.

Erikson, E. H. (1980*). Identity and life cycle*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.

Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S., & Polek, D. S. (1990). The role of Emotional abuse in Physically Abusive Relationships. *Journal of Family Violence, 5*, 107-119.

Hathaway, J. E., Mucci, L. A., Silverman, J. G., Brooks, D. R., Mathews, R., & Pavlos, C. A. (2000). Health status and health care use of Massachusetts women reporting partner abuse. *American Journal of Preventive Medicine, 19*(4), 302-307.

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review, 94*(3), 319-340.

Hoffman, P. (1984). Psychological abuse of women by spouses and live-in lovers, *Women & Therapy, 3*(1), 37-49.

Jansen, H. A. F. M., Yüksel, İ., & Çağatay, P. (2009). Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı. *Türkiye'de kadına yönelik şiddet* içinde (s. 45-69). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Katz, J., & Arias, I. (1999). Psychological abuse and depressive symptoms in dating women: Do different types of abuse have differential effects?. *Journal of Family Violence, 14*(3).

Kirkwood, C. (1993). *Leaving abusive partners: from the scars of survival to the wisdom for change*. Newbury Park, CA: Sage.

Marshall, L. L. (1992). Development of the severity of violence against women scales. *Journal of Family Violence*, 7, 103-121.

Marshall, L. L. (1996). Psychological abuse of women: Six distinct cluster. *Journal of Family Violence, 11*(4): 379-409.

Mechanic, M. B., Weaver, T. L., & Resick, P. A. (2008). Mental health consequences of intimate partner abuse: a multidimensional assessment of four different forms of abuse. *Violence against Women, 14(*6), 634–654.

Mitchell, R. E., & Hodson, C. A. (1983). Coping with domestic violence: social support and psychological health among battered women. *Journal of Community Psychology. 11*(6), 629-54.

Murphy C. M., & Hoover S. A. (1999). Measuring emotional abuse in dating relationships as a multifactorial construct. *Violence and Victims. 14,* 39-53.

Murphy, C. M., & O'Leary, K. D. (1989). Psychological aggression predicts physical aggression in early marriage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57,* 579-582.

O'Leary, K., D. (1999). Psychological abuse: a variable deserving critical attention in domestic violence. *Violence and Victims. 14* (1), 3-23.

Ovara, T. A., McLeod, P. J., & Sharpe, D. (1996). Perceptions of control, depressive symptomatology, and self-esteem of women in transition from abusive relationships. *Journal of Family Violence,* 11, 167-186.

Pico-Alfonso, M.A., Garcia-Linares, I., Celda-Navarro,N., Blasco-Ros, C., Echeburua, E., & Martinez, M. (2006). The impact of physical, psychological, and sexual intimate male partner violence on women's mental health: Depressive symptoms, posttraumatic stress disorder, state anxiety, and suicide. *Journal Of Women's Health, 15*(5).

Sackett, L. A., & Saunders, D. G. (1999). The impact of different forms of psychological abuse on battered women. *Violence and Victims, 14,* 105-117.

Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemi üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi, 14,* 71-106.

Tolman, R. M. (1989). The development of a measure of psychological maltreatment of women by their male partners, *Violence and Victims, 4*(3), 159-173.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Çavlin, A. (2015). Kadına yönelik şiddet yaygınlığı. *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* içinde (s. 81-122). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİ ÖNLEYİCİ DEVLET POLİTİKALARI: PSİKOLOJİK ŞİDDETE YÖNELİK BASAMAKLANDIRILMIŞ PSİKOSOSYAL MÜDAHALELER

Doç. Dr. İnci Boyacıoğlu
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Psikolojik şiddet, kadın sağlığı üzerinde yıkıcı etkileri olan, kişilerarası ilişkilerde yaygın şekilde görülen, fiziksel şiddete dönüşebilen, fiziksel şiddetin etkisini ağırlaştıran ve kadını şiddet dolu bir ilişkiyi devam ettirmeye zorlayan bir şiddet türüdür. Fiziksel şiddeti önceleyen psikolojik şiddetle mücadele, kadına yönelik şiddeti önleyici devlet politikalarının temel unsurlardan biri olarak tanımlanabilir. Kadına yönelik şiddetle mücadeleyi örgütlerken atılacak somut adımların ekonomik ve politik unsurları, toplumsal ve kültürel mekanizmaları, sağlık, eğitim ve hukuk sistemlerini kapsayan; mahalle, aile, romantik ilişki içerisindeki çift, mağdur ve fail ayaklarında birbiri ile tutarlı ve birbirini tamamlayıcı ilişkiler barındırması gerekir. Bu incelemede, heteroseksüel romantik ilişkilerde kadına karşı psikolojik şiddeti önleyici devlet politikaları için, şiddetle ilişkili mikro ve makro unsurları birlikte değerlendiren Heise'in ekolojik modelinden yararlanılarak bir psikososyal müdahale planı önerilecektir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik şiddet, kadına yönelik şiddet, önleyici devlet politikaları, psikososyal müdahale planı.

PUBLIC POLICIES FOR PREVENTING VIOLENCE AGAINST WOMEN: STEPPED PSYCHOSOCIAL INTERVENSIONS FOR PSYCHOLOGICAL VIOLENCE

Abstract

Psychological violence is a special type of violence which has destructive impact on women's health, is very common in interpersonal relationships, can turn into physical violence, and make pressure on women to maintain violent romantic relationships. Struggle with psychological violence, as a predictor of physical violence, can be conceived as one of the main components of the public policies for preventing violence against women. In organizing the struggle with violence against women, the concrete steps should cover economic and political components; social and cultural mechanisms; health, education, and law systems; and should have coherent and complemantary associations in terms of the local, family and relationship interventions aiming at both victims and perpetrators. In the present review, a psychosocial intervention plan will be offered for the public policies for preventing psychological violence against women in heterosexual romantic relationships in the context of Heise's ecological model that examines both micro and macro factors related to violence.

Keywords: Psychological violence, violence against women, preventing public policies, psychosocial intervention plan.

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddetin incelenmesinde ve çözüm üretilmesinde sıklıkla Heise'in (1998) Ekolojik Modeli temel alınmaktadır. Bu modelde kadına yönelik şiddeti kolaylaştıran veya engelleyen unsurlar iç içe geçen halkalar olarak kategorilendirilmekte ve her halka

bireysel unsurlardan toplumsal unsurlara uzanan bir yelpazede belirli bir düzeye tekabül etmektedir. Model hem durumsal hem sosyokültürel etkenleri bir arada değerlendirmeye olanak vermesi nedeniyle kadına yönelik şiddetle mücadelede bütünlüklü bir bakış açısı sağlayabilmektedir (Kandemirci ve Kağnıcı, 2014; Page ve İnce, 2008). Bütünlüklü bir devlet politikası üretilirken şiddetle ilişkili unsurların birçok düzeyi birlikte ele alınmalıdır. Örneğin, bireysel düzeyde kadını güçlendirici çalışmalar ilişkisel düzeyde de desteklenmeli, aynı zamanda yakın sosyal çevreyi kadına yönelik mücadelede aktif bir unsur olarak sürece katacak araçlar üretilmelidir (Page ve İnce, 2008). Ancak, kadın-erkek eşitsizliğini yaratan koşul ve mekanizmalara yönelik bir irdeleme, bu yazının konusu dışındadır. Bu incelemenin amacı, eşitlikçi toplum anlayışının görece sağlandığı koşullarda önleyici halk sağlığının bir parçası olarak kadına yönelik psikolojik şiddetle dolayısıyla fiziksel şiddetle mücadelede somut uygulamalar için bir çerçeve sunmaktır.

Kadına yönelik fiziksel şiddetin önlenmesine yönelik alandaki tartışmalar sıklıkla hukuksal çerçeve ile sınırlı kalmakta; daha kapsayıcı yaklaşımlar ise eğitim, sosyal hizmet gibi alanları veya sosyokültürel unsurları da göz önüne alan önerilerde bulunmaktadır. Ancak, bu önerilerin önemli bir bölümü kadına yönelik fiziksel şiddeti merkeze almakta, fiziksel şiddeti önceleyen süreçlere ilişkin bir değerlendirmeyi içermemektedir. Kronikleştiği durumlarda sıklıkla fiziksel şiddete dönüşen, yakın ilişkilerde görülen hemen her fiziksel şiddet vakasına eşlik eden, fiziksel şiddetin kadının sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini derinleştiren ve kadının şiddet içerikli ilişkisini devam ettirmesi yönünde baskı yaratan psikolojik şiddet, kadına yönelik fiziksel şiddetin önlenmesinde temel basamaklardan birisi olarak ele alınmalıdır (bkz., Boyacıoğlu, 2019). Bu noktada, fiziksel şiddet özelinde sunulan müdahale basamaklarının psikolojik şiddete uyarlanması ve psikolojik şiddetin kendi dinamiklerine uygun araçların geliştirilmesi kadına yönelik şiddeti önleyici devlet politikaları açısından fayda sağlayabilir.

Psikolojik şiddeti önleyici somut psikososyal müdahaleleri oluştururken psikolojik şiddetin farklı düzeylerine ve farklı türlerine uygun basamaklar kurgulanması uygulayıcıların olası risklerin farkında olmasına, verilecek hizmet seçenekleri arasında sağlıklı tercihlerde bulunmasına ve cezai yaptırımların sürece dahil edileceği noktayı doğru tespit etmesine olanak verecektir. Her ne kadar kadını sindirmeyi hedefleyen ve işkence düzeyinde seyreden "ataerkil terör" veya eşlerin birbirini sıklıkla uyguladığı daha düşük düzeydeki saldırgan davranışları içeren "yaygın eş şiddeti" gibi kavramların birbirilerinden niteliksel farkları net bir şekilde ortaya konmamış olsa da (Follingstad, 2007; Kimball, 2001), bu incelemede psikolojik şiddet dört farklı düzeyde incelenmiştir.

1. Başlangıç aşamasındaki veya dönemsel çatışmalara bağlı psikolojik şiddet: Yaygın eş şiddeti kapsamında değerlendirilebilecek bu basamakta kişiyi eleştirme, yok sayma, ihtiyaçlarını görmezden gelme gibi davranışlarla sınırlı bir psikolojik şiddet örüntüsünden bahsedilebilir. Bu davranışlar, romantik ilişkinin belirli bir aşamasında (örn., aşk duygusunun yerini sevgi, güven gibi duyguların almaya başladığı dönemde eşlerden birinin bakım verme davranışlarını gösterememesi) ortaya çıkabileceği gibi, ilişkinin çatışmalı dönemlerine (örn., gebelik gibi zorlu yaşantılar) bağlı olarak da ortaya çıkabilirler. Bu ilk basamakta temel risk çiftlerden birisinin psikolojik şiddet uygulayarak elde ettiği kazanımlar sebebiyle bu davranışları yerleşik çatışma çözüm stratejilerine dönüştürmesidir. Toplumda hemen herkesin romantik ilişkilerde birbirine uygulayabildiği bu düzeydeki psikolojik şiddet

davranışlarına bireysel düzeyde bir müdahale gerekmese de önleyici devlet politikaları açısından kişilerin şiddeti tanıma ve ayırt etme bilinci geliştirmelerine yönelik çalışmalar ileri düzey şiddet vakalarının meşrulaştırılmasını önleyecektir. Dolayısıyla, hafif düzeyde de olsa geçici de olsa hangi davranışların "şiddet" kapsamına girdiğine yönelik bilinçlendirme çalışmaları şiddetle mücadelenin daha sonraki basamaklarına güç verecektir. Türkiye'de özellikle erkeklerin psikolojik şiddet davranışlarını ayırt edemedikleri görülmektedir (Dönmez ve ark., 2012; Ortabag ve ark., 2014). Şiddetin meşrulaştırılması, fiziksel şiddetin yaygınlaşmasında ve tırmanarak kadın cinayetlerine kadar uzanmasında etkili bir unsurdur. Bu basamakta bireysel müdahaleler yerine toplumun tüm kesimlerine yönelik eğitsel çalışmalar ve bilinçlendirme kampanyaları önerilir. Özellikle felsefe grubu derslerinden "değerler eğitimi"nin lise düzeyinden başlanarak eğitim sürecinin zorunlu derslerinden biri olarak programa dahil edilmesi sadece cinsiyet ayrımcılığı ve kadına yönelik şiddetle mücadeleye değil, her tür ayrımcı ideolojiye karşı dirençli kuşakların yetiştirilmesine önemli katkılar sunabilir. Babalık eğitimi ise Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın önderliğinde AÇEV tarafından 1996 yılından bu yana uygulanan başarılı bir programdır. Bugüne değin 60,000 babaya verilen eğitimler, çocuğa yönelik şiddete ve kadın-erkek eşitsizliğine karşı mücadelede örnek teşkil etmekte olup, sağlıklı çatışma çözüm stratejilerine yönelik eğitimlerin dahil olduğu yeni programların oluşturulması için uygun bir zemine sahiptir.

2. Tekrarlayan psikolojik şiddet: Bu basamakta, psikolojik şiddet kapsamındaki davranışların ilişkinin kritik evrelerinde ve/veya çatışmalı dönemlerinde tutarlı olarak gözlenmesi söz konusudur. Önleyici halk sağlığı uygulamalarının bir parçası olarak aile sağlık birimlerince yapılan rutin sağlık taramaları içerisine, psikolojik şiddetin bu ve daha ileri basamaklarına uygun kısa tarama soruları eklemlenebilir. Ulusal bir araştırmada, psikiyatri kliniğine başvuran kadınlar arasında aile içi şiddete maruz kalanlarının yüzde seksenin üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Vahip ve Doğanavşargil, 2006). Dolayısıyla genel sağlık hizmetlerine yaygınlaştırılması zaman alsa da ilk elden alınabilecek önlemlerden birisi, aile içi şiddet sorgulamasının psikiyatrik muayenenin bir parçası olarak tanımlanmasıdır (Cengiz Özyurt ve Deveci, 2011). Tespit edilen aile içi şiddet vakalarının takibe alınması ve uygun psikososyal müdahalelerin hayata geçirilmesi, fiziksel şiddet, kadın cinayetleri ve kadın intiharları gibi olaylar henüz yaşanmadan önlenmesini mümkün kılabilir.

Diğer şiddet türleri arasında psikolojik şiddete daha erken safhalarda dahil olabilen ekonomik şiddetin bu basamakta belirme riski bulunmaktadır. Ekonomik şiddetin varlığı, erkeğin psikolojik şiddet davranışlarını kadın üzerinde tahakküm kurma amaçlı kullanmaya başladığının da açık göstergesidir (Postmus ve ark., 2012). Dolayısıyla, ekonomik şiddetin varlığı tekrarlayan psikolojik şiddeti yaygın eş şiddetinden niteliksel olarak ayıran bir ölçüt olarak kullanılabilir. Ekonomik şiddetle birlikte kadının ilişki üzerinde kontrolünün ve söz hakkının fazlaca daralacağı, ilişkiyi sonlandırması yönünde kullanabileceği kaynaklara ulaşımının sınırlanacağı yeni dinamikler ilişkiye dahil olabilir (Bornstein, 2006). Bu nedenle, ekonomik şiddetin varlığı hukuksal yaptırımların başlangıcı için de bir ölçüt işlevi görebilir.

İlişkinin her geçiş aşamasında (örn., evlilik, gebelik) veya her çatışmalı döneminde (örn., geçim sıkıntıları, sağlık sorunları) tutarlı bir örüntü olarak erkeğin kadına psikolojik şiddet uygulaması söz konusu ise şiddetin kronikleşmesi, şiddet düzeyinin artması ve fiziksel şiddetin ortaya çıkması riskleri vardır. Bu nedenle, bu basamak toplumsal düzeyin yanı sıra bireysel ve ilişkisel düzeyde de müdahaleleri gerektirmektedir. Bireysel düzeyde çiftlere

sağlıklı çatışma çözüm stratejilerine yönelik eğitim verilmesi, bireysel veya çift odaklı kısa süreli terapi desteğinin sağlanması, erkeğe öfke kontrolü gibi becerilerin kazandırılması şiddetin tırmanarak kronikleşmesinin önüne geçebilir. Ayrıca sosyal destek kaynaklarının güçlendirilmesi için yakın çevrenin (örn., aile, yakın arkadaş, akrabalar) bilinçlendirilmesi kadını güçlendirecek ve koruyacak değerli bir kazanım olacaktır.

3. Kronikleşmiş psikolojik şiddet: Bu basamakta psikolojik şiddetin belirli koşullar ve dönemlerden bağımsız olarak, erkeğin verili durumda kendi lehine olan ilişki dengelerini ve kadının ilişkideki düşük statüsünü devam ettirme amacıyla psikolojik şiddeti bir araç olarak kullanması söz konusudur. Şiddetin araçsal kullanımının ilişki içerisinde kanıksanması, failin diğer şiddet türlerini kullanma eğilimi göstermesini de olası hale getirmektedir. Bu risk sadece fiziksel şiddetle sınırlı olmayıp cinsel şiddetin de habercisi olabilir. Eşlerinden fiziksel şiddet gören kadınların önemli bir bölümü (%56) fiziksel şiddet sonrası cinsel ilişkiye zorlanmaktadır (Gölge ve ark., 2000). Ancak, ilişkide şiddet kronikleşmiş bile olsa şiddet döngüsü içinde kimi sakin dönemler sıkça görülen bir örüntüdür ve bu şiddetsiz dönemler kadınlarda şiddetin bittiğine ve ilişkiyi devam ettirebileceklerine yönelik inançlara yol açmaktadır (Yüksel, 1996). Takip çalışmalarında, şiddet döngüsüne bağlı olarak ara ara ortaya çıkan çatışmasız dönemlerin titizlikle incelenmesi ve kronik şiddetin olası varlığına karşı uyanık olunması gerekmektedir.

Bu basamakta, erkek, kadının tüm davranışlarının kontrol etme, kadından günlük aktivitelerini raporunu talep etme, kadının ailesi ve çocukları ile ilişkilerini baltalama, kadını sosyal çevreden yalıtma, eve hapsetme, intihar etmekle veya kadını öldürmekle tehdit etme gibi ağır psikolojik şiddet davranışları gösterebilir. Bu sebeple bu basamakta tespit edilen psikolojik şiddet vakalarına alanyazında fiziksel şiddet için önerilmiş müdahale programlarını uygulamak uygundur. Bireysel düzeyde kadına uzun süreli psikolojik destek, çocukların bakımını kolaylaştıracak ve şiddet ortamından etkilenmelerini önleyecek sosyal hizmet desteği ve sığınma evi olanakları sunulmalıdır. Hukuksal düzeyde ağır psikolojik şiddet davranışlarının cezai karşılığı tanımlanmalı ve kamu davası olarak devlet tarafından ivedilikle gündeme alınmalıdır. Kadının ayrılmak istemesi durumunda verilen devlet destekleri artırılmalıdır. Alanyazındaki çalışmalar, kadına yönelik şiddetin en yoğun ve en yaygın şekilde boşanma ve ayrılma aşamasında ortaya çıktığını göstermektedir (Kocacik ve Dogan, 2006; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015). Kadın cinayetleri açısından da en riskli dönem olan ayrılık aşamasında (Atakay, 2014) psikososyal müdahaleler en üst düzeyde titizlikle uygulanmalıdır.

4. Ataerkil terör düzeyindeki psikolojik şiddet: Ataerkil terör düzeyindeki psikolojik şiddeti, kronikleşmiş şiddetten ayırmak çoğu durumda mümkün olmayabilir. Ancak işkence düzeyinde seyreden ataerkil terörün kronik şiddeten ayrı bir kategori olarak tanımlanmasının önemli bir sebebi vardır. Kimi vakalarda psikolojik şiddet lineer bir örüntü göstermeyebilir ve şiddet aşama aşama artmayabilir. İlişkinin daha ilk günlerinde erkek kadına karşı ağır psikolojik şiddet ve hatta fiziksel şiddet uygulayabilir. Tarama çalışmalarında ağır düzeyde şiddet davranışları ilişkinin daha ilk dönemlerinde tespit edildiği takdirde, en üst düzeyde müdahale uygulamalarının hemen hayata geçirilmesi kadına yönelik şiddeti önleyici devlet politikalarında yerleşik bir ilke olmalıdır.

Yukarıda sunulan basamaklandırılmış psikososyal müdahale programına, kendisine özgü dinamiklere sahip kimi psikolojik şiddet türleri dahil edilmemiştir. Örneğin, ısrarlı takip

davranışları ilk ortaya çıktığı andan itibaren hukuki süreçlerin başlatılması gereken bir şiddet türüdür. Geçmiş çalışmalar, ısrarlı takip olaylarının kadın cinayetleri ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (McFarlane ve ark., 1999). Kadına yönelik şiddeti önleyici devlet politikaları detaylandırılırken, bu şiddet türlerinin belirlenmesi ve uygun politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Burada önerilen psikososyal müdahale planı, kapsamlı bir devlet politikası için sınırlı bir çerçeve sunmakta olup, gelecekte geliştirilecek derinlemesine planlara rehberlik etme amacı taşımaktadır.

Önleyici halk sağlığı çalışmaları kapsamında kadına yönelik şiddetin takibe alınması, ulusal bir veritabanının oluşturulması ve devlet politikalarının daha güçlü şekilde yapılandırılması amaçlarına da hizmet edebilir. Elde edilen verilerin üniversitelerin ilgili bölüm ve enstitülerinde incelenmesi bu metinde sunulan şiddet basamakları, türleri, şiddet döngüsü, şiddet türlerinin birbirine dönüşümü, şiddeti kolaylaştıran ve engelleyen unsurların tanımlanması noktasında değerli kuramsal bilgiler üretebilir ve tüm dünyada kadına yönelik şiddetle mücadelede yol gösterici olabilir.

Fiziksel şiddet risk halkasına dahil olan kadınların tespiti ve takibinin, kadın cinayetleri ve kadın intiharlarının önüne geçecek bir hamle olacağı açıktır. Ayrıca, önerilen uygulamaların çocuk sağlığına, genç kuşakların sağlıklı yetiştirilmesine, yeni bir değerler sisteminin topluma aşılanmasına ve dolayısıyla eşitlikçi bir topluma yönelik dönüşüm sürecine büyük katkılar vereceği de açıktır. Ancak, kadına yönelik şiddetin kaynağını oluşturan toplumsal eşitsizliklerin varlığında mikro ve makro düzeylerdeki müdahalelerin sınırlı veya geçici bir etkiye sahip olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Atakay, C. (2014). Romantik yakın ilişkilerde şiddetin öncülleri. *Nesne Dergisi*, *2*(3), 1–9.

Bornstein, R. F. (2006). The complex relationship between dependency and domestic violence. *American Psychologist, 61*, 595-606.

Boyacıoğlu, İ. (2019). Kadına yönelik şiddeti önleyici devlet politikaları: Psikolojik şiddetle mücadele. *Madde, Diyalektik ve Toplum, 2*(3), 246-249.

Cengiz Özyurt, B., & Deveci, A. (2011). Manisa'da kırsal bir bölgede 15-49 yaş evli kadınlarda depresif belirti yaygınlığı ve aile içi şiddetle ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *22*(1), 10–16.

Dönmez, G., Şimşek, H., & Günay, T. (2012). Evli erkeklerde eşlerine yönelik şiddet ve ilişkili etmenler. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, *10*(3), 151–159.

Gölge, Z. B., Gökdoğan, M., Göktürk, G., Safran, N., Çöloğlu, S., & Yavuz, M. F. (2000, Mayıs). *Aile içi şiddet: Eşlerarası ilişkiler*. IV. Adli Bilimler Kongresi, İstanbul.

Follingstad, D. R. (2007). Rethinking current approaches to psychological abuse: Conceptual and methodological issues. *Aggression and Violent Behavior*, *12*(4), 439–458.

Heise, L. L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women*, *4*, 262–290.

Kandemirci, D., & Kağnıcı, D. Y. (2014). Kadına yönelik aile içi şiddetle baş etme: Çok boyutlu bir inceleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, *17*(33), 1–12.

Kimball, M. M. (2001). Gender similarities and differences as feminist contradictions. R. K. Unger (Ed.), *Handbook of the Psychology of Women and Gender* (pp. 66–83). New York: John Wiley & Sons.

Kocacik, F., & Dogan, O. (2006). Domestic violence against women in Sivas, Turkey: Survey study. *Croatian Medical Journal*, *47*, 742–749.

McFarlane, J. M., Campbell, J. C., Wilt, S., Sachs, C. J., Ulrich, Y., & Xu, X. (*1999*). *Stalking and intimate partner femicide*. *Homicide Studies*, *3*(4), 300–316.

Ortabag, T., Ozdemir, S., Bebis, H., & Ceylan, S. (2014). Perspectives of young adult men regarding violence against women: A cross-sectional study from Turkey. *Journal of Family Violence*, *29*, 665–674.

Page, A. Z., & İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, *11*(22), 81–94.

Postmus, J. L.**,** Plummer, S., McMahon, S., Murshid, N. & Kim, M. (2012). Understanding economic abuse in the lives of survivors. *Journal of Interpersonal Violence, 27*, 411–430.

Yüksel, Ş. (1996). Kadınların kendilerini şiddetten koruması neden zor? *Evdeki terör: Kadına yönelik şiddet* içinde (s. 96–112). Mor Çatı Yayınları. https://www.morcati.org.tr /tr/yayinlarimiz/izleme-raporlari

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Çavlin, A. (2015). Kadına yönelik şiddet yaygınlığı. *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* içinde (s. 81–122). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

RELIGIOSITY AND COGNITIVE FLEXIBILITY IN MUSLIM COLLEGE STUDENTS

Dr. Öğr. Üyesi Zümrüt Gedik
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Rabia Akan

Abstract

Religion is seen as a conservative sociocultural force that sustains traditional beliefs and behaviors. On the other hand, religion is also an adaptive system with great socioecological variation as it employs highly flexible cognitive mechanisms. From this point of view, believing in a religion is a manifestation of cognitive flexibility, since religions conceive violations of default inferences people make about the world. Meanwhile, a contradicting claim would be that cognitive inflexibility is related to religious belief as the worldviews offered by religions are dogmatic in nature. Thus, the aim of the study was to investigate the relationship between cognitive flexibility and religiosity in a Muslim Turkish sample of undergraduates.

In this cross-sectional study, data were collected using a demographic information form, the Muslim Religious Orientation Scale-Revised, and the Cognitive Flexibility Scale. The study sample consisted of 318 Muslim Turkish college students. A hierarchical multiple regression analysis was run to examine the associations between the dependent variable, cognitive flexibility, and four religious orientations whilst controlling for gender and age.

The regression of cognitive flexibility on four religious orientations was found to be significant. Among the independent variables, intrinsic, extrinsic, and quest orientation emerged as significant predictors of cognitive flexibility. Cognitive flexibility increased with increased intrinsic and quest orientations and with decreased extrinsic orientation. Gender, age, and fundamentalist orientation were not associated with cognitive flexibility.

The positive association of cognitive flexibility to intrinsic and quest religiosity indicates that people with these religious orientations tend to be aware of alternatives and options in given situations. The negative relationship between extrinsic religiosity and cognitive flexibility seems to support the idea that people with an extrinsic religious orientation have a general tendency to not reflect upon alternatives. Questers, who are regarded as open-minded critical thinkers, had higher cognitive flexibility. The lack of an association between fundamentalist religious orientation and cognitive flexibility deserves further investigation using culturally appropriate religiosity measures with better psychometric properties.

Keywords: Religiosity, religion, cognitive flexibility.

SOSYAL DEĞİŞİM VE SOSYAL TEHDİT İLİŞKİSİNİN SOSYAL KİMLİK KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: AKADEMİDEKİ DEĞİŞİMLER ÖRNEĞİ

Uzm. Psk. Ürün PERÇİN BOYACIOĞLU
Doç. Dr. Serap AKFIRAT
Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı sosyal değişimin sosyal tehditle olan ilişkisini Sosyal Kimlik Kuramı kapsamında incelemektir. de la Sablonnière, Auger, Sadykova ve Taylor (2010) sosyal değişimden bütün bir toplum için geçerli olan değişimleri kapsayan kolektif bir fenomen olarak bahsetmektedirler. Sosyal tehdit ise genel olarak kişilerin sosyal kimliklerini ya da kaynaklarını tehlikede hissettikleri durumları belirten tanımıyla (Branscombe, Ellemers, Spears, & Doosje, 1999, s.35; de Hoog, 2012), sosyal değişimin yarattığı yoksunluklar ve kayıplarla (de la Sablonnière, Tougas, & Perenlei, 2009) oldukça bağlantılı görünmektedir. Buradan yola çıkarak bu çalışmada sosyal tehdit ve sosyal değişim ilişkisinde yer alan değişkenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada sosyal değişimin bir tehdit olarak algılanmasında, kişilerin, istikrarın bozulmasına, değişimin hızına, değişimin yarattığı belirsizliğe ve değişimin meşruluğuna ilişkin algılarının ve sosyal gruplarla özdeşim düzeylerinin rolü incelenmiştir. Sosyal değişimi ele almada aracı konu olarak öğretim üyeliği (yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlük) kadrolarıyla ilgili yeni yasal düzenlemeler belirlenmiştir. Bu kapsamda çeşitli üniversitelerde, fakülte ve bölümlerde araştırma görevlisi, doktor öğretim görevlisi, yardımcı doçent/doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör kadrolarında görev yapan 175 kişiyle kesitsel bir anket araştırması yürütülmüştür. Katılımcılar akademideki değişikliklere yönelik tutumları, akademi sistemini ne kadar istikrarlı buldukları, yapılan değişiklikleri meşru bulup bulmadıkları, yapılan değişimin kendileri için belirsizlik yaratıp yaratmadığı, değişimle ilgili olumlu ve olumsuz duyguları, akademisyen kimlikleriyle özdeşim düzeyleri, değişimin hızı ile ilgili 6 ölçekten ve çeşitli sosyo-demografik sorulardan oluşan anket formunu doldurmuşlardır.

Veriler Doğrusal Regresyon Analizleri ve Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılarak iki aşamada analiz edilmiştir. Regresyon analizleri, kişilerin değişimin hızına, yol açtığı belirsizliğe, meşruluğuna, sistemin istikrarına ilişkin algılarının ve siyasi yönelimlerinin, kişilerin değişime yönelik tutumlarını anlamlı şekilde yordadığını göstermiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında alanyazına ve ilk basamakta yürütülen regresyon analizi sonuçlarına dayanılarak oluşturulan 3 model sınanmıştır. Bu modellerde değişimin adilliği, belirsizlik algısı ve istikrar algısı değişkenlerinin, kişilerin değişimle ilgili olumlu ve olumsuz duygularının; kişilerin değişime yönelik tutumları ile değişimin algılanan hızı ve kişilerin siyasi yönelimleri değişkenleri arasında aracılık edip etmediği sınanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, kişilerin siyasi yönelimleri ve değişime yönelik tutumları arasında değişimin getirdiği belirsizliğe ve değişimin meşruluğuna ilişkin algılarının aracılık ettiği görülmüştür. Kişilerin değişimin hızına ilişkin algıları ve değişime yönelik tutumları arasında ise değişimin meşruluğuna ilişkin algılarının aracılık ettiği bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: sosyal değişim, sosyal tehdit, sosyal kimlik kuramı

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CHANGE AND SOCIAL THREAT IN FRAME OF SOCIAL IDENTITY THEORY: CASE OF CHANGES IN ACADEMY

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between social change and social threat in frame of Social Identity Theory. de la Sablonnière, Auger, Sadykova and Taylor (2010) refers social change as a collective phenomenon which embodies the changes that influence entire society. And social threat seems related to the losts and deprivations brought by social change (de la Sablonnière, Tougas, & Perenlei, 2009) with its definition referring the situations which individuals feel their social identities or resources are in danger (Branscombe, Ellemers, Spears, & Doosje, 1999, p.35; de Hoog, 2012). Based on this point we tried to find out the variables that takes part in the relationship between social change and social threat.

In the study we examined the role of individuals perceptions on the stability, change's speed, the uncertainty, change's legitimacy and social group identification levels on whether individuals perceive social change as a social threat. In study, the theme was specified as the new legal regulations about academic staff. A cross sectional survey was run with 175 participants who works as research assistant, prelector with PhD, assistant professor, associate professor and professor in different universities, faculties and departments. The questionnaire included 6 scales about participants' attitudes on the changes in academic system; their perceptions about academic system's stability, uncertainty that change brings, legitimacy of the change, speed of change, their positive and negative emotions about the change, their identification levels with the academician identity and socio-demographic questions (gender, academic position, faculty, political orientation, etc.).

The study's results were interpreted in two steps with Linear Regression Analysis on Spss v.20 and Structural Equation Modeling on Spss Amos 20. Regression analysis results indicated that the participants' perceptions on the change's speed, uncertainty, legitimacy, system's stability and participants' political orientation predict participants' attitudes towards the change. On the second step of the study we tested 3 models constructed based upon the literature and the regression analysis results. Models tested whether the perceptions on the change's legitimacy, uncertainty, system's stability and emotions about change mediates the relationship between perceptions about the change and the variables of political orientation and speed of the change. Analysis results showed that the perceptions on legitimacy and uncertainty mediates the relationship between political orientation and perceptions about the change. Also, the perceptions on legitimacy mediates the relationship between the perceptions about the speed of the change and perceptions about the change.

Keywords: social change, social threat, social identity theory

GİRİŞ

Sosyal psikoloji alanında üzerinde çalışılan önemli bir konu olan sosyal değişim pek çok farklı kuramsal bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu çalışmanın amacı da sosyal değişimin sosyal tehditle olan ilişkisini Sosyal Kimlik Kuramı kapsamında incelemektir.

Sosyal değişim, sosyal psikoloji alanında 2. Dünya Savaşı'nın etkisiyle birlikte deneysel olarak çalışılmaya başlanmıştır. Rocher (1992) sosyal değişimi, tarihin rotasını etkileyen

şiddetli toplumsal dönüşümler olarak tanımlamıştır. de la Sablonnière, Auger, Sadykova ve Taylor (2010) sosyal değişimden bütün bir toplum için geçerli olan değişimleri kapsayan kolektif bir fenomen olarak bahsetmektedirler. Sosyal değişimi sosyal bağlamın bir işlevi ya da sosyal bağlamlara göre farklılık gösteren gelecek fikirleri olarak yorumlamak da mümkündür (Reicher, 2004; de la Sablonnière ve ark., 2013; Bain, Hornsey, Bongiorno, Kashima & Crimston, 2013). Sosyal değişimin barındırdığı bağlamsallık ve sosyal psikoloji alanının evrensellik iddiası arasındaki kan uyuşmazlığının azaltılabileceği ya da ortadan kaldırılabileceği noktalar ise sosyal bağlamı merkeze alan kuramlarla oluşturulabilir. Bu kuramlardan en önemlisi ise sosyal kimlik kuramı olarak gösterilebilir (Breakwell, 1993, 2014; Reicher, 2004; de la Sablonnière, 2017).

Sosyal çevrede bir değişim söz konusu olduğunda, bireylerin hayatına yön veren normlar, değerler ve kurallar dönüşmekte ve değişmektedir (Sztompka, 2000). Sosyal değişimin gerçekleşmesi durumunda getireceği belirsizlikler kişiler ve gruplar için yeni kimlik tehditlerine kapıyı açabilir (Jost, 2015; de la Sablonnière, 2017). Belirsizliğin değişimle çok iç içe görünen bir kavram olmasına karşın sosyal değişim çalışmalarında belirsizlik kavramına pek sık rastlanmamaktadır. Belirsizliğin kimlik özdeşimi ve değişimle ilişkisini vurgulayan bir çalışmayı Ng ve Kim (2008) Hong Kong'un Çin ile yeniden birleşmesini konu alarak yürütmüştür. Çalışma sosyal değişim içinde sosyal grupların pozisyonlarının değişmesinin ve bu değişimin yarattığı belirsizliğin bireylerin grup özdeşimlerini etkilediğini göstermiştir. Çalışmanın sonuçları aynı zamanda kişilerin sosyal değişimin hızını yüksek algıladıkça daha fazla belirsizlik hissettiklerini ve tek bir kimliğe (Hong Konglu ya da Çinli) yoğunlaştığını; belirsizlik algısının sosyal değişimin algılanan hızı ve sosyal kimlik arasındaki ilişkide aracılık ettiğini göstermiştir.

Grup özdeşimi yukarıda örnek gösterilen çalışmada daha çok sosyal değişimden etkilenen bir olgu olarak sunulmuştur. Fakat olgu sosyal kimlik kuramı tarafından sosyal değişime gösterilen tepkilerin bir nedeni olarak da ele alınmaktadır. Bireylerin gruplarına dair yaptıkları değerlendirmeler için en önemli olan adımı ve Sosyal Kimlik Kuramı'nın da temelini sosyal (grup) özdeşim (social identification) oluşturmaktadır. Sosyal özdeşim kişilerin kendi grupları, dış gruplar, meşruluk, istikrar ve geçirgenlikle olan ilişkilerinde belirleyicidir (Drury & Reicher, 2009; Kim & Ng, 2008; Reicher, 2004). Dolayısıyla kolektif eyleme olan yönelimlerini ve sosyal değişime olan bakış açılarını da belirlemektedir. Özdeşim kurdukları sosyal grupların dezavantajlı statüsünü meşru bulmayan ve bunun değişebileceğini düşünen grup üyeleri bu dezavantajlı statüyü değiştirmek üzere kolektif eyleme geçebilirler ve değişimi sağlayabilirler (Tajfel, 1975; Wright, 2001, s.422).

Tajfel (1975) sosyal kimliğin hem bilişsel hem de duygusal bileşenleri olduğunu belirtmektedir. Sosyal Kimlik Kuramı kişilerin üyesi oldukları gruba yönelik sıkı duygusal bağlar içindelerse gruba yönelik haksızlık algıladıklarında değişimi daha çok isteyeceklerini ve kolektif eyleme yöneleceklerini öngörür. Haksızlık algısının ise genelde öfke, hayal kırıklığı ve gururun incinmesi gibi olumsuz duyguları ortaya çıkardığını ifade eder (Dixon, Durrheim, Stevenson & Cakal; 2016). Duygular sosyal kimlik kuramının açıkladığı gibi değişime sebep olan bir olgu olabildikleri gibi değişimden etkilenen bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin de la Sablonièrre, Taylor, Perozzo ve Sadykova'nın (2009) Kırgızistan'da 2005'te hükümetin değişmesini konu alan çalışmalarında sosyal değişimle

ortaya çıkan belirsizliklerin kolektif öz saygıyı, kolektif ve bireysel gururu etkilediği ve kişilerin bireysel iyi oluşlarını olumsuz etkilediği görülmüştür.

Sosyal tehdit ise sosyal değişimle ilişkili olup yapılan çalışmalarda pek sık kullanılmayan bir kavramdır. Sosyal tehdit ve sosyal değişim ilişkisini Sosyal Kimlik Kuramı kapsamında ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Genel olarak gruba yönelik tehditler ikiye ayrılmaktadır; *gerçekçi* (realistic) ve *sembolik* (symbolic) (de Hoog, 2012). Gerçekçi tehditler grup üyelerinin dış grubun varlığını gruplarının gücüne, ekonomik konumuna, bölgesel hakimiyetine ve fiziksel iyi oluşuna yönelik bir tehlike olarak gördüğünde ya da gruplar arasında kaynakların paylaşımıyla ilgili çatışmaların söz konusu olmasıyla oluşur (Branscombe ve ark., 1999, s.35; de Hoog, 2012; Stephan & Mealy, 2011). Sembolik tehdidin en yaygın olarak bilinen türü sosyal kimliğe yönelik tehditlerdir (Branscombe ve ark., 1999, s.36; de Hoog, 2012). Sosyal kimliğe yönelik tehditler kişilerin grup üyeliklerinden dolayı kendi değerlerinin düşürüldüğüne inandıkları durumların bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Belmi, Barragan, Neale, & Cohen, 2015). Bu tehditler bir sosyal değişim sonucu grup üyeleri tarafından deneyimlenebilir. Değişim veya değişim ajanı bir tehdit ya da tehdidin ortaya çıkaran olarak hissedildiğinde değişime karşı olan direnç ve dolayısıyla statükoyu koruma isteğinin arttığı (de la Sablonnière, 2017; van der Toorn ve Jost, 2014) ya da sosyal değişim gerçekleştikten sonra kişilerin göreli yoksunluk kanalıyla kimliklerine yönelik tehdit algıladıkları belirtilmektedir (de la Sablonnière ve ark., 2009a).

Yukarıda belirtilen kuramsal açıklamalar ve araştırma sonuçlarından hareketle bu çalışmada sosyal değişim ve sosyal tehdit ilişkisini ortaya çıkarmada, sosyal özdeşim, istikrar, meşruluk algısı, grup temelli duygular, belirsizlik algısı ve değişimin hızına dair algının yer aldığı bir model sınanmıştır.

YÖNTEM ve ÖRNEKLEM

Çalışmada sosyal değişimi ele almada aracı konu olarak öğretim üyeliği (yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlük) kadrolarıyla ilgili yeni yasal düzenlemeler belirlenmiştir. Bu kapsamda çeşitli üniversitelerde, fakülte ve bölümlerde araştırma görevlisi, doktor öğretim görevlisi, yardımcı doçent/doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör kadrolarında görev yapan 175 kişiyle kesitsel bir anket araştırması yürütülmüştür. Anketin verileri çeşitli akademisyenlere e-posta aracılığıyla ulaşılarak toplanmıştır. Katılımcılar akademideki değişikliklere yönelik tutumları, akademi sistemini ne kadar istikrarlı buldukları, yapılan değişiklikleri meşru bulup bulmadıkları, yapılan değişimin kendileri için belirsizlik yaratıp yaratmadığı, değişimle ilgili olumlu ve olumsuz duyguları, akademisyen kimlikleriyle özdeşim düzeyleri, değişimin hızı ile ilgili 6 ölçekten ve çeşitli sosyo-demografik sorulardan oluşan anket formunu doldurmuşlardır.

Örneklemin 88'i kadın, 87'si kadınlardan oluşmuştur. Katılımcıların 67'si araştırma görevlisi, 8'i öğretim görevlisi doktor, 21'i yardımcı doçent/doktor öğretim üyesi, 28'i doçent, 51'i profesör olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan siyasi yönelimlerini 7'li likert ölçeği üstünde belirtmeleri istenmiştir. Ölçekte 1 puan 'sol', 7 puan 'sağ' siyasi yönelimi temsil etmiştir. Katılımcıların %6,9'u ölçekte 1 puanı (n=12), %19,4'ü ölçekte 2 puanı (n=34), %21,7'si ölçekte 3 puanı (n=38), %28,6'sı ölçekte 4 puanı (n=50), %12,6'sı ölçekte 5 puanı (n=22), %6,9'u ölçekte 6 puanı (n=12) ve %4'ü ölçekte 7 puanı (n=7) kodlamıştır.

ANALİZLER

Çalışmada değişkenler arası ilişkielri görmek amacıyla öncelikler Pearson Korelasyon yürütülmüştür. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Çalışmanın ana analizleri iki aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk aşamada değişkenler arası ilişkileri yordamak amacıyla SPSS v.20'de Regresyon Analizleri yürütülmüştür. İkinci aşamada değişkenler arasındaki ilişkileri bir model üstünde yorumlayabilmek amacıyla SPSS Amos 20'de Yapısal Eşitlik Modellemesi (Structural Equation Modelling) yürütülmüştür.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Değişim Algısı Ortalama Değer	1											
2. Değişimin Hızı	**-.40****	1										
3. İstikrar Algısı Ortalama Değer	**.35****	**-.32****	1									
4.Adillik/Meşruluk Algısı Ortalama Değer	**.86****	**-.32****	**.39****	1								
5. Belirsizlik Algısı Ortalama Değer	**-.44****	**.45****	**-.50****	**-.40****	1							
6. Grup Özdeşimi Ortalama Değer	.006	-.003	.10	.03	.10	1						
7. Olumlu Duygu Ortalama Değer	**.58****	**-.38****	**.53****	**.61****	**-.55****	.05	1					
8. Olumsuz Duygu Ortalama Değer	**-.45****	**.33****	**-.49****	**-42****	**.72****	-.03	**-.61****	1				
9. Siyasi Yönelim	**.31****	-.11	**.30****	**.30****	**-.28****	.06	**.35****	**-.25****	1			
10. Üniversitedeki Kadro	**-.25****	-.09	.03	**-.27****	-.09	**.17***	**-.16***	-.03	-.01	1		
11. Kadro Görev Süresi	.04	.002	.06	.04	-.08	-.02	.05	-.05	-.05	-.001	1	
12. Yurt Dışında Çalışma Süresi	-.02	**.18***	-.01	-.04	-.09	.1	.00	-.09	.07	**.23****	-.1	1
Ortalama	2.37	4.06	1.79	2.25	3.75	3.75	2.05	3.56	3.6	2.9	3.15	1.78
Standart Sapma	.86	1.16	.72	.90	1.07	.87	.83	.98	1.48	1.71	.94	1.23
Çarpıklık	.45	-1.22	.78	.52	-.92	-.55	.48	-.38	.32	-.004	-.64	1.46
Basıklık	-.06	.69	-.12	.08	.30	-.02	-.26	-.49	-.33	-1.72	-.87	1.01

Tablo 1: Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık, Basıklık ve Pearson Korelasyon Değerleri

*Koyu yazılmış ve tek * olan Pearson korelasyon değerleri $p<.05$ düzeyinde anlamlıdır.

** Koyu yazılmış ve çift ** olan Pearson korelasyon değerleri $p<.01$ düzeyinde anlamlıdır.

Çalışmada test edilmesi amaçlanan sosyal değişim ve sosyal tehdit ilişkisi modeli doğrultusunda veri seti ilk olarak regresyon analizlerine sokulmuştur. Değişim algısının bağımlı değişken olarak, değişimin hızı, üniversitedeki kadro, siyasi yönelim, istikrar algısı, belirsizlik algısı, adillik/meşruluk algısı ve olumlu ve olumsuz duygular değişkenleri bağımsız değişken olarak atanarak Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon (Multiple Linear Regression) Analizi yürütülmüştür. Analize korelasyon analizinde değişim algısıyla anlamlı bir ilişki göstermeyen grup özdeşimi dahil edilmemiş, grup özdeşimi yerine korelasyon analizinde değişim algısıyla orta düzeyde anlamlı ilişki gösteren Siyasi Yönelim ve Üniversitedeki Kadro değişkenleri dahil edilmiştir. Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon analizlerinin sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

	B	SE *B*	β	R^2
Bağımlı Değişken: *Değişim Algısı*				
Bağımsız Değişkenler:				
				,77
Constant	1,61	,34		
Değişimin Hızı	-,1	,03	-13**	
Üniversitedeki Kadro	-,03	,02	-,06	
Siyasi Yönelim	,03	,02	,05	
İstikrar Algısı	-,08	,06	-,06	
Belirsizlik Algısı	-,04	,05	-,05	
Adillik/Meşruluk Algısı	,73	,05	,76**	
Olumlu Duygular	-,003	,06	-,003	
Olumsuz Duygular	-,07	,05	-,08	

Tablo 2: Değişimin Hızı, İstikrar Algısı, Adillik/Meşruluk Algısı, Belirsizlik Algısı, Grup Özdeşimi, Siyasi Yönelim ve Üniversitedeki Kadronun Değişim Algısını Yordama Gücünü Bulmak İçin Yürütülen Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizlerinden Elde Edilen Sonuçlar, n=175.

Yürütülen Hiyerarşik Regresyon Analizleri sonucunda değişimin hızı ve siyasi yönelimin beraber endojen değişken olarak atandığı model Yapısal Eşitlik Modellemesinde test edilmiştir. Modelde endojen değişkenlerin değişim algısını belirlemesinde istikrar algısı, belirsizlik algısı, adillik algısı; olumlu ve olumsuz duyguların aracılık edip etmediği test edilmiştir. Model Şekil 1'de sunulmuştur.

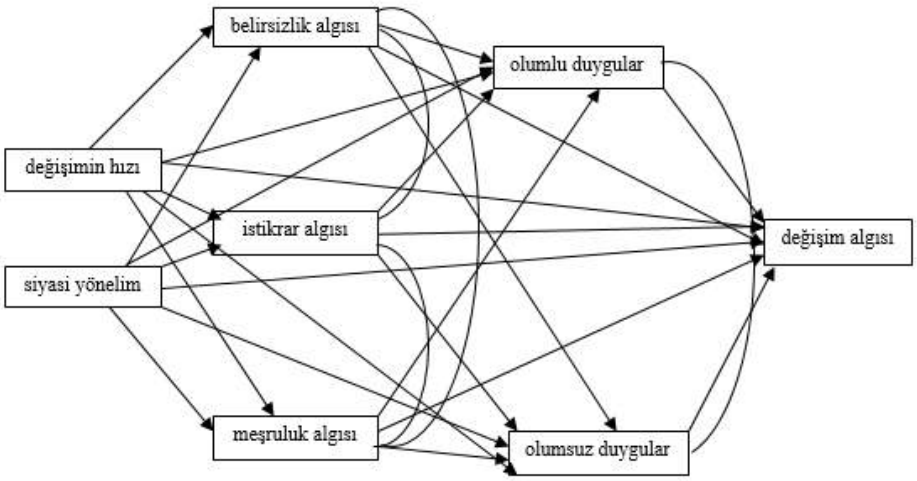

Şekil 1: Değişimin Hızı ve Siyasi Yönelim değişkenlerinin egzojen değişken olarak belirlendiği model.

Şekil 1'de sergilenen, endojen değişkenler olarak değişimin hızı ve siyasi yönelimin atandığı modelin uygun olduğu görülmüştür, $\chi^2(1, N = 175) = 2.03$, p=.15, (CMIN/DF= 2.03, NFI= .99, CFI = .99, RMSEA = .08). Ancak modelin uygunluğuna karşılık bazı değişkenler arasındaki yollarda anlamlı ilişkiler olmadığı görülmüştür. İstatistiksel olarak anlamlı

olmayan yollar sırasıyla çıkarılmıştır. Modelden istatistiksel olarak anlamsız olduğu için çıkarılan yollar sonucunda modelin yine uygun olduğu görülmüştür, $\chi^2(11, N = 175) = 20.85$, p=.11, (CMIN/DF= 1.56, NFI= .98, CFI = .99, RMSEA = .06). İstatistiksel olarak anlamlı olmayan yollar sırasıyla çıkarılmıştır. Model çıkarılan yollardan sonraki hali ve regresyon katsayılarıyla birlikte Şekil 2'de sunulmuştur.

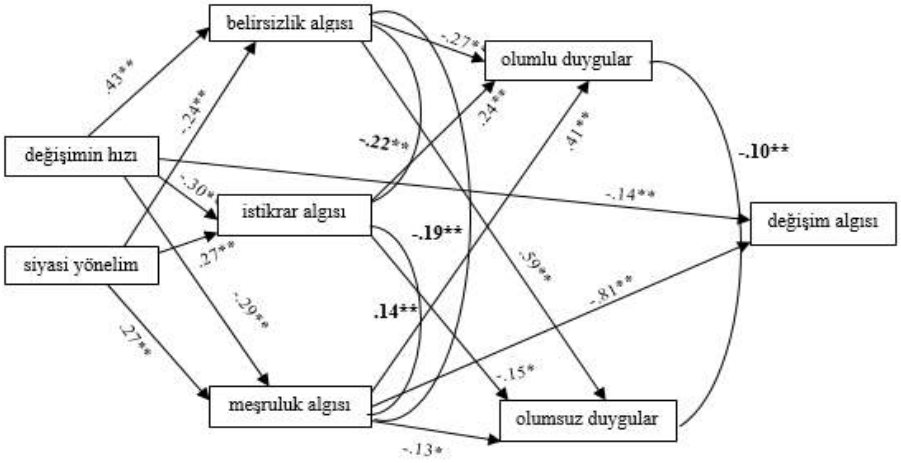

Şekil 2: İstatistiksel olarak anlamsız olan yolların çıkarılmasından sonraki Değişimin Hızı ve Siyasi Yönelim değişkenlerinin egzojen değişken olarak belirlendiği model. *p<.05 düzeyinde anlamlı, ** p=.00 düzeyinde anlamlı.

Bu sonuca göre siyasi yönelim değişkeni değişim algısını doğrudan etkilememekte, belirsizlik ve meşruluk algısı değişkenleri aracılığıyla değişim algısına etki etmektedir. Değişimin hızı ise değişim algısına hem doğrudan hem de meşruluk algısı değişkeninin aracılığıyla etki etmektedir. Değişim hızının değişim algısına olan etkisinde belirsizlik algısı aracılık etmemektedir. İstikrar algısı değişkeni değişim hızı ve siyasi yönelim değişkenleriyle anlamlı bir ilişki gösterse de bu iki egzojen değişkenin değişim algısına olan etkisine aracılık etmemektedir. Bununla birlikte belirsizlik algısı ve meşruluk algısıyla anlamlı bir şekilde birlikte değişim göstermekte ve olumlu ve olumsuz duygulara anlamlı şekilde etki etmektedir. Siyasi yönelim ve değişim hızı değişkenleri de bu üç değişken aracılığıyla hem olumlu hem olumsuz duygulara etki etmektedir. Olumlu ve olumsuz duygular değişkenleri birbirleriyle anlamlı şekilde değişim göstermekte ve anlamlı şekilde belirsizlik, istikrar ve meşruluk algılarından etkilenmektedir. Ancak bu üç değişkenin değişim algısına olan etkisinde aracılık etmemektedir.

SONUÇ

Akademideki değişimleri konu edinen çalışmada; kişilerin değişimi olumlu ya da olumsuz algılamasında değişimin getirdiği ya da getireceği belirsizliğe ilişkin algıları, değişimin adil olup olmadığına ilişkin algıları, değişimin istikrarı bozup bozmadığına ilişkin

algıları, değişimle ilgili olumlu ya da olumsuz duygularının etkisi incelenmiştir. Çalışmada kişilerin grup özdeşimlerinin değişimin belirsizliği, meşruluğu, istikrarı bozması, getirdiği olumlu ya da olumsuz duygularda; sonuç olarak da değişim algılarını belirleyen en temel başlangıç noktası olacağı düşünülmüştür. Kişiler, grup özdeşimleri yüksekse, gruplarına ilişkin olumlu bir değişimi olumlu, olumsuz bir değişimi de olumsuz ya da tehdit olarak algılayacaklardır. Çalışmanın konusu akademi alanındaki değişimler olduğu için çalışma akademisyenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiş ve grup özdeşimi olarak 'akademisyen kimliği' baz alınmıştır. Grup özdeşimi ölçeği de akademisyenlikle ilgili soruları içermiştir.

Ancak yapılan betimsel analizler ve ana analizler, grup özdeşiminin ne bağımlı değişken değişim algısıyla ne de aracı değişkenler olarak belirlenen değişimin hızı, belirsizlik algısı, adillik/meşruluk algısı, istikrar algısı, olumlu ve olumsuz duygularla anlamlı bir ilişki göstermediği sonucunu vermiştir. Analizlerde siyasi yönelim demografik değişkeninin ise hem değişim algısıyla hem de belirsizlik algısı, adillik/meşruluk algısı, istikrar algısı, olumlu ve olumsuz duygularla anlamlı bir ilişki gösterdiği görülmüştür. Bu sebeple çalışmada siyasi yönelim değişkeni grup özdeşimi değişkeni yerine kullanılmıştır.

Çalışmanın konusunun akademide yapılan değişiklikler olması, söz konusu değişimlerin akademisyenlerin kendileri tarafından değil daha üst yönetim kademeleri tarafından yapılması sebebiyle; akademisyen kimliğiyle kurulan grup özdeşimi değil, kişilerin sahip olduğu siyasi yönelimleri değişim algılarında etkili olmuştur. Buna göre kişiler akademide yapılan değişiklikleri sadece akademisyen kimliklerine değil, siyasi yönelimlerine de yönelik bir tehdit veya fırsat olarak algılamışlardır. Değişim algısının yordanmasında kimi durumlarda grup özdeşiminin değil, siyasi yönelimin yordayıcı olabileceği görülmüştür. Bu örnek için düşünürsek; değişimin merkezi bir kurumdan değil, üniversiteler içinde ya da tarafından yapılması durumunda grup özdeşiminin de siyasi yönelim kadar etkili olabileceği düşünülebilir. Bu sonuçlara göre, grup özdeşimi değişim algısı üzerinde, değişim, grubun daha doğrudan ilişkisinin olduğu merciler veya kişiler tarafından önerildiğinde daha etkili olacaktır. Ancak değişim gruptan daha bağımsız görünen, hiyerarşide daha yüksek bir merci tarafından önerildiğinde kişilerin siyasi yönelimleri değişimi değerlendirmelerinde grup özdeşimlerinden daha etkili olacaktır.

Analizler belirsizlik algısı ve değişim hızı arasındaki ilişkinin de oldukça doğrudan olduğunu göstermiştir. Sınanan modellerde değişim hızı egzojen değişken olduğunda, değişim hızı belirsizlik algısını etkilemiş ancak belirsizlik algısı değişim algısını etkilememiştir. Bunun yerine değişim hızı değişim algısını doğrudan etkilemiştir. Denenen modeller kişilerin değişim algısında değişim hızı ve belirsizlik algısı benzer süreçleri işaret ettiğini göstermiştir. Kişilerin siyasi yönelimleri de yine belirsizlik algılarıyla ilişkilidir. Ancak değişimin hızından farklı olarak siyasi yönelim değişim algısına hem belirsizlik algısının aracılık etkisini kullanarak hem de doğrudan etki etmiştir. Sonuç olarak analizler, kişilerin belirsizlik algılarında hem siyasi yönelimlerinin hem de değişimin hızının önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir.

İstikrar algısı ise kişilerin değişim algısında önemli bir rol oynayabileceği düşünülerek çalışmada ve denenen modellerde yer almıştır. Denenen modeller istikrar algısının değişimin hızı ve kişilerin siyasi yönelimleriyle ilişkili olduğunu, meşruluk ve belirsizlik algılarıyla birlikte değişim gösterdiğini ancak değişim algısı için değişimin hızı ve siyasi yönelim değişkenlerine aracılık etmediğini göstermiştir. Değişimin hızı, istikrar algısı ve belirsizlik

algısı arasındaki ilişki literatürde çeşitli çalışmalarda ayrı ayrı şekillerde de olsa yer alan, beklendik bir sonuçtur. Çalışmada yürütülen analizler ve sınanan modeller de bu üç değişkenin arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak ortaya koymayı hedeflemiştir. Ancak istikrar algısı ve kişilerin değişimin adilliği/meşruluğu arasında kurdukları ilişkiyi yeni bir bilgi sayılabilir.

Değişim hızı ve siyasi yönelimin egzojen değişken olduğu modeller değişime yönelik olumlu ve olumsuz duyguların kişilerin belirsizlik algıları, istikrar algıları ve adillik/meşruluk algılarıyla ilişkide olduğunu ancak değişim algısına bir etkide bulunmadığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

Bain, P. G., Hornsey, M. J., Bongiorno, R., Kashima, Y., & Crimston, D. (2013). Collective futures: How projections about the future of society are related to actions and attitudes supporting social change. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *39*(4), 523-539.

Belmi, P., Barragan, R. C., Neale, M. A., & Cohen, G. L. (2015). Threats to social identity can trigger social deviance. *Personality and social psychology bulletin*, *41*(4), 467-484.

Branscombe, N., Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (1999). The context and content of social identity threat. In N. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Eds.), *Social identity: Context, commitment, content* (pp. 35–58). Oxford, UK: Blackwell.

Breakwell, G. M. (1993). Social representations and social identity. *Papers on social representations*, *2*(3), 198-217.

Dixon, J., Durrheim, K., Stevenson, C., & Cakal, H. (2016). From Prejudice Reduction to Collective Action: Two Psychological Models of Social Change (and How to Reconcile Them). In C. Sibley & F. Barlow (Eds.), *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice* (Cambridge Handbooks in Psychology, pp. 481-499). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781316161579.021

Drury, J., & Reicher, S. (2009). Collective psychological empowerment as a model of social change: Researching crowds and power. *Journal of Social Issues*, 65(4), 707-725.

de Hoog, N. (2012). Processing of social identity threats. *Social Psychology*, 1-12.

Reicher, S. (2004). The context of social identity: Domination, resistance, and change. *Political psychology*, *25*(6), 921-945.

Jost, J. T. (2015). Resistance to change: A social psychological perspective. *Social Research: An International Quarterly*, *82*(3), 607-636.

Kim, J., & Ng, S. H. (2008). Perceptions of social changes and social identity: Study focusing on Hong Kong society after reunification. *Asian Journal of Social Psychology*, *11*(3), 232-240.

Rocher, G. (1992). Introduction a` la sociologie générale [Introduction to general sociology]. Ville LaSalle: E´ditions Hurtubise HMH.

de la Sablonnière, R. (2017). Toward a Psychology of Social Change: A Typology of Social Change. *Frontiers in Psychology*, *8*.

de la Sablonnière, R., Tougas, F., & Lortie-Lussier, M. (2009a). Dramatic social change in Russia and Mongolia connecting relative deprivation to social identity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *40*(3), 327-348.

de la Sablonnière, R., Tougas, F., & Perenlei, O. (2009). Beyond social and temporal comparisons: The role of temporal inter-group comparisons in the context of dramatic social change in Mongolia. *The Journal of social psychology*, *150*(1), 98-115.

de la Sablonnière, R., Auger, E´., Sadykova, N., & Taylor, D. M. (2010). When the "We" impacts how "I" feel about myself: Effect of temporal collective relative deprivation on personal well-being in the context of dramatic social change in Kyrgyzstan. European Psychologist, 15, 271–282. doi:10.1027/1016-9040/a000062

Stephan, W. G., & Mealy, M. D. (2011). Intergroup threat theory. In D. J. Christie (Ed.), *The encyclopedia of peace psychology Vol. II*.

Sztompka, P. (2000). Cultural trauma: The other face of social changes. *European Journal of Social Theory*, *3*, 449–466.

Tajfel, H. (1975). The exit of social mobility and the voice of social change: Notes on the social psychology of intergroup relations. *Social Science Information*, 14(2), 101-118.

van der Toorn, J., & Jost, J. T. (2014). Twenty years of system justification theory: Introduction to the special issue on "Ideology and system justification processes, *Group Processes and Intergroup Relations*, 17(4), 413-419.

Wright, S. C. (2001). Strategic Collective Action: Social Psychology and Social Change. In R. Brown & S. Gaertner (Eds.), *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes* (410-430). Malden, MA: Blackwell Publishing.

HEALING TRAUMAS BY REVISITING MEMORIES IN MORRISON'S *A MERCY*

Assoc. Prof. Dr. Meryem AYAN
Pamukkale University

Abstract

Toni Morrison's novel *A Mercy* (2008), shifting from present to past in its narrative and in the characters' psyche through memories and telling of the stories serves as means of cure from their traumatic experiences. *A Mercy* set in the slave era (1690s), presents the traumas of an abandoned child and an abused mother. The past memories and thoughts of the characters' reveal that past is an inseparable part of present, and that the present traumas cannot be healed without the remembrance of the past. Therefore, revisiting memories can serve as a healing power of traumas in *A Mercy* that is a novel revealed through telling the stories of the past memories and traumas. In *A Mercy*, Florens, an enslaved African girl in the 17th century colonial America, suffers from the trauma of believing that her mother has abandoned her in favor of being with her younger brother, and consequently, this trauma affects the psyche of Florens and the way she deals with her present and even future life. Florens, traumatized since the moment her mother left her and unable to understand the cause behind the abandonment, blames her mother. Florens' first-person narration in six chapters, stresses the haunting trauma of her abandonment and her traumatic experiences and the third person narration in six chapters presented by the other characters, complete the parts unknown by Florence that psychologically has influenced her. Actually, through a non-linear narrative, Florens by revisiting her past memories finds a way of healing her traumas because narrating the past memories enables her to confront and recover from the traumas of the past. Thus, from a psychological perspective, discussing the importance of healing traumas by revisiting memories, Toni Morrison's novel *A Mercy* will be analyzed.

Keywords: *A Mercy*, Toni Morrison, trauma, memory and healing.

ABSURD IDENTITIES IN FOREMAN'S *RHODA IN POTATOLAND*

Assoc. Prof. Dr. Meryem AYAN
Pamukkale University

Abstract

Identity is something that is non-fixed but always in process because identity is socially, culturally, traditionally and individually constructed. Deconstructing the socially, culturally and traditionally imposed identities is a way of redefining one's gender identity that refers to personal identification with a particular gender and gender role in society. Gender identity is about comfort or discomfort within one's gender. In Richard Foreman's absurd play, *Rhoda in Potatoland*, the two main characters; Rhoda and Sophia deconstruct their traditional identities and gender roles as women and they identify themselves with potatoes. Thus, how these women deconstruct the socially, culturally and traditionally imposed identities and gender roles will be discussed in a deconstructive frame by focusing on absurd identities in Foreman's *Rhoda in Potatoland*.

Keywords: identity, deconstruction, gender, gender identity.

AHMET HÂŞİM'İN *YEDİ MEŞALE* ŞAİRLERİNİ ELEŞTİRİSİ VE BU ELEŞTİRİNİN KENDİSİNE DÖNÜŞÜ

Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER
Süleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Modern Türk şiirinin usta kalemi Ahmet Hâşim, dikkate değer eleştirel bir dile ve söyleme sahiptir. Özellikle şiir sahasındaki birikimi, keskin zekâsı, tespitlerindeki isabet onun eleştirel yazılarına büyük katkıda bulunur. Her ne kadar eleştiri türünde bir yer edinme gayreti içerisinde olmamışsa da, yaptığı eleştirel değinmelerle o, bu alandaki potansiyel gücünü ve yeteneğini hissettirir. Yaşadığı dönem içerisinde ortaya çıkan edebiyat hareketlerini, şair ve yazarları, sanat ve edebiyat eserlerini kimi küçük dokunuşlarla eleştirme yoluna gider. Onun eleştirel bakış getirdiği edebiyat hareketlerinden biri de *Yedi Meşale*'dir. Bu topluluk, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ilk edebî topluluğudur. Edebiyat meraklısı yedi gencin 1928'de bir araya gelip *Yedi Meşale* adında ortak kitap çıkarmasıyla topluluk hâlini alır. Bir kısmı lise öğrencisi, bir kısmı da üniversitenin ilk sınıflarında öğrenim gören öğrencilerden oluşur. Dergilerde iki yıldır şiirleri yayımlanan edebiyat meraklısı, on sekiz yirmi yaşlarındaki bu gençler, ortaklaşa bir kitap çıkararak edebiyat dünyasına kendilerini tanıtmak isterler. Adlarını da yedi kişiden oluşmalarından alırlar. Saf şiir anlayışına bağlı olan *Yedi Meşale* mensupları, Sembolizmden beslenen bir şiir anlayışıyla kalem ürünleri ortaya koyarlar. Böyle bir yönelim, onları izlenimlerini dile getiren bir şiir yazmaya yöneltir. Yer yer Ahmet Hâşim şiirinden izler taşıyan bu şiirler, insanın iç dünyasını, bireysel temaları dile getirir. Kapalı dünyalar kuran şairler, daha çok akşam saatlerini ve geceyi ifadeye yönelik bir söylem geliştirirler. Çıkardıkları ortak kitabı dönemin öne çıkan şair ve yazarlarına gönderirler. Gençlerin çıkardığı kitap hakkında değerlendirmelerde bulunan Ahmet Hâşim, onları şairden çok ressam bakışıyla yazdıkları şeklinde eleştirir. Bir yandan da genç oldukları için kusurlarını bağışlamak gerektiği görüşünü ileri sürer. Fakat Ahmet Hâşim'in bu gençlerin şiirine yönelttiği eleştiri, kendi şiiri için de geçerli bir yapı gösterir. Bu bildiride Ahmet Hâşim'in *Yedi Meşale* topluluğuna yönelik eleştirel tutumu ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ahmet Hâşim, *Yedi Meşale*, eleştiri.

AHMET HÂŞİM'S CRITICISM OF THE *YEDİ MEŞALE* POETS AND THE RETURN OF THIS CRITICISM TO HIM

Abstract

Ahmet Hâşim, the master of modern Turkish poetry, has a remarkable critical language and discourse. In particular, his savings in the field of poetry, his sharp intelligence, and the accuracy of his findings contribute greatly to his critical writings. Although he did not make an effort to find a place in the genre of criticism, he makes his potential power and ability felt in this field with his critical touches. He tries to criticize literary movements, poets and writers, art and literary works that appeared during his life with some small touches. One of the literary movements in which he brought a critical perspective is the *Yedi Meşale.* This is the first literary group of Turkish literature in the Republican period. In 1928, seven young people interested in literature came together and published a joint book called *Yedi Meşale.* It

is formed by some high school students and first graders in university. These young people who are eighteen-twenty years old and literary enthusiasts, whose poems have been published in magazines for two years, want to introduce themselves to the world of literature by jointly publishing a book. They take their names from the fact that they consist of seven people. The members of the *Yedi Meşale*, who are committed to the understanding of pure poetry, produce literary works with a poetic understanding nourished by Symbolism. Such an orientation leads them to write a poem that expresses their impressions. These poems, which bear traces of Ahmet Hâşim's poems from time to time, express human's inner world and individual themes. Poets who build closed worlds, develop a discourse that expresses the evening and night. They send their joint book to prominent poets and writers of the period. Ahmet Hâşim, who makes evaluations about this book, criticizes them as what they write with the perspective of a painter rather than a poet. On the other hand, he argues that their flaws can be forgiven because they are young. But Ahmet Hâşim's criticism of these young people's poems shows a valid structure for his own poetry. In this paper, Ahmet Hâşim's critical attitude towards the community of *Yedi Meşale* will be tried to discussed.

Keywords: Ahmet Hâşim, *Yedi Meşale,* criticism.

Giriş

Türk edebiyatında Ahmet Hâşim, şair kimliğiyle tanınır. Onun göz ardı edilemeyecek kadar yekûna sahip ve aynı zamanda değer taşıyan düzyazıları da bulunmaktadır. Döneminin çeşitli dergi ve gazetelerinde yayımlanan, bir kısmı sağlığında kitaplaşan bu düzyazılarında dönemin sanat, edebiyat gelişmelerini ele alanları, eleştirel bakış getirenleri de vardır. O, çok sayıda yeni çıkan kitabı, ilk eserlerini ortaya koyan şair ve yazarları kısa ve öz eleştirel değerlendirmeye tabi tutar. Bu değerlendirmelerde keskin bir zekâya ve bilgiye bağlı olarak esaslı olanı yakalama ve eleştirel dikkatle değerlendirme kendini gösterir. Ahmet Hâşim'in eleştirel dikkatle yaklaştığı kitaplar arasında *Yedi Meşale* ile *Yedi Meşale* şairleri de yerini alır. Bu bildiride eleştirel yazılarına yeterince dikkat çekilmeyen Ahmet Hâşim'in hem *Yedi Meşale* şiirine getirdiği eleştirel bakış ortaya konacak hem de *Yedi Meşale* şiirine getirdiği eleştirinin kendi şiirine dönük yanı üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Gelişme

Ahmet Hâşim, 1928'de *Yedi Meşale*'nin yayımlanmasından hemen sonra *İkdam*'da çıkan "Yedi Gencin Eseri" başlıklı kısa yazısında *Yedi Meşale* şairlerinin "*nazmın mihaniki itibariyle hiç yeni bir şey vücuda getirmiş*" olmadıklarını; ancak, "*nazım hünerinden daha güzel bir yenilik*" yaptıklarını, "*neşe ve hayat muhabbeti*"ni şiirin dünyasına soktuklarını, bu gençlerin "*sanki bir bahar kırı ortasına oturmuş, güneş altında şarkı*"[1] söylediklerini belirtir.

Meşale dergisinin birinci sayısının başına konan takdim yazısında ise o, eleştirel bakışla *Yedi Meşale* hareketini takdir eder ve destekler görünür. Dönemin usta bir şairi olarak Ahmet Hâşim, bir yandan gençlere cesaret verip onları teşvik ediyormuş gibi görünürken, diğer yandan eleştirel görüşlerini ortaya koyar. "Yedi Meşaleciler" başlığını taşıyan bu yazısında, gençlerin edebiyat dünyasında dikkatleri üzerine çekmiş olmalarını, kitabın yedi kişi tarafından ortaya

[1] Ahmet Hâşim, *Bütün Eserleri II Bize Göre / İkdam'daki Diğer Yazıları*, (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman) Dergâh Yayınları, İstanbul 1991, s. 79.

konuş tarzlarındaki "garabet"e bağlar. Fakat ona göre bu ilgi, kitap okuyucuların eline geçip gerçek değeri anlaşılana kadar sürer. Devam eden satırlarda Ahmet Hâşim, asıl eleştirisini getirir:

"Yedi gencin hutûtu muayyen, rengi bâriz bir yeni 'bedi' ile ortaya çıktıklarını iddia etmek fazla mübalağalı olur. Şair kaleminden ziyade sanki ressam fırçasıyla çalışan bu gençlerde, his ve muhayyileden ziyade gözün rü'yet kabiliyeti yeni bir hususiyet teşkil ediyor. Şairin tamamen ressam hassasiyeti ile kelimeler kullanışı ne derece doğrudur bilmiyoruz. Şair ve ressamın hayat karşısında vazifeleri farklı değil ise bunların ayrı ayrı mevcut olmalarına lüzum kalır mıydı? Tabiat, hakiki san'atkâr gibi, fâidesiz tekrarlardan hiç hoşlanmaz."[2]

dedikten sonra,

"Mamafih acele etmemeli, henüz bahar manzarası içinde, taze yaprak gürültüleriyle sallanan bu fidanları, tekemmül etmiş bir ağaç tarzında tenkit etmek insafsızlık olur. Bu körpe fidanların bazen birer sâl-dîde çınar iddiasıyla homurdanıp hışırdadıklarını işitmekten sinirleneneler de yok değil. Tafra-fürüşluk, gençliğin olgun yaşı en ziyade tahriş eden kusurlarından biridir. Ümitlerin aldatıcı yolundan geçerek, gururun kırıldığı sarp hayat mıntıkalarına varanlar için uzakta hayalin muğfil ziyasında durmuş, geçeceği müşkil mânialarını görmeden, bacaklarının çâlakisinden, kollarının kuvvetinden bahsedenlerin vâhi gürültüsü kadar sinirlendirici ve müz'ic ne olabilir?

Fakat gençliğin ekseriyetle birer meziyet tohumu olan kusurlarını sevmeyenler, onda sevecek pek az şey bulurlar."[3]

cümlelerini ekler. Bu cümleler onun genç topluluk mensuplarının sanatını pek başarılı bulmadığını, şiiri diğer güzel sanatların, özellikle de resim sanatının alanına fazlasıyla taşıdıklarını, fakat bütün kusurlarına rağmen müsamaha ile yaklaşmak gerektiği fikrini taşıdığını gösterir. Şüphesiz Ahmet Hâşim'in topluluk mensuplarına müsamaha ile yaklaşmaya çalışması sadece onların *gençlik*leri ile izah edilemez görünüyor. Ahmet Hâşim, muhtemelen bu gençlerin sanatında kendisinin de bağlı olduğu *saf şiir* (poese puré) çizgisinde sembolist-empresyonist izler bulmuş olmalıdır.[4]

Ahmet Hâşim'in söz konusu yazıda yedi gencin hatları ve rengi belirgin, yeni bir estetik getirdiklerini söylemek abartılı olur, dedikten sonra bu genç şairlerin, şair kaleminden çok sanki ressam fırçasıyla çalışıyorlar, gözün görüş açısı yeni bir özellik taşıyor, yargısında bulunması üzerinde durulması gereken bir tespittir. Gerçekten de *Yedi Meşale* şairlerinin kalem ürünlerinde gözün görüş açısının belirleyici olduğu ressam fırçasından çıkmışçasına örneklerle sıkça karşılaşılır. Bu şairler arasında Sabri Esat ve Cevdet Kudret öne çıkar.

Sabri Esat (Siyavuşgil, 1906-1968)'ın "Aya Karşı Uluyan Köpek" şiiri, Ahmet Hâşim'e hak verdirecek şekilde resim fikri uyandırır:

"Bir damla boya gibi gece suya damlıyor;
Dağlardan doğan ayı bir çığlık selamlıyor..
Uzayan mesafeler kurdu artık bağdaşı.

Yanarken tepelerde ışıktan birer çiçek,
Toz olmuş gölgesini karnına hapsederek

[2] Ahmet Hâşim, "Yedi Meşale", *Meşale*, nr. 1, 1 Temmuz 1928, s. 1.
[3] Age, a.y.
[4] Cafer Gariper, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının İlk Topluluğu: Yedi Meşale", *Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, nr. 9-10, Isparta 2003, s. 36.

Uzun uzun uluyor bir köpek aya karşı."[5]

Âdeta akşam saatlerinin bütün bir manzarasını ve aya karşı uluyan köpeği resmeden bu şiir, bir tablodan alınmış gibidir. Şiir, akşam tablosundan başka bir şey söylemez. Sadece görüneni resmetmekle yetinir.

Yedi Meşale topluluğunun şiirinde resim fikrine ve renklere geniş yer veren şairlerinden biri de Cevdet Kudret (Solok, 1907-1992)'tir. Onun şiirinde kızıl renkle birlikte akşam da önemli yer tutar. *Meşale*'de yer alan "Akşam" şiiri bu durumu yansıtır:

"Güneş, bir kilisenin başına düşen çandı:
Kafam, deli bir zangoç gibi dayandı:
Ben ateşe yanarken el âlem kandı suya…

Her günün grubunda bağrıma damladı kan!
Bir fırın duvarından kazara düşüp kopan
Bir kızıl tuğla gibi içerim yandı suya.

Bu gün yere kapanıp göklere yine dünkü
Gibi 'Su!' diyemedim ve çünkü, dedim, çünkü:
'Akşam bir bakır kalkan gibi kapandı suya!...' "[6]

Yirmi bir yaşın bütün acemilikleri ve dile nüfuz etmekte yaşanan güçlükle birlikte genç şair, kızıl renge boyanmış bir akşam manzarası kurmak için *güneş*, *ateş*, *kan*, *grup*, *kızıl*, *bakır* kelimelerine yer verir. Âdeta bir ressam gibi bütün manzarayı kızıla boyamak isteyerek Ahmet Hâşim'i haklı çıkarır.

Ahmet Hâşim'in *Yedi Meşale* şairleri için getirdiği eleştirinin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Onun yaptığı bu eleştirinin izlerini kendi şiirinde de sürmek mümkün görünüyor. Hatta getirdiği eleştirel bakış, *Yedi Meşale*cilerden çok kendi şiiri için geçerlidir. Nitekim onun akşam manzarasının kızıllığını ifadeye yönelik şiirlerinin sayısı kabarıktır. Doğrudan akşamı konu alan dört dizeden oluşan "Akşam"[7] ve "Akşamlarım"[8] başlıklı şiirleri bulunmaktadır. Onun "Merdiven" şiiri başta olmak üzere "Süvari" ile "Ağaç" şiiri akşam kızıllığının atmosferini ressam dikkatiyle âdeta bir tuvalin üzerinde gösterir. "Süvari" şiiri, ressam dikkatiyle akşamın kızıl atmosferini geniş olarak yansıtması bakımından örnek teşkil eder:

"Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvari geliyor kan rengi.
Başlıyor şimdi melûl akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi!

Bir bakır tasta alev şimdi havuz,
Suya saplandı kızıl mızraklar
Açılıp kıvrılarak göklerde
Uçuyor parçalanan bayraklar."[9]

---

[5] Sabri Esat, "Aya Karşı Uluyan Köpek", *Yedi Meşale*, İstanbul 1928, s. 9.
[6] Cevdet Kudret, "Akşam", *Yedi Meşale*, İstanbul 1928, s. 99.
[7] **Ahmet Haşim,** *Bütün Şiirleri*, (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 132.
[8] Age, s. 210.
[9] Age, s. 222.

Gün batımının manzarasını resmeden bu şiir, bütün bir resim fikrine ve kızıl renk cümbüşüne sahiptir. Onun *Yedi Meşale* şairlerinde kusur olarak gördüğü kızıl renk ve resim fikri bu şiirde yerini bulur.

Ahmet Hâşim'in "Akşam" şiirinde de benzer tabiat atmosferiyle karşılaşılır:

"Gün bitti. Ağaçta neşe söndü.
Dallar ateş oldu. Kuş da yakut.
Yaprakla kuşun parıltısından
Havzın suyu erguvana döndü."[10]

Ahmet Hâşim, eleştirdiği *Yedi Meşale* şairlerinin ressam bakışıyla yazdıklarını söylediği şiirin daha ileri ve başarılı örneklerini yaklaşık yirmi yıl öncesinden itibaren verir. Nitekim yıllar sonra *Garip mukaddime*sinde Orhan Veli, "[b]en, san'atlarda tedahüle taraftar değilim. Şiiri şiir, resmi resim, musikiyi musiki olarak kabul etmeli"[11] dedikten sonra "Haşim, alev kelimesinin eski harflerle yazılışında sahici alevi hatırlatan bir sihir bulurdu."[12] cümlesini ilave ederek onun şirinin resim ve musiki ile olan bağına eleştirel göndermede yapar. Bu, tam da Ahmet Hâşim'in *Yedi Meşale* mensuplarında bir hata olarak gördüğü ve eleştirdiği ressam dikkatiyle şiir yazmaları, şiire resim sanatının özelliklerini taşımaları konusudur. Ahmet Hâşim'in, "şair ve ressamın hayat karşısında vazifeleri farklı değil ise bunların ayrı ayrı mevcut olmalarına lüzum kalır mıydı? Tabiat, hakiki san'atkâr gibi, fâidesiz tekrarlardan hiç hoşlanmaz."[13] cümleleriyle gençlere yönelttiği eleştiri, aslında kendi şiirine dönük bir karakter taşır. O, daha sonraki yıllarda Orhan Veli'nin kendisine yönelik geliştireceği eleştirel bakışı, daha önce *Yedi Meşale* mensuplarına yöneltmiş görünmektedir. Üstelik *Yedi Meşale* şairlerinin kendi şiirini model aldığı ortadayken.

Sonuç

Bu söylenenlerden hareketle Ahmet Hâşim'in *Yedi Meşale*'ye yönelttiği eleştirinin haklılık payı taşıdığı söylenebilir. O, genç şairleri desteklemekle birlikte pek başarılı bulmaz. Geçen zaman içerisinde bu şairlerin şiir sanatında önemli bir yer edinememiş olması bunun delilidir. *Yedi Meşale* şairlerinin ressam gibi gördükleri ve yazdıkları konusundaki görüşü, haklı olduğu kadar kendi şiiri için de geçerlilik taşıması yönüyle dikkate değer bir tespittir. Aslında Ahmet Hâşim, *Yedi Meşale* üzerinden kendi şirini eleştirmiş görünmektedir.

Kaynakça

Ahmet Hâşim, "Yedi Meşale", *Meşale*, nr. 1, 1 Temmuz 1928, s. 1.

Ahmet Haşim, *Bütün Şiirleri*, (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1987.

Ahmet Hâşim, *Bütün Eserleri II Bize Göre / İkdam'daki Diğer Yazıları*, (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman) Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.

Cevdet Kudret, "Akşam", *Yedi Meşale*, İstanbul 1928.

Gariper, Cafer, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının İlk Topluluğu: Yedi Meşale", Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-, nr. 9-10, Isparta 2003, s. 29-46.

Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul 1993.

Sabri Esat, "Aya Karşı Uluyan Köpek", *Yedi Meşale*, İstanbul 1928.

[10] Age, s. 221.
[11] Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul 1993, s. 30.
[12] Age, a.y.
[13] Ahmet Hâşim, "Yedi Meşale", *Meşale*, nr. 1, 1 Temmuz 1928, s. 1.

İKİ ŞAİRDE ORTAKLAŞAN POETİK TAVIR: RECAİZÂDE MAHMUT EKREM'İN "BU DA BİR Şİ'R-İ MUHZİN-İ DİGER" İLE ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN "HER ŞEY ŞİİRDİR" ADLI POETİK ŞİİRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER
Süleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Recaizâde Mahmut Ekrem, Türk şiirinin klasik anlayıştan çıkarak yeni şekil ve içerik kazanmasında etkili olan şairlerden biridir. Yenileşmenin Şinasi, Nâmık Kemal ve Ziya Paşa'dan oluşan ilk kuşağından sonra gelen ikinci kuşağına mensuptur. O, daha çok kendisini takip eden kuşaklara yol göstermesiyle önem taşır. Döneminde ortaya koyduğu düşünceler, yazdığı şiirler, yeni yetişmekte olan genç kuşakları etkiler. Onların Batı tarzı bir sanat ve edebiyat anlayışına yönelmelerine zemin hazırlar. Bunda dönemin öne çıkan okullarında hocalık yapmasının da rolü bulunmaktadır.

Çağdaş Türk edebiyatının öne çıkan adlarından biri olan Ataol Behramoğlu, düşünce ve araştırma yazılarının yanında üretken bir şairdir. O, evrene insancıl, iyicil bir bakış getiren; yaşanacak güzel günlerin muştusunu taşıyan bir şiir söylemi geliştirir. Şiirlerinde daha iyi bir dünya arayışının ve umudunun izlerine rastlanır.

Recaizâde Mahmut Ekrem, şiirde tematik genişlemeyi ifade eden *zerrelerden güneşlere kadar her şey şiirin konusu olabilir* görüşünü getirerek şiirin sınırlarını genişletir. O, bütün varlık alanını, çiçeği, denizi, yıldızları, küçük bir kız çocuğunu, mezarda ağlayan dul kadını şiirsel güzellik içerisinde görür. Onun "Bu da Bir Şi'r-i Muhsin-i Diger" şiiri, bu poetik görüşünü yansıtır. Buna benzer şekilde Ataol Behramoğlu da "Her Şey Şiirdir" başlıklı şiirinde Recaizâde Mahmut Ekrem gibi şiirselliği bütün evrene doğru yayar. O da tıpkı Recaizâde Mahmut Ekrem gibi baktığı her yerde şiirsel güzellik bulur.

Bu yazıda, biri 19. yüzyıla, diğeri 20. yüzyıla ait bu iki şairin şiir anlayışı, poetik görüşlerini yansıtan iki şiir üzerinden mukayeseli olarak ele alınmaya çalışılacaktır. Bu şiirlerden ilki, Recaizâde Mahmut Ekrem'in "Bu da Bir Şi'r-i Muhsin-i Diger" başlığını taşıyan şiiri, ikincisi ise Ataol Behramoğlu'nun "Her Şey Şiirdir" başlıklı şiiridir.

Anahtar kelimeler: Recaizâde Mahmut Ekrem, Ataol Behramoğlu, poetik tavır, poetik şiir, "Bu da Bir Şi'r-i Muhsin-i Diger", "Her Şey Şiirdir".

THE JOINT POETIC ATTITUDE IN TWO POETS: RECAİZÂDE MAHMUT EKREM'S "BU DA BİR Şİ'R-İ MUHZİN-İ DİGER" AND ATAOL BEHRAMOĞLU'S "HER ŞEY ŞİİRDİR"

Abstract

Recaizâde Mahmut Ekrem is one of the poets who influenced Turkish poetry to gain new form and content by growing away from classical understanding. He belongs to the second generation of reform, that follows the first generation, Şinasi, Namık Kemal and Ziya Paşa. He mainly has a place in guiding the generations that follow him. His thoughts and poems, influence the young generations. He prepares the ground for them to turn to a

Western-style understanding of art and literature. Teaching in the leading schools of the period also has a role in this guidance.

Ataol Behramoğlu, one of the prominent names of contemporary Turkish literature, is a productive poet besides his thoughts and research writings. He brings a humane, benevolent view to the universe, and develops a poetic discourse that bears the joy of good days to live. In his poems, traces of his quest for a better world and hope are found.

Recaizâde Mahmut Ekrem expands the boundaries of poetry by bringing the view that *anything from particles to the sun can be the subject of poetry,* and this view expresses thematic expansion in poetry. He sees the whole being, the flower, the sea, the stars, a little girl, the widow weeping in the grave, in poetic beauty. His poem "Bu da Bir Şi'r-i Muhsin-i Diger" reflects this poetic view. Similarly, Ataol Behramoğlu, like Recaizâde Mahmut Ekrem, spreads poetry towards the whole universe in his poem titled "Her Şey Şiirdir". Like Recaizâde Mahmut Ekrem, he finds poetic beauty everywhere he looks.

In this paper, poetry understandings of these two poets, one from the 19th century and the other from the 20th century, will be examined in comparison with two poems reflecting their poetic views. The first of these poems is Recaizâde Mahmut Ekrem's poem titled "Bu da Bir Şi'r-i Muhsin-i Diger" and the second one is Ataol Behramoğlu's poem titled "Her Şey Şiirdir".

Keywords: Recaizâde Mahmut Ekrem, Ataol Behramoğlu, poetic attitude, poetic poem, "Bu da Bir Şi'r-i Muhsin-i Diger", "Her Şey Şiirdir".

Giriş

Türk edebiyatının yenileşmesinde Recaizâde Mahmut Ekrem, başta *Talim-i Edebiyat* kitabı ve çeşitli yazılarıyla yeni bir edebiyat, şiir anlayışının yerleşerek kökleşmesine çalışır. Onun edebiyat, şiir üzerine düşünceleri klasik edebiyattan uzaklaşarak Batılı ve yeni bir anlayışın gençler arasında yaygınlaşmasında etkili olur. Diğer yandan yenileşmenin birinci kuşağından da ayrılan bir anlayış geliştirir.

Klasik Türk edebiyatı, sevgiliyi merkeze alan bir şiir anlayışı getirmişti. Her şey sevgilinin etrafında döner. Güzelliğin temsili sevgiliyle mümkündür. Bütün varlık sevgilinin etrafında anlamını kazanır, onun varlığını ve güzelliğini tamamlar, ancak onunla var olur.

Yenileşme dönemine gelince durum değişmeye başlar. Klasik edebiyatın kalıplarını kıran modern edebiyat, şiirin şeklinde değişime gittiği gibi temini genişletir, yeni bir dünya, varlık, nesne, güzellik anlayışı getirme uğraşına girişir. Yenileşme döneminde ikinci kuşağın öncü şairi Recaizâde Mahmut Ekrem, şiiri sosyal ve siyasi davalara, faydaya ve ahlak kurallarına bağlamaktan yana değildir. O, sanat eserinde güzelliği esas alır. Güzel olan her şeyin şiirin konusu olabileceğini söyleyerek şiirin alanını genişletir. Tabiattaki güzellikle sanat eserinin güzelliği arasında mahiyet bakımından fark görmez. O, edebî eserde, bu arada şiirde üç tür güzellikten söz eder. Bunlar:

- düşünce güzelliği,
- hayal güzelliği,
- duygu güzelliğidir.

Bunlardan duygu güzelliğini ruhu etkileyici olduğu için diğerlerinden üstün tutar. Duyguyla düşüncenin kaynaştığı şiirlerin bir derece daha güzel olacakları görüşündedir.

Duyguyla hayalin iyi birleştiği şiirlerin ise güzelliğinin bir kat daha artacağı düşüncesini taşır. Dile getirilen duyguya göre üslubun değişeceğini ifade eder.

Recaizâde Mahmut Ekrem, ayrıntıda kalan küçük olayları, olguları ve nesneleri daha çok güzellik ve hayranlık duygusu çerçevesinde şiirleştirir. Klasik Türk edebiyatının soyut alanda gelişen insan ve nesne algısından sıyrılarak tabiat varlıklarını ve evreni keşfeden şair, onun hayranlık uyandıran zenginliği karşında şaşkınlığa kapılır. Artık, "Zerrâttan şumûsa kadar her güzel şey şiirdir."[1] ilkesine bağlanan şair için sosyal ve siyasi gelişmeler, yerini güzellik duygusuna ve düşüncesine bırakır. Bu dönemde şiirin ne olduğu, nasıl olması gerektiği ve dayandığı ilkeler üzerinde düşünceler üretilir, tartışmalar yapılır. Recaizâde Mahmut Ekrem tarafından *Talim-i Edebiyat* adlı edebiyat eserlerinin dayandığı ilkeleri göstermeye yönelik bir kitap yayımlanır.

Gelişme

Recaizâde Ekrem, tabiatı işlediği şiirlerinde tabiatın bütün yönlerini vermeye çalışır. Onun, "Bu da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diger" manzumesi başta olmak üzere değişik şiirlerinde bu özelliği görmek mümkündür. Şair, denebilir ki, bütün bir tabiat kompozisyonunun peşindedir. Tabiatın her görünüşünde başka bir şiir güzelliği arayan şair, ona değişik açılardan bakar. Ondaki her değişikliği başka bir güzellik olarak niteler. Tabiatın her manzarasının, her görünüşünün gönül okşayıcı bir yanı vardır. İnce duygularla tabiatın içinde yer almasını bilen insan için çiçek, mehtap, kuş, yaprak, deniz, sonbahar, mezarlık onun şiirinin tabiat cephesini kuran unsurlar olur.[2]

Recaizâde M. Ekrem şiiri tabiatta, her güzel nesne de ve davranış şeklinde arama yoluna gider. Onun için şiirle tabiattaki nesne arasında güzellik bakımından, mahiyet bakımından bir fark yoktur.

Onun "Bu da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diger" şiiri, güzellik duygusunu öne çıkardığı poetik bir metindir. Bu metinde şair, her güzel olayı, nesneyi, varlığı, kısacası tabiatı ve evreni şiir olarak görme eğilimindedir. Yedişer dizeden oluşan on iki bentlik büyük formuyla metin, dünyanın ve hayatın çeşitli görünümlerini güzellik fikri çerçevesinde birer tablo gibi gösterir. Daha baştan ey şirin güzelini arzulayan, yere ve gökyüzüne dikkatle bak, gördüğün bütün varlıklar şiirdir. Duyduğun ruhu okşayan o sesler hep şiirdir. Hoş, hüzün verici, yerde bir kız, gökte yıldız, her biri bir başka güzellik diyerek yerle göğün arasında görünen her şeyin şiir olduğu fikrini getirir:

"Ey taleb-kâr-ı enfes-i eş'âr
Eyle dikkatle fevk u zîre nazar
Şi'rdir hep o gördüğün âsâr
Şi'rdir hep o duyduğun sesler
Ruh-perver.. latîf... hüzn-âver
Yerde bir kız.. semâda bir ahter
Her biri bir bedîa-i diger!"[3]

[1] Recaizâde Mahmut Ekrem, *Takdir-i Elhan*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1302, s. 9.
[2] İsmail Parlatır, *Recaî-zade Mahmut Ekrem Hayatı-Eserleri-Sanatı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, 122-123.
[3] Recaizâde Mahmut Ekrem, *Bütün Eserleri II*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 309.

İkinci bent, âşıkane duyguları oynatarak dağlara yansıyan kavalın sesini, kuşların şarkılarını dinleyerek çaresiz ormana çekilerek gizli gizli ağlayan *kız çoban*ın bu görünümü bir başka şiir olarak anlam kazanır:

"Oynatıp hiss-i âşıkânesini
Kavalın savtı akseden kûh-sâr
Dinleyip kuşların terânesini
(Ki dere muttasıl eder tekrâr)
Çekilip ormana olur nâ-çâr
Kız çoban gizli gizli girye-nisâr
Bu da bir şi'r-i nâzik-i diger"[4]

Üçüncü bentte yetim çocuğunu emziren genç kadın ve çocuğun görünümü, bu manzara karşısında gökyüzünün sakinliğinin uyandırdığı merhamet güzel bir şiir olarak değer kazanır:

"Alıp âgûşa genç bir mâder
Emzirirken yetîmini meselâ
Eyledikçe melek tebessümler
Akıtır mâderi sirişk-i sefâ
Rikkat-efzâ-yı sâkinân-ı semâ
Bu da bir başka levha-i ulyâ
Bu da bir şi'r-i bih-ter-i diger"[5]

Dördüncü bentte mehtaplı gece, bulutla kaplı gökyüzü, aydınlık deniz, karanlıkla aydınlığın birleştiği çevreye sevdanın hâkim olduğu güzel bir şiir tablosu belirir:

"Gece mukmir semâ sehâb-âlûd
Anın altında nûrdan deryâ
Hep menâzır hafî hafî meşhûd
Hep sükûn üzre nûr u âb ü hevâ
Nûr ile imtizâc edip zulemâ
Hâkim olmuş mevâkie sevdâ!
Bu da bir şi'r-i eltâf-ı diger!"[6]

Bu geniş tabloda artık denizde kayıkla gezinen sevgiler de yerini alır. Şair, iki gencin kayık içindeki görünümlerini şiir olarak anlamlandırır:

"Vasatında o lücce-i nûrun
Bir ufak sandal anda da iki cân
Zende zâhir melâhati hûrun
İsmet-i aşk âşıkında iyân!
Mâ-sivâ rûh, rûh pür-reyhân
Ses yok ancak sedâ-yı bûs-i dehân
Bu da bir şi'r-i enfes-i diger!"[7]

Uyuyamamış, gizli bir aşk acısı çeken genç bir kızın nazlı başını sağ eline dayayarak kitap okuması da gönül alıcı şiir olarak anlamını bulur:

"Zîb-i kürsî bir âfet-i bî-hâb

[4] Age, s. 310.
[5] Age, a.y.
[6] Age, a.y.
[7] Age, a.y.

Ser-i nâzı yed-i yemîninde
Sol elindeyse bir küşâde kitab
Aşk-ı mahfî dil-i gamîninde
Okunur safha-i cebîninde
Görünür nazra-i hazîninde!
Bu da bir şi'r-i dilber-i diger!"[8]

Devam eden bentlerde şair, şiirsel güzelliği geniş bir tabloya yayar. Bu tabloda ölen eşinin mezarı başında ağlayan kadın da, mezarlıkta hiçbir şeyin farkında olmadan oynayan çocukta resmedilir:

"Câ-yı tenhâda bir hakîr mezar
Bir kadınla yanında bir ma'sûm.
Kadın ağlar sabî güler oynar
Ağlayan zevcedir gülen mahdûm.
Nev-teehhüldü gâlibâ merhûm
Zağlar nevhâ-ger.. hevâ mağmûm
Bu da bir şi'r-i mubki'-i diger!"[9]

Bir başka bentte yaralı ceylanın inleyerek düşmesi, yavrularının inleyerek bakışmaları, bu mateme kuşların katılması hüzün verici şiir güzelliğiyle ifade edilir:

"Düşer ormanda zahm-nâk âhû
Bakışır zâr zâr beççeleri
Mâteme hissedâr olup tîhû
Doldurur nâlesiyle zîr ü beri
Nevha eyler nağamla kebk-i derî
Yâd ederler mezâlimi-i beşeri
Bu da bir şi'r-i muhzin-i diger!"[10]

Sonraki bentte şiir yazmaya çalışıp da bir türlü duygularını ifade edemeyen yeni yetişmekte olan genç şairin içinde bulunduğu psikolojik açmaz dikkatlere sunulur. Şair, bunda da yokluğun ifadesi olan şiirsel güzellik bulur:

"Muhtazır nev-resîde bir şâir
Bin güzel söz bulup hayâlinde
Yazamaz... nutka da değil kâdir!
Ne hazindir anın bu hâlinde
O bakış çeşm-i zî-melâlinde!
O gülüş rû-yı infiâlinde!
Bu da bir şi'r-i fânî-i diger!"[11]

Recaizâde Mahmut Ekrem, denizde kopan boranın görünümünü en güzel şiir olarak değerlendirir:

"Bora hengâmı bahr olup cûşân
Benzer emvâc o karlı kûh-sâre
-Ki zelâzille dâima cümbân-

[8] Age, s. 310-311.
[9] Age, s. 311.
[10] Age, a.y.
[11] Age, a.y.

Yıkılıp doğrulur diger bâre.
Ser-te-ser bir cesîm-i fevvâre
Ki saçar muttasıl güher pâre!
Bu da bir şi'r-i ahsen-i diger!"[12]

Buna karşılık karada kopan fırtınada gökyüzünün kararması, bulutların yıldırımların parça parça olması; halkın ızdıraplı, çocukların iniltili görünmesi dehşet verici şiir olarak anlamını bulur:

"Nâ-gehân simsiyâh olur eflâk
Hayretinden düşer sükûna cihân!
Berklerle sehâbeler sad-çâk...
Girih-âvâz-ı ra'd ile lerzân!
Arkasından azîm bir tûfân!
Mustarib halk, nâle-ger sıbyân!
Bu da bir şi'r-i müdhiş-i diger!"[13]

Son bentte bir şafak tablosu çizilir. Bu şafak tablosunda her dakika sarı, mor, pembe sayısız renk sergilenir. Sabah aydınlığı Tanrı'nın mucizelerini güldürür. Çimenliği yüce bir ahenk kaplar, her bulut ressam Erteng'in eserlerinden örnektir. Bu da bir başka görkemli şiirdir:

"Arz eder her dakîka levh-i şafak
Sarı mor pembe... bî-add renk!
Hande-ver mu'cizât-ı Rabb-i falâk
Merg-zârı kılar bülendâhenk!
Her bulut bir nümûne-i Ertenk!
Bu temâşâ da başka bir ferhenk!
Bu da bir şi'r-i ulvî-i diger!"[14]

19. yüzyılda tabiatı ve bütün evreni şiirin içinden görmekte Recaizâde Mahmut Ekrem yalnız kalmaz. Nitekim Abdülhak Hâmit de "Bir Şairin Hezeyânı"nda,

"Bence hep şi'rdir bu meşcereler,
Şu bayırlar, harâbeler, dereler.
Bu esen rüzgârı pek severim"[15]

derken Recaizâde Mahmut Ekrem'le aynı bakışa sahiptir.

Şüphesiz bir kültürün ve edebiyatın sürekliliği önemli bir şeydir. Sürekliliğe ulaşabilen kültürler ve edebiyatlar, kültür ve edebiyat olma vasfını kazanır ve önemli eserler bırakır. Temel unsurlar üzerinde yükselen bir kültür sağlam olur. Bununla birlikte kültür donup kalma durumuna da düşmemelidir. Daima yeni unsurlar eklenerek gelişmelidir. Bu bakımdan Recaizâde Mahmut Ekrem'de karşılaşılan şiiri bütün tabiata ve evrene yayma çabasının yaklaşık yüz yıl sonra Ataol Behramoğlu'nda karşılığı bulunur.

Ataol Behramoğlu'nun altında "1981" tarih kaydı bulunan "Her Şey Şiirdir" başlıklı poetik metni de tıpkı Recaizâde Mahmut Ekrem'in "Bu Da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diger" şiiri

[12] Age, s. 311-312.
[13] Age, s. 312.
[14] Age, s. 312.
[15] Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 Hep Yahut Hiç*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 89.

gibi, daha küçük bir form içerisinde şiiri tabiata yayar. Tabiattaki, evrendeki varlıkların, tabiat olaylarının her birini şiir olarak nitelendirir. Ona göre,

"Her şey şiirdir, uğultusu rüzgârın
Bir ırmağa usulcacık yağan kar
Her gece okunan bir dua çocuklukta
Gökyüzünde bölük bölük turnalar"[16]

Böylece Ataol Behramoğlu, Recaizâde Mahmut Ekrem gibi, tabiat varlıklarında şiirsel güzellik bulur. O, sevinçte, kederde, dünyada olma duygusunda, kıyıda, ıssız kayalarda, kendi başına ışıldayan suda şiiri görür:

"Her şey şiirdir, sevinç keder
Dünyada olmak duygusu…
Kıyıda, ıssız kayalarda
Kendi başına ışıldayan su"[17]

Şair, Recaizâde Mahmut Ekrem gibi şiir algısını çevresinde bulunan bütün varlıklara doğru genişletir. Ak kâğıt üzerinde dolaşan el, karşıki avluda sallanan söğüt, yandaki odada uyuyan bebek şiirsel güzelliği ifade eder:

"Her şey şiirdir, şimdi şu anda
Ak kâğıt üstünde dolanan elim
Karşıki avluda sallanan söğüt
Yandaki odada uyuyan bebeğim"[18]

Bu genişlemede aşkın çağrısı da bahar toprağından yükselen tütsü de, umut ve acı da yağmurun ve akıp giden hayatın türküsü de yerini bulur:

"Her şey şiirdir, çağrısı aşkın
Bahar toprağından yükselen tütsü
Umut ve acı, başlayan ve biten,
Yağmurun ve akıp giden hayatın türküsü"[19]

Şair, son dörtlükte çocukluk dünyasının ilk aşkına, ilk gözağrısı şiire, sevgiliye yazılmış mektuplara döner. Bu dönüş çocukluğun saf dünyasının şiirselliğini arayışın ürünü olarak da anlam kazanmaya müsaittir:

"Her şey şiirdir ve bir gün belki
İlk aşkım, ilk gözağrım şiir
Koynunda ona yazdığım mektuplar
Bir yerlerden çıkıp gelecektir."[20]

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının sınırladığı şiir, modern edebiyat anlayışıyla tematik düzlemde büyük bir genişlemeye kavuşur. Zerrelerden güneşlere kadar her güzel şeyin şiirin konusu olabileceği fikrine bağlanan şair, şiirin sınırlarını genişletir. Soyut hayal sisteminden göz önünde canlandırılabilen imgelere, yaşanan hayata geçer. Recaizâde Mahmut Ekrem'in ve

[16] Ataol Behramoğlu, *Yaşadıklarımdan Öğrendiğim Bir Şey Var*, Epsilon, İstanbul 2006, s. 91.
[17] Age, a.y.
[18] Age, a.y.
[19] Age, a.y.
[20] Age, a.y.

Ataol Behramoğlu'nun yukarıda ele almaya çalıştığımız poetik metinlerinde de görüldüğü gibi bu yeni anlayışta tabiat, evren, insan daha gerçekçi bir bakışla şiirin dünyasına girer. Her iki şair, hayatın ve tabiatın içindeki güzelliği şiir olarak değerlendirme konusunda birleşir.

Kaynakça

Behramoğlu, Ataol, *Yaşadıklarımdan Öğrendiğim Bir Şey Var*, Epsilon, İstanbul 2006.

Parlatır, İsmail, Recaî-zade Mahmut Ekrem Hayatı-Eserleri-Sanatı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.

Recaizâde Mahmut Ekrem, *Takdir-i Elhan*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1302.

Recaizâde Mahmut Ekrem, *Bütün Eserleri II*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 Hep Yahut Hiç*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.

GÜNÜMÜZDE KARACASU ÇÖMLEKÇİLİK GELENEĞİ

Öğr. Gör. Saadet Nihal COŞKUN*
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Antik Tralleis ve çevresi yani bugünkü Aydın ili, çok erken dönemlerden itibaren seramik üretimi yapıldığı bilinmektedir. Kazılardan gelen yoğun ve kaliteli bulgular ışığında, büyük bir endüstri olarak özellikle Helenistik ve Roma döneminde en parlak çağını yaşadığı anlaşılmaktadır. Özellikle hammaddenin yani toprağın bölgede bolca bulunması, seramik sanatının her zaman canlı ve önemli olmasını sağlanmıştır. Özellikle 1996 yılından beri Tralleis'de Üniversitemiz tarafından yapılan kazılarda ve aynı zamanda Aydın Müzesi tarafından Aydın Merkezde yapılan kurtarma kazılarında Helenistik ve Roma dönemlerine ait zengin pişmiş toprak buluntular gün ışığına çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra Aydın ve çevresinde bulunan ören yerlerinde ele geçen, kaliteli ve çok sayıda pişmiş toprak buluntuların dikkat çektiğini arkeologlar belirtiyorlar.

Seramik üretiminin usta çırak ilişkisi ile Antik çağdan günümüze aktarılan geleneksel çömlekçiliğin devamını Aydın'ın Karacasu ilçesinde üretilen çanak çömleklerde görmekteyiz. Aydın ili Karacasu ilçesinde, Cuma mahallesinde geleneksel üretim eski özgünlüğünde yıllardır devam etmektedir (Çizer,2005). Cuma mahallesinde geleneksel çanak çömlek üretimi eski özgünlüğünde yıllardır devam etmektedir. Günümüzde atölyelerde, aile işletmeleri şeklinde kadın erkek, çocuk ve yaşlılarla birlikte çalışılmakta. Cuma mahallesinde bulunan atölyelerin eski otantik dokusunun yapısal olarak korunması gerekmektedir. Özellikle taş duvarlı, toprak damlı atölyelerin günümüzde atölye sahipleri tarafından değiştirilip bozulduğu ve betonlaştığı görülmektedir. Aynı zamanda bu bölgenin imara açılması sonucu çok katlı apartmanların bu atölyeleri sıkıştırdığı ve mahallenin genel görünümünü bozduğu bir gerçektir.

Kültür; toplumun yaşayış şekillerini aktaran bir ögedir. Gerek dış etkenler gerek toplumun yaşam tarzının farklılaşması sonucu zaman içerisinde değişen bir yapıya sahiptir. Bu sebeplerden dolayı insanların kullanım eşyaları da endüstrinin gelişmesiyle farklılık göstermiştir. Geçmişte birçok kullanım eşyası olarak hayatın her alanında karşımıza çıkan pişmiş toprak ürünler, günümüzde çok az kullanılmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, plastiğe olan rağbetin artması, daha ucuz daha kullanışlı ürünlerin artması pişmiş toprak ürünlerin kullanılmama sebeplerini ortaya koymaktadır. Oysa insan sağlığı açısından pişmiş toprağın kullanımı daha doğrudur. Pişmiş toprak eşya kullanımının azalması ile birçok çömlekçi işlerini devam ettirememektedir. Karacasu çömlekçiliği hem otantik dokusu hem de toprağa öz kırmızılığı ile Türkiye'de üretim yapan tek Açıkhava müzesi niteliğindedir. Bu durum bölgenin korunması ve yaşatılması gerekliliğini daha da önemli kılmaktadır. Bu çalışma kapsamında sayıları günden güne azalan atölyelerdeki ustaların tümü ile birebir görüşülmüş, geçmişleri, bugünleri hakkında kaynak bilgileri, toplamak ve belgelemek amacıyla çalışma yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Karacasu, Gelenek, Çömlek, Kültür

Abstract

Ceramics is produced from ancient Tralleis and its surroundings in the present day in Aydın province. In the light of the intense and high quality findings from the excavations, it is understood that it lived its brightest period especially as a great industry during the Hellenistic and Roman periods. The abundance of Kilin Tmolus (Bozdağ) and Mesogis slopes, valleys such as Menderes and Gediz, made the ceramic industry always alive and important in this region. Especially since 1996, during the excavations carried out by our University in Tralleis and also during the rescue excavations carried out by Aydın Museum in Aydın Center, rich terracotta finds from the Hellenistic and Roman periods were unearthed. In addition, archaeologists say that the high quality and numerous terracotta finds uncovered in the ruins of Aydın and its surroundings attract attention.

We see the continuation of the traditional pottery that has been transferred from antiquity to the present with the relation of master apprentice of ceramic production in the pottery produced in Karacasu district of Aydın. Traditional production in the neighborhood of Cuma in the Karacasu district of Aydın has been going on for years. The production of traditional pottery in Cuma neighborhood has been continuing for years with its original authenticity. Today, in workshops, family businesses in the form of men, women and children are working together with the elderly. The old authentic texture of the workshops in the Cuma neighborhood needs to be structurally preserved. It is seen that especially the workshops with stone walls and earth roofs have been changed and deteriorated by the workshop owners and become concrete. At the same time, as a result of the zoning of this area, it is a fact that multi-storey apartment blocks these workshops and spoils the general appearance of the neighborhood.

Cultures change over time and differentiate due to external influences. Consumption items are also affected by this change Today, although not widely used terracotta products in the past as many uses in all areas of life are encountered. The development of technology, the increase in demand for plastic, the increase in cheaper and more useful products reveal the reasons for not using terracotta products, whereas the use of terracotta in many areas has an important place in human health. Due to the decrease in the use of terracotta and the demand for terracotta products, many potters stop performing their works and production stops. This is one of the indicators that we have to think about the future of terracotta production. It is also a cultural necessity to ensure the continuity of the production of terracotta products. This continuity is also necessary in order not to break with the human's past.

Karacasu potting soil texture to both the authentic nature of the essence of redness is the only open-air museum in production in Turkey. This makes the need for protection and survival of the region even more important. Within the scope of this study, all the craftsmen in the workshops whose number has decreased day by day were interviewed one by one and the study was carried out in order to collect and document the source information about their past and present.

Keywords: Karacasu, Tradition, Pottery, Culture

Giriş

Antik Tralleis ve çevresinde, çok erken dönemlerden itibaren seramik üretimi yapıldığı, kazılardan gelen yoğun ve kaliteli bulgular ışığında, büyük bir endüstri olarak

özellikle Helenistik ve Roma döneminde en parlak çağını yaşadığı anlaşılmaktadır. Kilin bölgede bol bulunması, seramik endüstrisinin, bu bölgede önemli olmasını sağlanmıştır. Özellikle 1996 yılından beri Tralleis'de Adnan Menderes Üniversitesi tarafından yapılan kazılarda ve aynı zamanda Aydın Müzesi tarafından Aydın Merkezde yapılan kurtarma kazılarında Helenistik ve Roma dönemlerine ait zengin pişmiş toprak buluntular gün ışığına çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra Aydın ve çevresinde bulunan ören yerlerinde ele geçen, kaliteli ve çok sayıda pişmiş toprak buluntuların dikkat çektiğini arkeologlar belirtmektedir(civelek ve Yaylalı, 2007).

Resim 1-2. Cuma Mahallesi Kerneler (Coskun.SN Arşivi 04.1202019).

Çömlekçilik sanatı ile uğraşanlar İ.Ö. 2.yüzyılın ortasında kile alkali ekleyerek, uygun kili oksidasyon ortamında pişirip, kırmızı mumsu bir yüzey elde etmişlerdir. Bu ince taneli alkali karışımlı kilden yapılmış ürünler terra-sigillata olarak adlandırılan, parlak ve kırmızı renkte astara sahip seramiklerdir. Terra-sigillata antik dönemde Yunan ve Romalıların kullandığı, seramiğe sertlik ve parlaklık veren bir astar çeşidi olarak da tanımlanmaktadır. Tralleis yani bugünkü Aydın ili, Roma döneminde önemli bir terra-sigillata üretim merkeziydi. İ.Ö.1.yüzyılın ortalarından İ.S. 1. yüzyılın sonuna dek Aydın ili Doğu sigillata-B üretim merkezi olarak gösterilmektedir. Seramik üretiminin usta çırak ilişkisi ile Antik çağdan günümüze aktarılan geleneksel çömlekçiliğin devamını Aydın'ın Karacasu ilçesinde üretilen çanak çömleklerde görmekteyiz. Karacasu İlçesinde bulunan Cuma mahallesinde geleneksel çanak çömlek üretimi eski özgünlüğünde yıllardır devam etmektedir. Bu atölyelere "Kerne" ismi verilmektedir(Resim1-2). Günümüzde atölyeler, aile işletmeleri şeklinde kadın erkek, çocuk ve yaşlılarla birlikte çalışılmaktadır(Resim 3-4-5). Cuma mahallesinde bulunan atölyelerin eski otantik dokusunun yapısal olarak korunması gerekmektedir. Özellikle taş duvarlı, toprak damlı atölyelerin günümüzde atölye sahipleri tarafından değiştirilip bozulduğu ve betonlaştığı görülmektedir. Aynı zamanda bu bölgenin imara açılması sonucu çok katlı apartmanların bu atölyeleri sıkıştırdığı ve mahallenin genel görünümünü bozduğu bir gerçektir(www.docplayer.biz.tr).

Atölyeler, bilinen Karacasu kırmızı kilini 1990'lı yıllara kadar Koşçağı denen mevkide, kendi arazilerindeki ocaklardan temin etmekte ve merkeplerle getirmekteydiler. Ancak o yıllarda zamanın yönetimi tarafından havaalanı yapılma düşüncesiyle araziye el konulmuş, sonrasında kadastro geçirilerek belediyeye hibe edilmiştir. Atölyelere de yeni arazi verileceği söylenmiştir. Ancak yeni arazi verilmemiştir. Arazi tapusu noter senedi olarak ustalarda olmasına rağmen hukuk savaşı sonunda bu arazileri kaybetmişlerdir. Bu tarihten itibaren toprak, Yazır köyündeki ocaklardan Karacasu belediyesi tarafından römorklarla taşınarak

temin edilmektedir. Bu nedenle "Yazır toprağı" denmektedir. Günümüzde faal olan 30 atölyenin çoğunda çamur değirmeni, çamur teknesi ve vakum pres bulunmaktadır.

Resim 3. Cuma Mahallesi Kerneler (Coskun.SN Arşivi 04.1202019).

Resim 4-5. Çömlek Yapımında Çalışan Bayanlar(Coskun.SN Arşivi 04.1202019).

Toprak hazırlamayı atölyelerin bir kısmında bayanlar yapmakta, bazı ustalar ise sadece bu iş için işçi tutmaktadır. Getirtilen toprak atölye önlerine serilerek taşları ayıklanarak dövülür. Elekten geçirilerek yabancı maddeler atılır ve değirmene konarak suyla karıştırılır. Süzülen karışım, dikdörtgen biçimli 1.5x2m ebatlarında 2 sıra tuğlanın üst üste konarak oluşturulan, zemini toprak havuza aktarılır(Resim7). Beklemeye alınır. Bekleme süresi en az 2 gün olmalıdır. Suyun bir kısmı bu süre içinde buharlaşıp çamur, hamur kıvamını alır. Ekşime süresi tamamlandıktan sonra çamur yoğrulmaya alınır(Doğan ve Çelik, 2013). Önceleri yoğrulma işlemi elle yapılırken, 20-25 yıldır elektrikle çalışan yoğurma makinelerinde yapılmaktadır Yoğurt kıvamında iken sivri bir tahta ile kare şeklinde çizilerek dilimlenir. Bir diğer yöntemde ise başka bir havuzda hazırlanmış su ile karıştırılmış sulu çamurla birlikte teknede yine kırıcılardan geçirilmiş yabancı maddelerden ayıklanmış toprakla karıştırılır ve harmanlanır. Bu yöntemi uygulayan atölyelerde çamuru havuzlarda bekletme olmadığı için kış sezonunda da hazırlanabilmektedir. 40 sene öncesine kadar kışın çamur

yapılmadığı için atölyeler çalışmamaktaydı. Günümüzde birkaç atölye birinci yöntemle çamur hazırladıkları için depo durumuna göre kışın birkaç ay atölyelerini kapatmaktadır(www.academia.edu;Bardak,Ali,Görüşme tarihi:11.11.2019). Teknede iyice harmanlanmış çamur vakum presten geçirilerek yaklaşık yarım metre uzunluğunda künte adı verilen Çamur parçalarından silindir künteler elde edilir(Resim6). Künteleri daha sonra şekillendirilmek üzere veya kışın kullanma amacıyla atölyelerin bir odasında nemlerini yitirmemeleri için üzerlerine büyük naylon parçaları serilerek muhafaza edilmektedir. Kullanılmak istendiğinde üretim ihtiyacı kadar alınan çamur eğer testi üretimi yapılacaksa içine su ile birlikte kaya tuzu ilave edilir. Tuz katılmasının nedeni ise, yapılan toprak kabın suyu daha iyi soğutması ve kokuyu önlemesini sağlamaktır. Atölyelerin stok çamur hazırlığı havaların ısınması ile başlayıp Eylül - Ekim aylarına kadar devam eder. Çamuru depolarda saklama imkânı olmayan atölyeler kışın üretimi durdurmak zorunda kalabilir. Hazırlanan çamurlara şekil vermek için eskiden ayakla döndürülen çarklar kullanılırken günümüzde bütün ustalar elektrik ile çalışan çarkları kullanmaktadır(Doğan ve Çelik, 2015).

Resim 6. Çamur Yapımı Aşamaları Künte **Resim 7. Çamur Yapımı Aşamaları – Çamur Havuzu (Coskun.SN Arşivi 04.1202019).**

Şekillendirmede Kullanılan Araçlar

Petras Tahtası: Çarkta, çamurun şekillendirilmesi sırasında ve yüzeyinin düzgünleştirilmesinde kullanılan bir alettir. Ahşap ve metalden yapılmaktadır. Ahşap petras tahtası yapımında genellikle ceviz ağacı kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise, ürünün yüzeyini daha parlak çıkartması, suya, neme dayanıklı olması ve sağlamlığıdır.

Makara: Ürünün formuna göre, karın kısmını dekorlamak için çeşitli aralıklarla ve açılarla iz bırakılmasını sağlayan bir alettir.

Titreç: Ahşaptan yapılmış olup, bıçak şekline benzer bir alettir. Şekillendirme esnasında çark üzerindeki formun dibinde oluşan çamur kalınlığını almak için kullanılır

Yarma Çubuğu- Değnek: şekillendirme esnasında, form üzerinde derin çizgiler atmak için kullanılan, ucu sivri ve ahşaptan yapılmış bir şekillendirme aletidir

Kesme Teli- Misina: Çarkta şekillendirilmesi tamamlanan formu çark üzerinden ayırabilmek maksadıyla kullanılan alettir

Tarak: Ürünün formuna göre, karın kısmına çeşitli aralıklarla iz bırakılmasını sağlayan bir alettir (Arcasoy, 1983).

Astarlama Ve Fırınlama İşlemi

Antik dönemde kullanılan Doğu Sigillata-B astar tekniğinin benzerini Karacasu ustaları çok eski kuşaklardan beri kullanmaktaydı Karacasu'da astar yapımında, büyük havuzlara dinlenmeye bırakılan çamurun en üst tabakası olan kaymak tabakası alınır. Bu tabaka 3-4 kez tülbent elekten geçirilir. Karacasu çömlekçiliğinde sır kullanımı oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni odunlu fırınlarda sıcaklığının 700-750oC olması, bu sıcaklıkta sır oluşumunun zorluğudur. Geçmiş yıllarda bir dönem özellikle boraks ve kurşun oksitli sırlarla güveçlerin ve bardakların iç yüzeyleri tamamen sırlanmıştır. Ancak 9 Eylül Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Zeliha Mete'nin bu sırların sağlığa zararlı olması konusunda ustaları uyarması ile günümüzde bu sırlar kullanılmamaktadır. Günümüzde ustalar boraks ve kurşun oksitli sırları sadece bardakların dudak kısmına sürmekteler. Bu uygulama iki amaçla yapılmaktadır. Birincisi bardak dudaklarındaki sırla sağlanan parlaklık albeniyi artırmaktadır. İkincisi; bazı ustalar sıcaklık kontrolü için kullanmaktadır. Erimenin gerçekleşip gerçekleşmediğini fırın yanarken, fırın tepesinden kenardaki objeye bakılarak pişirim süresinin yeterliliği anlaşılmaktadır. Çarkta şekillendirilmesi tamamlanmış ürünler deri sertliğine geldiğinde astarlama işlemi yapılır. Bu işlem daldırma yöntemi kullanılarak yapılmaktadır daldırma işleminden sonra ürünler bekletilerek sertlik kazanması sağlanır. Astar nemini çektikten sonra ince naylon (poşet) sürtülerek yüzey parlatılır. Astarlama işini genellikle ve parlatma işlemi genellikle kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu şekilde elde edilen Karacasu astarı, içinde bulunan yüksek demir oksit oranı nedeniyle astara albenili kırmızımsı rengini ve parlaklığını kazandırmaktadır(Doğan ve Çelik, 2007). Önceleri Astar parlak olmamaktaydı. 1978 yılından itibaren kendi ilgisi ve araştırması ile Hamdi Kirişçi usta parlatmayı Afrodisias Müze müdür olan arkeolog Altan Türe'den öğrenmiş, 1985 yılına kadar sadece bu usta tarafından parlatılmış astar kullanılmıştır. 1985 yılında birkaç ustanın Altan Türe'ye gidip parlatma konusunda yardım istemeleri ile astar parlatma yayılmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda diğer ustalar arasında yaygınlaşıp, günümüzde tüm atölyelerde bu teknikle ürünlerin tümü parlatılmaktadır. Binlerce yıllık teknik günümüzde Karacasu Çömlekçileri tarafından halen uygulanmaktadır. Astarlama işlemi genellikle kadınlar tarafından uygulanarak, parlatma işlemi ise genellikle yaşlı kadınlar tarafından yerde oturularak yapılmaktadır(Acarsoy,1987:16). Çarkta şekillendikten sonra alınan formlar, pişirme öncesinde çok iyi bir şekilde kurutulmalıdır. Kurutma işlemi önce kapalı ve serin bir ortamda yavaş olarak (eğer atölye içerisinde yer varsa ızgaralara alınır) daha sonra da açık havaya çıkarılmaktadır. Eğer hızlı kurutma yapılır ise ürünlerde çatlama ya da deformasyonlar oluşabilir. Tamamen kurutulmuş ürünler pişirilmeye hazır duruma gelir. Karacasu Çömlekçiliğinde ustaların büyük çoğunluğu geleneksel odun fırını kullanmaktadır. Bir atölyede elektrikli, birkaç atölyede ise tüplü fırın kullanılmaktadır. Geleneksel Karacasu fırınları, tuğla ile örülmüş silindirik şekilde ve üstü açık fırınlardır. Fırınlarda; altta ateşin yakıldığı cehennemlik denen kısımla, ürünlerin konduğu üst kısmı ayıran delikli bir taban bulunur. Ürünlerin yerleştirilmesi amacıyla, ilk sıralar yerleştirilirken ustalar açık olan üst kısımdan fırına girerler. Sonraki sıralarda fırının dışına çıkarak yukarıdan aparatlarla ürünleri fırına yerleştirirler. Yerleştirme işleminden sonra fırının üst kısmını kapatmak amacıyla kırık ürünler yerleştirilerek bir kat elde edilir, sonrasında üstüne metal saç plakalar konulmaktadır.

Fırınlar 3-4 saatte yavaş yavaş yakılarak ısıtılır, ateş fırın ağzında yakılır, kor haline geldikçe içeri itilir. İlerleyen saatlerde reçineli odunda eklenerek yanma hızlandırılır. Daha sonraki aşamada "şavklık" denilen reçineli odunlar ince ince kıyılarak fırına atılır. Yaz aylarında toplam 8 saat, kış aylarında toplam 12 saat yakılmaktadır. Soğuma, toplam süreden biraz daha fazla zaman almaktadır(www.docplayer.biz.tr.)

Resim 8-9-10. Çömlek Fırını (Coskun.SN Arşivi 11.11.2019).

Özellikle fırınların üst kısmındaki çömleklerde yanma sonucu siyahlıklar görülebilmektedir. Bunu gidermek için fırının alt ateşi bittikten sonra ustaların "gıran çırası" dedikleri odunlar küçük küçük kırılarak fırının üst kısmından çömleklerin arasına konmakta, üstlerine de çalı yerleştirerek fırının üstünde ateş yakılarak bu siyahlaşmalar yok edilmektedir Dumansız bir yanma ürünün kırmızı renk almasını sağlar. Böylece pişirim tamamlanır. Pişirim sıcaklığı 800°C'ye kadar ulaşabilmekledir. Karacasu çömlekçi kili düşük sıcaklıklarda pekişebilen bir kil olduğundan 650°C- 750°C arasında ürün pişirimi yapılmaktadır." Pişme işlemi bittikten sonra fırın soğur ve boşaltma işlemine geçilir. Fırın boşaltılmaya en üst kısımdan başlanır(www.docplayer.biz.tr.)

Sonuç:

Karacasu çömlekçiliği hem otantik dokusu hem de toprağa öz kırmızılığı ile Türkiye'de üretim yapan tek Açıkhava müzesi niteliğindedir. Bu durum bölgenin korunması ve yaşatılması gerekliliğini daha da önemli kılmaktadır. Korumanın öncelikli hedefi; geçmiş ile bugünün kol kola ilerlemesini sağlamaktır. Geçmişi dondurmak onu yaşanmaz hale getirmek koruma değildir. Her zaman için kültürü koruyabilmek, yaşatabilmek korumanın öncelikli konusu olmalıdır. Korumada en önemli öğe kullanıcılardır. Yani korumada birinci derecede sorumlu toplumun kendisidir. Doğru korumacılıkta amaç ürünün fiziksel, elle tutulan, görünen varlığı değildir, ürünün dayandığı toplumsal ve ekonomik veriler bütünü değerlendirilmelidir. Ürünü üreten de kullanan da toplumdur, yaşatacak olan da odur her kültür bir önceki kültürün üzerine oturur ve doğal olarak eski kültürden izler taşır. Bu yüzden kültür varlıklarının özgün durumları ile korunması ve çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde kullanılması, koruma politikalarının temel hedefi olmalıdır. Karacasu çömlekçiliğinde, İthal seramiklerin piyasaya çok ucuz girmesi sonucu geleneksel formlarından olan bazı ürünlerin (mumluk, küllük, şekerlik) üretimi oldukça düşmüştür. Karacasu çömlekçiliği her yıl Karacasu festivali kapsamında seramik yarışması ile tanıtılmakta fakat bu tanıtım medyada

yer bulamayınca etkisi sınırlı kalmaktadır. Pazarlamada en önemli sıkıntı fiyat istikrarı, markalaşma ve kooperatifleşememesidir. Her atölyenin kendini tanıtıcı bir ismi, markası, kartviziti, üretim kalemlerini belirtir broşürlerinin olmamasından dolayı tüketicinin sorununun muhatabı olarak tüm Karacasu seramik atölyeleri görülmektedir(Doğan ve Çelik, 2007). Karacasu çömleğini genellikle Çanakkale'den gelen tüccarlar, diğer şehirlerin semt pazarlarında ve sokaklarında dağıtımını yaparak pazarlamaktadır. Yörenin insanlarında kendi ürünlerini pazarlama girişimi olmaması da bir başka sorundur. Çünkü tüccarlara verilen parti mallarında çoğu zaman ürettiklerinin karşılığı olan ücretlerini alamama gibi güven sorunu da sıkça yaşanmaktadır. Senet ve güven üzerine eski usul pazarlama tekniklerinin yerine kooperatif kurarak kooperatif üzerinden yeni satış teknikleri yapılması gerekmektedir. Karacasu çömlekçiliğinin geleceği; ekonomik dar boğazdan kurtulduğunda, pazar yaratabildiğinde ve turistik kaynağını harekete geçirdiğinde gelişime açılacaktır.

Kaynakça

Acarsoy Ateş, (1987)."Seramiğin Tanımı ve Porselene Geçiş", Antika Dergisi, Sayı.29, s:16 -20İstanbul

Arcasoy, Ateş, (1983). Seramik Terminolojisi, Marmara Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Civelek, Aynur. , Yaylalı, Abdullah (2007) "2006 Yılı Tralles Antik Kenti Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları", 29.Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara

Çelik, Mehmet, Doğan Tuna (2007), Karacasu Çömlekçiliğinin Dünü Bugünü, IV Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır Ve Boya Semineri, Seres07. Anadolu Edu. Eskişehir

Çelik, Mehmet. Doğan, Tuna. (2010) , Türk Çömlekçiliğinde Aydın Yöresine Yön Veren Bir Usta Hamdi Kirişçi, IV Uluslar Arası Türk Kültürü Ve Sanatları Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Konya

Çizer, İ.Sevim "Antik Sinter Astarın Yeniden Canlandırılması Günümüzdeterra Sigillata," Seramik Türkiye, No. 9, Pp. 110–121, Jun. 2005.

Doğan Tuna, Mehmet Çelik (2015) , Günümüz Karacasu Terra Sigillata Üretimlerinde Pişirim Sıcaklığı Renk Ve Sertlik İlişkisi Yayın Yeri: Ix. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı Ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri, 2015

İnternet Kaynakları:

Https://docplayer.Biz.Tr/6135533-1-Karacasu-Comlekciliginin-Kisa-Tarihi.Html

https://docplayer.biz.tr/35258853-Antik-donemden-gunumuze-yapim-ve-kullanimini-surduren-bir-zinter-astar-cesidi-terra-sigillata-doc-sevim-cizer.html

https://www.academia.edu/4085137/Red_Slip_Ware_from_Tralles_Excavations.

https://serfed.com/upload/9.pdf

KAYNAK KİŞİ:

BARDAK, Ali. Röportaj Tarihi:11.11.2019 Karacasu Çömlek Ustası, Karşıyaka Mevkii- Karacasu

Karacasu Çömleklerinden Örnekler

ANADOLU–TÜRK EVİ: BİRGİ, ÇAKIRAĞA KONAĞI ÖRNEĞİ

Öğr.Gör. Saadet Nihal COŞKUN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

Batı Anadolu Bölgesinde bulunan İzmir İli- Ödemiş ilçesine bağlı küçük bir belde olan Birgi tarih boyunca çeşitli devletler himayesinde önemli yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Çağlar boyunca kentsel gelişimini sürdürmüş olan Birgi Beldesi birçok kamusal ve sivil mimarlık örneğine sahiptir. Anadolu–Türk kentlerinde sivil mimarinin temel unsuru olan geleneksel Türk evinin iç ve dış mekânlarında çeşitli duvar resimleri ve süslemeler vardır. Ödemiş'in bir beldesi olan Birgi, geleneksel mimarlık değerleri ve yerleşim dokusuyla ülkemizin önemli tarihsel kentlerinden biridir. Batı Anadolu'da geleneksel ahşap mimarimizin en özgün örnekleri, Manisa, Kula, Tire, Buldan ve Ödemiş yerleşimlerinde tarihsel bir doku oluşturabilecek şekilde günümüze kadar ulaşabilmiştir. Çalışmanın yapıldığı İzmir İli, Birgi Beldesindeki geleneksel konutlarda, Batı Anadolu'da görülen dış sofalı iç eyvanlı konut planları görülmektedir (Eldem, 1984, s. 62). Bu konutların oluşumunda diğer bölgelerde olduğu gibi geleneksel Türk aile yapısının içe dönük yaşantısı etkili olmuştur. Bu etki, konutların iç avluyu çevreleyen duvarlarının yükselmesi ve hizmet, yaşam (yemek yeme, uyuma, dinlenme vb.) mekânlarının birbirinden net bir biçimde ayrılması şeklinde olmuştur. Birgi'de geleneksel konutların alt ve üst katlarında duvarların kâgir, diğer duvarların ahşap şekilde yapıldığı görülmektedir. Ahşap süsleme duvarlarda dolgu malzemesi olarak, taş, kerpiç ve tuğla kullanılmıştır. Dolgulu ahşap duvarlar kıtıklı kireç, samanlı çamur ile veya bağdadi tekniğinde sıvalıdır. Kagir duvarlar ise sıvasız bırakılmıştır(Çobancaoğlu, 1998, s. 139-141).

Bu araştırmanın amacı; Anadolu–Türk evi örneklerinde kullanılan süslemeler, renkler ve renk seçiminde etkili olan unsurlar. İzmir İli, Ödemiş İlçesine bağlı tarihi kent niteliğindeki Birgi yerleşkesi, Çakırağa Konağı örneğinde ayrıntıda irdelenmesidir. Bu çerçevede, Anadolu–Türk evinin temel karakteristikleri kuramsal araştırmalar kapsamında incelenmiş, Türk kültüründe renk kullanımı–seçimi ve anlamı üzerine okumalar yapılmıştır. Araştırma da, kuramsal ve tarihsel geçmişe ilişkin olarak yazılı kaynaklar ile resim gibi görsel kaynakların incelenerek, sözlü görüşmeler ile edinilen bilgilerin, yerinde tespit çalışmaları kapsamında Çakırağa Konağı üzerinden değerlendirilmesine dayanan bir metodoloji izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Türk Evi, Renk, Konut Mimari, Süsleme

ANATOLIAN – TURKISH HOUSE: CAGIRAGA MANSION, BİRGİ

Abstract

Birgi town of Ödemiş district of İzmir has hosted important settlements under the auspices of various states throughout history. Birgi has maintained its urban development through the ages and has many examples of public and civil architecture. There are various wall paintings and decorations in the interior and exterior of the Turkish house which is the basic element of civil architecture in Anatolian-Turkish cities. Birgi, which is a town of Ödemiş, is one of the important historical cities of our country with its traditional architectural values and settlement texture. The most original examples of our traditional wooden

architecture in Western Anatolia have survived to create a historical texture in Manisa, Kula, Tire, Buldan and Ödemiş settlements. Traditional housing units in the Birgi neighborhood where the study is conducted, housing solutions with external sofas seen in Western Anatolia are seen. As in other regions, the inward life of the traditional Turkish family structure was effective in the formation of these solutions. This effect was the rise of the walls surrounding the inner courtyard of the houses and the clear separation of service and living spaces from each other. In the lower and upper floors of the traditional houses in the Birgi, deaf walls are made of masonry and the other walls are made of wooden carcass. Stone, mudbrick and brick were used as filling material in wooden carcass walls. Filled wooden walls are plastered with scarce lime, straw mud or Baghdadi technique. Masonry walls were left without plaster. The dominant roof type in the settlement is alaturka tile-breaking or gable roof.

The purpose of this research; Decorations used in Anatolian-Turkish house examples, colors and elements that are effective in color selection. Birgi campus, which is a historical city of Ödemiş District of İzmir Province, is examined in detail in the case of Çakırağa Mansion. In this context, the main characteristics of Anatolian – Turkish house were examined within the scope of theoretical researches and readings were made on the choice and meaning of usage in Turkish culture. In the research, a methodology based on the evaluation of written and visual sources such as painting and theoretical information on the historical and historical background, and the information obtained through oral interviews through Çakırağa Mansion within the scope of on-site determination studies were followed.

Keywords: Turkish Culture, Turkish House, Color, Housing Architecture, Decoration

Giriş

Anadolu'da Türk kent kimliğinin anlam kazanması ve imar faaliyetleri ile kentleşme sürecinin gelişmesi Selçuklu döneminde başlamıştır. Bu süreçte, kent dokuları, kültürel peyzaj değerleri, anıtsal yapılar ile sivil mimarlık eserleri Anadolu kentlerinin biçimlenmesinde temel yapı taşı olmuştur. Türk evi, geleneksel yaşam biçimi ile doğal çevre etkileşiminin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Türk evinin yapım sürecinde ve yapısal ögelerinde geleneksel halk kültürünün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Mekânlarda içten dışa doğru uygulanan tasarım ve her türlü ince detay insan ergonomisine göre düzenlenmektedir. Mahremiyeti koruyan yapıda tasarlanan Türk evlerinin yapısı, insanların düzenli yaşam alışkanlıklarını ve yaşadıkları alanı kendileri için zevkli, huzurlu hale getirmeye elverişli yapıdadır. Bu nedenle de özellikle geleneksel Türk evi niteliğini taşıyan eski evlerde görülen süslemeler, renkler, kapılar, pencereler ve resimler önemli bir araç olmuştur.

Bu araştırmanın amacı; sivil mimarinin temel unsuru olarak İzmir İli, Ödemiş İlçesine bağlı tarihi kent niteliğindeki Birgi yerleşmesi, Çakırağa Konağı örneğinin irdelenmesidir. Bu çerçevede, Anadolu–Türk evinin temel karakteristikleri kuramsal araştırmalar kapsamında incelenmiştir. Araştırmada, kuramsal ve tarihsel geçmişe ilişkin olarak yazılı kaynaklar ile eski fotoğraf ve resim gibi görsel kaynakların incelenerek, edinilen bilgilerin, yerinde tespit çalışmaları kapsamında Çakırağa Konağı üzerinden değerlendirilmesine dayanan bir yöntem izlenmiştir.

Anadolu–Türk Evi Üzerine

Türk kültüründe "ev" kelimesinin karşılığı "bark" olarak ifade edilmekte olup "bark", Orta Asya Türk kültüründe taş malzemeden yapılmış "Hakan Sarayı" anlamına gelmektedir

(Ögel, 1988: 133). Ev- bark ikilemi; Kaşgarlı Mahmut'a ait ilk Türk sözlüğü olan Dîvânu Lügâti't-Türk'te "ab bark" – "ev bark", ikilemi olarak görülmektedir (Atalay, 1998: 30). Nitekim günümüzde ev–bark kelimesi halk arasında yaygın bir ikileme olarak kullanılmaktadır. Bir başka yönüyle ev kelimesi bireylerin mahremiyetini koruyan bir kavram olarak da görülebilir. Bu manada vatan, devlet, bayrak gibi kutsal değerlere benzer bir anlam ve öneme sahiptir (Ögel, 1988: 134).

Anadolu'yu yurt edinen Türkler yaşadıkları bölgedeki iklim ve kendi yaşam tarzlarına, uygun evler yapmış. Yani yazlık ve kışlık konut anlayışı oluşmaya başlamıştır. Kışlık evler çevre ve iklim koşullarına uyumlu soğuğa karşı yalıtımlı evler iken, yazlık evler, kışlık evlerle karşılaştığında daha korunaksız hatta çadır diye adlandırılan kurulup sökülebilen ev tanımına uyan özellikler göstermektedir(Karpuz, 1993: 4). Bölgelerdeki iklim ve yaşam koşullarına göre kendine özgü mimari gelişim, yapı malzemesi ve mekân tasarımı gibi farklılıklar gösterebilmektedir(Baran ve Yıldırım, 2008: 227). Orta Asya'da kurulmuş çadırlar, Türk ev mimarisinin başlangıcı olarak gösterilmektedir. Türk evi modelleri, otağdan yani tek odalı mekândan oluşmaktadır. En güzel ve ilk örnekleri, Orta Asya'da kullanılmıştır. Göçebe Türk çadırlarında Kubbe biçimli tek odalı çadırların yanına bir ikincisi eklenmiştir. Bu iki çadır arasındaki boşlukta "eyvan" ismi verilen kısım bulunmaktadır. Bunun önüne, bugünkü anlamıyla balkona benzeyen üstü kapalı bir bölüm ilave edilmiş ve buraya hayat adı verilmiştir (Cansever, 1999: 446). Türklerin kullandığı çadırlar işleyiş ve kullanım bakımından yerleşik hayata geçişte de yani Türk Evinde de özelliğini kaybetmemiştir. Anadolu'daki Türk Evi, içerisinde hem açık mekânları hem yarı açık mekânlarıyla devamlı bir ilişki içindedir (Günay, 1998: 33). Anadolu Türk Evinde farklı ev tiplerinin doğmasını esas itibariyle iklim ve zeminin jeolojik teşekküllü ile örtüsü büyük rol oynamaktadır Türk Evi plan tipleri kişilerin ekonomilerine yakınlık akrabalık ve ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir (Eldem, 1984: 28).

Yapılarda, mimari plan olarak iç sofalı plan şeması dikkat çekmekte olup, kullanılan en yaygın plan iki oda bir mabeyn[1] şeklindeki evlerdir. Mabeyn, avlu ve bahçe yönüne açılırken odalardan biri avluya, diğeri bahçeye yönlendirilmiştir. Mabeyn solundan bir merdivenle üst kata çıkılır birinci kat Sofanın,[2] etrafına dizilen simetrik odalardan oluşur. Mabeyn ve odalarda doğal natürel renkler hâkimdir, zemin ahşap kaplı; odalar sedir, dolap, yüklük, gusülhane ve çiçeklik gibi elemanların şekillendirdiği sade, ahşabın kendi doğal rengiyle süslemeli bir kurguya sahiptir. Evlerde görülen bol renkli veya ajurlu oyma tekniğindeki süslemeler ise kapı kanatlarında, çiçekliklerde, dolap kapaklarında, tavan ve tavan göbeklerinde kullanılmıştır (Kundurakçı, 2016: 3). Türk evlerinde duvarlar genellikle düz, açık, renkte ve süsten uzaktır. Ancak barok devrinde duvarlara fresklerle manzara resimleri ve kalemkâri[3] nakışlar yapılmıştır (Yazıcı, 1970: 32-33). Türk evi içinde yer alan sofa, bugünkü salon ismi verilen oda karşılığını taşımaktadır. Odaların kuruluş ve yapı içindeki planları incelendiğinde; kendi başlarına belirli eylemleri karşılayan bütünler olduğunu, iç düzenlerinin belirli ilkelere dayandığını, içerisinde ortak kullanma alanı olduğu ve bu ortak alanın yapı içindeki yeri, durumu ise çeşitli etkenlerle değişmeler gösterdiğini görmekteyiz

[1] Mabeyn: Dış oda, salon anlamına gelen bölümdür (Günşen, 2000: 488).
[2] Sofa: Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol (http://www.tdk.gov.tr).
[3] Kalemkâri: Osmanlıca' da resimcilik, ince nakış işleme sanatı anlamlarına gelmektedir (www.uludagsozluk.com).

(Küçükerman, 1985: 69). Türk mimarisinde eskiden beri var olan salon bölümü Çin kültüründen geçmiştir. Tören salonu anlamına gelen "Tang" adı Uygur metinlerinde salon karşılığı ile görülmektedir. Daha sonra "sofa" veya "ayvan" sözleri ile Türkçeye girmiştir. Salon Türklerde kapıdan giriş yeri veya ön oda anlayışı ile adlandırmışlardır (Ögel,1988: 25). Anadolu Türk sivil mimari olarak karşımıza çıkan geleneksel Türk evi modelini incelediğimizde; Teknik ve uygulama açısından tavanlarda kündekari[4] tekniği, oyma tekniği[5] boyama tekniği (aşı boyası kullanılarak çeşitli renklerde ve şekillerde süslemeler yapılması) ve kalem işi[6] tekniği şeklinde uygulanmıştır (Bozkurt, 2013: 50). Türk evini diğer mimari eserlerden ayıran birçok özellik bulunmaktadır pencereler, dolaplar, ocaklar kapılar her biri ayrı ayrı ele alınabilecek nitelikte zengin süsleme ve sanat eseri özelliğindedir Türk evinin en fazla özen gösterilen yerlerinden biri de tavandır. Tavanlar daima boyalı ve süslüdür. Geniş bir coğrafyada yaşamakta olan Türk milleti köklü bir tarihe ve zengin bir kültüre sahiptir. Milli kültürümüzün özünü teşkil eden halk kültürlerinin içinde Anadolu Türk evi modellerinin önemi çok büyüktür.

Anadolu–Türk Evi; Birgi, Çakırağa Konağı Örneği

Çakırağa Konağı, 1818'de vefat eden Abdullah Ağa tarafından inşaatına başlatıldığı, 1837 yılında vefat eden Çakıroğlu Şerif Ali Ağa tarafından tamamlatıldığı tahmin edilmektedir. Resim stiline bakıldığında 19. yüzyılın ilk yarısında tezyinatı yapılmış olan konak, Türk evi özelliklerine sahip önemli örneklerdendir(Ünal, 2001:141). (Resim 1). 1950 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilen konak bu tarihe kadar konut olarak kullanılmıştır. 1998–2001 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi ile Birgi Belediyesi arasındaki işbirliği neticesinde Birgi yaz okulu alan çalışmaları organize edilmiş, bu süreçte, Çakırağa Konağı Birgi Belediyesi ve Kültür Bakanlığının finans kaynakları ile restore edilmiştir. Bu onarım sırasında, merdivenlerin ve bazı pencerelerin ahşap aksamları yenilenmiş, duvar resimlerinin önemli bir kısmı temizlenmiştir. Doğusundaki bahçe yeniden düzenlenmiş, bu alana dinlenme bankları yerleştirilerek Kültür Bakanlığı bünyesinde müze kullanımına dönüştürülmüştür. Türklerin kültürel kimliğini araştırmada Türk evi en önemli kaynaktır. İzmir İli Ödemiş İlçesine bağlı Birgi yerleşkesinde tarihsel değerlerin saptanması–korunması üzerine ilk çalışmalar 1973–1977 yılları arasında gerçekleşmiştir. Çakırağa Konağı, 16.09.1973 tarihinde Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)'nun 7422 sayılı kararı ile koruma altına alınmıştır(Özcan ve Koç San, 2011: 101).

[4] Kündekari; geçme sistemi ile küçük tahtaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan teknik (Bozkurt, 2013: 50).
[5] Oyma tekniği: Ahşap yüzeyin üzerine derin oymalar yapılarak motifler yerleştirilmesi (Bozkurt, 2013: 50).
[6] Kalem işi: Ahşabın üzerine kaynamış bezir yağı ve macun sürülerek yüzeyin düzleştirilmesi ve aşı boyalarıyla çeşitli renk ve şekillerde motifler yapılması (Bozkurt, 2013: 50).

Resim1. Çakırağa Konağı, Birgi Dış Mekân: Ön Cephe–Giriş ve Avlu

Kaynak: Coşkun, S.17.12.2016.

Çakırağa Konağı; Birgi Beldesinde şehir merkezinden geçen dereye paralel Çakırağa Sokağı'ndadır. Üç katlı, dışarıda sofası katlarda eyvanı olan plandadır. Zemin katta bulunan duvarlar siyah boyayla dikdörtgen panolara bölünmüş ve kesme taş örgü görünümünde dizayn edilmiştir. Orta ve üst kattaki duvarlarda ahşap dekoratif süslemeler vardır(Ünal, 2001:141). Üst katın tavan ve duvarları, zengin bitki ve meyve motifleri, şehir panoramaları ile süslüdür (Resim 2). Birgi Çakırağa Konağı'nda (19. yüzyılın ilk yarısı) iç ve dış duvarlar üzerinde, tavanlarda yer alan kalem işi süslemeler dikkat çekicidir. Özellikle üst kat eyvanında, odalarda ve sofada kesilmiş karpuz, nar, incir, üzüm gibi bereket sembolü olan meyve motiflerini barok tarzı kartuşlar arasında duvarların yanı sıra, yüksek ve süslü tavanlarda da görmek mümkündür. Dönemin en önemli temsilcilerinden olan Çakırağa Konağı, Türk evi örneklerinin içerisinde en güzel, en görkemli olanlarındandır(Gültekin, 2008: 19) (Resim 3).

Resim.2:Çakırağa Konağı – Birgi

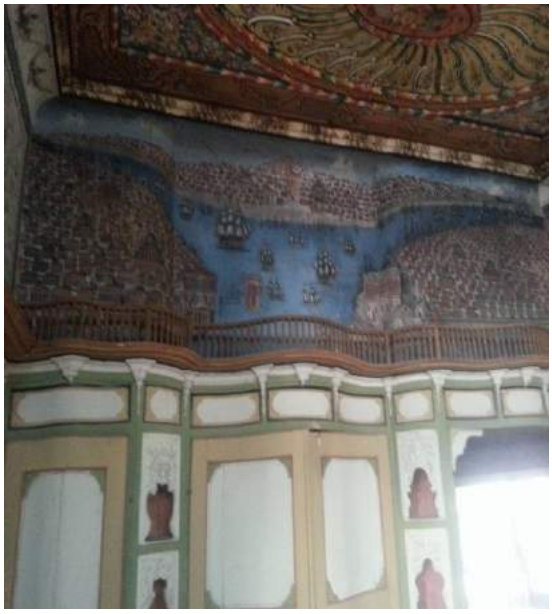

Kaynak: Coşkun, S.17.12.2016.

Resim.3:Çakırağa Konağı – Birgi

Kaynak: Coşkun, S.17.12.2016.

Beyaz rengin anahat olarak kullanıldığı siyah rengin ise ayrıştırıcı, belirginleştirici kontur renkler olarak kullanıldığı Çakırağa Konağı eşsiz bir süsleme ve mimari özelliklerini günümüze kadar korumuş geçmişten yazılmış bir mektup gibi okunabilecek ender örneklerdendir.

Resim4: Çakırağa Konağı – Birgi

Kaynak: Coşkun, S.17.12.2016

Üç katlı konağın, birinci ve ikinci katları, "dış sofalı" plan tipindedir. Üst kat iki büyük iki küçük toplam dört oda bulunur. Konağın batısındaki dar sokağa açılan iki kapısı vardır. Bu iki girişi örten ahşap kapı kanatları birbirine benzemektedir. Kanatlardan her biri üzerinde,

yatay ve dikey panolar içine yerleşmiş süslemeler bulunmaktadır. Çakırağa Konağı'nın hem cephelerinde hem de iç mekânlarında, çeşitli duvar resimleri yer alır. Resimlerde, tek yapı tasvirleri, manzaralar, çeşitli natürmortlar, çiçekler, kartuşlar, boş madalyonlar, girlandlar, perde ve sütun motifleri konu olarak işlenmiştir. Duvar resimlerinin günümüze ulaşabilen örneklerinin büyük çoğunluğu, yapıların iç mekânlarını süslemektedir. Çakırağa Konağı'ndaki tasvirler arasında, duvar resimlerinde yaygın olarak işlenen tek yapı tasvirlerinin ilgi çekici örnekleri bulunmaktadır. Yapının ana cephesini ve ikinci katın sofa duvarlarını süsleyen tek yapı tasvirlerinde, çeşitli köşkler betimlenmiştir. Birer çerçeve içinde betimlenmiş olan bu köşkler yeşil zemin üzerine yerleştirilerek yandan ve arkadan ağaçlarla sınırlandırılmıştır. Köşklerden bazıları, birer küçük kubbe veya külahla taçlandırılmış; bazıları da kule gibi ince – uzun kütleli, birkaç katlı birer bina olarak resmedilmiştir. Konağın üst kat odalarından birinde İstanbul, diğerinde İzmir, sofada ise nereye ait olduğu belirlenemeyen kaleli bir kent panoraması işlenmiştir. Çakırağa Konağı'nda tek yapı ve panoramik kent görünümleri dışında, çeşitli natürmortlar ve çiçek kompozisyonları dikkat çekmektedir. Duvar resimlerinde asal bezeme ögesi olarak kullanılan bol miktarda çiçek motifleri konağın hem iç mekânlarını hem de cephelerini süslemektedir. Tek ya da çift kulplu değişik formlardaki vazoların çoğu, antik kapları anımsatmaktadır. Bunlardan bazıları, kurdelelerle süslenmiştir. Bazı panolarda, gelişigüzel serpiştirilmiş küçük çiçek motifleri görülmektedir. İstanbul odasının tavanında, merkezdeki oval madalyon içine işlenmiş natürmort, çeşitli meyvelerden oluşmaktadır. Çakırağa Konağı'nın gerek cepheleri, gerek iç mekânları, çeşitli perde motifleriyle süslenmiştir. Duvar resimlerinde perde motifleri, kompozisyonları zenginleştiren bir unsur olarak sıkça kullanılmıştır. Ayrıca perde motifleri kompozisyonları zenginleştiren bir unsur değil başlı başına birer süsleme öğesidir. Diğer bir süsleme öğesi de hem cephelerde hem de iç mekânlarda kullanılan boyama sütun motifleridir. İzmir odasında bulunan sütun başlıkları kompozit diğerleri iyon üslubundadır. Çakırağa Konağı süslemelerinde kartuş "S" kıvrımı, girland, sepet örgüsü, yelkenli, ağaca dayanmış seyyar merdiven, serenli kuyu, ağaç dalına asılmış kova, yel değirmeni vb. değişik unsurlar da dikkati çekmektedir. Batı cephesinin alt kesiminde siyah boyayla dikdörtgen panolara bölünmüş ve kesme taş görünümünde duvar izlenimi verilmesi ilgi çekici bir yapıdadır. Çakırağa Konağı süslemelerinde ahşap işçiliği de dikkat çekmektedir. Üst kata bulunan ahşap tavanlar, çıtalarla kare, üçgen ve baklava deseni ile bölünmüş bu bölmelerin içlerine ay, yıldız, çeşitli meyve ve çeşitli çiçek motifleri resmedilmiştir. Yine tavan bordürlerinde çeşitli meyve ve çiçek, vazo ve sepet örgüsü motifleri ile bezenmiştir(Ünal, 2001:141-151).

Sonuç

Anadolu–Türk kentlerinde sivil mimarinin temel unsuru olan Türk evinin iç ve dış mekânlarında görülen süsleme öğeleri insanın fizyolojik, sosyolojik, ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı ve bu ihtiyaçlarına göre şekil verdiği görülmektedir. Ev, barınmak- korunmak amacını taşıyan, insanın temel ihtiyaçlarını karşılayan birimleridir. Evin genel plânlamasında hava koşullarının durumuna göre yazlık oda, kışlık oda ayrımı vardır. Geçmiş önemlidir. İnsanların kendilerini iyi tanımaları için geçmişlerini bilmeleri gerekir. Anadolu Türk evleri sosyal beşiğin ve kimliğin izlerini taşımaktadır. Anadolu'yu yurt edinen Türkler yaşadıkları bölgedeki iklim ve kendi yaşam tarzlarına, uygun evler yapmış. Yani yazlık ve kışlık konut

anlayışı oluşmaya başlamıştır. Bölgelerdeki iklim ve yaşam koşullarına göre kendine özgü mimari gelişim, yapı malzemesi ve mekân tasarımı gibi farklılıklar gösterebilmektedir.

Türk evinde önemli bir yere sahip Çakırağa Konağı güzel bir sivil mimarlık örneğidir. Beyaz rengin anahat olarak kullanıldığı siyah rengin ise ayrıştırıcı, belirginleştirici kontur renkler olarak kullanıldığı Çakırağa Konağı eşsiz bir süsleme ve mimari özelliklerini günümüze kadar korumuş geçmişten yazılmış bir mektup gibi okunabilecek ender örneklerdendir. Sonuçta; güzel bulduğumuz binalar önemsediğimiz değerleri farklı yollarla yücelten, yani gerçek malzemeleriyle, biçim ve renkleriyle olumlu düşünmeye, dostluk, nezaket, derinlik, güç ve zekâ gibi kavramlara gönderme yapan eserlerdir (Botton, 2007: 111).

Anadolu–Türk kentlerinde ki konut mimarisinde, bitki örtüsü iklim koşulları, cephelerde yapım malzemelerine göre süsleme ve kaplamalarda farklılıklar gözlenmiştir. Türk kültürünün en iyi şekilde yansıtıldığı Çakırağa Konağı özgün niteliklerine uygun ve geleneksel mimarinin izlerini taşımaktadır. Anadolu–Türk evinin temel karakteristikleri kuramsal araştırmalar kapsamında incelenmesi, gelecek nesillere aktarılması, korunması ve yaşatılması için gerekli olan tüm çalışmalar ortak bir görev olarak kabul edilmelidir.

Kaynakça

Atalay, Besim (1998-1999) Dîvânu Lûgâti't-Türk Tercümesi I-IV, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4bs, Ankara.

Baran, Mine ve Yıldırım, Mücahit. (2008) Geleneksel Türk Evi ve Renk Kullanımı, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Güz-2008, Dicle Üniversitesi Müh.ve Mim. Fakültesi Mimarlık Bölümü, C:7, Sayı:26, Sayfa: 223-226, Diyarbakır.

Botton, Alain de (2007) Mutluluğun Mimarisi, Kitap matbaası Sel yayıncılık, 2.baskı, İstanbul.

Bozkurt, Gülçin (2013) "19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekân Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi" Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University, 62 (2): 37-70, İstanbul.

Cansever, Turgut (1999) "Osmanlı Evi", Osmanlı Ansiklopedisi, C.10, Edt: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, 440-449, Ankara.

Çobancaoğlu, Tülay (1998) "Türkiye'de Ahşap Evin Bölgelere Göre İncelenmesi", Basılmamış Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Eldem, Sedad Hakkı (1984) Türk Evi – Osmanlı Dönemi I. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Güzel Sanatlar Matbaası İstanbul.

Eldem, Sedad Hakkı (1987) Türk Evi – Osmanlı Dönemi III, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.

Gültekin, R. Eser (2008) "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri Ve Mimaride Değerlendirilmesi" Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/5 Fall, Ankara.

Günay, Reha (1998) Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, Yem Yayınları, İstanbul.

Günşen, Ahmet (2000) Kırşehir ve yöresi ağızları: inceleme, metinler, sözlük 745. Cilt/Türk Dil Kurumu yayınları Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Karpuz, Haşim (1993) "Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri" Kültür Bakanlığı Yayınları: 562, Yayımlar Dairesi Başkanlığı Sanat-Sanat Tarihi Dizisi:5-4, s.4, Ankara.

Kundurakçı, Osman (2016) "Geleneksek Konya Evlerinde Çiçeklik" Uluslar Arası Kültür, Sanat, Folklor Kongresi, Sanat Etkinlikleri, Ankara Basım Yayın, Konya.

Küçükerman, Önder (1985) Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi 2. Basım Euromat Entegre Matbaa Yayınları, İstanbul.

Ögel, Bahaeddin (1988) "Türk Kültürünün Gelişme Çağları", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988, s.133, İstanbul.

Özcan, Koray ve Koç San, Dilek (2011) "Kültürel Miras Yönetimi: Birgi Bütünleşik Sit Alanları için Bir Model" Balıkesir Üniversitesi, Fen Bil. Enst. Dergisi, Balıkesir Ünv. Yayınları, Cilt 13(2) 97-111, Balıkesir.

Ünal, Hüseyin Rahmi(2001) Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Yazıcı, Mustafa (1970) "Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde Tezyinatın Mukayesesi" Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi, Haziran, Sayı: 208, Matbaa Sanat Enstitüsü Döner sermaye, S:32-33,İstanbul.

İnternet Kaynakları

http://www.tdk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 26,12,2016)

http://www.uludagsozluk.com/k/kalemkari/ (Erişim tarihi: 22,12,2016)

CAUSALITY BETWEEN FDI AND ECONOMIC GROWTH: CASE OF UKRAINE

Assoc. Prof. Dr. Vasyl Namoniuk
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Abstract

The purpose of this paper is to examine the relationship between foreign direct investments (FDI) and economic growth in case of Ukraine, as well as seek the direction of causality. Granger causality test was used to reveal the relationship.

FDI represent an important component in international capital movement. At the beginning of 2019 there is a total outstanding stock of above $32.2 trillion. FDI has grown from 6% of world GDP in 1980 to 38 % in 2018. Developed economies account for 64.4 % of global stocks. In contrast, within the recent years developing economies started to account for a growing share of global FDI inflows, absorbing 54,4 % in 2018, compared with 46,1 % in 2017. As a result, FDI is regarded as a key factor in economic development. Nevertheless, there is no single point of view in economic science regarding the impact of FDI on the economic growth.

Ukraine has been always trying to attract the FDI to boost its economic growth. But during last 25 years it is got only $ 43,7 bln of inward FDI (stock). It is not enough value of direct investments to underpin growth. In any case, there is a need to test the relation between FDI and GDP dynamics.

The dataset was buit for 1992-2018 years using tools of national statistic office. We use time series' analysis. So, at the beginning we test the stationarity of the variables. They are stationary at the first difference level.

Granger causality test let us reveal, that FDI causes GDP growth of Ukraine, but not vise versa. We find as well, that FDI begins to affect Ukraine's GDP with a lag in three years.

Overall, FDI affect Ukrainian economy. The analysis decisively suggests positive relations between the volume of FDI inflows and GDP of Ukraine after 3 years.

Key words: Foreign Direct Investments, economic growth, Granger test, Ukraine.

COMPARATIVE STUDIES ON THE POEMS OF ALISHER NAVOI

Prof. Dr. Khallieva Gulnoz Iskandarovna
Uzbek State University of World Languages (Tashkent), Uzbekistan

Abstract

Alisher Navoi (1441-1501) great poet of the XV century. Its poems are considered as masterpieces of the world literature. Literature of every nation is an integral part of world thinking. Interest and reading of the people of the world is considered to be a basic measure of determining the importance of literature. Being famous of certain people over the world, first of all, largely depends on to what extent their culture, art and literature was spread and recognized. The period of independence and ideology of national independence enabled Uzbek literature to be investigated unbias and have wide possibilities from scientific and theoretical points of view. Therefore Uzbek literary critics are focusing on new topics and one can feel the principles of innovation in scientific and literary thinking day by day. This case can be vividly seen in keen interest of Russian orientalists who studied of books of Alisher Navoi. A tendency of co-operation of the people of the world at the direction of spiritual and cultural trends and trying to study each other's literature and art has already become a natural process. In the science of the West the need for being aware of socio-political and cultural and spiritual life of the East was one of the basic factors of developing of oriental science. Studying the research done by the Russian orientalists related to the Uzbek classical literature from comparative literature study point of view and evaluating along with enriching literary study with new information will enable to introduce scientists to some unknown sources and poets whose creative works have not been studied yet. Besides, scientific research done at the direction like this will serve to promote international literary relations as well.

I. INTRODUCTION

Despite the fact that interest in the Uzbek classical literature has a 200 year long history and there is much information the present was not topic of special investigation in the form of monograph up to know yet. Especially, the materials available in the Russian Archive were not referred much. Some sources and literary-scientific viewpoints presented to the scientists by the Russian orientalists in its time were not introduced to science in full up to now.

Moreover, the topic of research had not been studied from the modern direction of comparative literature study – from microcomparativistic point of view. Microcomparativistics is based on comparative study of the scientists activities of the only under one scientific school.

The Russian studying of Alisher Navoi has long history. M.Nikitinskiy started Russian Navoi studies by his master's thesis and then a number of proceedings, monographs and articles, where poet's scientific-creative activity reflected, were published. Also scientific works of V.V.Bartold, A.N.Samoilovich, E.E.Bertels, S.L.Volin, A.A.Semyonov, A.K.Borovkov and A.N.Kononov were published.

A. E.E.Bertels and A.N.Malekhova

Mainly comparative-historical problems prevails in scientific heritage devoted to study of Uzbek classical literature of E.E.Bertels; to study literature of various peoples in comparison occupies an important place in his activity. In 1928 E.E.Bertels published an article entitled «Navoi and Attor». By this work it was proved that Alisher Navoi was "not a poet-translator".

One has the right to ask a question: why did the author compare namely "Language of the Birds" with the poem «Speech of the Birds» E.E.Bertels himself explained its reasons saying that sufi literature was his special subject of study, secondly, he had been studying Fariddin Attor's works for many years, thirdly, the research would clarify Navoi's attitude towards Sufism which was not studied yet. The mentioned research caused many disputes in Uzbek literature study. E.g., M.Imamnazarov stated that E.E.Bertels recognition that "Navoi was more than sufi" was not covered enough in the article and on the basis of analysis he came to conclusion that Navoi's aim was not to make religious knowledge (enlightement, education) milder but to invent new horizons in it without giving the grounds up.

Scholar's research in the respect of "Langauge of the Birds" was continued in A.N.Malekhova's works. E.E.Bertels (1890-1957) and A.N.Malekhova (1938-2009) lived and created in one place and in one time, the study of their scientific view from microcomparativistic aspect clarified the general and specific features of their research.

Hermeneutic teaching balance was preserved in the ideas of both orientalists. One can't say the same idea about E.E.Bertels's research of the 40s, because policy of repression made the scholar take into consideration ideological pressure of that period. Ideas on the plot of the work, Navoi's relation to Sufism, the reason of his choosing Foni penname and oriental poetry imitation are linked with each other as one line as well. For instance, E.E.Bertels emphasizes that he knew poet's Sufism profoundly but he was not a practical sufist. A.N.Malekhova stated that sufism was not an aim of the poet but it was a means.

But, E.E.Bertels approached to the problem from historical-biographic, and A.N.Malekhova did it from structural-systematic. The scholar analyzes the essence of the stories in the political and socio-cultural context taking into consideration the smallest elements, and A.N.Malekhova paid the main attention to the inner composition of the literary work, author's personality and typology of stories. Both of the research essentially complements each other. The evolution in the views shows that the dastan "Language of the Birds" can be studied from various aspects and had continuation.

In general, E.E.Bertels scientific heritage in comparativistic trend was carried out as a complex philological analysis, i.e. defining the genre of the work, description of the text composition, the relation of the general spirit to the place and time, defining the system of images and semantics, defining the world level of the work comparatively and revealing aesthetic value. Scholar's scientific heritage from epistemological aspect can be approached from four stages; creating problematic situation, indicating the basic problems to be solved, stating the answer to the problem, finding the solution of the problem: prove and conclusion.

Through E.E.Bertels' comparativistic research one can: get information about a number of works at once, get acquainted with peculiarities of the Western orientalists who were competing with Russian orientalists of early XX century, and ва learn reliable methods of working on the text.

A number of doctoral and candidate theses were carried out, articles worth paying attention were published on Navoi's works, in particular, on the dastan of "Hamsa" and one can find attitudes expressed towards E.E.Bertels views. But the scholar's comparativistic mastery was not specially studied.

Russian Navoi studies are the most basic branch of the oriental studies of the XX century and the research done in this field can be investigated in four directions. These are the works done of review character, poet's works investigated separately, description and reviews the works by Navoi and they were reflected in the research by the scholars such as V.V.Bartold, A.N.Samoilovich, A.K.Borovkov, S.L.Volin and A.A.Semyonov. Comparative analysis of literature of various people which have general value enabled E.E.Bertels to identify the degree of original character of Turkic literature. Scholar's mastery is determined by the use of a complex philological analysis in each research.

B. V.M.Zhirmunskiy and N.I.Konrad.

V.M.Zhirmunskiy (1891-1971) and N.I.Konrad (1891-1970) lived and created in one place and at the same time and well-known scholars who contributed to the development of methodology of comparative literature study. Their theoretical conclusion on comparativistics in majority cases is suitable, but as for the question "Alisher Navoi and Renaisance" one can observe various viewpoints, comparing with different sources and clash of paradigms. For example, if N.I.Konrad uses "Laili and Majnun" and compares the episodes with Tristan and Isolda, Master and Margaret in Western literature, V.M.Zhirmunski compares Navoi's viewpoints with Dante, Leonardo de Vinci and Petrarka. N.I.Konrad paid attention to universality in Navoi's creation and came to conclusion that Navoi was a poet of all people. V.M.Zhirmunskiy advanced the idea that Navoi was equal to the "Titans of the Renaisance". Both articles describe Renaisance to be a common field, but V.M.Zhirmunskiy tries to show priority of "achievements in Western culture, spirituality, and science" that it is higher than in the East. N.I.Konrad stresses the fact that the Eastern spirituality and culture had its own ancient sources and in this respect it did not feel any necessity for the West. Almost the same ideas can be noticed in V.V.Bartold's and A.A.Gadjiev's works. To our mind, N.I.Konrad's conception based on international equality clarifies the problem. Nobody has the right to consider oneself to be distinct people, dominating over others, and megalomania of nation as much as false, harmful and simply ridiculous as megalomania of a separate person

III. CONCLUSION

Besides published works on Uzbek classical literature the works which were not published due to various reasons mainly because of repression comprised majority of works in Russian oriental studies. The geography of the existing archive materials related to the topic is extremely wide and the thesis studied mainly archive of the Russian National Library, St.Petersburg branch of Archive at the Academy of Sciences of Russia, materials of the orientalists of the Institute of Oriental Manuscripts and various scientific correspondence preserved in various funds. Russian Navoi studies y atmosphere, literary-aesthetic views in epistolary sources is of special importance in researching scientific-literary atmosphere of that period.

On the basis of studying the researches on the topic from microcomparativistic point of view allowed us to study the influence of socio-cultural factors on science, on the approaching methods to literary texts, on the opinions related to the history of Uzbek classical literature theory, analysis and interpretation, translations and literary-aesthetic views presented in the publications and archive materials in Russian Turkology in comparison. Advantages and disadvantages of the Russian Philological School it is possible to analyze on the basis of triad method. Working on the basis of the manuscripts (1), paying attention to the unstudied aspects (2), and translation provided Russian Turkology with success. Incorrect translation and interpretation, and departure in the form of oriental thinking, and adjusting to time and one-sidedness were considered to be shortcomings of the research.

Thus, in the process of researching of the study of Uzbek classical literature in the XX century Russian orientalism it was proved one more time that Uzbek literature as an integrated part of literature common to all people the literary-aesthetic value of Uzbek literature and what is the most important thing is that everlasting creative works by Alisher Navoi are not only Uzbek people's precious pearl but also belong to the world culture and literature. Recognition of values belonging to certain people by other people is, naturally, expression of a profound respect to the history of those people. Such recognition will serve to develop people's pride and national identity

REFERENCES

1. Baldauf I. Schriftreform und Schriftwechsel bei den muslimischen Russland und Sowjetturken (1850-1937). Budapest,1993.
2. Bertels E.E. Navoi and Attar // Bertels E.E. Sellected works. Sufism and sufi literature. – M., 1965. – P. 377- 420.
3 Belin. Moraliste orientaux. Caracteres, maximes et pensees de Mir Ali-Chir Nevai (Journal Asiatique. Vl-Vlll. 1868.
4 Bombachi A, Storia de lie Literatura turca. Milano, 1950.
5 Ecmann J. Chagatai Manual. Bloomington,1966.
6 Levend A.S. Ali Shir Navoi. I-Gilt. Ankara, 1965.
7 Mir Ali Shir Nevai. Mühokamt al lugatain. Intraduktion, Translation and Notes by R. Devereux. Leiden-Brill, 1986.
8 Zhirmunsky V.M Comparative literary −Moscov,1966. P.90-105.
9 N.I. Konrad West and East. −Moscov,1966.−520 pp.
10 A.N. Samoylovich To history of literal Middle lastern Turkish language // Selection Mir Ali Sher . St.-Petersburg 1928.−P.1-23.
11 Rieu Ch. Catalogue of the Türkisch Manuoripts in the Britisch Museum. London, 1888.
12 Queitréméré M, Chrestomatie en Turk-Oriental. Paris, 1841.
13 Vambery H. Caghataische Sprachstudien. Leipzig, 1867.
14 Hartmann M. Das Ende der Chagatajen. Berlin, 1902.

IQTİSADİYYATIN İNKİŞAFINDA MƏDƏNİYYƏT SEKTORUNUN ƏHƏMİYYƏTİ

Sadıqova Ülkər Fərhad qızı
Azərbaycan Turizm və Menecment universiteti, Menecment kafedrası, Azərbaycan Bakı şəhəri

Xülasə

Bu gün mədəniyyət, siyasət və iqtisadiyyatla birlikdə Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyəti mexanizmini müəyyən edən klassik amillər triadasını təşkil edir. Mədəniyyət sferası özünə xas iqtisadi potensiala malikdir və ölkə iqtisadiyyatına ciddi, get-gedə daha da güclənən töhfə verməkdədir: investisiyalar üçün cəlbedici sferadır, təhsil, turizm, kütləvi-informasiya vasitələrin, əyləncə industriyasının inkişaf mənbəyi qismində çıxış edir. Bundan əlavə, mədəniyyət iqtisadiyyata dolayı təsir göstərmək kimi xüsusiyyətə malikdir və iqtisadi institutların söykəndiyi cəmiyyətin müəyyən baza dəyərlərini akumulyasiya və translyasiya edir: reklam, korporativ mədəniyyətin formalaşdırılması, işçi heyəti ilə davranış və sair. Mədəniyyətə dair xalq təsərrüfatının bir sahəsinə olduğu kimi sərgilənən bu cür yanaşma insan kapitalının iqtisadi artımın və milli rəqabətqabiliyyətliliyin aparıcı amilinə çevrilməsinə səmtləşmiş respublika inkişafının müasir mərhələsinin tələblərinə uyğun bir şəkildə mədəniyyət iqtisadiyyatının islah edilməsinin konkret vəzifələrinin və yollarının dəyərləndirilməsinə daha əsaslı və mükəmməl surətdə yanaşmağa imkan yaradır. Mədəniyyət iqtisadi nəticələrə müxtəlif istiqamətlər üzrə təsir göstərə bilər. Mədəniyyət iqtisadi effektivliyə qrup üçün ümumi olan dəyərlər vasitəsilə təsir göstərə bilər ki, təşkilatların və cəmiyyətin maraqlarının qorunmasında şəffaflıq, ədalətlilik, məsuliyyətlilik və qarşılıqlı hörmət prinsiplərinə, komanda fəaliyyətini, bilik və təcrübəni böluşmək mədəniyyətinə, görülən bütün işlərdə qrup imicinə uyğun davranmağa, fəaliyyətdə sosial və ictimai maraqların qorumanmasına əsaslanmalıdır. Mədəniyyət industriyası sürətlə inkişaf edir, bu sahə insanlara məşğulluq, gəlirlər təmin edən, habelə mədəniyyət müxtəlifliyini inkişaf etdirən güclü bir sfera kimi dəyərləndirilir. Əyləncə məkanı da dinamik surətdə inkşaf edir: tematik parklar, sağlamlıq klubları, akvaparklar, oyun əyləncələri seqmenti, atraksionlar kompleksi. Bu dövrdə ədəbi-bədii prosesin inkişafına diqqət artırılmış, yaradıcılıq ittifaqlarının və müəssisələrinin fəaliyyətinin təkmilləşməsinə, bədii yaradıcılıq üçün mədəniyyət xadimlərinə əlverişli şərait yaradılmasına daim qayğı göstərilmişdir. Xarici siyasətdə mədəniyyətin xüsusi çəkisinin durmadan artması, xarici mədəniyyət siyasətinin məqsəd və vəzifələrinin, forma və istiqamətlərinin, prioritet və mexanizmlərinin öz əksini tapa biləcəyi kompleks konsepsiya yaratmağı tələb edir

Acar sözlər: mədəniyyət siyasəti, mədəni dəyərlər, mədəniyyətin iqtisadi səmərəliliyi, sosial-iqtisadi inkişaf.

The role of the cultural sector in economic development

Abstract

Culture with, politics and economy today, it is the triad of classical factors that determine the mechanism of Azerbaijan's foreign policy. The cultural sphere has its own unique economic potential and contributes to the country's economy with a strong, ever-increasing contribution: an attractive sphere of investments, education, tourism, mass media and entertainment industry. In addition, culture has the ability to affect the economy

individually, and it acumulates and transmits certain basic values of society based on economic institutions: advertising, corporate culture, behavior with staff and more. This kind of approach, like the culture of the public economy, allows the more accurate and perfect approach to the assessment of the concrete tasks and ways of reforming the culture of the culture, in line with the requirements of the modern stage of the republic's development, which is linked to the transformation of human capital into the leading factor of economic growth and national competitiveness. Culture can influence economic outcomes in different ways. Culture can influence economic effectiveness through values common to the group that promote transparency, fairness, accountability and mutual respect for the interests of organizations and the community, the culture of teamwork, knowledge and experience, the attitude of the group in all the work done, social and public should be based on interests protection. The cultural industry is growing rapidly, and it is viewed as a powerful industry that provides employment, income, and promotes cultural diversity. There is also a dynamic development of amusement parks: theme parks, health clubs, water parks, amusement parks, and amusement complexes. During this period, attention was paid to the development of the literary and artistic process, constant improvement of the activities of creative unions and enterprises, the creation of favorable conditions for cultural figures for artistic creativity. Continuous increase in the specific weight of culture in foreign policy calls for the development of a comprehensive concept that reflects the goals, objectives, forms and directions of foreign policy, priorities and mechanisms.

Keywords: cultural policy, cultural values, economic efficiency of culture, socio-economic development.

GİRİŞ

Son 20-30 il ərzində biz təkcə istehsal sferalarında deyil, həmçinin mədəniyyət sferasında da əhəmiyyətli dəyişikliklərin baş verməsinə şahidlik edirik. Bu dəyişikliklər mədəniyyətin islahatlaşmasına və bazar münasibətlərə daha dolğun şəkildə nüfuz etməyə xidmət edir. Mədəniyyət sferasında iqtisadi xarakterli proseslərin tədqiq edilməsi iqtisad elminin nisbətən yeni istiqaməti – mədəniyyət iqtisadiyyatı çərçivəsində həyata keçirilir. Mədəniyyət sferası özünə xas iqtisadi potensiala malikdir və ölkə iqtisadiyyatına ciddi, get-gedə daha da güclənən töhfə verməkdədir: investisiyalar üçün cəlbedici sferadır, təhsil, turizm, kütləvi-informasiya vasitələrin, əyləncə industriyasının inkişaf mənbəyi qismində çıxış edir. Bundan əlavə, mədəniyyət iqtisadiyyata dolayı təsir göstərmək kimi xüsusiyyətə malikdir və iqtisadi institutların söykəndiyi cəmiyyətin müəyyən baza dəyərlərini akumulyasiya və translyasiya edir: reklam, korporativ mədəniyyətin formalaşdırılması, işçi heyəti ilə davranış və sair. Mədəniyyətə dair xalq təsərrüfatının bir sahəsinə olduğu kimi sərgilənən bu cür yanaşma insan kapitalının iqtisadi artımın və milli rəqabətqabiliyyətliliyin aparıcı amilinə çevrilməsinə səmtləşmiş respublika inkişafının müasir mərhələsinin tələblərinə uyğun bir şəkildə mədəniyyət iqtisadiyyatının islah edilməsinin konkret vəzifələrinin və yollarının dəyərləndirilməsinə daha əsaslı və mükəmməl surətdə yanaşmağa imkan yaradır. Mədəniyyət iqtisadi nəticələrə müxtəlif istiqamətlər üzrə təsir göstərə bilər. Mədəniyyət iqtisadi effektivliyə qrup üçün ümumi olan dəyərlər vasitəsilə təsir göstərə bilər ki, təşkilatların və cəmiyyətin maraqlarının qorunmasında şəffaflıq, ədalətlilik, məsuliyyətlilik və qarşılıqlı hörmət prinsiplərinə, komanda fəaliyyətini, bilik və təcrübəni böluşmək

mədəniyyətinə, görülən bütün işlərdə qrup imicinə uyğun davranmağa,fəaliyyətdə sosial və ictimai maraqların qorumanmasına əsaslanmalıdır. Əgər mədəni dəyərlər daha effektiv qərarların qəbulunu, daha sürətli və müxtəlif innovasiyaların, habelə baş verən dəyişikliklərə daha yaxşı uyğunlaşdırılan davranışın keçiricilərinə çevrilirsə, onda qrupun iqtisadi məhsuldarlığı və dinamizmi, çox güman ki, daha yüksək maliyyə nəticələrində yaxud daha yüksək artım templərində öz əksini tapacaqdır.

Tam əmlinliklə söyləyə bilərik ki, iqtisad elminin bu istiqaməti əsas etibarilə artıq həm dünya, həm də milli miqyasda formalaşıb, mədəniyyət sferasında yaradılan məhsulların həm dünya, həm də yerli bazar (art-bazar) fəaliyyət göstərməkdədir. Bu gün o, təsərrüfat fəaliyyətinin kifayət qədər müstəqil bir sferası ilə təmsil olunur. Hal-hazırda formalaşması əsasən başa çatmış onun institusional infrastrukturu bunun əyani göstəricisidir. Yaradıcı fəaliyyət nəticəsində ərsəyə gətirilən məhsulların kommodifikasiya prosesi və art-bazarın inkişafı ümumilikdə mədəniyyət sferasının müasir fəaliyyətinin səciyyəvi tərəfi kimi dəyərləndirilir. Sözügedən bu məhsullar əmtəələr qismində çıxış edə bilər, lakin bu, xüsusi, spesifik xassələrə malik olan əmtəələrdir. Onların əsl mahiyyətinin siyasi-iqtisadi təhlili göstərir ki, bunlar maddi istehsalın adi məhsullarından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir və burada biz həm təyinat xarakterinə görə, həm də istehsal mənşəli səciyyəvi fərqlərin olmasını müşahidə edə bilirik. Onlar cəmiyyətin maddi deyil, intellektual, estetik və mənəvi tələbatlarını təmin edir. Həmin məhsulların istehlakı insanın mənəvi və ruhi simasına, ətraf mühitə qarşı onun müsbət münasibətinin formalaşmasına, cəmiyyətdə, o cümlədən də insanın istehsalat həyatı prosesində də pozitiv davranışına müsbət təsir göstərir. Odur ki, kommodifikasiya prosesi mütləq səciyyəvi bir proses səviyyəsinə sadəcə nail olmaq imkanın mövcudluğu ilə kifayətlənməməli, bu imkanı gerçəkləşdirməlidir, çünki mədəniyyət sferasında istehsal olunan məhsullar yüksək sosial əhəmiyyətlilik dərəcəsində malikdir, xüsusi sosial funksiyanı yerinə yetirir və bunun sayəsində onların əsl mahiyyətinin iqtisadi və sosial meyarları arasında aşkar və kifayət qədər ciddi ziddiyətin olması tamamilə aydındır. Bu ziddiyyətlərin həlli üçün dövlət və ümumilikdə cəmiyyət tərəfindən sosial səylərin ortaya qoyulması tələb olunur. Mədəniyyət sferasında hazırlanan məhsulara qiymət qoyuluşu prosesi bu sferanın əhəmiyyətli spesifikasıdır. Məsələ burasındadır ki, onlar qiymət qoyulma əsası kimi dəyərləndirilə biləcəyimiz dəyərə malik deyil. Onların pul nöqteyi-nəzərdən dəyərləndirilməsi prosesində subyektiv xüsusiyyətlərə malik amillər fövqəladə rol oynayır, və bu səbəbdən etiraf etməliyik ki, belə olan halda bu sahədə fəaliyyətin iqtisadi aspektləri ümumilikdə, qiymət qoyuluşu problemləri isə xüsusən, adət etdiyimiz qiymət qoyuluşu prizmasından bütünlüklə nəzərdən keçirilə bilməz[4].

TƏDQİQATIN MƏQSƏDİ

Tarixi təcrübə göstərir ki, bədii yaradıcılıq əsərlərinə investisiya vəsaitlərin yatırılması, kifayət qədər mürəkkəb və riskli amillərlə müşayiət olunduğuna baxmayaraq, son dərəcə sərfəli ola bilər, həmin yatırımlardan əldə olunan mənfəətin səviyyəsi isə iqtisadiyyatın digər sferalarına yönəldilən investisiyalardan gələn gəlirləri xeyli yüksəltməyə imkan yaradır. Mədəniyyətin iqtisadi nöqteyi-nəzərdən iki aspektdə dəyərləndirmək mümkündür. Bunlardan birincisi müəyyən bir məhsulun – rəsm əsərlərinin, musiqinin, teatr tamaşalarının, filmlərin və bu kimi digər satıla və alına biləcək, yəni əmtəə qismində çıxış edən məhsullarının ərsəyə gətirilməsinə yönəlik və mədəniyyət çərçivəsində gerçəkləşdirilən bir fəaliyyəti ifadə edir.

İkinci aspekt yuxarıda qeyd etdiyimiz məhsulların istehlakının insanın əxlaqina və mənəviyyatına, insanlarda ətraf mühitə qarşı müsbət münasibətin formalaşmasına, ümumilikdə cəmiyyətdə və o cümlədən təsərrüfat fəaliyyəti prosesində müsbət davranışına müəyyən təsirdən ibarətdir. Bu zaman mədəniyyət və incəsənət məhsullarının təsirinin maddi istehsala gerçək təzahürü insan kapitalının formalaşmasında özünü büruzə verir ki, bura insanın təbii təmayüllərini üstələyən keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsinə səbəb olan qabiliyyət, bacarıq və istedad, əldə olunmuş ixtisaslaşma, eləcə də təhsil, insanın əxlaqi və mənəvi siması daxildir.

Bununla belə, sirr deyil ki, bu sahədə yaradılan məhsullara qarşı ənənəvi maddi dəyərlər və məhsullara sərgilənən münasibəti ortaya qoymaq olmaz, çünki onların əksəriyyəti təkrar istehsalın reallaşdırılması mümkün olmayan nemətlərdir. Məlumdur ki, iqtisadi nəzəriyyə və onun obyekti qismində dəyərləndirə biləcəyimiz mədəniyyət sferası xeyli müddət ərzində qarşılıqlı uzlaşmaama prinsipinə əsaslanan münasibəti bir-birinə qarşı sərgiləmiş olurdu. Boya, yağlı boyalarla üzərində şəkillərin çəkilməsi üçün nəzərdə tutulmuş qalın kətan, fırçalar və bədii yaradıcılıq sahəsində istifadə olunan digər materialların istehsalı və satışı prosesi, əlbəttə ki, iqtisadçıların diqqətindən yayınmamışdı, ancaq rəssam tərəfindən rəsm əsəri şəklində istehsal olunmuş hazır məhsul barədə bunu demək olmaz, çünki mədəniyyət sferasına aid məhsulların satışı fərdi istehlak və istehsal zərurəti əmtəələrdən fərqli olaraq tamamilə başqa qanunlara əsasən həyata keçirilirdi. Bu sferanın özü də adət etdiyimiz maddi istehsal sahələrinin riayət olunduğu norma və qanunları üzrə fəaliyyət göstərə bilməz. Bütün bunlarla yanaşı, fəaliyyətin bu iki sferası qarşılıqlı bağlılıq və qarşılıqlı təsir şəraitində öz mövcudluğunu davam etdirir. İqtisadiyyatın inkişafi prosesində mədəniyyətin oynadığı rolun öyrənilməsi və tədqiqi, ən azı, iki səbəblə bağlıdır, iqtisadçılar nəhayət öz diqqətlərini mədəniyyət sahəsinə yönəldiblər:[3.səh 185]

1.Bu, hər şeydən öncə, qloballaşma proseslərinin artması ilə bağlıdır ki, qloballaşma çərçivəsində mədəni mənsubiyyət baxımından fərqli və müxtəlif təşkilatlar briləşmə və udulma kimi prosesləri həyata keçirir, multikultural işçi komandaları formalaşdırır, istehlakçıların mədəni fərqlərinin nəzərə alınması şərtilə marketinq strategiyaları tətbiq edirlər və s.

2.İkinci səbəb bundan ibarətdir ki, kultoroloji nəzəriyyələri əhəmiyyətli dərəcədə transformasiyaya uğratmış və bu gün də baş verməkdə olan mədəniyyət çevrilişi nəticəsində yeni yanaşmaların bütöv bir spektri meydana gəlmişdir, bura standartlaşdırılmış, o cümlədən iqtisadiyyatda mədəniyyətin və mədəniyyət fərqlərinin təhlili zamanı tətbiq edilən kəmiyyət üsullarından başlayaraq, mikrotədqiqatlara qədər bütün yanaşmalar daxildir.

Müasir iqtisadiyyat mədəniyyət sferasının qabaqlayıcı inkişafını nəzərdə tutur ki, burada əhəmiyyətli bazar potensialının cəmləşməsi müşahidə olunur. İctimai dəyişikliklər tempinin yüksəldiyi bir şəraitdə mədəniyyətin oynadığı rol artır ki, bunu da son illərdə Azərbaycanda əyani surətdə görmək mümkündür.

Mədəniyyət iqtisadiyyatında hazırki dövrə olan vəziyyət həmin sferanın təznimlənməsinə dair yeni innovativ yanaşmaların istifadəsini tələb edir. Mədəniyyət sferası birbaşa və dolayı dövlət tənzimlənməsinə məruz qaldığı səbəbindən dövlətin qarşısında dayanan əsas və başlıca vəzifə mədəni mirasın qorunub saxlanılmasına, eləcə də mədəniyyət nemətlərinin geniş təkrar istehsalına hədəflənmiş və yaranmış şəraitlərə uyğun olan Azərbaycanın mədəniyyət sferasının dayanıqlı inkişaf modelinin formalaşdırılmasından

ibarətdir.Mədəniyyətin inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş effektiv iqtisadi mexanizmlərin yaradılması problemi sosial sahələrin iqtisadiyyatının idarə edilməsi, mədəniyyət sferasının saxlanılmasına və inkişaf etdirilməsinə sərf olunan xərclərin optimallaşdırılması baxımından yeni fəaliyyət istiqamətləriniin axtarışının nəzəriyyəsi və praktikası üçün aktual qalmaqda davam edir. Mədəniyyət siyasətinin təminatı aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir: Qanunvericilik təminatı; Müəlliflik hüququ; Mədəniyyətin maliyyələşməsi; Mədəniyyət sahəsində təhsil, treninqlər və tədqiqatlar; Beynəlxalq münasibətlər; Əhalinin mədəni həyatda iştirakı; Mədəni və təbii irs; Muzeylər; Kitabxanalar; Ənənəvi incəsənət; İfaçılıq sənəti – yaradıcılığın dəstəklənməsi; Mədəniyyət industriyaları; Avropa ekspertlərindən ibarət müstəqil qrupun məruzəsi; Mədəniyyət Sahə- sində Qanunvericilik və Mədəniyyət Siyasətinin İnkişafi

Mədəniyyət sferasının təsərrüfat fəaliyyətinin bir növü olması ilə bağlı təsəvvürlər iqtisad elmində nisbətən yaxın dövrdə meydana gəlmişdir. Belə ki, zamanında merkantilistlər iqtisadi siyasətinin başlıca hədəfi qismində xarici ticarət münasibətlərində fəal tədiyyə balansı hesabına dövlət xəzinəsinin artırılmasını görür, ölkənin firavanlığını və tərəqqini isə sərvət hesab etdikləri qiymətli metalların maksimum dərəcədə toplanılması ilə əlaqələndirirdi. Qeyd etdiyimiz bu hədəflər mədəniyyətin inkişafına və dəstəklənməsinə yönəlməmişdi, çünki mədəniyyət və incəsənətin təbii məqsədləri maddi qazancın əldə olunmasını deyil, daha çox insanların estetik, əxlaqi və mənəvi formalaşmasını nəzərdə tutur .

Fiziokratlar hesab edirdilər ki, kənd təsərrüfatı milli sərvəti yaradan və bu səbəbdən də elmin diqqəti mərkəzində olmağa layiq olan yeganə sferadır. Odur ki, onlar mədəniyyət və incəsənət sahəsini iqtisadi tədqiqatlar sisteminə daxil etmirdi.

Təcrübə göstərir ki, effektlər və xərclər arasında birbaşa asılılıq gerçək reallıqda sadə kalkulyasiya yolu ilə çox çətinliklə üzə çıxarılır. Yaradıcı əməyin hətta eyni bərabərdə olan məsrəfləri belə özünün sosial effektləri nöqteyi-nəzərdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqli nəticələr gətirə bilər. Və, əksinə, ekspertlərin qiymətləndirilməsinə görə bir-birinə olan sosial effektlər yaradıcıların (icraçıların) tamamilə fərqli səylərin ortaya qoyulması və onların maliyyə dəstəyinin tam fərqli həcmləri sayəsində əldə oluna bilər.

Mövcud elmi biliklər baxımından mədəniyyət kəmiyyət alətlər dəsti ilə ölçülməyən (virtual – dəyər-mənalı, başqa terminlərdə - ideal, mənəvi, mental) bir məkan qismində çıxış edir. Biz mədəniyyət haqqında sırf ictimai inkişafın resursu kimi danışmağa başlayanda isə "ictimai" termini ilə ifadə olunan anşayışın mənası daralır. O, "sosial-iqtisadi inkişafın" göstəriciləri ilə məhdudlaşır. Əgər mədəniyyəti ictimai inkişafın göstəriciləri çərçivəsinə bir sahə kimi açıq-açığına daxil etsək, o zaman mədəniyyət sferasının maddi-texniki infrastrukturunun möhkəmləndirilməsinə yönəlmiş strateji hədəflərin əvəzlənməsi təhlükəsi ilə üzləşmiş olarıq və bundan başqa əlavə heç bir nəticəni gözləməyə dəyməz. Özü-özlüyündə bu, ilk baxışdan, bəlkə də pis bir şey vəd etmir, lakin belə olan halda mədəniyyət sferasından sosial effektivliyin yüksəldilməsində hər hansı kəskin sıçrayışın gözləntiləri özünü doğrultmayacaq.

İncəsənət vasitəsilə mədəniyyət texnoloji "tərəqqi" kimi məsələləri qaldırmış olur və azad bazarın heç nə ilə cilovlaynmayan və nəzarətsiz bir ideologiyanı mübahisələndirir. Onun həmçinin mühüm maarifçilik əhəmiyyətini də qeyd etməliyik.

Mədəniyyətin innovasiyalara böyük təsiri şübhəsizdir, bu təsir yeni məhsullar və xidmətlərin inkişaf etdirilməsi prosesində irsin əhəmiyyətliliyini və mədəniyyətlə birbaşa

əlaqəli olan kreativliyi (rəssamlardan və yaradıcı sənaye işçilərindən irəli gələn innovasiyaları) nəzərə çarpdırır, onlara əlavə məna, gözəllik və rəqabət üstünlükləri gətirir. İstehlak mədəniyyətini stimullaşdıran istək və yeni tələbatların formalaşması mənfi təsir kimi dəyərləndirilməlidir.

İqtisadiyyatda mədəniyyətin rolunu aşağıda qeyd olunan məqamlarla təsdiq edə bilərik.

Avropa şəhərləri öz iqtisadiyyatını transformasiya etmək, bəzi hallarda etnik gərginliyə baxmayaraq sosial həmrəyliyi möhkəmləndirmək, investisiyaları və turistləri cəlb etmək, eləcə də əhali arasında qürur və iftixar hisslərini oyatmaq üçün mədəniyyət sferasını inkişaf etdirir.

Mədəniyyətə yatırılan investisiyalar qeyri-bərabərliyə doğru get-gedə daha çox sürüklənən dünyanı balanslaşdırmağa kömək edə bilər. Mədəni özünüifadə və orijinallığa bilavasitə təhdid yaradan texnologiyalar sferasında bazarın qloballaşması və dominantlığı şəraitində mədəniyyət etnik müxtəlifliyin mahiyyətinin özünü dəstəkləyir.

İncəsənət, elm və texnologiyalar sferasında yeni bilik və bacarıqların inkişafına kömək etməklə, yeni istedadların meydana gəlməsinə səbəb olmaqla, incəsənət əmək bazarını dəyişməkdə yardımçı olur.

Mədəniyyət fərdi həyata qlobal qarşılıqlı təsirin və virtual müşahidənin inkişafının təsiri barədə cəmiyyəti daha yaxşı məlumatlandırmağa şərait yaradır[5.səh 145].

Mədəniyyət industriyası sürətlə inkişaf edir, bu sahə insanlara məşğulluq, gəlirlər təmin edən, habelə mədəniyyət müxtəlifliyini inkişaf etdirən güclü bir sfera kimi dəyərləndirilir. Əyləncə məkanı da dinamik surətdə inkşaf edir: tematik parklar, sağlamlıq klubları, akvaparklar, oyun əyləncələri seqmenti, atraksionlar kompleksi.Bu dövrdə respublikada ədəbi-bədii prosesin inkişafına diqqət artırılmış, yaradıcılıq ittifaqlarının və müəssisələrinin fəaliyyətinin təkmilləşməsinə, bədii yaradıcılıq üçün mədəniyyət xadimlərinə əlverişli şərait yaradılmasına daim qayğı göstərilmişdir. Beləliklə, incəsənət əsərləri bazarı inkişaf üçün böyük potensiala malikdir, onun məhsullarına yönəldilən kapital qoyuluşları isə əhəmiyyətli gəlirlərin əldə olunmasını təmin edə bilər.

Azərbaycanda mədəniyyət iqtisadiyyatına, eləcə də dövlətin mədəniyyət siyasətinin həyata keçirilməsi problemlərinə dair yerli tədqiqatçıların marağına səbəb olmuşdur ki, onların arasında N.Samedov, N.A.Abbasov, Ə.M.Qarayev, F.T.Məmmədov, Ə.Əlirzayev və başqa alimlərin adlarını qeyd edə bilərik. Lakin bu alimlər öz tədqiqatlarında əsasən sosial sahə və ya xidmət sahəsini araşdırıblar.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

İqtisadiyyat daxilində mədəniyyətin qəbul edilməsi və özünə mövqe tutması prosesinin olduqca ləng baş verməsinə baxmayaraq, belə iddialar və dəlillər də mövcuddur ki, ümumilikdə dünya üzrə iqtisadi və mədəni fenomenlər arasında münasibətlərə geniş maraq formalaşdırılmaqdadır. İddia etdiyimiz kimi, dünya bazarında güclü qüvvələrin meydana gəlməsi müasir cəmiyyətin iqtisadi və mədəni problemləri arasında daha kəskin qarşıdurmaların və toqquşmaların yaranması üçün əsas əmələ gətirir.

“Mədəniyyət” məfhumu və tərifi daha funksional oriyentasiyasına malikdir və bəzi fəaliyyət növlərini və həmin fəaliyyətin məhsullarını göstərmiş olur. Həmin fəaliyyət növləri insanlar tərəfindən həyata keçirilir, fəaliyyət məhsullarınıən isə insan həyatının intellektual, mənəvi və bədii aspektlərinə birbaşa aidiyyatı vardır.

Azərbaycanın mədəniyyət siyasətinin üç əsas prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir: 1.Mədəni və tarixi irsin qorunması (burada mədəniyyət təsisatlarının bütün infrastrukturu özündə əks etdirir); 2.Yaradıcılığın himayə edilməsi; 3. mədəniyyətin insan inkişafı amili kimi dərk edilməsi və qəbul olunmasının gücləndirilməsi. Bu prioritetləri reallışdırmaq üçün yaradılan və bu işə cəlb olunan təsisatların məqsəd və fəaliyyət sahələri müəyyən olunur ki bunlar arasında alternativ maliyyə mənbələrinin axtarışı, mədəniyyət sahəsində effektiv menecmentin təşkili, mədəni inkişaf strategiyalarının işlənib hazırlanması, xeyriyyəçi mədəniyyət fondunun təsis edilməsi, mədəniyyətin idarəolunmasında desentralizasiya, qeyri-hökümət təşkilatları və digər vətənaş cəmiyyəti təşkilatları ilə partnyorluq əlaqələrinin qurulması, gənclər siyasətinin işlənilməsi.

Respublikada mədəniyyət industriyası sürətlə inkişaf edir, bu sahə insanlara məşğulluq, gəlirlər təmin edən, habelə mədəniyyət müxtəlifliyini inkişaf etdirən güclü bir sfera kimi dəyərləndirilir.

1. Mədəniyyət sektorunda sorğu əsasında əhalinin demoqrafik göstəriciləri təhlil olunsun, onların tələbatlarına uyğun xidmətlər paketi tətbiq olunsun.

2. İnnovasiya və ənənəviliyi qorumaqla yeni metod yanaşmasının tətbiq olunması, kreativ iqtisadiyyata əsaslanan yaradıcı infrastrukturun yaradılması.

3. Mədəniyyət sferasının maliyyələşdirmə mənbələrini diversifikasiya məqsədi ilə müəyyən vəzifələr qeyd edilmişdir ki onlar dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin səmərəliliyini müəyyən dərəcədə təkmilləşdirmək üçün və həmcinin alternativ maliyyə mənbələrini cəlb edilməsi və Mədəniyyət müəssisələrində menecment və marketing inkişaf etdirməklə əlavə vəsaitlərin cəlb olunmasına təkan yaradır.

4. Hüqüqi islahatlarda müəyyən dəyişikliklərə ehtiyac vardır misal uçün kino sahəsində, muzeylərin fəaliyyətində. Bu sahələr sərbəst olaraq kommersiya fəaliyyəti ilə məşqul olmaq üçün və həmcinin xarici təcrübədə olduğu kimi dövlət və özəl sektorun əməkdaşlığı üçün müəyyən şərait yaradılmalıdır.

5. Mədəniyyət müəsisələrində sosial və iqtisadi dividentlər gətirəcək fandreyzing prosesinini təkmiləşdirmək.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Manafova,M, J, Əfəndiyeva.N,T, Mədəniyyət tarixi və nəzəriyyəsi (2010). Sabah nəşriyyatı. Səh 450.

2. Rəhmanov, F.P, Məmmədov, E.F. Azərbaycan mədəniyyət sferasının inkişafı problemləri (2010). "Əmək
və sosial problemlər"(elmi əsərlər toplusu), №1(6),

3. Şükürov A. K. Kulturoloqiya dərslik. B. 1998 27. B.: Çaşıoğlu, 235 s.

4. Экономика и культура : Дэвид Тросби 2015. Издательство «Высшая Школа Экономики (Государственный Университет)

5. Креативная экономика. Как превратить идеи в деньги: Джон Хокинс 256 стр. Издательство - Классика-XXI 2011

БІЗНЕС-АКСЕЛЕРАТОР – ПЕРСПЕКТИВНА ІНФРАСТРУКТУРНА СКЛАДОВА ВЕНЧУРНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Брацюк О.В.,
магістр 2 курсу денної форми навчання,
напряму підготовки «Менеджмент організацій та адміністрування»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

In the article business accelerators are considered as institutes of venture infrastructure providing a rather wide range of services: legal and accounting support, mentoring, information and PR support, training.

Keywords: business accelerator, startup, venture infrastructure, innovation.

Інновації це невід'ємна частина здорової економіки будь-якої країни. Великий пласт інноваційної продукції генерують молоді, високотехнологічні компанії з високими темпами росту (приблизно 30% щомісячно) – стартапи.

У 2018 році Україна зайняла 43 місце в рейтингу країн по кількості стартапів (256 стартапів), випередивши Литву та Естонію. На першому місці знаходиться США з рекордною кількістю стартапів 45.5 тис. стартапів, на другому місці Індія – 7 тис. стартапів і закриває топ-трійку Великобританія – 5 тис. стартапів. [1]

Проаналізувавши ситуацію, варто звернути увагу, на розрив у 6.5 разів між кількість стартапів у лідера та країною, що знаходиться на другому місці. Це говорить про те, що США являється по факту абсолютним лідером і найбільш сприятливою країною для реалізації даних проєктів. Проте ринок інновацій інших країн активно зростає. Варто зауважити, що Сполучені Штати Америки далеко не новачки у цьому бізнесі і для того, щоб наздогнати гіганта з успішним досвідом у даній сфері (напр. Кремнієва долина) іншим гравцям треба більше часу, в тому числі і Україні.

У 2017 році українські стартапи (або засновані українськими підприємцями) залучили 337 млн доларів інвестицій, що на $ 72 млн більше, ніж роком раніше. Це все свідчить про те, що екосистема стартапів в Україні активно розвивається. Звичайно, нам ще далеко до Силіконової долини або Лондона, але ж, як і згадували вище, успішні світові екосистеми формувалися набагато довше. [2]

У більшості випадків стартапи – це крута ідея у поєднанні з відсутнім фінансування. А іноді, питання не тільки в грошах, а й в менторстві, експертизі, знанні ринку, зв'язках. Тут на допомогу приходять бізнес-акселератори.

Концепція бізнес-акселератора включає інтенсивність розвитку уже існуючого стартапу. Головна задача команди полягає у підборі бізнес-моделі і шляху виходу на ринок, які можна легко масштабувати. Завдяки успішній підтримці бізнес-акселераторів стартаперів на ринку з'явились такі гіганти як Dropbox, Airbnb и Reddit. Українськими успішними стратапами є такі компанії як Coursmos, Terrasoft, Depositphotos, Grammarly, GitLab та ін.

Акселератори пропонують стартапам і інвестиції, в тому числі. Це спричиняє необхідність доволі жорсткого відбору і підвищення конкуренції. Світові гіганти-акселератори такі як YCombinator та Techstars відбирають лише 1-3% від загальної

кількості бажаючих. Тобто, інвестиції і допомогу отримують кращі з кращих. Адже стартап – це завжди великий ризик.

Варто зауважити, що однією з особливостей роботи саме з акселераторами є акцент на тому, що стартап-претендент має мати добре відпрацьовану бізнес-ідею з високим шансом успішної реалізації. Тільки такі проєкти зможуть успішно пройти ретельну перевірку експертів, що проводитиму оцінку інвестиційного потенціалу.

Комплексна програма для кожного стартапу розробляється індивідуально та враховує особливості ринку, цільової аудиторії та самого продукту. В перелік послуг, що можуть надаватись акселератором, окрім фінансового забезпечення входять такі опції як менторство, навчання, консультації експертів, інфраструктурна та інформаційна підтримка. В більшості послуги бізнес-акселераторів є платними, проте можуть бути і виключення у випадку, якщо даним проєктом зацікавились потенційні інвестори. Що стосується оплати, то зазвичай, акслератор претендує на частку в майбутньому бізнесі у розмірі 5-25% або можливість купівлі акцій компанії за ціною, нижче ринкової. На ринку України є акселератори, що претендують на 50% акцій і більше. Юридична сторона питання у процесі роботи з такими компаніями є дуже важливим питанням і потребую особливої уваги та кваліфікованої підтримки.

Джерела:

1. Рейтинг країн по кількості стартапів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.startupranking.com/countries.

2. Ukrainian Venture Capital and Private Equity Overview 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://inventure.com.ua/upload/library/UVCA%20-%20Ukrainian%20Venture%20Capital%20and%20Private%20Equity%20Overview%202017.pdf

3. Innovative Ukraine [Електронний ресурс] // Unit.city. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.strategeast.org/wp-content/uploads/2019/09/Innovative-Ukraine_web.pdf.

4. Tech Ecosystem Guide to Ukraine 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https:// data.unit.city/tech-guide/Tech_Ecosystem_Guide_ To_Ukraine_En-1.1.pdf.

ДИФЕРСИФІКАЦІЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ РОЗБУДОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Степанова Алла[1]*, Дружинін Нікіта[2]

[1*] к.е.н., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності, Київ, Україна, e–mail: ra_a@ukr.net

[2]магістр 2 курсу напряму підготовки «менеджмент інноваційної та інвестиційної діяльності», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності, Київ, Україна

The article elaborates an investment project for capacity building of the LNG terminal for Ukraine's energy independence. The effectiveness of the investment project is estimated.

У статті розроблено інвестиційний проект створення потужностей СПГ-терміналу для енергетичної незалежності України. Оцінено ефективність інвестиційного проекту.

Ключові слова: інвестування, інвестиційний проект, конкурентоспроможність, енергетична диверсифікація.

Економічний прогрес країн ґрунтується на постійному підвищенні рівня конкурентоспроможності шляхом провадження в економіку нових наукових відкриттів. У розвинених державах основна частка приросту ВВП забезпечується за рахунок новітніх технологій, що не стосується України, де у період економічних трансформацій посилилися тенденції її залежності від закордонних, зокрема високотехнологічних товарів та послуг. Сучасна економічна система України є морально застарілою і ресурсоємною, що спричинено недостатнім використанням інтенсивних факторів розвитку, зокрема слабкою інноваційною активністю. В національній економіці відбулося спрощення галузевої структури, за якого більшість наукоємних, високотехнологічних виробництв припинили існування, а натомість набули розвитку ресурсоорієнтовані галузі з низьким рівнем доданої вартості. Формування конкурентоспроможної, інноваційної економіки та економічне зростання країни потребують докорінного техніко-технологічного оновлення промислової інфраструктури. Оскільки інноваційна модель розвитку економіки потребує значних фінансових ресурсів, що сьогодні є проблемою в Україні, необхідна їх концентрація на ключових напрямах модернізації національного господарства. Тому актуальним завданням є визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку економіки.

Здійснення інноваційних перетворень, а також перехід економіки на новий технологічний устрій визначає результативність здійснюваних реформ у нашій країні. Це неможливо без формування дієвої науково-технічної та інноваційної політики, важливе місце в якій посідає підтримка пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку.

Зважаючи на граничні можливості інвестиційних ресурсів, актуальним є їх зосередження на проривних галузях інноваційного розвитку економіки. Тільки за таких умов можливий поступовий перехід держави на новий щабель технологічного устрою, що сприятливо вплине на науково-технічну та інвестиційну сфери та спонукатиме до оновлення виробничих потужностей національного господарства. Інноваційний шлях розвитку держави стимулює створення додаткових робочих місць та економічне зростання як фактори антикризової державної політики.

Будь-яка країна, не залежно від площі, стану економіки та розміру ВВП прагне займати належне місце на міжнародній арені, адже рівень економічного взаємозв'язку між державами завжди позитивно впливає на забезпечення сталого розвитку. Одним з видів міжнародних відносин є іноземні інвестиції.

Для інвестора важливе значення має рівень інвестиційної привабливості країни. Таку категорію характеризує політична стабільність, законодавча база, розвиток інфраструктури та інші. Тому, приймаючи рішення про капіталовкладення інвестор виходить з вищесказаних передумов.

Таким чином, найважливішими чинниками відсутності прямих іноземних інвестицій в Україні є низький рівень інвестиційної привабливості, високий рівень корупції на всіх рівнях влади та бойові дії на південному сході країни. Серед чинників, які привертають інвесторів є низька ціна робочою сили, вигідне геополітичне розташування та доступ до сировини. Вплив на інші чинники має відбуватися на законодавчому рівні, для того, щоб мати змогу Україні конкурувати на іноземному ринку.

Саме проведення ефективної державної політики по залученню капітальних іноземних інвестицій та створенню сприятливого інвестиційного клімату в Україні часто залежить інноваційний розвиток нашої держави. Недостатність інвестування значно зменшує можливості України щодо забезпечення стабільного довгострокового розвитку. В Україні повинні активно реалізовуватись заходи державної політики направлені на підтримку інноваційної діяльності підприємств. В той же час, рівень інноваційної активності українських підприємств є значно нижчим світових показників.

Одним з пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку України, на нашу думку, є створення інфраструктури для постачання скрапленого природного газу в Україну, що сприятиме визначенню ключових питань енергетичної безпеки України шляхом диверсифікації імпорту природного газу в Україну та посилення позиції України, як основної країни для транзиту газу до Європи.

Об'єктом такої інфраструктури міг би стати LNG-термінал, спорудження якого можна здійснити в районі порту «Южний» на чорноморському узбережжі України.

LNG (Liquefied Natural Gas) - це природний газ, штучно зріджений шляхом його охолодження до температури -162°C. При цьому обсяг газу в 600 разів менший за обсяг у газоподібному стані. 1 000 т скрапленого природного газу (СПГ) після регазифікації (відновлення газоподібного стану) дорівнює 1,36 млн. м3 газу. СПГ складається з близько 95% метану та з більш важких вуглеводнів (етану, пропану, бутану), азоту та інших елементів. Провідні постачальники – Катар, Індонезія, Малайзія, Австралія, Алжир, а також Нігерія, Єгипет, Тринідад і Тобаго. У той час, як Північна Америка

відійшла від світового ринку СПГ завдяки буму сланцевого газу, Європа виступає як споживчий ринок традиційного СПГ.

Отже, LNG-термінал, або СПГ-термінал – це об’єкт з відповідними наземними і морськими спорудами та спеціальним технологічним обладнанням для прийому, зберігання та регазифікації скрапленого природного газу. Регазифікація – це процес перетворення природного газу із скрапленого стану в газоподібний шляхом нагрівання та підвищення температури СПГ вище -160^{0}С за допомогою спеціального обладнання (випарників) із застосуванням морської води та спалювання частини самого газу в незначних технологічно необхідних обсягах.

Акваторія, призначена для СПГ-термінала, має площу понад 64 гектари і включає морські об'єкти, розташовані на відстані 0,7 – 1,5 км від берегової лінії.

Орієнтовна вартість будівництва – € 964,3 млн.

Орієнтовний термін реалізації інвестиційного проекту - 5 років.

Будівництво можна виконати в 3 етапи (рис.2):

• Етап 0: Тимчасова схема

Цей етап полягає у виконанні робіт з реконструкції існуючого стаціонарного причалу нафтового терміналу ПАТ «Укртранснафта» в порту «Южний» для тимчасового використання плавучої установки для зберігання і регазифікації газу (FSRU) потужністю до 5 млрд куб. м на рік до завершення будівництва морської частини (новий причал) СПГ-терміналу . Платформу FSRU може надати в оренду компанія «Exelerait Energy» (США).

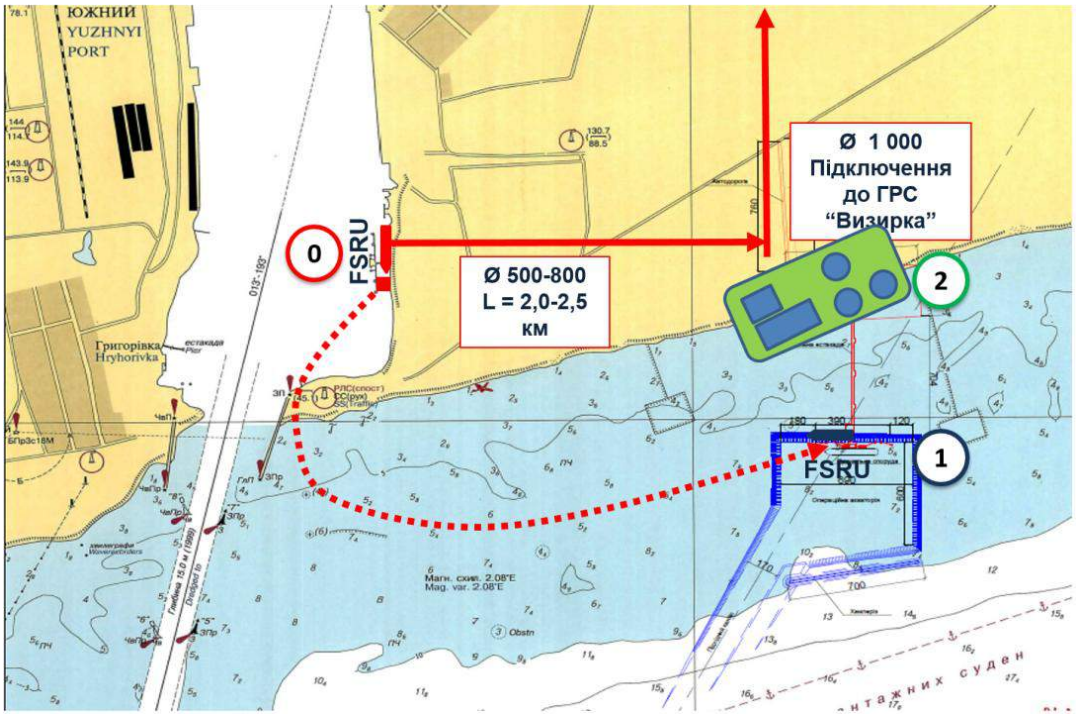

Рис.2. Етапи будівництва СПГ-терміналу

• Етап 1: Варіант FSRU

Цей етап полягатиме у передислокації та використанні FSRU установки, потужністю до 5 млрд куб. м на рік, яка має бути пришвартованою до нового причалу СПГ-термінала, до завершення будівництва наземної частини СПГ-термінала.

• Етап 2: Етап стабілізації (наземнмй термінал)

Цей етап полягатиме в будівництві берегового термінала з приймання СПГ, придатного для розвантаження великих СПГ-танкерів місткістю 178 000 м3, з загальним об'ємом сховища для зберігання СПГ 540 000 м3 (три резервуари місткістю по 180 000 м3).

Фаза будівництва продовжуватиметься 4 роки. Етап експлуатації розподіляється на підфазу FSRU тривалістю 2 роки та підфазу берегового терміналу тривалістю 21 рік.

Прогнозована потужність з використанням технології FSRU оцінюється у 5 млрд. кубометрів газу на рік, з наземним терміналом – 10 млрд. кубометрів газу на рік.

Приєднання СПГ-термінала до газотранспортної системи України повинно бути виконано за окремим інвестиційним проектом НАК «Нафтогаз України» та ДП «Укртрансгаз». Роботи полягатимуть в прокладанні мережі трубопроводу до з'єднання з магістральними газовими трубопроводами газотранспортної системи України та будівництві газовимірювальних станцій.

Експлуатація FSRU-установки на Етапі 0 та Етапі 1 по регазифікації СПГ та надання газу споживачам за встановленим тарифом до завершення будівництва наземної частини СПГ-терміналу надає можливості здійснювати повернення залучених інвестиційних, або кредитних коштів.

Судна (спеціальні танкери-газовози), які прибувають до терміналу СПГ, будуть проходити через Середземне море, Босфор та, згодом, Чорне море. Рух суден довжиною більше 300 м заборонено у Босфорі, тому використання суден довше 300 метрів не передбачається.

Зважаючи на значну вартість, реалізувати проект будівництва можна у вигляді державно-приватного партнерства. Розглянемо два варіанти:

Рис. 2. Варіант 1 - Договір на реалізацію проекту

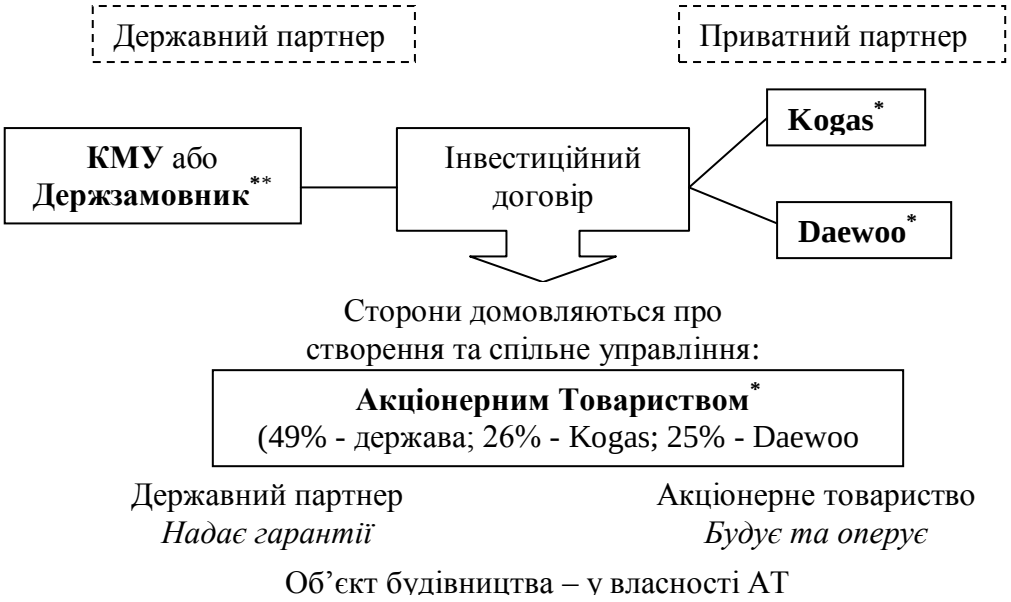

Рис. 3. Варіант 2 - Створення АТ

*- *умовна назва компанії приватного партнера*

**- *державне підприємство-замовник, створене постановою КМУ*

Передбачається, що фінансова структура підприємства буде сформована у співвідношенні кредитних коштів до власного капіталу 70/30. Це передбачає, що 30% усіх капітальних витрат (CAPEX), необхідних для реалізації Проекту, будуть сплачені Ініціатором Проекту, тобто державою, а решта 70% CAPEX будуть отримані в формі інвестицій.

Інвестиції, необхідні для всього Проекту протягом усіх необхідних років, в обсязі 964,3 млн. €, їх розподіл на FSRU та наземну частину та джерела фінансування надано на рис.

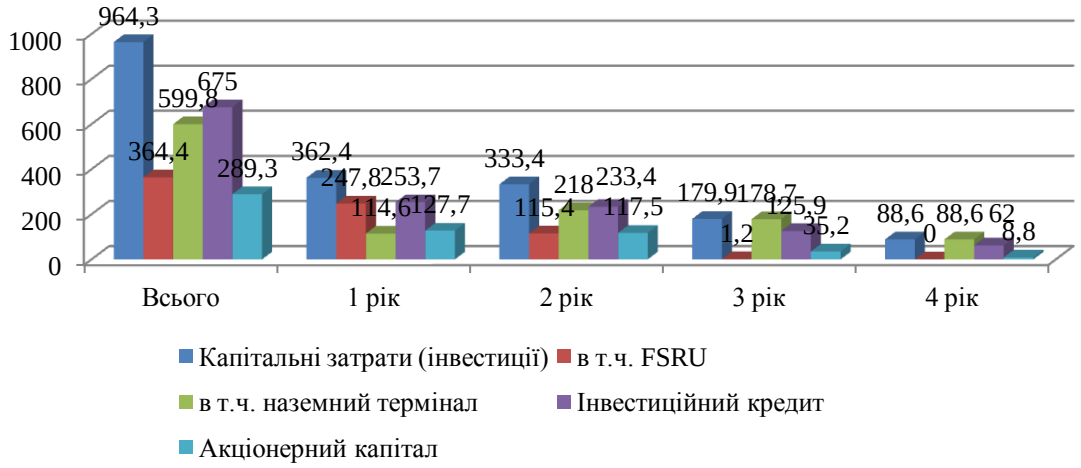

Рис. 4. Схема інвестування інвестиційного проекту побудови СПГ-терміналу, млн. євро.

Для започаткування фінансово спроможного Проекту, що відповідає усім ринковим вимогам, необхідно забезпечити стабільний та передбачуваний рівень доходу для забезпечення принаймні мінімальної фінансової прибутковості Проекту для інвесторів, а також фінансової спроможності щодо повернення інвестицій, наданих у вигляді кредитів.

Нестандартний характер проекту з регазифікації LNG в Україні через прийняту для нього бізнес-модель, що передбачає операційну оренду FSRU, суттєво вплине на Регламентовану базу інвестованого капіталу (RAB) та норму прибутку на RAB.

Зокрема, у випадку RAB, в регламентованій базі інвестованого капіталу можуть визнаватися лише витрати, пов'язані із будівництвом та модернізацією потужностей та обладнання для регазифікації LNG в порту «Южний» (а також витрати, пов'язані з інвестиціями в оборотний капітал). Більш того, через операційний характер оренди FSRU всі платежі, пов'язані із FSRU, які складають значну частину сумарних витрат, пов'язаних із проектом, не входитимуть до регламентованої бази інвестованого капіталу, за допомогою якої будуть встановлюватися тарифи — вони повинні визнаватися як експлуатаційні витрати.

Що стосується окупності інвестиційних затрат, очікується, що тариф на регазифікацію (компенсація) буде регулюватися та визначатися на основі розрахунку Регламентованого Доходу, який визначається як максимальний дохід, який може бути компенсований Компанії та який визначається за встановлений період регулювання як сума інвестованого капіталу, відповідна винагорода за встановленим коефіцієнтом окупності та операційні затрати.

Більшість проектів СПГ засновані на так званій «повністю регульованій» бізнес-моделі, яка означає, що погашення інвестиційних затрат на ці проекти відбувається шляхом отримання регульованих доходів (регулятивної бази інвестованого капіталу – RAB). Тобто затрати по проекту безпосередньо «соціалізуються», і користувачі терміналу СПГ сплачують регульований тариф.

Для того щоб створити економічні стимули для діяльності з регазифікації СПГ як бізнес-проекту, необхідно визначити максимальні доходи, які дозволено компенсувати компанії. Ці так звані Регламентовані Доходи визначаються за заздалегідь встановлений період регулювання як похідна від суми інвестованого капіталу (CAPEX) у вигляді регулятивного доходу, що обчислюється за заздалегідь встановленим коефіцієнтом окупності або WACC та операційних затрат (OPEX) за формулою:

Регламентовані Доходи = OPEX + Амортизація + (RAB * коефіцієнт окупності)

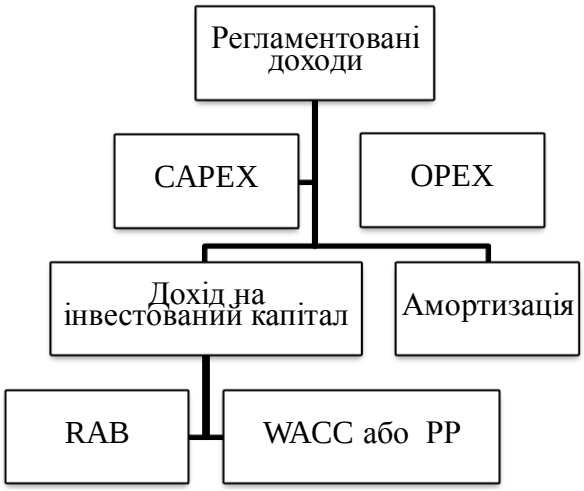

Рис. 5. Схема складових Регламентованих доходів.

Регулятивна база інвестованого капіталу (RAB), яка є вихідним значенням для обчислення Регламентованих Доходів від регазифікації, включає в себе активи, що використовуються для надання регульованих послуг, та заново визначається на початку кожного періоду регулювання (рік або період в декілька послідовних років). Для визначення RAB застосовуються такі принципи:

- RAB включає тільки активи, необхідні для надання послуг з регазифікації;
- RAB базується на амортизованій вартості основних засобів;
- RAB включає поправку до чистого оборотного капіталу (1%).

WACC чи стандартний коефіцієнт окупності до сплати податків, що застосовується до терміналів СПГ у європейських країнах, знаходиться у діапазоні від 8%-9% для існуючих та 11-12% для нових терміналів. Крім того, органи регулювання та нагляду часто збільшують коефіцієнт окупності для конкретних різновидів регульованої діяльності на певний період часу з метою стимулювання залучення інвестицій у відповідну інфраструктуру енергетичної галузі.

У рамках аналізу ефективності Проекту необхідно обчислити чотири показники ефективності для базового варіанту та варіанту з мінімальним допустимим тарифом на регазифікацію.

У аналіз необхідно включити наступні показники ефективності:

1. Чиста приведена вартість (NPV),
2. Внутрішня норма рентабельності (IRR),
3. Дисконтований період окупності (DPP),
4. Простий період окупності (PP).

Що стосується окупності інвестиційних затрат, очікується, що тариф на регазифікацію (компенсація) буде регулюватися та визначатися на основі розрахунку Регламентованого Доходу, який визначається як максимальний дохід, який може бути компенсований Компанії та який визначається за встановлений період регулювання як сума інвестованого капіталу, відповідна винагорода за встановленим коефіцієнтом окупності та операційні затрати.

Проте, перш ніж інвестувати в будівництво нового терміналу регазифікації СПГ, має бути створено чітку нормативно-правову базу. Зокрема, до прийняття остаточного інвестиційного рішення будуть вирішуватися наступні питання нормативно-правового регулювання:

- механізм розрахунку регламентованого доходу від діяльності з регазифікації, який забезпечить те, що всі обґрунтовані затрати повністю покриються і інвестори зможуть отримати коефіцієнт окупності, що відображає ризики, пов'язані з їх підприємницькою діяльністю (так звана методологія «затрати плюс»). Зокрема, це означає визначення механізму відшкодування інвестицій,
- спеціальні коди з правилами доступу до терміналу СПГ,
- Умови ліцензування та умови доступу, зокрема до резервних потужностей,
- Механізм, який би забезпечив фіксований дохід від замовлених потужностей у терміналі СПГ, де система тарифних ставок регазифікації буде надана на основі виділеної потужності (положення «транспортуй або сплачуй»),

Тому основними завданнями диверсифікації енергоресурсів в Україні мають бути:

- зменшення ризиків і мінімізація наслідків виникнення аварій на об’єктах газової інфраструктури;
- розвиток конкурентних відносин між експортерами за рахунок формування газового ринку;
- зменшення політичного впливу монопольних або крупних країн-постачальників та/або транзитерів.

Виходячи з вищенаведених проблем у сфері інвестування та залучення капітальних іноземних інвестицій, доречно запропонувати такі напрямки їх вирішення:

- покращення інвестиційного клімату країни шляхом здійснення реформування на законодавчому рівні;
- залучення іноземних інвестицій у пріоритетні для країни напрямки розвитку через зменшення податкового тиску;
- підтримка належного рівня капітальних інвестицій у країні через бюджетні інвестицій та бюджети розвитку;
- здійснення підтримки національних підприємств для залучення більшого обсягу внутрішніх інвестицій.

Низький рівень інноваційної активності українських виробників є чинником низької конкурентоспроможності, як окремих суб’єктів господарювання, так і національної економіки України в цілому. Саме підвищення рівня інноваційного розвитку національної економіки України сприятиме розвитку високотехнологічних та наукоємних виробництв.

1. Богма О.С., Болдуєва О.В., Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Запорізького національного університету.* 2010. №3 (7). С. 166-170.

2. Кривошеєв В. Т., Іванова Є. З., Іванова І. М. Пріоритетний напрямок посилення енергетичної незалежності України. *Збірник міжнародних наукових праць “Ukraine –*

EU. Modern technology, business and law" (Part 1. Modern Priorities of Economics Engineering and Technologies). Slovak Republic-Poland-Chernihiv: CNUT, 2016

3. Кулицький С. Ймовірні зміни логістики поставок газу на європейський ринок і проблеми розвитку газової промисловості України. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 12. С. 45–58. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr12.pdf

4. Макогон Ю.В. Теоретичні аспекти глобальної інвестиційної діяльності. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. № 11. С. 481-486.

5. Національний проект «LNG Україна» - створення інфраструктури постачання скрапленого газу в Україну» URL: http://www.ukrproject.gov.ua/node/27

6. Павлюк К., Ляпін Д. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні : аналітична доповідь. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/816/.

7. Павлюк К.В., Павлюк С.М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. №17. С. 10-19.

8. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 389 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF.

9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 5.12.2012 р. № 5460-17 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/40-15

10. Сайт Державнох служби статистики URL: www.ukrstat.gov.ua\

11. Худавердієва В.А. Стратегія залучення іноземних інвестицій у економіку України. *Фінанси України.* 2010. № 6. С. 62-71

12. BP Statistical Review of World Energy, June 2014. URL: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf

13. World LNG plant & terminal [Electronic resource]. URL: http://www.globallng.info.com

IMPACT OF INDIVIDUAL, PAIRS AND GROUPS WORK TECHNIQUES IN TEACHING ESP ON THE ACHIEVEMENT OF IRAQI STUDENTS AT BAGHDAD UNIVERSITY

Assist. Prof. Dr. Baan Jafar Sadiq
College of Physical Education and Science Sports for Women/Baghdad University

Abstract

The research is an attempt to investigate experimentally the impact of individual, pairs and groups work techniques in teaching English for the purposes of physical education. Students at Colleges of Physical Educations have many games some of them are Olympics other are not with many equipment they should learn and know. So, they have difficulties in memorizing these games specially many ESP teachers use lists of words students should learn and recognize. Thus, the current research has tried other techniques to solve this problem.

It is hypothesizes that there are no statistical significant differences among three experimental groups taught ESP by (individual, pairs, and groups work techniques).

To fulfill the aim of the research an experimental has been designed with four groups of 91 students (three experimental groups and one of pilot study) from fourth year stage, at College of Physical Education and Sciences Sport for Women/ Baghdad University. The experiment has lasted three months (15 lectures, 1 hour pre a week).

After analyzing the results statistically, it has been found that there are statistical significant differences among the three groups which are taught ESP with three different techniques. The results indicate that the pairs work technique is effective more than groups work and individual techniques. Accordingly, the null hypothesis has been rejected. Finally, Colleges of Physical Education and Sciences Sport/ Baghdad University are recommended to use pairs, groups, individual work techniques as they are effective in taught ESP instead of the traditional one.

Key words: * individual work * pairs work technique * group work technique * ESP teaching

Section One

1.1 The Problem and Its Significance

The problem lies in the techniques followed in teaching ESP at colleges, which does not offer the due opportunity for students to learn. English teachers have followed the traditional technique in teaching ESP by giving students lists of vocabulary and terms and students should memorize these lists so at the end of the course or the academic year , students can not remember many of these terms. The learners most of times are ignored from the learning process. Thus, the current research is an attempt to investigate whether or not teaching ESP through individual, pairs and groups work techniques are appropriate for developing students' achievement. Also, this research is tried other than traditional techniques used by ESP teachers which depend on the teacher and shifting to students themselves.

Teachers ignore the aspect of college teaching. Teaching is considered function that anyone can do. Teacher's job from their point of view is to transmit information and student's job is to memorize and recall it (Lie: 2002:1). This problem is in almost all our colleges that deal with ESP.

Many teachers ignore the fact that our students actively construct their own language. Students do not passively accept knowledge from the teacher (Piagent, 1960:80-90). They still adopt John Luck's assumption that the students are a blank sheet of paper waiting for the teachers to write on (Johson& Smith, 1991:20-23).

Much training time is devoted to help teacher should interact with students, but how students should interact with each other or with themselves are relatively ignored. Student interaction patterns have a lot to say about how well students learn, how they feel about an English subject (Thousand et al, 1994 cited by Jacobs, 1996:1).

Memorizing words and terms in ESP is not the right technique to teach students. The right technique is to give them the opportunities to engage in learning (Rivers& Temperly, 1978:34). So, the current research is an attempt to investigate which technique is the best to follow by ESP teachers for students' achievement (individual technique, pairs technique, and groups techniques). The management of the class and the role of the students plays an important aspect of students' achievement. This research will give the answer of these questions.

1.2 Aim of the Research

The research aims at investigate experimentally the impact of individual, pairs and group work techniques in teaching ESP on the achievement of Iraqi Students at Iraqi Colleges.

1.3 Hypothesis of the Research

The following null hypothesis will be tested:

There are no statistical significant differences among the three groups of students' achievement who taught English as individually, pairs, and group work techniques.

1.4 Limits of the Research

The following are the major limits of the present research:

1- individual, pairs and groups work techniques in teaching ESP will be the focus of this research.

2-the sample of the students are limited to College of Physical Education and Sciences Sport for Women / Baghdad University. Which it is a simple sample of Iraqi students at Baghdad University.

3- fourth year stage students at the academic year 2018-2019.

1.5 Value of the Research

The value of the research is summed up in the following points:

1- it offers different techniques to use by teachers for teaching English which could assist students' achievement .

.2-it provides teachers as well as researchers with other techniques used instead of the traditional one.

3-the results of the research might shed a light to English teachers and universities instructors for using better techniques in English teaching also, it could be a guide for them in teaching.

4-the research can be helpful for development of teachers' efficiency in English teaching.

5- it is hoped that this research will raise the students' achievement in English language.

1.6 Definition of Basic Terms

The following terms that occur in the title of the research only will be defined:

1.6.1 Individual Instruction

It is related to individualized approach to language teaching. It includes techniques such as one-to-one teaching, home study, self-access facilities, self- directed learning and development of learner autonomy all these techniques focus on the learner which are based on these assumptions; they are:

1-people can learn from a variety of different sources;

2-the learners learn in different ways according their goals; and objectives in language learning; and

3-the teacher is not always essential for learning (Richards& Schmidt, 2002: 254)

1.6.2 Pair work

The pair work reflects different social patterns. It requires little organization from the teacher and it can be activated in the classroom by simply having students work with the student sitting next to them or the proficiency of the students or types of the tasks. (McDonough & Shaw , 2003:196)

It is an activity which involves two learners working together in pairs. (Richards& Schmidt, 2002: 381)

1.6.3 Group Work Instruction

It is an instructions or techniques based on cooperative learning. it is used in classroom which is divided into groups each includes 3-8 students working together to accomplish particular learning objectives (Panitz, 1999:2) . Richards &Schmidt (2002:234) agree with this definition but they add that the group members may work on a single task, or on different parts of a large task selected by the members themselves.

1.6.4 ESP

The broader definition of ESP is giving by (Hutchsion & Waters ,1987: 19) they referred that it is an approach to language teaching which the decisions from the content and method is based on the students' reason for learning .

Richards (1985:94) defined it as the role of English in a language course or programmed of instruction in which the content and aims of the course are fixed by specific needs of a particular group of students, e.g. English for Science and Technology, English for Academic Purposes….etc.

Section Two

Procedures and Methodology

2.1 The Experimental Design

It has been chosen three experimental groups to fulfill the aim of the research with post tests as shown in the table below:

Table (1) The Experimental Design of the Research

Experimental groups	**Test**
Individual techniques in teaching ESP	**Post test**
Pairs techniques in teaching ESP	**Post test**
Group work in teaching ESP	**Post test**

2. 2 Population and Sample Selection

The population of the research is Iraqi students at Baghdad University. The sample of the research is fourth stage students at College of Physical Education and Sciences Sport for Women/ Baghdad University at the academic year 2018-2019. The sample of the research has been purposely chosen. The whole sample is 100 students. But 9 students has excluded from the whole sample for matching purpose. As shown in the table below:

Table (2) The Sample of the Research

The group	**No. of the students**	**The section**
Experimental group (individual technique)	**25**	**(A)**
Experimental group (pairs technique)	**21**	**(B)**
Experimental group (group work technique)	**21**	**(C)**
Pilot study	**24**	**(D)**
Four groups	**91**	**Four sections**

2.3 Equivalence of the Sample

The sample of the research has equalized according to the age and English achievement for previous study at the academic year 2017-2018. Thus, the whole sample of the research is 91 after excluded, as shown in the table below:

Table (3) The Matching of the Sample in age and English chievement for the Previous year

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	7.666[a]	12	.811
Likelihood Ratio	9.557	12	.655
Linear-by-Linear Association	.001	1	.981
N of Valid Cases	91		
a. 12 cells (60.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .92.			

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic

			Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	88.585[a]	87	.433
Likelihood Ratio	94.370	87	.276
Linear-by-Linear Association	.324	1	.569
N of Valid Cases	91		
a. 120 cells (100.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .23.			

The two tables have shown that the three groups are matched and there are no statistical significant differences among the age which is 0.811 and English achievement of the previous year is 0.433. Also, the three groups have matched in significant of homogeneity of the three samples is 0.313, so the groups are homogenies because it is less than 0.5.

Test of Homogeneity of Variances			
score			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1.204[a]	3	86	.313
a. Groups with only one case are ignored in computing the test of homogeneity of variance for score.			

2.4 Instructional Material

The experimental has applied on 1st. of Oct. 2018 and finished on 10th of Jun. 2019. The whole experiment has lasted three months (15) lectures, two hours a week. Section (A), first group of the experiment has taught according to individual technique, while the second group , section (B) has taught according the pairs technique. The last group , section (C), has taught according the group work technique in teaching ESP. The three groups have adopted the same materials in teaching English for the purpose of Physical Education (ESP). This means the students should have knowledge in games and sports as well as the equipment of many sports and the places where be played in individual technique it is depended on self- access activities while the other techniques, the teacher is divided the activities according the groups and pairs. The students freely have chosen their groups and pairs. Appendix (A), (B) , and (C) have shown a sample of the teacher plan for each ones.

2.5 Construction and Administration of the Test

The pre and post tests are included three questions. The first question is related to classification of the games. The students should write games under these classifications. In The second question, the student should recognize the game from the pictures and write the name of the game in correct spelling. Thus the question depends on recognizing and writing. While the third question is focus on equipment of the games, the student in this question should label the

equipment of the picture. The test is scored from 25 marks. The test is given to 5 specialists who considered the test is valid 100%. The test is given to the sample of the pilot study for reliability and it is highly reliable in the test (+0.87). So, the same test is adopted without any modification.

Section Three

Data Analysis, Conclusions, Recommendation and Suggestions

The results of written test of the three groups have been analyzed, in order to determine whether there is any significant difference among the three mean scores of the three groups in their English achievement.

3.1 Comparison of the Means of the Experimental Groups in the Achievement of the Written Tests

The mean scores of the three groups are compared; the mean of the experimental group which taught English according the individual techniques is (11.88) , while the mean of the experimental group who taught English according the pairs technique is (17.33) . and the third group mean score which taught English according the group work technique is (15.0). this indicates that there is a significant difference 0.01 and degree of freedom 90 among the three experimental groups .Accordingly, the null hypothesis , which indicates that there is no statistical significant difference among the three experimental groups is rejected. Because these is statistical significant difference among all the groups but the best group is the second one which taught under the pair work technique. Then, the second group is group work technique and the last group is the individual technique. See table (4) below:

Table (4) Mean, Standard Deviation of Three Experimental Groups

Descriptive								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
individual technique	25	11.88	2.027	.405	11.04	12.72	9	17
pairs technique	21	17.33	2.938	.641	16.00	18.67	12	23
group work technique	21	15.00	2.280	.498	13.96	16.04	11	19

3.2 Analyzing the Three Groups

The results of the three groups achievement have analyzed by using ANOVA spss analysis. Table (5) show the results. The score of F distributed is (16.228) , while the tabled one is (1.980) under (0.05) significant and 120 freedom. The score of squares between the groups is (373.011) and score squares within the groups is (494.176). as the table below:

Table (5) Analyzing the Results

ANOVA	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	373.011	4	93.253	16.228	.000
Within Groups	494.176	86	5.746		
Total	867.187	90			

3.3 Discussion of the Results

The statistical analysis of the results indicates that the achievement of the students in pair work technique is effective in teaching English more than group work, and the individual group. This can be interpreted that students in pairs and groups techniques are more control than the individual one. The students are given specific task and activities to complete under the supervision of the teacher. But the individual technique students are given freedom to complete and tested. The Iraqi policy in education are more resected to control the students so when the students have taken the opportunity to take the freedom in their learning , they are failed in managing their way in learning.

The research is agreed with McDonough & Shaw (2003), they mentioned some disadvantages about using group work management in the class. Thus, the discipline problems have appeared in groups work technique which effective their achievement while pairs work are less discipline, also some students use their mother tongue which it has effected the groups work rather than the pairs. Finally, students have preferred grammer and exam practice instead of unfamiliar materials and techniques (McDonough & Shaw ,2003: 204-205) these have effected the students' achievement.

Also, the research is highly agree with McDonough & Shaw (2003) they are referred that the teachers complain about why they can not individualize the classmate. The research is in agreement with two reasons they mentioned. Firstly, the students are non-native speakers although they are university students so they are under- resourced. Secondly, individualizing the class needs self-access activities which also need some preparation from materials, center, colleagues or administrative constrains cooperation to work in 'bank' of self-access materials (McDonough & Shaw ,2003: 210-211) . for all these reasons individual technique is less effective than pairs and groups techniques in teaching ESP.

The most problem might face any English teacher who use modern technique is constructing the test, although English teachers can use many techniques or methods in their class but Iraqi Ministry of Higher Education and Scientific Research and Baghdad University are accepted only student test paper , thus the teacher can not depend on groups and pairs' papers in English achievement. So, it is worthless to use modern techniques with traditional test.

3.4 Conclusions

In the light of the results and finding of the research, it has been concluded the following conclusions, they are:

1- Pairs work technique is the most effective in teaching English for Iraqi students at Baghdad University than group work and individual techniques.

2-group work technique is less effective than pairs work technique.

3- individual technique is not effective than pairs and groups work techniques.

3.5 Recommendations

It has recommended the following recommendations, they are:

1-English teachers and instructors of Baghdad University might use pairs work techniques as well as group work and individual techniques to supply their students with other technique than the traditional one which over control by the teacher.

2-the teacher and the instructor should prepare their student when they want to use the individual techniques. The teachers might graduate the student for less control to reach the autonomy of the students to accomplish the task by themselves.

3- pairs and groups work techniques are the best way to solve over size problem of our classes. Large sizes of classes with many students are considered a challenge for the teachers to manage the class and give the students the opportunity and the time to listen.

4- teachers should use many techniques and methods to increase their students' achievement as well as motivation specially in English language because it is foreign language.

5- Iraqi Ministry of Higher Education and Scientific Research and Baghdad University might modify and adopt new way to measure the students' English achievement to suite modern techniques in teaching ESP and EFL rather the traditional way.

3.6 Suggestions for Further Studies

Researchers might study other techniques in teaching English and try them experimentally to contribute for developing English language teaching in Iraq.

Bibliography

*Hutchinson, T. & Waters,A. (1987) English for Specific Purposes: a Learning Centered Approach. Cambridge: Cambridge University Press.

*Jacobs, G. (1996) Cooperative Learning and Group Activities: Is there a Difference? A paper presented at the 44th TEFLIN Seminar in Surabaya.

*Johson, D.&Smith,K. (1991) Cooperative Learning: Increasing College Faculty Instructional Productivity. Higher Education Report, No.4: Washington University.

* Lie, A. (2002) Cooperative Learning: Changing Paradigms of College Teaching. Indonesia: Petra Christian University.

*McDonough, J. & Shaw, C. (2003) Materials and Methods in ELT: A Teacher Guide. 2nd Ed. USA: Blackwell Publishing.

* Panitz, T. (1999) Benefits of Collaborative Learning. pod@iastate.edu.

*Piaget, J. (1960) The Child's Conception of the World. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, Inc.

*Richards, J. (1985) The Context of Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

*Richards, Jack & Schmidt, Richard (2002) Dictionary of Language Teaching & Applied Linguistics. 3rd edition. Pearson Education: London.

* Mc Donough,Jo & Shaw, C. (2003) Materials and Methods in ELT.2nd Ed. Uk.: Blakwell Publishing.

*River & Temperly (1978) A Practical Guide to the Teaching of English as a Second or Foreign Language. New York: Oxford University Press.

Appendix(1) Pre and Post Test

Q1- Write the games under these classifications: (Ten games)

Ball games

Single games

Q2- Write the game under its picture:(Choose Five)

Q3- Label Ten equipment of the above picture:

Appendix (2) Lesson Plan for Individual Group (The Experimental Group)

The teacher makes simple textbook for the popular games with their equipment, and put all the games and equipment alphabetically order as well as the categories of the games. It is available for each student at any time and any place. The teacher asks the students to read and memories the games and equipment starting from the letter (A) and (B) then the second lecture the teacher ask the students some question about the equipment and the games they had read.

A

Acrobatics
الجمباز البهلواني

Aerobatics
الطيران البهلواني

Aerobics
التدريب الهوائي

Aikido الاكيدو

American football كرة القدم الامريكية

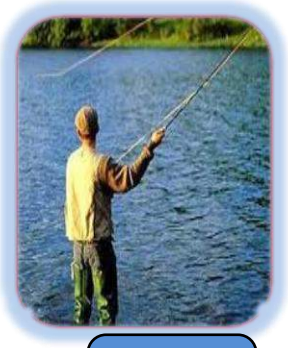

Angling
صيد السمك

Archery الرماية بالقوس والسهم

Arrow
سهم

Artistic gymnastics الجمباز الفني

Automobile race سباق السيارات

B

Badminton
الريشة الطائرة

Ball
كرة

Ballooning
المناطيد

Band
رباط

Baseball
كرة القاعدة

Baseball bat
مضرب كرة القاعدة

Baseball glove
قفاز كرة القاعدة

Base jumping
القفز الثابت

Basket
السلة

Basketball كرة السلة

Bat مضرب

Baton عصا التتابع

Beach soccer كرة القدم الشاطئية

Beam العارضة

Beach volleyballالطائرة الشاطئية

Belt حزام

Beam gymnastics event
فعالية جمباز العارضة

Bicycle دراجة هوائية

Billiards البليارد

Blower منفاخ

Board لوح

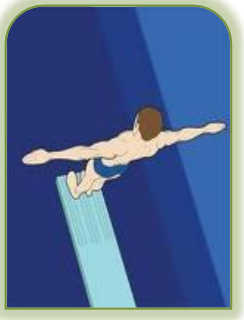

Board diving
غطس من اللوح

Board rolling
لوح الدحرجة

Board skiing
لوح التزلج

Boating سباق القوارب

Bobsledding التزلج بمزلجة الية

Bodybuilding بناء الجسم

Body skin لباس الجسم

Bow القوس

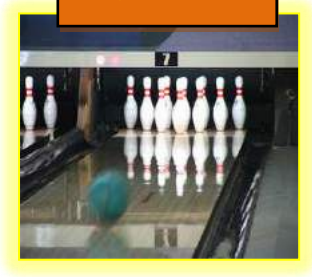

Bowling البولنك

Boxing الملاكمة

Boxing gloves قفاز الملاكمة

Breaches سروال المبارزة

Bullfighting مصارعة الثيران

Breast swimming سباحة الصدر

Butterfly swimming سباحة الفراشة

Appendix (C)

Simple of The Lesson Plan of Pairs Work (Experiment Group)

Fourth year stage, section (B)

Time: 1 hour

The teacher asks the students to choose their pair work student. The teacher brings many charts and pictures to show the students the games and equipment. Then, the teacher shows the student a picture of a game and asks the pairs student to write the name of the game and the classification as well as the equipment. The teacher give each pair work a picture of the games and asks them to work together to finish the task and write the name of the game with its equipment. Finally, the pairs come to the board and write the information they has already written. The teacher corrects the mistakes or shows them the right one from the charts or asks the other pairs to correct them.

Appendix (D)

Simple of the Lesson Plan of Group Work (Experimental Group)

Fourth Year Stage , Section (C)

Time: 1 hour

The teacher asks the class member to divide themselves according to groups each include five students. The students choose the member of the group according their willing. The teacher asks each group to bring one game with its equipment and the place where should be played (pictures, drawing materials, films, charts….). Each group shows their task and they have marks about this preparation. The groups should give and show the games to other groups. The teacher chooses one game for guessing and asks from all groups to write the equipment and the name of the game. The teacher asks the responsible group to correct all other groups mistakes. Finally, the groups can be asked about the preparing game.

اثر ثالثة اساليب (الفردي, المزدوج , والفرقي) على تحصيل اللغة الانكليزية لاغراض خاصة للطلبة العراقيين في جامعة بغداد

ا.م.د. بان جعفر صادق

كلية التربية البدنية وعلوم الرياضة للبنات/ جامعة بغداد

ban@copew.uobaghdad.edu.iq

الخلاصة

تهدف الدراسة بالبحث تجريبيا باستخدام ثلاث اساليب في تدريس اللغة الانكليزية لاغراض خاصة (الاسلوب الفردي, الاسلوب المزدوج, الاسلوب الفرقي) على تحصيل الطلبة باللغة الانكليزية .

افترض البحث عدم وجود فروق ذات دلالة احصائية بين متوسطات الثلاث عينات اللواتي درسن بشكل مختلف عن الاخر بثلاثة اساليب تدريسية ولكن بتوحيد المادة الدراسية وهي تدريسهن التربية البدنية باللغة الانكليزية.

اذ ان الطالبات يعاني من الكم الهائل للرياضات الموجودة التي بعضها اولمبي والاخر مشهور بالاضافة الى التجهيزات لكل لعبة وتصنيفها. فهن يعانين من صعوبة في تعلم هذه الرياضات وحفظها وتميزها.

لاجل تحقيق هدف البحث وتم اختيار كلية التربية البدنية وعلوم الرياضة للبنات المرحلة الرابعة لتطبيق الدراسة بشكل قصدي. والعينة البحث (91) طالبة شملت ثلاثة عينات بالاضافة لعينة استطلاعية .هذه الثلاث مجاميع درسن لمدة 15 اسبوع (ثلاثة اشهر) بواقع محاضرة واحدة في الاسبوع لمدة ساعتين. الساعة الاولى كانت للمنهاج المعتمد من جامعة بغداد اما الساعة الثانية فكانت لتدريس اللغة الانكليزية لغرض التربية الرياضية .

ان نتائج البحث بتحليل التباين الاحادي اظهرت وجود دلالة احصائية لصالح الاسلوب المزدوج ثم الاسلوب الفرقي والاقل فعالية اظهرت في نتائج الاسلوب الفردي.

يوصي البحث من خلال النتائج التي اظهرت لاستخدام الاسلوب المزدوج , وهذا لايعني على عدم فعالية الاسلوبين الاخرين بل تفوق هذا الاسلوب عليهما. بالاضافة الى تنوع الاساليب مدرس اللغة الانكليزية الموصي بها للحصول على تحصيل جيد من الطلاب . ويوصي البحث من وزارة التعليم العالي والبحث العلمي العراقية وجامعة بغداد بتغير اعتمادية الطرق التقليدية بالاختبارات التحصيلية .

الكلمات الافتتاحية: تدريس اللغة الانكليزية لاغراض خاصة- الاسلوب الفردي- الاسلوب المزدوج – الاسلوب الفرقي

SOSİAL XİDMƏT SAHƏSİNİN MÜASİR İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Ceyran Arif qızı Rəhmətullayeva
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin sosial iş proqramı üzrə müəllimi,
AR Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dissertantı.
Bakı. N. Nərimanov 201;

Özət

Müasir dövrdə sosial yönümlü dövlət siyasəti prioritetdədir. Əmək qabiliyyəti olmayan vətəndaşlara sosial xidmət sahəsi bu siyasətin təməl institutlarındandır. İnkişaf etmiş dövlətlərdə sosial xidmət sisteminin inkişafı üçün sosial müəssisələr şəbəkəsinin genişləndirilməsi və regional xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla sosial xidmət texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi fasiləsiz şəkildə həyata keçirilir. Müəllif məqalədə sosial problemlərin həllinin və xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsinin əsasən üç – iqtisadi (məşğulluq, gəlir, mənzil təminatı məsələləri), sosial (sosial xidmət sistemi) və tibbi (tibbi xidmət sistemi) istiqamətini fərqləndirir və sosial xidmət sistemi problemləri üzərində daha detallı araşdırma aparır. Dünyada mövcud olan sosial xidmət modellərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əsas tendensiyalar bazar mexanizmlərinin sosial xidmətlərin təqdim edilməsi sisteminə tətbiq edilməsi ilə bağlıdır. Bu və ya digər tendensiyalar sosial xidmətlərin təchizatçılarının strukturuna və maliyyələşmə mexanizmlərinə təsir göstərir, sosial xidməti onu əldə edənlərin tələbatlarına yönəldir, ixtisaslaşdırılmış və inteqrasiya olunmuş xidmətləri iqtisadi baxımdan daha səmərəli surətdə təqdim etməyə imkan verir.

Dünya təcrübəsinin təhlili nəticəsində sosial xidmət sisteminin inkişafının əsas istiqamətlərinə aşağıdakılar adi edilir: əhalinin sosial müdafiəsi müəssisələrinin büdcə maliyyələşməsində sabitlik təminatının artırılması; müştərilərin sosial xidmətlərə ehtiyaclarının fərdi olaraq müəyyən edilməsi metodikasının işlənib hazırlanması; təqdim edilən xidmətlərin dairəsinin genişləndirilməsi; sosial xidmətlərin hüquqi tənzimlənməsi və keyfiyyətinə nəzarətin təkmilləşdirilməsi; özünəxidmət imkanlarının genişləndirilməsi; səhiyyə, təhsil və digər aidiyyəti qurumlarla sosial tərəfdaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi; sosial iş mütəxəssislərinin bilik və bacarıqlarının daha da inkişaf etdirilməsi; ehtiyacı olan şəxslərin sosial xidmətlər və uzunmüddətli qayğı ilə təmin edilməsində ailələrin inkişafına dəstək verilməsi; müsbət təcrübələrin və gərəkli praktiki məlumatların yayılması mexanizminin işlənib hazırlanması; əhaliyə sosial xidmət standartlarının təkmilləşdirilməsi; sosial xidmət müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi; sosial xidmətin göstərilməsində briqada metodundan istifadə imkanlarının genişləndirilməsi; əhalinin sosial müdafiəsi sisteminin innovasion potensialının yüksəldilməsi; bütövlükdə təqdim edilən sosial xidmətlərin keyfiyyəti, o cümlədən ayrı-ayrı regionlar, şəhər və kənd yerlərində sosial xidmətin keyfiyyət göstəriciləri arasında mövcud olan fərqlərin aradan qaldırılması; qeyri-stasionar sosial xidmətlərin inkişaf etdirilməsi; sosial xidmət müəssisələrində "xospislərin" təşkili imkanlarının genişləndirilməsi; təcili sosial xidmət növünün tətbiqinə və həyata keçirilməsinə başlanılması; əhaliyə sosial xidmət tədbirlərinin maliyyələşdirilməsi sistemində yerli büdcələrin və büdcədənkənar sosial fondların rolunun artırılması və s.

Müəllif tərəfindən məqalədə sosial işin yeni paradiqması, sosial texnologiya, sosial institut, sosial sahənin yeni sektoru, cəmiyyətdə sabitlik və sosial gərginliyin azaldılması faktorları nəzərdən keçirir.

Açar sözlər: sosial xidmət, xarici ölkələrin təcrübəsi, yeni yanaşmalar, dövlətin sosial siyasəti, sosial xidmət hüququ, əhalinin sosial müdafiəsi.

Əmək qabiliyyəti olmayan vətəndaşlara sosial xidmət məsələləri həm bir çox elm sahələrinin tədqiqat obyekti, həm də istənilən dövlətin siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi çıxış etmişdir. Bu gün bu məsələ xüsusi aktuallıq kəsb edir. Çünki dövlət sistemlərinin fəaliyyətinin müasir şərtləri sosial yönümlülük prioritetlərinə əsaslanır. "Sosial dövlət" anlayışı rəsmi surətdə beynəlxalq standartlar kataloquna daxil olmuşdur və demək olar ki, bütün hüquq sistemlərinin hüquq leksikonunda geniş istifadə olunur. Bundan başqa, məhz o dövlətin sosial müdafiə çərçivəsində reallaşdırılan sosial siyasətinin baza xüsusiyyətini təşkil edir. Bu gün belə dövlət statusunun elan olunması yalnız ölkənin kifayət qədər yüksək iqtisadi inkişaf səviyyəsini deyil, həm də siyasi sistemlərin demokratikliyinin yüksək dərəcəsini, siyasi qüvvələr arasında sağlam kompromis münasibətlərinin olmasını, vətəndaşların, ilk növbədə isə sosial cəhətdən həssas əhali təbəqələrinin yüksək sosial müdafiəsini ifadə edir. Bu mənada sosial xidmət dövlətin elan olunmuş status prinsiplərinin və konstitusion təminatlarının real olub-olmamasının başlıca göstəricisi kimi çıxış edir [7, s. 144-151]. Hər kəsin sosial xidmət hüququnun maneəsiz həyata keçirilməsində dövlətin əsas rolu hər şeydən əvvəl sosial xidmətin ümumrespublika sisteminin təşkil və təmin edilməsində, onun fasiləsiz fəaliyyət göstərməsinə zəmanət verilməsində ifadə olunur. Müəlliflərdən M.O.Buyanova sosial xidmət hüququnun sosial deyil, siyasi təminatını fərqləndirərək göstərir ki, sosial xidmət sahəsində siyasi təminatlar sosial təminat, o cümlədən sosial xidmət sahəsində beynəlxalq siyasətin təsiri altında, habelə dövlətin milli siyasətinin təsiri altında formalaşır. Müasir dövlətin siyasi təminatları hər bir ölkənin ratifikasiya etdiyi beynəlxalq paktlarda təsbitini tapmış səviyyədə sosial xidmətə yönəlməlidir [4, s. 35]. Öz əhəmiyyətinə görə iqtisadi və siyasi təminatlar bütün sosial xidmət növləri üçün konstitusion xarakter daşıyır. Sosial xidmət institutuna aid olan konstitusion normaların (Konstitusiyanın 12-ci, 16-cı, 38-ci, 41-ci, 73-cü, 78-ci və sair maddələrin) təhlili göstərir ki, onlar ictimai münasibətlərin iştirakçılarının hüquqi statusunu müəyyən etməklə və müstəsna olaraq birbaşa tətbiq olunur.

Sosial xidmət müəssisələrinin fəaliyyəti əhalinin həssas təbəqələrinin sosial-psixoloji vəziyyətini korrektə etməyə, bütövlükdə cəmiyyətdə sosial vəziyyəti stabilləşdirməyə, sosial gərginlik səviyyəsinin azaldılması, gələcəkdə onun proqnozlaşdırılması məqsədilə bu faktorlara təsir göstərməyə imkan verir. Sosial xidmət sistemi dövlətin inkişafının bütün müasir paradiqmaları ilə üzvi surətdə bağlıdır. Sivil dövlətlərin sosial siyasətində sosial xidmət təhsil və səhiyyə ilə yanaşı prioritet istiqamətlərdən biri kimi fərqləndirilir. Sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilmsinə və növlərinin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Sosial sahənin dinamik sistemlərindən biri kimi sosial xidmətin səviyyəsi müasir cəmiyyətin mühüm göstəricisi və inkişaf meyarı kimi çıxış edir [8].

Hesab edilir ki, sosial xidmət sisteminin gələcək inkişafı müəyyən prinsiplərə əsaslanır:

1) aksioloji – şəxsi, qrup və ictimai dəyərlərin iyerarxiyası;

2) praksioloji – göstərilən sosial xidmətlərin səmərəliliyinin yüksəldilməsi (sosial fəaliyyət subyektlərinin peşəkarlığı prinsipi);

3) kulturoloji – sivilizasiyanın və mədəniyyətin inkişafının nəzərə alınması;

4) internal – özünə daha çox inanan insanların sayının artması [10].

Müasir dövrdə sosial xidmətlərin göstərilməsi insanın öz potensialını reallaşdırmasına, fərdin özünə və öz ailəsinin rifahına görə məsuliyyətinin artırılmasına, eyni zamanda dövlət paternalizmi siyasətindən imtina olunmasına yönəlmişdir [2].

Müasir dövrdə sosial xidmət sisteminin inkişafı sosial müəssisələr şəbəkəsinin genişləndirilməsi və regional xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla sosial xidmət texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi ilə xarakterizə olunur. Sosial xidmət müasir sosial siyasətin ayrılmaz tərkib hissəsi, əhalinin sosial müdafiəsinin əsas istiqamətlərindən biri kimi xarakterizə olunur. Sosial xidmətə müasir yanaşmalar bununla bitmir, o həmçinin sosial işin yeni paradiqması, sosial texnologiya, sosial institut, sosial sahənin yeni sektoru, cəmiyyətdə sabitlik və sosial gərginliyin azaldılması faktoru kimi nəzərdən keçirilir.

Son illər dövlətlər həssas əhali qruplarına xidmət üzrə sosial texnologiyaların diferensial şəkildə inkişaf etdirilməsi məqsədilə sosial sektorun təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş fəal və ardıcıl tədbirlər həyata keçirirlər. Belə siyasət sosial baxımdan həssas əhali qruplarının həyat səviyyələrinin bərabərləşdirilməsi, fiziki məhdudiyyətli şəxslər üçün müyəssər mühit yaradılması vəzifəsi ilə şərtlənir. Həyata keçirilən struktur dəyişiklikləri, ilk növbədə, sosial xidmətlərin əlçatanlığının artırılmasına, sosial xidmət sistemində nemətlərin təqdim edilməsində ünvanlılıq yanaşmasının gücləndirilməsinə, sosial işçilərin əməyinin normalaşdırılması mexanizminin təkmilləşdirilməsinə, sosial xidmətlərin dəyərinin konkretləşdirilməsinə yönəlir.

Sosial xidmət üç tipə bölünə bilər: liberal model, mühafizəkar-korporativ model, sosial-demokratik model. Liberal və ya sosial yardım modeli (ABŞ, Kanada, Avstraliya) minimum standartlara təminat verilməsi və xüsusi sosial xidmət sxemlərinin subsidiyalaşdırılması, ehtiyac meyarlarının tətbiq edilməsi ilə fərqlənir. Mühafizəkar-korporativ və ya sosial sığorta modelində (Avstriya, Fransa, Almaniya, İtaliya) müxtəlif sinfi və status qrupları üçün fərdiləşdirilmiş proqramlar gəlirlərinin yenidən bölüşdürülməsi mexanizminin əhəmiyyətsiz təsirini əks etdirir və subsidiarlıq prinsipinə əməl olunmaqla təqdim edilir. Yəni burada ailənin öz üzvlərinə xidmət etmək imkanları dükəndiyi hallarda dövlət müdaxiləsi reallaşır. Məsələn, Almaniyada sosial xidmətlər qismən sosial təminat və sosial sığorta, Avstriyada isə rezidentlər üçün tibbi sığorta vəsaitləri hesabına maliyyələşdirilir. Sosial demokratik və ya solidar model (İsveç, Norveç) əvvəlki gəlirlərdən, ödəmələrdən və ya əmək məhsuldarlığından asılı olmayaraq baza, bərabər sosial hüquqları təklif edir. ümumiyyətlə, Skandinaviya sosial proqramları (o cümlədən sosial xidmətlər sahəsində) fərdi ehtiyaclara uyğunlaşdırılmaqla, əldə edənlərin bazar və ailə əlaqələrindən emansipasiya olunması, habelə ailəyə çəkilən xərclərin preventiv sosializasiyası və fərdi müstəqillik prinsiplərinə əməl edilməsi ilə fərqlənir [14; 13].

Ahıl vətəndaşlara münasibətdə Böyük Britaniyanın siyasəti onların ev şəraitində yaşamaları üçün hərtərəfli şəraitin yaradılmasına yönəlmişdir. Hesab edilir ki, internat tipli müəssisələr şəbəkəsi hələ kifayət qədər inkişaf etmədiyi üçün əsas məsələlər evdə həll olunmalıdır. Bu ölkədə sosial xidmətin təşkili yerli özünüidarə orqanlarına həvalə olunmuşdur. Yaşlı insanlara həm ştatda olan işçilər, həm də müxtəlif ictimai, dini, xeyriyyə,

gənclər və digər təşkilatlardan olan çoxsaylı könüllülər yardım göstərirlər. Bütün bu sistem ümumdövlət səviyyəsində Ahıl insanlara xidmət üzrə dövlət komitəsi tərəfindən əlaqələndirilir. Almaniyada, ənənəvi olaraq, ahıl insanlara sosial xidmət sahəsində könüllü birliklər, ilk növbədə isə kilsə xeyriyyə birlikləri və Alman Qırmızı Xaç komitəsi mühüm rol oynayır. Lakin müasir dövrdə onların funksiyalarının bir hissəsini dövlət öz üzərinə götürməli olur. Bu ölkədə ahıl vətəndaşlar üçün gündəlik qayğı mərkəzləri, müxtəlif klublar geniş yayılmışdır. Ahıllara ev şəraitində sosial və tibbi yardımın göstərilməsi, təsərrüfat işlərində köməklik edilməsi üçün sosial bölmələr yaradılmışdır. Yaponiyanın sosial xidmət sahəsində yeni siyasəti ahıl vətəndaşlar üçün aralıq (evlə xəstəxana arasında) tibbi-sosial müəssisələr şəbəkəsinin sürətli şəkildə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur [9].

Rusiya Federasiyasının Buryatiya Respublikasında sosial xidmət qanunvericiliyi çərçivəsində sosial xidmət standartlaşdırılmış və insanın fərdi tələbatlarının qiymətləndirilməsi, vətəndaşın və onun ailəsinin orta gəlirlərinin məbləğinin nəzərə alınması prinsipləri əsasında həyata keçirilir. Burada müəssisələrin idarə edilməsinə yanaşma dəyişdirilmiş, sosial xidmət müəssisələrinin işinin nəticəyə yönəldilməsi üzrə sahədaxili sistem işlənib hazırlanmış və tətbiq edilməyə başlanmışdır. Xidmətlərin göstərilməsinə dair dövlət tapşırıqlarının icra mexanizmi təkmilləşdirilmiş, bütün müəssisələr şəbəkəsi üçün məqsədli fəaliyyət indikatorları və hər bir müəssisənin işinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi meyarları müəyyən edilmişdir. Maddi stimullaşdırma sistemi fəaliyyət göstərir. Məsələn, müalicə-reabilitasiya xidmətləri yalnız müəssisədə qalanlar üçün deyil, müəyyən haqq müqabilində arzu edən hər kəsə göstərilir. Ödənişli xidmətlərdən əldə edilən gəlirlər müəssisənin inkişafına və işçilərin əməyinin stimullaşdırılmasına yönəldilir. Müəssisələrə muxtariyyət verilməsi ilə onların göstərdiyi xidmətlərin keyfiyyəti də yüksəlmiş, həm müəssisənin maddi-texniki bazasından, həm də təbii sağlamlaşdırma faktorlarından daha səmərəli istifadə olunmağa başlamışdır. Yeni iş formaları və xidmət növləri tətbiq edilmişdir: yüksək komfortlu palatalar, müvəqqəti qalanlar üçün ödənişli koyka-yerlər, "sifarişli" menyular və s. Müasir mərhələdə muxtar müəssisələrin işinin təhlili göstərir ki, muxtar müəssisə təşkilati-hüquqi formalarından, xüsusən də maliyyə-təsərrüfat müstəqilliyindən, sosial xidmətlər bazarının tələblərinə operativ reaksiya imkanlarından istifadə xidmətlərin keyfiyyətinin və növ müxtəlifliyinin artmasını, onların kateqoriyasından asılı olmayaraq bütün əhali üçün daha əlçatan olmasını təmin edə bilər. İnnovasion texnologiyaların, iş forma və metodlarının tətbiqi, xidmətlərin keyfiyyətinin, növ müxtəlifliyinin artması və təhlükəsizliyinin təminatı, qrant layihələrində iştirak imkanları modernləşmə prosesinin uğurla aparılmasının nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər [6, s. 171-176; 3, s. 282].

Sosial xidmət göstərən müəssisələrin yerli və beynəlxalq səviyyəli qrant layihələrində iştirakı təqdim edilən sosial xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltməyə, müəssisələrin imkanlarını genişləndirməyə və xarici həmkarların mütərəqqi təcrübəsini mənimsəməyə imkan verir [12, s. 14].

Xarici ölkələrin təcrübəsi [15; 16, s. 246-259] göstərir ki, qüvvədə olan sosial xidmət modellərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əsas tendensiyalar bazar mexanizmlərinin sosial xidmətlərin təqdim edilməsi sisteminə tətbiq edilməsi ilə bağlıdır (özəl təchizatçı ilə müqavilə bağlanması, xidmət növlərinin, formalarının, xidmət göstərənlərin və s. sərbəst surətdə seçilməsi sisteminin inkişafı (Almaniya, Fransa, İsveç, İspaniya), xidmətlərin göstərilməsi prosesində vətəndaş cəmiyyəti institutları və əldə edənlərlə əlaqələrin gücləndirilməsi - bu

xidmətlərin fərdiləşdirilməsini, gəlirlərin optimallaşdırılmasını, xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsini, könüllü dəstək formalarının inkişafına şərait yaradır, sosial xidmət sahəsində funksiyaların yerli orqanlara verilməsi – məsələn, İsveçdə bələdiyyələr ahıllara və əlillərə qayğı ilə bağlı tam məsuliyyət daşıyır). Bu və ya digər tendensiyalar sosial xidmətlərin təchizatçılarının strukturuna və maliyyələşmə mexanizmlərinə təsir göstərir, sosial xidməti onu əldə edənlərin tələbatlarına yönəldir, ixtisaslaşdırılmış və inteqrasiya olunmuş xidmətləri iqtisadi baxımdan daha səmərəli surətdə təqdim etməyə imkan verir.

Dövlət sosial siyasəti müxtəlif əhali qruplarının tələbatlarından və imkanlarından asılı olaraq sosial dəstək tədbirlərinin diferensiasiyasını nəzərdə tutmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq sosial problemlərin həllinin və xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsinin əsasən üç – iqtisadi, sosial və tibbi istiqaməti fərqləndirilə bilər. İqtisadi istiqamət məşğulluq, gəlir, mənzil təminatı məsələlərini, sosial istiqamət sosial xidmət sistemini, tibbi istiqamət isə tibbi xidmət sistemini əhatə edir.

Müasir sosial xidmət sisteminin əsas vəzifəsi elə bir sosial siyasət formalaşdırmaqdır ki, həmin siyasətin əsasında həm insan, ailə və sosial qrupların optimal rifah səviyyəsinə çatmalarına əngəl yaradan səbəblərin aradan qaldırılmasına, həm də çətin həyat şəraitinə düşən insanlara fərdi yardımın təşkilinə yönələn dövlət fəaliyyəti dayansın. Sosial xidmət sistemində həyata keçirilən tədbirlərin əsas səmərəlilik göstəriciləri aşağıdakıları özündə əks etdirir:

- müştərilərin mühitdən və sosial xidmətlərdən asılılığının azaldılması;
- müştərilərin müstəqilliyinin artırılması;
- itirilmiş funksiyaların elementlərinin qaytarılması və vurulmuş zərərin ödənilməsi;
- aktivlik və hər bir müştəri üçün optimal olan formaların seçilməsi üçün motivasiya yaratma.

Sosial xidmətlərin səmərəlilik meyarlarının əsası kimi həmin xidmətlərin mürəkkəbliyini və davamiyyətini, onların müxtəlif əhali kateqoriyalarının tələbat və ehtiyaclarına uyğunluq dərəcəsini də qeyd etmək olar [11].

Cəmiyyətin inkişafı elə yolla gedir ki, ictimai tələbatlar istər-istəməz müxtəlif institutların qarşılıqlı təsiri altında formalaşır və reallaşdırılır. Sosial xidmətin institusionallaşması nəticəsində yaranan sosial mexanizmlər institutlararası qarşılıqlı təsir sistemində daxili tənzimetmə barədə təsəvvürü genişləndirir. Sosial xidmət institutu ilə dövlət, iqtisadiyyat, ailə, təhsil, mədəniyyət və digər bu kimi institutlar arasında əlaqələr müasir dövrdə (hər bir institutun əhəmiyyətini və səmərəliliyini yüksəltməklə) elə tamamlayıcı və qarşılıqlı şərtləndirici xarakter daşıyır ki, bir tərəfdən, sosial xidmət institutunun ayrı-ayrı funksiyalarının həyata keçirilməsi yuxarıda sadalanan institutlar olmadan qeyri-mümkün olur, digər tərəfdən isə sosial sahənin bütün institutları sosial xidmət institutunun təsiri ilə müəyyən dəyişikliklərə məruz qalır. Bu, sosial xidmət sahəsinin inkişafının sosietal xarakter daşıdığını göstərir [5, s. 14].

Əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində inkişaf perspektivlərinin ümumiləşdirilməsi əsasında sosial xidmətlərin əlçatanlığı və keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruri hesab edilir:

- əhalinin sosial müdafiəsi müəssisələrinin büdcə maliyyələşməsində sabitlik təminatının artırılması;
- sosial xidmətlərin hüquqi tənzimlənməsi və keyfiyyətinə nəzarətin təkmilləşdirilməsi;

- sosial xidmətlər sahəsində standartlaşdırma;
- sosial xidmətlərə ehtiyacın fərdi qiymətləndirilməsi sisteminin işlənib hazırlanması və tətbiq edilməsi;
- sosial xidmətlərin göstərilməsinin struktur modellərinin təkmilləşdirilməsi;
- ehtiyacı olan şəxslərin sosial xidmətlər və uzunmüddətli qayğı ilə təmin edilməsində ailələrin inkişafına dəstək verilməsi;
- sosial xidmət müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi;
- əhalinin sosial müdafiəsi sisteminin innovasion potensialının yüksəldilməsi.

Xarici ölkələrin təcrübəsi baxımından sosial xidmət sisteminin inkişafının əsas istiqamətləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- müştərilərin sosial xidmətlərə ehtiyaclarının fərdi olaraq müəyyən edilməsi metodikasının işlənib hazırlanması;
- təqdim edilən xidmətlərin dairəsinin genişləndirilməsi;
- özünəxidmət imkanlarının genişləndirilməsi;
- səhiyyə, təhsil və digər aidiyyəti qurumlarla sosial tərəfdaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi;
- sosial iş mütəxəssislərinin bilik və bacarıqlarının daha da inkişaf etdirilməsi;
- müsbət təcrübələrin və gərəkli praktiki məlumatların yayılması mexanizminin işlənib hazırlanması;
- əhaliyə sosial xidmət standartlarının təkmilləşdirilməsi və s.

Bəzi ahıl insanlar tənha yaşamaq istəmirlər və müxtəlif səbəblərə görə xüsusi müəssisələrə getməyə razı olmurlar. Belə hallarda problemin həlli kimi ahıl insanları himayəyə götürən və onları aktiv həyat tərzi və keyfiyyətli qayğı ilə təmin etməyi qəbul edən ailələr çıxış edir. Ahıl insanların belə ailələrə yerləşdirilməsi sosial xidmətlərin yeni fəaliyyət istiqamətini təşkil edir. Bu növ sosial xidmətin tətbiq edilməsi ümumi tipli internat evlərində növbəliliyin azaldılmasına xidmət edir. Bu iqtisadi cəhətdən daha səmərəlidir və stasionar xidmətə alternativdir. Bu cür ailələr yaşlı nəslə ənənəvi ailə qayğısını qoruyub saxlamağa, nəsillərin əlaqəsini təmin etməyə, ailədə və bütövlükdə cəmiyyətdə ahıl insanların statusunu yüksəltməyə imkan verir. Mülayim ailə mühiti ev şəraitində yaşamağa davam, müxtəlif yardım növlərinin sistemli göstərilməsi, mənzil probleminin həlli deməkdir. Ailə qayğısına, ilk növbədə, yaşına və fiziki çatışmazlıqlarına görə özünəqulluq qabiliyyətlərini qismən itirmiş ahıllar və əlilliyi olan şəxslər xüsusilə ciddi ehtiyac duyurlar. Ahıl vətəndaşlar üçün himayəçi ailə sosial xidmətlərə ehtiyacı olan şəxslə sosial xidmət göstərən, lakin onun qohumu olmayan şəxsin birgə yaşaması və təsərrüfatçılıq etməsidir [6, s. 171-176].

Sosial xidmətin yeni formalarından biri kimi mobil briqadalar və mobil sosial xidmətlər çıxış edir. Mobil briqada ahıl insanlara evdə sosial xidmət formasıdır. Bu zaman sosial işçilər qrup halında birləşərək ehtiyacı olan vətəndaşlara birlikdə zəruri xidmətləri göstərirlər.

Sosial xidmətin göstərilməsində briqada metodundan istifadə xidmətlərin kompleks surətdə göstərilməsinə, qısa zaman kəsiyində fiziki işlərin kollektiv surətdə görülməsini, qadın və kişi əməyinin bölgüsünü tələb edən əməktutumlu xidmətlərin həyata keçirilməsinə şərait yaradır (məsələn, evin fasadının ağardılması, odunların doğranması, həyətin məişət tullantılarından təmizlənməsi və s.). Bu metod xidmətin göstərilməsi müddətini azaltmağa və göstərilən xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltməyə imkan verir.

Ölkəmizdə aparılan sosial siyasət kursuna uyğun olaraq, sosial müdafiə sisteminin səmərəliliyinin və əhatəliliyinin artırılmasına yönələn islahatlar sosial xidmətlər sisteminin də sosial məsələlərin həllində rolunun artırılmasına şərait yaradıb. Artıq ölkəmizdə çətin həyat şəraitində yaşayanlar da onların bu və ya digər səbəbdən sosial-psixoloji vəziyyətini, məişətini çətinləşdirən və təkbaşına öhdəsindən gələ bilmədikləri problemlərin həllində dövlət dəstəyini nəzərdə tutan geniş əhatəliliyə malik sosial xidmətlər sistemi formalaşıb. Onların sırasına xəstəlik, əlillik və ya ahıllıqla əlaqədar özünəqulluq qabiliyyəti və onlara qulluq, köməklik göstərə biləcək əmək qabiliyyətli qohumları olmayanlar, sağlamlıq imkanları məhdud, yaxud valideynlərini itirən və ya valideyn himayəsindən məhrum olan uşaqlar daxildir. Baxımsız və ya sosial təhlükəli vəziyyətdə olan yetkinlik yaşına çatmayanlar, məişət zorakılığından zərər çəkənlər, müəyyən yaşayış yeri olmayanlar, insan alveri qurbanları və qanunvericilikdə nəzərdə tutulan digər kateqoriyalardan olanlar sosial xidmət sistemi ilə əhatə olunublar [1].

"Sosial xidmət haqqında" Qanundan, "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasından, ratifikasiya olunmuş müvafiq beynəlxalq konvensiyalardan irəli gələn müddəalar sosial xidmətlərin mütərəqqi dünya praktikasına uyğun təkmilləşdirilməsini əsas vəzifələrdən biri kimi müəyyən edir. Bununla əlaqədar 2018-2022-ci illəri əhatə edən "Azərbaycan Respublikasında sosial xidmətin inkişafı Konsepsiyası" da hazırlanıb: "Ümumilikdə, sosial xidmətlər sahəsində aparılan islahatlar həmin xidmətlərin kəmiyyət və keyfiyyətinin artırılması, ünvanlığının və əlçatanlığının, beynəlxalq standartlara uyğunluğunun təmin olunması, müvafiq normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, sosial işçi heyətinin bilik və peşəkarlıq səviyyələrinin yüksəldilməsi, sosial xidmətlər üzrə innovativ texnologiyalar üzərində vahid məlumat bazasının yaradılması və s. kimi hədəflərə yönəlib. Ölkənin bölgələrində sosial xidmətlərə ehtiyacların müəyyən olunması üçün sosial xəritələşmənin aparılması və sosial xidmət müəssisələri şəbəkəsinin, habelə sosial sifarişlər üzrə icra olunan sosial xidmət layihələrinin icrası işlərinin həmin əsasda genişləndirilməsi də əsas məqsədlərdəndir" [1].

Hazırkı dövrdə dövlətin sosial xidmət siyasəti və reabilitasiya yönümlü sosial xidmət layihələri Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq dövlət sosial sifarişləri əsasında uğurla həyata keçirilir. Belə ki, Nazirlik tərəfindən ölkəmizin bölgələrində olmaqla 70 günərzi qayğı mərkəzləri, 49 icma əsaslı sosial reabilitasiya mərkəzləri, 10 autizm və daun sindromlu uşaqlar üçün 14 psixoloji yardım mərkəzləri, 10 eşitmə və nitq qabiliyyəti zəif olan sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün reabilitasiya və surdoloji xidmət mərkəzləri, 15 məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslər üçün yardım mərkəzləri, 3 görmə imkanları məhdud uşaqlar üçün sosial reabilitasiya mərkəzləri, ahıllar üçün 5 günərzi qayğı mərkəzi, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara davranış üzrə valideynlər üçün 10 dəstək mərkəzləri yaradılaraq 8 mindən çox şəxsə sosial xidmətlərin göstərilməsi təmin edilir [17].

Müasir dövrdə Azərbaycan dövlətinin sosial xidmət siyasətinin, bütövlükdə sosial siyasətinin ən uğurlu nəticələrindən biri kimi DOST (Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat) Agentliyinin və mərkəzlərinin yaradılmasını göstərmək olar. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 9 avqust 2018-ci il tarixli "Əhalinin məşğulluğu, əmək, sosial müdafiə və təminat sahələrində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" Fərmanına uyğun olaraq Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində DOST

(Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat) Agentliyi və 1 saylı DOST mərkəzi yaradılmışdır. Mərkəzdə bütün xidmətlər sistemləşdirilmiş formada "bir pəncərə" prinsipi üzrə şəffaf, operativ şəkildə vətəndaşlarla açıq iş şəraitində təqdim olunur. Həmin xidmətlərin siyahısında əmək, məşğulluq, sosial təminat, ünvanlı dövlət sosial yardımı, əlillik, pensiya, sosial sığorta və digər aidiyyəti sahələrdə 126 xidmət əhatə olunur. Mərkəzin iş mexanizmi elə qurulub ki, xidmətlərdən istifadə prosedurları sadəliyi, çevikliyi, müraciət edən vətəndaş üçün rahatlığı, tam şəffaflığı ilə ictimai məmnunluğa səbəb olub. Bütövlükdə DOST layihəsi məşğulluq, əmək, əlillik və sosial müdafiə sahələrində xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, bu xidmətlərdə şəffaflığın artırılmasına və vətəndaş məmnunluğunun təmin olunmasına xidmət edir.

Sosial xidmət siyasətinin həyata keçirilməsində Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyətidə olduqca təqdirəlayiqdir. Belə ki, komitənin 12 rayonda Uşaq və ailələrə dəstək mərkəzləri fəaliyyər göstərir və hazırda həmin mərkəzlər faktiki olaraq sosial xidmətin subyekti hesab edilən cətin həyat şəraitində olan ailələrin sosial problemlərinin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayırlar.

Dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyasının 23-cü maddəsinə görə ahıl insanların sosial müdafiə hüququnun səmərəli surətdə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə Tərəflər bilavasitə və ya dövlət və özəl qurumlarla əməkdaşlıq edərək lazımi, o cümlədən aşağıdakılara yönəlmiş tədbirlərin görülməsini və yaxud təşviqi üçün aşağıdakı öhdəlikləri götürürlər:

aşağıda göstərilənləri sərəncamlarına vermək yolu ilə ahıl insanların mümkün qədər uzun müddət cəmiyyətin tam dəyərli üzvü olmalarına imkan vermək:

a) onlara layiqli həyat sürməyə və dövlət, ictimai və mədəni həyatda fəal rol oynamağa imkan verən yetərli vəsaitləri;

b) ahıl adamlar üçün mövcud olan xidmət və güzəştlər haqqında və onların bu xidmətlərdən istifadə imkanları haqqında olan informasiyanı;

ahıl adamlara sərbəst olaraq öz həyat tərzini seçmək və özlərinin istədikləri və bacardığı qədər vərdiş etdikləri şəraitdə müstəqil həyat sürmək imkanını aşağıda göstərilən yollarla təmin etmək:

a) onların tələbat və sağlamlıq durumuna uyğun yaşayış yerlərinin verilməsi və yaxud ehtiyaclarına uyğun olaraq onların yaşadıqları yerlərin yenidən avadanlıqla təchiz edilməsində kömək göstərməklə;

b) onların sağlamlığına qayğı ilə, sağlamlıq durumuna uyğun tibbi və digər xidmətlərlə;

özəl həyatlarının toxunulmazlığına hörmət etməklə qocalar evində yaşayan ahıl insanlara dəstək verməyi və həmçinin qocalar evindəki həyat şəraitinə toxunan qərarların qəbul edilməsində onların iştirakını təmin etmək.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olmaq üçün müraciəti haqqında 222 nömrəli rəyinin 14-cü bəndinin "h" yarımbəndində göstərilir ki, "qəbul olunduğu vaxtdan keçən iki il ərzində Avropa Sosial Xartiyasını imzalamaq və qəbul olduğu vaxtdan keçən üç il müddətində onu ratifikasiya etmək və dərhal Xartiyada öz əksini tapmış prinsiplərə uyğun siyasətin həyata keçirilməsinə çalışmaq" barədə Azərbaycan Respublikası öz üzərinə öhdəlik götürməlidir. "Avropa Sosial Xartiyasının təsdiq edilməsi barədə" 6 yanvar 2004-cü il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə 1996-cı il 3 may tarixli Dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyası müvafiq bəyanatlarla təsdiq edilmişdir. Bundan

əvvəl, 7 aprel 2003-cü il tarixdə isə bu vəzifənin icrasını təmin etmək üçün Avropa Sosial Xartiyasında nəzərdə tutulmuş normaların tətbiqi üzrə Dövlət Proqramı hazırlanmışdır.

Bu kontekstdə, bütövlükdə təqdim edilən sosial xidmətlərin keyfiyyəti, o cümlədən ayrı-ayrı regionlar, şəhər və kənd yerlərində sosial xidmətin keyfiyyət göstəriciləri arasında mövcud olan fərqlərin aradan qaldırılması xüsusi önəm kəsb edir. Sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi prioritet olduğu üçün məhz ahıl və digər bu kateqoriyadan olan insanların konkret ehtiyacları bu sahənin inkişaf strategiyasını müəyyən etməlidir. Ahıl və digər bu kateqoriyadan olan insanlar müxtəlif hallara görə sosial xidmət təsisatlarının onlara təqdim edə bilmədiyi deyil, konkret surətdə onların fərdi ehtiyaclarına uyğun olan zəruri xidmətləri əldə etməlidirlər.

Beləliklə, bu məqalədə qeyd edilənləri ümumiləşdirərək aşağıdakıları göstərmək olar:

1. Bu gün sivil dövlət sistemlərinin fəaliyyətinin müasir şərtləri sosial yönümlülük prioritetlərinə əsaslandığı üçün əmək qabiliyyəti olmayan vətəndaşlara sosial xidmət məsələləri xüsusi aktuallıq kəsb edir. Sivil dövlətlərin sosial siyasətində sosial xidmət təhsil və səhiyyə ilə yanaşı prioritet istiqamətlərdən biri kimi fərqləndirilir.

2. Müasir dövrdə sosial xidmət sisteminin inkişafı sosial müəssisələr şəbəkəsinin genişləndirilməsi və regional xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla sosial xidmət texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi ilə xarakterizə olunur. Sosial xidmət müasir sosial siyasətin ayrılmaz tərkib hissəsi, əhalinin sosial müdafiəsinin əsas istiqamətlərindən biri kimi xarakterizə olunur. Sosial xidmətə müasir yanaşmalar bununla bitmir, o həmçinin sosial işin yeni paradiqması, sosial texnologiya, sosial institut, sosial sahənin yeni sektoru, cəmiyyətdə sabitlik və sosial gərginliyin azaldılması faktoru kimi nəzərdən keçirilir.

3. Son illər dövlətlər həssas əhali qruplarına xidmət üzrə sosial texnologiyaların diferensial şəkildə inkişaf etdirilməsi məqsədilə sosial sektorun təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş fəal və ardıcıl tədbirlər həyata keçirirlər. Belə siyasət sosial baxımdan həssas əhali qruplarının həyat səviyyələrinin bərabərləşdirilməsi, fiziki məhdudiyyətli şəxslər üçün müyəssər mühit yaradılması vəzifəsi ilə şərtlənir. Həyata keçirilən struktur dəyişiklikləri, ilk növbədə, sosial xidmətlərin əlçatanlığının artırılmasına, sosial xidmət sistemində nemətlərin təqdim edilməsində ünvanlılıq yanaşmasının gücləndirilməsinə, sosial işçilərin əməyinin normalaşdırılması mexanizminin təkmilləşdirilməsinə, sosial xidmətlərin dəyərinin konkretləşdirilməsinə yönəlir.

4. Xarici ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, qüvvədə olan sosial xidmət modellərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əsas tendensiyalar bazar mexanizmlərinin sosial xidmətlərin təqdim edilməsi sisteminə tətbiq edilməsi ilə bağlıdır. Bu və ya digər tendensiyalar sosial xidmətlərin təchizatçılarının strukturuna və maliyyələşmə mexanizmlərinə təsir göstərir, sosial xidməti onu əldə edənlərin tələbatlarına yönəldir, ixtisaslaşdırılmış və inteqrasiya olunmuş xidmətləri iqtisadi baxımdan daha səmərəli surətdə təqdim etməyə imkan verir.

5. Dövlət sosial siyasəti müxtəlif əhali qruplarının tələbatlarından və imkanlarından asılı olaraq sosial dəstək tədbirlərinin diferensiasiyasını nəzərdə tutmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq sosial problemlərin həllinin və xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsinin əsasən üç – iqtisadi, sosial və tibbi istiqaməti fərqləndirilə bilər. İqtisadi istiqamət məşğulluq, gəlir, mənzil təminatı məsələlərini, sosial istiqamət sosial xidmət sistemini, tibbi istiqamət isə tibbi xidmət sistemini əhatə edir.

6. Xarici ölkələrin təcrübəsi baxımından sosial xidmət sisteminin inkişafının əsas istiqamətləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- əhalinin sosial müdafiəsi müəssisələrinin büdcə maliyyələşməsində sabitlik təminatının artırılması;
- müştərilərin sosial xidmətlərə ehtiyaclarının fərdi olaraq müəyyən edilməsi metodikasının işlənib hazırlanması;
- təqdim edilən xidmətlərin dairəsinin genişləndirilməsi;
- sosial xidmətlərin hüquqi tənzimlənməsi və keyfiyyətinə nəzarətin təkmilləşdirilməsi;
- özünəxidmət imkanlarının genişləndirilməsi;
- səhiyyə, təhsil və digər aidiyyəti qurumlarla sosial tərəfdaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi;
- sosial iş mütəxəssislərinin bilik və bacarıqlarının daha da inkişaf etdirilməsi;
- ehtiyacı olan şəxslərin sosial xidmətlər və uzunmüddətli qayğı ilə təmin edilməsində ailələrin inkişafına dəstək verilməsi;
- müsbət təcrübələrin və gərəkli praktiki məlumatların yayılması mexanizminin işlənib hazırlanması;
- əhaliyə sosial xidmət standartlarının təkmilləşdirilməsi;
- sosial xidmət müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi;
- sosial xidmətin göstərilməsində briqada metodundan istifadə imkanlarının genişləndirilməsi;
- əhalinin sosial müdafiəsi sisteminin innovasion potensialının yüksəldilməsi;
- bütövlükdə təqdim edilən sosial xidmətlərin keyfiyyəti, o cümlədən ayrı-ayrı regionlar, şəhər və kənd yerlərində sosial xidmətin keyfiyyət göstəriciləri arasında mövcud olan fərqlərin aradan qaldırılması;
- qeyri-stasionar sosial xidmətlərin inkişaf etdirilməsi;
- sosial xidmət müəssisələrində "xospislərin" təşkili imkanlarının genişləndirilməsi;
- təcili sosial xidmət növünün tətbiqinə və həyata keçirilməsinə başlanılması;
- əhaliyə sosial xidmət tədbirlərinin maliyyələşdirilməsi sistemində yerli büdcələrin və büdcədənkənar sosial fondların rolunun artırılması və s.

7. Sosial xidmətin fərdiləşdirilməsi və humanistləşdirilməsi onun inkişafının prioritet istiqamətlərindən biri kimi nəzərdən keçirilməlidir.

8. Sosial xidmət müəssisələrinin fəaliyyətinin inkişafının sürətləndirilməsi və səmərəliyinin yüksəldilməsi üçün digər ölkələrin təcrübəsində sınanmış və müsbət nəticələr vermiş yeni proqressiv sosial texnologiyalardan istifadə imkanları genişləndirilməlidir.

9. Əhaliyə sosial xidmət sistemində vətəndaşlara evdə xidmət üzrə yeni xidmət növləri və sosial iş formaları fəal şəkildə tətbiq edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. "Sosial xidmət müəssisələrinin işinin təşkili: Avropa standartları və Azərbaycan təcrübəsi" mövzusunda konfrans keçirilib. https: // azertag.az/xeber/Sosial_xidmet_muessiselerinin_isinin_teskili_Avropa_standartlari_ve_Azerbaycan_tecrubesi_movzusunda_konfrans_kechirilib-1116332

2. Атякшева М.А. Социальные услуги: определение, виды, условия предоставления // Научное сообщество студентов: Междисциплинарные исследования:

сб. ст. по мат. XXIV междунар. студ. науч.-практ. конф. № 13(24). https://sibac.info/archive/meghdis/13(24).pdf

3. Бутуева З.А. Анализ оказания медикосоциальной помощи пожилым людям в нестационарных учреждениях социального обслуживания (на примере городского центра социального обслуживания г. Улан-Удэ) // Вестник БГУ, вып. 5, 2009, с. 281-286

4. Буянова М.О. Социальное обслуживание граждан России в условиях рыночной экономики: Дисс. … докт. юрид. наук. М., 2003, 325 с.

5. Воробьева Э.Л. Социетальное развитие сферы социального обслуживания: Опыт регионального исследования: Дисс. … докт. соц. наук. М., 2003, 435 с.

6. Ефимов С.Г. Социальное обслуживание граждан старшего возраста в условиях модернизации общества // Вестник Бурятского государственного университета. Выпуск 5: Психология, социальная работа. Улан-Удэ: Изд-во БГУ, 2012, с. 171-176

7. Межибовская И.В. Правовая категория «социальное обслуживание» в системе социальной защиты республики Казахстан // Вестник Пермского Университета. Юридические науки, 2013, выпуск 3 (21), с. 144-151

8. Понятие и особенности социального обслуживания населения в РФ. http://odiplom.ru/lab/ponyatie-i-osobennosti-socialnogo-obsluzhivaniya-naseleniya-v-rf-kak-vida-socialnogo-obespecheniya.html

9. Социальное обслуживание в зарубежных странах. https://studbooks.net/1179343/sotsiologiya/sotsialnoe_obsluzhivanie_zarubezhnyh_stranah

10. Социальное обслуживание населения – ведущее направление социальной защиты населения. https://studme.org/1667020629409/sotsiologiya/sotsialnoe_obsluzhivanie_naseleniya_veduschee_napravlenie_sotsialnoy_zaschity_naseleniya

11. Сущность социального обслуживания. http://geolike.ru/page/gl_7333.htm

12. Хамаганова Н.Н. Публичный доклад об итогах деятельности Министерства социальной защиты Республики Бурятия за 2010 г. Улан-Удэ: Экос, 2011, 21 с.

13. Anheirer H.K., Kumar S. Social Service in Europe. An annotated Bibliography. Institut fur Sozialarbeit und Sozialpadagogik e.V. [Institute for Social Work and Social Education] Beobachtungsstelle fur die Entwicklung der sozialen Dienste in Europa [Monitoring Unit], 2000, 344 p.

14. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990

15. Montero A.L., van Duijn, S.Zonneveld, N.Minkman, M.H.Nies. Integrated Social Service in Europe, European Social Network, Brighton, 2016, 86 p.

16. Pavolini E., Ranci C. «Restructuring the welfare state: reforms in long-term care in Western European countries», Journal of European Social Policy, 2008, № 18 (3], pp. 246-259.

17. https://e-sosial.az/#/index

БУДІВНИЦТВО LNG-ТЕРМІНАЛУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІННОВАЦІЙНО-ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПРОЕКТ УКРАЇНИ

Дружинін Нікіта
магістр 2 курсу денної форми навчання,
напряму підготовки «менеджмент інноваційної та інвестиційної діяльності»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності, Київ, Україна

The research is devoted to the urgency of concentrating the marginal opportunities of investment resources in the breakthrough sectors of innovative development of the Ukrainian economy. This will facilitate the gradual transition of the state to the new stage of technological system, which will have a positive impact on the scientific and technological and investment spheres and will stimulate the renewal of the production facilities of the national economy.

Keywords: innovation, diversification, investment project.

Будь-яка країна, не залежно від площі, стану економіки та розміру ВВП прагне займати належне місце на міжнародній арені, адже рівень економічного взаємозв'язку між державами завжди позитивно впливає на забезпечення сталого розвитку. Одним з видів міжнародних відносин є іноземні інвестиції.

З точки зору національної економіки прямі іноземні інвестиції є такими, що стимулюють перехід компаній на міжнародний рівень, збільшення конкурентоспроможності вітчизняного виробника та приплив капіталу в національну економіку.

Для потенційного інвестора важливе значення має рівень інвестиційної привабливості країни. Таку категорію характеризує політична стабільність, законодавча база, розвиток інфраструктури та інші. Тому, приймаючи рішення про капіталовкладення інвестор виходить з вищесказаних передумов. Серед чинників, які привертають інвесторів є низька ціна робочою сили, вигідне геополітичне розташування та доступ до сировини.

Не дивлячись на досить великий спектр чинників залучення інвестицій в Україну, їх рівень рекордно падає, що свідчить про неефективну державну політику.

Пропонуємо розглянути один з пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку України – створення інфраструктури для постачання скрапленого природного газу в Україну, що сприятиме визначенню ключових питань енергетичної безпеки України шляхом диверсифікації імпорту природного газу в Україну та посилення позиції України, як основної країни для транзиту газу до Європи, а саме спорудження LNG-терміналу в районі порту «Южний» на чорноморському узбережжі України.

LNG-термінал, або СПГ-термінал – це об'єкт з відповідними наземними і морськими спорудами та спеціальним технологічним обладнанням для прийому, зберігання та регазифікації скрапленого природного газу.

Зважаючи на значну вартість, реалізувати проект будівництва можна у вигляді державно-приватного партнерства. Також передбачається, що фінансова структура

підприємства буде сформована у співвідношенні кредитних коштів до власного капіталу 70/30. Це передбачає, що 30% усіх капітальних витрат (CAPEX), необхідних для реалізації Проекту, будуть сплачені Ініціатором Проекту, тобто державою, а решта 70% CAPEX будуть отримані в формі інвестицій.

Для започаткування фінансово спроможного Проекту, що відповідає усім ринковим вимогам, необхідно забезпечити стабільний та передбачуваний рівень доходу для забезпечення принаймні мінімальної фінансової прибутковості Проекту для інвесторів, а також фінансової спроможності щодо повернення інвестицій, наданих у вигляді кредитів.

Нестандартний характер проекту з регазифікації LNG в Україні через прийняту для нього бізнес-модель, що передбачає операційну оренду FSRU, суттєво вплине на Регламентовану базу інвестованого капіталу (RAB) та норму прибутку на RAB.

Що стосується окупності інвестиційних затрат, очікується, що тариф на регазифікацію (компенсація) буде регулюватися та визначатися на основі розрахунку Регламентованого Доходу, який визначається як максимальний дохід, який може бути компенсований Компанії та який визначається за встановлений період регулювання як сума інвестованого капіталу, відповідна винагорода за встановленим коефіцієнтом окупності та операційні затрати.

Більшість проектів СПГ засновані на так званій «повністю регульованій» бізнес-моделі, яка означає, що погашення інвестиційних затрат на ці проекти відбувається шляхом отримання регульованих доходів (регулятивної бази інвестованого капіталу – RAB).

Для того, щоб створити економічні стимули, поглибити зацікавленість та впевненість потенційного інвестора в поверненні інвестованих коштів, наведена низка показників у рамках аналізу ефективності Проекту, а саме чотири показники ефективності для базового варіанту та варіанту з мінімальним допустимим тарифом на регазифікацію: чиста приведена вартість (NPV); внутрішня норма рентабельності (IRR); дисконтований період окупності (DPP); простий період окупності (PP).

Правило прийняття рішення для реалізації інвестиційних проектів включає в себе порівняння IRR із дисконтними ставками, що фактично застосовуються до проекту. Проекти, у яких необхідний коефіцієнт окупності є вищим, ніж IRR, створять негативну NPV та повинні бути відхилені. З іншого боку, проекти, у яких IRR вище застосовних дисконтних ставок, створюють позитивну NPV, і їх слід прийняти. Як правило, чим більше різниця між IRR та дисконтною ставкою, що застосовується, тим більше є підстав для того, щоб розпочати реалізацію проекту.

Проекти з негативним NPV не матимуть DPP, тому що у їх випадку початкові інвестиції ніколи не будуть повністю погашені. На відміну від проектів з позитивним NPV, де, як правило, чим коротший DPP, тим привабливішим є проект.

На прикладі проекту будівництва LNG-терміналу та виходячи з вищенаведених проблем у сфері інвестування та залучення капітальних іноземних інвестицій, запропоновано такі напрямки їх вирішення:

- покращення інвестиційного клімату країни шляхом здійснення реформування на законодавчому рівні;

- залучення іноземних інвестицій у пріоритетні для країни напрямки розвитку через зменшення податкового тиску;
- підтримка належного рівня капітальних інвестицій у країні через бюджетні інвестиції та бюджети розвитку;
- здійснення підтримки національних підприємств для залучення більшого обсягу внутрішніх та іноземних інвестицій.

Низький рівень інноваційної активності українських виробників є чинником низької конкурентоспроможності, як окремих суб'єктів господарювання, так і національної економіки України в цілому. Саме підвищення рівня інноваційного розвитку національної економіки України сприятиме розвитку високотехнологічних та наукоємних виробництв.

1. Кривошеєв В. Т., Іванова Є. З., Іванова І. М. Пріоритетний напрямок посилення енергетичної незалежності України//Збірник міжнародних наукових праць "Ukraine – EU. Modern technology, business and law" (Part 1. Modern Priorities of Economics Engineering and Technologies). – Slovak Republic-Poland – Chernihiv: CNUT, 2016

2. Національний проект «LNG Україна» - створення інфраструктури постачання скрапленого газу в Україну» [Електронний ресурс]. – Режим достура: http://www.ukrproject.gov.ua/node/27. – 8.06.2015.

3. Павлюк А. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні: аналітична доповідь [Електронний ресурс] / А. Павлюк, Д. Ляпін. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/816/.

4. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF.

5. Степанова А.А. Диверсифікація енергетичної залежності України / А.А. Степанова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія економіка № 172/2015 – С.69-74.

6. Степанова А.А. Інвестування в світову енергетику: основні тенденції / А.А. Степанова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія економіка № 184/2016 – С.28-32.

7. BP Statistical Review of World Energy, June 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf

8. World LNG plant & terminal [Electronic resource]. – Access: http://www.globallng.info.com. – 8.06.2015.

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ЇХ ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ (ЗАЛЕЖНО ВІД АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ)

О.О.Литвиненко(1), К.І. Кушнір(2), І.В. Білошицька(3).
Київський університет імені Бориса Грінченка,Доцент, докторант кафедри практичної психології, Київ, Україна.
Київський університет імені Бориса Грінченка, студентка 3 курсу, факультет психології, Київ, Україна.
Київський університет імені Бориса Грінченка,студентка 3 курсу, факультет психології, Київ, Україна.

Особливості ставлення підлітків до їх зовнішнього вигляду (залежно від акцентуацій характеру)

У статті висвітлюється проблема акцентуацій характеру підлітків та взаємозв`язок з їх зовнішнім виглядом. Представлений теоретичний аналіз проблеми акцентуацій характеру підлітків, що взаємопов`язаний з їх зовнішнім виглядом, що допомагають визначити основний зміст функціонально-структурних компонентів даного феномену та дозволяють здійснити базову класифікацію різних типів акцентуацій характеру у підлітковому віці. Проаналізовані найсвіжіші наукові роботи про акцентуації в різних сферах психології. У статті розглянуто ставлення підлітків до їх зовнішнього вигляду відповідно до акцентуацій характеру. Розкритий взаємозв`язок зовнішнього вигляду та акцентуацій. Намічено особливості ставлення до власного зовнішнього вигляду підлітків, які мають різні типи акцентуацій характеру. Представлений аналіз класичних характеристик основних акцентуацій характеру з урахуванням їх впливу на зовнішній вигляд підлітків. У статті розглянуто та проаналізовано теоретичні підходи дослідників у вивченні психологічних особливостей прояву акцентуацій характеру, а також розглянуто типології акцентуацій характеру підлітків та основні поняття. Представлена теоретична модель ставлення до зовнішнього вигляду підлітків різних типів акцентуацій. Наведено експериментальні дані, які демонструють відмінності представників різних типів акцентуацій а саме таких як: 1) демонстративний; 2) педантичний; 3) застрягаючий; 4) збудливий; 5) гіпертимний; 6) дистимний; 7) тривожний; 8) циклотимічний; 9) екзальтований; 10) емотивний, - кожен з яких має свій специфічний прояв, що показує себе у зовнішньому вигляді. Описано процедуру емпіричного дослідження з використанням методики вивчення акцентуацій особистості (Г.Шмішека) та власне розробленою анкетою. Намічено основні тенденції представників різних видів акцентуацій до їх зовнішнього вигляду. У висновку детально проаналізовано результати емпіричного дослідження. Кореляційний аналіз результатів дослідження взаємозв'язку зовнішнього вигляду підлітків з різними видами акцентуацій характеру, який підтвердив відповідність нашої анкети з результатами опитувальника Шмішека, з демонстративною, застрягаючою, збудливою, дистимічною, тривожною, циклотимною акцентуаціями.

Виявлені у процесі дослідження факти та результати, можуть бути використані студентами, практичними психологами, батьками, викладачами, соціальними педагогами в роботі з акцентуйованими підлітками з метою поглибленого вивчення

тематики даної статті.

Ключові слова: акцентуації характеру, підлітковий вік, особистість, взаємозв'язок, зовнішній вигляд, стиль.

Особенности отношения подростков к их внешнему виду (в зависимости от акцентуации характера)

В статье освещается проблема акцентуаций характера подростков и взаимосвязь с их внешним видом. Представлен теоретический анализ проблемы акцентуаций характера подростков, взаимосвязанных с их внешним видом, помогающие определить основное содержание функционально-структурных компонентов данного феномена и позволяют осуществить базовую классификацию различных типов акцентуаций характера в подростковом возрасте. Проанализированы самые свежие научные работы об акцентуации в различных сферах психологии. В статье рассмотрены отношения подростков к их внешнему виду в соответствии с акцентуаций характера. Раскрыта взаимосвязь внешнего вида и акцентуаций. Намечено особенности отношения к собственному внешнему виду подростков, имеющих различные типы акцентуаций характера. Представленный анализ классических характеристик основных акцентуаций характера с учетом их влияния на внешний вид подростков. В статье рассмотрены и проанализированы теоретические подходы исследователей в изучении психологических особенностей проявления акцентуаций характера, а также рассмотрены типологии акцентуаций характера подростков и основные понятия. Представлена теоретическая модель отношения к внешнему виду подростков разных типов акцентуаций. Приведены экспериментальные данные, демонстрирующие различия представителей различных типов акцентуаций а именно таких как: 1) демонстративный; 2) педантичный; 3) застревающий; 4) возбудимый; 5) гипертимный; 6) дистимному; 7) тревожный; 8) циклотимический; 9) экзальтированный; 10) эмотивный, - каждый из которых имеет свой специфический проявление, показывает себя во внешнем виде. Описана процедура эмпирического исследования с использованием методики изучения акцентуаций личности (Г.Шмишека) и собственно разработанной анкете. Намечены основные тенденции представителей различных видов акцентуаций к их внешнему виду. В заключении подробно проанализированы результаты эмпирического исследования. Корреляционный анализ результатов исследования взаимосвязи внешнего вида подростков с различными видами акцентуаций характера, который подтвердил соответствие нашей анкеты результатам опросника Шмишека, с демонстративной, застревая, возбуждающей, дистимичний, тревожной, циклотимною акцентуациями.

Выявленные в процессе исследования факты и результаты, могут быть использованы студентами, практическими психологами, родителями, преподавателями, социальными педагогами в работе с акцентуированными подростками с целью углубленного изучения тематики данной статьи.

Ключевые слова: акцентуации характера, подростковый возраст, личность, взаимосвязь, внешний вид, стиль.

Features of the attitude of teenagers to their appearance (depending on accentuation)

The article highlights the problem of accentuating the nature of adolescents and the relationship with their appearance. Theoretical analysis of the problem of accentuations of character of teenagers is presented, which is interconnected with their appearance, which help to determine the basic content of functional-structural components of this phenomenon and allow to carry out basic classification of different types of accentuations of character in adolescence. The most recent scientific papers on accentuation in various fields of psychology are analyzed. The article deals with the attitude of teenagers to their appearance according to the accentuations of character. The relationship of appearance and accentuation is revealed.The peculiarities of attitudes towards teenagers' own appearance, which have different types of accentuation of character, are outlined. An analysis of the classic characteristics of the main accentuations of the character is presented, taking into account their influence on the appearance of adolescents. The article considers and analyzes theoretical approaches of researchers in the study of psychological features of manifestations of character accentuation, as well as examines the typologies of adolescent character accentuation and basic concepts.The theoretical model of attitude to the appearance of adolescents of different types of accentuations is presented. Experimental data are presented, which show differences of representatives of different types of accentuations, such as: 1) demonstrative; 2) pedantic; 3) stuck; 4) exciting; 5) hypertensive; 6) dysthymic; 7) anxious; 8) cyclothymic; 9) exalted; 10) emotional - each of which has its specific manifestation, which shows itself in appearance. The procedure of empirical research using the method of studying the accentuations of personality (G. Shmishek) and the developed questionnaire are described.The main tendencies of representatives of different types of accentuation to their appearance are outlined. In conclusion, the results of the empirical study are analyzed in detail. Correlation analysis of the results of the study of the relationship of the appearance of adolescents with different types of accentuations of nature, which confirmed the conformity of our questionnaire with the results of the questionnaire Shmishek, with demonstrative, captivating, exciting, dysthymic, anxious, cyclothymic accentuation.

The facts and results revealed during the research can be used by students, practical psychologists, parents, teachers, social educators in working with accentuated adolescents to study the topic of this article in-depth.

Key words: accentuation of character, adolescent age, personality, interpersonality, appearance,style.

Постановка проблеми

В процесі розвитку підлітка в структурі особистості і характеру виявляються акцентуації. Акцентуація характеру може розвиватися під впливом різних чинників, серед яких важливу роль грають властивості нервової системи, особливості сімейного виховання, соціального оточення.

Підлітковий період є важливим етапом психічного та особистісного розвитку, що характеризується особливостями соціальної ситуації та різними видами діяльності.

У зв’язку з психологічними та віковими змінами підлітків, у їхньому зовнішньому вигляді проявляються яскраво виражені ознаки акцентуацій. Це стало

більш явним через такий розповсюджений феномен як «мода». У наш час, серед підлітків, це явище проявляється все частіше.

Аналіз останніх публікацій

Акцентуації характеру і чинники їх формування– проблема, що стала предметом поглибленого вивчення багатьох науковців такихяк: П. Б. Ганнушкін, Ю. З. Гільбух, О. В. Кербіков, К. Леонгард, А. Є. Лічко, Н. Ю. Максимова, І. С. Подма, Р. К. Ушаков та ін.

Але минуло багато часу з дослідження праць психологів 20 століття. З моменту вивчення цих робіт виникло багато нових феноменів та явищ, які можна вивчати через призму акцентуацій. Тому варто звернутись до аналізу найбільш сучасних наукових здобутків, пов'язаних з проблематикою акцентуацій характеру.

Н.О.Бочаріна , Н.К.Михайленко. Так у дослідженні “Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітків”. було з’ясовано, що серед факторів, які впливають на появу акцентуацій характеру підлітка виділяють соціальні та біологічні фактори, які тісно взаємодіють. Акцентуації характеру, здебільшого, створюють передумови для формування девіантної поведінки , особливо в підлітковому віці. Це може бути фактором для розвитку невротичних реакцій, агресивної поведінки, сприяти порушенню процесів самореалізації та соціальної адаптації [1].

Своєю чергою Е.І.Михлюк, в роботі “Аналітичний погляд на проблему формування професійно обумовлених акцентуацій характеру особистості” стверджує, що в повсякденному житті, в залежності від багатьох різних обставин, характер людини може проявлятися по-різному: щось ховатися, щось, навпаки, виступати, щось пригнічуватися. Як результат, формується певний тип працівника: позитивний, нейтральний або негативний по відношенню до процесу діяльності [2].

З іншого боку, К.М.Милиця говорила про “Психологічні акцентуації у хворих із метаболічним синдромом та ожирінням”. Вона виділила два фактори: **1.** Через збільшення маси тіла прогресують психоемоційні девіації, які досягають свого апогею при морбідному ожирінні. Сукупність психоемоційних особливостей, вираження порушень фізичного стану і низької якості життя при важкому ожирінні - визначають необхідність його негайної корекції. Вибір методу корекції має базуватися саме на тому тимчасовому проміжку, який надає досить швидке відновлення, або хоча би поліпшення якості життя цих пацієнтів .

2. Загалом результати досліджень, характерологічні риси, притаманні людям з ожирінням і Мс (за Айзенком), не виявлені, але помічено наявність вираження проявів. На відміну від діапазону помірності проявів, властивого для осіб з нормальною масою тіла, при ожирінні спостерігаються виражені й сильно виражені характерологічні прояви, схильність до об’єднання і крайнього прояву обох типів харчової поведінки (екстернального й емоціогенного), що зменшує можливість самостійної корекції цього стану [3].

Г.М.Дубчак у роботі “Акцентуації характеру в контексті стресостійкості особистості”, з’ясувала, що певні закономірності, а саме для сучасних українських студентів вищих та середніх навчальних закладів характерним є середній рівень стресостійкості, причому у студентів вузів він є істотно вищим, ніж професійних

училищ. Близько у третини студентів відсутні виражені акцентуації характеру, натомість у 65 % вони наявні: найчастіше проявляється від однієї до трьох, а в незначної частини – від чотирьох до восьми типів акцентуацій характеру. Наведені вище дані дозволяють говорити про те, що значна частина студентів вищих та середніх навчальних закладів можуть мати проблеми в спілкуванні і навчанні та потребувати психологічної допомоги, а в майбутньому – можуть мати проблеми у виконанні своїх професійних обов'язків, оскільки вони належать до соціономічних професій. Найбільш вираженими проявами акцентуацій характеру хлопців та дівчат є гіпертимний тип, найменш вираженим – тривожний у хлопців та дистимічний у дівчат. Було виявлено вагомі відмінності в наступних типах акцентуацій молодих людей: емотивному, педантичному, циклотимічному, демонстративному: їхні прояви є вищими у дівчат, ніж у хлопців. Знайдено негативний зв'язок стресостійкості з емотивним, а позитивний з педантичним, демонстративним; збудливим та дистимічним типами акцентуації, який дозволяє говорити про те, що особи з емотивним типом акцентуації є менш стресостійкими, а з педантичним, демонстративним; збудливим та дистимічним типами акцентуацій є більш стресостійкими, порівняно з іншими студентами. [4].

Метою статті є емпіричне вивчення особливостей ставлення підлітків до їх зовнішнього вигляду (в залежності від акцентуацій).

Виклад методики та результатів досліджень. З метою вивчення особливостей ставлення підлітків до їх зовнішнього вигляду (в залежності від акцентуацій характеру), нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяло участь 63 підлітка, котрі навчаються в 9-10 класах київської школи.

У дослідженні було використано методику вивчення акцентуацій особистості К. Леонгарда, розроблену Г. Шмішеком та авторську анкету, для діагностики особливостей ставлення підлітків до їх зовнішнього вигляду (в залежності від акцентуацій).

Математико-статистичні процедури з аналізу результатів дослідження проводяться з використанням комп'ютерної статистичної програми SPSS (кореляційний аналіз).

Опитувальник Шмішека є класичною методикою визначення акцентуацій характеру в сучасній психології. Після відповідей на питання та інтерпретації результатів опитувальника і анкети, ми визначили взаємозв'язок між зовнішнім виглядом підлітків та їхніми акцентуаціями. В результаті, ми вивели характеристику стилю до кожної акцентуацій, а також подібність зовнішнього вигляду між різними видами акцентуацій. На підставі різних класифікацій (П.Ганнушкін, А.Леонгард, А.Лічко і ін.) виділяють десять різних типів акцентуацій: 1) демонстративний; 2) педантичний; 3) застрягаючий; 4) збудливий; 5) гіпертимний; 6) дистимний; 7) тривожний; 8) циклотимічний; 9) екзальтований; 10) емотивний, про які й буде йтиметься мова.

Наша анкета спрямована на визначення взаємозв'язку між зовнішнім виглядом підлітків та їхніми акцентуаціями характеру. Вона дозволяє нам виявити прямий зв'язок між зовнішнім виглядом (та ставленням до одягу) відповідно до акцентуацій підлітків. Нами розроблено по 3 запитання у відповідності до кожної акцентуації (в залежності до їх характеристик), які мають латентний зв'язок з опитувальником

Шмішека.

Рис 1. Взаємозв'зок демонстративної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

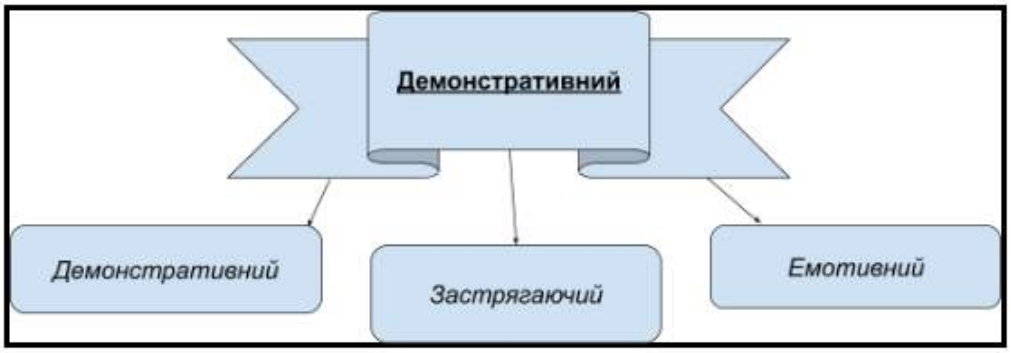

У дослідженні ми намагались показати взаємозв'язок між зовнішнім виглядом підлітків та їх акцентуаціями. Наприклад підлітки з застрягаючою (r=0,3), демонстративною (r=0,37), емотивною (r=0,44) акцентуаціями вдягаються як демонстранти, а саме їм притаманні речі з яскравими аксесуарами та деталями (червона помада, блискітки на одягу, різнокольорові метелики). Ці люди будь-якою ціною намагатимуться бути в центрі уваги і в першу чергу завдяки одягу. Вони можуть одягати речі не для першочергово предназначення, а заради привернення поглядів людей. Вони будуть купувати "трендові" речі, навіть якщо вони їм не пасують. В їхньому гардеробі частіше за все присутні речі яскравих кольорів (червоний, неонові, змішані).

Рис. 2. Взаємозв'зок педантичної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

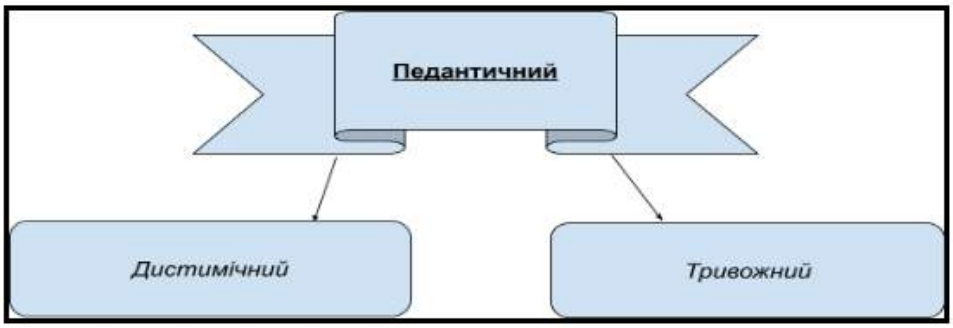

На рис. 2 . продемонстровано, що підлітки з дистимічною (r=0,39) та тривожною (r=0,25) акцентуаціями одягаються як педантичні, а саме їм притаманна скрупульозність при виборі одягу. Вони майже завжди ходять в шкільній формі не порушуючи правил. Ці люди прасують одяг та зважають на його охайність. Якщо його попросять прийти в певному одязі, він виконає це без зволікань. Скоріш за все, представники даної акцентуації зроблять свій вибір в сторону «надійного », а «не модного » одягу.

Рис 3. Взаємозв'зок застрягаючої акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

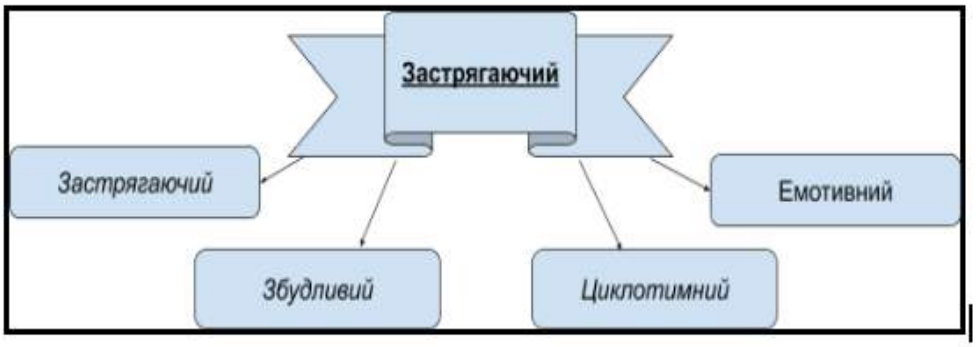

На рис. 3 показано, що підлітки з застрягаючою (r=0,28), збудливою (r=0,26), циклотимічною (r=0,44), емотивною (r=0,53) акцентуаціями одягаються як застрягаючі, а саме їм властиво ходити рік (і більше) в тому самому одязі. Вони важко «прощаються» зі старими речами . Якщо в людини з данною акцентуацією є «улюблена річ», вона буде її носити навіть якщо там вже будуть дірки та плями.

Рис 4.Взаємозв'зок збудливої акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

На рис. 4 зображено, що підлітки з збудливою (r=0,38), демонстративною (r=0,30), дистимічною акцентуаціями вдягаютьсяя як збудливі, а саме їм властиво носити не попрасований одяг, адже це не грає для них великої різниці. Їм важко слідкувати за охайністю речей. В їхньому розумінні немає поняття «місце для речей», у них вони можуть бути повсюди. Через спалах люті, вони можуть легко «розпрощатися» з речами, це не складе для них труднощів, так як вони не прив'язуються до одягу.

Рис 5.Взаємозв'зок гіпертимної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

На рис. 5 продемонстровано, що підлітки з циклотимною акцентуацією, одягаються як

гіпертиміки, а саме їхня впевненість не буде залежати від їх вигляду (навіть якщо є якісь плями чи дірки). Вони можуть одягнути перше, що вони знайдуть в шафі, але піднесуть себе так, наче одягнені в найкращий одяг світу. Їм до вподоби одяг сонячних кольорів (жовтий, помаранчевий).

Рис 6. Взаємозв'зок дистимічної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

На рис. 6 показано, що підлітки з дистимічною (r=0,46) акцентуацією одягаються як дистиміки, а саме їм притаманно надавати перевагу зручному одягу, аніж модному. Їм до вподоби одяг темних відтінків (коричневий, сірий). Вони одягаються за принципом «те, що радує око». Їм не важливо за якими модними тенденціями одягаються однолітки, для них головне їх власний комфорт.

Рис 7.Взаємозв'зок тривожної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

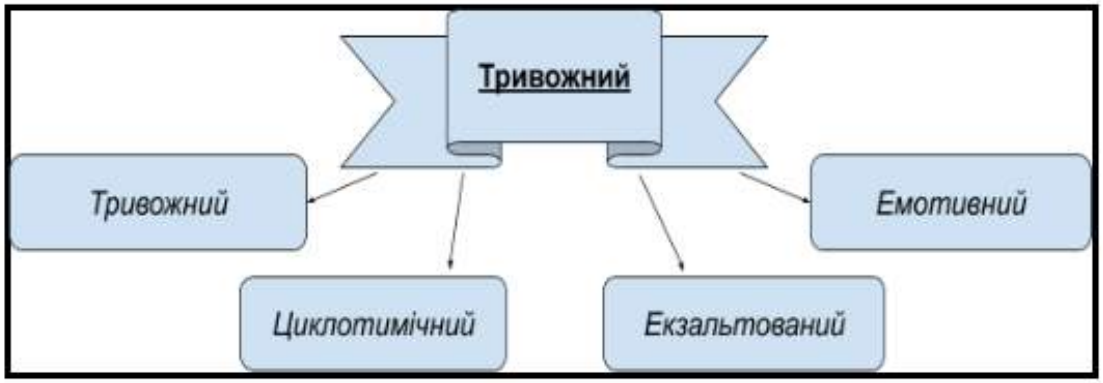

На рис.7 зображено, що підлітки з тривожною (r=0,31), циклотимною (r=0,29), екзальтованю (r=0,29), емотивною (r=0,42) акцентуаціями вдягаються як тривожні, а саме їм подобається синій колір в одязі. Їм складно обирати нові речі для себе (часто ходять з кимось на шопінг). Такі підлітки рідко виділяються одягом серед своїх однолітків. Їм комфортніше не бути в центрі уваги, особливо в сфері «моди».

Рис 8. Взаємозв'зок циклотимної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

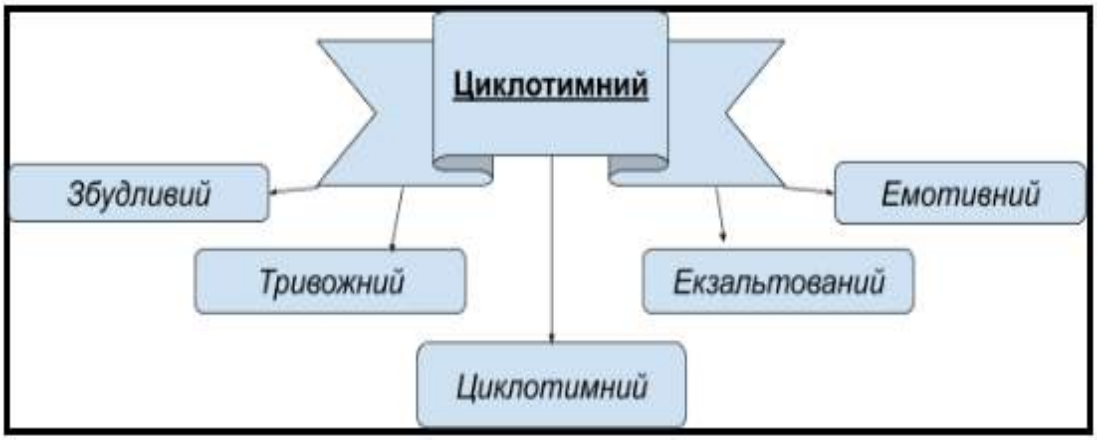

На рис.8 продемонстровано, що підлітки з збудливою (r=0,27) , тривожною (r=0,35), циклотимною (r=0,24), екзальтованою (r=0,26), емотивною (r=0,34) акцентуаціями одягаються, як циклотиміки , а саме завжди по-різному. Такі підлітки не постійні в своєму стилі одягу. Будь-що може вплинути на вибір одягу, що вони носять. Тобто через будь-яку життєву ситуацію, вони можуть миттєво змінити свій стиль в одязі.

Рис 9.Взаємозв'зок екзальтованої акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

На рис. 9 показано, що підлітки з збудливою (r=0,25), дистимічною (r=0,29), тривожною (r=0,33), емотивною (r=0,34) акцентуаціями, одягаються як екзальтовані, а саме спонтанно. Таких підлітків часто можна помітити в одязі з різними малюнками, принтами (квітковий,з смайликами). Через свою спонтанність їм властиво робити незаплановані покупки. А також, вони можуть змінити свій одяг через чийсь коментар щодо нього.

Рис 10. Взаємозв'зок емотивної акцентуації характеру з типами ставлення до зовнішнього вигляду.

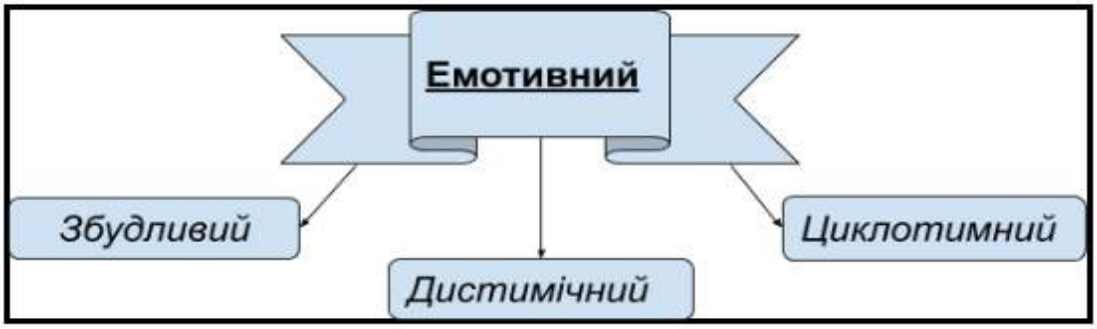

На рис 10. зображено, що підлітки зі збудливою (r=0,34), дистимічною (r=0,30), циклоимною (r=0,26) акцентуаціями одягаються, як емотивні, а саме майже завжди однаково. Такі підлітки часто бояться змінювати свій стиль одягу. Якщо ж наважаться на це, то обирають новий одяг завжди з великим сумнівом.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Кореляційний аналіз результатів дослідження взаємозв'язку зовнішнього вигляду підлітків з різними видами акцентуацій характеру. Який підтвердив відповідність нашої анкети з результатами опитувальника Шмішека, з демонстративною, застрягаючою, збудливою, дистимічною, тривожною, циклотимною акцентуаціями. Хоча ще є над чим працювати, а саме над питаннями з анкети стосовно педантичної, гіпертимної, екзальтованої та емотивної акцентуацій.

Перспективою подальших досліджень є продовження та розширення нашої теми, а саме визначення взаємозв'язку зовнішнього вигляду підлітків з різними видами акцентуацій характеру, а також вдосконалення власне розробленої анкети на основі інтерв'ю з представниками різних видів акцентуацій характеру, а також розширення аудиторії досліджуваних (дорослих), стосовно обраної нами теми.

На завершення підкреслимо, що в сучасному світі набирає оберти наявність у підлітків акцентуацій в поєднанні із впливом тенденцій моди.

Список використаних джерел

1.Н. О. Бочаріна., Н. К. Михайленко. АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОВЕДІНКУ ПІДЛІТКІВ // Молодий вчений. - 2017. - № 11. - С. 785-788.

2.Михлюк Е.І. ПРОБЛЕМИ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ: Збірник наукових праць. 2011. Вип.9. 199 с.

3.К.М. Милиця (2016). ПСИХОЛОГІЧНІ АКЦЕНТУАЦІЇ У ХВОРИХ ІЗ МЕТАБОЛІЧНИМ СИНДРОМОМ ТА ОЖИРІННЯМ. Вісник наукових досліджень, (3). https://doi.org/10.11603/2415-8798.2016.3.6964

4.Г.М.Дубчак АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ В КОНТЕКСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.http://psytir.org.ua/upload/journals/2.2/authors/2016/Dubchak_Galyna_Myhajlivna_Aktsentuatsii_harakteru_v_konteksti_stresostijkosti%20osobystosti.pdf

References transliterated

• N. O. Bocharina., N. K. Mihaylenko.CHARACTERISTICS OF ACCRUENCES AND THEIR EFFECT ON SEXUAL BEHAVIOR // Molodiy vcheniy. - 2017. - # 11. - S. 785-788.

- Mihlyuk E.I., PROBLEMI EKSTREMALNOYI TA KRIZOVOYI PSIHOLOGIYI: Zbirnik naukovih prats. 2011. Vip.9. 199 s.
- K.M. Militsya (2016). PSIHOLOGICHNI AKTSENTUATSIYI U HVORIH IZ METABOLICHNIM SINDROMOM TA OZHIRINNYAM. Visnik naukovih doslidzhen, (3). https://doi.org/10.11603/2415-8798.2016.3.6964
- G.M.Dubchak AKTSENTUATSIYI HARAKTERU V KONTEKSTI STRESOSTIYKOSTI OSOBISTOSTI.http://psytir.org.ua/upload/journals/2.2/authors/2016/Dubchak_Galyna_Myhajlivna_Aktsentuatsii_harakteru_v_konteksti_stresostijkosti osobystosti.pdf

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: BİŞKEK İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Emin YÜREKLİ
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Özet

Uluslararası Muhasebe Standartları (UFRS) dünyada ki tüm ülkelerde tek tip bir muhasebe standardı oluşturulmak istenmesi amacıyla yazılmış bir standartlar setinden oluşmaktadır. Bu standartların uygulanabilmesi için dünyadaki hemen hemen tüm ülkelerde oldukça yoğun çalışmalar devam etmektedir. Ancak her ülkenin kendine ait bir kültürü ve benimsenmiş ve yıllarca süregelen bir muhasebe geleneği olduğundan dolayı bu standartların uygulamaya geçiş aşaması veya uygulanabilmesi bir takım sorun veya sorunlar ile karşılaşılmasına neden olabilmektedir. Bu çalışmada UFRS'nin uygulanabilmesini etkileyen ne gibi faktörlerin olduğu Bişkek ilinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensupları üzerinde bir araştırma yapılmıştır.. Bu çalışmada derinlemesine araştırma yöntemi uygulanarak mesleğinde en az 10 yılını doldurmuş muhasebe meslek mensupları ile bire bir görüşülerek UFRS'ye geçiş aşamasında hangi faktörlerin etkilediği belirlenmeye çalışılmış ve sonuçlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: UFRS, Muhasebe, Muhasebe Meslek Mensubu

FACTOR AFFECTING THE INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARTS APPLICATIONS: A RESEARCH IN BISHKEK

Abstract

International accounting standards (IFRS) consist of the standard set which was written to generate a monotonous accounting standard in all country in world. In order to apply these standards many studies continue nearly every countries in the world. But due to the every country have its own accounting standard and long-standing accounting culture, transitions and applications of these standards have some problems. In this study, a research was conduct to determine the affecting factors of applicability of IFRS with accounting professionals in Bishkek. By using of in-depth investigations with accounting professionals who have minimum 10 years of work experience, affecting factor of IFRS transition was purposed to determined and results was showed in detail.

Keywords: IFRS, Accounting, Professional Accountant

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte, ekonomik kaynakların kullanımı ve doğru şekilde muhasebeleştirilerek süreçlere entegrasyonu oldukça önemli hale gelmiştir. Bu süreçte teknolojinin gelişiminde yaşanan olağanüstü hızın sonucunda bu önem de artmıştır. Muhasebe alanında yaşanan gelişmeler de sürecin doğrudan etkilenmesi bakımından üzerinde durulan konulardandır.

Gelişen ve değişen süreçlere entegre olmak için her alanda olduğu gibi muhasebe alanında da küreselleşme adına adımlar atılmıştır. Muhasebe alanında yapılan en önemli değişimlerden birisi de hiç kuşkusuz Uluslararası Muhasebe Standartlarının uygulanmasıdır.

Uygulanmaya konulmasından sonra güncellemeler ile sürece devamlı entegre olmaya çalışan bu standartlar sürdürülebilir bir yapının kurulması açısından oldukça önemlidir.

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) muhasebe örgütlerinin bir araya geldiği bir organizasyondur. IFAC'ın temel amacı muhasebe mesleğinin dünya çapında ve uyumlu bir şekilde gelişmesini ve genişlemesini sağlamaktadır. IFAC 1973 yılında başlatılan çalışmaların bir sonucu olarak 1977 yılında Münih'te yapılan Uluslararası Muhasebeciler Kongresinde onaylanarak faaliyetine başlamıştır.

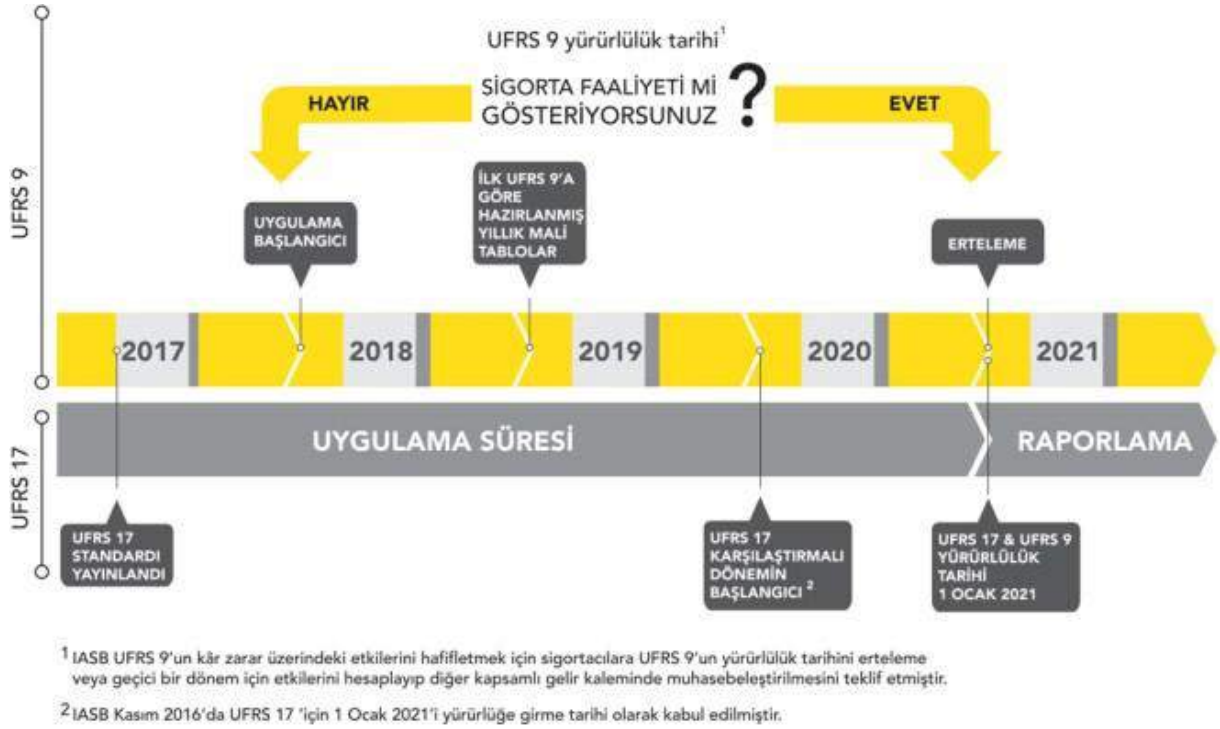

Şekil 1. UFRS'nin Gelişiminin Zamansal Gösterimi (Anonim, 2017)

UFRS gelişmiş ülkelerde oldukça iyi uygulanan bir yapı olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerde bu yapının uygulanmasında zaman zaman sıkıntılar yaşanmakta, bu sıkıntılarda ekonomik kayıp olarak geri dönmektedir. Böylesine önemli bir konu olan UFRS'ye yönelik sürecin uygulanmasında etkilendiği faktörlerin belirlenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

İşletmelerin globalleşme sürecine ayak uydurması, etkileşimde olan tüm işletmeler için ortak kullanımına yönelik bir muhasebe standardı setinin ihtiyaç olmaktan çıkarak zorunluluk haline getirmiştir (Melville, 2008).

Bu ihtiyacın sonucunda ortaya konulan Uluslararası Muhasebe Standartları'nın (UFRS) tanımlanması ve uygulanmasına yönelik olarak oldukça fazla araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar ve bu araştırmalarda UFRS ile ilgili tanımlamalar şu şekildedir:

Atmaca ve Çelenk (2011) tarafından yapılan çalışmada, UFRS'yi işletmelere finansal tablolarda olanak sayısının oldukça fazla olmasının avantajını kullandırtan ve işletmelerin uluslararası raporlamaya katkı sunabileceği standartlar seti olarak tanımlanmıştır. Farklı bir çalışmada bu tanımlamayı desteklemekle birlikte UFRS'nin ihtiyaçtan çok zorunluluk haline

geldiğini ve bunun arkasında işletmelerin küresel anlamda etkileşiminin artmasının neden olduğu vurgulanmıştır (Gençoğlu, Özerhan ve Karapınar, 2013).

Jackling (2013) tarafından yapılan çalışmada, UFRS ile ilgili gelişimde muhasebe standartlarına ilişkin işletmelerin verimli bir rapor sunmaları ve bu raporlamanın da bilgiye ulaşma konusunda hak sahibi olan bireylerce daha anlaşılır olması açısından güvenilir ve kaliteli bir sürecin anahtarı olarak görüldüğü ifade edilmiştir.

Yapılan farklı bir çalışmada, UFRS'nin gelişim sürecinde bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmasında sadece işletmelerin küresel etkileşimi değil aynı zamanda yatırım süreçlerinde işletmelerin ortak bilgi veya kriterler çerçevesinde karşılaştırılarak karar destek mekanizmalarına katkı sağlanmasının da bir ihtiyaç olarak ortaya konması olarak ifade edilmiştir (Sodan, 2007).

UFRS'nin gelişiminde etkili ve belirleyici faktörler Üstündağ (2000) tarafından yapılan çalışmada şu şekilde açıklanmaktadır.

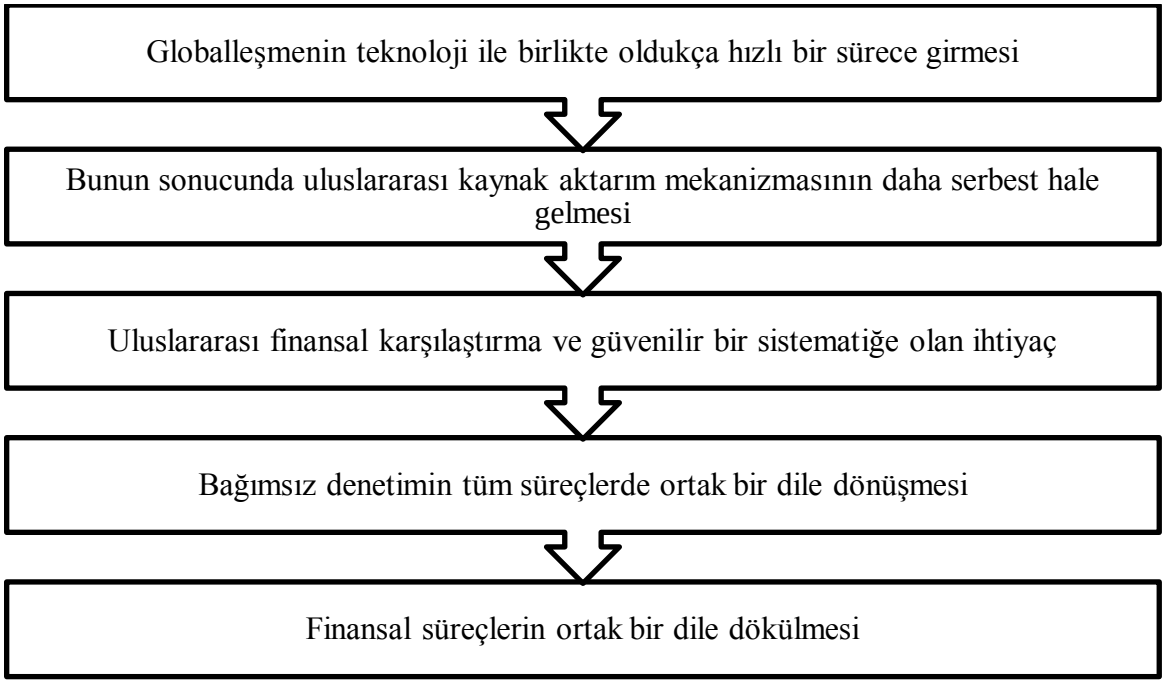

Şekil 1. UFRS'nin Gelişiminde Etkili Faktörler (Üstündağ, 2000)

Genel olarak bakıldığında UFRS'nin hukuksal olarak ülkeler arasında da ortak bir dile olan ihtiyacın giderilmesi ve UFRS ile ilgili olarak farklı bireylerin karşılaştırma ve belli çıkarımlara ulaşabilmesine olanak sağlaması bakımından hukuksal bir hak kavramının yerine getirilmesi için konulmuş standartlar şeklinde ifade edilebilir (Güleryüz, 2014).

UFRS'nin fayda sağlayıcı yanına vurgu yapılmakla birlikte muhasebe verilerinden elde edilen finansal tabloların verimli okunması açısından, ortaya konan standartların oldukça önemli olduğuna vurgu yapılmıştır (Aksoy, 2005).

UFRS'nin gelişim süreci küresel aktör olarak tanımlanabilecek Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC), Birleşmiş Milletler (BM), Menkul Kıymetler Komisyonu Uluslararası Örgütü (OECD) gibi kurumların 1970'li yıllarda başlayan ortak çalışmaları sonucunda ortaya konmuştur. Standartların belirlenmesi amacıyla uluslararası bir kuruluş olan IASC (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi) kurulmuş ve taslak çalışmalar yapması ve araştırmalar ile süreci zenginleştirmesi beklenmiştir (Aysan, 2007). Ayrıca tarihsel gelişim sürecinde, Uluslararası Muhasebe Federasyonu (International Federations of

Accountants/IFAC) tarafından da desteklenmesi ve IASC'ın üyelerini oluşturmaları çalışmaların verimliliği ve başarılı sonuçlara ulaşmasını göstermesi bakımından önemlidir.

Tarihsel gelişim sürecinde, 2000'li yıllarda Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) belirli değişiklikler yaşanmış ve komisyon Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ismi ve değişimlerle birlikte sürece devam etmiştir. Çalışmaların bir sonucu olarak muhasebe standartları, finansal raporlama standartları olarak yayımlanmaya başlanmıştır (Korkmaz, Temel ve Birkan, 2007).

UFRS'nin uygulamalarına ilişkin Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayınlaann Wong Raporunda, Uluslararası Muhasebe Standartlarının işletmelerce benimsenme ve uygulanma sürecinde etkin faktörlere vurgu yapılmış ve bunla şu şekilde sıralanmıştır (Wong, 2004, s.5):

- ✓ Karar vericilerin dikkatini çeken veya tersine dikkate alınmayan yaklaşımları,
- ✓ Hukuksal alt yapıdan kaynaklı problemler,
- ✓ Kültür kavramının etkileri,
- ✓ KOBİ olarak ifade edilebilecek işletmelerde süreç entegrasyonuna yönelik problemler,
- ✓ Süreçte standartların yeterince anlaşılamamasından kaynaklı sıkıntılar ve
- ✓ Standartların ülkelerde dil sorunlarından kaynaklı sıkıntılar yaşanmasıdır.

Özetle UFRS, işletmelerin zamanla küresel etkileşiminin bir sonucu olarak ihtiyaçtan daha çok zorunluluk olmuş ve gelişen dünyada buna uygun standartların belirlenmesinin arkasında detaylı çalışmalar gerçekleştirilmiş ve sonucunda tüm dünyada etkili bir finansal raporlama standartları setinin ortaya konmasının sonucu olarak ifade edilebilir.

UYGULAMA

Bişkek ilinde mesleğinde 10 yılını doldurmuş muhasebe meslek mensupları ile birebir görüşme yapılmış ve UFRS uygulamalarını etkileyen faktörlerin neler olduğu sorulmuştur. Bişkek ilinde görev yapan muhasebe meslek mensuplarının yapmış oldukları açıklamaları herhangi bir değişikliğe tabi tutmadan çalışmamızda aynen verdik.

Soru 1) Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Uygulamacılar açısından Etkileyen En Önemli Faktör Sizce Nedir? Sorusuna katılımcılar şu cevabı vermişlerdir.

Cevap: UFRS Alanında Yetişmiş Personel Olmaması ve Ülkemizde UFRS Konusunda Uzman Eğitmen Eksikliği

Soru 2) Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Kamu tarafından Etkileyen Faktör Sizce Nedir?

UFRS'ye Uygun Hesap Planının Halen Yayınlanmamış Olması

KOBİ'lerin Kurumsallaşma Derecesinin Düşük Olması Nedeniyle Muhasebe Standartları Uygulamasına Geçişte Zorluklar Yaşanacaktır.

Soru 3) Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını İşletme Yöneticileri Açısından Etkileyen Faktör Sizce Nedir?

İşletme Yöneticilerinin ve Sahiplerinin Temel Muhasebe Eğitimi Almaları Standartların Uygulanmasını Olumlu Etkileyecektir.

Kurumsallaşmış ve Örgüt Kültürünü Oturtabilmiş İşletmeler Muhasebe Süreci İle İlgili Değişim ve Yeniliklere Daha Hızlı Adapte Olabilmektedir

Soru 4)) Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Meslek Odaları Açısından Etkileyen Faktör Sizce Nedir?

Standartlarla İlgili Düzenli Olarak Eğitim Seminerlerinin Verilmesi Standartların Uygulanmasını Olumlu Etkileyecektir

Meslek Mensuplarının Mesleki Tecrübe Sahibi Olması, Standartların Uygulanmasını Olumlu Etkileyecektir.

Hazırlanan Finansal Tabloların, Bilgi Kullanıcıların İhtiyaçları Doğrultusunda Şeffaf ve Genel Amaçlı Olması Gerekmektedir

SONUÇ

Araştırmamıza katılan muhasebe meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğu UFRS uygulamalarına hakim yetişmiş personel sıkıntı yasadıklarını belirtmişlerdir. Muhasebe ofislerinde çalışan personelin UFRS konusunda yetiştirilmesi gerektiğini ancak bu konuda da uzman eğitmenlerin yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir. Muhasebe meslek mensuplarının üzerinde durdukları en önemli konulardan bir tanesinin de Kurumsal yapının yeterli olmadığı ve işletmelerin Kurumsallaşması yönünde de ülke çapında herhangi bir gelişmenin de olmadığını belirtmişlerdir. İşletme sahiplerinin veya yöneticilerin genel amaçlı finansal tabloların düzenlenmesi hususunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıkları ve bu durum UFRS uygulamalarının etkinliğini de zayıflattığı ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak literatür araştırması yapıldığında da görülüyor ki gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda benzer sorunlar yaşanmaktadır. Söz konusu sorunları daha da derinleşmemesi ve UFRS uygulamalarının tüm dünyada daha da yaygınlaşması ve uygulamaların hızlanması için özellikle Uluslar arası Muhasebeciler Federasyonu IFAC bir calışma başlatmalı ve çalışmaları da yakından takip etmelidir.

KAYNAKÇA

Aksoy, T. (2005). Finansal muhasebe ve raporlama standartlarında uyumlaştırma ve UMS/UFRS bazında küresel muhasebe standartları setine yöneliş eğilimi. *Mali Çözüm Dergisi*, *71*, 182-199.

Anonim (2017). Yeni Muhasebe Standartları Şeffaflığı Artıracak. http://denetimtv.com/yeni-muhasebe-standartlari-seffafligi-artiracak.html (Erişim Tarihi: 10.12.2019).

Atmaca, M., & Çelenk, H. (2011). Uluslararası Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkilerinin Regresyon Analizi ile Ölçülmesine Yönelik Bir Arastırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (49), 113-125.

Aysan, M. (2007). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Küresel Uyum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34), 51-56.

Gençoğlu, Ü. G., Özerhan, Y., & Karabınar, S. (2013). *Türkiye Finansal Raporlama Standartları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Güleryüz, M. (2014). Finansal Araçların Vergi Usul Kanunu ve Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları'na Göre İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi SBE.

Jackling, B. (2013). Global adoption of International Financial Reporting Standards: implications for accounting education. *Issues in Accounting Education*, *28*(2), 209-220.

Korkmaz, T. ve E. Açıkgöz ve S. Erdoğan (2007). *Değerleme Standartları ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri*, 26. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 213 Küreselleşmenin Muhasebe Eğitimi ve Uygulamalarına Etkileri, Uludağ Üniversitesi, Kemer- Antalya, 23-27 Mayıs 2007, 37-53.

Melville , A. (2008). *International Financial Reporting: A Practical Guide, Second Edition*, Harlow: Prentice Hall.

Sodan, B. (2007). *Yönetim Muhasebesi*. İstanbul: Seçkin Yayınları.

Üstündağ, S. (2000). Muhasebe standartları oluşturulması süreci. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, *1*(1), 31-57.

Wong, P. (2004). *Challenges and successes in implementing international standards: achieving convergence to IFRSs and ISAs*. New York: IFAC.

ÜRETİM TEKNOLOJİLERİNDEKİ GELİŞMELER VE BU GELİŞMELERİNİN MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİLERİ; DENİZLİ İLİNDE ODAK GRUP ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Emin YÜREKLİ
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Özet

Küreselleşme ile birlikte dünyadaki bütün işletmeler, gerek üretim maliyetlerini düşürmek gerekse yeni gelişen teknolojileri yakından takip etmek durumundadırlar. 1990' lı yıllardan sonra özellikle teknolojide yaşanan büyük değişim ve gelişimler her alanda olduğu gibi muhasebe mesleğini de etkilemektedir. Üretim teknolojileri ve muhasebe arasında oldukça yakın bir ilişki bulunmakta ve bu ilişki her geçen gün daha da yakınlaşmaktadır. Özellikle ERP ve SAP gibi kurumsal yazılımlar hem bütünleşik üretim sistemlerini entegre etmekte hem de muhasebe çıktılarının daha hızlı ve evrensel seviyelere çıkmasını sağlamaktadır. İşletme sahiplerinin ihtiyaç duyduğu tüm verileri raporlar halinde sunabilen bu yazılımlar, teknolojinin gelişmesi ile birlikte muhasebe mesleğini de çok yakından ilgilendirmektedir. Bu amaç ile mesleğinde 10 yılını doldurmuş muhasebe meslek mensuplarına bir odak grup çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarına önceden belirlenmiş sorular sorulmuş ve verilen cevaplar aynen çalışmada yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Üretim Teknolojileri, Muhasebe Mesleği, Odak Grup Çalışması

DEVELOPMENTS IN PRODUCTION TECHNOLOGIES AND EFFECTS OF THESE DEVELOPMENTS ON ACCOUNTING PROFESSION: A FOCUS GROUP IN DENIZLI

Abstract

With the globalization the companies in the world should either decrease their production costs or closely follow the new developed technologies. After the 90' s especially the changing and development in technologies as in all areas affect the accounting profession. There is a close relationship between production technologies and accounting and this relationship is getting more close day by day. Especially, corporate software such as ERP and SAP integrated the integrate production systems and allow to reach the outputs of accounting more rapid and global levels. Those software that offer the data required by cooperator of the business, closely concern accounting profession with the development in technologies. With this purpose a focus group was conducted to those accounting professionals who have minimum 10 years work experience. In this study, predetermined questions was asked to the accounting professionals and their answers were showed in the same way.

Keywords: Production Technologies, Accounting Profession, Focus Group Work

GİRİŞ

İşletmelerde yaşanan gelişmeler, küreselleşme ile birlikte uluslararası alanlarda yaşanan gelişmelerin yakından takip edilmesini ve bu takip sonucunda değişim ve etkilerinin süreçle uyumlu hale getirilmesi yaşam döngüsü açısından oldukça kritik hale gelmiştir.

Günümüzde üretim teknolojilerinin gelişimi bir çok faktörden kaynaklı gelişim göstermiş ve Endsütri 4.0 gündeme gelmiştir. Üretim teknolojilerindeki gelişmeler hemen hemen her alanı etkilemiş ve bu etkinin sonucunda üretim süreçleri ve bu süreçlerin finansal bir veriye dönüştüğü muhasebe alanı da oldukça fazla etkilenmiştir. Başta muhasebe süreçlerinin daha karmaşık bir yapıya dönüşmesi gibi gözükse de muhasebe ile ilgili yazılımların gelişmesi ile süreç oldukça farklılaşmıştır.

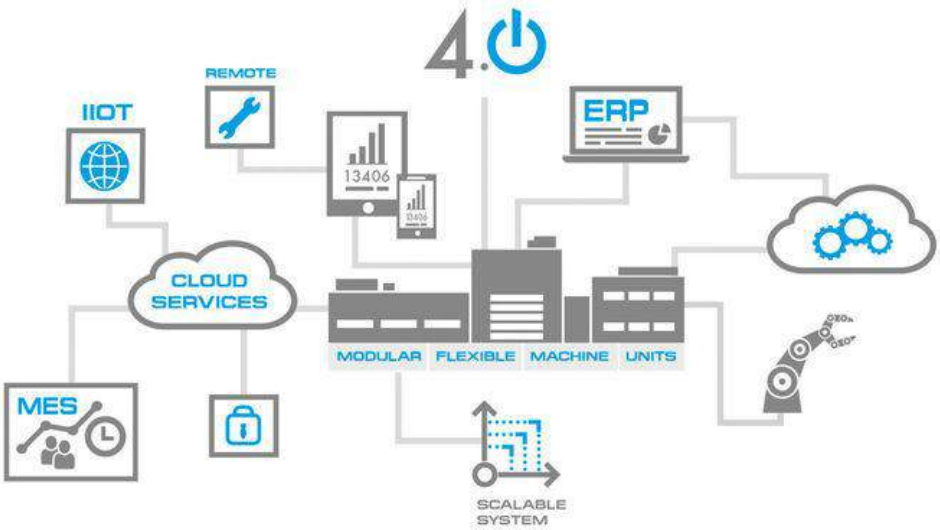

Şekil 1. Üretim Teknolojilerindeki Gelişmeler (Kırbıyık, 2019)

Gelişen teknoloji sonucunda daha da farklılaşmaya ve yeniliklerin her geçen gün ortaya konulduğu üretim teknolojileri alanının muhasebe mesleğine etkilerine yönelik, muhasebe meslek mensupları ile gerçekleştirilen odak grup çalışması ile belirlenmesi bu araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Muhasebe mesleğindeki yansımaların doğrudan muhasebe meslek mensupları tarafından verilen cevaplar ile ortaya konulması bakımından çalışmanın literatüre katkı sağlaması bakımından özgün bir yönü bulunmaktadır. Ayrıca çalışmanın disiplinler arası bir sürecin muhasebe alanına etkisinin araştırmayı konu edinmesi de oldukça önemlidir.

LİTERATÜR TARAMASI

Üretim teknolojileri ve muhasebe arasında oldukça yakın bir ilişki bulunmakta ve bu ilişki her geçen gün daha da artmaktadır. Bu süreçlerde ortaya konan özellikle yazılım teknolojileri (ERP ve SAP gibi kurumsal yazılımlar) hem karmaşık üretim süreçlerinin takibinde hem de bu süreçlerin muhasebeleştirilmesinde kolay ve küresel çıktılar üretmektedir.

Başta işletmelerin yönetim kademeleri olmak üzere, bu işletmelere yatırım yapmak isteyen bireyler veya kurumlar için muhasebe süreçlerinin finansal raporlara dönüşmesi ve bunun global anlamda karşılaştırılabilir olması oldukça önemlidir. Bu sürece katkı sunması bakımından ve üretim teknolojilerinin gelişimini daha yakından okunmasına olanak sağlaması açısından yazılım teknolojileri kritik bir konuma sahiptir.

Üretim teknolojilerin gelişimi 18. yy. dayanması bakımından oldukça eskidir. Zamanla gelişen ve değişen nüfus yapısının sonucunda üretime olan ihtiyacın artması gibi başlıca

nedenler üretim teknolojilerinin baş döndürücü bir hızla gelişmesine ve günümüzdeki duruma gelmesini sağlamıştır.

Endüstri zamanlarına ayrılan ve endüstri 1.0'dan endüstri 4.0'a gelen bu süreç günümüzde endüstri 5.0'ın konuşulmasına ve bu sürecin teknolojilerinin neler olacağının tartışılması ile devam etmektedir. Üretim süreçlerinin ekonomik bir veri olarak muhasebe alanında oldukça önemli bir yerinin olması, üretim teknolojilerindeki değişimin muhasebe alanına ve muhasebe meslek mensuplarına etkisinin neler olduğunun araştırılmasına olan ilgiyi arttırmıştır.

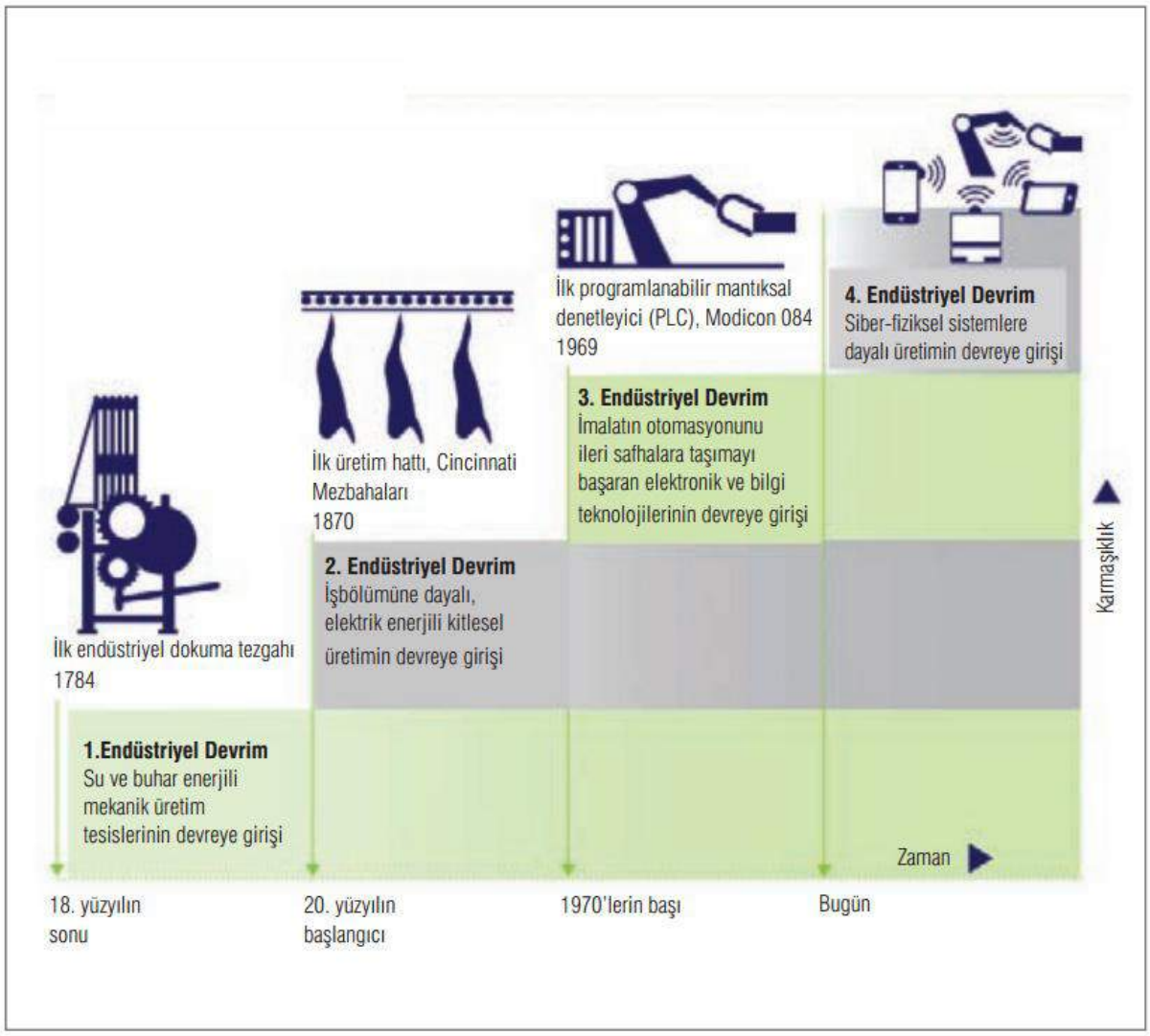

Şekil 1. Endüstri Tarihinde Zamanlar (Kesayak, 2019)

Üretim sistemleri ve teknolojilerindeki gelişmeler Gersil (2007) tarafından yapılan çalışmada, bilgisayarlı entegre üretim, esnek üretim, tam zamanında üretim ve toplam kalite yönetimi olarak üç ana kısma ayrılmıştır. Bu kısımlardan bilgisayarlı entegre üretim, bilgisayar destekli olarak tasarlanmış ürüne ilişkin bileşenlerin tasarlanması ve bunun çizimi gibi süreçlerin kolay ve zamandan tasarruf sağlaması açısından önemli görülmektedir (Kobu, 2003). Ayrıca esnek üretim teknolojilerinde robotların ağırlıklı olarak görüldüğü de ifade edilmektedir.

Tam zamanında üretim teknolojileri ise Hacırüstemoğlu ve Şakrak (2002) tarafından yapılan çalışmada, "*bir organizasyon içindeki gerekli faaliyetlerin, sadece ilgili bölümlerce*

gereksinme duyulduğu zamanlarda ve sadece gereken kapsam ve düzeylerde gerçekleştirilmesi" şeklinde ifade edilmiştir.

Üretim sürecine bütüncül bir yaklaşım sergilendiğinde, ürüne en büyük değeri katanın üretildiği süreç ve zamanın olduğu ifade edilmiştir. Bundan kaynaklı olarak, TZÜY ile ürüne herhangi bir değer katmayacak zamanların toplam süreç içerisindeki etkisinin azaltılarak esas odağın üretim zamanına odaklanılması ve bu zamanın üretim sürecinin tamamını kapsaması nihai bir hedef olarak değerlendirilmesini ele almaktadır (Yükçü, 2000)

Üretim teknolojilerindeki gelişmeler endüstrinin gelişimine paralel olarak devamlı şekilde ve ivmeli olarak artmaktadır. Bu süreçte teknolojinin daha kapsamlı gelişmeler göstermesi sürecin muhasebe alanına olan etkinin zaman aralıkları ile ölçülmesini bir ihtiyaç haline getirmektedir.

UYGULAMA

Çalışmada veriler, odak grup çalışmaları aracılığıyla toplanmıştır. Odak grup çalışmaları yoluyla üretim teknolojilerindeki gelişmeler ve bu gelişmelerinin muhasebe mesleğine etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamızdaki odak grupların moderatörlüğü araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Her gruba üretim teknolojilerindeki gelişmeler ve bu gelişmelerinin muhasebe mesleğine etkilerini içeren şu dört sorular sorulmuştur:

1) Muhasebe meslek mensubu olarak sizleri en fazla etkileyen üretim teknolojisindeki geliştirilen ürün nedir?

2) Üretim teknolojilerindeki gelişmeler ülkemizde yeterli düzeyde muhasebe alanını etkilediğini düşünüyor musunuz?

3) Üretim teknolojilerindeki gelişmelere muhasebe meslek mensuplarının ayak uydurması için eğitim süreçlerinin etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

4) ERP gibi üretim teknolojilerini etkileyen gelişmeler muhasebe alanına nasıl (kolaylaştırıcı, kompleks bir süreç vb.) yansımıştır?

Odak grup çalışması sonucunda muhasebe meslek mensuplarından elde edilen cevaplar soru özelinde şu şekilde belirtilmiştir:

■Muhasebe meslek mensubu olarak sizleri en fazla etkileyen üretim teknolojisindeki geliştirilen ürün nedir? sorusuna cevap veren muhasebe meslek mensuplarının cevapları şu şekilde özetlenebilir:

– Muhasebe meslek mensuplarının en fazla etkilendiği üretim teknolojisi konusunda bilgisayarlı entegre üretim süreçlerine geçişin olması ortak olarak verilen cevaplardandır.

– Ayrıca bilgisayarlı entegre üretim süreçlerinin birer parçası olan yazılımların da her geçen gün daha çok etkin olduğuna ve tüm muhasebe süreçlerinin bu teknolojilerle ortak hareket edebileceği sistemsel tercihlere yönelme olduğuna vurgu yapılmıştır.

– Teknolojinin gelişim sürecinin oldukça hızlı olduğuna vurgu yapan katılımcılar tarafından üretim teknolojilerindeki her bir gelişmenin yansımasının kendilerince hissedildiğini de ifade etmiştir.

■Üretim teknolojilerindeki gelişmeler ülkemizde yeterli düzeyde muhasebe alanını etkilediğini düşünüyor musunuz? sorusuna cevap veren muhasebe meslek mensuplarının cevapları şu şekilde özetlenebilir:

– Katılımcılar tarafından üretim teknolojilerinde bilgisayarlı entegre üretimde gerçekleştirilen her bir aşamanın muhasebeyi fazlasıyla etkilediğini ifade etmiştir.

– Katılımcılar tarafından bu süreçteki gelişmeler sonrasında yönetim muhasebe süreçlerinin yetersizliğine vurgu yapılmıştır.

– Maliyet muhasebesi entegresyonlarında yetersizliklerin olduğu görüşü belirtilmiştir.

■Üretim teknolojilerindeki gelişmelere muhasebe meslek mensuplarının ayak uydurması için eğitim süreçlerinin etkili olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna cevap veren muhasebe meslek mensuplarının cevapları şu şekilde özetlenebilir:

– Katılımcılar tarafından üretim teknolojileri özelinde kalmamakla birlikte muhasebe meslek mensuplarının yetiştirilmesi sürecinde mutlaka bazı önlemler alınması değişikliklerin gerçekleştirilmesinin hayati olduğu ifade edilmiştir.

– Teknolojik gelişmeler sonrasında geçmişte kullanılan eğitim müfredatının yetersizliğini yapılan stajlarda gelen öğrencilerde hissettikleri katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

– Özellikle muhasebe alanında kendisini teknoloji ile zenginleştiren meslek mensuplarının ihtiyacının her geçen gün hissedildiği ve bunun gelecek süreçlerde ülke ekonomisine yansımalarının olacağına vurgu yapılmıştır.

■ERP gibi üretim teknolojilerini etkileyen gelişmeler muhasebe alanına nasıl (kolaylaştırıcı, kompleks bir süreç vb.) yansımıştır? sorusuna cevap veren muhasebe meslek mensuplarının cevapları şu şekilde özetlenebilir:

– Katılımcılar tarafından üretim teknolojilerindeki gelişmelerin muhasebe alanında kolaylaştırıcı etkisi olduğu ile birlikte kompleks süreçler de gerektirdiğine ifade edilmiştir.

– Özellikle ERP gibi süreçlerin tümüne etki eden ve barındıran sistem konusunda muhasebe alanı doğrudan etkilenmekle birlikte yazılımın kendisinin kompleks olmasından kaynaklı olarak muhasebe alanına da kompleks süreçler getirmekte olduğu belirtilmiştir.

– Muhasebe paket programlarının ERP gibi yazılımlarla senkronize çalışabilmesinin öncelikli tercih olmakla birlikte süreçleri kolaylaştırıcı bir yönü olduğu da vurgulanmıştır.

SONUÇ

Küresel rekabet işletmeleri her alanda olduğu gibi üretim teknolojilerinde de yeni gelişmeleri takip etmeleri gerektiğini ve aynı zamanda bu üretim teknolojilerini kullanabilecek donanımda personel istihdam etmelerini adeta mecbur kılmaktadır. Özellikle Endüstri 4.0 neredeyse kullanmayan ülke kalmadığı gibi gelişmiş ülkelerin Endüstri 5.0 planlarını yaptığı da bilinmektedir.

Çalışmamızda elde etmiş olduğumuz sonuçlara göre bilgisayarlı entegre üretim süreçlerine geçişlerde sorunların yaşandığını belirtmişlerdir. Bu süreçlere geçişlerde yazılımların daha etkin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Muhasebe meslek mensupları bu yazılımları da yakından takip ettiklerini belirtmişlerdir. Muhasebe meslek mensupları üretim teknolojilerindeki her bir gelişmenin muhasebeyi fazlasıyla ilgilendirdiğini ancak yönetim muhasebesi süreçleri ile maliyet muhasebesi entegrasyonlarında yetersizliklerin olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Üniversite müfredatlarına ileri teknoloji kullanımı ile ilgili derslerin yer alması gerektiğini belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

Gersil, A. (2007). Üretim sistemleri ve teknolojilerindeki gelişmelerin ve küreselleşmenin geleneksel maliyet muhasebesine etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *62*(04), 107-123.

Hacırüstemoğlu, R., & Şakrak, M. (2002). *Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Kesayak, B. (2019). Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk. https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/ (Erişim Tarihi: 15.12.2019).

Kırbıyık, O. (2019). Akıllı Üretim Teknolojileri – Dijital Fabrikalar. http://www.sanayinindijitaldonusumu.com/akilli-uretim-teknolojileri-dijital-fabrikalar/ (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Kobu, B. (2003). *Üretim Yönetimi, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 11. Baskı*, İstanbul, Avcıol Basım Yayın.

Yükçü, S. (2000). JIT Üretim Sisteminin Maliyet Muhasebesi Uygulamalarına Etkisi. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Yıl*, *1*, 18-30.